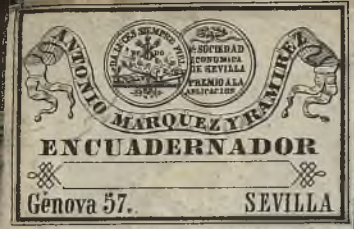

57

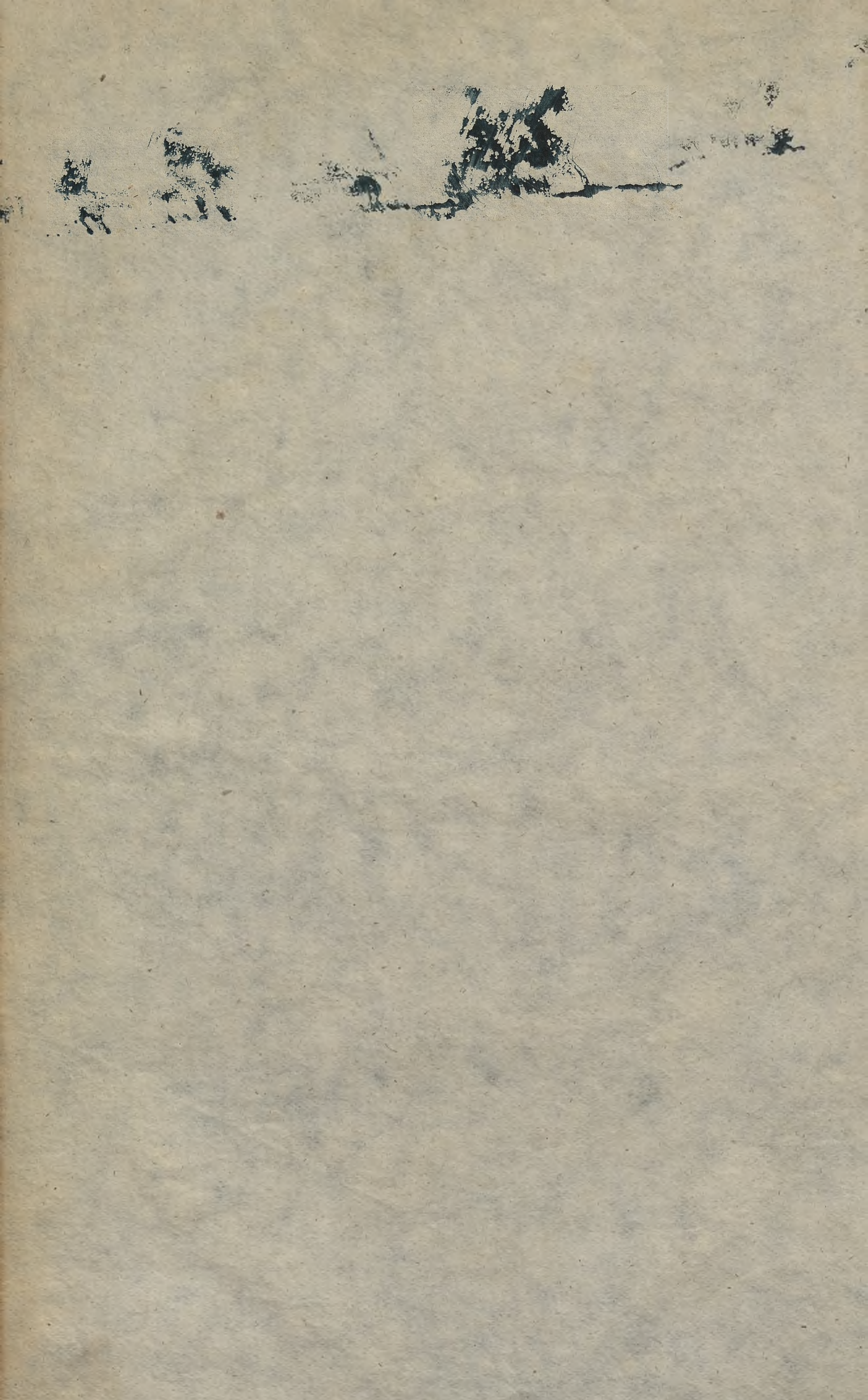
SANCTI
INAVENTUR
PERUM

UNIVERSIDAD DE EXTREMADURA

TS-4332

-EM-Buen-1 (1)

R-4.378

NO 338E

Q

1-13-1

TS-4332

1-13

614450947
114809199

UNIVERSIDAD DE EXTREMADURA

SANCTI
BONAVENTURÆ
 EX ORDINE MINORVM,
S. R. E. CARDINALIS,
 EPISCOPI ALBANENSIS,
 EXIMII ECCLESIE DOCTORIS,
OPERA OMNIA,

In Tomos septem distributa;

SIXTI V. PONT. MAXIMI IVSSV
 DILIGENTISSIME EMENDATA,

LIBRIS EIVS ET OPVSCVLIS VNDIQVE
conquistis aucta.

NVNC PRIMVM IN GALLIA, POST CORRECTISSIMAS
 Romanam Vaticanam, & Germanicam editiones Typis mandata.

LUGDVNI.

Sumptib. **PHIL. BORDE, LAVR. ARNAVD,**
 ET **PETRI BORDE.**

M. DC. LXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS

In Tomo Primo hæc continentur.

- Principium sacræ Scripturæ. pag. 1.
Illuminationes Ecclesiæ, seu expositio in Hexaameron.
Expositio in psalterium.
Expositio in Ecclesiasten.
Expositio in Sapientiam.
Expositio in lamentationes Hieremiæ prophetæ.

SERENISSIMO
COSMO III.
ETRVRIÆ PRINCIPI.

SERENISSIME PRINCEPS,

Sanctum Bonaventuram Lugduni feliciter renascentem, felicius Etruriæ, vnde natus est, restituimus; vt quo in loco præclarissimus vir diem postremum obiit, in eodem è sepulcro quodammodo rediuuius, (quandoquidem scriptis editis, vita demortui redintegratur cum nomine) quasi postliminio regrediatur in patriam, & nouo colluminatus splendore, suam reuisat Etruriam. Enim verò rerum conuersione mirifica, & diuersum damus Lugdunenses, quàm receperamus; & ille longè diuersam, quàm reliquisset olim, demirabitur Tusciam. Quippe quem mortalem olim habuimus, clarum quidem opinione doctrinæ & sanctitatis, sed nondum euectum in apicem claritudinis, eum reddimus donatum immortalitate; tum cœlesti, de qua nefas ambigere, postquam solemnem Ecclesiæ consecratione, Sanctorum albo adscriptus est; tum terrena, nostra omnium veneratione cultum in paucis, & voluminum mole ac merito, Christiano orbe quàm celeberrimum. Neque inferiorem mutationem in Etruria sua Cardinalis Sanctissimus deprehendet. Etenim vt plurima à seculo suo, quàm alia prætermittam, vt fileam Medicæa sidera à primo Cosmo, longa radiorum serie ad Ferdinandum modò collucentem, in Etrusco cœlo latè splendentia, in Celsitudinem tuam (SERENISSIME PRINCEPS) si defixerit oculos perspicacissimæ mentis, annon obstupescet? Etenim in Principe, à vigesimo anno sextum decurrente, eas animi, corporisque dotes intuebitur; vt quem ab isto virili forma pulcherrimo existimet iuuenem, ab illo tot scientiis exulto, tot instructo virtutibus, senem affirmet, diuturno rerum vsu, & pluribus humanæ vitæ tentamenti probatum, excoctum, & in gloriæ vertice

collocatum. Sanè si virtutes inspexerit , in nouo domicilio hospitantes, at stabilitas tam firmiter , & in naturam , quæ eorum in Te auctoritas, conformatas quodammodo, inficiabitur iuuenem, dubitabit Principem, nec existimabit tam benè virtuti cum fortuna posse conuenire. Nam quotusquisque Principum est, qui potestatem summam habeat in potestate, qui effusam licentiam Recti & Innocentiæ finibus conscribat , & coërceat, qui demùm opes habeat ad largiendum , supremum fastigium ad se demittendum, honoris culmen ad amorem humanitatis , & facultatem quæ libuerint patrandi, vt duntaxat bene faciat omnibus, nec præesse velit, nisi vt profit ? Hæc forsàn diuisa in pluribus , in Te confluerunt, & consensu mirifico perseuerant: vt singularis innocentia morum eluceat, mirifica suprâ Principem liberalitas, benignitas tam humana, tam omnibus patens & obuia, vt singulos demereatur, quos Maiestas perstringit; pietas tam constans, & intacta vitiorum illecebris; candor animi sic pellucens, atque perspicuus, vt dissimulationi prauæ nihil planè loci sit: vt hæc, inquam, virtutes sic adornent Celsitudinem tuam, vt in Te nihil desiderari possit, præter bonorum, quibus præditus es, diuturnum vsum & longæuum. Quæ postquam in Te Bonaventura Ciuis tuus obstupuerit, si ad literarum cultum se conuertat, quibus ipse olim luculenter instructus est, easque perspexerit tanta luce tam varias tuæ menti infixas, & penitus adhærentes, quanta miraculi admirabilitate vir etiam doctissimus capiatur? Quæ enim facultas est liberalis, quæ scientia, quæ disciplina, quam capace animo non peruestigaris, non lustraris, non exceperis hospitem, non gremio mentis concluderis, & magnificè habeas? Quis priuatis addictus studiis, ea longo vitæ spatio, perpetuis laboribus & peruigiliis doctrinarum monumenta hauserit, quæ tu ætate tam tenera, intelligentia percepisti, sepisti memoria, & in vsum vitæ adhibes, pari cum modestia eruditione? Et verò tam accuratè Latinæ linguæ elegantiam calles, sic in ea quid nitens, quid floridum, quid Tulliano æuo dignum, disceptas atque diiudicas, vt videaris in ea perdiscenda totum æuum triuisse. At præterea, sic in Poëtica, Geographia, Historia, & in cæteris humanioribus Literis es versatus, vt cum agas ætatem discendi, paucissima in iis quæ discas habeas, per plura quæ doceas. Imò quam admirandi segetem exhibes Tecum versantibus, cum in Te deprehendunt Ecclesiasticarum rerum inexhaustam notitiam, & omnia perlustrantem, quæ hauriuntur tum ex Historia, tum ex sanctis Patribus, tum ex locupletissimo Scripturæ sacre gazophylacio? Scilicet fidem propemodum superat, ea quæ tenes potuisse perlegere, quæ legisti mandare memoriæ, quæ repræsentat memoria, tam accuratâ iudicij limâ perpolire ac reddere. Sanè ingens sit, & in altum porrecta mentis tuæ capacitas, quæ tam varia & præclara excepit, nullo ordinis damno, nullo perturbationis periculo: sitque illi par iudicij acies, in diuersas res vna vi intenta, quæ nec scientiarum pondere premitur, nec diuellitur numero, nec varietate distringitur. Quibus instructus tam mirificè, ea tamen discendi cupiditate vrgeris, vt illecebris Regiæ Domus posthabitis, spretisque honestis deliciis, Te nuper difficili & longæ peregrinationi commiseris,

quæsiturus tot ac tantis ærumnis , si quid in lustratis regionibus occurreret, quod impleret inexplebilem discendi amorem , & ingentem animi sinum scientiis nouis cumularet Verùm feliciter contigit , ac contra forsân , quàm constitueras , vt qui discendi causa tot gentes adiueris , eas præclarè & eruditè docueris , admirantibus in vniuersa Germania , & vtroque Belgio doctissimis , eas in Principe iuniorè litteras , quas ipsi seniores vix adepti essent ; seque instar fluuiorum esse , qui ad Te veluti ad oceanum , honoris gratiâ , non necessitatis , disciplinas deferrent. Atque ideò factum , vt qui per summam modestiam quasi stellula decurreres ad alienum lumen recipiendum , Sol astrorum Princeps extiteris , lucem & calorem per terrarum tractus circumferens. Meritò igitur Bonauentura tuus & noster, famâ tui Nominis permotus, Te ex media Gallia ambiit, vt restitutis eruditissimis & piissimis libris suis præluceres , & in Etruriam tuam reuocares , quos deinde celebritate gloriæ tuæ , vt ita dicam , perfusos , deinceps in Christianum orbem communicares. Nec dubitamus , quæ in terris de eo asserimus , quin ea Sanctus in cœlo , quæ est pietas Celitudinis tuæ , sanciat atque stabiliat ; & eam defensionem coram Deo Tui suscipiat , quam à Te Libris suis exorata velit. Sic optamus & precamur :

CELSITVDINI TVÆ

ADDICTISSIMI

PHILIPPVS BORDE LAVR. ARNAVD, ET PETRI BORDE.

SIXTVS EPISCOPVS, SERVVS SERVORVM DEI.

Vniuersis venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & dilectis filiis, aliarum Ecclesiarum Prælati, per vniuersum terrarum orbem constitutis, Salutem & Apostolicam benedictionem.

TRIVMPHANTIS Hierusalem gloriam sempiternam, & Sanctorum cum Christo felicissimè regnantium nunquam marcescentes coronas cum gaudio admirans Sancta mater Ecclesia, adhuc in terris militans, ad eandem verò iustitiæ coronam festinans, Deum in Sanctis suis mirabilem prædicare non cessat. Nec verò insignes tantum victorias, & præclara Sanctorum merita eximiis laudibus celebrat, sed eosdem Sanctos, quos Deus mirificè honorificat, ipsa quoque piè veneratur, ac colit: quorum nimirum prædicatione salutarique doctrina instituta, sanguine fundata, illustribus charitatis operibus, atque exemplis educata, feruentibus illorum apud Deum precibus quotidie adiuuatur. Quamobrem debitis etiam, congruisque honoribus vnicuique Sanctorum singulatim tribuendis ad cælestis illius Hierarchiæ, vbi omnia in charitate perfecta ordinata sunt, normam atque imaginem sese conformare, quantum quidem in huius prætereuntis mundi exilio licet, maximè studet. Nam quemadmodum in magna illa summi Patrisfamilias, bonisque omnibus cumulata domo, mansiones multæ sunt, & beatæ illæ animæ mira quadam varietate vnius gloriæ beatitudine perfruuntur: sic Catholica Ecclesia, quæ cælestis illius effigies est, vt castrorum acies ordinata, in veneratione Sanctis Dei adhibenda, sacros illos ordines diuino illustrata lumine agnoscit atque distinguit. Itaque dum gloriosum Apostolorum chorum, dum Prophetarum laudabilem numerum, dum fortissimorum Martyrum laudat exercitum, cæterisque Sanctis suo loco, & ordine ritè honores defert, in vno charitatis spiritu, & consimili piæ deuotionis affectu multipliciter exultat. Inter illos verò beatissimos Sanctorum choros, quorum memoria à cunctis fidelibus religioso cultu meritò celebratur, insigni splendore elucet Sanctorum Doctorem ordo à Paulo Apostolo disertè enumeratus, cum ait: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores, quos vineæ suæ strenuos fidelesque cultores atque operarios constituit, ad consummationem Sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Hi sunt, de quibus diuina Sapientia clamat: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. De his Angelus apud Danielem loquitur: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates: eos denique Saluator ipse Christus Dominus insigni illo elogio ornauit: Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Cum autem omnibus temporibus sacrorum Doctorem studium, & doctrina in Ecclesia Dei utilis & salutaris fuit, tum maximè fructuosam & planè necessariam esse res ipsa demonstrauit, cum persecutorum Christiani nominis horribili furore represso, in ipsa Ecclesiæ pace, teterrima hæresum bella vehementius excitata sunt. Tunc enim hæreticorum doli & fallaciæ, qui diabolo instigante, in agro Domini zizania superfeminare non intermittunt, Doctorem cura & diligentia detectæ, & pestiferi ac detestabiles errores gladio spiritus amputati, & Catholicæ veritatis vi, sacris Doctorem ministris mendacium prostratum. Quare iure optimo Hyadum stellarum nomine Sancti Doctores in Ecclesia designantur, qui per frigida hieme, & longis infidelitatis noctibus expletis, & persecutionis tempestate sedata, tunc clariores sanctæ Ecclesiæ exorti sunt, cum veritatis Sol per corda fidelium altius calesceret, & tanquam nouo fidei vere lucidior annus aperiretur. Iam verò inter eos, quos Dominus magnus spiritu intelligentiæ replere voluit, quique tanquam imbres eloquia sapientiæ suæ in Ecclesia Dei emiserunt, meritò numeratur S. Bonaventura Confessor & Pontifex, & in eadem Catholica Ecclesia Doctorem eximius, quem fel. rec. Sixtus Papa I V. prædecessor noster, ob admirabilem vitæ sanctitatem, & præcellentem doctrinam in Sanctorum numerum adscripsit. Is enim Balneoregij in Etruria natus, vt piæ matris voto satisfaceret, adolescens Seraphicam S. Francisci religionem est ingressus: per cuius vestigia recentia adhuc nouus Christi miles humiliter & constanter incedens saluberrimam regularium institutorum obseruantiam tanto animi ardore, tantaque cordis auiditate hausit, vt summa in eo sanctitas appareret, ac vitæ innocentia & castitate, sancta humilitate, patientia, mansuetudine, terrenarum rerum despicientia, cælestium desiderio omnibus & exemplo, & admirationi esset: tanta quoque spiritus dulcedine & diuini amoris feruore inflammatus in Deum rapiebatur, vt iam in cellam vinariam sponsi introductus, & vino optimo charitatis ebrius, Iesum Christum crucifixum, & patientem vbiq; intueri, & in eius vulneribus habitare videretur. Ad hac verò eximiã vitæ sanctitatem vir Dei magnam præstantis doctrinæ laudem adiunxit, Deo ita disponente, vt ad eius gloriam & Ecclesiæ utilitatem non solum exemplo, sed verbo & eruditione magnoperè proficeret. Itaque cum in sacrarum litterarum studio, sanctorum Patrum lectione, & scholasticæ Theologiæ per necessaria disciplina Alexandro de

1. Pet. 5.

2. Tim. 4.
Psal. 67.

Ioan. 12.

Ibidem.

Apoc. 21.
Cant. 6.

Ephes. 4.

Matt. 20.

Ecc. 24.
Dan. 12.

Matth. 5.

Greg. lib. 9.
cap. 7. Mor.

Ecc. 39.

Six. 4. in
Bul. cano-
nic.

Cantic. 2.

Eccles. 50.
Rom. 9.

Mat. 25.

Mat. 20.

Matth. 5.

Psal. 111.
Psal. 67.

Ales magistro, insigni illius ætatis Theologo, diligentissimè versaretur, breui temporis spatio excellentis ingenij assiduo labore, & quod caput est, gratia Spiritus sancti, qui vas aureum in honorem electum omni ex parte formabat, tantos progressus fecit, & ad tantam doctrinæ perfectionē peruenit, vt doctoris, & Magistri insignibus in celeberrimo Parisiensi Gymnasio solemniter decoratus, Sacram Theologiam ibidem publicè professus sit. Tantā verò laudē in interpretandi munere, & in vniuersæ Theologiæ scientia est consecutus, vt viri doctissimi eius doctrinam & eruditionem admirarentur. Et quidem multiplices sancti viri lucubrationes & præclara scripta, quæ adhuc magna Ecclesiæ vtilitate, & non mediocri Dei beneficio extant, quæque & nostræ, & superiorum ætatum viri eruditi multo cum fructu semper legerunt, & magnoperè comprobarunt, quantus ille in Theologia fuerit satis declarant. Ea enim diuini ingenij sui monumenta posteris reliquit, quibus perdifficiles, & multis obscuritatibus inuolutæ quæstiones magna optimorum argumentorum copia, via, & ordine, enucleatè ac dilucidè explicantur, fidei Catholicæ veritas illustratur, perniciosi errores & profanæ hæreses profligantur, & piæ fidelium mentes ad Dei amorem, & cælestis patriæ desiderium admirabiliter inflammantur. Fuit enim in Sancto Bonauentura id præcipuū & singulare, vt non solū argumētandi subtilitate, docendi facilitate, definiendi solertia præstaret, sed diuina quadā animos permouēdi vi excelleret: sic enim scribendo cum summa eruditione parem pietatis ardorem coniungit, vt lectorem docendo moueat, & in intimos animi recessus elabatur, ac denique Seraphicis quibusdam aculeis cor compungat, & mira deuotionis dulcedine perfundat: quam sanè gratiam, in eius ore & calamo diffusam admirans prædecessor noster Sixtus IV. Pontifex illud dicere non dubitauit, Spiritum S in eo locutum videri. Cū igitur seruo fideli tam multa & præclara à Domino talenta essent credita, vt illis ad fratrum vtilitatem exercendis & negotiandis, cælestis gratiæ thesauros amplificaret, diuino consilio & summo totius sui Ordinis consensu, Romæ Minister generalis septimus post beatum Franciscum est factus: quo in officij munere non solum prudentiam, vigilantiam, sollicitudinem præstitit, sed tanto fraternæ charitatis ardore exarsit, tantaque Christianæ humilitatis demissione fratribus inseruiuit, vt in eo illud Saluatoris agnosceretur: Qui maior est in vobis, sit vester minister. Quin & piæ me. prædecessor noster Clemens Papa I V. qui sanctum virum valdè dilexit, & eius doctrina mirificè est delectatus, & vt tam excellens virtus & prudentia ad multorum vtilitatem latiori in campo excurreret, insignem Eboracensem Archiepiscopatum ei obtulit. Ille verò cū se à Seraphicæ paupertatis complexu diuelli non facillè pateretur, oblatam dignitatem modestè atque humiliter recusauit. Cæterum cū Gregorius X. summus Pontifex ob grauissimas Christianæ Reip. causas Concilium generale Lugdunum indixisset, virosque sanctitate, doctrina, sapientia præstantes perquireret, quorum forti & fideli opera ad rei maximæ tractationem atque explicationem vteretur, duo in primis clarissima illius ætatis lumina, è duobus florentissimis Ordinibus Prædicatorum, & Minorum delegit Sanctos Thomam & Bonauenturam, quos ad se ire iussit. Sed cum alter in ipso itinere in morbum incidisset, atque ad gloriæ coronā feliciter euolasset, S. Bonauentura Lugdunum profectus humanissimè exceptus est à Rom Pontifice Gregorio, qui in eius virtute & sapientia ita acquiescebat, vt Concilij rectè dirigendi partes ei præcipuè tribuendas esse decerneret. Quare ex publica Ecclesiæ vtilitate & necessitate, vt maiori cum dignitate & auctoritate Consilij rebus non solum interesset, sed præesset; statuit lucernam ardentem & lucentem supra excelsum candelabrum ponere, vt in domo Dei magis luceret. Itaque S. Bonauenturam nullos honores appetentem, fugientem potius, sed Christi Vicario obtemperantem, nullosque pro Ecclesia labores subire recusantem, tanquam in totius Orbis terræ teatro in sacrum Cardinalium Collegium, & in Episcoporum ordinem statim cooptrauit; nam Ecclesiæ Albanen. illum præfecit, qui honos antiquioribus Presbyteris Cardinalibus tribui solet. Quia ille amplissima dignitate auctus vniuersam in Dei gloriam & Ecclesiæ vtilitatem contulit: etenim in rebus Concilij arduis operam egregiam præstitit, Catholicam fidem constantissimè defendit, prauas opiniones acerrimè refutauit, eiusdemque prudentia, doctrina, sanctitate, orationibus, Gregorij Pontif. pastoralis sollicitudo tantopere adiuta est, vt sublato per Dei misericordiam schismatis diffidio, Michaël Palæologus Græcorum Imperator, orientalesque nationes ad Apostolicæ Sedis obedientiam, vnitatem, communionemque redierint: ac denique dignus habitus est, quem Græci Eutychie nomine appellarent. Meritò igitur cū paulo post in eodem Concilio fortissimus Christi Athleta ex huius vitæ peregrinatione ad cælestem patriam emigrasset, omnes eius mortem doluerunt, omnes communem iacturam deplorarunt, omnes illius funus lacrymis & laudibus ornarunt: sed vnus præter cæteros viri sanctissimi vitam integerrimè actam, mores probatissimos, labores permultos pro Ecclesia susceptos, doctrinam in ipso Concilio spectatam insigni laudatione verissimè celebrauit. Is fuit piæ me. Petrus Cardinalis à Tarantasia, vir eruditione & Christiana eloquentia præstans, qui postea ad Pontificatus fastigium euectus, Innocentius Papa V. est appellatus. Ipse vero summus Pont. Gregorius X. ex intimi animi sensibus amissum fratrem, adiutorem & consiliarium fidelissimum dolens palam grauib. verbis testificatus est, Catholicam Ecclesiam, quæ ex tanti viri pietate & doctrina fructus vberissimos acceperat, magnam illius morte iacturam fecisse. Sed verè à Spiritu S. dictum est: In memoria æterna erit iustus: nam qui in vita illustris fuerat, multo post mortem factus est illustrior, Deo, qui admirabilis & gloriosus est in Sanctis suis, signis compluribus, ac prodigijs & miraculis maximè insignibus serui sui sanctita-

tem

Mat. 16.
Exod. 8.
Psal. 125.

Iacob. 1.
Isa. 64.
1. Cor. 2.
* 1. Cor. 5.

Eceli. 39.
Isa. 11.

2. Tim. 3.

3. Reg. 21.

tem comprobante; quorum miraculorum fama cum apud omnes percrebresceret, idem Sixtus prædecessor noster è sublimi Apostolicæ Sedis specula ea aspiciens, digitum Dei, qui facit mirabilia magna solus, ibi planè esse intellexit. Itaque & sponte sua, & claræ me. Federico Romanorum Imperatore, Regibus, Rebuspub. Ducibus, Ciuitatibusque permultis vehementer requiruntibus, ac omnium ferè fidelium còsensu efflagitante, de viro præstantissimo Bonauentura Episcopo Cardinali in sanctos referendo, Pontifice Romano dignam cogitationem suscepit. Summa igitur cura, & diligentia vitæ illius eximia sanctitate, & miraculorum veritate examinata atque comperta, omnibus denique quæ ad eam rem pertinebant, ritè, recteque actis ad Dei gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ exaltationem, pro sua summa, eique à Deo in B. Petro Apostolo tradita potestate eundem Beatum Bonauenturam de fratrum suorum S. R. E. Cardinalium, & Prælatorum omnium consensu in Sanctos retulit, & in Sanctorum Confessorum, Pontificum, Doctorum numerum adscripsit, atque aggregauit, eiusdem festum anniuersarium diem secunda mensis Iulij Dominica die celebrari, officiumque de eo, veluti de Confessore Pontifice, Doctore in vniuersa Ecclesia recitari iussit, aliis item decretis adiectis, quæ in eiusdem Sixti litteris plenius continentur. Et quamvis gloriosus hic Doctor S. Bonauentura, & in Ecclesia Catholica celeberrimus sit, & in cælo maximè resplendeat, vbi corona illa est coronatus, quam repromisit Deus diligentibus se, nec vlla humana re indigeat, qui bonis illis cum Christo perfruitur, quæ nec oculus vidit, nec in cor hominis ascenderunt; vrget* nos tamen charitas Christi, & ardens quidam deuotionis affectus, quo erga eum ab ineunte ferè ætate perpetuò exarsimus, vt de eius sanctitate, & doctrina magis magisque propaganda, atque illustranda, quantum cum Domino possumus, cogitemus. Mouemur quidem, vt par est, sancta cum eo communione Seraphicæ Religionis nostræ, in qua educati, & tot annos versati sumus, & cui tanquam matri optimè meritæ omnia pietatis, & grati animi monumenta præstare debemus: sed multò magis mouet nos Dei gloria, pastorale officium quod gerimus, viri sanctissimi pro Ecclesia Dei tot suscepti labores; tot illustria merita, tanta cum Romana Ecclesia coniunctio, in cuius amplissimo ordine & senatu, summa cum laude confedit. Denique mouet nos Ecclesiæ vniuersalis vtilitas, quæ ex tanti Doctoris eruditione semper maior, & vberior capi potest, præsertim cum Hæreticorum insidiæ, & diabolicæ machinationes, quibus sacram Theologiam, quæ Scholastica appellatur, hoc luctuoso sæculo oppugnant vehementissimè, nos magnoperè admoneant, vt eandem Theologiam qua nihil Ecclesiæ Dei fructuosius, omni studio retineamus, illustremus, propagemus. Diuino enim illius munere, qui solus dat spiritum scientiæ, sapientiæ, & intellectus, quique Ecclesiam suam per sæculorum ætates, prout opus est, nouis beneficiis auget, nouis præsidis instruit, inuenta est à maioribus nostris sapientissimis viris Theologia scholastica, quæ duo potissimum gloriosi Doctores, Angelicus S. Thomas, & Seraphicus S. Bonauentura clarissimi huius facultatis Professores, & primi inter eos, qui in Sanctorum numerum relati sunt, excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus, & vigiliis excoluerunt, atque ornarunt, eamque optimè dispositam, multisque modis præclare explicatam posteris tradiderunt: & huius quidem tam salutari scientiæ cognitio, & exercitatio, quæ ab vberissimis diuinarum litterarum, summorum Pontificum, sanctorum Patrum, & Conciliorum fontibus dimanat, semper certè maximum Ecclesiæ adiumentum afferre potuit, siue ad scripturas ipsas verè, & sanè intelligendas, & interpretandas, siue ad Patres securius, & vtilius perlegendos, & explicandos, siue ad varios errores, & hæreses detegendas, & refellendas. His verò nouissimis diebus, quibus iam aduenerunt tempora illa periculosa ab Apostolo descripta, & homines blasphemii, superbi, seductores proficiunt in peius, errantes, & alios in errorem mittentes, sanè Catholicæ fidei dogmatibus confirmandis, & hæresibus confutandis pernecessaria est. Et profectò rem ita se habere ipsimet veritatis inimici sunt iudices, quibus Theologia scholastica maximè est formidolosa, qui profecto intelligunt, apta illa, & inter se nexa rerum, & causarum cohærentia, illo ordine, & dispositione, tanquam militum in pugnando instructione, illis dilucidis definitionibus, & distinctionibus, illa argumentorum firmitate, & acutissimis disputationibus lucem à tenebris, verum à falsò distingui, eorumque mendacia multis præstigiis, & fallaciis inuoluta, tanquam veste detracta, patefieri, ac denudari. Quantò igitur magis illi hanc munitissimam scholasticæ Theologiæ arcem oppugnare & euertere conantur, tantò magis nos decet hoc inuictum fidei propugnaculum defendere, & hæreditatem Patrum nostrorum conseruare, & tueri, & acerrimos veritatis defensores meritis honoribus, quantum possumus, decorare. Quamobrem, vt Seraphici Doctoris eruditio ad multorum vtilitatem latius diffundatur, & ex eius libris, & operibus eruditi, & studiosi viri copiosiores, suauioresque in dies fructus capiant, quod ad ipsius Sancti, quamquam in cælo beatissimi, gloriam aliquam facere non est dubitandum, primum quidem in Alma Vrbe nostra in hac Basilica SS. duodecim Apostolorum S. Bonauenturæ nomine collegium iustituimus, in quo ex huius præcipuè eximij, deuotique Doctoris operibus, & commentariis sacra Theologia publicè explicetur: deinde etiam opera illius omnia, quæ inueniri potuerunt partim nondum edita, nostraque auctoritate, & impensis vndique conquisita, partim iam euulgata, simul omnia decenti forma, & quàm emendatissimè imprimi, & Typographia nostra Vaticana in lucem emitti curamus. Quod autem ab ipso Pontificatus nostri initio, Deo, vt piè credimus, inspirante, constanter proposuimus, Sancti huius Doctoris nomen, & merita gloriosa apud omnes pro viribus celebrare, fideliumque erga eum veneratio

nem augere & amplificare, sanè ad id quoque non mediocriter excitati sumus exemplo sanctæ me. Pij Papæ V. prædecessoris nostri de Christiana Repub. optimè meriti, & quem ut parentem adhuc reueremur & colimus. Is enim religiosa pietate, & singulari deuotione permotus, qua afficiebatur erga S. Thomam de Aquino Ordinis sui decus, & Ecclesiæ Catholicæ ornamentum, cupiens eodem modo eundem Sanctum ob eius præstantissima in Catholicam Ecclesiam merita congruis honoribus exornare, præter alia hoc iussit, atque decreuit, ut illius festus dies quotannis Duplicis officij ritu ad instar Sanctorum quatuor Ecclesiæ Doctorum perpetuò celebraretur: quod & S. Bonauenturæ Doctori eximio tribui debere æquum profectò existimamus, cum tam multa inter eos virtutis, sanctitatis, doctrinæ, meritorum coniunctio, & similitudo intercedat. Hi enim sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in domo Dei lucentia, qui & charitatis pinguedine, & scientiæ luce totam Ecclesiam collustrant: hi singulari Dei prouidentia eodem tempore tanquam duæ stellæ exorientes ex duabus clarissimis regularium Ordinum familiis prodierunt, quæ Sanctæ Ecclesiæ ad Catholicam religionem propugnandam maximè vtilis, & ad omnes labores, & pericula pro Orthodoxa fide subeunda paratæ semper existunt, ex quibus tanquam ex fertili, & benè culto solo quotidie per Dei gratiam fœcundæ, & fructuosæ plantæ procreantur, hoc est, viri doctrina, & sanctitate præstantes, qui Petri nauiculæ tot fluctibus agitæ, & Romano Pontifici, eius clauum non sine magna sollicitudine tenenti, fortem, & fidelem operam nauant. Hi duo Sancti cum essent cœui, iisdemque studiis dediti condiscipuli, simul Magistri, pari ratione à Gregorio X. Summo Pontifice, cum ambo ad Concilium euocarentur, honorati, & in huius vitæ peregrinationem fraterna charitate, spirituali familiaritate, sanctorum laborum societate valdè coniuncti fuerunt, & denique pari gressu ad cælestem patriam commigrantes, pariter felices, & gloriosi illa sempiterna beatitudine perfruuntur, vbi eodem charitatis affectu, ut piè credimus, pro nobis in hac lacrymarum valle laborantibus orant, diuinamque opem implorant, ut meritò idem Sixtus IV. hos duos Sanctos persimiles, & quasi geminos in Christo fratres agnoscens, statuerit S. Bonauenturam consimili venerationis, & honoris prærogatiua, qua S. Thomas, decorandum esse. Quod igitur à nobis, & Seraphici Ordinis charitas, & S. Bonauenturæ meritorum magnitudo, & Catholicæ Ecclesiæ, cuius gubernacula nobis licet immerentibus à Deo commissa sunt, utilitas, & ædificatio requirit, habita super his omnibus cum Venerabilibus Fratribus nostris S.R.E. Cardinalibus deliberatione matura, de eorundem consilio, & vnanimi assensu, ex certa nostra scientia, ac de attributæ nobis Apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuò valitura constitutione, doctrinam ipsius S. Bonauenturæ à supradictis prædecessoribus nostris Clemente IV. Gregorio X. & Sixto IV. laudatam, in Concilio Lugdunensi maxime spectatam, in Florentino etiam ad res difficiles explicandas adhibitam, grauissimorum virorum auctoritate restitutam, & commendatam, & eximio Ecclesiæ Doctore dignam, nos quoque plurimum in Domino laudamus, & commendamus; ac litteras eiusdem Sixti IV. quas pro expressis hoc loco haberi volumus, excepta eius ordinatione de festo die S. Bonauenturæ secunda Dominica Iulij celebrando, harum tenore approbantes, & innouantes, ipsum S. Bonauenturam iure sanctorum Doctorum consortio ab eodem Sixto IV. adscriptum, & connumeratum, auctoritate Apostolica, tenore præsentium, inter præcipuos, & primarios, qui Theologicæ facultatis magisterio excelluerunt, habendum, ac venerandum esse decernimus, & declaramus; atque ob eam causam sperantes in Domino huius Seraphici Doctoris lucubrationes ad doctrinam, & deuotionem, quam in clero, populoque Christiano magnopere lucere, & ardere cupimus, maximo adiumento fore, illius libros, commentarios, opuscula, opera denique omnia, prout ex nostra Typographia Vaticana, quàm emendatissima, ut supra dictum est, emittuntur, ut aliorum Ecclesiæ Doctorum, qui eximij sunt, non modo priuatim, sed publicè in Gymnasiis, Academiis, scholis, collegiis, lectionibus, disputationibus, interpretationibus, concionibus, sermonibus, omnibusque aliis Ecclesiasticis studiis, Christianisque exercitationibus citari, proferri, atque, cum res postulauerit, adhiberi volumus, & decernimus. Et nihilominus, ut sapientissimi huius Doctoris gloriosa recordatio, si non pro ipsius dignitate, at saltem pro humana tenuitate ob ingentia illius merita ardentiori studio recolatur, fel. rec. prædecessorum nostrorum Bonifacij Papæ VIII. qui sanctis quatuor Doctoribus, & Pij Papæ V. qui de prædicto S. Thoma eadem præceperunt, exemplo adducti, præcipimus, ut eiusdem S. Bonauenturæ dies festus in omnibus Christiani orbis partibus sub duplici officio à cunctis personis Ecclesiasticis, sæcularibus, & quorumuis Ordinum regularibus tam publicè, quàm priuatim pridie Idus Iulij, non obstante prædicta Sixti IV. ordinatione de secunda Dominica dicti mensis, celebrari atque in Calendariis cum Doctoris nomine, & festi duplicis adiectione describi & imprimi debeat, etiamsi in nouissimis Breuiarij, & Missalis Romani reformationibus aliter dispositum fuerit: neque secus, atque à nobis, ut supra, ordinatum fuit, per quoscumque, quauis auctoritate præditos, ceteri, aut interpretari posse decernimus. Hortantes vniuersos vtriusque sexus Christi fideles Ciuitatis Balneoregij, quæ clarissimum hoc edidit lumen, & illius diocesis, ut eodem die festo à seruilibus, de Sanctæ Ecclesiæ more, operibus abstineant. Ut autem Christi fidelium deuotio ad Seraphici huius Doctoris diem festum colendum, eiusque opem piè implorandam, eo magis accendatur, quo ex hoc cælestis gratiæ dono se vberius conspexerint esse refectos, de Omnipotentis Dei misericordia, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus vtrius-

Apo. 21.

*Six. 4. in
Bul. cano-
niz.*

*Conc. Flo-
rem. ses. 10.
Six. 4. in
Bul. cano-
niz.*

*De Rel. et
Ven. Sanct.
in 6.*

que

que sexus Christi fidelibus tam in dicta Ciuitate, & diœcesi Balneoregij, quàm præclara Galliæ Vrbe Lugduni, vbi ille bono certamine legitimè decertato, cursu consummato, fide seruata, ex hoc calamitoso sæculo ad meritum suorum præmium, & coronam in cælum feliciter migravit, in almaque vrbe nostra, vbi in hac Basilica sanctorum duodecim Apostolorum Collegium à nobis, vt iam diximus, est erectum, constitutis, qui eius festum huiusmodi, vt cæteras de præcepto Ecclesiæ seruari solitas festiuitates, deuote colentes, verè pœnitentes, & sacramentali peccatorum suorum confessione præmissa, eo die sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumperint, plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam, & remissionem misericorditer in Domino concedimus, & elargimur. His verò qui Ecclesias fratrum Minorum S. Francisci ipso die festo à primis vesperis vsque ad occasum Solis eiusdem diei deuotè visitauerint, pias inibi ad Deum preces, prout sua cuique suggeret deuotio, effundentes, decem annos, & totidem quadragenas de iniunctis eis, seu alias quomodolibet debitis pœnitentiis per præsentis litteras perpetuò duraturas, quas sub quibusvis Indulgentiarum reuocationibus, vel limitationibus nullo modo comprehendi volumus, misericorditer in Domino relaxamus. Quocirca fraternitati, & discretioni vestræ Apostolica scripta mandamus, vt præsentis litteras, & in eis contenta quæcumque in suis quilibet Prouinciis, Ciuitatibus, Ecclesiis, & diœcesibus solemniter publicari, & ab omnibus personis Ecclesiasticis, sæcularibus, & quorumuis Ordinum regularibus vbi que locorum, & gentium inuiolatè perpetuò obseruari procurent. Volumus autem, vt earundem præsentium transumptis etiam impressis, manu alicuius notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides vbi que adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum, approbationis, innouationis, decretorum, declarationis, voluntatum, præcepti, concessionis, elargitionis, relaxationis & mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli se nouerit incursum. Data Romæ apud Basilicam SS. XII. Apostolorum, Anno Incarnationis Dominicæ, Millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Pridie Idus Martij, Pontificatus Nostri Anno Tertio.

SANCTISSIMO PATRI,
 AC D. N. SIXTO QVINTO
 PERENNEM SALVTEM,
 Perpetuamque felicitatem.

IAM verò tandem venit ad Sanctitatem V. beatissime Pater, Seraphicus Doctor noster: venit, inquam, suis cum scriptis S. Bonaventura spiritus, ut & gratuletur, & gratias agat. Gratulatur, quòd è Seraphica sua Religione Sanctitas V. prodierit, in cuius virtute Christiana Resp. felicissime consistit: gratias agit, quòd ei suam faciem restituerit, & illustravit, suamque dignitatem auxerit: quòd, inquam, sanctissima sua monumenta hominum negligentia, temporumque iniuria, vel depravata, vel deperdita, ab omni mendo expurganda, integritati suæ pristinoque candori, ac puritati Sanctitas V. restituenda curavit, ipsum inter primarios Ecclesia Doctores annumeravit, eius Officium duplici Ecclesia ritu ordinavit, eumque pie colentes indulgentiis, ac privilegiis donavit. Quæ quidem in re non ipsius tantum Seraphici Doctoris gloria consultum est, sed Ecclesia quoque univèrsæ utilitati, Ordinisque nostri honori plurimum, cuius ille fuit alumnus, & præcipuum decus. Equidem affirmare ausim, tantum ex eare Sanctitatem V. meriti, gloriæque comparasse, quantum ex reliquis suis præclarissimis, ac sanctissimis actionibus omnibus comparavit. Quod enim maius esse meritum potest, quàm de calitibus, deque Ecclesia Dei bene mereri? Quid gloriosius, quàm maiorum non solum æquare, sed etiam superare egregia facta? Ac Sanctitas V. Seraphici Doctoris monumenta emendando, & edendo, ita de ipso Seraphico Doctore, deque Ecclesia Dei bene meretur, ut illum tamquam vestris beneficiis deunctum, propitium, & adiutorem habeat, habituraque sit semper: atque ad eò quidquid fructus, utilitatis, emolumentum ex illis homines percepturi sunt, Sanctitati V. sit acceptum referendum: gloriosius verò faciat, quàm Gregorius X. qui Bonaaventuram ipsum egregie, & optimè de Christiana Religione meritum in Cardinalium collegium adsciuit: gloriosius, quàm Sixtus IV. qui eundem in Sanctorum & Doctorum numerum retulit. Nam Cardinalem esse præclarum est, sed plurimi extiterunt, suntque Cardinales: in Sanctorum cætum referri longe præclarior est, sed Sanctorum ingens est numerus: in Ecclesia verò Doctoribus adscribi, præclarissimum est, cum præcipuus sit eorum ordo in ipsa Ecclesia Dei. Divino consilio factum est, ut duo sanctissimi Ordines à duobus eodem tempore sanctissimis auctoribus Dominico, & Francisco instituti, à duobus eodem ferè tempore sapientissimis Pontificibus Pio V. & Sixto V. amplificarentur, & duobus eodem etiam ferè tempore præstantissimis Doctoribus Thoma, & Bonaventura exornarentur. Quodque admirabilis est, & duo illi auctores, & duo Pontifices, & duo Doctores illi à Deo excitati, delectique sunt ad temporum vitia recidenda, ad scelera fuganda, ad hæreses refutandas, & ad Ecclesiam Dei tuendam, atque propagandam. Neque sanè minorem Sanctitas V. in S. Bonaventura Doctore ornando materiam habet, quàm in S. Thoma Pius Quintus. Etenim Itali ambo extiterunt, ambo non procul ab Urbe nati: Aquini Thomas, Balneoregij Bonaventura: eodem tempore vixere ambo, casti ambo, novis Ordinibus ambo addicti, eodem studiorum genere floruerunt ambo, Scholastici ambo, scholasticorumque principes, ambo sancti, & inter sanctos relati, Angelicus ille, hic Seraphicus. Angelicus ille, quòd angelicis fuit moribus, quòdque suis scriptis vera semper annunciat: Seraphicus hic, quòd virtutis, fideique ardore Seraphinos verè imitatus est: quòdque suis in scriptis amorem quendam ardentissimum, ac verè Seraphicum in Deum, Deique Ecclesiam præsertit semper: uno tantum maior noster, quòd Episcopali dignitate, Cardinalitioque honore insignitus fuit. Sed quantus Bonaventura fuerit, eius nomen apertissime indicat: quid enim aliud Bonaventura sonat, quàm bonam felicitatem? Quippè bonam felicitatem peperit sibi virtutibus, meritisque egregiis: bonam felicitatem patriæ, quam illustravit maximè: bonam felicitatem hominibus quamplurimis, quos & singulari doctrina, & insignibus miraculis iuivit plurimum: bonam felicitatem Ordini suo, cuius lumen fulgentissimum est: bonam felicitatem Ecclesia Dei, cuius columen actionibus, laboribusque inexhaustis fuit, & doctissimis, præstantissimisque scriptis erit semper præsidium firmissimum: bonam denique felicitatem Sanctitati V. cui Seraphicum hoc adiumentum perpetuo assistere credendum est, cum Bonaventura nomen Felici nomini vestro cognatum, & consimile admodum sit, atque ad eò consimilem animum indicet: cumque illius nomen Sanctitas V. mirifice coluerit, semperque eius sanctissimam doctrinam sectata, actionesque imitata sit, eius memoriam immortalitati commendavit. Siquidem præter maximos in illum nuper collatos honores, eius effigiem exquilinis in adibus ad vivum effingi, Romanorumque Quinquerem vestro iussu nuper adificatam sancti Bonaventura nomine vocari voluit. Verumtamen eius scripta, quantus ille fuerit, apertius multo declarant. Ego sanè verò, Beatissime Pater, dum Seraphici Doctoris nostri monumenta perlego, nequeo satis mirari imaginem

quandam ad viuum expressam Christiana pietatis, atque charitatis; facileque intelligo, eius doctrinam
 satis esse posse ad haeticorum prauitatem refutandam, ad malorum improbitatem coercendam, ad ho-
 minum vitia corrigenda, ad omnium inscitiam instruendam, ad Ecclesiae dignitatem conseruandam, &
 amplificandam. Quid enim non nouit, quid non scripsit, quid non docuit Bonauentura? Quis locus est in
 veteri, nouaque scriptura, quem non explicarit? Quam Theologia partem non attigit, non aperuit, non il-
 lustrauit? Nunc verò quanta eius in caelo cumulari latitia debet, cum à sui Ordinis Pontifice, dignitate &
 auctoritate superiore, videat sua scripta tam insigniter emendata, illustrata, reperta, edita: suamque di-
 gnitatem cum in caelis, tum in terris auctam? Eundemque videat in eo totum esse, ut non sua solum, sed
 sanctorum Patrum omnium monumenta corrigantur, illustrentur, in clarissimam edantur lucem ad ha-
 reses refutandas, Deique Ecclesiam instruendam, propugnandam, propagandam? Ab eodemque videat,
 Ambrosij scripta labore immenso acerrimoque iudicio recognita, expurgata, edita: Gregory magni monu-
 menta nouis consignata typis: sacra scriptura libros Graecè, latineque ad septuaginta duorum Interpretum
 exemplar exposi os, clariorique luci redditos. Cum, inquam, videat Sanctitatem V. eodem animi ardore
 incensam, quo ipsemet, dum vixit, incensus fuit, ut catholica tum fides, tum doctrina & pietas in dies vi-
 geat, floreat, amplifietur magis, ob eamque rem, & Typographiam, & Bibliothecam in Vaticano, hoc est, in
 Ecclesiae arce, amplissimas & pulcherrimas erectas, in quibus Catholicorum librorum pretiosissima supel-
 lex & comparetur, & asseruetur? Hæc sanè sapientia admirabilissima opera sunt: sapientia autem il-
 lius, qua diuina, humanaque omnia continentur, qua disponuntur omnia suauiter, qua bona omnia parit,
 condit, format, perficit: qua nullum nouit Salomon maius bonum, quod à Deo expeteret: qua quidquid
 valeat, in Sixto vno clarius multo, quam in ceteris, declarauit: qua in Sanctitate V. ita elucet, ut non se-
 cus sapientia vestra Dei Ecclesiam illustret, ac sol orbem vniuersum. Hæc vestram prudentiam instruxit
 ad vitia omnia cognoscenda, & tollenda, qua in Christianam Rempubl. irrepserant, ad optimos mores re-
 stituendos, ad sanctissimas & quamplurimas leges excogitandas & promulgandas, quibus Christiana ipsa
 Respub. constituitur. Hæc vestram providentiam excitauit ad famem abigendam, ad copiam in summa
 inopia pariendam, ad futuram copiam parandam, CC. nummum aureorum millibus in annonam perpe-
 tuò collatis, ad pestem, famem, bella, malaque omnia præcauenda, & propulsanda ter decies centenis
 nummum aureorum millibus in ararium relatis: ad munera Patribus, Praesulibusque assignanda, Congre-
 gattones, Ordinesque constituendos, quibus Christiana Respub. facile optimeque administraretur. Hæc ve-
 stram iustitiam armauit ad scelera omnia fuganda, scelestosque homines delendos, quibus Ecclesia ditio-
 iam oppressa erat, ad præmia danda bonis, ad publicam tranquillitatem, securitatemque comparandam,
 atque firmandam. Hæc vestram fortitudinem muniuit aduersus potentum, Principumque vim, ac fa-
 ctiones ad Ecclesiasticam libertatem vindicandam, ad pericula adeunda, ad labores inexhaustos perse-
 rendos: cum Pontificatus onus omnium grauissimum Vestra Sanctitas ita susineat, ut omnia ipsa videat,
 agat, decernat. Hæc pietatem vestram induxit ad pauperes virgines quamplurimas nuptui dandas, ad
 captiuos è barbaris redimendos, ad pauperes debitores è carcere liberandos, ad sacra virginum clau-
 stra constituenda, ad hospitium amplissimum edificandum, ac munificè instruendum, in quo mendici
 pauperes perpetuò alantur, & edoceantur, ad sumptuosissima monumenta Nicolao Quarto, & Pio
 Quinto erigenda. Hæc vestram religionem impulit ad magnificentissimum sanctissimi D.N. Iesu Christi
 Praesepti Sacellum construendum, & admirabiliter exornandum; ad obeliscos è terra visceribus eruendos,
 transferendos, ac sanctissima Cruci subiiciendos: ad Imperatorum columnas gloriosis Apostolis subigen-
 das, ad veteres Ecclesiae ritus reuocandos, ad honorem sanctissimae Urbis Basilicis restituendum, ad ve-
 stes pretiosissimas, donariaque plurima plurimis Ecclesiis elargienda: ad S.S. Patrum scripta corrigenda,
 & in lucem proferenda, ad volumina non pauca elucubranda: ad veteris idololatriæ monumenta
 abolenda, ad superstitionem omnem tollendam, ad diuinum cultum amplificandum. Hæc Vestram San-
 ctitatem in immensum extulit, ad Palatia, Porticus, Gymnasia, Scalas, Aedes Bibliothecarias, Typo-
 graphias, aliaque aedificia egregie adificanda, ad vias non paucas aperiendas, aquandas, dirigendas: ad
 aquaductus extra intraque Urbem longissimos, latissimos, impensè deducendos: ad ciuitates exadifican-
 das, ad classem parandam & instruendam: ad Pontinas paludes exsiccandas, ad fontes plurimos, pe-
 rennes, & ornatisimos condendos, ad Urbem denique totam exornandam. Hæc vestram charitatem in-
 cendit ad suos fouendos, ornandos, augendos: ad patriam Montaltum, pecunia, immunitate, Typogra-
 phia, Monetaria officina, sanctissimis Reliquiis, & ciuitate donandam, ac duplo magis amplifican-
 dam, ad Lauretum ciuitate ac mœnibus augendum: ad Picenum, prouinciam vestram, duabus aliis ci-
 uitatibus ornandum; ac denique ad domesticos, familiaresque vestros, ad amplissimas dignitates eue-
 hendos. Hæc frugalitatem vestram ita extenuauit, ut Ecclesia prouentus amplissimos reddiderit. Hæc
 virtutem vestram ita cumulauit, ut suis auspiciis haeticorum innumerabiles copia in Germania, & in
 Gallia deleta sint: Heluetiaeque gentis pars non exigua Catholicam receperit fidem; Christianique Princi-
 pes omnes in officio contineantur. Hæc Sanctitati V. eam facultatem tribuit, ut breui trium annorum
 spatio ea excogitarit, aggressa sit, atque perfecit, qua ceteri longissimo etiam Pontificatu non potuerunt:
 Hæc diuturniori vita his longè plura, & maiora de Sanctitate V. spondet. Hæc denique vestram vitam
 ita instituit, ut apud homines laudatissima, Deoque ipsi gratissima fuerit semper, & exemplo profuerit
 cunctis. Sed ut sapientia ipsa Sanctitatem Vestram, summum Theologum, disertissimum concionatorem,
 optimū Praesulē & Episcopū, grauissimū Cardinālē, Maximumq; Pontificē fecit: sic etiā illi assidue persua-
 det, illamq; incitat ad probos, doctosq; homines subleuandos & augēdos, atq; ad calites ipsos ornandos,

& ad sapientia studia maximoperè fouenda & propaganda. Nam quis Sanctitate Vestra studiosus curauit unquam, ut iuuentus optimis moribus & disciplinis instituatur? Docent id Iaponorum Collegia, quibus annuos prouentus assignauit: docet Rhemense Anglorum, quod & opibus, & commendatione apud Principes inuit: docent Collegia, Schola, Gymnasia, & Seminaria omnia, quae fouet maxime: docent praecipue Gymnasia, Romanum, & Firmanum, hoc in ciuitate illa à Sanctitate V. institutum, illud non mediocriter auctum, & excultum: docent denique Collegia duo, alterum Picentum Bononia conditum, alterum ad sanctorum duodecim Apostolorum basilicam nostri Ordinis in Vrbe nuper institutum, amplissimis prouentibus assignatis: in quo à Sanctitate Vestra potissimum statutum est, ut Seraphici Bonauentura scripta explicentur. Hac profectò res Ordini nostro tantum profutura speratur, ut ex huiusmodi Gymnasio plurimi Bonauentura & Sixti exituri credantur. Quo sane nomine debet Sanctitati Vestra plurimùm Seraphica Religio nostra, quam praterquam quòd nomine, virtute, sapientia, dignitateque Sanctitas vestra ornauit maxime, magnis quoque prouentibus, amplissimis priuilegiis, sanctissimis societatibus, multis Praesulibus, meque etiam Cardinalatus dignitate maximoperè exornauit, multoque maioribus ornamentis, & muneribus cumulatura speratur. Sed, quod ad me attinet, utinam ipse ita meritis eam ornarem, ut dignitate. Qua quidem de re debeo Sanctitati V. tantum, Beatissime Pater, quanta est vestrorum erga me beneficiorum amplitudo: siquidem, cum in Ordine nostro plurimi essent & Theologi, & Praesules, qui me doctrina, dignitate, virtute, & auctoritate anteirent, me tamen omnium infimum deligere voluit, quem tantopere ornaret. Itaque quoniam tanti beneficij magnitudo magnitudinem omnem superat: quid ipse conari queam, non video, ne ingrati animi nomen subeam. Sed cum à me prater optimam in Sanctitatem Vestram, suosque voluntatem referri possit nihil, hac sit contenta, rogo, & obsecro: cuius indicium in primis est, quòd sancti Bonauentura opera in lucem formamque meliorem suo iussu edita, quae idcirco non sua minus, quam Bonauentura dici possunt, Sanctitati V. defero. Nam cum meum habeam nihil, sua sibi deferam, vel potius referam, necesse est. Quod verò à Sanctitate V. de sancti Bonauentura operibus emendandis, & edendis mihi mandatum est, id à me summa fide, ac maiori, qua potui, industria, & solertia, Deo iuuante, nauatum perfectumque est, atque adeò à grauissimis, & sapientissimis viris illis, quos ea in re mihi adiunctos esse voluit. Quorum nomine innumerabiles Sanctitati V. gratias habeo, agoque, quòd nostra opera, tanta in re, uti voluerit, atque adeò eandem operam ad nutus Sanctitatis vestrae omnes paratissimam, fidelissimamque defero. Beatitudinem V. diutissimè, ac felicissimè valere cupio, & precibus omnibus expeto. In Vaticano M. D. LXXXVIII.

Sanctitatis V. Beatissimæ

Seruus humilis, & deuinctissimus

FR. CONSTANTIVS, Cardinalis Sarnanus.

S. BONAVENTURÆ,
S. R. E. CARD. EPISCOPI
Albanensis, Ordinis Minorum,
EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS
VITA,
AD SIXTUM V. PONT. OPT. MAX.
scripta à Petro Gal. Prot. Apost.

DIVINO consilio typographiam Vaticanam instituisti, Pater beatissime: rem sanè quidem instituisti, vel potius perfecisti, non solum tibi gloriosam, sed Reip. Catholicæ salutarem, in omnèsque partes vtilem, atque necessariam cum ad sacros codices restituendos, sanctorumque Patrum monumenta instauranda, tum verò ad rectam disciplinam toto terrarum orbe disseminandam non sine magna Christi regni propagatione. Id profectò viri boni, Deo bene iuvante, sanè sperant, & sapientissimi quique iudicant de isto præclaro opere tuo.

Verùm enimverò, quo planius omnes id intelligant, explicabo vberimè libro singulari, qui prope diem emittetur Nunc autem cum ab sancti Bonaventuræ Cardinalis, quem ob doctrinæ præstantiam inter primarios Ecclesiæ Doctores ritè annumerasti, operibus initium Vaticanæ impressionis fieri volueris, idque optimo sanè iure; non modò operæpretium est, sed pium ac fructuosum valdè admodum videtur, eius vitam literis mandare quàm diligentissime. Res enim duæ sunt, in quibus constans semper ac firmissimum fidei nostræ propugnaculum fuit, doctrinarum cognitio, & vitæ sanctitas. Iis porrò duabus prisca Latini, & Græci patres diuinitus instructi, nihil potius habuerunt, quàm vt religionis sanctæ præsidia tuerentur. Iesu Christi namque fides, quæ Apostolis & Apostolorum discipulis ducibus omnem terrarum orbem iam pridem peruagata erat, sæpenumerò turbulentissimis Ecclesiæ temporibus grauissimè oppugnata, quamuis suis quidem ornamentis atque insignibus contenta, dignitate sua satis se ipsa tueretur: eorum tamen tum sanctitatis, tum doctrinæ auxilio defensa, iniquitatem hominum, & iniuriam temporum facile superavit. Harum igitur rerum ambarum, quæ perpetuò in Rep. Christiana plurimum valuerunt, splendore vir Dei Bonaventura, in firmamento Ecclesiæ, quasi stella fulget in perpetuas æternitates. Neque propterea defuerunt antea, qui res illius gestas, pietatis, religionisque nomine maxime illustres conscripserunt, neque item qui diuinæ tam egregij doctoris scientiæ, ac sapientiæ testimonia præclara dederunt. At cum summi viri hoc habeant proprium, vt non vni tantùm, sed pluribus magnum scribendi argumentum suppeditent: non est à publico scriptionis instituto atq; ratione alienum, quas eius res nonnulli strictim attigerunt, vberius explicare: quasq; fortasse tacitas reliquerunt, illas planè omnes, quoad eius fieri potest, enucleate, & splendide perscribere. Ioannes porrò Diaconus, quanquam sanctissimi Pontificis Gregorij Magni vitam plerique alij literarum monumentis consignarunt; tamen optimum factu illud existimauit, vt quantum in se esset, eandem libris quatuor explicatius enarraret. Atque huiusce quidem rei exemplum cum scriptores præclari, Latini & Græci nobis tradiderint: nihil attinet, quòd in promptu est, id multis commemorare. Habet porrò Seraphicus Bonaventura sanctissimus, idemq; eruditissimus, virtutum suarum non modò laudatores, sed etiam spectatores ac testes certissimos, qui suis locis producentur. Res enim tantas, tamq; admirandas is auctore ducèq; Deo gessit, vt ab eo tempore, quo in terris fuit, vsq; ad hanc ætatem nemo ferè scriptor pietatis amans, extiterit, quin aliquid de eo præclare testatùm reliquerit. Plurimum quidem ei tributum est, vt ordine exponam, non solum à summis Pontificibus, Alexandro Quarto, Clemente IV. Gregorio X. Innocentio V. & Sixto IV. sed etiam à synodis œcumenicis, ab amplissimo collegio Cardinalium, & ab omnibus ferè viris grauissimis, qui vel in theologiæ scientia, vel in annalium munere non sine ingenij laude versati sunt. Multa de illius & doctrina, & vita immortalitati commendauit potissimum sanctus Antoninus, Florentiæ Archiepiscopus: at certè quidem omnia pluribus exposuisset, si ad id ætatis peruenisset, cum actuosæ eiusdem luminosæque virtutes, vndique rectè, ac ritè conquistæ, bonorum omnium testimonio cognitæ, & exploratæ sunt, Sixto Quarto Pontifice: qui cunctis fermè totius orbis Christiani Principibus ef-

flagitantibus.

Dan. c. 12.

Ioan. Diac.
in præf. vit.
S. Greg.

S. Ant. par. 3.
Chr. tit. 24.
c. 8. & seq.
Six. 4. in
Bul. can.

S. Bonaventuræ Vita.

flagitantibus, summa totius Italiæ lætitia, publica que omnium ordinum gratulatione, in sanctorum numero illum adscripsit. Miris diuinisque illum laudibus concelebrant viri multi præcellentes, præsertim Octavianus Sinuessanus, Iurisconsultus clarissimus, & Ioannes Franciscus Pauius diuinarum, humanarumque rerum scientia apprimè eruditus, item & plerique omnes ordinis Franciscani: quorum in eo laudando certat industria. Permultum quoque ad illius gloriam interfunt luculentissima illa testimonia, quæ eidem dicunt doctissimi scriptores, Ioannes Gerfo, Henricus Gandauus, & Ioannes Trithemius, & reliqui eorum similes. Nec is profectò quidem, qui Patrum nostrorum memoria floruit, philosophorumque princeps habitus est, Ioannes Picus Mirandulanus non modò illius doctrinam perpetuò dilaudauit, sed omnium luce dignam emittere, maximo pere concupiuit, si ab ipsis Franciscanis exemplar quoddam Gandauense consequi aliquo modo potuisset. Neque porrò Latini solùm, verùm etiam Græci virtutem atque eruditionem, qua is excelluit, admirati sunt vehementer. Ego sanè à Sirleto Cardinale, græcè latinèq; peritissimo, & omni doctrina exulto, aliquando audiui, Emanuelem Calecam, hominem Græcum, qui contra Græcos pro Latinis Græcè scripsit, præclare de sancto Bonaventura sensisse. Iam multorum igitur summorum præstantiumque virorum non modò testimoniis, sed lucubrationibus ac monumentis litterarum ego planè adiutus, in quibus apparent vestigia rerum illius magnarum, aggrediar, Deo benè iuuante, scriptionem, quam de eius vita institui. Quam vt fusè ordineque exponam, imitando Gregorium Nazianzenū confectabor, de Basilio Magno scribentem. Etenim si difficilè aliquod atque arduum opus cuiquam aggrediendum est, is profectò summum in primis, sapientissimumq; ducem, ac magistrum sibi proponere debet, cuius exemplo instructus, atque adiutus, nullam in eo perficiendo ambiguitatem, nullamq; sollicitudinem sibi imponat. Et verò quamquam tam præcellentis doctoris, diuiniq; viri, quem omnis admiratur antiquitas, Gregorij Nazianzeni virtutem, ac doctrinam scribendi imitari longè difficillimū est: nihilominus tamen in magna, & ardua scriptione, cum rationibus publicis planè consentanea, id omni diligentia atque studij genere conari, non audacis quidem conatus est, qui difficilibus in rebus pro virtute habetur, sed volūtatē honestæ, & animi desiderio exardescens ad bonum publicum. Is porrò patriam, genus, parentes, disciplinam, studia, doctrinam, virtutes, officia, atque opera Basilij enarrauit: idem mihi faciendum censeo, quod ad earum rerum dilucidè distinctèq; explicandarum ordinem attinet. Nam hæc ipsa ordinis ratio cum præstās videatur sola tantum illius imitatione, tum verò eorum, qui rectè dicendi scribendiq; magistri sunt, arte & literis præcepta est, maximèq; vsu accommodata ad huiusce narrationis genus, quod suscepi. Est porrò hoc à me susceptum argumentum, non modò difficile, sed magnum atq; amplum, cum verborum & delectum, & ornatum, sententiarum grauitatem, elocutionis summam varietatem, ac variam aliquando numerosæ orationis vim requirat, pro rerum gestarum, & virtutum ratione, quæ dicendi figuris commemorandæ sunt, illustri quodam splendore enitentibus, omnique præclara elegantia. Cum namque ad Christianam morum disciplinam, instituendā illud valdè intersit, vt sanctissimorum hominum, virtutum copia affluentium, facta admirabilia, religionis & pietatis nomine illustria exponantur, de iis copiosè, disertè, atq; illuminate dicendum est. At verò contra aliquando pro rei, quæ narratur, ratione respui debet illa elaboratæ orationis vis, polita & conspersa quasi verborum sententiarumq; floribus: contemnenda est etiam sæpè illa dicendi vbertas, ne vocum multitudine & copia obruatur rei, quæ narratur, veritas. Hæc omnia appositè ac diuinè rebus Basilij conscribendis Nazianzenum præstitisse, inter omnes cōstat. Ego verò Bonaventuræ sanctissimo, cuius etiam vita magnis laudibus splendet, & si minus grauem illā, admirabilem, ac solidam orationis potestatem præstare potero, at certè quidem me nō posse profiteri: eam tamen adhibere conabor, in qua saltem aliqua, vel minima appareat diligentia mea, aut potius quoddam animi mei desiderium. Iamdiu enim studio ardeo incredibili ad illius res explicandas cum ob alia multa, tum maximè ob illam, quam mente sæpenumero repeto, spem maximorum atq; vberiorum fructuum, quos posteritas capiet ex eius vita, omnibus præceptis, omnibus disciplinæ exemplis, omnibus rectè ac sanctè agendi rationibus vsq; ad eò affluentem, vt illam ipsam tanquam plurimarum Christianarum virtutum legem appellari liceat, quemadmodū de sancti Basilij vita asseueranter itidem dixit Nazianzenus Gregorius. Etenim nemo ferè quisquam est, cuiuscunq; ordinis homo, qui si Bonaventuræ actiones egregias legit, aut audit, non habeat profectò illum sibi documento. Habent, qui contemplationi se dedunt, Bonaventuram meditationum diuinarum magistrum diligentissimum: qui rerum spiritaliū studia colunt, omnis vitæ sanctæ præceptorem eruditissimum: qui sacra mysteria perquirunt, interpretem disertissimum: qui in Theologiæ scientia versantur, theologum magnum: qui diuinarum litterarum vsu litterariè periti esse volunt, Doctorem Ecclesiæ egregium. Vix dici potest, quam studiosè libros sacros is legerit, quam diuinè legem Domini meditatus sit, quā doctè, eruditè, & copiosè diuinas illas voces quibus Deus maiestatis intonuit, magno accensæ charitatis ardore explicarit, quamq; sapienter & rectè, quæ docuit, cuncta affirmarit. Cuius rei cum plurimi, iiq; locupletissimi alij testes sint: tum verò de se ita ipse profiteatur his verbis: Ego non aliquid affirmare intendo, quod non per sanctam Scripturam, per dicta sanctorum, per opiniones probatas affirmetur. Præclare dictum, & dignum Bonaventura. Est igitur sane cur multis nominibus omnes boni, & de Catholica Republica bene sentientes plurimum tibi debeant, Pater beatissime, qui illum inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores esse statuisti, & eius opera, quæ in situ, squalorè que diu nimis iacuerant, vndique diligenter atq; im-

Octa. in Or. de laud. S. Bon. Pavi. in Relat. Rub. in ser. Steph. Brui. Gerfo par. 1. de laud. S. Bon. & lib. legen. Henr. de script. eccl. Trith. item de scr. eccl. cap. 102. Emm. Cale. libr. contra Græc. Greg. Naz. Orat. 30. de laud. S. Bas.

Idè de laud. Bas. orat. 30.

Hermoge. & alij de gen. dem.

Nazianz. initio conc. de Bas. Idem in conc. de Ath.

Psal. 1.

Lib. de vi. Chr. c. 42.

Sixt. V. in Lit. decr.

S. Bonaventuræ Vita.

*dat. Idibus
Mar. 1788.*

*Vis doctrinæ
S. Bonaventuræ reuocatur ad
vsum.*

*Naz. in eod.
30. de Bas*

*Ann. Fr. par.
2. lib. 2. c. 1 in
vita S. Bon.
Ibid. ut sup.
initio.
Gerfo par. 1.
tit. de laud.
S. Bonau.*

Hetruria.

*Lin. lib. 5.
Halyc.*

Lin. lib. 9.

*Mar. Rom.
pridie Non.
Iun.*

*Balneoregium.
P A T R I A.
Mar. Rom.
Kal. Dec.
Plin. lib. 3.
cap. 4. Nat.
hif.*

pensè conquisita, studiosè emendata, & accuratè perpolita, in lucem tandem è Typographia Vaticana prodire voluisti. Præclarum hoc beneficium est, immortale, magnum, atque amplum, quod latè patet, & pertinet ad vniuersam Ecclesiam Dei. Restituisti enim ab intermisso vsu, atq; ab hominum propè obliuione vindicasti senescentem tanti tamque eximij Doctoris tum doctrinam, tum disciplinam: quæ dignitatem, quæ splendorem, quæ amplitudinem, quæ vberimas vtilitates, quæ salutare fructus Reip. Christianæ affert. Est porro illa grauis, suavis, admirabilis, & plena, refertaque sanctioribus interpretationibus. Qua doctrina quis optimè instructus, potest adiutrice diuina gratia, in tanta huius sæculi caligine lumen ad morum instaurationem adhibere, populi Christiani animos ad piè agendum inflammare, & in omnes denique illas sanctæ religionis partes excitare, in quibus perpetuus est Catholicæ Ecclesiæ cursus. Nemo autem ferè quisquam est, litterarum ecclesiasticarum studiis imbutus, qui nesciat efferatos, & insolentes hæreticos ab impietatis pertinacia, nocentes ac facinorosos à flagitiis, iacentes atque desides ad virtutum officia, non esse aliquando reuocatos, atque excitatos vi seraphicæ doctrinæ: quam maximarum artium cognitione, optimorum exemplorum copia, naturalium rerum scientia, & Theologiæ mysteriis refertam, tradidit Bonauentura sanctissimus. Quare nullus tam iniustus rerum æstimator esse potest, qui non commemoret, non laudibus efferat publicum hoc tuum beneficium: ex quo cum tam vberes sint fructus, tamque immortales, futura est perpetua iucunditas Sanctitati tuæ. Cuius & virtuti, & felicitati, quicumque à bono publico auersi non sunt, omnes verè, ex animoque gratulantur. Sed iam demùm locus est aggrediendi narrationem vitæ, restitue à sancto Bonauentura gestarum. Quam omnem narrationem explicabo Nazianzenio more, vt paulò ante dixi: at certis capitibus distinguam, quo explicatio illa sit. Neque autem alienum censui, primo de illius nomine scribere, vt quæ ad eius patriam, genus, & cætera id generis pertinet, omnis deinceps aptè cõtexatur commemoratio.

De Nomine, Patria, parentibus, & anno, quo is nascitur. I.

Bonauentura, qui ab ipso vitæ initio, cum baptismum accepit, Ioannes, vt pater, appellatus est: id postea nomen ex eo habuit, quod illum tum infantem, ab omni laude felicem fore, beatus Franciscus aliquando diuina animi præsentatione prædixerat. Bonauenturæ enim, qua voce Italicè vulgò vtuntur, ea planè est significatio. Itaque primum vno, & item altero nomine est vocatus: id quod perspicuè cernitur in vetustis codicum monumentis, quorum inscriptio hæc extat. F. Ioannes Bonauentura. In ea autem opinione Gerfo versatur, vt Eustachium Bonauenturam nominatum putet. Alij Eustachium dicunt, alij Eutyrium. Sed Deo iuuante cum omnia ei benè, felicitèrque euenerint, factum est, vt Latini, atque Itali perpetuò deinceps Bonauenturam sine vllò nomine, & Græci Eutyrium dixerint, quem si Italicè reddimus, Bonauenturam interpretamur. Quod verò alij Eustachium, aut Eustachium nuncupant, afferunt plerique eam sanè rationem, quia in omni disputatione, quam Lugduni cum Græcis habuerat, cum doctrinæ veritatem, ac disciplinæ gravitatem perpetua constantia seruasset, eam ob causam Eustachius ab aliis Græcè est appellatus. Sed hætenùs de nomine. Iam verò nunc primum de regione, & patria dici oportet, vbi is in lucem editus, deinceps toto ferè terrarum orbe magnis præluxit luminibus sanctitatis, virtutis, atque doctrinæ. Est Hetruria, quæ alio nomine Latino Tuscia, Græco Tyrrenia appellatur, vna ex Italiæ regionibus hodie florentissima: olim etiam ab omni laude felicissima, vt ex historicorum, præsertim Liuij, & Dionysij Halycarnassæi, Pliniique monumentis perspicuè cognoscitur. Imperij, quod longè latèque terra mari patuit, opibus & literarum studiis affluxit, eamque ob rem scientissima disciplinarum interpres aliquando vocitata est. Eò tanquam ad mercaturam bonarum artium, à Romanis adolecentes missos esse, loquuntur antiqui Reip. Romanæ cõmentarij: quibus etiam proditum est, eos litteris Hetruscis, vt postea græcis, erudiri solitos. Rerum autem, quæ ad vsum & cultum vitæ pertinent, vbertate circumfluens tum maritima, tum mediterranea eius pars, vrbes nobilissimas, colonias, oppida, vicos, & pagos frequentes habet. Ab initio autem ferè nascentis Christianæ religionis imbuta est fidei sanctæ mysteriis. Domitiano enim Imperatore, Romulus, Beati Petri Apostolorum principis discipulus, Euangelij causa eò missus, multis Italiæ Tusciæque potissimùm locis peragratis, cum vbique Christi doctrinam disseminasset, demum Fesulas angeli admonitu rediens martyrium obiit. Longum nimis esset cæteros plurimos recensere, cum præsertim id perspicuè manifestum sit ex tabulis dypticis Ecclesiarum Cathedralium, quæ in ea prouincia non paucæ extant. Sed rem etiam planam hoc facit, quod Balneoregium, de qua ciuitate narrationem nunc instituo, iam indè vsque ab eo tempore, quo Ansanus, veræ diuinæque pietatis athleta clarus, cursum martyrij Senis Diocletiano Imperatore confecit, Christi religionem suscepisse, annalium litteris proditum est. Erant autem præter cæteros in Hetruria Nouem pagi, quos Plinius commemorat: ex iis porro conditum atque extructum Balneoregium est. Qua ex re iam perspecta fit illius antiquitas, & nobilitatis præstantia. Gregorio Magno Pontifice fuit illud à Longobardis captum, eorumque barbara immanitate penè excisum: & quamquam Smaragdus Rauennæ Exarchus instauratione contenderat, nihil perfecit tamen. Verùm multis post annis non modò restituit Desiderius Longobardorum Rex, sed, vt eorum temporum ratio tulit, valdè exornauit, atque auxit, cum vnã ciuitatem constituerit duas illas, quas Ciuitam & Rhodam appellat in litteris edictalibus, ad Grimoaldum, Viterbij Comitem scriptis. Est verò Balneoregij ciuitas multis olim nobilitata partibus, eoque præterea nomine illustris, quod tot antè sæculis Episcopatum habuit. Id sanè declarant ipsius sanctissimi Pontificis Gregorij Magni

litteræ,

S. Bonaventuræ Vita.

litteræ, quas ad Eulogium Episcopum Clusinum de Episcopo-Balneoregij creando dederat. Neque autem cuiquam dubium esse debet, quin multo antea Episcopalem assecuta sit dignitatem, cum in ipso ferè exordio, ut modò narratum est, Christianam susceperit religionem. Quo fit, ut Balneoregiorum Episcoporum series esse possit, non longè fortassè ab Apostolicis deriuata temporibus. Nec verò tantùm habuit, sed genuit illa ciuitas Episcopos, ad virtutum Episcopaliū laudem maximè insignes: eamque ob rem censetur in primis nobilis, sed eo nobilior, quòd virum sanctum, hominem mirificum, sacra diuinæque doctrina præstantem, egregium Ecclesiæ Doctorem, & Episcopum Cardinalem, virtutum summarum exemplar peperit Bonaventuram, cuius vitæ narrationem contexere institui. Is igitur Balneoregij in Tuscia, quæ flos est Italiæ, natus parentes habuit Ioannem Fidantium, & Riteliam, coniuges nobili genere ortos, ac studio exardescentes ad opera pietatis, legique diuinæ obtemperantes. Neque ab re familiari inopes eos fuisse, sed habuisse, vnde satis commodè viuerent, ciuium Balneoregiorum more, iam apertè olim demonstrauit domus ampla, quæ ab Antonio Puccio Cardinale deinceps Balneoregij in Ecclesiâ exadificata, Deo est sancti Bonaventuræ nomine consecrata. Nascitur porrò is anno à Christo nato Mccxxi. Honorio III. Pontifice Maximo, qui biennio antequàm beatus Franciscus ex hac vita excederet, Ordinis Franciscani regulam auctoritate Apostolica comprobauit. Natalis igitur eius dies fuit annis ante ipsius Seraphici Patris obitum quinque, & verò septem antequàm idem à Gregorio IX. qui Honorio proximè successit, in sanctorum Confessorum numero Perusij ascriptus est. Obiit enim ille anno Mccxxv. biennioque post, qui annus fuit Mccxxviii. in sanctos est relatus. Qua in re proculdubio cernitur Dei prouidentia, & illa quidem singularis, qua perpetuò consuluit rebus Seraphici ordinis. Vix enim institutus hic ordo erat, ne dum corroboratus, auctus atque adultus, sed tum primùm ferè nascens, cum eius parens atque auctor ex hac vita cedit: tuncque commodè & opportunè exoritur diuino munere, qui necessario tempore eum tueretur, instauraret, auget, atque omnibus fermè ornamentis excoleret. Nec verò longè post decessit, qui fuit etiam ordinis præsidium ac decus, Beatus Antonius Vlyssiponensis, quem de Padua dicimus.

De florenti ordinis Seraphici statu, & aliis in Repub Christiana gestis rebus, quarum recordatione Bonaventura aliquando excitaretur ad pie agendum. II.

Verùm floruit tamen religio Seraphica, quoad Bonaventura fuit adultâ, & confirmatâ ætate, magnis viris, qui pietatis nomine illustres, plurimùm etiam à doctrina potuerunt. Atque in iis ipsis valdè præcellentes sunt in primis Alexander Alensis, qui admirabili omnium litterarum studia appetentium concursu, Lutetiæ Parisiorum primus ex eo ordine theologiam scholastico more publicè docuit, Ioannes item Rupellius, cæterisque plurimi. Nec verò defuerunt præterea, qui non solum eruditione eximia tum latina, tum græca, sed rerum usu eximiè periti, operam atque opus Reip. Christianæ præstiterunt. Etenim cum ab Catholica Ecclesia Romana iamdiu Græca multis de rebus, præsertim de processione Spiritus sancti pertinaciter nimium dissideret, nihil potius, antiquiusque habuit Gregorius IX. Pontifex, quàm ut Apocrysiarios, quos Legatos interpretari licet, quatuor Constantinopolim dissidij tam diuturni tollendi causa mitteret. Ex iis porrò duos potissimùm ordinis Seraphici delegit, Radulphum & Ammonium: qui in Græciam profecti, rem præclare gesserunt & confecerunt, cum ex sacrosanctæ Catholicæ Romanæ Ecclesiæ doctrina, atque auctoritate de eo in primis dogmate decretum sit: cui decreto non tantùm latinè, verùm græcè ipsi subscripserunt, ut indè perspicuum sit, Franciscanos etiam ab ineunte ordine Græcè scisse, nam Hebraicè optimè iam nosse, certum atque exploratissimum est Status igitur ordinis Seraphici, illis temporibus florentissimus fuit exemplis doctrinarum & virtutum: quarum quasi igniculos iam tum in Bonaventura ab initio propè ætatis suæ excitatos esse, animaduerti par est, atque aded cum pietatis officio consentaneum, ut magnum Dei consilium & prouidentia, quæ magnarum rerum materiam longè antè constituit, omnibus ætatum sæclis etiam in ipso Bonaventura prædicetur: quem in eorum, qui appropinquant ipsi Deo appropinquant, numero futurum, & in Ecclesiæ pastorali statione mansurum vsque ab infantia institutum, atque ex cultum esse voluit præclaris ornamentis Franciscani Ordinis, in quo deinceps adscribendus erat. Sed mira etiam sunt alia multa, sempiternisque monumentis dignissima, quæ, Deo volente, non in ordine solum Seraphico, sed vniuersè illis temporibus in Rep. Christiana acta, gesta, factaque sunt. Neque enim solum beatus Franciscus, ut paulò ante commemorauimus, sed etiam beatus Dominicus, Ordinis Prædicatorum auctor, Antonius Vlyssiponensis, quem sancti Francisci Episcopum vulgo vocabant, & Elisabetha Hessa, Vngariæ regis filia, in sanctorum numerum relati sunt. Hæ piæ recordationes, non ex annalium literis longe repetitæ, aut è parentum memoria, aut aliunde depromptæ, sed recentes in mentem à Bonaventura reuocata, ad imitationem exemplo magno fuerunt ei, quem Deus, gloriosus in sanctis suis, statuerat in Ecclesiæ candelabro ponere, vnde luceret omnibus, qui in domo sunt. Mouet quidem multum præteriti temporis exemplorum recordatio: sed longe plurimùm accendit proxime factorum memoria, quæ quis puer, vel adolescens auditione accepit, cum bonam firmamque eorum opinionem animo imbiberit. Fuit porrò ea ætas plena sanctorum institutorum: Cœptum est tunc campanis pulsari, cum sacra Eucharistia in Missa eleuatur: itidem in salutatione Angelica, & laudibus beatæ Mariæ Virginis. Instituti autem sunt, vel confirmati etiam auctoritate Apostolica nonnulli religionis Ordines, Dominicanus, Monasticus Vallis scholarium, & Virgi-

Greg. in Re-
gesto lib. 4.
ep. 34.
Episcoporum
Balneoregiorum
series
antiqua.
Ann. Baln.
M. S.

PARENTES.

ANNVS NAT:
Ann. Pont.

Grego. IX.
in lit. can.
dat. Perus.
14. Kal.
Aug. & 7.
Idus Iul.
1228.

Trith. in
Chr. Hirs.
Pal. & Nij.

S. Ans. in
Chr. par. 3.
tit. 14. c. 8.
§ 1.

Greg. IX.
in epist. ad
Græcos de
vtrouque gl-
dio Escl.

Naz. Or. 3.
de Ath.

Palm. Trith.
in Chr. Hirs.
& Crantius
lib. 8. hist.
Saxon.
Psal. 67.
Luc. 8.
Abbas V. P.

Ann. Pon.

S. Bonaventuræ Vita.

*Trib. in
Chr. Hirs.
1. Emil.
lib. 7.
Vinc. lib. 32.
Gal. Nang.*

num sanctæ Claræ nomine. Pruteni fidem Christi Domini suscipiunt. Bellum sacrum contra Saracenos iamdiu affectum, præclare administratur. Hæretici Stadingenses, Ecclesiæ potestatem contemnentes, vincuntur & superantur. Concilium œcumenicum Lugduni primum habetur: in quo Federicus II. Imperator, seditionū pestiferarum dux & auctor, hostis Ecclesiæ declaratur: de Hierosolyma recuperanda decernitur: eius rei summa ad Ludouicum Gallix Regem, qui deinde in sanctorum numero adscriptus est, defertur, purpura galeroq; rubro Cardin. ab Innocentio Quarto donatur. Et verò vbique terrarum, præsertim in Italia, Gallia, Hispaniaq; literarum studia, quæ annis centum languerant, singulari Principum cura magnoperè excitantur. Atque hæc quidem est quædam tanquam Epitome, compendiumque temporum, in quæ incidit pueritia, & adolescentia sancti Bonaventuræ: cui Deus proposita esse voluit curricula & vitæ sanctorum virorū illius ætatis, & studiorum atque industriæ doctissimorum hominum, & gloriæ publicarum actionum, in quibus ipse etiam sua imprimeret vestigia. Diuinitus porrò factum est, vt ea necessàrio Ecclesiæ tempore in iis omnibus non leuiter ille presserit, sed grauius fixerit ad sempiternam memoriam. Sancta enim æmulatione vitam sanctorum expressit, pia instituta in vsu introduxit: religiosæ sanctæque vitæ eam doctrinæ laudem adiunxit, vt magnâ vir atq; admirabili ingenij prudentia, & solida cumulataq; bonarum disciplinarum cognitione, ac præstanti sacre Theologiæ scientia, demùm fructum tulerit immortalis perennisque gloriæ. Sed rem omnem loco suo, & ordine exponam.

De corporis habitu, & animi virtutibus. III.

Naz. or. 30.

Ann. Fr.

**CORPORIS
HABITUS.**

*Lib. de sim.
amor. c. 1.*

Nunc verò, vt ne minimum quidem à cursu deflectam, quem Nazianzenus in vita Basilij tenuit, ea dicendo vniuersè persequar, quæ ad corporis, & animi bona pertinent, quibus Bonaventuram diuina benignitas ornauit. At verò quanquàm ille, quem mihi magistrum proposui, Nazianzenus de industria prætermittere videtur bona corporis Basilij ipsius, quem tantoperè dilaudat: non tamen alienum esse putat ab illius rationibus, qui ad posteritatem literis vitam aliorum prodit. Quò enim latius, vt solet, ad animi bona digrederetur, quodammodò præterit illa, quæ sunt corporis. Sed re vera, sapientum iudicio, illa planè tacita non reliquit, sed strictim attingit: cum corporis magnitudinem, robur, & pulchritudinem scribat tribui posse Basilio, ætate adhuc florenti. Ego igitur ex illius imitatione dicam hæc breui, illa autem, quæ ad animum pertinent, fusè atque enucleatè ordine perscribam. Fuit igitur Bonaventura corporis habitu procerò, beneque constituto, vsque ad eò vt nunquam, aut certè rarò ex aduersa infirmaq; valetudine laborarit. Cuius rei argumento sunt tot ac tanti labores pro Ordine Franciscano, proque Ecclesia Dei suscepti, ac librorum, opusculorum & commentariorum lucubrationes innumeræ. Vultu autem graui, & aspectu Angelico, vt homines raperet in admirationem sui: facie lacrymis aliquando irrigua, cum sole-ret, quemadmodum de se ipse testatur, diuini amoris ardore flagrans, incunditatisque dulcedine perfusus, in Christi vulneribus fixus meditatione inhærere. Ea denique corporis forma, vel potius dignitate, eaque animi indole summa, vt nemo illum non vereretur, nemo item, qui se ab eo moneri non pateretur, vel libentissimè. Sed de eius virtutibus explicatè dicam mox infrà. Hæc verò libuit vniuersè præfari, vt aditum tandem mihi faciam ad earum præstantissimarum rerum narrationem, in quibus cum pietatis, religionis, sanctitatis, sapientiæ, eruditionis, doctrinæ, ac virtutis præcellentis splendor eluceat maximus, aliis deinceps, quæ fortalsè minima videntur, commemorandis interrumpi non debet cursus seripcionis meæ.

De voto matris, & ingressu in religionem S. Francisci. IV.

*Ann. vet. Fr.
Sixt. IV. in
Bul. can.
S. Anro. in
Chr. par. 3.
tit. 24. c. 8.
Bre. Rom.*

**Votum ma-
tris.**

**Ingressus in
religionem.**
Psal. 75.

*Li. de Bre.
vit. S. Fran.*

Primò igitur cum iam de patria, parentibus, cõstitutioneq; corporis aliquid Nazianzeni exemplo plane dixerim, ad pium votum Ritellix matris venio, quæ puerum Bonaventuram, & vt filium, & vt eum, qui singulari erat spe, vnice eximieq; diligebat. Atque ita quidem fiet, vt ab illius cunabulis ordine digrediar ad omne ætatis curriculum, in quo is quidem sanctissimus, atq; ad omnes virtutes diuinè eruditus, monumenta posuit admirabilium diuinarumque actionum suarū. Dei permisso factum est, vt Bonaventura pene infans in morbum graue incidere: eamq; ob rem cum mater mortem eius valde metueret, propterea quòd maxime videret, neque medicorum solertia, neque medicamentorum vi, neq; naturæ adiumento illum conualescere, nihil potius habuit, eximia pietate mulier, quam vt opem Dei imploraret, à quo vno sperabat filium, tam grauius ægrotantem, à physicisq; desperatum ac relictum, posse à grauissima illa periculosissimaque ægrotatione liberari. Erat eo tempore in Italia vbiq; ferme terrarū celebrata fama sanctitatis beati Francisci: ad quem ea cum confugisset, piis illius precibus ac meritis se intime commendauit: vouitque si filius à vitæ periculo euasisset, illum religioni Franciscanæ dicaturam. Tunc mcestam, ac mcestem matrem is omni charitatis officio valde primum consolatus, maxime oratione adiuuit, cum Deum sancte precando, à diuina misericordia impetrârit, quod de filij salute tantopere experierat. Id sane mirabile admodum visum est omnibus, & medicis potissimum, qui morbum pueri insanabilem plane iudicabant. Itaque Bonaventura alterum, & vigesimum annum agens, memor & voti, quod mater nuncuparat, & diuini præcepti, quod à Dauide in hæc verba scriptum est: Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes, qui in circuitu eius affertis munera: sancti Francisci habitum, institutaque regulæ seraphicæ incredibili animi ardore suscepit, & commemorabili pietatis exemplo, imitatione dignissimo. Id verò beneficium cum tanti faceret, quanti à se maximi fieri munus diuinum debere existimaret, id aperte ostendit, & professus est, iis verbis: Voto pro me languente, pro me ad beatum Franciscum emisso à matre, cum adhuc essem puerulus, ab ipsis sum mortis fauci-

bus

S. Bonaventuræ Vita.

bus erutus, & in robur vitæ incolumis restitutus. Quod cum viua memoria teneam, vera nunc confessione profiteor, ne tantum beneficium reticens, sceleris arguar, vt ingratus. Quare ad eum preces ita effudit: Accipe, Pater beate, quascumque, meritisque tuis ac beneficiis impares gratiarum actiones, & cum susceperis vota, culpas nostras sic orando excusa, vt à malis præsentibus eruas, & ad bona sempiterna perducas. Adscriptus igitur in Ordine sancti Francisci, omnia consilia, cogitationes, factaque ad Seraphici Patris vitam referebat: quam moribus ita expressit, vt eius virtutum hæres esse videretur. Cuius enim res piè, religiosè, admirabiliter, diuineque gestas ad posteritatem litterarum monumentis consignaturus erat, maluit sancta æmulatione factorum illas imitari priùs, quam scriptorum copia enarrare.

De vita innocentia, humilitate, cura ægrotorum, & charitate, & morum suauitate. V.

ITaque hoc loco, vbi iam Bonauentura vitæ religiosæ Seraphicæque viam & cursum ex voto ingressus est, orationem primo instituat de maximis illis ornamentis, quibus illum Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis exultum esse voluit, deinde verò de egregia eruditione, ac præstanti doctrina, quam non tam singulari studio laboreque suo partam, quam diuinitus etiam traditam accepit. Ea porro vitæ innocentia, ea morum castitate, eoque sinceri animi splendore is quidem cæteris præluxit, vt Alexander Aletensis, cui clarissimo theologiæ magistro operam dedit, dicere soleret: Non videri Adam in Bonauentura peccasse. Nec verò sefellit illum opinio, quam de eo eximiam conceperat. Humilitatem verò, quæ omnium virtutum seminarium est, & quam à se magister cælestis Christus Dominus potissimum disci voluit: Discite, inquit, à me, quia mitis & humilis sum corde: mirificè ipse coluit, exemplaue eius plurima dedit, ac documenta. Scriptum autem de ea reliquit multis locis, ac libris, eoque præsertim, quem Pharetram inscripsit. In omni quidem ferè opusculo se humilem ostendit ac profitetur. Plena sunt humilitatis verba, quæ ex intimis animi sensibus aliquando in libro Confessionali ita profert: Cæterum simplex, simplicibus simplicia scribens simpliciter, particulas præsentis opusculi secundum quod occurrerunt memoriæ magis, quam secundum naturalem adinuicem cohærentiam ordinaui, omni qua possum humilitate, ac deuotione supplicans, quatenus

*Sis mihi corrector, ressecando superflua lector,
Veraque digneris, qua defunt, iungere veris,
Omnem defectum partim studio breuitatis
Scribentis tribuas, partim studio ruditatis.*

Alio præterea in opusculo, quod de puritate conscientiæ à se editum, Gerso interdum præclare commemorat, cernere etiam licet, præsertim capite vltimo, quàm demisse, quàm de se humiliter sentiat. Et quoniam huius virtutis, quæ excelsa est, atque vsque eò alta, vt cælum etiam penetret, stadium non solum ipse cucurrit, sed alios in eodem versari maximoperè desiderauit, cum locum aliquem in diuinis literis nactus est, vbi celsissimæ illius virtutis gradus demonstrare queat, nulum sanè prætermittit. Christi Domini humilitatem, & item virginis Mariæ matris, vbique ferè in aliquot opusculis docet ac prædicat. Eiusdem autem virtutis exempla profectò quàm plurima is præbuit, ac reliquit, cum esset in sanctis illis vitæ eiusdem & Christi Iesu, & beatissimæ Virginis meditationibus assiduè versatus. Nec verò is, cuius animus ad humilitatis officia eruditus, nunquam turgescere neque tumeat, ne doctrinarum quidem, quibus abundabat, copia ab operibus cessauit, quæ vilia contemptaque vulgò putantur. Vascula deterfit, & lauit, tricliniis cubiculisque domus verrendis, aliisque istius modi ministeriis exequendis, quæ cæteri fastidiosius præstare videbantur, operam nauauit. Ab iis porro vix abduci poterat, nisi superiorum, quibus obediendum erat, iussu. Indignum enim hoc valde illi arbitrabantur, vt tantus vir, quem sanctitate prælucentem, scientia affluentem, ac multis Spiritus sancti donis ornatum cepebant, opus in rebus humilibus atque abiectissimis occuparet. Quinimò, quod maximè mirandum est, tanta præstitit humilitate, vt cum diu aliquando adhuc iunior se indignum putaret sanctissimo Christi corpore, dignus ideò fuerit, qui id angelo ministrante susceperit. Præcipuam autem curam ægrotantium habere perpetuò voluit: iisque hilariter ministrabat, atque eò libentiùs, quo grauior morbus & contagiōsior esset. Quam sanè rem cōmemoro, non ab ea dissimilem, quam Nazianzenus de Basilio scribit: qui hominum, lepra laborantium, vulnera & curauit, & osculatus est. Curandis verò ægrotis fratribus ita assiduus Bonauentura fuit, vt magnam diei partem consumeret: nec propterea tamen ab interpretandi munere aliisque exercitationibus litterariis desistebat. Atqui ea erga cunctos exarsit charitate, vt si quem tristem & conturbatum interdum viderit, non conquiesceret, donec eum hilarem lætumque redderet, in mœrore iacentem consolando excitaret: & à bono proposito declinantem, ad viam reuocaret rectè progrediendi. Vix dici potest, quàm suauibus, quàm commodis vsus sit moribus, vt pro concione Innocentius Quintus Pontifex aliquando asseueranter dixerit, quotquot in eum incidissent, illorum suauitate captos, eius dictis ac monitis fuisse audientes. Sed res planior fiet, cum locus incidit narrandi de Græcis, quorum sibi beneuolentiam in concilio Lugdunensi œcumenico II. valde conciliauit.

De meditationibus, contemplationibus, & orationibus. VI.

AT in lege Domini die, nocteque meditatus, admirabili lacrymarum vbertate totum se in contemplationibus vitæ Christi Redemptoris piè effudit. Opusculum eo nomine contexit, cuius vsus rationemque ad singulas hebdomadæ ferias quàm sanctissime ac rectissime accommo-

2. Cor. 1.
Ann. Fr.
part. 2. lib.
2. c.
VITA INNOCENTIA.
S. Ant. pag.
3. in Chr. tit.
24. cap. 8.
Ann. Fr. vet.
Bre. Rom.
Marth. 11.
HUMILITAS.
Phar. lib. 4.
cap. 12.
In Confess.
proœmio.

Opus. de pur.
conf. cult.

Opus. de vit.
Chr. c. 7.
& 16.
In spec. B.
Virg. cap. 4.
alibi que.

Off. in vit.
S. Bon.
Ann. vet.
Ord. Fr.

Ant. par. 3.
tit. 24. c. 3.
Off. in or.
cau.
CYRA ÆGROTORVM.
Ann. Fr.
vet. Rob.
in ser.
Naz. or. 30.
CHARITAS.
Off. in vit.
Ann. Fr. vet.
Cap. Iordan.
in laudatione.
Off. in or.
Ruper. in ser.

Psal. 1.
Opusc. de
vit. Chr. c. 10.

S. Bonaventuræ Vita.

dauit. Curarum huius sæculi tempestatem fugit affiduitate orationum : quibus ita fixus hæsit, vt mentis cogitationibus cælestibus se à corporis sensibus aliquando abduceret. Christum Dominum patientem non solum meditando, sed etiam scribendo ob oculos sibi proposuit. Eamque ob causam vsque ad eum diligenter scripsit, vt legentium animos vehementer moueat, admirabiliter inflammet ad diuinam pietatem, cognitionemque rerum cælestium. Scitè igitur de eo grauissimus auctor dixit : Non infantia, sed inflammantia verba sanctus Bonaventura protulit. Verùm enimverò cum ad eam partem accedam, quæ ad eximiam atque exquisitam eius doctrinam & eruditionem, aut certè scribendi rationem, vim, dignitatemque attinet, non præmittam vllas eius generis partes. Sed profectò ad sanctarum contemplationum, meditationumque studium fuisse eum quàm diligentissimum, nemo est, quin facillè intelligat, qui eo magistro ac duce in illarum exercitationibus vtitur. Earum enim vsu optimè peritus, præclarè docuit vim, materiam, formam, finem, ac distinctionem : & verò de singulis præcepta valde vtilia dedit, atque exempla, quibus non modò ad contemplandum atque ad meditandum, sed etiam ad cogitandum, & orandum piorum hominum mentes animique informarentur. Contemplationem autem à meditatione, oratione, & cogitatione rectè distinxit, vt is, qui in earum vnaquaque perpetuas, magnasque progressiones habuit. Ac præterea contemplationis, actionisque vicissitudines ostendit. Quæ in singulos etiam dies sint meditanda, quæ in singulas quoque diei horas, vel potius in singula momenta, & quæ cum meditatione conueniant, quæ item in perenni iugique meditatione versentur, ita dilucidè multis opusculis explicauit, vt egregium sanctarum meditationum & contemplationum præceptorem, præclarumque interpretem facillè quis posset agnoscere. Orandi modum, à Christo Domino institutum, ac præscriptum docuit : sine intermissione orare quid sit, sæpe numero exposuit : orationis gradus, partes, fructus, vtilitates, tempusque enarrauit. Pro quibus preces adhiberi oporteat, explanauit etiam, quotidie præsertim pro sancta Ecclesia Romana, cuius se eximium cultorem semper præbuit. Sed opuscula complura, quæ de exercitationibus spiritualibus edidit, planè declarant, ac significant studium & vsu, quo is in omni religiosarum precationum genere sese diu noctuque exercuit mente non solum ac spiritu, sed etiam voce. Eamque ob rem officium de passione Domini, & item de cruce composuit. Beatissimam porrò Dei genitricem, Mariam virginem sibi patronam cælestem delegit, & eximia pietate coluit : ideoque opuscula cõfecit, quibus ad eius laudes ipse & se, & alios optimè salutariter instruxit. Librum enim, quod Mariale appellatur, & Speculũ beatæ Virginis, Psalteriumque eiusdem scripsit. Salutationem præterea angelicam, atque antiphonam, Salue Regina, miris diuinisque laudibus explicauit : & coronã beatæ Mariæ virginis pro officio contexit, vt in Dei matris veneratione cultuque esset perpetuus cleri populique Christiani cursus. Atque ita quidè in omnes pietatis deuotionisque partes se ardentissimo orandi studio excitauit, vt cum ob scribendi genus, tum ob piè agendi & precandi ardorem sit optimo iure, meritoque appellatus Seraphicus, & deuotus Bonaventura. Nam is cum nihil antiquius haberet, quàm vt in studiis religionis progressiones haberet, ad ea perpetuò progressus, in deuotionis gratia, inquit sanctus Antoninus, cõtinuum sumebat gratiæ incrementum. Siquidem omnia, quæcunque subtiliter cogitaret, aut ad scribendum pararet, ne doctrinis tepesceret oratio, vertebat in formam modumque piæ precationis. At paulò post dicam ex luculento testimonio Trithemij, quàm egregiè is deuotionem cum scientia coniunxerit. Reliquas eius virtutes multas, quarum præstantiã vir magnus, vel potius summus, in huius vitæ curriculo Bonaventura habitus est, nempè fortitudinem in laboribus, constantiam in despiciendis honoribus, patientiam in oppugnationibus, sapientiam in publicis prouincialibusque Fratrum conuentibus, prudentiam in administratione Ordinis sui Seraphici, & alias præstantis ingenij animique sui partes aliquo modo planas faciam : cum paulo post, locis certè suis, commemorabo cæteras denique omnes, & illas quidem admirandas diuinasque eius res gestas, in quibus splendor elucet maximus ornamentorum, quæ in illum Deus benignissimè contulit.

De eruditione & doctrina mirabili. VII.

Nunc de illius eruditione & doctrina scribam, Nazianzenum secutus, qui tam multa de Basilij scientia dixit. Fuit porrò doctrina sancti Bonaventuræ, diuinarum contemplationum ratione admirabilis, disciplinarum eruditione præstans, omni ex cognitione constans, cum Ecclesiæ patrumque decretis congruens, eademque vera ac solida, referta mysteriis, & plena pietatis ac deuotionis, parta non solum summis studiis, sed accepta diuinitus : nimirum quia is, qui illuminat mirabiliter, à montibus æternis, in illius mentem, tanquam in speculum, suæ lucis radios effudit. Sapientiæ spiritus super humilem, & trementem verba eius requiescit. Mens certè humilis, & demissa, opibus suis omninò diffidens, qua sanctus Bonaventura præditus fuit, iudicium Dei extimescens, imbuta fuit copiis illis diuinæ doctrinæ, quibus Catholicam sanctam Ecclesiam is exornauit atque auxit : cum præsertim cælestibus iis contemplationibus adiutus, quas iam modò narraui, totusque mente & animo in passionis Domini meditatione fixus, inde tanquam ex vberissimo fonte, omnem diuinæ sapientiæ vim hauserit. Sed industria etiam commemoranda est, quam ad litterarum studium adhibuit. Nihil potius ei fuit labore & diligentia, nihil detestabilius inertia, desidia, & negligentia; nihil tandem alienius inertissimo otio, quo homines affluentes, turpiter in eo hebescunt ac languescunt. Itaque cum primum Seraphicæ religioni ex voto se adiunxit, præter muneris functiones, quas multas ad ordinis præscriptas regulas præstare eum oportet.

Trith. de
Eccl. for.
cap. 102.

Lib. lum.
Eccl. ser. 2.

Opusc. de
sep. iuin.
ator. iuin. 2.
dist. 2.

Ann. Fr.
par. 2.

Ant. Chr.
par. 3. tit. 24.
cap. 8.

Doctrina &
eruditio S.
Bonaventuræ.

Isa. 66.

bat

S. Bonaventuræ Vita.

bat, in eo etiam sibi elaborandū putavit, ut sanctorum Patrum monumenta studiosè legeret, vnde doctrinæ, disciplinæque præcepta caperet. Librum igitur, quem Pharetram dixit, in ipso religionis ingressu ex operibus contexit sanctorum doctorum Gregorij Papæ, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, aliorumque multorum. Tanto certè studio exarsit ad diuinas litteras, ut Bibliorum sacrorum exemplaria duo manu sua scripserit: quorum vnum Balneoregij in Ecclesia Fratrum Minorum extare dicitur, alterum in bibliotheca Borrhomeiana. Nec mirum esse potest, si vetus & nouum testamentum memoria tenuit, cum non modò vtrumque studiosissimè legerit, vsuque contriuerit: sed semel atque iterum exscripserit, ut diligentissimè potuit. Thucididis historiam Demosthenes tam sæpenumerò descripsit, ut succum eloquentiæ Atticæ retineret: itidem de sacrosanctis Bibliis hic noster fecit, ut eorum dictionibus sententiisque vim ac potestatem sibi pararet, quam lucubrationibus suis ostendit magna cum industriæ religiosæ laude. Eo ipso tempore tum sacris studiis, quorum ardore flagrantissimus erat, tum charitatis, qua Fratres ordinis sui eximie in Christo Domino diligebat, zelo incredibili incensus, opuscula aliqua composuit, quæ eorum conuentui in elemosynam contulit, ut in summa inopia inde etiam honestè pieque victum quærirarent. Quare cum nullum desidiæ, otioque locum vnquam reliquerit, non defuit neque officiis, quæ ex normæ ac regulæ Franciscanæ præscripto, & multa, & magna præstitit; neque meditationum exercitationibus, quarum vsu cæteris præluxit: neque sacræ, Ecclesiasticæque eruditionis progressionibus, quibus mirabilem in modum delectatus est. Annus ferè septimus erat, quo ritè professus, in ordinis Franciscani religionem se Deo dicarar: quo septennij spatio ad eum philosophiæ, theologiæ, ac litterarum gradum ascendit, ut magnam omnibus admirabilitatem excitaret sui, suæque præcellentis industriæ atque virtutis. Sed initium sapientiæ est timor Domini: quo illum diuinè imbutum, non modò mirum sanè videri debet, sed planè credibile, atque verum est, omni præstantissimæ eruditionis accessione & ornatu auctum esse: cum præsertim is & in perpetuo quodam solidæ sanctæque humilitatis cursu institerit, & in præclaris pietatis officiis atque vsu diuinarum contemplationum sese continenter exercuerit. Quæ profectò res, benè iuuante Deo, plurimum roboris viriumque in primis habent, tum ad progressionem, tum ad summam studiorum, quæ potissimum in sacra doctrina ponuntur. Eamque ob rem rectè ac scitè, sancteque dixit sanctus Augustinus in hanc sententiam: Qui vult Attingere profundum scripturarum, humilitate & Dei timore vestitus esse debet. Iis igitur virtutibus Bonauentura sanctus benè instructus, tantis affluxit doctrinarum præcipuè sanctarum copiis, quantas certè maximas in eo inesse affirmant, ac profitentur sapientissimi viri, & scriptores luculentissimi, quorum testimonia in medium loco suo ponam.

De doctrinæ progressionibus, & aliis in studio Parisiensi. V III.

AT nunc narrare pergam reliqua, quæ ad eximias illas progressionem eius Parisienses attinent. Lutetiam Parisiorum, eo septennio penè confecto, ad Alexandrum Alensem venit. Hic spectare licet, quantum is in vrbe studiis affluenti, & magistro, ac doctore tam excellenti profecerit, idque triennij spatio. Parisiensis porrò academia, à Carolo Magno de consilio Alcuini præceptoris, & venerabilis Bedæ primum rectè instituta, ut in ea ad propagandam religionem Christianam pura philosophia traderetur, cum antea semper doctissimis viris floruit, tum verò florentissima fuit, quo tempore ad eam Bonauentura accessit. Erant enim tunc præter cæteros, quos enumerare longum esset, celeberrimi magistri theologiæ duo, Albertus Magnus, & is, cuius memini, Alexander Alensis, quem annos tres Bonauentura audiuit. Id omne argumento est ad doctrinam, qua ipse abundauit, cumulum accessisse non mediocrem. Parisiorum enim vrbs, quæ bonarum disciplinarumatrix dicitur, cum ad studia aliis valdè utilis fuit, tum maximè profuit Bonauenturæ, & Thomæ Aquinati, ut Athenæ Basilio, & Nazianzeno. Deinde ad nostri doctoris scientiam, quam multis partibus cumulatam, ac perfectam plerique omnes vno ore dilaudant, plurimum adiunxisse videtur illa accessio triennij, quod amplius Lutetiæ in illius summa perficienda posuit quàm solertissimè. Verum denique ad omnem cumulum permulti illud interfuit, quòd præceptore vsus est eruditissimo, theologiæque scholasticæ vsu litteratè peritissimo. Erat is Alexander Alensis, homo Anglus, iuriconsultus sapientissimus, theologiæque scientia clarissimus: qui mirabiliter, ut annales loquuntur, beati Seraphici Francisci religionem amplexus, vsque adeò sua doctrina, pietate, ac studio singulari eam illustrauit, ut illo primùm tempore in conuentu Franciscano Parisiis publicæ scholæ fuerint apertæ, ad quas omnium ordinum, omniumque magnorū hominū concursus factus sit maximus. In iis Ioannes Gerso, Stephanus Bruleferus, & is, qui auctor est fundamenti trium ordinum, ac doctor verè Angelicus Thomas Aquinas. Tam præclaro autem theologiæ doctore se vsus esse aliquando scribit, ac profitetur. Qua testificatione manifestum perspicuè esse potest, ex præstantissimi magistri schola, tanquam ex bonarū artium officina, vnde summi viri prodierunt, se prodixisse: ut inde quis agnoscat, quod etiam præ humilitate, ac præ sancto pudore ipse tacitū reliquit, rectè tamen consequens est, eum tanti præceptoris fuisse discipulum, haud quaquam planè dissimilè. Est enim illud tritum sermone prouerbiū: Optimi magistri optimus discipulus. Si igitur magistri præstantia multum præclaras eas Bonauenturæ progressionem adiunxit: certè etiam non parum ille excitasse videtur, quem valde dilexit, eiusdem magistri, aut certè eiusdem Parisiensis academici discipulus, beatus Thomas Aquinas. Ij ambo Parisiis charitatis vinculo, vitæ moribus, doctrinæ, pietatisque studiis itidem coniunctissimi, ut Athenis olim fuerunt illi duo,

*In provera.
lib. Phar.*

Ann. Baln.

*Volas. in
Aubr.*

*Ann. Franc.
vet.*

*Act. in or.
Anco. in
Chr.*

*Rob. in ser.
Gonz. in lib.
ser. hist.
Prou. 1.*

*S. Aug. lib. 2.
de Doct.
Chr. cap. 7.
c. 9.*

*Architreo-
nius in lib.
de urb. &
acad. Par.*

*Naz. in or.
30. de Bas.*

*Lib. 2. sent.
dist. 23. q.
ult. prope fin.*

Basilius

S. Bonaventuræ Vita.

Basilii & Nazianzenus: quorum aliquam, si cuncta rectè perpenduntur, imaginem tunc referre videbantur. At hæc ipsa coniunctio eo clariùs apparebit, quo dilucidius infra explicabitur. Magni autem semper fecit Alexander, ut erat vir acerrimo iudicio, Bonaventuræ discipuli, quem verum Israëlitam esse dicebat, non solum puram integramque ab omni vitio vitam, planèque Angelicam, sed iucundam morum consuetudinem, cum pietate gravitatèque coniunctam, aspectus pulchritudinem & dignitatem, sermonis vim plenam suavitatis, & ingenij præsertim animique indolem summam cum ad omnes virtutes, tum ad sacram theologiam, cuius scientia excelluit egregia cum laude. Quamobrem tertio post anno, quàm Parisios venit, idoneus ac dignus Bonaventura habitus est, qui theologiæ illic interpretandæ munus publicum susciperet, ac sustineret. Id interpretationis publicæ officium primo gessit, ut dixi, ordinis Franciscani theologus Alexander Alensis: deinde Ioannes Rupellius, qui primariis academix Parisiensis viris efflagitantibus, ab eo vnus potissimum delectus est, qui eiusdem ordinis theologus in illum publici interpretis locum succederet. Tertio autem ea cura summo omnium consensu, & gaudentibus animis, delata est ad Bonaventuram, vsque adeò non sanctimonix solum, sed doctrinæ splendore prælucentem, ut præclare de eo testatum Gerso reliquerit his verbis: Nescio si vnquam talem doctorem, sicut Bonaventuram, habuerit studium Parisiense. Itaque quo tempore, vel potiùs quo die legendi, interpretandique cathedram sanctus Thomas Lutetix Parisiorum affectus est eodem etiam sanctus Bonaventura, qui priorem locum adeptus, sancto Thomæ præ humilitate cessit. Interpretandi ergò ac docèdi publicum munus cum suscepisset, ita egregiè sustinuit, ut quam de se concitaret opinionem, longè superaret. Quæcunque enim exponere aggressus est, egregiè dilucidèque sic explicavit, ut non interpretes, sed auctor fuisse videatur disciplinarum, quas interpretaretur. Et verò in ea ipsa Parisiensi academia cum publicè profiteretur, illam consecutus est docendi rationem ac doctrinam, quæ sapientissimis omnibus probata, omnium etiam florentissima exitit. Docendo namque nitetur primùm diuinarum literarum sententiis, deinde probatissimorum patrum auctoritatibus, tum argumentis firmissimis, rationumque grauissimis momentis. Quod cum ipse de se, ut initio narraui, testatum aliquando faciat, tum ex eius libris, atque opusculis liquidò constat, ac præterea ex omni eius expositione, atque commentario, ut ex argumento, quod vnicuique adscripsi, intelligi facile potest. Quo fit, ut illius explanationes plenæ sint, & cumulatae literis, digito Dei scriptis, non verbis affluentibus, sed rerum vbertate, moreque suo Seraphico sententiarum gravitate distinctæ, ac perpetuò disciplinæ præceptis conspersæ: vsque adeò ut ex auctore doctrina, rursusque auctor ex doctrina agnoscat. Primo autem Parisiis libros Magistri sententiarum copiosè & grauitè exposuit, commentariisque luculentis illustravit: quorum commentariorum doctrina Clemens Quartus Pont. Max. mirificè in primis delectatus est. Et verò is, ut sapientissimus religiosissimusque Pontifex erat, fama permotus magnæ exquisitæque eruditionis, qua illis temporibus sanctus Bonaventura præcellebat, cum in academia Parisiensi tunc etiam primum Genesis caput, quod Hexaemeron Græci dicunt, interpretaretur, non sine præclara latitudo, eum ad se venire iussit: utque doctrina illius, & sapientia in grauissimis deliberationibus vteretur, Archiepiscopatu Eboracensi, qui in Angliæ regno tunc erat, & diocesi, & opibus amplissimis illum exornare voluit. Qua cognita Pontificis voluntate Bonaventura, ut à tanti muneris cura quidem multiplici & magna vacuus, in Seraphici ordinis institutis contemplationèque ac studio rerum diuinarum liberius conuiesceret, tantam dignitatem constantissimè recusauit: cum onus esse illud ostenderet longè grauius viribus suis. Constantiam eius Pontifex admiratus, illum dimisit iis sacrarum literarum verbis: Sta in testamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veterasce. Rerum igitur humanarum despicientia cum in omni eius vita cernitur, tum in Archiepiscopatus, quem alij expetunt, honore maximè refutando. Cum autem in eo primo Genesis capite, nempe Hexaemero, ut dixi, explanando versaretur, iam tribus & viginti sermonibus, quos Luminaria Ecclesiæ, aut visiones quinque vocauit, ad expositionem amplè digressus, non absoluit tamen. Quod sanè verò commemorare libuit, ut quod de Basilij Hexaemero scriptum est, idem Bonaventuræ contigisse, perspicuum sit. Ille per obitum non absoluit, cum conciones tantum nouem ad illius explicationem habuisset: at reliquas duas Nyssenus frater confecit. Hic verò noster, non solum ordinis Franciscani, sed Ecclesiæ causa negotiis susceptis, nequaquam perficere potuit: neque verò habuit, qui pari cum doctrinæ copia perficere potuisset. Atque illæ Basilij quidem conciones, quas ad Hexaemeri commentarium is adhibuit, summè laudantur à Nazianzeno: qui earum studio flagrans, cum in manus sumeret, in orèque illas haberet, ardentius se excitatum esse scribit, cum in primis ad Deum creatorem rerum omnium colendum, tum ad creationis rationes cognoscendas. Sed accendunt iidem etiam Seraphici Doctoris Bonaventuræ sermones: qui mysticæ theologiæ arcanis referti, sacrarum literarum splendore illustres, & quodam sententiarum quasi ardore incensi, non modò mouent, sed inflammant animos legentium. Hanc sanè præcellentis doctrinæ non modò vim, sed copiam in eo Parisiis cum sanctus Thomas animaduerteret, simul ac admiraretur: ipsum conuenit, à quo sibi Bibliothecam ostendi petiit, ut libros conquireret, vnde tam multiplicem, atque adeò magnam eruditionis vbertatem hauriret. Is verò Christi Domini, cruci affixi imaginem demonstravit: è quo fonte vberissimo se accipere professus est, quidquid vel legeret, vel scriberet. Quam breui tempore tam multa scripserit in summis etiam publicæ interpretationis occupationibus, profectò iam demonstravi, cum & Hexa-

meron

*Ger. de S.
Bon. Brul.
in prologo
sent.
Ann. Fr.
par. 2. lib. 2.
Ann. Fr.
vet. S. Ant.*

*In lib. de
vit. Chr.
c. 42.*

*Plat. in vit.
Clem. 4.*

*Ann. Fr.
par. 2. c. 4.
S. Ant. par.
3. tit. 24. c.
8. in Chron.
Octau. in
orat.
Ioan. Pau.
part. 3. de
can.
F. Rob. in
ser.
Ecl. 11.*

Naz. or. 30.

S. Bonaventuræ Vita.

meron exposuerit, & vberimè exposuerit primum, secundum, tertium, & quartum sententiarum librum. Verùm eo ipso tempore, quo Lutetiæ Parisiorum fuit, ad multos labores quibus variè is distinebatur, alius accessit non paruus, quem ordinis sui tuendi causa, Alexandro Quarto Pontifice, qui Clementem Quartum proximè antecesserat, suscipere necesse habuit, atque adeò suscepit vel libentissimè. Guillelmus enim de sancto amore, librum contra paupertatem & Mendicantes parum sapienter scripserat: quem quidem sanctus Thomas eruditè opusculo redarguit, & item S. Bonaventura egregiè scriptis sic refutauit, vt & librum Pontifex Alexander prohibuerit, & illius auctorem damnârit. Et quanquam hominem industrium, ac maximè laboriosum, virumque sanctum Bonaventuram, & interpretationes publicæ, plenæ vigiliarum, & scriptiones, tempus ac diligentiam maximè deposcentes, occupatissimum habuerant: tamen in luce Parisiensi id otij sibi sumpsit, vt beati Seraphici Patris Francisci vitam, etiam non modò sæpissimè meditationibus sanctis, & cogitationibus salutaribus expenderet, sed litteris etiam mandaret. Quamobrem latè fuseque primum de eo scripsit: deinde eadem omnia breui est complexus, quo facilius illa summatim comprehensa, tum ad vitæ disciplinam, tum ad diuini officij vsum in iis lectionibus adhiberentur, quas in octauis festi diei, beato ipsi Francisco dicati, recitari solemne est. Bonaventuram porrò cùm de eo vel scribentem, vel cogitantem, vel summa animi attentione ita meditantem, vt paululum is è terra sublatus videretur, cùm è cubiculi valuarum rimulis clam inspe-xisset beatus Thomas, qui pro mutua charitate & amicitia ad illum ventitabat, noluit ne fores quidem pulsare, nedum in cubiculum pedem inferre. Qua perspecta re socius, quid causæ esset, qua-siuit, cur non ingrederetur: tum ille, sinamus, inquit, sanctum laborare pro sancto. Vox præclara, qua is & illum viuentem sanctum appellauit, & rectè scribentem etiam laudauit. Atqui præterea, si ad rem, quæ per se satis ipsa elucescit, aliquid etiam luminis ex luculento testimonio, afferendum est, profectò Leonardus Aretinus, illis temporibus eruditionis & eloquentiæ laude clarus, cùm sancti Francisci vitam, à Seraphico Doctore Bonauentura scriptam, studiosè legisset, sententiam rogatus, in illo scribendi genere respondit à nemine illum superari posse. Hæc sanè testificatio probatur omnibus: sed longè probatissima erit, si testimonium accesserit sancti viri, eruditissimique hominis, & religiosissimi Archiepiscopi Antonini: qui illius vitam stylo mirabili ab ipso Bonaventura scriptam esse asseuerat, nihilque habere iudicat, nisi quod certum, quod verum, quod maximè probatum est locupletibus testibus, & rerum consciis, quæ litteris mandatæ sunt. Cùm igitur de eo mirificè scripserit: locus, vbi scripsit, adhuc Parisiis in monasterio Franciscano extat instar sacelli, tanquam rei admirabiliter gestæ monumentum. Illis sanè temporibus de Bonaventura, quem pi-um, sanctum, eruditioneque perfectæ excultum, omnes admirabantur, fama præclara vbique percrebuit. At verò is cùm ad cælestem illam hæreditatem immortalis gloriæ spectaret, ad quam diuinitus vocabatur: huius sæculi laudes inanes & caducas, hac atque illac vulgi rumusculis sæpe- numerò temerè diffluentes, contempsit, pro nihiloque putauit. Immo etiam quanto nomen eius efferebatur maiori omnium prædicatione: tanto diligentius in id toto animo incubuit, vt de se, suisque rebus humiliter summissequè sentiens, Deo in primis, bonorum auctori, gratias de progressionibus suis semper ageret, se verò in perpetua humilitate contineret, quam tanquam Christianarum parentem, custodemque virtutum semper consecratus, iamdiu firmissima eius vestigia toto vitæ cursu impresserat. Sed hæc eius summa singularisque humilitas nota iam satis est, ac valdè spectata in iis, quæ ferè initio commemorauit.

De iis qua gessit Minister Generalis creatus. I X.

IAm verò tertius & decimus propè annus abierat, quo ad ordinis Franciscani religionem disciplinamque accesserat: eo ipso temporis spatio perspectæ sunt non solum, sed etiam atque etiam exploratissimæ reliquæ omnes eius virtutes. Cùm in tanta hominum existimatione esset, quantam sanè maximam exposui: nihil ferè vel publicè, vel priuatim in vniuerso Seraphico ordine vnquam actum, gestumque est, in quo aliquid non extaret illis temporibus monumentum pietatis, charitatis, prudentiæ, doctrinæ, cæterarumque optimarum rerum, quarum ornamentis ille maximè enituit. Nihil porrò, qui ordini Seraphico præerant, Ministri Generales tunc aut statuerunt, aut egerunt, nisi de illius consilio. In disputationibus publicis ij nunquam discesserunt ab eiusdem sententia, qui sapienter doctèque de proposita omni quæstione differebat. Si quando autem conuentus, quæ Capitula vocantur, siue cunctarum ordinis totius prouinciarum, siue vnus tantum habebantur: si quid in iis arduum ac difficile incidisset, ad Bonaventuræ consilium ac sapientiam referebatur. Demum tam multis meritorum copiis ipse affluens, totius ordinis Minister Generalis Romæ creatus est, eo anno, quem dixi, tertio & decimo professionis suæ. Quod munus ea sapientiæ & sanctitatis laude gessit, vt in omnium ore & admiratione esset, cùm præsertim Ordinis disciplinam non modò excoluerit, atque auxerit, sed aliqua ex parte collabentem restituerit. At res omnis rectè atque enucleatè in præsentem perscribenda est. Iam post beatum Franciscum extiterant Seraphici ordinis rectores septem, quos sanctus Antoninus, cæteriq; Ministros Generales appellant. Primus fuit Ioannes, cognomine Parens, Florentinus, Tuscus, Assisij creatus: vir sanctus & iustus. Secundus, Helias, Assisensis, homo elati spiritus: Tertius, Albertus Pisanus, Tuscus, Romæ factus, Gregorio Nono Pontifice, anno MCCXXXIX. vir bonus & perfectus. Quartus, Haimo Anglus, theologus magnus, vir summæ honestatis, Romæ creatus, Gregorio item Pontifice, anno MCCXLI. Quintus, Crescentius Æsinus, Picens, homo senex, Assisij crea-

Henr. Gand.
de Eccl.
script.

Ann. Fr.
Ver. Bren.
Rom.

S. Ant. in
Chr. par. 3.
tit. 24. c. 8.

Tho. Trug. in
thesauro co-
cienum.

S. Ant. in
Chr. par. 3.
tit. 24. c. 8.
Ann. Fr.
ver.

S. Ant. de
sup.

S. Bonauenturæ Vita.

tus, Innocentio Quarto Pontifice, vir iustus, disciplinæque zelo probatus. Huius tempore in provincia Picena, ordinis disciplina paululum labefactari incepit. Crescentius autem Capitulum generale cum indixisset, non interfuit: sed vicarium misit Bonauenturam Balneoregiensem, de quo scribo. Sextus, Ioannes Rupellius, Parmensis, vir theologiæ scientia eruditus, & in academia Parisiensi lector, è Græcia rediens, quò ab Innocentio Pont. legatus missus erat, Assisij creatus, demum Romæ, vbi Capitulum generale indixerat, coram Alexandro IV. Pontifice se Generalatus munere abdicauit. Rogatus autem, quem dignum putaret, qui prudentia, vigilantia, virtutèque tantum onus sustinere posset: Bonauenturam, qui illius tempore proximè contra Guilelmum de sancto amore, vt dixi, scripserat, virum sanctum & eruditum nominauit. Is igitur post beatum Franciscum, Minister Generalis septimus, Romæ omnium suffragiis, summaque consensione ac læticia creatus est, Alexandro IV. Pontifice præsentè: qui iam inde vsque, quo Cardinalis Ostiensis fuerat, seraphici ordinis patrocinium cum habuisset, mirificè etiam Bonauenturam perpetuo fuit. Hic spectare licet in huius Franciscanæ præfecturæ munere præclaras illas, actionumque sanctarum splendore illustres, sancti Bonauenturæ virtutes. Ordinis status erat eo tempore in aliquod ferè discrimen adductus, cum ex secta, dissidioque Fratrum Picenæ prouinciæ, tum ex perturbatione dissensionum, quæ in cuncta Italia de proprietatis regula, quodam modo rescissa, extiterunt. Itaque cum disciplina, sanctissimis institutis adstricta, sensim dissolui cæpisset: tunc primum Bonauentura, vniuersi Ordinis curæ præfectus, in eo maximoperè elaborauit, vt non auctoritate solum, sed exemplo, sapientia, moderatione, doctrina, constitutionibusque rem omnem tueretur. Fuit autem is in illius muneris administratione mitis admodum ac benignus: mansuetudine enim potius, cohortationibus & admonitionibus, quàm minis, aut pœnarum acerbitate in viam benè agendi reuocauit aberrantes. Paterna verò charitate & clementia admodum singulari erga illos, qui ab ordinis disciplina desciuissent, aut militiam seraphicam deseruissent, vsque eò vsus est, vt non defuerint, qui in Capitulis, tam Generalibus, quàm Prouincialibus id vitio planè ipsi obiectârint. Et verò quos obstinatè operam dare cognouit, vt palam in hominum luce offenderent, exemploque peccarent: in eos pro culparum ratione non destitit grauius animaduertere, vt antiquorum morum vsus, rectamque viuendi normam, quam Seraphicus Pater ordini præscripserat, atque ad salutem omnes omni ratione reduceret, quæ ad eam rem rectè & religiosè gerendam potior esse videretur. Sed cum miserorum & aberrantium parentem perfugiumq; se esse maximè veller, ne illi de se desperarèt, sæpe numero verbis grauissimis coarguit eos, qui sibi crimini dabant misericordiam ac patientiam, qua benignè vtiliterque utebatur ad omnium salutem. Primum igitur quo maturius de ordinis statu deliberaret, Narbonæ in Gallia conuentum seu Capitulum generale habuit, in quo multa statuit. Primò ordinis statum in aliquas certas prouincias distribuit, quibus alias præterea duas adiunxit. Beati Francisci Regulam, quo dilucidius explicata, eo facilius in executionis vsus induceretur, accuratissimè exposuit. Fratrum, qui antea capite aperto, capillisque promissis, ac sparsim diffluentibus, rituque pastorum incedebant, vestitui cucullam addidit. Multas de norma regulæq; religiosè viuendi constitutiones edidit, quæ in Seraphici ordinis monumenta referuntur. Auctor maximè fuit, vt in Natalitijs ferijs caneretur: Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine. Alterum præterea Capitulum Pisis coegit: vbi cum in eadem ordinis benè constituendi cura inuigilaret, aliquot rubricas Breuiario adiecit. Dato campanæ post horam Completorij signo, quod inennte fermè eius ætate, vt dixi, in Ecclesia Dei ceptum est, beatam virginem Mariam ab vniuerso ordine consalutari decreuit, quòd ea hora ab Angelo salutatam crederet. Idem, vt fratres populum monerent, diligentissimus etiam hortator fuit. Tertium Parisiis Capitulum indixit: in quo & in disputationibus, & in variis Inquisitorum hæreticæ prauitatis sedandis discordiis, fuit admiranda eius sapientia atque doctrina. Quartum is habuit Capitulum Assisij: vbi præter morum conformationem, quam ad Ordinem adhibuit, illud etiam instituit, vt in singulos menses vnoquoque sabbato, Missa de B. Virgine, Dei genitrice, ritu solemnè celebraretur. Quo tempore, Seraphica religio, Bela Rege, in Vngariam est, gratulantibus omnibus propagata. At verò quantum sancti eiusdem Bonauenturæ studium tunc fuerit in Seraphico ordine non tantum ad pristinum statum restituendo, sed in omnes rectè ac religiosè agendi partes optimis regulis conformando, id epistolæ declarant, quas ad illum scripserat. Earum vna Parisiis ad omnes Ministros prouinciales data est ix. Kalendas Maij, anno MCCLVII. Altera cunctis illius præfectis & custodibus scripta paulò post quartum Capitulum, quòd Assisij habuerat. Nec verò cessauit vnquam, vt fratres ad vitæ sanctæ rationes, ac virtutum religiosarum officia erudiret: multos tunc propterea libros aut opuscula scripsit atque edidit: cuiusmodi est expositio dubiorum regulæ, collationum monasticarum liber, expositio in regulam nouitiorum, liber de contemptu mundi, opusculum de reformandis fratribus, alterum de ratione reformandi nouitios, Alphabetum spirituale religiosorum, liber itè de non frequentandis quæstibus, alter de rationibus, cur Minores prædicent: & vt nihil ad eos iuuados deesset, extat etiam alter, de modo prædicandi. Hoc etiam ad ordinem rectè gerendum sibi auxilium comparare voluit, vt ab Urbano IV. Pontifice, qui Alexandro IV. successerat, daretur Cardinalis aliquis Religionis Franciscanæ Patronus & Protector. Is etsi Anterum consobrinum decreuerat, tamen quem maximoperè Bonauentura expetebat, Ioannem Caietanum Diaconum Cardinalem dedit, & patronum constituit, virum omni laude præstantissimum: qui aliquot post annis Pontifex creatus, Nicolai Tertij nomen accepit. Tanto igitur patrocinio ipse adiutus

Minister
Generalis
septimus
post B.
Franciscum.

Ann. Fr. vet.

Qualis fuerit in administratione ordinis.
Par. 2. lib. 2.
Chr.

S. Ant. in
Chr. par. 3.
tit. 24. c. 8.
Auctor sit
man. F. Marianus.
Ann. Fr.
par. 2. lib. 2.
cap. 12.
Volat. lib. 2. 1.
com. Oct. in
or.
Ann. Fr. vet.
et nou. par.
2. lib. 2. c. 15.
et 16.

Ann. Fr. nou.
par. 2. lib. 2.
c. 15. libid.
c. 14.

Ann. Fr. vet.
et nou. par.
2. lib. 2. c. 15.

S. Bonaventuræ Vita.

ad rem Franciscanam optimè constituendam, vix dici potest, quantum eius rei causa constantissimè egerit, ac fecerit. Et quoniam Satanas, nefarius hæresum magister, tunc Giraldum quendam, theologum Parisiensem, in sensum reprobum excitauit, vt contra pauperes religiosos, & mendicantes librum ederet, quo ordinis Seraphici in primis statum infensissimè oppugnaret: tunc Bonaventura sanctissimus, ad omnem defensionem instructus, qui iam contra Gulielmum, de quo narraui, Mendicantium hostem acerrimum, præclaro libro dimicationem susceptam, egregiè pro ordine confecerat, industriæ etiam suæ eximix vires ac nervos ad propulsanda, tanquam venenata tela, scripta ipsius Giraldi: cuius nefariam audaciam confregit ac superauit armis virtutis suæ. Etenim eloquentia, scribendi subtilitate, vique doctrinæ, atque apologia plena pietatis refutauit, quæ ille impiè scripserat. Sed illud à Deo factum est, qui ex eo impietatis scelere exemplum pœnæ extare voluit, vt victus ille ac superatus, tandem paralyti fœdè affectus, & lepræ sordibus totus inquinatus, miserimè interierit. Defensionum autem, quas sanctus Bonaventura pro ordine Seraphico fortiter suscepit, partæque contra illos hæreticos victoriæ monumenta, ad omnem pietatis doctrinæque laudem insignia hæc extant: Apologia contra aduersantes regulæ, Liber contra calumniatorem ordinis, Apologia Euangelicæ paupertatis, Opusculum de paupertate Christi. Atque hæc quidem is gessit ordinis præfectus: cuius præfecturam cum annos octo & decem administrasset, reliqua etiam sunt, quæ silentio præteriri nullo modo oportet, cum ad posteritatem litteris prodita, & adiumentum, & ornamentum non solum ordini Seraphico, verum etiã rei Christianæ publicæ afferat. Piè facta eius hæc præterea sunt. Romæ instituit præclaram societatem, quam Confraternitatem Confalonis vocant: cui certam orandi prædicandique normam præscripsit ob venerationem beatissimæ Mariæ virginis, Dei genitricis. Patavij cum esset sancti Antonij Vlyssiponenfis, quem de Padua nominant, corpus ad templum eius nomine, opere magnificentissimo in ea Vrbe constructum, omni solemni ritu transferendum curauit. Illius linguam, rubore suffusam, & ab omni corruptione planè integram, perinde ac si is, qui duobus & triginta antea annis obierat, recens ex hac vita cessisset, cum Bonaventura sanctus aspiceret, in manus accepit: eamque tota intimi animi cogitatione intuens, magnis profusis lacrymis: O lingua benedicta, inquit, quæ semper benedixisti Dominum, docuisti que alios, vt eundem benedicerent, nunc quidẽ satis perspicuum est, quam grata fueris Deo. Hæc cum dixisset, tum intima pietate eam osculatus, loco decenti separatim recondi iussit. Sanctissimis in occupationibus pro munere suo gerendo tempus is quidem ponebat ferè totum: sed quod sibi constituerat vel ad meditando, precando, orando, vel ad scribendum, præterire haud quaquam voluit. Itaque præfecturæ officio, iam sibi commisso, occupatissimus, cum alios libros, quos paulò antè meminì, scripserit, tum in monte Aluernia composuit opuscula duo, verè diuina, quorum vnum Itinerarium mentis in Deum, alterum item Itinerarium mentis in seipsum inscripsit. De cuius profectò itinerarij præstantia, deque altero opusculo, quod Breuiloquium nominauit, omnibus numeris absoluto, afferre non alienum duxi testimonium luculentum clarissimi theologi Ioannis Gersonis: Opuscula duo, ille inquit, vt lecturam & alios tractatus eius interea præteream, tanta sunt arte compendij diuinitus composita, vt supra ipsa nihil, Breuiloquium noto, & Itinerarium: in quibus processum est duabus viis cognoscendi Deum. Primus namque horum duorum tractatum procedit à primo principio, quod est Deus, vsque ad alias veritates, sub Deo creditas & habitas. Alius è conuerso progreditur à creaturis ad Creatorem per sex gradus scalares vsque ad anagogicos excessus. Confitebor itaque & ego in insipientia mea, quod à triginta annis & amplius citra volui habere familiares mihi prædictos tractatulos, sæpè eos legendo, sæpè ruminando etiam vsque ad verba, nedum sententias: & ecce hac ætate, hoc otio, velut ad votum, vix perueni ad initium gustus eorundem, qui & repetiti, semper mihi noui fiunt, & placent. Hæc Gerso, cuius testimonio nihil explicatius dici potest, nihil illustrius, nec verò quidquam aptius ad splendorem, dignitatem, vimque doctrinæ, qua sanctus Bonaventura longè præstitit.

De præstanti eius doctrinâ, in tres partes distributa. X.

ITaque cum eius res in ordinis præfectura gestas enarrauerim: iam hic locus poscit, vt de eximia eius eruditione scribam, quam etsi supra sparsim, atque ad eò strictim attigi, & aliqua fortasse sigillatim narraui, nunc totum eius doctrinæ genus vniuersè more Nazianzenio complectar. Eius porrò doctrina cernitur in his tribus, in expositionibus sacræ Scripturæ, in tractatibus, quæ opuscula inscribuntur, & interpretatione Magistri sententiarum, quam Lecturam idem Gerso nominat. In omnibus his, si cuncta rectè perpenduntur, mirifica apparet eruditio, ac illa quidem multiplex. Quibus enim rebus artium disciplinæ comparantur, ex tres in eo fuerunt, ingenium, studium atque exercitatio. Easque ita coniunxit, vt non satis liqueat, in qua potissimum admirabilior extiterit, id quod aliquando Nazianzenus de Basilio differit. Ingenij acies apparet in omnibus eius lucubrationibus, studium singulare in maxima grauissimarum rerum cognitione, & exercitatio incredibilis in meditatione, contemplatione, ac scriptione. In rhetoricis præclare versatus, rhetorum præcepta interdum exponit: in logicis demonstrationibus, & concertationibus vsque ad eò excelluit, vt iis, qui disputationem cum eo suscepissent, difficilè esset argumentorum illius aciem effugere, si quando res ita postularet. Philosophiæ partes, cum interdum opus fuit, nullas omisit, vsque ad eò, vt eorum, quæ in sublimi accidunt, summam etiam non raro, & si breui, comprehendat accuratissimè. Numerorum quoque proportionem, & cætera multa, quæ à mathematicis præcipiuntur, aliquando demonstrauit, tanquam eorum præceptorum lit-

Liber contra Giraldum.

Libri contra oppugnantes ordinem.

Confraternitas Confalonis. Ann. Fr. par. 2. lib. 2. cap. 4. F. Marianneus.

Translatio sancti Antonij de Padua.

S. Ant. in Chr. par. 3. tit. 24. c. 8. Itinerarium mentis in Deum. Itinerarium mentis in seipsum. Gerso in epist. apol. ad Caribos. Breuiloquium.

Partitio doctrinæ S. Bonaventuræ, & ratio excellentiæ. Ger. par. 1. ep. de laud. Bon. Naz. in or. 30.

Bon. in lum.

S. Bonaventuræ Vita.

teratè peritus. Sed ad sacras literas, atque ad theologiam ita diuinitus se parauit, vt scientiæ luce quàm splendidissimè collustratus, quæ Dei sunt, perquisiuerit, atque inuestigauerit diligenter. Quo factum est, vt ad virtutes Christianas hominum animos erudierit, eosque huius sæculi rerum curis distractos, ad earum, quæ cælestes, quæque diuinæ sunt, cognitionem traduxerit. Huius generis libros, tanquam mutos magistros, at præclarè tamen loquentes, quàm plurimos edidit: cuiusmodi sunt opuscula, quæ aut ad vitæ institutionem, aut ad spiritualia studia, progressionetque virtutum pertinent. Quæ omnia, ordine distincta, loco suo ob oculos ponentur. Sed nunc summam, vt res est, verèque dicam iis ipsis verbis, quibus sanctus Antoninus de illo loquitur. Intellectus Bonaventuræ perspicacitatem, inquit, omnia opuscula eius redolent iis, qui diuinam scientiam requirentes, hanc libentiùs, quam vanitatem Aristotelicam venerantur. Verùm sanè, quod magni interest, cum in eo Spiritus Dei locutus videatur, vt ex Sixti Quarti Pontificis literis perspicuum esse potest, doctrinæ adiunxit deuotionem: id quod perpaucorum est, libros scribentium. Id Trithemius testimonium ei dicit in hæc verba: Multi doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi: pauci, scribendo libros, docuerunt vtramque. Bonauentura autem & multos superauit, & paucos: dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Quamobrem si vis & doctus, & deuotus esse, illius opusculis esto intentus. Est enim in eo vita & doctrina, vt de sancto Ambrosio Cassiodorus dixit, planè æqualis. Spiritum quidem sanctum omnia scrutari, etiam profunda Dei, scriptura testatur. At Bonauentura Seraphicus, ea, quæ Spiritus sunt, inuestigauit, vt qui illius libros studiosè legunt, facilè animaduertunt. In antiquis, qui satis illum eo nomine laudant, Gerfo vnus est, è quo testimonia luculentè explicata, paulò etiam post à me ordine proferuntur. Sed ratio id poscit, vt res omnis, distinctè enarrata ac dilucidè, quasi ob oculos versetur.

De expositionibus in vtrumque testamentum, & multiplici exponendi ratione. XI.

Triplex iam ordo, quem demonstraui, in eius lucubrationibus existit. Sunt primò in vetus & nouum testamentum commentarij, quas expositiones, sancti Gregorij Magni more, dixit. Veteris libros multos exposuit: nouum autem ferè totum, vt certo indice distributè ostendam. Vix scribi potest, quanta doctrinarum vbertate sacros codices explicarit. Sensem literalem illis interpretandis aliquando amplexus, non solum vnum, sed duos, tres, quatuor, pluresve interdum, exemplo sancti Augustini sibi proposito, ad eorum tractationem attulit. Quo fit, vt id, quod in Ecclesiæ doctore egregio præclarum est, sensuum vbertate fecundus & sit, & habeatur. Sensui enim mystico adhæsisse videtur eruditissimè: cum nullam fermè, ne historiam quidem, nedum allegoriam, anagogiam, tropologiamque omiserit, si quando locum aptè nactus est, vbi ad sanctiores illos sensus, è cælesti doctrina, diuinæque contemplatione depromptos, digredi potuerit. Id perspicuum cum ex aliis expositionibus est, tum verò ex ea, quam paulò ante commemoravi, scripta in caput primum Genesis. Silentio præteribo cæteras, in quibus is, quemadmodum eruditissimi viri profiterentur, doctorem se ostendit, & seraphicum, & sapientem, & deuotum, & eximium Ecclesiæ doctorem, maximèque idoneum, qualem Gerfo agnoscit, tum ad illuminandas præstantis doctrinæ suæ luce hominum mentes, tum pietatis ardore inflammandos salubres animi affectus. Est verò tamen, cur de explanatione, quam psalterio adiunxit, breui dicam: cum etiam habeat amplius, in quo quis aliquid studij ponat. Neque enim illa solum plena est salutaribus mysticis doctrinis: sed locos habet etiam, quibus hæreticorum opiniones exploduntur: & verò documentorum opibus affluit, quibus pij homines, religiosique viri excoluntur, atque instituuntur ad legis diuinæ præclaras meditationes. Ac præterea, quod maximè ad rectam psallendi rationem attinet, vsq; ad eò psalmis explicandis singula animaduertit, vt perpetua fermè vtatur interpretatione, vnde legendum aut psallentium mens incendi queat, non modò ad cogitationem, sed etiam ad cupiditatem quandam illius consecranda virtutis, quam ipsa psalmodum expositione demonstrat. Neque etiam in eo enarrationis genere aperire prætermittit mysteria rituum & cæremoniarum, quæ sæpenumerò explicentur, necesse est ad Ecclesiasticæ disciplinæ vsum ac rationem. Qua ex re perspicui etiam licet, illum literatè tenuisse rituales cognitionem, quæ ad virum pertinet religiosum, hominemque ad preces diuinas attentissimum ac diligentissimum, qualem eum fuisse ostendunt etiam libri, de sacrosanctæ Crucis, ac de passionis Domini officio ritè conscripti, quos iam enumeravi, & rubricæ item Breuiario illis temporibus additæ, studiosusque explicatæ. Sed iam redeo ad id, quod proposui, Bonauenturam sanctissimum in omni vtriusque testamenti commentario mysticos eos sensus, sanctioresque interpretationes esse accuratè ita secutum, vt quas singulas huic, aut illi egregio Ecclesiæ doctore sapientissimi viri tribuunt, is vnus sit omnes, si minus copiosè, at certè aliqua ex parte breuiter summamque complexus. Id planum ipse facit reliquis suis lucubrationibus, præsertim verò opusculis duobus: quorum vnum Principium scripturæ: alterum Luminaria Ecclesiæ significanter inscripsit. De hoc iam paulò antè narraui: illo autem, quod iure Principium vocauit, cum ipsius sacre Scripturæ, quæ est candor vitæ æternæ, præstantiam declararet, profectò se, aliosque instruere videtur ad illius tractationem, non verborum copiis, sed mysticorum sensuum vbertate circumfluentem. Atqui silentio prætereundum non est, quod eius proprium quodam modo esse videtur, crebris, cumulatisq; literarum sacrarum sententijs illum diuinos sensus contexere, locosque libri explicare, quem commentario interpretatur. Res in promptu est, in omni que illius expositione constat, neque attinet, cur pluribus demonstretur, cum præsertim, vt initio dixi, hoc de se ipse scribat. Id interpretandi genus cum olim sancto Bernardo, Bona-

uentura

An. par. 3.
Chr. tit. 24.
c. 8.

In lit. canon.
Trith. lib. de
eccl. ser. c.
102.

Cass. lib.
1. Col. 2.

Sensus literalis.

Bon. Papa
in Const.
Sensus mysticus.

Idem in ser.
vif.
Ann. par. 2.
lib. 2.
Ger. par. 1. de
lib. legendis.
Expositio in
Psalterium.

Cognitio rituum Ecclesiasticorum.

Sap. 7.

S. Bonaventuræ Vita.

uentura sanctus laudi dederit, nimirum etiam idem confectari ipse voluit. Illum enim sacræ Scripturæ vsu peritum putat, propterea quod Bibliorum locis se ad omnem expositionem instituerit. Hoc autem ipsum etiam Seraphicus Doctor egregiè præstitit, cum in lege Domini fuerit voluntas eius, & meditatio die ac nocte. Etenim is toto animo, totisque in Christo visceribus Scripturam sacram amplexus, ita fixus in ea inhæsit, ut quod etiam paulo ante strictim attingi, vetus & nouum testamentum memoria tenuerit, quemadmodum ex eius tractationibus, aut expositionibus animaduerti faciliè potest, sed ex eo etiam, quod de vtriusque consensu & concordia præclare sæpenumerò differit. Nam quæcunque de Christi Domini Conceptione ex Virgine, eius ortu, præsentatione in templo, fuga in Ægyptum, reditu item, de eius doctrina, miraculis, cæcitate Iudæorum, conuersione gentium, de eius passione, acerbissima morte, resurrectione, ascensu in cælos, missione Spiritus Sancti, de aduentu ad iudicium, cæterisque omnibus fidei Christianæ mysteriis, vel in lege, vel in prophetis, vel in libris sacris aut historialibus aut sapientialibus præsignificata, præfigurataque sunt, ea planè facta esse ostendit noui testamenti literis, & auctoritatibus cum veteri consentientibus. Quam studiosè autem mente memoriaque comprehenderit sacros libros, ex illa præclara vtriusque testamenti partitione perspicuum fit, non in opusculo solum, quod Principium sacræ Scripturæ appellauit, sed & in Centiloquio, & Breuiloquio. Sacra autem Biblia rectè nouit vtriusque editionis, nempe vulgatæ, qua vtimur, ac præterea veteris ex interpretatione LXX. Ambas enim ad locorum expositionem affert, ut in Cantico Abacuc, vbi nos legimus, In medio annorum: ille ex veteri, In medio duorum animalium: In Prouerbiis, viam viri in adolescentula, ex veteri item. Et verò sæpius in libro Sapientiæ, at in Psalmis quidem certè sæpissimè. Sigillatim autem omnia recensendo persequi nimis longum esset: verum perspecta iam sunt, atque iis explorata, qui in eius generis studio diuturno curriculum confecerunt suæ doctrinæ atque industriæ. Quare quod de sancto Athanasio olim Nazianzenus scitè scriptum reliquit, hoc etiam de sancto Bonaventura affirmari, Deo benedicente, licet, ut & veteris, & noui testamenti libros meditatus sit diligenter: eaque meditatione perscrutatus omnia, quæ Dei sunt, catenam verè auream vtriusque confecerit: & veram, solidam, mysticisque sensibus instructam interpretationem adhibuerit. Ad quam, vita duce, & theologiæ scientia magistra cum accesserit, eam nimirum obsignauit luculentæ & præstantis doctrinæ ornamentis. At verò ad eam omnem, qua ex diuinis literis, ut dixi, vsus est, præclaram expositionem, adiunxit etiam aliam, quæ est secundum doctrinam, nempe antiquorum patrum. Docuit enim legem Dei, salutariæque præcepta, atque ad eò diuinam scripturam est interpretatus non tam ex sensu suo, quam ex veteribus ipsorum patrum, in Ecclesia Dei sanctimonia & eruditione præcellentium monumētis, ac traditionibus. Id autem ipsum ab Ecclesiæ Doctore fieri debere, demonstrat S. Clemens Pontifex & martyr in Epistola, quam ad discipulos Hierosolymitanos dederat: hocque etiam documentum ab Apostolorum principe beato Petro se accepisse testatur. Sanctum autem Bonaventuram id studiosè præstitisse, nemini cuiquam dubium esse potest, aut certè debet. Est expositio in caput primum Genesis, cum lata sententiis patrum latinorum, Augustini in primis, Gregorij Magni, & aliorum etiam inferioris ætatis, ut pote Rabani, Radulphi Flauiacensis, atque id generis bonorum interpretum; & verò Græcorum, Basilij, Dionysij Areopagitæ, ac Damasceni. Atque hoc quidem vsque adeò verum est, ut non tantum sententias, sed verba illorum confectetur. Ab sancto Hieronymo sæpenumerò prologos sumit, ut in commentariis eius multis perspicuum esse potest. Et porro in Psalterij expositione sæpenumerò sibi adiumento atque vsui esse voluit, cum veteres, tum prope æquales, præsertim Ricardum, quem à sancto Victore vocant. Tritam igitur illam quidem atque vsitatam viam secutus est, in qua insistere maiores voluerunt. Sed planius hoc facit liber, Pharetra. Quo in libro cum vberimè tractet virtutum officia, & locos theologiæ communes: explicare studuit omnia de sensu ac sententia patrum, Gregorij Papæ, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chysoptomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, & aliorum præterea multorum. Atque hæc quidem de interpretatione, & patrum sensibus ducta. Tertia verò alia, qua se vsus esse scribit, ut in exorsu meminij, in eo apparet, quod doctorum opiniones, aliquando variè inter se dissentientes, sequi illas quidem maluerit, quæ & auctoritate, & rationibus, & vsu probatissimæ viderentur, atque essent. Fuit enim eas recensendo verus ac sincerus, neque vllò contradicendi studio elatus, diiudicando acutus & perspicax, redarguendo moderatus atque modestus, opinando non arrogans, neque opiniosissimus homo: sed in perspicentia veri, solertiaque præstans, quæcumque frequentius comprobata vidit, moreque recepta, ac præstantium virorum firmata consensu, ea amplexus, propugnauit solertissimè. Fuit illud præterea ferè vnus tantum sancti Bonaventuræ proprium, aut certè haud quaquam commune cum multis, quod præclarum est ac laudabile, philosophiam, humanasque disciplinas adhibere ad arcem & defensionem dogmatum fidei Catholicæ. Sacris igitur literis, patrum auctoritatibus & sententiis receptis, ad pietatis laudem verique cognitionem illustribus vsus, cum expositiones conscripsit, de quibus dixi: tum commentarios confecit, quibus libros Magistri sententiarum, ut narratum est, copiosè explicauit. Hæc est altera pars doctrinæ, in qua etiam vestigia præclara impressit excellentis industriæ suæ: eamque ob rem illius sententiarum commentariis Pontificem Clementem Quartum maximoperè delectatum esse, iam asseueravi. Sed concursus, qui ad eum, sententias Magistri interpretantem, magnus factus est, indicare videtur scientiæ præstantiam. Id interpretationis scholasticæ scriptum & notabile, & deuotum esse,

Psal. vi.

In prin. sac. ser. Breu. & Centil.

Ibid. v. sup.

Naz. or. 31. de Athan. initio.

Expositio ex doctrina Patrum.

Clem. in ep. 4.

Lib. de vit. Choc. 42.

Ant. p. 5. in Chr. tit. 24. c. 8. Gerfo p. i. tit. de laud. S. Bonauentura, & lib. de exam. doct.

S. Bonaventuræ Vita.

Sanctus Antoninus dixit: Est enim ad omnem scientiæ pariter, ac pietatis laudem maximè insignis: ideò doctrinam theologiam eximij seraphici doctoris Bonaventuræ propriè dicendam censuit Ioannes Gerso: qui libro quodam ita asseueranter scripsit: Si quærat a me, quis inter cæteros Doctores plus videatur idoneus: respondeo sine præiudicio, quòd Dominus Bonaventura: quoniam in dicendo solidus est, & securus, pius, & iustus, & deuotus. Alio præterea loco itidem etiam atque etiam affirmando scribit in hæc verba: Bonaventura singulariter inter omnes Doctores Catholicos, pace omnium salua, videtur idoneus & securissimus ad illuminandum intellectum, & inflammandum affectum. Et item, cum præcipuè loquitur de Sancti Bonaventuræ lectura, quo nomine scholasticam expositionem sententiarum appellat, id testimonij de ea dicit: Denique lectura eius grandior docet ignem cum lumine, nempe pietatis ardorem, & doctrinæ splendorem magnum. Quamobrem etsi alij alios sibi in theologiæ studio eligendos aliquando censuerunt: ego, inquit Gerso, mihi eligo sanctum Bonaventuram. Atque hæc quidem sententia multis probata est. Verùm quæ sequitur, pars tertia in opusculis cernitur, quæ tercenta scripsisse dicitur. Mirabile est, quàm in iis excellat. Alij itinerarium mentis in Deum, alij Breuiloquium, nonnulli Centiloquium, quidam Diætam salutis, alij aliud opusculum dilaudant: sed omnes simul omnia eius opuscula vno ore laudant. De quibus ita summam Trithemius: Scripsit Bonaventura, multa & profunda, & deuotissima opuscula. In iis namque accensa eius adhuc in terra viuentis charitas, & vehemens pietatis ardor, & doctrinæ lumen splendescit, & ita splendescit, vel potius incendit, vt legentem etiam nihil minus cogitantem, quasi tacitis quibusdam igniculis inflammet. Diuinitus igitur accepta potius, quàm laboribus parta eius scientia putatur, vt iterum atque iterum affirmem, quod supra etiam dixi.

De iis, quæ in illo, tanquam in eximio Ecclesiæ Doctore, fuerunt: XII.

NE verò ad egregij Doctoris cumulandam laudem quidquam deesset: cum is altissimos sacrorum codicum locos, atque obscurissimos declarasset, mysteria aperuisset, piamque doctrinam literis consignasset, quam præcipui Ecclesiæ Doctores diuinè etiam tradiderunt; importunam etiam hæreticorum audaciam propulsauit non modò scholastica theologia, quæ tantum & ad confringendas hæreses, & ad fidei Catholicæ dogmata confirmanda valet, sed etiam libris potissimum scriptis, quos enarraui. His quidem, tanquam atramenti sagittis illos percussit, qui longo intervallo abfuerant: qui verò præsentem manum cum eo conferere ausi sunt, vt de Basilio item Nazianzenus narrat, contumaciam repressit linguæ telis: id quod præsertim, provt mox scribam, in synodo Lugdunensi œcumenica I. præstitit summa cum laude. At sanè verò quæ in egregio ac primario Ecclesiæ Doctore inesse debent, ea cum sæpenumero beatus Paulus Apostolus in epistolis, & ad Timotheum, & ad Titum scriptis, tum verò in constitutione singulari Bonifacius Papa Octauus commemorat. Illa porrò omnia vel potius singula in sancto Bonaventura elucet maximè. Amplexus est is, ex Pauli Apostoli sententia, sermonem fidelem, nempe non inanem, non vanum, non curiosum. Et ne desit testimonium, de eo Trithemius scribit in hæc verba: Bonaventura Balneoregiensis, vir in diuinis literis eruditissimus, profundus est, non verbosus; subtilis, non curiosus; disertus, non vanus. Sermonem igitur amplexus est fidelem, verum scilicet omnique acceptione dignum, nimirum de sacræ Scripturæ præstantia, eius veritate, luce, & intelligentia, de eiusdemque theoriis, figuris, & item mysteriis illius tractantem. Et verò sermonem amplexus est fidelem, quippe qui, vt Græcis Doctoribus placet, de fide, spe, & charitate differit, docetque quid credendum, quid sperandum, quid agendum, atque operandum. Hac omni doctrina cumlati sunt eius libri, vt pote, Diætæ salutis, Centiloquium, & reliqua opuscula, de quibus dixi. Eum autem sermonem, ex ipsius beati Pauli verbis, consecutus est secundum doctrinam, nempe illum quidem, cum Patrum sensibus ac traditionibus consentientem, vt paulò antè exposui. Fuit & item is potens exhortari sanà doctrinâ. Quam cohortationis vim ac potestatem adhibuit tum sermonibus, quos sanè quàm multos ad populum de tempore & sanctis habuit, tum libris etiam plurimis: cuiusmodi sunt, Speculum animæ, Stimulus amoris, Speculum disciplinæ, & reliqui eius generis. Sunt quoque in eo aliæ res, tanquam in eximio Ecclesiæ Doctore prostabiles, & in primis illa salutarium documentorum copia illustris, & virtutum innumerabilium, quibus Ecclesiâ decorauit, decor præclarus. Has res duas Bonifacius Octauus in præceptis illis Ecclesiæ doctoribus summopere commendauit. Tertiam conditionem præcipuo Doctore Ecclesiæ idem ascribit, vt facundus sit. Certè quidem eloquentiæ laudem Sancto Bonaventuræ tribuit Trithemius præclaris his vocibus: Fuit enim is clarus eloquio, subtilis, disertus, flammantia verba proferens. Eius autem facundiâ demonstrauit concio in concilio Lugdunensi œcumenico habita, qua Latinorum Græcorumque animos accendit ad concordiam dogmatum conciliandam. Facundus porrò is fuit, non verbis, sed sententiis, & multarum rerum comprehensione, vsque adeò vt in eo singula ferè verba, singulæ prope sententiæ, singulæque doctrinarum præcepta appareant. Nemo est in theologicis studiis versatus, ita rudis atque ignarus, quin intelligat, illum tam breui quodam sermone in Luminaribus esse complexum totam Dionysij Areopagitæ theologiam mysticam. Facundus & item fuit expositionum vbertate: symbolum Apostolorum non semel, sed iterum ac tertium exposuit multiplici, variaque sententiarum copia. Quod verò nonnulli sunt, qui nullum eloquentiæ florem, nullum dicendi robur, nullumque neruum in eo inesse dicunt: ne isti quidem falluntur. Non enim facundia verbis, sed sententiis metienda est: & illa quidem negligitur, quæ verborum inani-

tate

Brul. in prol. lib. 1. Sent. S. Bonaventura. Ann. vet. Fr. Trith. lib. de eccl. ser. cap. 102.

Naz. or. 30.

1. Tim. 3. Tit. 1. De Rel. & Ven. sanct. in 6. Trith. lib. de eccl. ser. cap. 102.

De Rel. & Ven. sanct. in 6.

Trith. de Eccl. serip. cap. 102.

Facundia S. Bonaventuræ.

S. Bonaventuræ Vita.

tate effunditur, nulla subiecta sententia. Est quædam eloquentia, inquit Sanctus Augustinus, quæ puerilem magis ætatem decet, hæc verborum copia affluens, asperaque est flosculis: altera est senilis, aut canescens, quæ suam habet maturitatem, & quasi senectutem. Hæc omni sententiarum grauitate, omni virtutum magnarum splendore, omnique sapientiæ lumine enitens, magnam auctoritatem admirationemque habet: hæc viros summa auctoritate dignissimos, & diuinos decet. Ad hanc ipsam seraphicum Bonauenturam instructum esse, benè nôrunt, qui non verborum simulatam maiestatem expetunt, non inania conformationum ornamenta consecantur, sed maximè spectant, quod oratoris est proprium, docere, delectare, & mouere. Is certè totam penè sacram scripturam ac Theologiam dilucidè explicando docuit, docendo quadam spiritali suauitate delectat, & quod perfecti oratoris est, delectando mouet atque accendit, vt satis dictum est, vsuque exploratum sapientium hominum, sanctorumque virorum. Sed hæcenus de eius eruditione.

De actionibus, quas doctrina adiunxit. XIII.

ET quoniam doctrina actionis expers, rursusque actio auxilio destituta doctrinæ, est vtraque quodammodo imperfecta, cum altera alterius opem quasi flagitare videatur: Bonauentura sanctus doctrinæ subsidio adiunxit præclaras illas actiones, quas Ecclesiæ Dei, & ordini suo Seraphico præstitit. Boni publici enim causa alios adiit, alios accersuit, alios admonuit, arguit, obiurgauit: pro gentibus, vrbibus, pro singulis etiam hominibus, peregrinationes, itinera, laboresque suscepit. Atque hæc quidem ipsa Nazianzenus scripta de Basilio Magno reliquit. Est Romam aliquando Parisiis profectus, cum ordinis Franciscani disciplina, in paupertatis splendore enitescens, ad discrimen vocaretur. Galliam omnem peregrinatus, Italiam etiam omnem peragravit, causa restituendæ vbiq; terrarum Seraphicæ religionis, runc sensim collabentis. Sed ex iis, quæ narrata sunt, percepti sunt varij eius innumerique labores, indeque nobilitatæ egregiæ actiones, in quibus vna omnium præstantissima est ad sempiternam memoriam. Clemente enim Quarto Pontifice Viterbij mortuo, cum esset inter pontificium, dissentientes inter se Cardinales de Pontifice creando, conuenerunt in eo, tam vitæ integritate, quàm sapientia, doctrinaque Sancti Bonauenturæ adducti, vt is vnus dissensionem annorum circiter trium dirimeret, ac verus sine controuersia Pontifex esset, quem ille pronunciaffet, etiam si se ipse elegisset. Elegit autem non eorum quemquam, qui præsentibus septem & decem Cardinales aderant, sed qui in disunctissima prouincia, Hierosolymæ iam diu sanctæ peregrinationis causa aberat, Theobaldum Vicecomitem, Placentinum, Archidiaconum Leodiensem, virum religionis & pietatis nomine maximè illis temporibus illustrem. Qua in actione spectari licet integritatem, æquitatem, sapientiam, & præclaram eius voluntatem, animumque boni publici desiderio inflammatum, nec vllis ambitionis fallaciis fucatum.

De doctrina excellentia, & actionibus in Concilio Lugdunensi. XIV.

IAM reliqua sunt eximiè facta, quæ in Lugdunensi œcumenico Concilio spectata, Seraphici doctoris laudibus in posteritatem redundant. Gregorius igitur Decimus Pontifex, qui fuit ille ipse Theobaldus, cum Lugduni, difficillimo Reipub. Christianæ tempore, Synodum œcumenicam indixisset, vt præter cætera, quæ maxima acturus erat, Græcos in primis dissidentes ad Ecclesiæ fidem, auctoritatem, pietatisque officium reuocaret, opus habuit, cum res literis decernenda esset, doctrina & sapientia summorum virorum: quos præcipuos duos delegit, tunc clarissimos sacrarum litterarum magistros, & doctores; Thomam Aquinatem ordinis Prædicatorum, & Bonauenturam ordinis Minorum. Hic adfuit, ille per obitum non potuit. Sed mirum videtur eorum coniunctio: qui ambo, in scholis Parisiensibus, condiscipuli, charitatis consuetudinisque mutuis officiis deuincti, in munere publicè interpretandi socij, ad Lugdunensis concilij labores etiam simul vocantur, vt mirum non sit, si eodem quoque anno ex hac vita ad meritorum præmium in coelum abierunt. Venit igitur Lugdunum Bonauentura, qui tunc Minister Generalis curam vniuersi ordinis Seraphici gerebat præclara cum laude. Quantum autem ei Pontifex, & summi viri omnes tribuerint, mox narrabo. Iam in omnes propè partes fama sanctitatis, doctrinæ, & virtutum Bonauenturæ excitata erat, spectataque maximis in rebus prudentia, ac demum omnibus cognita, præsertim summo Pontifici Gregorio Decimo, qui in ea frequentissima Latinorum & Græcorum œcumenica synodo illius consilio vsus est ad omnia. Primum ei & aliis duobus ordinis Franciscani, quorum vnus Rothomagensis, alter Tripolitanus Episcopus erat, vniuersè mandauit, vt necessariò eo tempore viderent, ne quid detrimenti Ecclesia pateretur. In maxima tunc existimatione sanctimonix, doctrinæ, disciplinæque ordo Seraphicus & habebatur, & erat. Neque enim hi tres solùm ad summa quæque adhibiti sunt, sed Hieronymus Asculanus ordinis item eiusdem, vir in primis sapiens, egregieque eruditus: qui Constantinopolim Legatus à Pontifice missus, cum Græcis præclare egit, vt Lugdunum ad concilium conuenirent. Is porrò fuit, qui ob merita Pontificatum adeptus, Nicolai Quarti nomen habuit. Verùm cum in vnum Bonauenturam, omni virtute præcellentem, cuncti ferè, qui in concilio aderant, oculos conicerent: Gregorius, vt erat Pontifex singulari diuinaque sapientia, eum esse maluit, cui potissimum concilij dirigendi curam daret. Græcorum igitur Imperator, Michaël VII. Comnenius, Paleologus, Iosephus Patriarcha Constantinopolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, & Legati Græciæ Lugdunum aduentarunt frequenti cum Cleri multitudine: in qua viri eruditissimi aderant, quorum vnus fuit Emmanuel Caleca, qui luculentis scriptis Ecclesiam Catholicam Romanam adiuuit. Intererant etiam Scytharum Legati. Fuit porrò

S. August.
com. 3. lib. 4.
c. 6. de doct.
Chr.

Naz. op. 30.
de Bas.

Ann. vet. Fr.

S. Ant. in
Chr. par. 3
tit. 2. cap. 8
Ost. in or.
Ann. Fr. vet.
Rob. in ser.
& alijs.
Coniunctio Sancto-
rum Tho-
mæ & Bona-
uenturæ.

Sixt. 4. in
Bul. can.
Rob. in ser.
& alijs.

concilium

S. Bonaventura Vita.

concilium frequentissimum, cum ex omni Christiano orbe conuenissent Episcopi quingenti, Ab-
bates sexaginta, & alij antistites, ac sacerdotes mille, & itē viri primarij laici innumeri. Actum est
de grauissimis maximisque rebus, atque in primis de Hierosolyma ac Palæstina recuperanda, de
Græcis ad fidem Catholicam reuocandis, & præsertim de Spiritus sancti processione à Patre &
Filio, prætereaque cum de multis decretis ad Ecclesiam pertinentibus, tum de præcipuis legibus,
quæ in comitijs Romani Pontificis seruari debent. In summo igitur hoc & celeberrimo conuen-
tu spectare licet virtutum opera atque officia, quæ Ecclesiæ Dei sanctus Bonaventura præstitit,
vsque aded vt vnusquisque oculorum sensu tum aspexerit Orientem cum Occidente coniun-
ctum, Græcâque à Romana Apostolica Ecclesia matre nullo modo dissidentem. Qua in re
quantum Seraphicus doctor præstitit, breuiter exponam. In ipso porrò concilij exortus potis-
simùm delectus est, qui concionem haberet, cuius initium fuit: Exurge Hierusalem, & circumspi-
ce ad Orientem: & vide collectos filios tuos ab Oriente vsque ad Occidentem. Eius profectò ora-
tionis tanta vis fuit, tantâque doctrinarum præstantia, vt cum sibi omnium, præsertimque Græ-
corum animos conciliârit, tum patrum œcumenicum conuentum excitârit ad rem Ecclesiæ be-
nè gerendam. Hic doctrinæ Bonauenturæ nomen magnum, hic Eutychie, sic enim Græci illum
vocabant, præclara eruditionis sapientiæque laus. Itaque non modò sustinuit, sed iam superare
cœpit opinionem Gregorij Pontificis, qui illum cum ad concilium accerserat, tum delegerat, qui
illius benè gerendi officium gereret, concionēque cunctos, præcipuè Græcos exciperet. Iam verò
præcellentem eius doctrinâ, ac Theologiam libris explicatam, quos ediderat, magnoperè illa ætas
admirabatur. Nunc tandem, quod diuinitus factum est, vt in omni præclarissima litterarum tra-
ctatione præstans eius scientia elucesceret, eadem non solum multis lucubrationibus antea per-
spectam, sed in Parisiensis Academiæ luce iam spectatam ac probatam, synodus œcumenica Lug-
dunensis in disputationibus, & congressibus Græcis admirabiliter intuetur. Nemini autem dubiū
esse potest, nec verò debet, quin is, vt eruditissimus erat, eruditionis egregiæ curricula confecerit
in omni Lugdunensi illa tractatione. Eius porrò concilij acta publica, quæ desiderantur, si his tem-
poribus extarent: certè in iis, quasi ob signatis tabulis, omninò testificatas haberemus actiuas vir-
tutes, eximiamque sapientiam illius: de quo constans ea ætate opinio fuit, Græcos ipsius potissimū
virtute, explosis erroribus, in vnitatē fidei Catholicæ rediisse. Erat enim is, vt primo dixi, humilis,
clemens, ab ira alienus, morum consuetudine suavis, sermone iucundus, vultu angelicus, atque di-
uinis ornamentis excultus: quibus sibi eorum beneuolentiam faciliè conciliauit. Quo factum est, vt
cum disputationum cursum ingressus est, eorum animis vestigia impressa reliquerit veræ ortho-
doxæque illius doctrinæ, qua vt cæteris virtutibus, eum excellere iam omnes in animum sibi in-
dlexerant. Gratus igitur is cum esset cunctis, Græcæque nationi, tum charus fuit Græco Cæsari
Michaëli Gomnenio. Quare eius doctrina operaque vsus Pontifex Gregorius, id sanè tandem, au-
ctore ac duce Spiritu sancto, perfecit, quod maximè concupierat, vt & Michaël Imperator, & Græ-
ci orthodoxam Ecclesiæ Catholicæ Romanæ fidem profiterentur. Quæ quidem res, diu expetita,
cum rectè successerit: tunc ij ipsi omnes, & item Latini simul latinè græcèque symbolum publicè
cecinerunt solemnibus illis vocibus: A Patre Filioque procedit. Cum hanc ergò concordiam S. Bo-
nauentura maximoperè adiuuisset: tum etiam Pontifici operam nauauit permultis decretis con-
scribendis, quæ in eo Concilio sapienter atque vtiliter edita, deinde in sextum librum decretalium
ordine relata sunt. Nec præterea idē Seraphicus doctor, in maximis illis occupationibus, hoc agere
prætermisit, vt hæreticos, religionem Mendicantium tum oppugnantes, retunderet & confringeret.
Itaque celeberrima illa synodus œcumenica Lugdunensis mirificè tandem spectauit illius &
facundiam in concione, & in disputationibus doctrinâ, & in Græcorum conciliatione sapientiâ, &
prudentiam in consultatione decretorum, & scientiæ vim, ingeniique præstantiam in refutatione
hæreticorum, & denique, vt breui complectar, egregios labores, præclarasque functiones in Car-
dinalatus dignitate: qua illum Gregorius Pontifex Concilij initio ornauerat. In eo enim Cardi-
nales quinque fecit: è quibus vnum præcipuè ob virtutum amplitudinem delegit Bonauentu-
ram, quem creauit Cardinalem, & Cardinalem Episcopum Albanensem. Id quod fortassè nemini
vmquam contigit, vt Cardinalis Episcopus antè pronunciatum sit, quam presbyter Cardinalis ex-
titerit. Sed diuino id consilio factum est, cum tam vberes inde fructus Ecclesia Dei & Pontifex
perceperit: qui illius doctrinam ac vitæ sanctitatem verbis cum sæpenumerò laudasset, factis etiã
comprobare voluit. Bonauentura autem, qui præ humilitate, quam virtutem eximiè semper coluit,
Archiepiscopatum Eboracensem constanter refutarat, & modestissimè frustra repugnans, demum
coactus, Cardinalatum suscepit. His in Concilio Lugdunensi II. pijs laboribus, aliisque multis in
omni vita, omnique munere pro sancta Catholica Ecclesia sanctè perfunctus, in eo ipso Concilio
Idibus Iulij, qui dies Dominicus fuit, anno salutis MCCLXXIV. & ætatis suæ LIII. abiit in cælum.
Quo ipso anno S. Thomas Aquinas octauo Idus Martij ad sempiternam etiam illam cælestem glo-
riam migravit. Qui igitur in hoc vitæ cursu coniunctissimi fuerunt, & charitate, & studiis, & mutua
consuetudine, & aliis multis rebus, quas narraui: ij eodem anno ad vitæ æternæ præmium abeunt.
Gregorius autem Pontifex, qui sanctum Bonauenturam non modò in hac vita, sed post illius obi-
tum tanti fecit, quanti eum fecisse perspicuum est, eius mortem intimè dolens, non potuit conti-
nere, quin diceret, Ecclesiam, quæ ex tanti viri eruditione tam admirabiles fructus acceperat, mag-
nam ex illius obitu iacturam fecisse. Immò omnes & clerici, & laici, tum Latini, tum Græci illius

*Ann. vet. Fr.
par. 2. li. 2.
cap. 7.*

*Obit. in orat.
de vit. S. Bon.*

*Ann. ord. Fr.
par. 2. lib. 2.
c. 7. lib. 6. c. 20.
periculum, &
seq. de elect.*

*S. Ant. par. 3.
Chr. tit. 24.
c. 8. in Chr.
Six. in Bul.
Ann. Fr. Bren.
Rom.*

*Obitus S.
Bonauent.
Ann. Fr. par.
2. lib. 2. c. 8.*

Ibid.

obitu

S. Bonauenturæ Vita.

obitu mœruerunt, cum parem sibi neminem reliquisse videretur. Tantum porrò ei ob virtutem doctrinamq; tributum est, vt illius funus & Pontifex, & Græcorum Imperator, Cardinales, Episcopi que omnes, qui frequentissimi in Concilio aderant, præsentia sua condecorârunt. Id cum alio vel præstantissimo viro vnquam actum esse, vix in omni annalium antiquitate compertum est. De admirandis autem virtutibus scientiæque donis, quibus illum Deus ornauerat, luculentâ habuit laudationem Cardinalis Episcopus Ostiensis, Petrus à Tarantasia, qui ab ea lamentatione fecit initium; Doleo super te, mi frater, Ionatha. Eius corpus Lugduni sepultum est in Ecclesia sancti Francisci, quæ deinceps, vt infra exponam, nomine eius nuncupata est. Cum autem Bonauentura perpetuo cum vitæ cursu tenuisset, atque adeò ipse institutus esset, aliosque instituisset, vt eius vita ac morum ratio piè ac religiosè viuendi norma esset, & doctrina tanquam præsidium firmissimum dogmatis Catholici haberetur: in eius obitu fuit vna communis penè omnium vox dicentium, vel potius lamentantium, rei Christianæ publicæ columnam corruisse. Tanta verò populi celebritate funus elatum est, vt omnis Lugduni ciuitas ad illud celebrandum sese cum lacrymis effuderit. Quod igitur ab ineunte eius ætate beatus Franciscus prædixerat, illum in Seraphica religione fore magnum hominem, summumque virum, cuius doctrina allatura quamplurimis esset lumen ad depellendas tenebras, id certissimum atque exploratissimum ex iis esse potest, quæ iam enucleatè perscripsi.

De miraculis. XV.

DEVS autem, qui mirabilis est in sanctis suis, eius & sanctitatem, & doctrinam testificatam esse voluit miraculorum multitudine, ac magnitudine. Longum nimis planè esset res illius mirabiliter diuinèque gestas enumerando persequi: sed, cum in annales ordinis Franciscani perennesque tabulas relatæ sint, nihil attinet, cur pluribus de iis agam, quæ præsertim in omnium ore sunt, quæque luculentis testimoniis prodita sunt ad posteritatem. Multa illius miracula Octavianus Sinueffanus commemorat, quæ Sixtus IV. Põtifex Maximus, rectè atq; ex ordine cognita habere voluit, antea quàm illum in sanctorum numero ex solemnibus ritis ratione adscripsit. Habent alia Balneoregienses ciues, quæ omnium sermone testatissima, cõprobant etiam sacrosanctæ Sedis Apostolicæ auctoritas. Nam cum in hoc vitæ curriculo versaretur, multa is miracula, operante Domino, edidit: tum postea quàm hinc in cælum migravit, ad illius sepulcrum, tanquam ad commune perflugium, accurrebatur. Is porrò pestilentiæ morbo & contagio Lugdunum liberavit: periculosos & difficiles partus diuinè explicuit: malorum spirituû æstu ac vexatione oppressos mirificè liberavit: puerum mortuum ad vitam reuocauit. Et verò, quod silentio prætereundum non est, augustissimū est miraculum, maximèq; insigne ad sempiternam testificationem sanæ sinceræque doctrinæ, quæ & lingua docuit, & literis consignatam reliquit. Cetero, & sexagesimo enim post obitum anno, cum eius corpus aliò transferendum esset, nec labris, nec dentibus, nec lingua, nec capillis quidem exesis, integrum caput, ac penè spirantis habitu repertū est. Quæ sanè res admiranda, si rectè perpenditur, non sine mysterij significatione esse potuit. At illud certè interpretari licet, doctrinam, quæ ex illius capite manauit, linguaq; olim effluxit, ab omni labe integram cõseruatā in ea existimatione haberi, in qua demum & habetur, & est iam inde vsq; ab eo tempore, quo ex hac vita cessit. Nemo enim quisquam ferè fuit, qui post illius obitum cum vitam, tum eruditionem eius non laudârit.

De doctrina eius post obitum commendatæ. XVI.

HABUIT is multos industriæ suæ & scientiæ suæ sectatores, at præcones & laudatores longè plures. Mitto hic Stephanum Bruleferum, & alios ordinis Franciscani viros: fuit autem Gerolamo, qui de doctrina Seraphica Sancti Bonauenturæ librum singularem edidit. Iam item commemini Sanctum Antoninum, Henricum Gandauensem, Ioannem Trithemium, cæterosque de eadem sentire admodum egregiè. Immo Trithemius asseueranter dixit, illum vtilitate operum omnes superare. Ob eamque rem Ecclesiæ Romanæ monumentis optimo iure proditum est, in eo summam esse eruditionem. In Concilij autem Florentini œcumenici, quò etiam Græci conuenerant, actis apparet, non semel atque iterum, sed tertium eius doctrinam esse prolatam, atque adhibitam ad vsum rationemque difficilium quæstionum. Protulit autem vir summa eruditione, Cardinalis Turrecremata, cui item Græci tribuerunt vel plurimum ex auctoritatibus, quas à Bonauenturæ documentis acceperat. Res demum consentientibus Latinis Græcisque patribus decreta est ad præscriptum Seraphicæ illius doctrinæ.

De Canonizatione. XVII.

ERAT vbiq; terrarum fama sanctitatis, atque scientiæ præcellentis, quæ ille & in vita, & post obitum, benedicente Deo, floruit. Quare Federicus Romanorum Imperator Augustus, Ludouicus Galliarum Rex Christianissimus, Ferdinãdus Siciliae, Matthias Vngariæ, Reges Catholici, ac præterea Duces, & Venetiarum, & Sabaudia, & Mediolani, itemque populi multi, præsertim Florentini, Senenses, Perusini, & in Gallia Lugdunenses, rursusq; in Italia ciues Balneoregienses, & vniuersus vbiq; gentium ordo seraphicus illud ab Sixto IV. Pont. Max. non tantum postularunt, sed efflagitarunt, vt in sanctorum confessorum Pontificum, Doctorumq; Ecclesiæ numerum Bonauentura referretur. Tum Pontifex Sixtus, vt res rectè atque ex ordine ageretur, rem tanti momenti fidei credidit Cardinalium trium: quorum vnus fuit Iulianus Ruuerius, Cardinalis Sancti Petri ad vincula, alter Stephanus, Mediolani Archiepiscopus, Cardinalis Nardinus, tertius Franciscus Gonzaga, Cardinalis Mantuanus. De hac quidem causa vbi agi cœptum est, vndique extiterunt

S. Ant. par.
3 tit. 24.
cap. 8.
Fusus solemne.
Ann. par. 2.
lib. 2. c. 7.
Ost. item.
2. Reg. 1.

Ann. Fr.
par. 2. lib. 2.
cap. 1.

Psal. 67.

Ost. in or.

Six. 4. in
Bal. can.

Lugdunum
à contagio
liberatum.
Mortuus ad
vitam reuocatus.

Ost. in or. &

alij.
Caput integrum
centum sexaginta
post obitum annos.

Trith. de
eccl. scrip.
c. 102.
Flor. conc.
act. 10.

Ost. in or.
& ceteri.

S. Bonaventuræ Vita.

præclara monumenta & rerum, quas ille sancte, diuine, mirabiliterque gessit, & codicum, quos eruditè, grauitè ac piè scripsit. Causam Octavianus Sinuessanus, Sacri Pilatij Apostolici Aduocatus disertissimus, egit ornatissima oratione & rerum lucubrationumque cumulatissima, quarum prædicatione ille iure ac verè celebrari potuit. Ioannes autem Pauinius, diuini item humanique iuris consultissimus de eadem dixit vberrimè, vsque adeò vt rei omnis, quæ agebatur, commemoratione in partes duas distributa, quas etiam in quosdam certos articulos distinxit, pluribus ordine demonstrauit tum præstantem ac fructuosam Seraphici Bonaventuræ doctrinam, præcellentisque & diuinas virtutes, tum vitæ sanctitatem, charitate, morum castitate, præclarisque officiis prælucentem, atque miraculorum magnitudine & in vita, & post obitum testatissimam. Iis omnibus rectè planeque comprobatis, ac verè cognitis, Sixtus Pontifex, qui postquam per ætatem sapere aliquid potuit, se diuina illius scripta studiosissimè legisse, atque adeò illis temper delectatum esse scribit, eum in sanctorum Confessorum Pontificum, ac Doctorum, quos sancta Dei veneratur Ecclesia, numero ritè solemniterque Romæ adscripsit in Basilica beati Petri principis Apostolorum, quò maxima omnis generis, omnisque ordinis multitudo confluxerat. Et quo sanctius res omni pietatis officio gereretur, tridui ieiunium & orationes indixit. Quos præterea ritus ad eam solemnem actione. n. illius prædecessores Pontifices Romani adhibuerunt, præsertim Bonifacius Nonus ad Sanctæ Brigidæ, Nicolaus Quintus ad Sancti Bernardini, Pius Secundus ad Sanctæ Catharinæ Senensis, Callistus Tertius ad Sancti Osmundi canonizationem adhibuerunt, iis Sixtus Pontifex solemniter vsus, litteras decretales eius rei gestæ & confectæ nomine datas, edidit anno M. CD. LXXXII. decimo octauo Kalend. Maij. Quibus litteris præter cætera illud etiam testatissimum esse voluit, Sancti Bonaventuræ famam innocentia & doctrinæ perpetuò percrebuisse, illumque magnum doctrinæ, non minorem vitæ meritis extitisse: de diuinis autem rebus ita scripsisse, vt in eo Spiritus sanctus locutus videretur.

De studio librorum, & aliis, quæ post canonizationem facta sunt. XVIII.

His litteris promulgatis, cum in cuncta Italia extitit publicum spiritale gaudium, tum in omnibus, sacrarum litterarum scientiâ colentibus, ardentius illius librorum studium. Iam tum primum Ioannes Picus, Mirandulæ princeps, vir latine, græcè, hebraice, chaldaice, arabiceque doctus, & omnium liberalium disciplinarum vsu litteratè peritissimus, atque ad theologiæ scientiam apprime eruditus, desiderio incredibili exarsit habendi, legendi, edendique commentarios, quos idem Sanctus Bonaventura in sanctum Lucam scripserat. Ioannes præterea Franciscus Picus, eius nepos, itidem, vt ille doctissimus, semper Seraphici doctoris exquisitam doctrinam in ore habuit, cuius etiam sæpenuerò commemorat in iis, quæ multa reliquit, ingenij sui monumētis. In Gallia autem, iam tum prouincia, quæ Burgundiæ nomine appellabatur, sancti Bonaventuræ prouincia nominari cœpit ob illius venerationem. Lugduni item, vbi magnum celeberrimumque nomen illius est, locus olim anno M. CCLII. sancti Francisci titulo extructus, tunc sancti Bonaventuræ nomine amplissima structura ædificatus est, atque auctus. Is porrò locus, vbique gentium illustris eiusdem Sancti doctrina, vitæ consuetudine, rerum gestarum gloria, & pretiosi sepulchri opere, parum abfuit, quin anno M. D. LXII. tumultu nefario à Calvinistis hæreticis rotus incendiaretur. Erat ibi, vt dixi, sepulchrum, vbi intrinsecus in capsâ argentea, artificiosè pieque elaborata, sancti illius corpus asseruabatur. Hoc impij hæretici, inde nefariè ereptum, in Rhodanum fluuium sceleratè proiecerunt: argentum autem sitientes, argenteam sibi capsam reseruarunt horribili sacrilegij scelere. Sed diuinitus factum est, vt illius caput, quod tot post annis mirabiliter integrum, iam inuentum esse commemorauimus, gemmis, margaritis, opere piè sumptuoso ornatum, à periculo conseruatum sit impiorum hominum, detestabili auri cupiditate æstuantium.

De eius reliquiis, & veneratione. XIX.

Quod sacrum caput hodie in eadem Seraphici ordinis Ecclesia Lugdunensi, honorificè etiam reconditum est. Et vt nihil silentio prætermittam, aliæ etiam sacræ illius reliquiæ diuino beneficio extant. Balneoregij in Ecclesia cathedrali est eiusdem brachium: quod è Gallia præcipuus illius sancti cultor, Franciscus Sansonius, Minister Generalis eò attulit. Parisiis piè asseruatur maxilla, quam olim Carolus, Christianissimus Gallia Rex, præ pietatis studio sibi concedi petierat. Quanta igitur in veneratione semper sanctus Bonaventura fuerit, iam satis dictum est, vsque adeò, vt perspicuum sit, eius etiam doctrinæ multum semper tribuisse summos Pontifices, quos præcipuos sigillatim commemorauimus. Et verò memoria nostra Pius Quintus Pontifex, sempiterna gloria dignissimus, vt tam præcellentis doctoris egregiam doctrinam, negligentia quadam penè collabentem, aliquo modo restitueret, in scholis ordinis Franciscani ad frequentiore studiorum vsu, interpretationumque consuetudinem reuocari iussit ac statuit. At verò demum diuino beneficio munereque perfectum est, quod cum antea semper, tum his temporibus ea de re statuenda publicis Ecclesiæ Catholicæ rationibus in omnes partes utile & necessarium fuit, ac pietatis officio, tamque magnis tanti Doctoris meritis præcipuè debitum.

De iis, quæ ob eius sanctitatem & doctrinam eximiam Sixtus V. Pont. egit. XX.

Opportunissimo igitur tempore Pontificem Deus dedit Sixtum Quintum, cuius virtute & sapientia plurimum indigebat respublica Christiana. Nolo hic commemorare singularem illam, planeque diuinam animi, & ingenij vim, qua is onus Pontificale sustinet, qua cuncta tuetur, qua difficilima quæque sustinet, qua res maximas conficit. Sunt facta eius planè ad

immortalitatis

In Bul. canon.

Pauin. in Rel.

Prouincia S. Bonaventuræ. Ecclesia S. Bonaventuræ Lugduni.

Caput eius mirabiliter conseruatum.

S. Bonaventuræ Vita.

immortalitatis laudem insignia: quæ tamen singulari libro à me conscripta, ad posteritatem litterarum monumentis proderè, meum esse existimò. Nunc ergo, ut denique hanc susceptam de vita sancti Bonaventuræ scriptionem conficiam, brevè narrabo rationes & causas, quare is potissimum adductus, illum inter primarios præcipuosque Ecclesiæ Doctores optimo iure annumerârit. Est sanè verò Sixtus Quintus Põtifex, magna vir & admirabili ingenij prudentia, summa memoria, præstantium omnium liberalium disciplinarum scientia, theologiaque in primis, & diuinis litteris eruditissimus, ac sancti Bonaventuræ doctrinæ peritissimus. Itaque is, ut vir diuturno studio sapientissimus, cum & litterarum scientiæ, & disciplinæ morum fructus vberimos ex Seraphici doctoris libris capi posse intelligeret: nihil non egit, nihil non attigit, cum in eo Minorum ordine esset, non solum comitiis, sed omni tempore, ut illius libri, expositiones, & opera ad studiorum usum introducerentur. Quod cum nunquam effectum omninò esset, id Pontifex creatus in optatis valdè habuit, ut quod iamdudum ordinis sui causa vtiliter sapienterque deliberarat, demum exqueretur. Ea de re in Basilica sanctorum duodecim Apostolorum Romæ, vnde, tanquam à fonte, disciplina doctrinaque in omnes Orbis prouincias dimanat, collegium certo annuo censu erexit atque instituit: in quo eiusdem sancti Bonaventuræ tantum expositionibus, commentariis, lucubrationibusque theologiam dilucidè explicari, ac diuinas litteras doceri voluit. Sed profectò quod cæteris, eruditione sacra præcellentibus, iure meritoque à summis Pontificibus tributum est, idem Seraphico ipsi doctori planè tribuendum censuit, cum & æquitatis, & vtilitatis, & necessitatis ratio id maximè deposceret. Quæ sanè res tres ad omnem constitutionem, vel grauissimam, certè plurimum valent. Nam is in tanti doctoris lucubrationum studiis diu diligenterque versatus, cum doctrinæ atque eruditionis, qua ille eximiè diuineque excultus erat, vim, magnitudinem, pietatem, vbertatemque ipse per se optimè nouit: tum eandem, omnibus ferè temporibus florentissimam, ab Alexandro Quarto primùm, deinde à cæteris, qui deinceps ordine successerant, summis Pontificibus, Urbano Quarto, Clemente item Quarto, Gregorio Decimo, postea à Sixto Quarto, & proximè à Pio Quinto collaudatam, tum verò in œcumenica Synodo Lugdunensi maximè spectatam, Florentinaque itidem œcumenica ad summarum disputationum rationem usumque adhibitam, ac grauissimorum auctorum locupletissimis testimoniis, magnificisque & præclaris vocibus testificatam esse animaduertit: vsque adeò ut omnium penè iudicio illam, eximio doctore dignam, semper magna in opinione atque existimatione fuisse cognouerit. Deinde quod de illo quidem æquissimum iudicauit, maximè etiam vtile visum est, cum is Spiritus sancti lumine illustratus, datus sit à Deo ad ædificationem Ecclesiæ. Etenim magnos labores, ut exposui, summaque studia Seraphicus doctor contulit ad sacros libros interpretandos, ad fidei dogmata explicanda, & ad præclara pietatis officia, quæ in Ecclesia Dei præstari oportet, accuratissimè tradenda. Hanc porrò eius doctrinam cum Sixtus V. Pontifex mirificè antea in omni tempore profuisse planè perspexerit, nunc etiam vtilem esse arbitratus est, cum ad cætera illa omnia, tum ad optimam morum conformationem vitæque Christianæ disciplinam, quam in clero, populoque vbique terrarum vehementer in Domino expetit. Sed quod valdè admodum in omnes partes vtile putauit, id necessarium præterea atque opportunissimum censuit. His enim temporibus hæretici, impij scelèratique scriptores, cum legis diuinæ, Prophetarum, Apostolorum, Patrumque sententias aliò quàm oportet, detorquere omni calliditate conitântur: quoniam nefariis suis conatibus plurimum obstare cernunt theologiæ scholasticæ scientiam, cuius vi anfractus eorum longæque circuitiones præcluduntur: eam, tanquam arcem contra eos munitissimam oppugnare in præsentem, ut antea Vviclefus, summè contendunt. Operæpretium igitur Sixtus V. ad Ecclesiam Dei tuendam diligentissimus & vigilantissimus id esse statuit, quo insensùs tantam illi disciplinam euertere conantur, eo constantius ac fortius eandem tueri, illiusque rationem atque argumentorum propugnacula facta tecta vsquequaque conseruare. Quam ob causam Pius etiam Quintus, Pontifex, sanctum Thomam Aquinatem, clarissimum Ecclesiæ lumen, existimauit nouo cohonestandum esse decreto. His igitur rationibus & aliis, quas longè plures, easque maximas litteris suis decretalibus ostendit, adductus Sixtus Quintus Pontifex, quod de Seraphico doctore Sixtus Quartus fanciuerat, hoc vberius constituendum duxit. Itaque re maturè diuque deliberata, de sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio & consensu, ob præclaram vitæ sanctitatem, diuinitus etiam testificatam, perennes labores, pro Ecclesia Dei susceptos, ac præstantem doctrinam cum pietate coniunctam, virtutibusque diuinis illustrem, cuius splendore illam S. Bonaventura collustrauit, dignum eum censuit, quem inter primarios præcipuosque Ecclesiæ doctores annumeraret, de eoque stata anniuersaria die, solemni ritu fieret, ut de cæteris primariis, atque eximiis eiusdem Ecclesiæ doctoribus, ad præscriptum constitutionis Bonifacij Papæ Octaui. Quare litteras decretales, & illas quidem omnibus rationibus, & omni pietatis officio insignes ad sempiternam memoriam consecit, eoque nomine edidit: quibus litteris omnia explicantur dilucidè. Et ut rectè ac solemniter res omnis gereretur, statuit Pontifex certum eius solemnitatis diem, qui dies fuit pridie Idus Martij, dicatus celebritati translationis item S. Bonaventuræ. Basilicam verò in vrbe ad rem ritè perficiendam delegit sanctorum duodecim Apostolorum, quæ est ordinis Minorum, vbi collegium ab eo institutum esse narraui. Illo igitur die benè mane illuc profectus, multis Cardinalibus comitantibus, rectà ad altare sanctissimi Sacramenti venit, vbi paulisper piè precatus, indè ad sacrarium accedit: quo loco sacris vestibus albi coloris indutus, & mitra pretiosa

*De Rel. &
ven. sanc.
in 6.*

S. Bonaventuræ Vita.

ornatus, tum prælata cruce, & Cardinalibus Cappa violacei coloris, cum tempus Quadragesimæ esset, vestitis ordine præeuntibus ad altare maius pergit, vbi etiam paululum orauit. Erat eo loci sedes pontificia, ornatu albo vestita, & subsellia Cardinalium, qui de more vbi obedientiæ munus Pontifici præstiterunt, loco suo confederunt. Tum Thomas Gualterutius, secretarius Breuium Pontificis, rochetto & cappa indutus, è suggestu, à latere Euangelij decretales illas litteras, quibus inter primarios Ecclesiæ doctores sanctum Bonaventuram pontifex constituerat, de scripto legit: easque cuncti, qui frequentes aderant, attentissime audierunt. Lectis litteris, mox antiphonam, O doctor optime, cantorum chorus solemni modulatione cecinit: quæ dum cantabatur, Pontifex, mitra ornatus, stabat. Tum versum bini cantores cantarunt: & verò Pontifex orationem dixit de Ecclesiæ Doctore. Quibus ritè peractis, Missam solemnem de sancto Doctore Cardinalis Asulanus celebravit. Qua solemniter celebrata, Mauritius Bressius, homo Gallus, vir ad omnes ingenuas disciplinas egregiè eruditus, luculentam de sancto Bonaventura orationem habuit, ordine infra impressam. Atque hæc quidem, quæ ad eam rem gestam attinent. Sed quò latius ad vniuersam Ecclesiam hoc beneficium pateat, voluit Pontifex, tam eximij Doctoris opera, vndique impensè, diligenterque conquisita, & quàm studiosissimè emendata, è Typographia Vaticana, quam instituit, in lucem emitti ad omnem posteritatem, vt litteris iisdem pontificalibus significatum est. Et quoniam ab ineunte fermè ætate ad eius cultum singulari exarsit deuotionis affectu, præter cætera suæ erga illum pietatis monumenta, hoc etiam extare voluit, vt triremis Romana etiam, quam primariam ac principem decreuit classis, quam boni publici causa parat, religiosissimo, felicissimoque sancti Bonaventuræ nomine appelletur. Sperat enim, Deo benè iuuante, tandem fore, vt ea tantis meritis patroni illius cælestis adiuta, victrix sit piratarum, & hostium crucis Christi Domini. Tu igitur, Bonaventura sanctissime, cum ego tam magnam nactus sim materiam & quasi segetem cælestium meritorum tuorum, etsi, ne cogitando quidem, ne dum scribendo assecutus videor minimam illorum partem, quoniam id tamen, vt pro ingenij mei imbecillitate potui, me conatum aliquo studio esse vides: fac quæso precibus & intercessione tua, adiumento esse velis Sixto Quinto Pontifici Optimo Maximo, vt quàm diutissimè incolumem Deus illum conseruet, Ecclesiæ causa omnibus maximis in rebus tam strenuè elaborantem, & pia grataque memoria prosequentem diuinas illas virtutes, quas, cum in huius vitæ curriculo esses, ad eiusdem Ecclesiæ salutem, atque ornamentum contulisti.

MAVRITII BRESSII DE S. BONAVENTURA,

A S. D. N. SIXTO V. PONTIFICE MAX.
inter Primarios Ecclesiæ Doctores annumerato,

ORATIO.

HORTIS Imperatoris decus est, Beatissime Pontifex, iustis ex hostibus virtute superatis parata victoria. Boni autem Pastoris, tutus à furum ferarumque insidiis pecudum pastus. Periti verò gubernatoris, vt placato pacatoque mari, sic irato & seuiente prospera navigatio. At Pontificis Maximi, qui illa complexus omnia, quod Imperator ciuibus, quod Pastor ouibus, quod Nauclerus vectoribus, id humano generi, non magis verbo, quàm re, factique sit, vera laus est, seruata ab hostium Christiani nominis incursionibus, à belluarum immanium laniatibus, à terroribus ac periculis circumfrentium fluctuum, sacrosancta Iesu Christi Ecclesia. Quæ quidem, etsi rudibus, veris tamen lineamentis, sanctitatem adumbrant tuam. Cum namque animaduertes instrui in Catholicos hereticorum acies: rapaces lupos, rugientesque leones ouile Christi circumstiteres: B. Petri nauim variis insanorum dogmatum procellis ac tempestatibus agitari: non otiosè desendas Christiani gregis angustias, sed enixè summaque ope subleuandas existimasti. Itaque, vt Princeps bellica laude clarus, aduersus hereticorum exercitus, non solum ex viuis fortissimos Tribunos militum, quos hinc inde circumspicio, delegisti: sed etiam clarissimum Magistrum equitum, fusurum proculdubio & casurum perditorum hominum copias, à superis deuocasti. Vt pastor vigilans, canem acerrimum: non mutum, sed latrantem: nec latrantem modò, sed lacerantem, in feras Christi ouibus insidiantes immisisti. Vt gubernator scientissimus, assumpsisti in partem moderaminis experientissimum proretam, cuius renigio, vectoribus incolumibus, concreditum tibi navigium ad salutarem portum appulsurus es. Credo, vel si verbum non addam amplius, satis intelligi, non alium Magistrum equitum, nec excubitoris canis, nec proreta appellatione, quàm Beatum Bonaventuram designari. Cuius in sanctorum pridem, in egregiorum Ecclesiæ Doctorum modò, relati numerum, illud à Sixto IV. hoc à virtutum ipsius amulo Sixto V. consecuti, quantum deinceps sit valitura auctoritas: quantum ad profligandas hæreses subtilissima & pietatis plenissima scripta sint habitura ponderis, quis ignorat? Non enim certiora curandorum corporum & morborum depellendorum remedia præscribunt medici, quàm Ecclesia

Doctores

Oratio de S. Bonaventura.

Doctores precepta purgandorum à falsis opinionibus & erroribus animorum. Id causa fuit, cur Iesus Christus Doctores tantopere extulerit, ut, quemadmodum ex Euangelio modo recitato audiimus, eos tam sal terra, tum mundi lucem vocauerit, dixeritque eum, qui mandata Dei fecerit, & docuerit, magnum vocatum iri in Regno calorum. Id causâ est, cur de iis tam magnificè predicauerit Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas aternitates. Caterarum igitur artium hominibus, leuia & exigua sacris litteris decernuntur premia. Medicis, propter necessitatem, honos: Magistratibus, propter conscientiam, obedientia: Casari, propter imperium, vestigal. At Doctoribus, quod docendo & ad veritatem insituendo praluxerint aliis, ut stellarum fulgentissimarum instar in perpetuum radient, & splendeant peculiari privilegio attributum est. Merito. Nam si nihil hominibus est visibili hac luce charius, quod per eam vita suauitatibus fruamur, eaque sublata, tollantur & ipse pariter, quanto pretiosior lux animorum indicanda est, quique ipsam cateris preferunt, duces & monstratores itineris, quod ad aternam beatitudinem deducit, ut celfo & honorato sunt habendi loco? Cumque Pastorum omnium ea sit dignitas: maiora tamen sunt eorum merita, qui non tantum voce presentes, verum etiam absentes scriptis erudiunt. Caterorum namque vna ferè cum suis auditoribus internoritur beneficium: at horum, seculis innumerabilibus viget. Ac illorum quidem documenta, ad certos, eosque paucos dumtaxat pertinent. Horum autem ad omnes omnium seculorum homines. Hi studiorum nostrorum, hi vigiliarum, hi rusticationum sunt socy. Horum monitis, & benè religioseque instituenda vita preceptis, qua assidue scaturientia nostris mentibus instillant, instillabuntque semper, non pacis, non belli tempore: non noctu, non interdum: non sani, non egroti: non iuuenes, non senes destitumur. Ex hoc genere B. Bonaventuram futurum, hoc est, sal terra, mundi lucem, Ecclesie sidus clarissimum, facem Euangely, falcem hereseon, ventilabrum Ecclesiasticorum dogmatum, securim emortuarum & infrugiferarum arborum: propugnaculum Catholicorum, arcem fidelium, Deus tanti operis fundamenta iam tum iaciens, excellenti animo & diuina quadam vi ingeny donauit. Utque generosa illa indoles ad perfectum virtutis robur adolesceret, permouit eum ut contenderet Lutetiam, urbem Gallorum Regiam, matrem disciplinarum, nutricem litterarum. Vnde cum Christianam philosophiam hausisset, ministrantibus viris ea abundantissimis, ac presertim Alexandro Alesse, Doctor renunciatus, ad Theologiam docendam, maximo concursu auditorum, & incredibili admiratione vniuersorum, aggressus est. Cum quidem Petri Lombardi Magistri sententiarum & Parisiensis Episcopi libros, quibus summus ille vir singulari artificio ac breuitate, fidei Christiana summam complectitur, publicè interpretatus est. Ac ne doctissima ipsius schola & commentationes utilissima intercederent, sed iis fruereetur omnis posteritas, eundem auctorem luculentissimis & subtilissimis commentariis explanauit. Nihil ut in ipso reliqui fecerit, aut tam anceps, tamque ambiguum, quod non distinxerit: aut tam obscurum, quod non clarissime illustrauerit: aut tam reconditum & abstrusum, quod non eruerit. Idque illum sic prestitisse, ut quisquam poterat optime, argumento est, quod qui deinceps eundem auctorem attigerunt, ubi à Beati Bonaventura sententia recesserunt, deterius id reddidisse: lidem si quid acurè accurateque scripserunt, eius è commentariis deprompsisse videantur. Nec tamen hoc vnum est eruditionis ac ingeny monumentum ipsius: sed sacra, propè dixerim, pagina quanta est, eius eximias in omni genere litteras testatur. Nam tanquam similis patrifamilias de thesauro suo noua proferenti & vetera, bonam partem, cum veteris, tum noui testamenti commentando persecutus est. Exorsus enim ab ipso & mundi & bibliorum exordio Geneseos libros, adeò sublimiter in eo enarrando philosophatus est, ut nihil supra. Psalmi quoque, & Canticum, & Ecclesiastes eius opera & lucubrationibus fructuosus, quam antea, euoluuntur. Quantas porro Salomonis è sapientia opes profert? Quantas diuitias? quam variam & copiosam supellectilem? Idem miserandum Iudaorum casum, & seruitutem Babylonicam, ut flebiliter & miserabiliter cum Hieremia deflet & lamentatur? Atque ut ad nouum testamentum veniam, ille Euangelia, presertim Luca & Ioannis: ille epistolas, que ad prescriptas anni totius conciones selectæ sunt: ille denique & bibliorum Apocalypsin, tenebrarum obscuritatibus, & salebrarum asperitatibus liberauit. Quippè qui rectam interpretandæ scriptura sacra viam ingressus fuerit, quam eandem monstrauit prescripsitque nobis in diuino illo Breniloquy opere, ut verbi Dei oracula alia exponeret & illustraret ex aliis. Ut autem periti palastræ est, non solum prestare illasum & intactum ab antagonista corpus, verum etiam cadere & ferire aduersarium: sic ille non satis habet germanam sacra scriptura mentem, sinceramque doctrinam tradere, sed vna eademque opera hereticorum prauas opiniones destruit. Quo in genere, quid eo cogitari potest mirabilius? Nihil enim contra ipsos demonstrandum suscepit vnquam, quod non plenissime probauerit. Nihil oppugnandum, quod non penitus euerterit.

Iam vero cum prisci illi Patres sui seculi hereses confutauerint: Beatus Bonaventura, perinde ac si prophético instinctu spiritu futura tantò antè prospiceret, non illas modò, sed & quas Satan atate nostra seuit, conuellit. Ac illorum quidem, ut facultate oratoria suadere conantium, lenior & placidior fluit oratio. Huius autem ad amantissimas logices & scholastica disciplina necessitatibus constricta, lacertisque dialecticis vibrata epicheremata, vel inuitos & repugnantes quocumque volunt, pertrahunt. Ut talem ipsum agnoscas, qualem Episcopum beatus Paulus describit, potentem exhortari in doctrina, & contradicentes arguere. Quod cum passim ex eius scriptis perspicias, tum vel maxime ex apologia pauperum: quorum obrectatorem, Giraldum quendam de Abbatis villa, diuina vindicta ad confirmandam & stabilendam summi viri doctrinam) duplici pœna, paralyses & lepra, vltæ est. Sic Mariam, quod in Moysen insurrexisset, lepra corripuit. Sic Dathan, Chore, & Abiron, debiscens terra absorbit. Sic pueros, qui Eliseo maledixerant, vrsi caelestis ire administri dilaniarunt. Sic Arius, qui impuram aduersus veritatem linguam strinxerat, cum natura necessitati pariturus paulisper à viâ secessisset, vna cum visceribus & intestinis, instar Iude, impiam profudit animam. Adeò seuerè Deus ius suum in prophetis sacrisque Doctoribus malè acceptis violatum persequitur: Beatus autem Bonaventura, non ea tantum, que antè dixi, opera conscripsit, sed tam multa insuper, quorum partim in lucem prodierunt, partim in Gallicis Bibliothecis aliisque hætenus asseruata sunt, ut vel ipsos recensere eorum indices longum sit futurum. Atqui ne illud quidem nos fugiat, ut eximia & admiranda sint ea, que mandauit litteris, nec quisquam tot retro seculis ad eius sublimitatem adspirare potuerit, fuisse tamen illa crassa quadam & rudia doctrine ingenique ipsius simulachra. Ut mihi, quod apud Platonem est, occurrat dicere: Ludum esse sapientium scripta, præ ipsorum colloquiis & congressibus. Quocirca, ne mihi tantum Doctorem ex eius dumtaxat scriptis æstimes, nisi forsitan ut ex vngue leonem. Sed metire ex Clementis Papa IV. iudicio, qui per diuitem Eboraci Britannia oppidi Episcopatu, ipsius litteras pietatemque decorasset, ni vir pius in eo munere repudiando, Siluestros, Ambrosios, Gregorios, Nazienzenos, Synesios, Gregorios Magnos, atque alios prestantes sanctitate viros imitari maluisset. Metire ex octodecennali totius Franciscanorum Ordinis Prefectura summa cum laude gesta. Metire ex Lugdunensi concilio, quod eius potissimum celebratum & administratum est consilio. Cum enim Gregorius X. maximis grauissimisque de causis, imprimis autem ut Graci ad Apostolica sedis vniorem & obseruantiam reuocarentur, Lugdunum Patrum concilium indixisset: è vestigio omnes in vnum Bonaventuram coniecerunt oculos, quod eum quanti sibi difficultatibus explicandis & expediendis omnium maxime idoneum ducerent. Itaque ut sententiam de superiori loco diceret, (Non enim tantum Ecclesia lumen æquum erat sub modio occultari diutius, sed ex altissimi cuiuspiam montis vertice larga luce terras complere) idem Gregorius eum

S. R. E. Cardinalem & Episcopum Albanensem dixit. Ac ut olim summum illum Thebanorum Ducem Epaminondam, cum aliis ducibus constitutis, priuatus mereret, copias in procinctu stantibus ex milite Imperatorem creatum legimus. Sic sanè difficillimis Christiane rei temporibus B. Bonauentura Cardinalitia dignitas est delata. Eidemque una cum duobus Episcopis, Rhotomagensi, & Tripolitano, Triumviris utique familia Franciscana alumnis, mandatam est, uti prospiceret, ne quid Ecclesia detrimenti acciperet. Credidisses ipsam tum maxime unius S. Francisci humeris sustineri, viri & termaximi, & termaxime ac religiosissima disciplina principis. Que tantum cultorum & sectatorum nata est, ut aequè numero, aequè litteris, aequè sanctimonia ceteras una vicerit & longo præcurrerit intervallo. Ut enim Cardinales, quos illa & plurimos & egregios extulit, in præsentia omittamus, ne perorationi, ad quam festinat oratio, longior afferatur mora; an vel olim Nicolai IV. Alexandri V. Sixti IV. maiores vestros pœnituit? vel hodie; vos Illustrissimi Reuerendissimi que Patres, te sacra Panegyris, te Roma, te Italia, vos omnium orarum & regionum gentes Sixti V. Pontificis Opt. Maximi pœnitet? Quo sedente ac moderante terris (quantum potero voce contendam, ut hoc omnes exaudiant) beatissima urbium Roma est, felicissima prouinciarum Italia, totusque terrarum orbis fortunatissimus. Tantum commodi apportat sapientia, quoties vel ea ad Principem, vel ad eam principatus accesserit. Verum de eius B. Pater laudibus dicendi plenius & copiosius, Tua Sanctitas maximis & mirabilibus quotidie gerendis rebus suppeditabit nobis argumenta sapissime. Nunc autem B. Bonauenturam Lugduni in sancta synodo paulo ante relictum quid agat reuisamus. Ipsi igitur præcipuum Lugdunensis concilij incumberebat onus, ut orientem cum occidente coniungeret, Græcam cum Latina Ecclesiam, quas intermedius discrepantium in quibusdam religionis capitibus opinionum paries dirimebat. Hunc verbi Dei malleo disiecit & disturbanit, coegitque ut Pastor in stabulum errabundas oves, sic Græcos antea palantes & deuos in unum cum Romanis corpus Ecclesia. Docuit enim ipsos, Sanctum Dei Spiritum unà cum Patre & Filio, tanquam ab utroque, non ab altero tantum manantem adorare. Docuit, Pontificem Romanum summum esse toto orbe Pontificem. Docuit delicta nostra post mortem igne purgatorio expiari. Docuit celebrandam panem æzimo Eucharistiam. Ut appareat, quod antè dixi, eius Theologiam non in scriptis tantum eluxisse, sed etiam in sermonibus, disputationibus, congressibus, maximeque in Lugdunensi concilio claruisse. Dignam quam omnis suspiciat & veneretur posteritas: ac vel ipso Græcorum testimonio augustam. Qui quo tempore diuinus ille Doctor supremum diem obiit fletus & queritantes clamabant Christianismi columnam corruisse, Diuino tamen augustiorem miraculo. Quid enim, quæso, aliud voluit illa B. Bonauentura capitis centesimo & sexagesimo post obitum anno integritas, quam, uti quondam humano capite, dum fundamenta Capitolij agerentur inuento, responsum est ab hariolis, portendi futuram caput mundi Romam: sic ipsum aliquando Doctoribus Ecclesiasticis, quod perfectum hodie videmus, aggregatum, fore Theologia studiorum caput? Ego verò video ex sacrarum rerum scriptoribus fuisse, qui subriles vocarentur, qui angelici, qui irrefragabiles. At hunc unum eximiarum virtutum & perfectionum merito consecutum, ut communi consensu concessaque omnium Doctor Seraphicus nuncupetur. Idque eam, opinor, habet sententiam: quod uti Seraphin Ecclesiastica hierarchia primas obtinent, ad diuina maiestatis amorem mirabiliter inflammati: sic ipse, egregie inter ceteros, & scriptis & vita Deum spiret, eiusque colendi & venerandi ardore incredibili exardescat. Quamobrem aliis alij Doctorum dignoscantur notis & indiciis, Doctoris quidem Seraphici insigne, & character erit, flagrantissimum pietatis, ut ita dicam, incendium: non enim solummodo perurens, sed & quicquid appropinquauerit, ad eumque accesserit, concallescens & inflammans. Denique is verè Doctor est Doctorum vetustissimos & celeberrimos equiparans. Doctor omnibus eximij & exquisitissimi pastoris Ecclesia numeris absolutus. Doctor, & olim, & nunc, & in posterum, & à cunctis, & ubique laudatus. Doctor qui non secus inter Theologos coruscet, quam inter sidera Hesperus. Iure igitur optimo publicoque bono factum est, ut tanti viri doctrinam S. D. N. Sixtus V. de collegij Pontificij sententia, vel potius sancti Spiritus afflatu, ad augustam Sanctorum Patrum, præcorumque Doctorum religionem & venerationem consecrauerit. Quamquam si apud Sanctitatem Tuam fas est loqui liberius (ut vera dicenti semper fas erit, vereor, ut non cum Doctoribus Ecclesia primus annumeraueris: sed hoc pij iam pridem omnes, hoc Ecclesia vniuersa, in qua tantum tamque celebre ipsius nomen est, iam dudum consensione tacita decreuerit, Apostolicam modo auctoritatem interposueris, ne quis cuiquam deinceps iniciatur scrupulus, vllave dubitatio superfit. Quod quidem à nemine Pontificum potius quam à Te, cui tanta cum Doctore Seraphico similitudo & cognatio intercedit, factum oportuit. Ecce enim principio, quod non sine Dei numine, tantis quidem in viris, accidit: paria vobis & affinia, non magis nomina quam fausta & festa ipsorum omnia. Illi Bonauentura, tibi Felicitas: exinde idem ordinis caput, eademque vos exulit eduxitque familia, pietas, zelus Dei, eruditio singularis, Theologia in Academijs professio, conciones, eloquentia, scripta, Præfectura ordinis, Episcopatus, Cardinalatus. De reliquo, Christiani illius Herois vita sancti sanctimoniam, & opera decretis confirmavit Ecclesia. Tibi ad celsissimum & augustissimum inter mortales, longeque Cardinalitio illo sublimiorem dignitatis gradum, diuina prouidentia euecto (ut potè non unius Pastori urbis, sed orbis terrarum Re-tori & Moderatori) ut ampliorem & vberiore de re Christiana bene merendi segetem & materiam Deus præbuit, ita posteaquam rectè & ex dignitate, sicuti fecisti hætenus, facturumque te semper confidimus, ea in terris usus fueris: sed cetera quilibet laudatissimum & gloriosissimum vite tue curriculum intuens, facile per se adiiciet & dirinabit. Quod restat, ut eum, quem par est ex tanta Sancti. S. D. N. bonitate, tamque singulari beneficio fructum orbis percipiat, vos, qui ubique estis gentium Christiana sapientia candidati: vos monachi, eremite, anachoreta, qui puritatis, & integritatis morum magistras solitudines incolitis: vos politici, qui pie fouenda & tutanda humane societati estis prepositi: vos Theologi, quorum vita est assidua verbi Dei meditatio & commentatio: vos sacerdotes, quibus sacrarum rerum tractatio & administratio delegata est: vos Episcopi, Archiepiscopi, Patriarchæ, quibus regendi & moderandi cleri potestatem, quasi quasdam habenas Deus tradidit: vos fideles Pontificis Maximi Consiliarij S. R. E. Cardinales, B. Bonauentura & Seraphici, & eximij Ecclesia Doctoris sanctimoniam sectamini: doctrinam exosculamini, & amplexamini, eiusque exemplaria, qua felicibus Sixti Patris sanctissimi auspiciis & munificentia auctiora & politiora breui lucem aspicient, nocturna versate manu, versate diurna.

DE DOCTRINÆ PRÆSTANTIA SANCTI BONAVENTURÆ, Testes, eruditionis, & iudicij nomine illustres.

SANCTVS ANTONINVS Florentie Archiepiscopus.

BONAVENTURA sicut in luminibus scientiarum, & maximè in scripturis sanctis videbatur mira capacitate proficere, ita & in deuotionis gratia continuum sumebat gratiæ incrementum. Siquidem omnem veritatem, quam percipiebat intellectu, ad formam orationis, & laudationis diuinæ reducens, continuò ruminabat affectu. Hinc factum est, vt in septimo anno post ingressum ordinis sententias Parisiis legeret. Et scriptum notabile & deuotum edidit super quatuor libros sententiarum: ibique recepit Cathedram magistralem. In duodecimo verò anno, vel decimo tertio ab ingressu ordinis, ad regimen totius ordinis est assumptus. Intellectus eius perspicacitatem omnia opuscula eius redolent iis, qui diuinam scientiam requirentes, hanc libentiùs, quàm vanitatem Aristotelicam venerantur.

IOANNES GERSO in epistola ad Osualdum monachum.

Doctrinam theologiam proprie dicendam eximij & Seraphici doctoris Domini Bonauenturæ Cardinalis offero me laboraturum, quòd habeatur ad transcribendum, si ita cum affectu postulauerit sacer ordo vester, cuius orationibus me commendo.

IDEM GERSO.

SI quærat à me, quis inter cæteros doctores plus videatur idoneus? Respondeo, sine præiudicio, quòd Dominus Bonauentura: quoniam in dicendo solidus est & securus, pius, & iustus, & deuotus. Præterea recedit à curiositate quantum potest, non immiscens positiones extraneas, vel doctrinas sæculares dialecticas, aut physicas, terminis theologis obumbratas, more multorum: sed dum studet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem & religiositatem affectus. Vnde factum est, vt ab indeuotis scolasticis, quorum proli dolor! maior est numerus, ipse minus extiterit frequentatus: cum tamen nulla sublimior, nulla diuinior, nulla salubrior, atque suauior pro theologis sit doctrina. Quanto denique diligentius in senectute mea sum reuolutus ad studium ipsius, tanto facta est ampliùs confusa garrulitas mea. Dixique mecum, sufficit hæc doctrina: vt quid stulto labore consumeris? quid dictas? quid scribis? Multiplicentur potius & transcribantur opera doctoris istius, de quo verè dicitur illud Christi de Ioanne: Erat lucerna ardens, & lucens.

IDEM GERSO.

Ignem veni mittere in terram, dicebat Christus, & quid volo, nisi vt ardeat? In dextera nempe Dei est ignea lex, cuius eloquium ignitum est vehementer: cuius oculi sunt sicut flamma ignis; cuius præco Ioannes dictus est lucerna ardens instar Eliæ. Considerans ista noster Eustachius Dominus Bonauentura, voluit esse doctor ardens, sciens quoniam lucere parum est, & sæpè vanum, sæpè noxium: quoniam scientia inflat, & dæmonium facit: quid enim dæmon interpretatur, nisi sciens, sed absque charitate? Sortitus est idcirco secundum laudem vitæ suæ pariter & doctrinæ nomen ipse Bonauentura, vt antonomasticè doctor Seraphicus nominetur. Docet hoc in speciali suum Itinerarium mentis in Deum, cuius opusculi, immò operis immensi, locus superior est ore mortalium. Docet & suum Breuiloquium, Theologiæ processum proprie theologicum retinens, & quasi conuersum ad priorem, quoniam à primo principio descendit ad alias veritates. Docet denique Lectura sua grandior ignem suum cum lumine: vnde mirum, immò miserum & miserabile videtur, ne dicamus damnabile, quo pacto prælatæ sunt doctrinæ quædam aliæ sub specie subtilitatis, plus inquietantes quàm cynifes Ægyptiæ, quam sabbatum mentis incendium terræ Gessen afferens. Securus est doctor iste, se testante doctrinam communem, & solidam, quæ Parisiis vigeat maximè tempore suo.

IDEM GERSO.

Sint alij doctores, qui dicantur Cherubici: Bonauentura autem verissimo nomine Seraphicus simul & Cherubicus, quia inflammat affectum, & erudit intellectum, reducit & vnit ad Deum per amorem excitatum; dum alij multi solum diuariant, & dispergunt intellectum per præcisiones, prioritates, & posterioritates, & signa, & contingentia, cum tamen vnum sit necessarium.

IDEM GERSO.

Nescio, si præcipuus inter omnes numerandus sit Eustachius: ita enim nomen istud suum vulgatum Bonauentura, videor posse tradere. Ille enim singulariter inter omnes doctores catholicos, pace omnium salua, videtur idoneus, & securissimus ad illuminandum intellectum, & ad inflammandum affectum. Cuius opuscula duo, vt lecturam & alios tractatus eius interim præteream, tanta sunt arte compendij diuinitus composita, vt supra ipsa nihil; Breuiloquium noto & Itinerarium. In quibus processum est duabus viis cognoscendi Deum. Primus namque horum duorum tractatum procedit à primo principio, quòd Deus est, & que ad alias veritates sub Deo creditas & habitas. Alius econtrà progreditur à creaturis ad Creatorem per sex gradus scalares vsque ad anagogicos excessus. Qui licet sint difficiliore & rariore, debet tamen omnis Christianus ad illos aspirare, quoniam Theologia talis mystica proprie est Christianorum.

HENRICVS DE GANDAVO.

Bonauentura, natione Italicus, & ipse Ordinis Fratrum Minorum, qui etiam Parisiis Theologiæ scolæ præfuit, scripsit in quatuor libros sententiarum magistri Petri opusculum magnæ subtilitatis, quod sic incipit: Flecto genua mea, &c. scripsit etiam aliud, quod vocauit, Itinerarium mentis in Deum: scripsit & de decem præceptis. Respondit etiam breuiter calumniis prælati magistri Vvilhelmi de sancto amore.

TRITHEMIVS de Ecclesiasticis Scriptoribus.

Eustachius, qui & Bonauentura; de Balneoregio natus, ordinis fratrum minorum Minister generalis: ac deinde Episcopus Albanensis, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis; Alexandri de Ales quondam auditor & discipulus, vir diuinis scripturis estimatissimus, & sæculari philosophia nobiliter doctus, ingenio subtilis, & clarus eloquio: vita & conuersatione deuotus atque sanctissimus, cuius ingenium, dotem naturæ, & vitæ puritatem præceptor eius Alexander contemplans dicere solebat: In fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Scripsit multa & profunda & deuotissima opuscula: quibus ardentia verba proferens, non minus affectum legentis

*Ant. par. 3.
Chr. tit. 24.
cap. 8.*

*Ger. par. 1.
tit. de laud.
S. Bon. in
epist. ad Osuald. Carth.*

*Ger. par. 1.
lib. de
exam. doc.*

*Ger. par. 1.
ep. de laud.
doct. S. Bonauent.*

*In ead.
epist.*

*Par. 2. tit. de
lib. Leg.*

*De illust. Ec.
scrip. cap. 47.*

*Lib. de Eccl.
scrip.*

in Christi amore accendit : quàm intellectum doctrinis sanctis illuminat : omnes enim sui temporis doctores utilitate operum facile præcellit , si spiritum divini amoris & Christianæ deuotionis in eo loquentem attendas. Profundus est , non verbosus : subtilis , non curiosus : disertus , non vanus : flammantia non infantia verba proferens , vnde & securius legitur , facilius ab amante intelligitur , vtilius frequentatur , dulcius & fructuosius retinetur , Multi doctrinam proferunt , deuotionem prædicant multi , pauci scribendo libros , docuerunt vtramque , Bonauentura autem & multos superauit , & paucos , dum eius doctrina deuotionem , deuotio instruit doctrinam. Si ergo & doctus vis esse & deuotus , illius opusculis esto intentus. Quæ sunt.

<i>Super sententias.</i>	<i>Lib. IV.</i>	Profunda fluuiorum.
<i>Breuioloquium.</i>	<i>Lib. VII.</i>	Flecto genua mea ad.
<i>Soliloquium.</i>	<i>Lib. I.</i>	Dic, quæso, ô homo.
<i>Itinerarij mentis in Deum.</i>	<i>Lib. I.</i>	In principio primum.
<i>Lignum vitæ.</i>	<i>Lib. I.</i>	Christo conhxus sum.
<i>Exhortator us ad fratrem.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quoniam dilecte mi frater.
<i>De reductione artium, &c.</i>	<i>Lib. I.</i>	Orane datum optimum.
<i>Regimen conscientia, id est, paruum bonum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Ecce descripsi eam tibi.
<i>Itinerarij mentis in seipsum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Malum considerare.
<i>Compendium scripturarum.</i>	<i>Lib. I.</i>	In conuersionis meæ.
<i>De institutione nouitiorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quæstio est de paupertate.
<i>Centiloquium.</i>	<i>Lib. III.</i>	Cum sum virorum.
<i>Pharetra, sive scintillarum.</i>	<i>Lib. III.</i>	Primum omnium necesse.
<i>De paupertate Christi contra Guil.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De quinque festis infantia Christi.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De septem donis Spiritus sancti.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De excellentia Eucharistia.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>De sex alis Seraphin.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>Ad Blancam ducissam.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>Illuminationum insigne opus.</i>	<i>Lib. I.</i>	In medio Ecclesiæ.
<i>De tribus ternarijs peccatorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Tres sunt ternarij pec.
<i>De septem gradibus contemplationis.</i>	<i>Lib. I.</i>	Contemplatiuorum.
<i>De profectu religiosorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Si vis in spiritu proficere.
<i>De decem præceptis.</i>	<i>Lib. I.</i>	Si vis ad vitam ingredi.
<i>Apologia pauperum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Summi legislatoris.
<i>Super oratione Dominica.</i>	<i>Lib. I.</i>	Pater noster. Oratio hæc.
<i>Legenda Sancti Francisci.</i>	<i>Lib. I.</i>	Apparuit gratia Dei sal.
<i>Constitutiones sui ordinis.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>In Genesim vi. visionum.</i>	<i>Lib. I.</i>	
<i>In Euangelium Ioannis.</i>	<i>Lib. I.</i>	In principio, &c. Circa.
<i>In Euangelium Luca.</i>	<i>Lib. I.</i>	Spiritus Domini super me.
<i>De tribus quæstionibus.</i>	<i>Lib. I.</i>	Innominato magistro.
<i>De scandalis Apostolorum.</i>	<i>Lib. I.</i>	Quoniam secundum Apost. Ioan.
<i>De passione Domini.</i>	<i>Lib. III.</i>	Currere gentes vndique.
<i>Sermones per annum.</i>	<i>Lib. II.</i>	
<i>Epistola plures ad diuersos.</i>		
<i>Alia insuper nonnulla edidit, quæ ad notitiam meam non venerunt.</i>		

Alia sanè verò longè plura, quæ supra, præsertim à Trithemio diligentissimo veterum scriptorum inuestigatore, commemorata non sunt, sanctus Bonauentura perenni quodam scribendi studio vtiliter sapienterque edidit. Opuscula enim sunt multa, expositiones complures, sermones etiam plurimi, aliaque eiusmodi lucubrationum operæ quæ in veteribus, vel bibliothecis, vel tabulariis diu occultata, hætenus latuerunt. Et porro omnia suis quæque tomis, ordine digesto, Deo benè iuuante, ex hac Typographia Vaticana extabunt. Id cum ex aliis tomis perspicuum erit, tum ex hoc primo, in quo commentarij duo antea non editi, iam præclare apparent, vnus in Psalterium, alter in Ecclesiasten.

Summa Privilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est authoritate Regis, nè quis in Regno suo, aliisque locis suæ ditioni subiectis intra decem proximos annos, Librum qui sic inscribitur, *Sancti Bonauentura Opera omnia à mendis expurgata, & in optimum ordinem nouiter digesta*; absque PHILIPPI BORDE, Bibliopolæ Lugdunensis permisso, imprimat aut diuendat à die publicationis harum. Exemplarium confiscationis, ei qui secus fecerit, ac aliis solitis pœnis indictis, prout amplius in Diplomate Regio continetur. Datum Fontisbellaquei, die 10. Augusti 1664.

De mandato Regis

signatum LE GROS.

Hæc Editio desit excudi die 7. Septembris 1668.

SANCTI

S. BONAVENTURÆ
 EX ORDINE MINORVM,
 S. R. E. CARDINALIS, EPISCOPI
 ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI,
 LIBER, QVI INSCRIBITVR
 PRINCIPIVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

De Sacra Scriptura præstantia.

STENDIT mihi Dominus fluuium aquæ viuæ, splendendum, tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis, lignum vitæ, afferens fructus duodecim.] Probatissimæ, perfectissimæque legis integritas circumstantionatur ex multifaria nobilitate causarum, quas sanctus enumerat Isidorus, sic inquires: Erit lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporisque conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta. Istis conditionibus legem legum, quæ à Rege regum instituta est, esse præminentissimè venustatam, sacram scilicet Scripturam, beatus Ioannes Apostolus, & Euangelista, & Propheta asserit, sibi diuinitus esse reuelatam, cum dicit. Ostendit mihi Dominus, &c. Quoniam autem in descriptione rerum excellentissimarum, mentis humanæ acies inualida, quæ, vt dicit Augustinus, in excellenti luce non figitur; vtitur sensibili manuactione rerum naturalium, pro eo quod se habet intellectus noster ad manifestissima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, vt Philosophus dicit: hinc est, quod Propheta lucem diuinæ sapientiæ contemperat obtutibus nostris, notificando eam transumptione symbolica, seu sub metaphora. Vtitur senario rerum numero ad insinuandam eius perfectionem, comparando eam rebus eminentissimis, affluentissimis, perspicuissimis, efficacissimis, speciosissimis, communissimis. Eminentissimis, propter altitudinem dignitatis: quid diuino folio eminentius? Affluentissimis, propter plenitudinem bonitatis: quid fluuiio affluentius? Perspicuissimis, propter certitudinem veritatis: quid aqua viuæ clarius, & crystallo translucentius? Efficacissimis, propter magnitudinem virtutis, vel potestatis: quid ligno vitæ efficacius? Speciosissimis propter pulchritudinem claritatis: quid splendore speciosius? Communissimis, propter amplitudinem charitatis: quid medio plateæ communius? Est enim Sacra Scripturæ inatingibilis altitudo, propter auctoritatem

A inuiolabilem: inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem: infallibilis certitudo, propter processum irrefellibilem: impretiabilis valitudo, propter fructum inæstimabilem: incontaminabilis pulchritudo, propter puritatem impermixtibilem: incoarctabilis amplitudo, propter diffusionem irrestringibilem. Inatingibilis altitudo auctoritatis inuiolabilis, commendat efficientem: inexhaustibilis plenitudo profunditatis imperscrutabilis, extollit materiam: infallibilis certitudo processus irrefellibilis, vel inconfutabilis, commendat formam: impretiabilis valitudo fructus inæstimabilis, commendat finem extra: incontaminabilis pulchritudo ascensus interminabilis, commendat finem supra: incoarctabilis amplitudo diffusionis vniuersalis, commendat finem intra: vt scientiis sæcularibus, in stricibus cordium, obductricibus intellectuum, nulla supersit occasio gloriandi aduersus Scripturam sacram, cum ab ea excédantur in omnium nobilitate causarum. Nam subiectum sanctorum scripturarum, est subiectum increatum, agens increatum, finis increatus, forma, quæ est modus agendi, est stylus Spiritus sancti, stylus inspiratus. Calamus scribæ velociter, &c. Et si quæ sunt nobilitates degeneres, vt antiphrasice loquar, in mundanis scientiis, nõ collectim, sed sparsim reperiuntur in singulis. Nam Metaphysicam, inquiunt mundi sapientes, esse scientiarum suarum nobilissimam, propter vniuersalitatem subiecti: nam est de ente, secundum quod ens, id est, de ente secundum omnem entis differentiam, quæ est substantia, & accidens: idem, & diuersum, actus, & potentia: vnum, & multa. Ens enim primum in prima philosophia subiectum esse non potest, quia à Philosopho primò ens primum inquiritur. De subiecto autem in scientia præcognoscendum est, & quid est, quod dicitur per nomen, & quia est, & nullo modo debet inquiri, vt Philosophus dicit. Scientiam mathematicam dicunt esse nobilissimam, propter certitudinem modit Scientiam de anima, propter nobilitatem subiecti: & morale propter vtilitatem finis, qui est beatitudo creata, id est, mileria, quam dicit ille, esse actum perfectum secundum virtutem. Sed omnium nobilitates causarum aggregantur in diuina scientia. Nam in quantum est progressio quædam, & scaturigo fontis æterni, habet ex efficiente nobilissimo auctoritatem inuiolabilem: & hoc notatur cū dicitur, procedere de sede Dei, & agni.

Apoc. 12. 6

Isid. etym. lib. 5. c. 21. Disp. 4. c. 2.

Aug. tom. 3. de Trin. lib. 1. c. 2.

Arist. 2. Meta. tex. 1.

1. Pet. 1.

Psalm. 44. a

4. Metaph. tex. 2. & seq. & lib. 6. tex. 3. & 4.

12. Metaph. tex. 29. & seq.

1. Post. tex. 2.

1. de anima tex. 1.

10. Ethic. c. 7.

Inquantū vero est fluuius aquæ viuæ, habet ex subie- A
cto nobilissimo profunditatem imper. scrutabilem. In-
quantū vero ostensus, reuelatus, & inspiratus, habet ex
nobilissimo modo processum incōfutabilem. Inquan-
tum splendidus, habet certitudinem infallibilem. In-
quantum crystallinus, pulchritudinem incontamina-
bilem. Inquantum lignum vitæ, afferens fructus duo-
decim, habet ex sine nobilissimo fructum desiderabiē.
Inquantum in medio plateæ Hierusalem, habet ampli-
tudinem incoarctabilem. Quantū necesse fuerit in edi-
tione legis inatingibilis, altitudo auctoritatis inuola-
bilis, liquet interius perscrutanti. Si enim in cognosci-
bilibus, seu opinabilibus illud, quod auctoritatē nō ha-
bet, eadem facilitate cōtemnitur, qua probatur, vt Hie-
ronymus dicit, nisi fuerit euidenti ratione suffultum: hoc multo magis posset in agēdis accidere, maximē cū
sentus, & cogitatio humani cordis prona in malum ab
adolescētia sua, semper nitatur in vetitum, & repugnet
his etiam, ad quæ rationis naturalis instinctus inclināt.
Licet autem locus ab auctoritate concludēs, infirmus
& inartificialis appelletur, pro eo, quod nō proprio ar-
gumento, sed aliunde parato testimonio vtatur, qui ar-
guit, vt Boetius docet; plerumq; tamē auctoritate pro-
borum, ratio suæ credulitatis assensum citius exhibet,
quam dilpotatione communi, vt pulcherrimē docet
Tullius. Et hoc quidem in notitia fidei manifestū est,
vbi eum ratio verissima, licet profundissima lateat, se-
cundum Ricardum: ipsa tamen vis auctoritatis ad as-
sentiendum inclināt. Quia, quod scimus, & intelligen-
mus, rationi, quod vero credimus, debemus auctorita-
ti, dicit Augustinus: c etiam in operabilibus consuevit
accidere, vt pōdus auctoritatis inclinet ad actum, præ-
cipue si graue sit, quod præcipit, vel ratio præcepti le-
gis occulta, aut cū voluntas infirmādi per legem, est à
legis manuactione remota. Et certe legis diuinæ præ-
cepta erāt maximi ponderis, & vsq; adeo latētia, quod
in plerisq; locis veteris testamenti videbantur expertia
rationis. Tanta in super erat cordium Iudaicorum duri-
tia, tanta perfidia, quod necesse fuit pondus auctori-
tatis adhiberi, quod corda obdurata, & obfirmata con-
fringeret. Et huius inuolabilis auctoritatis pondus in-
finuatur, cū diuina lex dicitur ab arce Deitatis, id est, à
sede Dei, & agni procedere, Ostendit mihi fluuiū, pro-
cedentem de sede Dei, & agni. Nomen enim Dei se-
cundum formalem nominis impositionem, signat au-
toritatis præsentiam. Dicitur enim Deus Græcē se-
cundū Damascenum: *ὁ θεὸς τῆς βίβλου ἀληθινῆς γενεῶν*, quod
sonat currere, vrere, & intueri. Et hoc quidem ex He-
braica veritate manifestius est. Nam quando debebat
insinuari inexcogibilis superexcellētia auctoritatis
diuinæ essentię, quia nihil est eorum, quæ sunt, vt Dio-
nysius dicit, sed superexistens, & superdeus, hoc nomen
Deus, nequaquā communibus literis scribebatur, sed
exarabatur illis characteribus, quæ nomē magnum Dei
tetragrammato efficiunt, vt docēt Origenes & Beda.
Quod nomen tantæ auctoritatis, tantæque veneratio-
nis erat apud Hebræos, quod ipsum nomen ineffabile
dicebatur, non quod sensibilibus verbis exprimi non
posset, sed quia sensu, & intellectu creaturæ, significa-
tum eius diffiniri non poterat. Istius sanctissimi nomi-
nis significatum incomprehensibile, tria comprehen-
dit, in quibus superexcessina DEI dignitas omnem
auctoritatem excedit, scilicet; primitatem inantei-
bilem: vniuersitatem illimitabilem, siue potestatem:
æquitatem inobliquabilem. Si enim omnipotens
Deus, à cuius fonte manat fluuius scripturarum, non
haberet primitatem in essendo, & principialitatem in
dominando; inciperet vtique, tam esse, quàm habere.
Omne autem, quod incipit, incipit per motum, vel mu-
tationem, vt probatur in physicis: Deus autem est mo-
uens immobile omnino, vt vult Philosophus, ergo non
incipit, necesse, nec habere. Habet igitur primitatem
omnino imprincipiabilem. Probatur: Omne illud, in
cuius substantia admiscetur potentia, secundum id,

quod habet de potentia, potest non esse: quia quod po-
test esse, potest non esse, vt Philosophus probat, & Da-
mascenus: Deus autem nō potest non esse. In Deo igitur
non est potentia adesse, non igitur incipit esse, nec
per motum, nec per mutationem, quia motus est actus
entis in potētia, secundū quod huiusmodi. Hinc est,
quod propheta Dauid, Spiritu sancto afflatus, videns
in Deo auctoritatem inuolabilem, propter primita-
tem imprincipiabilem, dicebat: Deus, qui dominatur
in virtute sua in æternum. Si enim essentia & virtus
ab essentia fluens, comparatur ad idem principium, &
ad eādem causam, quia quod est causa essentię, est cau-
sa virtutis, & quod est causa virtutis, est etiā essentię,
vt dicit Damascenus, & Philosophus; consequens est,
vt qui dominatur virtute sua, & non aliena, sit etiam
virtute sua. Propterea frequentissime in scriptura ad
insinuandam Dei primitatem, dicitur: Deus Deorum,
Rex Regum, Dominus dominantium. Includit etiam
nomen Dei, non tantum primitatem imprincipiabi-
lem, verum etiam potestatem, siue vniuersalitatem il-
limitabilem, per quam euidentis efficitur inuolabilis di-
uinæ maiestatis auctoritas. Hæc autem Dei potestas
est illimitabilis, & incoarctabilis. Incoarctabilis qui-
dem, quia vniuersitatem creatorum includit: Illimita-
bilis vero, quia terminum durationis excludit. Nam
in Iudith legitur: Deus cœlorum, Creator aquarum, &
Dominus vniuersæ creaturæ, quantum ad vniuersitati
subiectorum inclusionem. Et in Exodo: Dominus
regnabit in æternum & vltra, quantum ad termini
durationis exclusionem. Cum enim in omnibus agē-
tibus hoc sit vniuersaliter verum, quod quanto agens
perfectius habet formam, quia agit, tanto ipsum est
potentius in agendo: vt quanto aliquid est calidius,
tanto potentius est in calefaciendo, & si calor esset
infinitus in calido, haberet vtique calidum potentiam
infinitam ad calefaciendum: Ex quo diuina essentia,
per quam intelligimus DEVM agere, est infinita,
necesse est, potestatem esse infinitam. Omnes Philo-
sophi attribuant infinitum principio, vt dicit Ari-
stoteles.
Comprehendit tertio incomprehensibile nomen
Dei inobliquabilem æquitatem, per quam ostenditur
immobilis, & inflexibilis diuinæ auctoritatis iustitia.
Si enim formali probatione Deus est veritas per essen-
tiam, vt in Ioanne dicitur: Ego sum via, veritas & vita:
& nomina in abstracto essentiam significantia, dicant
impossibilitatem permixtionis oppositorum: nihil est
conuenientius, quam vt rectitudo diuinæ iustitiæ re-
prehendi non possit. Fouet autem diuina iustitia & ap-
probat bona: delet & reprobat mala, secundum quod
Moyles testatur. Deus magne, misericors & clemens,
patiens & multæ miserationis, & verax, qui custodis
misericordiam in millia, qui aufers iniquitatē, & sce-
lera, atque peccata: nullusque apud te per se innocēs
est. Et in libro Sapient. Cum iustus sis, iuste omnia dis-
ponis, virtus enim tua iustitiæ initium est. Has excel-
lentissimas auctoritatis condiciones, soli Deo proprias,
succincto & subtili sermone complectitur Dionysius
sic inquires: Dominatio Dei nō subditorum excellen-
tia tantum est, sed bonorum & optimorum perfectissi-
ma, & omnimoda possessio, vera & immutabilis firmi-
tas. Vera & immutabilis firmitas, arguit æquitatem in-
obliquabilem: omnimoda possessio, vniuersalitatem
illimitabilem: perfectissima vero dominatio, primita-
tem imprincipiabilem. De his conditionibus Moyles
ait: En Domini Dei tui cœlum est, & cœlum cœli, terra
& omnia, quæ in ea sunt: ecce potestas vniuersalis. Do-
minus Deus noster, ipse est Deus Deorum, & Dominus
dominantium: ecce imprincipiabilis primitas. Qui
personam non accipit, nec munera: ecce inobliquabi-
lis æquitas. Ex iam dictis elucet inuolabilis diuinæ
maiestatis auctoritas. Nam virtus auctoris, & pondus
auctoritatis semper æquantur. Vnde diuina auctori-
tas, vëdicat sibi infinitam abolutionem, & absolutam

infinita

Hieron. in
Matth. c. 23.
Genes. 8. d

lib. 2. Topic.
c. 5.

lib. 2. Retb.

Ricar. parte
1. lib. 1. de
trin. c. 1. & 4.

Aug. 10. 1. de
vera relig.
c. 24.

Apoc. 12. a

Damasc. lib.
1. ortho. fidei.
c. 12.

De diuin. no-
min. c. 1.

Orig. in lib.
Num. c. 23.
homil. 14. in
princ.

Beda in Exo.
c. 48. rom. 4.

Arist. 8. Phy-
sicorum, tex.
1. & seq.

12. Metaph.
tex. 30.
Damasc. lib.
1. fid. orthod.
c. 8. sub fin.
Arist. 3. Phy-
sicor. tex. 16.
& seq.

Psal. 65.

Arist. 12. Me-
taph. tex. 28.

Deut. 10. d
1. Tim. 6. c
Apoc. 19. c

Iudith. 9. d

Exod. 10. d

Arist. 5. Phy-
sicor. tex. 25.

Ioan. 14. a

Exod. 34. b

Sap. 12. c

De diu. no-
min. c. 12.

Deut. 10. c

Aug. tom. 3.
in Gen. lib. 2.
c. 5. in fine.

Tom. 3. lib. 6.
de trin. c. 10
prope med.

Tom. 1. lib. 1.
de lib. arb. c.
5. sub finem
Prou. 8. b

Apo. 22. a

Eccles. 1. a
Hebr. 1. a
Ioan. 1. a
Luc. 4. f
Lib. 5. erym.
c. 10.

Exod. 19. c

Exod. 20. c
32. & 34. f

Ad Gal. 4.
Iob. 36. c.

Luc. 2.

Aug. tom. 5.
lib. 5. c. 17. de
ciuit. Dei.
25. 9. 1. c. 18.
9. His ita.

25. 9. 1. c. 1

infinatam. Propter quod dicit Augustinus; Maior est diuinæ legis auctoritas, quam humani ingenii perspicacitas: cum tamen anima rationalis capax sit infiniti obiectiue, non tantum in affectu per dilectionem, sed etiam in aspectu per apprehensionem. Quamuis autem lex omnis ordinata causam efficientem & exemplarem habeat Deum, qui est ars plena omnium rationum viuentium, vt dicit Augustinus, (nam æterna & summa lex est, à qua omnis lex inferior, quæ iustitiam habet, emanat, vt docet idem Augustinus: Et secundum illud: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt) lex tamen sacræ scripturæ peculiarissimo nomine, & prærogatiua specialissima, dicitur procedere de sede DEI. Ostendit, inquit, mihi fluuium, procedentem de sede DEI. Est enim per Verbum increatum edita, & instituta: per Verbū inspiratum recitata: per Verbum incarnatum consummata: per Verbum authenticatum promulgata. Dicitur enim Verbum DEI, verbum verbi incarnati: Verbum veritatis & sapientiæ: Verbum virtutis & potentiæ: Verbū vitæ, & Verbū gratiæ? Cum enim lex humana sit constitutio populi, qua maiores natu sanxerūt simul cum plebibus aliquid, secundum Isidorum; legem Scripturæ sacræ, sapientia DEI solius instituit, nihilo adinuetionis humanæ permixto, populi tantum Hebraici de suscipienda lege requisito cōsensu, ipsius legis imponendæ non expressis articulis, vt patet in Exodo. Et quod plus est, lex Mosāica quoad principalem eius partem à Deo per Angelicum ministerium, toti populo sensibilibus verbis expressa, donec ad vocē Domini territus populus rogaret, vt ab ore Moyſi residuū legis audiret, secundum quod patet in Exodo. Quæ tandem ob perpetuitatem memoriæ in tabulis lapideis legitur fuisse cōscripta digito Dei viui. Fuit tertio, verbo virtutis, signis & prodigijs confirmata. Signis legē præcedentibus, legem concomitantibus, legem subsequētib. Signa legem præcedentia, præſagiebant legis approbationem; signa legem cōcomitantia, sanciebant legis institutionem; signa legem subsequētia, cōferebāt legis institutæ, & approbatæ promulgationem, sicut habetur in Exodo diffusè per totum. Fuit quarto per Verbum incarnatum consummata, & verbo Verbi incarnati promulgata, in consummatione plenitudinis temporum, Christo moralia legis exequente, iudicialia temperante, ceremonialium veritatē exhibente, figuralium veritatem elucidante. Et hoc quando in fit Deus filium suum, factum ex muliere, factū sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. Similem namq; non habens in leg. flatoribus DEVS, supra debitum se D legi sponte subdidit, nō tātum quantum ad moralium præceptorum executionem, verum etiam ad quorundam figuralium susceptionem. Circumcisionem namque suscepit, & secundū legem Moyſi, cum typico sacrificio præsentatus fuit in tēplo. Et quamuis legamus in veteribus historiis, quosdā legibus se propriis subdidisse, vt ad institutæ legis obseruantia subditos vinculo fortiori constringerent, cum tamen de lege communi cōstitit, legislatores & principes, nō esse legibus propriis de necessitate subiectos; hoc tamē nullo modo, factō Christi cōparabile est. Quia illi delinquere poterant, ac per hoc correctione legis egebāt, & honestum est, vt lator legis præ ceteris secundū leges viuat: Christus autem, qui legi sese subdidit, in Deitate summè bonus, in humanitate, secundū capacitatem creaturæ, summè perfectus, nec ad malum poterat declinare, nec secundum virtutum intentionem, quod ad se ipsū, in gratiæ bono proficere. Propter quod regimine nullius legis egebat, vnitū sibi personaliter habēs ius diuinum, vel legis æternæ, & ius naturale, virtutum omnium vltima completionem firmatum. Aliter autem Christus moralia legis impleuit, consilia perfectionis addendo, & supplendo, quæ non exprimebāt in lege scilicet paupertatis, castitatis, &c. Qualiter autē Christus iudicialia temperauerit, & per cōsequens amplio-

ris charitatis ostensione perfecit, patet in Matthæo vbi de lege talionis faciens mentionem, tam in dāno rerum, quam corporum, docet non vinci à malo, sed vincere in bono malū. Ceremonialia & figuralia Christus adimpleuit euacuando, & euacuauit adimplendo; quando significati sui veritatem exhibuit, & abscondita produxit in lucem. Propter quod dicit Augustinus: Verum Dei Verbum, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, & cūcta omnino sacramenta sonuerunt. Venit Christus, & adimpleta sunt omnia. Et idem ait: Hoc sacramentum, hic sacerdos, hoc sacrificium, hic Deus; antequā missus veniret factus ex fœmina, & cætera, similitudines huius fuerunt. De omnibus his modis legis adimplerionis, & consummationis à Christo factæ, loquitur idem Saluator, in Matthæo, dicens: Non veni legem soluere, sed adimplere. Ibi enim lex accipitur pro omnibus, quæ in veteri testamēto contenta sunt; vt Origenes dicit. Verissime ergo fluuius sacræ scripturæ dicitur procedere de sede Dei. Vnde Rabanus: Hæc, inquit, sola est, quæ vocatur lex Dei. Quæ enim sunt præter illā, opera sunt humanarum adinventionum. Sic ergo describitur origo scripturæ sub metaphora rerum eminentissimarū, propter altitudinem dignitatis, cuius est inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuolabilem, ex qua miro modo commendatur efficiens. Secundo transfumitur scripturæ sacræ materia sub metaphora rerū affluētissimarum, propter plenitudinem bonitatis. Est enim eius inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem. Vnde & fluuius aquæ viuæ dicitur: Ostendit, inquit, mihi Dominus fluuium, &c. Licet autem abyssalis profunditas sanctarū scripturarū nobis inscrutabilis sit, dispēsatiuè tamē à Spiritu sancto actum est, vt in fluuiis scripturarū agnus pēditer, & elephas natet, secundū Gregorium. Est autem iste fluuius voluptuosissimus, propter dulciores suauissimarū delectationum: luminosissimus, propter fulgorem limpidissimarum speculationum; ignitissimus, propter feruores ardentissimarum inflammationum: impetuossissimus, propter vigores sublimissimarum eleuationum, Et hinc est, quod in scriptura dicitur: Fluuius voluptatis, fluuius veritatis, fluuius charitatis, seu igne, & fluuius rapidus. Ecōtra fluuius mūdane scienciæ est, fluuius torridus, exsiccans flumina gratiarū: fluuius turbidus, obfuscans splendores intellectuū: fluuius tepidus, tepesciens amores affectuum: fluuius turgidus, tumefaciens expressiones affatum. Quam mulcēbres & quā dulces suauitates hic fluuius effluat, docet Cassiodorus, sic inquit: Intueamini sodales egregij, quā mirabilis, quā dulcis sit sapor diuinarum scripturarū, desiderium ad cœlestia semper erigens, satietas sine fine, esuries gloriosa honorum. Quid enim in illis literis suauitatis, pariter & vtilitatis non inuenietis, si intendatis in eis purissimo lumine veritatis? Modo si quidem charitatē Dei, & proximi monet: modo, vt seculi peritura contempnas, insinuat: modo, vt illam patriam recorderis, in qua es perpetuo mansurus, infundit: Patientiam prædicat, spem tribuit, humilitatem proficuum laudat, superbiam semper ruinosa accusat, modo eleemosynas creberrimè fieri persuadet. Quot sunt ibi verba, tot præmia: Hæc Cassiodorus.

Hic est ille fluuius, qui egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandū Paradisum, & fidelis animæ & militatis Ecclēsiæ: qui inde diuiditur in quatuor capita, scilicet riuos historiarum, anagogiarum, allegoriarum, & tropologiarum. Riuus historiarum, retrahunt animam à terrestribus: riuus anagogiarum, refouent animam in cœlestibus: riuus allegoriarum dirigunt animam in credendis, seu credibilibus: riuus tropologiarum, ordinant animam in agendis, seu agibilibus, ita vt verissime dictum sit per Ecclesiasticū: Benedictio illius, scilicet sacræ scripturæ, quasi fluuius inundabit. Hæc est mensa æternarum epularū. Vbi si quæras, quis cibus? Panis habens in se omne delectamentum, & omnis saporis

Matth. 5. f.

Aug. tom. 2.
epist. 3. ad
Volus.

Idem. tom. 3.
lib. 4. de
Trin. cap. 7.

Matth. 5. b

In lib. Num.
c. 18. hom. 2.
Rabanus.

Apo. 22. a

In Epist. ded.
ib. Moral.
ad Leand.
ap. 6.

Cassiod. lib.
de diuin. le
ctiom. c. 16.

Gen. 2. b
Scriptura
in quatuor
riuos diuisa.

Eccles. 33. c

Sap. 16. c

Psalms 35.c

Ecclesiastes 24.d

Dionysius ep. ad Titum paulo post med.

Augustine de civitate Dei tom 5 lib. 22. 29. Job. 28. b

Augustine tom 2. ep 3. non procul a princ.

Ecclesiastes 18. a Esther 10. a

Gregory lib. 1. hom. 6. prope medium.

Isaiah 11.c

Augustine lib. de doctr. Christi. c. 41. sub fin. lib. Exod. 3. g. & 12. f. 3. Reg. 10. ab

Daniel 7.c

1. Tim. 1. a Augustine de doctr. Christi. lib. 3 cap. 10. Damascenus lib. 4. fid. orthodox. cap. 18.

Psalms 67.c

Job. 22.c Psalms 45.c Cant. 4.d

Hugo de 8. Vi. Dama. Magicas scientias.

suavitatem. Si quæras, quis potus? Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hic est hortus plátationis diuinæ. Rigabo hortum plantationis meæ, & inebriabo partus mei fructum. Propter quod Dionysius scribens ad Titum dicit: Scriptura sacra alimentum perfectum est eorum, quæ aluntur, indigentiam adimplens, infirmum curans, reflorescere faciens, & renouans, bonum affectum donans, a tristitia liberans, & letitia largiens. Est etiam fluuius, sanctarum scripturarum tam luminosus & fulgidus, vt contentius sit clarissimarum speculationum. Quod admirans Augustinus: Quam certa, dicit ipse & quam speciosa omnium rerum scientia, vbi Dei sapientia de ipso suo fonte potatur. In scriptura enim vir sapiens, profunda fluuiorum perscrutatur, & abscondita producit in lucem: Huic scientiæ, nullam scientiam aliam esse comparabilem ostendit Augustinus, scribens ad Volusianum, dicens: Tanta est Christianarum profunditas litterarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere; non quod ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perueniatur difficultate: sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteq; non viuatur, tam multa, tamq; multiplicibus mysteriorum vmbra culis opacata, intelligenda proficientibus restant: tantaq; non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, & flagrantissimis cupiditate discendi, hoc contingat, quod eundem scripturæ quodam loco habetur: Cum consummauerit homo, tunc incipiet. Iste est enim fons paruus, qui creuit in fluuium, & in lucem, solemq; conuersus est, & in aquas plurimas redundauit. Vnde Gregorius super Ezechielem, ait: Sacra eloquia visioni maris simillima narrantur, quia in eis sunt magna volumina sententiarum, & cumuli sensuum. Nisi enim eam similem mari propheta cerneret, non diceret: Repleta est terra scientia Domini, sicut aque maris operientes. Et Augustinus: Quanto minor est aurum, argenti, vestisq; copia, quam de Agypto secum ille Populus abstulit, comparatione diuinarum quas postea in Hierusalem consecutus est, quæ maxime in Rege Salomone ostenduntur, tanta sit cuncta scientia, quæ quidem est utilis, collecta de libris gentiliū, si diuinarum scripturarum scientiæ comparatur. Est etiam fluuius sacrarum scripturarum, fluuius ignitissimus, propter feruores ardentissimarum inflammationum. Vnde & dicitur fluuius charitatis. Hunc fluuium viderat Daniel egredi à facie Domini, cum dicebat: Fluuius ignis rapidusq; egrediebatur à facie eius, id est, antiqui dierum. Huius fluuii finis est amor diuinus: quia finis præcepti est charitas, dicit Apostolus. Vnde Augustinus libro de doctrina Christiana, non præcipit, inquit, scriptura, nisi charitatem, nec culpatur, nisi cupiditatem. Ad istum charitatis paradysum nos excitat Damascenus, sic inquit. Pulsemus in Paradiso scripturarum, qui odoriferus est dulcissimus, & speciosissimus: qui intellectualium volucrum cantibus amoenissimus, circumsonat aures nostras, qui tangit corda nostra, & mentem nostram contristatam consolatur, sicut columba de argentata, cuius posteriora in pallore auri. Est etiam fluuius impetuosissimus, propter vigores sublimissimarum eleuationum. De quo fluuiio dicit Iob: Fluuius subuertit fundamentum eorum: Fluminis impetus, & c. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Quam torridi, & quam tepidi, quam turbidi, & quam turgidi sint fluuij arefcetes, mundanarum scientiarum, lique ex eo, quod Hugo libr. Didascalicon, diuidit prima diuisione scientias, in scientias sacras, & scientias ethnicas. Scientia ethnica, in scientiam supersticiosam, & illicitam, & scientiam licitam. Scientiarum supersticiosarum, quales sunt magica, alia est Pyromantia, alia Hydromantia, alia Aeromantia, alia Geomantia, & id genus reliquæ. Quarum scientiarum professores nefandi,

anathematizati, & excommunicati a iure canonico, & a Iudice Deo, sunt instrumenta diaboli, demergentes, & animas suas, & animas proximorum in barathrum infernale: eo quod perquirat auguriis, auspiciis, & profanis fortilegiis ea, quæ contraria sunt, & diuinis præceptis, & diuinis consiliis. Istarum quatuor non scientiarum, sed insaniarum, fluuij infernales sunt. Styx, Lethe, Cocytus, Phlegeton. Styx, odiū: Lethe, obliuio: Phlegeton, ardens: Cocytus, luctus. Et illæ insanias ducunt in obliuionem diuinorum beneficiorum, & præceptorum, in ardores prurientium concupiscentiarum, in algores odiorum, & in luctus æternorum suppliciorum. Scientiarum autem Ethnicarum licitarum, alia Logica, alia hyfica, alia Ethica, secundum Hieronymum, & secundum Augustinum ad Volusianum. Scientia logica, cum sit scientia de sermone, alia Grammatica, alia Dialectica, alia Rethorica. Harum duæ absque dubitatione, cum plus sint modi scientiarum, quam scientiæ fundamentaliter faciunt ad intelligentiam diuinorum. Tertia vero Rethorica, cum buccis tumentibus, plus est infatrix intellectuum quam illuminatrix. Scientia vero Phytica, extenso nomine, alia est Metaphysica, alia Mathematica, alia naturalis Scientia Metaphysica cum consideratione quidditatum nudissimarum, & abstractissimarum, ac per hoc inspidissimarum, nullum saporis dat affectui. Scientia vero Mathematica cum consideratione magnitudinum, quæ abstrahunt à materia, & à motu, nec sensum deuotionis, nec motum bonæ operationis dat affectui. Scientia vero naturalis, quæ motum concernit, & materiam, & sua obscuritate obfuscatur intellectum, & propter dubietatem causarum naturalium pene in omnibus, naturalibus contrahit affectum. Vnde & Aristoteles harum scientiarum, vel inuentor, vel professor præcipuus, propter latentiam causam fluxus, & refluxus, in profundum maris, vt de eo legimus, se submersit. Scientia vero Ethica, alia est monastica, alia economica, alia politica. Et istarum scientiarum vnus est finis, scilicet beatitudo creata plena miseris, quæ quidem beatitudo non est status omnium bonorum aggregatione perfectus, sed ecotra, est motus omnis viri boni consolatione priuatis. Contra istorum vnumquemq; inuehitur Hieremias propheta: Et nunc quid tibi, inquit, vis in via Agypti, vt bibas aquam turbidam? Vnde Augustinus de vera religione: Omittis, ait & repudiatis nugis theatricis, & poeticis, diuinarum scripturarum consideratione, & tractatione pascamus animam, atq; potemus, vanæ curiositatis fame & siti fessum, & æstuantem, & inanibus phantasmatibus, tanquam pictis epulis frustra reficisci, latariq; cupientem. Transite, inquit, ad me omnes, qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini. Nulla enim scientia mundana adimplere potest animam, quia in eis docetur tantum veritas creata. Omnis autem creatura, vanitati subiecta est. Vanum autem est, quod non confert ad plenitudinem continentis. Et hæc de materia scripturæ sacræ dicta sufficiant.

Comparatur tertio forma sanctarum scripturarum rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis, & rebus speciosissimis, propter pulchritudinem claritatis. Est enim sacræ scripturæ infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem. Et incontaminabilis pulchritudo, propter lucem inobfusabilem. Et hoc notatur, cum dicitur: Splendidum tanquam crystallum. Dicitur autem forma, quæ est modus agendi, forma crystallina, quia secundum Isidorum crystallus opposita solis radiis, adeo rapit flammam, vt aridis fungis, vel folijs ignem præbeat: & stylus spiritus sancti in traditione scripturarum succendit corda torpétia, vel tepentia. Virtus etiam crystalli est contra sitim & ardorem, & stylus scripturarum refocillat corda ardentia. Crystallus insuper trita, & melle potata, lacte replet vbera, & stylus spiritus sancti melle deuotionis imbibitus, lacte gratiæ replet mentis vbera, id est intellectum & affectum, Per puritatem autem, & peruietatem crystallinam congruè transfumitur forma scripturarum, quia sicut illa

Exod. 22.c. Leuit. 20.a De fortit. 6.2 2.3. 26 q. 1. 2. 3 4.5.

Ieron. tom 8 homil. 1. C. n. paulo ante m. d. Aug. tom 1. p. 3. non procul a fine.

Aristotelem quid latuerit.

Boet. prof. 2. circa princ.

Hier. c. 2. d

Aug. tom. 1. c. 51.

Ecclesiastes. 2. 4c

Roman. 2. d

Erym lib. 10. c. 13 in princ. Plin. lib. 36. c. 2. nat. hist.

Crystalli proprietates.

omne impunitatem excludit, ita forma sacræ Scripturæ omnes reprehensiones elidit, & ipsos reprehensores refellit. Solent autem in Scripturam sacræ quatuor genera defectuum homines infelices impingere, scilicet iniustitiæ, insipientiæ, inhonestatis, & superfluitatis.

De primo errore fuerunt quidam Professores veteris testamenti, secundum quod in Ezechiele scriptum est: Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt: & non est æqna via Domini. Huius erroris ex lege diuina sumebatur occasio, Deo dicente in Exodo: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, & zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, vsq; in tertiam, & quartam generationem. Propter hæc & similia quidam legem Mosaicam opinantur iniustam, & à Deo bono & iusto minimè datâ fuisse, mentiuntur, vt Marcionista & Cerdoniani, secundum quod recitat Damascenus. Hunc errorem diffusè pertractat Augustinus contra Faustum, & contra Aduersarium legis, & Prophetarum. Legis autem iustitia, tam in nouo, quàm in veteri testamento commèdatur. In Ecclesiastico quippe scriptum est: Legè mandauit Moyses in præceptis iustitiarum. Et in libro Sapientiæ nominatur lex iustitiæ. De ipsa etiam dicit Apostolus: Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Legis etiam diuinæ iustitia velut à populi ore probatur per humanarum rerum iustitiam, quæ à diuina lege deriuatur, secundum quod apertè docet Origenes. Adducitur etiam ad hoc idè pro signo, quod nonnullæ leges veteris testamenti tanguntur in iure ciuili, cum tamen leges Romanorum cœperint à Numa Pompilio, qui successerat Romulo, secundum Isidorum. Hic Romulus mille fere annos fuisse probatur posterior Moyses, vt dicit idem Isidorus. Concordat autem isti sententiæ, quod veterum legum, in quibus multa legi DEI fuere contraria, iam nullus vsus est à tẽpore Constantini Imperatoris Christiani nõquis incipientibus; & postea per Theodosium Imperatorem etiam Christianum, ad ordinem conuenientem redactis, secundum quod docet Isidorus. Hæc ergo omnimoda signa sunt, quod ius ciuile secundum legem diuinam regulatur, & ordinatur quamuis adhuc aliqua reperiantur in eo, quæ à iure diuino discordant, sicut de vsuris, & concubinis, & quibusdam aliis paucis, secundum quod patet in canone: quæ omnino, vel abrogata sunt, vel abroganda: quia lex quæ obuiat sacræ Scripturæ, & decretis Papæ, & moribus bonis, nullius debet esse momenti.

Alij sunt, qui insipientiam in sacræ Scripturam impingunt, secundum quod insinuat Apostolus: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Impingunt autem insipientiam, rei, verbi, & modi. Rei, quoniam de rebus humilibus videtur agere, vtpote de ingultatione pecorum, de lepra domorũ, vel vestium, de contextione genealogiarum, & quibusdam aliis, quæ parum, aut nihil ad sapientiam animi, vel bonitatem conferre videntur, cum tam ars, quàm virtus, consistant circa arduum, & difficile. Talem se fuisse confitetur Augustinus ante suam plenâ conversionem ad CHRISTVM dicens: Itaq; institui animum intendere in Scripturas sacræ, vt viderem, quales essent. Et ecce, video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris, sed in cessu humilè, successu excelsam, & velatâ mysteriis. Et non erâ ego talis, vt intrare possem in eâ, aut cervicem inclinare ad eius gressus. Non enim, sicut modo loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturâ. Sed visa est mihi indigna, quâ dignitati Tullianæ compararem, tumor enim meus refugiebat modum illius, & acies mea non penetrabat interiora eius. Veruntamen illa erat, quæ cresceret cum paruulis, sed ego dedignabar esse paruulus. Simplicitatis, & insipientiæ verbi, lex diuina frequenter arguitur, sed ab illis, qui post quarundam literarum sæcularium verbosam potius, quàm fructuosam eloquentiam, ad sacræ scripturam recenter accedunt, secundum quod de seipso beatus Hieronymus scribit ad Eustochium dicens: Itaque mi-

A lex ego lecturus Tullium, ieiunabam, & post noctium crebras vigiliis, post lacrymas, quas mihi præteritorũ recordatio peccatorũ ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus. Si quando in memetipsum conuersus, Prophetas legere cœpissẽm, sermo horrebat incultus: & quia lumen cæcis oculis non videbã, non oculorum putabam culpam esse, sed solis.

Modum autem tractandi, quo sacræ Scriptura contextitur, reprehendunt indocti, secundum Rabanum. Proccedit enim narrando, præcipiendo, prohibendo, comminando, promittendo: qui modus potius ad legem pertinet, quàm ad artem, quæ procedit per modũ quæstionis, respõsionis, oppositionis, solutionis, nunc diffiniens, nunc diuidens, nunc arguens, nunc concludens. Erroris primi & tertij destructio est, quia Scriptura sacræ est de DEO, tãquam de subiecto nobilissimo & arduissimo, vnde Theologia dicitur. Destruitur etiã per hoc, quod omne genus veritatis & sapientiæ in scriptura sacræ reperire contingit, secundum Augustinum. Ait enim sic. Quidquid homo extra sacræ scripturam didicerit, si noxiũ est, ibi damnatur: si vtile est ibi inuenitur. Et cum ibi quis inuenit omnia, quæ vtiliter alibi didicerit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed illarum tantummodo scripturarũ mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Idem etiã ait, quod in ipsa omnis Philosophia reperitur, Logica, Physica, Ethica. Isidorus etiam de libris exemplificat, in quibus specialiter prædicta tractantur, dicens: In his tribus generibus Philosophiæ Logicæ, Physicæ, Ethicæ, etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputari solet, vt in Genesi & Ecclesiaste, aut quantum ad rerum naturalium generationem, & corruptionem, & alterationem: aut de moribus, vt in Prouerbijs, & in omnibus Sapientialibus libris: aut de Logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, vt in Canticis, & Euangelijs. Cassiodorus super Psalmos ad veritates in speciali descendit, ostendens, ex quibus locis scripturarum sacrarum Philosophi, veritates libris suis insertas acceperunt, nunc de Topicis Aristotelis, nunc de Geometria Euclidis, nunc de alijs Philosophis faciens mentionem. Vnde libro de sacræ Scripturæ institutione, sic dicit: Constat quidem in origine spiritalis sapientiæ, scilicet Scripturæ sacræ, aut disciplinarum, aut artium, liberalium initia, seu indicia fuisse seminata; quæ postea doctores sæcularium literarum ad suas literas prudentissimè transtulerunt. Quod apto loco in expositione Psalterij fortasse probabimus. Rectè ergo dicitur in Ecclesiastico: In omni sapientia dispositio legis. Et non immerito, quia in dispositione Angelorum data est. De libro Iob sic dicit Hieronymus, quod hic liber omnes leges dialecticæ, propositione, assumptione, cõfirmatione, cõclusionem determinat. Cuius verbi Cassiodorus, vbi prius faciens mentionem, sic ait: Si ita est, imo, quia aliter esse non potest, quod tanti viri probat auctoritas, vbi sunt, qui dicunt artem dialecticam à scripturis sanctissimis non cœpisse? Contra istos loquitur Basilius: Nullus argumentationem illorum, qui de cœlo disputant, disputationi spiritualium velit conferre sermonem. Quantum enim castè viuentium mulierũ pulchritudo, meretriciæ formositati præponitur, tantum noster sermo dignoscitur prælatus esse illorum doctrinæ. Vnde in libro sapientiæ dicitur: Cãdor est lucis æternæ, &c.

Contra secundos scripturarum arguentes, de simplicitate dicendi, & defectu eloquentiæ, loquitur Augustinus: Vbi literarum sacrarũ auctores intelligo, non solũ nihil eis sapiētius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt, quod illi loquuntur, simul intelligere non aliter eos loqui debuisse. Sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis aetatem iuuenilem decet, est quæ senile, nec iam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentis: ita est quædam, quæ viros summa auctoritate dignissimos, planèque diuinos decet. Hac illi

ep. 22. de custodia virgi. ad Eust. post med.

Rabanus.

Tom. 3. lib. 22. de doct. Chr. c. 41. in fine.

Aug. tom. 2. post. 3. non procul à fin. Isid. Etym. lib. 2. c. 24.

Cassiod. in psal. 95. 144. in fine.

Idè in prol. paulo post med.

Eccles. 19. c.

Athor. 7. g. Tom. 3. epist. 103. ad Paulinum. Cassiod. d. in lib. c. 6.

In Hexæ meron hom. 3. post med.

Sap. 7. d.

To 3. lib. 4. de doctrina Christi. c. 6.

Ezech. 18. a. f.

Exod. 20. a.

Damasc. lib. de heret. Aug. tom. 6. lib. 14. p. 107. Et cod. tom. lib. 1. per tot. Eccles. 24. c. Sap. 6. a. Rom. 7. c.

Orig. l. Numeror. c. 27.

Isid. lib. 5. in princ. Ibid. c. 29. in fine.

Lib. 5. c. 1.

Diffin. 10. c. Lege Imperatorum. Dist. 12. c. Non licet. 1. Cor. 1. c.

Leuit. 5. Ibid. 14.

Tom. 1. lib. 3. confess. c. 5.

Hier. tom. 1.

locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa. *Et paulo infra*: Possent quidem, si vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiæ, de quibus instantur isti, qui linguam suam auctorum nostrorum linguæ non magnitudine, sed rumore præponunt, in literis diuinis ostendere.

Tertium genus maculæ, quod in sacra scripturam impingunt, est inhonestas, secundum quod patet per Augustinum. Dicebat enim Faustus, quod Hebræorum scriptores tanquam lepram aut scabiem, abominanda, & turpissima præcepta, scilicet verbis Dei, commiscebant in legem. Et est erroris huius occasio, quod tam de corporalibus immunditiis, quam spiritualibus, mentio fit in lege diuina. Hunc errorē tangit Radulphus, nobilis expositor super Leuiticum, ubi de prædictis immunditiis diffuse tractatur, sic inquit: Multi, cum in scripturis talia reperiunt, abominantur, auertunt auditum: & pene, si audiant, legem diuinam, quod in ea, talia scripta sint, reprehendere nituntur. Contra quos

idem alibi inuehitur: Nos temeraria præsumptione arguimus lucem, quæ nos ipsos nobis ostendit: arguimus verbum DEI, quod sine suo vitio vitia nostra reprehendit. Quid agis humana superbia? tantæ sunt fordes tuæ, in has facies deuoluta es, ut sermo DEI, qui curam tui suscepit, non aliter tibi subuenire possit, nisi in stercore tua quodammodo manus mitteret, & ut tibi fordes detrahat, si dici fas est, ipse contraheret. Sicut tamen radius solis incontaminatus cloacas penetrat: sic stylus Spiritus sancti attingit ubique; propter sui mundiciam, & nihil inquinatum incurrat in illum. *Et subdit*: Scriptura sacra quasi tibi potio temperata est. Si eius amaritudo palatum tuum contristat, quid ænefas medicum? *Et paulo post*: DEVS enim magnus medicus, magnum suscepit ægrotum, vniuersum genus humanum. Huic languido, quia diuersi sunt mores, variæ ægritudines, varias etiam in verbo suo temperauit confectiones. Quod non prodest tibi, prodest alteri. Neque enim tuum tantummodo in Scriptura sacra agitur negotium. Omnium est tibi salus reposita. Si igitur sentis te talem non esse, qualem scriptura describit, gratias age DEO, qui à talibus te seruauit. Aliis tamen adhuc languentibus, ne velis subtrahi medicinam. Omnia ergo, quæ in volumine legis inuenis, comede, secundum quod in Ezechiele scriptum est. Nil ducas spernendum, nil æstimes abiiciendum. Ex hoc enim, quod sacra scriptura detestando narrat enormia, non solum non vituperari, verum etiam extolli meretur, secundum Augustinum, qui de speculo, & luce idem ponit ad exemplum, sic dicens: Peccatum Lot, cui perhibitum est, antequam peccaret, iustitiæ testimonium: non modo non decolorat diuinitatem DEI, vel scripturæ illius veritatem, verum etiam laudandum, diligendumque commendat, quod tanquam speculi fidelis nitor adnotarum sibi personarum, non solum, quæ pulchra, atque integra, sed etiam, quæ deformia sint, atque vitiosa, indicat. *Et mox*: Nunquid cuiusquam membra distorta deprauant lucem, quæ cuncta demonstrat? sic nec cuiuspiam malefacta, malam scripturam faciunt, qua prodente, legentibus innotescunt. Veruntamen non semper, cum turpium facit mentionem, verbis vitur manifeste turpibus: sed iuxta periphrasim loqui consuevit, quæ figura, circuitu, & circum locutione verborum foeditatem euitat, secundum Isidorum. Vnde & Rabanus sic ait: Loquela Hebræa vocata fuit loquela sanctitatis: illud autem non putes, quod fuerit, propter electionem nostram, sed recte vocatum fuit hoc linguagium. In ipso namque non inuenies nomen vnū proprium fornicationis, nec inuenies nomen impositum alicui membro, quod turpe est, nominare: sed loquitur de eis per verba transumpta, & accommodata. Merito ergo vocatur lex disciplinæ in Ecclesiastico: ac sanctissima, & grauissima in Machabæis.

Tertius error circa modum procedendi, destruitur à Cassiodoro super Psalmos in principio: Scriptura multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus

lucida, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans. Hæc proprie relucet in scriptura, & ab aliis sanctis usurpatur, ut cunctis appareat prius ad exprimendam veritatem, iustis mentibus datum, quod postea gentiles humanæ sapientiæ aptandū putauerunt. Vnde Isidorus dicit, quod Apostolus sæpe proponit, assumit, confirmat, atque concludit. Sed, præter illum modum tractandi scientialem, habet scriptura modum sibi proprium, quem beatus Gregorius eleganter describit, sic inquit: Quamuis omnem scientiam atque doctrinam scriptura sacra absque vlla comparatione transcendat, ut taceam, quod vera prædicat, quod ad cœlestem patriam vocat, quod à terrenis desiderijs ad superna amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obscurioribus exercet fortes, & paruulis humili sermone blâditur: quod sic clausa, ut paucisci debeat, nec sic aperta, ut vilescat: quod vsu fastidiū tollit, quod legentis animū humilibus verbis adiunat, sublimibus sensibus leuat: quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod à rudibus lectoribus semper quasi vetus recognoscitur, & tamē doctis semper noua reperitur. Vt ergo de rerū pondere taceam, scientias tamē omnes atque doctrinas, ipso etiam locutionis suæ more transcendit, quia vno eodemque sermone, dum narrat textum, prodit mysterium, & sic scit præterita dicere, ut eo ipso nouerit futura prædicare. Propterea dicit Augustinus, quod sacra scriptura sic loquitur, ut altitudine sua superbos irideat, profunditate atterat terreat veritate magnos pascat, affabilitate paruulos nutriet.

Quartus defectus, quem errantes in scripturam solent impingere, est superfluitas. Dicunt enim, quod genealogias superfluas texit, & historias productas ponit, & multa inutiliter repetit. Hunc errorum tangit, & reprobat Rabanus, dicens: Verba quædam de arcanistegis sunt, in quibus errauerunt multi. Hæc autem sunt historiae, & narrationes, quæ repetuntur in lege, & memoratio generationum filiorum Noe. *Et subiungit in fine capituli*: Sed scito cuiuscumque rei rationem non aduertis in lege, res illa causam habet fortem, secundum quod dixerunt sapientes, non est aliquid frustra in nobis, id est in sapientia tradita nobis, quod si frustra est, ex nobis est, id est, ex defectu scientiæ nostræ. Nam iniustus sacra scriptura videtur iniusta, insipientibus stulta, obscœnis immunda, vanis superflua. Sic e contra, sapientibus videtur omnis sapientiæ contentiuæ. Propter quod Gregorius comparat eam manna. Quod vero aliena sit à scriptura superfluitas omnis, manifestū est testimonio Saluatoris, cum dicit: Amen quippe dico vobis, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant, &c. Non solum ergo minima litera iota superfluit, sed nec litera minor apex, qui literarum ambiguitatem distinguit: quanto magis nulla scripturæ sacre syllaba, vel dictio, vel sententia superfluere potest. Propter quod de libris illis, qui maximè videntur narrare superflua, dicit Hieronymus: In Leuitico singula sacrificia, imo singulæ syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cœlestia sacramenta. Numeri vero nonne totius Arithmeticæ mysteria continent? Liber Paralipomenon tantus est, quod sine eo scientiam scripturarum si quis voluerit sibi arrogare, seipsum irideat. Per singula quoque nomina, iuncturasque verborum, & prætermisæ in libris Regum narratur historiae, & innumerabiles explicantur Euangelij quæstiones. Vnde Cassiodorus: In scripturis sanctis nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur. Et merito quia quanto notitia rerum salutarium plus discitur, tanto amplius credentibus atque operantibus æterna vita præstatur. Præterita sine falsitate describuntur. Præsentia, plusquam videantur, ostenduntur. Futura, quasi perfecta, narrantur. Vbique in eis veritas regnat, vbique diuina virtus irradiat, vbique panduntur humano generi profutura.

Comipa

To. 6. lib. 22.
cap. 2. contra
Faust.

Rad. Flau.
in Leuit. lib.
13. c. 4. prope
finem.

In Leuit. lib.
14. c. 6. prope
med.

Ezech. 3. a

Tom. 6. lib. 2.
c. 60. 61. con-
tra Faust.

Etyml. 1. c.
20. de Tropia

Rabanus.

Eccles. 45. a
2. Mach.
cap. 6. f.
Cassiod. in
Ps. c. 15. pro.

Etyml. lib. 2.
c. 9.

Lib. 20. Mo-
ral. c. 1.

In Gen lib. 5.
c. 3. in fin.

In Gen. c. 171
181.

Lib. 6. Mo-
ral. c. 9.
Matth. 5. c.

Tom. 3. epist.
ad Paulinū
103. circa
med.

Cassiod. de
diu. sect. c. 16

Scriptura
sacræ com-
paratio.

Comparatur ergo scripturarum sacrarū origo rebus eminentissimis, propter altitudinem dignitatis. Est enim eius inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inuolabilem. Comparatur scripturarum sacrarum materiæ rebus affluentissimis, propter plenitudinem bonitatis. Est enim eius inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem. Comparatur scripturarum sacrarum forma, siue modus agendi, rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis. Est enim eius infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem. Comparatur scripturarum sacrarum forma, quæ est modus loquendi, rebus speciosissimis, propter pulchritudinem honestatis. Est enim eius incontaminabilis pulchritudo, propter charitatem inobfusabilem. Comparatur scripturarum sacrarum finis rebus efficacissimis, propter magnitudinem virtutis. Est enim eius impretriabilis valetudo, propter fructum inestimabilem. Et ex vtraque parte fluminis lignum vitæ, &c. Comparatur scripturarum sacrarum finis extrinsecus rebus communissimis, propter amplitudinem charitatis. Est enim communissima habitudo, propter communicationem interminabilem. Notatur autem mirabilis vtilitas, tam in fructu ligni vitæ, quam etiam in numero fructuum. Lignum illud, ex vtraque fluminis parte plantatum, CHRISTVS est, qui est finis noui, & veteris testamenti; quia finis legis CHRISTVS est ad iustitiam omni credenti. Lignum vitæ legitur plantatum in medio paradisi, in principio Canonis.

Apo. 22. a

Rom. 10. a

Gen. 2. a

Christus
medium se-
ptiforme.

CHRISTVS autem fuit medium septiforme. Medium essentia, quod est de consideratione Metaphysici: medium natura, quod est de consideratione Physici: medium distantia, quod est de consideratione Mathematici: medium doctrina, quod est de consideratione Dialectici: medium modestia, quod est de consideratione Ethici: medium iustitia, quod est de consideratione Politici: medium concordia, quod est de consideratione Theologi. Medium essentia, est CHRISTVS origine primarium: medium natura, virtuali connexionem perualidum: medium distantia, centrali infinitate profundum: medium doctrina, rationabili manifestatione clarissimum: medium modestia, discreta electione præcipuum: medium iustitia, iudiciali seueritate præcellum: medium concordia, perfecta conciliatione pacatum.

Christus
quomodo
medium se-
ptiforme.

Primum medium essentia, est Christus æterna generatione: medium natura, in Incarnatione: medium distantia, in Passione: medium doctrina, in Resurrectione: medium modestia, in Ascensione: medium iustitia, in Iudicij examine: medium concordia, in sempiterna Beatitudine. De isto ligno benedicto, domino IESU CHRISTO, est tota scriptura sub ratione medijs septiformis. Nam de Deo, seu verbo incarnando, est vetus testamentum: de Deo incarnato, totum nouum testamentum, ita quod in veteri testamento verbum DEI erat medium naturarum vniendarum, scilicet diuinæ & humanæ: In nouo, & medium naturarum iam vnitarum. Sed quoniam in vnoquoque prius quod carnale est, deinde quod spirituale: ideo vetus testamentum præmittitur. Verbum DEI in veteri testamento humanandum præfigurabatur, præmonstrabatur, promittebatur, prædocebatur, & prophetabatur. Prælagiebatur figuris, præmonstrabatur exemplis, promittebatur patribus, prædocebatur sapientialibus documentis, prophetabatur oraculis. Idcirco vetus testamentum quadripartitum est, in libros legales, historiales, vel exemplares, prophetales, sapientiales. Præfigurabatur autem Verbum DEI incarnandum, seu humanandum in legalibus figuris remotis, remotioribus, remotissimis. In Genesi quidem figuris remotissimis prælagiebatur, ortus, occasus, triumpus, cultus. Ortus in ligno vitæ plantato in medio paradisi, id est, verbo DEI diuinæ & humanæ naturis inserto, in medio militantis Ecclesiæ secundum Glossam. Occasus passionis in Abel: triumpus resurrectionis in Noe: cultus pietatis in Abraham. Augustinus in quodam sermone: Adam dixit illud verbū

Veteris Te-
stamenti di-
uisio.

Serm. 13.
Lum. Eccl.
Centiloq.
c. 32.
Breuil c. 2.
Gen. 2. b

Gen. 4. b
Gen. 6.
Gen. 22.

A post soporem: Benedicta filia tu à Domino. In Exodo vero figuris remotioribus præfigurabatur verbum humanandum nasciturum, in Moyse natum occultandum propter Pharaonem (sic Christus propter Herodem) reuelandum, ad populi captiuitati liberationem populi captiuantis interemptionem, liberati instructionem per legem, vt exercitatus in lege veteti, assuesceret ad legem Euangelij. Varietas sacrificiorum libri Leuitici secundum Origenem vnum verum sacrificium, offerendum in fine temporum præmonstrabat, scilicet CHRISTVM, qui est sacerdos, & hostia. Liber vero Numerorum, ordinem, & connexionem membrorum Corporis Christi mystici subtilitate mirabili præfigurabat, & ordinem Ecclesiasticæ Hierarchiæ proficiscentis in via, & peruenientis ad patriam. In Deuteronomio, quod est denua legis repetitio, ad memoriam reducuntur beneficia Dei omnipotentis, vt altius infigatur memoria incarnationis Verbi, quæ est beneficium beneficiorum, vbi de semine Iudæ prophetam suscitandum commemorat, sicut Iacob in suis benedictionibus commemorat. Iosue Christum, & re præsignat, & nomine, præcipue quantum ad distributionem terræ, quam funiculo distributionis distributurus est CHRISTVS, qui constitutus est à Deo iudex viuorum, & mortuorum. Multitudo iudicum sibi inuicem succedentium, vnum verum iudicem prælagiebatur CHRISTVS, potissime quantum ad triumphum resurrectionis. Nam Samson maximus iudicum, primo clausus, & obsessus à Philistæis, qui nocte media victis hostibus, portas confregit, figurat Christum, qui nocte media, cum descendisset in infernum, liberatis patribus, portas inferni confregit; cuius etiam incontaminata mater & virgo, significabatur in vellere Gedeonis.

Copula maritalis Booz Israelitæ, & Ruth alienigenæ, signat coniunctionem CHRISTI & Ecclesiæ, de gentibus, quam discalceatus ille contempserat. Liber Regum illum significat, in cuius femore scriptum erat: Rex regum, & dominus dominantium. Qui cum sit Rex & Sacerdos, in primo libro præsignatur, vt euacuaturus sacerdotium legale in depositione, seu extinctione Heli, & substituturus sacerdotium nouum in substitutione Samuelis, qui non fuit de stirpe Aaron, translaturus etiam regnum ab Israël in reprobatione Saulis, & confirmatione Dauid. In libro secundo promittitur Christus de semine Dauidico nasciturus. In tertio libro in figura pacifici Salomonis, præfiguratur CHRISTVS, qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: cuius etiam corporis mystici typus, fuit materiale Templum Salomonis. In quarto libro Regum præfiguratur Christus, vt euacuaturus omnem gentilitatis ritum, in interemptione pseudoprophetarum per Eliam, & vt suscitaturus mortuos in Elisæo: vt cõfecturus Eucharistiæ sacramentum in pane subcinericio: vt ascensurus in cælum in translatione Eliæ in curru igneo. In libro Paralipomenon, in confirmationem repetitur in primo translatio sacerdotij: In secundo translatio regni. Liber Esdræ & Nehemiæ CHRISTVM præfigurant, quantum ad feruorem zeli, quo CHRISTVS inardescerat ad reedificationem templi veri, quod sumus nos. In libro Iob præmonstrabatur CHRISTVS, vt exemplat summam patientiæ; in Tobia, vt exemplat summam modestiæ; in Iudith, vt exemplat summam pudicitia; in Esther, vt exemplat summam clementiæ; in Machabæis, summam constantiæ. Libri sapientiales CHRISTVM redolent, vt doctorem vniuersalẽ, sicut liber Ecclesiasticus: Vt doctorem specialem ad virtutis initiationem, in Proverbijs: Ad contemptum vanitatis, in Ecclesiaste: Ad gustum suauitatis, & exemplum charitatis, in Canticis: Ad speculamina veritatis, in Sapientia. In Prophetis CHRISTVS prænunciabatur, & postulabatur. Postulabatur quidem, per orationis instantiam in prophetia Psalmi Dauid. Prænunciabat Isaias incarnationis mysterium. Hieremias, appropriatè loquendo, passionis remedium. Ezechiel resurrectionis trophæum. Daniel retributio-

Gen. 2.
Iudith. 13. d

Exod. 2.
Matth. 20

In cap. 3. Leu.
uit. hom. 3.

Gen. 49. b

Psal. 77. f
A. 10. g

Iudith. 16. a

Iud. 6. g

Ruth. 4. c

Apo. 19. a

1. Reg. 4. d

2. Reg. 7. b
3. Reg. 2. c

4. Reg. 1. e. b
4. f. c. 13. d
3. Reg. 17. b
5. 19. a

4. Reg. 2. b

5. Cor. 3. d

nis iudicium. Duodecim Prophetæ, in angustia A
vnius voluminis coarctati CHRISTVM præfagierunt;
sicut ipsum duodecim Apostoli prædicauerunt, vt
numerus testium esset non tantum sufficiens, sed
abundans.

Noui testa-
menti diui-
sio.

Psal. 18. a

Nouum testamentum, quia continetur in veteri,
sicut rota in rota (nihil enim est aliud nouum testa-
mentum, quam vetus spiritualiter expositum;) diui-
ditur conformiter veteri testamento. Continet enim,
seu agit de Verbo Incarnato CHRISTO, qui est gigas
geminæ substantiæ, quantum ad naturam: geminæ
potentiæ, quantum ad efficaciam, seu officium, sci-
licet DEVS, Homo, Rex, Sacerdos. Primum est
Euangelium secundum Mathæum, in quo agitur de
Verbi incarnati humanitate. Secundum est Euange-
lium secundum Marcum, in quo agitur de eius regia

poreitate. Tertium secundum Lucam, in quo agitur
de eius sacerdotali dignitate. Quartum secundum
Ioannem, in quo de eius Deitate. De CHRISTO
autem, quoad iudicij distinctionem, & sempiternam
beatificationem, agitur in Apocalypsi, qui est liber
propheticus. De CHRISTO, quantum ad corporis
sui mystici tribulationem, in Actibus. Quantum ad
corporis mystici totius eruditionem vniuersalem, in
canonicis Epistolis. Quantum ad corporis mystici
membrorum eruditionem specialem, in Epistolis Pau-
li. Sunt libri noui testamenti, si partales epistolæ nu-
merentur in solidum, libri 27. qui numerus est secun-
dus cubicus, ter, tria, ter. Aliter sunt octo. Et quanto
amor est perfectior timore, & paucitas amabilior mul-
titudine, tanto nouum testamentum perfectius, &
amabilius veteri testamento.

Librorum
noui testa-
menti nu-
merus.

F I N I S.

ARGVMENTVM SEQVENTIS TRACTATVS,

In Hexaëmeron.

GENESIM sanctus Bonauentura exponere aggressus, caput illius primum, quo opus sex
dierum à Mose narratur, eamque ob rem Hexaëmeron græcè appellatur, scholastico dicen-
di genere explicat tribus & viginti sermonibus, quos luminaria Ecclesia, illuminatione sue,
seu visiones quinque appellat. Et vero is, vt ad tam præclaram expositionem aditum sibi
iustrem faceret, primis tribus sermonibus, quorum initium facit ab iis verbis. In medio Ecclesia ape-
ruit os eius, tria docet, primum cui colloquenda, promendaque sint mysteria: deinde à quo, tanquam à
medio, dicendi initium sumi oporteat: tum vero, vbi finis dicendi sit terminandus: demum post multa
de dono sapientiæ & intellectus cum disseruerit, præcipue reliquis sermonibus viginti exponit illa Mosis
verba: Vidit Deus quod bonum esset. Quæ sane verba, quia tantum quinque sunt, vel potius quoniam
singulis diebus, excepto die secundo, repetita leguntur: ideo illuminationes, seu visiones quinque pro
ratione dierum ab eo nominantur. Loquuntur h quidem sermones de veritatis cognitione, de virtutibus,
earumque officiis, de sacræ scripturæ intelligentia, eius mysteriis, ac fructibus salutaribus, de Ecclesia
statu, & aliis summis, cælestibusque rebus. Sunt autem tropologicis sensibus crebri, mystica, scholasti-
caque Theologia arcanis referti, omnis doctrina splendore illustres, & quodam sententiarum quasi ar-
dore accensi, vsque adeo vt eorum auctorem facile agnoscamus Seraphicum Doctorem Bonauenturam
sanctissimum, qui docendo mouet, atque inflammat animos legentium.

S. BONA

S. BONAVENTURÆ
EPISCOPI, CARDINALIS,
ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI.

Liber inscriptus:

ILLUMINATIONES ECCLESIAE
IN HEXAEMERON.

SERMO I.

*Quo ostenditur, & cui loquendum sit, & à quo initium dicendi sumendum, nempe à CHRISTO
Domino, quod medium septiforme esse declaratur.*

IN medio Ecclesiae aperuit os eius, & impleuit eum Dominus spiritu sapientiae, & intellectus, &c. In verbis istis docet Sapiens prudentem, quibus debet sermonem depromere, vnde incipere, vbi terminare. Primo, quibus debet loqui, quia Ecclesiae. Non enim dandum est sanctum canibus, nec margaritae spargendae sunt inter porcos. Secundo, vbi debet incipere, quia à medio, quod est Christus: quod medium si negligatur, nihil habetur. Tertio, vbi terminare, quia in plenitudine seu adimplerione spiritus scientiae, & intellectus.

Sed primo loquendum est de nobis ipsis, & videndum, quales esse debemus. Si enim oculo infirmo exponatur radius, potius excacatur, quam illuminatur. Loquendum est ergo Ecclesiae, quae quidem est conuocatio rationalium. Synagoga autem est congregatio gregum, & hominum brutaliter viuentium. Ecclesiae loquendum est, quae quidem est vnio rationalium vniformiter, & concorditer vnitorum per concordem, & vniformem custodiam diuinæ legis: per vnionem, & concordem coherentiam diuinæ pacis: per vniformem, & concordem consonantiam diuinæ laudis. Hæc autem ordinata sunt, quia laus esse non potest, vbi non est pax: nec diuina pax, vbi non est observatio diuinæ legis. De cõcordi & vniformi custodia diuinæ legis, scribitur sic ad Timotheum: Hæc tibi scribo fili Timothee, vt scias, quomodo oporteat te conuersari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vitæ, columna, & firmamentum veritatis. Ecclesia dicitur columna, & firmamentum: & quia mentis illustratum, & quia virtutis stabilimentum: quia venientes ad eam illustrantur per fidem, & stabiliuntur per virtutis constantiam. Et hæc duo facit lex diuina. Vnde est columna filiorum Israël, per cuius motum apparent omnia, quomodo agendum, & quomodo quiescendum. In hoc enim omnes Ecclesiae concordant, vt custodiant legem Dei, vt olim totus populus motum nubis aspicebat. Qui ad hanc non aspicit semper, non est de vnitate Ecclesiae, vt si non eam intelligas: & si intelligas, & non sequaris. Iterum loquendum est Ecclesiae rationalium vnitorum per conformem, & concordem coherentiam diuinæ pacis. Vnde dicitur in Ecclesiastico: Filij sapientiae, Ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia, & dilectio. Ecclesia enim natio diligens se est. Dilectio enim nascitur ex legis impletione: Lex enim præcipit dilectionem, dicente Apostolo: Finis præcepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et alibi: Qui diligit proximum, legem impleuit. Et probatur per verbum Saluatoris, dicentis: In his vniuersa Lex pendet, & Prophetæ.

A Oportet ergo, vt legis observatores sint amatores, dicente Ioanne: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et Apostolus: Non est Deus dissensionis, sed pacis. Item, loquendum est Ecclesiae rationalium vnitorum, per vniformem, & concordem consonantiam diuinæ laudis, vt in Psalmo: Apud te laus mea in Ecclesia magna. Sicut ex multitudine vocum vnitarum secundum quandam proportionem, & harmoniam dulcedo fit cantus; sic ex multorum affectione, harmonia spiritualis placens Deo altissimo, auctore Psalmographo: In Ecclesiis benedicite Deo, domino de fontibus Israël.

B Qui autem sunt observatores diuinæ legis, sunt amatores diuinæ pacis, & persolutores diuinæ laudis. His debet fieri sermo. Qui autem rapitur à gratia est extra Ecclesiam, & illi fieri sermo non debet. Rapitur autem spiritus carnalitatis, & cupiditatis, contra primum. Hi duo spiritus auertunt hominem à lege DEI, & excacant duos oculos mentis. Lex enim DEI præcipit bonum commune, & bonum spirituale, & retrahit ab amore scædo, qui est carnalitatis: & ab amore priuato, qui est cupiditatis. Lex quippe odiosa est, & carnali, & cupido: nec vterque vnquam audire vult. Sunt enim sicut canis, & porcus. Canis semper cupidus, & nunquam communicare volens: porcus autem in loco semper esse vult immundo. Item contra coherentiam pacis, spiritus malignitatis & crudelitatis, inuidus & iracundus. Et hi duo totum peruertunt. Inuidus omnem bonum conuertit in malum. Iracundus omnem malum in bonum, etiam ipsam redditionem mali reputat bonum. Et ideo dicit Isaias: Ponunt tenebras lucem, vel lucem tenebras. Vnde non sunt idonei ad audiendum legem DEI. Alterum contra consonantiam diuinæ laudis spiritus præsumptionis, & curiositatis, ita quod præsumptuosus DEVM non magnificat, sed se latdat. Curiosus autem deuotionem non habet. Vnde multi sunt tales, qui vacui sunt laude, & deuotione, & si habeant splendoris scientiarum. Faciunt enim tales more vesparum, quæ non habent fauam mellis, sicut epes, quæ mellificant. Talibus enim iam dictis non est faciendus sermo, quia sunt domus exasperans. Et aliquando propter indispositionem auditorum, facit dominus linguam adharere doctorum palato. Sed loquendum est, vt fratribus: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo te; & vt vitis spiritualibus, vt à sapientia mundana trahantur ad sapientiam Christianam. Præcessit enim impugnatio vitæ CHRISTI in moribus, per malos Theologos, & doctrinæ Christi, per falsas opiniones, & per argumenta Aristotelis. Non enim redeundum est in Ægyptum, per desiderium vilium ciborum, aliorum, portorum, pepo-

Ioann. 13. d

1. Cor. 14. f

Psal. 21. e

Psal. 67. f

Isa. 8. e

Psal. 77. n

Psal. 136. b

Psal. 21. e

Num. 11. b

num

num, & dimittendus eibus cœlestis. Et sic patet primū.

Circa secundum nota, quod incipiendum est à medio, quod est Christus. Ipse est enim mediator Dei, & hominum, tenens medium in omnibus. Vnde à Christo incipiendum est, vt veniatur ad sapiētiam Christianam. Cuius probatio est: quia nemo nouit filium nisi pater: neq; patrem quis nouit nisi filius, &c. Sicut ergo species ducit in cognitionem obiecti, ita verbum, seu filius, qui est species patris, ducit in patris cognitionē. Vnde signantissimè dicebat Philippus; Ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Alia ratio est, quia ab illo incipiendū est, à quo duo maximi inceperunt, Moyses diuinæ sapiētiae inchoator, Ioannes diuinæ sapiētiae terminator. Moyses dixit: In principio creauit Deus cœlum, & terram, id est, in filio secundum Augustinū. Ioannes vero intonuit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt. Si ergo ad notitiam Creatoris perueniri non potest, nisi per id, quod factū est: necesse est, vt ante omnia verbum verax præcedat te. Tertia ratio est, quia in Christo sunt omnes thesauri sapiētiae, & sciētiae Dei absconditi. Ergo Christus est mediū omnium scientiarum. Est autē septiforme mediū, essentiæ, quod est Metaphysicū, & æternali originatione primarium: nature, quod est physicū, & est virtuali diffusionē perualidū: distantiae, quod est mathematicū, & est centrali profusione profundū: doctrinæ, quod est logicū, & est rationabili manifestatione præclarum: modestiæ, quod est ethicum, & est morali electione præcipuum: iustitiæ, quod est politicum, & est iudiciali examinatione præcellsum: cōcordiæ, quod est Theologicum, & est vtili conciliatione pacatum. Mediū essentiæ fuit CHRISTVS in æterna generatione: mediū naturæ fuit CHRISTVS in incarnatione: mediū distantiae fuit CHRISTVS in passione: mediū doctrinæ fuit CHRISTVS in resurrectione: mediū modestiæ fuit CHRISTVS in ascensione: mediū iustitiæ, erit Christus in futuro examine: mediū cōcordiæ, erit Christus in sempiterna beatificatione. Primum ergo mediū est essentiæ, æternali generatione primarium. Esse autem, conuenit primo enti, secundum rationem triformem. Habet enim primum ens esse ex se ipso, quod est in ratione principij originantis: Pater est huiusmodi. Habet esse secundū se ipsum, quod est in ratione mediij exemplantis, Verbum est huiusmodi. Habet etiam esse propter se ipsum, quod est in ratione termini quietantis, Spiritus sanctus est huiusmodi. Hunc trifarium modum essendi tãgit Apostolus, cum dicit: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Hæ tres personæ æqualissimæ nobilitatis sunt; quia æquæ nobilitatis est Spiritui sancto personas terminare, sicut in Patre personas originare, & in Filio omnia præsentare. Licet autem metaphysicus ex consideratione principiorum substantiæ particularis, & creatæ ad essentiā vniuersalem, & increatæ assurgat, vt habet rationē principij summi, & finis vltimi, nō tamen in ratione Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Metaphysica enim assurgit ad illud esse cōsiderandum in ratione principij omnia originantis. Et in hoc conuenit cum physico, qui origines rerum cōsiderat. Assurgit etiam ad æternum ens considerandū, ratione vltimi finis. Et in hoc conuenit cum morali, siue ethico, qui reducit omnia in vnum finem, siue vñ summum bonum, considerando felicitatem practicā, seu speculatiuam, & sic considerat felicitatem, sicut finem vltimum, licet veram felicitatem nō nouerit. Sed in quantum Metaphysicus considerat primum ens, in ratione omnia exēplantis, cum nullo communicat, & est verus Metaphysicus. Pater enim ab æterno dixit se, & dicendo se, genuit speciē simillimā sibi. Et hæc species est expressa à patre, & expressiua totius paternæ scientiæ & potentiæ. Istud est medium, in quo relucēt omnia, species, forma, exēplar, verbum, imago, similitudo, ars, alijs. Ars plena omnium rationum viuentium,

A dicit Augustinus. Istud est medium, quod est veritas, liber lucis illius, quæ veritas dicitur secundum Augustinum. Vnde CHRISTVS habens cathedram in cœlo, docet interius in animo. Nec aliquo modo aliqua veritas sciri potest, nisi per insplendentiam æternæ veritatis. Huius quidē prima ratio est, quia eadem sunt principia essendi, & cognoscendi. Secunda ratio est, quia scibile est æternum secundum Philosophum, & nihil scitur, nisi immutabile. Necesse est ergo, vt sciatur per veritatem immutabilem, inconcussam, & incoangustatam. Istud est medium personarum necessario, quia si persona est, quæ producit, & non producit, & persona, quæ producit, & non producit, necessaria est persona, quæ producit, & producit. Hæc est ergo veritas sola mente perceptibilis, in qua addiscunt Angeli, Prophetæ, Philosophi, quæ vera dicunt de isto medio. De isto medio legitur in Genesi: Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauē, lignum etiam vitæ in medio paradisi. Docet Augustinus, quod de omnibus productis dictum est, fiet, factum est, fecit, præterquam de luce. Ratio autem est, quia primo producta sunt ab æterno, in arte æterna: secundo in creatura intellectuali: tertio in mundo sensibili. Hoc est contra errores gentilium, qui credunt mundum productum ab æterno. Quia enim mentes nostræ cognatæ sunt æternis luminibus putant, vt sicut res productæ sunt in arte æterna, ab æterno, sic etiam ab æterno creatæ sunt in mundo isto. Et sicut mundus ab æterno scriptus est in arte æterna, sic descriptum putant in materia. Intelligitur autem præassignata auctoritas de paradiso terrestri, de intellectu Angelico, de intellectu humano, de intellectu diuino. Paternus enim intellectus dicendo se, genuit verbum omnium expressiuum, quod est simile sibi, imo similitudo sua.

Quod quidem exprimit ipsum patrem, & res, quæ per ipsum factæ sunt, & fiendæ, & factibiles: & est principaliter ductiuum ad patris vnitatem fontem, issimam. Et secundum hoc, si ius Dei est lignum vitæ, plantatum in medio paradisi. Quia per hoc medium redimus, & viuificamur in fonte vitæ. Si vero curiositate temeraria, trinitatē immensam secundum rerum naturalium experientiam, metiamur, si altiora nobis quæsierimus, si scrutemur maiestatem, opprimemur à gloria. Tunc gustamus de ligno vetito, ligno scilicet scientiæ boni & mali. Hoc modo gustauit Lucifer de vetito. Si enim Lucifer contemplado illam veritatem, de notitia creaturæ, reductus fuisset ad patris vnitatē, fecisset de vespere mane diei, & gustasset de ligno vitæ. Sed quia cecidit in delectationem, & appetitum excellentiæ, fecit de mane vespere. Simili modo, Adam misit manum ad lignum scientiæ, & amisit lignum vitæ. Verbum Dei est medium faciens scire, quia est veritas per essentiā, & est lignum vitæ. Veritates autem vanissimæ, interdum sunt occasiones mortis, quando impellunt hominem in amorem pulchritudinis creaturæ. Væ eis, qui nutus tuos pro te amant, & oberrant in vestigijs tuis, ait Augustinus. Prima veritas, quæ est verbum Dei, est finalissimum, & formalissimum cognitionis obiectum, & est ratio ducens in cognitionem. Vnde Dominus dicit apud Ioannē: Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Et verus Metaphysicus dicit, Exiui à te domine, causa prima, & summa, & venio ad te causam summam, per te causam summam. Hæc est tota nostra Metaphysica, de emanatione, de exemplatione, de consummatione. Igitur radijs solis æterni illumineris, & reduceris ad summum, & eris verus Metaphysicus.

Secundum medium est medium naturæ, virtuali diffusionē perualidum, & istud est de consideratione Physici, qui considerat mobile, & generationem, secundum influentiam corporum cœlestium in elementa, & secundum ordinationē elementorum ad formam mixtionis, & secundum ordinem formæ mixtionis, ad for-

Aug. 10. 3. l. 6
de trib. c. 10.
ante med.

1. Post tex.
44.

Gen. 2. b

Aug. 1. 3. l. 2.
in Genesim
c. 8. Et 6. de
trin. c. 10.
Arist. 8. phy-
sicorum. tex.
1. & seq. Et
1. de calo tex.
101. & seq.

Gen. 2. b
Prou. 25. d

Genes. 3. b

Genes. 3. d

Aug. lib.
Confess.

Ioan. 16.

Physici cō-
sideratio.

nam

nam complexionis, & ordinem formæ complexionis ad animam vegetabilē, & ordinem animæ vegetabilis; ad sensibile, & ordinē animæ sensibilis, ad rationale, & ibi est finis: quia anima rationalis creata est in orizonte eternitatis & tēporis. Considerat autē physicus, duplex mediū, scilicet medium minoris mundi, & mediū maioris mundi. Medium maioris mundi, est sol: mediū minoris mundi, est cor. Sol est in medio Planetarum, & est maximæ diffusionis, exufflans, & porrigens radios ad omnem positionis differentiam. Secundum huius solis allationem in obliquo circulo, fiūt generationes, & regulat physicus generationē. Simili modo, cor est in medio animalis à quo est, & derivatur vniuersalis influētia, quicquid medici fabulētur, Nam spiritus vitalis, à corde diffunditur per arterias. Spiritus autem animalis à corde diffunditur per nervos, licet complementum recipiat in cerebro. Spiritus autem naturalis à corde diffunditur per venas, licet complementum recipiat in hepate. Tale mediū fuit Christus in incarnatione. De hoc naturę medio dicebat Ioannes: Medius vestrum stetit, quē vos nescitis. Et sequitur: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quē vidēris Spiritum sanctum descendentem, sicut columbā, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Scriptura quandoque dicit Christū mediū, quandoq; caput. Caput dicit, quia ab eo derivatur omnis sensus deuotionis, & omnis modus sanctę operationis, & fluunt ab eo omnia charismata gratiarum. Inluit autem Christus caput meritorie, secundum quod vnitum est membris per conformitatem naturę. Inluit etiam Christus effectiue, secundum quod Deus: Caput enim Christi, Deus. Similiter Christus caput, secundum quod Deus & homo. Diffundit ergo spiritum in membra Ecclesię sibi vnita, non separata. Vnde sicut in corpore physico non est diffusio à capite in mēbra, nisi sint vnita, sic in corpore mystico. Dicit etiam scriptura Christum medium. Est autem Christus medium, vt cor. Vnde dicebat Habacuc. In medio duum animalium cognosceris. Est etiam Christus medium, vt sol. Vnde secundum aliam translationem, dicitur in medio annorum. Totum enim tempus Ecclesię decurrit, secundū quod iste sol descendit per decem gradus in horologio Achaz. Christus ergo est in medio animalium, & quę præbāt, & quę sequebātur secundū septuaginta translationes.

Tertium medium est medium distantię, quod est centrali positione profundum. Et hoc medium est de consideratione Mathematici. Cuius quidem, licet prima consideratio sit circa mensuram terrę, vltima tamē eius consideratio sit circa motus corporum superiorum, quę habent disponere hæc inferiora secundum influentiam. Hoc medium distantię, fuit Christus in crucifixione. Vnde Propheta dicebat: Rex noster ante sæcula operatus est salutē in medio terrę. Terra enim spherica, infima, & modica est: Spherica, & infima, quia in centro: modica respectu circumferentię. Propter sphericitatem, infimitatem, modicitatem, recipit omnium corporum cęlestium influentias. Et inde accidit, quod fiunt mirabiles pullulationes terrę nascētium, mirabiles generationes corporum omometerorum. Sic fili⁹ Dei sphericus paupertate, in finis humilitate, modicus humanitate, limum nostrum suscipiēs, de humo factus, non solum venit ad superficiē terrę, sed in profundo centri, & in ventre ceti, in corde terrę salutem operatus est: quia per crucifixionē anima sua ad infernum descendit, & restaurauit cęlestium sedium vacationes. In hoc profundo medio salus est, quia recedens à medio humilitatis, damnatur. Vnde Christus dicebat: Ergo in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Et in Euangelio secundum Matthæum: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cęlorū. In medio nēpe humilitatis crucis, Christus salutē operatus est. Sed pro dolor! caligo subintrauit, quia Christiani locum extremum eligunt: & medium relinquunt. Quid est impugnatium salu-

tis humanę? nescire se metiri. Sed quid prodest homini, scire metiri alia, & nescire metiri seipsum? Si enim ait Bernardus, aliquantulū quis se plus, quam debet, exaltat, periculum est sibi: vt si quis intrans per portā, caput erigat, læditur: qui autem se inclinauerit, non læditur. Responsum fuit Antonio, quod solus humilis erat euasor laqueorū hostis antiqui. Sed quid est, quod humilitas non habetur, nec lumen sapientię? quia ignis non custoditur in medio cinerum, sed laterna nostra exponitur omni vento, & extinguitur lucerna. Ostētare statim volumus, si quid boni in nobis est. Sed mirabilis fuit diuina sapientia, quę per cinerem humilitatis operata est salutem. Medium cum amissum fuerit in circulo, reinuenitur per duas lineas se orthogonally intersecantes.

Quartum medium est, medium doctrinę, quod est rationali manifestatione præclarum, & est de consideratione Dialectici. Ad hoc ordinatur omnis sermo rationalis, vt per ipsum tanquam per medium exprimamus, quod est apud nos. Vnde Plato dicit, quod sermo datus est, vt fiant præsto mutuę volūtatis indicia. Igitur sermo ordinatur ad simplicem orationem. Oratio autem ordinatur ad argumentationem, secundum species suas: argumentatio ad syllogismum, ad persuadendum. Medium ergo per suam euentiam & conuenientiam cum extremis, compellit rationem ad assentiendum, vt quia prius extrema conueniebant inter se realiter, manifestę per virtutem mediū cum vtroq; extremo conuenientis, inter se conueniunt. Hoc medium fuit CHRISTVS in resurrectione, quam probauit multis argumentis. Est autem quoddam argumentum CHRISTI, quoddam argumentū diaboli. Argumentum diaboli est paralogismus destructiuus, ducens ad infernum. Argumentum CHRISTI, est syllogismus constructiuus, & reparatiuus. Hostis antiquus paralogizans primum hominem, supposuit quandam propositionem in corde eius, quasi per se notam, quę est: creatura rationalis debet appetere similitudinem creatoris, quia est creatoris imago. (Vnde in damnatis erit maxima pena, quia cū imago sit animę essentialis, talis appetitus erit essentialis in damnatis: appetitus inquam, explebilis habitu, inexplebilis potētia.) Minor propositio erat ista: Si comederis, assimilaberis. Ergo bonum est comedere de vitito, vt assimileris. Per istum paralogismum peccant omnes, quia dicit Dionysius: Nullus malum facit, ad malum aspiciens: fallitur autem homo, quia falsam similitudinem boni accipit, pro vera. Per istum paralogismū, hostis antiquus introduxit hominem in passibilitatem naturę, in necessitatem impotentię, in mortalitatem vitę. Contra argumentum Christi fuit saluatiuum & constructiuū salutis, & destructiuum damnationis. Hostis antiquus hominem dissimilauerat, quem assimilare promiserat. Necessē igitur fuit verbum Dei simile esse, vt hominē Deo assimilaret. Christus ergo habuit, in quantum Deus, cum Patre conformitatem naturę, æqualitatem potētię, immortalitatem vitę. In his ergo trib⁹ coniunctus fuit Patri. Necessē est ergo his trib⁹ oppositis coniungi homini. Assumpsit ergo verbum Dei passibilitatem naturę, necessitatem penurię, mortalitatem vitę. Prima tria habuit Verbum Dei per essentiā, tria assumpsit. Oportuit ergo, vt tria vincerentur à tribus. Sed vita per essentiā superari non potuit à morte, nec infinita potētia à penuria, nec immaterialis impassibilitas à passibilitate. Necessē ergo fuit, vt homo trāsiret à mortalitate in immortalitatem, à defectu in opulētiā, de passibilitate ad coronam. Maior propositio in argumento Christi fuit ab æterno: nam ab æterno fuit Verbum Dei conforme Patri in potētia, & natura. Assumpta vero fuit in cruce, videlicet penuria, passibilitas, & mors. Conclusio fuit in resurrectione. Iudæi credebant Christum confudisse, & sibi improperebant: Si filius Dei es, descende de Cruce. Christus vero dicebat: Sinite me penam assumere, & alteri

Bernardus Tom. 1. in Cantic. serm. 37. non procul à fine.

Plato in Timæo.

Diaboli argumentum.

Dion. de diuin. nom. c. 1. paulo post red. dem dicit Arist. lib. 2. nagnorum Moral. c. 7. x. opinione secretis. Christi argumentum

Mat. h. 27

Auer. 3. de anima. tex. com. 6.

Aug. lib. de hist. anim. c. 17. de par. anima l. 3. c. 4.

Ioan. 1. d

Christus est caput, & medium.

1. Cor. 11. a

Habacuc. 3. sec. lxx.

Psal. 73. a

Omometerum. Latine. eadem matre genitum. Ion. 2. b

Luc. 22. Matth. 18.

extremitati

extremitati veraciter copulari, scilicet pari & mori. Et tunc sequitur conclusio, scilicet impassibilitas passibilis: immortalitas mortalis: opulencia inops. Ista sunt argumenta, quibus Christus utebatur, per quadraginta dies apparens eis, dicens: Nonne hæc oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? De hoc medio dicit Ioannes: Cum esset sabbatum die illo stetit Iesus in medio discipulorum, & ait illis: Pax vobis. Duo ostendit Euangelista, scilicet gloriæ sublimitatem, eo quod impassibilis, & immortalis, clausis ianuis, intrauit tanquam DEVS. Post ostendit eis manus & latus, & confessionem extorsit à Thoma dicente: Dominus meus, & Deus meus. Vide processum mirabile. Primo intrat ut Deus, & hæc fuit propositio maior: deinde ostendit eis manus & latus, & hæc fuit assumpta minor: tertio conclusionem extorsit: Dominus meus, & DEVS meus, Nō sine causa signatur liber septem sigillis. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix David aperire librum, & solvere septem signacula eius. Ista sunt septē media in Christi resurrectione. Primum medium est reseratio sepulchri: & hæc significat apertionem libri. Secundum est remotio linteaminum, & signat reuelationem mysteriorum. Tertium, est testimonium Angelorum sedentium in dextera. Quartum est resurrectio Sanctorum, qui introierunt in sanctam ciuitatem. Quintū est terrificus pauor custodū. Sextum est malitiosa corruptio Iudæorum. Septimum continet in se denarium apparitionū. Hic debet esse logica nostra, & nostra ratiocinatio contra hostem antiquū, qui quotidie contra nos disputat. Sed nota, quod tota vis constituēda est in assumptione minoris: Sed nos nolumus crucifigi & pati, in quo consistebat minor propositio. Et tamen ad hoc tota nostra ratio ordinatur, vt assimilemur in hoc Deo. Hostis antiquus parum reputabat argumentum Christi, cum videbat eum patientem: sed in passione Christus illudit ei. Numquid illudes Leuiathan quasi aui, aut ligabis eum ancillis tuis? Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

Quintum medium est medium modestiæ, morali electione præcipuum. Modestiæ virtus est: virtus autē consistit in medio, tale medium considerat Ethicus. Medium modestiæ fuit Christus in ascensione, iuxta quod in Exodo scriptum est: Ingressus Moyses mediū nebulæ, fuit ibi quadraginta dieb. & quadraginta noctibus. Et hoc fuit Christus in ascensione, quando nubes suscepit eum ab oculis eorum. Conformiter Christianus debet ascendere de virtute in virtutē, non statuendo terminum virtutis, quia sic desineret esse virtuosus. Fundamētum autē virtutis fides est: fidē ponit us vt fundamentū, & vt mediū. Nam mediū est, vt recta ratio determinat, dicit Ethicus. Fides est stella matutina in medio nebulæ. Ad huius mediū nebulæ ascendit Moyses, id est, Christianus a sūptus de aquis baptismi, & intrat caliginē, quæ quidē caligo fides est, cum lumine & ænigmatē. Hoc fundamentum est, per quod fundatur in nobis Christus: per fidē proficit anima ad virtutes politicas, & hoc est ad radices mortis ascendere, vbi Moyses fecit duodecim holocausta, duodecim articulos significantia. Deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgatiuas, quasi ad medium montis. deinde per fidē proficit anima ad virtutes purgati iam animi, quasi ad supercilium mōtis, vbi aptus est homo ad contemplandas & exercēdas virtutes, quarum fontalis origo est sapientia. Est enim vapor omnipotentis Dei, & emanatio sincera: quantum ad munditiā, candor lucis æternæ, & speculum, quantū ad prudentiam: attingens à fine vsque ad finem fortiter, propter fortitudinem: disponens omnia, propter iustitiam. Nota tamen ad intelligentiā virtutum purgatoriarum, quod est quædam prudentia politica, quædam prudentia purgatoria, quædam prudentia purgati animi, quædam prudentia exemplaris. Prudentia politica est ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit, vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque

actibus tamquam arbitris prouidere. Hæc prudentia fuit in Ietro. Prudentia purgatoria est, mundum istum, & omnia, quæ in eo sunt, diuinorum contemplatione despiciere, omnemque animi cogitationem in sola diuina dirigere. Hæc prudentia fuit in Apostolis, vt in Matthæo dicitur: Estote prudētes, sicut serpētes. Prudentia purgati animi est diuina, non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc tanquā nihil aliud sit, intueri. Hæc prudentia fuit præcipue in Apostolo Paulo, & beato Francisco. Prudentia exemplaris, est ipsa mens diuina, ipsa sapientia increata, perpetua mundum ratione gubernans, terrarum, cœlique satrix.

Nota insuper, quod conformiter est accipere fortitudinem politicam, fortitudinem purgatoriam, fortitudinem purgati animi, fortitudinem exemplarē. Fortitudo politica est, animū supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter, vel prospera, vel aduersa. Hæc fortitudo fuit in Eleazaro Iene, & potissime in martyribus Christi. Fortitudo purgatoria est, non terreri animū à corpore, quodammodo ducti philosophiæ recedentem, nec altitudinem profectę ad superna conscensionis horrere. Hæc fortitudo fuit in Daniele propheta, & Ioanne Euangelista in Apocalypsi. Fortitudo purgati animi est, passiones per impassibilitatē ignorare, non vincere, vt nesciat irasci, cupiatque nihil. Hæc fortitudo fuit præcipue in Virgine gloriosa, & virginib; martiribusq; sacris Agnetę, Agatha, Lucia, Cæcilia, Catharina, Prisca, Christina. Fortitudo exemplaris est virtus infinita, quæ semper est eadem, nec aliquando mutatur. Inuenimus etiam temperantiam politicam, temperantiam purgatoriam, temperantiam purgati animi, temperantiam exemplarem. Temperantia politica est, nihil appetere poenitendū, in nullo moderationis legem cedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Hæc temperantia fuit in Ozia, qui continentię propositum tenuit in Iudaismo, corpusq; & animam tradere contentus pro perseverantia. Temperantia purgatoria est, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit, vt patet in Antonio, & Paulo primo Eremita. Temperantia purgati animi est, terrenas cupiditates, non solū reprimere, sed penitus obliuisci, id est, non sentire, vt patet in cōtemplatiuo fratre Egidio. Temperantia exemplaris est, quæ in seipia, perpetua intētionē, conuersa est. Et hæc est sola diuina. Simili modo est accipere iustitiā politicā, iustitiā purgati animi, iustitiā exemplarē. Iustitia politica est, seruare vnicuique quod suum est. Iustitia purgatoria est, ad vnā sibi huius propositi viam cōsentire vnusquisq; virtutis obsequiū. Iustitia purgati animi est, ita cum superna, & diuina mente sociari, vt seruet perpetuum cum ea fœdus imitando. Iustitia exemplaris est, quæ perenni lege, ac sempiterna operis sui continuatione non flectitur.

Sextum medium est medium iustitiæ, iudiciali recompensatione pulchrum, seu præcellsum. Hoc mediū considerat Politicus siue Iurista, vt fiat retributio secundum merita. Medium iustitiæ erit CHRISTVS in iudicio. Hæc iustitia totum vniuersum pulchrificat. Nam primo, iustitia, deformia facit pulchraformia. Secundo, iustitia deformia facit pulchraformiora. Tertio, iustitia, pulchraformiora facit pulchraformissima. Vnde secundū Augustinū: Lamentū damnatorum in inferno erit pulcherrimū carmen, propter decorem iustitiæ, ordinantis in culpa dedecus culpæ. De hoc iustitiæ medio prophetauit Ezechiel sic inquit: Vidi, & ecce ventus turbini veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, id est, de medio ignis. Et in medio eius similitudo quatuor animalium. Vide miram extremi examinis descriptionem, quantum ad qualitatem naturarum in iudicante, in electo ex auro diuinitatis, & humanitatis argento, comminationem terrificarum impressionum, per ventum, turbinem, &

nubem

Luc. 24. d

Ioan. 10. e.

Apoc. 5. b

Septem signacula quid significant.

Iob 40. d

Ioan. 12. e

Arist. lib. 1. c. 9. & Moralium Eudem. lib. 2. c. 3. 6.

Exod. 24.

Act. 1. b.

Arist. in locis supra citatis.

Exod. 24.

Sap. 8. a

Plotinus l. 2. de Virt. Enn. 1. & Macrob. lib. 1. in somnium Scipionis.

Exod. 18. c. d

Mat. 10. b

Prudentia S. S. Pauli, & Francisci.

2. Mac. 6.

Idem infra circa finem serm. 6.

2. Paralip. 26.

B. Egidius S. Francisci locus.

Idem infra circa finem serm. 6.

Idem ibid.

Ezech. 1. b

nem, & nubem: conflagrationem elementorum, per ignem inuoluentem: examinationem, & denudationem conscientiarum, per splendorem: confessionem assistentium per quatuor animalia. In quatuor enim animalibus, intelliguntur quatuor ordines assistentium: In leone ordo Martyrum: In boue, ordo Confessorum: In homine, ordo Virginum: & in aquila, ordo Doctorum, propter contemplationis acumen. Sic in iudicio fiet separatio puri ab impuro, agnorum ab hædis.

Septimum medium est medium concordie vniuersali conciliatione pacatum. De hoc medio agit Theologus, qui considerat, quod mundus creatus à Deo, sicut à principio reducitur in Deum sicut in finem. Licet enim agat Theologus de operibus conditionis principaliter, agit tamé de operibus recónciliationis. Agit ergo Theologus de salute animæ, quomodo inchoatur in fide, promouetur in virtutibus, cõsummatur in dotibus. De hoc medio scriptum est: Non esuriét, neque sitient amplius, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Vidit etiã Ioannes fluium in medio plateæ, procedentem à sede Dei, & agni. Agnus enim Dei deducet nos, vt videntes corpus, & animam, & diuinitatem, pasca inueniamus, siue ingrediendo, siue egrediédo. Hic scilicet agnus est super corpus, & animam, mediũ beatificans: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: procedens à sede Dei, & agni, scilicet Spiritus sancti. Et nullus defectus interior erit, quia non esurient, neque sitient, per defectum pabuli, per quem deficit vita. Neq; cadet super illos Sol, per extrinsecam perturbationem. Ista septem media sunt septem candelabra, in quorũ candelabrorum medio est Christus: Ista septem media sunt septem illustrationes sapietiales, scilicet metaphysica, &c. Ista septem media sunt septem oculi agni. Ista septem media sunt septem dies, quos fecit prima lux.

S E R M O I I

Quod in plenitudine sapientie sermo terminandus est.

IN medio Ecclesie apertit os eius, &c.] Hic incipit secunda collatio. Ostensum est supra: quibus debet Doctor sermonem depromere, ostensum est à quo medio debet incipere, ostendendum est modo, vbi debet Doctor sermonem terminare. Debet autem terminare sermonem in plenitudine sapientie. De sapientia autem nota quatuor; quis ortus, quæ porta, quæ domus, quæ forma. De duobus primis etiam dicitur in collationibus donorum, vbi habetur, quod sapientia est lux descendens à patre luminum, & radians in animam, facit eam Dei formem, & domum DEI. Illustrat enim intellectiuam, inflamat, vel lætificat affectiuam, & roborat operatiuam. Verum quia origo sapientie est à gratia, Apostolus ad gratiam hortatur, sic inquit: Hortamur vos, ne in vacuum gratiam DEI recipiatis. Dirigamus igitur sermonem ad Christum, dicentes: Diffusa est gratia in labiis tuis. Sicut enim ex præcedentibus & subsequens liquet, sermonem hunc Propheta dirigit ad Christum: antecederet enim dicitur: Speciosus forma præ filiis hominum. Consequenter annectitur: Sedes tua Deus in seculum sæculi. Verum quid est, quod in Ioanne scribitur: Lex per Moysen data est, gratia & veritas per IESVM CHRISTVM facta est. Ad salutem duo sunt necessaria: cognitio veritatis, hæc habetur per legem: exercitatio virtutis, hæc habetur per gratiam, quia virtus est bona qualitas mentis. Lex se habet ad gratiam dupliciter: quemadmodum virtus apprehensua ad motiuam: videt cælum, sine virtute alarum non potest pertingere ad cælum: & quemadmodum instrumentum ad virtutem operatiuam. Artifex habens instrumentum & non habens vim operatiuam, non agit. O Iudæe perfide, le-

gem habes in manu, nisi habeas vim motiuam, quæ est à gratia, non saluaberis per legem. Supplico, quod verba mea gratie deseruiant, & intentio mentis meæ si gratiam habeat, corroboretur in verbis. Vnde Apostolus dicit: Hortamur vos, &c. Apostolus in hoc breui verbo excitat ad diuinam gratiam suscipiendam: Recipiatis, inquit. Ad susceptam custodiendam: Ne in vacuum, inquit. Ad custoditã multiplicandam. Ait enim: Tempore, &c. Vt autem hæc exhortatio impleatur in nobis, tria sunt circa gratiam consideranda: quis sit gratie ortus: quis sit gratie vsus: quis sit gratie fructus. Si igitur consideremus ortum gratie, & eius originale principium, dico ex canonica Iacobi, ponens maiorem vniuersalem: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Minorem probandam sic assumo: Gratia est datum optimum, & donum perfectum. Concludo: Ergo gratia de sursum est, descendens à patre luminum. Sed per quam viam spargitur lux gratie, diuiditur æstus amoris super terram. Descendit gratia super mentes rationales, via triforimi, per verbum incarnatum, per verbum inspiratum, per verbum crucifixum.

Huius probatio est, quia secundum Iacobum: Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Quod autem per verbum incarnatum descendat in nos copia gratiarum, ostendit Ioannes sic inquit: Verbum caro factum est, *Et sequitur*: De plenitudine eius, omnes accepimus gratiã pro gratia. Et vidimus gloriam eius; gloriam quasi vnigeniti à patre plenum gratie. Certum est, quod originale gratie principium, quod Deus est, quando creauit hominem in statu innocentie, ad imaginem & similitudinem suam, creauit ipsum ita propinquum, quod homo per verbum in creaturã erat informabilis ad gratiã. Post lapsum vero, vsus est Deus via dignitatis condescensionis. Et per verbum incarnatum aptauit hominem ad gratiam. Verum, quia verbum carnem sumpsit in vtero Virginis gloriose, dictum est ei: Aue gratia plena, dominus tecum. Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire: Adeamus ergo cum fiducia ad thronũ gratie eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ecce occurrit nobis pater misericordiarum, cum gratia. Mater misericordiarum, cum gratia. Filius, qui est lux misericordiarum, cum gratia. Ergo prima origo gratie, in nobis fit per verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant verbum, & ignorant gratiam, Benedictus pater, Benedicta mater, Benedictus filius, Benedicti, qui hoc cognoscunt, Benedicta gratia, quæ est datum optimum, & donum perfectum.

Secundo, descendit gratia in nos per verbum crucifixum. Non enim tantummodo eramus inepti ad gratiam, propter ignorantiam diuinorum præceptorum, verum etiam, propter nostram infirmissimã impotentiam. Vt ergo saluberrimis vnguentis sanaretur languores nostri, descendit diuina gratia in nos per verbum crucifixũ. Vnde Isaias dicit: Vere dolores nostros ipse tulit, & lægones nostros ipse portauit. Et Apostolus scribit: deus, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia saluati sumus. Nã Christus de morte triumphauit per mortem, quia non potuit mors absorbere vitã, sed fons vitæ oborbuit mortem, Vnde Osee dicitur: Ero mors tua, ô mors: mors tua tuus ero, inferne. Et Apostolus dicit: Non abiicio gratiam dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Mortuus ergo Christus, vt mortuos suscitaret, & participes faceret vitæ gratiosæ. Ergo gratia influit in nos, per verbum crucifixum, de cuius latere exiit profudium gratiarum, habens vim sanatiuam: Ego quasi fluius Dorix, & sicut aquæ ductus exiui de paradiso.

Isa. 49. c. 29
Apo. 7. d
Ibid. 2. a
Psal. 45. a. b
Apo. 1. c
Ibid. 5. b
Zach. 3. d
Gen. 1.

Ecl. 15. b
Iac. 1. c
2. Cor. 6. a
Psal. 44. a
Ioan. 1. b
Saluti necessaria.

2. Cor. 6. a
Iac. 1. c
Iac. 1. c
Ioan. 1. b
Gen. 1. d
Iac. 1. c
Heb. 4. c
Iac. 1. c
Isa. 53. a
Ephes. 2. a
Osee. 13. d
Gal. 2. d
Ecl. 24. d

Tertio datur gratia per verbum inspiratum. Misit quidem Deus filium suum in carnem. Verum nisi credideris ipsum crucifixum, non consequeris gratiam. Vnde Apostolus dicit: Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrū regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nobis abunde per Iesū Christum Salvatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Spiritus sanctus qui est dator formarum, & distributor charismatum, amor est procedens a patre, & filio. Quidquid igitur agat pater, quidquid patiat filius, nõ proficit ad salutē sine Spiritu sancto. Secundo, Spiritus sanctus est nexus patris, & filij, nectens nos Patri, & Filio. Vnde Apostolus dicit: Gratia Domini nostri IESU CHRISTI, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen. Si igitur vis habere amorem paternalis principij, & amorem verbi prolati à principio, & amorē Spiritus sancti spirati a duobus vno principio, habe gratiam. Vnde igitur oritur gratia? Certè per verbum incarnatum, per verbum crucifixum, & per verbum inspiratum. Mobilis influentia, quæ à verbo incarnato habet originem. Custodi igitur temetipsum, & animā tuam sollicitè. Abiicitur gratia, quæ est vita animæ, de medio per peccatum. Peccatum est sponte introductum in thalamum animæ, pretiosum gratiæ thesaurum exhauriens. Cum quis per gratiam dignus effectus est vita æterna, efficitur per peccatum dignus morte æterna. Vnde Apostolus dicit: Irritam quis faciens legem Moyse, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quāto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? *Et sequitur: Rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostentui habentes. Pro toto vniuerso non deberet homo peccatum mortale committere, peremptiuum nobilissimæ vitæ: Voluit filius Dei tentari, vt doceret vias repulsiuas peccatorum. Vnde Ecclesiasticus dicit: Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te. Vidisti ergo, quis sit ortus gratiæ, vide quis sit vsus gratiæ. Vfus autem gratiæ est promotiuus in profectum meritoriarum operationū. Requiritur autem ad huiusmodi promotionem, quod vsus gratiæ sit fidelis respectu Domini, virilis in se, & liberalis in proximum.*

Debet igitur vsus gratiæ fidelis esse respectu Domini. Vnde Apostolus dicit: Cum placuit ei, qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suā, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus, cōtinuò non acquieui carni, & sanguini. Quando quæris aliquid præter Deum, quod non quæris propter Deū, non es fidelis Deo. Vnde Augustinus in libr. confessionum, ait: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. Ideo dicit Apostolus: Non acquieui carni, & sanguini, id est non quæsiui humanam gloriam, sed diuinam. Perspectiuū dicunt, quod si radius perpendicularis cadat super corpus tersum, & politum, necesse est, quod per eandem viam, & per eundem incessum reflectatur in suum principium; non sic de radio incidētia. Influxus gratiæ gratis datæ, est sicut radius incidētia. Influxus gratiæ gratum facientis, est sicut radius perpendicularis. Qui gratiam Dei suspicit, necesse est, vt Deo gratiam, & gloriam reddat. Origo fontium, & fluminum mare: origo virtutum, & scientiarum est Christus, ait Bernardus. Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant, inquit Ecclesiastes: Sicut fons non habet durationem, nisi habeat continuam coniunctionem cum sua origine, sic nec lux gratiæ potest vigere in anima, nisi per reuersionē in suum originale principium. Hanc reuersionem, & coniunctionem conseruat humilitas, & dissoluit superbia, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humi-

lis omnia bona attribuit suo originali principio. Superbus attribuit sibi. Humilis continuatur cum sua origine, superbus discontinuatur. Lucifer recedens à suo originali principio, tenebrifer factus est. Christum qui semper se reduxit per humilitatem in suum originale principium, clarificauit pater. Quanto maior es, humiliat te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiā dicit Ecclesiasticus: Si Rex ditasset aliquem, & ille noleret recognoscere, infidelissimus, & ingratiſſimus esset. Aliqui exaltati per Deum, eriguntur contra Deum, dicentes: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.

Secunda differentia, vsus gratiæ est, quia debet esse virilis in se. Optimum est enim, gratia stabiliri cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis. Qui vult habere brachia fortia, oportet quod exerceat se in operibus virtutum. Vnde Apostolus sic inquit: Gratia Dei sum id, quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Sequitur: Abundantius illis omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum. Vide, quā virtuosos facit gratia Spiritus sancti. Sāson capillatus fortissimus fuit: In septem capillis fortitudo eius, id est in septiformi gratia Spiritus sancti: Quando vero attōsus est per Dalilam, factus est imbecillis, sicut ceteri homines. Des vnum sine gratia, qui possit sustinere, quod Laurentius sustinuit. Nihil possumus facere sine gratia: nihil ita durū, quod non possimus sustinere cū gratia. Sine me nihil potestis facere, dicit Christus. Omnia possum in eo, qui me cōfortat: dicit Apostolus.

Tertio vsus gratiæ debet esse liberalis in proximum. Gratis accepistis, gratis date, ait Dominus. Quare non vendis o Sol lucem tuam? Gratis accepi, gratis comunico. Quare non vendis Rhene aquam tuam? Gratis accepi, gratis fundo. Solus miser homo vendit gratiam sibi collatam. Venit autem hæc venditio primo à Simone mago. Heu Simon mage, verticem Apostolorum Petrum voluisti facere simoniacum. Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. Petrus dicit: Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei, Dionysius determinat vsus gratiæ in Angelica hierarchia, dicens, quod si superiores Angeli nolent influere in inferiores, clauderent sibi viam influentiæ à superiori. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Habet autem gratia fructum triformem: primus fructus est remissio culpæ: secundus fructus est plenitudo iustitiæ: tertius fructus est perpetuatio vitæ beatæ.

Primus ergo fructus gratiæ est remissio culpæ. Vnde Apostolus: Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, per dominum nostrum IESUM CHRISTUM, per quem accessum habemus per fidem, & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. dicunt Philosophi, quod non mutatur quis de vitio ad virtutem, nisi per assuefactionem ad contrarium habitum. Ita nec remittitur culpa in æternum, nisi per gratiam. Nota tamen, quod Ethicus considerat vitium, secundum quod dicit de ordinationem circa personā singularem, vel circa rem familiarem, vel circa rem ciuile. Theologus considerat in peccato diuinam offensam. Tu ergo, qui per præuaricationem legis, Deum inhonoras, subiacebis seueritati vlticis pœnæ, quia non est dedecus culpæ sine decore iustitiæ. Verum culpa est infinita, quia tanta est offensa, quantus is, qui offenditur: Infinita, inquit non intensiuè, sed processiuè: necesse est igitur pœnā esse æternam. Quod si remittatur æternitas pœnæ, hoc erit per influentiā gratiæ. Igitur gratia liberat à seruitute peccati, & diaboli.

Secundus fructus gratiæ, est plenitudo iustitiæ: trifurcatur autem iustitia, secundum quod homo est iustus in se. Iustus, quo ad Deum: & iustus, quo ad proximum. Sunt autem, vt docet August. duæ partes iustitiæ, decli-

nare

Tit. 3. b

2. Cor. 3. 1. d

Deut. 4. b

Heb. 16. a

Heb. 6. a

Ecc. 2. 1. a

Gal. 1. e

Gal. 1. e

Bern. 10. 1. in
Cant. serm.
13. in prin.
Ecc. 1. b
Gratiarum,
arque scientiarum
origo est Christus.

Iac. 4. b

Ecc. 3. a

Deut. 23. d

Heb. 13. d
1. Cor. 15. b

Iud. 16. e

Ioan. 15. a
Phil. 4. c

Matth. 10. a

Matth. 8. d
Patri. 4. cDion. de ca-
lesti Hierar.
cap. 15.
Ioan. 3. c

Rom. 5. a

Rom. 2. d

Disciplina duplex.

Psal. 118. i

1. Timot. 1. a

Dion. de diuin. nom. c. 12. in prin. Lev. 15. g. Ista. 6. a. Apo. 4. c. Eccl. 27. b

Sap. 7. a 3. Reg. 3. a b

Iaco. 1. a

Sap. 8. a

Esth. 15. d 3. Reg. 10. a Marth. 12. d

Num. 12. a

Forma prima sapientiae. Iaco. 1. c. Sap. 6. c.

Aug. 10. 1. lib. unico de vera relig. cap. 31.

cupiscentia ergo sapientiae generat concupiscentiam A non de illis: & ideo ista sapientia clara est. Sunt etiam incommutabiles, incoarctabiles, indeterminabiles: & ideo haec sapientia nunquam marcescet. Haec regulae intantum certae sunt, ut nullo modo sit eis contradicere ad interius rationem. Radicantur autem in luce aeterna, & ducunt in eam. Non est autem verum, quod fundentur in lumine creatae intelligentiae, quae illuminet mentes: quia, cum illae regulae sint incoarctabiles, quia mentibus omnium se offerunt, tunc sequeretur, quod intelligentia esset incoarctabilis, & creatura esset actus purus: & qui hoc dicit, eneruat fontem sapientiae, & facit idolum Deum. Sed haec sapientia radiat super animam, quae assistit praeforibus.

Modo apparet sapientia multiformis, in mysteriis diuinarum scripturarum. Hanc multiformitatem mysteriorum ostendit Apostolus, sic inquit: Mihi omnium sanctorum minimo, data est haec gratia in gentibus: Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui omnia creauit, ut innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Innotescere autem est angelorum ministerio clarescere, & nobis illucescere, sicut dicitur: Lex data per Angelos, hoc est, ministerio Angelorum. Necesse autem fuit, diuinarum scripturarum sapientiam esse multiformem, in multitudine figurarum, varietate sacramentorum, pluralitate signorum, ut veletur superbis, reueletur humilibus. Haec velamina claudunt Christum, occultant sapientiam sapientibus, & immundis. Vnde dicit Saluator: Confiteor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Optime ergo dicit Paulus: Mihi omnium sanctorum minimo, &c. Sed quaeritur, quomodo Paulus euangelizat inuestigabiles diuitias gratiae Christi? Respondeo. Ipse dicit: Manent fides, spes, charitas, tria haec.

Triplex autem resulget intelligentia in scripturis. Prima docet, quid credendum, quantum ad fidem: secunda docet, quid expectandum, quantum ad spem: tertia docet, quid operandum, quantum ad charitatem, quae operatur magna, si est, ut dicit Gregorius. Vnde & Iohannes: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Resulgentia, quantum ad fidem, est allegoria; quae biturcata est, secundum iuncturam capitis, & corporis. Allegoria spectans ad caput Christum, fertur ad ipsum natum, passum, & mortuum: Allegoria spectans ad corpus, fertur ad Ecclesiam, secundum statum primitiuum, mediatiuum, & finitiuum. Nam & in his modis, commendat sponsus sponsam in Canticis: Quae est ista, inquit, quae ascendit, quasi aurora cofsurgens, pulchra ut luna, electa ut sol: &c. Quae est ista, quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhae, & thuris, & vniuersi: &c. Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, & innixa super dilectum suum? Insuper de Christo capite dicit Paulus: Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spirituales manducauerunt, & omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant autem de spirituali cosequente eos petra, petra autem erat Christus. De Allegoria pertinente ad corpus Christi mysticum, dicit idem: Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta. Non oportuit, ut amplius explanaret, quia per illam intelliguntur duo populi. Iuxta intelligentiam, quae declarat, quid est expectandum per spem, sumitur Anagogia. Est autem duplex Anagogia, scilicet caelestis, & supercaelestis. Anagogia caelestis, ut quando dictum est Abraham: Suscipe caelum, & numera stellas, si potes, id est caelestes intelligentias. Numquid nostri ordinem caeli, aut rationem eius pones in terra? Anagogia supercaelestis

non de illis: & ideo ista sapientia clara est. Sunt etiam incommutabiles, incoarctabiles, indeterminabiles: & ideo haec sapientia nunquam marcescet. Haec regulae intantum certae sunt, ut nullo modo sit eis contradicere ad interius rationem. Radicantur autem in luce aeterna, & ducunt in eam. Non est autem verum, quod fundentur in lumine creatae intelligentiae, quae illuminet mentes: quia, cum illae regulae sint incoarctabiles, quia mentibus omnium se offerunt, tunc sequeretur, quod intelligentia esset incoarctabilis, & creatura esset actus purus: & qui hoc dicit, eneruat fontem sapientiae, & facit idolum Deum. Sed haec sapientia radiat super animam, quae assistit praeforibus.

Modo apparet sapientia multiformis, in mysteriis diuinarum scripturarum. Hanc multiformitatem mysteriorum ostendit Apostolus, sic inquit: Mihi omnium sanctorum minimo, data est haec gratia in gentibus: Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui omnia creauit, ut innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Innotescere autem est angelorum ministerio clarescere, & nobis illucescere, sicut dicitur: Lex data per Angelos, hoc est, ministerio Angelorum. Necesse autem fuit, diuinarum scripturarum sapientiam esse multiformem, in multitudine figurarum, varietate sacramentorum, pluralitate signorum, ut veletur superbis, reueletur humilibus. Haec velamina claudunt Christum, occultant sapientiam sapientibus, & immundis. Vnde dicit Saluator: Confiteor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Optime ergo dicit Paulus: Mihi omnium sanctorum minimo, &c. Sed quaeritur, quomodo Paulus euangelizat inuestigabiles diuitias gratiae Christi? Respondeo. Ipse dicit: Manent fides, spes, charitas, tria haec.

Triplex autem resulget intelligentia in scripturis. Prima docet, quid credendum, quantum ad fidem: secunda docet, quid expectandum, quantum ad spem: tertia docet, quid operandum, quantum ad charitatem, quae operatur magna, si est, ut dicit Gregorius. Vnde & Iohannes: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Resulgentia, quantum ad fidem, est allegoria; quae biturcata est, secundum iuncturam capitis, & corporis. Allegoria spectans ad caput Christum, fertur ad ipsum natum, passum, & mortuum: Allegoria spectans ad corpus, fertur ad Ecclesiam, secundum statum primitiuum, mediatiuum, & finitiuum. Nam & in his modis, commendat sponsus sponsam in Canticis: Quae est ista, inquit, quae ascendit, quasi aurora cofsurgens, pulchra ut luna, electa ut sol: &c. Quae est ista, quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhae, & thuris, & vniuersi: &c. Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, & innixa super dilectum suum? Insuper de Christo capite dicit Paulus: Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spirituales manducauerunt, & omnes eundem potum spirituales biberunt. Bibebant autem de spirituali cosequente eos petra, petra autem erat Christus. De Allegoria pertinente ad corpus Christi mysticum, dicit idem: Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim sunt duo testamenta. Non oportuit, ut amplius explanaret, quia per illam intelliguntur duo populi. Iuxta intelligentiam, quae declarat, quid est expectandum per spem, sumitur Anagogia. Est autem duplex Anagogia, scilicet caelestis, & supercaelestis. Anagogia caelestis, ut quando dictum est Abraham: Suscipe caelum, & numera stellas, si potes, id est caelestes intelligentias. Numquid nostri ordinem caeli, aut rationem eius pones in terra? Anagogia supercaelestis

non de illis: & ideo ista sapientia clara est. Sunt etiam incommutabiles, incoarctabiles, indeterminabiles: & ideo haec sapientia nunquam marcescet. Haec regulae intantum certae sunt, ut nullo modo sit eis contradicere ad interius rationem. Radicantur autem in luce aeterna, & ducunt in eam. Non est autem verum, quod fundentur in lumine creatae intelligentiae, quae illuminet mentes: quia, cum illae regulae sint incoarctabiles, quia mentibus omnium se offerunt, tunc sequeretur, quod intelligentia esset incoarctabilis, & creatura esset actus purus: & qui hoc dicit, eneruat fontem sapientiae, & facit idolum Deum. Sed haec sapientia radiat super animam, quae assistit praeforibus.

Prou. 1. c.

Forma secunda sapientiae. Ephes. 3. b

Gal. 3. c.

Matth. 11. d

1. Cor. 13. d

Greg. hom. in Ioan. 14. c

Allegoria duplex.

ant. 6. d

ant. 3. b

ant. 8. b

Cor. 10. a

Gal. 4. b

Anagogia duplex. Gen. 15. b

Gen. 18. a

lestis est, quando Abraham tres vidit, & vnum adoravit. Est etiam in duobus Angelis, missis ad subuersionem Sodomorum. Hi Angeli sunt, Filius, & Spiritus sanctus, qui mittuntur. Pater autem non mittitur, & hinc est, quod solum duo Angeli nominantur, eo quod pater nusquam missus legitur. Quia vero apparuit, ut docet Hugo; Hinc est, quod in visione Abraham dicitur: Tres vidit, & c. Iuxta tertiam intelligentiam, quae declarat, quid agendum per charitatem, sumitur Tropologia. Est autem Tropologia duplex: vna, quae spectat ad actiuam, scilicet quae docet, quid agendum: alia spectat ad contemplatiuam, quae docet, quomodo contemplandum, quomodo anima feratur in Deum, nec tamen est Anagogia, quia Anagogia est sursum actio animae in Deum: Sed Tropologia contemplatiua facit, quod feratur, & docet modum ferendi. Hec sapientia est velata superbis, qui nequeunt scripturas intelligere, quarum mysteria intelligi non possunt, nisi sciatur volumina decursuum vniuersi, & dispositio eius per antitheta. Vide pulcherrimam sapientiam in mysteriis, & plus quam primo modo. Si enim laudo sponsam, quod verax est, & pulchra, non afficitur animus: sed dum dicit scriptura: Pulchrae sunt genae tuae, sicut turturis, colum tuum, sicut monilia; commendat castam, & honestam, & dat causam castitatis, quia, propter amoris sponsi. Turtur enim avis est amorosa, & casta, & propter amorem comparis nulli coniungitur, nec in vita eius, nec post mortem. Sponsa igitur honesta non est, quia casta, sed honesta propter amorem sponsi. Igitur pulcherrimae sunt genae tuae, quae sunt prominetes, in quibus primitus apparet pulchritudo. Collum, per quod vox emittitur, veritas est. Monilia, quae ornant spectus, & stringunt, discretio est, quia si quis dicat veritatem, non quando debet, vel ut non debet, vel ubi non debet, vel quibus non debet, non sunt seruatae circumstantiae, verum loquendi. Haec sapientia surgit ex multis mysteriis, sicut ex multis speculis fiunt multiplicationes radiorum, & ignium. Haec sunt specula mulierum, ex quibus fit labium aeneum: haec est scriptura, ut reuelata facie gloria Domini speculantes, in eadem imaginem transformemur, a claritate in claritatem, tanquam a domini spiritu, a claritate allegoriae, in claritatem anagogiae, & tropologiae. Haec sapientia tribuitur secundum mensuram fidei: quia secundum gradus captiuationum intellectualium, est gradus effusionum spiritualium, & sapientialium. Huius sapientiae Paulus se profiteretur professorem, quando dicit: In Evangelio positus sum praedicator, & magister gentium. Moyses autem posuit figuras nubilosas, & ideo habuit faciem cornutam, sed Apostolus reuelatam.

Hugo.

Tropologia duplex.

Cant. 1. c

Veritas circumstantia.

Exod. 30. b. 2. Cor. 3.

Rom. 12. b

1. Tim. 2. b Exod. 24. f. g

Forma tertia sapientiae. Eccl. 1. a

Prov. 1. c

Eccl. 7. d

Opus Dei triplex.

Sap. 11. d

A modum, speciem, & ordinem: modum, quo constat: speciem, qua discernitur: ordinem, quo congruit. Non enim est aliqua essentia, quae non habeat mensuram, numerum, & inclinationem, & in his attenditur vestigium. Hoc vestigium ducit in illam sapientiam, in qua est modus, sine modo: numerus, sine numero: ordo, sine ordine. In substantia est altius vestigium sapientiae, & diuinae essentiae. Habet enim omnis substantia, materiam, formam, compositionem. Habet substantia originale principium, formale complementum, glutinum. Habet res omnis completa, substantiam, virtutem, & operationem. Et in his praesentatur mysterium Trinitatis: Pater origo: Filius, virtus, & forma: Spiritus sanctus, vnio & compago. Vere autem originale principium a formali complemento distinguitur, non quidem distinctione hypostatica, qualis est in diuinis; nec accidentaliter, sed reali distinctione principiorum, quorum vnum actiuum, alterum passiuum. Et hoc tollere a creatura, est tollere ab ea representationem Trinitatis. Nec valet quod dicunt falso philosophantes, quod Angelus, & anima idcirco composita dicuntur, quia sunt ab alio. Nam esse ab alio, non facit compositionem: tunc enim Filius, cum sit a Patre, esset compositus, & Spiritus sanctus, qui est ab utroque. Igitur solum esse diuinum, est simplex in quo non differt esse, bene esse, & sic esse. Est haec est ratio quare esse, est nomen Dei, quia esse Dei, est omne illud, quod in Deo est. In creatura autem differt esse, bene esse, & sic esse. Vestigium huius sapientiae est substantia, virtus, & operatio. Nam virtus est a substantia, operatio vero a substantia, mediante virtute, sicut Filius a Patre, Spiritus sanctus a patre, mediante filio. Res substantifica a substantia habet esse, a virtute habet vigere, ab operatione habet efficere.

C Nota etiam, quod virtus non videtur accidentalis substantiae. Licet enim Philosophus dicat, quod naturalis potentia sit qualitas, tamen loquitur secundum quod naturalis potentia dicit modum consequentem substantiam, sicut apparet in duro, & molli, sanatio & aegrotatio. Est etiam reperire creaturam rationalem, ad imaginem Dei factam. Et haec habet imaginem naturalem, quae consistit in memoria, intelligentia, & voluntate, in quibus relucet Trinitas. Hac autem imagine Trinitatis, sigillatur anima: & in hac sigillatione recipit immortalitatem, secundum quod in memoria tenetur aeternitas: sapientialitatem, secundum quod in intelligentia refulget veritas: iucunditatem, secundum quod in voluntate delectat bonitas. Habet etiam anima imaginem quandam gratuitam, quae consistit in fide, spe, & charitate: & haec solum reperitur in substantiis reformatis. Igitur totum vniuersum, est speculum plenum luminibus, representantibus diuinam sapientiam, & est sicut carbo ignitus, effundens lucem.

D Quarta facies, & quarta forma sapientiae est difficillima, quia est nulliformis: sed hoc videtur destructiuum praecedentium, non tamen est. Dicit enim Apostolus: Loquimur sapientiam in mysterio absconditam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Hanc sapientiam docuit Paulus Dionysium, & Timotheum. Oportet ergo nos perfectos esse, ut ad hanc sapientiam veniamus. Quae retro sunt, inquit, obliuiscens ad anteriora me extendo, si quo modo comprehendam. Sed quomodo sapientia comprehederetur, si in cor hominis non ascendit, & est nulliformis? Respondeo. Hic est status & finis sapientiae Christianae. Vnde cum Dionysius multos libros fecisset, consumauit hanc sapientiam in mystica Theologia, ubi dicit: Tu autem, o Timothee, amice, circa mysticas visiones forti actione, & contritione, sensus derelinque. Vult enim dicere, quod oportet, legentem esse solutum ab omnibus, quae sibi inimicantur, & omnia dimittat: quia ille, quae vult intelligere, est super omnem substantiam, & cognitionem. Ibi enim est operatio secretissima, transcendens intellectum, quam nemo scit, nisi qui

Mysterium Trinitatis.

Esse ab alio non facit compositionem.

Esse Dei quid.

Idem docet in 1. l. sent. d. 2. art. 1. q. 1. per tot.

In predicatione, c. de Qual.

Forma quarta sapientiae 1. Cor. 2. b. c.

Phil. 3. c.

Dion. de mystica Theol. c. 2. in prin. Idem Basil. Homil. 1. in Hexaem. in prin.

experitur.

experitur. In anima sunt multæ virtutes apprehensivæ, sensitivæ, imaginativæ, æstimativæ, intellectivæ : omnes has oportet relinquere, sed in vertice est acies amoris, transcendens omnes. Est ergo beatitudo dispositivæ & materialiter in intellectivæ, libativæ & consummativæ in amativæ. Hæc contemplatio fit per gratiam, tamen ad hoc iuvat industria, ut separetur homo ab omni eo, quod Deus non est, & etiam à seipso. Hæc est suprema unio per amorem. Quod autem solum per amorem fiat, dicit Apostolus: In charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Iste amor transcendit omnem intellectum & scientiam. Sed contra: Si scientiam transcendit, quomodo potest ista sapientia comprehendere? Responsio. Propter hoc addit Apostolus: Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter, quæ petimus, aut intelligimus, & cetera. Nulla est apprehensio istius sapientiam, nisi Deus revelet. Vnde Apostolus dicit: Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum. Cum vero mens in illa unione coniuncta fuerit Deo, dormit quidem vno modo, & alio modo vigilat. Ego dormio, & cor meum vigilat. Sola affectiva tunc vigilat, & silentium omnibus aliis potentis imponit, & tunc homo alienatus est à sensibus, & in extasi positus, & audit arcana verba, quæ non licet homini loqui, quia tantum sunt in affectu. Vide rationem. Exprimi non potest, nisi quod concipitur: concipi non potest, nisi quod intelligitur. Igitur quod supra intellectum est, exprimi non potest. Verum, quia ad hanc sapientiam non pervenitur nisi per gratiam, ideo dicit sapiens: Quæcumque sunt absconsa, & improvisa didici; omnium enim artifex docuit me sapientia: est enim in illa spiritus multiplex, vnicus, subtilis. Iste spiritus sublimat animam, & vngit eam. Hic spiritus est digitus Dei, ad quem magi Pharaonis, id est, intellectus nostri non possunt attingere.

Nota tamen, quod iste amor extaticus, est sequestratius ab omni adulterino affectu, propter sponsi affectum vnicum: soporativus, propter quietationem omnium potentiarum: sursum activus, propter analogias celestium desideriorum: interemptivus, propter iugulationes carnalium impedimentorum. Non enim videbit me homo, & vivet. Fortis est, ut mors dilectio. In tali amore virtus animæ in unum colligitur & unitur: omnis autem virtus unita, plus est infinita. Et sic intrat animal in suum intimum, & per hoc in suum summum ascendit, quia idem est summum, & intimum in anima, dicit Augustinus: De hoc dulci sopore mulcebris quietis, dicit Sponsus in Canticis: Adiuro ut filia Hierusalem, per capreas, ceruosque camporum; ne suscitetur, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Ad istum soporem iuvat superferri omnibus sensibilibus, omnibus operationibus, intellectualibus, quæ sunt cum phantasmatis, transire etiam Angelicas intelligentias, ut possit sponsa dicere: Invenere me vigiles, qui custodiunt civitatem, paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. Sic docet Dionysius relinquere sensibilia, intellectualia entia, & non entia. Vocat autem non entia temporalia, quæ sunt in continua variatione. Docet insuper intrare radium tenebrarum. Vocat autem divinam intelligentiam, tenebras propter incomprehensibilitatem: Vocat autem eam rabiolam, quia anima intuens eam summè illustratur. Et quia hoc non habetur nisi per orationem, ideo Dionysius incipit ab oratione, & dicit etiam, quod Trinitas est supersubstantialis, & superdea, & superbonitas: intellige, respectu nostri intellectus, quia magis substantia, magis Deus, magis bonitas, quam intellectus capiat. Addit etiam, quod debemus habere mentes non habentes oculos, quia mens oculis intellectualibus divinam essentiam aspicere non potest, & ideo amouendi sunt, iuxta illud, quod scribitur in Canticis: Auerte à me oculos tuos, ipsi me auolare fecerunt. Tunc Christus recedit, quando mens oculis intellectualibus nititur supernam sapientiam aspicere. Non enim intrat

ad illam intellectus, sed affectus. Vnde in Canticis scribitur: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Oculus iste est affectus penetrans usque ad profundum: Crinis est elevatio mentalium considerationum. Fit autem iste ascensus per rigorem, & commotionem fortissimam Spiritus sancti, sicut de Elia dicitur: Ecce spiritus conterens petras & montes. Ignis iste non est in potestate nostra: sed si Deus dat, Sacerdotum est nutrire ignem, & subicere ligna per orationem.

Igitur ascensus iste fit, per fortissimam commotionem, secundum quod dictum est: per astructivam affirmationem, à summo usque ad infimum: per destructivam ablationem, ab infimo usque ad summum. Est autem modus ablativus congruentissimus ad ascendendum in Deum, ascensu inquisitivo. Ut verbi gratia: non est Deus hoc, nec est illud, nec auferitur à Deo quod suum est, sed attribuitur ei nobiliori modo quod suum est, quam intellectus intelligat. Sequitur autem amor, & ascensus ablationem. Vnde Moyses primò à senioribus sequestratur. Secundo ascendit in montem. Tertio intrat caliginem. Exemplum optimum ponitur in sculptura. In figura incisionis sculpens nihil ponit, sed remouet, & tamen relinquit formam nobilissimam. Ita notitia Dei, per ablationem relinquit in nobis nobilissimam dispositionem in intellectu. Transitum ad istud summum significat transitus mortis Christi, transitus maris rubri, transitus in terram promissionis. Vnde ignis Spiritus sancti duxit Moysen ad interiora deserti: & inde accepit illustrationes mentales. Ista est ergo forma sapientiam, isti sunt sublimes excessus.

S E R M O III.

De dono Intellectus.

IN medio Ecclesiam aperuit os eius, & implevit eum Dominus Spiritu sapientiam, & intellectus. Dicitur est de dono sapientiam, dicamus modo de dono intellectus, de quo dicitur in collationibus donorum. Loquitur autem pulchre David de dono intellectus, sic inquiens: Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. Explicat autem donum intellectus, à Spiritu sancto infusum, quantum ad suscipientis gratitudinem humile & largientis diffusionem liberalem. Suscipientis humilis gratitudo notatur, cum dicitur: Qui tribuit mihi intellectum. Donum datum requirit hominem Deo esse gratum. Consistit autem gratitudo in cognoscendo seipsum, sicut miserum, & incapacem: in cognoscendo Deum, & hoc gratias agendo ei in cognoscendo donum, refundendo pulchritudinem doni in auctorem doni: in cognoscendo doni principium, & hoc fit quando non impugnatur dans donum: in cognoscendo doni finem ultimum, & hoc fit quando scitur ad quid distribuitur donum. Disponitur autem ad donum intellectus, sincerissimè vitædo, mansuetissimè conuersando, intelligentiam captiuando. De sinceritate vitæ disponentis ad intellectum, dicit Isaias: Quem docet scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab uberibus. Lac signat dulcedinem illecebrarum, quibus pascuntur, qui sequuntur motus infantiles, Danieli, & synceris sociis dedit Deus intelligentiam. Delectatio circa tactum, maxime impugnat donum intellectus: ebrietas ex parte anteriori, & luxuria ex parte posteriori.

Secundo disponitur homo ad donum intellectus, per mitissimam mansuetudinis tractabilitatem. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas: Concupiscentia obnubilat intellectum, furor impedit intelligentiam, quia impedit ira animum, ne possit cernere verum. Quando aqua quieta est, videt homo clare faciem suam: turbata, minus videre solet. In huius signum legislator fuit mitissimus. Sed quid est, quod dicit Isaias: Sola vexatio dabit intellectum auditui? Resp. Ex multiplicatis vexationibus mundi cogno-

Ephes. 3. d

1. Cor. 1. c

Cant. 5. a

2. Cor. 12. a

Sap. 7. c

Exod. 8. d

Exod. 33. d

Cant. 8. b

Cant. 3. b

Cant. 3. a

Dion. de mystica Theol. 1. in princ.

Dion. sup. in princ. sacra scrip. pag. 2. e

Cant. 6. a

Cant. 4. c

3. Reg. 19. b

Exod. 19.

Exod. 14. g

Exod. 3. a

Eccles. 15. a

Psal. 15. b

Isai. 28. c

Dan. c

Eccles. 5. d

Cato in 2. paranesi carm. Greg. in Moral. lib. 1. c. 39. Isai. 28. c

Isai. 48. d

facimus, quod non est in mundo requies. Ex tortura A
conscientiæ nouimus, quod non est pax impiis. Igitur
vexatio disponit intellectum ad cognoscendum, quia
ita est. Mititas disponit ad cognoscendum, propter
quid ita est. Vexatio disponit intellectum, sicut syllo-
gismus ducens ad impossibile: Mititas, sicut syllogis-
mus ostensiuus.

*Isai. 7. b
2. Cor. 10. b*

Tertio disponitur homo ad donum intellectus di-
gnè recipiendum per intelligentiæ captiuationem.
Vnde Isa. dicit: Nisi credideritis, non intelligetis. Et
Apostolus dicit: Captiuantes omnem intellectum, in
obsequium Christi. Qui secundum lumen intelligen-
tiæ suæ Scripturam sacram indagant, incidunt in aby-
ssum errorum: paruuli sumus, & oportet addiscentem
credere, quia est. Primus Angelus præsumens errauit.
Liberalitas ex parte dantis tangitur: cum dicitur:
Qui tribuit mihi intellectum: omnis enim radiositas
intelligentiæ, à fonte, qui est essentialiter intellectus, B
deriuatur. Est autem radiositas multiformis, vt dice-
batur in collationibus donorum: intellectus est regula
circumspectionum moralium, intellectus est ianua
considerationum scientialium, intellectus est clauis
contemplationum cœlestium. Iste triformis intelle-
ctus, est proprie donum Spiritus sancti. Igitur ab intel-
lectu inchoemus, vt ad sapientiam veniamus. Is
enim est ordo. In sapientia legimus: Cibauit illum
Dominus pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ
salutaris potauit illum. A cibo incipiendum est, non
à potu. Nisi enim homo exerceatur in dono intelle-
ctus, non proficit in potu sapientiæ, quæ potata ab
anima, effundit flumina in eam, & fit ei fons aquæ sa-
lientis in vitam æternam. Donum intellectus est soli-
dus cibus, vt panis, qui, vt dicebat sanctus Franciscus,
multis laboribus habetur. Primo enim granum serit-
tur. Secundo, latum moritur. Tertio, mortuum germi-
nat. Quarto, germinans nutritur. Quinto, nutritum
augetur. Sexto, auctum in aristas protenditur. Septi-
mo, in thecis maturatur. Octauo, maturatum meti-
tur. Nono, messum exentitur. Decimo, excussum, ven-
t. latum, molitur. Vltimo, in massam panis compingit-
tur. Simili modo est de dono intellectus. Nam intel-
lectus est regula circumspectionum moralium. Vnde
dicebat Deus ad David: Intellectum tibi dabo, & in-
struam te in via hac, qua gradieris: firmabo super te
oculos meos. Noli ergo fieri sicut equus & mulus,
quibus non est intellectus. Deus intellectum promit-
tit, recipiendi modum ostendit. quando dicit: Firmabo
super te oculos meos. Diuina complacentia acceptat
quod facimus, approbando in præsentibus, & remune-
rando in futuro. Si vis ergo regulari secundum regulam
intellectus, non sis bestialis, sed regularis: non dirigaris
secundum impetum sensus, sed secundum iudicium
rationis; alioquin accidet tibi, quod accidit Adæ, qui,
contempta regula veritatis, secutus est instinctum
mulieris, & mulier instinctum serpentis. Homo cum
in honore esset, non intellexit. Intellectus prudentia-
lis instruit hominem, secundum dictamen diuinæ legi-
s in tribus: quid euitandum, quia omne malum: quid
exequendum, quia omne bonum: quid expectandum,
quia summum bonum.

*Ecclesi. 1. 15. a**Auctor in
legenda vi-
tæ S. Fran-
cis.**Psal. 31. c**Psal. 48. d**Prover. 2. a**Psal. 110. b*

Primo intellectus prudentialis docet, quid euitan-
dum, quia omne malum. Vnde dicit Sapiens: Si incli-
naueris cor tuum prudentiæ, & quasi pecuniam qua-
siferis illam, & effoderis quasi thesaurum, tunc intelli-
ges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Qui
intellectum istum vult habere, debet querere cum de-
siderio cordis, & cum studio operis. Tunc inueniet ho-
mo timorem Domini, & scientiam Dei. Omnis homo,
qui vult in bonum dirigi, debet timere Deum, vt vi-
tet malum, quia sanctum, & terribile nomen eius, ini-
tium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omni-
bus facientibus eum. Ecce timor Domini, ipse est sa-
pientia, & recedere à malo, intelligentia. Igitur intel-
lectus prudentialis docet, quid vitandum, quia omne

malum. Secundo intellectus prudentialis docet, quid
agendum, quia omne bonum, secundum viam inter-
ioris cogitatus, & exterioris actus, & labilioris affatus.
Scriptum est: Non declines à lege, vt intelligas cun-
cta, quæ agis. Callidi est intelligere viam suam. Si est
tibi intellectus, responde proximo tuo; sin autem, sit
manus tua super os tuum. Spiritus sanctus disciplinæ
effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt
sine intellectu. Ambrosius dicit, quod nihil debemus
loqui, vel agere, de quo non possumus reddere ratio-
nem. Tertio instruit intellectus prudentialis, quid ex-
pectandum, quia summum bonum. In Prouerbiis legi-
tur: Gemma gratissima expectatio præstolantis, quo-
cumque se verterit, prudenter intelliget. In omnibus
agendis, & imitandis debet homo vti consilio finis.
Grata, imo gratissima gemma, est bonum æternum.
In Baruch. legitur: Disce, vbi sit prudentia, vbi sit in-
tellectus, vt scias, vbi sit lumen oculorum, & pax. Quo-
circa dicitur in Leuteronomio: Gens absque consilio
est, & sine prudentia, vtinam saperent, & intelligerent,
ac nouissima prouiderent. Tangit triplicem speciem
intelligentiæ. Intellectus iste, regula est circumspe-
ctionum moralium, vt homo cum desiderio cordis,
& prosecutione operis consideret, quod vitandum,
quid agendum, quid expectandum. Iste intellectus est
donum Spiritus sancti: huic dicit Psalmographus: In-
tellectum tibi dabo, & instruam te, &c. Alius est intel-
lectus, qui est ianua considerationum scientialium.
Scribitur in Ecclesiastico: In thesauris sapientiæ in-
tellectus disciplinæ, hoc est dicere, quod thesauri
absconditi, vel consistunt in cognitione causarum al-
tissimarum, vel conclusionum, vel principiorum.

Oportet ergo hominem per studium veritatis fo-
dere, vt ad thesaurum sapientiæ perueniat. Iste intel-
lectus, qui est ianua considerationum scientialium,
partim est à dictamine naturæ, siue à lumine inter-
iori, partim ex certitudine experientia, siue à lumi-
ne exteriori, partim ex illustratione lucis æternæ, siue
à lumine superiori. Quod sit partim ex dictamine
naturæ, patet in Ecclesiastico, vbi dicitur: Deus de
terra creauit hominem, & ad imaginem suam fecit
illum: creauit ex ipso adiutorium simile sibi, & cor
ad cogitandum dedit illis: disciplina, & intelligentia
impleuit illos. Hinc etiam dicitur, quod anima ra-
tionalis tres habet operationes, Vnam, qua propter
immunitatem à materia est reflexiua sui super se: Se-
cundam, qua, propter naturam perfectionis, & for-
mæ, est conuersiua sui: supra corpus administrandum:
Tertiam, qua, transcendens corpus, & se, est eleuatiua
sui, ad Deum contemplandum. Est autem hic intelle-
ctus secundum dictamen naturæ, quod patet in Adâ,
qui omnibus rebus secundum specificas differentias
nomina imposuit. Anima autem nostra habet supra
se quoddam lumen naturæ signatum, per quod habi-
lis est ad cognoscendum principium, & illa semiple-
nè, quia principia cognoscimus, in quantum termi-
nos cognoscimus. Secundo intellectus iste est à fre-
quentia experientia. In Prouerbiis legitur: Vir in
multis expertus, multa recognoscit. Et Philosophus
docet, quod ex multis sensibus, fit vna memoria, &
ex multis memoriis, vnum experimentum, & ex mul-
tis experimentis, vnum vniuersale, quod est princi-
pium artis, & scientiæ. Tertio, iste intellectus est ab il-
lustratione lucis æternæ. In Daniele legitur: Dat sapi-
entiam sapientibus, & scientiam intelligentibus, disci-
plinam. Erat lux vera, quæ illuminat omnem homi-
nem. Querit Augustinus, vbi scriptæ sunt leges iusti-
tiæ, secundum quas iudicat impius: Et respondet, quod
scriptæ sunt in libro lucis æternæ, quæ descendunt in
animam non migrando, sed imprimendo, sicut imago
annuli ceræ imprimitur, & annulum nõ relinquit. Ho-
mo & Angelus docet ministerialiter, & adminiculati-
uè, sicut, qui fenestram aperit, dicitur domum illumi-
nare. Solus Deus docet effectiue, solus cathedram ha-

*Prou. 14. a
Ecclesi. 5.
Sap. 1. a**Ambr. 20m
2. edit. Rom.
in Psalm. 36.**Prou. 17. b**Baruch. 3. b**Deut. 32. d**Psal. 31. c**Ecclesi. 2. d**Ecclesi. 17. a**Genes. 2. e. d**Arist. 1. Po-
st. 200. 6.
Ecclesi. 34. b
Arist. 2. post.
tex. 27. circa
med. & in
procem. Me-
taph. nõ pro-
cul. à princ.
Dan. 2. c
Ioan. 2. a*

bet

Agor. 17. f

bet in cœlis. qui docet hominē in terris. In Deo vivimus, mouemur, & sumus. Dicit Augustinus, quod Apostolus loquitur non tantum de vita temporali, sed intellectuali, secundum quod Deus est omnibus causa essendi, ratio intelligendi, & ordo viuendi.

Apo. 13. in fine.

Gen. 1. a

2. Mach. 7. f

Rom. 1. c

Arist. 2. de gen. rex. 56.

Hebr. 11. a

Arist. 3. de anim. tex. 15

Genes. 1. a

August. lib. 3. confess. c. 7. tom. 1.

A cognoscitiuam totius sui posse, cognosceret omnes numeros: & punctus in centro, omnes lineas: vnitas tamen, cum sit essentialis numero, & pars numeri, plus est principium, quam punctus. Punctus enim est principium, sed non pars: neutrum tamen est actiuum principium. Igitur cum summus intellectus sit actiuum principium, in similitudine sua omnia disponit, omnia exprimit, omnia agit.

Vidisti, quomodo ab vno sunt multiformia, vide quomodo ab aeterno producuntur temporalia. Quæ enim à Patre procedunt, ordinatè procedunt, & vnū est causa alterius, ordine naturæ, & temporis: ergo verbū sic repræsentat res, sicut producuntur in esse, quia in prouidentia mea possunt esse multa futura, quorū vnū distantius est alio: & in memoria mea multa præterita, quorum vnū magis distat, quam aliud: nec tamen sequitur, quod cum eueniunt, sit mutatio in memoria, vel in prouidentia. Sic in Verbo Dei non est mutatio, cum ab aeterno dicat, & ex tempore creet. Sicut, si vellem esse, si vellem modo, cras rem fieri, non esset mutatio in me, si fieret: esset autem mutatio, si de non volente fierem volens. Iterum ab actualissimo fiunt possibilia, siue materialia. Pater intelligitur principium principians de se: pater intelligitur principium principians de nihilo: pater intelligitur principium principians de aliquo materiali. Verbum Patris exprimit patrem, vt principium principians de se, & hoc modo est repræsentans productionem aeternorū, scilicet Spiritus sancti; & suā. Verbum Patris exprimit patrem, vt principium principians aliquid de nihilo, & sic repræsentat productionem spiritualium creatorum æternorum, vt Angelorum, & Animarum. Verbum Patris exprimit Patrem, vt principium principians aliquid de aliquo materiali, & sic repræsentat productionem corporalium distinctorum. Illud enim, quod fit de alio, prius erat in potentia, quam fieret, ergo de necessitate, repræsentat possibilia: ab actualissimo ergo fiunt possibilia. Hæc similitudo, siue verbum, est veritas, quæ quidem veritas est adæquatio intellectus, & rei: illius intellectus, dico, qui est causa rei, nō mei, qui non est causa rei. Tunc est vera adæquatio, quando est res secundum hanc substantiam, tanta, talis, ordinata, agens, patiens, situata secundum differentias prædicamentorum. Tunc enim veræ res sunt, quando sunt in re, vel in vniuerso, sicut sūt in arte aeterna, vel sicut ibi exprimuntur. Res autem vera est secundum quod adæquatur intellectui causandi: quia vero perfectè non æquatur, sed adæquatur rationi, quæ exprimit eā, quam tamen non adæquat, ideo omnis creatura mendacium est, secundū Augustinū. Res autem adæquata non est sua adæquatio, ergo necesse est, vt in verbo Dei, quod est adæquatio, sit veritas creaturæ, & in creatura similitudo veritatis. Vnde licet Angelus magis particet verbo in conditionibus nobilibus, tamen quantum ad rationem exemplaritatis, siue experimentalē, non excedit Angelus vermiculum. Ita enim ratio vermiculi exprimit vermiculū, sicut ratio Angeli Angelum. Vides ergo, quomodo ab actualissimo fiunt possibilia, à stabilissimo mutabilia, à sublimissimo infima. Et sicut lux facit multiformitatē colorum, ita verbum multiplicitatem rerum, & varietatē: ideo nō contingit intelligere, nisi per verbum. Hæc clavis animæ purgatæ per fidem, necessaria est, quia mentis humanæ acies inuallida, in tam excellēti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur. Vnde omnes, qui non habent fidem, habent manum amputatam. Vnde Psalmographus: Ipse dixit, & facta sunt, & cetera.

Secundo, clavis est intellectus Verbi Incarnati, per quod omnia reparantur. Vnde Christus dicebat: Hæc sunt verba, quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportet impleri, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerēt scripturas. Loquitur verbū Dei, de quo dicit Ioannes: Verbum caro factum est, &

habitu

Veritas quid.
Ex Arist. lib. 9. Meta. tex. 21. & seq.

Aug. tom. 9. de Trin. lib. 1. c. 2.

Psal. 148. a

Luca 11. f

Ioan. 1. a

habitauit in nobis: Vbi ostendit duas naturas in vna A persona. Hanc scripturarum impletionem docet Paulus, quando dicit: Finis legis est Christus ad iustitiam, omni credenti. In lege scriptum est, quod duo Cherubin, versis vultibus in propitiatorium se respiciebant. Duo Cherubin, duo testamenta, quorum aspectus erit in Christum. Per hanc clauem Verbi Incarnati scripturae habent intelligi, quae sunt principaliter de operibus reparationis: Nisi enim intelligas originem, & ordinem reparationis, scripturam intelligere non potes. Nomen autem Reparatoris est verbum Dei, quod describit Isaias sic inquit: Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium super humerum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis. Iste puer reparauit hierarchiam caelestem, & supercaelestem, quae tota corruerat. Ergo necesse fuit, vt tangeret caelum, & tangeret terram. Iste Hierarcha debet esse praecellus, qui solus possit saluare. Vnde dicitur admirabilis. Multifarie enim olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, qui cum sit splendor gloriae, & caetera. Vsq; purgatione peccatorum faciens, & caetera. Ab isto admirabili procedunt mirabilia. Vnde & in suae temporalis natiuitatis exordio, fecit miraculum miraculorum, quod omnia alia miracula respiciunt. Habuit enim naturam corpoream, & naturam incorpoream: naturam diuinam, naturam humanam: naturam temporalem, naturam aeternam: Matrem, & Virginem. Vnitum est primu vltimo, summum imo, Deus limo. Vide arcum, qui habet multiformitatem colorum & naturarum, & benedic, qui fecit illum, quia valde speciosus est in splendore suo. Hic est sol, qui descendit per decem gradus in horologio Achaz, id est, Verbum Incarnatu per noue ordines Angelorum, vsq; ad hominem, qui decimus computatur. In hoc miraculorum miraculo, scilicet quod Deus est homo, fides accipit vires suas. Vnde Moyses postquam minauit gregem ad interiora deserti, vidit rubum, qui ardebat, & non comburebatur. Vadam, inquit, & videbo visionem hanc magnam. Et ibi fuit illustratus. Rubus spinosus, possibilitas carnis: Flamma, anima Christi plena luminibus, & igne charitatis: Lux, diuinitas: Lux coniuncta rubo, mediante flamma est diuinitas coniuncta carni, mediante anima. Vt ergo possit Hierarcha de mortuis facere viuos, de hominibus Dei filios, necesse est, vt sit praecellus, & admirabilis.

Secundo necesse est, vt Hierarcha noster sit sensatus, iuxta triplicem sapientiam: sapientiam innatam, quam habuerunt Angeli, & primus homo, & per hanc scit omnia, quae possumus per habitum scire: sapientiam infusam, per quam comprehendit gloriosa, & infinita, quia sapientiae eius non est numerus: sapientiam aeternam, per quam comprehendit omnia, tam possibiliter fieri, quam disposita. Decebat enim, vt qui reparaturus erat vniuersum, sciret vniuersum. Viuus est sermo Dei, & efficax. Sequitur: Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad que nobis sermo. Sed queritur, quae necessitas fuit, vt haberet sapientiam nisi diuinam? Respondeo, vt quae nouerat per scientiam, sciret per experientiam. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. Vnde est simul advocatus pro nobis, & iudex contra nos. Iste Consiliarius adeo fuit sapiens, quod omnes scripturae sapientes, non fuerunt nisi simulachra huius sapientis. Ad hunc referuntur omnia eloquia sapientiae. Vnde de Christo intelligitur: Speciosus forma patris filii hominum; licet Iudaei accipiant de Salomone. Similiter & illud de Christo intelligitur: Sit nomen eius benedictum in saecula: & ideo dicit: Consiliarius, & ideo dicit: Deus.

Tertio necesse fuit, vt Hierarcha noster esset acceptissimus Deo. Talis, decebat, vt esset nobis Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior caelis factus. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, per enim gratiam. Habuit autem gratiam triformem: Gratiam singularis personae, per quam ille homo gratus fuit: gratiam capitis, per quam influit: gratiam vnionis, quae ex vna parte infinita fuit. Fuit ergo acceptissimus, non solum, quia Deiformis, sed quia Deus. Et sicut a sapientissimo fluxerunt documenta certissima, ita a Deo exempla sanctissima. Vnde emanationes, & flumina paradisi, & scaturitiones fontium hunc Deum de Deo sunt exprimentia.

Quarto necesse fuit, quod Hierarcha noster esset victoriosissimus. Expolians, enim principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Christus autem vicit mundum. Vnde I salmus dicit: Attollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae. Spoliavit infernum: Quis est iste Rex gloriae? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in praelio. Restaurauit Paradisum: Quis est iste Rex gloriae? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriae. Necesse est ergo, vt in nomine Iesus vni omnium generum fleatur, caelestium, terrestrium, & infernorum: Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Et ideo dicitur fortis, a quo manant fortia praesidia. Vnde montes in circuitu eius, & omnia bella scripturarum referuntur ad victoriam Christi.

Quinto oportet, quod Hierarcha noster sit largifluus, propter magnitudinem influentiae. Vnde ad Ephesios scribitur: Vnicuique nostrum data est gratia, propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Vnde sicut nubes ascendit, vt postmodum pluat, Christus, vt dona sua mittat. Existens enim in terra, dedit Spiritum sanctum occulte, ascendens manifeste. Fuit autem Christus per missionem Spiritus sancti Hierarcha purgans: Factus est repete de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus vehemens, ecce purgatio. Hierarcha illuminans: Apparuerunt illis dispersitae linguae, tanquam ignis, ecce illuminatio. Hierarcha consummans: Seditque super singulos eorum, ecce perfectio. Ab hoc largitore manant dona gratuita, & quidquid inuenitur in scriptura diffusionis in sole, vel aliis, referuntur ad largitorem huius spiritus, qui Spiritus sanctus dicitur: Spiritus, quia purgans: sanctus, quia instruens, speciei domus diuidere spolia. Et Isaias dicit: Latibuntur coram te, sicut exultant victores, capta praeda, quando diuidunt spolia. Alij datur per Spiritum gratia sermonum, alij genera linguarum. Vnde dicit: Pater futuri saeculi. Pater est principium influentiarum, per quas viuimus in futuro saeculo: quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens a patre luminum. Sequitur: voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturae eius. Modo sumus initium creaturae, tunc erimus simplex creatura. Iste Pater est largifluus: Amen dico vobis: Si quid petieritis Patrem in nomine meo, & caetera. Aperis tu manum tuam, & caetera. Homines, & iumenta saluabis. Inebriabuntur ab vbertate domus tuae, & caetera.

Sexto debet Hierarcha noster esse summe iustus propter multitudinem iustitiae, & aequitatis, infallibiliter inquirentis, irreprehensibiliter discutientis, irrevocabiliter sententiantis. Isaias dicit: Erit iustitia cingulum lumborum eius, non secundum visionem oculorum iudicabit, & caetera. Ergo est Deus, quia purus homo non iudicat, nisi secundum audita. Ad istum iudicem referuntur omnia iudicia scripturarum, & ideo dicitur: Princeps pacis. Vnde ab eo manant iusta iudicia. Christus est David, qui habens clauem aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Clavis ista est mysterium vnionis.

Tertia clavis est intellectus Verbi inspirati, non enim fit reuelatio, nisi per verbum inspiratum. Danieli reuelauit Deus sermonem, & intelligentia opus est in visione. Nisi enim verbum inspiratum sonet in aure cordis,

Rom. 10. a
Exod. 25. b

Isai 9. a. b

Hebr. 1. a
Hierarcha
praecellus,
& admirabilis.

Ecccl. 43. b

Isai 38. b

Exod. 3. a

Hierarcha
sensatus.

Hebr. 4. c

Hebr. 4. c

Psal. 42. a

Psal. 41. d

Hierarcha
acceptissimus.
Hebr. 7. d
Ioan. 1. b

Hierarcha
victoriosus.
Coloss. 2. c

Psal. 23.

Phil. 2. b

Isai. 63. a

Psal. 124. b

Hierarcha
largifluus.
Ephes. 4. a

Act. 2. a

Psal. 67. c

Isai 9. a
1. Cor. 12. b

Iacob. 1. c

Ioan. 16. c
Psal. 249. f
Psal. 35. a. b

Hierarcha
summe iustus.

Isai. 11. a

Apoc. 3. b

dis,

dis, nisi splendor verbi luceat in oculo mentis, nisi vapor, & emanatio omnipotentis Dei instillet gustum suauitatis, nisi sempiternitas impleat animam, non est homo aptus ad intelligentiam visionum. Sed Danieli dedit Deus intelligentiam omnium visionum, & somniorum per verbum inspiratum. Visio autem triplex est, scilicet corporalis, quæ sine intellectuali non profuit Balthasari in inscriptione manus: imaginaria, quæ sine intellectuali non profuit Pharaoni in spicis, & bobus: intellectualis, hæc profuit Danieli, & Iosoph. Ioanni respondet Ioseph: Daniel, Paulo. Præter has visiones fit visio sex modis, quæ respondet operibus sex dierum, quibus perficitur minor mundus, sicut maior mundus perfectus est. Prima est visio intelligentiæ, per naturam inditæ: secunda est visio intelligentiæ, per fidem eleuatæ: hæc sunt multorum. Tertia est visio intelligentiæ, per scripturam eruditæ: quarta est visio intelligentiæ, per contemplationem suspensæ: hæc sunt paucorum. Quinta est visio intelligentiæ per prophetiam illustratæ. Sexta est visio intelligentiæ, per raptum in Deum absorptæ. Hæc sunt paucissimorum.

Ad has sequitur visio animæ beatificatæ, quas omnes habuit Paulus. Intelligentia indita, quæ non excedit limites rationis, intelligitur per primam diem, in qua facta est lux. Hæc est lux, de qua dicit Propheta. Signatū est super nos lumen vultus tui Domine. Sine lumine indito non habetur fides, non habetur gratia, non habetur sapientia: & ita prima die diuisa est lux à tenebris. Intelligentia sublimata per fidem, intelligitur per secundum diem, quo factum est firmamentum in medio aquarum. Hoc firmamentum est fides, quæ est origo sapientiæ, & origo scientiæ. Et siue sit de temporalibus, siue de æternis, fides non discordat à scientia.

Intelligentia per scripturam erudita, intelligitur per diem tertium, quo congregatæ sunt aquæ, & apparuit arida: terra est scriptura habens intelligentias spirituales, quæ mirabilibus expositionibus pullulat, & in his producit herba virens, & lignū paradisi. Intelligentia per contemplationem suspensa, intelligitur in opere quartæ diei, quando facta sunt sol, & luna, & stellæ.

Qui non habet contemplationem, non habet ornamentum solis, lunæ, & stellarum. Debet anima, Sunamitis amiri sole, luna, stellis. In sole, intelligitur contemplatio hierarchiæ supercælestis: in luna, intelligitur contemplatio hierarchiæ subcælestis: in stellis, intelligitur contemplatio hierarchiæ cælestis. Vnde Isaias: Tūc videbis, & afflues: & mirabitur, & dilatabitur cor tuū. In quo notatur, quod species cōtemplationis sunt tres, scilicet. Admiratio: Mirabitur, inquit: Dilatio, Dilatabitur, inquit, comederūt, & biberunt, & viderunt Deū Israel. Alienatio, Affluens, inquit. Intelligentia per prophetiam illustrata, intelligitur in opere quintæ diei. Vident Prophetæ prophetata in speculo æternitatis. Et licet prophetatum sit contingens, tamen prophetia est infallibilis, propter veritatis æternæ infallibilitatem. Isti sunt pisces, qui propter multitudinem pinnularum feruntur in verbo. Intelligentia per raptum in Deum absorpta, respondet sextæ diei. De hoc raptu dicit Apostolus: Scio hominem ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit raptum huiusmodi. Hic raptus facit animam simillimam Deo, quantum esse potest in statu viæ. Rapti autem non habent habitum gloriæ, sed actum. Et sicut raptus est in confinio viæ, & patriæ, ita est in confinio vnionis, & separationis à corpore. Ideo dicit Apostolus: Siue in corpore, siue extra corpus, nescio. Vnde ergo præsumit alius determinare, quod Paulus nesciuit? Tunc adimpletur, quod scribitur: Faciamus hominē ad imaginem, & similitudinem nostram, quia talis dignus est, vt præsit volatilibus, & piscibus maris. Quanto enim quis eleuatur in Domino, tanto in se humilior fit, vt Paulus post raptū, qui quod viderat, determinare volebat, qui etiam ad cubile matrimonij determinandū descēdebat per humilitatē. Vnde dicitur in Iob: Num-

quid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidū suum; Et mox: Vbicūque cadauer fuerit, statim adest. Mirabilia primo dixerat de Aquila, & postea humilia: sic est de raptu. Ille enim, qui in raptu fuit maior, magis est humilis: & sic necesse est, quia si superbiret, posset amittere gratiam, & cadere in reprobū sensum: & vix vnquā surgeret, quia quanto magis nouit, tanto magis sciret soluere omnia, quæ dicerentur sibi, & ideo non sine causa fuit datus Apostolo stimulus carnis. Ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me. Ille inquam, qui ad talem statū peruenit, potest alios ordinare, & regere, vt Paulus fecit, qui ordinauit Ecclesiam secundum exemplar, quod sibi monstrabatur. Septima dies est absolutio à corpore. De qua die Sa'nator ait: Hodie mecū eris in paradiso. Quæ dies non habet vesperam. Et post sequitur octaua dies, quæ non est alia à præcedentibus, sed reiteratio primæ diei, quando anima resumpserit corpus suum. Hæc est ergo clavis David, quæ docet verbum inspiratum, illud, inquam, verbum, quod est in sinu patris increatū, incarnatum in vtero Virginis, inspiratū in corde tuo, vbi habitat per fidem, illabitur mentes angelicas, & humanas intrās, in eis facit intelligere has visiones: quia est intellectus purus: sed alio & alio modo, quia sunt maiores profundationes, secundum quod anima intimè inducitur, vel meditatur in se, & hoc fit per diuinū radium, vt dicit Dionysius de Angelica hierarchia: Ergo Iesum, inquit, inuocantes, qui est primum lumen, & cætera. Et ideo dicit Dionysius de Ecclesiastica hierarchia: Lex diuinitatis est, infima per media ad suprema reducere. Ille ergo thearchicus radius descendens in cælestem hierarchiam, illam illuminat: & per illā Ecclesiasticam, vel subcælestem: totum tamen facit ille radius, quia Angeli ibi nihil faciūt, nisi occasionaliter, sicut, si aliquis vellet, quod radius illuminaret multas domos, aperiret fenestras, & tamen radius omnes partes domus illuminaret: & sicut, si quis præpararet multa specula ad recipiendum lumen. Deinde ordine resolutorio ille radius nos reducit in contemplatione cælestium, deinde supercælestium.

SERMO IV.

Quo fit ingressus ad explicationem primæ visionis.

De Luce intellectus, quæ est Veritas, de eius speciebus, & visione intelligentiæ per naturam inditæ.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucē à tenebris, & cætera. In omnibus operibus sex dierum præterquam secundæ, dictum est: Vidit Deus, quod esset bonum: & in fine dicit: Vnde Deus cuncta, quæ fecerat & erant valde bona. Videre dicitur DEVS, quia videre nos facit, Prima visio animæ, est per naturam intelligentiæ inditæ. Vnde dicit Psalmus: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et hic possunt explicari omnes difficultates philosophiæ. Philosophi dixerunt nouem scientias, & polliciti sunt dare decimam, scilicet contemplationem: sed multi Philosophi dum se voluerunt diuidere à tenebris erroris, magis se erroribus immiscuerunt. Dicentes enim se sapientes, stulti facti sunt, superbientes de sua sciētia, Luciferiani facti. Apud Ægyptios densissima tenebræ erant, sed sanctis tuis maxima erat lux. Omnes, qui fuerunt in lege naturæ, vt Patriarchæ, Prophetæ, Philosophi, filij lucis fuerūt. Lux animæ veritas est. Hæc lux nescit occasum, ita enim fortiter irradiat super animam, vt etiam non possit cogitari non esse, nec exprimi, quin homo sibi cōtradicat: quia si veritas non est, verum est veritatem non esse, ergo aliquid est verum: & si aliquid verum est, verum est veritatem esse: ergo si veritas non est, veritas est. Super omnia enim præualet veritas. Emittit autem hæc lux tres radios primos. Vnde in Ecclesiastico scriptum est: Tripliciter sol ex-

Rom. 1. d

2. Cor. 12. b

LUCÆ 23. f.

ApoC. 3.

Dionys. de cælesti hierarch. c. 1. in princ.

Gen. 1. a

Psalm. 4. b

Rom. 1. c

Exod. 10. f

3 Esd. 4. c.

Eccles. 43. d

rens

rens montes. Est enim veritas rerum, veritas signorum, seu vocum, & veritas morum. Veritas rerum, est inditio entis, & esse: veritas sermonum, est adæquatio vocis, & intellectus: veritas morum, est rectitudo viuendi. Et istę sunt tres partes philosophię, quas philosophi non inuenerunt, vt essent: sed quia iam secundum veritatem essent, omnino aduerterunt, secundum Augustinũ. Hęc triplex veritas cõsideratur ex parte principij originantis, ex parte subiecti suscipientis, & ex parte obiecti terminantis. Respicit autẽ originas principium in ratione triplicis causę, originantis, exẽplantis, & terminantis. Nam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia, ergo veritas indicat, quod mēs nostra fertur naturadi inclinatione ad veritatem, secundum quod est cõsa essendi, ratio intelligendi, & ordo viuendi. Secundum causam essendi, veritas rerum: secundum rationem intelligendi, veritas vocum: secundum ordinem viuendi, veritas morum. Ex parte autem animę omnis irradiatio veritatis super intelligentiam nostrã, aut fit super ipsam absolutẽ, & sic pertinet ad notitiã rerum specularum: aut in comparatione ad interpretatiuam, & sic est veritas vocum: aut in comparatione ad affectiuam, & motiuam: & sic est veritas operabilium. Ex parte obiecti sic: Omnẽ quod est, aut est à natura, aut à ratione, aut à voluntate. Secundũ primã, est notitia, quę est de rebus, secũdo modo de sermonibus, tertio modo de moribus. Ergo secundum principium, subiectum, & obiectum, est triplex radius veritatis in anima, per quem possit anima non solum enari ad perpetua, sed etiam in causas omnium. Sed si addatur condimentum fidei, tunc potest eo facilius, vt causa essendi attribuat Patri, ratio intelligendi Filio, ordo viuendi Spiritui sancto. Visio ergo intelligentię per naturam inditę, vt cõuertitur ad res, est veritas. Vult autem anima totum mundum describi in se. Mundus consideratur tripliciter, quantum ad essentiam, naturam, & figuram. Iste autem radius dirigit ad quidditatũ differentias occultas considerandas, ad figurarum proportionem manifestas, ad naturarum proprietates ex utroque permixtas. Naturalis permixta consideratio est, quia modo de causis, quę sunt occultę, vt qualiter ignis calidus, qualiter herba calida, quia hoc habent à specie sua, quę occulta est: modo de quantitate, & influenza corporum, & sic de quantitate secundum quidditatem differentias occultas, fit entis diuisio sex modis ad præsens, in substantiam & accidens: in vniuersale & particulare: in potentiam, & actum: in vnum, & multa: in simplex & compositum: in causam, & in causatum. Hęc sunt sex lumina, quę disponunt animam ad sciendum, & benefaciendum, vel sentiendum. Diuisio substantię, & accidentis patet, sed quędam sunt, quę reducuntur ad istam, & in his est maximus error. Dicit illẽ: Creatio non est, pro eo quod impossibile est accidens præcedere substantiam: creatio autem accidens est, ergo, & cetera. Dico, quod creatio, quę est passio, accidens non est, quia relatio creaturę ad creatorem non est accidentalis, sed essentialis. Similiter potentia materię non est accidens materię, sed essentialis, quia hoc ipso, quod est, ad alterum est. Similiter differentię ad genus reducuntur, vt merę priuationes ad suos habitus.

Secunda diuisio est in vniuersale, & particulare, & circa hoc magnus fuit error. Aliqui dicunt, quod vniuersale nihil est, nisi in anima. Plato posuit, quod solum in Deo: alij, quod solum in anima. Isti nimis abstrahunt. Dico, quod est vniuersale vnum ad multa, vnum in multis, vnum præter multa. Vnum ad multa est in potentia materię, quod non est completum: vnum in multis partibus, & vnum præter multa, in anima: vnũ autem ad multa, & vnũ in multis, & vnũ præter multa, in arte æterna sunt. Per illam enim artem, & rationem consistit in re: planum est enim, quod duo homines assimilantur, & non homo, & asinus. Ergo necesse est, vt illa similitudo fuderetur, & stabiliatur in aliqua

forma stabili non quę est in altero, quia illa particularis est: ergo in aliqua vniuersali. Ratio autem vniuersalis non est tota in anima, sed in re secundum processum generis ad speciem: vt, conueniemus primo in substantia, vt in generalissimo: deinde in aliis, vsque ad formam hominis vltimatam.

Tertia diuisio est potentię, & actus, & in hoc sunt multi errores. Dicunt quidam quod actus nihil addat super potentiam, nisi modum essendi, secundum completum, & incompletum. Non loquimur de potentia purè passiuã, sed de illa quę producitur ad actum. Necesse est enim, cum in omni creatura potentia actiua coniuncta sit potentię passiuę, quod illę duę potentię fundentur super diuersa principia rei. De potentia, quę est ratio seminalis, hęc est vis: quia potentia talis super actum alicubi addit partem essendi, vel essentię: vt, super rationem corporis addit animatum secundum rem, pro eo, quod animato aliquid est: organizatum tamen addit, vt super animatum addat sensibile, & sic vsque ad hominem. Sic similiter de potētis anime, quod sicut tetragonus addit vnum angulum ad trigonum, & pẽtagonus ad tetragonum: sic sensitium ad vegetatiuum, & rationale ad sensitium. Aliquando autem addit solum modum essendi, vt de vno in potentia, fiat vnum in actu: addit solum modum essendi, quia vnum non coniungitur materię simpliciter, sed materię habenti vitam in potentia radicali: Vnde insanum est dicere, quod vltima forma addatur materię primę, sine aliquo: vel quod sit eius dispositio, vel in potentia ad illam, vel nulla forma interiecta.

Quarta diuisio est in vnum, & multa, & de illa multi sunt errores. Quidam dixerunt, quod omnia sunt vnum, vt sicut vna est materia, ita vna forma radicalis, & postmodum multiplicatur, & secundum modum essendi variatur, & hoc nihil aliud est dicere, quàm quod illa propositio; homo est asinus, sit vera per se, falsa per accidens. Vnde intellige, quod rationale, & irrationale non solum differunt per accidens, sed etiam essentialiter.

Quinta diuisio est in simplex, & compositum, & de hac sunt etiam multi errores. Quidam dicunt, quod aliqua creatura sit simplex, & tunc sequitur, quod est purus actus, quod est solius DEI & attribuere, quod est Dei, creaturę, periculosum est. Minus ergo est periculosum dicere, quod Angelus sit compositus, etiam si verum non sit, quàm quod sit simplex: quia hoc ego attribuo Angelo, nolens ei attribuere, quod est Dei, propter pietatem, quam habeo ad reuerentiam Dei: sed secundum veritatem sic videtur, quia dicit Boëtius: Forma simplex subiectum esse non potest: ergo Angelo nihil accideret tunc, nec lætitia, nec tristitia.

Sexta diuisio est in causam, & causatum, & de hac sunt multi errores. Quidam enim dicunt mundum ab æterno fuisse, quia in hoc conueniunt sapientes, quod non possit aliquid fieri de nihilo, & esse ab æterno: quia necesse est, quod sicut, quando res redit in nihilũ, esse desinit: sic quando fit de nihilo, incipit esse. Sed aliqui videtur potuisse materiam ingentam, & sic sequitur, quod Deus nihil facit, quia materiam non facit, quia ingenta: nec formam, quia aut fit de nihilo, aut fit de aliquo: non de materia, quia essentia formę non potest fieri de essentia materię, nec de nihilo, vt supponunt, eo quod Deus nihil potest facere de nihilo. Sed absit, quod potentia Dei fulcatur fœce materię. Hęc sunt fundamenta fidei, quę omnia examinat!

Secunda irradiatio intelligentię per naturam inditę, est ad considerandas quantitatũ proportionem manifestas: & illę sunt valde manifestę, quia offerunt se sensui, & libenter homo negotiatur circa ista, quę cadunt in imaginatione: quia imaginatio est fortis in nobis, & ratio obscuratur, & ideo homo multum in his detinetur: & ista scientia certissima est, quia ad oculum patet. Vnde omnes alię scientię, præter istam, quasi sunt occultę. Hęc consideratio mathematica est circa

Idem infra
pag. 27. b. 29.
b. 30. b. &
32. d

Rom. II. d

Entis diui
sio.
Arist. 4. Me-
taph. tex. 2.
& seq. & lib.
6. tex. 3. & 4.

Arist. lib. 1.
de anim. r. 8.

Arist. lib. 2.
de anim. s.
37.

Mathemati-
carum diui-
sio.

sex,

lex, aut circa numeros simpliciter, & sic est Arithmetica: aut circa numeros, prout cōsiderantur in sonis, & sic Musica: aut in quantitate continua, & circa proportionem dimēsiuas generaliter, & sic Geometria: aut per additionem de linea visuāli, & sic Perspectiua: aut secundum quantitatem vtramque, & secundum discretiones numerales, & substātiales, vel continuas, & discretas, & sic Astrologia: & illa est duplex, vna de corporibus regulatis per motū, & sic Astronomia: alia de influētia, & hæc partim secūra est, & partim periculosa: & hæc Astrologia periculosa est propter iudicia, quæ sequuntur, & ab hac fluunt Geomātia, vel Chiromātia, & cæteræ species diuinationis. Hæc scientiæ disponunt ad intellectū scripturæ, vt patet de numeris perfectis, excrescentibus, & diminutis: vt patet de perfectione senarij, qui de se perfectus est. Non enim, vt dicit Augustinus, senarius ideo perfectus, quia in eo numero Deus fecit mundum: sed ideo fecit Deus mundum in illo numero, quia perfectus est. Similiter de duobus numeris cubicis primis, scilicet 8. & 27. quia bis duobis, octo faciunt: ter tria ter, sunt 27. qui ligari non possunt minus, quam per duos numeros quadratos, scilicet 12. & 18. Sic enim se habet 12. ad 18. vt 18. ad 27. quia in lex, qui constat altera proportione, quæ tenet totū, & eius medietatem. Similiter patet de triangulo, quomodo ducit in cognitionem Trinitatis. Certū est enim, quod quantus est Filius, tantus est Pater: & quantus est Pater, tantus est Spiritus sanctus, & Filius. Et inde triangulum considera, cuius quilibet angulus totā superficiem includit. Similiter perspectiua de radio directo, qui fortior est, sicut si tu proicias directē deorsum lapidem magnum, sonum facit: si autem ex obliquo, non tantum. Reflexus radius est à corpore tereso, & polito, virtute terisionis, & ibi accipit speciem: radius fractus est introitu alterius perspicui.

Tertia irradiatio animæ, seu intelligentiæ per naturam inditæ, est ad inuestigandum naturarum permixtas proprietates, scilicet partim occultas, & partim manifestas. Philolophus enim considerat omnia per motum, considerat enim de motu, de principiis motus, & causis, vt locum, & tempus: considerat autem naturas corporum cœlestium, siue corpora ætheralia, meteoricalia, elementaria, vegetabilia, sensibilia, rationalia. Cœlestia in libro de cœlo, & mundo, vbi reducit omnem motum ad motum perfectum, scilicet locale: iste autem localis est triplex, aut circa medium, vbi non est contrarietas, & sic circularis: aut à medio, & sic leuium motus aut ad medium, & sic motus grauium, sine motu rectus. Meteorica, vt in libro Meteororum, vbi dicit de impressionibus, & mineralibus. De elementaribus, vt de generatione, & corruptione: & de vegetabilibus, in libro de plantis, vbi sunt mirabiles considerationes: aut de sensibilibus, vt in libro de animalibus, quem totum non habemus: aut de rationalibus, vt in libro de anima cum suis appendicibus, scilicet de sensu & sensato, & de memoria, & reminiscētia, de spiritu, & anima, de somno & vigilia, de morte & vita.

Secundus radius veritatis informat ad considerationem locutionum, & argumentationum, persuasionum rationabilium, vt homo habeat triplicem artē per eum, ad locutiones congruē indicantes mentis conceptus: ad argumentationes trahentes omnes mentis assensus: ad persuasiones inclinantes omnes mētis affectus. Ratio enim cogitat facere quidquid in se est, in alio: & quidquid est in alio, facere in se: hoc autem non fit nisi per sermonem. Quidquid ergo est in anima, aut est per modum conceptus, aut per modum assensus, aut per modum affectus. Ad indicandū conceptum est Grammatica: ad indicandū assensum est Logica: ad indicandū affectum est Rhetorica. Secundum grāmaticam, omnis pars orationis significat mentis conceptum: habet enim partem significantem substantiam, & qualitatem, & sic est nomen: habet partem significantē modum, & sic est verbum, quod dicit inclinationes, vt in-

dicatiuus, qui habet modū significandi, vt in rationali: imperatiuus, vt in irascibili: optatiuus, vt in concupiscibili: subiunctiuus, partem vtramque; infinitiuus, quasi materialis. Et ad has differentias omnes reducuntur, secundū Priscianum. Similiter determinat de litera, de syllaba, de dictione, de oratione. Quia enim varij sunt modi significandi, & terminandi secundum diuersas linguas, vt terminatū in a, fœminini generis, vt in pluribus: in vs, masculini generis, & sic de aliis. De litera determinat, sed ad hanc non potest descendere nisi per syllabā. Vltimo considerat de connexionione dictionū, sed postea determinat de profodia similiter, & dyasynthetica. Exprimit autem omnia per octo partes orationis. Ad literam autem descendit per syllabam, & postea de profodia, & metrica, & huiusmodi referuntur ad primum. Considerat similiter modos, vt accidentia, vt in quibus accidētibus nominatiuus construitur cū verbo singularis numeri, vt non dicatur homo currunt, quia ab vna substātia nō egreditur, nisi vnus actus. Similiter, vt post verbum transitiuum nō ponatur nominatiuus, sed accusatiuus, qui dicit terminum, non principium actus, vt nominatiuus. Vnde grāmatica à rebus naturam trahit, nec potest esse bonus grāmaticus nisi sciat res. Aia directio est, quæ illustrat ad argumentationes inducentes ad mentis assensum, quod fit per solitam argumentationem, vt quæcunq; vni, & eidem sunt, & cætera. Hæc argumentatio habet formā grammatice, & specialē in materia necessaria, solita: & ideo est prima analysi, & secunda analysi de syllogismo. De syllogismo necessario, id est, resolutio in causam inferendi, vt in prima analysi, id est, resolutione: & secunda analysi, id est, resolutione in causam inferendi, & essendi: & quia semper non potest esse inductio per necessariam argumentationem, ideo inueniuntur loci, & habitudo localis, quæ procedit per probabilia, vt loci topici, & quia in his cadit deceptio, adduntur loci sophistici, vt sciat homo dissoluere. Vnde dissolvens non est sophisticus, sed verus respondens, quia & isti modi trahunt originem à natura rerum, vt patet: Fumus est, ergo ignis est, locus ab effectu. Ideo adduntur decem prædicamenta; adduntur etiam enunciationes.

Tertius radius, in quo mens illustratur ad persuadendum, vel inclinandum animum, hoc fit per Rhetoricam. Vnde Rhetor, oportet vt provideat civili vtilitati, vbi potest esse periculum propter dissensionem animorum. Procedit autem secundum tria attributa, & triplex genus causæ, scilicet demonstratiuum, deliberatiuum, & iudiciale. Demonstratiuum perlonæ, vt ad laudem, vel vituperium: ergo, vel est laus, quantum ad bona animæ, quæ sunt tria: scilicet virtus, scientia, veritas: vel est laus, quantum ad corpus, scilicet pulchritudo, fortitudo, & cætera: vel de bonis fortunæ, vt diuitia, parentela, patria. Deliberatiuum est respectu rei faciendæ, & tunc persuadetur: si adest securitas, vtilitas, honestas: vel persuadetur non fieri, si sequitur damnum, periculum, inhonestas. Genus iudiciale respondet rei factæ: quæ habet constitutionem, coniecturam, dubitationem legitimam. Iudicialis constitutio est: Fecisti? non feci? quæ apud alios litis contestatio vocatur. Coniecturalis, cum aliquid producit ad probandum. Legitima dubitatio iudicialis, est descriptio iudicialis, quando factum conceditur, sed defendit se, quod non sit reus: vel quia potuit facere de mandato Domini, vel quia debuit. Ad hoc autem, quod sit potens orator, necesse est, quod habeat exordium ad captandam benevolentiam non nimis prolixum, non nimis obscurum, non nimis exquisitum: quod habeat rationem, vt factum narret, postea negotium distinguat, & caueat multitudinem partium: postea partem suam confirmet per rationes: postea aduersarium confutet, & rationes suas ostendat friuolas: postea concludat. Item necesse est, vt habeat inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & prononciationem.

Numerus perfectus, excrescens & diminutus. Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. cap. 2. & 7. Numerus cubicus.

Trinitatis mysterium.

Scientiæ naturalis diuisio.

Arist. 3. lib. Phys. text. 1. & seq. & lib. 4. Phys. text. 1. & seq.

Arist. 1. d. cœlo, text. 3. & seq.

Sermocinium diuisio.

Rationis munus.

Grammaticus bonus quis.

Rhetorica diuisio.

S E R M O V.

De medio, & virtutibus, & de radiis lucis veritatis, ac de triplici veritate, scilicet rerum, morum, & sermonum

Vidit Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucē à tenebris, & c.] Dicitur est, quod intellectualis lux est veritas, quæ est radians super intelligentiam, siue humanā, siue Angelicā, quæ inextinguibiliter irradiat, quia non potest cogitari non esse. Irradiat autem aliquid tripliciter: vt veritas rerum, vt veritas vocum, vt veritas morum. Vt veritas rerum est indiuisio entis, & esse: vt veritas vocum, est adæquatio vocis, & intellectus: vt veritas morum est rectitudo viuendi, quod patet ex parte principij, quod irradiat: ex parte subiecti, quod irradiationem suscipit: ex parte obiecti, ad quod irradiat. In quantum est hæc lux causa essendi, est lux magna: in quantum est ratio intelligendi, est lux clara: in quantum est ordo viuendi, est lux bona. *Vidit*, inquit, *Deus lucem, quod esset bona.* Vt lux magna irradiat, ad comprehensionē substantiarum, siue essentiarū, figurarum, & naturarum mundialium: vt lux clara ad comprehensionem locutionum, comprehensionum, argumentationum: persuasionum rationalium: vt lux bona irradiat super intelligentiam, vel illustrat, ad comprehensionem modestiarum, iustitiarum. Ad comprehensionem modestiarum, quantum ad exercitationes consuetudinales: ad comprehensionem industrialium, quantum ad speculationes intellectuales: ad comprehensionem iustitiarum, quantum ad leges politicas. Primò habenda est modestia, secundò industria inquirenda, tertio exercenda iustitia. Et hic ostenditur Prælati qualis esse debet, scilicet perfectus in actione, & contemplatione, & vt accipere debet leges. Vbi? In monte contemplationis cum Moyse, vt sit modestus, & industrius, non bestialis, quia in montem talis ascendere non potest: Bestia enim, quæ tetigit montem, lapidabitur.

Primo igitur irradiat, siue illustrat ad apprehensionem, quantum ad exercitationem consuetudinalium virtutum. Vnde Philosophus ponit duodecim mediætates: Fortitudinem circa timores, & audacias: temperantiam circa delectationes, & tristitias: liberalitatem circa dona mediocria: magnificentiam circa dona magna: magnanimitatem circa magnos honores: philotimiam circa mediocres: mansuetudinem circa iras: veritatem circa locutionem: Eutrapeliam circa ludum: delectationē, & amicitiam circa duo media passionum, vt verecundia, & nemesis, quæ est nula obesse, & aliquid prodesse. De his autem sex eligemus præcipuas, scilicet primo temperantiam, secundo magnificentiam, tertio fortitudinem, quarto mansuetudinem, quinto benignitatem, sexto magnanimitatem.

Primo incipiendum à temperantia. Hæc necessaria est in primis, non enim statim temperatur homo à timore mortis: sed statim, quando natus est, delectationem requirit secundum gustum, vnde puer appetit dulce secundum gustum, & postea delectabile secundum actum, quando magnus est. Hanc passionē contemporaneā nobis, quæ incipit in pueris, & terminatur in senibus, oportet primo domare: & ista est concupiscentia, postea est cupiditas. Puer enim primo appetit manducare, & postea pecuniam. Vnde mirabi iter delectatur in illa: & si puero auferas panem, & denarium, accipit denarium, & relinquit panem: hoc inflcit homines. Concupiscunt enim habere, & retinere. Appretari hæc, vt felicissima, malitia est: aspernari, vt execrabilia, malum est. Dicunt quidam, quod totaliter pauperes non tenent medium. Respondeo, imo vero tenent medium. Hæc enim mediætās non est circa res, sed circa appetitū animæ. Si enim appetis hæc, vt sustentem tuis, vel alienis, mediætā tenes: si appretiaris, vt felicitas sit in eis, vñ extremū est: si aspernaris, vt profanū, alterum extremū est, sicut Manichæi profanū putant

Acum muliere iacere, vel vxore, siue cum alia. Similiter dixerunt, quod nihil potest homo habere. Et dicit Augustinus, quod hoc non fuit præceptū, licet Apostolis dixerat Dominus: Nihil tuleritis in via. Mediū est ergo sustentari siue suis, siue alienis. Et dicebat S. Franciscus, quod pauper magis potest esse largus, quam diues, quia diues, si dat, quidquid habet, deficiet, & confusus est: si vero non dat: cū habeat, licet vellet dare, si sibi non deficeret res, voluntas bona est, sed non reputatur pro facto sibi, quia adhuc habet substantiam. Sed pauper, qui nihil habet, vellet dare pauperi, & nihil habet quod det & vellet ædificare hospitalia, non tamen habet, voluntas pro facto reputatur. Quod autem dicant, quod nimis pauperes non tenent medium, simile est illi, quod dicebat quidam medicus Federici, quod ille, qui abstineret ab omni muliere, nec erat virtuosus, nec tenebat mediū. Et ad hoc sequitur, quod si omnē mulierem cognoscere, & cognoscere nullam, extrema sunt; ergo mediætātē omnium mulierum cognoscere, mediū est.

Hæc cupiditas domari debet per munificentiam, quæ comprehendit in se largitatem, & magnificentiam. Iste est fons, qui aquas refundit. Fons non retinet in se aquas secundum Philosophum. Difficile est ab hac perfectè curari, quia hoc valde delectabile est, quia per hæc reputat se homo magnum, & alij eum reputant. Si homo luxuriatur, dolet cerebrum: sed in diuitiis homo delectatur, quia est ibi præsumptio, & delectatio, & reputatio. Vnde hæc cupiditas infecit Giezi, & leprosus factus est, quia cucurrit post Naaman. Isti simoniaci hodie largitatem reputant magnam curialitatem. Venit Simo magus, & dixit Petro: Accipe de pecunia, & da mihi, vt per impositionem manus possim dare Spiritum sanctum: sed Petrus non reputauit curialitatem, nec habuit patientiam. Pecunia tua, inquit, tecum sit in perditionem.

Tertia mediætas est fortitudo, quæ est circa timores, & audacias, hæc est necessaria homini, vt non pusillanimitis, neque temerarius sit, sed sustinendo terribilia, etiā sit paratus mori: alij enim cadunt in ignauiam, & pusillanimitatem. Vnde Iob dicebat: Nunquid fortitudo lapidum fortitudo mea, aut caro mea ænea est. Fortitudo enim in anima est, non in carne. Melior est sapiens arrogante: & vir patiens, expugnatore vrbium. Vnde spiritualis homo multum debet cauere de modestia. Hæc virtus facit animam nobilem: sed quia fortis aliquando dedignatur contra aliquos, ideo necessaria est mansuetudo.

Quæ est quarta mediætas, & est contra irascibilitatem, & iracundias, non vt penitus homo non irascatur, sed vbi debet, & quando debet. Vnde debet habere, & faciem hominis, & faciem leonis. Vnde putant aliquando hominem mansuetum, qui tacet, alio peccante, hæc non est mansuetudo. Quid igitur dicitur de Iesv, qui turbauit semetipsum, & fecit flagellum de funiculis. Vnde scriptum est: Væ mihi, vt quid natus sum videre mala gentis meæ, & sanctorum: Vnde Christus est agnus, & leo.

Quinta mediætas est benignitas, siue nemesis, siue amicitia, quæ nihil habet malignitatis, sed homo vult bonū alij homini, & oportet, quod hæc ratio hominem dirigat. Et si dicat Philosophus, quod oportet amicis benefacere, inimicis malefacere; Christus tamen dicit, vt omnis homo diligatur, vt conferat vtilia, & nō nocua. Si ergo te diligo, & do tibi vel dignitatē, vel libertatē, & tu malè vteris ea: si dem tibi, vt sim benignus, nō sum, sed magis malignus: Vnde nō dabo tibi, vt sim benignus: Habeo amicū, habeo inimicū: amicus malè vtitur aliqua prælatione: vel dignitate ad damnū suum, & Reipublicæ: si dem sibi, benignus non sum. Inimicus meus econtra bene vtitur: & ideo sibi dabo, & faciam bonum meum de malo suo. Sic Pater non blanditur filio, nec dicit verbū dulce, ne superbiat. Mundus hodie ignorat istā benignitatē: vnde totus mūdus in maligno positus est, quia homo non diligit nisi bonū priuatū.

Gen. 1. a

Anselm. in
Prosol. c. 3. &
22. tom. 3.Idem infra.
pag. 19 b. 30.
b. 27. 32. d.Prælati
qualis esse
debeat.
Exod. 19. b
Hebr. 11. cArist. lib. 2.
Ethic. siue
Moral. Nich.
comach. c. 7.
& 4. lib. per
totum.S. Thom. 22.
q. 129. art. 2.
in corp. cTemperan-
tia.
Lib. 2. Ethic.
cap. 7.Paupertatis
laus.

Lucæ 9. a

In Legenda
de vita S.
Francisci.Munificen-
tia.
Lib. 2. Ethic.
c. 7. & lib. 4.
c. 1. & 2.

4. Reg. 5. g

Act. 8. a

Fortitudo.
Li. 2. Eschier.
cap. 7.

Iob. 6. b

Prouerb. 17. d

Mansuetu-
do.
Lib. 2. Ethic.
c. 7. & lib. 4.
cap. 5.Ioan. 11. d
Ioan. 2. c
1. Mach. 2. aBenignitas.
Lib. 2. Ethic.
c. 7. & lib. 4.
cap. 6.

Matth. 5. g

Sexta medietas est magnanimitas, vt appetientur magna, & despiciantur vilia. Hæc est humilitas, quæ despicit apparatus magna, & appetiatur ea, quæ videtur esse parua: sunt tamen magna vere. Notandum quod Philosophus dicit, quod magnanimus est in appetitu honoris: quidquid dicat ipse, hoc non docet veritas, cum honor non sit, nisi æternorum. Sed econtra, quidam appetiatur vnam vilissimam laudem alicuius, cum tamen veritas dicat in mente sibi, quod est ipse pessimus, & nequam, & tamen ipse effert se. Hæc sex medietates sufficiunt. Aliæ enim quædam innominatæ sunt: Has autem Philosophus manifestè ponit, & in his ratio veritatis substernitur fidei. Hæc enim medietates remouent vitia, siue carnalia, siue spiritualia, vt temperantia gulam, & luxuriam: munificencia auaritiã, cupiditatem, & rapacitatem: fortitudo acediam, ignauiam, pigritiam: mansuetudo, iracundiam, odium, impatientiam: benignitas inuidiam. magnanimitas superbiam, arrogantiam, vanitatem, & iactantiam.

Secundus veritatis radius illustrat ad apprehensionem industriarum, secundum speculationes intellectuales. Hæc sunt quinque, scilicet scientia, ars, prudentia, sapientia, intelligentia. Speculatio autem consistens in se, aut transit in effectum, aut affectum. Primus modus non pertinet ad Moralem, sed magis Logici est: secundus autem spectat, quia virtuosus, & ideo quia faciliter speculatiuus fit practicus, ideo facile ex speculatiuo fit virtuosus. Notitia enim transiens in affectum est sapientia, quæ est cognitio causarum altissimarum, & per causas altissimas: notitia autem transiens in effectum extrinsecum, est ars, quæ est habitus cum ratione factiuus, & hæc notitia iungitur cum faciente præuia tamen affectione: Mediũ inter hæc est electio, quæ iungitur affectui, & ordinatur ad opus. Quod enim quis eligit, amat, & dirigit ad opus: & hæc est prudentia, quæ est media inter sapientiam, & artem. Intelligentia autem est in ascendendo à prudentia ad sapientiam, quæ est cognitio principiorum, & regularum certarum. Necessè est similiter descendere ad artem, per scientiam. Chirurgus, nisi habeat regulam medici, interficit hominem, vt aliquis inciditur, & ille est dispositus ad febrem. Dicebatur etiam de quodam Mathematico, qui faciebat optimas campanas, & illas faciebat secundum proportionem musicalem, tamen illas habuit à quodam musico, qui dederat sibi formam longitudinis, & spissitudinis, & martellũ proportionatũ ad pulsandũ. Nec est intelligendũ propter hoc, quod dicitur, quod virtutes quædam sunt intellectuales, quædam consuetudinariæ, quod propter hoc virtutes non sint in parte aliqua, nisi in rationali, quia essentia omnis virtutis est in rationali: sed quædam sunt in rationali secundum se, & secundum quod est speculatrix: quædam secundum quod est exterioris hominis, gubernatrix.

Tertius radius veritatis illustrat ad morales iustitias secundum dictamen legum politicarum. Hic non debeo loqui vt Theologus, nec sicut Iurista, sed sicut Philosophus loquitur. Hæc autem est circa quatuor. Nullus autem Philosophorum dedit hanc, sed si fuerit collectum aliquid ex multis proueniet. Attenditur autem quantum ad ritum colendi, quantum ad formam conuiuendi, quantum ad normam præsidendi, quantum ad censuram iudicandi. Ad censuram iudicandi non peruenitur, nisi per normam præsidendi, nec ad normam præsidendi, nisi per formam conuiuendi: nec ad istam, nisi per primam. Omnes veri Philosophi vnum Deum coluerunt. Vnde etiam Socrates, eo quod prohibebat sacrificium fieri Apollini, interfectus fuit, cum coleret vnum Deum. Verum est, quod Plato suadet sibi fugam. Absit, inquit, Socrates, vt negem veritatem, quam asserui: & ideo Plato non interfuit mortis eius, erubescens, quod suasset sibi fugam. Cultus Dei pietas est fidei. Vnde dicit Tullius, quod pietas consistit in cultu Deorum. Non placet, quod dicit Deorum. Scriptura nunquam dicit Angelos Deos, ne venerentur sicut

A Dij, sed homines vocantur dij. Vnde Psalmus: Deus sterit in Synagoga Deorum, id est hominum, non Angelorum. Cultus autem Dei consistit in laude, & sacrificio. Quomodo autem sacrificium introductum sit, videtur quod per fidem Abel obtulit sacrificium, & Noë, de quo dicitur: Odoratus est Dominus odorem suauitatis. Et figurabant hæc sacrificia sacrificium Christi, quod in cruce fecit: & ideo dicitur Dominus odorare, quia placatur per mortem vnigeniti. Dæmones autem propter superbiam suam volunt coli, vt Deus, vt habeant in terra, quod non habere potuerunt in cælo. Et quia maximè alienantur homines à Deo, sanguinem Christi offert, qui facit talia sacrificia, eo quod effusus fuit ad placandum Patrem. Sacrificium autem laudis in corde naturale iudicium dicitur, & est dictamen naturæ: & in hoc consenserunt omnes veri Philosophi. Vnde dicit ille, quod qui dubitat, vtrum parentes honorandi sint, & Deus venerandus, pœna dignus est. Secundus modus est forma conuiuendi, vt: Quod tibi non vis fieri, non facias alteri. Hoc in corde scriptum est per legem æternam. Ex hac naturali lege emanant leges & canones, pullulationes pulchræ. Sed si arguitur: Tu non vis suspendi, ergo latronem suspendere non debes; dicendum, quod latro prius debet suspendi, quam vt Respublica lædatur: & ideo Ionas contra se dedit sententiã, vt proiceretur in mare.

Tertia est norma præsidendi, id est, qualiter princeps ad populum debet se habere, & econuerso: & hæc emanant à veritate prima, quia populus debet assistere præfidenti, & punienti. Princeps non debet suam utilitatem quærere, sed Respublicæ. Philosophus dicit, quod differt tyrannus, & princeps. quia tyrannus quærît propriam utilitatem, sicut Herodes, qui timens priuari regno suo, scilicet in pueros. Princeps autem communem intendit utilitatem. Vnde hodie magna abominatio est in his, qui præfunt: quia in navi non ponitur rector, nisi habeat artem gubernandi: & in Republica ponitur ille, qui nescit regere. Vnde quando per successionem pueri præfunt, malè regitur Respublica. Dauid fuit sanctissimus: Salomon, & si lubricissimus, tamen sapientissimus: Roboam stultus, quia dimisit regnum. Romani elegerunt Diocletianum per artem diuinationis, siue Diaboli. Debebant eligere comedentem super mensam ferream, & inuenerunt comedentem illum super vomerem, qui postmodum multa mala fecit. Vnde quandiu Romani illos, qui præfessent, elegerunt sapientissimos, tunc benè gubernata fuit Respublica, sed postquam ad successionem venerunt, totum fuit destructum. Vltimum est censure iudicandi, vt homo sciat, quid de quacunque re sit iudicandum, quod spectat ad personas, ad res, ad modum agendi. Hæc omnia manant à veritate prima. Sed in his omnibus luxuriata est ratio physica, quia quidam posuerunt mundum æternum: quia si causa æterna, effectus æternus est, & isti malè senserunt de causa prima. Similiter Metaphysica eodem modo. Similiter Mathematici primo posuerunt numeros, & postea ad influentias, & secreta cordium peruenerunt. Naturales sciunt & de corporalibus, & mineralibus, & dixerunt: Ars imitatur naturam, & nos scimus secreta naturæ, ergo nos faciemus aurum, & argentum. Similiter Grammatici poësis, & fabulis suis tenuerunt totum mundum, quoad usque venerunt Sancti contra eos. Similiter Logici cum suis sophismatibus, & suis falsis propositionibus fecerunt mundum insanire. Similiter Rhetores adeo delectabatur in colore sermonis, vt non aliud regnum dicerent Dei, hoc tamen sublatum est multum de medio. Ars moralis, non ita luxuriata est, quia non in sola speculatione stat. Sed scientia iuris multum luxuriata est propter lucrum: & causæ, quæ deberent terminari per ius, modo per allegationem, & subtilitatem iuris fiunt immortales, cum tamen intentio iuris, sit causas rescindere. Hæc sunt nonem lumina illustratiua animarum, scilicet veritas rerum, vocũ, & morum, Rerum scilicet, essentialium, figurarum, naturarum, quan-

Psalm. 81. m
Gen. 8. d
Psalm. 49. c
Cic. de Nat. libidem.
Iona 1. d
Arist. lib. 3. Moral. Nicomach. c. 10
Matth. 2. c
Reip. salus & calamitas vnde orientur.
Flau. Vopisc. in num. & Pomp. Lat. in Diocles.
Arist. l. 1. de celo tex. 118 & seq.
Arist. 2. Phy sicor. tex. 22. & 79.
Veritas rerum triplex Idè pag. 30. b. & 32. d

Arist. lib. 4. Moral. Nicomach. c. 3.

Arist. lib. 5. Moral. Nicomach. 4.

Chirurgus qualis esse debeat. Exemplum de Mathematici industria.

Plato in Apol. Socr. & Diag. Laërt. lib. 2. de vit. Phil. in Socr.

Cicero de Nat. lib. 1.

tum ad quidditates occultas, quantum ad quantitatū proportionē manifestas, quantum ad naturarum proprietates mixtas. Primo Metaphysica, secūdo Mathematica, tertio Naturalis, seu Physica. Veritas vocū triplex: Primo, quantum ad locutiones, argumentationes, persuasiones. Primo, quantum ad locutiones indicantes mentis conceptus: secundo, quantum ad argumentationes trahentes omnes mentis assensus: tertio, quantum ad persuasiones inclinantes mentis affectus. Primo Grammatica, secundo Logica, tertio Rhetorica. Veritas motū triplex, quantū ad modestias, industrias, iustitias: Modestias, quantū ad exercitationes consuetudinales: industrias, quantū ad speculationes intellectuales: iustitias, quantū ad leges politicas. Primo virt^o consuetudinalis, secundo virtus intellectualis, tertio, virtus iustitialis. Has igitur sciētias tradiderunt Philosophi, diuinitus illustrati. Deus enim illis reuelauit. Postmodum voluerunt ad sapientiam pervenire, & veritas trahebat eos, & promiserunt dare sapientia, hoc est beatitudinem, hoc est intellectu adeptum: promiserunt, inquam, discipulis suis.

Quarta ergo consideratio est, quomodo venerunt ad hoc, in quo lux separata est à tenebris, separando enim se à tenebris, conuerterant se ad lucem. Sed hoc fit, vt anima conuertat se super se primo: secundo, super intelligentias spirituales: tertio, super orationes æternales. Primo ergo oportet se considerare, non sicut oculus carnis, qui non videt se, nisi per quādam reflexionem à speculo: sed sicut oculus mentis, qui primo videt se, & postmodum alia. Sed adhuc oportet, vt conuertat se super potētias, & super act^o. Habet enim anima tres potentias, animale, intellectuam, & diuinā, secundum triplicem oculum, carnis, rationis, contemplationis. Primus viget, secundus caligat, tertius excatus est. Potentia animalis duplex est, vel in obiecta sensuum particularium, vel sensus cōmunis, & sic est potentia subiectiua: siue in phantasmata sensibilia, & sic est potētia imaginatiua. Intellectualis etiam potentia est duplex, quia, aut considerat vniuersales rationes abstractas à loco, à tēpore, aut eleuatur ad substantias spirituales separatas, & sic sunt duæ potētiae, scilicet ratio, & intellectus: per rationem confert, per intellectum cognoscit se, & substantias spirituales: & tunc ingerit se intelligētis, vt tunc intret æuiternum earum. Similiter operatio, vel potentia diuina duplex est: vna, qua se conuertit ad tuenda diuina spectacula: alia, qua se conuertit ad degustanda diuina solatia. Primum fit per intelligentiam, secundum fit per vim vnituiam, siue amatiuam, quæ secreta est, de qua parum, vel nihil nouerūt. Ergo triplex est potentia, & sex operationes: & quando hæc omnia obiecta videt anima, sic rediens super se, fit speculum quoddam pulcherrimum, & tersum, in quo videt quidquid est fulgoris, & pulchritudinis, sicut in speculo polito videtur imago. Sed adhuc requiritur opacitas naturalis, vel artificialis. Naturalis, vt in speculo de calybe: artificialis, vt in plumbo superposito vitro. Postea requiritur politio, per quam, formam vel imaginem recipit. Tertio requiritur splendor, quia in nocte nihil reddit. Similiter in anima sūt virtutes inferiores, tenētes lumē, ne defluat. Mediæ sunt, sicut politiones. Supremæ sunt, sicut splendores superuenientes, & sic est anima speculum.

Sed oportet, vt habeamus secundum gradum, quod apponatur pulchris formis, sicut luminib⁹ cœlicis sibi proportionatis, vt Angelis, quia si statim eleuaret se ad diuinos fulgures, reuerberaretur. Angeli autē sunt & luminā, & specula, ad quos contemplandos tripliciter eleuatur anima. Habet enim Angeli virtutes infimas per quas regulant motus nobiliū corporū, & influunt in mundalia. Et hoc, est positio Philosophorum. Constat enim, quod causa nobilior est suo effectu. Et constat, quod ad influēciam corporum cœlestium fit, vel generatur viuum, & animatum, ergo anima. Si ergo animatum nobilius est non animato, ergo necesse est, vt

A habeat aliam causam, quā illa corpora. Et illa est influenza Angelica cum influētia corporum cœlestium. Vnde per regimen substantiæ intellectualis influentis supet motum orbis, quem regit, fit hoc. Alij posuerūt, quod Angeli essent numerati secūdem numerum motuum, propter inclinationem naturalem ad motum. Alij posuerunt decem intelligentias, solū cōsiderantes earum influentias, & fecerūt insanias, & cōtentiones. Angelus bene potest esse sine motu. Itē sunt virtutes in Angelis ad animas racionales, per quas regūt homines. Sunt enim delatores luminum, & eleuatores intellectuum ad suscipiendas illuminationes. Est ergo in eis virtus delatiua, quia sunt lumina quædam, & quoddā perniū, & contēperant se in nobis per diuinū radium, vt proportionetur nobis. Secundo modo est in eis virtus eleuatiua, per quā nos aptant per condescensionē & eleuationem, ad illum radium suscipiendum, nō tanquā perficiētes. Itē est in eis virtus suprema, qua se ad Deum conuertunt, in susceptione splendorum æternæ lucis, quam amant, & omnia reducunt ad ipsam, vt tēdant in Deum per amorem & laudem. Vnde in Iob dicitur: Vbi eras, cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei: Et hoc totū senserunt Philosophi. Item Angeli sunt ex hoc gratiarū actionem facturi, siue acturi: quando hoc viderit anima, ingerit se Angelis, & intrat speculum ipsorum.

Tertius gradus est, quod ipse intellectus considerās conditiones entis, secundū relationem causæ ad causatum, transfert se ab effectu ad causas, & transit ad rationes æternas. Differt causa à causatis, quia prima causa est ens primū, & à se causatum productū. **C** Causa prima est ens simplex, causatum ens compositum: causa prima ens purum, causatum ens permixtum: causa prima ens fixum, causatum ens variatum: causa prima ens absolutum, & causatum ens alligatū: causa prima ens perfectum, causatum diminutum. Hæc sunt certissima. Intelligentia fertur in hanc lucē tripliciter, ratiocinando, experiendo, intelligendo, ratiocinabiliter, experimentaliter, intelligentialiter. Per viam rationis sic: Si est ens productum, ergo est ens primū, quia effectus ponit causam. Si enim est ens ab alio secundū aliud, & propter aliud: ergo est ens à se, secundum se, & propter se. Item si est compositum, oportet esse simplex, à quo habet esse, quia omne quod recedit à simplicitate, cadit in compositum. Item si est ens permixtum, necesse est esse ens purum, creatura autem nulla pura. Item si est ens secundū se variatū, necesse est esse fixum, quia mobile reducitur ad immobile. Mota enim

D manu, stat cubitus: & motu cubiti, stat humerus. Et sic semper quod mouetur, mouebitur per aliquod fixum. Item si dare est alligatum, ergo absolutū. Omnis creatura alligata est alicui generi prædicamentorū. Sed quod alligatum est, non mutuum dat alteri esse, ergo necesse est absolutū esse, à quo recipiet esse. Item si est ens diminutum, necesse est esse ens perfectū. Et hac via procedit Philosophus ad ostendendū mundum æternum, quia omnem motum, & motionem præcedit motus localis circulariter, quia perfectus est. Sed respondendum, quod verum est, quod perfectus est ante diminutum, loquendo de perfecto simpliciter, sed non de perfecto in genere, qualis est motus localis. Et sic fertur intelligentia ratiocinando: fertur similiter experiendo. Sic productum respectu primi defectiuum est: similiter compositum, respectu simplicis; similiter permixtū, respectu puri, & sic de alijs, ergo dicuntur priuationes: sed priuationes non cognoscuntur, nisi per habitus suos. Rectum enim est iudex sui, & obliqui.

E Et si omnis cognitio fit ex præexistēdi cognitione: ergo necessario intelligentia experitur in se, quod habeat aliquod lumen, per quod cognoscat primum esse. Sic igitur his præsuppositis, intellect^o intelligit, & dicit, primum esse nulli verè esse conuenit, nisi primo esse: & ab ipso omnia habet esse, quia nulli inest, nisi primo esse. Similiter simplex esse, est simpliciter perfectū

Veritas vocū triplex.

Veritas motū triplex.

Rom. 1. d

Separatio lucis à tenebris mystica.

Animæ potentie tres

Speculi cōsideratio.

Angeli sunt lumina, & specula.

Aristot. 12. Metaph. t. 47. & 48.

Auicennæ opinio.

Iob. 38. n.

Rerum cōsideratio in cōparatione ad Deū.

Arist. lib. 8. Phys. t. 73. 74. & lib. 1. cœli. t. 118. lib. 2. t. 1. & seq.

Arist. 1. de anima, text. com. 81. Arist. 1. post. t. 1. & seq.

Anselm. in Pro
sol. cap. 3. &
22. tom. 3.

esse: ergo est, quo nihil intelligitur melius. Vnde Deus non potest cogitari non esse, ut probat Anselmus. Quando anima videt hoc familiariter, primo ratiocinando, secundo experiendo, tertio intelligendo, tunc ibi potest quiescere. Vnde ratiocinando infert per oppositum: Si est posterius, est prius: si est compositum, est simplex. Experimentaliter, quia priuationes non cognoscuntur, nisi in positione causæ, & illa sex videntur per modum defectus, & priuationis. Intellectualiter quia non possunt latere animam, ubi primum esse est simplex esse. Item considerat illud esse, ut habet substantiam, virtutem, & operationem, ut purissimam, simplicissimam, & sic de aliis sex: ut est in eo vnitas, bonitas, & veritas: ut pura, ut purissima, ut absolutissima, & sic de aliis sex: ut habet speciositatem, firmitatem, & bonitatem: ut puram, purissimam ut habet memoriã, intelligentiam, voluntatem, secundum illa sex: ut habet vitam, sapientiam, iucunditatem, secundum illa sex: & tunc intelligit bonum per essentiam, & omnia per illud deificantur, & ideo lumine appetibile, & summe debet appeti, & hoc faciendo conquiescit. Primo ergo anima videt se, sicut speculũ: deinde Angelos, siue intelligentias, sicut lumina, & sicut mediũ delatiuum: Siue videt se, sicut in speculo: in intelligentia, sicut in medio delatiuo lucis æternæ, & cõtemperatiuo: deinde in luce æterna tanquam in obiecto fontano, quantum ad illas sex conditiones dictas, & ratiocinabiliter, & experimentaliter, & intelligibiliter, vel intelligentialiter. Dum hæc ergo percipit, confurgit ad diuinum contuitum, & dicit se habere intellectum adeptum, quem promiserunt Philosophi, & ad hoc veritas trahit. Sed tamen per virtutes oportet deuenire, sicut venerunt Philosophi, quando viderunt, quod tam altè non possent peruenire, nisi per virtutes, conuerterunt se ad docendum illas, ut fecit Socrates. Vnde reputatur minus bene dixisse, eo quod tantum de illis dixit: sed hoc fecit, quia videbat, quod ad illum intellectum non posset perueniri, nisi anima sit purgata.

S E R M O VI.

De virtutibus Cardinalibus, & de virtutibus animi iam purgati.

Gen. 1. a

Vidit Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem à tenebris, & cætera] Propter primam visionem intelligentiæ per naturam inditæ, sumptum est verbum illud: *Vidit Deus, & cætera*, id est, videre fecit. De hoc supra in duabus collationibus, & per considerationem scientialem, pro eo, quod irradiat hæc, ut veritas rerum, ut veritas vocum, & ut veritas morum, & fuerunt distinctæ nouem doctrinæ partiales, quarum tres principales radij sunt ex dictamine lucis æternæ, secundum Anselmum, & Augustinum. Item quod vidit, id est, videre fecit per contemplationem sapientialem, illuminando animam in se tanquam in speculo: in intelligentia tanquam in medio delatiuo: in luce increata, tanquam in obiecto fontano. Secundum illas sex conditiones, quas imprimit menti, & secundum has confurgit anima in illam lucem, ratiocinando, experiendo, intelligendo, ut dictum est. Et ad hoc venerunt Philosophi, & nobiles eorum, & antiqui, quod esset principium, & finis, & ratio exemplaris. Sequitur: *Et diuisit lucem à tenebris*, ut sicut dictum est de Angelis, dicitur de Philosophis. Sed vnde aliqui tenebras secuti sunt: ex hoc, quia licet omnes viderint primam causam, omnium principium, omnium finem, in medio tamen diuersificati sunt. Nam aliqui negauerunt in ipsa esse exemplaria rerum, quorum Princeps videtur esse Aristoteles, qui & in principio Metaphysicæ, & in fine, & in multis aliis locis execratus ideas Platonis. Vnde dicit, quod solum nouit se, & non indiget notitia alicuius alterius rei, & mouet ut desideratum, & amatũ. Ex hoc posuit, quod nihil, vel nullum particulare cognoscit. Vnde illas ideas principaliter, præcipuus impugnat Aristoteles in Ethicis, ubi dicit, quod summũ bonum

Sermone 4.
pag. 24. &
25. ferm. 5.
pag. 29. b. &
31. d

Aristot. execratur ideas Platonis.

Lib. 1. Meta.
r. 25. & seq.
& lib. 13. c.
vlt.

A non potest esse idea, & nihil valent rationes suæ, & Commentator soluit eas. Ex isto errore sequitur alius error, quod Deus non habet præscientiam, nec prouidentiam, ex quo non habet rationes rerum in se, per quas cognoscat. Dicunt etiam, quod nulla veritas de futuro est, nisi veritas necessariorum: & veritas cõtingentium non est veritas. Et ex hoc sequitur, quod omnia fiant à casu. Ideo inducunt necessitatem fatalem Arabes, scilicet quod illæ substantiæ mouentes orbem sunt causæ omniũ necessariæ. Ex quo sequitur veritas occultata, scilicet dispositio mundialium secundum pœnã, & gloriam. Si enim illæ substantiæ mouent non errantes, nihil ponitur de inferno, nec quod sit dæmon: nec Aristoteles vnquam posuit dæmonem, nec beatitudinem post hanc vitam, ut videtur. Iste est ergo triplex error, scilicet occultatio exemplaritatis, diuinæ prouidentia, dispositionis mundanæ. Ex quo sequitur talis cæcitas, vel caligo, scilicet de æternitate mundi, ut videtur dicere Aristoteles secundum omnes Doctores Græcos, ut Gregoriũ Nyssenum, Gregorium Nazianzenum, Damascenum, Basilium, & Sectatores omnium Arabum, qui dicunt, quod Aristoteles hoc sensit, & verba sua sonare videntur. Nunquam inuenies, quod d ipse dixerit, vel dicat, quod mūdus habeat principium, vel initium. Imo redarguit Platonem, qui solus videtur posuisse tempus incepisse, & illud repugnat luminis veritatis. Ex isto sequitur alia cæcitas de vnitate intellectus, quia si ponitur mundus æternus, necessario aliquod illorũ sequitur, vel quod animæ sunt infinitæ, cum homines fuerint infiniti: vel quod anima est corporalis, vel quod est transitio de corpore in corpus, vel quod intellectus sit vnus in omnibus, qui error attribuitur Aristoteli. Ex his duobus sequitur, quod post hanc vitam non est felicitas, nec pœna. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt diuisi à tenebris, & isti sunt pessimi errores. Nec adhuc clausæ sunt clauis putei abyssalis. Hæ sunt tenebræ Ægypti: licet enim magna lux videretur in eis ex præcedentibus scientiis, tamen omnino extinguitur per errores prædictos. Et alij videntes, quod tantus fuit Aristoteles in aliis, & ita dixerit veritatem, credere non possunt, quin & in istis dixerit verum.

Dico ergo, quod illa lux æterna est exemplar omnium, & quod mens eleuata, ut mens aliorum nobiliũ Philosophorum antiquorũ, ad hoc peruenit. In illa ergo primo occurrunt animæ, exemplaria virtutum. Absurdum est enim, secundum quod dicit Plotinus, quod exemplaria aliarum rerum sint in Deo, & non exemplaria virtutum. Apparent ergo primo in luce æterna virtutes exemplares, siue exemplaria virtutum, scilicet celsitudo puritatis, pulchritudo claritatis, fortitudo virtutis, & rectitudo effusionis. De quibus Philosophus disertissimus Iudæorum, loquens, ut Philosophus, sapit. Et in libro Sapientiæ: Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio est claritatis sincera, & ideo nihil inquinatum in illam incurrit. Ecce celsitudo puritatis. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula diuinæ maiestatis illius, & imago bonitatis illius. *Et infra*: Est enim speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum luci cõparata inuenitur prior. Ecce pulchritudo claritatis. Vbi enim est speculũ, & imago, & candor necessario est representatio. Pulchritudo nihil aliud est, quàm æqualitas numerosa: ibi enim sũt rationes numerosæ, ad vnum reductæ. Et quia speciosissima, ideo attingit vbique propter sui munditiam. Ex quo sequitur, quod sit fortissima, ideo dicitur: Sapientiã non vincit malitia. Attingit à fine vsque in finem fortiter. Ecce fortitudo virtutis, attingit à summo, vel supremo, vsque ad infimum, ab intrinseco vsq; ad extrinsecum, à principio vsque ad vltimum, quia vbique est centrum suæ potentia, ideo virtus eius est infinita. Ex hoc habet rectitudinem diffusionis: ecce iustitia: & ideo dicit: Disponit omnia suauiter. Et quia loquitur, ut Philosophus, ut amator sapientiæ: ideo dicit: Hanc amauit, &

Arist. lib. 1.
c. 6. Moral.
Nicomach.

Arist. lib. 1.
de interpr.
c. vlt.

Errores
Ethnicorũ.

Arist. 1. de
caelo, r. 117.

De vnitate
intellectus
Thomista, de
anima super
tex 19. Arist.
c. 31. 32. &
Auer. lib.
eod. com. 5.

Exod. 10. c

Plotinus
Enn. 1. lib. 2
de virt. c.
& Macrob
li. 1. in somn
Scipionis.

ap. 7. d

S ap. 7. d. &
8. a

Sap. 8. a

exquisiui, & cetera. Non solum propter se, sed quia ab illa immediate consequenter fluunt tales con-
 proprietas. Vnde post statim sequitur: Sobrietatem enim & prudentiam, & iustitiam, & virtutem docet, quibus nihil est vtilius in vita hominibus. Hæc imprimuntur in anima per illam lucem exemplarem, & descendunt in cognitiuam, & effectiuam, & in operatiuam. Ex celsitudine puritatis imprimitur sinceritas temperantia: ex pulchritudine claritatis, serenitas prudentia: ex fortitudine virtutum, stabilitas constantia: ex rectitudine diffusionis, suauitas iustitia. Hæc sunt quatuor Virtutes Cardinales, de quibus tota sacra scriptura agit, & Aristoteles nihil de eis sensit, sed antiqui, & nobiles Philosophi. Cardinales dicuntur tripliciter, vel quia per ipsas est ingressus ad acquirendum omnes virtutes, vel quia sunt principia in quibus integratur omnis virtus, vel quia omnis ratio vitæ humanæ habet dirigi, & regulari per eas in quatuor Cardinalibus mundi minoris, ad similitudinem mundi maioris, quantum ad actiuam, & contemplatiuam. Philosophus dicit, quod virtus est medium duarum extremitatum, secundum quod sapiens determinabit; est enim in medietate consistens. Virtus enim secundum Augustinum, non est aliud, quam modus. Hunc modum prudentia inuenit, vt in omnibus non excedas, sed circa centrum consistas. Vnde prudentia auriga est virtutum. Vnde dicit prudentia: Ego inueni modum. Et temperantia custodit, & dicit: Et hoc volebam ego. Iustitia describit, vt non tantum velit sibi, sed alteri, & quia post modum multæ aduersitates eueniunt, fortitudo defendit, ne perdat modus. Itæ secundò dicuntur Cardinales, quia secundum actus accipiuntur integrantes virtutes, quæ sunt quatuor: modificare, per appositionem circumstantiarum; rectificare, (est enim recta ratio ducens in finem, coæquans legibus) ordinare, stabilire. Ab hoc dicitur virtus, quia est robor mentis ad bonum faciendum, & malum euitandum. Temperantia modificat, prudentia rectificat, iustitia ordinat, fortitudo stabilis, & omnes se circum incedunt. Oportet enim, quod temperantia sit prudens, iustitia fortis. Item quod prudentia sit sobria, fortitudo iusta. Gregorius: Quomodo potest esse fortis, nisi sit prudens? Temerarius est enim, qui aggreditur quod super vires est: & ideo virtutes sunt connectæ. Itæ tertio modo dicuntur Cardinales, quia omnis vita hominis his quatuor gubernatur, sicut sol habet quatuor aspectus ad quatuor partes mundi, scilicet Orientem, Meridiem, Aquilonem, & Occidentem, in quibus habet quatuor proprietates. A sole autem omnis vita in Oriente purificatur, in Meridie illuminatur, in Aquilone stabilitur, in Occidente conciliatur; sic sol prius in Oriente mentis ponit sinceritatem temperantia: in Meridie claritatem prudentia: in Aquilone virtutem constantia: in Occidente suauitatem iustitia. Et hoc modo in Apocalypsi Ioannes describit quatuor latera ciuitatis, secundum quatuor Virtutes Cardinales: & ordinantur quatuor Tribus iuxta tabernaculum. Temperantia sic describitur à Tullio: Temperantia, quæ est in Oriente, est rationis in libidinem, aliosque animi motus non rectos firma, & moderata dominatio. Partes illius sunt sobrietas in gustu, castitas in tactu modestia in ceteris sensibus: quam modestiam, vocant Theologi disciplinam. Serenitas prudentia à meridie, quæ sic describitur: Prudentia est bonorum, & malorum scientia, & vtrarumque discretio, cuius partes sunt memoria, intelligentia, prouidentia, de presentibus, præteritis, & futuris. Fortitudo ab Aquilone, quæ sic describitur: Fortitudo est aggressio periculorum, vel susceptio, & eorundem & constans, & laboriosa perperio. Cuius partes sunt fiducia, patientia, perseverantia: fiducia in agendo, patientia in sustinendo, perseverantia in perseverando. Itæ in occidente suauitas iustitia, quæ suauitas est in exhibitione pietatis. Voluit enim leges pœnas mitigare. Vnde finis iustitiæ non est seueritas, sed benignitas, quæ sic describitur: Iustitia est habitus, comu-

ni vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatem. Partes eius secundum Tullium sunt ex lege, à natura, ex consuetudine secundum nos: vna ordinat ad superiores, alia ad inferiores, tertia ad pares. Hoc totum est per regulam rationis, & sicut sol transiens per duodecim signa dat vitam, sic sol sapientialis in nostræ mentis hemisphærio radias, & transiens per has duodecim partes virtutum, ordinat vitam nostram: & quantumcunque homo habeat alias scientias, nisi habeat virtutes, non habet vitam. Sicut quantumcunque habeas stellas, nisi habeas solem in duodecim signis, non quam habebis diem. Hæc sunt tantæ nobilitatis, quod dispositio mundi his correspondet. Virtutes enim configurantur quatuor lucis influentiis, quatuor elementorum proprietatibus, quatuor causarum efficacis, quatuor vitæ salubritatibus. Primo quatuor lucis principalibus influentiis lux purgat, illuminat, perficit, & stabilis. Temperantia purgat, prudentia illuminat, iustitia conciliat, fortitudo roborat. Itæ quatuor elementorum proprietatibus. In terra est ariditas cum adornatione, in aqua perspicuitas cum intensioe lucis, in aere subtilitas cum mulcebritate, in igne virtuositas in actione. Prima est temperantia, quæ aridum reddit, & tamen ornat, & vestit terram floribus. Prudentia respondet aquæ perspicuitati, quæ quasi incorporata est luci: Iustitia respondet mulcebritati aeris. Aer enim ascendit, & descendit, ad dexteram & sinistram mouetur. Fortitudo respondet vigori ignis. Vnde ille loquens de fortitudine dicit: Fortis est, vt mors, dilectio, lampas ignis atque flammæ. Item quatuor causarum efficacis, efficiens, forma, finis, & materia integrant rem. Fortitudo debetur efficienti: prudentia formæ: iustitia fini, quæ regulat: temperantia materiæ, ne defluat. Item quatuor vitæ salubritatibus: subtilitati spirituum, temperantia: viuacitati sensuum, prudentia: robori virium, fortitudo: coæquationi qualitatum, iustitia. Hæc virtutes fluunt à luce æterna in hemisphærium nostræ mentis, & reducunt animam in suam originem, sicut radius perpendiculariter, vel directus eadem via reuertitur, qua incessit, & hæc est beatitudo. Vnde primo sunt politica, secundo purgatoria, tertio animi iam purgati. Politica sunt in actione, purgatorie in contemplatione, animi iam purgati, in lucis visione. Et de his agit Salomon, vt dicit Origenes. De politicis, in Prouerbiis; de purgatoriis, in Ecclesiastico; de animis iam purgatis, in Canticis canticorum. Et in notitiam istarum venerunt nobiles Philosophi. Vnde Macrobius narrans sententiã Plotini, dicit sic: Qui æstimant nullis, nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter Philosophos bonos pronuntiat, Agnitionem enim rerum diuinarum, sapientiam propriè vocantes, eos tantummodo dicunt sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & querendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum viuendi perspicuitas præstat imitari, & in hoc solo dicunt esse exercitium virtutum. Quarum sic officia dispensant: prudentia est, mundum istum, & omnia, quæ in mundo sunt diuinorum contemplatione despicere, omnem animi cognitionem in sola diuina dirigere: temperantia, omnia relinquere in quantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit: fortitudinis, non terri animam à corpore, quodammodo ductu Philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere: iustitiæ, ad vnam huius propositi viam consentire vniuersi; virtutis obsequium. Atque ita fit, vt secundum hoc tam rigida diffinitionis abruptum, alij rerum publicarum rectores boni omnino esse non possint. Sed Plotinus inter Philosophiæ professores, cum Platone Princeps, in libro de virtutibus, gradus earum vera, & naturali diuisione, & ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor, inquit, sunt quaternarum genera virtutum: ex his primæ politicæ vocantur, secundæ purgatorie, tertiæ animi iam purgati, quartæ exemplares. Et sunt politicæ hominis, quia sociale animal est: his boni viri Reipublicæ cõsulunt, vrbes tuentur; his parentes venerantur, li-

Sap. 8. b

Virtutes
Cardinales
vnde dicantur.Arist. lib. 1
Magn. Moral. c. 9.
lib. 2. Moral. eadem. c. 6
lib. 4.
contra Iulianum. Felag. 3. ex Cic. de inu. lib. 2Greg. lib. 1.
Moral. in 1.
c. Job. c. 16.

Apoc. 2. 1. c

Num. c. 2.
Cic. de Inu. lib. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. lib. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. lib. 2. de gen. delib.

Cic. de Inu. lib. 2. de gen. delib.

Virtutum
nobilitas, &
præstantiaVirtutum
effectus.

Cant. 3. b

Macrobius in
Somn. Scrip. c.
8. circa fin. ex
Plat. de virt.Idem serm. 1.
pag. 13. a b cQuatuor
genera virtutum.

beros

beros amant, proximos diligunt: his civium salutem gubernant: his socios circumspicere providentia protegunt, iusta liberalitate devincunt. *Hicq; sui memores alios fecere merendo.* Et est politici prudentia ad rationis normam, quæ cogitat, quæcumque agit, uniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisq; actibus, tãquam diuinis arbitris, providere: Prudentiæ insunt, ratio intellectus, circumspicere, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est animum supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter, vel prospera, vel aduersa. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ est nihil appetere dimittendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderantia, vel moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ est seruare unicuique quod suum est. Et de iustitia venit innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus, vir bonus primum sui, atque deinde reipublicæ rector efficitur, iuste ac prouidè gubernans humana, diuina non deserens.

Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumque animum eius expediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga, solis inhærere diuinis. Hæ sunt otiosorum, qui à rerum publicarum actibus se sequestant. Harum quid singulæ velint, superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium dice-remus, quas solas quidem æstimauerunt esse virtutes.

Tertiæ sunt purgati iam, defæcatique animi, & ab omni huius mundi aspergine, pressè, purèque, deterfi. Illic prudentiæ est, diuina, non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc, tanquam nihil aliud sit, intueri. Temperantiæ, est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis est, passiones ignorare, non modo vincere, vt nesciat irasci, cupiatq; nihil. Iustitiæ est ita cum superna, & diuina mète sociari, vt seruet cum ea perpetuum foedus imitando.

Quartæ sunt exemplares, quæ in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus *uou* vocari, à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem desuunt. Nam si rerum aliarum, multò magis virtutum ideæ esse in mente diuina creduntur. Illic prudentia est ipsa mens diuina. Temperantia, quod in se perpetua intentione conuersum est. Fortitudo, quod semper idem est, nec aliquando mutatur. Iustitia autem, quod perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera virtutum, quæ præter cætera, maximam in passionibus habent differentiam sui. Hucusque Plotinus.

S E R M O V I I .

De Virtutibus informatis per charitatem.

VIDIT Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem à tenebris, &c. Ad explicandam visionem intelligentiæ secundum naturam inditæ, sumptum est verbum hoc. Et quantum ad hoc: *Vidit Deus*, id est videre nos fecit, quod esset bona, & per considerationem scientiæ, & contemplationem sapientialem. Per considerationem scientialem, in quantum illustrat, vt lux, vt veritas rerum, vt veritas vocum, & vt veritas morum. Per considerationem sapientialem, in quantum illustrat per influxum radij à luce æterna in animam, vt videat illam lucem in se, vt in speculo. In intelligentia separata, vt in medio quodam delatiuo. In luce æterna, vt in obiecto fontaneo. Dictum etiam fuit, quod diuisit lucem à tenebris; quod quidem ideas impugnaverunt; ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, scilicet veritas artis æternæ, veritas diuinæ prouidentiae, & veritas ruine Angelicæ: quod sequitur, si Angelus perfectionem suam

non haberet, nisi per motum. Ex quo sequitur triplex cæcitas, scilicet de æternitate mundi, de vnitate intellectus, de pœna, & gloria. Primam videtur ponere Aristoteles: vltimam etiam, quia non inuenitur, quod ponat felicitatem post hanc vitam. De media autem dicit Commentator, quia ipse hoc sensit. De æternitate mundi excusari posset, quod intellexit, vt Philosophus, loquens vt naturalis, scilicet quod per naturam non potuit incipere. Quod intelligentiæ habent perfectionem per motum, idcirco potuit dicere hoc, quia non sunt otiosæ, quia nihil otiosum in fundamento nature. Item quod posuit felicitatem in hac vita, quia licet sentiret æternam, de illa se non intromisit, quia forte non erat de consideratione sua. De vnitate intellectus posset dici, quod intellexit, quod est vnus intellectus ratione lucis influentis, non ratione sui, quia numeratur secundum subiectum.

Sed quidquid senserit, alij Philosophi illuminati posuerunt ideas, qui fuerunt cultores vnus Dei, qui omnia bona posuerunt in optimo Deo, qui posuerunt virtutes exemplares, à quibus fluunt Virtutes Cardinales, primo in vim cognitiuam, & per illam in affectiuam, deinde in operatiuam secundum illud scire, & velle impermutabiliter operari, sicut posuit nobilissimus Plotinus de secta Platonis, & Tullius sectæ Academicæ. Et ita isti videbantur illuminati, & sentire hominem posse habere felicitatem per se. Sed adhuc isti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucem fidei, nos autem habemus lucem fidei. Vnde ait Petrus: Vos estis genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum. Illi autem precipui Philosophi posuerunt, sic etiam illuminati, tamè sine fide, per defluxum in nostram cognitionem, Virtutes Cardinales. Quæ primo dicuntur politica, in quantum docent conseruationem in mundo. Secundo purgatiuæ quantam ad solitariam contemplationem. Tertio purgati animi, vt animam quietant in exemplari. Dixerunt ergo per has virtutes animam modificari, purgari, & reformari. Sed adhuc in tenebris sunt, quia necesse est, vt hæc virtutes prius habeant tres operationes, scilicet animam ordinare in finem, secundo re-ctificare affectus animæ, tertio quod sanetur morbidi. Has autem operationes non habuerunt in ipsis. Probatio: Dicit Augustinus in libro de Ciuit. Dei, quod vera virtus non est, quæ non dirigit intentionem ad Deum fontem, vt & ibi quiescat æternitate certa, & per pacem perfectam. Certè æternitas esse non potest, quæ amitti potest, perfecta pax non est nisi in reunionem corporis, & animæ, & hoc est certum. Si enim anima essentialè inclinationem habet ad corpus, nunquam anima plenè quietatur, nisi sibi corpus reddatur. Philosophi autem ignorauerunt certam æternitatem. Posuerunt enim & ipsi, quod anima ascendeat per capricornum, & descendebat per cancrum, deinde transiens per lacteum circulum, quem nos galaxiam vocamus, obliuiscabatur, quæ superius fiebant, & vniebatur corpori misero sibi aptato, quovsq; iterum superius rediret. Hęc autem est falsa beatitudo, scilicet quod anima esset in beatitudine, & postea reuertetetur. Pacem etiam perfectam non cognouerunt, quia non cognouerunt, quod mundus haberet finem, & quod corpora puluerizata resurgant. Nec mirum, quia hæc non erant inuestigabilia secundum potentiam rationis: ratio autem nou potest ad hoc peruenire, vt corpora resurgant, vt elementa contraria possint conciliata sic in celo sine reflexione permanere. Non referebant ergo ad illam vitam, sed in abeunte quadam circulatione ponebant animam. Ignorabant ergo fidem, sine qua virtutes non valent, vt dicit Augustinus in libro de Trinitate. Secundo oportet affectus ordinatos re-ctificare per virtutes istas. Affectus autem quatuor sunt, scilicet timor, dolor, lætitia, & fiducia. Isti autem non re-ctificantur, nisi timor sanctus, dolor in uisus, lætitia vera, fiducia certa. Si autem sit timor

Arist. l. 1. de celo tex. 118.

Arist. excusatur.

Arist. 2. Meteor. t. 47. 48.

Declaratio de vnitate intellectus.

Plato in Parmen. Diog. Laër. l. 3. de vit. Philos.

Ploti. Enn. 1. l. 1. c. 6. & 7.

1. Pet. 2. b

Aug. lib. 19. de Ciuit. Dei c. 25. tom. 5.

Macrob. lib. 1. c. 12. in som. Scipio nri.

Aug. lib. 13. de Trin. c. 20. in fin. & lib. 14. c. 1. in fin. tom. 3.

Iustitia quid.

Gen. 1. a

Supra pag. 29. b & 30. b

superbus, dolor iniustus, læticia inepta, fiducia præsumptuosa, tunc affectus sunt obliqui. Virtutes autem istæ, per se rectificari non possunt. Fiducia enim, siue spes, est de hoc, quod non videtur vt debeata vita. Beata autē vita non datur, nisi dignis: dignus autem nullus est, nisi habeat merita sufficiētia. Hæc per vires liberi arbitrij haberi non possunt, nisi per condescensionē Dei per gratiam. Non sunt condignæ passionēs huius temporis ad futuram gloriam, inquit Apostolus. Tertio oportet affectus sanari, vt rectificentur. Non sanatur autē aliquis, nisi cognoscat morbū, & causam, medicū, & medicinam. Morbus autem est deprauatio affectus. Hic est autem quadruplex, quia contrahit anima ex coniunctione animę ad corpus, infirmitatē, ignorantia, malitiam, & concupiscentiam. Ex quibus inficitur intellectiua, amatiua, operatiua: & tunc infecta est tota anima. Has omnino non ignorauerunt, nec sciuerunt omnino: videbant hos defectus, sed credebant, eos esse in phantasia, non in potentiis interioribus. Credebant enim, quod sicut sphaera mouetur contra sphaeram, sic phantasia moueret, & inclinaret ad exteriora, sed intellectus naturaliter ad superiora: & tamen decepti fuerunt, quia hæ infirmitates in parte rationali sunt, intellectiua, amatiua, operatiua non in sola sensitiua, idcirco sunt infectæ vsque ad medullam. Morbū nescierunt, quia causam ignorauerūt. Secundū enim quod dicunt Philosophi; Anima naturaliter vnitur corpori, & non contrahit morbum. Aliter Deus res dissiparet, non conseruaret: hoc tamen fit per culpam à principio, scilicet originali peccato Adam. Hoc autem, scilicet quod Adam comedit lignum vetitum, per rationē sciri non potest, nisi per auditum. Et ideo fides necessaria est. Ad causam ergo morbi non venerunt, quia prophetis non crediderunt, vt dicit Augustinus. Illi gentiū Philosophi præcipui, qui inuisibilia dei per ea, quę facta sunt, intellecta conspiciere potuerunt, tamē quia sine mediatore, id est, sine homine Christo philosophati sunt, quem nec venturū prophetis, nec venisse Apostolis crediderunt, veritatem detinuerunt in iniquitate. Item medicum non cognouerunt: cum enim morbus fuerit ex crimine læsæ maiestatis, punitio debuit esse grauissima. Nullus ergo potuit sanare, nisi esset Deus, & homo, qui possit satisfacere, in quo nec fuit concupiscentia, nec natus per legem naturæ, sed de Virgine. Quod autem ille esset medicus, ostēdit per exempla virtutis, per documenta veritatis, per incitamenta amoris, per remedia salutis. Iste medicus sanat omnia. Nec herba, nec malagma sanauit eos, sed sermo tuus, verbum incarnatū, cruxifixum, passum: & post misit Spiritū sanctum, qui illabitur cordibus nostris. Hæc est ergo medicina, gratia Spiritus sancti. Hunc medicū, & hanc gratiā Philosophi non possunt attingere. Quid ergo gloriaris, qui nescis per scientiā tuam, nec infirmitatē tuam; nec eius causam, nec medicū, nec medicinā? Isti Philosophi habuerūt pēnas struthionū, quia affectus non erāt sanati, nec ordinati, nec rectificati, quia non fit hoc, nisi per fidē. Vnde primo posuerunt falsam beatitudinis circulationem: secūdo falsam præsentium meritorum sufficientiam: tertio internaū virium falsam incolumitatem. In has tres tenebras inciderunt. E cūtra fides purgat tenebras, docet morbū, sanat animam, ponendo meritorum radices in Deo, cui placeat; & sic proficit per fidem in spem certam, per ritum Christi, non præsumptuosē. Sanat ergo, rectificat, & ordinat; & hoc modo potest anima modificari, rectificari, & ordinari. Has radices ignorauerūt Philosophi. Fides ergo sola diuisit lucem à tenebris. Vnde Apostolus: Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autē lux in Domino. Fides enim habens spem, & charitatē cum operibus, sanat animā, & ipsam sanatā purificat, eleuat & deformat. Modo sumus in vera luce, non sicut illi, qui somniāt, qui accipiūt falsa pro veris, vt idōlū pro Deo. Notandū autem, quod sola charitas sanat affectum. Amor enim, secundum Augustinū de Ciui-

tate dei, radix est omnium affectionum: ergo necesse est, vt amor sit sanatiuus, alioquin omnes affectus sunt obliqui. Non sanantur autem, nisi per diuinum amorē, qui amor diuinus est, purus, prouidus, pius, & perpetuus. Purus, respectu temperantiæ, prouidus, respectu prudētiæ, pius, respectu iustitiæ, & perpetuus, respectu fortitudinis. Charitas ergo est finis, & forma omnium virtutum, & fundatur super spem de corde puro, & fide non ficta. Hæ ergo virtutes informes, & nudæ sunt Philosophorum, vestitæ autem sunt nostræ. Vestiri autem debent auro amoris, quia omnes parietes templi vestiti erant auro: similiter oleo vnctionis, quia omnia vasa oleo vnctionis sanctificata erant, & sic non diuiduntur. Nox præcessit, dies autē appropinquauit, induamur arma lucis, scilicet quatuor virtutes, fide originatas, spe subleuatas, & charitate cōpletas. Hæ quatuor virtutes sic vestitæ, designantur per quatuor flumina Paradisi, per quatuor latera ciuitatis, per quatuor ornamenta tabernaculi, & hoc, vt sunt originatæ, informata, & stabilitæ; Per quatuor flumina Paradisi, inquantū originātur à fide. Flumen est gratia Spiritus sancti, diffusa in has quatuor virtutes. Phison respondet tēperantiæ: Gehon prudētiæ: Tigris fortitudini: Euphrates iustitiæ. Phison respōdet rationali: Gehon concupiscibili: Tigris irascibili: Euphrates toti animæ. Itē inquantū informantur charitate, designātur per quatuor ornamēta tabernaculi, quæ erāt quatuor cortinæ, pelles hyacinthinæ, saga cilicina, & pelles arietū rubricatæ. Cortina respondet tēperatiæ: pelles hyacinthinæ cælestis coloris, prudentiæ: saga cilicina, iustitiæ: pelles arietum rubricatæ, fortitudini. Vel sicut in ornamento templi fuerunt quatuor colores: byssinus in quo temperantia: hyacinthinus, in quo prudentia: purpureus, indumentum regale, iustitia: coccineus, hoc est, flammeus, fortitudo. Ornant ergo domum quatuor latera: Item stabiliunt, & introducunt per portā, per quatuor latera ciuitatis stabilitæ per spem ad normam æqualē. Adiunctis ergo tribus virtutibus, scilicet fide, spe, & charitate, consurgunt in septenariū designatū per septem stellas, per septem mulieres, & per septem panes Euangelicos, & hoc inquantū sunt fulgidæ, fecundæ, vigorosæ. Inquantum sunt fulgidæ, per septem stellas. Vnde dicitur in Iob: Nunquid coniungere valebis micātes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi dissipare? Pleiades sunt illæ septem stellæ coniunctæ, quas vulgō gallinam cum pullis vocant. Hæ virtutes faciunt gyrū imperturbabilem. Secundo, vt fecundæ, per septē mulieres. Vnde in Isaiā dicitur: Apprehendūt septem mulieres virum vnum, & c. Virum, quia faciunt hominem virilem: & vnum, quia non diuidunt eum, sed stabilem faciunt, & fecundū. Tertio inquantum vigorosæ, designantur per septem panes Euangelicos, ex quibus pascitur vniuersitas electorū. In Philosophis hæ quatuor virtutes sunt lapides, sed modo sunt septē panes vitæ. Panes Moyse fuerūt quinque hordeacei, sed septem frumenti in Doctrina Euangelica, ex adipe frumēti. Itē quatuor Cardinales ducas in tres Theologicas, & sic sunt duodecim, quia prudentia debet esse fidelis amās, & sic de aliis. Et designātur per duodecim fontes per duodecim lapides pretiosos, in vestimēto Pōtificis; per duodecim portas ciuitatis: & hoc inquantum inchoant, promouent, & perducunt. Primo per duodecim fontes, quia vt se circumcedant, faciunt animā mundam. Secundo per duodecim lapides, quia ornant animam in omni virtute, in pectore, sicut illi lapides in pectore Pontificis. Tertio per duodecim portas, inquantum introducunt; nam ad Orientem synceritas temperantiæ, ad Meridiem serenitas prudentiæ, ad Aquilonē stabilitas constantiæ, ad Occidentem suauitas iustitiæ. Vterius istæ virtutes duodecim, geminatæ in prosperis, & aduersis, designātur per viginti quatuor horas; duodecim in nocte aduersitatis, duodecim in die prosperitatis. Itē per actiuā, & contemplatiuam: Et sic per viginti quatuor seniores, qui modo voluūt ad actio-

Rom. 8. d

Aug. lib. de
Trinit. 13. c.
19. 10. 3.
Rom. 1. c

Sap. 16. c

Plin. l. 10. c.
2. de stru-
thionibus
qui habent
alas & non
volant.

Ephes. 5. b

Charitatis
affectus.
Lib. 14. c. 7.
1077. 5.

Charitatis
finis, & for-
ma.

3. Rom. 13. d

Quatuor
virtutes,
sunt qua-
tuor flumi-
na.
Ex Aug. lib.
2. de Gen.
contra Ma-
nich. c. 10. t.
1.
Exod. 26. a. b

Exod. ibid.
per totum.

Iob. 38. c

Isa. 4. a

Ioan. 6. a
Marth. 15. d
Mar. 8. aPsal. 80. d &
147. cExod. 15. d &
num. 33. b
Exod. 38. c
Apoc. 21. f

nem.

nem, modo ad contemplationem, quia faciunt sensatum, & maturum. Item contemplatiua si diuidatur per practicam & speculatiuam, significat cum istis duodecim duplicatis viginti quatuor alas quatuor animalium, quorum quodlibet senas alas habet. Et in hoc terminatur prima visio, & opus primæ diei.

S E R M O V I I I .

Quo explicatur secunda visio de sublimitate fidei, & quomodo comparatur firmamento, ac de visione intelligentia per fidem subleuata:

Vocauit Deus firmamentum cælum, &c.] Sequitur opus secundæ diei, quæ est secunda visio intelligentiæ per fidem subleuata, & de ea nõ dicitur: *Vidit, sed, Vocauit.* Ad literam hoc cælum est sublime, stabile, & spectabile. Sublime, quantum ad situm: stabile, & spectabile, quantum ad claritatem. De primo dicitur in Prouerbiis: Cælum sursum, terra deorsum, hoc ipso, quod cælum est nobile in ordine vniuersi, superiorem locum obtinet, & terra infimum. Est etiam stabile quantum ad formam, quia mouetur non mutando locum, sed in loco, & circa medium. Vnde in Iob dicebatur. Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? Est etiã spectabile quantum ad multitudinem ornatum, sicut in eodem dicitur: Spiritus eius ornauit cælos. Et in Ecclesiastico: Species cæli, gloria stellarum. Ab ista conditione vltima denominatur cælum à cælando, non ab abscondendo, sed à sculpendo, quia scribitur per cæ diphtongum, quia & ornatum, & quasi sculptum luminaribus. Per firmamentum autem intelligitur, visio fidei. Fides enim reddit sublimem animam intellectiuam, quia transcendit omnem rationem, & inuestigationem rationis: reddit stabilem, quia excludit dubitationem, & vacillationem: reddit spectabilem, quia multiformem ostendit claritatem. Vocatur ergo fidei firmitas cælum, quia facit intelligentiam sublimem per inuestigationem: stabilem, dum stabilit in veritate: spectabilem, dum replet eam multiformi lumine. Nam ait Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: sed nemo doctus est, nisi doceatur à Deo, quia nemo venit ad Patrẽ, nisi per me, ait Saluator. Et iterum dicit apud Ioannem: Erunt omnes docibiles Dei. Ad fidem nullus docetur, nisi per Deum, & quia venit à Deo, ideo dicitur: *Vocauit Deus firmamentum cælum.* Vnde non dicit: *Vidit Deus, sed vocauit Deum,* quia firmitas fidei magis est in credulitate, quam in contemplatione. Credulitas autem per auditum, quia fides ex auditu, sicut ait Apostolus: Corde creditur ad iustitiam. Fides autem magis est in confessione veritatis, quam in communicatione lucis: Vnde ore fit confessio ad salutem. Vnde fides quodammodo videt, quodammodo non videt: vnde non videre est fidei meritum: credere autem fidei lumen. Est ergo firmamentum cælum, quia substantia sperandarum rerum: & est lumen, quia argumentum, vnde habet lumen, & habet nubẽ. *Vocauit Deus firmamentum cælum.* Nam in Ecclesiastico scriptum est: Altitudinis firmamentum species cæli in visione gloriæ. Et hæc tria tangit hic, scilicet sublimitatem, stabilitatem, & speciositatem. Est enim hæc visio fidei, alta, firma, & speciosa. Hæc fides nobilissima est, firmissima, & speciosissima. Multi tamen habent hanc fidem, & eam non cognoscunt, quia fides habet faciem velatam. Vnde habet quoddam velamen nigrum ante faciem. Facit enim de turpibus animabus altissimas, & speciosissimas. Fide purificans corda eorum. Altitudo autem fidei in duobus est. In altitudine sublimitatis, & in altitudine profunditatis. De prima altitudine Ecclesiasticus dicit: Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profunditatem abyssi, quis dimensus est: quasi diceret, super omnem humanam rationem est, nosse sublimitatem fidei, dilatationem charitatis, venerationem diuini

timoris. De secunda, in Ecclesiaste dicitur: Est alta profunditas: quis inuenit eam, scilicet per rationem? transcendit enim inuestigationem nostram. Et licet altitudo, & profunditas in corporibus idem sint, distinguuntur tamen per rationem. Et Apostolus distinguit, cum dicit: Ut possitis comprehendere, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. De his duobus Ecclesiasticus dicit: Ego in altissimis habito, & thronus meus in colūna nubis. Altitudo fidei consistit in cognitione æterni Dei. Profundum autem, in cognitione Dei humanati. De primo scriptum est: Excelsior cælo est, & quid facies? Profunditas scilicet Dei humanati, quæ tâta est, quod ratio deficit. Altitudo inuestigabilis est. Vnde Psalmographus: Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Item in altissimis dicit, in quantum fides docet Deum æternum: Et Thronus eius in columna nubis, dicit, in quantum docet Dei humanitatẽ. De his duobus Apostolus dicit: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, &c. Sapientia quantum ad notitiam Dei æterni: scientia quantum ad notitiam Dei humanati. Vnde firmamentum factum est in medio aquarum, hoc est, fides, vt cognoscat anima, quæ super firmamentum, & sub firmamento sunt: & hæc sapietia, notitia est diuinarum rerum, & scientia humanarum. Incomprehensibilis est sapientia, per quã iudicat omnia, sed maxime incomprehensibilis, quæ facit vias incomprehensibiles, & inuestigabiles. De primo in Prouerbiis dicitur: Tria mihi difficilia sunt, & quartum penitus ignoro: Viam Aquilæ in cælo, viam colubri super petram, viam nauis, in medio mari, & viam viri in adoleſcẽtia. Via Aquilæ in cælo fuit Christus, in ascensione: Via colubri, in resurrectione, quia coluber in petra renouatur, vbi dimittat vetustam pellem: Via nauis in mari, in passione: Via viri in adoleſcẽtia, in incarnatione, quam penitus se dicit ignorare: & verum est secundum humanam rationem, sed per fidem credimus. Est ergo duplex altitudo firmamenti: vna, per quã suprema respicit: altera, per quam in sima. Vna, per quam docet cognoscere Deum trinum: altera, Deum Incarnatum. De his duobus dicitur in Isaia, in visione, quæ omnium visionum suarum fuit radix: Vidi Dominum sedentem, &c. *Vsq̃ue ibi:* Plena est omnis. Et statim sequitur excaecatio Iudæorum, & illuminatio gentium. Vnde dicit Ioannes: Hæc dicit Isaia, quando vidit Dominum. *Et sequitur:* Excaecor populi eius, & aures aggraua. Vnde illuminatio gentium, fuit excaecatio Iudæorum. Et de hoc exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum, &c. Ego vidi: scilicet visionem intelligentiæ, per fidem subleuata, & stabilita in sublimitate sapientiæ æternæ, per quam est duplex lumen, inflammatiuum, & seraphicum: quod quidem seraphicum facit clamare tripliciter, & facit fides duplici seraphicatione animam seraphicam, & facit mentes alatas senis alis. Intellectus enim noster, secundum fidem illuminatus, clamat tripliciter: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sunt enim duo Seraphin in nobis stabiliti per fidem, & quilibet clamat triplici exclamatione, tamen, non nisi semel Dominus Deus. Notitia enim Dei est notitia trium personarum, cum vnitæ essentia. Vnde tres sunt, qui testimoniũ dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnũ sunt. Intellectus ergo Seraphicus, id est, illuminatus, & inflammatus per fidem, clamat ter: Sanctus. Alter Seraph. respõdet: Sanctus, Sanctus, Sanctus: quia sicut in Deo æterno est Trinitas personarum cum vnitæ essentia, ita etiam in Deo humanato sunt tres naturæ cū vnitæ personæ: & istæ sunt tres radices fidei, quas qui ignorat, vix credit: vt, corpus, anima, deitas. Sanctus Christus, sanctum habet corpus: sanctus Christus, sanctam habet animam: sanctus Christus sanctam habet diuinitatem. Sanctus interius, sanctus exterius: sanctus inferius, sanctus superius. Hæc sunt duæ cognitiones fidei illuminatæ, & ardentes triformiter ad vnitatẽ reductæ. Clamare autem dicitur propter admirationem,

Apoc. 4. c
Gen. 1. a
Cæli proprietates.
Prou. 25. a
Arist. 4. phy- sic. tex. 43. Iob. 37. c
Iob. 26. b
Eccl. 43. b
S. Amb. lib. 2. in Hexaë- mer. c. 4. d
in Edit. Roma. 10. 1.
Dan. 12. b
I. an. 5. c
Rom. 10. c
Heb. 11. a
Eccl. 43. a
Arist. 19. c
Eccl. 1. a

Eccl. 7. d
Ephes. 3. d
Eccl. 24. a
Rom. 11. d
Prou. 30. c
Quatuor difficilia.
Dplex altitudo firmamenti.
Isa. 6. a
Ioan. 12. f
Rom. 11. c
Isa. 6. a
Duo Seraphin in nobis.
I. Ioan. 5. b
Clamor trifagij.

Psal. 8. a

nem, qui vtrumq; est admirabile. Vnde dicit Psalmus: Domine Dominus noster, quam admirabile, &c. Et minuiisti eum paulominus ab Angelis. Et verè admirabile nomen quantum ad Deum trinum, quia ibi est vera distinctio personarum cum vnitae essentiae, per qua sunt summæ, coæquales, coæternæ, consubstantiales, coessentialia. Item est admirabile, quoniam tres naturæ coniunctæ sunt: supremum cum infimo sine depressione: primum cum ultimo sine inuolutione: simplex cum composito sine compositione. In his tribus omnia mirabilia radicantur, & sunt iuncta cognitioni diuinitatis, & humanitatis: quia Incarnatio non cognoscitur, nisi cognoscatur distinctio personarum. Si non cognoscas Trinitatis distinctionem, ita bene Pater Incarnatus est, vt Filius: & Pater passus est, vt Filius: & es Sabellianus, & Patripassianus. Item si ponas Trinitatem, & non Incarnationem, testimoniū habes in cælo, & non accipis in terra: cum tamen tres sunt, qui testimoniū dāt in terra, spiritus, aqua, & sanguis. In spiritu diuinitas, in aqua humanitas, in sanguine vero est vita. Anima per sanguinē intelligitur. Per sanguinē enim Christi, spiritus iungitur aquæ, quia, mediante anima, diuinitas coniugitur humanitati. Habemus ergo duos Seraphim clamantes, & admirantes: restat, quare sex alas habent, & tunc videbuntur ea, quæ fidei sunt. Fides enim est in Deum æternum, & humanatum. Fides in Deū trinum est vna illustratio senarum alarum: & hoc dupliciter, aut quantum ad distinctionem personarum, aut quantum ad diffusionem Trinitatis in creaturam, secundum essentiam, virtutē, & operationem. Primo modo sunt tres articuli, scilicet Patris ingeniti, Filij vnigeniti à solo Patre. Spiritus sancti ab utroque spirati. Isti sunt tres alæ in latere dextro, scilicet in eternitate: & non potest addi, nec minui ad emanationem, vt scilicet sit producēs tantum, & non productum, quia sic esset infinitas ex parte ante: nec sit productū, quia sic esset infinitas ex parte post: ergo necesse est ponere producēs, & productum. Similiter, vt adinuicem cohæreant, aliter in diuinis esset distinctio sine ordine: distinctio autē sine ordine confusio est. Vnde necesse est, quod Spiritus sanctus procedat ab utroque; & hoc dicunt omnes Sapientes Græci: nec est controuersia, nisi de nomine, & per consequens iste fit error in fatuis Græcis. Similiter in sinistra sunt tres alæ, inquantū ab vna essentia, virtute, & operatione est diffusio in creaturam. Et secundū hoc est triplex operatio. Inquantū vnus Deus, est creator, sanctificator, præmiator: quia omne, quod ab ipso emanat, aut est natura, aut gratia, aut gloria. Et sic Pater, & Filius, & Spiritus sanctus vnus creator per naturam, vnus sanctificator per gratiam, vnus præmiator per gloriam. Primum autem est ex tempore, secundum in tempore, tertium post omne tempus. Primum est in initio temporis, secundum in decursu, vltimum in consummatione: Est etiam creatio animæ in decursu temporis, quia, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor, ait Saluator. Præmiatio etiam fit in medio temporis, vel sanctificatio animarum, sed post fiet perfecta. Item creatio attribuitur Patri, quia potens: & sanctificatio Spiritui sancto, quia bonus: præmiatio Filio, quia iudicabit, & Rex apparebit. Sed quomodo respondebit ala alæ? Dicendum, quod sanctificatio, aut consideratur, quantum ad veniam, quæ quidem fit per redemptionem, & sic attribuitur Filio: aut quantum ad gratiam, & sic Spiritui sancto. Similiter præmiatio consideratur secundum iudicium sententiantis, & sic attribuitur filio: aut quantum ad amorem præmiatis, & sic Spiritui sancto. Media autem operatio peruenit ad vltimū: sic tres alæ disponuntur. Alter Seraph. propinquior est nobis, & habet similiter sex alas: tres secundū descensū, & tres secundū ascensum, veniendo ab ala super caput, per mediū ad alam super pedes. Hi sunt tres articuli secundū Incarnationem, crucifixionem, & descensum ad inferos secundum animam. Incepit in assumptione humanitatis, quia necesse fuit, vt vniret sibi naturam, in qua ap-

I. Io. 5. b

Græci sapientes de processione Spiritus sancti rectè sentiunt.

Ioan. 5. b

pareret, & per quam descēderet, quia ipse de se immutabilis est: deinde venit ad crucē: deinde ad infernum. Hæ alæ in sinistro. Similiter tres supra ascendendo. Prima de inferis in mundū ascensio: de mūdo in cælum: & post iudicium ab Ecclesia militate in triumphante. Et ipoliatio inferni in resurrectione: apertio paradisi in ascensione: consummatio regni in iudicio: his nihil certius. Hæ sex alæ primæ, sex considerationes sunt perfectæ Dei, in tribus personis, & tribus operibus. Sex alæ aliæ secundæ, sex considerationes sunt Dei Incarnati. In his ergo duodecim est fides, cuius prædicatores sunt duodecim Apostoli. Ala enim subleuat ad volandum, quia eorū consideratio transcendit omnem humanam rationem. Sine hac duplici consideratione nullus est cultor Dei. In cuius designatione Pōtifex in superhumerali habebat lapides duos, vnum in dextero latere, & alterum in sinistro. Et in illis scripta erant duodecim nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide vno, & sex in altero, & erant in lapide onychino lucido & ardenti, & in quo fides humanitatis, & diuinitatis exprimitur, quæ similiter exprimitur in simbolo à duodecim Apostolis composito, & in fide hac sacrificium placet Deo. In lapidibus ordinabantur nomina secundum natiuitatem eorum: in simbolo secundum dicta Apostolorum. Vnde Petrus dicit: Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem, &c. Ecce vnus articulus Patris ingeniti. Andreas subiunxit: Et in IESVM CHRISTVM filium eius vnicum Dominum nostrum, Ecce secundus filij geniti à Patre. Deinde sequuntur sex ad humanitatem pertinentes. Ioannes: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, tertius articulus. Deinde Iacobus maior: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus; quartus articulus. Deinde Thomas: Descendit ad inferna; quintus: Tertia die resurrexit à mortuis; sextus. Deinde Iacobus minor: Ascēdit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis; septimus. Deinde Philippus: Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos; octauus. Deinde Bartholomæus: Credo in Spiritum sanctum; nonus. Deinde Mattheus: Sanctam Ecclesiam catholicam; decimus. Deinde Simon Chananæus: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, vndecimus. Deinde Iudas Thadæus: Carnis resurrectionem. Deinde Matthias: Et vitam æternam; duodecimus. Amen. Et hæc, secundum quod Spiritus sanctus instituit, vnit, purificat quantum ad tres vltimas operationes propter vltimum, sequitur.

SERMO IX.

De fidei altitudine, & firmitate.

Vocauit Deus firmamentum cælum, &c.] Dicitur est supra, quod altitudo fidei in duobus consistit: in altitudine sublimitatis, & in altitudine profunditatis. De altitudine fidei dictum est, nunc dicendum est de eius firmitate. Sed si alta, quomodo certa? quia res quanto altior, tanto minus nota: & quanto minus nota, tanto magis dubitabilis. Ideo intelligendum, quod huius fidei firmitas est triplex. Prima est, ex testimonio veritatis expressæ per verbum increatum. Secunda ex testimonio veritatis expressæ, per Verbum Incarnatum. Tertia ex testimonio veritatis expressæ per Verbum inspiratum. De primo dicit Ioannes: Tres sunt, qui testimoniū dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. A tribus datur testimoniū, sed exprimitur per Verbum, quia Verbum, & Patrem & seipsum exprimit, & omnia alia, dicente Dauid: Verbo Domini cæli firmati sunt. Cæli, id est, cælestes per fidem, Verbo Dei firmati sunt. Et isto verbo firmatur & cælestes, & subcælestes. Vnde dicit: Et spiritus oris eius omnis virtus eorum. Vnde Scriptura explicans mysterium hierarchie cælestis, & subcælestis, in alio loco dicit: In æternum Domine Verbum tuum permanet in cælo, scilicet Trinitatis. Super hoc Verbum fundata est

Exod. 28. c

In Concil. fest. 38. Dicta. sal. tit. 5. c. 3.

Gen. 1. a

I. Ioan. 5. b

Psal. 3. b

Psal. 118. a

Ecclesia,

Isa. 40. c
Tob. 26. c
Ioan. 3. d
Ibid. 3. b
Matth. 3. d
Ioan. 10. c
1. Cor. 3. b
Isa. 28. d
1. Pet. 2. a
Ephes. 2. d
Heb. 1. a
Heb. 2. a
Apo. 21. a
Fides Ecclesiae inconcussa.
Luc. 21. d

Ecclesia, scilicet terra. Vnde dicitur de Isaia: Quis mensus est pugillo aquas. & celos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis mole terrae? Hoc facit verbum, per quod facta sunt omnia. Manus eius, per quam cuncta creantur, formantur, seu distinguuntur, & ornantur, & tribus digitis leuat, & suspendit terram, scilicet Ecclesiasticam hierarchiam, quam creat, distinguit, ornatur. Hæc manus metitur aquas, & omnia tenet in manu, sicut in pugillo res tenetur. Hæc est manus Verbi æterni, hoc testimonium transcendit nos. Vnde animalia volatilia demittebant alas suas, cum fieret vox super firmamentum. Quomodo nos audiemus tonitruum, si sermonis eius scintillam apprehendimus? Condescendit autem nobis, quia se exprimit per verbum incarnatum: & secundum testimonium Ioannis: Qui de terra est, de terra loquitur: qui de celo venit, super omnes est. Testimonium Christi, maius testimonio Ioannis fuit, quia non alio supponente loquitur, quia anima eius omnia vidit, & qui de celo est, cælestia narrare potest. Vnde dixit Nicodemo: Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo, si dixerò vobis cælestia credetis? Huic filio pater testatur in voce: Spiritus sanctus in columbæ specie, vt testimonium eius sit solidissimum quia pater, quod dedit mihi, maius est omnibus his. Huius autem fidei Christus est fundamentum, & nemo potest aliud fundamentum ponere præter id, quod positum est, CHRISTVS IESVS. Ille est lapis angularis, de quo facit Isaia, & Petrus mentionem: Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, speciosum. Et Apostolus: Super ædificati supra fundamentum Apostolorum, id est, supra Christum. Tertia firmitas est ex testimonio veritatis expressæ per verbum inspiratum, & hoc fuit in omnibus prophetis. Et nos audiuimus hoc verbum, quo Spiritus sanctus testificatur, quoniam Christus est veritas. Aliqui viderunt eum in carne. Vnde dicitur in Luca: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Dico vobis, quod multi Reges, & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Radiavit autem Spiritus sanctus in cordibus omnium prædicatorum, ad omnem veritatem prædicandam, & scribendam, dicente Apostolo: Multifariè, multisque modis olim Deus loquens patribus, & postea dicitur: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est, & c. & sequitur: Quæ cum initium accepisset enarrandi per Dominum: ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, cõtestante Deo signis & portetis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus. Et exemplificatur hic triplex firmitas fidei. Primò, vt expressa per verbum increatum, ibi: Multifariè, Et: Qui cum sit splendor gloriæ. Secundò, vt per Verbum incarnatū, ibi: Purgationem peccatorū faciens. Tertio, vt per verbum inspiratum. Quæ cum initium accepisset enarrandi per Deum. Hic Spiritus sanctus in mentibus electorum facit scripturas, & dat firmitatē fidei Christianæ. Et quia specialiter in Apostolis, ideo dicuntur duodecim fundamenta ciuitatis. Vidi ciuitatem de cælo, & c. Et dicitur, quod in fundamento duodecim nomina Apostolorum fuerunt scripta. Non tantum autem testimonium Apostolorum, sed varia testimonia Spiritus sancti in multis, in quibus sunt duodecim rationes firmitatis fidei, quæ sunt duodecim fundamenta, per concursum diuersorum testimoniorum Spiritus sancti, fidem formauit inconcussam: licet vexata fuerit hæc firmitas in principio Ecclesiæ, vbi cruciabantur martyres ab idololatriis. Similiter fuit vexata in medio tempore diuersis hæresibus: vexabitur maxime in fine Ecclesiæ per tormenta, per argumenta, per miracula. Vnde: Væ prægnatibus in his diebus, hoc est, vt teneris in fide. Oportet ergo, quod fides firmetur per verbum inspiratū. Confurgit autē hæc firmitas ex quatuor, quasi ex quatuor lateribus ciuitatis, ex testificantium notitia certa, ex testificantium fama præclara, ex testificantium concordia plena, & ex testificantium sententia firma. Quia, si sit notitia cerra,

A non sit autem fama bona: non credimus sibi: sed quando bonus est homo, scitur, quod veritatem dicit: & si habet certam notitiam, & famam claram, sed sibi multi contradicunt, adhuc potest esse dubitatio. Si autem hæc tria habeant, & notitiā, & famam, & concordia, & tamen non habet sententiam firmā, dubitatio esse potest. De notitia certa dicitur: Scio hominē raptum vsque ad tertium cælum, & audiuit arcana, hoc est, certa notitia, per ascensum vsque ad tertium cælum, & iterum per descensum vsque ad tertium cælum, & per illustrationes omnium cælorum. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Ego feci, vt oriretur in cælis lumē indeficiēs, id est, in cælestibus viris lumen fidei firmū. Per triplex cælum, triplex visio intelligitur, nempe, intellectualis adiuncta cum visione imaginaria, & iustitialis cum visione corporali manifesta. Prima inuenitur in mētibus Angelicis: secunda, in mentibus Prophetis: tertia, in mentibus Apostolicis. Harum visionum concursus est certitudo scripturæ.

Visio intellectualis pura in mentibus Angelicis est in Legislatore. Lex enim per Ang elos ordinata est: Angeli eam dederunt, Angeli eam scripserunt, qui puram veritatem videbant in luce æterna. Ad hanc visionem fuit Moyses subleuatus ultra omnes Prophetas, quia scriptum est: Si fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, palā, & non per enigmata, & figuras Deum videt, & ore ad os loquar ei. Et in signum huius ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Qui etiam vidit Angelum, qui in rubo apparuit ei. Et exponit beatus Stephanus, quia non fuit ibi Dominus, nisi per subiectam creaturam, sed Angelus fuit.

Secunda certitudo fuit in mentibus prophetis: Habentes firmiorem prophetum sermonem, cui benefacitis, attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Visiones enim Prophetarum fuerunt imaginariæ, vt Isaia, Danielis.

Tertia est certitudo ex visione intellectuali iuncta cum corporali. Hæc fuit in mentibus Apostolicis, dicente Ioāne: Quod fuit ab initio, quod vidimus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & nō aliud quodquod vidimus, annunciamus vobis. Vnde Thomas tãgere voluit: Quia vidisti me Thoma, credidisti: & alibi. Qui vidit testimonium perhibuit. Et in actibus. Præcepit nobis testificari. Et beata Virgo Maria doctrix Apostolorum, & Euangelistarum contrectauit hoc verbum in vtero, & in sinu. Hæ tres visiones, siue certitudines cõcurrentes, Angelicæ, propheticæ, dant certitudinem fidei, & scripturæ, Has tres Paulus habuit, quando Christum corporaliter vidit. Nouissimè, inquit tanquam abortiuo visus est & mihi. Qui etiam ad supremam visionem fuit sublimatus, tandem ad intellectualem. Bene ergo dictum est: Ego feci in cælis, vt oriretur lumen indeficiens.

E Secunda firmitas est ex testificantium fama præclara. Hæc in tribus consistit: in præclaritate meritorum, miraculorum, & martyriorū. Præclaritas meritorū fuit in Patriarchis. Vnde: Laudemus viros gloriosos. Patriarchæ miracula non fecerunt, sed famosi fuerunt meritis. Hi fuerunt initiū scripturæ, quia agit de apparitionibus illis factis. Præclaritas meritorū, & miraculorū fuit in Legislatore. Vide magna miracula, in flagellatione Ægypti, in transitu maris, in deserto, vt quibus per quadraginta annos non sūt attrita calceamēta, nec vestimēta, māna de cælo pluit illis. Vide Iosue, qui solē fecit stare, qui aquas diuisit in ingressu terræ promissionis, & aquæ reuersæ sunt in suam originē. Adiuge his Eliā, & Eliseum: qui Elias cælū claudebat, pluuiā dabat

2. Cor. 12. a
Eccles. 24. a
Gal. 3. e
Num. 12. b
Exod. 3. a
Act. 7. d
2. Pet. 1. d
1. Ioan. 1. a
Ioan. 20. g
Ioan. 19. f
Act. 10. g
2. Cor. 15. a
Eccles. 24. a
col. 4. a
Miracula magna. Exod. 7. c seq. Iosue 10. c Reg. 17. c seq.

cibum augmentabat, qui in curru igneo ascendit cælum. Eliseus, qui viuens mortuū suscitauit: qui mortuus etiam mortuum suscitauit: qui etiā homines capiebat. Ante legem ergo, & post legē, & in datione legis facta sunt miracula, & non nisi in hoc populo. Ex quo sequitur, quod isti viri amantissimi, & chari Deo, fuerūt in veritate fundati. Hæc est ergo certitudo fidei. Tertia præclaritas est miraculorū, & Martyriorū. Et hæc certitudo veritatis apparet, quando homo vult mori pro veritate, quam prædicat, vt Isaias, & alij prophetæ. Quem Prophetarum non persecuti sunt patres vestri? Si dicant hæretici, quod ipsi pro veritate moriuntur, & habent merita. tertium tamen non habet miracula scilicet: nunquam auditū est, quod hæreticus vel ante, vel post mortem fecerit miracula. De istis cælis legitur. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, scilicet viros cælestes, in quibus videmus hanc triplicem claritatem, quæ sunt opera digitorum Dei. In isto digito tertio, scilicet miraculi, deficiunt magi Pharaonis, id est, hæretici, & quicumque alij infideles.

Tertia firmitas fidei est ex testificantium concordia plena, quæ est in tribus, in eloquiis scripturarū, in decretis Conciliorum, in documentis sanctorum. De primo legitur: De medio petrarum dabunt voces, hoc est de medio duorum Cherubin, de quibus loquebatur Dominus, siue de quorum medio scilicet de medio duorum testamentorum. Isaias dicit: Ecce Virgo concipiet. Lucas dicit: Ecce concipies. Alius dixit: Morietur Christus. Et Euangelista: occidetur. Quidquid ergo dictum est per Prophetas, impletum est per Christum. Et Isaias dicit: Ascendet Dominus super nubem leuē,

& ingredietur Ægyptum, & mouebuntur simulacra: hoc factum est per Christum. Nunquam inuentus est aliquis Propheta, vel Philosophus, qui idololatriā potuerit remouere: quod tamen Christus fecit per Apostolos, vbi terrarū: Hi vero testes sunt scripturæ, & prophetæ, & Apostoli. Nec potest dici, quod Apostoli subordinauerunt Prophetas, vt sic dicerent, sicut euenit in Christo. Si enim eodem tēpore fuissent, posset haberi suspicio, sed illi præcesserunt. Veritas ergo ista est infallibilis. Si enim contingens dicatur firmiter esse futurum, & cognoscatur certitudinaliter, impossibile est, quod videatur aliter, nisi in veritate certa. Vetus ergo testamentum, & nouum in magna consonantia, & harmonia conueniunt, & sunt sicut vigintiquatuor seniores circa thronum Christi, vt nulla sit dubitatio. Secunda firmitas est in decretis Conciliorum, quia illa, quæ in dubium veniebant, ibi confirmata sunt. Arrius dicebat, quod pater maior erat filio secundum essentia, & per hoc nitebatur ostendere: non esse filium æqualem Patri. Et in primo Concilio, vbi fuerunt viri sanctissimi (beatus Nicolaus fuit ibi,) vbi, dico, fuerunt trecenti, decem & octo Episcopi, vbi fides confirmata est Catholica, scilicet vniuersalis. Et factū est auctoritate Petri, & aliorum Patrum. Vnde quatuor Concilia principalia fuerunt, quæ dant testimonia huic fidei. Tertia est in documentis Doctorum, & sapientium in mundana sapientia, & diuina, vt Dionysius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Basiliius, Anselmus, Chrysostrōm. Latini similiter: Hilarius, Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus. Documenta istorum concordant, & idem dicunt, idem sapiunt. De his dicit Iob: Quis enarrabit cælōrum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet? Hæc est concordia Scripturarum, Conciliorum, & Doctorum.

Quarta ratio firmitatis fidei, est ex testificantium sententia firma, quæ firmitas habetur ex hoc, quod cōsentit rationi, quia ratio non potest contradicere fidei. Iudicium enim rationis illustratū est, quod de Deo summè est sentiendum, & altissimè. Hoc autem tripliciter sentiendum de Deo est: Altissimè & piissimè: altissimè, & verissimè: altissimè, & optimè. Ratio ergo dicit, quod de Deo altissimo est sentiendum altissimè, & piissimè: quod illa essentia nobilis est nobilissimo mo-

do. Cū enim forma vniuersalis nobilior sit particulari: quia in multis particularis autem nobilior vniuersali, quia particularis in vno non numerata: sed vniuersalis in multis est numerata. Ergo essentia diuina habere debet, quod nobilitatis est in creatura, vt sit vna in multis non numerata. Sentiendum est etiam piissimè, quod illa essentia est origo omnium creaturarū, creans omnes res, & quod immediatè ab ipsa omnes res procedunt. Nisi tu sentias, quod totalitas rei ab ipsa procedit, non sentis de Deo piissimè. Plato commendauit animā suam factori: sed Petrus commendauit animam suam Creatori. Secundò est sentiendum de Deo altissimè, & verissimè, quia ipse est veritas, omnia gubernās, omnia illustrans, omnia rectificans, omnia disponens, dicente Dauid: Dominus illuminatio mea, & salus mea quæ timebo? Nō ergo gubernatio est attribuēda astris. Tertiò sentiendū est de Deo altissimè, & optimè, quod sit optimus, ex quo se summè diffundit, & diligit. Vnde: Proprio filio non pepercit, & donādo nobis illum, dedit quidquid sciuit, quidquid potuit. Omnia, inquit, filius, quæcunque pater habet, mea sunt. Dedit autem pater nobis filium natum, dedit nobis passum pro nobis, resuscitatum propter nos, quia propter nimiam charitatē, quia dilexit, &c. Vnde per viscera misericordie Dei nostri. Intima Dei bonitas facit, quod summè diligit, summè misereatur. Hæc omnia apparebūt in resurrectione, quia per summam pietatem, qua omnia creauit, omnia restaurauit: per summam veritatem omnia iudicabit: per summam benignitatem omnia glorificabit. Ex hoc sensu nascitur in anima triplex influxus ab illa luce, per quam stabilitur anima in Deum: primus est robur virtutis: secundus est zelus veritatis: tertius, excessus amoris. Robur virtutum est primus, quia nihil difficile est animæ habenti fidem inconcusam: quia si potest credere, omnia possibile sunt credenti: quia paratus est sustinere omnia propter Deum; quia per fidem, & virtutem stabilitur. Secundus influxus est veritatis zelus, vt homo indignetur cōtra omne malum, & afficiatur statim ad omne bonum. Dignetur omne malum, sicut Elias, qui prophetauerat de Achab, & Iezabel, quod comederēt ex eis canes. Dixit Achab: Numquid inuenisti me inimicū tibi? Respondit Elias: Inueni, quia venundatus es, vt faceres malum in conspectu Dei, quasi diceret, quicumque est contrarius Deo, est contrarius mihi. Tertius influxus est in cessus amoris, quando anima in vituperiis, & tribulationibus semper sentit iucunditatem amoris, hoc maximè est, quando ardens sentit, quod Dominus facit gustare panem Angelorum. Et hunc reputant omnes stultum, & ipse reputat omnes stultos, & secundū veritatem sunt. Et hoc est summum fidei, & apex, vt per experientiam inebrietur, & iam nil curet de mūdo. Hæc enim defendet tēpore Antichristi. Vnde: Mittet illis Deus operationem erroris. De apice fidei, quæ amor est Apostolus dicit. Quis nos separabit à charitate Christi? vsq; ibi: qui erat in CHRISTO IESU, & alibi: In charitate radicati, & fundati: hoc est firmamentum cæli. Vnde Psalmista dicit: Confitebantur cæli mirabilia tua, scilicet animæ mirabilia, quæ in se sentiunt. Hæc enim experientia faciunt fidem stabilissimam. Quando ergo homo sentit de altissimo piissimè, verissimè, & optimè; tunc zelo, & excessu amoris rapitur anima ad tertium cælum: & si non ita excellenter, vt Paulus: & tunc domus fundatur supra firmam Petram.

S E R M O X.

De fidei speciositate, qua celo comparatur.

Vocauit Deus firmamentum cælum, &c.] De altitudine fidei, & eius firmitate dictum est, nunc de speciositate dicendum. Dicitur enim cælum, quasi cælatum, id est, sculptum luminibus. Quomodo speciosa sit hæc fides in Genesi dicitur: Suspice cælū & nūmera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Pollicitatio se-

2. Reg. 4. f
Ibid. 13. d

Act. 7. g

Psal. 8. a

Exod. 8. d

Ia. 7. c
Cant. 8.
Luc. 1. c
Ia. 14. aVeteris te-
stamenti &
noui conso-
nantia.Nicænum,
1. generale
3. 18. Episc.Dist. 15. c
Sancta Ro-
mana.
Nicænum
Constanti-
nop Ephes.
& Chalced.

Iob. 38. d

Psal. 76. a

Rom. 8. f
Ioan. 16. eCant. Zach.
Luc. 1. g

Marc. 9. d

3. Reg. 21.

Psal. 77. c

2. The. 1. e

Rom. 8. g
Eph. 3. d
Psal. 88. a

Gen. 1. a

Idem supra
serm. 8. pag.
36.
Gen. 15. b

minis carnalis facta est ad Abraham, quia sic erit iemē tuum: pollicitatio similiter feminis spiritualis ei facta est, eo quod Pater multarum gentium per fidem futurus erat. Caro Abraham generavit semen, & multiplicatum est multiformiter: eius generatio spiritualis fuit, & generavit spiritualiter mēte fecundata pullulationes speculationum orientium ex fide, transcendentes claritatem siderum. Vnde: Sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & vidi Hierusalem descendentem. Et quod habebat duodecim portas: & super quamlibet portam Margarita una, & portæ ex singulis Margaritis. Hæ speculationes fidei comparantur sideribus, & comparantur duodecim Margaritis. Licet enim sint stellæ illæ innumerabiles, tamen sunt duodecim signa, per quæ Sol currit. Ista duodecim signa nihil aliud sunt, nisi, quod stellæ secundum varias figuras, & varietatem luminū habent diuersas influētias: & sol illis coniunctus, temporibus variis, secundum diuersas influētias, habet vitam ministrare in mundo. Hæ autem, vt dictum est, orientes speculationes ex fide comparantur claritati Margaritarum, quia sunt fulgidæ, viuificæ, iucundæ, ad modum Margaritæ, quæ habet fulgorem, siue fulget: confortat per efficaciam, cor iucundat. Secundum hoc igitur ingrediuntur ad contemplationem, nec potest ad visiones Apocalypsis homo nudus accedere, nisi intelligat ista. Cum igitur sit alia claritas solis, alia stellarum, non sublimati per fidem, transformamur a claritate in claritatem, & hoc reuelata facie, vt similes simus duodecim stellis, & duodecim Margaritis. Duodecim speculationes sunt, quas habemus ex fide. Credere Deum primum, Deum trinum, & vnum, & exemplar rerum, vt creatorem mundum, vt formantem animam, dantem spiritum, Deum carni vnitum, Deum crucifixum, medelā mentium, vitale pabulum, vltorem scelerum, præmium æternum. Nota etiam, quod quædam sunt credibilia, siue intelligibilia per rationē, vt Abraham genuit Isaac, siue facta particularia, quædam autem credibilia, non sunt intelligibilia: & quādo intelliguntur, rationes solidas habent. Ad sufficientiam horum duodecim, nota, quod claritas fidei speculanda est, vt veritatis præexistentis, vt veritatis efficientis, vt veritatis reficiētis, vt veritatis perficientis. Vt veritatis præexistentis, tripliciter, vel quātum ad essentiam, vel quantum ad excellentiam, vel quantum ad refulgentiam. Esse enim Dei, primum est, quod venit in mente. Vnde dicitur Moyse quærētī, quod nomē Dei esset; *Respondit*: Ego sum, qui sum. Et in hoc comprehendit, quidquid est, siue bonū, siue potens. Secūdo, quantum ad excellentiā, vt Deus vnus, trinus, & verus. Tertio, quantum ad refulgentiam, vt exemplar rerum, Si autem consideratur, vt claritas efficiens, hoc est tripliciter, aut in quantum inchoat naturam, siue mundum: illustrat industriam, inspirat gratiam. Inchoat naturam, siue mundum, quod non solum est credibile, sed etiam intelligibile, vt illustrat industriam: & sic format animam secundum intellectum humanum, & Angelicum, & sic Deus est obiectum intellectus: & hinc est, quod habet rationē perpetui, quantum ad imaginem creationis, reparationis, similitudinis: quia imago est essentialis dependentia, & relatio. Vt inspirat gratiam; hic est consumptio, & hoc est credibile, & intelligibile. Vcluntas enim non perficitur, nisi per donum Spiritus sancti infusum. Si autem claritas veritatis consideratur, vt reficiēs, similiter triplex claritas refulget in anima: aut quantum ad humanā, & Angelicā reparationis principium: vel quantum ad pretium, vel quantum ad effectum. Primum est speculari Deum carni vnitum, quod est credibile, & intelligibile: si, vt pretium sic cruci affixū: si, vt effectus, sic Deus medicina est animæ. Est ergo principium nostræ creationis, reparationis, præmiationis. Si vt confirmans, siue perficiens, sic tripliciter, vt vitale pabulum Ecclesiæ militantis, & triumphantis, vt vltorem scelerum, vt finale præmium. Oportet Deum esse

præmium, ergo est credibile, & intelligibile; & hoc secundum influentiam, secundū legem iustitiæ, clementiæ, & concordiæ. Secundum primum, vt virtus: secundum secundum, vt veritas: secundum tertium, vt influētia: Hæ sunt duodecim portæ, de quibus Psalmista dicit: *Aperite mihi portas iustitiæ. Iusti intrabūt in eam:* quia iustus ex fide viuūt. Primum speculabile circa Deū est, quod primum nomē Dei est esse, quod manifestissimum, & perfectissimum: ideo nihil manifestius, nihil perfectius: quia quidquid de Deo dicitur, reducit ad esse, hoc est proprie proprium nomen Dei. Deus non dixisset Moyse, siue latori legis: *Ego sum, qui sum, nisi esset primus.* Postea dixit: *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, in quo mysteriū Trinitatis expressit.* Tertio dixit: *Qui fecit os hominis, & linguam: in quo explicauit, se esse exemplar.* Deum esse primum, manifestissimum est, quia ex omni propositione sequitur, esse Deum, etiā si dicas, *Deus non est, Deus est:* quia omnis propositio infert se affirmatiuā, & negatiuā: vt, *si Sortes non currit, verum est. Sortem non currere.* Cōsideratur etiā hæc veritas quasi in speculo quodam, quod confortat, & dat visum. Omnis enim creatura cōcurrit ad hoc speculum faciendum, & iungitur in hoc speculo secundum viam ordinis, originis, completionis. Primo tripliciter, secundum rationem posterioris ad prius, & inferioris ad prius, & temporis ad æuū, vel æui ad æternitatem. Manifestum enim est, si est posterius, est prius, ergo & primum: ergo in isto ordine per posteriora ac priora, & ad primum peruenitur. Omnia enim vel sunt posteriora, vel media, vel prima. Secundo est ordo inferioris ad superius, & superioris ad summum, quæ habent entialem ordinem, & dependentiam, secundum ordinem naturæ: Et non dicitur hic superius, & inferius secundum lineam prædicamentalem, sed secundum magis nobis, & minus. Tertio est ordo temporis ad æuū, & æui ad æternitatem: quia si est aliquid propter aliud increatum, & illud creatum erit propter increatum, & increatum erit propter se: vt si est res temporalis, propter animam, & anima propter Deum: necessario ergo Deus per se est. Secundum ordinem ergo causalitatis, dignitatis, finis, omnia declarāt esse primū, & vltimum in ratione producendi: sed vltimum in ratione fiendi: hoc ergo secundum rationem ordinis.

Alio modo creatura dicit Deum esse secundum rationem originis: vt si est ens creatū, est ens increatum: & si est ens per participationem, est ens per essentiā: si est ens per compositionem, est ens per simplicitatem: & si est ens per multiformitatem, est ens per vniformitatem, vel identitatem. Primo dicendum, quod omne creatum ponit causam, & vniversitas causatorū ponit causam primam vniversalem. Tunc quæro de causa illa aut est creata, aut non: si sic, est abire in infinitum: si non, habeo propositum. Item ens per participationem ab eo habet esse, quod est ens per essentiā, quia fluit ab eo. Similiter omne compositum est à componentibus: similiter, & partes, cum sint dependentes ad inuicem, sunt ab aliquo simplicissimo absolute. Similiter de multiformitate: si enim est ens per multiformitatem, est ens per vniformitatem, vt in numeris, quia necesse est denenire ad vnitatem: hoc ergo ratione originis. Tertio modo ratione cōpletionis, si est esse potentiale, est esse actuale: si est esse mutabile, est esse immutabile: si est esse secundū quid, est esse simpliciter: si est esse dependēs, est esse absolutū: si est esse in genere, est esse extra genus. Ens autē potentiale venit ex actuali esse, necessario in diuersum: sed in eodē esse potentiale, præcedit esse actuale. Similiter mutabile, est fluens ab immutabili fixo. Similiter creatura essentialiter depēdens à primo, & materia, & forma, & etiam accidens magis dependēt à Deo, quàm à suo subiecto: quia Deus potest facere, vt sit sine subiecto, vt in sacramento altaris: sed non, quod non dependeat ab eo. Similiter si est ens secundum quid, erit ens simpliciter in his, quæ nata sunt esse simpliciter: vt si est sapiens se-

Apoc. 2. c

1. Cor. 13. c
2. Cor. 3. d

Exod. 3. d

Psalm. 117.
Rom. 1. b ex
Abac. 2. a

Exod. 3. d

Exod. 4. d

Deum esse,
tripliciter
probat.

Deum esse
probat
ratione ori-
g nis.

Deum esse
probat
ratione com-
pletionis.

cundum quid, est sapiens simpliciter. Similiter, ut remouetur instantia, est albus dente, ergo est albus simpliciter. Si est ens in genere, est ens extra genus. Ens enim in genere habet differentias coarctantes, & tale non habet posse, esse, & agere vniuersaliter. Vnde Deus est ens extra genus, & supra genus. Hæ igitur speculationes ordinis, originis, & completionis, ducunt ad illud esse primum, quod repræsentant omnes creaturæ. Hoc enim nomen scriptum est in omnibus rebus. Et sunt hæ conditiones entis, super quas fundantur certissimæ illationes. Vnde dixit Auctor libro de causis: Prima rerum creaturarum omnium est esse: sed ego dico: prima rerum intelligentiarum est esse primum.

S E R M O X I.

Quomodo Trinitas speculum est pulcherrimum.

Nos autem reuelata facie gloriam Domini specularēs, &c.] Dicitur est de secunda visione, scilicet intelligentiæ per fidem eleuata, quæ intelligitur per cælum vel firmamentum, quod est altum firmum, speciosum. Dicitur est de duobus primis, & inceptum de tertio, scilicet speciositate, quæ est multiformis speculatio fidei. De qua dictum est Abrahamæ, hoc est credenti. Suscipe cælum, & numera stellas, si potes. Dicitur est à Ioanne: Sustulit me in montem, & per duodecim signa, per quæ currit sol intellectualis in Hemisphærio nostræ intelligentiæ, & facit dies, & annu fidei. Et per duodecim portas ex singulis margaritis, intelligatur duodecim speculationes principales, ad quas aliæ reducuntur, & secundum quas aliæ regulantur, & diriguntur. Et illæ sunt fulgidæ, viuificæ, iucundæ. Prima erat, speculari, Deum esse primum. Secunda Deum esse trinum, & vnum: Circa has procedunt Sancti, & Doctores: sed sancti per viam speculationis, Doctores per viam inuestigationis. Dicitur est ergo de primo speculo, scilicet quod esse est nomen Dei manifestissimum, & perfectissimum: quia omnia, quæ sunt Dei, comprehenduntur in hoc nomine: Ego sum, qui sum: Hoc nomen Dei est proprie proprium, de quo dictum est, quoniam res omnes repræsentant ipsum per viam originis. Hoc speculum componitur ex omnibus creaturis, ut patuit. Hoc nomen in anima scriptum, illustrat eam. Augustinus enim sic explanat: Nos autem reuelata facie gloriam Domini specularēs, non à prope, sed de lōge, scilicet à speculo: sed hoc speculum est cum ænigmate adhuc, quia si videretur sine ænigmate, esset homo beatus. Hoc speculum format Augustinus, qui volens ostendere vnitatem, & Trinitatem Dei dicit sic: Neque enim diuinorum librorum auctoritas tantummodo prædicat, esse Deum verum: sed omnis, quæ nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuersa rerum natura proclamat, se habere præstantissimum conditorē, qui nobis mentem, rationemque dedit: qua viuentia non viuentibus, sensu prædita non sentientibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, iniustus iusta, speciosa deformibus, bona malis, in corruptibilia corruptibilibus, beata miseris præferenda videamus. Et per hoc, quoniam rebus creatis Creatorem sine dubitatione præponimus, oportet ut eum, & summè viuere, & cuncta sentire, atque intelligere, & mori, & corrumpi, mutarique non posse, nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum, & speciosissimum, & optimū, verissimumque fateamur. Duodecim ponit conditiones, æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, ecce quatuor: item viuus, sapiens, potens, speciosus; & ecce quatuor: item iustus, bonus, beatus, sanctus spiritus; ecce quatuor. De primo quaternario accipitur vnum nomen, scilicet æternus, quod alia tria comprehendit: quia si est æternus, eo ipso est immortalis: & si immortalis, eo ipso incorruptibilis: & si incorruptibilis, eo ipso immutabilis. De secundo quaternario accipitur sapiens,

ergo viuus: si viuus, ergo potens: si potens, ergo speciosus, quia sapientia est forma pulcherrima. Vnde Sapiens dicit: Amator factus sum formæ illius. De tertio quaternario accipitur illud nomen, beatus, quod comprehendit alia tria: quia si beatus, ergo bonus, ergo iustus, ergo sanctus spiritus. In his ergo tribus, scilicet æternitate, sapientia, & beatitudine, vna relucet Trinitas: æternitas Patri, sapientia Filio, beatitudo Spiritui sancto. Adhuc etiam redigit ad vnum hæc tria, & accipit sapientiam, & ostendit Trinitatem: quia necesse est, si est sapientia, ut sit mens, quæ cognoscat se, & diligat se, & alia. Nec tamen intelligendum, quod ita sit Pater mens, quod Filius non sit, imò est insania, imò quia Pater mens, Filius est mens, Spiritus sanctus est mens. Item Filius notitia, Pater notitia, Spiritus sanctus notitia, & sic de aliis. Hoc autem in anima non est, quia mens non est notitia. Sapientia ergo in cognitione est, ubi ergo est cognitio, necesse est, ut sit emanatio, siue generatio Verbi, ex qua generatione sequitur productio amoris necentis. Et si producens, est Pater: Verbum, est Filius. nexus, Spiritus sanctus, in quibus est Trinitas vera distincta, non in sapientia, & in mente sicut est in anima. Hoc est ex veritate sapientiæ. Et hoc dicit Anselmus Monologion. Ex hoc enim, quod sumus Spiritus se intelligit, Filius generatur, Spiritus sanctus spiratur: Hoc est speculum Trinitatis, vnde Augustinus. Sed nos cum Ruth colligamus spicas post messorum, id est, post sacros Doctores. Est autem duplex speculum Trinitatis, vnum intellectuale, quod facit intelligere nomina dicta de Deo intellectualia: secundum est magis materiale, quod fit per nomina transumptiua. Prima speculatio, quæ est intelligentia per fidem eleuata, dicit Deum esse trinum, & vnum propter quatuor, quæ sunt in diuino esse, scilicet propter conditionem perfectionis, propter conditionem productionis, productiue diffusionis, diffusiuæ dilectionis, & vnum sequitur ex altero Est enim ibi suprema perfectio, ex qua sic primum principium habet perfectionem originis, ordinis, indiuisiōis. Est autem origo originans perfectior, quam non originans: & perfectior est origo originans originantem, quam originans non originantem. Ergo si ibi est perfecta origo, necesse est esse Patrem producentem Filium originantem: & Spiritum sanctum originatum. Item à parte ordinis sic: Vbi est perfectus ordo, ibi est ratio principij, medij, & vltimi: alioquin inordinatio accideret in diuinis, sicut supra dictum est. Oportet ergo per rationem ordinis: ut sicut ibi tres personæ sunt ex parte indiuisiōis, sic necesse est, ibi esse indiuisiōem: alioquin recederet à perfectione, & ab vnitatem. Est enim indiuisio vnitatis quædam: Vnitas autem est in principiis, & principiatis: in vniuersalibus, & particularibus in voluntate, & natura. Vnitas in principiis est simplicitatis: in compositis, siue principiatis, totalitatis seu plenitudinis: in vniuersalibus conformitatis: in particularibus innumerofitatis: in voluntate vnanimitatis: in natura inseparabilitatis. Vnitas simplicitatis in principiis est defectiua, quia licet quodlibet principium sit simplex, non tamen de se sufficiens est ad aliud producendum, sine alio principio. Item vnitas totalitatis, siue plenitudinis in principiatis deficit, quia non est ex se, nec simplex. Item vnitas in vniuersalibus deficit, scilicet cõformitatis, quia numeratur cum alia. Et licet essentia vniuersalis sit in pluribus numeratur tamē in illis. Itē vnitas in indiuiduis deficit, quia cum materia numeratur forma. Item vnitas voluntatis deficit, quia non ita coniunguntur animi, quin separari possint per discordiam. Item vnitas inseparabilitatis in natura, in Deo ponenda est. Itē in primo esse, est ratio perfectæ productionis: & productio similis, & dissimilis: æqualis, & inæqualis: consubstantialis, & essentialiter differentis. De necessitate, si est productio dissimilis, præintelligitur productio similis: quod sic patet: Simile habet se ad dissimile, sicut idē ad diuersum:

sicut

Lib. de caus.
prop. 4. in
princ.

1. Cor. 3. d

Gen. 15. b
Apo. 21. c

Exod. 3. a

Aug. lib. 15.
de Tri. c. 8.
1077. 3.
2. Cor. 3. dAug. lib. 15.
de Tri. cap. 4.
0. 3.

Sap. 8. a

Ansel. in lib.
Monol. c. 46.

Ruth. 2. b

Origo.

Supra. ser. 8.
pag. 35.Vnitas quo
duplex.

sicut vnum ad multa: de necessitate tamē idem præcedit diuersum: & vnum, multa: ergo productio similis præcedit productionē dissimilis. Sed creatura producitur à primo in esse, & est dissimilis: ergo de necessitate producitur simile, quod est Deus. Item secundum Boetium inæqualitates oriuntur ab æqualitatibus. Si ergo producitur à Deo, quod est inæquale, scilicet creatura, necessario procedit productio æqualis, quod est Deus. Item si producitur à Deo essentialiter differēs, necessario producitur substantialiter idem. Quia autē aliquando extrinsecum est intrinsecum, in illis quæ habēt intrinsecum, & extrinsecum, vt patet, quia verbū dicentis extrinsecū præcedit mentis conceptus intrinsecus: ergo similiter à substantia æterna differens non manat, nisi producatur substantialiter idem. Ergo in Deo prius est productio similis, æqualis, consubstantialis, quam dissimilis, inæqualis, essentialiter differentis. Sed quid dices? Nunquid intelligentes primū esse vnum suppositum, vt Gentiles, adhuc intelligunt substantiam, virtutē, & operationem? ergo si ita est, non intellecta Trinitate, vel emanatione, est intelligere productionem. Respōdeo: Intellectus duplex est, perfectus, & plenus, & plene resoluens. Et tali intellectu nō est intelligere. Secundus est semiplenus, sic intelligere semiplene potest intellectus creatus, sic, quod resoluat in plura, quæ in Deo sunt vnum, alter non. Itē tertia ratio speculi est, quia in Deo est ratio productiue diffusionis. Sic illud esse, summē bonum est, ergo summē diffundit se, scilicet tripliciter, diffusionē actualissima, integerrima, vltimata vel vltimatissima: quia actualissima semper est, semper fuit, semper erit, semper genuit, sēper generat, sēper generabit. Hoc non potest habere creatura, quod semper sit, semper fuerit, & semper futura sit: ergo necesse est, vt emanet æternus. Item integerrima non est hæc diffusio in creatura, quia Deus non dat totum decorem exemplaris, creaturæ. Vnde hoc non dat nisi generādo filium. Vnde omnia, *inquit filius*, quæ habet pater, mea sunt: hoc non dicit aliqua creatura. Item hæc diffusio est vltimata, vt det producēs quidquid potest: Creatura autem recipere non potest, quidquid Deus dare potest. Vnde sicut punctus ad lineam nihil addit, non etiam mille millia punctorum: sic bonitas creature bonitati Creatoris nihil addit, quia finitū infinito nihil addit. Ergo necesse est: vt hæc diffusio secundum totum posse sit ab aliquo, quod omni creatura maius cogitari potest: & etiā ipsa creatura maiorem se cogitare se potest. Sed in Filio productio est, sicut in Patre est. Si ergo Patre nihil maius cogitari potest, ergo nec Filio. Si pater etiam vltimata diffusionē nō se diffunderet, perfectus non esset. Quarta diffusio est per rationem dilectionis: necessario enim oportet, quod vbi beatitudo est, ibi summa sit dilectio. Est autem dilectio reflexa, connexiua, charitatiua. Connexiua dilectio perfectior est, qua alterum diligo, quam reflexa, qua me diligo. Charitatiua autem perfectior ceteris est, quæ habet dilectum, & cōdilectum, ergo hæc est in diuinis. Hac ergo dilectione Pater diligit Filiū, & est infinitus ardor. Item est ibi dilectio gratuita, debita, permixta. Item est ibi dilectio pura, plena, perfecta, vt effluens & effluxa in Filio: vt refluxa in Spiritu sancto. Ex istis rationibus omnibus sit speculum nobile. Est autem aliud speculū congregatū ex paruis. Vnde nota, quod licet tota Trinitas sit lumen intelligendi verbū, tamen naturaliter habet rationē exprimendi. Omnis autem creatura clamat generationem æternam, & hanc exprimunt, & representant duodecim generationes. Est enim primus modus per diffusionem, secundus per expressionē, tertius per propagationē: Per diffusionem, vt splendoris à luce, vel caloris ab igne, vt fluuij à fōte, vt imbris à nube plena, siue rorida. In prima diffusionē deficit æqualitas, quia splendor nō æquatur luci. In secūda deficit intimitas, quia calor nō est intimus igni, siue vt informati, siue vt originanti, est enim accidens. In tertia deficit simultas, quia fons diffundit se per partes nō totus in-

simul. In quarta deficit integritas, quia non tota pluuia excutitur a nube, immo per guttas. Iūgas has quatuor conditiones, ad vnam diffusionem, quæ sit splendoris habētis æqualitatem caloris, habentis intimitatem, & substantialitatem riuuli, siue fontis habentis simultatem imbris habentis integritatem. Et sic habes vestigiū generationis æternæ. Vnde filius aliquādo comparatur splendori, dicente Paulo: Qui cum sit splendor gloriæ. Aliquando fluuii, vel fonti, vt in Genesi: Fons ascendebat de terra, & fluuius egrediebatur de loco. Aliquādo imbris, vt in Isāia: Quomodo descendit imber de celo, & illic vltra non reuertitur, sed inebriat terrā, & sequitur: Sic erit verbū: quod egreditur de ore meo, scilicet de corde patris. Secundus modus est per modum expressionis, vt speciei ab obiecto, vt imaginis à sigillo, vt sermonis à loquēte, vt cogitatus à mente, & hic est defectus. In prima deficit rei veritas, quia species in oculo, vel in anima nō est veritas rei. In secūda deficit simplicitas, quia imago siue figura non est in puncto, vel in simplici, sed partes habet. In tertia deficit stabilitas, quia sermo transit, & nō manet. In quarta deficit substantialitas, quia conceptus mentis non est substantia, vel hypostasis. Auferas hos defectus, & pone expressionē, quæ sit speciei ab obiecto, habentis veritatem: vt imaginis à sigillo, habentis simplicitatem: vt sermonis à loquente, habentis stabilitatem: vt conceptus à mente, habentis consubstantialitatem. Et tunc habebis alteram partem speculi. De primo dicit Psalmista: Eructauit cor meum verbum bonum; sequitur: Speciosius forma præ filiis hominum. De secundo dicit Sapiens: Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula, & imago bonitatis illius. Et Apostolus: Qui est imago inuisibilis Dei, De tertio, Iob: Semel loquitur Deus, & idipsum nō repetit. Vnde pone in filio, quod semper sit, & non deficit, nec reuertitur. Quarto pone stabilitatem: conceptus enim mentis æternæ est hypostasis, cōceptus nobilissimus, mentalis, perfectissimus. Vnde in Prouerbiis: Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Aliquando ergo vocatur filius, species, imago, verbum manens in æternum, conceptus verò non inhærens, sed substantialis, & hypostasis. Sic ergo habes quatuor. Tertia generatio est per probationem, & hoc quadrupliciter, vt germinis à semine, vt arboris à radice, vt prolis conceptæ à ventre, vel vtero materno, vt filij à patre principiante. In prima generatione deficit formositas, quia in semine est forma confusa, & occulta, sed nō sic filius. In secūda deficit conformitas, licet enim sit vna radix, tamē differt in forma à ramis, licet vnam arborem faciat. In tertia deficit actualitas, quia mater est principium, & si aliquo modo actiuum prolis, potissimē tamen passiuum. In quarta deficit cōiuitas. Aufer ergo hos defectus, & pone primò formositatem. Vnde Isaias: Erit germē Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis. Secūdo pone conformitatem, sic filius est cōformis patri, vt lignum vitæ in medio paradisi. Vnde dicitur: Lignū vitæ est iis, qui apprehēderint eam. Tertio pone actualitatem. Vnde Psalmus: Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero, & c. Ex vtero, dicit, vbi est ratio fouendi in sinu patris, à quo non recessit. Quarto pone cōiuitatem. Psalmus: Ego hodie genui te, & hoc in æternitate, hoc est in meo hodie æterno. Has duodecim cōditiones aggrega, & habebis speculum ad contuēdum exemplar diuinum, siue verbum, quod omnia representat, vt splendor procedens à luce cum perfectione æqualitatis, & sic de aliis. Per has conditiones soluūtur omnia argumenta Arrii, per quæ arguit à generationibus imperfectis. De his duodecim dicitur in Genesi: Vidi per somniū solem, & lunam, & stellas vndecim adorare me. Iste est ille Ioseph pulcherrimus, quem adorant omnia & clamant temporalia per lunam, spiritualia per solem. Et vndecim stellæ generationes creaturarum sunt secundum vnde-

Intellectus duplex.

Ioan. 2. 6. c.

Creatura ad creatorē sicut punctus ad lineam.

Dilectio triplex.

Generatio diuina representatur in creaturis.

Hebr. 1. a
Exod. 3. a
Gen. 2. b

Isa. 55. e

Isal 44. a
Sap. 7. d
Col. 1. b

Iob. 35. b

Prou. 8. c

Isa. 4. a

Prou. 3.

Psal. 109. a

Psal. 2. b

Gen. 7. b

Numerus
excrefcens.

Pfal. 91. a

Hier. in epist.
ad Paul. de
forn. Scip.
lib.

Matth. 23. d

cim conditiones, deficiente duodecima, quæ est in generatione filij Dei: ideo ponuntur hic vndecim stellæ in numero deficiente à duodenario, qui est numerus excrefcens, quia respectu illius generationis habent defectum, & inclinant omnia ad generationem verbi. Omnia enim indicat generationem verbi. Vnde quando videtur splendor à luce, transferenda est mens ad considerandum generationem æternam, & sic de aliis. Et ibi est magna delectatio, dicente Dauid: Delectasti me Domine in factura tua, &c. Dicit ergo: Nos reuelata facie gloriam Domini specularantes. Alio modo sic, & magis proprie est generatio per diffusionem, vt splendoris, vel luminis à luce: & ibi est coæuitas, deficit tamen æqualitas, quia splendor non æquatur luci. Item est diffusio, vt ignis ab igne: ibi est æqualitas, vt patet quando vna candela incenditur ab alia, quod tantum est lumen in vna sicut in alia, & quotquot accendantur: deficit tamen consubstantialitas. Item est diffusio riuus a fonte, & hæc est consubstantialitas, & intimitas: quia eadem aqua, quæ est in fonte, est in riuo: sed deficit nobilitatis ortus, quia in riuo per quosdam meatus & colationem, de aqua salsa fit dulcis. Itē est diffusio imbris à nube, & ibi est nobilitas ortus, quia habet virtutes cæli, per quas infundit imbrē nubes: deficit tamē formæ decor, quia videtur nubes cœlum obscurare, & deturpare. Iunge quod nobilitatis est, vt coæuitatem, æqualitatem, consubstantialitatem, formæ decorē, & habebis vnam partem speculi. Item est generatio per expressionē, vt speciei ab obiecto: & hic est formæ decor, qui deficiebat in generatione imbris. Et hoc est mirabile, quo modo species generatur, quia nō de materia aeris: quia cum non dicat essentiā, sed modum estendi, sufficit, vt habeat principium originatum, mediū inter principium materiale, & principium effectiuum. Vnde Deus dedit virtutē cuiuslibet rei, vt gigneret similitudinē suam ex naturali fecunditate. Vnde secundum quod obiectum gignit similitudinem suam, sic repræsentat generationē æternam: secundū quod intentio animæ eam oculo vnit, sic repræsentat Incarnationē verbi. Hæc generatio speciei deficit, quia nō est ibi formæ fixio, sed vario modo habet generari, secundum quod patet in speculis: & diuersimodē habet repræsentari, propè, vel longè. Item est generatio per expressionem, vt figuræ à sigillo, & hoc est formæ fixio, quod deficit in præcedenti, deficit tamē vitæ vigor. Itē generatio sermonis à dicēte, vbi est vitæ vigor, quia sermo quādam vim vitæ secum habet: vt patet, quod duobus dicentibus eandem veritatem, vnus melius exprimit alio, & imprimit. Vnde Hieronymus: Habet nescio quid latentis energiæ viuæ vocis actus, &c. Vnde verba CHRISTI, non dubium quin prolata, & audita de ore eius, maioris virtutis, & potestatis erant, quam scripta. Hic tamen deficit vitæ mansio, quia sermo transit. Item est generatio conceptus à mente, & ibi est vitæ mansio, quia omnes cogitatus in memoria manent. Sed ibi deficit consubstantialis fecunditatis virtus, quia ille cogitatus non est consubstantialis virtus. Hæc quatuor iungantur, scilicet, formæ decor, formæ fixio, vitæ vigor, vitæ mansio, & habes secundam partem speculi. Item est generatio per propagationem, vt germinis à semine: & hoc, est virtus substantialis, in qua deficit vltimum: similiter deficit vitæ robor. Item est generatio, vt furculi à radice: & hic est vitæ robor, sed deficit viuax sensus: non enim sentit, vel producus productum, vel productū suam originem. Item est generatio, vt fœtus à vtrero, vel vtero: hic est viuax sensus, sed deficit virtus actiua, quia neutrum est actiuum, sed receptaculum potius, quam actiuum. Item est generatio, vt filij à patre: & ibi sunt omnes dictæ cōditiones præter vnam, scilicet lucis, quæ est coæuitas, quæ est ponenda in generatione filij Dei: & ab illa vltima generatione, scilicet filij à patre denominatur generatio æterna. Et hæc ratificauit CHRISTVS cum dixit: Ite,

docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: non dixit in nomine lucis, & splendoris. Hæc sunt vndecim stellæ adorantes filium pulcherrimum, scilicet vndecim conditiones nobiles, iam dictæ, quarum duodecima, scilicet coæuitas, est in filio Dei.

S E R M O XII.

Quomodo Deus exemplar est omnium rerum, & scriptura dicitur os Dei.

NOs autem reuelata facie gloriam Domini specularantes, &c. [Dictum est de altitudine fidei, quia excedit inuestigationem rationis, vt patet ex duodecim articulis signatis per duodecim stellæ, & per duodecim alas Seraphin. Dictum est de firmitate eius; designata per duodecim fundamenta ciuitatis. Item de speciositate designata per duodecim portas ciuitatis, & per duodecim Margaritas, quæ sunt speculationes fidei, & sunt fulgidæ, & viuificæ, & iucundæ, quantum ad duas portas orientales: scilicet speculari diuinum esse purissimum. Secundo Deum trinum, & vnum. Sequitur de tertia porta, quod sit exemplar omnium rerum. Supponendum enim est per fidem, quod sit conditor omnium rerum, gubernator actuum, Doctor intellectuum, iudex meritorum. Et ex hoc intelligitur, quod est causa causarū, & ars præstantissima originans, dux prouidissime gubernans, lux manifestissime declarans, vel repræsentans, ius rectissime præmians, & iudicans. Et primū ostenditur sic: creatura egreditur à Creatore, sed non per naturam, quia alterius naturæ est, ergo per artem, cum non sit alius modus emanandi nobilis, quam per naturam, vel per artem, siue ex volūtate: & ars illa non est extra ipsum; ergo est agens per artem, & volēs. ergo necesse est, vt habeat rationes expressiuas. Si enim dat formam huic rei, per quam distinguitur ab alia re, vel proprietatem, per quam distinguitur; necesse est, vt habeat formam idealem, immo formas ideales. Sic enim in plurali vocantur à sanctis. Item quia est causa conseruans, est dux gubernans. Præest enim ad dirigendū omnes actus, secundū quod gubernabiles sunt: non sicut artifex domum dimittit, sed res conseruat, & dirigit. Ideo habet apud se normas directissimas. Nec est idem modus, vt creatura manat à Creatore secundum formas expressiuas, & secundum quod à mente diuina emanant regulæ, secundum directionem æternarum regularum. Item quia doctor est, ipse docet infallibiliter, & certificat sic quod impossibile est aliter se habere, secundum sententiam omnium Doctorum. Christus est Doctor internus, nec scitur aliqua veritas, nisi per ipsum: non loquendo sicut nos, sed interius illustrādo: & ideo necesse est, vt habeat clarissimas species apud se, nō tamen ab alio accipit. Ipse enim intimus est omni animo, & suis speciebus clarissimis refulget super species intellectus nostri tenebrosas, & sic illustratur species illæ obtenebratæ, admixtæ, obscuritate phantasmātū, vt intellectus intelligat. Si enim scire, est cognoscere rem aliter impossibile se habere, necessarium est, vt ille solus scire faciat, qui veritatem nouit, & habet in se veritatem. Itē est ius rectissime remunerationis, per leges iustissimas. Si ergo iustè præmiat, necesse est, vt habeat leges iustissimas. Loquitur ergo scriptura de ipso, vt est exemplar, vt omnis creatura uiuit in formis æternis: vnde Ioannes: Quod factum est, in ipso vita erat. Sciuit autem per cognitionem, & amorem: & qui hoc negat, negat prædestinationem æternam. Nam ab æterno nouit Deus creaturam, & amat eam, quia præparauit eam gloriæ, & gratiæ. Itē habet normas directissimas: vnde Apostolus, & Hieremias: Dabo leges meas in visceribus eorum, & in corde superscribam eas. Super-scribit enim primo in natura: secundo in industria, seu in progressu: tertio in gratia: quarto in gloria. In quocumque itatu dat normas suas, ergo necesse est, vt in se habeat eas. Item quia est lux illustrans sapientia,

2. Cor. 3. d

Ioan. 1. a

Hebr. 8. d
Hier. 31. f

eit

Apoc. 20. d

Psal. 138. c

Psal. 75. a

Supra ser. 2. ag. 20.

Sap. 6. c

Psal. 4. b

Supra. pag. 19

Psal. 44. a

Isa. 31. a

Matth. 17. a
Can. 4. c
f. 1. 118. a

est enim speciosior sole, quia licet sol habeat rationem radiandi, non tamen species in se descriptas habet, & ideo illud exemplar est pulchrius, quia cum hoc quod lucet, habet species claras. Item est ius per se indicans vt in Apocalypsi: Libri aperti sunt, & alius liber apertus est, scilicet liber vitæ, & liber conscientiæ. Per librum vitæ habet anima viuere, & iudicare: & si liber conscientiæ concordat cum libro vitæ, approbatur, si autem discordat, reprobatur: vnde Psalmus: Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, id est, manifestabuntur scripti, non de nouo scribentur: in hoc libro scribuntur omnes leges æternæ. Deus ergo est exemplar æternum, & hæc est fides, quæ credit Deum esse conditorem rerum, & cætera. Et super hoc fertur speculatio, vt sit ars præstâtissimè representans. Hæc autem ars, & est vna, & multiplex: quomodo autem hoc esse potest, videri non potest, nisi veniat illuminatio à montibus æternis, & tunc turbabuntur insipientes corde, & stulti. Oportet enim alte sentire de Deo. Est autem multiformis, qui multa representat, & certitudinaliter. Vnde melius video me in Deo, quam in meipso. Est tamen summè vna. Ad hoc notandum, quod causa prima est prima, & immediata: quia prima, ideo nihil habet ab alio, sed omnia ab ea: & est immediata, quia causa immediata nobilior est mediata. Quia ergo prima, ideo potentissima, ergo multa potest. Item quia immediata, ideo est actualissima, quia causa immediata in actu, est etiam actualissima, eo quod immediata, quia actus immediatus, quam potentia: non autem est actualissima secundum efficientiam, siue secundum actum extrinsecum, quia non statim facit, quidquid potest: ergo est actualissima, secundum actum intrinsecum qui est dicere. Vnde ab æterno dixit hoc faciendum, & hoc in tempore fit: hæc causa est, quia est vna, & summè simplex: & in eo quod summè simplex, est infinita, quia virtus, vel causa, quanto magis vnita, & simplex, tanto magis infinita, non quidem distensione molis, sed virtutis. Hæc est lux inaccessibilis, & tamen proxima animæ, etiam prius, quam ipsa sibi ipsi. Est etiam inaccessibilis, & tamè summè intima. Hoc autem videri non est, nisi hominis suspensi ultra se in alia visione: & quia volumus videre simplici intuitu, quo modo illa ars est vna: & tamen multiplex, quia immiscet se cum phantasia: cogitare non possumus, quo modo infinita sit, nisi per distensionem, & ideo videre non possumus simplici intuitu, nisi ratiocinando. Quia ergo illa ars est causa, sequitur, quod in illa arte est representatio causabilium causaliter, quia rationes illæ causæ sunt. Ideo sunt in causate, & hinc est, quod causæ sunt contingentium infallibiliter. Quod enim contingens est, infallibiliter representatur: exprimit enim modum, qui accidit infallibiliter in re: quia secundum quod in se, & apud se est, exprimit. Vera enim est contingentia à parte rei, ita & infallibilitas ex parte Dei. Item mutabilitatem immutabiliter: materialium immaterialiter: quia illæ rationes non sunt materiales: possibilitium actualiter, partibilium impartite, quia non est maior ratio montis, quam milij, nec etiam in anima nostra: accidentium substantialiter, sed illæ rationes sunt in Deo, substantia, quæ est Deus: corporalium spiritualiter: temporalium sempiternè: distantium indistanter, etiam in anima: dissonantium indissonanter, vt ratio albi, & nigri: deficientium indeficienter, quia quidquid est ibi, vita viuunt. Ad hos splendores exemplares ratio duxit, & fides. Sed vltèrius triplex est adiutorium, ad cõsurgendum ad exemplares rationes, creaturæ scilicet sensibilis, creaturæ spiritualis, & scripturæ sacramentalis, quæ continet mysteria. Quatum ad primum, totus mundus est vmbra, via, vestigiũ, & est liber scriptus forinsecus. In qualibet enim creatura est resplendentia diuini exemplaris, sed cum tenebris permixta. Vnde sicut quedam opacitas admixta lumini est via, intantum est via ducens in exemplar. Sicut tu vides, quod radius intras per fenestram, diuersimodè coloratur, secundum colores diuer-

fos diuersarum partium vitri: sic radius diuinus in singulis creaturis diuersimodè, & in diuersis proprietatibus resplendet. Vnde scriptum est. In visis suis ostendit se. Itè est vestigium sapientiæ Dei. Vnde creatura non est nisi quoddam simulachrum sapientiæ Dei, & quoddam sculptrile. Et ex his omnibus est quidam liber scriptus foris. Quando ergo anima videt hæc, videtur sibi, quod deberet transire ab vmbra ad lucem, à via ad terminum, à vestigio ad veritatem, à libro ad scientiam veram, quæ est in Deo. Hunc librum legere est altissimorum contemplatiuorum, non naturalium philosophorum: quia solum sciunt naturam rerum, non vt vestigium. Aliud adiutorium est spiritualis creaturæ, quæ est lumen, vt speculum, vt imago, vt liber scriptus intus. Omnis substantia spiritualis lumen est. Vnde Psalmus Signatus est super nos lumen vultus tui domine. Simul etiam cum hoc est speculum, quod recipit omnia, & representat, & habet naturam luminis, vt iudicet de rebus. Totus etiã mundus describitur in anima, & etiam est imago: quia ergo est lumen, & speculum habens rerum imagines, ideo est imago: & ex hoc est liber scriptus intus. Vnde ad intimum animæ nullus potest intrare, licet sit simplex, hoc autem est intrare ad potentias, quia secundum Augustinum: Intimum animæ est eius summum, quanto potentia intimior, tanto sublimior. Hæc duo habet magi Pharaonis. Sed tertium adiutorium est scripturæ sacramentalis. Est autem omnis scriptura cor Dei, os Dei, lingua Dei, calamus Dei, liber scriptus foris, & intus: vnde Psalmus: Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Cor Deus, os Pater, lingua Filius, calamus Spiritus sanctus. Pater enim loquitur per verbum seu linguam: sed qui complet, & memoriæ cõmendat, est calamus scribæ. Scriptura ergo est os Dei. Vnde qui descenditis in Ægyptum, scilicet ad sæculares scientias, & os Domini non interrogastis, scilicet sacrã scripturam. Non enim debet ad scientias alias descendere, vt sciat certitudinè, nisi habeat testimonium in mente, scilicet Christi, Helic, Moyse, hoc est, noui testamèti, prophetarum, & legis. Item est lingua, vnde: Mel & lac sub lingua eius: Quã dulcia faucibus meis eloquia tua? Hæc lingua cibos saporat. Vnde scriptura comparatur penibus, qui habet saporem, & reficiunt. Item est calamus Dei, & hoc est Spiritus sanctus: quia sicut scribæ potest presentialiter scribere præterita, præsentia, futura. Vnde est liber scriptus foris, qui habet pulchras historias, & docet rerum proprietates. Scriptus est intus, quia habet mysteria, & intelligentias diuersas.

SERMO XIII.

Quo exponitur tertia consideratio de multiplici intelligentia sacra scriptura, & de eius theoriis, & figuris, ac de diuisione intelligentia per scripturam erudita.

CONGREGENTVR aqua, qua sub celo sũt, & appareat carida. Factumque est ita. Et vocauit Deus aridã terram: congregationesq; aquarum appellauit maria. Et vidit Deus, quod esset bonum, & ait: Germinet terra herbam viuentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram, &c.] Hæc visio tertiæ intelligentiæ per scripturam eruditæ, quæ intelligitur in opere tertiæ diei, & sicut in operibus diei est additio secundæ ad primam, & tertiæ ad vtramq; sic ex prima, & secunda visione oritur tertia. Ista visio est nobilior, & maior præcedentibus. Et licet videatur inconueniēs adaptatio, & correspondens cum opere tertiæ diei, pro eo, quod terra est infimum elementorum; optimè tamen assignatur, quia quidquid cælum continet in quadam excellentia, terra tenet, & suscipit, vel habet in quadã viuacitate. Vnde suscipit cæli influentias, & facit pulcherrimas pullulationes. Cõstitit autem hæc visio circa tria, scilicet spi-

Gen. 1. a

rituales intelligentias sensuum, siue lentus: circa sacramentales figuras: circa multiformes theorias inde elicitas. Ad hæc tria omnis scriptura reducitur. Primæ dantur intelligi per congregationes aquarum, scilicet spirituales intelligentiæ: Secundæ, scilicet sacramentales figuræ, per pullulationes terræ, ibi: *Vidit Deus, quod esset bonum, & ait.* Tertiæ, scilicet multiformes theoriarum intelligentur per semina, ibi: *Cuius semen sit in semetipso, & cætera.* Quis potest scire infinitatem seminum, cum tamen in vno sint syluæ syluarum, & postea infinita semina: sic ex scripturis elici possunt infinitæ theoriarum, quas nullus potest comprehendere, nisi solus Deus. Sicut etiam ex plâis noua semina, sic ex scripturis nouæ theoriarum, & noui sensus, & ideo scriptura sacra distinguitur. Vnde sicut, si vna gutta de mari extrahatur, sic sunt omnes theorie, quæ eliciuntur respectu illarum, quæ possunt elici. Primo ergo dicendum de intelligentiis spiritualibus, & postea de signis, & postea de theoriis, quia signa nil valent, nisi res intelligentur. Sic ergo primo congregauit aquas, deinde produxit arbores, deinde semina. De congregatione maris, dicit Psalmus: *Congregans sicut in vtre aquas maris. In vtre congregauit aquas maris, quando in corio scripturæ congregauit vniuersalitatem intelligentiarum spiritualium.* Quæ bene comparantur mari propter tres rationes, scilicet propter spiritualium intelligentiarum præminentium primitiuam originationem: propter intelligentiarum spiritualium profundissimam altitudinem: propter intelligentiarum spiritualium profluentissimam multiformitatem. De primo: *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur: vt iterum fluant.* Sic omnes intelligentiæ spirituales dicuntur flumina, & viri intelligentes, quia originata habent à scriptura, & per scripturam confirmantur, & per illas aliæ intelligentiæ habentur: vnde dicitur: *Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem suam. Eleuauerunt flumina fluctus suos à vocibus aquarum multarum: mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Vox Dei debuit esse magna.* Secunda ratio propter profundissimam altitudinem, dicente Psalmo: *Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationes in aquis multis. Ille descendit cum nauibus in mari, qui cum spiritu summæ reuerentiæ accedit ad exponendum scripturas.* In nauibus descendit, qui habet manuactionem, lignum crucis: quia qui sine isto ligno vult intrare mare scripturæ, submergitur, in maximos errores cadens. Nisi enim sit Petrus, demergitur. Alta profunditas: quis inueniet eam? sapientia gloriatur, quæ profundum abyssi penetrauit, & vidit mirabilia Dei in profundo, vnde dicitur in Ecclesiastico: *Ego in altissimis habitauit, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuiui soia, & profundum abyssi penetraui. Hæc dicit sapientia incarnata. Ego in altissimis habitauit, in Creatione: & thronus meus in columna nubis, in Incarnatione: & in fluctibus maris ambulauit, in Passione: profundum abyssi penetraui, in penetratione Scripturarum, quia aperuit sensum post Resurrectionem, vt intelligerent scripturas.* Propter fidem crucis Petrus super mare ambulauit. Tertia ratio est, propter profluentissimam multiformitatem materiæ. Profluentia est ab aquis, à fluminibus, à fontibus: & à mari omnia sunt. Si quæris quomodo per varios meatus, & per varios motus, sic respondet nubes, sic fluuius, sic fons: vnde Isaias: *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. Et procedit: Non occident, nec nocebunt in monte sancto meo. Et hoc potissimè refertur ad tempus noui testamenti, quando scriptura manifestata est: & maxime in fine, quando scripturæ intelligentur, quæ modo non intelligentur. Tunc erit mons, scilicet Ecclesia cõtemplatiua: & tunc non nocebunt, quando fugient monstra hæresu sapientiæ vsu. Sed hodie mons Syo propter vulpes disperit, id est, propter expositores prauos,*

dotolos, & fœtidos. De isto tercio Esther dicitur: *Fons paruus creuit in fluuium maximum, & in lucem, solemque conuersus est, & in aquas plurimas redidit.* Scriptura fuit fons paruus in legis datione, quia paruus est liber legis præceptorum: sed post creuit in fluuium magnum, in lib. Iohanne, Iudicum, Regum, Esdræ, Iudith, Tobiarum, Esther, Machabeorum. Et post conuersus est in lucem prophetarum. Nam prophetia lux est: & post in solē, scilicet in Euangelio. Et multæ intelligentiæ postea elicitæ sunt, & in aquas plurimas redidit. Istam multiformitatem vidit Ezechiel clarior, qui vidit in medio similitudinem quatuor animalium, & primum animal habebat faciem hominis: secundum faciem leonis: tertium, faciem bouis: & quartum faciem aquilæ. Et vnumquodque quatuor facies habebat. Et post apparuit rota in medio rotarum: & postea dicit, quod aspectus rotarum, & opus quasi visio maris, & quod rota erat in rota. Et postea dicit, se audiuisse sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, & quasi sonum sublimis Dei. Per quatuor animalia secundum omnes intelliguntur scriptores scripturæ sacræ, maxime Prophetæ, & Euangelistæ. Secundum Gregorium, per rotas duas habentes quatuor facies intelligitur scriptura, habens vetus, & nouum testamentum: & quatuor facies, sunt quatuor intelligentiæ principales, scilicet Literalis, Allegorica, Moralis, Anagogica. Aspectus autem quasi visio maris, propter profunditatem mysteriorum spiritualium, & volatus audiuntur, quando mentes excitantur, & fit sonus sublimis Dei: quia omnia sunt à Deo; vnde dicitur: *Et vox, quam audiui, sicut vox aquarum multarum propter multitudinem intelligentiarum: vox citharæ, propter concordantiam illarum intelligentiarum, quia miro modo concordat, & mira est harmonia. Habet autem scriptura multo, intellectus, quia talis debet esse vox Dei, vt sit sublimis. Cæteræ scientiæ sunt cõtentæ sub vno sensu, sed in hac est multiformis. Et in hac signant voces, & res: in aliis autem solæ voces, quia vnaquæque doctrina determinatur per signa sibi cõuenientia. Vnde literæ, & voces sunt signa intellectu. Et quia intellectus proportionati, & determinati sunt, ideo nomine semel posito non est vtendum æquiuocè. Deo autem causa est & animarum, & vocum formatarum ab anima: & rerum, quarum sunt voces. Ideo primus sensus literalis: deinde quia res significat, sunt tres sensus. Deus enim manifestat se in qualibet creatura tripliciter, secundum substantiam, & operationem, & virtutem. Et omnis creatura representat eum, qui est Trinitas: & qualiter peruenitur ad Deum. Et quia per fidem, spem, & charitatem peruenitur ad Deum; ideo omnis creatura insinuat, quid credendum, quid expectandum, quid operandum. Et secundum hoc est triplex intelligentia spiritualis: Allegorica, quid credendum: Anagogica, quid expectandum: Tropologica, quid operandum: charitas facit operari. Intelligentia literalis est quasi facies naturalis, scilicet hominis. Aliæ sunt facies mysticæ. Per leonem, qui habet magnificentiam, Allegoria, siue quid credendum. Per faciem bouis, qui trahit aratrum, & sulcat terram ad fructificandum, Tropologia, siue moralis. Per aquilam, quæ in altum volat, Anagogia. Prima facies, scilicet literalis, aperta est. Secunda, Allegoria magnificentiæ in altum eleuata. Tertia, Tropologia est fructuosa. Quarta irreuerberatis oculis solem intuetur. Hæ quatuor sunt quasi visio maris, propter spiritualium intelligentiarum primitiuam originationem, profundissimam altitudinem, & profluentissimam multiformitatem. Vnde sicut sunt tres personæ in vna essentia, sic tres intelligentiæ in vna superficie literæ.*

Notandum autem, quod mundus si seruit homini quantum ad corpus, potissimè quantum ad animam: & si seruit quantum ad vitam, potissimè quantum ad sapientiam. Certum est, quod homo stans habuit cognitionem creaturarum, & per illarum representationem ferebatur in Deum, ad ipsum laudandum, venerandum, amandum, & ad hoc sunt creaturæ, & reducuntur in Deum. Cadete autem homine, cum amiserit cognitionem, non erat, qui reduceret eum in Deum. Vnde

iste

Aug. lib. 6. de
Gen. ad li-
teram cap.
23. tom. 3.

Psal. 32. d

Eccles. 1. b

Psal. 92. a

Psal. 106. c

Matth. 14. d
Eccles. 7. c

Eccles. 24. a

Luc. 24. g
Matth. 14. d

Isa. 11. b. c

Esch. 10. b

Ezech. 1. d

Greg. lib. 1. in
Ezech. ho-
mil. 6.

Apo. 14. a

Ex Arist. lib.
1. c. de inter-
pr. in prin.

Mundus
quomodo
deseruiat
homini.

Scripturæ
utilitas.

Prov. 6. a
Matth. 10. b

Apoc. 4. c

Veteris &
noui testa-
menti divi-
sio.
Supra pag. 8.
& 9.

Act. 1. a

Psal. 148. b

Ecc. 26. d

iste liber, scilicet mundus quasi mortuus, & delerus erat. Necessarius autem fuit alius liber, per quem iste illuminaretur, ut acciperet metaphoras rerum. Hic autem liber est scripturæ, qui ponit similitudines proprietates, & metaphoras rerum in libro mundi scripturarum. Liber ergo scripturæ, reparatius est totius mundi, ad Deum cognoscendum, laudandum, amandum. Unde si quæras, quid tibi valet serpens, vel de quo tibi seruit? Plus valet tibi, quam totus mundus, quia docet te prudentiam. Unde Salomon: Vade ad formicam, & discere sapientiam. Item Dominus: Estote prudentes, sicut serpentes. Hæ quatuor intelligentiæ, sunt quatuor flumina maris scripturæ, à qua deriuantur, oriuntur, & reuertuntur. Unde sacra scriptura est illuminatiua omnium, & reductiua in Deum, sicut prius fuit creatura. Sed quomodo habet quatuor facies quælibet intelligentia dicta, quia dicitur, quod unumquodque quatuor facies habeat? Interrogemus amicum sponsi, scilicet Ioannem, qui est unum ex animalibus, & dicit in Apocalypsi, quod quatuor animalia erant circa thronum Dei: & quod animal primum habebat faciem leonis: secundum, faciem bouis: tertium, faciem hominis: quartum, faciem aquilæ: & non dixit, quod unumquodque haberet quatuor facies. Ezechiel dicit, quod animalia ibant: & iste, quod stabant. Ezechiel dicit, quod animal primum habebat faciem hominis: iste, quod faciem leonis. Item iste dicit, quod clamabant, Sanctus: ille nihil horum exprimit, nisi quod dabant voces. Unde Ioannes videtur comprehendere visionem literæ Isaiæ, & Ezechielis. Ad hoc notandum, quod Ezechiel intendit describere intelligentias istas per ordinem principalem, ideo incipit à naturali facie hominis, quæ signat intellectum literalem: Ioannes intendit describere quatuor intelligentias non principales, secundum quatuor facies, quæ sunt quatuor intelligentiæ, scilicet literalis, allegorica, tropologica, & anagogica, cuiuslibet quatuor. Omnis doctrina veteris testamenti, aut est legalis, ut in Moyse: aut historialis, ut in libris historialibus: aut sapientialis, ut in libris sapientialibus: aut prophetalis, ut in Psalmis, & in duodecim prophetis minoribus, & quatuor maioribus. Noui testamenti scriptura similiter, aut est legalis, ut in Euangelio, ubi ponuntur præcepta: aut historialis, ut in actibus Apostolorum: aut sapientialis, ut in epistolis Pauli coniunctis canonicis: aut prophetalis, ut in Apocalypsi: quamquam Epistolæ ponantur post Euangelia, tamen actus Apostolorum sequuntur Euangelium. Primum quidem sermonem feci de omnibus, quæ cœpit Iesus facere, & docere. Legalis respondet leoni propter magnificentiam, & auctoritatem. Historialis boui, qui trahit aratrum propter simplicitatem, & quia terram sulcat. Sapientialis respondet homini. Prophetalis respondet faciei aquilæ. Intendit enim scriptura reducere ad originale principium, per reformationem. Aut ergo describit æterna, quæ sunt leges, & Euangelia: unde Psalmus: Præceptum posuit Dominus, quod non præteribit. Et in Ecclesiastico: fundamenta æterna supra firmam petram, super solidum cor mulieris. Hæc mulier est Ecclesia. Non enim intelligendum est, quod lex transeat, siue præcepta, immo melius seruabuntur in patria. Non enim eodem modo seruantur in lege veteri, & noua, sed melius in noua, completius in patria. Deus enim viuit secundum leges, quas dedit. Si autem scriptura agat de temporalibus, aut ergo de præteritis, & sic est historia: aut de præsentibus, & sic sunt sapientialia: aut de futuris, & sic propheta. Sunt ergo mandata, exempla, documenta, reuelationes. Hæc prima intelligentia quatuor habet facies, si ordinemus secundum ordinem Ezechielis. Tunc habetur rectus ordo in se, sed nos debemus secundum naturam ferre oculos ad æterna, quæ principalia sunt. Anagogia autem est de supernis. Allegoria autem est de his, quæ facta sunt. Tropologia de his, quæ fienda sunt. Anagogia etiam est pars allegoriæ, secundum Hugonem, quæ

est de credendis. In sensu autem anagogico quatuor sunt facies, scilicet æterna Dei Trinitas, exemplaris sapientia, Angelica sublimitas, Ecclesia triumphans. Quando ergo scriptura loquitur de illis, hoc pertinet ad anagogiam. In allegorico sensu sunt quatuor, scilicet humanitas assumpta, quantum ad Natiuitatem & Passionem, quæ sunt principales allegoriæ. Secunda est Mater Dei Maria, quia mira dicuntur de ipsa in scripturis, quia in omnibus scripturis refertur relatione ad filium. Et quod dicunt aliqui, quare ita pauca dicuntur de beata Virgine? nihil est: quia multa dicuntur de ea, quia ubiq; de ipsa, & plus dicitur de ipsa, quam si vnus tractatus fieret. Tertia est Ecclesia militans, vel mater Ecclesia, quæ miras laudes habet in scriptura. Quarta est sacra scriptura, quæ de se multa dicit, ut patet de rotis, patet de micis, patet de mensa, patet de candelabro, patet de Cherubin. In sensu tropologico similiter quatuor facies sunt. Prima, est Spiritualis gratia, & virtus, & omnis intellectus in fluxu. Secunda spiritualis vita, ut actiua, & contemplatiua, & omnis modus viuendi. Tertia, spiritualis cathedra, ut magistralis, prælationis, pontificalis. Quarta, spiritualis pugna, quomodo sit pugnandum contra demones, mundum, & carnem. Istæ sunt quatuor facies, quadruplicatæ, in quolibet sensu. Ponamus exemplum in vno vestigio de omnibus his in sole scilicet, per quem aliquando Trinitas, aliquando sapientia exemplaris, aliquando Angelica dispositio, aliquando Ecclesia triumphans signatur. De Trinitate dicitur: Sol illuminans per omnia respicit, & gloria Domini plenum est opus eius. Sol habet substantiam, splendorem, & calorem. Sic Deus habet principium originis, patrem: splendorem, filium: calorem, Spiritum sanctum. Idem sol in cælo, quantum ad substantiam, idem in oculo, quantum ad lumen, idem in corpore, quantum ad calorem. Sicut persuadebatur cuidam cæco, qui aliquando viderat solem, & stabat ad solem, nec poterat intelligere, nec credere Trinitatem. De secunda anagogia, id est, de exemplari sapientia, dicitur: Est enim speciosior sola, & super omnem stellarum dispositionem, & cætera. Est enim speciosa sapientia, quia lux: sed speciosior sole, quia sol intra se radii suum generare non potest. Sol autem æternus intra se radium generat pulcherrimum. Quidam etiam fatuus dixit, quod sol erat radius solis. Quidam Astrologi dicunt, quod omnes stellæ, & luna recipiunt lumen a sole, & veritate istius quæstionis nullus scit. Veruntamen tam stellæ, quam luna aliquod lumen habent, & stellæ non sic obumbrantur, ut luna, quia hoc habet luna per vicinitatem ad nos, & motum suum, sic in anima influit æterna sapientia. Unde dicitur: Dulce est lumē, & delectabile est oculis videre solem. Tertia anagogia, quia per solem intelligitur Angelica sublimitas: Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, quia radius diuinus vnus idemq; triformiter susceptus, tres hierarchias facit. Quarta anagogia est de Ecclesia triumphante, quæ etiam intelligitur per solem. Unde: Sol, & luna steterunt in habitaculo suo, quando anima, & corpus glorificantur: & tunc vadunt in luce sagittarum multarum, propter subitas operationes suas in virtute Dei fulgida, & subita. In allegoria similiter per solem intelligitur Christus: Oritur sol, & occidit. Oritur in natiuitate, occidit in morte: Gyranus per meridiem in ascensione, flectitur ad aquilonem in iudicio. De primo: Orietur enim vobis, & cætera. De secundo dicitur: Occidit eis sol in meridie. In meridie sol occidit Iudæis. Quando enim Christus fuit in maiori sua virtute, scilicet post resurrectionem, & ascensionem, Iudæi fuerunt excæcati. De iudicio dicit Iacobus: Exortus est sol cum ardore, & cecidit flos, & fœnum aruit. Secunda allegoria, de beata Maria, dicitur in Psalmis: In sole posuit tabernaculum suum. Unde est pulchra, ut luna, electa, ut sol, terribilis, ut castrorum acies ordinata. Unde est vas luminis susceptiuum, sicut sol, vas admirabile, opus excelsi Dei de cælo. Tertia allegoria est Ecclesia: dicitur in

Sensus anagogicus.

Sensus allegoricus.

De B. Maria quæ dicuntur in scripturis.

Sensus tropologicus.

Solis multiplex significatio in scripturis. Ecc. 42. c

Sap. 7. c

Ecc. 11. c

Ecc. 43. a

Abac. 3. a

Ecc. 1. a
Malach. 4. a
Amos 8. c

Iacob. 1. b

Psal. 18. a
Cant. 6. c

*Eccles. 26. c**Luc. 10. g
Gen. 1. b.**Iosue 10. c**Esth. 11. d.**Eccles. 27. b**Psalms. 88. b**Matth. 24. c**Apo. 6. d**Gen. 1. b**Ioan. 15. g**Psalms. 118. c**Ioan. 6. g**Eccles. 40. d**Psalms. 64. b**Deut. 11. b**Deut. 3. 1. a*

Ecclesiastico : Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ. Hæc mulier, vel Domus, est Ecclesia: Mulier, quia actiua: Domus Dei: quia contemplatiua. Mulier enim ista, est Martha, quæ Christum recipit: & multipliciter occupatur. Quarta allegoria est de sacra scriptura, de qua dicitur: Fecit Deus duo luminaria magna, luminare minus, vt præesset nocti, scilicet vetus testamentum: & luminare maius, vt præesset diei, scilicet nouum testamentum. Sicut luna lumen habet à sole: sic vetus à nouo. Quando ergo sol stat in Oriente, & luna opposita sibi in Occidente, cum dicat Iosue: Sol, ne moueas contra Gabaon, & Luna contra vallem Ailon; tunc vetus testamentum illuminatur, aliter intelligi non potest, nisi per nouum. In tropologia similiter intelliguntur quatuor facies. Primo, Spiritus sancti gratia, vt habetur: Sol ortus est, & humiles exaltati sunt, scilicet quando Deus per gratiam habitat in nobis. Vnde sicut sol continue illuminat, sic anima continue debet recipere illuminationes à gratia Spiritus sancti: Secundò, per solem intelligitur spiritualis vita. Vnde dicitur: Homo sensatus in sapientia manet, vt sol. Nam stultus vt Luna mutatur: sicut Sol vadit directe per eclipticam, nec retrogradus, nec stationarius est. Tertio intelligitur spiritualis cathedra, siue doctrinæ, siue prælationis siue iudiciaria. Vnde dicitur. Iustitia eius, sicut Sol in conspectu meo semper, & sicut Luna perfecta. Prælati sunt sicut Sol, quantum ad documenta veritatis; Luna, quantum ad exemplar virtutis: vel Sol sapientiæ, Luna scientiæ: vel Sol, in quantum indicat; Luna, in quantum miseretur. Quarto per solem intelligitur spiritualis pugna. De quo: Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum. Quando pugna erit inter Christum & Antichristum, inter doctrinam veritatis, & falsitatis; tunc Sol erit sicut laccus cilicinus, & ars Doctorum veritatis, vel prælati secundum veritatem obscurabitur per errorem. Alij autem stabant fortissimi, & si videantur obscuro, quantum ad reputationem. Hæc sunt quatuor facies animalium, & duodecim lumina, ad quæ reducuntur omnia, quæ in scriptura continentur.

S E R M O X I V.

De mysterio sacra Scriptura ante legem, sub lege, & post legem, & de figuris sacra Scriptura.

GERMINET terra herbam virentem facientem semen, &c.] Dicitur est, qualiter per congregationes aquarum intelliguntur spirituales intelligentiæ scriptura: modo dicendum, qualiter per germinationem terræ intelliguntur figuræ sacramentales. Non enim sine ratione per germinationem terræ intelligitur scriptura sacra, secundum quod habet figuras germinantes, & producentes pullulationes in anima. Germinatio enim terræ est viuida, vberissima, venusta, & vigorem habens. Ideo germinavit terra herbam virentem, & in hoc ostenditur, quod sacramenta scriptura, quæ exterius videntur arida, intus sunt viuia. Et hoc dixit Saluator Iudæis: Scrutamini scripturas, in quibus vos putatis vitam habere. Nulla alia scriptura vitam dat, nisi hæc. Vnde: Viuifica me secundum eloquium tuum. Et Petrus: Domine, ad quem ibimus: verba vitæ æternæ habes. Vnde non sunt figuræ aridæ, quia in nobis sunt per eas germinationes viuæ. Et in Ecclesiastico: Gratiam, & speciem desiderabit oculus tuus, & super hoc virides facies. Item germinatio est vberissima: Visitasti terram & inebriasti eam, &c. Flumen Dei repletum est aquis, & cetera, & valles abundabunt frumento. Hæc terra viuunt, viget, abundat. Vberissima est sacra Scriptura, per hoc quod Deus visitat eam sua influenza, producens pullulationes vberissimas. Terra, quam intrabis possidendam, non est sicut terra Ægypti, quæ irrigatur, sed de cælo, & cetera. Non enim est sicut ceteræ scientiæ, sed eam Deus visitat. Attende cælum & audiat terra: concretescat, vt pluuia doctrina mea: flu-

at, vt ros eloquium meum. Quasi imber super herbam & cetera. Recte iste est ros; influenza gratiæ Spiritus sancti, qui viuet Scripturam, & in qua inuenies fructum. Vnde dicitur: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Item: Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantia. Iste Iacob benedicens est scriptura sacra, vel vir spiritualis in ea doctus, ex quo odor procedit, qui per scripturam abundat cuilibet intellectui: fructificat, quantum ad allegoriam, frumenti: quantum ad tropologiam, vini: quantum ad anagogiam, olei: quia iste sensus est superior alijs, sicut oleum omnibus liquoribus supernat. Item hæc est germinatio venusta. Verum est, quod ipsa scabrositas exterior facit eam reputari deformem, & tamen ex hoc est pulcherrima, & speciosa. Nigra sum, sed formosa. Vnde dicitur in Genesi: Plātauerat Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauit. Produxitque Dominus Deus omne lignum pulcherrimum visu, & ad vescendum suauis. Lignum etiam vitæ in medio Paradisi, lignum etiam scientiæ boni, & mali. Per ligna suauia, & pulchra, intelliguntur sacramenta scripturarum, quæ magnam habent pulchritudinem: tamen non apparent pulchra, nisi ex conformitate representantis ad representata, tamen ista ligna sunt pulchra, & etiam ordinata. Putant aliqui, quod ista sacramenta, & hæc scriptura, ita sit posita, vt homo ponit sententiam, post sententiam, qui literas facit. Non est ita, quia ordinatissima est, & ordo eius consimilis est ordini naturæ, in germinatione terræ. Ibi enim est primò fixio radicum: secundò productio viridantium foliorum: tertio pullulatio vernantium florum: quarto plenitudo reficientium fructuum. Sic in scriptura, primò est fixio radicalium virtutum, vt in Patriarchis, qui sunt quasi radices omnium, quæ dicuntur, in scriptura. Vnde in electione eorum est plantatio prima: sed postea in institutione præceptorum, & sacrificium est productio viridantium foliorum. Vitis frondosa Israel. Postea in manifestatione visionum prophetarum, est pullulatio florum. Postmodum in diffusionem charismatum spiritualium, est plenitudo reficientium fructuum: Vnde primò fuit vnus Patriarcha sicut radix, scilicet Abraham: postea alter, vt Isaac: postea Iacob: & ille duodecim Patriarchas generauit, & ab illis duodecim tribus. Post hanc plantationem secuta est lex, vt productio viridis foliorum, quæ umbram habebat. Et quia non semper debet durare folium, sed venire flos, ideo subsecuta est prophetia cum odore & pulchritudine. Et quia oportuit, quod cæli roraret, ideo quarto subsecutus est fructus in Christo, quia Christus fructus est legis, & consummatio. De primo dicit pater ad sapientiam incarnatam. In electis meis mitte radices. Et radicaui in populo honorificato. Hæc est productio ligni, quod est ad vescendum, suauis. De secunda productione foliorum, dicitur: Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & valles nemorosæ, quæ sunt scilicet mysteria sacra scriptura. Quis potest cogitare amœnitatem mysteriorum sacra scriptura, de quibus dicitur: Sedebat vnusquisque sub ficu sua, & sub vite sua. Vnde pulchra est arbor, sed sterilis: pulchra, serpentis erectio, & umbra, sed arbor crucis est fructuosa. Tertia est productio prophetarum, pullulatione florum. De quibus dicitur: Flores apparuerunt in terra nostra, & vox turturis audita est: Flores apparuerunt, quando ille dixit. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Sed vox turturis audita est, quando dictum est: Quomodo sedet sola ciuitas, & cetera. Turtur gemitum habet pro cantu. Quarto plenitudo reficientium fructuum, vnde legitur: Erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis. Et hoc fuit, quando illa dixit: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Terra fructificat primò herbam, secundò spicam, tertio granum. Hoc est tempus ante legem, sub lege, & post legem. Hunc ordinem sequitur scriptura.

Ad hoc sciendum est, quod propter quatuor tradi-

*Gen. 27. d
Ibidem.**Psalms. 4. b**Cant. 1. b
Gen. 2. b**Eccles. 24. b**Num. 24. a**3. Reg. 4. c**Cant. 2. c**Isai. 11. a**Thren. 1. a**Isai. 4. a
Luc. 1. d.*

tur

Scriptura
propter qua-
tuor tradi-
ta.

Sap. 16. b

Rom. 12. a

Indigentia
triplex in
nobis.

Psal. 15. a

Rom. 7. b

Isa. 1. c
Ibid. b

Rom. 11. d

Rom. 3. b
Psal. 13. b

Gen. 15. c
Ibid. b

Exod. 7. c
Ibid. b

Vetus re-
stamentum
quid promit-
tat, &
quid no-
uum.

tur scriptura. Primò ad gratiam commendandam. Secundo ad introducendam fidem. Tertio ad referendam sapientiam, quæ solum est in ista. Vnde: Quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quarto ad restaurandam salutem, quæ in illa solummodo est, & in nulla alia scientia est salus. Et propter illud quartum est principaliter. Salus enim non est nisi per sapientiam, vnde dicitur: Et neque herba, neque malagma, sed sermo tuus, & cætera. Sapientia diuinæ referatur, nec habetur nisi per fidem quia: Non plus sapere, quàm oportet sapere: & vnique sicut diuisit Deus mensurâ fidei. Fides autem non habetur, nisi per gratiâ Spiritus sancti. Traditur autem ad commendandam gratiam Spiritus sancti. Gratia Spiritus sancti non est nisi in homine grato. Gratus autem esse non potest, nisi cognoscat suam indigentiam. Indigentia autem est in nobis triplex, scilicet virtutis cognitiuæ, amatiuæ, operatiuæ, quia cæci sumus, infirmi, maligni. Oportet ergo, vt homo prius cognosceret cæcitatem, infirmitatem, malignitatem, quam saluus fieret, vel gratia ei daretur: ergo fuit tempus, in quo fuit cæcitas, vt in tempore ante legem: vbi vix cognoscebat aliquis Deum, immo lapides, & opera manuum suarum, pro Deo colebant: & ideo necesse fuit, quod homo conuinceretur de ignorantia. Postea data fuit lex illuminans, & tamen sunt multiplicatæ infirmitates eorum: & occasio fuit lex maioris transgressionis, quia: Occasione accepta, peccatum per mādaturatum operatum est concupiscentiam, & ideo conuinc. debebant de infirmitate siue impotētia. Postea fuit tempus Prophetarum, qui eis manifestè ostendebant non posse saluari per legem. Vnde: Solemnitates vestras odiuit anima mea. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & taurorum, & hircorum nolui. Et ipsi eos interficiebant, & non solum ipsos, sed ipsi adhærentes, & Prophetas falsos recipiebant, & in hoc apparuit eorum malitia. Et sic conclusit scriptura omnia sub peccato, quia primo per ignorantiam, secundo, per infirmitatē, tertio per malitiam, vt Christus veniens omnium misereretur: & hoc etiam admiratur Apostolus, & allegat auctoritatem Psalmi: Omnes declinauerunt, & c. Secundo scriptura traditur ad introducendam fidem, quæ est credulitas rerum arduissimarum, & difficillimarum: ideo oportuit, quod promissa miracula, & signa multiformia præmitteret. Sicut materia primò adaptatur, secundo introducitur forma: sic primo aliqua facilia Patriarchis fecit, vt promissa, vt quod Abrahæ filius nasceretur, & quod etiam gētes sibi obedierint, quod crederet, quod filius interficeretur, quod posset resurgere, & quod Deus posset eum resuscitare. Vnde ibi per promissa ductus est homo ad fidem. Post per mysteria, & miracula in deserto, & per signa maxima, vt patet in transitu maris, & flagellatione Ægypti. Post per oracula Prophetarum, qui prædicabant eis ventura, vt de Christi resurrectione, & passione: & ipsi eis credebāt. Quia ex quo videbant, quod eis eueniebant, quæ is Prophetabant, & de Christo venturo, eis credebant, homo sic depositus est ad fidem recipiendā. Vnde si primo dixisset Christus: Venite, & credite in me, ego sum Christus, forsitan respondisset, non possumus credere, ideo sic manuducendi erant. Tertio scriptura data est ad referendam sapientiam, quæ habet duas radices, scilicet timorem, & amorem. Prima radix timor, quia prius est homo animalis postea spiritualis: & quando per timorem est affectus, tunc fit spiritualis: & ideo secundū has duas radices sunt duo testamēta. Vnum vetus in seruitutem generans: alterū nouum, in amorem generans. Testamentum vetus in seruitutem generans, promittit temporalia, timorem incutiens per pœnam. Necesse autem fuit, vt in veteri testamento esset promissum, quia si semper homo plecteretur pœna, & nihil sibi promitteretur, fugeret: ideo adiuncta est promissio repromissionis terræ. Testamentū autem

nouum promittit spiritualia, scilicet vitā æternam. Vnde timor non potuit incuti, nec aliquod tēporale promitti, nisi genti iam multiplicatæ, ideo ante legē oportuit esse tempus naturæ. Lex similiter, in infirmitatem generabit, promittens tēporalia. Et quia non est facilis transitus a tēporali ad æterna, ab animali ad spirituale: ideo medium fuit tēpus Prophetarum, ad aptandum homines ad spirituale testamētum. Ad hoc ergo, quod homo haberet veram sapiētiam, necesse erat, vt testamentum vetus præcederet nouum, & Patriarcharum tempus præcederet legē. Et sic in quolibet homine est iste ordo: Primo est sensibilis totus deditus sensibus, vt puerulus: deinde fit animalis, cum incipit loqui, & phantasmata incipiunt eū occupare: deinde rationalis, cum incipit legere, & cōsiderare: deinde intellectualis, cum fit sapiens. Quarto ad restaurandā salutem, quæ non nisi per Christū restauratur. Non enim restauratur nisi sit desiderata, amata, custodita. Ideo dilata est, vt custodiretur, & desideraretur: quia secundū Augustinū: Ideo fit dilatio sponsæ, vt charior habeatur. Similiter salus promissa est in Patriarchis, figurata in lege, prænnunciata à Prophetis, per soluta à Christo. Vnde oportuit, vt prius fieret Patriarcharū fixio, deinde legalium productio, tertio Prophetarum pullulatio, vltimò fructus Euangelij, & salutis per Christū plenitudo. Secundū hoc ergo nota, quod in ornamento summi Pontificis quatuor erant ordines lapidum. In veste, inquit, poderis totus erat orbis terrarum: & parentū magna in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & in illis sunt quadriformes ordines mysteriorum, quibus plantatæ sunt scripturæ. Et in primo ordine, seu tempore, tria sunt mysteria, scilicet conditionis rerum, purgationis scelerum, vocationis patrum. Conditio rerum respondet prudentiæ patris: purgatio scelerum, sapiētiae filij, qua iudicat: vocatio patrum bonitati Spiritus sancti. Similiter sub lege tria sunt mysteria, scilicet mysterium lationis legum, in quatuor libris Moyfi, scilicet tribus, in quibus describitur latio legis: & in quarto est reparatio legis. Genesis autē datur tempori naturæ, vbi, & in quo sunt magna mysteria, quia vberimus est mysteriis. Mysterium secundum est prostrationis hostium in Iosue. Tertium, est promotio iudicij, vt in libro Iudicum, & Ruth. Primum mysterium respondet patri, ratione auctoritatis. Secundum filio, quia est verbum mundans, & purgans. Tertium Spiritui sancto, ratione gratiæ. Hoc tempus dicitur legis quia adhuc Prophetæ non apparuerunt. Tempus Prophetiæ à Samuele incepit, quod habet similiter tria mysteria. Primum inunctionis regum, vt in libro Regum, & Paralipomenon. Secundum fuit reuelationis Prophetarum, vt in Psalmis, & duodecim Prophetis minoribus, quatuor maioribus. Tertium restorationis Principum, & Sacerdotum, & illud est Esdræ, Nemiæ, & Machabæorum. In quarto tempore sunt tria mysteria: primum redemptionis hominum in Euangelio: secundum diffusionis charismatum in actibus Apostolorum, & Epistolis Pauli, & Canonicis, vbi ostenduntur septem dona Spiritus sancti: tertium reformationis scripturarum in Apocalypsi: post quod non potest esse aliud. In his duodecim mysteriis est tota sacra Scriptura. Iob autem, & Esther, Tobias, Iudith, coherentes sunt aliis, quia Iob cohæret legi, & prophetis: alij tres cohærent libris restorationis. Vnde dixit Hieronymus, quod aliquando liber Iob tantæ auctoritatis fuit haud Iudæos, vt poneretur in arca cum virga. Hæc sunt duodecim ligna pullulantia in paradiso In quolibet istorum sunt duodecim lumina trium intelligentiarum scripturarum, scilicet allegoria, anagogia, & tropologia, & duodecim, duodecies sunt 144. & resultat numerus signatorū, & numerus ciuitatis. Vnde dicitur: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de legē tua. De his lignis volo ædificare, & erigere tabernaculum in corde. In Paradiso fuit lignum vitæ, & lignū scientiæ boni, & mali, quia in omnibus mysteriis

Exod. 28. c
Sap. 18. d

Mysteria
multa de-
clarantur.

Psal. 118. c

explicā

Breue argu-
mentū lib.
S. Aug de
ciuit. Dei.

Greg. 3. Mo-
ral.

Gen. 2. a
Gen. 5. b
Gen. 1. b
Gen. 2. d
Gen. 4. b

Luc. 23. e
Gen. 6. o

Gen. 9. b

Ibid. c
Gen. 12.

Gen. 29. e
30.
Gen. 28.
Gen. 49. b
Gen. 37. e
41.

Exo. 7. e
14.
Exo. 25. e
28.

Exod. 29.
Leu. 1. e
seq.

Num. 28.
Ios. 4. d

Ios. 6. e
seq.

Iudic. 1.
Ios. 9. a

Iudic. 14. e
seq.

Cant. 6. a

xplicatur Christus cum corpore suo, & Antichristus cum corpore suo, & Diabolus. Et hoc modo Augustinus fecit librum de ciuitate Dei, vbi incipit à Cain, & Abel. In primis quatuor libris agit de Deo, & reprobatur idololatriam, & in quatuor aliis de initio Ecclesiæ: in aliis quatuor de progressu: in vltimis quatuor de Ecclesiæ consummatione. Omnes enim sancti præsignauerunt Christum tam facto, quam verbo: vt Iob etiam magis facto, quam verbo, vt dicit Gregorius. Dicamus ergo de Christo, quod est lignum vitæ in medio paradisi, qui signatur in quatuor, quæ sunt in primo mysterio ab illo loco: In principio creauit, vsq; ibi, corrupta est. Signatur igitur per luminare maris, per lignum vitæ, per Adæ connubium, maxime per Abel occisum: quia Christus interfectus est à fratribus suis, & signum positum est Iudæis, vt non interficiantur, sed sint vagi, & profugi super terram. In secundo mysterio, scilicet purgationis scelerum, signatur per Nœ Hierarchā, qui habuit tres filios, & signat Christū, qui habuit tres filios, scilicet Græcos, Iudæos, & Latinos: quia scriptus erat titulus literis Græcis, Hebræicis, & Latinis. Signatur etiam per arcam fabricatam, quæ respondet corpori Christi principaliter, secundo Ecclesiæ: signatur per arcum in nubibus, qui est signum fœderis: signatur per Noe nudatū iacentē in tabernaculo ebriū. Inebriatus fuit Christus amore sponsæ suæ, & nudatus in cruce, quæ derisit ille pessimus Cham. In mysterio vocationis signatur per quatuor: per sacrificiū Isaac, quia proprie per Abraham Deus pater signatur, per Isaac, filius, qui sicut ligna in collo portauit, sic lignum crucis Christus. Signatur per Iacob fœcundantē vxores. per Iudam, qui habuit duos filios, Zaram, & Phares, de quo multa dicuntur in benedictionibus scilicet: Catulus Leonis Iuda, & cetera. Vnde etiā Legislator interseruit figuram illam de duobus filiis Iuda de Thamar: signatur etiā per Ioseph rectissimē, qui venditus à suis, exaltatus fuit inter alienos. Hæc sunt duodecim mysteria principalia ante tēpus legis Moyfi. Sub lege, in mysterio lationis legis signatur per virgam Moyfi, per qua flagellatur Ægyptus, quæ siccauit maria, quæ est virga virtutis. Signatur per arcā testamēti, per multa in ea recondita: signatur per ornatū pontificis, mitram, superhumeralē, in cuius morte profugi debebant redire ad propria. Signatur etiam per ritum sacrificij; per agnum, arietem, vitulum, quæ omnia referuntur in Christum. In mysterio prostrationis hostiū similiter Christus signatur, per Iosue ingressum, qui diuisit Iordanem, vbi datur forma baptisimi, & aquas, quæ descendebant in mare mortuum, fecit redire in suam originē, hoc est, animas. Signatur per suum confictum, signatur per suum triumphum, qui destruxit Iericho, suspendit Reges, & post, funiculis terram diuisit, & est introductor in terram Promissionis. Ita Christus introducit nos in cælum per suum introitū. In mysterio promotionis iudicum signatur per Caleb, cui virtus durauit, qui explorator terræ fuit de tribu Iuda: per Othoniel, qui propter victoriam, Axam, habuit vxorē: per Gedeon, de quo in Isaia dicitur: Sicut in die Madian: per Samsonē, qui in omnibus refertur ad Christum: per interfectionē Leonis, per portas asportatas, qui etiā plures interfecit in morte, quam viuus. Per amissionem capillorum signare non potest Christum, sed signat Christianū, qui amittit septiformē gratiam Spiritus sancti. Vnde, quando non potest aliquid mysticari in capite, transferendum est ad mēbra. In mysterio inunctionis Regum signatur per Dauid, per Salomonem, per Ezechiam, per Iosiam. Per Dauid signatus est in multis: Salomon signat Christū præterquam in mulieribus, in quibus nullum bonum significare potest. Vnde in Cantico, vbi dicitur: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularū, & cetera, de vxoribus non loquitur ad literam, immo mysterialiter ponuntur ibi, in quibus signantur animæ perfectæ, & imperfectæ. Signatur per

A Ezechiam: Ergo, inquit, dixi, in dimidio dierum meorum vadam, & cetera. Iosias etiam signat Christum, de cuius morte factæ sunt lamentationes: Quomodo sedet sola ciuitas, & cetera. Melius autem dicitur sic, quia Christus ostenditur per visum, per signum, per factū. Per visum sicut vidit Hieremias ollam succensam, & sic de aliis. Per signum, sicut de Elisæo, & Giezi, qui portauit baculū super puerum, & non reuixit, & postea ipse incubuit super ipsum, & secundum Gregoriū signat legem, & Christum. Per verbum, quod audiebant, & non videbant, sicut dicebant: Verbum quod locutus est Dominus & cetera. Per factum, vt Ionas. In mysterio reuelationis Prophetarū signatur per cantum harmoniæ. Etiam in Psalterio decachordo, vbi Dauid addiscit prophetare. Per lumen sapientiæ, in libris sapientialibus. Per canticū lætitiæ, quod est sponsæ Christi, in Cantico. Per visum Prophetiæ, quod est diuersimodē: vnus sicut virgam vigilantem vidit Christum, alius super folium excelsum, alius vestitum. In mysterio restorationis, primum signatur per Eldram, qui scripturam & literas reparauit: per Neemiam, qui ciuitatem reparauit, per Zorobabel, qui templum reparauit: per Iesum filium Iosedech, qui ritum colendi reparauit. In mysterio redemptionis hominum signatur CHRISTVS, vt homo mansuetus, in Matthæo: vt Leo triumphans, in Marco: vt vitulus occisus, in Luca Vnde: Fuit in diebus Herodis sacerdos, & oculum habet ad passionem: vt Aquila volans ad diuinitatem, in Ioanne. In mysterio diffusionis signatur per Ioannem vt doctor: vt diffusor largus in Actibus, cum dedit Spiritum sanctum: vt diffusor pius in Paulo, in quo consummantur Actus Apostolorum. Vnde Lucas pauca dicit de aliis Apostolis, & statim transit ad Paulum, qui dedit Spiritum sanctum: sicut patet de illis duodecim, qui baptizati erant in baptismo Ioannis, nec mirū quia ipse Benjamin, vt lupus rapax vltimus Apostolorum, per quem signatur ordo futurus: Signatur, vt diffusor prudens in canonicis, vt diffusor sapiens in epistolis Pauli. In mysterio refectionis scripturæ, signatur per modum præidentis, vt patet per filium hominis in medio candelaborum, qui habebat septem stellas, & septem Ecclesias. Per modū præliantis, vt agnus cum bestia, cum dracone. Per modum triumphantis, quæ habebat gladium, & falcem acutam. Per modum beatificatis, quia vidit cælum nouum, & terram nouā. Hæc sunt mysteria circa lignum vitæ, scilicet scripturæ, quæ incipit ab æternitate, & terminata est ad æternitatem. In principio creauit DEVS cælum & terram, In fine vidit DEVS cælum nouum, & terram nouam. Hæc

D quadraginta octo tabulæ tabernaculi: viginti in vno latere & viginti in alio: in posteriori, octo, in quibus ponitur arca, scilicet Christus, continens in se omnes thesauros sapientiæ & scientiæ, in quem Cherubin respiciūt. Hæc sunt duodecim ligna circa lignum vitæ.

SERMO XV.

De mysterio Scripturæ, & corpore Christi, & de Antichristo.

PROVLIT terra herbam virentem.] Dicitur est, quod in duodecim mysterijs principalibus ostenditur CHRISTVS: per oppositum ostenditur Antichristus: quod sic manifestatur: Primum mysterium est conditionis rerum, & ibi ostenditur per Lamech, qui primus introduxit bigamiā, & fuit transgressor legis naturæ, & fuit luxuriosissimus, & inde videtes filij Dei filias hominum, quod essent pulchræ, & cetera. Propter quod inductum fuit diluuium. Et inde colligitur, qualis erit Antichristus, quia immūdissimus: & inde ostenditur eius significatio, quia interficiet illū, in quo positum est signū, scilicet inter Iudæos, qui per Cain significatur. Et ideo de Lamech vltio dabitur septuagies septies, quia maius erit peccatum eius, quam Iudæorum. In secundo mysterio, scilicet punitionis scelerum

signatur

Isa. 33. b

Thren. 4. a

Hier. 1. c
4 Reg. 4. c

Greg. lib. 9.
Moral. cap.
21. in 9. cap.
Iob.

Isa. 24. a. e
Ez. 7. d
Iona. 2.
Psalm. 91. a

Hier. 1. c
Isa. 6. a
Ezech. 9. a
4. Esdr. 14.
1. Esdr. 5. a

Luc. 1. a

Act. 19. a

Gen. 49. a

Apoc. 1. c
Apoc. 12. e
Apoc. 17. c
Apoc. 4. c
Apoc. 21. c

Gen. 1. a
Apoc. 21. a

Coloss. 2. a

Gen. 1. b

Gen. 4. d

signatur in Nemroth, qui primus se fecit Imperatorē cuius auctoritate ædificata est turris, quæ tangeret cælum, per quod intelligitur, quod Antichristus erit superbissimus, ita vt extollatur, super omne, quod dicitur Deus. In tertio mysterio, scilicet vocationis, vel electionis patrum signatur per Dan. Et aliqui volunt dicere, quod ad literam erit de tribu Dan. Vtrū autē ita sit, non audem affirmare, attamē in Apocalypsi non signatur tribus Dan. De isto Dan dicitur in Genesi: Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, qui abscondit se in sabulo, vt capiat aues circa volantes, & in hoc ostēdit, quod erit fraudulentissimus. Mordet autem vngulas equorum, vt cadat ascensor eius retrorsum. Certum est, quod per equum signatur prædicator veritatis: per vngulam perfectio Euangelica, quam Antichristus impugnat. Equus enim si non habet fixationem vngulæ, non valet. Ioseph enim erat cum filiis ancillarum, qui vendiderunt fratrem suum. Dan autem primogenitus fuit, ancillarum. In quarto scilicet mysterio lationis legis, signatur Balaam, qui dedit pessimum consilium, qui fuit idololatra, licet multa bona diceret, tamen aras ædificabat, & auguria quærebat. Et in hoc signatur, quod erit pessimus idololatra, & inuocator dæmonū, nec Deū magnū adorabit in loco suo. In quinto mysterio, scilicet prostrationis hostiū signatur per Achā, qui furatus fuit de anathemate, & mortuus excōmunicatus: & in hoc signatur, quod erit auarissimus. In sexto mysterio, scilicet constitutionis, vel promotionis iudicum signatur per Abimelech, qui septuaginta fratres meliores se interfecit, & in hoc signatur, quod erit crudelissimus. In septimo mysterio, scilicet vñctionis regū signatur per Goliā armatū qui exprobrabat agminibus filiorum Israēl. Erit enim magnificus in exterioribus, loquetur blasphemiam cōtra populum Dei. In octauo mysterio, scilicet reuelationis Prophetarū, per regem impudentem, quia sciet argumenta, & rationes vltra humanum modum, & erit intelligens propositiones, & astutissimus. In nono mysterio, scilicet restauratio- nis principū, signatur per Antiochum, qui interpreta- tur silentiū paupertatis, qui destruxit omnes leges, vo- lens vnā facere, qui illos septem fratres interfecit. Fe- cit enim, quod facere nullus ausus fuit, scilicet depone- re legem Iudæorum. Verum est, quod Aman attentauit Iudæos disperdere, sed non præualuit, in quo signatur, quod erit destructor legis Euangelicæ, & occisor Christianorum. In decimo mysterio, scilicet redēptio- nis hominum, signatur per Iudam proditorem. Erit enim malignissimus. In mysterio vñdecimo, scilicet dif- fusionis charismatum, signatur per Simonem Magum, qui voluit emere Spiritum sanctum: & in altū ascēdit, & corruit, quia dæmones inuocauit. Erit enim menda- cissimus, vt veniat in signis, & prodigiis mendacibus, &c. In mysterio duodecimo, scilicet reserationis scri- pturarum, signatur per bestiam abyssalem, siue ascen- dentem de abyssō, quæ omnia conculcat. Erit enim confirmatus in omni malitia. Habebit enim septem ca- pita, id est omnia genera tentandi, & omnes modos, nunc per diuitias, nūc per falsa miracula, nunc per me- tum. Vnde in Iob dicitur: Strinxit caudā quasi cedrum, quia in eo conflabuntur omnes malitiæ. Et sicut Chri- stus habuit omnia charismata, vt natura assumpta po- tuit accipere, sic ille omnes malitias, sic ergo scriptura explicat paulatim procedendo, quomodo Antichristus primo erit immundissimus. Vnde iuxta lignum vita erit lignum sciētia boni, & mali, quia promittet bona, & dabit mala. Vnde efficitur serpens, draco, & bestia. In omnibus enim mysteriis correspondentia est Patri, & Filio, & Spiritui sancto, quia Trinitas debet maximè refulgere in operibus horum mysteriorum. Sequitur de seminibus, & fructib⁹. Protulit terra, &c. Sicut enim in congregatione aquarum signatur multiformitas in- telligentiarum, & in germinatione terræ multiformi- tas sacramentaliū figurarum, sic in seminibus ostendit se habere infinitatem quandam cœlestiū theoriarum,

quæ signatur per semina. Intelligentiæ enim principales, & figuræ in quodam numero certo sunt, sed theoria quasi infinitæ. Quia sicut refulsio radij, & imaginis à speculo fit modis quasi infinitis, sic à speculo scripturæ, quis potest scire, quot sunt media inter angulū acutū, & obrusum, vel rectū? Sicut enim in seminibus est multiplicatio in infinitum, sic multiplicantur theoriæ. Vnde legitur: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit sciētia, quia variè inspicit hic, & ille in speculo. Hec cōsideratio theoriarum, inter duo specula duorū Cherubin, id est duorum testamentorū, quæ refulgēt in inuicem, vt trāsformetur homo de claritate in claritatem. Hæc autem germinatio seminū, dat intelligere secundum diuersas temporum coaptationes, diuersas theorias, & qui ipsa ignorat, istas scire nō potest. Non enim scire potest futura, qui præterita ignorat. Si enim non cognosco cuius arboris semen est, nō possū cognosce- re, quæ arbor debet inde esse. Sed cognitio futurorum, depēdet ex cognitione præteritorū. Moyses enim prophetans de futuris, narravit præterita per reuelationē. Notādum autē, quod sicut Deus sex diebus mundum fecit, & in septimo requieuit, ita corpus Chrysti mysticum sex habet ætates, & septimā, & octauā, quæ currit cum sexta. Hæc sunt rationes seminales, ad cognoscendum scripturas. Prima ætas quasi infantia ab Adam vsque ad Noë. Deus enim in principio, quasi in semine, posuit, quod postea pullulauit in facto mystico, vel opere. Prima dies signat primum tempus, quo datur homini lux, & cognitio, & hæc est infantia, quæ obliuio- ne deletur: sic quidquid actum est vsque ad tēpus, quo per diluuiū deletum est omne animal, præter illa, quæ fuerunt cum Noë. Secundum tempus respondet se- cundæ diei, vt ætati pueritiæ, quia tunc factum est fir- mamentum in medio aquarum, & in tempore illo factum est cœdus per arcam, ne homines deleantur per aquas inferiores: & per arcū, ne vltius per diluuium perirent. Et sicut in pueritia pueri loquuntur, & discūt loqui, sic in tempore secundo diuisæ sunt linguæ. Et hæc ætas durat à Noë vsq; ad Abrahā. In tertia die terra germinauit, & in tertia ætate, scilicet adolescētia homo potens est generare. Et in tertia ætate, quæ durat ab Abrahā vsq; ad Dauid: tunc cœpit Synagoga in Abrahā, & per circumcisionem factam in carne eius florere. In quarta die facta sunt luminaria cœli, & adorna- tum est cœlum, & respondet quartæ ætati, scilicet iuuentuti, quia illa ætas apta est sapientiæ. Et in quar- ta ætate, quæ durat à Dauid vsque ad transmigratiōē Babylonis, viguit & floruit regnum, & sacerdotium, quasi duo luminaria, & stellæ fuerunt Prophetae sancti. Quinta die facti fuerunt pisces, & respondent senectuti, vbi iam incipit calor diminui, & in quinta ætate sci- licet, à transmigratiōe Babylonis vsque ad Christum, tunc Synagoga in cœpit deficere, & senuit, & perdidit auctoritatem. Sexta die factus est homo princeps be- stiarum, & respōdet senio, quæ ætas est matura, & apta sapiētia, & respōdent sextæ ætati, quæ durat à Christo, vsq; ad finem mundi: & in sexta ætate Christus natus est, sexta die crucifixus, sexto mēse conceptus post conceptionem Ioānis, sexto mēse post natiuitatē eius- dem natus. Sapiētia ergo, sexta ætate, Incarnata. Se- prima ætas currit cum sexta, scilicet requies animarum post Christi passiōē. Ad has sequitur octaua ætas, sci- licet resurrectio mortuorū, de qua Psalmista ait: Mane astabo tibi, & videbo, &c. Et est reditus ad primum, quia post septimam diem regressus est ad primū. Hæc sunt semina iactata ad intelligentiā scripturarum, quæ producuntur de illis arboribus secundum expositionē communem aliquorum; & sic tempus diuiditur in octo ætates. Secundum alios reducitur tempus ad quin- que, & hoc ponit Christus, qui ponit quinque vocatio- nes. Simile est regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit conducere operarios suos in vineā suam hora pri- ma, scilicet, mane, tertia, sexta, nona, vñdecima. Ma- ne fuit initium creaturæ, quia vocauit Deus homi-

Antichri-
stus qualis
futurus.
Apoc. 7. b
Gen. 49. c
Num. 23. a
Iosue. 7. a
Iudic. 9. a
1. Regum
17. a
1. Mach. 7.
Añ. 8. d
Apoc. 11. b
Ibid. 13. a
Iob. 40. c
Gen. 2. b

Intelligen-
tiæ princi-
pales certo
numero de-
finitæ.
Dan. 12. b
Auctor in
Bibl. paup.
c. 1. in princ.
ex Greg. ho-
mil. 1. in
Ezech. in
princ.
Gen. 7. d
Gen. 6. d &
9. b
Gen. 11. b
Gen. 17. d
Psalm. 5. a
Marth. 20. a
Gen. 2. c

nem de paradiso, & recipit, vt operaretur, & custodiret illum. Adhuc tamen lignū non habebat surculum, de lignis tamen facere poterat, quā sibi obediebant. Secunda vocatio fuit per flagellum, quod prādicabat sub Noe, vt cauerent a peccato. Tertia sub Abraham, qui fuit cultor Dei, & erecto altarium, & hoc vsq; ad Moyfen. Quarta sub Moyse per legem, & miracula, & hoc vsq; ad Christū. Quinta sub Christo, & per Christum per pœnitentiam, ad quā nos vocauit, & ad nuptias. Secundū Sanctos modernos, & antiquos distinguuntur tria tempora, scilicet legis naturæ, legis scriptæ, & legis gratiæ. Septenarius appropriatur Spiritui sancto, propter charismata gratiarum septem. Quinarius filio, propter quinque sensus spirituales. In huius signū Cherubin ala habebat quinque cubitos. Ternarius patri, quia ternarius est principium perfectorum. Item omnis probatione necessario a ternario incipit, & est prima. Item pater tres habet notiones, est enim generās, innascibilis, spirans. Triplex est lex: intra scripta, vt cōscientiæ: extra proposita, vt legis scriptæ: de super infusa, vt gratiæ. Hæc sunt seminaria, quæ qui ignorat, scilicet hæc tempora, non potest venire ad mysterium scripturarum. Iunge septem ætates, quinque vocationes, tria tēpora, & habes quindecim, qui numerus mysterium habet, vt ostendit Hieronymus. Per descensum Spiritus sancti super centum viginti credentes, per istos quindecim gradus habet sol intelligētia ascēdere super nostrum hemisphæriū in vna hora: quia si dies naturalis viginti quatuor horas habet, & quodlibet signum triginta gradus, & quolibet die voluētur duodecim signa, necesse est, vt in hora vna eleuetur sol super hemisphærium nostrum quindecim gradibus: & illud est mane resurrectionis, quando erimus in fine sæculi. Psalmus: Mane astabo tibi, & videbo. Hæc seminaria absolutè considerata sunt. Item comparatur, quod oritur, ad semen de quo oritur, & ad arborem, de qua semen oritur. Sic comparatur nouum testamentum ad vetus, vt arbor ad arbore, & litera ad literam, & semen ad semē. Et sicut arbor de arbore, & semen de semine, sic litera de litera, & testamentum de testamento. Secundum hoc assignatur conuenientia duorum testamentorum sex modis, secundum differentiam vnitatis, qualitatis, ternarij, quaternarij, quinarij, & senarij: & addita vnitatis, secundum rationem vnitatis, duo sunt testamenta: vnum in seruitutem generans, alterum in libertatem: vnum secundum amorem, alterum secundum timorem: vnum secundum literam, alterum secundum spiritum: vnum secundum figuram, alterum secundum veritatem. Sic distinguuntur ista duo tempora, & dies, & nox. Vnde Psalmus: Dies diei eructat verbum, & nox nocti, & cetera. In nocte illa, lex fuit, vt luna: & patres, vt stellæ, secundū Gregorium. Sed cum venit sol, id est nouum testamentum, tunc fuit clara dies. Alia distinctio est secundū rationē qualitatis. Vetus testamentum habet duo tempora, tempus ante legem, & tempus sub lege. Sic nouo testamento respondet duplex tempus, tempus vocationis gentium, quod respondet primo: & tempus vocationis Iudæorū, quod respondet secundo. Hoc tempus erit, & nondum est, quia tunc implebitur illud Isaiæ: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad præliū, quia hoc nondum adimpletum est, cum adhuc vigeat vterque gladius. Adhuc enim sunt disceptationes, & hæreses. Iudæi enim, quia hoc sperant, credunt nondū venisse Christum. Quod autem Iudæi conuertantur, certum est per Isaiam, & per Apostolum, qui eius allegat auctoritatem. Si fuerit numerus filiorum Israël; & addit item Apostolus: Cæcitas ex parte contingit in Israël, donec plenitudo gentiū subintraret. Et hoc ostendit Isaias dicens: Verbum misit Dominus in Iacob, & cetera. Verbum missum in Iacob, est filius Dei, naturæ assumptæ de Iacob vnitus, quia fuit de eius semine, sed cecidit in Israël verbum spirituale. Nos sumus filij Israël, & filij Abraham secundum repromissionem, quia

sumus imitatores fidei Abraham. Vnde dicitur: Cognovit bos possessore suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autē, & cetera. Bos, ordo Apostolicus. Vnde Paulus dicit se Hebræū ex Hebræis. Isti fuerūt Boues, profcindētes terrā tam scripturæ, quā cordis nostri. Asinus fuit populus Gentilis. Et Isaias: Venite ascēdamus in mōtem Domini, & ad Domū Dei Iacob: & sequitur: Non leuabit gens contra gentē, & cetera. Contradicūt Iudæi, quoniā nondū hoc impletum est. Sed Propheta non loquitur de primo aduentu, vel prima vocatione, sed pro vltima, quādo dies Domini erit super omnē arrogantem; nec est intelligendum, quod illos sic dimittat Deus. Tertia comparatio veteris, & noui testamenti est secundum rationem ternarij, quia est tempore Synagogæ initiatæ, promotæ, deficientis. Sic in nouo testamēto est Ecclesiæ initiatæ, Ecclesiæ primitiua, dilatata, consummata. Vnde in Cantico tripliciter laudatur Ecclesia, quæ vnica tantū est, nec sunt, nec possunt esse plures. Laus Ecclesiæ initiatæ: Quæ est ista, quæ ascendit per desertū sicut virgula fumi: Secūdo Ecclesiæ dilatatæ: Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol? Tertio Ecclesiæ consummatæ. Vnde dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectū suum? Necessè est enim, quod Rachel pariat filios in finali Ecclesia: Vnde in Apocalypsi: Manasses ponitur ante patrē, & sexto loco, & Ioseph vndecimo, vltimo Benjamin, & non sine causa. Quarta comparatio veteris, & noui testamēti, secundum coaptationes temporum est, quia quatuor tempora in veteri testamēto, respondent quatuor ordinibus circa tabernaculum duodecim tribuum. Respondet etiam quatuor lateribus ciuitatis, & hoc quatuor animabus circa sedem Dei. Primum tempus est vocationis Patriarcharum. Secundum, institutionis Iudicum. Tertium, inunctionis Regum. Quartum, illustrationis Prophetarum. Et his quatuor in nouo testamento respondet tempus Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum. Quinta comparatio est secundum rationem quinarij, vt sit manus dextra, & sinistra habens quinque digitos. Primum tempus est conditionis naturarum. Secundū inspirationis Patriarcharum. Tertium, institutionis legalium. Quartum, illustrationis Prophetarum. Quintum, restorationis misericordiarum. In nouo testamento respondet mane, tertia, sexta, nona, vndecima. Mane respondet conditioni naturæ. Vnde: Posuit Deus Adam in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum. Primum tempus in nouo testamento est diffusionis charismatum, quod respondet esse creaturæ. Secundum, vocationis gentiū, quod respondet secundo. Tertium, institutionis Ecclesiarum secundum leges, quod respondet tertio. Quartum, religionum multitudinis, quod respondet quarto, maxime Rechabitis, qui morabantur circa Iordanem, qui pauperes erant. Quintum, in fine restorationis collapsorum. Oportet, quod veniat Elias, qui restituet omnia cum eo, & veniet Enoch. Bestia autem vincet illos duos testes. Vnde necesse est, vt prius ruāt, & fiat ruina, & postea restitutio, tandem erit tribulatio, vt in errores inducantur, si fieri potest, etiam electi.

SERMO XVI.

De statu Ecclesie, & aratibus sex, cum quibus curris septima aras, & de theoriis sacra scriptura.

PROTULIT terra herbam viventem, & afferentem semen iuxta genus suum, lignumque pomiferum, & habens fructum, vnumquodque secundum speciem suam, & c.] Dicitur est circa visionem intelligētia per scripturam eruditæ, de intelligentia spirituali, quæ intelligebatur per congregationem aquarum: item sacramentali figura, quæ intelligebatur per germinationem terræ. Dicitur est etiam de theoriis, quæ intelliguntur per semen, & per fructum. Habent enim theoriæ sementi-

nam

1 Pet. 3. d
ex Genesi
6. b

3. Reg. 6. c

Hierony. in
Ezech. 6. 5.
& in Epist.
ad Gal. c. 1.

Psal. 4. c

Gal. 4. c

Psal. 18. a

Isa. 2. a

Isa. 10. c
Rom. 9. b

Rom. 11. c

Isa. 9. b

Isa. 1. a

Phil. 3. a

Isa. 2. a

Isa. 2. a
Ibid. c

Cant. 3. b

Cant. 6. c

Cant. 8. a

Apoc. 21. c

Apoc. 4. c

Gen. 2. b

Hier. 35.

Matth. 17. b

& Marc. 9.

Apoc. 11. b

Matth. 24. b

nam multitudinem, & refectiuam sustentationem ideo intelliguntur, partim per semen, partim per germinationem fructuum. Quantum ad semen, consistunt in coaptationibus temporū, secundum quod ipsa sibi inuicem succedunt: quantum ad arboris fructum, secundum quod tempora correspondent: secundum comparationem arboris, vel seminis, tempora sibi mutuo succedunt: secundum comparationem germinis ad germinans mutuo sibi correspondent, vt iam patebit.

Distinguantur autem tempora secundum rationem ternarij, videlicet secundum tres leges, intra scriptam, exterius dispositam, superius infusam, secundum rationem quinarij: Mane, tertiæ, sextæ, nonæ, vndecimæ, quæ sunt quinque vocationes, vsque ad finem mundi. Et secundum hæc distinguuntur sex ætates: septima autem currit secundum omnes cum sexta.

Post nouum testamentum non erit aliud, nec aliud quod semen nouæ legis subtrahi potest: & ideo testamentum æternum est. Ipsa tempora sibi mutuo succedunt; & multa est in eis correspondentia, & sunt sicut germinatio seminis ex semine, vt de semine arbor, & de arbore semen.

Assignantur autem tempora, vt sibi mutuo correspondent. Primò secundum rationem vnitatis, vt comparatur vnum tempus noui testamenti, ad vnum tempus veteris testamenti: secundum correspondentiam literæ, & spiritus: promissionis terrenæ, & cælestis timoris, & amoris. Item duo tempora ad duo in veteri testamento, tempus ante legem, & tempus sub lege. In nouo ante tempus vocationis gentium, & Iudæorum, quæ erit in fine. Et ista signata est in duobus filiis Iudæ, scilicet Zaram, & Phares. Zaram primo extendit manum, obstrictrix ligat in ea coccinum, & postea retrahit manum, & exiit Phares, qui diuisit materiam. Iudæi primo crediderunt, & statim manum retraxerunt, in prima Ecclesia, sed postquam plenitudo gentium subintrauerit, tunc Zaram exhibet, & populus Iudæorum conuertetur. Item trium temporum ad tria, vt Synagogæ promotæ, initiatæ, & vltimatæ: & in Ecclesia tempus Ecclesiæ initiatæ, dilatatæ, & consummatæ. Vnde in Canticiis tres sunt admirationes: Quæ est ista, & cætera. Et e contrario tres deplorationes in lamentationibus. Vnde non sine causa toties repetitur alphabetum. Item quatuor ad quatuor, vt posui supra præcedenti collatione. Item quinque digitorum ad quinque in veteri testamento conditionis naturarum, inspirationum Patriarcharum, institutionis legalium, illustrationum Prophetarum, & restorationum ruinarum. In nouo testamento donationis charismatum, vocationis gentium, institutionis Ecclesiarum, multitudinis religionum, restorationis omnium collationum. De quo dicitur, quod Elias dum venerit, restituet omnia.

Sequitur de comparatione senarij, addita vnitatis. Et sic accipitur mensura illius, qui habebat calamus habentem sex cubitos, & palmam ad mensurandum templum. Septenarius secundum Gregorium, est numerus vniuersitatis in maiori mundo, & in minori, & in DEO. Iste enim mundus sensibilis, constat ex quatuor elementis susceptiuis influentiarum cælestium, in tribus orbibus influxiuis, & motiuis. Minor mundus constat ex quatuor elementis, quatuor humoribus, quatuor complexionibus, quatuor qualitibus, & tribus viribus vitalibus perfectiuis, scilicet vegetabili, sensibili, rationali. Vnde illa, quæ sunt in mundo sensibili, in minori mundo, colliguntur in quadam puritate. Vnde secundum aliquos, & non irrationabiliter, dictum est,

A quod orbis sidereus disponit ad susceptionem vegetabilis, orbis crystallinus ad susceptionem sensibilis, orbis empyreus ad susceptionem rationalis. Et secundum Hugonem, quaternarius correspondet corpori: ternarius autem spiritui.

Septenarius autem magnum mysterium habet. Omnis autem proportio, & præportionalitas est secundum rationem ternarij, & quaternarij: quia necesse est, vbi est proportionalitas, vt sit in quatuor terminis, vel secundum rem, vel secundum rationem. Vnde Augustinus ostendit, proportionem ascendere vsque ad quatuor, quæ ex partibus quaternarij generatur. Iste autem septenarius, siue in mundo sensibili, siue in mundo minori ortum habet à mundo archetypo, vbi sunt rationes causales secundum rationem septenarij. DEVS enim habet rationem triformis causæ, originantis, exemplantis, finientis, nec potest esse pluribus modis. Vnde Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Ratio autem causandi est secundum quatuor, sublimitatem potentie, profunditatem sapientie, latitudinem benevolentie, longitudinem æternitatis. Vt possitis, inquit Apostolus, comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, & cætera. Potentia creat, sapientia gubernat, benevolentia perficit, æternitas conseruat. Iste numerus vniuersitatis in mundo, in homine, in DEO est mysterialis. Secundum hunc numerum facit DEVS currere mundum istum; & scriptura, quæ explicat decursum mundi, secundum hunc numerum tradi debuit explicatiue.

C Distinguit ergo scriptura tempora originalia, figuralia, gratiosa, seu saluifera. Tempora originalia consistunt in primis septem diebus. Figuralia, ab initio mundi vsque ad CHRISTVM. Vbi nouum tempus incipit, licet Salomon dicat: Nihil nouum sub Sole, verum est secundum naturam: sed hoc est super naturam, & post, sunt tempora gratiosa. A temporibus originalibus incepit Moyses, & ita debuit facere, quia scriptura debuit facere seminaria, tanquam terra germinans, & post arbores figurarum, & postea fructum: ponuntur ergo septem dies, vt tempore originali. Primus dies lucis formatæ: secundus dies aquæ diuisæ: tertius dies terræ fecundatæ: quartus lucis sydereæ: quintus motiua vitæ: sextus humanæ formæ: septimus quietis primæ.

Septem autem sunt tempora figuralia. Tempus naturæ conditæ, purgandæ culpæ, gentis electæ, legis statutæ, regalis gloriæ, vocis propheticæ, quietis mediæ.

In nouo testamento similiter sunt septem tempora gratiosa: tempus collatæ gratiæ; baptismi in sanguine, normæ fidei Catholicæ, normæ legis iustitiæ, sublimis cathedræ, claræ doctrinæ, pacis postremæ. Accipe correspondentiam. Formatio lucis est seminarium formationis naturæ, & formatio naturæ collationis gratiæ. Tempus aquæ diuisæ respondet tempori purgationis culpæ, baptismi in sanguine: quia sicut diuiditur aqua aquis, sic purgatio in aqua facta formam baptismi gerit, secundum beatum Petrum, tam baptismi sanguinis, quam fluminis, quam flaminis.

Dies terræ fecundæ, tempus gentis electæ, normæ fidei Catholicæ. Terra germinauit Abraham, & Abraham Isaac genuit, & Isaac Iacob, & cætera. Et Ecclesiæ fidei normam statuit, secundum quam succederunt fideles fidelibus.

Dies lucis sidereæ, tempus legis statutæ, tempus normæ iustitiæ. Lex enim distincta fuit per solem,

Aug. lib. 1. de musica, c. 12

Rom. 11. d

Ephes. 3. d

Ecl. 1. c

Gen. 1. a

1. Pet. 3. d

Matth. 1. a

Matth. 20. a

Nouum testamentum vltimum & æternum.

Gen. 38. g

Matth. 17. b
& Marc. 9. b
Ezech. 40. a

Greg. homil. 33. in princ.

lunam, & stellas, hoc est secundum ritum DEI colendi, ceremoniam, censuram iudicandi, formam viuendi, siue secundum moralia, iudicialia, ceremonialia: sic in Ecclesia canones, deinde leges per Iustinianum in vnum corpus redactæ, quæ primo erant paganorum, factæ sunt Christianorum, & regulæ monastica, vt beati Benedicti. Canones respondent ceremonialibus, leges iudicialibus, monastica moralibus.

Dies vitæ motiuæ, tempus regalis gloriæ, tempus sublimis cathedræ, respondent. Sicut enim vna pars vitæ motiuæ fuit repentium, altera volatilium; sic in Ecclesia vna pars est Regam, & Pontificum; alia subditorum.

Dies humanæ formæ, tempus vocis Propheticæ, tempus claræ doctrinæ, in quo esset vita prophetica, respondent. Et necesse fuit, vt in hoc tempore veniret vnus ordo, scilicet habitus propheticus, simili ordini IESU CHRISTI, cuius caput esset Angelus, ascendens ab ortu Solis, conformis CHRISTO. Et dixit, quod iam venerat dies quietis Sabbathi, tempus quietis mediæ, tempus quietis, siue pacis postremæ. Tempus quietis mediæ fuit, quando Prophetæ nihil scripserunt, & tunc fuit silentium Prophetarum, medium inter primam quietem, & ultimam. Fuit etiam tempus quietum, quia tunc in maxima pace fuit mundus totus, vnde, & per duodecim annos templum Romæ iam clausum fuit ante aduentum CHRISTI, quod tempore belli semper apertum fuit, & tempore pacis clausum. Vnde etiam portæ ruinosæ factæ sunt. Vnde & Imperator describi fecit mundum: & DEVS ponebat hoc in corde Pagani, vt describeretur mundus, vt virgo iret in Bethleem, & ibi pareret in diuersorio. Et frequentissimè inculcabam, quod non sunt à casu, & à fortunâ, ista & consimilia posita in scriptura, sed maxima ratione, maximo mysterio: sed qui non considerat, nihil intelligit. Fuit etiam nox in suo cursu, quia tunc erat summa idololatria. Secundum hoc ergo tempus naturæ conditæ, durat ab Adam, vsque ad Noë.

Tempus culpæ purgandæ, à Noë, vsque ad Abraham.

Tempus gentis electæ, ab Abraham, vsque ad Moysen. Elegit enim DEVS Abraham, non Lot: Isaac, non Ismael: Iacob, non Esau: & Iudam, de quo natus est CHRISTVS: non fratres alios.

Tempus legis statutæ, à Moysen vsque ad Samuëlem, qui vnum Regem reprobum, & alium electum inunxerat.

Tempus regalis gloriæ, à Dauid, vsque ad Ezechiam, in quo transmigratio decem tribuum facta est.

Tempus vocis propheticæ, ab Ezechia stricte loquendo, largè ab Ozia, qui fuit leprosus, vsque Zorobabel. * Sub Ezechia factum est illud miraculum, quod dies habuit triginta duas horas per reuersionem solis.

Tempus pacis, & quietis à Zorobabel, vsque ad CHRISTVM. In nouo testamento tempus collatæ gratiæ, à CHRISTO, & Apostolis comprehendendo mortem Ioannis, vsque ad Clementem Papam.

Tempus baptismi in sanguine, à Clemente vsque ad Syluestrum, quia sub Clemente incepit magna persecutio, quando Iudæi venditi fuerunt, expulsi de Hierusalem, & Clemens missus est Chersonam cum populo in exilium in Græciam. Et in illo tem-

pore medio à Clemente, vsque ad Syluestrum fuerunt decem maximæ persecutiones.

Tempus normæ Catholicæ, à Syluestro vsque ad Leonem primum, sub quo datum est symbolum.

Tempus legis iustitiæ, à Leone vsque ad Gregorium Doctorem, in quo statutæ sunt leges iustitiæ, & canones, & regulæ Catholicæ, & monastica, in quo beatus Benedictus fuit, qui etiam prophetauit de beato Gregorio, & benedixit matrem prænantem.

Tempus sublimis cathedræ, à Gregorio, vsque ad Adrianum, sub quo mutatum est imperium, & diuisum in Constantinopolim. Carolus in Ecclesia Occidentali, fuit primus Imperator, & Rex Italiae de Francia: quia cum insultum alienarum gentium non possent sustinere, fecerunt eum Regem Italiae, & pugnavit contra Regem Longobardorum, & præualuit.

Tempus claræ doctrinæ, ab Adriano. Sed quantum durabit, quis potest dicere? Certum est, quod in illo sumus. Certum est etiam, quod durabit vsque ad deiectionem bestiae ascendentis de abyssu, quando confundetur Babylon, & deicietur, & post dabitur pax. Primum tamen necesse est, vt veniat tribulatio, & non est ponendus terminus: quia nullus scit, quantum tempus illud pacis duret, quia: Cum dixerint pax, & securitas, repente veniet super eos interitus.

Tempus autem septimum, scilicet vltimæ quietis incipit à clamore Angeli, qui iurabit per viuentem in sæcula sæculorum, quod tempus amplius non erit, sed in diebus septimi Angeli consummabitur. Sed septem tempora Ioannes in Apocalypsi comprehendit in septem visionibus: qualibet illarum est septiformis, & confurgit ad numerum iubilæi. Hæc septem tempora clauduntur in Psalterio, vbi sunt tres quinquagenæ. Accipe ad hæc correspondentiam temporis figuræ, & salutis. In tempore naturæ conditæ tria fuerunt. Primo, formatio hominis de terra: Secundo tentatio, transgressio, nudatio: tertio, eiectio. Vnus enim filius interfecit alium, & ideo omnes filij, qui nati sunt de Cain, malefecerunt, & omnes perierunt. In nouo testamento post scripturam prophetalem, & temporum cursus, formatus est CHRISTVS, sicut homo sexta die, qui præsit volatilibus cœli, & piscibus maris: Sicut dicitur in Psalmo: Quid est homo quod memor es eius: aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cœli & pisces maris, & cætera. Et quod intelligatur de CHRISTO, Apostolus dicit: Eum, qui paulominus ab Angelis, gloria & honore, & cætera.

Homo conditus de terra virginea, quæ nondum sanguinem susceperat, signat CHRISTVM de Virgine natum. Sicut Eua de latere Adæ formata est, sic Ecclesia de CHRISTI latere. Sed cum Christus nunquam præuaricatus fuerit, quomodo sibi correspondet transgressio Adæ? hoc transferri debet à capite ad membra.

Notandum, quod Ecclesia posita fuit in paradiso, quasi primus homo, vt operaretur, vbi nullus aliquid suum esse dicebat. Incedit enim in magna perfectione: quod modo in religiosis conseruatur, quia amor CHRISTI adhuc recens erat, & multa turba Sacerdotum obediebat fidei. Hæc Ecclesia scilicet quæ incepit in Iudæis, quia conuertebantur modo quatuor millia, modo quinque millia, habuit lignum vitæ, lignum scientiæ.

Luc. 2. a

Etatum mundi distinctio.

Gen. 12. a

1. Reg. 10. a
c. 16. c4. Reg. 15. a
c. 2. Paral. 26. d
c. Zachar. 14. a

4. Reg. 20. b

Apoc. 17. b

1. Thess. 5. a

Apoc. 10. c

Gen. 4. b

Gen. 1. d

Psalm. 8. b

Hebr. 1. d

Gen. 1. d

Apoc. 6.

Lignum

Rom. 1. b
Ex Abac.
2. a
Gen. 3. c

Gal. 5. a

S. Iren. lib.
aduersus he-
res. cap. 26.

Gal. 5. b. c

1. Pet. 3. d

Niceph. hist.
Ecc. lib. 3.
cap. 28.

Gen. 9. b

Matth. 8. c

Gen. 9.
Gen. 11.

Gen. 11.

Doctores
Græci, &
Latini.

*Socrat. hist.
Trip. lib. 9. c.
7. Niceph.
lib. 12. c. 9.
c. 15.

Lignum vitæ scilicet fidem, quia iustus ex fide sua viuit. Habuit lignum scientiæ, scilicet legem, quæ remansit sibi ad videndum, & legendum, non ad vescendum: immo in quo die comederis, morte morieris. Vnde lignum scientiæ potes videre, non manducare, quia destrueres, quidquid CHRISTVS fecit, & necesse esset subintrare mortem, quia litera occidit. Vnde Paulus dixit: Ego Paulus dico, quod, si circumcidimini, CHRISTVS nil vobis proderit. Doctores autem illi signantur per Adam fecundantem, qui incumbentes super legem, quasi amantes vxorem, comederunt de ligno scientiæ, vt legem obseruarent, & consenserunt serpenti, qui suadebat legem obseruandam: & inde orta est hæresis Ebionitarum, qui dixerunt, quod lex obseruanda cum Evangelio esset: & fuit tantus zelus legis, quod Petrus iret in illam simulationem: sed gratia DEI ipsum liberauit: & inde sequitur eiectio, quod DEVS ab eis recessit, & dispersi sunt, & maledicti in opere suo, & quasi à duobus vrsis Tito, & Vespasiano deuorati sunt. Et sic Cain, scilicet populus Iudæorum, occisor fratris sui signum habuit. In tempore culpæ purgatæ, similiter fuerunt tria, fabricatio arcæ, ostensio arcus, diuisio linguarum. Noë per centum annos fabricauit arcam, in qua Noë cum septem animabus saluatus est. Cuius typum gerit baptismus, secundum quod dicit beatus Petrus, & fluminis, & flaminis, & sanguinis.

In nouo autem testamento Clemens in arca collocatus est, quia præparatum est sibi templum marmoreum Angelicis manibus, & alij submersi sunt. Vnde fuit magnum miraculum, quod per tot annos aperiebatur mare, donec pyrata & latrones asportauerunt corpus eius. Aliud fuit, ostensio arcus: Et tunc eduxit Deus Noë, & pepigit cum eo fœdus. Et in nouo testamento decem tribulationes fuerunt. Vnde Christiani poterant dicere: Domine, salua nos, perimus. Et tunc eductus est Constantinus, & ostensum est sibi signum crucis in cælo, in quo vincere debebat, & tunc pepigit fœdus, quod nunquam Romanorum Imperium persequeretur Christianos. Tunc Imperium Nemroth dissipatum est, & turris Babylonis, scilicet Romani, ad quam tunc omnes aspiciebant. Roma autem in scripturis Babylon dicta est.

Facta est etiam linguarum diuisio, & lingua Hebræa remansit in domo Hebræa, & remansit confessio CHRISTI in populo Christiano.

In tempore gentis electæ tria facta sunt, generatio Patriarcharum, descensus Patriarchalis seminis in Ægyptum, afflictio populi, & liberatio eius. In nouo testamento similiter, Pontifici Romano datum est semen Doctorum altissimorum, in Græca & Latina lingua, quasi Patriarchæ duodecim. Græci, Epiphanius, Basilus, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Athanasius, Chrysostomus. Latini, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Ambrosius, Orosius, Gregorius. Post Imperator descendit Constantinopolim, & alij post eum, & ibi obtinuerunt bona quæque. Mortuo Constantino, surrexit Constantius (qui ignorabat Ioseph) pessimus Arrianus: & post Valentinianus, & Iulianus apostata pessimus, & afflixerunt populum DEI per hæreses vsque ad tempus Theodosij, qui natus est in Occidente, qui fuit Christianissimus, qui deiecit, & extirpauit Arrianos, & Ecclesiam exaltauit.

In tempore quarto, scilicet legis statutiæ fuit latio legis, prostratio hostium, distributio & vendicatio hæreditatum. In nouo testamento à Leone vsque ad Gregorium, lata est lex canonica, politica, monastica. Leo partim ex quatuor Conciliis, partim ipse canones ordinauit. Item prostratio hostium similiter per Iustinianum, qui Vandalos,

A Gothos, VVigothos, Longobardos, qui illas partes Italiæ inuaserunt, superauit. Item distributio hæreditatis, quando Gallia, Britannia, Germania, conuersa est ad fidem in plenitudine, & dilatata est Ecclesia in Occidente, licet adhuc essent idolorum templa in Francia: sed dilatatio fuit in terra promissionis, non in Ægypto, non circa Græcos, sed circa Latinos,

In quinto tempore regalis gloriæ fuerunt tria, scilicet deiectio superbi Regis, ampliatio cultus diuini, diuisio decem tribuum à duobus. In nouo testamento, tempore sublimis cathedræ, à Gregorio vsque ad Adrianum Patriarcha Constantinopolitanus contendebat cum Romano Pontifice, & dicebat se Patriarcham Catholicum, id est vniuersalem, & fuit excommunicatus & humiliatus, & thronus Dauid exaltatus fuit, sicut Petro promiserat Dominus. Similiter Gregorius adhuc iuuenis, & nondum Pontifex, pugnavit cum Eutiche, qui negauit resurrectionem, & deuicit eum in conspectu populi, vt Dauid Goliath. Sicut etiam Dauid ampliauit cultum, sic iste ordinauit officium. Et sicut Dauid ducebat arcam cum septem choris, sic iste fecit processionem cum septem choris. Et sicut Dauid vidit Angelum percutientem super Hierusalem, & promeruit vt cessaret, sicque factum est, quod Græci videntes Ecclesiam Romanam exaltari, diuisi sunt, & ceciderunt in hæresim Eutichianam, & hoc tempore Heraclij, qui primo fuit bonus, & postea cecidit in hæresim. Post illum nunquam fuit Imperator in Oriente. Sicut etiam Assirij vastauerunt Iudæos, sic Saraceni occupauerunt Ecclesiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Alexandrinam, Constantinopolitanam, vsque in Siciliam. Sicut illæ decem tribus ceciderunt, & recesserunt à domo Dauid, sic illæ Ecclesiæ, quia ceciderunt, & recesserunt à Petro cui dictum erat; Tibi dabo clauis regni, inciderunt in lupos.

C In sexto tempore facta sunt tria: Præclaritas victoriæ, præclaritas doctrinæ, præclaritas vitæ prophetica. Præclaritas victoriæ in Sennacherib, qui venit contra Hierusalem, & Angelus Domini interfecit centum octogintaquinque millia. Et Ezechias contra naturam sanatus est, & sol retrocessit. Similiter in tempore Adriani per Carolum, qui miraculosè fecit triumphos, quasi missus Angelus à Domino, & Sol id est æstus tribulationis, abiit retro, & facta est pax Ecclesiæ, vt postea constitueret Archiepiscopos, Episcopos, & Cœnobita.

D Hoc tempore fuit claritas doctrinæ, quia Carolus vocauit clericos, & scripsit libros, vt in sancto Dionysio Biblia & in multis locis, & inceperunt legere, & prosperari, religiosos etiam collocauit. Hoc tempore oportuit venire vitam per ordinem, qui haberet vitam propheticam, hoc autem tempus est gemituum, id est, sicut in passione Domini fuit primo lux, deinde tenebræ, postea lux, sic necesse est, vt primo sit lux doctrinæ, & succedat Iosias Ezechia, postquam facta est tribulatio Iudæorum, per captiuitatem. Necesse est enim vt furgat vnus Princeps, zelator Ecclesiæ, qui est, vel erit, vel iam fuit. Et additur: Vtinam iam non fuerit, priusquam sit obscuritas tribulationum.

Similiter Carolus exaltauit Ecclesiam, & qui videbantur Petri successores, oppugnauerunt eam. Nam E tempore Henrici Quarti fuerunt duo Papæ: Similiter tempore Friderici magni, duo. Et certum est, quod aliquis inter eos voluit exterminare Ecclesiam: sed Angelus ascendens ab ortu solis, clamauit quatuor Angelis: Nolite nocere terræ, & mari, quousque signemus seruos DEI nostri, & cætera. Vnde adhuc restat Ecclesiæ segregatio, seu tribulatio. Et dictum est Angelo Philadelphie, qui sextus est: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui

Matth. 10.

4. Reg. 19. g
4. Reg. 20.
a b

Carolus magnus literarum restitutor.

4. Reg. 22.
c. 2. Para
lip. 34.

Exaltatio Ecclesiæ per Carolum.

Apo. 7. a

Apo. 3. b

Apo. 3. b

aperit, & nemo claudit, & nemo aperit. Scio opera tua, quia ecce dedi coram te ostium apertum: & dixit, quod adhuc intelligentia scripturæ daretur, vel reuelatio, vel clavis David personæ vel multitudini: & magis credo, quod multitudini. In septimo tempore scimus, quod hæc facta sunt, reedificatio tēpli, restauratio cultus, & pax data est. In tēpore septimo futuro, erit reparatio diuini cultus cum replebitur Prophetia Ezechielis. Quādo descendet de cœlo ciuitas, nō quidem illa, quæ sursum est, sed illa quæ deorsum est, scilicet militans, quando erit cōformis triumphanti, secundū quod possibile est in via, tūc erit reedificatio ciuitatis, & restauratio sicut à principio, & tūc pax erit. Quantum autem durabit illa pax, Deus nouit. Igitur cum sint septem tempora, & in veteri testamento & in nouo, & in quolibet triforme, vel in quolibet tria sint, septenarius multiplicatus per ternarium bis, quadraginta duo facit, & illæ sunt quadraginta duæ mansiones, quibus peruenitur ad terram promissionis. Et sic patet, quo modo scriptura describit successiones temporum, & non sunt a casu & fortuna, sed magna lux est in eis, & multæ intelligentiæ spirituales.

S E R M O X V I I .

Quomodo scriptura reficit intellectum & affectum, & anima quasi in Paradiso delectatur, & de theoriis sacre scripturae.

Protulit terra herbam viuentem, & cætera.] Dicitur est, quod visio intelligentiæ per scripturam eruditæ versatur circa tria: circa intelligentias spirituales, quæ intelliguntur per congregationes aquarum: circa figuras sacramentales, per germinationem herbarum, vel arborum: circa theorias multiformes, per multiplicationem seminum, & refectionem herbarum. Istæ etiam theoriæ consistunt in tribus, in considerationibus temporum sibi succedentium, quæ sunt seminaria quædam, in correspondentia eorundem, & in considerationibus salutarium refectionum, quia non in solo pane uiuit homo. Considerare namque debet homo, ex quo pascatur, quia eloquio scripturæ. Vnde est lignum faciens fructum. Indiget enim intellectus refectione: indiget & affectus. Primo dicendum de refectione intellectus. Sed sicut dicit Apostolus: Laborantem agricolam oportet prius edere de fructibus: quia oportet, quod prædicator sit imbutus, & dulcoratus in se, & post aliis proponat. Multi tamen volunt videri Prophetæ, & audiri tanquam Prophetæ, & panis eorum insipidus est, vel male coctus & frigidus: & populum detinent, & parum proficiunt. Notandum, quod sicut fructus oblectat visum & gustum in fame, maxime tamen principalis visum oblectat sua pulchritudine & decore: gustum vero dulcore & suauitate: sic illæ theoriæ reficiunt intellectum suo decore, & affectum sua suauitate. Hoc innuit scriptura, dicens: *Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem, & cætera.* Hoc dictum est per recapitulationem, post septimam diem, quia ista plantatio fuit tertia die. Sequitur: *Produxitque omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauem:* Lignum vitæ in medio paradysi, lignum scientiæ boni & mali, vt intellectum suo decore reficeret, & affectum suauitate. Conseruatio autem erat in ligno vitæ, si lignum scientiæ caueretur. Terra ergo est scriptura, quæ produxit omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauem, scilicet multiformes theorias oblectantes, & reficientes: in paradiso autem cœlesti non est plantatio nisi rationum aternarum. Et licet ibi sit relectio de prædestinationibus omnium sanctorum, potissime tamen gaudebo de mea prædestinatione, & hoc innuit Saluator: *Gaudete, inquit, quia nomina uestra scripta sunt in cœlis.* Paulus potuit loqui de paradiso cœlesti, qui

raptus fuit viq; ad tertium cœlum. Nos autē nescimus, sed loquemur de terrestri. Est autem anima paradysus, in qua plantata est scriptura, & habet innumerabiles suauitates, & decōres. Vnde scriptum est: Hortus conclusus, soror mea sponsa. Hortus, in quo sunt sacramentalia mysteria, & spirituales intelligentiæ. Vbi scaturit fons spiritualium emissionum: sed cōclusus est hortus, & fons signatus, quia non patet immundis, sed illis, de quibus: Nouit Deus, qui sunt eius. Hunc hortum æterna sapientia diligit: & circa eum versatur, vnde in Ecclesiastico dicitur: Ego sicut fluius Dorix exiui de paradiso. Item hunc hortum rigauit ille, qui omnes plantat. Quam enim plantationem ipse non plantat, illa eradicabitur. Omnis plantatio, inquit ille, quam non plantauit pater, & cætera. Sequitur: Dixi, rigabo & inebriabo hortum, & cætera. Rigat autem sanguine, quo aspersus est liber, & omnis populus. Rigat affluentia Spiritus sancti manantis ab ipso, quam scriptura habet, & quam inuenimus in scriptura. Hæc sunt ergo ligna pulchra visu, & cætera, ratione fructuum pulchrorum & dulcium. De refectione intellectus dicendum. Sicut enim corpus sine cibo perdit virtutem, decorem, & sanitatem, sic intelligentia veritatis sine suo cibo tenebescit, infirma, deformis, & instabilis fit in omnibus: oportet ergo refici. Hinc est, quod mēs vagabunda non habens cibum, discurrit, & est instabilis. Peccatum peccauit Hierusalem: propterea instabilis facta est, & ideo eiecta de paradiso, vagatur, & dat quæque pretiosa ad refocillandum animam miseram & infirmam. Hæc enim passio instabilitatis, miseria magna est. Propter quod nihil sanius, nisi vt restringantur cogitationes, ne vagentur in malum. Vnde Ioannes Cassianus venit cum multis ad quandam sanctum patrem, & conquestus est de instabilitate cogitationis, & quod in nullo poterat firmare intellectum. Et ille respondit: Si illa quæ nunquam versata fuerant in corde, tunc cogitabant. Respondit, quod in tantum, quod vix de aliquo alio cogitare poterat, immo etiam dormiendo: cui ille dixit, quod illud erat propter consuetudinē. Vnde oportet assuescere circa rem aliquam, quæ cum in mentem venerit, non sit mala. Hæc autem est scriptura, vbi non verum, sed multa inueniuntur, in quibus est delectatio spiritualis, & sic non exhibimus hortum paradysi: sic erit anima, vt operans, & custodiens, & facit sibi ex ea hortum, paruum in mente delizioso. In hac sola scientia est delectatio, non in aliis. Philosophus dicit, quod magna delectatio est scire, quod diameter costæ est alymeter: hæc delectatio sic cito desinens, suo modo comedat illam. Egreditur autem de scriptura quædam lux, seu illustratio in intellectum iunctū imaginationi, vt non pateat egressus sapienti, & hoc aspicienti intra, extra, infra, supra. Proponit ergo scriptura suis pullulationibus spectacula nobilia, vt, ab intra, extra, infra, supra, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, ex opposito, in gyro, è longinquo, è vicino. Illustrat ab intra per interna spectacula, quæ sunt rationabilia fidei & radicalia: ab extra autem per exempla extrinseca, de quibus tota scriptura est plena. Si vis exemplum patientiæ, respice Iob & Tobiam: si magnanimitatis, respice David contra Goliath, & Iudam Machabæum: si fidei exemplum, Abraham, & Mariam, cuius fides transcendit fidem Abrahamæ. Abraham credidit posse se habere filium de sterili senes: sed Maria, quod virgo conciperet de Spiritu sancto: neque concepisset, nisi credidisset: Si exemplum charitatis, vide Moysen, qui dixit: Aut dimitte eis noxam, aut dele me de libro, & cætera: Si exemplum misericordiæ, lege in Ecclesiastico, vbi scriptum est: Hi sunt viri misericordiæ, &c. Si de iustitia, fortitudine, prudentia, munditia, de omni virtute honesta, proponit tibi infinita exēpla, quia virtus consistit circa operationes particulares. Ideo nō sufficit regula interius directiua, nisi exemplum adsit particulare. Et ideo scriptura vtrūq; ponit, & de vtroq; dedit regulā. Vnde in Prouer-

Apoç. 21. a
Gal. 4. d

Gen. 1. b

Matth. 4. a

2. Tim. 2. a

Gen. 2. b

Luc. 10. d
2. Cor. 12. a

Cant. 4. d

2. Tim. 2. c

Ecccl. 24. d

Matth. 15. c

Thren. 1. c

Cassian. coll.
1. c. 16. & seq.
& col. 20. c.
12. & 13.

Arist. lib. 1.
Rhetor. c. de
impossib. &
lib. 1. post tex.
5. & lib. 2. de
gen. animal.
c. 4.

Gen. 15. a
Luc. 1. c

Exod. 32. g

Ecccl. 44. b

Prou. 15. a
1. Reg. 25. f
2. Cor. 5. a
Ioan. 14. a
Psalm. 35. b
Psalm. 10. b
Apo. 21. b
Apo. 14. a
Gen. 1. a
Matth. 10. b
Psalm. 118. a
3. Reg. 17. c
Psalm. 118. a
3. Reg. 17. c
Psalm. 118. a
Psalm. 1. a
Eccl. 3.
Apo. 11. b
Gen. 3. d
Gen. 4. b
Gen. 7.
Gen. 15. d
Psalm. 7. c
Psalm. 18. b

biis dicitur: Responso mollis frangit iram. Vide exemplum de Abigail, quæ fregit iram Dauid. Item illustrat, a supra: docet enim scriptura de his, quæ sunt supra. Vnde Apostolus: Scimus, quod si domus nostra terrena dissoluatur, habitatione non manufacta, & cætera. Et in domo patris mei mansiones multæ sunt, ait Saluator: & in Psalmis dicitur: Filij hominum sub umbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torréte voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons vitæ. Et alibi dicitur: Delectationes in dextera tua vsq; in finem: proponit ergo nobis diuina promissa. Item illustrat ab infra, proponedo inferni tormenta. Psalmus enim dicit: Pluet super peccatores laqueos; ignis, & sulphur, & spiritus procellarum: pars calicis eorum. Et pars eorum in stagno ignis & sulphuris. Et ascendit fumus tormentorū in sæcula sæculorum. Hæc proponit scriptura à principio, vbi dictum est, quod tenebræ erant super faciem abyssi, vsque ad finem. Proponit ergo interna spectacula, extrinseca exempla, cælestia promissa, inferni supplicia. Si ista tibi non sufficiunt, & vis exire, & alibi quærere refectionem intellectus; adhuc dicitur tibi: habeo alias arbores, alios fructus, in quibus potes refici. Illustrat antorsum, per præcepta directiua: retrorsum, per districta iudicia: dextrorsum, per seuera solatia: sinistrorsum, per dulcia seu benigna flagella. Oportet enim lumen habere ante se: Mandatum enim lucerna est, lex, lux, hoc dirigit in cælum. Vnde: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: quibus adduntur consilia: hæc proponit nobis scriptura vbique. Vnde in illo Psalmo: Beati immaculati, & Legem pone mihi Domine viam iustificationū tuarū, & cætera. In omni versu fit mentio de mandatis, vel sub ratione legis, vel nomine legis, vel testimonij, vel eloquij, vel alicuius nominis. Vnde etiã apud Hebræos, omnis versus vnus octonarij ab eadẽ litera incipit: quod non potuit seruari apud nos, vt viginti duæ literæ respõdeant viginti duobus octonariis: & quilibet habet octo versus. Vnde Augustinus turbatus fuit circa tantã identitatem: quod tamen est magna scientia, & mira varietas. Vnde Augustinus semel vidit vnã arborem pulcherrimã, habentem viginti duos ramos, & quilibet habebat octo ramusculos, & de illis guttæ dulcissimæ torabant. Et intellexit, quod illa arbor esset Psalmus: Beati immaculati in via. Vnde meditatio legis summè necessaria est, vnde in Psalmo dicitur: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, sed in lege Domini fuit voluntas eius. Eterit tanquam lignū, quod plantatum est, & cætera. In Ecclesiastico: In multis operibus eius ne fueris curiosus, sed quæ præcepta sunt tibi, il a custodi semper. Item illustrat retrorsum per districta iudicia. Sæper enim fecit Deus districta iudicia de transgressionibus præceptorū, vt de Angelo, de Adam, de vxore sua, de Cain, de illis luxuriosis, super quos diluuium venit, de superbis, qui ædificauerunt turrim, de Chananæis, de Israël. Similiter nouum testamentum plenum est iudiciis. Iudiciū autem est retro, præceptū autem. Iudicium respicit præceptum. Si transgrediaris, punieris: nisi sequaris lucem dirigentem, gladius percutiet te, vnde dicit Psalmus: Nisi conuersi fueritis gladiū suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Arcus iudiciū scripturæ: duritia ligni, vetus testamentum: chorda, quæ lignum flectit, nouum testamentum: iudicia duriora & leuiora, sunt sagittæ. Vnde dicit Psalmus: Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidei sapientiã præstans paruulis. Iudicia domini vera iustificata in semetipsa, & cætera. Item dextrorsum illustrat per seuera solatia. Nec sine causa dicitur solatia seuera, & flagella benigna, quia solatia sunt periculosa. Vide Adam, Saül, Salomonẽ, Hieroboam idololatrá, & Primum Angelū, quibus omnibus solatia temporalium, & excellentiæ fuerūt occasio ruinæ. Sunt autẽ occasio ruinæ quãdo placent, quando autem non placent, non se

ingerit homo. Vnde Christus noluit habere solatium temporale, quia: Cadent à latere tuo millè, & decem millia à dextris tuis, & cætera, ait Psalmus. Plus debet quis velle esse in ista parte in qua pauciores cadūt. Itẽ, sinistrorsū per benigna flagella illustrat. Vnde Dominus permisit Abel iustissimum interfici. Vide Noë, qui cum cætum annis fabricabat arcã, & ponebat ibi quidquid habebat, tunc totus mundus ipsum despiciebat. Et dico hoc, quod Rex Franciæ non posset hodie talem facere, qui considerat eam secundum mensuram cubitorum geometricorum. De Abraham, similiter Isaac, & Jacob, qui peregrinati fuerūt: & Ioseph, qui exaltari nõ poterat, nisi præcessisset veditio, incarcerationio, & humiliatio. Vide Moysen, quem Deus debebat præponere toti mundo, quomodo fuit humiliatus, pascebat oues per quadraginta annos vnus sacerdotis. Similiter Dauid, quamdiu fuit in tribulatione, optimus pastor, & ad regnū venit per tribulationes: & postquã fuit in prosperitate, multa peccata commisit. Similiter Ezechias in infirmitate valde humilis fuit, sed postea superbus in aduentu nunciorū Babyloniorum. Vide Eliam pauperculū, qui nõ habebat ad comedendū, nisi quod coruus sibi ministrabat, & illa paupercula vidua Sareptana: qui tamen cælum claudebat. Vide sanctū Ioannem Baptistam, qui septẽ annorum existens, intrauit desertum, & ibi super lapides iacebat. Similiter de Christo, & de Apostolis. Vnde dicit Paulus: Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, & cætera. Flagella ergo sunt suauissima. Aut ergo Dominus flagellat, aut non. Flagellat autem omnem filium, quem recipit: Probatum est hoc per particularia, ergo debet inferri vniuersaliter. Adhuc etiã habet scriptura arbores ad reficiendum. Illustrat autem ex his, quæ sunt ex opposito. Ostendit enim nobis acies infinitas contra nos, modo per septẽ duces, modo vnum bellum, modo multa: illud bellum est ab illo die, quo Michaël & Angeli eius præliabatur cum dracone. Imminet autem nobis triplex bellum: bellum domesticum, bellum ciuile, & bellum campestre. Primum cum carne, quæ habet multas acies: hæc ancilla semper parata est aperire, sicut Eua. Vnde dicit Micheas: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. Itẽ bellum ciuile est tentatio mundi. Omnis enim creatura est in mulpulã, quia creaturæ pulchritudo trahit homines. Vnde Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid habet homo de vniuerso labore, quo laborat, & cætera. Vane & frustra fit, de quo nihil relinquitur: sed nihil relinquitur homini in morte, & ideo cuncta vanitas: vt in Psalmo dicitur: Auerte oculos meos, ne videant vanitatẽ. Item est bellum cæpestre hostile cum dæmonibus, qui die ac nocte infestant. Modo magnificant, vt præsumamus, modo per considerationẽ scientiæ, modo per considerationẽ sanitatis: modo faciunt hominẽ iracundum, & sic diabolicum, & sic adimpletum spiritu malignitatis: & faciunt eum cadere in tristitiã, & desperationẽ, & sic de aliis. Hæc docet fugere scriptura. Quæ enim scientia docet fugere contrarias potestates: nulla. Item illustrat in gyro, vt, non esse fugiendum, quia vndique præsidia habeamus. Habemus enim ipsum Dominum & Angelos circa nos, vnde Psalmus: Montes in circuitu populi sui. Vnde pterio Elisei clamante propter latrones Syriæ, qui volebant eum capere, dixit Eliseus: Domine aperi oculos pueri huius, & aperuit Dominus. Et ecce mons plenus quadrigis in circuitu Elisei. Iacob etiam timens fratrem suum, vidit Angelos. Vnde dicit: Castra Dei sunt hæc. Vnde Psalmus dicit: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo; & alibi: Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël, & cætera, vsque in finem. Item illustrat è longinquo per figurarū signa: facit autem figuras de omnibus. Omnia autem quæ sunt in mundo reducuntur ad duodecim, quibus vtitur scriptura, quæ sūt signa longinqua in scriptura. Cælestes formæ, elemẽtares, metheorologicæ, minerales: naturæ germinũ, natatiliũ, volalitiũ, gressibilium,

Psalm. 90.
Gen. 4. a
Gen. 6.
Exod. 3. a
3. Reg. 17. c
3. Reg. 20.
4. Reg. 20.
3. Reg. 17.
Luc. 12.
Hebr. 11. g
Hebr. 12. b
Apo. 12. b
Mich. 7.
Sap. 14. b
Eccl. 1. a
Psalm. 118. c
Psalm. 124. d
4. Reg. 6. c
Gen. 32. a
Psalm. 26. a
Psalm. 123. v

humana organa, humanæ vires: humana opera, humanæque artes. Primum ergo est forma cœlestis. Vtitur enim scriptura omnibus cœlis, & stellis, vnde Psalmus dicit: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum. Et Ecclesiasticus: Altitudinis firmamentum pulchritudo eius, species cœli in visione gloriæ. Formæ elementares, ignea, aerea, aqua, terrea, omnibus vtitur scriptura. Aliquando vtitur naturis meteorologicis, vt nube, pluua, rore, niue, &c. Et luminibus apparentibus in cœlo, fluminibus, stagnis, quibus omnibus vtitur. Aliquando vtitur mineralibus, vt septē metallis principalibus; & interdū lapidibus pretiosis, vt in Genesi: ibi, inquit, nascitur bdellium, & lapis onychinus: & ibidem etiam aurum terræ illius optimum est: & in Apocalypsi duodecim lapides pretiosi. Aliquando vero vtitur naturis germinū, vt arborum, herbarum, plantarum, fructuum: de germinibus etiam tractat, & de terræ nascentibus. B Aliquando vtitur naturis natalitium, vt de Leviathan, & piscibus. Aliquando vtitur naturis volatiliū, vt de accipitre, de aquila, de columba, de passere. Et est magnum mysterium, quia tantum tria genera volatiliū ponuntur in sacrificio. Loquitur etiam de auibus lucifugis, & de auibus lucis. Item, nec sine mysterio, tria genera volatiliū offerebantur. Itē de animali gressibili, de serpente, de colubro. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Qualiter permisit Deus tentationem fieri per serpentem. Item de vulpibus, de capra, de porcis, de ceruo, de hinnulo, de bobus. Nec sine mysterio etiam tria genera gressibilium offerebantur, & sacrificabantur. Item de natura hominis, & eius partibus partim ad Deum translatis, partim ad Angelos. Vnde Dionysius ostendit, quid signant membra humana in Angelis. Item vires vegetabiles, vires sensibiles, rationales, quibus omnibus scriptura per totum vtitur. Item de operibus humanis, vt constructione domorum, agrorum, mercatum, & de omnibus artibus liberalibus, & mechanicis. Theologus enim modo est, vt Arithmeticus, modo vt Astrologus, modo vt Geometer: videbis modo eum Rhetorem, modo Medicum. In hac decima consideratione est periculum, quia periculum nimis est longe recedere à scripturæ domo: Puer enim nunquam vult multum recedere à domo, sic periculum est in scientiis, quod tantum diffundat se homo per cōsiderationes harum scientiarum, vt postea ad domum scripturæ redire non possit: melius enim est tenere veritatem, quàm figuram. Sicut, si viderem faciem tuam, & rogarem te, vt apportares speculū clarum, vt ibi viderem faciem tuā, stulta esset ista petitio. Sic de scripturis sanctis, & figuris aliarum scientiarum. Item illustrat per gratiarum dona è vicino, quæ suppleant omnia, quæ non habet industria. Multi enim venerunt hospites ad domum nostram, id est, ad nostram industriam. Sed in his debet industria ponere terminum. Vnde illustrat è vicino; vnde non oportet longè ire pro re, quæ propè est. Describit enim Spiritus sancti dona scriptura per totū, vnde in Ioanne dicit: Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem. *Sequitur*: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam: aqua ex notitia veritatis, quæ sitim extinguit. Vnde duplex aqua describitur, scilicet duplex notitia. Vna exterior, de qua qui bibet, plus sitit: Hæc est notitia, quæ tantum quærit, vt sciat, & ibi sistit: Alia interior, quæ ad gustū procedit, & interius per gratiarū dona reficit, de qua: Qui credit in me, (sicut dicit scriptura): flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ: Hoc dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum. Istæ sunt aquæ de fontibus Saluatoris, scilicet notitiæ gratiarum reficientes animas. Iuxta hæc mysteria, est mysteriū, ligni vitæ, & mysterium ligni scientiæ boni & mali: Qui enim tantum quærit notitiā, gustat de ligno boni & mali. Et hoc signatum est in Isaiā, dicente: Pro eo, quod abiicit populus ille aquas Siloë, quæ currunt cum silentio: adducet Dominus super eos aquas, & cetera. Vnde dicit Hieronymus: Aquæ Siloë currunt

cum magno murmure. Ergo videtur, quod intellectus alius est. Aquæ currentes cum silentio, vnt sacræ scripturæ, quæ nisi in silentio addisci nō possunt, & ibi fit illuminatio. In signū huius dictum est cœco: Vade, laua in natatoria Siloë, quod interpretatur missus: Aquæ enim istæ per reuelationē sunt. Sed oportet prius linire oculos luto, & sputo, ex puluere facto: salua, est sapiētia: puluis, caro Christi: lutum, fides de mysterio Incarnationis. Qui autem quærent Rafin, & filium Romei, sunt qui quærent exteriores sciētias. Et ideo Princeps Assyriorum dominabitur eis, quia Dominus voluit. Et hoc notandum est, quod filij Israel habuerunt vasa argentea Ægypti, sed postea nunquam voluit Dominus, quod reuerterentur in Ægyptum. Hæc sunt illuminationes duodecim intellectuales in paradiso mentis humanæ, ita quod vndecima est lignum scientiæ boni & mali: duodecima autem est lignum vitæ.

S E R M O X V I I I .

Quomodo intellectus ordinatur ad effectum, & de fructibus eorum.

Protulit terra herbam virentem, &c.] Dicitur est supra, quod illæ theoriæ reducuntur ad considerationem duplicem, ad considerationem successuum temporum, & sibi mutuo correspondentium in gubernatione mundi, & sic intelliguntur per semina. Consistunt etiam circa considerationem salubrium circumspeditionum, vel refectionum, quibus anima reficitur, & sic intelliguntur per fructus: & sic ille fructus est decorus, secundū quod ipso reficitur intellectus: & est sapiens, secundū quod ipso reficitur affectus: sed hæc resectio adhuc ad aliud ordinatur. Dicitur est autem, quoniam intellectus illustratur per has theorias, vt ultra procedatur ad gustādum eius fructum, & hoc necesse est. Qui enim ad hoc tantum laborat, vt sciat quid, & quomodo loquatur, interius vacuus remanet, vt dicit Gregorius, ab interna deuotione: quia secundum Apostolum sunt velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Illustratur autem intellectus duodecim modis, vt dictum est: sed in quatuor modis vltimis melius dicitur, quàm dicebatur prius, vt idem, quod ponebatur in vndecimo loco, ponatur in duodecimo. Illa ergo quatuor, quibus vtitur scriptura, & illustratur anima, sunt quatuor ciuium præsidia, qui sunt spiritus hierarchici è directo. Item hostium certamina ex obliquo, vt patet de tribus hostibus: gratiarum dona, è vicino: figurarum signa, è longinquo. Hæc est illustratio vltima, quia per hanc vltimam præcedentes intrant, ad quam concurrunt formæ cœlestes, elementares, meteorologicæ, minerales: naturæ gressibilium, naturalium, volatiliū, humana membra, humanæ vires, humana facta, humanæ artes, ex quibus anima assurgit in laudem Dei. Et iste actus est affectus, qui habet rectificare intellectum. Verum est, quod circa ista incidit periculum ligni scientiæ boni & mali, vt dimisso ligno vitæ, scilicet suauitate affectus, anima enageretur circa sciētias alias, & in tantum elongetur, ne redire possit, & excludatur à deliciis paradisi, & non gustet de ligno vitæ. Edere de ligno vitæ, his illustrationibus est refici, vt homo nihil quærat, nisi intellectum veritatis, affectum pietatis, delectationē suauitatis, & solatiū contemplationis. Sed quando homo horum obliuiscitur, & delectatur in studio curiositatis, vult scire tantū, & ex hoc nascitur superciliū vanitatis, cum alios despicit, ex quo sequitur litigium contentionis: quia reputat se despectum, quando quis respondet ei, & semper paratus est contra illos, qui resistūt ei. Et per hoc aufertur homini vera vita, & quieta, sicut Adā vel potius mulier curiosa fuit, & voluit esse sicut Deus, & ideo cōfuerunt sibi perizomata, & refuderunt culpā in alium: vt Adā in Deū, quia vxorem talem dederat sibi, mulier autem in serpentē. Debēt ergo illæ illustrationes intrare in affectū, vt intellectus reficiatur, & rectificetur. In hoc horto

multa

Psalm. 38. b
Eccles. 43. a

Gen. 2. b

Apoc. 21. f

Eccles. 21. a

Dion. de cœl.
liber. c. 15.

Ioan. 4. b

Ioan. 7. b

Isa. 8. a

Hieron. in c.
8. Isa. rom. 2

Ioan. 7. a

Gen. 1. b

1. Cor. 13. a

Gen. 3. b c

multa deambulatio est, quia si non placet stare in primo, vade ad secundum, & sic de aliis. Et sic stipatus est malis, vnde in Canticis dicitur: Fulcite me floribus, stipate me malis. Et Psalmus: Scuto circumdabit te veritas eius. Sicut intellectus ergo ordinatur ad affectum, & fides est via ad charitatem, sic istæ illustrationes transire debent in affectum, vt intellectus speculatiuus fiat practicus. Oritur autem ex his quaternariis fructus triplex: ex primis quatuor oritur fructus gratiæ: ex medijs, fructus iustitiæ: ex vltimis fructus sapientiæ. De his fructibus in Deuteronomio dicitur: De benedictione Domini terra eius, dicitur de Ioseph, de pomis cæli, & rore, atque abyssio subiacente: de pomis fructuum solis & lunæ: de vertice antiquorum montium: de pomis collium æternorum, de fructibus terræ, & de plenitudine eius. Tangit istum triplicem fructum, siue istas illustrationes, secundum quod generant pomâ refectionis; secundum quod iste triplex fructus est à Christo, vnde in Canticis: Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem desiderabam, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. De fructu gratiæ scriptum est: Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. De fructu iustitiæ in Cantico, supra. De fructu sapientiæ, in Proverbijs dicitur: Primi & purissimi fructus eius. Isti ergo fructus oriuntur à CHRISTO, à Ioseph benedicto, qui producit poma de cælo, rore, abyssio subiacente, scilicet charismata gratiarum per modum roris in corda humilia. Per poma solis, & lunæ, & verticem montium intelligitur exercitium perfectæ iustitiæ, quæ est in hoc, quod homo se exercent ad mandata Dei implenda, secundum statum subiectionis, prælationis, contemplationis. De pomis solis, intelligitur quantum ad meritum iustitiæ præsentis: de pomis lunæ, quantum ad meritum iustitiæ subiactis: de pomis & vertice montium, per hoc intelligitur sublimitas Apostolicorum virorum, qui tenent vitam, quam Deus dedit in Paradiso: nam si homo non peccasset, nulla fuisset agrorum diuisio, sed omnia communia. Per poma collium æternorum, intelligitur sapientia, vel fructus sapientiæ, quæ est in contemplatione æternarum rationum, & in consideratione cælestium spirituum sublimatorum, hinc in Psalmo dicitur: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, &c. De fructibus terræ, quantum ad considerationem diuinarum condensationum in ordinibus Ecclesiasticorum. De plenitudine eius, quantum ad coniunctionem vtriusque Ecclesiæ militantis, & triumphantis, quomodo Deus posuit finem eius pacem: quod declarabit sicut flumen. Sic ergo iste fructus est à CHRISTO triplex, quia IESVS CHRISTVS filius Dei: quia IESVS, ab ipso fructus gratiæ: quia Christus, fructus iustitiæ: quia filius Dei, fructus sapientiæ. Omnes enim considerationes à Christo sunt, & ad Christum reducuntur. Si consideras interna spectacula luminum, ad Christum reducunt te. Si venis ad exempla, summum exemplar omnium virtutum inuenies in Christo: Si patientiam consideras Iob, maior est Christi patientia. Patientiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, dicit ille. Stellæ enim nihil sunt in comparatione solis: Si ad præmia æterna, hæc non habebimus nisi per Christum, qui ait: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum, & cetera. Si de tormentis: Nisi manus Domini te teneat, non liberaberis. Puer enim si timeat cadere in præcipitium, optimè se tenet ad matrem: nisi enim per Christi sanguinè liberatus fueris, non poteris saluari. Si consideras præcepta: Hoc est præceptum meum, vt diligaris inuicem: Si de iudicio: Christus iudicare habet, & huic libenter debemus velle habere iudicem, quia nos diligit, vnde debemus sibi dicere: Domine debes nos iudicare, sed fac, vt sanguis tuus satisfaciat pro nobis. Si consideras solatia leuera in Christo non videntur per illum modum, sicut in alijs, sed per alium: quia sibi nunquam periculosa fuerunt, nec temporalia solatia habuit. Miscuit enim cum solatijs ama-

ritudinem, cum fruitione poenam: anima enim eius quæ vnita est semper diuinitati, summè delectatur, & tamen ipse miscuit amaritudinem, paupertatem, crucem, & c. cõuerso miscuit solatia in flagellis, in quibus summè delectabatur. Vnde hoc exemplo, in consolatione iungendus est timor, & in tristitia iungendum est solatium exemplo Beati Francisci, qui quando offerebatur sibi honor dicebat socio suo, quod ibi erant nil lucrati: sed quando recipiebat vituperia, tunc lucrabatur. Si consideres è directo ad ciuium præsidia, Hierarcha principalis Christus est: Si de pugna, & Angeli, & sancti iuuant. Vnde psalmus: Leuavi oculos meos in montes, &c. Principalis tamen puguator IESVS est, vnde alibi dicitur: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Item in Actis: Video cælos apertos, &c. Si autem cõsideras hæc omnia, veniunt de sede Dei & agni. Vidi (inquit Ioannes in Apocalypsi) fluuium procedentem de sede, &c. Si consideres figurarum signa, omnia referuntur ad Christum, & etiam sunt obscura, nisi soluatur per Christum: vnde omnes considerationes remittunt ad Christum. A Christo ergo est fructus gratiæ quadruplicis. Stabilire animam per fidem; sanctificare per diuinum amorem; sursum ferre per spem; inclinare per diuinum timorem. De primo Apostolus: Optimum est gratia stabilire cor, non escis. Indæi stabiliebant se super escas. De secundo Petrus dixit: Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrijs, perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, &c. Sanctificatio enim est, in eo, quod virtutes cognitivæ & amatiuæ, quæ sunt lumbi mentis, transferuntur in Deum. De tertio ad Titum dicitur: Iustificati gratia ipsius, heredes sumus secundum spem vitæ æternæ. Et Petrus: Benedictus Deus & pater Domini nostri IESVS CHRISTI, qui secundum magnam misericordiam suam regenerauit nos in spē viuam. De quarto dicit Ecclesiasticus: Quāto maior es, humilia te in omnibus. Per interna spectacula disponitur anima ad primū actū gratiæ: Quāto enim plus intelligitur in scriptura, tāto augetur fides, &c. Et sic vna refectionis affectus. Sanctorum exempla disponunt ad sanctificationem animæ, ad secundum actum gratiæ. Inter omnia, quæ de Ioseph leguntur, placet illud, quod sic fidelitatem seruauerit Domino suo, cum domina sua pulcherrima esset, & non cõmisceretur sibi. Dauid similiter cum multa fecerit, quæ mouent ad imitationem, illud potissimè placet quod Saul cum potuisset interficere noluit. Qui tamē, vt dicit Augustinus, nec Deum nec hominem timebat: Hominem non, quia sopor venerat in omnes: Deum non, quia ille reprobatus fuit: & Dauid, secundum veritatem rex erat, & tamen ex charitate eum dimisit. Et sic in omnibus patribus fuit hæc charitas, qui tamen, si aliquando ceciderunt, poenituerunt. Vnde si displicet tibi casus Dauid, placeat eius poenitentia, vt dicit Hieronymus. Vnde de casu suo nullus desperet, & de statu suo nullus præsumat. Gratia autem sursum agens habetur per spem. Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum (ait Propheta) & alibi dicit: Dixi: tu es spes mea, portio mea in terra viuentium, &c. vt vel totum reseruetur in aliam patriam. Ideo, quod momentaneum est, & leue tribulationis, æternū pondus gloriæ operatur. Dominus enim delectationes habet in dextera, vnde Psalmus: Delectationes in dextera tua vsq; in finem. Sinistra habet diuitias, & gloria, & consolationes temporales. Debemus autem adherere dextere, vnde Psalmus: Me suscepit dextera tua Domine: igitur præmia disponunt ad tertium actum gratiæ. Quartò considerationes tormentorum inclinant animam ad diuinum timorē: quia, sicut crescente spe: crescit gratia sursum ferēs; sic crescente timore, crescit gratia inclinans deorsū. Sequitur de secundo fructu, scilicet iustitiæ, quæ similiter habet quatuor actus, primus est facere bona, secundus fugere mala, tertius formidare pro-

Cant. 2. a
Psal. 90. a

Dent. 33. b

Cant. 1. a

Psal. 84. c

Prov. 3. b

Agrorum diuisio causa.

Psal. 75. a

Psal. 147. a

Ias. 5. c

Ioan. 17. a

Ioan. 16. b

S. Francisci dictum notandum.

Psal. 120. a

Psal. 15. b

Act. 7. g.

App. 22. a

Heb. 13. b

1. Pet. 1. c

Tit. 3. b

1. Pet. 1. a

Ecc. 3. c

Gen. 37. b

1. Reg. 24. ab

2. Cor. 4. d

Psal. 15. b

Psal. 62. c

spera, quartus ferre aduersa. De primis duobus dicit Psalmus: Declina à malo, & fac bonum, Oculi Domini super iustos. Et: Vultus autè Domini super faciètes mala. De tertio: Beatus homo, qui semper est pavidus, scilicet in prosperis. Vnde iustus deprecatur, ne ruat: & si ruat, vt resurgat: quia septies in die cadit iustus, & resurgit. De quarto in Prouerbiis dicitur: Nò contristabit iustum, quidquid ei acciderit. Et ibidè: Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. Et: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et: Pro iustitia agoniza vsque ad mortè. Isti fructus oriuntur ex quatuor medijs considerationibus, scilicet antrosum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, vt secundum Dionysium anima moueatur circulariter, rectè, & circumflexè. Et dicit Richardus, quod quædam aues sursum volant, quædam deorsum, quædam circulariter, quædam ante, &c. sic anima per istas considerationes. Ex prima consideratione habetur primus actus, scilicet facere bonum, per directionem præceptorum. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: consideratio enim mandatorum Dei facit bonum, præceptum Domini rectum est in se. Iustitia enim nihil aliud est, quam reuerentia: reuerentia autem per se est in lege, per participationem in seruante. Oportet ergo præcepta diuina considerare, acceptare, amare: si sic fecisset Adam, non cecidisset, & sit transformis per amorem. Ex secunda consideratione oritur fructus iustitiæ, scilicet fugere mala, vt per iudicia discreta. Vnde Ecclesiasticus: Ne semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Nullus enim vult metere zizaniam vel lolium. Iuxta modum culpæ, erit & plagarum modus. Consideratio iudiciorum facit fugere mala. Ex consideratione tertia per seuera solatia oritur fructus iustitiæ, scilicet formidare prospera. Oblatis enim honoribus, fugit homo, quia timet in culpâ incidere. Ista vitia generant vermes: quia in quolibet grano est vermis: in grano honoris, elatio: in grano diuitiarum, auaritia: in grano deliciarum, concupiscentia. Fructus enim quidam sunt, qui incipiunt statim vermiculari, vt cerasa in Italia. Quidam sunt, qui apparent optimi, & tamen vermis est intus. E contra, per dulcia flagella oriuntur fructus iustitiæ. Quartus actus iustitiæ est patienter ferre aduersa: vide Iacobum, Paulum, Laurentium. Similiter sapientiæ fructus, ex quatuor vltimis antithetis nascitur. Huius sunt quatuor actus, quia sapientia est confortans, colluctans, contemplans, collaudans. Confortans in bono, vnde Ecclesiastes: Sapientia confortabit sapientem super decem Principes ciuitatis. Est etiâ colluctans contra malum, vnde dicitur: Melior est sapientia, quàm arma bellica. Et Sapientia: Certamen forte dedit illi, vt vinceret, & sciret, quoniam omnium potentior est sapientia. Est etiam contemplans rectum, vel summum bonum sapientia. Est enim speciosior sole. Facit animam gustare, & vniri. Est etiam collaudans ex omnibus Deum. Hic fructus est coniunctus gloriæ: hoc opus, hoc munus, hic fructus, Primum iustitiæ, secundum gratiæ, tertium sapientiæ. Hæc inquam, videbimus, amabimus, laudabimus. Hi quatuor fructus sapientiæ, per ordinem oriuntur è directo. Primo per ciuium præsidia disponitur ad primum actum sapientiæ, in acie terribilium, in choris castrorum: secundo per hostium certamina ex aduerso oritur secundus fructus, scilicet colluctari contra hostes. Quia homo quando habet hostes, tunc satis sagaciter gerit se, & imminens bellum facit hominem sagacem, fortem, & sapientem: sicut inclusi multas inueniunt vias ad euadendum: vnde tentatio imminens, quasi ex obliquo fortiorem reddit. Sicut radius super corpus opacum, densum, solidum, postea reflexus, maius lumen, & calorem generat, vt patet in speculo ferreo: similiter magis castus quis efficitur, cum diabolus fortiter vult trahere ad luxuriam. Vnde mulier quædam habuit filiam dæmoniacam, quæ vilia loquebatur. & dixit, quod Franciscus magnum malum faciebat eis, &

quod benè erant cõtra ipsum cõgregati quinque milia ad ipsum decipiendum: & frater, qui audiuit, dixit beato Francisco, tunc ipse surrexit, & dixit: Modo fortior sum. Tertius fructus sapietiæ est cõtèmplari summum bonum, quod oritur ex consideratione è vicino per gratiarum dona: tanta enim posset esse gratia, quod homo existens hic esset quasi in paradiso. Videtur enim vicinus fuisse, sicut beatus Paulus, qui dicit: Sapientiâ loquimur inter perfectos. Et post: Nobis autè reuelauit Deus per Spiritum sanctum. Sicut enim nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in illo est, ita & quæ Dei sunt, nescimus, nisi spiritus Dei intret in nos. De quarto è longinquo nobis innascitur collaudatio Dei in omnibus. Omnes enim creaturæ efferunt Deum. Quid faciam? Cantabo cum omnibus. Grossa chorda in cythara non bene sonat, sed cum aliis est consonantia. Figurarum signa ab omnibus creaturis accipiuntur in scriptura ad laudandum Deum, vt patet in Psalmis: Laudate Dominum de cœlis. Et: Benedicite omnia opera Domini Domino, à summo vsque deorsum. Sicut homo Deum videns, & in omnibus Deum gustans, in omnibus tribus viribus suis. [Vnde Psalmus: Iucundum sit ei eloquiũ meũ, ego vero delectabor in Domino; & alibi: Delectasti me Domine in factura tua. Et: Magnificabo eum in laude] sic in omnibus habet gustum & refectionem intellectus, & affectus. Ex his omnibus fructibus surgunt fructus amoris, & charitatis, quæ intèditur in omnibus. Omnis enim scriptura ordinatur ad charitatè. Hi duodecim fructus ordinatè ascendunt ad charitatè. Descendèdo autè à charitate fluunt charismata gratiarum, quæ sunt duodecim fructus spiritus, quos ponit Apostolus ad Galatas dicens: Fructus autè spiritus est charitas, gaudiũ, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Gratia enim & iustitia, & sapietiã non possunt esse sine charitate vera. Fructus dicitur à frui: frui autè est inhærere alicui rei propter seipsã. Vnde nec iustitia nec nunciare futura, nec scire mysteria sine charitate profunt. Et hoc sentiunt omnes doctores, & sancti. Sed ecce vna vetula, quæ habet modicum hortum, & quia solam charitatè habet, meliorem fructum habet, quam vnus magnus magister, qui habet maximũ hortum, & scit mysteria, & naturas rerum sine charitate. Sufficietia enim horum duodecim sumitur per hunc modum, secundum Augustinum, filium Pauli: Quatuor sunt diligenda in charitate, quibus fruimur; Deo; meipso in Deo; proximo in Deo; corpore meo in Deo. Deo autè fruor, quãdo in Deo conquiesco per amorè; delector per gaudiũ; vnior per pacè. Et hæc tria ordinata sunt, quia vbi est pax, necesse est, vt sit gaudiũ, & vbi gaudiũ, necesse est, vt sit quies. Secundo fruor meipso in Deo. Anima autè mea fruor, quãdo illã possideo: quia si transit res in possessione alterius, fructum non habeo. Tunc autè possideo, quãdo patienter possum ferre aduersa. Vnde Saluator ait: In paciẽtia vestra possidebitis animas vestras. Patienter autè ferre aduersa non debet esse à casu, vel fortuna, sed intuitu mercedis: & hoc est expectare mercedem per longanimitatè. Et tertium est, condonare iniuriã & offensam per bonitatem. Et sic hæc tria sunt per paciẽtiã, longanimitatè, bonitatem. Patientia est, aduersa tolerãdo: longanimitas, expectãdo mercedem ex omnibus tribulationibus: bonitas, liberaliter condonando. Quando est charitas patiens, longanimis, bona, tunc inundationes maris, quasi lac, fugit, sicut Laurentius carbonibus, quasi floribus, &c. Hi fructus sunt in spiritu, num in carne. Vnde Iacobus: Omne gaudiũ existimate, &c. Tertio proximo fruimur in Deo, quando habemus charitatem ad proximum. Et hoc tripliciter: benignè in anima, & in corde: mansuetè in contubernio: fideliter in verbo, vel signo. Cor benignum habeo, quando quidquid boni habet proximus, in meum bonum refero. Similiter mansuetudo est quæ hominem facit familiarè & socialè. Aliqui homines valde sũt boni, & tamè valde sunt duri in signis, quod homo

in tribulatione fortior.

2. Cor. 12. b

1. Cor. 2. b. c

Psal. 148. a
Dan 3. e

Psal. 103. d

Gal. 5. d

Frui quid sit.
Aug. lib. 1.
de doct. chr.
c. 3. et. Mag.
sent. lib. 1.
dist. 1.S. Augustinus S. Pauli filius.
Vide 7. lib.
Cõfess. c. 21.
* Aug. lib. 1.
de doct. chr.
cap 23.

Luc. 21. d

Iac. 1. a

Prou. 28. b
Prou. 24. bProu. 12. d
Prou. 28. aMat. 5. a
Eccl. 4. dDion. de diuin. nom. c. 4.
circa med.

Mat. 19. b

Gen. 3. b

Eccl. 7. a

Deut. 25. c

Eccl. 7. e

Eccl. 9. d
Sap. 10. c

Sap. 7. d

Aug. l. vlt.
de ciu. cap.
vlt. tom. 5S. Franciscus
instar Pauli

non auderet eis apparere, sed quādo homo familiarem se reddit, tunc est mansuetus. Similiter fidelitas multum facit amabilem, quia continuat amicitiam. Et hæc facit cōfidere de homine magis in verbo, quā in corde, quia affectus est variabilis. Quarto fruor corpore meo in Deo, & hoc, quando mundum seruo corpus meum: & est quando seruatur modestia in gustu, continentia in tactu, castitas in omnibus sensibus. In gustu principaliter notatur modestia, & c. Corpora luxuriosorum, gulosorum, incontinentium, non sunt in pace sepulta. Sic ergo descendendo ex charitate, quæ est vnguentum fluens à capite in barbam. A barba vsque ad oram vestimenti, fit fructio Dei. Sicut ergo sunt duodecim illustrationes ascendendo ad charitatem, sic sunt duodecim fructus descendendo à charitate. Hoc est illud, quod dicitur, ex vtraq; parte fluminis esse lignum vitæ, afferens fructus duodecim per duodecim menses. Ab vna parte fluminis fructus intellectuales, ab altera, affectuales. Ab vna parte fructus ascendentes, ab altera, fructus descēdentes. Iste ergo est fructus scripturarū, scilicet charitas per hanc sunt mysteria, intelligentiæ, theoriæ. Vnde in Apocalypsi: Beati, qui lauant vestimenta sua, vt intrent per portā ciuitatis. Foris autē canes, & venefici, scilicet contēplatione scripturæ alieni. Et dicebat: Imaginor illas duodecim illustrationes primas ascendētes, quæ fluunt à Deo, & ad Deum terminātur, & currunt per totā scripturā, sicut duodecim circulos, vt in quancumque anima intret, inueniat syluam arborum, & amœnitatem fructuum.

S E R M O XIX.

De modo studendi, & proficiendi in sacra scriptura, & de theoriis eiusdem.

Protulit terra herbam, &c.] Dicitur est de fructibus sacrae scripturæ: & ad hos fructus inuitat nos sapientia æterna Domini: Ego quasi vitis fructificauit suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & gratiæ. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Si voluerimus transire, oportet nos esse filios Israel, qui transierunt Ægyptum, sed Ægyptij etiam transierunt, & submersi sunt. Illi autem transeunt Ægyptum verè, qui totum suum studium ponūt, qualiter e vanitatibus transeant in regionem veritatis. A veritate in vanitatem transiuit Adam, vnde Psalmus dicit: Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur: Thesaurizat, & ignorat, &c. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & areseat. Quando ergo amatur commutabile bonum, transit in vanum, tunc homo transit, & c. Et hunc transitum reprobatur sapientia. Hic transitus facit omne malum. Sic transiuit Lucifer, cui dictum est: Veruntamen ad infernum detraheris. Ad quem primò proiectus est per culpam, secundò per iudicium. Sic etiam fecit Adam, postquam deseruerat lignum vitæ, abscondit se. Vidit enim se nudum ab omnibus habitibus bonis, propter quod abiectus est de paradiso. Sapientia ergo, & charitas sunt principales fructus, quibus principaliter est contraria vanitas. In Canticis exprimitur sapientia amorosa. Non enim potest quis discere à falso, & accedere ad verum ex amore, nisi elongetur à vanitate. Et ideo Ecclesiastes, præcedit hunc librum, vbi ostendit vanitatē cum dicit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Hæc propositio vera est, & probatur in toto libro: Oportet ergo transire ab omnibus vanitatibus ad veritatē, vt non sit delectatio, nisi in solo Deo. Quomodo autē transeundū est, volunt omnes esse, & sapientes, & sciētes. Sed scio, quod mulier decipit virū. Sapientia autem est, supra, tanquam nobilis: sed sciētia, infra. Et videtur homini pulchra, & ideo volunt sibi eum cōiungi, & inclinatur anima ad scibilia, & sensibilia, & vult eā cognoscere, & cogitare, &

A experiri, & per cōsequēs vniri. Et ita euanescit, vt Salomon, qui voluit omnia scire, & disputauit à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum: & oblitus est principij, & ideo est factus vanus, & oblitus est sui, Non sumus in hac parte locij Salomonis, sed Dauid patris sui, quia non est securus transitus à scientia ad sapientiā; oportet ergo mediū ponere, scilicet sanctitatē. Transitus autem est exercitium, exercitatio à studio scientiæ ad studiū sanctitatis, & à studio sanctitatis ad studium sapientiæ. De quibus ait Propheta: Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me. Incipit à summo, quia vellet gustare, quam bonus & suavis est Dominus. Ad sapientiā autem perueniri non potest, nisi per disciplinam. Non est ergo præferendum vltimum primo. Malus esset mercator, qui stannū præferret auro. Qui non præfert scientiæ sanctitatē, nunquā prosperabitur. Augustinus dicit de ciuitate Dei, quod Angeli sunt boni spiritus. Hi enim dicuntur Angeli, scilicet nuncij; quia de humilitate gaudent. Spiritus nequam vocantur dæmones, id est, scientes, quia ab illius statu volunt nominari. Sed verendum est quod dicit Iob de Behemoth: Sternet sibi aurum quasi lutum. Per scientiam est tētatio facilis ad ruinam. Vnde: Eritis sicut Dij scientes bonum & malum dicit serpens. Vnde quidam suprema naturæ volunt perscrutari, sicut de cōtingentibus. Beatus Bernardus dicit de gradibus superbiæ, quod primū vitium est curiositas, per quod Lucifer cecidit: per hoc etiā Adā cecidit. Appetitus igitur scientiæ modificandus est, præferenda est ei sapientia, & sanctitas. Qualiter ergo studendum est scientiæ & sanctitati, & sapiētiæ? Oportet scire, vt de fructibus scientiæ habeatur, & per portas ciuitatis possimus introire. **C** Nam scriptū est: Labor stultorū perdet eos, qui nesciūt in urbem pergere, hoc est, qui nesciunt studere, in quibus oportet. In Genesi dicitur, quod creauit Deus hominem, & posuit in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum. Oportet operari in sacra scriptura, & exercitari intellectum. Sed multos inueni exercitates corpus, paucos ingenium. Hæc exercitatio est spiritus ad pietatem. Vnde in Prouerbiis dicitur: Per agrum hominis pigri transiuit, & per vineā, & ecce totum repleuerant vrticæ, & spinæ. Hoc fit quādo homo habet bonā dispositionem, & non exercet eam, sed crescunt ibi vrticæ malignitatis, spinæ cupiditatis. Maceria lapidū virtutū destruitur propter dissipationem cogitationū. Et hinc dicitur in Prouerbiis: Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum. Modus studendi debet habere quatuor condiciones, scilicet, ordinem, assiduitatem, complacentiam, commensurationem. Ordo diuersimodè traditur à diuersis, sed oportet ordinatè procedere, ne de primo faciant posterius, vel è conuerso. Sunt ergo quatuor genera scripturarū, circa quæ oportet ordinatè procedere, & exerceri. Primi libri sunt sacrae scripturæ. In testamento veteri secundum Hieronymū viginti duo libri: in nouo testamento octo sunt. Secundi libri sunt originalia sanctorum. Tertij, sententiæ magistrorum. Quarti, doctrinarum mundialium, siue Philosophorū. Qui ergo vult discere, quærat scientiam in fonte, quia apud Philosophos non est sciētia ad dandam remissionem peccatorum, nec apud summas magistrorum, quia illi ab originalibus extraxerunt. **O** riginalia autem à sacra scriptura. Vnde dicit Augustinus, quod ipse decipi potest, & alij. Sed ibi est fides tanta, quod ibi non potest esse deceptio. Et hinc dicit Dionysius de diuinis nominibus, quod nihil assumēdū est, nisi quod ex eloquiis sacris, &c. Studere debet Christi discipulus in sacra scriptura, sicut pueri primo addiscūt a, b, c, &c. postea syllabicare, & postea legere, & postea quid significet pars. Similiter in sacra scriptura, sæpe primo quis debet studere in textu, & ipsum habere in promptu, & intelligere quod dicitur per nomen, non solum sicut Iudæus, qui semper tendit ad literalem sensum. Tota scriptura est quasi vna cytharra. Et sicuti chorda per se non facit harmoniā, sed cum

Eccl. 4.4. d
Psal. 132. a
Apo. 22. a
Apo. 22. c

Gen. 1. b
Eccl. 2.4. c
Exod. 14. c
Psal. 38. a
Isa. 14. d
Gen. 3. b
Eccl. 1. a

3. Reg. 4. d
3. Reg. 11.
Psal. 118. a
Psal. 33. b
Iob. 41. d
Gen. 3.
Bernard. de grad. humilitatis, & superb. gradu 1. rom. 2. Scire quatenus oportet.
Eccl. 10. c
Gen. 2. b
Prom. 24. d
Ibidem.
Modus studendi quatuor condiciones requirit.
Hier. in Prologo lib. Regum tom. 3. pref. 100.
Dion. de diuin. nom. c. 1. in prin.
Scriptura sicut cytharra.

aliis, similiter vnus locus scripturæ dependet ab alio, imò vnum locum respiciunt mille loca. Notandum, quod quando CHRISTVS fecit miraculum de conuersione aquæ in vinum, non statim dixit, fiat vinum vel fecit de nihilo: sed voluit, vt ministri impleret hydrias aqua, vt dicit Gregorius ad literam. Quare sic fecit, ratio non potest reddi. Sed secundum spiritualem intelligentiam reddi potest ratio, quia Spiritus sanctus non dat spiritualem intelligentiam, nisi homo impleat hydrias, secundum capacitatem suam, aqua, scilicet notitia literalis sensus, & inde esse potest, quod Deus conuertit aquam sensus literalis in vinum spiritualis intelligentiæ. Propter hoc Paulus fuit altus, quia ipse didicerat legē ad pedes Gamalielis. Vnde qui scripturā habet, potens est cum eloquiis, & etiam in vniuerso sermone: Vnde beatus Bernardus parum sciebat, sed quia in scriptura multum studuit, ideo locutus est elegantissime. Primum igitur est, quod homo habeat scripturā non sicut Iudæus, qui solum vult corticē. Vnde quidā Iudæus semel legit illud capitulū Isaiæ: Domine quis credidit auditui nostro, & cetera, & legebat ad literā, & non potuit habere concordantiā, vt sensum faceret, & ideo proiecit librū ad terrā, imprecās, vt Deus confunderet Isaiam, quia, vt sibi videbatur, non poterat stare quod dicebat. Ad hanc autem intelligentiam non potest homo peruenire per se, sed per alios, quibus Deus reuelauit, scilicet per originalia Sanctorū, vt Augustini, Hieronymi, & aliorū. Oportet ergo currere ad originalia Sanctorum. Sed quia ista sunt difficillima, ideo necesse sunt summæ magistrorum, in quibus elucidantur difficultates. Sed cauendū est de multitudine scriptorū. Et quia ista scripta adducunt Philosophorū verba, necesse est, quod homo sciat, vel supponat ipsa. Est ergo periculū descendere ad originalia, quia pulcher sermo est originalium. Sermo autem scripturæ non ponit sermonē ita pulchrū. Vnde si dimittis scripturam, in libris Augustini studens, ipse non habet pro bono: sic nec Paulus nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur. Sacra scriptura in magna cautela legenda est. Maius autem periculum est descendere ad summæ magistrorum, quia aliquando magnus est in eis error, & credunt se habere, & intelligere originalia, & non intelligunt, imò eis contradicunt. Vnde sicut fatuus esset, qui vellet semper immorari circa tractatus, & nunquā accedere ad textū, sic est de summis magistrorū: in his autem homo debet cauere, vt semper adhaereat vitæ magis communi. Descendere autē ad Philosophiā est maximum periculum. Vnde in Isaiā dicitur: Pro eo, quod abiicit populus ille aquas Siloë, quæ currunt cū silentio, & absumpsit magis Rasin, & Romeliā, & c. Non amplius reuertendum est in Ægyptum. Notandum de Hieronymo, qui post studium Ciceronis non habebat saporē, ideo flagellatus fuit ante tribunal, hoc autē propter nos factum est, vt magistri cauere debeant, ne nimis commendent, & appetentur dicta Philosophorum: ne hac ratione populus reuertatur in Ægyptum, & exemplo eorum dimittant aquas Siloë, in quibus est summa perfectio, & vadūt aquas Philosophorum, in quibus est periculosa deceptio. Signatum fuit hoc in Gedeone, vbi illi, qui probati fuerat ad aquas, qui scilicet lamberūt sicut canes, pugnaverunt, & vicerūt: & illi, qui flexo poplite, & curuati biberunt, reuersi sunt. Sed vincētibus datæ sunt tubæ & lagenæ, ac lucernæ. Cum clangore buccinæ, & cōplosione lagenarum vicerunt. Isti sunt prædicatores, qui clangunt in prædicatione buccina. Lagenæ sunt exēpla, lampades sunt miracula. Qui enim pro veritate sunt mortui, miraculis coruscauerunt, & sperauerunt hostes. Isti autem, qui bibunt lingua, & lambunt attrahendo, sicut canes, qui lingua aquam hauriūt, isti sunt, qui de Philosophiā parū sumunt: sed isti sunt, qui flexo poplite bibunt, qui totaliter se ibi incuruāt, & illi curuantur ad errores infinitos, & inde fouetur fomentum erroris. Vnde in Osea dicitur: Quienit ciuitas, do-

nec fermentaretur totum. Et fouet ona aspidū, & quod confotum fuerit, erumpat in regulum. Nota de beato Francisco, qui prædicabat Soldano. Cui dixit Soldanus quod disputaret cū Sacerdotibus suis. Et ille dixit, quod secundum rationem de fide disputari non poterat, quia supra rationem est; nec per scripturam, quia illam non reciperent illi: sed rogabat, vt fieret ignis, quem ipse cum Sacerdotibus intraret. Non enim tātum miscendū est de aqua Philosophiæ in vinum sacræ scripturæ, quod vinum fiat aqua, hoc enim pessimum miraculū esset. Et legimus, quod Christus de aqua fecit vinū, sed non è conuerso. In Ecclesia primitiua etiam libros Philosophiæ comburebant. Non enim panes in lapides commutari debent. Est ergo ordo, vt prius studeat homo in scriptura sacra quantū ad literalem sensum, post in originalibus, & ista subiiciat sacræ scripturæ: similiter in scriptis magistrorum, & in scripturis Philosophorum, sed transeundo, & furando, quasi ibi non permanendum. Quid lucrata fuit Rachel, quod furata fuit idolatantum fuit lucrata, quod mentita fuit, & simulauit infirmitatē, & abscondit ea subter stramenta cameli, & sedit desuper: sic quando quaterni Philosophorum absconduntur. Aquæ enim nostræ non debēt descendere ad mare mortuū, sed in suam primam originem. Secundò oportet habere assiduitatem. Impedimentū enim maximum, lectio vagabunda, quasi placēs modo hoc, modo illud legere, modo aliud facere. Vagatio exterior signū est vagationis animæ, & ideo talis non potest proficere, quia non figitur in memoria, sicut ponit exemplum Gregorius. Quando homo vidit faciem hominis semel, non ita perfectē postea cognoscet. Sic de sacra scriptura, quia primo faciem obscurā habet, postea quando frequenter videtur, efficitur familiaris. Tertio oportet habere complacentiam: sicut enim Deus proportionauit gustum, & cibum, quia cibus dat saporem gustui, qui habet vim discretiuam, & ex his duobus cibus incorporatur: sic primò oportet sumere scripturā, postea masticare, deinde incorporare. Ad quid homo bibet aquam turbidā? Quid tibi in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? sed bibe aquam salutare sapientiæ. Nota quod animal, quod non ruminat, immundum est. Ruminatio enim fit in eo, quod animal habet duos ventres, accipit cibum ad os, & totum ruminat, & protritum in alium ventrē vltiorem proicit. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super meliori meo, dicebat Propheta. Non diligas meretricē, ne dimittas sponsam tuā. Vnde in libro Sapientiæ dicitur: Hanc amari, & exquisiui eam. Non accipias glādes, & siliquas porcorum, & suspendaris cum Absalon per capillos, scilicet affectus tuos. Doctrinæ seculares sunt quercus altæ, proceres inflexibiles. Noli comedere pepones Ægypti, & porros, & allia, sed māna de cælo. Sed non naueas, super cibo isto, non sis carnalis sicut filij Israël, & hi non inueniebāt nisi vnum saporē, sed alij spirituales inueniebant omnē saporē suauitatis. Quartū est cōmensuratio, vel non plus sapere, quam oportet. Vnde ait sapiens: Mel inuenisti, comede quod tibi sufficit, ne forte satiatus, euomas illud. Ne plus te extendas, quam ingenium tuum potest ascendere, nec infra maneat. Videtur in designationibus huius, vt dicit Dionysius, quod Seraphim mediis volabant alis; vt nec sistat homo infra quam potest, nec ascēdat supra illud, quod potest. Sicut illi, qui cantāt vltra vires, nunquā bonā faciunt harmoniam: & vt dicit Augustinus: illi, qui non ordinant studium, sunt sicut pulli equorū, qui modo currunt huc, modo illuc: sed iumentum plano passu vadit. Tantū proficit vnus durus, dummodo ordinet studium suum, sicut ingeniosus, & inordinate studens. Qui autem vult in hoc studio proficere oportet, quod habeat sanctitatem, vt possit studere ad habēdam vitam timoratam, impollutam, religiosam, & difficultatoriam. Primò hæc est vita Sanctorū timorata, vt in his, quæ agit, semper timeat, siue vadens ad missas, siue ad mensam, siue stans, siue sedens: quia in omnibus po-

Ioan. 2. a b

Greg. hom. 6. in Ezech.

Astr. 22. a

S. Bernard. cur elegantissime sit locutus.

Isa. 53. a

1. Cor. 1. b

Sacra scriptura quomodo legēda.

Isa. 8. a

Hier. de Regn. Monac. cap. de contempl. orat. & lect. 10. 9

Iud. 7. b & seq.

Osea 7. a

Isa. 59. a
S. Francisci prædicatio apud Soldanum.

Ioan. 2. b

Libri philosophorum quomodo Gen. 3. 1. c. d. e.

Hier. 2. d

Leu. 11. a

Psal. 118.

Sap. 8. a
Reg. 15. c

Num. 11. c

Num. 21. b
Sap. 16. a. b. c
Rom. 21. a
Prou. 25. cIsa. 6. a
Dionys. de Eccles. hier. cap. 6.

test

S E R M O XX.

Quo exponitur quarta consideratio de contemplatione, qua fit per modum diuersum, quo Soli, & Luna, & Stellis comparatur: ac de visione intelligentia per contemplationem suspensa.

Dixit quoque DEVS, fiant luminaria in firmamento cæli, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, & diuidant diem, ac noctem. Et fecit Deus duo magna luminaria: Luminare maius, ut præset diei, & luminare minus, ut præset nocti, & stellas Et posuit illas in firmamento, & vidit Deus quod esset bonum, & factum est vespere, & mane dies quartus.] Dicitur est supra, quod Deus dedit Danieli intelligentiam omnium visionum. ex occasione huius, distinctæ sex visiones correspondent operibus sex dierum. Nunc dicendum est de quarta, scilicet specie intelligentiæ, siue visione per contemplationem suspensæ. Sed intelligendum, quod hanc visionem nullus habet, nisi sit vir desideriorum, nec potest eam habere, nisi per magnum desiderium. Vnde ait Propheta: Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Primo dicit gustate. Gustus enim suavis non est, nisi præcedat appetitus gustabilis ad gustabile suscipiendum. Hæc autem intelligentia suspensa debet intelligi per opus quartæ diei, in qua luminaria facta sunt. Anima autem illa sola per contemplationem suspensa est, quæ habet Solem, & Lunam, & Stellas in firmamento suo. Considera, si modo non esset Sol, & Luna, & Stellæ in firmamento, quid esset mundus? non esset nisi quædam massa tenebrosa, & horribilis: sic est de anima, quæ non habens gratiam contemplationis, est sicut firmamentum sine luminibus: sed quæ habet, est firmamentum ornatum luminibus. Et sicut differt cælum non habens luminaria, à cælo habente, sic anima nõ habens, ab anima disposita ad hoc, vnde differt sicut Angelus à bestia. Bestialis est homo carens his, & habens faciem ad terram sicut animal: sed plenus luminibus, est totus Angelicus. In quarto die fecit Deus Solē, & Lunā, & Stellas. Et hæc visio est principaliter circa tria: circa luculentam considerationem cælestis monarchiæ: circa luculentam considerationem militantis Ecclesiæ: circa luculentam considerationem mentis humanæ hierarchizatæ. Nisi enim speculetur summam monarchiam, & contueatur descensum Ecclesiæ militantis ab ea, & suam ipsius hierarchiæ adorationem, nunquam erit contemplatiua. Et tunc habebit lucem solarem, lunarem, stellarem. Prima consideratio cõparatur luci solari, secunda luci lunari, tertia stellari. Hæc anima est felix, quæ se cõtuetur ornata, & conformem illi Hierusalem, & hierarchiam illustratam, scilicet Angelicam, & hierarchiam illustrantē, scilicet diuinum principatum, personarum luculentam distinctionem. Ergo consideratio cælestis monarchiæ assimilatur luci solari, propter triplicem rationem: propter fulgorem puritatis præcipuæ: propter fulgorem limpeditatis præclaræ: propter fulgorem inflammationis viuificæ. Hæc tria habet illa consideratio ratione primæ, & est summæ dignitatis, & excellentiæ, quæ habet puritatē, & elongatur ab omni fæce corruptionis. De illa puritate, scriptum est: Sicut Sol oriens in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ. Hæc cõuenit æternæ sapientiæ, & mēti æterna sapientia illustrate. Est enim sicut Sol pura, quia Sol nõ est altior omnibus Planetis localiter, sed Sol dicitur altissimus ratione altissimæ puritatis, actiuitatis, & luminositatis. Vnde est secundū Isidorum Sol quasi solus lucens. Hæc sapiētia est æterna, quæ vbiq; attingit propter suam munditiam. Comparatur autem mulieri bonæ, non propter aliquod fœdum, sed ratione fecunditatis ad concipiendum, producendum, patientium, quidquid est de vniuersitate legum, & exemplarium. Omnes enim rationes concipiuntur ab æterno in vulua æternæ sapiētiae, seu vtero, & maxime prædesti-

nationis.

Gen. 1. b

Dan. 1. d
Item serm. 3.
pag. 23. col.
2. f

Psal. 33. b

Anima per
contemplationem
suspensa.

Contemplatio
circum
circum
circum

Elc. 2. 6. c

test esse peccatum. Verebar omnia opera mea, sciens, quod non parceres delinquenti. Optimum signum est timor, & pessimum est audacia, quia talis nunquam corrigitur. Secundò vita impolluta, quod totum faciat propter amorem Dei, non propter amorem alicuius rei: quia omnis amor suspectus est, nisi verbi Dei. Vnde dicit Augustinus, & Bernardus, in quadam epistola ad quendam monachum, quod dilectio Apostolorum in corpore Christi, impediēbat inuentum Spiritus sancti. Quid vero de amore creaturarum? Ideo dicit Psalmus: Renuit consolari anima mea, &c. Custodi me Domine, vt pupillam oculi. Pupilla non bene custoditur munda, quando est vapor, vel puluis, vel humor in ea. Tertio, quod sit vita religiosa clausa, sicut maceria vineæ: sic oportet, quod homo faciat sibi restrictiuum linguæ, & sensuum ceterorum. Sane si quis putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, &c. Sepi aures tuas spinis. Vita nostra non debet esse data loquelis, sed lacrymis. Quarto, quod sit vita ædificatoria proximi, vt sit paratus, omnes ædificare, & doleat, si quis ex ipso scandalizatur: & debet cauere damna alterius, quia si ego solus bene comederem, & alij ieiunarent, malefactum esset. Et iste est fructus aliorum. Item sequitur ex his scilicet ex scientia, & sanctitate, studium sapientiæ, quod consistit in quatuor, quæ sunt necessaria, scilicet recognitio interiorum, & exteriorum defectuum. Vnde in fronte Apollinis scriptum erat: Recognosce te ipsum, quia sine hoc impossibile est deuenire ad sapientiam. Vnde quanto sapiens plus proficit, tãto plus se despicit. Vnde malus mercator est, qui se decipit: quod facit, qui se appetiatur plusquam valet: sed alios appetiari, & se despiciere, hoc est principalissimum studium sapientiæ, vt sibi persuadet homo suos defectus, & fiat humilis in oculis suis. Secundum studium est castigatio passionum, quæ sunt septem affectiones animæ, quatuor principales, & tres annexæ, scilicet timor, dolor, spes, gaudium, desiderium, verecundia, odium. In omnibus his contigit excedere. Puer enim, quando nimis clamat, compescitur; sic homo censura quadam iudiciali debet domare, & restringere huiusmodi passiones, vt quando venit dolor, dicatur sibi: Sta in pace, & sic de aliis, & præsertim debet deserere istas principales, & pueriles affectiones. Pueri enim infecutores sunt passionum. Maledictus enim puer centum annorum. Tertium studium est ordinatio cogitationum. Vnde scriptum est, quod stultus per fenestram prospicit in domum proximi. Et hæc est maior difficultas ordinare phantasmata nostra, vt quando sumus in Ecclesia, nil cogitemus, nisi de officio nostro, & sic de aliis, & necessario oportet ordinare has cogitationes ad hoc, quod Spiritus sanctus intret per sapientiam: Quia Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & aufert se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Ideo oportet habere certas materias, circa quas nos exerceamus. Quartum studium est desiderij sursum actio: hoc facit alia studia valere, & posteriora obliuisci. Extendamus nos, &c. Sapientis oculi in capite eius. Cor sapientis in dextera eius. Hoc studium sapientis, vt non declinet studium nostrum, nisi ad DEVM, qui est totus desiderabilis. Hæc quatuor sunt difficillima, nisi habeantur prima studia, & cum his sunt facillima. Vnde facile est tunc habere dominium supra passiones. Vnde dicitur de quodam Philosopho, qui dixit seruo suo. Ego te affligerem, si non essem iratus.

Iob. 9. c
Psal. 76. a
Iac. 1. d
Eccl. 28. d
Sapientia
studium
quatuor re-
quirit.
Cognosce
te ip sum.
C. 1. de leg.
in fin.
Passiones
septem ani-
mæ mode-
randæ.
Isa 61. d
Eccl. 21. d
Sap. 1. b
Eccl. 2. c
Eccl. 10.
* Cic. lib. 4.
Tusc. non pro-
cul. nisi de
Archita Ta-
rent. & Va-
lerius Max.
lib. 4. c. 1. de
Archita Ta-
rent. & ad
simile refert.
de Platone.

nationis. Vnde, quia ab æterno rationes prædestinationis concepit, non potest nos non diligere: & sicut ab æterno concepit, sic in tempore produxit, siue peperit, & postea in carne patiendo parturivit. Et qui potest hoc intelligere, intelligit, & habet altissimam contemplationem. Est ergo hæc consideratio illius esse purissimi: purissimum autem, quia simplicissimum: simplicissimum autem, quia summè vnum. Ideo dicitur Israel, viro contemplatiuo: Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est. Similiter anima cōtemplatiua intelligitur per mulierem illam. Et dicuntur animæ contemplatiuæ filiæ Hierusalē, quia formosæ, & cūcūdæ. Et formositas est fecunditas, quia quanto plus concipiunt lumina, tanto formosiores sunt. Vnde: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Vnde per puritatem, non rationē oportet nos introire in contemplationem. Et ideo cū simplicibus sermocinatio eius: qui habent mentes puras, non excæcatas propter malitiam superuenientem. Animæ ergo, quæ sunt formosæ, & fecundæ, dicuntur filiæ Hierusalē, & intelliguntur per Solem ratione formositatis, per mulierem ratione fecunditatis. Secundo, Soli comparatur, propter fulgorē limpiditatis præclaræ, vbi maior fulgor, ibi maior claritas, & limpiditas. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Sol illuminans per omnia respexit, & gloria Domini plenū est opus eius. Vnde Gregorius: Quid est, quod non videant, qui vidētē omnia vident? Anima Beati Benedicti benè fuit contemplatiua, qui totum mundum vidit in vno radio Solis. Non multum studuerat ipse, nec libros habebat, quia ipse decimotertio anno mundum dimiserat, & latitabat inter fruteta cum illis bestiis, sicut vna fera. Vnde etiam pastores crediderunt, eum feram. Et dicit Gregorius: Mundus non fuit coangustatus in vno radio Solis, sed eius animus dilatatus, quia vidit omnia in illo cuius magnitudine omnis creatura angusta est, & parua, & modica. Sic enim ait Sapientia: Momentū stateræ est ante te orbis, & sicut gutta rotis antelucani, & alibi, de hac præclaritate dicitur: Est enim speciosus Sole, & super omnē dispositionē Stellarum, luci cōparata inuenitur purior. Considera, quod in anima contemplatiua describitur vniversus orbis, & quilibet spiritus cœlestis, qui in se habet descriptū totū orbem. Describitur etiā radius supersubstantialis, qui & vniversum orbē, & vniversum spiritū continet. Ergo in anima cōtemplatiua mira sunt lumina, & mira pulchritudo. Sic ergo mundus pulcher est à summo ad imum, ab initio ad finem: descriptus in anima facit speculū, & quilibet spiritus est speculum, & sic in anima est mira numerositas, summus ordo, summa proportionalitas. Pulchra ergo est numerositas spirituum, quia quoties in anima sic relucet cognitio orbis terrarū, & spirituum bonorum, & radij supersubstantiales: toties in ea est mira refulgentia: & ex hoc est speciosus Sole. Rursus radius, qui continet omnem dispositionē, & repræsentat, vel continet omnes theorias, est in anima, & in illo anima absorbetur per mētis transformationē in Deum. Et ideo est anima super omnem dispositionem Stellarum: Tertiò hæc consideratio comparatur luci solari, propter fulgorem inflammationis viuificantem mirificè. Est enim radius Solis ad viuificandum, non ad cōsummāndum, nisi per accidens ex quibusdam dispositionibus. De hoc calore inflammante scriptum est: Sol in aspectu annunciās, in exitu vas admirabile opus excelsum. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens, radiis suis excæcat oculos. Vult dicere, quod quando Sol aspicitur, quod ipse Sol sic annunciat, quæ sunt apud se, & in se, & oritur super hēmisphærium mētis, quod in meridiano exurit, & in conspectu ardoris eius non potest aliquis sustinere. Animæ enim non subleuatae sunt quasi in hieme: Sed quæ sunt eleuatae ad mediocrē contemplationem, sunt quasi in vere. Sed quæ eleuatae sunt ad excessus, sunt sicut in æstare, & percipiūt

A fructus autūnales, quia quiescunt. Tunc enim in autūno colligunt fructus, & faciunt, & celebrant solemnitates in autūno. Sed vbi exurit in meridie? quādo in maxima virtute est, hoc est in cœlo. Ibi enim perfecta est contemplatio, & illos inflamantes ardores, quos emittit in animas illas, quæ habent excessus mentales, nullus potest explicare. Si enim secundū Apostolum, gemitus sunt inexplicabiles, quibus postulat pro nobis spiritus quot sunt excessus? quot ardores? Vnde quis ex vobis poterit habitare cum ardoribus sempiternis? Et tamen Sol exurit tripliciter, quia Sol æternus terrā illam hierarchicā, & istam humanam irradiat, & inflamat, triplici, & triforū amore, & sursum agit in Deū: vtramque, scilicet, in illā per tentionē, visionē, & fruitionem: hæc per charitatē de corde puro, conscientia bona, fide non ficta, hierarchiam dico cœlestē, secundū trinas hierarchias collocatā. Sed quid est, quod iste radius excæcat, cū potius deberet illuminare? Sed ista excæcatio est summa illuminatio, quia est in sublimitate mentis, vltra humani intellectus inuestigationem. Ibi intellectus caligat, quia ibi non potest inuestigare, quia transcendit omnem potentiam inuestigatiuam. Ergo est ibi caligo inaccessibilis, quæ tamē illuminat mētēs, quæ perdidit inuestigationes curiosas. Et hoc est, quod dicitur Dominus inhabitare in nebula: Et posuit tenebras latibulum suum. Hæc est ergo consideratio luculenta cœlestis hierarchiæ. Propter hæc ergo tria dicitur Sol, & de hoc potest accipi, quod scribitur: Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplenduerūt montes ab eis, sicut lampades ignis. Clypei sunt rationes æternæ prædestinationum æternarū, quæ habent rationē armaturæ, & rationē fulgoris incomparabilis. Sol æternus, scilicet sapiētia æterna, refulget in clypeis, quādo sublimat Deus mentē cōtemplatiuā, ad percipiendū fulgorē veritatis æternæ, & illarum rationū. Montes autē resplendēt, quia Sol iste per istas rationes, quasi per clypeos aureos, illuminat mentes, hoc est spiritus in æternitate firmatos, & sublimatos, qui respiciant primo oriētales radios primaria visione: meridionales, perfecta illustratione: occidentales, postrema tentione. Hi radij tripliciter oriūtur à Sole, & splendent sicut lampades ignis, quia est ibi inflammatio per maxima. Et hoc, est tota causa inflammationis contemplationis, quia nunquā venit ad contemplationem radius splendoris, quin etiam inflamans. Et ideo in Canticis loquitur Salomon, per modum amoris, & per modum cantus, quia ad illos fulgores non potest perueniri nisi per amorem. Itē contemplatio consistit in consideratione luculenta militatis Ecclesiæ. Hæc consideratio intelligitur, per lucē lunare: qui non nouit hanc, non potest quidquā cōprehēdere. Vnde non est ornatū cælū, nisi habeat luminare maius, & luminare minus. Vnde Ioannes dicit: Vidi ciuitatē Hierusalē non solum stantem, imò etiam descendantem, à Deo formatā, & ornatam. Sicut enim radius Solis per Lunā illuminat noctem, sic radius diuinus per Ecclesiā, illuminat ipsam animā cōtemplatiuā. Radius enim diuinus, in cœlesti hierarchia vmbra non habet, sicut lux Solis non habet tenebrositatem in se, siue in suo fonte, sed in Luna, quæ habet obscuritatem, & nō est simpliciter clara. Sic in Ecclesia militante, in qua est radius in figuris, & in ænigmatibus. Comparatur Ecclesia militans Lunæ, propter refulgentiam obscuram, siue symbolice, propter refulgentiā excessiua, siue extaticā, & propter refulgentiam ordinatā. Prima ergo refulgentia in Ecclesia est obscura, & symbolica sacramentorū, & figurarū, per quæ decurrit Ecclesia, à principio vsque ad finem. De hoc dicitur: Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signū eui. Duo dicit, quod Luna est manifestatio temporū, & per modum signationis, & hoc est in Ecclesia per symbola: quia aliter nō est possibile, nobis lucere diuinū radiū, nisi anagogicè circumueletur, secundū Dionysium. Vnde Lunam videre possumus, non Solē, quia radius Solis cōtemperatur nobis per Lunā.

Rom. 8. c.

1. Tim. 1. a

3. Reg. 8. b
Psal. 17. a

1. Mat. 6. c

Gen. 1. b
Apoc. 21. c

Ecclesia militans cur Lunæ comparatur.

Ecc. 43. a

Dionys. de Cœl. Hierar. cap. 1.

Sic

Sic radius æternus non potest aspici in se, sed si nos aspiciamus illū radiū, vt est in Ecclesia velatus per sacramenta & figuras, possumus quidem aspiciere ipsum qui nobis ostēdit, quæ sunt facta, & fienda, & quæ in æternitate. Quæ sunt facta per allegoriā: quæ sunt faciēda per tropologiā: quæ in æternitate per anagogiam. Intelligimus enim quando modo figurarū doctrinam, quibus testamentū vetus, & nouum plenū est, vt patet per Apostolū, quod passio Christi, & veritas fuit, & figura: similiter resurrectio: & ideo figuræ nodum explanata sunt, sed quando Luna erit plena, tunc erit apertio scripturarū, & libri aperientur, & septē sigilla soluētur, quæ adhuc non sunt aperta. Credite mihi, tūc videbimus, quasi per plenilunium, quando noster Rex Leo de Tribu Iuda, surget, & aperiet librū quando cōsummabuntur passiones Christi, quas corpus Christi patietur. Oportet enim surgere Herodē, sub quo deludatur Christus, & Petrus incarceretur. Item secundo comparatur Lunæ propter refulgentiam excessiuam, siue extaticā. Vnde in Ecclesiastico dicitur: A Luna signū diei festi luminare, quod minuitur cōsummatione Mensis secundū nomen eius est crescens mirabiliter in cōsummatione. Duo dicit de Luna, & quod mirabiliter crescit in cōsummatione, & mirabiliter diminuitur. Et hoc verum est, siue in cōsummatione in coniūctione eius cū Sole, siue in oppositione. Quando enim est in plena oppositione ad Solē, tunc distat ab eo magis quā potest, & tunc minus illuminatur secundum veritatē, quā in alio tempore. Quod sic probatur: Regula est in perspectiua, quod quando corpus sphericū luminosum maius est, quā corpus opacū sphericū, quod illuminat: quanto magis appropinquat corpus ad corpus, tanto magis illuminatur corpus opacum, quia basis corporis luminosi est maior, & angulus radiorū maior: quando vero distat, angulus minor est, & basis minus de corpore opaci attingit. Sed quando est in plena oppositione, est ibi in maxima distantia. Ergo tunc minus illuminatur secundum veritatem, & plus secundū apparentiam, quia tunc vocatur Luna plena. Item apud coniūctionē est cōuerso, quia tunc illuminatur magis secundū veritatē, & minus secundū apparentiam nostram, quia tunc nihil videmus de Luna. Ergo siue consummatio intelligatur, vel quantum ad oppositionem, vel quantum ad coniūctionē, vtrūque verum est, & quod mirabiliter crescit, & quod mirabiliter minuitur in consummatione. Luna, quæ crescit, & minuitur, signat hominem in vita actiua, & contemplatiua, sicut Stella matutina, quæ aliquando præcedit Solem, & tunc signat contemplatiuā, & aliquando sequitur, & tunc signat actiuam vitam. Hæc Luna est Ecclesia, vacans & contemplationi, & actioni. Quando vacat contemplationi, tunc summè illuminatur fulgoribus cœlestibus. Quando verò actioni vacat, tunc minus illuminatur. Et non viuit homo, qui non minuitur, quando dat se actioni, excepto CHRISTO, qui fuit perfectus, in actione & contemplatione. Vnde nullus homo sapiens vnquam descendit ad actionem, maxime præsentium, nisi quadam necessitate: quia secundum Gregorium in pastoralibus: Pollens virtutibus inuitus accedit, carens virtutibus accedit non coactus, quia ex hoc minuitur lūmē id, quod est maxime illuminationis, scilicet contemplationis. Sed è cōtra, sicut sponsa desiderat sponsum, & materia formam, & turpe pulchrū: ita anima appetit vniri per excessum contēplationis: & tunc quādo hemisphæriū animæ totū luminibus plenū est, tūc homo exterius fit totus deformis, tunc homo fit sine loquela. Vnde tunc habet veritatem illud in Canticis: Nolite me considerare, quod fūca sum, quia decolorauit me Sol, quia tunc maxime coniungitur luminibus interioribus. Vnde dicitur: Ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ factus sum. Similiter Israel id est, vir fortis in vita, fortificatus fuit in luctu Angeli, emarcuit tamē neruus femoris eius, & factus est clau-

du: Quia hæc contēplatio facit nigrā animam apparere hominibus, quando summo Soli coniungitur. Hæc est sicut Esther, quæ non quærit mundum muliebrem, sed cōtenta est naturali pulchritudine, nec quærit istos ornatus meretricios. Nam dicebat beatus Franciscus, quia dico vobis, quod nunquam qui vult apparere, potest venire ad contēplationē. Tertio comparatur Lunæ, propter refulgentiam ordinatam. Vnde dicitur: Vas castrorum in firmamento cœli resplendet, dicitur de Luna. Omnia enim, quæ sunt in Ecclesia, sunt secundum rātionem ordinis ordinatione robusta, pulchra, iucunda. Propter primum dicitur: Vas castrorum: acies ordinata. Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? quia iste ordo totus est ad pugnandum contra vniuersitatem hostium. Item habet iucunditatem, ideo dicit: Resplendet. Et hæc est gloria, quæ est formositas cum iucunditate. Vnde & diuites, ostēdunt gloriam suam, incedendo in gloria vestium, & lætitiā sicut in nuptiis, & festis. Hæc est secunda pars contēplationis, considerare scilicet Ecclesiam, secundum quod est superuēstita figuris & theoriis, & secundum quod illustrata à Sole, & secundum quod est ordinata ad pugnandum, & sic est Luna in firmamento animæ, vt consideratur per theoriam symbolicā, per theoriam propriè dictā. Tertia pars contēplationis, est in consideratione lūculenta mentis humanæ hierarchizata: & hæc intelligitur, per stellas, siue per lucem stellarum, quæ quidem habet radiationē mansuam, decorā, & iucundā. Anima, quæ habet hæc tria, est hierarchizata. De radiatione mansua, quæ est in anima hierarchizata, dicitur in libro Iudicū: Stellæ manentes in ordine, & cursu suo, pugnauerunt cōtra Sifarā. Sicut enim stellæ sunt fixæ in cœlo, sic oportet, quod contēplatiuus sit fixus, & mansiuus non vacillans, non habēs oculos tremulos, sed aquilinos. Vnde Dionysius: Habens oculos, scilicet inuestigationis rationis debet esse fixus fixatione sydereā manens. Non manet autē, nisi habet cursum, & ordinem, scilicet hierarchicorum graduum, & virtutum, & postmodū curat incessanter, per illos, de virtute in virtutem, & hoc est pugnare, contra Diabolum. Mens enim fixa in stabilitate graduum hierarchicorum, & virtutum hierarchicarum, non est tædiofa, sed dormit homo exterius, & vigilat interius, hoc autem est hominū viuaciū, stabilitorū infatigabiliter. Hæc considerationes faciūt animas robustas. Item habet radiationem decorā. Vnde Ecclesiasticus dicit: Species cœli gloria stellarum. Cœli sunt animæ cœlestes speciosæ, decoræ: sed in gloria stellarū, scilicet in gloriosa refulgentia, quæ consistit in cōsideratione decora. Vnde debet esse manēs in Deo, crescens de virtute in virtutē, vt attentissimè attendat ad illos fulgores, vt non dormiat cor suum, sed vigilet perspicaciter. Multi enim sunt, qui amant pulchritudinem. Pulchritudo autem, non est in exterioribus, sed effigies. Vera autem pulchritudo, est in illa pulchritudine sapientiæ. Tertio assimilatur luci stellarū, propter radiationē iucundā. Baruch dicit: Stellæ dederunt lucem in custodiis suis, & lætata sunt, vocata sunt, & dixerunt: Adsumus, & luxerunt cum iucunditate ei, qui fecit illas. His anima cōparatur, quando vocatur à Deo per inspirationē, & ipsa currit per desiderū, sicut habetur in Psalmo: Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Et in Luca: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Quia ex gaudiis in illis luminibus nascitur lūmē indeficiens, vt in Psalmo: Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudē. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorū: Lunam, & stellas, quæ tu fundasti. Quæ radiantur, radiatione mansua, contemplatiua, & hierarchica. Sed deberent esse, cum virtute, & decore, & iucunditate. Vnde in Cantico dicitur: Pulcha es amica mea, suauis, & decora: Quia iucunda, ideo suauis: quia decora, ideo pulchra: quia mansua, ideo terribilis, vt castrorū acies ordinata. Fecit ergo Deus die quarta Solem, & Lunam

Apoc. 5. b

Luc. 23. b.
Act. 12. a

Ecc. 43. a

Regula per
spectiuā.

Greg. 1. p
Past. 6. 9.

Arist. 1. phy.
sic. 1. 81.

Cant. 1. b

Exod. 4. e

Gen. 32. a

Esth. 2. e.

Francisci
dictum.

Ecc. 43. a

Cant. 7. a

Iudic. 5. c

Dion. de cœ-
lesti hierar.
cap. 2.

Psal. 83. b

Cant. 5. a

Ecc. 43. a

Pulchritudo
vera in qua
consistat.

Baruch. 3. d

Psal. 121. a
Luc. 10. b

Psal. 8. a

Cant. 8. b

& stellas, quia dedit Deus animæ, vt habeat considerationē suipsius, & Ecclesiæ militatis, & cœlestis monarchiæ: Vnde: Quæ est ista, quæ ascendit quasi aurora confurgēs, pulchra, vt Luna: electa, vt Sol: terribilis, vt castrorum acies ordinata. Aurora est, quando confurgit in considerationem sui: Luna in considerationem Ecclesiæ militatis: Sol quando in Deum absorbetur, & ex his est terribilis, vt castrorum acies ordinata. De viro contemplatiuo dicitur in laudem Simonis Oniæ filij. Quasi stella matutina, in medio nebulæ, & quasi luna plena, in diebus suis lucet, & quasi Sol refulgēs, sic ille refulsit in templo Dei, quasi arcus refulgens, inter nebulas gloriæ. Stella est in cōsideratione proprii adornatus, sed in medio nebulæ, propter humilitatem, quæ est necessaria viro contemplatiuo, non vt Lucifer, sed vt magis dicat: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas: quasi luna per considerationē Ecclesiæ militantis, considerādo eius principium, medium, & finem. Vnde non habetur illuminatio, nisi quando Ecclesia consideratur secundum sua tempora: Rachel parturiet, & Benjamin nascetur. Sicut sol refulsit, quando scilicet eleuata est in contemplatione. Et tunc est luna plena, quando illos splendor pulcherrimos, & præclaros ab illa præclara luce suscipit, & tunc talis anima fit sicut arcus, quia cōciliatrix Dei, & hominis, sicut lumina portabat Moyses à Deo ad populum. De quo Ioānes dicit: Vidi signū magnū in cœlo. Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in ea est corona duodecim stellarum. Primā visio est de candelabris, & filio hominis, & septē stellis: secunda de septē sigillis: tertia de Angelis, tuba canentibus: quarta quando apertū est templum, & signum magnū apparuit de muliere amicta. In prima manifestatur fulgor ordinis præsentium. In secunda pugnantium, vt Martyrum. In tertia fulgor docentium per clangorem tubæ. In quarta fulgor contemplantium, qui habent Solem, & Lunā, & stellas. Ex cōsideratione cœlestis monarchiæ est amicta sole, quia est consideratio secundū principale. Sed quando descendit anima, ad considerationem Ecclesiæ militantis, habet lunam sub pedibus non ad conculcandum, sed quia se fundat, & sustentat super Ecclesiam. Non enim est anima contemplatiua, nisi per Ecclesiam sustentetur, quasi super basim. Post considerationem hierarchicarum illuminationū, est quasi habens stellas duodecim. Stellarum sunt duodecim mysteria referenda, quæ per duodecim significationes in futuro signatur, quæ sunt significationes electorum. Nota, quod duodecim significationes sunt sub sexto sigillo, & sub sexto Angelo, & mēsuratio ciuitatis, & ostensio ciuitatis, & apertio libri: & sexto Angelo, scilicet Philadelpiæ, quæ interpretatur, conseruās hereditatē: dictum est de clauē Dauid, de quo dicitur: Qui vicerit, scribā super eum nomē meū: & nomen ciuitatis nouæ Hierusalē, hoc est dabo notitiam scripturarū, isti sexto Angelo: sed amaricabitur venter eius, & in ore eius erit dulce tanquā mel. Et iste ordo intelligitur per Ioannem, de quo dictum est: Sic eum volo manere donec veniā, & dicebat, quod malignitatibus intratibus, necesse est impleri hoc sexto tēpore, in quo fecit Deus hominē, ad imaginem, & similitudinē suam, & addebat: Videte vocationem vestram, quia magna est, & dicebat, quod in malignitatibus ipsorum, iudiciū Deus pauperibus tribuet, vt sint iudicantes duodecim tribus Israël, & in hac vita talibus debetur contemplatio. Contēplatio enim non potest esse, nisi in summa simplicitate: & summa simplicitas, nō potest esse nisi in maxima paupertate: & hoc est huius ordinis, cuius intētio est habere summā paupertatē. Et dicebat, quoniā multū retrocessimus à statu nostro, & permittit nos Deus affligi, vt per hoc perducamur ad statum, qui debet habere terram promissionis. Magna promisit Deus Israël, & magni ex illis electi sunt, vt Apostoli sui. Iudæi fuerunt excæcati, isti illustrati. Sed illi dederunt se, carni, qui volunt dare

loculos Christo. Nota etiam, quod pauci intrauerunt terram promissionis. Et illi, qui dissoluerunt cor populi, non intrauerunt.

S E R M O XXI.

De personarum Trinitate, & de essentia vnitatis, & appropriatis, & lege triplici, & de Hierarchiarum ordinatione.

Fecit Deus duo magna luminaria, &c.] Dictum est, quod cœlestis contemplatio, consistit in luculenta consideratione cœlestis monarchiæ: in luculenta consideratione, militantis Ecclesiæ: in consideratione luculenta mētis humanæ hierarchizatæ, siue hierarchiæ ordinatæ. Prima intelligitur per Solem: secunda per Lunam: tertia per Stellas. Primo dicendum de Sole: Sol æternus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Pater scilicet summè vigens: Filius summè fulgens: Spiritus sanctus, summè calens. Pater, lux ingentissima: Filius, splendor pulcherrimus, & fulgentissimus: Spiritus sanctus, amor ardentissimus. Sicut iste Sol cuncta viuificat, cuncta illustrat, cuncta calefacit; & sicut ista tria, vigor, splendor, calor, sunt vnus Sol, & tamen habent distinctionem, nec sunt tres Soles: sic Pater, Filius, Spiritus sanctus, sunt vnus Deus. Et sicut vigor est splendor, & calens, in isto Sole visibili, splendor est, vigens, & calens, calor vrgens, & splendor: sic Pater est in seipso, & in Filio, & in Spiritu sancto. Et Filius est in Patre, & in se, & in Spiritu sancto. Et Spiritus sanctus, est in Patre, & in Filio, & in seipso secundū rationē circumcessionis, quæ notat identitatem, cum distinctione. In hac cōsideratione, est quædam ratio exemplaritatis diuinæ, respectu omnium illuminationum. Sed quædam illuminatio respondet Patri, secundum quod est in seipso, & alia, vt est in Filio, & alia, vt est in Spiritu sancto. Et alia est Filij, vt est in seipso, alia, vt est in Patre, & alia, vt est in Spiritu sancto. Et alia est Spiritus sancti, vt est in se, & alia, vt est in Patre, & alia, vt est in Filio. Et secundum hunc numerum nouenarium, habent illuminationes esse. Hæ illuminationes, habent esse dupliciter. Primò accipiendo absolute personas in seipsis, vt Pater in se, Filius in se, Spiritus sanctus in se: & sic sunt tres illuminationes. Secundo modo sunt sex, in comparatione personarum ad inuicē propter quod sexies in Genesi dicitur: *Dixit Deus fiat, & factum est, in operibus sex dierum.* Intelligendum ergo, quod in Deo, trino, & vno, fiunt appropriationes proprietatum essentialium, secundum hunc numerum nouenarium. Quædam respiciunt Trinitatem, vt originans principium: quædam vt gubernans medium: quædam vt finale complementum, vt beatificans omnia scilicet beatificalia. Vnde Trinitas est Sol vniuersorum, principium originatum, gubernatum, consummatiuū, vel beatificatiuum. Secundū quod est origo originans, sic sunt tria appropriata, scilicet potentia, sapiētia, voluntas. Hæc tria sunt necessaria principio originanti. Sapiētia enim, & bonitas fundantur in aliqua potentia. Si enim potentiam non haberet, nihil posset producere: si haberet potentiam, & sapientiam non haberet, non produceret sapienter: quia potentia sine sapientia, præceps est. Item si haberet potentiam, & sapientiam, & nollet, tunc aut nihil produceret, aut inuidus esset, & sic esset miser. Et sic patet, quod voluntas reducit principium in actum. Et quia in his etiā est ratio principiationis æternæ, ideo appropriantur hæc tria ipsis, non solum vt principium originans aliorum, sed etiam respectu personarum. Secunda appropriatio est solis æterni, secundum quod est mediū cuncta gubernans, & secundum hoc sunt tria appropriata, scilicet pietas, veritas, sanctitas. Quia omnis gubernatio, & omnis legislatio est pia, vera, sancta, dicente Apostolo: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Ab his enim tribus manant tres

leges,

Cant. 6. d

Ecl. 50. a

Psal. 170

Gen. 53. e

Apo. 12. a
Apo. 1. 5. 8.
11. 12.

Apo. 6. d
Apo. 10. a
22. c

Apo. 3. b c

Apo. 10. d
Ioan. 21. d

Gen. 1. d
1. Cor. 1. d
Iob. 36. b
Lucæ 22. c

S. Francisci
dicta.

Gen. 1. b

S. Trinitas
in sole ad-
umbratur.

Rom. 7. e

leges, nec possunt esse plures, scilicet naturæ, scripturæ, & gratiæ. Lex naturæ, appropriatur Patri: lex scripta verbo: lex gratiæ, Spiritui sancto. Lex naturæ, est lex pietatis. Pietas videtur inesse omni creaturæ, naturæ etiã insensibili. Radix enim totũ quidquid recipit, mittit ad ramos. Fons quidquid haurit, mittit ad riuuios. Similiter in bestiis, pietas videtur esse patris ad prole. & quidquid gustant, & sumunt præter necessarium, & etiam de necessario, in lac conuertunt, & in nutrimentum prolis. Lex scripturæ est lex veritatis, quia est in quadam veræ promissionis pronuntiatione. Lex sanctitatis, est gratiæ: Lex Spiritus liberauit me. Per hæc tria Deus Trinitas, scilicet Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, est pius, verus, sanctus. Dans legē piã naturæ: legē verã scripturæ: legem sanctam gratiæ. Per hæc tres gubernat mundũ, & secundũ hæc tria imprimit leges in mente rationali. Omnis enim moralis lex est secundũ hæc tria, siue secundum has tres. Sed in lege naturæ, sunt minus distinctæ, & explicitæ. In lege scripta, magis explicitæ, & perfectæ, vnde dicit Dominus: Non veni legē soluere, sed adimplere. Et secundũ hæc tria, Deus est pius cultor sui, verus professor sui, sanctus amator sui: & quælibet persona habet se ad se, piẽ verè, sanctè, & ad alteram: vt Pater piẽ ad se, piẽ ad Filiũ, piẽ ad Spiritũ sanctum. Similiter verè, & sanctè, & sic de aliis. Et ex hoc, quod est sui pius cultor, sui verus professor, sui sanctus amator, descendit de cœlis radius in mentem, secundum tria mandata primæ tabulæ. Creatura debet se habere ad Deum, piẽ, verè, sanctè. Piẽ Deum colere, & sic est primum præceptum: Non adorabis Deos alienos, sed vnum solum. Verè Deum profiteri: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Sanctè Deum amare: Memento, vt diem sabbathi sanctifices. Hæc tria, imprimit Sol in supremam partē animę. Et quia inferior formatur ex superiori, & datur sibi adiutorium: ideo necesse est, vt inferior habeat præcepta, per quæ cõformetur superiori, vt piẽ, verè, sanctè se habeat. Piẽ ad superiores, maximè ad parentes, & si ei Honora patrem tuum, & matrem. Verè & iustè ad pares, & sic non occides, vbi prohibetur omnis inimicitia. Sanctè ad inferiores, & sic non adulterabis, vbi prohibetur, omnis actus impudicitie. Hæc autem tria, non possumus habere ad alterũ, nisi prius habeamus apud nos. Ideo sunt alia tria præcepta: vnũ, quod rectificat omnes actus: aliud, quod rectificat omnes sermones: aliud, quod rectificat omnes affectiones. Quod rectificat actus, & sic: Non furtũ facies. Vbi scilicet non solũ prohibetur alienum, immò præcipitur, vt de suo det. Et sic accipitur, quod dicit Apostolus: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus suis, vt habeat, vnde tribuat necessitatem patienti. Quod autem rectificat sermones, sic: Non falsum testimoniũ dices. Vbi prohibetur omnis falsitas, siue in se, siue in alio. Loquimini veritatem, vnusquisq; cum proximo suo. Quod rectificat omnes affectiones, est: Non concupisces vxorem, &c. Augustinus: Bona est lex, quæ dum concupiscentiã prohibet, omnia mala prohibet. Cõcupiscentia autẽ duplex est, carnalitatis, & cupiditatis. Et hæc vltima est radix omnium malorũ. Vnde Legislator in hoc præcepto descendit ad particularia, vt, ad afinũ, seruum, ancillam. Et in hoc præcepto est consummatio præceptorũ Dei, velit, nolit mũdus: sic enim affirmabat (scilicet in abdicatione omnis cupiditatis.) Vnde sicut nouenarius cõpletur, & perficitur, per additionē vnitatis: sic nouem præcepta per abdicationem cupiditatis, qui est amor priuatus, repugnans bono cõmuni. Et iterũ, sicut charitas est finis, & perfectio præceptorum: sic abdicatione cupiditatis (quæ charitati opponitur) perfectio est præceptorum. Et illa tria ostendit Apostolus ad Titũ: Sobriè, piẽ, & iustè viuamus in hoc sæculo. Sobriè scilicet sanctè, piẽ scilicet benignè, iustè scilicet verè. Deus ergo dat leges nõ volũtate, sed maxima ratione. Tertia appropriatio conuenit Deo, vt est in ratione beatificantis. Et secundũ hæc, sunt tria, sci-

licet æternitas, formositas, incunditas. Æternitas in Patre: formositas, in prole: incunditas, nexus vtriusq;. Secundum appropriationem Hilarij: Æternitas in Patre, species in imagine, vsus in munere. Anima igitur efficitur beata, dũ fit particeps æternitatis, quando in memoria Deũ habet per tentionē: formositatis, per visionē: incunditatis per fruitionē. Hæc appropriata respiciũt Deũ, non solũ in se, sed vt est principiũ & origo originũ, gubernas, beatificans. Ex primis luminib. æternitatis, secundũ quod est in seipsa, & ad alias personas, accipiũtur noue considerationes, quæ sunt in primo Monarcha, & in nullo alio inueniũtur omnes. Iste ergo, qui est summè vigēs, summè fulgēs, summè calēs, iste solus est Princeps æternitatis, qui est principiũ in producendo, mediũ in gubernando, finis in beatificando, in omnibus primatũ tenēs. Ad hoc autẽ, quod sit verus Monarcha, debet esse summa celsitudine pollens, summa fortitudine præsidens, summa dulcedine pascens. Primum patri, secundum filio, tertium Spiritui sancto. Summa enim celsitudine pollet Pater in se, summa celsitudine pollet in Filio, similiter in Spiritu sancto. Idem de fortitudine, & summa dulcedine. Habemus ergo Monarcham summè pollentem, siue præidentem, & dulcissimè pascentem. Ad hoc autem, quod sit summè pollēs necesse est, vt sit summè sanctus, summè sapiēs, & summè potens. Summè sanctus in diligendo bona: summè sapiens in discernendo vera: summè potens, seu stabilis, in exequendo iusta. Summa stabilitas conuenit Patri, secundum quod est summè in se: sapiētia summa secundum quod est in filio: summa sanctitas, secundum quod est in Spiritu sancto. Ad hoc autẽ, quod sit summa fortitudine præsidens, necesse est, quod sit Monarcha, summè auctenticus in præcipiendo, præualidus in prosequendo, inuictus in triumphando. Auctenticus in instituendo leges, præualidus, vel virilis in ministrando vires, inuictus in superado hostes. Nobilitatis est, quod Deus habeat hostes, vbi appareat victoriosus. Auctoritas conuenit Filio, secundũ quod est Filius in Patre: virilitas in seipso: triũphus, vt est in Spiritu sancto. Et in his consistit media Hierarchia Angelica, quæ appropriatur Filio, vt patebit. Tertio, quod sit summè potens, necesse est, vt sit summè strenuus, ducendo, vel præeũdo, vel manuducendo: summè sagax in erudiendo, summè sedulus in custodiendo: vt sic strenuè præcedat, sagaciter doceat, sollicitè custodiat: deducat per exempla, erudiat per documenta, custodiat per adiutoriũ. Et sic educit, secundum quod est in patre: erudit, vt est in filio: custodit, vt est in seipso. Ad hunc solem aspiciunt omnes spiritus cœlestes, & subcœlestes. In his nouem, creatura assimilatur, vt potest, creatori. Et has illuminationes, primo recipiũt mentes hierarchicæ, per gloriam, vt Angeli, & animæ beatæ: quia ille sol primo illuminat illos, & per illos nos: quia ordo est, vt illustratio fiat primo eorum, quæ sunt sibi similia, & propinquiora: vnde & locus supremus datus est eis. Illi autem, qui rebelles sunt, his luminibus corruũt. Et ex hoc, quod Angeli primò recipiunt configurationē deiformē, & hierarchicã, & sacrũ obtinēt principatũ, per illos hierarchizatur Ecclesia. Est autẽ Hierarchia secundum Dionysium, Ordo diuinus, scientia, & actio ad deiformem, quantum possibile est assimilata, & ad inditas ei illuminationes, proportionaliter in Dei similitudinem ascendens. Ordo respondet patri, scientia sacra Filio, operatio Spiritui sancto. Vnde hierarchia dicit potentiam, scientiam actionem. potentia enim sine scientia hebes est: scientia sine actione infructuosa est. Ex hoc enim, quod appropinquat soli æterno, oportet, quod sit sacra ordinatio, & per hoc sequitur, quod sit deiformis, quia format eam in sui creaturam, partim per naturam: partim per gratiam: partim per gloriam: per imaginationem: per similitudinē: per deiformitatem: & ideo ascendit ad inditas illuminationes, ascendens per influentiam. Hæc autem influentia non est simpliciter quid increati: nec ex hoc sequitur,

Rom. 8. a

Matt. 5. b

Creatura quomodo se debeat cum Deo habere. Exod. 20. a Ibid.

Ibid. b

Eph. 4. d

Ibid.

1. Tim. 6. b

Tit. 2. d

Monarcha verus.

Ordo illustrationis.

Dion. de cœlesti hierar. c. 3. in prin.

quod influentia fit influentia, quia hæc influentia reducitur in Deum: dicit enim continuatione cum primo Principio, & reductionem in ipsum, nõ sicut res ditas. Vnde vera est influentia, quæ egreditur, & regreditur, & filius exiit à Patre, & venit in mundum. Vnde dicit, quod est assimilata in sacra ordinatione, scientia, & actione per hoc, quod est ad deiformem quantum possibile est, ascendens partim per naturam imaginis, partim per naturam similitudinis, scilicet gratiæ partim per naturam deiformitatis gloriæ. Et proportionaliter, quia secundum plus, & secundum minus, ut capax est, & est in similitudine reducta, & ex hoc hierarchia disponitur per tres hierarchias, ut tripliciter illustrata. Et necesse est, quod quælibet habeat tres ordines. Et prima hierarchia appropriatur Patri: secunda, Filio: tertia, Spiritui sancto. Et quæ prima hierarchia assimilatur Patri in tribus, & secunda in tribus Filio, & in tribus Spiritui sancto, sicut patebit. Sufficietia autem horum tripliciter accipitur. Prima ex ratione exemplaritatis æternæ: secunda ex integritate hierarchiæ: tertia secundum dispositionem cælestis monarchiæ. Nota, quod sicut homini cæco seruiunt stellæ omnes, sic homini seruiunt Angeli, secundum quod mittunt mirabiles illustrationes. Vnde peccator reprehendendus est, qui negligit ista, & adiutoria eorum. In prima hierarchia, sunt nomina ista: Throni, Cherubim, Seraphim. In secunda: Dominationes, Virtutes, Potestates. In tertia: Principatus, Archægei, Angeli. Et distinguuntur secundum exemplar æternum, quod est viges, fulgens, calens. Deus trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & tota essentia Patris in ipso, tota in Filio, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Spiritus sancti in Patre, tota in Filio, tota in ipso. Si ergo hierarchia debet assimilari Trinitati, oportet, quod sit ordo, qui respondeat Patri secundum quod est in seipso, & secundum quod est in filio, & secundum quod est in Spiritu sancto. Similiter oportet, quod sit ordo, qui respondeat Filio, secundum quod est in Patre, & in seipso, & in Spiritu sancto. Et idem est de Spiritu sancto. Ille enim sol sibi proximo, similitudine, & expressione, imprimit. Ordo Patri respondens secundum quod est in seipso, est ordo Thronorum. Ordo respondens Patri, secundum quod est in filio, est ordo Cherubim, Ordo respondens Patri, secundum quod est in Spiritu sancto, est ordo Seraphim: Ordo respondens Filio, secundum quod est in Patre, est ordo Dominationum, cuius est imperare. Ordo secundum quod Filius est in seipso, est ordo Virtutum. Ordo secundum quod est Filius in Spiritu sancto, est ordo Potestatum. Ordo Spiritus sancti secundum quod est in Patre, est ordo Principatum, secundum quod est in Filio est ordo Archangelorum, quorum est secreta reuelare: secundum quod est Spiritus sanctus in seipso, est ordo Angelorum. Item dicebat, quod semel conferebat cum vno, de quo ordine fuisset Gabriel. Et dicebat ille, quod sibi reuelatum fuerat, quod erat de media hierarchia & de medio ordine, scilicet Virtutum. Et hoc videtur valde congruum, ut ille, qui erat nuntius conceptionis filij Dei, de illo ordine mitteretur, qui filio appropriatur. Item quia erat nuntius mediatoris, congruum fuit, ut de medio ordine mitteretur. Hoc dictum est secundum probabilitatem. Vnde etiam Gabriel vocatus est fortitudo Dei, & venit ad confortandum Virginem. Item quia debebat mitti communis persona. Sic ergo, quod quælibet hierarchia respondet Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Nota etiam, quod prima hierarchia, non originatur, nec illuminatur, nisi à solo Deo. Media originatur, & illuminatur, à Deo, & à suprema: Ecclesiastica autem ab omnibus. Vnde radius Solis æterni, primo illuminat hierarchiam sibi propinquam, & secundum similitudinem ad suam hierarchiam: deinde per illam venit in mediam, & per illam in infimam, & per omnes in Ecclesiasticam: Nec tamen intelligendum, quod Angelus creet Angelum. Secundum autem, quod primum principium, se habet in ratione originantis, gubernantis, beatificantis, sic est

concordantia hierarchiarum. Nobilius enim est beatificare, quam creare, vel gubernare: & nobilius est creare, ubi datur esse, quam gubernare, ubi conseruatur, quod datum est. Summo principio in ratione beatificantis, respondet suprema hierarchia: in ratione creantis, respondet media: in ratione gubernantis, respondet vltima. Suprema summè inflammat, media summè vigorat, infima summè reductit. In ratione beatificantis erant tria appropriata, scilicet æternitas, formositas, iucunditas, & secundum has correspondent ordines primæ hierarchiæ. Æternitas respondet Patri, cui respondent Throni, in quibus Deus sedere dicitur, quia Deum habent. Formositas filio, cui Cherubim. Iucunditas Spiritui sancto, cui Seraphim ardor. Item sunt alia tria appropriata scilicet potentia, sapientia, voluntas, ut est in ratione principij. Potentia Patri, respondent Dominationes, quarum est imperare. Sapientia filio, & respondent Virtutes. Voluntas Spiritui sancto, & respondent Potestates, in quibus destruuntur aduersæ potestates. In ratione gubernantis, sunt tria appropriata, pietas, veritas, sanctitas. Pietas est in Angelis. Veritas in Archangelis. Sanctitas competit maxime Principatibus. Oportet ergo, quod hierarchia, secundum quod est reducta in Deum, habeat expressam similitudinem eius, quam vnus non potuit explicare. Tertia consideratio est, secundum illud principium, quod tenet principium monarchiæ. Ille enim monarcha est summa celsitudine pollens, quia summè sapiens, in discernendo vera: summè sanctus, in diligendo bona: summè stabilis, in exequendo iusta. Seraphim respondent summè sanctitati, in quibus est amor sanctus. Vnde clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Sapientiæ respondent Cherubim, in quibus plenitudo scientiæ. Stabilitati respondent Throni, in quibus est sedes alta, patula ad suscipiendum. Secundò monarcha, ut est summa fortitudine præfidens, est authenticus in statuendo leges, præualidus in ministrando vires, inuictus, in superando hostes. In statuendo leges, habet ordinem Dominationum, quarum est imperare, & formare imperium. In ministrando vires, sic est ordo Virtutum, quarum est miracula facere, & prosequi, quod imperatum est. In superando hostes, est ordo Potestatum, quarum est omne inordinatum repellere, & omne ordinatum promouere. Tertio, monarcha est summa dulcedine pascens, summè strenuus in manuducendo, summè sagax in erudiendo, summè sedulus in custodiendo. Primus est Principatus, quorum est robore: secundum Archangelorum, quorum est secreta reuelare: tertium Angelorum, quibus congruit sedula custodia. Istæ sunt tres hierarchiæ, quas illuminat iste Sol. Vnde, tripliciter Sol exurés mōtes. Isti sunt montes Bethel. Similis est dilectus meus caprea hinnuloq; cervorum super montes Bethel. Super istos mōtes iste Sol immittit primas illuminationes. Alia est distinctio secundum integritatem hierarchicam, ad quam requiritur sacra potestas, vel sacra ordinatio, scientia sacra, vel operatio. Triplex enim est genus vitæ, in cælo, & in terra, scilicet actiuosa, & otiosa, & ex vtraque permixta. Actiuosa respondet operationi: otiosa scientiæ: permixta ordini. Ideo sunt actiui, contemplatiui, ex vtroque permixti. Scientia respondet supremæ hierarchiæ actio infimæ: ordo, sine potestas mediæ. Scientia autem sursum actiuosa, reducens in originem. Speculatiua, suscipiens lumina. Discretiua, siue seruariua, decernens iudicia. Prima est in Seraphim, secunda in Cherubim, tertia in Thronis. Et quia scientia, ut est speculatiua, conuenit medio ordini, ideo tenuit nomen scientiæ: alij duo addunt sursum actionem, & discretionem, vel decorationem: ideo denominantur à superadditis. Scientia enim habet rationem speculationis. Secundo de sacra potestate, est triplex potestas, sublimis, vniuersalis, & triumphalis. Primæ potestati, respondet ordo Dominationum: Secundæ, ordo Virtutum: Tertiæ, ordo Potestatum. Et quia potestatis est proprie hostes superare, ideo ordo potestatum retinuit sibi nomen. Attenditur etiam distinctio

Ioan. 16 g

Angeli
quomodo
hominibus
seruire dicantur.
Dionys. ibid.
cap. 6.
Trinitatis
æqualitas.

Gabriel cuius
Hierarchia sit.

Hierarchiarum
illuminatio.
Dionys. ibid.
cap. 10.

Hierarchiarum officia.

Isa. 6. a

Eccel. 43. a
Cant. 2. b

Vita triplex.

Potestas triplex.

secun

SERMO XXII.

De statu Ecclesie militantis, qualiter in suis ordinibus est disposita, & superna Hierusalem comparatur.

secundum actionem, quæ est in infima, in qua sunt omnes spiritus, in ministerium missi, quia supremi ab infimis nunquam recedunt. Vnde de Seraphim missio ad Isaiam, mouet quæstionem Dionysius, & non soluit eam; magis tamen videtur sentire, quod fuit Angelus alius, accipiens inflammationem ab Angelo istius ordinis, & sic denominatur ab alio. Huius actionis triplex est actus, illuminare, perficere, purgare. Maior est perfectio, quam illuminatio, & hæc maior, quam purgatio: Primum Archangelis, secundum Angelis, tertium Principatibus. Quarta distinctio est secundum aspectus in supercælestis Monarchiæ, vel Hierarchiæ. Et iste est aspectus ad supremam, ad infimam, ad seipsam: Sicut prælatus bene ordinatus, scilicet, qui est subiectus superiori, ordinatus respectus sui, & tunc bene præsidet inferioribus. Lucifer non seruauit hunc ordinem, ideo de ordine est proiectus. Primo voluit præesse, & tamen plus tenebatur Deo, quam sibi. Iste aspectus est secundum rationem susceptionis, speculationis, vnitionis. Memoria suscipit. Intelligentia speculatur. Voluntas vnitur. Per has vires, & non per alias, est conuersio ad Deum. Plus autem est vniri, quam suscipere, vel speculari: ideo vnitioni respondet Seraphim: speculationi respondet Cherubim: Thronis respondet susceptio patula, & tranquilla. Secundum rationem ordinis, vel aspectus in seipso, non est nisi secundum potestatem ordinatam, quantum ad tria: aut imperat, quod est faciendum: aut prosequitur imperatum: aut defendit quod factum est, & in hoc assistunt sibi spiritus, quia vnus imperat, alius prosequitur, alius defendit, sicut in collegiis. Nisi sit ordinata susceptio, virtutum communicatio, communicantis defensio, non est ordo. Primus est dominationum, secundus virtutum, tertius potestatum. Et dicit, quod non bene posuerat in alio loco potestates, aut virtutes, nec bene tunc viderat. In aspectu autem ad nos, sic tria ab eis recipimus beneficia, quid agere, quid præligere, quid prosequi. Quid agere, docent Angeli: Quid præligere, Archangeli: Quid prosequi, Principatus. Ex verbis Dionysij de Angelica Hierarchia extrahitur, quod amor Seraphim est continuus, summè intensus, summè penetratiuus vsque ad cor, vsque ad intima, ex intimis autem procedens, & ponit proprietates ignis semper mobilis. Et loquitur isto modo de igne largè, vt extendatur ad quamlibet essentiam. Et in hoc ordinatur amor continuus, superferuidus, scilicet intensus: superacutus, scilicet penetratiuus. De Cherubim dicit, quod suscipit copiosè, speculatur præclare, perfruitur iucundè illo lumine. De Thronis, quod sedes est electa, quod est firma, stabilis, præclara, patula ad suscipiendum lumen. Throni dicuntur à iudicando, quod in illis sedet Deus, quia diuinissimi sunt, & rationaliter manifestans consilium suum per iudicium. Consilium enim occultum est, sed manifestatur per iudicium: illis autem manifestat consilium suum. De Dominationibus signat quandam excellentiam in quadam libertate, & cum his signat quandam præsentiam, respectu animarum, & non appetitum habent inordinati dominij. De Virtutibus enim virtus est vltimum de potentia, vnde non dicitur quæcunque potentia virtus, sed quæ est vltimata: nec quæcunque res dicitur virtuosa, sed quæ habet stabilitatem in durando, fortitudinem in resistendo. Item quod sit fortis, nunquam subiucibiliter infirmetur, quamdiu Deus vult influere in eam, & in maxima eiectione, recipere illuminationes. Item, quod habeat sublimitatem, quod semper ad diuina feratur. De Potestatibus, vt Dominationum, imperare: Virtutum, prosequi: Potestatum, ordinare: vt nihil sit contrarium, vnde dicit vim repulsiuam: Item Principatum, deducere: Archangelorum, reuelare: Annunciare, Angelorum.

Signum magnum apparuit in celo, mulier amicta Sole, & cætera.] Dictum est de consideratione cælestis monarchiæ, quæ intelligitur per lucem solarem, vt est Sol vigens, fulgens, calens, secundum quod consurgunt in anima nouem lumina secundum considerationes diuinæ excellentiæ, diuinæ influentiæ, diuinæ præsentiam, & quomodo cælestis hierarchia, ab illo Sole hierarchizatur propter conformitatem ad Solem, propter dispositionem integritatis hierarchiæ, & propter multiformitatem aspectuum. Restat ergo de Luna: sicut enim anima contemplatiua est mulier amicta Sole, ita Luna est sub pedibus eius, non ad conculcandum, sed ad stabilienam, scilicet militans Ecclesia. Philosophi multa considerauerunt de Sole æterno, sed nihil eis valuit, quia non fuit Luna sub pedibus. Vnde sicut Luna est filia Solis, & recipit lumen ab eo, similiter, militans Ecclesia à superna Hierusalem. Vnde dicit eam Apostolus matrem nostram, quia est mater influentiarum, quibus effimur filij Dei. Cælestis hierarchia est illustratiua militantis Ecclesiæ. Oportet ergo, quod Ecclesia militans, habeat ordines correspondentes, hierarchiæ illustranti. Distinguuntur autem tripliciter. Vno modo, secundum rationem processuum. Alio modo, secundum rationem ascensuum. Tertio modo, secundum rationem exercitiorum. Primo ergo secundum rationem processuum, quia in tempore nascitur & procedit, non sicut Angeli, qui subito creati sunt, & simul firmati. Sicut enim Luna plus & plus recipit lumen à Sole, quousque veniat ad complementum, sic Ecclesia. Habet ergo tres ordines, scilicet fundamentales, qui respondent supremæ hierarchiæ promouentes, qui respondent mediæ: consummantes, qui respondent infimæ. Fundamentales ergo, respondent supremæ, quia in spiritualibus, fundamenta sunt altissima. In corporalibus vero, quia res descendunt ad infimum, ideo fundamentum est infimum. Sed in spiritualibus fundamentum est supremum, vnde & homo habet caput erectum ad cælum, quod est sicut radix. Vnde sicut arboribus, per radicem est deriuatio, & attractio ad ramos, sic in homine quidquid est in homine, deriuatur à capite, licet aliud membrum sit principalis, vt cor secundum Philosophum. Christus autem qui est caput, habet locum supremum in hierarchia. Sūt ergo tres ordines: fundamentales respondentes patri: promouentes, filio: consummantes, Spiritui sancto. Sūt ergo in Ecclesia tres ordines fundamentales, scilicet ordo Prophetalis, Patriarchalis, Apostolicus. Et ait: iam non estis hospites, & aduenæ. Sequitur: Superædificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. Patriarchæ fuerunt patres Apostolorum, secundum carnem, & secundum promissionem. Iste ordo respondet Patri, vt est in seipso: Prophetalis respondet Patri, vt est in Verbo, Apostolicus respondet Patri, vt est in Spiritu sancto. Isti Apostoli sunt filij excussorum: Sicut sagittæ, inquit, in manu potētis, ita filij excussorū. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Ordo Patriarchalis respondet Thronis: ordo Prophetalis respondet Cherubim: ordo Apostolicus Seraphim. In Patriarchis fuit stabilitas fidei: in Prophetis, limpiditas cognitionis, in Apostolis, feruor charitatis. Si ergo genitura noui testamēti fuit à nobilissimo principio, debuit esse à nobilissimis principiātibus. Et ideo Apostoli respondēt Seraphim, quia Apostoli fuerunt cōformes Christo, & ante illum ordo stabilis, scilicet Patriarchalis. Sunt autem tres ordines promotiui, per quos Ecclesia stabilitur, in ordinibus Martyrū, Virginum & Confessorum. Ordo Martyrum respondet filio, vt est in Patre, quia in Martyribus fuit maxima potentia. Ordo Confessorum respondet filio, vt est in semetipso, scilicet ratione doctrinæ. Ordo vir-

Isa. 6. b
Diony. ibid.
cap. 13.

Hierarchici
actus res.

Diony. ibid.

Dion. de Angelica hier.
cap. 7.

Virtus quid

Apo. 12. a

Ecclesia militans filia triumphantis.
Gal. 4. a

Arist. de somno & vigil.
c. 3.

Ephes. 2. d

Psal. 126. b
Psal. 44. c

ginum respondet filio, ut est in Spiritu sancto. Per viros istos dilatata est Ecclesia, in qua sunt exempla virtutis. In ordine confessorum, privilegia sanctitatis fulgent. In ordine virginum, privilegia castitatis. Per virgines intelliguntur, non solum puellae passae pro Christo, sed omnes qui zelo castitatis sequestraverunt se a mundo, ut Hilario, Paulus primus Eremita. Martyres respondent Dominationibus. Confessores Virtutibus. Virgines Fortitatibus, ubi remouetur omnis deordinatio. In martyribus Ecclesia aliquando fuit obscurata, quia Luna apparuit sicut sanguis, sed reparata est, & rediit ad maiorem dilatationem. Unde per sanguinem Martyrum dilatata est Ecclesia. Sub tempore confessorum per haereticos impugnata est: sed post, haeresis destructa est in Conciliis, & magis est Ecclesiae fides explicata. Sub tempore virginum, quando homines ad Christum conuertebantur, magis est illuminata. Excitauit enim Spiritus sanctus mentes quorundam, ut castitate amarent, & seruarent. Tertio est ordo consummantium, & sunt tres, scilicet praesidentium, magistratum, regulantium. Ordo praesidentium respondet Spiritui sancto, ut est in Patre. Ordo magistratum respondet eidem, ut est in filio. Ordo regulantium, respondet eidem, ut est in seipso. Primo Ecclesia fuit fundata in primis tribus: Secundo, in tribus mediis creuit: Tertio oportet, quod sit ordinata in tota sua vniuersitate, & compleatur per Spiritum sanctum. Sunt ergo in Ecclesia praesidentes, & subditi: doctores, & disciplinarii: regulantes, & regulati. Et intelligo per magistros, doctores, vel Philosophiam, vel Ius, vel Theologiam, vel artem quamcumque bonam, per quam promoueatur Ecclesia. Per ordinem praesidentium, intelliguntur Praelati, cuiuscumque auctoritatis. Per ordinem regulantium, & regulatorum, comprehenditur vita monastica, & isti sunt ultimi: quia oportet mundum consummari in castitate, quia ultimi non generabunt. Consistit ergo in hoc consummatio Ecclesiae, ut regatur secundum rationem prelationis, secundum rationem illustrationis, secundum rationem a carne abstractionis. Ordo praesidentium respondet Principatibus. Ordo magistratum respondet Archangelis. Ordo regulantium, Angelis, qui habent officium humilitatis. Debent enim plus esse subiecti regulares suo superiori, quam discipuli magistro, quam subiecti praesideti: quia sic decet nos implere omnem iustitiam. Unde ille, qui magis est humilis, maior est apud Deum. Alia est distinctio secundum rationem ascensuum, & graduum Ecclesiae. Oportet autem eam ordinari tribus ordinibus lapidum. Sunt autem gradus purgatiui, illuminatiui, perfectiui. Purgatio autem triplex est. Purgatur honore a consortio scelerum, a nubilo ignorantiarum, ab infestatione demonum. His respondet ordo ostiariorum, ut excludantur immundi, excommunicati, energumeni, cathecumeni, & non fundati in fide. Et ista fiebant in Ecclesia primitiua, quando Ecclesia optime erat disposita, sed modo porcus, & canis intrat. Ordo lectorum est, ut purgetur a nubilo ignorantiarum per auditum lectionis, ut homo sciat historiam eorum, quae leguntur, & sic informetur. Unde etiam in primitiua Ecclesia, quia tunc quasi omnes erant literati, legebatur eis lectio. Tertia purgatio, ab infestationibus demonum, per ordinem exorcistarum. Ordo primus respondet Angelis, secundus Archangelis, tertius Principatibus. Item est ordo graduum, ad illuminandum, per ordinem acolytorum, subdiaconorum, leuitarum. Acolytorum est ferre lumina, subdiaconorum legere Epistolam, diaconorum legere Euangelium. Omnes enim ministrant vasa, sed diuersimode, quia acolytus ampullam, subdiaconus parat calicem, diaconus offert. Unde etiam aliquando ministravit sanguinem, quando ministrabatur sanguis alius. Sunt ergo isti ordines illuminatiui. Illustratio autem quaedam est per exempla exteriora, quaedam per documenta mediocria, quaedam per documenta suprema. Primi portant cereos, ut acolyti, quibus dicitur: Sint lumbi vestri praecincti, & lucernae ardentes. Lucernae enim sunt opera lucida, secundum Gregorium. Secundi illuminant, verbo, & exemplo: ut sitis simplices, inter quos lucetis, sicut lumina in mundo, verba vitae continentis, ut subdiaconi, qui continent verbum epistolarum. Tertij per documenta altissima, sententias Euangeliorum, & sic diaconi. Unde etiam solebant predicare, ut Stephanus, Laurentius Vincetius. Unde Angelus ad pastores ait: Annuncio vobis gaudium magnum, &c. Ille Angelus est diaconus. Ordo acolytorum, respondet Potestatibus: ordo subdiaconorum, Virtutibus: ordo diaconorum, Dominationibus. Est autem ordo perfectiui, & ille est triplex, Sacerdotalis, Episcopalis, & Patriarchalis. Consummatio enim est secundum triplicem modum. Vna est in administratione comuni sacramentorum, sine quibus non est salus, ut baptismo, poenitentia, eucharistia, vinctione extrema. Primum est via, per quam introducitur homo in Ecclesiam. Secundum, per quod homo reducitur in gradum pristinum. Tertium, per quod homo introducitur in caelum: primum est ad deletionem originalis: secundum ad deletionem mortalis: tertium ad deletionem omnium venialium: & quia in his non est perfectio, nisi in Christo, ideo sacramentum eucharistiae committitur sacerdoti specialiter. Secunda est in administratione ordinum privilegiorum, ut sacri ordinis, & confirmationis. Haec est, non aliorum, sed Episcoporum, qui sunt sacerdotibus perfectiores: ideo in ipsis debet esse altior perfectio ad dandum Spiritum sanctum, qui non nisi per Apostolos dabatur: ideo etiam locum tenet Apostolorum: super Apostolos autem est Christus, & post, Petrus. Oportet ergo esse patrem patrum, quem nos Papam vocamus, qui tamen propter humilitatem quatuor habet Patriarchas, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, Antiochenum. Et de his loquitur, Isaia: Erunt quinque ciuitates loquentes lingua Chanaan: Roma autem vniuersalis est. Ideo ciuitas Solis vocabitur vna. Quia & si alia quatuor sedes, plenam auctoritatem habet super Ecclesiae partialibus, sola tamen Roma vniuersaliter, sicut Sol super Planetas, habet plenitudinem potestatis super omnes. Et secundum hoc sunt tres ordines, non quidem propter noui characteris impressionem, quia ultra sacerdotium non est gradus, sed propter eminentiam, & potestatem. Primus respondet thronis, secundus Cherubim, tertius Seraphim. Quia oportet Episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. Papa autem debet esse perfectissimus inter omnes. Si autem sic esset ordinatio interior, sicut exterior, tunc optime esset. Tertia ordinatio est secundum rationem exercitiorum, quae sunt tria, scilicet actiuum, otiosum, & ex utroque permixtum, vita actiua, vita contemplatiua, & ex utroque permixta. Et licet ordo Praelatorum secundum ordinem ascensuum ponatur in summo, tamen secundum istum processum ponitur in medio, ex quo permixtus. Est ergo ordo actiuorum, in infimo, ordo praelatorum, in medio: ordo contemplatiuorum, in summo. Ordo actiuorum respondet patri, cui competit productio: ordo praelatorum filio: ordo contemplatiuorum Spiritui sancto. Quia in Ecclesia sunt tres ordines, scilicet Monasticus, qui est productus tantum. Laicus, qui est producens tantum. Clericalis, qui est productus, & producens: Nam ex laico fit clericus, & non e conuerso, si iam habet ordinem sacrum, nec aliquo modo fieri debet. Ex clerico fit religiosus, & non e conuerso. In ordine laicorum est triplex ordo, scilicet sacrarum plebium, sacrarum consulum, sacrarum principum. Restituam, inquit, iudices tuos sicut a principio. Boni enim principes habent bonos consiliarios. Et boni consules habent bonas plebes, quia erudiunt illas. E contra, mali principes habent malos consiliarios, & per consequens male instruunt plebes. Male plebes eligunt malos principes. Primus ordo, scilicet plebium respondet Angelis: Ordo consulum, Archangelis: ordo principum Principatibus. Modo autem non est ita, sicut quando Valentinianus regnabat, cuius consiliarius fuit Ambrosius, qui adhuc Saracenus, scilicet cathecumenus, virgo fuit. Sed modo

Greg. hom.
13. in Euag.
Phil. 2. d

Luc. 2. b

Apoc. 6. d

Ecclesiae
consummatio,
in quo
consistat.

In Ecclesia
tres gradus.
Ordinum
gradus &
officia.

Diaconus
quando
sanguinem
ministravit.

Luc. 12. c

Summus
Pontifex
pater patrum
Concil. Nic.
1. cap. 6.
Ista. 19. c
Ibidem.

Tit. 1. b c

Papa debet
esse perfectissimus
inter omnes.

Ista. 1. d

princi

principes sunt socij furū, & Consiliarij in munere con-
 sulunt. Secundus ordo clericalis actiuus, & contem-
 platiuus, qui populum pascere debet, & contemplari,
 vt sit mediū inter Deum & plebem. Omnis enim Pon-
 tificex ex hominibus asūptus, & c. Et hi sunt tres ordi-
 nes; ministerialis scilicet, Sacerdotalis, Pontificalis. Ad
 hos reducūtur omnes, quia omnes aut sunt ministran-
 tes, & sunt primi sex: aut sunt sanctificantes per verba:
 aut sunt regentes per eminentiam. Primus ordo, scili-
 cet ministerialis respondet Potestatibus: ordo Saçerdo-
 talis respondet Virtutibus: ordo Pontificalis respondet
 Dominationibus. Ille enim ordo habet iubere, in quo
 est efficacia & virtus. In ordine contemplatiuorum,
 sunt tres ordines respondentēs supremæ hierarchiæ,
 quorum est diuini vacare tripliciter: quidam per mo-
 dum supplicatorium, quidam per modum speculati-
 uum, quidam per modum fursū actiuum. Primus mo-
 do sunt illi, qui se totos dedicant orationi, & deuotio-
 ni, & diuinæ laudi, nisi aliquando, quando intendunt
 operi manuali, seu labori ad sustentationē suā & aliorū:
 vt sunt ordo monasticus, siue alb^o, siue niger, vt Cister-
 ciensis, Præmonstratensis, Carthusiensis, Grandimo-
 turiensis, Canoniciregulares. Omnib^o istis datæ sūt pos-
 sessiones, vt orent pro illis, qui dederunt. Huic respon-
 dent Throni. Secundi sunt illi, qui intendunt per mo-
 dum speculatorium, vt illi, qui vacant speculationi
 scripturæ, quæ non intelligitur, nisi ab animis mundis.
 Non enim potes nosse verba Pauli, nisi habeas spiri-
 tum Pauli. Ideo necesse est, vt sis sequestratus in deser-
 to cum Mōyle, & ascendas in montem. Huic respon-
 dēt Cherubim. Hi sunt Prædicatores, & Minores. Alij
 principaliter intendunt speculationi, à qua etiam no-
 men acceperunt, & postea vnctioni. Alij principaliter
 vnctioni, & postea speculationi, & vtinam amor, vel
 vnctio non recedat à Cherubim. Et addebat, quòd
 beatus Franciscus dixerat, quòd volebat, quòd fratres
 sui studerent, dummodo facerent prius quam doce-
 rent. Multa enim scire, & non gustare quid valet? Ter-
 tius ordo est vacantium Deo, per modum fursū acti-
 uum, scilicet excedentium. Et dicebat: Quis enim
 iste est? Iste est ordo seraphicus. De isto videtur fuisse
 Franciscus, & dicebat, quòd antequam habuerat habi-
 tum, raptus fuit, & inuentus est iuxta quandam sepem:
 Hic enim est maxima difficultas, scilicet in fursū actio-
 ne, quia totum corpus eneruatur, & nisi esset aliqua
 consolatio spiritus, non sustineret. Et in his cōsumma-
 bitur Ecclesia. Quis autem iste ordo sit futurus, vel
 iam sit, non est facile scire. Primus ordo respōdet Thro-
 nis. Secundus, Cherubim. Tertius, Seraphim. Et isti sunt
 propinqui Hierusalē, & nō habēt nisi euolare. Iste ordo
 non florebit, nisi Christus appareat, & patiat in cor-
 pore suo mystico. Et dicebat, quòd illa apparitio Sera-
 phim beato Francisco, quæ fuit expressa, & impressa
 ostendebat, quòd iste ordo illi respōdere debebat, sed
 tamē hoc venire per tribulationes. Et in illa apparitio-
 ne magna mysteria erunt. Sic ergo distinguuntur illi
 ordines, secundum maiorem, & minorem perfectio-
 nem, comparati secundum status, non secundum per-
 sonas: quia vna persona laica aliquando perfectior est,
 quàm religiosa. Sequitur de luce stellari, per quam ani-
 ma hierarchizata intelligitur. Necesse est enim, vt ani-
 ma, quæ est hierarchizata, habeat tres correspondentes
 supernæ Hierarchiæ. Grandis res est anima, quia in ea
 potest describi totus orbis. Pulchra dicitur, sicut Hier-
 usalem, quia assimilauit Hierusalē, per dispositionem
 graduum Hierarchicorum. Disponuntur autem in ani-
 ma gradus tripliciter, secundū ascensum, secundum def-
 censum, & secundū regressum in Deum, vt lex diuina,
 & tunc anima videt Angelos Dei ascendentes, descen-
 dentes per scalam, vt vidit Iacob in vita sua. Abbas Ver-
 cellensis assignauit tres gradus, scilicet naturæ, industriæ,
 & gratiæ. Sed non videtur, quòd aliquo modo per na-
 turā anima possit hierarchizari. Ideo nos debem^o attri-
 buere industriæ cum natura, industriæ cum gratia, &

A gratiæ super naturam, & industriam. Tres autem sunt
 gradus industriæ cum natura, siue actus, scilicet nūtia-
 tio, dictatio, ductio. Nuntiatio respondet Angelis. Di-
 ctatio Archægelis. Ductio Principatibus. Industria enim
 primo percipit, quod quilibet sensus nuntiat. Visus, &
 auditus muta nuntiauerunt, sed auditus plura, vt illa,
 quæ Romæ sunt: gustus odoratus, & tactus non vadūt
 longe, & ideo tardi sunt. Cauere autem debet industria
 vt non permittat omnem nūtiū intrare, vt mulieres
 videre. Industria enim debet discernere inter nuntiatā,
 vtrum sint respuenda, vel eligenda. Deinde necesse est
 deliberatio, quæ est dictatio, vtrum liceat: & si liceat,
 vtrū deceat: & si deceat, vtrum expediat. Nil enim ex-
 pedit, nisi liceat, & deceat. Deinde necessaria est du-
 ctio, vt prosequatur. Prosequi autē est assumere in fa-
 cultatem voluntatis, & est Principatum. Multi enim
 sunt Angeli, & Archægeli, scilicet perspicientes, & de-
 liberantes, quid expedit, sed non sunt prosequentes, vt
 Principatus. Secundus est gradus industriæ cū gratia. Et
 sunt tres actus. Primus, vt propter Deum fiat quod de-
 liberatum est. Vnde prima ordinatio est in Deū, quæ
 est Potestatum, scilicet in finē ordinare, & quidquid
 deordinatum, est remouere: sed quia hoc est difficile,
 ideo necessaria est roboratio, quæ est Virtutum: & quia
 in finem ordinare est difficile, & roborare, ideo sequi-
 tur imperatio, quæ est Dominationū. Tertia hierarchi-
 zatio est gratiæ super naturam, & industriam, quando
 scilicet super se anima eieua est, & deserta, & suscipit diui-
 nas illuminationes, & supra se speculatur, quod sibi da-
 tū est, & ex hoc surgit in diuina, siue fursū agitur. Ista
 tria sunt, susceptio, reuelatio, vnio, vltra quā nō proce-
 dit mens. Et in istis consistit Canticum Canticorum to-
 tum, scilicet, castis susceptionibus, castioribus specula-
 tionibus, castissimis vnitionibus, & tunc poterit dicere
 illud Cantici: Osculetur me osculo oris sui. Susceptio
 respōdet Thronis; reuelatio, Cherubim; vnio, Seraphim.
 Et hæc Hierarchia est secundum ascensum. Item est Hier-
 archia animæ, secundum modum descendendi. Opor-
 tet enim, vt vnguentū capitis Hierarchiæ supernæ cadat
 in barbā, in mediam Hierarchiam, & in vestimenta, id
 est, in infimā. Hæc autē secundum virtutes animæ, quæ
 sunt tres secundum Dionysiu, scilicet susceptiua, custo-
 ditua, distributua: vt copiosè suscipiat, studiose cus-
 todiat, liberaliter refundat. Vnde: Gratis accepistis,
 gratis date. Ad hoc autem, quòd anima recipiat illa lu-
 mina, requiritur viuacitas desiderij, perspicacitas scrū-
 tini; tranquillitas iudicij. Non enim est contemplatiua
 anima sine desiderio innato, & viuaci. Qui hoc nō ha-
 bet, nil de contemplatione habet, quia origo luminum
 est à summis ad infima, nō è cōuerso. Primus respondet
 Seraphim, qui est ardens, sicut ignis. Vnde ignis maxi-
 mam figuram habet in scripturis. Ad istum ignem ar-
 dentem in vertice mōtis ascendit Moyses, & tamen il-
 lum ignē prius vidit in pedē montis. Non enim Moy-
 ses descenderet ad erudiendum populum, nisi prius ad
 ignē ascendisset. Desiderium ergo disponit animam, ad
 suscipiendum lumen diuinum. Secundū oportet, quod
 anima perspicaciter aduertat, vel percipiat, quæ data
 sunt sibi à Deo, & vt non habeat phantasmata, vel oc-
 cupationes, quin possit occupari, vel ferri in illa lu-
 mina, & illud respōdet Cherubim. Tertiu est, quod habeat
 tranquillitatem iudicij, quia dona Dei non debent in
 vacuum recipere, vt non præuertatur iudiciū in aliqua
 passione: quia si amo, iudiciū peruertitur: si odio, simili-
 ter: si spero, & sic de aliis passionibus, & hoc respondet
 Thronis. Ex his sequitur auctoritas imperij. Ex quo
 enim desiderio suscipit, & illud perspicaciter percipit,
 & tràquille faciendū iudicat, & ex quo Deus vult, tūc
 anima imperat fieri, & respondet Dominationibus. Sed
 imperare parū valet, nisi faciat: ideo oportet quod sit
 virilitas propositi exercitati, quod respōdet Virtutibus,
 vt propter nullam tribulationem dimittat bonum,
 quod scit Deū velle. Post quod venit nobilitas trium-
 phi propter impedimenta, quæ occurrunt, postquam

Ibidem.

Heb. 5. a

Exod. 19. &
 Dent. 23. d

S. Franciscus
 quomodo
 velle fr-
 tres suos
 studere.

Eiusdem or-
 do & raptus

Cant. 6. b
 Gradus in
 anima tri-
 pliciter dis-
 positi.
 Gen. 28. e
 Gradus in-
 dustriæ tres.

Cant. 1. a

Psal. 133. a

Math. 10. a

Exod. 19. b

2. Cor. 6. a

Auctoritas
 imperij in
 anima.

recipitur aliquid à Deo, & illud respódet Potestatibus, scilicet de omnibus triumphare. Hæc tria faciunt mediam hierarchiam animæ. Tertium est custodita distributio, & in hoc sunt tria, vel tripliciter contingit, scilicet per claritatem exempli, per veritatem eloquij, per humilitatem obsequij. Sic debemus vitam dare proximo, scilicet per exempla, scientiam, & substantiã. Præclaritas exempli, respondet Principatibus, quorum est ducere. Veritas eloquij, Archægelis: humilitas obsequij, Angelis. Sic ergo est consummatio in humilitate, secundum descensum. Et inceptio in charitate, ascendendo e contrario. Sic ergo descendere incipimus à viuacitate desiderij ad humilitatem obsequij. Vnde Christus venit ad humilitatem obsequij nostri. Sicut ergo anima habet Angelos ascendentes, sic debet habere descendentes. Vnde Ioannes dicit: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Tertio modo, modus distinguendi in anima secundum regressum est, secundum triplicem gradum contemplationis. Gregorius super Ezechielé ponit tres gradus. Aut enim quod venit in considerationem nostrã est extra nos, aut intra nos, aut supra nos. Vnde Deus cõtemplatur, aut in his, quæ sunt intra nos, aut extra nos, aut supra nos, secundum tres potentias, scilicet interiores, exteriores, superiores, siue apprehensiuas, amatiuas, operatiuas. Et secundum Philosophũ, omnis anima rationalis tres habet operationes, scilicet animalem ad extra, intellectualem ad intra, diuinam ad supra. Oportet ergo, quòd anima habeat hierarchiam secundum has potentias, scilicet primo secundũ virtutes exteriores, circa quas sunt tria, scilicet discreta perlustratio, discreta prælectio, discreta prosecutione. Primo ergo debet esse discreta perlustratio, vt discretè cõsideretur mundus ab anima. Nam anima est sicut quædam manus scribens. Sensus enim percipit exteriora, & sensus communis, & deinde imaginatio: & ratio considerat, & ponit in memoria. Oportet ergo, quòd sit magna discretio ad custodiendam domum, ne omnes intrant ad has vires: & nihil nuntietur Regi, & Regina, quòd sit inutile. Latro enim introduci non debet coram Rege, nisi forte, vt condemnetur. Eua enim misera, & incauta introduxit eloquium serpētis, & habitauit: cuiusmodi eloquio hodie multi corrumpuntur: nil ergo debet intrare per portas immundum. Foris canes, & venefici, & impudici. Secũdo est discreta prælectio, ex quo apparet, quòd si quid percipitur, restat, vt bonum, vel melius prælegatur: quia in bonis est electio ordinata, non enim primum manducandum, quàm celebrandum. Et hoc respondet Archangelis. Et discreta perlustratio conuenit Angelis, postea sequitur iudiciũ: & istud cõuenit Principatibus, quòd est in prosecutione. Ex quo donum percipit, & prælegit faciendum bonum, sequi debet iudicium ad prosequendum. Hæc autem omnia operatur gratia, non industria sola, siue natura, vt dicebatur primo. Secunda hierarchizatio mentis est ad potentias interiores, quòd est magis difficile, quàm primũ. Hæc autem consistit in tribus, quæ sunt, discreta castigatio, discreta confortatio, discreta conuocatio, quæ interius hierarchicã faciunt animam. Primò, quòd castigentur radices passionum: & amputentur, & eneruentur contrariæ potestates. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quãdiu enim passiones illæ dominantur homini, diabolus habet de suo in homine. Ad hoc autem faciendum, necesse est, vt eradicetur triplex libido, scilicet, libido principandi, libido delectandi, & libido possidendi: quia hæc triplex libido inducit diabolus in animam. Hæc autem hierarchia respondet Potestatibus. Non potest autem anima potestatiua esse, quãdiu diabolus habet ius suum in anima. Oportet ergo, vt homo habeat tria opposita, vt homo sit subiectus, castus, & pauper, & sic amputatur radices passionum, cum tempus putationis adueniat, quia qualibet die pullulant. Secunda est discreta confortatio. Sicut enim triplex libido facit pronitatem ad malum, sic triplex infirmitas

facit difficultatem ad bonum. Hæc autem infirmitas, scilicet negligentia, impatientia, diffidentia. Quidam ita sunt negligentes, vt durum sit eis facere bonum. Secundi, vt cito sint impatientes. Tertij, & si duo præmissa non habeant, tamen diffidunt. Oportet ergo per mentis vigilantiam, tolerantiam, confidentiam, animã reformari, & huic respódet ordo virtutũ. Sequitur discreta conuocatio, quando mens est ordinata sicut Ecclesia, quando habet potestatem supra se, tunc est templum Dei: quando dominatur, & imperat omnibus viribus, tunc respondet eius hierarchia Dominationibus: quãdo virtutes vocantur ad opera sua, dicit huic, fac tu hoc: & illi, fac tu illud. Ad hoc autem faciendum necesse est, vt dominetur appetitibus, phantasmatis, & occupationibus. Et tunc est anima domina sui, quãdo concupiscibili aufertur concupiscentia triplex: irascibili aufertur infirmitas triplex: rationali aufertur error triplex. Tunc anima habet imperium in regno suo, & tunc non expellitur extra domum suam, quãdo illæ passiones sunt amputatæ, & in tali anima Deus habitat, non in furiosa concupiscentia, & cætera. Diabolus libenter imprimit, quòd in se habet, quæ sunt, furor irrationalis, amens concupiscentia, phantasia proterua.

Sequitur, qualiter anima hierarchizatur, quantum ad virtutes superiores. Quando enim anima facit quid potest, tunc gratia facile leuat animã, & Deus ibi operatur, & fit digna superna admissio, digna inspectio, digna inductio. Digna admissio diuinorũ, respódet Thronis. Et ita intelligitur illud, quòd loquitur in Threnis Hieremias: Confurge in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum, scilicet, cor pone ante Deum. Psalmita: Domine ante te omnẽ desiderium meum, & cætera. Et post, quando eleuatur, nõ debet esse otiosa, & debet circumspicere. Vnde in Isaia dicitur: Hierusalem cõsurge, & sta in excelso, & tunc videbis, afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Tunc enim debet anima esse fixa, & stans, expectare: post sequitur digna inductio, quãdo facta est diuina admissio, & facta inspectio, tunc rapitur in Deum, siue in dilectum. Vnde dicitur: Leua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia, quia iam sensit vnctionẽ, & vnus spiritus est cum Deo. Vnde dicitur: Qui adhæret Deo, vnus spiritus est, & hoc est supremum in anima, quòd animam facit esse in cœlo. Et istis per ordinem respondent ordines supremæ hierarchiæ. Et sic est anima mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim stellarum, quia est plena luminibus, & nunquam oculum diuertit à lumine vero. Sed quia in hac vita non possumus stare in vno: ideo anima habet duodecim materias, sicut duodecim lumina, circa quæ semper moueatur velut in quodam circulo, sicut sol percutit duodecim constellationes, scilicet per duodecim signa, & nunquam exit. Hæc autem considerationes ornant animam, ideo sunt sicut corona ex duodecim stellis, quæ sunt: consideratio corporalium naturarum, spiritualium substantiarum, intellectualium scientiarum, affectualium virtutum, institutarum diuinitus legum, infusarum diuinitus gratiarum, irreuocabiliũ iudiciorum, incomprehensibiliũ misericordiarum, remunerabiliũ meritorum, præmiantium præmiorum, temporalium decursuum, æternaliũ rationum. Debet anima contemplatiua versari semper in aliquo istorum luminum, sicut sol semper est in aliquo signorum. Et nota, quòd luna patitur eclipsim in capite, vel cauda draconis. Sunt autem duæ intersectiones in cœlo super eclipticam, per quam transit luna, quæ vocatur caput, & cauda draconis: draco vocatur propter circulum, quasi tenens caudã in ore. Illa intersectio, quæ est versus aquilonẽ, vocatur caput, quia sol magis lædit nos, quando est ibi, quia magis ibi diametraliter vrit nos, sicut draco est peior, & magis nocius in capite. Cauda autem est versus meridiem, & minus lædit nos sol, quando est in parte

Proximo
quid debeamus
ex charitate.

Ioan. 3. b

Anima quædam
manus scribens.

Gen. 3.

Apoc. 21. d

Libido triplex
ab anima
ponitur
eradicanda.

Tres virtutes
contra
triplicem
libidinem.

Matth. 8. a

Thren. 2. f

Psal. 73. b

Isai. 60. a

Cant. 6. a

Cant. 2. b

1. Cor. 6. d

Apoc. 12. a

Eclipsis
Lunæ.

illa, quia magis à nobis elongatur. Et quando sol in vna parte est, & luna in pũcto alio sibi opponitur, vt in plenilunio, tunc luna eclypfatur. Similiter vir cõtemplatiuus eclypfatur dupliciter, & cadit turpiter, & multum periculose, eo quòd non refurgit: non mirum quia de alto cadit. Cadit enim per errorem, & per præsumptionem. Videt enim se illuminatum, & prælumit, & fit Luciferianus, & cadit à luce in tenebras horribiles. Cadit similiter per errorem æstimationis, quæ oritur ex præsumptione, quando credit se habere omnia per reuelationem, semper tamen debet esse regulata reuelatio. Vnde dicebat, quòd multi decipiuntur, qui credunt se habere omnia per reuelationem. Vnde in illa visione, & apparitione (quæ est regula omnium apparitionum) Domini in monte, apparuerunt cum Christo, Moyfes, & Elias, vt nihil credatur verum vel reuelatũ, nisi quod consonet Legi, Prophetis, & Euangelio. Debet ergo contemplatiuus esse humilis, & circumspicendus, vt non ad caput draconis veniat per præsumptionem, vel in caudam inuoluatur, per errorem. Et ideo mulier, scilicet anima hierarchizata, videt duas diuinas visiones, scilicet Arcam & ciuitatem.

SERMO XXIII.

Quòd anima contemplatiua debet considerare Ecclesiam militantem, descendantem, & ascendentem.

Fecit Deus duo magna luminaria, & cætera.] Dicitur est, quomodo anima hierarchizatur in consideratione lucis solaris, secundum quòd Sol est vigen, splendens, calens, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & hæc est origo omnium illuminationum, vel irradiationum, in ratione existentia, influentia, præsentia, & quòd illa assimilatur Soli secundum conformitatem, propter integritatem hierarchicæ dispositionis, & propter triforem aspectum. Et sunt sex cõsiderationes hierarchicæ, in consideratione militantis Ecclesiæ, in qua est distinctio scõdum ratione processuum, ascensuum, & exercitiorum. Et sic consideratur Ecclesia, & nõ aliter, in qua est vnũ caput, vnum corpus, vnus cibus. De qua Paulus loquitur, qui multũ exercitatus erat in ea cõsideratione. Scilicet Psalteriũ multum loquitur de hac: & aliquando in persona huius, modo in persona alterius. Vnde Psalmista: Dominus regnavit decorẽ indutus est. Tãgit caput Ecclesiæ, secundum quatuor ordines eius. Postea dictũ est, quomodo anima hierarchizatur in cõtemplatione sui, secundũ ascensum, & descensum. Et quando anima habet, hæc sunt, & fiunt in ea mirabiles theoriæ. Habet enim duodecim nouenarios, tres exemplares in sole, tres exẽplatos in cœlesti hierarchia, & tres sunt in subcœlesti, & tres in se ipsa. Quæ sunt duodecim illuminationes, quibus adduntur duodecim considerationes, quasi duodecim stellæ, scilicet corporaliũ naturarum, & cætera: ita quòd semper anima sit in lumine, quia si nõ potest stare in vno, stet in alio, & in vltima est quies, scilicet in ratione exemplaris in patria. Hæc autem nõ sunt simul in via, sed in patria vno aspectu videbantur omnia. Sũt autẽ stellæ istę duodecim cõsiderationes & habent ramos infinitos, de quib. fieret liber magnus. Si autẽ ducatur duodecim, per duodecim, erũt centũ quadraginta quatuor, numerus scilicet ciuitatis Hierusalem. Anima enim sic hier. rchizata, est ciuitas, in qua Deus habitat, & videtur. De qua Iohannes dicit: Sustulit me in spiritu, & vidi ciuitatem. Et ibidem dicit, quòd mēsas est duodecim millia stadiorum. Et post, quòd longitudo, & latitudo, & altitudo æqualia sunt, & mēsuram murorum centum quadraginta quatuor cubitorum. Quomodo potest hoc esse? Vide illud, quod dictum est in fine Apocalypsis: sibi enim circa mediũ dictũ est: Vidi supra montẽ Sion agnum stãtem, & cum eo centũ quadraginta quatuor millia, habẽtes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frõtib. suis. In apertio-

ne autem sexti sigilli dictum est in Apocalypsi: Vidi alterum Angelum ascendentẽ ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neq; arboribus, quoad vsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorũ. Et audiui numerũ signatorũ, centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorũ Isracl. Ex tribu Iuda, duodecim millia signati, & cætera. Tribus autem Dã non ponitur, sed Manasses ponitur pro Dã: & Ioseph, pro Ephraim. in Deuteronomio nõ ponitur Simeon. Primo ergo ponit signatos, qui erãt supra montẽ Siõ, & postea, quòd Angelus vnus debet effudere phialas, & oportet quòd sint sex. Post ostendit ciuitatem, cuius mensura centũ quadraginta quatuor cubitorum erat. Circa principiũ Apocalypsis dicitur sexto Angelo Philadelphiæ: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo meo, & scribam super eum nomẽ meum, & nomen ciuitatis nouę Hierusalem, de qua locutus non fuit, nisi in fine. Sex sunt tempora, quorum sextum tempus habet sex tempora cum quiete. Et sicut Christus in sexto tẽpore venit, ita oportet, quòd in fine generetur Ecclesia cõtemplatiua. Ecclesia enim cõtemplatiua, & anima non differunt, nisi quòd anima totũ habet in se, quod Ecclesia in multis. Quelibet enim anima contemplatiua habet quandã perfectionẽ, vt videat visiones Dei. Sustollitur autẽ vt videat Hierusalẽ, tripliciter, in cœlo consistentem, de cœlo descendantẽ, ad cœlum conscendentem. Aliter non est anima contemplatiua. De primo dicitur: Surge illuminare Hierusalẽ. Et post: Non erit tibi amplius sol ad lucendum, & splendor lunæ non illustrabit te, sed erit Deus tuus tibi in lucem sempiternam. Quando enim anima eleuatur per influxum sibi vigorem, splendorem, ardorem, piẽ veneratur, clare cõtemplatur, sanctęque perfruitur: Ac per hoc comprehendit secundũ modum suum longam æternitatem, latam charitatem, sublimem potentiam, profundam sapientiam. Primum, circa quòd debet versari, vt sit Rachel primo, scilicet visum principium, quando hæc considerat. Tunc ciuitas est, habens quatuor latera ciuitatis, considerando, quomodo istud principium omnia originat per sublimẽ potẽtiam: omnia gubernat, per profundam sapientiam: omnia reparat, per latam charitãtẽ siue benevolentiam: omnia remunerat, per longam æternitatem. Sic intelligit ipsum solem, secundum substantiam, potentiam, & operationem. Et videt omnia reducta ad legem sempiternaliter existẽtem. Secundò, eleuatur ad contuendum ciuitatem de cœlo descendantem, hoc est, assumptam humanitatem. Filius enim Dei descendit ad nostram humanitatem, & hoc est descendere Hierusalẽ. Animæ enim non descẽdunt. Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cœlo descẽdi, & cũ ipso omnia charismata gratiarum. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Quãdo ergo anima eleuatur per influxum sibi diuinitus vigorem, splendorem, ardorem piẽ colit, clare speculatur, sanctęque perfruitur: & per hæc comprehendit assumptæ humanitatis mirabilem exortum, mirabilem occasum, mirabilem ascensum, vel conscensum, mirabilem regressum: Tunc habet quatuor latera ciuitatis de cœlo descendantis. Mirabilem (inquam) exortũ, in ciuitate: occasum, in crucifixione: conscensum, in resurrectione: ascensum, in ascensione: regressum, ad iudiciũ. Hæc quatuor ostẽdit Ecclesiastes dicẽs: Oritur sol, occidit, & ad locum suum reuertitur, vbiq; renascẽs gyrat per meridiẽ, flectitur ad Aquilonem. Mirabilis fuit exortus, quia radius super substantialis vnitus humanitati ex uterõ procedit, & quoniã cõuersatus est in mundo vigen, lucens, inflammans. In morte quoniam dignatus est mori, & post, de inferis ascendit ad corpus, & post in cœlum. Et quoniam regredietur ad iudicandum. Mira longitudo æternitatis fuit in vnione diuinitatis ad humanitatem. Nam separatio diuinitatis, & humanitatis, fuit maius impossibile, quam ens creatũ totaliter nihil esse. Latitudo cha-

Vir contem-
platiuus
tripliciter
eclypfatur.

Mat. 17. 8

Apoc. 17. d
& 21. a

Gen. 1. b

Psal. 92. a

Nouenarij
duodecim,
quos habet
anima con-
templatiua.

Apoc. 21. c
Ibid. c

Apoc. 14. a

Apoc. 7. 8

Deut. 33.

Apoc. 3. c

Isa. 60. c

Grego. hom.
14. in Ezech.

Io an. 6. c

Apoc. 21.

Ecc. 1. a

ritatis

ritatis fuit in monte. Mira sublimitas potentie, in ascensione: mira profunditas sapientie erit in iudicio. Hæc sunt mirabilia, quibus anima ponitur extra se. Tertio ad hoc, quod sit hierarchica, necesse est ut videat civitatem in cœlum ascendente. Et hoc est, quando per infusum sibi diuinitus vigor, splendorem, ardorem à Sole æterno, pie veneratur, clare speculatur, sanctè perfruitur. Ac per hoc cõprehendit diuinæ charitatis indissolubile vinculum, diuinæ charitatis incoarctabile donum, diuinæ charitatis insuperabile incendium, diuinæ charitatis incomprehensibile solatium. Tunc videt civitatem Dei, scilicet ipsam. Et habet quatuor latera, de quibus Apostolus dicit: In charitate radicati, & fundati, &c. Non est enim adhuc civitas Dei, nec signat, nisi signeris Spiritu sancto, ad pie venerandum: & per hoc cõprehendas, quæ sunt in Deo, & per Deum, & apud Deum. Indissolubile vinculum in prædestinationis ratione, qua diligit semper, & semper dilexit, & diligit sepe prædestinatos æterna charitate, nisi cõprehendas incoarctationis donum, in vniuersarum rerum cõditione, quas libere cõdidit & ornauit: & cuiuslibet dedit, modum, speciem, & ordinem. Tertio insuperabile charitatis incendiū in filij traditione. Quarto incõprehensibile solatiū in animarum remuneratione, quando cõsiderat, quod Deo glorificabit corpus & animam, ut absorbeantur, & inebrientur à rore cœli. Sed oportet, quod signum veritatis imprimatur in animam, per quod etiam anima fit hortus conclusus, fons signatus. Primum est signum, ut habeat charitatis indissolubile vinculum. Sed quando anima sic diligit, ut dicat: Quis nos separabit à charitate Dei? tribulatio? an An iustia? an persecutio? an fames? &c. Non, quin homo possit cadere à charitate: sed quando sic est, ut nunquam regnet peccatum. Secundo, ut habeat diuinæ charitatis incoarctabile donum, ut diligat omnia, quæ diligit Deus, amicos: & inimicos, & extraneos. Vnde charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Per hæc enim anima se diffundit ad dicendum omne bonum, & solum bonum. Vterius, hæc charitas dat animæ insuperabile incendium. Vnde dicitur: Pone me sicut signaculum super cor tuum, quia fortis est, ut mors dilectio tua. Quando sic diligit, ut in summe desiderabile totaliter feratur, & quod pro nihilo prospera, pro nihilo habeat aduersa, ut sint omnia quasi festuca vna in fornace: Si dederit homo omnem substantiam, &c. Quarta consideratio est in hoc, quod anima sentiat incõprehensibile solatium, quod totaliter delectetur in se, quod nec ipsa possit cõprehendere, nec aliis explicare. De quo dicitur: Comedite amici, & inebriamini charissimi. Hæc inebriata dixit: Introduxit me Rex in cellam vinariam. Et post: introduxit me in cellaria sua, quando alienatur, sicut homo ebrius, qui nescit, quid faciat. Vnde Paulus nesciuit, utrum esset in corpore, siue extra corpus. Et Psalmus dicit: Fac mecum signum in bonum, &c. De isto signo Paulus: Signati estis Spiritu adoptionis. Per hoc signum distinguuntur amici ab inimicis, liberi à seruis, cœlestes à terrestribus. Hoc signum imprimitur animæ contèplatiuæ in frõte, & in frõtibus electorum. Hoc signum fuit in signatis, super montem Sion, tunc enim firmum fundamentum stat, & hoc est signum, quia nouit Dominus, qui sunt eius. Nouit per signum expressum, per quod inuocat nomen Domini ab intimis. Sic anima contèplatiua signatur à Deo. Vnde sub sexto Angelo dicitur, quod apparuit Angelus habens signum Dei viui, hoc fuit in assignatione Hierusalem, ut in cœlo cõscendentis. Huic Angelo apparuit signum expressiuum, quantum ad modum viuendi cõsonum isti signo, quod signatur: Ex tribu Iuda duodecim millia signati, &c. Et hic est, qui habet hanc triplicem lucem eleuatam tripliciter, & triplicem, oportet, quod habeat perfectiorem, correspondentem charitati. Vnde signari hoc modo, est per professionem adhuc alligare & signum imprimere, ut respondeat illi signo charitatis: hæc autem perfectio cõsistit in descriptione civitatis, scilicet: quod anima habeat in se diuinum cultum, diuinum Dei nexum, diuinum Dei zelum, diuinum

Dei sentum. Cultus Dei est in Oriente, nexus in Meridie, zelus in Septentrione, sensus in Occidente. Et sunt tres partes ad Orientem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem, tres ad Septentrionem. Cultus habet duos comites, vnum ascendente, alterum subsequente. Ad perfectum cultum tria sunt necessaria, scilicet, æternæ veritatis veridica confessio, supernæ maiestatis humilis veneratio, æternæ sanctitatis virilis custoditio. Vnde ponuntur tria secundum tres infra signatos: Ex tribu Iuda duodecim millia signati. Isti enim ordinantur, non secundum carnalem generationem, quia Iudas non fuit primus filius, sed ordinatur secundum spiritualem. Iudas interpretatur confessio, & est fundamentum: quia spirituale fundamentum fides est, super qua fundatur Ecclesia. Hoc est ergo primū, ut apud te sit integra confessio veritatis, perfecta credulitas, & assensus. Secundo requiritur supernæ maiestatis humilis veneratio, & est, quando homo considerat proprii sceleris immunitatem, & diuinæ seueritatis immensitatem. Et ideo sequitur: Ex tribu Ruben duodecim millia signati. Ruben interpretatur filius visionis. Tertio requiritur internæ sanctitatis virilis custoditio, ut sic sit homo præcinctus, & accinctus, contra omnia, restrictor omnium defluxionum. Vnde etiam Sacerdotes prohibebantur bibere vinum, & omne, quod inebriare poterat, quando intrabant in templum ad ministrandum. Patet etiam de præcepto munditiæ. Ista autem munditia est cordis. Et ideo sequitur: Ex tribu Gad duodecim millia signati. Gad interpretatur accinctus, non sufficit verus cultus, nisi sit perfectus nexus, quia charitas docet Deum colere, & amare, & hoc est, quando anima infima contemnit, supremam seu summa appetit, in medio dilatatur, ita quod in supremo habet sublimationem: in imo, sequestrationem: in medio dilatationem. Et hoc est sempiternæ beatitudinis appetitus præcipuus, supernæ dilectionis affectus dilatatus, mundanæ prosperitatis, vel possessionis contemptus perfectius. Hæc tria intelliguntur per tres signatos sequentes. Necesse est ergo, & in anima sit contemptus verus, ut sit primo beatitudinis appetitus. Et ideo sequitur: Ex tribu Aser duodecim millia signati. Aser interpretatur beatus, sine pinguis panis, præbens delicias Regibus. Beatus autem est, qui in beatitudine summo amore transfertur. Deinde sequitur superna dilatatio. Et ideo sequitur: Ex tribu Nephtalim, duodecim millia signati. Nephtalim interpretatur latitudo, & signat quod quicumque vult habere charitatis nexum, quod habeat ordinatum affectum ad omnes, sed hoc non potest esse, si fuerint priuati boni amatores. Ideo oportet, quod ibi sit contemptus omnium. Et ideo sequitur: Ex tribu Manasses, duodecim millia signati. Manasses interpretatur obliuio. Aliqui enim despiciunt mundalia, sed non deserunt: alij deserunt, sed non despiciunt: alij despiciunt, & deserunt, sed non obliuiscuntur: quando ergo anima dimittit, & obliuiscitur, tunc est perfectio, & ista collocatur in sexto loco. Vnde Psalmus dicit: Obluiscere populum tuum, & domum patris tui. Augustinus: Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod propter te non amat. Manasses ergo ponitur sexto loco, qui fuit filius Ioseph, qui fuit vndecimus filius Iacob. Vnde non sine mysterio ponitur sexto loco. Tertio in anima contèplatiua oportet quod sit perfectus zelus, ut sic amet, quod omne malum repellat. Dux autem sunt comites charitatis, scilicet pietas præcedens, & patientia subsequens: quia aliqui sunt pij zelatores, & postea conuertuntur in furem impatiētiam: & tunc erunt tres porte ad Aquilonem, scilicet benignæ miserationis affectuosa condescensio, seueræ distributionis emulatio rectitudo, acerbæ, vel humanæ tribulationis victoriosa permissio. Et sic est cõtra Aquilonem civitas munita. Et ideo sequitur tres signati. Primus: Ex tribu Simeon duodecim millia signati. Simeon interpretatur audiens mœrorum, & signat miserationem ad proximū. Iste Simeon est iustus, & timoratus, recipiens Christum inter brachia sua. Nisi enim homo sit misericors, non est dignus suscipere

illuim

Ephes. 3. d

Cant. 4. d

Rom. 8. g

Rom. 5. a

Cant. 8. b

1. Cor. 13. b

Cant. 5. a

2. Cor. 12. a

Psalm. 85. c

Rom. 3. c

Apoc. 7.

2. Tim. 2. c

Apoc. 3.

Interpretatio nominum filiorum Iacob Iudas idem, quod confessio.

Apoc. 7. Ruben filius visionis.

Leuit. 10. b

Gad accinctus interpretatur.

Aser interpretatur beatus.

Nephtalim latitudo.

Manasses obliuio.

Psalm. 44. b

Simeonis interpretatio. Luc. 2.

Leui signi-
ficario.
Exod. 32. c

Prælati qua-
lem debeant
habere spi-
ritum.
1. Reg. 4.

Ecccl. 42. c

Matth. 21. a

Prov. 14. d

Ioan. 19. a

Ifachar quid
interprete-
tur.

Matth. 5. a

S. Francisci
sapientia.

Psal. 90. b
Prov. 18. b

Ioseph filius
accrescens.

Apoc. 3. a

Gustus extra-
ticus, finis
contempla-
tionis.
Deut. 33. b

Duodena-
rius nume-
rus abundans.

lum, qui propter misericordiã de cœlo descendit. Deinde quia misericordia sine recitudine æmulatoria nihil valet, Sequitur: Ex tribu Leui, duodecim millia signati. Leui interpretatur additus. Leui enim accepit Sacerdotium propter zelum. Vnde interfecit fratres suos idololatrias. Phinees similiter adeptus est Sacerdotiũ, propter zelum. Et Mathathias, & filij eius propter zelũ adepti sunt Sacerdotium, & principatum, & durauerunt vsq; ad Herodem. Leui signat Prælatos, qui debent habere spiritum seueritatis, & pietatis, vt Moyses, qui cũ esset mitissimus, confregit tabulas. E contra Heli, qui, quia fuit remissus, ipse mortuus est, & filij eius. Vnde plus nocet Prælatus, misericors, & abiiciens rigorẽ disciplinẽ, quàm Prælatus rigidus sine misericordia. Et ita intelligitur illud Ecclesiastici: Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. Tertio, quod sit mūdã tribulationis victoriosa perpeffio. Qui enim corripit, debet se præparare ad patientiã. Vnde Christus subuertit mensas in zeo, & post, quando quærebant eum, exhibuit se. Vnde in Prouerbiis dicitur: Qui paties est, multa gubernat sapientia. Vnde non est dubium, quod illi, quorum mentas subuerterat, postea clamauerunt: Crucifige eũ. Ideo sequitur: Ex tribu Ifachar duodecim millia signati. Ifachar interpretatur asinus fortis. Ad literã asinus crucem habet in scapulis. Homo crucẽ ferre debet sepe esse paratus. Nõ est autẽ eius interpretatio asinus fortis ad literã, sed merces. Et signat virum, qui amore mercedis est armatus. Vnde apud Mattheum: Cum vos oderint homines, & c. Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis. Et beatus Pater noster Frãciscus dicebat, quod semel loquebatur cum fratre Ægidio, qui dicebat sibi, quod non sumus sapientes. Frãciscus sapiens fuit mercator, sed nos dissipamus substantiam, quia deberemus dare vnum denariũ, vt homo daret vnam alapã, sed nos non habemus sapientiã asini, quia portat sarcinã suam, & quanto plus percutitur, & plura sibi vituperia dicuntur, tanto melius portat. Sic homo obediens nullum bonum debet dimittere, immo melius facere propter quamcunq; tribulationem, nec aliter est contẽplatiuus. Ex parte occidentis est perfectus omnis sensus, & hic sensus facit nos cõtẽplari, & comites habet, statum quietum, excessum iucundũ, contuitum clarũ. In quiete enim potest esse status cogitandi, & contẽplandi: in occidente, scilicet vbi est quies, cõtuitio, & caligatio, sine introitus in caliginẽ: ad istum sensum requiritur sublimis mansionis status pacificus: sagacis discretionis perspicuus conspectus, vel contuitus: suavis consolationis extaticus excessus. Oportet habere signum Zabulon, quod est habitaculũ fortitudinis, qui habet statum primum iuxta illud Dauid: Quoniam tu es Domine spes mea. Vnde dicitur: Turris fortissima nomen Domini, ad illam confugiet iustus. Ille solus est pacatus, qui figit se in illo, in quo non confunditur. Secundõ, oportet habere sagacis desiderij perspicuũ cõtuitũ, vt, sicut columba videt super aquas residens auem rapacem, sic homo videat in scripturis. Et hoc pertinet ad Ioseph, qui interpretatur accrescens. Filius accrescens Ioseph, pulcherrimus Saluator Ægypti, Princeps fratrum, signat discretionẽ, per quam homo est aliorum rector, & ministrator, & hoc facit acitatis est. Et est in vndecimo loco, vt frumenta colligat, non folia, sed documenta veritatis in scripturis sacris, & postea refundat ad salutẽ populi. Hic est Angelus sextus Philadelphiã saluans hæreditatem. Hic prouidet frumenta, contra famẽ futurã. Vltimo est suavis contemplationis gustus extaticus. Ex tribu, inquit, Benjamin. Filius dextræ Benjamin filius doloris, in cuius partu mortua est Rachel, & tamen Benjamin amatissimus Domini, tota die, quasi in thalamo morabitur. Et signat extaticum excessum contemplationis. Vltra hunc non nascitur filius Iacob. Hic est sapor cum excessu. Ad hanc signationem nullus venit, nisi transeat omnes præcedentes. Hæ significationes consistunt ex duplici perfectione, scilicet duodenarij, qui numerus

abundans est, & ex mille, qui confurgit ex denario in se triplicato, replicatione perfecta, quia decies decem sunt centũ, & decies centum, sunt mille. Hãc signationem nemo accipit, nisi ille, qui habet calculum, in quo est nomen, quod nemo scit, nisi qui accipit. Hoc est lignum vitę, hoc fruitur homo in hac vita. Vnde dicitur: Beati, qui lauãt vestimenta sua, & intrãt per portas ciuitatis, vt sit potestas eorum in signo vitę. Et dicebat: Ad hoc lignum vitę voluit vos ducere; ferculum fecit Salomõ de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclinatoriũ aureũ, ascensum purpureũ. Reclinatoriũ aureum est sapientia contẽplatiua. Hanc nullus habet, nisi qui habet columnas argẽteas, quę sunt virtutes stabilientes animam. Ascensus purpureus est charitas, quę facit ascẽdere ad superiora, & descendere ad inferiora.

Apoc. 22. c
Cant. 3. d
ibidem.

Additiones ad Luminaria.

A Dhuc superest visio quinta in principio operis proposita, scilicet visio intelligentiã per spiritũ prophetiã sublimatã, quibus exercitiis contemplationis, quibus virtutibus, quibusq; Scripturę Sacrę documentis, anima humana in via illustratur, vt per sapientiã increatã nouo, & singulari inhabitãdi genere, quę omnibus mobilibus mobilior est, illustratur illustratione gratuita, ad prædicendum futura, ad dicendum longe distantia, ad aperiendum cordium secreta; pro quanto sibi Dominus huius incerta, & occulta diuinę sapientiã dignabitur communicare, sicut multis sibi charissimis aperire dignatus est, vt patet de multis tam in nouo, quam in veteri testamento. Nam & hæc visio non minima pars est vitę spiritualis. Superest etiam visio sexta in principio proposita, scilicet visio intelligentiã per raptum mentis in Deũ absorptã, videlicet, quibus exercitiis, & donis anima cõtẽplantis appropinquat ad mentis excessum extaticum, quę etiã reuelationes fiunt animę raptę, & dulcedines, quantũ Sacrę scripturę auctoritas, & mysteria innuunt. Et hæc est vltima pars vitę spiritualis in via. Et fit hac sexta visione homo formatus in animam viuẽntem, postquã vltimate quiescit Deus in anima contẽplantis, cessans a nouorum donorum collatione: ipsaque anima, prout status vitę paritur, in Deo quiescit, cessans a nouis vitę humanę exercitiis in statu vitę. Superest etiã vltima visio, scilicet visio intelligentiã per statum glorię consummatã, quando fit reuersio animę ad corpus, quę & qualiter, in illo statu glorię videbit. Et hæc visio est post hãc vitã. Istę autẽ tres vltimę visiones adhuc plus continerent, quam quatuor prædictę.

Sap. 7. d

D Sed heu, heu, heu superueniente statu excelsiori, & vitę excessu Dñi, & magistri huius operis, profecutionẽ profecuturi nõ acceperunt. Hęc autẽ, quę de quatuor visionib; notauit, talia sũt, qualia de ore loquẽtis rapere poterã in quaternũ. Alij quidem duo socij mecũ notabant, sed eorum notulã præ nimia confusione, & illegibilitate, nulli fuerũt vtiles, nisi forte sibi correcto, aut meo exẽplari, quod legi poterat ab auditorũ aliquibus. Ipse doctor operis, de ipso meo exẽplari, & quamplures alij rescriperũt, qui pro eo, mihi debet grates. Elapsis autem diebus multis, concedente mihi copiam temporis, & libri, reuẽndo Patre fratre Thoma, ministro Alemanię superioris, rursus respexi, quę scriperã veloci manu, & visus sum, recolligere ordinatẽ, cooperãte mihi memoria, quo loquentis vocem audierã, auditu, & visu, quo recordabar gestum loquentis, quę solẽt memoriã cooperari, secũdum Philosophum, in libro de memoria & reminiscẽtia. Nec tamẽ apposui quiddam, quod ipse non dixerat, nisi vbi distinctionem librorum Aristotelis localiter amplius quam ipse dixerat, distinxi. Alia autẽ non apposui, nisi quod etiam loca auctoritatum aliquarũ assignauit. Legebatur, & componebatur hoc opusculum Parisiis, Anno Domini MCCLXXIV. à Pascha vsque ad Pentecosten, præsentibus aliquibus Magistris, & Baccalaureis Theologiã, & aliis fratribus centum sexaginta.

Arist. 10. c
c. 1. 2. c. 4.

Finis expositionis in Hexaëmeron.

DE SANCTI BONAVENTURÆ Expositione, quæ sequitur, in Psalterium.

SANCTVM BONAVENTVRAM, præter alia, quæ plurima, & doctrina, & pietatis sua monumenta is reliquit, in Psalterium etiam breuem expositionem scripsisse, compertum est. Cuius porro expositionis exemplar vetus, manu exaratum, tanquam præclarum munus SIXTO QVINTO, Pontifici Maximo, ex Hetruria allatum, in Typographia Vaticana, ab eo instituta, unde sacri Codices, Sanctorumque Patrum opera, quàm emendatissima prodeant, placuit una cum cæteris illius lucubrationibus rectè ordinèque imprimi, atque inde emitti ad Catholica Ecclesia usum. Est porro expositionis huius liber sane huiusmodi, qualem illius auctorem, ipsum sanctum Bonaventuram, Doctorem & Seraphicum, & sapientem, deuotumque agnoscunt, atque adeo profitentur grauissimi viri, qui bene sentiunt, illiusque operum usu literatè periti sunt. Iam vero Ioannes Gerso, cui multum semper tributum est, id Bonaventura testimonium dat, ut salua pace aliorum Doctorum, dixerit, illum maximè idoneum esse, tum ad illuminandas sua doctrina luce hominum mentes, tum pietatis, deuotionisque ardore inflammandos salutes animi affectus. Multi, inquit Trithemius, doctrinam proferunt, deuotionem prædicant multi: pauci, scribendo libros, docuerunt utramque: Bonaventura sanctus & multos superauit, & paucos, dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Ex hac igitur Psalterij expositione rem utramque animaduerti licet: nam cum plena est doctrinarum locis, quibus hæreticorum impietas facile redarguitur: tum documentis abundat, quibus fidelium animi in omnes partes excitantur ad legis diuina meditationem, deuotionisque studium. Et vero, quod maximè ad rectam Psallendi rationem plurimum adiumenti affert, ita in Psalmis exponendis singula is notat, ut interpretationem perpetuam adhibeat, unde Psallentis, aut legentis mens incendi possit, non modo ad cogitationem, sed etiam ad desiderium illius imitanda virtutis, quam Psalmorum explicatione ipse docet. Et quoniam ad officiorum diuinorum preces dicendas attentissimus, diligentissimusque fuit, id maximè studuit, ut, cum usu venit, eorum ritus, mysteriaque explicaret aliquando ipsis Psalmis, ex quibus præsertim magna illorum pars constat. Est hoc sancti Bonaventura proprium, ut verbis admodum breuis sit: at rerum, sententiarumque comprehensione uberrimus. Itaque si incisè, comaticoque genere scribendi vitur: apparent tamen ferè in singulis verbis, singula sententia, atque adeo singula mysteria: de quibus, scholastico more, distinctè, membratim, atque illuminatè dicit. Id perspicuè manifestum est in hac ipsa explanatione: quæ non modo locutionum forma, sed etiam doctrina, est cum cæteris illius opusculis, & expositionibus maximè consentiens. Etenim quæ consequentes eius sunt explicationes librorum sacrorum, illaque potissimum in Ecclesiasten, quam ab eo conscriptam esse, per antiquorum exemplarium certæ inscriptiones indicant, illa quidem præclaris contexta sententiis, præ se ferunt maximam diuinarum literarum copiam. Hac ipsa valde elucet in hoc Psalmorum commentario: in quo, ut in cæteris, una item atque altera, quam hic noster rectè nouit, veteris testamenti editio cernitur. Sed est præterea aliud, quod non solum is explicauit animi sui sensa literis, quas ab utriusque testamenti fonte hausit, verum etiam Patrum traditionibus. Id illius præcipuum esse, cum liber significet, quem Pharetram inscripsit, tum alij, vel potius hæc ipsa solum explanatio declarat: in qua quoque, ut in reliquis opusculis, quæ ab eo accepimus, præclarè describitur de Sacra Scripturæ præstantia, de cæteris liberalibus disciplinis, tanquam illius pedissequis. Sed res omnis in promptu est: nihilque attinet, cur pluribus demonstretur.

SVMMA EXPOSITIONIS S. BONAVENTURÆ IN PSALTERIVM

EX VETVSTO EXEMPLARI M. S.

In Præfatione.

-
- 1 **P**VVS conditionis, & opus restorationis.
 - 2 **T**heologia aliis disciplinis liberalibus præcellit.
 - 3 **A**rgumentum quomodo præcellat.
 - 4 **E**pilogus omnium librorum veteris testamenti, & de nominibus eorum.
 - 5 **Q**ua sunt attendenda circa auctorem & causam, & nomen libri, & instrumentum, à quo trahit liber similitudinem in multis: & quare David dicatur eximus prophetarum, & quare dicatur tuba.
 - 6 **Q**uis sit septimæ decadis vnus annus.
 - 7 **T**riplex causa frequentationis huius libri.
 - 8 **D**e quinque distinctionibus, per fiat, fiat.
 - 9 **D**istinctio inter soliloquium, & signiloquium.
 - 10 **D**e necessitate consequentis, & consequendi.

Beatus vir, qui non abiit, Psalm. I.

- 1 **D**E accessu ad Deum, & de recessu à Deo: in quibus tanquam contrariorum eadem disciplina.
- 2 **D**e quibus petitionibus Dei.
- 3 **D**e lectione, meditatione, & oratione.
- 4 **D**e tribus par adipsis, tribus lignis, & tribus incolis.
- 5 **Q**uomodo Adam fuit arbor, folium, stipula.
- 6 **P**ropter tria, aqua comparatur.
- 7 **D**e quadruplici genere hominum.
De resurrectione quadruplici.
- 8 **A**d resurrectionem anima tria sunt necessaria.
- 9 **Q**uare Sancti dicantur indicare in futuro, propter tria.
- 10 **Q**uod quatuor sunt iudicia Dei.

Quare fremuerunt gentes, Psalm. II.

- 1 **L**onginqua similitudo miraculorum, & mandatorum.
- 2 **D**e ingo, & subiectione diuersa.
- 3 **E**cclēsia dicitur hereditas Christi propter tria.
- 4 **D**eus dicitur patiens propter tria.
- 5 **E**lectus debet seruire Deo propter tria.
- 6 **Q**uare Deus dicatur potius in celo esse, quàm alibi: & quod triplex sit calum.

Domine quid multiplicati sunt?
Psalm. III.

- 1 **Q**uod quinque modis sumatur in Psalmo titulus.
- 2 **Q**uod Deus prouidet tria.
- 3 **D**e multiplicatione multiplici.
- 4 **Q**uod mors dormitioni comparatur.
- 5 **D**e cantico Psalms, & cantici Psalms.
- 6 **D**e fuga Sanctorum.

Cum inuocarem, exaudiuit.
Psalm. IV.

- 1 **Q**uomodo finis diuersis modis accipitur.
- 2 **D**e diuersa consummatione.
- 3 **Q**uid significat diapsalma.
Verba mea auribus percipe Domine.
Psalm. V.

- 1 **Q**uod dicitur Deus proprie esse propter tria.
- 2 **Q**ua sunt prouidenda ante beneficium.
- 3 **Q**uadrifaria diuisio Ecclesie.
Domine ne in furore tuo. Psalm. VI.

- 1 **Q**uidam psalmi sunt historiales, pœnitentiales, praconiales, medicinales.
- 2 **Q**uod tribus modis Deus miseretur.
- 3 **M**ors, unde mortuus.

A Dominus DEVS meus in te sperati.
Psalm. VII.

- 1 **Q**uomodo David per planctum omnem legem adimpleuit.
- 2 **T**res status iustorum, iustitia, pœnitentia, & gratia.
- 3 **C**onfessio laudis in tribus, & confessio peccati.

Domine Dominus noster Psalm. VIII.

- 1 **D**uplex separatio fit in Ecclesia animo, & loco.
- 2 **N**omen Domini diuerse accipitur.
- 3 **Q**uid per lac, butyrum, & mel intelligitur.
- 4 **Q**uod Romæ antiquitus tres fiebant solemnitates principales, quæ nostris temporibus tribus conueniunt.

B Confitebor tibi Domine in toto corde meo.
Psalm. IX.

- 1 **Q**uadruplex Christi aduentus: & de fuga multiplici, & paupertate.
- 2 **T**riplex patrum desiderium.
- 3 **V**t fruantur.
- 4 **V**t uniantur Deo.
- 5 **V**t liberentur à malo triplici.

In Domino confido. Psalm. X.

- 1 **D**iuersis modis dat Deus propter tria.
- 2 **C**hristus dicitur iustus antonomastice, & quod habet in habente quatuor.
- 3 **D**e dextro, & sinistro oculo Dei, & quomodo palpebras claudat vel aperiat.
- 4 **D**e imbre salubri, & illaqueante.

Saluum me fac Domine Psal. XI.

- 1 **D**e intelligentia geminata, vel interposita dictionis.
- 2 **D**eloquium Domini quinque debet habere.
- 3 **D**e diuersis septenariis.
- 4 **D**e auro, argento, ligno, ferro, & stipula.
- 5 **Q**uod Deus humanitus dicitur circulus.

Vsq̄uequo Domine obliuisceris.
Psalm. XII.

- 1 **D**iuersa genera inimicorum.
- 2 **D**e sex oculis.

Dixit insipiens in corde suo.
Psalm. XIII.

- 1 **T**riplex sapientia poli, doli, fori.
- 2 **D**e diuersa corruptione, & solutione contrariorum.
- 3 **Q**uatuor genera hominum, quorum nullus facit bonum.
Domine quis habitabit? Psalm. XIV.

- 1 **Q**uot modis accipitur tabernaculum.
- 2 **D**e figura, quæ Zeugma dicitur.
- 3 **Q**uod periurium tribus modis committitur.
Conserua me Domine. Psal. XV.

- 1 **Q**uatuor sunt, quæ ministrant nobis necessaria omnia.
- 2 **Q**uatuor Dei voluntates.
- 3 **Q**uomodo Deus à dextris, & diabolus à sinistris.
- 4 **T**ria generantur.
- 5 **D**e tribus viis, quæ signantur per bonitatem, & disciplinam, & scientiam.
Exaudi Domine iustitiam meam.
Psalm. XVI.

- 1 **Q**uod iustitia consistit in duobus.
- 2 **N**egatiua particula quandoque semel posita, bis intelligitur.

Diligam te Domine. Psal. XVII.

- 1 **A**llegoria quandoque sumitur à nominis interpretatione vel è rei proprietate.
- 2 Animi fortitudo duobus modis proprie probatur.
- 3 Et tres inuenti sunt fortes.
- 4 De quadruplici morte.
- 5 Quare predicatorum dicuntur venti vel nubes.
- 6 De ventis spiritualibus.
- 7 De diuersa voce Christi.
- 8 De significantia, & pronuntiatione pronominis.
- 9 De triplici increpatione & consolatione.
- 10 De multiplici latitudine.
- 11 De gradibus iustificationis.
- 12 A tribus ventis extinguitur lucerna, & ab uno incenditur.
- 13 Quod causam probet effectus aliquando.
- 14 Disciplina in tribus consistit, qua dant mutuum suffragium.
- 15 De subiectione & appositione dictionis.

Cœli enarrant gloriam Dei. Psal. XVIII.

- 1 **Q**uod coniunctio notat diuersa.
- 2 De diuersitate dierum spiritualium.
- 3 De diuersis causis super præteriti intelligentiam.
- 4 Quomodo genitiuus significat aliquid alicuius esse.
- 5 Quis quandoque remouet generalitatem, quandoque ponit singularitatem, vel impossibilitatem vel raritatem, vel admirationem, vel dubietatem.

Exaudiat te Dominus in die triburationis.
Psal. XIX.

- 1 **D**E sacrificio quadripartito.
- 2 De curru auaritia, & auriga.
- 3 Quid sit triumphus, & quomodo antiquitus fiebat.

Domine in virtute. Psal. XX.

- 1 **A**dictio con, diuersam facit intelligentiam.
- 2 De diuersis portis, & quomodo attollantur, & pateant.

DEVS DEVS meus respice in me.
Psal. XXI.

- 1 **Q**uod triplici causa iustus non exauditur.
- 2 Quod tria captanda sunt in oratione.
- 3 De triplici Ecclesia, & tribus generibus hominum.
- 4 Triplici de causa fit transitus ad allegoriam.
- 5 De Dei & proximi dilectione.
- 6 De diuersitate causarum.
- 7 Quod timor tribus modis sanat.
- 8 Tres sunt petitiones Missæ.
- 9 Quod tribus modis Deus inhabitat.
- 10 Quare Papa communice sedens.
- 11 De quadruplici vita.

Dominus regit me. Psal. XXII.

- 1 **D**E pastu, quo Christus pascit.
- 2 De sufficientia Christi.
- 3 De diuersitate virgarum, & hoc pronomen ipse quid no-
ret.
- 4 De ebrietate corporali, & spirituali.

Domini est terra. Psal. XXIII.

- 1 **S**ex psalmi nomine sabbathi intitulantur.
- 2 De mensa sacra scriptura, & quatuor pedibus.
- 3 De his, qua in ea proponuntur.
- 4 Quomodo aliquid dicatur tolli.
- 5 Quare principium & finis horarum tribus diebus sub-
icitur ante Pascha.

Ad te Domine leuau. Psal. XXIV.

- 1 **D**E diuersis populis.
 - 2 Quod imperatiuus non semper imperatiue ponitur.
 - 3 Quod hoc nomen corpus, octo modis accipitur.
- Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia.
Psal. XXV.

- A 1 **D**E figura, qua antroposparbos dicitur, per quam pas-
siones mentis Deo attribuumus, & quinque modis.
- 2 De diuersa significatione ignis.
- 3 De significatione Altaris.

Dominus illuminatio. Psal. XXVI.

- 1 **D**E figura, anaphora, quando eadem dictio repetitur.
- 2 Quod paries habet plures significationes.
- 3 Quare anima diuersis modis sumitur.
- 4 Quomodo templum sumitur.
- 5 Quod Christus & petra, & saxum & lapis dicitur.
- 6 De triplici labore in presenti.
- 7 Quot modis declinet Deus ab homine.

Ad te Domine clamabo. Psal. XXVII.

- 1 **Q**uare Christus caput nostrum dicitur.
- 2 Quare potius dicitur Deus in cœlo, quam alibi.
- B 3 De diuersa benedictione creatoris, & creatura.
- 4 Quid nomine floris significetur.
- 5 Quod in Ecclesia sunt tria genera hominum.

Afferre Domino filij Dei. Psal. XXVIII.

- 1 **Q**uare sancti dicuntur unicornes, & quare Christus
dicitur filius unicornium.
- 2 Quomodo, & quibus interdicitur, vel potius extingua-
tur flamma ignis, & de tribus pueris, de proprietatibus
& natura cerui.
- 3 De proprietatibus aque.
- 4 De benedictione in pace.
- 5 Quod Apostoli dicuntur arietes propter quatuor.
- 6 Quot modis dicitur vitulus.
- 7 De progressu Dei.

Exaltabo te Domine. Psal. XXIX.

- 1 **D**E plenitudine donorum Christi.
- 2 Quod ad domum faciendam, quatuor sunt necessaria.
- 3 Quot modis res signatur.
- 4 Quot modis vesper dicatur.
- 5 Quot modis mane dicatur.
- 6 Quod in solemnitatibus Christi non dicuntur octauæ.
- 7 Quod caro Christi dicitur saccus.
- 8 De triplici stola.

In te Domine speraui, non confundar.
Psal. XXX.

- 1 **Q**uod quatuor modis spes dicitur.
- 2 Quod miseria Ade in tribus consistit.
- 3 Quot modis odium dicatur.
- D 4 De multiplici vase.
- 5 De triplici deductione.
- 6 De multiplici cinitate.
- 7 De multiplici inimico.

Beati, quorum remissæ. Psal. XXXI.

- 1 **D**E tribus vitiis, & de tribus antidotis homini datis
contra tria vitia.
- 2 Quod vitatio supplicij est in duobus.
- 3 De triplici vitio, in homine: hominis, ab homine.
- 4 Quod Deus multipliciter dicitur.
- 5 De multiplici aqua.
- 6 De sex generibus hominum.

Exultate iusti in Domino. Psal. XXXII.

- 1 **D**E multiplici confessione.
- 2 De nouitate, qua constat in quatuor.
- 3 De multiplici terra.
- 4 De multiplici vocatione.
- 5 De multiplici fame.

Benedicam Dominum in omni.
Psal. XXXIII.

- 1 **D**E laude Dei, qua fit in tribus.
- 2 De benedictione vniuersali.
- 3 De multiplici pulsatione.
- 4 De quinque generibus paupertatis.
- 5 De cibo corporali & spirituali.

- 6 De tribus vocationibus huius psalmi.
- 7 De multiplici gratia.
- 8 Quod martyrium tria debet habere.
- 9 De triplici liberatione antiquorum patrum.

Iudica Domine, nocentes me.
Pfal. XXXIV.

- 1 **D**E triplici iudicio in presenti.
- 2 Quomodo nauis periclitatur.
- 3 De paupere, & inope.
- 4 De triplici sterilitate.
- 5 De ieiunio Christi.
- 6 De triplici tentatione, hominis ad dominum, & Dei ad hominem.
- 7 De multiplici gravitate.
- 8 Quod Deus dicitur multipliciter exurgere.

Dixit iniustus, vt delinquat.
Pfal. XXXV.

- 1 Quod Abraham aues à sacrificio abiiciebat.
- 2 Quod mons nouem modis dicitur.
- 3 Quod due sunt ala Dei: & sex sunt ala hominis.
- 4 De ebrietate corporali, & spiritali.
- 5 De multiplici domo.

Noli æmulari in malignantibus.
Pfal. XXXVI.

- 1 **D**E multiplici emulatione.
- 2 De multiplici herba.
- 3 De multiplici plere.
- 4 De multiplici arcu.
- 5 De multiplici via.
- 6 De quatuor generibus eleemosyna.

Domine ne in furore tuo.
Pfal. XXXVII.

- 1 **D**E multiplici furore.
- 2 De multiplici sagitta.
- 3 Quod peccatum faceret.

Dixi, custodiam vias meas.
Pfal. XXXVIII.

- 1 **D**E triplici silentio.
- 2 De diuersis significationibus numeri.
- 3 De multiplici substantia.
- 4 Quod tria Deo apponuntur, scilicet unum, simplex, & stabile.

Expectans expectavi Dominum.
Pfal. XXXIX.

- 1 Quod diabolus dicitur leo, & draco.
- 2 De multiplici luto.
- 3 Quod Cardinales resident in festiuitatibus, equis rectis albis pannis.
- 4 Quod mare dicitur multipliciter.
- 5 Quod due sunt species miseria.

Beatus qui intelligit
Pfal. XL.

- 1 Quomodo CHRISTVS dicitur vnus, geminus, & trinus.
- 2 De multiplici necessitate.
- 3 De multiplici pane.

A

Quemadmodum desiderat ceruus.
Pfal. XLI.

- 1 Quod anima sit in cerebro secundum physicos: in corde secundum omnes Theologos.
- 2 De multiplici effusione.
- 3 Quod sensualitas perturbet animam.
- 4 De multiplici abyfso.

Iudica me DEVS, & discerne.
Pfal. XLII.

- 1 **D**E multiplici tristitia.
- 2 De multiplici emissione.

B

DEVS auribus nostris audiuius.
Pfal. XLIII.

- 1 **D**E multiplici vacatione Dei.
- 2 De multiplici opere Dei.
- 3 De multiplici plantatione Dei.
- 4 De multiplici ieiunio.
- 5 Quot modis dicitur dormire Christus.

Eructauit cor meum verbum.
Pfal XLIV.

C

- 1 Quod tredecim sunt psalmi, qui intitulantur nomine intellectus.
- 2 De diuersis nuptiarum generibus.
- 3 Quod hac prepositio de, multiplicem habet significationem.
- 4 Quod summus Pontifex baculum non habet pontificalem, sed Treuerensis semper habuit baculum.
- 5 Quod sex sunt notanda in baculo Pontificali.
- 6 De multiplici ardore.
- 7 Quod charitas regina dicitur.
- 8 De coniugio Christi, & Ecclesia.
- 9 Quod quatuor in eligenda vxore requiruntur.
- 10 Quod per simbriam vestimentorum intelligitur humanitas Christi.

DEVS noster refugium, & virtus.
Pfal. XLV.

D

- 1 **D**Eus dicitur esse alicuius multipliciter.
- 2 De multiplici tribulatione.
- 3 De multiplici sono.
- 4 De multiplici bello.

Omnes gentes plaudite.
Pfal, XLVI.

- 1 Quomodo Christus caluus.
- 2 Quod in bilis sit laus.

Magnus Dominus. Pfal. XLVII.

E

- 1 Quod in pœnitentia quatuor debent esse.
- 2 Quod sedere dicitur multipliciter.

Audite hæc omnes gentes.
Pfal. XLVIII.

- 1 **D**E multiplici abiectioe.
- 2 Quod diuitia in tribus attenduntur.
- 3 Quod Deus placatur tribus, eleemosyna, contritione, & oratione.
- 4 Quod pœna aterna multiplex est.

- 5 De multiplici pelle.
6 De multiplici oue.

DEVS DEORUM DOMINUS locutus est.
Pfal. XLIX.

- 1 **D**Eus dicitur multis modis.
2 Quod in veteri lege erant quatuor genera sacrificiorum.
3 Quod Deus sit formosus multipliciter.
4 De poena, qua Index puniet in futuro.
5 Quod quatuor sunt expositiones, secundum quatuor acceptiones huius nominis sacramentum.
6 Quod predicatio propter questum temporalem prohibita.
7 Quod tria genera peccatorum hic notantur, ubi dicitur: Tu odisti disciplinam.

Miserere mei DEVS.
Pfal. L.

- 1 **Q**uod quidam suum peccatum negant: quidam in Deum retorquent.
2 Quod hic Psalmus, quia quinquagesimus est, potest dici iubilaus.
3 Quod aliquid dicitur esse alicuius nouem modis.
4 Quod peccatum multipliciter in nobis consideratur.
5 Quod veritas multipliciter dicitur.
6 Quod Hyssopus tria facit.
7 Quod duo offerenda sunt, scilicet caput, & cauda.
8 Quod triplici de causa prohibetur aliquis loqui.
9 In sacrificiis tria debent esse.

Quid gloriaris in malitia.
Pfal. LI.

- 1 **Q**uod Ephod dicitur multis modis.
2 Quod tria notantur in effusione sanguinis CHRISTI.
3 De multiplici radice.
4 De multiplici lucerna.

Dixit insipiens in corde.
Pfal. LII.

- 1 **Q**uod incorruptio alia corporis, alia anima.

DEVS in Nomine tuo saluum me fac.
Pfal. LIII.

- 1 **D**E multiplici clybano.
2 Quod in flore tria sunt.

Exaudi DEVS orationem meam.
Pfal. LIV.

- 1 **D**E multiplici oratione.
2 De multiplici regione.
3 De multiplicibus pennis.
4 De multiplici odio.
5 Quod Deus tribus modis cor hominis emollit.
6 De multiplici puteo.

Miserere mei Deus quoniam conculcavit.
Pfal. LV.

- 1 **Q**uod Deus multipliciter regit.
2 De multiplici conculcatione.

- A 3 Quod incola multipliciter dicitur.
4 Quod homo liberatus sit triplici defectu.

Miserere mei Deus, miserere.
Pfal. LVI.

- 1 **Q**uod ala tria faciunt, qua Deus facit nobis.
2 Quod dormitio Christi est triplex.
3 Quod pedes Christi dicuntur multipliciter.
4 De multiplici incarnatione.

Si vere utique iustitiam.
Pfal. LVII.

- 1 **Q**uod finis multipliciter dicitur.
2 Quod furor est peccatum, & contra peccatum.
B 3 Quod peccator aspidi comparatur quatuor de causis.
4 Quod tria sunt genera dentium.

Eripe me de inimicis meis.
Pfal. LVIII.

- 1 **C**HRIStVS viuit quadrupliciter secundum diuinitatem.
2 Quod CHRISVS gallina comparatur propter quinque.
3 Quod fames est multiplex.
4 De multiplici occisione.
5 De multiplici deductione.

C DEVS repulisti in finem.
Pfal. LIX.

- 1 **D**E multiplici repulsione.
2 De mutatione multiplici.
3 De multiplici vino.
4 De multiplici calciamento.

Exaudi DEVS deprecationem meam:
Pfal. LX.

- 1 **D**E tentatione Dei, hominis, diaboli.
2 De duplici turre.
3 De duplici velamine.

D Nonne DEO subiecta erit.
Pfal. LXI.

- 1 **D**E duplici tactu.
2 De triplici Hierarchia.
3 De quatuor interpretationibus, huius nominis Abel.
4 Quod Ecclesia incepit ab Abel: & non ab Adam, triplici de causa.
5 Quod peccatum tribus modis committitur.
6 Quod lex septem modis dicitur.
7 Quod Deus multipliciter loquitur.

DEVS DEVS meus ad te de luce.
Pfal. LXII.

- E 1 **Q**uod aliquid fit aridum tripliciter.
2 Quod in siti tria attenduntur.
3 Quod adeps interior, anima exterior dicitur.
4 De multiplici adipe.
5 Quod labia multipliciter dicuntur.
6 Quod stratum multipliciter dicitur.
7 Quod mane multiplex est.
8 De proprietatibus vulpis, & quod principes mali vulpi comparantur.

Exaudi

Exaudi Deus orationem meam, cum.

Pfal. LXIII,

- 1 **D**E petitione amotionis, vel appositionis tribulationum.
- 2 Quod lingua malorum comparantur gladiis acutis, quinque de causis.

Te decet hymnus DEVS in Sion.

Pfal. LXIV.

- 1 Quod sabbatum in octava Pascha dicitur in albis.
- 2 Quod differentia inter representari, & significari.
- 3 Quod omnes Leuita decimas dabant summo Pontifici, & omnes Iudai Lauitis.
- 4 De electione, & subiectione.
- 5 Quare sancti dicuntur montes.
- 6 Quibus modis terra fecundatur.
- 7 Quomodo gentes benedicunt Dominum.
- 8 In quibus verbum Dei seminatum est.

Iubilate DEO omnis terra.

Pfal. LXV.

- 1 Quod quidam expectant, & expectantur.
- 2 Quod quidam sicco pede transeunt hoc flumen, scilicet mundum, &c.
- 3 Quod Iudex aspergitur tripliciter.
- 4 De refrigerio multiplici.
- 5 Quod tribulatio debet precedere prosperitatem.
- 6 Quod in templo Salomonis erat atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum.
- 7 De quinque generibus sacrificiorum.
- 8 Quod peccatores hircis comparantur.

Deus misereatur nostri. Psal. LXVI.

- 1 Quod anima profectus fit multis modis.
- 2 De benedictione multiplici.
- 3 Quod Christus germen, granum, radix, flos, fructus, dicitur.
- 4 De fructu trigesimo, sexagesimo, & centesimo.
- 5 Quod beata Virgo dicitur terra multipliciter.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.

Pfal. LXVII.

- 1 Deus dicitur exurgere in mente hominis.
- 2 Quatuor leguntur Christi exaltationes.
- 3 Quot modis Christus exaltetur.
- 4 De duplici arca.
- 5 Differentia inter surgere & consurgere.
- 6 De multiplici Christi egressu.
- 7 De multiplici pluuia.
- 8 De perfectione legis.
- 9 Quod pater dicitur agricola, & semen verbum Dei.
- 10 Hic commendatur Christus a quatuor.
- 11 Quod virtus multipliciter dicitur.
- 12 Quod Ecclesia significatur per columbam, propter tria.
- 13 Quod turris multipliciter dicitur.
- 14 Quod filius Benjamin dicitur Paulus.
- 15 De tribus generibus visionum.
- 16 In aeterna Trinitate tres persone, & una substantia.
- 17 In noua Trinitate tres substantia, & una persona.
- 18 De dimensionibus anima secundum modum suum.

Saluum me fac DEVS. Psal. LXVIII.

- 1 Amor Christi triplex est.
- 2 Quod Christus granum sinapis dicitur, propter quatuor.
- 3 De duobus modis loquendi.
- 4 Quatuor leguntur dispositiones vestium Christi.
- 5 Quaternarius ad Euangelium, denarius ad legem referatur.
- 6 De multiplici luto.
- 7 Quod Christus pater propter quatuor.
- 8 De multiplici confusione.
- 9 Christus desiderauit comedere agnum Paschalem, propter tria.
- 10 De multiplici mensa.

11 De ingenio, memoria, & ratione.

- A 12 Quod aliquis scribitur in libro vite, propter triplicem causam.
- 13 De quatuor libris.
- 14 Quod Christus doluit, pro omnibus doluit.
- 15 De triplici vinculo.

Deus in adiutorium meum. Psal. LXIX,

- 1 Multis modis intendit Deus.
- 2 De duabus figuris, qua dicuntur epignome, & epigrammos.
- 3 Quod egeni sumus propter quatuor.
- 4 De quatuor generibus persecutionum.

In te Domine sperari non confundar.

Pfal. LXX.

- B 1 Quod fomes peccati dicitur lex carnis.
- 2 Quod tres captiuitates Iudaorum significant tres priuitates nostras.
- 3 Inuentus in tribus consistit.
- 4 Aetas Ecclesie distinguitur.
- 5 Quadruplici de causa fit laus, siue oratio vocalis.
- 6 Deficit quis multipliciter.
- 7 Quod triplex fit literatura.
- 8 Quod homo habet triplex officium.
- 9 Docet Deus quinque modis.
- 10 De multiplici similitudine.
- 11 De triplici reductione.
- 12 De multiplici consolatione.

Deus iudicium tuum Regi da. LXXI.

- C 1 Deus dicitur pax triplici de causa.
- 2 Quod epignome fit quatuor de causis.
- 3 Quod Ecclesia dicitur Luna propter tria.
- 4 Propheta commendat Christum a quatuor.
- 5 Tria debemus Christo, & tria proximo.
- 6 Beata Virgo velleri comparatur.
- 7 Quod quidam cadunt multipliciter.
- 8 De multiplici usura.
- 9 De multiplici candore.

Quam bonus Israel Deus. LXXII.

- 1 Aliquis cessat a laude Dei quatuor de causis.
- 2 A Quidam peccant multis de causis.
- 3 Os in calum ponitur multis modis.
- 4 Quod quedam bona sunt mala bonis, & cetera, qua sequuntur.
- 5 Quod homo dicitur factus ad imaginem Dei, secundum interiorem hominem.
- D 6 Homo dicitur iumentum multis de causis.
- 7 Quid quandoque est substantiale, quandoq; accidentale.
- 8 De multiplici fornicatione.

Vt quid DEVS repulisti in finem.

Pfal. LXXIII.

- 1 EST triplex signum de multiplici salute.
- 2 Iuxta quatuor tempora anni, quatuor genera hominum possunt notari.
- 3 Tria soleut oculum carnis turbare.
- 4 Pauper dicitur multis modis.

Confitebimur tibi DEVS, confitebimur.

Pfal. LXXIV.

- 1 DE multiplici confessione.
- E 2 De inuentione duplici.
- 3 Quomodo Ecclesia debeat ornari bysso castitatis.
- 4 Cornua dicuntur multipliciter.
- 5 Quod calix dicitur multipliciter.

Notus in Iudæa Deus. Psal. LXXV,

- 1 Interpretatio nominis sumitur multipliciter.
- 2 Scutum multipliciter dicitur.
- 3 Quod fides sine mens debeat esse concava.

Voce mea ad dominum clamaui. Psal. LXXVI.

- 1 Propheta clamat multipliciter.
- 2 Quod tres nocturni in officio matutinali significant status Ecclesia.

- 3 Tria sunt mala quibus homo affligitur.
- 4 Quatuor sunt bona, in quibus homo consolatur.
- 5 De malo hominis intrinseco, & extrinseco, similiter de bono extrinseco.
- 6 Quod Christus dicitur via, veritas, & vita.
- 7 Aqua diuersa significat.

Attende popule meus. Psal. LXXVII.

- 1 **Q**uod Iudaic^o populus dicitur vci^o multis de causis.
- 2 Os dicitur multis modis.
- 3 Tempus multipliciter dicitur.
- 4 De initio, principio, fine.
- 5 Quod quadruplex sit lucta.
- 6 De duplici generatione corporali, & similiter spirituali.
- 7 Columna multipliciter dicuntur.
- 8 Quod predicatorum venis comparantur.
- 9 Puluis dicitur multipliciter.
- 10 Quod quidam veniunt ad Deum per fidem: quidam recedunt.
- 11 Quod tres sunt patres.
- 12 Tria in nobis, & nos in tribus considerare debemus.
- 13 De multiplici deserto.
- 14 Quatuor sunt principalia vitia quibus homo cadit in presenti.

Deus venerunt gentes. Psal. LXXVIII.

- 1 **Q**uod templum quatuor modis intelligitur.
- 2 De multiplici effusione.
- 3 De zelo corporali, & spirituali.

Qui regis Israël intende. Psal. LXXIX.

- 1 **D**e quatuor generibus Pralatorum.
- 2 Quod hoc nomen charitas, quandoque conuenit Creatori, quandoque creature.
- 3 De sex temporibus.
- 4 Quid sit maceries.
- 5 De multiplici auro.
- 6 Quod tres leguntur famosissima superbia. Exultate Deo adiutori nostro. Psal. LXXX.
- 1 **D**e triplici separatione, que fit in Ecclesia.
- 2 Quod torcular multis modis dicitur.
- 3 Quod quatuor sunt status hominis.
- 4 Quod oleum tria facit.
- 5 Quod homo constet ex quinque, quibus fit progressus ad sapientiam.
- 6 De tribus fructibus poenitentia.
- 7 De seminare verbi Dei.

Deus stetit in Synagoga Deorum. Psal. LXXXI.

- 1 **Q**uod Deus stare multis modis dicitur.
- 2 De septem vitiis capitalibus qua^e e^s superbia procedunt. Deus, quis similis erit tibi? Psal. LXXXII.
- 1 **D**e taciturnitate sermonis, & voluntatis.
- 2 De multiplici testamento.
- 3 De duplici valle.
- 4 De triplici sapientia.
- 5 De duplici rota.
- 6 Tria erunt in iudicio.
- 7 Quod hoc nomen, Dominus, est essentiale Deo.
- 8 De triplici culpa.

Quam dilecta tabernacula tua. Psal. LXXXIII.

- 1 **Q**uod homo debet tria timere in morte.
- 2 De duabus alis, quibus homo vehitur in presenti.
- 3 Quod Deus descendit ad nos, & nos ad Deum ascendimus.
- 4 Quod firmamentum erit stabile in futurum. Benedixisti Domine terram tuam. Psal. LXXXIV.

- 1 **Q**uod prateritum multipliciter ponitur.
- 2 Quod Deus multipliciter loquitur.
- 3 De duplici pace, scilicet mundi & Dei.
- 4 De distinctione trium temporum.
- 5 Quod hoc nomen, lapis, multa significat.
- 6 De dilectione proximi.

A Inclina Domine aurem tuam. Psal. LXXXV.

- 1 **D**e quinque sensibus corporis.
- 2 Quod in poenitentia tria sunt necessaria. Fundamenta eius in montibus. Psal. LXXXVI.

1 **Q**uod Ecclesia in hoc Psalmo sex nominibus appellatur.

- 2 Qui poenitet, quatuor facit. Domine Deus salutis meae. Psal. LXXXVII.

- 1 **D**e tribus speciebus innocentia.
- 2 Tres sunt species rectitudinis.
- 3 Quod Deus sanat quinque genera hominum immundorum.

4 De quatuor modis sanandi. Misericordias Domini. Psal. LXXXVIII.

- 1 **D**e quatuor generibus malorum.
- 2 De confessione, quomodo debeat fieri.
- 3 Quod aliquis habeat veram humilitatem post peccatum.

4 De tribus virtutibus.

5 De duplici oleo.

6 De duplici throno.

7 De duplici gladio.

8 De comminatione Christi ad tria.

Domine refugium factus es. Psal. LXXXIX.

- 1 **D**e commendatione sponsi a tribus.
- 2 Quod Deus non nouit prateritum, vel futurum.
- 3 Triplici de causa homines modo minus viuunt, quam ante diluuium.

4 De quindecim gradibus templi Salomonis.

5 De multiplicatione unitatis ad ternarium.

Qui habitat in adiutorio altissimi. Psal. XC.

1 **D**e triplici mutatione.

2 De duplici venatore.

3 De quatuor, que concutiunt latera Ecclesie.

4 Quod Christus est leo victor.

5 Diabolus leo victus.

6 De speluncis eorum.

7 Quod nomina ista, que conueniunt Deo, scilicet homo, vitulus, leo, aquila, homini conuenire possunt.

8 Quod in presenti tempore triplex est malum in homine.

D Bonum est confiteri Domino. Psal. XCI.

1 **D**e duplici confessione.

2 De duplici sabbatho.

3 De duplici quiete.

4 Tria sunt, que fastidium generant.

5 Tres sunt species temperantia.

6 Triplex in homine est vitium.

7 De triplici remedio.

8 Iniquitatis tres sunt species, & tres sunt species peccati.

9 Quare iustus dicatur palma.

Dominus regnauit, decorem indutus est. Psal. XCII.

E 1 **Q**uod viginti duo sunt opera Domini in creatione ad numerum Hebraorum elementorum.

2 De duplici decore Dei.

3 De duplici sede Dei.

4 De duplici plenitudine.

5 De diuersitate fluminis.

DEVS vltionum dominus. Psalm. XCIII.

1 **D**e duplici vltione Dei.

2 Sancti dicuntur, lumen, multipliciter.

3 De duplici infirmitate.

4 De tribus differentiis bonorum, & malorum.

5 De duplici necessitate.

6 Quod Christus confractum consolidauit.

Venite

Venite exultemus Domino.
Psalm. XCIV.

- 1 **Q**uare iste Psalmus in Epiphania Domini usque in sextum locum non cantatur.
- 2 Populus fidelis dicitur ovis propter tria, scilicet fecunditatem, &c.
- 3 De multiplici via.

Cantate Domino. Psalm. XCV.

- 1 **Q**uod hoc nomen, terra, ponitur multis modis.
- 2 De diuersis acceptionibus huius prepositionis, In.
- 3 De quatuor literis huius dictionis, Adam.

Dominus regnauit, exultet.
Psalm. XCVI.

- 1 **D**e varietate ignis.
- 2 **D**e quod laus iubili consistit in tribus.

Cantate Domino Canticum nouum.
Psalm. XCVII.

- 1 **Q**uare filius dicatur dextera.
- 2 De lignis cubara, & de allegoria eorum, & de plectro & de clauis.
- 3 De multiplici malleo.
- 4 Sancti dicuntur lamina aurea.
- 5 Lex dicitur amara propter tria.
- 6 De mari, quod multipliciter dicitur.

Dominus regnauit, irascantur populi.
Psalm. XCVIII.

- 1 **P**ropheta loquebantur sub velamine, triplici de causa.

Iubilate. Psalm. XCIX.

- 1 **Q**uod confessio, alia laudis, alia peccati.
- 2 **P**orta multis modis dicitur.

Misericordiam, & iudicium.
Psalm. C.

- 1 **D**e descriptione viri perfecti.
- 2 **Q**uod quatuor debet habere perfectus.
- 3 **A**d hoc, quod aliquis sit in domo, tria sunt necessaria.
- 4 **D**e clausura ostij.
- 5 **D**e tribus partibus innocentia.
- 6 **D**e stillicidio fumo, & mala uxore.

Domine exaudi orationem meam, & clamor.
Psalm. CI.

- 1 **D**e triplici unitate Christi, & Ecclesia.
- 2 **D**e quadruplici anxietate Christi.
- 3 **T**ria impediunt hominem, ut non exaudiat.
- 4 **Q**uo modo captatur beneuolentia iudicis.
- 5 **D**eus quo modo dicitur habere membra, scilicet oculos, aures, &c.
- 6 **D**e tribus generibus peccatorum.
- 7 **D**e multiplici passere.
- 8 **C**hristus dicitur solitarius, propter tria.
- 9 **H**oc nomen, dies, multipliciter accipitur.
- 10 **Q**uod peccatum primi hominis triplex poena secuta est; & de triplici remedio.
- 11 **I**ncarnatio Christi dicitur descensus.
- 12 **Q**uod unica ovis in montibus relicta, una mysterytialiter, multa personaliter.
- 13 **Q**uod aliter operatur Deus, aliter homo.
- 14 **Q**uod nomine terra elementa intelliguntur.
- 15 **D**ifferentia inter initium, principium, & exordium.

A

Benedic anima mea Domino.
Psalm. CII.

- 1 **D**e duabus partibus rationis.
- 2 **A**ngelica virtutes non solum circa nos, sed etiam intra nos.
- 3 **Q**uod Christus dicitur corona, & diadema.
- 4 **D**e triplici Theologia.
- 5 **Q**uod aliquis miseretur inimici sui, siue proximi sui.
- 6 **Q**uod calum diuersis modis accipitur.
- 7 **D**e multiplici fictione.
- 8 **D**e descriptione fortunadinis, & de eius speciebus.

Benedic anima mea Domino: Domine.
Psalm. CIII.

B

- 1 **D**e benedictione Creatoris ad creaturam, & de conuerso.
- 2 **Q**uod Christus dicitur sponsus in deitate, & in humanitate.
- 3 **D**e multiplici testamento.
- 4 **Q**uod frigida aqua sunt in celo.
- 5 **S**ex leguntur nomines, quos Christus transfudit.
- 6 **Q**uod terrena erant animalia, quae immolauit Abraham.
- 7 **Q**uod ternarius multa significat.
- 8 **Q**uod Christus dicitur panis, vinum, & oleum.
- 9 **D**e multiplici sole.
- 10 **Q**uo modo mare diuersis modis accipitur.
- 11 **Q**uod manus Christi diuersis modis accipitur.
- 12 **Q**uod Deus loquatur nobiscum, & nos cum eo duobus modis.

C

- 13 **Q**uod homo accuset seipsum.

Confitemini Domini & inuocate.
Psalm. CIV.

- 1 **Q**uod alleluia sit laus Angelorum, & gloria in excelsis.
- 2 **Q**uod os loquatur sermones Dei tribus de causis.
- 3 **F**oeni nomine multa designantur.
- 4 **D**e inflammatione Spiritus sancti.
- 5 **A**urum multis modis dicitur.
- 6 **Q**uod vas dicitur corpus fragile.
- 7 **Q**uod lex Moyse est umbra vera legis.

D

Confitemini Dominus quoniam bonus.
Psalm. CV.

- 1 **D**EVS dicitur bonus multipliciter.
- 2 **Q**uod homo peccando in se iniquus dicitur.
- 3 **D**e multiplici oculo.
- 4 **Q**uo modo redemptus est homo.
- 5 **D**e sensu & affectu hominis, & de subdiuisione eorum.
- 6 **T**ria sunt, caro, mundus, daemonia, a quibus in nobis genera peccatorum.

Confitemini Domini quoniam bonus.
Psalm. CVI.

- 1 **Q**uod binarius significet charitatem.
- 2 **Q**uod triplex est origo temptationis.
- 3 **C**oncupiscentia quatuor sunt genera.
- 4 **D**e multiplici descensu.
- 5 **Q**uod quatuor sunt species contemplationis.
- 6 **D**e diuersa significatione nauis.
- 7 **D**e multiplici clamore.
- 8 **Q**uod peccata nostra magna sunt, & turpia.
- 9 **D**e triplici bello.

Paratum cor meum Deus. Psalm. CVII.

- 1 **Q**uod confessio debet esse oris, & cordis.
- 2 **Q**uod annulus, quando Pontifex consecratur ponitur ei in medio digito.
- 3 **Q**uod in ciuitate est curris, & antemurale & flumen

& riuuli intra fluentes.

4 De porta ciuitatis.

Deus laudem meam ne tacueris.
Psal. C V I I I.

- 1 **D**E tribus gentibus peccatorum.
- 2 De duplici oratione Christi.
- 3 De triplici vino.
- 4 De triplici peccato, & triplici remedio.
- 5 Quod diabolus constituitur super aliquem quatuor modis.
- 6 De triplici oratione.
- 7 De multiplici usura.
- 8 Quod peccatum fit quadrupliciter.
- 9 De triplici Spiritu.
- 10 Multipliciter cingulum dicitur.

Dixit Dominus Domino meo. Psal. C I X.

- 1 **D**icere multis modis accipitur.
- 2 Quod sedere multis modis accipitur.
- 3 Quod donec quinque modis accipitur.
- 4 De multiplici subiectione.
- 5 Hoc nomen, principium, multis modis accipitur.
- 6 In oblatione quatuor sunt necessaria.

Confitebor tibi Domine in toto corde.
Psal. C X.

- 1 **D**E confessione cordis, & oris.
- 2 Quod peccatum Deo committimus, & confessionem ei facimus.
- 3 De duplici consilio.
- 4 De magnitudine Redemptoris, & redempti.
- 5 De duplici causa.
- 6 Quod Christus missus est ad Iudeos triplici de causa.
- 7 Quod voluntas Dei dicitur quinque modis.
- 8 Quod iustificatio consistit in duobus.

Beatus vir, qui timet Dominum.
Psal. C X I.

- 1 **S**ancti habent hilaritatem in tribus.
- 2 De timore multiplici.
- 3 Quod tria sunt opera misericordie.
- 4 Est verbum asperum, asperius, asperrimum.
- 5 Est verbum suauis, suauius, suauissimum.
- 6 Dua sunt promissiones.

Laudate pueri Dominum. Psal. C X I I.

- 1 **T**ripliciter Deus gentes assumit.
- 2 Tripliciter Deum laudare debemus.
- 3 Quod soli pueri intrabunt in regnum calorum.
- 4 Stercora tribus modis accipiuntur.
- 5 Septem modis Deus dicitur esse in aliquo.

In exitu Israëli de Ægypto. Psal. C X I I I.

- 1 **M**ultipliciter fit exitus.
- 2 A triplici domo oportet nos exire.
- 3 In Ægypto huius mundi est triplex iubilatio.
- 4 Quod mammon est diuitia, & mammona nomen Diaboli, qui preest diuitiis.
- 5 Quod tria sunt impedimenta hominum ad Dominum.
- 6 Quod Iudei adorauerunt vitulos, unum in Dan, & alterum in Bethel.
- 7 Quatuor genera hominum hic notantur.
- 8 Quatuor in hominibus reperiuntur.
- 9 Triplex gaudium, vel festum debemus facere.
- 10 Quod triplex sit motus.
- 11 Quare Christus lapis dicitur.
- 12 Quatuor sunt species idololatriæ.
- 13 De quinque operariis.

14 De duobus pedibus.

- A 15 Memoria beneficij debet esse triplex.
16 Sancti Prelati dicuntur cali tripliciter.

Dilexi quoniam exaudiet.
Psal. C X I V.

- 1 **Q**uod laus Christi dicitur dignissima propter tria.
- 2 In hoc, quod filium suum nobis dedit, tria intelliguntur.
- 3 Quod tres sunt partes in homine.
- 4 Ecclesia dicitur Catholica propter tria.

Credidi, propter locutus sum.
Psal. C X V.

- B 1 **Q**uadruplici de causa non confitetur quis ore.
2 Quod fides debet esse fidelis, firma, integra, & voluntaria.
3 Excelsus mentis fit tribus modis.
4 Quod martyres de tribus perhibent testimonium.
5 Quod Deus dirupit vincula nostra sua pretiosa morte.

Laudate Dominum omnes gentes.
Psal. C X V I.

- 1 **I**ste psalmus dicitur a homine.
- 2 De multiplici radio.
- 3 Quod ad bonum datum apposita est homini custodia.

Confitemini Domino, quoniam bonus, &c.
Psal. C X V I I.

- C 2 **D**eus triplici laude Angelorum.
2 De latitudine bonorum, & angustia malorum.
3 Spina multipliciter dicuntur.
4 De quadruplici voce.
5 De vita Sanctorum, & morte malorum.
6 De multiplici die.
7 Quatuor de causis intramus Ecclesiam.
8 De quatuor petitionibus misse.

Beati immaculati in via.
Psal. C X V I I I.

- 1 **S**criptura sacra dicitur ortus triplici de causa.
- 2 Quod Moyses inuenit literas Hebraorum.
- D 3 A quatuor capitibus initium.
- 4 Quod dua scala, & duo sunt genera descendentium.
- 5 De ambulantiis in lege, & proficientibus.
- 6 Tres sunt via, Dei, hominis, & diaboli.
- 7 Via nostra est tortuosa propter tria.
- 8 In hac partitione precepta Dei quinque nominibus designantur.

In quo corrigit adolescentior viam suam.

- 1 **A**liquis multis modis corrigitur.
- 2 Quod homo, accedens ad Dominum, multis modis depellitur.

- E 3 De nido, ouo, & pullo.
4 Duo sunt, que impediunt linguam & labia loqui.

Retribue seruo tuo.

- 1 **D**EVS aliquando reddit malum pro malo, ad bonum.
- 2 In hac petitione quatuor notantur.
- 3 Oculi exteriores velantur quatuor de causis.
- 4 De sensu precedente, subsequente, & consequente.
- 5 De iudiciis Dei.
- 6 Quod in atrio tria debent esse.
- 7 In hac partitione iudicia Dei vocantur precepta.
- 8 Quod cor nostrum dicatur pavementum.

Adhæsit

Adhæsit pavimento anima mea.

- A 4 Quod verba Dei sunt cibus.
5 De faucibus spiritualibus.

- 1 **Q**uod filius Dei dicitur verbum multis modis.
2 Homo debet præoccupare faciem Domini in confessione.
3 De ordine charitatis.

Lucerna pedibus.

Legem pone mihi Domine.

- 1 **L**ucerna tria facit.
2 De iuramento licito & illicito.
3 De confessione triplici.
4 In eius manu est anima hominis.
5 Quod triplici morbo genus humanum laborat.

- 1 **T**ria in lego notanda sunt.
2 Quomodo quidam inquirunt legem.
3 De viribus anime.
4 Aliud est deduci in semitam, aliud in semita.
5 De tribus generibus vanitatum.
6 Quod mandata Dei sunt dilectio Dei, & proximi.

Iniquos odio habui.

Et veniat super me.

- 1 **T**res sunt species dilectionis.
2 Quod Deus adiuvat cadentes & infirmos iacentes.
B 3 Quod in triplici iudicio ducuntur.
4 Tria nobis Deus dedit.

- 1 **D**e multiplici petitione.
2 Quod lectiones legis Mosaica in unum.
3 Quod lectiones Evangelij in alium terminamus.
4 Quod in iustificatione nostra quatuor sunt necessaria.

Feci iudicium.

Memor esto verbi tui.

- 1 **Q**uatuor leguntur aduentus Christi.
2 Tria sunt genera servorum.
3 A tribus aliquid sustinemus.
4 Sex leguntur tempora.

- 1 **D**e quietudine, & inquietudine.
2 Quod homo multipliciter dicitur.
3 De petitione panis corporalis, & spiritualis.

Mirabilia testimonia tua.

Portio mea Domine.

- 1 **D**va sunt via.
2 Opera Dei dicuntur mirabilia, quinque de causis.
3 Vetus testamentum iam declaratur per novum propter tria.
C 4 De sole irradiante aliquos secundum diversos effectus.
5 Quod tres sunt species lacrymarum.

- 1 **Q**uod tribus Levi inter alias non accipiebat portionem.
2 Quod corpus cum capite est particeps in duobus.
3 Quod quadam reddunt debitores DEO.
4 De multiplici fide.
5 De quatuor debitoribus.
6 Quod nox dicitur hoc seculum.

Iustus es Domine: & rectum iudicium.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo.

- 1 **D**e triplici intellectu.
2 Tria sunt occulta in homine.
3 Deus dicitur agere propter tria.
4 Aliquis multipliciter tabescit.
5 Quod pendentia mitra dependebant usque ad humeros.

- 1 **T**res sunt via, qua ducunt ad patriam.
2 De differentia scientia, & discipline.
3 Quo homo debeat solvere sibi, Deo, & proximo.
4 De proprietatibus lactis.

Clamaui in toto corde.

Manus tuæ fecerunt me.

- 1 **D**e multiplici angustia.
D 2 Quod anima sit ciuitas summi regis.
3 Tria sunt qua solent in medico esse falso.
4 De duabus speciebus æconomia.
5 Quod intra mentis nostra octo agricola seminauerunt.
6 Dominus prope est tribus de causis.

- 1 **Q**uid est esse ad imaginem.
2 Quid est imago Dei.
3 De dignitate hominis: & ad quid factus sit homo.
4 De ratione articulorum: de duobus generibus prouerbiorum.

Vide humilitatem meam.

Defecit in salutare tuum anima.

- 1 **D**EVUS dicitur videre multipliciter.
2 Nota causa inter hominem & hominem.
3 Differentia inter cogitationem, meditationem, & contemplationem.
4 Quod Christus, Alpha, & Omega.
5 De Epiphania & tribus apparitionibus.
6 De tribus generibus martyrij.

- 1 **D**e multiplici incuruatione.
2 Vita nostra quatuor de causis militia comparatur.
3 Quod deficere multis modis dicitur.
4 De tribus generibus martyrij.

Principes persecuti sunt.

In æternum Domine, permanet verbum tuum.

- 1 **Q**uod emplastrum tria facit, & de bono medico.
2 Aduentus CHRISTI fulgori comparatur propter tria.
3 Charitas dicitur integra propter tria.

- 1 **A**liquis recusat laborem tribus de causis.
2 De quinque locis.
3 Quatuor modis meditamus in animo nostro agenda.

Appropinquet deprecatio mea.

Quo modo dilexi legem tuam Domine.

- 1 **E**ST multiplex consummatio.
2 De appropinquatione multiplici.
3 Quomodo predicator duo debet habere.
4 De multiplici pastore.
5 De homine ab Hierusalem descendente in Ierico.

- 1 **M**editatio legis valet ad tria.
2 Quod duo sunt in una carne.
3 Quod iustitia sit lorica.

Ad

Ad Dominum cum tribularer.
Psalm. CXIX.

- 1 **D**E quindecim gradibus, & quindecim psalmis.
- 2 De unione in unum, & per unum, & ad unum.
- 3 Quod sancti habent octavas.
- 4 Quod in solemnitatibus Domini non obseruamus.
- 5 De casu multiplici & gradibus officiorum.
- 6 De gradibus dignitatum.
- 7 De tonsura clericorum.
- 8 De locutione iniqua.
- 9 De sagitta vulnerante.
- 10 De tribus statibus Ecclesie.

Leuau i oculos meos in montes.
Psal. CXX.

- 1 **D**E tribus ascensionibus.
- 2 Aliquis tribus modis de mundo exit.
- 3 De tribus ciuitatibus, & custodiibus.
- + Tres sunt modi tacendi.

Latatus sum in his, quæ. Psalm. CXXI.

- 1 **T**res status anime leguntur.
- 2 De tribus domibus.

Ad te leuau i oculos meos.
Psalm. CXXXII.

- 1 **Q**uod duo sunt oculi.
- 2 Quod Deum debemus considerare, Dominum, & factorem.

Nisi quia Dominus erat. Psalm. CXXXIII.

- 1 **D**E parabola timoris spei, misericordia.
- 2 De quatuor virtutibus cardinalibus.
- 3 Quod diabolus quandoque parat laqueos, quandoque arma.

Qui confidunt in Domino. Psalm. CXXXIV.

- 1 **Q**uod Ecclesia vocatur ouis, ciuitas, sponsa, custodia, trifariam debet esse.

In conuertendo Dominus.
Psalm. CXXXV.

- 1 **Q**uod sicut multipliciter ponitur Dominus noster, triplex etiam semen iecit in mundum.

Nisi Dominus ædificauerit domum.
Psalm. CXXXVI.

- 1 **D**E ciuitate malorum.
- 2 De tribus panibus.
- 3 Quatuor sunt genera filiorum.
- 4 Quatuor sunt genera hominum.

Beati omnes, qui timent Dominum.
Psalm. CXXXVII.

- 1 **Q**uod quidam sunt in via, & ambulans.
- 2 Quod tria sunt in homine.

Sæpe expugnauerunt me.
Psalm. CXXXVIII.

- Quod contra persecutores tria sunt necessaria, scilicet patientia, humilitas, & charitas.
- 1 Quatuor sunt necessaria ad hoc, quod non succumbat.
 - 3 Quod nos à Deo debemus petere dextra, & sinistra benedictionem.

A

De profundis clamaui ad te Domine.
Psalm. CXXXIX.

- 1 **Q**uod omnis psalmus pœnitentialis incipit à lacrymis, & terminatur in exultatione.
- 2 Quod tres status scilicet infernus, patria mundus.
- 3 De perfectione senarij.

Domine non est exaltatum cor meum.
Psalm. CXXX.

- 1 **Q**uod duplex seruitium.
- 2 Quod dua sunt species lactis.
- 3 Humilitatis sunt tres species.
- 4 Quatuor genera hominum, ad mensam sacra scriptura referentium, reperiuntur.
- 5 Triplici pane reficiuntur homines in Ecclesia.

Memento Domine Dauid. Psalm. CXXXI.

- 1 **D**E adificatione domus Ecclesie.
- 2 Octo sunt, quæ votum impediunt.
- 3 Quod sponsa in triplici lecto quiescit.
- 4 Quomodo dicitur Deus pœnitere.

Ecce quàm bonum, & quàm iucundum.
Psalm. CXXXII.

- 1 **Q**uod dilatio tribus modis fit.
- 2 Alienatio tribus modis fit.
- 3 Unguentum tribus modis accipitur.
- 4 Quod tunica est Ecclesia inconsutis.
- 5 Rubigo dupliciter aufertur.

Ecce nunc benedicite Dominum.
Psalm. CXXXIII.

- 1 **D**E duabus manibus.

Laudate Dominum, quoniam bonus.
Psalm. CXXXIV.

- 1 **D**uo sunt, cognitio, & amor.
- 2 De tribus ventis.
- 3 De primogenitis Egypti.
- 4 Quod homo dicitur microcosmus.
- 5 Quod oleum super enatat.
- 6 De quatuor ventis.
- 7 De quatuor gazophylaciis.
- 8 Triplici de causa dicitur Egyptus, mundus.
- 9 De duplici interpretatione huius nominis, Egyptus.
- 10 De triplici signo.
- 11 De triplici speculatione.

Confitemini Domino quoniam bonus.
Psalm. CXXXV.

- 1 **D**E duplici confessione.
- 2 Quare pater dicatur magis operari per filium, quam per Spiritum sanctum.
- 3 De triplici mari Iudeorum.
- 4 De transitu Iudeorum in desertum.
- 5 De deserto in terram promissionis.

Super flumina Babylonis. Psalm. CXXXVI.

- 1 **T**res sunt ciuitates.
- 2 Mali dicuntur salices, propter tria.
- 3 De triplici memoria Dei.
- 4 Tria impediunt integritatem fidei.

Confitebor Domino. Psalm. CXXXVII.

- 1 **Q**uod Ecclesia tribus nominibus in canticis canticorum vocatur.

2 Quod

- 2 Quod super altare concavum fiebant sacrificia.
- 3 Quod superbia sit contra patrem, auaritia contra filium, inuidia contra Spiritum sanctum.
- 4 Oblatum est Christo fel cum arundine, spongia, & aceto.

Domine probasti. Psal. CXXXVIII.

- 1 **T**enebra multipliciter dicuntur.
- 2 Quod corpus Christi quatuor modis sumitur.
- 3 Quod ad masticationem panis, salina est necessaria.
- 4 Quod in principio dedit Deus homini quatuor virtutes, ad hoc, ut homo digne suscipiat corpus Christi, quatuor sunt necessaria.
- 5 De nouis, veteribus, vetustissimis.
- 6 Quod homo in presenti non potest anteriora Dei videre.
- 7 In incarnatione Dei quatuor virtutes possunt notari.
- 8 Tres sunt inuestigabiles, potentia, sapientia, & benignitas.
- 9 Quod os Dei significat sanctos.
- 10 Quadruplici de causa permisit Deus hominem, scilicet Petrum peccare.
- 11 Numerare multipliciter dicitur.
- 12 Iudei dicuntur arena duplici de causa.
- 13 Deus dicitur occidere quatuor modis.
- 14 Et triplex odium.

Eripe me Domine ab homine malo.
Psal. CXXXIX.

- 1 **C**orpus Christi est triforme.
- 2 De velle, & non posse.
- 3 Tentatio diabolica triplex.
- 4 Quod diabolus diuersa sortitur nomina.
- 5 Vir quatuor modis accipitur.
- 6 Triplex est traditio.

Domine clamaui ad te. Psal. CXL.

- 1 **D**e multiplici clamore.
- 2 Oratio tria habet impedimenta.
- 3 Oratio contra hec tria tres habet alas.
- 4 De multiplici odore.
- 5 Qui multis de causis mortui sunt.

Voce magna ad Dominum clamaui.
Psal. CXLI.

- 1 **Q**uod quatuor sunt modi orationum.
- 2 Quatuor fontes legimus.
- 3 Quod aqua quatuor faciunt.
- 4 De quatuor cornibus crucis.
- 5 Quatuor sunt genera iustorum.

Domine exaudi orationem meam.
Psal. CXLII.

- 1 **S**eptem sunt psalmi pœnitentiales contra septem vitia capitalia.
- 2 De lege talionis.
- 3 Decor in quatuor.
- 4 Quatuor sunt, quæ confessionem impediunt.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus. Psal. CXLIII.

- 1 **N**uda dicitur Ecclesia propter quatuor.
- 2 Quinque lapides sunt, verbum: quinque, pretium.
- 3 Differentia inter cominus, & eminus.
- 4 Digitus Dei multis modis dicitur.
- 5 Egressus fit tribus modis.
- 6 Tres sunt, qui testimonium dant, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.
- 7 Quod fides in aquis baptismi nutritur.
- 8 Quod tria solent hominibus obici.

A Exaltabo te Deus meus rex.
Psal. CXLIV.

- 1 **A**git de septriformi gratia, & de septem donis Spiritus sancti.
- 2 Christus dicitur rex, & ter coronatus.
- 3 Triplex erit in nobis fruitio.
- 4 Tria sunt in anima.

Lauda anima mea Dominum.
Psal. CXLV.

- 1 **T**ria sunt, quæ impediunt, ne laus sit perfecta in presenti.
- 2 De elementis agentibus, & patientibus.
- 3 De gloria corporis, & anime.
- 4 De interpretatione Israël.

Laudate Dominum, quoniam bonus est.
Psal. CXLVI.

- 1 **D**e duobus Ecclesia necessariis.
- 2 De genere humano vulnerato, & spoliato.
- 3 De medicamine.
- 4 De tribus principiis.
- 5 Sacra scriptura dicitur calum.
- 6 Tria stellis conueniunt.

Lauda Hierusalem Dominum,
Psal. CXLVII.

- 1 **D**e reparatione Hierusalem.
- 2 De duobus exploratoribus à Iosue missis.
- 3 Quatuor ponit, quare Deus debeat laudari.
- 4 De duobus infimis & medio.
- 5 Quo modo sapientia attingit à fine.
- 6 De reparatione vestis Adæ, quam sordidauit.
- 7 Quomodo de Iudeo fit Hebræus, De Hebræo Galilæus.
- 8 Quod venti sunt dona Sancti Spiritus.
- 9 De quadruplici pace.

Laudate Dominum de cœlis.
Psal. CXLVIII.

- 1 **D**e varietate imperatui.
- 2 De tribus regionibus.
- 3 De triplici modo essendi.
- 4 Quomodo fecit Deus mundum.

Cantate Domino canticum nouum.
Psal. CXLIX.

- 1 **D**e tribus falsis vocibus.
- 2 Quod Christus ter oblatus est.
- 3 Tria sunt, quibus homo ligatur.
- 4 De quatuor canticis.

Laudate Dominum in sanctis eius.
Psal. CL.

- 1 **T**ria sunt, quæ faciunt hominem sanctum.
- 2 De tribus speciebus delectabilium sonorum.
- 3 Quod septenarius virgo dicatur.
- 4 De triplici statu in presenti.

PRÆFATIO
IN PSALTERIUM.

VISQVIS ad diuinæ paginæ lectionem erudiendus accedit, in principio considerare debet, quæ sit illius scripturæ materia, circa quâ versatur eius tractatus. Est autem illius principalis materia, opus restorationis. Sunt enim duo opera: opus conditionis, & o-

Opus conditionis & restauratio nis.

Sacra scriptura præstantia : de qua vberius sup. fol. 1. & seq. in lib. Lum. Eccl.

Duo considerantur in sacra scriptura. Scientia rerum habetur per formas, vel per naturas.

Materia sacra scriptura.

Hier. in prologo lib. Reg. Isid. 6. Ery. cap. 1. Diuisio testamenti veteris.

Agiograph. nomen commune est omnium librorum sacra scriptura.

Auctor, causa, & nomen libri.

2. Reg. 6. c. 1. Par. 15. d.

pus restorationis. Opus conditionis est, quo factum est, vt essent, quæ non erant: opus restorationis est, per quod meliorata sunt, quæ perierant. Opere conditionis factus est mundus cum suis elementis: opere restorationis, Verbi incarnatio cum suis sacramentis. Ex quo manifestum est, quod scriptura cunctis aliis præcellit, tum materiæ dignitate, tum profunditate, & subtilitate. Et si quis diligenter attendit, potest percipere, quod omnes artes tam liberales, quam naturales ei, tanquam dominæ, famulantur. Duo consideranda sunt in sacra scriptura vel pagina præcipue, quod scientia eius, vel ex rebus habetur, vel ex vocibus. Ex voce autem habetur, vel ex pronuntiatione: peritiam pronuntiandi comparamus nobis per Grammaticam: significationem earundem per Dialecticam: vtrumque per Rhetoricam. Scientia vero rerum habetur per formas, vel per naturas: vt forma ad exteriora, natura ad interiora referatur. Attenditur autem forma, vel in numero, quod docet nos Arithmetica: vel proportione, quod demonstrat Musica: vel dimensione: quod Geometria: vel motu, de quo consulit Astronomia: de naturis, vt Physica pertractat. Cum ergo in diuina pagina necessaria sit omnium istorum prædictorum scientia, & singula de singulis doctrinam perficiant: patet, quod omnes aliæ scientiæ quasi pedissequæ sunt Theologiæ. Ostenso siquidem, quæ sit materia, restat in quibus constet, assignare. Constat autem in duobus, scilicet in nouo, & in veteri testamento. In his autem duobus totum corpus canonicæ scripturæ continetur. Prætermisso autem nouo, de veteri ad præsens agamus. Sciendum ergo, quod Hebræi, Esdra auctore, libros veteris testamenti, secundum numerum suarum literarum, in viginti duo volumina distinxerunt: eosque in tres ordines diuiserunt, Legem, Prophetas, & Agiographa: Moylique legem, quæ Thorah hebraice dicitur, in quinque volumina distinguentes, qui est primus ordo huius primi ordinis. Primus liber Berescith est, seu Genesis: secundus, Velle schemoth, siue Exodus: tertius, Vaicra, siue Leviticus: quartus, Vaiedabber, siue Numeri: quintus, Elleh Haddebarim, siue Deuteronomius: ecce Pentateuchus. Secundi ordinis primus liber est, Iehosua bennum, qui & latine, IESV naue: nam Binominis fuit & pater, & filius: secundus Sophtim, siue Iudicum: tertius Samuel, qui est primus Regum: quartus Malachim, qui est Regnum: quintus Isaias: sextus Hieremias: septimus Ezechias: octauus Thire Hasser, id est, duodecim prophetæ minores, qui pro sui breuitate, in vno rediguntur. Tertius ordo Agiographorum, in quo sunt nouem libri. Primus, est Iob: secundus, Psalterium, quod præ manibus habemus: tertius, Mischle, qui est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, qui Ecclesiastes: quintus Scir hascirim, quod est Canticum canticorum: sextus Daniel: septimus Debreiamin, id est, verba dierum, siue Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Esther. Collecti ergo de primo ordine quinque, vnde & Pentateuchus dicitur à Pente, quod est quinque, & teuchus, quod est volumen, nam theta positio est. De secundo vero, octo: de tertio, nonem: similiter sunt viginti duo: & omnes reuera sunt Agiographi, id est, Sacra scriptura. Sed ad vltimum ordinem appropriatum est vocabulum: sicut & hoc nomen, Angelus, cuiuslibet de nouem ordinibus conuenit, sed inferiori ordini appropriatum est. Similiter & hoc nomen, Confessor, cuiuslibet sanctorum conuenit, sed specificatur ad illos solos, qui non apostoli, nec martyres.

Primo ponitur commendatio auctoris: secundo causa nominis: tertio comprehensionis causa, scilicet, quare tot psalmi: quarto causa distinctionis, scilicet quare ponit tres quinquagenas: quinto causa frequentationis. Causa nominis dupliciter, vel causa administrationis, vel causa similitudinis. Causa administrationis dicitur hic liber psalterium: quia sicut David cantando ante arcam in psalterio ita faciebat modulatio-

nes, scilicet psalmi. Causa similitudinis, scilicet quare psalterium duplex, vel quia in illo instrumento sunt decem chordæ: & in hoc libro docetur obseruantia decem præceptorum. Et sicut hoc instrumentum reddit sonum à superiori, ita hic liber docet nos seruire Deo pro æternis, quæ sursum sunt. Nota, secundum tria genera linguarum hic liber tria sortitur nomina: nam Latine dicitur liber Hymnorum, vel Soliloquiorum: Græce, sicut dicitur in Paralipomenon, Psalterium: Hebraice Nablum, vel Sepher tehillim. Sed Nablum sonat idem, quod liber Soliloquiorum: Sepher tehillim, idem quod liber Hymnorum. Ergo habet duo nomina in Latino, & duo nomina in Hebræo. Nota, psalterium reddit sonum à superiori, quia chordæ sunt superius. Cithara autem ab inferiori, quia chordæ sunt inferiorius, & lignum circumquaque. Nam quod dicitur medium, dicitur infimum. Nota, dicitur David eximius prophetarum, id est, maximus prophetarum: propter tria, scilicet propter regiam dignitatem, vnde hoc; Inueni David seruum meum, &c. & propter humilitatis eximiam abundantiam, vnde Dominus de David; inueni virum secundum cor meum, & propter promissionem ei factam, vnde hoc; De fructu ventris tui, &c. David dicitur tuba, quia tubis vtimur in tribus, scilicet in bello, in conuiujs, in festis. Quibus tubis vsus est David in bello, vnde; Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium; in conuiujs, vnde hoc; In voce exultationis, & confessionis sonas epulantis; in festis, vnde hoc; Bucinate in Neomenia tuba. Nota, Iudæi tantum obseruant annum septimæ decadis, qui dicitur iubilæus; sed quinquagesimus dicebatur iubilæus. Dicimus, quod Iudæi septuaginta annis fuerunt in captiuitate, & non potuerunt facere annum iubilæum. Sed, antequam exirent, habuerunt à Cyro licentiam redeundi. Fecerunt ergo annum iubilæum, quando liberati fuerunt, scilicet septimo anno septimæ decadis, id est, post septimam decadem, scilicet quando plenarie fuerunt liberati; vel septimo anno septimæ decadis, id est, septimo anno ante septimam decadem, quando habuerunt licentiam redeundi; & ita inclusiue, vel exclusiue legatur. Reperitur hoc in epistola ad Galatas, vel casu contigit, quod, quando exierunt de captiuitate, fuit annus iubilæus; Hoc dicit meldenis, vel sic legatur litera; obseruant annum septimum decadis, & fuit vltimum scriptoris, & vno addito, vel primo computato, fiunt quinquaginta; nam septies septem fiunt quadraginta nouem. Da partes septem; septem, potest esse datiuus, id est, da partes vitæ tuæ septenario, id est veteri testamento, vel qui iubilæus dicitur; id est, obseruant septimum annum, & obseruant annum, qui iubilæus dicitur; vel, vt dicit Parisiensis, ibi ponit decades; vel da vitæ tuæ partes septem, id est, vetus testamentum; & ita septem, est accusatiuus. Nota, triplex est causa frequentationis huius libri præ alijs. Frequentatur enim, tam pro sui perfectione, quia perfectus tractat de Christo, quam alij, tum pro sui apertione, quia apertius tractat, vt dicit Euangelium; tum pro certitudine veniæ; nam cum videmus David tantum peccatorem esse conuersum, nulli relinquitur locus diffidentia. Nota, ab Hieronymo dicitur, quod quinque distinctiones fiunt, per fiat, fiat, in psalterio tantum quatuor reperiuntur; vt ibi; Beatus, qui intelligit super egenum &c. & in, Deus iudicium tuum, &c. & in, Misericordias Domini, & ibi, Confitemini Domino. Diximus, quod quinque distinctiones fiunt, per fiat, fiat, id est, quinq; distincta. Nā alibi dicitur; Secta sēper superant sectiones in vno; veluti, si lignum diuidas in duo, ibi vna erit sectio, & duo secta. Si in tria diuidatur, ibi erunt sectiones duæ, & tria secta; sic deinceps. Ita in psalterio, fiat, fiat, quater positum, quinque facit secta, scilicet quinque distincta. Verum est ergo, quod fiunt quinque distinctiones per fiat, fiat, quater positum, id est, quinque distincta. Item nota, alia propheta solilo-

Psalmorum nomen triplex.

David eximius propheta. Psal. 88. c. 1. Reg. 15. c. 4. d. Psal. 131. b. David tuba.

Psal. 17. c.

Psal. 41. a. Psal. 80. a. Tubilegus.

1. Esd. 1. a.

Galat. 4. b. quo loco S. Hier. 10. 6.

Ecc. 11. a.

Causa frequentationis psalterij.

Luc. 20. g.

Hier. in com. psal. 40. in fin. 20. 7. ad Sophr. epist. 134. 20. 3. Psal. 40. Psal. 71. Psal. 88. Psal. 105.

Propheta duplex.

quum, alia in gnoquum. Somnoquum, vt Prophetia Dauid, quia nullo adminiculo exteriori Prophetarum, sed solius Spiritus sancti instinctu. Prophetia, quæ est signiloquium, id est, ex quodam signo, alia fit per facta, alia per dicta, alia per somnia, alia per visiones. Nota: Ecce virgo concipiet, Augustinus dicit, quod hanc Prophetiam necesse est impleri. Quod verum est, si, necesse, determinet necessitatem consequendi, non consequentis: necessarium est, si Deus prædixit euenire, vel euenit: sed non sequitur, quod si prædixit, necesse est euenire. Iusto non est lex posita, id est, inposita, quasi ad onus: vel iusto non est lex posita ad iustificandum, quasi lex iustificet; nam lex neminem duxit ad perfectionem: vel non est iusto lex posita, id est, pro iusto.

Expositio in Psalterium.
PSALMVS DAVID I.

B *Eatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.*] Homo quando cogitationem suam ad terrena flectit, à patria in exilium vadit. Primum per vanitatem abit, deinde per delectationem stat, per consensum sedet, per opus ædificat, per separationem inhabitat. Nam est accessus animæ ad Deum, & recessus: vnde dicitur: Ibi-mus in itinere trium dierum. Accedendi iter est per diem, recedendi per noctem. Quot noctibus recedit, tot diebus redit. Recedendi, primæ noctis iter est per superbiam, qua Deum deserit: secundæ noctis iter est per concupiscentiam, qua alia præter Deum appetit: tertiæ noctis per obstinationem, qua in alienis præter Deum requiescit. In superbia est vanitas: in concupiscentia, delectatio: in obstinatione, consensus. Per vanitatem abit, per delectationem stat, per consensum sedet. Per superbiam recedens à Deo, vadit ad se, vt requiescat in se: per concupiscentiam descendit sub se, vt requiescat in carne: per obstinationem trahitur extra se, vt requiescat in carne. visibiliu specie, vt permaneat in delectatione. Primum vadit de virtute sua gloriari: secundo in vitiis suis delectari: tertio in transitoriis cõsolari. Primo, maledictus homo, qui confidit in homine: secundo, qui ponit carnem brachium suum: tertio, qui sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Reduendi ad Deum, prima reuersio est ab alienis ad propria: secunda à malis ad bona: tertia à studio virtutis ad perceptionem internæ, & æternæ dulcedinis. Hi sunt tres dies accedendi ad Deum. Tres leguntur Dei positiones: nam dicitur requiescere, vel iacere, sedere, stare. Requiescere ad iustificandum, sedere ad iudicandum, stare ad adiuuandum. De primo: super quem requiescit spiritus Domini, nisi super humilem, & quietum? De secundo, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ: & de tertio: Stephanus vidit cœlos apertos, & IESVM stantem, &c. Ita ibi exponitur. *Meditabitur die ac nocte.* Tria sunt in homine, lectio, meditatio, oratio. Lektionem loquitur nobiscum Deus, vnde hoc: Qui habet aures audiendi, audiat: meditationem, interrogas ipsum: orationem, rogas, vnde hoc: Petite, & accipietis, pulsate, & aperietur vobis. Oratio petit, meditatio pulsat: Petite orationem: pulsate meditationem. *Et erit tanquam lignum.* Tres sunt paradisi, tres incolæ, & tria ligna vitæ. Primus terrestris, cuius incola fuit primus Adam. Secundus fidelium, scilicet Ecclesia sanctorum, quam fundauit, & inhabitauit CHRISTVS. Tertius cœlestis, scilicet Ecclesia triumphans, quam DEVS inhabitat. In primo est lignum vitæ, arbor materialis: in secundo humanitas Saluatoris: in tertio tota Trinitas. Nota, Homo arbor fuit in conditione, folium in tentatione, stipula in deiectione. Vnde Iob: Contra folium, quod vento rapitur, &c. Sed fuit arbor in conditione, vnde hic dicitur: *Et erit tanquam lignum,* &c. Spiritus sanctus dicitur aqua, propter tria, quæ facit aqua: sic & Spiritus sanctus, scilicet quia aqua refrigerat, sic & Spiritus sanctus, vnde hoc: Spiritus san-

ctus superueniet in te, &c. & quia satiat, vnde hoc: Aqua sapientiæ salutaris potabit eos, & hoc: Qui sitit, veniat ad me, & bibat. Et propter liberum cursum, vnde hoc: Spiritus vbi vult spirat: & hoc: Exaltauit vt gigas. Nota, In Psalterio non fit mentio de Adam, nisi per remotionem. Quidam moriuntur in peccatis, vnde: In peccatis moriemini. Quidam pro peccato, scilicet originali: nam & mortem, & omnes defectus habemus pro originali peccato. Labor est in ingressu, in egressu, & in progressu. *Ideo non resurgunt impij in iudicio.* Quatuor sunt genera hominũ: iudicati, & damnati: alij, quorum status certa: alij, quorum salus incerta. Quadruplex resurrectio, duæ in præsentem, scilicet animæ: duæ in futuro, scilicet corporis: resurrectio in fide, & ad fidem: Resurrectio ad tormentum, & ad gloriam. **B** Resurrectio ad fidem, id est, habendam fidem, quam non habebat infidelis, vnde hoc: Omnes patientes venite ad aquas. Resurrectio in fide, vt ante tempus credens incipit fieri bonus, vnde hoc: Si frater tuus peccauerit in te, dimitte ei, non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. Resurrectio ad tormentum malorum, ad gloriam bonorum. Ad resurrectionem animæ tria sunt necessaria, scilicet mali vitatio, vnde: Declina a malo, & fac bonum. Melioris boni adeptio, vnde hoc: Dominus volenti sepelire patrem suum, præcepit sequi se; quia hoc melius, quam sepelire mortuum; vnde etiam Apostolus: De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem meum est, vt sic maneant. Obedientiæ subiectio, vnde Dominus Petro; Vade retro Satana, quia non obedisti mihi. Nota, Sancti dicuntur iudicare in futuro, propter tria. Propter loci eminentiam, propter maiorem cognitionem, propter sententiæ approbationem. Quia boni erunt in eminentiori loco, mali in superficie terræ, & plus cognoscent de iudicio, quam alij; Et quia approbabunt sententiã à Domino datam, quodam nutu, non sono vocali. Approbabunt ergo sententiã non mali, sed boni, quod representatur in Ecclesia, cum Clerici respondent; Amen, & laici tacent. Nota, Quatuor sunt iudicia Dei; Primum, secundum præsentiam, quo iudicat nos, antequam simus; secundum, secundum causam, vel meritum, quo iudicat in præsentem; tertium, secundum operationem, vnde hoc: A fructibus eorum cognoscetis eos; quartum, secundum retributionem, quo iudicat in futuro. **D** Item est iudicium Dei, occultum, & manifestum. Prima duo ad iudicium occultum; secunda duo ad manifestum referuntur.

PSALMVS DAVID II.

Q *Vare fremuerunt gentes. Dirumpamus vincula eorũ.*] Nota congruam similitudinem vinculorum, & mandatorum. Vinculis trahimur, retrahimur, astringimur. Vincula attrahentia sunt præceptiones, retrahentia prohibitiones, constringentia admonitiones. De primo; Dilige Dominum; de secundo; Non occides; de tertio; Vis esse perfectus, vende omnia, quæ possides, & da eleemosynam pauperibus. Præceptio est eorum, quæ fieri oportet. Prohibitio eorum, quæ fieri non licet. Admonitio eorum, quæ expedit fieri, & sine culpa possunt præteriri. *Proiciamus à nobis iugum ipsorum.* Est subiectio necessitatis, vnde hoc: Donec ponam inimicos, &c. & hæc omnia seruiunt Deo; siue velint, siue nolint; Est subiectio simulationis, vnde hoc: Cur vocatis me Domine, Domine: & non facitis, quæ ego dico? Est subiectio cupiditatis, vnde hoc: Confitebimur tibi, cum benefeceris ei. Est subiectio amoris, vnde Apostolus; Obedite Præpositis vestris. *Postula à me,* &c. Christus postulat dicto, vt hic; Dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt; facto, vt hic; interpellando, quia interpellat pro nobis ad patrem; & hoc dupliciter, scilicet, vel representando patri cicatrices, vel faciendo nos inter-

Isa. 7. a
1. Tim. 1. b
Heb. 7. e
Hier. 17. a
Ibid.
Psal. 48. a
Isa. 66. a
Matth. 19. d
Act. 7. g
Lectio, meditatio, & oratio.
Matth. 13. a
Matth. 7. b
Paradisi tres, incolæ tres, ligna vitæ tria.
Gen. 2. c. 3.
Homo arbor, folium, & stipula.
Iob. 13. d
Spiritus sanctus

aqua dicitur.
Luc. 1. d
Eccl. 15. a
Ioan. 7. f
Ioan. 3. a
Psal. 18. a
Ioan. 8. b
Labor.
Quadruplex hominum genus.
Resurrectio quadruplex.
Isa. 55. a
Matth. 18. b
Ad resurrectionem animæ tria necessaria.
Psal. 36. c
Matth. 8. c
1. Cor. 7. d
Matth. 16. d
Sancti dicuntur iudicare in futuro.
Amen quid Quatuor iudicia Dei
Matth. 7. c
Congrua similitudo vinculorum
Præceptio Prohibitio Admonitio.
Matth. 5. c
Exod. 20. b
Matth. 19. c
Deut. 5. b
Iugum subiectio.
Psal. 199. a
Luc. 6. g
Psal. 48. d
Hebr. 13. c
Postulatio Christi.
Luc. 23. e
Rom. 8. f

Ecclesia hæ-
reditas
Christi.
Ioan. 10. c
Hier. 2. b

Ioan. 5. d

Deus timen-
dus.
Psal. 18. b
1. Cor. 4. a

Rom. 8. d

Prou. 28. b
Deus in præ-
senti patiens
propter tria.
Matth. 5. g
Psal. 146. b

Expositio
moralis.
Gentes po-
puli.
Psal. 12. b
Sap. 1. a
Sap. 1. b

Fremere.

Inania, Co-
gitare, Me-
ditari.

Reges.
Principes.

Gen. 3. d
Col. 2. c

Dona natu-
ræ, & gratiæ.

pellare. *Dabo tibi gentes hereditatem.* Ecclesia dicitur hæreditas Christi Propter tria, qui eam possidet, vnde hoc: Habeo alias oues, & vocem meam audiunt: nemo potest eas rapere de manibus meis. Et quia eam colit, vnde hoc: Ego posui te, vt euellas, & destruas, tollas, & disperdas, & dissipas, & ædifices, & plantes. Et quia, sicut hæreditas pascit dominum suum, vnde hoc: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Propter hæc tria, quæ hæreditati conueniunt, dicitur hæreditas Christi. *Seruite ei cum tremore.* Omnis perfectus debet eum timere propter tria, propter culpam occultam, vnde hoc: Delicta quis intelligit? Et Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Propter sui insufficientiam, vnde hoc: Non sunt condignæ passiones huius temporis, &c. Et propter futuram ruinam, scilicet, nec peccet in futuro, vnde hoc: Beatus est, qui semper est pauidus. *Ne quando irascatur Dominus* Deus dicitur in presenti patiens, propter tria, quia & malis multa præstat, vnde hoc: Facit solem suum oriiri super bonos & malos. Qui dat iumentis escam ipsorum: & qui peccantes diu expectat, scilicet non statim punit, vnde hoc Dominus: Hæc fecisti & tacui: & quia consolatorie punit, vnde hoc: Virga tua & baculus tuus: vel moraliter potest exponi. *Quare fremuerunt gentes.* Gentes, quæ Deum non colunt, sed idola, sunt peruersæ cogitationes: populi inania meditantes, sunt vanæ & ineptæ cogitationes. De primis: Peruersæ cogitationes separât à Deo. De secundis: Spiritus sanctus disciplinæ effugit fictum, & aufert se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Quod Propheta vocat gentes, hoc est, peruersas cogitationes, sine intellectu. Sicut gentes peiores sunt, quam populi: ita cogitationes, quæ nõ sunt sine nequitia, id est, quæ sunt cum intellectu, peiores sunt his, quæ sunt sine intellectu. Nã gentes sine sacramento fidei, & fide sacramenti: populi saltem cum sacramento fidei. Propheta vero vtraique cognitiones increpat dicens: *Quare fremuerunt*, &c. Nota, fremere irrationabile est, Gentes vero fremere, est prauo desiderio contra rationem insurgere. Cogitationes peruersas, & ex nequitia increpat, dicens ibi: *Quare gentes:* cogitationes irrationabiles ibi: *Quare fremuerunt.* Nota, inania cogitare, veniale. Meditari, mortale. Cogitationes carnales, & vagas, & sine intellectu ibi redarguit: *Quare populi inania.* Cogitationes cum mortali ibi: *Quare meditati sunt.* *Astiterunt reges terra.* Sicut diximus, per gentes & populos, cogitationes: hic etiam per reges & principes, affectiones intelliguntur. Nam sicut Reges & Principes præsentur gentibus & populis: ita affectiones cogitationibus: vel sic, vt per Reges dæmones intelligantur, qui subuertendis hominibus potius fraude, quã virtute præesse nituntur: Principes, qui æquo potius. Vel priorum tentatio fit fraudulencia: secundorum violentia. Primi, quasi regendo, hominibus astutia præsentur: secundi imperando, hominibus instantia deiectionis præsentur. *Reges assistunt,* quando vicissim sibi ad nos expugnandos operantur. Sic Principes in vnum conueniunt: Gentibus frementibus, & populis inania meditantibus. *Reges assistunt, principes in vnum conueniunt.* quia peruersis & vanis cogitationibus, id est, gentibus & populis perstrepen- tibus maligni spiritus tentandi aditum inueniunt. Nota, hi reges terræ vocantur, id est, peccatorum, nam de peccatore dicitur: Terra es & in terram ibis. Nota Apostolus vocat dæmones principes huius mundi. Sequitur: *Aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* Per Dominum, Creatorem, per Christum intellige Saluatorem. Alia enim sunt dona naturæ, alia gratiæ. Dona naturalia ad Dominum, dona gratuita, id est, virtutes, ad Saluatorem, & Christum referimus. Quando quis dona gratiæ destruit, contra Saluatorem specialiter agit. Quando dona naturæ corrumpimus, contra creatorem peccamus. Gentes, populi, reges, principes contra Christum & Dominum assistere dicuntur quia contra creatorem in nobis corrumpunt opus crea-

tionis, id est, naturalia: & contra Saluatorem, id est, Christum, euacuare fatagunt opus saluationis, id est, virtutes. Sequitur: *Dirumpamus vincula eorum.* Vinculis retinemur, ne eamus, quo volumus. Sub iugo cogimur, operari, quod nolimus. Duo mala magna, impediri à bono, occupari à malo. A bono non reuocant vincula cupiditatis: ad malum nos impellit iugum timoris. Nõ diligere mundum: neque ea, quæ sunt in mundo: & vincula dirupisti: Noli timere eos, qui occidunt corpus, & iugum proiecisti. *Dirumpamus, &c.* Sequitur: *Qui habitat in caelis, irridebit eos.* Cum Deus sit vbique, quare dicitur esse in caelis. Notandum autem, quod res non dicitur esse, nisi vbi videtur. Vnde quamuis sit in inferno, non dicitur ibi esse, quia ibi non videtur, nec in terra, id est, in peccatore, sed in caelo, quod tripliciter intelligimus. Primum caelum, imperfectum propter fidem: huic supereminet aliud caelum, scilicet dignitas spiritualium virorum: huic & tertium, scilicet sublimitas Angelorum. In primo caelo videtur DEVS, per solam fidem: in secundo per contemplationem: in tertio facie ad faciem. Tantum in huiusmodi caelis habitat DEVS per gratiam, cum vbique sit per potentiam. Ideo dicitur: Qui habitat in caelis. Vel per terram, corpus hominis: per animam caelum intelligitur, in quo habitat, vnde dicitur: Sedes DEI, anima iusti. Vnde alibi, Hic habitabo, quoniam elegi eam. Nota, irradiando sceditatem, quam aliquis habet, dissimulamus; subsannando, naturam, quæ est, simulamus. Peruersi ergo à DEO diuidentur, cum de se tam magna præsumunt; subsannantur, cum tam falsa, vel prophanantur, cum tam vana concipiunt de DEO, vel dæmonibus, qui irridentur, cum se aliquid posse contra electos gloriantur. Subsannantur, cum contra DEI dispositionem aliquid facere arbitrantur.

PSALMVS DAVID III.

Domine quid multiplicati sunt? Quinque modis sumitur Titulus in Sacra Scriptura, scilicet in Psalterio, scilicet in transumptione, à loco, à tempore, à nomine, à re gesta. De primo, vt Psalmus, pro torcularibus; de secundo, vt Psalmus David, cum latuit in spelunca; de tertio, vt Psalmus de quinta sabbathi; de quarto, vt Psalmus primus: de quinto, vnde Psalmus David cum fugeret à facie Saül; Nota; Deus prouidet tribus creaturæ, gubernatione, glorificatione, malitiæ damnatione. Est multiplicatio fidelium in numero, vnde hoc; *Leua oculos tuos, & vide, omnes gentes tibi venerunt.* Est multiplicatio meritorum, vnde hoc; *Omnis gloria eius, filia regis ab intus, &c.* Est multiplicatio præmiorum, vnde hoc; *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Est multiplicatio in quantitate, superaddita numerato, vnde hoc; *mensuram bonam, & confertam dabunt in sinu vestro.* Est multiplicatio in malo, vnde; *Multiplicati sunt super numerum.* *Ego dormini, & soporatus sum.* Mors CHRISTI, dormitio propter tria, quæ dormienti conueniunt; propter facilem euigilationem, nam CHRISTVS facile resurrexit, vnde; *Potestatem habeo ponendi animam meam, &c.* Et propter minimam moram; quia, sicut dormiens parum est in dormitione, ita CHRISTVS parum in morte, vnde hoc; *Sicut fuit Ionas in ventre ceti, &c.* Et propter integritatem, vnde; *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, & hoc: Non peribit capillus de capite vestro.* Ita qui dormit, cum omni integritate euigilat. Nota, Psalmus Cãtici, vel Canticum Psalmi, per genitium semper intellige præcedentem. Aliter exponitur in persona Ecclesiæ hoc, cum fugeret David à facie filij sui Absalon. Sancti quoque fugiunt temporalem persecutionem, vnde hoc: *Si vos persecuti fuerint de vna ciuitate, fugite in aliam.* Cumq; fugiunt temporalem poenã: scilicet peccatum, vnde hoc: *Fugite de medio Bãbylonis.* Quandoq; poenam æternã, vt in morte

1. Ioan. 2. b
Matth. 10. c

Cur Deus
potius in
caelis.
Caelum tri-
pliciter in-
telligitur.

Psal. 131. c

Titulus
quinque
modis.

Psal. 8.
Psal. 14.
Psal. 80.

Psal. 56.

Deus quot
modis pro-
uidet crea-
turæ.
1. Pet. 4. 9. d
Psal. 44. c
Ioan. 14. a

Luc. 6. f
Prou. 39. b

Mors Chri-
sti, dormi-
tio.

Ioan. 10. c

Matth. 12. f
Psal. 15. b

Luc. 21. d
Psalmus
Cantici.

Psal. 3.
Fuga San-
ctorum.
Matth. 10. c
Hier. 51. a
Psal. 123. b

vnde

vnde hoc : Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo.

PSALMVS DAVID IV.

Cum inuocarem, exaudiuit.] Est finis loci, vnde hoc: Attingens à fine vsque ad finem fortiter. Et est finis temporis, vnde hoc: Nos fumus, ad quos fines sæculorum deueniunt. Est finis consummationis, quæ diuiditur in finem consummationis virtutis, quæ est charitas, vnde hoc: Omnis consummationis vidi finem: & in finem consummationis æternæ hæreditatis, quæ est Christus, vnde hoc: In finem. Psalmus David. Est finis consummationis, vt diabolus. Est finis, scilicet causa finalis, vnde versus:

Temporis atque loci finis, perfectio cause.

scilicet finalis. **Cum inuocarem**, est consummatio præceptorum, vnde hoc: Consummabo nouum testamentum super domum Iuda. Est consummatio meritorum, vnde hoc: Omnis consummationis, vidi finem. Est consummatio præmiorum, vnde Christus dicitur consummatio in præsentem ad iustitiam, & in futuro ad gloriam. **Et scitote, quoniam mirificauit.** Proprietas diapsalmatis est, vt de alio in præcedenti, quam in sequenti fiat sermo, quod faciebat David in Psalterio, faciendo punctum, scilicet silentium inter Lectiones & Psalmos. Quia de illo agitur in Lectione: & de alio in Psalmis, quod est proprietas diapsalmatis. **Signatum est super nos, &c.** Aliquando dicitur signatum, quia clausum, vnde Dominus; Verba mea, quasi libri signati, & signatū, quasi discretum, vnde hoc: De tribu Iuda duodecim millia signati. Et signatum, quasi insignitum, vnde hoc; **Signatum est super nos lumen vultus.** In pace in idipsum dormiam, & requiescam: Quidam dormiunt in contemplatione, vnde hoc: Ego dormio, & cor meum vigilat. Quidam in felici expectatione, vnde hoc: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quidam in requie, vnde hoc: Ego & pueri mei mecum sunt in cubili.

PSALMVS DAVID V.

Verba mea.] Ecclesia dicitur libera: quia liberata à peccato, vnde hoc: Si filius liberauit, verè liberi eritis. Et quia libera ab onere legis: quia hoc erat onus, quod nec patres nostri portare potuerunt, & hoc: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, &c. Et quia libera à diabolo, vnde hoc: Venit fortis, & alligauit fortem. Synagoga dicitur captiua, quia seruit pro temporalibus, vnde hoc: Dabo vobis terram fluentem lac, & mel: & quia timore mortis seruiebat, vnde hoc: Qui peccata facit, viuunt in illis: & quia non poterat solui à peccatis, vnde hoc: Lex neminem ad perfectum &c. **Deus meus.** Deus proprie dicitur esse propter tria: Quia non mutatur per affectus, vnde hoc: Ego sum Deus, & non mutor: & quia non mutatur per loca, vnde hoc: Sapientia attingit à fine ad finem fortiter: neque per tempora, vnde hoc: Tu autem idem ipse es. **Introibo in domum tuam.** Ad faciendum ædificium, homo prius debet in mente disponere, & præuidere: post lapides eligere, tertio fundamentum ponere, quarto vnum parietem erigere, quinto alium, sexto tectum apponere. Sic Deus faciendo domum, scilicet Ecclesiam, primo disponit, & præuidet, sicut voluntas artificis supra opus: nam Spiritus Domini ferebatur super aquas, vnde hoc. Antequam essemus nos, elegit Deus, ante mundi constitutionem; scilicet ab æterno. Lapidem posuit in tempore Patriarcharum, vnde hoc: Muri tui lapides pretiosi. Fundamentum posuit in morte Christi, vnde Apostolus: Fundamentum positum est, quod nemo mutare potest. Vnde parietem erexit in die Pentecostes, scilicet in vocatione Iudæorum, vnde hoc Dominus ad Apostolos: Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. Alium parietem erexit de gentibus, quando duo parietes ad vnum lapidem an-

Agularem conuenerunt, vnde hoc: Lapidem, quem reprobauerunt, &c. Tectum apposuit singulis diebus, quando homines iustificat complendo numerum prædestinatorum, vnde hoc: Sustinete modicum, donec impleatur numerus fratrum vestrorum. Hæc est domus Domini firmiter ædificata, benè fundata est. Nota: Ecclesia militantium in præsentem est: triumphantium, in patria est: expectantium, est eorum, qui sunt in Purgatorio: & stantium, vt Angelorum. Non enim triumphauerunt, qui non pugnaverunt.

PSALMVS DAVID VI.

Domine ne in furore tuo arguas me.] Duo Psalmi nomine octauæ intulantur. Primus est hic: Saluum me fac Deus, quoniam defecit sanctus. Nota: Quidam Psalmi sunt Historiales, vt qui agunt de Historia; sicut, Attendite. Quidam pœnitentiales, vt septem Psalmi; quorum vnus est hic. Quidam præconiales, vt qui agunt de laude Dei. Quidam medicinales, vt qui agunt de medicina contra peccatum; vt, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? **Miserere mei Domine, quoniam conturbatum est cor meum.** Deus miseretur homini tribus modis; nam peccantem expectat; desperantem consolatur; congaudet pœnitenti. Peccantem reuocat dono gratiæ; desperantem consolatur per spem veniæ; pœnitentem roborat exemplo gloriæ. Quot modis homo homini misereatur, alias dicitur. **In inferno autem quis confitebitur tibi?** Nota: Est mors, vnde mortuus; est etiam mors, vnde moriens. In prima non confitebitur quis Domino; sed in secunda, vel in morte peccati nullus.

PSALMVS DAVID VII.

Domine Deus meus in te speraui. In finem. Psalmus David: quem cantauit Domino pro verbis Chusi, &c.] Hic quinque considera, bonam operationem, vnde Psalmus; operis fortitudinem, vnde David; mentis hilaritatem, vnde, cantauit; ad Dominum relatum; vnde, Domino; horum perseverantiam, vnde, in finem. Legitur, quod David tres planxit, filium, amicum, hostem, Absalon Ionatham, Saulem. Per hoc datur intelligi, quod omnem legem impleuit. Nam plangendo filium, naturæ; plangendo amicum, litteræ, scilicet Moyse; plangendo amicum, legem gratiæ, scilicet Euangelium. Omnia quandoque comprehendit genera singulorum, vt hic; Omnia per ipsum facta sunt, quandoque sufficiunt. **Si fecerit istud, &c.** Per istud, demonstratur superbia, quæ dicitur vniuersale peccatum; quia superbia comitatur omne mortale peccatum. Nam omnis, qui peccat mortaliter, facit contra præceptum Domini Dei sui; & Domino suo non obedit, & ideo superbit; inde dicitur vniuersale peccatum. Nota, per hæc tria: **Diriges iustum: Iustum adiutorium meum à Domino: Qui saluos fecit rectos corde,** intelliguntur tres status iustorum, scilicet, status pœnitentiæ, status iustitiæ, scilicet per bona opera, status gloriæ, scilicet merces. Quod idem notatur in Ecclesia per vigilias sanctorum, & solemnitates, & octauas. Idem notatur in veteri testamento, per oblationes spicarum exultarum, vt in Pascha; & per oblationem nouorum panum in die Pentecostes, & per scænophageia, quod est in Septembri; vbi omnes fructus collecti offerebantur. In futuro enim venient cum exultatione portantes manipulos suos. Quod significatur per triduum, quo Moyses petiit à Pharaone, vt dimitteret populum trium dierum immunem in solitudine; item per tres quadragenas, quibus Moyses ieiunauit; item per mortem Christi triduanam. **Gladium suum vibrauit.** Quot modis gladius dicatur, alibi dicitur. **Confitebor Domino.** Est confessio laudis, confessio peccati. Confessio laudis de tribus; de bono æterno, de perpetuo, & de temporali. Nam quia Dominus, laudandus, quod est æternus, &

Finis multiplex. Sap. 8. a

Psal. 118. m

Consummatio multiplex.

Diapsalma.

Signatum quot modis. Isa 29. d Apoc. 7. a Psal. 4. b Dormire variè. Cant. 5. a 1. Thess. 4. d Luc. 11. a

Ecclesia libera. Ioan. 8. e Act. 15. c Matth. 11. d Matth. 12. d

Leu. 20. d

Heb. 7. c

Mala. 3. b

Sap. 8. a Psal. 101. Que ante ædificium præuidenda.

Gen. 1. a

Eph. 1. a

1. Cor. 3. b

Luc. 24. g

Psal. 107.

Matth. 21. d

Ecclesia quadruplex.

Psal. 11.

Psalmorum genera diuersa. Psal. 77.

Psal. 48.

Deus tripliciter misereatur.

Mors duplex.

David per punctum omnem legem impleuit.

047. 1 B

Tres status iustorum.

Leu. 23. b. c

Leu. 23. f

Psal. 125. b

Exod. 5. a 8. e

Exod. 24. d

34. f

Matth. 12. f

Confessio laudis. Confessio peccati.

quod dat vitam perpetuam, & quod dat temporalia. Confessio peccati in tribus, in gemitu, in singultu, in fletu. Gemitus in pectore: singultus in gutture: fletus in ore notatur.

PSALMVS DAVID VIII.

Domine Dominus noster. Separatio alia generalis, alia specialis. Generalis, modo est animo: & separatio localis fit tum ad cautelam, tum ad medicinam: vt quando quis intrat claustrum, vt fugiat opportunitatem, vnde Apostolus: fugite oportet: Ad medicinam, vt de excommunicatis, qui separantur ab Ecclesia, & a communione Ecclesie, vt tandem salui fiant, vnde Apostolus iussit expellere fornicarium a Corinthiis, dicens: Expurgate vetus fermentum, quasi a vobis eiicite. Generalis erit in futuro, animo, & loco. *Eleuata est magnificentia tua super calos.* Non est dandum sanctum canibus, & Margarita porcis: nec Sacra Scriptura exponenda est indignis, quod repræsentatum est, cum in tabernaculo Domini erant quædam, quæ non licebat alicui videre, nisi Aaron, & filiis eius, sed inuoluta ferebantur à Caath Caathitis, ne, si viderent, morerentur. Quod repræsentatum est, cum thesauri domus Domini Babylonis expositi sunt. *Quam admirabile est nomen tuum.* Nomen Dei quandoque dicitur inuocatio nominis Dei, vnde hoc: Baptizate in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, Amen. Quandoque manifestatio nominis, vnde hoc: Ego veni in nomine Patris mei. Et hoc: Benedictus qui venit in nomine Domini. Quandoque efficacia nominis, vnde hoc: Nomen Domini venit de longinquo: in eodem exemplo, pro fama. *Et lactentium.* Ex lacte duo sunt, butyrum, & caseus. Per caseum, peccatum, per butyrum natura sine corruptione intelligitur. Bene ergo Dominus diuisit, qui butyrum comedendo, caseum non gustauit, id est, humanam naturam assumpsit sine peccato. Item apes duo habet, mel, & aculeum. Per mel, misericordia, per aculeum, iudicium Dei intelligitur. Recte ergo diuisit, qui mel comedendo, aculeum non assumpsit, id est, misericordiam, non iudicium. Modo enim maxime regnat misericordia: venit iudicandus, non iudicaturus, vnde dicitur: Butyrum, & mel comedet. In iudicium venit apes cum aculeo, sed non sine melle. *Quid est homo, quod memor es eius?* Natura nostra vitiosa est in origine, in propagine, in superadditione. De primo: Omnes in Adam peccauimus: de secundo: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: de tertio scilicet de actuali peccato: Sanguis languinem tetigit. Deus est memor malorum, puniendo, vnde hoc: Memor esto, Domine, filiorum Edom. Quandoque memor bonorum in dando, vnde hoc: Memor esto verbi tui seruo tuo. Et hoc: Nūquid obliuiscetur misereri Deus. *Gloria & honore coronasti.* In Romana ciuitate tres solemnitates antiquitus celebrabantur, scilicet Imperatoris, id est, dies natiuitatis, & natale Imperij, quando scilicet primo coronabatur Imperator, & natale ciuitatis, id est, dies, quo muris munita est ciuitas. Sic in Ecclesia celebramus natale Imperatoris, scilicet natiuitatem CHRISTI de Virgine: & natale Imperij, scilicet diem, quo coronauit eum pater suus, sicut hic dicitur: *Gloria & honore coronasti eum,* &c. non diem, quo coronauit eum nouerca, scilicet Synagoga, spinea corona: & natalem Ecclesie, id est, diem Pentecostes missione Spiritus sancti: tunc fuit roborata Ecclesia, & muris Apostolorum munita. Ideo has tres solemnitates celebramus, scilicet, Natale, Pascha, & Pentecosten.

PSALMVS DAVID IX.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Quatuor leguntur aduentus Christi: duo visibiles, vnus in carne, & vnus ad iudicium: duo inuisibiles, vnus in mente, vnde hoc: Ad eum veniemus, & mansionem apud

eum faciemus: vnus in obitu cuiuscunque fidelis, vnde in Apocalypsi: Veni Domine, vnde dicitur obitus, quasi obuiam ei Christus venit. *Parauit in iudicio thronum.* Thronus quandoque est anima iusti, vnde hoc: Thronus siue sedes Dei est anima iusti. Quandoque Angeli: Nam dicuntur Angeli, Throni & Dominationes. Quandoque iudiciaria potestas, vnde hoc: Cum sederit super Thronos duodecim. *Et factus est Dominus refugium pauperi.* Nota, quidam fugiunt de sæculo, vnde hoc: Ecce ego fugio, & mansi in solitudine: quando scilicet intrat claustrum quidam ab aduersario, vnde hoc: Fugite de medio Babylonis: de prodigo filio, qui reuertitur ad patrem. Et nota, hi omnes ad vnum tendunt, vnde hoc: Pauperes semper habebitis vobiscum, &c. Sunt pauperes voluntate, vnde hoc: Beati pauperes spiritu, qui sunt pauperes, spiritu sancto. Diuites spiritu Dei, sunt pauperes rebus propriis: diuites rebus communibus, sunt pauperes, quibus sufficiunt ea, quæ habent, vnde hoc: Pauper sum ego & in laboribus, &c. Talis est, qui habet diuitias, & cor non apponit. *Qui exaltas me de portu mortis,* &c. *Et collocas me in portis filie Sion,* vt annuntiem omnes laudationes. Ostendit, qui exaltat, ibi: *Qui exaltas,* Quem exaltat, ibi: *Me,* A quo ibi: *De portis:* Vbi *Collocas me in portis.* Ad quid, ibi: *Vt annuntiem* Mandata Dei debemus intelligere, ibi: in memoria habere, facere. De primo: Qui habet aures audiendi, audiatur. De secundo: Audi Israël mandata mea, & ponam in ore tuo. De Tertio: Concupisti sapientiam, obserua mandata. Triplex desiderium habent sancti Patres, scilicet, vt fruatur Deo, vnde hoc: Cupio dissolui, & esse cum Christo: vt vniantur Deo, scilicet Ecclesie, vnde hoc: Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum. Vt liberentur à malo triplici, scilicet à diabolo, à peccato, ab inferno. Quod petimus in oratione Dominica, dicentes: Sed libera nos à malo. Triasunt: vnum est, quo natura deficit, fames: aliud est, quod naturam afficit, frigus: tertium, quod naturam reficit, scilicet vestis. Et aliud est, mediocritas, quod dat satis, & dat gratis: quæ dat, quo natura caleat, & quo conualeat. Apostolus prædicans Romanis voluit habere fructum in illis, pro illis, & de illis. In illis, vt conuerterentur: pro illis, vt pro labore suo, vita æterna fruerentur: de illis, vt ad exemplum eorum alij conuerterentur. Nota, dies Domini dicitur occultus, quia subito veniet, tãquam fur in nocte, & quia multi damnabuntur, qui sperant se saluari, vnde hoc: Cadent à latere tuo mille. Item dicitur manifestus: quia libri tunc erunt aperti, id est, conscientie, & quia ignis præcedet faciem eius. *Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis.* Nota consuetudinem, ibi: *Sedet:* deceptionem, ibi: *In insidiis:* potentiam, ibi: *Cum diuitibus:* intentionem, ibi: *Vt interficiat:* finem, ibi: *Innocentem*] *Domine regnabit.* Ostendit potentiam Christi per quatuor, per regiam dignitatem, vnde: *Dominus regnabit.* Per regiam æternitatem, vnde: *In æternum.* Per depressionem inimicorum, vnde: *Peribitis gentes.* Per exaltationem amicorum, vnde: *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.*

PSALMVS DAVID X.

In Domino confido.] Nota, membra dicuntur putrida, vel quia arida, vel quia saniam habentia, vel quia extra vulnerata: ita quidam hæretici aridi sunt, non habentes humorem gratie, quasi steriles, vnde hoc: Dabo eis sine liberis vuluam. Item, quidam sunt putrida membra intus saniam, id est, superbiam habentia, quasi tumorem, vnde hoc: Posuerunt in cælum os suum. Quidam sunt membra putrida, quia vulnerata, vnde hoc, *Vt sagittent in obscuro rectos corde.* Hac similitudine dicitur aliquis membrum putridum. *Iustus autem quid fecit?* Dat Deo s dimittendo hominem sibi, vnde hoc: Tradidit eos in passiones ignominie. Dat permittendo, secundum quod dedit libellum repudij. Dat offendendo, vnde hoc: Dedi vobis legem, non bonam, iu-

Duplex separatio. Separatio generalis. Separatio localis.

1. Cor. 5. b Separatio generalis. Matth. 7. a

Num. 4. a b

4. Reg. 24. c Nomen Dei multipliciter accipitur.

Matth. ult. d Ioan. 5. g Matth. 23. d Mar. 11. b Isaia 30. f Quid, lactis, butyri, & mellis nomine significetur.

Isaia 7. c Natura hominis vitiosa. Rom. 5. e Psalm. 50. b Osee 4. a Psalm. 136. b Psalm. 118. g Psalm. 76. b

Tres olim Romæ solemnitates.

Aduentus Christi quatuor. Ioan. 14. c

Apoc. 22. d

Thronus.

Natth. 19. d Psalm. 9. b Psalm. 54. b Hier. 51. a Luc. 15. Matth. 26. a

Pauperes multipliciter.

Matth. 5. a

Isaia 87. d

Matth. 13. a

Desiderium SS. Patrum triplex. Phil. 1. c Psalm. 132. a

Matth. 6. b

Rom. 1. b

Dies Domini. 2. Pet. 3. c 1. Thessal. 5. a Psalm. 90. b

Potentia Christi.

Membra putrida.

Ose. 9. d

Psalm. 72.

Deus diuersis modis dat. Rom. 1. d Matth. 5. a

Exech. 11. d
Psal. 143. c
Christus dicitur iustus antonomasice.
Psal. 14. a
Rom. 5. b
Apo. 14. c
Deus in quo habitat.

Quomodo Deus oculos duos habere dicitur.

Imber salubris, & illaqueans.
Isa. 5. c
2. Cor. 2. d

1. Paral. 15. c

Isa. 43. d

Psal. 36. g

Psal. 106. d
Dicitio geminata.

ficaciones non bonas. Et dat conferendo in tempore: unde hoc: Dabo vobis cor carneum, & non lapideum. Dat vitam æternam, unde hoc: Qui dat salutem Regibus. Christus dicitur iustus antonomasice propter tria, scilicet in natura, quia fuit sine macula, unde hoc: Qui ingreditur sine macula. Ab effectu, quia alios iustificat, unde hoc: In sanguine ipsius iustificati sumus. Et quia reddit æqua meritis, unde hoc: Opera enim illorum sequuntur illos. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in celo sedes eius.* Dominus per potentiam sedet, & per-moratur in homine, qui est templum per gratiam inhabitantem: & sanctum, in operationem: & suum, per subiectionem: & cælum, per scientiam. Deus inhabitat in habente quatuor, scilicet, gratiã inhabitantem, gratiam in operationem, subiectionem, & scientiam. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* DEVS dicitur duos oculos habere, dextrum, & sinistram. Sinistro oculo videt, quando malos ad damnationem prævidet: dextro, quando bonos prædestinat. Horum oculorum sunt palpebræ, quæ quandoque clauduntur, quandoque aperiuntur. Nam quando Deus prospera bonis, & aduersa malis tribuit, palpebras aperit. Quando prospera malis, aduersa bonis palpebras, claudit. Nota, quandiu Christus in via fuit, videbat Deum, quod non alius homo. Nam tres sunt, Deus, homo, mundus. Homini, in medio constituto, datum est videre mundum, Deum, & seipsum: vt ea, quæ sunt in mundo, videat extra se: datum est ei oculo cõtemplationis, vt videat Deum in se: est oculus rationis, vt videat spiritum, scilicet animam suam intra se. Sed quia oculi eius caligauerat per peccatum, oculo cõtemplationis in eo est extinctus, vt non videat. Non loquor de oculo concupiscentiæ, quia apertus est in eo. Nam quando aperitur oculus contemplationis, clauditur, & econuerso. Nulli autem oculi extincti sunt in Christo, quia non peccauit. *Pluere super peccatores laqueos.* Deus pluere super bonos imbrẽ gratiæ, unde pluere illis manna ad māducandum, & hoc per se: quandoq; per alios, pluere doctrinam tum salubrem, tum illaqueantem. Salubrem, propter bonos, unde hoc: Mandabo nubibus desuper, vt non pluant super vos. Quandoque per bonos illaqueantem: nam quibusdam sumus bonus odor vitæ in vitam: quibusdam odor mortis in mortem. Quandoque pluere pœnã, vt hic. Quandoque dicitur pluere, id est, facere cessare ab actu peccati, non reatu; unde pluere Dominus super vnam ciuitatem, & super aliam non pluere. Nota, prædicitio hæreticorum mansuetudinem ingruit, unde dicitur, pluuia: ex mansuetudine allicit, unde dicitur, laqueus: illectuosus exurit, unde dicitur ignis: exustis foetet, unde dicitur sulphur, (Nam fumus peccati olfactu animæ percipitur: foetor generat mentis inquietudinem, unde. Spiritus procellarum: inquietudo mentis, unde: Pars calicis eorum.

PSALMVS DAVID XI.

Saluum me fac.] In exitu Paralipomenon dicitur, quod cantores ante Arcam cantabant pro octaua, unde hic Psalmus intitulatur. Nota: iniquitas mundi destruitur, quando omnino deletur, unde: Ego sum, qui deleo iniquitatem populi: & quando iniquus perimitur, unde: Disperibunt impij, simul reliquæ impiorum interibunt, & quando iniquitas ad effectum non perducitur, unde hoc: Iniquitas oppilabit os suum in die iudicij. *Corde, & corde locuti sunt.* Quando geminatur dictio, geminatur & interposita, vel nõ interposita. Sed interposita notat aliquando duplicitem, vt hic: *Corde, & corde locuti sunt,* id est, duplici corde. Hic exponitur dupliciter, vt vnum cor ad perferentem, aliud ad intelligẽtem referatur: vel econuerso, vt vnus perferat, alius malè intelligat, vel vtrumq; cor referatur ad perferentem. Corde ergo, & corde loquuntur, id est, duplici corde, quasi qui aliud habeant in corde quandoq; vniuersitatem significat, vt generatio & ge-

neratio laudabit opera tua, id est omnis generatio. Et non interposita, quandoq; notat confirmationem, vt: Amen, amen dico vobis. Quandoque notat velocitatem, vt hic: Volauit, volauit super pennas ventorum. Quandoq; notat amorem, vt hic: Deus Deus meus: ad te de luce vigilo. Quandoq; iram, siue odium, vt, Crucifige, crucifige. Eloquium Domini castum est, per integritatem: argentum, per apparentiam: examinatum per existentiam: purgatum, à vitio: septuplum, ecce perfectio. Eloquium Domini debet habere hæc quinque, id est, integritatem sine diminutione: apparentiam sine deceptione: existentiam sine falsitate: fugam vitij: electionem perfecti: purgatum terræ septuplum. Nota: Est quinaris septenarij, siue septenarius quinarij. Nam septem sunt vulnera principalia peccati, & ad delicta hæc septem, inuentæ sunt septem petitiones in oratione Dominica: & per septem petitiones habemus septem dona: & per septem dona septem virtutes: & per septem virtutes, septem benedictiones. Hic ergo dicitur, quod octaua redit ad caput, scilicet hæc virtus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et tamen quandoque dicitur beatitudo, quia introduxit ad beatitudinem, & ita octaua redit ad caput: id est, vltima refertur ad quamlibet primam. Unde Beati pauperes spiritu, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Beati mites, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & sic de alijs. Nota: Nõ sunt nisi septem beatitudines. Sed hic: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, dicitur Octaua, quia bis ponitur. Vel sic, Octaua redit ad caput, id est, illa, quæ est vltima, quæ ponitur in fine primæ, unde dicitur: Beati pauperes spiritu, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. *Argentum.* Nota: est amor Dei, mundi, & peccati. Quidam diligunt solum Deum: alij aliquid præter Deum: alij aliquid contra Deum. Primi ædificat aurum, argentum, lapides pretiosos: alij lignum, fœnum, stipulam: tertij, ferrum, æs, plumbum. In auro intellectum: in argento, eloquium: in lapidibus pretiosis, opus incorruptum: in ligno, affectum cogitationis: in fœno, affectum possessionis: in stipula, affectum familiaritatis. Quod etiam aliter exponitur. *In circuitu impij ambulans.* Nota: Deus humanatus dicitur esse circulus, vt circumferentia humanitas, cœtrum autem dicatur diuinitas. Circumferentiam facit pes circuli mobilis: in centro est pes immobilis: nam humanitas mobilis, sed diuinitas est immobilis. *Impij in circuitu ambulans.* Quia humanitatem, non diuinitatem credunt, unde alibi: Qui videbant me, foras fugerunt, id est, Christum purum hominem crediderunt. Iusti autem vsq; ad centum perueniunt, quia Deum in homine credunt. Alicubi tamen legitur, quod Deus est circulus, cuius centrum vbiq; circumferentia autem nusquam terminatur. Circulus quandoq; in bono accipitur, unde Sapientia: Gyrum cœli circuiui sola: quandoq; in malo, & tunc ad hominem, vel ad peccatum, vel ad pœnam refertur. Ad hominem, vt hic: Circumdederunt me sicut apes. Ad pœnam, sicut hic: Circumdederunt me dolores mortis: ad peccatum, vt hic: Circumdederunt me viri mendacij.

PSALMVS DAVID XII.

Vsquequo Domine obliuisceris, & cætera.] Hunc versum: *Quandiu ponam consilia in anima mea,* Hieronymus sic exponit: Antiqui patres plura habuerunt, remedia, siue consilia ad peccatum: modo à circumcissione ad sacrificia, post oblationes transibant dicentes: *Quandiu ponam consilia in anima mea.* Qui transitus præsentatur apud nos in matutinis, dum transitus ab antiphonis, ad lectiones, à lectionibus ad responsoria. Post, dicimus: Te Deum laudamus: & post sequuntur Psalmi præconiales, quia pro re exhibita debemus laudare Deum, & gratias agere, scilicet de Incarnatione facta: & est sensus: Quãdiu fruar his consilijs legalibus

Psal. 144. a

Psal. 174
Psal. 62. a

Eloquium Domini.

Septenarius multiplex.

Matth. 5. a

Ibidem.

Argentum.

De auro, & argento, ligno, fœno, sti pula,

Deus humanatus dicitur esse circulus.

Psal. 30.

Hermetis, siue Simonidis dictu.

Ecc. 24. a

Psal. 117.
Psal. 17.
114.

Hier. rom. 7.
in psalm. 14.

Ratio transitus in diuinis officijs.

Inimicorum
diuersa ge-
nera.

Matth. 13. c

Matth. 5. g

Oculi sex.

Gen. 3. b

Psal. 33. c

donec veniat vnicum & expectatum consilium, scilicet Christus. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus.* Est inimicus spiritualis, scilicet diabolus, vnde hoc: Inimicus homo super seminauit zizania. Est inimicus familiaris, vnde hoc: Nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus, scilicet caro. Est inimicus animalis, scilicet brutus, vnde hoc: Diliges amicum, & odio habebis inimicum tuum. Est mundialis, scilicet mundus, vnde hoc: Caro, mundus, dæmonia, contra nos inierunt prelia. *Illumina oculos meos.* Sunt oculi concupiscentiæ, qui aperti sunt in Adam: sunt oculi intelligentiæ, vnde hoc: Leuavi oculos meos in montes: sunt oculi misericordiæ, vnde hoc: Oculi Domini super iustos. Oculi concupiscentiæ duo: scilicet luxuria, & auaritia: oculi intelligentiæ duo, dilectio, & cognitio: oculi misericordiæ duo, scilicet oculus remittentis, & oculus conferentis. Ecce sex oculi.

PSALMVS DAVID XIII.

Sapientia
triplex.

Sap. 1. a

1. Cor. 3. d

Gen. 3. a

Corruptio
multiplex.

Psal. 29. c

Psal. 15. c

Dictio, so-
lum.

Corruptio
multiplex.

Ving. 1.

Æneid.

Hominum
genera qua-
tuor.

D*ixit insipiens in corde suo.*] Est sapientia poli, fori, doli. De prima. In maliuolâ animam nō introibit sapientia. De secunda, quæ consistit in duobus, in temporaliu acquisitione, & inutili inquisitione, vt in studio Philosophorum, vnde hoc: Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum. De tertia: Serpens erat callidior cunctis animatibus terræ. *Corrupti sunt.* Est corruptio deflorationis, vnde hoc: Cum Deus possit omnia, de corrupto non potest facere integrum. Est corruptio vulneris, vnde de Christo: Dum descendō in corruptionem, scilicet in mortem, in vulnerationem. Est corruptio incinerationis, vnde de Christo: Non dabis sanctū tuum videre corruptionem. Non enim in morte incineratum est corpus. Est corruptio diminutionis, vnde hoc: Peccatum est diminutio, & corruptio boni. *Non est vsque ad vnum.* Nota: Solum, positum cum nomine totius, nos excludit partem, Christus, qui est totum, id est caput, nos partes, id est, membra. Vel, solum positum cum nomine agentis, non excludit instrumentum, sicut tantum homo lædit istum, & tamen lapis. Cum facimus bonum, nos sumus instrumenta, Deus auctor. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.* Est corruptio animæ, & corporis. Corruptio animæ in tribus viribus: corporis, in quatuor elementis, vnde hoc. O terq; quaterque beati, id est, in corpore, & in anima. Anima enim rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Ratio enim, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpitur superbia: corrupta autem fallitur in præcognitione, duobus modis, in cognitione sui, & in cognitione Dei. Concupiscentiam corrumpit vana gloria: iram, inuidia. Corruptio corporis dicitur abominatio. Et fit quatuor modis, secundum quatuor elementa, ex quibus constat. Quatuor sunt, quæ corrumpunt, curiositas, loquacitas, crudelitas ac voluptas. Sunt autem partes corporis, in quibus singulis singula maximè vigent elementa. Nam in oculis est ignis: in lingua, quæ vocem format, aer: in manibus, quarum propriè tactus est, terra: in genitalibus aqua. Has quatuor partes corrumpit illa quatripartita pestis. Oculos, scilicet curiositas, linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic sunt homines corrupti, & abominabiles. Corrupti in anima, abominabiles in corpore: corrupti coram Deo, abominabiles coram hominibus. *Non est vsque ad vnum.* Nota quatuor genera hominum, quorum nullus est, qui faciat bonum, nisi vnum. Quidam sunt qui nec Deum intelligunt, nec requirunt, & hi mortui sunt: alij intelligunt, sed non requirunt, & hi sunt stulti: alij requirunt, nec intelligunt, & hi sunt fatui: alij vero intelligunt, & requirunt, & hi sunt sancti. De quibus solum dici potest; quia vnus est, qui faciat. Declina à malo suggestionis: declina à malo delectationis: declina à malo confessionis: declina à malo operationis: declina à malo consuetudinis.

PSALMVS DAVID XIV.

D*omine, qui habitabit in tabernaculo tuo?*] Est tabernaculum carnale, & fragile, scilicet corpus nostrū, vnde Apostolus; Habemus altare, de quo non habent potestatem edere, qui tabernaculo seruiunt. Est tabernaculum mobile, & spirituale, scilicet Ecclesia militās, de qua hic. Est tabernaculum fixum, & supercæleste, scilicet Ecclesia triumphans, vnde hoc; Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *Aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Ecclesia futura mons est, respectu presentis, vnde Roboam; Digitus meus minimus maior est humero patris mei Salomonis, id est, minimus in Ecclesia illa, maior est maximo in Ecclesia ista. Vnde & Dominus, postquam dixit; Non surrexit inter natos mulierum, maior Ioanne Baptista, addidit; Minimus in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista. Vnde in Ecclesiaste; Melior est canis viuus, leone mortuo, id est, quolibet, quantumlibet potente in terrenis, & virtutibus in morte sæculi degente. *Qui ingreditur sine macula.* Nota quatuor in iustificatione, scilicet in: *o* tum fidei vnde; *Qui ingreditur:* detestationem peccati, vnde; *sine macula;* motum liberi arbitrii, vnde; *& operatur.* Augmentum meriti, vnde; iustitiam. Nota zeugma, vt dicit Beda, est quando multa pendentia, aut ab vno verbo, aut vna sententia, vel oratione concluditur, id est, cum vnus verbum, vel vna sententia redditur multis clausulis. Vnum verbum, vnde Apostolus, Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, vna sententia, vnde hoc; *Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.* Ad vltimum dicitur: *Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. Qui iurat proximo suo.* Periurium tribus modis committitur. Nam pro falsa iuratione, pro iuramenti transgressione, & pro reatu periurij dicitur quis periurus. Nota; Transgressio liciti iuramenti facit mortale peccatum; illiciti vero non. Nota; Iudicium, veritas, iustitia, tres debent esse comites iuramenti, vt primo deliberet, secundo, quod verum sit; tertio, quod iustum. Vel quadrupliciter dicitur quis periurus; si iurat esse verum, quod est falsum, & scienter; vel econuerso; vel, si quod est verum, iurat esse verum, & sine deliberatione; vel si quod est falsum, iurat esse falsum sine deliberatione.

PSALMVS DAVID XV.

C*onserua me Domine.*] Quatuor sunt, quæ ministrant nobis necessaria, scilicet, gaudium, spes, dolor, timor. Gaudium est pincerna, qui nobis tria pocula propinat. Primum est gratia operans: secundum est gratia cooperans: tertium est finalis perseverantia. Spes est cubicularius; nam nos spes reficit; nam bona conscientia, quies; mala, tormentum: nam in bono lecto quiescimus, cum talis cubicularius tria nobis ministrat, scilicet peccatorum remissionem, carnis resurrectionem, vitam æternam. Nota; Post victoriam coronabimur in futuro; vbi nostrum esse non habebit mortem, nostrū nosse non habebit errorem, nostrum amare nō habebit offensionē. *Dixi Domino; Deus meus es tu.* Petit seruari ab eo, qui potest, nam, *Dominus;* & qui vult, nam, *Deus;* & qui debet, nam, *meus;* Et, *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Ostendit Dei sufficientiam, vnde, *Quoniam bonorum,* &c. Sufficientiæ admirationem, vnde, *Mirificauit.* Admirationis generalitatem, quia omnia sunt ei mirabilia, vnde; *Omnes voluntates meas. Multiplicata sunt.* Hic ostendit insufficientiam hominis, quæ consistit in tribus, in infirmitate, vnde hoc; *Infirmitates eorum.* In infirmitatis magnitudine, vnde hoc; *Accelerauerunt.* In magnitudinis multiplicitate, vnde hoc. *Multiplicata sunt.* Quia infirmitates sunt multæ, & magnæ. *Omnes voluntates.* Quatuor voluntates Domini. Nam alia est diuinitatis, alia rationis, alia

Tabernacu-
um.

Hebr. 13. d

Luc. 16. b

3. Reg. 12. l

Matth. 11. b

Eccl. 9. a

Beda lib. d

Schem. 10. 1.

Ephes. 4. d

Periurium
tribus mo-
dis com-
mittitur.

Quatuor,
quæ mini-
strant nobis
necessaria.

Quatuor
voluntates
Domini.

carnis.

carnis; alia pietatis. Voluntas diuinitatis per iustitiam sententiam dictabat: voluntas rationis per obedientiam veritatē approbat: voluntas carnis per sensualitatem in proprio malo murmurabat: voluntas pietatis per confessionem in alieno malo suspirabat. De primo dicitur, vt de leproso, qui ait ad Dominum: Domine si vis, potes me mundare. Et dixit illi Dominus: Volo, mundare. De secundo dicitur: quod spiritus promptus est, id est, ratio. De tertio ibi dicitur, vbi Dominus fleuit super Lazarum. *A dextris est mihi ne commouear.* DEVS à dextris est, duobus: quando salutem temporalem tribuit, vel quando virtutes animæ custodit. Diabolus à dextris est, quando intus ad vitia tentat: à sinistris, quando foris per aduersa impugnat. *Notas fecisti vias.* Ex via, qua currimus: est patria, ad quam tendimus. Tres sunt viæ: prima est scientia: secunda, disciplina: tertia, bonitas. Prima itur ad secundam, secunda ad tertiam, tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Vnde Propheta, volens ire ad patriam, dixit: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam, & cætera. Nota quandoque fit transitus à capite ad membra, quandoque à membris ad caput. CHRISTVS est caput, nos autem eius membra. CHRISTVS quandoque se transfiguratur in nobis, quandoque nos in se. Quando se in nobis dupliciter, vt ostendat in se veritatem humanæ naturæ, vt hic: Tristis est anima mea vsque ad mortem: quandoque ad vocationem, vt hic: Verba delictorum meorum: nam est aduocatus noster, & nostram causam dicit esse suam, vt hic: Saule, Saule quid me persequeris? id est, meos fideles. Nos in se transfiguratur exempli exhibitione, vnde hoc: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Vult enim nos sibi esse conformes. Quandoque fit transitus de bonis ad malos, vt hic: Cum occideret eos, quærebant eum. Alij erant, qui occidebant, & alij, qui quærebant. Sed quia erant de eodem populo, dicebatur ita: *Notas fecisti.* Nota in futuro scientiam, vnde hoc *Notas fecisti.* Scientiæ humilitatem, ne scientia inflat, vnde hoc: *Vitas vita,* hic enim sic exponitur: Humilitatis plenitudinem, vnde: *Adimplebis me.* Plenitudinis iucunditatem, vnde: *Delectationes.* Delectationis æternitatem, vnde: *Vsque in finem.*

PSALMVS DAVID XVI.

Exaudi Domine iustitiam meam.] Vt exaudiat, præ- tendit meritum, scilicet *iustitiam meam.* Quod consistit in duobus, in vitiatione mali, vnde: *Deprecationem meam:* Et adeptione boni, vnde: *Auribus percipe orationem meam.* Tria sunt genera orantium: alij solis labiis, alij solo corde, alij labiis & corde. Primi do- losi, alij deuoti, alij veraces. *Vt non loquatur os meum ope- rahominum* Negatiua, particula, non, semel posita, quã- doque bis intelligitur, vnde hoc: Si non venissem, & locutus fuisset, & cætera. Et hoc: Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir, id est, sed nec vir. Quã- doque bis posita: semel intelligitur, vt hic: Ex ore altissimi non egredientur vel bona, vel mala, id est, non egredientur vel bona, vel mala ante Herodem, immo tacuit. Quandoque bis posita pro vna affirmatione accipitur, vt hic, secundum aliam expositionem: Ex ore altissimi non egredientur, nec bona, nec mala, id est, egredientur & bona, & mala. Bona, cum dicit: Venite benedicti. Mala, cum dicit: Ite maledicti in ignem æternum. *Inclina aurem tuam, & exaudi.* Hæc conjunctio, scilicet Et, quandoque notat conjunctionem ad positum, quandoque ad intellectum, vt hic: Et factum est verbum Domini, & hoc: Et scitote, quoniam misificauit Dominus sanctum suum. Diapsalma hic positum vetat continuari ad præcedentem: quando copulatur ad positum, notat vigere concomitantiam, vel ordinem: concomitantiam, quod scilicet debent concomitari, vel in operibus DEI, vt hic:

A Vmueris viæ Domini, cætera, vel in operibus hominis, vt hic: Estote prudentes, sicut serpentes, & cætera. Ordinem, vt hic: Surge Domine in requiem tuam, & cætera. Tu prius, arca posterius. Quandoque notat ordinem cum continuatione, vel cum interpositione: ordinem cum continuatione, vt hic: Tenebræ factæ sunt, & velum templi scissum est: quia prius tenebræ factæ sunt, & postea statim velum templi scissum est: ordinem cum interpositione, vt hic: Petræ scissæ sunt, & multa corpora mortuorum cum CHRISTO surrexerunt. Nam in passione petræ scissæ sunt, & in resurrectione corpora surrexerunt. Quandoque ponitur expletinè, vt hic: Dixitque DEVS. In hoc versu nota concomitantiam, nam si DEVS inclinatur aurem, exaudit, & è conuerso. *A resistensibus dextera tua custodi me,* & cætera. Oculus DEI est Ecclesia sanctorum. pupilla, humanitas. Per pupillam oculi aciem dirigit, vt ea, quæ foris sunt, discernat. Si vero DEVS pater omne iudicium dedit filio, neminem nisi per filium iudicat, per quem iustos ab iniustis, quasi lumen à tenebris discernit. Pater vero aciem luminis per pupillam dirigit, quia per filiū omnia in præsentia discernit & discutit. Bene ergo custodiri voluit, qui vt pupilla oculi, custodiri appetit. *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Duæ sunt alæ DEI, misericordia, & veritas. Per misericordiam peccatores protegit: per veritatem iustos. Hic vero sub alarum umbra, non alæ, protegi postulat, quia in quibusdam misericordia, in quibusdam sæculi amore digna æstimat. *Exurge Domine* Hic nota quatuor, vindictam, vnde hoc: *Exurge Domine,* vindictæ celeritatem, vnde: *Præueni.* Celeritatis efficaciam, vnde: *Supplanta.* Liberationem, ibi: *Eripe.* Quæ liberatio est à duobus, scilicet à diabolo, vnde: *Ab impio,* & ab homine malo, vnde hoc: *Ab inimicis manus tue.* Et bene coniungit, vt anima à diabolo, quasi spiritualis à spirituali liberetur. *Et frameam ab inimicis manus tue.* Quali corporale à corporali proiecerunt me extra ciuitatem. Hoc de Christo ad literam exponitur. Triplici enim de causa prohibemur ab allegoria, scilicet, ne videamur prorsus destruere historiam, quod facimus in figmentis fabularum: & ad remouendam superfluitatem: & quia multis locis historia multum ædificat, vnde hoc: Israël, DEVS tuus, DEVS vnus est illi soli seruiens. Hic informat litera sine allegoria. *Saturati sunt filii.* Vt fit datiuus, siue ablatiuus.

PSALMVS DAVID XVII.

Diligam te Domine fortitudo mea.] Nota: Omnis allegoria sumitur à nominis interpretatione, vel à rei proprietate. A nominis interpretatione, vt David significat CHRISTVM, quia interpretatur manu fortis, sicut CRISTVS est manu fortis, debellando aëreas potestates. Propter rei proprietatem, vt Sol significat CHRISTVM: quia sicut Sol illuminat mundum, ita CHRISTVS illuminat Ecclesiam. Inde est, quod per allegoriam, quandoque res bona significat rem bonam, vt lux CHRISTVM: quandoque res mala, malam, vt tenebræ diabolum: quandoque res mala, bonam, vt David homicida, & adulter, significat CHRISTVM: quandoque res bona, malam, vt Vrias, de cuius peccato non legitur, significat diabolum: quandoque res eadem significat & rem bonam, & malam: tunc illud secundum proprietatem eandem, vel secundum diuersas. Secundum eandem, vt mons significat Sanctos, & diabolum secundum altitudinem: sed secundum altitudinem significat Sanctos, id est secundum altitudinem virtutum: significat secundum altitudinē diabolum, id est, secundum superbiam. Secundum diuersas, vt terra secundum terrenitatem, & fragilitatē, significat malos: secundum fructificationē significat bonos. Inde est, quod orationes Sanctorum sumuntur ex interpretatione nominis illius, vel ex aliqua re exhi-

Mat. 8. a
Mar. 1. d.
Luc. 5. c
Mar. 14. d.
Mat. 26. d
Ioan. 11. d

Via tres.

Psal. 118. i

Matt. 26. d
Psal. 21. a
Act. 9. a

Mat. 16. d
Mar. 8. d
Luc. 9. c
Psal. 37. d

Psal. 15. b

1. Cor. 8. a
Psal. 15. b
Ibidem.

Orantium
tia genera.

Dictio, Nō
Ioan. 15. d
1. Cor. 7. a
Thren. 3. d

Matt. 25. c

Psal. 4. a
Diapsalma.

Psal. 24. b

Mat. 10. b
Ioan. 16. a
& Phil. 1. d

Psal. 131. b
Mat. 27. e
Mar. 15. f
& Luca 23. f

Gen. 1.

Oculus Dei.
Ioan. 5. d

Ala Dei.

Allegoria
aliquando
prohibetur.
Deut. 6. a

Allegoria
vnde sumi-
tur.

Collecta in festo S. Mat.

2. Reg. 22. ex interpretatione S. Hieronymi

Cor. 10. c

Tres fortes. Tob. 4. d

Iob. 1. d Gen. 12. a

Ezech. 1. a

Mat. 21. c

Psal. 67. c

Psal. 33.

Gen. 2. c

Dolores mortis.

Est. 1.

Mat. 28. a Isa. 9. b

Caelum ex editione lex. psalm. 133. psalm. 148.

bita circa Christum: vt Matthæi oratio. Mathæus enim significat, vel interpretatur donatus, & ita formatur eius oratio: Quod possibilitas nostra non obtinet, eius nobis in recessione donetur. Nota: Hic Psalmum David in articulo mortis deuotè cantauit, sicut legitur in libro Regum: Vbi Psalmus ponitur secundum aliam translationem: *Diligam te Domine fortitudo mea*: causam dilectionis subiungit: *Quia fortitudo mea*: quia firmamentum meum: quia refugium meum: quia liberator meus. Sed utitur ordine præpostero. Primo, liberator quia hominem à potestate diaboli liberauit: post, refugium; quia propriis viribus diffidentem ad patrocinandum suscepit. Inde, firmamentum statim, ne cadat: post, fortitudo pugnanti, vt vincat. Liberator post, per baptismum, refugium post, per pœnitentiam: firmamentum post, per patientiam: fortitudo per victoriam. Ecce quo ordine malum euasit: ecce in sequenti versu quomodo consecutus sit bonum: *Deus meus*, per fidem illuminat, Et: *Adiuuor meus*: quia ad operandum adiuuat. *Speraborum cum*: quia cor ad ad amorem inflamat. *Protektor meus*: quia etiam supra id, quod ferre possumus, tētari nos non permittit. *Cornu salutis*: quia persequentem diabolum nos contemnere facit. Tandem: *Suscceptor meus*: quia finito cursu, peruenientes suscipit. Nota: Fortitudo animi duobus modis probatur, carnalitate, & cupiditate. Tres fuerunt fortes, Tobias fortis, Iob fortior, Abraham fortissimus. Tobias nō cessit carnalitati, vel cupiditati, quando pondus argenti Gabelus contribuli suo egentis commisit. Iob fuit fortis, quando omnia, quæ habebat, amisit, dicens: Dominus dedit, Dominus abstulit. Abraham fuit fortis, quando terram & cognationem suam amisit, scilicet Babyloniam. Primus commisit: secundus amisit: tertius dimisit pecuniam, propriam substantiam, cognationem. Primus, in spe, secundus patienter, tertius obedienter. Primus, egenti compatiendo, secundus, persequentē tolerando, tertius, iubenti obediendo. Hi non cedunt cupiditati, quæ in tribus consistit: in labore acquirendi, in amore possidendi, in labore amittendi. Sed simul expellunt tres tria, quisque suum. *Circumdederunt me dolores mortis*. Ezechiel sedit super flumen Chobar viginti & tribus diebus expectans, aduentum Messia. Nos similiter representamus aduentum Christi, quia tot diebus durat aduētus Christi: & Antiphonæ, scilicet, O Sapientia, &c. representant illorum vocem. Idem representant pueri clamantes: Osanna, Osanna. Nota: Mors quadruplex, scilicet, dissolutio animæ, & corporis; vnde hoc: Domini domini exitus mortis. Mors animæ scilicet mortale peccatum, & mors pœnæ gehēnalis: vnde hoc: Mors peccatorum pessima, & mors necessitas moriendi: vnde ad Adam: Quacunque die comederitis, morte moriemini, id est, necessitatē habebitis mortis. *Circumdederunt me dolores mortis*. Dolores mortis: passibilitas, mortalitas. *Torrentes iniquitatis*: huius mundi vanitas. *Dolores inferni*: pœna aeterna. *Laquei mortis*: pœna originalis: hæc reperiuntur in hoc Psalmo. *Dolores mortis, & inferni circumdederunt me*: quia eos homo euadere non potuit. *Torrentes iniquitatis conturbauerunt me*: quia vanitas huius mūdi ad actualia peccati cōpellit hominē. *Laquei mortis præoccupauerunt me*: quia antequā homo actualiter peccauerit, originale in eo fuit. Hoc exponitur in persona antiquorū Patrum, qui septuaginta annis in captiuitate Babylonica fuerūt, vnde hic versus cantatur in principio septuagesimæ: quia septuaginta dierum ratio representat septuagesimā illam annorū. *Præoccupauerunt me laquei mortis*, id est, originale. Hic lapis magnus valde, quem reuoluit ad ostium monumenti Angelus magni consilij, scilicet Christus: *Inclinauit celos, & descendit*. Est cœlum iustus, vnde hoc secundum aliam literam: *Inclinauit cœlum*. Est cœlum cœli, scilicet Christus, vnde hoc Cœlū cœli Domino. Sunt cœli cœlorum, scilicet Angeli, vnde hoc: Cœli cœlorum laudate Dominum. Nota, prædicatores dicuntur venti, dicuntur nubes. Nubes, secundum cor-

pus, venti secundum animam. Nubes, quia tonantibus, coruscant miraculis, pluunt doctrinis: venti secundum animam. Venti enim sentiuntur, sed non videntur: quia ignoratur spiritus hominis, vnde veniat, aut quò vadat, id est, siue ad bonum, siue ad malum, siue suum, siue alterius prædicet. Ideo ventus, anima, nubes, corpus. *Præfulgora*, vt sit vna dictio, scilicet præfulgorus, præfulgora, præfulgorum: vel duæ dictiones. *Volauit, volauit super pennas ventorum*. Est ventus elationis, vnde hoc: *Quem proicit ventus à facie terræ*. Est ventus suggestionis, vnde hoc: Non creditit omni vento doctrinæ. Est ventus tentationis, vnde hoc: Flauit ventus, & diruta est domus. Est etiam ventus spiritualis, scilicet anima sancta, vnde hoc: *Intonuit de celo Dominus, & altissimus, &c.* Et vox Christi orationis, vnde hoc: Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. Est vox Christi doctrinalis, vnde hoc: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*. Est vox Christi, permissionis, vnde hoc: *Fulgebunt iusti, &c.* Est vox Christi, comminationis, vnde hoc: *Securis ad radicem posita est. Arbor, quæ non facit fructum, excidetur*. Nota: Omnia exempla hæc, sunt verba Christi: *Intonuit de celo Dominus*. Cum dixit: *Hic est filius meus*. Nota: Significantia necessaria est pronomini, & facit quod cū pondere pronūciatur. Et quādo pronomē. Hic, notat significantiam, notat veritatem, vel discretionē: veritatem figuræ, vel formæ, vel naturæ: veritatem figuræ vt hic: *Psal. huic, vel ipsi David, figurato David, scilicet Christo: veritatem formæ, vt hic: Eratis aliquādo tenebræ, nunc autem lux*. Hic, id est huiusmodi: naturæ, vt hic: *Hic est filius meus dilectus, id est, mihi consubstantialis, & eiusdem naturæ mecum*. Quādoq; notat discretionem, quādoque honorando, vt hoc: *Hic est Iesus, qui assumptus est, quasi tantum vel tantus: quādoque indignando vt hic: hic homo multa signa facit: quādoque derogando, vt hoc: Hic filius fabri*. *Ab increpatione*. Nota: Triplex increpatione, siue comminatio, scilicet correptionis, reprobationis, punitiois. De primo dicitur: *Corripit filium, quem diligit pater*. De secundo: *Deus, quem vult indurat, & cuius vult, miseretur*. Et hoc: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*. De tertia: *Te maledicti in ignem aeternum*. Contra increpationem triplicem, triplex consolatio, siue permissio, scilicet veniæ, gratiæ, gloriæ. Ad primum: *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, sicut nix dealbabuntur*. Ad secundum: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus*. Ad tertium: *Venite benedicti patris mei. Duxit me in latitudinem*. Est latitudo doctrinæ, vnde hoc: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthij*. Est latitudo conscientiæ, vnde hoc: *De aëbulani in innocentia cordis mei*. Hæc sunt de ambulatoria Sacerdotū in templis Ezechielis. Est latitudo culpæ, vnde hoc: *Lata est via, quæ ducit ad mortem*, Et illud: *Facilis descensus auerni*. Est latitudo gloriæ, vnde hoc: *Mensuram bonam, & confertam, & coagmentatam dabunt in sinum vestrum, quasi amplam & latam*. Est latitudo Ecclesiæ, vnde hoc: *Iacob dilatauit tabernaculū suum*. Est latitudo gehennæ, vnde hoc: *Dilatauit infernus animā suam*. *Secundum puritatem manuum mearum*. Nota gradus iustificationum. Prima omnino gratis, fides scilicet cum charitate: secunda, bona voluntas: tertia ex his, bona operatio: pro his datur perseuerantia, præmium sed idem est meritum, quo meremur vitam aeternam. *Deus meus tu illuminas lucernam meam*. Lucerna debet accendi in nobis, & debet claudi fenestra, ne extinguatur lucerna. Tria sunt, quæ extinguūt, & vnum accendit: Ventus ab oriente extinguit lucernā: quia ab origine habemus defectus & corruptionem, scilicet à primo tempore. Ventus ergo ab oriente extinguit lucernam, id est caro nostra. Ventus ab occidente extinguit, quia dum de terrenis cogitamus, quæ tendunt ad finem, extinguunt lucernam. Ventus ab Aquilone extinguit lucernam: quia, ab Aquilone omne malum procedit. Sed Aufer lucernam accedit: quia est calidus, & calor

Prædicatores quare venti, & nubes. Iohan. 3. a
Psal. 1. b
Ephes. 4. c
Mat. 7. d
Luc. 23. c
Mat. 11. d
Mat. 23. f
Mat. 3. c
Mat. 3. d
Mat. 1. Pronomen, Hic.
Ephes. 3. b
Mat. 3. d
Mat. 1. 2. Pet. 1. Iohan. 1. f
Mat. 23. g
Mar. 6. a
Increpatione triplex. Rom. 9. a
Mat. 25. c
Consolatio triplex. Iohan. 1. c
Mat. c
2. Cor. 6. c
Psal. 100. a
Mat. 7. b
Virg. 6. Æn.
Luc. 6. f
Abac. 2. a
Gradus iustificationū.
Hier. 1. c

est

est amicus naturæ, unde dicitur: Surge, id est, recede Aquilo, & veni Auster, accende lucernam meam, *Cum sancto sanctus eris.* Nota; Talis est nobis Deus, quales nos sibi: nam cum sancto, per exercitium operum virtutis, siue virtutum operis Deus est sanctus per collationem bonorum: cum innocente per vitiationem mali, Deus est innocens per collationem boni. *Cum electo,* per destinationem: cum peruerso, per punitionem. Nota in Psalmo: Hic sermo fit Dei ad hominem, vel hominis ad Deum. *Quoniam tu populum humilem saluum facies.* Quandoque per causam probatur effectus, vt hic: *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Econuerso hoc: dimissa sunt ei peccata multa, & cetera. Cuius dimissionis signum est hoc, scilicet, quod dilexit multum. Non enim causa remissionis peccati est dilectio illius: sed solus Deus, sic exponit Clareuallensis. Et enim seruus tuus custodit ea. Glossa: Nunc præcepta Dei sunt dulcia: Etenim seruus tuus custodit ea. Hic, quia, non est causale, sed signum tantum. Non enim quia seruus custodit, sunt dulcia, sed quod custodit, est signum, quia sunt dulcia. Quandoque pendet à præcedenti, unde hoc, *Saluum me fecit, quoniam voluit me.* Quandoque à consequenti, vt hic: Quoniam percussit omnes aduersantes mihi sine causa: Quandoque felicitatem significat, unde hic: Quia ignoranter hoc fecit, veniam consecutus sum. Quandoque expletive, vt hic: Ego dixi, quia ego sum. *Deus qui præcinxit me virtute.* Præcingimur ministraturi, unde hoc: Dominus præcinxit se, vt lauaret pedes Discipulorum suorum. Succingimur ituri, vt hic: Succinctam pharetra, & maculosam tegmine lyncis. Accingimur pugnaturi, unde hoc: Accingere gladium tuum super femur tuum potentissime. Sed vnum pro alio accipitur, vt hic: *Non conuertar, donec deficiant.* Donec quandoque proprie ponitur, & tunc notat finem præcedentis, & initium sequentis, vt hic. Quandoque pro, Et, vt hic: Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit. Quandoque pro, vt, vt hic: Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri, id est, vt misereatur nostri. Quandoque pro sempiterno, vt Apostolus ad Hæbreos: Adhortamini vosmetipsos, per singulos dies, donec hodie cognominatur, id est, quandiu durat præsens sæculum. Quandoque pro æterno, vt hic: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, & cetera. In æternum ponam, & in æternum sede. *Confringam illos, nec poterunt stare: disciplina tua ipsa docebit: correxit in finem.* Disciplina in tribus consistit, in præceptis, in tentamentis, in flagellis. In præceptis experitur Deus obedientiam: in tentamentis, constantiam: in flagellis, patientiam. Tamen hæc tria, obedientia, constantia, patientia mutuum suffragium præstant sibi. In præceptis enim est, vt obedias, vel obedienter suscipias: post, constanter perficias: tandem, patienter. tempus tribulationis sustineas. In tentamentis sis obediens, ne per elationem Deo contradicas: constans, ne per delectationem ad consensum defluas: patiens, ne tandem per instantiam tentationis emolliaris. In flagellis similiter hæc tria intelligas. Disciplina bene eum corrigit, qui talia in mente disponit. *Confringam illos, nec poterunt stare.* Est contractus pænæ temporalis, vt hic. Et est contractus pænæ gehennalis, unde hoc: Duplici contritione conterere eos. *Filij alieni mentiti sunt mihi.* Potest esse genitiuus, id est, Diaboli, & nominatiuus pluralis, vt hoc: In propria venit, & sui eum non receperunt. Propria potest esse accusatiuus, & ablatiuus, scilicet in propria natura, cum antiquis apparuit, in forma aliena, id est, angelica: vel potest esse accusatiuus, in mundum venit. *Vniuit Dominus, & benedictus Deus salutis meæ.* Quandoque fit subtractio dictionis, quandoque appositio, & quandoque subtrahit, quandoque impedit quæstionem, quandoque expedit. Quæstionem impedit, vt in Leuitico: Anima quæ iurauit benefacere, & non fecit, peccat. Nam apponenda dicitio, scilicet, carni. Sic: Anima, quæ iurauit malefacere, scilicet carnem affligere. Quandoque

subtracta non impedit, vt hic: Benedictus Dominus Deus meus, scilicet, sit, vel est, intelligitur. Quandoque fit additio dictionis, & tunc impedit quæstionem, vt hic: Populus pascuæ eius, & oues manus eius. Hæc dicitio, manus, apposita huic, scilicet, oues: & hæc, scilicet pascuæ, huic, scilicet populus: turbant. Cum econuerso videretur dici. Sed ideo transponit, vt idem intelligatur per has dictiones, oues, & populus: sic & hic: In innocentia cordis, & intellectibus manuum: cum econuerso debeat dicere. Quandoque apposita expedit quæstionem, vt Dominus ad Moysen; Dedi te Deum Pharaonis, non simpliciter Deum, id est, Prælatum.

PSALMVS DAVID XVIII.

Coeli enarrant gloriam Dei. Nota; Et, quandoque notat diuersitatem personarum, vt hic: Qui videt me videt & patrem meum. Qui scilicet hic, notat substantiæ identitatem, hæc dicitio, Et, personarum diuersitatem. Quandoque notat expositionem, vt hic: Dilegam te Domine fortitudo mea. Tu es firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus; id est, quia liberator meus, sic ibi exponitur. *Dies diei eructat verbum.* Dies Christus, unde hoc; Dominus ad Discipulos; Duodecim sunt horæ diei, duodecim Apostoli, dies Christus. Dies, iustus, unde Dies diuersus à nocte. Dies, vita præsens, unde hoc; In diebus suis placuit Deo. Dies vita æterna, vt hic; Melior est dies vna in atrijs tuis, super millia. Dies, tempus gratiæ, unde hic; Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Dies, præceptum siue lex, unde; Peccator dicitur quadriduus, quia quatuor leges transgreditur, scilicet legem naturæ, legem Moyfi, legem gratiæ, pactum Dei in Adam, & in Leuitico, vbi præcepit hostiam oblatam eadem, vel secunda die comedi, non tertia; quia scientiam duorum testamentorum debemus habere, non tertiam apponere. Dies, fides, unde Apostolus; Sicut in die honeste ambulemus. Dies cognitio, unde sex primi dies significant cognitiones sex Angelorum. Dies, nouum testamentum, respectu veteris, vt vita respectu mortis, unde hic; Manserunt apud illum die illo, id est nouo testamento, & præsentis vita. *In omnem terram exiit sonus eorum.* Præteritum, quandoque perfectum, unde hoc; Credidi, propter quod locutus sum, id est, perfecte credidi, & hoc; Ego hodie genui te. Quandoque certitudinem, unde hoc; Foderunt manus meas, & pedes meos; adhuc futurum erat. Sed pro certitudine præteritum ponit pro futuro, unde hoc; *In omnem terram exiit sonus eorum,* id est, exhibit. Quandoque præteritionem, secundum quod dicitur, fuit, & non conuenit Deo. Quandoque significat prope futurum, quandoque longe futurum, unde hoc; Domine ne tardaueris, in præsentis scilicet, vel in futuro, id est, in tempore Antichristi. Unde in principio Ezechiel exponitur, quod Prophetia est quandoque de longe futuro, quandoque de prope futuro. Quandoque significat perfectiorem, vt hic; Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. *Lex Domini immaculata conuertens animas.* Lex enim Euangelij commendatur hic à sex: ab auctore operis, unde, *Domini*: à vitiatione erroris, unde, *Immaculata*: ab opere auctoris, unde, *Conuertens animas.* Nam iustificatio est opus solius Dei, & fit in Euangelio Dei, non in lege Moyfi. A promissione, unde *Testimonium*: A promissionis impletionem, unde, *Fidele*: A gratiæ collatione, unde, *Sapientiam præstans paruulis.* Nam Euangelium dat gratiam, non lex. Nota: genitiuus significat alicuius, aliquid esse, vt dantis vel habentis, unde hoc; Dominus narrabit in scripturis populorum, & cetera. Scripturæ sunt Principes Prophetarum, vt dantium: populorum, vt accipientium, & hoc; Lex Domini, vt dantis. Quandoque significat aliquid alicuius, vt permittentis, unde hoc; Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Frigus, scilicet infidelitas dicitur esse Dei, quia permittit: quandoque vt ma-

Luc. 7. g
Psal. 18. b
Dicitio, Quia.
Psal. 3. b
Ioan. 18. b
Ioan. 13. b
Virg. 1. Æneid.
Psal. 44. a
Doncc.
Matth. 1. d
Psal. 122. a
Hab. 3. c.
Psal. 109. a
Disciplina in tribus consistit.
Hier. 17. e
Ioan. 1. b
Subtractio & appositio dictionis.
Leuit. 5. b

Psal. 94. b
Psal. 77. g
Exod. 7. a
Dicitio. Et.
Ioan. 14. b
Psal. 17. a
Hebr. 2. c
Ioan. 11. a
Gen. 1.
S. Greg. lib. 4.
Moral. c. 10.
c. 11.
Dies.
Eccl. 44. c
Psal. 83. c
2. Cor. 6. a
Ioan. 11. e
Leuit. 19. a
Rom. 13. a
Gen. 1. e
Ioan. 1. e
Psal. 115. a
f. lm. 2. b
Psal. 21. d
Psal. 39. d
Ioan. 16. d
Commendatio Euangelij, iustificari o
Genitiuus significat aliquid alicuius esse.
Psal. 86. b
Psal. 147. b

teriaz,

Dicitio,
Quis.

Iob. 38. d

Iſa. 53. c

Matt. 24. a

Iſa. 63. a

Ioan. 8. d

eriæ, vt fides refurrectionis, id est, de refurrectione. *Delicta quis intelligit?* Quis, quandoque remouet generalitatem, vt hic, quasi nullus intelligit delicta omnia. Quandoque ponit singularitatem, vnde Dominus ad Iob: Quis dedit gallo sapientiam? id est, prædicare, quasi dicat, ego solus. Quandoque impossibilitatem, quandoque difficultatem, vnde hoc: Generationem eius quis enarrabit, Si de generatione æterna exponatur: notat impossibilitatem, si de temporali, difficultatem. Quandoque raritatem, vnde hoc: Quis putas est fidelis seruus & prudens; quasi dicat rarus. Quandoque admirationem, vnde Angeli occurrentes Domino ascendenti dixerunt: Quis est iste, qui venit de Edom; Quandoque dubitationem, vnde Iudæi ad eum dixerunt: Quis es tu? Et dixit: Principium, qui & loquor vobis. *Domine adiutor meus, & Redemptor meus.* Dominus est Dominus per potentiam, ecce Pater: Redemptor per humanitatem, ecce filius: adiutor meus per gratiam: ecce Spiritus sanctus.

PSALMVS DAVID XIX.

Sacrificium
quadrupelx.
Luc. 22. b
Rom. 12. a
Psal. 50. d

Psal. 12. 5. b

Auaritiæ
currus, &
auriga,

Iſa. 5. c

Triumphus

Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Memor sit omnis sacrificij tui. Est sacrificium altaris, scilicet corpus Christi, vnde Dominus in cœna: Hoc facite in meam commemorationem. Est sacrificium proprium corporis, vnde Apostolus: Exhibeatis vosmetipsos hostiam viuentem, Deo placentem, vnde hoc: Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. Est sacrificium operis: nam in die iudicij, offeret vnusquisque opera sua bona, vel mala Deo, vnde hoc: Venientes autem veniet cum exultatione. *Memor sit omnis sacrificij, & cætera.* Nota statum perfectionis, vnde hoc: Holocaustum tuum pingue fiat. Nam holocaustum totum incensum sacrificium, cuius tantum pars crematur: Augmentum gratiæ, vnde hoc: *Magnificabimur.* Plenitudinem viæ, vnde hoc: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Cõsummationem patriæ, vnde hoc: *Saluum me fecit. Hi in curribus, & hi in equis.* Auaritia in curru vehitur: cuius sunt quatuor rotæ, scilicet inhumanitas, pusillanimitas, contemptus Dei, obliuio mortis. Duo sunt equi scilicet, tenacitas & rapacitas. Auriga est amor habendi. Nam auaritia est auara, & vno solo est contenta, scilicet vectore. De hoc curru dicitur: *Va, trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum, scilicet vehiculum plauftri, peccatis.* Et hic nota, quando Romani aliquem recipiebant, qui subiugauerat Romanis regionem, recipiebant cum triumpho in curru. Et triumphus dicitur, quasi trium sonus. Nam Romani in tres partes diuiduntur, in milites, in Senatores, in populum. Et quando quis cum honore recipiebatur, tres dies solemnizabantur, & inde dicitur triumphus, quasi trium sonus.

PSALMVS DAVID XX.

Christus salutare.

Particula
Con.
Hier. 57. a

Psal. 39. c

Psal. 13. c

Portæ diuersa.

Domine in virtute tue latabitur Rex; & super salutare tuum. Christus dicitur salutare patris: non quia sanet patrem: sed quia per ipsum sanat pater. Vnde iste dicitur medicus Regis, non quia sanet Regem, sed quia rex mittit eum ad sanandum alios. *In misericordia altissimi non commouebitur.* Con, quandoque significat aliquid ex toto, vt hic: Maledictus homo, qui confidit in homine, id est, qui confidit ex toto. Non enim malum est ponere spem in homine, sed non ex toto. Quandoque pluralitatem personarum, vnde hoc: Complaceat tibi Domine, id est, patri, & filio cum Spiritu sancto. *Cum,* notat Trinitatem, Trinitas vnitatis essentiã. Quandoque pluralitatem rerum, vt hic: Contritio & infelicitas in viis eorum, id est, cum tritio, quasi cum aliis illi punientur. Quandoque pluralitatem partium, vnde hoc: *In furore tuo conturbabis cor,* id est, in corpore, & in anima. Vnde confessio, dicitur quasi simul factio, scilicet, oris & cordis, *Deuorabit eos ignis.* Sũt portæ mortis,

sunt portæ quinque, scilicet sensus corporis, sunt portæ æternitatis. De primis & vltimis dicitur: Qui exaltas me de portis mortis, & collocas me in portis filię Sion. De mediis, hoc: Attollite portas principes vestras, & cætera. Quandoque sensus erigit, qui eos ad Deum extollit, & sic principes, scilicet, quilibet fidelis eleuat portas Domini, contemplando, & sic in mentem intrat Rex gloriæ, scilicet Christus. Mediæ autem habent ingressum, & regressum: extremæ tantum ingressum. Nullus enim à patria exit, vel inferno: nam omnia vestigia sunt aduersum spectantia in illa, retrorsum nulla. Ex extremis ciues non exeunt: ex mediis quandoque exeunt ciues, & intrant. Hæc autem quandoque patent ad Austrum: quandoque ad Aquilonem. Si ad Austrum tendunt, ad portas æternitatis. Nam Australis calidus & humidus, & calor est amicus naturæ. Si patent ad Aquilonem, tendunt ad portas mortis. Nam ab Aquilone pandetur omne malum. Et Aquilo est frigidus, & congelat fluentia gratiæ. Per portam bona actio intelligitur, vnde Iob: Cum procedebam ad portam ciuitatis, parabant mihi cathedram. Nam sicut per portam intratur ad ciuitatem, ita per bonum opus ad patriam. Quandoque notatur facultas peccandi & habitas vnde Iob: Quia ianua aperta, irruerunt super me. Glossa: Nam cum peruersis hic potestas datur, quid aliud, nisi ianua erroris eis aperitur; *Exaltare Domine in virtute tua.* Potentiam Dei ostendit, vbi dicit: *Domine,* quæ consistit in duobus, in altitudine, vnde: *Exaltare:* Et in fortitudine, vnde: *In virtute tua.* His duobus duo reddit, altitudini, mentis hilaritatem, vnde: *Cantabimus:* fortitudini, bonam operationem, vnde: *Psallemus:* bene distinguit. Nam altitudine est in mente, vnde: *Altum est cor hominis:* Sic est fortitudo in operatione.

PSALMVS DAVID XXI.

Deus Deus meus respice in me. Hic dicitur, quod Psalmi, qui agunt de Christi passione incipiunt à gemitu & oratione, & terminantur in salute hominũ. Nam per interiore contritionem, & opus exterius, homo sanatur in anima. Vnde precibus Mariæ & Marthæ, Lazarus suscitatur. Per Martham, opus exterius, scilicet vita actiua: per Mariam opus interius, scilicet vita contemplatiua intelligitur. Nam opere interiori, & exteriori, homo in anima suscitatur. Vnde Iacob, cum redit in patriam, redit cum Rachel & Lia: quia contritio & exterior satisfactio ducunt hominem ad cælum. Rachel, opus interius, Lia exterius, id est, vita actiua & contemplatiua. Vnde, intrante Iesu in quodam castellum, duæ sorores receperunt eum, scilicet Maria & Martha. Vnde legitur: Intrauit Iesus in quodam castellum, & mulier quædam, Martha nomine, excepit eum in domũ suam. Prior natu videtur esse Martha, & salutis initium, scilicet magis actio, quàm contemplatio sibi vindicare noscitur. Laudat Christus Mariã, scilicet, à Maria suscipitur. Amat Rachel & Iacob, sed Lia supponitur. Lazarus iacet clausus, ligatus, oneratus. Iacet in ergastulo mentis suæ: Tenetur in vinculis disciplinæ: lapide supposito premitur, scilicet onere patientiæ. *Clamabo per diem, & non exaudies.* Triplici de causa iustus non exauditur, scilicet ratione indigni, quando scilicet orat pro malo: vt Samuel, quando orauit pro Saule. Per modum orandi, vt filij Zebedæi petierunt, vt vnus sedeat ad dexteram, & alius ad sinistram in regno Dei. Hi inordinate petierunt, quia debuerunt humiliari, antequàm exaltarentur. Ratione maioris boni, vt Paulus non est exauditus, quasi quia magis profuit fomitem peccati habere, quàm non habere. *Ego sum vermis, & non homo.* In oratione tria sunt attendenda, insinuatio, captatio, postulatio: Vt insinuemus nostram miseriam, vt captemus iudicis beneuolentiã, & postulemus veniam. Respiciat misericordia miseriam: beneuolentiã, indigentiam: gratia, veniam:

Psal. 9. b

Psal. 23. c

Hier. 1. c
Iob. 29. c

Iob. 30. c

Potentia
Dei.Psalmi de
passione.

Ioan. 11. e

Gen. 31.

S. Gr. 1. Reg.
10. 6. Mor.
28. & hom.
14. in Ez. 1. c
Luc. 10. gGen. 29. d
Ioan. 1. eIustus tri-
plici causa
non exaudi-
tur.
1. Reg. 15. c
Matt. 20. c

2. Cor. 6.

In oratione
tria atten-
duntur.

Paronoma-
fia.

Cruces tres

Tria homi-
num gene-
ra.

Triplex
causa alle-
goriæ.
Deut. 25. a
1. Cor. 9. b
1. Tim. 5. c
Virgilius in
Georg.

Proximus.

Psal. 11. c

Cato in Pa-
rænesi.
Psal. 87. c
Luc. 11. e

Canes.

Matth. 11. c
Mar. 7. e
Matth. 7. a
Psal. 67. e
Tumor tri-
pliciter sa-
natur.

Partes Mis-
sæ.

Psal. 123. b
Rom. 7. d

Papa quare

Paronomaſia eſt, quando dictio repetitur in diuerſa ſignificatione, mutata Syllaba, vel litera, vt in hoc verſu ſecundum Hebræicam veritatem; In te conſiſi ſunt & non conſuſi. Sic enim habetur in Hebræo. *Deus Deus meus.* Repetitio. *Verba delictorū meorum.* id eſt, eorum, qui ſunt mei, vel delictorum meorū. Tres legimus cruces, prima latronis deſperantis, ſecunda latronis conſitentis, tertia Chriſti pœnam ſine culpa ſuſtinentis. Et hoc ſecundum tria genera hominum. Quidam enim macerant carnē pro peccato, & non prodeſt, quia non pœnitent. Alij macerant carnem pro peccato, & prodeſt, quia pœnitent. Alij nullum peccatum habentes, pœnam iuſtinent. Prima ergo crux fuit diaboli: ſecunda cuiuſlibet iuſti: tertia Chriſti. Prima malitiæ, ſecunda pœnitentiæ, tertia gloriæ. *Quoniam tu es, qui extraxiſti me de ventre matris meæ.* Triplici de cauſa transferimus ad allegoriam: cauſa impoſſibilitatis, vt de lepra barbæ, vel veſtis. Non enim hoc ad literam poteſt exponi: & propter indecentiam, vnde hoc: Non alligabis os bouis triturantis. Nam Apoſtolus dicit: Nunquid cura eſt Deo de bobus? Quasi dicat: non eſt cura ei dare præcepta de bobus: Sed ſuper hoc Virgilius. Eſt ergo allegorizandum: Non alligabis os bouis triturantis, id eſt, prædicatorū. Poteſt enim quærere ſubſidium à ſubditis, propter maiorem vitæ vtilitatem, vnde hoc: Ne fraudes ſocietatem. Nam cum omnibus pateat, hoc eſſe peccatum, transferimus ad allegoriam id eſt, ne fraudes ſocietatem Spiritus ſancti, qui vult te adducere ad cœleſtia. *Quoniam tribulatio proxima eſt.* Proximus, ſiue appropinquare, diuerſis modis accipitur. Dicitur enim proximus loco, & tempore, vnde hoc: Tribulatio proxima eſt, ſcilicet tempore. Et tribulatio propria erat loco, id eſt, carni, quæ dicitur proxima, vnde hoc: Nulla peſtis efficacior, quam familiaris inimicus, ſcilicet caro. Proximus in ſimilitudine, ſiue actionis imitatione, ſicut dicitur bonus eſſe ſimilis Deo, vnde Cato: Proximus ille Deo eſt, qui ſcit ratione tacere. Proximus, ſcilicet natura, vnde hoc: Elongati à me amicum & proximum. Proximus beneficiis, vt Samaritanus vulnerato, qui ei contulit beneficium vnde verſus:
Tempore, mente, loco, natura, gente, propinquus.
Sub mente ſunt, conformitas, & beneficium. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Canes quandoque dicuntur Iudæi, vt hic. Quandoque idololatræ, vnde hoc: Nolite ſumere panē filiorum, & dare canibus. Quandoque dicuntur Hæretici, vt hic: Non eſt dandum ſanctum canibus, & margaritæ porcis. Quandoque prædicatores, vnde illud: Lingua canum tuorū ex inimicis ab ipſo. Tribus modis ſolet tumor ſanari: emplastro, ſexemplo boni operis: vnguento, verbo conſolationis: ferro, diſciplina correctionis. *Neque deſpexi deprecationem pauperis.* Oratio de bonis adipiſcendis: deprecatione de malis vitandis, ſed aliter aſſignatur differentia. Nam ſolent aſſignari quatuor partitiones Miſſæ. Prima pars à principio vſque ad ſacramentum, & dicitur deprecatio: ab illa hora vſque ad Agnus Dei, eſt ſecunda pars, & dicitur oratio: illud, quod poſt canitur à ſacerdote, eſt tertia pars, & dicitur poſtulatio: illud, quod reſpondetur in fine, ſcilicet Deo gratias, eſt vltima pars, & dicitur gratiarum actio. *Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me.* Aliquis liberatur à morte per euationē, vt vi per vim: vel per carnis deſiſtitionem, vnde hoc: Anima noſtra ſicut paſſer. Et illud: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Per carnis reſurrectionem, vt Chriſtus, quando reſurrexit. *Apud te laus mea.* Chriſtus dicitur habitare in Patre per identitatem naturæ: in carne, per identitatem perſonæ: in bonis, per conformitatem, ſicut dicitur ignis eſſe in ferro, & ferrum in igne, quando rubeum eſt, & quali conforme eſt igni, vnde verſus:
In Patre, carne, bonis, habitat ſapientia Patris.
Apud te laus. Chriſtus in communi, & omnibus videntibus, paſſus eſt; vnde Papa, quando ſumit corpus

Chriſti in Miſſa, ſumit omnibus videntibus. Nam ſedens in cathedra conuertit ſe ad populum. *Edent pauperes & ſaturabuntur.* Hic dicitur paſſio Chriſti cœna: nam ſicut cœna in veſpere, vel in fine diei ſumitur, ita in veſpere, ſcilicet in fine mundi, paſſus. *Vient corda eorum.* Eſt vita quadruplex, ſcilicet naturæ, vnde hoc: Siue viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus: Eſt vita gratiæ, vnde hoc: Iuſtus ex fide viuunt. Eſt vita culpe, vnde hoc: Vidua, quæ in deliciis eſt viuens, mortua eſt: Eſt vita gloriæ, vnde hoc: Hæc eſt vita æterna, vt cognoscant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. Non habes auxilium infra te, nec extra te, nec intra te, ſed ſupra te. Infra, id eſt, in carne, vnde dicitur: Caro ſœnum: intra, in anima, vnde: Aruit cor meum, id eſt, anima: Extrate, in mundo, vnde dicitur. Terrena inhabitatio deprimit ſenſum, multa cogitantem. Supra te auxilium habes, vnde: Auxilium meum à Domino.

PSALMVS DAVID XXII.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit.] Dominus paſcit, ſecundum aliam literam. Paſtus, quo Chriſtus paſcit, in duobus, in vitatione inopiæ, vnde: Nihil mihi deerit: in adeptione ſufficientiæ, vnde hic: *In loco paſcua ibi me collocauit.* Sed hæc ſufficientia conſiſtit in duobus, in ſuſceptione Sacramenti, vnde hoc: *Super aquam reſectionis educavit me.* In obſeruatione mandati, vnde hoc: *Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ.* Hæc duo ſunt neceſſaria ad ſalutem animæ, & neutrum ſine alio ſufficit, Ergo hic cibus ſanat: Eſt Babylon peccatorū, pœnarum, primorum mortuorum: à prima exeundum, in ſecunda commorandum in bono, contra tertiam clamandum. De prima: Fugite de medio Babylonis, & hoc: In Babylonem deſcendens, & ex ea liberaberis. De ſecunda: Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus. De tertia: Cecidit Babylon, & cætera. *Virga tua, & cætera.* Multa ſunt genera virgarum. Eſt enim virga vltionis, eſt virga correctionis, virga conſolationis, virga directionis, virga fructificationis, & eſt virga virtutis. Prima eſt ſeruorum, ſecunda filiorum, tertia: mœſtorum, quarta Prælatorum, quinta iuſtorum, ſexta conditionis vniuerſorum. De prima dicitur: *Virga furoris mei Aſſur:* de ſecunda: *Percute filios:* de tertia *Virga tua & baculus tuus:* de quarta: *Virga directionis virga regni tui:* de quinta: *Egredietur virga de radice Ieſſe:* de vltima: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Domini mater fuit Virga vltionis, in antiqui exactoris actione. Nota, hoc pronomen ipſe, proprie notat notabilitatem, tum in bono, tum in malo: & immutabilitatem, tum in bono, tum in malo. Notabilitatem in bono, vt hic: Ipſe autem ſciebat, quid eſſet facturus, id eſt, notabiliter. Notabilitatem in malo, vt hic: Ipſi cognouerunt vias meas, id eſt, notabiles. Immutabilitatem in bono, vt hic: In pace, in idipſum dormiam, & requieſcam: in malo, vt hic: Ipſi vero conſiderauerunt, & inſpexerunt me, id eſt, immutabiles in malo perſeuerantes. Hoc autem, ipſi, immutabilitatem & notabilitatem in bono. *Impinguasti in oleo caput meum.* Ebrietas alia ſpiritualis, alia corporalis ex nimia vini repletione: ſpiritualis, alia Dei, alia diaboli: Dei, quando quis oblitus eſt terrenorum, mente raptus ad ſuperna, quæ dicitur apotheoſis, id eſt, deificatio. Ebrietas diaboli dicitur, metamorphoſis, id eſt, mutatio à bono in malum, vel à malo in peius.

PSALMVS DAVID XXIII.

Domini eſt terra, & plenitudo eius.] Sex ſunt pſalmi qui nomine ſabbathi intitulantur: Primus eſt hic: Secundus: Magnis Dominus & laudabilis nimis. Tertius: Exultate Deo adiutori noſtro. Quartus: Bonum eſt conſiteri Domino. Quintus: Dominus regnauit, decorem indutus eſt. Sextus: Deus vltionum Dominus. Sabbathum dicitur pro tempore. Dies dicitur ſeptima, in

ſedens cornu-
muniret.
Paſſio Chri-
ſti cœna.

Vita qua-
druplex.
Rom. 14. a
Rom. 1. d
1. Tim. 5.
Ioan. 17. a

Eccl. 14. c
Pſal. 101.

Sap. 9. d
Pſal. 110. d

Ex editio-
ne Græca.
Paſtus quo
Chriſtus
paſcit.

Babylon.

Hier. 10. b

Pſal. 136.
Pſal. 21. c
Multiplex
genus vir-
garum.

Iſa. 50. b

Pſal. 44. b
Iſa. 11. a
Pſal. 119.

Pronomen
ipſe.
Ioan. 2. d

Pſal. 21. c
Pſal. 4. b
Pſal. 21. c

Ebrietas du-
plex.

Ebrietas
diaboli.
Pſalmi ſex
nomine ſab-
bathi inferi-
buntur.
Pſal. 49.
Pſal. 80.
Pſal. 91.
Pſal. 92.
Pſal. 93.
Sabbathum.

qua

Gen. 1.
Luc. 18. c

Dies Domini-
nica.

Psal. 106. c
Matth. 27. c

Matth. 18. d

Matth. 28. a
mensæ qua-
tuor.

Exod. 14. g
Isa. 11. a
Exod. 2. a
1. Ioan. 3. d

Eccl. 9. b

Matth. 5.

Apo. 22. c

Iuramentū
quot modis
illicitum.

Tolli quot
modis.
Gen. 3. d
3. Reg. 4. b
Ioan. 1. d
Initium &
finis hora-
rum nō d-
citur triduo
hebdomadæ
sanctæ.

Populus
triplex.
Psal. 113.
Gen. 17. c
Mich. 6. a

Erigi ad
Deum.
Psal. 5. b

1. Cor. 15. b
Tria petun-
tur.

qua legitur Deus quiescente: & Septimana, vnde Pharisæus: Ieiuno bis in sabbatho. Solemnitas, quam obseruabant Iudæi. Nota, Dies prima dicitur Dominica, id est, dies I. omni duplici de causa, scilicet, vel quia ea die Dominus incepit creare mundum. Tunc enim incepit esse creatura, cui dominaretur, vel quia ea die innotuit esse Dominus, scilicet in Resurrectione. Tūc enim innotuit Dominus inferorum, quia veteres ferreos confregit: mortuorum, quia multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: & viuorum, vnde Dominus: Data est mihi omnis potestas, & cætera: Nota, quod prima dies dicitur dies solis, quia prima hora eius attribuitur lunæ, & sic de aliis. Sic prima dies Domini dicitur, quia prima hora illius diei innotuit esse Dominus Iesus Christus: quia prima hora diei surrexit, vnde hic: Mane, prima sabbathi surgens Dei filius. *Parasti in conspectu meo mensam.* Nota, quatuor sunt mensæ, quæ reperiuntur, quarum vna, Sacra scriptura est, & quatuor pedes in ea, id est, quatuor modi exponendi sunt: Historia, Allegoria, Tropologia, Anagogia. Et in hac mensa quatuor ponuntur, scilicet panes, carnes, pisces, vinum. Panes pro Historia, carnes pro Allegoria, pisces pro Tropologia, vinum pro Anagogia exponuntur. Historia est in dictis, vt de hoc, quod dicitur populus Israel de Ægypto liberatus. In factis, vt de tabernaculo in testamento sancto. Allegoria, in rebus, vel in verbis mysticis. In verbis, vt ibi: Egredietur virga de radice Iesse. In rebus, vt popul⁹ per sanguinem agni de Ægypto liberatus, significat Ecclesiam sanguine Christi saluatam à diabolo. Tropologia est in verbis apertis, vel figuratis. Apertis, vt ibi: Filii mei non diligamus verbo neque lingua, sed ore & veritate: figuratis, id est, obscuris, ibi: Omni tempore vestimenta tua sunt candida. Sic Anagogica expositio in verbis manifestis, vel obscuris. Apertis, ibi: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Obscuris, ibi: Beati, qui lauant stolas suas, & qui per portam intrant ciuitatem. Ecce vnaquæque expositio in duobus consistit. Hoc dicit Beda super Exodum. *Nec iurauit in dolo.* Iuramentum dicitur esse illicitum pro persona, quando monachus iurat sine consensu Abbatis: vel pro negatione, quando de re illicita: vel pro tempore, quando in quadragesima: per modum iurandi, quando inordinate iurat. *Attollite portas principes vestras.* Aliquid dicitur tolli, per translationem, vnde hic: Tulit Dominus Adam de medio paradisi: per elevationem, vnde hoc: Elias, si videris, quando tollat, dabo tibi quod vis. Per remissionem, vnde hoc: Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, &c. Nota Christus sublatu fuit à Iudæis hora sexta: qui est alpha, & omega, id est, principium & finis. Vnde in illa septimana tribus diebus, quibus Christus iacuit in sepulchro, subtrahitur principium horarum, scilicet Deus in adiutorium meum intende, & finis, scilicet orationis.

PSALMVS DAVID XXIV.

AD te leuaui animam meam.] Est populus vitiorum, vnde hoc: In exitu Israel de Ægypto, &c. Est populus iustorum, vnde hoc: Anima, quæ circumcisa non fuerit, peribit de populo hoc. Est populus Iudæorum, appropriato vocabulo, vt hic: Popule meus, quid feci tibi? Nota: Erigi ad Deum, quandoque in sacra scriptura, libero arbitrio attribuitur, & hoc aperte, ne homo prætenderet excusationem, vt per liberum arbitrium nullus possit facere bonum, vt hic. Quandoque attribuitur soli gratiæ, ne homo superbiat contra Deum, si diceretur per liberum arbitrium posse surgere, vnde hoc: Dirige in conspectu tuo viam meam. Quandoque gratiæ, & libero arbitrio simul, vnde Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum. *Vias tuas Domine demonstra mihi.* Tria enim petit, qui hæc loquitur, manifestationem, scientiam, & discretionem. Manifestationem in præceptis, scientiam in consiliis, discretionem in veris. Demonstratur præceptum, quasi ad

oculum, ecce via; docet consiliū, quasi ad intellectum, ecce semita; *Dirige me in veritate*, quasi ad discernendum, & bene distinguendum. Nam præcepta sunt manifesta, consilia occulta, vera ad discernendum sunt ambigua. *Reminiscere.* Nota Imperatiuus quandoque imperatiue ponitur, vt hic; Dilige proximum tuum, sicut teipsum. Quandoque deprecatiue, vt hic: Quandoque hortatiue, vt hic: Vouete, & reddite; Vende omnia quæ possides, & da pauperibus. Quandoque permissiue, vt hic: Quod facturus es, fac cito. Quandoque ponitur pro optatiuo, vt hic: Sanctificetur nomen tuum. Non quia hæc vox optatiui, scilicet quia ponitur sine vtinam. *Secundum misericordiam tuam memento mei.* Deus dicitur videre, pro punire, vt hic: Vultus autem Domini super fatientes mala: Et, pro misereri, vnde hic; Oculi Domini super iustos. Nā dicitur videre peccatū, id est, punire; videre hominem, pro misereri, & videre pro cognoscere, vnde hoc; Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, Et videre pro per gratiam habere, vnde hoc? *Vide humilitatem meam.* *Innocentes & recti adhaeserunt mihi.* Hoc nomen, corpus, octo modis accipitur. Significat enim Christum, vnde hoc; Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ, id est, Christus, fuerunt congregati & sancti. Quandoque perfectionem, vnde hoc; In quo habitauit plenitudo diuinitatis, corporaliter, id est, perfecte, vt dicit Apostolus. Quandoque defectum habet, & mortalitatem? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quandoque bonorum operum congeriem, vnde hoc; Si oculus tuus fuerit simplex: io est, deuotio, & totus corpus tuum lucidum erit, id est, opera. Quandoque congeriem malorum operum; vt hic, secundum vnam expositionem; Infelix ego homo, quis me liberabit de tempore mortis huius? Quandoque coniugem, vnde hoc; Qui fornicatur in corpus suum, vt hic fiat distinctio, peccat. Vel qui fornicatur in corpus, id est, in coniugem, peccat, id est, contra honorem coniugis, Quandoque Ecclesiam triumphantem; & illius corporis vmbra est Ecclesia militans, vnde hoc; Habitantibus in regione vmbrae mortis, & cætera. Vnde dicitur in actibus Apostolorum, quod in vmbra Petri corporis, sanabantur infirmi, id est, in Ecclesia militante. Quandoque Ecclesiam militantem, vnde hoc; Nos sumus vnus spiritus, & vnus corpus cum Deo. Quandoque temporalia: vnde hoc; Qui fornicatur, id est, qui à Deo recedit, in corpus suum peccat, id est, per temporalia distrahitur. Et ita potest exponi moraliter.

PSALMVS DAVID XXV.

Iudica me Domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.] Scilicet vellem scire, qualis sum, sed de me vera discernere non possum. Nam amor priuatus, quæ habeo erga me, aufert mihi de me meum iudiciū. Ergo, *Iudica me.* Quid dicis de te; Ego sum veritas; quod ego dicere non possum, quia omnis homo mendax, Ergo, *Iudica me.* Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Tu intus eras, & ego foris; & idcirco te audire non poterā, sed iam intus sum, obseruans illud; Præuicacatores redite ad cor. Loquere Domine, paratus sum audire, quid loquatur in me Dominus Deus. Nota, Quidam sunt extra, per cogitationem, alij per dilectionem, alij per vtrumque. Nam qui vanitatem cogitat, quamuis nō amet, extra est, per cogitationem, qui amat vanitatem, & tamen non cogitat sepe, extra est, per dilectionem; qui eam amat, & cogitat, extra est per dilectionem, & cogitationem. Sic aliquis dicitur intus tribus modis. Ergo, *Iudica me*, quia intus sum. *Nam in innocentia mea ingressus sum;* sed ignosce mihi, quia innocentia erat, secundum meum arbitrium; sed vera forsitan non erat, secundum tuum iudicium. Ergo, *Iudica me: quia in innocentia mea ingressus sum.* Sequitur: *In Domino sperans non infirmabor.* Adam intus erat, & sanus erat, sed sanitatem non seruauit, quia non in Domino sperauit. Diabolus non solum in intimis, sed

Matth. 22. d
Psal. 75. b
Matth. 19. c
Ioan. 13. c
Matth. 6. b

Deus dicitur
videre.
Psal. 33. c
Ibidem.

Gen. 2. d

Corpus octo
modis acci-
pitur.
Matth. 24. c
Coloss. 2. b

Rom. 7. d

Matth. 6. c

Rom. 7. d
1. Cor. 16. d

Isa. 9. a
Act. 5. b
1. Cor. 12. b

1. Cor. 6.

Ioan. 14. d

Isa. 46. c
Psal. 84. b
Extra se
quomodo.

etiam

etiam in summis bonis conditus erat, sed infirmatus est, quia in potentia sua speravit. Vterque eictus & infirmatus: Ego autem in Domino sperans, non infirmabor. Sequitur: *Proba me Domine, & tenta me.*

Duo sunt facienda, declinare mala, & bona facere. *Proba me*, vtrum paratus sim ad bona facienda: *Tenta me*, vtrum edoctus sim ad mala vitanda: *Proba*, per aduersa: *Tenta*, per prospera. Duo sunt, quæ faciunt perfectum, virtus & Sapientia. Vtrumque volo. Per probationem proficimus ad virtutem: per tentationem ad sapientiam: vt vtrumque habeat, *Proba & tenta me.*

Sequitur: *Vre renes meos & cor meum.* Scio, quia concupiscentia aliquando surgit ex carne, aliquando ex mente. Ad extinguendam pruriginem carnis, *Vre renes.* Ad extinguendum desiderium cordis, *Vre cor*; *Vre* carnem igne tribulationis. *Vre* mentem igne compunctionis: Ideo, *Vre renes meos, quoniam misericordia tua ante oculos meos est: & complacui in veritate tua.* Non mea fortitudine, sed tua misericordia confido. *Quia misericordia tua ante oculos meos*, scilicet oculum prouidentiae, & oculum intelligentiae: qui vterque figuratur in te. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua*, id est, in promissione tua. Nam scio, quia verax es in promissis tuis.

Sequitur: *Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.* Odium Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo.

Tria sunt quæ DEVS odit, vanitas, iniquitas, & malignitas: & quartum est, quod detestatur, id est, impietas. Vanitatem persuadet nimius amor sui: iniquitatem infert inordinatus amor mundi: malignitatem generat odium populi: impietatem nutrit contemptus DEI. Curis carnis increbrescere, vanum: in gloria mundi cæteros velle præire, iniquum: inimicicias in proprios exercere, malignum: contra DEVM superbire, impium. Propheta volens illa quatuor vitare, dixit: *Non sedi cum concilio vanitatis, &c.*

Sequitur: *Lauabo inter innocentes manus meas.* Geminæ manus, geminum opus iustitiæ & misericordiæ, id est: Exercebo me in hoc opere, videlicet: *Lauabo inter innocentes manus meas: Et circumdabo altare tuum Domine.* Ita vt primum velum, & secundum transeam, & intrem in sancta, & in sancta sanctorum. Intrat primum velum, introibo ad orationem secretam. Intrat secundum, ad contemplationis arcanum.

Proba me Deus. Nota; Nostras passiones DEO attribuimus per figuram, quæ dicunt Anthropopathos, id est hominis conuersio: & hoc fit quinque modis: Vt, cum DEO attribuitur, quod facit per aliquem, qui dicitur irasci, quia irascitur per aliquem fidelium; vel in aliquo, cum dicitur facere, quod permittit, vt: Iudurauit DEVS cor Pharaonis. Vel dicitur facere quod fecit, vt: Vocauit lucem, id est, vocari fecit. Vnde cuncta, quæ fecit. Vel cum videtur aliud facere, quod non fecit, vt hic: Heli, Heli, quare dereliquisti me, videbatur Pater dereliquisse filium. Vel propter concomitans, siue sit antecedens, siue consequens, ei aliquid attribuitur. Vel dicitur irasci, cum punit, quia poena solet sequi iram in naturalibus. Vel cum dicitur diligere aliquid, vel aliquem, quia prædestinat, & remunerat, vel apponit gratiam, vel conseruat in esse. Hæc sunt concomitantia dilectionem. *Vre renes meos & cor meum.* Est ignis DEVS, vnde Moyses: DEVS noster, ignis consumens est. Est ignis Spiritus sanctus, vnde hoc: Ignem veni mittere in terram. Est ignis Caritas, vnde hoc: Ante faciem eius erat ignis. Ignis, luxuria, vnde hoc: Iuuenes

eorum comedit ignis. Est ignis, poena, vnde: In iudicio ignis præcedit eum. Est ignis, sermo diuinus, vnde hoc: Ignitum eloquium tuum vehementer. Est etiam ignis, spiritus, vnde hoc: Qui facis Angelos tuos spiritus, & cætera.

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate, & cætera. Misericordia DEI est, qua parcit: veritas, qua corrigit. Per misericordiam poenitentes ab indulgentia non repellit: per veritatem Dominus peccata puniens, causam nostram, non personam, respicit. Qui vult saluari, vtrumque habeat, sicut Propheta.

Sequitur: *Vi videam voluntatem Domini.* Voluntatem enim Domini videre, est veritatem agnoscere, templum visitare, veritatem diligere, vtrumque habeamus. *Non sedi cum consilio vanitatis.* Vanitas est in verbis, vnde hoc: Vana locuti sunt, vnusquisque ad proximum suum. Est vanitas in facto, vnde hoc: De vanitate in idipsum: Et illud: Euanuerunt in cogitationibus suis. Est vanitas in homine ipso, vnde hoc: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Nam homo est vanitas, quia corruptibilis.

Circumdabo altare. Altare est crux, vel dicitur crux, propter duo, scilicet propter altitudinem, & immolationem, quasi alta Ara, vnde hoc: In ara crucis torridum. Quandoque significat mentem, vt hic: quandoque Incarnationem, vnde hoc: Altare de terra facietis mihi, id est, CHRISTVM crederis natum de terra, id est, de Virgine MARIA. Quandoque DEVM, vnde hoc: Introibo ad altare DEI, & sequitur exponendo: ad DEVM qui lætificat iuuentutem meam. Quandoque æternam gloriam, vnde hoc: Constituite diem solemnem, & cætera. Quandoque corpus CHRISTI, vnde Apostolus: Habemus altare, de quo edere non habemus potestatem, nisi qui tabernaculo deseruiunt. Sacrificium primum cœlestis Ecclesiæ, secundum militantis Ecclesiæ. Quandoque orationem, tum vocis, vnde: Altare holocaustorum; quod erat sub dio: tum cordis, altari incensi, quod erat inter velum, vnde Apostolus: Orabo spiritu, orabo & mente.

FERIA SECUNDA.

PSALMVS DAVID XXVI.

Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus dat scientiam, vnde: Dominus illuminatio mea. Sed, ne scientia inflet, dat virtutem, vnde: Salus mea. Et ne amittat, dat protectionem, vnde hoc: Dominus protector vite mea. Dat securitatem, vnde hoc: A quo trepidabo? Vnde Apostolus: Certus sum, quod neque mors, neque vita.

Nota: Anaphora est, vt dicit Beda, cum eadem dictio saepe in principio diuersorum versuum repetitur, vt hic: Dominus illuminatio mea: Dominus defensor vite mea. Vel quando in eodem versu eadem dictio repetitur, vt hic: Vox Domini, & cætera. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros.

Psalmus David priusquam liniretur. Nota: post primam vñctionem, quam homo accipit in baptismo, antequam secundam habeat in cœlo, recipit perturbationem: & ad hoc significandum, in sabbato Paschæ, post alleluia, sequitur tractus. Nota: est paries corruptionis, scilicet caro, vnde hoc in

Psalm. 77.

Psalm. 118.
Heb. 1. b

Misericordia Dei.
Veritas.

Voluntatem Domini videre, quid.

Psalm. 11. a
Psalm. 61. c
Rom. 1. c

Ecc. 1. a

Altare, crux.
Hymn. Domin. in albis ad Vesp.

Exod. 20. a

Psalm. 42. a

Exod. 12.

Heb. 13. b

1. Cor. 14. c

Rom. 8. 9

Anaphora.
Beda de schemat. Sacra Scriptura.
Psalm. 28. b

Paries quot modis.

Cant. 2. b

Cantico sponsæ? En ipse stat post parietem nostrum. A
Est paries, fidelis populus, vnde dicitur, quod duo parietes venerunt ad vnum lapidem angularem. Est paries hypocrisis, vnde dicitur: Paries dealbatus: Anima quandoque dicitur ratio, vnde dicitur: Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Quandoque sensualitas. Et anima mea & venter meus, id est, sensualitas & caro. Quandoque voluntas, vnde hoc: Ne tradideris me in animas tribulantium. Quandoque suauitas, vnde sic solet exponi hoc: Diliges DEVM ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, id est, suauiter. Quandoque, quod valde diligitur, vnde hoc: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.

Aet. 13. a
Psalm. 62. b

Psalm. 30. b

Psalm. 26.

Matth. 22. d

Act. 4. f

Ioan. 2.

1. Cor. 6. d

2. Cor. 6. d

Psalm. 17. a

Christus dicitur petra, lapis, saxum.

Deut. 32. b

Lapis.
Petra.

Dan. 2. c

Gen. 3. b
Psalm. 17. b
Sacra Scriptura difficilis.

Psalm. 6. a

Isa. 1. d

Clamor quatuorplex.

Psalm. 118.

Isa. 58. a

Deus quando in ira declinare dicitur.

1. Reg. 28. c

Psalm. 6.

Psalm. 2. 1.

Psalm. 59.

Et visitem templum eius. Vnde hoc: Soluite templum hoc, id est, corpus? & illud: An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti? B
Quandoque mundus, vnde Isaias: Et ea, quæ sub ipso erant, id est, opera mundi. Quandoque iustus, vnde: Templum DEI sanctum est, quod estis vos. Quandoque cælum, vnde Dominus: Exaudiuit de templo sancto suo. Hic autem accipitur pro iusto, & pro cælesti Hierusalem.

In Petra exaltauit me. Nota: CHRISTVS dicitur petra, lapis, saxum. Petra enim dicitur, quod frangi potest: saxum, quod frangi non potest, vnde: CHRISTVS mortalis, dicitur petra: immortalis, dicitur saxum, vnde hoc: Suxerunt mel de petra, oleumque de saxo durissimo, id est, miracula de CHRISTO mortali; Spiritum sanctum, de eo immortali.

Nota iterum differentiam inter lapidem & petram. Nam lapis est paruus & politus: Petra, magna & rudis. CHRISTVS ergo potest dici petra, quia conteret in iudicio inimicos suos. Et ante passionem potest dici petra, id est, non politus passione: in quo mortalitatem deposuit. Lapis autem, quia paruus natus, & humilis. Vnde dicitur, quod lapis ille prius paruus, postea creuit in montem magnum. Et potest dici lapis post passionem, in qua fuit politus.

Exaudi Domine vocem meam. Nota, quod triplex labor est in præsentia, scilicet intelligentiæ, pœnitentiæ, sustinentiæ. De primo: in labore & sudore vesceris pane tuo. Nam tenebrosa est aqua in nubibus aëris. Nam Sacra Scriptura cum difficultate intelligitur. De secundo: Laboraui in gemitu meo. De tertio, vt hoc? Laboraui sustinens.

Nota: Clamor, integritas cordis, vnde: Clamaui in toto corde meo. Est clamor materialis, vnde hoc: Clama, ne cesses, exalta vocem tuam. Est clamor mentis, vt Susannæ, & Moyfis.

Ne declines in ira à seruo tuo. DEVS declinat à quibusdam in ira, quando non corrigit; vnde hoc; Zelus meus recessit à me: quandoque, quod non damnat, vnde hoc: Recedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Quandoque declinat in misericordia, quando exponit eos tormentis, vnde: Vt quid dereliquisti me? Et hoc: DEVS repulisti nos, & destruxisti nos. Declinat in misericordia, quando permittit peccare, vt ille fortior surgat, vt in Petro.

Propheta docet patientiam, vnde hoc: *Expecta Dominum*: Fortitudinem, vnde: *Viriliter age*. Consolationem, vnde hoc: *Confortetur cor tuum*. In omnibus his perseverantiam, vnde hoc: *Sustine Dominum*. Supple perseveranter, sic & hic exponitur.

PSALMVVS DAVID XXVII.

Ad te Domine clamabo.] CHRISTVS dicitur caput nostrum, quia est cum corpore eiusdem naturæ, vnde dicitur: Emmanuel, id est, nobiscum DEVS, & quia supereminet, vnde hoc: Eleuata est magnificentia tua super cælos. Et quia cætera membra regit, vnde hoc: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et quia plenitudinem habet scientiæ, & donorum, vnde hoc: Super eam requieuit Spiritus, scilicet Spiritus sapientiæ, & cætera. Et nos de plenitudine eius omnes accepimus. Nam vnguentum à capite suo ad vestimentum effusum.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ. Nota: Oratio de bonis adhibendis, deprecatio de malis remouendis, vel deprecatio, quasi deorsum precatio, & fit ad hominem, & oratio ad DEVM. Item deprecatio valida, & oratio assidua, vnde hoc: Exaudi Domine orationem meam, cum deprecor, id est, vade precor. Primo est remotiuum, secundo remissiuum, tertio intentiuum.

Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Nota, DEVS dicitur esse in cælo, non pro dignitate elementi, sed quia omnia suum ordinem seruant: Veritas tua semper est in cælo. Primus consulor ordinis, scilicet diabolus, à cælo in terram deiectus, mansit in terra, scilicet in hoc malignoso a re; & in hac terra ordinem mutauit. Si enim in cælo post peccatum remansisset, etiam ibi ordinem mutasset. Ideo ibi DEVS dicitur habitare, vbi ordo seruatur: non in terra, vbi ordo confunditur.

Nota, Cum oramus vertimus nos ad Orientem, quia Dominus ascendit super cælos ad Orientem. Vel mystice: Orientia ante oculos, occidentia post tergum debemus habere: quod representatur, cum quis orat, quia faciem ad Orientem, dorsum ad Occidentem vertit. *Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem meam*. Quidam dicunt, quod benedicere alicui, est benedicere ad vtilitatem eius. Vnde Berengarius constituit dicendum, *Benedicamus Dominum, & non Domino*: quia non ad vtilitatem eius fit benedictio. Nos autem dicimus, quod vtrumque potest indifferenter dici. Sciendum vero, quod creatura benedicit creaturam, creatura Creatorem, Creator creaturam. Creatura creaturam, ei bonum optando: creatura Creatorem, duobus modis, laudando & bonum ei tribuendo. Creator creaturam, augendo, & hoc duobus modis, scilicet augendo in numero & merito: sic enim crescit Ecclesia. *Et refloruit caro mea*. Flos humanitas Saluatoris, vnde hoc: Egredietur virga de radice Iesse, & flos, & cætera. Quandoque significat gaudium æternitatis, vnde hoc: Iustus, vt palma, florebit. Quandoque natiuitatem hominis, vt hic: *Refloruit caro mea*. Quandoque prosperitatem, vnde hoc: Tanquam flos agri, sic effloreat, id est, quoniam pulchrius est, vt diuitiæ, quæ cito transeunt. Hinc est, quod Ziphæi, id est, florentes, persecuti sunt David. Quandoque nuntium boni operis, vnde hoc: Vineæ florentes odorem dederunt. Quandoque supereminentiam & gloriam, vnde hoc: Super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. In Ecclesia tria sunt genera hominum, vnum non sperantium, aliud desperantium, tertium sperantium. Primum, in vitiis: secundum in pœnis: tertium habitat in propriis meritis. Immunda est habitatio primi, anxiosa secundi: sed stulta & periculosa est tertij, quando scilicet confidunt in virtute sua, & in libero arbitrio mortaliter.

Reflorescere. *Isai. 11. a*
Psalm. 91. c
Psalm. 102
1. Reg. 23. 26. a

Oratio ad Orientem versus. *Psalm. 67.*
Benedicere.
Reflorescere. *Isai. 11. a*
Psalm. 91. c
Psalm. 102
1. Reg. 23. 26. a
Cant. 2. c
Psalm. 131.
Tria genera hominum in Ecclesia.

PSALMVS DAVID XXVIII.

Afferete Domino filij Dei.] Differentia est oblationum, & item differentia offerentium. Nam sicut serui, mercenarij, filij. Seruo sufficit metu gehennæ de malis pœnitere: mercenario causa mercedis à malis abstinere: filio etiam parum est pro Domino animam ponere. Seruis pertinet pœnitentia, mercenariis abstinentia, filiis patientia. Ergo, *O filij Dei afferete Domino*, quam hostiam, *filios arietum*. Arietes sunt Prophetae, & Apostoli: qui gemino cornu, id est, scientia vtriusque testamenti aduersarios hæreticos ventilant: filij autem eorum sunt bona opera & fortia. Ergo filij DEI afferant fortia opera & perfecta Domino. Ad imitationem eorum: *Afferete, afferete, Domino, Domino*, vtrumque repetitur, hostiam pro stola duplici, ne puniat nos, duplici contritione. Pro stola corporis afferete hostiam bonæ actionis: pro stola mentis, hostiam piæ deuotionis.

Afferete Domino: Domino corporum, Domino spirituum. Semel Dominus, quia potest temporalia dare, vel mala: iterum Dominus, quia dabit æterna præmia, vel tormenta. *Afferete Domino*, qui potest corpus, & animam perdere in gehennam: veletiam glorificare: & ideo Dominus est. Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem non possunt occidere: & ideo sunt Domini non geminati.

Ergo, *Afferete Domino filij Dei*. Congrua verborum distinctio. DEVS bonitatem sonat: Dominus potestatem designat. Ex hoc innuit, quia, quod filij DEI sumus, gratia est, non meritum; quod seruitium exhibemus, debitum est, non beneficium. Sequitur: *Afferete Domino gloriam & honorem, afferete Domino gloriam nomini eius*.

Nota: In primo versu, & in secundo bis ponitur, *Afferete*. Primo dicitur, *afferete, afferete*, propter vos: secundo, *afferete, afferete*, propter proximos; Primo, *afferete filios arietum*, ad meritum: secundo, *afferete gloriam & honorem*, ad exemplum.

Nota: Sunt enim proximi boni, sunt & mali. Propter bonos, *afferete gloriam & honorem*: propter malos, *afferete gloriam nomini eius*. Laudibus DEVS glorificatur, vnde: *Afferete Domino gloriam, operibus*, vnde: *Afferete Domino honorem*. Pro bonis, *Afferete Domino gloriam nomini eius*, vt ad exemplum vestri ita faciant, & disciplinam CHRISTI honorent. Pro malis, *Afferete Domino gloriam nomini eius*, vt quamuis ad exemplum vestri ita non faciant, saltem disciplinam CHRISTI laudent.

Sequitur: *Adorate Dominum in atrijs sancto eius*. Prius hostias offerre præcipimur: deinde adorare iubemur intus. Prius, ne intremus vacui, secundo, ne stemus otiosi. Sunt autem fluctuationes mentis humanæ, & cogitationes vanæ, vel vagæ, & diuersæ. Sed ne timeas, quia *vox Domini super aquas multas*. Si times de infirmitate tua, cogita, quia *vox Domini in virtute*. Si times de pusillanimitate, cogita, quia *vox Domini in magnificentia*. Si times elationem mentis, id est, superbiam, cogita, quia *vox Domini confringentis cedros*. Metuis incentiua libidinis; sed agnosce, quia *vox Domini intercidentis flammam ignis*. Hic cogita, & hic cogita & habebis remedium contra prædicta. Non timeas fluctuationem mentis, quia *vox Domini super aquas multas*. Qui conuertit mare in aridam & ad vocem eius congregabuntur aquæ in vnum locum, vt appareat arida, id est, carens fluxu vitiorum. Sed quomodo hoc fiet? Ad vocem Domini, quia DEVS *maiestatis intonuit, super aquas multas*. Aliquando intonuit, vt DEVS, aliquan-

do intonat, vt Dominus, quando minatur mala æterna. Intonat, vt DEVS: qui solus potest dare bona æterna, vel mala, quando irrogat. Mala temporalia intonat, vt Dominus, quando aliquis fano corpore conteritur: scias, quod *Deus maiestatis intonuit*, vel quando quis morbo valido corporis, vel damno temporalium compulsus, prauam vitam deserit: scito, quia *Dominus maiestatis intonuit ei*.

Sequitur: *Dilectus quemadmodum filius vnicornium*. Hic dilectus filius patris est: qui dilectus est à patre, vnde Pater: Hic est filius meus dilectus: à sponsa, vnde ipsa: Adiuuro vos filia Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt annuncietis ei, quia amore langueo: & ab Angelis, vnde dicitur: In quem Angeli perspiciere desiderant. Item ab hominibus, vnde hic: Veniet desideratus cunctis gentibus.

Filius DEI, quare dicitur filius dilectus, sicut filius vnicornium? Vnicornis in tantum diligit filium, quod mauult mori, quam foetum amittere, vel etiam viuum perdere. Vnicornes sunt sancti Martyres, qui sanguinem fuderunt, ne filium, id est, CHRISTVM amitterent. Ergo est *dilectus, sicut filius vnicornium*.

Quare sancti dicuntur vnicornes, hæc est ratio: Genus humanum ante peccatum habuit geminam fortitudinem, scilicet cornu geminum, integritatem mentis, & corporis. Integritatem corporis accepit contra mortalitatem: integritatem mentis contra iniquitatem. Sed homo congressus cum diabolo cecidit, & diabolus vnum cornu profus ei abstulit, alterum inclinavit: quia homo vitare mortem non potest. Vnum cornu perdidit, dextrum cornu inclinatum gerit. Sed visitauit nos oriens ex alto, scilicet dilectus, & erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sancti ergo in præsentibus vnicornes sunt: in futuro duo cornua habebunt. Nam omnia cornua peccatorum confringentur, & exaltabuntur cornua iusti. Nam prima hominis fortitudo fuit, posse non mori, & posse non peccare: in futuro habebit non posse mori, & non posse peccare. Ecce quare Sancti dicuntur vnicornes. Nunc quæramus, quare filius eorum dicatur CHRISTVS. Interrogemus CHRISTVM filium, qui dixit: Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est. Filius patris, est sapientia patris, voluntas patris: voluntas hominis, quædam proles virtutis est. Sed eadem voluntas est tua, & patris. Idem est filius tuus & patris: immo, quod plus est, potens esse & pater, & mater eius. Nam quando veritatem intelligis, vel alios intelligere facis, CHRISTVM gignis, id est, veritatem, & ita es pater. Quando veritas tibi vel ab alio persuadetur, CHRISTVS in te conspicitur, id est, veritas, & ita es mater eius. Potes etiam eum gignere in corde tuo, & in corde alieno, & concipere à corde, & ab ore alieno. CHRISTVS autem, id est, veritas; in te intellectu gignitur, consensu concipitur, affectu nascitur, effectu nutritur. Ergo in lege maledicta est, quæ talem filium non peperit, id est, veritatem sic, quia talem filium non gignit.

Sequitur: *Vox Domini intercidentis flammam ignis*. Flammam quandoque DEVS abstulit totam, vt tribus pueris in fornace positis. Forte pueri non erant, quibus Dauid loquebatur, à puritate, sed in electa ætate. Ideo flamma eis salubriter seruabatur ad reprimendam elationem: in parte extinguitur ad turpitudinis cautelam, vt Paulo non remotus est Angelus Satanæ, ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Sed forte cum quis plene conuersus est, efficitur vt paruulus, tunc flamma ei profus extinguitur, vt tribus pueris, à puritate sic vocatis. Est au-

Ric. de S. Vict. in not. huius Psalmi.

Matth. 3. d. 17. a. Cant. 8. a. 1. Pet. 1. b.

Agg. 2. b.

Vnicornis natura.

Vnicornes sancti martyres.

Sancti quare vocantur vnicornes.

Luc. 1. g.

Psalm. 74. b.

Ric. vs sup.

Matth. 12. g.

Ric. vs sup.

Dan. 3. d. c.

1. Cor. 12. a.

Veritas.

Ric. ut sup.

tem veritas mentis, oris, operis. In corde simplicitas, in ore veritas, in corpore sinceritas. Hos tres pueros habemus, cum sanctum meditatur, verum loquimur, iustum operamur. Talibus pueris extinguitur ideo flamma ignis. Nota: Ignis, fomes peccati: flamma ignis, peccatum fomitis.

Cervus.

Psal. 118. d

Prov. 28. c

Col. 3. a

Sequitur: *Vox Domini preparantis cervos.* Cervus est animal velox, pauidum, serpentibus inimicum. Vis audire ceruum velociter currentem? Viam mandatorum cucurri. Vis audire ceruum formidantem? Beatus homo, qui semper est pauidus. Vis audire ceruum se preparantem ad serpentium interfectionem? Mortificate membra vestra super terram. Hæc tria scias ad ceruum pertinere, scilicet velociter currere, cautum, prouidum esse, venena vitiorum audacter destruere. Actio itaque expedita, prouida, iusta, cervos facit. Quia in quantum est expedita, velocitatem tribuit: in quantum prouida, cautum & prouidum reddit: in quantum iusta, vitiorum venena extinguit. Qui talia agunt, secure cervis comparantur. In talibus Dominus reuelabit condensa, id est, sacram scripturam obscuram. Ecce ad hoc est vox Domini.

Dominus vt vocē emit- at.

Amos. 2. d

Isa. 7. c

Isea. 11. a

Psal. 147. a

Sed quandoque emittit Dominus vocem sine sermone, quandoque sermonem cum voce, quandoque sonum cum voce. Nunc autem, sicut ipse dicit, stridet, vt. plaustrum onustum scæno: nunc sibilat, vt apis, quæ est in extremo Assur, sicut legitur in Isaiâ. Nunc rugit, vt leo. Quandoque emittit eloquium suum terræ, & velociter sermo eius currit. Dominus ergo habet sonum in administratione operis, vocem in reuelatione veritatis, sermonem in aspiratione voluntatis. Sermo proprie rationabilium, vox irrationabilium, sonus inanimatorum. Sed hoc alias.

Sermo.

Vox.

Sonus,

Proprietas

aquæ.

Ric. hoc ipso

versu in not.

Psal.

Sequitur: *Dominus diluuium inhabitare facit.* Aqua sapientiæ multis modis se effundit. Nam quandoque facit puteum, quandoque cisternam, quandoque fontem salientem, quandoque excrecit in lacum, vel in stagnum, vel in riuum, vel in fluuium, vel in abyssum, vel in diluuium. Ecce differentiæ decem sapientiæ Dei Fortassis in diluuium inundauerat ei, qui exclamauit:

Rom 11. d

Psal. 35.

O altitudo sapientiæ sciētiae Dei. Iudicia Dei abyssus multa: quando scilicet aqua sapientiæ transcendit colles & montes, id est, virtutes hominum, & virtutum cacumina, id est, quandoque copiose se dat. Postquam Gigantes perierunt, diluuiū inundauit, id est, postquam malitia periit, aqua sapientiæ se late diffudit. Existenti in diluuiō cælum, non terra apparet: vt raptō per contemplationem vsque ad tertium cælum, id est, innotuit scientia cæli, non terræ, id est, arcana Dei, non terrena. Paulo in raptu, tale diluuium inundauit. Post tale Diluuium: *Dominus sedebit rex in æternum.* Sequitur: *Et Dominus virtutem populo suo dabit.* Quis enim Dominus, aut quis populus. Dominus est sapientia patris, de populo eius est omnis voluntas bona, cogitatio munda, desiderium sanctum, consilium rectum intellectus verus, affectus ordinatus. Regi placet hic populus; quia beneplacitū est Domino in populo suo. O quam dissimilis est ab illo populo, qui ambulauit in tenebris, donec vidit lucem magnam. Hic populus, est maligna cogitatio, siue voluntas. O popule, quam diu sedebitis in tenebris, & vmbra mortis. Exite de medio Babylonis: venite ad illum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sequitur: *Dominus benedicet populo suo in pace.* Benedictio erit in pace, & non dabitur hic requirentibus eam, secundum illud: Inquire pacem, & persequere eam. Pax autem aliter quærenda est à Deo, aliter conquærenda à mundo, aliter à carne, aliter à diabolo. Illam, quæ est spiritus ad DEVM, debet quis humiliter impetrare: illam, quæ est spiritus ad mundum, fortiter exhibere: illam, quæ est spiritus de carne, violenter exigere: illam, quæ est spiritus de diabolo, precibus apud DEVM obtinere. Prima pax, quæ est ad DEVM adipiscenda est per obedientiam: sed quæ est ad mū-

2. Cor. 12. a

Ric. hoc ver- su.

Psal. 14.

Isa. 9. a

Luc. 1. g

Isa. 52. c

Ioan. 1.

Psal. 33.

Pax, vt va- ria quæren- da.

Ric. hoc ver- su.

dum, conseruanda est per patientiam: tertia, quæ est de carne, acquirenda est per abstinentiam: quarta quæ à diabolo, obtinenda per prouidentiam. De prima dicitur: Gloria in excelsis DEO. De secunda: Pacem relinquo vobis. De tertia & quarta dicitur in Iob: Bestiæ terræ pacificæ erunt, & cetera. Et: Scies, quia pacem habebit tabernaculum tuum. Per tabernaculum corpus, per bestias terræ, maligni spiritus intelliguntur, vel sic potest exponi: *Afferre Domino filios arietum.* Philistæi posuerunt arcam Domini, iuxta idolum Veneris Dagon. Sic mali sacerdotes, quando ponunt filium Virginis iuxta filium Veneris in altari. Nota: Philistæi fecerunt annulos aureos, vt liberarentur ab infirmitate, quam habebant in illa parte; quod erat eis, eo quod abstulerant arcam Iudæis. Sic modo facit quis membrum pro membro, in quo infirmatur. Et afferre ad altare filios arietum: Apostoli dicuntur arietes propter quatuor, quæ arietibus conueniunt, scilicet quia generant, vnde hoc: Ego per Euangelium vos genui: quia habent duo testamenta, quasi duo cornua. Quod representant duo cornua mitræ, vnde hoc: Bonus homo de bono thesauro profert bonum, & bona, & vetera. Quia sunt duces ouium, vnde hoc: Principes Iuda, duces eorum, Principes Zabulon, & cetera. Item quia impugnabant areas potestates, vnde hoc: Gladium futurū vibrauit. Debent enim inimicos impugnare gladio verbi DEI. Nota hanc præpositionem, scilicet præ, quæ notat quandoque comparisonem ad tempus, tum in bono, tum in malo. In bono, vt hic: Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, id est, fecisti eum immunem à peccato, ante natiuitatem. In malo, vt hic, Præuenerunt, & præoccupauerunt me laquei mortis, id est, antequam essem mei iuris, habui originale, quod est, laqueus mortis. Ad tempus, vt hic: Præualuit in vanitate sua, id est, plus fuit vanus Antichristus, quam alij. *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* Atrium quandoque dicitur Ecclesia triumphantium, vnde hoc: Stantes erant pedes nostri, & cetera. Quandoque Ecclesia militantium, vnde hoc: De Petro, quando incepit peccare, Petrus introiit in atrium principis sacerdotum. Quandoque mens igne charitatis succensa. Nam in atrio solebant face⁹ re ignem, vnde atrium ab atro fumo dicitur. Quandoque initium conuersionis, vnde hoc: Introite portas eius in confessione, &c. Quod sequitur, in versu est de alia sententia. Quandoque confessionem diuinitatis, scilicet in Christo, vnde hoc: Beatus, quem elegisti, & assumpsisti, habitabit in atrijs tuis. *Comminuet eas, tanquam vitulum Libani.* Est vitulus inuouationis, vnde hoc: Ponam super altare tuum vitulos. Est vitulus confessionis, vnde dicitur: Vitulus labiorum. Est vitulus redemptionis, vnde dicitur: quod Aaron vitulum obtulit, id est, Christum Redemptorem. Est vitulus mortificationis, vt hic dicitur. Nota, progressum; Deus ante legem vocauit se Dominum, vel dixit se esse Dominum, vnde hoc: Ego sum Dominus Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Et: Qui est misit me ad vos: In tempore legis dixit, se esse vnum Deum, dicēs: Dominus Deus noster, Deus vnus est. In tempore gratiæ dixit se trinū esse, vnde hoc: Baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Nota, in cruce est dolor cōfessorū: in sepultura, requies absolutorū: in resurrectione, vita iustorum, in ascensione, perfectio perfectorum: in confessu ad dexteram, gloria bonorum.

PSALMVS DAVID XXIX.

Exaltabo te Domine; quoniam suscepisti me. Plenitudo donorum fuit in Christo, in quatuor, scilicet quantum ad meritū, quia omnia habuit: quantum ad vsum, quia omnib. vtebatur: quātum ad tempus continuum, quia non interrupit charitatem, immo perseuerauit: & quantū ad signum, quia etiam miracula fecit, & scientiam linguarum habuit, & prophetandi, quia non

Luc. 2. a
Ioan. 14. d
Iob. 5. d
Ibidem.

1. Reg. 5. a

Apostoli
arietes.
1. Cor. 4.Cornua
Mitræ.
Matth. 12.
13.
Psal. 67.
Psal. 7.Præ, quid
notat:
Psal. 20.

Psal. 17.

Psal. 51.

Atrium.
Psal. 121. a

Math. 26. a

Psal. 99.

Psal. 64. a
Vitulus.
Psal. 50. d
Isea 14. a
Leuit. 8. b. c

Exod. 3. b

Deut. 6. a

Matth. ult. d

Plenitudo
donorum in
Christo.

alij

Psalms de passione & resurrectione. Dominica Palmarum. Prou. 14. b. Gen. 1. a. Iob. 7. d. Eccl. 1. b.

Dam. 2. g.

Ioan. 1. b. Corpus Christi domus.

Iob. 2. a.

Tentatio Iob. Ioan. 13. c. Ioan. 18.

Exod. 19. b.

Gen. 18. a. Ab. 7. g.

Iob. 1. a. Vesper.

Psal. 103. c.

Gen. 1. a. Mat. 20. a.

Psal. 89. b.

Psal. 5. a. Gen. 1. a.

De octauis.

Caro Christi quare saccus dicitur. Ornatus templi in Natali Domini.

alij omnes. Nota, In hoc psalmo, agitur simul de passione, de resurrectione. Quia vita præsens modo tristitia, modo læta profert. Nam humana felicitas variis amaritudinibus est resperfa. Ad hoc significandū in ramis palmarum post processionē passio, quasi post lætitan tristitia. Nam extrema gaudij luctus occupat. Nam factum est vespere, & mane dies vnus, vnde in Iob: Vistas eum diluculo, & subito probas illum: Omnia flumina tēdunt in mare. Nota, ad domum faciendā, quatuor sunt necessaria, scilicet lignorū incisio, eruderatio, erectio, coniunctio. Sic in domo spirituali, scilicet corpore Christi. Nam in primo facta est incisio, quando pars separata est à carne virginis, vnde dicitur: Lapis de monte sine manibus excilus. Eruderatio facta est in eius corpore, quando fuit mundatus ab omni cōtagione: & in resurrectione, quando caro eius reffloruit. Erectio facta fuit in corpore, quia legitur quod in vtero contēplabatur & erigebatur ad Deum. Coniunctio facta fuit, quando verbum caro factum fuit, scilicet due naturæ coniunctæ sunt. Hac similitudine dicitur corpus Christi domus. *Ad vespere demorabitur fletus, & c.* Rex quandoque significatur ex qualitate temporis: & hoc tum in bono, tum in malo, vt hic: Quadam die, cum venissent filij Dei, & assisterent coram Domino, & c. Nam, quod tentatio Iob incepit in die, significat victoriam eius. In malo, vt, cum dicitur: Iudas nocte exiit. Quandoque ex qualitate aeris, vt quod dicitur in negatione Petri: Et hiems erat, scilicet pectoris, non tantum temporis: qualitate loci, vt quod dicitur: Israel in imo accepit legem, non in monte. Quandoque ex hora temporis, vt quod dicitur: Abraham vidit Angelos in meridie, quasi in charitatis feruore. Quandoque ex situ corporis, vt: Stephanus vidit cœlos apertos, & IESVM stantem, id est, adiuuantem. Quandoque ex ordine, vt maior ostendatur passio, vt, quod dicitur, quod Iob prius amisit possessionem, quam filios; ne iam orbato, esset vilis rerum amissio, cum non essent heredes, quibus hæc seruariēt. Hoc reperitur in glossa super hunc locum. Iob, cum quadā die venissent filij Dei, vt assisterent coram Domino. Nota, Est vesper temporis, vnde dicitur, quod in vespere mundi Christus incarnatus est. Est perseverantia operis, vnde hoc: Exhibet homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam: id est, perseverabit in opere. Est vesper criminis, vnde hic: *Ad vespere demorabitur fletus*. Est vesper aduersitatis, vnde: Factum est vespere, & mane di es vnus. Sic mane, principium est tēporis, vnde hoc: Paterfamilias cōduxit operarios in vineā suam mane operis, scilicet iuuentutis, vnde hoc: Mane transeat, & vespere decidat, induret, id est, in pueritia senescente. Est mane virtutis, vnde hoc, secundum vnam expositionem: *Ad vespere demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Et vsquequo oriatur lux fidei: Mane astabo tibi. Et est mane prosperitatis, vnde hoc: Vespere, & mane dies vnus. Nota, In solemnitatibus Christi sicut in Natali, in Pascha in die, Pentecostes, non celebrantur octauæ. Non enim expectamus octauam Christi, scilicet eius Resurrectionem, nam præcessit: sed octauam Sanctorum celebramus, id est, glorificationem eorum, scilicet in corpore, & in anima. Item septem diebus ante octauam, quasi septenario huius vitæ, expectamus octauam Sanctorum, scilicet vtramque glorificationē, vt septenarius ad corpus, & ad animam referatur. Nam ternarius ad animam, propter tres virtutes animæ: quaternarius numerus, ad corpus, propter quatuor elementales qualitates, quæ sunt in corpore. *Concidisti saccum meum*. Caro Christi dicitur saccus, propter asperitatem, quæ erat in carne, scilicet mortalitas, passibilitas, defectus nostri. Vnde in Natali Domini templum solet tæpetiis ornari, quasi saccis: ad significationem, quod solemnitas debet celebrari eius natalis, qui nunc incipit habere asperitatem. Sed in Pascha ornatur pannis sericis, ad significandū, quod solemnitas eius est, qui deponit saccum, scilicet mortali-

ratem, & assumit pannum sericum, scilicet immortalitatem, leuitatem, delicias: *Circumdediti me lætitiis*, id est, cinxisti me prima stola. Est triplex stola: est stola innocentia, vnde hoc: Lauerunt stolas suas: est stola animæ, & est stola corporis.

PSALMVS DAVID XXX.

IN te Domine speravi non confundar in æternum. Hoc exponitur in persona Christi. Habuit ne spem? Dicitur, quod spes quatuor modis dicitur. Nam quandoque spes, præsumptio, & temeraria confidentia, vnde dicitur: Maledictus homo, qui confidit in nomine. Quandoque virtus, scilicet certa expectatio futurorum ex meritis protueniens. Quandoque quoddam medium inter desperationem, & spem, & virtutem, quando scilicet aliquis peccat, sed de venia sperat vnde dicitur: Maledictus homo, qui peccat in spe, id est, qui peccat etiam in spe. Quandoque dicitur, quædam expectatio futuræ gloriæ cum certitudine scientiæ, & talis spes in Christo fuit. *Inclina*, per benignitatem: *Aurem*, per sollicitudinem: *Ad me*, humiliter petentem. *Accelera*, sine dilatione. *Erue*, cum festinatione, scilicet à morte, vt dicitur in glossa, id est, ne differas meam resurrectionem, vsque in generalem resurrectionem: & loquitur Christus homo Patri. *Conturbatus est in ira oculus meus*. Caprat misericordiā iudicis à propria miseria, quod cōfistit in tribus, in vulneratione naturalium, in magnitudine pœnarum, in paucitate gratuitorum. Naturalia vulnerantur, quantum ad tria, quantum ad finem, vnde: *Conturbatus est in ira oculus meus*. Quantum ad sensualitatem, vnde: *Anima mea*. Quantum ad carnem, vnde: *Venter meus*. Magnitudo pœnæ consistit in duobus, in acerbitate, vnde: *Defecit in dolore vita mea*. In duratione vnde: *Anni mei*. Paucitas gratuitorum notatur, in paupertate. Vel sic: Tria genera hominū, hic intellige: perfectos, vbi dicitur. *Oculus meus*: minus perfectos, ibi; *Anima mea*. Debiles, ibi; *Venter meus*. *Odisti obseruantes vanitates*. Est odium reprobationis, vnde hoc, Deus Iacob dilexit, Esau odio habuit. Est odium iniquitatis, vt odium nostrum. Est odium subtractionis, vnde hoc; Nemo carnē suam odio habet, quia proximo suo subtrahit beneficium. Est odiū afflictionis, vnde hoc; Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. *Quoniam defecit in dolore vita mea*. Tardum est sanctis cū CHRISTO esse propter tria, propter illam beatitudinem, quæ differtur, vnde hoc; Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et quia hic inter mala premuntur, vnde hoc; Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quia ibi non sunt securi, vnde; Qui stat, videat, ne cadat. *Factus sum tanquam vas perditum*. Vas autem Dei, & est argenteum, vel aureum in quo reponit gratiam suam, vel est diaboli, & dicitur iræ vel contumeliæ, in quo reponit malitiam, vnde Apostolus; Quoddam vas in honorē, aliud in contumeliam fecit. Et hic; Prudentes acceperunt oleum in vasis suis, id est, charitatē in cordibus suis, vel consciētis. Vasa dicuntur scripturæ, in quibus continentur sibi animæ, vnde; Confitebor tibi in vasis. Per vasa dicuntur doctores vnde: Paulus dicitur vas electionis. Vasa dicuntur decipuli, vnde Isaias; Fraudulēti sunt vasa pessima. Sunt vasa hæreticis; Parauit in eo vasa mortis, id est, in sacra scriptura, hæreticos. Vas dicitur os, vnde Moyses; Vas, quod nō habet operculum, immundum est. Nam in multiloquio non deerit peccatum; ideo debemus ostium ori ponere. Vas, corpus hominis, vnde Apostolus; Sciat vnusquisque vestrū vas suum, possidere in sanctificatione. Vas Christus, vel Ecclesia, vnde hoc: *Factus sum tanquam vas perditum*. Vas medicinale crux, vnde hoc; Oleū redundauit in vase; & dilectio Christi in cruce. Vasa tabernacula æterna, vnde elegerunt bonos in vasa, & c. Corpus hominis iacet, ita vt caput sit ad occidentem, & pedes ad orientem. Nam ita iacuit corpus CHRISTI, ac si diceretur cadere. Amodo tendebat ab oriente ad occidentem, scilicet ad

Stola triplex. Apoc. 1. b.

Spes quatuor modis dicitur. Hier. 17. a.

Magnitudo pœnæ.

Odiū multiplex. Gen. 27. g. Ph. 5. d.

Ioan. 12. c.

Phil. 1. c. Rom. 7. d.

1. Cor. 10. c. Vas Dei. 2. Tim. 2. d.

ibidem. Mat. 25. a.

Vasa. Psal. 70. d. Act. 9. b. Isa. 32. b. Psal. 7. b.

Num. 19. c. Prou. 10. c.

1. Thef. 4. a.

Psal. 32. c

Deductio hominis peccantis. Isa. 5. d Osee 4. a Iob. 24. c Ciuitas.

Psal. 47.

Psal. 83. a

Inimicus quo: duplex. Mat. 10. d

Mat. 13. d Luc. 6. d

Tria vitia in homine.

Beatitudo.

Viratio supplicij.

Vitium in homine, ab homine, hominis. Psal. 18. c Ibidem.

Leu. 4.

Deus quot modis videtur dicitur. Heb. 4. g Gen. 4. a Exod. 3. b

Tempus opportunum.

Aqua quo: duplex. Psal. 1. b Apoc. 17. d

occafum, vel ad lapsum. A modo ad orientem, quasi occafu ad refurrectionem. Erubescant impij, & deducantur in infernum, muisa fiant labia dolosa. Est triplex deductio hominis peccantis. Est deductio de loco ad locum, vt de terra ad infernum. Est deductio de peccato ad peccatum, vnde dicitur: Væ, qui trahitis peccato, quasi vestem longam, & hoc: Sanguis sanguinem tetigit. Est deductio supplicij ad supplicium, vnde hoc: Transeat de aquis niuium ad calorem nimium. In ciuitate munita. Ciuitas quandoque significat Ecclesiam munitam, militantem, vnde hoc: Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in præfenti Ecclesia. Quandoque triumphantem, vnde hoc: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Quandoque animam, vnde hoc: Disperdam de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem, id est, ab anima malas cogitationes, quæ sunt mali ciues. Quandoque Iudæos, & Gentiles, vt hic. Quandoque congregationes fidelium, vnde hoc: Ego Dominus in ciuitatem non ingredior. Diligite Dominum omnes Sancti eius. Est inimicus inhærens, adhærens, feruens, blandiens. Peccatum, caro, diabolus, homo. De primo: Inimici hominis, domestici eius. De secundo: Nulla pestis efficacior est, quam familiaris inimicus. De tertio: Inimicus homo hoc facit, quia super seminavit zizania. De quarto: Diligite inimicos vestros.

PSALMVS D'AVID XXXI.

Beati, quorum remissa sunt iniquitates. Tria sunt vitia in homine, & ad hæc remouenda tria sunt antidota. Primo homo ignorat se peccare: secundo dedignatur confiteri: tertio bonum, si quod habet, sibi attribuit. Primo ergo, ignorantia: secundo, dedignatio: tertio, arrogancia. Contra primum est sui cognitio: contra secundum, est pia confessio: contra tertium, est pia attributio, vt Deo attribuiamus bona nostra. Beatitudo consistit in duobus, in deletione peccati, & in vitiatione supplicij. Deletio peccati quantum ad duo: nam quantum ad actualia, vnde: Remissa sunt iniquitates: quantum ad originalia, vnde: Quorum tecta sunt peccata. Vitatio supplicij est in duobus, vt vitetur pœna materialis, vnde hoc: Cui non imputauit Dominus peccatum, etiam pœna spiritualis, vnde hoc: Nec est in spiritu eius dolus. Nam mala conscientia est tormentum. Est vitium in homine, ab homine, hominis. Primum, peccatum est occultum, vnde hoc: Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Secundum, peccatum est aliunde, vnde hoc: Ab alienis parce seruo tuo. Tertium est ignorantia, quod dicitur esse peccatum hominis, non diaboli, quia diabolus ex industria, homo ex ignorantia peccauit. Præterea dicitur in Leuitico: Si videtur, quod peccatum omne in homine est saltem ex ignorantia boni. Deus debet saluare nos triplici de causa, ex promissione, ex nostro merito, ex congruo: & nos debemus seruire ei ratione commissi, dimissi, præcepti. Et quorum tecta sunt peccata. Deus dicitur videre per cognitionem, vnde hoc: Oculis Dei omnia nuda sunt. Et per approbationem, vnde hoc: Respexit Dominus Abel & ad munera eius. Quandoque per compassionem, vnde hoc: Videns vidi afflictionem populi mei. Quandoque per punitionem. In prima est scientia, in secunda est iustitia, in tertia misericordia, in quarta potentia. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, id est, in tempore gratiæ, quod dicitur tempus opportunum, quia quando oratur, datur gratia & effectus gratiæ, scilicet redemptio. Sed in tempore legis, per orationem datur gratia non effectus gratiæ, scilicet redemptio. Tunc enim nullus erat redempturus, & ideo non dicitur tempus opportunum. Verum tamen in diluio aquarum multarum. Est aqua defluens, deficiens, reficiens, inficiens, & sufficiens. Prima, populus; nam sicut aqua aquæ succedit, ita populus populo, vnde hoc: Lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, & hoc: Aquæ multæ populi multi. Secunda materialis, vnde Dominus Sa-

maritanæ; Qui bibit ex hac aqua, sitiet iterum. Tertia, doctrina bona. Quarta, doctrina hæreticorum, vnde: super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Vltima Spiritus sancti, vnde: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Nolite fieri sicut equus & mulus. Nota sex genera hominum hic nominata. Sunt enim timidi, pigri, stolidi, superbi, blasphemii, & maligni. Primos vincit concupiscentia, secundos acedia, tertios negligentia, quartos superbia, blasphemos diffidentia, malignos nequitia. Tria prima genera nominantur per equum, & mulum.

PSALMVS D'AVID XXXII.

Exultate iusti in Domino. Confitemini Domino. Confessio alia laudis, alia peccati, quæ consistit in quinque, in carnis maceratione, vnde: In cythara: in operatione, vnde: in Psalterio; in decalogi obseruatione, vnde: decem chordarum; in metis hilaritate (aliter enim non seruantur præcepta) vnde hoc: Cantate canticum: in vita nouitate, vnde: Nouum. Hæc quinque confessionem laudis operantur. Cantate Domino canticum nouum, scilicet, in Christo, in quo est nouitas. Et illa consistit in quatuor, in conceptione, vnde hoc: Nouum faciet Dominus in terra, mulier circumdabit virum. In prædicatione, vnde: Mandatum nouum do vobis. Nouitas in miraculorum ostensione, vnde: Si non fecissem opera in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. In resurrexione, vnde dicitur, quod caro eius reffloruit. Misericordia Domini plena est terra. Terra quandoque visibilis, vt hic. Quandoque caro hominis vnde: Terra tradita est in manus inimici impij. Quandoque anima, vnde hoc: Semen cecidit in terram bonam. Quandoque Ecclesia militans, vnde hoc: Domini est terra, & plenitudo eius. Quandoque Ecclesia triumphans, vnde illud: Credo videre bona Domini in terra viuentium. Prima est calcanda, secunda domanda, tertia feminanda, quarta collocanda, quinta possidenda. Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Os quandoque pater, vnde hoc: O sapientia, quæ ex ore altissimi prodiisti. Quandoque pro Filio, vt hic: Quandoque pro iusto, vnde hoc: Os enim Domini loquutum est. Dominus dissipat consilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum. Gentes sunt peccatores, populi sunt stulti, principes superbi. Consiliū est gentium concupiscentia est oculorum, cogitatio populorum, concupiscentia carnis: consilia Principiū, est superbia vitæ. Hæc omnia Deus dissipat. Bene populi cogitationes habent, & non consilium: quia stulti significantur per populum. De celo respexit Dominus. Decem sunt modi vocationum. Vocat enim Deus per naturam, per Angelos, per Patriarchas, per Legem, per Prophetas, per Christum, per Apostolos, per doctrinam, per prospera, per aduersa. Vt alat eos in fame. Est fames pœnalis, vnde hoc: In fame & siti, in frigore & nuditate. Est culpabilis pœna, quam habent hi, de quibus dicitur: Paruuli petierunt panem, & non erat, & cetera. Est laudabilis, vnde dicitur: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam.

PSALMVS D'AVID XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore. Laus Dei consistit in tribus: in benedictione, in magnificentia, in bonorum persecutione. Nam debemus Deum benedicere, & magnificare, bonos persequi. Benedictio autem notatur, ibi: Benedicam Dominum. Magnificentiam: Magnificate Dominum. Bonorum persecutio, ibi, Exquisiui Dominum. Benedictio debet esse vniuersalis, vnde: In omni tempore; ita quod vniuersitas referatur ad vocem, vnde: In ore meo. Et ad mentem, vnde: In Domino laudabatur anima mea; id est, Dominus in anima, vnde Apostolus: Fruar te in Domino, id est, Domino, id est, Domino in te. Magnificentia consistit in duobus: Deus enim magnificatur in nobis, id est, magnus ostenditur, vnde: Magnificate Dominum mecum. Vnde:

Ioan. 4. b

Psal. 136. a Ioan. 6. e Sex genera hominum,

Confessio alia laudis alia peccati.

Nouitas consistit in quatuor. Hier. 31. d Ioan. 13. d Ioan. 15. d Psal. 27. a Terra multiplex. Iob. 9. c Marc. 4. a

Psal. 23. Psal. 26. c

Os multis modis. Isa. 1. e

Vocationum modi decem.

Fames. 2. Cor. 12. g Thren. 4. a

Matth. 5. a

Laus Dei in tribus.

Benedictio vniuersalis.

Philip. 1. d

Exalte

Bonorum
persecutio.

Exaltemus nomen eius in idipsum. Bonorum persecutio consistit in tribus, in inquisitione, unde: *Exquisiuit Dominum.* In accessu, unde: *Accedite ad eum.* In clamore, unde: *Iste propter clamavit.* Exquisitio autem refertur ad intellectum, siue ad mentem: clamor ad vocem, accessus ad operationem. Nota, quidam pulsant ad intelligentiam, unde hoc: *Punge oculus, & produces lacrymas: punge cor, & produces scientiam.* Quidam ad sanctimoniam, unde: *Pulsate, & aperietur vobis quærite & inuenietis, scilicet bonam vitam.* Quidam ad vitam æternam, unde hoc: *Attollite portas Principes vestras. Iste pauper clamavit, & Dominus exaudivit.* Nota, quinque sunt genera paupertatum. Primum est infelicitatis, secundum cupiditatis, tertium superfluitatis, quartum calliditatis, quintum voluptatis. Sub primo genere est egenus, sub secundo est auar⁹, sub tertio, prodigus, sub quarto, paries dealbatus, sub quinto, vir Religiosus. Prima paupertas misera, quia flagellat: secunda noxia, quia necat: tertia ventosa, quia inflat: quarta dolosa, quia dissimulat: quinta gloriosa, quia consummat. Patet sub quo genere sit pauper, qui hic clamat ad Deum. Lex triplex, membrorum scilicet Moyse, fideique. De prima & secunda Apostolus: *Video aliam legem in membris meis, repugnatem legis menti meæ.* Prima est fomes peccati, quæ peccatum facit: secunda detegit: tertia delet. Prima est, vt reus: secunda est, vt actus: tertia, vt iudex. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Nota, cibus corporalis, cum non sumitur, placet, & in principio sumptionis aude sumitur: in fine autem generat fastidium, & displicet, unde dicitur: *Omnia flumina tendunt in mare, & hoc: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, &c.* Nam extrema gaudij luctus occupat. Cibus autem spiritualis est, cum non sumitur, displicet: quia amarus est Deus malis: sed sumentibus placet: & quanto quis magis sumit de illo cibo, tanto magis ei placet, nec in præsentis quis potest illo cibo satiari, sed modo est refocillatio. Nam cibus ille non venit ad ventrem, id est, vsque ad satietatem, nec vsque ad guttur, unde Iob: *Nec dimittas me, vt glutiam saliuam meam. Sed satiabor cum apparuerit gloria tua.* Tres vocationes facit in hoc Psalmo. Nam primo vocat ad fidem, dicendo. *Accedite ad eum, & illuminamini:* post, ad Sacramentorum participationem, unde hoc: *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus,* tertio ad consummationem commissorum, vbi necessaria est fides, ibi: *Venite filij audite me.* [Oculi Domini super iustos. Tria notantur in hoc versu, scilicet in Domino, potestas, exaudiendo cum dicit: *Oculi Domini super iustos.* Voluntas, cum dicit: *Super iustos.* Et intelligentia, cum dicit: *Et aures in preces eorum.* Nota, est gratia præueniens, subueniens, adueniens, & veniens. Voluntas Dei prima gratia: secunda gratia, quæ datur ex merito, vita æterna. Prima secunda, secunda tertia, tertia quarta causa. *Iuxta est Dominus is, qui tribulato sunt corde.* Martyrium debet tria habere, scilicet causam finalem, vt propter Deum patiat, unde dicitur: *Martyrium non facit pœna, sed causa: causam formalem, vt scilicet voluntate sustineatur, nec sit sicut rota carri, quæ scœnũ portat, & tamen murmurat: & perseverantiam.* Nam qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Redimet Dominus animas sanctorum suorum.* Christus liberauit antiquos patres, ante aduentum in certa spe, cum promitteret. In sufficientia, cum offerret: In efficientia, cum liberaret.

PSALMVS DAVID. XXXIV.

Iudica, Domine, nocentes me.] Triplex est iudicium in præsentis, triplex in futuro. In præsentis, iudicium discretionis, unde hoc: *Iudica me Deus, & discerne causam meam.* Est iudicium afflictionis, unde hæc: *Iudicium incipit à domo Dei, quia boni debent seponere murum pro domo Israël.* Est præmonstratio damnationis unde hoc: *Qui non credit, iam iudicatus est, id est, eius,*

A qui non sulcipit Sacramentum fidei, sententia damnationis est. Nota, triplex in futuro, primum iudicium discussionis, unde dicitur: *Quia veniet Dominus cum senatoribus terræ ad iudicium, & separabit bonos à malis, oues ab hœdis, grana à paleis.* Aliud saluationis, unde dicitur: *Non damnabit eum, cum iudicabitur illi, id est, ad vtilitatem eius.* Tertium damnationis, unde dicitur: *Qui fecit iudicium sine misericordia.* Navis periclitatur, vel quia est infirma: vel quia tempestas imminet: vel quia nauta dormit. Ita anima fidelis periclitatur propter infirmitatem fidei. Modicæ fidei, quare dubitasti? vel quia tempestas imminet, quæ dupliciter insurgit. Nam quandoque per ventum, id est, per superbiam, unde dicitur: *Flauerunt venti, & diruerunt domum.* Quandoque per fluctum, id est, per persecutionem temporalium, unde dicitur: *Eleuauerunt flumina fluctus suos.* Item anima periclitatur, cum homo dormit in vitiis, unde dicitur: *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.* *Apprehende arma, & scutum.* Armis pugnamus, scuto tegimur. Mundus enim duobus modis contra electos pugnat, verbo, & gladio. Verbum falsitatis eius expugnamus per sapientiam: gladio aduersitatis resistimus per patientiam: In sapientia ergo accipimus arma: scutum in Patientia. Deus autem hæc apprehendit, quia nos ea apprehendere facit. *Quoniam gratis absconderunt superbi laqueum mihi.* Quatuor in hoc versu notantur. Prima notat eorum malitiam, cum dicit. *Gratis.* Dolositate, cum dicit, *Absconderunt.* Cruelitate, cum dicit: *Interitum laquei sui.* Stultitiam, cum dicit: *Supervacue exprobrauerunt animam meam.* *Eripiens inopem de manu fortiorum eius.* Diabolus quosdam aperta tentatione deprimit: quosdam occulte seducit, unde dicitur leo, & draco. Psa mista hic duo genera exprimit. Inops est, qui virtutum diuitias prorsus non habet, quasi sine opere, Pauper, qui quamuis aliquas habeat, tamen ad cumulum perfectionis non peruenit. Inopum manus fortiorum opprimunt: pauperem, etiam deprimentium affligebant. Nec mirum, quia antiquus hostis eos, qui nullam virtutem habent, sibi violenter subiicit: ab his, qui opera imperfectionis colligunt, occulta directione virtutes tollit. Deus autem contra apertam sæuitiam quosdam corroborando, alios quidem contra occultas insidias per circumspeditionem custodiendo. *Inopem de manu fortiorum eius: pauperem à diripientibus, liberauit.* *Retribuunt mihi mala pro bonis: sterilitatem anime mee.* Triplex sterilitas, scilicet operis, carnis, unde hoc: *Maledicta sterilis, quæ non reliquit semen suum, post se super terram.* Legis, unde: *Lex neminem duxit ad perfectum, quia non generat gratiam.* Sterilitas solet esse in homine ex infirmitate, ex impotentia generandi, ex ætate transacta, & hac ratione dicitur, lex sterilis. Ex ætate, quia amisit statum suum, unde hoc: *Si circumcidimini, nihil vobis prodest.* Ex infirmitate, unde dicitur: *Lex neminem duxit ad perfectum.* Ex impotentia hominum, unde hoc: *Cur vultis vobis imponere iugum, hoc est onus, quod nec vos, nec patres vestri portare potuerunt?* *Humiliabam in ieiunio animam meam.* Est ieiunium Christi: vt ibi, & hic: *Tota die pependi in ligno, & non comedi.* Iusti, unde hoc: *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Mali, unde hoc: *Parruli petierunt panem: Tentauerunt me, subsannauerunt me.* Tentatio hominis ad Deum triplex. Dei ad hominem triplex. Prima Dei ad hominẽ, manifestationis, secunda permissionis, unde hoc: *Et ne nos inducas in tentationem.* Nam Deus tentat nos per cogitationes, id est, permittit tentari: tertia purgationis unde hoc: *Beatus vir, qui suffert tentationem, id est, purgationem.* Item, homo tentat Deum dubitando, unde hoc: *Tentauerunt Deum in cordibus suis, ad iracundiam concitando, unde hoc: Tentauerunt me Patres vestri: addiscendo, unde Moyses: Tentabo Dominum, si possum eum placare.* *Confitebor tibi in Ecclesia magna.* Ecclesia dicitur magna, Loco, unde hoc: *A finibus terræ, ego clamabo: & illud Iacob: Dilatauit*

iudicium futurum triplex. *Matth. 25. c*
Matth. 3. c
Luc. 3. b
Psalm. 26. f
Iacob. 2. b. c

Matth. 8. d

Matth. 7. d

Psalm. 92. b

Matth. 25. d

Mundi pugna

Inops Pauper.

Sterilitas triplex. *Heb. 7. c*

Heb. 7. c

Matth. 23. a
Act. 15. c.
Matth. 6. c

Tentatio triplex.

Matth. 5.

Zac. 1. b
Psalm. 77. b
Psalm 94. c

Matth. 7. b

Psalm. 23. b

Paupertatũ quinque genera.

Lex triplex. *Rom. 7. d*

Ecl. 1. b
Ioan. 2. b
Pron. 14. b

Iob. 7. b

Gratia quod triplex.

Martyrium tria debet habere.

Matth. 10. o

iudicium præsentis triplex. *Psalm. 42. a*

1. Pet. 4. d

Ioan. 3. c

Gen. 15. b
Matth. 20. b

bernacula sua. Merito, vnde: Erit semen tuum sicut stellæ cæli. Numero, vnde hoc: Multi enim sunt vocati, & cætera. Est grauitas morum, vnde hoc: Plotinus est grauissimus Philosophorum. Est grauitas annorum, vnde senioris ætas dicitur grauitas appropriato vocabulo. Est grauitas peccatorum, vnde hoc: Filij hominum, vsquequo graui corde. Prima informat, secunda aggrauat, tertia deformat. *Dixerunt, euge euge.* Dicitur fallum multipliciter. Quomodo accipitur, aubi dictum est, scilicet, oratorium, illusorium, exultatorium, applausorium. *Exurge, & intende iudicio meo.* Christus exurgere dicitur per primum aduētum, vnde hoc: Nunc exuram, dicit Dominus. Exurgere per meritum nostrum, vnde hoc; Exurge, quare obdormis Domine; id est, fac nos exurgere Domine. Exurgere per auxilium, vnde hoc; Exurge in occursum meum Domine. Exurgere ad iudicium, vnde hoc; Exuret in iudicio Deus. *Erubescant.* In pœnitente ista debent esse, scilicet contritio, vnde hoc; *Erubescant.* Ex contritione remissio, vnde hoc; *Renentantur.* Neutrum sine altero sufficit: vnde dicitur simul vniuersalis pœnitentia, vnde hoc; *Induantur,* quasi dicat: De omnibus pœniteant, non de quibusdam. Pœnitentiæ pœna, vnde, *Confusione.* Nam ipse rubor est par pœnæ. Hic optat propheta peccati. *In finem Psalmus David [Seruo Domini.]* Seruus dicitur, vel à seruiendo, vel à seruando. Si primo modo, tam boni, quam mali serui Dei dicuntur, scilicet, quia omnes seruiunt Deo. Vnde, & de omnibus dicitur, Castra Dei sunt, & Deo militant. Boni ergo & mali seruiunt Deo, sed dissimiliter. Quia seruiunt boni Deo, vt à quibus; mali, vt de quibus, fit voluntas Dei. Si serui à seruando dicuntur, tantum bonis conuenit. Nam antiquitus, homines cum capiebantur, interficiebantur. Sed modum factum est miseratione, & propitiatione, vt capti non interficiantur, sed seruentur, & hac ratione boni dicuntur serui, quia cum prius essent morte digni (Nam omnes nascuntur filij iræ) non statim interficit eos Deus; sed expectat.

PSALMVS DAVID XXXV.

Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso, &c.] Mendoli codices habent, vt non delinquat. Nota, Peccatum in corde, vnde; *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* In ore, vnde hoc: *Verba oris eius iniquitas, & dolus.* In opere, vnde hoc: *Via non bona.* Peccatum ex sollicitudine, vnde; *Astitit.* Vn ueritas in peccando, vnde; *Omm.* Et peccandi delectatio, vnde hoc; Malitiam autem non odiuit. Nota, tria sunt genera peccatorum. Nam quidam ex infirmitate peccant; alij ex ignorantia; alij ex iniquitate. De primis illud; Non ego operor illud, sed peccatum, quodd in me habitat. De secundis; Quia ignoranter hoc feci, consecutus sum veniam. De tertijs hoc; *Malitiam autem non odiuit.* Vnde primi dicuntur peccare contra potentiam, secundi contra sapientiam, tertij dicuntur peccare cõtra benignitatem; vnde primi in Patrem, secundi in Filium, tertij in Spiritum sanctum dicuntur peccare. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Nota, Abraham in sacrificio suo abiiciebat aues, id est; malas cogitationes; Et nos malas cogitationes debemus à nobis expellere, vt adsit scrutiniũ morum, quo ad tria in nobis; cognitionem sui proximi, & Dei; Primum humilitas, secundum charitas, tertium futura felicitas. *Iustitia tua, sicut montes Dei.* Mons nouem modis dicitur. Nam quandoque Christus, vnde hoc; Erit in nouissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium. Etiam dicitur mons montium, quasi sanctus sanctorum. Montes etiam dicuntur Angeli, vnde hoc; Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, Ego sum. Mons iustitia, vnde hoc; Exaudiuit me de monte sancto suo. Mons sancta Ecclesia triumphans, vnde hoc; Quis requiescet in monte sancto tuo; Et hoc; Reliquit nonaginta nouem in deserto in montibus, id est in cælo; Et mons Ecclesia militan-

tium, vnde hoc; Super Sion montem sanctum. Montes dicuntur maiores sancti, colles minores sancti, vnde hoc: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Mons diabolus, vnde hoc; Si habueritis fidem sicut granum sinapis, & dixeritis huic monti, transi hinc illic, & transibit. Montes, diuites & superbi, vnde hoc: Motes sicut cera fluxerunt à facie. Montes hæretici, vnde hoc; Inter medium montium pertransibunt aquæ, quia Sacra scriptura transit per hæreticos, & non ibi remanet, nec eos fecundat. Nã per carnales lapideos transiit aqua ad areolas. *Domine in celo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes.* Nota, quod quandoque transpositio suscitatur quæstionem, vt hic; *Domine in celo misericordia tua, & cætera.* Quia videtur potius dicendum, quod veritas est vsque ad cælos, scilicet Angelos, & misericordia tua vsque ad nubes, id est, homines: Et hoc; Populus pascuæ eius, & oues manus eius; videtur dicendum, populus, manus, & oues pascuæ eius. Sed transponit ad significandum, quod idem intelligitur per populum, & per oues, & hic; in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum debet dicere ecouerso. Sed hic dicit, quia melior est innocentia cordis; quoniam quandoque recta ordinatio aufert dubitationem, vnde hoc: Volucres cæli, & pisces maris. Quandoque extrema appositio facit quæstionem, vt hic; *Lingua mea medicabitur iustitiam tuam tota die.* Meditatio enim proprie non ad linguam pertinet, sed ad cor. Sed hoc ideo dixit, vt darer intelligere, quod idem habeat in corde, & in ore. Quandoque propria appositio aufert dubitationem, vt hic. *Elij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.* Duæ sunt alæ Dei, verus & nouum testamentum; quia nos regunt, subuehunt, & protegunt. Regunt, vt hic Dominus regit me, veteri & nouo testamento, & nihil mihi deerit. Subuehunt, vnde hoc; Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem, & cætera, quia ad alta tulit nos. Protegunt: *In tegmine alarum tuarum sperabunt.* Nota: Sex sunt vnus hominis alæ, vnde hoc; Sex alæ vni, & sex alæ alteri. Duæ pedestres, scilicet patientia, & cordis contritio, quæ humilem reddunt. Collaterales, spes, & timor, quæ latus ambiunt. Capitales, scilicet charitas, & humilitas, quæ nos extollunt. Per primas erigitur sponsa ad osculum sponsi. *Homines, & iumenta saluabis Domine.* Nota: Dominus saluat, temporalia cõferendo, vnde: *Homines, & iumenta saluabis Domine.* Vnde quandoque cæcus ducitur ad recipiendam sanitatem. Saluat à pœnis liberando, vnde dicitur saluasse tres pueros, quia à flamma ignis liberauit. Saluat, gratiam conferendo, vnde hoc: Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Saluat vitam æternam conferendo, vnde dicitur quod prædestinatus saluabitur in futuro. *Inebriantur ab ubertate domus tue.* Ebrietas corporalis aufert officium membrorum, vsus sensuum, & sæcularium: sic ebrietas spiritualis aufert officium membrorum, vnde: *Confige timore tuo carnes meas, vt sensus mei non habeant potestatem, nisi ad Deum.* Vsum sensuum, vnde hoc: Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Vsum sæcularium, quia ebrius spiritu sancto non ita sciens in sæcularibus, vt alibi. Vnde alibi dicitur: Prudentiam prudentium reprobabo, & sapientiam sapientium. Vnde mare mortuos eiecit, & viuos retinet. Nota: *Domus,* vita aterna, vnde hoc: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quandoque Ecclesia triumphans, vnde hoc: Beati, qui habitant in domo tua. Quandoque Ecclesia militans, vnde hoc: In domo Dei ambulauimus cum consensu. Quandoque anima iusti, vnde hoc; templum Dei sanctum est, quod estis vos. Quandoque lapidea, vnde hoc: Domus mea, domus orationis vocabitur.

PSALMVS DAVID XXXVI.

Noli emulari in malignantibus.] Est æmulatio amoris, vnde Apostolus: *Æmulor enim vos Dei æmulatione.*

Psalm. 4. a

Exurgere
Christus
multiplici-
ter dicitur
Psalm. 43. d

Psalm. 58. a

Seruus.

Gen. 32. a

Rom. 7. d

Abraham
cur abiicie-
bat aues in
sacrificio.Mons quot
modis.
Isa. 2. a

Psalm. 89. a

Psalm. 3. a

Psalm. 14. a

Psalm. 2. b

Psalm. 71. a

Matth. 17. c
Luc. 17. b
Psalm. 96. a

Psalm. 103. a

Transposi-
tio.

Psalm. 94. b

Psalm. 77. g

Psalm 8 b
Appositio.
Psalm. 70. d
Meditatio.Alæ Dei
duæ.
Psalm. 22. a

Rom. 15. a

Sex hominis
alæ.
Isa. 6. a

Marc. 8. c

Dan. 3.

Tit. 3. b

Ebrietas
temporalis &
spiritualis.
Psalm. 118. d

Psalm. 118. e

Isa. 29. c
1. Cor. 1. d
Ioan. 14. aPsalm. 83. b
Psalm. 54. c
1. Cor. 3. c
Isa. 56. c

Matth. 11. b

Æmulatio
multiplex.

latione.

2. Cor. 11. a
Herbarum genera
Psalms 101. a
Psalms 71. d
Apo. 9. a
Apo. 8. b
1. Cor. 3. c
Rom. 14. a
Terent. in Eunuchio.
Act. 4.
Sec. 5.
Diof. lib. 4.
cap. 114 &
121. ex Mat-
thiolo.
Tria genera olerum.
4. Reg. 4. g
1. Cor. 3. b
Arcus.
Psalms 7. a
Psalms 77. f
Ibidem.
Psalms 59. b
Via quadruplex.
Psalms 118.
Ibidem.
Ioan. 14.
Cadere.

lacione. Est æmulatio liuoris, vnde dicitur in prologo Hieronymi, quod multos æmulos habuit. Est æmulatio indignationis, vnde hoc: *Noli æmulari in malignantibus.* Est æmulatio imitationis, siue indignationis, vnde exponitur de vtroque. *Nolite æmulari in eo, qui prosperatur.* Quoniam tanquam fœnum velociter crescit. Herbarum quædam habent florem, & non folia: quædam folia, & non florem. Florem & non folia, vt fœnum, & significat carnem mortalem, quæ floruit in Adam, & per peccatū defloruit, vnde hoc: Percussus sum, vt fœnum, & aruit cor meum. Quandoq; designat nobiles, vnde hoc: Florebunt de ciuitate, sicut fœnum terræ. Quandoq; minores, vnde hoc: Præceptum est locustis, ne conculcent fœnum terræ, id est, simplices, quibus non est vigor alta intelligere, sicut fœnum, a tam radicem non habent. Quandoq; voluptuosi dicuntur fœnum, vnde hoc: Omne fœnum viride combustum est. Quandoq; pro veniali, vnde aliquis dicitur ferre fœnū, lignum, & stipulā secum. *Quemadmodum olea herbarum cito decident,* vnde hoc: Qui infirmus, olus manducet, id est, tenuia & arida cibaria. Nam sine Cerere & Baccho, friget Venus: ecce, medicina contra carnem lasciuientem. Vel sic: in primitiua Ecclesia quidam discernebāt cibos, quidam non: ergo qui infirmus erat, id est, qui nesciebat à quibus esset abstinendum, & a quibus nō, olus manducet, quia hic cibus in lege non erat prohibitus. Vel ad literam, quoddam genus oleris valet ad sanitatem corporis, vt Cirsium, & similia. Ergo qui infirmus est, olus manducet contra carnem concupiscentem, vel contra animum fluctuantem, vel contra carnis infirmitatem. Vel qui infirmus est, olus manducet, propter maiorem scientiam, id est, qui non potest capere maiora, capiat minora. Tria sunt genera olerum: nam sunt olera herbarum, hortorum, olus conditum. Olera herbarum significant infirmos in fide, scilicet minores, non nobiles, quia hæc herbæ sunt viles, hi modo florēt, sed in die iudicij arescent, vt hic: Olera hortorum significant infirmos in carne, de quibus dicitur: Qui infirmus est, olus manducet, quia sine Cerere & Baccho friget Venus. Olus conditum significat historiam cum spiritali intelligentia, vnde puer Prophetarum, dixit Elisæo: Serue Dei, mors in olla. Cui Elisæus: Appone farinam, & dulcorabitur, id est, appone subtilem intelligentiam literæ, quæ occidit, & dulcis erit intellectus. Olera hortorum sunt meliora, quàm olera herbarum: & infirmi in fide magis mali, quàm infirmi in carne. *Subditus esto Domino, & ora eum.* Primo, subditus esto, ne male agendo, præcepta despicias. Secundo, subditus esto, vt ad bona agenda de tuis viribus non præsumas. Sis Deo subditus, de te non præsumendo: ores auxilium, expectando. *Gladium euaginauerunt, intenderunt arcum.* Arcus quandoq; significat sacram scripturam, vnde hoc: Tetendit arcum tuum, & parauit illum. Nam in arcu duo sunt, chorda, & lignum: chorda, nouum: lignum, vetus testamentum significat. Nam sicut chorda emollit lignum, ita nouum testamentum emollit vetus. Quandoque prauam intentionem, vnde hoc: Conuersi sunt in arcum prauum. Quandoque comminationem, siue promissionem, vnde hoc: Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum, &c. Intendentes arcum, facientes comminationem, vel promissiones dicentes: Quæcunque nobis dixerit DEVS, faciemus. Quandoque diem Iudicij, vnde hoc: Vt fugiant à facie arcus. Quandoque insidias, vel dolos, vnde hoc: *Intenderunt arcum.* Quandoque arcus significat victoriā Christi, vnde hoc: Arcus triumphat; *Apud Dominū gressus homines dirigentur.* Est via, à qua, in qua, per quā & ad quam. Via, à qua imus, est peccatum, vnde hoc: Viam iniquitatis amoue à me. Via, in qua imus, sunt virtutes & bona opera, vnde hoc: Viam mandatorum tuorum cucurri. Via, ad quam tendimus, est Christus, qui dicit: Ego sum via, veritas, & vita. Via, per quam: quia Christus est ostium, per quem ad eum itur, & intratur. *Si ceciderit non collidetur.* Quædam cadunt extra

viam, vt ille, qui nunquam fuit de Ecclesia: quidam cadunt à via, vnde hoc: Melius est viam iustitiæ non agnoscere, quàm post agnitam, retroire. Quidam cadunt in viam, vnde dicitur: Iustus septies cadit in die, sed quod in die, bonum est, quia non in nocte peccati. *Tota die miseretur, & commodat.* Nota: quatuor genera eleemosynæ, proximi correctio, iniuriarum remissio, sui miseratio, proprij beneficij collatio. De primo & vltimo dicitur: Omni petenti te tribue, rein, vel correctionem. De secundo dicitur: Qui percusserit te in vnam maxillam, præbe ei & alteram. De tertio dicitur: Miserere animæ tuæ placens Deo. *Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te.* Nota: exaltatur quis in potentiam, vnde hoc: Exaltasti dexteram deprimentium eum. Exaltauit in superbiam, vnde hoc: Qui se exaltat, humiliabitur. Exaltatur quis ex merito, vnde: Qui se humiliat exaltabitur. Exaltatur in præmio, vnde hoc, Exaltabuntur cornua iusti.

PSALMVS DAVID XXXVII.

Domine ne in furore tuo arguas me.] Nota: Est furor huius temporis, scilicet pœna temporalis, vnde hoc: Virga tua, furoris mei Assur. Est furor pœna gehennalis, vnde hoc: Ignis succensus est in furore meo. Est furor, sententia iudicis, vnde hoc: *Domine ne in furore tuo arguas me. Quoniam sagitta tua infixæ sunt mihi.* Est sagitta, quæ mittitur à se, & mittit, scilicet Christ⁹, qui mittitur à se, & mittit prædicatores, vnde Isaias: Misi sagittam elegantem. Est sagitta, quæ mittit, & aliunde mittitur, vt Prophetæ & Apostoli, qui mittuntur à Deo, & mittunt verbum doctrinæ, vnde hoc: Posuit me Dominus quasi sagittam electam. Est sagitta, quæ mittit & non mittitur, vt Pseudoprophetæ, qui prædicant, nō missi à Deo: vnde hoc: Inebriabo sagittas meas sanguine. Est sagitta, quæ non mittit, & non mittitur, vt sunt verba, vnde hoc: Sagittæ potentis acutæ, &c. *Pu-truerunt, & corrupta sunt cicatrices meæ.* Hic quatuor genera hominum intelliguntur. Primum eorum, qui nunquam vulnerati sunt: secundum eorum, qui post vulnera non perfecti sunt: tertium eorum, quibus obducta sunt vulnera, tamen cicatrices, id est, vestigia vulnerum, remanserunt: quartū eorum, quibus adhuc vulnera hiantia nondum obduci ceperunt. Si per peccatum vulnera intelligamus: qui in desiderio peccati remanent, vulnera hiantia habent. Qui actum peccati deserunt, & tamen reatum retinent, in his quædam signa vulnerum remanserunt. Alij, qui per pœnitentiam, actum, & reatum obducunt, etiam vestigia vulnerum deterferunt. Alij sunt, qui non peccauerunt. De tertio genere, erat Paulus dicens: nihil mihi conficius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Primum ergo genus est peccantium: secundum pœnitentium: tertium eorum, qui per pœnitentiam correcti sunt: quartum eorum, qui per iniquitatem non sunt corrupti. Primi, ægri: secundi, ad sanitatem conuersi: tertij, sanati: quarti, sani. Patet igitur, de quo genere sit hic, qui cicatrices ad corruptionem conuersas plangit. Nota: peccatū scetet Deo, sibi, & proximo. Deo, vnde hoc: Clamor Sodomorū ascendit ad me. Sibi, vnde hoc: Quem fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Proximo, vnde hoc: Sepulchrum patens est guttur eorum. Vnde peccatum quatruiduanum dicitur scetere.

Titulus Psalmi sequentis.

In finem Cantici David pro Idithum, id est, Canticum hoc dirigenſ nos in finem, id est, in Christum. Titulus David Prophete est Psalmi sequentis, & est pro Idithū, id est, de Transiliente. Vel sic: Hoc Canticum est pro Idithum, id est, transiliente in finem, id est, in Christū. Debemus transire ad bonum de vitiis, vnde hoc: Quis dabit mihi pennas; & volabo de bono ad melius, vt in Cantico amoris: Amicus meus transiliens colles, salies, in montibus, & à temporalibus ad æterna, vnde hoc. Trāsite ad me omnes, qui concupiscitis me. Nota: Debe-

2. Pet. 2. d
Prou. 24. b
Quatuor genera eleemosynæ.
Luc. 6. d
Matth. 5. f
Eccl. 30. d
Exaltare.
Psalms 88. f
Luc. 14. b
Luc. 18. c
Psalms 74. c
Furor multiplex.
Isa. 10. b
Deut. 32. d
Sagitta quadruplex.
Isa. 49. a
Ibidem.
Deut. 32. f
Psalms 119. b
Quatuor genera hominum.
1. Cor. 4. a
Peccati scor.
Gen. 18. c
Rom. 6. d
Psalms 5. c
Ioan. 11.
Psalms 54. a
Cant. 2. b
Eccl. 24. c

Psal. 63. b
Psal. 118. n
Psal. 118. d
1ac. 1. d
Psal. 110. c

mus transire ad Dei mandata, vt intelligamus, & diligamus, & faciamus. De primo: Accedet homo ad cor altum, &c. De secundo: Quam dulcia faucibus meis, &c. De tertio: Viam iustificationum tuarum instrue me. Et hoc; Estote factores verbi, & non auditores. Et hoc: Intellectus bonus, omnibus facientibus eum.

PSALMVS DAVID XXXVIII.

Verbum
mentis &
oris.

Dixi: custodiam vias meas.] Nota: Verbum mentis, vnde: Dixi. Verbum oris, vnde: *V: non delinquam in lingua mea.* Sed cum moderatione, vnde: *Posui ori meo custodiam.* Nota etiam concordiam mentis & oris, vbi ponitur hæc dictio. *Cum feruore charitatis,* vnde hoc: *Concaluit cor meum in irame.* Hoc totum est. *Cum,* Vel ex ratione, vnde hoc: *Intra me,* id est, in ratione, sicut hic exponitur. Non hoc est momentaneum, sed ex deliberatione, vnde hoc: *In meditatione.* Nota I. Verbum arbitrium, vnde dicit, *Mea.* Virtutis augmentum, vnde: *Exardescet ignis,* id est, magis & magis. In Paralipomenis dicitur, quod Heman fuit de Achaz, Afaph, & Iesse: Ethan de Merari. Vnde ergo fuit Idithum, sicut de filiis Leui. *Obmutui, & humiliatus sum, & silui.* Tria sunt silentia, primum in cælo, secundum in paradiso, tertium in mundo. Primum à malo, quando scilicet Angeli cessauerant à malo, sed Satan interrupit illud silentium dicens: Ascendam in cælum, &c. Secundum fuit à bono, scilicet ab Adam vsque ad Christum, quia tamdiu regnavit mors. Tertium erit in bono, quia in patria nullus murmurabit cõtra alium. De silentiis dicitur: Dum medium silentium tenerent omnia, omnipotens sermo tuus, venit à regalibus sedibus. Et hoc: In silentio erit fortitudo vestra. *Numerum dierum meorum.* Numerus quandoq; significat consummationem, vnde Balthasar vidit manum scribentem in pariete: Mane, Thecel, Phares. Mane, numeravit: Thecel apprehendit: Phares diuisit: quasi diceret, Regni tui est diuisio. Quandoque discretionem, vnde hoc: Omnia creauit Deus numero, pondere, & mensura: quandoque multiplicationem, vnde hoc: Qui numerat multitudinem stellarum. Deus dicitur diues in potentia, cui omne genu flectitur: In sapientia, vnde: in eo sunt absconditi omnes thesauri sapientia, & scientia: In sufficientia, vnde hoc: Bonorum meorum non indiges. *Notum fac mihi Domine finem meum.* Nota: Vita præsens, incerta, breuis, & mala. Quia incerta, dico. Deo: *Notum fac mihi Domine finem meum.* Quia breuis, potes dicere: *Mensurabiles posuisti dies meas.* Quia mala, potes dicere: *Substantia mea tanquam nihilum ante te.* Nota: Omnis substantia est prima, vel secunda. Prima, vt aliquis homo, secunda, vt homo. Sed prima subsistit per se, & in se: secunda per se, & non in se. Non enim inuenitur secunda substantia, nisi in prima. Secunda igitur, ratione, siue intellectu, siue natura, abstrahitur: prima ratione, re, natura, actu, intellectu, & statu subsistit. Vnde verior prima, quam secunda. *Substantia mea, tanquam nihilum ante te.* Substantia in creaturis, alia prima, alia secunda. Sed omnis substantia in creaturis est secunda respectu substantia Dei. Nota: Substantia Dei, nostræ substantia, dignitate præponitur, contrarietate opponitur, efficientia supponitur. Nam est dignior, & ei præponitur: nam est immutabilis, & immortalis, nostra est mutabilis, & mortalis, & ei opponitur: nam efficiens est, & ei nostra supponitur, sicut opus artificii. Nota, tria Deo apponuntur, scilicet vnum, simplex, stabile. Quia vnum, super omnem materiam: quia simplex, super omne materiatum; quia stabile, super omne creatum. Nã ab vno numerositas, à simplici multiplicitas, à stabili mutabilitas. Nam principium numeri est vnitas, & omne compositum à simplici, & omnia motus surgit ab immobili. Vnum, ante omnia, Simplex, post omnia: immobile super omnia. Ab vnitate enim pluralitas omnium, à simplicitate diuersitas vniuersorum, ab immutabilitate omnis mutabilitas, ab vno omne multi-

Paral. lib. 1.
cap. 6.

Silentium
triplex.

Isa. 14. d

Sap. 18. c
Isa. 30. d
Dan. 3. c

Sap. 11. d

Psal. 146. a
Deus.
Phil. 2. b
Col. 2. a
Psal. 119. a

Aristo. in
prædic. cap.
de subst.

Substantia.

Tria Deo
apponuntur.

Vnitas numeri
principium.

pliciter numerosum, à simplicitate omne numerose compositum, ab immobili omne quocunque genere motum. Nam sicut motus ab immobili, ita compositum à simplici. *Et nunc quæ est expectatio mea.* Nonne Dominus, qui est super omnia, id est Christus. Nota; Christus dicitur esse super omnem locum, vel omnia loca, vnde hoc: Attingit ergo à fine vsque ad finem fortiter. Potentia; Nam ei flectitur omne genu, scilicet, cœlestium, terrestrium, & infernorum: Et dignitate, vnde dicitur; Primogenitus ante omnem creaturam.

Psal. 2. b
Eccl. 44.

PSALMVS DAVID XXXIX.

Expectans expectari Dominum, & incedit mihi.] Vide, quo modo. Nam montes expectant durando, homines desiderando, montes expectant pluuiam, ne arecant; homines gratiam, ne pereant. Qui durando, & non perseverando expectat, expectans non expectat. Qui perseverat, & desiderat, expectans expectat. Ergo expectans expectat, id est, perseverans desiderat, & desiderans perseverat; faciet Dominus quod non fraudaberis à desiderio tuo. *Quia Deus intendit tibi.* Nota; diabolus dicitur leo, & draco. Leo fuit in tẽpore martyrum; draco, in tẽpore plenitudinis. In Leone est sæuitia, in dracone astutia. Cõtra astutiam, adhibe circumsp̄ctionem prudentia, scilicet sapientiam. Contra sæuitiam, virtutem patientia; & ita poteris vincere leonem, & draconem. Nota; diabolus dicitur leo propter tria, quæ & diabolo conueniunt, & leoni proprie. Quia leo est rex omnium animalium, & diabolus etiam est rex

Diabolus
leo, & dra-
co.
Leo, sæuus
Draco, astu-
sus.
Diabolus,
leo propter
tria.

Ioan. 12. c

Ioan. 8. f
Gen. 14. d
1. Pet. 5. c
Tentationis origo
triplex.

omnium malorum, vnde hoc; Princeps mundi huius eicietur foras; & quia fundit sanguinem, sicut & diabolus, vnde hoc; Ille homicida erat ab initio, & hoc; Rex Sodomorum quærebat animas ab Abraham; & quia deuorator est, vnde dicitur; Tanquam leo circuit, quærens quem deuoret. Nota; Tentationis triplex est origo, aut enim tota est intus, & de nostro, aut tota foris, & de alio; vel intus, & foris, & de nostro, aut de aliquo. Intus, quando in carne tentatur homo; foris, quando ab homine, vel à diabolo; item illa, quæ est intus, ex carne oritur, scilicet ex necessitate animalis corporis, quia non potest homo tantum vitare primos motus; vel ex infirmitate prurientis corruptionis, quia de originali defectu habet homo, quod peccet, magis surgunt tentationes; & præterea in quibusdam, aut recurlu prauæ consuetudinis, quia difficile est consuetudinem relinquere; aut insolentia gratia, & virtutis, quia quidam non consueuerunt habere gratiam, & ideo citius tentantur. Nota; cum dicitur; *Expectans expectari Dominum, & intendit mihi.* Pro alio sic suppono, per antecedens & consequens; nam qui expectauerunt Christum, non viderunt, sed alij. *Eduxit me de lacu miseria, de luto facis.* Tres gratia notantur, scilicet, Incipiens, vbi dicit; *Eduxit me de lacu miseria.* Proficiens, vbi dicit; *Direxit gressus meos.* Perficiens, vbi dicit; *Inmisit in os meum Canticum nouum.* Nota; est lutum platearum, sæcis, ex sputo; de primo hoc; vt lutum platearum dedebat eos; & significat luxuriam per latam viam incedentem; de secundo, hoc; Viam fecisti in mari equis tuis, &c. Et significat curam temporalium; de tertio hic; & exponitur, vel de concupiscentia, vel de gentibus idola colentibus, vel de miseria huius sæculi; lutum, scilicet sputum, vnde in Euangelio; Dominus luto sanauit oculos cæci, apposita saliu. Nota; lutum est caro Christi. Saliua est sapientia Patris, quam ex ore altissimi produit. Vnde Iob; Non dimittis me, vt glutiam saliuam. Quia cognitio sapientia Patris venit in presenti, vsq; ad guttur, non vsque ad ventrem, id est, non vsque ad satietatem, habens cognitionem de sapientia Patris. Sed satiabor, cum apparuerit gloria tua. Saliuam igitur apposuit luto ad sanandum cæcū. Nam sapientia est incarnata ad sanandum genus humanum. *Et direxit gressus meos.* Nemo mittens ad aratrum manum, & aspiciens retro aptus est regno cœli. Vnde Sacerdos postquam apposuit

Tres gra-
tia.

Psal. 17. i
Lutum tri-
plex.
Abac. 3. c

Ioan. 9. a
Lutum.
Saliua.
Iob. 7. d

Psal. 16. c

Luc. 9. g
Declaratio
ritus.

manum

manum ad calicem, scilicet aratrum, non conuertit te ad populum, donec finita sit missa. *Immisit in os meum canticum nouum.* Nota: Cardinales in festis diebus resident equis tectis albis pannis. Per equum album, caro: per pannum album, munditiam intelligit, ad significandum, quod debent super esse, id est, dominari carni, non caro eis, & caro debet esse munda. Inde & sumus Pontifex semper equitat equis albis; & quandoque tectis pannis sericis, ad significandum, quod debet habere virtutes, quas significant panni serici. *Multa fecisti.* Mare, sæculum propter amaritudinem, vnde hoc: Hoc mare magnum, & spatiosum. Vbi magnus piscis deuorat minorem. Gentilis, propter fluctuationem, quia scilicet fluctuant in hoc mundo, vnde hoc: In mari via tua. Et dicitur homo, propter profunditatem, vnde de Iob: Numquid ego sum mare; & dicitur, Baptismus Christi rubricatum. Nota: Maledictio fit per imprecationem, vnde hoc: Benedicite, & nolite maledicere. Quandoque per elationem, vnde hoc: Maledicti regnum Dei non possidebunt. Quandoque per damnationem, vnde hoc: Ite maledicti in ignem æternum. Quandoque per opprobrium, & infamiam, vnde: In lege maledicebatur sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Quandoque per opinionem, vnde Christus dicitur maledictus secundum opinionem, quia pependit in ligno. Nam dicebatur maledictus quicumque pependisset in ligno: Nota, Maledictum, quasi malo addictum. *Misericordia & veritas tua semper suscepisti me.* Duæ sunt misericordiarum species, scilicet dare, & dimittere, & hæ proportionaliter se habent, vnde hoc: Dimitte nobis debita nostra, &c. Et hoc: eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis, & hoc: Dimittite, & dimittimini. Vtriusque sunt tres species. Primo de prima, scilicet dare, sunt gradus: nam est misericordia magna, maior, maxima: scilicet inchoans, adulta, robusta. Primus itaque gradus dat de suis: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Secundus dat sua, vnde hoc: Ecce nos reliquimus omnia, & cæc. Quid ergo erit nobis? Tertius dat totum. Da, scilicet, te totum, vnde Apostolus: Non solum impendam, sed impendar, pro animabus vestris. Similiter quidam remittit partem debiti: quidam omnia debita: quidam etiam ipsum seruum manumittit. *Ego autem mendiculus, & pauper.* Hæc tria debet homo considerare, scilicet suam insufficientiam, suam inopiam, & quia bonum quod habet, non habet permanentiam. In primo se inueniet imperfectum: in secundo, non habet proprium: in tertio, debet timere malum, ruinam, & lapsum: quia semper aliquid deest homini ad salutem, & nihil habet ex se vnde possit saluari, & bona eius non permanent.

PSALMVS DAVID XL.

Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem. *Nunquid, qui dormit, non adiuciet, vt resurgat?* Hic dicitur quod Christus animam suam deposuit, sed non à se, immo à carne. Nam corpus & anima nunquam sunt separata à diuinitate. Nota: hic dicitur, quod Christus est vnus in personis: In naturis, geminus: In substantiis trinus. Nam ibi sunt tres substantiæ, scilicet corpus, anima & diuinitas. Hic dicitur, quod Christus mortuus est, non necessitate. Dicimus, quia est necessitas coactionis, opportunitas conditionis. Sed necessitas conditionis, diuiditur in necessitatem coactionis ex libera voluntate, vel ex causa præcedente. Ex libera voluntate, vt qui in claustrum se ponit, debet ire ex necessitate ad matutinas ex tali necessitate, quia de voluntate in necessitatem se posuit. Ex causa præcedente, vt quando quis pro peccato præcedenti affligitur. Christus mortuus est ex necessitate conditionis, & opportunitatis, non coactionis. Polysyntheton est quado oratio multis connectitur coniunctionibus, vt hic: *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum, & non*

A iradat, &c. *Et enim homo pacis meæ, in quo sperauit.* Est homo interior, & est homo exterior, vnde Apostolus: Et si homo noster exterior corrumpitur, interior tamen renouatur de die in diem. Ergo homo interior de exteriori conqueritur. *Homo pacis, &c.* Quoad corpus spiritui non obedit, pugna est: quado corpus non bene obediens, obedit, dicitur pax spiritus: quado è conuerso, pax carnis. Spiritus in carne pacem suam inuenit, cum dicit: *Homo pacis meæ, & subdit: in quo sperauit,* vnde dicitur: *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* Sequitur: *Qui edebat panes meos.* De quibus dicitur: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Et alibi: *Surgite, postquam sederitis.* Quando quis pro peccatis dolet, & tamen nondum ea plorare potest, tunc solus ipse panem doloris comedit. Quando, quod homo dolet interior, exterior deflet, vnum panem comedunt, vnde hoc: *Qui edebat panes meos.* Interior autem homo conqueritur de exteriori: Quia postquam exhibuit ei panem, postquam panes doloris cum eo comedit, contra se insperate consergit, dicens: *Magnificauit super me supplantationem.* Inde magis peccauit, quia post pacem factam, eum supplantauit. *Qui edebat panem.* Est panis sacra scriptura. Nam panis in clibano, est sermo in historia abditus: In sartagine est sermo moralis decoctus. In craticula sermo mysticus, & allegoricus. Nam in Leuitico dicitur: *Fiat oblatio de pane in clibano, in sartagine, in craticula.* Nam sacra scriptura, historice, moraliter, & allegorice exponitur, Et sicut illud quod est in sartagine, magis apparet, quam quod est in clibano: & quod est in craticula, magis, quam quod est in vitroque: ita allegorica expositio magis apparet vtraque: & moralis magis quam literalis. Panis est Christus scilicet panis viuus. vnde hoc: *Hic est panis viuus, qui de cælo descendit.* Hic panis in utero Virginis formatus, in ara crucis coctus, ad mensam altaris sumendus. Est panis propositus, scilicet Apostoli. Nam duodecim panes propositionis significant duodecim Apostolos. Nam sicut illorum panum loco, id est, Sabbatho, alij substituebantur: ita Apostolis alij successerunt, vnde hoc: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: Est panis refectorius, scilicet lacrimæ* vnde hoc: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, quæ animam reficiunt.* Est panis quotidianus, scilicet charitas, vnde hoc: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Nam sicut panis cum omni cibo sumitur, ita charitas cum omni opere debet esse. Nam sicut mensa inops est sine pane, ita opus inops sine charitate. Nota: dicitur à πᾶσι, quod est totum: quia cum omni cibo ponitur. Est panis voluntas Dei, vnde hoc: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei.*

PSALMVS DAVID XLI.

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ostendit causam, quare debeat exaudiri, scilicet pro quantitate desiderij, vnde: *Quemadmodum desiderat.* Pro desiderio interiori, vnde: *Sitiuit anima.* Pro pœna exteriori, vnde hoc: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ.* Nota etiam in lacrymis delectationem, vnde: *Dicuntur panes.* In his perseverantiam, vnde: *Die ac nocte* Nota: desiderium, siue cogitatio, siue anima est in cerebro secundum Physicos: secundum Theologos est in corde, vnde dicimus, quod vis inueniendi est in corde, & in cerebro. In corde secundum materiam: in cerebro secundum formam. Nam à corde quid, à cerebro quale inueniamus, habemus. Vnde dicitur vis ingenium similia ex similibus procreans. Similitudo autem omnis forma, vnde dicitur: *Si videris longum sapientem, da gloriam Deo: quia in eo, cor remotum est à cerebro, & cerebrum non potest habere adminiculum à corde, & e conuerso, & ideo cogitatio in longo erit sine forma quantum ad cerebrum, vel sine materia quantum ad cor.* *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam,* est dilatationis effusio, vnde hoc: *Oleum effusum nomē tuū.* Est effusio exultationis, vnde hoc: *Animam meam liquefacta est.* Est effusio maledictionis, vnde

Ceremonia Cardinaliū in festis.
Mare. Psal. 103. c
Psal. 76. d
Iob. 7. c
Mare rubrum.
Maledictio quot modis fit.
Rom. 12. c
Matth. 25. d
Deut. 21. d
& Gal. 3. b
Misericordiarum species duæ.
Matth. 6. b
Matth. 7. a
& Mar. 4. a
& Luc. 6. f
Luc. 6. e
Luc. 11. f
Matth. 19. d
& Cor. 12. c
Tria homo debet considerare.

Homo exterior & interior.
1. Cor. 4. d
Pax spiritus
Gen. 2. c
Psal. 41. a
Psal. 126. a
Scriptura sacra panis.
Leuit. 2. b
Christus panis.
Ioan. 6. c
Leuit. 21. a
Psal. 44. a
Psal. 41. a
Matth. 6. b
Panis.
Ioan. 4. e
Dicitum de homine longo.
Cant. 1. a
Cant. 5. b

Gen. 49. a

in Genesi de Ruben; Effusus es, sicut aqua. *In voce exultationis & confessionis.* Quandoque quis gaudet de his, quæ sunt extra se, sicut malus de temporalibus, vnde hoc; Væ illis, qui rident, quoniam ipsi lugebunt; quidam de his, quæ sunt intra se, vt bonus de conscientia, vnde hoc; Hæc est gloria vestra, testimonium conscientia vestra; quidam de eo, quod iuxta se, vt proximus de proximo; quidam de eo, quod est supra se, vt de Deo vnde hoc; Exultate iusti in Domino. *Quare tristis es anima mea?* Sensualitas quandoque turbat animam per motus veniales, & hoc etiam in perfectis, vnde hoc; Turbatus est à furore oculus meus. Quandoque turbat, & hoc in infirmis, vnde hoc; Supra modum turbati sumus. quando scilicet anima infirmi logo fastidio expectationis grauat. Quandoque ligat, cum anima funiculis peccatorum comprehenditur, vnde hoc; Funes peccatorum circumplexi sunt me, & hoc; Proiicite illum in tenebras exteriores, ligatis manibus. *Abyssus abyssum inuocat:* Est abyssus elementorum, vnde hoc; Tenebræ erant super faciem abyssi. Est abyssus iudiciorum DEI, vnde Iudicia tua abyssus multa. Est abyssus cordium humanorum, vnde hoc; Ponens in thesauris abyssos. Et hoc; Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Est abyssus scripturarum. Nota: *Abyssus abyssum inuocat;* id est, mortificatio nostra mortificationem, Christi passio nostra passionem Christi, patientia nostra patientiam Christi in auxilium nostrum vocat.

Luc. 6. c

2. Cor. 1. c

Psal. 32. a

Psal. 6. e

Psal. 118. b

Matth. 25. c

Gen. 1. a

Psal. 35. b

Psal. 32. b

Hier. 17. b

PSALMVS DAVID XLII.

Iudica me Deus, & discerne causam meam. Aliud est iudicium secundum causam: aliud secundum retributionem. Primum est in presenti; secundum in futuro. Peto à malis liberari; potes, quia, *Tu es fortitudo mea.* Sed quod peto, differtur: ideo clamabo: *Quare me repulisti? Emitte lucem tuam: & veritatem tuam.* Per illuminationem misericordia: per veritatem fidei remuneratio. Illuminando misericors, remunerando verax. Hæc duo deducunt à malis, & educunt ad bona. Ad quæ bona? scilicet ad montem Domini & in tabernacula eius. In montem, per fidem: in tabernaculum, per operationem. *Introibo ad altare,* per dilectionem. In montem, vt altiora crederem: in tabernaculum, vt fortiora facerem. *Introibo ad altare,* vt me immolem. Mons & tabernaculum dicitur in presenti vita, & altare in futuro, vbi plena charitas. Sequitur. *Ad Deum, qui lætificat iuuentutem meam.* Iuuentutem meam, non vetustatem lætificat: iuuentutem gratia, nõ vetustate culpæ. Est tristitia peccati, vnde hoc; Afflictus sum & humiliatus sum nimis. Est tristitia infirmitatis, vnde hoc; Tristis est anima mea vsque ad mortem. Est tristitia huius sæculi, quæ potest dici aedia, vnde hic: *Emitte lucem & veritatem tuam* Est emissio temporalis, vnde hoc; Ego ex ore altissimi prodiui. Est emissio temporalis, vnde hoc; Emitte agnum Domine. Est emissio glorificationis, vnde hic: Est emissio infusionis, vnde hoc; Emitte spiritum tuum, & creabuntur. *Introibo ad altare Dei.* Inter altare, quod erat in templo, & illud quod erat in cœlesti Hierusalé, hæc est differentia, quod in templo Salomonis & sacrificium, & libamen, & holocaustum comburebatur: in cœlesti Hierusalem tantum holocaustum:

PSALMVS DAVID XLIII.

Deus auribus nostris audiuiimus. Deus alliciebat Iudæos per promissa, vnde hoc; Dabo vobis terram fluentem lac, & mel: Per comminationem, vnde hoc; Visitabo iniquitates patrum in filios, & hoc; Oculum pro oculo. Et per afflictionem, vnde hoc; Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Per collationem temporalium: vnde hoc; Pluit illis manna ad manducandum. Nota: Quædam sunt bona temporalia, quædam spiritualia. Temporalium sunt quædam, quibus meremur, vt virtutes: quædam, quibus iuuamur

Psal. 36. b

Matth. 26. d

Marc. 14. d

Eccl. 24. a

Isa. 16. a

Psal. 113. d

Exod. 13. a

Exo. 20. a

Exo. 24. d

Psal. 115. a

Psal. 77. b

Pona quædam temporalia, quædam spiritualia.

ad merendum, vt sacramenta: quædam spiritualia & æterna. *Opus quod operatus es in diebus eorum.* Nota: Opus ei est opus creationis, æternæ retributionis. Ad opus creationis, pertinet opus perceptionis, vnde hoc: Qui viuunt in æternum creauit omnia simul: & opus distinctionis, quod distincta sunt elementa à se: opus ornatus, quo coronauit ea: opus nouitatis, quo fiunt miracula: opus propagationis, quo quotidie operatur. *Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos.* Est plantatio in merito, vnde hoc; Ego plantavi, Apollo rigauit. Est plantatio in premio, vnde hoc: Plantatus in domo domini. Est plantatio in viatico, scilicet in temporalibus hominibus. *Nunc autem repulisti eos.* Deus repulit iustum, quantum ad opinionem, vnde supra: Vt quid repulisti me? Quantum ad negationem, vt filios Zebedæi, cum dixit; Nescitis, quid petatis. Quantum ad dilationem, vnde hoc: *Nec repellis me in sinem.* Quandoque Deus repellit, permittendo peccare, vt fortior surgat, vt repulit Petrus ieiunans luxuriosus, vt ventrem repleat: Auarus, vt plus habeat: Hypocrita, vt hominibus appareat ieiunans: Medicus, vt cõualeat. Nota quinque vitia gulæ, quæ Gregorius super Iob assignat. Nam quandoque quis indigentia tempora præuenit, quando cibos quærit: quandoque quæ sumeda sunt, parare delicatus appetit: quandoque in quantitate mensuram excedit: quandoque quod abiecius est, desiderat, sed ipso æstu desiderij deterius peccat. *Si oblitus sumus nomen Dei.* Est obliuio mandati, vnde hoc: *Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te.* Est obliuio beneficij Dei, est obliuio supplicij: vnde hoc; *Exurge, quare obdormis Domine;* Christus dicitur dormire propter mortem, vnde hoc: Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi. Dormit in nobis per negligentiam nostram, vnde dicitur dormisse in nauis, quando periclitabatur. Dormit per gratia subtractionem, vnde hoc: Ne vnquam obdormiam in morte. Hoc dixit in persona membrorum. Dormit per dilationem, vnde: *Exurge Domine,* conferendo fidem meriti, scilicet primam gratiam. *Adiuua nos,* conferendo meritum fidei, scilicet secundam gratiam. *Redime nos,* incarnatione filij, & bene distinguit. Nam in prima iustificatione opus est magna potentia. Nam maioris est potentia iustificare impiũ, quam creare cœlum & terram, vnde dicit: *Exurge Domine.* Nam Dominus est nomẽ potentia. In secunda iustificatione nos cooperamur Deo, vnde hoc: cum Deus faciat nos sine nobis, nõ iustificat nos sine nobis, vnde Apostolus: Coadiutores Dei sumus, vnde hoc: *Adiuua nos.* Item nullum meritum sufficeret ad hoc, quod Christus sua incarnatione nos redimeret sed sola Dei gratia. *Redime nos propter nomen tuum,* id est, de gratia, non pro merito.

PSALMVS DAVID XLIIII.

Erustauit cor meum verbum bonum. Nota: Tredecim sunt Psalmi, qui intitulantur nomine intellectus. Primus est: Beati quorum: Secundus, Beatus qui intelligit: Tertius, Deus auribus nostris audiuiimus: Quartus hic: Quintus, Quid gloriaris: Sextus, Dixit insipiens: Septimus, Deus in nomine tuo saluum me fac: Octauus Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris: Nonus, Vt quod Deus repulisti: Decimus, Attendite populus meus: Vndecimus, Domine Deus salutis meæ: Duodecimus, Misericordias Domini: Tertius Decimus, Voce mea ad Dominum clamaui. Quatuor sũt genera nuptiarum. Primæ sunt carnis & carnis. Secundæ, carnis & spiritus. Tertiæ sunt, verbi & hominis. Quartæ, Dei & mentis. Primæ sunt historiales, secundæ morales, tertie allegorice, quartæ anagogicæ. Vel tria sunt genera nuptiarum. Primæ inter animam & animam, quado fideles charitatis vinculo iuguntur, quæ cœperunt à tempore Abel. Secundæ sunt inter naturam & naturam, quæ factæ sunt in vtero virginis, quando verbum caro factum est. Tertiæ, inter mortalitatem & immortalitatem, quæ fiunt in die iudicij, quando hoc corruptibile induerit incorruptionem. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Hi commenda-

Opus quod duplex. Eccl. 18. a

Plantatio. 1. Cor. 3. b Psal. 91. c Psal. 42. a

Matth. 20. c Matth. 26. g Greg. lib. 30. Mor. c. 27.

Gulæ vitia quinque.

Obliuio.

Christi dormitio quod duplex. Psal. 3. b Matth. 8. c Psal. 12. a

S. Aug. tom. 10. ser. 15. de Verb. Apost. post modum.

2. Cor. 3. b

Psalmi tredecim nomine intellectus.

Nuptiarum quatuor genera. Ioan. 1. b 1. Cor. 15. g.

tur

Christus secundum humanitatem, cuius forma consistit in duobus, peccati immunitate, & donorum collatione. *Propterea benedixit te Deus in aeternum.* Christus fuit benedictus in vtero, in mundo, in caelo. De primo: Benedictus fructus ventris tui: de secundo, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit, & cetera. De tertio, vt hic. De, quandoque est essenziale, vt hic: Filius genitus est de patre, id est, de essentia patris. Quandoque materiale, vnde hoc: Christus factus est de virgine, id est, de materia, id est, de carne virginis. Quandoque conuertibile, vnde hoc: Conceptus est de Spiritu sancto, id est, de potetia eius. Nota, hic possunt assignari saltus Christi. Nam dicitur in canticis esse Ceruus saliens in montibus. Primus eius saltus fuit de caelo in vterum virginis: secundus ab vtero in terram: tertius a terra in crucem: quartus a cruce in sepulchru: quintus a sepulchro in infernum: sextus ab inferno in caelum. *Intende prospere, procede & regna.* Regnat Deus secundum diuinitatem, vnde hoc: Regnum meum non est de hoc mundo. Secundum humanitatem, & hoc tñ secundum natiuitatem, vnde hoc: Dominus regnauit, decorem indutus est: tum secundum passionem, vnde hoc: Regnauit a ligno Deus: tum secundum resurrectionem & ascensionem, vnde hoc: Constitui te super gentes, & super regna. Regnat per fidem in gentibus, vnde hoc: Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit a ligno. *Speciosus forma pra filius hominum*, Ecce rectitudo operis. *Diffusa est gratia in labiis tuis*, puritas praedicationis. *Propterea benedixit te Deus in aeternum*, felicitas retributionis. Hic tria nominantur, scilicet, Munditia, Praedictio, Retributio. Nota, quod Summus Pontifex baculum pontificalem non habet. Treuerensis autem semper baculū fert: quia in tempore Petri, quado erat summus Pontifex, misit tres de discipulis suis ad praedicandū versus Theutoniā: sed vnus eorū non est reuersus, sed mortuus est. Sed duo redierunt ad Petrum. Petrus autem misit baculum suum, vt ille suscitaretur. Qui reuerſi tetigerunt Petri baculo mortuum, & suscitatus est: & ita tres illi manserunt ibi, & facta est ciuitas a tribus viris. Et ideo summus Pontifex nunquam portat baculum: Treuerensis autē semper portat baculum. Nota: In baculo autē pontificali lex sunt: protenditur in longum, extenditur in altum, pungit in imo, & curuatur in summo, est planus in medio, circumligatur nodo. Protenditur in longū, quia vbique debet praedicare Episcopus. Nam in omnē terram exiuit sonus eorum, & cetera. Extenditur in altū, quia debet praedicare pro aeternis. Pungit in imo, quia debet castigare malos, & corrigere. Curuatur in summo, quia debet corrigere vel colligere, scilicet plures ad fidem conuertens; & illud, quod dedit sermone, debet ad se torqueri, vt scilicet faciat, quod dicit, vt os rurturis torqueatur ad axillas. Planus & nodosus, quia & mansuetudinem & iustitiam debet habere. *Myrrha & gutta, & cassia*, Est odor praedicationis, Vnde hoc: Aliis sumus odor mortis in mortem. Aliis odor vitæ in vitā. Est odor vitæ, vnde hoc: Dominus precepit offerri animalia in odorē suauitatis. Est odor orationis, vnde hoc: Portates citharas, & phialas plenas odoramētorū. Est odor Christus, vnde hoc: Curremus in odorē vnguentorū tuorū. Est odor lucri. *Asitit regina a dextris tuis.* Huius reginē Christus rex, vnde dicitur: Dominus virtutum, ipse est rex gloriae. Charitas meritō regina virtutū est. Quia virtutis nomen amittit, quæ charitati non famulatur. A sinistris Dei bona temporalia; a dextris bona aeterna. Charitas ergo a dextris Dei stare dicitur, quia bonis aeternis, non temporalibus innitur; *In vestitu deaurato.* In vestitu, opera iustitiæ. In *aurato*, intellige claritatem sapientiæ. Vestimēta sunt aurea, opera sunt dextera. *Circumamicta varietate.* Decet reginam habere multiplicem vestem & variā, vt de contemplatione transeat ad actionem. In coniugio Christi & Ecclesiae duo nominantur, scilicet, coniunctio naturarū & coniunctio animorum, & vtrumque potest dici cō-

iuigium. Hac similitudine, quod in ducenda vxore fiunt promissiones. Primo scilicet sponsalia: secundo nuptiarum celebratio: tertio traductio, scilicet quando de domo patris ad propriam traducitur. Sic factum est in nuptiis nuptiarum; quia primo facta est promissio, scilicet sponsalia, vnde hoc: Osculetur me osculo oris sui, id est, osculabitur. Secundo facta est celebratio nuptiarum, quando scilicet duæ naturæ in vtero virginis coniunctæ sunt, vnde hoc: Verbū caro factum est. Tertio traductio est facta, quando natura diuina humanā assumpsit & in caelum transtulit, vt in ascensione, vnde hoc: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntē in caelum. Spōsalia in nuptiis animorū, scilicet in coniunctione animorum, vnde: Non dilectam, vocabo dilectam meam, Nuptiarum celebratio, quando facta est coniunctio animorū per charitatem, scilicet quando dixerunt Angeli: Gloria in excelsis Deo. Traductio fiet, quando corruptibile hoc induet incorruptionem, vnde hoc: Ego, & pueri mei mecū sunt in cubili. *Concupiscet rex decorem tuum.* In eligenda vxore quatuor requiruntur, scilicet pulchritudo, diuitiæ, genus, & mores. Sic Christus, scilicet sponsus, in eligenda sponsa, scilicet Ecclesia, hæc quatuor cōsiderauit, scilicet pulchritudinem sponsæ, scilicet Ecclesiae, vnde hic: *Concupiscit rex decorem tuum.* Diuitias, vnde: Filia Tyri in muneribus, scilicet veniant: Moyses, vnde: *Vultum tuū deprecabuntur omnes diuites plebis*, id est, conformitatē. Genus, vnde: *Filia regum ab intus in fimbriis aureis.* Filia Tyri in muneribus: vt in actibus Apostolorum dicitur sic: Tyrus recipit Apostolum honorifice, & suos: & tunc adimpleta est prophetia. *Filia Tyri, & cetera Omnis gloria eius in fimbriis.* Fimbria quandoque significat finem, vt hic: quandoque minimum mandatū Euangelij, vnde hoc: Mulier tetigit fimbriam vestimenti Christi: & sanata est. Quia qui obseruat minimum mandatum Euangelij, sanatur in mente. Quandoque humanitatem, vt ibidem, propter duo: nam ille, qui vidit Christum, qui scilicet credit, praedicationi, ille proprie tetigit vestem Dei. Gentilitas autem non tetigit vestem, sed fimbriam, quia per Paulum, & alios Apostolos venit ad fidem, quasi per fimbriam. Vel per fimbriam dicitur humanitas, quæ minima respectu diuinitatis, vt fimbria respectu pallij. Quandoque virtutem, vt ibidē. Nam mulier illa virtute Dei, quæ de illo exibat, sanata est. *Adducentur reges, virgines post eam.* Triplici de causa ducitur vxor, causa prolis, vnde Dominus: Cresciti & multiplicamini: causa adiutorij, vnde Dominus: Non est bonū hominem esse solum. Causa incontinentiæ, vnde Apostolus: Qui autem incontinens est, nubat in Domino. Sponsus autem sponsam, Christus Ecclesiam, non accepit in vxorem, nisi causa prolis, & adiutorij. Et ibi proles est, quia creuit Ecclesia in numero, & merito. Et sponsus ac sponsa sibi mutuum suffragium praestant: & non eam accepit, causa incontinentiæ.

PSALMVS DAVID XLV.

Deus noster refugium, & virtus. Deus dicitur alicuius quadrupliciter. Nam Dominus omnium, beneficio creationis: hominum, participatione humanitatis, nam dicitur Emmanuel: bonorum hominū per cultum religionis, vt hic: quorundam, vt Abraham, Isaac & Iacob, quodā priuilegio amoris. Nota: Deus est Deus Abraham, conferendo fidem: Deus Isaac, conferendo spem: Deus Iacob, conferendo charitatem. Nam hitres has tres virtutes designant in Matthæo. Vel sic: Deus est Deus Abraham, filiorum multitudine: nā multi filij Dei: nam Abraham interpretatur pater multarū gentiū. Vel sic: Deus, est Deus Isaac, mentis hilaritate: nam Isaac interpretatur risus. Deus, est Deus Iacob, operis vel virtutis fortitudine, siue fortitudinis: nam Iacob, luctator interpretatur. Vel sicut reperitur in fine Paralipomenon per Abraham, Christi natiuitas; per Isaac, congregatio credulæ plebis; per Iacob, resurrectio Christi Saluatoris. *Adiutor in tribulationibus.* Tribulatio, alia intrinseca, alia extrinseca; Intrinseca duplex, a carne, vel

Christus vbi benedictus. Luc. 1. d. Ibid. g.

Cant. 2. b. Hier. Ps. 58 tom. 7.

Quor modis Deus regnat. Ioan. 18. f. Psal. 92. a. Psal. 95. c.

Hier. 1. b. Psal. 95. c. ex antiqua. versione.

In baculo Pontificali lex, & eorū significatio Psal. 18. a.

2. Cor. 2. d. Leu. 2. c. & num. 15. b. Apoc. 5. b. Cant. 1. a.

Psal. 23. b. Charitas regina virtutum.

Cant. 1. a.

Ioan. 1. b.

Act. 1. b.

Rom. 9. c.

Luc. 2. b.

1. Cor. 15. g.

Luc. 11. a.

Quatuor in eligenda vxore requiruntur.

Fimbriæ significatio.

Luc. 8. f.

Gentilitas, Christi fimbriam tetigit.

Vxor tribus causis ducitur.

Gen. 1. c.

Gen. 2. c.

1. Cor. 7. b.

Deus dicitur alicui quadrupliciter.

Quare Deus Abraham, Isaac, & Iacob.

Matth. 1.

Abraham significatio.

Isaac interpretatio.

Iacob quid notet.

Tribulatio duplex.

Mich. 7. b

Psal. 18. c

Psal. 2. b

Psal. 118. a

Sonus quo-

triplex.

Psal. 18. a

Psal. 32. b

Psal. 41. b

Psal. 150. a

Ioan. 1.

Isa. 9. a

Deus abstu-

lit bellum

multiplex.

Ephes. 2. c

Ephes. 6. b

Isa. 48. d

Luc. 2. b

4. Reg. 2. d

Christus

quomodo

dicitur

caluus.

Prou. 31. d

Psal. 44. d

Iubilus.

Psal. 18. a

Hier. 1. b

Psal. 146. a

Psal. 138. c

à diabolo. A carne, vnde hoc: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris. Et hoc: Nulla pestis efficiet, quam familiaris inimicus. A diabolo, vnde hoc: Ab occultis meis munda me. Assumpta, & coacta: abrupta, vnde hoc: Apprehendite disciplinam: coacta, vnde hoc: Surrexerunt, & turbatae sunt aquæ. Est sonus prædicationis, vnde hoc: In omnem terram exiuit sonus eorum. Est sonus confessionis, vnde hoc: Rugiebam à gemitu cordis mei. Et hoc: In voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Est sonus iubilationis, vnde hoc: Laudate eum in cymbalis bene sonantibus. Est sonus contractionis, vnde hoc: Venite & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, primo, Venite, postea, Videte. Vos enim in tenebris estis: & ideo opera Domini videre non potestis. Venite ad lucem, videte opera Domini per lucem. Quæ sunt illa opera: Prodigia super terram. Quomodo super terram? Verbum caro factum est, & cætera. Quomodo prodigia? Paruulus natus est nobis, & c. Et vocabitur nomen eius admirabilis, & c. Super terram, quia ad pacem terrena componunt. Prodigia sunt, quia futura gaudia protulunt. Prodigia sunt, quia pater futuri sæculi: Super terram, quia princeps pacis. Auferes bella. Multiplex bellum abstulit Deus. Nam bellum aduersus gentes & Iudæos. Nam ille lapis angularis, qui coniunxit duos parietes, reconciliauit eos, soluens inimicitias inter eos. Bellum aduersus carnem & spiritum. Nam modo caro non concupiscit, sicut prius, vnde hoc: Nobis non est colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias, quæ militat aduersus carnem. Et bellum malorum, quæ sunt in conscientia, vnde hoc: Non est pax impio, dicit Dominus. Et bellum inter hominem, & Angelum, & Deum, vnde hoc: Gloria in excelsis Deo, & cætera.

PSALMVS DAVID XLVI.

Omnēs gentes plaudite manibus.] Ascende caluus: Hoc exponitur de Elifæo, qui fuit caluus ad literam, sed exponitur de Christo, qui non fuit caluus ad literam. Dominus ergo, qui est Christus, in anteriori parte capillos non habuit, sed in posteriori. Nam in anteriori parte decapillatus est, non in posteriori. Nam Iudæi ab eo recesserunt, qui sunt anterior populus: & gentiles ei adhererunt, qui sunt posterior populus, & ideo dicitur caluus. Quoniam excelsus Dominus. Nota: Deus est Dominus in potestate, excelsus in comprehensione, terribilis in admiratione. Nam est potens, incomprehensibilis, admirabilis. Potentiam Deus ostendit per tria. Per eius magnitudinem, vnde: Rex magnus: Per vniuersitatē, vnde: Super omnem terram. Per inimicorum subiectionem, vnde: Subieci populos.

Speciem Iacob, quem dilexit. Est species mundi, vnde hoc: Fallax gratia, & vna est pulchritudo. Est species gratiæ, vnde hoc: Speciosus forma præ filiis hominum. Est species gloriæ, vnde hoc: Speciem Iacob, quæ dilexit. Prima, deformat, secunda infirmitat, tertia reformat. *Ascendit in iubilatione.* Iubilus est laus, quæ nec prorsus taceri nec prorsus exprimi potest præ gaudio, quod fit præ gaudio: quandoque in principio orationis, vt hoc: Tanquam sponsus. Et ibi: A, A, A, puer ego sum, & loqui nescio. Quod dixit propheta, qui representat nostram infirmitatem. Et in medio, vnde hoc: Vespertina oratio, quia Sanctorum gaudium in hac vita est imperfectum, vnde: Imperfectum meum viderunt oculi tui. Est iubilus in fine, & est eorum, qui sunt in patria, quorum gaudium consummatum est, qui tamen expectant stolam corporis: vnde pro illo, qui iam habet vtramque stolam, scilicet corporis, & animæ, non fit iubilus. Nam in solemnitate, scilicet Paschali, non fit iubilus in fine cantus. Similiter in laudibus non cantatur in memoriam resurrectionis, quia Dominus ea hora resurrexit. Et in cōpletorio, quod designat consummatam lætitiā sanctorum, qui in corpore resurgunt.

PSALMVS DAVID XLVII.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis.] Nota: Laus Dei in Ecclesia finem non habet, quantum ad Deum

vnde hoc: Deus inhabitat lucem inaccessibilem: & quantum ad homines, Deum in hac vita laudantes, vnde hoc: Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Et quantum ad homines Deum in futura vita laudantes, vnde hoc: Beati, qui habitant in domo tua, Domine. Quoniam ecce reges terræ. Illi qui conuenerunt aduersus Christum, fuerunt in malo notabiles, vnde: Ecce. Idem notatur cum in sequenti dicitur vers. Ipsi, vt discretiue loquatur, scilicet notabiles fuerunt. Potentes, vnde: Reges: Multi, vnde: Congregati. In malo, vnanimes vnde: Conuenerunt in unum. Nec hoc fecerunt ignari, sed solliciti, vnde: Ipsi videntes. Idem notatur in hoc versu: Astiterunt reges terræ, & principes multi, vnde: Conuenerunt. In malo vnanimes, vnde: In unum. Solliciti, quia non ignari astiterunt: In malo notabiles, nam aduersus Dominum. Hoc est ibi signum malitiæ, quoniam conuenerunt aduersus Dominum. *Isti dolores, vt parturientis.* Nota: In pœnitentiā quatuor debet esse, dolor, pudor, timor, & satisfactio. Dolor vt hic. Timor, vt ibi: A timore tuo cœcepimus, & peperimus spiritum salutis. Pudor, vt hic: Quæ fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? Satisfactio, vnde hoc: Facite fructus dignos pœnitentiæ. *In spiritu vehemēti conteres naues, & c.* Spiritus sanctus, dicitur esse benignus, vehemens, spiritus furoris. Benignus est, vnde hoc: Benignus est spiritus sanctus, qui non habitat in corpore subdito peccatis. Vehemens, quasi vehens extra mentem, vnde hoc: Tanquam sonus aduenientis spiritus vehemētis. Furoris spiritus, vnde: In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Deus suscipit hominem quando per se cœdit, vnde hoc: Cum ceciderit non collidetur, vnde: Mei autem pene moti sunt pedes. Suscipit hominem cum aliis cœimpellit, vnde: Manus peccatoris non moneat me. Postquam ceciderit, suscipit, vnde: Excutere de puluere. Surge de puluere filia Hierusalem. *Sicut audivimus, sic vidimus.* Sedere ad dexteram, est sedere ad æqualitatem Patris. Sicut filius dicitur sedere ad dexteram Patris. Sedere in dextera, est frui in gloria, vnde Sancti dicuntur sedere in dextera, non ad dexteram. *Secundum nomen tuum, Deus.* Ecclesia non est in alto, quantum ad locum: Nam in omnem terram exiuit sonus eorum: nec quantum ad tempus, quia vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi: nec quantum ad scientiam, quia multiplex erit tunc scientia. Nec quantum ad personas, quia in omni gente, qui timet Deum, acceptus est illi. Et hoc Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. *Circumdante Sion, & cōplectimini eam.* Hæc ciuitas scilicet Ecclesia munita turribus, scilicet Prælati in Ecclesia, vnde hoc: *Narrate in turribus.* Muris, id est, sanctis, vnde hoc: Muri tui lapides pretiosi. Et Saluator, ibi est murus, & antemurale, vnde Iob: Quia rupto muro, & aperta ianua, irruerunt super me. Flumen, vnde hoc: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, scilicet Spiritus sanctus. Hanc ciuitatem quidam circumdant, ne impugnetur, vnde hoc: Circūdederunt me viri mendaces. Quidam, vt explorent, vnde Apostolus: Propter subintroductos fratres, vt explorent libertatem vestram. Quidam, vt intrent, vnde hoc: *Attollite portas.* Glossa: Christus est murus, qui ad corda nostra impetum malorum pertingere vetat.

PSALMVS DAVID XLVIII.

Audite hæc omnes gentes.] Nota: Reddimur attenti ab vtilitate propositionis, quæ hic dicitur parabola. A persona proferentis, & hoc per diuinarum rerum & humanarum cognitionem, vnde: *Os meum loquetur sapientiam & meditatio cordis mei prudentiam.* Pro discretione, vnde: *Meditatio in se, zelus Dei fit, & non secundum scientiam.* Pro humilitate, vnde: *Inclinabo.* Pro obscurorum apertione, vnde hoc: *Aperiã in parabolis.* Quidam abiiciunt mundum, & abiiciuntur à mundo, vnde Apostolus: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Qui-

1 Tim. 6. d
Matth. 28. d
Psal. 83. b
Psal. 2. a
Ibidem
Pœnitentiã Rom. 6. d
Matth. 3. b
Spiritus sanctus. Sap. 1. a b
Act. 2. a
Exod. 25. b
Psal. 36. b
Psal. 72. a
Psal. 35. c
Isa. 52. a
Psal. 18. a
Matth. 28. d
Act. 10. d
Psal. 16. a
Isa. 26. a
Iob. 30. b
Psal. 45. a
Gal. 2. a
Psal. 23. b
Rom. 10. a
Gal. 6. d
dam

Psal.44.a
Isa.63.a
Ibidem.
Cant.1.c

Testamem-
tum.

Psal.88.c

Ioan.13.d

Sacrificio-
rum genera
quatuor.

Psal.4.b
Psal.50.d
Rom.12.a

Gen.27.d

Psal.50.a
Ecc.7.d
Psal.30.c

Psal.142.a

Luc.1.c
Psal.83.c
Ioan.12.c
Psal.83.b
Psal.132.a
Luc.24.f
Io.10.c
Diuitia in
tribus.
Luc.12.c
Luc.11.f
Psal.48.c
Christus
quomodo
frater no-
ster.
Psal.48.c
Rom.8.c
Psal.45.b
Ioan.3.b
Psal.50.d
Luc.11.f
Psal.140.a
Luc.16.f
Hier.17.c
Iob.24.c
Gen.1.d
Rom.8.c
Psal.16.d
Pellis.
Iob.2.b
Abac.3.b
Exod.26.c
36.b
Ouis.
Psal.43.d
Isa.53.b
Ibidem.
Deus & Do-
minus.
Psal.23.
Psal.213.
Psal.67.a
Arist.inpra-
dic.c.de ad
Aliquid.

dam nec abiiciunt, nec abiiciuntur, unde hoc: Depo-
fuit potentes, & exaltauit humiles. Quidam abiiciunt,
& non abiiciuntur, unde hoc: Elegi abiectus esse in
domo Dei mei, & cetera. Quidam abiiciuntur, & non
abiiciunt, unde hoc: Princeps huius mundi eiicitur for-
ras, quia eiectus est de mundo, & tamen mundum non
deseruit. Hoc verbum, scilicet habitare, notat quando-
que permanentiam, unde hoc: Beati, qui habitant in
domo tua Domine. Quandoque iucunditatem: Ecce quam
bonum, & quam iucundum, & cetera. Quandoque do-
minium, unde hoc: Iesus erat habitans in medio eorum,
Qui confidit in virtute sua, & in multitudine diuitiarum
suarum. Diuitia in tribus attenduntur, in pecunia, in
honore, in fama. De primo: Destruam horrea mea, &
maiora faciam. De secundo: Amant primas cathedras,
& salutationes in foro. De tertio: Vocauerunt nomina
sua in terris suis *Frater non redimit, redimet homo*. Ho-
mo Christus dicitur frater noster, & quatuor modis, B
& quatuor de causis, scilicet pro participatione gra-
tia, quam habet nobiscum, unde: Narrabo nomen
tuum fratribus meis. Et quia habet eandem heredi-
tatem, quam nos habituri sumus, unde hoc: Haeredes
Dei, coheredes autem Christi. Et quia est eiusdem
naturae nobiscum, unde dicitur Emmanuel, & Domi-
nus virtutum nobiscum: & quia diligit nos, vt frater
fratrem, unde hoc: Dilexit Deus mundum, vt filium
suum daret. *Et non dabit Deo placationem suam*. Deus
placatur contritione, eleemosyna, oratione. Contritio-
ne, unde hoc: Sacrificium Deo spiritus contribulatus.
Eleemosyna, unde hoc: Date eleemosynam, & omnia
munda sunt vobis. Oratione, unde hoc: Dirigatur ora-
tio mea, sicut incensum. *Et pretium redemptionis ani-
mae sua*. Poena attenditur in immensitate, siue in acre-
dine, unde diues petiit guttam aquae ab Abraham ad
refrigerandam linguam. In perpetuitate, unde hoc: *Mors
depascet eos*, vt animalia herbam, quae corrosa magis, ac
magis renascitur. In poenarum numerositate, unde: Pu-
nientur in corpore & in anima, unde: Duplici contri-
tione contere eos. Et hoc: Transibunt ab aquis niuium
ad calorem nimium. *Homo cum in honore esset: non in-
tellexit*. Homo, dicitur factus ad imaginem Dei propter
naturalia; ad similitudinem propter spiritualia, vt gra-
tuita. De vtroque: Faciamus hominem ad imaginem &
similitudinem nostram. Et ad Dei conformitatem,
quantum ad beatitudinem, quam est habiturus. Nam
sumus hereditarij patriae coelestis, unde hoc: Haeredes
Dei, coheredes autem Christi. Et hoc: Satiabor, cum
apparuerit gloria tua. *Hac via illorum scandalum ipsis*.
Sunt pelles corruptionis: sunt & immortalitatis, unde D
in Iob: Pellem pro pelle, & cuncta, quae habet homo,
dabit pro anima sua. Sed sunt pelles auaritia, unde
hoc: Turbabuntur pelles terrae Madian. Sunt pelles ius-
titiae, scilicet Sancti, unde hoc: De pellibus coopertum
est tabernaculum. Sunt pelles nequitiae, unde hoc: *Si-
cut oves in inferno positi sunt*. Est ovis infirmitatis, unde:
Aestimati sumus sicut oves. Est ovis simplicitatis, unde:
Sicut ovis ad occisionem. Et hoc: Tanquam ovis cor-
ram tondente se obmutuit. Est ovis damnationis, unde
nota; Tam oves, quam herbae pascentur. Et ideo hoc
dupliciter exponitur.

PSALMVVS DAVID XLIX.

Deus Deorum Dominus locus est & vocauit terram.]
Nota: Deus dicitur Dominus potestate, & crea-
tione, unde hoc: Domini est terra. Coelum caeli Domino,
quia omnia creauit aptitudine, unde hoc: Dominus
nomen illi, scilicet, essentiale, scilicet, Dominabilis:
quia fuit ab aeterno, & ab usum, unde hoc: Nisi esset
qui famularetur, non esset, qui dominaretur: nam domi-
nus & seruus sunt correlatiua, & secundum hoc ab aeterno
non fuit dominus, quia ab aeterno non fuit aliquis seruus.
Ex sion species decoris eius. Formosus est Deus secundum
deitatem, unde: Pulchrum pulchrius ipse mundum
mente gerens. Secundum animam, unde hoc: Specio-

sus forma praefiliis hominum. Secundum corpus, unde
hoc: **Q**uis est iste, qui venit de Edom? spousus in stola
sua. Secundum corpus mysticum, unde hoc: Pulchrum
indumentum tuum. Et hoc: Pulchrae sunt genetae, si-
cut turtur. Deus fecit iudicium pro nobis: facit modo de
nobis, ad nos. De homine, pro homine, ab homine,
ad hominem. *Ignis in conspectu eius exardescet*. Poena, qua
iudex punit in futuro, erit ex magna manifestatione.
Nam ex eo quod videbunt se puniri, magis dolebunt, vn-
de; *In conspectu eius*. Ex acedine, unde: *Exardescit ignis*.
Ex poenarum multitudine, unde; *In circuitu* Et quia est
Intolerabilis unde: *Tempestas* Et quia interminabilis,
unde: *Valida*. [*Congregate illi sanctos eius, qui ordinant*.
Nota: quatuor hic sunt expositiones, secundum quatuor
acceptiones huius nominis, testamentum. Nam dicitur
testamentum pro mandato veteris & nouae legis, unde
hoc: Si testamentum custodieritis, dabo vobis terram flu-
entem lac, & mel: Et pro promissione, unde hoc: Non pro-
fanabo testamentum meum. Et pro vita aeterna, unde
hoc: Consummabo testamentum meum super domum
Iuda. Et pro speciali mandato charitatis, unde hoc: Ma-
datum nouum do vobis, vt diligatis inuicem Et testa-
mentum secundum aliam literam. Hic sic dicitur. *Deus
Deus tuus ego sum*. Bono meo, sum *Deus*. Malo tuo, sum
Deus tuus, id est, voluntate mea, scilicet essentia, quod
est Bono meo sum *Deus*: & sic bono erit ablatiuus: vel
Bono meo sum *Deus*, id est, qui est meus, id est, ei, qui
est bonus, sum *Deus*, id est, ad eius voluntatem, & sic
erit datiuus. In veteri testamento, in lege, erant quatuor
genera sacrificiorum. Nam ibi erat sacrificium, scilicet
quod non totum accendebatur. Erat holocaustum, scilicet
de pane, & de thure. Libamen, de liquidis, scilicet de
vino & oleo. Sicut in lege Euangelij sunt quatuor ge-
nera sacrificiorum. Nam est sacrificium iustitiae, poenite-
tiae, laudis, & mortificationis. De primo: Sacrificate sa-
crificium iustitiae. De secundo: Sacrificium Deo spiritus
contribulatus. De tertio: *sacrificium laudis honorificabit me*.
De quarto, Apostolus: Exhibete corpora vestra, hostia
viventem, Deo placentem, id est, mortificate carnem
vestram. Prima duo, sunt iustificandorum. Secunda duo,
sunt iustificatorum. *Peccatori autem dixit Deus: quare tu
enarras iustitias meas?* Dicimus, quod praedicatio prohi-
bita, quae fit propter quaeatum temporalem, & propter
inanem gloriam, vel propter haeresim introducendam:
vel quae fit propter fratrum conversionem, si crimen sit
praedicanis notorium: si crimen sit occultum, propter
fratrum conversionem, potest praedicare. Vera praedi-
catio necessaria est, quia quando vox vitae non remor-
det, dulcis simphonia, ne sit vox Iacob, & manus Esau
Tu vero odisti disciplinam. Tria genera peccatorum hic
notantur: contemptus disciplinae, vt hic. Morbus aua-
ritiae, hic: *Si videbas furum, currebat cum eo*: vitium luxu-
riae hic: *Et cum adulteris portionem tuam ponebas*. *Argua
te & statuam contra faciem tuam*. Homo debet tria sibi
proponere: peccatum, mortem, & Deum. De primo: Pec-
catum meum contra me est semper. De secundo: Fili-
memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis.
De tertio: Illustra faciem tuam super seruum tuum.

PSALMVVS DAVID L.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam
tuam.] Audite peccatores. Rex iste in causam du-
ctus considerat, quod iudex suus falli non potest, quia
est sapiens: nec corrumpi, quia est iustus: nec vinci, quia
omnipotens: neque declinari, quia est vbique: ideo ad
solam misericordiam confugit, dicens: *miserere mei Deus*
& cetera. Volo peccatum meum abscondere, sed
tu nosti omnia. Volo resistere, sed tu potes omnia, sed
tu complecteris omnia: ideo ad solam misericordiam
confugio. Nolo, vt intres in iudicium cum seruo tuo,
quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.
Peto non iustitiam, sed misericordiam, dicens: *miserere
mei Deus*. Subticeo nomen, non dico: *Miserere* David,

Psal. 131. a
Psal. 85. d

sicut confueueram dicere: Memento Domine Dauid, &c. Neque blandiens dicam: Da imperium puero tuo nec saltem seruo tuo, vel filio ancillæ tuæ: quia hæc nomina sunt familiaritatis. Et quanto magis beneficium mihi collatum ad memoriam reducerem: tanto grauius sequentis culpæ reatum accusarem. Ergo: *Miserere mei Deus*. Non audeo dicere: Deus meus: solummodo Deum agnosco, meum non præsumo. Ego enim peccando, te perdi. Inimicum sequendo, à te recessi. Malum amando, à bono me elongaui. Sequitur: *Secundum magnam misericordiam tuam*. Contra: non dico secundum magnam misericordiam meam. *Sed secundum magnam misericordiam tuam*. Et licet magna sit miseria mea, maior est tamen misericordia tua. Nolo paruam misericordiam quærere: neque te decet paruam misericordiam dare. Immo indignus exaudiri essem, si à magno peterem paruam: nec magna petens de meis meritis præsumo, sed de magna misericordia tua confido.

Deus Misericors.

Gen. 4. a

Gen. 3. b

Rom. 1. e

Matth. 7. a

Psal. 6. b

Psal. 31. a

Leu. 25. g

Aliquid alicuius esse multipliciter dicitur.

Gen. 4. b
Matth. 3. b
Luc. 3. bGen. 4. b
Psal. 18. b

Phil. 3. c

Deus est misericors in remittendo, multum misericors in remissionem iterando, maxime misericors in glorificando. Quidam peccatum negant, vt Cain, dicens: Nunquid custos fratris mei sum ego? Et alij confitentes, culpam in actorem retorquerent, vnde Adam: Mulier, quam dedi mihi sociam, decepit me, id est, seduxit me. Alij in infirmitate, vnde Apostolus: Qui es homo, qui respondeas? Nunquid dicet lutum figulo, quid facis; Alij coacti confitentur, vt Iudas: Peccaui tradens sanguinem iustum. Ea, quæ apponuntur in alijs pœnitentialibus psalmis, dicuntur difficilia quædam ad faciendū, vt hoc Per singulas noctes lectum meum: quædam ad sustinendum, vnde hoc: Grauiata est super me manus tua: quædam ad committendum, vnde hoc: Cinerem tanquam panem manducabam. Nota: Quædam sunt difficilia per obscuritatem, quædam obscura propter difficultatem. Nam est obscuritatis difficultas, & obscuritas difficultatis. Nota: hic Psalmus est quinquagesimus & primo anno erat annus iobeleus, Iobel autē interpretatur initium, siue remittens, vnde hic psalmus potest dici Iubilæus, quia in anno iubileo, & serui manumittebantur, & possessiones alienatæ ad heredes reuertebantur, & debita remittebantur. Hic psalmus similiter docet liberari à seruitute diaboli, vel peccati, vnde hoc: *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis mea* Hic psalmus possessiones virtutū per pœnitentiā facit redire, vnde hoc: *Redde mihi lætitiā salutaris tui*, & peccata, quæ debita dicuntur, remitti, vnde hoc: *Amplius laua me ab iniquitate mea*. Aliquid alicuius dicitur esse nouē modis: Per identitatem, vnde dicitur essentia patris. Per creationem, Vt creatura Dei: per perfectionē, vnde peccata filiorum dicuntur esse peccata patrum. Per continentiam, vt peccata inferni, quæ continet infernus, & ciuitas Galilee. Per actionē, vt occisio Cain. Per mysterium, vt Baptismus Ioannis. Per cultum vt Deus Abraham. Per dationem, vt iustitia Dei. Per acceptionē, vt Iustitia hominis. Per possessionē, vt asinus alicuius, & quæ hic, cū de Diabolo dicitur: Omnis fortitudo eius in lumbis eius. Lex alicuius dicitur. Moyse, Iudæorū dissimiliter. *Et peccatum meum coram me est semper*. Peccatū quandoq; est super nos, vnde hoc: Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū, quando scilicet peccatū dominatur, Quandoque est subtus nos, quando homo dominatur peccato, vnde hoc. Appetitus illius erit subtus te, & dominaberis illius. Quadoq; intra nos, vt occulta. Vnde: Ab occultis meis munda me. Quandoque ante nos, & tunc cauendum: vt hic, vel ad faciendum, quando scilicet promittimus nobis impunitatē, vel quando delinquimus, vnde Apostolus: Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. *Tibi soli peccaui & malum coram te feci*. In præsentī solent homines iudicem effugere, vel se ei subtrahere, vel per munera corrumpere, vel vi superare. Hoc non potest de indice Poli fieri, quoniā Dauid eum non posset effugere, dixit: *Tibi soli peccaui*. Quasi dicat: Tu solus dignus es iudicare me

A peccatē quia tu solus es sine peccato, sicut dicitur: Qui sine peccato est vestrum mittat primus in eam lapidē. Et non potest celare, vnde dicit: *Malum coram te feci*. Nō potest corrumpere, vnde dicit: *Vi iustificeris in sermonibus tuis* Non potest vincere, vnde, dicit: *Et vincas, cum iudicaris*. [Ecce enim veritatem dilexisti, &c.] Id est, aduentum tuum incertū & occultum. Incertum, vt ad fideles, occultū vt ad infideles referatur. Incertus vero fuit aduentus Christi, quantum ad modum, vnde Maria. Quomodo fiet istud, &c. Quantum ad tempus, vnde hoc: Expecta, & expecta modicum, qua veniet, & non tardabit. Etenim erit futurus Deus homo, vnde Dominus obiiciens Iudæis: quid vobis videtur de Christo, cuius filius est: Dicunt omnes: Dauid. Quomodo Dauid dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Et quantum ad humilitatem, vnde: Putabant enim, quod daret terrenū regnum, vnde filij Zebedæi petierunt, quod vnus à dextris & alius à sinistris poneretur in regno Patris. Est veritas immutabilis, vnde Ego sum via, veritas, & vita. Est etiā veritas æquitatis vnde hoc: Vniuersæ viæ Domini. Est veritas in dictis, vnde: Omnis homo mēdax, Deus autē verax. *Asperge me Domine hyssopo*. Hyssopus tria facit: tumorem remouet, humilis est, petre adhaeret. Ideo cōparatur Christo. Nam remouet languorem, vnde hoc: Vere languores nostros ipse tulit. Humilis fuit, vnde: Vidimus eum nō habentē speciem, neq; decorem. Petre adhaeret, vnde hoc: Petra autem erat Christus. *Domine labia mea aperies*. Nota: Duo offerenda sunt, caput, & cauda. Nam principium & finem nostri operis Deo debemus attribuere, vnde post silentium nocturnū dicimus primo: *Domine labia mea aperies*. Et in fine horarum, scilicet in Completorio dicimus: Conuerte nos, id est, conuerte nos à superbia, quam possemus cōtrahere ex eo, quod septies in die Deū laudabimus, & semel in nocte. Triplici de causa prohibetur alicuius locutio, scilicet pro vitio subditorū, vnde Dominus ad Ezechielē: Adhaerere faciam linguā palato tuo, & eris quasi vir obiurgas, quia domus exasperans est. Quandoque propter proprium vitium, vnde hoc: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem*. In sacrificio tria sunt, deuotio, oblatio, & significatio. Prima duo diligit Deus, non vltimum, vnde hoc: In me sunt Deus vota tua, dicit Dominus. Nā agnus paschalis significat Christum, non carnes, vnde hoc: Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et hoc: Sacrificia vestra odit anima mea. Hic quinque notantur, scilicet quis debeat dare sacrificium, & cui; & quid, & vbi, & ad quid Quis, humilis & pœnitēs, quia in psalmo hic loquitur, Cui, Deo, vnde dicitur: *Sacrificium Deo*. Quid, *Sacrificium*, vnde hoc: *Spiritus contribulatus*. Ad quid, *Ve adificentur muri Hierusalem*. Vbi, *Super altare tuum*.

Ioan. 8. a

Luc. 1. d

Abac. 2. a

Matth. 22. d

Psal. 109. a

Matth. 20. c

Ioan. 14. a

Psal. 14. b

Psal. 85. c

Psal. 115. a

Isa. 53. a

Ibidem.

1. Cor. 10. a

Psal. 84. a

Ezechiel. 3. g

Ioan. 16. b

In sacrificio tria.

Psal. 55. c

Psal. 49. c

Isa. 1. d

Ephod.

Iud. 8. f
Abimelech.

dicunt

PSALMVS DAVID LI.

Quid gloriaris in malitia.] Hic ostendit quinque, scilicet, qui gloriatur, ibi; *Qui potens est*. Et in quo ibi: *In malitia*, Quamdiu, ibi: *Tota die*. Qualiter, scilicet expedite, ibi: *Sicut nouacula acuta*. Et quare, ibi: *Quia dixisti malitiam*. Per antithesin ostenditur quis puniat, ibi: *Deus destruet*. Et quamdiu, ibi: *In finem*, Et qualiter, ibi: *Euellet te, & emigrabit te*. Quare, ibi; *Quia videbunt iusti, & timebunt*, de malorum damnatione, & gaudebunt de sua liberatione. Ephod quandoque dicitur vestis linea, qua utebantur Sacerdotes communiter maiores, & minores, vt hic. Et dicitur Ephod, quia Ephod bad vestimētum lineū interpretatur. Quandoq; vestis, qua utebantur summi Sacerdotes tantū. Quandoque vestis, qua utebantur primogeniti. Quandoque tabernaculum, vnde hoc: Gedeon intulit aurum, & argentum deuictis hostibus, & fecit inde Ephod. Abimelech, interpretatur Patris mei regnum, & significat Iudæos, qui regnū patris ideo, quia potestatiuē eos liberauit de Ægypto Deus, & potētia attribuitur Patri: ide-

dicuntur regnum Patris. In effusione sanguinis Christi tria notantur? In hoc, scilicet, quia effudit: Voluntas, unde hoc: Oblatus est, quia ipse voluit. Copia, unde hoc: Hic est sanguis meus, qui pro vobis, & pro multis effundetur. Irrigatio animarum nostrarum, imbre virtutum, unde hoc: Nisi granum frumenti, &c. Radicem tuam de terra viventium. Radix communis tam bonorum, quam malorum, scilicet voluntas, unde hoc: Non potest arbor bona fructus malos facere, &c. Est radix malorum, unde hoc: Radix omnium malorum est cupiditas, scilicet avaritia. Est radix bonorum, scilicet charitas, unde Apostolus: In charitate radicati, & firmati. *Videbunt iusti, & timebunt.* Lucerna quandoque dicitur Christus, unde in Evangelio: Mulier si perdidit drachmam unam, &c. Quandoque claritas prædicationis, unde hoc: Neque accendit lucernam, & ponit eam sub medio. Quandoque claritas bonorum operum, unde hoc: Sint lumbi vestri, &c. Quandoque lumen sanctæ scripturæ, unde Iob in persona Ecclesiæ, in vltima tribulatione posita: Quis mihi tribuat, ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna eius, &c. Quandoque gaudium in carne, unde: Lucerna, quæ super eum est, extinguetur. Quandoque lux aliunde illuminata, unde hoc: Paravi lucernam Christo meo. Quandoque modicum lumen, unde hoc: Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c. Quia quoadiu vivimus, modicum habemus lumen. Quandoque lumen in testa, scilicet deitas in carne. Et hi sunt septem modi. *Ego autem sicut oliua in domo Dei.* In oliua tria commendantur, truncus, rami, fructus: Truncus scilicet fides Patriarcharum, Prophetarum: Rami eius succedentes, unde hoc: Filij tui sicut nouellæ oliuarum: Fructus, scilicet bonū opus, unde hic: Ego sicut oliua fructifera.

PSALMVS DAVID LII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus,] Titulus Psalms David, pro Amelech, quod interpretatur dolēs, & significat Ecclesiā, quæ dolet pro delictis suis, unde hoc: Rugiebā a gemitu cordis mei: & pro alienis, unde hoc: Quis infirmatur, & ego non infirmior? Quis scandalizatur, & ego non vrōr? Et pro pondere carnis, unde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Et pro dilatione regni cœlestis, unde hoc: Incolatus meus prolongatus est. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt.* Corruptio alia est animæ, alia corporis. Quæ est animæ, dicitur corruptio: quæ est corporis, dicitur abominatio. Corruptio animæ in tribus, sicut anima in tribus consistit, in superbia, vana gloria, & inuidia. Consistit etiam in tribus anima. Nam est rationalis, irascibilis, & concupiscibilis. Rationem, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpit superbia concupiscentiam vana gloria: irascibilitatem inuidia. Abominatio autem consistit in quatuor, quæ sunt, curiositas, loquacitas, crudelitas, voluptas. Corpus in quatuor elementis, quæ habent esse in quatuor partibus hominis, maxime consistit. Nam in oculis ignis: in lingua, quæ vocem format, aer: in manibus, quarum proprie tactus est, terra: in genitalibus aqua. Oculos autem corrumpit curiositas, sed linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic ergo homines *corrupti sunt* in anima, & *abominabiles* in corpore. *Omnes declinauerunt.* Hi peccant in committendo, unde: *Declinauerunt.* In omittendo, unde: *Operantur iniquitatem.* Ex voluntate, unde: *Qui deuorant plebem meam.* Assidue, sicut escam panis.

PSALMVS DAVID LIII.

Titulus Psalms.

Ziphæi, quasi florentes. Nota in flore tria sunt, pulchritudo, spes, delectatio: & quia hæc tria conueniunt malis, ideo dicuntur florentes. Pulchritudo est in temporalibus, unde hoc: Homo cum in honore esset, non

intellexit. Spes, unde: Sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Delectatio, unde hoc: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem huius mundi.

Deus in nomine tuo saluum me fac.] Petit animæ gratiam, unde: *Saluum me fac.* Iustitiæ gloriam, unde: *Iudica me.* In collatione gratiæ opus est misericordia maxima, quæ modo regnat, unde dicit: *In virtute.* Ergo bene distinxit, vt misericordia ad infusionem gratiæ, iustitia ad collationem gloriæ referatur. De primo ostēdit se exauditum iri, unde hoc: *Deum adiuuat me.* De secundo: *Et Dominus susceptor est anima mea.* Vt primum conferat, à peccato se auertit, unde hoc: *Auerte mala.* Vt secundum conferat, à pœna eripit, unde hoc: *Ex omni tribulatione eripuisti me.* *Et iudex* est, quando series omnis tenorem suum vsque ad vltimum seruat, nulla causa, vel persona mutata, vt hic: *Deus in nomine tuo,* & que ibi: *Vt non proposuerunt Deum in conspectu suo.* Orat enim Propheta, non mutata voce, vt hic: *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum,* vt auxilio Dei ab hostibus liberaretur. Clibanus quandoq; significat conscientiam, vt hoc: Pones eos vt clibanum in tempore vultus tui, facies eos ardentes in conscientiis suis in die iudicij. Et significat vterum Virginis. Nam sicut in clibano duo sunt, scilicet ignis, & panis: sic in vtero virginis, ignis, & panis. Ignis Spiritus sanctus: Panis, qui de cœlo descendit, scilicet Christus, unde in Leuitico dicitur, quod panis offerebatur in clibano, vel in sartagine, vel in craticula coctus. Panis in clibano, Christus in Virginis vtero. Panis in sartagine, Christus in cruce. Panis in craticula, Christus in morte. Nam sicut in craticula transit per foramina, ita in morte transiit Christus ad vitam. Quandoque quamlibet tribulationem, unde hoc: Dies iudicij erit velut clibanus ardens. Quandoque diabolus, unde hoc: Pellis nostra velut clibanus exusta est.

PSALMVS DAVID LIV.

Exaudi Deus orationem meam.] Est oratio, quam Deus approbat, quæ est scilicet causa etiam causata. Est oratio, quam sustinet, quæ est ex infirmitate. Est oratio, quam contemnit, quæ est pro temporalibus. Primam Deus semper audit, si homo pie oret, pro se & perseveranter, & ad salutem, unde hoc: *Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Quoniam cum fit oratio pro alio & non ex charitate, non exauditur pro illo, pro quo oratur: vt Samuel pro Saule nō exauditur, dixit: *Oratio mea in sinu meo conuertetur.* Secundam orationē non semper audit Deus, vt Christus non fuit exauditus, quando petiit, vt, ex infirmitate, non moreretur. Quandoque audit, vt Petrus: *Nunc scio vere,* quia misit Dominus Angelū suum, &c. Tertiam quandoque audit, unde illud: *Petierunt & venit coturnix.* Et adhuc escæ erant in ore ipsorum. Quandoq; non audit, unde hoc: *Clamauerunt ad Dominum, non exaudivit eos.* Est regio communis tam bonorum, quam malorum, unde hoc: *Habitatibus in regione vmbre mortis.* Est regio bonorum, scilicet in præfenti, unde hoc: *Regiones albæ sunt ad messem.* Est regio malorum, unde de filio prodigo dicitur, quod abiit in regionem longinquam. Est regio spirituum, id est, vita æterna, unde dicitur, quod Christus post Ascensionem abiit in regionem suam, id est, in cœlum. *Quoniam declinauerunt.* Nota, pœnæ immisionem, unde hoc: *Iniquitates.* Immisionis abundantiam, unde: *Declinauerunt,* vt hic, exponitur. Acredinem pœnæ, unde hoc: *Molesti erant mihi.* Pœnam illatam ex rancore, unde: *In ira. Quis dabit mihi pennas sicut columba?* Sunt pennæ virtutis, vt hic. Sunt pennas ventorum. Sunt pennæ protectionis, unde hoc: *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Sunt pennæ, vel alæ resurrectionis, unde hoc: *Si sampsero pennas meas diluculo.* Et hæc, Sex alæ, vni, & sex alæ alteri, significant. *Precipita Domine, diuide linguas eorum.*

Isa. 33. b
Matth. 26. c
Ioan. 12. d
Radix.
Matth. 7. c
1. Tim. 6. b
Eph. 3. d
Lucerna.
Luc. 15. b
Matth. 5. b
Iob. 29. a
Iob. 18. b
Psalm. 131. d
Psalm. 118. o
Psalm. 127. a
Psalm. 37. b
1. Cor. 11. g
Rom. 7. d
Psalm. 119. b
Corruptio animæ, & corporis.
1. Reg. 23. 26.

Luc. 6. d
Clibanus.
Psalm. 10. e
Leu. 2.
Thren. 5. b
Ioan. 14. b
1. Reg. 15. c
Psalm. 34. c
Act. 12. b
Psalm. 104. d
Psalm. 77. c
Psalm. 17. c
Isa. 9. a
Ioan. 4. e
Luc. 15. c
Pœnæ.
Pœnæ vatiæ.
Psalm. 17. a
Psalm. 16. c
Psalm. 138. b
Isa. 6. a

Vnitas triplex.
Psal. 131. a
Psal. 2. a

Est triplex vnitas, scilicet in bonis, in malis, in Trinitate. De prima dicitur: Ecce quā bonū & quam iucundum. De secunda: Conienerūt in vnum aduersus Dominum. De tertia: In Trinitate veneretur vnitas, & in vnitate Trinitas. *Et non defecit.* Ille, quod hic loquitur, peccat in occulto, ex simulatione, vnde: *Dolus.* In manifestatione ex obstinatione, vnde: *De plateis.* Abundāter, vnde: *Pura.* Perseueranter, vnde: *Non defecit. Tu vero homo.* Altitudinem peccantis ostendit, vt magis reum ostendat. Nam quanto gradus altior, tanto etiam casus grauior. Dignitatē ostendit per naturam, vnde: *Homo.* Per fidei vanitatem, vnde: *Vnanimis.* Per potestatem, vnde: *Dux meus.* A familiaritate, vnde: *Notus meus.* A conuersatione, vnde hic: *Qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Est cibus amarus & vtilis scilicet pœnitentiæ, vnde hoc: Cinerem tanquam panem māducabam. Est cibus malus, & dulcis fermentatus, doctrina hæreticorū, vnde hoc: Labia mœrentium stillat mel. Est cibus bonus, & dulcis, doctrina prædicatorum, qui quandoque est solidus, quandoque liquidus, vnde hoc: Lac potu dedi vobis, non escā. Et hoc: Parasti in conspectu meo mensam: Est cibus bonum opus, vnde hoc: Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei. Est cibus, prædicatio Christi, vnde hoc: Ego habeo cibū, quē vos nescitis. Est cibus, Sacramentū altaris, vnde hoc: Caro mea vere est cibus. Est cibus æternitatis, scilicet vita æterna, vnde hoc: Satiabor cū apparuerit gloria tua. Tribus modis Deus cor hominis emollit, per inspirationē, bonam voluntatem creando: per aspirationē, excitādo: per occasionem, bonam vitam aperiendo ad perfectionem. Per inspirationem ponit: per aspirationē impellit: per occasionem trahit. Ponit ad volandū, impellit ad appetendū, trahit ad perficiendū. *Molliti sunt sermones eius.* Sermo emollitur per expositionem, vnde hoc: Præceptum domini lucidum, illuminans oculos. Per humilitatē & charitatem, vnde Dominus: Discite à me, quia mitis sum, &c. Per suauitatem, vnde per nouum testamentū rigor veteris temperatur: quia ibi dictū est: Oculum pro oculo. Nunc, si te percusserit in vnā maxillam præbe & aliam. *Tu vero Deus deduces eos, in puteum interitus.* Est puteus iniquitatis, siue desperationis, vnde hoc: Aperuit super me, quasi puteus os suum. Est puteus terrenæ cupiditatis, ad quē venit mulier Samaritana haurire aquam: & qui ex eo bibit, iterum sitiet. *Nam: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.* Est puteus diuinæ cognitionis, vnde hoc: Altus est puteus. Est puteus pœna intolerabilis, vt hic. Est puteus doctrina scripturæ, vnde hoc: Foderunt puteum Isaac, puteum aquæ viuæ.

PSALMVS DAVID LV.

Miserere mei Deus. Tredecim sunt Psalmi, in quorū titulo hoc ponitur pronomen ipse, vel huic. Primus est: Conferua me Domine. Secundus; Ad te Domine clamabo. Tertius est hic. Quartus; Deus repulisti nos. Quintus; Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ. Sextus; Exultate Deo. Septimus; Venite exultemus. Octauus; Dominus regnavit exultet terra. Nonus; Misericordiam & iudicium. Decimus; Benedic anima mea Domino, & omnia, quæ intra me. Vndecimus; Paratū cor meū. Duodecimus; Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti. Tertiusdecimus; Exaltabo. *Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.* Deus regit malos ad depressionem, vnde hoc; Reges eos in virga ferrea. Regis bonos in præsentia ad exultationē, vnde hoc; Saluum fac populum tuum Domine, & Benedic. Rege in futuro electos, quantum ad glorificationē, vnde hic; Et reget eos vsque in sæculum sæculi. Et ita Christus dicitur rex omnium, sicut dicitur in titulo Psalmi. In torculari tria sunt. Nā vna premuntur, vina à vinaciis separantur, vina in cellarium portantur. Hæc autem tria Ecclesiæ conueniūt, & ideo dicitur torcular; nam in præsentia premuntur, vnde hoc; Supra modum grauati sumus, ita vt tæderet nos viuere. Boni à malis separantur, vnde hoc; Nunc est iudiciū mundi.

Quia saltē modo Sancti separantur à mundo. In patria ponentur, vnde hoc; Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. Conculcauit Deus sanctos suos, id est, conculcari facit, vel finit ad augmentum meritorum, vnde hoc; Torcular calcaui solus. Malos ad depressionem, vnde hoc; Superborum & sublimium colla propria virtute calcauit. Calcat quandoque ad diminutionem, vnde Apostolus; Conculcet Dominus Satan sub pedibus nostris. *Inhabitabunt,* vt absconderent, vel extollerent. Incola quandoque notat peregrinationem, vnde hoc; Incola ego sum in terra. Quandoq; hæreditatem æternam, vnde hoc; Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Quandoq; diligentiam, vnde; Ego sum vitis, & pater meus agricola est. *In quacunq; die inuocauero te.* Anima est vas cōcauum, vnde in veteri lege altare erat concavū. Et mensura animæ est Deus, quo, & non alio potest impleri, nisi Deo. Ideo anima auaritia non potest impleri, quia vas, quod continet modicū, non potest impleri, nisi modico. *Quia eripuit animam meam de morte.* A triplici defectu hic ostendit hominem liberatum, id est, anima à moriendi necessitate, vnde hoc; Quia eripuit animam meam de morte, cognitionem ab errore. Oculos à lacrymis, vnde hoc; Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, &c. Affectum à deflectione; quia tunc desiderium nostrum adimplebitur, vnde hic; *Pedes meos à lapsu.* Vnde hoc; Impulsus, euefus sum, vt caderem. In hunc triplicem defectū, ostendit, prius hominem deiectum, scilicet in necessitatem moriendi, ibi; *Conculcauit me homo.* Nam diabolus me in mortem misit. Errorem cognitionis, ibi; *Impugnans.* In defectum affectionis, ibi; *Tribulauit me.* De primo in præcedenti Psalmo dicitur; Veniat mors super illos. De secundo; Et descendant in infernum viuentes, vbi erit fletus & stridor dentium. De tertio; Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.

PSALMVS DAVID LVI.

Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea. Clamabo ad Deum altissimum. Ostēdit Deum magnum in essentia, vnde; Clamabo ad Deum altissimum. Magnum in effectu, vnde; Ad Deum, qui benefecit mihi. Quia magnus in effectu. Misericors, vnde; *Misit Deus misericordiā suam.* Quia magnus in essentia, verax est, vnde; *Misit veritatē.* Misericors pro liberationis animæ promissione. Nā quia misericors, hoc promisit, vnde; Eripuit animā meam. Verax pro promissionis adimplerione, vnde hoc; *Dormiui conturbatus.* Nam mortem prædictam subiit. Ecce habes, qui misit, ibi; *Misit Deus.* Quem, ibi; *Misericordiam.* Vnde ibi; *De calo.* Ad quid, ibi; *Vi liberet animam.* A quo, ibi; *De medio cautorū Leonum.* [Et in umbra alarum tuarum sperabo. Deus protegit nos suis alis hac similitudine, quia alæ tria faciunt, quæ Deus facit in nobis. Nam alæ fouent, sicut Deus nos, vnde Dominus ad Hierusalem; Quoties volui congregare filios tuos sub alis, & noluiisti? Sunt cōtra æstum, vnde hoc; Domine obumbrasti super caput meum. Sunt contra impetum milui, id est, diaboli, vnde; *In umbra alarum tuarum sperabo.* Sanctum non est dandum canibus, id est, arcanum non est proponendū indignis, vel Sacra Scriptura patet maioribus, id est, debet scire eam non minores. Vnde post Euangelium, liber apertus offertur Sacerdoti, & Canonicis in choro. Nam liber significat Sacra Scripturam, quæ debet esse aperta Sacerdotibus & non minoribus. Vnde Christus aperuit librum, quando legit in Isaiā. Et post librum clausum dedit Iudæis, tamen liber clausus offertur sacerdoti in principio Missæ, quia principiū statim legis repræsentat, vbi Sacra Scriptura erat clausa, sed modo est aperta. Nam velum templi scissum est, petra scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, iam velamen non est super faciem Moyfi. Non enim velāda est facies Christi, ne dicāmus; Prophetiza; *Misit Deus misericordiā suam, & veritatē.* Christus cicitur Veritas propter tria. Propter immutabilitatem, vnde hoc; Omnis homo

mendax:

Psal. 30. b

Isa. 63. a

Rom. 16. d

Incola.
Psal. 118. cPsal. 119. b
Ioan. 15. a
Anima.

Psal. 114. b

Apoc. 21. b

Psal. 117. b

Psal. 54. c

Matth. 8. b

Psal. 54. d

Psal. 114. b

Alarum effectus tres.
Matth. 23. d

Psal. 139. b

Matth. 7. a

Luc. 4. e

Matth. 27. e
Marc. 15. d
Exod. 34. d

Matth. 27. e

Psal. 115. a

Cibus multiplex.
Psal. 101. b1. Cor. 3. a
Psal. 22. b
Ioan. 4. eIbid. d
Ioan. 6. fPsal. 16. b
Cor hominis tripliciter à Deo emollitur.

Psal. 18. b

Matth. 11. d

Exod. 24. d
Matth. 5. f
Luc. 6. d
Puteus.
Psal. 68. dIoan. 4. a. b
Iuuen. Sat. 14.
Ioan. 4. b
Gen. 26. fPsal. 2. e
Psal. 27. b

Psal. 47. b

Torcular Ecclesia.

2. Cor. 1. b
Ioan. 12. b

Psal. 148. a
Matth. 8. d
Psal. 3. b
Psal. 12. a

Psal. 109. a
Psal. 98. a
Psal. 56. b

Psal. 37. a
Ibren. 1. a
Matth. 19. d

Ioan. 5. a
Matth. 20. a
Hier. 7. a
Psal. 133. a
Psal. 134. a

Sap. 1. c

Luc. 6. g

Mandata naturæ duo.

Matth. 7. b

Psal. 118. b
Ioan. 2. c

Psal. 15. b
Zach. 11. b

Ecc. 4. c

Ecc. 12. c

Psal. 6. a
Psal. 37. a
Psal. 4. a

Aspis.

Peccator similis aspidi.

mendax solus Christus verax: propter equitatem, quia reddit æqua meritis: propter promissionis impletionem, quia ipse dixit, & facta sunt. *Dormius conturbatus.* Dormitio Christi triplex. Dilationis, vnde hoc: Exurge, quare obdormis Domine. Corporis, vnde Petrus excitauit Dominum dormientem in nauis. Passionis, vnde hoc: Ego dormiui & soporatus sum. *Laqueum parauerunt pedibus meis.* Pedes Dei, pauperes, vnde: Maria vnxit pedes Domini, quia pauperes debent vngi, id est, refocillari. Subiectio: Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Humilitas Christi, vnde: Adorate scabellum pedum eius. Incuruatio malorum, vnde: Incuruauerunt animam meam. Aliquis incuruatur, sedet, iacet, stat, tū in bono, tum in malo. Incuruari in malo, vnde hoc de diabolo: Ad nos inclinauit, vt trāseamus. Mulier curua, quæ sanata erat à domino. In bono, vnde hoc: Tota die contristatus ingrediebar. Sedere in malo, vnde hoc: Quomodo sedet sola ciuitas plena populo. In bono; Sedebitis, & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Iacere in malo, vnde hoc; Multitudo languentium iacebat in porticu piscinæ expectantium aquæ motum. In bono, vt boni dicuntur iacere in lecto contemplationis. Stare in malo, vt ibi; Quid hic statis tota die otiosi? In bono, ibi; Sta in porta domus Domini. Et hoc; Qui statis in atris domus Domini.

PSALMVS DAVID LVII.

S *vere utiq; iustitiam loquimini.* Aliquis loquitur verum & vere, vt qui verum dicit, & vera intentione; Aliquis falsum, & falsò, vt qui falsum dicit ad decipiendum. De his dicitur; Os, quod mentitur, occidit animam. Aliquis verum falso, vt hæretici vera miscēt falsis vt magis decipiant. Aliquis dicit vere, sed falsissimum adimplet. Quibus Dominus; Vocatis me Domine, Domine; & non facitis: quæ dico. Nota; Verum & falsum attenditur in cohærentia prædicati ad subiectū; verè vel falsè loqui ad intentionem fallentis, id est, loquentis. Duo sunt mandata naturalia, vnum prohibituum, vnde hoc; Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Aliud affirmatiuum, vnde in Euangelio; Omnia, quæcumq; vultis, vt faciant vobis homines, eadem facite illis. Primum de malis remouendis; secundum de bonis adipiscendis. *Etenim iniquitates in corde.* Funis significat peccatum, vnde hoc; Funes peccatorū circumplexi sunt me. Vnde Dominus funiculo eiicit vendentes, & ementes in templo. Quia vnusquisque peccatis suis astringitur, & ab Ecclesia arceatur, significant hæreditatē terrenā, vnde hoc; Funes ceciderūt mihi in præclaris. Significant Iudæos, vnde Dominus misit Zachariæ, vt afferret duas virgas, vna vocatur funiculus, altera decor. Primum accepit funiculum, postea decorē, id est, primum Iudæos, postea gentes accepit. Quandoq; soliditatem in Trinitate, vnde in Ecclesiaste. Triplex funiculus difficile rūpitur, id est, soliditas trium personarū. Difficile propter Iudæam, in qua fuit ruptus. Quandoq; sacram scripturā, propter triplicem sui expositionem. Quandoque gloriam Iudæorum, vnde in Ecclesia. Donec rumpatur funis argenteus. Nam prima incommoditas, sanitatem non habere. Secunda infirmitatem nescire; Tertia, medicinam non gerere; quarta, oblatam spernere. *Furor illis.* Est furor pœna, scilicet damnatorū, vnde hoc; Domine ne in furore tuo arguas me. Est furor peccatū, & furor cōtra peccatum, vnde hoc; Turbatus est à furore oculus meus. Et hoc; Irascimini & nolite peccare. Hic furor ad tempus turbat oculū rationis, vt postea clarius videat; vt collyrium oculos, vt tādē clariore reddat. *Secundum similitudinem serpentis.* Nota; Aspis dicitur serpens, surda, obturans aures, non audiens vocem incantantis; & pro his quatuor, peccator comparatur aspidi. Nam peccator dicitur serpens, propter calliditatem. Surdus, propter peccati cōsuetudinem; obturans autem, propter peccati obstinationem; Non audiens vocē prædicātis, propter stultitiam. Vnde

ibi dicitur: *Non exaudiet vocem incantantis sapienter.* Hic quatuor in peccatore reperiuntur, scilicet calliditas, consuetudo peccati, peccandi obstinatio, stultitia. *Deus conteret dentes eorum, & molas leonum.* Tria sunt genera dentium, incisui, canini, molares. Per primos, dolosa verba intelliguntur, quibus mali separant bonos ab Ecclesia: per secundos, verba detractoria: per tertios manifesta mala. *Donec infirmentur.* Homo post triduum reuertitur in patriam, scilicet post triduum discessionis, per culpam: & reuersionis, per pœnitentiam: & inquisitionis, per diligentiam.

PSALMVS DAVID LVIII.

E *Ripe me de inimicis meis Deus meus.* In titulo huius Psalmi, sepulchrum Christi dicitur domus eius: quia in domo quiescimus, reficimur, dominamur. Sic Christus in sepulchro, vnde hoc: Caro mea requiescet in spe: & ibi: Refectus est. Christi enim refectio fuit eius Resurrectio, quæ facta est in sepulchro, vnde in cœna: Non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam in regno Patris mei. Et dominium habuit in Resurrectione, quod in sepulchro factum est, vnde hoc: Data est mihi omnis potestas, &c. Petit liberari ab his, qui persequuntur animam, vnde hic: *Eripe me de inimicis meis.* Verbo, vt hic exponitur, vnde hic: *Et ab insurgentibus in me.* Passione, vnde hic: *Eripe me de operantibus iniquitatem.* Morte, vnde hic: *Et de viris sanguinum salua me.* Persecutio animi, ibi iterum notatur: *Ceperunt animam meam.* Verbo, ibi: *Irruerunt in me.* A persecutione passionis ostendit se esse liberatum, vnde: Cucurri viam mandatorum. Non retardatur passionis persecutione etiam à morte. *Exurge in occursum.* Christus quadrupliciter viuuit secundum diuinitatem, vnde hoc: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic & filio dedit habere, vitam in semetipso. Secundum humanitatem, vnde hoc: Mors illi vltra non dominabitur: Secundum fidem, vnde hoc: Vno ego iam, non ego, viuuit autem in me CHRISTVS. Secundum famam, quia nomen eius manet in æternum, id est, fama nominis. *Exurge in occursum meum.* Hic CHRISTVS gallinæ comparatur, propter quinque. Nam gallina cum ouum posuit, cantat, & exultat: sic Christus, positus peccatoribus in nido Ecclesiæ, vnde hoc: Gaudium est Angelis Dei, &c. Et quod audius nutrit, & fouet pullos, quam alia auis: quod cognoscitur in laxatione alarum, & in raucitate: sic Christus, vnde hoc: Quoties volui cōgregare pullos tuos, &c. Et hoc: Raucæ factæ sunt fauces meæ. Quod dicitur de Christo. Et quia gallina, cum sit animal domesticum, non patitur tangi: sic Christus licet nobiscum sit vsque ad consummationem sæculi, non tamen plene tangitur, vnde hoc: Accedet homo ad cor altum, &c. Et quia gallina per medium scissa, & morsui serpentis supposita curat. Ita Christus in cruce extensus languores transtulit, & morsum serpentis curauit. Et quia inter alias aues accommodatior, & sanior esui hominum est, sic Christus, vnde hoc: Caro mea vere est cibus. *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes,* &c. Et est fames corporalis, vnde Apostolus: In fame & siti. Est fames spiritualis, quæ diuiditur in famem verbi scilicet, & desiderij famem. De primo: Paruuli petierunt panem, &c. id est, Sacram Scripturam, qui aperiret eis, non erat: vel etiam qui legem sanctam enuclearet. De secundo, hic: *Gladus in labiis eorum,* Est occisio corporis, & est occisio animæ, scilicet peccatum, quod est mors animæ. Est occisio vitierum, vnde hoc: Ego occidam, & ego viuere faciam, quando quis moritur. *Ad mihilum deduces omnes gentes.* Deducit quandoque diminuendo, vnde Iob: in puluerem reduces me. Quandoque protegendo, vnde hoc: Deduxisti sicut oues populū. Quandoque erigendo de virtute in virtutem, vnde hoc: Iustum deduxit Dominus per vias rectas: Conseruando, vnde hoc: Deduxisti me, quia factus es spes mea.

Dentium tria genera.

Psal. 15. c

Matth. 26. c

Matth. 28. d

Psal. 118. d

Ioan. 5. e

Rom. 6. b

Gal. 2. d

Luc. 15. c

Matth. 23. d
Psal. 68. a

Matth. 28. c
Psal. 63. b
 Gallinæ et fectus.

Ioan. 6. f
 Fames multiplex.
2. Cor. 11. f
Ibren. 4. a

Occisio.

Deut. 32. f

Iob. 10. b

Psal. 75. d
Sap. 10. b
Psal. 60. a

PSALMVS DAVID LIX.

Psal. 35. c

Matth. 3. d
Psal. 123. bPsal. 21. a
Matth. 27. c
Mar. 15. c
Osea. 4. b
Psal. 12. b

Iob. 14. e

Vinum.

Eph. 5. d
Luc. 10. f

Psal. 103. b

Isa. 63. a

Matth. 3. c
Mar. 1. a
Luc. 3. d
Ioan. 1. dExod. 3. a
Matth. 3. cQuomodo
operandum.

1. Cor. 10. c

Iac. 1. a

Matth. 4. a

Deus repulisti nos. Deus repellit malos, gratiam eis subtrahendo, unde hoc, Expulsi sunt, nec poterunt stare. Repellet in futuro, quando dicit: Ite maledicti in ignem aeternum. Repellit bonos, passionibus exponendo, unde erepti dicunt: Anima nostra, sicut passer erepta est. Bona temporalia subtrahendo, unde hoc: Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me? Repellit malos a spiritualibus, unde hoc: Quia repulisti scientiam, repelam te, ne Sacerdotio fungaris mihi in aeternum. *Communisti terram.* Est mutatio mala, quando de bono fit malus, ac de malo deterior, unde hoc: Exaltabunt, si motus fuero. Est commutatio bona, quando de bono fit melior. Ibi enim cum Deo operatur homo. Est commutatio, quando de mortalibus erimus immortales, unde Iob: Expecto, donec veniat immutatio mea. Prima est sinistra, & diaboli. Secunda dextra, & Dei. Tertia est folius Dei. *Potasti nos vino compunctionis.* Est vinum corporale, quod luxuriam prouocat, unde Apostolus: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Est vinum luxuriae, doctrina haereticorum, unde: Caupones nostri commiscunt aquam vino. Est vinum spirituale, scilicet compunctionis, ut hic: Est vinum reprehensionis, unde Samaritanus ad curationem vulnerati apposuit oleum, & vinum. Est vinum Sacra Scriptura, unde hoc: Vinum laetificat cor hominis. *Deus est Galaad.* Testimonium Domini fidele, perhibens, posteriora cum Apostolo obliuiscens, in virtutibus proficiens, peccatum vere confitens, est Dei. Primus ibi notatur, *Galaad*, quod interpretatur aceruus testimonij: secundus, ibi: *Manasses*, quod interpretatur obliuio: Tertius, ibi: *Ephraim*, qui interpretatur fructificatio: Quartus, ibi: *Iuda* quod interpretatur confessio. Nam in isto debent ista quatuor esse, scilicet confessio, ut sit *Iuda*. Peccati ad faciendum obliuio, ut sit *Manasses*. Testimonium fidei, ut sit *Galaad*. Augmentum virtutum, ut sit *Ephraim*. *Exiit in Idumeam calceamentum meum.* Nota: Hic quatuor notantur, scilicet dantis voluntas, ibi: *In Idumeam*. Rei data infirmitas, ibi: *Calceamentum meum*: quod fit de pellibus mortuorum animalium, & ideo humilitatem significat. Subiectio pro beneficiis collatis, ibi: *Mihi alienigenae subditi sunt*. Calceamentum quandoque passio Christi, unde hoc: Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimentum tuum? &c. Quandoque Euangelium, ut hic: Quandoque Incarnatio, unde Ioannes Baptista: Non sum dignus soluere corrigiam, &c. Secundum has tres significantes exponitur hic. Quandoque bona opera, unde hoc: Renes vestros accingetis, & calceamenta in pedibus habebitis. Quandoque mala, unde Dominus ad Moysen: Solue calceamenta de pedibus tuis. Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius. Ex merito, sed ex officio, vel sic: In Incarnatione tria attendimus: factum, causam, modum: factum, & causam possumus scire, sed non modum. Nota, Dominus praecipit Apostolis habere calceamenta superius aperta, & inferius clausa, ut secure possint calcare colla malorum, & ne praedicent in tenebris, sed in manifesto. Talia sunt sandalia Episcoporum huius temporis.

PSALMVS DAVID LX.

Exaudi Deus deprecationem meam. Opus debemus facere cum hilaritate mentis, & fortitudine virtutis, & perseverantia. Opus, unde dicit *Psalms*. Hilaritas mentis, unde dicit: *In hymnis*. Fortitudo virtutis, unde dicit: *David*. Perseuerantia, unde: *In finem*. Tentat Deus, ut humiliet, unde hoc: Fidelis Deus, qui non permittit tentari non ultra id, quod possumus. Ut coronet, unde hoc: Beatus vir, qui suffert tentationem. Tentat diabolus, ut decipiat, unde hoc: Accessit ad Deum tentator. Tentat homines, ut evertat: unde martyres tentati sunt: & ut discat, unde hoc: Omnia tentate: quod bo-

Anum est, tenere. Dominus duobus modis, diabolus vno modo, homo duobus modis. *Turris fortitudinis.* Est turris elationis, unde hoc: Mouerunt pedes suos ab oriente, & edificauerunt turrim. Est turris speculationis, scilicet Fratrum, unde hoc: Velamen positum est super faciem Moysi. Est velamen contra aetum vitiorum, unde hoc: Fuit illis in velamento diei. Est velamen contra arma inimicorum, unde hoc: Protexisti me Deus a conuentu malignantium.

PSALMVS DAVID LXI.

Nonne Deo subiecta erit anima mea? Quidam tangunt terrena, & non eis inhaerent, unde hoc: Excute puluerem de pedibus vestris. Ideo sandalia Episcoporum pelle terram tangunt, & superius aperta sunt. Quidam tangunt, & inhaerent, sed separari nolunt. Alij inherentes separari volunt, quia a terra submerguntur. Nota, humilitatem Ecclesiae, cum dicit: *Nonne Deo subiecta erit anima mea?* Spem cum dicit: *Ab ipso enim salutare meum.* Fidem cum dicit: *Ipse Deus meus.* Perseuerantiam, cum dicit: *Non mouebo amplius.* Patientiam, cum dicit: *Quousque?* Nota: Triplex est Hierarchia, prima in Trinitate, secunda in Angelis, tertia in hominibus. Prima nulli subiicitur, sed omnia ei. Secunda primae, & tertia secundae, & tertiae omnia ista temporalia. *Quousque irruitis.* Nota: Quatuor sunt interpretationes huius nominis Abel. Interpretatur enim luctus, vanitas, vapor, miserabilis: moraliter, vanitas respicit mundum: luctus, peccatum: vapor ad teipsum: miserabilis ad Dominum. Fugite ergo mundum, quia vanitas: luge peccatum, quia iniquitas est: attende carnem tuam, quia fragilis est, & ad modicum vapor apparens est. Deprecare Deum, quia misericors est: nam misericors, & clemens est. Igitur, fuge, luge, attende, deprecare, mundum, peccatum, carnem, Deum. Ecclesia inceptit ab Abel, & non ab Adam quadruplici de causa. Quia Adam occidit, non Abel, ita fuit, & Adam iustificatus non iustus. E conuerso Abel. Et quia Abel gessit tres status Ecclesiae in se, scilicet Martyrum, Virginum, & Pastorum: fuit enim Martyr, Virgo, & Pastor: vel quia significat Christum, qui est caput Ecclesiae: unde agnus occisus est ab origine mundi. Item ab Abel ideo, & non ab Adam, quia trunci non solent computari, sicut nec in consanguinitate. *Effundite.* Haec tria notant mentis hilaritatem, ibi: *Corda vestra.* Humilitatis abundantiam, ibi: *Effundite.* Humilitatem ad Deum relatam, ibi: *Coram illo.* Sed tria tribus in remunerando redduntur. Nam humilitatem adiuuat, unde dicit: *Adiuuor.* Abundantiam humilitatis in remunerando superat, unde dicit: *In aeternum.* Ille, cui est humilitas, remunerat, unde dicit: *Deus. Effundite coram illo corda vestra.* Nota: Peccatum tribus modis committitur, cogitatione, locutione, & opere. In confiteor illa tria conueniunt, scilicet os, manus, pectus. Ut cogitatio ad pectus, locutio ad os, manus ad opus referatur. *Semel locutus est Deus.* Hic coniungit legem, & Prophetas, ac si Prophetae non sint de lege. Lex dicitur septem modis. Nam quandoque totum vetus testamentum, unde hoc: Nonne in lege vestra scriptum est? Ego dixi: Dij estis, & filij excelsi. Et quandoque tantum quinque libri Moysi, unde hoc: Oportet impleri, quaecumque scripta sunt in lege, & Prophetis & Psalmis de me. Quandoque decalogum, unde dicitur, quod lex est scripta digito Dei in tabulis lapideis. Quandoque moralia, unde hoc: Non veni soluere, sed adimplere. Quandoque caeremonialia, unde hoc: Lex reatum non operatur. Quandoque obscurationem ad literam, unde hoc: Litera legis suo tempore obseruata non tantum bona temporalia, sed vitam conferbat aeternam. Quandoque vnum praecipuum speciale, ut lex lepra. Loquitur Deus per subiectam creaturam, ut Moysi in rubo. Quandoque per inspirationem, unde hoc: Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus. Quandoque per Prophetiam, unde hoc: Os enim domini locutum est. Quandoque per predicatorum, & expositores sacrae scripturae, unde hoc:

1. Thess. 5. d

Turris.

Ezod. 34. g

Sap. 10. c
Psal. 63. aMatth. 10. b
Mar. 6. bHierarchia
triplex.

Abel quid.

Eccl. 1. a

Exod. 34. a

Ecclesia ab
Abel incepta.Peccatum
tribus modis
committitur.Lex septem
modis dicitur.Ioan. 10. d
Luc. 24. gExod. 32. d
Matth. 5. cLeu. 23. g &
14. g
Exod. 3. a
Psal. 84. b

Matth. 16. c
Heb. 1. a

Vos enim non estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri. Quandoque mittendo filium in carnem, vnde hoc: Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio. Quandoque per æternam generationem, vnde hoc: Semel locutus est Deus.

PSALMVS DAVID LXII.

Aridū quot modis fit. Psal. 21. b

Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.] Fit aliquid Aridū ex deuotione, & hoc in bono, ex siccitate, & ex defectu. De primo: Aruit tanquā testa virtus mea: quia quæ bene cocta est, solidatur. De secūdo: Si in viridi hoc faciūt, in arido quid fiet, scilicet qui carent humore gratiæ? De tertio: Fiāt sicut fœnum tectorū, quod priusquam euellatur exaruit. *Sicut in te anima mea.* In siti tria attenduntur pœna, à qua liberari volumus, quā sustinemus ex siti. Potus dat robur, & delectationem. Hæc tria sanctis conueniūt, & ideo dicuntur sitire. Nā sitiebat Paulus pœnam remoueri, vnde dixit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? De secūdo: Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam. De tertio: Cupio dissolui, & esse cū Christo. *In terra deserta.* Nam Iudæi quandoq; fuerunt in Ægypto, in deserto, in terra promissionis. Ægyptus est vita sæcularis: desertū vita claustralis: Terra promissionis gratia spiritalis. Regnum Ægyptiorum voluntas carnis; Desertū votum promissionis: Terra Chananæorum, siue promissionis, trāquillitas mentis. *Sicut adipe & pinguedine.*

Luc. 23. c

Psal. 128. b
In siti attenduntur tria.

Rom. 7. d

Matth. 5. b
Phil. 1. d

Adeps.

Psal. 147. c
Psal. 80. d
Psal. 72. a
Leu. 3. d
Matth. 15. a
Mar. 7. a
Psal. 65. e

Psal. 150. b
Psal. 118. y
Psal. 50. d

Psal. 11. a

Stratum.

Psal. 40. a
Psal. 6. b

Luc. 11. a
Psal. 4. b
Manc.

Isa. 58. c
Psal. 5. a
Vulpes.
Ioan. 11. c
Psal. 11. b
Luc. 13. f
Isa. 29. c

2. Cor. 12. b

Psal. 59. b

Matth. 6. b

Adeps, interior, scilicet pinguedo intra carnem: anima exterior, vt lardum in porco. Adeps quandoq; significat interiorē sapientiam, vt hic. Quandoque lætitiā sempiternā, vt hoc: Ex adipe frumenti satiat te. Quandoque superbiam, vnde hoc: Adipe frumenti: Quandoque nimiam abundantiam, vnde hoc: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quid hoc? Omnis adeps Domini erat. *Labia mea laudabunt te.* Sunt labia simulationis, vnde hoc: Populus hic labiis me honorat, & c. Sūt labia discretionis, vnde hoc: Reddam tibi vota mea, quæ distinxerūt labia mea. Sunt labia cōsonantia, scilicet duo testamēta, vnde hoc: In cymbalis benesonantibus: sunt labia iubilationis, vnde: Eructabunt labia mea hymnū. Sunt labia confessionis, vnde hoc: Domine labia mea aperies. Sunt labia contritionis, vnde Habacuc: A voce tua continuerunt labia mea. Quid hoc? Labia nostra à nobis sunt. *Sic memor fui tui super stratum meum.* Stratum quandoque referimus ad asperitatem, vnde hic. Quandoque ad sensualitatem, vnde hoc: Vniuersum stratum eius verfasti in infirmitate eius. Quandoque conscientiam, vnde hoc: Lacrymis meis stratum meum rigabo. Quandoque ad beatitudinem, vnde hoc: Ego & pueri mei mecum sunt in cubili meo. Quid hoc? In cubilibus vestris compungimini. *In matutinis.* Est mane initium boni operis, vnde hoc: Exhibet homo ad opus suū à mane vsq; ad vespem. Est mane initium virtutis, vnde: Orietur misericordia tua sicut lux matutina. Et hoc: Tunc erumpet quasi manelumen tuum. Est mane initium æternitatis, vnde hoc: Mane astabo tibi & videbo. *Partes vulpium erunt.* Vulpes tortuosè incedunt, profundæ cordis sunt. Hæc autem conueniunt malo principi. Item mali Principes vulpi comparantur. De primo dicitur, quod fœtent, quasi quatruiduani: De secundo: In circuitu impij ambulāt. De tertio: Dicite vulpi illi. De quarto: Væ qui profundī estis corde, vt abscondatis consilium à corde.

PSALMVS DAVID LXIII.

Exaudi Domine orationem meam,] Quandoq; oramus vt tribulationes amoueantur, vt Paulus rogauit, vt remoueretur ab eo Angelus Satanæ. Quandoq; vt apponantur, vnde hoc: Da nobis auxiliū de tribulatione. Quandoq; ne succumbamus, vt hoc: Et ne nos inducas in tentationem. Et hoc: Ne permittas nos succūbere in tentationibus nostris. *Quia exaceruerunt, vt gladium, linguas suas: intederunt arcum rem amarā, & c.* Hic notatur

crudelitas, vnde dicit: *Linguas suas.* Sollicitudo peccandi, vnde: *Intederunt.* Peccati immanitas, vnde dicit: *Rem amarā.* Deceptio, vnde dicit: *Vt sagittent in occulto immaculatum.*

PSALMVS DAVID LXIV.

Te decet hymnus, Deus in Sion.] Sabbathū in octaua paschæ dicitur in albis: quia in vigilia paschæ baptizati deferūt vsq; tunc albas, vel quia illa die dicim⁹, In albis, & tota septimana, quæ est consuetudo in quibusdam Ecclesiis, quod significat innocētiam per passionem, & resurrectionem receptā. Nota, quod in quibusdam Ecclesiis, Graduale, scilicet responsum, cantant iuuenes, quia dum gradimur hic, robur necessariū est. Pueri tunc Alleluia resonant: vel alba ferunt, quia tunc erimus innocui, simplices, vt pueri. Nam graduale præsentem vitam, Alleluia vero futuram vitam significat. Nota mentis hilaritatem, ibi: *Hymnus.* Deo eam oblatam, ibi: *Deus.* Acceptam Deo, vnde ibi: *Te decet.* Locū hostiæ conuenientem, *in Sion.* Quia non est verum sacrificium extra *Hierusalem.* Nota differentiam inter representari, & significari. Nā representamus præterita, significamus futura. Nota: Omnes Iudæi dabant decimas Leuitis, & Leuitæ de suis decimis decimas dabant summo Pontifici, & hoc dicebatur Decima decimæ: Nō est decimatus in lumbis Abrahæ, sed totum genus humanum, quia totum genus humanum, quod erat descensurum per libidinōsam conceptionem, mundandū erat à peccato originali, & non Christus. *Exaudi nos Deus salutaris noster.* Ille, à quo petit hic exaudiri, exaudire potuit, nā Deus est: & exaudire debuit, nā est noster. Quid in exaudiendo dare habuit, vnde: *Salutaris noster.* Nam est salus, & dare potest salutē. *Verba iniquorū prauauerunt super nos.* Scilicet persuasio Euz, vel Ade, vel excusatio Adæ. *Replebimur in bonis.* Repletur aliquis ad indigentiam tollendam, vnde hoc: *In stillicidijs eius latabitur germinans.* Vel ad sufficientiā, vnde hoc: Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Vel ad satietatē, vnde hoc: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Vel quātum ad famem, vt: Repleta est domus ex odore vnguenti: Vel quantum ad diuinam essentiam, vnde in persona Domini Propheta: Plen⁹ sum. Quid hic? Repletur os meū laude. *Beatus, quem elegisti. & assumpsisti.* Est electio, est subiectio, est præelectio. Populum suum Deus ex gētibus elegit in Iudæis, ecce electio. Ex Iudæis in Leuitis, ecce subiectio. Ex Leuitis in Aaronitis, ecce præelectio. Ecce triplex electio: *In mari longe.* Hoc præsens sæculū mari comparatur propter amaritudinem, vnde hoc: Hæ sunt aquæ Marath. Et Elisæus: Anima eius in amaritudine est, propter eleuationem, siue commotionem, vnde hoc: Mirabiles elationes maris. Et propter instabilitatē, vnde hoc: Homo natus de muliere, breui viuēs teipore. *Preparans montes.* Sancti dicuntur montes, quia primo receperunt radios fidei, sicut montes solis, propter defensionem, vnde hoc: Leuaui oculos meos ad montes: *Visitasti terram & inebriasti eam.* Terra per se arida est, & expetit, vt inebrietur. Visiatur autē, quando aratur, quando seminatur, quando rore fœcundatur, quando messis colligitur. Sic terra mētis nostræ aratur, quādo per prædicationē à vitis purgatur, vnde hoc: Cōstitui te, vt euellas, & destruas, & plātes. Seminatur, vnde hoc: Exiit, qui seminat seminare semen suum. Rore gratiæ fœcundatur, vnde: Sicut imber super gramen, & sicut ros super herbā. Messis colligitur in futuro, quādo grana à paleis separata in horrea cælestis Hierusalē transferuntur, quando dicitur: Venite benedicti patris mei. *Benedices coronā anni benignitatis tue.* Nota: Gentes Deū benedicunt laudando, prædicando, peccatum confitendo. Deus homini peccata remittendo, gratiā conferendo, in bonis operib⁹ perseverare faciendo. Homo homini bonū ei optando. Nota: Verbum Dei primo seminātū est in Angelis: secūdo in hominibus primis: tertio in Iudæis; quarto in gentib⁹. Nā præcepit Euāgelizare

Sabbathum in albis.

Graduale. Alleluia.

Num. 18. c. d
Decima decimæ quid.

Gen. 3. b

Psal. 16. c
Isa. 12. a
Psal. 70. b

æculum mare.

Psal. 92. b
Iob. 24. b
Sancti montes
Psal. 120. a

Hier. 1. a
Marc. 4. a

Deut. 22. a

Matth. 25. e

Matth. 28. b

omni

omni creaturæ: Primum in cælo, secundum in paradiso, tertium in deserto, quartum in vniverso mundo. Primum præcepit naturæ, secundum disciplinæ, tertium mandatum literæ, quartum Euangelio gratiæ. Primum verbum in ratione, secundum in voce, tertium in caractere, scilicet circumcisione, quartum in carne. Nam verbum caro factum est. Primum rationi totum intus, secundum foris auribus, tertium in oculis, quartum in manibus, de Christo humanato.

PSALMVS DAVID LXV.

Iubilate Deo omnis terra. Quidam expectât præmium, scilicet Deū in futuro, & expectantur, vt qui sperant & saluantur, vnde; Expectans expectaui dominum, & intendit mihi: & Paulus post conuersionem. Quidam nec expectant, nec expectantur; vt qui desperant & damnabuntur, vt iste, qui dicebat; Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Quidam expectant, & non expectantur: vt illi, qui dicent in futuro: Domine in nomine tuo demonia eiecimus. Et dominus ad illos: Non noui vos. Quidam expectantur; & non expectât: vt Paulus ante conuersionem. Dialecton, siue alynteton est (polynteton contraria) quando scilicet, diuersæ clausulæ, siue coniunctionibus ad inuicem connectuntur, vt hic: *Iubilate Deo omnis terra, Psalmū dicite nomini eius, &c. Dicite Deo, &c. Qui conuertit mare in aridam.* In prima confusione quandiu fuit terra mixta aquæ, terra erat sterilis: sed ab aqua separata, dedit fructum: sic nos, qui sumus terra, quandiu sumus in aqua, & in fluxu vitiorum, non facimus fructum: illa autem aqua separata, fructificamus. *In flumine pertransibunt aquæ.* Quidam pede sicco pertransibunt hoc flumē, scilicet mundum, & non merguntur, qui sine omni peccato sunt, vt Christus, qui sine peccato siccis pedibus super mare ambulauit. Alij merguntur, & submerguntur, quos sua peccata ad fundum trahunt, vnde hoc: Submersi quasi plumbum in aquis vehemētibus: Alij merguntur, sed non ex toto, quia peccata sua superant, vnde hic, in figura horum Pharaon submersus Petrus vsq; ad genua, & Christus super mare ambulauit. Quia primus multum plumbi habuit: Secundus parum: tertius nihil habuit. *Qui exasperant, non exalcentur in semetipsis.* Iudex exasperatur tripliciter. De ingrato, scilicet quando habet ingratos: de dicto, de facto. Sic Iudæi Christū exasperauerunt, quia ei ingrati fuerunt, vnde hoc: *Eduxi vos de terra Egypti, & habitare vos feci in terra promissionis.* In dicto, vnde hoc: Nunquid potuerit Deus parare mensā in deserto? In facto, quando vi ulū adorauerunt, vnde hoc: *Hi dij tui sunt Israel. Et non dedit in commotionē pedes meos.* Irimus motus sentit, & nō consentit. Mouetur, vnde dicitur: *Irascimini, & nolite peccare.* Commouetur, qui vsque ad delectationem perducitur, vnde hoc: *Mei autē pene moti sunt pedes: Hi pedibus currunt, qui vsq; ad opera procedunt, vnde hoc: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Primus motus mouet: secundus commouet: tertius promouet. *Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti.* Examinatur ferrum, argentum, aurum, vt comburatur, vt purgetur, vt probetur. Sic ignis tribulationis quosdā comburit, vt illos, qui franguntur, vnde hoc: *Tanquam fœnum velociter arescent.* Quosdam purgat, vt Paulum, vnde hoc: *Ne magnitudo reuelationū extollat me.* Quosdam probat, id est, probatos ostendit, vnde hoc: *Tāquam aurum in fornace probauit electos Dominus.* *Transiuimus per ignem, & aquam, &c.* Est refrigeriū benedictionis sinistra, vnde Apostolus: *Nolo vos esse in tribulatione, alijs refrigerium.* Est refrigeriū scilicet diminutionis pœnæ, vnde hoc: *Diuēs petiit aquam, vt posset refrigerare linguam suam.* Est refrigerium futurę glorię, vnde hoc, *Induxisti nos in refrigeriū.* Nota: Hic præcedit ignis, & sequitur aqua, quia tribulatio debet præcedere prosperitatem, ne in prosperitate nimis tepescat, vnde quando puer aqua baptizatur,

datur candela, scilicet ignis, postea aqua: quando mergitur in aqua. *Qui posuit animam meam ad vitam.* Anima iusti in præfenti ponitur ad mortem, in futuro in mortem: ad mortem peccati, in mortem supplicij. *Introibo in domum tuam.* In templo Salomonis fuit atrium sanctuarium, sanctum sanctorum: sic in templo spirituali, scilicet Ecclesia moraliter accepta, est atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum. In atrio sunt qui viuūt, vnde hoc: *Qui statis in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri.* In sanctuario sunt, qui primam habent stolam, habent versus hic. In sancta sanctorum, qui vtrumque habēt, vt Christus, vnde hoc. Christus semel introitur in tabernaculū non manufactū, scilicet in sanctuarium holocaustomatorum. *Holocausta medullata, &c.* Nota pœnitentiam, ibi: *Et cum hircis.* Orationem, ibi: *Cum incenso arietum.* Doctrinam, ibi: *Bones.* Omnium horum sufficientiam, ibi: *Holocaustum.* Holocaustum enim totum. Internam dulcedinem, ibi: *Medullata.* Ecce hic quinque nominantur. Holocaustum, totum incensum, quando totum Dei erat, Holocaustum enim totum erat, Cauma, Incensum, Sacrificium, cuius pars Dei erat pars Sacerdotis. Sic partim quidem mundo, partim Deo. Qui cogitant quæ Dei sunt, & quæ mundi, hi se offerūt Sacrificiū, vnde hoc: *Sacrificate sacrificium iustitiæ: Quidam se offerunt totum diabolo, vnde hoc: Immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis, id est, opera.* *Ad ipsum ore meo clamauit.* Ad Deum clamare, est solum animæ salutem rogare. Sub lingua exaltare, est in cordis conscientia proximum non habere. Iniquitatem in corde non aspicere, est malum nō diligere. *Offerā tibi boues cum hircis.* Peccatores enim hircis comparātur, qui pœnitent propter tria. Quia olēt, vnde hoc: *Computruerunt iumenta in stercore suo.* Et quia pascuntur amarum in pœnitentia, vt hirci, sic pœnitentes, vnde hoc: *Cinere tanquam panem manducabam.* Et quia de pilis caprarum fiunt cilicia, vnde hoc: *Cinis, & cilicium sunt arma pœnitentium.* Et hoc: *Induebar cilicio.*

PSALMVS DAVID LXVI.

Deus misereatur nostri, &c.] Nota, animæ perfectum: *Deus misereatur nostri,* per peccati remissionem. *Benedicat nobis,* per gratiæ infusionem. *Illuminet vultū suum super nos.* Per virtutē, dando sui cognitionē, iterum, *misereatur nostri.* Per collationem glorificationis, conferendo vitam æternam, vnde subdidit: *Vt cognoscamus in terra viā suam.* Tunc enim perfectē cognoscemus, & benedixit Dominus domui Abraham, Isaac, & Iacob, & Esau. In pinguedine terræ erit benedictio tua: Est benedictio dexteræ, quæ duplex est: in collatione gratiæ, & gloriæ. De primo: *Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram.* De secundo: *Venite benedicti Patris mei, &c.* Est benedictio prædestinationis. *Terra dedit fructum suum.* CHRISTVS dicitur germen, vnde hoc: *Erit germen Domini in magnificentia.* Et granum, vnde hoc: *Nisi granum frumenti cadens, &c.* Radix, vt Radix Iesse lignum, vnde hoc: *Sapientia est lignum vitæ omnibus amplexantibus eam.* Et etiam dicitur flos, vnde hoc: *Et flos de radice eius ascendet.* Et fructus etiam dicitur, vnde hoc: *Benedictus fructus ventris tui.* *Terra dedit fructum suum.* triplicem. Qui fructus est quandoque pro merito, vt hic: *Quandoque pro præmio, sicut dicitur, quod fructus centesimus debetur Virginibus.* Nota: Triginta tribuuntur coniugatis. Quia in manuali computo incipimus computando ab arce, & pollex & index conueniunt in triginta, quasi blando osculo se coniungentes, quod est proprium coniugatorum. Per sexagenarium, continētes; quia cum pollex per manus partes superiores processit in designatione, quasi sexaginta, quasi claustrum manus interioris ingreditur, scilicet in medio medij digiti, quod fit in afflictione, sicut viduæ. Per centum, virgines, quia cum de laua transitur ad dexteram, quasi temporalibus omnino postpositis, in carne viuendo

Ioan. 1. b

Psalm. 39.

Gen. 4. b

Matth. 7. c
Matth. 25. a

Gen. 1. a

Matth. 14. c
Ioan. 6. b

Exod. 15. b

Exod. 14. g
Matth. 14. d
Ibid. cPsalm. 77. b
Exod. 32. bPsalm. 4. b
Psalm. 72. a

Psalm. 13. b

Psalm. 36. a
2. Cor. 12. b
Sap. 3. bRefrigerium
multiplex.

Luc. 16.

Ritus.

2. Para. 3. b
4. bPsalm. 133. a
Psalm. 134. a

Heb. 9. e

Holocaustū.

Cauma Sa-
crificium.Psalm. 4. b
Psalm. 105. c
Clamare ad
Deum.
Exaltatio
sub lingua.Peccatores.
Ioan. 1. dPsalm. 101. b
Psalm. 34. b

Gen. 27. f

Psalm. 113. d
Matth. 25. cIoan. 12. d
Isaia 11. aIbid.
Luc. 1. d

præter

præter carnem. Angelica vitam ducunt, unde hoc: Iam dextera computat annos, id est, habet centum annos vel plus. Nota: Beata Virgo dicitur terra, triplici causa, propter rorem, quem suscepit, unde hic: Descendet sicut pluuia in vellus. Et propter fructum, quem fecit, unde hoc: Benedictus fructus ventris tui. Et quia mandata, & exulta per Spiritum sanctum, unde hoc: Spiritus sanctus superueniet in te, &c.

PSALMVS DAVID LXVII.

EXurgat Deus, & dissipentur inimici eius.] Deus dicitur exurgere, vel grandescere in mente hominis, quando homo subleuatur in meditationis contéplatione, unde hic: *Exurgat Deus*, in mente per augmentum contéplationis. *Et dissipentur inimici eius*, per remotionem inutilis cogitationis. *Et fugiant qui oderunt eum*: per repulsionem alienæ suggestionis. Tunc homo secure Deum contempletur, cum à se abiicit inutiles cogitationes, sicut Abrahâ aues à sacrificio: nam muscæ morientes perdunt suauitatem vngueti: Et cum non infestatur suggestionem hominis, vel dæmonis. *Et dissipentur inimici eius*. Nota inimicus, ni peccat in se, ecce cogitatio propria. Odium, quod committimus in proximum, ecce suggestio a ienâ. Sicut autem, *Deus exurgat, vt dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum à facie eius*. Quatuor leguntur CHRISTI exaltationes, prima in monte Thabor, quando transfiguratus est. Secunda in Hierusalê, quando resurrexit. Tertia in monte Oliueti in Ascensione. Quarta in nubibus cœli, in die iudicij. De prima, quando in monte Thabor transfiguratus est. De secunda: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. De tertia: Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Et hoc: Exurge. De quarta: Cû federit filius hominis in sede maiestatis suæ, id est, cum Christus exaltatus fuerit in iudicio. Est humilis exaltatio, scilicet in cruce, cum sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, &c. Exaltatur in fidem, unde hoc: Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra: Per maioritatem, unde hoc: Accedet homo ad cor altum. Exaltatur per cognitionis subtractionem, unde hoc: Exaltare in finibus inimicorum, subtrahe te à cognitione eorû. Hic legitur, quod cum Israël pugnabat cum gentibus, Moyses erat in oratione: Et cum manus eleuabat, vincebat Israël, cum deprimebat, vincebatur Israël. Sicut in historiis legitur de eleuatione manuum, vel depressione. No. a: Duæ arcæ leguntur, arca Noë, arca Moyfi. Arca Noë significat Ecclesiam: arca Moyfi, bibliothecam. Nam sicut arca erat tricamerata, ita & Ecclesia, unde dicitur: In nomine IESV omne genua flectantur, cœlestiû, terrestriû, & inferiorum. Unde & Paulus legitur raptus vsque ad terminum cœlum, sic anima tricamerata, scilicet, fide, spe, & Charitate. Et bibliotheca tricamerata propter triplicem modum exponendi. Nam exponitur historicè, mystice, & moraliter. Arca Moyfi significat Ecclesiâ, quæ continet tabulas testamenti, scilicet legem, & mentem, quæ legem meditantur, & Eucharistiâ, scilicet corpus Christi, sex de causis. Nam arca transiit Iordanem, sic corpus Christi baptizatis prodest. Et quia quicumque arcam indigne tractauit, manus eius facta est arida: sic qui accedit ad corpus Domini indigne, fit aridus, & moritur in anima: Et quia in arca erant signa imputribilia, sic corpus Christi imputribile, unde hoc: Nô dabis sanctum tuum videre corruptionem. Et quia in arca erat vna aurea plena manna, quæ est anima in corpore Christi, plena sapientia, unde hoc: Non relinques animam meam in inferno. Plena, unde dicitur: Et requiescet super eum spiritus sapientiæ, quia non proficiet. Et quia ibi erant tabulæ, sic in Christo observatio vtriusq; legis, unde hoc: Data est mihi omnis potestas, &c. Surgo de loco. Consurgo ad auxilium, unde hoc: Consurge, consurge, induere fortitudine in auxilium meum. Assurgo ad honorem, insurgo ad vindictam, unde: Insurrexerunt in me testes iniqui. Exurgo à somno,

unde hoc: Exurge, quare obdormis Domine: Resurgo de morte, unde hoc: Christus resurgens à mortuis. Christus autem dicitur exurgere à morte, quasi à somno. Mors enim dormitioni comparatur. *Cum egredieris in cōspectu populi tui*. Est egressus Christi eternitatis, unde: Egressus eius à diebus antiquis. Est egressus eius Incarnatio, unde hoc: Egredietur virga de radice Iesse: Et est egressus eius in auxilium hominis, unde hoc: Cum egredieris Deus in virtutibus nostris. *Pluuia voluntariam segregabis Deus*. Est pluuia naturæ, unde hoc: Non pluet super terrâ tribus annis. Est pluuia gratiæ, unde hoc: Descendet sicut ros, eloquium meum: sed hoc iteratur, scilicet Christus, unde hoc: Nubes pluant iustum, & hic: Sicut pluuia in vellus descendet. Est pluuia sinistra, scilicet affluetia temporalium, unde hoc: Pluit Dominus super iustos, & iniustos, & facit solē suum oriri super bonos & malos. Dicitur etiam pluuia cessatio ab opere peccati, unde hoc: Pluit Dominus super vnam ciuitatem, & super aliam non pluit. Est pluuia pœnæ, unde hoc: Pluit super peccatores laqueos ignis. *Tu vero perfecisti eam*. Est in consummatione perfectio legis, quando scilicet legalia consummata sunt, unde hoc: Consummatū est. Perfectio est in legis impletione, unde hoc: Qui mandata mea custodit, legem adimplet. Est perfectio legis in additione, unde dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. Pater agricola igne Spiritus sancti exustis spinis, in cordibus nostris iecit semen verbi Dei, & terra mētis nostræ dedit fructū suum centesimum, vel sexagesimum, vel trigesimum. Ibi autem obediētia semen recipit, patientia fructificat, perseuerantia metit. Nam sicut Apostolus de Agonistis exemplificat, Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: Sic de virtutibus potest dici Nam virtutes ad regnum Christi currunt, sed vna sola accipit brauium. Nam currunt mundi cōtempus, paupertas, vigiliæ, elemosyna, obedientia, abstinētia, patientia: sed sola perseuerantia coronatur. Nā qui perseuerauerit in finem, saluus erit. Non enim incipere, sed perficere, pro virtute habetur. Obedientiam itaq; commendat patientia. Patientiam glorificat perseuerantia. Obedientiam exercet patientia. Patientiam coronat perseuerantia: *Rex virtutum dilecti*. Nota: Hic commendat Christū à quatuor. A dignitate, vbi dicit: *Rex*. A patientia, vbi dicit: *Virtutum*. A dilectione, vbi dicit: *Dilecti*. A discretione, vbi dicit: *Dimidere spolia*. Virtus quandoque dicitur constantia, unde hoc: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium. Quandoq; equalitas mentis, unde hoc: Virtus est habitus mentis bene compositæ. Quandoq; fortitudo animi, unde hoc: Virtus in infirmitate perficitur. Quandoq; opera potentiæ exteriora, unde hoc: Non saluatur Rex per multam virtutem. Quandoque maiores in Ecclesia, unde hoc: Defecit in paupertate virtus mea. Quandoque Angeli, unde hoc: Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Quandoq; Spiritus sanctus, unde hoc: Et virtus altissimi obubrabit tibi: Quid hic? Virtus de illo exibat, scilicet de IESV. *Si dormiatis inter medios clericos, penna columba*. Ecclesia significatur per columbam propter tria, quæ columbæ conueniunt, sic & Ecclesiæ, allegoricè. Nā propter simplicitatem, unde hoc: Estote simplices sicut columbæ. Propter fecunditatem; Latere sterilis, quæ nō parit, quia plures filij, &c. quàm eius, quæ habet virum. Propter murmurationem, unde hoc: Rugiebam à gemitu cordis mei. Polypeteton est, quando diuersis casibus variatur oratio, id est, quando diuersæ inflexiones vnius nominis ponuntur, vt de hoc nomine, mons, vt hic: *Mons pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos? Dum discernit celestis reges super eam*. Homo est rationalis, vt Deum inuestiget; concupiscibilis, vt solum Deum desideret; irascibilis, vt aduersantia reprobet, sicut scriptum est; Vt scias per rationem, reprobare malum; per concupiscibilitatē, eligere bonum. Non ergo concupiscibilitas, vel cōcupiscencia importat vitiū. *Carrus Dei de-*

Beata Virgo cur terra dicitur. Psal. 71. b Luc. 1. d Ibid. Gen. 15. b Exaltationes. Matth. 17. a Matth. 28. a Mar. 16. d Matth. 24. c Ioan. 12. e Psal. 8. a Matth. 25. c Num. 21. c Psal. 44. a Psal. 63. b Psal. 7. b Arcæ duæ. Phil. 2. b 1. Cor. 12. a Anima tricamerata. Ios. 4. c 1. Cor. 11. d Psal. 15. c Ibidem. Ios. 11. a Matth. 28. d Ios. 11. c Psal. 26. d Psal. 43. d

Rom. 6. b Mich. 5. a Ios. 11. a 3. Reg. 18. g Ios. 45. b Psal. 71. b Matth. 5. g Amos 4. b Psal. 10. b Ioan. 19. f Matth. 5. g 1. Cor. 9. d Matth. 10. c Act. 4. g 2. Cor. 12. b Psal. 32. c Psal. 30. a Psal. 23. b Luc. 1. d Luc. 6. e Matth. 10. c Gal. 4. d Psal. 37. b Polypeteton. Homo. Ios. 7. 6

Carrus.
Cant. 6. d
4. Reg. 2. b

Psal. 67. d

Psal. 19. b

Rece.

Job. 30. a
Paulus cur
à dextera,
& Petrus à
sinistra pin
gantur.
2. Cor. 12. c

Rom. 1. c

Phil. 3. c

cem millibus multiplex. Carrus significat Euangelium, unde in Cantico: Turbata est anima mea propter quadrigas Aminadab, id est, admiratione Euangelij. Quandoque quatuor virtutes Cardinales, unde: Elias raptus est igneo curru: Est carrus virtutum, unde legitur de curru Pharaonis, qui submersus est. Carrus fidelium, unde hoc: Carrus Dei decem millibus. Est carrus secularium bonorum, unde: Hi in curribus, & hi in equis, id est, in maiori, & in minori honore. *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem.* Est rete, carnis concupiscentia. Est rete mundi, vanitas temporalium. Est rete diaboli, tentationes, suggestiones, deceptiones. His opponuntur retia Petri. *Lingua canum suorum.* Nota: Rodere aliena, est vi quadam dentibus subtrahere. Lamberè, est quodam blandimento linguæ tollere, unde Job: Qui rodebant in solitudine. Hic tamen aliter. *Ibi Benjamin adulescens erulans.* Nota: Paulus dicitur filius Benjamin, id est, filius dexteræ, id est, filius gratiæ, id est, post Resurrectionem vocatus. Petrus autem sinistra, id est, ante passionem vocatus, unde in picturis, Paulus in dextera, Petrus in sinistra ponitur. Hic dicitur, quia Paulus raptus est usque ad tertium cælum. Tres ergo cæli, sunt tria genera visionum. Primum in imaginatione: secundum in ratione: tertium in intelligentia. Vnumquodque in duo diuiditur. Primum igitur est in imaginatione, secundum rationem: secundum imaginationem, quando temporalia, & non rationem eorum attendimus: tertium in ratione, secundum imaginationem, quando per visibilia similitudinem, in inuisibilia speculationem subleuamur: quartum in ratione secundum rationem, quando semoto omni imaginationis adminiculo, solum illa animus intendit, quæ imaginatio non nouit. Quintum super rationem, sed non præter rationem, ut de simplici essentia Dei. Hæc non est citra rationem. Nam physici per visibilia mundi, ad inuisibilia Dei peruenerunt. Sextum super rationem & dicitur esse præter rationem, ut distinctio in personis, & notio, vel cū de Incarnatione, vel modo fruendi in patria cogitamus. *Dissipantes, quæ bella volunt.* Ante incarnationem erat bellum inter carnem & spiritum, & hoc est duellitas. In Deo non est nisi pax, nam ibi Trinitas, & ideo non fuit, qui ei pacem turbaret. In Deo quartum non admittitur, ne pax turbetur. In homine tertius non erat, ne duellum sedaretur: opus ergo erat, ut in nostra duellitate tertius esset, qui duellum sedaret: Ideo filius Dei venit de cælo. In homine ergo apparet Trinitas, scilicet corpus, anima, Deus in Christo: sed in æterna Trinitate sūt tres diuersæ personæ, & vna substantia. In noua, sc. Trinitate sunt tres substantiæ, & vna persona. Ibi est scilicet in Trinitate, naturalis vnitas, diuersitas personalis: in Christo personalis vnitas, diuersitas naturalis. Ibi tres personæ coæternæ, & coæquales: in Christo tres substantiæ diuersæ, & inæquales. Nā DEVS maius, quàm anima, anima maius, quàm corpus. *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Anima suo modo dicitur qualis, quanta, habens differentias positionis. Nam alba, nigra, longa, alta, lata, habens aliquid sursum, deorsum, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum. Nam eam albam facit sapientia: nigram ignorantia, vel bona conscientia: albam, nigram mala fides, longam, latam charitas: altam spes, timor contractam: avaritia atram, pusillanimitas paruam: vt singula singulis reddantur, ante habet, quod inquirat: retro, quod non meminit, unde Apostolus: Posteriorum oblitus in anteriora me extendo. Sursum, quod non capit. Deorsum, quod respicit. Dextrorsum, quod delectat. Sinistrorsum, quod molestat.

PSALMVS DAVID LXVIII.

SAluam me fac Deus, quoniam intrauerunt aqua, usque ad animam meam. Transforma membra Christi tribus modis, scilicet eorum proprietates sibi attribuendo, unde hoc: Cæpit IESVS pauere, hoc enim habet à membris:

vel in persona membrorum loquedo, unde hoc: Saule, Saule quid me perseueris, id est, meos fideles persequeris. Suo exemplo instruendo, unde hoc: Clamauit, & exorauit: vt idem faceremus. Est clamor diaboli: Quonia tacui, inueterauerunt ossa mea: tacet, & tamen clamat. Clamor Dei fit tripliciter, scilicet quando quis Deum laudat, vel quando proximum ædificat, vel quando se exultat. Nota: Hic genus humanum petit auxiliu, nam impugnatur extrinsecus, quandoque bello intestino, scilicet vitiis & concupiscentiis, unde dicitur: *Intrauerunt aqua usque ad animam meam.* Nota deiectionem hic. Deiectionis tenacitatem, ibi: *In limo.* Persecutionis magnitudinem, ibi: *Profundi.* Spem ablatam liberandi, ibi: *Et non est substantia.* Cranum sinapis dicitur Christus propter tria: quia vile, sic Christus: Vidimus non habentem speciem, neque decorem. Et quia seminatur modicum, post surgit in altum, unde ipse dicitur primo, paruus lapis, postea autem totam superficiem terræ occupauit. etiam quando teritur, odore reddit: sic Christus in morte, unde hoc: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit.* *Infixus sum in limo profundi.* Nota: duo modi loquendi, vnus qui supergreditur veritatem, & excedit fidem, qui dicitur hyperbole: alius qui non attingit ad veritatem, nec ad rei proprietatem, hic modo de eo loquimur. Quid enim de indicibili dicere, vel de incomprehensibili comprehendere possumus? *Veni in altitudinem maris.* In hoc versu tria notantur: Voluntas scilicet passionis, unde dicit: *Veni.* Magnitudo poenæ, unde: *In altitudinem maris.* Infirmitas humanitatis, unde: *Tepeestas demersit me.* [*Multiplicati sunt super capillos capitis mei.* Præpositio congruam expositionem habet. Sed si allegoria ibi ponatur, non semper congruam habet expositionem, vt hic: *Multiplicati sunt super capillos capitis mei,* bene est, si autem dicatur: *Qui oderunt me gratis,* scilicet: *multiplicati sunt super inimicos,* non ita bene resonat, sicut si ibi poneretur super, *Capillos.* Tale est hoc: Dulciora super mel & fauam congrua, si dicatur: super dulciora, super vetus & nouum testamentum, non ita congruum. Quatuor leguntur depositiones vestiu Christi. Prima quando præcinxit se, vt lauaret pedes discipulorum, tunc vestes deposuit, & reindutus est. Secunda quando est illusus à militibus, & Herodi transmissus, tunc deposuit & resumpsit. Tertia, quando ligatus ad columnam, tunc deposuit, & resumpsit. Quarta, quando crucifixus est, quatuor tunc vestes deposuit, & non resumpsit: His significatur tria genera Iudæorum. Prima significat scilicet Iudæos in primitiua Ecclesia saluatos: secunda illos, quos assumpsit in die Pentecostes: & quosdam, qui modo assumuntur: tertia illos, qui saluabuntur. Nam reliquie Israel saluæ sient: quarta maiorem partem nostri temporis, quæ non suscipitur. Secunda, & tertia representatur in Ecclesia. Nam verberatio altaris significat secundam scilicet verberationem. Effusio vini, & aquæ super altare significat quartam scilicet, quia sanguis & aqua fluxerunt de latere Christi. Nota: Caluarie dicitur locus, vbi crucifixus est Dominus, vbi solebat facinorosi cruciari, & ibi capita nuda à capillis apparebant quasi calua, inde dicitur Caluarie. *Aperui in ieiunio animam meam.* Nota: Quaternarius ad Euangelium: Denarius ad legem refertur: & voluntas ad Euangelium, opus ad legem, unde dicitur factorum. Euangelium lex spirituum, factum autem voluntate, & voluntas opere debet impleri, aliter non erit meritorium. Sic ergo multiplicatur quaternarius per denarium, & è conuerso, id est, per Euangelium lex, quis in neutrum sufficit non multiplicatum. *Eripe me de luto, vt non insigam.* Lutum quandoque dicitur infirmitas hominis, unde Job: Memento quæso, quod sicut lutum feceris me. Quandoque culpa hominis: quandoque materia, unde homo factus est, unde hoc: Formauit Deus hominem de limo: quandoque Christi humanitas, unde dicitur sanasse oculos cæci nati, id est, humanitate, genus humanum. *Ne auertas faciem tuam à puero iuo.* Christus dicitur puer, propter quatuor, quæ conueniunt puero, & etiam Christo, scilicet puritatem, peccati scilicet im-

Mar. 14. d
Act. 9. a

Psal. 31. a
Clamor Dei
tripliciter.

Isa. 53. a

Dan. 2. d

Ioan. 12. d

Hyperbole.

Psal. 18. c

Ioan. 13. a

Luc. 23. b

Matth. 27. c

Mar. 15. b

Luc. 23. a

Ioan. 19. a

Ibidem.

Caluarie
locus.

Lutum.

Job. 19. b

Gen. 1. d
Ioan. 9. a

Christus
puer.

munitatem

Psal. 14. a
Phil. 2. a
Ibid.
Matth. 11. d
Confusio
multiplex.
Matth. 20. d
Mar. 14. d
Hier. 17. c
Luc. 22. d
Ioan. 19. f
Matth. 26. c
1. Cor. 10. d
Mensa mul-
plex.
Luc. 21. b
Psal. 22. b
Exod. 25. c
Episcopi vi-
carij Apo-
stolorum.
Psal. 44. c
Thus quid.
Ingenium.
Memoria.
Ratio.
Liber vite.
S. T. 1. p. 9.
24. ar. 3. per
tot.
Exod. 32.
Luc. 10. d
Libri qua-
tuor.

munitatem, vnde; Qui sine macula ingreditur. Et propter humilitatem, vnde hoc; Humiliauit semetipsum. Propter obedientiam, vnde hoc; Factus obediens vsque ad mortem. Et per mansuetudinem, vnde; Discite a me, quia mitis sum, &c. *Tu scis inproperium meum, & confusioem meam.* Est confusio tristitiæ, quam habuit Christus, vnde hoc; Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Est confusio erubescentiæ, quando homo erubescit de his, quæ falso sibi imponuntur. Quia facies ingenua nescit erubescere de his, quæ etiam ei falso imponuntur. Est etiam confusio conscientiæ, quam habet tantum malus, vnde hoc; Confundantur, qui me persequuntur, & non confundar ego. Christus desiderauit comedere agnum paschalem desiderio, dicens; Desiderio desiderauit hoc pascha, &c. Hoc desiderium propter tria, propter legalium consummationem, vnde dictum est; Consummatum est. Et propter nouæ legis inceptionem, vnde hoc; Non bibam de genimine vitis, &c. Et propter Ecclesiæ vnitatem, quam in eis voluit efficere, vnde Apostolus; Vnus panis in Christo, vnum corpus sumus; *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Est mensa propositionis, quæ scilicet erat in tabernaculo; Est mensa æternitatis, vnde hoc; Ut edatis, & bibatis super mensam meam, &c. Est mensa, thesaurus desiderabilis, scilicet sacra scriptura, vnde hoc; Parasti in conspectu meo mensam. Est mensa iniquitatis. Est mensa sacramentalis, vt hoc; Parasti in conspectu meo mensam. Nota, in mensa propositionis erant duodecim panes, & in singulis sabbathis noui ponebantur, & super vnūquemque erat patera aurea cum pugillo thuris. Duodecim panes loco aliorum substituti, duodecim sunt Apostoli, quibus succedunt Episcopi eorū vicarij; Quia pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patera significat charitatē, quia Christiani charitatē debēt habere. Thus significat deuotionem orationis, quam debent prælati habere. Mensa est sacra scriptura, cuius quatuor sunt pedes, scilicet in quatuor mundi partibus exponendi. Nam historice, mystice, moraliter, anagogice exponitur. Pedes autem semper sunt supra mensam; quia Prælati semper debent habere scientiam sacræ scripturæ, & in ea residere. Ad hanc mensam sedent Iudæi, & effugiunt, non nos. *Obscurentur oculi eorū, ne videant.* Exercitia data sunt homini propter tria temporalia, id est, ingenium, memoria, ratio. Ingenium requirit incognita; memoria recondit diiudicata; ratio iudicat inuenta. Ingeniū quod inuenit, rationi adducit; ratio memoriæ; memoria recondit. Ratio in ore cordis masticat, quod dentes ruminant, quod venter memoriæ recommendat. Ingeniū igitur ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita pertinet. Iudæi autem hoc facere amiserunt, cum Christum non cognouerunt, *Deleatur de libro viuentium.* Tribus modis aliquis scribitur in libro vite; Secundum præsentiam; secundum causam; secundum opinionem. Secundum præsentiam, Prædestinatus qui perire non finitur, licet ad tempus a via veritatis errare permittatur. Secundum etiam causam præscientiæ, qui aliquando ambulant in iustitia. Secundum opinionem, vt præsciti, qui faciunt opera, quæ reputant homines esse bona, his etiam modis aliquis dicitur deleri. De primo Moyses ait; Dimitte eis Domine noxam aut dele me de libro viuentium. De secundo; Gaudete in isti, quoniam nomina vestra scripta sunt in libro vite. De tertio, hoc secundum opinionem. Quatuor sunt libri; Primus scriptus ab æterno scilicet Diuinitas. Secundus in paradiso, scilicet ratio hominis. Tertius in deserto, scilicet lex. Quartus in homine, Christo, scilicet eius actio, in qua debemus legere; quia eius actio, nostra instructio est. Primus est ab æterno tantū intus, & tres personæ tantum ibi legebant. Sed per humanitatē scriptus est foris, & ille liber auro diuinitatis est illuminatus, & in claustro humanitatis scriptus. Modo in eo legunt angeli, & homines, non tantū tres personæ. *Ego sum pauper & dolens.* Christus pro omnibus doluit; quia pro se ex infirmitate; pro bonis, scilicet Apostolis, ex

dilectione; & pro malis, scilicet Iudæis, ex compassione. **A** De primo; Tristis est anima mea vsque ad mortē, &c. De secundo; Defecerunt oculi mei. Nam, de tertio, orauit pro Iudæis dicens; Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. *Laudabo nomen tuum* Hic notatur tria, scilicet laus oris cum dicitur; *Laudabo.* Iucunditas mentis, cum dicitur; *Cantico.* Bona operatio, cum dicitur; *Magnifico.* Debemus enim Deū laudare voce, vnde hoc; Domine labia mea aperies. Iucunditate, vnde hoc; Hilarem datorem diligit Deus, id est, laudatorem. Opere, vnde hoc; Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. *Vinctos suos non desperxit.* Est triplex vinculum, secundū quod hic exponitur tripliciter. Vinculum culpæ, vnde hoc; Qui eduxi vinctos in fortitudine. Et hoc; Funes peccatorum circumplexi sunt me. Vinculū pœnæ, vnde hoc; Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Est vinculum legis, sine gratiæ, vnde hoc; Iniice pedē tuum, in compedes ipsius. Et hoc; Rete expādit pedibus meis. Sufficiat dici malitia sua, id est, nostra mortalitas. Sufficiat nobis non apponamus vltra peccare, non quæramus necessaria vltra sufficientiam, si forte non sufficit vltra dies malitia.

PSALMVS DAVID LXIX.

DEVs in adiutorium meum intende.] Cassianus fecit librum, in quo docet, quod in primitiua Ecclesia vnusquisque dicebat in principio; *Deus in adiutorium.* Et hoc quādo pauci erant fideles, sed modo, quia multi fideles, non omnes hoc faciunt, sed Ecclesia in principio hoc obseruat. Intendit Deus per misericordiā, vnde hoc; Expectans expectaui Dominum, &c. Per perseuerentiam, vnde hoc; Misericordia tua sequetur me. Per consummationem, vnde hoc; Qui regis Israel intende, &c. Quia præuenit ad ortum, quantum ad primam gratiam; adiuuat ad perfectionem, quantum ad secundam; consummat ad perfectionem, quantum in futuro. Nota, quod Epignome est, quando eadem sententia diuersis verbis explicatur, vt hic; *Deus in adiutorium meum intende.* Item significatur per hoc; *Domine ad adiuuandum me festina.* Epigrammos, est quādo diuersæ sententiæ eisdem vocibus exprimuntur, vt hic; *Auertantur,* & in alio versu dixit, *Auertantur,* in alia significatione. *Ego verus egenus & pauper sum.* Egeni sumus propter quatuor, propter fomitem peccati, vnde Apostolus; Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia nihil hic a nobis habemus boni, vnde hoc; Quid habes, quod non accepisti? Et quia in motu, & in transitu sumus, vnde hoc; Homo natus de muliere, &c. Et quia pœnæ subiaceamus, vnde hoc; Maledicta dies, in qua natus sum. Quatuor sunt genera persecutionū. Prima in strage martyrum. Secunda in prædicatione hæreticorum. Tertia in fraude falsorum fratrum. Quarta est mixta ex omni genere; quod erit in tēpore Antichristi. Prima, & secunda aperta; tertia occulta; quarta mixta.

PSALMVS DAVID LXX.

IN te Domine speraui.] Quidquid boni sumus, misericordia Dei sumus. Hic, quidquid, substantiam; & qualitatem comprehendit. Nam & naturalia a Deo sunt, & gratuita, vt virtutes, & ita substantia, & qualitas. Quidquid ex nobis sumus, & mali sumus. Hic non comprehendit, nisi qualitatem malam, non substantiam. Nam substantia, & naturalia sunt a Deo; fomes peccati dicitur lex carnis, quia ligat, vel quia sicut lex a generatione in generationē transit, ita fomes peccati; quia iustum est, quod inferior Adæ, ei non obediat, quod Adam suo superiori noluit obedire. Nota; Tres captiuitates Iudæorū significāt tres captiuitates nostras, scilicet captiuitatem pœnæ, culpæ, gehennæ. *Contra legem agentis & ini qui.* In quadruplici lege legere debemus. In lege foris scripta, sicut Moyse, & Euāgelij. In lege intus data, sci-

Matth. 26.
Psal. 118. l
Luc. 23. c
Psal. 50. c
Psal. 118. b

Vinculum
multiplex.
Psal. 67. b
Psal. 118. c
Psal. 123. c
Eccl. 6. c
Thom. 1. c
Matth. 6. d

Cassianus
Coll. 10. c. 9.

Psal. 39. a
Psal. 22. b
Psal. 79. a

Rom. 7. d
2. Cor. 4. b
Iob. 14. a
Iob. 3. a

Fomes pec-
cati.

Tres capti-
uitates Iu-
dæorum,
quid.

Iuuentus.
Rom. 1. c

Psal. 36. a

Psal. 128. a

Psal. 102. a

Perfectio
triplex.

Psal. 72. d

Psal. 63. b

Psal. 118. l

Literatura
triplex.

Heb. 7. e

Deus quin-
que modis
docet.

Luc. 24. g

Ioan. 6. g

Psal. 84. b

Matth. 11. d

Ioan. 13. b

Psal. 93. d

Similitudo.
multiplex.

Gen. 1. d

Psal. 4. b

Heb. 1. a

Isa. 14. c

Reductio
triplex.

Psal. 22. a

Apoc. 7. d

Ibid.

Psal. 22. b

licet ratione. In mundi figura: per creaturę enim pulchritudinę laudatur Creator. In lege æterna, quę scilicet Deus est. *A iuueni me mea.* Iuuentus cōsistit in tribus, in etate scilicet parua, in fortitudine, in decore. Hac similitudine dicitur iuuentus Ecclesię. Nam fuit parua, quādo scilicet erant pauci fideles, vnde hoc: Junior fui, scilicet tēpore Abel, scilicet tēpore Apostolorū. Fortis in tempore martyrū, vnde hoc: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Decora in patria, vnde hoc: Renouabitur, vt aquila, iuuentus tua. Vel ætas Ecclesię distinguitur secundū quatuor Sacramenta, quę sunt Catechismus, scilicet infantia: Exorcismus, pueritia: Confirmatio, iuuentus. Totum quod sequitur est senectus. *Repleatur os meum laude tua.* Quadruplici de causa præcipimur Deum laudare ore, cum debeat laudari corde, scilicet vt pigritia nostra excitetur, vt proximus audiēdo corrigatur, vt meritum nostrū augmentetur, vt illa mens, illa laus, mēte, & corpore exprimat, ne sit ibi duplex cor. *Cum defecerit virtus mea.* Deficit quis à Deo sub Deo, in Deo, in Deum. A Deo, quando per peccatū aliquis recedit, vt hic: Sub Deo, qui à peccato desistit, vt hoc: Defecit caro mea & cor meū. In Deo, qui in cognitione Dei deficit, vnde hoc: Defecerunt scrutationes. In Deū, qui in Deū contemplationem intendit, vnde hoc: Defecit in salutare tuum anima mea. *Cōfundantur & deficiant detrahentes anima mea,* vel cōmittētes animā meam. Nota, aliter dicitur peccatum committi, aliter anima. Peccatum committitur, id est, fit: anima committitur, quando aliquid contra eam fit, vel quando ad committendum inducitur; vel prouocatur. *Quoniam non cognoui literaturam.* Triplex est literatura. Prima facit inflatum, secunda seruum, tertia filium. Prima est philosophorum: secunda Iudæorū, qui ad literam tantum exponunt scripturas, non attendentes mysticum intellectum: tertia CHRISTI, scilicet nouum testamentum. Prima fuit sine medicamento: secunda habuit medicamentum: tertia medicamentum medicatum. De prima hoc dicitur: *Quoniam non cognoui literaturam.* De tertia posset dici: *Si cognoui literaturam.*] *Intraibo in potentias Domini.* Nota. Homo habuit triplex officium consilij, auxiliij, iudicij. Primum fuit in conceptione legis: quia lex neminem duxit ad perfectum, secundum Euangelium, quod salutem confert. Tertium erit in vltimo examine, quod redditur vnicuique, prout gessit in corpore. *Deus docuisti me.* Docet Deus quinque modis, per scripturam, per doctrinam, per inspirationem, per exemplum, per flagella. Per scripturam, vnde hoc: Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. Per doctrinam, vnde illud: Verba, quę locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt. Per inspirationem, vnde hoc: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Per exemplum, vnde: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Et hoc: Si ego laui pedes vestros, exemplum enim dedi vobis. Per flagella, vnde hoc: Qui fingis laborem in præcepto. Flagella enim & labores erudiunt nos plerumque, *Deus quis similis tibi?* Est similitudo naturę, vnde hoc: Et factus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Est similitudo gratię, vnde hoc: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Est similitudo æqualitatis, secundum quam dicitur filius splendor patris. Est similitudo imitationis, quę bona est. Est similitudo vsurpationis, de qua: Ponam sedem meam ab Aquilone, &c. *Et de abyssis terra iterum reduxisti me.* Est triplex reductio. Prima est generalis & causalis, quia resurrectio Christi fuit sufficiens causa resurrectionis omnium. Secunda reductio spiritualis, & personalis, quę est animę. Tertia est gehēnalis & effectus, quę erit in corpore, & in anima in iudicio, & hic erit effectus resurrectionis Christi. Vnde in Glossa ponitur: primo iterum, reducimur, id est, secundo, & secundo iterum, id est, tertio. *Et conuersus consolatus es me.* Deus cōsolatur nos per pascua scripturarū, vnde hoc: Dominus regit me, &c. Per promissa, vnde hoc: Absterget Deus omnem lacrymam

ab oculis Sanctorum. Per flagella, vnde: Virga tua, & baculus tuus, &c. Per beneficia temporalia, vnde hoc: Læua eius sub capite meo.

PSALMVVS DAVID LXXI.

DEVS iudicium tuum regi da.] Christus est verus Salomon, scilicet pacificus. Et dicitur pax triplici de causa: quia dat causam pacis, vnde hoc: Cum inimici essemus, dilexit nos. Et quia est nuntius pacis futurę, & quia dat pacem in præsentem, vnde hoc: Pacem meo do vobis. De quadruplici pace, vel iudicio alibi dicitur. Epignome est figura, quando eadem sententiā diuersis verbis exponitur, vnde hoc: Deus iudicium tuum regi da. Et epignome, siue talis repetitio quatuor fit de causis. Vt audita memorię recōmendentur: vt animus pigritantium excitetur, vt commodius à dictis à discēda tramaleamus, & affectus, & desiderium pœnitētis exprimat. *Permanebit eum sole, & ante lunam.* Ecclesia dicitur luna propter tria: quia in principio fuit parua, postea creuit, vnde hoc: Junior fui, etenim senui. Et hoc: Soror mea tenera est, nec adhuc habet vbera, Et hoc: Nisi granū frumenti cadēs in terra. Et quia non habet maculā, vnde hoc: Sicut lilium inter spinas, &c. Et quia non habet lumen à se, sed à Christo sole iustitię, vnde hoc: Sine me nihil potestis facere. Et hoc: Omne bonū defursū est. Et hoc: Ego sum vitis vera, &c. Nota: Prophetas commendat Christum hic à quatuor, vnde dicit: *Deus iudicium tuum regi da.* Ab æquitate, cum dicit: *Iudicare populum tuum in iustitia.* Ab vtilitate, cum dicit: *Suscipiant montes pacem populo.* A perpetuitate, cū dicit: *Et permanebit cum sole, & ante lunam.* Nota: Tria debemus Deo, tria proximo. Nam maiestati, id est, Patri debemus reuerentiam, qui potest corpus, & animam mittere in gehēnam. Obedientiā, veritati, id est, Filio: quia ad hoc pertinet obedientia. Benignitati, patientiam, id est, Spiritui sancto. Pro Christo nostrum posse, nostrū nosse, nostrum velle. Nostrum posse, in subsidiis; nostrū nosse in consiliis; nostrum velle, in desideriis. *Descendet sicut pluuia in vellus.* Hic commendatur regnū Christi à tribus, scilicet ab origine, vnde hoc: *Descendet sicut pluuia in vellus.* Ab vtilitate, vnde hoc: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.* Ab amplitudine, vnde hoc: *Et dominabitur à mari vsque ad mare.* Filius Dei venit ad nos, scilicet illis veritas, errantibus via, mortuis vita, fatuis sapientia, infirmis medicina, captiuis redēptio, famelicis refectio. Nota: Beata virgo velleri cōparatur, quia sicut de vellere fiūt vestes: ita caro Christi facta est de carne Virginis, quasi vestis eius, vnde: Et habitu inuētus vt homo. Nam de purissimis sanguinibus CHRISTVS assūpsit Marię virginis carnem. Et sicut vellus sine læsione sumitur de oue, sic CHRISTVS de Maria sine læsione exiuit, & sine virili semine. Nā hæc porta clausa, per quā vir nō introiuit. Et sicut vellus plenu est rore, ita Maria virtutis plenitudine, vnde dicitur: Aue Maria gratia plena, Dominus tecū. Vt solis radius intrat innoxio fenestrā vitreā, sic Dei filius, immo subtilius, aulā virginē, scilicet per carnis integritatem, gratię plenitudinem. *Corā illo proident Æthyopes.* Hi corā Deo cadunt, vt qui male credunt, vt hic: Quidā à Deo, qui ab eo recedūt, vnde hoc: Cadent à latere tuo mille: Quidam sub Deo, vt qui venialiter peccat, vnde hoc: Iustus septies in die cadit, &c. Et hoc: Inustus si ceciderit non collidetur. Quidam in Deum, vt qui ad lapidem angularē offendit. *Reges Arabum, & Saba dona adducent.* Vbinos habemus reges Arabum, & Saba, Hebræi habēt Reges Schaba, & Saba. Vt primum per Schin, scribatur, & tunc interpretatur Araba: secundum per Samech. *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorū.* Est vsura iniuria, vnde in lege, oculus pro oculo, dentem pro dente. Sunt vsurę doctrinę, vnde hoc: Domine quinq; talenta tradidisti mihi. Sūt vsurę pœnę, & culpę, vnde hoc: duobus modis exponitur. *Parcet pauperi, & inopi.* Iudęus dicitur pau-

Cant. 2. a 8. a

Rom. 5. b

Ioan. 14. d
Epignome
figura.
Psal. 71. a

Ecclesia
quare dica-
tur luna.
Psal. 36. d
Cant. 8. c.
Ioan. 12. d
Cant. 2. a

Ioan. 15. a
Iac. 1. c.
Ioan. 15. a

Deo tria
debemus, &
tria proximo.

B. Virgo
comparatur
velleri.
Phil. 2. a

Ezech. 44. a

Luc. 1. c

Psal. 90. b

Pror. 24. b

Psal. 36. c

Vsura qua-
druplex.
Exod. 21. e
Matth. 25. b

per

per, quia pauca habet, scilicet legem, & Prophetas. Gétilis inops, quia nihil scilicet nec legē, nec Prophetas. *Super extolletur super Libanum.* Libanus interpretatur candidatio. Nota: est candor innocentiae, vnde hoc: Candidiores niue. Est candor hypocrisis, vnde hoc: Pariet dealbatus. Est candor gloriae, vnde hoc: Vestimenta eius candida, sicut nix.

PSALMVS DAVID LXXII.

Quoniam bonus Israël Deus.] Nouum testamentum erat occultum in veteri quantum ad verba, promissa, & opera. De primo Abraham habuit duos filios, vnum de ancilla, & vnum de libera, quae sunt per allegoriam dicta. De secundo: Nam Abraham factae sunt promissiones ad literam, non is spiritaliter. De tertio, Dominus: In manu Prophetarum assimilatus sum. Nota, aliquis cessat à laude Dei quatuor de causis, propter culpam, vnde: Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas. Propter infirmitatem, vnde Hieremias: A, A, A, Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Propter immensitatem Dei, vnde Moyses dicit, se non posse loqui de Deo, quia impeditioris linguae erat, non sufficiebat ad intelligentiam diuinæ immensitatis. Propter temporalium subtractionem, vnde hoc: Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Et hoc: Si vero non fuerint saturati, & murmurabunt. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Quidam peccant ex abundantia, de quibus hic. Alij ex macie, ex paupertatis necessitate, & hi minus peccant. Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi. Diuitias, inquam, vnde hoc: Ne forte satiatus, euomam illud. Ex paupertate, vnde hoc: Et ne periurē nomen Dei mei. Alij peccat ex obstinatione, vnde hoc: Peccator cum venerit in profundum vitiorum, contēnit. Alij ex infirmitate, vnde hoc: Miserere mei Domine, quoniam iuuenis sum. Alij ex suggestionē, vnde hoc: Ab occultis meis munda me Domine. *Posuerunt in caelum os suum.* Quidam ponūt in caelum os suum, murmurantes contra Dominū per impatiētiam, vnde hoc: Si vero non fuerint saturati, murmurabunt. Alij derogant potentiae diuinæ, vnde hoc: Nūquid poterit Deus parare mensam populo suo? quasi dicant, non. Alij male sentientes, vt Arrius, & Sabellius. *Existimabā vt cognoscerem.* Nota: Quaedā sunt bona, mala bonis, vt plerumque affluentia temporalium, quando eis cor apponunt. Quaedam bona, mala malis, vt sumptio corporis Domini, quando indigne sumitur. Sunt etiam quaedam bona bonis, vt Ecclesiae Sacramenta. Sunt quaedam bona, malis bona, vt doctrina haereticorum. Sunt mala, malis bona, vt aduersitates in praesenti, quando per illas ad Deum redeunt. Non autem simpliciter malum dicitur bonū, nec dabitur bonum, nisi in beneplacito Dei, nec aliquid simpliciter malum, nisi quod displicet. Nota: Homo dicitur factus ad imaginē, & similitudinem Dei secundū interiorem, id est, animam: sed dicitur microcosmus, secundum exteriorem, scilicet corpus, secundum quod dicitur, pecus, iumentum: similiter alia sunt, quae circa hominem sunt, siue extra hominē, vt diuitiae, & huiusmodi. Alia sunt in homine, vt proprietates. Homo etiam dicitur imago Dei secundum animā, & imago mundi secundū corpus. *Et iumentum factus sum apud te.* Homo dicitur iumentum, propter soliditatē, vnde hoc: Nolite fieri sicut equus, & mulus: propter fœtorē, vnde hoc: Computruerunt iumenta in stercore suo: propter laborē, vnde hoc: Qui dat iumentis escam ipsorum: propter mansuetudinem, vnde hoc: Secundum vltimam propositionem. *Quid enim mihi est in caelo?* Quid, quandoque quærit de substantia, vt quid est veritas: Quandoque de quantitate, vt quid est homo: quandoque de qualitate, vt: Quid est homo, quod memor es eius: Quandoque de vtroque, vt hic: *Quid enim mihi est in caelo?* id est, quantū, vel quale primum. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.* Est fornicatio Idololatriæ vnde illud: Si fornicaris Israel, ne descendas

in Dan, aut in Bethel. Hoc dicitur de fornicatione Idololatriæ. Fecerunt enim duos vitulos, quorum vnū posuerunt in Dan, alium in Bethel. Est fornicatio cuiusque peccati mortalis, vnde hic. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.* Temporalis, vnde hoc: Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus. Est fornicatio spiritalis, sicut propter fornicationem separatur vxor à viro, sic per peccatum anima à Deo, tanquam vxor à viro, recedit. Nota: quod fornicatio corporalis est species fornicationis spiritalis.

PSALMVS DAVID LXXIII.

Vt quid Deus repulisti in fine.] Populus Dei populus Iudæorū dicitur: similiter & Gentilis Populus Dei erat ante aduentum Domini: Sed populus Iudæorum specialiter & beneficio amoris: populus gentilis tantū beneficio creationis. Nota: Primum beneficium Iudæorum populo fuit per circumcisionem, vnde hoc: *Memor esto congregationis tuae, quam possidisti ab initio: per fidem, & circumcisionem.* Secundum per liberationem, vnde hoc: *Redemisti virgam hereditatis tuae, populum Iudæorum.* *Posuerunt signa sua, signa,* scilicet in signum futurorum, vnde dictum est Abraham, vt peteret signum futuræ victoriæ à Domino. Est signū praesentium, vnde dictum est pastoribus: Inuenietis infantē pannis inuolutum, tunc signum erat in praesenti. Est signum praeteritorum, sicut hoc. Nota: Est tētatio violenta, scilicet aduersitas. Est tētatio deceptoria, scilicet prosperitas. De quibus dicitur hoc: Non me demergat tempestas aquae, id est, periculum aduersitatis: neque absorbeat me profundum, id est, delectatio prosperitatis, neque virgeat super me puteus os suum, id est, desperationis. *Deus autem rex noster ante saecula operatus est salutem in medio terra.* In communi, quia passio Christi omnibus aequè profuit, quantum in se est: vel *in medio terra,* id est, in Hierusalē, quae est in medio terrae, id est, in superficie terrae. Nam in spherico corpore, quidquid est in superficie terrae, est in medio. Est salus temporalis, vnde hoc: Homines, & iumenta saluabis Domine. Est salus spiritalis, vnde illud: Salus autem iustorū à Domino. Est salus finalis, vnde illud: Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquae viuae. Est etiam salus malorū. *Æstatem & ver tu plasmasisti ea.* Iuxta quatuor tempora anni, quatuor genera hominum assignari possunt. Nam ver, quia est initium, cōuenit incipientibus, vnde in canticis: Flores apparuerūt. Æstas, in charitate feruentibus. Autumnus in charitate refrigerantibus. Nam Autumnus est finis temporis, quod erit in tempore Antichristi, quando refrigeret charitas multorum. Et tunc erit finis mundi. Hyemi comparantur, qui gelicidio peccati torpent, vnde dicitur, quod calefaciebat se Petrus ad ignem Caiphæ, quia hyems erat, non tantum temporis, sed etiam peccatoris. *Respice in testamentum tuum.* Tria solent oculum turbare, tenebrae, humor concretus, puluis iniectus. Hoc hic de oculo mentis, quae tenebrae infidelitatis impediunt. Humor concretus est peccatū, quod non est aliunde, sed ex carne. Ex pulvere est peccatum aliunde, sed solent distinguere: Nam quidam habent in oculo trabē, quidam festucam, quidam puluerem, quidā nihil, sed clare vidēt. Id est, quidam habent maximum, & mortale peccatum, quidam minimum mortale peccatum, quidam veniale tantum quidam nullum. *Pauper & inops laudabunt nomen tuum.* Pauper dicitur diuitiis, qui parū habet de diuitiis. Pauper dicitur autē spiritu, qui parū habet de spiritibus. Spiritus carnis, mundi, dæmoniorum, Dei. Qui tamen habet spiritum Dei, ille non est pauper spiritu, sicut diues dicitur, qui multas habet diuitias.

PSALMVS DAVID LXXIII.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur.] Primo datur medicina ad remouēdos prauos humores: secun-

Libanus.

Aff. 23. a
Matth. 17. a
Marc. 9. a

Nouum testamentum in veteri occultum.
Gal. 4. c
Gal. 3. c
Osee. 12. c

Psal. 49. c
Hier. 1. b
Exod. 4. c

Psal. 48. d
Psal. 58. d

Peccatores varij.

Prou. 25. c
Prou. 30. b

Prou. 18. a
Psal. 6. a
Psal. 18. b

Psal. 58. d
Psal. 77. b

Bonorum discrimen.

Gen. 1. d

Psal. 31. c
Ioel. 1. d
Psal. 146. b

Psal. 8. a

Fornicatio varia.

3. Reg. 12. g

Heb. 13. a

Beneficia à Deo in Iudæos collata.

Luc. 2. b

Tentatio

Psal. 68. a

Euclides hænomenon. 1
Psal. 25. a

Cant. 2. b

do ad adhibendos bonos: tertio quod dicit, docet alios facere. Nam primo est confessio, quæ mala expellit: secundo fit inuocatio, quæ bonos humores attrahit: tertio narratio, scilicet prædicatio. Primum notatum est, cum dicit: *Confitebimur tibi Deus*: secundum: cum dicit: *Inuocabimus nomen tuum*: tertium, cum dicit: *Narrabimus mirabilia tua*. Nota, triplex est confessio, scilicet oris, cordis, operis. Inchoatiua, expletiua, consummatiua. Indeuotus si inuocat Deum, sibi iudicium postulat, id est, cõtra se vocat, vt fur de furto, vt bene sibi accidat. Vel sic: est indeuotio nequitie: est indeuotio negligentie. Si autem ex nequitia indeuotus Deum inuocat, peccat, scilicet qui desperat, & cõtumax est, de quo dicitur: *Oratio eius fiat in peccatum*. Vel indeuotus, si Deum inuocat, peccat, vel iudicium sibi postulat, id est, etiam si Deum inuocat, sed non ex eo, quod inuocat: sed ex indeuotione, sicut dicitur: *Maledictus, qui peccat in spe, de quo minus videtur: minus enim est peccare in spe, quã sine spe*. Nota, Ecclesia debet ornari bysso castitatis: cocco martyrij: purpura pœnitentie: auro Apostolorum: gemis virginum. *Nolite exaltare*. Hic prohibet voluntatẽ peccandi, cum dicit: *Nolite exaltare cornu*. Peccandi perseverantiam, cum dicit: *Nolite extollere in altum cornu vestrum*. Peccandi exultationem, cum dicit: *Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem*. Cõtra Deum murmurationem. Nota: Sunt cornua bonorum, vnde hoc: *Exaltabuntur cornua iusti*. Sunt cornua malorum, est cornu Deitatis, vt hic: *Erexit cornu salutis nobis*. Sũt cornua crucis, vnde hoc: *Cornua in manibus tuis*. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto*. In calice Domini est vinum merum in summo: fœx in imo, mixtum in medio. Sed tantummodo dicitur, *plenus mixto*. Calix Domini est iustitia: Vinum merum iucunditas sola, fœx amaritudo summa: Vel merum, æterna felicitas: fœx infelicitas sempiterna mixtum ex prosperis & aduersis temporalis mutabilitas. Hunc calicem Dominus in manu tenet, quia iustitiã in opere exercet. Primo in hoc calice inebriata est angelica natura, & in eo eodem inebriata est humana natura. Angeli, qui ceciderunt, de fœce, stantes de mero inebriati sunt. Humana natura cecidit, ideo de mero bibere digna non fuit. Sed quia suggestionem alterius peccauit, de mero eam Dominus inebriare misericorditer voluit. Dominus autem ita monet, quod plenus mixto: mixtus est calix vique in finem mundi: quia in quolibet prospera, & aduersa, tristitia & læta sunt. *Dominus autem inclinavit ex hoc in hoc*, id est, in die bonorum, memento malorum: e conuerso in prosperis, memento aduersorum, & e conuerso: *Quia Dominus inclinavit ex hoc in hoc*, quia neutra pars hominum confirmata est bono vel malo. Ideo calix est in manu Domini, quia plenus est mixto. Sed fœx ad ima descendet in futuro, & merum ad summa, quia *faciem non exinanitã bibent omnes peccatores terra*. Soli boni de mero, soli mali de fœce bibent in fine mundi.

PSALMVS DAVID LXXV.

Notus in Iudæa Deus.] Hic commendat Dominum: quia manifestatur, vnde dicit: *Notus in Iudæa Deus*, quia ab omnibus confitetur, vnde: *In Iudæa*, & quia per contemplationem, vnde: *In Israel*: ab opinione magnitudinis, & magnitudine opinionis, vnde hic: *Magnum nomen eius*. Magnitudo per magnum, opinio per nomen notatur. Nota: Interpretatio nominis, sumitur quandoque secundum rei proprietatem, secundum veritatem, vt Salomon Pacificus. Quandoque secundum contrarietatem, vt lucus, quia minime lucet, & Assyrij dirigentes per contrarium, quia in Deum minime dirigunt: vel secundum consecutionem, vel similitudinem: nam sicut Assyrij olim persequerentur Iudæos, ita hi, de quibus hic fit mentio persequuntur Christianos. *Notus in Iudæa Deus*. Per Philosophorum cognitionem, vnde hoc: *Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt*. Per cultum, vt Iudæis per amorem, vnde hoc: *Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ*. *Arcum, scutum & gla-*

Adium. Scutum significat defensionem peccati, vnde hoc: *Scutum rotundum est, & caput protegit, & dicitur bona voluntas, vnde hoc: Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum*. Et fides: *Fides enim est prima, sicut scutum præponitur, vnde Apostolus: Sumentes scutum fidei*. *Omnes viri diuitiarum in manibus suis*. Nota: fides nostra, siue mens debet esse concaua, quia repræsentat altare concauum in lege: Sed sicut creat Deus vasa, vt sint, ita replet ea, ne vacua sint. Tale autem vas solo Deo repleti potest, sed totum corpore non potest. Deus autem maior est illo vase, sed post Deum nihil est maius homine. Tale vas nullo nisi Deo repleti potest, sed alio potest infundi. Si ergo in tali vase infunditur cupiditas pecuniæ vel laudis, vel huiusmodi, non eis impletur, & ideo magis fitit talia. Si enim plenum eliet his, non plus fitiret: Sed quia his non potest impleri, adhuc fitit talia, sed saturari hic non potest, quia nec impleri: hic habes, quod potest quis Deo impleri: sed non totum capere, nec potest quis temporalibus impleri, & quanto plus habet, tanto plus appetit: sic de avaro, qui nunquam potest satiari.

PSALMVS DAVID LXXVI.

Voce mea ad Dominum clamaui.] Christus potest dici Idithum, id est, saliens. Nam venit saliens in montem us, transiliens colles. Christus itaque saliens in tres montes ascendit. In primo ascendit docere. In secundo gloriam suam ostendere, scilicet in monte Thabor. In tertio, scilicet in monte Oliueti ad Patrem orare. Primo cum turbis, & discipulis affiliit in montem eis solus prædicans. Secundo relictis aliis cum tribus salit in montem Thabor. Tertio omnes transiliens, vbi enim nullus sequitur, solus salit, æqualis ad æqualem, filius ad Patrem. Primo salit à cœlo in virginis uterum. Secundo à vetre in terram: Tertio à terram in crucem: Quarto à cruce in sepulchrum: Quinto à sepulchro in infernum: Sexto ab inferno ad cœlum. Nota: quædam transilire, vt atingamus, scilicet vitia, sicut legitur de ceruo saliente in motibus. Quædam transilienda, quæ tangi non possunt, vt necessaria temporalia ad salutem, vnde hoc: *Exurge, excutere de puluere & excutere puluerem de pedibus tuis, & hoc: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere*. Nota: Propheta clamat pro deuis, vnde hoc: *Deduc me Domine in via recta*. Clamat pro viatoribus, vnde hoc: *Ingrédiam in veritate tua, & hoc: Dirige in conspectu tuo viam meam*. Clamat pro pulsantibus, vnde hoc: *Læteat cor meum, vt timeat nomen tuum, & hoc: Pulsate & aperietur vobis*. Primo corrigit errantes, secundo dirigit itinerantes, tertio admittit ad ianuam pulsantes. Christus itaque est via, veritas, & vita. Via corrigens, veritas dirigens, vita admittens. *Renuntia cõsolari anima mea*. Nota: respecta est confessio, quã facit prosperitas. De talibus dicitur: *Cum nil intus prurit, sunt cælibes; cum nil extra sæuit, sunt fortes*. Cum nullus molestat, mansueti; cum omnia succedunt, sic deuoti, *anticipauerunt vigiliis oculi mei*. Tres nocturni in officio matutinali significat tres status Ecclesie; statum anteleget, in lege, post legem, scilicet in Euangelio. Vnde etiam in tertio nocturno legitur Euangelium. *Aut continebit in ira suam misericordias suas*. Tria sunt mala, in quibus affligitur homo; quatuor bona, in quibus cõsolatur. Vnum malum exterius sub homine; Aliud exterius in homine; Aliud interius in homine. Primum exterius sub homine, cum in his, quæ foris sunt, damna patitur. Secundum exterius in homine, cum caro eius infirmatur. Tertium interius in homine, vermis conscientie. His tribus malis quatuor bona opponuntur, vt misericordiam ira non contineat, sed beneficia propitius irati flagella transcendant. Nam bonum exterius sub homine in tranquillitate temporalium; Bonum exterius in homine in sanitate corporum. Bonum interius in homine securitas conscientiarum. Bonum interius supra hominem dulcedo cœlestium gaudiorum. Plus ergo confert propitius, quã iratus. *Et dixit nunc*

Confessio triplex.

Psal. 180. a

Psal. 74. b
Luc. 1. g.
Calix Domini.
Ricardus eadem in hoc ipso Ps.

Idem vt supra.

Nominis interpretatio.
Antiphrasis.

Rom. 1. c.

Ican. 10. b

Scutum.
Psal. 5. c

Ephes. 6. c

Cant. 2. b

Matth. 5. a
Matth. 17. a
Luc. 22. d

Idem. supra

Ira. 52. a
Matth. 10. b
Mar. 9. a
Psal. 62. c
Psal. 85. b
Ibidem.
Psal. 5. b
Psal. 85. b
Matth. 7. b
Luc. 11. b
Ioan. 14. a

Nocturni tres in matutinis quid significent. Homo tribus malis affligitur. & in quatuor bonis cõsolatur.

capi

capit. id est, incepti, id est nunc primo intellexi, vel nunc accepi aliquid, unde securus sum. *Deus in sanctorum tuarum.* Christus est via, veritas, & vita; vita tua Christus est. Est via Christus homo, est patria Deus. Christus est via in humilitate: patria in diuinitate. Via per quam venit: patria, ad quam itur. Veritas in qua manetur, vt ad veritatem, & patriam, id est, vitam peruenires, & permaneres. Ipse est, per quem venias, ad quem venias, quo peruenias. *Redemisti filios Iacob, & Ioseph*, id est, Indeos, & Gentiles, per Ioseph significatos: & tunc Ioseph erit accusatiuus. *Redemisti filios Iacob, & filios Ioseph*, id est, Christi, & sic Ioseph, erit genitiuus. Primo, redemisti, reperitur: secundo, filios. *Vox sonitus aquarum.* Aqua significat vtilitatem, & copiam, vnde hoc: Effuderunt sanguinem sanctorum, velut aquam: quia vilitate, & abundanter. Lapsus nota, vnde hoc: Sicut aqua effusus sum. Quia passio Christi fuit occasio lapsus Iudæis. Nota; tria considerantur in aqua: nam fluit, mundat, & potat. Secundum hoc, quod fluit, accipitur pro primordiali materia fluida, & informi. Sicut etiam illa materia fuit apta recipere omnes materias, & formas: ita & aqua cuiuslibet rei, cui infunditur, formas capit, vnde hoc: Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia mens artificis secundum hanc formam significat populum: nam aqua præterit, & venit, nam hoc: Tæpora prætereunt more fluentis aquæ. Sic generatio generationi succedit, vnde etiã in Apocalypsi: Aqua multæ, populi multi: & hic secundum hanc proprietatem, aqua dicitur concupiscentiæ, quibus homines fluunt: & mors, qua effluunt, & gehenna, qua perfluunt, id est, peccatũ & mortem, & pœnam æternam, vnde: In diluuium aquarum multarum, ad Deum non approximabunt, quasi qui habebunt peccatum in morte, vel qui punientur æternaliter. Si enim de lacrymis exponeretur, potius esset dicendum: Veruntamen non nisi in diluuium aquarum multarum ad Deum approximabunt. Secundum quod inundat aqua, baptismum, qui mundat à peccato: vel dona Spiritus sancti, vnde hoc: Omnes sitientes venite ad aquas. Secundum, quod potat, significat sapientiã, vnde in Ecclesiastico: Aqua sapientæ potauit eos. Vel aqua, literalis sensus legitur, vnde Dominus: Conuertit aquam in vinũ, id est, literalem sensum in spiritualem: vel aqua, praua doctrina, vnde in Prouerbiis: Aquæ furtiue dulciores sunt: quia hæretici doctrinam suam dulcioribus verbis componunt. Aqua in cadendo dicitur pluuia, vel ros, vel stillicidium.

PSALMVS DAVID LXXVII.

Attendite, popule meus: legem meam.] Iudaicus populus dicitur vetus, vetus propter vetustatem temporis, vnde dicitur primogenitus: vnde dicitur, quod Abraham fuit prima via credendi propter vetustatẽ, vnde hoc: Nouis superuenientibus vetera proiicitis propter culpam. Vnde Apostolus: Exuite veterem hominem, & induite nouum. Deus eos, quibus loquitur, vult esse sollicitos, vnde dicit: Attendite. Reddit beneuolos, vnde dicit: Popule meus. Attentos, vnde: Legẽ meam. Nã quia Dei est, debent eam audire, ad audiendum assiduos. *Inclinate aurem vestram [Aperiam in parabolis os meum.]* Quilibet persona habet os suum. Patris os filius, vnde hoc: Osculetur me osculo oris sui, vnde Iob: Audient sonum de ore eius procedentem: tibi autẽ dicitur, quod Filius est os. Sonus oris, est Spiritus sanctus, vnde hoc Factus est repente de cælo sonus. Os etiam Filij, sunt Apostoli, vnde: Os meum loquetur sapientiã. Os Spiritus sancti, Prophetæ, vnde: Os enim Domini locutũ est. Vnde, quamuis indifferentia sint opera Trinitatis, quælibet tamen persona dicitur habere statum proprium, & tempus suum. Ab initio vsque ad incarnationem Christi, Patri. Ab incarnatione vsque ad missionẽ Spiritus sancti, Filio. A missione Spiritus sancti vsque ad diem iudicij, Spiritui sancto. Nam tẽpus creationis, Patri: Tempus Prophetarum, Spiritui sancto, quia ea locuti sunt: Tempus Apostolorum, Filio, qui eos misit.

A Loquar propiis suis, ones ab initio Nota: Christus est initium siue principium, & finis, finale principium, & finis, principalis, principium perfectum, præter finem. Finis infinitus propter iuge principium. Quia enim, vbi incipit, & vbi finit, semper incipit. Sæper incipit: nam nec perfecto carere, nec defectum potest incurrere: & ita carens defectu, perfectus est, quia est Alpha, & Omega. *Suscitauit testimonium in Iacob.* Iacob luctatio interpretatur. Nota: Quadruplex lucta: Nam luctamur contra carnẽ, contra falsos fratres, contra diabolũ, contra Deũ. Hæc autem quatuor representant quatuor luctas Iacob. Nam luctatus est cum fratre suo in vtero: quæ lucta repræsentat primam. Nam frater eius de eadẽ carne luctatus quodam modo cum eodem, quando abstulit primogenita. Hæc repræsentat circa falsos fratres, luctã, nam ibi fuit fraus. Luctatus est cũ Laban, hæc est cõtra diabolũ. Luctatus est contra Angelũ, hæc est cõtra Deum. *Generatio, que non direxit cor suum.* Est duplex generatio, siue natiuitas corporalis, scilicet in vtero, ex vtero. De primo: Quod natum est in te, de Spiritu sancto est. De secundo: Puer natus est nobis. Ita generatio spiritualis duplex, gratiæ infusio, & gloriæ collatio. De primo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. De secundo: In regeneratione, cũ sederit filius hominis, & c. *Fly Ephrem mendententes* Super Paraliomenon legitur sic: Fabulantur hebræi, quod filij Ephrem, adhuc viuẽtes patre, conati sunt reuerti in terram promissionis. Sed in Ieth Palestinorum occisi sunt. Vnde, cum cæteræ tribus de Agypto irent ad terram promissionis, per desertum adducuntur, ne videret ossa fratrum suorum. Vnde textus in parabolis. Occiderunt filios Ephraim, vt inuaderet promissiones eorum. Vnde hoc dicitur: *Filij Ephrem conuersi sunt in die belli [Es perduxit eos in nube diei.]* Columnæ significant Angelos, vnde hoc: Columnæ cœli contremiscunt ante Deum. Significant Apostolos, vnde hoc: Ego cõfirmavi columnas eius. Quandoque carnẽ Christi, vnde dicitur, quod Iudæos præcedebat columna nubis in die, & columna ignis in nocte, quæ Christũ repræsentat. Nam ibi lumen, & c. scilicet, diuinitas, & humanitas, scilicet cereus paschalis, qui CHRISTVS dicitur: columna nubis, secundum quod homo: columna ignis, secundum quod Deus. Et columna nouum testamentum, vnde: In tabernaculo erat basis sub columna, quia nouum testamentum sumit auctoritatem à veteri. *Transtulit austrũ de calo.* Nescitur, vnde veniat ventus, & est validus, & dissoluit, & in altũ extollit. His similitudinib. prædicatores vëtis cõparantur. Nã nescitur, vnde veniat prædicator, vnde hoc: Qui educũt ventos de thesauris suis vnde hoc: Nescit spiritus hominis, vnde veniat, aut quo vadat. Et quia valida est prædicatio, vnde hoc: Quis me separabit à charitate CHRISTI? Quia & peccatũ dissoluit, vnde hoc: Mittit crystallũ suã, sicut buccellas. Et quia in altum se extollit quandoq; vnde hoc: Siue sobrij sumus, siue excedimus, vobis. *Et pluit super eos sicut puluerẽ, carnes.* Puluis significat malũ à rore gratiæ aridum, vnde hoc: Tãquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Quandoque superbiam, vnde hoc: Gloriam meam in puluerem deducam, id est, bona opera mea in superbiam. Quandoque abundantiam, & subtilitatem, vnde hoc: Quia Deus abundanter subtilitatem scripturæ aperit. Quandoque virtutes, vnde hoc: Qui sine humilitate virtutes congregat, puluerẽ in ventum portat. Quandoque mortalitatẽ, vnde hoc: Ecce non in puluere dormio. Quandoque culpam venialem, vnde hoc. Excute puluerem de pedibus vestris. *Diluuium veniebat ad eum.* Quidam veniunt ad Deum per fidem, vnde hoc: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis. Quidam abeunt à Deo per culpam, sicut legitur de filio patris familias, qui abiit in regionem longinquam. Quidam redeunt ad Deum per pœnitentiam, vnde hoc: Reuertere Sanaimitis. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.* Hic ostendit Dei clementiam, vnde dicit: *Recordatus est*

Ioan. 14. a
Psal. 21. b
Gen. 1. a
Ouid. 6. Fast.
Apoc. 17. d
Psal. 31. b
Isa. 55. a
Ecc. 15. a
Ioan. 2. b
Prou. 9. d
Leu. 26. b
Ephes. 4. f
Cant. 1. a
Iob 37. a
Ait. 2. a
Psal. 48. a
Isa. 1. e

Apoc. 22. b
Ibidem. Iacob, luctatio.
Lucta quadruplex.
Gen. 25. c
Gen. 27. d
Gen. 32. a
Matth. 4. d
Isa. 9. b
Ioan. 3. a
Matth. 25. c
Exod. 15. f
Iob. 26. c
Psal. 74. a
Exod. 13. d
Cereus paschalis.
Exod. 27. b
Psal. 14. b
Hier. 10. b
1. b
Ioan. 3. a
Rom. 8. g
Psa. 147. c
2. Cor. 5. e
Psal. 1. b
Psal. 7. b
Iob. 7. b
Matth. 10. b
Mar. 6. b
Luc. 9. a
Matth. 11. d
Luc. 15. c
Cant. 6. d

PSALMVSDAVIDLXXX.

Quando Creatori, tunc est nomen Dei, & tunc est essentialiale, tunc est personale. Quando essentialiale, toti Trinitati conuenit, vt Trinitas est charitas. Quando est personale, tunc conuenit appropriato vocabulo Spiritui sancto, & tamen conuenit Patri, vnde Apostolus: Gratia Dñi nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & comunicatio sancti Spiritus, &c. Quandoque est nomen creaturæ: quandoque nomen virtutis, vnde hoc: Charitas, Fides, Spes, sunt tres virtutes. Quandoque nomen motus, vnde hoc: Charitas est motus ad diligendum Deum, propter se, & proximum propter Deum. Quandoque opus, vnde hoc: Maiorem charitatem nemo habet, &c. id est, maius opus. *Excita potentiam tuam, & veni.* Claudicare, in malo accipitur. Nam Iudæi dicuntur claudi, vnum testamentum obseruantes. Nos autem vtrumque obseruantes, vtroque pede incedimus in bono, vnde Iacob: Qui vno pede claudicabat, nos significat. Nam vnum debemus habere suspensum, id est, amorem mundi, & super alium debemus incedere, id est, amorem Dei. *Cibabis nos pane lacrymarum.* Puniti sunt ante aduentum Christi, sed ad consolationem: Nota, sex sunt tempora, primum increpationis, quando dictum est primis parentibus: Quacunque die comederitis, morte moriemini. Secundum castigationis: Bene est enim castigatum genus humanum, quando in arca Noë ad vnum octonarum redactum est. Tertium sacrificacionis, tunc enim circumcisio data fuit Abraham in signum. Quartum prohibitionis, quando dedit legem, quia prohibendo dedit, dicens: Non fornicaberis, nos furtum facies. Quintum demonstrationis, quando Prophetæ certi de aduentu Christi demonstrando, dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit, ecce merces eius cum eo. Sextum reconciliacionis, quando Christus venit in carne. Primo tempore homo mundatus est à peccato. Secundo conculcatus est in peccato. Tertio angariatus pro peccato. Quarto humiliatus sub peccato. Quinto consolatus de peccato. Sexto liberatus à peccato. Nota, vita præfens dicitur panis: Nam in pane tria sunt necessaria, farina, id est, bona actio, vnde: Operamini cibum, qui non perit, sed qui manet in vitam æternam. Et aqua, vnde hoc: Effundam sicut aquam cor meum in conspectu tuo, scilicet, lacrymas. Et ignis, scilicet charitas, quæ illa duo consolidat, & coadunat, vnde hoc: Ignem, id est, charitatem, veni mittere in terram: *Vt quid destruxit maceriem eius.* Maceries est murus sine cœmento, & significat Christum, qui est natus sine viri semine, vnde in Canticis: In cauerna maceris, id est, in fide vulnerum Christi, qui est mutatio Ecclesiæ, id est, vineæ, & significat mutationem, vt hoc: Nota, Murus significat opera virtutum, vnde hoc: Vrbs fortitudinis nostræ Sion, in qua est murus, & antemurale, scilicet virtutes, & opera bona, quæ cœmento charitatis conduntur. Est murus peccati, qui est inter nos, & Deum, ne transeamus quoniam non potest homo durare in præfenti, sed transire, vnde hoc: In Deo meo transgrediar murum. Quandoque defensionem, vnde in Ezechiele: Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel. Quandoque sanctos, vnde Hieremias: Tradit in manus inimici muros turrium eius, id est, Apostolos, qui sunt muri fidelium. Quandoque Christum, vnde: Luxit antemurale, & murus dissipatus est, id est, Christus lugere cum nos facit, luget, & dissipatus est, cum Ecclesiam non defendit. Quandoque validas orationes, vnde in Canticis: Si murus est. Quandoque diuinam potentiam, vnde Hieremias: Clamauit cor meum ad Dominum super murum filie Sion. Vnde tres leguntur famosissimæ superbis. Prima dæmonum, vnde. Ponam sedem meam ad Aquilonem. Secunda pratorum parentum, vnde: Increpasti superbos. Tertia Iudæorum, vnde hoc: Absconderunt superbi laqueum mihi.

A

Exultate Deo adiutori nostro.] In titulo agitur de Ecclesia, quæ per torcular significatur. Quia sicut in torculari fit separatio vini à vinaceis, olei ab amurca: ita in pressura Ecclesiæ, boni à malis separantur. Aurum in fornace probatur. Nota hic fit triplex separatio in Ecclesia. Ibi enim separantur boni à malis, corpus ab anima, sensus à litera. Vnde quidam Psalmi intitalantur pro torcularibus, id est, Ecclesiis. De prima separatione Hieremias: Torcular calcavit Dominus filie Iuda, id est, separauit bonos à malis, dando bonis præmia, malis supplicia. De secundo: Torcular calcavi solus. Torcular, scilicet, quia est separatio corporis ab anima. Calcant Allophyii, id est, tyranni, qui separant corpus ab anima. De tertia, redundabunt torcularia vino, id est, exponēs mystico intellectu, in quibus sensus occultus separatur à litera. Torcular propter triplicem separationem, quæ fit in Ecclesia, significat Ecclesiam. Torcular etiam significat legem, quia Iudæi premebantur, vnde in Evangelio: Pastinavit pater familias vineam, & sæpe circumdedit, & fodit in ea torcular: quia Iudæis dedit legem. Ibi etiam significat altare, quod habebant Iudæi. *In insigne die solemnitate vestra.* Nota, quatuor status hominis ante peccatum, in peccato, ante legem, in lege, in tempore gratiæ. Primus appellatur crepusculum: secundus, nox: tertius diluculum: quartus, dies. Crepusculum hæc intelligitur quædam deliberatiua impulsio prauæ voluntatis. Nox perpetrata vitio ex negligentia, vt ignorantia propriæ infirmitatis. Diluculum signum quoddam redituræ incolumitatis. Dies restitutio sanitatis. Ante peccatum fuit homo in primo crepusculo, scilicet vergente die ad occasum, quasi inter diem, & noctem. Usque ad diem fuit in morte, vnde hoc: Habitâbimus in regione vmbre mortis, &c. In lege diluculum, quia appropinquabat, quasi dies veritas, & econuerso est dies, vnde hoc: Hæc est dies, quam fecit Dominus. Nota: Oleum tria facit, illuminat, reficit, & sanat. Sic sancti illuminant, vnde hoc: Vos estis lux mundi. Reficiunt, vnde hoc: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et pastor triplici pane oues debet reficere, scil. verbo, exemplo, adiumento. Sanat, vnde: Samaritanus apposuit vinum, & oleum in curatione vulnerati. Sic Prælati austeritatem, & mansuetudinem debent subditis proponere, & hac similitudine Sancti dicuntur oleum. *Cum exiret de terra Egypti, linguam, quam non nouerat, audiuisti.* Egyptus tenebræ. De Egypto exire, est tenebras ignorantie deserere. Cum de Egypto eximus, linguam ignotam audiimus, id est, linguam Angelicam, & inspiratione diuinam. Lingua ignota, vilitatio Angelica: lingua ignota inspiratio diuina, vnde Apostolus: Si linguis hominum loquar, & Angelorum. Has linguas audire non possunt, qui Egypti tenebras aspiciunt. Sequitur: *Dilata os tuum, & implebo illud.* Hoc dicitur tantum egredientibus de Egypto. Os hominis interioris est desiderium cordis Dilata desiderium cordis, & ego implebo refectione panis cœlestis. Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Quis propinabit tibi ista? Ipse Christus, de quo dicitur: Transiens ministrabit illis. Dabit panem, qui de cœlo descendit, nec deerit potus. Nam flabit spiritus eius, & fluent aquæ: vides, quoniam Christus in cibo, & Spiritus sanctus in potu ministrando. Qualis relectio vbi Dapifer CHRISTVS: Pincerna Spiritus sanctus. *Diuertit ab oneribus dorsum eius,* id est, rationem sarcina peccatorum pressam, quia est in medio & duobus inferioribus gloriatur. Nam sicut mundus maior constat ex quinque, scil. Terra, Aqua, Aere, Firmamento, Cœlo empyreo, quasi semper ascendendo: sic microcosmus, id est minor mundus, id est, homo constat ex quinque, quibus est progressus ad sapientiã. Sensu, imaginatione, ratione, intellectu, intelligentia: Sensu corporea cõprehenduntur: Imaginatione corporum proprietates, quæ videri nõ possunt, & spiritus creati, quod sine corpore

Ecclesia per torcular significatur. Separatio triplex in Ecclesia. Thren. 1. e

Isa. 63. a

Ioel. 2. f

Matth. 21. c Status hominum quatuor.

Isa. 9. a

Psal. 117. d

Matth. 5. b Pro. 25. e

Luc. 10. f relati cum subditis quomodo se gerere debeant.

1. Cor. 13. a

Matth. 5. a

Luc. 12. e Ioan. 5. e. f Psal. 147. b

Maiores mundus. Minor mundus.

1. Cor. 13. d
2. Cor. 13. d
Ioan. 15. b Claudicare in malo.
Gen. 32. f
Tempora sex. Gen. 2. c
Gen. 7. d Gen. 17. d
Exod. 20. c
Habac. 2. a Isa. 62. d
Vita præfens panis dicitur. oan. 6. c
I
Luc. 12. f Maceries quid. Cant. 2. d
Murus quid significat. Isa. 26. a
Psal. 17. c Ezech. 13. a
Thren. 2. c Ibidem.
Cant. 8. c Thren. 2. f
Isa. 14. c
Psal. 118. c Psal. 139. a

subsistere non possunt, vt asina. Intellectu, spiritus, qui sine corpore esse possunt, vt Angeli. Intelligentia, spiritus increatus. Mundandum est ergo cor, vt ab omni terra, & aqua longe recedat, vt in serenitatem rationis exadat, & in intellectu societatem surgat, & in candorem intelligentie ascendat; sicque transfiguratum, & glorificatum Iesum cernat. *Dilata os tuum.* Dilatio est in duobus, & de duobus; in corpore & in ore; & de fide, & amore. *Et implebo illud,* pane vite. Legitur, quod Sara fecit tres panes, ex tribus satis farinae, hoc est mensura. Tres enim sunt fructus poenitentiae, cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio. Et bene Sara hoc fecit. Sara enim mens hominis, quae illa tria operatur, vnum panem in arca fecit, id est, adimpletionem boni operis. Secundum, quod ille dixit; Non possumus non loqui, quod vidimus, & audiimus. Tertium, Maria ex deuotione lacrymosae compunctionis. Ille, qui hic loquitur, est mundus, vnde, Dominus noster est adorandus. Vnde Dominus liberat a peccatis, vnde hoc: *Qui eduxi te de terra Aegypti.* Et ideo diligendus. Dat augmentum virtutis, vnde: *Dilata os tuum.* Et ideo amplectendus. Dat consummationem glorificationis in futuro, vel iustitiae in praesenti, vnde: *Et ego implebo illud.* Et ideo extollendus. *Et non audiuit populus meus vocem meam.* Nota: Deus seminat verbum suum in auribus, voce: in oculis, exemplo: in corde, gratiae intuitione. *Super tribulantes eos misissem manum.* Deus mittit manum suam puniendo, vt hic, protegendo, vnde hoc: *Ponui super me manum tuam.* Quandoque benedicendo, vnde Iacob cancellatis manibus ponit manus super filios tuos.

PSALMVS DAVID LXXXI.

Deus stetit in Synagoga Deorum.] Stare Dei pro adiuuare, vnde hoc: Stephanus vidit caelos apertos, & Iesum stantem, id est, adiuuantem. Stat Deus per iudicij sententiam, vnde hoc: Vtinam stemus cum ipso in iudicio. Stat per gloriae stabilitatem, vnde ipse in litore stetit per resurrectione. Qui enim stat in litore, stat bene, firmus est: Et ideo Christus post resurrectionem bene fuit firmus. Stat per carnis manifestationem, vnde hoc: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Nota: Dicitur stare in medio, non extra exclusus. Nam dicitur intra omnia, quia omnia replet. Extra omnia, quia omnia continet: super omnia, quia omnibus praesidet: subter omnia, quia omnia, vel omnibus sustinet. *Sicut vnus de principibus caderis.* Scilicet per superbiam. Nota: Septem sunt vitia capitalia, quae a superbia procedunt, scilicet superbia, inuidia, ira, tristitia, auaritia, gula, luxuria. Prima tria a diabolo, duo sequentia a mundo, alia a carne scilicet a familiari inimico. Superbia hominem Deo, inuidia proximo, in seipso tristitia spoliatur: ira in terram strauit, auaritia prostratum ligauit, gula ligatum deuorauit, luxuria deuoratum stercoreauit. Haec sunt species nequitiae, quae militant aduersum nos. Hi sunt latrones, quod spoliatur hominem descendentem ab Hierusalem in Hiericho Ex superbia nascitur inuidia, tanquam proles primogenita; & ex inuidia alia sequentia per ordinem. Propter hoc superbia est radix omnium malorum.

PSALMVS DAVID LXXXII.

Deus, quis similis erit tibi? Est taciturnitas sermonis. Vnde hoc: Christus coram todente se obmutuit, id est, Pilato: Est taciturnitas operis, vnde hoc: Possum rogare patrem meum, vt mittat mihi plusquam duodecim legiones Angelorum, vt liberet me. Est taciturnitas voluntatis, vnde hoc: Occisus est, quia ipse voluit, & hoc est tacere, se velle occidi. *Quoniam ecce inimici tui somnauerunt.* Hic dicit, quod petrae scissae sunt, monumenta aperta sunt, sed hoc ad diuersa tempora referendum est. Nam petrae scissae sunt in passione, monumenta aperta sunt in resurrectione. *Quoniam cogitauerunt unanimiter*

simul aduersum te. Est testamentum pactionis, vnde Laban, & Iacob fecerunt aceruum lapidum in testamentum pactionis & pacis. Est testamentum scripturae, vnde hoc: Consummabo novum testamentum super domum Iuda: Est testamentum promissionis, vnde hoc: Si custodieritis testamentum meum, & c. *Moab, & Agareni.* Vallis humilitatem significat, vnde hoc: Descendi in hortum meum, & c. Id est, fructus humilitatis. Quandoque delectationem huius saeculi, vnde hoc: In valle lacrymarum, in loco quem posuit. Quandoque vallem peccati, vnde hic: Gebal interpretatur, vallis vna. Quandoque gehennam, vnde dicitur: Vallis, & mons, in qua filij Israel immolabant daemoneis, eicientes per ignem pueros suos. Et hoc: Reus erit gehennae ignis. Quandoque humiles, vnde hoc: Valles abundabunt frumento. Est vallis Saluarum, id est, discreta humilitas. Est vallis tabernaculorum, id est, humilitas militiae, vnde hoc. Vallem tabernaculorum dimetiar. Est vallis Bethsemani, id est, pinguium, id est, humilitas charitatis habentium. Nota: Aliquis dicitur alienus sacramento fidei, quia bonus est, nondum baptizatus est, vt Cornelius, & fide sacramenti, vt qui habet sacrum baptismum: sed non est bonus. Nota: Iabin interpretatur sapiens. Et est triplex sapientia, pecuniam congregandi, philosophandi, & Deum diligendi. Prima circa hominem, rationem, & Deum, & contra Deum. Secunda ultra rationem, & circa Deum, & contra Deum. Tertia ad Deum. De prima: Sapientes sunt, vt faciant mala, & hoc: Filij tenebrarum astutiores sunt, quam filij lucis. De secunda: Confusi sunt sapientes & perterriti. De tertia: Sapientia est sapore virtutum condita scientia. *Pone illos, vt rotam.* Rota est quandoque mundus, vnde hoc: Vox tonitru tui Deus in rota id est, vox Evangeliorum in mundo. Quandoque lex, quandoque Evangelium. Vnde Ezechiel vidit rotam in mundo in medio rotae, id est, nouum testamentum in veteri. Vnde & rota, quae in molendino subter iacet, est tarda, & significat legem. Superior vero, quae volubilis est, Euangelium, quae fragit triticum, & aperit sensum. Quandoque volubilitas mundi, vnde hoc: *Persequeris in tempestate illos,* id est, in iudicio. Tria sunt in iudicio, testis, tortor, iudex: sic in mente hominis, ibi testis conscientia, quae accusat: dolor, qui cruciat: ratio iudex, qui iudicat. *Et quarent nomen tuum Domine.* Hic dicitur, quod hoc nomen Dominus est essentiale, & si hoc est, ergo ab aeterno Dominus, quod falsum est: quia non est Dominus, nisi esset, cui famularetur. Quia Dominus & seruus correlatiua sunt. Dicimus, quod hoc nomen Dominus, est essentiale, quia magis ei conuenit; quam aliis Dominis. Ipse enim ita est Dominus, quod non seruus. Sed non est alius Dominus, qui non sit alicuius seruus. Vnde sumus Pontifex vocat se seruum seruorum Dei, & ideo nomen est ei essentiale, non nobis, vnde sic: Hoc nomen Dominus quandoque notat actum, quandoque aptitudinem: si hoc nomen Dominus notat actum, secundum quod dicitur Dominans, non est essentiale: Si notat aptitudinem, scilicet dominabitur, est essentiale. Nota hic: quod vnderarius numerus, dicitur transgressionis. Nam vetustas nostra, alia poenae, alia culpe. Poena alia temporalis, alia aeterna. Culpa, alia actualis, alia originalis. Actualis, alia mortalis, alia venialis. Ecce habes triplicem, scilicet originalem, actualem, actu venialem. Originalis est in tribus, in fomite, in actu, in reatu: vtriusque actualis tam venialis, quam mortalis consistit in tribus, in affectu peccandi, in actu, in vtriusque reatu. Ecce hic habes nouem, & duo in poena praecedenti: & ita vndericim. Et ideo vnderarius numerus est, transgressionis autem, quia vetustas nostra, siue transgressio consistit in his vndericim, & quia sunt vndericim genera malorum, quae assignentur in Isaia.

PSALMVS DAVID LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. *Concupiscit, & defecit anima mea in atria Domini.* Hic dicitur quos praesciuit Deus fieri conformes imaginis filij

Dilatatio.
Gen. 18. a
Poenitentiae fructus tres.
Act. 4. d
Manus Dei
Psal. 138. b
Gen. 48. c
Deus multipliciter stare dicitur.
Act. 7. g
Ioan. 21. a
Ioan. 1. d
Vitia capitalia septem.
Luc. 10. f
Superbia.
Taciturnitas multiplex.
Isa. 53. b
Ibidem.
Matth. 27. f

Testamentum multiplex.
Gen. 31. f
Heb. 8. c
Psal. 11. c
Cant. 9. c
Psal. 83. b
Matth. 6. d
Psal. 64. c
Psal. 59. a
Act. 10. a
Luc. 16. b
Hier. 8. g
Rota.
Psal. 76. a
Ezech. 10. b
In iudicio tria sunt.
Pontifex cur seruum se nominat.
Vnderarius quid.
Rom. 8. f

Ecc. 2. a
Homo tria
timere de-
bet.

Alæ duæ
hominis in
hac vita.
Confessio-
nis condi-
tiones.

Philip. 2. a

Ephes. 4. c

Sion.

Philip. 3. b

Missa cur
sine lumine
non debeat
celebrari.

Præteritum.
Psal. 115. a
Psal. 2. b

Joan. 1. a

filij sui, & dicitur: Fili accedēs ad seruitutem Dei, sta in timore, & iustitia. Homo ergo debet timere tria, mortē, iudicium, & gehennam. In morte tria, ne non puram confessionem, id est, diminutam fecerit, ne non iniunctam pœnitentiam negligenter executus fuerit. Et ne contra flagellū Dei murmurauerit. In iudicio conscientiam accusantem, Iudicis feueritatem, imminuentem dānationem. In gehenna tria sunt: Nam ibi timendus est ignis inextinguibilis: Fætor intolerabilis: caligo palpabilis. *Etenim passer inuenit sibi domū.* Nota: Duæ sunt alæ, quibus homo debet vehi in præsentī, cōfessio, & satisfactio. Prima illarum habet quatuor pennas. Prima, est veritas, quæ excludit simulationem: non enim simulare debes, qui confiteris. Secunda, integritas, quæ excludit diuisionem: Non enim debet confiteri quædā peccata, & quædam tacere, quod esset diuidere. Tertia est firmitas, quæ excludit iactantiam. Quarta est humilitas, quæ excludit excusationem. Confessio debet esse sine simulatione: Integra sine diuisione vel diminutione: firma sine titubatione: humilis sine præsumptione. De pennis alterius alæ, alias dicitur. *Ascensione in corde suo disposuit.* Nota: Deus ad nos descendit, & nos ad Deū debemus ascendere. Nam ipse transmigravit intra se, quod supra se non potuit, & vsq; ad te, quod ultra non debuit. Et totum fecit pro te, quia vt pro se faceret, non indiguit. Considerandū ergo est, vnde, & quare, & quovsq; se exinaniuit: vnde, à forma Dei: quare, non timore damni, nec cupiditate lucri, sed sola dilectione nostri. Et nos ei occurramus in nobis faciēdo ascensionē graduum contra gradum: sed non timore pœnæ, vt ferui: non cupiditate regni, vt mercenarij: sed sola dilectione Dei, vt filij. Sic ergo occurramus descendenti, vt misericordia, & veritas ei obuiant: & Iustitia & pax osculentur. *Etenim benedictionem dabit legislator. Ibiit de virtute in virtutem.* Nota: Dantis voluntatem, vnde dicit: *Dabit.* Nihil enim dat inuitus: Dantis auctoritatem vnde: *Legislator:* Rei datæ augmentum, vnde hoc: *Ibunt de virtute in virtutem.* Pro re data præmium, vnde: *Videbitur Deus Deorum in Sion.* Nota: Sion dicitur à specula, vel à speculo. Si à speculo, significat Ecclesiam militantē, quia nunc videmus Deum per speculum in enigmate, id est, per cor in Sacra Scriptura. Si à specula, significat triumphantem: Videmus enim quasi à specula, quia à longinquo. Nota: Sion quidam monticulus, qui in Hierusalē erat, vbi postea facta est turris David. Et sicut monticulus est de terra, & tamen excedit terram: ita Ecclesia militans est de terra, id est, de hominibus terrenis, & tamen excedit terram, quæ spe cœlestis est. Nostra enim conuersatio in cœlis est. *Melior est dies vna in atris tuis super mille.* Post iudicium, Sancti semper erunt in die, mali vero semper in nocte. Tunc enim firmamentum non mouebitur, & Sol stabit in occidente, & Luna in oriente, vt cōtinue hemisphærium superius illuminetur semper, & inferius semper obscuretur. Quia ergo perpetua lucē fruitur corpus Christi, nunquam celebratur missa sine lumine. Inde etiam corpora defunctorum nunquam sine lumine in Ecclesia sunt. Speramus enim eos perpetua luce fruituros. Amen.

PSALMVS DAVID LXXXIV.

Benedixisti Domine terram tuam.] Nota: Præteritum quandoq; notat præteritionem, vnde dicitur: fuit non conuenit Deo. Quandoque perfectionem, vnde hoc: *Credidi, propter quod locutus sum.* Et hoc: *Hodie genui te.* Vt per hodie, semper præsens: per genui, perfectio generationis designetur. Quandoque certitudinem, vt ibi in certitudine Prophetica. Ponit præteritum pro futuro. Sed præteritum imperfectum, nec finitionem, nec inceptionem notat, vnde hoc: *In principio cor verbum.* Et dicit Hilarius: *Nec interuenientis est, nec supervenientis.* *Audiam, & cætera.* Ille, qui in Prophetia loquitur, debet audiri ex timore, Nam *Dominus:* & ex amore, Nam *Deus:* & quia bonum nuntiat, vnde,

A *Loquetur pacem.* Et quia proximum ædificat, vnde: *in plebem suam.* [*Audiam, quia loquatur in me Dominus Deus.* Deus loquitur ad quosdam, per quosdam, & in quosdam. Ad quosdam, vnde hoc: *Locutus est Dominus ad Achaz.* Sed non in eum aut ad eū. Per quosdam, vt per Caipham, quando nesciens Prophetavit, non ad illum, aut in illum. Loquitur in quosdam, vt in Oseam, & in Dauid, & in bonos tantum. Loqui ad quosdam, est cōmune tam bonis, quàm malis: Loqui in quosdam, est cōmune tantum bonis. *Quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et super sanctos suos.* Quatuor sunt paces: Duas dat Deus, duas dat mundus. Mundus dat pacem in tranquillitate temporalium: & in sanitate corporum. Deus dat pacem in tranquillitate mentis, & in gaudio contemplationis, sed pax, quæ est tranquillitas mētis, est in nomine: ea, quæ in gaudio contemplationis, supra hominem. Prima in plebe, quoniā imperfectis tribuit: secunda, super sanctos, quia perfectionibus concedit, vnde: *Prope iumentes eū.* Christus erat prope Iudæos ratione promissionis: Nam fere omnes promissiones factæ sunt Iudæis: ratione seminis, quia fuit ex semine Abraham: ratione conuersationis, quia inter eos conuersatus est, & tantum in eis in propria persona. *Iustitia, & pax osculatae sunt.* Pax alia, quando caro concupiscit, & spiritus acquiescit: alia est pax, quando spiritus imperat, & caro obtemperat. De prima, pax & non est pax. De secunda: Pax, quæ exuperat omnem sensum. Distingue tria tempora: primum quando expletur concupiscentia: secundum, quando exercetur potentia: tertium, quando diligitur iustitia. Primo est pax sola sine iustitia, & illa pax non est iusta. Secundo est sola iustitia, nondum enim est pax plena, spiritus ad carnem. Tertio simul iustitia, & pax. Primo est pax sola, tempore explendæ concupiscentiæ. Secundo iustitia sola, tempore exercendæ potentia. Tertio iustitia, & pax osculatae sunt. *Ponet in via gressus suos.* Hoc nomen lapis in singulari, tria: in plurali, quatuor significat. Nam significat cordis duritiā, vnde Iob: *Lapis calore solutus in æs conuertitur.* Quandoque Ecclesiam, vnde hoc: *Aaron & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte ponentes lapidem subtus eum: sic Christo significatur Ecclesia.* Quandoque peccati consuetudinem, vnde Hieremias: *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.* In plurali significat virtutē Angelorum, vnde hoc: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, & nominat nouem genera lapidum, propter nouem ordines Angelorum.* Quandoque mentis fortitudinem, vnde hoc: *Et nos sicut lapides viuī.* Quandoque dura corda gentiū, vnde hoc: *Potēs est Deus de lapidib; istis suscitare filios Abraham.* Quandoque diuinum eloquiū, vnde in Ezechiele. *Quatuor mensæ ad holocaustum de lapibus quadris extractæ sunt.* Dilectio proximi hic requiritur: Nulli enim homo debet nocere verbo, vel opere, vnde hoc: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Verbo, & opere omnibus prodesse, vnde hoc: *Frater fratrem adiuuans, exaltabitur, sicut ciuitas fortis, & munita.* De datis non pœnitere, vnde hoc: *Qui negligit damnum propter amicum iustus est.* Pro fratre animam ponere, id est, pro temporali salute proximi, propriam voluntatem deserere, vnde hoc: *Maiorem charitatem nemo habet, & cætera.* In his perseverare, vnde hoc: *Qui autem perseverauerit, & cætera.* Nam multæ virtutes currunt, sed sola perseverantia accipit brauium.

PSALMVS DAVID LXXXV.

Inclina Domine aurem tuam.] Deus inclinat se, & peruenit ad ægrotum, & vt medicus naturam deprauatam in Adam sanauit. Nā in Adam simul erat natura, & culpa, quæ duo sunt ad nos deriuata. Nam sicut, si de vno fonte simul scaturirēt vinum, & aqua, non posset hauriri, nisi vinū aquatū, & aqua vnita, sic in filiis Adæ vinum mixtum est aqua. Nā simul oritur culpa natu-

Deus quomodo loquitur.
Isa. 7. a
Ioh. 11. f

Pax quadruplex.

Hier. 6. d
Phil. 4. b

Lapis.

Iob. 18. a
Exod. 17. c

Ezech. 28. c

Matth. 3. b
Ezech. 40. f

Dilectio proximi.

Pro. 18. c

Pro. 12. d

Joan. 15. b
Matth. 10. c
2. a. b
1. Cor. 9. d

ralis

Quinque
Psalmi ora-
tionis no-
mine intitu-
lantur.

Matth. 18. b

Cant. 1. a

Philip. 3. d
Leu. 5. a

Rom. 8. d

Pœnitentia
tria requi-
rit.

Deut. 24. b

ralis, & natura culpabilis. Nota, quinq; Psalmi nomine orationis intitulantur. Primus est, Exaudi Domine iustitiam meam, intende deprecationem meam. Secundus hic. Tertius Domine refugium. Quartus, Domine exaudi orationem meam, & clamor meus. Quintus, Voce mea ad Dominum clamaui. *Auribus percipe Domine orationem meam.* Vt Deus audiat nos, carnem nostram debemus domare. Et ad hoc valet visus, pudicitia, scilicet, vt oculus circumcidamus, vnde: Si oculus tuus scandalizat te, & cætera. Auditus, castimonia, vt non recipiamus vocem maledicti oblectantis, nihil iniustum audiamus. Olfactus, modestia, vnde hoc: Currimus in odorem vnguentorum tuorum. Gustus, temperantia, scilicet, vt gulam refrænemus, vnde hoc: Vae illis quorum Deus venter est. Tactus, castimonia, vnde hoc: Anima, quæ tetigerit mortuum, immunda erit. Sic ad hoc, vt caro munda sit, omnes sensus debemus circumcidere, vnde Apostolus: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & cætera. *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* In pœnitentia tria sunt necessaria, compunctio, confessio, satisfactio. Compunctio turbat, confessio accusat, satisfactio confortat. Compunctio apostema pungit, confessio saniem expellit, satisfactio cataplasma apponit. Compunctio enim vulnus inuenit, confessio aperit, satisfactio sanitatē restituit. Compunctionem duo creant, scilicet spes, & timor. Timor est inchoatiuus, spes confortatiua. Nam timor, & numerum culparum examinans, & rigorem iudicij attendens animum pugit, & pungendo peccatum expellit. Per timorem compunctio suscitatur, per spem optatæ reconciliationis gratia promeretur. De vtroq; hic dicitur: Non accipies loco pignoris superiorem molam, siue inferiorem, vel econuerso, id est, non habebis spem, sine timore, vel econuerso. *Deus, iniqui insurrexerunt aduersum me, & synagoga potentiam quæserunt animam meam.* Qui iustum afflixerunt, sunt præ eo potentiores, vnde: *Super me.* Multi, vnde: *Et synagoga:* Potentes, id est, potissimum in Deum peccantes, vnde: *Non proposuerunt te in conspectu suo.*

PSALMVS DAVID LXXXVI.

Fundamenta eius in montibus sanctis.] Ecclesia in hoc Psalmo sex nominibus appellatur. Nā dicitur fundamentum, mons, Sion, sancta, porta, ciuitas: Fundamentum à stabilitate, sancta à virtute, mons ab altitudine, porta propter securitatē, Sion propter speculationem, ciuitas propter collectionem. Dicitur fundamentum inchoatione, mons in viæ perfectione, sancta in operum superadditione. Hæc autē tria nomina conueniunt Ecclesiæ, quātum ad partes, quæ triumphant in cælis: quæ dicitur porta in aditu regni sicut in fruitione Dei: ciuitas pro bono multiplici: dicitur porta in obitu mortis, sicut in speculatione diuinitatis, ciuitas pro multitudine vnionis, siue pro vnione multitudinis. Prima tria nomina designat tres status Ecclesiæ, scilicet ante legem, sub lege, sub gratia. Nota: Prolepsis est præoccupatio, quando quæ sequi debent præponuntur, vt dicit Beda, vt hic: *Fundamenta eius in montibus sanctis, & c.* Nam præposuit hic pronomen, *eius,* & post dixit: *Dominus, Ecce alienigena, & Tyrus.* Tyrus angustia pœnitentiæ. Nota, qui pœnitet, primo debet peccatis abrenuntiare, scilicet a malo declinare vanitatis. De secundo: Iniquitatem odio habui. De tertio: Odiui Ecclesiam malignantium. De quarto: Et cum impiis non sedebo.

PSALMVS DAVID LXXXVII.

Domine Deus salutis mea.] Maheleth, de quo hic fit mentio interpretatur Chorus, quod propriè est, concordia humanarum vocum: translatiuè etiam dicitur Chorus, vbi præcentore incipiente, alij respondent, & sic credimus omnes patres fuisse catores. Ideo in omni Psalmo titulo potuit poni Maheleth: Sed semel positum,

vbi que potuisse poni intelligatur. *Intret in conspectu tuo oratio mea.* Ad hoc quod aliquis audiatur, oportet, quod ibi sit simplicitas: cuius duo sunt genera, innocentia, & rectitudo. Duæ enim sunt species innocentie. Prima est non nocere ei, qui non nocuit tibi: secunda non nocere ei, qui nocuit. Tres sunt species rectitudinis, scilicet reddere tibi, quod tuum est, proximo, quod proximo, Deo quod Dei est, iuxta illud: Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem. Tributum tibi, vectigal proximo, honorem Deo. *Sicut vulnerati.* Christus ad infernum descendit, claustra cõfregit, tyrannum baculauit, suos eiecit. *Quorum non est memor.* Debemus habere memoriam trium: primorum, mediorum, infimorum. Data sunt enim nobis tria, prima, media, infima. Prima ad gubernandum, media ad conseruandum, infima ad sustentandum. Prima Domini Trinitatem, media Angelorum dignitatem, infima mundi vbertatem significat. *Numquid mortuis facies mirabilia:* Deus sanauit quinque genera hominum immundorum. Nam alij sunt curui, alij languidi, alij cæci, alij furdi, alij claudi. De primo, incuruare, vt trāeamus. De secundo: Erat quidam in Bethania. De tertio: Oculos habent, & non videbunt. De quarto: Aures habent & non audient. De quinto: Angelus Domini tetigit seruum Iacob, & claudicabat. *In me transferunt ira tua.* Deus nos sanauit, & in illa iustificatione fuit opus sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, bonum sine principio. Hic attendit potentiam in opere, charitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De primo: Maioris potentie est iustificare impium, quàm creare cœlum, & terram. De charitate hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum.

PSALMVS DAVID LXXXVIII.

Misericordias Domini in æternum cantabere.] Ethau, de quo hic fit mentio, interpretatur robustus. Qui est de his quatuor generibus maiorum, non est robustus. Nam sunt prauus, maleuoli, maligni, pessimi. Primi modo flent comissa, modo flenda committunt, vnde hoc: Tales quandoque credunt, & in tempore tentationis recedunt. Maleuoli sunt, qui opportunitate malefaciendi carent, voluntate tamen parati sunt, de quibus dicitur: Maleuoli regnum Dei non possidebunt: Maligni sunt, qui non solum peccant, sed etiam alios secum ad peccandum trahunt, vnde dicitur: Noli emulari in malignantibus. Pessimi sunt, qui credunt se esse sanctissimos plenarie, & sunt pessimi, vt Pharisei. In primis habet Satanahospitium, quia si more hospitis aliquando recedit, tamen quoties pulsatur, ianuam intrat. In secundis habet tabernaculum, licet non semper, ita semper eorum voluntatem secum habet, licet non perducatur ad effectum. In tertiis habet castra: nam sicut castrum nõ cito expugnatur: ita maligni non cito corriguntur. In quartis habet templum, qui se ipsos penitus ei dederunt efficietes arcam Dei. *Confidebuntur cœli mirabilia.* Nota, Confessio debet esse voluntaria, nuda, munda. Voluntaria secundum originem, nuda secundum qualitatem, munda secundum finem. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.* Ad hoc, quod homo habeat veram humilitatem post peccatum, oportet, quod ibi sit lacrymarum effusio, quæ vulnera peccatorum lauat, & carnis mortificatio, quæ vulnera Dei corrigit, siccatur: & elemosynarum largitio, quæ alligat, contrita consolidat, & omnia sanat: & orationis deuotio, quæ sanitatem conseruat. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es.* Tres sunt virtutes, quas in præsentem attingere possumus. Prima est allicies, quæ allicit ad se: secunda conuertens, quæ conuertit in se: tertia informans, quæ informat in se, secundum se: quantam non possumus attingere in præsentem, sed vt eam habeamus exclamamus, & in sola exclamatione tria attendimus. Primum est querimonia tribulationis, vnde hoc: Da nobis auxilium de tribulatione.

Ecclesia
quot nomi-
nibus vocetur.

Prolepsis.
Beda lib. de
schem.

Tyrus.
Psalm. 118. x
Psalm. 25. b

maheleth.

Innocentie
species.

Rom. 13. b

memoria
trium.

Deus quin-
que genera
hominum
sanauit.
Ioan. 11. a
Psalm. 113. b
Ibidem.
Gen. 31. f

Ephes. 2. a
Gal. 4. a

Ethau ro-
bustus.
malorum
quatuor ge-
nera.

Luc. 8. b

1. Cor. 6. b

Psalm. 36. a

Confessionis
condiciones.

Humilitas
vera:

Isa. 59. c

Secun

Hier. 1. b
2. Cor. 9. b
Oleum multiplex
Ecl. 9. b
Cam. 1. a
Math. 6. b
Thronus.
3. Rex. 10. c.
Psal. 44. b.
Heb. 1. c.
Ecc. 2. 4. a
Exod. 32. g
Math. 23. d
Gladius.
Ephes. 6. c
Job. 27. e
Job. 35. c
Psal. 75. a
Luc. 2. c
Psal. 143. b
Job. 5. c
Christi commutatio ad tria.
Tit. ps. 33.
Psal. 27. c
Math. 17. a

Secundum est in sufficientia laudis, vnde hoc : A, a, a, Domine, nescio loqui, &c. Tertium, hilaritas mentis, vnde hoc: Hilarem datorem diligit Deus. Prima virtus ad Deum conuersio : secunda timor de iuncta satisfactione, vt pudor de confessione : tertia feruens desiderium regni Dei. *Inueni David seruum meum.* Nota gratuitam dilectionem, vnde : *Inueni.* Electi fortitudinem, vnde : *David.* Eius humilitatem, vnde : *Seruum meum.* Regiam dignitatem, vnde: *Proxi eum.* Gratia plenitudinem, vnde : *Oleo sancto meo.* Est oleum misericordiae & pietatis. Secundum bonae famae & opinionis. Tertium sanctae dissimulationis. Primum emollit cordis duritiam, secundum extinguit mundi infamiam, tertium sepelit inanem gloriam. De primo : Oleum de capite tuo non deficiat. De secundo: Oleum effusum nomen tuum. De tertio : Cum ieiunas, vnge caput tuum oleo. *Et Thronus eius sicut dies cali.* Primus Thronus Ecclesia militans. Secundus, Ecclesia triumphans. Tertius, fidelis anima : Quartus Virgo Maria. De primo : Thronum fecit Salomon de ebore magnum, vel grandem. De secundo: Thronus tuus Deus in seculum seculi. De tertio : Thronus Dei anima iusti. De quarto : Thronus meus in columna nubis. Primus a nobis incolendus: secundus possidendus: tertius imitandus: quartus adorandus. *Destruixisti omnes sepes eius.* Multae erant munitiones Iudaeorum, vt Angeli, vnde hoc : Angelus meus praecedet faciem tuam. Et Prophetae, vnde hoc : Misi ad vos Prophetas, & sapientes. Et lex, & sanctuarium. *Auertisti adiutorium gladij eius.* Gladius quandoque verbum Dei, vnde Apostolus : Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Quandoque sententiam futuri iudicij, vnde hoc de filiis haereticorum: Si multiplicati fuerint filij eius, gladio peribunt. Quandoque poenam ignis aeterni, vnde hoc : Eruens vitam illius, vt non transeat in gladium. Quandoque intimam persecutionem, vnde : Confregisti arcum, scutum, gladium, & beilum. Quandoque tribulationem temporalem, vnde de Maria dictum est: & tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quandoque maligni hominis persecutionem, vnde hoc: Liberasti David seruum tuum de gladio maligno. Quandoque blandam iniquorum persecutionem, vnde Eliphaz : Saluum fecit pauperem de gladio oris eorum. *Commutationem Christi tui.* Christus commutauit se ad tria: quantum ad carnis & sanguinis sacramentum, vnde habes hoc: Quia vultum suum mutauit coram Abimelech, & quantum ad Passionem: & quantum ad Resurrectionem, vnde hoc: Resloruit caro mea. Quantum ad transfigurationem, vnde hoc : Resplenderunt vestimenta eius sicut nix.

PSALMVS DAVID LXXXIX.

Domine, Refugium factus es nobis.] Nota : In textu Paralipomenon saepe dicitur Moyses homo Dei, sicut in titulo huius Psalmi. Hic commendat sponsum a protectione, vnde: *Refugium factus es nobis.* Ab aeternitate, vnde : *Priusquam montes fierent.* Sed tempus aeternitatis in tribus consistit, in praeterito, vnde dicit: *A saeculo.* In praesenti, vnde dicit: *Tu es.* In futurum, vnde dicit: *In saeculum,* scilicet futurum. Nota : nostra vita dicitur mortalis, vita vitalis, vita malorum in inferno, mors mortalis. Nostra autem vita habet aliquid commune cum vtroque extremorum, & ideo sic dicta, & ad vtrumq; sic flecti potuit. Nota : in lege Moyse promittebantur temporalia, non aeterna, vnde Dominus : Si hoc feceritis, dabo vobis pluias temporibus suis. In lege autem Euangelij aeterna, quae sursum sunt, temporalia autem deorsum. Et ad hoc representandum, cum leguntur scripta Moyse, vt in matutinis, in lectionibus terminantur, cum catus inclinatione, sed scripta Euangelij cum cantus elevatione. *Priusquam montes fierent.* Nota, In Creatore, vel artifice Deo facilitatem : Nihil enim cum labore fecit : & in creatura fragilitate. Quia ipse cognouit figmentum nostrum. Et in reformata de-

corem : quia formauit Deus hominem ad imaginem, &c. Hic dicitur, quod non nouit praeteritum, vel futurum, id est, non nouit praeteritionem, quia ei nihil praeteritur, quia non subiacet mutabilitati, sed creatura: Et hoc propter tria, propter augmentum, propter diminutionem, propter vicissitudinem. Nam quandoque crescit, quandoque decrescit, vicissitudo autem attenditur in quatuor. In essentia, in forma, in loco, in tempore. Quia tum est, tum non est, tum vniusmodi, tum alterius. Mutatur per loca, per tempora. Aeternitas est intemporalis vitae possessio tota simul. *Quoniam omnes dies nostri.* Triplici de causa homines modo minus viuunt, quae ante diluuium: quia saniora erant cibaria, & vt comprehederent causas rerum, & siderum cursus, quae in breui tempore perpendi non possunt, & quia primi patres comederunt de ligno vitae, diu vixerunt, & quanto magis ab eis elongatur filij, tanto minus viuunt, quia tanto minus habent de alimentis eorum. Deus autem sic consuluit mundo, quia si diutius viueremus, diutius peccaremus. *Amplius labor & dolor.* Quindecim sunt Psalmi, qui dicuntur Cantica graduu: quia in templo Salomonis erant quindecim gradus : Et dum Sacerdos ascendeat primum gradum, cantabat primum gradum, sic deinceps, & ideo dicuntur Cantica graduu. Nota : sunt tria, ter tria nouem, ter nouem viginti septem. Ter viginti septem octoginta & vnum. Si autem sic per ternarium multiplices numerum vsq; ad infinitum, semper in quarto ordine ex crescit vnitas. Per vnitatem semper essentia animae, per ternarium tres vnitates eius designatur, scil. vis irascibilis, rationabilis, concupiscibilis. Sicut vnitas in medio ternarij, ita vis rationalis in medio ad refranandum extrema. Prima multiplicatio fit vnitatis ad ternarium, quia ternarius animam, quaternarius corpus designat. Nam sicut corpus diuisibile, ita quaternarius, & sicut anima indiuisibilis, ita ternarius. Et quaternarius corpus designat propter quatuor elementa : ternarius animam propter tres virtutes, vnde dicitur : O terque quaterque beati, id est, in anima & corpore, & sicut vnitas praecedit ternarium, ita anima vires suas. Vnitas in ternarium multiplicata ter rota reperitur, sic anima in suis potentiis est rota, & in qualibet. Prima progressio vnitatis ad ternarium, secunda ternarij ad nouenarium, & significat accessum animae ad corpus, Tertia progressio est ternarij ad viginti septem, & sunt octoginta, & vnum. Per octoginta vita hominis designatur, vnde hic dicitur: *Amplius eorum labor, & dolor.* Et sicut vltima octoginta crescit vnitas, ita postquam homo tantum vixit, anima egreditur de corpore, & reuertitur ad primum statum. *Repleti sumus mane.* Verbum plenitudinis notat stolam corporis, & animae, aliter non esset, nisi esset in vtroque beatitudo. Aeternitatem, vnde : In saecula saeculorum laudabunt te. Satiatatem, vnde hoc : Satiabor, cum apparuerit gloria tua, vnde hoc: Erit Deus omnia in omnibus, aliter non esset plenitudo, nisi ista omnia concurrerent. *Sit splendor.* Est triplex vnitas, nefanda, misera, beata. Prima peccatum, quod est in cogitatione, locutione, & opere. Secunda, homo: Nam vestigium Trinitatis relucet in homine. Nam memoria Patri, intellectus Filio, dilectione Spiritui sancto est simul. Tertia Trinitas est Deus. Sed Trinitas misera, scilicet homo, cecidit a Trinitate beata, scilicet Deo, per Trinitatem nefandam, scilicet peccatum.

PSALMVS DAVID XC.

Qui habitas in adiutorio altissimi.] Est mutatio claritatis, secunda miraculi, tertia humilitatis. Prima Adae, secunda Simonis Magi, tertia hominis boni. *Liberavit me de laqueo venantium.* Piscator semper in bono, venator semper in malo. Quandoq; tamen in bono, vnde hoc: venabatur eos in mote & colle. Diabolus dicitur venator, propter tria: quia insidias ponit, vnde hoc: Circuit, tanquam leo, quarens, quae denoret: laqueos ponit, vnde hoc: Iuxta iter scandalu posuerunt mihi: quia

Psal. 102. e
Gen. 1. d
Creaturaurationi subiecta propter tria.
Aeternitas. Homines cur minus modo viuunt quam in principio mundi. Gen. 3. b
Aet. 1.
Plenitudinis verbum. Psal. 83. b
Psal. 116. c
Vnitas triplex.
Piscator, & venator quid. Hebr. 16. e
1. Pet. 5. a
Psal. 139. b
sangui

Ioan. 8. f
Verbum tri-
plex.
Matth. 25. d
Ibidem.
Ecclesie
quadruplex
persecutio.

Hypocrite
in tenebris
ambulant.

Apoc. 1. b
Mich. 5. b

Amos. 3. a

Iob. 9. b. 4. a

Iob. 2. b

Iob. 28. 0

Confessio
duplex.

sanguinem fundit, vnde dicitur: Homicida ab initio. *Es a verbo aspero.* Est verbum asperum, hoc scilicet: Surgite, qui iacetis in sepulchris. Est asperius, hoc scilicet: Esuriui, & nō dedistis mihi māducare. Est asperrimum, hoc scilicet. Ite maledicti in ignem æternum. Nota: Ecclesia hic conqueritur de quatuor, quæ concutiunt latera eius. Prima pestis est violētia persecutorum, quando in prima Ecclesia fiebat strages martyrum. Sed hæc pestis victa est per patientiam, vnde dicitur: *Non timetis à timore nocturno.* Tunc verè fuit nox infidelitatis. Secunda pestis, in aperta fraude hæreticorum, quando diuersis dogmatibus affligerunt Ecclesiā. Sed ab hæresi secura est Ecclesia, quam vincit prudētia, vnde dicitur: *A sagitta volante in die.* Et bene dicitur, à sagitta volante in die. Nam à nobis recesserunt, & se in altum extulerunt gloriæ cupidi. Tertia est in moribus domesticorum, de qua dicitur: *A negotio per ambulante in tenebris.* Hypocrite bene ambulant in tenebris. Nam abscondunt quod est, & mentiuntur, quod non est. Quarta pestis est in elatione principū, quæ fit suggestione dæmonum. Cum se extollunt mali principes supra omne, quod dicitur, vel colitur Deus, & hoc faciunt suggestione dæmonū, quod vocatur dæmoniū meridianum. Prima pestis amara valde in nece martyrum: secunda amarior in conflictu hæreticorum: tertia nunc amarissima in moribus domesticorū: quarta in elatione principum. *Scio circumdabit te.* Hic dicitur, quod Christus victus, & vincēdus. De primo dicitur: Vicit leo de tribu Iuda: De secundo, se victuro: Erunt reliquiæ Iacob, quasi leo in iumentis syluārū, & sicut catulus leonis in medio pardorum. De tertio, leo in saltu rugit, sed non inuenit prædam. De quarto, catulus habitans in abditis. Primus habitat in spelunca beata, & immortalis. Secundus in spelunca beata, & mortali. Spelunca prioris est in terra viuentium, scilicet in patria. Spelunca secundi est in terra mortalium, scilicet in præsentī. Spelunca tertij est in terra mortuorum. Spelunca quarti est in terra morientium. Primus est Christus: secundus Christianus: tertius Antichristus: quartus Antichristianus. Sicut enim à Christo Christianus, ita ab Antichristo, Antichristianus, scilicet. malus. Christus natus est, vt homo, passus vt vitulus, resurrexit vt leo, ascēdit vt aquila. Et hæc sunt proprietates animalū, quæ Christo possunt adaptari. Etiā homo perfectus: homo est ratione vitulus, in sacrificij oblatione, scilicet dum se Deo offert: leo in fortitudine, vt sit fortis cōtra aduersa: Aquila in contēplatione. Talia ergo nomina mystice DEO, moraliter homini perfecto possunt assignari. *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Scilicet carni Christi post Resurrectionem. Nā in præsentī triplex malum in homine ex occasione superueniēte, & quodā modo exterius, vt in Iob. Quia in genere humano naturæ tres persecutiones surgunt in homine, quasi ab initio, scilicet. languor capitis, dolor infirmi corporis, mœror cordis. Languor capitis, debilitas liberi arbitrij ad bonū. Infirmitas corporis, inquietudo desiderij ad malum: quia difficile cessare, malum desiderare, mœror cordis. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Etiā ab omni defectu, quia est in homine triplex. Sicut dicitur in Iob: A vertice capitis vsq; ad plantam non est in eo sanitas. In humano corpore summum locum tenet caput, pes imum, medium cor. Caput liberū arbitrium: cor consilium: pes carnale desiderium. Caput corpori, liberū arbitrium præest affectu in cor, scilicet consilium in secreto, quia sapientia trahitur de occulto. In imo iacet pes, quia carnalis concupiscentia, quandiu adhæsit pauimento anima mea.

PSALMVS DAVID XCI.

Bonum est confiteri Domino] Duplex est cōfessio, alia criminis, alia laudis. Prima est conuersio peccatoris. Secunda glorificatio Creatoris. In detestatione mali, prima. In exaltatione boni, secunda. Primam parit

timor, secādam amor. *Bonum est confiteri Domino.* Quoniam mitis est, & *Psallere nomini tuo:* quoniam suavis est. Hic etiam quatuor notantur, exaltatio mentis, vnde dicitur: *Cum Cantico.* Mortificatio carnis, vnde: *Cithara.* Spiritus viuificationis, sicut hic exponitur, vnde: *In Psalterio.* Obseruantia legis, vnde: *Decachordo.* Qui hæc quatuor habet, bene Deo confitetur. *Bonum est confiteri Domino.* Sabbathum interpretatur requies, vel septem, vel iuramentum. Est sabbathum, in quo Dominus legitur requieuisse. Est sabbathum, quod Iudæis seruare præcipitur. Est sabbathum, quod in iustificatione nobis datur. Sabbathum quod in remissione nobis permittitur. Sabbathum temporis continet prima duo. Sabbathum mentis tertium. Sabbathum æternitatis est quartum. Nota, quod in sex diebus operatus est Deus, & in septimo requieuit. Figuratur, quod Christus in septimana pœnosa, sex diebus laborauit, & in septimo die, scilicet in sabbatho vtrumque figuratur, quia nos per sex ætates laboramus, & in septima requiescimus. Nota: Est quies cōscientiæ, est quies simplicis gloriæ, est quies glorificationis compositæ: prima est quies, secunda est requies, tertia conquies. Nam sic dicuntur quiescere, requiescere, conquiescere. Prima in præsentī, post mortem: secunda, ad diem iudicij: tertia, in vtraque gloria post iudicium. De secunda dicitur: Requiem æternam dona eis Domine: Et hoc: A modo iam dicit spiritus, vt requiescāt à laborib⁹ suis. De tertia dicitur, quod tūc Sancti conquiescent, quia simul erunt, & loco, & anima. Prima recipit perturbationem: nō secunda, vel tertia. Tria sunt, quæ fastidium generant. Inanitas, vnde hoc: Oculi nostri nisi vana, & inania. Infirmitas, vnde hoc: Omnem escam abominata est anima eius. Et cibi asperitas, vnde cū Dominus dixit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Discipuli dixerunt: Durus est hic sermo. Turpitudine anime, deformitas est corporis: continentia à vitiiis: abstinentia à cibis, tamen vnū quandoq; pro alio ponitur. Tres sunt species temperantiæ, continentia, elemosyna, modestia, vnde hoc: Vir insipiēs non cognoscet, &c. Genus humanum stultum potest dici. Quia in homine triplex est vitium, triplex peccatum: sed contra hoc triplex remedium. Tria vitia sunt, impotentia, ignorantia, concupiscentia: peccata alia ex infirmitate, alia ex errore, alia ex voluntate contrahimus. Sed triplex remedium, in diuinis institutionibus, in diuinis comminationibus, in diuinis promissionibus. *Cum exorti fuerint.* Hic dicitur præsens tempus, hyems: tum dicitur hyems, tēpus ante legem, scilicet sterile. In lege æstas, tempus floridum: quia lex promittebat, promittendo, fructum non dabat. In tempore gratiæ, scilicet modo, tempus fructiferum, scilicet autumnus, & ibi collegerunt, scilicet viuentes fructus. *Et dispergentur.* Iniquitas habet tres species: suggestionem, voluntatem, consuetudinem. Tres sunt species peccati, scilicet in verbo, in opere, & consuetudine. Vnde iniquitas ad animam, peccatum ad corpus refertur, tamen vnum pro alio ponitur. *Iustus vt palma florebit.* Iustus dicitur palma, hac similitudine: nam habet asperam radicem: Sic sancti, vnde hoc: Propter te morte afficimur tota die. Extensa in altum: sic sancti, vnde hoc: Altum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Et habet pulchrum corticem, vnde hic: *Iustus vt palma florebit.* Et quanto plus premitur inferius, tanto magis fructificat: sic sancti, vnde hic: Cum tribulor, potens sum, scilicet in corpore, & in patre inferiori: & plantata nouiter non fert fructum: sic iustus: Nam non remunerabitur, nisi in centesimo anno, scilicet post iudicium.

PSALMVS DAVID XCII.

Dominus regnauit.] Legitur viginti duo opera Domini in creatione: iuxta hunc numerū in Hebræo sunt viginti duo elementa: Nota: sex dies in creatione leguntur habuisse vesperam. Nam ibi dictum est: Fa-

Sabbathum.

Quies mul-
tiplex.

Apoc. 14. e

Psalm. 106. b

Ioan. 6. f

Ibidem.

Temperan-
tiæ species
tres.

Psalm. 91. b

Genus hu-
manum
stultum.

Iniquitatis
species tres.

Iustus pal-
ma dicitur.

Hier. 17. b

2. Cor. 12. 0

Gen. 1. d

Decor diuinitatis, & humanitatis.

Psal. 18. a
Mar. 1. a

Ioan. 1. b

Luc. 1. c

Act. 6. c

Rom. 13. c

Flumē multipliciter.

Iob. 20. c

Ecl. 1. a

Isa. 47. a

Ioan. 7. f

Quarta feria cur incipimus quadragesimā, & quatuor tempora. Cur decimam solui mus, & non nonam, vel undecimam

Vltiones Dei.

Rom. 1. c

Sap. 5. b

Hier. 17. c

Sancti cur lumen dicantur.

Phil. 3. d

Infirmas multiplex.

2. Cor. 12. c

Rom. 14. a

Terent. in Euan. act.

4. scen. 5.

ctum est vespere, & mane dies sextus. Hoc autem non est dictum de septimana, ad significandum quod septima ætas non est habitura vespere, & finem, vnde: In festo animarum non cantamus vespere, ad significandum, quod vita eorum non est habitura finem, qui dicitur vespera. *Decorem indutus est.* Est decor diuinitatis, est decor humanitatis. Humanitatis: alius corporis, alius animæ, alius Resurrectionis. De primo hoc: Tanquam sponsus procedens de thalamo suo. De secundo hic. De tertio ibi: Resplenderunt, sicut nix vestimēta eius. *Parata est sedes tua.* Sedes dicitur tum secundum diuinitatem, tum secundum humanitatem. Sedes Dei secundum diuinitatem, dupliciter, scilicet æqualitatis, & anima fidelis. Iuxta primum, dicitur sedere ad dexteram Patris, quia ei æqualis, Iuxta secundum, dicitur, quod sedes Dei est anima iusti. Sedes humanitatis dupliciter. Nam secundum quod homo stat, sedet ad dexteram Patris, id est, secundum quod homo habet potentiora Patris, & iudicariam potestatem: nam secundum quod homo, in forma serui iudicabit. Est plenitudo cumulationis, vnde hoc: Plenum gratiæ, & veritatis. Est plenitudo perfectionis, vnde hoc: Aue MARIA gratia plena. Et hoc: Stephanus plenus gratia Est plenitudo sufficientiæ, vnde hoc: Plenitudo legis dilectio. Est plenitudo numerositatis, vnde hoc: Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus Domini, omnino non timuit. *Eleuauerunt flumina Domine.* Flumē multipliciter dicitur in scriptura. Quandoque Spiritus sanctus, vnde Iob de hypocrita: Non videat riuulos fluminis eius, per flumen Spiritus sanctus, per riuulos dona eius. Quandoque prædicatores, vnde Salomon: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Quia ad Deum, à quo missi sunt, redeunt, vt eius auxilio prædicent. Quandoque actiones huius sæculi, vnde Isaias: Denuda turpitudinem tuam. Discooperi humerum, reuela crura, transi flumina. Quandoque dona Spiritus sancti, vnde hoc: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Dicta sponsi commendantur à fidelitate, vnde: *Testimonia.* A dicentis auctoritate, vnde: *Tua.* A certitudine, vnde: *Credibilia facta sunt nimis.*

In titulum Psalmi sequentis.

Psalmus David quarta sabbathi. Nota: Homo factus est sexta feria, luna quarta. Et homo quando incepit esse, computauit lunam primam, quando iam erat tertia, & ideo nos illum ordinem obseruantes, computamus lunam primam, quando iam est tertia, quod non faciūt Iudæi. Nota: quarta feria creata sunt sol & luna, & ita Ecclesia illuminata. Inde quatuor tempora quarta feria incipimus semper, & quarta feria quadragesimam incipimus semper. Nos debemus Deo offerre primitias temporum, id est, quatuor tempora: & decima dierum, id est, quadragesimam. Quare potius decimam damus, quam nonam, vel undecimam: quia decimus ordo cecidit Angelorum, qui debet hominibus restaurari.

PSALMVS DAVID XCIII.

Deus vltionum Dominus.] Multæ sunt vltiones Dei: Nam quandoque punit peccatores in presenti, vnde: Tradidit illos Deus in passiones ignominie: & ita in spiritualibus. Quandoque in temporalibus, de quorum amissione dolent, vnde dicent: Quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Punit in anima, & corpore, vnde hoc: Duplici contritione conteret eos. Sancti dicuntur lumen, ratione illuminationis, quia illuminant Ecclesiam, sicut lux mundum: Ratione ordinis, quia cum ordine faciunt quidquid faciunt, sicut Sol: Ratione habitationis cælestis, quia eorū conuersatio in cælis est. Ratione perseuerantiæ. Est infirmitas pœnæ, vnde Apostolus: Quando enim infirmior, tunc fortior sum, & potens. Est infirmitas culpæ, vnde hoc: Qui infirmus est, olus manducet. Nam sine Cerere & Baccho friget Venus. Est infirmitas impatientiæ, contra quos est hic Psalmus. *Deus vltionum Dominus.* [Qui recto sunt corde.

Nota: Sex differentiæ, tres bonorum, & tres malorum. Hæ sunt bonorum, Deus facit suos pie velle, quod ipse vult: & facit suos pie nolle, quod ipse non vult. Vt ego nolo, & pie, patrem meum mori: & tamen pie Deus hoc vult, & suos facit pie velle, quod ipse non vult, vt facit iustum pie velle, patrem suum mori, & tamen hoc Deus non vult & pie. Hæ sunt malorum: Deus permittit impios velle, quod ipse pie vult, vt malus impiè vult patrem suum mori, quia ei beneficium suum contulit pater, sed Deus pie vult eum mori. Permittit malos impiè velle, quod ipse non vult, vt malus impiè vult patrem suum mori, quia ei beneficiū suum contulit pater, sed Deus hoc non vult. Permittit impios impiè nolle, quod ipse vult, vt malus impiè vult patrem suum non mori, quod tamē Deus pie vult, scilicet eum mori. Nota: Iudæi impiè volebant Christum mori, quod Deus pie noluit: sed qui habet rectū cor, pie vult quod Deus. Nota: Christus habuit infinitatem mouentem angustias non mouentes illecebras. Nota, Necessitas, alia coactionis, alia opportunitatis, alia conditionis. Necessitas conditionis est, alia libera voluntate, vt hic: Qui voluntarie in claustrum, post ex necessitate tenetur ire ad matutinas ex causa præcedente, scilicet ex pacto. Necessitas ergo opportunitatis, & conditionis ex libera voluntate non ex causa præcedente, vel coactionis fuit in Christo. *Si dicebam motus est pes meus.* A multis tribulationibus, & infirmitatibus liberabit nos Dominus. Nam Christus missus est, scilicet, vt pius pastor, vt quod erat contractum, soli daret: & quod erat debile confortaret, scilicet liberum arbitrium, quod olim supra se videns infra seruit, & se ferre non valens, se in se à se oppressit, & confregit à se contractum. Per hoc debilitatum in se, surgere omnino non potuit per se: Christus ergo contractum consolidauit, sed quia nondum omnino pingue est, donec semel cum nonagintanouem in pascuis pinguibus collocetur. In sinu suo foetas ipse portabat. *Numquid adheret tibi,* &c. Naturalem ordinem quærendi non prosequitur. Primum enim de omni re inuestigare oportet, cur sit: quid sit: post, quale sit: tertio, ad quid sit. De natura, forma, & vtu, vnde phisici tres naturales esse disciplinas inuenerunt, Phisicam, Logicam, Ethicam, scilicet naturalem, rationalem, moralem.

PSALMVS DAVID XCIV.

Venite exultemus Domino.] Venite, fide: Exultemus, opere: Iubilemus, mentis hilaritate. Cui: Patri, vnde dicit: Domino. Vnde alibi dicitur: Dominus, vt hic: Dixit Dominus ad me, &c. Filio, vnde dicit: *Saluari.* Quia salutē in opere nostro gessit. Spiritui sancto, vnde dicit: *Nostro,* quia noster est, & nobis datus est in arcam futuræ gloriæ. Et ita Deus trinus trino sacrificio honoratur. Nota: totus hic Psalmus de vocatione Iudæorum est: Sed quia nondum conuersi sunt, ideo singulis noctibus repetit in inuitatorio, quia vocamus Iudæos, vt conuertantur, sed quia Epiphania tota est de vocatione gentium, scilicet quomodo reges vocati, & non de vocatione Iudæorum agitur, ideo iste Psalmus tacetur in inuitatorio: sed quia Iudæi in sexta ætate conuertentur, scil. in fine mundi, quando scilicet manus Moyfi ad sinum. Ideo in sexto loco in matutinis illius festi cantatur, vel ideo hic Psalmus in inuitatorio illius festi tacetur, quod illud festū est de vocatione gentium, quæ non sunt vocatæ ad fidem, scilicet laboriosè. Non enim tot miracula facta sunt in vocatione gentium, ac Iudæorū, vnde Dominus: Populus, quē non cognoui, seruiuit mihi. Ideo in illo festo tacetur. *Et oves manus eius.* Populus fidelis dicitur ovis, propter tria, propter fecunditatem, patientiam, innocentiam: Hæ sunt proprietates ovis. De primo: Oves eorum foetofæ, &c. De aliis duobus: Sicut ovis coram tondeute se obmutuit. *Nolite obdurare corda vestra.* Homo, Deus, diabolus obdurat hominem. Homo propter infidelitatē, vt hic. Deus, per gratiæ nō appositionem, vel subtractionem,

Necessitas triplex.

Ezech. 34. a

Luc. 15. a

Psal. 2. b

Psalmus Venite exultemus, quare in singulis noctibus reperit in inuitatorio. In Epiphania cur non dicatur inuitatorium.

Psal. 17. d
Populus fidelis, ovis.

Psal. 143. a
Isa. 53. b

Rom. 9. d
Exod. 7. b

Iob. 28. d
Matth. 3. a
Marc. 1. a
Luc. 3. a
Iob. 31. a
Matth. 7. b
Exod. 49.

Matth. 7. b

vnde Apostolus: Deus quem vult obdurat, & cuius vult miseretur, vnde hoc: Obduratum est cor Pharaonis. Diabolus per iniquitatem, vnde hic: *Et isti non cognoverunt vias meas.* Via Christus, vnde Iob: Deus intelligit viam eius, & novit locum eius. Via humanitas, locus, diuinitas. Est via, spiritualis aditus cordis, vnde hoc: Ego vox clamantis in deserto: Est via iter rectitudinis, vnde Iob: Si declinauit gressus meus à via. Est via latitudo prosperitatis, vnde hoc: Est spatiosa via, quæ ducit ad mortem, vnde Iacob: Fiat Dan coluber in via. Est via, sanctitas conuersationis, vnde hoc: Arcta est via, quæ ducit ad vitam.

PSALMVS DAVID XCV.

Terra.
Psalm. 26. d

Gen. 1. b
Iob. 28. a
Iob. 38. c

Iob. 38. a

Matth. 10. b
Iob. 39. c

Gen. 3. d
Iob. 31. d

Iob. 10. d
Iob. 9. a

In præpositio
variam
habet signi-
ficationem.
Psalm. 10. a

Psalm. 4. a

Cantate Domino Canticum nouum: Cantate Domino *Connis terra.*] Hoc nomen terra, quandoq; significat patriam, vnde hoc: Credo videre bona Domini in terra viuentium. Quandoque Ecclesiam militantem, vnde: Germinet terra herbam virentem. Quandoque synagogam, vnde hoc: Terra, de qua oriebatur, panis in loco suo subuersa est. Quandoque Gentilitatem, vnde Iob: Quis dedit vehementissimo imbri cursum, vt impletet inuiam, & desolatam terram. Quandoque animam iustam, vnde Iob: Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? Quandoque animam peccatricem, vnde in Euangelio: Ignem veni mittere in terram. Quandoque carnem hominis, vnde Iob: Vngula terram fodit, id est, districta abstinence carnem domat. Quandoque quemlibet peccatorem, vnde hoc: Terra es, & in terram ibis. Quandoque plebem subiectam, vnde Iob: Si aduersum me terra mea clamat. Quandoque Christi humanitatem, vnde hoc: Altare de terra facietis mihi. Quandoque locum pœnalem, scilicet infernum, vnde Iob: Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meum, &c. Quandoque Christi carnem, vnde Iob: Terra tradita est in manu impij. Quandoque terrenam actionem, vnde hoc: Descende, sede in puluere filia Sion Babylonis, sede in terra. *Quonia magnus Dominus, & laudabilis nimis, terribilis es super omnes Deos.* Hic comendat Christum à potentia, vnde dicit: *Magnus Dominus.* A bonitate, quando dicit: *Laudabilis.* Ab admiratione, vnde: *Terribilis. Introite in atria eius.* In, quandoque notat intentionem, vnde hoc: Dominus intendit mihi, id est, valde intendit mihi. Quandoque attractionem, vnde: Peccatores intenderunt arcum, id est, ad se tenderunt scripturam. Quandoque negationem, vnde hoc: Spiritus sanctus ingenitus, id est non genitus. Quandoque notat positionem, vt cum dicitur: Pater est ingenitus. Quandoque aliquid interius, vnde hoc: Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. *Iudicabit orbem terre in equitate.* Hic dicitur, quod huius nominis Adâ sunt hæ quatuor literæ græcæ, scilicet *α, δ, α, μ.* Et sic intelligitur crux Christi. Nam primam literam habet in principio oriens, in græco scilicet *ανατολη* Secundam occidens, scilicet *δυσις.* Tertiam Aquilo, scil. *αρκτος* Quartam Meridies, scilicet *μεσημβρια:* Et nota, quod non in primo ponit Orientem post Meridiem, sed post Occidentem, vt ponendo opposita, notet crucem. Et nota, quod hoc dicitur: quod *δυσις* significat Occidentem, sed solet dici, quod paradus dicitur quasi iuxta Orientem: forte iuxta gloriam Dei dicitur: *δόξα* enim gloria dicitur, non ergo à *δυσις*, sed à *δόξα* componitur.

PSALMVS DAVID XCVI.

Ignis duplex.

Matth. 10. d

Dominus regnauit, exaltet terra. [*Ignis ante ipsum præcedet.* Est ignis corporalis. Est ignis spiritualis. Corporalis triplex, perceptorius, purgatorius, emendatorius, scilicet, qui comburet terram, & tantum ascendet quantum aqua diluuij. Spiritualis duplex, alius inuidiæ, alius amoris. De utroque hic exponitur. De secundo: Ignem veni mittere in terram. Nota: Quidam ignis cruciat, & purgat, vt consolatorius, scilicet Spiritus sanctus.

A Illuxerunt fulgura eius. Miracula Dei dicuntur fulgura, quia illuminant, vnde hoc: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Opera mea me manifestant. Et quia terrent, vnde Apostoli in die Pêtecotes territi dixerunt: Quid faciemus? Et Petrus: Vnusquisque vestrum baptizetur. Et quia interius mouent, vnde Ioelis: Dabo Prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum. *Môtes sicut cera fluxerunt à facie Domini.* Hic ostendit superbiam, vnde dicit: *Montes.* Instabilitatem, vnde: *Sicut eras fluxerunt.* Fragilitatem, vnde: *Terra.* Fragilitatis vniuersitatem, vnde: *Omnis.* Iubilare Deo omnis terra. Hic notat latitudinem ineffabilitatem, vnde: *Iubilare.* Eam Deo oblatam, vnde: *Deo.* Laudantium vniuersitatem, vnde: *Omnis terra.* Quæ laus consistit in tribus, in mente, vnde: *Exultate.* In verbo, vnde: *Cantate.* In opere, vnde: *Psallite.*

PSALMVS DAVID XCVII.

Cantate Domino Canticum nouum: quia mirabilia fecit *Saluabit sibi dextera eius.*] Dextera nos protegit, defendit, & facit, id est, operatur. Et hac similitudine filius dicitur dextera. Nam nos protegit, vnde hoc: Et dextera tua nos protegit. Defendit in expugnando hostem, vnde hoc: Dextera Domini fecit virtutem, & facit. Nam per filium operatur omnia Deus Pater. *Psallite Domino in cithara.* In cithara duo sunt, inferius concauum, superius solidum. Intra hæc tenduntur chordæ, quibus clauus deorsum tenduntur, quibusdam sursum trahentibus ad superiores clauos plectrum torquet, ad inferiores, clauos chordæ digitis percussæ resonant. Moraliter. Duo ligna, sunt duæ cruces. Inferius lignum: Crux carnis: Superius, crux mentis. Compassio in mente. Inferius lignum solidum non est, quia omne quod in carne dolet, si conscientia bonæ gaudium tollitur, foris speciem habet doloris, sed intus veritatem non habet, & ideo concauum est: Superius lignum solidum est, quia dolor mentis ad intima penetrans, monstrari potest, fingi non potest. Chorda est corpus, quod tenditur, & maceratur. Inter pœnam carnis, & dolorem mentis, inferior clauus est timor, superior est amor. Quia timore caro figitur, amore animus vulneratur: ille, ne ad mala moueatur: iste, vt ad bona sensificetur. Plectrum est ergo, quod affectum chordis appendens ad se trahit, & ad superiora ire facit. Chorda siccat & tenditur, vt sonum reddat: caro hominis à malo mundatur, post in bono excitatur. Ibi est siccata: hic tesa. Siccat per abstinence, tesa est per patientiam: inferiores clauus rotundi sunt, superiores solidi. Quia timor circumspectus debet esse amor perfectus. Homœoptoton est quando diuersa verba proximaliter sibi cadunt. *Cantate, exultate, & Psallite.* In tubis *duobus.* Malleus significat diabolum, vnde hoc, *Côtritus est malleus vniuersæ terræ,* scil. diabolus: hic est malleus, qui non auditur in templo Salomonis. Malleus significat præcicationem: nec malleus auditur hic in templo Salomonis post hanc vitam. Sed modo lapides sunt inter malleum, & incudinem, scil. Sancti inter tentationes, & tribulationes. Et modo sonat alius malleus, & radicator scil. nunc Pilatus, id est, maleator Christianus, scil. populus, qui domat feras gentes: dat corpus Domini Ioseph, id est, viaticum petentibus. Sancti dicuntur laminæ aureæ, quia laminæ tunduntur, & tubonibus extendantur: Sic sancti in persecutione proficiunt, vnde hoc: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, &c. Et sicut laminæ purgantur, sic sancti purgantur, vnde hoc: Ad Dominum cum tribularer clamaui. *Moueatur mare, & plenitudo eius.* Lex dicitur amara propter tria, propter vindictam, vnde hoc: Bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et propter præceptorum multitudinem, vnde hoc: Hoc est onus, quod nec nos, nec partes nostri ferre potuerunt: Et propter obscuritatem, vnde hoc: Tenebrosa aqua in nubibus acris. Mare quandoq; designat præses seculum. Quandoq; populum gentium. Quandoq; inquietudinem seculariū hominum. Quandoq; cor humanum. Quandoq; diuinum eloquium. Quandoq; præcicationem

Miracula Dei dicuntur fulgura. Ioan. 10. g
Act. 2. f

Act. 2. c

Dextera.

Psalm. 117. f
Cithara.

Beda de schema Malleus. Hier. 50. d

Psalm. 28. a

Psalm. 119. a
Lex amara propter tria. Exod. 19. b
Heb. 12. c
Act. 15. c
Psalm. 17. b
Marc.

nem sanctorum. De primo: Si voluerit nubes extendere, cardines maris operient mare. De secundo: Transferentur montes in cor maris, id est Apostoli, relictis Iudæis, prædicabunt gentibus. De tertio dicit Iob: Vbi posset inueniri sapientia? & mare loquitur, non est mecum. De quarto Dominus ad Iob: Quis conclusit ostiis mare? De quinto: Omnia flumina intrant in mare; inde reuertuntur, vt iterum fluant.

PSALMVS DAVID XCVIII.

Domine regnavit, irascantur populi.] Prophetæ sub figura vel yelamine loquebantur triplici de causa: Propter rei immensitatem, quia promittebāt rem magnam, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et propter audientium indignitatem: quia non debemus Thesāuros domus Domini exponere Babyloniis. Propter exercitationem: Quia si omnia essent leuia, paruipenderemus. Nam in labore, & sudore vesceris pane tuo. Hic duo notantur præconia, & duæ admonitiones. Primum præconium, ibi: *Tu parasti directiones.* Prima admonitio. *Exaltate Dominum.* Secundum præconium, ibi: *Moses & Aaron* Secunda admonitio, ibi: *Exaltate Dominum Deum.* Nota dicit: *Irascantur populi.* Quia optando, sed non optat, quod populi irascantur contra Sanctos vel Christum, sed optat pro sequenti, antecedens, propter fructū, quia inde secutus est. Ex persecutione enim tyrannum, secuta est passio martyrum, quod fuit bonum. Ponit antecedens pro consequenti: & optat antecedens gratia lequentis. *In columna nubis.* Quot modis accipitur alibi dictum est. *Loquebatur ad eos.* Dei ad nos loqui, est suum secretum nobis aperire: ad Deum loqui nos, est ad eum promptis desideriis inhiare. Deum hominem interrogare, est in conspectu eius, scilicet Dei, nescientem cognoscere. Hominem Deum interrogare, est se nescientem, & hominem ignorantem manifestare.

PSALMVS DAVID XCIX.

Iubilate Deo omnis terra.] *Servite Domino in latitia.* Psalmus in confessione. Confessio alia laudis, alia peccati. Confessio laudis, alia de bono æterno, vt de Deo: alia de bono perpetuo. Nam laudandus est Deus, qui dat vitam æternam. Alia de bono temporali. Nam laudandus est Deus, qui dat temporalia: Confessio peccati, alia est in gemitu, alia in singultu, alia in fletu. Gemitus in pectore, singultus in gutture, fletus in ore. Et nota à confessione laudis dicuntur Sancti confessores, non à confessione peccati. *Introite portas eius in confessione.* Porta nominatur quandoque Christus, vnde hoc: Conterentur in porta. Quandoque Apostoli, in Apocalypsi duodecim portæ describuntur. Quandoque dies Iudicij: Nam sicut porta vrbis aditus, ita aditus diei iudicij. Conterentur in porta. Quandoque bona actio. Vnde Iob: Quando procedebant ad portam ciuitatis. Quandoque exitus ab hac vita, vnde Ezechiel, qui dixit de viro, qui ei apparuit: Stabat autem in porta. Nam qui in porta est, partim intus, partim foris est. Quandoque mali doctores, vnde Dominus ad Iob: Portas vultus eius quis aperiet? Nam per malos doctores mali intrant in infernum, vt boni per bonos doctores in paradysum. Quandoque actionem, siue bonam, siue malam, vnde hoc: Qui exaltas me de portis mortis, & collocas me in portis filiæ Sion.

PSALMVS DAVID C.

Misericordiã, & iudicium.] Hic Psalmus est centesimus, & docet perfectionem. Nam in manuali computo, quando incepimus computare centū, transimus ad dexterã, per quam significatur vita æterna, vel perfectio. Vnde, ad probandū, quod habet centum annos, dicitur: In dextera computat annos: & debet incipere ab arce per omnes articulos manus. In hoc Psalmo

describitur vir perfectus: in quo Psalmo reperies perfectionem, vnde hoc: *Quando venies ad me.* Eiusdem amplificationem, ibi: *Perambulabam.* Mali vitationem, ibi: *Non proponebam,* & ibi: *Non adhaesi.* Primorum motuum deletionem, vnde: *In matutino interficiebam omnes peccatores terra.* Qui hæc quatuor tenet, perfectus est. *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus mea.* Innocentia debet esse in ingressu, vt in eo, qui potest peccare, & non vult, vnde hoc: Qui potuit transgredi, & non est transgressus. Et in progressu, vnde hoc: Quando quis habet occasionem peccandi, & non vult ei dare effectum, & cum Christus eligeretur in regem, noluit, ne daret aliis occasionem peccandi. Et in egressu, scilicet consummatione, vt quando prouocat ad peccandum, & nõ peccat, vt hic: Qui te percusserit in vnã maxillam, præbe ei & aliã. *Domus mea.* Ad hoc, quod aliquis quiescat in domo, hæc tria sunt necessaria: quod intus sit munda, & quod ostium sit clausum, & quod intus habeat omnia necessaria. Sic in domo mentis nostræ nõ quiescet homo, nisi mūdetur & ornetur, vnde hoc: Adorna thalamum tuum, &c. & nisi ostium sit clausum, vnde hoc: Intra in cubicula tua, & claude ostia super te. Nõne Isboseth mortuus est: quia ostiaria ancilla non bene seruauit ostia: vir & fœmina sit in custodia mentis tuæ. Ratio, non sensualitas. Et nisi intus habeat necessaria, scilicet Deum cum charitate, vnde hoc: Habe charitatem, & fac quidquid vis. Timenti Deum nihil deest. Nota: Tres partes innocentia, prima est cum malis consortium non habere. Secunda est non malis consentire. Tertia est cum iustis partem habere. Stillidium est peccatum, quod prouenit aliunde, vt alterius suggestionem fumus: quod prouenit ex propria voluntate, quia non aliunde. Mala vxor, quæ peruenit ex carne. Hæc tria expellant hominem à domicilio mentis suæ. Hic fumus in malo accipitur. Fumus propter tres proprietates, quas habet, significat sanctum, vel maxime Virgines. Fumus enim est ætherei coloris, & cito transiens & tenuis, Per æthereum colorem, notatur desiderium Virginis in cœlestibus. Per transitum, festinus motuum defectus. Per tenuitatem scilicet, exilitas, humilitas, & simplicitas rectæ intentionis, macilentia, castitate carnis, & bene congruit. In tenuitate enim hæc tria sunt, scilicet, exilitas, simplicitas, macilentia: vnde de beata Virgine dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi.*

PSALMVS DAVID CI.

Domine exaudi orationem meam.] Triplex vnio capit, & corporis, scilicet Ecclesiæ, in voce, in carne, in hereditatis participatione. De primo: Verba delictorum meorum longe à salute mea. Hoc caput de se in persona membrorum. De secundo: Nam dicitur Emmanuel, id est, nobiscum Deus, scilicet nobiscum humanatus. De tertio: Nos sumus heredes Dei, coheredes autem Christi. Anxietatem Christus habuit in carne, vnde hoc: Factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terra. In anima, vnde hoc: Tristis est anima mea. In crucifixoribus, vnde pro eis orauit, vnde hoc: Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. In Apostolis, vnde hoc: Orauit pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Tria impediunt, ne oratio exaudiat, scilicet propria culpa, quasi nubes inter nos & Deum posita. Vnde Ezechiel vidit sartagine inter se, & ciuitatem. Et hoc: In Deo meo transgrediar murum. Ignorantia, vnde dictū est de filiis Zebedæi: Nescitis, quid peratis. Dei gratia, scilicet ad augmentum meriti, vnde Apostolus non est exauditus, sed dictum est ei: Sufficit tibi gratia mea. Exauditur oratio, quando eius merita, qui orat, approbantur, vnde hoc: Adhuc loquente, Ecce adsum. Et quãdo cœlesti curiæ esse exaudita manifestatur, vnde hoc: Acceptæ sunt elemosynæ tuæ, & orationes tuæ apud Deū. Et quando effectui mancipantur, vnde hoc: Oculi Domini super iustos. Captat beneuolentiam iu-

Psal. 45. a
Iob. 28. c
Iob. 38. a
Eccl. 1. a

Prophetæ quare sub figura loquuntur. 1. Cor. 2. b

Gen. 3. d

Confessio.

Sancti Confessores vnde. Iob. 5. a
Apoc. 21. d

Iob. 29. b
Ezech. 40. c

Iob. 41. a

Psal. 6. c

Innocentia:

Eccl. 31. b

Matth. 5. f
Luc. 6. d

Isa. 25. d
2. Reg. 4. a
6. c

Innocentia partes.

Fumus.

Cant. 3. b

Triplex vnio Ecclesiæ cum capite. Psal. 21. a
Isa. 7. c
Rom. 8. c

Luc. 22. c

Matth. 26. d
Marc. 14. d
Luc. 23. d
Luc. 22. d

Ezech. 4. a
Psal. 17. c
M. 11. 28. c
2. Cor. 12. a

Isa. 58. c
65. d
Iob. 2. d & c
Ab. 10. a
Psal. 33. c

dicis à miseria postulatis: quæ consistit in quinque, unde hic dicitur in detrimento naturalium, unde: *Defecerunt dies mei*. In defectu gratuitorum, unde: *Ossa mea sicut cremum aruerunt*. In mortalitate, unde: *Percussus sum*. In sterilitate, unde: *Aruit cor meum*. In faciendorum obliuione, unde: *Oblitus sum comedere panem meum*. [*Inclina ad me aurem tuam*. Deus dicitur habere aurem, vt ostendatur perfecte audire, vt hic. Oculos, vt ostendatur perfecte videre, unde hoc. Oculi Domini super iustos. Manus, vt ostendatur perfecte operari, unde hoc: Manus Domini tetigit me. Et cor, vt ostendatur perfecte velle, unde hoc: Perambulabam in innocentia cordis mei, & cætera. *Defecerunt sicut fumus dies mei*. Homo de residuis primordialibus naturæ Adæ adhuc habet, non totam amisit, unde potest dici: Pauper, & inops: vulneratus enim est in naturalibus, non expoliatus. *Ossa mea sicut cremum aruerunt*, scilicet primo, dolore peccatorum: secundo, de timore pœnarum: tertio, de dilectione fratrum. *Similis factus sum Pelicano solitudinis*. Per solitudinem parietinam, & tectum. Tria genera peccatorum intelliguntur. Per primum, infideles: per secundum hæretici: per tertium Christiani. *Sicut passer solitarius in tecto*. Passer, quandoque est nomen leuitatis, & inconstantia, unde hoc: Transmigra in montem, sicut passer. Quandoque sanctitatis, & iustitiæ, vt hic. Quandoque immortalitatis, & gloriæ, unde hoc: Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium. Quandoque diuinitatem: quandoque humanitatem significat, unde in Leuitico. Duo passeris offerebantur pro leproso. Vnus immolabatur, qui significabat humanitatem, alius vero, qui significabat diuinitatem, quæ illata fuit. Christus dicitur solitarius propter tria, propter partus nobilitatem, propter peccati immunitatem, propter auctoritatem. De primo: Nouum faciet Dominus super terram, mulier circumdabit virum: quia tantum mulier operabitur sibi, & non vir. De secundo: Et macula non est in te. De tertio: Ego solus deleo iniquitates populi. Penes eum solum est auctoritas. *Tota die exproabant michi inimici mei*. Hoc nomen, dies, in singulari quatuor modis accipitur. Et tunc quandoque significat vitam æternam, unde hoc: Melior est dies vna in atriis tuis super milia. Quandoque peccati deletionem, unde Iob: Pereat dies, in quo natus sum. Quandoque clarum intellectum, unde Iob de filiis suis: Faciebant conuiuia vnusquisque in die sua. Filij sunt Apostoli, qui prædicabant claro intellectu. Quandoque doctorem spiritualem, unde hoc: Dies diei eruat verbum. In plurali, quinque modis. Nam quandoque animas electorum, unde Iob: Nox, in qua conceptus sum, nõ computetur in diebus anni. Quandoque Angelorum in eodem exemplo. Quandoque virtutes singulorum, unde Iob: Nõ computetur in diebus anni. Quandoque longitudo æternorum, unde hoc: Qui nouerunt Deum, ignorant dies eius. Quandoque intellectum, unde Iob de amicis suis: Sederunt cum eo septem diebus, & septem noctibus, id est, hæretici, qui habent falsum intellectum, dolos Ecclesiæ parant. *Cineream quam panem manducabam*. Peccatum triplex pœna secuta, concupiscentia carnis, mortalitas, ignorantia mentis. Sed in reparatione horum, tria data sunt homini, locus, tempus, remedium. Locus mundus: tempus ab initio vsque ad finem mundi: remedium in tribus, in fide, in sacramentis, in operibus bonis. *Eleuans allisti me*. Deus tripliciter humanam naturam eleuauit. Quando eam ad imaginem Dei creauit, unde hoc: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Quando eam sibi vniuit, unde hoc: Misit de summo & accepit me. Et quando super Angelicam naturam eleuauit, unde hoc: Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Nota: Incarnatio Christi descensus dicitur, propter deitatis illuminationem, unde hoc: Descendit sicut pluuia in vellus. Et dicitur ascensus, propter nostræ naturæ exaltationem, vel propter peccati immunitatem, unde dicitur: Ascendit Deus super nubem leuem. *In conuenien-*

do populos in vnum. Hæc est vna ovis in montibus relictæ: vna mysterialiter, multæ personaliter: multæ per carnem naturaliter, vna per gratiam spiritualiter. Nam vnica est, & cætera ad vnum tendentes, ad vnitatem Ecclesiæ, non ad diuisionem: unde arca in cubito consummatur. *Respondit ei in via virtutis*. Homo erat illusus, errans, mortuus: Christus autem factus via, veritas, & vita. Via errantibus, illusis veritas, vita mortuis. Item homo erat fatuus, captiuus, famelicus: sed Christus factus est fatuus sapientia, infirmis medicina, captiuus redemptio, famelicis refectio. Missus est tanquam anima in corpus mortuum, vt eius aduentu calefacta, membra reuincerent. *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi*. Christus non relinquet Ecclesiam: Opus enim Dei sine artifice non subsistet. Sicut enim in corpore anima operatur vitam, & æqualitas sanitatem, & sol diem, & exterior lux in oculo visionem, & sine istis non subsistet, (nã corpus non viuunt sine anima, & sic de aliis) ita creaturæ non subsistunt sine opifice. Nam pater vsque modo operatur, filius idem operatur. Nam sicut ab essentia habet omne, quod est, ita subducta essentia, non potest omne, quod in ea est. Aliter ergo operatur Deus, & aliter homo. Nam sine artifice opus esse non potest, & econuerso. Non ita in Deo. Operante ergo creatrice essentia, & illuminante sapientia, & inflammante charitate, corroborante virtute, creatur in nobis essentia, vt simus, sapientia, vt sciamus: charitas, vt velimus: virtus, vt possimus. Deus, qui talibus nominibus appellatur, talia creat in nobis. *Initio tu Domine terram fundasti*. Nõne terræ, quatuor elementa intelliguntur, sicut nomine aquæ, unde hoc: Spiritus Domini ferebatur super aquas, id est, super materiam quatuor elementorum. Differentia solet annotari inter initium, principium, & exordium, quod in arbore potest perpendi. Nam sulcus dicitur initium, quãdiu latet sub cortice, quasi intus iactum. Principium, quando extra prodiit in lucem. Exordium, quãdo in ramos extenditur; sic de elementis. Nam elementa initio fuerunt in mente diuina per prouidentiam, quasi intus latentia. Sed quia illa machina informis, & fluida facta est; tunc elementa fuerunt, quasi in principio; quasi quodam modo extra apparentia. Sed quãdo distincta sunt elementa, & per naturam similia à similibus sunt procreata; tunc fuerunt elementa quasi in exordio. *Tu autem in æternum permanes*. Hic captat beneuolentiã iudicis ab eius magnitudine, quæ consistit in quatuor. In potentia, unde dicit: *Domine*. In æternitate, unde dicit: *Permanet in æternum*. In misericordia, unde dicit: *Misereberis*. In virtutis manifestatione, unde: *Tu exurgens* [*Tu autem, idem ipse es*. Hic commendat Deum à tribus ab excellentia, unde dicit: *Tu autem*. Ab immutabilitate, unde: *Idem ipse es*. Ab æternitate, unde: *Anni tui non deficient*.

PSALMVS DAVID CII.

Benedic anima mea Domino, & omnia.] Ratio duas partes habet, superiorem, qua Deum contemplamur, quæ potest dici Sapientia; Inferiorem, qua recti conuersantur in medio huius nationis prauæ, quæ potest dici scientia. Superior ergo pars rationis inuitat inferiorem ad laudandum Deum, dicens; *Benedic anima mea Domino*. Non enim ad laudem partem animæ, quam habemus cum brutis animalibus communem, inuitat. *Et omnia, quæ intra me sunt*. Vt etiam secundum inferiores partes animæ laudetur Deus, vt in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in concupiscentia virtutum desiderium. Sic tribus animæ viribus laudatur Deus, scilicet, rationalitate, irascibilitate, concupiscentia: Hoc autem reperitur super Matthæum, vbi loquitur de tribus satis farinæ. Nota; Angelicæ virtutes non solum sunt circa nos, sed etiam intra nos, unde & in introitu missæ Angelorum hic cantatur versus, scilicet; *Benedic anima mea Domino* Fortedicuntur esse intus, quia iuuant in opere interiori. *Qui coronat te*. Christus di-

citur

Christus quare dicitur corona & diadema.
Theologia triplex.
Dionys. de celest. hierarch.
Prou. 25. c
Ecl. 30. d
Mar. 19. c
Misericordia triplex. Supra. Ioan. 8. a
Psal. 18. a
Isa. 45. b
Psal. 10. b
Psal. 8. a
Psal. 18. a
Gen. 1. a
Psal. 8. b
Luc. 24. d
Fictio.
Psal. 93. d
Psal. 32. c
Fortitudo quid & eius species.
Psal. 44. a
Psal. 14. a
Psal. 27. c
Vestimentum.
Matth. 27. d
Isa. 63. a

citur corona, & diadema, quasi duo demens, scilicet principium, & finē: utroque enim caret, & quia demit, & perimit pœnam, & culpam: quod erit in futuro. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* Dat sanitatem, vnde: *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Dat gloriam: *Qui coronat te in miserationibus.* Dat gloriæ plenitudinem: *Qui replet in bonis desiderium tuum.* [*Vt aquila inuentus tua.* Hic dicitur Christus petra: Nam triplex Theologia, primas quæ Dei est: secūda rationalis & nostra: tertia sensuālis, & symbologica. Secundum primā Deus non dicitur Sapiētia, & Iustitia. Nam (vt ait Dionysius) potius de Deo omnia negamus: quia sic omnium aliquid de Deo affirmamus. Secundum secundam, dicitur Sapiētia & Iustitia. Secundum tertiam, Terra. Petra, Cœlum, & huiusmodi. Nam quodam modo loquendi, qui est contrarius hyperbole, aliquid de eo dicimus. Per hyperbolē enim supergredimur veritatē, & excedimus fidem, sed modus, quo de cœlo loquimur, non pertingit ad veritatem, nec accipit ad proprietatem. De Deo enim proprie non potest dici: tacere enim, vel mutatis verbis, de Deo loqui necesse est. *Faciens misericordiam, & iudicium.* Nota: aliquis miseretur inimici, vnde: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Tui, vnde: Miserere animæ tuæ placens Deo. Amici, vnde hoc: Diliges proximū tuum, sicut teipsum. Vnde triplex est misericordia: Præueniens, subueniens, perficiens. De hoc plenius supra. Queritur, quid Dominus scripsit in terra, quando se inclinavit. Quidam dicunt peccata acculantium adulteram. Alij dicunt hoc, scilicet: Qui sine peccato est, primus in eam mittat lapidem. Hieronymus videtur velle hoc, scilicet: Terra terram accusat, scilicet peccator peccatricem. *Secundum altitudinem cœli.* Cœlum quandoque significat patrem, vnde hoc: A summo cœlo egressio eius. Quandoque Christum, vnde hic: *Cœlum cœli Domino,* & c. Quandoque sanctum sanctorum, vnde hoc: Rorate cœli desuper, & c. Quandoque iustam animam, vnde: Deus dicitur habitare in cœlo. Quandoque Angelos, vnde hoc: Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Quandoque prædicatores, secundum quod prædicant deitatē, vnde hoc: Cœli enarrant gloriā Dei. Quandoque spiritum creatum, vnde: In principio creauit Deus cœlum, & terram, id est, spiritus & corpora. Quandoque aërem, vnde: Volucres cœli. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.* Est fictio, ostensio simulationis, vnde: Et ipse finxit se lōgius ire. Est fictio eruditionis, vnde: Qui fingis laborem in præcepto. Est fictio corruptionis; vnde hoc: Qui finxit sigillatim corda eorum. *Homo, sicut fœnum dies eius.* Quānis homo sit fragilis, tamen tenetur habere fortitudinem: fortitudo est contemptio laboris, & periculi cum ratione humilitatis, & compassione incommodorum. Quatuor sunt species eius. Magnificentia, Confidentia, Patientia, & Humilitas.

PSALMVS DAVID CIII.

Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus.] Magnitudo in patre: pulchritudo in filio: dispositio in Spiritu sancto. Nota: Alio modo benedicit creatura Deum: alio modo creaturam Deus. Creatura Deum, in gratiarum actione. Deus creaturam dupliciter, vel infusione gratiæ in præsentī, vel in collatione gloriæ in futuro. *Confessionem & decorem induisti.* Christus dicitur speciosus in deitate, vnde: Speciosus formā præ filiis hominum. Et in humanitate, & hoc duplici de causa, propter peccati immunitatem, vnde hoc: Qui ingreditur sine macula. Et carnis glorificationem, vnde hoc: Caro mea resloruit. *Amictus lumine, sicut vestimento.* Vestimentum significat Ecclesiam, vnde hoc: Diuiserūt sibi vestimenta mea, scilicet hæretici. Quandoque Christi carnem, vnde Isaias: Quare rubrum vestimentum tuum: Quis est iste, qui venit de Edō, tinctis vestibus de Bofra, Quandoque diuinitatem, vnde: Filius dicitur esse in sinu patris, hoc est, in secreto diuinitatis. Quandoque bonum opus, vnde Salomon: Vestimenta tua sint

candida omni tempore. Quandoque fideles, vnde hoc: **A** Quod descendit in oram vestimenti eius: quia gratia vsque ad extremos fideles peruenit. Quandoque virtutem, vnde hoc: Caritas, vestis nuptialis, qua carebat Petrus: quia calefaciebat se ad prunas Caiphæ. Hac veste, scilicet charitate pellitur frigus vitiorum, vnde Dominus: Amice ad quid venisti, non habens vestem nuptialem, id est, charitatem. *Qui regis aquis superiora eius.* Supra cœlos sunt aquæ, vnde alibi: Benedicite aquæ omnes, quæ supra cœlos sunt, & illæ sunt frigidæ, vnde Saturnus, qui vicinior est aquis illis, aliis planetis frigidior est, quia est in tenore spheræ, & ideo facit maiorē circumulum, & ideo calidior debet esse aliis, nisi frigiditas impediret aquæ, & eū frigidū faceret. *Qui ambulat.* Hic commendat conditionem à quatuor, à conditoris agilitate, vnde hic: *Qui ambulat super pennas ventorum.* Ab operis stabilitate, vnde hic: *Qui fundasti terram super stabilitatem suam.* A perseverantia, vnde hic: *Non inclinabitur in sæculum sæculi.* A profunditate, vnde hoc: Abyssus abyssum inuocat. *Qui facis Angelos tuos spiritus.* Vt de subiecto fiat prædicatū. Hic autē dicuntur *ἄγγελοι* qui nuntiant bonum, prædicando. Sed inter eos, qui audiunt verbum eorum, quidam respicientes sunt, quasi nullo modo consentientes. Alij reiicientes, scilicet, qui verbū primo receperunt, postea expellentes. Alij suffocantes, vt illud, quod cadit inter spinas: Alij fructificantes. Primi non concipiunt: Secundi concipiunt, sed abortiuum faciunt: tertij foetum viuum opprimunt: quartum pietate, & materna diligentia enutriunt. *Inter medium montium pertransibunt aqua.* Sex dicuntur montes, per quos Christus transiit. Nā legitur, quod fuit sicut ceruus transiliens in mōtib: primus vmbrosus, secundus caliginosus, tertius luminosus, quartus aquosus, quintus nemorosus, sextus spinosus. Primus altitudo Incarnationis: secundus mysterium circumcisionis: tertius liberalitas propriæ oblationis, scilicet in templo: quartus Sacramentū Baptismatis ablutionis: quintus abstinentia ieiunij quadragesimalis: sextus anxietas victoriæ passionis. De primo: Deus à Libano veniet, & à mōte vmbroso. De secūdo: Operuit caligo cacumen montis. De tertio: Cœperūt ædificare secūdo mense in mōte. De quarto: Venite ascendamus ad montem Domini. De quinto: Ductus est Iesus in desertū, vbi erat terra montuosa. De sexto: In monte Oliueti orauit ad patrē: tamen ad literam tres montes ascendit, vt legitur in Euangelio. *Super ea volucres cali habitabunt.* Hic dicit, quod tria animalia erant, quæ immolabat Abraham. Ternarius autem numerus significat tres principales virtutes, vnde Iob: Nati sunt ei septem filij, & tres filiæ; Septem filij sunt septē dona, & tres filiæ, tres virtutes. Quandoque fidē Trinitatis, vnde Ezechiel; Porta thalami ad viam Oriētalem. Tres hinc, tres inde. Via enim ad Christū, quæ dicitur Oriēs, est fides Trinitatis. Quandoque tria genera peccatorum, vnde Iob; Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserūt camelos. Tres turmas contra camelos facere, est modo illicito opere, modo superflua locutione, modo inordinata cogitatione terrenarum dispensationum studia vastare. Quandoque vitam præsentem, vnde Dominus de ficulnea; Ecce anni tres, ex quo veni querēs fructum in ficulnea hac, & non inueni. Ficulnea humana natura, ad hanc venit Dominus tertio anno in ea fructum quærens, quia humanā naturam ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando, quæsiuit. *Vt exhilaret faciem in oleo.* Christus hic dicitur panis, vinum, & oleum. Panis, quia cōfortat, vnde hoc: *Panis cor hominis confirmet.* Vinum, quia lætificat, Oleum, quia exhilarat. Sic fides potest dici quodlibet horum trium, quia tria operatur in nobis. Nam dicitur, quia in nobis operatur remissionem peccatorum, & ita confortat sicut panis, quia aufert morbum. Oleum ad manifestationem bonorum operum. Vinum ad delectationem, siue scientiæ gaudium. Vinum enim, quia lætificat; Quot modis accipitur oleum, alibi est dictum. *Sed cognouit occa.*

Psal. 131. a
Ioan. 18. c
Matth. 22. b
Dan. 3. a
Psal. 41. b
ἄγγελοι.
Luc. 8. b
Sex montes per quos Christus transiit.
Exod. 24. d
Isa. 2. a
Matth. 4. a
Matth. 26. c
Ternarius numerus. Iob. 1. a
Ezech. 40. b
Iob. 1. c
Luc. 15. b
Ficulnea quid.
Christus.
Fides tria in nobis operatur.

sum suum. Legimus solem iustitiæ, & salutis ostensionem manifestæ visionis, claritatem boni operis, feruorem persecutionis, intellectum sapientis, iucundum lumen veritatis, claritatem prædicationis, ardorem tentationis. De primo: Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. De secundo: In sole posuit tabernaculū suum. De tertio Iob: Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. De quarto: Semen iactum super terram aruit sole. De quinto: Quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu afficere omnes, & igni. De sexto: In persona impiorum in die iudicij dicitur Errauimus à via veritatis, & sol nō est ortus nobis. De septimo, Iob: Qui præcipit soli, & nō oritur, & stellas claudit sub signaculo. Hoc reperitur in Meldenti. *Omnia in sapientia fecisti:* id est, in sapientiam, id est, per Filium. Deus Pater dicitur omnia facere per Filium, id est, cum Filio, ita quōd Patri auctoritas tribuatur, vel per Filium facit omnia, id est, genuit Filium opificem, & potius per Filium, quā per Spiritum sanctum: quia sapientia attribuitur Filio: facit ergo per Filium, id est, sapientia, id est, sapienter. *Hoc mare magnum.* Hæc tria notantur. Mare, nauis, nauta: Mare, mundus: Nauis, Ecclesia: Nauta, Christus. Remus illius nauis, lignum crucis, quo nauigamus ad littus æternitatis. Per mare trahuntur retia Petri, qui multitudinem piscium per prædicationem trahit ad portum. *Illic reptilia, quorum non est numerus.* In hoc mare iecit Dominus finem, & hamo illius captus est diabolus, vnde Iob: Quasi hamo capiet Leuiathan. Illa linea est propago Patrum per Euam memorata. Ibi erat hamus interior, & caro exterior. Hamus diuinitatis, & caro humanitatis. Diabolus ergo captus est, quia cum per satellites suos carnem Christi crucifigendo momordit, maxillam eius aculeus diuinitatis perforauit. Sicut in linea extremum est hamus, ita in genealogia extremus est Christus. *Aperiente te manum tuam.* Quæ duobus modis aperitur, scilicet sanctâ scripturam exponendo: Nam sic habemus notitiam de Deo, vel Filium mittendo in carnem, vel aperit manum beneficia conferendo, vnde hoc, *Aperis tu manum tuam, &c. Iucundum sit eloquium meum,* vel disputatio mea. Deus loquitur nobiscum, & nos cum eo. Sermo Dei ad nos duobus modis; interius per aspirationem, exterius per prædicationem. Per aspirationem duobus modis, natura, & gratia: Natura, quando conditis aspirat cognitionem boni: gratia, quando reparatis suggerit boni amorē. Sermo noster ad Deum fit consulendo, vel orando, vel bene operando. Nota duo sunt libri: Sacra scriptura, & clerici. In primo legunt clerici, in secundo legunt laici. In nobis ergo legere possunt laici: sed ibi non inueniunt, quid possint eligere. Homo primo debet esse accusator sui, vnde hoc: Iustus in principio sermonis debet esse accusator sui, laudator Dei, doctor proximi. Quidam attribuunt sibi temporalia, vt Nabuchodonosor dixit: Nonne hæc est Babylon, & cætera. Quidam naturalia, vt Philosophi, qui dicunt: Labia nostra à nobis sunt. Nam Deum cognouerunt, sed non sicut Deum glorificauerunt. Quidam gratuita, scilicet virtutes, vt Publicanus.

PSALMVS DAVID CIV.

Consitemini Domino, & inuocate nomen eius.] Super Paralipomenon dicitur, quod titulus huius Psalmi est Alleluia, qui secundū aliam literam in illo libro ponitur, quem Dauid fecit, cum arca Domini capta à gentibus reduceretur. Alleluia, propriè est laus Angelorū: Sicut gloria in excelsis. Nam Angeli propriè dicuntur laudare Deum, propter peccati immunitatem, vnde & cæli dicuntur, vnde hoc: Fiat voluntas tua, sicut in cælo. Et propter assiduitatē. Nam non cessant clamare, Sanctus, Sanctus, Sanctus: & quia semper habent Dei fruitionem, vnde hoc: Angeli eorum semper vidēt faciem Patris, vnde pueri semper solent Alleluia cantare, quia innocentiam habent, in quo assimilantur Angelis: Sed quandoque in festis diebus maiores, scilicet perfecti

solent cantare Alleluia, vt designetur perfectio, quam expectamus in anima, & in corpore. Nota: Os loquitur sermones tribus de causis, dum Deum laudat, dum se accusat, dum proximum ædificat. Confessio mundat os, cōtritio cor, vnde hoc: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Confessio decorat, decor laudat, vnde hoc: Confessionem induisti: ad hoc ergo, quōd os sit mundum, & cor, hæc sunt necessaria. Confessio, scilicet, & contritio, vnde: Nos debemus laudare in mente, vnde hic: *Consitemini.* In voce; *Inuocate.* Cum iucunditate, vnde: *Cantate.* In opere, vnde: *Et psallite.* A rerum creatione, vnde: *Narrate omnia mirabilia eius.* [Cum essent numero breui, paucissimi. Paucissimos ciues habemus, cum illas tantum virtutes, sine quibus saluari non possumus, spes, fides, charitas, facile nuntiari, facile possunt vel numerari. Cum his sociis tendimus ad regionem longinquam. Pauci sunt virtutum tyrones, quandiu cohortem vitiorum delere non possunt. Paucissimi cum sibi nequeant eos subiugare, & saltem sibi tributarios facere. Paucissimi cum nequeant sine magno labore, vel graui periculo resistere, vel etiā defendere. Hi sunt peregrini: Nam fides, quod credit, nondum apprehendit, & quod speratur, nondum tenetur, charitas nondum suo gaudio perfruitur. Cum essent numero breui. Deus diligendus est ratione commissi, dimissi, præcepti. Et vocauit famem super. Nota: sicut post saturitatem edere superfluum est, ita ante esuriam otiosum est, cum esurire licitum est, post esuriam strenuum est. *Misit ante eos virum.* Opera Dei fiunt: vel auctore Deo solo, vt opera creationis, vel hominis ministerio, vt sacramenta Ecclesiæ. Quædam cum Deo, vt opera meritoria, vnde Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum, & alibi: Coadiutores Dei sumus. Quædam fiunt non sine eo, vt peccata. Et tamen dicitur: Sine eo factum est nihil, id est, peccatum. *Ferrum pertransiit animam eius.* De Virgine dicitur: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, id est, mors ipsius, vel pertransibit gladius, id est, tui ipsius animam, id est, per mortem Christi, vel tuam animam quæ quodam modo est ipsius, scilicet Christi. Ferri ratione quandoque soliditas conuersorum designatur, vnde Iob: Ferrum de terra tollitur. Quandoque fortitudo, vnde Dominus ad Ezechielem: Sume tibi sartagine ferream, & eam pone inter te, & ciuitatem. Quandoque iaculum prædicatoris, vnde: Dominus loquens de violentia diaboli ad Iob: Reputabat, vt paleas ferrum. Nam ferrum acuitur, vt aduersarius vulneretur: Sic de prædicatione, quando aliquis deserit malitiam nocendi, vnde Dominus: Versa est mihi domus Israel in scoriam. Omnes isti, æs, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis. Nos sumus tenebræ & vanitas, Christus lux, & veritas. Nisi ergo in bonis operetur, nec à malo deficimus, nec ad bonum proficimus, nec à vanitate cadimus, nec ad veritatem surgimus. *Eloquium Domini inflammauit.* Spiritus sanctus inflammatur eloquium ad sciendum, quandoque ad diligendum, vnde euntibus in Emaus: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? Quandoque ad sacrificandum, vnde: Dominus inflammauit sacrificiū Abel. Quandoque ad prædicandum, vnde hoc: Ignitum eloquium tuum vehementer. Et hoc: Non possumus non loqui, quæ audiuiimus, & vidimus. Septem sunt in temporalibus, quæ homines appetat pecunia, scientia, pulchritudo, dignitas, potentia, fortitudo, sanitas. Et eduxit eos cum auro, & argento. Aurum quandoque splendor cælestis patriæ, vnde dicitur, quod illa ciuitas, ex auro simili vitro mundo. Quandoque charitas, vnde Ioannes: Vidi Angelum cinctum zona aurea. Quandoque temporalem gloriam, vnde hoc: Calix Babylonis aureus. Quandoque splendor sanctitatis, vnde hoc: Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? Quandoque sensus bonæ operationis, vnde hoc: Aurum in fornace probatum. Quandoque incorruptio boni operis, vnde: Quidam ædificant aurum, & la-

Confessio & contritio.

Rom. 10. b

Psalm. 103. a

Luc. 25. c

Deus tripliciter diligendus.

1. Cor. 15. b

1. Cor. 3. b

Ioan. 1. a

Luc. 2. c

Ferrum.

Iob. 28. a

Ezech. 4. d

Iob. 41. c

Ezech. 21. d

Spiritus sanctus.

Luc. 24. c

Gen. 4. a

Psalm. 219. f

Act. 4. d

Septem appetit homo in temporalibus.

Apo. 21. c

Apo. 1. c

Hier. 51. a

Thren. 4. a

Sap. 3. a

pides

Psalm. 118. a
Iob. 13. c
Apo. 16. b

Iob. 9. a

Deus pater
quomodo
omnia facit
per filium

Isa. 21. a

Iob. 40. c

Psalm. 149. c

Deus quomodo
nobiscum lo-
quatur.

Prouer. 18. c

Dan. 4. c

Psalm. 111. a

Rom. 1. c

Luc. 2. b

Matth. 6. b

Isa. 6. a

Matth. 18. b

Rirus.

Iob. 37. d

Ezech. 1. b

Vas.

pides pretiosos. Quandoq; anima fidelis, vnde Iob ad Heliu: Ab aquilone aurum venit. Quandoq; diuinitas, vnde Ezechiel: De medio ignis quasi splendor electri. Electrum constat ex auro, & argento, & dum miscentur, argentum crescit in claritatem, & aurum in claritate à fulgore suo pallefcit: Sic humanitas in maiestatis gloria creuit, diuinitas à fulgoris proprietate, potentia se humanis oculis temperauit in Christo. Dum ergo pallet aurum, fulget argentum. Vnde etiam Deus homo dicitur liber in claustro humanitatis scriptus, & auro diuinitatis illuminatus. Vas quandoque corpus fragile, vnde hoc: Habemus saltem scientiæ thesaurum in vasis fictilibus. Quia vas fictile est, ideo fragile. Caue ergo, ne frangatur. *Custodiant iustificationes.* Ad inchoationem, per perfectum ad perfectum debemus tēdere. Inchoatio nulli iniuriam continet facere, perfectus illatā patienter tolerare: perfectio omnibus prodesse, & sine opere velle. *Et legem eius requirant.* Omnem legem comitatur iustitia: Nam lex nature comitatur iustitiam & continet iustum. Nam, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Lex Moyfi præcepit in decem præceptis: lex Euangelij complet: Et hic dicitur, quod lex Moyfi erat vmbra non tota nigra: vnde Iudæi non nisi in causto scribebant libros suos: nos autem auro. Quia lex nostra exhibita veritate, illuminata est. Et tamen illa significat legem nostram bonam. Nam si res mala significaret bonam, nomen Dei nunquam in causto scriberetur. Si habemus à Deo temporalia, & propter Deum debemus ea quærere. Temporalia enim quodam modo adiectiua sunt. Nam tum adsunt, tum non. Substantiuū, est amor DEI. Nam talia non transeunt, sed permanent immortalia in æternum. Adiectiua ergo ad substantiua debent referri, id est, temporalia ad summum bonum.

PSALMVS DAVID CV.

Luc. 18. d

Matth. 20. d
Psal. 118. d

Peccatum & iniquitas quomodo differant. Phisonomaton.

Homines duo.

Gen. 3. b

Psal. 39. c

Psal. 37. b.
Psal. 6. c

Oculi duo.

Confitemini Domino quoniam bonus.] Nota: Deus dicitur bonus in natura, vnde hoc: Nemo dicitur bonus, nisi solus Deus. Et misericordia. Et in liberatione, vnde hoc: An oculus tuus nequam, quia ego bonus sum. Et in æquitate, vnde: Bonus es tu, & in bonitate tua doce me. Nos debemus laudare Deum pro bonitate, vnde hoc: *Quoniam bonus.* Pro æternitate, vnde hoc: *Quoniam in seculum misericordia eius.* Pro misericordia, vnde hoc: *Misericordia eius.* Pro potentia, vnde: *Quis loquetur potentias Domini:* id est, ea quæ potenter facit. Alibi reperitur, quod DEVS facit magna, inscrutabilia, innumerabilia. Magna virtute, inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate. *Peccauimus cum patribus nostris.* Nota, quod peccatum dicitur, quod committit homo in se. Iniquitas, quod in proximum committit, sicut distinguitur inter peccata in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vt supra dictum est. Phisonomaton est, quando diuersa nomina diuerso sono vnā rem designant, vt hic: *Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.* Ad videndū duo sunt homines, interior vir, exterior mulier. Interior per inobedientiam superioris Dei, & obedientiam inferioris mulieris est excæcatus ad intelligentiam. Exterior illuminatus ad intellectum. Non dicuntur oculi amborum aperti ante peccatum, sed tantum viri. Nā exterior, scilicet animalis ante peccatum, nec Creatoris habet visionem, nec creaturæ discretionem, sed interior oculo intelligentiæ Deū videbat, & oculo rationis creaturas examinabat. Oculus autem intelligentiæ sine oculo cognitionis, trabe inobedientiæ est extinctus. Alter, scilicet oculus rationis, festuca inobediētiæ turbatur. Dicet ergo homo interior: Cōprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem, oculo, scilicet cognitionis, & hoc: Lumen oculorum meorum non est mecum. De alio oculo dicit: Turbatus est à furore oculus meus. Factus est ergo cæcus ad Deū: perspicax ad mundum: obscurus ad scientiā: acutus ad concupiscentiam, vel sic: Oculi duo sunt, oculus concupi-

scientiæ, & oculus rationis: Si vnus clauditur, alius aperitur, & econuerso. Nunquam simul clausi sunt nec simul aperti, vnde dicitur: Veniet Dominus, vt qui non vident, videant, & qui vidēt cæci fiant, id est, cæci oculo rationis, & vidētes oculo concupiscentiæ, videāt oculo rationis. Hi sunt oculi ante peccatū clausi, post peccatum aperti. *Et redemit nos ab inimicis nostris.* Homo redemptus est, quātum ad signum, quātum ad pretium, quātum ad effectum. De primo, vt in baptismo, quod significat passionem CHRISTI, vnde: *Mare rubrum,* dicitur, sanguine CHRISTI rubricatum, in quo puer ter mergitur, ad significandā sepulturam trinam Christi, vel ad significandum Trinitatem, in cuius fide puer baptizatur. De secundo dicitur, quod Deus nos in cruce redemit, quando pro nobis pretium obtulit. De tertio hoc: Redime me Domine, & miserere mei. Quando scilicet homo liberatur à peccato. *Cito fecerunt, obliui sunt operum eius.* Duo sunt in homine sensus, & affectus. Sensus in capite, & affectus in corde. Sensus in tribus consistit. In ingenio, ratione, memoria. Quibus tres cellule attribuuntur capitis. Nam ingenium accipiti: ratio incipiti: memoria occipiti. Ingenium ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita refertur. Primo refertur, & occurrit timor faciendorum, & tædium factorum, & memoria præteritorū malorum. Ingenium inquit incognita: ratio iudicat inuenta: memoria recondit diiudicata. *Et immola Deo sacrificium.* Tria sunt, caro, mundus dæmonia, & ab illis tribus tria sunt in nobis genera peccatorum. Nam quædam sunt carnalia, quæ à carne: quædam sæcularia, quæ à mundo, quædam spiritualia, quæ à diabolo. Hæc peccata carnalia, & sæcularia sunt desideria, & spirituales nequitia, quæ nominat Apostolus. Septem ab illis fiunt, vt in superioribus dictum est. *Saluos nos fac Domine Deus noster.* Hoc potes, vnde: *Domine,* Hoc vis, vnde: *Deus.* Hoc debes, vnde: *Noster.*

PSALMVS DAVID CVI.

Confitemini Domino.] In hoc psalmo duo sunt Aleuia, ad notandum, quod duo populi Deum laudare debent. Binarius ergo in sacra Scriptura significat charitatem, quæ gemina est ad Deum, & proximum, vnde Ezechiel mensus est portæ frontem duobus cubitis. Frons portæ est vita præsens. Sicut enim domus interior est superna requies: Ita frons portæ, vita præsens. Frons ergo portæ duobus cubitis mensuratur. Quia qui habet dilectionem DEI, & proximi, ad requiem æternam venit. Vnde Moyfes in ornamento summi Pontificis coccum bis tinctum iubet apponi, scilicet charitatem, id est, amorem DEI & proximi. Quandoque intellectum & operationem, vnde Dominus alibi: Vni dedit quinque talenta, alij duo; alij vero vnum. Quinque talentis, quinque sensus: duobus, intelligentia, & operatio, vno tantum intelligentia designatur. Quandoque binarius prædicatorem perfectum in charitate, vnde Dominus binos, & binos misit discipulos ad prædicandum. Quia charitatem erga alterum non habent, prædicationis officium nullatenus debent suscipere. Quandoq; duo genera compunctionis, vnde Caleph filiæ suæ Axæ dedit duo irrigua, id est, superius & inferius. Quandoque duo testamenta, vnde Dominus præcepit duos Cherubim aureos poni ex vtraq; parte oraculi. *Errauerunt in solitudine.* Hic psalmus agit de tentatione. Est ergo triplex origo tentationis. Nam quædā est intus & de nostro, quædā tota foris, & de alieno, quædā ex vtroque. Quandoq; enim tentatio surgit ignorate diabolo, & tunc tota est de nostro. Quandoq; diabolo suggerente, & tunc partim de nostro & partim de alieno. Nam callidus ille tentator, cum intus aliquem scintillæ fomitem deprehēdit, plurimas paleas cum magna festinatione colligit. Et si præualeat de scintilla flammā excutit, & domū pectoris nostri de nostro simul & suo exurit. Vel sic tētatio alia ab anteriori, alia à posteriori: alia à superiori, alia ab inferiori: alia à dextris, alia à sinistris: prima per diabolū, secun-

Ioan. 9. g

Homo redemptus.

Trina merito in baptismo quid.

Psal. 25. b

sensus, & affectus.

Inimici tres à quib. tria peccatorum genera.

Ephes. 6.

Binarius in sacra Scriptura. *Ezech. 40. d*

Exod. 28. n

Matth. 25. b
Greg. homil. in Matth.

Luc. 10. n

Iosue 15. d
Exod. 25. b

Tentationis origo triplex. Idem supra.

da, per recordationem præteritorum malorum, tertia, per rationem, quarta, per sensualitatem, quinta, per prospera, sexta, per aduersa. Sed fidelis DEVS nõ permittit nos tētari, vltra quod possumus. *Et clamauerunt.* Tria sunt, quæ impediunt hominem in præsentī, à quibus liberari petit scilicet rationē ab ignorantia, liberum arbitrium à difficultate, voluptatem à concupiscentia. *Sedentes in tenebris.* Hic agit de concupiscentia, cuius quatuor sunt genera, duo bona, & duo mala: Nā caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem, & hoc mali spiritus in Deum, vel econuerso. De bonis vnde hoc: Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. *Consilium altissimi.* Homo cecidit per superbiam, & debet redire per aliā viam, scilicet per humilitatem. Nam Magi per aliā viam reuersi sunt in regionē suam. Vnde Clerici in processione per aliam viam reuertuntur in chorū, quā ea, per quam egrediūtur, *Qui descendunt mare:* id est, ab actiua ad cōtemplatiuam: & est descensus à statu in statum, vel ad statum: à gradu in gradum. Non enim qui descendunt à cōtemplatione ad actiuam fiunt minus boni. Quatuor sunt cōtemplationes, oratio, meditatio, lectio, gratiarum actio: Quatuor sunt actiue, peregrinatio, prædicatio, Sacramentorum administratio, eleemosynarum largitio. Cuius tres sunt species, sed de his alias dicemus. *In nauibus.* Nauis quandoq; significat vterum Virginis, vnde hoc: Ascendit Iesus in nauiculā, & venit in ciuitatem suam, id est, introiuit in vterū, & venit in mundū, qui dicitur eius ciuitas. Quandoq; crucem, quia fit de lignis, sicut crux, vnde: Ascendit Iesus in nauiculam, & secuti sunt eum discipuli eius, vnde: *Illic naues pertransibant.* Quia mare huius mundi auxilio crucis, id est, ligni pertransimus. Quandoq; Ecclesiam, vt hic: *Qui descendunt mare in nauibus.* Quandoq; superbiam, vnde hoc: In spiritu vehementi conteres naues Tharsis, id est, superbiā gentium. Nam sicut nauis tunditur fluctibus, ventis agitata, ita superbia. *Dixit & sterit.* Hic commendat eos à quatuor: Ab altitudine, cum dicit: *Qui descendunt mare.* A charitate, cum dicit: *Facientes operationem.* A labore, cum dicit: *Dixit & sterit spiritus procella.* A discretione, & sapientia, cū dicit: *Ipsi viderunt opera Domini.* Qui hic loquitur, clamat ter ad Deū, vt clamorem cordis, oris, & operis, intelligas, vnde hic versus ter ponitur: *Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur.* Sed iste multum profecit in clamore. Nam in primo clamore Deus sanitatem ei ostendit, scilicet monstrando viam, quæ ducit ad sanitatem, vnde subiungit versus secundo positum, subdit: *Deduxit eos in viam rectam.* In secundo clamore sanitate restituit, vnde post hunc versus secundo positum, subdit: *Misit verbum suum, & sanauit eos.* In tertio persecutionibus succubere non permisit, vnde post tertium clamorē subiungit: *Siluerunt fluctus eius. Et benedixit eis & multiplicati sunt nimis.* Peccata nostra sunt magna, multa, turpia: magna in quātitate, multa in numero, turpia in qualitate. Nam sunt aliquanta, aliquota, aliqualia. Magna in merito, multa in numero, turpia in modo. Contra hæc, tria remedia debemus opponere. Contra magna, timorem: contra multa, dolorem: contra turpia, pudorem. Sicut peccatum magnum, & multum, ita misericordia Dei magna, & multa, vnde hoc: Misere mei Deus secundum magnā misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum. Vt deponam turpitudinem: Laua me ab iniquitate mea, & deposita turpitudine: Super niuē dealbabor. *Et pauci facti sunt.* Hic agit de bello, quod fit contra hereticos. Et est triplex bellum: nam est extraneum, quod fit contra gentiles, vnde Apostolus: pugnaui contra bestias Ephesi: Est bellum ciuile, quod fit cōtra hæreticos, qui sunt de nostra ciuitate, saltem de Sacramēto fidei, non de fide Sacramenti. Est plusquam ciuile, scilicet intestinum, quod fit contra filios, fratres, qui adhuc tolerantur, vnde: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. De secūdo: Exierunt ex nobis, sed à nobis non erant. *Effusa est contentio super eos.* Hoc duobus modis exponitur,

A vno modo, vt contentio fumatur à contemno, alio modo, à contendo contendis.

PSALMVS DAVID CVII.

PAratum cor meum Deus: paratum cor meum. *Confitebor tibi.* Confessio debet esse oris, & cordis, quasi simul factio: Quod notatur in consecratione Pontificis, quando annulus ponitur in medio, baculus argenteus datur, quia sonorum est argentum, per quod notatur confessio oris. Per hoc, quod ponitur in medio digito, confessio cordis. Nam in illo digito est vena, quæ venit à corde, vnde Prometheus, qui inuenit vsū annuli instituit, vt in illo digito poneretur. Vnde & in sponsalibus annulus argēti in medio digito sponsæ ponitur, ad significandum, quod ibi debet esse consensus animorum, & verborum. *Quis deducet me in ciuitatem munitā.* Hæc ciuitas est Ecclesia militās, & est in monte, vnde hoc: Hæc est ciuitas in monte posita: & firmum habet fundamentum, scilicet CHRISTVM, vnde hoc: Hæc est domus Dei firmiter ædificata. Et hoc: Fundamentū positum est, quod nemo potest mutare. Ibi est turris CHRISTVS, quod significat turris David. Ibi sunt aliæ turres, id est, Prælati Ecclesiæ. Nam sicut turres excedunt altas domos, ita Prælati minores. Ibi est vndique murus, scilicet munimentum Christianæ fidei, vnde Iob: Quia rupto muro & aperta ianua irruerunt super me. Ruptus enim murus dicitur, cum fides quorūdam malorum persuasione dissipatur. In ea est antemurale, Prophetæ, qui CHRISTVM, id est, fidem CHRISTI prædicauerunt, & ita eam præcesserunt: vel murus dicitur CHRISTVS, antemurale Prophetæ, qui CHRISTVM præcesserunt. Vndiq; est fossatum, scilicet humilitas, quæ vallis dicitur, vnde hoc: Omnis vallis implebitur. Et flumen est ibi, vnde: Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei, scilicet Spiritus sanctus. Sed riui inde procedentes sunt dona Spiritus sancti. Est ibi porta, scilicet dies iudicij, qui est exitus huius mūdi, vnde Iob: Conterentur in porta, non est qui eripiat. Est ibi altera porta, scilicet ingressus, vt bona actio, vnde Iob: Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabam mihi cathedram. Vel etiā ostium est CHRISTVS, vnde hoc: Ego sum ostium, si quis intrat, per me intrat. Et ibi est custos, scilicet Christus, vnde hoc: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, & c. Ibi Rex ita munitus cum populo suo, non timet exercitum Pharaonis.

PSALMVS DAVID CVIII.

Deus laudem meam ne tacueris, locuti sunt aduersum me. *Pro eo, vt me diligerent, & c.* Hic dicitur, quod plus peccant, qui detrahunt sedenti ad dexteram patris scilicet, quā qui crucifixerunt ambulātem in terris. Sed solet dici, quod tria sunt genera peccatorum. Est enim originale, quod non solum maculat personam, sed etiam naturam. Omnes enim nascuntur cum originali. Est personale, cum non solum alieno, sed proprio compedimur, vt actuale. Est singulare, quod Iudæi commiserunt in Deum maiestatis, qui possunt dici homicide, sed, vt verum dicam, Deicide: secundum hoc magis peccauerunt crucifigētes, quā qui modo persequuntur eum in membris. Dicimus ergo, quod quidam persequēbantur ex inuidia, & illi magis peccauerūt, quā qui modo persequuntur ex ignorantia, & credebant obsequia præstare Deo. Et illi minus peccauerūt, quā qui modo persequuntur, vel sunt excedentia, vel excessa, qui enim magis contemnit, magis peccat. *Ego autem orabam.* Christus orauit pro se, & hoc cum affectu sensualitatis, & tunc non semper exauditus est, vt quando petiit, quod calix ab eo remoueretur. Cum affectu rationis, & tunc est exauditus, vnde quādo orauit: Pater clarifica filium tuum. Tum pro amicis, quando orauit pro Petro, ne deficeret in fide, vel in via. Tum pro inimicis, cum dixit: Domine dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. *Et posuerunt aduersum me.* Nota: triplex vitium, triplex peccatum, triplex remedium. Vitia: im-

Confessio duplex.

Ecclesia militans.

1. Cor. 3. b
Christus turris.
Prælati turres minores.

Iob. 30. c

Isai. 26. a

Luc. 3. b
Psalm. 45. b

Iob. 5. a

Iob. 29. b

Ioan. 10. b
Psalm. 126. a

Exod. 14.

Peccatorum tria genera.

Christi oratio.
Matth. 26. d
Marc. 14. d

Luc. 22. e
Ioan. 12. d
Marc. 12. d
Luc. 22. d
Luc. 23. e

potentia,

1. Cor. 10. c
Hominem tria impediunt in præsentī. Concupiscentiæ quatuor genera. Gal. 5. c
Psalm. 83. a
Matth. 2. b
Clerici quare in processione per aliam viam redeant in chorū. Contemplatio quadruplex.
Nauis.
Matth. 9. a
Matth. 8. c
Psalm. 47. a
Peccata nostra.
Psalm. 30. a
Ibidem.
Ibidem b
Bellum triplex. 1. Cor. 15. d
Cant. 1. b

PSALMVS DAVID CIX.

potentia, ignorantia, concupiscentia. Peccata, alia contrahimus ex infirmitate, alia ex peruersa voluntate. Remedium in diuinis institutionibus, in diuinis promissionibus, in diuinis comminationibus. *Constituere super eum peccatorem.* Diabolus constituitur super aliquem quatuor modis, scilicet ad auferenda temporalia, vt super Iob. Ad confringenda naturalia, vt de egerumenis. Ad ferenda supplicia æterna, vnde hoc: Ligatis manibus & pedibus mittitur aliquis in tenebras exteriores. Ad tentationes, vnde: Magna est dignitas animarum, quia vnique deputati sunt duo Angeli, vnus bonus ad custodiendum, alius malus ad tentandum. *Oratio eius fiat in peccatum* Forte pro oratione Dominica pro illa parte: Dimitte nobis, sicut nos dimittimus, vel de illa exponitur, quando aliquis petit vt bene accadat ei in furto. Vel sic: prædicatio, alia officiosa, alia quæstuosa, alia pretiosa, alia sancta: sic de oratione. Nam oratio officiosa est, quando ad eius officium pertinet orare, & forte mala causa prædicat. Quæstuosa, quando pro temporalibus. Pretiosa, quando pro inani gloria. Sancta, quando orat pro vt debet. Tres primæ species orationis in peccatum sunt, & non vltima, vel plus dicit, & minus significat. *Oratio eius fiat in peccatum*, id est, absorbeat in peccato, id est, peccato impediendo non habeat efficaciam suam. Sicut dicitur: Omne, quod non est ex fide, peccatum est, id est, absorberetur a peccato. *Scrutetur scelerator omnem substantiam eius.* Sunt vsuræ suppliciorum, vnde hoc: Ex vsuris & iniquitatibus redimet animas eorum: Nam repetitur in suppliciis, quod commissum est in peccatis. Sunt vsuræ præmiorum: Nam dabitur nobis vltra meritum. Sunt vsuræ gratiæ collatæ in tempore, vnde hoc: Qui facit hoc, centuplum accipiet in præsentibus, & vitam æternam in futuro possidebit. Sunt vsuræ pecuniæ, hic dicitur, quod Iudas oculos habuit, nam erat fur: Quia CHRISTVM vendidit triginta argenteis ad recompensationem vnguenti effuli, quod potuit venundari trecentis argenteis. Vnusquisque autem illorum triginta valebat decem vsuales denarios, & ita per illos triginta recompensauit damnum trecentorum: nam decies triginta sunt trecenti. Quidam spiritus indigent loco & tempore, sed non corpore, vt Angelus, vnde: Angelus, spiritus dicitur quis, anima spiritus cuius. Quidam spiritus non indigent loco, nec tempore nec corpore, vt DEVS. *In memoria redeat iniquitas, & peccatum eius.* Peccatum fit quadrupliciter. Nam quis peccat quandoque in radice, vnde hoc: Omnes peccauerunt in Adam. Quandoque in origine, contrahendo originale. Quandoque in mutatione. Quandoque propria voluntate, quod sæpe fit. *Sicut Zona, qua semper præcingitur.* Nota: Est cingulum iustitiæ, vnde hoc: Iustitia cingulum lumborum eius. Cingulum penitentiæ, vnde Ioannes præcinctus est zona pellicea, id est, iustitiæ: Est cingulum continentie, vnde hoc: Sint lumbi vestri præcincti: Est cingulum fortitudinis, vnde: Accingere gladio tuo, & cetera. Est cingulum humilitatis, vnde Dominus præcinxit se, vt lauaret pedes discipulorum suorum. Est cingulum iniquitatis, vnde: Misit Dominus verbum in Iacob, & cecidit in Israël, vnde Filius Dei missus ad Iudæos, vnde hoc: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël: Sed quia, vt dicunt Apostoli, repulistis verbum Dei: Ecce conuertimur ad gentes, & ita verbum cecidit in gentes: vel per Iacob, & Israël Iudæus accipitur sic: Verbum misit in Iacob, & cecidit in Israël, id est, quia non honorificauerunt, sed intefecerunt Deum, vel de semine verbi, id est, prædicatione. *Caro mea immutata est propter oleum.* CHRISTVS tradidit semetipsum pro nobis in mortem: Nos autem tradimus nosmetipsos ad vitam. Viuere enim incipit, quando quis incipit mori pro Christo. Vnde cum solemnizatur de morte alicuius sancti, dicitur: DEVS, qui tui sancti natalitia colimus.

Dixit Dominus Domino meo.] Dicere DEI multis modis accipitur. Nam pro gignere, pro disponere, pro facere, & his tribus modis exponitur hic. Quandoque pro promittere, vt hic: Dixit Dominus, & stetit spiritus procellæ. Pro, *Domino meo* hic dicitur in glossa sic: Qui Dominus meus est, secundum quod homo, id est, quia homo est, sed non ex eo, quod homo. Sed nonne est caput Ecclesiæ, secundum quod homo? Ergo Dominus noster secundum quod homo. Dicimus, quod si, secundum, notat conditionem priuatam specialem, scilicet quia talis homo est, scilicet plenus est gratia, noster est Dominus, secundum quod homo. Si, secundum, notet conditionem generalem, non est Dominus noster, secundum, quod homo, quia eadem ratione, quod homo. Vel sic: Si, secundum, notet instrumentum, est Dominus noster CHRISTVS, secundum quod homo: quia per omnia, quæ gessit in carne, est Dominus noster. Si notet causam generalem id est, quia homo, non est Dominus noster, secundum quod homo.

Sede à dextris meis. Quot modis accipitur sedes, prius dictum est: sed nota, quod CHRISTVS sedet ad dexteram Patris, secundum quod ei æqualis, & secundum quod homo, quia homo in potioribus patris bonis, scilicet quæ pater dedit hominibus. Sancti autem dicuntur sedere ad dexteram Patris, quantum ad æqualitatem, quantum ad donorum omnium plenitudinem: quantum ad multæ gratiæ collationem, non omnis. Nota: Si filius sedet ad dexteram Patris quia est æqualis: ergo Pater ad dexteram Filij: forte notat sedere ad dexteram, æqualitatem, & processionem.

Donec. Quinque modis accipitur, pro quamdiu, vnde Apostolus: Donec cognominatur hodie, id est, quandiu durat hodie, tandiu durat hoc sæculum. Quandoque pro vt, vnde hoc: Oculi nostri semper ad Dominum, donec misereatur nostri. Quandoque pro, & vnde Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit. Quandoque posito consequenti, ponitur antecedens, vt hoc: Non legam, donec veneris ad me, id est, cum veneris legam. Quandoque pro æterno. His duobus modis exponitur hic vltimus. Et nota, quod hic, est inclusiuum permanentiæ sessionis, & inclusiuum oculationis.

Scabellum pedum tuorum. Est subiectio secundum conditionem, quia opus suo creatori debet, vt cuius dispositionibus obtemperet. Est subiectio secundum necessitatem: nam de prauis voluntatibus, quamuis iussionibus DEI contraire nituntur. Et tamen per ineffabilem eius dispositionem arretantur, vt nihil sine eius nutu ad effectum ducere queant. Est subiectio secundum timorem, quando eius præcepta non amore, sed timore complentur. Est subiectio secundum dilectionem, quando voluntarie eius iussionibus obtemperamus. De Primo: Omnia subiecisti sub pedibus eius, siue nolint, siue velint. Nam etiam diaboli castra DEI sunt, & DEO militant. De tertio, vt de illo, qui timet seruiliter. De quarto, vt de illo, qui initialiter, vel finaliter timet. Nota: hic subiectio potest appellari seruitus. *Tecum principium.* Hic commendat CHRISTVM à quatuor, ab æqualitate, vbi dicit: *Tecum*, à deitate, vbi dicit: *Principium*, à fortitudine, vbi dicit: *In die virtutis tuae*, à perpetuitate, vbi dicit: *Ante luciferum genui te.* Hoc nomen, principium, quandoque per se ponitur: quandoque cum adiuncto: quando per se, quandoque significat Patrem, vt hic: In principio erat verbum. Quandoque Filium, vt hic: In principio creauit DEVS cælum, & terram, id est, Pater in Filio. Quando cum ad-

Dicere Dei multis modis accipitur. Psal. 106. c

Christus quomodo dicatur sedere ad dexteram, & quomodo Sancti.

Heb. 3. c Donec, quot modis. Psal. 122. d Matth. 1. a

Subiectio multiplex.

Psal. 8. b

Principium multipliciter ponitur. Ioan. 1. a Gen. 1. a

iuncto

Diabolus quatuor modis super aliquem constituitur. Matth. 22. b Animæ duplex angelus deputatur. Matth. 6. b

Prædicatio triplex.

Rom. 14. d

Vsura multiplex.

Psal. 71. c

Matth. 19. d

Matth. 26. b Ibid. a

Peccatum quot modis fit. Rom. 5. b

Isa. 11. a

Matth. 3. a

Marc. 1. a

Luc. 12. c

Psal. 44. a

Ioan. 13. a

Isa. 9. b

Matth. 15. c

Act. 13. g

Isa. 9. b

iuncto ponitur ex diuersis adiunctis, diuerſa contrahit ſignificata. Nam quandoq; generationem, vt hic: Pater eſt principium Filij. Quandoque proceſſionem actiuã, vnde: Pater & Filius ſunt principium Spiritus ſancti. Quandoque creationem, vnde hoc: Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſunt principium creaturarum. Quando enim tres perſonæ ſimul ponuntur cum hoc nomine, principium, non poteſt intelligi niſi eſſentialis proprietatis. *Tu es ſacerdos in æternum.* Vere ſacerdos; nam ſacramentum Miſſæ in cœna inchoauit, & inſtituit. Nota in oblatione quatuor ſunt neceſſaria, ſcilicet qui offert, & quid, & cui, & pro quo. Sed Chriſtus hæc omnia fuit. Nam fuit, qui, & pro quo, & quid, & cui. Nam ipſe obtulit ſe ſibi Deo pro ſe: Nam mortuus eſt pro ſe, quia ſoluit didrachma pro Petro, & pro ſe. Didrachma eſt paſſio. *De torrente in via bibit.* Hic quatuor nominamus. Paſſionem, ibi: *Bibit.* Paſſionis abũdantiam, ibi: *De torrente.* Locum paſſioni conuenientem, ibi: *In via.* Pro his retributionem, ibi: *Propterea exaltauit caput.* Hæc quatuor Chriſto homini attribuuntur.

Miſſa in cœna Domini inſtituta In oblatione quatuor requiruntur. *Matth. 17. d* Didrachma paſſio.

Confefſio duplex.

Pſalm. 50. a *Pſalm. 15. i* Confefſio multiplex.

Gen. 27. b

Pſalm. 1. b

Redemptionis noſtræ magnitudo. *Pſalm. 47. a*

Cauſa duplex.

Chriſtus triplici de cauſa dicitur miſſus ad Iudæos.

Iuſtificatio quid.

Leu. 23. b

PSALMVS DAVID CX.

Confitebor tibi Domine.] Nota: Eſt confefſio duplex cordis, & oris. Confefſio oris triplex. Nam homo debet loqui vtilitatem ſui, ſublimitatem Dei, vtilitatem proximi. Nota: Peccatum Deo committimus, & confefſionem ei facimus, ſatisfactionem attribuimus. De primo dicitur: Tibi ſoli peccaui. De ſecundo, hic. De tertio: Quid retribuam Domino pro omnibus, &c. *In conſilio iuſtorum.* Eſt conſilium, quod dant Sancti, vt hoc: Si vis perfectus eſſe, &c. Veni & ſequere me, Eſt conſilium, quod datur Sanctis: vnde Rebecca Iacob: Acquieſce conſilio meo, & audi verba mea. Eſt conſilium iuſtorum, vnde: Non reſurgent impij in conſilium iuſtorum. *Magna opera Domini.* Plurale, vel ſingulare, ſcilicet opus operis, vel opera operæ. Nota, magnitudinem in redemptione hominum. Nam magnus fuit Redemptor, vnde hoc: Magnus Dominus, & laudabilis nimis. Magnus redemptus: Nam homo, quo nõ eſt maior inter creaturas. Et magna hoſtia, quia filius Dei: & à magno redemptus, quia à diabolo. Magnus ergo fuit quis, & quem, & quo, & à quo. Nota: eſt cauſa materialis, & cauſa finalis. Non enim propter ſua opera laudandus eſt Deus, ſi, propter, notet cauſam finalem, ſed potius propter Domini opera ſunt laudanda, ſicut bona opera, non dico præcedentia, ſed ſequentia oſtendant, quod fides accipit, quod non meruit. Sicut enim non propter opera noſtra placemus Deo, ſed opera noſtra placent Deo propter nos. *Redemptionem miſit Dominus populo ſuo.* Chriſtus dicitur miſſus ad Iudæos triplici de cauſa. Tum, quia in perſona propria eis prædicauit, non gentibus. Tum, quia de carne eorum aſſumpſit. Tum, quia promiſſiones eis fecit. Semper enim fiebat promiſſio Abrahamæ, non gentibus. Aliter totum exponitur. *Confitebor tibi.* In omnes voluntates. Nota: voluntas Dei, quæ Deus non eſt, dicitur quinque modis. Præceptum, prohibitum, conſilium, volitum, promiſſio, contra talem fit aliquid, non cõtra illam, quæ Deus eſt. Eſt ne aliquid contra promiſſionẽ Dei, & ſic hoc bonum, vel malum. *Confefſio, & magnificentia opus eius.* Nota: Iuſtificatio eſt remiſſio peccatorũ, iuſtitia pronectus bonorum operum. Sicut fides præcedit naturaliter iuſtificationem, ita iuſtificatio iuſtitiam. Vnde Paſcha præcedit Pentecoſten, id eſt, contritio iuſtitiam, quia in Paſcha torrebant ſpicas igni, & cõfricabant manibus grana, hoc eſt, contritio. In Pentecoſte offerebant panes fermentaceos, hoc eſt, iuſtitia operũ. Iuſtificatio conſiſtit in duobus. In confefſione & contritione. Iuſtitia in vitatione mali, & electione boni, vel in augmento boni operis. Vnde quatuor hic notantur. Initium boni operis, vnde hoc: *Confefſio.* Augmentum virtutis, vnde dicit: *Magnificentia* Retributio æter-

nitatis, vnde dicit: *Iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* **A** Initium ſapientie timor Domini. Seruilis timor eſt initium extrinſecum, vel extra ſumptum. Nam timor ſeruilis eſt initium ſapientie, id eſt, ad ſapientiam non de ſapientia. Initialis eſt initium ſapientie, quia de ſapientia: nam eſt terminus. Terminus in quem, & ad quem. Nota in gloria ſaper hunc verſum: *Confefſio, & magnificentia,* ſic habetur: *Credens in eum,* qui iuſtificat impium, à fide incipit, vt bona opera non præcedentia, quod meruit, ſed ſequentia, quod accipit, oſtendant. Hoc dupliciter exponitur. primum vt hæc dictio non repetatur cum hoc verbo, ſcilicet meruit, ſic: *Vt bona opera non præcedentia, ſed ſequentia oſtendant,* quod fides accipit quod non meruit, id eſt, per opera ſequentia conſtans eſt, quod habet fidem pro merito. Vel ſic bona opera, quia præcedentia non vbi oſtendant, quod meruit fides, quia nulla præceſerunt, ſed ſequentia oſtendebant, quod eam accipit, hic ponitur hæc dictio non cum hoc verbo oſtendebant: ſed cum hoc, ſcilicet ſequentia: in prima expoſitione fit econuerſo.

Timor. *Rom. 4. a*

PSALMVS DAVID CXI.

Beatus vir, qui timet Dominum.] Sancti habent hilaritatem in tribus, in conſcientia, in opere, in conuerſione fratrum. De primo: Gloria hæc, eſt testimonium conſcientie. De ſecundo: Hilarem datorem diligit Deus. De tertio: Vos eſtis gloria mea. Omnis timor bonus, præter mundanum. Nam naturalis bonus, quo timemus mortem. Mundanus malus, qui facit nos abſtinere à bono opere. Seruilis bonus, quia fecit ceſſare à malo, ſcilicet opere, & ſi non à mala voluntate. Initialis bonus, quia habetur cõ charitate imperfecta, finalis eſt cum perfecta. *Potens in terra erit ſemen eius.* Honor, diuitie, iuſtitia, filij: hæc quatuor faciunt beatũ, quæ hic ponuntur. Filij notantur hic: *Potens in terra erit ſemen eius.* Honor, & diuitie hic: *Gloria, & diuitia in domo eius.* Iuſtitia hic: *Iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* *Qui miſeretur & commodat.* Tria ſunt opera miſericordie, mutuo dare, dare, & commodare. Dare eſt ſine ſpe iterum recipiendi, vnde Ariſtoteles: Donum eſt datio irredibilis. Vnde tres gratie, quaſi tres ſores, cum depinguntur, dant manus retro flexas poſt tergum, quaſi non videant, cui dent, vt iterum aliquid petant. Mutuo dare, eſt idem dare, & tale recipere. Commodare, eſt vel tale, & nõ cum uſura recipere. *Paratum cor eius.* Arrifores ſunt, qui potentibus, & impotentibus in malis conſentiunt. Adulatores, qui verba cadentia tollunt. Derifores, qui amicis & dominis abſentibus detrahunt. *Ab auditione mala.* Eſt verbum aſperum hoc: Surgite mortui. Aſperius: Eſuriui, & non dediftis mihi manducare. Aſperum: Ite maledicti in ignem æternum. Eſt verbum ſuaue: Eſuriui, & dediftis mihi manducare. Suauius: Euge ſerue bone, & fidelis. Eſt ſuauiſſimum: *Intra in gaudium Domini tui.* Iſta dicentur in iudicio. Duæ ſunt hic promiſſiones: Vna bonis, vnde hoc: Omnes ſitientes venite ad aquas. Alia malis: Arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Duæ erunt impletiones, vna hic: Venite benedicti patris mei. Alia malis, vnde: Ite maledicti in ignem æternum. Nota: *Exortum eſt in tenebris lumen reſtis: miſericors & miſerator, & iuſtus.* Ecce fides. *Iucundus homo.* Ecce operatio. *In memoria æterna erit iuſtus.* Ecce retributio.

2. Cor. 1. c *2. Cor. 9. b* *1. Theſ. 2. d*

Opera miſericordie.

Matth. 25. d *Ibidem.* *Ibid. b* *Ibidem.*

Iſa. 55. a *Matth. 3. c*

Matth. 25. d *Ibidem.*

PSALMVS DAVID CXII.

Laudate pueri Dominum.] Tripliciter Deus gentes aſſumit: nam ad fidem, vnde hoc: Miſit de ſummo, & accipit me. Et aſſumpſit ad Sacramenti ſuſceptione: Et aſſumpſit me de aquis multis. Tandem ad gloriam. Deum tripliciter debemus laudare: nam deuote, ne dicatur: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum

Pſalm. 17. b *Ibidem.* *Iſa. 29. d* *Matth. 15. a*

longe

longe est à me, vnde hoc : *Laudate pueri Dominum.* Continue, scilicet omni tempore, vnde hoc : *Ex hoc nunc, & vsque in seculum.* Ne dicatur: Confitebitur cum benefeceris ei. Publice, scilicet vbique, vnde hoc : *A solis ortu vsque ad occasum.* Et hoc : Qui me confessus fuerit coram hominibus, & cætera. Vnde signum fit in fronte, id est, in manifesto. Vel sic : Qui, & quem debent laudare, scilicet pueri Deum : & quandiu scilicet in æternum, vnde dicit: *Ex hoc nunc & vsque in seculum.* Et vbi, scilicet vbiq; vnde hoc: *A solis ortu vsque ad occasum.* Habes ergo, quis, quem, quando, vel quandiu, & vbi. Pueri, à puritate dicuntur, & tales debent laudare, vnde dicunt : Benedicamus Domino, in Ecclesia, & Chorus respondet : Deo gratias, subaudi, dicamus, vt cum dicimus : Tu autem Domine miserere nobis, à Choro responderetur, Deo gratias. Nota : Soli pueri intrabunt in regnum cælorum, vnde Dominus dicit in B Euangelio: Nam humiles & simplices intrabunt, id est, submissi, & graciles. Nam arduum est, quo ascendere molimur. Arctum quo penetrare tentamus. Nam via ad patriam est arcta. Ergo si voluerimus intrare, oportet nos esse expeditos & subtiles. Nam in altum reperire est honestum, & per angusta intrare inflatum, impossibile est: oportet ergo hominem esse tenuem in diuitiis, & exoneratum curis ad hoc, quod intret. Deponat ergo sarcinas peccatorum, Camelus autem per foramen acus cum sarcinulis suis, nisi humiliauerit se, intrare non poterit. *De stercore.* Stercora in Sacra Scriptura tribus modis accipiuntur. Nam dicuntur voluptates carnales, vt hic. Quandoque amaritudo pœnitentiæ, vnde hoc : Sine, fodiam circa illam, & mittam stercorea. Quandoque substantia mundialis, vt hic : Omnia reputauimus, vt stercorea. Nota: Homo debet considerare, quid fecit, quid meruit, & quid amisit : peccatum, supplicium, præmium, & debet considerare, vnde vocatus, ad quid, per quid. De stercore, ad gloriam, per gratiam. *Qui habitare facit sterilem in domo.* Septem modis dicitur Deus inhabitare in aliquo. Nam tribus modis est vbique, scilicet per potentiam, per præsentiam, per essentiam. In sanctis, per inhabitantem gloriam. In Virgine, per conceptionem. In Christo, per vnionem. In patre, per identitatem, vnde hoc: Ego in patre, & pater in me est. Sed tribus modis dicitur inhabitare in aliquo, vnde versus :

In patre, carne, bonis, habitat sapientia Patris.

Hic commendat sapientiam, scilicet Ecclesiam à quatuor. A diurnitate, vnde dicit: *Qui habitare facit.* Nam qui alicubi habitat, ibi diu manet. A stabilitate, vnde hoc : *In domo,* non quasi in tabernaculo fragili & vago. A fecunditate, vnde dicit : *Matrem filiorum.* Ab exultatione, vnde dicit : *Letantem.*

PSALMVS DAVID CXIII.

In exitu Israel de Ægypto. Exitus est de bono in malum, de malo in bonum, de malo in malum. Nam exierunt obuiam Christo in Dominica ante Pascha Pharisæi ad detrahendum. Iudas ad distrahendum, siue per dendum: Apostoli ad attrahendum actiue. Pueri ad attrahendum passiuè, id est, vt attraherentur à Deo, vnde hoc: Trahe me post te. *In exitu Israel de Ægypto, domus Iacob.* A triplici domo oportet nos exire. Quæ sunt, mundus, caro, propria voluntas. Mundus est domus carnis, caro propriæ voluntatis, propria voluntas serpentis. De his tribus domibus præcepit Dominus exire Abraham, dicens. Egredere de terra, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Mundus adulatur per occasiones: caro suggerit per causam: voluntas captiuat per effectum: *Facta est Iudæa sanctificatio eius.* Prius est in Ægypto sub Pharaone in tribulatione. Ægyptus enim tribulatio interpretatur. Et in Ægypto huius mundi est tribulatio triplex. Nam prima est tribulatio cordis, secunda dissolutio corporis & animæ, tertia pœna gehennalis : In prima canitur Væ: In secunda. Væ, Væ. In tertia Væ, Væ, Væ, Nā Væ corpori, in carnis tribulatio-

ne. Væ animæ & corpori in carnis dissolutione. Triplex væ, in gehennali exustione. *Israel potestas eius.* Ad hoc, quod aliquis sit in futuro versus Israel, oportet quod hæc quatuor sint in eo, scilicet, timor, spes, dolor, amor. Timor mentem humiliet, dolor carnem mortificet, spes dolentem beatificet, amor certantem coronet. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Quidam dicunt, quod Mammon est diuitiæ, & Mammona nomen diaboli, qui præest diuitiis, forte idem est. Sed diabolus dicitur præesse diuitiis, non quia deus: sed quia solet homines tentare diuitiis, quæ dicuntur iniquitas: quia ad iniquitatem viam aperiunt, vel quia ab iniquis habentur. Nam omnis diues, aut iniquus, aut hæres iniqui, vel dicuntur iniquitatis, aut inæqualitatis, quia cū iniquitate, vel inæqualitate possidentur. Vel: Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, id est, reddendo eas, cui ablata sunt, id est, diuitias, & sic qui prius erant inimici, fiant amici. *Mare visdit.* Dicimus peccatorem mare furore turbidum, rixis amarum, elatione tumidum. Tria sunt impedimenta homini circa Deum: primum Philosophorum, secundum Pharisaorum, tertium hæreticorum. *Et tu Iordanis.* Nota: duo flumina sunt, scilicet Ior, & Dan, & conueniunt ad faciendū fluuium, scilicet Iordanem. Nam sicut nomen ex nominibus, ita flumen ex fluminibus, vt sicut Tamisæ fluminis in Anglia. Vel potest dici, quod quidam fluuius fluit ad radicem montis Dan, qui vocatur Ior, & à monte contrahit nomen, vt dicatur Iordanis. Nota: Iudæi adorauerunt vitulos, vnum in Dan, & alium in Bethel. Quatuor genera hominum hic notantur: contemplatiui, & actiui, infideles, & baptizati, sed iterum ad culpam reuersi, vel sanatiui, & sani, ægotatiui & ægoti. Medij sanatiui & sani, pessimi ægotatiui & ægoti. Istorum optimi sunt sanatiui & sani. Sanatiui sunt, quorum natura nullo vitio latente corrumpitur. Sani, qui nulla ægritudine manifesta vexantur. Sed iudica de ægotatiuo & ægotro, per Israël sanatiuum, per Israel sanum. Per mare ægotatiuum, per Iordanē ægotum intellige. Nota: quatuor in hominibus solent reperiri, scilicet virtus, iustitia, vitium, peccatum: quod est sanatiuum in corpore, hoc est virtus in mente. Quod est sanum in corpore, hoc est iustitia in mente: quod est ægotatiuum in corpore, hoc est vitium in mente. Quod est ægotum in corpore, hoc est peccatum in mente. Non ergo omnis, qui aliquando virtutem habet, sed qui facit iustitiam, bonus est. Nec omnis, qui aliquod habet, sed qui facit malum, malus est. Ergo in aduentu, Israel, & Iacob fugiunt mare, & Iordanis. Nam consuetudine benefaciendi, & actu veniente, consuetudo, & actus peccandi recedunt. *Montes exultauerunt.* Triplex gaudium, vel festum debemus facere, scilicet festum Virginum, Confessorum, Martyrū. Festum Virginum facit, qui obseruantia castitatis mentem exhilarat. Festum Confessorum facit, qui etsi gloriari non potest de integritate Virginitatis, cōsolatur tamen in puritate cōfessionis, & hoc laudis vel peccati. Festum Martyrū facit, qui in tribulatione gaudet in spe Resurrectionis. *A facie Domini mota est terra.* Est triplex motus. Nam est mentis, sensualitatis, & corporis. Primus est in voluntate, secundus in delectatione, tertius in opere. Et hoc tum in bono, tum in malo accipitur: vel commota est terra, ac si nō stabilis. Sed nos Deus inuitat ad stabilitatē, non ad delicias: non enim legitur, quod elixa comedit, scilicet aqua cocta, sed fauum mellis, & partē piscis assi igni. De agno Paschali præceptum est, vt nō sit coctus aqua, sed igni. *Qui conuertit petram in stagna aquarum.* Propter duritiam: nam quando dixit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, & cætera. Dixerunt discipuli: durus est hic sermo, & propter offensionem, vnde dicitur: Lapis offensionis in caput anguli: & super quem ceciderit, conteret eum. Et propter stabilitatem, vnde hoc: Fundamentum positum est, quod nemo mutare potest. Et alibi dicitur: Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meā, id est super Christum, propter hoc

Psalm. 48. d
Matth. 10. c
Ritus Eccl. e
Matth. 10. a
Matth. 19. d
Marc. 10. d
Luc. 18. c
Luc. 13. b
Phil. 3. b
Deus septē modis dicitur inhabitare in aliquo.
Ioan. 10. b
Exitus multiplex.
Matth. 21.
Marc. 11.
Luc. 19.
Ioan. 12.
Cant. 1. a
Domus triplex, à qua exire oportet.
Gen. 12. a
Tribulatio triplex.

Luc. 16. c
Mammon, & Mammona.
Hier. in Ep.
Peccator qualis.
3. Reg. 5. g
Quatuor genera hominum.
Festum triplex faciendum.
Motus triplex.
Luc. 24. f
Exod. 12. b
Ioan. 6. f
Psalm. 117. d
Isa. 28. d
Matth. 21. d
1. Cor. 3. b
Matth. 16. e
dicitur

Christus
misericos
triplici de
causa.

Rom. 2. a
Psal. 14. b

Rom. 8. d

Idololatria
species.

Gal. 5. d
Phil. 3. d

Pedes duo
quid.

Homini tria
sunt dara.

Prælati san-
cti, cælum
dicuntur.

Matth. 13. b
Mar. 4. b
Luc. 8. b
1. Cor. 15. c

Laus Chri-
sti.

Psal. 47. a
Psal. 145. a
Psal. 120. b

Gen. 3. b

Psal. 68. d

Heb. 13. c

Ephes. 3. b

Psal. 115. a

Phil. 2. b

Psal. 1. c
Psal. 118. f
Psal. 139. c

Psal. 22. b

dicitur lapis Christus. *Super misericordia* Christus dicitur misericors triplici de causa: quia peccatorem expectat, & quia impium iustificat, & quia ultra meritum remunerat. De primo: Nonne vides, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te vocat. De secundo: Mittit crystallum suam sicut buccellas: De tertio: Non sunt condignæ passiones huius temporis, & c. *Simulachra gentium argentum, & aurum.* Quatuor sunt species Idololatriæ. Nam est idololatria auarorum, gentilium, Iudæorum, hæreticorum. De primo Apostolus: Fugite auaritiam, quæ est idolorum seruitus. Et hoc: sicut guloso Deus venter est, ita auaro aurum. De secundo hic. De tertio: Seruitus legis non multum distat ab idololatria. De quarto in Osea, Nā ibi dicitur, quod hæretici sunt idololatriæ sectantes dogmata sua. *Os habent, & non loquentur.* Nota: quinque sunt operarij, scilicet, quinque sensus, visus, auditus, tactus, olfactus, & gustus. Ad visum electio, ad auditum sermo, ad tactum manus officium, & ad olfactum, & gustum experientia. Visus eligit, sermo prædicat, officium coaptat, experientia disponit. Si potest fieri ædificium, simulachra talia non possunt. *Pedes habent, & non ambulabunt.* Nos, qui pedes habemus, debemus ambulare. Duo pedes sunt cognitio exilij, & memoria beneficij. Cognitio exilij in duobus, in notitia aduersitatis, & notitia prosperitatis. Cognosce quia prospera, quia blandiuntur, vt decipiant. Aduersa terrent, vt frangant. Memoria beneficij triplex, primorum mediorem, infimorum. Data sunt enim homini tria, suprema, media, infima, scilicet, Deus, Angelus, creatura ad hominis sustentationem. Prima ad gubernandum, media ad conuersandum, infima ad sustentandum. *Cælum celi Domino.* Sancti scilicet, Prælati dicuntur cæli triplici de causa, propter secretum, propter ornatum, propter doctrinæ priuilegium. De primo: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: Nam celant arcana Dei, sicut cælum celat superiora. De secundo: nam sic sunt ornati virtutibus, vt cælum luminaribus: Nam stella differt à stella in charitate. De tertio: Nam dicuntur nubes rotantes minis, coruscantes miraculis, pluentes doctrinis.

PSALMVS DAVID CXIV.

Dilexit quoniam exaudiet Dominus. Laus Christi dicitur dignissima propter tria, propter immensitatem rei, propter rei iucunditatem, propter continuationem. De primo: Magnus Dominus, & laudabilis nimis. De secundo: lucunda decoraque laudatio, De tertio: Ex hoc nunc & vsq; in sæculum. Nam in præsentia, & in futuro Deum laudabimus. Nos dicimur peregrini propter quatuor, quæ solent peregrinis conuenire, propter laborem, vnde hoc: In sudore, & labore vesceris pane tuo, propter paupertatem, vnde hoc: Ego sum pauper, & dolens: quia in præsentia non habemus permanentiam, vnde hoc: Non habemus hic manentem ciuitatem.

Omnia prætereunt præter amare Deum.

Et propterea à patria remotione, vnde: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. *Inclinauit aurem suam mihi.* In hoc quod Deus nobis filium suum dedit, tria intelliguntur: Mysterium Incarnationis absconditum Angelis, vnde Apostolus: Hæc dispensatio abscondita est à sæculis, vt innotescat potestatibus in cœlestibus, & deuotio populi expectantis, vnde hoc: Credidi, propter quod locutus sum, & cætera. Humilitas, & exinanitio, Dei, vnde: Humiliauit semetipsum formam serui accipiens. *Tribulationem, & dolorem inueni.* Quidam inueniunt mala, scilicet pœnam: & inueniuntur à malis, quando volunt puniri, à pœna meliorantur: de his hæc sunt exempla. *Dolores inferni circumdederunt me.* [Tribulationem, & dolorem inueni. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. Tribulatio & angustia inuenerunt me. Virum iniustum mala capiēt in interitu. Non vitabo cum fornicatæ fuerunt. Virga tua, & bacu-

lus tuus, & cætera. *Pedes meos à lapsu.* Tres sunt partes in homine, caput, cor, pes. Supremum, medium, & infimum. Caput, liberum arbitrium: cor, consilium: pes carnale desiderium, scilicet sensualitas. Nam in homine nihil subtilius libero arbitrio, & ideo capite designatur. Nihil vtilius consilio: Nihil inferius carnali desiderio, & ideo pedibus designatur. Nihil melius libero arbitrio, nam habet imaginem eternitatis, & diem maiestatis. Eternitatis, quia nulla culpa, vel miseria destrui potest. Diem maiestatis, quia creator non habet superiorem, ita liberum arbitrium. De consilio dicitur: Ego, inquit, in consilio, id est, in corde, & hoc: Beatus homo, qui inuenit sapientiam, & hæc pretiosior est cunctis opibus. Ecclesia dicitur Catholica esse propter tria, propter fidei constantiam, propter dilectionem, propter sacramentorum communionem. De his dicit Apostolus. Vna fides, vnus spiritus, vnum baptisma.

PSALMVS DAVID CXV.

Credidi, propter quod locutus sum. Ego dixi. Quadruplici de causa nõ confitetur quis ore, quod habet in mente, propter timorem, vt Petrus, qui intus fidem Christi tenebat, quod non ore confessus est. Propter impotentiam, vel infirmitatem, vnde Hieremias: A, A, A, Domine nescio loqui. Propter negligentiam, vt ille, qui abscondit in terra talentum Domini sibi committit. Propter caueriatam conscientiam, vnde hoc: Iniquitas oppilabit os suum. Talis non est, qui dicit: *Credidi propter quod locutus sum.* Nota. Fides debet esse fidelis, integra, firma, & voluntaria, vnde hoc: Quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit. Et illud: *Integram inuolatamque seruauerit, absque dubio peribit.* Integra ergo ad factorum, & miraculorum plenitudinem: nam fides sine operibus mortua est, & debet credere omnes articulos fidei. Inuolata, quantum ad errorum, & hæresum vitiationem, vt non sit adultera, sed casta. Virginitas mentis fides est incorrupta, fidelis per obedientiam, firma per certitudinē, diabolus enim firmiter credit, sed non fideliter. *Omnis homo mendax:* In natura, in animo, in verbo: Excessus mentis fit tribus modis. Nam fit mentis dilatatione, mentis subleuatione, mentis alienatione. Dilatio, quando mentis acies latius diffunditur, tamen modum humanæ industriæ non supergreditur. Subleuatio, quando mentis viuacitas gratia Dei illustrata humanæ industriæ metas excedit, sed non mentis alienatione transit, quando supra se videt, tamen assuetum. Alienatio est, quando præsentium memoria mentem excedit, & peregrinum statum, diuinæ operationis transfiguratione transit. Primus modus est ex industria humana. Secundus ex vtriusque permixtione. Tertius ex sola gratia. Vnusquisque modus in tres diuiditur, sed de hoc alias. *Calicem salutaris accipiam.* Adiectiuè huic innitens substantiuo, populi, vel Christi. *Dirupisti vincula.* *Μαρτυρ* græce, testis Latine: Nam Martyres de tribus perhibēt testimoniū, scilicet de Christi passione, vnde hoc: non est maior dilectio, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis, vel pro ouibus suis. Et Petro dictum est: Sequere me. Nam oportet, vt totum corpus patiat. Caput enim prius passum est, & oportet membra cõpati. Et de carnis glorificatione: Non enim exponerent se morti, nisi carnis glorificationem expectarent, vnde Apostolus: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et de æterna beatitudine: Non enim mundana, tanquam stercore reputarent, nisi æterna expectarent. Nota: Deus dirupit nostra vincula sua morte: nam nos redemit: & attende in illo opere quatuor. Nam opus fuit sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, donum sine pretio. Attende potentiam in opere, castitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De potentia ait Augustinus: Maioris potentia est iustificare impium, quàm creare cœlū & terram. De charitate: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum in mundum. De bonitate hoc: Bonus es tu,

In homine
tres partes.

In homine
nihil melius
libero arbitrio.

Prou. 3. b
Ibidem.

Ephes. 4. a

Quadruplici
de causa
ore quis nõ
confitetur
quod intrus
in mente
habet.

Hier. 1. b
Matth. 25. b
Psal. 106. d
Fidei conditiones.
Athan. in
symb.
Ibidem.

Luc. 2. d

Mentis excessus
tripliciter fit.

Μαρτυρ
testis.
Ioan. 15. b

Ioan. 21. d

Philip. 2. d

Deus nostra
vincula dirupit.
Redemptionis opus.
Ephes. 2. a

Psal. 118. i Rom. 8. f

& in bonitate tua doce me. De largitate hoc: Quomodo non omnia nobis cum illo donauit: qui etiam proprio filio suo pro nobis non pepercit?

PSALMVVS DAVID CXVI.

Psal. 132. a Psal. 150. a

Laudate Dominum omnes gentes.] Hic Psalmus est primus eorum, qui dicuntur a'ropoi, id est, sine diuisione. Nam duo sequuntur scilicet: Ecce quam bonum, & quam iucundum. Et: Laudate Dominum in sanctis eius: & significant Trinitatem, quæfectionem non recipit. Et tædiū ex aduersitate, vnde Apostolus: Grauatilumus supra modum, ita quod tædet nos viuere. Est tædiū ex identitate, vnde: Identitas generat fastidium. Est tædiū ex lōga expectatione, vnde hoc: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Est tædiū ex huius vitæ labore, vnde: Tædet animam meam vitæ meæ, quoniam confirmata est super nos misericordia eius. Dei enim gratia est nobis promissa, vnde hoc: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Data incarnatione, vnde: In terra pax hominibus, & hoc: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis: Confirmata, in die Pentecostes, vnde Dominus discipulis: Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. Nota: Domū Dei à Deo datum: vel promissum non fuisset, nisi ad datum apponeretur custodia, ne amitteretur, & ad promissum aperiretur via, vt inueniretur. Ideo ad datum apposita est custodia, ne amittatur præceptū naturæ: & ad promissum aperta est via, vt inueniatur præceptum discipline. Hæc enim duo data sunt homini præceptum naturæ, quod intus inspiratum est per naturam: præceptum disciplinæ foris appositum per doctrinam. Intus per sensum, foris per verbum. In præcepto naturæ tria, præceptio, prohibitio, & confessio.

PSALMVVS DAVID CXVII.

Angelorum laus triplex. Luc. 2. b Isa. 6. a Latitudo bonorum angustia malorum.

Constitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.] Triplex est laus Angelorū scilicet, Alleluia, vt hic habetur, Gloria in excelsis Deo &c. Quod enim sequitur, appositum est, Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c. In latitudine. Est latitudo bonorum, & angustia malorum. Sit latitudo bonorum in charitate, quæ dicitur habere tres diuisiones secundum corpus: Nam habet latitudinem, extenditur enim ad amicos, & inimicos. Altitudinem ad Deum. Longitudinem pro perseverantia. Hanc latitudinem non habet malus, & ideo est in angustia. Est angustia honorum. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitā: nam ardua prima est via: Sed lata est, quæ ducit ad mortem. Nam facilis descensus auerni.

Matth 7. b Virgilius 6. Æneid.

Nam vltima prona est via. Est latitudo, & angustia in bono, & malo. Exarserunt sicut ignis in spinis. Spinæ, quandoque peccata, vthic: Quandoque diuitiæ, vt hic: Semen cecidit super terram, & ortæ sunt spinæ, scilicet diuitiæ, quæ suffocant hominem, ne fructificet in verbo Dei. Quandoque in bono, vnde hoc: Sepite aures vestras spinis, quia serpens adhuc munitur, Moraliter. Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. Congruè, post exultationem sequitur: Multi enim gaudēt, salute. Distingue ergo quatuor voces: Est vox exultationis, & perditionis in personis peruerse lætantibus. Est vox mœroris, & perditionis in pernitiose dolentibus. Est vox mœroris, & salutis in pœnitentibus. Est vox exultationis, & salutis in perfecte viuētibz, vnde dicitur: Vox exultationis, &c. Nō moriar, sed viuā. Nota: Vita sanctorū in patria est vita vitalis. Mors malorū in inferno, est mors mortalis. Vita in præsentī viuētium, scilicet malorum, vita mortalis. Mors bonorum, mors vitalis, quia tendit ad vitam. Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Lapidem, quem reprobauerunt adificantes. Ad literam, in ædificatione templi erat lapis, cui non poterat locus aptus inueniri, nisi in consummatione in angulo duorū parietum, & ibi aptum locum inuenit. Non est mirum, si Iudæi infatuati, quia carent capite, in quo sunt omnes sensus. Nam sibi caput ampū auerunt, scilicet Christum, in quo debent esse nostri sensus. Hæc est, dies, quæ

Luc. 28. d

Ecc. 1. 28. d

Vita sanctorum, & mors malorum

Psal. 115. a

Iudæi quare infatuati.

fecit Dominus. Est dies, Dominus, Domini, à Domino, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. De primo: In die iudicij sedebit ille antiquus dierum, quia auctor est personarum. De Patre, & Filio, dicitur: Dies diei eructat verbum. De Spiritu sancto: In die mandauit Dominus misericordiam suam. Nota ad literā, secundum legem debuit esse annus Iubileus in anno resurrectionis Christi, & vere tunc fuit annus Iubileus nobis, quia de seruis facti sumus liberi. Tunc redimus ad hereditatem nostrā, prius per peccatum alienatā. Dicitur etiā, quod in anno, quo rex Philippus debita Iudæorū condonauit, debuit esse annus Iubileus. Paræmum est cum diuersa verba ab eisdem literis incipiunt, vt hic: Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis. Vsq; ad cornu altaris. Nota: Ter in anno Iudæi intrabant templū non vacua manu, vnde & sacerdotes nostri temporis ter in anno exigunt oblationes subditis. Nota: quatuor de causis, intramus Ecclesia, vt laudemus Deum, vnde hoc: Laudate serui Domini. Quandoque, vt oremus, vnde hoc: Domus mea domus orationis est. Quandoque: vt instruamur, vnde hoc: Venite ascendamus ad montem Domini. Et illud: Venite ad me, & ego docebo vos. Quandoque, vt reficiamur susceptione Sacramenti, quod in Ecclesia præsentatur. Nota, quatuor sunt petitiones in Ecclesia in missa, prima scilicet introitus laudatio est, secunda est oratio, quam dicit sacerdos. Tertia instructio, scilicet per epistolam, & euangelium. Quarta refectio, quando sacerdos reficitur corpore & sanguine IESU CHRISTI.

PSALMVVS DAVID CXVIII.

Beati immaculati.] Nota: Sacra scriptura dicitur Paradisus, siue hortus, triplici de causa. Quia est locus ad delectationem, vnde: delectare in domino: & dabit tibi petitiones: & ad vescendum, vnde: Qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Et ad excitandum, vnde hoc: In labore, & sudore vesceris pane tuo, vnde: Qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Nota: hæc tria solent esse in horto: à simili in sacra scriptura. Homo habet, qua pergat, cum quibus, quo perueniat, qua perlegat legem, quasi viam, vnde hic: Qui ambulant in lege Domini. Cum quibus sunt, immaculati in via. Quo perueniat, habet patriā, vnde hoc dirige in conspectu tuo viam meam. Nota: Legitur in prologo beati Hieronymi super Regum lib. & in glossis super prologū sic: Moyses inuenit literas Hebræorū. Sed Esdras post reparationem tēpli inuenit alias faciliores ad pronuciandum, quæ à sinistra in dexterā tendunt, sicut latinæ, sed Mosaicæ à dextera in sinistrā. Et sicut ibi dicitur, Iudæi modo vtuntur literis Esdræ quod non videtur. Nam Iudæi incipiūt scribere à dextera in sinistram. Cum econuerso literæ Esdræ scribantur: Nota, à quatuor capit initium, scilicet ab operis utilitate, à facilitate, à profunditate, ab ornatu. Dicitur sunt scholæ, & duo genera discentium. Nam est schola virtutis, & veritatis, siue sanctitatis, & sapientiæ. Nā alij quærunt sapientiam, alij virtutem, sed neutrum sine altero haberi potest. Schola virtutis, & sanctitatis est: Beati immaculati in via. Schola veritatis, siue sapientiæ est: Beati, qui ambulant in lege Domini: Beati, qui scrutantur testimonia eius. Sic in primo psalmo scilicet, Beatus vir: Schola sanctitatis est vbique, ibi: Non sedi cum consilio. Schola sapientiæ est ibi: Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Vtrobique studiū sanctitatis præmittitur, vt prius per studium boni operis, mundetur conscientia, & corde mundo quæratur sapientia: Primum disce, quid facias: post quæras, quid scias, vnde: Cœpit Iesus facere, & docere. Immaculatus est impollutus, vel ablutus, nunquam aduersus, vel reuersus. Nota: Quidam sunt in lege ambulantes, qui in lege proficiunt. Quidam in lege stantes, qui à lege declinant, à lege recedunt. Beati, qui scrutantur. Sapientia debet esse in Episcopo, vnde cum primo intrat Ecclesiam, debet habere textū in pectore, vnde post euangelij, textus sei portatur, offertu

Dan. 7. c

Psal. 44. a Psal. 41. b

Bed. de schem. diu script. Ritus. Ecclesiam quatuor de causis intramus. Psal. 134. a Matth. 21. b Isa. 2. a

In missa quatuor sunt petitiones.

Psal. 36. a Isa. 55. a Gen. 3. c

Psal. 5. b Hieron. in prol. super lib. Reg.

Psal. 1. a Psal. 25. b

Psal. 1. a

Act. 1. a Immaculatus quis

In Episcopo sapientia debet esse.

Via Dei
tres.

Lex vmbra
dicitur.

Via nostra
tortuosa.

Virg. lib. 6.
En.

Psal. 139. b

Cor huma-
num quan-
do dirigi-
tur.

S. Ambr. in
hunc Psal.

Hieron. prol.
lib. Reg.

Psal. 36. a

Psal. 110. a

Psal. 140. b

Quando
aliquis cor-
rigatur.
Ephes. 5. d

Psal. 4. b

Homo quo
modo dica-
tur repelli à
Deo.

Ordo opti-
mus.

apertus, sed aliis in choro clausus, quia tenetur habe-
re scientiā, ad quod nō alij. Nota: sunt tres vię Dei, ho-
minis, diaboli. Duę extremę conuenire non possunt,
sed media ad vtramque flecti potest. De prima: *Viam
veritatis elegi.* De vltima: *Via iniquitatis amoue à me.* Pro-
pheta voens, quod via sua ad viam Dei, nō diaboli di-
rigatur, orat: *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Lex di-
citur vmbra: Nam ad hoc: quod sit vmbra, tria sunt ne-
cessaria, lumen, corpus obiectum, & vmbra receptacul-
um. Si enim vsque ad infinitū vmbra protenderetur,
ita quod non haberet obstaculū, non esset vmbra. Sic
tria hæc in lege: Nam ibi lux, veritatis figura, quę
promittebatur, vel latebat in litera. Corpus, ceremonię,
quę erant quali obstacula veritati, scilicet luor: iudæi
quasi vmbra receptaculum, super quos erat vmbra:
Nota: ignorantia est triplex velum, quod alibi exponi-
tur. *Confitebor tibi in directione cordis.* Via nostra est
tortuosa propter tria: quia ignota, laboriosa, periculo-
sa. De primo: *Errant, sicut ouis quę perierat.* De secun-
do: *Arcta est via, quę ducit ad vitam.*

Ardua prima via est.

De tertio: iuxta iter scandalū posuerunt mihi. *Tu man-
desti mandata tua custodiri nimis*, id est, per multos: &
multum. *Confitebor tibi in directione cordis.* Cor hominis
dirigitur, quando humana voluntas diuinę conforma-
tur, & odit vel diligit, quod Deus. Nota: in hac portio-
ne, præcepta Dei, quinque nominibus designantur. Nā
dicuntur via, lex, testimonia, mandata, iustificationes:
Via, quia ad viam ducunt: Lex, quia ligant: Testimo-
nia, quia euidenter admonent, pœnis promissis, præ-
miis contestantia: Mandata, quia facienda indicant: Ius-
tificatione, quia impleta à reatu liberant.

In quo corrigit.] In prologo super Reg. dicit Hiero-
nymus, quod Psalmus trigessimus textus, scilicet:
Noli emulari. Et centesimus decimus: scilicet: Confite-
bor tibi Domine in toto corde meo, in consilio iustorū.
Et centesimus quadragesimus, scilicet: Exaltabo te,
Deus meus rex: texuntur Alphabeto Hebræorū, sicut
& hic Psalmus: Aliquis corrigitur, quando cauet sibi à
lapsu, vel peccati cōsuetudine, vnde hoc: Noli inebria-
ri vino, in quo est luxuria: non tantum prohibet actū
inebriandi, sed consuetudinē, & tertio modo, quando
abstinet à causa peccati, id est, à primo motu, vnde
hoc: Si surgit primus motus inde, non consentiat ratio,
& hoc: Irascimini, & nolite peccare. *Ne repellas me a
mandatis tuis* Homo accedens ad Deum repellitur per

D se, per mundum, per diabolum: per se duobus modis,
per propriam voluntatem, per carnis concupiscentiā.
A mundo duobus modis, quando aduersis premitur,
vel prosperis iretatur. A diabolo, quando eius sugge-
stione vexatur. Expellitur etiam à Deo, quando homo
accedit, vt inuestiget immensitatem eius, quod in præ-
senti fieri non potest. Primę tres sunt ex ira Dei. Ter-
tia est ad correctionem nostram, & vtilitatē, & exer-
citationē. *In toto corde meo abscondi eloquia tua.* Qui ea
per dilectionē suscepit, per memoriā retinet, per hu-
militatē tegit. Oportet enim, vt quandoq; tegatur, vnde
dicit: *In toto corde meo abscondi eloquia tua.* Et vt quan-
doq; manifestetur, vnde dicit: *In labiis meis pronuntiaui.*
Nā si nunquā tegetur, nunquā fouerentur: Et si nū-
quā manifestarentur, nunquā multiplicarētur. Vtrūq;
ergo necessariū est. Nota: Cor, est nidus: verbū, ouum:
bonum opus, pullus, qui fouetur, nutritur: non iustifi-
cabitur, nisi nutriatur. Absconde in corde, verbū scil. in
nidō ouum. Nam peccas: si non recipis: peccas, si rece-
ptum eiicis: peccas, si receptum, ante tempus exponas.
Primo, duritia: secundo, negligentia: tertio, superbia.
In labiis meis pronuntiaui. Bonus ordo. Primus, humi-
litas silentij: secundus, studium bene operandi: tertius
pronuntiandi fiducia verbum Dei. Silentium, vbi dicitur:
In corde meo abscondi eloquia tua. Opus, vbi dicit: *Do-
ce me iustificationes tuas.* Verbum, hic: *In labiis meis pro-
nuntiaui omnia iudicia oris tui.* Duo sunt, quę impediūt
labia loqui, ignorantia, & mala conscientia, quando

scilicet erubescit. Propter ignorantiam ergo: *In corde
meo abscondi eloquia tua.* Contra scientiam: *Doce me
iustificationes tuas.* [Pronuntiaui fiduciam loquendi si-
gnificat, omnia iudicia oris tui: Nil abscondi, totum dixi,
quę mihi dixisti. Nihil de meo adieci: nihil de tuo ab-
scondi, ne falsitatem prædicarem, vel ne veritatē ne-
garem. Iudicia cordis abscondita: oris manifesta. Iudi-
cia oris propofui, corde abscondi. Iudicia cordis, vbi
sententia dicitur: oris, vbi sententia pronuntiauit.

R *Ettribue seruo tuo.* Deus aliquando reddit malum
pro malo ad bonum, vt Saūli, pœnam pro iniustitia
sua ad correctionem. Quandoque bonum pro bo-
no ad malum, & abundantia diuiti pro sua iustitia ad
retributionem, ne in futuro ei retribuere. Quandoq;
malum ad malum pro malo, vt Herodi, & Iudæ in præ-
senti pœnā pro iniustitia ad damnationē, quia hoc fuit
initium pœnæ æternæ. Quandoque bonum pro bono
ad bonum, vt Abraham, & Iob: In præsenti abundantia
pro iustitia ad saluationem. Quia initium fuit retribu-
tionis æternæ. Nota: In hac partitione quatuor nomi-
nantur. Infirmitas, vbi dicit: *Visifica me.* Ignorantia, vbi
dicit: *Revela oculos meos.* Exilium, ibi: *Incola ego sum in
terra.* Hostes, ibi: *Etenim aduersum me sederunt principes.*

[*Revela oculos meos.* Nota: Oculi exteriores velantur
quatuor de causis, per mortem, per obscuritatem, sci-
licet tenebras, per infirmitatem, per torporē: si oculi
mentis, per obstinationis culpam, quod dicitur peccatum
ad mortem, vt in hoc: *Illumina oculos meos, ne
vnquam obdormiam in morte: per ignorantia obscu-
ritatem, vnde hoc: Populus, qui habitabat in tenebris
vidit lucem magnam: per carnis fragilitatē, vt hic: per
torporē, vt hic: Exurge quare obdormis Domine.*

C *Concupuit anima mea.* Est sensus præcedens, comitans,
subsequens. Præcedens, quando desiderat bonum fa-
cere & non dum desiderat. Comitans est, vel coherēs
ait Apostolus: Non ego operor illud, sed gratia Dei me-
cum. Subsequens, vnde hoc: Gratia volentem præue-
nit: sequitur autem, ne frustra velint. Moraliter. *Aufer
à me opprobrium & contemptum.* Opprobrium culpa,
contemptus pœna. Opprobrium iniquitas, contemptus
mortalitas. Vt me facias iustum: *Aufer opprobrium.* Vt
me facias bonum. *Aufer contemptum.* Sequitur: *Super in-
dicia iustitia tua.* Alia sunt iudicia Dei, quę reprobos
damnant: Alia, quę electos iustificat: Alia, quę iusti-
ficatos beatificant. Prima sunt reprobationis, secunda
iustificationis, tertia glorificationis. Damnantia exer-
centur in inferno, iustificantia in mundo, beatificantia
in Cælo. *Iudicia tua adiuuabunt me* Iudicia vltionis, iu-
dicia correctionis, iudicia remunerationis. Pe iudicia
vltionis, Iudas reprobat: Per iudicia correctionis,
Saulus cæcatur: per iudiciū remunerationis, David hu-
milis in regnū sublimatur. Primum stantibus timorem
cadendi dat: secundum lapsis præbet spem resurgendi,
tertium perfectis affert amorem perseuerandi. Primum
generat timorem; secundum nutrit spem; tertium ac-
cendit charitatem: Recte de his dicitur. *Iudicia tua ad-
iuuabunt me.* Etenim sederunt principes. Hoc præcipue
cantatur in solemnitate beati Stephani protomartyris
quia hic versus exponitur in persona martyrum pro
persecutoribus oratium. Quod primo fecit beatus Ste-
phanus. Nota: in martyrio tria sunt, causa, amaritudo,
finis. Pro duobus extremis gaudebunt Sancti: pro me-
dio dolebunt. Nota in hac partitione, præcepta Dei, iu-
dicia vocantur: quia vnicique pro merito debitam re-
tributionem pronuntiant. Sermones, quia narrando
instruunt; eloquia, quia aperte significant; mirabilia,
qua insolita pronuntiat, & promittūt: æquitas, quia fe-
cundum iustitiam facta sunt; verba, quia significatio-
nes Dei ad homines sunt; veritas, quia ita est, vt dicūt,
iustitia, quia nil inordinatum tenet.

D *Abest pavimento anima mea.* Cor nostrum, pau-
mentum; nam pavementum est solidum, lucidum,
politum. Sic corpus nostrum, scilicet nos sumus solidi
contra aduersa, & non fragiles, vt dicamus; Neque

E vita,

1. Reg. 13. c

Matth 27. a

Oculi exte-
riores, & in-
teriores

Psal. 12. b

Isa. 9. a

1. Cor. 15. b

Iudicia Dei
diuersa.

Iudicia tria.

Act. 9. a

Ritus.

Act. 7. g
In martyrio
tria sunt.

Retributio
multiplex.

Cor, pau-
mentum.

Rom. 8. f

Beati Nicasij Martyrii.

Verbum triplex.

Psalm. 44. a

Præoccupatio quomodo intelligatur.

Cant. 2. a Ordo dilectionis.

Gal. 3. c Psalm. 104. c

Ezech. 10. a

Isa. 7. a

Psalm. 118. c

vita, neque mors separabit nos à charitate Christi. Sed solidum, & stabile sit fundamentum, lucidum per bona opera coram hominibus. Politum, quod erit in futuro, vel quia etiam hoc fit in presenti, quod pondus peccati deponitur. Sit ergo solidum per constantiam, lucidum per virtutem, politum per immortalitatem in futuro, vel peccati in presenti depositione. Nota: Etiam Beatus Nicasius in Martyrio suo dicebat hunc versum, cum adhuc Psalmum cantaret: & casu, finita hac voce, scilicet: *Adhæsi pavimento anima mea*, amputatum est ei caput: & caput abscissum dixit, residuum versus, hoc scilicet: *Vinifica me secundum verbum tuum*. Verbum dicitur esse in mente, in scripto, in prolotione: hac similitudine Filius dicitur esse verbum: nam filius Dei dicitur esse verbum mentale, quod ab æterno dicitur *in vobis*, id est, in mente diuina, quia in patre, & in scriptibile, quando venit in lucem: nam in vtero Virginis, quasi in pergama fuit scriptum, tunc liber scriptus fuit, vt homo foris legeret, qui erat intus scriptus, vt Angelus legeret, vnde hoc: *Lingua mea calamus scribæ, &c.* Est prolotione, quando Christus in prædicatione pronuntiatur. Est ergo intelligibile, per æternitatem: scriptibile, per Incarnationem: prolotione per prædicationem. *Doce me iustificationes tuas*. Homo debet præoccupare faciem Domini in confessione, vt prius dicat peccatum. Nam si homo operit peccatum, Deus reuelat: si homo denudat, Deus operit: si homo accusat se, Deus excusat: si homo excusat, Deus accusat. Nam, o Deus, si condemnabo me, liberabis: si dignoscam, ignoscas: si non, *Confirma me in verbis tuis*. Ordo debet seruari. Nota: Primo petit iustificationem, scilicet primam gratiam, ibi: *Vinifica me secundum verbum tuum*. Post, augmentum virtutum, *Doce me iustificationes tuas*. Et hic: *Viam iustificationum tuarum instrue me*. Virtutum robor, ibi: *Confirma me in verbo tuis*. Ordo debet seruari, vnde hoc: *Introduxit me in cellam vinariam: Ordinavit in me charitatem*. Nam ordo in diligendo, vt primo, quod supra: secundo, quod intra: tertio, quod iuxta: quarto, quod infra, scilicet Deum, animam nostram, proximum, corpus nostrum.

Legem pone mihi Domine. In hoc, quod dicit, nouam legem constitui, tria notat in lege, ordinem, firmitatem, coniunctionem. De primo Apostolus: In manu mediatoris est lex ordinata per Angelos. De secundo: & posuit illud in Iacob: & præceptum in Israël, in testamentum æternum. De tertio, scilicet coniunctione vtriusque legis ad literam: Nam rota erat in medio rotæ. *Et exquiram eam semper*. Quidam requirunt legem, dum intelligunt, hi Sancti. Quidam nec intelligunt, nec requirunt, & hi mortui. Quidam intelligunt, & non requirunt, & hi impij. Quidam requirunt, & non intelligunt, & hi sunt fatui. *Et scrutabor legem tuam in toto corde meo*. Aliud est legem habere in corde, & aliud est cor in lege. Legem in corde habet, qui cognoscit veritatem. Cor in lege, quid diligit veritatem. Vtrumque habet Sanctus, vnde hic: *Sed in lege Domini voluntas eius*. Et hoc econuerso: *Scrutabor legem*. Nota: In toto corde legem scrutatur, quæ in illis faciendis per omnem vim animæ exercentur: quæ sunt, vis rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Nam rationalis facta est anima, vt Deum in se, & in omnibus inuestiget. Concupiscibilis, vt solum Deum diligat, & desideret. Irascibilis, vt cuncta huic dilectioni aduersantia reprobet, sicut scriptum est: *Vt sciat per rationabilitatem, reprobare malum: per irascibilitatem, & per concupiscibilitatem, eligere bonum. Deduc me in semitam mandatorum tuorum*. Aliud est deduci in semitam, aliud deduci in semita. Qui in semitam deducitur, non est in ea. Qui deducitur in semitam, est in ea. Propheta ergo petit, vt deducatur in semitam, id est, vt ipse in mandatis Dei iam positus proficiat de virtute in virtutem, donec videat Deum Deorum in Sion. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*. Nota illa, quæ facta sunt propter hominem, vel ab homine, vel in homine, vnde tria sunt genera vanitatum,

scilicet, vanitas mutabilis: nam omnia, quæ sub cælo sunt mutabilia & vana, & hæc omnia facta sunt propter hominem. Et hæc est vanitas curiositatis, scilicet peccatum, quod fit ab homine: & est vanitas mortalitatis, quæ facta est in homine. De his dicitur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ecce concupiui mandata tua*. Quæ sunt mandata Dei: dilectio Dei scilicet, & proximi. *Dilectio, vt diligas Deum ex toto corde, id est, pleno cordis affectu: ex tota anima, id est, tota rationis vigilatione, & circumspectione*. Ex totis viribus, id est, pro eo mori non pertimescas, id est, discas diligere Deum dulciter, fortiter, prudenter. Sic potes in via mandatum de dilectione seruare, hoc dicit Clareualensis. Augustinus aliter exponit, secundum quod impletur in patria tantum, sic: *Diligere Deum ex toto corde, id est, intellectu sine errore*. Ex tota anima, id est, voluntate sine contrarietate. Ex totis viribus, id est, memoria sine obliuione. *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo*. Hic quatuor notantur, Firmitas, vbi dicit: *Statue*. Humilitas, vbi dicit: *Seruo*. Veritas, vbi dicit: *Eloquium tuum*. Dilectio, vbi dicit: *In timore tuo*. Quæ quatuor debent esse in verbo, scilicet firmitas, humilitas, veritas, dilectio.

Et veniat super me. Quidam petunt digne indigna, & ideo non exaudiuntur, vt Paulus, qui petiit, vt Angelus Sathanæ remoueretur, id est, fomes peccati, vel mulier, in quam iniecerat oculos, quæ erat in comitatu eius, scilicet Thecla, vel de morbo intelligitur, quem habebat in capite. Quidam digna, sed indigne, vt filij Zebedæi, & Iudæi, qui non sunt exauditi, vnde hoc: *Clamauerunt ad Dominum, nec exaudiuit eos*. Quidam indignè, & non digna, vt si quis petat, quod sibi bene succedat in furto. Quidam dignè, & digna, vnde hoc: *Petite, & accipietis. Respondebo exprobrantibus mihi verbum*. Vt hæc dictio, scilicet, verbum, determinet hoc verbum, respondebo, & hac dictione, exprobrantibus. *[Ne auferas de ore meo verbum]*. Nam de eo, qui bene loquitur, & male vivit, potest dici: *Vox Iacob, & manus Esaii*. *Vsquequaque*; vel secundum aliam literam, *Vsque valde*, & tamen Hieronymus dicit super Ezechielem, Iosephus & omnis schola Iudæorum tantum quinque libros Moyse asserunt esse translatos, scilicet à septuaginta, sed nonne in Psalmo reperimus translationem quandoque septuaginta? *Quia mandata tua exquisiui, petendo, quærendo, pulsando*. Per lectionem petite; quærite, siue interrogate per orationem: pulsate per meditationem. Vel sic: *Meditatione pulsatus, aperi. Interrogatus, responde*. Oratus exaudi. *Et leuaui manus meas*. Nos seruimus Deo pro æternis, quæ sursum sunt, Iudæi pro temporalibus, quæ deorsum sunt. Vnde lectiones legis Moyse, cum legimus in imum terminamus, vt in matutinis. Lectiones Euangelij in altum terminamus, vt Euangelium & Epistolam. *Exercebor in iustificationibus tuis*. Nota, in iustificationibus nostris quatuor sunt necessaria. Primi nihil est causa, sed est causa secundi, secundum tertij, tertium quarti, scilicet fides, contritio, motus ex libero arbitrio, peccatorum remissio. Primi nihil est causa, nisi Deus: motus ex libero arbitrio partim ex Deo, partim ex nobis, vnde Apostolus: *Coadiutores Dei sumus*. * Nam cum fecit nos sine nobis, non iustificat nos sine nobis, id est: Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum.

Memor esto verbi tui seruo tuo. Est quietudo quietæ: est inquietudo inquieta: est quietudo inquieta: est inquietudo quieta. Quietudo quieta est, quando exterius vacamus ab opere, interius à turpi cogitatione. Inquietudo inquieta est, quando exterius non vacamus ab opere, nec interius à strepente cogitatione. Quietudo inquieta est, quando quiescimus ab opere exteriori, non ab opere interiori. Inquietudo quieta est, quando non vacamus ab opere exteriori, sed à strepente cogitatione, vt quietudo referatur ad cessationem ab opere exteriori. De contrariis modo contratio iudica. Nota: huic octogenario modo præponitur Thau litera,

Vanitatum tria genera.

Eccl. 1. a

Deut. 6. a Matth. 22. d

Clareual. Augustin.

2. Cor. 12. b

Matth. 7. b

* S. August. tom. 10. Ser. 15. de verb. Apost. post med. 1. Cor. 3. b 1. Cor. 15. b

Cant. 1. a
Psal. 22. a
1. Cor. 3. b
1. Cor. 15. b

1. Reg. 25. c

Matth. 15. b
Matth. 11. d

Matth. 6. c

Num. 34.

Portio nostra Christi.

2. Cor. 3. b

1. Cor. 8. a
Leu. 24. b
Matth. 25. f

Gal. 5. a

Matth. 16. b

Matth. 14. d

Debitorum quatuor.

quæ interpretatur, duc te. Deus quandoque ducit hominem, unde hoc: Trahe me post te. Et hoc Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Quandoque homo se per liberum arbitrium. Nam coadiutores Dei sumus, unde hoc: Gratia Dei in me vacua non fuit. Unde Sancti Dei dicuntur reges vel duces se, & alios benedicentes. Quandoque homo hominem, & hoc dupliciter. Nam quandoque ad bene regendum, unde Dominus: Constitui te ducem populi huius. Quandoque ad lapsum faciendum, unde hoc: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & cætera. Labore fatigati, onere grauari, inedia macerati. Venite ad me, quales ad quædam, clausi ad ostium ægroti ad medicum, naufragi ad portum: ad ostium luminis ad portum quietis, ad medicum salutis: ad ostium ingressi, veritatem videatis ad medicum, ut curati ad sanitatem conualescatis: ad portum, ut collecti post laborem quiescatis: vani, ut veritatis lumine adimpleamini: onerati, ut pondere peccatorum alleuemini: laborantes, ut quiete adepta confolemini. *Quia eloquium tuum viuificauit me.* Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hic panis materialis, vel corpus Christi, quod traxit de Virgine, vel corpus Christi spirituale, id est, Ecclesia, id est, petimus, ut simus de unitate Ecclesiæ, vel sacra scriptura, ut nobis exponatur. Petimus ergo panem corporalem corpori, spirituale spiritui. *Memor fui mandatorum tuorum à seculo Domine.* Id est, à seculo ego sum, ut generalis iustus loquitur, vel iudiciorum, quæ sunt à seculo, ut hæc oratio, scilicet à seculo, determinet hunc terminum, scilicet memor, vel hunc, scilicet iudiciorum. Miserum est sua peccata obliuisci, miserius sine penitentia cordis reminisci, miserimum per retractionem eis delectari.

Portio mea Domine, quia custodiui legem tuam.] Vel custodiui legem tuam, quia es portio mea. Nota: Quando Iudæi venerunt in terram promissionis, tribus Leui non accepit in ea portionem, sed de decimis viuebat, & in templo seruiebat. Sic clerici, qui sunt de tribu Leui non habent portionem hæreditatis, nisi de patrimonio Crucifici. Unde cum suscipiunt coronam, cantatur hic versus: *Portio mea Domine.* Christus est nostra portio: nam cum eo habemus partem communem ipse enim accepit de nostro, ut nobis daret de suo. Nā caput corporis est particeps in duobus, in natura, in miseria, quæ duo accipit de nostro. Et corpus cum capite est particeps in duobus, in gratia in præsentem, & gloria in futuro. Hoc habemus de suo, litera occidit, spiritus viuificat, id est, literalis scientia, seu intelligentia, sicut Iudæos occidit in anima: sic spiritualis intelligentia, viuificat Christianos, qui spiritualiter intelligunt. Vel litera occidit, quia scientia inflat. Nam scienti, & non facienti, peccatum est illi. Vel litera occidit, unde dictum est in lege: Oculum pro oculo, animam pro anima. *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Nam secundum quod promissit, debet nostri misereri. Nam quædam reddunt nos debitores Deo, ut prima dona. Quædam Deum debitorem nobis, ut opera virtutum, virtutes operum. Vel opera virtutum dicuntur hic, quod fides impetrat, quod lex imperat. Nam fides, qua credimus Deum, dicitur notitiæ: fides, qua credimus Deo, dicitur Deo confidentiæ: fides, qua credimus in Deum, quæ operatur in Deum, quæ operatur per dilectionem dicitur confessus. Fidem habuit Petrus, quando Domino querenti: *Quem dicunt homines esse filium hominis; Respondit: Tu es filius Dei viui.* Fidem confidentiæ, quando vidit Dominum ambulans supra mare, & se in fluctibus proiecit dicens, Domine, si tu es, iube me venire ad te. Fidem consensus in Ecclesia. *Deprecatus sum faciem tuam.* Hic dicitur, quod Deus debet facere aliquid. Ideo notatur, quod quatuor debitorum, qui sunt Deus, spiritus, caro, & mundus. Deus debet spiritui, ut eum in cognitione illuminet veritatis, & in amore virtutis inflammet. Spiritus Deo in

omnibus, quæ agenda sunt ab ipso erudiri, & secundum ipsum operari. Spiritus debet carni, & eam à malis cohibeat, ut in bonis exerceatur. Caro debet spiritui in bono agendo ministerio, in commodo appetendo. Caro debet mundo, ab eius abundantia, quod necessitatis est, sumere, quod virtutis est exercere. Mundus debet carni: in necessitate subsidium, in exercitatione exercitamentum: sed quia spiritus beneficium creatoris non perfoluit, iuste creator beneficium spiritui subtrahit, & sic de aliis. *Media nocte surgebam.* In nocte opera non facimus, insidias latronum sustinemus, dormimus. Hac similitudine hoc sæculum dicitur nox. De primo hoc: Præueni intempestæ noctis filitio. De secundo: *Caue tibi ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, & caue tibi à dæmonibus, qui tunc magis instant.* De tertio, noua partitio.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine.] *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.* Notandum quod est via, per quam curritur. Est patria, ad quam tenditur. Tres sunt viæ, quæ ducunt ad patriam: scientia, disciplina, & bonitas. Prima itur ad secundam, secunda ad tertiam, tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Prophetia cupiens ire ad patriam, dicit: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.* Sed itur ordine præpostero. Idem alibi: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Notandum est, quod scientia est, quando tenuis est, & non firmiter scitur: disciplina, quando firmiter scitur, ut quando dispositio & habitus, scientia & disciplina dicantur: & scientia ad triuuium: disciplina ad quadriuium referatur, quæ multiplicetur additur.

C Nam primo, regula: secundo, exemplo: tertio figura demonstratur. *Doce bonitatem:* per inspirationem. *Disciplinam:* per exemplum, & exempli suppositionem, vel certitudinem, *Scientiam:* per proprietatem. Nam scientia proprie docetur. Bonitas improprie. Homo est debitor Deo, sibi, & proximo. Deo, ex Deo, quod Deus dat bona: homini, quod ibi notatur. *Bonitatem, & scientiam, & disciplinam doce me.* Ergo homo solue tibi quod tuum est: Proximo, quod proximi est: Deo, quod Dei est. Tributum tibi, vectigal proximo, honorem Deo. Iuxta illud Apostoli: *Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem.* Tria tibi, tria proximo, tria Deo. Debes tibi sustentationem, punitionem, sanctificationem. De primo: Nemo carnem suam odio habuit. Nam debemus pascere iumentum nostrum, ne deficiat in via. De secundo: Apprehendite disciplinam. De tertio: sanctificate vosmetipsos. Proximo debemus tria: Seueritatem, compassionem, benignitatem. Seueritatem in vitiorum impugnatione, compassionem in tribulatione, benignitatem in utroque. Deo similiter tria quæ sunt amor castus, patiens, purus. Castus in prosperis, patiens in aduersis, purus in his, & in illis. *Coagulatum est, sicut lac, cor eorum.* Lac aliquando in bono accipitur. Nam lacte nutritus est Christus. Notandum ergo, quod lac est dulce, humidum, reficiens, candidum. Sic Prælati, si hæc quatuor habuerit, lacte pascit Christum, ut habeat dulcedinem in contemplatione, humorem in deuotione, refectioem, ut alios pascat sua sancta conuersatione, & candorem, id est, munditiam, quæ est in tribus, in carne, in conscientia, in opere: sic pascitur Christus.

Manus tua, Domine, fecerunt me. Nota: Triplex immutabilitas, vna potentia non mouendi, quæ fuit in Adam ante peccatum, unde Adam quodam modo factus est immortalis, quod erat ibi de ligno vitæ, non de conditione naturæ. Immortalitas, impossibilitas mouendi, quod erit in patria, quando hoc mortale, induerit immortalitatem, & immortalitas immutabilitatem, quæ solius Dei est, unde: Regi sæculorum immortalis, & inuisibili soli Deo honor & gloria, & victoria. Christus secundum quod homo ad imaginem Dei, non imago: secundum quod Deus est, imago Dei, non ad imaginem Dei sicut pictura regis dicitur esse ad imaginem regis, non imago regis, quia non de eadem substantia, cuius rex. Et filius dicitur rex, dicitur imago regis, non ad imagi-

nem

Nox.
Psal. 118. e

Via tres.

Scientia, & disciplina.

Homo tribus est debitor.

Rom. 13. b

Ephes. 5. g

Psal. 2. d

Prælati quomodo Christum lacte pascant.

Immutabilitas triplex.

1. Tim. 1. d

nem regis, quia est de eadē substantia, cuius rex. Omnes homines creauit DEVS materialiter, sed modo creat eos formaliter. Dignitas hominis attēditur in his quia mānibus Dei formatus, vnde hoc: Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me. Quia ad imaginem & similitudinē Dei factus est, vnde hoc: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostrā. Quia in dextera Dei collocatus. Nā boni erunt in dextera. Et quia ab angelis Dei honoratus: nam seruiunt nobis: nam vnicique animæ deputati sunt angeli ad sui custodiam. Homo factus est ad cognoscendū, & ad diligendum Deum: vnde homini data sunt duo, sensus & bona vita: factus est ad imaginem & similitudinem Dei: per sensum ad imaginem, per vitam ad similitudinem. Similitudinem, & non imaginem, potest amittere, vnde hoc: Verumtamen in imagine pertransit homo factus est, vt cognoscat Deum, & diligat. Charitas similitudo: veritas, cognitio: scilicet imago. Charitas, via, veritas, vita: Charitas, meritum: vita, præmiū. Charitate itur, veritate statur. *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.* Nota: Homo cum dicit falsum, scio quid dicit, sed quid non dicit. Similiter intelligimus, quid credere debeamus: sed articulos propter fidē intelligimus, quod credimus, scilicet, rationem articulorum. Cū ergo dicūt quædam, non aliter creduntur, nisi prius intelligantur. Ad rationem articulorū, illud est referendum; credere primum aliquid. Secundum ad quod, vel quædā non aliter intelliguntur in patria, nisi prius credantur in via. Quædam non aliter creduntur firmiter, nisi prius intelligantur, vt in discendo, vt discipulus non credit, quæ audit, nisi prius intelligat. Aureolus, siue Oriolus visus prodest ictericis, id est, iis, qui habent pallidum colorem. Isidorus dicit duo esse genera prouerbiorum. Vnum prouerbiū est accommodatum rebus, aliud accommodatum temporibus. Prouerbiū accommodatum rebus, vt lupus est in fabula, id est, tace, sicut ille, quem videt lupus, tacet, mutus factus. Prouerbiū accommodatum temporibus, vnde hoc: Noli contra stimulum calcitrare.

Defecit in salutare tuū anima mea.] Hæc litera Caph, quæ interpretatur curuatus. Est igitur incuruatio cum amore, vt hic. Est ex cupiditate, vt legitur in Euāgelio de muliere, quæ decem & octo annis curuata fuit scilicet genus humanum. Et hoc: Miser factus sum, & curuatus sum: vnde in cælo nil tortum, & nil curuatum implet. Est incuruatio doloris, vnde hoc: Mulier dolens incuruauit se. Vita nostra quatuor de causis militiæ comparatur. Milites enim habitāt in tabernaculis, sicut & nos, vnde hoc: Non habemus hic manentē ciuitatem: sed futuram, sicut peregrini, inquirimus. Et quia sunt in labore, sicut & nos, vnde hoc: In labore, & ærūna, & in vigiliis multis. Et hoc: In labore & sudore vesceris pane tuo. Et quia sunt in lucta, sicut & nos vnde hoc: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus spirituales nequitas in cœlestibus. Et quia expectaui stipendia, id est, coronam, sicut & nos, vnde hoc: Omnes quidē currūt, sed vnus accipit brauium. Et Apostolus: Reposita est mihi corona iustitiæ. Ita & nos sumus cum Deo, vnū vnione Christus vnitate. Aliquid dicitur deficere, id est, deficere, vnde hoc: Defecit earo mea, & cor meum. Et deficere pro diminuere, vnde hoc: Defecerūt sicut fumus dies mei: & pertransire ad spiritualitatem ab animalitate. Quæ melior, actiua vita, an contēplatiua vita? Si ad personas referas; sunt excedentia & excessa. Si ad status, contēplatiua melior his de causis: quia est securior & quia diuturnior, vnde hoc: Maria optimā partē elegit, quæ non auferetur ab ea. Nā est in præsentī, & erit in futuro. Sed actiua melior, quia fecundior. Nam Lia id est, actiua, quia fecunda. Rachel, id est, contēplatiua est sterilis. *Narrauerunt iniqui fabulationes.* Fabula dicitur quādoq; omne verbū otiosū siue verū, siue falsum, vnde in Euangelio. Dum fabularentur, & loquerentur inter se discipuli. Quandoq; fingunt inter se hæretici,

vt hic. Quandoq; quod nec verū, nec verisimile, quod proprie dicitur fabula, vt in Poetis. Nota tria genera martyrij. Castitas in iuuentute, largitas in paupertate, abstinentia in abundantia escarum. Castitas iuuenem resistentem luxuriæ cruciat: largitas dare cupientem pauperem extenuat: abstinentia inter diuitias maclar.

In æternum Domine verbum tuum.] Aliquis recusat laborem triplici de causa: Propter negligentiam, simplicitatem, mundanum timorem. De primo, vt de illo, qui abscondit talentum suum iu terra. De secundo, vt de illo, qui dixit, A, A, A, puer sum, & nescio loqui. De tertio, vt mercenarius, qui videt lupum, & fugit. Superiora habent tria, ordinē, quietem, & pulchritudinem, & nos illa, quæ in firmamento sunt, in his tribus debemus mutare. In ordine, vt ibi: Introduxit me rex in cellā vinariā, & ordinauit in me charitatem. In quiete, vnde hoc: Super quē requieuit spiritus meus, nisi super humilem, & quietum. In pulchritudine, vnde hoc: Pulchra es amica mea. Quinq; sunt loca: primus, in quo solum bonum, & summum, vt cœlum: secundus, in quo solum malum, & summum, vt inferius: tertius, in quo solum bonum & non summum, vt Paradisus terrestris quartus, in quo solum malum, & non summū, vt purgatorius: quintus est, in quo est bonum & malum, vt mundus: *Quoniam omnia seruiunt tibi,* Deo. Boni se spontaneæ subiiciendo, & hæc seruitus est amoris, seruiunt Deo, vnde hoc: Seruire Deo regnare est. Mali ex opere eorum bonum eliciendo: Nam diaboli castra Dei sunt, & ideo militant, in animatis, animabus, de eis ad libitū faciendo. *N. si quod lex tua meditatio mea est.* Quatuor modis in nostris animo meditatur agenda, siue tractamus. Cogitando, volendo, deliberando, vouendo. Cogitatio ad cognitionem, voluntas ad desiderium, deliberatio ad propositum, ad promissionem pertinet votū. *Tuus sum ego.* Hic dicitur, quid debeat aliquis facere ratione vitandæ transgressionis, scilicet decem præcepta, ne peccet mortaliter transgrediendo ea: ratione discipulæ perfectionis, vt si volo esse perfectus, ieiunabo in pane, & aqua: ratione reddendæ vicissitudinis, vt si aliquis mihi benefecerit, debeo etiam sibi benefacere.

Quomodo dilexi.] Meditatio legis valet ad tria, ad scientiæ augmentum, ad virtutis profectum, ad pœnitentiam, siue firmamentū. De primo: Pungit oculum, & producit lacrymas: Punge cor, & producit scientiam. De secundo: *Viam iustificationum tuarum instrue me.* De tertio. Qui prospiciebat serpentem æneum, id est, in sacram scripturam, firmabantur cōtra serpentes. Quandoq; tamen serpens dicitur Christus. Nota: quidam sunt duo in carne vna, vt sponsus & spōsa: quidā vnus in carne gemina, vt duo boni vniūtur in glutino charitatis. Quidam duo in carne gemina, vt duo mali diuiduntur. Quidam vnus in carne vna, scilicet singularis per Antonomasiā, vt Christus in carne sine macula, vel de quolibet fideli, qui non diuiditur ab eo in opere carnis. *Super inimicos meos.* In hac partitione agitur de iustitia, quā vocat Apostolus lorica, hac similitudine. Nā lorica nos munit ante, & retro, à dextris, & à sinistris, scilicet iustitia: quia vniciq; reddit, quod suū est: habemus enim ante nos, qui priores vocantur, doctores: post nos iuniores, à dextris amicos, à sinistris inimicos. Reddamus ergo vniciq; quod suum est. Prioribus obedientiā, iunioribus doctrinam, amicis lætitiā, inimicis patientiam. Hic ergo, qui hic loquitur, vndiq; est munitus, ante, cum dicit: *Super docentes me intellexi,* quia super priores: retro, cum dicit: *Super senes intellexi,* ergo multo magis super iuuenes: à dextris, vnde dicitur, *Quomodo dilexi legem tuam,* diligere autem ad fideles amicos pertinet: à sinistris, vnde: *Super inimicos meos prudentem me fecisti.* *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine.* Si verba Dei comedūtur, cibus sunt, quod verum est: Non enim in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo Dei. Tamē verba Dei dicūtur in hac similitudine, Nam cibus corporis tria habet, scilicet, sapor, nutrimentū, & massam. Sapor delectat, nutrimentum

Dignitas hominis. Iob. 10. b Gen. 1. d

Psal. 38. a

Plin. lib. 30. de nat. hist. c. 12.

Terent. in Phor.

Ast. 9. d

Incuruatio multiplex Caph. Luc. 13. c

Psal. 37. a

1. Reg. 4. d

Vita militiæ comparatur. Hebr. 13. c

1. Cor. 6. b

Gen. 3. d Ephes. 6. b

1. Cor. 9. d

2. Tim. 4. b

Deficere.

Psal. 72. d

Psal. 101. a

Vitæ actiua, & contemplatiua collatio. Luc. 10. g Gen. 29. c. d

Fabula.

Luc. 24. d

Tria genera martyrij

Matth. 25. b

Hier. 1. b Ioan. 10. b

Cant. 2. a Isai. 66. a Ier. 70. Can. 4. a

Agēda quatuor modis meditatur.

Meditatio legis ad tria valet. Eccl. 22. c

Num. 21. b Gen. 2. d Matth. 19. a

Ephes. 6. c

Iustitiæ proprium.

Deut. 8. a Matth. 4. a

Cibus corporalis.

tum sustētat, massa onerat. Sapor ad palatum pertinet: Nutrimentum ad naturam, scilicet substantiam: massa ad miseriam. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum, & massam, alterum ad refectioem, alterum ad grauamen: nutrimentum, vt illud corpus transeat: massam, vt illam eiiciat. Sic cibus etiam spiritualis habet saporem, qui fauces spirituales delectat: nutrimentum, quod substantiam spirituales pascit & vegetat: massam, quæ infirmitatem nostram quodammodo premit, & grauāt. Fauces spirituales sunt palatum cordis. Sapor verbi DEI est gustus internæ dulcedinis. Anima est ipsa substantia spiritualis. Nutrimentum verbi DEI est exercitium virtutis, massa pondus laboris. Dulcia ergo sunt eloquia Dei faucibus meis. Nota: dulcia sunt ori, vel faucibus, non ventri: cibus enim iste non venit in ventrem, id est, in satietatem, vnde Iob: Non dimittis me, vt glutiam saliuam meam. Nam in præsentī est quædam refocillatio. Sed fatiabor cum apparuerit gloria tua.

Lucerna est lumen in testa, lumen in vase, est diuinitas in humanitate. Lumē, diuinitas, vita est via, tenebræ sunt ignorantia. Præcedit Christus, tenens lucernam: sequitur Christianus, tenēs exempli semitam. Proposuit humanitatem lucentem ex diuinitate. Extulit lucernam, vt videamus in fide, ambulemus in operatione, dirigamur imitatione. Præcedentem vnum multi sequentes. Lucerna tria facit in nobis, quia viam ostēdit, & à scandalis, & à fouea nos custodit, sic verbum Dei, & idēo dicitur lucerna. De primo: Domine in lumine tuo ambulamus. De secundo: Super aspidem & basiliscum ambulabis, ne forte offendas, & c. De tertio: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. *Iurati & statui.* Iuramentum est de illicitis, vel licitis. Si de illicitis, semper est peccatum. Si de licitis, illud, quod iuratur, vel superfluum est, vel incertum, & vtrobique est peccatum, & periurium, vel necessarium, & tunc non est peccatum. Item si iuramentum de licitis, homo intendit iurare quod iurat, vel non intendit: Si intendit, non periurat: si non intendit, periurat. *Voluntaria oris mei beneplacita.* Triplex confessio laudis, vnde hoc: Confiteor tibi Pater, & c. Fidei, vnde hoc: Credo in Deum Patrem. Peccati, vnde hoc: Confitemini alterutrum peccata vestra. *Anima mea in manibus meis semper.* Et nota: Anima hominis est in præsentī quandoque in manu hominis, quandoque in manu DEI, quandoque in manu hominis, & DEI simul. De primo, hic. De secundo, hoc: Potestatem habeo ponendi animam meam, & c. De tertio: Non ego operor illud, & c. In futuro erit tantum in manu Dei, vnde illud: Iustorum animæ in manu Dei sunt. Malæ in manu diaboli, vnde hoc: Vide, ne aduersarius tuus tradat te in manus iudicis, & iudex tradat te tortoribus. Iudex DEVS, tortor diabolus. *Posuerunt peccatores laqueum mihi,* scilicet triplicem. Nam triplici morbo laborat genus humanum. Principio, medio, fine. In ingressu, in progressu, in egressu, id est, Natiuitate, vita, morte. Natiuitas erat immunda, vnde hoc: In iniquitatibus meis conceptus sum: scilicet, vita peruersa, vnde hoc: Dies mali sunt. Mors peremptoria, vt hic: Mors peccatorum pessima: vnde alibi:

*Va mihi nascenti, va nato, va morienti.
Va mihi, quod sine va non vixit filius Eue.*

Sed contra hunc triplicem morbum Christus apposuit triplex antidotum. Nā natus est, vixit, mortuus est: natiuitas eius purgauit nostram Natiuitatem. Nam Natiuitate sua purgauit nos ab originali peccato. Vita eius informauit nostram: Nam vita eius, nostra viuendi forma est. Morte sua destruxit nostram, vnde hoc: Ero mors tua ô mors. Hoc dicitur sic: In æternum diligens, in æternū meruit habere, quod diligit. Sed si quis diligit in æternum, ergo merebitur in æternum in patria habere quod diligit. Dicimus ergo, quod hæc oratio scilicet, in æternū, determinat hoc verbum, habere, & non hoc

verbum, scilicet, meretur, sed post dicit in gloria, quod meritum dilectionis erit in æternum. Sed hoc referendum est ad dilectionem, quæ erit æterna. Nam charitas nunquam excidet.

Tres sunt species feruentis dilectionis. Cōpassio, vltio, deuotio. Tria siquidem sunt in homine, scilicet natura, culpa, gratia. Cōpassionem naturæ, vltionem culpæ, deuotionem debemus gratiæ. In cōpassione sunt quatuor. Pietas, erogatio, sollicitudo, protectio. Pietas voluntatis, erogatio facultatis, sollicitudo necessitatis, protectio ab hoste. *Adiuutor.* Nota: Deus adiuuat cadentes, infirmos, iacentes. De primo dicitur: Non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, & hoc: Dum caderem, Dominus suscepit me. De secundo hic. De tertio: Misit de summo, & accepit me, & c. *Ad nihilum deductus sum.* Quidam ad nihilum deducitur per gratiam, alius per culpam, alius per poenam. De primo: Increpasti gentes, & perit impius, & hoc: Verte impium, & non erit: quando scilicet, de malo fit bonus. De secundo: Sine ipso factum est nihil: id est, peccatum, quod ad nihilum deducit hominem, quia separat à vero esse. De tertio: Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereunt peccatores à facie Dei: *Discedentes à iudiciis.* In triplici iudicio ducimur. Primo enim statur ante hominem, secundo ante Angelum, tertio ante Deum. Ante hominem, peccata confitendo: ante Angelum, pro peccato supplicando: ante Deum sententiam expectando. In primo iudicio habemus aduocatum, poenitentiam: in secundo, iustitiam: in tertio, solam Saluatoris misericordiam. In vnoquoque iudicio habes aduocatum Deum. In primo poenitentiam suggerendo: In secundo, iustitiam conferendo: In tertio, ad gloriam adducendo. Est enim Christus consolator, & aduocatus: consolator in miseria, aduocatus in causa. Consolator, ne succumbamus: aduocatus, vt vincamus. Nota: post mortem erimus in iudicio cum Angelis litigantibus pro anima. Si boni fuerimus, Angelus tollet animam. Si mali, diabolus. Et est secundum iudicium. Primum iudicium est in præsentī, quando peccata confitemur sacerdoti: & tertium in futuro, quando vtramque stolam recipiemus. *Peccatores terra.* Nam sunt peccatores cœli: quia peccator dicitur aliquis à cœlo cadendo, vnde hoc: Vidi sathanam, sicut fulgur de cœlo cadentem, Sunt peccatores cœli, Deum blasphemando, vnde hoc: Peccati in cœlum, & coram te. *Confige timore tuo carnes meas.* Ad hoc vt Christum imitemur, oportet vt tollamus crucem eius, vnde hoc: Qui vult venire post me, & cetera. Nota: Tria nobis dedit DEVS, seruitutem, vtilitatem, asperitatem. In abnegatione sui, scilicet hominis, fit seruitus: in tollenda cruce, vtilitas: in imitatione Dei asperitas. Homo enim ceciderat à libertate, ab Angelorum societate, à DEI visione. Ab hac Trinitate felicissima, per infelicissimam Trinitatem, scilicet superbiam, iram, inuidiam, in prædictam Trinitatem per miseriam cecidit. Sed per miseriam Trinitatem post rediit ad felicissimam Trinitatem. Nam abnegando se, scilicet propriam voluntatem, recuperauit propriam libertatem: tollendo crucem suam, id est, carnem suam cum vitiis, & concupiscentiis: Crucifigendo per continentiam recuperauit Angelorum societatem: sequendo CHRIS TVM, eius passionem imitando, recuperauit DEI visionem.

Feci iudicium, & iustitiam.] Quatuor leguntur aduentus Christi. Nā est Historialis, Tropologicus, Mysticus, Anagogicus. Primus in carnem: secūsus in mentē, vnde hoc: Ad Deum veniemus, & mansionem apud eum faciemus: Tertius in obitu vnus cuiusque, vnde: Veni Domine Iesv. Quartus in die iudicij, & bene dicitur Anagogicus, quasi desuper cœlestis, tūc enim veniet non humilis, vt prius, sed cum Angelis, & terribilis apparebit, & potens. *Suscipe seruum tuum in bono.* Tria sunt genera seruorum. Nam sunt fideles, sunt prudentes: sunt fideles, & prudentes: qui suis operibus alios

ornant,

Cibi spiritualis proprietates.

Dulcia.

Iob. 7. d

Psal. 16. c

Lucerna.

Vas humanitas.

Verbum Dei lucerna.

Psal. 88. c

Psal. 90. c

Matth 15. b

Iuramentū.

Confessio triplex.

Matth. 11. d

Luc. 10. d

Symp. Ap.

Iacob. 5. d

Anima.

Ioan. 10. d

1. Cor. 15. b

Sap. 3. a

Morbus triplex quo laborant homines.

Psal. 50. a

Ephes. 5. d

Psal. 3. d

Antidotum triplex.

Osea 13. d

1. Cor. 13. c

Dilectio feruens.

Compassio quatuor habet.

Deus adiuutor.

Psal. 36. c

Psal. 117. b

Psal. 17. b

Psal. 9. b

Ioan. 1. a

Psal. 67. a

Iudicium.

Deus vbique aduocatus.

Peccator cœli quis.

Luc. 10. c

Luc. 15. d

Matth. 16. d

Casus hominis.

Gal. 5. d

Aduentus Christi quadruplex.

Ioan. 14. c

Apoc. 22. d

Matth. 25. c

Seruorum tria genera.

ornant, fideles sunt : qui doctrina pollent, prudentes sunt: qui vita, & verbo pollent, fideles & prudetes. Primi in vita iustitiam, secundi in sermone scientiam, tertij in remuneratione percipient gloriam. Primos apud Deum opus exaltat: Secundos apud homines doctrina commendat : Tertios apud Deum, & homines vita, & eloquium perfectos indicat. *Ne calumnientur me superbi.* A tribus aliquid sustinemus. A Deo flagella, à proximo contumelias, & percussiones, à diabolo tentationes sustinendo patienter toleramus. Sed homo debet considerare, ne contra flagella Dei prorumpat in contumeliam, ne contra mala proximi, in mali retributionem, ne contra diaboli tentamenta in peccati delectationem. Nam cum à Deo flagellatur, scrutari debet, quod sit patris percussio, peccatorum purgatio, patientiæ remuneratio. Cum ab homine, cauere debemus, ne reddamus talionem, vel superius potestatem, ne inferamus ultionem, vel interni iudicis ne delideret vindictam. Cum à diabolo, consideretur culpa delinquentis, inuidia ferientis, iustitia permittentis, aduersarius vincitur, si in his animus figitur. *Tempus faciendi Domine.* Sex leguntur tempora : Tempus increpationis, quando dictum est Adæ: Maledicta terra in opere tuo. Tempus castigationis, vnde quando dixit Dominus : Delebo omnem terram diluuiio. Tempus segregationis in tempore circumcisionis, quando significabat baptismum. Tempus prohibitionis in lege, quado factæ sunt prohibitiones, vt hoc: Non furtum facies, &c. Tempus demonstrationis in tempore Prophetarum, quando quasi demonstrando dicebant: Ecce veniet Dominus, & non tardabit. Tempus operationis, vel reconciliationis, modo, vt hic agitur. Primo tempore fuit homo venundatus, cum peccato : secundo, conculcatus in peccato: tertio angariatus pro peccato. quarto, humiliatus sub peccato: quinto, consolatus de peccato : sexto, liberatus à peccato.

Mirabilia testimonia tua] Duæ sunt viæ. Via iniquitatis, & via veritatis. Prima mirabiliter mirabilis: Secunda tantum mirabilis, de qua hic agitur. Via iniquitatis est in ingressu delectabilis, in progressu grauis, in egressu damnabilis. Via veritatis in ingressu grauis, in progressu delectabilis, in egressu remunerabilis. Accedenti ad portam siue ingressum iniquitatis occurrit suggestio, & deducit delectatio, inducit assensio, & sic fit peccatum. Nota primum, per hostem diabolum: secundum, per carnem : tertium per spiritum, scilicet rationem, quando consentit ratio, sed Deus, quando miseretur illius, accedit ad tumultum, & reducit eum de lacu miseriæ, & de luto facis. Eductum deducit: deducendo, conducit : conducendo, inducit in viam veritatis. Opera Dei dicuntur mirabilia quinque de causis. Propter sapientiam, vnde hoc: Omnia in sapientia fecisti. Propter ordinem, vnde hoc: Omnia creauit Deus in numero, pondere, & mensura. Propter potentiam vnde hoc : Potens est Dominus in cælo, & in terra. Propter profunditatem, vnde hoc : Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, & hoc : Quis consiliarius eius fuit ? Propter bonitatem, vnde hoc : Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, &c. *Declaratio sermonum tuorum illuminat.* Vetus testamentum declaratur per nouum propter tria, propter explanationem, vnde hoc : Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo : Hæc est explanatio huius præcepti, scilicet : Non mœchaberis propter prædicationem vbique factam, vnde hoc : In omnem terram exiuit sonus eorum. Propter promissionis impletionem, vnde CHRISTVS dixit : Consummatum est. *Faciem tuam illumina.* Sol quandoque irradiat aliquid, & illud non illuminat, vt cæcum. Quandoque super aliquid irradiat, & illud illuminat, sicut montem. Quandoque aliquid irradiat, & illuminatur illud, quod etiam illuminat, vt sol illuminat aërem, & aër illuminat alia. Sic sol iustitiæ CHRISTVS quandoque quosdam irradiat, qui non illuminantur, nec alios illuminant : quandoque repellunt primam gratiam,

quam Deus offert, vnde hoc : Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Quosdã illuminat, qui illuminantur, sed alios non illuminant per prædicationem, de quibus dicitur: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Quosdam illuminat, qui illuminantur, & alios illuminant per prædicationem, vt Prælatos: vnde Dominus ad Apostolos : Vos estis lux mundi actiue, & passiue, scilicet illuminatio, & illuminata. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Tres sunt species lacrymarum, alia amara, alia dulcis, alia calida. Nam lacrymæ sunt pro se, pro peccatis aliorum, pro desiderio regni cœlestis. Lacryma est amara, cum pro se effunditur, calida cum pro aliis, scilicet emittitur : dulcis cum pro desiderio regni cœlestis fletur. Dulcis, quia ad regnum defertur, quæ prius amara fuit, quia timebat damnari. Pro se effunditur tribus de causis. Pro recordatione præteritorum malorum : pro metu infernalium tormentorum : pro peregrinatione à Deo.

Iustus es Domine.] Hic dicitur, quod petit intellectum ab eo, qui est intellectus, & omnia intelligens, voluntas omnia disponens, qui est memoria, præsentia, præterita, futura, ante se collecta conspiciens. Hæc autem Trinitas talem in nobis Trinitatem creat, scilicet, intellectum, voluntatē, memoriam. Nam summa Trinitas iubet se diligi triplici ista virtute, scilicet toto corde, id est, toto intellectu, tota anima, id est, tota voluntate, totis viribus, id est, tota memoria. Habet ergo homo intellectum, quo bona à malis discernat: voluntatem, qua mala respuat, & bonum eligat: Memoriam, qua malorum supplicia, & bonorum præmia recolat. Hic diriguntur tria genera consolationum. Primum est illius, qui credit se non habere peccatum, & tamen habet. Talis potest dicere: Ab occultis meis munda me Domine. Notandum autem, quod tria sunt occulta. Illicita cogitatio, dolosa intentio, impudica affectio. Illicita cogitatio inquinat memoriam: dolosa intentio, rationem: impudica affectio voluntatem. Mundatur memoria per confessionem, affectio, siue voluntas per orationem. Ab his occultis mundus eris, si non insultes, si non discedas, si non cõsentias, si non dissimules. Temperantiæ est non insultare, sed cum moderamine pati. Fortitudinis est non discedere, sed mala proximi constanter tolerare. Iustitiæ est, non consentire, sed cum robore resistere: Prudentiæ est non dissimulare, sed sollicitè, vt mala desinant providere. *Mandasti nimis.* Deus dicitur districtè agere propter tria, quia personas non accipit. Nam non est personarum acceptor: quia nullum malum impunitum relinquit, & quia in æternum punit. *Tabescere me fecit zelus.* Aliquis tabescit ex liuore, vnde hoc: Dētibus suis fremet, & tabescet. Ex infirmitate, vnde hoc: Tabescere fecisti, sicut araneam animam eius. Ex dilectione, vt hic : *Tabescere me fecit zelus tuus.* [*Ignitum eloquium tuum vehementer.* Surfum ignis ascēdit. Ad hoc ergo, quod oratio ascendat in altum, id est, penetrret cœlum, oportet quod adsit ignis, id est, quod inflāmetur charitate. *Iustitia tua.* Hic commendat Christum à quinque. Ab æquitate, vbi dicit: *Iustitia.* Ab æquitatis auctoritate, vnde dicit: *Tua.* Nā est auctor omnis boni. Ab auctoritatis æternitate: nam erit auctor in æternum. Nam lex, Euangelium, quæ dicitur eius, non Moyse, promittit æterna, vnde: *Lex tua.* A promissionis impletionem, vnde : *Veritas.* Vide quo modo hæc sibi cohærent: pendentia mitræ descendunt vsque ad humeros, ad significandum, quod Episcopi non sunt soluti ab onere legis, ne imponant hominibus onera importabilia, quæ digito nolunt ea mouere.

CLamani in toto corde] Aliquis angariatur propter propriam culpam, vnde hoc: Rugiebam à gemitu cordis mei, quando scilicet habet captiuatam conscientiam : quandoque propter alienam, vnde : Apostolus : Quis infirmatur, & ego non infirmor ? Quandoque propter pœnam, vnde hoc: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Quandoque propter gloriæ dilatationem, vnde hoc: Hei mihi, quia incolatus meus prolōgat est. Hic dicitur, quod noxia cõscientia premit

Tempora sex.

Gen. 1. c
Gen. 6. b. 7. a

Exod. 10. c
Matth. 19. c
Abac. 2. a

Via duplex.

Psal. 36. a
Dei opera quibus de causis mirabilia.
Psal. 103. c
Sap. 11. d
2. Mac. 15. a
Matth. 11. d
Rom 11. d
Gen. 1. d

Vetus testamentum declaratur per nouum.
Matth 5 d
Exod. 20. c
Psal. 18. a

Ioan. 19. f
Solis proprietates.

Sol iustitiæ Christus quomodo illuminet.

Ioan. 1. a

Psal. 4. b

Matth. 5. b
Lacrymarum species tres.

Trinitas.

Homo.

Consolationum tria genera.
Psal. 18. b
Occulta peccata tria.

Deus ob tria districtè agit.
Rom. 2. b
Tabescere.
Psal. 111. b
Psal. 38. a

Ignis proprietates.

Christus à quinque commendatur.

Ritus.

Psal. 73. b

2. Cor. 19. g
Rom. 7. d

Psal. 119. a
Conscientia.

quia non fit tranquilla. Notandum autem, quod quædam est mala & trāquilla, vt in obstinatis: quædā mala & non tranquilla, vt in mediocriter malis, vel incipientibus esse malis: bona, & non tranquilla, vt incipientibus esse bonis: bona, & tranquilla, vt in perfectis. Hic dicitur, quod oratio quærenda est: nam ipsa est ad patrem missa. Et nota, quod anima est ciuitas summi regis: & dicitur ciuitas virtutum, quia virtutes ibi sunt. Sed Ismaelita, scilicet Moab, & Agareni, Gebal, & Amon, & Amalech, & Pharaon cum curribus, & equitibus venientes obsident hanc ciuitatem, id est, diaboli, & malæ cogitationes animam. Illæ quatuor virtutes clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur. Prudentia autem prouidens hos hostes, nam prudentia dicitur in præcauendis insidiis, currit ad artem sapientiæ, quasi ad dominam virtutum, consilium quærens à sapientia, quæ testatur quærendum summi regis auxilium, & cum quærent virtutes, quis ibi pro nobis? Respondit consilium vnum de septem donis, oratio. Et ne morā faciat, supra equos fidei ascendat. Proficiscitur oratio per viam cœli, & currit, donec inter portas Domini, in cōfessione atria eius, in hymnis. Nam oratio penetrat cœlos, quæ velut mācipium fidele cum fiducia nuntiat regi imminēs periculum. Hoc audito, rex mittit charitatem reginam cœli, & tota cœlestis curia eam comitatur. Charitas autem intrans ciuitatem, omnia illico exhilarauit, commota composuit, turbata pacauit. Redit spes in ciuitatē, quæ primo pene effugerat: fortitudo, quæ pene corruerat, & aliæ virtutes. Hoc videntes inimici dixerunt: Fugiamus Israël, quia Dominū pugnat pro eis. Sic ciuitas virtutum, id est, anima, oratione nuntia, liberatur. Tria solent esse in medico falso, quæ hic remouet à medico vero, scilicet promissionē, quia promittit, & non facit, nihil promittat, quod non faciat, vnde hoc: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum. In sanando moram, nam nescit molimina tarda gratia Spiritus sancti: Ferro incisionem. Primum vbi dicit, quærenda est medicina. Secundū, ibi: Ne differas. Tertiū, ibi, vbi dicit: Verbo non ferro sanare. Animus diuisus non impetret. Scilicet quando aliud habet in corde, & aliud in mente, vnde hoc: Corde, & corde locuti sunt. Quando constituit duos fines, supremos, vel principales, ita quod vnus non referat alium, vt de petitione temporalium, vnde hoc: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Vel quando homo orat, & tunc inanes cogitationes surgunt in eo, quæ possunt dici muscæ morietes, quæ perdunt suauitatem vnguētī. Has cogitationes, scilicet aues abigebat Abrahā à sacrificiis. *Vt custodiam mandata tua.* Duæ sunt species œconomia, scilicet operari, & custodire, vnde in Genesi de primis parentibus: Vt operaretur, & custodiret illum. Vna pertinet ad virum, alia ad mulierem, scilicet viraginem. Vir debet operari exterius, & acquirere: mulier intus custodire, vnde dicitur.

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Vir, ratio: mulier, ordinata est affectio. *Præueni in maturitate.* Vt fit vna dictio, id est, ætate immatura, id est, in iuuentute Deū laudauit. Nam temperantia in iuvene maius meritum est, quam in sene. Quam temperantiam seminauerunt Virgines. Nā in terra mentis nostræ octo agricolæ seminauerunt. Pater, qui dicitur agricola in Euangelio, seminavit panē cœli. Filius seminavit veritatem: Nam exiit, qui seminat seminare semē suū, scilicet verbū. Spiritus sanctus seminavit charitatem: Nam venit & apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, id est, feruor charitatis. Ecce tota charitas, scilicet bonus agricola ibi seminavit Angelorū stabilitatē, quando aliis cadētibus, steterunt. Apostoli prudentiam. Nam eis dictum est: Estote prudentes sicut serpentes. Martyres fortitudinē, opus fortitudinis fuit in Martyrio: Cōfessores iustitiam, scilicet deuotionem: Virgines temperantiam, de qua hic agitur. Ecce hic quatuor agricolæ quatuor seminauerunt virtutes. Sed timeo, ne aues cœli veniant, & rapiāt semen, & seminēt zizania. *Prope est tu Domine.* Deus dicitur prope tribus de causis. Per inspi-

rationem, vnde hoc: Te loquente, ecce adsum. Per infusionem, vnde hic. Per auxilium, vnde hoc: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum.

V *Ide humilitatem meam.* Alibi dicitur: Respexit humilitatem ancillæ suæ. Hæc est vnica filia summi regis, quæ dicitur esse caput omnium virtutum. Sed nonne fides est caput omnium virtutum? Nam prima petit caput. Dicimus, quod dicitur caput virtutum, quas Dominus enumerat in sermone. Beati pauperes spiritu: vbi per paupertatem intelligit humilitatē, quæ primo enumeratur, ideo dicitur caput. Nota: Deus dicitur videre, hominem, peccatum, gratiam. Hominem quandoque in bono, vnde hoc: Oculi Domini super iustos. Quandoque in malo, vnde hoc: Vultus autem Domini super facientes mala. Peccatum, dum punit, vnde hoc: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, scilicet ne videat Deus. Virtutem, dum eam approbat, vnde hic: *Vide humilitatem meam.* [Iudica iudicium meum, & redime me. Nota causam inter hominem, & hominem. Vnde hoc: Nolite confidere in iudicio. Inter hominem, & diabolum, id est, quando diabolus eum accusat, & homo se defendit per bona opera. Vnde beatus Martinus dixit: Quid hic astas cruenta bestia? Inter hominem, & Deum, vnde Isaias in persona Domini: Iudicate inter me, & vineam meam. Inter Deum, & diabolum, vnde hoc: Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Hic petit iustus examinari. Vnde alibi: Igne me examinasti. Nota, valde boni examinati per grauitatem cōstantiæ in dexteram partem se inclinauerunt. Vnde mali examinati sunt, qui per pondus propriæ iniquitatis in sinistram partem decinauerunt. Mediocriter boni, & mali examinati non sunt, quia ad quam partem pertineant humana iudicia discernere non possunt. De hac statera, vel æquilibrio, vel æqua lance loquitur Iob dicēs: Vtinā peccata mea, & calamitas, quam patior, appenderetur in statera. Super hoc Gregorius: Statera patris in manu, Christus est, habens misericordiam, & iustitiam: per peccatum per misericordiam relaxans, leue esse ostendit. Totus ergo mundus in hac statera est, quā pater in manu tenet, & in vna parte boni, & in alia parte mali apponunt opera sua. Stephanus appetit lapidem, vnde lapidatus est: Laurentius craticulā, & alij alia. Tamen omnia ista non facerent nutum, nisi gutta sanguinis Christi apponderetur in lance bonorum. Ecce sanctimonia. Nam sicut quædam medicina nihil valet sine scamonea: ita merita nostra nihil valent sine passione Christi. Hic dicitur, quod rationalis sensus est caput, quod interpretatur, res lancea. Nā secundū rationē homo debet viuere, non bestialiter. Nā homo habet tria, quæ sunt in anima, scilicet imaginatio, ratio, intelligentia, siue intellectus. Ex his tribus tria proueniunt: ex imaginatione, cogitatio: ex ratione, meditatio: ex intelligentia, contemplatio procedit. Nota differētiam inter cogitationem, & meditationem, & contemplationem. Cogitatio lento pede, siue respectu, per deuia discurret. Meditatio per ardua, siue per aspera cum magna industria animi nititur. Contemplatio quocumque eam fert impetus, nimia agilitate cōfertur. Cogitatio sine labore, & fructu. Meditatio cum labore, & fructu. Contemplatio sine labore, & cum fructu est: eandem materiam per hæc tria intuemur: sed aliter per cogitationē, aliter per contemplationē. Christus est principium, & finis, caput, & cauda. Alpha, & Omega. Et ille ablati est Iudæis. Vnde in septimana pœnosa tacetur principium, & finis horarū: quia tunc ablati est nobis ille, qui est principium, & finis: tunc enim non dicitur, Deus in adiutorium: nec Collecta. *Misericordia tua multa Domine.* Hic dicitur, quod Deus non solum apparuit non quærentibus, sed etiam quærētibus, vt Magis. Nam leguntur Christi tres apparitiones. Nam in Epiphania apparuit Magis, & ibi ostendit se esse verum hominem tantum, non Deum. Apparuit enim inter vbera matris. Secūdo apparuit in baptismo, quando Ioanni testimonium, Spiritus sancti

Isa. 58. c
Psal. 144. d

Luc. 1. f

Fides.
Matth. 5. a

Psal. 33. c

Psal. 131. c

B. Martinus
Isa. 5. a
Ioan. 14. d
Psal. 16. a

Iob. 6. a

Greg. lib. 7.
Moral. in c.
6. Iob. cap. 2

Act. 7. g

Medicina
siue scamonea
nihil
valet.

Apo. 2. c

Matth. 2. a

Ioan. 1. d

fe

Matth. 3. d
 Ioan. 2. a
 Solemnitas triplex in Epiphania cur celebratur.
 2. Cor. 15. a
 Martyrij tria genera.
 Sin.
 Emplastrum tria facit.
 2. Cor. 12. b
 Psalm. 120. b
 Heb. 4. c
 Luc. 10. c
 Medicus Christus quid faciat.
 Aduentus Christi fulguri comparatur.
 Luc. 3. d
 Luc. 23. d
 Matth. 13. c
 1. Cor. 13. c
 Cant. 8. b
 Exod. 14. d
 Psalm. 50. c
 1. Cor. 1. a
 14. d
 1. Thef. 5. c

se esse filium Dei ostendit: nā Pater auditus est dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Sed quia posset credi per adoptionē, ideo post apparuit in nuptiis Architricino, vbi ostendit se esse Deum, per opus miraculosum, quod fecit ibi. Nam ibi aquā in vinum mutauit, quod fuit signum deitatis. Vide quomodo profecerit in apparitionibus: nam primo ostendit se esse verum hominē: secundo filium Dei: tertio Deum. Et hoc totum factum est eadem die, sed annis reuolutis. Vnde illæ tres solemnitates in die Epiphania simul occurrunt, scilicet de Magis, de baptismo, & de mutatione aquæ in vinum. *Secundum iudicium tuum viuifica me.* Deus mortuos viuificat vt viuant, vnde hoc: Sicut suscitauit mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult viuificat viuos, vt amplius viuant. Vnde & vtrouique de vita gratiæ: & viuos vt in æternum viuant, vnde hoc: Semen non viuificabitur, nisi prius moriatur. *Quia B persequuntur me, & tribulant me.* Tria genera Martyrij, siue sanctitatis legimus, quæ habebimus a tribus solemnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi. A Stêphano enim habemus opus Martyrij & voluntatem. A Ioanne solam voluntatem. Ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt, sed alius corpore & spiritu: alius solo spiritu: alij solo corpore.

P *Rincipes persecuti sunt me gratis.* Sin, interpretatur super vulnus, id est, emplastrum hac similitudine. Nam emplastrū tria facit: nam tumorem vulneris deprimit: ardorem caloris lenit: carnes putridas depellit. Hoc totū facit verbum Dei. De primo Apostolus: Ne magnitudo reuelationum extollat me, &c. De secundo: Ier diem sol non vret te, quia aufert ignem concupiscentiæ. De tertio: Sermo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, quia putredinem refecat. Hic dicitur vulneratus in naturalibus, qui venit ad Samaritanum, scilicet Christum, qui suscepit genus humanum ad curandum. Vnde hic medicus ægrotum tenens in manibus artis suæ peritiā probat. Primum stupida membra diu palpando ad sensum reuocat, & tactu leui dolentia membra, & vulnera tangendo ad ictum confirmat. Deinde secat, post vngit, deinde ligat, post fouet ad plenam sanitatem reparans. Nam primo, est conquestio: secundo, increpatio: tertio, consolatio: quarto, præceptio: quinto deprecatio. Per questionem, palpat: per increpationem, secat: per consolationem, vngit: per præceptionem, ligat: per deprecationem, fouet. Aduentus Christi fulguri cōparatur propter tria, quæ fulguri conueniunt. Nam manifestum, terribile, lucidum. Manifestus erit aduentus Christi, vnde hoc: Omnis caro videbit salutare Dei. Terribilis, vnde hoc: Timebunt Angeli, & malidicent motibus: Cadite super nos, & collibus. Fulgidus, quando in bonos, vnde: Fulgebunt iusti in regno patris eorum. *Legem autem tuam dilexi.* Charitas Dei integra propter tria, propter perpetuitatem, vnde hoc: Charitas nunquam excidit. Propter firmitatem, vnde hoc: Fortis est vt mors dilectio. Propter amplitudinem: nam omnia mandata continet præceptum de dilectione, vnde hoc: Habe charitatem, & fac quidquid vis. *Septies in die laudē dixi tibi:* id est, semper in omni statu, id est, cogitatione, locutione, & opere. Primo modo Moyses laudabat Deū, quando dixit ei Dominus: Quid clamas ad me? Ore, vt hoc, Domine, labia mea aperies, &c. Opere, vnde Apostolus: Gratias ago Deo meo. Et hoc: Sine intermissione orate. Non est scandalum supple Christus, vel lex, secundum duas expositiones. *Omnes viae meæ in conspectu tuo:* quia omnia à te habeo, donum, meritum, præmium. Donum, id est, prima gratia nobis est à Deo, quia ex ipso: meritum, scilicet virtus, & augmentum virtutis à Deo, quia per ipsum: præmium à Deo, quia in Christo: nam ipse est præmium nostrum, vnde Apostolus: Ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia: vt ad hoc, quod dicit ex ipso, referatur donum: ad hoc, quod dicit per ipsum, referatur meritum: ad hoc, quod dicit, in ipso, præmium.

A *Appropinquet deprecatio mea.* Tau interpretatur errauit, vel consummavit. Est enim multiplex consummatio. Est enim consummatio malitiæ, quando scilicet homo est cumulatio malorum, in qua esset, si amplius viueret, vnde hoc: Cōsummatum in breui expleuit tempora multa. Est cōsummatio legis, siue Prophetiæ, vnde: Consummatum est: quia lex consummata est, vel quæ dicta sunt de Christo, impleta sunt. Est cōsummatio gloriæ, vnde hoc: Omnis consummationis vidi finē. Nota: Fit appropinquatio ad Deum fide, vnde hoc: Accedite ad eum, & illuminamini. Opere, vnde hoc: Donec intrem in sanctuarium Dei. Scientia siue cogitatione, vnde hoc: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Eius fruitione, vnde hoc: Venite benedicti Patris mei. Et per corporalem pœnitentiam, vt illi, qui desiderabant primum aduentum, vnde hoc: *Appropinquet deprecatio mea.* Plus est à vitiis se reuocasse, quam prope, id est, ferme ipsa vitia necasse. Sed auctoritas habet in contrariū, quæ dicit: Semper aberrās, si repertus fuerit pij pastoris humeris, non erit in eadem gloria cum eo, qui nunquam aberrauit. Dicimus, quod plus est à vitiis se reuocasse, id est, quia ex quo riui sunt aperti, difficile est abstinere: vel plus est, id est, occasio maioris boni, vt Petrus, qui fortior surrexit. Nā prædicator duo debet habere, scilicet scientiam, & mundam conscientiam, & tunc secure potest prædicare, ne ei dicatur: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Primum Propheta petit, hic scilicet: *Da mihi intellectum.* Secundum ibi: *Eripe me.* Post prædicat, dicens: Exultabunt labia mea iustitiā tuam. *Erraui sicut ouis, quæ perit.* Est pastor, pastor; Pastor, etiam mercenarius; Est pastor, fur. Est pastor, lupus. Primus est imitandus, secundus tolerandus, tertius cauendus, quartus baculo arcendus. De primo; Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. De secundo; Mercenarius vidit lupum venientem, & fugit. De tertio; Fur nō venit, nisi vt furetur. De quarto; Lupus rapit, & dispergit oues. Nota; hic dicitur, quod Christus lanianit vestes in vepris Indæorum; sciendum, quod homo descendit ab Hierusalem in Iericho; vulneratus est in corpore, & spoliatus vestibus, id est, genus humanum vulneratum in naturalibus, & spoliatū gratuitis. Prius enim erat indutum vestibus cōtra frigus vitiorum, vnde hoc: Induit me vestimentis suis. Non ergo nudus se non nudum confessus est, Domino veniente, quando se operuit folijs fici. Recipere autem sua vestimenta non posset, nisi Christus sua amitteret. Sicut enim homo non potuit sanari in corpore, nisi primum Christus corpus deponeret, ita & non potuit vestiri in anima, nisi Christus suas deponeret vestes, & crucifixione sua amississet; quia quatuor fuerunt crucifixores Christi; quatuor fuerunt partes de vestibus Christi, & ita genus humanum per quatuor vestes, quas amiserat, quatuor virtutes recuperavit; ergo depositio corporis Christi sanauit genus humanum in corpore. Depositio vestium Christi reinduit, & restituit generi humano vestes, id est, virtutes. Non loquar de tunica, quæ non est diuisa, quia inconfutilis, sed de aliis vestibus.

Tau.
 Consummatio multiplex.
 Sap. 4. c
 Ioan. 19. c
 Psalm. 23. a
 Psalm. 72. c
 Ioan. 7. f
 Matth. 25. e
 Prædicator debet habere duo.
 Psalm. 49. c
 Psalm. 70. d
 Pastor multiplex.
 Ioan. 10. b
 Ibid.
 Ibid. a
 Ibid. b
 Luc. 20. c
 Isa. 61. d
 Gen. 3. d
 Ioan. 19. d
 Ibid.

EIVSDEM PSALMI ALTERA EXPOSITIO,

Quæ & temporis diuturno usu, & omnium comprobata consensu multis ab hinc annis in lucem prodit. Quod si pluribus scripta est, quam superior; id non alienum est à sacrarum literarum interpretibus, qui saepe numero eadem modo fusius, modo breuius explicarunt.

PSALMVS DAVID CXVIII.

Titulus Psalmi Alleluia.

Alleluia, Laus & gloria, & virtus Deo nostro. Quis titulus, quis ornatus, quis fructus astruatur præsens

sentis Psalmi, Apostolicis intruimur documentis. Titulus spectat ad causam materiale, ornatus ad formalem, fructus ad finalem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait Apostolus: Alleluia, id est, Laudate Dominum. Ecce clarissimus titulus: ecce clarissima materia Psalmi huius. Quis enim clarior titulus, quam laus diuina: quæ clarior materia, quam laudabilis conuersationis doctrina: Et nota, quod sicut legitur in scriptura: Alleluia, siue laudationis dominicæ harmonia est dicenda, iteranda, cãtanda, vti referatur dictio ad intellectum, iteratio ad affectum, cantatio ad effectum: quia secundum eloquium Tullianum, dulcior est concentus actum, quam sonorum. De primo: Ceciderunt viginti quatuor seniores, & quatuor animalia, & adorauerunt sedentem super thronum, dicentes, amen, Alleluia: Hic dicitur alleluia distinctione intellectiua. De secundo supra eodem capitulo sic habetur. Iterum dixerunt alleluia. Hic iteratur alleluia iteratione affectiua, De tertio: Per vicos tuos alleluia cãtabitur: hic cãtatur alleluia cantatione effectiua.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum addit Apostolus: Laus & gloria, & virtus: Ecce trinus ornatus. Vnde videtur iste Psalmus quasi trinus & vnus, quia trinus ornatus: sed vnus tractatu. Trinitas ista perhibetur cõsistere in laude, gloria, & virtute: videlicet in laude mensurationis, in gloria numerationis, in virtute ponderationis.

Mensuratur enim geometrice circulo elementario. Numeratur arithmetice numero octonario. Ponderatur musicè, siue metricè: quia metra dicitur quædam musica harmonico pedum senario. Quanta sit laus circuli mensurantis, patet ex figura Deiformissima: quia simplicissima: quia perfectissima: quia capacissima: quia nobilissima. Quanta gloria sit octonarij numerantis, liquet ex eo, quod bis duo bis, valent octo, vbi numerus vnus, & primus per processum binum fit trinus. Quanta sit virtus senarij ponderantis, apparet in eo, quod numerus perfectus & perfectorum primus, trinam recipit distinctionem præter excessum & diminutionem. Et nota de Trinitate laudis, gloriæ & virtutis, quod potest diuinis adaptari personis, quia sicut ex scripturis colligitur. Laus patri, gloria filio, virtus Spiritui sancto adscribitur.

Primum patet per illud sapientis eloquium: Patri omnium decantantes laudes. Ecce laus Patri adscripta.

Secundum liquet per illud Euangelicum: Vidimus gloriam eius: gloriam quasi vnigeniti à patre: Ecce gloria Filio attributa.

Tertium apparet per illud Propheticum. Spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Ecce virtus Spiritui sancto addiãta.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subdit Apostolus: Deo nostro: quasi dicat, laus, gloria, virtus (ex quibus ornatus huius Psalmi pertexitur) Deo attribuitur, à quo & tribuitur. Ecce sanissimus & suauissimus præsetis operis fructus, vt laudè & gloriam, & virtutem pro laudabili, gloriosa, & virtuosa doctrina Dei nostri, laudabili potentia, gloriosa sapientia, virtuosa clementia referamus. Notandum itaq; quod Dominus Deus est dignus laude, gloria, & virtute, quia potens, sapiens, clemens. Potèter formans, sapienter informans, clementer conformans. De primo: Potens est Deus de lapidibus istis fuscitare filios Abrahamæ: ecce Deus potens formator. De secundo: Secundum reuelationem Mysterij temporibus æternis taciti, cogniti soli sapienti Deo: Ecce Deus sapiens informator. De tertio: Pius & clemens est Dominus Deus noster, & nõ auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. Ecce Deus pius reformator & clemens cõformator.

Et hoc est, quod ait Apostolus Alleluia: Laudate Dominum, in quo titulus pertinet ad causam materiale. Laus & gloria & virtus, in quo trinus & vnus ornatus attingens ad causam formalem. Deo nostro: qui est sermonis consummatio, sicut scribitur. In quo fructus spectans ad causam finalem. FINIS PROLOGI.

A *INCIPIT CAPITVLVM PRIMVM huius libri, & primi versiculi, Beati immaculati. Declaratio luculentissima, in quo iustis beatitudo, peccatoribus pestilentia cathedra proponitur.*

B *EATI immaculati in via, &c.]* Post generalem prælocutionem accedendum est ad speciem præsentis Psalmi prosecutionem. Psalmus iste distinguitur distinctione summaria in vndecim capitula, in

quibus totidem administrantur fercula. Nam in primo beatitudo præmittitur. *Beati immaculati.* In secundo retributio submittitur. *Retribuere seruo tuo.* In tertio lex committitur. *Legem pone.* In quarto spes immittitur. *Memor esto.* In quinto bonitas transmittitur. *Bonitatem fecisti.* In sexto defectus dimittitur. *Defecit in salutare.* In septimo dilectio intromittitur. *Quomodo dilexi.* In octauo iniquitas intromittitur. *Iniquos odio habui.* In nono iudicium promittitur. *Mirabilia testimonia tua.* In decimo pietas admittitur. *Clamavi in toto corde.* In vndecimo impietas remittitur. *Principes persecuti sunt me.* Et quoniam ab beatitudinem præmissam peruenitur per retributionem submissam: ad retributionem submissam, per legem commissam: ad legem commissam, per spem immissam: ad spem immissam, per bonitatem transmissam: ad bonitatem transmissam, per defectionem dimissam: ad defectionem dimissam: per dilectionem intromissam: ad dilectionem intromissam, per iniquitatem intermissam: ad iniquitatem intermissam, per iudicij seueritatem promissam: ad seueritatem promissam, per pietatem admissam: ad pietatem admissam, per impietatem remissam, vt luce clarius elucescet inferius, patet tam ferculorum, quam capitulorum ordo, & numerus procedendum secundo ordinem appeti us.

Primum capitulum distinguitur in hunc modum: Primo beatitudo præmittitur digredientibus, seu impenitentibus, & hoc in primo octonario. Secundo regredientibus, siue pœnitentibus, & hoc in secundo. Et quia per tentationem fit digressio, primus octonarius inchoatur ab Aleph litera Hebraica, quæ interpretatur tentationum millia. Quia vero pœnitens ad beatitudinem æternam, tanquam ad domum non manufactam regreditur: idcirco secundus octonarius inchoatur à Beth, litera, quæ domus interpretatur. Primus autem octonarius distinguitur: quia via beatitudinis proponitur primo, tanquam spectabilis, & hoc in primo quaternario. Secundo tanquam affectabilis, & hoc in secundo. Primus etiã quaternarius distinguitur sub hac forma: quia via beatitudinis proponitur tanquam spectabilis. Primo, quia cõgrua: secundo, quia proficua: tertio, quia necessaria: quarto, quia iusta: quorum singula singulis respondent versiculis. Primum versiculum possumus distinguere quadrimembri distinctione: secundum quod congruit viatori quatuor attendere: quot tendat: quo modo tendat, si tendat, & qua tendat: Quo tendat, vt perficiatur. Quomodo tendat, ne inficiatur. Si tendat, vt reficiatur. Qua tendat, ne interficiatur. Hæc sunt quatuor documenta, quæ viatoribus dogmatizat Psalmographus per hæc verba: *Beati.* Hic notatur, quo tendant, vt perficiantur. *Immaculati in via.* Hic notatur, quomodo tendant, ne inficiantur. *Qui ambulat.* Hic notatur, si tendant, vt reficiantur. *In lege Domini.* Hic notatur, qua tendant, ne interficiantur.

Articulus primus.

Docens ergo viatores, quo tendant, vt perficiantur: dicit: *Beati.* Ad hoc enim debent tendere, vt sint beati. Est autem beatitudo perfectiua, siue summa perfectio beatifica tripartita, videlicet visio, tentio, fructio Trinitatis increata. Quæ sunt perfectiua Trinitatis creata, vt puta: memoria, intelligentia, & voluntatis: quarum prima est merces fidei, secunda spei, tertia charitatis. De prima

Vndecim capitula huius psalmi.

Pulchra repositio.

Aleph. 2. Cor. 5. 8

Beth.

Beatitudo perfectiua tripartita.

Tullius. Ibidem.

Tob. 13. d

Metra quid.

Sap. 18. b

Ioan. 1. b

Psalm. 32. b

Matth. 3. b Rom. 16. d

2. Paral. 30. b

Ecl. 43. d

ma beatitudine perfectiua, quæ dicitur visio, figurali- ter dicitur: Beati serui tui, & hi qui assistunt coram te omni tempore. De secunda, quæ dicitur tentio, legitur: Qui tenuerit eam, scilicet sapientiam increatam, beatus. De tertia, quæ dicitur fruitio, vel amabilis adhæsi- o, scribitur in Tobia, vbi loquitur de cœlesti ciuitate, siue felicitate: quia cœlestis ciuitas nihil aliud est, quam felicitas: Beati omnes, qui diligunt te, & qui gaudent super pace tua. Dilectio pertinet ad fruitionem. Pax autem ad appetitus consummationem.

Articulus secundus.

Secundo, docens viatores, quò modo tendant, ne inficiantur, subdit: Immaculati. Sic enim debet viator tēdere, vt sit immaculatus corde, ore, & opere. De quorum primo dicitur infra cap. 6. *Fiat cor meum immaculatum*, in, &c. De secundo; Elegit nos ante mundi constitutionē, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Sanctos dicit quantum ad affectum, immaculatos, quantum ad affatum. De tertio: Satagite immaculati, & inuiolati ei inueniri: quia si dicat immaculati exterius, & inuiolati interius. Vnde quod subditur: *In via*. Intelligitur tam de via exteriori, quam interiori: quarum prior pertinet ad hominem exteriorem, posterior ad interiorem, de quibus viis illud Propheticum potest intelligi: *Vias tuas Domine demonstra mihi*.

Articulus tertius.

Tertio, docens attendere, si tendant, vt reficiantur, addit: *Qui ambulat*: non supra se, sicut ambitiosi: non circa se, sicut voluptuosi: non infra se, sicut curiosi: sed coram se, sicut virtuosii. Primi tendunt post vanitatem, de quibus: *Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt*: quorum primum pertinet ad affectum, secundum ad effectum. Secundi tendunt post voluptatem, de quibus: *Post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulat, damnationemque contempnunt*: quorum primum refertur ad actum præuicationis, secundum ad contemptum correptionis. Tertij tendunt post vacuitatem seu temporalium superuacuitatē: De quibus: *Ambulabunt in vacuum, & peribunt*: quorum primum pertinet ad culpam, secundum ad pœnam. Ideoq; qui ambulāt supra se, seu ambitiosē: vel circa se, hoc est voluptuosē, vel infra se, id est, curiosē, non reficiuntur, quia non proficiuntur. Sed qui ambulat coram se, soli reficiuntur: quia soli vltius, vel antius progrediuntur. Hi denotantur in illis animalibus, de quibus legimus: *Vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat*.

Articulus quartus.

Quarto, docens qua tendant, ne interficiantur, superaddit: *In lege Domini*, quia reuera lex Dominica est via nō guerrifera, sed pacifica, vnde Propheta: *Pax multa diligentibus legem tuam: non mortifica, vel viuifica, vnde: Lex sapientis, fons vitæ: non damnifica, sed beatifica, vnde: Qui custodit legē, beatus est: in spe, non in re*.

Epilogus.

Beati ergo sunt, attendendo, quò tendunt, vt perficiantur. *Immaculati in via*, attendendo, quo modo tendunt, ne inficiantur. *Qui ambulat*, attendendo, si tendunt, vt reficiantur. *In lege Domini*: Attendendo, qua tendunt, ne interficiantur.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Beati, qui scrutantur testimonia eius, &c. Superius ostēdit Propheta, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua: hic ostendit, quod eadem via sit spectabilis, quia proficua. Quod autem proficua, probat quasi per quatuor argumenta & sic in hoc versiculo quatuor sunt notanda. Probat enim, quod sit proficua. Primo, quia purgat intentionem. Secundo, quia illuminat rationem. Tertio, quia inflammat affectionem. Quarto, quia perficit actionem. Purgatur autem intentio, summam & solam felicitatem expectando, illuminatur autem ratio, summam veritatem spectando. Infirmatur affectio, summam bonitatem affectando. Perficitur actio, summam sanctitatem sectando.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur, *Beati*: Supple non re, sed spe: non felicitatis tentione, sed expectatione. Ecce summæ felicitatis expectatio, per quam purgatur intentio. Quod autem beatum faciat hæc expectatio, scribitur: *Beati, omnes, qui expectant eum*. Sed nota quod Deus est tripliciter expectandus: videlicet magnanimitè, æquanimiter, & longanimitè. Magnanimitè, contra diffidentiam: æquanimiter, contra impatientiam: longanimitè contra inconstantiam. De magnanimitè, non differenter expectantibus, legimus: *Non confundentur, qui expectant eū: quasi diceret, non priuabuntur præmio expectantium, qui non priuantur ipsorum merito*. De æquanimiter non impatienter expectantibus, sic habemus: *Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum*. Quorum primum pertinet ad rectitudinem intentionis: secundum ad rectitudinem actionis. De longanimitè expectantibus non inconstanter, scriptum agnouimus: *Si moram fecerit, expecta eum: quasi dicat: Si differatur speratum præmium, non auferatur spei meritum*.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subditur. *Qui scrutantur testimonia eius*. Hæc testimoniorum scrutatio est summæ veritatis spectatio: per quam illuminatur ratio, quæ spectatur in testimoniis veritatis. Sed nota, quod veritatis summæ testimonia sunt diuersa. Nam alia sunt de considerandis, alia de operandis, alia de sperandis, seu tolerandis. Quorum prima sunt reuerenter credenda: Secunda diligenter implenda: Tertia vehementer stupenda. De primis: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*. Et splendidum in panibus benedicent labia multorum: & Testimonium veritatis illius fidele. Quid per splendidum in panibus aliud intelligimus, quam illum, qui multa multoties millia satiauit de paucis panibus: huius planè testimonium est fidele: videlicet testimonium de credibilibus. De secundariis: Testimoniū Domini fidele, sapientiā præstans paruulis, quasi dicat: Testimonium Domini, id est, fideliter obseruabile; propter obseruantiam, fidele præstat obseruantibus sapientiam. De tali quoque testimonio legitur: *Liga testimonium, signa legein discipulis meis*. Testimonium respicit faciēda; lex fugienda; siue testimonium, præcepta affirmatiua; lex, negatiua. De tertiis, Mirabilia testimonia tua. De eisdem intelligitur, quod legitur: *Scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud; & erit in die nouissimo in testimonium; vsque in æternum*. Per scripturam buxi, quod est lignum infructuosum, intelligitur reuocatio malorum. Per scripturam libri, quod est opus fructuosum, accipitur prouocatio bonorum; hæc sunt in testimoniū illis. Primum scilicet in testimoniū de tolerandis; Secundum in testimoniū de sperandis, quia mali reuocantur, supplicia comminando; boni vero prouocantur, præmia promittendo.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium additur; *In toto corde meo*. In toto, notatur perfectio. *In corde*, affectio. Vnde; *In toto corde*, affectionis perfectio, quæ est summæ bonitatis affectatio, per quam inflammatur affectio. Sed nota, quod cordis inflammatio est tripartita. Quædam acuta, quædam acutior, quædam acutissima. Quarum prima pertinet ad pœnitentes vitia deplorantes. Secunda ad proficientes, patrociniū implorantes. Tertia ad peruenientes, superna præmia explorantes. De prima quidē; *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei; quasi diceret; Vadam ad peccatorum confessionem, secundum acutā cordis inflammationem: quoniam audisti peccatoris orationem*. De secunda similiter scribitur; *Clamaui in toto corde meo; exaudi me Domine; iustificationes tuas requiram*; ac si diceret; *Clamaui per deuotā orationē, secundū acutiorem cordis inflammationem*. Exaudi me per patrociniū exhibitionē. Iustificationes tuas requiram per proximorū ædificationem, de tertia quoq; concinitur Psalmo eo-

2. Paral. 9. b
Prou. 3. c

Tob. 13. c

Ephes. 1. a

1. Pet. 3. d

1. Cor. 2. b

1. Pet. 2. b

Job. 6. c

Ezech. 1. c

Psal. 118. x
Prou. 13. c
Prou. 29. c

Beatitudinis
via variis
modis pro-
ficua.

1. Sa. 30. d
Deus tripli-
citer expe-
ctandus.

1. Sa. 49. g

Thoren. 3. c

Abac. 2. a

Testimonia
summæ ve-
ritatis di-
uersa.

Psal. 92. c
Ecl. 31. c
Psal. 18. b

Psal. 18. b

1. Sa. 8. c

Psal. 118. x
1. Sa. 30. c

Reuocatio
malorū per
quid intel-
ligatur, &
per quid
prouocatio
bonorum.

Psal. 37. a

Cordis in-
flammati-
o triplex.

Psal. 139. a

Psal. 118. x

dem

dem : *In toto corde meo exquisivi te: ne repellas me à mandatis tuis.* Ac si aperte dicat : in acutissima cordis inflammatione exquisivi te in contemplatione. Ne repellas me, meritorum meorum consideratione, à mandatorum tuorum expletione.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Exquirunt eum:* hæc exquisitio est summæ sanctitatis sectatio: per quâ perficitur actio. Sed nota, quod est sanctitatis summæ sectatio, seu exquisitio tripartita, scilicet initiatiua, prouectiua, & perfectiua. Quarum prima propinqua. Secunda propinquior. Tertia proxima. De prima: Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant, quasi dicat: Vt ponant in Deo spem veniæ: Et non obliuiscantur operum Dei, quantum ad exempla patientiæ: Et mandata eius exquirant, quantum ad dignos fructus pœnitentiæ. Hæc etiam exquisitio notatur: Quo modo caraclismus terram inebriauit, sicut ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit: hoc est, Quomodo diluuium inebriauit terram per aquarum inundantiam: sic ira, id est iusta Dei vindicta hæreditabit per pœnarum affluentiam gentes, quæ non exquisierunt eum per pœnitentiam. De secunda quoque Psalmista: In die tribulationis meæ Dominum exquisivi manibus meis nocte contra eum, & nō sum decēptus: quasi dicat: In die tribulationis meæ, quantum ad tentationem: Dominum exquisivi, quantum ad deuotam orationem: manibus meis, quantum ad attentionem: nocte, quantum ad occultationem: contra eum, scilicet tentatorem: & non sum decēptus, quantum ad exauditionem. Talis etiam exquisitio notatur. Exquisivi, inquit, eam à iuuentute mea, & quesivi sponfam mihi assumere eam. Quorum primum pertinet ad sapientiæ salutaris acquisitionem. Secundum ad ipsius fructificationem per proximorum ædificationem. De tertia quoque psallimus: Exquisiuit te facies mea: faciem tuam Domine requiram, quasi dicat: Exquisiuit te, supple diuina sapiētia: facies mea, id est, humana intelligentia: faciem tuam, id est, apertam notitiam: Domine requiram, per orationis instantiam, & contemplationis gratiam, hæc etiam exquisitio notatur. Sapientiam antiquorum omnium exquirunt sapienter, quasi dicat: aperte: Sapientiam antiquorum propositam tenebrose sapiēs exquirunt exponere luminosè. Sed nota, quod ab hac triplici exquisitioe deficient tres hominum differentiæ. Ab exquisitioe quidem initiatiua deficient impœnitentes, de quibus: Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Quorum primum pertinet ad iustificationis defectum. Secundum ad supplicationis neglectum. Ab exquisitioe prouectiua deficient negligētes, de quibus legitur: Non sunt cōfisi super sanctum Israel, & Dominum non exquisierunt, vbi notatur negligētia orationis propter diffidentiam exauditionis. Ab exquisitioe proficiua deficient præsumentes, illuminationem suam non diuinæ influentiæ, sed industriæ propriæ temere arrogantes, de quibus habemus: Immitte timorem tuum super gentes, quæ non exquisierunt te: quasi dicat: Immitte timorem, vt emittas tumorem.

Epilogus.

Patet ergo quia, *beati*, sunt summam felicitatem expectando, quod purgat intentionem. *Qui scrutantur testimonia eius*, summam veritatem spectando, quod illuminat rationem. *In toto corde*, summam bonitatem affectando, quod inflammat affectionem. *Exquirunt eum*, summam sanctitatem sectando, quod perficit actionem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Non enim qui operatur, &c.] Ostensum est supra, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia cōgrua, sicut in versiculo primo: quia proficiua, sicut in secundo. Hic ostenditur, quod eadem via sit spectabilis, quia necessaria. Manifestat autem Propheta hæc viam esse

necessariam per deuiantium pœnam: quoniam illud est necessarium, cuius oppositum merito est puniendum. Describitur autem in hoc versiculo deuiantium pœna ab ipsius quadruplici circumstantia: videlicet quia rationalis, inæstimabilis, inexcusabilis, interminabilis. Quorum primum respicit sententiam. Secundum sufficientiam. Tertium culpam. Quartum culpæ, ac pœnæ consonantiam. Primum notatur per rationalem conjunctionem. Secundum per iniquitatis operationem. Tertium per viarum declinationem. Quartum per suppositam ambulationem.

Articulus primus.

Ostendens itaque Propheta necessitatis rationem per rationabilem punitionem, ait: *Enim*, quasi dicat: Ecce ratio, scilicet rationalis puniatio, & fundatur hæc ratio, quam præterdit rationalis cōiunctio, super iusto Dei iudicio. Vnde notandū, quod diuinū iudicium tribus de causis iustū dicitur: vt pote quia Deus, nec iniustitia vincitur, nec potentia flectitur, nec imperitia impeditur. De primo: Non enim est alius Deus, quā tu, cui cura est de omnibus vt ostēdas, quoniā non iniuste iudicas iudicium: ac si aperte dicat: *Enim*, id est, ecce rationem: Non est alius Deus, quam tu: hoc dicitur, quantum ad creationem: cui cura est de omnibus: hoc dicitur, quantum ad recreationem: vt ostēdas, quoniā iudicas iudicium: hoc dicitur, quantum ad particularem, vel vniuersalem animarum diiudicationem: Non iniuste, hoc dicitur, quantum ad iniustitiæ declinationem. De secundo scribitur prædictis lib. & ca. Quis enim dicet tibi, quod fecisti, aut quis stabit contra iudiciū tuū? Hoc enim est, quod insinuat rationē. Quis dicet tibi, quid fecisti? Hoc dicitur, quantum ad iudicij prosecutionem. Aut quis stabit contra iudicium tuum? scilicet rebellando, vel appellando: Hoc dicitur, quantum ad iudicij promulgationem. De tertio: Omnes ei viæ tuę paratę sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. Istę viæ sunt iudicia, quia sicut in Cantico deuteronom. Cantatur: dei perfecta sunt opera, & omnis viæ eius iudicia. Hæc autem iudicia dicuntur parata, quia expedita, & in prouidentia posita, quia non per imperitiam impedita.

Articulus secundus.

Consequenter declarans Propheta pœnam præmissam esse inæstimabilem, subdit: *Qui operantur iniquitatē.* Isti iniquitatis operarij sunt damnati, in malo cōfirmati. De quibus legimus: Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Hi siquidē operantur iniquitatem: quæ non tantum est iniquitas, sed iniquitatis pœnalitas. Vnde operando iniquitatem tolerant pœnalitatem: peccando vapulant, & vapulando peccant, & sicut totalis eorum vita est pœnalitas sic & iniquitas, quæ est inæstimabilis calamitas. Specialiter autem operantur triplicem iniquitatem: videlicet iniquitatem impatientiæ, incompacientiam, impœnitentiæ: per quarum primam deordinatur quantum ad Deum: per secundam, quantum ad proximum: per tertiam quilibet, quantum ad seipsum. De hac iniquitate triplici illud Propheticum potest intelligi. Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, scilicet reprobatorum vitam, & hoc non fiet, antequam veniat, cuius est iudicium: quasi dica: Hæc obduratio non fiet in via, sed in termino.

Articulus tertius.

Deinde designans dictam pœnam esse inexcusabilem, addit: *In vis eius.* Valde quidem inexcusabile est vias Domini declinare. Prædictæ namque viæ sunt rectę, & ideo breuiore: puræ: & ideo leuiore: pulchræ, & ideo suauiores. Rectæ quantum ad intentiones. Puræ quantum ad affectiones. Pulchræ quantum ad cogitationes. De primo: Rectæ sunt viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis. De secundo dicitur: Deus meus, impolluta via eius. De tertio: Viæ eius, viæ pulchræ.

Articulus quartus.

Denique denotans pœnam præfatam esse interminabilem, superaddit: *Non ambulauerunt.* Ista negatio affirmationem præsupponit, quia non negat ambulationem

nem

Psalm. 77. a

Ecl. 39. c

Psalm. 76. a

Sap. 8. d

Psalm. 26. c

Ecl. 39. a

Psalm. 118. u

Isa. 31. a

Ecl. 36. a

Sap. 12. b

Iudith 9. b

Deut. 32. a

Lue. 13. f

Ezec. 21. f

Osee. 14. d

Psalm. 17. c

Prou. 3. c

nem simpliciter, sed secundum quid. Vnde negando ambulationem in viis Dominicis, supponit ambulationem in aliis, vel potius in iniuis. Ambulauerunt igitur, & ambulando errauerunt in iniuis, & non viis. Ambulauerunt enim imprudenter impudenter, & inde finenter, secundum tria in peccato contenta, quæ sunt actus, reatus, & macula. Imprudentia pertinet ad actum: impudentia ad maculam: indefinita ad reatum. De primo: Quiuerunt semitæ, & qui ingrediebantur per eas ambulauerunt per calles deuios: quod potest accipi de quibusdã Religiosis in principio feruidis, in medio tepidis in fine frigidis, vel forte perfidis. Dicit itaque: Semitæ confiliorum quiuerunt: scilicet per Religiosorum teporem, & qui ingrediebantur per eas, scilicet per nonitalem feruorem, ambulauerunt per calles deuios, scilicet per finalem nequitiam, vel errorẽ. De secundo: Eleuate sunt filie Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibat. Istæ filie Sion sunt animæ speculatiuæ. Sion enim Hebraice, specula, Latine. Quæ dicuntur eleuari, propter imprudentiam. Collo extento ambulare, propter impudentiam. Nutibus oculorum ire, propter intemperantiam. De tertio: Elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt: Ac si dicatur aperte: Elongauerunt à me per irreuerentiam, & ambulauerunt post vanitatem, per inobediẽtiam, & vani facti sunt, per finalem impœnitentiã. Vnde in hoc nota consonantiam inter culpam & pœnam: quoniam culpæ terminatæ respondet pœna terminata, & interminatæ interminata: & ideo, quia culpa nõ fuit terminata per gratiam, nec pœna terminatur per indulgentiam. Patet ergo versiculi presentis intentio. Enim: hoc dicitur quatum ad necessitatis causam, scilicet rationabilem pœnam, quæ spectat ad iudicis rectã sententiam. Qui operantur iniquitatem non delectabilem, sed pœnalem: hoc pertinet ad pœnam inestimabilem, quæ attingit ad sustinentiam. *In vis eius*, id est, mandatis eius: non grauibus, sed lenibus, breuibus, & suauibus. Hoc additur quantum ad pœnam inexcusabilem, quod refertur ad culpam. Sed potius in iniuis ambulauerunt: nulla facta mentione de ambulationis terminatione, vel ambulacium reuersione. Hoc vero superadditur, quantum ad pœnam interminabilem, quod retorquetur ad culpam, & pœnæ proportionem, quantum ad interminationem.

VERSICVLVS QVARTVS.

Tu mandasti, &c.] Ostendo, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, proficua, necessaria: hic ostendit Propheta, quod sit spectabilis, quia iusta: ad cuius ostensionẽ introducit quadruplicem rationem. Quarum prima est, quod iustum est exhiberi reuerentiam maiestati. Secunda, quod iustum est exhiberi obediẽtiam potestati. Tertia, quod iustum est exhiberi obseruantiam honestati: Quarta, quod iustum est exhiberi prouidentiam egestati. Secundum hæc in versiculo presenti quatuor possunt pensari: videlicet mandantis maiestas, mandandi potestas, mandatorum honestas: & non imperantis, sed obtemperantis egestas. Maiestas requirit reuerentiam: potestas obediẽtiam: honestas obseruantiam: egestas prouidentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit Propheta: *Tu*. Ecce mandantis maiestas, cui debetur reuerẽtia, & præcipuẽ propter triã: puta, quia mirabilis, laudabilis, formidabilis. Dicitur mirabilis, quia mirabilium operatiua, teste Propheta: Tu es Deus, qui facis mirabilia. Dicitur quoque laudabilis, quia miserabilium liberatiua, testante Propheta: Adiutor meus, & liberator meus es tu. Adiutor, dicit, quantum ad agenda, & liberator quantum ad cauenda. Dicitur etiam formidabilis: quoniam operabilium ponderatiua, testificant Propheta: Tu reddes unicuique iuxta opera sua.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit Psalmus: *Mandasti*.

A Ecce mandandi potestas. Nam mandare signum est potentie: sicut supplicare, impotentie: vnde notandum quod Deus mandat tripliciter, videlicet prudenter, potenter, clementer. Mandat quidem prudenter, merita prouidendo: mandat potenter, supplicia comminando: mandat clementer, præmia promittendo. De primo dicitur: Mandauit unicuique de proximo suo: ecce mandatum magnæ prudentie, quo quisque proximo prouidere mandatur: vt prouidendo mereatur. De secundo scribitur: Mandabo serpenti, & mordebit eos. Ecce mandatum magnæ potentie, quia comminatum pœnæ. De tertio canitur: Mandauit Dominus benedictionem & vitam. Benedictionem, in vocatione, cum dicitur electis: Venite benedicti: & possidete vitam in perceptione regni: Ecce mandatum magnæ clementie, quia promissiuum felicitatis æternæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit Propheta: *Mandata tua*. Ecce mandatorum honestas: cui debetur obseruantia. Et nota, quod mandata Dominica sunt seruanda, tanquam argumenta amoris, tanquam alimenta dulcoris, tanquam medicamenta doloris. Quorum primum refertur ad vim rationabilem, secundum ad concupiscibilem, tertium ad irascibilem. De primo: Si diligitis me, mandata mea seruate: vnde mandatorum obseruatio, dilectionis est probatio. De secundo: Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini. Ecce nutrimentum dulcoris, quia dulcedo congruit alimento. De tertio: Si uoueris mandata conseruare, conseruabunt te. Ecce doloris præseruatio, quæ competit medicamento.

Articulus quartus.

C Quantum ad quartum, superaddit Psalmus: *Custodiri nimis*. Ecce nimia non imperantis, sed obtemperantis, & mandatum custodientis egestas: cui congruit prouidentia, & specialiter quantum ad tria, videlicet quantum ad bona naturalia, bona moralia, bona æternalia. In primis est humana natura originaliter vulnerata: secundis est spoliata: tertiis est exhæredata. Quorum primum notatur: Cæsus est Israel, & fugit vnusquisque in tabernaculum suum, & facta est plaga magna nimis, quasi dicat: Cæsus est Israel in primo parente, in quo omnes peccauerunt: quoniam in ipso origin aliter extiterunt: hoc dicitur, quantum ad peccati perpetrationem. Et fugit vnusquisque in tabernaculum suum; hoc subditur, quantum ad peccati excusationem. Et facta est plaga magna nimis; hoc superadditur, quantum ad naturalium vulnerationem. Secundum notatur; Domus, inquit, quæ nimis locuples est, auallabitur superbia. Domus ista est humana natura, quæ nimirum fuit bonis moralibus locupletata, sed nimis egena facta fuit, cum eisdem bonis fuit per parentis primi superbiam spoliata. Tertium denotatur; Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Protector dicitur, quantum ad euasione mali, & merces magna nimis, quantum ad adeptionem boni. Hac mercede magna nimis sumus originaliter exhæredati; ideo nimis egeni.

Epilogus.

Propterea in isto versu dicitur: *Tu*. Ecce maiestas, cui debetur reuerentia. *Mandasti*. Ecce potestas, cui debetur obediẽtia. *Mandata tua*. Ecce honestas, cui debetur obseruantia. *Custodiri nimis*. Ecce non imperantis, sed obtemperantis egestas, cui congruit prouidentia, & ideo custodia.

VERSICVLVS QVINTVS.

Vtinam dirigantur, &c. Via beatitudinis proposita est in præmissis, tanquam spectabilis; hic proponitur, tanquam affectabilis. Est autem specialiter affectabilis propter amorẽ virtutis, scilicet iustitiæ, prudentie, temperantiæ, & fortitudinis. Quarum singulæ singulis correspondent versiculis. In hoc ergo primo versiculo declaratur via beatitudinis affectabilis esse propter amorem iustitiæ. Iustitia vero dicitur amabilis quatuor de causis, quæ notantur breuiter in his verbis. Primo

Judic. 5. a

Isa. 3. c

Sion interpretatio.

Hier. 2. c

Eccl. 17. b

Amos. 9. a

Psalm. 132. a
Matth. 25. d

Ioan. 14. b

Eccl. 23. d

Eccl. 15. c

1. Reg. 4.

Eccl. 21. a

Domus sua
u. humana
a.
Gen. 15. a

Via beatitudinis.

Iustitia quatuor de causis amabilis.

noniam affectiones rectificat:secundo,quia rectificat
tas multiplicat:tertio,quia multiplicatas fortificat:
quarto,quia fortificatas sanctificat. Quorum primum
pertinet ad eiusdem virtutis ingressum, secundum ad
progressum, tertium ad congressum, & quartum ad
egressum. Egreidente namque anima, virtutes, quæ
sunt in ipsa, egrediuntur cum ipsa.

Articulus primus.

Quantum ad primū,dicitur: *Viam dirigantur.* Ecce
rectitudinis, seu iustitiæ rectificantis desiderium, quod
pertinet ad ingressum. Desiderium namque præcedit
omne bonum. Et notandum, quod iustitia rectificat af-
fectiones tribus modis, videlicet per dolorem contri-
tionis, per pudorem confessionis, & per laborem satis-
factionis. Prima rectificatio denotatur: Reuertatur
vnusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras, &
stidia vestra: ac si dicat Propheta: Reuertatur vnusquil-
que à via sua mala, quantum ad mali declinationem; Et
dirigite vias vestras, & studia vestra, quantum ad affe-
ctionum, & cogitationum rectificationem. Secunda re-
ctificatio designatur: Deprecare altissimum, scilicet
per instantiā orationis, vt dirigat in veritate viam tuā,
scilicet per pudorem confessionis: ne scilicet per pudorem
aliquid mendosè subticeas, sed in veritate peccata
tua recognoscas, & agnita per salubrem confessio-
nem dicas, Tertia rectificatio figuratur: Statera, in-
quit, dolosa non est bona: à Domino diriguntur gressus
viri. Statera dolosa est magis forefacere, & minus satis-
facere, siue pro maiori culpa minorem pœnam redde-
re. Viri autem dicuntur satisfactores virtuosi. Hidicun-
tur à Domino dirigi dignè satisfaciendo. Ecce satisfac-
tionis rectificatio. Liquet ergo triplex affectionum
rectificatio, seu directio, quam iustitia facit in ingressu
suo: vnde legimus: Iustitia simplicis dirigit viam eius.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Via mea,* non via
mea, quasi diceret plures, non vna. Ecce viarū, seu affe-
ctionum nostrarum plurificatio. Et nota, quod in pro-
gressu iustitiæ tripliciter multiplicantur affectiones no-
stræ, videlicet à parte superiori, per frequentiam compun-
ctionum: inferiori per frequentiam contemplationum:
interiori, per frequentiam consolationū. Nam cum
iustificatio prosperatur, frequentius anima compungi-
tur, contemplatur, confortatur. De primo figuratiter
dicitur: Vnus cuneus, id est affectionū cœtus, venit per
viam, scilicet compunctionis: per viam, inquam, quæ
respicit quercum, id est, vitiositatem actionum. Quercus
enim lignum ferens fructum porcis dumtaxat conue-
nientem, significat actum vitiosum. De secundo: Ibant
in directum vaccæ, id est, affectiones mundæ: arcam, id
est, spiritualem animam deportantes: per viam, scilicet
contemplationis, quæ ducit Bethsames, id est, ad domū
illuminationis. Per vaccas, quæ inter animalia munda
deputantur, affectiones mundæ denotantur: per quas
portatur arca fœderis, id est, anima fidelis fœderata cū
Deo fœdere charitatis. Bethsames interpretatur domus
illuminationis, id est, domus cœlestis. Tunc itaque in
directum vadūt vaccæ per viam, quæ ducit Bethsames:
cum mundæ affectiones spiritualem animam deportā-
tes, directè vadunt per viam contemplationis, quæ
ducit ad domum illuminationis. De tertio: Cunctus popu-
lus, id est, affectionum exercitus: incedebat contra viam
oliuæ, id est, versus latitiam spiritualem, per viam con-
solationis internæ, & spiritualis. Populus ergo contra
viam oliuæ vadit, cum affectionum exercitus versus le-
ticiam spiritualem per viam consolationis procedit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Ad custodiendas.* Cir-
ca quod notandum, quod iustificationes diuinæ tripli-
citer sunt custodiendæ: videlicet contra hostem, quan-
tum ad vanitatis incursum: contra mundum, quantum
cupiditatis ingressum: contra carnem, quantum ad vo-
luptatis insultum. De quorum primo: Collocavit Deus
ante paradisum voluptatis Cherubim, id est, sinceritatē

intelligentiæ, & flammeum gladium, atque versatilem,
id est, seueritatem custodiæ ad custodiendam viam ligni
vitæ, id est, studiū sapientiæ, contra incursum vanæ glo-
riæ. Per studium namq; tanquam per viam, peruenitur
ad sapientiam. Per lignū autem vitæ, sapientia designa-
tur: secundum illam Sapientis sententiam. Lignum vi-
tæ est, scilicet sapientia iis, qui apprehenderint eam: &
qui tenuerit eā, beatus. De secundo: Dixi Leuitis, id est,
affectibus bene ordinatis, vt mundarentur, scilicet à
quotidianis immunditiis, per lauacrum confessionis: &
venirent ad custodiendas portas ciuitatis, id est, sensus
exterioris hominis cōtra ingressum cupiditatis. De ter-
tio: Reliquit rex decem mulieres concubinas, id est, af-
fectiones deputatas, ad custodiendam domum, scilicet
conscientiæ, contra insultum concupiscentiæ. Per dena-
rium numerum intellige decalogum. Per mulieres con-
cubinas denario mensuratas, affectiones purgatas.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit: *Iustificationes tuas.*
Iustificationes istæ sunt tripartitæ, vt pote non deserte,
præsumptæ, ablatæ. Desertio pertinet ad negligentiam:
præsumptio ad arrogantiam: ablatio ad iniustitiam. Pri-
ma iustificatio notatur: Iustificationem meam, id est,
iustificationis gratiam, quam cœpi tenere per diligen-
tiam: non deseram, per negligentiam. Secunda tægitur:
Neq; enim in iustificationibus nostris, scilicet præsum-
ptis per arrogantiam, prosternimus preces ante faciem
tuam. Tertia notatur, vbi dicit Dominus ore Propheti
co ad Hierusalem, id est, ad animam rationalem, profes-
sione spiritualem, sed conuersatione carnalem: Ecce
extendam manum meam super te: per suppliciorum
intentionem. Sequitur: Et auferam iustificationem
tuam: per meritorum mortificationem.

Epilogus quinti versiculi.

Dicit ergo Propheta in persona cuiuslibet fidelis ius-
titiæ sitientis: *Viam dirigantur,* quantum ad affectio-
num rectificationē: quæ pertinet ad virtutis ingressum.
Via mea, id est, affectiones: quantum ad affectionū mul-
tiplicationem: quæ attinet ad virtutis progressum. *Ad
custodiendas,* quantum ad affectionum fortificationem:
quæ refertur ad ipsius congressum contra triplicem ten-
tationem. *Iustificationes tuas,* quantum ad ipsarum affe-
ctionum sanctificationem: quæ retorquetur ad vitæ
perfectionem, vel animæ separationem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Tunc non, &c. Manifestum est ex prædictis, quod via
beatitudinis est affectabilis amore iustitiæ: hic ma-
nifestatur, quod sit affectabilis amore prudentiæ. Quæ
prudentia est amabilis propter quatuor rationes, quæ
notantur in his verbis: vt pote: Quia luminosa, in quan-
tum temporum discretiua: fructuosa, in quantum futu-
rorum prouisiua: studiosa, in quantum præteritorum re-
cordatiua: operosa, in quantum præsentium ordinatiua.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit: *Tunc,* scilicet, in futuro
iudicio. Ecce temporum discretio: Et notandum, quod
futurum iudicium est timendum propter tria, scilicet,
propter iudicis terrorem: iudicij rigorem: suppliciorum
horrorem. De primo: Tunc incipient dicere montibus:
cadite super nos, & collibus, operite nos. Ecce iudicis
terror. De secundo legitur in Psalmis: Tūc loquetur ad
eos in ira sua: quod pertinet ad conscientiæ examinatio-
nem. Sequitur: Et in furore suo conturbabit eos: quan-
tum ad sententiæ fulminationem. Ecce iudicij rigor. De
tertio: Tunc innocabunt me, & nō exaudiam; tunc sci-
licet, quando super eos venerit repentina calamitas,
&c. videatur ibi textus. Ecce suppliciorum horror.

Articulus secundus.

Quantū ad secundum, ait: *Non confundar:* pro pecca-
to scilicet: ecce in urorum prouisiō, scilicet confusio-
nis futuræ præseruatio. Et notandū, quod confusio debetur
peccato mentaliter, vocaliter, aut manualiter perpetra-

Iustitia af-
fectiones
rectificat.
Hier. 18. d

Ecl. 37. c

Prou. 20. c

Forefacere.

Prou. 11. a

Iudic. 9. e

Quercus.

1. Reg. 6. c

Vaccæ mū-
das denotāt
affectiones.

Bethsames
quid.

1. Reg. 15. c

Iustificatio-
nes diuina
custodiendæ
tripliciter.

Gen. 3. d

Prou. 3. c

2. Esd. 13. c

1. Reg. 15. c

Job. 27. a. t

Dan. 9. c

Ezech. 25. b

Prudentia
quatuor ra-
tionibus
amabilis.

Futurum iu-
dicium ti-
mendum.

Luc. 23. c

Psalm. 2. b

Prou. 1. d

Osea. 10. b
Ism. 41. c
Hier. 12. d

to, & idcirco. Confundi merentur: maleuoli pro peccato mentali: maledici pro peccato vocali: malefici pro peccato manuali. De primis dicitur: Confundetur Israel in voluntate sua, id est, in actu intrinseco voluntatis. Ecce confusio peccati mentalis. De secundis; Confundetur, scilicet interius: id est, coram Deo suo: & erubescet exterius, id est, coram hominibus, omnes, qui pugnant aduersum te: scilicet reluctando doctrinae tuae. De tertiis: Confundemini a fructibus vestris, propter iram furoris Domini. Ira leuius, furor est grauior. Similiter iudicare leuius, vindicare grauius. Propterea signatè ait Propheta: Confundemini a fructibus vestris. Ecce confusio peccati manualis propter iram furoris Domini, id est, propter iudicium ultionis iudicis metuendi. Vnde primum respicit culpam, secundum aspicit poenam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subdit: *Cum perspexero*, videlicet merita recordando. Ecce prateritorum recordatio. Haec merita consistunt in legis obseruantia: qua diuersi perspicunt diuersa perspicacia. Alij namq; perspiciunt obliuiose, vt tepidi: alij in fructuose, vt cupidi: alij superstitiose, velut callidi. De primis: Qui perspexerit, videlicet legendo in lege perfectae libertatis, id est, in lege amoris; & dulcedinis: provt est lex Euangelica, non in lege timoris, qua est lex moisaica, & permanserit in ea intelligendo, non auditor obliuiosus factus, negligendo: sed factor operis, scilicet eligedo & exequedo, hic beatus in facto suo erit: videlicet fructum iustitiae colligedo. De secundis: Non obdurabis cor tuum, scilicet instinctu cupiditatis: nec contrahes manum tuam, motu tenacitatis: sed aperies eam pauperi affectu liberalitatis & dabis mutuum, scilicet in calu necessitatis, quo eum indigere perspexeris, intuitu pietatis. De tertiis. Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicias, vt educas festucam de oculo fratris tui: quasi diceret: Perspice transgressiones tuas religiose, ne perspicias alienas superstitiose.

Articulus quartus.

Quantum ad quartu, addit: *In omnibus mandatis tuis*. praesentialiter obseruandis: Ecce praesentium ordinatio. Et nota, quod mandata debemus seruare triplici ratione, scilicet propter salutare obligationem: propter maledictionis oblationem: propter benedictionis collationem. Istorum primum pertinet ad expiationem culpae: secundum ad euasione poenae: tertium ad adeptioem glorie. De primo: Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce salutaris obligatio, per quam fit criminis expiatio. De secundo dicitur: Maledicti, qui declinant a mandatis tuis: ecce maledictionis comminatio, qua fulminabitur in extremo iudicio, cum dicitur: Ite maledicti in ignem aeternum. Huius maledictionis euasio est mandatorum obseruatio. De tertio scribitur: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Huius benedictionis adeptio est mandatorum obseruatio, vnde: Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, eo quod obediuerit Abraham voci meae, & custodierit praecipua & mandata mea. Ecce benedictionis collatio, quam meretur mandatorum obseruatio.

Epilogus.

Dicit igitur Propheta dirigente prudentia: *Tunc*, scilicet in futuro iudicio: in quo patet temporum discretio pertinens ad ipsius prudentiae luminositatem, *Non confundar*: pro perpetrato flagitio: in quo patet futurorum prauiusio, atinens ad prudentiae fructuositatem. *Cum perspexero*, scilicet merita recordando: in quo claret praeteritorum recordatio, spectans ad prudentiae sollicitudinem. *In omnibus mandatis tuis*, scilicet praesentialiter obseruandis, in quo rutilat praesentium ordinatio respiciens prudentiae operositatem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Confitebor tibi, &c. Quod via beatitudinis sit affectabilis amore iustitiae, atque prudentiae, ex praescri-

ptis potest clarescere. Hic clarescit, ipsam esse affectabilem amore temperantiae. Quod autem temperantia sit amabilis, quadruplex est ratio, quae notatur in praesenti versiculo: videlicet conscientiae mundificatio: concupiscentiae mortificatio: intelligentiae clarificatio exterioris experientiae rectificatio. Prima conditio reddit hominem puriorem: secunda duriorem: tertia maturiorem: quarta securiorem.

Articulus primus.

Prima ratio declarat, cum dicitur: *Confitebor tibi*, quia confessio est conscientiae mundificatio. Ad hoc enim poenitens confitetur, vt eius conscientia mundificetur, & ipse purior inueniatur. Debet autem confiteri tripliciter, videlicet, patenter, feruenter, festinanter. Patenter, vt sit confessio nuda sine palliatione. Feruenter, vt sit confessio vera sine excusatione. Festinanter, vt sit confessio propta sine dilatione. De primo: Confitere, atque iudica mihi quid feceris. Quorum primum pertinet ad confessionis actum. Secundum ad confessionis modum. Hunc modum seruat, qui peccatum non palliat, sed patenter iudicat. De secundo: Non confundaris confiteri peccata tua: quasi diceret, no impediaris a veritate confessionis, propter impedimentum, confusioem. De tertio: Confiteberis viuens & viuus, & sanus, quasi dicat: Confiteberis in vita & salute: quoniam certus es de mortis, aut infirmitatis celeritate, & aerbitate.

Articulus secundus.

Secunda ratio propalatur, cum additur: *In directione cordis*. Directio cordis, est directio, & erectio voluntatis, qua tuc dirigitur, & erigitur, cum sensualitas deprimatur, & restringitur. Haec enim est proportio inter sensualitatem, & voluntatem, hoc est inter appetitum rationalem, & sensuale, quod dum voluntas, seu appetitus rationalis erigitur, sensualitas, seu appetitus sensualis deprimatur, & econuerso. Vnde per directionem cordis, id est, voluntatis, conuenienter innuitur depressio sensualitatis, qua depressio est concupiscentiae mortificatio. Et notandu, quod haec directio diuinitus imperatur per potentiam: praeparatur per sapientiam; remuneratur per clementiam. De primo legitur: Virga directionis, virga regni tui, quasi diceret: Virga, qua nos regis, qua imperas nobis, est virga directionis. De secundo; Tu paraisti directiones. De tertio; Veniat pax, quantum ad malorum euasione; requiescat in cubili suo, quantum ad bonorum adeptioem; qua ambulauit in directione sua, id est, in rectitudine bona, quantum ad meritoriam actionem.

Articulus tertius.

Tertia ratio designatur, cum subditur: *In eo, quod didici*; Quia discendi actus est scientiae acquisitiuus, & intelligentiae clarificatiuus. Sed aduertendum, quod propter tria specialiter est discendum; scilicet, vt timeamus, diligamus, placeamus. Istorum primum est iustitiae initiatiuum. Secundum prouectiuum. Tertium perfectiuum. De primo; Congrega ad me populum, vt audiat sermones meos, & discat timere me. Hic est claru, quod discendum est ad timendum. De secundo; Ipsi enim a Deo didicistis, vt diligatis inuicem; hic est planum, quod discendum est ad diligendum. De tertio; Correctae sunt semitae eorum, qui in terris sunt, & quae tibi placent, didicerunt homines. Et hic est liquidum, quod discendum est ad complacendum.

Articulus quartus.

Quarta ratio denotatur, cum subiungitur: *Iustitia iustitiae tuae*. Quoniam illa iustitia, qua Dominus iudicabit omnium merita, & demerita, rectificat exteriora opera; nisi enim timeretur illa iustitia, multi multa perpetrarent flagitia. Propterea sciendum, quod haec iustitia culpa praeseruat, a poena liberat, ad vitam eleuat. Primum reddit hominem securum, quantum ad interiora. Secundum, quantum ad inferiora. Tertium quantum ad superiora. De primo; Iustitia custodit innocentis viam: Ecce praeseruatio culpae. De secundo; Iustitia veto liberabit a morte; Ecce declinatio poenae. De ter-

Temperantia amabilis.

Quomodo confitendum.

Iosue 7. c

Eccl. 4. d

Eccl. 17. d

Psal. 44. b

Psal. 98. a
Isa. 57. a

Deut. 4. b

1 Thess. 4. c
Sap. 9. d

Prov. 13. d
Prov. 10. a
Prov. 14. b

tio: Iustitia eleuat gentem: miseros autem facit populos peccatum: Ecce adeptio vitæ æternæ.

Epilogus septimi versiculi.

Propterea dicit Psalmista in cuiuslibet tēperati persona: *Confitebor tibi*: scilicet conscientiam emundando, vt sim purior. *In directione cordis*: id est, voluntatis, per depressionem sensualitatis, & mortificationem concupiscentialis fomitis, vt sim durior. *In eo, quod didici*: scilicet intelligentiam clarificando, vt sim prudentior, & maturior. *Iudicia iustitia tua*, in futuro iudicio exercendæ, exteriorem operationem rectificando, vt sim securior, quasi diceret: Intendo fore conscientia purior, concupiscentia durior, intelligentia maturior, & experientia, seu operatione exteriori securior.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Iustificaciones tuas.] Sicut patens est ex prædictis, via beatitudinis est affectabilis amore virtutis ciuilibus, scilicet iustitiæ, prudentiæ, & temperantiæ. Hic ostenditur, quod via beatitudinis est affectabilis amore fortitudinis, quæ quidem fortitudo est amabilis quatuor de causis: scilicet, quia fortitudo spiritum armat, armatum animat, animatum associat, associatum adiuuat. In primo patet diuina prouidentia. In secundo humana confidentia. In tertio spes de virtute diuina. In quarto diffidentia de virtute propria.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit Propheta, tanquam fortis athleta: *Iustificaciones tuas*: Id est, spirituales armaturas, per tuam prouidentiam mihi collatas, custodiam. Ecce spiritus armatio, ecce diuina prouisio: sed nota, quod iustificaciones istæ, siue spirituales armaturæ diuinitus comparantur, præparantur, nobis dantur. Illas namque Dominus comparauit in passione, præparauit in Resurrectione, dedit nobis in nostra vocatione. De primo: De peccato damnauit peccatum, id est, pœna Dominicæ Passionis abstulit culpam primæ præuaricationis, in carne, non in diuinitate. Sequitur, vt iustificatio legis, in qua non fiebat remissio sine effusione sanguinis, impletetur in nobis per Christi sanguinem nos iustificantis. De secundo: Traditus est propter delicta nostra, vt scilicet ea deleret, & vt debita solueret. Sequitur; Et resurrexit propter iustificationem nostram, vt iustitiam perditam restauraret. De tertio: Datum est illi, scilicet Ecclesiæ Christi sponsæ, vt cooperaret se byssino splendente candido. Byssinum autem iustificationes sanctorum sunt. Ecce iustificationis operimentum splendens exterius, candens interius, Ecclesiæ datum diuinitus. In his omnibus apparet diuina prouidentia, per quam comparata, præparata, & data est nobis huiusmodi armatura.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: *Custodiam*: scilicet vsque ad tentationis victoriam, per quod notat humanam confidentiam: Et sciendum quod armaturas huiusmodi debemus custodire triplici ratione, videlicet, propter pudorem, timorem, amorem: Pudor respicit culpam, timor pœnam, amor iustitiam. De primo: Beatus, qui vigilat, scilicet per diligentiam: & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet: & videant turpitudinē eius, per negligentiam suam. De secundo: Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius: hæc mandata sunt lucis arma, quibus nos armamur, cum illa seruamus. De tertio: Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subditur: *Non me derelinquas*, quasi diceret: Non derelinquas me, confidentem de te, non de me. Ecce confidentia de virtute diuina. Associari à Deo petit, quia de illo confidit: Et nota, quod de Deo debemus confidere, quod non derelinquet nos in tentatione, triplici ratione: vtpote ratione diuinæ potentia, ratione diuinæ sapientiæ, & ratione diuinæ beneuolentiæ. De primo: Inuocaui Dominum Patrem do-

mini mei, vt non me derelinquat in die tribulationis meæ. Ista confidentia fundatur in diuina potentia, sicut patet ex nomine: quia Dominus est nomen potentia. De secundo: Ego Dominus exaudiam eos: Deus Israël non derelinquam eos. Dominus est nomen potentia. Deus autē est nomen sapientiæ, dictum à θεωπῆς, quod est video, vel considero. Vnde ista fiducia fundatur in diuina potentia, & sapientia. De tertio: Ostende, quia non derelinquis præsumentes de te, & præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes humilias. Ista non derelictionis fiducia fundatur in diuina beneuolentia, quæ non derelinquit præsumentes de se, id est, de sua bonitate.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiungit: *Vsquequaque*: ac si dicat aperte: Non me derelinquas in tentatione vsquequaque: scilicet absque quacumque protectione, vsquequo deficiam in agone. Ecce diffidentia de virtute humana: Et nota, quod de nostra debemus virtute diffidere, & timere, ne forte deficiamus à triplici veritate: videlicet à veritate vitæ, à veritate doctrinæ, & à veritate iustitiæ. A prima per infirmitatem, à secunda per cæcitatem, & à tertia per iniquitatem. De prima: Humiliatus sum vsquequaque; Domine: viuifica me secundum verbum tuum, quasi dicat: Humiliatus sum, ex infirmitate: viuifica me, vitæ veritate. De secunda: Ne auferas de ore meo verbum veritatis, vsquequaque, scilicet ne deficiam à doctrinæ veritate ex ignorantie cæcitate. De tertia, rursus ait idem Psalmographus ibidem: Superbi inique agebant vsquequaque, quasi dicat: Superbi deficiebant, vsquequaque à veritate iustitiæ, ex iniquitate certæ malitiæ.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, tanquam fortis athleta. *Iustificaciones tuas*: quibus armatus sum per tuam prouidentiam: *Custodiam*: animatus per confidentiam: *Non me derelinquas*: tanquam habentem in te fiduciam. *Vsquequaque*: vsquequo deficiam propter virtutis meæ diffidentiam.

VERSICVLVS NONVS.

In quo corrigit adolescentior viam suam? &c.] In octonario præcedenti fuit proposita beatitudinis via digredientibus, seu impœnitentibus: in præsentī octonario proponitur regredientibus, seu pœnitentibus. Vnde profecto, sicut octonarius ille incipiebat ab Aleph littera, quæ interpretatur tentationum millia, per quæ fit digressio, sic iste à Beth littera, quæ interpretatur domus, ad quam fit regressio. Verum quia regredientes, seu pœnitentes primo suspirant per compunctionem, postremo respirant per consolationem: idcirco beatitudinis via proponitur prius suspirantibus, sicut in quaternario primo: postea respirantibus, sicut in quaternario secundo. Ad hoc, quia suspirantes interdum suspirant ex dolore culpæ: interdum ex timore pœnæ, interdum ex horrore malitiæ, interdum ex amore iustitiæ, idcirco seriatim singulis singuli respondent versiculi. Primus ergo versiculus respondet pœnitentibus ex dolore culpæ inspirantibus, in quo quatuor annotantur. Primo stupor rationis: secundo dolor affectionis: tertio pudor confessionis: quarto labor satisfactionis. Quorum primum innuitur in eo, quod consilium queritur: secundum in eo, quod peccator proditur: tertium in eo, quod peccatum proponitur: quartum in eo, quod remedium reperitur.

Articulus primus.

Ad primum articulum pertinet, quod dicit Propheta ex pœnitentis, stupentis, & dolentis persona: *In quo corrigitur*: Ecce consilium querit. Et nota, quod hæc quæstio est difficilis, est utilis, non tamen est insolubilis, Difficilis propter correctionis difficultatē: utilis propter correctionis utilitatē, sed solubilis propter correctionis possibilitatem. De primo: Perversi difficile corriguntur: ecce

correctio

Fortitudo amabilis quatuor de causis.

Rom. 8. a

Rom. 4. d
Apo. 19. b

Byssinum.

Apo. 16. c

Eccl. 2. d

1. Ioan. 5. a

Eccl. 5. b

Isa. 41. d

Iudith. 6. d

Psal. 118. o

Psal. eod. f

Aleph.

Beth.

Eccl. 1. d

Ecl. 7. a. b

correctionis difficultas. De secundo : Melius est à sapiente corripì, quam stultorum adulatione decipi: ecce correctionis, vtilitas. De tertio prædictis libro & capitulo. Per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis : ecce quæstionis solubilitas, seu correctionis possibilitas.

Articulus secundus.

Ad secundum articulum pertinet, quod addit : Adolescentior. Ecce peccator proditur: ecce dolor affectionis promitur. Nam peccator adolescentioris nomine designatur. Et nota, quod per adolescentiorem conuenienter innuat peccatorem, propter triplicem rationem: videlicet propter auersionem, conuersionem, & peruersionem. Per auersionem à bono receditur. Per conuersionem ad malum acceditur. Per peruersionem in malo proceditur. De primo : Dixit adolescentior Patri: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. O quam mala portio, quam mala portionis petitiõ. Abdatur enim bonum perpetuum, & venditur bonum transitorium. Tale bonum peccatori contingit: quia dum boni transitorij fruitionem attingit, ad fruitionem boni perpetui non pertingit. Hæc ergo adolescentioris petitiõ est peccatoris auersio ab incommutabili bono. De secundo scribitur eidem, libro & capitulo. Adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam. O quam mala peregrinatio: O quam mala profectio: immo verius defectio. O quam longinquam regionem, non localis, sed moralis elongatio, qua distat à pulchritudine turpitudine, à diuina similitudine dissimilitudo. Hæc itaq; peregrina adolescentioris profectio est peccatoris ad commutabile bonum conuersio. De tertio: Adolescentiores viduas deu a. Cui enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem: quia primam fidem irritam fecerunt: ac si aperte diceret: Viduas adolescentiores, scilicet, quantum ad ætatem, deu ita, scilicet, propter lubricitatem. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, scilicet quantum ad voluntatē, nubere volunt, scilicet quantum ad voluptatem, habentes damnationem propter instabilitatem: quia primam fidem irritam fecerunt propter peccandi pronitatem.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod subdit: Via sua. Via adolescentioris est culpa peccatoris, quæ proponitur pudore confessionis. Et nota, quod peccatoris via est tenebrosa, lubrica, & lapidosa: tenebrosa dicitur propter ignorantiam: lubrica propter immunditiam, lapidosa propter cordis duritiã, seu pertinaciam. De primo: Via impiorum tenebrosa: nesciunt vbi corruant: tenebrosa dicitur propter imprudentiam: sed nesciunt vbi corruant, propter iniustitiam. De secundo : Via eorum erit quasi lubricum in tenebris: De utroque vero dicitur: Fiat via illorum tenebræ, & lubricum. Tenebræ spectant ad ignorantiam, sed lubricum ad immunditiam. De tertio: Via peccantium complanata est lapidibus, & in finem illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ. Quorum primum pertinet ad culpam, scilicet pertinaciam: secundum ad pœnam. Nam inferi spectant ad pœnam exteriorē, quæ est pœna ignis. Tenebræ ad pœnam superiorē, quæ est pœna damni, seu carentia diuinæ visionis. Pœnæ vero ad pœnam interiorē, quæ dicitur pœna vermīs.

Articulus quartus.

Ad quartum retorquetur, quod sequitur: In custodiendo sermones tuos. Ecce remedium culpæ, videlicet labor pœnitentiæ, qui suadetur Dominico sermone, sicut patet: Pœnitementi, & credite Euāgelio. Et nota, quod sermones huiusmodi debent esse penetratiui, lætificatiui, & edificatiui. Penetratiui dico, propter compunctionē: Lætificatiui, propter consolationem: Edificatiui, propter morum compositionē. De primo: Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Viuus dicitur, quantum ad sensum agnitionis: Efficax, quantum ad motum actionis, sed penetrabilior omni gladio ancipiti, quantum ad planctum compunctionis. De secundo: Mæror in corde viri humiliabit eum, & ser-

mone bono lætificabitur. Primum pertinet ad compunctionem: secundum ad consolationē. De tertio: Omnis sermo malus ex ore vestro nõ procedat: sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Ecce sermonis corruptiui dissuasio, & ædicatiui persuasio.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in pœnitentis persona: In quo corrigit: Vbi consilium quærat, & rationis stuporem aperit. Adolescentior: Vbi proditur peccator, & ostenditur affectionis dolor. Via sua: Vbi culpam detegit, & pudorem confessionis innuit. In custodiendo sermones tuos: Hic reperitur remedium prauaricationis, videlicet exercitium satisfactionis.

VERSICVLVS DECIMVS.

IN toto corde meo, &c.] Versus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex dolore culpæ suspirantes. Versus præsens pertinet ad pœnitentes ex timore pœnæ suspirantes. Vnde in versu isto notatur pœnitentis ex timore pœnæ suspirantis actio quadruplex. Quarum prima est cordis distinctio: secunda distincti discussio: tertia discutientis trepidatio: quarta trepidantis humiliatio. Prima est studiosa, secunda laboriosa, tertia lætuosa, & quarta gratiosa.

Articulus primus.

Prima notatur, cum dicitur: In toto corde. Non in cordis parte, per quod innuitur cordis distinctio, quæ non habetur sine studio. Vnde nota, quod cor quantum ad præsens pertinet, distinguitur trifariã: videlicet in partē intellectuam, affectiuam, & effectiuam. Quarum prima est deliberans, secunda impetrans, tertia operans. De prima dicitur: Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te. Hic accipitur cor pro parte intellectuã, ad quam pertinent diuinorum sapientia, humanorum scientia, & agendorum consilia. De secunda scribitur Religiositas custodiet, & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Hic accipitur cor pro parte affectiuã, quam religiositas custodit à desideris malis, iustificat desideris bonis, cui & iucunditatem dat temporaliter in merito, & gaudiũ æternaliter in præmio. De tertia legitur: Cor suum dabit in consummationem operum. Hic accipitur cor pro parte effectiuã, ad quam pertinet operum consummatio, quæ pars intellectuã deliberando inchoat, pars affectiuã imperando prouehit, pars effectiuã operando consummat.

Articulus secundus.

Secunda notatur, cum subditur: Exquisiuit te. Ad hoc enim à pœnitente cor distinguitur, vt distinctum discutiat, & sicubi Deus adsit per meritũ, vel absit per demeritum, inueniatur: dicit itaque. In toto corde, supple distincto studiosè. Exquisiuit te, scilicet discutiendo laboriosè. Et nota, quod Deus est tripliciter exquirendus. Primo in cogitationibus, secundo in delectationibus, tertio in operationibus, vt cogitationes referantur ad partem deliberatiuã, delectationes ad partem imperatiuã, operationes ad partem operatiuã. De primo scribitur: Cor rectum exquirat scientiam. Exquisitio ista fit in parte deliberatiuã, ad quam pertinet scientia vel inscientia. De secundo dicitur: Cor iniqui exquirat mala. Exquisitio ista fit in parte imperatiuã, ad quam pertinet bonitas vel malitia. De tertio legitur: Deum exquisiui manibus, id est, actibus meis. Exquisitio ista fit in parte operatiuã, ad quam pertinet actus interioris, & exterioris hominis.

Articulus tertius.

Tertia notatur, cum additur: Ne repellas me. Cum enim peccatori Deum in toto corde exquisiuit, & non inuenit, non immerito trepidat, ne repellatur à Deo, sicut ipse Deũ repulit: & idcirco timens repulsionē, proponit supplicationem, dicens: Ne repellas me. Et notandum, quod peccator timere debet, ne repellatur, vt flagitiis polluatur, vt tristitiis absorbeat, vt supplicii ex-

Ephes. 4. d

Luc. 15. e

1. Tim. 5. b

Peccatoris via qualis.

Prou. 4. c

Hier. 23. c Psalm. 34. a

Ecl. 2. 1. b

Mar. 1. b

Hebr. 4. c

Prou. 12. d

Cor tripliciter distinguitur. Prou. 2. b

Ecl. 1. c

Ecl. 38. d

Deus tripliciter exquirendus.

Prou. 27. d

Ibidem.

Psalm. 76. a

Ponatur. Quorum primum fit per priuationem gratiæ, secundum per priuationem fiducia, tertium per priuationem gloriæ. De primo: Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, ac si dicat aperte: Repulit Dominus, scilicet priuando gratiam, altare suum, scilicet cordis munditiam; maledixit sanctificationi suæ, scilicet permittendo cadere in immunditiam. De secundo: Ne dederis in tristitiam cor tuum, sed repelle eam a te, quasi dicat: ne dederis cor tuum in tristitiam per diffidentiam, sed repelle eam a te per confidentiam. De tertio: Cœpit abiicere eum, & a se repellere. Vbi loquitur scriptura de Dalila Samsonis amata, quæ Samsonem abiicit, & supplicis exponens repulit. Dalila quidem interpretatur situla, vel pauperula, per quā notatur humana iustitia, quam debemus sitire: quia, Beati, qui titunt iustitiam, & ideo dicitur situla. Sed immunda est per negligentiam: quia, iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatus: Et ideo dicitur pauperula. Hæc Samson, id est, inordinatum iustitiæ præconem, qui alios illuminare videtur. Samson. n. sol eorum interpretatur, abiicit excludendo a præmio, & repellit, exponendo supplicio.

Articulus quartus.

Quarta notatur, cum superadditur: *A mandatis tuis.* Ecce, qui ne repelleretur, supplicauerat tanquam trepidans luctuosè, mandatis subici desiderat, tanquam se humilians gratiosè. Et nota, quod mandata sunt tribus de causis desideranda. Primo, quoniam animam pacificant: secundo, quia pacificatam fortificant: tertio, quia fortificatam sapientificant. Quorum primum respicit vim irascibilem, secundum concupiscibilem, tertium rationabilem. De primo: Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua. Ac si dicat: Vtinam attendisses mandata mea per obseruantiam, facta fuisset pax tua, quantum ad conscientiam, sicut flumen, quantum ad affluentiam. De secundo: Fundamenta æterna super petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ, quasi dicat: mandata moralia in cordis sanctimonia sunt fundamenta immobilia. De tertio: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna, quasi dicat: Ingressus in supernam sapientiam, est per mandatorum obseruantiam.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, præ timore pœnæ, suspirantis persona. *In toto corde meo*: videlicet studiosè distincto. *Exquisiui te*: videlicet discutiendo laboriosè: & quia te non potui reperire: idcirco supplico, quasi trepidans luctuosè. *Ne repellas me*: scilicet, a mandatis tuis: quibus humiliter adimplendis me subiciò gratiosè.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

In corde meo abscondi, &c.] Versiculus antecessus spectabat ad pœnitentes suspirantes ex timore pœnæ: versus præsens spectat ad pœnitentes suspirantes ex horrore malitiæ. Hi siquidem abhorrent mala: ne cum malis scribantur in terra, sicut scribitur: Recedentes à te, scribentur in terra: Et idcirco describitur in hoc versu quadruplex pœnitentium consideratio: Debent enim considerare pœnitentes: primo, in quo scribendum: secundo, quo modo scribendum: tertio, quid scribendum: quarto, quid proscribendum: quia nimirum in corde; tanquam in codice est scribendum: caute scribendum: bonum proscribendum: malum proscribendum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *In corde meo*, tanquam in codice meo: Et nota, quod cordis, & codicis triplex est conuenientia. Quarum prima est in scriptura: secunda in pictura: tertia in ligatura. Scriptura siquidem pertinet ad purgationem: pictura ad illuminationem: ligatura ad cōsummationem. De primo: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: Ecce cordis, sicut codicis scriptura. Quod autem ait: In visceribus, refertur ad partem animæ appetitiuam, & quod

ait: In corde, retorquetur ad partem apprehensiuam. De secundo: Cor suum dabit in similitudinem picturæ: ecce cordis, vt codicis pictura. De tertio: Ne dimittas legem matris tuæ: liga eam in corde tuo. Ecce cordis, vt codicis ligatura, quia re vera legem in corde ligare, est cor lege ligare: sicut enim liber ligatur, cum ligamen ipsius partibus illigatur, sic cor ligatur, cum lex illius partibus, videlicet animæ viribus illigatur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Abscondi*, id est, absconditè, siue cautè scripsi. Et nota, quod in hoc codice, scilicet in corde scribendum est cautè triplici ratione, videlicet, propter zelatores, delatores, adulatores: ne zelatores plangent, ne delatores pungant, ne adulatores vngant: De primis scribitur in hunc modum: A zelantibus te per inuidiam, absconde tuam prudentiam, ne forsitan vrantur per impatientiam. De secundariis: A flagello linguæ absconderis. Istud flagellum detractionis vitium. De tertiis scribitur sub his verbis: Sapientes abscondunt scientiam, os autem stulti confusio proximum est. Primum est humilitatis: secundum est vanitatis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Eloquia tua*. Ecce quid proscribendum: quoniam eloquium bonum, eloquium diuinum. Et nota, quod eloquium diuinum est notabile triplici ratione: videlicet propter decorè, dulcorè, feruorem. Decor spectat ad eloquentiam: dulcor ad sapientiam: feruor ad iustitiam. De primo: Nephtalim ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis. In quo notatur modus dicendi tripartitus: videlicet eruditus, expeditus, expolitus: Nephtalim namque quod interpretatur dilatatio mea, pertinet ad eruditionem: ceruus ad expeditionem, eloquia pulchritudinis ad expolitionem. Ecce eloquiorum decor. De secundo: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua. Ecce eloquiorum dulcor. De tertio eloquium domini in flammavit eum. Ecce eloquiorum feruor.

Articulus quartus.

Quantum superadditur: *Vt non peccem tibi*. Ecce quid proscribendum: quia peccatum. Debemus autem peccatum proscribere triplici ratione: videlicet ne spoliemur, ne faciemur, & ne cruciemur. Ecce nocumētum tripartitum, scilicet nocumētum sursum, quod pertinet ad pœnam damni: nocumētum deorsum, quod attinet ad pœnam ignis: & nocumētum introrsum, quod respicit pœnam vermis. De primo: Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Ecce pœna damni à parte superiori. De secundo: Iram domini portabo: quia peccauit ei. Ecce pœna ignis à parte inferiori. De tertio: Qui in me peccauerit, lædet animam suam, dicit sapientia. Ecce pœna vermis à parte interiori.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, propter horrorem malitiæ, suspirantis persona: *In corde meo*. Tanquam in codice meo. Ecce in quo scribendum. *Abscondi*, hoc est abscondite, siue cautè scripsi. Ecce quo modo scribendum. *Eloquia tua*; scilicet dominica. Ecce quid proscribendum; quia bonum. *Vt non peccem tibi*. Ecce quid proscribendum; quia malum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Benedictus es Domine, &c.] Versiculus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex horrore malitiæ suspirantes. Versiculus præsens spectat ad pœnitentes præ amore iustitiæ suspirantes. Vnde Propheta in eorum persona proponit orationem, & supponit quadruplicem dei conditionem. Et sic in hoc versiculo notatur quadruplex dei conditio; videlicet, quod sit laudifluus, quod sit largifluus, quod sit lucifluus, quod sit mellifluus. Dicitur autem laudifluus, quantum ad bona naturalia; largifluus, quantum ad bona temporalia; lucifluus, quantum ad bona intellectualia; mellifluus, quantum ad bona virtualia.

Articulus primus.

Quamobrem Propheta proponens orationem, & supponens

Eccl. 38. c
Prou. 6. c

In corde
quare caute
est scribendum.

Eccl. 37. a

Iob. 5. c

Prou. 10. c

Eloquium
diuinum no
tabile.

Gen. 49. c
Nephtalim.

Hoc Psalm
Psalm. 104. b

Peccatum
proscribendum est.

Eccl. 9. d

Miche. 7. d
Prou. 8. d

Dei qua
druplex
conditio.

Dominus quare benedictus.

ponens primam conditionem, dicit: *Benedictus es*, & sic laudifluus, quia benedici, est laudari. Et nota, quod Dominus dicitur benedictus, & sic laudifluus propter data naturalia, & specialiter propter tria. Primo propter perspicaciam intellectualē. Secundo propter perspicaciam rationalē. Tertio propter perspicaciā sensuāle. Intellectualis perspicacia est superiorū contēplatiua, & ideo comparatur templo sacerdotali. Rationalis perspicacia est inferiorum regitiua, & ideo comparatur throno regali. Sensualis perspicacia est exteriorum apprehensiua, & ideo comparatur spectaculo generali. De primo dicitur: *Benedictus es in templo sancto gloriae tuae.* Hoc templum spiritualiter intellectuū est intellectualis perspicacia superiorum contēplatiua. De secundo siquē subditur ibidem: *Benedictus in throno regni tui.* Iste thronus moraliter intellectus est rationalis perspicacia inferiorum regitiua. De tertio scribitur eisdem, libro, & capitulo. *Benedictus es, qui intueris abyssos.* Iste intuitus est sensualis aspectus exteriorum sensibilibum innumerabilium apprehensiuis.

Articulus secundus.

Dan. 3. e

Ibidem.

Ibidem.

Dominus.

Amos. 9. b

Hier. 31. g

Agge. 2. b

Secundam conditionem supponit, cum dicit: *Domine.* In qua supponit ipsum Dominum, & sic largifluū. Dicitur enim Dominus quasi dans munus. Et nota, quod dicitur Dominus præcipue propter triplex munus, videlicet propter terræ fertilitatem: aeris claritatem: temporis tranquillitatem. Primum munus datur diuinitus propter nostram sustentationem. Secundum propter actionem. Tertium propter contēplationem. De primo dicitur: *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius: quasi dicat: Qui vocat aquas maris per vaporum exhalationem, & effundit eas super faciem terræ per ipsorum resolutionem, Dominus nomen eius, propter terræ fecundationem.* De secundo: *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ, & Stellarum in lumine noctis.* De tertio: *In loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Articulus tertius.

Nehem. 9. b

Mich. 4. a

Iob. 35. c

Iob. 12. b

Tertiam conditionem supponit, cum dicit: *Doce me:* Vbi supponit eum esse doctorem, & sic lucifluum. Et nota, quod doctor iste docet tripliciter. Primo interiori inspirando. Secundo exteriori incitando. Tertio inferiori comparando. De primo: *Spiritum tuum bonum dedisti, qui doceret eos.* Ecce doctrina inspirationis. De secundo: *Docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis eius.* Viæ pertinent ad præcepta, semitæ ad consilia. De tertio: *Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos, quasi diceret: Qui docet nos per comparationem ad iumenta terrestria, docebit nos per comparationem ad cœli volatilia.* Vnde scribitur eodem libro: *Interroga iumenta, & docebunt te, & volucres cœli, & indicabunt tibi.* Iumenta significant actiuos, quia colunt terram, volucres significant contēplatiuos propter volatum,

Articulus quartus.

Psal. 118. b

Ibidem.

Ibidem.

Quartam conditionē supponit cum dicit: *Iustificaciones tuas.* Ecce supponit Deum esse iustificatōre & mellifluum: quia scilicet gratiæ beneficia sunt dulcissima. Et nota, quod dominicæ iustificaciones sunt meditabiles, cantabiles, operabiles. Meditabiles siquē per discretionem, cantabiles per deuotionem, operabiles per dilectionem. De primo: *In iustificationibus tuis meditabor.* De secundo in eodem Psalmo: *Cantabiles mihi erant iustitiæ tuæ in loco peregrinationis meæ & cætera.* De tertio canitur in eodem Psalmo: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificaciones tuas propter retributionem.*

Epilogus.

Dicit ergo propheta in pœnitentium, propter amorem iustitiæ, suspiratiū persona. *Benedictus es*, supponendo Deum esse laudifluum, quantum ab bona naturalia. *Domine*, supponēdo Deum esse largifluum, quantum ad bona temporalia. *Doce me*, supponendo Deum

esse lucifluum, quantum ad bona intellectūalia. *Iustificaciones tuas*, supponendo Deum esse mellifluum, quantum ad bona virtualia.

VERSICVLVS XIII.

In labiis meis pronuntiaui, &c. In præcedenti quaternario fuit proposita beatitudinis via regredientibus, seu pœnitentibus per compunctionem suspirantibus. In præsentī quaternario eadē proponitur regredientibus, seu pœnitentibus per consolationem respirantibus. Hæc autem consolatio, mediante Dei verbo, percipitur, & quadrupliciter dispartitur. Aliquando namque consolantur pœnitentes à Domino, verbum Dei sagaciter audiendo. Aliquando tenaciter custodiendo. Aliquando viuaciter operando. Aliquando perspicaciter considerando. De quatuor istis articulis seriatim agitur in his quatuor versiculis. Primus ergo versiculus pertinet ad pœnitentem respirantem, mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo. Vnde sagacis auditoris quadrimembris conditio denotatur in hoc versiculo, videlicet virilitas refricandi: vtilitas fructificandi: docilitas colligendi. subtilitas eligendi. Prima conditio contrariatur auditoribus desidiōsis secunda infructuosus: tertia obliuioſis: quarta fabulosus.

Articulus primus.

Quantum ad primam conditionem sagacis auditoris: scilicet virilitatem refricationis præmittitur. *In labiis meis: quia per humana labia diuina refricatur eloquia.* Et nota, quod huiusmodi labia non debent esse aspernantia, non indignantia, non aduersantia. Aspernari pertinet ad tumorem, indignari ad liuorem: aduersari ad teporem. De primo scribitur: *Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua, quasi dicat: Melior est auditor humilis simpliciter ambulans, quantum ad verbi Dei refricationem, quam tumidus torquens labia sua, quantum ad refricationis aspernationem.* De secundo: *Labia eius repleta sunt indignatione.* Quod dicitur de domino tropice: sed proprie dici potest de liuido auditore. De tertio, canitur: *Labia mea non prohibebo: domine tu scisti, quasi dicat: Labia mea non prohibebo à verbi tui refricatione, sicut faciunt aliqui ex tepore.*

Prou. 19. a

Isa. 30. f

Psal. 39. b

Articulus secundus.

Quantum ad secundam conditionem, scilicet vtilitatem fructificationis, subnectitur: *Pronuntiaui, id est, ad vtilitatem audientium eructaui.* Et nota, quod verbum dei debet pronuntari tripliciter: videlicet sapienter: eloquenter: confidenter. Sapienter, vt doceat: eloquenter vt placeat: confidenter, vt moueat. De primo dicitur: *Pronuntiabo mirabilia tua.* Ecce pronuntiatio sapiens & docens. De secundo idem propheta. *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum.* Ecce pronuntiatio eloquens, & placens. De tertio: *Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem esse sanatum: & confidenter eum pronuntiet mundum.* Ecce pronuntiatio confidens, & mouens.

Verbum Dei quomodo pronuntiandum.

Psal. 70. c

Psal. 118. y

Leu. 13. c

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam conditionem, subiungitur: *Omnia iudicia.* Non tantum aliqua. Ecce docilitas collectiua. Qui enim omnia dicit, nihil excipit. Et nota, quod ad docilitatem pertinet omnium collectio: scilicet omnia audiendo: omnia custodiendo: omnia erudiendo. Quorum primum attinet ad bonitatem apprehensiuam. Secundum ad bonitatem retentiua. Tertium ad bonitatem interpretatiua. De primo: *Auris zeli audit omnia.* Ecce docilitas apprehensiuæ virtutis omnia recipientis. De secundo: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Ecce docilitas retentiua virtutis omnia conseruantis. De tertio: *Omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis.* Ecce docilitas interpretatiua virtutis omnia erudientis.

Sap. 1. e

Luc. 2. g

Ioan. 15. c

Articulus quartus.

Quantum ad quartam conditionem, subinfertur: *Oris tui:* scilicet dominici, non terreni, non animalis, non

Hier. 15. d

Os Domini-

Cant. 7. c

Prou. 10. b

Ibidem.

diabolici. Ecce subtilitas eligendi doctoré virtuosum, non vitiosum. Per os namque dominicum accipimus doctorem discretum: iuxta illud: Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Et nota, quod os dominicum est aliis tribus de causis præeligendum: vt pote quoniam odoriferum, fructiferum, saluiferum. Propter primum odoriferum, fructiferum, saluiferum. Propter primum est audiendum libenter. Propter secundum est attendendum intelligitur. Propter tertium est exequendum obediens. De primo: Odor oris tui, sicut odor malorum. Ecce os odoriferum propter facundiam. De secundo: Os iusti parturit sapientiam. Ecce os fructiferum propter doctrinam. De tertio ibidem: Vena viæ os iusti. Ecce os saluiferum propter vitam beatam.

Epilogus.

Dicit ergo pœnitens verbum Dei sagaciter audiens, & consolationem audiendo recipiens: *In labiis meis.* Ecce virilitas contra desidiosos. *Pronuntians.* Ecce vtilitas contra infructuosos. *Omnia iudicia.* Ecce docilitas contra obliuiosos. *Oris tui.* Ecce subtilitas contra fabulosos

VERSICVLVS XIV.

In via testimoniorum tuorum, & cætera.] Versiculus antecedens pertinebat ad respirantes, mediante DEI verbo, ipsum sagaciter audiendo. Iste sequens pertinet ad respirantes, mediante Dei verbo, ipsum tenaciter custodiendo: Sicut autem insinuat versus iste, quatuor sunt causæ, propter quas oportet ipsum tenaciter custodire. Est namque verbum Dei custodiendum sicut thesaurus artificiosus, radiosus, delicosus, copiosus. Artificiosus dicitur, quantum ad mosaicas allegorias. Radiosus, quantum ad Euangelicas theorias. Delicosus, quantum ad cœlestes anagogias. Copiosus quantum ad terrestres tropologias. Allegoria pertinet ad credenda. Theoria ad videnda. Anagogia ad speranda. Tropologia ad operanda.

Articulus primus.

In via. Hoc dicitur quantum ad allegorias, quæ viæ sunt ad theorias: quia nimirum per allegorias regis veteris venit ad theorias nouæ legis. Et nota, quod allegoria est via spatiosa, laboriosa, inaquosa. Licet autem sit spatiosa, ducit ad sacrificium iustitiæ: Licet laboriosa, ducit ad vñtionem gratiæ. Licet inaquosa, ducit ad aquam sapientiæ. De primo. Ibimus viam trium dierum in solitudine, vt immolemus Domino Deo nostro, quasi dicat apertius: Ibimus internis pedibus, videlicet admirationis, & inuestigationis processibus. Viam trium dierum, id est, allegoriam trium specierum, scilicet visualementem, vocalem, & manulem; hoc est in visis, in dictis, in operibus existentem: in solitudine, id est, doctrina legis mosaicæ: vt immolemus sacrificium iustitiæ domino Deo nostro: scilicet intellectum nostrum in obsequium Christi captiuando, & quasi mortificando, secundum doctrinam veritatis Euangelicæ. Ecce via spatiosa, sed non dispendiosa: quia ducit ad sacrificium iustitiæ. Ecce thesaurus artificiosus: quoniam artificiosum est valde figuris visibilibus inuisibilibus coaptare. Vnde Dionysius: Valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in non figuratis intellectibus vsa est. De secundo: Si fuerit Dominus mecum: & custodierit in via, per quam ambulo: & dederit mihi panem ad vescendum, & vestem ad induendum: reuersusque fuero prospere in domum patris mei, erit mihi dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Ac si diceret manifeste: Si fuerit Deus mecum, scilicet aperiendo sensum: & custodierit me, videlicet ab errore: in via, hoc est laboriosa allegoria, per quam ambulo [theoriam inuestigando] & dederit mihi panem ad vescendum: scilicet intellectualem nutrimentum [& vestem ad induendum] videlicet disciplinale vestimentum: reuersusque fuero prospere per viam obedientiæ, in domum patris mei, id est, in domum sapientiæ, de qua recessit pater meus, per viam inobedientiæ: erit mihi dominus in Deum, id est, timendus in credendum: & lapis iste, scilicet Christus reprobatus humanitus, quem erexi in titulum, tanquam approbatum

diuinitus, vocabitur per fidei confessionem domus Dei, quantum ad naturarum vnionem: vt domus referatur ad humanitatem: Dei autem, ad deitatem. Ecce via laboriosa, sed non infructuosa: quia ducit ad vñtionem gratiæ, scilicet lapidem vinum, vñctum oleo laticæ. De tertio: Deambulabat Isaac, id est, animus congaudens veritati, quia Isaac interpretatur gaudium per viam in aquosam scripturarum, scilicet figuralem, quæ ducit ad puteum aquarum, scilicet viuientium: id est, theoriarum viuificantium. Ecce via inaquosa, non tamen otiosa: quia ducit ad fontem sapientiæ.

Articulus secundus.

Testimoniorum tuorum. Hoc dicitur quantum ad theorias noui testamenti: quæ clarum testimonium perhibent veritati. Et nota, quod testimoniorum huiusmodi quædam dicuntur credibilia, quædam mirabilia, quædam fidelia. Quorum prima pertinent ad purgandos: secunda ad illuminandos: tertia ad perficiendos. De primis dicit: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis domum tuam decet sanctitudo. Ecce testimonia per fidem purgantia, siue sanctificantia. De secundis iterum in Psalmo hoc: Mirabilia testimonia tua: ideo scrutata est ea anima mea: declaratio sermonum tuorum illuminat. Ecce testimonia scrutantes illuminantia. De tertiis rursus: Testimoniū Domini fidele: sapientiam præstans paruulis. Ecce testimonia humilium perfectiua: ideoque thesaurus radiosus merito dicitur verbum Dei, quantum ad doctrinam noui testamenti, quæ reddit perspicuum testimonium veritati.

Articulus tertius.

Delectatus sum. Hoc dicitur quantum ad cœlestes anagogias, quæ delectant mentes contemplatiuas. Et nota, quod in qualibet delectatur contemplatiuus animus, tum propter sapientiæ suauitatem, tum propter sententiæ varietatem, tum propter influentiæ charitatem. In primo delectat sapientiæ subtilitas: in secundo ipsius mobilitas: in tertio eiusdem vtilitas. De primo: Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. Verba eius inebriant te omni tempore, & in amore eius delectare iugiter. Quæ est ista cerua charissima, nisi diuina sapientia: quam in montibus æternis humana venatur perspicacia. Quis gratissimus hinnulus? nisi veritatis radius in mysterio absconditus. Quæ sapientiæ vbera? nisi varia contemplationum genera. Hæc inebriant hominem per mentis alienationem. In amore illius hinnuli iugiter delectatur, qui die ac nocte in lege Domini meditatur, & inter figurarum fruteta veritatis radium assidue perscrutantur. De secundo: Delectabar per singulos dies ludens coram eo. Verba sunt sapientiæ, quæ delectatur sapientiales quotidie delicias contemplatiuis mentibus influendo, & videtur ludere coram Deo, de paucis scripturæ verbis multiformes sententias eruendo. De tertio: Delectabitur infans ab vberibus super foramen aspidis. & in cauerna reguli, qui ab lactatu fuerit manum suam mittet. Per infantem intellige quemlibet ignorantem: per vbera, verba, & documenta salutifera: per regulum peccatum superbiæ: per aspidem surdam, peccatum inobedientiæ. Infans ergo ab vberibus super foramen aspidis & cauernam reguli delactatur, cum ignorans, post haustum doctrinæ salutiferæ, tentamentis superbiæ, vel inobedientiæ non grauatur.

Articulus quartus.

Sicut in omnibus diuitiis. Hoc dicitur quantum ad terrestres tropologias, quibus ditissime cumulatur deuota studio sitas. Istarum deliciae sic delectant, sicut omnes diuitiarum nimirum purgant, illuminant, & consummant, velut aliæ diuitiarum multifariæ. Vnde nota, quod sunt diuitiarum, fortunæ, gratiæ, gloriæ. Primæ purgant: secundæ illuminant: tertiæ consummant. De primis: Redemptio animæ viri, diuitiarum suarum. De secundis: Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi. De tertiis: Ut sciatis, quæ sit spes vocationis eius: & quæ diuitiarum gloriæ hæreditatis eius.

Epilogus

Psal. 44. d
Gen. 24. g
Isaac.

Psal. 92. b

Psal. 18. b

Prou. 5. c

Psal. 1. a
Prou. 3. d

Isa. 11. b

Diuitiarum.

Prou. 13. b
Ephes. 3. b

Ephes. 1. d

Verbum Dei quo modo custodiendum

Exod. 3. f

Diony. de Aug. Hier. 2. Gen. 28. d

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei tenaciter custodientis : & custodiendo respirantis. *In via.* Quantum ad artificiosas allegorias. *Testimoniorum tuorum.* Quantum ad radiosas theorias. *Delectatus sum.* Quantum ad deliciosas anagogias. *Sicut in omnibus dimisis.* Quantum ad tropologias copiosas. Vnde nimirum custodire conuenit Dei verbum, tanquam thesaurum artificiosum, quantum ad sensum allegoricum: radiolum, quantum ad sensum theoricum: delictosum, quantum ad sensum anagogicum: copiosum, quantum ad sensum tropologicum.

VERSICVLVS XV.

In mandatis tuis exercebor, & cætera.] Sicut versiculus præabulus congruebat respirantibus, mediante Dei verbo, illud tenaciter custodiendo: sic & iste congruit respirantibus, mediante Dei verbo, ipsum efficaciter adimplendo, seu viuaciter operando. Vnde nota quatuor conditiones in hoc versiculo, quæ viuaci congruunt operario: videlicet, quod non sit tepidus, torpidus, stolidus, stupidus. Sed potius econuerso, sit audus in affectu, validus in effectu, prouidus in prospectu, feruidus in profectu.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicit: *In mandatis tuis.* Cum enim mandata, non monita, non preces præterit: sed ostendit quid intendit: quia scilicet non tepide, sed auide obedire contendit. Et nota, quod diuina mandata sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, inuolabiliter adimplenda. Quorum primum spectat ad potentiam apprehensiuam: secundum ad potentiam retentiuiam: tertium ad potentiam operatiuiam. De primo: Audi Israel, mandata vitæ auribus percipe, vt scias prudentiam. Vbi duplicem requirit audientiam scilicet intrinsecam, & extrinsecam: quod pertinet ad reuerentiam. Quantum ad primum, ponitur actus audiendi. Quantum ad secundam, actus percipiendi. De secundo: Qui custodit mandatum, custodit animam suam: quasi dicat: Qui custodit mandatum, memoriter retinendo: custodit animam suam ipsius pericula præcauendo. De tertio: Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promissionem nequam. Vnde patet, quod mandatum Dominicum non est transgrediendum, sed inuolabiliter adimplendum.

Articulus secundus.

Secundum insinuat, cum subditur: *Exercebor.* Non dicit operabor, sed *exercebor*, quod est amplius: quia exercitiū cōsistit in multis operibus. Vnde liquet, quod non sit torpidus, sed validus, & promptus operarius. Et nota, quod exerceri debemus specialiter ad tria, scilicet ad puritatem, æquitatem, & pietatem. Puritas pertinet ad carnis mortificationē. Æquitas ad nostri diuinationem. Pietas ad proximi ædificationem. De primo: Diligenter exerce agrum tuum. Agri exercitatio est carnis mortificatio. De secundo canitur in hoc Psalm. Seruus tuus exercebatur in iustificationibus tuis. In iustificationibus se exercitat, qui semetipsum saepe diiudicat: quia nimirum illam, qui se iudicat, Deus iustificat. De tertio: Exerce te ad pietatem, id est, da proximorum piam ædificationem.

Articulus tertius.

Tertium annotatur cum additur: *Et considerabo.* Non solum promittit operationem, sed operationum considerationem. In quo notatur non esse stolidus, sed prouidus. Et nota, quod tria præcipue debemus considerare: videlicet nostrum defectum, alienum profectum, finem suspectum. Prima consideratio nobis est utilis, ne inflemur: secunda, ne aliquem aspernemur: tertia, vt ad iudicium præparemur. De primo: Diligenter agnosce vultum pecoris tui: tuosque greges considera. Istud pecus est brutalis appetitus. Isti greges sunt primi motus, quos in nobis cōsiderare debemus, vt de nobis humiliter sentiamus. De secundo: Considerate lilia, quo modo crescunt. Considerare debemus lilia, non lolia

agri: hoc est laudabilia, non vituperabilia opera proximi. Et rursus, quo modo crescunt, nõ quo modo decrescunt, siue marcescunt deficiendo. Si sic consideremus, neminem contemnemus. De tertio: Considera, quod dies ad occasum declinior sit, & propinquet ad vesperam. Dies est vita, Occasus est obitus. Vespera est senectus.

Articulus quartus.

Quartum innuitur, cum superadditur: *Vias tuas.* Ecce vias dominicas considerat, vt sectetur: vnde non stupidum, sed feruidum ad sectandum ostendere se videtur. Sed nota, quod viæ dominicæ, quædam sunt pauendæ, quædam cauendæ, quædam appetendæ. Primæ sunt viæ iudiciorum: secundæ suppliciorum: tertiæ præmiorum. De primis: Dominus in tempestate, & in turbine viæ eius. Hæ sunt viæ iudiciariæ, quæ sunt in tempestate, quantum ad examinationem conscientiæ: & in turbine, quantum ad fulminationem sententiæ. De secundis. Ego ero eis quasi leæna: sicut pardus in via Assyriorum. Leæna est unicolor: Pardus discolor: Illa notat pœnitentiã patentium peccatorum: iste simulatorum. De tertiis: dignos se ipsa circuit quærens, & in viis suis ostendit se hilariter. Verba sunt tradita de sapientia increata: quæ dignos se quærit considerando merita, & in viis suis hilariter se ostendit, illis retribuendo præmia. Dicit itaque Propheta in persona pœnitentis, verbum dei efficaciter obseruantis, & obseruando respirantis. *In mandatis tuis:* tanquam audus, non tepidus in affectu. *Exercebor:* tanquam non torpidus, sed validus in effectu. *Et considerabo:* tanquam non stolidus, sed prouidus in prospectu. *Vias tuas,* tanquam non stupidus, sed feruidus in profectu.

VERSICVLVS XVI.

In iustificationibus tuis. Quemadmodum respirat pœnitens mediante dei verbo, ipsum sagaciter audiendo, sicut patuit in primo quaternarij præcedentis versiculo: nisi ipsum tenaciter custodiendo, sicut enituit in secundo: aut ipsum efficaciter adimplendo, sicut emicuit in tertio: sic & ipsum perspicaciter considerando, sicut elucescit in isto. Est autem quadrimembris conditio denotata in præsentis versiculo: qua laudatur ista consideratio: vt puta, quia virtuosa, studiosa, affectuosa, fructuosa. Prima conditio spectat ad gratiam deuotionis: secunda ad gratiam discretionis: tertia ad gratiam æmulationis: quarta ad gratiam exhortationis.

Articulus primus.

In iustificationibus tuis. Ecce bona considerationis materia, vt puta iustificatio dominica: à qua dicitur consideratio virtuosa: quia materia considerationis est actus virtutis. Et nota, quod tria sunt circa iustificationes huiusmodi consideranda: videlicet, ne deserantur, ne proferantur, ne auferantur. Desertio fit per omissionem, prolatio per ostentionem, ablatio per obdurationem. De primo: Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram: quasi diceret: Iustificationem, quam teneo per obseruationem, non deseram per omissionem. De secundo: Neque enim in iustificationibus, scilicet prolatis per ostentionem, vel iactantiam, prosternimus preces ante faciem tuam. De tertio: Auferam à te iustificationem tuam, & dabo te in animas odientium. Quorum primum spectat ad mortificationem meriti; secundum ad irrogationem supplicij.

Articulus secundus.

Meditabor. Ecce bona considerationis forma, non vaga, sed fixa; non lenta, sed attenda, & ideo studiosa. Et nota, quod talis meditatio non debet versari circa materiam vitiosam, vt puta immunditiam, discordiam, rapinam. Et tamen nonnulli meditationes suas occupant circa illam. Nam nonnunquam meditantur immunditiam ociosi, discordiam contentiosi, rapinam negotiosi. De primo dicitur: Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Hæc est iniquitas immunditiæ, cuius meditatio frequenter accidit ocioso. De secundo: Qui meditatur discordias, diligit rixas. De tertio: Rapinas medita-

Operarij viuacis conditiones.

Baruc. 3. b

Prou. 19. c

Ecccl. 19. c

Prou. 24. c. d

1 Tim. 4. c

Tria nobis consideranda.

Prou. 27. d

Matth. 6. b

Iudic. 19. c

Naum. 1. a

Osea. 13. b
Leæna & pardus quos denotent.
Sap. 6. c

Iob. 27. b

Dan. 9. c

Ezech. 16. c

Psalm. 35. a

Prou. 17. c

tur mens eorum , & fraudes labia eorum loquuntur. Tales sunt negotiosi, qui rapinam meditantur in emptione, & fraudes in venditione: quia volunt emere vilissime, & vendere carissime.

Articulus tertius.

Non obliuiscar. Ecce bonum considerationis principium, scilicet æmulationis sanctæ desiderium. Quod enim per æmulationem agitur, obliuioni non traditur. Vnde consideratio ista recte dicitur affectuosa. Hic potest notari, quod tria specialiter non debet obliuisci: videlicet, culpam abolendam, gratiam recolendam, beneficentiam exhibendam. Primum quidem non debet obliuisci per impœnitentiam: nec secundum per ingratitude: nec tertium per cupidinem. De primo: Delebis nomen eius, scilicet Amalech, sub cœlo: caue ne obliuiscaris: quasi diceret: Noli obliuisci deletionem peccati: sicut solet ab impœnitentibus fieri. Amalech enim interpretatur gens bruta, & significat gesta brutalia, & indiscreta. De secundo: Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: scilicet ne incurras vitium ingratitude. De tertio: Beneficentiæ, & cõmunionis nolite obliuisci.

Articulus quartus.

Sermones tuos. Ecce bonus considerationis terminus, ut considerantes alios instruamus, ut sermocinando fructificemus. Propterea bene dicitur hæc cõsideratio fructuosa. Et nota, quod sermones huiusmodi, nõ sunt parui pendendi, non erubescendi, non negligendi. Quorum primum pertinet ad affectum: secundum ad affatum: tertium ad effectum. Contra parui pendentes dicitur: Subsannabant nuncios Dei, & parui pendebant sermones eius. Vnde qui parui pendit sermonem diuinum, aut eius nuncium, parui pendit ipsum Deum, quod non est leue peccatum. Contra erubescerentes legitur: Qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua. Contra negligentes scribitur: Audiunt sermones tuos: & non faciunt eos: quia in canticum oris sui vertunt illos. Vnde liquet, quod illi sunt audiendo curiosi: non faciendo, defidiosi: cantando, contumeliosi.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei perspicaciter considerantis, & considerando respirantis. *In iustificationibus tuis* Ecce considerationis materia virtuosa. *Meditabor*: Ecce forma studiosa. *Non obliuiscar*: Ecce causa motiua affectuosa. *Sermones tuos* Ecce consummatio fructuosa.

Capitulum secundum, VERSICVLVS PRIMVS.

Retribue seruo tuo, & cætera.] Hic incipit secundum capitulum, quod præsentat secundum ferculum. In primo capitulo fuit beatitudo præmissa. In isto retributio est submissa. Si quæris ordinis causam, ad illum peruenitur per istam. Istud capitulum distinguitur per hunc modum: Iustorum retributio prius ipsos excitat per amorem: quorum excitatio describitur in primo octonario. Consequenter eos exercitat per laborem, quorum exercitatio describitur in secundo. Et quoniã ad retributionem illam per laborem intratur quasi per ianuã: inde est, quod à Gimel litera, quæ interpretatur retributio, inchoatur octonarius primus: & à Daleth, quã interpretatur ianuã, initiatur secundus. Distinguitur autem primus octonarius: quia sicut oculata fide videmus, huiusmodi excitati plerumque feruescunt interius in affectu, quorum feruorem declarat quaternarius primus. Sed tepescunt exterius in effectu, quorum teporẽ manifestat secundus. Distinguitur nihilominus & quaternarius primus secundum quatuor gradus, quibus ad præfatam retributionem peruenire nititur iustorum affectus, quorum primus & summus est superna delectatio: secundus, interna illuminatio: tertius, meritoria actio: quartus, gratuita dilectio. Et quidem ad supernam delectationem per internam illuminationem: ad hanc autem per meritoriam actionem: ad

hanc autem per gratuitam peruenitur dilectionem. Et illa sunt in affectione priora, quæ sunt affectabiliora, inde est, quod in primo versiculo notatur feruor affectionis respectu supernæ delectationis. In secundo respectu internæ illuminationis. In tertio, respectu meritorie actionis. In quarto, respectu gratuite dilectionis. Versiculus primus distinguitur secundum, quod duo bona retributoria promittuntur, & duo meritoria bona præmittuntur, quorum præambula pertinent tam ad interiorem, quàm ad exteriorem salutem. Reliqua vero tam ad intrinsecam, quàm ad extrinsecam seruitutem.

Articulus primus.

Ostendens ergo Propheta ex viri iusti persona affectionis feruorem erga supernam delectationem, petit primo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem, dicens: *Retribue seruo tuo*: scilicet quantum ad interiorem hominem, quem formasti tibi seruum ex vtero. Vnde notandum, quod Dominus retribuit, quantum ad istam retributionem, misericordiam, veritatem, bonitatem. Retribuit namque misericordiam, cum tribuit se tenendum: retribuit veritatem, cum tribuit se viuendum: retribuit bonitatem, cum tribuit se fruendum. De primo: Nunc retribuet vobis Dominus misericordiam, quasi diceret: Quia misericorditer tractastis dominum vestrum terrestrem, non ad oculum seruiendo, sed voluntatem Dei faciendo, feliciter tenebitis regem cœlestem. De secundo scribitur ibidem: Nunc retribuet vobis Dominus veritatem, quasi diceret: Pro fidei visitatione Domini vestri terrestris recipietis felicem visionem regis cœlestis. Verba namque sunt Dauid typum gerentis regis cœlestis, ratione triplicis interpretationis. Dauid enim interpretatur misericors aspectu desiderabilis, amicus, Rex autem cœlestis dicitur misericors, in quantum tractabilis aspectu desiderabilis, in quantum contemplabilis: amicus, in quantum delectabilis. De tertio: Iustus retribuetur bona. Retributio bonitatis est fruitio diuinæ suauitatis.

Articulus secundus.

Postquam præmisit primum bonum retributorium petendo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem, consequenter addit secundum petendo exterioris hominis beatitudinem ad stolam corporis attinentem, dicens: *Viuifica me*, scilicet quantum ad hominem exteriorem retribuendo ei vitam immortalem. Sed nota, quod licet indiuisa sint opera trinitatis: viuificatio tamẽ corporis singulis potest appropriari personis: quia sicut in Evangelica veritate legimus, viuificat pater, viuificat filius, viuificat Spiritus sanctus. Pater quippe viuificat configurando potentiæ, quantum ad impassibilitatem. Pater suscitatur mortuos, & viuificat. Filius quoque viuificat configurando sapientiæ, quantum ad claritatem. Et filius quos vult viuificat. Spiritus sanctus etiam viuificat configurando bonitati, quantum ad spiritualitatem. Spiritus est, qui viuificat. Seminatur enim corpus animale, surget corpus spirituale.

Articulus tertius.

Postquam præmisit, & præmittendo petiuit bona retributoria: deinde, ne fortasse petitio sit frustratoria, hic promittit bona meritoria, & primo interiorem sermonum Dei custodiam spectantem, ad seruitutem intrinsecam: sic dicens, *Et custodiam*, scilicet quantum ad spirituales custodiam. Et nota, quod sermones diuinos debemus custodire, intelligendo, diligendo, obediendo. Prima custodia fit in parte animæ intellectiue: secunda in affectiua, tertia in effectiua. De prima: Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini? Ecce custodia intellectiue. De secunda: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer: ecce custodia affectiue. De tertia: Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa: ecce custodia effectiue. Denique, postquam

Prou. 24. a

Deut. 25. d

Amalech. Eccl. 29. c

Hebr. 13. c

2. Paral. 36. c

Luc. 9. d

Ezech. 33. g

Gimel. Daleth.

Gradus, quibus ad retributionem peruenitur.

Dominus quid retribuat.

2. Reg. 2. b

Ibidem.

Dauid.

Psalm. 13. b

Ioan. 5. d

Ioan. 6. g 1. Cor. 15. f

Sermones diuini custodiendi.

Psal. 106. d

Psal. 118. x

Psal. 18. b

promi

promisit bonum meritorium primum, scilicet interio- rem sermonum custodiam, spectantem ad seruitutem intrinsecam, promittere videtur secundum, videlicet sermonum audientiam, respicientem seruitutem extrinsecam, sic dicendo.

Articulus quartus.

Sermones tuos, scilicet quos audiam. Et nota, quod sermones Domini libenter audire debemus propter tres speciales effectus, vt pote quia sanant, vim scilicet concupiscibilem: illuminant vim scilicet rationalem: armant, vim scilicet irascibilem. De primo: Neque herba, neque malagma sanauit illos: sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia: ecce sermonem sanantem. De secundo dicit Propheta: Declaratio sermonum tuorum illuminat: ecce sermonem illuminantem. De tertio: Singulos illorum armavit non clypei, aut haste munitione, sed sermonibus optimis: ecce sermonem armantem.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta ex viri iusti persona, exprimens affectionis feruorem erga supernam delectationem: Retribue seruo tuo, scilicet interiori beatitudinem ad stolam anime pertinentem. Viuifica me, quantum ad beatitudinem exteriori ad stolam corporis attinentem: ecce bona retributoria, qua promittit. Sequitur. Et custodiam, videlicet quantum ad interiori custodiam, qua spectat ad seruitutem intrinsecam. Sermones tuos, scilicet, quos audiam per exteriori audientiam, qua respicit seruitutem extrinsecam: ecce bona meritoria, qua promittit.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Revela oculo meos, &c.] Versus prambulus preostendit feruorem affectionis respectu superne delectationis. Versus iste insinuare intendit feruorem ipsius affectionis respectu interne illuminationis. In quo notare possumus quatuor gradus speculationis, vt puta lectionem, admirationem, inuestigationem, illuminationem. Lectio pertinet ad scripturas: admiratio ad figuras: inuestigatio ad mysticas operturas: illuminatio ad theoricis aperturas. Cum enim legimus scripturas, cum miramur scripturarum figuras, cum scrutamur, & nudare conamur figurarum mysticas operturas: apparet nobis nuda veritas per quasdam theoricis aperturas. Ceterum, quia secundum appetibulum ordinem posteriora prius mouent, & ideo priorem locum obtinent: propterea Propheta sequens appetibulum ordinem, procedit in presentis versiculo ordine retrogrado: in primis ordinans illuminationem, deinde inuestigationem, post admirationem, & inde lectionem. Nos autem, ratione doctrinae, conuerso procedemus ordine.

Articulus primus.

De lege tua. Hoc dicitur quantum ad actum lectionis, qua prior est secundum ordinem speculationis, licet posterior secundum ordinem affectionis. Plane lex a legendo dicitur: unde per legem lectio denotari dignoscitur. Et nota, quod in hac lege debemus legere tripliciter, videlicet prudenter, frequenter, patenter: vt intellectus imbuatur, affectus moueatur, proximus instruatur. De primo: Legerunt in libro legis Dei distincte & aperte ad intelligendum, & intellexerunt cum legeretur: ecce prudens lectio, quia imbuitur legentis ratio. De secundo: Legerunt in volumine legis domini Dei sui quater in die, & quater in nocte consistebantur & adorabant dominum Deum suum: ecce frequens lectio, qua mouetur affectio. De tertio: Leges verba legis huius coram omni Israel audientibus illis, &c. ecce patens lectio, qua instruitur audientium multitudo.

Articulus secundus.

Mirabilia. Hoc scribit quantum ad actum admirationis. Actui enim lectionis succedit actus admirationis, quia dum legimus scripturas, statim incidimus in figuras. Et uota, quod ista figurarum mirabilia sunt

triplicia, quia quedam sunt mirabilia quantum ad visum quedam quantum ad auditum: quedam quantum ad intellectum. Primum pertinet ad figurales operationes: secundum ad figurales locutiones: tertium ad figurales visiones. De primo: Mirabilia opera altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius: ecce mirabilia figurarum operationum, quia visibiles & facturae, inuisibilia sunt figurae. Unde Dionysius in epistola ad beatum Iohannem Apostolum in Pathmos insulam relegatum: Vere, inquit, manifeste imagines sunt visibilia inuisibilium. Idem quoque in epistola ad Titum: Apparentis, inquit, omnis mundi operatio est inuisibilium Dei propositio. De secundo. Mirabilia testimonia tua: ecce mirabilia figurarum lectionum. De tertio: Dixi viro, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, vsquequo finis horum mirabilium? ecce mirabilia figurarum visionum.

Articulus tertius.

Et considerabo. Hic tangitur actus inuestigationis. Actui admirationis succedit actus inuestigationis. Cum enim in lectione scripturae nobis occurrunt figurae, in quibus est operta siue velata veritas per quasdam metaphoricis operturas, considerantes inuestigamus, & velaturas huiusmodi deponere laboramus. Sed nota, quod consideratio ista facienda est cum diligentia, vehementia, reuerentia: vt pote diligenter explorando, vehementer laborando, reuerenter orando. Quorum primum insinuatur, vbi dicitur: Diligentius properate, & curiosius agite, & considerate locum, vbi sit pes eius. Hic notantur tria diligentiae praefatae congruentia, vt pote preparare rationem figurae, agere continuationem scripturae, considerare pedem literae, ne quid inueniatur proposito repugnare. Sed forte dicitur ab aliquo, quod non sic est in praedicto eloquio: immo proculdubio. Sunt enim verba Saulis in Gabaa existens Ziphæos rogantis de traditione David in deserto Ziph in colle Hachilae latitantis. Saul interpretatur abusio, quod non conuenit nisi stulto. Gabaa collis altitudo, quod alto conuenit officio. Ziphæi flores vel germinantes, quales sunt sapientes. David aspectu delectabilis, qualis est sapientia salutaris. Ziph, flos interpretatur, per quod flos scientiarum significatur. Hachilae suscipiens eum, quod est altum eiusdem scientiae sacramentum. Quid ergo voluit haec omnia & verba circumadiacentia, nisi quod stultus in alto officio constitutus, sapientes rogat, vt per eos sapientia salutaris in scientiarum flore, in figurali secreto latitans, patefiat, preparando rationem figurae, agendo continuationem scripturae, considerando pedem literalis lectionis? Quod etsi faciendum pensetur, quia tamen non ex charitate, sed ex cupiditate requiritur, mancipare effectum non meretur, sicut David in praemisso loco quaesitus legitur, non inuentus. Multa quoque tam praecedentia, quam sequentia possunt praehabita coaptari sententiae quia sicut Dionysius in angelica hierarchia: Non dubitabit perspicax animus pulchre inuisibilibus adunare visibilia. Secundum innuitur, vbi legitur: Mitte in Cedar, & considerate vehementer. Cedar tenebrae, vel nigredo interpretatur, per quod tenebrosa sententia designatur. Ad inuestigandam autem sententiam tenebrosam oportet mittere intelligentiam luminosam, & vehementiam studiosam. Tertium notatur, vbi scribitur: Quis considerauit verbum illius, & audiuit? In quo notare possumus, quanta reuerentia, & reuerentia instantia debemus Dominum praenire, vt valeamus referre & erudire, quae nec considerare sufficimus, nec audire: quia profecto in talibus plus proficit oratio, quam meditatio: immo secure audeo dicere, quod breuitas orationis nonnunquam impetrat, quod prolixitas meditationis non penetrat.

Articulus quartus.

Revela oculos meos. Hic exprimitur actus illuminationis, qua perficitur actus inuestigationis. Tunc enim veritatis inuestigatio est perfecta, cum veritas est detecta.

Sermones Domini cur libenter audiendi. Sap. 16. d

Psal. 118. r

1. Mach. 15. b

Speculationis gradus quatuor.

Lex. In lege quomodo legendum.

Nehem. 8. b

Nehem. 9. a

Deut. 31. e

Figurarum mirabilia triplicia.

Eccel. 11. a Rom. 1. c

Dionys.

Psal. 118. r

Dan. 12. b

Consideratio sacrae scripturae qualis, 1. Reg. 23. c

Ibidem. Saul. Gabaa. Ziphæi. David Ziph. Hachilae.

Dionys. c. 1.

Hier. 2. b Cedar.

Hier. 23. d

Orationis vis.

Veritas tri-
pliciter re-
uelatur.

Dan. 2. c

Tob. 12. b

Psalm. 28. c

Tunc veritas inuestigantem illuminat, cum ille vela-
mina veritatis eliminat. Reuelatio ergo est illuminatio
quæ petendo proponitur: quia magis ad diuinum be-
neficium, quam ad humanum ingenium pertinere digno-
scitur. Et nota, quod tripliciter reuelatur veritas, quæ-
tum ad mysticas intelligentias, utputa quantum ad al-
legorias, tropologias, anagogias. Prima pertinet ad cre-
denda: secunda ad operanda: tertia ad speranda. De
prima reuelatione, ut dicitur de Domino: Ipse reuelat
profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta.
Vbi loquitur Daniel de aduentu Christi, & regni
Christiani vnde pertinet ad allegoriam. De secunda,
vbi dicitur ab angelo: Opera Dei reuelare, & confiteri
honorificam est: vbi loquitur de pietatis operibus, quæ
operatur in iustis Dominus: vnde pertinet ad tropolo-
giam. De tertia legitur, vbi dicitur: Vox Domini præ-
paratis ceruos, & reuelabit cœdensa: vbi loquitur de il-
luminatione speculatiuorum, & speculatione cœlestium
secretorum: vnde pertinet ad anagogiam.

Epilogus.

Dicit itaque Propheta loquens in viri iusti persona
& exprimens affectus feruorem erga illuminationis
splendorem. *Reuela oculos meos*, quantum ad illumina-
tionem pertinentem ad theoreticas aperturas. *Et confi-
derabo*, quantum ad inuestigationem attinentem ad me-
taphoricas operturas: *Mirabilia*, quantum ad admira-
tionem, quæ pertinet ad figuras: *De lege tua*, quantum
ad lectionem, quæ pertinet ad scripturas.

VERSICVLVS TERTIVS.

Incola ego sum, &c.] Sicut versus præcedens innue-
bat affectionis feruorem erga internam illuminationem:
sic præsens innuit eiusdem feruorem erga merito-
riam actionem. Appetitus autem cœlestium parit cõ-
temptum terrestrium. Quibus enim diuina sapiunt, eis
mundana desipiunt, Vnde nimirum. quatuor conside-
randa concurrunt circa præsentem versiculum: videli-
cet, affectus fastidium circa terrenum studium, & ip-
sius incendium circa diuinum imperium. In fastidio
onerofitas, in studio infructuositas, in incendio, vel in-
censio desiderio virtuositas, in imperio fructuositas.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur in viri iusti persona:
Incola ego sum. Per hoc innuens affectum fastidiosum,
& incolatum onerosum. Vnde nota, quod viri iusti cõ-
uersantes in cœlis, secundum hominem interiorem, in
terris secundum exteriorem, sunt in cœlis, sicut ciues:
in terris, sicut hospites. Ibi sicut indigenæ: hic autem
sicut incolæ. Tales autem incolæ in incolatu præsen-
tis miseriam solent tadio affici occasione triplici: tum
quia nonnullos inueniunt discipulos: tum quia multos
maleuolos: tum quia paucos beneuolos. Primi nolunt
prodesse: secundi volunt obesse: tertij vellent, si valerent
prodesse. De primo: Ne contendas aduersus hominem
incolam frustra, cum ipse nihil tibi mali fecerit. Hic
prohibetur filiis huius sæculi, ne fiant aduersus inco-
las discipuli. De secundo: Heu mihi, quia incolatus meus
prolongatus est: habitauit cum habitantibus Cedar. Ce-
dar interpretatur tenebræ: habitantes cedar sunt tene-
brarum filij, videlicet maleuoli: Vnde liquet, quam
molestum sit incolis habitare cum maleuolis: De tertio:
Cum essent numero breui, paucissimi & incolæ
eius. De beneuolis loquitur, in quibus paucitas nume-
ro, scilicet per paucitas merito reperitur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit propheta: *In terra.* E
Per hoc indicans terrenam studiositatem, & ipsius in-
fructuositatem. Terra quippe sunt, quæ terrenam sapiunt.
Terra quoque terrena est sapientia: non propter terre-
nam substantiam, sed propter terrenam circumstan-
tiam: Et vniuersaliter terra dicuntur, quicumque tali
circumstantia vestiuntur. Huius terræ, id est, terrenæ
sapientiæ studia sunt infructuosa, immo periculosa,
propter quadruplicem rationem: videlicet propter agi-

tationem, commotionem, contritionem, confrac-
tionem. Agitant enim intelligentiam, commouent con-
cupiscentiam, conterunt conscientiam, confringunt
innocentiam. De primo: Agitatione agitabitur terra,
quasi dicat: Agitatione terrenæ sapientiæ per diuersa
studia agitabitur terrena intelligentia. Quid enim, nisi
terrena cogitat, quos studia terrena agitant: De secun-
do: Commotione commouebitur terra, quasi dicat:
Commotione terrenæ intelligentiæ commouebitur
terrenæ concupiscentia. Nam qui tota die considerant
terrestria, quid desiderant, nisi terrestria: De tertio, Cõ-
tritione conteretur terra, quasi dicat: Contritione ter-
renæ concupiscentiæ conteretur terrena conscientia.
Cum enim paulatim dissoluitur concupiscentiæ pronitas
pedetentim resoluitur conscientiæ bonitas. De quarto
Confractioe confringitur terra quasi dicat: Confrac-
tione terrenæ conscientiæ confringetur terrestrii in-
nocentia. Facilitate enim confringitur innocentia, quæ
non cõstringitur à conscientia. Conscientia vero, quæ
nõ stricta, sed resoluta est, quomodo cõstringere potest.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit: *Non abscondas à me.* Per
hoc intimat desiderij æstimationem, & ipsius virtuosi-
tatem. Petit enim affectuose, quod appetit virtuose: Ni-
si enim appeteret amplecti, non peteret, non abscondi,
nec insulse dicit: Non abscondas à me. Ac si diceret
aperte: Non abscondas tua à me, qui non abscondo mea
à te. Et nota, quod tria præcise debemus non abscon-
dere, cum oportunitas id videtur exigere: ut puta
iustitiam immisam, iniustitiam permisam, pecuniam
commisam. Primum potissime non debemus abscon-
dere in contritione: secundum in confessione: tertium
in satisfactione. De primo: Iustitiam tuam non ab-
scondi in corde meo, scilicet plane contrito, & humili-
ato, quasi diceret: Non abscondi iustitiæ tuæ aspe-
ctum, per quam contritui iniustitiæ meæ affectum. Qua-
liter enim possem contere radice iniustitiæ in mor-
tariolo conscientiæ, nisi tuæ pistillo iustitiæ? De secun-
do: Delictum meum cognitum tibi feci, &c. quasi di-
ceret: Notum feci delictum omissionis, nec abscondi ini-
iustitiam commissionis, ne tu abscondas gratiam remis-
sionis: non debet ergo abscondere peccator miseriam,
ne abscondat Saluator misericordiam. De tertio: Perde
pecuniam propter fratrem, & amicum: & non abscon-
das illam sub lapide in perditionem, quasi dicat: Perde
temporalem retributionem, non præstolando pecu-
niam: peccata eleemosinis redimedo propter fratrem,
& amicum: id est, propter fraternitatis amorem pau-
peri succurrendo: Et non abscondas illam sub lapide, id
est lapideo corde: cor tuum quasi lapidem indurando,
in perditionem, id est, vitam beatam perdendo. Felix
ergo, qui perdit pecuniam, ut cum ea perdat miseriam.
Infelix, qui perdit vitam æternalem, ne perdat pecu-
niam temporalem.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit: *Mandata tua.* Per
hoc implicans diuinum imperium, & fructum eius nimium.
Mandata quippe diuina sunt nimium fructuo-
sa: Vnde pro sua præcellentia dicuntur: via, veritas,
vita. Via, scilicet in patriam nos reducens: veritas in pa-
triam nos conducens: vita in patriam nos inducens. De
primo: Viam mandatorum tuorum cucurri: ecce quia
mandata sunt via. Hanc viam currimus internis pedi-
bus, ut ad patriam, à qua decidimus per inobedientiam
recurramus per obedientiam. De secundo: Om-
nia mandata tua, veritas. Mandata dicuntur veritas,
quia lucentia, sicut veritas, quia ducentia per iustitiæ
semitas. De tertio: Scio, quia mandatum eius vita æter-
na est, scilicet causaliter: Nam mandatum est causa vi-
tæ æternæ, nec solum meritoria, sed & introductoria:
dicente Domino in eodem cap. Si vis ad vitam ingre-
di, serua mandata.

Epilogus.

Dicit itaque Propheta: *Incola ego sum.* Quantum ad

fasti

Appetitus
cœlestium
parit terre-
strium con-
temptum.

Prou. 3. d

Psalm. 119. a
Cedar.

Psalm. 104. b

Terrenæ sa-
pientiæ stu-
dia infru-
ctuosa, &
periculosa.

Isa. 24. d

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Tria non
sunt absco-
denda.

Psalm. 39. c

Psalm. 31. b

Eccl. 29. b

Mandata
diuina.

Psalm. 118. d

Psalm. 118. l

Ioan. 11. g

fastidium onerosum: *In terra*, Quantum ad studium infructuosum. *Non abscondas à me*. Quantum ad desiderium virtuosum. *Mandata tua*. Quantum ad imperium fructuosum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Concupiuit anima mea, &c.] Enucleatus est in præmissis feruor affectionis respectu supernæ delectationis, respectu internæ illuminationis, respectu meritoriae actionis, sicut patet in tribus versiculis prænotatis: Hic ostenditur feruor affectionis respectu gratuitæ, seu gratificæ dilectionis. Dilectio talis dicitur esse, actus inclitus, voluntate genitus, charitate vestitus, iustitia nutritus, perseverantia custoditus. Ideoque quantum mihi nosse permittitur, quadrupliciter in hoc versu describitur: videlicet in quantum gignitur, in quantum vestitur, in quantum nutritur, & in quantum custoditur: voluntas est pariens, charitas vestiens, iustitia nutriens, perseverantia custodiens.

Articulus primus.

Vis audire voluntatem animæ patientem? audi Prophetam dicentem: *Concupiuit anima mea*. Quid est, anima concupiuit, nisi voluntas animæ parturiit; Et quis parturientis foetus, nisi dilectionis actus? Sed nota breuiter: quod voluntas concupiscit, siue parturit tripliciter: videlicet irrationabiliter, rationabiliter, super rationabiliter. Primo modo parturit, quasi ex contagio passionis: secundo, quasi ex semine rationis: tertio, quasi ex semine vñctionis. Prima concupiscentia prohibetur, cum dicitur: Non concupisces vxorem proximi tui non domum, non agrum, &c. Hic prohibetur concupiscentia irrationalis voluntatis, quæ parturit ex contagio sensibilis passionis. Secunda concupiscentia suadet: Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Hic suadet Apostolus rationabiliter rationabilibus concupiscentiam rationalem ex rationis consilio parientem, vt crescere valeant in concupiscentiam salutarē. Tertia concupiscentia recensetur per Prophetam, cum psallitur: *Cōcupiscit, & deficit anima mea in atria Domini*, &c. Ecce supernaturalis concupiscentia voluntatis parietis ex donario, vel seminario vñctionis, quæ concupiscit per cœlestium dilectionem: sed deficit propter dilationem: Ecce patet, quod actus dilectionis est rationalis, cum sit actus volūtatis, non sensualitatis: Voluntatis enim est appetitus intellectiuis: sicut sensualitas sensitiuis: Nec solum est rationalis actus, sed & rarrationaliter natus, cum sit ex rationis consilio, non ex passionis contagio procreatus. Veruntamen adhuc in-formis est: & inermis: nisi superueniat concupiscentia superrationalis, quæ illum formet, tanquā virtus formalis, & armet, vel ornet, tanquam habitus spiritalis.

Articulus secundus.

Vis videre concupiscentiam concupiscentiæ superuenientem, & superuestientem? Vide psalmographum subscribentem: *Desiderare*, &c. Quid est desiderare, nisi concupiscere: Ecce concupiscentia superaddita concupiscentiæ, tanquam forma materie, scilicet concupiscentiæ charitatis, concupiscentiæ voluntatis: Non dico successione temporis, sed distinctione originis, vt sit actus gratuitæ dilectionis, tam voluntati, quàm charitati cōmunis, productus materialiter ex consilio rationis: sed formaliter ex beneficio vñctionis: ex rationali voluntate laudabilis: ex superrationali charitate remunerabilis: sed nota, quod ex charitate tria debemus desiderare videlicet diuinam iustitiam, diuinam complacentiam, diuinam cohærentiam. Primum desiderium est reformatiuum: Secundum conformatiuum: Tertium transformatiuum. De primo intelligitur quod legitur: Anima mea desiderauit te in nocte. Iustificari namq; desiderat, cum in lacrymis compunctionis pernoctat. De secundo non absurde accipitur, quod scribitur: O quàm pulchra est casta generatio cum claritate. Immortalis est enim memoria illius: quoniam, & apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, illam imitatur:

& desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuū coronata triumphat: Quæ est ista tam pulchra, tam casta, tam clara generatio: nisi pulchritudo iustitiæ, quàm castitas concepit ex charitate id est, beatissima Virgo de Spiritu sancto: Huius reuera immortalis est memoria: huius apud Deum, & homines celebris est notitia: hæc imitatur passam in terris sibi cōpatientes: hæc desideramus coronatam in cœlis, sibi complacere studentes. De tertio patenter exponitur quod proponitur: Sub umbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Verba namq; sunt sponsæ sedentis per vacationem sub umbra sponsi per vmbrailem speculationem desiderantis illius dilucidam contemplationem, & recipientis aliquam fruitionem.

Articulus tertius.

B Liqueat itaque quomodo gratuitæ dilectionis actus gignitur, & vestitur. Si volumus scire qualiter, & nutritur: consideremus quod sequitur: *Iustificationes tuas*. Ecce per optimam nutritionē ad nutriendam dilectionem propter triplicem rationē: quia iustificatio mundificat, viuificat, salutificat. Quorum primum pertinet ad imaginem: secundum ad similitudinem: tertium ad beatitudinem. De primo: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: Ecce iustificatio mundificans, imaginem reparando. De secundo: Non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. Ecce iustificatio viuificans, similitudinem comparādo. De tertio: Saluum me fac, quoniam iustificationes, &c. Ecce iustificatio salutificans ad beatitudinem præparando. Ceterum, quia parum proficit gratuitam dilectionem oriri, vestiri, nutriri, nisi proficiat custodiri: pensandum est, quod dicit Propheta de ipsius custodia.

Articulus quartus.

In omni tempore. Quid est in omni tempore, nisi continet? Continuatio ergo temporis requiritur ad custodiam dilectionis, quod proprium est perseverantiæ finalis. Et nota, quod ista continuatio temporis debet esse trimembris: vt puta mentalis, corporalis, vocalis: Vt omni tempore sit charitas in mente, castitas in corpore, laus in ore. De primo: Ama Dominum Deum tuum, & serua præcepta eius omni tempore: Ecce custodia mentalis. De secundo: Omni tempore sint vestimenta tua candida. Quæ est vestis candida, nisi conuersatio casta? Ecce custodia corporalis. De tertio: Omni tempore benedic Deum: Ecce custodia vocalis.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in viri iusti persona, inueniens feruorem respectu gratuitæ dilectionis: *Concupiuit anima mea*, quantum ad voluntatem parientem: *Desiderare*, quantum ad charitatem vestientem: *Iustificationes tuas*, quantum ad iustitiam nutrientem: *In omni tempore*, quantum ad perseverantiam custodientem.

VERSICVLVS QVINTVS.

Increpassi, &c.] In præcedenti quaternario tractatū est de iustorum feruore, quantum ad interiorē affectum: In presenti quaternario tractatur de tepore iustorum, quantum ad exteriorē effectum. Ille tepor interdum euenire dignoscitur per effectum, aspectum, & despectum: defectus subsequitur. In hoc primo versu adhibetur remedium contra teporem extrinsecum, vel defectum recogitandi, quid postpositum, quid præpositum, quid omisum, quid admissum. Postpositus est timor increpans, propositus tumor crepans, omisus feruor maledicens, admissus tepor malefaciens.

Articulus primus.

Incrcpassi: Ecce prima vox ostendens, quid tepidus primo recogitat, quia timorē, quem postposuerat, per quem Deus peccantes increpat: Hic possumus notare, quod Deus per se, vel suos videtur peccantes tripliciter increpare: videlicet potenter, prudenter, clementer: potenter increpat peccantes ex industria: prudenter, peccantes ex ignorantia: clementer, peccantes ex impotentia. De primo scribitur ab Apostolo: Sunt multi

Luc. 1. a

Cant. 2. a

Iustificatio

Psal. 118 b

Ibidem. m

Deut. 11. a

Ecccl 9. b

Tob. 4. d

Deus tripliciter peccantes increpat.

Tit. 1. c

Dilectio.

Voluntas tripliciter parit.

Deut. 5. b

1. Petr. 2. a

Psal. 133. a

Voluntas. Sensualitas.

Tria desideranda ex charitate.

Isai. 26. b

Sap. 4. a

Ibidem. d

Gen. 21. d

Superbi.

Eccl. 11. d

Prov. 13. b

Prov. 21. d

Hier. 48. b

Hier. 11. a

Deut. 27. d

1. Reg. 6. a

Osea 4. d

Num. 22. f

Balaam. Asina.

inobedientes, vaniloqui, seductores. Et intra: Quos tu increpa dure, ac si dicat: potenter peccantem, libenter, & scienter, debes increpare potenter. De secundo: Abrahā increpauit Abimelech propter puteum aquarū quem vi abstulerant serui illius. Responditq; Abimelech: Nesciui, quis fecerit hanc rem, sed & tu non indicasti mihi: Ecce quomodo peccans ignoranter increpatur prudenter: quia veritas corrigit, quem seueritas non cōstringit. De tertio canitur in psalmo; Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me; quasi dicat: Quia peccaui ex infirmitatis miseria, corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me ex cōpassione, non ex indignatione: quia vera iustitia habet cōpassionem: falsa autem indignationem.

Articulus secundus.

Superbos. Ecce secunda vox extra referat, quod tepidus intra se considerat. Plane superbos cōsiderat: quia superbire cōperat: sed fuerat increpatus, & crepare desierat, & ideo de superbis non superbe deliberat, quomodo cor eorum Deus timore increpat, quomodo cor eorum tumore crepat, vt tumorem crepantem præponat, & timorem increpantem postponat. Ideoq; superbi sunt merito increpandi. Sed nota, quod sunt superbi, mali peiores, pessimi. Mala est superbia cordis, peior oris, pessima operis. De primis: Sicut Perdix inducitur in caueam, & vt Caprea in laqueum: sic & cor superbiorum. Ac si aperte diceret: Sicut animalia tam volatilia, quā gressibilia capiuntur, & illaqueantur, ab hominibus, sic corda superbiorum tam contemplatiuorum, quā actiuorum a dæmonibus. De mediis: Inter superbos semper iurgia sunt; vnde vesicæ tumidae similes sunt, quæ creparet, nisi ventum intrinsecum per iurgium eructaret. De vltimis: Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam, quasi diceret: Superbus, qui se doctum opinatur, tunc indoctus esse probatur, cum iratus superbiam operatur.

Articulus tertius.

Maledicti. Ecce tertia vox, quæ ostendit, quid tepidus paruipendit, quia charitatis feruorē, maledicentis teporem. Vis audire quorum? Erudentium, audientium, custodientium. Primum pertinet ad prælatos: secundū ad subditos; tertium ad vniuersos. De primo: Maledictus, qui prohibet gladium suū a sanguine. Gladius est verbum prædicationis, sanguis contagiū præuicinationis. Gladius sanguinem effundit: cum verbū prædicationis contagiū præuicinationis cōfundit. De secundo: Maledictus vir, qui nō audierit verba pacti huius, quod præcepi patrib; vestris. Istud pactum non audiunt, qui a veritate doctrinæ auditum auertunt, & ad fabulas se conuertunt. De tertio: Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis huius: nec ea opere perficit. Permanere pertinet ad affectum: perficere ad effectum.

Articulus quartus.

Qui declinant à mandatis tuis. Ecce vox vltima, quæ determinat, quod tepidus à mandatis, tanquam à via veritatis declinat. Et nota, quod diuersi declinant diuersimode. Quidam namq; declinant cum boue calcitrante. Quidam cum vacca lasciuente. Quidam cum asina locū dante. Prima declinatio est immatura: secunda impura: sed tertia secura. De primo: Calcitrabāt boues, & declinauerunt arcam. Tales sunt motus brutales & immaturi: qui dum rationi recalitrant, arcā sanctificationis inclinant. De secundo: Sicut vacca lasciuies declinauit Israël. Tales sunt affectus bestiales impuri, qui derelinqentes disciplinam, declinant ad ruinā. De tertio, vb; dicit Angelus ad Balaam: Nisi asina declinasset à via dans locū resistenti: te occidisset, & illa viueret. Sed quid hoc ad propositū? Multū quidem per omnem modū: Nam Balaam significat appetitū superiorem, siue rationalem: asina inferiorē, siue animalem: via, errorem: declinatio, timorem: Angelus correctorem. Dicit ergo Angelus, id est, corrector, quod nisi asina, id est, appetitus inferior à vię suę errore declinaf-

set præ timore, appetitus superior mortuus fuisset morte spiritali, & inferior viueret vita carnali.

Epilogus.

Et hoc est, quod dicit Propheta in persona viri iusti, propter effectus sui aspectū, & despectum in defectū, seu teporem delapsi, & defectum huiusmodi interius coram Deo recogitantis, & dicentis: **Increpasti**, per timorem increpantē, quem postposui. **Superbos**, per tumorem crepantem quē præposui. **Maledicti**, per feruorē maledicentē, quem omisi. **Qui declinant à mandatis tuis**, per teporem malefacientem, quem admisi.

VERSICVLVS SEXTVS.

Aufer à me opprobrium, &c. Vir iustus, qui propter iustitię suę effectum ab aliis aspectum, & despectum deciderat in teporis, seu pusillanimitatis defectū, in præcedenti versiculo remediū adhibuit contra huiusmodi defectum, ipsum humiliter recogitando. In præsentī vero remediū adhibet cōtra despectum impatientiæ suę: solatium diuinitus flagitando. Vnde versiculi præsentis videtur esse continentia quadrimembris. Primo namq; notatur impatientia. Secundo impatientiæ causa, scilicet contumelia. Tertio contumeliæ causa, videlicet calumnia. Quarto calumniæ occasio, quæ fuit iustitiæ obseruantia. Quorum primum pertinet ad affectum; secundum ad affectum; tertium ad despectum; quartum ad effectum.

Articulus primus.

Impatientia igitur prænotatur, cum dicitur: **Aufer à me.** Petens enim auferri impatientiæ suę causam, præsupponit impaciētiam fuisse causatam. Vnde rogat auferri causam illius, quatenus, ablata causa, auferatur effectus. Nam proculdubio, nisi sentiret illationem, non peteret ablationem, dicendo: **Aufer à me.** Et nota, quod non infulse petit impatientiam auferri à se triplici ratione: quoniam impatientia est impietas, iniquitas, & infirmitas: per respectum ad Deum, ad proximū, ad se ipsum. De primo competenter accipitur, quod dicitur: **Aufer impietatem de vultu regis:** & firmabitur iustitia thronus eius: ac si diceretur apertius: **Aufer impietate impatientiæ, de rationis facie, respectu superiorum, & iustitia firmabitur thronus eius,** respectu inferiorum: quia si pietatē habet ad suum sepius, nō habebit impietatem ad suum inferius. De secundo cōgruenter intelligitur, quod scribitur: **Conuertimini ad Dominum, & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem.** Quod ait: **Conuertimini, accipitur respectu sui.** Quod addit: **ad Dominum, respectu Dei.** Quod autem superaddit: **Et dicite ei, omnem aufer iniquitatem, respectu proximi.** De tertio concedenter exponitur, quod proponitur **Auferet à te Dominus omnem languorem, & omnes infirmitates Egypti pessimas.** Languor pertinet ad peruersitatem concupiscentiæ, sed infirmitas pessima ad peruersitatem conscientiæ, quæ nonnunquam accidit peccato impatientiæ.

Articulus secundus.

Impatientiæ causa, scilicet contumelia subnotatur, cum dicitur: **Opprobrium;** quia nimirū propter opprobria exprobrantium per erumq; iusti corruunt in impatientiæ vitium. Et nota triplex opprobrium, quod specialiter est cauendum à bonis: videlicet opprobrium, remissionis, omissionis, & cōmissionis. In primo debilitas: in secūdo sterilitas: in tertio quasi gētilitas. Ad primum respicit, quod David dicit: **Nunc vadam, & auferam opprobrium populi, videlicet opprobrium debilitatis.** Populus debilis est, qui aduersus Philistæū, id est, diabolū, dimicare non potest. Ad secundum opprobriū aspicit, quod Rachel ait: **Abstulit Deus opprobrium meum: videlicet opprobriū sterilitatis.** Steriles dici possunt, qui sic cōtemplationis gratiā diligūt, quod actionis fructū negligunt. Ad tertium spectat, quod Dominus asseuerat: **Hodie, inquit, abstuli opprobriū Egypti à vobis: hoc est, opprobrium gētilitatis.** Quasi gentiles possunt dici, qui non sunt à carnalib; desideriis circumcisi.

Articulus

Impatientia.

1. Reg. 25. a

Osea 14. a

Deut. 7. a

Opprobriū triplex cauendum à bonis. 1. Reg. 17. e

Gen. 30. d

Iosua 5. c

Articulus tertius.

Contumeliæ causa, vt puta calumnia denotatur, cum additur: *Et contemptum*: quia nonnunquam in cõtemelias proximorum irruunt, qui abiectas eorum circumstantias calumniari non metuunt. Et nota, quod calumniatoru contemptus versari solet circa triplices proximorũ defectus: vt pote circa defectus corporales, temporales, morales. Quorum primi pertinent ad defectum naturæ. Secundi ad defectũ fortunæ. Tertij ad defectũ prudentiæ. Primo modo loquitur Lia. Quoniam audiuit Dominus me haberi contemptui: dedit Dominus etiã istum mihi. Ecce contemptus corporalis defectus pertinentis ad naturam. Secundo modo loquitur sapiens: Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiũt quod eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & cõtemptu in vita sua. Ecce contemptus temporalis defectus spectantis ad fortunam. Tertio modo loquitur Salomon: Doctrina sua cognoscitur vir: qui autem vanus & excors est, patebit contemptui. Ecce contemptus moralis defectus respicientis ad prudentiam.

Articulus quartus.

Effectus iustitiæ, qui fuit occasio calumniæ cõnotatur, cum superadditur: *Quia testimonia tua exquisiui*. Testimonia Dei exquirũt, qui per Dei testimonia Deum perquirunt. Quæ sunt hæc testimonia, nisi virtutũ moralium, & intellectualium exercitia, diuinæ voluntati, & veritati attestantia? Talia Dei testimonia iustus exquisiuit, cum ipsum per calumniatorem sathanas expetiuit. Et nota, quod Deus solet exquiri tripliciter: videlicet intellectualiter, affectualiter, manualiter, hoc est, considerãdo, desiderãdo, operãdo. De exquisitione prima Psalmographus ait ita: Exquisiuit te facies mea. Quæ est facies illa, nisi superior rationis facies, quæ est diuinorũ speculatiua? De secundo psallit Propheta: In toto corde meo exquisiui te. Per cordis totalitatẽ possumus accipere perfectam voluntatẽ: quia secundũ Philosophum, totum & perfectũ idem: licet illud verbum aliter possit exponi, sicut superius est expressum. Hic enim totum exponitur collectiue: sed superius diuisiue. De tertio dicit Psalmographus: Deũ exquisiui manibus meis, id est, manualibus pietatis exercitiis.

Epilogus.

Ait ergo iustus propter contumeliam, & calumniam prolapsus in impatientiam, petens diuinitus impatientiæ suæ, tanquam infirmitatis pessimæ, medicinam: *Aufer à me*, propter impatientiam causatam in me pertinentem ad affectum. *Opprobrium*, quantũ ad contumeliam, impatientiæ causam, attinentẽ ad affatum. *Et cõtemptum*, quantum ad calumniam, contumeliæ causam, spectantem ad despectum. *Quia testimonia tua exquisiui*: quantum ad iustitiam, calumniæ occasionem non datam, sed acceptam, respicientem effectum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Etenim sederunt Principes, & c.] Viri iusti animus tepesfactus propter inspectionem, & despectionem laudabilis actus, adhibito remedio, circa tepesfactionem & despectionem: hic adhibet remediũ, circa inspectionem, meditãdo miserabilem inspectorum abusionem. Vnde profecto in præsentĩ versiculo notantur inspectores inordinati, & peruersi ordine peruerso, siue retrogrado: tanquam curiosi, murmurosi, furiosi, & iniuriosi. Quæris quomodo? Curiosus suspicãdo, murmurosus mordicãdo, furiosus alienum ius sibi vendicãdo, iniuriosus alienam iustitiam temerarie iudicãdo.

Articulus primus.

Inspectorum iniuriositas elucescit, cum Psalmista præmittit: *Etenim sederunt*: Ac si diceret: Non est mirabile si despexerunt: quia miserabiliter inspexerunt. *Etenim sederunt*, tanquam iudices: sed temere sederunt, quia temerarie iudicantes, & alienæ iustitiæ præiudicantes. Et nota, quod iudicũ est sedere, sed diuersorum diuersimode. Quidam sedent ad iudicandum iustitiam,

diffipandum malitiam, consoandum tristitiam, per eundem innocentiã. Quorum primum pertinet ad iustitiæ sinceritatem: secundum, ad seueritatem: tertium, ad pietatem: quartum ad impietatem. De primo: Fecit, Salomon domunculã, in qua sedebat ad iudicandum, scilicet iustitiam. Ecce sinceritas. De secundo: Rex, qui sedet in folio iudicij: dissipat, omne malum intuitu suo. Ecce seueritas. De tertio: Cum sederem, quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator. Ecce pietas. De quarto: Sedit Demetrius (qui interpretatur nimium persequens) super sedem regni sui. Ecce impietas.

Articulus secundus.

Furiositas innotescit, cũ Propheta subiugit: *Principes*. Quo pacto: non de iure, sed de facto: nõ ordinaria iurisdictione, sed temeraria vsurpatione. Vnde nõ est mirabile, si sederunt iudicantes iniuriose, qui facti fuerunt principes furiose. Et nota de talibus furiosis principibus, quod cõparantur vr̄s esurientibus, leonibus rugientibus, & lupis rapientibus. Habent n. similitudinẽ vr̄sorũ esurientium, propter furiosũ desideriu: leonum rugientiu, propter furiosum eloquiũ: lupoꝝ rapientium, propter furiosũ exercitiũ. De primo: Vrsus esuriens, princeps impi⁹ super populũ pauperẽ. Ecce furiosa voracitas. De secundo: Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes. Ecce furiosa minacitas. De tertio: Principes eius in medio illius, quasi lupi rapiẽtes prædam. Ecce furiosa rapacitas.

Articulus tertius.

Murmurositas quæq; clarescit, cum Psalmographus ipse subnectit: *Et aduersum me loquebantur*. Aduersa locutio est murmurantium oblocutoria mordicatio. Et nota, quod loquẽtes murmurose loquũtur male, aspere, & temere. Male quidẽ propter malignitatẽ materialẽ: quia loquuntur de malo. Aspere autem propter asperitatem formalem, quia non solum loquuntur de malo, sed etiam malo modo. Temere vero propter temeritatem finalem: quia nõ tantum loquuntur de malo, & modo malo, sed etiam sine malo. De primo: Simon autẽ pecuniarum, & patriæ delator male loquebatur de Onia. Plane male loquebatur: quia de malo loquebatur & malitia erat loquendi materia. De secundo, vbi dixit Dominus ad Laban: Caue, ne quidquam aspere loquaris contra Iacob: vbi prohibetur non loquendi materies, sed maneries: De tertio: Ne temere quid loquaris, neq; cor tuum sit velox ad proferẽdum sermonẽ coram Deo. Hic prohibetur temerarius loquendi finis, vel intentio, qui non patet audienti, sed Deo.

Articulus quartus.

Curiositas vero patescit, cum psalmographus superaddit: *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*. Ac si diceretur apertius: *Seruus tuus exercebatur in tuis iustificationibus*, sed serui sathanæ suspicantes finistre, exercebantur in suis mordicationibus. Et nota de seruis sathanæ, qualiter oporteat eos exercere. Nã seruorum huiuscemodi, quidã sunt mali, quidã pessimi. Quorũ primos oportet opere inclinare: secundos verberare disciplinare: tertios laterẽ sanguinare. De primis: Seruum inclinant operationes assidua. Ecce serui mali, & pigri inclinatio. De secundis idem: Panis & disciplina, & opus seruo. Ecce serui peioris disciplinatio. De tertiis: Seruo pessimo latus sanguinare. Ecce serui pessimi sanguinatio.

Epilogus.

Dicit ergo vir iustus ab iniustis inspectus & despectus, inspectores suos non despiciens, sed inspiciẽs, nõ exterius recitãdo, sed interius meditãdo abusiones eorum, qui temere despexerunt: quia temerarie inspexerunt. *Etenim sederunt*, tanquam iniuriosi iudices alienã iustitiã temere iudicantes. *Principes*, tanquam furiosi vsurpatores, alienũ ius sibi temere vendicantes. *Et aduersum me loquebantur*, tanquam murmurosi, actiones meas mordicantes. *Seruus autem tuus exercebatur in tuis iustificationibus*: licet aliter videatur aliquibus, qui erant curiose suspicantes.

Gen. 29. d

Eccl. 9. a

Prou. 12. a

Deus triplex exquiritur.

Psal. 26. c

Psal. 118. b

Arist. 1. de celo. tex. 3.

Psal. 76. a

2. Reg. 7. b

rou 20 b

Iob 19. d

1 Mach. 7. a

Demetrius.

Principes furiosi quibus comparantur.

Prou. 28. c

Soph. 3. a

Ezech. 22. f

2. Mach. 4. d

Gen. 31. d

Eccl. 5. a

Serui sathanæ.

Eccl. 33. d

Ibidem.

Eccl. 42. b

Iudices diuersis modis dicuntur sedere.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Articulus quartus

Nam & testimonia tua, &c.] Quia viri iusti defectus traxit originē ex despectu, & despectus ex affectu: & aspectus ex effectu: idcirco adhibēdis remediis circa despectum & aspectum, sicut in tribus prænotatis versiculis plenius est expressum: in hoc quarto versiculo adhibetur remedium circa ipsum effectum diffinitive dictando illum nullatenus deserendum propter opprobria exprobrantium, tanquam laudabiliter acceptum, perceptum, conceptum, inceptum, istam quadruplicem rationem in præsentī proponit versiculo ad suæ sententiæ confirmationem: videlicet acceptionem, perceptionem, conceptionem, inceptionem: quarum prima pertinet ad sensualem audientiam: secunda ad intellectualem perspicaciam: tertia ad effectiualem complacentiam: quarta ad actualem experientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primū, ait: *Nam & testimonia tua.* Hæc sunt veritatis testimonia, quæ accepit audientia. Et nota, quod multipliciter accipiuntur diuina testimonia: plerumque per auditum, plerumque per visum, plerumque per tactum: primo modo accipiuntur testimonia oris: secundo, testimonia operis: tertio, testimonia resuscitati corporis. De primo dicitur: *Viuifica me, & custodiam testimonia oris tui,* quasi dicat: *Viuifica me per gratiæ medicinam: & custodiam per morū disciplinam, testimonia oris tui, quæ accipiet audientia per doctrinam.* De secundo, per Euangelistam scribitur: *Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonia perhibent de me,* quasi dicat: *Opera, quæ ego facio non humana, sed diuina virtute, testimonium perhibent de mea diuinitate.* De tertio: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri: testimonium resurrectionis, est testimonium resuscitati corporis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: *Meditatio mea est.* Porro meditatio est perspicaciæ intellectualis actio. Quid ergo est: *Testimonia tua meditatio mea est,* nisi quod per testificationem, seu prædicationē accepit auditus, per meditationem percepit intellectus. Et nota, quod non inconcinne dicit: *Meditatio mea.* Non tantum meditatio, sed, *meditatio mea,* quasi mei suspensua, succensua, defensua. Suspendit enim respectu superiorum, succendit respectu interiorum, defendit respectu inferiorum. De primo dicitur: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper: Ecce meditationis suspensio:* De secundo psallit Propheta: *In meditatione mea exardescet ignis; Ecce meditationis succensio.* De tertio scribitur in prophetica psalmodia: *Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte periissem in humilitate mea, quasi dicat: Nisi me defendisset meditatio tua, in periculum descendisset humilitas mea: Ecce meditationis defensio.*

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annectit: *Et consilium meum.* Istud consilium dicit consiliatæ voluntatis conceptum, secundū quod consiliū nostrū dicere cōsueuimus, quod diuina influētia, vel humana industria dirigente consentiendo concepimus. Et nota circa diuinum consiliū, quod interdū attestatur diuinæ potentiæ, interdū sapientiæ, interdum beneuolentiæ: Potentiæ quidem, ratione roboris, vel vigoris: Sapientiæ autē ratione stuporis: Beneuolentiæ vero ratione dulcoris. De primo: *Memento Domine testamēti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consiliū meū;* id est, te inspirante conceptum, corrobora: *Ecce consilium roboris.* De secundo: *A Domino Deo exercituum exiit, vt mirabile faceret consiliū: Ecce consiliū stuporis.* De tertio: *Bonis amici consiliis anima dulcoratur: illius præcipue quem beatum est inuenire, sicut scriptū est: Beatus est, qui inuenit amicum verum: Ecce consilium dulcoris.*

A Quantum ad quartum, subnectit: *Iustificationes tue.* Quæ iustificationes, nisi iustitiæ operationes? quæ dum, cooperante Domino, operamur, à Domino iustificamur. Tunc itaque possumus dicere: *Consilium meum iustificationes tue,* quando sanctum propositū cœlitus inspiratum, quod concepimus per complacentiam affectualem, incipimus per experientiam actualem. Sed nota, quod iustificationes diuinæ sunt exquirendæ, requirendæ, exercendæ: Exquiruntur autem per eruditionem: requiruntur per orationem: exercentur per operationem. De primo dicitur: *Iustificationes tuas exquisiui: hæc exquisitio est eruditio.* De secundo per Prophetam psallitur: *Iustificationes tuas requiram: hæc requisitio est oratio.* De tertio quoque in psalmodia prophetica continetur: *In iustificationibus tuis exercebor, hæc exercitatio, est operatio.*

Epilogus.

His præuisis, intentio prophetalis ita colligi potest: *Quod prælibatum est: Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* Dignum, & iustum est: *Nam & testimonia tua,* quantum ad acceptionem audientiæ sensuales: *Meditatio mea est,* quantum ad perceptionem perspicaciæ intellectualis: *Et consilium meum,* quantum ad conceptionem complacentiæ affectualis: *Iustificationes tue,* quantum ad inceptionem experientiæ actualis.

VERSICVLVS NONVS.

Adhæsit pavimento, &c.] Clarum est per octonarium præcedentem, quo modo beatitudo iustos excitat per amorem: nec minus clarum est per præsentem, qualiter eosdem exercitat per laborem. Cæterum horum nonnulli prius ex naturæ conditione languescunt, sicut aperit quaternarius prior, sed postmodum ex consolatione gratiæ reualescunt, sicut patefacit posterior: Languor eorum ex eo cauatur interdum, quod humiliatur pœnitens ad confitendum: anxiatu ad satisfaciendum: instigatur ad exhortandum: sed fatigatur ad supportandum: Quorum singula singulis declarantur versiculis. In primo ergo versiculo, in quo pœnitens ad confitendum humiliatur, quadrimembris humiliationis conditio designatur, vt puta extrinseca, intrinseca, discreta & deuota: Extrinseca humiliatio pertinet ad corporis prostrationem: intrinseca ad culpæ protestationem: discreta ad veniæ postulationem: deuota ad gratiæ præstolationem.

Articulus primus.

Extrinseca conditio demonstratur, cum dicitur: *Adhæsit pavimento:* scilicet per totius corporis prostrationem, secundum laudabilem monachorum consuetudinem. Non est nullius momenti talis adhæsiō pavimenti, in quo talis humilitas, agilitas, vtilitas: videlicet humilitas honorans Deum, agilitas dehonorans reum, vtilitas deuorans multitudinem peccatorum. De primo: *Omnes filij Israel videbant descendentem ignem & gloriam Domini super domum, & corruentes proni in terram super pavementum stratum lapide adorauerunt; sic faciunt spirituales Israëlita, id est, cœnobitæ, qui descendente igne gratiæ, & splendete super domum conscientiæ, corruentes ad literam, proni in terram super pavementum lapide stratum adorant non confessorem, sed in ipso Deum veniæ largitorem.* De secundo: *Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens; quasi dicat, Lapsus linguæ cadunt interius, sicut pœnitens in pavimento cadens exterius, vel, vt apertius dicam, cadit culpa querendo gratiam, sicut pœnitens petendo veniam: Nam secundū Ambrosianam sententiam; & lapsus cadunt, & culpa querit gratiam; & est valde rationabile, quod peccator diuinæ, honorificitiæ vsurpator, honorē exuat, & Deo restituat; quatenus prius restituitur ablatum, quam dimittatur peccatum. De tertio; Non peruenerunt ad pavementum*

Testimonia diuina.

Hoc Psal.

Ian. 10. c

Act. 4. g

Meditatio

Psal. 118. c

Psal. 38. a

Psal. 118. m

Iudith. 9. d

Isa. 28. g
Prou. 27. b

Eccl. 25. b

Iustificatio- nes diuina.

Psal. 118. g

Humiliatio

2. Paralip. 7. a

Eccl. 20. c

Aug. in epist. ad Maced. Dan. 6. f

lac

laci, donec arriperent eos leones, quasi dicat: Nondum pœnitentes peruenierant ad pauimentum capituli, donec suas offensiones deuorarent immixtae contritiones.

Articulus secundus.

Intrinfeca humiliatio designatur, cum sequitur: *Anima mea.* Ac si aperte diceret: Adhæsit pauimento, humilitatis causa, non solum corpus, sed anima, quia non solum humiliatus fuit humiliatione extrinfeca, sed & intrinfeca. Et nota de pœnitentis anima, quod dicitur dissoluta, conturbata, confusa: quia pro peccato fuit dissoluta delinquendo, conturbata pœnitendo, confusa confitendo. De primo: Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriat. Ac si aperte diceret, sicut per pigredinem sensus ligatur, sic per dissolutionem anima miseriam obligatur. De secundo scribitur in psalmo Ad me ipsum anima mea conturbata est, quasi dicat: Ad me ipsum anima mea conturbata est pœnitendo, quoniam à me ipso conturbata est delinquendo. De tertio: Infirmata est, quæ peperit septem filios, defecit anima eius, occidit ei sol, cum adhuc esset ei dies, confusa est, & erubuit: hæc est anima in principio feruida, in medio tepida, in fine frigida, carens vita gratiæ, non naturæ, quæ confunditur in confessione, & erubescit in satisfactione: Domino miserante.

Articulus tertius.

Humiliationis discretio denotatur, cum additur: *Viuifica me.* Ecce petitio discreta, qua petitur uenia, qua habita habetur vita. Sed nota, quod triplex vita pœnitenti est necessaria: utpote uita naturæ, uita gratiæ, uita gloriæ. Prima propter pœnitentiæ spatium: secunda, propter pœnitentiæ meritum: tertia propter pœnitentiæ præmium. Hanc triplicem vitam videtur petere dicendo: *Viuifica me.* De primo: Apparuit mulier, cuius filium uiuificauerat, scilicet Elifæus, ubi loquitur de uiuificatione, quantum ad vitam naturæ. De secundo: Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes uiuificabuntur, quasi dicat: Sicut Adam fuit principium mortificationis morte culpæ: ita Christus erit principium uiuificationis uita gratiæ. De tertio: Quicumque quaesierit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdidit illam: uiuificabit eam, & loquitur de beata uiuificatione, quantum ad vitam gloriæ.

Articulus quartus.

Humiliationis deuotio subinfertur, cum subditur: *Secundum uerbum tuum.* Hoc est, uerbum promissiuum indulgentiæ, quod præstolandum est cum deuotione. Et nota, quod hoc uerbum est eductiuum, deductiuum & reductiuum: educit namque à statu iniustitiæ, deducit per statum pœnitentiæ, reducit ad statum iustitiæ. De primo uerbo: Verbum, quod pepigi uobiscum, cum egredere mini de terra Ægypti: ecce uerbum eductiuum de statu iniustitiæ per Ægyptum signatæ. De secundo: Per uerbum Domini figebant tentoria, & per uerbum eius proficiscebantur: ecce uerbum deductiuum per uiam pœnitentiæ, per desertum figuratæ. De tertio: Suscitabo super uos uerbum meum bonum, ut reducam uos ad locum istum: ecce uerbum reductiuum ad statum iustitiæ per Hierusalem designatæ.

Epilogus.

Patet itaque intentio Prophetæ loquentis in figura personæ ad confitendum humiliatæ. *Adhæsit pauimento* quantum ad humiliationem extrinfecam, qua prostramur. *Anima mea*, quantum ad humiliationem intrinfecam, qua culpam protestamur. *Viuifica me*: quantum ad humiliationem discretam, qua ueniam deprecamur. *Secundum uerbum tuum*: quantum ad humiliationem deuotam, qua promissam gratiam præstolamur.

VERSICVLVS X.

Vias meas annuntiaui, &c.] Audiuius pœnitentem humiliatum ad confitendum: audiamus eundem anxiatum ad satisfaciendum. Est autem hæc anxietas quadriformis, & ideo uerliculi huius continetia quadrimembris. Describitur enim anxietas ita, tanquam

pauida, prouida, feruida, auida. Dico autem pauidam, quantum ad culpæ reparationem: prouidam, quantum ad pœnæ moderationem: feruidam, quantum ad conscientiæ exonerationem: auidam, quantum ad iustitiæ recuperationem,

Articulus primus.

Vias meas enuntiaui. Vox est animæ pauidæ, quæ uias abominationum suarum enunciauerat cum pauore. Et nota tres uiarum differentias secundum tres concupiscentias: uidelicet uias tenebrosas, menstruofas, & laboriosas, quantum ad concupiscentias excellentiarum, deliciarum, & diuitiarum. De primis scribitur: Uia impiorum tenebrosæ, nesciunt ubi corruiant. Tales sunt uia ambitiosorum, qui secundum Poëtam:

— Tolluntur in altum.

Ut lapsu grauiore ruant. —

De secundariis legitur: Iuxta immunditiam menstruatæ facta est uia eorum coram me. Tales sunt uia luxuriosorum, quorum immunditias horrendum est nominare. De tertiis dicitur: Ne credas te uia laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum: hæc est uia cupidorum, qui nesciunt, cui laborant, & suas animas bonis fraudant.

Articulus secundus.

Et exaudiste me. Vox est animæ prouidæ, quæ per absolutionis gratiam prouidet diuinam mitigari sententiam, & pœnam perpetuam permutari in transitoriam: unde iam non pauide dicit, sed prouide: *Et exaudisti me.* Et nota, quod Dominus dicitur pœnitentes tripliciter exaudire, uinctos liberando, inferos obserando, & celos referando: quia re uera uinctos liberat, quantum ad uitia: inferos obserat, quantum ad supplicia: celos referat, quantum ad præmia. De primo Propheta psallit: Exaudiuit pauperes Dominus, & uinctos suos non despexit: & quid est uinctos exaudire, nisi à uitiorum uinculis expedire? De secundo litera canit: De ventre inferi clamaui, & exaudisti uocem meam: De ventre inferi clamant, qui territi timore inferi, Saluatorem in clamant, quos exaudiri, est inferos obserari. De tertio dicitur: Exaudiet illum de cælo sancto suo: de cælo exaudiri dicitur, cui cælum ad præmium aperitur.

Articulus tertius.

Doce me. Vox est animæ feruidæ desiderio desiderantis exonerationem conscientia: licet enim nouerit culpam fuisse reueratam, & pœnam temperatam, adhuc sentit se pœnarum debitis oneratam, quorum exonerationem inardescens audire, feruenter dicit: *Doce me.* Et nota, quod Dominus docet pœnitentem per se interius, uel per suos exterius tribus modis: uidelicet per aspirationem, uel adhortationem discretionis, cõpunctionis, & deuotionis. Per discretionem docet inter bonum omissum, & malum commissum discernere: per cõpunctionem docet malum commissum deslere: per deuotionem docet bonum omissum explorare. De primo: Populum meum docebunt, quid sit inter sanctum & pollutum, & inter mundum, & immundum: ecce discretio, quæ docet Dominus suorum ministerio, scilicet discernere inter pollutam, & impollutam affectionem, & inter mundam, & immundam actionem. De secundo: Docete filias uestras lamentum, & uinaquaque proximam suam planctum: quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras: ecce cõpunctio, quæ docet, & doceri monet Dominus: uidelicet deslere mala commissa per fenestras sensuum exteriorum ad domos sensuum interiorum immissa. De tertio: Domine doce eos uiam bonam, per quam ingrediantur: ecce deuotio, quam Salomon rex petit pro populo, ut doceat Dominus uiam bonæ operationis, per quam ingrediantur in uitam supernæ felicitatis.

Articulus quartus.

Iustificaciones tuas. Vox est animæ auide iustitiæ esuriens, & quod amiserat per culpam, recuperare per pœnitentiam sitientis. Quid enim est iustificatio, nisi iustitiæ recuperatio? Et quoniam in multis offenderat, non singulariter, sed pluraliter iustitiæ restitutionem

Præ. 19. b

Psal. 41. b

Hierem. 15. b

Triplex uita pœnitentia necessaria.

4. Reg. 8. b

1. Cor. 15. c

Luc. 17. f

Aggai 2. b

Num. 9. d

Hier. 29. c

Anxietas.

Via tres.

1. P. 11. 4. c

Ezech. 36. c

Ecl. 32. d

Dominus tripliciter pœnitentem exaudit.

Psal. 68. g

Iona 2. a

Psal. 19. b

Dominus pœnitentem docet.

Ezech. 44. f

Hierem. 9. f

2. Paral. 6. d

efflagitat. Et nota, quod iustificationes istæ sunt auidæ appetendæ propter triplicem causalitatem, quia causant puritatem, claritatem, hilaritatem. Causant enim puritatem in concupiscibili: claritatem in rationabili: hilaritatem in irascibili, Primum patet per Psalmistam dicentem: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis: ecce causalitas puritatis. Secundum liquet per Prophetam psallentem: Faciem tuam illumina super seruum tuum, &c. ecce causalitas claritatis. Tertium claret per psalmographiam loquentem: Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, &c. ecce causalitas hilaritatis.

Psal. 118. k

Ibidem.

Ibidem. fi

Epilogus.

Distingue itaque voces animæ ad satisfaciendum anxietatis. *Vias meas annuntiaui.* Ecce vox pauidæ propter referationem culpæ. *Et exaudivisti me.* Ecce vox pœnidæ propter moderationem pœnæ. *Doce me.* Ecce vox feruidæ propter exonerationem conscientie. *Iustificationes tuas.* Ecce vox auidæ propter recuperationem iustitiæ.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

V*iam iustificationum, &c.* Audistis pœnitentem humiliatum ad confitendum, & anxiatum ad satisfaciendum, sicut in duobus versiculis præambulis est ostensum. Nunc audire eundem instigatum ad proximum exhortandum. Sicut autem instinctus iste quadripartitur, sic & versiculus iste quadripartito distinguitur. Est enim sanctæ exhortationis instinctus prouisiuus, prælusiuus, prolatus, & prælatius. Intendit namque pœnitens iste proximo providere, quod est iustitiæ: prouisionem præuidere, quod est prudentiæ: præuisionem proferre, quod est fortitudinis, seu constantiæ: in prolatione Deum præferre, eamque Deo, non sibi attribuire, quod est humilitatis, aut temperantiæ.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit propheta in pœnitentis exhortari cupientis persona: *Viam iustificationum.* Ista via est exhortatiua & proximorum prouisiua, per quam affectat pœnitens secundum instinctum iustitiæ, non solummodo sibi, sed etiam proximo providere. Et nota, quod in exhortatione sancta occurrit exhortatiuis triplex via, videlicet, via amouenda, via eligenda, & via inquirenda. Prima est via iniquitatis, secunda est via veritatis, & tertia est via supernæ ciuitatis. De prima via per psalmistam dicitur: *Viam iniquitatis amoue à me.* Et est notabile, quod non dicit se amouendum à via, sed viam amouendam à se. A via namque amouetur, qui in via est, sed via amouetur ab eo, qui nondum in via est, sed in illam incidere potest: ecce via amouenda. De secunda via per prophetam psallitur: *Viam veritatis elegi.* Notabiliter ait, viam veritatis, non veritatem: quoniam finis non eligitur: sed ea, quæ sunt ad finem: ecce via eligenda. De tertia via in ipsa psalmographia scribitur: *Viam ciuitatis habitaculi non inueniunt.* Non dicit ciuitatem, quam præsentem incolimus, sed quam futuram inquirimus: ecce via inquirenda.

Via triplex.

Hoc Psal. d

Ibidem.

Psal. 106. a

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiungit: *Instrue me,* scilicet in mea præmeditatione, siue præuisione, vt prouideam proximis secundum instinctum prudentiæ, non impræmeditate, non improuide. Et nota, quod Dominus tripliciter instruit in præmeditatione, videlicet, mundatiue, illuminatiue, consummatiue. Quorum primum spectat ad conscientiam: secundum ad scientiam: tertium ad prædicationis gratiam. De primo: *Erudians eos instruit disciplina,* vt auertat hominem ab iis, quæ fecit, & liberet eum à superbia: ecce instructio mundatiua. De secundo dicitur: *Intellectum tibi dabo, & instruam te:* ecce instructio illuminatiua. De tertio. *Præpara, & instrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata est ad te:* quasi dicat: *Præpara, & instrue te præuisiue, & tuam multitudinem prouisiue:* ecce instructio consummatiua.

Iob. 33. e

Psal. 31. b

Ezech. 38. b

Articulus tertius.

A Quantum ad tertium, subnectit: *Et exercebo,* scilicet exhortationis, seu prædicationis exercitio, in quo necessaria est fortitudo. Et nota, quod in huiusmodi debemus exerceri, non vt maledici, non non malefici, sed vt benefici: primi intonizant, secundi scandalizant, tertij dogmatizant. De primis: *Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra & prælium.* Sicut faciunt nonnulli prædicantes maledici, quia sicut experimento didici, audientibus patientiam prædicant, vt patientibus securius maledicant. Quid aliud agunt isti, nisi quod contra alios leuant gladium verbi Dei, vt audacius possint ad prælium exerceri. De medijs: *Obsecro, vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ, quam exercuerunt in te.* Malitia maxima in proximum exercetur, cum pro doctrina scandalum exhibetur. De vltimis: *Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos.* Felices principes, qui dominantur gentium non tanquam Domini, sed tanquam vicedomini: & felices maiores, qui potestatem exercent in eos, non tanquam malefici, sed tanquam benefici. Non dico beneficium, qui potestatem per temporale beneficium assequitur: sed qui potestatem per spirituale beneficium assequitur.

Isa. 2. b

Gen. 50. e

Matth. 20. e

B

Articulus quartus.

C Quantum ad quartum, subscribit: *In mirabilibus tuis.* Non dicit meis, sed tuis: nam etsi mirabilia, sint, quæ dicit: non igitur tanquam fistulæ sonanti, sed Deo inspiranti, & fistulam moderanti, moderanter ascribit. Et nota tria mirabilia, quæ personare debet hæc fistula diuinitus inspirata, videlicet mirabilia Dei beneficia, iudicia, & supplicia, quorum prima canenda, secunda pauenda, tertia præcauenda. De primo: *Cantate Domino canticum nouum:* quia mirabilia fecit. Quæ sunt hæc mirabilia, nisi diuina beneficia cum magna deuotione canenda. De secundo *Prophetat psallit: Mirabilis in altis Dominus:* propter mirabilia, nisi propter eius iudicia, quæ sunt casto pauore pauenda. De tertio eadem psalmodia proponit: *Mirabilia eius in profundo.* Quænam sunt illa mirabilia, nisi illa gehennæ supplicia, quæ nullus ambigit cautissime præcauenda.

Tria mirabilia.

Psal. 97. a

Psal. 92. b

Psal. 106. e

Epilogus.

Liquet itaque intellectus prophetæ loquentis in persona pœnitentis, proximos ædificare volentis. *Viam iustificationum tuarum:* quantum ad prouisionem iustitiæ conuenientem. *Instrue me:* quantum ad præuisionem prudentiæ congruentem. *Et exercebor:* quantum ad prolationem fortitudini competentem. *In mirabilibus tuis:* quantum ad prælationem, siue præhonorationem doctoris illius, qui docet interius, humanæ temperantiæ consonantem.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

D *Dormitauit anima mea, &c.* Audito circa pœnitentem, qualiter humiliatur ad confessionem, anxiatur ad satisfactionem, instigatur ad exhortationem: audiendum est circa eundem, quo modo fatigatur ad supportationem. Modus autem exhortationis, supportationis, reportationis, confortationis innuitur in his verbis, in quibus nota: *Qualiter exhortatio pigritatur, supportatio molestat, reportatio infirmatur, confortatio flagitatur.*

E

Articulus primus.

Pigritatio quidem exhortationis prænotatur, cum præmittitur: *Dormitauit anima mea.* Quid est dormitare, nisi à vigiliatâ ad somnolentiâ declinare? Sic nonnulli exhortatores faciunt, qui dum suam diligentiam proficere, non aduertunt, incunctanter ad negligentiam se conuertunt. Sed nota, quod illi dicuntur præcipue circa subditos dormire, qui non curant eos visitare, vegetare, & suscitare. Visitatio pertinet ad exempla: vegetatio ad eloquia: suscitatio ad suffragia. De quorum primo dicitur: *Dormitauerunt, qui ascenderunt equos:* quia

Quid dormitant circa subditos.

Psal. 75. e

recte

VERSICVLVS XIII.

Nahum. 3. d

Prou. 6. a

Tædium triplex.

Sap. 8. b

Ecl. 29. a

Tob. 7. d

Psal. 36. b

Ecl. 17. e

Psal. 50. e

Verba diuina confirmatoria tripli-
ci de causa

Prou. 1. a

Luc. 4. d

Ioan. 6 b

rectè videntur erga subditos dormire, qui malunt ad alios infructuosè equitare, quàm fructuosè suos visita-
re, & exemplis laudabilibus ad similia inuitare. De se-
cundo scribitur: Dormitauerunt pastores tui, rex Assur.
Plane pastores spirituales erga oves rationales dormi-
tant, cum eas sacris eloquiis, quasi sanis alimentis vege-
tare recusant. De tertio; Suscita amicum tuum, ne de-
deris somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrę tuę.
Hic prælato præcipitur, qui verbis oris sui pro subditis
illaqueatus esse dignoscitur, circa subditos non dormi-
tare, sed eos quotidianis suffragiis, prout potest à mor-
te animæ suscitare.

Articulus secundus.

Molestatio vero supportationis insinuat, cum se-
quitur: *Pra radio.* Facile est malos exhortari: sed diffi-
le indisciplinabiles supportari. Sicut exhortator reple-
tur gaudio, quando correptionem illico sequitur cor-
rectio: sic e contrario idem tædio afficitur, si correptionem
correctio continuo non sequatur. Et nota tædium
trimembre, vtpura mentale, vocale, corporale. Pri-
mum consistit in cogitatione: secundum in musitatione:
tertium in intrinseca passione. De primo: Proposui
hanc, scilicet sapientiam, adducere mihi ad conuiuend-
um, sciens, quod mecum communicabit de bonis, &
erit allocutio cogitationis, & tædij mei: ecce tædium
mentale. De secundo: In tempore redditionis postula-
bit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationis:
ecce tædium vocale. De tertio: Dominus cœli det tibi
gaudium pro tædio, quod perpessa es: ecce tædium
corporale.

Articulus tertius.

Reportationis infirmitas implicatur, cum subditur:
Confirma me. Benedicitur: *Confirma.* Quare? quare infra-
ma: qua infirmitate infirmata est in paupertate: quo-
modo? multum exhortando, & parum reportando:
multum ferendo, & parum inferendo. Et nota, quod
Dominus confirmat sic infirmantem, tanquam iusti-
tiam sitientem, deficientem, spiritum non habentem.
De primo: Confirmat autem iustos Dominus: ecce
confirmatio iustitiam sitientis. De secundo: Pœni-
tentibus dedit viam iustitię, & confirmauit deficientes
sustinere: quasi dicat: Pœnitentibus dedit viam ius-
titię, quantum ad exhortationem, & deficientes susti-
nere, quantum ad supportationem confirmauit: quia
infirmabantur, quantum ad reportationem. De tertio:
Redde mihi lætitiã salutaris tui, & spiritu principa-
li confirma me: quasi dicat: Redde lætitiã contra
molestationem, confirma spiritu, contra infirmitate-
nem, ne molestetur supportatio, nec infirmetur repor-
tatio.

Articulus quartus.

Confortationis flagitatio explicatur, cum scribitur:
Confirma me in verbis tuis. Quare? quia infirmatus sum
in verbis tuis. Confirma me verborum tuorum cõtem-
platione: quia infirmatus sum verborum tuorum mini-
stratione. Et nota, quod verba diuina sunt confirmato-
ria triplici de causa: Quia sunt verba prudentię, verba
gratię: verba vitę. Propter primum suscipienda: pro-
pter secundum miranda: propter tertium amplectenda.
De primo: Ad intelligenda verba prudentię: & susci-
piendam eruditionem doctrinę. Ecce verba suscipien-
da propter prudentiam. De secundo: Mirabantur in
verbis gratię, quę procedebant de ore ipsius. Ecce ver-
ba miranda propter gratiam. De tertio: Domine ad
quem ibimus? verba vitę æternę habes. Ecce verba
amplectenda propter viam.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in prædicti pœnitentis figura.
Dormitauit anima mea, quantum ad exhortationis pigri-
tationem. *Pra radio;* quantum ad supportationis mole-
stationem. *Confirma me;* scilicet infirmantem, quantum
ad reportationem. *Confirma,* inquam, *in verbis tuis,* quã-
tum ad confortationis contemplatiuę flagitationem.

A

Viam iniquitatis. &c.] Languor ille naturę, qui so-
let pœnitentibus euenire, claruit in quaternario
præcedente. Vigor autem gratię, quem consequenter
sentiunt aduenire, clarescit in isto quaternario subse-
quente. Vigor iste quatuor modis agnoscitur, qui qua-
tuor versiculis annotantur: videlicet cum pœnitens in-
uenitur ad peccandum difficilior, ad perseuerandum
facilior, ad orandum habilior, ad operandum agilior.
Versus primus, qui ad peccandi difficultatem pertinet,
quatuor iniquitatis processus continet, qui tanto diffi-
cilis perpetratur, quanto subtilius penetrantur. Quæ-
ris, qui sunt isti iniquitatis processus: Primus est iniqui-
tatis incessus, secundus iniquitatis accessus, tertius ini-
quitate excessus, quartus iniquitatis successus. Incessus
attinet ad suggestionem: accessus ad subreptionem: ex-
cessus ad auersionem: successus ad animaduersionem.

Vigor grã-
tię.

iniquitatis
processus.

Articulus primus.

Iniquitatis incessus insinuat, cum dicitur: *Viam ini-
quitate.* [*Viam iniquitatis,* ait, per quam iniquitas incedit. Hęc
via proculdubio est iniquitatis suggestio. Et
notandum, quod hęc via trifurcatur in trium. Con-
tinet enim viam erroris, viam furoris, & viam itercofis.
Quarum prima spectat ad insipientiam, secunda ad im-
patientiam, tertia ad immunditiam. De prima in libro
Sapientię, vbi scribitur de quibusdam, qui insensate
vixerunt: Etenim in erroris via diutius errauerunt. Ec-
ce via erroris. De secunda: Proficientibus ait: Ne
irascamini in via. Et sunt verba Ioseph fratres admo-
nentis. Ecce via furoris. De tertia: Omnis mulier
fornicaria, quasi stercus in via, ab omnibus prætereun-
tibus conculcabitur. Ecce via stercoris.

Via iniqui-
tatis.

Sap. 12. d
Gen. 45. e
Ecl. 9. b

C

Articulus secundus.

Iniquitatis accessus indicatur, cum subiungitur: *Amoue
a me;* quasi dicat: Viam, per quam mouetur iniqui-
tas, amoue a me, ne ad me moueatur iniquitas: seu viã,
per quam incedit iniquitas: amoue a me, ne ad me acce-
dat iniquitas. Ac si aperte dicat. Scio per quam viam
iniquitas incedat, nolo, quod sic incedat, vt ad me acce-
dat. Per suggestionem incedit, per subreptionem acce-
dit. Nolo, quod sic incedat per suggestionem, vt acce-
dat per subreptionem. Et nota, quod tripliciter dicere
possumus: *Amoue a me,* secundum tres vires animę, ac si
dicatur: *Amoue a me,* id est, a mea rationabili, vel a mea
irascibili, vel a mea concupiscibili. A mea quidem ratio-
nabili, quantum ad intelligentiã impedimenta: A mea
irascibili, quantum ad impatientiã irritamenta: A mea
concupiscibili, quantum ad concupiscentiã incitamen-
ta. De primo: Amouit lapidẽ, quo puteus claudebatur.
Ibi legitur, quod Iacob amouit lapidẽm putei tegu-
mentum ad gregem Racheis adaquandum: Iacob, id
est, luctator, quid est, nisi sapientiã meditator? Rachel,
id est, videns Deum, quid est, nisi intelligentiã? Puteus
clausus, quid est, nisi occulta sapietia: Iacob igitur amo-
uet putei lapidẽm, cum sapietia meditator remouet sa-
pientiã velamen. Rex Rachelis adaquatur, cum sciẽ-
tiarũ intellectua iũ congregatiõne illustratur: vel aqua
sapientiã salutaris potatur. Sane tale operimentum sa-
pientiã, seu impedimentũ intelligentiã nonnunquam
procedit ab iniquitate, & ideo dicitur non absurde:
Amoue a me. De secundo scribitur: Amoue a me plagas.
Non est dubium, quin plagę tam extrinsecę, quã in-
trinsecę, id est, corporis, vel animę, sint irritamenta im-
patientiã: quę procedit ex iniquitate, propter quod di-
ci potest non insipide: Amoue a me. De tertio: Amoue
malitiã a carne tua. Malitiã dicit causã intrinse-
cã, vel extrinsecã concupiscentiã incitantiã, quę
proculdubio contingit ex iniquitate. Vnde adhuc hoc
modo dicitur non incongrue. Amoue a me.

Iniquitatis
accessus.

Gen. 29. c
Iacob.
Rachel.

Ecl. 15. a

Psal. 38. a

Ecl. 12. a

E

Articulus tertius.

Iniquitatis excessus imitatur, cum subnectitur: *Et in
lege tua,* quam excessi, dum abcessi. Et notandum circa
legis excessum, quod in lege excedimus modis tribus:

Iniquitatis
excessus.

videlicet legem contemnendo, contra legem faciendo, aut legem non faciendo. Quorum primum est præsumptionis. Secundum commissionis: Tertium autem omissionis. De primo: Sacerdotes eius contempserunt legem meam. Ecce præsumptio. De secundo: Sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste egerunt contra legem. Ecce commissio. De tertio: Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Ecce ommissio.

Articulus quartus.

Iniquitatis successus subnotatur, cum subditur: *Miserere mei.* In quo notatur miseria succedens iniquitati. Iniquitas enim præcedit, miseria succedit, misericordia intercedit. Petit ergo, quod misericordia intercedat, ne miseria iniquitati succedat, dicens: *Miserere mei.* Vbi possumus notare successum miseriæ tripartitæ: scilicet miseriæ superioris, interioris, exterioris. Quarum prima pertinet ad pœnam damnificationis: Secunda ad pœnam vermis: Tertia ad pœnam ignis. De prima dicitur: *Respice in me, & miserere mei: da imperium puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.* De secunda etiam ait Psalmographus: *Domine miserere mei, sana animam meam: quia peccaui tibi.* De tertia rursus legimus: *Miserere mei Domine, quoniam tribulor.* In quo patet pœna exterior.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in prælibati pœnitentis persona: *Viam iniquitatis;* quantum ad suggestionem, per quam iniquitatis incedit. *Amoue à me:* quantum ad subreptionem, per quam iniquitas accedit. *Et in lege tua:* quantum ad legis auersionem, qua iniquitas excedit. *Miserere mei;* quantum ad animaduersionem, quæ iniquitati succedit.

VERSICVLVS XIV.

Viam veritatis elegi, &c.] Sicut versus præambulus pertinebat ad peccandi difficultatem, sic ille attinet ad perseuerandi facilitatem. Ratio vero dictæ facilitatis, est dilectio veritatis: qua mens trahitur, trahentem sequitur, sequens consequitur, & consequens complectitur, sicut in præsentis versiculo per ordinem aperitur. Trahitur autem admirando, sequitur inuestigando, consequitur speculando, complectitur delectando.

Articulus primus.

Viam veritatis. Hic notatur via admirationis, per quam veritas trahit mentem reducendo creaturam admirantem ad admirabilem creatorem. Sed notandum, quod hæc via videtur triuium quoddam facere. Continet enim viam admiratiuam diuinæ potentie, viam admiratiuam diuinæ sapientie, viam quoque admiratiuam bonitatis diuinæ. Quarum prima dicitur in scriptura via procellarum: Secunda via Bethsamarum: Tertia via vinearum. De prima via scriptura loquitur, vbi scribitur: Quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus, tunc vidit illam. In hac quippe scriptura sub pluuiarum, & procellarum figura describitur mira DEI potentia disponentis pœnas mirandas contra culpas miserandas, scilicet algorem mirabilem, & ardorem contra timorem miserabilem, & amorem; vnde dicit: Quando ponebat, id est, disponebat, pluuiis legem, quantum ad pœnas aqueas, quæ puniunt per algorem. Et viam procellis sonantibus, quantum ad pœnas igneas, quæ puniunt per ardorem. Tunc vidit, id est, videri fecit, illam scilicet sapientiam timoratam, vel sapientialem timoræ. Et hoc est, quod subdit infra: Et dixit homini: Ecce: timor Dei est sapientia. Ecce via admiratiua diuinæ potentie, quæ est cominatiua pœnæ. De secunda via conuenienter intelligitur, quod legitur: Ibant in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethsames. Istæ vaccæ sunt vires rationis. Ista via est via admirationis, quæ ducit Bethsames, id est, in domum illuminationis, seu sapientie illuminantis. Ecce via admiratiua diuinæ sapientie, quæ est illuminatiua intelligentie. De tertia via competenter exponitur, quod proponitur. Maledicta sit pars eius in terra: nec ambulet per viam vinearum. De adul-

tero loquitur, qui delectatione carnali quasi parte; & sorte, sua fruitur. Huius re vera maledicta est pars in terra, & per viam vinearum non ambulat: quoniam ad suauitatem cœlestium deliciarum admirando non appropinquat. Ecce via admiratiua diuinæ bonitatis, quæ est germinatiua summæ suauitatis.

Articulus secundus.

Elegi. Hic notatur mens veritatem sequens. Quicumque enim eligit, internis pedibus sectatur id, quod elegit. Et nota, quod mens tripliciter veritatem eligit: & eligendo sequitur, quam elegit: videlicet scrutando, legendo, orando. Scrutando quidem eligit, sicut elector lapidum: quibus veritas figuratur. Legendo eligit, sicut elector doctrine, qua veritas explicatur. Orando eligit, sicut elector domus, qua veritas inuocatur. De primo: Transte, transte per portas, præparate viam populo, planum facite iter, & eligit lapides, & eleuate signum ad populos. Quæ sunt portæ, quas debemus transire, nisi portæ iustitiæ? Quæ est via, quam debemus præparare, nisi via prudentie? Quod est iter, quod debemus complanare, nisi difficultas intelligentie? Qui sunt lapides, quos debemus eligere, nisi graues & duræ veritatis figuræ? Quod est signum, quod debemus ad populos eleuare, nisi signatæ veritas theoriæ? Ecce quomodo lapides eliguntur, quibus veritas figuratur. De secundo: Doctrinam magis, quam thesaurum eligit. Ecce quomodo doctrina eligitur: qua veritas explicatur. De tertio scribitur: Elegi abiectus esse in domo Dei. Ecce quomodo domus eligitur, qua veritas inuocatur.

Articulus tertius.

Iudicia tua. Hic notatur mens veritatem consequens. Illam namque consequitur, cum illius iudicia speculatur. Et nota, quod triplicia speculatur iudicia. Quædam scilicet declaratoria, quædam consolatoria, quædam desolatoria. Quorum prima pertinent ad abscondita. Media ad merita. Nouissima ad demerita. De primis scribitur: Iudicia mea, quasi lux egredientur. Ecce iudicia declaratoria. De medijs per Psalmum dicitur: Iudicia tua adiunabunt me. Ecce iudicia consolatoria. De nouissimis per Prophetam psallitur: A iudicijs enim tuis timui. Ecce iudicia desolatoria.

Versiculus quartus.

Non sum oblitus. Hic notatur mens veritatem complectens. Quod enim quispiam complectitur, obliuioni nequaquam traditur: & ideo dicitur spiritus non oblitus, tanquam complectendo vnitus. Et nota, quod veritatis complexus maximè congruit vacantibus, videntibus, gustantibus. In quorum persona præcipue dicitur: *Non sum oblitus:* quia nimirum veritas est cubiculum vacantium: speculum videntium: pabulum gustantium. Planè vacatis, non vagantis spiritus potest congruè dicere: *Non sum oblitus:* Sicut econtrario vagantis, non vacantis spiritus huiusmodi cubiculi est oblitus. Nam de vagantibus legimus: Fecerunt eos vagari in montibus de monte in collem transierunt, oblitus sunt cubilis sui. Ita sane spiritualement, non carnalem, in spirituali, non corporali speculo imaginem intuitus, rectè potest dicere: *Non sum oblitus:* sicut econtrario carnalem, non spiritualement in corporali, non spirituali speculo imaginem intuitus, sui spectaculi est oblitus. Nam de tali viro in tali speculo imaginem talem intuito scribitur: Considerauit se, & abiit, & statim oblitus est, qualis fuerit. Ita quoque religiosè, non irreligiosè gustantis spiritus, egregiè potest dicere: *Non sum oblitus.* Sicut econtrario irreligiosè, non religiosè gustantis spiritus sui pastoris & pabuli est oblitus. Nam de talibus sic conqueritur Dominus: Adimpleti sunt, & saturati eleuauerunt cor suum: & oblitus sunt mei.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in prætaxati pœnitentis figura: *Viam veritatis,* quantum ad admirationem, qua mens a veritate trahitur. *Elegi,* quantum ad inuestigationem, qua mens trahentem sequitur. *Et iudicia tua;* quantum ad speculationem, qua mens sequens veritatem consequitur.

Ezech. 22. f

Soph. 3. a

Ioan. 7. b

Iniquitatis successus.

Psalm. 85. c

Psalm. 40. b

Psalm. 30. b

Veritatis dilectio quid operetur.

Iob. 28. d

I Reg. 6. c
Vaccæ.
Bethsames.

Iob. 24. e

Mens tripliciter veritatem eligit.

Ipsi. 62. d

Prou. 8. b

Psalm. 83. c

Iudicia

Osea 6. b
Psalm. 118. y

Ibidem. p

Veritas.

Hier. 50. a

Iacob 5. d

Osea 13. b

Non sum oblitus: quantum ad delectationem, qua mens consequens veritatem complectitur.

VERSICVLVS XV.

Adhæs. testimoniis, &c.] Post primum gratiæ effectum, quo pœnitens efficitur difficilior ad peccandum: & secundum, quo redditur facilius ad perseuerandum, acceditur ad tertium, quo fit habilior ad orandum. Vnde nimirum in serie versus huius distinguitur quadrifidus orandi modus: videlicet orandi feruenter, prudenter, reuerenter, confidenter. Quorum primus excludit teporem, secundus errorem, tertius tumorem, quartus timorem.

Articulus primus.

Adhæs. Ecce feruentiam excludentem teporem. Accedentes quippe ad portam gratiæ, quanto adhærent fortius, tanto pulsant feruētius. Et nota, quod si Deum feruenter orare volumus, illi tripliciter adhærere debemus: videlicet per fidem, per spem, per charitatem. Fides enim orationē dirigit, spes erigit, charitas porrigit. De primo: Dominum Deum tuum timebis: & ei soli seruias, ipsi quoque adhærebis: quasi dicat illum, quem credis Dominum, id est, summè potentē: Deum, id est, summè sapientem: tutum, id est, summè clementem: timebis, quia summè potens: & ei soli seruias, quia summè sapiens: ipsique adhærebis, quia summè clemens. Ecce fidei adhærentia. De secundo psallit Propheta: Mihi autem adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam. Ecce adhærentia spei. De tertio: Diligas Dominum Deum tuum: atque obediās voci eius, & illi adhæreās: Ecce adhærentia charitatis.

Articulus secundus.

Testimoniis tuis. Ecce prudentiam excludentem errorem. Plane prudentissimum est in oratione diuinis testimoniis adhærere. Si quæris, quibus testimoniis? Proculdubio testimonio creationis, testimonio recreationis, siue redemptionis, testimonio adoptionis. Prudenter orat, qui adhæret primo testimonio: prudentius, qui secundo: prudentissimè vero, qui tertio. De primo: Da testimoniū, quia ab initio tuæ creaturæ sunt: & suscita preces, quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores: quasi diceret: da testimoniū, quia ab initio creaturæ tuæ sunt: largiēdo quod petūt, & suscita preces, quas locuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores, id est, nomen creatoris inuocantes: & solam creationis gratiam allegātes. Prudenter igitur orant, qui priorum Prophetarum exemplō adhærent creationis testimonio: creatorem inuocando: & creationis gratiam allegando. De secundo: Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à patre, spiritū veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Sane Spiritus sanctus infirmitatem nostram adiuuans, atque pro nobis efficaciter postulans, Christo testimonium perhibet, cum ipsum inuocare nos docet, & redemptionis gratiam prætere de nos suadet. Nec dubium, quin prudentius & efficacius orent, qui testimonio huic adhærent, & gratiam hanc recensent. De tertio: Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Quod si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Hoc testimonium reddit Spiritus sanctus deuotis spiritibus, cum eos facit in Deo præcordialiter exultare, & tanto fiducialius, quanto familiarius postulare. Quis autem nesciat prudentissimum existere tali ac tanto testimonio adhærere.

Articulus tertius.

Domine. Ecce reuerentiam excludentem tumorem: quia nimirum nomen Domini est nomen reuerēdum. Et nota, quod Domino debetur reuerentia specialiter propter tria: quia rex, quia iudex, quia vindex. Dicitur autem Dominus Rex: quia rector effectuum: Iudex: quia indagator affectuum. Vindex: quia ordinator defectuum. De primo: Dominus Rex noster ipse veniet, & saluabit nos, quasi dicat: Rector veniet, vt rectorificet, & rectorificatos saluificet. De secundo: Dominus

A iudex noster: Dominus legifer noster. Valde reuerendus est talis Dominus, qui non solum est affectuum indagator, sed & alligator. De tertio: Vindex est Dominus de his omnibus. O quàm verendus, & reuerendus est ille Dominus, qui ordinaturus est omnes peccatorum defectus per congruos cruciatus.

Articulus quartus.

Noli me confundere. Ecce confidentiam excludentem timorem. Vox enim est fiduciæ, ac si diceretur aperte: Noli me confundere confidentem de te. Et nota, quod Dominus non confundit ipsum laudantes, ipsum inuocantes, in ipso sperantes. Qui laudant de præteritis: inuocant de præsentibus: sperant de futuris. De laudantibus, legitur: Lætetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude eius. De inuocantibus, frequenter psallimus: Saluā me fac in misericordia tua Domine: non confundar, quoniam inuocaui te. Ecce pœnitens miseriam recognoscit, misericordiā deposcit, & non confunditur: quia miserator ignoscit. De sperantibus ait etiā idem: In te Domine speraui, non confundar in æternum. Et planum est, quia si spes, non præsumptio est, confundi non potest: quia spes non confunditur, prout Apostolica tuba canit ad Romanos.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, typum gerens pœnitentis illius, qui ad orandum est habitatus: Adhæs, quantum ad feruentiam excludentem teporem. Testimoniis tuis; quantum ad prudentiam excludentem errorem. Domine, quantum ad reuerentiam excludentem tumorem. Noli me confundere, quantum ad confidentiam excludentem timorem.

VERSICVLVS XVI.

Viam mandatorum tuorum, &c.] Tribus effectibus gratiæ prænotatis in tribus versibus prælibatis, quibus efficitur pœnitens ad peccandum difficilior, ad perseuerandum facilius, ad orandum habilior, subsequitur quartus, quo redditur ad operandum agilior, sicut patet per quadrifariam præsentis versus continentiam. Continet enim actionem vehementem ex vehementi affectione fluentem. Quorum primum redollet obedientiam, secundum festinantiam, tertium lætitiā, quartum beneuolentiā.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur: Viam mandatorum tuorum. Istæ viæ sunt moralis obseruantię, pertinentes ad actum obedientię, quæ videtur tripartitæ. Nam aliæ sunt de cauendis, aliæ de custodiendis, aliæ de erudiendis. Primæ dicuntur viæ ruinæ: secundæ viæ disciplinæ: tertiæ viæ doctrinæ. De primis viis sic legis: In viam ruinæ non eas, & non offendas in lapides: quasi dicat; Caue actus periculum, propter affectus offendiculum; ecce via ruinæ cauenda. De secundis reperis: Via vitæ custodienti disciplinam: quasi dicat; Per disciplinæ custodiam, sicut per viam, peruenitur ad vitam; ecce via disciplinæ custodienda. De tertiis sic inuenire poteris: Vir, qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. Hoc dicitur contra errantes, & in errorem mittentes. Tales namque sunt, sicut gigantes, animas fidelium simplices, linguarum gladiis trucidantes: ecce via doctrinæ erudienda.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subnectitur: Cucurri, quod sonat festinantiam, quæ etiam augmentat obediētiam. Obedientia nempe minus meretur, si nimis moretur, & maius meritum continet, si festinet. Hic debemus notare, qualiter per vias supradictas oportet currere, vt pote per viam ruinæ, per viam disciplinæ, per viam doctrinæ. Porro per primam oportet currere, malum odiendo, illius exēplo, de quo legitur: Cucurrit Dauid, & stetit super Philistæum. Per quæ intelligimus aduersarium nostrum diabolum. Per secundam oportet currere, bonum custodiendo, sicut illius canitur voce Psalmi: Sine iniquitate cucurri, & direxi. Quorum pri-

Ibidem.

1. Thess. 4. b

Ecccl. 51. d

Psalms. 30. c

Psalms. 70. a

Psalms. 30. a

Rom. 5. a

Via moralis obseruantię.

Ecccl. 32. d

Prov. 10. c

Prov. 21. c

1. Reg. 17. f

Psalms. 58. a

Modus orandi quadruplex.

Deo tripliciter adhærendum.

Deut. 10. d

Psalms. 72. d

Deut. 30. b

Ecccl. 38. c

Ioan. 15. d

Rom. 8. c

Domino reuerentia debetur ob tria. Isa. 33. d

num pertinet ad custodiam bonitatis, respectu actionis. Secundum ad custodiam ipsius, respectu intentionis. Sine iniquitate namque currit & dirigit, qui tam actionis, quam intentionis sinceritatem custodit. Per tertiam oportet currere, verum erudiendo, sicut ille cucurrit, qui dixit: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes: quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi; quasi dicat; quia verum dictis & factis vtiliter erudiui.

Articulus tertius.

Quintum ad tertium, subinfertur: *Cum dilatasti* Dilatio est ille cordis motus, quo mouetur ab interiori ad exterius, vel ab inferiori ad superius: aut, vt aliter, sed non aliud dicam, à centro ad circumferentiam. Centrum quippe est interius & inferius, respectu circumferentiæ, & econuerso potest dici, quòd circumferentia sit exterior, vel superior, respectu centri. Huic motui cordis videtur consonare ille motus spiritus, quo mouetur extra se, vel supra se, diuina gratia ipsum extendente, vel extollente, & eodem vocabulo vocatur dilatio. Hic possumus notare, quòd Dominus dilatat diuersos diuersimode: aliter enim dilatat poenitentes, aliter proficientes, aliter peruenientes. Primos iustificando, secundarios magnificando, alios glorificando. De primo dicitur: In tribulatione dilatasti mihi: ecce dilatio poenitentis per iustificationem & conscientia latificationem: quia iustificatio Domini recta, latificans corda. De secundo: Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem, hoc est, ad copiosam prudentia, iustitia, fortitudinis, & temperantia frugem: ecce dilatio proficientis per magnificationem. De tertio: Dilatauit gloriæ populo suo. Dicitur de Iuda Machabæo, & mystice intelligendum de Christo. Iudas enim glorificans, & Machabæus protegens interpretatur, per quem glorificator & protector noster congrue significatur: ecce dilatio peruenientis per glorificationem.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subnotatur: *Cor meum*. Sed quæso, quale cor tuum, quod fuit dilatori prædictæ congruum? nunquid durum? nunquid obscurum? nunquid inualidum? Videmus enim, quòd cera dura non dilatur ad sigillandum, nec candela extincta ad illuminandum, nec manus inualida ad notandum. Notandum itaque, quòd cor ad dilatationem dispositum, debet esse, quantum pertinet ad propositum, emollitum, eruditum, stabilitum. Emollitur autem per poenitentia: eruditur per sapientiam: stabilitur per gratiam. De primo: Audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Domini: ecce cor emollitum per poenitentiam. De secundo dicit Psalmista: Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sapientia: ecce cor eruditum per sapientiam. De tertio: Optimum est gratia stabilire cor: ecce cor stabilitum per gratiam. Hoc modo dispositum erat illius cor, quem Dominus dilatauit, vt esset ad operandum agilior.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in præfati poenitentis figura *Viam mandatorum tuorum*, quantum ad exteriorem actionem obedientia congruentem. *Cucurri*, quantum ad eius conditionem festinantia conuenientem. *Cum dilatasti*, quantum ad interioris affectionis dispositionem lætitia consonantem. *Cor meum*, quantum ad ipsam affectionem benevolentia attestantem.

Capitulum tertium.

VERSICVLVS PRIMVS.

Legem pone mihi Domine, &c.] Hic tertiu inchoatur capitulum, quo tertium repræsentatur ferculū. In primo siquidem proponitur beatitudo: in secundo retributio: in tertio legis positio. Et quia per legem venit ad retributionem, & per retributionem peruenitur ad beatitudinem, patet, quòd fercula dignitate pensata

non sunt incongrue ordinata. Lex ista potenter imperat, sicut ostendit octonarius primus, & ipsa clementer liberat, sicut ostendit secundus, cui respondent eorundem primordiales literæ. Nam primus octonarius incipit ab Hebraica litera He, quæ interpretatur ista, & secundus ab Hebraica litera Van, quæ interpretatur, & ipsa. Lex prædicta rationalitati nostræ complacet, sicut insinuat quaternario primo, sed animalitati nostræ displicet, sicut insinuat secundo. Est autem complacentia quadriformis, quæ quatuor præambulis indicatur versiculis. Complacet enim, vt desiderabilis, vt considerabilis, vt operabilis, vt remunerabilis. Primus versus primam declarans complacentiam, quadruplicem innuit causam: puta, quia insipientiam ligat, quia concupiscentiam castigat, quia sapientiam inuestigat, quia intelligentiam non fatigat. Primum est iustitia, secundum temperantia, tertium prudentia, quartum constantia.

Articulus primus.

Primam complacentia causam, scilicet ligare insipientiam, insinuauit I salmista, assumpta poenitentis figura, cum ait: *Legem pone mihi Domine*: quasi ligamen insipientia. Lex enim à ligamine: Liga legem in digitis tuis. Et notandum, quòd Dominus triplices ponit leges ad ligandum insipientias triplices. Ponit enim leges naturales, clericales, laicales. Per primas ligat insipientiam Ethnicorum: per secundas insipientiam clericorum: per tertias insipientiam laicorum. De primis: Aquas appendit in mensura, quando ponebat pluuiis legem, &c. Ecce leges naturales, insipientiam Ethnicorum ligantes, quæ dicunt elementares actiones non subesse diuinæ prouidentia, sed casui & fortuna. De secundis ait Propheta: *Legem posuit in Israël*. Quod dicitur de viris Israëlitis, competententer accipitur de clericis: quoniam Israël, vir videns Deum interpretatur, quod clericis congruere non negatur, & luce clarius est, quòd dictis legibus ligantur abusus ipsorum. De tertijs etiam dicitur per Psalmistam: *Legem pone mihi Domine in via tua*, &c. quod de viatoribus publicis concedenter intelligitur, & quòd eorum insipientia sic ligetur: nullus nisi insipiens diffidetur.

Articulus secundus.

Secundam complacentia causam declarauit, cum addidit: *Viam iustificationum tuarum*. Ecce viam concupiscentia contrariam: quam ob causam rectè dicitur castigare concupiscentiam: Et notandum, quòd hæc via dicitur in scriptura via innocetium, via simplicium, via humilium. Quarum prima est præcipue contraria concupiscentia carnali. Secunda concupiscentia temporali. Tertia concupiscentia fauorali. De prima via scribitur: Iustitia custodit innocentis viam. Ecce innocetium via concupiscentia carnali contraria. Nam etsi quæuis concupiscentia sit innocetia corruptela: alia tamen, quia subtiliores, & lætiores sunt: aliquatenus palliari possunt: hæc autè ita rudis, & patès est, quòd palliari nullatenus potest. De secunda via dicitur: Iustitia simplicis dirigit viam eius. Ecce simplicium via concupiscentia temporali aduersaria: quia profecto temporalium cupidi non student simplicitati, sed duplicitati, & dolositati. De tertia via legitur: Conterunt super puluerem terre capita pauperum, & via humilium declinant. Ecce humilium via fauorali concupiscentia inimica. Humiles enim mundanos fauores, & honores fugiunt, quos ambitiosi, & superstitiosi sitiunt. Illi capita pauperum super puluerem terre conterunt: quia sicut ventus dissipat pulueres, ita ventosus pauperes. Vias humilium declinant: quoniam ad sublimia, grauius ruituri, festinant.

Articulus tertius.

Tertiam complacentia causam aperuit, cū adiunxit: *Et exquiram eam*, quantum ad ea, quæ intrinsecus latet, per ea, quæ extrinsecus patent: hoc est: per legis sententiam, legislatoris sapientiam. Et nota, quòd modis tribus sapientia exquirere, vel inuestigare debemus: videlicet potenter, sapienter, libenter. Potenter, quia scrutabilis:

sapien

Philip. 2. c

Dilatatio quid.

Dominus diuersos diuersimode dilatat.

Psalm. 4. a

Gen. 28. c

1. Mach. 3. a

Iudas Machabæus.

Cordis dispositio ad dilatatione qualis.

2. Paral. 34. f

Psalm. 89. c

Hebr. 13. b

He. Vau.

Complacentia quadriformis.

Lex à ligamine. *Prou. 7. a*

Iob. 28. d

Psalm. 77. a

Israël.

Psalm. 26. d

Prou. 13. a

Prou. 11. a

Amos. 2. c

sapienter, quia spectabilis: libenter, quia delectabilis. De primo: Occulta prouerbiorum exquiret: & in absconditis parabolarum conuersabitur. Ecce exquisitio potens, per quam exquiritur sapientia interius latens, non exterius patens. De secundo: Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens. Ecce exquisitio sapiens, sicut exquirens. De tertio: Hanc amaui & exquisiui eam. Ecce exquisitio placens.

Articulus quartus.

Quartam complacentiæ causam subintulit, cum subiecit: *Semper*, id est, infatigabiliter: quia sapientia non fatigat intelligentiam, tanquam virtutem materiæ impermixtam: & ideo sapientia semper querenda, semper petenda, semper comedenda. Quia nimirum queritur ad videndum: petitur ad tenendum: comeditur ad fruendum. De primo dicitur: *Quærite faciem eius* B semper, quantum ad visionem. De secundo sub panis typo scribitur: *Domine da nobis panem hunc*: quantum ad attentionem. De tertio: *Tu comedes panem in mensa mea semper*: quantum ad fruitionem.

Epilogus.

Patet itaque sensus Prophetæ, cum dicit: *Legem pone mihi Domine*: quæ liget insipientiam per actum iustitiæ. *Viam iustificationum tuarum*: quæ castiget concupiscentiam per actum temperantiæ. *Et exquiram eam*: ut per eam inuestigetur sapientia per actum prudentiæ. *Semper*: ut per eam non fatigetur intelligentia per actum constantiæ.

VERSICVLVS SECVNDVS.

D*A mihi intellectum, &c.*] Quo modo lex diuina sit desiderabilis, indicauit versus præcedens: quo modo vero sit considerabilis, indicat versus præfens, in quo notatur signanter, & signatur notabiliter, quod sit consideranda quadrupliciter: videlicet humiliter, viriliter, vtiliter, & infallibiliter. Primum est contra præsumptuosos: secundum contra desidiosos: tertium contra infructuosos: quartum contra supersticiosos.

Articulus primus.

Considerationis humilitas prænotatur, cum dicitur: *Da mihi intellectum*. Vbi pœnitens, non alta sapiens, sed humilibus consentiens, spiritualement intellectus gratiam petit: quia de naturali intellectus perspicacia non præsumit. Et nota, quod est intellectus tripartitus, scilicet inditus, acquisitus, infusus. In primo obscuritas: in secundo maturitas: in tertio puritas. De primo scribitur ab Apostolo: *Testificor in domino, ut iã non ambuletis, sicut gentes ambulantes, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum*. Non sicut D gentes, sed sicut fideles ambulantes, qui diuina perscrutantes eloquia, spiritualement intellectus gratiam reuerenter exposcunt. Sicut gentes, non sicut fideles ambulantes, qui eadem perscrutari eloquia secundum naturalem intellectus perspicaciam irreuerenter attentant. De secundo: *Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum*. Vbi tanguntur duæ acquisitionis differentiæ. Vna per viam experientiam: altera per viam doctrinæ. De tertio dicit Apostolus: *Non cessamus pro vobis orantes & postulantes, ut implemini agnitione eius, in omni sapientia, & intellectu spiritali*. Equidem intellectu spiritali impletur, cui donum intellectus diuinitus inspiratur.

Articulus secundus.

Considerationis virilitas denotatur, cum dicitur: *Et E scrutabor legem tuã*. Arduum enim est legis scrutinium, ad quod non sufficit humanum ingenium: sed coexigitur diuinum beneficium. Vnde nimirum scrutatorem requirit strenuũ. Et nota, quod talis actus nõ est humanus, sed diuinus, & tamen hominibus opportunus. Propter primum mirabilis, propter secundum venerabilis, propter tertium desiderabilis. De primo: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus*. Quis poterit scrutari vias eius? Plane excelsa Dei fortitudo est, quæ humanæ mentis simplicitatem ad speculandam diuinæ dispositionis sublimitatem subleuare potest. Nullus ei similis in legislatoribus: quoniam hoc fieri non potest humanitus. Quis ergo scrutabitur vias eius, supple, nisi subleuetur diuinitus? Ecce mirabilis scrutandi actus: quia non humanus. De secundo: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognoscit nisi spiritus Dei. Nos autem non huius mundi spiritum accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est: ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Ac si aperte diceret: *Spiritus diuinus scrutatur secreta diuina, sicut humanus humana: & tamen ille spiritus, qui diuina scrutatur, hominibus inspiratur, ut diuina dispositio ab hominibus dignoscatur*. Ecce venerabilis scrutandi actus, quia diuinus. De tertio scribitur: *Beati, qui scrutantur testimonia eius*. Ecce desiderabilis scrutandi actus: quia hominibus opportunus. Quid enim desiderabilius, quod opportunius homini, quam beatificari?

Articulus tertius.

Considerationis vtilitas annotatur, cum sequitur: *Et custodiam illam*. Nihil enim prodest notitia veritatis, vbi deest custodia charitatis. Planũ quippe est, quia si charitas abest, nihil prodest, quidquid adest. Et nota, quod est perutile nõ tantum legem scire: sed & custodire, sicut probatur triplici ratione: videlicet, quia viuificat, quia sapientificat, quia beatificat. Quorum primum pertinet ad purgationem, quæ fit per iustificationem: secundum ad illuminationem, quæ fit per informationem, tertium ad consummationem, quæ fit per beatitudinis expectationem. De primo: *Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animæ tuæ: legem dicit, quantum ad necessaria: consilium quantum ad voluntaria instituta: ecce custodia legis viuificans*. De secundo: *Qui custodit legem, filius sapiens est: ecce custodia legis sapientificans*. De tertio: *Qui custodit legem, beatus est: ecce custodia legis beatificans*.

Articulus quartus.

Considerationis infallibilitas subnotatur, cum subditur: *In toto corde meo*. Fallibilis est legis consideratio, si considerantis sit intentio, ut custodiatur extrinsecus coram hominibus, non intrinsecus coram Deo. Illa vero consideratio non fallit, quæ non solum exterius, sed & interius custodire intendit. Custodia quidem extrinseca non est perfecta, nec in corde perfecto radicata, sed custodia tam extrinseca, quam intrinseca est perfecta, & in corde perfecto fundata. De tali custodia dicit Propheta: *In toto corde meo id est, in perfecto corde*. Et nota de perfecto corde, quod tali corde debemus in Deum credere, Deo seruire, ad Deum venire. Fidei est credere, spei seruire, charitatis venire. De primo: *Oculi domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem iis, qui perfecto corde credunt in eum: hic attende credere perfecto corde*. De secundo: *Salomon, fili mi, scito deum Patris tui, & serui ei corde perfecto: hic aduerte seruire perfecto corde*. De tertio: *Omnes isti viri bellatores, & expediti ad pugandum, cum corde perfecto venerunt in Ebron, ut constituerent regem dauid super vniuersum Israël*. Omnes viri bellatores sunt omnes martyres, qui fuerunt ad pugandum expediti, relictis temporalibus, quibus fuerant impediti. Hi venerunt perfecto corde, quia per dilectionem perfectam: in Ebron, id est, in visionem sempiternam: ut constituerent dauid, id est, Christum, aspectu desiderabilem, super vniuersum Israël regem, collaudando, & conglorificando eundem, tam Angelicis, quam humanis spiritibus præfidentem: hic apprehende venire perfecto corde.

Epilogus.

Ex his potest clarescere intellectus Propheticus in hac parte, dicit enim: *Da mihi intellectum, quasi legis considerator humilis, non præsumptuosus: Et scrutabor legem tuam: quasi considerator virilis, non desidiosus. Et custodiã illã: quasi considerator vtilis, non infructuosus*.

eccl. 39. a

Ibidem.

Sap. 8. a

Psalm. 104. a

san. 6. d
Reg. 9. c

1. Cor. 2. c

Psalm. 118. a

Prou. 3. c

Prou. 28. a

Prou. 29. c

Ephes. 4. c

eccl. 34. b

Col. 1. b

Iob. 36. c

2. Paral. 26. c

1. Paral. 28. b

1. Paral. 12. g

Martyres.

In toto corde meo ; quasi considerator infallibilis , non superstitiosus.]

VERSICVLVS TERTIVS.

DEduc me in semita, &c.] De lege diuina in quantum de fiderabilis , & considerabilis , determinatum est in duobus versibus suprascriptis in hoc tertio determinatur de ipsa in quantum operabilis. Est igitur versus huius continentia quadrimestris , secundum quod lex ipsa quadrupliciter est operabilis. Enim vero operabilis est Deum sequendo , prosequendo , obsequendo, & consequendo : operantes Deum sequuntur in quantum præoperans : prosequuntur , in quantum cooperans : obsequuntur, in quantum imperans : consequuntur , in quantum remunerans.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Deduc me.* Vox est animæ fidelis, legē seruare volētis, quæ dicit Domino : *Deduc me,* quæ sequor te: quia tu præoperans. Vnde notandum, quod Dominus tripliciter nos deducit : videlicet custodiendo, erudiendo, eripiendo. Custodit enim, vt tutor : erudit, vt doctor: eripit, vt victor. De primo: Deducet me in operibus meis sobrie , & custodiet me in sua potentia : primum pertinet ad custodiam intrinsecam: secundum ad extrinsecam. De secundo scribitur. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua, quasi dicat: Immitte sapientiæ, & scientiæ claritatem, quæ dirigunt, & erigunt ad Dei, & proximi charitatem. De tertio : Super excelsa mea deducet me victor in Psalmis canentem. Ac si dicat: Qui vicit mundum, deducet me super excelsa mundi tentamina lætabundum.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, additur : *In semita,* qua prosequor te: quia tu cooperans. Nota, quod hæc semita est semitæ mundanæ opposita, scilicet semitæ vanitatis, voluptatis, & cupiditatis : quarum prima dicitur incuruata, secunda inclinata, tertia inuoluta. De prima scribitur: Confidunt in nihili, & loquuntur vanitates. Et infra: Semitæ eorum incuruatae sunt eis: ecce vanitatis semita incuruata. De secunda : Vt ernaris à muliere aliena : Et infra : Inclinata enim est ad mortem domus eius, & ad inferos semitæ ipsius: ecce voluptatis semita inclinata. De tertia: Ecce non est auxilium mihi in me, necessarij quoq; mei recesserunt à me. Et infra: Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum : ambulauerunt in vacuum, & peribunt : ecce cupiditatis semita inuoluta.

Articulus tertius

Quantum ad tertium subditur: *Mandatorum tuorum.* Hic semitam specificat, qua se deduci supplicat. In quo duo patenter implicat, vt pote se obsequētē, & illum imperantē. Vnde notandū, quod tribus de causis est mandatis Dominicis obsequendum : vt puta, quia non impossibilia, non inutilia, non difficilia : nec enim sunt impossibilia credenti, nec inutilia speranti, nec difficilia diligenti. De primo : Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est. Plane supra te non est, quod per te fieri potest: supra te non est, quod potentiæ tuæ subest. De secundo : Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Hic possumus à contrario sensu concludere, quod si mandatum reprobatum fuit inutile, sicut cærimoniale, mandatum non reprobatum fuit vtile, sicut morale. De tertio : Mandata eius grauiora non sunt. Plane grauiora non sunt, nisi iis, qui non sunt : quales sunt : qui in charitate non sunt, teste Apostolo.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur : *Quia ipsam volui.* Hic ostendit, quod intendit: sua finalis intentio, est finis consecutio, siue sua remuneratio. Semitam quippe voluit, quia sequi, persequi, & obsequi voluit. Hæc autem voluit, quia consequi voluit : nec illa voluisset, nisi consequi maluisset. Ostendit itaque , & se conse-

quentem, & illum remunerantem secundum suam intentionem, licet non secundum impletionem. Sed nota, quod ait: *Volui.* Hic enim innuit, & velle quo voluit: & velle quod voluit : & velle quod voluit ipsum velle, quod voluit. Primum velle fuit adiacens: secundum præiacens: tertium subiacens. De primo scribitur: Velle adiacet mihi : tale velle fuit, quo Propheta voluit. De secundo dicitur: Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui: Tale velle Propheta voluit, cum semitam mandatorum voluit. De tertio : Deus est, qui operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Ac si diceretur aperte: Bonum Dei velle operatur in nobis, bonum velle & perficere. Velle itaque quo Propheta voluit, ab eius velle factum fuit, cuius velle facere voluit. Propheta quippe hoc voluit facere, quod DEVS voluit, sed hoc idcirco voluit, quia DEVS hoc ipsum velle voluit.

Epilogus.

Patet itaque super his mens Propheta. Ait enim: *Deduc me,* supple, qui sequor te: quare: quia tu mihi præoperans; *In semita,* supple in qua prosequor te: quare: quia tu mihi cooperans: *Mandatorum tuorum* supple in quibus tibi obsequor: quare? quia tu mandator, aut imperans : *Quia ipsam volui* : supple propter te, quem consequi malui : quare? quia tu remunerans.

VERSICVLVS QVARTVS.

Inclina cor meum, &c.] Propalata complacentia legis in tribus versiculis sub tribus circūstantiis; puta pro vt desiderabilis, considerabilis, operabilis; hic propalatur eadem complacentia sub quarta circūstantiæ, puta pro vt remunerabilis. Remuneratur autem in personis disciplinatis, ordinatis, illuminatis, incontinentis : Quibus respondet versus præsentis continentia quadrimestris; Dico autem personas disciplinatas, respectu exteriorum; ordinatas, respectu interiorum: illuminatas, respectu superiorum: incontinentas, respectu inferiorum.

Articulus primus.

Prima conditio, scilicet disciplinatio, præfertur, cum scribitur ; *Inclina.* Vbi postulatur à Deo inclinatio, quæ est disciplinabilis dispositio; nam personæ disciplinatæ procedunt vultibus inclinatis, sicut indisciplinatæ, verticibus supinatis. Et nota, quod Dominus disciplinat, & disciplinando inclinat Prælatos, contemplatiuos, actiuos, scilicet ad imperanda, consideranda, operanda. De primo; Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud; Ad si diceretur aperte: sicut facile est homini aquam cuiuscunque voluerit propinare; ita facile est manui Domini cor Prælati, quocunque voluerit, inclinare; feliciter imperat, qui taliter inclinatur; salubriter obtemperat, cui taliter imperatur. De secundo: *Inclina cor tuum* ad cognoscendam prudentiam. Plane sicut vas artificiale non potest haurire aquam de fonte supinatum, sed inclinatum, sic nec vas rationale, scilicet cor, potest accipere aquam sapientiæ de fonte scripturæ, indisciplinatum, sed disciplinatum. De tertio canitur; *Inclinaui cor meum* ad faciendas iustificationes, sicut inclinatur corporaliter fabricans ad fabricationem, sic inclinatur spiritualiter iustificans ad iustificationem. Vnde prædictæ inclinationes, sunt disciplinæ insinuationes, quæ sunt interius secundum inceptionem, exterius secundum perceptionem; quoniam in corde originantur, sed in corpore consummantur; Ideoque inclinatio secundum sui completionem ad disciplinam spectat exteriorem.

Articulus secundus.

Secunda conditio, videlicet ordinatio, profertur, cum dicitur ; *Cor meum.* Vbi notatur disciplinæ forinsecæ fundamentum, id est, cor non obligatum ad supplicium, non translatum in alienum dominium, quod est inordinatum. Et nota, quod cor potest esse tripliciter inordinatum, puta quantum ad Deum per superbiam,

Velle triplex.

Rom. 7. d
Psalm. 39. b

Phil. 2. b

Lex quadrupliciter operabilis.

Deus tripliciter nos deducit.
Sap. 9. c

Psalm. 42. a

Abac. 3. d

Semita.

Isa. 59. a
Ibid. b
Prou. 2. c
Ibidem. dJob 6. b
Ibid. cMandatis Dei tribus de causis obediendū.
Deut. 30. c

Heb. 7. b

1. Ioan. 5. a

1. Cor. 13. a

Prou. 21. a

Prou. 2. a

Psalm. 116. c

quantum

quantum ad proximum per inuidiam, quantum ad semetipsum per iracundiam. Primum scriptura nominat cor auersum: secundum cor peruersum: tertium cor subuersum. De primo: Vir, aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auersum est hodie à Domino Deo vestro, vt vadat, & seruiat diis illarum gentium. Et infra: Sedeant super ipsum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc volumine: vbi notatur cordis auersio, & auersionis animaduersio. De secundo: Qui peruersi cordis est, non inuenit bonum: hoc planum est in inuido: Nam inuidus non inuenit bonitatem in proximo, sicut nec gustus infectus suauitatem in vino. De tertio: Subuersum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum: hoc clarum est in iracundo: quoniam plenitudo amaritudinis mentem eius subuertit, sicut plenitudo maris nauem submergit.

Articulus tertius.

Tertia conditio, vt puta illuminatio, affertur, cum additur: *In testimonia tua.* Diuina namque testimonia sunt superna luminaria, quibus illuminatur intelligentia. Et nota, testimonia tripartita: quædam scilicet exquisita, quædam acquisita, quædam infusa: Exquiruntur quippe per industriam: acquiruntur per doctrinam: infunduntur per gratiam. De primis: Testimonia tua exquisitiui: illud enim exquiri dicitur, quod per industriam experiendo discitur. De secundis psallit Propheta: Hæreditate acquisitiui testimonia tua: illud profecto hæreditate acquisiuimus, quod ex patrum Catholicorum doctrina suscepimus. De aliis canit eadem scriptura: Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua: hic petitur intellectus gratia, per quam infunditur scientia.

Articulus quartus.

Quarta conditio, vt pote incontaminatio subinfertur, cum subditur: *Et non in auaritia.* Temporalis enim auaritia mentem contaminat, dum veritati vanitatem superfeminat. Vnde notandum, quod auaritia est odienda, cauenda, proicienda: odienda quippe, quia impedit vitam nature: cauenda, quia impedit vitam gratiæ: proicienda, quia impedit vitam gloriæ. De primo: Qui odit auaritiam, longi fient dies eius: ecce auaritia odienda. De secundo: Videte & caute ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est, scilicet gratiæ: ecce auaritia cauenda. De tertio: Qui proicit auaritiam ex calumnia: Et iste in excelsis habitabit: ecce auaritia proicienda.

Epilogus.

Et hoc est, quod Propheta cantat in illius persona, qui ad remunerationem beatorum anhelat. *Inclina,* quantum ad perfectam disciplinationem, quæ fulgere debet exterius. *Cor meum,* quantum ad virtuosam ordinationem, qua disponitur cor interius. *In testimonia tua,* quantum ad diuinam illuminationem, qua trahitur superius. *Et non in auaritiam:* quantum ad humanam incontaminationem, qua non trahitur inferius.

VERSICVLVS QVINTVS.

Auerte oculos meos, & cætera. De legis complacètia quantum ad nostram rationabilitatem disertum est per quaternarium præcedentem. De ipsius displicentia, quantum ad nostram animalitatem, disertur per præsentem. Porro displicentia huiusmodi generatur ex timore quadruplici: Timet enim ne occasione legalis obseruationis sit minus honorabilis, minus affabilis, minus amabilis, minus fauorabilis, vt quatuor subnotatur versiculis. Versus primus primum timorem præsupponit, vt ostendit petitio, quam proponit: præsupponit siquidem, appetitus debilitatem, appetendi facilitatem, appetibilis carnalis inutilitatem, & appetibilis spiritualis vtilitatem. Vnde petit, debilitatem auerti, facilitatem reuerti, ab inutilitate diuerti, ad vtilitatem conuerti.

Articulus primus.

Appetitus debilitas prænotatur, cum dicitur: *Auerte oculos meos.* Per oculos, quos debiles esse nullus ambi-

git, concupiscentiam oculorum intelligit: ideoque non absurde illorum auersionem exigit: Sed nota, quod est alius oculus, & alia auersio eius: est enim oculus, quous creato nequior, & est oculus vno pulchrior, & est oculus sole lucidior. Primus est oculus peccatoris, de quo: Malus est oculus nequam: nequius oculo, quid creatum est? Secundus est oculus speculatoris, sub cuius typo dicitur: Pulchriores sunt oculi eius vino. Tertius est oculus Saluatoris, de quo: Oculi Domini multo plus lucidiores sunt sole. Primus auertitur à bono ad malum per inobedientiam: secundus à maiori bono ad minus bonum per inobedientiam: tertius ab optimo ad pessimum per vindictam: primum vituperabile: secundum tolerabile: tertium formidabile. De primo: Propter inopiam multi deliquerunt, & qui querit lecupletari, auertit oculum, scilicet à licito ad illicitum. Vnde dicit Sapiens: Qui festinat ditari, non erit innocens. De secundo sic loquitur sponsus sponsæ: Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt, quasi dicat: Auerte aspectus speculatiuos à speculatione veritatis ad æmulationem virtutis, quia ipsi propter tuam improbitatem me auolare fecerunt à claritate in claritatem: hoc est à claritate iustitiæ in claritatem sapientiæ. Sic oportet quandoque propter bonum obedientiæ oculum contemplantis auerti à visione Dei ad prouisionem proximi. De tertio: Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. O quam terribilis auersio Saluatoris à dextera ad sinistram, à corona ad pœnam, à gloria ad gehennam.

Articulus secundus.

C Appetendi facilitas connotatur, cum additur: *Ne videant,* id est, appetant. Non indocte posuit videre pro appetere, quia non est appetitus sine intuitu. Nam, secundum Philosophum, apprehensio præcedit appetitum. Nec in visu est vitium propter intuitum, sed propter appetitum. Et nota, quod magna est videndi seu appetendi facilitas circa tres appetibilium differentias, puta circa diuitias, delicias, excellentias. Ad hæc tria appetibilia dirigit appetitum sapientia tripartita: vt puta terrena, animalis, diabolica. Quorum primum conuenienter intelligitur per id, quod legitur: Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare. Quod dictum est secundum morem alchimistarum, quo metalla nominantur nominibus planetarum. Secundum enim morem istum, per solem & lunam, aurum accipimus &

D argentum, quæ dicuntur clara & cara, & tanto clariora, quanto cariora. Hæc autem, licet clarissima, & carissima, beatus Iob non vidit, quia non appetiuit: ecce diuitiarum appetitus, terrena sapientia excitatus. Secundum exprimitur, vbi scribitur: Oculi tui videbunt extranea, & cor tuum loquetur peruersa, quasi dicat: Concupisces mulieres extraneas, & peruersis verbis peruersas manifestabis concupiscentias: ecce deliciarum appetitus, animali sapientia irretitus. Tertium explicari dignoscitur, vbi de rege filiorum superbiæ dicitur: Omne sublime videt. Quippe rex ille sublimia appetiuit, & similia appetere filios erudiuit: ecce excellentiæ appetitus, sapientia diabolica eruditus.

Articulus tertius.

Appetibilis carnalis inutilitas denotatur, cum subditur: *Vanitatem.* Proculdubio, vanitas non est appetibilis, immo contemptibilis præcipue tribus de causis: quia sensuum detentiu, mentium seductiu, Dei prouocatiua. Plane sensum detinet in delectatione: mentem seducit in deliberatione: Deum prouocat in operatione. De primo: Multos supplantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Illos profecto supplantat suspicio, qui vanitatem, veritatem existere suspicantur. Sed illorum sensus vanitas detinet, qui in vanitate, tanquam in veritate delectantur: ecce vanitas sensuum detentiu. De secundo: Ego & domus patris mei peccauimus, vanitate seducti sumus. Quia peccauimus in operatione, vanitate seducti sumus in deliberatione: ecce vanitas mentium seductiu. De

Deut. 29. c
Ibid.
Prou. 17. c
Thren. 1. f
Psal. 118. c
Psal. 118. 0
Ibidem. q
Prou. 28. c
Luc. 12. b
Isa. 33. c
Ibidem.

Ecc. 31. b
Gen. 49. b
Ecc. 23. c
Ecc. 27. a
Prou. 28. c
Cant. 6. b
Isa. 1. e
Arist. 12.
Meta. 10x.
36. 37.
Iob. 31. c
Prou. 23. d
Iob. 41. d
Vanitas non est appetibilis, sed contemptibilis
Ecc. 3. d
2. Esd. 1. 6
Psal. 30. b

tertio canitur: Odisti obseruantes vanitatis superua-
cuae. Sane odiola est Deo vanitas, quia Deus est veritas:
ecce vanitas, Dei prouocatiua.

Articulus quartus.

Appetibilis spiritualis vtilitas annotatur, cum an-
nectitur: *In via viuifica me.* Ecce via spiritualis, via ap-
petibilis. Sed quæ est hæc via? vt ambulemus in ea.
Nota, quod hæc via est vna, via vera, via bona. Hanc
viam dico vnam, propter obedientiam, quæ pluralita-
tem viuificat: veram, propter continentiam, quæ spiri-
tualitatem verificat: bonam, propter renuntiationem
pro rietariam, quæ tempora itatem communicat. De
primo: Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant
me vniuersis diebus. Cor dicit, propter intrinsecam
vnitatem affectionis, viam, propter vnitatem extrinse-
cam actionis, vel regularis obseruationis. De secundo:
iustæ & veræ sunt viæ Domine rex Sanctorum. Iustæ,
dico, quia sine alterius præiudicio, quantum ad tem-
poralia: veræ, quia sine mendacio, quantum ad spiritua-
lia. De tertio: Doce eos viam bonam, per quam ingre-
diantur, quasi dicat: Doce Israelitas viam bonam bo-
norum temporalium communicatiuam, per quam in-
grediantur ad vitam.

Epilogus.

Dicit ergo: *Auerte oculos meos,* quantum ad appetitus
debilitatem, quam petit auerti. *Ne videant,* quantum
ad appetendi facilitatem, quam vult reuerti. *Vanitatem,*
quantum ad appetibilis inutilitatem, à qua quærit di-
uerti. *In via tua viuifica me,* quantum ad appetibilis vti-
litatem, ad quam cupit conuerti.

VERSICVLVS SEXTVS.

Statue seruo tuo, &c.] Versus præcedens timorem
primum supposuit: sicut remedium requisitum ex-
posuit. Versus præsens timorem secundum supponit:
sicut remedium expetitum exponit. Supponens enim
anima timorata, quod affabilitas hominem declinat
ad timorem humanum potius, quam diuinum, petit
econtra, quod affabilitas sua à Domino producat, in
seruum introducat, ad conseruos conducatur, ad Do-
minum reducat. Producat, inquam, per potentiam:
introducatur per sapientiam: conducatur per eloquen-
tiam: reducat autem per timorem, seu reuerentiam:
sicut seriatim exprimitur per quadripartitam versus
præsentis continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, subditur: *Statue*
Quid est statuere, nisi statutum producere? Et qualis pro-
ductio ista, nisi potestatiua? Dicit ergo anima timorata
Domino congruenter: *Statue,* scilicet producendo po-
tenter, quia tua potentia est omnium productiua. Et
nota, quod Dominus inuenitur in scripturis statuere
diuersa diuersimodè, quia nimirum alia statuit ad vni-
endum, alia ad muniendum, alia ad puniendum: vnde
statuit pactum, statuit testamentum, statuit peccatum.
De primo: Statuam pactum meum inter me & te, & se-
men tuum post te: ecce statutum, per quod sibi vniuit
Dominus Abraham, & posteritatem suam, sicut pariter
vniuntur quicumque concorditer paciscuntur. De se-
cundo legitur: Statuam illis testamentum alterum sem-
piternum, vt sim illis in Dominum, & ipsi mihi erunt in
populum: ecce statutum, quo muniuntur, qui testato-
ris hæreditatem sortiuntur. De tertio: Domine, ne sta-
tuas illis hoc peccatum: ecce statutum, per quod pu-
niuntur, quæ contra diuinum imperium præsumuntur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subscibitur: *Seruo tuo.* Opti-
me cantat, & pulcherrime continuat: quia sicut poten-
tiæ est producere, sic sapientiæ introducere: nec po-
tentia diuina sine sapientia, nec productio illa sine in-
troductione, vnde præmissio: *Statue,* potèter producen-
do, continuo subiungit: *Seruo tuo,* sapienter introdu-
cendo. Et nota, quod seruus iste debet habere apprehen-
sionem capacem, discretiuam sagacem, memorati-

uam tenacem. Vt capaciter audiat, sagaciter intelligat,
tenaciter custodiat. De primo: Loquere Domine, quia
audit seruus tuus: ecce serui capacitas, quantum ad ap-
prehensionem. De secundo: Ecce intelliget seruus meus:
ecce serui sagacitas, quantum ad discretiuam. De tertio:
Etenim seruus tuus custodit ea: ecce serui tenacitas,
quantum ad memoratiuam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, conscribitur: *Eloquium tuum,*
quia sapientiæ institutum conducitur per eloquium ab
vno seruo in seruorum collegium. Eloquium autem
huiusmodi interdum legitur emitti, interdum emitti,
interdum dimitti. Eloquium emittitur, cum deorsum
effunditur: mittitur, cum extrorsum transfunditur: di-
mittitur, cum introrsum refunditur. De primo legitur:
Qui emittit eloquium suum terræ. Hæc emissio fit à
superiori, effundendo inferius per eloquium in spiri-
tum diuinitus, propter quod vtile est theologizantem
ab oratione incipere, vt ait Dionysius: quia non po-
test eloqui vtiliter, nisi datum fuerit de super. De secun-
do: Si Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ
replebit illum, & ipse tanquam imbres mittet eloquia
sapientiæ suæ. Hæc missio fit ab interiori exterius trans-
fundendo, quoties sapientia deorsum emissa à Domino
in seruum, consequenter per eloquium à seruo trans-
funditur in conseruum. De tertio: Dimittam aduersum
me eloquium meum. Hæc dimissio fit ab exteriori inter-
ius refundendo, cum transfundens sapientiam exte-
rius ad informationem alterius, refundit eam interius
ad informationem sui ipsius, vt qui docet alium, do-
ceat & seipsum. Non enim debent indociles esse do-
ctores secundum Augustini testimonium in libro ad
Dulcitiuam.

Articulus quartus.

Quantum ad vltimum, perscribitur: *In timore tuo.*
Hic est timor reuerentiæ, qui reducit à seruo in Domi-
num, quem Dominus introduxit in seruum: quoniam
ab ipso omnia, & in ipsum, testante Dionysio in libro de
coelesti hierarchia. Reuerentia namque reducit, quod
sapientia introduxit. Et nota, quod timor iste dicitur
principium causale sapientiæ secundum triplicem cau-
salitatem, videlicet initialem, formalem, finalem: quia
sapientiam initiat, sapientiam, disciplinat, sapientiam
coronat, & coronando consummat. De primo legitur:
Initium sapientiæ timor Domini. Hoc timore initiatur
sapientia, quando requiritur & recipitur cum reueren-
tia. De secundo: Timor Domini disciplina sapientiæ:
ecce forma sapientiæ disciplinalis, seu disciplina forma-
lis. Sapientia namque, quam timor non format, timor
deformat. Vnde sapientia cum timore inflat, cum ti-
more ædificat. De tertio: Corona sapientiæ timor do-
mini. Plane sapientia timentium coronabitur. Sapien-
tia tumentium conculcabitur. Primus Adam coronam
sapientiæ concupiuit, sed quia timorem domini non
custodiuit, inuenire non potuit, quod quæsiuit. Secun-
dus Adam nobis aperiens viam bonam, super omnia
dona spiritualia posuit hanc coronam, sicut patet, vbi
propositis donis Spiritus sancti, superponitur spiritus
timoris domini. Cui etiam Ecclesiasticus congruit: Ti-
mor, inquit, domini se superposuit.

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere sensus Propheticus in
hac parte: quia Propheta gerens imaginem animæ timo-
rata, ita psallit domino cum timore: *Statue,* scilicet
producendo per potentiam: *Seruo tuo,* scilicet introdu-
cendo per sapientiam: *Eloquium tuum,* scilicet ad con-
seruos conducendo per eloquentiam. *In timore tuo,* sci-
cet ad te reducendo per reuerentiam.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Amputa opprobrium, &c.] Quemadmodum versus
primus supposuit timorem primum, & secundus
secundum, sic iste tertius supponit tertium. Suspiciatur
enim meticolosus animus, quod malus putetur, & per

Hier. 32. f

Ap 015. b

2 Paral. 6. c

Statuere,
quid.

Gen. 17. a

Baruc. 2. g

Act. 7. g

1. Reg. 3. b

Isa. 52. d
Psalm. 18. d

Psalm. 147. b

Dionys. c. 3.
de diu. nom.
Eccl. 39. a

Iob. 10. a

Aug. tom. 4.
de octo quæst.

Dion. cap. 1.

Psalm. 110. b
Eccl. 1. b

Prou. 15. d

Eccl. 1. c

Isa. 11. a

Eccl. 25. b

confe

consequens minus ametur, & idcirco supplicat Domino, vt hæc suspicio amputetur: quod patet luce clarius ex quatuor actibus, quos continet iste versus, & ideo quadripartitus est tenor eius. Hi sunt actus malitiæ, bonitatis, falsitatis, veritatis. Actus malitiæ, est malum putare: actus bonitatis, bonum reputare: actus falsitatis, falsum imputare: actus veritatis, falsum amputare. Vnde cum actus malitiæ per altum falsitatis inferatur, petit, quod per actum veritatis, actus falsitatis auferatur: & actus bonitatis subinferatur, sicut in prosecutione clarius declaratur.

Articulus primus.

Actus veritatis prænotatur, cum dicitur: *Amputa*, quoniam amputare falsum ad veritatis pertinet actum. Et nota, quod falsa triplicia sunt principaliter amputanda. Quorum alia humana, alia vana, alia sunt prophana. In primis fallit carnis concupiscentia, in mediis superbia, in vltimis perfidis. De primis: Si pes tuus scandalizat te, amputa illum. Pes veteris hominis est affectus carnalis, qui scandalizat, cum spiritum colaphizat: sed amputatur, dum timore securis ad radicem arboris positæ refecatur. De mediis: Fac Domine, vt gladio proprio superbia eius amputet. Superbia gladio proprio amputatur, dum penitentiæ eius periculo deuatur. De vltimis: Amputabuntur cornua altaris. Cornua siquidè altaris amputantur, cum cruciformis figura, seu crucifixi cultura, in diabolica transformatur, quod illi perpetrare noscuntur, quia sacris execrabiler abutuntur.

Articulus secundus.

Actus malitiæ subnotatur, cum subditur: *Opprobrium*: hoc est opinatum vitium, quod putatur odij seminarium. Frequenter enim accidit, quod mali propter impatientiam correptionis opinantur mala de bonis, & ex temeritate illius opinionis generatur temeritas indignationis. Et nota, quod est opprobrium non ferendum: opprobrium auferendum: opprobrium sufferendum. Primum pertinet ad infectionem. Secundum ad imperfectionem. Tertium ad perfectionem. De primo: Noli facere stultitiam hanc: ego enim ferre non potero opprobrium meum. Verba sunt Thamar sororis Absalon, quam oppressit frater suus Amon. Ecce opprobrium non ferendum, De secundo: Auferet Dominus omnem lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra. Primum facit Dominus, dum sanat contritos. Secundum, dum soluit compeditos. Illic purgat infectos: hic perficit imperfectos. Ecce opprobrium auferendum. De tertio psallitur per Prophetam: Propter te sustinui opprobrium: operuit confusio faciem meam. Istud opprobrium inferitur vituperabiliter: sed suffertur venerabiliter. Ecce opprobrium sufferendum.

Articulus tertius.

Actus falsitatis annotatur, cum subditur: *Quod suspicatus sum*. Ecce falsa suspicio, qua meticulosus animus suspicatur de proximo, quod malum opinetur de ipso: hoc illi falso imputat, quod ille hunc malum pueat. Huius falsitas, cuius est falsum imputare, imputat illi malitiam, cuius est malum putare. Et nota, quod contingit suspicari tripliciter: videlicet irrationabiliter, probabiliter, violenter. Prima suspicio nullatenus excusat. Secunda aliquatenus excusat. Tertia profus excusat. De primo: Suspicatus est rex societatem deserturòs Iudæos: quod fuit irrationabile, sicut patet inspectori historiarum. Vnde nullatenus excusatur a perpetrato scelere: De secundo: Iudas suspicatus est eam, scilicet Thamar nurum suam, meretricem esse: operuerat enim vultum suum, ne cognosceretur. Hæc suspicio aliquatenus excusat illam commissionem, scilicet quantum ad incestum, non quantum ad fornicationem. De tertio: Dixit rex Israel ad Iosaphat: Sume arma, & ingredere prælium, & induere vestibus meis. Porro ex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens: Non pugnabitis contra maiorem, & minorem

quempiam: nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidisset principes curruum Iosaphat, suspicati sunt, quod ipse esset Rex Israel, &c. Ista fuit suspicio violenta, id est qua principes excusati fuissent, si Iosaphat occidissent.

Articulus quartus.

Actus bonitatis denotatur, cum superadditur: *Quia iudicia tua iucunda*. Plane, sicut prædictum est, bonitatis actus est bonum reputare. De his enim, quæ bona reputamus, iucunde iudicamus. Nota, quod bonitatis iudicia sunt iucunda triplici de causa: quia iudicat cum equitate, cum veritate, cum charitate. De primo psalmista loquens de Domino, qui est bonitas summa, sic ait: Cognoui Domine, quoniam æquitas iudicia tua. Ecce iudicium cum equitate. De secundo Apostolus: Scimus, quoniam iudicium Dei est secundum veritatem. Ecce iudicium cum veritate. De tertio: Væ vobis Phariseis, qui decimatis menta, & ruta, & omne olus: & præteritis iudicium, & charitatem Dei. Ecce iudicium cum charitate.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in personæ formidolose figura: *Amputa*, quantum ad actum veritatis, cuius est falsum amputare. *Opprobrium*, quantum ad actum malitiæ, cuius est malum putare. *Quod suspicatus sum*, quantum ad actum falsitatis, cuius est falsum imputare: *Quia iudicia tua iucunda*, quantum ad actum bonitatis, cuius est bonum reputare: Ac si diceretur aperte: *Amputa falsum*, quod imputaueram: vt bonum reputem, quem malum putaueram.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Ecce concupisci, &c.] Sicut homines animales verentur obseruationes legales, ne reddantur minus honorabiles, affabiles, amabiles: vt patuit per tres versiculos præcedentes: sic & ne sint minus fauorabiles in propriis necessitatibus: prout insinuat iste quartus, in quo describitur penitens laudabiliter intelligens, diligens, eligens. Sed corporaliter indigens, & ideo necessitatem exigens. Et secundum hoc quadripartitus est versus præfens. Dico autem intelligentem, quantum ad veritatis aspectum: diligentem, quantum ad bonitatis affectum: eligentem, quantum ad æquitatis effectum: indigentem, quantum ad necessitatis defectum.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicitur: *Ecce*, in quo veritatis speculatio demonstratur, per quam bonitatis æmulatione ministratur. Dicit ergo: *Ecce*, quasi dicat, non ignoro, quod imploro: immo præcognosco, quod concupisco. Intellectus per sapientiam apprehendit, ad quod affectus per concupiscentiam se extendit. Diciturus itaq; *Concupisci*, prædixit: *Ecce*, ne nesciretur apprehensio appetitum præcedere. Et nota, quod hoc aduerbium, ecce, est multiplex: scilicet, sapientiæ demonstratiuum, intellectus illuminatiuum, affectus inflammatiuum: Demonstrat enim interdum sapientiæ principium: interdum sapientiæ modum: interdum sapientiæ fructum. Quorum primum spectat ad causam materialem. Secundum ad formalem. Tertium ad finalem. De primo legitur: *Ecce* timor Dei ipse est sapientia: hoc est principium sapientiæ: sicut materia dicitur substantia, quia principium substantiæ. Secundum hunc modum loquendi, timor est sapientia veteris testamenti, quem admodum amor noui. De secundo scribitur: *Ecce* descripti eam tripliciter, vbi notatur forma sapientiæ diuina. De tertio traditur: *Ecce* factus est mihi trames abundans. & fluius meus propinquauit ad mare: quoniam doctrinam, tanquam antelucanum illumino omnibus. Vbi notatur finalis consummatio: quæ est doctrinæ sacræ dilatio, & dilatata dilucidatio.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum dicitur: *Concupisci*, scilicet concupiscentia virtuali, vel affectu laudabili: quia bonitas potest bene, & male appeti. Vnde notandum est, quod bonitatem concupiscunt quidam desidiosè, quidam dolosè, quidam virtuosè. Primi sunt ociosi. Secundi superstitiosi.

Mar 9.g
Pes.
Iudith. 9.c
Amos 3.d
2. Reg. 13.c
Isa. 25.c
Psalm. 68.
2. Macha. 5.b
Gen. 38.d
3. Reg. 22.e

Psalm. 118.b
Rom. 2.a
Luc. 11.f

Ecce aduerblum.
Iob. 28.d
Prou. 22.c
Eccl. 24.d

Prou. 21. d

1. Pet. 2. a

Sap. 6. b

Psal. 118. x

Ibidem. q

Ibidem. y

Gen. 21. b

Exod. 26. a

Dan. 14. a

Psal. 79. d

Psal. 84. b

Psal. 137. b

Tertij religiosi. Ad primos respicit, quod Salomon ait: Desideria occidunt pigrum. Noluerunt enim quidquam manus eius operari, tota die concupiscit, & desiderat. Tales sunt, qui concupiscunt virtutis habitum sine actu, & felicitatis brauium sine cursu. Ad secundos attinet, quod Petrus admonet: Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite: vt in eo crescatis in salutem: quia superstitioni concupiscunt non rationabiliter: sed dolose dulcedinem bonitatis, non propter incrementum salutis: sed alicuius commodi temporalis. Ad alios spectat, quod Sapiens dogmatizat. Concupiscite sermones meos, & diligite illos, & habebitis disciplinam: ac si aperte dicat: Sermones meos concupiscite propter sapientiam. Et diligite illos propter eloquentiam, & habebitis interioris, & exterioris disciplinæ elegantiam.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Mandata tua*. Nam mandatum dicit æquitatis effectum, quod per æquitatem iniungitur, & per æquitatem eligitur. Vnde notandum, quod mandato debetur dilectio, directio, electio. Quorum primum pertinet ad voluntatis desiderium. Secundum ad rationis consilium. Tertium ad libertatis arbitrium. De primo psallit Propheta: Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi. Ecce mandati dilectio. De secundo quoque dicit Psalmus: Ad omnia mandata tua dirigebar. Ecce mandati directio. De tertio in eadē legitur psalmodia: Fiat manus tua, vt saluet me: quia mandata tua elegi. Ecce mandati electio.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum conuenitur: *In aequitate tua viuifica me*. Hæc enim viuificatio est vitæ sustentatio, quam à Domino flagitat: cui intelligendo, diligendo, & eligendo militat. Æquitatem autem allegat: quoniam æquitas dicitur, quod fauorem inueniat apud Dominum: propter quem paruipedit fauorem hominum. Et nota, quod Dominus legitur viuificare vita naturæ tres specialiter hominū species: videlicet innocentes, pœnitentes, & persecutionē pro iustitia patientes: sicut patet in Ismaele, in Israele, in Daniele. De primo: Psalmographus: Nō discedimus à te: viuificabis nos. In quo notat innocentium viuificatio. De secundo quoque legimus: Deus tu conuersus viuificabis nos. In quo patet pœnitentium viuificatio. De tertio etiam psallimus: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me. In quo persecutionem patientium viuificatio claret.

Epilogus.

Liquet ergo, quod pœnitens de fauore humano dubitas, de diuino non hæsitās, tanquā toto corde Domino militans, fiducialiter ait: *Ecce*, in quantum veritatem intelligens. *Concupiui*, in quantum bonitatem dirigens. *Mandata tua*: in quantum æquitatem eligens. *In aequitate viuifica me*, in quantum necessitatem exigens.

VERSICVLVS NONVS.

E*T veniat super me, &c.*] Quod lex ista potenter imperet, indicat octonarius antecedens. Sed quod lex ipsa clementer liberet, indicat iste sequens. Quæris, quomodo? Timorem remouendo, quod ostendit quaternarius primus. Et amorem promouendo, quod ostendit secundus. Si quæris de remotione timoris, remouetur timor honorabilitatis, affabilitatis, amabilitatis, & fauorabilitatis minoris, vt bis binis dilucidatur versiculis. In primo versiculo dilucide remouetur timor honorabilitatis minoris per amorem humilitatis minoris, sicut probat ipsius sectio quadrimembris. In ipso namque notatur subiectio, erectio, abiectio & directio mentis. Subiectionem dico, quantum ad veritatis radium: abiectionem, quantum ad vanitatis vitium: erectionem, quantum ad salutis desiderium: directionem, quantum ad virtutis eloquium.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *Et veniat super me*. Est enim vox animæ iudicio veritatis subiectæ, quæ per

radiū veritatis superne videt vitium vanitatis internæ, & propter huiuscemodi vitij intentionem per radij præuentionem, petit remedij superuentionem. Legitur autem in scriptura superuentio tripartita. Quædam misericordiæ datiua: quædam misericordiæ accusatiua: quædam misericordiæ ablatiua. Prima iustorum. Secunda iniustorum. Tertia reproborum. De prima: Benedictio perituri super me veniebat. Et plane benedictio perituri super illum venit: qui in benedictione seminans, in benedictione metit, qui gratiam pro gratia recipit. Pro exteriori interiorem: pro inferiori superiorem: pro tenui pinguiorem. Ecce superuentio datiua misericordiæ maximæ pro minima felici fœnore redditiua. De secunda dicit Psalmista: Timor & tremor uenerunt super me. Sane timor & tremor uenient super te: qui contemptor es misericordiæ: quia pertimesces

propter conscientiam interius accusantem: & contremisces propter iustitiam superius immisericorditer iudicantem. Ecce superuentio accusatiua misericordiæ, non exhibitæ, sed contemptæ. De tertia: Nonne dissimulaui, nonne silui, nonne quieui? & venit super me indignatio. Optime loquitur in persona avari diuinitus reprobati, quæ, misero mendicante, dissimulauit, quasi non videret. Siluit, quasi non audiret. Quieuit, quasi elemosynā non haberet, & ideo venit super eū indignatio, quia regnum misericordiæ sibi obseratum est, vt indigno, & regnum miseræ eidem referatum est tanquā digno. Ecce superuentio misericordiæ ablatiua.

Articulus secundus.

Secundum claret, cum subditur: *Misericordia tua Domine*. Est enim vox eiusdem animæ vitio vanitatis abiectæ: quæ dum misericordiam deposcit, miseriam recognoscit. Hæc fuit miseria, qua superius vanitati annuebat, veritatem renuebat, dum minus honorabilis effici metuebat, sed post recognitam miseriam requirit misericordiam. Et nota, quod est triplex misericordia cōtra triplicem miseriam necessaria, scilicet misericordia præueniens, prosequens, & subsequens. Prima est necessaria contra miseriam desiderandi: Secunda contra miseriam operandi: Tertia contra miseriam perseverandi. De prima dicit Psalmographus: Misericordia eius præueniet me. Illum misericordia Dei præuenit, cuius affectum ad bonum effectum incitat, & incendit. De secunda dicitur à Domino: Misericordia mea non recedet à te. Ab illo diuina misericordia non recedit, cum quo cooperando procedit. De tertia psallit Propheta: Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Illum misericordia subsequitur, cui finalis perseverantiæ gratia impartitur.

Articulus tertius.

Tertium liquet, cum scribitur: *Salutare tuum*. Est enim vox ipsius animæ per desiderium salutis erectæ, quæ per subiectionem videns abiectionem, mouetur ad erectionem: quia per veritatem intuens vanitatem, erigitur ad salutem. Ad hoc salutare debemus nos erigere triplici ratione: Quia spectabile, expectabile, delectabile. Quæris, quibus? Spectabile credentibus, expectabile sperantibus: delectabile diligentibus. De primo: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Ecce salutare credentibus spectabile. De secundo: Salutare tuum expectabo Domine. Ecce salutare sperantibus expectabile. De tertio dicitur: Delectabitur super salutari suo. Ecce salutare diligentibus delectabile.

Articulus quartus.

Quartum subluet, cum subscribitur: *Secundum eloquium tuum*: Vox enim est animæ sæpe dictæ, eloquio, seu consilio virtutis directæ. Frustra namque se reputat erigi ad salutem, qui se recusat dirigi per virtutem. Et nota, quod eloquium diuinum, tanquam virtutis magisterium, est per virtuale triuium directiuum: scilicet per viam satisfactoriā, meritoriam, & prælibatoriam. Quarum prima est iustitiæ initiatiua. Secunda profectiua. Tertia perfectiua. De primo, dicitur per Psalmistā: Miserere mei secundum eloquium tuum: quod pertinet ad

viam

Superuentio tripartita.

Iob. 22.

Psal. 54. a

Iob. 3. d

Misericordia triplex. Psal. 38. b

Isa. 54. d

Psal. 22. b

Isa. 32. c

Gen. 49. c
Psal. 34. b

Psal. 118. b

viam satisfactoriam iustitiæ initiatiuam. Est enim vox animæ pœnitentis, iustitiam aggredientis. De secundo psallitur per Prophetam: Gressus meos dirige secūdam eloquium tuum: quod attinet ad viam meritoriam iustitiæ profectiuam. Etenim vox animæ proficientis, in via iustitiæ progredientis. De tertio in ipsa legitur Psalmodia: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: quod spectat ad viam prælibatoriam iustitiæ profectiuam. Est enim vox animæ perfectæ, mercedem iustitiæ in verbis cœlestibus prægustantis.

Epilogus.

Patet ergo per præposita, quid sentiat in hac parte Psalmista, siue fidelis anima, loquens voce Prophetica: *Et veniat super me:* quia scilicet veritatis radio sunt subiecta. *Misericordia tua:* quia scilicet vanitatis vitio sum abiecta. *Salutare tuum:* quia scilicet salutis desiderio sum erecta. *Secundum eloquium tuum:* quia scilicet veritatis eloquio sum directa.

VERSICVLVS DECIMVS.

E*T respondebo, &c.* Post remotionem primi timoris, scilicet honorabilitatis minoris in tenore versiculi præcedentis, sequitur remotio secundi timoris, videlicet affabilitatis minoris in tenore præsentis. Remotio huius timoris est cœceptio confidentiæ plenioris. Confidit enim anima fidelis super discretionem locutionis, quæ consistit in tardi oquio, in dulciloquio, in breuiloquio, in rectiloquio: quæ notantur seriatim in præsentis versiculo. Quorum primum est contra impetuosos: Secundum contra contentiosos: Tertium contra verbosos: Quartum contra ociosos, aut infructuosos.

Articulus primus.

Ad primum respicit, quod Psalmista prædicit: *Et respondebo:* quasi dicat rogatus eloquium exhibebo, non rogatus spiritum cohibebo, & sic seruabo tardiloquiū secundum ritum respondentium. Et nota, quod cum grauitate, & tarditate conuenit respondere triplici ratione, pro vitanda vituperatione, exasperatione, & scādali generatione: prima ratio respicit respondentem, secunda interrogantem, tertia assistentem. De prima: Qui prius respondet, quam audiat, stultum se demonstrat esse, & confusione dignum: ecce vituperatio respondentis. De secunda: Stude sapientiæ, fili mi, & lætifica cor tuum, vt possis exprobranti respondere sermonem, quasi dicat: Stude sapientiæ, quantum ad cordis considerationem: & lætifica cor tuum, quantum ad oris refectionem, vt possis exprobranti respondere sermonem, præter eius exasperationem: ecce exasperatio interrogantis. De tertia: Qui interrogationem manifestat, parabit verbum: & sic deprecatus exaudietur, & cōseruabit disciplinam, & tunc respōdebit: ac si aperte dicat: qui interrogationem manifestat, quantum ad respondentis intentionem, parabit verbum, quantum ad intentionis executionem, & sic deprecatus exaudietur, quantum ad interrogantis satisfactionem, & cōseruabit disciplinam, quantum ad satisfactionis dilatationem: & tunc respondebit præter scandali generationem: ecce deuitatio scandali assistentis.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adiicit: *Exprobrantibus.* Ad quorum refrigerium requiritur dulciloquium, quia dulciloquium refrigerat furorem, sicuti ros ardorem. Et nota, quod exprobrantium huiuscemodi, quidam sunt malefici, quidam maledici, quidam blasphemi: Primi siquidem irruunt in hominem: secundi in hominis opinionem: tertij autem in hominis conditorem. De primis legimus: Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis: ecce exprobrantes malefici. De alijs Psalmographus: Confusio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis, & obloquentis: ecce exprobrantes maledici. De reliquis similiter psallimus: Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me: ecce exprobrantes blasphemi.

Articulus tertius.

A Ad tertium spectat quod restat: *Verbum.* Non enim ait verba, sed verbum, vt annotaret breuiloquium. Et notandū, quod breuiloquium tribus de causis est multiloquio præferendum: videlicet ad vitandum stultitiæ suspicionem, animæ læsionem, & ipsius perditionem: quorum primum pertinet ad infamiam; secundum ad culpam; tertium ad pœnam. De primo: Stultus verba multiplicat; vnde verborum multiplicatio videtur stultitiæ suspicatio. De secundo: Qui multis vitur verbis, lædit animam suam: vnde verborum multiplicatio videtur animæ læsio. De tertio: Verbum custodiens filius, extra perditionem erit. Verba congregantis filij vomentis. Quis est verbum custodiens, nisi breuiloquus? Quis verba congregans, & vomens, nisi multiloquus: Quid ergo datur in his verbis intelligi, nisi quia breuiloquus erit extra perditionem multiloqui?

Articulus quartus.

B Ad quartum refertur quod postmodum subinferitur: *Quia speravi in sermonibus tuis:* tanquam directionibus meis, in exhortationibus, in supportationibus, & in confortationibus meis; Vnde notandum, quod sermones diuini dicuntur conditi, moliti, & igniti; conditi profecto, iustitiam exhortando; moliti, iniuriam supportando; igniti, iniuriæ tolerantiam confortando. De primo: Sermo vester semper in gratia sit tale conditus; ac si breuiter diceretur; Sermo vester semper deuotus sit, & discretus; deuotus seminando mores; discretus declinando errores. De secundo canitur; Moliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula; quasi dicat; Diuini sermones vngentes sunt, & pungentes; vngentes in præsentis sæculo, pungentes in futuro; vngentes mala moralia sufferendo, sed pungentes mala pœnalia inferendo. De tertio; Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se, quasi dicat; Sermo diuinus illuminatiuus est, & protectiuis; illuminat enim, vt ignis; protegit, vt clypeus; illuminat interius, protegit exterius; illuminat ignorantes, protegit imbecilles; illuminat per sapientiam, protegit per patientiam.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, vel potius ore Prophetico fidelis anima; *Et respondebo,* seruando tardiloquiū contra impetuosos; *Exprobrantibus,* seruando dulciloquium contra contentiosos; *Verbum,* seruando breuiloquium contra verbosos; *Quia speravi, &c.* seruando rectiloquium contra ociosos, siue infructuosos.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

E*T ne auferas, &c.* Remoto timore minoris honorabilitatis, & affabilitatis in duobus versibus prænotatis: hic remouetur timor minoris amabilitatis, cuiusmodi timor impedimentum esse dignoscitur veritatis. Amabilitas ista non amat veriloquium, ne veritas pariat odium; sit autem hæc remotio inuocato cœlesti brachio. Inuocatur igitur per hunc versum, diuinum patrociniū, ad auferendum præfatum impedimentum, quod impedit veritatis instrumentum, veritatis prædicamentum, veritatis emolumentum. Quemadmodum plerumque prædicanti contingit, cum talis timor taliter cor impingit, quod prædicans os constringit, verbum confringit, & speratum stipendium non attingit; impedimentum spectat ad culpam, instrumentum ad naturam, prædicamentum ad gratiam, emolumentum ad gloriam.

Articulus primus.

E Veritatis impedimentum insinuatur, cum petitur: *Et ne auferas, &c.* Ac si aperte dicat; Ne auferas quod auferendum non est, auferendo quod auferendum est; Verbum veritatis auferendum non est, impedimētum veritatis auferendum est. Aufer ergo auferendum, ne auferas non auferendum; Aufer timorem malum, ne auferas verbum bonum. Sed nota, quod contingit interdum auferre non auferendum, propter ventum, propter vinum, propter donum. In vento intellige vanitatem, in vino voluptatem, in dono cupiditatem. De pri-

Psalm. 118. r

Psalm. 118. n

Breuiloquium.

Eccles. 10. c

Eccles. 20. a
Prou. 29. d
& 30. a

Coloss. 4. a

Psalm. 54. d

Prou. 30. a

Prou. 18. c

Prou. 27. b

Eccles. 33. a

Job. 16. b

Psalm. 43. c

Psalm. 68. b

Isa. 64. b

mo: Iniquitates nostræ, quasi ventus, abstulerunt nos: iste profecto iniquitates sunt iniquæ vanitates, quæ auferunt, seu impediunt nos, ne corrigamus amicos, querendo vanam dilectionem, plusquam veram correctionem. De secundo: Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor: voluptates quidem auferunt cor, dum impeditur corrector, ne impediatur dilector: vel infertur correctio, ne auferatur dilectio, seu dilectorum condelectatio. De tertio: Qui dat munera, animam auferit accipientium. Plane per munus auferitur animus, ne arguatur proximus, sicut experimento didicimus.

Articulus secundus.

Veritatis instrumentum declaratur, cum dicitur: *De ore meo, & cætera*, tanquam veritatis congruo instrumento. Et notandum, quod os nostrum ad hoc quod sit congruum veritatis instrumentum, debet esse non prauum, non lubricum, non peruersum: prauitas pertinet ad detractionem: lubricitas ad dissolutionem: peruersitas ad fidei peruersionem. De primo: Remoue à te os prauum, & detrahentia labia procul sint à te: ecce oris prauitas. De secundo: Os lubricum operatur ruinas, quia nimirum dissolutio dissolutionem generat in animo auditoris: ecce oris lubricitas. De tertio: Homo apostotus, vir inutilis, graditur ore peruerso: homo siquidem apostotus, vir inutilis dicitur, qui à fidei veritate auersus, ad perfidiæ falsitatem conuertitur: hic autem ore peruerso graditur, cum ad oris peruersa dogmata peruenitur: ecce oris peruersitas.

Articulus tertius.

Veritatis prædicamentum annotatur, cum additur: *Verbum veritatis vsquequaque*. Hæc veritas lubricatur, cum propter personarum acceptionem remissus prædicatur. Et notandum circa veritatis verbum, quod ipsum est proponendum, exponendum, opponendum: proponendum plane, quantum ad historicam narrationem: exponendum sane, quantum ad mysticam interpretationem: opponendum etiam opportune contra sophisticam, vel hæreticam calumnationem. De primo dicit Paulus, Dominicæ apparitionis, & suæ conuersionis narrator: Veritatis, & sobrietatis verba eloquor. De secundo scribit Apostolus: Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium irreprehensibilem, recte tractantem verbum veritatis. Per rectam verbi tractationem insinuat mysticam interpretationem. De tertio: Non contradicas verbo veritatis vilo modo, & mendacio ineruditionis tuæ confundere: quasi dicat: Non contradicas verbo veritatis tibi opposito, sed erubescere de verbo falsitatis à te proposito.

Articulus quartus.

Veritatis emolumentum subnotatur, cum subditur: *Quia in iudiciis tuis supersperavi*. Hæc sunt iudicia iustorum retributoria, in quibus iusti merito supersperant, quia meritum ipsorum superant: Sed nota, circa iudicia memorata, quod sunt defectuum purgatiua, aspectuum illuminatiua, affectuum inflammatiua. Propter primum, comparantur aquæ: propter secundum, luci: propter tertium, igni. De primo: Reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia, quasi torrens fortis: in quo potest intelligi purgatio cordis, & corporis. De secundo: Occidi eos in verbis oris mei, & iudicia mea, quasi lux, egredientur. Quid est occidi in verbis oris Dei; nisi intellectus frangi in obsequium fidei? Et quid est iudicia, quasi lucem egredi, nisi aspectus illuminari ad visionem Dominicæ speciei? De tertio: Ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus meus: vocari ad ignem est vocari ad igneam dilectionem per affectus inflammationem.

Epilogus.

Hoc est ergo, quod ait Psalmista in personæ meticulousæ figura: *Et ne auferas*, scilicet auferendo non auferendum, sed auferendo auferendū, quantum ad veritatis impedimentum pertinens ad culpam. *De ore meo*, quantum ad veritatis instrumentum, pertinens ad naturam. *Verbum veritatis vsquequaque*, quantum ad veri-

tatis prædicamentum pertinens ad gratiam. *Quia in iudiciis tuis supersperavi*, quantum ad veritatis emolumentum pertinens ad gloriam.

VERSICVLVS XII.

ET custodiam, & cætera.] Timore tripartito in tribus versiculis præambulis expedito, sequitur expeditio quarti timoris, quo timetur minoratio fauoris in articulo necessitatis: hūc timorem audacius deponit, qui diuinę obedientię viuacius se supponit. Est autem obedientia quadriformis, quam innuit huius versiculi continentia quadrimembris: puta corporalis, mentalis, temporalis, æternalis. Quarum prima pertinet ad extrinsecam operationem: secunda ad intrinsecam considerationem: tertia ad præsentem perseuerationem: quarta ad futuram remunerationem.

Articulus primus.

Quantum ad primam obedientiam, scribitur: *Et custodiam*, scilicet quoad exteriorem custodiam, seu corporalem obedientiam, quæ pertinet ad exterioris hominis disciplinam. Notandum itaq; qualiter se debeat custodire quicūq; vult taliter obedire: debet proculdubio custodire se à triplici vitio: videlicet à vitio loquelæ, à vitio sequelæ, à vitio corruptelæ. Prima custodia respicit maturitatem: secunda securitatem: tertia puritatem. De prima: Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam: quia re vera exterior custodia, quantum ad gustum, & loquelam multum valet ad spiritualium offensionum cautelam. De secunda: Vnuiquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam: hic prohibet Dominus per Prophetam hominum impiorum sequelam. De tertia: Te ipsum castum custodi: hic præcipitur custodia, vel cautela à continentię corruptela.

Articulus secundus.

Quantum ad secundam obedientiam, conscribitur: *Legem tuam*: quasi lucem tuam intus lucentem, interiori hominem conducentem: quia lex lux, sicut patet ex Salomonis testimonio. Notandum igitur de hac lege, quod ei debemus intrinsecus tripliciter obedire; vt puta condelectando, consentiendo, & seruiendo; quorum primum spectat ad voluntatis desiderium; secundum ad rationis consilium; tertium ad libertatis arbitrium. De primo; Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem; ecce legis condelectatio, quantum ad voluntatis desiderium. De secundo; Si quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est; ecce legis consensum, quantum ad rationis consilium. De tertio; Ego ipse mente serui legi Dei; ecce legis seruitium, quantum ad libertatis arbitrium.

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam obedientiam, subscribitur: *In sæculum*, id est in præsentis temporis spatium. Hoc ergo sæculo, quod est temporalis duratio, significatur expressè temporalis perseueratio. Et notandum, quod præsens sæculum est specialiter deputatum ad tria, scilicet ad recolenda, postulanda, præstolanda diuina beneficia. Recolendum est autè potissimum beneficium effectiuum; postulandum beneficium refectionis; præstolandum beneficium perfectionis. De primo; Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti; ecce recordatio præsentis sæculi, respectu beneficij effectiui. De secundo idem Psalmographus; Dominus retribuet pro me, Domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum ne despicias: ecce postulatio præsentis sæculi, respectu beneficij refectionis. De tertio quoq; psallimus; Sit gloria Domini in sæculum, lætabitur dominus in operibus suis; ecce præstolatio præsentis sæculi respectu beneficij perfectionis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartam obedientiam, perscribitur: *Et in sæculum sæculi*. Quid est sæculum sæculi, nisi sæculum subsecutiuum sæculi? hoc autem est sæculum futurum præsentis sæculo successurū. Illud sæculum pertinet ad

Obedientia quadriformis.

Prou. 21. c

Hier. 9. a

1. Tim. 5. d

Prou. 6. c
Legi tripliciter obediendum.

Rom. 7. d

Ibid. c

Ibidem. d

Vita præsens ad tria deputata.

Psalm. 51. b

Psalm. 137. b

Psalm. 103.

Sæculum sæculi, quid.

morum

morum remunerationem, sicut istud ad perseverationem: illud ad obedientiam æternalem, sicut istud ad obedientiam temporalem. O quam beata illa obedientia, in qua nulla grauitas, sed plena suauitas, quam imperabit summa bonitas, cum obtemperabit perfecta charitas. Sed notandum, quod illud sæculum, quod dicitur sæculum sæculi, est deputatum triplici actioni: ut pote diuinæ nobilitatis laudationi, diuinæ ciuilitatis cohabitationi, diuinæ hostilitatis conturbationi. Nihil illa nobilitate venerabilius: nihil illa ciuilitate desiderabilius: nihil illa hostilitate vituperabilius. De primo dicitur: Laudatio eius manet in sæculum sæculi: ecce laudatio futuri sæculi, conueniens diuinæ nobilitati. De secundo psallitur per Prophetam: Iusti hæreditabunt terram, inhabitabunt in sæculum sæculi super eam, scilicet terram uiuentium, non terram morientium: ecce hereditatio, & habitatio futuri sæculi, congruens diuinæ ciuilitati. De tertio apud eandem legitur psalmodiam: Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, & confundantur, & pereant: ecce erubescencia, conturbatio, confusio, & periclitatio futuri sæculi, competens diuinæ hostilitati. Plane erubescencia sibi competit propter iustitiam, quam omisit: conturbatio propter iniustitiam, quam commisit: confusio propter gloriam, quam demeruit: periclitatio propter miseriam, quam promeruit.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu potius voce Prophetica Deo subiecta fidelis anima, quæ de illo semper sperat, cui seruire semper desiderat. *Et custodiam* exterius operando, quantum ad obedientiam corporalem. *Legem tuam* interius considerando, quantum ad obedientiam mentalem. *In sæculum*: finaliter perseverando, quantum ad obedientiam temporalem. *Et in sæculum sæculi*: interminabiliter te laudando, quantum ad obedientiam æternalem.

VERSICVLVS XIII.

E*T ambulabam, &c.* De lege libertatis perfectæ, qualiter timorem remouet, ex quaternario primo liquet. Qualiter autem amorem promouet, ex præsentis subluet. Hæc amoris promotio quadruplici solet causari beneficio: ut pote exhibitiones manualis efficaciam, mentalis perspicaciam, verbalis elegantiam, personalis reuerentiam, quæ subnotantur in isto quaternario, sed ordine retrogrado. Versus primus respondens reuerentiam personali, declarat reuerentiam præstitam viatori, propter obedientiam exhibitam creatori. Reuerentia quidem illum dilatauit exterius per concomitantiam popularem: quoniam ipsum obedientiam subleuauit superius per mandatorum obseruantiam salutarem. Secundum hoc, versus iste circa meritum reuerentiam videtur quatuor continere: videlicet quis meretur, quid meretur, a quo meretur, qua ratione meretur. Viator quippe meretur: reuerentiam meretur: a creatore meretur: obedientiam ratione meretur.

Articulus primus.

Et ambulabam. Hoc dicitur de viatore, cuius actus est ambulare. Vis scire qualiter? plane tripliciter, digne, caute, honeste. Digne siquidem per deuotionem. Cautè per discretionem. Honestè per circumspectionem. De primo: Deprecantes vos, & consolantes testificati sumus, ut ambuletis digne Deo, qui vocauit vos in suum regnum, & gloriam. Ecce dignitas pertinens ad deuotionem. De secundo: Videte fratres; quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes. Ecce cautela spectans ad discretionem. De tertio: Præcipimus vobis, ut & honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Ecce honestas respiciens ad circumspectionem.

Articulus secundus.

In latitudine. Hoc scribitur de reuerentia dilatante. Reuerenda nempe persona in latitudine ambulat, quæ

pro sui reuerentia socialis amplitudo dilatatur. Hæc est latitudo literalis: sed est triformis latitudo spiritualis, non minus personis competens reuerendis. Quarum prima est sapientiam initiatiua: secunda prouectiua: tertia consummatiua. Prima sane pertinet ad consilia, secunda ad eloquia, tertia ad stipendia. De prima: Dedit Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris: ac si apertius diceretur: Dedit sapientiam ad iudicandum, prudentiam ad demonstrandum, latitudinem cordis ad deliberandum. Iudicare pertinet ad æquitatem, demonstrare ad honestatem, deliberare ad vtilitatem. Hæc enim sunt tria causarum genera, quæ distinguit Tullius: scilicet demonstratiuum, iudiciale, deliberatiuum. De secunda: Nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. Pastus quippe agnorum rationalium est in latitudine eloquiorum sapientialium. De tertia vero canitur: Præuenerunt me in die affectionis, & factus est Dominus protector meus, & eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me. In latitudinem talem educitur, qui præuentus ab inimicis in die afflictionis ad salutem adducitur adiutorio Saluatoris.

Articulus tertius.

Quia mandata tua. Per hæc mandata designatur mandator ille sublimis, qui mandauit mandata sua custodiri nimis. Quo circa eius mandata sunt, concupiscenda discenda, non obliuiscenda. Concupiscenda, inquam, quantum ad potentiam affectiuam: Discenda, quantum ad intellectiuam: Non obliuiscenda, quantum ad effectiuam. De mandatis concupiscendis dicit psalmista: Ecce concupiui mandata tua. De mandatis discendis psallit propheta: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. De mandatis non obliuiscendis ait ipse psalmographus: Quære seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus.

Articulus quartus.

Exquisiui. In quo notatur obedientia exquisita, non solum exterius in actione, sed & interius in intentione exhibita. Non enim solum mandata custodiuit, sed & mandatorum obedientiam exquisiuit, exterius obediuit, sed & interius exquisiuit. Actio obediuit, intentio exquisiuit. Quæris, quomodo? Tripliciter præcandubio, vigilanter, instanter, perseveranter. Contra rationis stuporem, affectionis teporem, operationis torporem. De primo Propheta: Exquisiuit te facies mea. In quo vigilantia sine tepore. De secundo, In toto corde meo exquisiui te. In quo instantia sine tepore. De tertio, eadem psalmodia; Legem pone mihi Domine, & exquiram eam semper. In quo perseverantia sine torpore.

Epilogus.

Pater itaque intellectus prophetæ, typum gerentis reuerendæ personæ, non timore contractæ: sed amore attractæ, ratione præfatæ gratiæ diuinitus sibi factæ: *Et ambulabam.* Ecce viator, qui promeruit: *In latitudine.* Ecce reuerentia, quæ promeruit: *Quia mandata tua.* Ecce creator obedientiam imperator: & remunerator, a quo promeruit: *Exquisiui.* Ecce obedientia exquisita, cuius ratione promeruit.

VERSICVLVS XIV.

E*T loquebar, &c.* Personalem reuerentiam in finiuauit versus præcedens: verbalem elegantiam in finiuauit iste præfens. Est autem quadripartita locutionis elegantia secundum quadrifariam ipsius proprietatem scilicet puritatem, claritatem, maturitatem, securitatem. Puritas respicit causam materialem: Claritas formalem: maturitas finalem: securitas efficientem. Quæ notantur per huius versus continentiam quadrimembrem.

Articulus primus.

Puritatem locutionis propheta præposuit, cum dixit: *Loquebar de testimoniis tuis, [uel in testimoniis tuis].* Ecce

Sæculum futurum triplici actioni deputarum.

Psal. 110. b

Psal. 36. e

Psal. 82. d

Latitudo spiritualis triformis.

3. Reg. 4. d

Rhet. ad Heren. lib. 1.

Osea. 4. d

Psal. 17. b

Psal. 113. a

Psal. 118. c

Ibid. k

Ibid. y

Psal. 26. e

Psal. 118. b

Ibid. e

Viator quomodo debeat ambulare.

1. Thess. 2. e

Ephes. 5. d

1. Thess. 4. e

pura locutionis materia. Quid enim illis testimoniis purius est, quibus falsitas subesse non potest? Talia proculdubio sunt testimonia Dominicae missionis, redemptionis, resurrectionis. Quorum primum pertinet ad Saluatoris ingressum. Secundum ad egressum. Tertium ad regressum. De primo: Opera ipsa, quae ego facio, testimonium perhibent de me, quia pater misit me. Ecce testimonium Dominicae missionis, vel incarnationis. De secundo: Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est. Ecce testimonium dominicae redemptionis. De tertio: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Domini nostri IESU CHRISTI: Ecce testimonium dominicae resurrectionis:

Articulus secundus.

Claritatem locutionis proposuit, cum adiunxit: *In conspectu.* Nihil enim in conspectu, nisi conspicuum: nihil conspicuum, nisi clarum. Et nota, quod conspicuitas talis requirit apparentiam, non sola existentiam. Est autem apparentia tripartita, videlicet apparentia dialectica, apparentia rethorica, apparentia sophistica. Prima est apparentia veritatis: secunda est apparentia aequitatis: tertia est apparentia vanitatis. De prima, scriptura dicit: Sapiens in conspectu praesidis apparebit. Quippe sapiens in conspectu illius apparebit, si conspicue rei veritatem declarat. Ecce conspicua vanitatis apparentia. De secunda scribitur: Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo. Quod eleganter conuenit oratori, tam rethorico, quam theologico: quonia inter orationem rethoricam, & theologica, conformitatem constat esse non modicam. In iustitia siquidem apparet conspectui iudicis sui quivis orator, si fuerit iusti negotij conspicuus declarator. Ecce conspicua aequitatis apparentia. De tertio legitur in figura: Septem diebus comedes azyma; sicut praecipi tibi tempore messis nouorum, quando egressus es de terra Aegypti. Non apparebis in conspectu meo vacuus: ac si diceretur apertius: Omnibus diebus comedes azyma sinceritatis, sicut praecipi tibi tempore nouitatis, in exitu vetustatis. Non apparebis in conspectu meo vacuus gratiae & veritatis. Ecce hic prohibetur apparentia vanitatis. Nam septenarius significat vniuersitatem, tempus nouorum, vitae nouitatem. Aegyptus vetustatem: vacuitas vanitatem.

Articulus tertius.

Maturitatem locutionis apposuit, cum adiecit: *Regum id est, recte regentium, rectitudinem diligentium, maturos fructus in maturis praeligentium.* Et notandum quod reges huiusmodi diligunt veritatem, aequitatem, non vanitatem. Haec autem tria respiciunt triplicem apparentiam praecedentem. Quod reges diligant veritatem, patet per sapientem dicentem: Qui diligit cordis munditiam propter gratiam laborum suorum, habebit amicum regem, quasi dicat: Qui diligit munditiam veritatis, tam in corde, quam in labiis, erit amicus regis, verbum interius, & exterius audientis. Quod reges diligant aequitatem, ostendit psalmista, cum ait: Honor regis iudicium diligit. Quod autem reges eiusmodi non diligant vanitatem, satis aperit sapiens, sic dicens: Ne gloriosus appareas coram rege. Hic prohibetur a rege vanae gloriae apparentia coram rege. Unde liquet, quod vanitas non diligitur a rege.

Articulus quartus.

Securitatem loquentis proposuit, cum subscripsit: *Et non confundebat.* Ac si diceret: In conspectu regum, veritatem, aequitatem, non vanitatem diligentium: loquebar, & non confundebat: quia nec falsitatem, nec iniquitatem, nec vanitatem sequebar. Notandum igitur quod illi per loquelam confundi merentur, qui loquelam confundere non verentur. Ideo quod confunduntur, plerique a falsitate, ab iniquitate, a vanitate. Quia falsitas confundit causam loquela formalem: Iniquitas autem materialem. Vanitas vero finalem. De primo. De mendacio ineruditionis tuae confundere. De secundo, ubi scribitur de Israelitis: Confundentur ab iniqui-

tatibus suis. De tertio: Confundetur ab idolis, quibus sacrificauerunt. Quid est idolum, nisi vanum & frivolum? Idolis ergo sacrificant, qui vitulos laborum frivolis dedicant.

Epilogus.

Ait ergo psalmista, tanquam persona ad amore accensa pro tali gratia eidem impensa: *Et loquebar de testimonio tuis;* quantum ad locutionis puritatem, quae tangit causam materialem. *In conspectu:* quantum ad claritatem, quae conspiciat causam formalem. *Regum;* quantum ad maturitatem, quae sapit causam finalem. *Et non confundebat:* quantum ad securitatem, quae reolet causam efficientem.

VERSICVLVS XV.

Et meditabar, &c.] Propalata sunt duo beneficia ad amorem diuinum promouentia, personalis scilicet reuerentia, atque verbalis elegantia. Sequitur tertium quod est mentalis perspicacia non indita menti, sed superaddita, non acquisita, non insita, sed infusa: sicut illa, qua perspicitur in mandatis consilium mandatoris. Huius perspicaciae beneficium insinuat iste versus, inuendo quatuor mentis actus: qui sunt appetitus, introitus, intuitus, obtentus. Disponitur namque mens, tanquam inuenire cupiens, imperium ingredients, imperatorem inueniens, donum optimum obtinens. Quid enim est meditari, nisi appetitus inueniendi? Quid mandatum, nisi imperium? Qui mandator, nisi imperator? Quid diligere, nisi donum optimum obtinere?

Articulus primus.

Appetitus igitur praenotatur, cum psallitur: *Et meditabar,* quod proprium est mentis inuenire cupientis. Illud namque proprie meditatur, quod inuenire conamur. Vnde notandum, quod recte mens meditatur, tria specialiter inuenire cupiens: vt puta sapientiam: institia, doctrinam. Primum quidem propter Dei speculationem. Secundum autem propter sui regulationem. Tertium vero propter fraternae salutis emulationem. De primo: Mens iusti meditabitur sapientiam. De secundo: Beatus vir, qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia meditabitur, quasi dicat: Beatus vir in sapientia perseverans, iustitiam inuenire desiderans, istam non deserens, illam quaerens. De tertio psallit propheta: Praeueniunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. Oportet enim orationis instantiam praenire, si volumus praedicationis gratiam inuenire.

Articulus secundus.

Introitus annotatur, cum additur: *In mandatis.* Mandata secundum Gregorium multa sunt, & vnum. Multa scilicet per diuersitatem operis. Vnum in radice dilectionis. Vnde siue dicamus mandata, siue mandatum, virtuale designatur imperium, in quo imperat rex virtutum. Hoc imperium videtur mens intrare, cum ad diuinae dispositionis arcanum nititur penetrare. Et nota, quod diuinum imperium, vel mandatum est aliis pacificum, aliis mortificum, aliis viuificum. Pacificum plane progredientibus. Mortificum transgredientibus. Viuificum regredientibus. De primo: Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset, sicut flumen, pax tua, quasi dicat: Vtinam attendisses mandata mea, procedendo sine querela, facta fuisset, sicut flumen pax tua, decedendo sine vitij, & supplicij corruptela. De secundo: Peccator transgrediens mandata Domini, incidet in promissionem nequam. Ista nequam promissio ipsa est tam interioris, quam exterioris hominis mortificatio. De tertio scribitur: Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, in misericordia tua viuifica me. Quorum primum pertinet ad regressionem. Secundum ad regredientis viuificationem, seu iustificationem.

Articulus tertius.

Intuitus denotatur, cum dicitur: *Tuis.* Est enim pronomen possessiuum, & possessoris demonstratiuum. Possessor autem imperij virtualis est imperator, operator,

Ioan. 5. f. a

1. Tim. 2. b

Act. 4. g

Apparentia triplex.

Eccel. 39. a

Psal. 16. d

Exod. 23. e

Prou. 22. b

Psal. 98. a

Prou. 25. a

Eccel. 4. d

Exech. 14. c

Prou. 15. d

Eccel. 14. d

Psal. 118. f

Gregorius

Homil. 27.

Isa. 48. d

Eccel. 29. c

Psal. 118. f

ac remunerator vitæ spiritualis. Ad ipsius Imperatoris intuitum videtur mens humana penetrare, cum meretur ab ipso reuelationis gratiam impetrare. Circa dictum imperatorem tria notare possumus, quæ decent imperatoriam maiestatem: vtpote potentiam, sapientiã, bonitatẽ. Quæ notauit psalmista, cum ait: *Tuis*, quasi dicat: Tuæ potentia, tuæ sapientiæ, tuæ bonitatis. Quarũ prima, scilicet potentia est venerabiliter eloquenda. Secunda, scilicet sapientia venerabiliter audienda. Tertia, scilicet bonitas venerabiliter amplectenda. De prima dicitur: *Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.* Ecce potentia venerabiliter eloquenda. De secunda: *Beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.* Ecce sapientia venerabiliter audienda. De tertia: *Tu Domine secundum bonitatem tuam, promissisti pœnitentiam remissionis peccatorum.* Ecce bonitas venerabiliter amplectenda.

Articulus quartus.

Obtentus subnotatur, cum subditur: *Qui dilexi.* Sane mandata dilexit, quia mandantem prospexit: mandantis bonitatem percepit, & ideo charitatem concepit. Et nota, quod diuina mandata debemus diligere tribus de causis potissime, videlicet quia dilectio est mandati causa materialis, efficiens, finalis. Plane materialis, quia dilectio est, quæ mandatur: efficiens, quia per dilectionem mandatur: finalis, quia propter dilectionem mandatur. De primo: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: ecce dilectio, quæ mandatur.* De secundo: *Si diligitis me, mandata mea seruete: ecce dilectio, per quam mandatur.* De tertio: *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi meipsum: ecce dilectio, propter quam mandatur.*

Epilogus.

Patet itaque mens prophetæ. Quod enim ait: *Et meditabar:* vox est mentis inuenire cupientis, pertinens ad primum actum, scilicet appetitum. Quod addit: *In mandatis:* est vox ipsius mentis imperium ingredientis, pertinens ad secundum, scilicet introitum. Quod subdit: *Tuis:* vox est ipsius mentis imperatorem inuenientis, pertinens ad tertium, scilicet intuitum. Quod superaddit: *Quæ dilexi:* vox est ipsius mentis domum optimum obtinentis, pertinens ad quartum, scilicet ad obtentum.

VERSICVLVS XVI.

Et leuavi manus meas, &c.] Inter bis bina beneficia ad amorem diuinum promouentia, onere primum, sed honore nouissimum est manualis efficacia, quam, describit versus iste quadrupliciter, distinguendo modum operandi quadriformiter: puta patenter, obedienter, seruenter, atque frequenter, Quorum primus excludit timorem, secundus tumorem, tertius teporem, sed quartus torporem.

Articulus primus.

Primum operandi modum intelligimus, cum legimus, *Et leuavi manus meas.* Leuatio nempe manuum est motus exterior, per quem manifestatur motus interior. Sicut enim leuatur manus, sic leuatur animus. Et nota, quod leuatio exterior manifestat interiorem, quantum ad timorem, dolorem, amorem. Primum patet pulsu tentationis: secundum in planctu contritionis: tertium in plausu deuotionis. De primo: *Cum leuaret Moyses manus, vincebat Israël: Si autem paululum remississet, superabat Amalech.* Hic Moyses exprimebat exterius, quantum timebat interius, leuando manus intentius, vel remissius: sicut quiuis alius in periculo constitutus. Quod manibus leuatis, non remissis Amalech vinceretur, significat, quod cordis intentio, non remissio victoriam tentationis meretur. De secundo: *Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælos.* Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, ideo

inexorabilis es. Hic patet leuatio tam intrinseca, quam extrinseca ex doloris pœnitentialis vehementia. De tertio: *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.* Ista leuatio pertinet ad plausum exteriorem, manifestans motum amoris interiorem.

Articulus secundus.

Secundum operandi modum aspiciamus, cum adiciamus: *Ad mandata tua.* Re vera mandatis diuinis debetur obedientia. Tunc igitur manus ad mandata leuamus, cum libenter & obedienter illa seruamus. Et nota, quod mandatis diuinis conuenit obedire voluntarie necessarie, atque plenarie. Quare voluntarie propter benedictionis promissionem: quare necessarie propter maledictionis comminationem: quare plenarie propter solutionis confusionem. De primo: *Si audieris vocem Domini Dei tui, vt facias, atque custodias omnia mandata eius.* Et infra: *Venient super te vniuersæ benedictiones istæ, &c.* ecce benedictio, quam meretur mandati conseruatio. De secundo subditur: *Si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius.* Et infra: *Venient super te omnes maledictiones istæ: ecce maledictio, quam meretur mandati violatio.* De tertio: *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: ecce confusio, quam meretur vnus mandati solutio.*

Articulus tertius.

Tertium operandi modum audimus, cum addimus: *Quæ dilexi.* Quod enim dilectione facimus, seruenter agimus. Et nota, quod mandata Dominica debemus diligere specialiter triplici ratione: vtpote propter mandantis honorẽ, propter mandati valorem, propter salarii salutaris amorem. Prima ratio respicit mandati originem, secunda mandati ordinem, tertia mandanti terminum, seu finem. De prima psallit propheta. Vide, quoniam mandata tua dilexi, Domine: ecce mandatis honorem. De secunda: *Dilexi mandata tua super aurum, & topazium, ecce mandati valorem.* De tertia: *Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi: ecce salarii salutaris amorem.*

Articulus quartus.

Quartum operandi modum annotamus, cum adiciamus: *Et exercebor in iustificationibus tuis.* Quoniam vbi exercitatio, ibi frequens actio. Et nota, quod bonus operator bonorum operum frequentator recte dicit: *Exercebor,* videlicet tanquam cultor, vltor, rector. Plane tanquam cultor, quantum ad vitiorum eradicationem: tanquam vltor, quantum ad virtutum vindicationem: tanquam rector, quantum ad virium reificationem. De primo: *Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: quasi dicat: Forinsecus te præpara ad bonorum operum multiplicationem, & intrinsecus ad vitiorum, tanquam tribulorum in cordis agro germinantium, eradicationem.* De secundo: *Viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, & manum magnam, quam exercuit Dominus contre eos.* Moralitẽ: intellige per Ægyptios, vitiorum multitudinem. Per mare, contritionis amaritudinem: per littus, contritionis finem: per magnam manum, vindicationem. submersarum virtutum, quam exercuit Dominus vltionũ. De tertio: *Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos.* Moralitẽ, per principes & maiores: accipe virtutes morales, viribus naturalibus principantes, quæ dominantur, naturæ pronitatem domando: potestatem exercent, bonitatem reificando.

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere moralis intellectus psalmistæ, vicem gerentis personæ bonis operibus mancipatæ. Ait enim: *Et leuavi manus meas,* scilicet operando patenter contra timorem. *Ad mandata tua,* scilicet operando obedienter contra tumorem. *Quæ dilexi,* scilicet operando seruenter contra teporẽ. *Et exercebor in iustificationibus tuis.*

Psal. 62. b

Mandatis diuinis quomodo obedire oporteat.

Deut. 28. a

Ibid.

Ibid. b

Ibid.

Matth. 5. c

Mandata Dei diligenda propter tria.

Psal. 118. u

Ibid. g

Ibid. x

Prou. 24. f

Exod. 14. g

Matth. 23. d

ficatio

Psal. 144. b

2. Reg. 10. b

1. Paral. 36. g

Ioan. 13. d
Ioan. 14. b

Ibid. c

Operandi modus quadruplex.

Leuatio manuum.

Exod. 17. c

Thren. 3. e

cationibus tuis, scilicet operando frequenter contra torporem.

Capitulum quartum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Memor esto verbi tui, &c.] Hic inchoatur quartum capitulum, & presentatur quartum ferculū. Sicut in tertio presentata fuit legis commissio, sic in isto spei immissio. Si quæris ordinis rationem, equidem ad illius commissionem venit per istius immisionem, sicut patet per prophetam dicentem: Spera in Domino, & fac bonitatem. Sic faciebat Apostolus, cum dicebat: In hoc laboramus, quia speramus: Istud autem capitulum distinguitur in hunc modum: Spes immissa lætificat patientes, vt ostendit octonarius primus: & fortificat facientes, vt ostendit secundus. Vnde primus incipit ab Hebraica litera Zain, quæ interpretatur oliua, cuius est lætificare. Secundus ab Hebraica litera Heth, quæ interpretatur viuacitas, cuius est fortificare. Primus octonarius est bipartitus, quia spes dupliciter lætificat patientes, scilicet quantum ad malorum patientiam, quod declarat quaternarius primus: & quantum ad ipsorum compatientiam, quod declarat secundus. Primus quaternarius est quadripartitus secundū quatuor patientiæ gradus, qui sunt patientia subiectionis, abiectionis, scandalizationis, & præiudicationis: qui gradatim tanguntur in quatuor versibus primis. Primus versus insinuat subiectionis consolationem per quadruplicem subiectæ personæ considerationem, quæ non absurde considerat, quem desiderat, cui obtemperat, propter quem tolerat, in quem sperat. Quis autem est ille, nisi cuius est remunerare, imperare, onerare, & exonerare.

Articulus primus.

Prima consideratio tangitur in hoc membro: *Memor esto.* Dominus dicitur illorum memor, quorum est remunerator. Hæc est rememoratio, quam affectat, scilicet remuneratio, quam expectat. Peroptime remunerationem considerat: quia permaxime subiectionis laborem & dolorem refrigerat. Sed notandum, quod retributor vniuersorum, est memor diuersimode diuersorum, videlicet sapientium, insipientium, peruersorum. Horum, ad redimendum: illorum, ad seuius opprimendum: aliorum, ad grauius puniendum. De primis psallimus: Memor esto congregationis tuæ: quasi dicat, sapientis. De secundariis canimus: Memor esto improperiorum tuorum eorum, quæ ab insipiente sunt tota die. De aliis legimus: Memor esto Domine filiorum Edom: quasi dicat, peruersorum. Vnde subditur de illorum peruersitate: Qui dicunt, exinanite, exinanite, &c.

Articulus secundus.

Secunda consideratio aduertitur in hoc articulo: *Verbi tui.* Hoc verbum est præceptū Dominicū: quo præcipitur seruis subiectos esse dominis, non solum bonis & modestis, sed etiam discolis. Hoc præceptum est promulgatum à Domino ore Apostolico. Hoc imperium ob hoc subiectus considerat, quia non modicū subiectionem imperatam temperat, considerare, cui obtemperat. Et nota, quod hoc verbum imperatoriū, est retinendum, continendum, & sustinendum. Retinetur autem, vt fructificet: continetur, vt ædificet: sustinetur, vt beatificet. De primo: Qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia: ecce verbum retentum, vt fructificet. De secundo: Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continent: ecce verbum contentum, vt ædificet. De tertio scribitur: Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino: ecce verbum sustentatum; vt beatificet.

Articulus tertius.

Tertia consideratio colligitur ex hoc ramo: *Seruo*

Auo. Ecce onerosa seruitus: ecce onus impositum diuitius, quod idcirco considerat oneratus: quia consideratio onerantis, onus alleuiat tolerantis. Sed nota circa seruum huiusmodi, quod leguntur seruitutis tres modi. Est namque seruitus ex necessitate, seruitus ex humilitate, seruitus ex charitate. Quarum prima toleranda, secunda desideranda, tertia veneranda. De prima: Seruus vocatus es: non sit tibi curæ: quod pertinet ad seruitutem necessitatis. De secunda: Quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: quod spectat ad seruitutem humilitatis. De tertia: Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem: quod seruitutem exprimit charitatis.

Articulus quartus.

Quarta consideratio accipitur ex hoc loco: *In quo mihi spem dedisti*: quasi dicat in verbo imperatorio, salutis meritorio, quo imperasti, mihi spem inspirasti. Plane Imperator celestis imperat actum virtutis, qui meritorius est salutis, & idcirco; dum imperat, obtemperantibus spem inspirat. Et nota spem tripartitam obtemperantibus inspiratam, videlicet spem laborantium spem tolerantium, spem amantium: quarum prima respondet seruituti primæ: secunda secundæ: tertia tertiæ. De prima: Debet in spe, qui arat, arare: ecce spes laborantium. De secunda: Scientes, quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio vero spem: ecce spes tolerantium. De tertia: Audiētes fidem vestram in CHRISTO IESU, & dilectionem, quam habetis in sanctos omnes propter spem, quæ reposita est vobis in cœlis: ecce spes amantium.

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu persona subiecta, sed spei consolatione refecta, voce prophetica: *Memor esto*, qui remuneras, quem desidero. *Verbi tui*, qui imperas, cui obtempero. *Seruo tuo*, id est, tui, qui oneras, propter quem tolero: *In quo mihi spem dedisti*, qui oneras, in quem spero.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Hæc me consolata est, &c.] Subiectionis consolatio non minus claret in isto, in quo notatur spes confortans, supportans, dehortans; & exhortans. Dicitur autem spes confortans per æquanimitatem, supportans per longanimitatem, dehortans pusillanimitatem & exhortans magnanimitatem.

Articulus primus.

Hæc me consolata est. Hic proculdubio notatur spei confortatio, qua confortatur homo, vel interius à Domino æquanimitatem inspirante, vel exterius à proximo æquanimitatem procurante. Et nota, quod homo tripliciter dicitur exterius alterum consolari; videlicet verbo, subsidio, & exemplo. Prima consolatio, seu confortatio est vocalis, secunda manualis, tertia visualis. De prima: Cōsolatus est eos, & blāde ac leniter est locutus: ecce cōsolatio vocalis. De secunda: Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduę consolatus sum: ecce cōsolatio manualis. De tertia: Cōsolatus est David Bersabeæ vxorem suam: ecce consolatio visualis.

Articulus secundus.

In humilitate mea. Humilitatem nuncupat vilitatem quam supportauit per longanimitatem. Humilitas ista quam supportauit propheta, fuit extrinseca & fortuita, nō tamē fuit sine humilitate intrinseca & gratuita. Ideoque ad commendationem humilitatis intrinsecae atque gratuita, possumus hic notare, quod humilitas est sapientiæ solium, gratiæ pallium, & gloriæ præludium. Dicitur autē sapientiæ solium, quia sapientiā suscipit: Vbi est humilitas, ibi est & sapientiā. Dicitur quoque gratiæ pallium, quoniam electos induit: Induite vos sicut electi Dei sancti, & dilecti, viscera misericordię, benignitatem, humilitatem. Dicitur denique gloriæ

Seruitutis tres modi.

1. Cor. 7. d

Matth. 20. d

1. Cor. 9. c

Spes tripartita.

1. Cor. 9. b

Rom. 5. a

Col. 1. a

Psal. 56. a
1. Tim. 4. c

Zain.
Heth.

Memor.

Psal. 73. a
Ibid. d

Psal. 136. a

1. Pet. 2. c

Luc. 8. b

Phil. 2. b

Psal. 129. b

Gen. 50. d

Iob. 29. c

2. Reg. 12. f

Prou. 11. a

Col. 3. b

præ

Prov. 15. d
Eloquium dehortatorium triplex.
Iob. 6. d
Iob. 10. a
Psal. 11. b
Psal. 137. b
Psal. 40. a
Psal. 84. b
Prov. 13. b
Prov. 21. a
Iudith. 9. d
Eccl. 25. a

Greg. hom. 35. in Eua. g. & 3. p. Psal. c. 10.

Dan. 3. c

Deut. 31. g

Isa 52. b

Lex reuerenda tribus de causis.

Iacob. 2. b

Psal. 18. b

Rom. 7. c

Leu. 19. f

Deut. 16. d

Iob. 37. c

præcludum, quia gloriam antecedit : Gloriam præcedit humilitas.

Articulus tertius.

Quia eloquium tuum. Qualequæso eloquium, nisi pusillanimitatis dehortatorium? Tale nimirum est abiectio & humiliatio necessarium. Vnde notandum, quod eloquium dehortatorium est tripartitum: continet enim eloquium increpatorium, eloquium aduersatorium, & eloquium castigatorium. Quorum primum videtur dehortatorium cogitationum, secundum delectationum, tertium assensionum. De primo: Ad increpandum tantum eloquia concinnatis: ecce eloquium increpatorium. De secundo: Dimittam aduersum me eloquium meum: ecce eloquium aduersatorium. De tertio scribitur: Eloquia Domini, eloquia casta. Plane casta, quia castigantia, & castigando castificantia: ecce eloquium castigatorium.

Articulus quartus.

Viuificauit me. Quo modo, nisi magnanimitatem exhortando? quæ viuificatio patienti potior, aut abiectio accommodatior? Notandum itaque, quod taliter viuificare, videtur ad tria perutile, scilicet ad tolerandum, ad perseuerandum, ad superandum. Quorum primum pertinet ad tentationis aggressum, secundum ad progressum, tertium ad aggressum. De primo: Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me, scilicet per gratiam tolerantiam. De secundo: Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum. Cõseruatio pertinet ad tentationis aggressum: viuificatio ad progressum: beatificatio ad egressum. De tertio: Deus tu conuersus viuificabis nos. Conuertitur ad nos Deus, præstando gratiam tolerandi tentationem. Sed viuificat nos, præstando gratiam superandi.

Epilogus.

Ex præmissis satis est liquidum, quid Propheta nobis insinuet per hunc versum: ait enim: Hæc, scilicet spes; de qua superius immediate fecerat mentionem. Me consolata est: confortans per æquanimitatem. In humilitate mea ipsam supportans per longanimitatem. Quia eloquium tuum: dehortans pusillanimitatem. Viuificauit me: exhortans magnanimitatem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Superbi inique agebant, &c.] Post consolationem subiectionis, & abiectiois, sequitur consolatio scandalizationis, quam ostendit istius versus continentia quadrimembris: continet enim quadruplicem causam consolatoriam: puta stultorum differentiam, malorum sufferentiam, legis reuerentiam, & regis adhærentiam: prima bona, secunda melior, tertia optima, & quarta peroptima.

Articulus primus.

Prima causa dignoscitur, cum dicitur: Superbi, Si superbi, ergo stulti, quasi stantes alti: stultorum autem scandala spernenda sunt, quasi ridicula: nam qui quærit coniugationis normam apud verbum anomalum, aut cõuersationis formam apud virum acephalum, ipse sibi est scandalum. Multum igitur illi confert, qui scandalum præfert, pensare quantum moribus differt, qui scandalum infert. Et notandum circa scandala superborum, quod eorum alij sunt litigiosi, alij bellicosi, alij tam Deo, quam hominibus odiosi: quorū primi sunt inaffabiles: secundi sunt intractabiles: tertij sunt irrationabiles. De primis: Inter superbos sæper iurgia sunt: ecce superbi litigiosi. De secundis: Arma & gladij in via superbi: ecce superbi bellicosi. De tertijs: Nec superbi placuerunt tibi ab initio: Et, tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum, pauperẽ superbium, & diuitem mendacem, & senẽ fatuum: ecce superbi tam Deo, quam hominibus odiosi.

Articulus secundus.

Secunda causa aperitur, cum additur: Inique agebant vsquequaque. Si inique agebant: iniqui erant: Tales au-

tem ferendi sunt, quia secundum Gregorianum eloquium, boni non sunt, qui malos ferre non possunt. Et notandum circa scandala iniquorum, quod leguntur tripliciter inique agere, contra regem, contra legem, contra gregem. Contra summum regem, recedendo per irreuerentiam: contra legem, deuiando per inobedientiam: contra Dei gregem, dominando per iniuriam. De primis intelligitur, quod legitur: Peccauimus & inique egimus, recedentes a te: ecce iniquitas recedentium: De secundis ascribitur, quod scribitur: Noui, quod post mortem meam inique ageatis, & declinabitis cito de via, quam ostendi vobis: ecce iniquitas deuiantium. De tertijs exponitur, quod proponitur: Hæc dicit Dominus, quoniam ablati sunt populus meus gratis, dominatores eius inique agunt: ecce iniquitas dominantium.

Articulus tertius.

Tertia causa subinfertur, cum subiungitur: A lege autem tua, quæ est reuerenda scientia: immo reuerendi scientia: immo reuerenda in omni reuerentia: ex cuius reuerentia redditur aliis reuerentia, sine cuius sententia nulli debetur reuerentia. Et nota, quod lex est specialiter reuerenda tribus de causis: quia regalis, quia irreprehensibilis, quia spiritalis: regalis plane, quantum ad mandata iudicialia: irreprehensibilis, quantum ad mandata moralia: spiritalis, quantum ad mandata cæremonialia, seu figuralia. De primo: Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas. Et infra: benefacitis: ecce lex regalis. De secundo dicitur secundum aliam literam: Lex Domini irreprehensibilis, conuertens animas: ecce lex irreprehensibilis. De tertio: Scimus quoniam lex spiritalis est, ego autem carnalis sum: ecce lex spiritalis.

Articulus quartus.

Quarta causa subditur, cum sequitur: Non declinauit. Per negationem, quæ additur, affirmatio subauditur: non declinauit, quoniam inclinauit: non declinauit à lege, quoniam non declinauit à rege, sed inclinauit se ad legem, quoniam inclinauit se ad regem. Notans ergo adhærentiam legis, subnotauit adhærentiam regis; equidem, qui non nouerunt regem, nisi per legem, adhærent regi adhærendo legi; Sed nota circa legis declinationem, quod contingit à lege tripliciter declinare; videlicet ad errorem, ad fauorem, & furorem. Prima declinatio pertinet ad vim rationabilem; secunda ad concupiscibilem; tertia ad irascibilem. De primo: Ne declinetis ad magos, nec aliquid ab hariolis scificitemini; hic prohibetur declinatio ad errorem. De secundo: Iudices, & magistrus constitues. Et infra: Ut iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent; hic prohibetur declinatio ad fauorem. De tertio: Caue, ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam; hic prohibetur declinatio ad furorem.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, vel scandalis impugnat, non expugnatus, voce prophetica; Superbi, considerando stultorum differentiam, quod est bonum. Iniquo agebant vsquequaque, considerando malorum sufferentiam, quod est melius. A lege autem tua; considerando legis reuerentiam, quod est optimum. Non declinauit, considerando regis adhærentiam, quod est peroptimum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Memor fuit iudiciorum tuorum, &c.] Memoratio spei solatio, ad subiectionum, abiectiois, & scandalizationum sufferentiam, memoratur ipsius cõsolatio ad iniustorum iudiciorum sustinentiam. Tradit namque versus iste memoriale diuinæ paciẽtiæ speciosum, spatiofum, virtuosum, victoriosum, tanquã speculum spirituale humanæ tolerantie: Dicitur autem memoriale prædictum, speciosum, quantum ad patientiam;

materiam;

materiam:spatiosum,quantum ad frequentiam:virtuosum,quantum ad excellentiam.victoriosum,quantum ad efficaciam.

Articulus primus.

Primus articulus prænotatur,cum scribitur:*Memor fui iudiciorum tuorum*:Ecce speciosum memoriale diuinæ patientiæ, respectu humanæ iniustitiæ:patitur namque diuina clementia mirabili, atque memorabili patientia,conculcari sua iudicia ab humana iniustitia.No-tandum itaque, quod contingit tripliciter diuina iudicia conculcare: puta, corde, ore, opere: corde conculcantur,quando contemnuntur: ore, quando deridentur,opere,quando proficiuntur.De primo:Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras,& contempfit iudicia mea,vt plus esset impia,quam gentes, & præcepta mea vltra,quam terræ, quæ in circuitu eius sunt:ecce iudiciorum contemptio. De secundo: Testis iniquus deridet iudicium:ecce iudiciorum derisio. De tertio: Iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt: ecce iudiciorum proiectio.

Articulus secundus.

Secundus articulus subnotatur,cum dicitur:*A sæculo*: Ecce spatiosum memoriale diuinæ patientiæ, quoniam a sæculi initio facta est prædicta conculcatio.No-tandum ergo,quod legimus Domini a sæculo impetantem,tolerantem,miserantem? quorum primum est signum potentiæ:secundum sapientiæ:sed tertium clementiæ.De primo scribitur à Psalmographo:Parata sedes tua ex tunc,à sæculo tu es:Vbi per sedē imperialem insinuat impetantem. De secundo:Postquam ingressi sunt filij dei ad filias hominum,illæque genuerunt.Isti sunt potentes à sæculo, viri famosi. Vbi per potentes potentia abutentes subintelligimus tolerantem. De tertio canitur:Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt. Vbi legimus Dominum miserantem.

Articulus tertius.

Tertius articulus annotatur,cū additur: *Domine, ecce virtuosum memoriale*. Quid enim illa patientia virtuosius,quā patitur à talibus seruis talis Dominus? Vis audire qualis Dominus:plane reuerendus,tremendus, colendus: Tanquam omnium creator: Tanquam omnium gubernator: Tanquam omnium consummator. De primo:vbi de rege Iosia scribitur in hæc verba:Reueritus es faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti corā me. Ego quoq; exaudiam te,dicit Dominus. Hic apparet, quod Dominus est humiliter, & flebiliter reuerendus. De secundo: vbi scribitur de Saulo: Tremens ac stupens dixit:Domine,quid me vis facere?Vbi patet luce clarius, quod Dominus mirabiliter est tremendus. De tertio: vbi dixit Ezechias Sacerdotibus, & Leuitis: Vos elegit Dominus,vt steteris coram eo, & ministretis illi,colatis eum & cremetis illi incensum.Vbi notatur, Dominus contemplatione, actione, deuotione colendus.

Articulus quartus.

Quartus articulus denotatur,cum dicitur:*Ei consolatus sum*:Ecce victoriosum memoriale, quoniam ex memoria diuinæ patientiæ generatur victoria nostræ impatientiæ: dum illius memoria nobis est consolatoria. Hic potest notari, quod diuersi dicuntur diuersimode consolari. Aliter enim consolari dicuntur patientes. Aliter compatientes. Aliter impatientes. Primi namque dicuntur consolari consideratione alienæ patientiæ. Secundi consideratione alienæ misericordiæ. Tertij consideratione alienæ miseriæ. Prima consolatio patet:Cesauit Rex David persequi Absalon:eo quod consolatus esset super Amon interitu. Ecce consolatio patientiæ. Secūda consolatio liquet:Adduxerunt puerum vinentem, & consolati sunt non minime. Ecce consolatio compatientiæ. Tertia consolatio claret:Vidit eos Pharaon, & consolatus est super vniuersa multitudine, quæ interfecta est gladio. Ecce consolatio impatientiæ.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, vel patiens voce Prophetica: *Memor fui iudiciorum tuorum*: quantum ad patientiæ diuinæ materiam, cuius materia sunt diuina iudicia. Ecce memoriale speciosum. *A sæculo*, quantum ad illius patientiæ frequentiam. Ecce memoriale spatiosum. *Domine*: quantum ad ipsius patientiæ excellentiam. Ecce memoriale virtuosum. *Ei consolatus sum*: quantum ad eiusdem patientiæ efficaciam. Ecce memoriale victoriosum.

VERSICVLVS QVINTVS.

Defectio tenuit me, &c.] Consolationem patientium declarauit quaternarius antecedens. Consolationem compatientium declarat quaternarius præsens. Hæc consolatio consummatur, quando fraterna culpa deploratur, venia imploratur, pœna memoratur, pœnitentia procuratur: sicut quatuor proximis versibus intimatur. Versus primus pertinens ad deplorationem culpæ fraternæ, videtur quatuor continere: videlicet dolorem animi propter errorem proximi. Dolor liquefacit. Animus liquefcit. Error frigefacit. Proximus refrigescit.

Articulus primus.

Quantū ad primum articulum, dicitur: *Defectio*: ista defectio est vehemens compassionis affectio, quæ sic feruidas animas comprimit, quod calidas lacrymas exprimit. Et nota, quod est defectio tripartita. Quædam lætitiæ: quædam gratiæ: quædam gloriæ priuatiua. Quarum prima iustorum, secunda iniustorum, tertia reprobatorum. De prima: Cor tabescens, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus. Vbi compassionis dolor describitur, qui dū cordi illabatur, corpus collabatur, & voluptas elabatur. De secūda: Incunditas cordis, hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectioe sanctitatis. Ecce defectio gratiæ, & re vera lætitia si afficit, non proficit, vbi gratia deficit. De tertia: Inclinate humerum vestrum, & ceruicem vestram, & operam facite regi Babylonis, & sedebitis in terra, quam dedi patribus vestris. Quod si non feceritis, nec audieritis vocē domini Dei vestri operari regi Babylonis, defectioem vestram faciam de ciuitatibus Inda, &c. Ac si apertius dicatur peccatoribus: Humiliate vos ad confessionem, sustinete confusionem, vt recipiatis iniquitatis remissionem, & hæreditatis æternæ repromissionem. Quod si nolueritis confessioni vacare, & confusioni operam dare, propter defectum gratiæ deficere vos faciam à societatibus gloriæ. Ecce defectio gloriæ. Babylon enim interpretatur confusio, & Inda gloriatio.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Tenuit me*, scilicet animū meum afficiens, & afficiendo liquefaciens eum. Si quæris, qualiter affectiones tenent animum? Profecto diuersimodè diuersorum. Notandum ergo generaliter, quod affectiones animum tenent tripliciter. Quædam feliciter: quædam infeliciter: quædam mediocriter. Primæ tenent animos beatorū. Secundæ animos damnatorum. Tertiarum animos viatorum. De primo scribitur: Tenebit me dextera tua. Hæc dextera est æterna lætitia: quæ tenebit animam sponsæ felici tentione, ipsa teste: dextera eius amplexabitur me. De secundo, vbi dicitur à Saule: Interfice me: quoniam tenent me angustie. Tales angustie mysticè intellectæ, sunt æternales tristitiæ. Quarum tentiones infelices ad illos pertinent, qui quærent mortem, & non inuenient, sicut scribitur ab Apostolo. De tertio: Pavor tenuit me, & tremor. Sic potest dicere viator, cuius animum tenet timor.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Pro peccatoribus*: quoniam vbi peccator, ibi error, ibi tenebræ sunt: Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt. Vbi vero tenebrifitas, ibi solet esse frigiditas. Vnde peccator est frigidus, & infrigidator, & specialiter adulator: explorator:

detractor

Ezech. 5. a

Prou. 19. d

Ezech. 5. a

Psal. 92. a

Gen. 6. a

Psal. 24. a

2. Paral. 34. f

Act. 9. a

2. Paral. 29. a

1. Reg. 13. g

Act. 20. c

Ezech. 32. g

Nau. 2. c

Echl. 30. d

Baruc. 2. d

Psal. 138. b

Cant. 2. b

2. Reg. 1. b

Apo. 9. b

Iob. 4. b

Echl. 11. b

detractor. Quorum primus est lactator. Secundus sagittarum fabricator. Tertius sagittator. De primo: Fili mi, si te lactauerint peccatores, nec acquiescas eis. Ecce peccator lactans: De secundo: Homo peccator sanguini insidiatur, attende tibi à pestifero: fabricat enim mala, ne forte inducat super te subannationem in perpetuum. Ecce peccator sagittas fabricans. De tertio cantatur: Ecce peccatores intenderunt arcum, paraauerunt sagittas suas, &c. Ecce peccator sagittans.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Derelinquentibus legem tuam*: nam qui legem derelinquit, ignem dextera eius ignea lex. Et nota, quod lex non est derelinquenda, siue dimittenda, specialiter propter tria: quia lux speciosa, quia donatio fructuosa, quia corona gratiosa: Quorum primum spectat ad speculatiuos. Secundum ad actiuos. Tertium ad praelatos. De primo: Ne dimittas legem matris tuæ, &c. quia mandatum lucerna est, & lex, lux. Hic prohibetur dimissio legis ratione lucis. De secundo: Donum bonum tribuam vobis: legem meam ne derelinquatis. Hic prohibetur derelictio legis, ratione donationis. De tertio: Ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo. Hic prohibetur dimissio legis ratione coronæ, vel gratiæ capitalis.

Epilogus.

Ait ergo propheta in personâ cõpatientis figura. *Defectio*, quantum ad dolorem liquefacientem. *Tenuit me*, quantum ad animum liquefacientem. *Pro peccatoribus*, id est, peccati auctoribus, quantum ad errorem frige facientem. *Derelinquentibus legem tuam*, quantum ad proximum frige facientem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Cantabiles mihi erant, &c.] Versus præambulus versabatur circa fraternæ culpæ deplorationem. Versus iste versatur circa veniæ implorationem. Et quia dicta venia solemniter imploratur per diuinum officiũ, quod in Ecclesia decantatur: propterea versus iste quadrifidus quatuor connotat circumstantias eius, quæ sunt, modus, motus, locus, tempus. Modus autem requirit modulationem. Motus opitulationem. Locus venerationem. Tempus perseuerationem.

Articulus primus.

Primum prænotauit Propheta, cum ait: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*. Ac si diceretur aperte: Iustificationes fraternæ, quæ postulantur à te iustificatore superne: erant cantabiles, id est, cantando pronuntiables in signum prolotionis internæ. Nec enim eas protulit sola speculatio intellectiua: quia sic essent pronuntiables confabulando: nec sola æmulatio affectiua: quia sic essent pronuntiables euilado. Sed tã speculationis intellectiua, quã æmulationis affectiua copulatio modificatiua, & ideo pronuntiables modulado. Notandũ itaque, quod iustificationes diuinæ sunt cõcupiscendæ, discendæ, non obliuiscendæ: Vnde requirunt appetitiuam viuacem, apprehensiuam sagacem, retentiua tenacem. De primo: Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas, &c. De secundo: Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. De tertio In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, &c.

Articulus secundus.

Secundum denotauit, cum dixi: *Mihi*, videlicet opitulanti: Quæris, quo modo? Speculando, æmulando, famulando: quorum primum pertinet ad intellectum; secundum ad affectum; tertium ad effectum. De primo: Quare ostendisti mihi iniquitatẽ, & laborẽ: videre prædam, &c. Verba sunt cõpatientis, errorem proximi speculantis. De secundo: Ve mihi, vt quid natus sum videre contritionem populi mei; Verba sunt compatientis, salutem proximi æmulantis. De tertio legitur: Conuertetur mihi timentes te: verba sunt compatientis, conuersionem proximi postulantis; & postulando famulantis.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: *In loco*: Si quæris, in quo cito soluitur quæstio: *In loco*, qui ad orandum ordinatur, & ab orando oratorium nominatur: hic est locus quem elegit Dominus, vt inuocetur ibi nomen eius, vt collocetur inibi corpus eius. Notandum ergo, quod huic loco debetur veneratio specialis, ratione venerabilis nominis, venerabilis numinis, venerabilis agminis. Est enim idem locus diuinæ memoriæ attitulatus: diuinæ Eucharistiæ deputatus: diuina militia visitatus. De primo: In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi: ecce locum diuinæ memoriæ attitulatum. De secundo scribitur: Dominus in loco sancto suo: Et proculdubio in hoc loco habitat ille sacramentaliter, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter: ecce locum sacramento Dominico deputatum. De tertio: Quam terribilis est locus iste, inquit, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli: Et loquitur Iacob de loco à cœlesti agmine visitato: quis autem dubitat, quin diuina familia locum vintet; in quo Dominus habitat?

Articulus quartus.

Quartum subnotatur, cum subditur: *Peregrinationis meæ*: ista peregrinatio est viatorum festinatio, qui spiritu ambulantes, & crucem suam quotidie baiulantes peregrinantur de die in diem, festinantes ingredi in illam requiem. Et nota, quod est peregrinatio tripartita, quædam impropetabilis, quædam miserabilis, quædam venerabilis. Prima est de hospitio in hospitium: secunda de vitio in supplicium: tertia de merito ad præmiũ. De primo: Minimũ pro magno placeat tibi, & impropetium peregrinationis non audies, vita nequam hospitandi de domo in domum: ecce peregrinatio impropetabilis. De secundo: Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti, & non pepercit peregrinationi illorum: ecce peregrinatio miserabilis. De tertio: Ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur à nobis ad Dei gloriam: ecce peregrinatio venerabilis.

Epilogus.

Liquet igitur vox prophetæ, vel compatientis, & fraternam veniam implorantis personæ, sic loquentis prophético ore: *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, quantum ad implorandi modũ, quem decet modulatio. *Mihi*, quantum ad implorantis motum, cui conuenit opitulatio. *In loco*: quantum ad implorandi locum, cui congruit veneratio. *Peregrinationis meæ*, quantum ad implorandi tempus, cui competit perseueratio.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Memor fui nocte, &c.] Prænotatis duobus actibus ad proximi compassionẽ pertinẽtibus: hic notatur tertius, vt pote memoratio pænæ, quam denotat versus iste sub quadruplici conditione, scilicet vt studendam, vt stupendam, vt pauendam, vt cauendam: studenda dicitur, vt percurratur: stupenda, vt occurratur: pauenda, vt succurratur: cauenda, ne incurratur.

Articulus primus.

Vt studenda, notatur per nocturnam memoratiõẽ, dicendo: *Memor fui nocte*: quia nimirum talis actus, & tale tempus videtur conuenire studentibus. Hic potest notari, quod nox est tempus congruum lectioni, meditationi, reuelationi: quorum primum est sensuale: secundum rationale: tertium intellectuale. De primo noctem illam, duxit, rex insomnem: iussitq; sibi afferri historias, & annales priorum temporum, quæ cum illo præsentem legerentur, ventum est ad illum locum, &c. ecce noctis lectio. De secundo scribitur: Meditatus sum nocte cum corde meo: ecce noctis meditatio. De tertio; Daniel mysterium per visionem nocte reuelatum est: ecce noctis reuelatio.

Prou. 1. b
Eccl. 1. 1. d

Psal. 10. a

Deut. 33. a

Prou. 6. e
Ibid.
Prou. 4. a

Prou. 1. b

Exod. 20. d

Psal. 97. a

Gen. 28. d

Eccl. 29. d

Eccl. 16. a

1. Cor. 8. d

Psal. 118. c
Ibid. i

Ibid. m

Abac. 1. a

1. Mar. 2. a

Psal. 118. k

Heser. 6. a

Psal. 76. b

Dan. 2. e

Articulus secundus.

Vt stupenda, notatur per nomen, quod infert miserris, passionem, & miserentibus compassionem, dicendo: *Nominis tui*, quod est nomen iudicis, stupendum tam maleficis, quam beneficis: illis vt dolentibus, istis vt condolentibus: ecce quid studuit, & stupens stupuit, qui proximo condoluit, quia pœnā, quam ille meruit. Hic potest notari circa nomen, quod est nomen mirabile, horribile, & terribile, si memoretur, vt iudicans, vt indicans vt vindicans. De primo: Cur quæris nomen meū, quod est mirabile: Ecce nomen mirabile, & plane mirabile est, quoniam omnia iudicare, & à nemine iudicari potest. De secundo: Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in gentibus, id est, gentiliter uiuentibus: ecce nomen horribile. De tertio: Nomen eius gloriosum, & terribile: quia gloriosum virtuosus, terribile vitiosus. Vnde psallimus: Sanctum, & terribile nomen eius.

Articulus tertius.

Vt pauenda, notatur per Domini expressionem, dicendo: *Domine*. Quis enim non pauet illum Dominū, cuius est indicare, iudicare, vindicare? Ipse enim & indicat abscondita, & iudicat merita, & vindicat illicita. De primo: Si descendet Saül, sicut audiuit seruus tuus, domine Deus Israël, indica seruo tuo: ecce Dominus indicans. Sic indicabit cum reatus absconditos, & cruciatus debitos hypocritis iudicio suo iustis in iudicio suo explicabit. De secundo: Qui indicat me, Dominus est: ecce Dominus iudicans. Sic iudicabit, cum iustorum personas bene meritas, & coronas repositas publicabit. De tertio: Væ genti insurgenti super genus meū: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis: ecce Dominus vindicans. Sic vindicabit, cum indebitas actiones debitis passionibus applicabit.

Articulus quartus.

Vt cauenda, notatur per legis custoditionem, dicendo: *Et custodiui legem tuam*. Optimè pœnam cauit, qui legē seruauit. Non est melior sempiternæ mortis cautela, quā supernæ legis sequela. Hic notare possumus quod tribus de causis legem custodire debemus, videlicet, vt caueamus mortem primam: vt caueamus mortem secundam: vt obtineamus vitam beatam. Quorum primum pertinet ad flagitium, secundum ad supplicium, tertium ad præmium. De primo: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam. Attende lacrymarum emissionem propter legis omissionem, quæ pertinet ad mortem primam, siue mortalem culpam. De secundo: Cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis: supple quantum ad diffinitionem: neque custodistis legem iustitiæ, scilicet quantum ad executionem: neque secundum voluntatem Domini ambulastis, scilicet quantum ad intentionem. Hic arguuntur qui legem omiserunt propter pœnam, quam meruerunt, quæ pertinet ad mortem secundam, siue pœnam æternam. Vnde sequitur: Potentes enim potenter tormenta patiuntur. De tertio: Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo uiuet in eis. Hic mandatur custodia legum moralium propter æternæ vitæ præmium.

Epilogus.

Et hoc est, quod per psalmistam cantatur: *Memor fui nocte*, quantum ad pœnam studendam, vt percurratur. *Nominis tui*, quantum ad pœnam stupendam, vt occurratur. *Domine*, quantum ad pœnam pauendam, vt succurratur. *Et custodiui legem tuam*, quantum ad pœnam cauendam, ne incurratur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

H*æc facta est mihi, &c.*] Quartum actum compatientiæ, videlicet procurationem fraternæ pœnitentiæ dilucidat versus iste, in quo notatur consolatio præfata, diuinitus destinata, compatienti collata, pro pœnitentia procurata: ecce datum optimum, descendens à patre luminum, ad compatientis animum, propter conuersum proximum.

Articulus primus.

Consolationem præfata prophetam demonstrauit, cum ait: *Hæc*, scilicet spes cōsolatoria, de qua supra scriptū est: *Hæc me consolata est*. Et nota, quod spes dicitur consolatoria præcipue propter tria: quia seruitutis mutatoria: quia virtutis probatoria: quia salutis prælibatoria. Quorum primum pertinet ad incipientes, secundum ad proficientes, tertium ad peruenientes. De primo: Nunc cepi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Vox est incipientis, se à seruitute diabolica ad seruitutem Dominicam transmutari sperantis. De secundo: Hæc fit mihi consolatio, vt affligens me dolore, non parcas. Vox est proficientis, probari & approbari in tribulationis conflatorio confidentis. De tertio: Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Quia gloria Sanctorum in via, est præstolatio & prælibatio futurorum bonorum in patria.

Articulus secundus.

Consolationis destinationem designauit, cum dixit: *Facta est*. A quo facta est: ab eo plane facta est, sine quo nihil factum est. Hæc factio dicitur destinatio: Sed nota, quod hæc cōsolatio tripliciter facta reperitur à Deo secundum triplicem apparitionem, sensibilem, intelligibilem, & imaginabilem. Prima fit per vocem corporalem, secunda per illuminationem spiritualement, tertia per imaginem somnialem. Quocirca prima dicitur facta quasi vox, secunda quasi lux, tertia quasi nox. De prima: Vox facta de cœlis: ecce apparitio corporalis. Talis profecto est diuina cōsolatio, quæ fit à Deo, vel vocali iudicio, vel speciali nuntio. De secunda competenter exponitur, quod proponitur: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. Quid enim clarius intelligimus per lucem diuinitus factam, quam veritatem interius patefactam. Talis est proculdubio diuinæ consolationis spiritualis destinatio, videlicet interior mētis illuminatio. De tertia potest accipi verbum illud psalmographi: Posuisti tenebras, & facta est nox. Quia ponitur in somnio imago ænigmatica, & fit apparitio phantastica, per quā fit nonnunquam consolatio tenebrosa.

Articulus tertius.

Consolationis collationem annotauit, cum adiunxit *Mibi*, tanquam compatienti proximo, & idcirco spectanti, & expectanti, & affectanti consolationem ab eo, qui mandauit unicuique de proximo suo. Spectanti quidem per fidem, expectanti per spem, affectanti per charitatem. Horum primo concinit, quod psalmista dicit: *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi*: scilicet spectanti. Secundo conuenit, quod propheta psallit: *Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi*: scilicet expectanti. Tertio quoque congruit, quod idem astruit: *Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi*: scilicet affectanti.

Articulus quartus.

Consolationis rationem, videlicet fraternæ pœnitentiæ procurationem subiunxit, cum subiunxit. *Quia iustificationes tuas exquisiui*. Quid enim est pœnitentiæ curatio, nisi iustificationis exquisitio. Et nota, quod fraternam pœnitentiā debemus exquirere non curiose, nec insidiosè, sed officiosè. Primo modo exquirunt exploratores, secundo exprobratores, & tertio exhortatores. De primo: Cor iniqui exquirat mala: sic curiosus explorator aliena peccata. De secundo: Herodes occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius à bimatu & infra: secundum tempus, quod exquiserat à Magis. Herodē interpretamur in pellibus gloriantem, & Iudæum confidentem. Herodes itaque tempus exquirat, & pueros Iudæorum occidit, cum prælatus, vt appareat gloriosus, alienam vitā explorat, & confidentium spurcicias per pœnitentiam depuratas, & ad innocentiam reuocatas, exprobrando commemorat. De tertio: De qua salute exquiserunt, & scrutati sunt propheta. Sic faciant illi, qui officiosè ac studiose procurant salutem proximi.

Epilogus

Gen. 32. g

Malac. 1. c

Deut. 28. f

Psal. 110. c

1. Reg. 23. b

1. Cor. 4. a

Judith. 16. c

Psal. 118. r

Sap. 6. a

Leu. 18. a

Psal. 76. b

Iob. 6. b

Psal. 149. b

Mar. 1. b

Gen. 1. a

Psal. 103. c

Ez. 17. b

Psal. 120. a

Psal. 39. a

Psal. 4. a

Prout. 27. d

Matth. 2. c

1. Pet. 1. c

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in huiusmodi cōpatientis persona: *Hæc*, scilicet consolatio præfata: ecce datum optimum. *Facta est*, id est, diuinitus, destinata: ecce descensu à patre luminum. *Mibi*, quasi cōpatientis collata: ecce descensum in conuertentis animum. *Quia iustificaciones tuas exquisiui*, dum proximi pœnitentiam procurauit: ecce conuersum proximum.

VERSICVLVS NONVS.

Portio mea, &c.] Non solum spes lætificat patientes, vt octonarius prior proposuit, sed etiam fortificat facientes, prout iste proponit. Fortificat autem primū ad bene operandum, quod testatur quaternarius anterior, postmodum ad malum superandum, quod testificatur posterior. Ad operandum vero fortificat: quia B propositum ratificat, intuitum rectificat, affectū purificat, & effectum plurificat. Sicut quatuor ordo veruum manifestat. Qualiter autem spes propositum ratificet, versus primi quadrifida continentia docet, denotando quadruplicem propositi causalitatem: videlicet finale, initiale, formale, & materiale. Et connotando causarum proprietatem, scilicet finis vtilitatem, initij vel efficientis humilitatem; formæ stabilitatem, & materiæ facilitatem.

Articulus primus.

Finalis vtilitas aperitur, cum dicitur: *Portio mea*. Nam portionem suam quilibet illud dicit, quod vtilius cōspicit, & amplius concupiscit, sicut patet in portione triformi exteriori, interiori, superiori. Quarum prima spectat ad bona fortunæ: secunda ad bona gratiæ: & tertia ad bona gloriæ. Portio prima bona est vtentibus non abutentibus: qualis fuit filius prodigus, qui patri dixit: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me cōtingit. Ecce portio fortunæ. Portio secunda melior est exercentibus, non deserentibus, quales sunt, qui in vanum gratiam Dei recipiunt. De quibus desertoribus conqueritur Dominus ore prophetico, sub his verbis: Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis. Ecce portio gratiæ. Portio tertia, peroptima est non aspernantibus, sed aspirantibus, qualis fuit, qui cecinit in hunc modum: Portio mea in terra viuentium. Ecce portio gloriæ.

Articulus secundus.

Initialis humilitas subauditur, cum subditur: *Domine*. Vocare namque Dominum, est vocantis humilitas, sicut vocari Dominū, est vocati nobilitas. Et nota, quod humiliari debemus coram Domino specialiter propter tria: quia pastor, ductor, vltor. Pastor quippe, quantum ad veritatem doctrinæ: Ductor, quantum ad veritatem vitæ. Vltor, quantum ad veritatem iustitiæ. De primo: Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni, Dominū nostrum IESVM CHRISTVM. Ecce Dominus pastor. De secundo: Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus. Ecce Dominus ductor. De tertio: Fortis vltor Dominus reddens retribuit. Ecce Dominus vltor.

Articulus tertius.

Formalis stabilitas eruditur, cum sequitur: *Dixi*, id est, irrevocabiliter sanciri, immutabiliter stabiliri. Et notandū, quod sic sanciri, & stabiliri oportet propositū tripartitum: puta propositum culpā confitendi, linguā custodiendi, & vitam mutandi. Quorum primum est iustitiæ initiatiuum: Secundū prouectiuū: Tertium perfectiuū. De primo scribitur à Psalmista in persona pœnitentis: Dixi cōfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. Ecce propositū confitendi culpam. De secundo legitur in eadem psalmodia, in persona proficientis: Dixi custodiā vias meas, vt nō delinquā in lingua mea. Ecce propositum custodiendi linguam. De tertio canitur in eodē psalmista, in persona vitam immutantis, seu religionem intrantis: Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Ecce propositum mutandi vitam.

Articulus quartus

A Materialis facilitas reperitur, cum legitur: *Custodire legem tuam*. Lex namque diuina, propositi prophetalis materia, est facilis, & faciliter obseruabilis, præcipue triplici ratione, vt puta ratione scripturæ, ratione lecturæ, ratione facturæ. Quia scriptura est plana, & lucida: Lectura distincta & aperta: Factura sancta & bona. De primo: Scribes super lapides omnia verba legis huius plane, & lucide. Ecce legis scriptura plana, & lucida. De secundo: Legerunt in libro legis Dei, distinctè & aperte ad intelligendum: Ecce legis lectura distincta, & aperta. De tertio: Lex quidem sancta: Et, sciimus, quia bona est lex: si quis ea legitime vtatur. Ecce legis vsus, siue factura sancta, & bona.

Epilogus.

Ait ergo propheta, seu bonæ spei persona, voce prophetica, propositum suum insinuas per hæc verba. *Portio mea*, quantum ad propositi finem, & finis vtilitatem. *Domine*, quantum ad efficientem, & eius humilitatem. *Dixi*, quantum ad formam & ipsius stabilitatem. *Custodire legem tuam*, quantum ad materiam, & eiusdem facilitatem, quasi dicat: Proposui pro fructu vtili, ex corde humili, promisso stabili, de lege facili, seu faciliter obseruabili.

VERSICVLVS DECIMVS

Deprecatus sum faciem tuam.] Vidistis spem ratificantem propositum, videatis eandem rectificantem intuitū: sicut patet per quadrifariam versus istius continentiam. Spes dirigit mentis aciem, ascendentis ad Dei faciem, & descendens ad suam speciem: quoniam ascendentem, supportat, & descendentem confortat. Ecce quadruplex actio, quæ notatur in hoc versiculo, scilicet ascensio, supportatio, cōfortatio, descensio. Ascensio spectat ad contemplationem: Supportatio ad subleuationem: Descensio ad compunctionem: Confortatio ad consolationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Deprecatus sum faciem tuam*. Ecce ascensio mentis ad Dei faciem, quæ fit per deprecantis contemplationem, vel contemplantis deprecationem. Hic potest notari, quod tripliciter contingit faciem Domini deprecari: videlicet feruide, tepide, callide. Feruidi sacris eloquiis patefiunt per eos, qui deprecari veniunt. Tepidi vero per eos, qui non veniunt, sed proponunt. Callidi autem per eos, qui nec veniunt, nec proponunt, sed mittunt. De primis: Venient populi multi, & gentes robustæ ad querendum dominum exercituū in Hierusalem, & deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad venientes, seu feruidos. De secundariis scribitur: Vadent habitatores, vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad proponentes, seu tepidos. De aliis legitur: Miserunt ad domum Dei Sarasar, & Rogommelech, & viri, qui cum eis erant, ad deprecandam faciem Domini. Ecce deprecatio faciei, quantum ad mittentes, seu callidos, quales nonnulli sunt, qui proprias orationes Deo non porrigunt, sed alienas exigunt. Tales enim Dominum orare negligunt, sed ad eum orantes dirigunt.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiicitur: *In toto corde meo*. Ecce supportatio ascendentis, quæ fit per conatū cordis confidentis, contra dubitationem: quærentis, contra volitationem: clamantis, contra pigritationem. De primo: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo. Ecce cor confidens sine dubitatione. De secundo: Cum quæsieris Dominum Deum tuum, inuenies eum, si cum toto corde quæsieris eum. Ecce cor quærens sine volitatione. De tertio canitur: Clamaui in toto corde: exaudi me Domine. Ecce cor clamans sine pigritatione.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subiicitur: *Miserere mei*. Ecce

Deut. 27. b
Nehem. 8. bRom. 7. b
1. Tim. 1. b

Luc. 15. c

Hier. 12. c

Psal. 141. c

Heb. 13. d

Deut. 31. a

Hier. 51. f

Psal. 37. b

Psal. 38. b

Psal. 76. b

Zach. 8. b

Ibid.

Zach. 7. a

Prov. 3. a
Deut. 4. e

Psal. 118. e

descensio mentis ad suam speciem, quæ fit per reflexæ compunctionem, vel compunctæ reflexionem. Nā sicut mentis acies impellitur per feruorem ad Dei faciē, ita repellitur per timorem ad sui speciem: quoniā quæ superius ferebatur per feruentiā, inferius reuerberatur per reuerentiā. Ob hanc causam reposcit misericordiam; quia recognoscit miseriam, resiliens ad suam speciem miseram. Et nota quod hæc species est misera, & indigens misericordia, quantum ad tres animæ vires; quia concupiscibilem, irascibilem, & rationabilem. Quantum ad primam, propter miseriam pronitatis respectu praunitatis. Quantum ad secundam, propter miseriam tarditatis respectu bonitatis. Quantum ad tertiam, propter miseriam cæcitatatis respectu veritatis. Quorū primo congruit quod ille psalmista astruit; Miserere mei Deus, quoniā conculcauit me homo. Secundo quoque concinit quod psalmista cecinit; Domine miserere mei & resuscita me. Tertio quoque consonat quod Evangelica tuba sonat; ubi Barthimæus, typum gerens humani generis, petit remedium cæcitatatis, dicens IESU fili David miserere mei.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadiicitur; *Secundum eloquium tuum.* Ecce confortatio descendens, quæ fit per scripturæ cōsolationem. Et nota, quod eloquia Domini sunt animæ consolatoria, quantum ad præfatas vires, utpote concupiscibilem, irascibilem, & rationabilem. Quia corrigunt pronitatem; dirigunt tarditatem; abigunt cæcitatē. De primo psallit propheta; Eloquia Domini eloquia casta; & castificatiō contra concupiscibilis pronitatem. De secundo scribitur; Dirige gressus meos secundum eloquium tuum. Et rursus? Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit, id est, currere facit sermo eius, contra irascibilem tarditatem. De tertio in ipsa canitur psalmodia; Secundum eloquium tuum da mihi intellectum; contra rationabilis cæcitatē.

Epilogus.

Ait ergo propheta, vel animus bonæ spei voce prophetica; *Deprecatus sum faciem tuam:* quantum ad mētis ascensionem, quæ fit per deprecantis contemplationē. *In toto corde meo,* quantum ad ascendens supportationem, quæ fit per spei subleuationem. *Miserere mei,* quantum ad mentis descensionem, quæ fit per mētis reflexæ compunctionem. *Secundum eloquium tuum,* quantum ad compunctæ confortationem, quæ fit per scripturæ cōsolationem.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Cogitavi vias meas, &c.] Audistis spem rectificatē mentis intuitum. Audiatis eandem purificantem affectum. Cum enim cuiusvis actum virtutis imperet spes salutis, quis mentis compos dubitet, quin affectionum purificatio eidem militet; Processum purificationis istius sic instruit iste versus. Primo notatur affectionum inspectio; secundo, inspectarum infectio; tertio, infectarum despectio; quarto, despectarum correctio. Quorum primum spectat ad conscientie redargutionem. Secundum ad concupiscentiæ pollutionem. Tertium ad pœnitentiæ ablutionem. Quartum ad iustitiæ restitutionem,

Articulus primus.

Cogitavi. Hic notatur affectionum inspectio, seu iniquitatum antiquarum recogitatio. Et notandum, quod cogitare debemus mala præterita, ad scopandum, ad annuntiandum, non ad renouandum. Quorum primum pertinet ad compunctionem. Secundum ad confessionem. Tertium ad delectationem. De primo dicitur; Cogitavi dies antiquos; supple quantum ad temporalium delectationum admissionem; & annos æternos in mente habui; supple quantum ad æternalium delectationum amissionem. Et meditatus sum nocte cum corde meo; supple quantum ad infernalium tenebrarum acquisitionem; & scopebam spiritum meum; supple quantum ad cordis contriti compunctionem. De secū-

do psallit propheta: Iniquitatem meam annuntiabo: scilicet per confessionem: & cogitabo pro peccato meo, scilicet per conscientie discussionem. De tertio: Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio stulti peccatum est, ac si dicat: qui cogitat mala facere, quantum & veterum malorum renouationem per actum interiorē, vel exteriorē, stultus vocabitur, quantum ad diuinam reprobationem. Cogitatio stulti peccatum est, quantum ad consensum in illicitam actionem, vel etiam delectationem.

Articulus secundus.

Vias meas. Hic notatur affectionum infectio: quia viæ sunt ut plurimum infecte, & vianum infectiæ. Et nota, quod viæ præfate leguntur inquinatæ, aggravatæ, sceleratæ. Inquinatæ liquidem propter oppositionem; aggravatæ autem propter iterationem: sceleratæ propter infamie vituperationem. De primo legitur: Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Væ illis, quorum viæ sunt in omni tempore inquinatæ: hoc est in vere, in ætate, in autumnō, in hyeme: id est, in pueritia, iuuentute, senectute, senio, siue morte. De secūdo: Aggravata est via maris trans Iordanem. Iordanis interpretatur riuus iudicij, per quem significatur confessio flagitij. Via igitur trans Iordanem est infectio iterata post confessionem, quæ merito dicitur aggravata, sicut grauiora sunt vulnera renouata. De tertio: Dabo te in animas odientium te filiarum Palæstinarū, quæ erubescunt in via tua scelerata. Per Palæstinos, qui interpretantur ore contudentes, intelligimus detrahentes. Per viam sceleratam, immunditiam infamatam. Palæstinis ergo datur, qui suis promerentibus culpis à detrahentibus laceratur. Sed Palæstini tunc in via illius scelerata erubescunt, cum detractores proferre horribilitatem immunditiæ perhorrescunt.

Articulus tertius.

Et conuerti pedes meos. Hic notatur inspectarum despectio. Sicut enim inspectis, & despectis exterioribus immunditiis, conuertimus pedes exterioris hominis: sic inspectis, & despectis interioribus, pedes interioris conuertimus. Tales pedes interiores, videlicet animæ affectiones, legimus in sacris eloquiis, currentes, offendentes, dolentes. Currunt enim nonnūquam post concupiscentiam: offendunt ad iniustitiam: dolent per pœnitentiam. De primo: Pedes illorum ad malum currunt: id est, ad actum, quem male concupiscunt, & sic post concupiscentiam suam vadunt. De secundo: Qui festinus est, pedibus offendit: quasi dicat: Immoderatus affectibus ad obiectum illicitum se allidit. De tertio: In tempore senectutis suæ doluit pedes: scilicet Asa rex Iuda. Asa interpretatur tollens: Iuda confitens. Tunc igitur Asa rex Iuda in tempore senectutis pedes dolet, quando tollens recte confitens in tempore defunctionis pœnitet.

Articulus quartus.

In testimonia tua. Hic notatur affectionum despectarum correctio, quæ fit per recta affectionum obiecta, quæ docentur per testimonia Dei sancta. Et nota, quod hæc testimonia cum sint affectionum animalium correctiua, sunt accipienda, habenda, perhibenda. Accipiuntur autem consentiendo: habentur firmiter tenendo: perhibentur confitendo. De primo: Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimoniū nostrum non accipitis: scilicet consentiendo nobis. De secundo: Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se: videlicet per firmam fidei tentationem. De tertio: Vos de me testimonium perhibebitis: scilicet confitendo, qui ab initio mecum estis.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus in persona illius, quem spes mouet ad corrigendos affectus. *Cogitavi.* In quo inspectio, quæ pertinet ad conscientie redargutionem. *Vias meas.* In quibus infectio, quæ attinet ad concupiscentiæ pollutionem. *Et conuerti pedes meos.* In quo despectio, quæ spectat ad pœnitentiæ ablutionem. *In testimonia tua*

Psal. 55. a

Psal. 40. c

Barthimæus
Luc. 18. g

Psal. 11. a

Psal. 118. r

Psal. 147. a

Psal. 118. y

Psal. 37. d

Prou. 24. a

Psal. 9. c

Isa. 9. a
Iordanis.

Eccl. 16. c

Palæstini.

Prou. 1. b
Isa. 59. b
Prou. 19. a
3 Reg. 15. e

Asa.
Iuda.

Ioan. 3. b

1. Ioan. 5. c

Ioan. 15. d

Psal. 76. a

In quibus correctio, quæ respicit ad iustitiæ restitutionem.

VERSICVLVS DVODECIMVS

Paratus sum, &c.] Legistis spem purificantem affectum: legatis eandem purificantem effectum: sicut videmus ad oculos, ad spei nutum progrediuntur in publicum plurimum actus virium, videlicet concupiscibilis, irascibilis, rationalis, & exterioris sensibilis: quoniam hic appetit, hic applaudit, hic consulit, hic obaudit, quod in bis binis versus huius particulis luce clarius elucescit.

Articulus primus.

Concupiscibilis actum aperuit Propheta, cum ait: *Paratus sum*: vbi promptum insinuat appetitum. Et nota quod concupiscibilis appetitus debet esse promptus, & paratus ad abstinendum, ad continendum, non ad actum illicitum sustinendum: quorum primum monasticum: secundum angelicum: tertium diabolicum. De primo dicit Dominus Moyses: Estote parati mane, ut ascendas in montem Sinai. Et infra: Fuit ibi cum Domino Moyses quadraginta dies, & quadraginta noctes, & panem non comedit, & aquam non bibit: ecce appetitus temperatus ad abstinendum paratus. De secundo dicit Moyses populo: Estote parati in diem tertium, ne appropinquetis vxoribus vestris: ecce appetitus moderati ad continendum parati: De tertio: Maledicunt diei: qui parati sunt suscitare Leniathan, quasi dicat: Odiunt lucem tenebrarum filij, qui suscitare stimulum satanæ sunt parati: ecce appetitus intemperati ad sustinendum & suscitandum diabolicum actum parati.

Articulus secundus.

Irascibilis actum exposuit, cum adiunxit: *Et non sum turbatus*. Vbi notatur animi non indignatio, sed applausus. Et nota, quod irascibilis animus non debet esse turbatus circa Dei potentiam, aut circa Dei sapientiam: sed circa Dei iustitiam. Potentiam dico, per quam mortuos viuificat: sapientiam dico, per quam ignorantes illuminat: iustitiam dico, per quam iniustos condemat. De primo: Vbi Christus diruptis vinculis mortis, dixit dubitantibus discipulis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra: quasi dicat: Non debetis turbati esse: quia potens sum vincula mortis dirumpere. De secundo: Ego non sum turbatus, te pastorem sequens, quasi dicat: Non sum turbatus de tua sublimi sapientia, qua pascis simplicium corda. De tertio: A facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor, scilicet dum iniustos iudicantem, & illatas iniurias vindicantem contemplor.

Articulus tertius.

Rationalis actum distinxit, cum dixit: *Ut custodiam*. Per hoc notificans memorialem custodiam rationis, consiliatiuam affectionis, & directiuam actionis. Et nota, quod rationis est custodire diuinæ potestatis, veritatis, & charitatis iudicia, quæ dicuntur præcepta, testimonia, & mandata. De primo: Præcepta mea cor tuum custodiat, quantum ad iudicia potestatis. De secundo Psalmista: Custodiuit anima mea testimonia tua, quantum ad iudicia veritatis. De tertio. Hæc est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, quantum ad iudicia charitatis.

Articulus quartus.

Sensibilis exterioris actum subintulit, cum subscripsit: *Mandata tua*. Dicuntur namque mandata, quasi manus data: eo quod sunt sensualibus organis mancipata, inter quæ manus quodam modo dignoscitur obtinere primatum, quæ secundum Philosophum dicitur organum organorum. Hic potest notari, quod mandata manu dantur, vel mancipantur tripliciter: quia ministrantur, manifestantur, & notantur manualiter. Manus enim ministrat actus exteriores: manifestat interiores: notat autem tam interiores quam exteriores. De primo: Propter mandatum assume pauperem: ecce mandatum pertinens

ad exteriorum actum manualiter ministratum. De secundo: In hoc scimus, quoniam cognouimus eum, scilicet per fidem: si mandata eius obseruemus, id est, fidem nostram per opera demonstremus, iuxta illud apostolicum: Ego tibi ostendam ex operibus fidem meam: ecce mandatum pertinens ad interiorum actum manualiter manifestatum. De tertio dixit Dominus Moyses: Dabo tibi tabulas lapideas, & legem & mandata, quæ scripsi: ecce mandata tam ad interiorum, quam ad exteriorum actum pertinentia manualiter annotata.

Epilogus.

Dicit ergo psalmographus vicem gerens illius, qui spei gratia confortatus plurimum exprimit virium actus. *Paratus sum*: quantum ad concupiscibilem appetentem. *Et non sum turbatus*: quantum ad irascibilem applaudentem. *Ut custodiam*: quantum ad rationabilem consulentem. *Mandata tua*: quantum ad sensibilem obsequentem.

VERSICVLVS XIII.

Funes peccatorum, &c.] Quoniam modo spes roborat ad operationem boni, patet in quaternario præcedenti. Qualiter autem cor roborat ad superationem mali, patens est in præsentibus: hoc autem solet effici instrumento quadruplici: scilicet rationis discretionem, affectionis deuotionem, supplicantium communicationem, & propria supplicatione, quod patebit totidem versusum insinuatione. Instrumento discretionis vtimur cum pensamus, per quod attrahimur, ad quod attrahimur, a quo retrahimur, per quod retrahimur: quorum primum est occasio, secundum offensio, tertium obeditio, quartum obliuio, quæ notantur per ordinem in versu proposito.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur: *Funes circumplexi sunt me*. Quia re vera funes, per quos attracti, & circumplexi sunt peccatores plerumque sunt occasiones peccandi, quæ dicuntur peccati dispositiones. Et nota, quod legimus triplices funes secundum triplices peccati dispositiones. Est enim dispositio remota, propinqua, proxima, & perfecta. Quarum prima pertinet ad partem animæ irrationalem, irrationaliter operantem; secunda ad partem animæ rationalem, non irrationaliter operantem; tertia ad partem animæ rationalem, rationaliter operantem. Rationalis autem operatio est ratiocinatio, siue deliberatio. De primis funibus legimus: *Funes extendunt in laqueum*; diabolus quippe nobiles funes in laqueum extendit, cum in parte irrationali irrationalē motum intendit, per quem, partem rationalem illaqueare intendit. De secundis funibus; Reperimus, quod Iudæi dixerunt Samsoni ipsorum iudici: Non te occidemus, sed vincum trademus; ligaueruntque eum duobus nouis funibus; per Iudæos, qui confitentes interpretantur, quilibet fideles notantur; per Samsonem eorum iudicem intelligimus rationem; per quam tanquam per solem interiorum illuminantur; vnde Samson sol eorum interpretatur. Samson ergo duobus ligatur funibus, cum ratio duobus ligatur motibus, scilicet motu irrationalitatis irrationali, qui dicitur primus motus; & motu rationalitatis non rationali, qui vocatur consensus subitus; & quoniam vterque motus venialis est non mortalis; idcirco Samson ligari dicitur, non occidi. De tertiis funibus; David dicentem nouimus; *Funes inferni circumdederunt me*, præoccupauerunt me laquei mortis; Per David, qui manu fortis interpretatur, quilibet iustus signatur, qui funibus inferni dicitur circumdari, quando ad actum prohibitum per consensum deliberatum dignoscitur inclinari. Hic autem consensus bene vocatur inferni, & mortis loqueus; quia culpa est, & reatus; culpa mortem spirituales irrogat, scilicet reatus ad mortem infernalem obligat.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Peccatorum*; pec-

Exod. 34. a
Ibid. f

Exod. 19. c

Iob. 3. b

Luc. 24. f

Hier. 17. c

Iob. 23. d

Prov. 3. a

Psal. 118. x

1. Ioan. 5. a

Mandata.

Arist. 1. 5. li.
4. de par.
animal. cap.
10.

Eccl. 29. b

1. Ioan. 2. a

Iac. 2. d

Exod. 24. e

Psal. 139. b

Iudic. 15. c

Iudæi.

2. Reg. 22. a

David.

cata namque sunt legis transgressiones, & legillatoris offensiones, ad quas trahimur per occasiones, quasi per dispositiones. Et nota circa peccata, quod cauēda sunt, specialiter propter tria: quod mentem seducunt, quod mortem inducunt, quod ad infernum deducunt. Primum faciunt in congressione: secundum in transgressione: & tertium in egressione. De primo: Peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me: ecce peccatum mentis seductiuum. De secundo: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: ecce peccatum mortis inductiuum. De tertio: Oculi adulteri obseruat caliginem. Et infra: Et vsque ad inferos peccatum illius: ecce peccatum ad inferos vsque deductiuum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Et legem tuam*, id est, legis obediētiā. Legi namque debemus obedire: Quare? propter tria præcipue: quia pacificans, quia iustificans, quia beatificans: lex enim diligentes pacificat: facientes iustificat: custodientes, seu perseverantes beatificat. De primo cantatur: Pax multa diligentibus legem tuam: Ecce diligentium legem pacificatio. De secundo: Factores legis iustificabuntur: ecce facientium legem iustificatio. De tertio: Qui custodit legem, beatus est: ecce perseveranter legem custodientium beatificatio.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Non sum oblitus*, quasi dicat: A legis obediētiā, à qua multi retrahuntur obliuione, non me retraxit obliuio, Domino protegente. Et nota, quod tria sunt, quorū aliqui non debent esse oblitī: vt puta diuinum pactum, diuinum beneficium, & proprium malefactum: Primi quidem fit obliuio propter libidinem: secundi propter ingrati tudinem: tertij propter impoenitudinem. De primo, vbi legitur de muliere mala: Reliquit ducem pubertatis suæ, & pacti Dei sui oblita est: ecce obliuio diuini pacti. De secundo scribitur à Psalmographo: Obliti sunt benefactorum eius, &c. ecce obliuio diuini benefacti. De tertio. Nunquid oblitī estis mala vestra, & mala vxorum vestrarum, quæ fecerunt in terra Iuda? ecce obliuio proprii malefacti.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in viri discreti persona: *Funes circumspexi sunt me*, quantum ad occasiones, per quas attrahebatur. *Pecatorum*, quantum ad offensiones, ad quas attrahebatur. *Et legem tuam*, quantum ab obediētiā, à qua retrahi verebatur. *Non sum oblitus*, quantum ad obliuionem, per quam etiam non retrahebatur, attamen retrahi verebatur.

VERSICVLVS XIV.

Media nocte, &c.] Instrumentum primum præces sit ad rationis discretionem pertinens: Instrumentum secundum succedit ad affectionis deuotionem attinens: ostendit enim series huius versus, quam illectus, quam erectus, quam perfectus, quam prouectus debet esse Ecclesiastica deuotionis affectus. Quorum primum indicat tempus: secundum motus: tertium terminus: quartum motiua ratio, siue virtus.

Articulus primus.

Media nocte: Hic nota, quam illectus sit illius deuotionis affectus: Satis illum opinamur illectum, qui tranquillum negligit lectum: satis audidum ad perficiendum effectum, qui nocturnum somnium deserit imperfectum: vbi sincera charitas mouet, vbi seuera necessitas non coerct. Et nota, quod affectus deuoti sic debent esse illecti amore triplici: videlicet amore Dei, amore sui, amore proximi: hoc est, vt Deum magnificent, vt se mundificent, vt proximum ædificent. De primo: Media nocte Paulus, & Syllas adorantes laudabant Dominum: sic affectus deuoti faciūt, qui ad nocturnas vigilias Dominum laudaturi consurgunt. De secundo? Media no-

cte clamor factus est: ecce sponsus venit, &c. Hoc affectus deuoti vigilanter obseruant, qui nocturnas anticipantes vigilias, in conspectu Dei se iudicant, & iudicando purificant. De tertio: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice comoda mihi tres panes: &c. Quod affectus deuoti spiritualiter implent, qui prædictas præoccupantes vigilias, Deo præstante, prouident qualiter populo fidei, spei, & charitatis alimenta ministrent.

Articulus secundus.

Surgebam: Hic subnotatur, quam erectus sit huius deuotionis affectus, qui tanquam promptus, & paratus, ait: *Surgebam*, non quasi lentus, & somnolentus surgere disponebam. Notandum ergo, quod surgere debemus hoc modo, scilicet properando contra inuitos, orando contra inuotos, ornando contra incompositos. De primo legimus: Surge, propera amica mea: Ac si dicatur aperte, properando surge, tanquam surgens amicabiliter, non inuite. De secundo: Surgite, & orate, ne intretis in tentationem, quasi dicat: orando surgite, & sic tentatoris insidias præcaute. De tertio: Surrexit, & ornauit se ornamentis suis, scilicet Iudith, quæ interpretatur confitens, per quam notatur quilibet ad confitendum Domino surgens: hic dicitur surrexisse, & ornasse, vt illius exemplo discamus surgendo nos ornare, non incompositè nos habere.

Articulus tertius.

Ad confitendum tibi: Hic annotatur, quam perfectus sit istius deuotionis affectus. Si enim perfectum censeatur secundum assertionē Philosophi, quod attingit proprio fini: quis affectum illum perfectū ambiget, qui fini finium per cōfessionem laudis attingit? Sed nota, quod ad confitendum Deo perfectè tali confessione, oportet tria concurrere: puta charitatem, claritatem, & puritatem: charitas pertinet ad confitentis affectionem: claritas ad cantionem: puritas ad intentionem. Nam re vera diuinæ laudis affectio sine cantione bona, cantio sine affectione vana. Vtraque sine debita intentione mala; sed vtraque cum debita intentione perfecta. De primo scribitur: Fecit dauid principem ad confitendum Domino, Asaph, & fratres eius. Asaph autem interpretatur collectio, per quam notatur affectum collectiuā dilectio; ecce confessio cum charitate affectionis. De secundo: Leuitæ stent mane ad confitendum, & canendum Domino: ecce mane, ecce cantio, ex quibus conficitur confessio cum claritate cantionis. De tertio dicitur: Ascenderunt tribus, tribus domini ad confitendum nomini domini, quasi dicat: Ascenderunt tribus Ecclesiæ militantis ad confitendum Domino confessione laudis cum tribus Ecclesiæ triumphantis; in qua confessione procul dubio est purissima intentio; ecce confessio cum puritate intentionis.

Articulus quartus.

Super iudicia iustificationis tuæ: Hic connotatur, quam prouectus est ipsius deuotionis affectus; nec enim arbitrandus est improuectus in diuinæ contēplationis cellaria familiariter introductus. In quo quidem affectus intrat familiariter, quam aspectus. Nam nonnunquam affectus intrat, vbi aspectus foris stat. Et nota circa iudicia iustificationis diuinæ, quod sūt ineffabilis magnificentia, incōprehensibilis sapientia, inuestigabilis clementia: quia re vera permirabilis fuit magnificentia facientis; permirabilior sapientia patientis; permirabilissima clementia satisfaciētis. De primo: Magna sunt iudicia tua domine, & inenarrabilia verba tua, quasi dicat: Magnifica, & mirifica dispositionis tuæ iudicia sunt nobis ineffabilia. De secundo: O altitudo diuitiarū sapientia, & scientia dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius; quasi dicat, Altissima & plenissima est scientia & sapientia dei hominis mirabilia facientis, & miserabilia patientis, cuius iudicia sunt humanæ sapientia, ac scientia incomprehensibilia. De tertio cantatur ore dauidico: Iudicia tua abyssus multa, homines & iumentata saluabis domine; quemadmodum multiplicasti mi-

sericordiam

Rom. 7. b

Rom. 5. b

Iob. 24. c
Ib. d. d

Psal. 118. a

Rom. 2. a

Preu. 19. c

Prou. 2. c

Psal. 77. b

Hier. 44. b

Aff. 16. c

Matth. 25. a

Luc. 11. a

Cant. 2. c

Luc. 21. c

Iudith. 12. d

Iudith.

Perfectum
quid secundum
Philosophum.
Lib. 5. Metaph. tex. 21.
tom. 7.

1 Paral. 16. a
Asaph.

1 Paral. 22. d

Psal. 121. a

Sap. 17. a

Rom. 11. d

Psal. 35. a

fericordiam tuam Deus: quasi dicat; Iustificationis, seu iustæ satisfactionis tuæ iudicia sunt profundissima: quamobrem iustissime saluabis homines, quantum ad naturalem deformitatem, & iumenta quantum ad moralem deformitatem, multiplicando misericordiam reformationis, supra miseriam deformationis.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ typum gerentis personæ deuotæ. *Media nocte*: Ecce tempus notans affectus illectionem. *Surgebam*: Ecce motus subnotans illius erectionem. *Ad confitendum tibi*: Ecce terminus annotans eius perfectionem. *Super iudicia iustificationis tuæ*; Ecce motiua ratio, siue virtus connotans eius prouectionem.

VERSICVLVS XV.

Particeps ego sum, &c.] Quemadmodum in superandis malis vtendum est instrumento discretionis & deuotionis, vt claruit in duobus versibus superscriptis, in eundem modum vtendum est in ipso instrumento generalis orationis, cuius virtus suffragatur personæ debili, sicut cibus communis membro inani: quapropter circa generalis orationis participium notantur quatuor per hunc versum, videlicet cibi communitas, membri inanitas, negandi inhumanitas, donandi humanitas. Cibus est orationis fructus. Membrum quilibet fidelium. Donator vel negator humanus vel inhumanus orator.

Articulus primus.

Quantum ad primum, scribitur: *Particeps*, vbi per participem subaudimus fructum participabilem. Si enim participabile nihil esset, nec particeps esse posset. Hic notandum, quod triplex legitur participium, quoddam vtile, quoddam inutile, quoddam impossibile. Participium quippe spirituale cum fidele est vtile, cum infidele inutile, & cum vtroque impossibile. De primo: Fratres sancti vocationis cœlestis participes estis: ecce fidelium vtile participium. De secundo: Fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis: ecce infidelium inutile participium. De tertio: Non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ dæmoniorum: ecce fidelium, ac infidelium impossibile participium.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, sequitur: *Ego sum*; Vox est personæ debilis tanquam membri inanis. Et nota, quod terna membrorum differentia reperitur in Ecclesia. Est enim membrum summum, medium, & infimum. Membri summi, scilicet capitis Ecclesiæ Christi est ministrare spiritualiter, non ministrari. Membri mediij est ministrare, & ministrari. Membri infimi est non ministrare, sed ministrari. De primo: Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat: ecce membrum summum ministrans tantum. De secundo: Cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi: ecce membrum medium ministrans & ministratum. De tertio dicit Psalmographus sub infimi membri figura: Ego autem mendicus sum, & pauper: Dominus sollicitus est mei: ecce membrum infimum ministratum solum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, dicitur: *Omnium timentium te*. Et ideo recedentium ab inhumanitate, quia timens Deum est recedens à malo, sicut scribitur: Et nota, quod sic timentes non renuunt communitati seruire, pauperibus subuenire, pro peccatoribus interuenire. Quorum primum pertinet ad præsidium, secundum ad subsidium, & tertium ad suffragium. De primo: Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum: in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & cõstitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore: ecce timentes populo præsidentes, & communitati seruietes. De secundo: Filius es optimi viri, & iusti, & timentis

Deum, & eleemosynas facientis: ecce timens subsidium impartiens, pauperibus subueniens. De tertio cantatur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, scilicet timentium peccatoribus suffragantium, & pro ipsis interuenientium.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiicitur: *Et custodientium mandata tua*, de benignitate & humanitate mutua diuinitus imperata. De talibus dici potest, quod scriptum est: Non reliquistis fratres vestros longo tempore vsq; in presentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. Et nota de talibus humanitatem custodientibus, quod ipsi custodiunt vitæ veritatem, fugiunt infelicitatem, acquirunt felicitatem. Quorum primum spectat ad meritum, secundum ad supplicium, sed tertium ad præmium. De primo: Aperite portas, ingredietur gens iusta custodiens veritatem, ac si dicatur aperte. Notas facite vias vitæ, vt accipiant coronam vitæ, custodientes veritatem vitæ. De secundo: Verbum custodiens filius extra perditionem erit, & sic infelicitatem vitabit. De tertio: Via vitæ custodienti disciplinam, quasi dicat: Via vitæ procedit, qui disciplinam custodit, qui autem sic procedit proculdubio ad felicitatem accedit.

Epilogus.

(Ait ergo Propheta sub inanis membri figura: *Particeps*, quantum ad cibi communitatem, scilicet orationis generalitatem. *Ego sum*, quantum ad membri inanitatem, scilicet personæ debilitatem. *Omnium timentium te*, quantum ad vitantes inhumanitatem, scilicet orationis parcitatē. *Et custodientium mandata tua*, quantum ad seruantes humanitatem, scilicet orationis largitatem. Parce orat, qui pro paucis: large, qui pro multis, & tanto largius, quanto pro pluribus.

VERSICVLVS XVI.

Misericordia tua Domine, &c.] Quantum superest instrumentum in versu proposito, proponendum, videlicet propria supplicatio, quæ resistens peccato supplicat pro seipso. Proponit itaque versus iste supplicationem sagacem, viuacem, perspicacem, & efficacem: tangendo diuinæ dignationis humanitatem, indignationis immunitatem: iustificantis dignitatem, & iustificabilis indignitatem.

Articulus primus.

Sagaciter igitur supplicans, diuinæ dignationis humanitatem allegauit, cum ait: *Misericordia tua Domine*. Quod enim Dominus miseretur nostræ miseræ, humanitas est dignatiuæ. Sed nota misericordiam Domini triplicem miseræ nostræ triplici congruentem, vt pote misericordiam medicinæ, misericordiam disciplinæ, & misericordiam doctrinæ. Quarum prior congruit nostræ vis irascibilis infirmitati, secunda concupiscibilis lubricitati, tertia rationabilis ruditati. De prima misericordia dicit Scriptura: Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adueniens sanabat eos: ecce misericordia medicinæ. De secunda: Cum tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam acceperunt: ecce misericordia disciplinæ. De tertia: Misericordia Domini super omnem carnem: qui misericordiam habet & docet, & erudit, quasi pastor gregem suum: ecce misericordia doctrinæ.

Articulus secundus.

Viuaciter autem orans indignationis immunitatem aggregauit, cum addidit: *Plena est terra*. Nec enim terra misericordia repletur, si cuiquam terrigenæ Dominus indignaretur. Viuaciter autem ad miserandum mouetur, à quo profus indignatio remouetur. Sed nota circa terræ plenitudinem, quod legimus terram triplicem: terram, quam terimus: terram, quam quærimus: & terram, quam gerimus. Prima terra plena est laude diuina: secunda plena est gloria: sed tertia plena est miseria. De prima: Laudis eius plena est terra, quam

Psal. 134. d

Iosue 22. a

Isai. 26. a

Prou. 29. d

Prou. 10. c

Hebr. 3. a

2. Matth. 5. d

1. Cor. 10. c

Luc. 22. c

Ephes. 3. b

Psal. 39. d

Iob. 1. a

Exod. 18. d

Tob. 9. c

Sap. 16. b

Sap. 12. b

Ecl. 18. b

Abac. 3. a

terimus, tam multipliciter eum laudat, quam multipliciter laudabilem significat, de quo nullus ambigit, qui signa eius intelligit. De secunda: Plena est omnis terra gloria eius. Vox est Angelorum loquentium de terra viventium. De tertia: Fac conclusionem, quoniam terra plena est iudicio sanguinum, id est testimonio criminum. Hæc est terra miserorum hominum.

Articulus tertius.

Perfpicaciter perorans iustificantis dignitatem commendauit, cum subdidit: *Iustificaciones tuas*, id est, tibi congruas. Non fuit parua perspicacitatis perspicere congruentias inter iustificatorem, & iustificaciones suas. Notandum itaq; quod ait; *Iustificaciones tuas*, quasi dicat, tuæ potentia, sapientia, ac iustitiæ congruas, tanquam vias tritas, tanquam leges positas, tanquam sententias diffinitas. De primo Propheta psallit: Viam iustificationum tuarum instrue me. Vox est quærentis viam regiam, viam tritam: De secundo autem ait: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Sapienter legem petit legislatoris illius, cui nullus similis in legislatoribus: sicut legimus: *Quæris, quare?* quia sicut scribitur: *Vnus est Legislator & Index*, qui potest perdere & liberare. De tertio quoque canit: Surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ: ecce iudiciales sententiæ à summo iudice promulgatæ.

Articulus quartus.

Efficaciter consummans iustificabilis indignitatem insinuauit, cum de iustificationibus ipsius intulit: *Doce me*, ac si diceret manifeste: Domine non sum doceri dignus, sed tu non es docere indignus: Fac ergo mecum, vnde tu es dignus, vt fiam dignus, vnde sum indignus. Et nota, quod aliquis dicitur docere dignus, propter dignitatem actus, affectus, instinctus. Propter primum dicitur doctor bonus, propter secundum dicitur misericors, sine pius; propter tertium dicitur benedictus. Primum patet per Prophetam psallentem: Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas: ecce doctorem bonum. Secundum subluet per Psalmistam dicentem: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me: ecce doctorem misericordem vel pium. Tertium liquet per Psalmographum sic scribentem: Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas: ecce doctorem benedictum. Ita quidem à mittente benedicetur, qui ad legendum, vel ad prædicandum mittitur.

Epilogus.

Propterea dicit Propheta in laudabilis oratoris persona: *Misericordia tua Domine*, tanquam sagaciter oras, allegando diuinæ dignationis humanitatem. *Plena est terra*, tanquam viuaciter persuadens, aggregando indignationis immunitatem. *Iustificaciones tuas*, tanquam perspicaciter perorans, commendando iustificantis dignitatem. *Doce me*, tanquam efficaciter consummans postulando iustificari iustificabilis indignitatem per iustificantis dignitatem, ac si loqueretur apertius: Domine, qui misereri dignaris, & nemini indignaris, iustifica me, qui sum indignus, quia tu iustificare dignus.

Capitulum quintum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Bonitatem fecisti, &c.] Hic quintum initiatur capitulum, & quintum repræsentatur ferculum. In capitulo præambulo præsentata fuit spei immissio, in hoc vero præsentatur bonitatis trãsmissio: Et quia spes immissa confurgit ex bonitate trãsmissa: patet ordinis ratio processu resolutorio. Istud autem capitulum distinguitur per hunc modum. Est equidem bonitas inferior ad animæ iustificationem pertinens, quam octonarius prior percurrit, quapropter ad Hebraica litera Teth, quæ interpretatur bonum vel infra, incipit. Et est bonitas superior ad animæ iustificatæ magnificatio-

nem attinens, qua octonarius posterior superaddit. Quamobrem ab Hebraica litera Iod, quæ interpretatur principium seu dominatio, initium sumit. Octonarius nihilominus prior distinguitur: quoniam bonitas inferior pertinet ad animæ curationem, quam declarat quaternarius primus: & curatæ conseruationem, quam declarat quaternarius alius. Quaternarius etiam prior quadripartitam recipit sectionem, secundum quatuor animæ virium curationem, videlicet apprehensiuæ, appetitiuæ, memoratiuæ, motiuæ. Quæ sunt totidem versibus subnotatæ. Versus primus apprehensiuæ curationem ostendit, quia quid, in quem, à quo, & per quem mittitur, apprehendit, scilicet sanitatis habitum, animæ insitum ab ingenito per vnigenitum.

Articulus primus.

Primum quidem prænotatur, cum præmittitur: *Bonitatem fecisti*. Ita namq; bonitas est spiritalis sanitas, quam in nobis creat increata bonitas. Vnde notandum, quod est bonitas improuectorum, prouectorum, electorum. Quarum prima fruimur, secundam sequimur, tertiam impetrare molimur. De prima scribitur ab Apostolo: Fructus lucis est in omni bonitate: ecce bonitatis fruitio. De secunda dicit Psalmographus: Detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem: ecce bonitatis prosecutio. De tertia psallit Propheta: Visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum: ecce bonitatis impetratio.

Articulus secundus.

Secundum autem subnotatur, cum subditur: *Cum seruo tuo*, quantum ad eius spiritum sanitati redditum. Et nota seruum triplicem triplici bonitati respondentem: puta seruum improuectum, prouectum, electum. Seruitus prima bona, secunda melior, tertia optima. De primo intelligitur, quod legitur: Omnis seruus emptitius circumcidetur: ac si diceretur expressius: Omnis serui improuecti à vana conuersatione redempti superfluitas succidetur. De secundo competenter exponitur, quod proponitur: Sospes seruus tuus pater noster adhuc viuit. De tertio accipiendum dignoscitur, quod dicitur: Seruus meus es tu, elegi te, & non abieci te.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Domine*. Dominus enim licet sit nomē essentiale, tribus personis commune, potest tamen personaliter accipi, & personæ patris appropriari. Vnde notandum, quod nomen Domini legitur appropriatum patri sub triplici notione patris. Quarum prima negatiua propria. Secunda affirmatiua propria. Tertia affirmatiua communis: videlicet innascibilitatis, paternitatis, communis spirationis. Primum patet: Respondens dominus Iob de turbine, ait: Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? quasi dicat: Nullus. Quis est iste dominus, qui nullum habet ante, nisi dominus pater solus, quo nullus anterior nec tempore, nec dignitate, nec origine? Nam Filius & Spiritus sanctus, etsi non habeant anteriorem tempore, vel dignitate, habent tamen anteriorem, origine. Aut quis dominus, cui nullus dedit, nisi dominus pater solus, qui à nullo accepit, quoniam à nullo procedit? Nam aliæ personæ inde accipiunt, vnde procedunt. Secundum liquet: Nunquid ego, qui generationem cunctis tribuo, sterilis ero, ait dominus? Quis iste dominus generationem dans temporaliter, & generans intemporaliter, nisi solus dominus Pater? Tertium lucet: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Cuius domini, nisi Patris & Filij: qui sunt vnus dominus, in quantum dant vnum munus.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Secundum verbum tuum*, quod dixisti, cum filium genuisti, secundum quem cuncta facis, qui secundum artem cuncta facis. Ipse enim, secundum Augustinum, est ars omnipotentis, & sapientis dei, plena omnium rationū viventium, sicut scribitur ab eo. Hic potest notari sine præiudicio

verbi

Isa. 6. b

Ezech. 7. f

Psalm. 118. d

ibid. c

loc. 36. e

Isa. 4. d

Psalm. 118. b

Psalm. 188. i

ibid. q

ibid. b

Iod.

Ephes. 5. b

Psalm. 37. d

Psalm. 105. a

Exod. 12. g

Gen. 42. f

Isa. 41. c

Iob. 40. a

Iob. 41. a

Isa. 66. e

Sap. 1. b

Teth.

Aug. lib. 6. de
Trinit. 10. 3.
cap. 10. &
lib. 2. in Gen.

cap. 8. idem
supra, ser. 1.
in Exaem.
pag. 10. c. d. e

Ioan. 1. a

Ioan. 1. a

Aug. lib. 6.
de Trin. 1.

Ioan. 1. a

verbi diuini & humani, tria proportio. Sicut enim
verbum humanum humanitas prolatum, est vox viua
significatiua, ita verbum diuinitus prolatum est proles
viua spiratiua, quorum singula sunt singulis propor-
tionalia. Prima proportio patet ex eo, quod sicut ver-
bum humanum in quantum vox, est in dicente, sicut
procedens in non procedente, & sic distincte: ita ver-
bum diuinum in quantum proles, est in patre, sicut pro-
cedens in non procedente, & sic distincte, quantum ad
distinctionem personalem, quod notatur in illo verbo
Euangelico: Verbum erat apud Deum, tanquam per-
sonaliter distinctum. In quo refellitur error Sabellia-
norum, personalem distinctionem negantium. Secun-
da proportio patet ex eo, quod sicut verbū humanum,
in quantum viuū, est in dicēte, sicut viuens in viuente,
& sic indistincte: ita verbū diuinū, in quantum viuū,
est in patre, sicut viuens in viuente, & sic indistincte,
quantum ad indistinctionem essentialē, quod nota-
tur ibidem in illo verbo: Deus erat verbum, tanquam
essentialiter indistinctum: In quo refellitur error Arria-
norum, essentialē indistinctionem diffidentium. Ter-
tia proportio patet ex eo, quod sicut verbū humanum,
in quantum significatiuum, est in dicente, sicut signifi-
cans in significante, & sic iterum indistincte: ita verbū
diuinum, in quantum spiratiuum, est in patre, sicut spi-
rans in spirante, & sic iterum indistincte, quantum ad
indistinctionem notionalem, quod notatur ibidem
in illo verbo, hoc scilicet: Verbum erat in principio
apud Deum: tanquam personaliter distinctum, & no-
tionaliter indistinctum. Quod enim ait: Apud Deum,
pertinet ad distinctionem personalem. Quod autem
dicit: In principio, pertinet ad indistinctionem notio-
nalem. Hoc principium est communis spiratio, secun-
dum quam pater & Filius sunt vnum principium respe-
ctu Sancti Spiritus, testante Augustino. In quo retun-
ditur error Græcorum, spirationem actiuam soli Patri
attribuentium. Hæc tria implicite prænotauit Euange-
lista cum ait: In principio erat verbum: ac si diceret: In
Patre erat Filius vno modo distinctus, sed duobus indi-
stinctus: videlicet distinctus personaliter, sed indistin-
ctus naturaliter, & notionaliter, quorū singula singulis
subnotauit articulis, sine præiudicio sententię sanioris.

Epilogus.

Ait ergo Propheta: Bonitatem fecisti; prænotans sani-
tatis habitum, qui transmissus: Cum seruo tuo, subno-
tans serui spiritum, in quem transmissus. Domine: anno-
tans ingenitum, à quo transmissus. Secundum verbum
eum, denotans vnigenitum, per quem transmissus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Bonitatem & disciplinam, &c.] Curationem virtutis
apprehensuæ vidimus in versiculo præcedente, cu-
rationem appetitiuæ videre possumus in præsentī. Hu-
ius curationis est efficax argumentum, quod ædificare
appetit aurum, argentum, & lapidem pretiosum super
fidei fundamentum. Nam profecto bonitas auro, di-
sciplina argento, scientia lapidi pretioso, credulitas
congruit fundamento.

Articulus primus.

Primum quidem insinuauit, cum ait: Bonitatem, id
est, bonam mentis qualitatem. Doce me, non theori-
cè, sed practicè: nec indicando, sed ædificando. Hæc est
bonitas aurea, hæc est bona dispositio, quantum ad in-
teriora. Et nota, quod bonitas ista est auro cõparabilis
propter tria: quia sicut aurum est ponderosum, radio-
sum, fructuosum: sic bonitas ista est ponderosa, radio-
& fructuosa. Quæris, quibus? Ponderosa pœnitentibus,
radiofa contemplantibus, fructuosa gustantibus. De
primo: Domine secundum bonitatem tuam promissisti
pœnitentiam. Ecce bonitas pœnitentibus ponderosa.
De secundo scribitur: In bonitate tua doce me. Ecce
bonitas contemplantibus radiofa. De tertio: Fructus
spiritus est charitas, bonitas, gaudium, pax, patientia,
benignitas. Ecce bonitas gustantibus fructuosa.

2. Petr. 36. b

Psal. 128. i

Gal. 5. d

Articulus secundus.

Secundum indicauit; cum additur: Et disciplinam, id
est compositionis modestiam. Hæc est disciplina ar-
gentea, hæc est disciplinata compositio, quantum ad
exteriora. Et nota, quod disciplina est argento compa-
rabilis tribus de causis: quia sicut argentum est carum,
clarum, & sonorum: ita disciplina & cara, & clara, &
sonora est. Vis scire quibus, cara est acquirentibus, cla-
ra videntibus, sonora audientibus. De primo: Accipite
disciplinam meam, & non pecuniam. Ecce disciplina
acquirentibus cara, quia carior, quam pecunia. De se-
cundo: Cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo
didici disciplinam. Ecce disciplina videntibus clara. De
tertio: Audite filij disciplinam patris. Ecce disciplina
audientibus sonora.

Pro. 8. b

Pro. 24. d

Pro. 4. a

Articulus tertius.

Tertium insinuauit, cum subdit: Et scientiam, id est,
superiorum notitiam. Hæc est scientia pretiosa, hæc
est discreta expositio, quantum ad superiora. Et nota,
quod hanc scientiã possumus pretiosis lapidibus com-
parare, specialiter triplici ratione, quia sicut in lapidi-
bus pretiosis quæritur veritas, claritas, & salubritas: sic
in scripturarum spiritualibus theoricis quæritur scien-
tia veritatis, claritatis, & salutis, quantum ad expositio-
nes allegoricas, tropologicas, & anagogicas. De prima
scientia scribitur ab Apostolo: Semper discētes, & nun-
quam ad scientiam veritatis peruenientes. Tales sunt
Iudæi, semper legentes scripturarum historias, & nun-
quam peruenientes ad eam allegoricas theoricas. De
secunda vero scientia potest accipi illud verbū Aposto-
li: Deus, quia dixit de tenebris lucē splendescere, ipse il-
luxit in cordibus nostris ad illuminationē scientiæ cla-
ritatis Dei. Ista profecto claritas potest dici clara mora-
litas, quã pater luminū facit splendescere de tenebris, id
est, de obscuris scripturarum figuris. De tertia non in-
decenter intelligimus, quod legimus: Ad dandã scien-
tiam salutis plebi eius. Hæc enim nõ solum est propter
salutem, sicut aliã, sed etiam de salute. Et quia de salute
singulariter est, scientia salutis potissimum dici potest.

2. Tim. 3. b

2. Cor. 4. b

Luc. 5. d

Articulus quartus.

Quartum implicauit, cum superaddidit: Quia manda-
tis tuis credidi. Quid est mandatis credere, nisi creduli-
tatis fundamentum sternere? Notandum igitur, quod
fidei fundamentum credendo sternitur, & idcirco tri-
pliciter sternitur: quia tripliciter creditur, videlicet cor-
de, ore, opere. Vnde fides corde firmatur: ore affirma-
tur: opere confirmatur. De primo: Corde creditur ad
iustitiam. Hic fundamentum credendo sternitur, & fir-
matur. De secundo: Nos credimus, propter quod &
loquimur. Hic credendo sternitur, & affirmatur. De
tertio: Qui credit Deo, attendit mandatis: hic creden-
do sternitur, & etiam confirmatur.

Rom. 18. b

2. Cor. 4. c

Ecc. 32. d

Epilogus.

Hæc est itaque vox Prophetæ declarantis curatio-
nem virtutis appetitiuæ. Bonitatem: Ecce bonitas aurea,
quantum ad dispositionem interiorum. Et disciplinam:
Ecce disciplina argentea, quantum ad compositionem
exteriorum. Et scientiam: Ecce scientia pretiosa, quan-
tum ad expositionem superiorum. Doce me: Ecce pra-
cticum, non theoreticum documentum. Quia mandatis
tuis credidi: Ecce fidei fundamentum.

VERSICVLVS TERTIVS.

Priusquam humiliarer, &c.] Duo versiculi præcurren-
tes prænuntiauerunt curationem tam apprehensi-
uæ, quam appetitiuæ. Iste sequens annuntiat curatio-
nem memoratiuæ, pronuntians in quatuor eius mem-
bris memoriam commissionis, omissionis, promissionis,
& immissionis: quantum ad peccatum commissum,
mandatum ommissum, propitiatum promissum, & gemi-
tum compunctionis immissum.

Articulus primus.

Quantum ad primum Psalmographus ait: Priusquam
humiliarer, id est, priusquam per timorē male humiliari

tem

tem præuaricaret: ecce præuaricatio, ecce peccati commisso. Hic potest notari, quod contingit tripliciter male humiliari: videlicet malum dissimulando, bonum simulando, malum accumulando: sicut David humiliari curauit, cum adulterium dissimulauit, cum Viriæ beneficium simulauit, cum maleficium accumulauit. De primo: Scio humiliari, & abundare: sicut Apostolici viri sciunt humiliari, malum pœnæ dissimulando, & abundare, ipsum refocillando: sic & Apostatici viri sciunt humiliari, malum culpæ dissimulando, & abundare, ipsum refocillando. De secundo scribitur: Quasi proximum, quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi iugens, & contristatus sic humiliabar: sicut nouit complacere proximo, & contristari ex animo charitas consolatrix: sic nouit complacere proximo, & contristari: sed non ex animo calliditas simulatrix. De tertio: Attende, ne seductus in stultitia humiliaris: Sic seducuntur, sic humiliantur, qui humanam verecundiam sic verentur, quod diuinam iracundiam ex pusillanimitate spiritus promerentur, sicut illi contigit, quem timor male humilians declinare docuit ad homicidium, vt declinare posset adulterorum opprobrium: sed Dominus abominans simulatorum facinus, maluit seruum suum cum peccatoribus humiliari, quam cum simulatoribus gloriari.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit: *Ego deliqui*, id est, per amorem male inflammantem mandatum dereliqui. Et nota, quod delictum huiusmodi accidit propter tria, puta propter immissionem, remissionem, & intermissionem. Cum enim passionis horror immittitur, & rationis rigor remittitur, prohibitionis timor intermittitur. De primo: Horror inuasit Israël, & deliquit in Baal: Israël interpretatur mens Deum videns, per quam humanam accipimus rationem: Baal interpretatur vetustas, per quam intelligimus præuaricationem: horror ergo Israël inuadit, cum horribilis passio rationem peruadit: sed Israël in Baal delinquit, quando ratio prohibitionis propter præuaricationem relinquit. De secundo: Propter inopiam multi deliquerunt: sic delinquent, qui propter passionis vehementiam, & rationis inconstantiam, prohibitionis obedientiam derelinquent. De tertio scribitur: Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso. Ita dicit, qui passione opposita, ratione deposita, prohibitionis postposita, præuaricari proponit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, superaddit: *Propterea eloquium tuum*, id est, tuæ potestati, tuæ veritati, tuæ pietati congruum: quia potestatis est eripere pœnitentem: veritatis dirigere contententem: pietatis suscipere satisficientem. De primo Psalmista dicit: Secundum eloquium tuum eripe me: ecce eloquium potestatis. De secundo Propheta psallit: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: ecce eloquium veritatis. De tertio Psalmographus scribit: Suscipe me secundum eloquium tuum: ecce eloquium pietatis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subdit: *Custodini*, quasi eloquium propitiatorium, promittens propitium confidenti peccatum: *Custodini*. Quomodo? peccatum confitendo: propitium petendo. Et nota, quod in hac custodia debent esse tria, scilicet iustitia, prudentia, potentia. Prima, vt reum iudicet in contritione: secunda, vt eum iudicet in confessione: tertia, vt Deum vindicet in satisfactione. De primo: Iustitia custodit innocentis viam. Innocentes dico tam facto, quam voto: nam vterque reatum suum iudicat, sed ille leuiorem, iste grauiorem: ille venialem, iste mortalem. De secundo: Prudentia custodit rectorum salutem: ita quidem per confessionem salutarem, quandoquidem rectam indicat veritatem. De tertio: Custodiet me in sua potentia, & erit accepta opera mea: ita plane custodit diuina sapiëntia in satisfactione, cõmensurando vindictã iniuriæ: & facit, quod opera satisfactoria sint digna acceptatione.

Epilogus.

Liquet itaque vdx Prophetæ curationem manifestans memoriæ. Priusquam humiliari: per timorem male humiliantem, quantum ad peccatum commissum: ecce memoria commissionis. *Ego deliqui*, per amorem male inflammantem, quantum ad mandatum omissum: ecce memoria omissionis. *Propterea eloquium tuum*: quantum ad propitium promissum: ecce memoria promissionis. *Custodini*: quantum ad gemitum compunctionis immissum: ecce memoria immisionis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Bonus es tu, &c. Prænnuntiata curatione apprehensiuæ, appetitiuæ, atque memoratiuæ; nouissime nuntiatur curatio motiuæ, siue gressiuæ, quam nuntiat iste versus, innuendo bonitatem aggressus, progressus, congressus, & regressus; quoniam in his verbis notatur motus mentis, tanquam bonum agredientis, in bono progredientis, cum bono gradientis, ad bonum regredientis.

Articulus primus.

Quod enim ait: *Bonus es tu*. Vox est mentis tanquam bonum agredientis. Et nota, quod bonus est Dominus vniuersis ipsum agredientibus, siue sint pœnitentes, siue proficientes, siue peruenientes: quia condonator, quia consolator, quia coronator. De primo: Bonus Dominus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum: ecce bonus pœnitentium condonator. De secundo: Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis: ecce bonus proficientium consolator. De tertio: Bonus est Dominus sperantibus in eum: ecce bonus peruenientium coronator.

Articulus secundus.

Quod autem, inquit: *In bonitate tua*. Vox est mentis in bono progredientis. Sic progreditur, qui bonitate non humana, sed diuina fulcitur. Et nota, quod bonitati diuinæ conuenit sustinere, supereminere, implere, continere, tanquam inferiori, superiori, interiori, & exteriori. De primo: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, quasi te sustentis? Ecce bonitas sustinens. De secundo: Vt ostenderet in sæculis superuenientibus abundantes diuitias, gratiæ suæ in bonitate super nos: quasi supereminente. Ecce bonitas supereminens. De tertio scribitur: Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Ecce bonitas implens. De quarto rursus: Ad videndum in bonitate electorum tuorum, quasi comprehensiuam ipsorum. Ecce bonitas continens.

Articulus tertius.

Quod vero dicit: *Doce me*: vox est mentis cum homo gradientis, & ab ipso doceri cupientis. Sed nota, quod docere dicitur Deus mentem influendo eidem veritatem, charitatem, facultatem, quantum ad intellectuam, affectiuam, effectiuam. Ad primum pertinet illud Psalmistæ: Scientiam doce me. Vbi petitur influentia veritatis conueniens intellectuæ. Ad secundum spectat illud Prophetæ: Doce me, quia tu es Deus saluator meus, vbi petitur influentia charitatis saluificæ congruens affectiuæ. Ad tertium pertinere dignoscitur, quod dicitur: Doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu: vbi petitur influentia facultatis competens effectiuæ.

Articulus quartus.

Quod deinde adiunxit: *Iustificaciones tuas*: Vox est mentis ad bonum regredientis. Quid enim iustificatio, nisi ad Dominum regressio: Vnde notandum, quod iustificaciones diuinæ perficiunt animam, quantum ad intellectum, affectum, & effectum: illuminando, inflammando, firmando. De primo per Psalmistam dicitur: Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificaciones tuas. Ecce illuminatio intellectus. De secundo per Prophetam psallitur: Concupiuit anima mea desiderare iustificaciones tuas. Ecce inflammatio affectus. De tertio similiter scribitur: Inclinaui cor meum ad faciendâs iustificaciones tuas. Ecce firmatio effectus.

Epilogus.

Phil. 4. c

Psal. 34. c

Ecc. 13. b

Ose. 13. a
Israël.
Baal.

Ecc. 27. a

Psal. 35. a

Psal. 118 y
Ibidem: r

Ibidem: p

Prou. 18. a

Prou. 2. c

Sap. 9. o

2. Paralip.
30. c
Nabum. 1. b

Thren. 3. c

Rom. 2. a

Ephes. 2. b

Psal. 103. d

Psal. 105. a

Psal. 118. i

Psal. 24. a

Psal. 142. b

Psal. 118. r

Ibidem. c

Ibidem. o

Epilogus.

Ex his subtrilat mens Prophetæ insinuantis curatio-
nem gressuæ, ait enim. *Bonus es tu*: ex parte mentis
bonum aggredientis. *Et in bonitate tua*: ex parte ipsius
mentis in bono progredientis. *Doce me*: ex parte eius-
dem mentis cum bono gradientis. *Iustificaciones tuas*,
ex parte sæpe dictæ mentis ad bonum regredientis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Multiplicata est super me, &c.] Animæ curationem
quaternarius antecedens exposuit, curatæ con-
seruationem quaternarius præfens exponit. Conser-
uationis autem istius quatuor sunt indicia totidem
versibus subnotata: videlicet tentationis resistentia, tē-
tatoris victoria peccatorum displicentia, & mandato-
rum complacentia. Primus versus tentationis resisten-
tiam indicat: quoniam exercitum vanitatis contra spi-
ritum humilitatis demonstrat. Attende exercitum ob-
sidentem: vanitatem dentibus stridentem: spiritum
præfidentem: humilitatem in Domino confidentem.

Articulus primus.

Nisi enim exercitus nequam exterius obsideret, ne-
quaquam Propheta diceret: *Multiplicata est super me*:
quasi dicat: Multi insurgunt aduersum me: sed qualiter
multiplicata? Nota breuiter, quia tripliciter, multipli-
cata inferius, multiplicata superius, multiplicata exte-
rius. Qualiter inferius? quantum ad multorum meritum
suppliciorum. Qualiter superius? quantum ad multo-
rum demeritum præmiorum. Qualiter exterius? quan-
tum ad multorum scandalum proximorum. De primo:
Multiplicata est malitia eorum: scilicet, quantum ad
meritum suppliciorum. Vnde sequitur: Quia iusta est dies
Domini in valle concisionis. De secundo scribitur:
Multiplicata est in eis ruina: scilicet quantum ad de-
meritum præmiorum. De tertio: Multiplicata sunt mala
in terra: scilicet quantum ad scandala plurimorum.

Articulus secundus.

Nisi etiam vanitas dentibus strideret, Psalmista non
adderet: *Iniquitas superborum*: Quæ est enim iniquitas
superborum, nisi vanitas? quæ contra illos dentibus
stridet, quos deridet. Et nota, quod iniquitas talis com-
paratur in scripturis solio dedecoris, iugo facinoris, vir-
gæ furoris. Primo quippe propter principatum concu-
piscentiæ: secundo propter famulatum intelligentiæ:
tertio, propter cruciatum conscientiæ. De primo: Sepa-
rati estis in diem malum, & appropinquatis solio ini-
quitate. Ecce solium dedecoris. Magnum enim dede-
cus est, quod concupiscentia rationi præest. De secun-
do: Vigilaui iugum iniquitatum mearum in manu eius.
Ecce iugum facinoris. Magnum quippe facinus est,
quod ratio concupiscentiæ subest. De tertio: Iniquitas
surrexit in virgam impietatis. Ecce virga furoris; quia
valde furit, qui conscientiam suam vrit.

Articulus tertius.

Nisi vero spiritus præfideret, scriptura minime sub-
deret; *Ego autem in toto corde meo*; cui scilicet præfideo,
tanquam spirituali præsidio. Et nota, quod præfatum
præsidium debet esse munitum totaliter, id est, triplici-
ter; videlicet quantum ad introitum, medium, & exitum.
Introitus pertinet ad potentiam apprehensiuam, seu
receptiuam: medium ad memoratiuam, seu retentiuam:
exitus ad interpretatiuam, seu pronuntiatiuam. De pri-
mo: Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ
tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia ser-
uabit te; quasi dicat; Si sapientia spiritualis venerit ad
cordis tui introitum, & scientia sæcularis apprehensiuæ
tuæ placuerit, consilium sapientiæ custodiet te, quan-
tum ad spiritualia, & prudentia sæcularis seruabit te,
quantum ad temporalia. Ecce cordis introitum. De se-
cundo; Custodi ea, scilicet eloquia mea, in medio cor-
dis tui, videlicet in potentia memoratiua. Ecce cordis
medium. De tertio; De corde exeunt cogitationes; sci-
licet per interpretatiuæ potetiæ eruptiones. Ecce cor-
dis exitum. Si vis ergo omni custodia seruare cor tuum,

A quasi spirituale præsidium, custodi eius introitum me-
dium, & exitum; vt nihil recipias, nihil retineas, nihil
pronunties, nisi rectum.

Articulus quartus.

Nihil deinde humilitas in Domino confideret, Psal-
mographus non superadderet: *Scrutabor mandata tua*,
quod pertinet ad scrutinium humilitatis; cuius summum
est studium diuinis obtemperare mandatis. Hic potest
notari, quod humilitatis est scrutari, non imprudenter,
non impudenter, sed prudenter; Imprudenter scrutan-
tur curiosi; impudenter luxuriosi; prudenter virtuosus.
De primo: Nolo vt scrutemini actum meum, quantum
ad scrutinium curiosum. De secundo: Ne respicias mu-
lierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius: quantum
ad scrutinium luxuriosum. De tertio scribitur: *Scruta-
bor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo*;
quantum ad scrutinium virtuosum.

Epilogus.

Liquet igitur mentis Prophetæ demonstrare volentis
resistentiam tentationis, demonstrando exercitum va-
nitatis contra spiritum humilitatis. Ait enim: *Multi-
plicata est super me*, quantum ad exercitum obsidentem.
Iniquitas superborum, quantum ad vanitatem striden-
tem. *Ego autem in toto corde meo*, quantum ad spiritum
præfidentem. *Scrutabor mandata tua*, quantum ad humi-
litem in Domino confidentem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Coagulatum est, sicut lac cor eorum, &c.] Resisten-
tiam tentatoris præcedens versus proposuit, vi-
ctoriam tentationis præfens versus proponit, insinuan-
do defectum circa tentatoris affectum, & prouectum
circa victoris aspectum. Defectus pertinet ad poten-
tiam ligatam. Affectus ad malevolentiam instigatam.
Prouectus ad patientiam leuigatam. Aspectus ad sa-
pientiam, qua vincitur malitia inuestigata.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur: *Coagulatum est
sicut lac*. Ista coagulatio est diabolicæ potentiæ ligatio,
quæ ligatur diuinæ virtutis retinaculo, sicut ligatur lac
à coagulo. Et nota, quod talis coagulatio, seu poten-
tiæ limitatio in diuersis diuersimodè reperitur. Vnde
diuersi diuersimodè coagulati leguntur; aliter enim exi-
stit coagulatus fœtus in matrice formatus; aliter spiritus
informatus; aliter spiritus informantis, informato spi-
ritui conformatus. Prima est coagulatio seminalis; Se-
cunda disciplinalis; Tertia doctrinalis. De primo, Coa-
gulatus sum in sanguine ex semine hominis. Ecce coa-
gulatio seminalis, qua limitatur fœtus materia, quæ mi-
nistratur à fœmina per virtutem formatiuam, quæ deri-
uatur à masculo. Vnde Philosophus; Vir dat formam, &
principium, fœmina dat corpus & materiã. Sicut accidit
in lacte coagulato, quod corpus exit ex lacte, & coagu-
latio ex coagulo; ita exit illud, quod abscinditur à mare
in fœmina. De secundo dicitur per Psalmistam: Vt quid
suspiciamini montes coagulatos? Hoc est, cur illi pares
opinamini, qui est mons Dei secundum diuinam na-
turam, & mons pinguis secundum humanam, cui datus
est spiritus non ad mensuram, illos qui sunt montes,
id est, sapientia, & gratia eminentes: sed coagulati, seu
limitati secundum mensuram spiritus sibi dati? nec
enim acceperunt, quantum accipere potuerunt, scilicet
E secundum mensuram donationis Christi. Talis est coa-
gulatio disciplinalis, qua limitatur potentia apprehensi-
ua discipuli, secundum limites dogmatis apprehensi. De
tertio psallitur per Prophetã: Mons coagulatus, mons
pinguis; quasi dicat: Ille qui est mons pinguis secundum
humanam naturam, accipiẽdo spiritum sanctum non
ad mensuram, est coagulatus collimitando, & confor-
mando se audientibus secundum exigentiam sui sta-
tus. Aperiebat enim in parabolis os suum: quia non est
possibile aliter nobis lucere diuinum radiũ, nisi varie-
tate sacrorum velaminum anagogice circumtelatum:
sicut asseritur à Dionysio: Ecce coagulatio doctrinalis,

Iudib. 8. d
Ecl. 41. d

Psalm. 118. e

Iob. 3. e
Ibidem.

Psalm. 105. d
2. Mac. 2. a

Amos. 6. b

Thren. 1. e

Ezech. 7. c

Prou. 2. c

Prou. 4. c

Matth. 15. b

Sap. 7. a

Arist. lib. 2.
de Gen. ani-
mal. cap. 4.

Psalm. 87. d

Psalm. 87. e

Dion. cap. 1
de cal. Hier.

qua

qua potentia informatiua Magistri se collimitat, & conformat potentiae apprehensivae discipuli.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, scribitur: *Cor meum*: id est, voluntas eorum, seu potius malevolentia, quam instigat ipsorum daemoneum malitia. Est autem triplex malum in daemoneibus, quod assignat beatus Dionysius: puta furor irrationabilis: demens concupiscentia: phantasia proterua. Vnde notandum, quod cor diabolicum legitur immutatum, ingratum, induratum: Immutatio spectat ad irrationabilem furiam: ingratum ad dementem concupiscentiam: induratio ad phantasia proteruam. De primo: Immutatum est cor Pharaonis, & seruatorum eius super populum. Per Pharaonem Aegypti principem, quid nisi Princeps tenebrarum signatur? Aegyptus enim tenebrae interpretatur. Ecce cor diabolicum immutatum. De secundo: Ingratum est cor Pharaonis, & non dimisit populum: Ecce cor diabolicum ingratum. De tertio: Induratum est cor Pharaonis, & non audiuit eos: Ecce cor diabolicum induratum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur: *Ego vero legem tuam*, quae persuadet patientiam, dissuadet impatientiam: sicut declarat luce clarius, tam veteris, quam novae legis aspectus, in quo patientiae leuigatio, & patiens prouectus. Et nota, quod lex docet vitia fugere, vitia eligere, grauiora pro Domino sustinere. Quorum primum est iustitiae initium: Secundum prouectium: Tertium perfectum. De primo: Per legem enim cognitio peccati: Ecce vitium fugiendum. De secundo: Proba vitiosa instructus per legem: Ecce vitia eligenda. De tertio scribitur: Propter legem tuam sustinui te Domine: supple, persuasorem patientiae. Ecce graue pro Domino sustinendum.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur: *Meditatus sum*. Ecce victoris aspectus. Sed nota, quod non simpliciter, sed multipliciter meditatus, quantum ad diuina beneficia, humana maleficia, & diuina iudicia, quorum, haec praeterita, haec praesentia, haec futura. De primis Psalmista, dicit: *Meditatus sum in omnibus operibus tuis*: quoad beneficia praeterita. De aliis Propheta psallit: *Meditatus sum nocte cum corde meo*: & hoc quo ad maleficia praesentia. De reliquis: In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam, meditatus est in spiritu suo duro, & caetera, quoad iudicia futura, mensuram poenae contra mensuram culpae mysticae Domini vineae reddituram.

Epilogus.

Ex praedictis potest clarescere mens Prophetae proponentis victoriam tentatoris, & dicentis in persona victoris. *Coagulum est, sicut lac*, quantum ad tentatoris, & satellitum eius defectum, quo ligatur eorum potentia. *Cor eorum*, quantum ad effectum, quo instigatur ipsorum malevolentia. *Ego vero legem tuam*, quoad victoris prouectum, quo leuigatur eius patientia. *Meditatus sum*, quoad ipsius aspectum, quo inuestigatur sapientia, per quam vincitur malitia.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Bonum mihi, quia humiliasti me, &c. Post praecedentis conseruationis indicia, quae sunt tentationis resistentia, & tentatoris victoria, sequitur tertium, quod est peccati displicentia, quae probatur in hoc versu, velut a contrario sensu. Nam probato, quod beneplacitum sit, humiliari, illuminari, iustificari, ex opposito probatur, quod maleplacitum sit, inflari, obcaecari, praeruaricari. Quorum primum pertinet ad remorsionem: Secundum ad delectationem: Tertium ad assensionem: Quartum ad operationem.

Articulus primus.

Ad beneplacitum respicit, quod Propheta praedicit: *Bonum mihi*, quasi dicat beneplacet mihi. Si autem propositum est beneplacitum, & oppositum est maleplaci-

um. Et notandum, quod perfectum beneplacitum debet habere testimonium tripartitum, scilicet inferius, superius, & exterius: Hoc est, respectu sui, respectu Dei, & respectu proximi. Prima conditio legitur: Si bonum est in oculis vestris, auferite mercedem meam. Ecce beneplacitum, quantum ad inferius testimonium. Secunda conditio scribitur: Fecit Asa, quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei: Ecce beneplacitum, quantum ad superius testimonium. Tertia conditio traditur ab Apostolo: Prouidemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Ecce beneplacitum, quantum ad exterius testimonium.

Articulus secundus.

Ad humiliationem pertinet, quod praedictis consequenter cohaeret: *Quia humiliasti me*, scilicet conscientia castigante, non concupiscentia instigante, dolore inflammante, non delectatione inflante. Et nota, quod Dominus aliter humiliat incipientem, aliter proficientem, aliter perfectum. Primum ad poenitendum Secundum ad patiendum: Tertium ad compatiendum. De primo possumus accipere illud Psalmistae: Cognoui Domine, quia aequitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me: scilicet humiliatione poenitentiae. De secundo recte satis exponitur, quod proponitur: Cur vocatis me Noemi, id est, pulchram, quam Dominus humiliavit, scilicet humiliatione patientiae? De tertio patenter intelligitur, quod legitur: Timeo, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, scilicet humiliatione compatiendae. Vnde, sequitur: Et lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt poenitentiam.

Articulus tertius.

Ad illuminationem refertur, quod illico subinfertur: *Vi discam*, scilicet gratia illustrante, non malitia excaecante. Hic possumus notare, quod tripliciter contingit discere, videlicet experimento, exemplo, intimo documento. Quorum primum praecipue habet locum in physicis, secundum in ethicis, tertium in diuinis. De primo: Experimento didici, quod benedixit mihi Deus propter te, scilicet quantum ad multiplicationem animalium: ecce experimentum physicum. De secundo: Exemplo didici disciplinam: ecce exemplum ethicum. De tertio: Notum vobis facio, fratres, Euangelium, quod Euangelizatum est a me: quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi: ecce intimum documentum.

Articulus quartus.

Ad iustificationem spectat quod restat: *Iustificationes tuas*, non praeruaricationes meas: Et nota, quod iustificationes istas debemus discere triplici ratione, quia dirigunt in consiliis, in iudiciis, in exercitiis. Quorum primum spectat ad deliberationem, secundum ad electionem, tertium ad executionem. De primo scribit Psalmographus: Consilium meum iustificationes tuae: ecce consilium deliberationis. De secundo similiter ait Psalmographus: Ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuae: ecce iudicium electionis. De tertio quoque psallimus: Exercebor in iustificationibus tuis: ecce exercitium executionis.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam intimentem peccati displicentiam. *Bonum mihi*: Ecce beneplacitum contra maleplacitum remorsionis. *Quia humiliasti me*: Ecce humiliatio contra inflationem delectationis. *Vi discam*: Ecce illuminatio contra excaecationem assensionis. *Iustificationes tuas*: Ecce iustificatio contra praeruaricationem operationis.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Bonum mihi lex oris tui, &c. Praecesserunt tria conseruationis indicia, videlicet tentationis resistentia, tentatoris victoria, peccatorum displicentia, totidem versibus praenotata. Succedit quartum, scilicet mandatorum complacentia, quam subnotat quadri-

fida

Dion. lib. de
diu. nom.
cap. 4.

Exod. 14. b
Pharao.

Aegyptus.

Exod. 9. b

Exod. 8. d

Rom. 3. e

Rom. 2. c

Psal. 119. a

Psal. 42. a

Psal. 76. b

Isa. 27. b

Zach. 11. e

2. Par. 14. a

2. Cor. 8. d

Psal. 118. k

Ruth. 1. d

2. Cor. 12. d

Ibidem.

Gen. 30. d

Prou. 24. d

Gal. 1. b

Psal. 118. e

Ibid. b

Ibid. f

fida versus presentis continentia. Causatur autem præhabita mandatorum complacentia ex quadripartita ipsorum circumstantia: puta, quia correctiua, quia directiua, quia erectiua, quia perfectiua: nam mundanum affectum corrigunt, aspectum dirigunt, auditum erigunt, & ad mundi contemptum accingunt.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: *Bonum mihi.* Bonum profecto, quod habet locum in nouitatis principio, est vetustatis correctio. Hanc autem facit mandatum, prohibendo peccatum, & præcipue peccatum incontinentiæ, peccatum incompatentiæ, peccatum inconfidentiæ. Quorum primum exordinat hominem respectu sui, secundum respectu proximi, tertium respectu Dei. De primo: Bonum est homini mulierem non tangere: ecce bonum correctiuum incontinentiæ. De secundo: Bonum est, te sustentare iustum: ecce bonum correctiuum incompatentiæ. De tertio canitur in Psalterio: Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine: ecce bonum correctiuum inconfidentiæ.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: *Lex.* Quid enim est lex: nisi lux? & quid lux, nisi dux? Aspectus igitur lege lucente, & ducente dirigitur. Et nota, quod lex dirigit humanum aspectum respectu interiorum, respectu superiorum, respectu inferiorum. Docet enim rectè viuere in se, rectè subesse, & rectè præesse. Propter primum dicitur lex vitæ: Legem vitæ hæreditauit illos: scilicet parentes primos. Propter secundum dicitur lex disciplinæ: Dedit illi, scilicet Moyfi: cor ad præcepta, & legem vitæ & disciplinæ, id est, legem docentem rectè esse & subesse. Propter tertium dicitur lex clementiæ: Lex clementiæ in lingua eius. Hæc lex in eius lingua est, quæ rectè præest.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Oris tui:* quoniam ad audiendum os Domini debet auditus erigi. Sed nota, quod oris Domini sunt auditores diuersi, quidam increduli, quidam subdoli, quidam creduli: Primi sunt filij contradictionis, secundi filij maledictionis, tertij filij benedictionis. Primi præsignantur in Aaron Sacerdote, de quo Dominus: Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eo quod incredulus fuit ori meo ad aquas contradictionis. Secundi consignantur in illis, de quibus dicitur à Domino: Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ, & infra: Cæperunt Pharisei & legisperiti grauer inistere, & os eius opprimere, de multis insidiantes ei, & quærentes capere aliquid ex ore eius, vt accusarent eum. Tertij designantur in Paulo, de quo scribitur: Deus patrum nostrorum præordinauit te, vt cognosceres voluntatem eius, & videres iustum, & audires vocem ex ore eius.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Super millia auri & argenti.* In quo notatur contemptus mundi: nam aurum & argentum notant mundanum appetibilem qualitatem: millia quantitatem: super, superabilitatem, & per consequens contemptibilitatem. Et nota, quod bona spiritualia sunt bonis temporalibus potiora. Est enim auro & argento iustitia melior, prudentia pretiosior, gratia superior. Quod namque mundana concupiscentia magnipendit, hoc iustitia parupendit, prudentia vilipendit, gratia naucipendit. Bona quippe fortunæ parua sūt respectu iustitiæ, vilia respectu prudentiæ, nulla respectu gratiæ. De primo: Salus animæ in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argento: ecce iustitia melior. De secundo: Beatus homo, qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione auri & argenti primi & purissimi: fructus eius præciosior est cunctis opibus: ecce prudentia pretiosior. De tertio: Super argentum & aurum gratia bona. Quod si verum de gratia humana, multo fortius de diuina: ecce gratia superior.

Epilogus.

Ex præmissis Propheticum patet eloquium, circa celestium complacentiam mandatorum: ait enim: *Bonum mihi:* quoniam affectum meum corrigit. *Lex:* quæ aspectum dirigit. *Oris tui,* quod auditum erigit. *Super millia auri & argenti,* quia per temporalium renuntiationem ad perfectionem accingit.

VERSICVLVS NONVS.

Manus tua fecerunt me, &c.] Bonitatem inferiorem ad iustificationem animæ pertinentem audiui in octonario præcedenti: bonitatem superiorem ad iustificatæ magnificationem animæ attinentem audire possumus in præsentis. Hæc autem bonitas animam iustificatam magnificat, prouehendo rationem ad amorem veritatis, sicut ostendit quaternarius primus, & affectionem ad amorem charitatis, sicut ostendit secundus. Ratio autem prouehitur ad amorem veritatis, indicantis, lætificantis, iudicantis, rectificantis: vt patebit in quatuor versibus proximè sequentibus. Versus primus, sicut patet ex quatuor membris eius, declarat prouectum rationis ad amorem veritatis indicantis: quoniam in ipso postulatur ore Prophetico, à magnificentia diuinitatis, affectiua humanitatis, influentia veritatis, indicatiua imperatoriæ voluntatis: ecce postulatio fidelis, fiducialis, humilis, & utilis.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod dicitur: *Manus tua.* Enimvero manus istæ non physicè, sed metaphoricè sunt diuinæ signa magnificentiæ, siue diuinitatis magnificæ. Et nota, quod manus Domini videntur attestari aliquando diuinæ potentiæ, aliquando sapientiæ, aliquando bonitati. Potentiæ quippe, tanquam omnium operatiuæ: sapientiæ, tanquam ignorantium illuminatiuæ: bonitati quoque, tanquam infirmantium sanatiuæ. De primo: Opera manuum tuarum ne despicias: ecce manus operatiuæ. De secundo. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, vt rursus adueniat: ecce manus illuminatiuæ. De tertio: Increpationem Domini ne reprobos, quia ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt: ecce manus sanatiuæ.

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subditur: *Fecerunt me, & plasmauerunt me,* vt factio referatur ad hominem inferiorem: plasmatio autem ad exteriorem, vel aliter: *Fecerunt me,* seminaaliter in primordiali materia: *& plasmauerunt,* originaliter in protoparentis persona, de qua processit vniuersa humanitatis natura. Et nota, quod Dominus legitur facere, & plasmare tripliciter: quandoque generaliter, quandoque specialiter, quandoque singulariter. Primum respicit creaturam mundanam, secundum naturam humanam, tertium determinatam personam. De primo: Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem, & ver, tu psalmasti ea; ecce facere & plasmare respectu creaturæ mundanæ. De secundo: Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare & disponere illud: omnes viæ eius secundum dispositionem eius; sic homo in manu illius, qui se fecit: ecce facere & plasmare respectu naturæ humanæ. De tertio. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: ecce facere, & plasmare respectu determinatæ personæ.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod additur: *Da mihi intellectum,* inspirando intellectualem luculentiam, per diuinæ veritatis effulgentiam, ad acuendam humanam intelligentiam. Et nota, quod intellectualis luculentia diuinitus inspiratur ad tria: ad quærendum, ad videndum, ad fruendum. Prima est sapientiæ initiatiua, secunda prouectiua, tertia perfectiua. De prima psallit Propheta: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. Hic petitur intellectus donum ad quærendum.

1. Cor. 7. a
Eccl. 7. c
Psalm. 117. d
Eccl. 27. b
Eccl. 45. a
Prou. 31. d
Num. 20. d
Luc. 11. g
Ibidem.
Act. 22. g
Eccl. 30. c
Prou. 3. b
Prou. 22. a

Psalms. 137. c
Iob 36. d
Iob 5. e
Psalms. 73. c
Eccl. 33. b
Iob 10. b
Psalms. 118. e

Ibid. 5.

De secunda : *Da mihi intellectum, ut sciam mandata tua.* Hic idem donum petitur ad videndum. De tertia : Intellectum da mihi, & viam. Hic ipsum donum petitur ad fruendum. Primo modo petitur in proposito. Nam quod petitur ad discendum, vel scrutandum, petitur ad quarendum.

Articulus quartus.

Ad quartum respicit, quod superadditur : *Ut discam mandata tua.* Nulli dubium, qui diuinum mandatum vel imperium sit imperatoriae voluntatis indicium. Ad huius diuinæ voluntatis deuorum ministerium indicandum per diuinæ veritatis magisterium, anhelat voluntatis humanæ pietas per desiderium. Et nota breuiter, quod discere debemus tripliciter, videlicet diligenter, patienter, sapienter. Diligenter quidem discimus, si veritatem scientiæ retinemus: patienter discimus, si asperitatem experientiæ sustinemus: sapienter discimus, si sinceritatem conscientiæ obtineamus. De primo scribitur: Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis: ecce discendi diligentia. Accipiamus securè discendi diligentiam, non discentes malitiam ab Herode. De secundo: Cum esset filius Dei, didicit ex his, quæ passus est obedientiam: ecce discendi patientia. De tertio: Mens mea contemplata est multa sapienter, & didici: ecce discendi sapientia.

Matth. 2. 1.

Heb. 5. c

Eccl. 1. d

Epilogus.

Ex his clarescere potest proposita vox Prophete vice gerentis animæ, ad amorem veritatis indicantis prouectæ: ait enim fideliter: *Manus tue:* In quo magnificentia diuinitatis. Subdit fiducialiter: *Fecerunt me, & plasmauerunt me:* In quo efficientia humanitatis. Addit humilliter: *Da mihi intellectum:* In quo influentia veritatis. Superaddit vtiliter: *Ut discam mandata tua:* In quo euidencia imperatoriae voluntatis.

VERSICVLVS DECIMVS.

Qui timent te videbunt me, &c.] Præcessit amor veritatis indicatis, & succedit amor veritatis lætificantis, quam describit versus istius continentia quadrimembris. Cupiens enim illuminari Propheta, illuminationem postulat per hæc verba: *Qui timent, &c.* tanquam aperte dicens: Populum diffidentem, me videntem, facies aridentem: cum illuminaueris famulum confidentem, & sic per pauorem concipientem stuporem, & parientem fauorem, introduces amorem: quoniam in diffidente pauor, in vidente stupor, in aridente fauor, in confidente amor.

Articulus primus.

Quantum ad primum, Propheta prædixit: *Qui timent te,* & ideo diffidunt de te, quia timor est causa diffidentiae. Sed nota, quod multi timent multifarie: quidam namq; timent voluntariè, sicut probi: quidam necessariè, sicut reprobi: quidam temerariè, sicut pigri. De timore primo: Obsecro Domine, sit auris tua attendens ad orationem seruatorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum: ecce timor voluntarius. De secundo scribitur ab Apostolo: Si malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat: ecce timor necessarius. De tertio seruus piger ait Domino: Timui, quia homo austerus es, &c. ecce timor temerarius. Timor primus non causat diffidentiam, sed secundus, & tertius.

Nehem. 1. d

Rom. 13. b

Luc. 19. d

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiunxit: *Videbunt me,* & idcirco stupebunt super me, pro noui luminis visione, quasi pro cæci illuminatione. Et nota, quod vicini debent in nobis videre diuinam seueritatem, bonitatem, & charitatem, quantum ad transgredientium cautelam, regredientium medelam, progredientium suadelam. De primo: Vide in eos, qui ceciderunt, seueritatem: ecce visio seueritatis respectu transgredientium. De secundo: Vide in te bonitatem Dei, si permanferis in bonitate: ecce visio bonitatis respectu regredientium. De tertio: Videte, qualè charitatem dedit nobis

Rom. 11. e

Ibidem.

1. Ioan. 3. a

A Deus pater, vt filij Dei nominemur, & simus: scilicet vt filij lucis ambulando de bono in melius: ecce visio charitatis respectu progredientium.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annexit: *Et lætabuntur:* mihi collatando fauore beneuolo. Et nota, quod diuersi collatantur alicui, & corrident secundum diuersa, quæ vident. Nam alij collatantur seueritati, alij bonitati, alij charitati. Recti namq; lætantur pro visa seueritate, pauperes pro bonitate, feruentes pro charitate. De primo per Prophetam psallitur: Videbunt recti, & lætabuntur: ecce recti collatantes visæ seueritati. De secundo per psalmistam dicitur: Videant pauperes & lætentur: ecce pauperes & humiles collatantes visæ bonitati. De tertio dicitur à Domino. Aaron frater tuus Leuites, scio, quod eloquens sit: ecce ipse egredietur in occursu tuum: vidensque te, lætabitur corde: ecce quomodo feruidi collatantur visæ fraternitati, seu fraternæ charitati.

Psal. 106. d

Psal. 68. g

Exod. 4. d

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, adiecit: *Quia in verba tua, super speravi:* super quem meam radicaui fiduciam, & fundavi. Et nota, quod secure fiducia fundatur humana super verba diuina: quoniam illa verba non sunt seductoria, nec transitoria, sed confirmatoria: quia re vera non seducunt, tanquam vana: non transeunt, tanquam mundana: sed confirmant, tanquam supermundana. De primo: Nemo vos seducat inanibus verbis. Hic improbens Apostolus verba seductoria & vana, probat verba diuina non esse seductoria, neque vana: ecce verba non seductoria, tanquam vana. De secundo. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt: ecce verba non transitoria, tanquam mundana. De tertio dicit Psalmista: Confirma me in verbis tuis, qui verba vitæ æternæ habes: ecce verba confirmatoria, tanquam supermundana.

Ephes. 5. b

Luc. 21. g

Psal. 118. d

Epilogus.

Et hoc est, quod psallit Propheta, tanquam persona ad amorem veritatis lætificantis prouectæ. *Qui timent te,* quantum ad pauorem populi diffidentis. *Videbunt te,* quantum ad stuporem videntis. *Et lætabuntur,* quantum ad fauorem aridentis, vel aggaudentis. *Quia in verba tua super speravi,* quantum ad amorem famuli confidentis.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Cognoui Domine, quia equitas iudicia tua &c.] Veritatem indicantem, & lætificantem vidistis, si voluistis, in duobus versibus prænotatis. Veritatem iudicantem videtote, si vultis, in tenore quadrifido versus præsentis, in quo relucet veritatis radius indicatiuus celestium decretorum, & radius eiusdem iudicatiuus terrestrium delictorum: quorum primum pertinet ad notitiam, secundum ad iustitiam, tertium ad sententiam, quartum ad inanem gloriam.

Articulus primus.

Ad primum spectat, quod Propheta prælibat: *Cognoui Domine* scilicet veritatis tuæ radio indicante: nisi enim radius diuinæ veritatis in occultum rationis incidere, rationis oculus non videret. Et nota, quod mediante hoc veritatis radio, datur alicui secretorum cognitio, respectu Dei, respectu sui, respectu proximi: quantum ad æternam præscientiam, quantum ad internam gratiam, quantum ad fraternam conscientiam. De primo per Prophetam psallitur: In hoc cognoui, quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me: quasi dicat aperte: In hoc cognoui voluntatem tuam electricam, quod fecisti voluntatem meam vibratoricam. Probatio enim electionis, est propulsatio tentationis: ecce cognitio æternæ præscientiæ. De secundo per psalmistam canitur: In quacunque die inuocauero te: ecce cognoui, quoniam Deus meus es. Ac si dicat expresse: quoniam inuocanti semper ades: cognoui,

Radius veritatis.

Psal. 40. a

Psal. 4. c

quod

quod per gratiam inhabitantem mecum es : Experimentum enim diuinæ familiaritatis , argumentum est charitatis : ecce cognitio internæ gratiæ. De tertio, vbi dicit Propheta Domino: Tu Domine demonstrasti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum, scilicet sententias animorum, seu conscientias proximorum : ecce cognitio fraternæ conscientiæ.

Articulus secundus.

Ad secundum respicit, quod litera sequens dicit : *Quia æquitas iudicia tua.* Ista namq; iudicia sunt decreta cœlestia, quæ dicuntur æquitas, non æquata : quia non aliunde iustificata, quam per seipsa, iuxta verbum Propheticum, & ideo desiderabilia super aurum, & dulcia super fauam. Et nota, quod hæc decreta, siue iudicia decreuit iustitia, spreuit iniustitia, impleuit innocentia. Quæris, quæ ? An nescis, quia Dominicum est illa discernere, diabolicum spernere, Angelicum adimplere ? Propterea psallit Propheta de primo ; In æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Quisnam potest æterna dictare iudicia, nisi æterna iustitia ? Iterum de secundo : Spreuisti omnes discedentes à iudiciis tuis ; quia iniusta cogitatio eorum : quorum nisi spirituum Apostatorum, quia iudicia felicia spreuerunt, & iudicia infelicia meruerunt. Rursus de tertio : A iudiciis tuis non declinam, quia tu legem posuisti mihi : cui namq; quæso, magis hoc congruit, quam Angelicæ sanctitati ? sed numquid Angeli sunt sub lege : vtiq; sed libertatis perfectæ, de qua scribitur ab Augustino ; Libertas nulla vera est, nisi bonorum, & legi æternæ adhærentium.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod subinfertur : *Et in veritate tua.* Qua veritate ? non indicante, sed iudicante : non indice scientiæ, sed iudice conscientiæ. Hic est veritatis radius, non speculatiuus, sed actiuus : non indicatiuus cœlestium decretorum, sed iudicatiuus terrestrium delictorum. Et nota de veritate proposita, quod ipsa iudicium educit, iustum deducit, in supernam Hierusalem introducit : educit quippe in confessione, deducit in satisfactione, introducit in consummatione. De primo : In veritate educet iudicium : non erit tristis, neque turbulentus : quasi diceretur aperte : In veritate conscientiam iudicante, educet iudicium in confessione, non erit tristis, neque turbulentus in satisfactione. De secundo scribitur : Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam deducet te mirabiliter dextera tua : ecce tria iustum deducunt. Veritas iudicatiua, poenitentialis iudicij ductiua : mansuetudo ducti iudicij susceptiua : & iustitia suscepti iudicij executiua. De tertio : Aperite portas, & ingredietur gens iusta, & custodiens veritatem : illis siquidem porta supernæ Hierusalem finaliter aperitur, à quibus veritas non tantum scientiæ, sed conscientiæ custoditur.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinere dignoscitur, quod cōsequenter dicitur : *Humiliasti me.* Hæc humiliatio est vanitatis expiatio. Veritas mentem tumentem humiliat, quando tumorem expiat. Et nota, quod veritas humiliat mentem per mœrorem, pudorem, laborem. Mœror humiliat in contritione, pudor in confessione, labor in satisfactione. De primo : Mœror in corde viri humiliabit eum, scilicet in contritione. De secundo : Presbytero humilia animam tuam, scilicet in confessione. De tertio scribitur : Humiliabam in ieiunio animam meam, scilicet in satisfactione.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, iudicium veritatis insinuans per hæc verba. *Cognoui Domine* : in quo veritas indicatiua ; quæ spectat ad notitiam. *Quia æquitas iudicia tua* : in quo decreta cœlestia, quæ spectant ad iustitiam. *Et in veritate tua* : in quo veritas iudicatiua, quæ spectat ad sententiam. *Humiliasti me* : in quo delicta terrestria, quæ spectant ad inanem gloriam.

VERSICVLVS XII.

Fiat misericordia tua, &c.] Veritas superiora indicans, exteriora lætificans, interiora iudicans, hactenus claruit : veritas inferiora rectificans, hic clarescit : sicut enim colligitur ex quatuor articulis versus præsentis, post veritatis iudicium, sequitur hoc beneficium, quod affectus contractus inferius, & constrictus interius subleuatur superius, & dilatatur exterius. Quid contrahit ipsum inferius ? timor poenæ. Quid constringit interius : dolor culpæ. Quid subleuat superius : spes veniæ : quid dilatat exterius ? amor iustitiæ.

Articulus primus.

Primum quidem articulum prænotauit Propheta, cum ait : *Fiat misericordia tua.* Quia plane vox ista procedit ex timore poenæ inferius contrahente : nisi enim formidasset miseriam, nequaquam postulasset misericordiam. Et nota, quod est misericordia tripartita : videlicet misericordia liberans, adiuuans, & coronans. Quarum prima est necessaria regredientibus, secunda progredientibus, tertia egredientibus. De prima : Conuersi sunt, & clamauerunt ad te : tu autē de cœlo exaudisti, & liberaisti eos in misericordiis tuis : ecce misericordia regredientes liberans. De secunda psallit Propheta : Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me : ecce misericordia progredientes adiuuans. De tertia canit Psalmista : Qui coronat te in misericordia, &c. ecce misericordia egredientes coronans, vel secundum rem, vel saltem secundum spem.

Articulus secundus.

Secundum articulum subnotauit, cum subdit : *Vt consoletur me* : contra culpæ dolorem interius constringentem : cum enim consolationem deposcit, desolationem intrinsecam recognoscit. Et nota, quod aliter consolatur Deus, aliter homo, aliter diabolus. Deus inspirando, homo sermocinando, diabolus somnando. De primo : Nunquid grande est, vt consoletur te Deus : ecce consolatio diuina. De secundo : Vtinam esset anima vestra pro anima mea, consolaretur & ego vos sermonibus : ecce consolatio humana. De tertio : Diuini viderunt mendaciū, & somnatores locuti sunt frustra, vane consolabatur : ecce consolatio diabolica, & vana.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit : *Secundum eloquium tuum.* Cuiusmodi eloquium ? non poenæ comminatorium, sed veniæ promissorium : non contractiuum inferius, sed subleuatiuum superius. Et nota, quod supercœleste eloquium est subleuatiuum animarum subcœlestium per fidem, spem, amorem : Fides subleuat vim rationabilem, spes irascibilem, amor concupiscibilem. De primo per Prophetam psallitur : Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : vox est vis rationalis per fidem subleuari quærentis. De secundo per Psalmistam canitur : Suscipe me secundum eloquium tuum, & viam, & non confundas me ab expectatione mea : Vox est irascibilis, per spem subleuari petentis. De tertio in eadem scriptura conscribitur : Ignitum eloquium tuum vehementer, &c. Vox est concupiscibilis per amorem subleuari cupientis.

Articulus quartus.

Quartum denotauit, cum dixit : *Seruo tuo* : ad tuum, & tuorum seruitium parato : & sic exterius dilatato. Et notandum, quod bonum seruum oportet esse bene dispositum, quoad seipsum, quo ad proximum, quo ad Deum. Primo modo dispositus erit, si seipsum in iustitia exercitauerit : secundo, si proximos ædificauerit : tertio, si Deum glorificauerit. De quorum primo dicit Psalmographus : Seruus tuus exercebatur in tuis iustificationibus : ecce seruum bene dispositum, quo ad seipsum. De secundo legimus : In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos : ecce seruum bene dispositum, quo ad proximum. De tertio dicit Dominus : Seruus meus es tu Israël : quia in te gloriabor : ecce seruum bene dispositum, quo ad Deum.

Hier. 11. c

Psal. 18. b

Psal. 118. b

Ibid. p

Ibid. n

Aug. lib. 1. de lib. arb.

Isa. 42. a

Psal. 44. b

Isa. 26. a

Veritas mentem humiliat.

Prou. 12. d

Eccl. 4. a
Psal. 34. c

Misericordia triplex.

Nehem. 9. d. f

Psal. 93. d

Psal. 102. a

Iob 15. b
Iob 16. a

Zach. 10. a

Psal. 118. r

Ibid. p

Ibid. f

Seruus bonus.

Psal. 118. c

Isa. 53. a

Isa. 49. a

Epilogus.

Ait ergo Propheta, rectificationem affectus in-
nuans, in hac forma. *Fiat misericordia tua*: quoad recti-
ficationem affectionis contraetæ inferius per timo-
rem. *Ut consoletur me*; quo ad rectificationem eius con-
strictæ interius per dolorem. *Secundum eloquium tuum*;
quoad rectificationem illius subleuatæ superius per
spem. *Seruo tuo*: quantum ad rectificationem ipsius
dilatatae exterius per amorem.

VERSICVLVS XIII.

Veniant mihi miserationes tuae, &c.] Prouectus ratio-
nis ad amorem veritatis innotuit inspectione qua-
ternarij præcedentis. Prouectus affectionis ad amorem
claritatis innotescit inspectione præsentis. Prouehitur
autem affectio ad amorem charitatis viuificantis, fortifi-
cantis, ædificantis, & sanctificantis, sicut patet in bis
binis versibus fabnotatis. Primus versus quadrime-
brem recipit sectionem: quoniam insinuat prouectum
affectionis ad caritatem, per pietatem, æquitatem, &
veritatem. Veritas enim reum indicat, æquitas Deum
vindicat, pietas Deum pacificat, charitas reum viuifi-
cat. Exprimitur ergo ore Prophetico viuificæ charitatis
desiderium, sic dicendo: *Veniant mihi*, & cætera: quasi
dicat: Veniat pietas pacificatiua, & charitas viuifica-
tiua: quia præuenit æquitas vindicatiua, & veritas in-
dicatiua.

Articulus primus.

Pietatis aduentus postulat, cum dicitur: *Veniant mi-
hi miserationes tuae*: quia miserationes sunt pietatis ope-
rationes: sed operationes non veniunt præter opificem.
Postulat ergo miserationes, postulare dignoscitur pie-
tatem. Et nota, quod ait, *miserationes*, non miseratio-
nem: ad notandum miserationis diuinæ magnitudi-
nem, multitudinem, & claritudinem: quæ concernunt
pietatis diuinæ potentiam, sapientiam, bonitatem. De
primo: In miserationibus magnis congregabo te: ecce
magnitudo miserationis, concernens potentiam mi-
serantis. De secundo: Ostende nobis lucem miserationum
tuarum: ecce claritudo miserationis, respiciens
sapientiam miserantis. De tertio scribitur: Exaudi me
Domine: quoniam benigna est misericordia tua, se-
cundum multitudinem miserationum tuarum respice
in me: ecce multitudo miserationis, bonitatem insi-
nuans miserantis.

Articulus secundus.

Charitas affectari dignoscitur, cum additur. *Et viuam*:
quia profecto, sicut misratio est pietatis operatio: sic
viuificatio est charitatis actio: charitas namque virtutes
format, actiones viuificat, sine qua nulla meritoria,
nulla viuua. Et nota, vt de multis charitatis operibus
colligam pauca, quod charitas viuere facit tripliciter:
videlicet fideliter, fiducialiter, patienter: quia sicut,
Apostolo teste, liquet: Charitas omnia credit, omnia
sperat, omnia sustinet. De prima vita: Iustus in fide sua
viuet: & quid est viuere in fide, nisi viuere fideliter?
De secunda vita, dicitur in hæc verba: Siue vigilemus,
siue dormiamus, siue cum illo viuamus: propter quod
consolamini inuicem: Et quid est viuere in Christo for-
mitter, & consolabiliter, nisi viuere fiducialiter? De ter-
tia vita, scribitur sub hac forma: Omnes, qui pie volunt
viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur: quid
autem est sic viuere, nisi viuere patienter?

Articulus tertius.

Æquitas præuentus supponitur, cum ratiocinan-
do proponitur: *Quia lex tua*. Vbi namque lex est, ibi
æquitas est: vbi vero æquitas abest, & iniquitas adest,
ibi lex esse non potest: alioquin, quod absurdum est, il-
legitimum legitimum est. Et nota, quod legitur in scri-
pturis: lex mentalis, quia ligat cordis consilia: lex voca-
lis, quia ligat oris eloquia: lex manualis, quia ligat ma-
nuum exercitia: De primo: Audite me, qui scitis ius-
tum: populus meus lex mea in corde eorum: ecce lex
mentalis, ligans cordis consilia. De secundo: Lex Do-

mini semper sit in ore tuo: ecce lex vocalis, ligans oris
eloquia. De tertio: Dederunt ei in manu eius tenen-
dam legem, & constituerunt eum regem: ecce lex ma-
nualis, ligans manuum exercitia.

Articulus quartus.

Veritas etiam implicatur, cum meditatio explica-
tur: quia sicut est lex insana, cui non subest æquitas: sic
est meditatio vana, cui non subest veritas. Et nota, quod
legis meditatio est legētis protectio, prouectio, & per-
fectio, propter vis irascibilis munimentum: propter ra-
tionabilis documentum: propter concupiscibilis im-
plementum. Primum patet per illud Prophetæ: Nisi
quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem
in humilitate mea. Ecce legis meditatio irascibilis pro-
tectiua. Secundum liquet per illud Psalmistæ: Quo mo-
do dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea
est. Ecce legis meditatio rationabilis prouectiua. Ter-
tium claret per illud Prophetæ: Psalmistæ: Concu-
piui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea
est. Ecce legis meditatio concupiscibilis completiua.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, viuificæ charitatis desiderium
exprimēs per hæc verba. *Veniant mihi*, charitatem affe-
ctanti. *Miserationes tuae*, vbi pietas Deum pacificans. *Et
viuam*, vbi charitas reum viuificans. *Quia lex tua*, vbi
æquitas Deum vindicans. *Meditatio mea est*: vbi veritas
reum iudicans, quasi dicat: Quia venit veritas per viam
meditationis ad iudicandum reum, & æquitas per viam
legislationis ad vindicandum Deum, veniat pietas per
viam miserationis ad pacificandum Deum, & charitas
per viam iustificationis ad viuificandum reum.

VERSICVLVS XIV.

Confundantur superbi, &c.] Tactum est in versiculo
superiore de viuificæ charitatis amore, quem quia
non tanquam præsentem sentimus, tanquam absen-
tem sitimus, & vtinam incessabiliter sitiamus, vt sitien-
di assiduitate, ac hauriendi aviditate semper in chari-
tate crescimus. In hoc vero tangendum de charitatis
vigore, quam debent Christi milites vehementer ama-
re, & eodem se viriliter amare, vt possint dicere cum
Propheta, *Confundantur superbi*, &c. quasi dicat: Con-
fundantur accusatores, iudices, & tortores: quia non
præuaricabor leges superiores. Accusatores dicuntur
superbi, propter superandi desiderium. Iudices iniusti,
propter iniustitiæ ministerium. Tortores iniqui,
propter iniquitatis ministerium. Leges, mandata Dei,
propter diuinum imperium. Ecce quatuor articuli
huius versiculi.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Confundantur super-
bi*. Isti superbi sunt accusatores acerbi, accusantes ad-
uersus electos Dei, qui dum fidei veritatem truculen-
tis tormentis, quasi cruentis argumentis improbare co-
nantur, ipsi improbatore improbi improbitate prop-
ria improbantur, & volentes, nec valentes veritatis
testes confundere, confusione propria confunduntur.
Hic potest notari de superbis huiusmodi, quod meri-
to confunduntur, illuduntur, & in caminum igneum
intruduntur. Confunduntur, inquam, per humanam
patientiam; illuduntur per diuinam sententiam; in-
truduntur per æternam miseriam. De primo; Respice
cunctos superbos, & confunde eos. Sic faciunt sancti
Martyres accusatores suos. Ecce superbos confusos. De
secundo; Illusio & improprium superborum, & vindi-
cta, sicut leo insidiatur, scilicet in diuino iudicio; Ecce
superbos illusos. De tertio; Ecce dies veniet succensa,
quasi caminus & erunt omnes superbi, & omnes fa-
cientes iniquitatem stipula, & inflammabit eos dies
veniens; scilicet dies calamitatis & miseriæ. Ecce super-
bos in caminum ignis intrusos.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum articulum, additur: *Quia
iniuste*, hoc est iniusto iudice mediante. Iudex iste igitur

2. Paral. 23.0
Exod. 13.6Legis medi-
tatio.

Psalm. 118. m

Ibidem. n

Ibidem. y

Isa. 54.0

Ecl. 3.6.a

Psalm. 68. b

Charitas
tripliciter
viuere facit.
1. Cor. 13. b
Abac. 2. a

1. Thess. 5. b

2. Tim. 3. c

Isa. 51. c

Accusato-
res, superbi.

Iob. 40. a

Ecl. 27. d

Mal. 4. a

agit

Index iniustus.

Eccl. 20. a

Eccl. 14. a

Leu. 19. c

Iniquitas executoria triplex.

Amos. 3. c

Sap. 5. a
Ezech. 7. c

Mandata moralia.

Psal. 118. a

Psal. 110. b

Psal. 118. c

Charitatis edificatur desiderium quale.

agit iniuste, tanquam Magister iniustitie, aut adulter iustitie, quoniam iniustitiam determinat, aut iustitiam contaminat. Et nota de iniusto iudice, quod tripliciter potest iniuste agere, quantum ad potestatem iudicialiam, quantum ad iustitiam, quantum ad iniustitiam. Quia potest iniuste potestatem assumere, potest iustitiam vendere, potest iniustitiam iudicare. De primo: Qui potestatem sibi assumit iniuste, odietur: Ecce iniusta assumptio. De secundo: Qui acernat ex animo suo iniuste, aliis congregat. Sic faciunt, qui iustitiam vendunt: Ecce iustitie venditio. De tertio: Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Hic prohibetur iniusta meditatio.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur: *Iniquitatem fecerunt in me*, ipsi iniqui persecutores, sententiae effectui mancipantes sententialem poenam, seu poenalem sententiam. Et nota, quod iniquitas executoria videtur tripartita, videlicet ablatiua, translatiua, illatiua secundum quod punitur quispiam, quantum ad substantiam, vel patriam, vel personam. De primo: Nescierunt rectum facere, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinam in aedibus suis. Ecce iniquitas ablatiua. De secundo: vbi dicitur de praedictis iniquitatis ministris: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis: Ecce iniquitas translatiua. De tertio: Iniquitas surrexit in virgam impietatis: Ecce iniquitas illatiua.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur: *Ego autem exercebor in mandatis tuis*: quasi dicat, non exercebor in minis tyrannicis: sed exercebor in mandatis Dominicis. Non verebor leges inferiores: sed reverebor superiores. Et nota, quod mandata moralia sunt edicta imperialia, publice promulgata, auctentice confirmata, pacifice obseruata: promulgata proculdubio Angelico Ministerio: confirmata vero Dominico Magisterio: obseruata potremò Catholico exercitio. De primo per Psalmistam dicitur: Tu mandasti: scilicet mediantibus Angelis: mandata tua custodiri nimis. Ecce Angelica promulgatio. De secundo per Prophetam psallitur: Fidelia mandata eius, scilicet Christi Domini, & Magistri nostri: confirmata in saeculum saeculi: Ecce Dominica confirmatio. De tertio per ipsum Psalmographum in persona Ecclesiae Catholicae scribitur: Seruauit mandata tua, & testimonia tua: Ecce pacifica conseruatio.

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ, vicem gerentis personæ charitatis munimine roboratæ. *Confundantur*, inquit, *Superbi*, quantum ad superbos accusatores. *Quia iniuste*, quantum ad iniustos iudices. *Iniquitatem fecerunt in me*, quantum ad iniquos tortores. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*, quantum ad leges superiores.

VERSICVLVS XV.

Conuertantur mihi timentes te, &c.] Charitas viuificantis, & fortificantis desiderium in duobus praemissis versibus est expressum. Sequitur edificantis charitatis desiderium per quadrimembrem versus presentis seriem exprimendum. Charitas autem edificatiua, vel edificantis charitatiuè desiderium debet esse, deformatos informare, informatos reformare, & reformatos sibi conformare. Vnde Propheta quasi persona charitatiua, & charitatiuè edificatiua, desiderium suum exprimit per hæc verba: *Conuertantur mihi*, &c. quasi dicat: Desiderio desiderauit, quod deformati, informati, & reformati conformentur mihi. Deformatorum est, Deum tanquam iudicantem timere: informatorum est, Deum tanquam testificantem noscere: reformatorum est, ad Deum tanquam auctorem se conuertere: conformatorum est, eiusdem famulis cohærere.

Articulus primus.

Primus articulus non secundum seriem literæ, sed secundum ordinem sententiæ denotatur, cum dicitur:

Timentes te. Timentes huiuscemodi dici possunt, quicumque deformati sunt: quamobrem Deum, tanquam iudicem pertimescunt. Ita solent timere personæ deliciofa, desidiofa, & ambitiofa. Quarum primæ sunt per spurcitiã deformatæ: secundæ per pigritiam: tertiæ per superbiam. De primo: Sic faciebatis filiabus Israël: & illæ timentes loquebantur vobis. Per istas Israël filias conuenienter accipimus personas delicatas, spurcitiã deformatas, quæ loquuntur timentes, quasi cõscientias cauteriatas habentes. De secundo: Timens abij, & abscondi talentum tuum in terra. Verba sunt serui desidiosi, pigritia deformati. Seruus iste fuit timēs, sed temerarie, quia timuit proficere, non timuit deficere: negligentior ad profectum, audacior ad defectum. De tertio: Adonias timens Salomonem surrexit, & abiit in tabernaculum Domini, & cætera. Adonias, qui regnum ambierat, personam ambitiosam superbia deformatam designat: & ideo timens abiit, refugij locum adiit, quia conscientie remorsum habuit.

Articulus secundus.

Secundus articulus notatur, cum dicitur: *Et qui nouerunt testimonia tua*. Qui sunt illi noscentes testimonia Dei, nisi qui iam informati sunt: quam ob causam Deum non tantum iudicantem, sed & testificantem agnoscunt: Sed nota de praefatis noscentibus, quid nouerunt, & quid non nouerunt. Quidam Dei iudicantis, & testificantis iustitiam nouerunt, sed misericordiam non nouerunt. Quidam econtrario misericordiam nouerunt, sed iustitiam non nouerunt. Quidam vero, tam iustitiam, quam misericordiam Dei iudicantis, & testificantis nouerunt, sed diem iudicij, & testimonij non nouerunt. Primi ceciderunt in diffidentiam: secundi in praesidentiam: tertij tenuerunt viam meam: scilicet confidentiam. De primo scribitur à Psalmographo: **C**Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt. Isti non cognouerunt, nec inuocauerunt misericordiam, & ideo deciderunt in diffidentiam. De secundo: Iustum est apud Deum retribuere retributionem. his, qui non tribulant: &c. In flamma ignis dantis vindictam iis, qui non nouerunt Deum. Tales non nouerunt Dei iustitiam, & propter hoc inciderunt in praesidentiam. De tertio: Qui nouerunt eum, ignorant dies illius. Hi nouerunt tam iustitiam, quam misericordiam: sed non nouerunt diei differentiam, & idcirco perstiterunt per confidentiam.

Articulus tertius.

Tertius articulus prænотatur, cum prædicitur: *Conuertantur*. Qui conuertuntur, nisi qui reformantur? Hæc enim conuersio, est reformatiua expiatio. Vnde notandum, quod in hac conuersione debet se reformandus conuertere ad luctum, quo lauandum: ad Dominum, à quo lauandum: ad cor suum, quod lauandum. De primo: Miseri estote: scilicet interius, & lugete: scilicet exterius. Risus vester in luctum conuertatur: Ecce conuersio in luctum, quo lauandum. De secundo: Remiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Hoc est sensus terrestris animæ: Ecce conuersio ad Dominum, à quo lauandum. De tertio: Qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Ecce conuersio ad cor, quod lauandum.

Articulus quartus.

Quartus vero articulus subnotatur, cum subiungitur: *Mihi*, tanquam conformati, seu configurati mihi. **E**Cui mihi: Sobrie, & iuste, & piè viuenti in hoc saeculo. Quo modo? Crucem baiulando, Christo famulando, salutem proximi æmulando. De primo: Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Ecce crucis baiulatio, correspondens vitæ sobriæ. De secundo: Mihi viuere Christus est. Ecce Christi famulatio, conueniens vitæ iustæ. De tertio: Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus Euangelizare diuitias gratiæ Christi. Ecce fraternæ salutis emulatio congruens vitæ piæ.

Dan. 13. f

Matth. 25. c

3. Reg. 1. g

Psal. 78. b

2. Thess. 1. c

Ibidem.

Job. 24. a

Reformandus quò se debet conuertere.

1ac. 8. c

Psal. 21. d

Eccl. 21. a

Gal. 6. c

Phil. 1. c

Ephes. 3. b

Epilogus.

Quid ergo Propheta desideret, & quo modo desiderium suum referet, sic apparet. *Timentes te*, scilicet deformati, quorum est Deum iudicantem timere. *Et qui nouerunt testimonia tua*: videlicet informati, quorum est eum testificantem noscere. *Conuertantur*: quasi reformati, quorum est ad ipsum auctorem se conuerrere. *Mibi*, tanquam conformati, quorum est eiusdem famulis cohærere.

VERSICVLVS XVI.

Flat cor meum immaculatum, &c.] Charitas operans anteceffit, quæ dicebatur ædificans. Consequenter charitas sabbatizans accedit, quæ dicitur sanctificans. Nec inconcinne nominatur hoc nomine: quoniam anima, quam charitas talis vrit, semper sanctificari esurit, nunquam sibi sancta, siue sanctifica videtur immo sua interiora intuens, suas virtutes veretur, inde confundi metuens, vnde laudari meretur. Ecce quatuor charitatis sanctificantis effectus, quos huius versus serie comprehendit Psalmographus. Quaris, quo modo? Speculando, æmulando, verendo, atque merendo. Speculatur enim conscientiam, æmulator munditiam, veretur iustitiam, ne mereatur verecundiam.

Articulus primus.

Conscientia, quam speculatur, innotescit, cum dicit: *Cor meum*, id est, cordis prætorium, seu conscientia consistorium. Et nota, quod in corde, vel conscientia specialiter consideranda sunt tria: scilicet vtrum mœrens, vtrum pauens, vtrum gaudens: hoc est, an mœreat de mali commissione: an pauet de boni omissione: an gaudeat de mali remissione, ac boni repromissione. De corde mœrente scribitur: Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens. Et: Multi gemitus mei, & cor meum mœrens: quasi dicat: Dolet, gemit homo exterior, mœret homo interior, propter culpæ contagium, quo contaminor: propter conscientia cauterium, quo consignor. De corde pauente legitur: Erat cor eius: scilicet Hei!, pauens pro arca Domini. Arca fœderis est gratia Saluatoris, quæ seruatur per obedientiam, alienatur per inobedientiam, recuperatur per pœnitentiam. De corde gaudente traditur: Cor gaudens exhilarat faciem. Plane gaudium conscientia super repromissione hæreditatis æternæ, non potest sic latere interius in affectu, quin pateat exterius in aspectu.

Articulus secundus.

Munditia, quam æmulatur, elucescit, cum subdit: *Fat immaculatum*, id est, sanctificatum, vel sanctum. Ecce laudabilis æmulatio. Ecce fauorabilis postulatio, videlicet cordis mundificatio, siue sanctificatio. Et nota, quod sic debemus æmulari, quod sumus immaculati, tanquam diuinitus electi, diuinitus approbati, in expectatione possessionis pacifica constituti. Electio pertinet ad prædestinationem: approbatio ad iustificationem: possessio ad glorificationem. De primo: Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati. Ecce immaculorum electio. De secundo canitur: Nouit Dominus dies immaculorum. Quo modo nouit? Non solum notitia simplicis visionis, qua nouit vniuersos, tam iustos, quam iniustos: sed notitia approbationis, qua nouit tantum iustos. Ecce immaculorum approbatio: De tertio: Charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati, & inuolati ei inueniri in pace. Ecce immaculorum expectatio.

Articulus tertius.

Iustitia, quam veretur, clarescit, cum addit: *In iustificationibus tuis*. Iustificationes istæ secundum præsentem intencionem Psalmistæ, sunt prædicationes iustitiæ, ædificationes Ecclesiæ. Attamen nonnunquam vir iustus ingrediens conscientiam, inueniens iustitiam, non absurde ipsam veretur, dum illam exutam debitis circumstantiis, indutam negligentis, & variis inuolutam concupiscentiis intuetur, ita vt possit cum Isaia dicere: Quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. Hic

notandum, quod iustificatio habet causam interior, exterior, & inferior. Interior, & superior est gratia diuina: exterior humana doctrina: inferior corporis disciplina. Ad primam spectat animæ suscitatio, ad secundam excitatio, ad tertiam exercitatio. Suscitatio congruit omnipotenti, excitatio corripienti, exercitatio pœnitenti. De prima iustificatione habemus exemplum: Non obliuiscar, inquit, iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me: ecce iustificatio interior. De secunda quoque habemus eloquium Prophetale: Viam iustificationum tuarum instrue me: ecce iustificatio exterior. De tertia denique habemus testimonium Psalmistæ: Exercebor in iustificationibus tuis: ecce iustificatio exterior.

Articulus quartus.

Verecundia, quam meretur, vt veretur, enitescit, cum adicit: *Vt non confundar*, id est, confundi merear. Sed quo modo iustus pro iniustitia confundetur, quia iustitiæ confusio non debetur. Nota, quod confundi potest iustitia propter tria: quia non vera, non pura, non viuata. Prima meretur confusionem, propter indiscretionem: secunda, propter indevotionem: tertia, propter imperfectionem. Prima confusio notatur: Confundatur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum. Illi quidem non intelligunt opprobrium sempiternum, qui per erroneum conscientia iudicium accipiunt pro virtute vitium, cui debetur opprobrium sempiternum, sicut patet in zelo infidelium fideles persequentium, de quibus indiscretè zelantibus legitur: Videant & confundantur zelantes populi. Secunda confusio notatur: Confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum. Sicut enim sol naturalis confunditur propter obnubilationem leuium vaporum, ita sol moralis, scilicet iustitia, propter obscurationem venialium peccatorum. Tertia confusio annotatur: Confundatur Israel in voluntate sua. Plane confunditur Israel in sua voluntate, quando rationalis anima confunditur in suæ voluntatis infortitate. Et si enim sit formata virtute politica, scilicet æquitate, non tamen est formata virtute Theologica, videlicet charitate, quæ est virtutum forma & perfectio, in quantum meritorie.

Epilogus.

At ergo Propheta, tanquam persona charitate sanctificante succensa. *Cor meum*: quantum ad conscientiam, quam speculatur. *Fat immaculatum*: quantum ad munditiam, quam æmulatur. *In iustificationibus tuis*: quantum ad iustitiam, quam veretur. *Vt non confundar*, quantum ad verecundiam, quam meretur, si verum est, quod veretur.

Capitulum sextum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Defecit in saluare tuum anima mea, &c.] Ecce sextum capitulum præsentans sextum ferculum. In præcedenti namq; capitulo præsentata fuit bonitatis transmissio, in presenti vero præsentatur defectiois dimissio. Et quoniam transmissio bonitatis, est collatio sanitatis: dimissio defectiois, est ablatio infirmitatis: patet ordinis ratio nam propter illam transmissionem appetitur illa dimissio, siue propter illam collationem hæc ablatio. Capitulum præsens distinguitur distinctione bimembri, quia duo possunt circa defectioem notari, scilicet causa deficiens, & causa reficiens. Causa quidem deficiens, est humana pronitas, quam declarat octonarius primus. Causa reficiens, est diuina bonitas, quam declarat secundus: Et quoniam humana pronitas incuruat animam, sed diuina bonitas erigit per doctrinam, inde est, quod primus octonarius inchoatur per Caph literam, quæ interpretatur incuruata: secundus per Lamed, quæ interpretatur doctrina. Octonarius primus est in duos quaternarios distinguendus. Primus quaternarius ostendit, quod pronitas humana est causa defectiua: secundus ostendit, quod proni-

Iustificatio.

Psal. 118. m

Ibidem. d

Ibidem. f

Iustitia propter tria confundi potest.

Hier. 20. c

Isa. 26. b

Isa. 24. d

Similitudo pulchra.

Osea. 10. b

Hier. 8. f

Thren. 1. g

1. Reg. 4. c

Prou. 15. b

Ephes. 1. a

Psal. 36. b

Notitia simplicis visionis, & approbationis. 2. Pet. 3. c

Isa. 64. b

Caph. Lamed.

tas ipsa non est reſectiua. Quòd autem pronitas memorata ſit cauſa defectiua, notificat propheta per quatuor incitamenta, totidem verſibus ſubnotata: quorum primum eſt ſpei debilitas, ſecundum fidei exilitas, tertium amoris inanitas, quartum laboris diurnitas. Primus verſus primum explicat incitamentum, explicando ſpei defectum, obiectum, ſubiectum, ac defectiuum effectum. Quorum primum eſt vituperabile, ſecundum deſiderabile, tertium miſerabile, quartum irremunerabile.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Defecit.* Ecce ſpei defectus, non immerito vituperandus. Defectus iſte incitatur in diuerſis diuerſimode; in quibuſdam ab iracibili, in quibuſdam à concupiſcibili, in quibuſdam à rationabili. Primi ſunt impatientes, ſecundi incontinentes, tertij inſipientes. Impatientium defectio deſignatur: A fortitudine manus tuæ ego defeci: in increpationibus, &c. Hoc accidit, cum diuinitus increpatus, in tantam impatientiam incidit, quòd de increpantis miſeratione diffidit. Incontinentium defectio denotatur: In die illa deficient virgines pulchræ & adoleſcentes in ſiti. Hoc euenit illis; qui propter ſitim voluptatis carnalis, abiiciunt ſpem aureolæ virginalis. Inſipientium defectio figuratur: talibus enim ait ſcriptura ſub Babylonis figura: Defeciſti in multitudine conſiliorum: ſtent & ſaluè te augures cœli, qui contèplabantur ſidera, & ſupputabant meſes, vt ex eis annuntiant ventura tibi. Hoc contingit illis, qui confidentes de mundana ſapientia, diffidentes ſunt de diuina.

Articulus ſecundus.

Quantum ad ſecundum, ſubiicitur: *In ſalutare tuum.* Ecce ſpei obiectum. Quale obiectum? plane poſtulandum, præſtolandum, ſpeculandum. Quomodo poſtuldubio poſtulandum cum deſiderio, præſtolandum cum ſilentio, ſpeculandum cum gaudio. De primo ſcribitur à pſalmographo: Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis: ecce deſiderium poſtulantis. De ſecundo: Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei: ecce ſilentium præſtolantis. De tertio cantatur in pſalterio: Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri: Iubilate Deo omnis terra: ecce gaudium ſpeculantis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adicitur: *Anima mea.* Ecce ſubiectum ſpei generale, ſed miſerabile, quia defecit à ſpei fortitudine in tentationis certamine, & præcipue in tentatione triſtitia, incontinentiæ, atque mundanæ ſapientiæ. In primo miſerabiliter vincitur anima contriſtata, in ſecundo anima conglutinata, in tertio anima ſaturata. De primo, vbi dixit Hieſabel ad Achab regem Iſrael: Quid eſt hoc? vnde contriſtata eſt anima tua: ecce anima contriſtata, & ſpei ſtrenuitate priuata. De ſecundo vbi ſcribitur de Sichem, qui oppreſſit Dinam virginem: Conglutinata eſt anima eius cum ea: ecce anima conglutinata, & ſpei ſublimitate nudata. De tertio: Anima ſaturata calcabit fauum. Talis eſt anima ſtupentia ſæculari imbuta, & ſpe ſapientiæ ſalutaris exuta: ecce anima ſaturata, & ſpei ſecuritate fraudata.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, ſuperadiicitur: *Et in verbum tuum ſuperſperavi.* Verbum Saluatoris eſt verbum ſalutis, nec tantum ſalutis, ſed & virtutis: quia nulli concedit ſalutem, niſi cui præconceſſerit virtutem. In huc modum ſuperſperat, quantum ad propoſitum ſpectat, id eſt, ſuperuacue ſperat, quicumque ſperat ſalutem præter gratiam & virtutem. Vnde talis actus eſt defectiuus, non pronectiuus, nec ſalutis acquiſitiuus. Et nota, quòd eſt ſuperſperatio tripartita, videlicet affectiua, effectiua, & defectiua. Quarum prima prouenit ex virtutis affectu, ſecunda ex virtutis effectu, tertia ex virtutis defectu. Prima patuit per illum verſiculum præcedentem: Qui timent te, videbunt me, & latabuntur, quia in verba tua ſuperſperavi. Vbi propheta ante

ſuperſperationis actum, præallegat illuminationis affectum, ſicut ibidem plenius eſt expreſſum. Secunda patebit per illum verſiculum ſubſequentem: Adiutor & ſuſceptor meus es tu, & in verbum tuum ſuperſperavi. Vbi pſalmiſta ante actum prædictum, præaſſignat pœnitentiæ fructum: ſicut ibidem eſt clarius declarandum. Tertia patens eſt per præſentem verſum, vbi pſalmographus ante actum præfatum, præmemorat ſpei ſuæ defectum.

Epilogus.

Loquens ergo propheta loco perſonæ humilis, defectum ſpei ſuæ humiliter recolentis, & coram Deo flebiliter confitentis, ait: *Defecit,* quantum ad vituperabilem ſpei defectum. *In ſalutare tuum,* quod voluit. *Anima mea,* quæ inanis & vacua fuit. *Et in verbum tuum,* concedens ſalutem præhabenti gratiam & virtutem. *Superſperavi,* ſiue vacue ſperavi, quia ſuper animam inanem, & vacuam ſpem fundavi.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Defecerunt oculi mei, &c.] Primum defectus incitamentum, ſcilicet ſpei debilitatem expreſſit verſus præcedens. Secundum incitamentum, videlicet fidei exilitatem exprimit verſus præſens, in quo propheta ſub pœnitentis figura vel forma exprimit, & expromit, quo modo credidit, quo credidit, quid credidit, propter quid credidit. Hoc eſt, actum difficilem, intellectum diſparilem, materiam vmbrailem, notitiam deſiderabilem.

Articulus primus.

Primum prænotauit, cum ait: *Defecerunt.* Ecce defectum circa credèdi effectum. Defectus eſt facilis, quoniam effectus difficilis. Facilitas defectus manifeſtat difficultatem effectus. Et notandum, quòd circa credendi effectum faciliter deſiciunt, quos mundanæ, carnales, & diabolicæ tentationes vehementer afficiunt. Mundus quidem afficit per timorem, caro per dolorem, diabolus per pudorem. Prima defectio prohibetur: Fratres nolite deficere benefacientes in Domino Ieſu Chriſto. Proculdubio benefaciunt, & benefaciendo fidem ſuam patefaciunt, qui miniſtros Chriſti recipiunt, receptos reſciunt, à quo præ timore mundano plerique deſiciunt. Secunda defectio inhihetur: Diſciplinam Domine fili mi ne abiicias: nec deſicias, cum ab eo corripieris. Nulli dubium, quin à diuina diſciplina deſiciat, ſi quis propter carnis dolorem Chriſti fidem reiiciat. Tertia defectio cohibetur, vbi dicitur ab Apoſtolo. Peto, ne deſiciatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ eſt gloria veſtra. Hic petit Apoſtulus, ne fideles in fide deſiciant, ſi doctorem fidei tribulari conſpiciant, nec id pudori deputent, ſed honori.

Articulus ſecundus.

Secundum ſubnotauit, cum ſubdidit: *Oculi mei.* Hi ſunt oculi rationis, qui ſe habent ad credibilis excellentiam veritatis, ſicut oculi veſpertilionis ad ſolaris eminentiam claritatis: ecce magna cognoscibilis & cognoscantis diſparilitas, & ideo magna cognitionis exilitas. Et notandum, quòd iſti rationales oculi dicuntur humiliati, illuminati, beati: quoniam humiliantur, quantum ad naturale iudicium: illuminantur, quantum ad ſupernaturale iudicium: & beatificantur, quantum ad æternale præmium. De primo: Oculi ſublimes hominis humiliati ſunt: ecce oculi humiliati iudicio naturali. De ſecundo: Pater gloriæ det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis veſtri: ecce oculi illuminati iudicio ſupernaturali. De tertio: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: ecce oculi beati præmio æternali.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum addidit: *In eloquium tuum.* Iſtud Dei eloquium eſt fidei myſterium. Eloquium audienti creditur, vt ab audiente credatur, & fidei myſteria ſunt nobis credita, & à nobis credita: iuxta illud verbum Apoſtoli: Credita ſunt illis eloquia Dei. Et nota circa

Pſal. 38. d

Amos. 8. d

Iſa. 47. d

Pſalm. 84. b

Thren. 3. e

Pſal. 97. a

3. Reg. 21. b

Gen. 34. a

Pron. 27. a

Pſal. 118. k

Ibid. p

2. Theſſ. 3. d

Pron. 3. b

Ephes. 3. b

Ariſt. 2. Metaph. 1.

Oculi rationales.

Iſa. 1. c

Ephes. 1. d

Luc. 10. d

Rom. 3. a

Eloquia
Dei.

Dei eloquia, quod ea legimus in scriptura fluentia, stillantia, imbuentia: quæ sunt tribus personis diuinis congruentia, in quantum realiter indistantia, sed originaliter distantia, sicut patet in rore fluente, fluendo stillante, fluendo & stillando aerë imbiente. Patri namque conuenit fluere: Filio stillare: Spiritui sancto imbueri. Enimvero sicut ex Patre Filius, & non econuerso: sic ex actu fluendi actus stillandi, & non econuerso. Et sicut ex Patre, & Filio, Spiritus sanctus, sic ex fluëdi & stillandi actibus procedit imbuendi actus. De primo per Moysen dicitur: Fluat ut ros eloquium meum: ecce eloquium fluens. De secundo per Iob asseritur: Super illos stillabat eloquium meum: ecce eloquium stillans. De tertio per sapientem scribitur: Ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ. Imber autem ab imbuendo dicitur: ecce eloquium imbuens. Ecce nonnulla consonantia inter Dei eloquia & fidei mysteria: B in quantum diuinis personis respondenda.

Articulus quartus.

Quartum denotauit, cum dixit: *Dicentes quando consolaberis me?* Ista consolatio est fidei remuneraio, cuius dilatio est fidelis animæ desolatio. Et nota, quod specialiter ista consolatoria retributio, seu retributoria consolatio, est entitatis, veritatis, & bonitatis diuinæ contemplatio. Entitas suam speciem demonstrabit, veritas suam faciem illustrabit, bonitas suam requiem ministrabit. De primo: Ego ego ipse consolabor vos: ecce consolatoria demonstratio speciei. De secundo: Consolabitur Dominus Sion, id est, animam speculatiuam: ecce consolatoria illustratio faciei. De tertio: Consolabor eos, & lætificabo à dolore suo: ecce consolatoria ministratio requiei. Simul autem de omnibus legimus: Ego consolabor vos, quantum ad primum: in Hierusalem, id est, visione pacis: & consolabimini, & videbitis, quantum ad secundum: & gaudebit cor vestrum, quantum ad tertium.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu potius fidelis anima super fidei suæ exilitate compuncta, voce prophetica: *Defecerunt*, ostendendo actum difficilem, quo credit. *Oculi mei*, ostendendo intellectum disparilem, cuius conceptu & consensu credit. *In eloquium tuum*, ostendendo materiam vmbrailem, quam credit. *Dicentes, quando consolaberis me?* ostendendo notitiam desiderabilem, propter quam credit.

VERSICVLVS TERTIVS.

Quia factus sum sicut vter in pruina, &c.] In sinuatis superius incitamentis duobus, quæ sunt scilicet debilitas, & fidei exilitas: hic insinuat tertium, quod est amoris inanitas. Vbi Propheta tanquam persona amore illicito irretita, & amore gratuito inanita, & custodiens tamen secundum exteriorem hominem iustitiæ viam duram, sicut vitula docta diligere trituram, sui inanitatem amoris in amaritudine cordis recogitat, & recitat in his verbis. *Quia factus sum*, &c. Ac si loqueretur apertius: Reus sum dicti reatus, quoniam inclinatus, inquinatus, conglutinatus interius, sed disciplinatus exterius: inclinatus quidem per cogitationem, inquinatus per delectationem, conglutinatus per consensionem, sed disciplinatus per morum exteriorum compositionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Quia factus sum*. Per quem actum, per interiorem cogitatum, inclinantem animam ad peccatum. Hic notari potest, qualis factus est, cui talis cogitatus inest. Factus est enim iumento similis, inutilis, atque abominabilis: quia non cogitauit imaginem inditam, nec similitudinem additam, sed turpitudinem prohibitam. De primo per Psalmistam dicitur: Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Ac si diceretur aperte: homo, qui non cogitauit honorem imaginis diuinæ, comparauit horrore simi-

litudinis iumentinæ. De secundo per Prophetam psalitur: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: quasi dicat: Omnes peccatores declinauerunt, deserendo diuinam similitudinem; simul inutiles facti sunt, demerendo diuinam beatitudinem. De tertio scribitur: Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt, quasi dicat: Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ cogitantes affectauerunt. Nam qui cogitat abominabilia, & affectat, maculatur ab iis, quæ specularur: qui vero cogitat, sed non affectat, non maculatur ab iis, quæ specularur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Sicut vter*; Quæris qualiter? Delectando bestialiter: Vter quippe conficitur de corio animalis: Quid itaque per vterem rectius intelligitur, quam delectatio bestialis; Indubitanter ergo factus est, sicut vter: quia cogitando, delectatus est bestialiter. Sed nota, quod legimus in scripturis tres circumstantias vtris, per quas intelligimus tres differentias delectationis. Legimus enim vterem aquæ, vterem vini, vterem lactis. Primum quidem in potu paruuli Ismaelis: secundum in consensu improuido Israelis: tertium in occubitu Sifaræ principis infidelis. Vnde per primum intelligitur delectatio illa, quæ consistit in sensualitate sola: per secundum illa, quæ existit in voluntate indeliberata: per tertium illa, quæ persistit in voluntate deliberata. Prima delectatio est venialis, quia constat in parte animæ irrationali, irrationaliter operante: secunda quoque venialis: quoniam extat in parte rationali, non rationaliter operante: tertia vero mortalis: quia perstat in parte rationali, rationaliter operante; siue deliberante, seu ratiocinante. De primo: Videns scilicet Agar, puteum Aquæ, abiit & impleuit vterem, deditque puero bibere: scilicet Ismaeli: ecce vter aque in potu paruuli Ismaelis. De secundo: Vtres vini novos impleuimus: nunc rupti sunt, & soluti, &c. dictum est à Gabaonitis pacem fallacem ineuntibus cum Israelitis: ecce vter vini in consensu improuido Israelis. De tertio: Iael aperuit vterem lactis, & dedit ei bibere, scilicet Sifaræ; ecce vter lactis in occubitu Sifaræ principis infidelis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *In pruina*. Quid sibi vult hæc pruina, hæc impressio, & compressio matutina? Cæterum nulli dubium, quin pruina sit prioris qualitatis, & quantitatis ruina; Nam priorem caliditatem eliminat, & quantitatem conglutinat; sicut in vtre videmus sensibiliter, & in mentis affectu intelligibiliter cum præcedit vitiosa cogitatio, & delectatio, & accedit pruinosa, & ruinosus consensus; per quam ab ipso eliminatur amor Dei, & ipse sibi conglutinatur per nimium amorem sui. Quid igitur vter in pruina, nisi mens humana delectando inquinata, & consentiendo sibi conglutinata? Sed nota, quod est triplex pruina, vtpote pruina culpæ, pœnitentiæ, sapientiæ: prima necat, secunda sanat, tertia delectat. De prima scribitur: Et occidit moros eorum in pruina. Quid per moros, scilicet corpora animata insensibilia conuenientius intelligimus, quam mortalium animas insensatas? De secunda: Qui timent pruinam, irruet super eos nix; quasi dicat, qui timent pœnitentiam temporalem, inuenient pœnitentiam æternalem. De tertia, vbi dicitur de manna, quæ fuit esca sapida, quod apparuit in solitudine in similitudinem pruina; quid autem similius escæ corporali sapidæ, quam esca spiritualis sapientiæ?

Articulus quartus.

Quantum ad quartum superadditur; *Iustificaciones tuas non sum oblitus*, videlicet secundum exteriorem hominem, qui priorem conseruat consuetudinem, tãquam talibus deditus, talibus eruditus. Et nota, quod taliter dispositus, dici potest specialiter talium nõ oblitus; bonum operando, malum tolerando, verum asseuerando, si fuerit magnanimitè operans, equanimiter tolerans, fideliter asseuerans. De primo scribitur inferius

Psal. 1. 3. c

Osee 9. c

Deut. 32. a

Iob. 29. d

Eccl. 39. a

Isa. 51. d

Zach. 1. d

Hier. 31. c

Isa. 66. e

Vtris circumstantiæ tres.

Gen. 21. c

Iosua 9. b

Iudic. 4. d

Pruina quid.

Pruina triplex. Psal. 77. c

Iob 6. c

Exod. 16. d

Psal. 48. d

Quære

Psal. 118. y
Psal. 43. c

Psal. eode

Quære seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus: in quo boni operatio. De secundo alius ait: Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te: in quo mali toleratio. De tertio ibidem psallimus: Si obliti sumus nomen Dei nostri, qui dicat; non sumus obliti; in quo veri asseueratio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens Prophetæ loquentis in persona pœnitentis, amoris inanitate taliter confitentis. *Factus sum*, quasi cogitatione inclinatus. *Sicut vixer*, quasi delectatione inquinatus. *In prœmia*, quasi confessione conglutinatus. *Iustificaciones tuas non sum oblitus*, quasi exteriori opere disciplinatus.

VERSICVLVS QVARTVS.

Quot sunt dies serui tui, &c.] Non solum spei debilitas, fidei exilitas, & amoris inanitas, tribus insinuatæ verbis, sunt incitamenta defectus: sed etiam laboris diuturnitas, quam insinuat iste quartus. Hæc autem laboriosa longiturnitas, seu longiturna laboriositas consistit in protelatione seruitutis, & dilatione salutis. Quæris, quare: quia difficile militare: sed desiderabile triumphare: ex prædictis quatuor membris patet versus istius sectio quadrimembris.

Articulus primus.

Protelatio præteritur in hoc membro: *Quot sunt dies*. Nimis prolixo videntur dies, quia laboriosi, & difficiles propter quotidianam pugnam inter vitia, & virtutes. Et nota, quod dies isti vniuersi, & singuli possunt dici dies ruinæ, angustia, vindictæ. Namque: dies ruinæ, est dies culpæ, qua virtutes vincuntur: dies angustia, est dies pœnitentiæ, qua virtutes eriguntur: dies vindictæ, est dies iustitiæ, qua vitia reuincuntur. De primo dicitur: Viri bellatores tui, qui erant in te, cum vniuersa multitudine tua, quæ est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinæ tuæ, quasi dicat: Habitus gratuiti, & omnes actus meritorij peribunt in tempore lapsus tui: Ita dicitur Tyro, id est, cuiuslibet forti viro: Tyrus enim interpretatur fortitudo. De secundo in Abdia scribitur: Non magnificabis os tuum in die angustia, id est, pœnitentiæ. Ita dicitur Edon, qui interpretatur fuluus, sanguineus, vel terrenus, & typum gerit concupiscentiæ tripartitæ. De tertio: Zelus, & furor viri non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Ita potest dici de spõso Ecclesiæ, zelatore iustitiæ, qui nulli parcat in vitiorum correptione, nec est acceptor precis, vel pretij, vel personæ.

Articulus secundus.

Seruitus protelata subterditur in hoc membro: *Serui tui*. Seruum se dicit, sed dolens, tanquam subiectus vanitati, non volens, & a seruitute corruptionis liberari volens, non valens. Sed nota, quod serui solent dici seruitute triplici: scilicet seruitute naturæ, seruitute fortunæ, seruitute obedientiæ. Prima seruitus est principium demerendi; secunda nec merendi, nec demerendi: tertia tam merendi, quam demerendi. De seruis naturæ competenter exponitur, quod proponitur: Hodie increuerunt serui, qui fugiunt dominos suos: quasi dicat: Hodie increuerunt serui per naturæ corruptæ propagationem, qui fugiunt per eius naturæ inclinationem dominos suos: scilicet appetitus intellectiuos, & sequuntur sensitiuos. De seruis fortunæ intelligitur, quod legitur: Quicumque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur. De seruis obedientiæ dictum dignoscitur, quod dicitur: Serui estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientiæ ad iustitiam.

Articulus tertius.

Dilatio attenditur in hoc membro: *Quando*. Hæc enim interrogatio, molestæ prorogationis est insinuatio. Et nota, quod prorogationis, seu dilationis molestia attenditur quantum ad tria: quia differtur præmiū corporale præmiū animæ substantiale, & præmiū

ipsius accidentale. Primum spectat ad corporis reformationem, secundum ad Creatoris contemplationem, tertium ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem. De primo per Prophetam dicitur ex persona Saluatoris, vel cuiuslibet eius testis restitutionem animæ postulantis: Domine, quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum; hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad corporis reformationem. De secundo per Psalmodographum canitur: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei? hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad Creatoris contemplationem. De tertio scribitur: Dic nobis quando hæc fient? & quod signum, quando hæc omnia incipient consummari? ecce duplex interrogatio, duplicem notans prorogationem: scilicet quantum ad inimicorum vindicationem, & amicorum lætificationem.

Articulus quartus

Salus dilata intenditur in hoc membro: *Facies de persequentibus me iudicium*. Qualiter persequentibus? Nunquid solum initialiter? non solum initialiter, sed & finaliter. Sunt namque plerique initialiter persequentes & finaliter subsequentes, sicut Paulus fuit initialiter Stephanum persequens: sed finaliter subsequens. Tales non reputantur simpliciter persequentes, sed qui se per actualiter, vel affectualiter persequentes, sicut finaliter impœnitentes. Et nota, quod de talibus persequentibus facit Dominus iudicium: ipsius viuentibus, morientibus, resurgentibus: quoniam ante mortem facit iudicium auditum: in morte facit iudicium cognitum: post mortem facit iudicium conscriptum. De primo dicitur à psalmodographo: De cœlo auditum fecisti iudicium; ecce iudicium auditum; sed à terrenis obliuioni traditum, ideo subditur: Terra tremuit, & quieuit. De secundo psallitur à Propheta: Cognoui, quia faciet Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum. Ita potest dicere pauperum persecutor in morte: ecce iudicium cognitum. De tertio subditur in eadem scriptura, mentione facta de regibus, & nobilibus pauperum persecutoribus: Ut faciat in eis iudicium conscriptum, tanquam irtractabiliter confirmatum: vnde dicitur conscriptum, tanquam Deo scribente, & sanctis subscribentibus, pariter sit perscriptum: ecce iudicium conscriptum.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmitæ, tanquam loquentis loco personæ iustæ, sed longiturnis laboribus fatigatæ. *Quot sunt dies*, in quo protelatio difficilis. *Serui tui*: In quo seruitus militantis. *Quando*: In quo dilatio rei desiderabilis. *Facies de persequentibus me iudicium*: In quo salus feliciter triumphantis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, &c.] Præcedens quaternarius erudiuit, quod pronitas humana causa sit defectina. Præsens quaternarius erudit, quod ipsa nequaquam sit defectuum refectionis: vbi namque pronitas respectu mali, ibi difficultas respectu boni; quamobrem anima quanto procliuior ad malum, tanto difficilior est ad bonum; & sicut habebat pronitas quatuor incitamenta, totidem versibus præcedentibus prænotata; sic habet difficultas quatuor irritamenta, totidem versibus subsequenter subnotata, videlicet fabulationes Iudaicas, cauillationes hæreticas, stimulationes extrinsecas, & titillationes intrinsecas. Primus versus ad fabulationes pertinet; vnde quatuor ipsarum condiciones continet; scilicet, compositionem, propositionem, suppositionem, & oppositionem: iniquitas has componit, falsitas proponit, vanitas supponit, sed veritas se opponit.

Articulus primus.

Compositio denotatur, ibi: *Iniqui*. Quia re vera non mediocriter iniqui sunt, qui tam iniquas fabulationes componunt: quibus fidelium affectiones delectare,

Psal. 34. c

Psal. 41. a

Mar. 13. a

Act. 7. 8

Psal. 75. b

Psal. 139. c

Psal. 143. b

Fabulationum condiciones.

Ezech. 27. f

Tyrus. Abd. 1. Edon.

Pro. 6. d

Act. 10. c

Serui triplici seruitute dicuntur.

1. Reg. 25. b

1. Tim. 6. a

Rom. 6. c

&

& delectando deprauare disponit. Et nota, quod compositores huiusmodi sunt iniqui iniquitate triplici: tū quia falsitatem fabricando, & veritatem perdendo, perditionem mercantur: tum quia Christo aduersantur tum quia contra sanguinem suum Christianum insidiantur. Prima iniquitas est contra ipsos, secunda contra Deum, tertia contra proximos. De primo: Nunquid non perditio est iniquo: ecce iniqui perditio. De secundo, vbi scriptura dicit sub Christi figura: Aduersarius meus, quasi iniquus: ecce iniqui aduersatio. De tertio: In insidiis suis capientur iniqui: ecce iniquorum contra sanguinem suum insidiatio. Vnde dicitur: Ipsi contra sanguinem suum insidiantur.

Articulus secundus.

Propositio denotatur, ibi: *Narrauerunt*, quasi dicat: Quæ malitiose composuerant, malitiose proposuerunt: de malo cordis thesauro malum protulerunt. Et nota, quod narratores huiusmodi non narrauerunt misericordiam, & veritatem, sed miseriam, & vanitatem, & incredibilem falsitatem. Prima narratio sana, secunda vana, tertia est prophana. De primo dicitur: Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? quasi dicat: Nunquid aliquis sepulchro dealbato similis, erit testis idoneus pietatis, aut perditus veritatis? De secundo: Labia imprudentium stulta narrabunt: ecce miseria, quantum ad narrationis originem, & vanitas, quantum ad finem. De tertio: Opus factum est in diebus nostris, quod nullus credet, cum narrabitur: ecce narratio incredibilis falsitatis.

Articulus tertius.

Suppositio designatur, ibi: *Fabulationes*. Si quæris, quales fabulationes narrant isti fabulatores? Audi quid glossa dicat: Quasi cuiusdam fabulæ nenias narrant: Si quæris, qualis fabulæ? Proculdubio ineptæ, insanæ, indoctæ, & ideo deuitandæ, increpandæ, non sectandæ. De primo: Ineptas & aniles fabulas deuita: ecce fabulam ineptam, & ideo deuitandam. De secundo: Increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, quasi non sanis: ecce fabulam insanam: & ideo increpandam. De tertio: Non indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem: ecce fabulam indoctam: & ideo non sectandam: vnde qui fabulationes, seu fabularum narrationes vanas, tanquam veras supponit; non verus, sed vanus existit.

Articulus quartus

Oppositio declaratur, ibi: *Sed non vt lex tua*. Ecce lex veritatis opposita fabulis falsitatis. Et nota, quod lex diuina est fabulis iudaicis opposita, præcipue propter tria: quoniam illæ variantur, insidiantur, malum machinantur. Ista nunquam variatur, cum ipsa sit veritas: nunquam insidiatur, cum ipsa sit claritas: nūquam malum machinatur, cum ipsa sit bonitas. De primo per Prophetam psallit: Iustitia tua, iustitia in æternum, & lex tua veritas: ecce lex veritas. De secundo per Salomonem scribitur: Mandatum lucerna est, & lex lux: ecce lex claritas. De tertio per psalmistam canitur: Bonum mihi lex oris tui: ecce lex bonitas.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tanquam pœnitens, irritamentum exprimens difficultatis ad bonitatem, scilicet iudaicam fabulositatem, ait: *Iniqui*: in quo notatur iniquitas, quæ componit: *Narrauerunt*, in quo connotatur falsitas, quæ proponit. *Fabulationes*: in quo denotatur vanitas, quæ supponit. *Sed non vt lex tua*: in quo subnotatur veritas, quæ fabulationibus se opponit.

VERSICVLVS SEXTVS.

O *Mnia mandata tua veritas, &c.* Versus præambulus versabatur circa fabulationes Iudaicas. Versus iste versatur circa cauillationes hæreticas. In cuius serie enucleantur aperte mandatorum vniuersitas, vniuersorum veritas, persecutorum temeritas, & pro-

fessorum sinceritas: vniuersitas est difformis, sed veritas est conformis, temeritas est deformis, sed sinceritas est deiformis.

Articulus primus.

Mandatorum vniuersitas explicatur, cum dicitur: *Omnia mandata tua*. Quorum nonnulla sunt ab hæreticis impugnata: nec sine causa dicuntur mandata tua, quasi tuæ visioni, tentioni, & fruitioni promerendæ, & capeffendæ congrua: & ideo credenda, eligenda, diligenda. De primo: Mandatis tuis credidi: ecce credere congruum visioni. De secundo Propheta: Mandata tua elegi: ecce eligere congruū tentioni. De tertio prophetica psalmodia: Mandata tua dilexi: ecce diligere congruum fruitioni.

Articulus secundus.

Vniuersorum veritas eructatur, cum subditur: *Veritas*. Nam mandata prædicta, quæ disjungit varietas, coniungit veritas: quæ namque dictat veritas, nō possunt non esse veritas. Si forte dubitas, quo modo mandata sint veritas: cum in illis, nec veritas videatur esse, nec falsitas? Hęc dubitatio citius soluitur, si mandatorū significatio plenius aperitur. Nam re vera nihil aliud sunt mandata, quam iura diuina manū data, vel effectui commendata: De quibus nulla dubietas, quin ipsa sint veritas; verbi causa, non furandum, non mœchandum, non necandum, & similia, sunt diuina iura, quæ nullus hæsitare esse vera; quæ manū dantur, vel effectui commendantur, cum per legislatorem mandantur non furaberis, non mœchaberis, non necabis. Quocirca si non dubitas, quin iura manū data, sint veritas; frustra dubitas, an mandata sint veritas. Et nota, quod hæc veritas diuinitus eruditur, ab infidelibus oditur, à fidelibus custoditur. Quæris, quo modo? eruditur immittendo, oditur omittendo, custoditur ore, & opere consistendo. De primo; Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem; ecce eruditio immittentis. De secundo; Lingua fallax non amat veritatem; ecce odium obnitentis. De tertio; Ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem, ecce custodia consistentis.

Articulus tertius.

Persecutorum temeritas enarratur, cum additur: *Iniqui persequuti sunt me*; Tales iniqui sunt satellites hostis antiqui, & specialiter hæretici fidelium inimici, famulos Dei, & articulos fidei creberrime persecuti. Hic potest notari, quod hæretici leguntur catholicos tripliciter persecuti, scilicet quo ad doctrinam, quo ad gratiam, quo ad vitam; quoniam aut doctrinam auferunt, aut perfidiam proferunt, aut pœnam inferunt. De primo persecutio denotatur, dicente Apostolo: Nos persecuti sunt, & Deo non placent, & hominibus aduersantur, prohibentes non loqui gentibus, vt saluæ fiant; ecce persecutio ablatiua doctrinæ. Secunda persecutio designatur, vbi dicitur ex parte populi fidelis: Super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis; Quid est persequi super montes, nisi hæreticos catholicis aduersari super altissimā iustitiam fidei? De qua psalmista: Iustitia tua, sicut montes Dei; aut quid insidiari in deserto, nisi calumniari in secreto fidei sacramento, non solum sensitiuis viribus inexperto, sed etiam ab intellectu in deserto? Tales insidiatores sunt plerique pseudo-prophetæ, qui comparantur vulpibus de quibus legimus. Quasi vulpes in desertis prophete tui Israël erant; ecce persecutio prolatiua perfidiæ. Tertia persecutio declaratur, dicente populo ore prophetico; Confortati sunt, qui persecuti sunt me, inimici mei iniuste; quod possumus accipere tam de capite, quam de corde; ecce persecutio illatiua pœnæ.

Articulus quartus.

Professorum sinceritas elucidatur, cum superadditur: *Adiuua me*. Quod videtur vox personæ, quæ contendit in agone, vel agonizat in altercatione pro fidei catholicæ defensione. Et nota, quod tali personæ, talis vox congruit tripliciter: quoniam aspiciens in auctorem fidei, & consummatorem Iesum, potest secure

dicere:

Iob 31.a

Iob 27.b

Prou. 11.a
Prou. 1.b

Psal. 87.b

Ecl. 21.d

Abac. 1.b

1. Tim. 4.b

Tit. 1.d

2. Pet. 1.c

Psal. 118.f
Prou. 6.c

Psal. 118.i

Mandata Dei.

Psal. 118.i

Psal. eod. y
Psal. eod. x

Mandata quid.

Iob. 16.b

Prou. 26.d
Isa. 26.a

Hæretici antiqui hostis satellites. Hæretici tripliciter catholicos insequuntur. 1. Thess. 2.d

Thren. 4.d

Psal. 35.d

Ezech. 13.a

Psal. 68.d

dicere : adiuua me dimicantem , lubricantem , mendi-
cantem : dimicare conuenit affectiua fortiter æmulan-
ti pro fide:lubricare cõgruit intellectiua debiliter spe-
culanti ex fide:medicare competit effectiue miraculo-
rum gratiam fiducialiter postulanti in fide. De primo
per psalmistam dicitur : Videant , qui oderunt me , &
confundantur : quoniam tu Domine adiuuisti me , &
cõsolatus es me:Vox est effectiue virtutis pro fide for-
titer æmulantis.De secundo per Prophetam psallitur:
Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Do-
mine adiuuabat me:vox est intellectuæ ex fide debili-
ter speculantis.De tertio per ipsum scribitur:Ego vero
egenus,& pauper sum:Deus adiuua me:vox est effe-
ctiue signum,fide dignum,in fide fiducialiter postulantis.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta sub figura cuiusuis personæ fi-
delis,veritatem fidei catholicæ profitentis , & falsita-
tem prauitatis hæreticæ refellere non propria, sed diui-
na virtute sinceriter enitentis. *Omnia mandata tua*:quã-
tum ad mandatorum vniuersitatem difformem. *Veri-
tas*: quantum ad ipsorum veritatem conformem. *Iniqui
persecuti sunt me* : quantum ad infidelium temeritatem
deformem. *Adiuua me*: quantum ad sinceritatem fide-
lium deiformem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Paulominus consummauerunt me, & cætera.] Vidimus
fabulationes iudaicas , & cauillationes hæreticas,
duobus versibus præmissis prænotatas:Videamus sti-
mulationes extinsecas , in præsentis versus bis binis
portionibus subnotatas. In quibus seriatim notare pos-
sumus hostium impetum, incautum spiritum, & casum
subitum , præter mortalem interitum. Nam nonnun-
quam tentantes tentatum præcipitant in peccatum,
præter mortis reatum.

Articulus primus.

Hostilis impetus præsignatur , dicendo : *Paulominus
consummauerunt.* Paulominus consummare , est ad in-
deliberatum peccati consensum inclinare. Nam per
consensum deliberatum consummatur peccatum. Vn-
de notandum, quod peccati consummatio consistit in
ternario, videlicet in rationis operatione, iuris præjudi-
catione, & iudicis indignatione. Quorum primum spe-
ctat ad actum, secundum ad maculam, tertium ad rea-
tum. De primo: Consummauerunt omnia opera , quæ
fecerunt: ecce consummationem quantum ad opera-
tionem: quia profecto tam bonorum , quam malorum
consummatio est ipsorum operatio. De secundo : **S**ep-
tuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populũ
tuum, & super urbem sanctam tuam, vt consummetur
prauaricatio, & finem accipiat peccatum , & deleatur
iniquitas: ecce peccati consummationem per iuris præ-
iudicationem, iusti præiudicationem, & iniustorum ius-
tificationem. De tertio : Adhuc paululum, modicum-
que, & consummabitur indignatio mea, & furor meus
super scelus eorum: ecce peccati consummationem
per iudicis indignationem.

Articulus secundus.

Incautus spiritus assignatur, adiciendo : *Me*, id est,
spiritum meum intra me. Et notandum , quod paulo-
minus consummari contingit spiritum per incautelam
conturbatum , flagellatum, protractum. Qui contur-
batur nescienter, flagellatur ignoranter, protrahitur
insensibiliter, seu imperceptibiliter. De primo : Nesci-
ui, anima mea conturbauit me , propter quadrigas A-
minadab : ecce conturbatio nescientis, propter impe-
tum concupiscentiæ popularis. Per quadrigas enim no-
tatur impetuositas. Aminadab autem interpretatur
populi mei concupiscentia, vel voluntas. De secundo
scribitur: Aduersum me lætati sunt , & conuenerunt,
congregata sunt super me flagella, & ignorauit: ecce fla-
gellatio ignorantis. De tertio : Traxerunt me , & ego
nõ sensi: ecce protractio nõ sentientis, sicut accidit per
improvisam tentationem conturbari imaginationem,

A flagellari affectionem , protrahi rationem in illicitam
consensionem.

Articulus tertius.

Casus subitus designatur, subiiciendo: *In terra.* Col-
lapsus in terram est consensus in mundanam concupi-
scentiam. Hæc autem concupiscentia triplicatur, & per
triplicem terram significatur. Legimus enim terram
superbientem, sitientem, foetentem , pertinentem ad
concupiscentiam superbiæ, auaritiæ, luxuriæ. De terra
prima: Quid superbis terra & cinis? ecce terra superbi-
ens. De secunda: Ascendet sicut radix de terra sitienti.
Radix ista est Christus Dominus. Terra sitiens, auarus
populus ecce terra sitiens. De tertia : Irrigabo terram
foetore sanguinis tui: ecce terra foetens.

Articulus quartus.

Exceptio interitus vel mortalis reatus consignatur
superadiiciendo. *Ego autem non dereliqui mandata tua,*
quasi dicat: nihil optavi, nihil attentavi contra diuina
mandata ratione excitata, & voluntate consiliata, quod
clarius declarauit, cum ait. *Non dereliqui*, id est : eth
reliqui, non tamen dereliqui. Nam etsi reliqui consilio
subito, non tamen dereliqui consilio diffinito. Notan-
dum itaque, quod non dereliquit Dominum , derelin-
quendo mandatum triplici præuia ratione. Confide-
rauit namque quis erat supra se, quis erat iuxta se, quis
erat infra se. Consideratio prima fuit , ne à Domino
derelineretur : secunda , ne subiectus populus pro
suo merito turbaretur: tertia, ne propter hoc in gehen-
nale supplicium deiiceretur. De primo : Si derelique-
rimus Dominum, derelinquet nos : ecce prima confi-
deratio, scilicet Dominica derelictio. De secundo vbi
dixit Elias ad Achab regem Israel : Non ego turbaui
Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis man-
data Domini: ecce secunda consideratio , scilicet pro-
ximorum turbatio. De tertio, vbi dicit l'auid Salomo-
ni filio suo: Si dereliqueris Dominum, proiciet te in
æternum: ecce tertia consideratio , scilicet gehennalis
deiectio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens prophetæ loquentis
loco personæ ab hostibus, vel eorum complicibus sti-
mulatæ, non tamen grauiter superatæ, *Paulominus con-
summauerunt*, quantum ad hostilem tentantium impe-
tum. *Me* quantum ad incautum tentati spiritum. *In ter-
ra*, quantum ad casum consensus subitum. *Ego autem
non dereliqui mandata tua*, quantum ad tentationis exi-
tum, præter interitum, siue mortis reatum.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & cætera.]
Versus præsens quartum irritamentum continens,
repræsentat titillationes intrinsecas , & quasi vestis
mystica explicatur & complicatur in quatuor plicas.
Veste ista vestitus psalmista , præfatum irritamentum
explicat sub hæc forma: *Secundum misericordiam tuam*, &
cætera: ac si plane dicat: Secundum misericordiam tuã,
quæ congruit meæ miseriæ sensuali: *Viuifica*, vita spiri-
tuali: *Me*, tentatum tentatione corporali : *Et custodiam
testimonia oris tui*, quæ docuisti doctrina morali. Vnde
liquet aperte , quod aduersum concupiscentiæ corru-
ptelam, petit gratiæ tutelam, ad iniquitatis cautelam, &
æquitatis sequelam. Quorum primum spectat ad mi-
seriam sensualem: secundum ad vitam spiritualem: ter-
tium ad tentationem corporalem : quartum ad obser-
uationem moralem.

Articulus primus.

Quantum ad primum , præposuit : *Secundum miseri-
cordiam tuam*, supple miseriæ meæ congruam : quippe
de miseria queritur, à quo misericordia queritur. Nul-
lus enim misericordiam inuocaret, nisi miseria prouo-
caret. Et nota, quod misericordia legitur in scriptu-
ra magna, speciosa, benigna. Quare magna? quia li-
berat à magna miseria culpæ originalis. Quare specio-
sa: quia præseruat à fœda miseria culpæ actualis. Quare
beni

Psal. 85. d

Psal. 93. d

Psal. 69. b

Concupi-
scentia tri-
plici terra
significatur.
Eccli. 10. b
Isa. 53. a

Exech. 32. b

B

C

D

E

Peccati cõ-
summatio
in ternario
consistit.

*1. Macha.
4. f.*

Dan. 9. f

Isa 10. f

Cant. 6. d

Aminadab.

Psal. 34. c

Prou. 23. d

2. Par. 15. a

3. Reg. 18. c

1. Par. 28. c

Misericor-
dia.

Psal. 85. b

benigna: quia separat à maligna miseria molesta temporalis. De prima per psalmistam scribitur: Quia magna misericordia tua super me, & eruiti animam meam ex inferno inferiori: ecce misericordia magna liberans à culpa originali, in tempore regenerationis. De secunda per sapientem dicitur: Speciosa est Dei misericordia in tempore tribulationis, sicut nubes pluuie in tempore siccitatis: ecce misericordia speciosa præseruans à culpa actuali in tempore tentationis. De tertia per prophetam psallitur: Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua, & cætera: ecce misericordia benigna, separans à molestia temporali in tempore defunctionis.

Eccli. 35. d

Psal. 68. b

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, supposuit: *Viuifica*, scilicet spirituali vita, qua vitantur illicita. Et nota, quod tali vita viuificari supplicat propter tria: videlicet ad spiritualiter ambulandum, ad fiducialiter postulandum, ad æternaliter gratulandum. Quorum primum pertinet ad operationem, secundum ad orationem, tertium ad vtriusque remunerationem. De primo: Hæc dicit Dominus, & infra: In sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, vt viuificet spiritum humilium: ecce viuificatio ad spiritualiter ambulandum. De secundo legitur: Viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus: ecce viuificatio ad fiducialiter postulandum. De tertio scribitur à psalmographo: Viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te: ecce viuificatio ad æternaliter gratulandum.

Isa. 57. d

Psal. 79. d

Psal. 84. b

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, proposui: *Me*, scilicet tentatum corporali tentatione. Et nota, quod contingit spiritum tripliciter tentari tali tentatione, sine mortali præuaricatione: vtpote imperite cogitando, inuite delectando, incaute consentiendo. Cogitationibus vallatur, delectationibus verberatur, consensionibus vulneratur. Si tamen indeliberata fuerint, non necatur. De primo: Circumdederunt me aquæ vsque ad animam meam, abyssus vallauit me. Per aquas vagas, intellige cogitationes vanas: per abyssum obscuram, cogitationem impuram. Tunc igitur animam aqua circumdat, cum vanæ cogitationes inundant. Tunc abyssus vallat, cum impura cogitatio se admiscens, cogitantem titillat. De secundo: Verberauerunt me, sed non dolui: quod de inuoluntariis delectationibus potest intelligi, quæ verberant, quia rationalitatem molestant, sed dolorem non causant: quia sensualitatem oblectant. De tertio: Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, vulnerauerunt me. Tales custodes videntur esse dæmones, qui in circuitu ambulant, & circumeunt terram, vt terrigenas circumueniant. Hi percipiunt, cum affectionem per impuram delectationem concutiunt, sed vulnerant cum rationem per subitam assensionem alterant.

Iona 2. d

Prou. 23. d

Cant. 5. b

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, apposuit: *Et custodiam testimonia oris tui*, Talis custodia est moralis obseruantia, ore Dominico prædicata. Et nota, quod diuina testimonia diligenter custodire debemus, maxime si vigilanter pæsemus, quis dator, quis remunerator, quis vltor. Quoniam ille est dator, cui debetur maximus amor: ille remunerator, cui debetur maximus honor: ille vltor, cui debetur maximus timor. De primo scribit psalmographus: Custodiebant testimonia eius, & præceptum, quod dedit illis: ecce dator, cui debetur maximus amor. De secundo alibi ait: Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum vsque in sæculum sedebunt super sedem tuam. Ecce remunerator, cui debetur maximus honor. De tertio autem alibi psallimus. Exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt, & infra: Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israël. Ecce vltor, cui debetur maximus timor.

Psal. 98. c

Psal. 131. b

Psal. 77. f

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ typum gerentis persone

intrinsecus titillatæ. *Secundum misericordiam tuam*: scilicet miseriæ meæ sensuali congruam, quantum ad concupiscentiæ corruptelam. *Viuifica*: scilicet spirituali vita, quantum ad gratiæ tutelam. *Me*: scilicet tentatum corporali tentatione, quantum ad iniquitatis cautelam. *Et custodiam testimonia oris tui*: scilicet morali obseruatione, quantum ad æquitatis sequelam.

VERSICVLVS NONVS.

In æternum Domine verbum tuum, & cætera.] Causam deficientem vidimus per octonarium præcedentem: causam rescientem videbimus per præsentem. Hæc autem causa est bonitas diuina, quæ non est defectiua, sicut probat quaternarius primus, sed resectiua, sicut probat secundus. Probatur autem, quod non sit defectiua, eo quod sit mirabilem effectiua, quæ sunt inquietatio maximæ firmitatis, quietatio maximæ infirmitatis, retentio maximæ fugacitatis, & ligatio maximæ libertatis: sicut patebit in quatuor versibus subnotatis. Quod per ipsam maximam firmitatem inquietetur, in præsentem versu docetur. Quid enim firmitate firmius? Quid motu inquietius? Istum motum inquietum exprimit iste versus diuinitus imperatum, & cælitus obseruatum, distinguendo per quadruplex eius membrum, imperans, & imperatum, obseruans, & obseruatum.

B

Articulus primus.

Imperans indicatur, cum dicitur: *Domine*: quia Domini est imperare, serui obtemporare. Et nota, quod Dominus est cælos ponderans, cælis imperans, & per cælos operans. Ponderat enim virtutem, imperat feruitutem, & humanam operatur salutem. De primo: Dominus Deus in fortitudine veniet, & post pauca subiungit: Cælos psalmo pöderauit. Quid est psalmo pöderare, nisi figuram exteriorem, & naturam interiorem considerare? Psalmus enim pertinet ad figuram, & pöderatio ad naturam: quia psalmo, quasi circino vtimur figurando, & virtutem nativam & motiuam discernimus ponderando. Ecce Dominus cælos ponderans. De secundo: vbi dixit seruus Domino: Domine, factum est, vt tu imperasti. Sicut enim imperanti Domino respondetur ab illo, sic imperanti Domino respondetur à cælo: nisi quod respōdetur ab illo tanquam seruo animato: ab isto vero, tanquam seruo inanimato. Ab illo respōdetur dicto, ab isto respōdetur facto. Ecce Dominus cælis imperans. De tertio: Domine dabis pacem nobis. Omnia enim opera nostra operatus es nobis: quasi diceret: Domine dabis pacem nobis, videlicet in cælis. Omnia enim opera nostra salutis meritoria operatus es nobis: scilicet mediantibus cælis, tanquam viuificis mortaliū corporum adiumentis. Ecce Dominus per cælos operans.

Isa. 40. b

Luc. 14. c

Isa. 26. c

Articulus secundus.

Imperatum intimatur, cum subditur: *Verbum tuum*, per hoc intimando motum verbo imperatum. Notandum ergo super hoc verbo, quod per verbum cæli sunt facti, si mati, atq; portati, vt factio referatur ad subtilitatem materialem, firmatio ad stabilitatem formalem, portatio ad vtilitatem finalem. De primo: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo cæli sunt verbo facti. Ecce verbi factura. De secundo canitur: Verbo Domini cæli firmati sunt. Ecce verbi firmatura. De tertio: Portansque omnia verbo virtutis suæ. Ecce verbi vectura.

Ioan. 1. a

Psal. 32. a

Hebr. 1. a

Articulus tertius.

Obseruans annotatur, cum scribitur: *In cælo*, quasi seruo inanimato, tuo seruitio micipato. Et nota, quod cælum est deiforme vestigium: vt videas, quid tibi sit in cælo spiritualiter imitandum. In cælo siquidem inuenies situs altitudinem, ornatus ordinem, & concentus dulcedinem. Altitudo congruit potentia, ordo sapientiæ, dulcedo bonitati diuinæ. Tales cælos facit Dominus in intellectu nostro, quando ponit altitudinem in obiecto, ordinem in medio, & dulcedinem in subiecto. De primo: Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? Ecce cælestis situs altitudo. De secundo: Nunquid nostri ordinem cæli?

Eccles. 1. a

Iob. 38. d

Ecce

ibidem.

Ecce cœlestis ornatus ordo. De tertio: Concentum cœli quis dormire faciet? Ecce concentus cœlestis dulcedo, seu motuum proportio, quæ propter sui dulcedinem musicæ consonantiæ comparatur, testificante Boëtio, quod motus superiorum corporum musicis consonantiis celebrantur.

Articulus quartus.

Obseruatum subnotatur, cum scribitur: *Permanet in æternum*, quasi dicat: Motus qui per verbum imperatur, per cœlum obseruatur. *In æternum*, non quod imperetur in æternum, aut obseruetur in æternum: sed quia quandiu imperatur, tandiu obseruabitur in æternum. Quod si videtur cuiquam difficile, audiat exemplum simile, ac satis facile. Vox, quæ profertur ab ore, defertur ab aere. Hoc verum est in æternum, quia necessarium: non quia vox profertur ab ore in æternum, aut defertur ab aere in æternum, sed quia quandoque profertur ab ore, defertur ab aere vsque in æternum. Et notandum, quod æterna permanentia reperitur in scriptura sub triplici differentia: quædam scilicet increata, quædam imperata, quædam inspirata. Prima quidem pertinet ad exigentiam naturalem, secunda ad influentiam corporalem, tertia ad gratiam spiritualem. De prima psallit propheta: Tu autem Domine in æternum permanes. Ecce æternam permanentiam, quantum ad naturalem existentiam. De secunda dicit Psalmus in parte ista: *In æternum*, &c. Ecce æternam permanentiam, quantum ad corporalem influentiam. De tertia scribitur, vbi dicitur à Domino: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Ac si diceret: Spiritualis gratia non permanebit in æternum in homine ambulante secundum carnem: sed in ambulante secundum spiritum. Ecce æternam permanentiam, quantum ad spiritualem gratiam.

Epilogus.

Ostendens ergo propheta non esse defectiuam bonitatem, quæ potest inquietare maximam firmitatem, ait: *Domine*, quantum ad bonitatem dominicam imperantem. *Verbum tuum*, quantum ad motum diuinitus imperatum. *In cœlo*, quantum ad firmitatem cœlicam obseruantem. *Permanet in æternum*, quantum ad motum cœlitus obseruatum.

VERSICVLVS DECIMVS.

In generatione & generationem veritas tua, &c.] Magnus bonitatis effectus claruit per versum præuim: scilicet inquietatio maximæ firmitatis, nec minor clarescit per iustum, videlicet quietatio maximæ infirmitatis. Quid enim statu quietius? Quid infimo elemento infirmius? Nam elementa quanto inferiora, tanto infirmiora, quippe sicut humiliora sunt ordine, sic exilia sunt specie, & virtute. Huius autem quietatio elementi declaratur in versu præsentis: quia reuera bonitas summa sicut erat præstitura finaliter per verbi virtutem, terrigenæ humanitati salutem: sic præstitit primordialiter per veritatis stabilitatem, terrenæ infirmitati quietem, quatenus à mundi primordio subtraheret ipsius consummatio. Quocirca in parte ista denotauit psalmista veritatis stabilitatem, & infirmitatis quietatem. Est autem veritatis verbi testis, stabilitas virtutis, infirmitas humanitatis, quies salutis.

Articulus primus.

Veritas igitur liquido aperitur, cum dicitur: *In generatione & generationem veritas tua*, quasi dicat: Veritas à te genita est, stabilitate perpetua stabilita. Et nota, quod hæc est veritas à patre dicta: sed non relicta, veritas inuicta, veritas benedicta. Dicitur enim, quia generatur. Non relinquitur, quia non speratur: non vincitur, quia non comutatur: benedicitur, quia communicatur. De primo: Sermo tuus veritas est. Ecce veritas dicta. De secundo dicitur per psalmographum: Qui custodit veritatem in sæculum. Ecce veritas non relicta. De tertio: Super omnia vincit veritas. Ecce veritas inuicta. De quarto: Omnis terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit. Ecce veritas benedicta.

Articulus secundus.

A Stabilitas subauditur, cum dicitur: *Fundasti*, quasi dicat: Sicut sapiens architectus fundamentum posuisti veritatem tuam, vt fundares terram super stabilitatem suam. Terra namque pura non est stabilis, cum sit puluis. Vnde terra pura lapis non fit, sicut in libro Meteorum philosophus inquit. Et nota, quod terram fundauit Dominus tripliciter: videlicet potenter, sapienter, latenter. Plane potenter, quoniam stabilire infirmitatem, est potentia: sapienter quoque, quoniam per veritatem stabilire est sapientiæ: latenter autem, quia causalitatem inuenire, non est humanæ perspicaciæ. e primo: Manus mea fundauit terram. Ecce fundandi potentia. De secundo: Dominus sapientia fundauit terram. Ecce fundandi sapientia. De tertio quæritur: Quando fundabatur puluis in terra? Ecce fundandi latentia.

Articulus tertius.

B Infirmitas intelligitur cum introducitur: *Terra*: quia terra est elementum infimum & infirmum, & quanto inferius, tanto infirmius. Et nota, quod terra dicitur aliis elementis infirmior propter tria: quia actualiter inanior, quia possibilitate plenior, quia nihilitati vicinior. Propter primum est minus actiua: propter secundum magis passiuua, propter tertium citius defectiua, quam alia elementa. Hæc autem intellige, manente pari i quantitate. De primo: Terra erat inanis & vacua, supple per respectum ad alia elementa: quoniam illorum respectu terra est inanior specie, huc actu. De secundo: Aspexi terram, & ecce vacua erat, & nihili. Vacua dicit, quantum ad vacuitatem actualitatis: nihili, quantum ad plenitudinem possibilitatis: quoniam plenitudo huiusmodi est quasi plenitudo nihili. De tertio: Qui appendit terram super nihilum. Terra dicitur appendi super nihilum, quoniam inter esse suum & nihilum, non est esse medium.

Articulus quartus.

C Quies comprehenditur, cum concluditur: *Et permanet*. Hæc permanentia, est quietis obseruantia in omni turbulentiâ. Hic potes notare exemplum morale, quod sicut viscera terræ permanent in tranquillitate in qualibet eius mobilitate, pro Dei venerabili bonitate, ita debent præcordia tua permanere in sancta conuersatione in quauis tentatione, pro Dei veneratione. Prima permanens legitur: Omnis generatio eius in bona vita, & in sancta conuersatione permanens. Ecce permanens in sancta conuersatione. Secunda permanens scribitur: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis. Ecce permanens in tentatione. Tertia permanens exprimitur: Domine Deus Abraham & Isaac, & Israel patrum nostrorum, in æternum custodi hanc voluntatem cordis eorum: & semper in veneratione tui mens ista permaneat. Ecce permanens in Dei veneratione.

Epilogus.

Hæc est itaque vox propheta: *In generatione & generationem veritas tua*. Ecce veritas verbum prænotans. *Fundasti*: Ecce stabilitas virtutem prædicans. *Terram*: Ecce terrena infirmitas, terrigenam humanitatem significans. *Et permanet*: Ecce quies salutem indicans.

VERSICVLVS VNDECIMVS

Ordinatione tua perseverat dies, &c.] Assignatis duobus prodigiis bonitatis naturam firmissimam inquietantis, & infirmissimam quietantis, hic assignatur tertium bonitatis prodigium, naturam fugacissimam tenaciter conseruantis. Quid enim tempore fugacius? Quid perseveratione tenacius? Huius siquidem fugacitatis tenacitatem euidenter videmus per versum præsentem. Cum enim tempus, sicut ait philosophus, sit numerus prioris, & posterioris in motu, prout illis numerantur animæ cogitatu, liquet satis, quod esse materiale temporis fundatur in motu primi mobilis: esse vero formale consummatur in anima numeratis, quod præclare præordinauit Dominus, quatenus sibi seruiant non solum temporalia, sed & tempus. Nec enim

Æternum quo modo intelligatur.

Psalm. 101. d

Gen. 6. a

Ioan. 17. c
Psalm. 145. b

3. Esd. 3. c
3. Esd. 4. d

Psalm. 103. e

Isa. 48. e

Prou. 3. c

Iob. 38. d

Terra cur ceteris elementis infirmior.

Gen. 1. a

Hier. 4. f

Iob. 25. b

Tob. 14. d

Luc. 22. c

2. Paral. 29. d

Arist. lib. 4. phys. tex. 101.

paruus est Dei seruus iste numerus numeratus, qui Deo seruit tam in manentibus, quam in fluentibus, tã in cœli motib. quam in animę actibus, illic materialiter, istic formaliter constitutus. Loquens ergo Propheeta in veritatis spiritu (à quo teste Ambrosio, est omne verũ cuiuscunq; referatur relatu) ait sic: *Ordinatione tua*, &c. quasi dicat: Sicut præordinasti mirabiliter, tempus manet formaliter, fluit materialiter, vt tibi seruiatur vniuersaliter. Ecce quatuor causę temporis, scilicet initialis, formalis, materialis, finalis. Prima in Dei conceptu: secunda in animę actu: tertia in cœli motu: quarta in omnium famulatu.

Articulus primus.

Causam initialem prænotauit Psalmus, cum ait: *Ordinatione tua*. Hęc est ordinatio, per quam causa primaria, mediãtib. causis secundariis, ordinat de causis, sicut potestas ordinaria mediãtib. potestatibus, delegatis. vnde Apostolus inquit: Qui resistit potestatibus, Dei ordinationi resistit. Sed fortassis quæreret aliquis, quæ sint potestates spectantes ad ordinationem temporis? Hic notandum, quod multiplex potestas est tempus ordinans. Quædam sicut prædestinans, quædam sicut imaginans, quædam sicut illuminans. Ad Deum pertinet prædestinatio, ad animam imaginatio, ad luminaria illuminatio. De prima: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta: quæ pater posuit in sua potestate: ecce potestas tempus prædestinans, & prædestinando ordinans. De secunda specialiter intelligitur, quod generaliter legitur: Non est potestas, nisi à Deo: quia proculdubio potestas, seu vires animę sunt à Deo, in quib. est potestas imaginatiua, prius & posterius in motu imaginans, & imaginando, tempus ordinans. De tertio psallit Propheeta: Solem in potestatem diei, lunam in potestatem noctis, & stellas: ecce potestas tempus illuminans, & illuminando, ordinans.

Articulus secundus.

Causam formalem subnotauit, cum subdidit: *Perseuerat*. Ista perseuerentia est illa permanentia, qua tempus permanet in numerantis anima: vnde sicut Philosophus docet, tempus nõ esset, si anima non esset. Hic potes notare, quod tripliciter contingit perseuerare: videlicet rationaliter, animaliter, & naturaliter. Prima dicitur perseueratio bonorum: secunda perseueratio pecorum: tertia perseueratio operum diuinorum. Prima perseueratio legitur: Illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerunt, & cum semine eorum perseuerant bona: ecce perseueratio bonorum. Secunda: Pecora tibi sunt, attende illis, & si sint vtilia, perseuerent apud te. Quod hic scribitur de pecoribus, conueniẽter adscribitur peccatoribus, de quibus legimus: Hi vero, velut irrationabilia pecora: ecce perseueratio pecorum. Tertia: Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perseuerant in æternum: ecce perseueratio operum diuinorum.

Articulus tertius.

Causam materialem annotauit, cum addidit: *Dies* quia dies illud tempus vocatur, quod in vno cœli motu fundatur: sicut autem vnitatem mensuratur omnis numerus, sic illo motu omnis motus, & illo tempore omne tempus; vnde nimirum conuenienter accipimus per diem vnum, vniuersum motum substratũ, & vniuersum tempus fundatum. Et nota, quod est dies naturæ, fortunæ, gratiæ. Prima pertinet ad motum circularem: secunda ad motum sæcularem: tertia ad motum salutarem. De primo: Factum est vespere, & mane dies vnus: ecce dies naturæ. De secundo: Diem hominis nõ desideravi: ecce dies fortunæ. De tertio: Ecce nunc dies salutis; ecce dies gratiæ.

Articulus quartus.

Causam finalem denotauit, cum dixit: *Quoniam omnia seruiunt tibi*. Nulli dubium, quin finis omnium tam temporum, quam temporalium, sit diuinum seruitium. Quænam maior perfectio creaturæ, quã Creatori seruire? Sed nota, quod illi seruiunt creaturæ specialiter

triplici ratione; quædam, quia creatæ; quædam quia re-creatæ; quædam, quia beatæ. Primæ seruiunt sibi, & suis, præsentando bona naturæ; secundæ seruiunt, præsentando bona gratiæ; tertiæ seruiunt, præsentando bona glorię. De primo seruitio legitur: Domine Deus. Et intra Tibi seruiat omnis creatura tua, quia dixisti, & facta sunt; ecce seruitium pertinens ad creaturam. De secundo: Conuersi estis ad Deum à simulacris seruire Deo viuo, & vero; ecce seruitium spectans ad re-creatas. De tertio: Serui eius seruiunt illi: & videbunt faciem eius; ecce seruitium actinens ad beatas.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheeta mirificam bonitatem per maximam sagacitatis tenacitatem, sic ait: *Ordinatione tua*, scilicet in Dei conceptu, in quo causa initialis. *Perseuerat*, scilicet in animę actu: in quo causa formalis. *Dies*, scilicet in cœli motu, in quo causa materialis. *Quoniam omnia seruiunt tibi*, scilicet vniuersali famulatu, in quo causa finalis.

VERSICVLVS XII.

Nisi quod lex tua, &c. Allegatis tribus magis bonitatis in tribus versibus prælibatis: hic allegatur quartum, videlicet ligatio maximæ libertatis. Quid enim voluntate liberius? Quid ligatione charitatis astrictius; Hanc libertatis ligationem per huius versus inuenimus inuestigationem. Deus enim, qui libera voluntate plasmauit hominem sibi libera voluntate conformem, dictauit legem charitatis ad ligationem liberæ voluntatis, ne fortasse libertas voluntatem graueret, si eam charitas non iuuaret. Hoc dictamen, hoc ligamen, hoc grauamen, hoc iuuamen dogmatizat Propheeta per præsentis versus seriem quadrimembrẽ: scilicet dictamen legis, ligamen liberæ voluntatis, grauamen libertatis, & iuuamen charitatis, dicens: *Nisi quod lex tua*, &c. quasi patenter inquit; nisi meditatus fuisset quod legis tuæ dictamen esset voluntatis meæ ligamẽ, forte periissem propter libertatis grauamen, præter charitatis iuuamen.

Articulus primus.

Legis dictamen aperit, cum ait: *Nisi quod lex tua*. Hęc est charitatis lex, quam dictauit cœlestis rex. Vnde notandum, quod lex ista non est elonganda, declinanda, dissipanda: elongatur autem per obliuionem, declinatur per omissionem, dissipatur per dissimilem actionem. De primo cantatur in prophetica psalmodia: Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: à lege autem tua longe facti sunt; ecce legis elongatio. De secundo scribitur in eadem psalmographia: Superbi inique agebant vsquequaque; à lege autem tua non declinaui; ecce legis declinatio. De tertio legitur in ipsa psalmologia: Tempus faciendi Domine, dissipauerunt legem tuam; ecce legis dissipatio.

Articulus secundus.

Voluntatis ligamen innuit, cum adiungit: *Meditatio mea est*. Hęc legis meditatio est voluntatis ligatio. Quid enim melius in lege meditari possumus, quam quod legi ligati sumus? Quod autẽ talis esset Propheetæ meditatio, probatur ipsius testimonio. Vnde notandum, quod meditatio sua erat de ligatione sua, præcipue quoad tria: videlicet, quomodo legem propter legislatorẽ diligeret: secundum legem viueret: non temporalem, sed æternalem mercedem inde reciperet. Quorũ primum respicit affectionem, secundũ actionem, tertium intentionem. De primo scriptum est: Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota diẽ meditatio mea est: ecce meditatio diligendi. De secundo dictum est: Et viuam, quia lex tua meditatio mea est; ecce meditatio viuendi. De tertio expressum est: Concupiui salutare tuum Domine; & lex tua meditatio mea est; ecce meditatio salutem æternalem recipiendi.

Articulus tertius.

Libertatis grauamen adiicit, cũ dicit: *Tunc forte periissem*, ac si dicat aperte: *Tunc forte*, scilicet me non

mediante

Ambr. 1. 3.
Edit. Rom. in
Epist. 1. a d
Cor. cap. 12.

Rom. 13. a

Potestas
multiplex

Act. 1. b

Rom. 13. a

Psal. 113. b

Perseuerare
tripliciter
contingit

Ecl. 4. b

Ecl. 7. c

2. Pet. 2. c
Ecl. 3. c

Dies quid.

Dies multiplex.

Gen. 1. a
Hier. 17. c

2. Cor. 6. a

Iudith. 16. c

1. Thess. 1. d

Apoc. 2. 2. a

Psal. 118. f

Ibid. g

Ibid. q

Psal. 118. n

Ibidem.
Ibid. y

mediante de lege ligante, periissem, videlicet libertate grauate. Multum enim voluntatem grauat libertas, quam non trahit sursum diuina charitas, sed deorsum humana vanitas, quamobrem non infulse dicit; *Periissem*. Tale periculum est mortale piaculum. Et nota, quod in illo periculo pereunt tria; perit ratio, affectio, intentio; quia perit consilium rationis, perit desiderium affectionis, perit finis intentionis. De primo; Perit consilium à filiis, inutilis facta est sapientia eorum; ecce periclitatio consilij, quantum ad rationem, De secundo Propheta psallit; Desiderium peccatorum peribit; ecce periclitatio desiderij, quantum ad affectionem. De tertio; Dixit, perit finis meus; ecce periclitatio finis, quantum ad intentionem.

Articulus quartus.

Charitatis iuuamen ostendit, cum addit: *In humilitate mea*. Hæc enim humilitas est charitatis exilitas, siue nihilitas. Super quo potuit esse dubitatio: quia nescit homo, vtrum sit dignus amore, vel odio, sicut habetur Eccles. Et forte propter hoc ait: *Forte*. Vnde notandum, quod est humilitas vituperabilis, tolerabilis, venerabilis: Prima est illicita, secunda fortuita, tertia gratuita. De prima: Superbum sequitur humilitas: quia profecto superbiam præsumptionis interioris sequitur vilitas actionis exterioris: ecce humilitas vituperabilis. De secunda: Humilitate humiliabitur ciuitas: ecce humilitas telerabilis. De tertia: Gloriam præcedit humilitas: ecce humilitas venerabilis.

Epilogus.

Propalans ergo Propheta bonitatis mirificam actionem per maximæ libertatis ligatione, sic ait: *Nisi quod lex tua*, quantum ad charitiuæ legis dictamen. *Meditatio mea est*, quantum ad voluntatis ligamen. *Forte peruissem*, quantum ad libertatis grauamen. *In humilitate mea*, quantum ad modicum, seu nullum charitatis iuuamen.

VERSICVLVS XIII.

In æternum non obliuiscar, &c.] Probatum est in quaternario præcedenti bonitatem diuinam non esse defectiuam: probandum est in præsentem ipsam esse defectiuam refectionem, quod videtur probare Propheta per quatuor experimenta, totidem versibus annotata: puta per spei fiduciam, fidei constantiam, amoris flagrantiam, laboris complacentiam. Versus primus ad spei fiduciam spectat, in quo psalmographus quid, & propter quid confidenter sperandum sit manifestat. Vniuersi siquidem iusti expectant se diuinam essentiam perspicue contemplaturos, & beneficentiam perpetuè laudaturos: quoniam per eius gratiam se coniectant à diuina dissimilitudine reformatos, & diuinæ similitudini conformatos. Propterea versus istius continentia quatuor continet eis correspondentia: videlicet æternam vitam, gratitudinem infinitam culpam mortalem, abolitam, & vitam moralem redditam. Quorum primum respondet contemplationi: secundum collaudationi: tertium reformationi: quartum conformationi.

Articulus primus.

Horum primum psalmista præcinit, dicens: *In æternum*, id est, in æterna vita: Quæ est autem æterna vita, nisi contemplatio diuina? sicut scriptum est: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quæ misisti IESVM Christum. Hic potest notari, quod legitur in æternum misericordia Domini seruari, ædificari, cantari: quia re vera in sperantibus seruatur: In contemplationibus ædificatur, in collaudantibus catur. De primo psallitur: In æternum seruabo illi misericordiam meam: ecce misericordia in æternum seruanda. De secundo scribitur: In æternum misericordia ædificabitur in cœlis: ecce misericordia in æternum ædificanda. De tertio legitur: Misericordias Domini in æternum cantabo: ecce misericordia in æternum cantanda.

Articulus secundus.

Secundum autem Propheta succinit, subdens: *Non obliuiscar*, vt ingratus: sed reminiscar, vt gratus. Et nota

A quod tunc obliuiscetur anima de miseria contracta, de erubescētia transacta, sed non de gratia sibi facta: quia profecto miseriæ succedit beatitudo, erubescētiæ pulchritudo, gratiæ gratitudo: beatitudo abolebit miseriā, pulchritudo erubescētiā, sed non gratitudo gratiam. De primo: Eris stabilis, & non timebis: miseriæ quoque obliuisceris: hic asseritur obliuio miseriæ. De secundo: Confusionis adolescentiæ tuæ obliuisceris, & opprobrij viduitatis tuæ nō recordaberis amplius: hic asseritur obliuio erubescētiæ. De tertio: Gratiam fidei iussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam: hic dissuadet obliuio gratiæ.

Articulus tertius.

Tertium vero psalmus concinit, addens: *Iustificatio- nes tuas*, id est, reformationes tuas. Vnde notandum, quod iustificationes istæ, sunt quasi pacificationes, seu saluificationes, siue reuocationes, quibus animæ iudicata pacificantur, damnata saluificantur, relegata reuocantur. De primo: Surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ, quatum ad animæ iudicata pacificationem. De secundo Propheta psallit: Saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui: quantum ad animæ damnata saluificationem. De tertio psalmographus scribit: Viam iustificationū tuarum instrue me: quantum ad animæ relegatæ reuocationem.

Articulus quartus.

Quartum quoque psalmographus ait: *Quia in ipsis viuificasti me*: videlicet vita non carnali, sed morali: non deformi, sed deiformi. Et nota, quod Deus viuificat animam per perfectam pœnitentiam. Huius autem perfectio consistit in ternario, quod est contritio, confessio, & satisfactio: ideoque viuificare legitur Dominus, iudicio, eloquio, & tribulationis medio. Quorum primum respondet contritioni, secundum confessioni, tertium satisfactio. De primo dicitur in psalmo: Misericordiæ tuæ multæ Domine, secundum iudicium tuum viuifica me: ecce contritionis iudicium, quo iudicatur à Domino cor contritum. De secundo scribitur à Psalmista: Eloquium tuum viuificauit me; ecce confessionis eloquium, quo Dominus acculat veterem hominem per hominem nouum, tanquam per vicarium suum. De tertio psallitur in psalterio; Si ambulaturo in medio tribulationis, viuificabis me; ecce satisfactoriæ tribulationis medium; in quo ambulat, qui condignæ pœnitentiæ crucem baiulat, quem Dominus mortificat, & viuificat.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam, *In æternū*, quantum ad æternam vitam, quod pertinet ad DEI contemplationem. *Non obliuiscar*, quantum ad gratitudinem infinitam, quod attinet ad DEI collaudationem. *Iustificatioes tuas*, quantum ad culpam mortalem saltem originalem abolitam, quod refertur ad rei reformationem. *Quia in ipsis viuificasti me*, quantum ad vitam moralem redditam, quod retorquetur ad conformationem; Ac si lingua diceret expedita; in æterna vita non erit tradita obliuioni culpa abolita, & vita reddita; Hoc est, spero gloriam contemplationis, & collaudationis, propter gratiam reformationis, & conformationis.

VERSICVLVS XIÏ.

Tuus sum ego, &c.] Præordinata spei fiducia in versu præcedenti subordinatur fidei cōstantia in presentem, nec sine causa conuenienti, si diligenter cōsideretur, quod ex motu spei motus fidei generatur, dum ex boni desiderio, quod speratur, fidei inclinatio imperatur. Hanc fidei constantiam manifestat psalmographus, per quadrimembrem continentiam huius versus proponendo seruitutem, quā tolerat propter salutem, quam sperat; & petendo præmium salutis, propter meritum seruitutis. Seruitus tolerata est captiuitas rationis; salus sperata est libertas visionis; præmium præ-

Hier. 49. b

Psal. 111. b
Thren. 3. c

Ecc. 9. a
Humilitas.

Prou. 29. d

Isa. 32. d

Prou. 15. d

Iob. 11. d

Isa. 54. b

Ecc. 19. c

Psal. 118. b

Ibid. m

Ibid. d

Perfecta
Pœnitentia.

Psal. 118. u

Ibidem. g

Psal. 137. b

Bonitas di-
uina est de-
fectuum re-
fectiua.

Ioan. 17. a

Psal. 88. c

Psal. eod. a

Psal. eod. b

stolatum est saluifica veritatis euidencia;meritum allegatum est iustifica veritatis credentia.

Articulus primus.

Salutem speratam denotauit, dicendo: *Ego*, quoniam post expositionem spei suæ in versu præcedente, subdit immediate: *Ego*, scilicet qui salutē spero. Quæris, qualiter? plane tripliciter, sicut ex verbis suis colligitur euidenter, videlicet magnanimiter, æquanimiter, longanimiter. Sperauit namq; & docuit nos sperare magnanimiter in prosperitate, æquanimiter in aduersitate, longanimiter in antiquitate. De primo psallit: *Ego* in innocentia mea ingressus sum, & in Domino speras non infirmabor: ecce spei magnanimitas, quā non infirmat prosperitas. De secundo dicit: Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui: ecce spei æquanimitas, quam non turbat aduersitas. De tertio quoq; scribit: *Ego* semper sperabo, & adiciam super omnem laudem tuam: ecce spei longanimitas, quam non fatigat antiquitas.

Articulus secundus.

Seruitutem toleratam connotauit, connectendo: *Tuus sum*, quasi dicat; Non meus, sed tuus sum: quod apertum seruitutis iudicium. Si quæritur, in quo tuus sum; proculdubio in tuis mirabilibus, quibus sum attonitus; in tuis credibilibus, quibus sum subditus; in tuis delectabilibus, quibus sum irretitus. Nam profecto mirabiles sunt articuli, quos testaris; sed credibiles sūt, quoniam tu testaris, & delectabiles, quoniam propter sui contemplationem testaris. De primo per Prophetam psallit: Mirabilia testimonia tua; quasi dicat: Mirabilia, sunt: quæ testaris. De secundo per Psalmistam dicitur: Testimonia tua credibilia facta sunt: quoniam tu testaris. De tertio per Psalmographum scribitur: In via testimoniorum tuorum delectatus sum; quasi dicat: Delectabilia sunt, propter quæ sic testaris.

Articulus tertius.

Præmium postulatum annotauit, addendo: *Saluum me fac*. Quid est saluificari, nisi veritatem saluificā contemplari? Talis saluificatio est fidei remuneratio. Veruntamen fides præter spem, & charitatem non sufficit ad salutem. Vnde notandum quod sicut testificantur scripturæ, Dominus legitur saluos facere credentes, sperantes, & diligentes: quoniam tribuit se videndum tenendum, & fruendum. De primo: Placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: secundum autem Dionysium, Dei stultitia est incomprehensibilis sapientia: ecce saluificatio credentium. De secundo scribitur: Qui saluos facit sperantes in se; ecce saluificatio sperantium. De tertio, vbi mulieri, quæ multum dilexit, Dominus dixit: Fides tua te saluam fecit; ecce saluificatio diligentium. Fides enim est meriti fundamentum, sed dilectio, complementum.

Articulus quartus.

Meritum allegatum subnotauit, subdendo: *Quia iustificationes tuas exquisiui*. Iustificationes huiusmodi pertinent ad iustitiam fidei, quæ captiuant intellectum Christiani in obsequium Christi. Talis equidem captiuatio non est intellectuum rectorum recuruatio, sed recuruorum rectificatio, siue iustificatio, qui tanto sūt rectiores & iustiores, quāto primæ veritati subiectiores. Huius ergo iustificationis exquisitio, est salutaris acquisitio. Vnde notandum, quod iustificationis huius exquisitio est quorundam præstolatio, consolatio, desolatio: Quia nimirum præstolatio est legis lectorum, consolatio dilectorum, desolatio neglectorum. De primo: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Vbi patet, quod iustificationis exquisitio, lectoris est præstolatio. De secundo: Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Vbi liquet, quod iustificationis exquisitio, dilectionis est consolatio. De tertio: Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. Vbi, Deo dante clarebit, quod iustificationis exquisitio, est neglectorum desolatio.

Epilogus.

A Ait ergo Propheta mētionē præfata de spei snæ constantia: *Ego*, sperans salutem, scilicet visionis libertatē; *Tuus sum*, tolerans seruitutem, scilicet rationis captiuitatē: *Saluum me fac*, exhibens salutis præmium, scilicet saluificam veritatis euidenciam: *Quia iustificationes tuas exquisiui*, exsoluens seruitutis meritum, scilicet iustificam veritatis credentiam.

VERSICVLVS XV.

M *E spectauerunt peccatores, &c.*] Intimata spei fiducia, fideique constantia in duorum versuum præcedentium continentia: hic intimatur charitatis flagrantia. Quia vero flagrantia talis præclare coruscat in feruentia prædicationis, & patientia passionis, ob hanc causam in hoc versu describitur per Prophetam qualiter à peccatoribus spectatur, expectatur, tractatur, quisquis ex flagrantia charitatis testimonia veritatis gaudiose sectatur. Nam plerumque spectatur inuidiose, expectatur insidiosè, tractatur odiose, sectatur gaudiose.

Articulus primus.

Horum primum præsignauit Propheta proponens: *Peccatores*, per hoc innuēs inuidos spectatores. Nec mireris, quod accipiantur peccatores pro inuidis: quoniam omnis peccator conuenientiā habet cum inuido, & econuerso, vnde legimus: Omnis peccator est inuidus. Quod vt videatur euidencius notandum, quod iste peccator, scilicet inuidus, est omnis boni aduersarius, siue sit bonum corporale, siue morale, siue intellectuale. Corporale, sicut vita humana: morale, sicut cultura diuina: intellectuale, sicut sapientia sana. De primo: Homo peccator insidiatur sanguini; ecce aduersatio boni corporalis. De secundo; Execratio peccatori cultura Dei, ecce aduersatio boni moralis. De tertio: Execratio peccatoribus sapientia; ecce aduersatio boni intellectualis.

Articulus secundus.

Secundum assignauit, adiungens: *Me expectauerunt*, sicut insidiatores. O infelices expectatores, nescitis, quid expectetis; prosperitatem quæris, sed aduersitatem inuenis. Et nota, quod insidiatores Sanctorum expectant tria prospera, sed tria inuenient aduersa. Expectant enim charitatem, quātum ad vim rationabilem; suauitatem, quātum ad concupiscibilem; tranquillitatem, quātum ad irascibilem. Sed inueniēt pro temporali claritate æternalem caliginem; pro suauitate, amaritudinem; pro tranquillitate, turbationem. Primis conuenit, quod scriptura concinit: Expectauimus lucem, & ecce tenebræ; ecce caligo pro claritate. Secundis aptari potest, quod scriptum est: Expectabam bona, & venerūt mihi mala; ecce amaritudo pro suauitate. Tertis concedenter adscribitur, quod scribitur: Expectauimus pacem, & non est bonum; & tempus curationis & ecce turbatio; ecce turbo pro tranquillitate.

Articulus tertius.

Tertium consignauit, connectens: *Vt perderent me*. Ista perditio est odiosa tractatio. Sed nota, quod contingit perdere tripliciter, videlicet temporaliter, corporaliter, & spiritaliter. Primo modo perdit rapacitas, secundo ferocitas, tertio quoq; quandoq; voracitas. De primo; Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat; ecce perditio substantiæ temporalis quam facit rapacitas. De secundo: Testes erunt super nos cælum, & terra, quod iniuste perditis nos; ecce perditio corporalis, quam facit ferocitas. De tertio: Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est; ecce perditio spiritalis, quam facit voracitas.

Articulus quartus.

Quartum designauit, dicens: *Testimonia tua intellexi*, quasi dicat, quid operandum, tolerandum, sperandum, magnanimiter inspexi, & animum ad actum illicitum pusillanimiter non inflexi. Vnde notandum, quod intellexit diuina testimonia, quātum ad præceptiones

probatio

Sperandi
triplex mo-
dus.

Psal. 25. a. b

Psal. 12. b

Psal. 70. c

Articuli fi
dei quales.

Psal. 118. r

Psal. 92. b

Psal. 118. b

Dominus
quos saluet.

1. Cor. 1. c

Psal. 16. b

Marc. 5. c

Luc. 7. g

Psal. 118. e

Ibidem g

Ibidem

Peccator
inuidus, &
econuerso.

Eccl. 1. a

Eccl. 11. d

Eccl. 1. d
Ibid. c

Sanctorum
insidiatores
qui expe-
ctāt, & quid
inueniunt.

Isa. 59. b

Iob. 30. d

Hier. 14. d

Perdere tri-
pliciter
euenit.

Ioan. 1. a

1. Mach. 2. d

Rom. 14. c

Deut. 29. b
 Marc. 13. b
 Prov. 17. b

probationes, & promissiones. In primis intellexit, quid operandum: in secundis, quid tolerandum: in tertiis, quid sperandum. De primo: Custodite verba pacti huius, & implete ea, ut intelligatis vniuersa, quae facietis: ecce intelligentia quantum ad operanda. De secundo. Cum videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat: ecce intelligentia, quantum ad toleranda. De tertio: Gemma gratissima expectatio praestolantis, quocumque se vertit, prudenter intelligit: ecce intelligentia, quantum ad speranda.

Epilogus.

Loquens ergo Psalmista in personae charitate flagrantis, pro veritate certantis figura, sic ait: *Peccatores inuidiose spectando. Me expectauerunt, insidiose expectando. Ut perderent me, odiose tractando. Testimonia tua intellexi, testimonia veritatis gaudiose sectando.*

VERSICVLVS XVI.

Omnis consummationis vidi finem, &c.] Quidam spei fiduciam, fidei constantiam, & amoris flagrantiam, ipse donat labori complacentiam, ut hic patenter panditur per Prophetam. Quis enim tam aeger, tam piger, cui displiceat ille labor, cuius fructus omni fructu felicitior, cuius actus quouis actu facilior? Talis labor est proculdubio, cuius fructus est DEI visio, cuius actus est Dei dilectio. Nam illa visio finis est omnis finis, & ideo summè desiderabilis. Illa autem actio non est arcta, sed lata nimis, & ideo facillime operabilis. Hoc videbat, qui dicebat: *Omnis consummationis, &c.* Ac si plane diceret: Vidi finem omnis finis, & actum latum nimis, ex quibus fiat labor acceptabilis: ecce quatuor versus membra, videlicet fructus essentia, & eius excellentia: actus substantia, & ipsius supereminentia. Primum pertinet ad diuisionem diuinam, secundum ad appetibilitatem altissimam; tertium ad dilectionem charitatiuam; quartum ad facilitatem nimiam.

Articulus primus.

Fructus essentia tangitur, cum dicitur: *Vidi finem*, quasi dicat: Fructus laboris est visio Saluatoris, qui dicit de seipso; Ego sum principium & finis. Et nota, quod iste finis est perfectius spei, ratione suae tentationis; fidei, ratione suae visionis; & charitatis, ratione suae fruitionis. De primo; Gloriam spei, vsque ad finem, firmam retineamus, quasi dicat; Retineamus gloriam spei vsque ad tentationem rei. De secundo; Exultabitis laetitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestrae, scilicet spei visionem, quia merces fidei est visio spei. De tertio: In finem dilexit eos. Quid est enim in finem diligere, nisi eis finem dilectionis, id est, dulcedinem fruitionis optare?

Articulus secundus.

Fructus excellentia traditur in his verbis: *Omnis consummationis.* Quid enim est consummatio, nisi finis? Videns ergo finem omnis consummationis, vidit finem omnis finis. Vnde cum finis naturaliter sit appetibilis constat, quod finis omnis finis est appetibilior appetibilibus vniuersis. Et nota, quod in praesenti vita est consummatio tripartita, scilicet purgatiua, illuminatiua, & perfectiua: secundum triplicem fidelium statum, videlicet incipientium, proficientium, perfectorum. De prima: Oramus vestram consummationem, scilicet purgatiuam. De secunda: Consummatio timoris Dei sapientia, scilicet illuminatiua. De tertia: Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Euangelistas: alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, scilicet perfectiuam.

Articulus tertius.

Actus substantia nominatur aperte mandati nomine: *Mandatum*, quoniam mandatum de dilectione dicitur mandatum antonomastice triplici ratione. Hoc enim mandatum est mandatorum omnium fundamentum, ornamentum, complementum: quapropter dicitur mandatum primum, mandatum nouum, mandatum maximum. De primo: Diliges Dominum

Deum tuum. Et infra: Hoc est primum mandatum: ecce mandatum primum. De secundo: Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem: ecce mandatum nouum. De tertio: Diliges Dominum Deum tuum. Et infra: Hoc est primum, & maximum mandatum: ecce mandatum maximum.

Articulus quartus.

Actus autem supereminentia subnotatur per haec verba: *Latum nimis*, quod est signum facilitatis. Nam mandatum dicitur latum propter facilem actum, sicut terra dicitur lata propter facilem incolatum. Vnde notandum, quod sicut inuenitur terra lata, latior, latissima: sic reperitur dilectio tripartita, lata, latior, latissima. Lata dicitur dilectio carnalis: latior dilectio socialis: sed latissima dilectio spiritualis. De prima, vbi scribitur de Sobna templi Praeposito: Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam & spatiosam, ibi morieris. Per Sobnam templi praepositum intellige praelatum circa spiritualia somnolentum: per pilam mobilem, cogitationem volubilem: per terram latam, dilectionem circa carnem & sanguinem dilata am: per mortem, spiritualis vitae priuationem. Tunc igitur ille praepositus quasi pila in terram latam mittitur, & ibi moritur: quando, permittente Domino, praelati cogitatio circa dilectionem carnalem sic voluitur, quod desiderium vitae spiritualis abiicitur. De secunda: Terram diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitur latior, & paucioribus angustior. Plane pluribus datur terra latior, & paucioribus angustior, quia socialis amor est in maiori societate maior, & in minori minor. De terra: Inueniuntque pascuas vberes & valde bonas: & terram latissimam, & quietam, & fertilem. Quod legitur de pascuis animalium, intelligitur de pabulis animarum. Quod autem dictum est de terra, videlicet quod sit latissima, quod quietam, quod fertilem; potest dici de dilectione spirituali, scilicet quod est facilis, quod secunda, quod utilis. De tali dilectione mandatum intelligendum esse dignoscitur. Vnde non tantum latum, sed nimis latum dicitur.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus de super datam laboris complacentiam, per fructus appetibilis & actus facilis euentiam, ait: *Vidi finem*, quantum ad fructus essentialem, scilicet visionem diuinam. *Omnis consummationis*, quantum ad eius excellentiam, videlicet appetibilitatem altissimam. *Mandatum*, quantum ad actus substantiam: utpote dilectionem charitatiuam. *Nimis latum*, quantum ad ipsius supereminentiam: utputa facilitatem nimiam.

Capitulum septimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Quomodo dilexi legem tuam Domine, &c.] Capitulum septimum hic subintrat, quod ferculum septimum subministrat. In quinto capitulo sanitas est allata, in sexto infirmitas est ablata, in septimo charitas est illata. Charitatis autem illatio, est infirmitatis ablatio, & sanitatis allatio. Vnde patet ferculorum dispositio ordine consueto. Circa distinctionem capituli praesentis consideranda est dispositio charitatis, quae prius ardet interius, sicut ostendit octonarius primus: consequenter lucet exterius, sicut ostendit secundus. Et quia charitas ardens est inflammatiua viscerum interiorum, charitas lucens est nutritiua pascua proximorum: conuenienter inchoatur octonarius primus ab hac litera, Mem, quae interpretatur viscera, secundum Ambrosium. Secundus autem ab hac litera, Nun, quae interpretatur pascua eorum, secundum eiusdem testimonium. Distinguitur rursus primus octonarius; quia charitas ardens dilatat intelligentiam, sicut declarat quaternarius primus, & serenat conscientiam, sicut declarat secundus. Sed & primus subdistinguitur quaternarius, quia charitas ardens dilatat interiorem hominem, tanquam

Ibidem.
 Ioan. 13. d
 Matth. 22. d
 Ibidem.

Isa. 22. e

Num. 33. g

1. Paral. 4. g

Apoc. 22. c
 Hebr. 3. b
 1. Pet. 1. b
 Ioan. 13. a

2. Cor. 13. c
 Eccl. 1. b
 Ephes. 4. b

Marc. 12. c

Ambros. in hunc ps. rom. 2. edit. Rom.

reddens eundem in meditatione potentior, in tentatione prudentior, in eruditione perspicacior, in consultatione circumspicacior, sicut patet per totidem versus seriem subsequentem. Primus versus ad primam dilatationem intelligentiæ spectat, sicut quadripartita sectio sententiæ suæ signat. Demonstrat quippe de charitate intus ardente, quod accendit, attendit, expendit, extendit. Quia nimirum per ardorem suum rationalis affectus acceditur, spiritualis dilectio attenditur, diuinum tempus exponitur, meditatio intellectus extenditur.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Quomodo dilexi legem tuam.* Legis enim lectio, est legentis illectio, affectum calefaciens, & calefaciendo liquefaciens: dum aliquid in lege legitur, quod à legente diligitur. Et nota, quod legem diligere debemus triplici ratione: quoniam delectabile, honestum, vtile. Plane delectabile, dilecti vocem audire: honestum quoque dilecti benevolentiam custodire, nec inutile, dilectum odiætes odire. De primo dicitur in proposito: *Quomodo dilexi legem tuam, &c.* Sic legem diligit, qui ad legem, quasi dilecti vocem, aurem interiori erigit: sicut scribitur alibi: Bonum mihi lex oris tui. De secundo: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui dilecti benevolentiam potius, quam iniuriam eligit. De tertio: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Sic legem diligit, qui legislatoris hostes obiurgare non negligit.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: *Domine.* Ecce dilectus: dicitur enim Dominus, quasi dans munus, & idcirco dilectus. Vnde notandum; quod iste Dominus dat triplex munus: scilicet munus legis, virtutis, salutis. Primum munus est luminosum: secundum gratiosum: tertium gloriosum. De primo Propheta psal. Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit. Ecce Dominus dans legis munus. De secundo Psalmus scribit: Dominus virtutem populo suo dabit. Ecce Dominus dans virtutis munus. De tertio: Dedit Dominus salutem Syriæ: quæ interpretatur sublimis, & typum gerit Ecclesiæ triumphantis. Ecce Dominus dans salutis munus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Tota die.* Ecce tempus expensum, scilicet diurnum spatium, quod meditati in lege Domini videtur breue præ amoris magnitudine. Et nota, quod hoc spatium expendant diuersi diuersimode: quidam in mœrore, quidam in timore, quidam in amore. Sicut in Christo paruuli, gradusculi, grandæani. De primo, vbi dicit pœnitentis anima in Christo paruula: Posuit me desolatam tota die mœrore confectam. Ecce diem totam in mœrore expensam. De secundo, vbi præcipitur gradusculo: In timore Domini esto tota die, quia habebis spem in nouissimo. Ecce dies tota in timore expensa. De tertio: Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur: quod de Benjamin legitur, per quem grandæuus, seu contemplatiuus intelligitur. Ecce diem totam in amore expensam.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Meditatio mea est.* Quid enim est meditatio, nisi mentis extensio? Ad illud quippe meditans, intuitum mentis extendi, quod inuenire intendit. Et nota, quod legis meditatio solet esse de triplici mysterio: videlicet allegorico, tropologico, & anagogico. Quorum primum pertinet ad credenda: secundum ad operanda: tertium ad speranda. De primo mysterio est illa meditatio, de qua scriptum est: Nisi quod lex tua meditatio, mea est, vbi agitur de credendis. De secundo mysterio est illa meditatio: Veniat mihi miserationes tuæ, & viam: quia lex tua meditatio mea est: vbi agitur de operandis. De tertio mysterio est illa meditatio. Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est: vbi agitur de sperandis.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus, quod per dilectionem dilatatur ad meditationem diligentis animus, ait: *Quomodo dilexi legem tuam,* ostendens quid accenditur, quoniam affectus. *Domine,* ostendens, quid attenditur, quoniam dilectus. *Tota die,* ostendens, quid expenditur, quoniam tempus. *Meditatio mea est,* ostendens, quid extenditur, quoniam intellectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Super inimicos meos, &c.] De charitatis dilatatione, quam facit in meditatione, scriptum est in versu præcedente. De dilatatione, quam agit in tentatione, scribitur in presenti. Hæc autem dilatatio, tunc elucet, quando quid superandum, per quid superandum, propter quid superandum, vinctio Dei vocet. Superari namque decet exteriori inimicitiam, per interiori prudentiam, propter superiore obedientiam, præter posteriore deficientiam: sicut liquidum patet per quadrifariam præsentis versus continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Super inimicos meos.* Non ait subter inimicos, sed super inimicos, vt notaret eos non puillanimitè tolerandos, sed magnanimitè superandos. Quapropter hic potest notari, qui sunt inimici huiusmodi, & qualiter superandi. Inane morales inimici sunt insultus terreni, carnales, diabolici: qui solent eleemosynis, disciplinis, & diuinis laudibus superari. De primo: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit, & infra: Super scutum potentis, & super lanceam aduersum inimicum tuum pugnabit. Ecce inimicus eleemosyna impugnandus. De secundo: Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas. Ecce inimicus disciplina flagellandus. De tertio scribitur: Laudans inuocabo Dominum: & ab inimicis meis saluus ero. Ecce inimicus diuinis laudibus superandus.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subiicitur: *Prudentem me fecisti.* Sane prudentem oportet effici, per quem tentiua debet inimicitia superari: quoniam imprudentior est ad superandum impotentior, scilicet prudentior ad superandum potentior. Quæris, quare? specialiter triplici ratione: quia prudentis interest consilia trutinare, eloquia mensurare, & opera maturare. Et idcirco potentior est peccata cordis, oris, & operis superare. De primo: In corde prudentis requiescit sapientia. Ecce prudentem consilia trutinare potentem. De secundo: Verba prudentium statera ponderabuntur. Ecce prudentem eloquia mensurare potentem. De tertio: Melior est sapientia, quam vires, & vir prudens magis, quam fortis. Ecce prudentem opera maturare potentem.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Mandato tuo.* id est, propter mandatum tuum: quia nimirum propter mandatum superatur peccatum: alioquin mandato non obtemperat, qui peccatum non superat. Et notandum, quod triplex mandatū legitur in scripturis, correspondens tribus actibus memoratis: videlicet mandatū silendi, respondens actui consilia trutinandi: mandatū loquendi, respondens actui eloquia mensurandi: mandatū faciendi, respondens actui opera maturandi. De primo: Sabbatho quidem siluerunt secundum mandatum. Ecce mandatū silendi. De secundo: Qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Ecce mandatū loquendi. De tertio: Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Ecce mandatū faciendi.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur: *Quoniam in æternum mihi est.* Siquidem in æternum est memoriale internum, quod non deficit in æternū. Tale memoriale debet esse præceptum morale, quod seruari debet memoriter in æternum: tãquam ius paternum, supernum,

sempi

Legem triplici ratione diligere debemus.

Hoc psal. 1. f

Ibid. y

Ibid. p

Dominus id est, dans munus.

Psal. 24. b

Psal. 18. c
4. Reg. 5. a

Thren. 1. e

Prou. 23. b

Deut. 33. b

Meditatio quid.

Hoc psal. m

Ibid. k

Ibid. y

Eccl. 29. a
Ibidem.

Sap. 12. d

Psal. 17. a

Prudentis munus.

Prou. 14. d

Eccl. 21. d

Sap. 6. a

Triplex mandatū.

Luc. 23. g

Ioan. 12. g

Ioan. 14. d

Psalm. 118. a

Ibid. u

Ibid. f

sempiternum. Quare paternum? quia per paterna eloquia acquisitum. Quare supernum? quia per superna iudicia diffinitum. Quare sempiternum? quia sempiterna iustitia stabilitum. De primo per Prophetam psallitur: Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum. Ecce eloquia hæreditaria, vel paterna, quibus hæc iura sunt acquisita. De secundo per Psalmum dicitur: In æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. Ecce iudicia superna, quibus hæc iura sunt diffinita. De tertio quidem ibidem scribitur: Iustitia tua, iustitia in æternum. Ecce iustitia sempiterna, in qua sunt iura huiusmodi stabilita. Quod autem mandatum sit ius diuinum, supra, capitulo sexto, & versu similiter sexto plenius est expressum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in tentati, sed charitate dilatati persona: *Super inimicos meos*, ad notandum, quid superandum, quoniam dicta inimicitia. *Prudentem me fecisti*, ad notandum per quid superandum, quoniam per prudentiam. *Mandato tuo*, ad denotandum propter quid superandum, quoniam propter obedientiam. *Quoniam in æternum mihi est*: ad connotandum præter quid superandum, quoniam præter deficientiam, seu imperseuerantiam.

VERSICVLVS TERTIVS.

S*uper omnes docentes, &c.]* Per charitatis feruentiam non solum dilatatur intelligentia, quantum ad meditando potentiam, & pugnandi prudentiam: sed etiam quantum ad erudiendi perspicaciam, quæ facit interius haurire in intellectuali contemplatione, quod effundat exterius in sensuali eruditione: sicut decenter edocet versus iste. In quo possumus notare, per ordinem eruditorem inferiorem, & superiorem: scilicet corporalem & spiritualem, & eruditionem interiorem & exteriorem, videlicet mentalem & vocalem. Ait enim Psalmus: *Super omnes*, &c. ac si lingua eloqueretur libera: Super omnem doctorem inferiorem, seu corporalem: Intellexi te doctorem superiorem, seu spiritualem. Quamobrem quod testificaris mihi per doctrinam interiorem, siue mentalem, testificari meditor proximo per doctrinam exteriorem, siue vocalem.

Articulus primus.

Ad primum ergo respicit, quod dicit: *Super omnes docentes me*. Qui sunt isti docentes, nisi corporales doctores? Sed qualiter docentes: vtinam laudabiliter, vt putata docentes viuere prudenter, obedienter, sapienter, quantum ad malorum declinationem, bonorum operationem, diuinorum contemplationem. De primo: Non multo vino seruietes, bene docentes, vt prudentiam doceant. Ecce doctrina prudentiæ declinatoriæ. De secundo: Docentes eos seruare omnia quæcumque mandauimus vobis. Ecce doctrina obedientiæ operatoriæ. De tertio: Docentes omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in CHRISTO. Ecce doctrina sapientiæ contemplatoriæ.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adicit: *Intellexi*. Quid autem intellexit super inferiores doctores, nisi superiorem doctorem? Illi corporales, & sensibiles sunt, & ideo sentiri possunt. Iste spiritualis & intellectualis est, & idcirco intelligi potest. Sed nota, quod ad hoc, quod aliqui doctores huius doctrinam intelligant, requiruntur tria: scilicet instantia, confidentia, & munditia. Per instantiam intratur, per confidentiam impetratur, quod munditia illustratur. De primo: Stulte egerunt pastores, & Dominum non quæsierunt, propterea non intellexerunt: quasi dicat: Stulte egerunt, per stultitiam præsumptionis, & Dominum non quæsierunt, per instantiam orationis: propterea non intellexerunt per gratiam contemplationis. De secundo: Qui confidunt in illum,

Doctores qualiter docere debeant.

Tit. 2. a

Matth. 28. d

Colo. 1. d

Hier. 10. d

Sap. 3. b

A intelligent veritatem. Ac si diceret: Per confidentiam impetrabunt intelligentiam. De tertio: Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ab lactatos à lacte, appulso ab vberibus. Tanquam patenter inquit: Quem docebit scientiam per inspirationem: & quem intelligere faciet auditum per illuminationem, nisi ab lactatos à lacte, appulso ab vberibus, id est, depuratos, quantum ad affectionem, & rationem per delectationum, cogitationum carnalium separationem? Sicut enim lac fugitur ab vberibus, & sic delectationes à cogitationibus.

Isa. 28. c

Articulus tertius.

Ad tertium conspicit, quod connectit: *Quia testimonia tua*. Quænam testimonia: nisi secretorum indicia? Scimus: quia testificatio est occultorum indicatio. Vnde, ni fallor, Psalmus vocat in parte ista diuina testimonia, diuinorum secretorum indicia. Talia testimonia testificatur illi Dominus, cui profunda mysteria interpretatur interius. Hic notandum, quod tripartitum legimus Dei testimonium: scilicet magnum, maius, maximum. Primum externum: secundum internum: tertium supernum. De primo: Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto: & ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei. Ecce testimonium Dei magnum, & externum, De secundo: Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Ecce testimonium Dei maius, & internum. De tertio legimus ibidem paulo prius: Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod maius est, quoniam testificatus est de Filio suo. Ecce testimonium Dei maximum, & supernum.

Ioan. 1. c

1. Ioan. 5. b

Ibid.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *Meditatio mea est*. Quid autem est, testimonia tua meditatio mea est, nisi, quod testificaris interius, testificari meditor exterius? quoniam ad hoc infundis animo, vt animus effundat proximo. Si quæris, quæ sit meditatio ista: quam testificari meditor Psalmista, ipsum interroga, ipse de se loquatur, quid testificari meditor. Plane, quod Deus est imperator, considerator, remunerator. Imperat enim virtutum effectus, considerat defectus, remunerat profectus. Primum loquitur, vbi psallitur: Mandata tua meditatio mea est. Ecce meditatio imperantis. Secundum fatetur, vbi scribitur: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Ecce meditatio considerantis. Tertium testatur, vbi legitur: Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est. Ecce meditatio remunerantis.

Psalm. 118. c

Psalm. 18. c

Psalm. 118. y

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus per charitatis feruentiam, quantum ad erudiendi perspicaciam, dilatatus: *Super omnes docentes me*, quantum ad doctorem inferiorem, siue corporalem. *Intellexi*, quantum ad doctorem superiorem, seu spiritualem. *Quia testimonia tua*, quantum ad doctrinam interiorem, vel mentalem. *Meditatio mea est*, quantum ad doctrinam exteriorem, aut vocalem: ac si loqueretur apertius. *Super omnes docentes*, inferius. *Intellexi*, te docentem superius: hinc est, quod testificata interius, testificari penso exterius.

VERSICVLVS QVARTVS.

E*uper senes intellexi, &c.]* Deinde charitatis feruor dilatat animum ad circumspectiuus consulendum: quia mens charitate feruens, per cœlestes diffinitiones, terrestres dirigit actiones. Vnde constat, quod charitas mentem subleuat, & subleuando dilatat. Cum enim ab altiori conspiciamus, latius conspiciamus: cum altiore conscendimus montem, latiore constituiamus horizontem. Hanc autem dilatationem patenter innuit Psalmista, cum psallit: *Super senes, &c.* Hoc

Charitatis feruidæ effectus.

est super consiliarios seniores intellexi radios altiores: quia diffinitiones superiores quasiui propter directiones inferiores. In quibus distinguere possumus consiliarios seniores, & consiliarios saniores. Illos naturales, istos spirituales: Diffinitiones superiores, & directiones inferiores: Illas cœlestes, istas terrestres.

Articulus primus.

Primum prædicitur, cum dicitur: Super senes, id est, consiliarios seniores, legum terrestrium, non cœlestium, inspectores. Senes huiusmodi sunt sapientes huius seculi, sequentes spiritum huius mundi. Et nota de senibus, quod venerabiles ostenduntur à tribus, à natura à scriptura, à peritiâ multitudine, vel mensura: quoniam illos hæc dignificat, hæc honorificat, hæc coronat. De primo: Dignitas senum canities. ecce natura senes dignificans. De secundo: Coram cano capite consurge, & honora personam senis: ecce scriptura senes honorificans. De tertio: Corona senum in multa peritiâ: ecce peritiâ mensura senes coronans.

Articulus secundus.

Secundum attenditur, cum additur: Intellexi. Quare, quæso, superintellexit, nisi quia radios superiores inipexit: Tales radij sunt aternæ leges, diffinitiones cœlestes, in quibus possumus intelligere leges iustitiæ patientiæ, atque compatientiæ: per quas in operandis, tolerandis, & miserandis, dirigi debemus, & dirigere. De primo: Custodite verba pacti huius, & implete ea ut intelligatis vniuersa quæ faciatis: quasi dicatur apertius: Iustitiæ regulas diuinitus dispositas contempnami intellectu: amplexamini affectu, quatenus per eas dirigamini in effectu. De secundo: Vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi, ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quod multiplex sit lex eius, & intelligeres, quod multa minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua. In præfenti scriptura corripitur Iob in pœnitentis pœnitentiâ impatientis siura. Ac si diceretur ei: Vtinam Dominus tibi vellet imaginabiliter indicare, aut intelligibiliter explicare, quibus seueritatis legibus peccatores debeat iudicare. Tunc agnitio tuis meritis, & pœnis debitis, posses deliberare, quod deberes pœnitentiam salutarem meritis tuis imparem æquanimiter tolerare. De tertio scribitur à psalmographo: Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, quasi dicat: Beatam partem eligit, qui per misericordiæ legem, quam interius legit, exterius se dirigit super egenum, & pauperem, non super plenum & vberem.

Articulus tertius.

Tertium intenditur, cum infertur: Quia mandata tua. Hæc sunt iura cœlitis tradita, diuinitus diffinita, velut supermundanæ regulæ regulandis humanis actibus deputatæ. Et nota circa mandata, quod dicuntur iuris regulæ propter tria: quia sunt sapientialia documenta, moralia fundamenta, vniuersalia ligamenta: quoniam omnes illuminant, omnes ædificant, omnes ligant. De primo: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata aternia: ecce mandata, sapientialia documenta. De secundo: Fundamenta aterna super petram solidam, & mandata Dei in corde mulieris sanctæ: ecce mandata, moralia fundamenta. De tertio: Deum time, & mandata eius obserua: hoc est, omnis homo: ecce mandata vniuersalia ligamenta.

Articulus quartus.

Quartum subtenditur, cum subnectitur: Quasiui: quasi dicat: Mandata tua, tanquam iura supermundana, quasiui: Nec frustra quasiui, quoniam ad mundana dirigenda quasiui: quod tamen expressè non inquit, sed nobis quærendum relinquit. Restat ergo, ut quæramus ad quid iura cœlestia quærare debeamus. Sane iura diuina debemus quærare ad dirigendum tentatos in omni tentationis genere: hoc est in hostili suggestione, in sensuali surreptione, in rationali confessione: quoniam hostilitatem conuerunt, sensualitatem com-

perant, rationalitatem reducunt. De primo: In illa die quæram contere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem, quasi dicat: In die têtationis quæram contere, mediantibus legibus diuinis, omnes hostes gentilium suggerentes, contra Hierusalem, id est, mentem pacificam venientes: sic Dominus fecit in die tentationis suæ: qui per legis allegationem, contriuit hostilem suggestionem. De secundo: Quærite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci: & orate pro ea Dominum, quia in pace illius erit pax vestra: sicut legimus transmigrasse Israël à Hierusalem in Babylonem: sic intelligimus transmigrare animam fidelem à rationalitate in sensualitatem, seu ab appetitu rationali in appetitum sensibilem, quæ transmigratio fit occulto Dei iudicio: nec dubium, quin tunc oporteat quærare ius diuinum, & exorare Dominum pro pace Babylonicæ ciuitatis, siue sedatione sensualitatis: quoniam in tranquillitate sensualitatis est tranquillitas rationabilis voluntatis. De tertio: Scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. Ac si dicatur aperte: Scrutemur vias nostras, scilicet confessiones erroneas, per quas deuiuimus à via iustitiæ, & quæramus, scilicet ius cœlestis, quod est prohibitium culpæ, & comminatum pœnæ: & reuertamur ad Dominum per viam pœnitentiæ.

Epilogus.

Liquet ergo spiritualis intentio in versu proposito, sic dicendo: Super senes, id est, consiliarios seniores, quales sunt naturales. Intellexi, radios altiores, sicut faciunt consiliarij spirituales. Quia mandata tua: tanquam diffinitiones cœlestes. Quasiui: supple propter directiones terrestres.

VERSICVLVS QVINTVS.

Ab omni via mala, &c.] Per charitatis feruorẽ intelligentia dilatatur, sicut præcedens quaternarius testabatur: per eundem conscientia serenatur, sicut præfens testatur: quia nimirum charitas feruida facit vitiorum vitium vitari: virtutum amœnitatẽ amari, præmiorum dulcedinem prægustari, suppliciorum formidinem exsufflari: Ex quibus patet luce clarius conscientiam serenari. Hæc gradatim situauit Psalmographus in quatuor vicinis versibus. Primus itaque versus ad primum articulum spectat. Vnde quadruplex spectaculum repræsentat: videlicet viam iniquitatis, pedes sensualitatis, custodiam voluntatis, & verba veritatis. Via vituperatur, sensualitas temperatur, voluntas referatur, ut veritas inferatur.

Articulus primus.

Ab omni via mala. Ecce via iniquitatis, via vituperabilis, via vitabilis, quia mala. Hæc est via malorum, qui à malitia sunt peruersi, non reuersi, vel conuersi. Vnde notandum, quod à via mala quidam peruertuntur, sed non reuertuntur: quidam peruertuntur, & reuertuntur, sed non conuertuntur: quidam peruertuntur, reuertuntur, & conuertuntur. Primi sunt frigidi, secundi tepidi, tertij feruidi. De primo: Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corruet: quod conuenit decipienti & decepto, seu peruertenti, & peruerso, non tamen reuerso. De secundo: Reuertatur vnusquisque à via sua mala: quasi dicat: Reuertatur à malitia desistendo, qui peruersus fuerat in malitia persistendo. De tertio: Conuertimini ad me de viis vestris malis, & cogitationibus vestris pessimis: quasi dicat: Conuertimini ad me non solum tepida confessione, sed feruida professione: de viis vestris malis, & cogitationibus pessimis: quasi dicat: Multum diligite, quia multa dimitto vobis.

Articulus secundus.

Prohibui pedes meos. Ecce pedes sensualitatis, seu partes appetitus sensibilis, cuius partes sunt irascibilis & concupiscibilis, quia videtur appetitus superior, quasi caput appetitus inferior, quasi pedes. Hic potest notari à

quibus

Senes venerabiles.

Prou. 20. d
Leu. 19. g

Eccl. 2. 5. a

Deut. 29. b

Iob 11. a

Psal. 40. a

Mandata iuris regulæ.

Eccl. 1. a

Eccl. 2. 6. d

Eccl. 12. d

Zach. 1. c

Matth. 4. a

Hier. 29. b

Thren. 3. c

Via malorum.

Prou. 28. b

Hier. 18. b

Zach. 1. a

Appetitus sensibili partes.

quibus dictos pedes oporteat prohiberi. Sanè à tribus illos prohibere debemus, utpote ab informitate, à deformitate, ab enormitate. Informitatem facit priuatio laudabilis habitus: deformitatem acquisitio vituperabilis habitus: enormitatem actus illicitus, ab habitu tali elicitus. Prima prohibitio notatur: Prohibe pedem tuum à nuditate. Vbi per pedis nuditatem intelligimus vis concupiscibilis informitatem, scilicet temperantiæ priuatiouem. Secunda prohibitio signatur: Fili mi, ne ambules cum eis, videlicet hominibus criminosis: prohibe pedem tuum à semitis eorum: quasi dicat: Prohibe vires tuas ab eorum actibus, ne acquiras deformes habitus. Tertia prohibitio innuitur in hoc verbo: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Hoc est prohibui vires meas à qualibet actione illicita, ab habitu criminali elicitam.

Articulus tertius.

Vt custodiam. Ecce custodia voluntatis, seu appetitus rationabilis, cuius actus est diligere, & per consequens custodire. Quidquid enim voluntas diligit, sibi diligendo coniungit, & coniungendo custodit. Et nota, quod tripartita custodia legitur in scriptura, scilicet voluntaria, meritoria, & frustratoria. Illa custodia dicitur voluntaria, quæ procedit ex voluntate. Sed illa custodia dicitur meritoria, quæ procedit ex voluntate formata charitate. Illa vero custodia dicitur frustratoria, quæ procedit ex voluntate non formata charitate. De prima custodia dicitur à Domino: *Vsquequo non vultis custodire mandata mea?* ecce custodia voluntaria. De secunda vero legitur: *Qui custodit legem beatus est, id est, beatitudine dignus:* ecce custodia meritoria. De tertia sic canitur à Psalmista: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam: quasi dicat: Nisi Dominus custodiat ciuitatem, infundendo custodienti charitatem, frustra vigilat, quantum ad promerendam felicitatem, qui custodit eam per informem voluntatem:* ecce custodia frustratoria.

Articulus quartus.

Verba tua. Ecce verba veritatis non accidentaliter, sed supersubstantialiter, de qua scriptum est: *Veritas de terra orta est.* Et nota, quod veritatis verba sunt mirabilia, conseruabilia, amabilia. Mirabilia quidem, quantum ad causam materialem, de qua loquitur de intellectualibus naturis: conseruabilia autem, quantum ad causam formalem, quia loquitur in sensualibus figuris: amabilia tandem, quantum ad causam finalem, quia loquitur de bonis conferentibus, coagitantibus & superfluentibus præmiorum mensuris. De primo: *Omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius:* ecce verba mirabilia. De secundo: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo:* ecce verba conseruabilia. De tertio: *Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. Hic autem sapiens, immo sapientia, tanto amabiliorem se facit, quanto amabiliora sunt, quæ promittit:* ecce verba amabilia.

Epilogus.

Tangens ergo Propheta conscientia ferenationem, quantum ad vitiosæ vilitatis vitiationem, sic ait: *Ab omni via mala,* quantum ad iniquitatem vituperatam: *Prohibui pedes meos,* quantum ad sensualitatem temperatam. *Vt custodiam,* quantum ad voluntatem referatam. *Verba tua,* quantum ad veritatem desideratam.

VERSICVLVS SEXTVS.

A *Iudiciis tuis non declinaui,* &c. Prima ratio serenitatis, videlicet vitiosæ vitatio vtilitatis, innotuit in versu primo. Secunda ratio ipsius serenitatis, scilicet dilectio virtualis amœnitatis innotescit in isto. Hanc autem amœnitatem amare nos ostendimus, cum per virtutum habitus diuinam in nobis similitudinem reparare contendimus. Hæc enim similitudo consistit in

moribus, secundum Augustinum. Quia vero diuinæ similitudinis reparationem præcedit virtualium habituum generatio, & habituum generationem actuum aggeratio, & actuum aggerationem ipsorum imperatio: idcirco non iniusto iudicio decretum est à Domino: actus imperari, actus actibus aggerari, ex actibus habitus generari, ex habitibus similitudinem reparari: quantum similitudo perditam per naturæ ruinam, reparatur aliquatenus per naturæ alterius, scilicet assuetudinis medicinam: ecce quatuor actus morales ad quatuor membra versus propositi pertinentes, videlicet actus imperandi, aggerandi, generandi, & reparandi. Legis interest actus imperare, hominis actus actibus aggerare, actuum habitus generare, habituum similitudinem reparare.

Articulus primus.

B Actus reparandi insinuat, cum dicitur: *A iudiciis tuis:* super reparatione similitudinis. Quid enim iustus iudicetur, quam ut habitus per habitum reparatur, & habitus per actum perditus, per habitum actibus genitum, restauretur: & humanitus deformatus, humanitus reformetur: sed & legis temeratio, intemerato legis imperio compensetur. Et nota, quod de dictis iudiciis legitur in scriptura, quod sunt prouide præparata, ponderata, & considerata. Sunt enim prouide præparata ad reparationem similitudinis: ponderata ab assimilante: considerata ab assimilatis. De primo: *Omnes viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti:* ecce iudicia prouide præparata. De secundo: *Pondus & statera iudicia Domini sunt:* ecce iudicia ponderata. De tertio: *Cogitationes iustorum iudicia:* ecce iudicia considerata.

Articulus secundus.

Actus generandi innuitur, cum dicitur: *Non declinaui:* quoniam à prædictis iudiciis non declinat, qui laudabiles habitus per rationabiles actus generari procurat. Et nota, quod non debemus declinare à triplici rectitudine: scilicet actionis, affectionis, & intentionis. Prima declinatio pertinet ad operanda: secunda ad desideranda: tertia ad speranda. Prima declinatio prohibetur: *Facite, inquit, ea, quæ præcepit Dominus vobis: Nō declinabitis, neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Ecce declinatio actionis. Si quæris, quid sit ad dexteram, vel sinistram declinare: Indiscretè, vel in deuotè præcepta seruare: Indiscreti, sicut superstitiosi, declinant ad dexteram. In deuoti, sicut desidiofi, declinant ad sinistram. Secunda declinatio designatur: *Si declinauit gressus meus de via, &c. Illi gressus sunt affectus, qui declinant à veritatis via, cum vagantur per illicita desideria.* Ecce declinatio affectionis. Tertia declinatio innuitur per Psalmistam: *Oculos, inquit, suos statuerunt declinare in terram.* Quid est oculus corporis, nisi intentio operis? Oculos igitur declinant in terram, qui non intendunt mercedem operis, nisi terrenam. Ecce declinatio intentionis.

Articulus tertius.

Actus imperandi significatur, cum sequitur: *Quia tu legem posuisti.* Quid est enim legem ponere, nisi iura legalia imperare? Istud autem imperiū est de actibus virtutum. Intentio namque legislatoris est, secundum Philosophum, facere populum virtuosum. Imperat enim virtutum actus, ut per eorum exercitium adgeneretur virtutum habitus. Vnde nota, quod legitur in scriptura exposita, lex disposita, lex perfecta. Positio respicit actuum imperationem: dispositio actuum aggerationem: perfectio habituum generationem. De primo Propheta psallit. Legem posuit ei in via, quam elegit. Ecce legis positio. De secundo: *Accepistis legem in dispositionibus Angelorum, & non custodistis.* Ecce legis dispositio. De tertio: *Si legem perficitis regalem secundum scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis.* Ecce legis perfectio.

Articulus quartus.

Actus aggerandi subauditur, cum subditur: *Mibi, tan-*

Aug in lib. de eccl. dog.

Actuum moralium quatuor genera.

Iudith. 9. a

Prou. 16. b

Prou. 12. a

Rectitudo triplex.

Deut. 5. d

Iob 31. a

Psal. 15. c

Psal. 24. c

Act. 7. g
Iac. 2. b

Hier. 2. c

Prou. 1. b

Appetitus rationabilis.

Custodia triplex

Exod. 16. f

Prou. 29. c

Psal. 126. a

Psal. 84. e
Verb a veritatis.

Luc. 4. d

Luc. 2. g

Eccl. 2. b

quam legis opera operanti, & opera operibus aggeranti. Et nota, quod operatio, vel operum aggeratio meritoria respicit tria virium animalium exercitia: videlicet irascibilis, concupiscibilis, & rationalis. Exercetur autem vis irascibilis, sub Deo viriliter militando: concupiscibilis ad Dominum humiliter clamitando: rationalis, quæ Dei sunt, subtiliter cogitando: Vis audire irascibilem viriliter militantem? Audi Prophetam psallentem: *Psalm. 128. a* Sepe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi: quasi viriliter militati. Vis audire concupiscibilem humiliter clamitantem? Audi Psalmistam dicentem: *Psalm. 76. a* Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi: quasi humiliter clamitanti. Vis etiam audire rationabilem subtiliter cogitantem? *Psalm. 57. b* Audi Psalmographum sic scribentem: Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientia tua: manifestasti mihi: quasi subtiliter cogitanti.

Epilogus.

Ostenfurus ergo Psalmographus, quantum virtutum amœnitatem diligat, cum diuinæ similitudinis reparationem non negligat, intentionem suam per talia verba declarat. *A iudicis tuis*, quibus scilicet iudicasti similitudinem tuam ex habitibus reparari. *Non declinaui*, prohibendo scilicet habitus ex actibus generari. *Quia tu posuisti legem*, actus virtutum imperantem. *Mibi*, vt actus actibus aggerarem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Quam dulcia faucibus meis, &c.] In versu superiore vidimus feruidam charitatem, conscientiam feruentem, faciendo virtutum amœnitatem amari. In versu huius tenore videmus eandem, id enim operantem, faciendo summi boni dulcedinem prægustari. Quæris, quo modo? Aliquando cum Domino epulando, aliquando Dominum osculando. Cum Domino epulatur, qui bonum operans in Domino gratulatur. Dominum osculatur, qui bonum sperans ipsi quodam modo copulatur. Sicut autem faucibus competit epulari, sic ori conruit osculari. Hæc duplex prægustatio in mystico reperitur eloquio, tropologicè, vel anagogicè declarato: quia tropologia declarat bonum operandum, siue fructum virtutis, quod est dulce faucibus epulantis. Anagogia dilucidat bonum sperandum, siue fructum salutis, quod superdulce ori dignoscitur osculantis. Declarans ergo Psalmographus per quas vias peruenitur ad has delicias (quia per tropologicam, & anagogicam theorias deuenitur ad epulationes, & osculationes prælibatorias) ait ita: *Quam dulcia faucibus meis, &c.* Ac si dicat aperte. Dulcia sunt eloquia fructum virtutis eloquentia cum Domino epulanti, sed superdulcia fructum salutis eloquentia Dominum osculanti. Ecce duo modi mystica eloquia exponendi: scilicet tropologicus, & anagogicus, & totidem summi boni delicias prælibandi, videlicet epulatorius, & osculatorius, quos eleganter eloquitur iste versus.

Articulus primus.

Quantum ad primum exponendi modum, psallitur: *Quam dulcia eloquia tua.* Hæc sunt eloquia ad tropologiam pertinentia, quæ sunt dulcia, & dulcificantia: quia dulces mores ædificantia. Sed nota, quod inter hæc dulcia triplex legitur differentia. Sunt enim dulcia infectiua, seductiua, & prægustatiua. Prima respondent delictiosis: secunda contentiosis: tertia gratiosis. Prima dulcedo legitur: Prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te à muliere extranea, & ab aliena, id est, sæculari, vel irreligiosa, quæ verba sua facit dulcia. Ecce dulcedo infectiua. Secunda dulcedo scribitur, vbi dicitur ab Apostolo: Rogo vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones, & offendicula, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo Domino nõ seruiunt, sed ventri suo: & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Ecce dulcedo seductiua. Tertia dulcedo tan-

gitur. Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus. Ecce dulcedo prægustatiua.

Articulus secundus.

Quantum ad primum prægustandi modum, adiicitur: *Faucibus meis*, quoniam iste modus est epulatorius, & epulari conuenit faucibus. Felix epulatio, qua bonum operans in Domino gratulans epulatur cum Domino. Sic epulantur iusti, & exultant in conspectu Dei. Sed nota, quibus faucibus talis congruat prægustandi modus: quia non faucibus stolidorum auidorum, vel cupidorum, sed spiritu feruidorum. Quorum primi sunt fallaces secundi voraces: tertij rapaces: quarti viuaces, & in bonis operibus efficaces. De primo: Non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia perforabit: quasi dicat, sicut in faucibus stolidorum. De secundo: Supra mensam magnam sedisti: non aperias super illam, faucem tuam prior: quasi dicat, sicut faciunt auidi. De tertio: Quasi fauces virorum latronum participes sacerdotum: ecce fauces cupidorum: De quarto: Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis: Ecce fauces spiritu feruidorum. His faucibus nouissimis conuenit iste modus,

Articulus tertius.

Quantum ad secundum exponendi modum, scribitur: *Super mel*, id est, superdulcia sunt eloquia ad anagogiam attinentia. Et nota, quod anagogica theoria, *Super mel*, id est, superdulcis dicitur propter tria, propter iudicium triumphale, præmium essentiale, & præmium accidentale. Quorum primum pertinet ad felicitatem adiudicatam: secundum ad felicitatem increatam: tertium ad felicitatem creatam: vocando felicitatem creatam, & increatam, quæ terminantur ad naturam creatam, vel increatam, id est, iucunditatem de bono increato, vel creato causatam. De primo: Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, insuper & dulciora super mel & fauum: ecce superdulcis suauitas, quantum ad iudicium triumphale. De secundo: Spiritus meus super mel dulcis: ecce super mel dulcis suauitas, quantum ad præmium essentiale. De tertio: Hæreditas mea super mel & fauum: ecce superdulcis suauitas, quantum ad præmium accidentale.

Articulus quartus.

Quantum ad secundum prægustandi modum, conscribitur: *Ori meo*. Quoniam iste modus dicitur osculatorius. Actus autem osculandi non conuenit, nisi ori: quia vero sperans quodammodo copulatur, & condelectatur bono sperato, sicut osculans osculato: idcirco non immerito talis speratio censetur osculatio. In hoc siquidem osculo est mutua oris impressio, & coalterna spiratio. Nisi enim sponsus os imprimeret, & spiraret, sponsa ore Prophetico nullatenus affirmaret: Spiritus oris nostri, Christus Dominus. Nisi etiam e conuerso sponsa os imprimeret, & spiraret, sponsus in amoris Cantico non cantaret: Odor oris tui, sicut odor malorum. Sed nota triplicem dispositionem ad istam osculationem: quod os sponsæ custodiatur, quod non impediatur, quod ori sponsi obediatur: hoc est custoditur ab inutilibus: non impediatur ab vtilibus: obediatur in omnibus tam credibilibus, quam operabilibus. Primam dispositionem habuit, qui dixit: Posui ori meo custodiam. Secundam habere voluit, qui scripsit: Ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei. Tertiam aliunde non habuit, de quo sponsus ait: Non intrabit terram, quam dedi filiis Israel: eo quod incredulus fuit ori meo.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona per tales intelligentias ad tales introire delicias, affucta: *Quam dulcia eloquia tua*, scilicet fructum virtutis eloquentia, ad tropologiam pertinentia: *Faucibus meis*, id est, prægustanti,

cum

Psalm. 128. a

Psalm. 76. a

Psalm. 57. b

Iob 6. d

Ecccl. 31. b

Osea 6. c
Prou. 3. c

Psalm. 18. b

Ecccl. 24. c

Ibid.

Thren. 4. d

Cant. 7. c

Psalm. 38. a

Iob 7. c

Num. 20. d

Tropologia.

Anagogia.

Dulcis tripliciter.

Prou. 7. a

Prou. 16. c

1 Pet. 2. a

cum Domino epulanti : seu bonum operando , in Domino gratulanti. *Super mel*, id est, superdulcia sunt eloquia , fructum salutis eloquentia , ad anagogiam attentionia. *Ori meo*, id est, prægustanti, Dominum osculanti , siue summum bonum sperando, eidem se quodam modo copulanti.

VERSICVLVS OCTAVVS.

A *Mandatis tuis intellexi, &c.*] Quo modo charitatis feruentia operetur ad hoc, quod conscientia ferreter, in tribus præmissis versibus tripliciter edocetur. Quarto modo perdocetur in isto, puta suppliciorum formidinem exsufflando. Hanc autem formidinem ab illis exsufflat perfecta charitas, qui perfecto odio odiunt actiones prohibitas. Illos enim non deterrent diuinæ comminationes : quos non demulcent prohibita actiones. In talium ergo figura, quorum conscientia puta est, & secuta, videtur Psalmus loqui in parte ista : *A Mandatis, &c.* quasi dicat: A mandatis, ad id ordinatis. *Intellexi*, scilicet illa, ad quæ sunt ordinata. *Propterea*, non vterius ordinata : *Odiui*, quælibet inordinata : ecce quatuor connotanda, quæ ordinata, ad quæ ordinata, quæ non ordinata, & quæ inordinata. Plane diuina præcepta sunt ordinata, ad promissa sunt ordinata, sed ipsa promissa non sunt vterius ordinata, prohibita sunt inordinata.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *A mandatis*, id est, à te originatis, & ad te ordinatis: per potentiam originatis, per sapientiam ordinatis. Vnde notandum, quod mandata nobis accommodata sunt finaliter ordinata, ad summum bonum comparandum, declarandum, & saporandum. Vnde, quoniam æquitatis est comparare, veritatis declarare, charitatis saporare: non absurde tria nomina leguntur attributa mandatis, scilicet nomen æquitatis, veritatis, & charitatis. De primo: Omnia mandata tua æquitas. De secundo rursus scribitur à Psalmographo: Omnia mandata tua veritas. De tertio: Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus. Ne dicitur vnum mandatum, sed omnia: quoniam ad summum bonum comparandum, declarandum, saporandum nequaquam sufficit mandatum vnum, vel plura, sed coëxiguntur omnia.

Articulus secundus.

Secundum liquet, cum additur: *Intellexi*. Quidnam aptius intellexit à mandatis ad aliud ordinatis, quam illa gaudia, ad quæ mandata sunt cælitus ordinata? Et nota, quod illa beata gaudia consistunt in clarissima, atque charissima intelligentia subcælestium, cælestium, & supercælestium personarum: videlicet humanarum, Angelicarum, & etiam diuinarum. Primum notatur: Intellexit Saül, quod Samuel esset: ecce intelligentia personæ humanæ. Secundum annotatur: Intellexit Manuë Angelum Domini, &c. Ecce intelligentia personæ Angelicæ. Tertium denotatur: Intellexit Heli, quod Dominus vocaret puerum: ecce intelligentia personæ diuinæ.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum subditur: *Propterea odiui*. Hæc sunt bona præmialia, bona finalia, ad quæ terminantur bona moralia. Hæc bona supernaturalia, ad quæ ordinantur bona naturalia: propter hoc bona non vterius ordinata, diliguntur ordinata, sicut bona moralia diuinitus indicta: & odiuntur inordinata, sicut mala moralia diuinitus interdita. Vnde notandum circa malorum odium, quod illa debemus odire triplici ratione: propter iuris naturalis rigorem, propter Dei timorem, propter ipsius amorem. Prima ratio respicit naturalem inclinationem: secunda diuinam comminationem: tertia diuinam promissionem. De primo scribitur: Odite malum, & diligite bonum: ecce rigor inclinationis. De secundo legitur: Timor Domini odit malum: ecce timor comminationis. De tertio per Prophetam psalli-

tur: Qui diligitis Dominum, odite malum: ecce amor promissionis.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur: *Omnem viam iniquitatis*. Tales viæ sunt actiones prohibita, quæ sunt inordinata: quia non ad præmia, sed ad supplicia terminata, quæ præcipue odienda sunt ab homine ratione promissionis diuinæ. Et nota de prædicta iniquitatis via, quod sicut sacra testificantur eloquia, est gemenda, videnda, & amouenda. Quæris quo modo? Gemenda pœnitendo, videnda confitendo, amouenda, satisfaciendo. De primo signanter dicitur: Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Et infra: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis. Licet enim hæc verba proponantur de perditis, exponuntur moraliter de contritis: ecce via iniquitatis gemenda. De secundo scribitur à Psalmographo: Vide, si via iniquitatis in me est: ecce via iniquitatis videnda. De tertio quoque legimus. Viam iniquitatis amoue à me, ecce via iniquitatis amouenda,

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, tanquam persona serenæ conscientia, & securæ non pauida, sed auida retributionis futuræ: *A mandatis tuis*, quæ sunt præceptiones ad aliud ordinata. *Intellexi*: scilicet promissiones, ad quas sunt ordinata. *Propterea odiui*: scilicet propter promissiones, quæ non sunt vterius ordinata. *Omnem viam iniquitatis*: quæ sunt actiones prohibita, & inordinata.

VERSICVLVS NONVS.

L *ucerna pedibus meis, &c.*] Charitas intus feruens occupauit octonarium præcedentem. Charitas foris lucem occupat hunc sequentem. Charitatis autem lucentis interest viam moralem disponere, sicut intimaui quaternarius prior, & vitam mortalem exponere, sicut indicabit posterior. Viam autem disponit, in prosequendis, in persequendis, in proferendis: sicut patebit in quatuor versibus proximè secuturis. Primus itaq; versus in bonis prosequendis viam disponit: sicut patet ex quatuor articulis, quos proponit. Sicut enim in via naturali proficiscentis pedibus prouidetur, cum semita præuidetur: sic in via morali proficiscentis affectionibus prouidetur, cum actio præuidetur: Ecce quatuor contenta in huius versus continentia: scilicet prouisio affectionum, & præuisio actionum. In prouisione subtilitas: in affectione mobilitas: in præuisione vtilitas: in actione facilitas. Si ergo tuus affectus fuerit mobilis ad actum, qui sit facilis, prouideat mobilitati subtilitas, præuidendo, vtrum in facilitate sit vtilitas. Vnde Propheta, tanquam persona charitate lucens, lucem suam exprimit ita dicens: *Lucem pedibus*, &c. quasi dicat: Verbum tuum est prouisio meis affectionibus, & præuisio meis actionibus.

Articulus primus.

Prouisionem igitur indicans, ait: *Verbum tuum est lucerna*. Ac si dicat: Verbum tuum est prouisium moraliter, sicut lucerna corporaliter: quia prouidet homini interiori, sicut illa exteriori. Et nota, quod verbum, & lucerna sunt valde consona. Consonat enim verbo lucerna: interno interna: externo externa: æterno æterna. De lucerna interna: Lucerna Domini spiraculum hominis. De verbo interno similiter per Psalmographum: *Eruit cor meum verbum bonum*. De lucerna externa: Ardeat lucerna semper in tabernaculo. De verbo externo: Verbum ipsius, scilicet Eliæ, quasi facula ardebat. De lucerna æterna: Ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus. De verbo æterno: Vocabatur nomen eius verbum Dei.

Articulus secundus.

Affectionem autem insinuans, addit: *Pedibus meis*: Sicut enim pedes portat hominem exteriori per viam naturalem

Via iniquitatis.

Sap 5. a

Ibid. b

Psalm. 138. d

Psalm. 118. d

Mandatis tria attributa. Psalm. 118. y Ibid. l 1. Ioan. 5. a

Beatitudo in quibus consistat.

1. Reg. 28. e

Iudic. 13. d

1. Reg. 3. b

Mala odio habenda.

Amos. 5. e Prou. 8. b

Psalm. 96. e

Prois. 26. d

Psalm. 44. a

Exod. 27. a

Ecel. 48. a

Apoc. 22. g

Apoc. 19. e

Pedibus
prouidendū.

Cant. 5. b

Hier. 18. d
Iob 30. b

1. Reg. 1. b

Iob 25. a
Ephes. 5. c

Isa. 2. b

Prov. 31. d

Isa. 2. a

Isa. 40. a

naturalem? sic affectiones portant interiorē per viam
moralem. Et nota, quod dictis pedibus prouidere de-
bemus, ne inquinentur, ne illaqueentur, ne subuertan-
tur: sed puri, liberi, & firmi seruentur. Inquinantur au-
tem per luxuriam: illaqueantur per auaritiā: subuer-
tuntur per superbiam: sed seruantur per sanctimoniam.
De primo: Laui pedes meos: scilicet per pœnitentiā:
quo modo inquinabo illos: scilicet per luxuriam: Ecce
pedum inquinatio. De secundo: Laqueos absconderunt
pedibus meis. Ecce pedum illaqueatio. De tertio: Cala-
mitates meae illico surrexerunt, pedes meos subuer-
runt: Ecce pedum subuersio. De quarto: Pedes sancto-
rum suorum seruabit: Ecce pedum seruatio.

Articulus tertius.

Præuisionem vero designans, dicit: *Et lumen*: quia per
lumen pericula præuidentur, & præuisa præcauentur.
Sed nota, quod in ista præuisione diuersi diuerso diri-
guntur lumine. Est enim lumen naturaliter inditum: lu-
men doctrinaliter acquisitum: lumen liberaliter infu-
sum: puta lumen industriæ, scientiæ, gratiæ. De primo:
Super quem non surget lumen illius: quasi dicat: nullus.
Ecce lumen inditum. De secundo: Omne, quod manife-
statur, lumen est. Ecce lumen acquisitum. De tertio:
Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei no-
stri. Ecce lumen infusum.

Articulus quartus.

Actionem denique assignans, adiicit: *Semitis meis*. Se-
mitæ tales, sunt actus morales. Sicut enim semitæ sub-
sternuntur pedibus: sic actus suppeditantur affectibus:
Sicut pedes per semitas proficiuntur, sic affectus per
actus progredi dignoscuntur. Hic potes notare, qualiter
debes semitas considerare, ambulare, rectificare. Istas
semitas considerat necessitas: ambulat voluntas: rectifi-
cat charitas. Consideras itaq; sed non ambulas, bonum
operando ex necessitate, sed non ex voluntate. Ambu-
las, sed non rectificas, operando bonum ex voluntate,
sed non ex charitate. De primo: vbi dicitur de forti mu-
liere: Considerauit semitas domus suæ. Multi semitas
domus suæ considerant: sed consideratas non ambu-
lant, quos ad agendum actiones arduas mouet necessi-
tas, non voluntas. De secundo: Ambulabimus in semi-
tis eius, quasi dicat: non tantum ex necessitate, sed ex
voluntate bonum faciemus. De tertio: Rectas facito in
solitudine semitas Dei nostri, quasi dicat: quod facitis
ex voluntate, facite ex diuina charitate, non ex humana
cupiditate. Sicut enim voluntatis curuitas est cupiditas:
sic rectitudo charitas.

Epilogus.

Dicit ergo Psalmographus, quasi charitate lucens in
prosequendis viam disponens: *Verbum tuum est lucerna*,
quantum ad subtilem prouisionem: *Pedibus meis*, quan-
tum ad mobilem affectionem: *Et lumen*, quantum ad
vtilem prouisionem: *Semitis meis*, quantum ad facilem
actionem.

VERSICVLVS DECIMVS.

Iurauit, & statuit, &c] Audistis, si voluistis, viam moralem
dispositionem, quantum ad boni perfectionem. Au-
diatis, si vultis, eandem, quantum ad mali persecutio-
nem. Iniquitatis idoneus persecutor, æquitatis est exe-
cutor. Æquitatis autem congruus executor, diuinæ se-
neritatis obsecutor, & humanæ pietatis est persecutor.
Vnde Psalmographus, tanquam iniquitatis persecutor
legitimus, in his verbis insinuare videtur, quod seueri-
tati obsequitur: pietatem prosequitur: æquitatem exe-
quitur: iniquitatem persequitur, dicens: *Iurauit, &c.* Ac
si aperte dicat: quasi iurans sanciuui, quasi statuens sta-
biliui, quod iudicia tuæ iustitiæ, custodia iniustitiæ. Ecce
quatuor actus, quos continet iste versus: quia actus iu-
randi, statuendi, iudicandi, custodiendi. Quorum pri-
mus spectat ad seueritatem diuinam, cui obsequen-
dum. Secundus ad pietatem humanam, quam prose-
quendum. Tertius ad æquitatem diuinam, quam exe-

quendum. Quartus ad iniquitatem humanam, quam
persequendum.

Articulus primus.

Primum igitur actum annuntians, ait: *Iurauit*. Qui-
cumque iuramentum emittit, vel aliquid, tanquam iu-
ratum promittit, iuri diuino (cui obsequendum est) se
submittit. Vnde Propheta, si irauerit, sine tanquam
iuratum haberi dictauerit, se diuino iuri obnoxium, &
obnoxius obsecuturum ostendit. Notandum itaque,
quod periculosum est iurare: sed maxime si iuretur su-
perstitiosè, si ociosè, si dolosè. Quoniam iuramentum
primum prophanum: secundum vanum: tertium inhu-
manum. De primo: Per nomen externorum Deorum
non iurabitis. Hic prohibetur iuramentum superstitio-
sum. De secundo: Dico vobis, non iurare omnino: siue
motu humano, siue nutu diuino. Hic prohibetur iura-
mentum humano. De tertio scribitur: Nec iurauit in
dolo proximo suo: Hic improbatur iuramentum dolo-
sum.

Articulus secundus.

Secundum actum enuntians, inquit: *Et statuit*. Sicut
iuramentum pertinet ad ius diuinum (cui securè est ob-
sequendum) sic statutum attinet ad ius humanum pie-
tate introductum: & idcirco pie prosequendum, quamob-
rem eo, quod statuit, vel quasi statuendo disposuit, se
pietatem prosecuturum innuit. Et nota, quod tria pie-
tatis statuta legimus in scriptura: videlicet statutum
mortificandi, dimicandi, fructificandi. Quorum pri-
mum est pieratis initiatum: secundum prouectiuum:
tertium perfectiuum. De primo conuenienter expo-
nitur, quod proponitur, vbi dicit Dominus Abrahæ:
Statuam pactum meum inter me & te, & semen tuum
post te. Hoc fuit literaliter statutum circumcisionis, per
quam intelligitur spiritualiter mortificatio carnis. De
secundo, vbi legitur de filiis Israël: Statuerunt dimicare
& confligere fortiter. Illa dimicatio corporalis, figura
fuit dimicationis moralis, quæ dimicatur per sapien-
tiam contra tentationem militiam, seu tentationum
malitiam. De tertio, vbi Apostolus scribit Tito: Festina
ad me venire Nicopolin: ibi enim statui hyemare. Qua-
re quæso hyemare statuit: nisi quia statuit per hye-
mem, fidem prædicando, & plebem ædificando, fru-
ctificare?

Articulus tertius.

Tertium actum pronuntians, scripsit: *Iudicia iustitiæ
tuæ*. Hæc sunt iudicia æquitatis exequenda. Et nota,
quod æquitas, siue iustitia exequenda dignoscitur præ-
cipue propter tria, videlicet propter bonum morale,
temporale, ac æternale. Hoc est bonum virtutis, pacis,
salutis. De primo: Diligite iustitiam, qui iudicatis ter-
ram: ecce bonum virtutis. De secundo: Erit opus iu-
stitiæ pax: ecce bonum pacis. De tertio: Facite iusti-
tiam, quia iuxta est salus mea: ecce bonum salutis.

Articulus quartus.

Quartum actum denuntians, dixit: *Custodire*, cui cu-
stodire: plane iniquitatem persequenda: quia re vera per
æquitatis iudicia exequenda, sunt iniquitatis præiudi-
cia persequenda. Et nota, quod hæc custodia est neces-
saria propter tria: propter custodiam regis, custodiam
legis, custodiam gregis. Prima custodia iniquitatis per-
secutorem ordinat ad seipsum: secunda ad Deum: ter-
tia ad proximum. De prima: Misericordia & veritas cu-
stodiunt regem, scilicet misericordia respectu iniuriam
patientis, & veritas respectu iniuriam facientis: ecce cu-
stodia regis. De secunda, vbi dicit David Salomon filio
suo: Det tibi Dominus prudentiam & sensum, vt rege-
re possis Israël, & custodire legem domini Dei tui: tunc
enim proficere poteris, si custodieris mandata & iudi-
cia, &c. ecce legis custodia legiflatore obsecutoria, man-
datorum persecutoria, iudiciorum executoria, præiudi-
ciorum persecutoria. De tertia: Qui disperfit Israël,
congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gre-
gem suum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberauit
eum de manu potentioris: ecce custodia gregis liberati-

ua violentis sufferentis, & persecutiva violentiam inferentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta: *Iuravi*, quantum ad severitatem, cuius sum obsecutor: *Et statui*, quantum ad pietatem, cuius sum profecutor: *Iudicia tua iustitia*, quantum ad æquitatem, cuius sum executor: *Custodire*, scilicet iniustitiæ, quantum ad iniquitatem, cuius sum profecutor.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Humiliatus sum usquequaque Domine, &c.] Postquam parauit charitas viam bona prosequentibus, & mala persequentibus congruam, hic dirigit viam mala perferentibus opportunam. Per hanc viam toties à Domino ducimur, quoties ab eo percutimur & sanamur. Quorum vtrumque promissit, Percutiam, inquit, & ego sanabo. Porro Dominus percutit, quando mentem tumentem sic flagellando concutit, quod tumorem excutit, timorem incutit. Sed tunc sanat, cum mentis languentis languorem terminat, & vigorem redonat. Vnde Propheta psallens, tanquam persona se diuinitus percussam sentiens, sanari cupiens, promissionem percussiois agnoscens, promissionem sanationis exoptans, intentionem suam exprimit, ita dicens: *Humiliatus sum, &c.* quasi patenter inquit: En emisi tumorem, quoniam immisisti timorem: fac, quod amittam languorem, quoniam promissisti, vigorem. Quatuor ergo notantur in proposito: tumoris emissio, timoris immisio, languoris amissio, vigoris promissio. Ad humiliatum spectat emissio tumoris: ad Dominum immisio timoris: ad viuificationem amissio languoris: ad verbum promissio vigoris.

Articulus primus.

Primum prænotatur, cum psallitur: *Humiliatus sum usquequaque.* Quid enim est vsquequaque humiliari, nisi tumore vndique expiari? Hic potest notari triplex signum humiliati, quantum ad motum, ad locum, ad affectum: si motus curuior: si locus inferior: si affectus tardior. De primo: Si humiliatus vadat curuior: ecce motus curuior. De secundo dicit Psalmographus: Humiliata est in puluere anima nostra: ecce locus inferior. De tertio psallit Propheta: Humiliatus sum, & silui à bonis: ecce affectus tardior.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: *Domine.* Quoniam hoc nomen importat timorem, iuxta illud Propheta: Si ergo Dominus sum, vbi est timor meus, dicit Dominus exercituum: Hoc nomen cognoscunt, qui tremiscunt: de quibus psallimus: Cognoscunt, quia nomen tibi Deus. Vnde cognoscetur Dominus iudicia faciens, qui non fuit cognitus præiudicia patiens. Sed nota, quod Dominus timorem immittit ad tria, ad malum auferendum, ad verum proferendum, à Domino coherendum. Quorum primum purgatiuum, secundum illuminatiuum, tertium consummatiuum. De primo: Inuasit timor Domini populum, & congregati sunt, quasi vir vnus: ecce timorem Dominicum immisissum ad malum auferendum. De secundo dicit Dominus exercituum: Dedi ei, scilicet Leui timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat: Lex veritatis fuit in ore eius: ecce timorem Dominicum immisissum ad verum proferendum. De tertio: dicit Dominus Deus Israel ad ciuitatem hanc. Et infra: Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me: ecce timorem Dominicum immisissum à Domino coherendum.

Articulus tertius.

Tertium annotauit, cum additur: *Viuisifica me.* Hæc viuificatio est mentis languentis medicatio, seu languoris eradicatio. Et nota, quod est viuificatio tripartita, quædam gratificans, quædam magnificans, quædam glorificans. Prima ducit à spirituali non esse ad esse: se-

cunda à minori esse ad maius esse: tertia à maiori esse ad perfectum esse. De prima: Dominus mortificat & viuificat. Mortificare dicitur, non auferendo gratiam, scilicet non auferendo ipsam in animam indispositam: ecce viuificatio gratificans. De secundo: Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. Opus Dei non est mortuum, sed viuum, quia sicut Sapiens dicit: Deus mortem non fecit: & tamen opus ipsum in medio annorum viuificatur, quando gratia amplificatur. De tertio: Quicumque quæserit animam suam saluam facere, perdet illam: & quicumque perdiderit illam, viuificabit eam: quasi dicat breuiter: Saluans vitam temporaliter, perdet æternaliter: & perdens temporaliter, saluabit æternaliter. Hæc animæ viuificatio, est ipsius glorificatio. Si quæris, quo modo viuificatio sumitur in proposito? Non primo modo, nec tertio, sed secundo.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Secundum verbum tuum.* Hoc est verbum salutare, quo promissit percussos sanare. Hæc promissio habetur, vbi legitur: Percutiam, & ego sanabo, & ei testimonium perhibetur: & vbi scribitur: Ipse vulnerat & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Et nota circa verbum Dominicum, quod legitur interdum fructiferum, prosperum, asperum. Primum congruit verbo præceptiuo: secundum verbo promissiuo: tertium verbo comminatio. De primo: Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu hominis cor. Ac si aperte dicat: Sicut lignum humanitus cultum ostendit fructum, ex natura interius operante productum, sic cor humanum diuinitus excultum, ostendit verbum fructiferum, ex gratia interius operante conceptum. Ecce verbum fructiferum de diuinis præceptis. De secundo: Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur: Ecce verbum prosperum de diuinis promissis. De tertio scribitur: Ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero: id est, à tentatione diabolica, & à comminatione Dominica. Ecce verbum asperum de comminationibus diuinis. Ait ergo Propheta, vel vir iustus diuinitus flagellatus, voce Prophetica: *Humiliatus sum usquequaque:* In quo tumoris emissio. *Domine:* In quo timoris immisio: *Viuisifica me:* In quo languoris amissio. *Secundum verbum tuum:* In quo vigoris promissio.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Voluntaria oris mei, &c.] Charitas lucis foris disposita, in persequendis, in proferendis. Quarto modo disponit in proposito: scilicet in proferendis. Viam istam disponit charitas, cum per eam inclinatur voluntas, vt talia concipiat, talia pariat, qualia Deus accipiat, & remuneranda diffiniat. Ad cuius pleniorum intellectum, coniugale proponatur exemplum. Sicut sponsa procreare sitiens filium Domino dominantium offerendum, ad futurum gaudium promerendum, sic voluntas deuotas, rationi sponsata, eructare cupiens verbum bonum penes Dominum deponendum, propter fructum gloriosum bonis laboribus reponendum, petit à sponso debitum, hoc est à ratione consilium opportunum. Tunc commisso rationis consilio cum voluntatis desiderio, quasi duplici seminario in libero arbitrio, tamquam amborum exceptorio exinde verbum componitur, quod dicendum disponitur, deinde per oris officium, velut voluntatis orificium, tempore competenti proponitur, quod si recte penes Deum deponitur, sperandum est, quod deponenti bona retributio reponatur. Per hanc viam ambulare volebat Psalmographus, cum dicebat: *Voluntaria oris mei, &c.* Ac si diceret voce clara: *Voluntaria oris mei,* puerperia fiant tibi placentia, & iucunda, tua iudicia pro eisdem pronuntia. Quo cit-

Deut. 32. f

Ecl. 12. d

Psalm. 43. d

Psalm. 38. a

Malac. 1. b

Psalm. 82. c

1. Reg. 11. b

Malac. 2. a

Hier. 32. f

Ibid. g

1. Reg. 2. a

Abac. 3. a

Sap. 1. d

Luc. 17. g

Deut. 32. f

Iob 5. o

Ecl. 27. a

Isa. 55. d

Psalm. 90. a

Charitas foris lucens.

Psalm. 44. a

ca in his verbis quatuor specialiter sunt notanda, quæ generaliter in verbis omnibus sunt pensanda: videlicet, quid voluntate componatur, ore proponatur, penes Dominum deponatur, in iudicio reponatur: quatenus compositum sit studiosum, propositum fructuosum, depositum gratiosum, repositum gloriosum.

Articulus primus.

Ad primū facit, quod dicit: *Voluntaria*. Hæc sunt verba intus lucentia, non foris sonantia, ex consilio rationis, & desiderio voluntatis composita. Vnde debent esse rationabilia, & desiderabilia, propterea competit eis compositio studiosa. Sed nota, quod sicut colligere possumus ex scripturas sunt voluntaria studia tripartita: scilicet Theologica, ethica, malefica, triplici voluntate composita: videlicet diuina, humana, diabolica. De primo voluntario conuenienter intelligitur, quod legitur: Plurimam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ, id est, doctrinam Theologicam Ecclesiæ tuæ. De secundo competenter exponitur, quod proponitur: Cuncti filij Israël voluntaria Domino dedicauerunt. Tales fuerunt morales Philosophi, qui ad compositionem domus Dei, scilicet animæ, documenta moralia obtulerunt. De tertio dictum conicitur, quod dicitur: Quam bonum est correptum manifestare poenitentiam? sic enim effugies peccatum voluntarium, quia nulli dubium, quin maleficorum studium sit peccatum voluntarium, & diabolicum. De talibus superstitionis studiis dicitur ab Augustino: Omnes artes huiuscemodi, vel noxiæ, vel nugatoriæ superstitionis ex quadam hominum pestifera societate, & dæmonum: quasi pacta infidelis, & dolosæ amicitia constituta, sunt penitus repudianda, & fugienda Christiano.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adiicit: *Oris mei*, quia sicut voluntatis est concipere, sic oris interest parturire. Et sicut ille conceptus debet esse studiosus, sic iste partus fructuosus, non perniciosus, non otiosus. Hic potes notare, quod os legitur aliquoties parturire, operire, & ebullire. Quoniam oris partus, siue sermo propositus, interdum est fructuosus, interdum perniciosus, interdum otiosus. De primo: Os iusti parturiet sapientiam: Ecce os parturiens fructuosè. De secundo scribitur: Os impiorum operit iniquitatem. Ecce os malum partum operiens perniciosè. De tertio: Os fatuorum ebullit stultitiam. Ecce os per immoderatum partum ebulliens otiosè.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod sequitur: *Beneplacita fac Domine*, tanquam deposita penes te. Quidquid enim voluntariè componitur, quidquid ore proponitur, apud illum deponitur, cui tam interioris, quam exterioris hominis os loquitur: vnde summopere curandum, quod sit ei gratuitum, & acceptum. Qui sic deponere curat, sibi gaudium in die iudicij thesaurizat. Et nota tria beneplacita penes Deum bene deposita, recta tamen intentione supposita, utpote ab iniquitate recedere: nulli dicto, vel facto nocere: parentibus obedire. Quorum primum ordinat hominem ad seipsum: secundum ad proximum: tertium ad prælatum. De primo: Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad seipsum. De secundo: Beneplacitum est Domino fides, & mansuetudo, id est, nulli nocere dicto, vel facto. Fides enim, teste Tullio, est constantia in verbo, quæ nulli nocet dicto. Mansuetudo vero non nocet facto. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad proximum. De tertio: Filij obedite parentibus per omnia. Hoc enim beneplacitum est Domino. Quod accipere possumus, tam de parentibus carnalibus, quam spiritualibus. Ecce diuinum beneplacitum ordinans hominem ad prælatum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *Et iudicia tua doce me*, adiudicando mihi coronam iustitiæ. Hæc iudi-

cia tunc docentur, cum mercedis fiducia per priuata iudicia diuinitus exhibetur. Et nota, quod præfata iudicia sunt iucunda, munda, & profunda. Quare iucunda? quia de felicitate. Quare munda? quia sine iniquitate. Quare profunda? quia ex inuestigabili pietate. De primo: Quia iudicia tua iucunda. Quænam iucundiora iudicia, quam felicem iucunditatem, & iucundam felicitatem adiudicantia? De secundo: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Vbi autem totum occupat æquitas, nullum habet locum iniquitas. De tertio in alio plallitur loco: Iudicia tua abyssus multa. Si abyssus, quid profundius? Si abyssus multa, quid inuestigabilius profunditate prædicta? Quid illa pietate profundius, quid inuestigabilius, qua damnatur vanitas, ut saluetur veritas?

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona desiderio desiderans charitatiuè disponere proferenda: *Voluntaria*, quantum ad composita studiosè: *Oris mei*, quantum ad ipsa proposita fructuosè: *Beneplacita fac Domine*, quantum ad illa reposita gratiosè: *Et iudicia tua doce me*, quantum ad eorum præmia reposita gloriosè.

VERSICVLVS XIII.

A *Nima mea in manibus meis, &c.*] Quo modo lucet charitas viam moralem disponendo, quaternarius prior distinxit. Qualiter autem lucet, vitam mortalem exponendo, quaternarius hic distinguit. Charitas nempe vitam facit exponere pro fidei confessione, pro perfidiæ confutatione, pro mandatorum conseruatione, pro consiliorum consummatione: sicut tenor versuum quatuor differit successiuè. Primus versus articulum primum edisserit, dum quid in tali articulo sit perdendum, & quid custodiendum, aperit. Sane carnalis vita non custodienda est, sed perdenda. Spiritualis autem vita non perdenda est, sed custodienda. Quæris, quo modo? carnalis vita custoditur parcendo, perditur patiendo. Spiritualis vita perditur diffidendo, custoditur firmiter confitendo.

Articulus primus.

Carnalem vitam contemnendam propter Deum apertens, ait: *Anima mea*, id est, animalis vita: hoc est vita, quandiu custodire non valet natura defectiua: nec diu custodire vult gratia prouectiua. Et nota, quod talis anima in tali articulo constituta, non est à tormentis saluanda, nec blandimentis effœminanda, nec emolumentis temporalibus dilatanda: ne saluetur ad perditionem: ne effœminetur ad macerationem: ne dilatur ad æternam confusionem. De primo: Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: ecce saluatio animæ ad perditionem. De secundo: Animæ effœminatorum esurient: ecce effœminatio ad macerationem. De tertio: Vir superbus non decorabitur, qui dilatauit, quasi infernus animam suam: ecce dilatio ad æternam confusionem.

Articulus secundus.

Carnalem etiam vitam perdendam patefaciens, addit: *In manibus meis semper*. Quasi dicat: Anima & vita non est latenter reposita, sed patenter exposita. Et nota, quod vitam animalem in manibus ponere, continere, portare debemus. Quæris, qualiter? ponere fidenter, continere fideliter, portare patienter. De primo: Obediuit ancilla tua voci tuæ, & posui animam meam in manu tua: quasi dicat. Exposui vitam discrimini, propter fiduciam, quam accepi. Si mulier infidelis confidit obediendo Sauli, quo modo vir fidelis diffidet, obediens Saluatori? De secundo: Quis continuit spiritum in manibus suis? Hoc est: quis, nisi fidelis continuit spiritum? quasi non perditum, in manibus habitum, ut perditioni traditum, ac si patenter diceret: Fidelis est valde, qui non perdit in spe, quam perdit in re. De tertio: Animam meam in manibus meis porto, etiam si occiderit me, in ipso sperabo: quasi dicat: Patienter animam

porto

Psal. 118. c.

Ibid. k.

Psal. 35. c.

Studia voluntaria.

Psal. 67. l.

Exod. 35. d.

Ecl. 20. a.

Aug. t. 3. lib. 2. de Do&tri. Christ. c. 26. in prin.

Prou. 10. d.

Ibid. a.

Prou. 15. a.

Ecl. 35. a.

Ecl. 1. d.

Cic. lib. 1. offic.

Colos. 3. d.

Matth. 16. c.

Marc. 8. d.

Luc. 9. d.

Prou. 18. b.

Abac. 2. a.

1. Reg. 28. d.

Prou. 30. a.

Tob. 13. b.

porto ad victimam: quoniam etsi in mortem decidam, moriens tamen non diffidam.

Articulus tertius.

Vitam spiritualem custodiendam innuens, dicit: *Legem tuam*, id est, legalem obseruantiam: quæ est enim vita spiritualis, nisi custodia legalis: Et nota, quod legalis obseruantia non ab urde dicitur spiritualis vita, ratione tripartita: quia paruulos vegetat: quia adolentes augmentat: quia adultos quietat. Nam paruuli legem potant: adolentes dilatant: adulti hæreditant. De primo: Lex sapientis, fons vitæ: ecce lex potantes vegetans. De secundo scribitur: Viuam, quia lex tua meditatio mea est: ecce lex meditates, & meditando dilatantes augmentans. De tertio: Legem vitæ hæreditauit eos: scilicet parentes primos: ecce lex hæreditantes quietans.

Articulus quartus.

Vitam eandem, videlicet spiritualem non perdendam astruens, inquit: *Non sum oblitus*, quasi dicat: Obluioni non tradidi, quia non perdi: quoniam illud est perditum, quod est obluioni traditum. Et nota, quod legis illius nõ debes aliquatenus esse oblitus, per quam iudicaris, iustificaris, saluaris, mediantibus ipsius iudiciis, iustificationibus, & mandatis. De primo debes dicere cum Propheta: Viam veritatis elegi: iudicia tua non sum oblitus. De secundo debes psallere cum Psalmista: Adolescentulus sum ego, & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus. De tertio vero debes cantare cum Psalmographo: Quære seruum tuum Domine, quia mandata tua non sum oblitus.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona in fidei certamine constituta, vitam ponens transitoriam pro æterna: *Anima mea*, id est, animalis vita non custodienda parcendo: *In manibus meis semper*, tanquam perdenda patiendi: *Et legem tuam*, id est, legalem vitam, non perdendam diffitendo: *Non sum oblitus*, tanquam custodiens confitendo.

VERSICVLVS XIV.

Posuerunt peccatores laqueum mihi, &c.] Quemadmodum agonizat fidelis anima contra tormenta tyrannica pro fidei iustitia contestanda: in eundem modum aduersus argumenta sophistica pro perfidia confutanda. Talis agonista videtur in hac parte Psalmista, sicut patet ex quatuor contentis in tenore versus presentis, quæ sunt obuiantis fallacia, veritatis apparentia, falsitatis latentia, iudicantis peritia. Fallacia quidem componitur: apparentia superponitur: latentia subterponitur: sed peritia interponitur: dicit ergo Psalmographus: *Posuerunt*, &c. Ac si diceret manifestius: *Posuerunt* componentes fallaciam, apparentiam, superlatentiam: sed non errauit propter iudicandi peritiam.

Articulus primus.

Primum igitur annotans, ait: *Peccatores*. Hi sunt mendacij fabricatores, seu fallaciæ compositores, quos vocauit nomine peccatoris, propter peccatum simulatæ veritatis, dissimulatæ falsitatis, præstolatæ infidelitatis. Tales in aperto lactant per veritatis apparentiam: in occulto sagittant per falsitatis latentiam: perditionem expectant per fidei victoriam. De primo: Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Ac si aperte dicat: Si fallaciæ compositores te lactauerint per apparentiam veritatis, ne acquiescas eis, propter latentiam falsitatis. De secundo scribitur: Peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. Peccatores arcu intendunt, dum fallaciæ compositores sophisticum argumentum prætendunt. Sagittas in pharetra parant, dum causam falsitatis sub apparentia veritatis occultant: sed rectos corde sagittant, cum rectè credentes, in errore præcipitant. De tertio: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: sic expectant, qui perdere fidei firmitatem affectant.

Articulus secundus.

A Secundum subnotans, subdit: *Posuerunt*. Si laqueos posuerunt, aliquid superposuerunt, cui laqueos subterposuerunt, sicut scriptum est: Narrauerunt, vt absconderent laqueos, dixerunt, quis videbit eos? Quid autem superposuerunt, nisi veritatis apparentiam, quam oculis nostris opposuerunt, per quas nos fallere disposuerunt? Et nota circa peccatorum positionem, triplicem inordinationem: puta respectu proximi, respectu Dei, respectu sui: quoniam impugnant fraternam gratiam, supernam reuerentiam, internam conscientiam. De primo per Psalmistam dicitur: Posuerunt mihi mala pro bonis: mala, scilicet circumventionis pro bonis interuentionis: loquitur enim caput pro membris, Christus pro Christianis: ecce inordinata positio respectu proximi. De secundo per Prophetam psallitur: Posuerunt in cælum os suum: In cælum os ponunt, qui dum fideles perfidis argumentis obcæcare proponunt, ipsi auctori, & consummatori fidei se opponunt: ecce inordinata positio respectu Dei. De tertio scribitur: Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Sic faciunt, qui proprias coinquinant conscientias, scandalizantes proximos per argutas astutias, & astutas versutias, & versutas argutias: ecce inordinata positio respectu sui.

Articulus tertius.

Tertium denotans, dicit: *Laqueum*. Iste laqueus latenter positus, est falsitas latens, quæ est causa casus, sicut veritas apparés est causa motus. Per falsitatis quippe latentiam, in erroris foueam cadimus: quia per larualem veritatis apparentiam moti sumus: ecce laqueus periculosus. Scitis quibus? curiosè spectantibus, incuriose expectantibus, iniuriosè tractantibus: quoniam hos inuoluit, hos comprehendit, hos perdit. De primo: Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus: ecce laqueus inuoluens. De secundo: Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines in tempore malo: ecce laqueus comprehendens. De tertio: Qui laqueum alij ponit, peribit in illo, ecce laqueus perdens.

Articulus quartus.

Quartum connotans, consequenter annectit; *Et de mandatis tuis non errauit*: Hic apparet peritia iudicantis, veritatem apparentem cernens, falsitatem latentem concernens, varietatem discernens, & veritatem decernens; ideo non errauit à mandatis sophisticè impugnatiss; quia non errauit in iudicio veritatis. Et nota tres errores perfidorum circa mandata. Primum circa mandatorum impositionem; secundum circa illorum obseruationem; tertium circa ipsorum præuaricationem. Primi dicebant impositionem mandatorum moralium præter additionem ceremonialium non esse plenariam, Secundi ponebant mandatorum obseruationem non esse salutis meritoriam. Tertij asserbant mandatorum præuaricationem non esse mortis obligatoriam. Primus error repellitur ab Apostolo; Gressus rectos facite pedibus vestris, vt non quis claudicans erret; magis autem sanetur. Hic arguitur illorum claudicatio, qui seruare docebant legem cum Euangelio. Secundus error refellitur ab eo; Nolite errare, Deus non irridetur; quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Ex his verbis refelli potest illorum positio, qui salutem non attribuebant meritis humanis, sed fato. Tertius error retunditur ab ipso; Nolite errare, neque fornicari, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Hic illorum error extinguitur, qui dicunt, quod nullus peccator æternaliter punietur; sed etiam mali homines, atque demones post longa temporum spatia beatitudinem consequentur.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam fidei fortis athleta; *Pec-*

Prou. 13. c

Psalm. 118. b

Eccl. 17. b

Psalm. 118. d

Ibid. f

Ibid. y

Psalm. 63. a

Psalm. 108. a

Psalm. 72. b

Ezech. 14. a

Laqueus.

Prou. 29. a

Eccl. 9. c

Eccl. 27. d

Errores perfidorum circa mandata.

Heb. 12. o

Gal. 6. b

1. Cor. 6. b

Origenis error.

Prou. 1. b

Psalm. 10. o

Psalm. 118. m

catores, quantum ad fallaciæ compositionem: *Posuerunt mihi*, quantum ad apparentis veritatis superpositionem: *Laqueum*, quantum ad latentis falsitatis subterpositionem: *Et de mandatis tuis non erravi*, quantum ad peritiæ iudiciariæ interpositionem.

VERSICVLVS XV.

Hæreditate acquisiui testimonia tua, &c. De vitæ mortalis expositione, & expositionis duplici ratione, duo versus præambuli sunt breuiter prælocuti. De tertia ratione, videlicet mandatorum obseruatione, versus iste videtur eloqui. Vnde dicit Psalmographus. *Hæreditate*, &c. Ac si loqueretur apertius: Per paterna eloquia acquisiui superna testimonia, non auferenda per externa supplicia, propter interna cordis solatia. Ex quibus patet versus præsentis quadripartita continentia. Continet enim eruditionem paternam, acquisitionem supernam, desolationem externam, & consolationem internam: ecce hæreditas retinenda, acquisitio detinenda, desolatio sustinenda, consolatio obtinenda.

Articulus primus.

Primum ergo præsignatur, cum prædicitur: *Hæreditate*. Hæc est hæreditas eruditoria, vel eruditio hæreditaria: ecce hæreditas optima, qua ditatur, & dilatur non corpus, sed anima: non prædiis lutulentis, sed radiis lulentis. Et nota, quod hæreditas mystica tripartito distinguitur in scriptura: ibi legitur hæreditas morum, hæreditas præmiorum, hæreditas suppliciorum: prima laudabilis, secunda desiderabilis, tertia detestabilis. De prima: Hæc est hæreditas seruorum Dei, & iustitia eorum apud me, dicit Dominus: ecce hæreditas morum. De secunda: Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino & non hominibus: scientes, quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis: ecce hæreditatis præmiorum. De tertia: Hæc est pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipiet, &c. ecce hæreditas suppliciorum.

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur: *Acquisiui testimonia tua*. Quæ testimonia, nisi diuinæ veritatis, & voluntatis iudicia? Hæc testimonia ab eruditoribus accipiuntur: sicut mercimonia à mercatoribus acquiruntur. Et nota, quod legitur in scriptura, acquisitio tripartita: scilicet speculatiua, actiua, consummatiua: prima veritatis, secunda virtutis, tertia salutis. De prima: Acquire prudentiam: quia pretiosior est argento: ecce acquisitio speculatiua. De secunda dicit Psalmista: Induxit eos in montem sanctificationis suæ: montem, quem acquisiuit dextera eius. Montem sanctificationis acquirit eius dextera, qui eminentiam sanctitatis acquirit per sancta opera: ecce acquisitio actiua. De tertia psallit Propheta: Inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirunt eam. Sic faciunt contemplatiui, qui in hac peregrinatione solo corpore constituti, cogitatione & auditate supernam ciuitatem inhabitant, & finaliter illam hæreditant: ecce acquisitio consummatiua.

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur: *In æternum*, tanquam in æternum possidenda: nec per externum supplicium præcidenda. At vero, quia nemo certus de crastino, dicente scriptura: Ne gloriaris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies: idcirco verbum istud Prophætæ non videtur accipiendum absolute, sed conditionate. Et nota triplicem conditionem circa prædictam locutionem: vt pote Domino præsidente, Domino regente, Domino adiuuante: Domini quippe est seruis præsidere per potentiam, regere per prudentiam, adiuuare per gratiam. Prima conditio notatur per Psalmistam dicentem: Sedebit Dominus rex in æternum: ecce potentiam præsentis. Secunda conditio conno-

tatur per Prophetam psallentem: Hic est Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula: ecce prudentiam regentis. Tertia vero conditio denotatur per Psalmographum sic scribentem: Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in æternum: ecce gratiam adiuuantis.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum ratio subrogatur: *Quia exultatio cordis mei sunt*. Procul dubio mandatorum conseruatio, est conseruatorum exultatio. Sed notandum, quod triplex legitur exultatio pro mandatis certantiu. Prima, certamen subeuntiu: secunda, certamen exeuntiu: tertia, post certamen redeuntiu. Exultatio prima est laboriosa, secunda victoriosa, tertia gloriosa. De prima per Prophetam psallitur: Exultatione colles accingentur. Isti colles sunt viri virtutibus eminentes, qui exultatione accinguntur, cum exultanter certamen aggrediuntur. De secunda per Psalmistam dicitur: Eduxit populum suum in exultatione. Nam & illi sunt de certamine ducti, qui sicut per mare rubrum, sic per martyrium sunt traducti. De tertio quoque per Psalmographum scribitur: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Venientes utique in Resurrectione, venient ad iudicium cum exultatione, portantes manipulos myrrhæ suæ.

Epilogus.

Dicit ergo Psalmographus, tanquam pro mandatis moralibus decertator legitimus: *Hæreditate*, quantum ad paternam eruditionem retinendam: *Acquisiui testimonia tua*, quantum ad supernam acquisitionem detinendam: *In æternum*, scilicet seruanda, quantum ad externam desolationem sustinendam: *Quia exultatio cordis mei sunt*, quantum ad internam consolationem obtinendam.

VERSICVLVS XVI.

Inclinavi cor meum, &c.] Audiuius doctrinam charitatis, docentis animas perdere pro mandatis. Audiamus doctrinam ipsius, docentis ipsas ponere pro votis regularibus. Dicit enim Propheta, quod dicendum est à persona perfecta: *Inclinavi*, &c. tanquam asserens voce libera: *Inclinavi cor meum*, à statu libertatis, ad seruiendum tibi in statu voluntariæ seruitutis: nec dimittam perfectionem virtutis, ne amittam perfectionem salutis: Ecce membra quatuor, quæ tenet propositi versus tenor: videlicet statum libertatis, statum seruitutis, perfectionem virtutis, perfectionem salutis. Primum spectat ad vitam sæcularem, secundum ad regularem, tertium ad meriti quantitatem, quartum ad præmij dignitatem:

Articulus primus.

Statum libertatis insinuans, ait: *Inclinavi cor meum*: Scimus, quia corde nihil liberius. Tunc igitur cor inclinamus, cum à libertate declinamus. Sed nota, quod religiosæ personæ debent cor inclinare à triplici libertate, scilicet possessionis, rebellionis, commisionis: per votum paupertatis, obedientiæ, castitatis. Prima cordis inclinatio indicatur à Psalmographo: *Inclina cor meum in testimonia tua*, & non in auaritiam. Talia quippe testimonia Dominus testificari dignoscitur, vbi dicitur: Qui non renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus: Ecce inclinatio cordis à libertate possessionis. Secunda cordis inclinatio designatur, vbi legitur: *Inclinatur cor omnium virorum de Iuda*, quasi viri vnus. Ibi, sicut patet per litteram legenti, inclinantur corda à libertate rebellionis ad obedientiam. Ecce inclinatio cordis à libertate rebellionis. Tertia cordis inclinatio connotatur, vbi dicit pater filio: *Inclina cor tuum ad cognoscendum prudentiam*: & per consequens ad castimoniam: quia sicut scribitur ab Augustino: Casta est, & sine vlla cõtaminatione sapietiæ coniunctio: Ecce inclinatio cordis à libertate commisionis.

Articulus

Hæreditas mystica.

Isa. 54. 8

Coloss. 3. d

Iob. 27. a

Acquisitio tripartita.

Prou. 16. c

Psalm. 77. f

Psalm. 68. d

Prou. 27. a

Psalm. 28. b

Psalm. 47. a

Psalm. 61. c

Psalm. 64. c

Psalm. 104. d

Psalm. 125. b

Psalm. 118. e

Luc. 14. g

2. Reg. 19. c

Prou. 2. a

Aug. lib. 1. soliloq.

Articulus secundus.

Statum seruitutis innuens, inquit: *Ad faciendas iustificationes tuas.* Quibus altissime iustificas, quos profundissime tibi subiugas. Cum enim nihil iniustius, quam tibi obici, nihil iustius, quam tibi subici, tanto proculdubio plenius iustificari dicimur, quanto perfectius tibi subiicimur. Vnde notandum, quod diuersæ iustificationes sunt diuersorum: aliæ poenitentium, aliæ proficientium, aliæ perfectorum. Primæ pertinent ad lamenta, quæ sunt iustitiæ fundamenta, secundæ ad mandata, quæ sunt iustitiæ incrementa: tertiæ ad consilia, quæ sunt iustitiæ complementa. De prima: Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui. Quod intelligitur de iustificationibus lamentorum. De secunda: Leuaui manus mea ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis: Ecce iustificatio mandatorum. De tertia: Consilium meum, iustificationes tuæ. Ecce iustificatio consiliorum.

Articulus tertius.

Perfectionem virtutis assignans, addit: *In æternum*, id est, sine intermissione, sine remissione, sine defectione, non obstante quacumque tribulatione. Ecce triplex perfectio virtutis; temporalis, formalis, finalis. Prima perfectio respicit actus extensionem: secunda affectus intentionem: tertia fructus consecutionem. De prima Psalmista dicit: Non derelinquet Dominus sanctos suos, in æternum conseruabuntur: Ecce perfectio temporalis. De secunda Propheta psallit: In æternum exultabunt, & habitabis in eis: Ecce perfectio formalis. De tertia Psalmographus scribit: Hæreditas eorum in æternum erit. Ecce perfectio finalis.

Articulus quartus.

Perfectionem salutis annotans, addidit: *Propter retributionem.* Quam retributionem, nisi præmialem perfectionem? Sane qui hilarem datorem diligit, plus tribuenti plus retribuit, eadem mensura remetiens, qui itidem mensus fuit. Vnde perfectus Dominus, qui perfecte se nobis tribuit: perfectis, qui vice versa se perfecte retribuunt, pro perfectione perfectionem retribuit. Et nota, quod legitur in scriptura retributio tripartita, vtpote retributio iusta: retributio magna: retributio dupla. Prima est præuaricatorum: secunda fidelium actiuorum: tertia contemplatiuorum. De prima: Omnis præuaricatio: & inobedientia accepit iustam retributionem mercedis: Ecce retributio iusta. De secunda: Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: Ecce retributio magna. De tertio: Est datum, quod est inutile: & est datum, cuius retributio duplex. Datum primum est simulatorum, secundum contemplatiuorum: Ecce retributio dupla.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub personæ contemplatiuæ figura: *Inclina cor meum*, scilicet à statu libertatis pertinente ad vitam sæcularem: *Ad faciendas iustificationes tuas*: In statu voluntariæ seruitutis attinente ad vitam regularem: *In æternum*, etiam si me oportuerit commori tecum, quantum ad perfectionem virtutis spectantem ad meriti quantitatem: *Propter retributionem*, quantum ad perfectionem salutis respicientem præmij dignitatem.

Capitulum octauum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Iniquos odio habui, &c.] Capitulum octauum incipit, & octauum ferculum introducit. Concordate fercula, & concordabunt capitula. Porro præcedenti capitulo præsetata fuit charitatis intromissio: in præsentem vero præsentatur iniquitatis intermissio, & patet, modus ordinandi solitus, secundum ordinem appetitus: quoniam ad intromissionem illius ordinamur per intermissionem istius. Circa iniquitatis intermissionem pensare debemus duplicem rationem, videlicet iniqui-

tatis odibilitatem, quam octonarius prior præterdit, & æquitatis amabilitatem, quam octonarius alter ostendit. In capite prioris octonarij locatur Samech litera, quæ secundum Ambrosium, interpretatur audi. In capite autem alterius Aiin litera, quæ secundum ipsius testimonium, interpretatur oculus. Si causam quæris? Equidem iniquitas odibilis auditum petit confessoris, non oculum inspectoris: e contra æquitas amabilis non requirit autem confessoris, sed oculum inspectoris. Vis octonarium priorem distinguere, debes causam odibilitatis videre. Assignatur autem causa rationabilis, quia defectio naturaliter est contemptibilis, sicut quaternarius præcedens aperit, & e contrario perfectio appetibilis, sicut quaternarius sequens asserit. Defectionis autem contemptibilitas plenius elucescit, cum animus defectionem animaduertit, perfectionem aduertit, à defectione se auertit, ad perfectionem se conuertit: quod luce clarius in primis quatuor versibus innotescit. Defectionem animaduertebat Psalmographus, cum dicebat: *Iniquos odio habui*, quasi dicat defectionem sensu, sed dissensu, quia præsensu rectitudinem, cui consensu: ecce quatuor actus Psalmiste, quos continet versus iste, scilicet sentire, dissentire, præsentire, consentire: sentiebat quidem secundum hominem exterioriorem: dissentiebat secundum interiorem: præsentiebat secundum rationem superiorem: consentiebat secundum rationem inferiorem.

Articulus primus.

Defectionem sensit, cum dixit: *Iniquos*, id est, iniquitatis amicos. Sensit autem per vim sensibilem exterioriorem vel interiorem, ad exterioriorem hominem pertinentem. Et nota, quod legitur iniquos per confessionem non cognitos nec contritos: per confessionem cognitos & contritos: per confessionem cognitos nec contritos. Primi per iniquos figurati fuerunt, qui ante Iudam exierunt: secundi per eos, qui sub Iuda obierunt: tertij per illos, qui sub Iuda non obierunt, sed post Iudæ obitum prodierunt. Iudas enim Hebraicè, confessio est Latine. De primis dicitur: Exierunt ex Israël filij iniqui: ecce iniquos ante Iudam exeuntes. De secundis legitur: Iudas persecutus est iniquos, perscrutans eos: ecce iniquos sub Iuda obeuntes. De tertia scribitur: Post obitum Iudæ emerferunt iniqui in omnibus finibus Israël: ecce iniquos sub Iuda non obeuntes, sed post Iudæ obitum prodeuntes.

Articulus secundus.

A defectione dissensit, cum adiunxit: *Odio habui*, quoniam vbi odium, ibi voluntatis dissidium. Voluntas autem est appetitus rationalis, sicut sensualitas animalis: & sicut vires animales pertinent ad hominem exterioriorem, sic rationales attinent ad interiorem, quia sicut scribitur ab Augustino: Ascendentibus introrsus quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, vnde incipit aliquid occurrere, quod nõ sit nobis commune cum bestiis: inde incipit ratio, vbi iam homo interior possit agnosci. Et nota, quod tales debemus odio habere triplici ratione, quia sunt legis aduersarij, regi contrarij, viæ regalis insidarij. Nos autem legis æmulatores, regis imitatores, viæ regis viatores. Prima ratio notatur: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi: ecce odium æmulatorum. Secunda ratio scribitur: Quoniam & altissimus odio habet peccatores: ecce odium imitatorum. Tertia ratio tangitur: Omnem viam iniquam odio habui. Via iniqua non est recta, sed obliqua, & viatoribus inimica: ecce odium viatorum.

Articulus tertius.

Rectitudinem persensit, cū inquit: *Legem tuam*. Hoc est legem naturæ rationali inditam creaturæ. Hæc autem lex est quædam lux rationis, per quam dirigitur in agendis. Et nota de legē ista, quod sicut colligitur ex scriptura; ipsa est lex natia, viua, operum discretiua; quoniam insita menti viuenti, operabilia disponenti. De primo scribitur ab Apostolo; Cum gentes, quæle-

Samech. Ambros. in hunc ipsum Psalm. Aiin.

1. Mac. 1.6
1. Mac. 3.4
2. Mac. 9.6

Aug. lib. 12 de Trin. c. 3. tom. 3.

Psalm. 118. 3.
Eccl. 12. a
Psalm. 118. 9

Rom. 2. b

gem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: hoc est, quæ non habent legem scripturæ, faciunt quæ sunt legis naturæ: ecce lex nativæ. De secundo subscribitur ab eo: Eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Qualiter ipsi sibi sunt lex: nunquid à lege habent suum esse? ita plane. Sicut enim habent esse naturale per formam naturalem, sic habent esse connaturale per formam connaturalem. Ab utraque forma habent esse formale, nisi quod ab illa substantiale, ab hac accidentale, & ab utraque habent esse vitale, nisi quod ab illa corporale, ab hac spirituale: ecce lex viua & viuificatiua. De tertio conscribitur ab ipso: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: ac si aperte dicat: Ostendunt opus discretum per legis decretum, quod suis cordibus est concretum: ecce lex operum discretiua.

Articulus quartus.

Rectitudini quoque consensit, cum ait: *Dilexi*. Nam qui diligit, dilecto consentit, & fideliter coniungit, sicut scriptum est: Dilige proximum tuum, & coniungere fide cum eo. Et nota, quod tria sunt ad huius legis dilectionem necessaria, videlicet diligere fraternitatem, diligere veritatem, diligere simplicitatem: ut sit amor fraternitatis in affectione, veritatis in actione, simplicitatis in intentione. Primæ dilectionis admonitio habetur: Fraternitatem, inquit, diligite: Deum time, &c. Secundæ dilectionis persuasio legitur: Veritatem tantum, & pacem diligite, dicit Dominus exercituum. Tertie dilectionis commendatio scribitur: Scio, domine Deus, quod probes corda, & simplicitatem diligas.

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ super defectionis animaduersione. Ait enim: *Iniquos*, id est, iniquitatis amicos, quasi defectionem sentiens secundum hominem exteriorum. *Odio habui*, quasi dissentiens secundum hominem interiorum. *Legem autem tuam*, quasi rectitudinem præsentens secundum rationem superiorem. *Dilexi*, quasi consentiens secundum rationem inferiorem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

A *diutor, & susceptor meus es tu, &c.*] Versus anterior annotat, qualiter anima rationalis rationaliter defectionem animaduertit. Iste sequens subnotare intendit qualiter ipsa non irrationabiliter perfectionem aduertit. Quia vero, sicut scribitur à Dionysio: Nihil est per se perfectum, non indigens vniuersaliter perfectionis, nisi vere perfectissimum, & ante perfectum: ob hanc rem illius aduertit anima perfectionem, per ipsius quadruplicem actionem, videlicet per commissionem, admissionem, promissionem, præmissionem. Committit namque tempus vitæ, admittit fructus pœnitentiæ, promittit pondus gloriæ, præmittit pignus gratiæ. Quæ videtur continue versus istius continentia continere.

Articulus primus.

Primum præsignatur, cum scribitur: *Adiutor*. Plane perfectissimus, & perfectorum omnium perfectius factus est nobis adiutor magnus, potissimum præstando præsentis vitæ spatium ad faciendum dignum pœnitentiæ fructum. Et nota, quod Dominus legitur adiutor præcipue in ægrotatione, in têtatione, in defunctione: præstando vitam naturæ, vitam gratiæ, vitam gloriæ. De primo per Psalmographum dicitur: Ipse Deus meus, & Saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. Saluator dicitur auferendo infirmitatem, sed adiutor conferendo sanitatem: ecce adiutor respectu vitæ naturæ. De secundo per Prophetam psallitur: Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus: refugium dicitur pugnantis, fugiendo in pugna continentia: virtus pugnantis, consistendo in pugna sustententia: adiutor in tribulatione, adaugendo vitam gratiæ: ecce adiutor re-

spectu vitæ gratiæ. De tertio per eundem scribitur: *Beatus*, cuius Deus Iacob adiutor eius, scilicet in defectione: ecce adiutor respectu vitæ gloriæ.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum dicitur: *Et susceptor meus es tu*. Sicut enim peccator est Dei debitor: sic Deus est debite satisfactionis susceptor. Et nota, quod Dominus suscipit opera satisfactoria, de mente, de carne, de substantia: Suscipiendo mente orationes lacrymosas, de carne disciplinas, de substantia eleemosynas. De primo psallit Propheta: Oratio Deo vitæ meæ: dicam tibi: susceptor meus es: ecce susceptor orationum. De secundo dicit Psalmographus: Factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ, id est, disciplinæ rationabilis, de qua loquitur in alio loco: Posuisti tribulationes in dorso nostro: ecce susceptor disciplinarum. De tertio: Tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus misericordiæ meæ, id est, causa misericordiæ in erogatione eleemosynæ: ecce susceptor eleemosynarum.

Articulus tertius.

Tertium assignatur, cum dicitur: *Et in verbum tuum*. Quale verbum? non præceptuum, non prohibituum, non comminatum, sed promissuum: & ideo verbum bonum ad pensandum, ad gustandum, ad præstolandum: quia pensantium attractiuum, gustantium protractiuum, præstolantium pertractiuum. De primo scribitur: Eructauit cor meum verbum bonum: ecce verbi pensati bonitas attractiua. De secundo: Gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum: ecce verbi gustati bonitas protractiua. De tertio: Suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum, secundum anagogicum intellectum: ecce verbi præstolati bonitas pertractiua.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum incontinenti connectitur: *Super speravi*. Super speratio ista non est mortua, sed viua: nec informis, sed formata: quia procedit ex gratia præmissa. Et nota, quod de tribus præcipue contingit supersperare: videlicet de veritate, de virtute, de salute: Sed satius est supersperare, rationabiliter de veritate, viriliter de virtute, quam inaniter de salute. Prima supersperatio notatur: Qui time te, &c. Secunda subnotatur: Præueni in maturitate, &c. Tertia denotatur supra: Defecit in salutare tuum, &c.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ super perfectionis aduertitione: Ait enim perfectissimo, & omnis perfectionis principio: *Adiutor*, quantum ad tempus vitæ transitoria, quod committit. *Et susceptor meus es tu*, quantum ad fructus pœnitentiæ, quos admittit. *Et in verbum tuum*, quantum ad pondus gloriæ, quod promittit. *Super speravi*, quantum ad pignus gratiæ, quod præmittit. Ac si diceret: Tu vitæ tempus committis, & pœnitentiæ fructus admittis, & pondus gloriæ, quod promittis, superspero per pignus gratiæ, quod præmittis.

VERSICVLVS TERTIVS.

D *Declinate à me maligni, &c.*] Superius innotuit, qualiter animus defectionem animaduertit: rursus enituit, quo modo perfectionem aduertit. Hic innotescit, quonam modo à defectione, quam animaduertit, celeriter se auertit: Hoc ostendit Psalmographus, ita loquens sicuti bonus operarius à malis operariis se auertens. Ait enim: *Declinate*, &c. Ac si diceret lingua libera: à bonis separamini, qui malum operamini; Ego bonum operabor, & propter hoc à bono non separabor. Vnde notare possumus circa verbum præsentem separationem, operationem, & vtriusque dignitatem, & indignitatem. Separationis dignitas sequitur operationis indignitatem, & separationis indignitas, operationis dignitatem.

Articulus

Ibidem.

Ibid. c

Marc. 12. c

1. Pet. 2. c

Zach. 8. d

1. Paral. 29. d

Dion. de celesti hierar. cap. 10.

Psalm. 61. b

Psalm. 45. a

Psalm. 145. a

Psalm. 41. b

Psalm. 58. d

Psalm. 65. c

Psalm. 68

Psalm. 44. a

Heb. 6. a

Hier. 29. b

Psalm. 118. k

Ibid. t

Ibid. l

Articulus primus.

Ad primam spectat, quod cantat: *Declinate à me*, tanquam digni separatione: ecce dignitas separationis. Et nota, quod expedit bonis quod, mali declinent ab eis, tribus de causis: videlicet ad vitandum vitium, ad vitandum conuicium, ad vitandum supplicium. Quæris quorum? vitium retractorum, conuicium detractorum, supplicium pertractorum. De primo: *Declinate de semita*, auferre offendicula de via populi mei: ecce declinatio quantum ad vitium. De secundo: *Arguentem in porta supplantabant*, & declinauerunt frustra à iusto, quasi dicat: *Frustra declinauerunt*, quantum ad iusti conuicium: quia non euaserunt iustum Dei iudicium: ecce declinatio, quantum ad conuicium. De tertio scribitur à psalmographo: *Si occideris Deus peccatores*, viri sanguinum *declinate à me*, scilicet ne occidar vobiscum: ecce declinatio, quantum ad supplicium.

Articulus secundus.

Ad secundum facit, quod dicit: *Maligni*. Quinam sunt isti maligni, nisi mali operarij, & indigni: ecce indignitas operationis. Et nota, quod tales maligni, nec bonorum cohabitatione, neque cognitione, sed potius confutatione sunt digni: quoniam cohabitatio signum est fouendi, cogitatio fauendi, sed confutatio remouendi. De primo: *Neque habitabit iuxta te malignus*: quod non tantum competit Christo, sed etiam Christi membro: vbi refellitur malignorum cohabitatio. De secundo quoque psallimus: *Declinantem à me malignum non cognoscebam*: hic exemplo prophetico improbatur malignorum familiaris cognitio. De tertio rursus legitur: *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*: vbi scripturæ testimonio comprobatur malignorum confutatio.

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit, quod adiicit: *Et scrutabor mandata*: videlicet qualiter fundata, qualiter fecundata, quibus actibus insignita, quibus viribus insita: ecce operationis dignitas. Hic potest notari, quod tria contingit circa mandata scrutari: videlicet subiectum, actum, & fructum: an subiecto cohereant, an actus boni compareant, an fructus pereant, aut permaneant. De primo: *Omnia enim corda scrutatur Deus*. Plane corda tanquam mandatorum subiecta Dominus scrutatur: quia mandatorum coherentiam, vel distinctionem contemplatur. De secundo: *Altissimus interrogabit opera vestra*, & cogitationes scrutabitur. Sane tam operationes, quam cogitationes scrutari, est actus interiores & exteriores probari. De tertio dicit psalmographus: *Scrutetur scenerator omnem substantiam eius*. Iste scenerator est diabolus: *Quare scenerator?* quia terminabilium consolationum conditor, & interminabilium desolationum exactor. Ipse peccantium substantiam scrutatur: quia meritum præcedentium affluentiam deprædat.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinet quod remanet: *Dei mei*, & propter hoc indigne separabilis, quia mei: Indignum enim est ab aliquo separari, quod suum est. Sed nota, vnde tam deuota præsumptio sit causata, vt præsumat Propheta dicere: *Dei mei*: quasi cohærens ei. Plane ex triplici felicitate: scilicet ex felicitate accipiendi, inueniendi, ingrediendi: quia Propheta consuevit facillime, petens accipere, quærens inuenire, pulsans introire. Vis audire Prophetam taliter præsumentem, tanquam faciliter accipientem? Audi eundem psallentem. In quacunque die inuocauero te: ecce cognoui, quoniam Deus meus es. Est enim vox frequenter petentis, & faciliter accipientis. Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter inuenientem? Audi canentem: *Doce me facere voluntatem tuam*, quia Deus meus es tu: Est enim vox frequenter quærentis, & faciliter inuenientis. Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter ingredientem? Audi dicentem. *Ad te Domine leuavi animam meam*, Dens meus in te confido, non erubescam: Est enim vox frequenter pulsantis, &

faciliter ingredientis: aliter erubisset, nisi faciliter introisset: sicut pulsantes erubescunt, cum introire non possunt.

Epilogus.

Et hoc est, quod psalmista dicit, tanquam persona, quæ à defectione, quam animaduertit, celerrime se auertit: *Declinate à me*: quantum ad dignitatem separationis: *Maligni*; quantum ad indignitatem operis: *Et scrutabor mandata*; quantum ad dignitatem operationis: *Dei mei*; quantum ad indignitatem separationis.

VERSICVLVS QVARTVS.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & cætera. Qualiter animus à defectione, quam animaduertit, illico se auertit, præcedens versus exposuit. Qualiter autem ad perfectionem, quam aduertit, continuo se conuertit, præsens versus exponit. Nam Propheta conuentus cœlestis perfectionem admirans, ac ad ipsius admittionem aspirans, talem petitionem proponit in audientia diuinæ maiestatis, & assistentium angelorum, qualem nouitius proponere consuevit in præsentia abbatis, & astantium monachorum. Ait enim: *Suscipe me*, & c. Ac si diceret voce clara: *Suscipe me professorem*, secundum tuæ promissionis tenorem; & redde vitam superiorem, pro qua contempsisti vitam inferiorem, ecce petitio professoris, promissio Saluatoris, appetitus vitæ superioris, & contemptus vitæ inferioris. Petitio sane digna acceptione, promissio digna solutione, appetitus dignus impletione, & contemptus indignus confusione.

Articulus primus.

C Primus igitur denotatur, cum dicitur: *Suscipe me*, scilicet ad perfectionem cœlestem, tanquam nouitium profitentem, diuitias, delicias, & voluntates proprias dimittentem; quia meæ diuitiæ, te tenere; meæ deliciæ, te videre; meæ concupiscentiæ, tibi præcordialiter adherere. Vnde notandum, quod Dominus suscipit à nouitio, non sine magno pietatis consilio, triplex votum; vtpote paupertatis voluntariæ, continentiæ, obedientiæ, quatenus per tripartitum meritum efficiatur capax ad summum bonum capessendum, perspicax ad videndum, efficacior ad fruendum. De susceptione paupertatis voluntariæ per psalmistam dicitur: *Ego sum Pauper & dolens*; *salus tua Deus suscepit me*; quis est ille pauper, & dolens, nisi possessionem exteriorem per compunctionem interiorem relinquens? De susceptione continentiam scribitur: *Fornicata es cum amatoribus multis*; tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Ab immunditia reuertitur, & ad Deum conuertitur, qui continentiam proficitur. De susceptione obedientiam per Prophetam psallitur: *Tenuisti manum, dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me*. Dexteram manum à Deo teneri, & est ei voto simplici obedientiam polliceri. In voluntate diuina deduci, est simplex obedientiam votum ad solemne perducere, siue solemniter profiteri; professio dicitur suscipi eum gloria; quia suscipitur, tanquam gloriæ meritoria.

Articulus secundus.

E Secundum annotatur, cum additur: *Secundum eloquium tuum*, scilicet susceptionis promissorium, iuxta illud propheticum; *Ecce seruus meus, suscipiam eum*. Hic notandum, quantum pertinet ad propositum, quod est eloquium tripartitum, videlicet eloquium, quod promittitur, eloquium quod dimittitur, & eloquium, quod admittitur. Primum est eloquium assumptionis, secundum eloquium vlulationis, tertium eloquium exultationis. De primo: *Fuat vt ros, eloquium meum*; ecce torifluum eloquium, quod est piæ voluntatis indicium, & promittentis proprium, dicatur autem eloquium assumptionis, pro eo, quod est eloquium Moyfi, qui interpretatur assumptio. De secundo: *Dimittam aduersum me eloquium meum*; hoc est eloquium vetustatis, siue lugubritatis, quod dimittitur à beatis, dicitur autem eloquium vlulationis, pro eo, quod est eloquium

ps. 57. c

ps. 29. d

ps. 130. e

ps. 5. a

ps. 100. a

ps. 14. a

1. Paral. 28. b

sap. 6. a

ps. 108. b

ps. 55. c

ps. 140. c

ps. 24. a

ps. 68. e

hier. 3. a

ps. 72. d

isa. 42. a

deut. 32. a

Moyfes. 1ob. 10. a

Iob.
1. Reg. 25. f

Abigail.

Iob, qui interpretatur ululatio. De tertio: Benedictum eloquium tuum: Istud est eloquium nouitatis, siue iucunditatis, quod admittitur à beatissimis: dicitur autem eloquium exultationis, pro eo, quod est eloquium Abigail, quæ interpretatur patris nostri exultatio. Primum eloquium figuratur per Abbatem, nouitium prostratum, erigi annuentem: Secundum per eum erectum exuentem: Tertium per eundem exutum induentem.

Articulus tertius.

Tertium subnotatur, cum sequitur: *Et viuam.* Ecce vita, quam affectat, & expectat. Et nota, quod vita spiritualis est triformis: quædam informis, quædam Christiformis, quædam Deiformis: Prima vita est Sophistica, secunda Apostolica, tertia Angelica. De prima: Nomen habes, quod viuas, & mortuus es: ecce vita informis & o. histica. De secunda: Viuo autem iam non ego: viuit vero in me Christus: ecce vita Christiformis, & Apolo: ita. De tertia: Si mortui sumus cum Christo: credimus, quod etiam simul viuemus cum Christo: ecce vita Deiformis, & Angelica: Hæc est vita; quæ appetitur à Psalmista, pro qua contemnitur vita ista.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum prædictis connectitur: *Et non confundas me ab expectatione mea,* scilicet æterna lætitia, de qua scribitur: Expectatio iustorum, lætitia. Et nota de confusione prædicta, quod nimis confusus erit, qui vitam temporalem prendiderit, & æternam perdiderit: sed amplius confusus erit, qui vitam temporalem perdidit, & vitam æternam non prendiderit, sed nullatenus confusus erit, qui vitam temporalem non perdidit, sed vendiderit, & vitam æternam prendiderit. Quorum primum cõgruit flagitiosis, secundum superstitiosis, tertium religiosis. De primis scribitur: Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur. Tales fuerunt flagitiosi, qui dum criminaliter derelinquunt, Dominum prohibitorum criminum derelinquunt, sed ipsi confundentur: Nam etsi derelinquant prohibitorum, non derelinquunt vltorem. De secundis traditur: Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israël. Tales Israëlita sunt hypocritæ, qui simulacris simulationum seruiunt, & gloriam Deo debitam furtiue rapiunt. De aliis legitur: Filioli, manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo: Sic faciebat Apostolus, cum dicebat: Scio, quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secundum expectationem, & spem meam: quia in nullo confundar.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona deuota cælestium perfectionem considerans, & ipsorum communionem desiderans: *Suscipe me,* quantum ad petitionem professoris, dignam acceptione: *Secundum eloquium tuum,* quantum ad promissionem Saluatoris, dignam solutione: *Et viuam* quantum ad appetitum vite superioris, dignum impletione: *Et non confundas me,* &c. quantum ad contemptum vite inferioris, indignum confusione.

VERSICVLVS QVINTVS.

A Diuina & saluus ero, &c.] Præcinente quaternario præcedente, defectionem contemptibilem esse cognouimus: succinente vero præsentem, perfectionem appetibilem existere cognoscemus. Perfectio quidem ista, quam describit Psalmista, est perfecta militia, qua militat Ecclesia circa Deum, circa hostem, circa mundum, circa carnem. Iste modus militandi quadrimodus in quatuor patebit versibus. Primus igitur versus docet, quomodo circa Deum militare debemus, scilicet bona diuina petendo, reposita rapiendo, latentia perquirendo, fugientia persequendo. Hæc autem bona petit orans, rapit plorans, perquirat meditando, persequitur perseverans.

Articulus primus.

A Vis audire audacem militem circa Deum, & quasi contra Dominum militantem, diuina bona viriliter exigentem? Audi Psalmistam dicentem: *Adiuua me,* scilicet in mea necessitate, de tuæ gratiæ largitate. Et nota, quod Dominus adiuuat, quantum ad intellectum, ad affectum, ad effectum; præstando consilium, solatium, auxilium. De primo: Adiuuit eum, scilicet Dauid, Dominus in cunctis, ad quæ pertraxerat: scilicet præstando consilium. De secundo, vbi dicit Amasai ad Dauid: Adiuuat te Dominus Deus tuus: scilicet præstando solatium. De tertio: Dei quippe est, & adiuuare, & in fugam conuertere: scilicet præstando, vel negando auxilium.

Articulus secundus.

Vis audire rapacem militem, non tantum bona cunctis exposita exigentem, sed & bona Sanctis reposita rapientem? Audi Prophetam psallentem: *Et saluus ero,* quasi dicat, propter bona gratiæ non quiesco, sed & insuper bona gloriæ concupisco. Attende militem acriter militantem, magna flagitantem, & maxima raptitantem. Hoc autem contingit, quia quem orans vixerat, plorans pungit. Et nota, quod lacrymarum gratia, siue compunctio lacrymosa dicitur raptare salutem: quoniam armat hominem ad illius similitudinem, qui propugnator est ad salutem. Facit namque flere cum flente, pati cum patiente, viuere cum viuente. Flere quidem, quantum ad hominem exteriorem: pati autem, quantum ad interiorem: viuere tandem, quantum ad dulcedinem spiritus pinguiorem. De primo dicit Psalmographus: Ostende faciem tuam, & salui erimus. Faciem ostendere, est similitudinem faciei impendere. Qualis faciei? Nunquid ridentis? non, sed preces cum lacrymis offerentis, & salutem validissime capientis, sicut scribitur ab Apostolo. Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum, qui posset illum saluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymas offerens, exauditus est pro sua reuerentia. O quanta virtutis violentia, quanta salutis direptiua potentia fuit in illa clamorosa, lacrymosa, reuerentissima Redemptoris instantia. De secundo scribit Apostolus: Iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. In sanguine Christi iustificari videtur, qui pati cum patiente, & sanguine re cum sanguinante meretur. Quid enim lacrymæ, nisi sanguis animæ? De tertio scribitur: Reconciliati, salui erimus in vita ipsius. In vita Christi viuificari dignoscitur, qui post collamentationem, & compassionem ab ipso Christi spiritu dulcius aspiratur.

Articulus tertius.

Vis audire sagacem militem, non solum bona bonis reposita rapientem, sed & bona bonis recondita sagaciter perscrutantem? Audi Psalmographum subscribentem: *Et meditabar in iustificationibus tuis.* Si enim meditari est secreta scrutari: si iustificationes secreta sunt actiones, constat, quod huiusmodi meditari, est secreta Dominica perscrutari. Si quæris, quæ sunt secreta bona Dei, vt possis illa meditando scrutari? Indicabo tibi bona huiusmodi tripartita in cellariis tribus abscondita: videlicet latentem potestatem in diuina natura: latentem veritatem in scriptura: latentem bonitatem in creatura. In natura specialiter meditando scrutare, vel scrutando meditare fastigium potestatis. In scriptura prælagium veritatis. In creatura vestigium bonitatis. Fastigium potestatis in natura scrutari deliberauit, qui dixit: Meditabar in te, quia fuisti adiutor meus. Prælagium veritatis in scriptura scrutari dignoscitur, de quo dicitur. In lege eius meditabitur. Vestigium bonitatis in creatura scrutari proposuit, qui cantauit: Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor, id est, vestigium bonitatis in operibus creationis, & recreationis scrutabor.

Articulus quartus.

Vis audire militem pertinacem, non solummodo bona latentia perquirentem, sed & fugientia persequentem? Audi scripturam sequentem: *Semper,* ac si dicat

poten

1. Paral. 18. b

1. Paral. 12. e

2. Paral. 25. b

Rom. 12. d

Psal. 79. a

Hebr. 5. b

Rom. 5. b

Ibidem.

Meditari quid.

Bona secreta Dei meditatione scrutanda.

Psal. 62. c

Psal. 1. a

Psal. 76. c

potenter. Bona latentia meditabor incessabiliter, seu perscrutabor pertinaciter: quoniam inuentis semper inuenienda succedunt, collectis semper colligenda succrescunt, & affectui post bona desiderabilia volitanti, ac intellectui post pulchra considerabilia cursitanti, innumere turme, infinite caterue bonorum, & pulchrorum prauolant, & praecurrunt. Et nota, quod non est grauis haec sempiternitas, sed suavis tribus de causis: propter veritatem, propter bonitatem, propter felicitatem. Quia semper veritas speculanda, semper bonitas amulanda, semper felicitas praestolanda. De primo: Quærite faciem eius semper, in quo sempiterna veritatis speculatio. De secundo: Bonum amulamini in bono semper. In quo sempiterna bonitatis amulatio. De tertio: Spera in Deo tuo semper. In quo sempiterna felicitatis praestolatio.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, sicut miles egregius circa Deum, & quasi contra Deum militare frequenter expertus: *Adiuua me*, tanquam orans, diuina petendo: *Et saluus ero*, tanquam plorans, reposita capiendo: *Et meditabor in iustificationibus tuis*, tanquam meditans, latentia perquirendo: *Semper*, tanquam perseuerans, fugientem persequendo.

VERSICVLVS SEXTVS.

Spreuisti omnes discedentes, &c.] Qualiter Ecclesia militet circa Deum, per versum claruit praedictum. Qualiter autem militet contra hostem, subrutilat per praesentem. Potenter namque militat, quæ pro filiis ab aduersario superatis omnipotentem obiurgat, plangens, & angens, ut in auxilium suum surgat. Ait enim: *Spreuisti*, &c. tanquam voce rugiens planctuosa. Filio meos spernis, quos à tua ciuitate per temerariam voluntatem abduci, & in contrariam ciuitatem per aduersariam potestatem traduci concernis. Ad cuius pleniorum, & planiorum intellectum, populare proponatur exemplum. Sicut merito spernitur à mundana potestate discedens à sua ciuitate, si sequens aduersariam potestatem, incidat in contrariam ciuitatem, sic non immerito contemnitur à supermundana potestate, discedens ab æquitate, tanquam Dominica ciuitate: quia sequens aduersariam potestatem, incidit in iniquitatem, tanquam diabolicam ciuitatem. Veruntamen pia mater Ecclesia de salute filiorum suorum anxia, non cessat potestatem primam excitare, & aduersus potestatem aduersariam militare. Quatuor ergo connotatur in versu proposito: videlicet primæ potestatis contemptus: Dominicæ ciuitatis, scilicet æquitatis recessus: secundariæ potestatis occursum, & diabolicæ ciuitatis, scilicet iniquitatis incursum. Quorum primum pertinet ad temeritatis permissionem. Secundum ad æquitatis prætermissionem. Tertium ad cogitationis immisionem. Quartum ad iniquitatis commissionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum præmittitur: *Spreuisti omnes* Dominus dicitur aspernari, quos permittit propriam voluntatem sectari. Cum enim Deum dimittens, voluntas sibi dimittitur, temeritas permittitur, non imittitur. Et nota, quod spernit Dominus sectatores temerariæ voluntatis, seu voluntariæ temeritatis, per errorem: per fauorem: per furorem. Sicut cultores idolorum, adulatores malorum, & detractores bonorum: De primo per psalmistam dicitur: In sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt: audiuit Deus, & spreuit. Hic spernuntur idolorum cultores. De secundo per Prophetam psallitur: Confusi sunt, scilicet qui hominibus placent: quoniam Deus spreuit eos. Hic spernuntur malorum adulatores. De tertio legitur: Væ, qui prædaris, nonne & ipse prædaberis: & qui spernis, nonne & ipse sperneris? Hic spernuntur bonorum detractores, alienæ famæ prædones.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, submittitur: *Discedentes à iustitiis tuis.* Istæ iustitiæ sunt æquitatis obseruantia, si-

ue mandatorum moralium differentia: quoniam omnia mandata tua, æquitas, sicut propheta dicit auctoritas. A iustitiis istis discedimus, cum eandem respicimus, repellimus, prophanamus: verbi gratia, cum liquam æquitatis obseruantiam respicit conscientia, repellit concupiscentia, prophanat contumacia. De primo: Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum: ecce iustitiæ respiciendæ. De secundo dicitur à psalmographo: Iustitias eius non repuli à me: ecce iustitiæ non repellendæ. De tertio in alio psalmo dicitur à Domino: Si iustitias meas prophanauerint. Et infra: Visitabo in virga iniquitates eorum: ecce iustitiæ non prophanandæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adiungitur: *Quia cogitatio eorum* Hæc est cogitatio immissa ab aduersario. Et nota, quod triplex est cogitatio, quæ frequenter immittitur ab aduersario, ut puta cogitatio deliciosa, cogitatio malitiosa, cogitatio ambitiosa. Quarum prima immittitur virtuti concupiscebili, secunda irascibili, tertia rationabili. De prima: Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt in malum ab adolescentia sua: ecce cogitatio deliciosa. De secunda: Venerunt duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduersus Susannam, ut interficerent eam: ecce cogitatio malitiosa. De tertia: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus: ecce cogitatio ambitiosa.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subiungitur: *Iniusta*, id est, in iniustitiam, siue iniquitatis obseruantiam introducta. Sicut enim æquitas, sic & iniquitas suas habet obseruantias: quasdam iniquitatis procuratorias, quasdam diffinitorias, quasdam executorias. Primæ pertinent ad iniusta consilia: secundæ ad iniusta iudicia: tertiæ ad iniusta exercitia. Vis audire linguam iniquitatis procuratoriam? audi sapientem dicentem: Liberasti me. Et infra: A rege iniquo, & à lingua iniusta. Vis videre personam iniquitatis diffinitoriam? quære puerum iuniorem contra presbyterum seniore sic loquentem: Nunc venerunt peccata tua, quæ operaberis, prius iudicans iudicia iniusta. Vis inuenire personas alias iniquitatis executorias? attende alium sapientem sic scribentem. Odibilia tibi Domine opera faciebant per medicamina & sacrificia iniusta.

Epilogus.

Per prædicta potest clarescere mens Prophetæ prolocutoris Ecclesiæ in hac parte. Dicit namque: *Spreuisti omnes*: Ecce primariæ potestatis contemptus pertinens ad temeritatis permissionem: *Discedentes à iustitiis tuis*: Ecce Dominicæ ciuitatis, scilicet æquitatis recessus, attingens ad æquitatis prætermissionem: *Quia cogitatio eorum*: Ecce secundariæ potestatis occursum, respiciens ad cogitationis immisionem: *Iniusta*, id est, in iniustitiam seu iniquitatis experientiam introducta: ecce diabolicæ ciuitatis, videlicet iniquitatis incursum, spectans ad iniquitatis commissionem. Aut, ut breuius dicam: *Spreuisti*, quantum ad temeritatem permissam: *Discedentes à iustitiis tuis*, quantum ad æquitatem prætermissam: *Quia cogitatio eorum*, quantum ad cupiditatem immissam: *Iniusta*, quantum ad iniquitatem commissam.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Prauaricantes reputauit, &c.] In versu præcedenti militauit Ecclesia contra diabolum. In præsentem militat contra mundum. Dicit enim propheta, vel potius Ecclesia voce prophetica. *Prauaricantes*, &c. Ac si loquela diceret manifesta: Omnes mundi amicos, Dei reputo inimicos. Quocirca ego Dei amica, sumens arma thearchica, mundi facta sum inimica. Vnde in versu huius continentia quatuor sunt contenta, videlicet amicitia Dei, & amicitia mundi, inimicitia Dei, & inimicitia mundi. Quorum primum pertinet ad charitatem: secundum ad cupiditatem: tertium ad præ-

dicatio

1. Paral. 16. b

Gal. 4. b
Osa. 12. c

Psal. 77. f

Psal. 52. b

Isa. 33. a

Sperni à Deo qui dicantur.

Eccli. 24. c

Psal. 17. b

Psal. 88. c
Ibidem.

Gen. 8. d

Dan. 13. c

Eccli. 6. a

Eccli. 51. a
Ibidem.

Dan. 13. f

Sap. 12. a

dicationem: quartum ad præuicationem. Porro inter prædicationem, & præuicationem est mutua contradictio, seu coalterna concertatio, sicut patet ex eo, quod prædicatio est protestatio charitatis, & detestatio cupiditatis. Præuicatio vero est protestatio cupiditatis, & detestatio charitatis, & idcirco prædicatio atque præuicatio adinuicem aduersantur: quoniam quod vna protestatur, altera detestatur.

Articulus primus.

Inimicitiam ergo Dei notauit Psalmista, cum ait: *Præuicantes reputauit*, quia præuicantes, sunt contra Dominum inimicitias exercentes, protestando quod ille detestatur, & detestando quod ille protestatur. Hic notare possumus, quod præuicantibus tria debemus, scilicet compassionem, æmulationem, comminationem. Compatiendo ex pietate, æmulando ex charitate, comminando ex seueritate. De primo: *Væ mihi. Præuicantes præuicati sunt*: scilicet præuicantes corde, præuicati sunt opere. Vox est compatientis. De secundo dicitur in psalmo: *Vidi præuicantes, & tabescebam. Vox est æmulantis.* De tertio: *Factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, terra cum peccauerit, mihi, vt præuicetur præuicans, extendam manum meam super eam. Vox est comminantis.*

Articulus secundus.

Amicitiam vero mundi denotauit, cum dixit: *Omnes peccatores terra.* Nam peccatores terræ sunt amatores terræ. Peccatores autem huiusmodi vocantur amici mundi. Et nota de peccatoribus istis, quod eorum vita est vituperabilis, defectio desiderabilis, interfectio tolerabilis: quia viuendo inhumantur; deficiendo exhumentur; interficiendo sanantur. De primo: *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis. Peccatores eiusmodi sunt amici mundi, qui duabus viis terram ingrediuntur: quia tam viuentes, quam morientes interrari noscuntur. Viuentes quidem interrantur; quantum ad corda: morientes autem interrantur, quantum ad corpora: ecce vita vituperabilis.* De secundo dicit Psalmista: *Deficient peccatores à terra: hoc est, definent amare terrena: ecce defectio desiderabilis.* De tertio psallit Propheta: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ; id est, in ortu spiritualis diei, interimebam amatores terræ, gladio verbi Dei: ecce interfectio tolerabilis.*

Articulus tertius.

Amicitiam quoque Dei connotauit, cum ratiocinando coniunxit: *Ideo dilexi*, quasi amica Dei: non despexi, quasi amica mundi. Et nota: quod Ecclesia recte Dei reputatur amica, quod significatur in Canticis per tria signa, per tædium, per studium, per gaudium: quia signum est diligendi, tædium carendi, studium querendi, gaudium inueniendi. De primo: *In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni: ecce carendi tædium.* De secundo scribitur infra: *Surgam & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea: ecce quærendi studium.* De tertio sequitur: *Inueni, quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam: ecce inueniendi gaudium.*

Articulus quartus.

Inimicitiam denique mundi subnotauit; cum subiunxit: *Testimonia tua*, scilicet prædicamenta Dominica, tanquam arma bellica præuicantibus inimica. Et nota de dictis testimoniis, quod sunt testimonia charitatis, claritatis, & cupiditatis. Quia charitatem protestantia, claritatem contestantia, cupiditatem detestantia. De primo: *Quod vidimus, testamur, & testimonium nostrum non accipitis.* Et infra: *Sic enim Deus dilexit mundum vt filium suum vnigenitum daret: Ecce testimonium diuinæ charitatis.* De secundo: *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine: Ecce testimonium diuinæ claritatis.* De tertio: *Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera illius mala sunt: Ecce testimonium mundanæ cu-*

piditatis: quia radix omnium malorum est cupiditas, teste Apostolo.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub Ecclesiæ figura, vel Ecclesia voce prophetica: *Præuicantes reputauit*, notans diuinam inimicitiam, quantum ad præuicationem: *Omnes peccatores terra*, denotans mundanam amicitiam, quantum ad cupiditatem: *Ideo dilexi*, connotans diuinam amicitiam quantum ad charitatem: *Testimonia tua*, subnotans mundanam inimicitiam, quantum ad prædicationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Confige timore tuo, &c.] Post triplicem militandi modum, circa Deum, circa diabolum, circa mundum: sequitur quartus modus, quocirca nos militare debemus, Porro circa nos, & quasi cõtra nos toties militamus, quoties coarctamus appetitiuam inferiorem per apprehensiuam inferiorem: ne fortassis appetitiua superior coërceat apprehensiuam superiorẽ, id est, quoties coërceamus sensualitatem per imaginationem, ne forte voluntas coërceat rationem, quod contingit, cum imaginatio imaginato peccatoris supplicio, quasi doloris gladio se succingit, & sensualitatis dissolutionem per formidinem sic constringit, quod eadem affectionis altitudinem non attingit, & illa rationis rectitudinẽ non effringit. Ita re vera militare volebat Psalmista pronũtians verba ista: *Confige*, &c. quasi dicat: *Constringe per terribilem imaginationem, sensualitatis dissolutionem, quoniam à iudiciis tuis, quæ sunt penes rationem, timui, ne violentur per voluntatis violationem.* Vnde patet luce clarius, quod quatuor continet iste versus: videlicet duas apprehensiuas, & totidem appetitiuas, quæ sunt imaginatio, ratio, sensualitas, & voluntas.

Articulus primus.

Imaginatio præsignatur, cum dicitur: *Confige timore*, id est, timida imaginatione, scilicet supplicij districtione. Qui tali timore configitur, tripliciter transfigitur: quia timor huiusmodi tripartitur. Est enim timor horribilis, intolerabilis, non incredibilis: Ratione pœnæ triplicis, superioris, interioris, & exterioris. De primo: *Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis.* Ecce timor horribilis ratione pœnæ superioris, quæ dicitur pœna damni. De secundo, vbi dicitur de Babyloniis audita decapitatione Holofernis, per quã innuitur plaga mētis: *Timor intolerabilis cecidit super eos, & turbati sunt animi eorũ valde.* Ecce timor intolerabilis ratione pœnæ interioris, quæ dicitur pœna vermis. De tertio, vbi scribitur: *Non sis incredibilis timori Domini: quasi dicat: Noli sic esse credulus humano timori, quod sis incredulus diuino timori, qui non est incredibilis: Ecce timor non incredibilis ratione pœnæ exterioris, quæ dicitur pœna ignis.*

Articulus secundus.

Sensualitas confignatur, cum additur: *Carnes meas*, id est, carnales concupiscentias. Dicit autem; *Carnes*, nõ carnem, vt insinuet carnalis concupiscentiæ dissolutionem. Et nota, quod ista dissolutio sedet in quodam triuo: scilicet in cordis volũtate, in oris voracitate, in tactus voluptate: vnde carnes istæ leguntur, super mōtes locandæ, gladio deuorandæ, à volucris lacerandæ. De primo: *Dabo carnes tuas super montes, id est, dissolutiones in voluntate latentes, faciam eminentes.* Quod enim legitur de Pharaone, cõuenienter intelligitur de volũtatis dissolutione. Pharaon, namque interpretatur dissipans eum: *Ægyptus autem interpretatur tenebræ.* Et constat, quod dicta dissolutio voluntatem dissipat, & in tenebris regnat. De secundo: *Gladius meus deuorabit carnes.* Quippe de lingua psallimus: *Lingua eorum gladius, acutus.* Competenter ergo lingua vorax voratur gladio. De tertio, vbi scribitur de pistorum magistro: *Lacerabunt volucres carnes tuas.* Talem pœnam meretur tactus voluptas.

Articulus tertius.

Ratio designatur, cum subditur: *A iudiciis tuis, penes rationem*

1. Tim. 6. 6

2. 2. 4. e

Psal. 118. u
Eccl. 14. d

Eccl. 2. c

Psal. 103. d

Psal. 100. b

Can. 3. a

Ibidem.

Ibid. b

Ioan. 3. b

Ibidem.

Ioan. 1. a

Ioan. 7. a

Sap. 5. a

Iudith. 14. d

Eccl. 1. d

Ezech. 32. a

Pharaon.
Ægyptus.

Deut. 32. f
Psal. 56. a

Gen. 40. d

rationem repositis. Plane ratio iudicia continet, quoniam ad ipsam iudicare pertinet. Et nota, quod diuina iudicia dicuntur in scriptura, quandoque vera, quandoque iusta, quandoque pessima. Quia sunt veritatis iudicatiua: æquitatis iudicatiua: iniquitatis vindicatiua. De primo dicit psalmista: Iudicia Domini vera propter iudicium veritatis. De secundo: Omnia iudicia tua sunt, propter iudicium æquitatis. De tertio: Si quatuor iudicia mea pessima gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immisero in Hierusalem, &c. quantum ad vindictam iniquitatis.

Articulus quartus.

Voluntas assignatur, cū superadditur: *Timui*, quia timoris occasio fuit voluntatis violatio. Timuit namque Propheta, ne iudicia rationis violarentur per violentiam affectionis violatæ per violentiã sensibilibus passionis. Sicut enim Achaz rex Iuda vastari timuit, quando Syria super Ephraim requieuit, vt scriptũ est: sic psalmista timere videtur in parte ista iudiciorum rationalium vastitatem, si voluntas requiescat super sensualitatem. Nam Achaz, qui apprehendens interpretatur, bene psalmistæ congruit. Syria, quæ sublimis, affectioni superiori competit. Ephraim, quæ frugifera, sensualitati cõuenit, eo quod sit frugifera, passionũ fruge pestifera. Notandum itaque de præsentis timore, quod Propheta videt timuisse à triplici violatione: videlicet à violatione sensualitatis, voluntatis, & rationis. Prima violatio est actiua. Vltima passiuua. Media passiuua pariter, & actiua. Respectu sensualitatis est passiuua, respectu rationis actiua. Primo modo timebat Apostolus, cum dicebat: Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. Quid enim est, Euam seduci à serpente, nisi voluntatem à sensualitate: Secundo modo timuit ipse, cum scripsit: Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo, inueniam vos. In quo timetur ab ipso voluntatis alteratio. Tertio modo timere videbatur, cum sic discipulus loquebatur: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis. Ecce timor deceptionis, qui est violatio rationis.

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere vox Prophetæ, tanquam volentis contra se militare: *Conspice*, inquit, *timore tuo*, quantum ad inferiorem apprehensiuam, scilicet imaginationem: *Carnes meas*, quantum ad inferiorem appetitiuam, scilicet sensualitatem: *A iudiciis enim tuis*, quæ sunt apud superiorem apprehensiuam, scilicet rationem: *Timui*, ne violentur per violatam superiorem appetitiuam, scilicet voluntatem.

VERSICVLVS NONVS.

F*Eci iudicium, & iustitiam, &c.*] Quam ob causam iniquitas sit odibilis, patuit per tenorem octonarij præcedentis. Quamobrem æquitas sit amabilis, patebit per tenorem præsentis. Est autem amabilis æquitas adhuc adolescentula: sed amabilior iam adulta. Illa quasi lux matutina: ista quasi lux meridiana. Illam describit quaternarius prior: istam posterior: Proprium est æquitatis adolescentulæ, calumnias pauere, calumniantes cauere, defectus proprios recognoscere, remedium adhibere. Quæ videntur luce clarius in proximis quatuor versibus elucescere. Versus primus pertinet ad æquitatem, calumnias expauentem, sicut patet per psalmographum ad Dominum sic loquentem: *Feci iudicium, &c.* quasi dicat: Profeci per Dei gratiam, ad deliberandum, & operandum iustitiam: sed timeo, ne deficiam ad tolerandum, & superandum iniustitiam, seu iniustam calumniam: ecce duo profectus, & totidem defectus, quos continet iste versus, scilicet profectus deliberandi & operandi, & defectus tolerandi, & superandi.

Articulus primus.

Profectus deliberandi tangitur per hoc membrum: *Feci iudicium*, quantum ad discretionem operabilium discernendo inter bonum & malũ, decernendo eligen-

dum illud, & istud fugiendum. Et notandum circa memoratum iudicium diuersitatem iudicantium. Quorum alij sunt incontaminati, alij contaminati, alij obstinati. Horum primi dicuntur acuti: secundi fracti: tertij condemnati. De primo: Iuuenis, & acutus inueniar in iudicio: ecce personam in iudicio acutam: quoniam incontaminatã. De secundo: Ephraim fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes: Ecce personam iudicio fractã, quia contaminatã. De tertio: Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem deuota, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus: Ecce personam in iudicio condemnatam, quoniam obstinatam.

Articulus secundus.

Profectus operandi traditur per hoc verbum: *Et iustitiam*, id est, iustam sententiam exequendo, quod decreueram. Sicut enim iudicium attinet ad actum rationis discernentis, & decernentis, sic iustitia pertinet ad actum affectionis eligentis, & exequentis. Et nota, quod iustitia nominat in scriptura aliquoties interiorem habitum, exteriorem actum, superiorem fructum: Habitum interiorẽ induimus, Domino aspirante: Actũ exteriorem operamur, illo cooperante. Fructum superiorem metimus, ipso remunerante. De primo: Iustitia indutus sum: Ecce iustitiæ habitum interiorem. De secundo: Ante obitum tuum operare iustitiam: Ecce iustitiæ actum exteriorem. De tertio: Fructus iustitiæ in pace seminatur: Ecce iustitiæ fructum superiorem.

Articulus tertius.

Defectus tolerandi innuitur per hunc nutum: *Ne tradas me*, nec dum potentem calumniam tolerare. Et nota, quod recte rogat, ne Dominus eum tradat propter triplex periculum, quod formidat, utpote periculum sensuale, rationale, gehennale: Formidat siquidem sensualem subuersionem. Rationalem auersionem: Gehennalem animaduersionem. De primo canitur: Non tradas me Domino à desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Huius causa petitionis, est formido sensualis subuersionis, propter molestiam sensibilis passionis: De secundo legitur: Animæ irreuerenti, & infrunitæ ne tradas me. Huius causa petitionis est formido rationalis aduersionis. De tertio scribitur à psalmographo: Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Huius causa petitionis, est formido gehennalis animaduersionis.

Articulus quartus.

Defectus superandi subscribitur per hoc scriptum: *Calumniantibus me*, quasi superare valentibus non valentem superare. Tales calumniatores sunt pœnitentium subuersores: sicut Egyptij Hebræorum infantium submersores, vel incipientium peruersores, velut Herodiani paruulorum innocentium peremptores. Et nota tria circa calumniãtes maleficia; scilicet culpam inferentium, pœnam sufferentium, ruinam audientium: quæ curantur per tria beneficia, videlicet per interuentionem, subuentionem, & consilij conuenientis adiuuentionem. Si vis itaque inferentium calumnias culpam curare, debes interuenire. Si vis sufferentium pœnam curare, debes subuenire. Si vis audientium ruinam curare, debes consilium conueniẽs adiuuenerire. De primo: Orate pro calumniantibus vos: Ecce beneficium interuenientium contra culpam inferentium. De secundo: Eruite vi oppressum de manu caluniantis: Ecce beneficium subuenientium contra pœnam sufferentium. De tertio: vir pauper calumniãs pauperes, similis est imbrĩ vehemẽti, in quo paratur fames. Quis est vir pauper calumniãns pauperes, nisi vir apostata viros calunians regulares? Hic similis est imbrĩ vehemẽti calumniarũ pluuiã effundendo in audiẽtia sæculariũ in quo fames paratur; quia dum pietas sæculariũ obturatur, fames regularium procuratur, sed conueniens consiliũ inuenitur, si stulto secundum suam stultitiam respõdetur, dicendo: quoniam homo apostata vir inutilis, est incredibilis.

Nec

Psal. 18. b
Tob. 3. a
Ezech. 14. 8

Isa. 7. a

Achaz quid interpretetur.

2. Cor. 11. a

2. Cor. 12. d

Gal. 4. b

Sap. 8. b

Osee. 5. c

T. 3. c.

Iob. 29. e

Ecc. 14. c

Iac. 34. d

Psal. 139. l

Ecc. 23. a

Psal. 27. a

Luc. 6. d

Hier. 21. d

Prõ. 28. a

Nec dubium, quod ille per calumniam a proximo non meretur, qui per apostasiam mentiri Domino non veretur: Ecce beneficium adiuventium contra ruinam audientium,

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona nondum ad æquitatis perfectionem proeecta: *Feci iudicium*, quantum ad profectum deliberandi. *Et iustitiam*, quantum ad profectum operandi: *Non tradas me*, quantum ad defectum tolerandi: *Calumniantibus me*, quantum ad defectum superandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

S*uscipe seruum tuum, &c.*] Sicut audiimus per verbum præcedentem adolescentulam æquitatem calumnias expauentem, sic audire possumus per præsentem ipsam calumniantes provide præcauentem: quia Propheta tali se commensurans ætati, tali se collimitans æquitate, petit acceptari suum seruitium, respectu bonorum operabilium, non malorum tolerabilium: quoniam hoc seruitium facile, illud difficile: hoc ætati inæ comparabile, illud disparabile, scribens ita: *Suscipe, &c.* quasi dicat, Sit tibi seruitus acceptabilis, humilis, hilaris, & rationalis: Ecce quatuor conditiones morales, secundum totidem considerationes causales: videlicet seruitij acceptabilitas, humilitas, hilaritas, rationalitas. Quarum prima respicit causam finalem: secunda causam efficientem: tertia causam formalem: quarta causam materialem.

Articulus primus.

Acceptabilitas prænotatur, cum scribitur: *Suscipe.* Illud namque suscipi dicitur, quod gratum, & acceptum habetur. Vnde Dominus illos suscipit, quos sibi gratos, & acceptos efficit. Hic notandum quod Dominus suscipit multifariam, quosdam per gratiã initiatiuam, quosdam per gratiam pronectiuam, quosdam per gratiam perfectiuam. Primo modo suscipit bonum desiderantes: secundo, bonum operantes: tertio, malum in bono superantes. Prima susceptio significatur in illo verbo Prophetico: *Suscipit eos de via iniquitatis eorum.* Ita suscipiuntur pœnitentes malum detestantes, & bonum desiderantes. Secunda susceptio designatur, vbi dicitur de adiutoribus Dauid: *Suscipit eos Dauid, & constituit principes turme.* Hi sunt bonum operantes. Tertia susceptio cõsignatur: *Suscipit Dominus faciem Iob: per quam notantur malum in bono superantes.*

Articulus secundus.

Humilitas subnotatur, cum subditur: *Seruum tuum*, quantum ad humile seruitium. Seruus enim nomen est humilitatis. Quæris, quare triplici ratione: quia seruus est debitor timoris, debitor operis, & debitor honoris, per timorem humiliatur interius, per opus exterius, per honorem inferius. De primo: *Seruus Dominum suum timebit: ecce debitum timoris.* De secundo: *Panis, & disciplina, & opus seruo: ecce debitum operis.* De tertio: *Serui Dominos suos omni honore dignos arbitrentur: ecce debitum honoris.*

Articulus tertius.

Hilaritas annotatur, cum additur: *In bonum.* Quod est hilariter operandum: Quare hilariter: quia faciliter. Nam facilitas operis hilaritatem generat operantis. Hic potest notari super facilitate boni, quod bonum, in quantum bonum, est desiderabile: in quantum desideratum, est operabile: in quantum operatum, est honorabile: desiderabilitas mouet affectiuam, operabilitas effectiuam, honorabilitas agnitiuam: propter istum triplicem motum est bonum faciliter, & per consequens hilariter operandum. De primo: *Desiderium iustorum omne bonum: ecce boni desiderabilitas, quod expressius dicit Dionysius: Bonum, inquit, desiderant omnia intellectualia quidem, & rationalia cognitiuè: sensibilia autem sensibilibus, expertia vero sensus naturali motu viuifici desiderij: carentia autem vita, & tantum existentia aptitudine, ad solam substantiæ partici-*

ationem. De secundo: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: ecce boni operabilitas.* De tertio: *Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum: ecce boni honorabilitas.*

Articulus quartus.

Rationabilitas denotatur, cum dicitur: *Non calumnientur me superbi:* quia calumnia superbiorum, est malum difficile tolerandum: Obsequium autem rationale recusat obiectum difficile, quoniam improporzionale. Hic potest notari, quod circa tria contingit calumniari: circa bona naturæ, circa bona fortunæ, & circa bona gratiæ. Primum pertinet ad corporalem dispositionem: secundum ad temporalem possessionem: tertium ad moralem conuersationem. De primo; Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius; ecce calumnia facturæ, pertinens ad naturam. De secundo; *Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij; ecce calumnia mercedis pertinens ad fortunam: De tertio; Dominum Christum sanctificate. Et infra; Vt in eo, quod detrahunt de vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam conuersationem in Christo; ecce calumnia bonæ conuersationis, pertinens ad gratiam; Talis videtur calumnia, quam veretur Propheta.*

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tanquam in Christo paruulus: *Suscipe*, quantum ad actus acceptabilitatem, quæ respicit causam finalem: *Seruum tuum*, quantum ad humilitatem, quæ respicit causam efficientem: *In bonum*, quantum ad hilaritatem, quæ respicit causam formalem: *Non calumnientur me superbi*, quantum ad rationalitatem, quæ respicit causam materialem.

VERSICVLVS XI.

O*culi mei defecerunt, &c.*] Vidistis adolescentulam æquitatem calumnias expauentem, & calumniantes cauentem. Videatis eandem defectum proprium agnoscentem; Nam psalmista, tali dispositione præsupposita, psallit ita: *Oculi mei, &c.* Ac si dicat; Fateor oculorum interiorum defectum circa præmiorum, & meritum aspectum. Vbi pensate possumus, qui sint oculi, quis defectus, quis præmiorum, quis meritum aspectus? Oculi spectant ad speculatiuam, & practicum rationem; defectus ad affectionis remissionem; præmiorum aspectus ad salutis considerationem; meritum aspectus ad virtutis operationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Oculi mei.* Isti siquidem oculi non sunt sensitui, sed intellectui, tam contemplatiui, quam actiui, diuina imperia, indicia, præmia speculantes; humana desideria, eloquia, & exercitia regulantes. Tales oculos interiores scriptura frequenter insinuat per oculos exteriores. Vnde notandum, quod legimus oculos ardentes oculos deficientes, oculos videntes. Quorum primi pertinent ad transgressores, secundi ad regredientes, tertij ad progredientes. De oculis ardentibus inuenimus; *Cum eleuasset rex faciem suam, & ardentibus oculis furorem peccatoris indicasset, regina corruit; Hic considerandum est, quis rex, quæ regina, qui ardentes oculi, quæ ruina? Plane in regno, quod intra nos est, nec rex, nec regina deest; quis rex ille, nisi vis animæ, cui datum est aliis viribus imperare: aut quæ regina, nisi virtus virtutum domina? Talis rex est superior appetitus, talis regina superior habitus. Superiorem appetitum dicimus voluntatem, superiorem habitum asserimus charitatem. Rex ille non incõgrue vocatur Assuerus, id est, beatus, quia beatus talis appetitus, cui copulatur inseparabiliter talis habitus. Talis quoque regina nõ absurde nuncupatur, abscondita; quia præfatus habitus habenti non est agnitus. Quid autem per ardentes oculos accommodatus accipiam, quam speculatiuam, & actiuam rationis perspicaciam candentem, & cadentem per*

sensibilis

Psal. 106. b

1. Paral. 12. c

Iob. 41. c

Malac. 1. b

Eccel. 33. d

1. Tim. 6. a

Prou. 11. c

Dionys. de diu. nom. cap. 4.

Gal. 6. c

Rom. 2. b

Prou. 14. d

Mal. 3. b

*1. Pet. 3. c
Ibidem.*

Esth. 15. c

Assuerus, id est, beatus.

senfibilis passionis vehementiam? Cum autem sic regi succedit, regina concidit: quoniam sic voluntas excidit, quod charitas excidit. De oculis deficientibus legimus: Oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam, quia mens oculata, diuinitus illustrata, deficiens per contritionem, esuriens iustificationem, dat Deo gloriam per culpæ confessionem. De oculis videntibus reperimus: Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum moventis: hæc est via, ambulate in ea. Quod pertinet ad rationem diuinas leges consulentem, & secundum earum consilium actiones proprias dirigentem.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adicitur: *Defecerunt.* Ista defectio est aspectus omissio, cuius occasio est affectus remissio: quia dum affectio spiritualis remittitur, tam speculatiua, quam practica ratio circa spiritualia consopitur: deficiunt itaque rationis oculi, quia defunt affectionis stimuli. Et nota, quod iste defectus frequenter causatur ex tribus exterius deficientibus: quæ sunt exempla, eloquia, & auxilia: scilicet exempla virtutis, eloquia veritatis, & auxilia pietatis. Prima defectio figuratur: Defecerunt oculi eorum, scilicet onagrorum: quia non erat herba: Sic deficiunt oculi rationis, & stimuli affectionis in multis, quoniam non apparet in partibus suis herba viridis, id est, exempla virtutis. Secunda defectio dacantatur: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum: sic deficit ratio circa mysteria, & affectio circa desideria: quia deficiunt eloquiorum magisteria. Tertia defectio denotatur: Defecerunt, inquit, oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attentum ad gentem, quæ saluare nos non poterat: Sic deficiunt in nonnullis rationis perspicacia, & affectionis efficacia: quia defunt in desolatione solatiæ.

Articulus tertius.

Quantum ad certium, scribitur: *In salutare tuum,* hoc est præmium salutare, considerabile, atque desiderabile: quod tanto desideratur intentius, quanto consideratur attentius. Et nota de huiusmodi salutari, quod ipsum contingit tripliciter contemplari. Primo per creata visibilia, quasi Creatoris vestigia, ad increata fastigia conscendendo. Secundo per creaturas inuisibiles, tanquam Creatoris imagines, ad diuinorum altitudines ascendendo. Tertio creaturam omnem tam visibilem, quam inuisibilem transcendendo, & diuinam caliginem cum Moysè subintrando. Primus contemplandi modus potest dici carnalis: quia non vtitur puritate rationis, sed admittit crassitudinem imaginationis. Secundus potest dici terminalis: quoniam in illo negotiatur sola ratio, ad quam terminatur imaginatio. Tertius potest dici finalis: pro eo quod attingit illi fini seu finali caligini, qui est finis circumscriptiuus vniuersi creati luminis. De primo: Videbit omnis caro salutare Dei: Talis caro est carnalis contemplatio: in qua non operatur pura ratio, sed cooperatur imaginatio. De secundo canitur: Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. Termini terræ sunt terminales contemplationes cuiuslibet terrigenæ, in quibus non operatur imaginatio, sed pura ratio, quæ est imaginationis terminatio. De tertio: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri: Qui sunt fines terræ, nisi finales contemplationes cuiuslibet terrestris personæ, rationis terminos transeuntes, & diuinam caliginem subeuntes? Hæc est caligo, de qua sic scribit Dionysius: Diuina caligo est inaccessible lumen, in quo habitare Deus dicitur, & inuisibilis quidem existens, propter excedentem claritatem: & inaccessibleis idem, propter excessum super substantialis luminis effusionis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum subscribitur: *Et in eloquia iustitiæ tuæ.* Hæc est doctrina moralis iustitiæ generalis, sub qua continetur omnis operatio virtualis. Et nota quod iustitia specialiter est operabilis propter tria: quia

viuificat, quia sanctificat, quia saluificat: quoniam operatorem viuificat in accessu, sanctificat in processu, saluificat in decessu. De primo: Cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam viuificabit: ecce iustitia viuificans. De secundo: Exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem: ecce iustitia sanctificans. De tertio: Facite iustitiam, quia iuxta est salus mea, ut veniat: ecce iustitia saluificans.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tanquam æquitate imperfectus proprios recognoscens defectus: *Oculi mei,* quantum ad speculatiuam, & practicam rationem: *Defecerunt,* propter affectionis remissionem: *In salutare tuum,* quantum ad salutis considerationem: *Et in eloquia iustitiæ tuæ,* quantum ad virtutis operationem.

VERSICVLVS XII.

Fac cum seruo tuo, &c.] Defectum agnitum insinuat versus præcedens, remedium adhibitum insinuat versus præsens, in quo conficitur spirituale collyrium ad vigationem visualium virium: Quæris, quo modo? Diuinæ miserationis, & iustificationis desideria commiscendo. Quorum primum perutile ad considerationem salutis, & vigationem rationis speculatiuæ. Secundum non inutile ad operationem virtutis, & vigationem rationis practicæ, vel actiuæ. Hoc plane Propheta pronuntiat petens, quod misratio sibi fiat & iustificatio patefiat. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet duo desideria, & totidem desiderabilia: Desiderium rationis speculatiuæ, ac practicæ, respectu miserationis, & iustificationis diuinæ.

Articulus primus.

Primum desiderium prænotatur, cum præmittitur: *Fac cum seruo tuo,* quod non dicitur imperatiue, sed desideratiue, ex parte rationis speculatiuæ, quæ perutilem effectum exposcit contra defectum miserabilem, quem agnoscit. Et nota, quod desideratus effectus legitur tripartitus: videlicet effectus meritorius, effectus retributorius, effectus consolatorius, non desolatorius. Primus spectat ad viam, secundus ad patriam, tertius ad manum dexteram, quartus ad sinistram. De primo per Prophetam psallitur: Notam fac mihi viam, in qua ambulem: ecce desiderium circa effectum viæ meritorium. De secundo congruenter exponitur, quod proponitur: Quanta audiuimus facta in Capharnaum: fac & hic in patria tua, quasi dicat: Quanta fuit effectus viæ, tantus sit effectus patriæ; ecce desiderium circa effectum patriæ retributorium. De tertio per psalmistam dicitur, Saluum fac dextera tua, & exaudi me; ecce desiderium circa effectum dexterae consolatorium. De quarto scribitur; Manum tuam longe fac à me, & formido tua non me terreat; ecce desiderium contra effectum sinistrae desolatorium.

Articulus secundus.

Primum quoque desiderabile subnotatur, cum subditur: *Secundum misericordiam tuam:* quæ est desiderabilis, & desiderando considerabilis: quoniam aufert miseriam, & confert gloriam. Et nota, quod diuina misericordia, prout legitur in scriptura, est spectabilis, expectabilis, & oblectabilis. Quæris, quibus? spectabilis ingredientibus, expectabilis progredientibus, oblectabilis egredientibus. De primo dicit psalmographus: Quoniam misericordia tua ante oculos meos est; ecce misericordia spectabilis in ingressu. De secundo in canonica Iudæ dictum agnouimus; Vosmetipfos in dilectione Dei seruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesv Christi in vitam æternam; ecce misericordia expectabilis in progressu. De tertio scriptum meminimus; Qui timetis Dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia; ecce miseria oblectabilis in egressu.

Articulus tertius.

Secundum desiderium annotatur, cū additur; *Doce*

Baruc. 2. d
Isa. 30. e
Hier. 14. a
Psal. 118. l
Thren. 4. c
Luc. 3. b
Psal. 97. a
Isa. 52. c
Dionys. ad Doroth.

Ezech. 18. f
Rom. 6. d
Isa. 56. a
Psal. 142. e
Luc. 4. d
Psal. 59. b
Iob. 13. e
Psal. 25. a
Iud. 1. e
Ecc. 2. b

me: quod petitur vice rationis practicæ, quæ dirigi desiderat in via iustitiæ, docente Domino, & ducente. Et nota, quod docere dicitur Dominus diuersimode, pro diuersa recipientium qualitate: docet namque in potestate, in veritate, in bonitate. Quæris, quare? Quia docet purgatiue, illuminatiue, perfectiue. De primo: Docerat eos sabbatis, & stupebant in doctrina eius: quia in potestate erat sermo ipsius: hic legitur docere in potestate purgante. De secundo: Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces: hic dicitur docere in veritate illuminante. De tertio legitur: Bonus es tu, & in bonitate tua doce me: hic rogatur docere in bonitate perficiente.

Articulus quartus.

Secundum desiderabile denotatur, cum dicitur: *Iustificaciones tuas*. Quæ sunt istæ iustificationes, nisi iustitiæ multiplicationes tuas, seu multiplices fructificationes, quas desiderat practica ratio, vt perficiatur ipsius imperfectio? Et nota circa prædictam iustificationem triplicem rationis amplificationem: scilicet respectu Dei respectu sui, respectu proximi. Quarum prima spectat ad Dei imitationem, secunda ad sui exercitationem, tertia ad proximi excitationem. De primo: Resurrexit propter iustificationem nostram, quæ iustificatio est relurgentis imitatio. De secundo scribitur: In iustificationibus tuis exercebor: quæ iustificationes sunt rationis exercitationes. De tertio dicitur à psalmographo: Viam iustificationum tuarum instrue me: vbi loquitur de proximorum exhortatione.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quasi conficiendo morale collyrium ad vigationem dictarum viriam, per comissionem desideriorum, & desiderabilium: *Fac cum seruo tuo*; prænotans desiderium rationis speculatiuæ: *Secundum misericordiam tuam*, subnotans desiderabile miserationis diuinæ: *Et doce me*, annotans desiderium rationis practicæ: *Iustificaciones tuas*, denotans desiderabile iustificationis Dominicæ.

VERSICVLVS XIII.

Seruus tuus sum ego, &c.] Præcedens quaternarius descripsit æquitatem adolescentulam. Præsens quaternarius describit æquitatem adultam: cuius proprium est, profectum æmulari, defectum dehortari, bonum deficiens aspernari, bonum perficiens amplexari: sicut videntur quatuor versus proximi protestari. Primus ergo versus protestatur æmulationem profectus. Ait enim psalmographus: *Seruus tuus, &c.* Ac si diceretur apertius; Qui dedisti seruire, da proficere, scilicet per intellectum scripturæ, vt sciam tibi testimonium perhibere: ecce quatuor actus, quos connotat iste versus: videlicet seruiendi, proficiendi, intelligendi, testimonium perhibendi. Quorum primus pertinet ad mandatorum obseruantiam: secundus ad præuaricatorum conuertentiam: tertius ad legis intelligentiam: quartus ad prædicationis scientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Seruus tuus sum ego*. Quæris, quo modo: mandata tua seruando: ecce mandatorum obseruantiam. Notandum itaque, quod seruorum interest seruire, obedire, custodire: ecce triplex seruitutis circumstantia: scilicet operosa, timorosa, morosa. De primo: Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiat tibi: ecce seruus seruiens seruitute operosa. De secundo: Serui, obedite Dominis carnalibus cum timore, & tremore: ecce seruus obediens seruitute timorosa. De tertio canitur: *Seruus tuus custodit ea*: ecce seruus custodiens seruitute morosa.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adiicitur: *Da mihi*. Da inquam, vt proficiam: quia non sufficit mihi, vt seruiam, nisi seruiendo proficiam ad pinguiorem seruiendi gratiam. Talis gratia est præuaricatorum conuertentia. Et nota, quod tria data sunt proficienti necessaria: videli-

cet sapientia in vi rationabili, constantia in concupiscibili, & fiducia in irascibili. Primum, ne deficiat per errorem: secundum, ne deficiat per fauorem: tertium, ne deficiat per pauorem. Primum petitur, vt dicit sapiens Domino: *Da mihi sedium tuarum, astutricem sapientiam: ecce datum sapientiæ*. Secundum petitur, vbi Iudith orat Dominum, sic dicendo: *Da mihi in animo constantiam, vt contemnam illum: ecce datum constantiæ*. Tertium petitur, vbi Esther orat hoc modo: *Da mihi fiduciã Domine rex deorũ; ecce datũ fiduciã*.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, sequitur; *Intellectum*, scilicet scripturæ, seu apertum aspectum veritatis obscuræ. Et notandum circa scripturæ intellectum, quod intellectus scripturæ mysticus est tripartitus. Nam alius allegoricus, alius anagogicus, alius tropologicus. Quorum primus seruit fidei, secundus spei, tertius charitati. De primo; sanctificabunt sanctum Iacob, & Deum Israël prædicabunt, & scient errantes spiritu intellectum; ecce intellectus allegoricus seruiens fidei. De secundo; Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus; ecce intellectus anagogicus seruiens spei. De tertio; In thesauris sapientiæ, intellectus, & scientiæ religiositas; ecce intellectus tropologicus seruiens charitati.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subsequitur; *Vt sciam testimonia tua*. Scire diuina testimonia, est testificandi, vel ædificandi scientia voluntatem diuinam testificans, & humanam ædificans. Et nota, quod eiusmodi scientia esse dignoscitur tripartita; Sicut enim ædificatores sensibiles sciunt formam elegantem proponere, materiam differentem differenter disponere, & infimis fulcimenta supponere, sic ædificatores intelligibiles debent scientiam habere formam idoneam proponendi, materiam diuersam diuersimode disponendi, & debilibus sustentacula supponendi. Quarum prima dicitur in scriptura scientia conuersandi; secunda dicitur scientia respondendi, tertia quoque dicitur scientia sustentandi. De prima scribitur ab Apostolo; *Scias quo modo oporteat te in domo Dei conuersari*, quæ est Ecclesia Dei viui; ecce scientia conuersandi. De secunda traditur ab ipso; *Sermo vester in gratia semper sit sale conditus, vt sciatis, quo modo oporteat vos vnicique respondere* ecce scientia respondendi. De tertia dicitur ore prophetico; *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo; ecce scientia sustentandi*.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tanquam æquitate adultus, æmulator profectus; *Seruus tuus sum ego*. Quo ad actum seruiendi, pertinentem ad mandatorum obseruantiam; *Da mihi*, quo ad actum proficiendi, attinentem ad præuaricatorum conuertentiam. *Intellectum*, quo ad actum intelligendi, spectantem ad legis intelligentiam. *Vt sciam testimonia tua*, quo ad actum testimonium perhibendi, respicientem ad prædicationis scientiam.

VERSICVLVS XIV.

Tempus faciendi, &c.] Propheta præcinuit æmulationem profectus; Psalmista succinit dehortationem defectus, connotando quadruplicem considerationem, ad defectus morales dehortationem. Considerandum enim quid expenditur, quis offenditur, quid magnipenditur, & quid paruipenditur. Quoniam illud indecenter expenditur, quo nihil pretiosius; ille irreuerenter offenditur, quo nihil gratiosius; illud impudenter magnipenditur, quo nihil perniciosius; illud imprudenter paruipenditur, quo nihil fructuosius. Quid enim tempore pretiosius? quid Domino gratiosius? quid præuaricatione, seu legis dissipatione perniciosius? quid diuina lege fructuosius?

Articulus primus.

Prima consideratio præfertur, cum dicitur; *Tempus faciendi*. Ecce tempus, quo nihil pretiosius; quapro-

pter

Luc. 4. c

Matth. 22. b

Psal. 118. i

Rom. 4. d

Psal. 118. f

Ibid. d

Sap. 9. a

Iudith. 9. c

Esther. 14. e

Mysticus sensus tripartitus.

Isa. 29. g

Ecl. 25. a

Ecl. 1. e

Scientia triplex ædificatori intelligibili necessaria.

1. Tim. 3. d

Col. 4. b

Isa. 50. b

Exod. 21. a

Ephes. 6. a

Psal. 118. b

Tēpus quomodo expendendum.

pter magnopere pensandum qualiter dispensandum, ne fortassis indecenter in defectus expendatur. Et nota, quod tempus reputatur pretiosum potissime triplici ratione: eo quod sit tempus plangendi, tempus acquirendi, & tempus custodiendi. Quorum primo nihil pretiosius pœnitenti: secundo nihil pretiosius proficienti: tertio nihil pretiosius peruenienti. De primo scribitur: Tempus plangendi, & tempus saltandi. Nulli dubium, quin tempus plangendi, sit tempus pœnitentium, peccata perpetrata plangentium: tempus saltandi, sit tempus innocentium, in vitam æternam salientium. De secundo subsequenter subscribitur: tempus acquirendi, & tempus perdendi: nec ambiguum quando tempus acquirendi sit tempus proficientium, alienas animas Domino acquirentium: tempus autem perdendi sit tempus persecutionem patientium, animas proprias pro Christo perdentium. De tertio consequenter conscribitur tempus custodiendi, & tempus abiiciendi: nec absurdum, quod tempus custodiendi potest dici tempus peruenientium, castitatem virginalem custodientium: tempus abiiciendi aliorum fidelium perfectionem talem non capientium.

Articulus secundus.

Secunda consideratio profertur, cum subditur: *Domine*. Ecce Dominus, quo nihil gratiosius. Vnde summo opere præcauendum, ne quando irreuerenter in præfatis defectibus offendatur. Et nota, quod Dominus quasi dans munus, dignoscitur omnibus gratiosior: quia formator, sanctificator, saluator. Formando dat bonum naturæ. Sanctificando bonum gratiæ. Saluando bonum gloriæ. De primo: Hæc dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex vtero: ecce Dominus redemptor à temporali seruitute, quantum ad bonum fortunæ, & formator, quantum ad bonum naturæ. De secundo: Ego Dominus sanctificator Israel: ecce Dominus sanctificator, quantum ad bonum gratiæ. De tertio: Ego sum Dominus, & non est absque me saluator: ecce Dominus Saluator, quantum ad bonum gloriæ.

Articulus tertius.

Tertia consideratio affertur, cum additur: *Dissipauerunt*. Hæc legis dissipatio est præuaricatio, quæ nullatenus est magnipendenda: quia perniciosissima. Et nota, quod legis dissipatio, siue præuaricatio, est omnibus perniciosior: quoniam sibi debetur dissipatio interior, superior, & inferior. Interior dico in meritorum exitio. Superior in iudicio. Inferior in supplicio. De primo: Dissipauit, quasi ortum, tentorium suum: Ecce dissipatio interior, quantum ad meritorum exitium. De secundo: Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo: ecce dissipatio superior, quantum ad iudicium. De tertio sequitur: Dissipat impios Rex sapiens, & incuruat super eos fornicem: ecce dissipatio inferior, quantum ad supplicium.

Articulus quartus.

Quarta consideratio subinfertur, cum superadditur: *Legem tuam*. Et re vera lex diuina non est aliquatenus paruipendenda: quia fructuosissima: quoniam per obseruantias legis nobis acquiritur visio, tentio, fruitio, summi regis. Vnde notandum, quod lex dicitur spectabilis, expectabilis, delectabilis propter meritum huiusmodi visionis, tentionis, & fruitionis. De primo: Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. ecce lex spectabilis, tanquam meritoria visionis. De secundo: Legem eius insulæ expectabunt: ecce lex expectabilis, tanquam meritoria tentionis. De tertio scribitur ab Apostolo: Condelector legi Dei secundum interiorum hominem: ecce lex delectabilis, tanquam meritoria fruitionis.

Epilogus.

Comprehendens ergo Psalmographus per continētiam huius versus quadruplicem considerationem, ad omnis moralis defectus dehortationem, ait: *Tempus faciendi*, quantum ad pretiosissimum, quod indecenter expenditur: *Domine*, quantum ad gratiosissimum,

qui irreuerenter offenditur: *Dissipauerunt*, quantum ad perniciosissimum, quod impudenter magnipenditur: *Legem tuam*, quantum ad fructuosissimum, quod imprudenter paruipenditur.

VERSICVLVS XV

Ideo dilexi mandata tua, &c.] Qualiter æquitas adulta profectum æmuletur, qualiter defectum dehortetur, per duos versus præuios præhabetur. Sed qualiter bonum deficiens aspernetur, per præsentem versum videbitur. Æquitas enim faciens hominem bona moralia considerantem, desiderantem, operantem, facit eundem bona temporalia superantem, sicut patet aperte, psalmographo sic loquente: *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, &c. quasi dicat, considerans, desiderans, operans bona moralia, factus sum superans bona temporalia. Quatuor ergo notantur in proposito: scilicet consideratio, desideratio, operatio bonorum moralium, & superatio temporalium. Ecce, vides tres animæ vires in eandem sententiam concurrentes: videlicet intellectum, affectum, effectum: in bonorum defectiuorum despectum.

Articulus primus.

Considerationem præsignauit psalmista, cum ait: *Ideo*: quia procudubio per hanc coniunctionem interpretatur rationis deliberatio. Et nota triplicem considerationem, quæ mouere potest à bonorum temporalium despectionem, puta considerationem, periculi interioris, inferioris, & superioris. Periculum interius est in concomitantia reatus. Periculum inferius est in consequentia reatus. Periculum superius est in carentia principatus. De primo psallit Propheta: *Ideo tenuit eos superbia*, operati sunt iniquitate, & impietate sua. Ecce reatus concomitantia, quæ concomitatur amantes temporalia; scilicet superbia respectu Dei, iniquitas respectu sui, impietas respectu proximi. De secundo canit psalmista: *Ideo non resurgunt impij in iudicio* &c. Ecce cruciatus consequentia, qui consequitur amplexantes stercoralia. De tertio, vbi scribitur de pauperum merito, & præmio; Cogitatio eorum apud altissimum. *Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini*. Huius principatus carentia timenda est à quærentibus transitoria.

Articulus secundus.

Desiderationem assignauit, cum addidit: *Dilexi*. In quo notauit desiderium non temporalium bonorum, sed moralium. Et nota triplex indicium, per quod indicatur hoc desiderium; scilicet diligere munditiæ, sapientiam, disciplinam; quantum ad conscientiam, intelligentiam, custodiam sensitiuam. De primo; Qui diligit cordis munditiæ, propter gratiam labiorum habebit amicum regem. Ecce dilectio munditiæ conscientiam purificantis, linguam gratificantis, & Dominum admirantis. De secundo; Qui diligit sapientiam, diligit vitam. Ecce dilectio sapientiæ, quæ vita est intelligentiæ. De tertio; Qui diligit disciplinam, diligit scientiam. Ecce dilectio disciplinæ, quæ dum actus sensuales componit, ad actus intellectuales disponit.

Articulus tertius.

Operationem designauit, cum dixit: *Mandata tua*. Nam mandata sunt iura diuina, manui data, vel effecti commendata, sicut plenius est expressum supra cap. vj. versiculo quoque sexto. Propterea per mandata est operatio connotata. Et nota circa mandata moralia, quod sunt operabilia non somnolente, non curulente, non fraudulentente, contra tepidos, frigidus, callidos, seu callidos. De primo; Viam mandatorum tuorum cucurri; ecce operatio mandatorum, sine somnolentia tepidorum. De secundo; Non sum turbatus, vt custodiā mādata tua; ecce operatio mandatorum sine turbulētia frigidorum. De tertio, vbi scribitur de mādati humanis; Custodient mādata eorum absque dolo. Si autem hominum mandata, videntium dumtaxat exteriora, sunt absque dolo seruanda, quanto fortius Dei manda-

Eccl. 3. a

Ibidem.

Ibidem.

Dominus, id est, dans munus.

Isa. 44. d

Ezech. 37. d

Isa. 43. b

Thren. 2. b

Prou. 20. b

Ibid. d

Iac. 1. d

Isa. 42. a

Rom. 7. d

Psal. 72. a

Psal. 1. b

Sap. 5. a

Prou. 22. b

Eccl. 4. b

Prou. 12. a

Mandata, id est, manui data.

Psal. 118. b

Ibid. b

1. Mach. 8. d

ta, videntis interiora: ecce operatio mandatorum sine fraudulencia callidorum.

Articulus quartus.

Temporalium superationem consignavit, quando concludit: *Super aurum, & topazion*: quoniam aurum & topazius, quæ superant inter bona temporalia, superantur per bona moralia. Vnde dicitur de sapientia: Non adæquabitur ei aurum: Et infra: Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, bona moralia sunt auro superiora, meliora, & vtiliora, quia gratia verecundia superior, sapientia melior, obseruantia mandatorum vtilior. De primo: Noli discedere à muliere, sensata, & bona, quam sortitus es in timore Domini: gratia enim verecundia illius super aurum: ecce gratia verecundia auro superior. De secundo: Posside sapientiam, quia auro melior est. Ecce sapientia auro melior. De tertio: Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis, quam aurum: Ecce præceptorum obseruantia auro vtilior.

Epilogus.

Ostendens ergo Psalmographus adultam æquitatem, bonum deficiens aspernantem, & adducens quandam virium trinitatem in hanc sententiam concurrentem, ait: *Ideo*, quantum ad intellectus considerationem: *Dilexi*, quantum ad effectus desiderationem: *Mandata tua*, quantum ad effectus operationem: *Super aurum, & topazion*, quantum ad bonorum deficientium superationem.

VERSICVLVS XVI.

Propterea ad omnia mandata, &c.] Quod aspernantem sit bonum deficiens, insinuauit versus præcedens, quod amplexandum sit bonum perficiens, insinuat versus præsens. Quid enim aliud sonat hæc litera, *Propterea*, &c. nisi, quia temporalia despexi, ad moralia, quæ dilexi, rationalia vota direxi, irrationalia vero correxi. Ecce quadruplex æquitatis actio: scilicet despectio dilectio, directio, correctio: Respectu totidem obiectorum, videlicet temporalium, moralium, rationalium, irrationalium.

Articulus primus.

Primum sonat, quod psalmographus cantat, *Propterea*, id est, quia despexi temporalia, sicut patet per præcedentia. Et nota, quod temporalia prudenter despiciunt, quia vitia, iudicia, supplicia vigilanter aspiciunt: quia propterea vitia frequentantur: iudicia intentantur: supplicia dilatantur. De primo, vbi mentione facta de auaritia, subditur: Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres, & filii simul, vicinus & proximus peribunt: ecce ruinosi vitiorum frequentatio. De secundo: Idola secuti sunt: Propterea adhuc contendam iudicio vobiscum, dicit Dominus, & cum filiis vestris disceptabo. Ecce occasione spiritualis idololatriæ, scilicet auaritiæ iudiciorum intentatio. De tertio: Nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vilo termino: ecce fames, & sitis cupidorum, quam sequitur dilatatio tormentorum.

Articulus secundus.

Secundum personat, quod pronuntiat: *Ad omnia mandata tua*. Hæc sunt moralia, quæ dilexit propter quæ temporalia despexit. Et nota, quod mandata sunt nobilibus animæ viribus diligenda: scilicet intellectiua, effectiua, affectiua. Quæris, quare: quia sunt luminaria veritatis, electuaria sanitatis, exemplaria honestatis. De primo: Ingressus sapientiæ mandata æterna: quia veritatis luminaria. De secundo: Serua mandata mea, & viues: quia sanitatis electuaria. De tertio: Deum time, & mandata eius observa: quia honestatis exemplaria.

Articulus tertius.

Tertium insonat, quod inculcat; *Dirigebar*, scilicet quantum ad desideria rationalia, quæ dirigebam ad bona moralia potius, quam ad temporalia comparan-

da. Et nota, quod circa desideria humana potest esse directio tripartita: quia dirigi potest homo à Domino, à proximo, à seipso Dominus dirigit inspirando: proximus imperando: ipsemet operando. De primo: Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius: Ecce directio Domini inspirantis. De secundo: Dirige semitas pedibus tuis: id est, affectibus tuis: ecce directio proximi imperantis. De tertio: Simpliciter iustorum dirigit eos. Ecce directio sui operantis.

Articulus quartus.

Quartum resonat, quod restat: *Omnem viam iniquam odio habui*: Hæc est via desideriorum carnalium aduersus animam militantium. Hanc viam Propheta non diligebat, sed potius corripuit. Et nota, quod legitur triplex via, quarum alia nec polluitur, nec arguitur: alia polluitur, sed non arguitur: alia & polluitur, & arguitur. Prima Dominica: secunda diabolica: tertia humana. De prima: Deus meus, impolluta via eius. Ecce via Dominica, quæ nec polluitur, nec arguitur. De secunda: Via hæc polluta est: sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Via polluta, est voluntas diabolica, cuius vas est humana voluntas. Tunc igitur via polluta, non in se, sed in vasis sanctificatur, cum voluntas hominis iniusta iustificatur, & diabolica deificatur; ecce via diabolica, quæ polluitur, quia semper inquinata: sed non arguitur, quoniam obstinata. De tertia: Vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus: ecce via humana, quæ nonnunquam polluitur per concupiscentiam, sed arguitur per conscientiam, & abluatur per penitentiam.

Epilogus.

C hoc est, quod dicitur per psalmographum, tanquam virum æquitate adultum, aspernatorem temporalium, & amplexatorem moralium: *Propterea*, quantum ad temporalia, quæ despecta: *Ad omnia mandata tua*, quantum ad moralia, quæ dilecta: *Dirigebar*, quantum ad rationalia desideria, quæ directa: *Omnem viam iniquam odio habui*, quantum ad irrationalia desideria, quæ correcta.

Capitulum nonum.

VERSICVLVS PRIMVS.

Mirabilia testimonia tua, &c.] Nonum capitulum incipit, & nonum ferculum intromittit. In præiacenti capitulo præsentata fuit voluntaria temeritatis intermissio: in præsentia vero præsentatur iudiciarie seueritatis promissio. Et patet ordinis ratio: quoniam ista promissio est illius intermissionis occasio. Nam nonnunquam intermittitur flagitij temeritas: quoniam promittitur iudicij seueritas. Promittit autem Dominus iustitiæ seueritatem per sapientiæ veritatem; ideoque primum octonarium occupat veritas sapientiæ, secundum seueritas iustitiæ. Vnde non absurde primus octonarius initiatur ab hac litera Phe, quæ interpretatur os ab ore: quia veritas est os sapientiæ. Secundum autem à Sade litera, quæ interpretatur iustitia. Veritas quoque sapientiæ distinguitur in speculatiuam, primo quaternario coniugatam, & actiuam secundario copulatam. Primus quaternarius quadripartitur: quia diuinæ veritas sapientiæ, sapientibus secundum carnem absconditur, paruulis ostenditur, per orationem attrahitur, per dilectionem accipitur, sicut bis binis versibus aperitur. Primus versus præterdit sapientiæ sapientibus memoratis absconditam, propter contemplationem incompletam. Cum enim in contemplationis negotio quadruplex inueniatur actio: scilicet admiratio, perscrutatio, illuminatio, delectatio; videntur contemplatiuis secularibus duæ primæ: contemplatiuis spiritualibus duæ nouissimæ, diuinitus deputatæ; quod luce clarius declarat psalmographus in persona talium sapientium, taliter elocutus; *Mirabilia*, &c. quasi diceret; Quod testatus est Deus, miratus, & scrutatus est animus meus. Nonne vides actum duplicem interiectum inter intellectum, & eius obiectum, & admirationem, & perscrutationem inter intelligentiam naturalem, & sapientiam spiritualem.

Articulus

Articulus primus.

Ad actum ergo admirationis spectat, quod cantat: *Mirabilia*, quia mirabilia non dixisset, nisi miratio precessisset. Talia mirabilia sunt verba legalia, secundum historiam aperta, sed secundum theoriam operata. Et nota circa predicta mirabilia, quod contempanda sunt propter tria: quia lecta: quia testata: quia non intellecta, quoniam in scripturis leguntur, sed figuris teguntur, & ab intellectibus obscuris non intelliguntur. De primo scribit psalmographus: Considerabo mirabilia de lege tua. Ecce mirabilia lecta. De secundo legimus: Mirabilia opera altissimi, & gloriosa, & absconsa. Ecce mirabilia abscondita, siue testata. De tertio quoque psallimus: Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua. Ecce mirabilia non intellecta.

Articulus secundus.

Ad sapientiam spiritualem facit, quod dicit: *Testimonia tua*. quasi tuis tua, non tuo: scilicet suo modo testificantia, hoc est immaterialia materialiter, infiguralia figuraliter, in temporalia temporaliter significantia. Neque enim possibile est nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum, teste Dionysio. Et notandum, quod ad contemplanandum diuina testimonia, tria sunt necessaria: videlicet dilectio, vt veritas diligatur: directio, vt voluntas dirigatur: exactio, vt habitus exigatur. De primo: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua: in quo dilectio veritatis. De secundo: Beati, qui scrutantur testimonia eius: in quo directio voluntatis. De tertio: Da mihi intellectum, vt sciã testimonia tua: in quo exactio habitatis.

Articulus tertius.

Ad actum perscrutationis, seu inuestigationis pertinet, quod subluceat: *Ideo scrutata est ea*; quasi dicat: propter admirari, cœpit perscrutari: quoniam ignorauit, ideo cognoscere laborauit. Et nota, quod est scrutatio tripartita. Prima prophana, secunda vana, tertia Christiana. Prima est scrutatiuum in scripturis, siue scripturarũ, aut prophetarum figuris propria figmenta, non cœlestia sacramenta. Secunda est scrutantium per naturale lumen supernaturalia sacramenta. Tertia est scrutantiũ per supernaturale lumen, supernaturalia sacramenta. Prima scrutatio improbat, vt dixit Iacob ad Laban: Scrutatus es omnem suppellectilem meam. Sicut Laban in Iacob substantia scrutabatur propria idola, sic nonnulli in diuina scientia scrutantur sua friuola. Secunda scrutatio reprobatur, vbi scribitur: Altiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Fortiora se scrutatur, qui per debilitatem luminis naturalis sacramenta supernaturalia indagare conatur, & forte lumen gratiæ deuotis orationibus acquirere aspernatur. Tertia scrutatio approbatur, dicente Apostolo: De qua salute exquisierant, & scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi. Sic scrutatur, qui spiritualia spiritualibus cõparare, tam orando, quam meditando luctantur: quia sicut scribitur ab Augustino: Quia didicerunt a Domino Iesu Christo mites esse, & humiles corde, plus cogitãdo, & orãdo proficiunt, quam legendo, & audiendo.

Articulus quartus.

Ad intelligentiam naturalem attinere dignoscitur, quod dicitur: *Anima mea*. Qualis putas anima, nisi qualis dixerat antea? Puta cum prudentibus mira, & scrutata, non cum paruulis illustrata: quoniam incompetenti disposita. Et nota triplicem animæ dispositionem ad sapientiæ contemplationem: scilicet collactationem, extensionem, directionem, quantum ad animæ rationem, affectionem, & finis intentionem. De primo scribitur: Colluctata est anima mea in illa: scilicet sapientiã. Ecce colluctatio rationis. De secundo subditur: Manus meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea. Ecce extensio affectionis per deuotionem orationis. De tertio superadditur: Animam meam direxi ad

illam, & in agnitione inueni eam. Ecce directio intentionis ad fructum ædificationis.

Epilogus.

Loquens ergo Psalmographus ex persona prudentium, in lumine proprio procedentium, & diuinam sapientiam in mysteriis absconditam propalare studentiũ, ait: *Mirabilia*, quantum ad primum contemplationis effectũ, scilicet admirationem. *Testimonia tua*, quantum ad contemplationis obiectum, scilicet sapientiam spiritualem: *Ideo scrutata est ea*, quantum ad secundum contemplationis effectum, scilicet perscrutationem: *Anima mea*, quantum ad contemplationis subiectum, scilicet intelligentiam naturalem.

VERSICVLVS SECVNDVS.

D *E*claratio sermonum tuorum illuminat, &c.] De sapientia prudentibus abscondita disertũ est a psalmista: de sapientia paruulis reuelata differendum est in parte ista. Prudentes quidem acceperunt partem contemplationis priorem, sed paruuli potiore. Illis datũ est incognita mirari, abdita perscrutari. Itis datum est cœlitus illuminari, & medullitus delectari. Sicut in cõtemplatione prudentium cognouimus actum duplicem interiectum inter intellectum, & eius obiectum, sic in contemplatione paruulorum agnoscimus effectũ duplicem interceptum inter recipiens, & receptum: videlicet illuminationem, & delectabilem perfectionem, seu perfectiuam delectationem, inter diuinorum declarationem, & cordium præparationem.

Articulus primus.

D *E*claratio, inquit, sermonum tuorum. Ecce declaratio diuinorum. Ecce diuini sermonis mysterium, quod de manu Dei suscipimus, quod cordibus custodimus, vt ædificetur proximus, & glorificetur altissimus. Vnde notandũ, quod leguntur sermones huiuscemodi in manu Domini conseruari: cordibus hominum commendari, & per ipsum Dominum consummari. Quæris, quare: quoniam ipse est referare: ipse est imperare: ipse est remunerari. De primo legimus: In manu enim illius, & nos, & sermones nostri. Nõne vides sermones conseruatos in manu Domini referante? De secundo: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Nũquid audis sermones cordibus commendatos, Domino imperante; De tertio: Consummatio sermonũ ipse est. **D** agnoscis sermones cõsummatos, Domino munerante?

Articulus secundus.

Illuminat. Ecce mentis recipientis illuminatio, per quam illuminatur ignorantium, sed patrem luminum exorantium ratio. Vnde notandũ, quod illuminat pater luminum credentes, sperantes, diligentes: quia fideliter, fiducialiter, feruenter orantes. De primo scribitur: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Tãquam patenter inquiring: Quoniam illuminasti ignorantem, vt crederem, illumina fideliter exorantem, vt credita firmiter asseuerem. Ecce illuminatio credentium. De secundo: Illuminabo, dicit Sapientia, omnes sperantes in Domino. Ecce illuminatio sperantium. De tertio: Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Ecce illuminatio diligentium.

Articulus tertius.

Et intellectum dat. Hinc intellectus est habitus intellectus, intellectuæ potentiæ perfectius: Vbi vero intellectualis perfectio, ibi spiritualis delectatio, quæ dicitur contemplationis consummatio. Nam delectatio est operationis consummatio, secundum Philosophum. Sed notandum circa huiuscemodi intellectum, quod legimus intellectum datum, intellectum priuatum, intellectum mutatum. Quorum primum delectabile, secundum detestabile, tertium detestabile. De primo scribitur: Intellectum tibi tabo, & instrua te: ecce intellectus datio delectabilis. De secundo: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictũ, & auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu: ecce intellectus priuatio

Psal. 118. c
Eccl. 11. a

Psal. 105. a

S Dionys. cœlesti. hierar. cap. 1.

Psal. 118. p
Ibid. a

Ibid. q

Gen. 31. a

Eccl. 3. c

1. Pet. 1. b

Aug. cap. 1. de vid. Dao.

Eccl. 5. c

Ibidem.

Ibidem.

Sap. 7. e

Luc. 11. f

Eccl. 43. d

Psal. 107. c

Eccl. 24. d
Eccl. 2. b

Arist. lib. 10. Et hic cap. 4 circa med.

Psal. 31. c

Sap. 1. b

Sap. 4.c

delectabilis. De tertio: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius: ecce intellectus mutatio detestabilis.

Articulus quartus.

Paruulis: ecce præparatio hominum, ad suscipiendum lumen diuinum: scilicet humilitas, quæ dicitur spiritualis paruulitas. Sed nota de paruulis, quod diuersos in diuersis inuenimus scripturis: utpote paruulos ætate, paruulos maturitate, paruulos prauitate. Quorum primi tolerabiles, secundi vituperabiles, tertij venerabiles, & ad diuinas illuminationes habiles. De primis: Egrediuntur, quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant in sibus: ecce paruuli ætate. De secundis: Usquequo paruuli deligitis infantiam, & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt scientiam: ecce paruuli maturitate. De tertiis: Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote: sensibus autem perfecti sitis: ecce paruuli prauitate. Paruulitalibus nonnunquam reuelat Dominus, quæ velauit prudentibus.

Iob. 21.b

Prou. 1.c

1. Cor. 14.d

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus de contemptiois gratia, quam Dominus operatur in talibus, mediantibus illuminationis, & delectabilis perfectionis actibus: *Declaratio sermonum tuorum* quantum ad susceptam sapientiæ declarationem: *Illumina*, quantum ad tertiam cõtemplationis actionem, scilicet illuminationem. *Et intellectum dat*, quantum ad quartam cõtemplationis ipsius operationem: scilicet delectationem, seu delectabilem perfectionem: *Paruulis*, quantum ad susceptam intelligentiæ præparationem.

VERSICVLVS TERTIVS.

O *S meum aperui, &c.* Per præcedentia demonstratur sapientiæ cœlestis absconditio, & eius reuelatio per præsentia demonstratur eiusdem attractio, dicente Psalmista: *Os meum, &c.* Ac si diceret voce plana: Aperiui desiderium rationale, & attraxi magisterium spirituale: quia mandata tua, quantum ad ministerium ceremoniale, desiderabam, quantum ad magisterium intellectuale. Ecce liquet ad oculum, quid apertum, quid attractum, quid mandatum, quid desideratum. Quoniam apertum rationale desiderium: attractum spirituale magisterium: mandatum ceremoniale ministerium: desideratum intellectuale magisterium.

Articulus primus.

Demonstratur itaque desiderium rationale, cum dicitur: *Os meum aperui.* Quoniam os interius est rationalis appetitus. Sicut enim homo exterior os exterius aperit ad id, quod appetit, sic homo interior os interius aperit ad id, quod appetit. Et nota, quod os interius aperire debemus: ad sapientiam inferendam; ad sapientiam referendam; non ad insipientiam proferendam; contra murmuriosos, contra incuriosos, contra iniuriosos. De primo: Aperiui os meum, & cibauit me volumine: sic aperitur os contra murmuriosos sapientiæ inferendæ. De secundo psallimus: Aperiui in parabolis os meum: sic aperitur os contra incuriosos sapientiæ referendæ. De tertio psallentes dicimus: Obmutui, & non aperiui os meum: sic non aperitur os contra iniuriosos insipientiæ proferendæ.

Articulus secundus.

Demonstratur utique magisterium spirituale, cum additur: *Ei attraxi spiritum.* Vt autem videas clarius attractum huius spiritus, debes animaduertere, quod est spiritus intelligentiæ incorporatus humanæ creaturæ, & est spiritus intelligentiæ incorporatus diuinæ scripturæ. Sed iste spiritus est ante reuelationem implicitus, post reuelationem explicitus. Hunc igitur spiritum attrahit humanus spiritus, tanquam ab interiori exterius, supplicando, quod ex implicito fiat explicitus. Notandum itaque circa spiritum intelligentiæ, quod est spiritus attractiuus, spiritus attrahendus, & spiritus attractus. Ad attractiuum pertinet supplicatio, ad attrahendum implicatio, ad attractum explicatio. De primo:

Ezech. 3.a

Psalm. 77.a

Psalm. 38.c

A Doctrinam, qua me arguis, audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi; ecce spiritus intelligentiæ attractiuus. De secundo: Omnium artifex docuit me sapientia: Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus, multiplex; ecce spiritus intelligentiæ de profundo sapientiæ attrahendus. De tertio: Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum, & ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ: ecce spiritus intelligentiæ attractus.

Articulus tertius.

Demonstratur quoque ministerium ceremoniale, cum subditur: *Quia mandata tua.* Quæ mandata, nisi ceremonialia, seu figuralia: quorum apertum ministerium, sed opertum mysterium requirit disertum dilucidationis magisterium: hæc mandata leguntur ceremoniis aggregata, ut intelligantur ab aliis segregata. Horum etiam ministeria recesserunt, sed mysteria remanserunt. Vnde notandum de mandatis talibus, quod ea mandauit Dominus custodiæ triplici: videlicet populari, prophetali, regali; ut doceret agendorum, credendorum, sperandorum mysteria meditari. De primo, vbi dicit Moyses populo: Custodias mandata Domini, & ceremonias eius; ecce mandatorum custodia popularis; admonens de agendis. De secundo: Vanitate leducti sumus, & non custodimus mandatum, & ceremonias; ecce mandatorum custodia prophetalis, præmonens de credendis. De tertio, vbi dicit Dauid filio tuo, cui facta fuit regni repromissio: Custodias mandata Domini Dei tui, ut ambules in viis eius, & custodias ceremonias eius; ecce mandatorum custodia regalis, commonens de sperandis.

Articulus quartus.

Demonstratur denique magisterium intellectuale, cum superadditur: *Desiderabam.* Quoniam in mandatis illis carnalibus, & temporalibus, quantum ad ministerium; sed in intellectualibus, & æternis, quantum ad magisterium illud erat desiderabile, quod intellectuale & æternale, potius quam illud, quod carnale, & temporale. Et nota de mysteriorum notitia, quod desideratur ab anima, sicut umbra, sicut gratia, sicut aqua: quia recreat eius estum, delectat intuitum, satiat appetitum. Primi desiderij prænotatio patet, vbi dicitur: Sicut ceruus desiderat umbram, & sicut mercenarius præstolatur finem sui operis, sic & ego habui menses vacuos: & noctes laboriosas enumeravi mihi: hic comparatur animus studiosus ceruo celerrimo & mercenario pauperissimo, per laborum superuacuitatem, & temporum inperfluitatem currentibus ad ardoris refrigerium, & operis complementum. Secundi desiderij subnotatio liquet: Gratiam inquit, & speciem desiderabit oculus. Plane sicut oculus exterior desiderat gratiosam speciositatem, seu speciosam gratiositatem substantiæ corporalis, sic oculus interior desiderat speciositatem gratiosam, seu gratiositatem speciosam sapientiæ spiritualis. Tertij desiderij denotatio relucet, vbi legitur: Desiderauit Dauid aquam; & intelligitur desiderium animæ rationalis respectu sapientiæ Saluatoris.

Epilogus.

E Ait ergo Psalmographus, tanquam in Christo paruulus orando sapientiæ attractiuus: *Os meum aperui*, quantum ad rationale desiderium, quod apertum: *Ei attraxi spiritum*, quantum ad spirituale magisterium, quod attractum: *Quia mandata tua*, quantum ad ceremoniale ministerium, quod mandatum: *Desiderabam*, quantum ad intellectuale magisterium, quod desideratum.

VERSICVLVS QVARTVS.

A *Spice me, & misereve mei, &c.* Qualiter attrahatur diuina sapientia, patet per præcedentia: sed qualiter accipiatur ab humana intelligentiâ, patebit per præsentia. Nam proculdubio, & sicut illam attrahit

Iob. 20.a

Sap. 7.d

Ecl. 39.a

Deut. 10.c

Neem. 1.c

3. Reg. 2.a

Iob. 7.a

Ecl. 40.c

1. Reg. 23.b

oratio

oratio, sic accipit dilectio. Enimvero est oratio infirma, quam non firmat dilectio, & inanis est attractio, qua non implet acceptio: quod ut clarius luceat, audiamus quid hinc Propheta censeat: *Aspice* inquit, &c. Sed quid sibi vult hæc censura: Videte, quam firmiter, quam fidenter Creatorem alloquitur creatura, dicens: aufer aspectum, aufer defectum, profer iudicium rectum inter diligens & dilectum: hic aspectus est sapientialis influentia: hic defectus est intellectualis indigentia. Hoc iudicium est illa sapientis sententia: Amicorum omnia communia: hæc diligentia sunt creatrix, & creata intelligentia.

Articulus primus.

Primo sapientiæ petit aspectum, id est, sapientialem influxum, cum dicit: *Aspice in me*. Sapientia quidem aspicit, cum aspicere facit, cum aspectum imperfectum perficit. Et nota, quod Dominus tripliciter aspicit animam: quantum ad agnitiuam, quantum ad affectiuam, & quantum ad effectiuam: primam illuminando, secundam consolando, tertiam approbando. De primo: Aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt colles sæculi: Quippe Dominus dicitur gentes, seu gentiliter viuentes aspicere, dissoluere, conterere: quia facit eas peccata recognoscere, recognoscentes resipiscere, resipiscentes ingemiscere: ecce aspectus illuminatorius. De secundo: Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, & non discedet, donec altissimus aspiciat. Oratio siquidem penetrat per postulationem, propinquat per præstolationem, sed aspicitur per consolationem; ecce aspectus consolatorius. De tertio: Quare ieiunauimus, & non aspeixisti, id est, approbasti: ecce aspectus approbatorius.

Articulus secundus.

Secundo pandit defectum, scilicet intellectiue imperfectum, cum adiicit: *Et miserere mei*. Petendo namque misericordiam, pandit miseriam: magna quippe miseria est sapientiæ salutaris penuria. Hic potes notare, quod miseretur Dominus diuersis diuersimodè: scilicet aliis purgatiuè, aliis illuminatiuè, aliis perfectiue. Primo modo miseretur pœnitentibus, secundo ignorantibus, tertio expectantibus. Primus modus notatur, vbi legitur: Peccaui cum patribus nostris, in iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Tu, quia pius es, miserere nostri: ecce misericordia pœnitentium purgatiua. Secundus denotatur, vbi scribitur: Miserere nostri Deus omnium, & respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum: ecce misericordia ignorantium illuminatiua. Tertius modus annotatur, vbi dicitur: Domine miserere nostri: te enim expectauimus: ecce misericordia expectantium perfectiua.

Articulus tertius.

Tertio postulat iudicium, cum allegat: *Secundum iudicium*. Quæris, quorum? Sapientium antiquorum, super communicantia amicorum: Est enim publica Græcorum sententia: amicorum omnia communia. Secundum hanc sententiam confidenter Dei postulat sapientiam, qui fideliter ei conseruat amicitiam. Et notandum circa dictum iudicium, quod non est timorofum, sed amorofum, sed saporofum: propter amicitia perfectionem, complexionem, & refectionem. De primo: In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: Ac si diceret manifestè: perfectum habemus amicitia nostræ iudicium: quoniam non timemus amici nostri iudicium: quia sicut ille fuit seruator amicitia nostræ, sic sumus & nos suæ. Proprium enim est amicitia confidere, non timere: ecce iudicium non timorofum propter amicitia perfectionem. De secundo per Prophetam psallitur: Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos in æternum conseruabuntur, quasi dicat: Amorofum est Deo iudicium amicorum: quia non contemptor est, sed complexor eorum: ecce

iudicium amorofum propter amicitia complexionem. De tertio, vbi pastor bonus de bonis gregibus loquitur: Pascam illas in iudicio. Vos autem greges mei, quasi dicens: Amicis meis delicias adiudicabo supernas: qui mihi delicias administrauerunt internas: ecce iudicium saporofum propter amicitia refectionem.

Articulus quartus.

Quarto connectit dilectum & diligens, cum concludit: *Diligentium nomen tuum*. Connectendo diligens & dilectum, scilicet increatum, & creatum intellectum. Quod autem ait, non te, sed tuum nomen, ad diligendi pertinet rationem. Vnde notandum circa nomen Dominicum, quod legitur in scripturis excellentum, inclytum, gloriosum. Excelsa namque diligendi ratio est originalis naturalium bonorum adinuentio: sed inclyta diligendi ratio est ordinalis moralium donorum subuentio: sed gloriosa diligendi ratio est terminalis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentio. De primo: Notas, inquit, facite in populis adinventiones eius, mementote, quoniam excellentum est nomen eius: ecce nominis excelsi ratio: scilicet originalis naturalium adinuentio. De secundo, vbi David sic benedixit Domino: Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi vniuersa promittere: Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: ecce nominis inclyti ratio, scilicet ordinalis moralium subuentio. De tertio: Nisi custodieris, & feceris omnia verba legis huius, quæ scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius gloriosum, & terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit plagas tuas Dominus: ecce nominis gloriosi, & terribilis implicita, & explicita ratio, scilicet terminalis supernaturalium iudiciorum conuentio, & stipendiorum obuentio.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus qualiter sapientia diuina per dilectionem accipitur, Dominum sic alloquitur: *Aspice in me*, auferendo aspectum sapientialis influentia: *Et miserere mei*, auferendo defectum intellectualis indigentia: *Secundum iudicium*, proferendo sententiam communicantia: *Diligentium nomen tuum*, scilicet creatricis, & creatæ intelligentia, quæ sunt extrema istius amicitia.

VERSICVLVS QVINTVS.

Gressus meos dirige, &c.] Quaternarius antecedens deseruiuit sapientiæ speculatiuæ, iste sequens deseruiit actiue, per quam diuinitus dirigitur iustus, erigitur elisus, illuminatur cæcus, soluitur compeditus; ecce quatuor actus diuini, quibus respondent versus bis bini. In primo cantatur à Psalmographo, velut a iusto in via iustitiæ, diuinitus dirigendo; *Gressus meos*, &c. quasi dicat, Motus meæ voluntatis, tuis dirige mandatis, ne subeam dominium iniquitatum omnium. Possumus itaque quatuor hic notare; scilicet actionem voluntariam, directionem necessariam, damnationem nefariam, & contaminationem multifariam. Quorum primum spectat ad opera viatorum; secundum ad onera mandatorum; tertium ad sufferentias tentatorum; quartum & differentias peccatorum.

Articulus primus.

Primum significatur, cum scribitur; *Gressus meos*: Gressus isti sunt actus vniuersi à voluntate elicti, vel imperati. Et nota, quod in scriptura diuersi gressus leguntur, per quos diuersi actus intelliguntur; videlicet gressus recti, gressus pulchri, & gressus effusi; per quos intelliguntur actus discreti, disciplinati, dissoluti. De primo; Gressus rectos facite pedibus vestris; ut non quis claudicans erret. Ecce gressus recti, id est, actus discreti. De secundo; Quam pulchri gressus tui in calcamentis, filia principis. Ecce gressus pulchri, id est, actus disciplinati. De tertio canitur; Pene effusi sunt gressus mei. Ecce gressus effusi, id est, actus dissoluti, seu dissoluti.

Cic. lib. 1. Offic.

Abac 3. a

Ecl. 35. d

Isa. 58. a

Indib. 7. d

Ecl. 36. a

Isa. 33. a

Græcorum sententia.

1. Ioan. 4. d

Psalm. 36. c

Ecl. 34. d

Isa. 12. b

1. Paral. 29. c

Deut. 28. f

Heb. 12. c

Cant. 7. a

Psalm. 72. a

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur : *Dirige secundum eloquium tuum.* Istud eloquium est diuinum imperium, nostrorum actuum directiuum. Actus enim humanæ voluntatis, diuinis regulantur mandatis, quasi regulis æquitatis. Et nota, quod Dominus dirigit curuitatem vis rationabilis, irascibilis, & concupiscibilis, quantum ad insipientiæ pronitatem, impatientiæ, & immunditiæ. De primo Propheta dicit : *Dirige me in veritate tua, & doce me.* Ecce directionem, quantum ad rationabilis curuitatem, & insipientiæ pronitatem. De secundo per Psalmistam cantatur : *Diriget mansuetos, id est, dirigendo faciet mansuetos in iudicio.* Ecce directionem, quantum ad irascibilis curuitatem, & impatientiæ pronitatem. De tertio Psalmographus scribit : *Diriges iustum, scrutans corda, & renes Deus: ecce directionem, quantum ad concupiscibilis curuitatem, & immunditiæ pronitatem.*

Psal. 24. a
Ibidem, b
Psal. 7. c

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur : *Et non dominetur mei.* Ecce dominium nefarium, dominium temerarium, quo tentatores dominantur tentatis, sicut superatores superatis. Et nota, quod figuratiter legitur in scriptura spiritus voluptatis dominari delicatis: cupiditatis dominari cupidis: vanitatis dominari elatis. Primum figuratur, vbi scribitur: *Bo tempore dominabantur Philistiim Israeli: id est, voluptatis populo carnali.* Quid enim per Philistiim, id est, potione cadentes, aliud senserim, quam spiritus voluptatis de peccato gula in peccatum luxuriæ cadentes, vel cadere facientes? Secundum notatur, vbi traditur : *Dominabitur thesaurorum auri, & argenti.* Quod de spiritu cupiditatis potest intelligi. Tertium assignatur, vbi dicitur: *Reges posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur : quod de spiritibus vanitatis non inconuenienter accipitur.*

Iudic. 14. c
Dan. xi. g
Neb. em. g

Articulus quartus.

Quartum assignatur, cum adicitur : *Omnis iniustitia.* Hoc est iniquitas omnifaria, per quam contaminatur malorum conscientia. Sed notandum, quod iniustitia nominat in scriptura quandoque peccati actum, peccati maculam, peccati reatum. Quorum primum patet exterius, secundum latet interius, tertium trahit inferius. De primo: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Ecce iniustitiæ actus patens exterius. De secundo scribitur : *Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi : ecce iniustitiæ macula latens interius.* De tertio: *Iustitia perpetua est, & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio.* Ecce iniustitiæ reatus trahens inferius.

Ecc. 10. a
Psal. 31. b
Sap. 1. d

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam persona iusta, diuinitas in via iustitiæ dirigenda : *Gressus meos,* quantum ad actionem voluntariam, pertinentem ad opera viatorum: *Dirige secundum eloquium tuum,* quantum ad directionem necessariam, attinentem ad onera mandatorum : *Et non dominetur mei,* quantum ad dominationem nefariam, spectantem ad sufferentiam tentatorum: *Omnis iniustitia,* quantum ad contaminationem multifariam, respicientem differentias peccatorum.

VERSICVLVS SEXTVS.

Redime me à calumniis hominum, &c.] Sicut per sapientiam Dei diriguntur iusti, testificante versu præcedenti, sic per ipsam eriguntur elisi, teste præsentis, vel etiam redimuntur venditi, quod hic accipitur pro indifferenti. Quisquis enim calumniis eliditur, dum eliditur, vilipenditur : dum vilipenditur, pro vili venditur. Quid enim est vilipendere, nisi pro vili vendere? Sed dum calumnia perimitur, & elisus erigitur, & venditus redimitur, fatuus mercator est calumniator, qui carum pro vili vendit, cum Deo charum hominem vilipendit. Propter elisionem, seu venditionem huius-

Vilipendo. id est, vili vendo.

modi solet mandatorum custodia præpediri. Vnde Propheta, tanquam persona sic vendita, vel elisa, petit se redimi à venditionibus talibus talium venditorum, propter custodiam moralium mandatorum. Possumus itaque quatuor hic pensare, videlicet venditionis moralis causam quadruplicem : scilicet materialem, formalem, efficientem, finalem : Elisus pertinet ad causam materialem : elisio ad formalem : elidens ad efficientem : effectus consequens ad finalem.

Articulus primus.

Causa materialis tangitur, cum psallitur: *Redime me,* quasi pro vili venditum à vilipendente. Et nota, quod sicut innuitur in scripturis, tales redimit Dominus tribus modis ; scilicet per iudicium vltionis, beneficium consolationis, incendium dilectionis. In primo elidentis feritas iudicio referitur. In secundo elisi debilitas solatio delinitur. In tertio fortis, vt lapis, dilectio non frangitur, sed ignitur, cum pro calumniantibus interuenitur. Quid enim est elisos pro elidentibus interuenire, nisi scintillas igneas ex elisis lapidibus exilire? Primum per illud intelligitur, quod legitur: *Sion in iudicio redimetur.* Quod tunc implebitur, cum calumniator fidelium per Dei filium perimetur. Secundum per illud innuitur, quod asruitur : *Consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem.* Hic populus redimitur, cuius debilitas delinitur. Tertium per illud accipitur, quod aspicitur : *In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit nos.* Sic redemit illos, quorum charitas elisa non excidit, sed clarius coruscavit.

Isa. 1. d
Isa. 52. e
Isa. 63. b

Articulus secundus.

Causa formalis traditur, cum dicitur : *A calumniis:* quoniam venditiones istæ, quibus venduntur, quæ vilipenduntur : & vilipenduntur, qui calumniis eliduntur : sunt calumnia. Sed nota, quod calumnia tripliciter accipitur in scriptura : interdum actiue, interdum passiuè : interdum actiue pariter, & passiuè. Prima est calumnia facientis : secunda patientis: tertia diligentis. De prima : *Audite verbum hoc, vacæ pingues, quæ estis in monte Samariæ: Videlicet prælati effœminati, impinguati, in sublimitate custodiæ collocati: quia Samaria interpretatur, custodia: sequitur, quæ calumniam facitis egenis: scilicet non curantes de curandis criminibus, sed crumenis.* Ecce calumnia facientis. De secunda dicitur : *Congregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas in medio eius: scilicet quantum ad Ecclesias sæculares: & calumnias patientes in penetralibus eius, quantum ad Ecclesias regulares.* Ecce calumnia patientis. Calumnia talis est venditionis præmissæ causa formalis. De tertia : *Chanaan in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit.* Quid per Chanaan, nisi negotiator notatur? Nam Chanaan negotiator interpretatur. Ecce calumnia diligentis.

Calumnia triplex.
Amos. 4. a
Samaria.
Amos. 3. c
Osa. 12. c
Chanaan.

Articulus tertius.

Causa efficiens explicatur, cum additur : *Hominum.* Qualium? Plane spiritualium, sed animalium : quia nimirum homines calumniis elidentes, elidendo vilipendentes, vilipendendo viliter venundantes, sunt animales spiritum non habentes. Sunt autem eiuusmodi, vel corde, vel ore, vel opere deprauati. Quorum primi dicuntur oculis obturati: secundi, impropriis assueti: tertij, vita delicati. De primo: *Dixit homo, cuius obturatus est oculus.* Iste sane deprauatus est corde. De secundo : *Homo assuetus in verbis improprij, in omnibus diebus suis nõ erudietur.* Iste quoq; deprauatus est ore. De tertio: *Homo delicatus in te, & luxuriosus valde, inuidebit fratri suo.* Hic aperte deprauatus est opere.

Num. 24. b
Ecc. 23. c
Deut. 28. f

Articulus quartus.

Causa finalis subnotatur, cum subditur : *Vt custodiam mandata tua.* Nam intentio talium venditorum videtur irritatio mandatorum, & incitatio peccatorum, quibus nullatenus oportet cedere, sed mandata inuiolabiliter obseruare. Et nota de mandatorum custodia, quod debet existere cum timore, cum amore, cum vigore : contra tumidos, tepidos, & torpidos. De primo:

Ecc. 2. d
Qui

Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius. Ecce mandatorum custodia, cum timore. De secundo: Domine Deus cœli fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum iis, qui diligunt te, & custodiunt mandata tua. Ecce mandatorum diuinorum custodia cum amore. De tertio: Confortare, & esto vir fortis, & obserua, vt custodias mandata Domini Dei tui. Ecce mandatorum Dei custodia cum fortitudine, vel vigore.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona sic vendita, diuinitus redimenda: vel elisa, diuinitus erigenda: *Redime me*, quantum ad elisionem, seu venditionis moralis causam materialem: *A calumniis*, quantum ad elisionem, seu causam formalem: *Hominum*, quantum ad elidentem, seu causam efficientem: *Vt custodiam mandata tua*, quantum ad effectum consequentem, seu causam finalem.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

F *Acie[m] tuam illumina*, &c.] Quonam modo sapientia diuina iustos dirigit, & etiam elisos erigit, in duobus præmissis versibus enitescit. Quonam pacto cæcos illuminat, hic coruscat. Plerumque Domino permitte[n]te, bonus actiuus per amorem terrenorum: quasi calorem stercore[m], excœcatur: sed denique Domino visitante, per amaram compunctionem, tanquam fellic vnctionem, curatur, & ad speculationem cœlestium reuocatur. Ad hoc enim, quod obscuritas sapientiæ per contemplationis perspicaciam declaratur, oportet, quod impuritas intelligentiæ per compunctionis amaritiam depuretur. Sub figura talis cæci videtur Propheta precari, quod diuina declaratur obscuritas, & humana depuretur impuritas. Sicut ex dictis eminet, versus iste quatuor continet obscuritatem, & eius declarationem, impuritatem, & eius depurationem. Obscuritas spectat ad sapientiam: declaratio ad contemplationis perspicaciam: impuritas ad intelligentiam: depuratio ad compunctionis amaritiam.

Articulus primus.

Primum scilicet obscuritatem sapientiæ insinuans, ait: *Faciem tuam*. Reuera per faciem significatur sapientia, propter tria faciei accidentia, quæ sunt, scientia, gratia, reuerentia. Sicut enim homo exterior notificatur, gratificatur, magnificatur, propter faciei carnalis elegantiam: sic homo interior propter sapientiam. De primo dixit Moyses Domino: Ostende mihi faciem tuam, vt sciam te. Ecce faciei scientia. De secundo, sponsa dixit ad sponsum: Facies tua plena est gratiarum. Ecce faciei gratia. De tertio: Reuerentis que faciem meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit Dominus. Ecce faciei reuerentia. Hæc est facies diuina, quam Angeli nobis velant, cum meditantibus diuinam sapientiam non reuelant, sicut Prophetico figuratur eloquio, vbi legimus: Duabus alis velabant faciem eius.

Articulus secundus.

Secundum scilicet declarationem indicans, inquit, *Illumina*. Faciem quippe Domini velut velatam petit illuminari, obscuram sapientiam declarari, quod efficitur per tertiam contemplationis actionem, quam dicimus illuminationem. Hic potes notare, quod tripliciter contingit illuminare, scilicet deponendo, disponendo, exponendo. Primo modo illuminatur ignorantia, secundo intelligentia, tertio sapientia. De primo dicitur ore Prophetico: Illumina tenebras meas. Ecce illuminatio depositiua. De secundo scribitur stilo Davidico: Tu illuminans lucernam meam. Ecce illuminatio dispositiua. De tertio legitur: Doctrinam, quasi antelucanum illumino. Ecce illuminatio expositiua. Hoc modo sumitur illuminare in proposito.

Articulus tertius.

Tertium scilicet impuritatem intelligentiæ designans, dixit: *Super seruum tuum*, quasi secretorum tuorum nescium: quia sicut legimus: Seruus nescit, quid

faciat Dominus eius. Vnde per seruum innuit seruilem, & indispositum intellectum. Hic potest notari, quod serui dicuntur male dispositi, quantum ad vim rationabilem, concupiscibilem, irascibilem. Quo circa non competit eis eloquiis erudiri, deliciis enutriri, dominiis insigniri. De primo: Seruus verbis non potest erudiri: quantum ad dispositionem rationabilis. De secundo: Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem: quantum ad dispositionem concupiscibilis. De tertio: Non decent stultum deliciæ, nec seruum dominari principibus: quantum ad dispositionem irascibilis.

Articulus quartus.

Quartum scilicet depurationem coadunans, concludit: *Et iustificationes tuas doce me*. Iste namque iustificationes sunt animæ purificationes, ad compunctionis amaritiam pertinentes, quas petit doceri, hoc est, quantum ad varias ipsius differentias admoneri. Hic potes notare, quod Dominus videtur tripliciter hæc docere: videlicet docendo nos orare, plorare, in agro corporis laborare: quatenus purificetur orando vituperabilis actus, plorando macula, laborando reatus. De primo: Domine doce nos orare. Ecce doctrina orandi. De secundo: Præcepit, vt docerent filios Iuda planctum. Ecce doctrina plorandi. De tertio: Interroga iumenta, & docebunt te. Ecce doctrina laborandi.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam cæcus diuinitus illuminandus: *Faciem tuam*, quantum ad sapientiæ obscuritatem: *Illumina*, quantum ad contemplationis declarationem: *Super seruum tuum*, quantum ad intelligentiæ impuritatem: *Et doce me iustificationes tuas*, quantum ad compunctionis depurationem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

E *xitus aquarum deduxerunt*, &c.] Lectione sapientiæ tripartita tribus præmissis versibus expedita, subsequitur actio quarta, per quã soluitur anima compedita. Notandum igitur, qualiter anima compeditur, & qualiter expeditur. Compediti dicitur per spiritum erroris. Expediri dignoscitur per spiritum mæroris: quia spiritus erroris rapit de bonis hominis interioris, quæ sunt bona moralia: sed spiritus mæroris id exsoluit de bonis hominis exterioris, quæ sunt bona naturalia: & sic animam, quam ille compediuit, hic expedit: quia quod ille rapuit, hic exsoluit. Quod ille rapuit per indebitam actionem, hic exsoluit per debitam passionem. Hoc liquido protestatur Propheta loquendo, tanquam persona taliter expedita: *Exitus aquarum*, &c. Ac si voce loqueretur expressa: Solutum est per spiritum mæroris de bonis hominis exterioris, quod raptum fuerat per spiritum erroris de bonis hominis interioris. Quatuor igitur hic notantur, vtputa solutio, & rapina: naturalia, & moralia bona. Quorum primum interest spiritus mæroris, secundum spiritus erroris, tertium hominis exterioris, quartum hominis interioris.

Articulus primus.

Solutionem prænotauit Psalmus, cum ait: *Exitus aquarum*, id est, fluxus lacrymarum. Talem solutionem, scilicet lacrymarum resolutionem soluit spiritus mæroris per oculos, quasi per loculos peccatoris: Pretiosa est in conspectu Domini pecunia talis, qualis est acrimonia lacrymalis. Sed nota, quod talium exitus aquarum triplicatur, secundum tria genera personarum. Inueniuntur enim exitus aquarum, seu fluxus lacrymarum interdum in personis pœnitentibus, & continentibus: interdum in personis pœnitentibus, sed non continentibus: interdum in personis, nec pœnitentibus, nec continentibus. Primum aquarum exitum sequitur fertilitas, secundum sterilitas, tertium vtilitas. Primus aquarum exitus est, de quo scribit Psalmographus: Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum: in quo describitur status pœnitentium à peccatis abstinentium. Secundus aquarum exitus est, de quo psallimus: Posuit flumina in desertum, & exitus

aquarum

Nehem. 1. b
3. Reg. 3. c
Tob. 11. c
Ecc. 33. c
Esb. 15. d
1. Paral. 24. f
Isa. 6. a
Psalm. 14. c
Ibidem.
Ecc. 24. d
Ioan. 15. c

Prov. 19. c
Ibid. d
Prov. 19. a
Luc. 11. a
2. Reg. 1. c
Iob. 12. b
Anima quomodo compeditur, & expeditur.
Psalm. 106. d
Ibid. c

aquarum in fitim; in quo notatur status pœnitentium, non tamen continentium. Tertius aquarum exitus est, de quo legitur: Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum; nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum: In quo signatur status impœnitentium, & incontinentium: qui non debent dare exitum aquæ concupiscentiæ, vel ineptæ lætitiæ: sicut nec vir mulieri lasciuæ.

Articulus secundus.

Bona naturalia demonstrauit, cum dixit: *Deduxerunt oculi mei.* Hi sunt oculi naturales, quasi loculi corporales ad exteriorem hominem attinentes, solutionem debitam deducentes. Et nota, quod oculi debent aquas lacrymarum deducere propter tria, propter vulnerationem, propter vastationem, propter captiuationem. Quorum primum spectat ad bona naturalia; secundum ad bona moralia; tertium ad mala mortalia. De primo: Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei plaga pessima vehementer: ecce oculi deducti lacrymarum propter vulnerationem naturalium. De secundo: Deducant oculi nostri lacrymas, & palpebrę nostrę defluant aquis: quia vox lamentationis audita est de Sion, quomodo vastati sumus: ecce oculi lacrymarum deducti propter vastationem moralium. De tertio: Diuisiones aquarum deduxerunt oculi mei in contritione filiæ populi mei: venatione cœperunt me, quasi autem inimici mei gratis: ecce oculi lacrymarum deducti, propter mortalia animam captiuantia.

Articulus tertius.

Rapinam annotauit, cum addidit: *Quia non custodierunt.* Ac si diceret: Propterea soluerunt emendam oculis hominis exterioris; quia non custodierunt bona hominis interioris, introducendo raptorem, scilicet spiritum erroris: & ita bona naturalia ad hominem exteriorem pertinentia lacrymas deduxerunt: quia custodire bona moralia ad hominem interiorem attinentia neglexerunt. Et nota, quod nonnulli sunt, qui Domini mandata non custodiunt: quia nesciunt, quia negligunt, quia nolunt. Sicut mendaces, sicut desides, sicut contumaces, De primo: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est: ecce non custodia nescientis. De secundo: Quare non custodisti dominum tuum regem? ecce non custodia negligentis, seu dormientis. De tertio dixit Dominus ad Moysen: *Vsquequo non vultis custodire mandata mea, & legem meam?* ecce non custodia non volentis, scilicet populi contumacis.

Articulus quartus.

Bona moralia subnotauit, cum subdidit: *Legem tuam*, quantum ad moralem obseruantiam. Et nota, quod hæc est lex materna, lex interna, lex aterna: Propter Ecclesiam imperantem, propter gratiam inuiscerantem, propter gloriam remunerantem. De primo: Ne dimittas legem matris tuæ: ecce lex materna propter Ecclesiam imperantem. De secundo, dicit Dominus: *Dabo legem meam in visceribus eorum:* ecce lex interna propter gratiam inuiscerantem. De tertio: *Hic liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in aeternum:* ecce lex aterna propter gloriam remunerantem.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tanquam persona prius compedita, postmodum expedita, interius absoluta, quoniam exterius resoluta, dicit: *Exitus aquarum*, quantum ad emendam factam per spiritum mœroris: *Deduxerunt oculi mei*, quantum ad bona naturalia hominis exterioris: *Quia non custodierunt*, quantum ad rapinam factam per spiritum erroris: *Legem tuam*, quantum ad bona moralia hominis interioris.

VERSICVLVS NONVS.

Iustus es Domine, &c. Præcedens octonarius disputauit de diuina sapientia, præfens octonarius disputabit de diuina iustitia. Nam de iustitia dispositiua differet quaternarius prior, de iustitia diffinitiuâ, posterior. Iustitia vero dispositiua quatuor habet filias: videlicet prohibitiuam, præceptiuam, comminatiuam, promissiuam totidem versibus coniugatas, Prohibitiua iustitiæ primo versui copulata, prohibet omne vitium per quadruplex prohibitorium, per externum, per supernum, per internum, per infernum: scilicet per iustum, per dominium, per rectum, per iudicium. Quæris, quales per iustum legale, per dominium regale, per rectum rationale, per iudicium gehennale.

Articulus primus.

Iustum legale proditur, cum psallitur: *Iustus es*, quia iusta iubet: iustas condidit leges, omnem iniustitiam prohibentes. Et nota de diuina iustitia, quod legitur tripartita: scilicet erectiua, effectiua, neglectiua. Prima dicitur iustitia sancientis: secunda iustitia facientis, tertia iustitia patientis. De prima: Rex iustus eriget terram: ecce iustitia erectiua. De secunda: Iustus es in omnibus, quæ fecisti nobis: ecce iustitia effectiua. De tertia: Qui negligit damnus propter amicum, iustus est: ecce iustitia neglectiua.

Articulus secundus.

Dominium regale promittitur, cum canitur: *Domine.* Magna profecto vitiorum est prohibitio, illius Domini consideratio, cuius omnia substernuntur dominio. Et notandum circa prædictum dominium, quod est secundum scripturæ testimonium, omnia potens, omnia circumspiciens, omnia, quæ vult, faciens. Quapropter omnes, & singuli sunt substrati eius potentiae, eius notitiæ, eius voluntati. De primo: Respondens Iob Domino dixit: *Scio, quia omnia potes:* ecce Dominus omnia potens. De secundo: *Oculi Domini multo plus lucidiores super solem circumspicientes omnes vias hominum, &c.* ecce Dominus omnia circumspiciens. De tertio scribitur: *Omnia, quæcumque voluit Dominus, fecit:* ecce Dominus omnia, quæ vult, faciens.

Articulus tertius.

Rectum rationale proponitur, cum profertur: *Et rectum.* Qualiter rectum? Secundum internum rationis arbitrium, vel aspectum. Nam proculdubio quælibet tam interior, quam exterior actio rectificari dignoscitur mediante interno rationis arbitrio. Vnde notandum circa rectitudinem rationis, quod, sicut legitur in scripturis, est rectitudo visionis, est rectitudo prædicationis, est rectitudo operationis, procedens à rectitudine rationis: prima mentalis, secunda vocalis, tertia manualis. De primo: *Oculi tui videant recta:* ecce rectitudo visionis. De secundo: *Aperientur labia mea, ut recta prædicent:* ecce rectitudo prædicationis. De tertio: *Qui mundus est, rectum opus eius:* ecce rectitudo operationis. Vnde nimirum recte prohibetur vitium, cum rectum prohibetur eius supplicium, per rectæ rationis arbitrium.

Articulus quartus.

Iudicium gehennale pronuntiatur, cum sequitur: *Iudicium tuum.* Hoc enim iudicium est gehennale supplicium. O quam dura prohibitio est hæc consideratio: Quicumque tali prohibitorio non prohibetur: non surdus, sed mortuus esse videtur. Et nota, quod, sicut traditur in scriptura, iudicium tale, dicitur iudicium mortale, iudicium gehennale, iudicium æternale. Quæris, quare? quia insuperabile, quia intolerabile, quia interminabile. De primo: *Non est viro huic iudicium mortis:* quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos: ecce iudicium mortale. De secundo: *Genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ?* ecce iudicium gehennale. De tertio: *Intermittentes inchoationis Christi sermonem ad perfectionem fe-*

ramur.

Ecc. 25. d

Hier. 14. e

Hier. 9. d

Thron. 3. e

1. Ioan. 2.

1. Reg. 26. e

Exod. 16. f

Prou. 1. b

Hierem. 31. f

Baruch. 4. a

Iustitiæ dispositiue filia.

Prou. 29. a
Dan. 3. c

Prou. 12. d

Iob. 22. a
Ecc. 23. e

Psal. 113.
Et 134. b

Prou. 4. d
Prou. 8. n

Prou. 21. b

Hier. 26. e

Matth. 23. d

Heb. 6. a
Ibidem. a

ramur. Et infra: Resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni: ecce iudicium æternale.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quadruplicem prohibitionem explicans per hæc verba: *Iustus es*, quantum ad iustum legale, prohibens exterius in libris legalibus: *Domine*, quantum ad dominium regale, prohibens superius. *Et rectum*, quantum ad rectum rationale, prohibens interius: *Iudicium tuum*, quantum ad iudicium gehennale, prohibens inferius.

VERSICVLVS DECIMVS.

MAndasti iustitiam, &c.] Si quis abhorreat gravitatem iustitiæ prohibitiuæ in versu traditam præcedente, audiat suauitatem iustitiæ præceptiuæ propositam in præsentem. Sicut enim sponsus charissimus mandat sponsæ charissimæ mandata charissima ex charitate maxima, sic Deus mandat animæ mandata nimis amabilia, præ charitate nimia: Quod vt clarius videatur, attendamus, quid Propheta super hoc fateatur. Plane Prophetica sic cantat litera: *Mandasti, &c.* quasi dicat: Mandasti operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Et credibile, quod est amabile super omnia credibilia. Et desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia, ex charitate nimia. Ecce mandatum animæ charissimum operabile, charissimum credibile, charissimum desiderabile ex nimia charitate. Quorum primum pertinet ad virtutem animæ effectiuam, secundum ad intellectiuam, tertium ad affectiuam, quartum ad charitatis prærogatiuam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: *Mandasti iustitiam*. Ecce operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Quid enim operanti amabilius, aut amanti operabilius, quàm iustitia quæ continet vniuersa bona moralia? Et nota, quod iustitia est amabilis, & amabiliter operabilis, propter tria: quia facit animam Deo charam, animam Deo chariorem, animam Deo charissimam: tanquam amicam, tanquam filiam, tanquam sponsam. De primo, vbi dicitur de opere Abraham: Reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est: ecce iustitia faciens animam Dei amicam. De secundo: Omnis, qui facit iustitiam: ex ipso, scilicet Deo, natus est: ecce iustitia faciens animam Dei filiam. De tertio: Sponsabo te mihi in iustitia: ecce iustitia faciens animam Dei sponsam.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur: *Testimonia tua*. Ecce credibile, quod est amabile super omnia credibilia. Quid enim credenti amabilius, aut amanti credibilius, quàm sapientiæ testimonia? Si enim sapientes sunt propter sapientiam credibiles: multo magis credibilis est ipsa sapientia. Et nota, quod diuina testimonia sunt amabilia, & amabiliter credibilia, propter tria: tum quia subleuantia, tum quia illuminantia, tum quia delectantia: Quia nimirum mentes subleuant, rationem illuminant, affectionem delectant. De primo: Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: in quo mentis subleuatio. De secundo: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me, testimonia tua intellexi: in quo rationis illuminatio. De tertio supra: In via testimoniorum tuorum delectatus sum: in quo affectionis delectatio.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Et veritatem tuam*. Ecce desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia. Quid enim desideranti amabilius, aut amanti desiderabilius, quàm diuinæ veritatis essentia, cuius euidencia est omnis mali absentia, & omnis boni præsentia? Et nota, quod veritas diuina est amabilis, & amabiliter desiderabilis, propter tria: propter veritatis primæ beatissimam euidenciam, suauissimam complacentiam, & sempiternam permanentiam. In quorum primo consummabitur nostræ beatitudo intelligentiæ:

in secundo volantatis: in tertio memoriæ. De primo scribitur: Omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: ecce primæ veritatis beatissima euidencia. De secundo per Psalmistam dicitur: Complacui in veritate tua: ecce primæ veritatis suauissima complacentia. De tertio per Prophetam psallitur: Veritas Domini manet in æternum: ecce primæ veritatis sempiterna permanentia.

Articulus quartus.

Quartam denotatur, cum dicitur: *Nimis id est, charitate nimia*: Ecce charitatis prærogatiua, quæ mandata diuina facit nimis amabilia: quia nimis est amabile, quod mandatur nimis amabili nimia charitate. Et nota, quod nimietas ista facit mandatum nimis facile, peccatum nimis difficile, iudicium nimis terribile. Primum quidem propter nimiam mandatoris dulcedinem: secundum autem propter nimiam peccatoris ingratitude: tertium tandem propter nimiam iudicatoris, & vindicatoris formidinem. De primo: Latum mandatum tuum nimis: ecce mandatum nimis facile. De secundo dixit Dauid ad Dominum: Peccauimus nimis, vt hoc facerem: ecce peccatum nimis difficile. De tertio: Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis: ecce iudicium nimis terribile.

Epilogus.

Patet itaque suauitas præceptiuæ, Psalmographo sic dicente: *Mandasti iustitiam*. Ecce charissimum operabile, pertinens ad effectiuam: *Testimonia tua*, ecce charissimum credibile, attinens ad intellectiuam: *Et veritatem tuam*, ecce charissimum desiderabile, spectans ad affectiuam: *Nimis*, ecce amoris nimietas, respiciens ad charitatis prærogatiuam.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Tabescere me fecit zelus meus, &c.] Iustitiam præceptiuam elucidauit versus præcedens: iustitiam comminatiuam elucidat versus præsens. Hæc est iustitia terribilis, per quam Dominus comminatur suis terribiliter inimicis, sicut patet, vbi dicit Dominus ore Prophetico: Comminatus sum, vt effunderem furorem meum super eos. Vnde mirabile, & mirabiliter miserabile videtur, quod talis comminatio semper in memoria non habetur. Propterea dicit: *Tabescere*, &c. quasi dicat: Motus sum misericordia super inimicorum vecordia: quia non habent in memoria verba Dei comminatoria. Quatuor ergo notantur in proposito: misericordia Prophetica, memoria lubrica, verba terrificata, vecordia inimica. Primum laudabile, secundum vituperabile, tertium formidabile, sed quartum detestabile.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur: *Tabescere me fecit zelus meus*. Hic est zelus Dauidicus. Dauid autem interpretatur misericors, vel amicus. Quis est ergo zelus iste, nisi zelus misericordiæ? Talis zelus dicitur tabefaciens, seu liquefaciens: quia compatiens. Notandum itaque quod est zelus misericordiæ, iustitiæ, sapientiæ. Primus dicitur compatiens, secundus faciens, tertius audiens. De primo: Miserebor omnis domus Israël. Et assumam zelum pro nomine meo sancto. Ecce zelus misericordiæ, assumptius alienæ miseræ. De secundo: Super solum Dauid sedebit, & super regnum eius, vt cõfirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & vsque in sempiternum zelus Domini exercituum faciet hoc. Ecce zelus iustitiæ. De tertio: Auris zeli audit omnia. Talis est auris auditoris sapientiæ zelatoris. Ecce zelus sapientiæ.

Articulus secundus.

Secundum liquet, cum scribitur: *Quia obliui sunt*. Quid enim est obliuio, nisi memoriæ lubricatio? Et nota, quod vituperabilis est memoria, quæ quatuor memorabilium est oblita, scilicet diuinæ præceptionis, prohibitionis, promissionis, & comminationis, propter periculum omissionis, commissionis, amissionis, & admissionis. De primo dicitur: Si obliui sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum. Hic obli-

1. Tim. 2. a

Psal. 23. a

Psal. 116. a

Psal. 118. m

1. Paral. 21. c

Job. 1. c

Ezech. 20. c

Dauid.

Zelus triplex.

Ezech. 39. f

Isa. 9. b

Sap. 1. c

Obluio quid.

Psal. 43. d

1. Iacob. 2. d

1. Iohn. 2. d

Osea. 2. d

Psal. 118. n

Ibidem. m

Ibidem. b

uio refertur ad præceptionem, expansio ad prohibitionem. De secundo: Fecerunt malum in conspectu Domini, & obliui sunt Dei sui, seruientes Baalim. Hic obliui refertur ad prohibitionem. De tertio scribitur à Psalmographo: Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, supple in spe. Hic refertur obliui ad promissionem. De quarto: Adimpleti sunt, & saturati eleuauerunt cor suum, & obliui sunt mei, & ego ero eis quasi leena, sicut pardus in via Assyriorum. Hic refertur obliui ad comminationem.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum traditur: *Verba tua.* Hæc sunt verba comminatoria, & ideo digna memoria, præcipue propter tria, tum quia sunt verba fidelia, verba formidabilia, verba interminabilia. Planè fidelia, quantum ad tenorem eloquij: sed formidabilia, quantum ad rigorem iudicij: sed interminabilia, quantum ad dolorem supplicij. De primo: Psalmistam dicitur: Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Ergo & in verbis comminatorijs. Ecce verba fidelia, seu credibilia. De secundo per Prophetam psallitur: A verbis tuis formidauit cor meum, & maximè à comminatorijs. Ecce verba formidabilia. De tertio: Verba mea non præteribunt. Ecce verba interminabilia: quia proculdubio manet comminatio, manente comminato supplicio.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur: *Inimici mei.* Qui sunt illi, quos inimicos dicebat, super quorum vecordia tabescebat, nisi quos inimicos Domini cognoscebat? Ita profecto probatur ipsius testimonio: ait enim: Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam: Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. Dei vero sunt inimici, qui huius sæculi sunt amici: quia sicut scribitur: Quicumque uoluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei constituitur. Quæ vero maior vecordia, quàm amicitiam diuinam contemnere pro mundana? Et nota, quod tales inimici distinguuntur distinctione triplici, nam alij dicuntur infirmati, alij locupletati, alij exaltati. Et sunt trimembri concupiscentia irretiti. Quidam concupiscentia carnis, quidam concupiscentia oculorum, quidam superbia vitæ. De primis legitur: Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Ecce inimici infirmati, quorum infirmitate, & lubricitate dignoscitur Ecclesia tribulari. De secundis: Facti sunt hostes eius in capite eius, & inimici eius locupletati sunt. Ecce inimici locupletati, quales sunt nonnulli principes, & prælati, vacantes cupiditati potius, quàm charitati. De tertijs scribitur à Psalmographo: Inimici Domini mox, ut honorificati fuerint, & exaltati, deficient, quemadmodum fumus, deficient. Ecce inimici exaltati, quorum culpa, & poena connotantur in verbo præsentis.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, diuinam comminationem, & humanam obliuionem mirabiliter miseratus: *Tabescere me fecit zelus meus.* Ecce misericordia Prophetica, quæ est laudabilis: *Quia obliui sunt.* Ecce memoria lubrica, quæ vituperabilis: *Verba tua.* Ecce comminatio terrificæ, quæ formidabilis: *Inimici mei.* Ecce vecordia inimica, quæ est detestabilis.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Ignitum eloquium, &c.] Post acerbitatem iustitiæ comminatiuæ, subiungit Propheta suauitatem promissiuæ. Hæc est iustitia suauiter attractiua, quæ totum trahit hominem, tam interiorem, quàm exteriorem per desiderium, & amorem. Sic trahebat ipsum Psalmographum, qui dicebat: *Ignitum, & cætera.* Quid enim aliud sonat hæc litera, nisi quod homo interior trahitur per ardorem, & homo exterior per amorem? Nam nulli dubium, quod prædictum eloquium non tantum ignitum est, sed auditum, nec vllum igniret, si nullus audiret. Vnde quatuor actus connotat iste versus, scilicet actum igniendi, audiendi, seruiendi, & diligendi. Quo-

rum primus ad ardorem, secundus ad hominem interiorem, tertius ad exteriorem, quartus attinet ad amorem. Quis enim eloquij cœlestis auditor, nisi homo interior? quis seruator, nisi homo exterior? quid ignitio nisi ardor? quid dilectio, nisi amor?

Articulus primus.

Igniendi actus proponitur, cum scribitur: *Ignitum vehementer,* supple actiue, non passiuè. Aliter enim cõpetit ignitum eloquio, aliter desiderio: quoniam eloquio congruit actiue, sed desiderio passiuè. Nec enim ignitum hic vocatur eloquium, nisi quoniam ignit desiderium. Et nota, quod inuenimus ignitum desiderium tripartitum: videlicet desiderium tentationis, reluctationis, & remunerationis. Vnde legimus ignitum serpentem, clypeum, sermonem. De primo: Misit Dominus in populum ignitos serpentes. Tales serpentes tentatores sunt, qui concupiscentias incendere inardescunt. Talium ergo desiderium est ignitum, circa malum culpæ. De secundo: Clypeus fortium ignitus. Moraliter tales clypei, fortes affectiones sunt, quæ tela diabolica extinguere incandescunt. Talium ergo desiderium est ignitum circa bonum gratiæ. De tertio: Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Tales præcipue sermones cœlestium promissiones sunt, quibus igniti milites Christi nulla pericula pertimescunt. Talium ergo desiderium est ignitum circa bonum gloriæ.

Articulus secundus.

Audiendi actus supponitur, cum subditur: *Ignitum tuum,* scilicet auditum per hominem interiorem, & ideo trahens ipsum per desiderij feruorem. Et nota circa eloquium beatitudinis promissiuum, quod est desiderabile homini interiori, quantum ad gressum, visum, gustum, propter summum bonum consequendum, videndum, fruendum. De primo: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Hic desideratur eloquium ratione mandati complendi, & præmij consequendi. De secundo: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum: Hic desideratur eloquium respectu summi boni videndi. De tertio: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Hic desiderantur eloquia ratione summi boni fruendi.

Articulus tertius.

Seruiendi actus interponitur, cum inferitur: *Et seruus tuus.* Seruus iste, ni fallor, est homo exterior, qui non tantum creatoris, sed etiam interioris hominis est seruator. Si quæris, in quibus? Specialiter in tribus, in eo, quod sensatus, disciplinatus, operibus inclinatus. Quantum ad primum seruit intellectiua: quantum ad secundum, affectiua: quantum ad tertium, effectiua. De primo: Seruus sensatus sit tibi dilectus, quasi anima tua: quoniam à sensibus incipit cognitio intellectiua: ecce seruus sensatus, id est, sensibus ornatus seruiens intellectiua. De secundo: Panis & disciplina, & opus seruo. Hoc est disciplina exteriorum sensuum, per quam adiuuatur disciplina interiorum affectuum: ecce seruus disciplinatus seruiens affectiua. De tertio: Seruum inclinant operationes assiduæ. Hæc inclinatio est ad ministerium effectiua prædispositio: ecce seruus inclinatus seruiens effectiua.

Articulus quartus.

Diligendi actus subterponitur, cum subsequitur: *Dilexit illud.* Ecce amor, quo trahitur homo exterior. Sed nota triplicem amorem, per quem amat homo exterior Saluatorem. Homo quidem exterior, cum sit creatus, animatus, rationis arbitrio subiugatus, habet amorem naturalem, animale, rationale. Quapropter diligit naturaliter, animaliter, rationaliter, suum factorem, suum dilectorem, suum clarificatorem. De primo: Dilige eum, qui te fecit: ecce dilectio factoris. De secundo: Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos: ecce dilectio dilectoris. De tertio: Qui diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent: ecce dilectio clarificatoris. Hæc autem dico sine præiudicio veritatis, tanquam sectator pietatis, magis quàm proprietatis.

Epilogus.

Judic. 3. a

Psal. 105. c

Osee. 13. b

Psal. 144. c

Psal. 118. a

Matth. 24. c

Psal. 138. d

Inimici Dei qui. Iac. 4. a

Ex. 1. Ioan. 2. c

Psal. 26. d

Thren. 1. a

Psal. 36. d

Iustitia suauiter attractiua.

Desiderium ignitum tripartitum.

Num. 21. b

Nabum. 2. a

Prou. 30. a

Psal. 118. r

Ibidem. l

Ibidem. n

Homo exterior seruus interioris.

Ecc. 7. o

Ecc. 33. d

Ibidem.

Amor triplex, quo homo exterior amat Saluatorem.

Ecc. 7. c

1. Ioan. 4. d

Judic. 5. d

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quasi attractus diuinitus median-
te iustitia promissua: *Ignitum vehementer*, quantum
ad actum igniendi, qui pertinet ad ardorem: *Eloquium
tuum*, quantum ad actum audiendi, qui pertinet ad ho-
minem interior: *Et seruus tuus*, quantum ad actum
seruiendi, qui pertinet ad hominem exterior: *Dile-
xit illud*, quantum ad actum diligendi, qui pertinet ad
amorem. Ac si dicatur: *Eloquium tuum*, quod audit ho-
mo interior: *Est ignitum vehementer*, id est, ipsum attra-
hit per ardorem: *Et seruus tuus*, id est homo exterior:
Dilexit illud, id est attrahitur per amorem.

VERSICVLVS XIII.

A *Dolentulus sum ego, &c.*] Hactenus iustitia dis-
positiua disposuit, qualiter operandū tempus est,
vt iustitia diffinitiua diffiniat, qualiter remunerandum.
Hæc est iustitia finiens, & diffiniens, terminans, & de-
terminans causas vniuersas, tam prosperas, quam ad-
uersas, secundum quatuor sententias totidem versibus
annotatas. Quarum prima est humilium sublimatio: se-
cunda sublimium humiliatio: tertia patientium corona-
tio: quarta impatientium condemnatio. Primam sen-
tentia enucleat primus versus. In quo Psalmographus,
tanquam in diuino iudicio constitutus, conscientie suæ
librum aperit, & iustitiæ debitum emolumentum ex-
quirat, dicens: *Adolentulus*, & cætera: quasi patenter
inquiens: Ego paruulus in oculis meis, & in oculis alienis,
quid tibi credidi, obliuioni non tradidi. Quatuor
ergo sunt, quæ super hoc pensari possunt. Humilitas
implicita, humilitas explicita, merces deposita, & spes
reposita. Ecce bonum interius, bonum exterius, bo-
num superius, bonum inferius.

Articulus primus.

Primum indicatur, cum scribitur: *Adolentulus sum
ego*. Per adolentulos, qui sunt humiles humilitate
corporali, vel forinseca, significantur humiles humili-
tate morali, vel intrinseca. Sed notandum, quod le-
guntur adolentuli perfecti, interfecti, despecti: per
quos notantur humiles virtuosus, vitiosus, duplices, vel
dolosus. De primis Psallimus: Ibi Benjamin adolentulus
in mentis excessu: ecce adolentulus perfectus,
tum propter nominis increpationem: quoniam fi-
lius dexteræ interpretatur, tum propter mentis excess-
sionem, quæ contemplatiuæ perfectioni non incon-
grue deputatur. De secundariis dicit ita Lamech, qui
interpretatur humilis, vel humiliatio: Occidi virum in
vulnus meum, & adolentulum in liuorem meum: ecce
adolentulus per humiliationem interfectus. De
tertiis: Super adolentulis eius non delectabitur Do-
minus, & pupillarum & viduarum eius non miserebitur:
quia omnis hypocrita est nequam: ecce adolentulus
propter simulationem despecti.

Articulus secundus.

Secundum intimatur, cum dicitur: *Et contemptus*. Sci-
licet ab aliis, & sic humilis in oculis alienis. Hic potest
notari, quod diuersi diuersimodè sunt contempti. Le-
gitur enim contemptus seruus, contemptus sensatus,
contemptus Dominus. Quorum primum miserabile: se-
cundum contristabile: tertium condemnabile. De primo:
Liberam eos, qui seruiunt gentibus, & contemptos, &
abominatos respice, vt sciant gètes, quia tu es Deus
noster: ecce contemptus seruus. De secundo: In duobus
contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi
aduenit, vir bellator deficiens per inopiam, & vir sensatus
contemptus, & qui transgreditur à iustitia ad pec-
catum: ecce contemptus sensatus. De tertio: Anima,
quæ peccauerit, & contempto Domino, negauerit
proximo suo depositum, quod fidei eius creditum fue-
rat, & cætera: ecce contemptus Dominus.

Articulus tertius.

Tertium denotatur, cum psallitur: *Iustificaciones tuas*.
Iustificaciones istæ sunt operationes iustæ, quibus re-
munerationes iustæ reddendæ sunt, non iniustæ. Tales

iustificaciones deponit iustus apud Deū, & Deus apud
eum. Nam Deus deponit apud iustum eas ad operan-
dum, & iustus deponit apud Deum operatas ad remun-
erandum. Notandum namque, quod iustificaciones
eiusmodi debent custodiri, non desereri, sed requiri. Quæ-
ris, quo modo? custodiri operando, non desereri teme-
rando: sed requiri remunerationem sperando. De pri-
mo: Iustificaciones tuas custodiam: ecce iustificatio cus-
todita operando. De secundo: Iustificacionem meam,
quam cœpi tenere, non deseram: ecce iustificatio non de-
serta temerando. De tertio: Iustificaciones tuas requiram:
ecce iustificatio requisita, remunerationem sperando.

Articulus quartus.

Quartum demonstratur, cum sequitur: *Non sum obli-
tus*: quasi dicat. Scio cui credidi, nec obliuioni tradidi,
quid ei credidi. Qualiter enim dari posset obliuioni
possessio, visio, fructus summi boni? Sed nota, quod mul-
ti reperiuntur illius obliuioni, quia multipliciter impediti.
Nam alij sunt obliuioni diuine possessionis, alij visionis, alij
fructuonis: quia sunt impediti, quidam auaritia tempo-
rali: quidam animali: quidam lasciuia corporali. De
primo: Oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delu-
bra: ecce obliuionis causa, temporalis auaritia, quæ di-
citur idololatria, Apostolo dicente: Auaritia, quæ est
simulacrorum seruitus. De secundo: Repulsa est ani-
ma mea, oblitus sum bonorum: ecce obliuionis cau-
sa animalis auaritia. De tertio, vbi dicitur de anima
impudica: Reliquit ducem pubertatis suæ, & pacti
Dei sui oblita est: ecce obliuionis causa corporalis
lasciuia.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona in diuino iudi-
cio constituta: *Adolentulus sum ego*, quantum ad hu-
militatem implicitam, quæ est bonum interius: *Et con-
temptus*, quantum ad humilitatem explicitam, quæ est
bonum exterius: *Iustificaciones tuas*, quantum ad merce-
dem depositam, quæ est bonum superius: *Non sum obli-
tus*, quantum ad spem repositam, quæ est bonum in-
ferius.

VERSICVLVS XIV.

I *ustitia tua, iustitia in æternum, &c.*] Sententiam humi-
lium sublimatiuam præcedens versus exposuit: sen-
tentiam sublimium humiliatiuam præsens versus ex-
ponit. Nam Propheta tanquam assessor summi iudicis,
sententiam continuatam, & confirmatam super his lu-
culenter recitat super his verbis: *Iustitia tua*, & cætera,
quasi dicat: Iusta est sententia condemnationis, iusta
sententia continuationis, & lex tuæ comminationis est
veritas confirmationis. Hæc notauit Psalmista per qua-
tuor verba ista, per iustitiam, per æternitatem, per le-
gem, per veritatem: quia profecto ad iustitiam spectat
condemnatio, ad æternitatem continuatio, ad legem
comminatio, ad veritatem confirmatio.

Articulus primus.

Iustitia tua: *Hæc est iustitia, qua condemnat*, dum super-
bos humiliat: non ad pœnitentiam, sed ad pœnã. Et no-
ta, quod hæc iustitia dicitur in scriptura, memoranda,
mensuranda, reuelanda. Quæris quibus? memoran-
da viuentibus, mensuranda morientibus, reuelanda
resurgentibus. De primo Psallimus: Domine memo-
rabor iustitiæ tuæ solius: ecce iustitia memoranda. De
secundo: Ponam in pondere iudicium, & iustitiam
in mensura; ecce iustitia in particulari iudicio men-
suranda. De tertio: Reuelabitur, quasi aqua iudicium, &
iustitia, quasi torrens fortis; ecce iustitia in generali
iudicio reuelanda.

Articulus secundus.

Iustitia in æternum; Hæc est iustitia, qua condemna-
tionem continuat non in quinquennium, vel decen-
nium, sed in æternum. O iustitia permirabilis, & permi-
rabiliter formidabilis, cuius qualitas intolerabilis, &
quantitas interminabilis. Et nota, quod æternitas illa
videtur nimis terribilis propter tria, propter æternum

Psalm. 128. a
Iob 27. b

Psalm. 118. f

Osee. 8. d

Coloss. 3. a

Thren. 3. b

Prou. 2. d

Psalm. 67. f
Beniamin.

Lamech.
Gen. 4. d

Isa. 9. c

1. Mac. 1. f

Eccli. 26. d

Luc. 6. a

Psalm. 70. c

Isa. 28. c

Amos 5. g

laborem, propter æternum horrorem, & propter æternam mærorem; quoniã erit labor æternæ pœnalitatis; horror æternæ tenebrositatis; mæror æternaliter perditæ cœlestis hæreditatis. De primo per Psalmistam dicitur: Laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem, scilicet finem præter finem: ecce æternitas laboris. De secundo per Prophetam psallitur: Vsq; in æternum non videbit lumen; ecce æternitas horrorem. De tertio per eundem conscribitur: Dominus regnabit in æternum, & in sæculum sæculi peribitis gentes de terra illius, quasi dicat: Quandiu regnabit Dominus dominantium; tandiu peribitis de terra viuentium; ecce regnandi æternitas, & pereundi coæternitas.

Articulus tertius.

Et lex tua: Legem dicit legalem comminationem contra legis contaminationem: quia pauci contaminationem cauerent, nisi comminationem pauerent: Et nota tria comminantia contra tria contaminantia; scilicet disceptationem, desolationem, & consumptionem: contra peccati perpetrationem, deformationem, & obligationem. Cum enim peccatum perpetratur, anima deformatur, & ad pœnam perpetuam obligatur. De primo: Tenentes legem nescierunt me. Et infra: Propterea adhuc contendam iudicio vobiscum, ait Dominus, & cum filiis vestris disceptabo; ecce prima comminatio legis, scilicet comminatio disceptationis. De secundo: In die illa longe fiet lex. Et infra: Et terra erit in desolatione propter habitatores suos; ecce secunda comminatio legis, scilicet comminatio desolationis. De tertio: Sacerdotes contempserunt legem meam. Et infra: Et effudi super eos indignationem meam, & in igne iræ meæ consumpsi eos; ecce tertia comminatio legis, scilicet comminatio consumptionis, seu combustionis.

Articulus quartus.

Veritas. Hæc est veritas confirmationis, & recte dicit auctoritas, quod lex tua veritas: quia lex diuinæ comminationis est confirmatio humanæ condemnationis; quoniam non indignè condemnationem meretur, quicumque comminationem eiusmodi non veretur. Et nota, quod veritas ista, sicut legitur in scriptura, est veritas diffinitiuæ, est veritas retributiua, est veritas confirmatiua. Plane diffinitiuæ sine appellatione, retributiua sine rebellionem, confirmatiua sine retractione. De primo: In veritate educet iudicium; ecce veritas diffinitiuæ. Quid enim est iudicium educere, nisi diffinire. De secundo scribitur à Psalmographo: Veritatem requirit Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam: ecce veritas retributiua. De tertio: Labium veritatis firmum erit in perpetuum; ecce veritas confirmatiua.

Epilogus.

Patet itaq; Propheticum eloquium circa sententiam humiliatiuam sublimium. Ait enim: *Iustitia tua*, quantum ad iustitiam condemnationis: *Iustitia in æternum*, quantum ad iustitiam continuationis: *Et lex tua*, quantum ad legem comminationis: *Veritas*, quantum ad veritatem confirmationis.

VERSICVLVS XV.

Tribulatio, & angustia, &c.] Duæ diffinitiuæ sententiæ in duobus præmissis versibus sunt expressæ, videlicet humilium sublimatiua, & sublimium humiliatiua. Sequitur tertia diffinitiuæ sententia in istius versus continentia breuiter exprimenda, scilicet patientiū coronatiua. Nam Propheta præclare patientium militiæ coronationem contemplans, & contemplando coniubilans, ex eorum persona loquitur, ita cantans. *Tribulatio & angustia*, quasi dicat: Attendite, quid toleraui, per quid superaui, quid consideraui, quid speraui. Vnde per versus huius continentiam possumus connotare militiam tolerantem, militiam superantem, militiam considerantem, militiam sperantem; Tolerantem enim malitiam, superaui per sapientiam, considerantem gratiam, speraui gloriam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur: *Tribulatio, & angustia*, id est, corporalis, & spiritalis malitia; exterior & interior amaritia, quam pro Christo æquanimiter tolerat Christiana malitia. Et nota circa tribulationem, & angustiam, tripartitam tolerantium differentiam: quorum alij superantur, alij non superantur, alij sustentantur. Prima tolerantia vitiosa, secunda virtuosa, sed tertia gratiosa; quia sicut Seneca dicit: Generosos animos labor nutrit. De primo, vbi dicitur de impio: Terribit eum tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut regem, qui præparatur ad prælium; hic tribulatio, & angustia toleratur, sed tolerans superatur. De secundo: Quis separabit nos à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, &c. Hic tribulatio & angustia toleratur, sed tolerans non superatur, quoniam à charitate Christi non separatur. De tertio: Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustia: hic tribulatio & angustia toleratur, & tolerans non superatur, sed potius sustentatur.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum scribitur: *Inueniunt me*, quasi non dubitantem, non dormitantem, sed strenue militantem. Et nota, quod tentatio inuenit hominem, vel Dominus per tentationem interdum errantem, interdum dormientem, interdum vigilantem: errant improvidi, dormiunt inualidi, vigilant virtuosus. Primum figuratur: Inuenit eum vir errantem in agro; vbi notatur inuentio cuiusque errantis per imprudentiam. Secundum signatur: Venit, & inuenit eos dormientes; vbi notatur inuentio dormientium per inconstantiam. Tertium insinuat: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenit vigilantes: Vbi notatur inuentio vigilantiam per virtuosam tentationis victoriam.

Articulus tertius.

Tertium connotatur, cum scribitur: *Mandata tua*. Ecce gratiosa considerationis materia. Nec enim sine maxima gratia nobis recommendata sunt hæc mandata. Et nota, quod in mandatis possunt considerari tria; videlicet diuina notitia, coambulatio, & commanentia; quia teste beato Ioanne: Si mandata seruemus, Dominum cognoscimus, Domino coambulamus, & Domino commanemus. De primo: In hoc scimus, quoniam cognoscimus eum, si mandata eius seruemus; ecce prima mandatorum continentia, scilicet Dei notitia. De secundo: Hæc est charitas, vt ambulemus secundum mandata eius; ecce mandatorum continentia; scilicet coambulandi gratia. De tertio: Qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo; ecce tertia mandatorum continentia, scilicet commanentia.

Articulus quartus.

Quartum pernotatur, cum scribitur: *Meditatio mea est*. Vbi meditatio, ibi frequentatio. In mandato frequentatur consideratio, quia talia non tantum sunt operabilia, sed & remunerabilia; operanda per gratiam, remuneranda per gloriam. Mandata igitur meditatio dicitur, quia de consideratione operationis ad considerationem remunerationis venit. O felix meditatio, intus ardens, foris lucens, sursum ducens, quam amando interius inardescit; orando forinsecus elucescit, suspirando, quæ sursum sunt concupiscit. De primo: In meditatione mea exardescet ignis; ecce meditatio intus ardens. De secundo: Propheta psallit: Et erunt, vt complacent eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper; ecce meditatio foris lucens. De tertio: eximius citharista; Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est; ecce meditatio sursum ducens.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in militiæ memoratæ persona: *Tribulatio & angustia*, quantum ad malitiam, quæ toleratur: *Inueniunt me*, quantum ad sapientiam, per quam superatur: *Mandata tua*, quantum ad gratiam, quæ consideratur: *Meditatio mea est*, quantum ad gloriam, quæ speratur.

Psalm. 48. b

Ibid. d

Psalm. 9. d

Hier. 2. b

Ibid.

Mich. 7. c

Ibid.

Ezech. 22. f

Ibid. g

Isai. 42. a

Psalm. 30. d

Prou. 12. c

Sen. epist. 31.
Iob 15. a

Rom. 8. g

3. Reg. 22. d

Gen. 37. c

Marc. 14. d

Luc. 12. c

1. Ioan. 2. a

Ibidem.

2. Ioan. 1. b

1. Ioan. 3. d

Psalm. 38. a

Psalm. 8. b

Psalm. 118. y

VERSICVLVS XVI.

A *Equitas, testimonia, &c.*] Patientium coronationem superius audiuius. Superest, vt condemnationem impatientium audiamus. Circa præsentem contemplationem Psalmographus supra se subleuatus, vidisse videtur æquitatem, duas eius socias, quæ sunt veritas, & seueritas: quarum prior est æquitatem dirigens, posterior eandem exequens. Veritas quidem diuina testimonia, tanquam iura cœlestia circa reorum supplicia, indicabat, testificando, quod æternæ legis præuaticio, & æterni regis præiudicatio debent æterno vindicari supplicio. Sicut autem veritas indicabat, sic æquitas iudicabat: & sicut æquitas iudicabat, sic seueritas vindicabat. Vnde Propheta contemplatus, & cōtemplando consternatus, quod tale est iudicium æquitatis, tale quoque supplicium seueritatis, quale testimonium veritatis: supplicauit & suppliciter medicauit subsidium pietatis, quod breuiter annotauit, cum ait: *Equitas, &c.* Ac si voce diceret tremebūda: ecce video quia talis est æquitas iudicando, qualis veritas indicando, talis quoque seueritas vindicando: quo circa peto pietatis subsidium supplicando. Quatuor itaque possumus hic pensare: scilicet æquitatem, seueritatem, veritatem, & sinceritatem: prima iudicat, secunda indicat, tertia vindicat, sed quarta supplicat.

Articulus primus.

Iudicium æquitatis eructatur, cum dicitur: *Equitas*, quia nulla dubietas, quin iudicium æquitatis sit æquitas. Circa iudiciariam æquitatem potest notari, quod æquitas solet in sacra scriptura comparari scuto inexpugnabili, virgæ inflexibili, semitæ infallibili: quia iudicialis æquitas esse debet inexpugnabilis per timorem, inflexibilis per fauorem, infallibilis per errorem. De primo, vbi dicitur de iudice summo: Sumet scutum inexpugnabile æquitatem: hic comparatur æquitas scuto inexpugnabili. De secundo: *Virga æquitatis virga regni tui*: hic comparatur æquitas virgæ inflexibili. Vnde virga ista in Psalmista dicitur ferrea: *Reges eos in virga ferrea, &c.* De tertio: *Ducam te per semitas æquitatis*: hic comparatur æquitas semitæ infallibili. Vnde semita recta dicitur in Propheta: *Semita, inquit, iusti recta est.*

Articulus secundus.

Iudicium veritatis enuntiatur, cum adiicitur: *Testimonia tua*. Nam nulli dubium, quin diuinum testimonium sit veritatis iudicium: quia vero præcedens æquitatis iudicium, & præsens veritatis iudicium in vnum conueniunt, & per consequens vnum fiunt: propterea recte dicit Propheta: *Equitas testimonia tua*. Ac si diceret voce perspicua: *Æquitatis iudicia, & veritatis iudicia sunt indifferentia: in quantum sunt in vnum conuenientia.* Et nota circa præmissa testimonia, quod nimis erunt illis terribilia, qui dum viuerent, ea non attendunt: aut si attenderunt, non acceperunt: aut si acceperunt, non custodierunt, propter aduersionem intellectus, affectus, & effectus. De primo: Non attenderunt mandata tua, & testimonia, quæ testificatus es in eis: ecce intellectus auersionem, quantum ad testimoniorum attentionem. De secundo: Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis: ecce affectus aduersionem, quantum ad testimoniorum acceptionem. De tertio scribitur: *Exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt. Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum*: ecce effectus auersionem, quantum ad testimoniorum custoditionem.

Articulus tertius.

Seueritatis supplicium enucleatur, cum additur: *In æternum*. Hoc est, in æternum supplicium, quod pertinet ad seueritatis officium. Ecce qualiter æquitatis iudicium, & veritatis iudicium fuerunt vnum, in quantum conueniunt in vnum. In quod vnum? In æternū supplicium: per quod æterni regis præiudicium seueri-

tas vindicauit, sicut veritas indicauit, & æquitas iudicauit. Nec mirum, si Psalmographus fuerit valde breuiloquus, quia valde perterritus. Ita loquuntur homines fugiendo periculum anhelantes, & per breuitatem affatus, breuitatem anhelitus intimantes. Et nota de vindicta seueritatis æterna, quod secundum diuina testimonia, dicitur tripartita: quædam superna, quædam interna, quædam externa. Prima spectat ad domesticū exilium: secunda ad intrinsecum supplicium: tertia ad extrinsecum incendium. De primo: qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum. Ecce vindicta æterna, quantum ad domesticum exilium. De secundo: *Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternā.* Ecce vindicta æterna, quantum ad internum supplicium. De tertio: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Ecce vindicta æterna, quantum ad extrinsecum incendium.

Articulus quartus.

Sinceritatis desiderium explicatur, cum subditur: *Intellectum da mihi, & viuam*. Da mihi mentis illuminationem, ad mortis declinationem. Ecce sinceritatis supplicatio. Liqueat enim, quod non consentiret malitiæ scienter, & libenter qui petit lumen intelligentiæ, ne fortasse consentiat nesciēter. Hic potest notari quod tripliciter cōtingit intellectū dari: scilicet mentaliter, vocaliter, manualiter: hoc est, per illuminationē diuinam, per verborū doctrinam, per verborum disciplinā. De primo: *Dabit tibi Dominus in omnibus intellectū*: Ecce datio mentalis. De secundo scribitur à Psalmographo: *Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.* Quod potest accipi de datione vocali. De tertio: *Vexatio dabit intellectum auditui.* Quod potest exponi de datione manuali.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Psalmographus, condemnationem impatientium ad tempus credentium, sed in tempore tentationis recedentium, intelligibiliter cōtemplatus, & sensibiliter contestatus: *Equitas*, quantum ad æquitatem iudicantem: *Testimonia tua*, quantum ad veritatem testificantem, vel testimonia indicantem: *In æternum*, quantum ad seueritatem vindicantem: *Intellectum da mihi, & viuam*, quantum ad sinceritatem supplicantem.

Capitulum decimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

C *Lamaui in toto corde &c.*] Ecce decimum capitulū: excipite decimum ferculum. Excepistis de manu capituli præcedentis promissionem iudiciariæ seueritatis: excipite de manu capituli præsentis admissionem precariæ pietatis. Nec latet ferculorum istorum ordinatio: quoniam antequam decernatur iudicium, oportet quod pium ab impio discernatur. Pium autem ab impio discernitur, cum istud admitti, illud emitti concernitur. Circa pietatis, seu piæ petitionis admissionem pensare possumus duplicem ipsius conditionem: videlicet virilitatem, quæ octonarius primus præloquitur: & humilitatem, quam octonarius sequens exequitur. Et quoniam virilitatis est vim inferre, humilitatis autem sufferre: per primariam octonarij prioris literam, scilicet Coph, quæ interpretatur excussio, virilitas prænotatur: & per primariam octonarij posterioris literam, scilicet Resc, quæ interpretatur patientia, humilitas subnotatur. Virilitas huiuscemodi prius declaratur in oratione mentali, ad primum quaternarium pertinenti: posterius in oratione vocali, ad secundum quaternarium attinenti. Sed & virilitas orandi solet seruari in mentali oratione pro quadruplici necessitate: videlicet pro vitæ puritate, pro vitæ securitate, pro exteriori maturitate, & pro interiori saturitate: quæ videtur Psalmographus quatuor versibus, quasi totidem testibus comprobare. Versus primus probat, ora-

Ioan. 3. e

Matth. 25. d

Ibidem.

2 Tim. 2. a

Psal. 118. r

Isa. 28. e

Sap. 5. d

Hebr. 1. e

Psal. 2. b

Prou. 4. b

Isa. 26. a

Nehem. 9. g

Ioan. 3. b

Psal. 77. f

Coph.

Resc.

tionis virilitatem propter vitæ puritatem, propalando, qua frequentia, qua feruentia, qua instantia requiritur iustificationis gratia, per quam purgatur conscientia: quia plane oratio sine torpore, sine tepore, sine timore recipitur cum fauore. Vnde patet versus præsentis continentia quadrimembris. Continet enim orationis, frequentiam, feruentiam, instantiam, & iustificationis gratiam. Quorum primum priuat torporem, secundum teporem, tertium tumorem, quarum ponit fauorem.

Articulus primus.

Orationis frequentia prænotatur, cum dicitur: *Clamami*, dicendo namq; clamami, non clamo, notatur clamoris continuatio, non inchoatio. Et nota, quòd clamare signum est, interdum distantia, interdum instantia, & interdum perseverantia. Clamat enim anima, velut distans, posteriora considerans. Clamat velut instans, superiora desiderans. Clamat velut perseverans, ad anteriora properans. De primo canitur: A finibus terræ ad te clamami. Hic clamat anima, quasi distans. Qui sunt terræ fines, nisi terrenæ passionis extremitates, in quibus noscuntur vitia residere, virtute in medio residente. Vnde sapienter per sapientem scribitur: Oculi stultorum in finibus terræ. De secundo legitur: Clamavit populus ad Dominum instantia magna. Hic clamat anima, sicut instans. De tertio dicitur à Psalmographo: In die clamami, & nocte coram te. Hic clamat anima: tanquam improbe perseverans.

Articulus secundus.

Orationis feruentia subnotatur, cum subditur: *In toto corde*. Nulli dubium, quin cor sit calidum, & caliditatis principium, Vnde, ni fallor, totum cor dicitur magnus feruor: Sed nota circa dictum feruorem, quòd triplicem debet habere conditionem: scilicet reuersionem, conuersionem, & confitendi conceptionem: vt malum postponatur, bonum præponatur, confessio proponatur. Prima conditio traditur: Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum: auferite deos alienos de medio vestri. Ecce cordis reuersio, malum postponendo. Secunda conditio scribitur, dicit Dominus: Conuertimini ad me in toto corde vestro. Ecce cordis conuersio bonum præponendo. Tertia conditio legitur: Confitebor tibi Domine in toto corde meo: Ecce cordis conceptio confiteri proponendo.

Articulus tertius.

Orationis instantia annotatur, cum additur: *Exaudi me Domine*, quasi dicat: Oraui frequenter, oraui feruenter, precor instanter, vt exaudias indistanter. Et nota, quòd orationis instantia dicitur habere tres socias: que sunt, humilitas, affectuositas, & importunitas. Quarum prima instat vngendo, secunda pungendo, tertia vrgendo. Prima proponitur, vbi dicit Salomon Domino: Exaudi preces famuli tui. In quo patet instantis humilitas. Secunda cantatur: Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus. In quo liquet instantis affectuositas. Tertia profertur: Exaudi Domine, placare Domine: attende, & fac. In quo lucet instantis importunitas.

Articulus quartus.

Iustificationis gratia denotatur, cum psallitur: *Iustificationes tuas requiram*. Quasi dicat: Requira affectio-num mearum, tanquam interni gregis munditiam, per superni regis influentiã, secundum æternæ legis exigentiam. Vnde notandum, quòd in iustificationis requisitione debemus tria requirere: videlicet iustificationis principium actiuum, passiuum, & informatiuum. Principium iustificationis actiuum, est superius rex, qui iustificat. Principium iustificationis passiuum, est internus grex, quem iustificat. Principium iustificationis informatiuum, est æterna lex, secundum quam iustificat. Prima requisitio patet: Domine in angustia requisierunt te. Hic requiritur Rex. Secunda requisitio claret: Dispersi sunt greges mei, & nõ erat quiquireret. Et infra: Requiram gregem meum de manu eorum. Hic requiritur

grex. Tertia requisitio lucet: Custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant. Hic requiritur lex.

Epilogus.

Ex his potest patescere vox Prophetæ orantis strenue pro vitæ puritate: *Clamami*. In quo frequentia sine torpore: *In toto corde*. In quo feruentia sine tepore: *Exaudi me Domine*. In quo instantia sine timore: *Iustificationes tuas requiram*. In quo gratia cum fauore.

VERSICVLVS SECVNDVS.

Clamami ad te: saluum me fac, &c.] Iam orauit & orare docuit Propheta pro vitæ puritate. Hic orat & orare dogmatizat pro vitæ securitate. Et quia via mandatorum existit inter deuia peccatorum: propterea petit Psalmographus diuinum ducatum inter deuia peccatorum, propter securum meatum per viam mandatorum. Quid enim sibi volunt actus contenti in versu præsentis, scil. clamandi, saluandi, custodiendi, mandandi; nisi conuci per ducatum, non seduci per peccatum, deduci per meatum, perducere per mandatum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Clamami ad te*, quasi cõducendus à te. Hæc ergo clamatio est ducatus postulatio. Hic potes notare, quòd tripliciter contingit clamare, puta corde, ore, & opere. De primo: Clamavit cor eorum ad Dominum super muros filiæ Sion. Ecce clamor cordis. Hoc modo clamatur in proposito. De secundo dicitur: Ad ipsum ore meo clamami. Ecce clamor oris. De tertio: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Ecce clamor operis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subiicitur: *Saluum me fac*, scil. à vitiorum deuiis, ab aduersariorum insidiis, ne seducar ab eis. Et nota, quòd saluos facit Dominus, quos conducit, à malis exterioribus, interioribus, & inferioribus: videlicet ab hostium insidiis, à vitiiis, & à suppliciis. De primo canitur: Super iram inimicorū meorum extendisti manum tuam: & saluum me fecit dextera tua. Ecce salus ab insidiis exterioribus. De secundo: Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Ecce salus à vitiiis interioribus. De tertio: Liberabit me Dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suū cœleste. Ecce salus à suppliciis inferioribus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adicitur: *Et custodiam*, scil. per tuam custodiam. Hæc est custodia secura, custodia deductiua. Et nota, quòd custodire debemus morales meatus in considerandis, desiderandis, operandis, & tolerandis, Prima custodia fit per prudentiam: secunda per temperantiam: tertia per iustitiam: quarta per patientiam. De prima: Oculi tui vias meas custodiunt. Quod pertinet ad custodiam oculosæ prudentiæ. De secunda dicitur: Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras: quod attinet ad custodiam temperantiæ. De tertia: Iustitia custodit innocentis viam. Ecce custodia iustitiæ. De quarta: Viam eius custodiui, & non declinaui ex ea: quod spectat ad custodiam patientiæ.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur: *Mandata tua*. Nõ solum tua, tanquam à te procedentia, sed & tua, tanquam ad te perducentia. Et nota, quòd mandata Dominica non absurde dicuntur via ad Dominum perductiua; quoniam ipsa sunt introductiua ad Dei præsentiam, ad Dei sapientiam, & ad Dei vitam. Et ita sunt perfectiua creatæ trinitatis, scil. memoriæ, intelligentiæ, voluntatis. De primo: Qui seruat mandata eius, in illo manet: & ipse in eo. Ecce mandata introductiua ad præsentiam. De secundo: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Ecce mandata introductiua ad sapientiam. De tertio: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ecce mandata introductiua ad vitam.

Epilogus.

Et hoc est, quod dicitur per Psalmographum, petentem ducatum diuinum, propter securum meatum. Ait

enim

Isa. 60. a

Prover. 17. a

Judith. 4. a

Psal. 72. a

Cor quid.

1. Reg. 7. a

Isa. 2. a

Psal. 116. a

Psalm. 137. a

1. Paral. 7. c

Psal. 142. b

Dan. 9. c

Isa. 26. c

Ezech. 34. b

Ibidem. c

Psal. 104. d

Thren. 2. c

Psal. 65. d

Gen. 4. b

Psal. 137. c

Hierem. 17. b

2. Tim. 3. d

Prov. 2. 3. c

Psal. 16. a

Prov. 13.

Iob. 22.

1. Ioan. 3. d

Ecl. 1. a

Matth. 19. d

enim: *Clamavi ad te, scilicet, vt conducer: Saluum me fac ne seducar: Vt custodiam, & custodiendo deducar: Mandata tua, quibus ad te perducar.*

VERSICVLVS TERTIVS.

Praueni in maturitate, &c.] Vitæ puritate ac vitæ securitate superius imploratis: sequitur exterioris imploratio maturitatis: quatenus sicut per primum purificatur animus, per secundum honoratur altissimus: sic per tertium ædificetur proximus. Hanc implorauit & implorandam declarauit Propheta, cum ait: *Praueni, &c.* Quod est: præcogitari de maturitate: & eam efflagitari cum securitate. Vnde quatuor animaduertimus, circa quæ seruatur ille versus: videlicet intellectum, eius obiectum, eius affectum, & eius prouectum, Nam profecto præcogitatio spectat ad intellectum: maturitas ad obiectum: efflagitatio ad effectum: securitas ad prouectum.

Articulus primus.

De primo scribitur: *Praueni*: Quo modo? præcogitando, seu præmeditando. Intellectus enim debet præcogitare, quid affectus debeat flagitare: vt discretio meditationis præueniat deuotionem orationis: ne fortassis dicatur orantibus indiscretis: Nescitis quid petatis. Et nota circa meditationis præuentionem ante orationis aduentationem, quod triplicem legimus præuentionem: scilicet Æthiopum, Nuntiorum, & Principum. Per quas intelligimus præuentionem meditationis per viam compunctionis, compassionis, & consolationis. Prima præuentione notatur in psalmista: *Dissipa gentes, quæ bella volunt: venient legati ex Ægypto: Æthiopia præueniet manus eius Deo.* Ad cuius intellectum prius considerandum, quod est pugna spiritualis inter desideria sensualitatis, & desideria voluntatis. Nam desideria sensualitatis trahunt per consensum desideria voluntatis interdum ad tenebras iniquitatis, sicut fornicariæ voluptatis. Interdum occasionaliter ad tenebras infidelitatis: vt cum quæritur excusatio in peccatis, & dicitur, quod fornicatio nõ est culpa mortalis. Prima tenebræ sunt per Æthiopiam: secundæ per Ægyptum significatæ: quarum vtraque interpretatur tenebræ. Ait ergo Propheta: *Dissipa gentes, quæ bella volunt, id est, gentilia seu carnalia desideria voluntatem debellare volentia.* Hæc est petitio, quæ per manum voluntatis porrigitur Deo. At priusquã fiat hæc correctio oportet de Ægypto legatos venire, id est, meditationes de tenebris infidelitatis prodire, & Æthiopiam præuenire, id est, memoriam tenebrôsæ iniquitatis præire. Quid præire? Manus eius Deo, id est, manus voluntatis, per quas petitio porrigi debet Deo: quia prædictæ præmeditationes sunt petitionis illius præuix rationes. Ecce præuentione meditationis per viam compunctionis. Secunda præuentione denotatur, vbi dicitur, quod epistolæ sunt missæ per veredarios, qui per omnes prouincias discurrentes, veteres literas nouis nuntiis præuenirēt. Sic præueniunt, qui prouident salutes cautelas contra fidelium damnabiles corruptelas. Ecce præuentione præmeditationis per viam cõpassionis. Tertia præuentione connotatur in illo verbo prophetico: *Prauenierunt principes coniuncti psallentibus: quia contemplatiuæ metes in canonicis laudibus præueniuntur frequenter angelicis illuminationibus, iuxta illud Prophete: Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Ecce præuentione meditationis per viam consolationis vel consolatorix illuminationis.

Articulus secundus.

De secundo subscribitur, cum sequitur: *In maturitate.* Hæc maturitas est conuersationis honestas. Hæc est de qua cogitauit, & in qua cogitauit. De maturitate cogitat, qui partes & proprietates eius cõsiderat. In maturitate cogitat, qui potentias, & dispositiones eius cõsiderat. Et nota triplicem potetiam ordinatam, ad moralis maturitatis elegantiam: videlicet remotam, propinquam, proximam. Qui tantum in potentia remota

sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, & parum crescunt: quia cito marcescunt. Qui solus in propinqua sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, satis crescunt, sed non maturescunt: quoniã arefcunt, vel putrescunt. Qui autem in proxima sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, crescunt, & etiam maturescunt. De primo: Facti sunt, quasi fœnũ agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est, antequã veniret ad maturitatem: ecce potentia maturitatis remota. De secundo: Erit flos decidens gloriæ exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguiũ, quasi temporaneum ante maturitatem Autumnii: ecce potentia maturitatis propinqua. De tertio agitur in proposito, in quo petitur maturitatis perfectio.

Articulus tertius.

B De tertio describitur, cum connectitur: *Et clamavi.* Quæris quo modo? Sane crando. Sic clamat qui amat. Vnde notandum, quod sicut contingit tripliciter amare: scilicet calide, acute, ac superferuide: sic contingit clamare tripliciter: videlicet instanter, fortiter, incessanter. De primo: Clamauit omnis populus ad Dominum instantia magna. Hic clamatur instanter. De secundo: Clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas. Hic mandatur clamare fortiter. De tertio: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum. Hic roga ur Samuel clamare incessanter.

Articulus quartus.

De quarto prescribitur, cum vltimo subinfertur: *Qui in verba tua supersperavi:* quasi dicat: Clamavi, quoniam amavi, & amavi, quoniam in verba tua non timorem, non stuporem, sed amorem inducentia supersperavi, id est, valde speravi, & ideo cum securitate clamavi: Et nota, quod legimus in scriptura verba potentia prudentia, clementia. Prima inducunt timorem, secunda stuporem, tertia fiduciam & amorem. De primis: Non parcam ei verbis potentibus: ecce verba potentia inductiua timoris. De secundis: Verba prudentium statera ponderabuntur: ecce verba prudentia inductiua stuporis. De tertiis, Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruient tibi omni tempore; ecce verba clementia inductiua fiducix, & amoris.

Epilogus.

Ait ergo psalmographus, tanquam mentaliter orans maturitatem exteriorem implorans; *Praueni*, quantum ad præmeditationem, quæ pertinet ad intellectum. *In maturitate*, quantum ad maturitatem, quæ pertinet ad obiectum: *Et clamavi*, quantum ad orationem, quæ pertinet ad effectum: *Quia in verba tua supersperavi*, quantum ad securitatem, quæ pertinet ad prouectum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Prauenierunt oculi mei ad te, &c.] Animo purificato per vitæ puritatem, altissimo honorificato per viæ securitatem, proximo ædificato per cõuersationis maturitatem, reuertitur animus ad seipsum implorans internam saturitatem. Imploratio quidem ista sic ostenditur à psalmista. *Prauenierunt*, &c. quasi dicat; Exteriores oculi præuenierunt solis aduentum, vt interiores peruenirent ad interius alimentum: Hoc est, compunctio præuenit contemplationem, vt meditatio perueniret ad consolationem, seu consolatoriam illuminationem: ecce quadripartita gratia hic contenta, scilicet gratia compunctionis, contemplationis, meditationis, & consolationis. Quæ notantur per exteriorum oculorum præuentum, per solis aduentum, per oculorum interiorum peruentum, per intrinsecum alimentum.

Articulus primus.

Primum prætenditur, cum dicitur; *Prauenierunt oculi mei ad te.* Hi sunt oculi exterioris hominis, quibus exprimitur gratia cõpunctionis, quæ debet præuenire gratiam contemplationis, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem, vt scribitur. Sicut enim Israelitæ carnales præueniebant solem sensibilem, vt inue-

Matth. 20. c

Psal. 67. g

Ibidem.

Eph. 8. c

Psal. 67. c

Psal. 100. a

4. Reg. 19. f

I. a. 28. a

Amare, & clamare tripliciter.

Judith. 4. b

Hier. 4. b

1. Reg. 7. c

Iob. 41. a

Eccl. 21. d

2. Par. 10. b

Sap. 16. a

nirent refectionem exteriorē, sic Israëlīte spiritualem præuenire debent solem intelligibilem, quatenus inueniant refectionem interiorē. Quid autem est sol intelligibilis, nisi gratia contemplationis? Quid interior resectio, nisi gratia consolationis, seu consolatorie illuminationis? Et nota, quod gratia compunctionis comparatur oculis lippis, aquosis, columbinis; quia compunctionis gratia est in principio horrida, in medio liquida, in fine nitida. De primo; Lia erat lippis oculis; Rachel decora facie. Per Rachelem figuratur gratia contemplationis. Per Liam gratia compunctionis. Sicut igitur in Iacob Patriarcha copula Liæ præuenit copulam Rachelis; sic in nobis gratia compunctionis præuenire debet gratiam contemplationis. Sicut ille non abhorrens horrorem per laborem peruenit ad decorem, sic nos non abhorrentes horrorem compunctionis, per laborem inuestigationis peruenire debemus ad decorem illuminationis; ecce oculi lippi. De secundo; Oculi tui sicut piscinæ in Efebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Hic, oculi comparantur piscinis; quia sicut in piscinis est copia aquarum, sic in gratia compunctionis copia lacrymarum. Quamobrem hæ piscinæ in Efebon esse narrantur, quod cogitatio mœroris interpretatur. Et si causa mœroris quæritur, protinus aperitur; quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nam reuera vis visiva existit porta concupiscentiæ multiformis; ecce oculi aquosi. De tertio; Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra oculi tui columbarum. Quia pulchra est anima, quantum ad conscientiam, & quantum ad intelligentiam, quæ nitescit per compunctionis gratiam; ecce oculi columbini.

Articulus secundus.

Secundum subtenditur, cum adiicitur; *Diluculo*; Ecce quando præuenerunt, & quid præuenerunt; quia diluculo præuenerunt, & solem præuenerunt. Oculi compunctionis præuenerunt solem contemplationis, fortasse, si non præuenerunt, cibum intrinsecum non inuenissent, sicut populus antiquus cibum extrinsecum non inuenit, qui diluculo non præuenit. Et notandum circa diluculū, quod legitur diluculo iustus vigilare, Deus euigilare, diabolus oculos opilare; quia nimirum iustus vigilat ad rogandum; Deus euigilat ad erogandum; diabolus oculos opilat ad malitiam prorogandum. De primo, ubi dicitur de iusto: Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Ecce iustus diluculo vigilans ad rogandum. De secundo: Si diluculo confurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus, & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ; in tantum, ut si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis; ecce Deus diluculo euigilans ad erogandum. De tertio, ubi scribitur de diabolo: Oculi eius, ut palpebræ diluculi. Plane oculi diaboli sunt, ut palpebræ diluculi, non ut pupillæ diei, quia clausi sunt oculi, non aperti: ligati sunt, non soluti. In oculis apertis apparent pupillæ, in clausis non patent, nisi palpebræ. Ligati sunt per vinculum impietatis, non soluti ad intuitum pietatis. Nunc oculos suos opilat, & nonnullos sibi assimilat, sed tunc euigilabit, cū sol iustitiæ in iudicio rutilabit. Propterea tunc inueniet maledictionem: quia non præuenit solem ad benedictionem; ecce diabolus diluculo oculos opilans ad malitiam prorogandum.

Articulus tertius.

Tertium attenditur, cum additur: *Ut meditarer*. Hæc meditatio est oculorum interiorum negotiatio. Interiores enim oculi sunt actus perspectiui, scilicet admiratio, & inuestigatio, quibus negotiatur ratio in meditatio negotio, donec inueniatur delectabilis illuminatio. Sed notandum, quod actus meditatiui attribuntur aliquoties ori, aliquoties gutturi, & aliquoties menti: quia prolata sensibilitas, aut illa suauitas, aut oblata sapientiæ sinceritas potest esse principium meditando. De primo canitur: Os iusti meditabitur sapien-

tiam: hic actus meditandi attribuitur ori. De secundo scribitur: Veritatem meditabitur guttur meum: hic actus meditandi attribuitur gutturi. De tertio legitur: Mens iusti meditabitur obedientiam: hic actus meditando attribuitur menti.

Articulus quartus.

Quartum intenditur, cum inferitur: *Eloquia tua*, maxime figuralia, in quibus existit sapientia in mysterio abscondita: cuius inspectio est inspicientis resectio. Et nota, quod hæc eloquia sunt meditationis tripartitæ materia, ori, gutturi, & menti conuenientia: quia sensibilibiter proferuntur, quia suauiter inferuntur, quia sinceriter offeruntur. De primo psalmista dicit: Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum: hic eloquium proferitur sensibilibiter. De secundo Propheta psallit: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: hic eloquium inferitur suauiter. De tertio: Paulus ait: Credita sunt illis eloquia Dei: hic eloquium offertur sinceriter.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta qualiter orandum pro salutitate interna, dicit: *Præuenerunt oculi mei ad te*, quantum ad oculorum exteriorum præuentum, quod est compunctionis: *Diluculo*, id est ante solis aduentum, quod est contemplationis: *Ut meditarer*, quantum ad oculorum interiorum peruentum, quod est meditationis: *Eloquia tua*, quantum ad mysticum alimentum, quod est consolationis, vel consolatorie illuminationis.

VERSICVLVS QVINTVS.

Vocem meam audi, &c.] Virilitas orationis mentalis in præcedenti quaternario claruit: virilitas orationis vocalis in præseti clarescit. Virilitas huiuscemodi seruat in oratione vocali præcipue pro quadriformi commoditate: scilicet ut homo exterior per interiorē exaudiatur, ut homo interior per exteriorē custodiatur, ut ad hominem interiorē per hominem exteriorē doctor superior ingrediatur, ut per hominem exteriorē homo interior erudiatur, sicut luce clarius in quatuor versibus declaratur. Primum articulum primus versus declarat, dum Propheta sic orat: *Vocem, & cætera*. Ac si dicat: Domine audi meam vociferationem, secundum tuam miserationem, & secundum iudicij tui considerationem viuifica, vel vigora meam operationem. Quis nesciat, quod versus iste quatuor comprehendat: videlicet vociferationem, miserationem, considerationem, & operationem: aut quis non videat, quod vociferatio ad hominem pertineat exteriorē, misratio ad interiorē, rursus consideratio ad interiorē, operatio ad exteriorē.

Articulus primus.

Primum prænotatur, cum psallitur: *Vocem meam audi*. Ecce vociferantis oratio, vel orantis vociferatio Tali vociferatione vociferatur homo exterior triplici ratione: scilicet aut ratione contritionis, aut ratione passionis, aut ratione compassionis. Vnde notandum, quod secundum scripturæ testimonium, inuenitur homo exterior clamans, exclamans, inclamans: Clamare namque dicitur, qui conteritur: exclamare, qui patitur: inclamare, qui compatitur. De primo scribitur: *Voce mea ad Dominum c amari*. Et infra: *Tribulationem meam ante ipsum pronuntio*: ecce vox clamantis in contritione. De secundo: *Exclamauit voce magna Sufanna, & dixit*. Et infra: *Ecce morior, ecce vox exclamantis in passione*. De tertio, *Appropinquans rex lacui, Daniëlem voce lacrymabili inclamauit*; ecce vox inclamantis in compassione.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum sequitur: *Secundum misericordiam tuam Domine*. Hæc est misratio, qua Deus misericorditer intuetur interiorē hominem, tanquam suam imaginem, quæ miseranda videtur propter amissam, vel remissam similitudinem. Et nota, quod inuenitur misericordia quadripartita; scilicet præueniens, adueniens, superueniens, & subueniens; prima grati-

ficat,

Compun-
ctionis gra-
tia.

Gen. 29. d

Cant. 7. b
Efebon.

Cant. 1. d

Diluculum.

Eceli. 39. a

Iob. 8. a

Iob. 41. b

Psalm. 36. f

Pro. 8. a

Pro. 15. d

Psal. 118. y

Ibidem. n

Rom. 3. a

Psal. 141. a

Ibidem.

Dan. 13. a

Ibidem.

Dan. 6. c

psalm. 58. b

Sap. 16. b

psalm. 118. f

psalm. 22. b

Eccli. 17. c

Eccli. 18. c

ibidem.

osca. 6. a

psalm. 118. g

psalm. 138. c

ficat, secunda ratificat, tertia beatificat, quarta glorificat. De prima per Psalmistam dicitur: Fortitudinem meam ad te custodiam: quia Deus susceptor meus: Deus meus, misericordia eius praeueniet me. Ac si dicat: Fortiter tibi seruire intendo: quia tu, de cuius humanitate confido, me praeuenies, gratiam influendo: ecce misericordia praeueniens gratificando. De secunda per sapientem scribitur: Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adueniens sanabat illos: quasi dicat: Filij tui non defecerunt tentati: quia fuerunt tua misericordia confortati: ecce misericordia adueniens ratificando. De tertia per Prophetam psallitur: Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum: ecce misericordia superueniens beatificando. Sic enim orat, qui suam infelicitatem deplorat, & felicitatem implorat. De quarta dicitur: Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitae meae, vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum: ecce misericordia subueniens glorificando. Sic enim orat, qui ad gloriam aeternam peruenire desiderat.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur: *Secundum iudicium tuum*, id est, secundum considerationem iudicij tui, quasi ponderationem exercitij mei. Nam qui iudicium diuinum prudenter considerat, exercitium proprium ponderat. Hic debet notari, quod diuinum iudicium debet praecogitari, praecogitans interrogari, iustitia praeparari. Quorum primum pertinet ad discretionem, secundum ad discussionem, tertium ad deuotionem. De primo: Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execrationem, & cognosce iustitias, & iudicia Dei: quasi dicat: Ad iudicem reuertere, a praediciis auertere, praedicia detestare, iudicia meditare: ecce iudicij praecogitatio. De secundo: Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem: quasi dicat: Dum diuina sententia prorogatur, humana conscientia interrogetur, vt indulgentia erogetur: ecce praecogitantis interrogatio. De tertio ibidem legimus paulo superius: Ante iudicium para iustitiam: ecce iustitiae praeparatio.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur: *Viuifica me*. Talis viuificatio est vigoratio, seu fortificatio, per quam homo exterior efficitur ad operandum viuacior, seu fortior. Hic notare possumus, quod tribus modis viuificat, siue vigorat Dominus: scilicet promittendo, transmittendo, & immittendo: Promittit enim praemium, transmittit eloquium, immittit solatium. De primo: Viuificabit nos post duos dies. Diuina quippe viuificatio est nostrae viuificationis praesentis excitatio, & futurae pollicitatio: ecce viuificatio promittentis. De secundo canitur: Eloquium tuum viuificauit me: ecce viuificatio literas transmittentis. De tertio dicitur: Si ambulauero in medio tribulationis: viuificabis me, scilicet interius consolando: ecce viuificatio immittentis.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus orationis vocalis commoditatem, quantum ad exauditionem exterioris hominis per interiorem, ait: *Vocem meam audi*, quantum ad vociferationem exteriori homini conuenientem: *Secundum misericordiam tuam Domine*, quantum ad misericordiam interiori homini congruentem: *Secundum iudicium tuum*, quantum ad iudicij considerationem interiori homini competentem: *Viuifica me*, quantum ad vigorationem exteriori homini consonantem.

VERSICVLVS SEXTVS.

Appropinquauerunt persequentes me, &c.] Sicut per hominem interiorem homo exterior exauditur:

sic per hominem exteriorem homo interior custodiatur: quod praclare versus huius declaratione sentitur. Nam quid sibi velit haec litera: *Appropinquauerunt, &c.* nisi quod persecutiones animalium cogitationum appropinquauerunt iniquitati rationalium consensionum: sed a pronuntiatione legalium lectionum facta est elongatio talium persecutionum. Quatuor ergo sunt, quae super haec pensari possunt: scilicet cogitationes, consensiones, lectiones, & elongationes. Quarum quidem haec currunt, haec concurrunt, haec succurrunt, haec recurrunt.

Articulus primus.

Primum praecucet, cum dicitur: *Appropinquauerunt persequentes me*. Tales quippe persequentes, sunt irrationabiles cogitationes, quae dum perueniunt ad delectationes, appropinquat ad consensiones. Hic notare possumus de supradictis persequentibus, quod interdum cogitationes rationales sunt persequentes, & animales fugientes. Interdum animales sunt persequentes, & rationales fugientes. Interdum animales non sunt persequentes, & tamen rationales sunt fugientes. Quorum primum est laudabile: secundum vituperabile, sed aliquatenus excusabile: tertium vituperabile, & penitus inexcusabile. De primo: Filij Israel vno agmine persequentes debuit ab omnes: scilicet Babylonios fugientes. Vbi per filios Israel significantur cogitationes rationales. Per Babylonios cogitationes irrationales. De secundo: Persequentibus Ioab, & Abyfai fugientem Abner, sol occubuit: Ioab interpretatur inimicus, ipse est diabolus. Abyfai, pater meus superfluous, ipse est carnalis stimulus. Abner patris lucerna, ipsa est rationalis appetitiua. Quocirca persequentibus Ioab & Abyfai fugientem Abner, sed occumbit: quia persequentibus, tam diabolo, quam carnali stimulo rationalem appetitiuam, ratio saepe succumbit. De tertio: Fugit impius, nemine persequente: quia fugit sapius intellectiuis appetitus, nulla passione sensibili impugnante.

Articulus secundus.

Secundum subluet, cum adicitur: *Iniquitati*. Tunc consummatur iniquitas, cum irrationabili cogitationi consentit deliberata voluntas. Notandum igitur, quod iniquitas nascitur, trahitur, & completur. Nascitur namque in cogitatione. Trahitur in delectatione. Completur in consensione. De primo: De vestimentis procedit tineas, & a muliere iniquitas viri, id est, a muliebri cogitatione iniquitas appetitus intellectiui. De secundo: Ve qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Tunc in funiculis vanitatis iniquitas trahitur, cum vanis delectationum vinculis voluntas ad consensum conducitur. De tertio: Completa est iniquitas tua Sion. Per Sion, quae interpretatur specula, vel speculatio, recte notatur ratio, quae dum ad consensum inclinatur, iniquitas consummatur.

Articulus tertius.

Tertium elaret, cum scribitur: *A lege autem tua*, scilicet psallendo, vel canendo prolata fons per organum oris, ad excitationem interioris hominis. Ad hoc enim exterius tuba insonat salutaris, vt interius turba fugiat animalis. Sed nota, quod tria sunt necessaria in praedicta legis custodia: scilicet, quod in ore lex habeatur, cor adaperiatur, lex oris aure cordis percipiatur. Quorum primum pertinet ad obiecti propositionem: secundum ad subiecti dispositionem: tertium ad vtriusque compositionem. De primo: Lex Domini semper sit in ore tuo: ecce lex in ore, quod est obiecti propositio. De secundo: Adaperiat Dominus cor vestrum in lege sua: ecce cordis apertio, quae est subiecti dispositio. De tertio: Auribus percipite legem Dei vestri: ecce perceptio legis aure cordis, quod est vtriusque compositio.

Articulus quartus.

Quartum liquet, cum scribitur: *Longe facti sunt*. Haec est elongatio, qua elongatur cogitationum animalium persecutio, quibus inquietatur interior homo. Hic potest notari, quod cogitationes animales debent

Iudith. 13. b

2. Reg. 2. f
Ioab.
Abyfai.
Abner,

Prou. 28. a

Eccli. 42. c

Isa. 5. c

Thren. 4. d
Sion, specula.

Exod. 13. b

2. Matth. 1. a

Isa. 1. b

ab interiori homine elongari : quia deordinant eum, quantum ad Deum, ad seipsum, ad proximum : Sicut cogitationes vanitatis, tristitiæ, & iniquitatis. Prima elongatio continetur : Vanitatem & verba mendacia longe fac à me : ecce elongatio vanitatis, & fallitatis. Secunda habetur : Tristitiam longe expelle à te : ecce elongatio tristitiæ ab interiori homine. Tertia recensetur : Longe faciet iniquitatem à tabernaculo tuo : ecce elongatio iniquitatis.

Epilogus.

Ex præmissis potest patescere mens Prophete. Ostendit enim orationis vocalis virtutem, qua custoditur interior homo per exteriorem, dicens: *Appropinquauerunt persequentes me*, quantum ad cogitationum animalium cursum: *Iniquitati*, quantum ad rationalium consensuum concursum: *A lege autem tua*, quantum ad legalium lectionum succursum. *Longe facti sunt*, quantum ad talium persecutionum recursum.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Prope es tu Domine, &c.] Post primam vocalis orationis virtutem, qua diuinitus exauditur homo exterior per interiorem, & secundam, qua diuinitus custoditur homo interior per exteriorem, acceditur ad tertiam, qua doctor superior ad hominem interiorem ingreditur per exteriorem. Hoc euidenter probatur, cum sapienter psallitur, vt intelligenter oratur. Quod enim exterius pronuntiatur, interius nuntiatur. Quod sensibilibiter pronuntiatur per hominem exteriorem, intelligibiliter nuntiatur ad hominem interiorem. In oratione namque vocali est & vocalitas sensibilibis, & veritas intelligibilis, vocalitas pronuntiata, veritas nuntiata. Vocalitas vsq; ad auditum progreditur, sed veritas intus vsq; ad intellectum ingreditur. Cum ergo per vocalitatem, que per organum oris emittitur, & ad organum auris transmittitur, veritas intromittitur, tunc doctor superior per hominem exteriorem ad interiorem introire dignoscitur. Hoc annotauit Psalmista, cum ait: *Prope es tu, &c.* Ac si dicat homo interior: Prope es tu doctor superior, & vox tua, quam emittit homo exterior, est veritas, quam admittit homo interior. Quatuor itaque possumus hic notare: quis ingreditur, ad quem ingreditur, per quem ingreditur, & qualiter ingreditur: Quia doctor superior ad hominem interiorem, per hominem exteriorem, veritatis adductorem.

Articulus primus.

Primum notatur, dicendo: *Tu Domine.* Hic, nisi fallor, demonstratur doctor superior: Quis enim verius doctor, quam Dominus? Vnde notandum circa Dominum, quod Dominus legitur indicare, iudicare, & vindicare, tanquam doctor veritatis, æquitatis, & seueritatis. De primo, vbi David dicit Domino: Si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus, Domine Deus Israël indica seruo tuo: ecce Dominus indicans. De secundo: Qui iudicat me, Dominus est. Ecce Dominus iudicans. De tertio: Væ genti insurgenti super genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis. Ecce Dominus vindicans.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, subdendo: *Prope es*: scilicet, homini interiori: tanquam doctor auditori. Et nota, quod prope est Dominus ad indicandum, iudicandum, vindicandum, in veritate, in æquitate, in seueritate. De primo canitur: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Ecce propinquitas iudicandi. De secundo: Prope est iustus meus egressus est saluator meus, & brachia mea populos iudicabunt. Ecce propinquitas iudicandi. De tertio: Prope est dies Domini: & quasi vastitas à potente veniet. Ecce propinquitas vindicandi.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, addendo: *Et omnes via tua.* Tales viæ sunt voces significatiuæ, ex vocalitate sensibili,

& veritate intelligibili adunatæ, ab homine exteriori prolata. Et nota, quod sicut legitur in scriptura: hæc sunt spirituales viæ, per quas dicuntur spiritus transire, venire, & abire: Quia per eas spiritus sanctus transit, ad spiritum mundum venit, sed spiritus vagus abit. De primo: Per quam viam transiit spiritus Domini ad me, vt loqueretur tibi? Ac si diceret: per quam vocem locutus est mihi, vt loqueretur tibi? Ecce via spiritus transeuntis. De secundo dicitur: Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Ecce via spiritus venientis. De tertio: Abiit vagus in via cordis sui. Ecce via spiritus abeuntis.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, continue connectendo: *Veritas.* Sicut voces prolata: quia sensibiles possunt dici sonoritas: sic quoniam intelligibiles, possunt dici veritas. Sicut enim sonoritas per se sensibilis: sic veritas per se intelligibilis. Et nota de veritate præfata, quod est veritas prænuntiata, nuntiata, enuntiata. Quia nimirum est per hominem exteriorem prænuntiata, ab exteriori ad interiorem nuntiata, per interiorem enuntiata. De primo: Est qui emittit verbum certum, enarras veritatem. Ecce veritas per exteriorem hominem pronuntiata. De secundo: Sentati in verbis, & ipsi sapienter egerunt, & intellexunt veritatem. Ecce veritas ab exteriori homine ad interiorem hominem nuntiata. De tertio canitur: Qui loquitur veritatem in corde suo. Ecce veritas per hominem interiorem enuntiata.

Epilogus.

Manifestans ergo Propheta illam vocalis orationis virtutem, qua doctor superior per hominem exteriorem ingreditur ad interiorem, ait: *Tu Domine*, quantum ad doctorem superiorem, qui ingreditur: *Prope es*, quantum ad hominem interiorem, ad quem ingreditur. *Et omnes via tua*, id est, voces prænuntiata, quantum ad hominem exteriorem, per quem ingreditur: *Veritas*, id est, sunt veritas nuntiata, cum qua, & in qua ingreditur.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Initio cognoui de testimoniis tuis, &c.] Audito quo modo per hominem interiorem exterior exaudiatur, quo modo per exteriorem interior custodiatur, quo modo par exteriorem ad interiore doctor superior ingrediat: audiendum postremo, quo modo per exteriorem interior erudiatur. Hoc autem in parte ista egregie citharizat eximius citharista. Ad cuius clariorem intelligentiam præuideamus corporalis & spiritualis alterationis consonam harmoniam. Plane in vtraque alteratione possunt assignari quatuor causæ, scilicet initialis, materialis, instrumentalis, formalis. Causam initialem dico causam efficientem, quam appellat Philosophus, vnde initium motus. Sicut autem in alteratione corporali causa initialis, in materialem per instrumentalem inducit formalem, verbi gratia, pictor in imaginem per penicillum inducit albedinem, ita per omnia in alteratione spirituali, initialis in materialem per instrumentalem inducit formalem: verbi causa, doctor superior in hominem interiore per exteriorem introducit veritatis splendorem. Quod luce clarius declarauit Propheta, cum ait: *Initio*, &c. Ac si diceret voce clara: A causa initiali cognoui, potentia intellectuali: de testimoniis tuis ore prolatis, quod habent claritudinem veritatis. Ecce quatuor causæ in præfenti versu signatæ, videlicet, initialis, materialis, instrumentalis, & formalis. Initialis quidem spectat ad doctorem superiorem: materialis ad hominem interiorem: instrumentalis ad exteriorem: formalis ad veritatis splendorem.

Articulus primus.

Primum igitur declaratur, cum dicitur: *Initio.* Mentior, nisi causa initialis omnis illuminationis sapientialis sit doctor superior. Et notandum, quod doctor superior est initium æternum, æuiternum, & hodiernum: Quoniam ab æterno est initium generandi: ab æuo ini-

tium

Prov. 30. a

Eccl. 30. d

Iob 22. b

2. Paral. 18. e

Psal. 100. a

Isa. 57. d

Veritas triplex.

Eccl. 19. d

Eccl. 18. d

Psal. 14. a

1. Reg. 23. b

1. Cor. 4. a

Judith 16. e

Psal. 441. d

Isa. 51. b

Ioël. 1. c

Causa quadruplex. Arist. 2. phys. 29.

tium operandi: hodie quoque initium declarandi. De primo: Scribo vobis patres: quia cognovistis eum: qui ab initio est. Ecce initium generationis. De secundo scribitur: Initio tu Domine terram fundasti. Ecce initium operationis. De tertio initium Evangelij IESU CHRISTI filij Dei. Ecce initium declarationis.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum subditur: *Cognovi*, scilicet, potetia intellectuali, quasi causa materiali, vel materiae proportionali, in quantum passiva & receptiva, quia secundum philosophum pati & recipere, proprium est materiae. Et nota, quod sic cognoscimus vel cognoscere possumus, quid fugiendum, quid eligendum, quid finaliter appetendum. Prima est cognitio peccati, secunda virtutis, tertia salutis. De primo: Peccatum non cognovi, nisi per legem. Ecce cognitio peccati. De secundo. Nunc in isto cognovi, quod vir Dei es tu. Ecce cognitio virtutis. De tertio scribitur: Nunc cognovi, quoniam saluum fecit Dominus Christum suum. Ecce cognitio salutis.

Articulus tertius.

Tertium demonstratur, cum additur: *De testimoniis tuis*, scilicet, ore prolatis, quod est organum hominis exterioris. Et nota circa testimonia memorata, quod sunt collata, prolata, & illata: quia superius conferuntur, exterius proferuntur, interius inferuntur. De primo: Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua. Ecce testimonia collata. De secundo: Loquebar de testimoniis tuis. Ecce testimonia prolata. De tertio: Testimonia tua intellexi. Ecce testimonia illata.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum superadditur: *Quia in aeternum fundasti ea*. Aeternaliter sunt fundata, quae sunt invariabili verita firmata. Ecce quid cognovit, quoniam invariabilem testimoniorum veritate agnovit. Hic notare possumus, quod tria fundat Dominus. Fundat enim fasciculum, fundat populum, fundat templum. Primum fundamentum spectat ad Dominicam memoriam passionis: secundum ad victoriam tentationis: tertium ad gloriam retributionis. Et sunt huiusmodi fundamenta rationabiliter ordinata: quoniam de primo ascenditur in secundum: & de secundo in tertium. Nam de memoria passionis ascenditur ad victoriam tentationis: & de victoria tentationis ad gloriam retributionis. De primo: Qui aedificavit in caelo ascensionem suam: & fasciculum suum super terram fundavit, quasi dicat: Qui ascendit ad gloriam retributionis, fundavit memoriam passionis. Qui ascendit ad fundamentum tertium, in caeleste templum: fundavit & primum, scilicet myrrhæ fasciculum: Ecce fundatio fasciculi. De secundo: Erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et infra: Et fundabo eos, & multiplicabo, quasi dicat: Fundabo eos ad superandum malum, & multiplicabo ad operandum bonum. Ecce fundatio populi. De tertio: Templum iuxta ordinem suum fundabit. Hoc est, gloria retributionis ordinabitur, quoniam ordo praemiorum respondebit ordini meritorum. Quanto namque merita cariora, tanto praemia clariora. Ecce fundatio templi.

Epilogus.

Dolens ergo Psalmographus declarare qualiter a superiore doctore erudiatur homo interior, mediante exteriori, dicit: *Initio*, quantum ad causam initialem, quae est doctor superior: *Cognovi*, scilicet potetia intellectuali, quantum ad causam materialem, quae est homo interior: *De testimoniis tuis*, ore prolatis, quantum ad causam instrumentalem, quae est homo exterior: *Quia in aeternum fundasti ea*, quantum ad causam formalem, quae est veritatis invariabilis splendor.

VERSICVLVS IX.

Vide humilitatem meam, &c.] Sicut orationis virilitas venit in octonario primo: sic ipsius humilitas enitescit in isto. Humilitas autem orandi ostenditur per primum quaternarium in oratione speciali, per secun-

du in generali. Oratio vero specialiter humilis, & humiliter specialis, excitatur potissimum ex quatuor causis, ex naturali iustitia relegata: ex originali iniustitia ligata: ex caelesti patria elongata: ex terrestri miseria prolongata. Quas totidem versibus dogmatizat Propheta. Primam causam primum versus declarat, cum psalmista sic orat: *Vide, &c.* Quia loquitur, ut persona originaliter destituta, nondum finaliter restituta, moraliter instituta, non mortaliter prostituta. Idcirco videndum est in versu proposito, quae sit originalis destitutio, finalis restitutio, moralis institutio, mortalis prostitutio. In prima priuatur potetia non peccandi: in secunda si eratur impotentia peccandi: in tertia ligatur impotentia non peccandi: in quarta laxatur potetia peccandi.

Articulus primus.

Primum proditur, cum profertur: *Vide humilitatem meam*. Aut, ut evidentius dicam, vilitatem meam: Grandis quidem humilitas, immo gravis est vilitas, quod homo volens non peccare, non valeat non peccare. Quæris, quare? Quia primo valens non peccare, non voluit non peccare. Ideo factum est nunc, ut quod velis, non valeat: quoniam tunc non voluit, quod valebat. Sane in humanitate sana, vel sanitate humana, & potentia peccandi, & potentia non peccandi praecessit, sed peccandi potentia sic excessit, quod potentia non peccandi decessit, & impotentia non peccandi successit.

Articulus idem.

Illius nobilis potentiae decessum, & istius ignobilis impotentiae successum deplorat Psalmographus, cum sic orat: *Vide humilitatem meam*. Ac si diceret ore prophético, quod dicitur: *Vide Domine, & considera, videncet oculis pietatis: quoniam facta sum vilis*. Et nota, quod postulat Propheta Dominicam visionem propter triplicem orationem: propter vindemiationem, afflictionem, & desolationem. Quorum primum pertinet ad bonum ablatum: secundum ad malum illatum: tertium ad exilij incolatum. De primo: *Vide Domine, & considera, quem vindemiaueris ita: ecce visio vindemiationis*. De secundo: *Vide Domine afflictionem meam: quoniam erectus est inimicus: ecce visio afflictionis*. De tertio: *Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram: ecce visio desolationis*.

Articulus secundus.

Secundum promittitur, cum proponitur: *Et eripe me*. Liberari desiderat a vilitate, quam tolerat, & munerari nobilitate, quam sperat. Tolerat enim impotentiam non peccandi, & sperat non tantum potentiam non peccandi, sed impotentiam peccandi. Haec est impotentia nobilis: quia non infirmitatis signum est, sed virtutis sicut illa impotentia existit ignobilis: quoniam infirmitatis signum est, non virtutis. Et nota, quod eripi precatur Propheta ab hac ignobili impotentia triplici de causa: quia tentatur, quia tribulatur, quia quodam modo deuoratur per illam, considerando, desiderando, operando operationem illicitam. De primo per psalmistam dicitur: *Quoniam in te eripiar a tentatione: ecce ereptio a tentatione considerandi*. De secundo per Prophetam psallitur: *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me: ecce ereptio a tribulatione desiderandi*. De tertio scribitur, quod Tobias iunior dixit de Angelo: *Me ipsum a deuoratione piscis eripuit*. Per maximum piscem, animale intelligimus passionem. Quae nisi praefocetur, interficit operantem. Si praefocetur, reficit praefocantem: ecce ereptio a deuoratione operandi.

Articulus tertius.

Tertium propalatur, cum pronunciat: *Et legem tuam*. Legem utique vitae, & disciplinae, qua utique me facis moraliter viuere, tam interiori, quam exteriori homine. Et nota de lege viuifica, quod inuenimus legem vitae triplicem in scriptura: scilicet legem vitae interioris, exterioris, & superioris. Prima lex hominem interiori liberat. Secunda lex ab interiori in exteriori exuberat. Tertia lex hominem tam interiori, quam

exteriori

1. Ioan. 2. b

Psal. 101. d

Marc. 1. d

Arist. 1. de gen. sex. 55.

Rom. 7. b 3. Reg. 17. b

Psal. 19. b

Psal. 118. g Ibid. f.

Ibid. m.

Amos. 9. b

Ezech. 37. d Ibidem.

Hier. 30. d

Thren. 1. d

Thren. 2. g

Thren. 1. d

Dan. 9. e

Psal. 17. e

Psal. 53. b

Tob. 12. a

Lex vitae triplex.

Rom. 8. a

Prov. 13. e

Eccl. 17. a

Ibid. b

Gen. 40. d

Thren. 3. b

Osee. 8. d

exteriorem remunerat. De prima scribitur ab Apostolo: Lex spiritus vitæ in CHRISTO IESU liberauit me à lege peccati, & mortis: ecce lex vitæ interioris interiori hominem liberantis. De secunda legitur: Lex sapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Quia lex, qua sapienter viuit homo interior, est fons foras exuberans respectu vitæ, qua decenter viuit homo exterior, quatenus ab exteriori homine nulli detur occasio mortalis ruinæ: ecce lex vitæ exterioris ab homine exteriori in exteriorem exuberantis. De tertia dicitur: Deus creauit de terra hominem. Et infra: Lege vitæ hereditauit illos. Quia nimirum illa lege, sub qua militant cœlestes militiæ hereditariæ, statuit hominem formatum, sed ea destituit deformatum, sed eadem restituit reformatum: ecce lex vitæ superioris, tam interiori, quam exteriorem hominem remunerantis.

Articulus quartus.

Quantum probatur, cum Propheta profatur: *Non sum oblitus*: qualiter sunt obliti, qui sunt mortaliter polluti, seu criminaliter prostituti. Et nota, quod talis oblitio creberrime solet contingere occasione prosperitatis, vel aduersitatis, vel infidelitatis. Sicut patet in mētibus tumidis, timidis, obcæcatis. De primo. Succedentibus prosperis præpositus pincernarū oblitus est interpretis sui. Ecce oblitio tumidæ mentis, occasione prosperitatis. De secundo: Repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum: ecce oblitio timidæ mentis, occasione aduersitatis. De tertio: Oblitus est Israël factoris sui, & ædificauit delubra: ecce oblitio obcæcaturæ mentis, occasione infidelitatis.

Epilógus.

Humiliter igitur, ac specialiter orans Propheta, quasi compunctus pro naturali iustitia relegata, sic ait: *Vide humilitatem meam*, quantum ad originalem destitutionem, qua priuatur potentia, non peccandi: *Et eripe me*, quantum ad finalem restitutionem, qua speratur impotentia peccandi: *Quia legem tuam*, quantum ad moralem institutionem, qualigatur impotentia non peccandi: *Non sum oblitus*, quantum ad mortalem prostitutionem, qua laxatur potentia peccandi.

VERSICVLVS DECIMVS.

Iudica iudicium meum, &c.] Sicut superius orauit psalmista occasione naturalis iustitiæ relegatæ: sic orat in parte ista occasione originalis iniustitiæ colligatæ. Videtur enim hæc oratio esse petitio voluntatis ab inferiore curia ad superiorem curiam appellantis. Aduertendum itaque, quod in regno animæ possumus plures curias, plures iudices, siue leges iudicarias, plures quoque sententias inuenire: sicut curiam concupiscentiæ, curiam conscientiæ, curiam gratiæ. Iudex in curia concupiscentiæ, est lex iniustitiæ: iudex in curia conscientiæ, est lex iustitiæ: iudex in curia gratiæ, est lex clementiæ. Sententia lata in curia concupiscentiæ per legem iniustitiæ est, reddere malum pro bono, quod accidit in omni peccato: quia redditur Deo indebitum opus pro debito. Sententia lata in curia conscientiæ per legem iustitiæ est, reddere bonum pro bono: quod contingit in omni merito, in quo redditur bonū operatum pro bono inspirato. Sententia lata in curia gratiæ per legem clementiæ, est, reddere bonum pro malo, quod euenit in omni iustificationis beneficio. Redditur namque à pio iudice bonū veniæ pro malo culpæ. Cum igitur voluntas humana tentatur ab hoste, citatur ad curiam concupiscentiæ. Cum voluntas in tentatione modo delectatur, modo detestatur: causa eius coram iudice insipienti, seu lege iniustitiæ ventilatur. Cum à delectatione detestatio superatur: iniqua sententia per legem iniustitiæ promulgatur, & humana voluntas ad satisfaciendum voluntati diabolicæ condemnatur. Quo cognito, condemnata voluntas appellat ad curiam gratiæ, reuocari supplicans sententiam legis iniustitiæ, per sententiam legis clementiæ. Quo concessio, postulat, quod deinceps

trahi non valeat ad curiam concupiscentiæ: sed cuiuslibet conquerenti respondeat in curia conscientiæ. Omnia quidem ista breuissime comprehendit psalmista dicens: *Iudica*, &c. Ac si suum formaret petitionum sub hac forma: *Peto Domine, reuoca in curia gratiæ per legem clementiæ, iudicium meum datū in curia concupiscentiæ per legem iniustitiæ: & separa me à lege iniustitiæ iudicante in curia concupiscentiæ: ac repara me per legem iustitiæ iudicantem in curia conscientiæ.* Ecce quatuor actus contenti in petitione præsentis: videlicet actus iudicandi, actus reuocandi, actus separandi, actus reparandi. Primus spectat ad mali confessionem: secundus ad mali contritionem: tertius ad mali confessionem: quartus ad mali satisfactionem.

Articulus primus.

B Quantum ad actum iudicandi, psalmographus dicit: *Iudicium meum.* Hoc est iudicium prænuntiatum in curia concupiscentiæ per legem iustitiæ. Vnde nimirum recte dicit, *meum*, non *tuum*: quia lex iniustitiæ, & lex concupiscentiæ non est à Deo, sed ab homine. Notandum igitur, quod sicut in scriptura legitur: iudicium subuertitur, peruertitur, & in malum conuertitur: sicut in isto iudicio luce clarius inuenitur. Subuertitur enim per delectationem superantem: peruertitur per legem iniustitiæ imperantem: in malum conuertitur per voluntatem obtemperantem. De primo: Nec omnipotens subuertit iudicium: quoniam immissio passionis, quæ subuertit iudicium rationis, fuit ab aduersario, non à Deo: ecce iudicium subuersum. De secundo: *Maledictus*, qui peruertit iudicium aduenæ. Plane maledictus est affectus ille, quo peruertitur iudicium aduenæ, id est, voluntatis bonæ, quæ dicitur aduena, non indigena: quoniam inspirata est, non innata: ecce iudicium peruersum. De tertio: *Conuertitis in absinthium iudicium, & iustitiam in terra relinquitis.* Nulli dubiū quin iudicium conuertat in absinthium, qui conuertit dulcedinem vitij in amaritudinem supplicij: ecce iudicium conuersum.

Articulus secundus.

Quantum ad actum reuocandi, adiunxit: *Iudica*, id est, iudicando reuoca in curia gratiæ per legem clementiæ. Quæris, quare appellauit iudicium clementiæ potius, quam iustitiæ? Quia iuris ordinem non seruauit, dū data, & accepta sententia appellauit: Ante peccati consensum potuisset appellasse iudicem iustum, vt faceret cum tentatione prouentum: sed post consensus demeritiam non potuit appellare, nisi clementiam. Et nota, quod sicut ait scriptura: iudicare contingit inter, pro, & contra: & præsertim in causa reuocatoria. Scilicet inter iustitiam, & iniustitiam discernendo, iniustitiam fecernendo, iustitiam decernendo. De primo, vbi dicit Dauid ad Saül: *Iudicet Dominus inter me, & te: & vlcisatur me Dominus ex te: ecce iudiciū discernentis inter iustum, & iniustum.* De secundo: *Ne attingas paruulorū terminos, & agrum pupillorum non introeas.* Propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum: ecce iudicium fecernentis iniustum. De tertio: *Iudicauit pro te Dominus hodie: ecce iudicium decernentis iustum.*

Articulus tertius.

E Quantum ad actum separandi, coniunxit: *Et redime me.* Hæc redemptio est exemptio, qua voluntas ingemiscit, & concupiscit eximia lege peccati, licet hæc petitio non concedatur ad plenum in vita præsentis. Nam lex eiusmodi modo potest premi, non perimi: subiici, non abiici: subigi, & in seruitutem redigi, non prorsus abigi. Veruntamen si differtur concessio, non aufertur: quia concedetur in vita sequenti, quando liberabimur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc quidem in aliis dominatur, in aliis non dominatur, sed reluctatur: in aliis non reluctatur, sed subiugatur. Tunc autem, nec dominabitur, nec reluctabitur, nec subiugabitur, sed radicitus extirpabitur. Hic potes notare, quod Dominus inuenitur redimere diuer-

Petitorium animæ.

Iob 34. b

Deut. 27. c

Amos. 5. b

1. Cor. 10. c

1. Reg. 24. c

Prov. 23. b

2. Reg. 18. c

Rom. 8. d

fos

Curia plures in regno animæ.

fos diuersimode. Nā redimit alios ab iniquitate, alios à feruitute, alios ab infirmitate, & morte. Primo modo redimit, vocatos iustificando: secundo modo iustificatos magnificando: tertio modo magnificatos glorificādo. De primo: Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate: ecce redemptio ab iniquitate, qua redimuntur iustificati. De secundo: Qui eduxit vos de terra Ægypti, & redemit vos de domo feruitutis. Eduxit iustificando, redemit magnificando: ecce redemptio à feruitute, qua redimuntur magnificati. De tertio psallitur per Prophetam: Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam: ecce redemptio ab infirmitate, & morte, qua redimuntur glorificati.

Articulus quartus.

Quantum ad actum reparandi, subiunxit: *Secundum eloquium tuum viuifica me.* Ista quippe viuificatio est vitæ renouatio, qua voluntas incipit viuere secundum iudicium conscientiæ, secundum eloquium iustitiæ: neminem volens lædere, sed læsis satisfacere. Et nota, quod viuificatur aliter opus, aliter spiritus, aliter corpus. Nam opus viuificatur, cum verificatur: spiritus viuificatur, cum iustificatur: corpus viuificatur, cum glorificatur. De primo: Domine opus tuum in medio annorum viuificat illud: ecce opus viuificatum, quia verificatum: videlicet mysticum agni sacrificium; vero sacrificio consummatum. De secundo: Hæc dicit Dominus. Et infra: vt viuificet spiritum humilium, & viuificet cor contritorum: ecce spiritum viuificatum: quia iustificatum. De tertio: Qui suscitauit IESVM CHRISTVM à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis: ecce corpus viuificatum, quia glorificatum.

Epilogus.

His visis, paret oratio Prophetæ, orantis occasione iniustitiæ colligatæ, tanquam voluntate ab ipsius sententia appellante. Ait enim: *Iudicium meum*, quantum ad actum iudicandi, quem exercet lex iniustitiæ in mali consensione: *Iudica*, quantum ad actum reuocandi, quem exhibet lex clementiæ in mali contritione: *Et redime me*, quantum ad actum separandi: cuius desiderio feruet voluntas in mali consensione: *Secundum eloquium tuum viuifica me*, quantum ad actum reparandi, quem adimplet lex iustitiæ in mali satisfactione.

VERSICVLVS XI.

Longe à peccatoribus salus, &c.] Occasione originalis iustitiæ relegatæ, ac iniustitiæ colligatæ superius orauit psalmista. Occasione patriæ elongatæ orat in parte ista. Nam & ipsam elongationem deplorat, & elogationis rationem declarat, dicens: *Longe, &c.* Ac si dicat ex cordis amaritudine: Salus est à peccatoribus elongata, quia virtus ab illis est postergata. Attende lector partes orationis quatuor: salutem, & eius elongationem, virtutem, & eius postergationem: In salute, stipendium: in elongatione, dispendium: in virtute, meritum: in postergatione, demeritum.

Articulus primus.

Primum notans, ait: *Saluus.* Hæc autem salus æterna: hæc est patria superna, pro qua pugnant, qui contra vitia legitime certant: ad quam perueniunt mediātib; angelis, qui percipiunt hereditatem salutis. Et nota de prædicta salutari patria, quod ab aliis se elongat, ad alios appropinquat, alios occupat: elongatio fit per demeritum: appropinquatio per meritum: occupatio vero per præmium. De primo: Expectauimus salutem, & elongata est: ecce salutis elogatio ratione demeriti. De secundo: Nunc enim prior est nostra salus, quam cum credimus: ecce salutis appropinquatio ratione meriti. De tertio: Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Noster murus est nostrum corpus, porta corporis est os carnis. Tunc igitur muros nostros occupabit salus, quando gloria spiritus redundabit in

corpus. Portas vero occupabit laudatio, cum os carnis occupabit vox laudis: quia gaudium, & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, vbi patet gaudium interioris, & lætitia exterioris hominis, & laus oris: ecce salutis occupatio ratione præmij.

Articulus secundus

Secundum annotans, addit: *Longe à peccatoribus.* Hæc est elongatio salutis, vel patriæ salutaris. Elongationem autem patriæ facit elongatio viæ. Tanto namque longius distat patria, quanto longius via. Si vero salus est patria, virtus est via: quia per virtutem peruenitur ad salutem: sicut per viam peruenitur ad patriam. Virtutis autem distantia mensuratur per tria, virtutem concomitantia: scilicet agnitionem, actionem, & delectationem. Quorum primum respicit legis doctrinam, secundum iustitiæ disciplinam, tertium consolationem diuinam. Sane longe videtur virtus distare à carentibus consolatione, sicut ab indeuotis. Sed longius à carentibus actione, sicut ab iniustis. Sed longissime à carentibus agnitione, sicut ab imperitis. Prima elongatio notatur, vbi dicitur ex persona pœnitentis consolatione carentis: Ego plorans, & oculus meus deducens aquam: quia longe factus est à me consolator. Ecce longam virtutis distantiam, propter consolationis carentiam. Secunda elongatio notatur, vbi dicitur de iniustis: Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit: ecce longam virtutis distantiam, propter actionis carentiam. Tertia elongatio notatur, vbi scribitur de imperitis: In illa die longe fiet lex, id est agnitio legis: ecce longam virtutis distantiam, propter agnitionis carentiam.

Articulus tertius.

Tertium subnotans, subdit: *Quia iustificationes tuas.* Hæc iustificationes sunt iustitiæ actiones. Iustitia vero est virtus generalis: ecce virtus, quæ postergatur à malis. Sed notandum: quod diuersæ iustificationes sunt diuersorum. Nam aliæ sunt iustificationes iniustorum: aliæ iustificationes iustorum: aliæ iustificationes sanctorum. Primæ quidem spectant ad gratiam præoperantem, secundæ ad gratiam cooperantem, tertiæ vero ad gratiam remunerantem. De primo: Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: ecce iustificatio iniustorum. De secundo: Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea: ecce iustificatio iustorum. De tertio, vbi legitur de sponsa agni, Datum est illi vt cooperiat se byssino splendente, & candido. Byssinum autem iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio Sanctorum.

Articulus quartus.

Quartum connotans, connectit: *Non exquisierunt.* immo postposuerunt, siue postergauerunt. Ecce postergatio generalis iustitiæ vel virtutis: quæ fuit causa elongationis patriæ vel salutis. Hic potest notari, quod tripliciter possunt iustificationes exquiri: supra nos, extra nos, intra nos: videlicet in Dei virtute, in rei salute, in fidei seruitute. De primo: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum; & exquiram eam semper. Hic exquiritur iustificatio in seruitute Dei. De secundo: Hæc facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in salute rei. De tertio: Tuus sum ego, saluum me fac: quoniã iustificationes tuas exquisiui. Hic exquiritur iustificatio in seruitute fidei.

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere, quod oratio Prophetæ, sit deploratio patriæ elongatæ. Ait enim: *Longe à peccatoribus*, quantum ad elongationis dispendium: *Salus* quantum ad salutis stipendium: *Quia iustificationes tuas*, quantum ad virtutis meritum: *Non exquisierunt*, quantum ad postergationis demeritum.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Misericordia tua multa, &c.] Orationes Prophetæ propofuit nunc ratione iustitiæ relegatæ, nunc ratione

Tit. 2. d

Dent. 13. b

Psal. 102. a

Abac. 3. a

Isa. 57. e
Ibidem.

Rom. 8. c

Partes orationis quatuor.

Isa. 59. c

Rom. 15. d

Isa. 60. m

Isa. 51. b

Virtutis distantia per tria mensuratur.

Thron. 1. e

Isa. 59. e

Mich. 7. e

Iustitia. Diuersorum diuersæ iustificationes.

Rom. 4. d

Iob. 27. b

Apoc. 19. b
Byssinum.

Iustificationes tripliciter possunt exquiri.
Psal. 118. c

Ibid. g
Ibid. m

Genus hu-
manum au-
te Saluato-
ris aduentū
tribus mi-
seriis subia-
cebat.

Miserico-
dia triplex
in scriptura

Psal. 56. e

Psal. 18. a

Luc. 2. b

Psal. 67. g
Psal. 116. a

Luc. 1. g

Dominus
propter tria
specialiter
venerandus.

ratione iniustitiæ colligatæ, nunc ratione patriæ elon-
gatæ. Hic orationem proponit ratione miseræ prolon-
gatæ. Nam vox ista, quam eructat psalmista, videtur
vox humani generis, miserias desolatorias supponen-
tis, & misericordias consolatorias exponentis. Ad cu-
ius euidentiā præuidendum, quod genus humanū ante
Saluatoris aduentū tripartitæ miseræ subiacebat, pro-
pter mortis debitum, quod debebat, quod soluebat, à
quo sese absolueri non valebat. Propterea tripartitam
illi misericordiam Saluator exhibuit, dum se mortis de-
bitorem, solutorem, & absolutorem constituit. Orat ergo
misericordias numerando: aliam venerando: aliam pô-
derando, aliam postulando, dicens: *Misericordia*, &c.
tanquam patenter inquit: Multas mihi misericordias
exhibuisti, cum te debiti mei debitorem, solutorem, &
absolutorem constituisti. Sicut ergo fuisti debitor &
solutor, sic esse non differas absolutor: ecce vides qua-
drimèbrem orationem, quantum ad misericordiæ nu-
merationem, venerationem, ponderationem, & postulatio-
nem; in numeratione subtilitas: in veneratione humili-
tas: in ponderatione virilitas: in postulatione utilitas.

Articulus primus.

Misericordia numeratur, cum dicitur: *Misericordia
tua multa*, quia tripartitè: scilicet misericordia debitoris,
misericordia solutoris, misericordia absolutoris. Et nota
de misericordia memorata, quod triplex misericor-
dia legitur in scriptura: videlicet misericordia magnifi-
cata, misericordia confirmata, misericordia faciendâ.
Misericordiam magnificatam arbitror, qua Dominus
pro seruis constituitur mortis debitor: misericordiam
confirmatam confiteor, qua iudex pro reis mortis con-
stitutur persolutor: misericordiam faciendam prote-
stor, qua agnus immolatus constitutus est immolantiū
absolutor. De prima misericordia dicit psalmographus:
Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia
tua: & veritas tua vsq; ad nubes: ecce misericordia ma-
gnificata. Si forte dubitas, quæ misericordiâ? quæ ve-
ritas? quæ magnificationis varietas? Misericordia quidē
affuit: quia debitum mortis admisit, non propter male-
ficium, quod præmisit. Veritas autem non defuit: quia
debitum ipsum admisit propter beneficium, quod pro-
misit. Nam qui nullum præmiserat maleficiū per actio-
nes indebitas, incarnationis beneficium promiserat per
Prophetas: quocirca misericordia dicitur magnificata
vsq; ad cœlos: id est, cœlestes angelos: quia mūdus fuit
à malo, sicut angeli Dei in cœlo. Tales cœli enarrauerūt
gloriam Dei, dicendo: Gloria in excelsis, *alias in altis-
simum*, Deo. Veritas vero dicitur magnificata vsque ad
nubes: id est, propheticas promissiones, per tales nubes
nobis insonuit magnificata Dei virtus. Vnde psallim⁹:
Magnificentia eius & virtus eius in nubibus. De se-
cunda misericordia psallit Propheta: Quoniam confir-
mata est super nos misericordia eius: & veritas Domini
manet in æternum: ecce misericordia confirmata. Si
quæris, quando misericordia cōfirmata? quæ misericor-
dia? quæ veritas memorata? Tunc fuit hæc misericordia
cōfirmata, quādo veritas incarnata, fuit in cruce firma-
ta. Veritas ibi fuit quia soluit, quod soluere debuit. Sed
misericordia non defuit? quia misericordia mira fuit,
quod se non sui debiti solutorem constituit. Nec dubiū
quin illa veritas maneat in æternum: quia supplet sup-
plicium permanens in æternum. De tertia misericordia
scribit Evangelista: Ad faciendam misericordiā cum pa-
tribus nostris, &c. ecce misericordia faciendâ. Quando
faciendâ? Quādo quidem agnus immolatus pro nobis
non absoluet à seruitute corruptionis.

Articulus secundus.

Prima misericordia veneratur, cum venerabiliter
adiicitur: *Domine*: Ecce Dominus pro seruis debitor cō-
stitutus, & ideo venerandus, & venerabiliter nominā-
dus. Et nota, quod venerandus est specialiter propter
tria, quia se paruipendit, non magnipendit, nostrū de-
bitum apprehendit. Propter primum dictus est misera-
tor: propter secundum, ponderator: propter tertium, li-

berator. De primo dicitur à psalmographo: Memoriam
fecit mirabilium suorum: misericors, & miserator Do-
minus, &c. Vere mirabile & mirabiliter memorabile:
quod Dominus pro seruis debitor constitutus, nobis
misericorditer condescendit, & se mirabiliter paruipē-
dit: ecce Dominus miserator. De secundo: Spirituum
ponderator est Dominus. Mirabiliter spiritus pondera-
uit, cum spiritus serui spiritui præpoderavit: quia pro-
prium spiritum paruipendens, serui spiritū magnipen-
dit: ecce Dominus ponderator. De tertio scribitur: Do-
minus firmamentum meum, & refugium meum, & li-
berator meus. Quia profecto Dominus dicitur firma-
mentum vitæ, meritum immittendo: refugium, demeri-
tum dimittendo: sed liberator, mortis debitum admit-
tendo: ecce Dominus liberator.

Articulus tertius.

Secunda misericordia ponderatur, cum subiicitur:
Secundum iudicium tuum. Hoc est iudiciū illius iudicis,
qui se constituit persolutor pro reis. Quæris, quo
modo? In se ipso iudicium faciendo, & iudicium patien-
do. Iudex quippe fuit Deus: homo quoque fuit reus.
Christus itaque cum esset homo & Deus, fuit utique
iudex & reus. Iudex vero soluit pro reo, cum Deus in
eo satisfecit pro eo: quia vere Deus in homine satisfecit
pro homine. Vnde Deus erat in Christo mundum
reconcilians sibi, teste Apostolo. Sed notandum, circa
dictum iudicium, quod potest comparari ad diuinum
meritum, vel humanū demeritum, vel persolutū de-
bitum. Primo modo non fuit æquum: quia meritum non
exigebat. Secundo modo fuit bonum: quia demeritum
indigebat. Tertio modo fuit æquum: quia redditum de-
biti congrue respondebat. De primo, vbi dicit scriptu-
ra sub Redemptoris figura: Intelligite, quia Deus non
æquo iudicio afflixerit me: ecce iudicium non æquum,
quia non secundum exigentiam Dominici meriti. De
secundo. O mors, quam bonum est iudicium tuum ho-
mini indigenti: ecce iudicium bonum: quia secundum
indigentiam humani demeriti. De tertio: Æquum iudi-
cium sit inter vos: ecce iudicium æquum, quod imple-
tum est à Domino, reddendo infinitum pro infinito.
Sicut enim homo fuit mortis infinite debitor: sic Chri-
stus fuit mortis infinite redditor. Sed mors potest dici
dupliciter infinita: scilicet infinitate temporis: vel infi-
nitate virtutis. In morte quidem hominis esse non po-
tuit infinitas virtutis: vnde debuit esse infinitas tēpo-
ris. Nam alias non esset ibi infinitas. Sed in morte Sal-
uatoris fuit infinitas virtutis. Quare nō oportuit, quod
esset ibi infinitas temporis: sin alias, ibi non esset æqui-
tas. Sane fuit in Salvatore virtus infinita tam infinita-
te naturæ, quam infinitate gratiæ. Nam infinitas nature
fuit in diuinitate: & infinitas gratiæ in humanitate. Id-
eoque tantum potuit soluere virtus infinita tempore
finito, quantum virtus finita tempore infinito. Prop-
terea Psalmographus misericordiam Saluatoris virili-
ter ponderavit, quia virtutem iudicis persoluentis pro
reis fideliter consideravit.

Articulus quartus.

Tertia misericordia postulatur, cum superadditur:
Viuifica me. Nā proculdubio dicta viuificatio est mortis
absolutio, & vitæ restitutio, quā postulat creatura pro-
lixitate miseræ fatigata. Sed nota, quod est viuificatio
seu vitæ restitutio tripartita. Alia viuificatio viatorū:
alia viuificatio damnatorum: alia viuificatio beatorum:
Prima viuificatio est restitutio vitæ periculosa. Secūda
viuificatio est restitutio vitæ perniciofa. Tertia viuifi-
catio est restitutio vitæ deliciofa. De primo: Apparuit
mulier, cuius viuificauerat filium: scilicet Elisæus; ecce
viuificatio viatorū. De secundo: vbi dicit Dominus de
quibusdam adulatoribus; Violabant me ad pōpulum
meum, propter pugillum hordei & fragmen panis; vt
interficerent animas, quæ non moriuntur; & viuifica-
rent animas, quæ non viuunt mentientes; quod potest
accipi de damnatis. Nam nonnulli viuificant, id est, viu-
ificari prædicant ad vitam gloriæ animas, quæ nō vi-
uant

Psal. 110. a

Psal. 16. a

Psal. 17. a

Cor. 6. d

Iob. 19. a

Ecc. 41. a

Leu. 24. d

Mors du-
pliciter in-
finita.

In Christo
infinita vir-
tus, & gra-
tia infinita.

Viuificatio
triplex.

4. Reg. 8. b

Ezech. 13. c

Luc. 17. f

uunt vita gratiæ: & ideo non viuificantur vsque ad vitam miseræ. De tertio: Qui quæserit animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdidit illam, viuificabit eam: ecce viuificatio beatorum.

Epilogus.

Orans ergo Propheta, occasione sumpta à miseria prolongata, ait: *Miser cordia tua, multa* quantum ad numerationis subtilitatem: *Domine*, quantum ad venerationis humilitatem: *Secundum iudicium tuum*, quantum ad ponderationis virilitatem: *Viuisifica me*, quantum ad postulationis vtilitatem.

VERSICVLVS XIII.

Multi qui persequuntur me, &c.] In præcedenti quaternario præcessit oratio specialis, quæ dumtaxat orantis vtilitatem intendit. In isto sequenti quaternario sequitur oratio generalis, quæ latiore charitate procedit: quoniam ad inimicorum commoda se extendit. Orat enim pro inimicis Psalmographus, ne crucientur æternaliter, ne sancientur mortaliter, sed viuificentur moraliter, & saluificentur finaliter: sicut bis binis versibus enucleat euidenter. Primus enim versus pro inimicis orare videtur, ne illis mala pro malis retribuatur: dicendo: *Multi*, &c. quasi dicat: Multos maleficos & maledicos habui: sed à testimoniis tuis, quæ retinui, non declinaui, rogans malis mala retribuui. Vide geminam aduersitatem superatam per geminam charitatem: videlicet aduersitatem maledicendi, & malefaciendi per charitatem Dei, & proximi.

Articulus primus.

Primum significauit, cum ait: *Multi, qui persequuntur me*, scilicet dentium sagittis, & linguarum gladiis, sicut maledici, de quibus psallimus: Filij hominũ dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Notandum igitur, quod diuersi diuersimode persequuntur: Quidam calumniis, quidam contumeliis, quidam minis: sicut callidi, inuidi, & superbi. De primo: Quare nunc dicitis: persequamur eum, & radicem verbi inueniamus aduersus eum? Ecce calumiosa persequutio callidorum. De secundo: Audiui contumelias multorum, & terrorem, in circuitu persequimini, & persequamur: ecce contumeliosa persequutio inuidorum. De tertio: Syrus persequabatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum. Sic persequuntur superbi virum venerabilem, qui & descendere dignoscitur in mœrorem. Nam Ægyptus interpretatur mœror: Syrus sublimis, per quem superbus intelligitur persequutor: ecce comminatio persequutio superborum.

Articulus secundus.

Secundum consignauit, cum subdidit: *Et tribulant me*, scilicet temporali, vel corporali tribulatione: sicut bonorum temporalium ablatione, vel malorum corporalium illatione. Hic potest notari, quod cõtingit tripliciter tribulari: scilicet temporaliter, corporaliter, & moraliter: quantum ad bona fortunæ, naturæ, gratiæ. De primo scribitur à Psalmographo: Tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum: ecce tribulatio humiliationis, siue subiectionis, pertinet ad fortunam. De secundo: Tribulabo homines, & ambulabunt, vt cæci: quia Domino peccauerunt: & effundetur sanguis eorum, sicut humus, & corpora eorum, sicut stercore: ecce tribulatio mortis, attinens ad naturam. De tertio rursus: Perdes omnes, qui tribulant animam meam: ecce tribulatio mortis, spectans ad gratiam.

Articulus tertius.

Tertium assignauit, cum addidit: *A testimoniis tuis*. Hæc sunt testimonia vindictæ dissuasoria, sicut illud: Qui vindicari vult à Domino, inueniet vindictã. Et illud: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Talia testimonia debet retinere memoria. Et nota, quod ad sacra testimonia retinenda nos debent moue-

re tria: scilicet natura, scriptura, memorię ligatura: quia natura dat aptionem: scriptura certitudinem, & ligatura promptitudinem. De primo: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundũ: vt testimonium perhibeam veritati: ecce motus ad testimonia per naturam. De secundo: Scrutamini scripturas. Et infra: Illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: ecce motus ad testimonia per scripturam. De tertio: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis: ecce motus ad testimonia per legem memorię ligaturam.

Articulus quartus.

Quartum designauit, cum dixit: *Non declinaui*: Quo modo? Reddendo malum pro malo, sine mala malis imprecando: sed e contrario pro transgressoribus rogando, vt nõ perirent, tam exemplo Dominico, quam præcepto. Et nota, quod est malorum declinatio tripartita. Prima à voluntate diuina ad propriam voluntatem: secunda à voluntate propria ad iniquitatem: tertia ab iniquitate ad infelicitatem. Quarum prima pertinet ad auersionem: secunda ad conuersionem: tertia ad animaduersionem. De primo: Omnes nos, quasi oves errauimus: vnusquisq; in viam suam declinauit. Quid est declinare in viam suam, nisi declinare in voluntatẽ propriam? Per hanc viam animæ gradiuntur, cum à bono incommutabili auertuntur: ecce declinatio auersionis. De secundo: Ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpisti sequi post miseriam, quasi diceret: Ne declines ad iniquitatem conuersionis. Hanc enim cœpisti sequi post miseriam auersionis: ecce declinatio conuersionis. De tertio: Declinauit populus ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus, & fugiens de prælio. Per hanc ciuitatem intelligimus felicitatem, quam declinat ingredi populus versus ad iniquitatem, fugiẽs de prælio per auersionem à Deo. Quid est autem declinare ingredi felicitatem, quam declinare ad infelicitatem? Ecce declinatio animaduersionis.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam bonus athleta, orans pro inimicis, & insinuans victoriam geminæ aduersitatis per virtutem geminæ charitatis: *Multi qui persequuntur me*, quantum ad aduersitatem maledicendi: *Et tribulant me*, quantum ad aduersitatem malefaciendi: *A testimoniis tuis*, quæ libenter retinui, quantum ad charitatem Dei: *Non declinaui*, rogans malis mala retribuui, quantum ad charitatem proximi.

VERSICVLVS XIV.

Vidi prauaricantes, &c.] Superius orauit Propheta pro persequentibus, ne crucientur æternaliter. Rursus orat pro eisdem persequutoribus, ne sanciantur mortaliter. Speculabatur, vt autumo, speculator eximius in alta sapientiæ specula constitutus, quod tribulantes visibiliter, tribulantur inuisibiliter, & plerumq; lædentes leuiter, læduntur grauiter. Nam plerique vulnerant venialiter, & vulnerantur mortaliter. Vnde nimirum persequutores inermes nõ inermis ipse perspicuens, & amplius alienum, quam proprium periculum pertimescens, ingemiscebat interueniẽs, & interueniebat, inquiens: *Vide*, &c. quasi dicat: Vidi prauaricantes tribulatos, & tribulantes, & oculi mei liquecebant, quoniam illi arma spiritualia non habebant: ecce vides bonorum considerationem, circa malorum exasperationem, & istorum miserationem, circa illorum vulnerationem. Consideratio pertinet ad aspectum, exasperatio ad obiectum, miseratio ad affectum, vulneratio ad imminentem effectum.

Articulus primus.

Bonorum consideratio declaratur, cum dicitur: *Vidi*, scilicet visu interiori, non exteriori: visu laudabili, non vituperabili. Talis visus est pietatis intuitus. Hic potest notare, quod tria mala debemus pia consideratione videre: videlicet mala interiora, mala exteriora, mala inferiora. Hoc est, interiora vitia ad contemnendum: ex-

Ioan. 18. g

Ioan. 9. g
Ibidem.
Isa. 8. d

Malorum declinatio triplex.

Isa. 53. b

Iob 36. c

2. Reg. 19. a

Psalm. 56. b

Iob 19. d

Hier. 20. e

Deut. 26. a

Ægyptus
Syrus.

Tribulatio triplex.

Psalm. 105. f

Soph. 1. d

Psalm. 142. c

Eccl. 13. a
Rom. 12. d

Tria mala pie videnda.

Ecc. 10. b

Ecc. 4. a

Ecc. 8. b

Leui. 5. d

Ezech. 14. d

Isa. 24. c

Psal. 38. c

Leui. 26. f

Thren. 3. c

teriora præiudicia ad miserendum : inferiora supplicia ad præcauendū. De primo: Vidi seruos in equis, & principes ambulantes, quasi seruos super terram. Seruos equitare, & principes peditare, est affectus sensitiuus præesse, & intellectiuos subesse: ecce visio malorum interiorum seruiens contritioni. De secundo: Vidi calūnias, quæ sub sole geruntur, & lacrymas innocentum, & cōsolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cūctorum auxilio destitutos: ecce visio malorum exteriorum seruiens miserationi. De tertio Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc uiuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum. Tales sunt simulatores in sanctis monasteriis, vel officii existentes, coram hominibus laudabiles: sed coram Deo vituperabiles, qui simulationis merito sepulti sunt in inferno: ecce visio malorum inferiorum seruiens cautioni.

Articulus secundus.

Malorum exasperatio demonstratur, cum sequitur: *Præuaricantes.* Quod supra nuncupauerat persequentes, & tribulantes, hic nuncupat præuaricantes: vt ostendat illos esse tribulatos, & tribulantes, Nisi fuissent interius tribulati per malos affectus, non essent exterius tribulantes per malos effectus. Nisi fuisset præuaricantes animo, non essent præiudicantes proximo. Et notandum circa varietatem præuaricantium, quod sunt nonnulli præuaricantes ex sola cupiditate, nonnulli ex cupiditate simul, & voluptate, nonnulli ex cupiditate, ac voluptate pariter, & vanitate. Primi sunt qui semper pecuniam concupiscunt: quia semper penuriam pertimescunt, secundi sunt, qui sectantur auaritiam, vt prosequantur carnis concupiscentiam: tertij sunt, qui non solum diuitijs, & delicijs seruiant: sed super his impudenter, & inaniter se extollunt. De primo: Anima si præuaricans cæremonias per errorem in iis, quæ Domino sunt sanctificata, peccauerit, &c. Ecce præuaricans ex sola cupiditate. Vnde post pauca subditur: Ipsum, quod intulit damni, restituet. De secundo: Fili hominis, terra cum peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam super eam, & conteram virgā panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominem, & iumentum. Hoc videtur respicere præuaricantes, tam ex cupiditate, quam ex voluptate: quia vindicta sumitur, tam de possessione, quā de possessore. De tertio. Væ mihi, præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione trāsgressorum præuaricati sunt. Hic tanguntur præuaricantes ex cupiditate, voluptate, ac vanitate, per ordinem, sicut exponitur per litteram immediate sequentem. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Formido pertinet ad cupiditatem, fouea ad voluptatem, laqueus ad vanitatem.

Articulus tertius.

Bonorū miseria, & salutaris æmulatio designatur cum scribitur: *Et tabescebam.* Ecce qualiter condolebat, qualiter interueniebat, quoniam tabescebat: quoniam oculis liquecebat. Et nota, quod tabescere legitur, qui corripitur, qui conteritur, qui compatitur. Primo modo tabescit cor frigidum: secundo modo cor tepidum: tertio modo cor calidum. De primo scribitur: Propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti, sicut araneam animam eius: ecce tabescere procedens ex correptione. De secundo: Tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, & propter peccata patrum suorum, & sua, affligentur, donec confiteantur sua peccata. ecce tabescere proueniens ex contritionis afflictione. De tertio: Recordare paupertatis, & trāsgressionis meæ, absinthij, & fellis. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea: ecce tabescere progrediens ex compassione.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum psallitur: *Quia eloquia tua non custodierunt.* Nam re vera eloquia Dominica sunt arma bellica, non carnalia, sed spiritualia. Quæris, qua-

re: triplici ratione: Quia fulgentia: quia feruentia: quia inflammantia. Fulgent quidem per veritatem, feruent per charitatem, inflammant ad pietatem. De primo: Eloquium Domini igne examinatum, sicutum est omnium sperantium in se: ecce eloquium fulgidum. De secundo canitur in psalmo: Ignitū eloquium tuum vehementer: ecce eloquium feruidum. De tertio scribitur a Psalmographo: Eloquium Domini, inflammauit eum: ecce eloquium inflammatum.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, pro inimicis inermibus ingemiscens, & de ipsorum vulneribus pertimescens: *Vidi,* quantum ad considerationis aspectum: *Præuaricantes,* quantum ad exasperationis obiectum: *Et tabescebam,* quantum ad miserationis affectum. *Quia eloquia tua non custodierunt,* quantum ad imminentem vulnerationis effectum.

VERSICVLVS XV.

V *Ide quoniam mādāta tua dilexi Domine, &c.* In præmissis oratum est pro inimicis, ne gehēnaliter crucientur, ne mortaliter sauciantur. Quia vero plerumque peccare, & se peccando necare videntur, hic oratur pro ipsis, vt moraliter viuificentur. Hanc orationem format Propheta ex vehemēti cordis amaritudine, sub hac forma: *Vide quoniam,* &c. quasi dicat: Vide Domine me morientem cum morientibus, propter tuorum obseruantia mandatorum, Redde me viuētem cum viuētibz, per suorum indulgentiam peccatorum. Hic luce clarius quatuor considerare possumus: scilicet animi mortificationem propter proximi præuaricationem, & ipsius viuificationem per illius iustificationem. Hoc est, compassionem mortis moralis, & congratulationem vitæ spiritualis.

Articulus primus.

Primum insinuauit Propheta, cum dixit: *Vide domine,* qui intueris cor qualiter inimicis meis compatio, qualiter morientibus commorior: quia fortis est, vt mors, dilectio: dura, sicut infernus, æmulatio. Et nota, quod tria videt Dominus libenter in anima: videlicet humilitatem, charitatē, & pietatem: Et specialiter humilitatem orantis: charitatem zelantis: pietatem alienam tribulationem portantis. De primo scribitur: Vide humilitatem meam, & laborem meum: ecce visio humilitatis orantis, & orando laborantis. De secundo: Vide zelum meum pro Domino: ecce visio charitatis zelantis, & vitia persequentis. De tertio: Vide Domine, quoniam tribulor: ecce visio pietatis alienam tribulationem portantis.

Articulus secundus.

Secundus indicauit, cum adiunxit: *Quoniam mandata tua dilexi,* quibus mandatis, inimicos diligere, odientibus benefacere, pro prosequentibus, & calumniantibus orare mandasti. Et nota circa mandatorum dilectionem, quod probatur per triplicem rationem: scilicet per studiosam moralium considerationem, per religiosam temporalium aspernationem, per fructuosam laborum corporalium exercitationem. Quarum prima spectat ad intellectum: secunda ad affectum: tertia ad effectum. De prima: Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per meditationem. De secunda: Dilexi mandata tua, super aurum, & topazion. Hic probatur mandatorum dilectio per aspernationem. De tertia. Leuavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Hic probatur mandatorum dilectio per exercitationem.

Articulus tertius.

Tertium intimauit, cum apposuit: *Viuifica me,* quasi dicat: Mortificatum per inimicorum compassionē, viuifica per illorum cōgratulationem, vt sicut compatio ipsorum præuaricationi, sic cōgratuler eorū iustificationi. Hic potest notari, quod cōtingit tripliciter viuificari: per suscitationē, per conuersionē, per cōsolationē. Pri-

2. Reg. 23. c

Psal. 118 f

Psal. 104. b

Cant. 1. b

Psal. 24. d

4. Reg. 10. d

Thren. 1. f

Matth. 5. g

Psal. 118 f

Ibid. g

Ibid. f

Ioan. 5. d
Psal. 8. 4. b
Psal. 137. 6

ma viuificatio est à morte ad vitam:secunda à culpa ad gratiam:tertia à tristitia ad lætitiã. De primo : Sicut pater suscitã mortuos,& viuificã,&c. ecce viuificationem per suscitationem. De secundo dicit psalmista:Deus tu conuersus , vel secundum aliam literam, conuertens viuificabis nos : ecce viuificationem per conuersionem. De tertio psallit Propheta:Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me:ecce viuificationem per consolationem.

Articulus quartus.

Quartum innuit , cum interposuit : *In misericordia tua*:scilicet à te requisita, sed per me expetita, & meis persecutoribus impartita. Misericordia igitur, quæ per Prophetam expetitur, pro miseria petitur, non pro miseria, quam Propheta patitur, sed pro miseria, cui Propheta compatitur. Et nota , quod est misericordia tripartita : scilicet misericordia immissionis, misericordia remissionis, & misericordia promissionis. Misericordia prima est compatiens , sicut amici : misericordia secunda , est patientis , velut phrenetici : misericordia tertia est beneficientis, vt medici. De prima misericordia : Gratia Dei , & misericordia in sanctos eius : ecce misericordia immissionis. De secunda : Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur: ecce misericordia remissionis. De tertia : Insultentabilis ira super peccatores comminationis tuæ: immensa vero, & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ : ecce misericordia promissionis.

Epilogus.

Ex his potest clarescere vox Prophetæ orantis ex maxima compassione pro persequentium iustificatione Ait namque: *Via Domine*, videlicet animi mei mortificationem, vbi affectus compassionis: *Quoniam mandata tua dilexi*: quæ mandasti circa proximi præiudicationem, & præuocationem: vbi mors moralis: *Viuifica me*: per animi mei lætificationem: vbi affectus congratulationis : *In misericordia tua*: quantum ad ipsius proximi iustificationem; vbi vita spiritualis.

VERSICVLVS XVI.

Pincipium verborum tuorum, &c.] Orato per verbum præmium pro spiritali viuificatione persequentium, D postremo per verbum oratur propositum, pro generali saluificatione omnium. Porro præsens oratio bene videtur oris ratio, & congrua partium ordinatio, quia nihil magis congruit personis perfectissimis, quam consonantia in dictis & factis : quatenus consonent dicta dictis, & facta factis dicta factis, & facta dictis: prima nouissimis, & nouissima primis. Legimus autem circa dicta, & facta Dominica, quædam prima, quædam nouissima. Prima sunt, quæ dixit, & fecit circa hominem, dicens, & faciens nostram originem, cum ait: Faciamus hominem, &c. Nouissima sunt, quæ dicet, & faciet circa eundem, dicens, & faciens nostrum finem : cum dicet iis, qui à dextris eius erunt: Venite benedicti, &c. Ecce verbum initiale, & verbum iudiciale. Per verbum initiale communicauit Deus, quibus voluit, entitatem, & per consequens veritatem: quoniam entitas, & veritas iudicantur ad paria, quantum ad participantia. Per verbum iudiciale communicabit, quibus voluerit æternitatem. Orat ergo Propheta oratione congrua, & ratione consona, vt qui per verbum initiale communicauit entitatem : per verbum iudiciale communicet æternitatem, psallendo: *Principium, &c.* quasi manifeste dicendo : Verbum initiale fuit nobis causa introductoria in verbum iudiciale fiat causa introductoria in æternitatem. Si quæris, partes orationis quot sunt. Plane quatuor colligi possunt : scilicet primum dictum, primum factum, nouissimum dictum, nouissimum factum. Est autem primum dictum initiale verbum : primum factum, entitatis participium :

Sap. 4. c
Prou. 23. b
2. Paral. 36. f

Gen. 1. d
Matth. 25. c

Orationis partes.

A nouissimum dictum, iudiciale verbum; nouissimum factum, æternitatis principium.

Articulus primus.

Primum dictum aperuit, cum ait : *Principium verborum tuorum*. Principium quippe tale est verbum initiale. Vnde notandum, quod possumus distinguere Dei verbum in primum, in medium, & in vltimum: scilicet in verbum originationis, ordinationis & determinationis. De primo: Fide intelligimus aptata scæcula verbo Dei: ecce verbum originationis. De secundo: De Sion exhibit lex: & verbum Domini in Hierusalem: ecce verbum ordinationis. De tertio: Mundum illuminans in excelsis Dominus, in verbis sancti stabunt ad iudicium, ecce verbum determinationis.

Articulus secundus.

B Primum factum adaperuit, cum adiecit: *Veritas*. Quod autem verbum initiale veritas dicitur : causaliter dici dignoscitur, id est, causa veritatis. Est enim prædicatio causalis, quocirca fuit causa veritatis : quia causa fuit entitatis : creans entitatem, creauit veritatem. Nam quid est veritas, nisi menti conformis entitas? Sed nota, quod legitur in scriptura veritas tripartita : scilicet veritas increata, concreata, & creata. Quarum prima supernaturalis, secunda naturalis, sed tertia moralis. De prima scribitur: Christus est veritas : hæc est veritas increata. De secunda canitur : Veritas tua in circuitu tuorum: hæc est veritas creaturæ, scilicet angelicæ naturæ. De tertia legitur de primo Angelo ; In veritate non stetit; quia veritas non est in eo ; hæc est veritas concreata; quia veritatem naturalem non perdidit, sed moralem, cum à veritate vitæ cecidit in vanitatem.

Articulus tertius.

C Nouissimum dictum apposuit, cum adiunxit ; *Omnia iudicia iustitiæ tuæ*. Verbum namque iudiciale comprehendit omnia iudicia iustitiæ suæ. Sed notandum, quod iudicia præfata, de quibus psallit Propheta, non sunt amara, non molesta, non aggrauantia; sed dulcia, iucunda, adiuuantia, tanquam æternam felicitatem adiudicantia, sicut patet per eius testimonia. Primum testatur psallendo; Iudicia Domini vera. Et infra; Et dulciora super mel, & fauum, ecce iudicia dulcia. Secundum protestatur canendo; Quia iudicia tua iucunda; ecce iudicia iucunda. Tertium contestatur dicendo ; Iudicia tua adiuuant me; ecce iudicia adiuuantia.

Articulus quartus.

Nouissimum factum adhibuit, cum annexuit ; *In æternum*, id est, in æternitatem, seu æternam felicitatem: hæc est æternitas bona, quam omnibus optat Propheta. Et nota, quod hæc æternitas est optabilis maxime tribus de causis, scilicet propter æternitatem hæreditatis, tranquillitatis, & iucunditatis. Quoniam illa felicitas est æterna hæreditas, ad summum bonum possidendum, æterna tranquillitas ad videndum; æterna iucunditas ad fruendum. De primo dicitur per psalmistam; Hæreditas eorum in æternum erit ; ecce æternitas hæreditatis. De secundo per Prophetam psallitur ; Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem & loquitur de Hierusalem illa, quæ sursum est mater nostra ; ecce æternitas tranquillitatis. De tertio per Psalmographum scribitur; In æternum exultabunt, & habitabis in eis; ecce æternitas iucunditatis.

Epilogus.

Patet igitur oratio Prophetica, quam effundit pro salute publica, dicens : *Principium verborum tuorum*, quantum ad primum dictum, quod est initiale verbum: *Veritas*, id est, causa veritatis, quantum ad primum factum, quod est veritatis, vel entitatis participium: *Omnia iudicia iustitiæ tuæ* quantum ad nouissimum dictum quod est iudiciale verbum: *In æternum*, id est, in æternitatem, quantum ad nouissimum factum, quod est æternitatis participium.

Verbum Dei.
Heb. 11. a

Isa. 2. a
Mich. 4. a
Eccl. 43. b

Veritas quid & quotuplex.

1. Ioan. 5. b
Psal. 88. b

Ioan. 8. f

Psal. 118. b
Ibidem.
Ibid. c

Ibid. y

Æterna felicitas quare optabilis.

Psal. 36. b
Psal. 124. a

Psal. 5. c

Capitulum undecimum, & vltimum.

VERSICVLVS PRIMVS.

P *Rincipes persecuti sunt me.*] Undecimum adest capitulum de ferculo nouissimo seruiturum. Ordo namque capitulorum sequitur ordinem ferculorum Capitulum sane penultimum pietatis admissionem apponit: hoc vltimum impietatis admissionem apponit. Ceterum praesens ferculum est ceteris praelibatis postpositum: quia posterius afficit appetitum. Sicut enim inter appetibilia, riora sunt gratiora: ita posteriora sunt grauiora. Hoc ergo quanto grauius, tanto posterius. Alia priora gratiora, quia continent plus amoris: istud posterius, & grauius: quia continet plus timoris. Vnde quemadmodum cibus grauior, seu fructus durior apponitur nouissimus in prandio corporali: in eundem modum, emissionis timor administratur vltimus in morali. Impietas ista, quam memorat in hac parte psalmista per diuinum iudicium in aeternum emittenda supplicium, pertinet ad membra diaboli, persequentia membra Christi. Vnde nimirum per primum octonarium proponitur persecutionis gladius: per secundum opponitur orationis clypeus. Et quoniam illa generatio gladios habet pro dentibus, sicut legimus: propterea primus octonarius a Sin litera inchoatur, quae dentes interpretatur: quia vero in persecutionis articulo summum remedium est oratio, idcirco secundus octonarius initiatur a Tau litera, quae interpretatur consummatio. Primum autem octonarium subdistingueret possumus in hunc modum. Per primum quaternarium indicatur improbitas persequentium: per secundum prohibitas perferentium. Improbitas illa potest perpendi: quoniam impietatis filij non parcunt innocentiae personali, nec sapientiae salutari, nec iustitiae legali, nec obseruationi regulari: sicut videtur quatuor primis versibus propalari. Primus versus ostendit luce clarius, quod principes mali, tanquam impietatis filij, non parcunt innocentiae personali, dicente Propheta: *Principes*, &c. quasi dicat: Potentiam saeuientem innocenter sustinui, & reuerentiam seruientem verbis tuis semper adhibui. In hoc spectaculo quatuor possunt spectari, videlicet gladius in manibus insanis, & virtus in affectibus sanis: quoniam in potentia gladius, in persecutione manus, in innocentia virtus, in formidine cordis affectus.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod prima fronte praelucet: *Principes*. Nam in principibus potentiam intelligimus. Quid enim principes, nisi potentes? Quid principatus, nisi potentatus? Et nota de malis principibus, quod sicut in scripturis legimus: ipsi sunt conturbati, congregati, praeruaricati: quia mundanis concupiscentiis conturbantur: in corpus diaboli congregantur: & actibus diabolicis applicantur. De primo: Tunc conturbati sunt principes Edom. Inter retatur autem Edom rufus, vel sanguineus, vel terrenus: quibus vanitatem voluptatem, & cupiditatem intelligimus: ecce principes mundanis concupiscentiis conturbatos. De secundo: Tunc congregati sunt principes sacerdotum, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caïphas. Per Caïpham, qui uomens ore interpretatur, diabolus figuratur, qui ab initio vanitatem hausit, & veritatem euomuit: quia veritas non est in eo, vt scribitur. Huius atrium est Ecclesia malignantium, quae est corpus illius mysticum: ecce principes in corpus diabolicum congregatos. De tertio: Vniuersi principes sacerdotum, & populus praeruaricati sunt: ecce principes diabolicis actibus applicatos.

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subsequenter sublucet: *Persecuti sunt me*, velut insani saeuientes in me. Si quaeris, qualiter persecuti? Plane tripliciter: quia mentaliter,

quia vocaliter, quia manualiter: scilicet inimicitiiis mentalibus, calumniis vocalibus, & flagellis manualibus. De primo per psalmistam dicitur: Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: ecce persecutio inimicantium. De secundo per Prophetam psallitur: Omnia mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me: ecce persecutio calumniantium. De tertio per eundem scribitur: Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt: ecce persecutio flagellantium.

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit, quod consequenter adicit: *Gratis*, quasi dicat: Non meis exigentibus meritis, sed suis impingentibus animis infrunitis. In quo clarescit innocentia patientis. Et nota, quod innocentes nocentibus gratis grauari tripliciter inuenimus: videlicet impugnando, captiuando, illaqueando: per contumelias, per insidias, per pressuras. De primo scribitur a Psalmographo: Cum loquebar illis, impugnabant me gratis: hic gratis impugnantur contumelias. De secundo dicitur: Venatione ceperunt me, quasi autem inimici mei gratis: hic gratis captiuatur insidiis. De tertio canitur: Quonia gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: hic gratis illaqueantur angustiis, & pressuris.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat: *A verbis tuis formidauit cor meum*. Quo modo? Non reddendo malum pro malo, sed vincendo malum in bono: sicut praecipitur a Domino ore apostolico. Et nota, quod formidatur Dominus formidine tripartita: scilicet formidine seruilis, initiali, filiali: prima respicit supplicium, non praemium: secunda supplicium, & praemium: tertia praemium, non supplicium. De primo: Dominum formidabunt aduersarij eius: ecce formido seruilis, qua formidatur immissio supplicij, non amissio praemij. De secundo scribitur: A voce tonitruj tui formidabunt: ecce formido initialis montium, siue bonarum mentium: qua formidatur tam immissio supplicij, quam amissio praemij. De tertio: Formidabunt filij maris, & auolabunt, quasi aues ex Aegypto: ecce formido filialis, qua formidatur non immissio supplicij sed amissio praemij.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus potentiam saeuientem super innocentiam reuerenter Domino seruientem, ait: *Principes*, vbi notatur potentiae gladius: *Persecuti sunt me*, vbi saeuientium manus: *Gratis*, id est, sine praecedentibus meritis, vbi innocentiae virtus: *Et a verbis tuis formidauit cor meum*, vbi timorati cordis affectus.

VERSICVLVS SECVNDVS.

L *etabor ego super eloquia tua &c.*] Sicut impietatis filij non parcunt innocentiae personali: ita nec sapientiae salutari. Illud praecedens versus docuit, istud praesens. Propterea Psalmographus tanquam molestatus, & spoliatus exterius, sed confortatus interius, de talibus taliter est locutus: *Letabor*, &c. quasi dicat lingua loquendo libera, molestari, & spoliari tolero, quia dulcorari, & decorari per sapientiam tuam spero. Vnde quatuor animaduertimus circa continentiam huius versus, scilicet potentiam affectiuam, & agnitiuam, & sapientiam dulcoratiuam, & decoratiuam: quia letitia spectat ad potentiam affectiuam; eloquia ad sapientiam dulcoratiuam; inuentio ad potentiam agnitiuam; spolia ad sapientiam decoratiuam.

Articulus primus.

Ad potentiam affectiuam pertinere dignoscitur, quod dicitur: *Letabor ego*, quasi dicat: Ego, qui ledor exterius, letabor interius; qui molestor sensualiter, letabor affectualiter. Hic potest notari, quod tripliciter contingit letari; Nam aliter letatur benefaciens, aliter benepatiens, aliter benedicens. Primus letatur, sicut gratiae distributor; secundus, sicut gratiae cosecutor, tertius, sicut gratiae pro-

gratia

Ferculorum ordo.

Prou. 30. b

Sin.

Tau.

Exod. 15. c Edom.

Matth. 26. a

Caïphas.

Ioan. 8. f

2. Para. 36. c

Psal. 68. a

Psal. 118. b

Psal. 68. f

Psal. 119. b

Thren. 3. f

Psal. 34. a

Rom. 12. e

1. Reg. 2. b

Psal. 103. a

Osea. 11. d

Letari tripliciter contingit.

Hier. 3. 2. g
Psal. 30. a

gratia retributor. De primo scribitur : Lætabor in eis, cum eis benefecero: ecce lætitia Domini benefacientis. De secundo per psalmistam dicitur: Exultabo, & lætabor in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam: ecce lætitia serui benepatientis. De tertio per Prophetam psallitur : Lætabor, & exultabo in te : psallam nomini tuo altissime : ecce lætitia serui Dominum benedicentis.

Articulus secundus.

Sap. 8. d

Ad sapientiam dulcoratiuam attinere conuincitur, quod adicitur: *Super eloquia tua* : quoniam eloquia sapientiae sunt sapida. Quo sapore, nisi dulcore? Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, sicut legimus. Hæc igitur eloquia tua sunt dulcia, & dulcoratiua tam interius, quam exterius: quia sapientia dulcorat sapientem, interius per saporem, exterius per odorem. Et nota, quod legimus eloquia dulcia faucibus, dulcia labiis, dulcia repertis auribus: quia sapientiae eloquia sunt dulcia reficanti, dulcia explicati, dulcia proximis ædificanti. De primo : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua : ecce eloquia dulcia faucibus reficantium. De secundo: Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce: ecce eloquia dulcia labiis explicantium. Vnde comparantur vittæ coccineæ, quæ labiorum est ornamentum. De tertio: Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora reperiet. Ac si dicatur aperte: Sapientia, quæ dulcorat interius per saporem, dulcorabit exterius per odorem, & reperiet in auditoribus fructum maiorem: ecce eloquia dulcia in repertis auribus.

Articulus tertius.

Psal. 118. n
Cant. 4. a
Prou. 16. c

Ad potentiam agnitiuam spectare intelligitur, quod immediate legitur: *Sicut qui inuenit*: quasi dicat: Sic inuenit intellectus interius, sicut sensus, qui inuenit exterius : sic inuenit iste intelligibilia, sicut ille inuenit sensibilia. Et nota, quod inuentio intellectiua versari debet potissimum circa tria, scilicet interiora, superiora, exteriora: in interioribus inuenitur materia compunctionis: in superioribus materia consolationis: in exterioribus materia compassionis. De primo : Inuenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet: ecce inuentio interiorum seruiens compunctioni. De secundo : Inueni quem diligit anima mea: ecce inuentio superiorum seruiens consolationi. De tertio : Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, sægena cor eius, vincula sunt manus illius: qui placet Deo, effugiet eam : qui autem peccator est, capiatur ab illa: ecce visio exteriorum seruiens compassioni.

Articulus quartus.

Rom. 7. d
Cant. 3. b
Eccl. 7. d

Ad quartum conuenire cognoscitur, quod consequenter coniungitur: *Spolia multa*. Sicut enim spolia corporalia sunt ornamenta decorantia corpora, ita spiritualia spolia sunt ornamenta decorantia corda. Talia quidem spolia sunt, quæ sancti Patres abstulerunt ab ethnicis, & contulerunt ea catholicis. Et nota, quod ista spolia, scilicet ornamenta spiritualia, sunt tollenda, colligenda, diuidenda: Tolluntur autè per animæ vires apprehensiuas: colliguntur per vires retentiuas: diuiduntur per vires enuntiativas. De primo: Tulerunt iusti spolia impiorum, scilicet catholici ethnicorum: hic tolluntur sapientialia spolia per vires apprehensiuas. De secundo: Per dies triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum à populo Israel: hic colliguntur illa spolia per vires retentiuas: vbi etiam per moram temporis denotatur difficultas retentionis: quia difficilius est retinere, quam apprehendere. De tertio: Debilibus orphanis, & viduis diuiserunt spolia: hic diuiduntur ipsa spolia simplicibus, & miserabilibus per vires enuntiativas:

Epilogus.

Sap. 10. d
Iudith. 15. d
1. Mach. 8. f

Hoc est, quod dicitur per Prophetam, tanquam personam sensibilibiter molestam, sed intelligibiliter confortatam: *Lætabor ergo*, quantum ad affectiuam dulcora-

bilem: *Super eloquia tua*, quantum ad sapientiam dulcorantem: *Sicut qui inuenit*, quantum ad agnitiuam decorabilem: *Spolia multa*, quantum ad sapientiam decorantem.

VERSICVLVS TERTIVS.

Iniquitatem odio habui, &c.] Vidistis potentiam sapientem, nec innocentiam, nec sapientiam deferentem: videatis eandem nec diuinæ decreta iustitiæ reuerentem. Nam Psalmographus, quasi de bonis operibus lapidatus: hic bona referat, pro quibus mala tolerat, dicens: *Iniquitatem*, &c. tanquam eleganter eloquens, iniquitatem non tantum odiui, sed etiam fastidiui: & legem diuinam non solum audiui, sed etiam custodiui. Quatuor bitaque possumus pensare circa verba Prophetæ, scilicet quid odiuit, quid fastidiuit, quid audiuit, quid custodiuit: Odiuit siquidem iniquitatis errorem: fastidiuit iniquitatis furorem: audiuit æquitatis clamorem: custodiuit æquitatis amorem.

Articulus primus.

Iniquitatis errorem aperuit, cum asseruit: *Iniquitatem odio habui*. Quia profecto viator fuit: idcirco iniquitatis errorem odio habuit: quoniam erroris odium viatoris est proprium. Hic potes notare, qualiter debes iniquitatem odire: quia stultificat: quia mortificat: quia scandalizat: Stultificatio pertinet ad intellectum: mortificatio ad affectum: scandalizatio ad effectum. De primo : Iniquitates sue capiunt impium: Et infra: In multitudine stultitiæ suæ decipietur: ecce iniquitas stultificans.

De secundo: Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas: plagæ illius non est sanitas: ecce iniquitas mortificans. De tertio : Homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me: ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum: ecce iniquitas scandalizans.

Articulus secundus.

Iniquitatis furorem innuit, cum infernit; *Et abominatus sum*. Nimis abominabilis est furor irrationabilis, quoniam hominem ab homine auertit, in non hominem conuertit; cum ipsum à mansuetudine in immanitatem peruertit. Homo namque secundum philosophum est animal naturaliter mansuetum; vnde procul dubio talis abominatio ex virtute procedit, non ex vitio. Et notandum, quod differt abominatio afflictorum, abominatio perfectorum, abominatio reproborum; prima est inhumana, secunda vesana, tertia vero sana. De primo, Abominati sunt me quondam consiliarij mei; ecce inhumana abominatio afflictorum. De secundo; Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt; ecce vesana abominatio perfectorum. De tertio scribitur; Iratus est furore Dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam; ecce sana abominatio reproborum.

Articulus tertius.

Æquitatis clamorem apposuit, cum adiunxit; *Et legem tuam*, quoniam vbi æquitas, ibi claritas; vbi clamor, ibi calor; quorum neutrum legi deest, quoniam lex ignea est, sicut legi potest. Ea propter per legem, propter claritatis calorem, conuenienter intelligimus æquitatis clamorem. Et nota, quod lex diuina non est maculosa, non fabulosa, non periculosa; quia non est lex voluptatis, nec vanitatis, nec cupiditatis. De primo scribitur; Lex Domini immaculata conuertens animas; ecce lex non maculosa. De secundo; Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non, vt lex tua; ecce lex non fabulosa. De tertio; Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea; ecce lex non periculosa.

Articulus quartus.

Æquitatis amorem admiscuit, cum annexuit; *Dilexi*.

Erroris odium est viatoris.

Prou. 5. d
Ibidem.

Eccl. 21. a

Ezech. 14. a

Arist. 1. Pol. cap. 2.

Tob. 19. c

Amos 5. c

Psal. 105. f

Deut. 33. a

Psal. 18. b

Psal. 118. l

Ibidem. n

Ecce amor: Cuius amor? amor legis regalis, amor æquitas legalis, amor legis procedens ex amore regis: audi regem dicentem, & legem indicentem: Si diligitis me mandata mea seruate, hoc est: si amatis regem, seruate legem. Hic potest notari, quod non diligunt paruuli, nõ æmuli, non subdoli: quia paruuli diligunt infantiam, æmuli malitiam, subdoli calumniam. De primo: Vsq̄ quo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi sunt noxia cupient? Ecce dilectio infantia. De secundo scribitur à Psalmographo: Dilexisti malitiam super benignitatem: ecce dilectio malitia. De tertio: Chanaam in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit: ecce dilectio calumnia. Per Chanaam, qui negotiator interpretatur, negotiator subdolos denotatur.

Epilogus.

Ait ergo Propheta referans bona pro quibus tolerat mala: *Iniquitatem od.o habui*, quatum ab iniquitatis errorem odiendum: *Et abominatus sum*, quantum ad iniquitatis furorem fastidendum: *Legem autem tuam*, quantum ad æquitas clamorem audiendum: *Dilexi*, quantum ad æquitas amorem custodiendum.

VERSICVLVS QVARTVS.

Septies in die laudem dixi tibi, &c.] Gladius persecutionis non solum in sæcularibus, sed ad furoris cumulum in regularibus debacchatur personis. Illæ vero frequentant memoriam Dominicæ passionis, tanquam consolatoriam tyrannicæ tribulationis. Talium typum Propheta gerebat, cum talia proferebat: *Septies*, &c. Ac si diceret patenter, septem horis diurnis orauit, quia passiva iudicia in carnata iustitiæ memorauit. Hic luce clarius videre possumus, & officia diei, & iudicia filij Dei, loquendo de die artificiali, de officio diurnali, de iudicio præiudiciali, & de iustitia superessentiali, induta carne mortali.

Articulus primus.

Primum declarauit psalmista, cum ait: *Septies in die*, id est, per septem horas diei artificialis mancipatas horis officij diurnalis. Sunt enim septem orationes canonicæ, sicut septem petitiones orationis Dominicæ. Hæc est septiformis seruitus, qua septies in die seruimus, quia vitia expiari, virtutibus illustrari, charismatibus consummari sitimus. Vnde notandum circa septenarij Sacramentum, quod numerus talis typum gerit vniuersitatis moralis: videlicet vniuersitatis vitiorum, virtutum donorum. Vitia nos mortificant, virtutes nos viuificant, dona vero nos aduersus hostes fortificant. De primo: Si septies in die peccauerit in te. Hic per septenarium horarum diurnalium denotatur vniuersitas vitiorum mortificantium. De secundo sequitur: Si septies conuersus fuerit ad te, scilicet per infusionem gratiæ, & virtutum. Hic per septenarium horarum diurnalium denotatur vniuersitas virtutum viuificantium. De tertio: Die septimo diluculo confurgentes circuierunt urbem, sicut dispositum erat septies. Hic per septenarium horarum diurnalium figuratur vniuersitas donorum aduersus hostes fortificantium.

Articulus secundus.

Secundum demonstrauit, cum addidit: *Laudem dixi tibi*. Ecce laudis diurnale officium. Deum namque laudamus, cum eum laudabiliter inuocamus, cum laudabiles eius virtutes ad memoriam reuocamus. Et nota, quod sicut in scriptura legitur, laus diuina narratur annuntiatur, dicitur. Iudæi laudem narrant formantis, Magi laudem annuntiant reformantis, Angeli laudem dicunt regnantis. De primo: Populum in quem formauit mihi, laudem meam narrabit. Hic laudem narrant Iudæi. De secundo: Aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Hic laudem annuntiant Magi. De tertio: Laudem dicite Deo nostro. Hic laudem dicunt Angeli.

Articulus tertius.

Tertium declamauit, cum dixit: *Super iudicia*. Hæc

sunt illa iudicia, seu verius præiudicia, quæ iudicauit humana iniustitia, per quæ iudicari non recusauit diuina iustitia. Et nota, quod hæc iudicia fuerunt virulenta, violenta, sanguinolenta. Quæris, quo modo? Fuerunt proculdubio virulenta, amaritudinē concipiendo: violenta, manus iniiciendo, sanguinolenta, sanguinem sitiendo. De primo: Conuertistis in amaritudinem iudicium & fructum iustitiæ in absynthium. Plane conuerterunt Iudæi in amaritudinem iudicium, per amaritudinē affectionis, & Pilatus fructum iustitiæ in absynthium per amaritudinem assensionis: ecce iudicia virulenta amaritudinem concipiendo. De secundo: Si videris violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, ne mireris super hoc negotio: ecce iudicia violenta, manus iniiciendo, quæ non sunt miranda, sed potius miseranda. De tertio: Nicanor audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certamine habebant, sanguinis iudiciū facere metuebat. Sic principes sacerdotum timentes turbas Dominum comitantes, & magnanimitè confidentes, iudicium sanguinis facere non audebant, sed sanguinem sitiabant: ecce iudicia sanguinolenta, sanguinem sitiendo.

Articulus quartus.

Quartum determinauit, cum subdidit: *Iustitia tue*. Hæc est iustitia immortalis pro nobis facta mortalis, id est, Dei filius, qui factus est nobis iustitia à Deo: sicut scribitur. Et nota, quod hæc iustitia fuit cælitus adducta, humanitè afflicta, diuinitus benedicta. Fuit namque adducta in incarnatione, afflicta in passione, benedicta in resurrectione. De primo: Adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum: ecce iustitia cælitus adducta. De secundo: Peccauerunt Domino decori iustitiæ expectationi patrum eorum: scilicet crudeliter affligendo: ecce iustitia humanitè afflicta. De tertio: Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ: ecce iustitia diuinitus benedicta.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam regularis persona: *Septies in die*, loquendo de die artificiali: *Laudem dixi tibi*, loquendo de officio diurnali: *Super iudicia*, loquendo de iudicio præiudiciali: *Iustitia tue*, loquendo de iustitia superessentiali, induta carne mortali.

VERSICVLVS QVINTVS.

Pax multa diligentibus legem tuam, &c.] Per quaternarium consummatum innotuit improbitas persequentium: per quaternarium inchoatum innotescit probitas perferentium. Hæc probitas videtur inualefcere, ex scripturæ consolatione, coronæ præstolatione, legis æmulatione, iudicis speculatione: sicut patet ex quatuor versuum subscriptione. Præfatæ consolationis processum Propheta per præambulum docet versum, dicens: *Pax multa*, &c. quasi testimonium perhibens de scriptura, quod in eadem tranquillitas sequitur charitatem, charitas veritatem, & veritas puritatem: quia per pacem prænotat tranquillitatem, per dilectionem subnotat charitatem, per legem denotat veritatem, per scandali priuationem connotat puritatem, & ideo quatuor notantur in proposito: videlicet tranquillitas consequens charitatem, charitas consequens veritatem, & veritas consequens puritatem. Tranquillitas mentem pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradicat.

Articulus primus.

Tranquillitas igitur prænotatur, cum legitur: *Pax multa*. Quid enim est pacis multiplicitas, nisi multiplex tranquillitas? In illa multitudine pacis delectantur dilectores diuinæ legis. Sed notandum circa pacis solatium, quod legitur pax custodiens, pax exiliens, pax adimplens. Quarum prima dicitur initiatiua: secunda prouectiua: tertia perfectiua. De prima: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra: ecce pax

custo

Ioan. 14. b

Prou. 1. c

Psal. 51. a
Ose. 12. c

Chanaam.

Amos. 6. d

Ecll. 5. b

2. Mac. 14. c

1. Cor. 1. c

Dan. 9. f

Hier. 50. b

Hier. 31. c

Orationes
canonicæ
septem.

Septenarij
sacramen-
tum.

Luc. 17. a

Ibid. b

Iosue 6. b

Deus quan-
do laudetur.

Isa. 43. d

Isa. 60. a

Apoc. 19. a

Pax.

Phil. 4. d

Col. 3. c

2. Pet. 1. a

Deut. 5. a

Ecl. 1. a

Iac. 1. b

Psal. 118. c

Dan. 13. a

Prov. 4. a

Levi. 18. a

Ezech. 14. a

Ezech. 7. e

Ecl. 1. d

custodiens. De secunda : Pax Christi exultet in cordibus vestris : ecce pax exiliens. Quis enim sic exultat, quin exiliat ? Sed qualiter pax exiliat, vel exilire faciat, experientia melius, quam eloquentia dogmatizat. De tertia : Gratia vobis, & pax adimpleatur in cognitione Domini nostri: ecce pax adimplens. Virtus enim adimplere dignoscitur.

Articulus secundus.

Charitas subnotatur, cum subditur : *Diligentibus.* Quid est enim charitas, nisi dilectionis sinceritas, quam non fermentat malorum omnium radix, cupiditas ? Tales diligentes Dominus diligit, talibus diligentibus dona sua distribuit. Et nota, quod diligentibus tria tribuit Dominus : videlicet misericordiam, sapientiam, & coronam. Nam misericordiam tribuit pœnitentibus, sapientiam proficientibus, sed coronam peruenientibus. De primo : Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam, & in quartam generationem iis, qui oderunt me, & faciens misericordiam in multa millia diligentibus me: ecce misericordia diuinitus attributa diligentibus, tanquam pœnitentibus. De secundo : Disciplina sapientiæ cui reuelata est, & manifestata ? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit ? vnus est altissimus creator. Et infra : Secundum datum suum præbet illâ diligentibus se: ecce sapientia diuinitus attributa diligentibus, tanquam proficientibus. De tertio : Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam re-promisit Deus diligentibus se : ecce corona diuinitus attributa diligentibus, tanquam peruenientibus.

Articulus tertius.

Veritas denotatur, cum subditur : *Legem tuam:* quia lex tua veritas: sicut Prophetica dicit auctoritas, qualis rex, talis lex : sicut rex veritas, sic & lex veritas. Beata lex talis regis: quia beatus rex talis legis. Et nota, quod veritas ista est erudienda, audienda, custodienda. Parentum est erudire, filiorum audire, sed omnium custodire. De primo: Parentes illius, cum essent iusti, erudierunt filiam suam: scilicet Susannam secundum legem Moyfi : ecce legem à parentibus erudiendam. De secundo : Audite filij disciplinam patris, vt sciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis : ecce legem à filiis audiendam. De tertio : Ego Dominus Deus vester. Custodite leges meas : ecce legem ab omnibus custodiendam.

Articulus quartus.

Puritas connotatur, cum additur: *Et non est illis scandalum* : quia scandali priuatio, puritatis est probatio. Nam nimirum puritatis spectaculum nullum obicit offendiculum: sicuti purum speculum nullum offendit oculum. Hic notandum, quod puritatis est potissimum priuare triplex scandalum : videlicet scandalum luxuriosum, gulosum, verbosum : quia contaminat tactum, gustum, affatum. De primo : Viri isti posuerunt immunditias in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt, contra faciem suam, vbi notatur immunditia, tam interior, quam exterior: ecce scandalum luxuriosum. De secundo : Ventres eorum non implebuntur : quia scandalum iniquitatis eorum factum est : ecce scandalum gulosum. De tertio : Non scandalizeris in labiis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & ponas scandalum, & adducas animæ tuæ inhonorationem : ecce scandalum verbosum.

Epilogus.

Ostensus ergo Propheta : quia consolatoria sit scriptura, in qua tranquillitas pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradicat. Ait: *Pax multa*, ecce tranquillitas pacificans : *Diligentibus*, ecce charitas lætificans : *Legem tuam*, ecce veritas rectificans : *Et non est illis scandalum*, ecce puritas scandalum eradicans.

VERSICVLVS SEXTVS.

E*Xpectabam salutare tuum Domine, &c.]* Prima probitatis occasio, quam audistis in versu præuio, fuit scripturæ consolatio : secunda vero, quam audietis in isto, est coronæ præstolatio, quam luce clarius manifestat Psalmographus, sic dicendo : *Expectabam, &c.* Nam quid sonat hæc litera, nisi præstolationem coronæ, meritorum ratione ? Quid enim est expectatio, nisi præstolatio ? quid salutare, nisi corona gloriæ ? quid mandata, nisi merita ? quid dilectio, nisi merendi ratio ? Ecce versus præsentis continentia quadrimembris, scilicet præstolatio coronæ, meritorum ratione, siue fiducia felicitatis, propter obsequia charitatis.

Articulus primus.

Præstolationem intelligimus, cum legimus: *Expectabam.* Hæc expectatio non mediocris est probitatis occasio. Cum enim patientis anima considerat, quid expectat : passionis molestia, quam tolerat, iam delectat. Sed notandum, quod est expectatio tripartita : quædam incerta & inexperta : quædam non incerta, sed inexperta : quædam nec incerta, nec inexperta. Prima spectat ad suspirantes, quasi longius à regno distantes : secunda ad aspirantes, quasi non longe distantes : tertia ad respirantes, quasi non distantes, sed præmia prægustantes. De primo : Expectabam bona, & venerunt mihi mala. Hæc expectatio fuit incerta. De secundo : vbi de Ioseph Decurione dicitur : Qui expectabat, & ipse regnum Dei. Hæc expectatio non fuit incerta, sed inexperta. De tertio scribitur : Expectabam eum, qui saluum me fecit. Hæc expectatio, nec incerta fuit, nec inexperta.

Articulus secundus.

Coronam aduertimus, cum audiimus: *Salutare tuum Domine*, quoniam præmium salutare, dicitur corona gloriæ. Et nota, quod traditur in Psalmista, qualiter ad hoc salutare venit, qualiter appropinquatur, qualiter peruenitur : quia venit cum labore : appropinquatur cum timore : sed peruenitur cum honore. Primum traditur, cum psallitur : Longitudine dierum replebo eum, & ostendâ illi salutare meum : ecce longus labor ad salutare venientium. Secundum traditur, cum scribitur : Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius ; ecce timor ad salutare appropinquantium. Tertium traditur, cum profertur : Sacrificium laudis honorificabit me, & illiciter, quo ostendam illi salutare Dei; ecce laus & honor ad salutare peruenientium.

Articulus tertius.

Merita perpendimus, cum psallimus: *Et mandata tua;* quia mandata sunt Saluatoris obsequia, salutis meritoria. Et nota circa obsequia præfata, vel obsequiosa mandata, quod sunt valde leuia, valde dulcia, valde salubria. Nam nimirum leuia sunt, quantum ad actum; dulcia, quantum ad aspectum; sed salubria, quantum ad affectum. De primo; Mandata eius grauia non sunt; ecce mandata valde leuia, quia si grauitas abest, leuitas adest. De secundo: Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini; ecce mandata valde dulcia. De tertio, Salutare sacrificium est attendere mandatis: ecce mandata valde salubria.

Articulus quartus.

Rationem agnoscimus, cum videmus : *Dilexi;* quia merendi ratio, est charitatiua dilectio. Sed nota, quod talis dilectio, non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata; secunda acquisita; tertia est inspirata. De prima; Omne animal diligit sibi simile; ecce dilectio naturalis. De secunda; Anima Ionathan colligata est animæ David, & dilexit eum Ionathan, quasi animam suam; ecce dilectio socialis. De tertia : Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans; ecce dilectio spiritualis.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scilicet coronæ præstolationem, ait: *Expectabam,*

Expectatio tripartita.

Iob 30. d

Enc. 23. d

Psal. 54. b

Psal. 90. b

Psal. 84. c

Psal. 49. d

1. Ioan. 5. a

Ecl. 23. d

Ecl. 35. a

Ecl. 13. b

1. Reg. 18. b

Hier. 3. b

quantum ad fiduciam præstolantis: *Salutare inum Domine*, quantum ad coronam felicitatis: *Et mandata tua*, quantum ad merita obloquentis; *Dilexi*, quantum ad rationem charitatis.

VERSICVLVS SEPTIMVS.

Custodit anima mea, &c.] Post scripturæ consolationem, & coronæ præstolationem, audiamus tertiam probitatis occasionem, scilicet legis æmulationem. Æmulatio ista sic exprimitur à Psalmista: *Custodit*, &c. Hoc est, custodiui Catholicam veritatem, adhibendo diligentiam vehementem. Iam, ni fallor, præsentis distinctionem versus præsentis, videlicet custodiam Catholicæ veritatis: & diligentiam virtuosam, contra perfidiam hæreticæ prauitatis: & fraudulentiam venenosam.

Articulus primus.

Vide primo custodiam: *Custodit anima mea*. Non dixit caro, sed anima: quia carnis est infirmari, sed animæ cum sapientia colluctari. Legitur enim: Caro infirma: & anima cum sapientia colluctata. Sed notare potes, quomodo veritatem huiusmodi custodire debes. Plane tripliciter, scilicet intemerabiliter, irretractabiliter, indissolubiliter: quasi Sacerdotium diuinitus dispositum: quasi iudicium diuinitus diffinitum: quasi pactum diuinitus stabilitum. De primo figuratiter dicitur: *Custodite Sacerdotium vestrum*: ecce Sacerdotium custodiendum intemerabiliter. De secundo: *Custodite iudicium, & facite iustitiam*: quia iuxta est salus mea; ecce iudicium custodiendum irretractabiliter. De tertio: *Custodies pactum meum, & semen tuum post te*: ecce pactum custodiendum indissolubiliter. Sic debes veritatem fidei custodire: non temerans corde, non retractans ore, non dissoluens opere.

Articulus secundus.

Attende secundo Catholicam veritatem: *Testimonia tua*. Nulli dubium, quin veritas eiusmodi sit Dei testimonium. Et notandum circa veritatis Catholicæ, seu fidei Christianæ testimonium, quod nullatenus est infirmum: sed triplici firmitate firmatum, scilicet auctoritate, veritate, virtute. Hoc est, auctoritate thearchica, veritate Prophetica, virtute Apostolica. De primo: Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: ecce testimonium thearchicum. De secundo: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent: ecce testimonium Propheticum. De tertio: Virtute magna reddebant Apostoli testimonium Resurrectionis Iesu Christi: ecce testimonium Apostolicum.

Articulus tertius.

Aduerte tertio diligentiam: *Et dilexit ea*. Vbi namq; dilectio, ibi diligens actio. Dilectio latet interius, diligentia patet exterius: sicut ex charitate diligimus, sic diligenter agimus: qualiter ex claritate procedit effulgentia: taliter ex charitate diligentia. Effulgentia lucet in aère, diligentia liquet in opere. Vt autem de diligendi diligentia disseramus cum pinguiori, seu gratiori diligentia: hic notare possumus, quanta diligentia nos dilexit Dominus, quantum ad exteriores effectus, & quanta diligentia diligatur idem à suis dilectoribus. Videtur utique nos Dominus dilexisse diligenter, diligentius, diligentissimè. Nunquid diligenter dilexit, quos sua dilectione præuenit? Nunquid diligentius dilexit, quos sanguine suo lauit? Nunquid diligentissimè dilexit, quibus consolationem gloriæ æternæ spem donauit? De primo: Diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos: ecce diligentia præueniendi. De secundo: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo: ecce diligentia lauandi. De tertio: Qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam: ecce diligentia consolatoriam spem donandi. Diligamus igitur Dominum versa vice, diligenter, diligentius, diligentissimè. Diligenter debent diligere purgatores purgati: diligentius illuminatores illuminati: diligentissimè perfectorem perfecti. De primo, vbi

dicitur de beata Magdalena, tanquam de persona purgata; Remittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multum; ecce diligens dilectio purgatoris. De secundo, vbi legitur de Salomone, tanquam persona illuminata: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis David patris sui; ecce diligentior dilectio illuminatoris. De tertio, vbi scribitur de David, tanquam de persona perfecta: De omni corde suo laudauit Deum, & dilexit Dominum, qui fecit illum: ecce diligentissima dilectio perfectoris.

Articulus quartus.

Animaduerte quarto virtuositatem: *Vehementer*. Re vera virtuositas vehemens, & vehementia virtuosa est legis æmulatoribus opportuna. Quæris, quare? Triplici ratione: videlicet ratione candoris, ratione ruboris, ratione fulgoris: Hoc est, vt Catholica veritas excandescat, vt hæretica prauitas erubescat, vt diuina maiestas magnificentius effulgescat. De primo per Psalmistam dicitur: Ignitum eloquium tuum vehementer: ecce vehementia veritatis candentis. De secundo per Prophetam psallitur: Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: ecce vehementia prauitatis rubentis. De tertio per Psalmographum scribitur: Domine Deus magnificatus es vehementer: ecce vehementia maiestatis fulgentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta super æmulatione præfata: *Custodit anima mea*. Ecce custodiam contra perfidiam: *Testimonia tua*. Ecce Catholicam veritatem contra hæreticam prauitatem: *Et dilexit ea*. Ecce diligentiam contra fraudulentiam: *Vehementer*. Ecce virtuositatem contra venenositatem.

VERSICVLVS OCTAVVS.

Seruauit mandata tua, &c.] Elucidatis tribus occasionibus, quasi calcariis probitatis: quarta restat occasio, videlicet iudicis speculatio, peracuta perfectio, probitatis stimulatio. Est ista speculatio, quæ Propheta dilucidat, sic loquendo: *Seruauit*, &c. Hoc est, seruauit tuæ voluntatis imperium, tuæ veritatis iudicium, sciens, quod omne temeritatis meæ vitium veniret in feneritatis tuæ iudicium. Audita Prophetæ propositione, non est opus distinctione, sed expositione. Audiuimus enim diuinum imperium; & iudicium, & humanum vitium venturum in iudicium. Vidimus etiam diuinam voluntatem, & veritatem, & humanam temeritatem inuenturam seueritatem.

Articulus primus.

Primum innotescit, cū dicitur: *Seruauit mandata tua*. Quid enim est diuinum mandatum, nisi diuinæ voluntatis imperium? Quid mandatum seruare, nisi imperanti obtemperare: & voluntati imperanti voluntatem obtemperantem conformare? Sed notandum, qualiter debemus seruare mādatum. Plane sicut pomum, sicut ficum, sicut vinum. Quemadmodum enim seruatur pomum ad naturaliter alterandum nimiam corporis caliditatem, & ficus ad alterandum oris inspiditatem, & vinum ad alterandum cordis anxietatem: in eundem modum oportet seruare mandatum ad moraliter alterandum in corporis caliditatem concupiscentiæ: in ore inspiditatem insipientiæ: in corde anxietatem conscientia. De primo: Omnia poma noua, & vetera, dilecte mi, seruauit tibi; quia vetera, & noua poma, sunt Decalogi, & Euangelij mandata: hic docemur seruare mandatum, sicut pomum. De secundo: Qui seruat ficum, comedet fructum eius: hic docemur seruare mandatum, sicut ficum. Nam qui seruat mandatum in hoc sæculo, fructum eius comedet in futuro. De tertio: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est: tu autem seruasti bonum vinum, vsque adhuc. Hic docemur seruare mandatum, sicut vinum. Vnde sciendum, quod sunt homines animales, & homines spirituales. Animales sunt de numero omnium, spirituales de numero

paucorum.

Luc. 7. 8

3. Reg. 3. 6

Eccli. 47. 6

Psalm. 118. f

Psalm. 6. c

Psalm. 130. a

Matth. 26. d
Eccli. 51. b

Num. 18. a

Isai. 56. a

Gen. 17. b

Ioan. 5. f

Act. 10. g

Act. 4. g

Amor Dei
erga nos.

1. Ioan 4. d

Apoc. 1. a
2. Thess. 2. dMandatum
quomodo
seruandum.

Cant. 7. d

Prov. 27. c

Ioan. 2. b

Duo homi-
num gene-
ra.

paucorum. Animales autem homines, qui signantur, per omnem hominem, primum ponunt bonum vinum, posterius autem deterius: quia mandatum videtur talibus in principio valde bonum, sed in fine minus: quoniam ad tempus credunt, sed in tempore tentationis recedunt. Spirituales, qui notantur per sponsum, primo ponunt bonum vinum, sed postremo melius: quia mandatum videtur talibus in principio bonum, sed in fine melius.

Articulus secundus.

Secundum illucescit, cum ait: *Et testimonia tua.* Quid enim diuinum testimonium, nisi diuinæ veritatis indicium? Et notandum, quod est diuinum testimonium tripartitum: scilicet testimonium innatum, testimonium suscitatum, testimonium confirmatum. Primum spectat ad legem naturæ, secundum ad legem scripturæ, tertium ad legem gratiæ. De primo: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: testimonium red-dente illis conscientia ipsorum: ecce testimonium innatum. De secundo cantatur: Suscitauit testimonium in Iacob: ecce testimonium suscitatum. De tertio: Unus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est: ecce testimonium confirmatum.

Articulus tertius.

Tertium in clarescit, cum inquit: *Quia omnes via mea.* Non dicit viæ tuæ, sed viæ meæ, vt clarescat, quod non sunt viæ veritatis, sed temeritatis: nec viæ virtuose, per quas ambulatur ad vitam, sed viæ vitiosæ, per quas pergitur ad gehennam. Hic potes notare, quod tales viæ sunt cogitandæ, arguendæ, lapidibus concludendæ: cogitantur autem in contritione: arguuntur in confessione: lapidibus, id est, duris laboribus concluduntur in satisfactione. De primo: Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos: ecce viarum cogitatio. De secundo: Vias meas in conspectu eius arguam: ecce viarum redargutio. De tertio: Conclusit vias meas lapidibus quadris: ecce viarum conclusio.

Articulus quartus.

Quartum patescit, cum additur: *In conspectu tuo,* scilicet in conspectu iudiciario, in quo reddet tua seueritas mortis stipendium pro peccato. Sed nota, quod conspectus Dei iudiciarius est tripartitus, scilicet probatius, approbatius, improbatius: primus pertinet ad meritorum examinationem: secundus ad benemeritorum coronationem: tertius ad malemeritorum condemnationem. De primo: Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, scilicet probatio: quia multi videntur stellæ mundana æstimatione, qui non apparebunt mundi in illa examinatione. De secundo: Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita, scilicet in conspectu approbatio. De tertio: Fiant corruentes in conspectu tuo, scilicet improbatio.

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ super speculatione iudicis, quam exprimit in his verbis: *Seruauit mandata tua,* quantum ad imperium diuinæ voluntatis: *Et testimonia tua,* quantum ad iudicium diuinæ veritatis: *Quia omnes via mea,* quantum ad vitia humanæ temeritatis: *In conspectu tuo,* quantum ad iudicium diuinæ seueritatis.

VERSICVLVS NONVS.

Appropinquet deprecatio mea, &c.] Octonarius prior proposuit persecutionis gladium: Octonarius iste posterior apponit orationis clypeum. In cuius priori quaternario prenotatur istius clypei spiritualis electio. In posteriori vero subnotatur ipsius protectio. In eiusdem clypei, scilicet orationis erectione, videtur fides instare, spes puffare, charitas Dei intrare, charitas proximi impetrare: sicut quatuor versus præambuli resonant satis clare. Qualiter autem fides instat, per versum primū Psalmographus fideliter manifestat. Fides enim,

tanquam habitus Deo deuotus, sed ab eo remotus: deuotus, inquam, auctu, sed motus intellectu: quia videt per speculum, non oculo ad oculum, ex quo non potest mittere suum intellectum ad diuinum aspectum, mittit suum affectum, petens a Deo mirificum liberationis effectum: iuxta publicum instrumentum super eo confectum. Hoc instrumentum publicum, est illud eloquium Euangelicum: Omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & eueniunt vobis. Propterea dicit Propheta: *Appropinquet, &c.* Ac si dicat: Appropinquet fidei petitorium in Dei consistorium, iuxta veritatis eloquium, petens potestatis iudicium. Vnde perpendimus, quod quatuor continet iste versus, videlicet fidei petitorium, Dei consistorium, veritatis eloquium, & potestatis iudicium. Quorum primum pertinet ad humanum affectum: secundum ad diuinum aspectum: tertium ad instrumentum confectum: quartum ad miraculosum effectum.

Articulus primus.

Fidei petitorium denotatur, cum dicitur: *Appropinquet deprecatio mea:* quasi dicat; Fides Prophetica, vel potius ex fide Prophetæ, quia longinqua est speculatio intellectiua, fiat propinqua postulatio affectiua. Et nota circa deprecationem, triplicem proprietatem, videlicet humilitatem, assiduitatem, affectuositatem: humilitas multum placet, assiduitas multum valet, sed affectuositas multum mouet. De primo; Humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio; ecce deprecationis humilitas. De secundo; Multum valet deprecatio iusti assidua; ecce deprecationis assiduitas. De tertio; Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo; ecce deprecationis affectuositas.

Articulus secundus.

Dei consistorium subnotatur, cum subditur; *In conspectu tuo.* Ilte conspectus est iustus, & reclusus, in quo facit misericordiam Dominus, & iudicium iniuriam patientibus. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, in illo consistorio, petitio dirigitur, clamor auditur, propitiatio inuenitur. Si quæris, quo modo? Non meo, sed diuino respondetur, eloquio; quia ni fallor, petitio dirigitur per humanam beneuolentiam suauiter fumigantem; clamor auditur per diuinam iustitiam maleuolos grauius castigantem; propitiatio inuenitur per diuinam misericordiam beneuolos mulcebriter mitigantem. De primo per Psalmographum dicitur; Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo; ecce petitionis directio per humanam beneuolentiam suauiter fumigantem. De secundo per Prophetam psalitur; Clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius. Commota est, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis; ecce clamoris auditio per diuinam iustitiam maleuolos tam infimos, quam supremos grauius castigantem. De tertio scribitur; Ante iudicium interrogate ipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Hoc est, dum diuinum iudicium prorogatur, & miserandi spatium erogatur; interroga temetipsum, ne fortassis in misericorditer irrogaueris malis malum, sed misericorditer erogaueris bonum. Et sic in diuino consistorio inueniens misericordiam mitigantem, non iustitiam fustigantem: ecce propitiationis inuentio per diuinam misericordiam mulcebriter mitigantem.

Articulus tertius.

Veritatis eloquium annotatur, cum dicitur; *Secundum eloquium tuum.* Hoc diuinum eloquium est illud verbum promissorium, quo firmiter promittitur, quod oratio petentium fideliter, æque fiducialiter admittitur. Sed notandum circa promissionis eloquium, quod legimus eloquium annuntiatum, creditum, blasphematum: quoniam diuinæ promissionis eloquia, quæ diuinitus annuntiantur, a fidelibus creduntur, ab infidelibus blasphemantur. De primo: Præparare in occursum Dei tui Israel; quia ecce formans montes, &

Luc. 8. b

Testimonium diuinum tripartitum.

Rom. 1. b

Psalm. 77. a

1. Tim. 2. b

Psalm. 118. b

Iob 13. c
Thren. 3. a

Conspectus Dei iudiciarius triplex.

Iob 25. d

Iob 13. c

Hier. 18. d

Fides.

1. Cor. 13. d

Mar. 11. e

Deprecationis triplex proprietates.

Iudith. 9. d

Iac. 5. d

Hier. 37. d

Dei consistorium.

Psalm. 145. a

Psalm. 140. a

Psalm. 17. a

Eccl. 18. e

Eloquium promissionis triplex.

Amos 4. d

creans ventum, & annuntiās homini eloquium suum: ecce eloquium diuinitus annuntiatum. De secundo: Credita sunt illis eloquia Dei; ecce eloquium diuinum à fidelibus creditum. De tertio: Abiecerunt legem Domini, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt, ideo iratus est furor Domini in populo suo; ecce diuinum eloquium ab infidelibus blasphematum.

Articulus quartus.

Potestatis iudicium connotatur, cum canitur: *Da mihi intellectum*, quasi dicat, fac me intelligere per liberationis miraculum, quod nondum possum intelligere per contemplationis oculum. Vnde notandum, quod legitur in scripturis intellectus moralis: intellectus naturalis: intellectus supernaturalis. Primus est indicarius bonitatis; secundus veritatis; tertius potestatis. De primo psallimus: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Talis est intellectus moralis. De secundo dicit Apostolus: Non ambuletis sicut, & gentes ambulantes in vanitate sensus sui, obscuratum habentes intellectum. Talis est intellectus naturalis. De tertio scribit Psalmographus: Punit eos in innocentia cordis sui, & in intellectu manuum suarum deduxit eos. Intellectus manuum est intellectus mirabilium actionum, quo deducuntur homines per mirabilia, quæ videntur ad mirabilia, quæ non videntur. Talis est intellectus supernaturalis.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheeta fidem instantem, & liberationis miraculum postulantem, ait: *Appropinquet deprecatio mea*, quantum ad fidei petitorium, pertinens ad humanum affectum: *In conspectu tuo*, quantum ad diuinum consistorium, atinens ad diuinum aspectum: *Secundum eloquium tuum*, quantum ad veritatis eloquium, spectans ad instrumentum confectum: *Da mihi intellectum*, quantum ad potestatis iudicium, respiciens ad miraculosum effectum.

VERSICVLVS DECIMVS.

[*Intret postulatio mea in conspectu tuo, &c.*] Fidem instantem per verbum vidimus præcedentem. Spem pulsantem videre possumus per præsentem. Sicut autem attribuitur fidei, quod agitur motu fidei, sic adscribitur spei, quod efficitur motu spei. Motu spei motus erat Psalmographus, cum ex bono cordis thesauro produceret verba ista: *Intret, &c.* Est enim vox animi bonæ spei, postulantis, præstolantis, allegantis, rogantis. Quæris, quid? postulantis introitum, præstolantis intuitum, allegantis pactum præteritum, rogantis factum diuinitus præfinitum: videlicet liberationis effectum. Istum actum Dominus præfinit, quando Prophetica promissione sancit: Salus iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis, & adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos: quia sperauerunt in eo; ecce spei quadrimodam pulsationem, & pulsandi quadrifidam rationem. Pulsauit enim spes, postulando, præstolando, allegando, rogando: propter introitum, propter intuitum, propter pactum præteritum, propter factum diuinitus præfinitum,

Articulus primus.

Postulando pulsatur, cum psallitur: *Intret postulatio mea*. Sic pulsamus, cum per effectum deuotionis in sacrarium exauditionis intramus. Sic pulsare videtur, qui nubes orationibus penetrare meretur. Sed notandum, quod legimus introitum tripartitum, scilicet introitum interfectiuum, introitum interuentiuum, introitum inuentiuum. Introitu primo intrat compunctio: secundo, deuotio: tertio, contemplatio. De primo Propheeta psallit: Gladius eorum intret in corda ipsorum. Iste gladius est compunctionis affectus desideriorum mortalium, tanquam inimicorum moralium interfectiuus. De secundo Psalmographus dicit: *Intret oratio mea in conspectu tuo*; ecce introitus deuotionis, quo introimus, cum per inuicem interuenimus. De tertio Psalmo-

graphus scribit: Vt cognosceré hoc; labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei: ecce introitus contemplationis, quo introimus, cum illuminationis diuinæ radios inuenimus. Ad introitum secundum spectat verbum propositum.

Articulus secundus.

Præstolando pulsatur, cum sequitur: *In conspectu tuo*. Iste namque conspectus est diuinæ pietatis intuitus. Sic pulsamus, cum in diuina pietate, non in nostra virtute, figimus anchoram spei nostræ. Sic pulsatur, qui diuinæ pietatis consolationem confidenter expectat. Sed nota, quod sicut legitur in scriptura, in conspectu Dei dicuntur, alij lacrymari, alij deprecari, alij epulari. Quæris, quinam sunt isti? Nunquid nosti, quod pœnitentiū est lacrymari, proficientium deprecari, perfectorum delicias æternas prægustatium epulari? De primo per Psalmographum dicitur: Deus vitam meam annuntiaui tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo: ubi loquitur ex persona pœnitentis in conspectu Dei lacrymantis. De secundo, de sapiente scribitur: Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conspectu altissimi deprecabitur. Talis sapiens est proficiens in conspectu altissimi preces fundens. De tertio per Prophetam psallitur: Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei. Qui sunt hi iusti, nisi perfecti epulantes coram Deo, felicitatis primitias prælibando, & exultantes coram eo, pleniore delicias præstolando?

Articulus tertius.

Allegando pulsatur, cum additur: *Secundum eloquium tuum*. Istud eloquium est pactum promissorium, quo promittitur auxilium in tribulationibus: Deus noster refugium, & virtus. Hoc modo pulsamus, quando piissimum Dominum suarum funibus promissionum astringimus, cum ipsum laqueis oris sui ligamus, atque ad miserandum miseris charitatis vinculis inclinamus. Sed notandum circa dictum eloquium, quod est promissorium miserandi, dirigendi, ac suscipiendi: quia misericors & miserator Dominus promittit miserationem regredientibus, directionem progredientibus, susceptionem egredientibus. Vis videre regredientem primo modo pulsantem? vide Prophetam psallentem: Miserere mei secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit miserationem. Vis audire progredientem secundo modo pulsantem? audi Psalmistam dicentem: Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit directionem. Vis legere egredientem tertio modo pulsantem? lege Psalmographum sic scribentem: Suscipe me secundum eloquium tuum: quia iuxta promissionem petit susceptionem.

Articulus quartus.

Rogando pulsatur, cum superadditur: *Eripe me*. Tali modo pulsamus, cum diuinæ pietatis viscera sic rogamus, quod charitatis vulnera irrogamus, cum Dominus sic rogatur, promissum auxilium non prorogatur, sed protinus erogatur. Hic notandum, quod si eripit Dominus interdum de manu Principum inimicorum: interdum de medio catulorum: interdum ab iniuria dæmonum, vel hominum nefandorum. Tyranni principes solent in temporalibus molestare, hæretici catuli, vel leones in spiritualibus infestare, nefandi dæmones, vel homines in corporalibus incestare. Prima ereptio legitur: Animum fortem habete filij: proclamate ad Dominum, & eripiet vos de manu Principum inimicorum: ecce ereptio de manu Principum temporaliter molestantium. Secunda ereptio scribitur: Animam meam eripuit de medio catulorum leonum: ecce ereptio de medio catulorum hæreticorum spiritualiter infestantium. Tertia ereptio reperitur: Iustum Loth oppressum nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit; ecce ereptio ab iniuria nefandorum corporaliter incestantium.

Epilogus.

Ostēsurus ergo Psalmographus per suam orationem spei pulsationem, ait: *Intret postulatio mea*, quantum

Rom. 3. a
Isai. 5. f

Intellectus
triplex in
scriptura.

Psalm. 110. c

Ephes. 4. c

Psalm. 77. g

Psalm. 36. g

Introitus
triplex.

Psalm. 36. b

Psalm. 87. c

Psalm. 72. e

Psalm. 55. b

Ecclesi. 39. a

Psalm. 57. a

Psalm. 118. b

Ibidem. j

Ibidem. p

Baruch. 4. d

Psalm. 56. b

2. Pet. 2. b

ad postulatam introitum: *In conspectu tuo*, quantum ad prætolatum intuitum: *Secundum eloquium tuum*, quantum ad pactum præteritum: *Eripe me*, quantum ad factum diuinitus præfinitum.

VERSICVLVS VNDECIMVS.

Eructabunt labia mea, &c.] Audiuius fidem instantem, & spem pulsantem, neutram intrantem, sed vtramque foris stantem. Audiamus charitatem Dei confidenter intrantem. Hanc enim præsens versus præsentat, hanc Psalmista luce clarius hic declarat. Sciens namq; Psalmographus, quòd Deo nihil charitate charius, nihil eius hilaritate iucundius, nec ignorans, quòd charitas super iniquitatem nõ gaudet, sed veritati congaudet, teste Apostolo: sic loquitur in conspectu diuinæ maiestatis, tanquam vtens organo charitatis: *Eructabunt, &c.* hoc est, eructabunt labia charitatis hymnum hilaritatis, cum præsentaueris veritatem, & absentaueris iniquitatem. Quid enim docere, nisi veritatem præsentare? Quid iustificare, nisi iniquitatem absentare? Quatuor itaque possumus hic notare: videlicet labia charitatis, hymnum hilaritatis, præsentiam veritatis, & absentiam iniquitatis. Quarum prima nihil charius: secunda nihil iucundius: tertia nihil clarius: quarta nihil amarius.

Articulus primus.

Primum clarescit, cum psallitur: *Eructabunt labia mea.* Ista sunt charitatis labia, de quibus ait scriptura: Percuties eum ex labiis charitatis meæ. Et nota, quòd hæc labia leguntur detestantia, exultantia, & prædicantia: detestantur equidem iniustitiam deformantem: exultant, & exultanter exaltant iustitiam reformantem: prædicant prudentiam informantem. De primo: Labia mea detestabuntur impium: ecce labia detestantia impietatem iniustitiæ deformantem. De secundo scribitur: Exultabunt labia mea, cum cantauero ibi, & anima mea, quam redemisti: ecce labia exultantia, & exultanter exaltantia iustitiam reformantem. De tertio denno: Aperientur labia mea, vt recta prædicent: ecce labia prædicantia prudentiæ reformationem informantem.

Articulus secundus.

Secundum patefcit, cum scribitur: *Hymnum.* Hic est hymnus hilaritatis, seu incunda laudatio, qua laudatur Dominus purissimus, clarissimus, & perfectissimus, à seruis purgatis, à seruis illuminatis, à seruis perfectis. Vnde notandum, quòd hymnum legimus tripartitum: videlicet hymnum puritatis, hymnum claritatis, hymnum perfectionis. Quorum primus dicitur hymnus sanctorum: secundus hymnus speculatorum: tertius hymnus abundanter fruuentium, vel perfectorum. De primo psallimus: Hymnus omnibus sanctis eius: ecce hymnus sanctitatis, vel puritatis: quod idem est. De secundo canit Psalmographus: Te decet hymnus Deus in Sion, quod interpretatur specula: ecce hymnus speculatorum. De tertio quoque concinimus: Valles abundabunt frumento: clamabunt etenim hymnum dicent: ecce hymnus abundanter fruuentium, vel perfectorum.

Articulus tertius.

Tertium elucescit, cum sequitur: *Cum docueris me*, id est, veritate præsentaueris. Talis presentatio maximè conuenit doctori maximo, & omni laude dignissimo. Hic notare possumus, quòd multos multifariè docere legimus: nõ aliter docet doctor minimus, aliter doctor magnus, aliter doctor maximus. Primus docet exterius, dicens, non factens: secundus docet exterius, dicens, & faciens: tertius docet interius lucens, & perficiens: vis videre doctorem minimum: aspice verbum Evangelicum: Qui soluerit vnum de mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum, id est, Ecclesia viatorum. Vis audire doctorem magnum? Attende verbum Dominicum: Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Vis habere doctorem maximum? accipe verbum pro-

pheticum: Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Articulus quartus.

Quartum innotescit, cum dicitur: *Iustificationes tuas.* Vbi namq; iustificatio, ibidem est iniquitatis absentatio, siue ablatio, cum iustificatio sit ab iniustitia in iustitiam transmutatio, iniustitiam abiiciens, & iustitiam introducens. Et nota, quòd sicut testificatur scriptura, iustificatio veterem hominem exuit, exutum induit, & indutum superinduit. Exuit vero habitu vitioso, induit habitu gratioso, & superinduit habitu glorioso. De primo: Damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis; ecce iustificatio exuens habitu vitioso. De secundo: Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram; ecce iustificatio induens habitu gratioso. De tertio: Latum est illi, scilicet sponsæ, byssinum splensens, & candidum. Byssinum enim iustificationes sunt sanctorum: ecce iustificatio superinduens habitu glorioso. Primo modo sumitur in proposito.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam ex charitatis intrantis persona: *Eructabunt labia mea.* Ecce labia charitatis: qua nihil charius: *Hymnum.* Ecce hymnus charitatiuæ hilaritatis: qua nihil iucundius: *Cum docueris me.* Ecce presentatio veritatis: qua nihil clarius: *Iustificationes tuas.* Ecce absentatio, vel ablatio iniquitatis, qua nihil amarius.

VERSICVLVS DVODECIMVS.

Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, &c.] Audistis Dei charitatem intrantem, audistis charitatem proximi impetrantem. Illa charitas est contemplatiua, ista charitas est actiua: Illa sponsum osculatur, ista familiæ famulatur. Illa beatitudinem intuetur, ista miseriam miseretur. Vnde congruum fuit valde, quòd illa, quæ miseretur, repromissam misericordiam ab eo consequeretur, qui misericordibus misericordiam pollicetur. Hac de causa charitas ista describitur à Psalmographo misericordiam proximo repromittens, & misericordiam à Domino repromissam admittens, sicut sonat hæc litera: *Pronuntiabit, &c.* hoc est, lingua charitatis proximo nuntiabit eloquium veritatis: quoniam omnia per pietatem mandata, per æquitatem sunt consummata: ecce vides quatuor virtutes ad huius versus fabricam concurrentes: videlicet charitatem, veritatem, pietatem, æquitatem: quarum prima pronuntians, secunda prænuntians, tertia mandans, sed quarta consummans.

Articulus primus.

Primum denotauit Psalmographus dicens: *Pronuntiabit lingua mea.* Hæc est lingua charitatis, quæ loquitur lingua carnis: sicut lingua hominis interioris loquens per linguam exterioris. Hæc lingua promittit nuntiare proximis eloquium veritatis. Et nota de lingua charitatis, quod dicitur in scripturis, mollis, eucharis, & suavis: quia nimirum mollis est ad supportandū, eucharis ad exhortandū, suavis ad confortandū. De primo: Lingua mollis confringet duritiam: quoties enim charitas per patientiam deuincit fraternam impatientiam, toties hæc mollities confringit duritiam. De secundo: Lingua eucharis in bono homine abundabit. Bene dicit in bono homine, quia lingua gratiosa in homine bono abundanter fructificat, in malo non medioeriter scandalizat. Nam secundum Gregorianum eloquium: Cuius vita despicitur: restat, vt eius prædicatio contemnatur. De tertio: Tibiæ, & psalterium suauem melodiam faciūt, & super vtriq; lingua suavis: quia re vera præstantior est fructuosa suauitas labiorum, quam otiosa suauitas omnis generis musicorum.

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, subiiciens: *Eloquium tuum.* Hoc est, veritatis eloquiū, quod interius prænuntiatur in animo, priusquam exterius pronuntietur proximo.

Psalm. 53. d

Iustificatio quid: & eius effectus.

Rom. 8. b

Rom. 4. d

Apoc. 19.

Byssinum quid.

1. Cor. 13. b

Nota quatuor.

Iudith 9. e Labia triplicia.

Prou. 8. a

Psalm. 70. d

Prou. 8. a

Hymnus tripartitus.

Psalm. 148. c

Psalm. 64. b Sion.

Psalm. 64. b

Matth. 5. c

Ibidem.

Nota quatuor virtutes.

Lingua charitatis, triplex. Prou. 25. c

Eccli. 6. a

Eccli. 40. c

Hic

Hic potest notari, quod veritatis eloquium comparatur igni, rori, & melli: quoniam illuminat, & inflamat intellectuam, & affectiuam potentiam: refrigerat concupiscentiam: dulcorat conscientiam. De primo: Ignitum eloquium tuum; ecce veritatis eloquium igniforme. De secundo: Fluat ut ros eloquium meum; ecce veritatis eloquium roriforme. De tertio: Eloquia tua super mel ori meo; ecce veritatis eloquium melliforme.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, adiciens: *Quia omnia mandata tua.* Hæc sunt mandata pietatis. Licet autem uniuersa mandata nuncupari valeant mandata pietatis, ratione originis, quoniam uniuersaliter originata sunt ex pietate mandantis; illa tamen præcipue censenda sunt mandata pietatis, ratione ordinis, quæ specialiter ordinantur ad impetrandam subsidium pietatis: sicut illa, de quibus scribit Euangelista: Petite & dabitur vobis: quærere & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et nota, quod mandata legimus ordinata ad accipiendum, inueniendum, ingrediendum: scilicet in auxiliis, consiliis, & profundis sapientis sacramentis. De primo: Fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus; ecce mandata ordinata ad accipiendum auxilium. De secundo: Qui credit Deo, attendit mandatis: quasi scilicet legibus consulendis; ecce mandata ordinata ad inueniendum consilium. De tertio: Ingressus illius, scilicet sapientiæ, mandata æterna; ecce mandata ordinata ad ingrediendum profundum sapientiæ sacramentum.

Articulus quartus.

Quartum connotavit, connectens: *Æquitas.* Mandata memorata dicuntur æquitas: quia sunt æquissime consummata: quoniam sunt efficaciter imperata. Sicut enim piissimum fuit illa mandari, sic æquissimum consummari. Ad hoc notandum, quod nomen æquitatis sic attribuitur diuinis iudiciis, testimoniis, & mandatis, sicut sigilli vocabulum impressionibus sigillatis. Nam præfata iudicia, testimonia, & mandata sunt æquitatis optime, sapientissime, potentissime signaculo consignata. Quod nomen æquitatis attribuitur iudiciis, patet, ubi dicit Psalmographus: Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua. Quod idem nomen attribuitur testimoniis, claret, ubi psallit Propheta: Æquitas testimonia tua. Quod idem nomen attribuitur mandatis, liquet, teste Psalmista in præfati versiculo.

Epilogus.

Descripturus ergo Psalmographus proximi charitatem, misericordiam promittentem, & misericordiam admittentem, ait: *Pronuntiabit lingua mea,* quantum ad charitatem pronuntiantem: *Eloquium tuum,* quantum ad veritatem prænuntiantem: *Quia omnia mandata tua,* quantum ad pietatem mandantem: *Æquitas,* quantum ad æquitatem consummantem. Ac si disertè diceret, & aperte: *Lingua,* charitatis, *Pronuntiabit eloquium,* veritatis, *Quia mandata* pietatis, impleta sunt plenitudine æquitatis.

VERSICVLVS XIII.

Fiat manus tua, ut saluet me. &c.] Clypei spiritualis, scilicet orationis erectionem aperuit quaternarius antecedens: eiusdem clypei protectionem aperit quaternarius præfens. Orationis autem clypeus orantem protegit exterius à timore passionis, interius à timore offensionis, superius à timore separationis, inferius à timore damnationis, sicut plenius continetur in versibus subnotatis. Primus versus primam protectionem exponit: in quo Psalmographus spirituales protectionem contra afflictionem confidenter exposcit, dicens: *Fiat,* &c. quasi dicat: *Fiat protectio tua,* quæ me saluet in afflictione mea: quia dilectio tua regnat in afflictione mea. In quibus clarescit luce clarius quadrimembris distinctio dicti versus, qui versatur circa protectionem,

afflictionem, dilectionem, affectionem. Quarum hæc interior, hæc exterior, hæc superior, hæc inferior.

Articulus primus.

Primum præsignatur, cum præmittitur: *Fiat manus tua,* quia manus vocabulo, solet vocari protectio, iuxta illud Psalmistæ: *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.* Et illud: *In umbra manus meæ protexi te.* Et nota circa manum prædictam, protectionem animæ tripartitam, quantum ad vim rationabilem, irascibilem, concupiscibilem: rationabilis protegatur ab errore, irascibilis à timore, concupiscibilis à languore. Prima protectio figuratur: *Facta est super eum manus Domini,* & vidit: vitio enim tollit errorem. Secunda protectio significatur: *Abij amarus in indignatione spiritus mei.* Manus enim Domini erat mecum, confortans me: confortatio namque tollit timorem. Tertia protectio significatur, dicente Domino: *Manus mea auxiliabitur ei,* & brachium meum confirmabit eum: quia confirmatio tollit languorem.

Articulus secundus.

Secundum proponatur, cum legitur: *Ut saluet me,* scilicet à corporali afflictione, vel temporali persecutione, ne deficiam in agone. Hic notare possumus, quod diuersos diuersimodè saluare legimus: aliter enim saluat Deus, aliter homo, aliter diabolus: quia nimirum Deus saluat per adiutoriū: homo per opus meritorium: diabolus per actum temerarium. De primo: *Ego tecum sum,* ut saluem te, & eruam te, dicit Dominus: ecce salus diuina per adiutorium. De secundo: *Fugite de medio Babylonis,* ut saluet vnusquisque animam suam; ecce salus humana per opus meritorium. De tertio: *Saluent te augures cœli,* qui contemplantur sidera, & supplicant menses, ut ex eis annuntient ventura tibi: ecce salus diabolica per actum temerarium.

Articulus tertius.

Tertium protestatur Propheta, cum sequitur: *Quia mandata tua,* quoniam mandatis dilectionem ostendimus, cum mandatis eius attendimus. Si quæraris, quomodo mandatis attendimus? proculdubio, cum credimus, cum diligimus, cum speramus: credendo dictum, diligendo factum, sperando fructum. De primo: *Qui credit Deo, attendit mandatis,* scilicet tanquam à Deo dictis, & indictis; ecce attentionem credentis. De secundo: *Salutare sacrificium est attendere mandatis.* Nam re vera hostia viuæ est mandatorum obseruantia charitatiuæ; ecce attentio diligentis, & diligendæ imolantis. De tertio: *Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset, sicut flumen, pax tua,* quasi dicat: *Si seruaisses mandata in spe felicitatis æternæ: facta fuisset affluentissime pax voluntatis internæ; ecce attentio sperantis.*

Articulus quartus.

Quartum profertur, cum psallitur: *Elegi.* Quoniam electio est affectionis actio, mediante rationis consilio; Eligere namque ad liberum spectat arbitrium, in quo conueniunt in vnum, & voluntatis desiderium, & rationis consilium. Nam si voluntas abesset, non esset liberum: si ratio deesset, non esset arbitrium. Mandata autem eligere, est mandantem diligere, & eius amorem, quasi rectoré super regnum internum erigere. De quo regno dicitur à Domino: *Regnum Dei intra vos est.* Et nota, quod tria nouitius eligit, quando professionem facit, sicut Prophetis eloquiis elucescit: videlicet stabilitatem, veritatem, humilitatem: secundum tria professionis, promissa. Stabilitas spectat ad residentiam: veritas ad vitam, vel morum moderantiam: humilitas ad obedientiam. Prima electio patet in illo verbo Prophetico: *Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo,* quoniam elegi eam; hic eligitur stabilitas. Secunda electio liquet in illo dicto Dauidico: *Viam veritatis elegi;* hic eligitur vitæ veritas, seu morum honestas. Tertia electio in illo claret eloquio: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculo peccatorum: hic eligitur obedientiæ humilitas.*

Epilogus.

Psalm. 118 f
Deut. 32. a
Psalm. 118. n

uo. 11. b

Ioan. 3. d

Eccli. 32. d

Eccli. 1. a

Psalm. 118. k

Ibidem. f

Psalm. 79. d
Isai. 51. a

Animæ triplex protectio.

Ezech. 1. a

Ezech. 3. d

Psalm. 88 d

Saluare, diuersimodè.

Hier. 15. d

Hier. 51. a

Isa. 57. d

Eccli. 32. d

Eccli. 35. a

Isa. 48. d

Luc. 17. e
Nouitius professionem faciens, tria eligit.

Psalm. 131. e

Psalm. 118. d

Psalm. 83. e

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam in tribulatione constitutus, & diuinæ protectionis confidentiam ostensus. *Erat manus tua*, quantum ad protectionem interiorem per spiritualem feruorem: *Vi saluet me*, quantum ad afflictionem exteriorem: *Quia mandata tua*, quantum ad mandantis superioris amorem: *Elegi*, quantum ad affectionem hominis dilectioni imparem, & longe inferiorem.

VERSICVLVS XIV.

Concupiui salutare tuum Domine, &c.] Primam protectionem audiuius, qua protegit oratorē orationis clypeus: sequitur secunda protectio, qua protegit oratorem oratio. Illa quidem protectio protegebat exterius a timore passionis, hæc protegit interius a timore offensionis. Tali quippe protectione fortiter orator ille protegitur, cuius intellectus, & affectus fortiter ad oppositum inclinatur: quia non formidat, ne offendant Saluatorem, qui anhelat, & æstuat ad salutem. Talis orator erat Psalmographus, sicut enucleat iste versus. Erat enim inuitatus, & excitatus. Inuitatus ad salutem, excitatus ad virtutē: inuitatus a rege, excitatus a lege: inuitatus, quantum ad affectum: excitatus, quantum ad intellectum. Propterea psallit ita: *Concupiui, &c.* Ac si caneret voce clara: sic me inuitas Domine rex ad præmium salutare, quod affectuosissimè concupisco: sic me excitat tua lex ad meritum virtuale, quod studiosissime adhæresco. Quid igitur aliud hic notandum, quam inuitantem, & inuitatum: excitantem, & excitatum? Inuitans est Dominus, excitans lex ipsius: inuitatus effectus, excitans intellectus.

Articulus primus.

Inuitatum exprimit, dicens: *Concupiui salutare tuum*: quia concupiscere pertinet ad affectum. Non est concupiscentia ista vitiosa, sed virtuosa: non prohibita, sed præcepta. Illa prohibetur, cū dicitur: Non concupisces aurum, & argentum: ista præcipitur, cum scribitur: Lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Vnde notandum, quod non est ista concupiscentia carnis: nec concupiscentia oculorum: sed concupiscentia celestium gaudiorum: quarum prima humana, secunda mundana, tertia supermundana. De prima dixit Sara Rague-
lis filia: Tu scis Domine, quia nunquam concupui virum: hic negatur concupiscentia humana. De secunda dicitur ab Apostolo: Argentum, & aurum, aut vestem nullius concupui: hic negatur concupiscentia mundana. De tertia: Ecce concupui mandata tua, quæ sunt salutis meritoria: hic affirmatur concupiscentia supermundana.

Articulus secundus.

Inuitantem exprimit, & exprimit, adiiciens: *Domine*, qui me dignaris inuitare ad conuiuium salutare. Et nota, quod seruos suos inuitat Dominus ad lucem sempiternam, ad pacem sempiternam, ad lætitiā sempiternam. Inuitando ad summum bonum, luculentè videndum, pacificè possidendum, lætissimè perfruendum. De primo: Erit tibi Dominus in lucem sempiternam: ecce lux Domini sempiterna. De secundo: Dominus pacis det vobis pacem sempiternam: ecce pax Domini sempiterna. De tertio: Qui redempti sunt à Domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes: & lætitiā sempiterna super capita eorum: ecce lætitiā Domini sempiterna.

Articulus tertius.

Excitantem exierit, inquit: *Et lex tua*. Lex enim legentis mentem excitat ad virtutem. Quid est enim bona pronuntiare, vtiliora probare, perfecta consulere, nisi somnolentæ mentis oculum ad virtutis exercitium excitare? Et nota, quod legimus in scriptura, legem loquentem, legem instruētem, & legem consulentē. Loquens dicitur, bona pronuntians: instruens, vtiliora probando: consulens, perfecta persuadendo. Vis audire legem loquentem? Audi Apostolum atte-

stantem: Quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur: ecce legis locutio. Vis auscultare legē instruētem? auscultat Paulum dicentem: Probas, ait, vtiliora, instructus per legem: ecce legis instructio. Vis attendere legem consulentem: Attende sapientem filio suadentem: Custodi legem meam, atque consilium meum, id est, legis meæ consilium: ecce legis consultatio.

Articulus quartus.

Excitatum edifferit, scribens: *Meditatio mea est*. Cum enim aliquis meditatur, oculus interioris hominis excitatur. Sed notandum, quod tria potissimum excitant interiorem oculum: videlicet assistentis spectaculum, meditantis periculum, & charitatis vinculum. Quorum primū excitat oculum per stuporem, secundum per timorem, tertium per amorem. De primo legitur: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*: in hac meditatione excitat mentis oculum, assistētis spectaculum. De secundo: Nisi quod lex tua meditatio mea est: tunc forte periissem in humilitate mea: in hac meditatione excitat mentis oculum, med tantis periculum. De tertio: Quomodo dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio mea est: in hac meditatione excitat mentis oculum charitas, quæ secundum Apostolum est perfectionis vinculum.

Epilogus.

Ostensus ergo Psalmographus orationis protectionem aduersus offensionis timorem, per salutis inuitationem, & virtutis excitationem, sic ait: *Concupiui salutare tuum*, quantum ad affectum inuitatum: *Domine*, quantum ad regem inuitantem: *Et lex tua*, quantum ad legem excitantem: *Meditatio mea est*, quantum ad intellectum excitatum.

VERSICVLVS XV.

Viuēt anima mea, &c.] Clypeus spiritualis, scilicet virtus orationis, non tantum protegit oratorem à parte exteriori contra timorem passionis, & à parte interiori contra timorem offensionis: sed à parte superiori contra timorem separationis. Quod præclare Propheta cecinit in his verbis: *Viuēt, &c.* Ac si caneret cantione dulcissima: Confido de præmio æternali, tam spirituali, quam corporali, in iudicio generali. Vnde conuincitur, quod quatuor hic notantur: videlicet fiducia præmiorum, tam interiorum, quam exteriorum, secundum iudicia meritorum. Quorum primum pertinet ad præmium æternale: secundum ad præmium spirituale: tertium ad præmium corporale: quartum ad iudicium generale.

Articulus primus.

Primum prænotauit, cum præcinit: *Viuēt*. Quali vita, nisi beata? Hæc est vita virtuosè seruata, virtutibus comparata. Quæris, quibus? Plane fide, spe, charitate. Videndo per fidem, fidendo per spem, obtemperando per charitatem. De primo: Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum Christo: Ecce vita credita. De secundo: Viuemus in conspectu eius, sciemus, sequemurque vt cognoscamus Dominum. Quid est viuendo scire, sciendo sequi, sequendo cognoscere, nisi vitæ fontem scire, sciendo sitire, sitiendo haurire? ecce vita sperata. De tertio: Obtemperabimus patri spirituum, & viuemus: ecce via obtemperando dilecta.

Articulus secundus.

Secundum subnotauit, cum succinit: *Anima mea*. Anima namque viuēt, cum ad vitam deiformem ascendet, & imaginem concreatam ad imaginem creatricem extendet. Et nota, quod anima beata, sicut inuenitur in scriptura, erit magnificata, erit inebriata, erit impinguata. Quoniam animæ potentiam retentiā magnificabit diuinæ potestatis immensitas. Potentiam animæ apprehensiuam inebriabit diuinæ veritatis incomprehensibilitas. Potentiam animæ appetitiuam impinguabit diuinæ bonitatis ineffabilitas. De primo: Magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de

Dent. 7. d
1. Pet. 2. a

Tob. 3. d

Aët. 20. g

Psal. 118. c

Dominus
quo modo
seruos suos
inuitat.

Isa. 60. d
1. Theff. 3. d

Isa. 51. d

Lex loquēs,
instruens,
consulens.

Rom. 3. b

Rom. 2. c

Prou. 3. c

Psal. 18. b

Psal. 118. m

Ibid. n

Coloss. 3. c

Rom. 6. b

Ose. 6. a

Heb. 12. c

Anima beata
præmia.

1. Reg. 26. g

omni angustia. Hic, secundum anagogiam, magnificat retentiuam animæ potētiam diuinæ potestatis immensitas. De secundo: Inebriau animam lassam. Hic, secundum eandē intelligentiam inebriat intellectiuam animæ potentiā diuinæ veritatis incomprehensibilitas. De tertio: Anima operatium impinguabitur. Hic etiam, secundum anagogicam theoriam, impinguat affectiuam animæ potentiam diuinæ bonitatis ineffabilitas.

Articulus tertius.

Tertium connotauit, quando concinit: *Et laudabit te*, supple vocali laude, quod spectat ad præmium corporale. Et nota, quod sicut legitur in scriptura, laudabunt Dominum credentes, sperantes, diligentes, quia fient videntes, tenentes, fruētes. De primo: Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt: ecce laudatio credentium. De secundo dicit Iudith: Laudate Dominum Deum nostrum, quia non deseruit sperantes in se. ecce laudatio sperantium. De tertio: Comedetis vescentes, & saturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei nostri: ecce laudatio diligentium.

Articulus quartus.

Quartum quoque denotauit, dum cecinit: *Et iudicia tua adiunabunt me*. Iudicium generale notatur plurali voce, *Iudicia*: propter diuersa merita, diuersimode iudicanda. Hoc autem iudicium illos adiunabit, quibus æternam hæreditatem adiudicabit. Talia iudicia dogmatizat scriptura, diuinitus ponderanda, declaranda, & dulcoranda: quoniam illa diuina potentia ponderabit, sapientia declarabit, & clementia dulcorabit. De primo: Pondus & statera, iudicia Domini sunt: ecce iudicia ponderanda. De secundo: Iudicia, quasi lux, egredientur: ecce iudicia declaranda. De tertio: Iudicia tua iucunda: ecce iudicia dulcoranda.

Epilogus.

Demonstrans ergo Psalmista virtutem orationis contra timorem separationis, sic ait: *Vnet*, supple vita beata, quantum ad fiduciam beatitudinis æternalis: *Anima mea*, quantum ad fiduciam beatitudinis spiritualis: *Et laudabis te*, scilicet vocali laude, quantum ad fiduciam beatitudinis corporalis: *Et iudicia tua adiunabunt me*, scilicet iudicando pro meritorum consideratione, quantum ad fiduciam iudicij generalis.

VERSICVLVS XVI.

Erraui, sicut ouis, qua perit, &c.] En audistis clypeum spiritualem, scilicet orationis virtutem, exterius, interius, superius protegentem, contra passionis, offensionis, & separationis timorem. Nouissimè auditote virtutem ipsius protegentem inferius, contra timorem infernalis interius. Sciens enim Propheta, quod in orantis conscientia potest oriri cogitationum accusantium, & excusantium controuersia, cogitationibus accusantibus, actum iniquitatis recitantibus, & metum infelicitatis excitantibus, ex aduerso cogitationibus excusantibus, actum æquitatis recitantibus, & spem felicitatis excitantibus. Nec ignorans, quoniam orationis virtus, cum partes suas viriliter interponit, inter partes altercantes amicabiliter componit, quoniam actum iniquitatis expiat, metum infelicitatis exsufflat, præmium felicitatis postulat, & meritum æquitatis allegat. Totum processum præhabitu per verbum propositum breuiter repræsentat, dicens: *Erraui*, &c. quasi canens voce dulcifona. Præuaricatus sum: periclitatus sum, sed spe saluificatus sum: quia iustificatus sum. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet actus iniquitatis, metus infelicitatis: speratum præmium felicitatis, & opus meritorium æquitatis. Quorum primum orationis virtus expiat: secundum exsufflat: tertium postulat: & quartum allegat.

Articulus primus.

Actum iniquitatis aperuit, dicens: *Erraui sicut ouis*. Errorem commemorat, oui se comparat, propter gesta brutalia, quæ patrarat. Et nota, quod legimus in scripturis triplicem errorem ouis: scilicet errorem abeun-

tis, errorem adeuntis, errorem pereuntis. Quibus respondent errores totidem in peccatis: videlicet error auersionis, conuersionis, & obligationis. De primo: Si fuerint alicui cætum oues, & errauerit vna ex eis: ecce error abeuntis, pertinens ad auersionem. De secundo: Omnes nos, quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: ecce error adeuntis, attinens ad conuersionem. De tertio scribitur proposito: *Erraui sicut ouis, qua perit*. Ecce error pereuntis, spectans ad obligationem. Vnde tripliciter errat, quicumque mortaliter peccat, quoniam a præcepto auertitur, ad prohibitum conuertitur, & ad interitum obligatur.

Articulus secundus.

Metum infelicitatis adaperuit, inquiens: *Qua perit*. Ista periclitatio est mortis obligatio, & idcirco timoris ratio. Et nota, quod legimus in scriptura triplicem periclitationem: & secundum triplicem periclitationem, intelligimus triplicem obligationem: & secundum triplicem obligationem, accipimus triplicem timoris rationem. Attenditur autem periclitationis ternarius, quantum ad periculum superius, interius, & exterius. Hoc est periculum damni superioris, vermis interioris, & ignis exterioris. Inde colligitur, quod quisquis præuaricatur, tripliciter periclitatur: quia tripliciter obligatur, & ideo tripartito timoris vinculo colligatur. Prima periclitatio per Psalmistam exprimitur, vbi psallitur: *Pereat peccatores à facie Dei*: ecce periclitatio respectu damni superioris. Secunda periclitatio innuitur, vbi per Antiochum regem iniurium, & fidelium inimicum asseritur: *Ecce pereo tribuita magna in terra aliena*: ecce periclitatio respectu vermis interioris. Tertia periclitatio proponitur, vbi legitur: *Blasphemantes in corruptione sua peribunt*, percipientes mercedem iniustitiæ: ecce periclitatio respectu ignis exterioris.

Articulus tertius.

Speratum præmium felicitatis exeruit, adiciens: *Quare seruum tuum Domine*. Non enim desperat, quia quærit desiderat. Sine spe nullatenus auderet dicere: *Quare*. Si quæris, qualiter quæras? non qualiter Herodes puerum Iesum, non qualiter Ananias Saulum: sed qualiter pastor piissimus pecus suum. Nam Herodes quæsiuit puerum ad perdendum: Ananias quæsiuit Saulum ad curandum. Sed pastor piissimus quæsiuit pecus suum ad supernis gregibus aggregandum. De primo: Futurum est, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum: ecce puer quæritur ad perdendum. De secundo: Quære in domo Iudæ Saulum nomine Tharsensum. Hic Saulus quæritur ad curandum. De tertio, vbi mysticè scribitur de pastore piissimo: *Relinquet nonaginta nouem in montibus, & vadet quærere eam, quæ errauit*. Hic quæritur pecus mysticum ad supernis gregibus aggregandum.

Articulus quartus.

Opus meritorium æquitatis asseruit, superadiiciens: *Quia mandata tua non sum oblitus*. Quoniam actus æquitatis mandatus est in mandatis. Hic autem actus non fuit obliuioni traditus: quia mandata non fuit oblitus. Quæris quare? Puto, quod triplici ratione. Nam mandata sunt semitæ deductiæ, lucernæ directiæ, ianuæ in cœlestem beatitudinem inductiæ: Quoniam obtemperantes deducunt, considerantes dirigunt, perseverantes inducunt. De primo scribitur: *Deduc me in semita mandatorum tuorum*. Hic apparet aperte, quod mandata sunt semitæ deductiæ. De secundo: *Ad omnia mandata tua dirigebar*, tanquam ad lucernas directiæ: quia mandatum lucerna est, sicut scriptum est Salomonis stylo: *Hic liquet lucide, quod mandata lucernæ sunt directiæ*. De tertio: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quasi cœli ianuas inductiæ*. Hic docetur implicite, quod mandata sunt cœli ianuæ inductiæ.

Epilogus.

Declaraturus ergo Psalmographus orationis virtutem, quæ protegit oratorem, quantum ad partem inferiorem,

Hier. 31. c

Prou. 13. a

Dominum qui laudabunt.

12. c

12. b. 13. b

12. f

Prou. 16. b

Osea. 6. b

Psalm. 118. e

Nota.

Triplex ouis error

Matth. 18. b

12. b. d

Triplex periclitatio in scriptura.

Psalm. 67. a

1. Mach. 6. b

1. Pet. 2. c

Matth. 2. c

Act. 9. b

Matth. 18. b

Mandata.

Psalm. 118. e

Ibid. q

Prou. 6. o

Matth. 19. b

riorem, contra damnationis timorem, actum iniquitatis expiando, metum infelicitatis exsufflando, speratum felicitatis præmium postulando, opus æquitatis meritorium allegando, sic ait: *Erravi, sicut onis*, quantum ad actum iniquitatis, quam virtus orationis expiat. *Quæ perit*, quantum ad metum infelicitatis, quem exsufflat: *Quare seruum tuum*, quantum ad præmium speratum felicitatis, quod postulat: *Quia mandata tua non sum oblitus*, quantum ad opus æquitatis meritorium, quod allegat.

Et in hoc consummatur doctrina psalmi, Beati immaculati, ad gloriam Regis beati immaculati, & in honore Reginæ beatæ immaculatae. Cuius meritis, & precibus nos dignetur beatus, & immaculatus Dominus beatis, & immaculatis spiritibus aggregare. Amen.

PSALMVS DADID CXIX.

AD Dominum cum tribularer, clamaui.] Quo modo septimæ decadis dicatur Iubileus, in principio libri dictum est: & etiam quomodo, septem, potest esse accusatiuus, & datiuus. Da partes septem, nec non, & octo, id est, viue secundum vtrumque testamentum. Nota: Quindecim gradus erant in templo Domini, & quando sacerdos ascēdebat primum gradum, dicebat hunc primum psalmū: quando ascendebat secundum, dicebat secundum, & sic in ascendendo dicebat hos quindecim psalmos. Ideo huiusmodi psalmi dicuntur cantica graduum. Glossa, varietate rerū vnita. Quidam vniuntur in vnum, alij per vnum, alij ad vnum. De primo: Ecce quam bonum, & quam iucundum, &c. De secundo: Per charitatem vniuntur fideles. Nam hoc gluten est indissolubile, quo linita sunt ligna arcæ. De tertia: Nam vnimur ad Christum, ad quem opera nostra debent conuenire: vnde arca consummata est in cubito. Nos celebramus octauas Sanctorum: quia octauam, scilicet resurrectionem expectamus. Vnde octauas Domini in solemnitatibus non obseruamus: quia eius resurrectionem expectamus, iam enim resurrexit. Non enim natale habet octauam, immo quoddam festum per se circumcisionis. Nec Pascha: Nam octauo die canitur: Quasi modo geniti. Et in octaua Pentecostes, de Sancta Trinitate. Quod autem in quibusdam Ecclesiis fiunt octauæ in Pascha, & non cantatur: Quasi modo geniti: sed de resurrectione. De hoc dicimus, quod octauæ Christi possunt obseruari: quia eius octauam expectamus, vt resurgat in nobis, non in se: in membris, non in capite. Quidam cadunt propter infirmitatem pedum: quidam propter alterius impulsione: quidam propter tenebras, id est, propter ignorantiam: quidam propter viæ angustiam: quidam propter negligentiam: sic aliquis cadit à vita. De primo dicitur: Mei autem pene moti sunt pedes. De secundo, quod scilicet alterius occasione, vel persuasione peccat: Impulsus, euersus sum, vt caderem, & Dominus suscepit me. De tertio: Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. De quarto: In manibus portabunt te. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitam. De quinto: Qui enim stat, videat ne cadat. Sunt gradus officiorum: Vnde Apostolus: Quosdam dedit Apostolos, quosdam Prophetas, alios doctores. Sunt gradus dignitatum, vnde Dominus in Euangelio: Amice ascende superius. Sunt gradus meritorum, vnde hoc: Gradus sunt in charitate, vnde quibusdam centesimus, aliis sexagesimus, aliis trigessimus fructus debetur. Sūt gradus beatitudinum, vnde hoc: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quando Indæus emebat gentilem, radebat ei barbam, & capillos. Sic, quando quis eligebatur in sorrem Dei id est, quando fit clericus, tondentur ei capilli, ad significandum, quod inutiles cogitationes debet deponere, & in superiori parte, id est, in capite debet esse apertura, vt sine impedimento, quæ sursum sunt sapiant, & pro eis, quæ sursum sunt, Deo deseruiant. Idem significant sandalia Episcoporum superius aperta. Sæpe clerici tondentur, & pili renascuntur: quia primi mo-

tus non possunt omnino abire, sed redeunt. Sed beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram, id est, Christum. Monachi autem altius tōdentur, quam clerici sæculares: quia magis tenentur inutiles cogitationes abiicere. *A labijs iniquis*. Quidam loquuntur iniqua inique, vt qui dixerunt. In beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Quidam iniqua non inique, vt Petrus dixit Domino: Absit à te Domine, vt scilicet crucifigaris. Quidam non iniqua inique, vt diabolus Domino: Mitte me deorsum. *Sagitta potentis acuta*. Verbū, dicitur sagitta. Nam pater tetendit arcum, quando promisit Filium venientem per Prophetam: Misit sagittam electam, & dicit Isaias, quando misit eum incarnari. Ad quid? vt sagittaret in obscuro rectos corde, id est, vt malos faceret bonos. Hæc sagitta est vulnus faciēs sine vulnere, percutiens, & sanans, occidens, & viuificans. Et hæc sagitta sagittat, siue percutit prudēter. Nam Apostoli in prædicando habuerunt prudentiam. Vulnerat fortiter: Nam fortis est, vt mors dilectio: Occidit salubriter, vnde: Occide, & manduca: id est, occide vitia, & fac hominem de corpore Ecclesiæ. Et hoc: Verte impios, & non erunt. Hæc sagitta: id est, dilectio, magnum vulnus facit in Virgine, & acutissima est. Nam non solū carnem Virginis configit, sed etiam animam pertrāsit, quod potest dici gladius, vt Deipara Virgine dicitur: Et tuā ipsius animam pertransibit gladius. Tres sunt status Ecclesiæ, scilicet sponsæ, & sub primo fuit percussa, sub secundo vulnerata, sub tertio denudata. In primo laborat, in secundo ægrotat, in tertio expirat: primo concipit, secundo parturit, tertio finit: Concipit in labore, parturit in dolore, finit in consummatione, vnde dicitur in Canticis: Percusserūt me, & vulnerauerunt me, tulerūt mihi pallium meum custodes. In aliis percussa, in aliis vulnerata, in aliis nudata. In primorū persona dicitur: Advena, & peregrinus sum, sicut omnes patres mei. De secundo: Posuerunt morticina feruorum tuorum, &c. Qui tulerunt pallium, qui contaminauerunt testamentum, vnde hoc: Diuiserunt sibi vestimenta mea. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. Spiritus sanctus, hic conqueritur de tribus. De regni dilatione, hic: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. De malorum cohabitatione, vnde: *Habitauimus cum habitantibus cedar*. De longa peregrinatione, ibi: *Multum incola fuit anima mea*. In Ecclesia quidam sunt exules, quidam ciues, quidam peregrini. De primis, vt de filio prodigo, qui abiit in regionem longinquam. Peregrini boni in Ecclesia militantes, de quibus dicitur: Non habemus hic manentem ciuitatem, &c. Ciues, qui sunt in patria, de quibus dicitur: Ciues sanctorum, & domestici Dei.

PSALMVS DAVID CXX.

Leuani oculos meos in montes.] Quinque leguntur Ascensiones, scilicet eleuationis, vnde hoc: Ascendam in cælum, & similis ero altissimo. Dignitatis, vnde hoc: Amice Ascende superius. Cogitationis, vnde hoc: Ascendet homo ad cor altum, &c. Deus dicitur exaltari in nobis: & nos in Deo quando cogitamus de Deo. Charitatis: Ascensiones in corde suo disposuit. Futuræ glorificationis, vnde dicitur: Nemo ascendit in cælum, nisi, qui de cælo descendit, & nisi per eum. Aliquis exit de mundo tribus modis, scilicet pœnitendo: omnibus, quæ possidet, ab renuntiando, moriendo. De primo: Fugite de medio Babylonis. De secundo: Quis dabit mihi pennas: sicut columbæ. Et hoc: Ecce elogauit fugiens. De tertio patet: Hic dicitur, quæ in deliciis huius mudi defluentes timēt. Nam concupiscentia, siue carnalis appetitus, dicitur fluxus, siue fluuius. Nam semper est in motu: nam crescit, & deerescit. Locus, vnde hic: Fluuius venit, & necessitas, quo tendit satietas: quia, via transit, volūtas, via: qua redit cupiditas. Locus vnde excurrit defectus nostri decremētum: per quem decurrit, fastidium: per quem recurrit, desiderium: omnia flumina tendunt in mare, sic & hic flu-

Sup. pag. 90.

Ecl. 11. a

Psalm. 132. a

Gen. 6. c

Ibidem. Ritus octauarum.

1. Pet. 2. a

Ibidem.

Cadere multipliciter.

Psalm. 72. a

Psalm. 117. b

Matth. 15. b
& Luc. 6. f
Psalm. 90. c
Matth. 7. b
1 Cor. 10. c
Ephes. 4. b
Luc. 14. b

Ioan. 14. a

Capilli curtondeantur quando aliquis fit clericus.

Coloss. 3. a
Sandalia Episcoporum.

Psalm. 136. a

Monachi cur altius tondentur.

Luc. 11. b

Matth. 16. c

Matth. 4. a

Isa. 49. a

Psalm. 10. a

Cant. 8. b

Ast. 10. a

Prov. 12. a

Luc. 2. b

Ecclesiæ status tres.

Cant. 5. c

Psalm. 38. a

Psalm. 78. a

Psalm. 21. c

Luc. 15. c

Heb. 13. c

Ephes. 2. d

Ascensiones quinque.

Isa. 14. c

Luc. 14. b

Psalm. 65. b

Exaltatur Deus in nobis, & nos in Deo quomodo.

Psalm. 83. b

Ioan. 3. b

De mundo exit aliquis tribus modis.

Hier. 51. a

Psalm. 54. a

Ibidem.

Concupiscentia fluxus dicitur

Ecl. 1. b

Prov. 14. b
Eccli. 1. b

Ciuitates &
custodes
tres.

Psal. 86. a
Psal. 121. b
Abac. 2. c

Isa. 72. b

Isa. 21. a
Abac. 1. d

Psal. 111. a

Docete, monete,
& orate.

Matth. 28. d
Hier. 1. b
Thoss. 5. c

Tacendi
tres modi.

Isa. 71. c
Ostium
triplex pul-
samus.

Luc. 11. a
Ioan. 20. a
Luc. 11. b

Animæ sta-
tus tres.

Ric. in psal.
121.

1. Tim. 2. d

uius. Nam talis dilectio, habet amaritudinem: nam extrema gaudij hictus occupat: & cum flumina tendant in mare, & mare non superabundat: quia meritum malitię nostrę quantitas pœnę non exuperat: *Ecce non dormitabit.* Tres sunt ciuitates, & custodes: In prima habent, in secunda expectant, in tertia desperant; In prima beati misericordes regnant in scelis: in secunda exultant in spe: in tertia reprobi damnantur in re. Tres sunt, scilicet patria, mundus infernus. De prima: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. De secunda: Nisi Dominus custodierit ciuitatem. De tertia: Qui ædificat ciuitatem in sanguinibus: prima habet vigiles suos Angelos: secunda doctores: tertia Angelos malos, siue dæmones: primi vigilant ad laudem, secundi ad custodiam, tertij ad prædam. De primis: Super muros tuos Hierusalem constituit custodes. De secundis Propheta: Super custodiam meam ego sum: stans per diem, & totis noctibus. De tertiis: Extendunt sagem suam, & interficere gentes non cessant. Vnus est principalis custos, scilicet Christus, de quo dicitur: Nisi Dominus custodierit. *Non det in commotionem pedem tuum.* Hic dicitur, quoddam Propheta loquitur: Docete veritatem, monete ad conuersionem, orate ad intercessionem: docete de fide, & de articulis fidei: monete de moribus: orate pro sua, & populi ignorantia. De prima: Ite docete omnes gentes. De secunda Hieremias: Constitui te super gentes, & regna. De tertia: Sine intermissione orate. Tres sunt modi tacendi, ignorantia, impotentia, negligentia: ignorantia turpis, impotentia difficilis, negligentia pinguis. Si quæritis ore, quærite opere: Vos si quæritis in prosperitate, quærite in aduersitate, vnde dicitur: Si quæritis, quærite. Ad triplex ostium pulsamus ad difficultatem intelligentiæ: nam cum labore, & sudore acquiritur sapientia, scilicet panis noster. Ad ostium operis, vt amicus, qui dixit: Amice accomoda mihi tres panes. Et hoc: Maria stabat ad monumentum foris plorans. Ad ostium æternitatis, vnde hoc: Pulsate, & aperietur vobis.

PSALMVS DAVID CXXI.

Lætatus sum in his, quę dicta sunt mihi. Nam Ecclesia, scilicet Synagoga prius fuit in tabernaculo, quod erat fragile, & mobile. Post in atrio ante tēplum. Deinde in templo, quod erat solidum, & immobile. Vnde tres status animæ leguntur: Nam in primo est in corpore fragili, non glorificato: post exuta à corpore. Tertio rediens in corpus glorificatum, quando habebit vtramque stolam. Anima autem lætatur, quia debet ire in domum, id est, in corpus glorificatum, dicens: *Lætatus sum in his quę dicta sunt mihi.* Cum essent iam pedes in atrijs. Moraliter: *Lætatus sum,* &c. Adam Euam alloquitur, & gaudet de eo, quod dictum est: quia ibunt in domum Domini. Per Adam rationem, per Euam intellige affectionem, siue sensualitatem. Ad rationem cognitio, ad affectionem pertinet dilectio. Prius Adam formatus est, quàm Eua; quia præcedit veri cognitio, sequitur iusti dilectio. Domus diaboli vanitas, domus Adæ veritas, domus Dei æternitas, de quo dicitur: Beati, qui habitant æternitatem. Inde Adam gaudet, quia hanc domum debet ingredi. Adam de domo diaboli ad domum propriam rediit, cum de vanitate ad inquisitionem veritatis intrat: Intrat in domum Dei, cum post, diu quæsitam, & inuentam veritatem, rapitur ad contemplationis veritatem, & æternitatis contemplationem. De vanitate mutabilitatis diabolus extendit sibi porticum. De vanitate mortalitatis diabolus extendit sibi domum. De vanitate iniquitatis collocat sibi thalamum. Si æterna cogitas, sed æterna non amas, intrat Adam in domum Dei solus: Si æterna cogitas, & amas, Adam cum Eua intrat. Lætatur Adam de hoc, quod debent ire in domum Domini, sed de hoc, quod dictum est: Ibitis in domum Domini, forte quia Adam est in domo propria, & sperat se intrare in domum Domini. Apostolus se lætatur

ad tertium cælum. Adam se sperat intraturum. Primum cælum, sublimitas intelligentiæ: secundum cælum claritas iustitiæ: tertium, sublimitas gloriæ: In primo est contemplatio veritatis, in secundo dilectio æquitatis, in tertio plenitudo æternæ iucunditatis. De primo, & secundo Apostolus: Nostra conuersatio in cælis est. De tertio: Scio huiusmodi hominem raptum ad tertium cælum. In primo cælo illuminatur ignorantia, in secundo extinguitur concupiscentia, in tertio absorbetur miseria. Quod Apostolus intelligit tertium cælum, Adam intelligit domum Dei. Anadiplosis est, sicut Beda dicit, quod sequens clausula incipit adiectione, in qua prima clausula finit, vt hoc: *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem, Hierusalem, quę ædificatur, vt ciuitas.* Tres sunt ciuitates, vt prius dictum est, militantium, triumphantium, morientium. Prius Hierusalem dicta est Iebus, post Salem, Iebus est conculcatio, Salem pax. Hierusalem. Nota primo: homines sunt filij iræ, prius enim est, quod animale, deinde quod spirituale: ecce Iebus, deinde mandat per baptismum, scilicet pacificati: ecce Salem. Tandem videbunt Deum: ecce Hierusalem. Cælum cæli Domino, ecce Hierusalem: Terram autem dedit filiis hominum, ecce Hierusalem terra, vbi est pax hominibus bonæ voluntatis. Non mortui laudabunt te Domine, ecce vbi est conculcatio. Nota: A tribus commendatur illa ciuitas, ab antiquitate, ibi: *Quę ædificatur, vt ciuitas.* De charitate: *Cuius participatio est.* A beatitudine, ibi: *In idipsum.*

PSALMVS DAVID CXXII.

Ad te leuavi oculos meos.] Duo sunt oculi, oculus dilectionis, & oculus fidei; oculus dilectionis duplex. Dilectio Dei, & dilectio proximi. Oculus fidei duplex, cognitio & deuotio. Hos quatuor oculos ad Deum leuamus. Nota: Ideo dicit, *Leuavi,* non leuauimus, quia omnes vnum sumus. Nam participatione charitatis, plures homines, vnum sumus, & plura membra, vnum cum Christo triplici de causa: propter regni identitatem, vnde Apostolus: Hæredes sumus Dei, co-hæredes autem Christi, propter communem charitatem, vnde hoc: Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum in mundum; propter naturæ conformitatem, vnde dicitur: Emmanuel, quia eandem naturam habet nobiscum. *Ita oculi nostri.* Si nos leuamus oculos nostros ad Deum, & ipse suos inclinat ad nos. Si manus nostras leuamus ad Deum, ipse suis manibus leuat nos, sic de cæteris. Sic Elisæus volens suscitare puerum Sunamitis, os ori, oculos oculis, & manus manibus applicuit. Sic ad hoc, quod homo suscitetur interius, oportet illa applicari. Hoc Deus facit in nostra suscitatione: Nam cordi dat lumē intelligentiæ, ori verbum ædificationis, manibus opus iustitiæ. Nam dedit proferre vtiliter, ecce os appositum ori: dat sentire fideliter, ecce oculi oculis; dat implere efficaciter, ecce manus manibus. Hic triplex funiculus difficile rumpitur, ad extrahendas animas de lacu miseriæ, & de luto faciis. Nota: debemus Deum considerare; Dominum, & factorem, patrem, & benefactorem. Ex primis duobus nascitur in nobis timor: ex sequentibus duobus pudor. Nam quia pater, & quia benefacit mihi, debeo habere pudorem. Si vero non seruiero, quia ingratus beneficij mihi collati; Quia Dominus timendus est, nam ipse est Dominus Deus vltionum; & quia factor adorandus, & timendus est, nam quid potest figmentum figulo?

PSALMVS DAVID CXXIII.

Nisi quia Dominus erat in nobis.] Aquam intolerabilem. Alia litera, sine substantia, & tamen dicit Hieronymus super Ezechielem; Solos tantum libros Moyse magis eruditi à septuaginta translatos putant. Hanc sententiam. Hieronymus in eodem libro dicit, quod prius in Psalmis notauimus. Hic dicitur, quod filij prodigus recessit à patre, hoc est genus humanum, quod per

peccatum

Phil. 3. d
2. Cor. 12. a

Beda de
sch. 5. scrip.

Ciuitas tri-
plex supra.
Hierusa-
lem.
Iebus.
Salem.
1. Cor. 15. c

Psal. 113. d

Luc. 2. b

Oculi duo
dilectionis,
& fidei.

Rom. 8. c

Ephes. 2. a
Ioan. 4. b

4. Reg. 4. c

Homo quo
modo inter-
ius suscita-
tur à Deo.

Eccli. 4. c

Psal. 39. a

Deus quo-
modo à no-
bis conside-
randus.

Psal. 93. a
Rom. 9. d
Isa. 45. b

Hieron. in
Ezech. c. 5.
16. ex
Ioseph. lib.
12. antiq.
cap. 2.

Supra in
procem.
Luc. 15. e
Psal. 76. b

peccatum recessit à Deo: sed numquid obliuiscitur pater vteri filij sui: aut nūquid obliuiscitur misereri Deus? Absit. Pater ergo sollicitat seruos ad inquirendum filium, & vnus seruorum nomine timor, ad imperium Domini, fugitiui vestigia filij insequitur. Quem inueniens in carcere peccatorum vinculis consuetudinis ligatum, conuiciis, & verberibus vrgens cogit exire. A patre missus est alius famulus nomine spes, quæ vidēs filium à timore non ereptum, sed obductum veste simul consolationis, eius oculos terisit, & de stercore pauperem eripuit. Quem videns filius dicit: Quo modo venisti ad me. Cui spes: Ne timeas, quia misericors est, qui pro nobis pugnat, & omnipotens. Et ideo plures nobiscum sunt, quàm cum aduersariis. Super hæc omnia adduxi tibi equum à patre, scilicet desiderium. Imponūt filium super equum, desiderij mollibus stramentis piæ deuotionis suppositis, calcaribus bonorum exemplorum additis: sed frænum defuit, tanta erat festinantia fugiendi, & timentes aduersarios dicebant: Fiant immobiles, quasi lapis, donec pertransseat populus tuus, quæ possedisti ab initio: Hi effugiūt, sed nō sine periculo: quia erat sine consilio. Ideo de summis principibus palatij, missa est à patre prudentia habens in comitatu temperantiam, dixit: Parcius obsecro: Nam dicit Salomon: Qui festinus est pedibus, offendit, & tunc frænum discretionis imposuit feruido equo desiderij, ne sit desiderium sine discretionem, eiusque habenas, temperantiæ commisit, & præcepit prudentiæ, vt retro puerum iret, cū retro timor de vicinitate inimicorum, & tarditate fugæ causaretur, & tunc fortitudo miles egrediēs occurrit, per campum fiduciæ extracto gladio, dicens: Nolite timere, plures sunt nobiscū, quā cum aduersariis nostris. Statim prudentia cœlestis curiæ assuetata consiliis dixit: Cauete & proficiscemini, non tã festināter, qui prudenter, inimici non sunt in itinere. Sed iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Ego præcedam, vos autem viam iustitiæ tenete. Introducimus hos in atriū sapiētiae, quod nō est lōge à vobis. Ecce quatuor virtutes. Hæc est summa, dum timor viget retro, spes autem trahit, munit fortitudo, temperantia moderatur, prouide instruit prudentia: ducit & inducit, & perducit iustitia. Filius à patre recipitur, cum maiori gaudio. De laqueo venantium. Nota: Diabolus quandoque parat laqueos, vt hic. Quandoque sagittas, vt hoc: Parauerunt sagittas suas in pharetra. Quandoque arcum, vnde hoc: Arcum parauit, & tetendit illum. Quandoque canes, vnde hoc: Circumdederūt me canes multi.

PSALMVS DAVID CXXIV.

Qui confidunt in Domino sicut mons Sion.] Hic ponitur plurale, & singulare. Nos enim multa sumus, & vnum, quod non Deus. Ipse enim est vnum, minui non potest. Et quia infinitum non potest multiplicari, & qui simplex non potest decrescere, & quia immensus augeri nō potest, & quia immobilis moueri non potest. Item quia vnum super omnem materiam, & quia simplex super omne materiatur: Quia immobilis super omne creatum, vnde ante omnia, simplex post omnia, immobile super omnia. Ab ea vnitatem est pluralitas omnium, à simplicitate compositio vniuersorū, ab incommutabilitate, omnis commutabilitas. Ab vnō, omne multipliciter numerosum: à simplicitate omne numerosum compositum: Nam ipse est principium, vnde sunt omnia, finis continens omnia, ne recedant à non esse. Æternitas originās, & regens omnia per esse, vniuersitatis creator, moderator, sustentator. Benefac Domine bonis, & rectis corde. Hic tria nota: Bonam voluntatem, vbi dicit: Rectos corde. Opus: ibi, vbi dicit: Bonis. Pro vtroque retributionem ibi: Benefac Domine. Sed vtitur ordine præpostero. Nota: Ecclesia hic notatur ouis: Sed tribus nominibus solet appellari, scilicet ciuitas, sponsa, ouis. Ciuitas propter collectionē, sponsa propter dilectionem, ouis propter mansuetudinem. De primo: Nisi Dominus custodierit ciuitatem. De se-

Psal. 112. b
Deut. 3. d

Exod. 15. d

Prou. 19. a

4 Reg. 6. e
12. Paral. 32. b

Psal. 139. a

Luc. 15. e
Diaboli infidiz.
Psal. 10. a
Psal. 7. c
Psal. 21. d

Deus.

Idem supra.
f. 22. col. 1. b

Ecclesia.

Psal. 126. a

cundo in Canticis. De tertio hic: Ciuitas est, vigilate ad custodiam: sponsa est, studere ornauit: oues sunt, intendite pascui. Custodia trifaria debet esse: debet enim custodiri à vi tyrānorum, à fraude hereticorum, à tentatione dæmonum. Ornatus spōsæ in tribus, in bonis operibus, in bonis moribus, in ordinibus, sine gradibus: Pastsus quatuor iuxta quatuor genera hominum. Nam quidam sunt duri, alij infirmi, alij firmi, alij paruuli poni debent. Duris, vt flagellum, vnde dicitur: Lex posita est duris in flagellum. Infirmis, vt olera, vnde Apostolus: Qui infirmus est, olus manducet. Lac minoribus: solidis panis, vnde Apostolus: Lac potum dedi vobis, non escam. Nota, ad custodiam ciuitatis opus est viro forti, spirituali, fideli. Forti, ad propulsandas iniurias: spirituali, ad comprehendendas insidias: fideli, ad mores honestandos, & corrigendos.

PSALMVS DAVID CXXV.

In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus, sicut consolati.] Sicut quandoque notat imitationem, vnde hoc: Estote perfecti, sicut, & pater vester perfectus est. Quandoque proprietatem. vt hoc: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli in cælo. Quandoque identitatem, vnde hoc: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. Quandoque maioritatem, vnde hoc: Sicut lætantium in præsentem, ita habitatio in cælis. Quandoque ponitur pro per, vnde hoc: Nebulam, sicut cinerem, spargit, id est, per peccatum penitentiam. Quandoque pro, propter, vt hic: Defecerunt sicut fumus dies mei, id est, propter fumum, id est, superbiam Adæ. Hic tria notantur, mens munda, ibi: Facti sumus, sicut consolati. Purum verbū ibi: In exultatione. Bona fama, ibi: Tunc dicent inter gentes. Ecce oleum in lampade: id est, conscientia sana in mente: & lumen in oleo, id est, bona fama, quæ proximis lucet: Qui seminant in lacrymis. Verbum est sator: Nam qui seminant, de horreis occultis semen extrahunt, cophinos semine replent, in agrum spargunt. Exiit ergo Christus de occulto, vbi est plenitudo diuinitatis, scilicet de sinu patris: & missus est in cophinum, id est, in Virginis vterū. Inde exiit ad serendum in agrum, id est, in mundum, & ibi fructificauit. Nam triplex semen in mundū iecit: Nam seminatio alia ad aures, alia ad oculos, alia ad cor: ad aures, verbo doctrinæ: ad oculos, exemplo vitæ: ad cor, inspiratione gratiæ. Christus fortis seminat vita, & voce, & iuuat dono gratiæ. Scribæ, & Pharisæi seminauerunt foris verbo, & non exemplo. Nam quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt ipsi, nolite facere. Apostoli autem vtrique. Nam alius rigat, alius plantat, solus autem Christus incrementum dat. Primus sator, minimus vocatur in regno cœlorum: secundus: maior: tertius maximus.

PSALMVS DAVID CXXVI.

Nisi Dominus edificauerit domum.] Ad ædificandum spirituale fundamentum in alto ponendum est, non in imo, scilicet in temporalibus, vt in ædificatione corporali. Nam anchoram spei in nostræ in alto, scilicet in Deo, debemus ponere, non in imo, scilicet in temporalibus. Et sicut in ædificio corporali primo debemus sumptus congregare: ita in ædificio spirituali, primo debemus sumptus erogare pauperibus, & sic ædificare, & ibi debet esse decor, id est, ornatus virtutum, vnde hoc: Domine dilexi decorem domus tuæ. De fundamento, parietibus, & tecto, alibi dictum est, & de custodia ciuitatis. Notandum autē, quod alia ciuitas, scilicet malorum, cuius muri ædificantur in luto, & latere & palea. Nam in his tribus Iudæi seruiuerunt Pharaoni: Lutum se tangentes polluit; lateres in igne decoquantur, æstu cupiditatis, in palea, nugas, & friuolas voluntates intellige; & qui talia operantur, ædificant muros huius ciuitatis, & seruiunt Pharaoni, id est diabolo: Vanum est vobis ante lucē surgere. Quod autem

Custodia triplex.

Rom. 14. a
1. Cor. 3. a

Sicut, varie sumitur.
Matth. 5. g
Matth. 22.
Mar. 12. c
Luc. 20. f
Ioan. 5. e
Prou. 86. b
Psal. 147. b

Psal. 101. a

Matth. 25. a

Verbū Dei seminatur
Luc. 8. a

Semen triplex.

Matth. 23. a

1. Cor. 3. b
Matth. 5. e

Fundamentum spirituales ædificij.

Psal. 20. b
Supra in psal. 4. & in psal. 120

Exod. 1. e

dicitur, non sit vobis vanum ante lucem surgere, ad literam debet exponi. Et primum mysticè: *Qui manducatis panem doloris.* Sunt alij, quos quærit amicus dicens: Amice accomoda mihi tres panes: Sed mirum est, vnus quærit tres panes: nam vnus vni posset sufficere: forte non venit solus. Nam secum habet vxorem, & mancipium. Vir, est ratio: vxor, voluntas: mancipium, caro nostra. Tres panes, panis veritatis, charitatis, & fortitudinis. Vir primum, vxor secundum, mancipium quærit tertium panem. Deficit enim ratio præ ignorantia veritatis: languet voluntas, præ inedia affectionis: infirmatur caro, præ inopia fortitudinis. Nam aruit cor meum, & oblitus sum comedere panem meum: quia manducauimus panem doloris. Non enim hos defectus sustineremus, si exercitata esset ratio in inquisitione veritatis: & voluntas in desiderio charitatis: & caro in operatione virtutis. Ideo orat amicus, vt intelligat, diligat, voluntatem Dei faciat, quod non potest hic, qui manducat panem doloris. *Filij merces fructus ventris.* Quatuor sunt genera filiorum. Nam sunt quidam ex mare, & foemina, vt hi, de quibus hic fit mentio. Quidam ex sola foemina sine mare, vt Adam de terra: Quidam ex mare, & sine foemina, vt Eua de costa Adæ. Quidam ex sola foemina sine mare, vt Christus: ecce quatuor genera hominum: *Sicut filij excussorum.* A sinus dicitur gentilis populus, vnde Gregorius: A sinus, gentilis populus, quem sicut natura extra stabula disciplinæ edidit: ita vagus in voluptatum suarum campo permansit. Bos, Iudæus, qui iugo supernæ dånationis suppositus, ad spem profelytos colligens, per corda, quæ valuit, vomerem legis traxit. Item super Iob, de prædicatore Paulo, quem comparat boui, siue Rhinoceroti: Paulus ad præsepe Dei moratus est: qui ruminare verba Evangelij dedignatus non est. Et mox ait: Locis quoque Dei non tantum à feritate restringitur, sed, quod magis sit mirabile, ad arandum ligatur, vt non solum homines crudelitatis cornu non impetat, sed eorum etiam refectioi seruiens, aratrum prædicationis trahat. Et paucis interpositis: Qui ergo in humili mente fidelium legis duritiam rodarguendo contriuit, quid aliud, quam in valle post Dominum glebas fregit: ne videlicet grana seminum, quæ excisus aratro fidei, sulcus cordis exciperet, per custodiam literæ pressa deperirent.

PSALMVS DAVID CXXVII.

B *Eati omnes, qui timent Dominum.* Timor diuinus super omnes gradus supple sequentes: *Qui ambulat in viis eius.* Quidam sunt in via, qui & ambulant, vt hi. Quidam sunt in via, & non ambulant, vt trepidi, vnde hoc: Qui stat, videat, ne cadat. Alij extra sunt, & non veniunt ad viam, vnde hoc: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, &c. Quidam sunt in via, & cadunt de via, vnde: Qui stat videat, ne cadat: *Vxor tua.* Vxor mortem machinatur, sicut in paradiso factum est. Eua corrigenda, & interiora domus disponit. Hac similitudine dicitur vxor. De primo: Beatus qui tenebit, allidet paruulos suos ad petram. Ne scilicet suggestionem sensualitatis, ratio, scilicet vir moriatur, contentiando peccato. De secundo: Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. De tertio: Passer inuenit sibi domum. Nota: in homine tria sunt. Natura in medio, hinc gratia, hinc concupiscentia. Prurit, reptat, suggerit concupiscentia natura, si natura delectatur: concepit, si consentit: moritur, si parit. Non enim nascitur viperea proles, nisi parente dirupta. Itaque concupiscentia cum conceperit per delectationem parit peccatum. Peccatum cum consummatum fuerit per consensum parit mortem consentienti, & delectanti viro, vel mulieri. Nam dictum est ei: Quacunque die comederis, morte morieris. Talis proles in sorde concipitur, in dolore nascitur, in labore viuit, nec sine periculo moritur. Ex alia parte hortatur gratia, præstat consilium, offert auxilium. Si delectatur natura, concipit: si consentit, parit virtutem. Vt itus præterea parit

beatitudinem. Hanc prolem parit timor: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis.

PSALMVS DAVID CXXVIII.

S *Epe expugnauerunt me à iuuentute mea.* Hic Psalmus sinuit nos ad pœnitentiam. Sed vt persecutoribus possimus resistere, tria nobis considerata sunt, scilicet patientia, humilitas, charitas. Patientia ad misericordiam, humilitas ad Deum, charitas ad proximum. Patientia animæ sit scutum, quod me ferat contra aduersa: quia est scutum animæ, vnde hoc: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Humilitas pro thorace, quæ conseruet interiora præcordia. Petrus negauit per impatientiam, fleuit per humilitatem. Charitas pro lancea, vt omnes impetus inuocatione Trinitatis frangat. Nam fortis est, vt mors dilectio, & omnia aduersantia penetrat. Nam, vt dicitur: Penetrabilior est omni gladio ancipiti. Et habeat galeam, scilicet spem, quæ est principale mentis, quasi caput muniat, scil. superiorem partem animæ. Et habeat gladium verbum Dei, vt non tantum sustineat, immo hostes persequatur prædicando, & errores eorum gladio verbi Dei diuidendo. Et habeat equum desiderij, & fides sit cinctorium renum eius. Nam spes superior. Nam de cœlestibus sic armatus, poterit resistere illis, qui expugnant Ecclesiã à iuuentute. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Quatuor sunt Ecclesiæ necessaria ad hoc, quod non succubat: Mandata, flagella, charismata, tentamenta. Mandatis firmatur, flagellis probatur, charismatibus decoratur, tentamentis conseruatur. In mandatis habenda est obedientia, in flagellis patientia, in charismatibus magnificentia, in tentamentis proponenda est perseuerantia. Ex primo surgit fiducia, ex secundo patientia, ex tertio magnificentia, ex quarto innocentia. *Prolongauerunt iniquitatem suam.* Hic nota, scilicet persecutionem ab initio inceptam, vnde hic: *A iuuentute mea.* Multoties iteratam: *Sape expugnauerunt me.* Et in persequendo perseuerantiam, ibi: *Prolongauerunt iniquitatem suam, & Ecclesiam fortiter resistere, vt hic: Et non potuerunt mihi: Benediximus vobis in nomine Domini.* Nos debemus à Deo petere benedictionem dextere, & non sinistra, id est, eterna quærere, & non temporalia. Nam benedictionem sinistra dat Deus quandoque iratus, quasi despiciens, ac si tu benedictionem petas, & tu manu sinistra benediceris.

PSALMVS DAVID CXXIX.

D *E profundis clamaui.* Hic ostendit, vnde clamat, scilicet: *De profundis.* Ad quem ibi: *Ad te Domine.* Qua fiducia, Dei misericordia: ibi: *Quia apud te propitiatio est.* Dimitte nobis debita nostra, id est, peccata, quæ dicuntur debita, id est, pœnæ pro peccatis. *A custodia matutina usque ad noctem.* Nota: Omnis Psalmus pœnitentialis incipit à lacrymis, & terminatur in exultatione, in præsentem enim prosperitas est cum aduersitate: Nam factum est vespere, & mane dies vnus. Nam tres status sunt, infernus, patria, mundus. In inferno est nox sine die: in patria est dies sine nocte: in mundo, nec nox est sine die, nec dies sine nocte. In inferno est aduersitas sine prosperitate. In patria est prosperitas sine aduersitate. In mundo prosperitas cum aduersitate. Nam humana felicitas variis amaritudinibus est resperla. Nota: Pars aliquota alicuius numeri dicit esse, quæ in se vel aliud ducta constituit illum, vt ternarius pars aliquota dicta senarij, qui ductus in alium constituit senariũ. Nam bis tria sunt sex. Ille autem numerus, cuius partes aliquotæ in simul acceptæ faciunt illum, dicitur perfectus, vt senarius. Nã nõ habet partes aliquotas, nisi vnitatem, binarium, ternarium, quæ in simul faciunt senarium: & ideo senarius numerus dicitur perfectus. Cuius tales partes faciunt maiorem, dicitur superfluous. Ille, cuius partes faciunt minorem, dicitur diminutus. Nã tâta est dignitas huius numeri, quod dicit Augustinus, quæ perfectæ sunt, quia facta sunt sub Genio:

Luc. 11. a

Psal. 101. a

Filiorum quatuor genera. Gen. 1. d

A sinus populus gentilis. Greg. lib. 7. mor. cap. 4. Bos Iudæus.

Greg. lib. 31. mor. cap. 10.

1. Cor. 2. c. Matth. 11. d

1. Cor. 10. c. Vxor.

Psal. 136. a

Mich. 2. a. Psal. 83. a. In homine tria. Concupiscentia.

Iac. 1. c

Gen. 2. c

Gratia.

Isa. 26. d

Tria consideranda contra persecutores. Luc. 21. d

Cant. 8. b

Heb. 4. c

Isa. 11. a

Ecclesiæ quatuor necessaria, vt non succumbat.

A Deo petenda benedictio dextere, & non sinistra.

Gen. 1. a. Status tres.

Infernus. Patria. Mundus.

Numeri pars aliquota. Numerus perfectus, qui. Eudl. Elem. lib. 7. diff. 22.

Senarij perfectio.

Auctor sup. fol. 26. col. 1. b

Aug. lib. 4. de Gen. ad lit. c. 2. & 7. Circulus quid.

Imago Dei deformata in nobis per peccatum quo modo reformanda.

Matth. 7. b

Domino duplex subiectio debetur. Vt roque genua flecti coram Deo, quid denotet. Vbera charitatis, duo.

Inuidiæ species tres. Luc. 15. b Ioan. 6. d

Luc. 11. b

Beda de fehe. diu. scripti.

Panis triplex refectio nis hominum in Ecclesia. Ifa. 25. d Psal. 114. a

Psal. 41. a Psal. 77. c

Psal. 16. d

non autē senarius profectus est propter sex opera. Dicitur etiam perfectus, quia orbicularis, siue circularis. Rotunditas autem notat perfectionem, quia ibi non est principium, neque finis. Nota: circulus est circumferentia ad idem rediens. Sphæra non ad idē. Si autem senarius multiplicetur per lenarium, semper excrescit senarius. Nam sexies sex sunt triginta sex: triginta sex sunt viginti nouies, & triginta sex, & sic vsq; ad infinitum. Inde dicitur perfectus numerus senarius. Hic dicitur, quod imago Dei deformata in nobis per peccatum, debet sic reformari per perfectionem operum. Deus est simplex, vnus, immobilis, & nos modo debemus esse simplices. Nam nos vnum à multis collecti, cum vno numerari, id est, dilectione debemus cū simplo simplicari, scilicet simplicitate, ne simus superbi. Nam arcta est via, quæ ducit ad vitam, quam transire nos oportet. Et ideo oportet nos esse graciles, & cum immobili immobiles fieri, scilicet perseuerantia non titubantes. Sic imago nostra potest reparari.

PSALMVS DAVID. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meū.] Cum dicit, Domine, nota duplicem subiectionem Domino esse exhibendam, scilicet interiorem, & exteriorem scilicet in anima, & corpore. Interiorem, cum dicit: Domine non est exaltatum cor meum. Exteriorem, cum dicit: Neque elati sunt oculi mei. Notatur duplex seruitium, quando coram Deo vtrumque genu flectimus: quia ei in corpore, & in anima seruire debemus. Nota, in glossa dicitur, quod Ecclesia habet vbera. Sciendum autem, quod duo vbera charitatis, scilicet compassio, & congratulatio. Ex compassione lac fugitur consolationis, ex congratulatione lac fugitur exhortationis. Si non humiliter sentiebam. Humilitas debet esse in nobis, non inuidia, cuius tres sunt species. Nam inuidi peruertunt, quod bonum est: dissimulant, quod est verum: diminuunt, quod magnum est. De primo: In beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. De secundo: Quod lignum facis, vt videamus, & credamus tibi: cum tamen multa signa faceret. De tertio nota: Visis signis in terra, signum de cælo quærebant. Ac si non esset magnum, quod fecit in terra: Sicut ablactatus est super matre sua. Homioteleuton, est quando verba similiter cadunt, vt, Sicut ablactatus est super matre, &c. quod sæpe fit in distinctionibus. Tria genera hominum ad mensam sacræ scripturæ residentium requiruntur. Nam alij solo lacte nutriuntur, alij pane, sed eis frangitur, & masticatur: alij parati sunt facinora agere, & intelligere obscura. Sed tamen obscura per expositionem ponantur aperta, & fortia per exhortationem, & conuersationem masticata emolliantur: hi sunt secundi. Tertij sunt, quibus non oportet per exhortationem, & consolationem sacræ scripturæ emolliiri, sed masticari: sed difficilia quæruunt per expositionem aperiri, id est, frangi. Quoniam sunt, quibus panis iste, nec frangitur, nec masticatur, qui fortes sunt ad intelligenda difficilia, & ad faciendum dura. Triplici pane homines reficiuntur in Ecclesia: primus cōinatorius, qui purgat: secundus consolatorius, qui recreat: tertius est solidus, qui confirmat. Tria faciunt primum, scilicet dolor, labor, timor. De primo: A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis. De secundo, & tertio: Laborem, & dolorem inueni: & nomen Domini inuocati. Secundus fit ex tribus, scilicet fide, spe, & charitate. Hæc enim tria post illa tria naturalia sequuntur. Tertius ex tribus, scilicet ex visione, amore, & laude: quod maxime erit in futuro. Talis panis bene sequitur post alios: quia retributio post meritum. De primo: Fuerunt mihi lacrymæ meæ, panes die, ac nocte. De secundo: Panem Angelorum manducauit homo: hi duo in præsentia. De tertio: Satiabor, cum apparuerit gloria tua, scilicet viuo pane, qui de cælo descendit, cum sedebimus ad mensam patris: Ex hoc nunc, & vsque in sæculum. Nunc ponitur in vi nominis, & significat, hoc præsens tem-

pus: & hoc pronomen, hoc, demonstrat hoc aduerbium, nunc.

PSALMVS DAVID. CXXXI.

Memento Domine David.] In hoc psalmo docet domum ædificare. Ergo primo debet homo se accusare: post, Deum laudare: tertio, proximum edificare. Primum faciendo ponit fundamentum: parietes erigit per secundum: tectum in spirituali domo erigit per tertium. Hic dicitur, quod super Christum requieuit spiritus sapientiæ, & vere super eum requieuit. Nam perfecit in sapientia: nam accepit dona sine mensura: Et omnis mansuetudinis eius. Ad ostendendam innocentiam, venit Abel: ad ostendendam longanimitatem spei, & operis, venit Noë: Ad ostendendam obedientiam, venit Abraham: ad ostendendam coniugalis vitæ castimoniam, venit Isaac: ad ostendendam laboris tolerantiam, venit Iacob: ad ostendendam pro malo retributionis gratiam, venit Ioseph: ad ostendendam contra aduersa fiduciam, venit Iosue: ad ostendendam inter flagella patientiam, venit Iob: ad ostendendam mansuetudinem, venit David. Ecce quàm fulgentes stellas in cælo cernimus. Inoffenso ergo pede operis iter noctis ambulemus. *Votum vouit.* Octo sunt, quæ votum impediunt, pudor, timor, desperatio, præsumptio, error, obliuio, ignorantia, negligentia. Contra hæc sunt octo remedia: virtus fortitudinis contra pudorem, fructus patientiæ contra timorem, benignitas Saluatoris contra desperationem, districta securitas iudicis contra præsumptionem, ratio fidei contra errorem, diligens perscrutatio contra obliuionem, prudentia contra ignorantiam, serior deuotionis contra negligentiam Deo Iacob, id est, futura attendentium. Per Iacob, expectantes intelligantur triplici de causa. Nam Iacob expectauit benedictionem patris, & præmium à Labā, & Rachel: nam septem annis seruiuit pro Rachel: Rachel est præmium. Nos septenario huius vite, pro premio vitæ æternæ seruiamus. *Surge Domine in requiem tuam, &c.* Sicut legitur in textu Paralipomenon, facto templo, Salomon arcam intromisit, & cantabat hunc versum; *Si ascendero in lectum strati mei.* Hic exponitur in persona Ecclesiæ, scilicet sponsæ, quæ in triplici lecto quiescit, vbi quæsiuit sponsum, sicut in Cantico amoris legitur. Primus lectus est scientiæ suauitas. Secundus carnis perituræ mortalitas. Tertius alicuius loci tranquillitas, vt sunt monasteria sanctarum congregationum: in quibus, quasi in lecto quiescit Ecclesia. In primo quiescit, in secundo languet, in tertio meditat. In primo sponsum quærit, per fidem: in secundo, per sui mortificationem; in tertio, per contemplationem. Hic etiam exponitur de Christo, qui tres lectos habuit in præsentia: primus Virginis vterus, secundus præsepe iumentorum, tertius sepulchri tumulus: vbi graui somno dormiuit per triduum. *Et non frustrabitur.* Deus dicitur pœnitere, quod fecit vnde dicitur: Pœnitent me fecisse hominem: & dicitur pœnitere, quia non facit, quod videbatur facturus, vt de Nininitis: cum dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniuē subuertetur: & tamen non subuersi, quia pœnituerunt: vel quando non consummat, quod incipit: vnde quædo aliquos Deus incipit punire, & cessat, dicitur pœnitere. Pœnitent ergo, quantum ad dilectionem, operationem, & non consummationem, *Quoniã elegit Dominus Sion.* Quosdam elegit Dominus ad regnum, non ad officium, vt multos, qui non sunt prælati, & tamen saluantur. Quosdam ad regnum, & ad officium, vt Paulum, & alios Apostolos. *Sacerdotes eius induantur.* Nota, Christus induit nos, & nos induimus Christum. Induit nos, id est, ornatur in nobis; nos induimus Christum, id est, nouam vitam per Christum.

PSALMVS DAVID. CXXXII.

Ecce quàm bonum, & quàm iucundum.] Hic dicitur, quod gradus non patitur alienationem supple à

Isa. 11. a

Votum impediunt, octo.

Gen. 27. d Gen. 30. d

2. Paralip. 6. g

Cant. 3. b

Lectus triplex Christi.

Gen. 6. d

Ion. 3. b

Contem-
plationis
gradus.

Dilatatio.

Alienatio.

Vnguentum.
Mar. 16. a

Ioan. 2. 1. c

Psal. 118. i

Christi tu-
nica incon-
futilis.
Ioan. 19. d

1. Cor. 13. d

Hermon.
Anathema
quid.

proximo. Nota autem, quod tres sunt gradus contem-
plationis: Variatur enim vel mentis dilatatione, vel
subleuatione, vel mentis alienatione. Dilatatio est ex
industria humana: alienatio ex sola Dei gratia: subleua-
tio ex vtriusque permixtione. Dilatatio fit tribus mo-
dis: arte, exercitatione, attentione. Arte aliquid com-
paramus, quando sagaci inuestigatione aliquid agen-
dum addiscimus: exercitatione, quando quod ab arte
habemus, in exercitationem vertimus: attentione, quā-
do id, quod attendimus, studio, & diligentia exequi-
mur. Primus gradus est artis perceptio: secundus eius-
dem frequens exercitatio: tertius exercitij diligens in-
tentio. Alienatio fit tribus modis: Nam fit præ magni-
tudine deuotionis, præ magnitudine amaritudinis, præ
magnitudine exultationis. De subleuatione alias dicitur:
Sicut vnguentum. Vnguentum tribus modis dicitur:
Nam tres mulieres emerunt aromata, vt vngerent Ie-
sum. Et illæ tres mulieres, mens, manus, lingua, vn-
de Petro ter dictum est à Domino: *Pasce oues meas*, id
est, pasce, ore, mente, & opere, id est, animi oratione,
verbi exhortatione, exempli exhibitione, vnde dicitur:
Bonitatem fecisti: & bonitatem, & disciplinam, & sciē-
tiam doce me. Tria vnguenta sunt, affectus compassio-
nis, zelus rectitudinis, spiritus distractionis: vnaquæ-
que mulier suum vnguentum habebat. His vnguentis
debemus Iesum vngere mortuum in sepulchro, id est,
fidem mortuam in nobis. Nostrū autem non est Chri-
stum in nobis resuscitare, sed vngere, ne in nobis fœ-
teat peccatum quatrduanū. Nam possumus nos face-
re minus malos nō bonos in ceptione gratiæ. Hoc vn-
guentum emamus nummo propriæ voluntatis. *In orā
vestimenti.* Nota, tunica Christi fuit incōsultis desuper
contexta per totum, quia facta acu, non textura, & li-
gata de super à fine vsq; ad finem, sicut pelliciarū cor-
rigia. Tunica est Ecclesia, quæ non recipit sectionem.
Et est contexta charitate, quæ eum licat, sicut gluten
indissolubile desuper, quia charitas superior est aliis
virtutibus. Per totum dicitur, quia à primo fidei, id est
Abel, vsque ad vltimum manet charitas in Ecclesia. *Sic-
cut ros Hermon.* Rubigo dupliciter aufertur: duro aliquo,
vt ferro, vel petra: molli, vt aqua, vel vnguento. Sic ru-
bigo peccati duro auferebatur in lege, scilicet per cir-
cumcisionē, quæ ferro, vel petra fiebat: sed in tempore
gratiæ, aliquo molli, scilicet aqua baptismi, vel vnctio-
ne duplici, scilicet corporali, & spirituali, scilicet ra-
tione gratiæ. Hermon anathema interpretatur. Est autē
anathema separatus ab vnione, vel communicatione
Ecclesiæ. *Quoniam illic mandauit Dominus.* Hoc verbum
mandauit, semel positum, in duabus significationibus
accipitur. Nam mandauit benedictionem, id est, præcep-
it: mandauit, id est, promisit: Et ideo hoc verbum est
repetendum. Nota, hic psalmus non recipit diuisionem,
quia tendit ad vnitatem.

PSALMVS DAVID. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominum. In hoc psalmo ostē-
dit, qui debeant laudare Deum, cum dicit: *Omnes.*
Et quare, vnde: *Serui.* Et quem, ibi: *Dominum.* Et vbi,
quia in aduersitate, ibi: *In noctibus.* Et quo modo, vbi
Extollite manus vestras: scilicet operis & voluntatis. Hæc
sunt duæ manus. Ostendit etiam probis retributionē,
vbi dicitur: *Et videas pacem super Israel.* Hic ostendit
laudem, vnde: *Benedicite.* Laudantium humilitatem,
vnde: *Serui.* Humilitatis vniuersitatem, vnde: *Omnes*
Rei laudatæ excellentiam, vnde: *Dominum.* Horum
perseuerantiam, vnde: *Qui statis.*

PSALMVS DAVID. CXXXIV.

Laudate nomen Domini. Quoniam suauē est, Nos
in præsentī gustamus. Nam cognitionis Dei partē
capimus, non totum. Sed totum capiemus in futuro,
vnde: *Satiabo,* cum apparuerit gloria tua. Nam ad lite-
ram gustamus vel mordemus, non totum capimus. Sic
etiam Christus dicitur momordisse infernum: quia

quosdam eduxit, sed non omnes: vnde hoc: *Ero morsus*
tuus, inferne. Nota: duo sunt, cognitio, & amor. Alte-
rum ad illuminationem, alterum ad refectionem. Co-
gnitio illuminat, amor reficit: cognitio veritatis, amor
bonitatis. In his omnis vera beatitudo consistit, scilicet
in cognoscere, & amare, vnde hoc: *Gustate & videte,*
quoniam suavis est Dominus. In gustate, dilectio: in, vi-
dete, cognitio intelligitur. *Quæcumq; voluit Dominus fe-
cit in celo & in terra, & in omnibus abyssis.* Si inuenit cor
intelligentia lucidum, vt cælum, vel ignorantia tene-
brosū, vt abyssum. Si reperit mentem solidam con-
stantia, vt terram: vel concupiscentia lubricam, vt
aquam, vbique quidem & semper; *Omnia quæcumque*
Dominus voluit fecit in celo & in terra: & in omnibus
abyssis. Educens nubes ab extremo terra. Extrema terræ
nostræ peccata in fima, & ab extremitatibus nubes
producitur: quia ex turpitudinis nostræ recordatione
caligo cōfusions generatur. Sed nubes huiusmodi in
carcere cōnubilant, contra concupiscentiæ æstū refrige-
riū parant. *Fulgura in pluuiam fecit.* Nubes, caligo cō-
fusions, sed fulgur, terror maiestatis. Pluvia enim fle-
tus compunctionis: prius enim ante mentis nostræ
oculos turpitudinis memoria reducitur, post modum
in eorum recordatione diuini terroris formidine con-
cutitur. Tandem inter cōfusionem & formidinem de-
prehensa in fletu compungitur. Nubem super me as-
pexi, quoties confusio faciei meæ cooperuit me. Ful-
gura excipio, quando terrores Domini militant cōtra
me. Pluvia descendit, quoties potaui lacrymis meis
stratū meum. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Tres
sunt venti: aliter spirat spiritus timoris, aliter spiritus
pietatis, aliter spiritus fortitudinis. *Percussit primogenita*
Ægypti: ab homine vsque ad pecus. Initiū omnis peccati
superbia. Tenebræ, scilicet Ægyptus talia gignunt pri-
mogenita: alij superbiunt de sanctitate: alij de vanitate.
Superbia vanitatis, est primogenitū pecoris: arrogancia
sanctitatis, est primogenitum hominis. Flate igitur
aura diuini spiritus, percutitur primogenitū homi-
nis vsq; ad pecus. *In celo & in terra.* Homo dicitur mi-
crocosmos, id est, minor mundus, & est cœlū, quantum
ad animā: terra, quantum ad corpus: anima ergo est cœlū
quia eius conuersatio in cœlis est. Et habet solē chari-
tatis, & lunā, continentia; astra, virtutes; charitas enim
quasi feruor dilectionis, illuminat animam. Et sicut di-
cit Macrobius, luna beneficio solis illuminat noctem;
nam luna, quasi luce lucens aliena; sic absque feruore
charitatis & beneficio, merium continentia; nō valet.
Item sicut astra non in die, sed in nocte lucent, ita vir-
tutes, sicut non in prosperitate, quasi in die, ita non
lucent, sicut in nocte; id est, in aduersitate; nam in nocte
apparent, qui boni, & qui non; nam aurum in fornace
probat; *Fulgura,* ecce iustitia. *In pluuiam fecit,* ecce mi-
sericordia. Vnde, in dolore, ecce iustitia; paries filios; ec-
ce misericordia. Nota; oleū supernatat aqua; nam mise-
ricordia superexaltat iudicium: vnde legitur de quo-
dam, qui attulit quinque cados olei, & duos vini. Sic
Samaritanus in curatione seminiū vulneribus, plus ap-
posuit olei, quàm vini, Nam oleū effusum nomen tuū;
nam vinum in tanta abundantia effusum est; nō enim,
vt intres in iudicium cum seruo tuo, sed ibi sit oleum,
scilicet misericordia eius, qui coronat me in miseratio-
nibus. *Qui producit ventos.* Venti sunt spiritus sapiētiæ
& intellectus; spiritus consilij & fortitudinis; spiritus
sciētiæ & pietatis; spiritus timoris Domini. Primi qua-
tuor ad intellectū; alij ad effectū pertinet. De illis qua-
tuor ventis, spiritus sapiētiæ spirat à meridie, scilicet
auster, qui est calidus; spiritus intellectus ab oriēte; spi-
ritus consilij ab aquilone; spiritus scientiæ ab occide-
te; De illo thesauro dicit Apostolus; O altitudo diuitia-
rum sapiētiæ & scientiæ Dei. Illi autem quatuor
thesauri per quatuor gazophylatia constitutur, & ibi
formantur. Primum in parte occidentali, in sensu histo-
rico: secundum in septentrionali, ex parte sensus mora-
lis; tertium ex allegoria, extructū stat ab oriente; quar-

Osee. 13. d
Amor &
cognitio.
Beatitudo
in cognitio-
ne & amore
consistit.
Psal. 33. b
Ricardus in
hunc Psal.

Venti tres.

Eccli. 10. b

Exod. 12. d

Homo Mi-
crocosmos
Phil. 3. dMacrobius
lib. 1. cap. 19.
com. in so-
mn. scip.

Eccli. 2. a

Gen. 3. c

Iaco. 2. c

Luc. 10. f
Cant. 1. aPsal. 142. a
Psal. 12. o
Richardus
in hunc
versum.
Venti.
Isa. 11. a

Rom. 11. d

tum, ex anagogia, in meridie. In gazophylatio occidentali reconditum est argentum eloquentiæ. In septentrionali virtutū gemmæ. In oriëntali purpura & byssus ornamenta legalia, scilicet varia sacramenta Ecclesiæ. In meridiano aurum cœlestis sapientiæ. In primo, fides in secundo, operatio: in tertio, deuotio: in quarto, contemplatio. Notandum autem, quod occidentale gazophylatium orientale ostiū respicit, & illi è regione opponitur: quia quidquid allegoria astruit, historia in figura præcessisse ostendit: sic in septentrionali, & meridiano. Quia dum laborum merces è regione cernitur, in virtutum exercitiis libèter defudatur: sic spiritus iste flat & de thesauris Dei producit & dissoluit glaciè peccatorum. Hi venti perflant terram viuentiū, quibus imperat, qui ambulat super pennas ventorum.

Qui percussit primogenita Ægypti. Duplici de causa Ægyptus dicitur mūdus, de quo hic agitur, causa similitudinis, causa geminæ interpretationis. Similitudo hic. Nam sicut mater aliquid amarū apponit mammis, vt puerū separet à mammillis; sic Deus vt separet Iudeos ab Ægypto, aliquid amaritudinis eis imposuit: nam illi grauiter puniti sunt: sic nos Deus per amaritudines reuocat in præsentem à mundo. Duplex est interpretatio huius nominis, Ægyptus: nam dicitur tenebræ. Et nos sumus in tenebris ignorantia, vel culpæ, vel pœnæ, vnde hoc: Habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis, id est, Christus. Et dicitur afflictio: Nā sumus in afflictione, vnde dicitur: Militia est vita hominis super terram. In hoc psalmo sic debet esse: *Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regē Amorrhæorum, & Og regē Basan, Et omnia regna Chanaan.* Hæreditatem populo suo. Gentes sunt hæreditas Iudæorū. Nam sicut hæreditas nos pascit, & nobis seruit: ita Gentiles persequendo Iudæos eis seruibant, quia à vitiis purgabant, sic dicitur, quod Esau seruitit Iacob fratri suo.

Memoriale tuum. Deus habet memoriale, scilicet signū in nobis, quò nos ab aliis cognoscit, sicut oues signatas. Sic Deus pater triplici signo signauit filiū suū præ aliis: nam eum signauit signo Dei & hominis: & dedit peccati immunitatē: & donorum plenitudinem. Nul- lum horum in alio reperitur, & triplici signo etiam signauit nos, scilicet baptismi susceptione, peccati remissione, bona operatione. *Benedictus Dominus Deus ex Sion,* id est, ab Ecclesia, & tunc, *ex Sion* erit personaliter. Nota: Sion, speculatio interpretatur. Est autem triplex speculatio: nam prima est in rebus, secūda in operibus, tertia in moribus. Speculatio, quæ est in rebus, est in tribus, scilicet, in materia, forma, & natura. Materiā & formam visu corporeo comprehendimus. Natura partim exposita est sensui, partim reposita est rationi: natura enim consideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodū forma consistit in qualitate intrinseca. Speculatio, quæ est in operibus, alia est, quæ est operatio naturæ, alia industriæ. Naturæ, vt in germinibus, in arboribus, in animalibus. Operatio industriæ est, scilicet artificis, quæ attenditur in picturis, & in cælaturis, scriptura: & huiusmodi. Illa, quæ est in moribus, partim est ex institutione diuina, partim est ex institutione humana. Ad diuina instituta pertinet obsequia diuina, & Ecclesiæ sacramenta. Ad humana instituta pertinet humanæ legis cōsuetudines. Diuina institutio propter viam superiorem: humana propter inferiorem.

PSALMVS DAVID. CXXXV.

Confitemini Domino. Duplex confessio: alia laudis, alia criminis. Confessio criminis, est conuersio peccatoris. Confessio laudis, est glorificationis. Prima est in detestatione mali. Secunda in exultatione boni. Primam parit timor: secundam amor. *Qui fecit cœlos in intellectu.* Secundum Augustinum, sic debet exponi: *Confitemini Domino, quoniam bonus,* qui fecit hæc, & hoc. Et quare confitemini ei: *Quoniam in æternum misericordia eius.* Non enim vult Augustinus, quod facere cœlos, sit opus misericordiæ, sed bonitas, & ideo secun-

dum eum resumendum est, confitemini. Secundum Cassiodorum: *Fecit cœlos:* Quoniam in æternum misericordia eius; Secundum Augustinum: *Confitemini Domino,* quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. *In intellectu,* id est, in filio: quare pater dicitur magis operari per filium, quā per Spiritum sanctum, supra patet. Misericordia Dei magna est in omnibus, qui solem suum facit oriri super bonos, & malos, vnde in pœnitentibus: *Miserere mei Deus* secundum magnam misericordiam tuam. In perleuerantibus vnde hoc: *Si dicebā: motus est pes meus,* misericordia tua Domine adiuuabat me. Alibi: *Misericordiæ tuæ multæ, Domine.* Magna in retributionibus, vnde hoc: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitaram, & superfluentem dabunt in sinum vestrū:* id est, vltra meritum. *Lunam & Stellas.* Nota: Sapientia de diuinis: scientia de humanis: scientia ad triuū: sapientia ad quadrinū. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum* id est, gloriam mundi, qui dicitur primogenita, id est, præcipua, secundum reputationem hominum. *Qui diuisit mare rubrum,* Iudæi habuerunt mare ante se, iuxta se, & post se. Ante, ad impedimentum: iuxta, in adiutorium: post, in firmamentum securitatis contra hostem. Hoc ad literam fuit verum de Iudæis tendentibus ab Ægypto in terrā promissionis. Ante, in impedimentū. Iuxta, quasi murū à dextris, & à sinistris in adiutorium defensionis. Post transitum, in firmamentum securitatis, scil. ab hostibus. Sic nos habemus ante mare, scil. visionem futurorum periculorū. Iuxta nos, laborē incumbentium certaminum. Post nos, præteritorum malorum dolorem. Mare ante, est timor pusillanimitatis: iuxta labor solitudinis: post, dolor pœnititudinis. *Qui tra-duxit populum suum.* Nota: Iudæus, confitens: Hebræus, transitor interpretatur. Confessio facit Iudæū, transitus Hebræum. Iudæi primo transierunt de Ægypto, post de deserto intrantes terrā promissionis. Ergo primus transitus est de Ægypto, secūsus de deserto: id est, primo mense de mūdo ad te ipsum, quasi de Ægypto ad desertum: post de te ipso ad Deum, quasi de deserto ad terram promissionis. Difficilius est transire desertum, quam Ægyptum. Nam difficilius est relinquere curam sui, quam abrenunciare mundo. Iudæi enim vno die exierūt de Ægypto: sed quadragintā annis de deserto. Qui non gerit curam sui, id est, qui non colit se, deserit se, & ita exit de Ægypto. Promissio facta est Iudæis, & data Gentibus. Videtur, quod deberet dari Iudæis. Dicimus, quod promissio facta est Iudæis, sed non de Iudæis, immo de Gentibus. Nam dictum est Abraham: *In femine tuo benedicetur omnes gentes.* Non est enim dictum: omnes Iudæi: & ideo Gentibus data est.

PSALMVS DAVID. CXXXVI.

Super flumina Babylonis. Tres sunt ciuitates, Babylonia, Iericho, Hierusalem. In prima est iniustitia captiua, in secunda sollicita, in tertia Domina. Prima est in mortis confusione: ecce Babylonia, quæ vocatur cōfusio. Secunda in vitæ defectione: ecce Iericho, quæ interpretatur defectio. Tertia est in æternæ pacis visione: ecce Hierusalem; id est, visio pacis. In prima sunt dæmonū socij, mali homines: in secunda boni-malis permixti: in tertia hominum, & Angelorū conuiuium quædam societas. *In salicibus in medio.* Mali dicuntur salices propter tria, quæ ad literam, & salicibus, & malis hominibus conueniunt mystice, propter sterilitatē, vnde hoc: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.* Propter aquæ refrigerationem: nam diuites his temporalibus refrigerantur. Propter amaritudinem, vnde & Seon dicitur rex Amorrhæorum, amaricantium. *Suspendimus organa nostra.* Hoc repræsentatur in Ecclesia, quando ei subtrahuntur temporalia, & ipsa suspendit organa, id est, non cantat. In lamentationibus Hieremiæ sunt viginti octo versus: primo versui præponitur prima litera alphabeti hebræici, & sic vsq; ad vigesimū secundum versum, & ita secūdo, & tertio, & quarto facit, &

Cassiod. in Psal. 135.

Sup. in Psal. 103. pag. 146. Col. 1. e. Mat. 5. 8

Psal. 50. a

Psal. 93. d. Psal. 118. 2

Luc. 6. f

Sapientia scientia.

Iudæus. Hebræus.

Gen. 22. d

Tres ciuitates.

Babylonia. Iericho

Hierusalē.

Mali dicuntur salices propter tria. Mat. 3. e

Psal. 134. e. Psal. 135. e

ita

Psal. 103. a

Ægyptus dicitur mūdus duplicē ob causam

Ægypti duplex interpretatio. Isa. 9. a

Iob. 7. a

Gen. 27. g

Deus triplici signo homines signauit. Sion. Speculatio triplex.

Confessio duplex.

Aug. in Psal. 135. tom. 8.

ita illam lamentationem quadruplici alphabeto deplorauit, id est, quater iterato. Si non proposuero Hierusalem, vel ô Hierusalem, ibi, tui, non debet esse, quod per genitium patet, quia, *proposuero*, non exigit genitiu. Memor esto. Deus dicitur bonorum memor in merito, in presenti, vnde hoc: Quia in humilitate nostra memor fuit nostri. Et est memor bonorum in præmio, vnde hoc: Sicut mater, non obliuiscitur populi sui. Et est memor malorum in merito, & in præmio, vnde hic: *Memor esto filiorum Edom. Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Beatus, qui retribuet tibi.* Nota: Deus peccata condonat, bona, & merita donat, præmium redonat. Nota: Deus peccata condonat, quia tria impediunt integritatem fidei, pusillanimitas, nimietas, leuitas. Pusillanimitas, vt Petrus dixit: Exi à me Domine, quia peccator sum. Nimietas, vt quando Petrus dixit: Paratus sum, & in carcerem, & in mortem ire: tunc nimis festinauit. Leuitas, vt in illis, qui cedant omni vento doctrinæ.

PSALMVS DAVID. CXXXVII.

Confitebor tibi Domine.] Hic dicitur, quod Ecclesia laudat Deum, & ita facit fructum, cum per suam prædicationem plures ad Deum gignit, vnde tribus nominibus in Cantico amoris vocatur, scilicet: Amica mea, formosa mea, columba mea. Amica mea per prædicationem. Columba mea per orationem. Formosa mea per contemplationem. Amica sponsi est, cum prædicando, ministrando, consulendo, Sponso acquirit lucrum. Columba, quæ pro suorum, & aliorum delictis gemit. Formosa, quæ cælesti desiderio accensa, Dei cõtemplationem induit: *Confitebor tibi.* Nota: non nisi in Hierusalem, & tantum in templo, & super altare, & non nisi altare concauum, & quadrangulum debent fieri sacrificia. Ibi thus, & vitula debent offerri. Moraliter: Sic non est verum sacrificium, nisi in Hierusalem, id est, in Ecclesia, & in templo, scilicet in te ipso, vnde hoc: *Adorabo in templum sanctum tuum.* Vnde Apostolus templum Dei sanctum est, quod estis vos, & in illo templo scilicet in nobis est altare concauum, scilicet fides nostra, quæ recipit verbum Dei, quæ est quadrata quatuor virtutibus. Ibi thus orationis, vnde hoc: Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. Contritum cor, & humiliatum, ibi est sacrificium. Nam sacrificium Deo, spiritus contribulatus: & ibi debet esse ignis continuus, & non alienus, ne pereamus cum sacerdotibus, ignem alienum offerentibus, scilicet cupiditate. Sed in mente nostra sit ignis charitatis, & ex hoc sacrificio suauissimus odor redolebat Deo, & hominibus. Bona conscientia Deo, & bona fama hominibus. *Quoniam magnificasti:* id est, magnam ostendisti. Nam potestas apparuit in rerum creatione, & gubernatione, maiestas in eius cõprehensione, benignitas in humanitate, potestas in Iudæis, apparuit, vnde in lege dicitur: Ego sum Dominus. Philosophis maiestas, de quibus Apostolus: Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Sed euannerunt in cogitationibus suis: quia inuentionem illam attribuunt sibi. Nobis autem in tempore gratiæ apparuit benignitas, & humanitas, Saluatoris nostri Dei. Potestas exigit subiectionem, maiestas admirationem, benignitas commendationem. *Alta à longe cognoscit.* Nam superbi sunt longe à Deo. Sed prope est Dominus inuocantibus eum. Vel: *Alta à longe,* id est valde longe cognoscit, per approbationem, vt solet dici. Hic longe melior est illo, id est, valde melior est illo. Nota: Superbia contra patrem: nam potentia patri attribuitur. Auaritia contra filium: nam prodigus fuit, qui non tantum sua, sed seipsum pro nobis dedit. Inuidia contra Spiritum sanctum: quia spiritualiter dicitur benignitas. Ira contra proximum. Hæc in cruce oblata sunt, quæ significantur, per fel, quod ei oblatum fuit. Nam sicut hæc quatuor sunt interius, sic est fel quoddam interius amarum: Sed cum gustasset, noluit bere. Nam peccatis non consentit. Nota: Oblatum

est Domino in cruce fel cum amaritudine, spongia, & aceto. Et hoc modo cuilibet religioso offeruntur. Nam fel est amaritudo ex carne. Arundo est rigor disciplinæ. Acetum est seueritas prælatorum. In spongia, cibi & pannorum utilitas. *Quoniam magnificasti.* Hic est locus à maiori: nam si sanctificauit Christum, scilicet maiorem, poterit & sanctificare nos minores. Vnde Claraualensis dicit, quod quandoque est locus à magno, maiore, vel maximo; vnde etiam tria genera peccatorum distinxit, scilicet peccatum originale, personale, singulare. Originale est, quod non solum afficit personam, sed totam naturam: omnes enim cum originali nascimur. Personale, cum non solum alieno, sed etiam compedimur proprio peccato. Singulare, quod crudelissimi Christicidæ commiserunt. Pro quo remittendo Dominus orauit, dicens: Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt: Cum ergo Deus maximum peccatum remittit, ergo à maiori, vel maximo: remittet minora, vel personalia, vel etiam originalia.

PSALMVS DAVID. CXXXVIII.

Domine probasti me.] Quandoque tenebræ dicuntur peccatum, quandoque peccatores, vnde Apostolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Quandoque sermo obscurus. Vnde de Christo: Qui posuit tenebras latibulum suum: scilicet sacram scripturam. Et, Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Quandoque ignorantiam, vnde hoc: Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Quandoque infernum vnde hoc: Mittite eum in tenebras exteriores: id est in infernum. Quandoque carentia luce solis temporalis. Nota. Corpus Christi sumitur tribus modis: quandoque sacramentaliter, vnde hoc: Vt quid paras dentem, & ventrem: crede, & manducaisti. Quandoque per intelligentiam, vnde hoc: Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis: id est, sacram scripturam aperiret eis. Per fruitionem, quod erit in patria, vnde Dominus ad discipulos: Vt edatis carnem meam, & bibatis meum sanguinem in regno patris mei. Nota: ad masticationem panis, salua est semper necessaria, sic ad summptionem corporis Christi salua est necessaria; de capite descendens, id est, Christus à patre veniens, quid dicitur salua in Euangelio, vbi sanauit cæcum luto facto ex salua, & terra, id est, genus humanum, coniunctione verbi, & carnis. In sudore, & labore, pane tuo vesceris. **D** labore, quantum ad exercitium: in sudore, quantum ad difficultatem. Filius prodigus recessit à patre, id est, genus humanum à Deo: sine Deo, ad mortem tendens per Deum rediit ad Deum, tendens ad vitam. Nota: Deus in principio dedit homini quatuor virtutes, virtutem, scilicet misericordiam, quasi custodem, & pedissequam, quæ præiret, & sequeretur eum. Talem nutrimentum dedit ei Deus nuper orto. Veritatem, eruditorem, vt eum corrigeret: iustitiam, qua regeretur: patientiam, qua foueretur. Et his vestibus spoliatum est genus humanum, quando incidit in latrones. Eisdem reindutus est à patre, quando filius prodigus rediit ad patrem. *Probasti.* Ad hoc, quod homo digne suscipiat corpus Christi, duo sunt necessaria, contritio, & probatio: non enim sola contritio dignum facit, vnde Apostolus **E** Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. *Et tu Domine cognouisti.* Nota sunt noua, scilicet promissionum impletio: sunt vetera, impletionum promissio: vetustissima, quæ ad diuinitatem. De Diuinitate ergo habere debemus, & cum impleta fuerit promissio, vetera, scilicet promissiones, & legis obseruatias proicietis, non vetustissima. Vnde dicitur: Vetustissima veterum comedetis, & nouis superuenientibus, vetera proicietis. Lux fulgebit. Hæc Missa de promissione est, ideo non repetitur, quia promissio fiet & veritas adest. Sed hæc scilicet: Puer natus, sepe cantatur, quia est de impletione veritatis. Et nos comedimus vetustissima veterum noua incidendo, vel frangendo, masticando, glutiendo. De primo; Paruuli pe-

Ibidem.

Peccatum triplex.

Luc. 23. e

Tenebræ.

Ephes. 5. b

Psal. 17. b

Ibidem.

Iia 9. a

Matth. 22. d

Corpus Christi tribus modis sumitur.

Aug. tract. 26. in Ioan.

Thoren. 4. a

Luc. 22. c

Ioan. 9. a

Gen. 3. d

Luc. 15. e

Luc. 10. c

Luc. 15. c

I. Cor. 11. d

Leuit. 26. d

tierunt

Deus memor. Psal. 135. a

Luc. 5. a

Luc. 22. d
Ephes. 4. c

Ecclesia.

Cant. 2. c

I. Cor. 3. d

Psal. 140. a

Psal. 50. d

Leui. 10. a

Exod. 6. a

Rom. 1. b

Tit. 2. c

Superbi.

Psal. 144. d

Superbia.

Auaritia.

Inuidia.

Ira.

Matth. 27. e

Luc. 23. e

Ioan. 19. e

Ibidem.

Thren. 4. a
Leuit. 11. d
Psal. 118. k
Psal. 33. b
Iob. 7. d

Psal. 16. d

Exod. 33. c

In incarnatione filij Dei notantur quatuor virtutes

Luc. 2. c

Luc. 15. b

Rom. 11. d

Christi conceptio.

Psal. 75. a

Luc. 2. g
Ioan. 6. b
Sup. in Psal. 53.

Leuit. 1. b

Os quid significet.

tierunt panem. De secundo in lege : Mundum animal ruminabit. Et sacra scriptura masticando ruminari debet, & hoc ruminando, vnde hoc: Lex tua meditatio mea est. De tertio: Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Et alibi: Nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam, quia hic cibus non venit in presentia vsq; ad guttur, non vsque ad ventrem, non vsq; ad satietate. Quia in presentia est refocillatio, non saturatio. Sed satiabor, cu apparuerit gloria tua: Modo gustamus, sed non satiamur. Sic sacra scriptura primo inciditur, vel frangitur, masticatur, deglutitur. *Posuisti super me.* Nota: in presentia non potes anteriora videre Dei, sed posteriora, id est, non diuinitatem, sed humanitatem. Sed quæ fuit causa, quare filius hominis apparuit in carne? In illa incarnatione quatuor virtutes possunt notari. Nam benignitas filium Dei, vt ad nos veniret, inuitauit, misericordia traxit, veritas, qua se promiserat venturum compulit, puritas vteri virginalis suscepit in aula, integritas eduxit, obedientia deduxit, patientia armavit, charitas verbis, & miraculis manifestauit. *Et nox illuminatio mea.* Homo debet illuminari, & tunc recte poterit offerre. Et ad hoc tria sunt necessaria, scilicet virilis constantia, virginalis continetia, & humilis conscientia. Nam oblatione Christi in templo, scilicet in purificatione Virginis tres fuisse leguntur, Ioseph vir Mariæ, Maria, & Puer. Nam in oblatione nostra fit in proposito perseverandi animus virilis: ecce vir: fit in continentia castitas virginalis: ecce Maria: fit in conscientia simplicitas & humilitas puerilis: ecce Puer: sic illuminatus in templo Dei poterit offerre & sacrificare Deo. Nota hic dicitur, quod mulier quæ fuit drachmam perditam, id est, sapientiam, quæ appropriato vocabulo dicitur filius, genus humanum. Nota: tres sunt, patientia, sapientia, benignitas: & nos in opere mundi tria cogitare debemus: quid sit, quo modo sit, ad quid sit. In esse inuestigabilis potentia, qua multa & magna creata sunt. Sapientia in hoc, quod sursum, vel deorsum, vel medio locata sunt: si mediteris, ad quid facta sunt, occurrit tam benigna utilitas, quam utilis benignitas. Potentissime omnia ex nihilo: sapientissime pulchra: benignissime omnia utilia creata sunt: ecce tres personæ, vnde Apostolus: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. *Suscipisti me de utero matris mee.* Nota conceptio nem Christi. Primo concipitur: postea nascitur: & non nisi de virgine: postea nutritur. Et tunc ætate & sapientia perficit. Christus concipitur, cum primo incipit interesse veritas per contritionem. Nascitur per confessionem: nam, Notus in Iudæa Deus: nascitur de virgine id est, de cordis puritate, & nutritur studio perseverantia. Proficit ætate, scilicet processu temporis: proficit sapientia in amore & cognitione veritatis. Hoc aliter exponitur, vbi vterus virginis, clibanus vocatur hac similitudine. Nam ibi fit panis, qui de celo descendit, & ignis Spiritus sancti. Et ibi ille panis coctus factus est esibilis: nam panis fit esibilis per depositionem, sic corpus Christi: nam sub forma panis & vini sumitur. Sed sub alia abhorreretur. Sic in vas mundum ponitur per decoctionem, & ille panis fit in tribus coctus: in clibano, in craticula, in sartagine: sic legitur in Leuitico. In clibano, id est, in Virginis utero: in sartagine, id est, in passione ante mortem, quem coctum sumpserunt aliquantulum discipuli in cæna, sed nos sumimus bene coctum: in craticula, id est, in ara crucis, per depurationem. Nam bene depuratum est in resurrectione corpus Christi. Nam caro eius reffloruit. *Confitebor tibi.* Duo sunt, quorum vnum debemus Deo exhibere, alterum à Deo expectare: à nobis honor Deo est exhibendus confessionis, & potestas à Deo expectanda remissionis. *Os meum* Os igitur significat sanctos, qui fortes sunt, vel liberum arbitrium, quod ex toto exprimi non potest: nam per peccatum contractum fuit, sed non ex toto disruptum. Nam liberum arbitrium supra se olim nitens cecruit infra se, contractum est à se, ac per hoc debilitatum est in se, & surgere non potuit omnino per se, sed in passione Christi recte

atum est per fidem, per charitatem consolidatum, per spem foetatum, id est, secundatum, sed omnino non erit pingue, & solidum, donec pascatur in pinguibus pascuis cum nonaginta & novem ouibus. Nam satiabor, cum apparuerit, in persona Christi exponitur ab hoc loco, *Intellexisti cogitationes meas: & non potero ad Deum.* Hic dicitur, quod Christus homo non æquatur, filio Dei scientia, vel in alio: sed quia anima Christi scit scientia creata, quidquid scit pater increata scientia & everso, quare ergo anima Christi non potest æquari Deo in scientia? Dicitur, quod anima Christi æquiparatur in numero scitorum Deo, sed non in modo sciendi, id est, omnia scit, quæ Deus, sed non ita perfecte: vel dicitur, quod anima Christi non æquiparatur Deo in scientia, quia scientia creata est creatura. Scientia non creata est creator, scilicet Deus. Nam creatura nullo modo æquatur creatori. Vel sic: ad hoc, quod aliquid alicui perfecte æquetur, tria sunt necessaria: dignitas, sublimitas, scitorum numerositas: in ultimo anima Christi æquiparatur Deo, non in primis duobus. *Dies formabuntur, & nemo in eis.* Nam omnes peccauerunt, etiã Petrus: sed triplici de causa, permisit Deus, Petrum peccare, scilicet vt fortior surgeret, vt propria infirmitate cognosceret; vt presumptionem ab eo remoueret. Nam quantumlibet iustus non debet presumere de iustitia. Nam qui stat, videat ne cadat: & vt in subditis compassiorem haberet, nam cum prælatus subditum errantem videt, debet ei compati. *Diminuerabo eos.* Deus dicitur aliquid numerare, id est, sine illius rei agnoscere, vnde hoc: Numerus dierum meorum, quis est: tu scis. Quandoque pro terminare, vnde Balthasar vidit manum scribentem: Mane, Thecel, Phares. Mane, id est, numerositas; Thecel, id est, appetit. Phares, id est, diuisit: quandoque pro approbare, vnde hoc: Qui numerat multitudinem stellarum: quandoque pro resurgere, vel conseruare, vnde hoc: Nam capilli capitis vestri omnes numerati sunt: id est, resurgent non peribunt. Quid hic? Omnia in mensura, & numero, & potere disposuisti. *Super arenam multiplicabuntur.* Iudæi dicuntur arena, duplici de causa. Arena maris, propter amaritudinem: arena, simpliciter, propter sterilitatem, vnde Propheta. Vsquequo claudicatis in duas partes: vno pede, scilicet veteri & nouo testamento: arena maris, propter amaritudinem, vnde hoc: Vineam meam vsquequo conuersa es in amaritudinem. *Si occideris.* Deus dicitur occidere quatuor modis: nam occidere pro reprobare, vt hic. Et pro separare animam à corpore, vnde hic: Mors & vita à Domino Deo sunt. Pro conuertere vnde hoc: Ego occidam & viuificabo. Pro damnare vnde hoc aliter exponitur. *Viri sanguinum:* duplici de causa fit separatio, cum aliquis propter culpam propriam nominatim excommunicatur. Tali loco separandus est à bonis, vnde Apostolus de fornicatione: Expurgate vetus fermentum propter propriam infirmitatem: vnde cum sciam me non posse separari à peccato, quoad in hoc mundo sum, debeo fugere opportunitatem, vnde Propheta: Elongamini fugiens & mansi in solitudine. Nota, necessaria est palea cum grano vsq; ad maturitatem & mali cum bonis: quia augent penitentiam, quæ aucta facit fructum. Quandoque autem predicator seminat verbum Dei, obediencia illud semen recipit, patientia fructum facit, perseverantia metit: quia sola perseverantia accipit brauium. Ad hoc quod homo saluetur, oportet eum habere ista tria. *Nonne qui oderunt me Domine oderram?* Hic dicitur, quod retia Petri in presentia trahuntur, trahuntur autem in mari, in flumine, in stagno, in mari scilicet, in mundo, vbi sunt reptilia, quorum non est numerus: quia omnibus est modo predicandum. In flumine, id est, in prælatis, & ecclesiasticis viris, qui dicuntur flumem: nam rigant mentes aliorum aridas rore gratiæ, quæ menses plantatæ sunt secus decursus aquarum. In stagno, id est, in claustralibus. *Perfecto odio.* Est triplex odium scilicet malignum, quod dicitur fraternum, vnde hoc. Qui odit fratrem suum, homicida est. Est odium imperfectum, quando ei, qui me offendit: dimitto rancorem, & dico ei,

Eccl. 34. d
Matth. 18. b
Luc. 15. a
Psal. 16. d

Petrus quare à Deo permissus est cadere
Sup. in psal. 80.
1. Cor. 10. c

Psal. 38. b

Dan. 5. a. e

Psal. 146. a

Matth. 10. c

Luc. 12. a

Sap. 11. c

Iudæi quare arena dicantur.

3. Reg. 18. d

Deus quomodo dicitur occidere.
Deut. 32. f

1. Cor. 5. b

Psal. 58. a

1. Cor. 9. d

Petri retia.

Psal. 103. o

Psal. 1. a

Odium triplex.

1. Ioan. 2. c

Aue,

Aue, vt hic. Nam ad hoc, vt fit perfectus, hæc tria sunt necessaria: cognitio veritatis, amor virtutis, odium iniquitatis, scilicet, vt perfequamur vitium, non naturam.

PSALMVS DAVID. CXXXIX.

ERipe me Domine.] Hic per David intelligitur corpus Christi, scilicet Ecclesia, nam est corpus Christi spirituale, scilicet Ecclesia: est materiale, quod traxit de Virgine: est sacramentale, scilicet forma panis. Nota, Ecclesia hic orat, & vult liberari à malis, & nō potest: notandum autem, quod velle & non posse, est miserum: nolle & posse est iniquum: velle & posse est felicissimū, quod erit in patria: quod Deus perficiet plenum posse pro bona voluntate illius, qui bonum operatus est velle pro sua potestate: tamen posse, velle, debere, nunquā conueniunt in præsentī, in eodem, sed in futuro. *Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo libera me.* Tentatio diabolica, quandoque subita, quandoque violenta, quandoque fraudulenta. Subita, quando rationis iudicium præuenit: violenta quando virtutis nostræ possibilitatem excedit: fraudulenta, quando discretionis examē fallit. Inde est, quod diabolus diuersa fortitur nomina, dicitur auis, cum subito volat, cum mentem, ante deliberationem præoccupat: cum sentitur, violentus venit vt leo: cum per astutiam fallere nititur, homo nuncupatur. De primo in Euangelio: Semen cecidit seculus viam, & volucres celi comederunt illud. De secundo: Leo rugiens circuit quærens, quem deuoret. De tertio, in Euangelio: Inimicus homo hoc fecit. *A viro iniquo.* Vir quatuor modis accipitur, vnde vertus.

Annis, coniugio, sexu, virtute, vir esto.

Cogitauerunt iniquitates Aliud est cogitare, aliud loqui. Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sūt: *Cogitauerunt*, hoc pertinet ad cognitionem: *Locuti sunt*, hoc pertinet ad locutionem: *In excelso locuti sunt*, hoc ad clamorem pertinet. Callidi diaboli cum coram perfectis iniquitatem cogitant, coram imperfectis susurrant, corā perfectis, perfecte mali clamant. Ita in vno eodemq; homine hunc ordinem seruant, dum à perfectione eum rapere festinant. *Tota die constituebant prælia.* Nam diabolus bellum habet nobiscum: quia de tribus nos tentat: scilicet de gula, de auaritia, de Superbia. Sed nos vincamus abstinentia, gula: paupertate spiritus, inanem gloriam, siue auaritiam: humilitate superbiam. His tentatus primus homo, scilicet Adam, succubuit. *Deus meus.* Deus dicitur omnium, beneficio creationis, ratione Christianæ religionis. Deus quorundam, quodam privilegio amoris, vt Deus Abraham, Isaac, & Iacob. *Custodi me Domine de manu peccatoris.* Propheta hic petit bona animæ vel vitam æternam. Nam tria debemus petere, bona corporis, bona animæ, & vitam æternam. Sed in his tribus, tria solent vitia subreperere: nam in prima petitione solet subreperere superfluitas, in secunda impuritas: in tertia, elatio, siue singularitas. Nam quādoque temporalia quærimus ad voluptatem, virtutem ad ostentationem, vitam æternam non in humilitate, sed in meritorum præsumptione: de quibus dicitur: *Væ desiderantibus diem Domini:* Sit ergo oratio pro temporalibus circa solas necessitates restricta: oratio pro virtutibus ab omni impuritate libera: oratio pro vita æterna, nō præsumens de meritis, sed de Dei misericordia. *Domine virtus salutis meæ.* Nam Deus est virtus & salus, id est, potentia & benignitas. Nota: tria sunt in Deo, potestas, sapientia, benignitas. Potentia creat, sapientia gubernat, benignitas conseruat. Sed quia indiuisa sunt opera Trinitatis, hæc tria mutuum suffragium sibi præstant. Nam potentia per benignitatem sapienter creat: sapientia per potentiam benigne gubernat: benignitas per potentiam & sapientiam potenter cōseruat. *Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatoris:* id est, per desiderium meū Triplex est traditio, prima corporalis, secunda spiritualis, tertia gehennalis: prima est causa secundæ, secunda

tertiæ. De prima, Apostolus tradidit fornicarium Satanæ, id est, excommunicauit. De secunda Apostolus: Tradidit illos Deus in passiones ignominie. De tertia in Euangelio: Tradite tortoribus, & ligatis manibus & pedibus mittite in tenebras exteriores. *Caput circuitus eorum.* Circuitus primo est genitiuus, scilicet, super eos cadet caput circuitus, id est, caput viæ eorum: scilicet, superbia caput malorum, vel caput eorū circuitus, id est, diabolus, qui circuit quærens quem deuoret, qui nunquam incedit via recta. *Vir linguosus non dirigitur in terra.* Sed silens, vnde Propheta: In silentio, & spe erit fortitudo vestra. Nam & beata virgo tantum, quantum legitur in Euangelio, locuta est Angelo nuntianti, Elisabeth prægnanti, & Christo in medio doctorum sedenti, & eidem in nuptiis residenti.

PSALMVS DAVID CXL.

Domine clamau.] Clamant Angeli in cœlo clamore laudis, vnde hoc: Clamabunt etenim, hymnum dicent. Clamat Moyses in deserto clamore deuotionis, vnde hoc: Clamor meus in conspectu eius increuit in aures eius. Clamant filij Israël in Ægypto clamore necessitatis, vnde hoc: Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur: Clamat Sodoma & Gomorrha clamore iniquitatis, vnde: Clamor Sodomæ & Gomorrhæ multiplicatus est, & venit ad me: & dicitur ad Deū venire, quando tantum peccant, quod Deus non vult plus sustinere. *Dirigatur oratio mea.* Oratio penetrat cœlos, quæ tamen habet tria impedimenta: nam quandoque est timida: nam timor immoderatus, ita restringit animum, quod nec ingressum, nec progressum habeat. Quandoque est tepida, quæ & si aggressum habeat, caret tamen progressu, eo quod non habet vigorem. Quandoque est temeraria, quæ quamuis habeat progressum, caret ingressu, quia patitur repullam, quia temeraria est. Sed contra hæc tria habet tres alas, scilicet vt fidelis, feruens, & humilis. Contra primum impedimentum, fidelis: contra secundum, feruens: contra tertium, humilis sit. Primum non habet aggressum, nec progressum, nec ingressum: secundum habet aggressum, sed non progressum, nec ingressum: tertium habet aggressum, id est, inceptum, & progressum, non ingressum. Sed primum remedium habet aggressum, secundum progressum, tertium ingressum. Et sic cœlos penetrabit, & tunc vacua redire non poterit. Est odor orationis, vnde in Apocalypsi: Habentes phialas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum: est odor bonæ opinionis, vnde hoc: Fracto alabaastro, &c. est odor salutis & damnationis, vnde: Aliis sumus odor vitæ: est odor lucri, qui foetet in naribus. *Ostium circumstantia* Ostium oris debet esse apertum ad tria, & clausum ad tria. Apertum ad confessionem, vnde hoc: Effundite corā illo corda vestra: clausum ad excusationem, vnde hoc: *Non declinet cor meum in verba malitiæ. Ad excusandas excusationes in peccatis.* Apertū ad laudem, vnde hoc: Domine labia mea aperies, &c. clausum ad propriam laudem, vt non prorumpat in iactantiā, sicut Phariseus, dicens: Ieiuno bis in Sabbatho. Apertum ad docendum bonos, vnde Apostolus: Os nostrum patet ad vos, o Corinthij: clausum ad docendos obstinatos, vnde: Non est dādum sanctū canibus. *Oleum peccatores non impinguet caput meū.* Quot modis accipitur oleum, supra dictum est. *Absorpti sunt iuncti: petra iudices eorum.* Hic dicitur quod Christus vincit, regnat, & imperat: vincit in inferno, regnat in mūdo, imperat in cœlo: quia ibi nihil fit, præter eius voluntatem: in inferno fortiter vincit, diabolū captiuando; in mūdo regnat suauiter, omnia misericorditer disponendo; in cœlo imperat fortiter, inde angelos depellendo, vnde dicitur: Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. *Disposita sunt ossa nostra secus.* &c. A tribus pateris, à te, à proximo, à Deo primū est austeritas pœnitentiæ, secundum vexatio malitiæ alienæ, tertium flagellum correctionis diuinæ. In eo, quod pateris à te, debes voluntarie sacrificare; in eo,

quod

David, quid noter.

Pbil. 2.6

Ricard. in hunc psal. Tentatio diabolica triplex.

Diaboli nomina diuersa.

Luc. 8. c

1. Pet. 5. c Matth. 13. a

Vir quatuor modis accipitur.

Psal. 72. b Ricard. in hunc versum

Diabolus tripliciter tentat nos.

Exo. 3. d

Tria petenda.

Amos 5. e Oratio qualis esse debeat.

In Deo tria sunt.

Traditio triplex.

1. Cor. 5. b Rom. 1. d Matth. 22. b

1. Pet. 5. e 1. Sa. 30. d Luc. 1. d Ibid. Luc. 2. g Ioan. 2. a

Clamare. Psal. 64. c

Psal. 17. a

Psal. 106. b

Gen. 18. e

Orationis impedimenta tria.

Orationis alæ tres.

Odor multiplex. Apo. 5. c Ioan. 12. a 2. Cor. 2. d Oris ostiū.

Psal. 61. e

Psal. 50. d

Luc. 18. e

2. Cor. 6. c

Matth. 7. a Sup. in psal. 88.

Christus vincit, regnat, & imperat.

Sap. 3. a

quod à proximo, potentes sufferre, & patienter ferre: in eo, quod à Deo, sine murmuratione, & cum gratiarum actione sustinere. *Singulariter sum ego, donec transfeream.* id est, per martyrium crucis. Nota: quidam martyrum mortui sunt pro lege, vt Machabæi: quidam pro veritate, vt Ioannes, quem decolauit Herodes, quia dicebat: Tibi non licet accipere vxorem fratris tui: quidam in significatione, vt Abel, qui significabat hostiam veram. Nota: nulli horum dictum est: Abnegabis Christum, aut interficiam te. Sed ipsi potius elegerunt mori, & ita per compendium ire ad Christum: quidam in patientia, vt innocentes: quidam pro Ecclesia defendenda, vt beatus Thomas de Anglia, & alij.

PSALMVS DAVID CXLI.

Voce mea.] Hic psalmus nomine orationis intitulatur. Et notandum, quod quator sunt modi orationum, vt dicit Apostolus, scilicet obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Primum genus est, quando aliquis non audens loqui ad Deum, dicit: Sancte Petre, ora pro me. De hoc genere hic: Per crucem & passionem tuam libera nos Domine: Quod fecit latro vicinus suspendio expandens manus in cruce. Sic passus est Christus, vt circumstantes moueret ad pœnitentiam: quod genus repræsenta illa, quæ non audebat tangere fimbriam vestimenti eius. Secundum oratio, quasi oris ratio, quando iam audet loqui cum Domino: secundum hoc genus, postulamur sermonem scientiæ, vel gratiam curationum, vel omnia pertinentia ad salutem. Tertium genus est postulationis, quando quis confidens, de meritis audet à Deo petere præmium temporale, vel ætèrnum. Ad quartum pauci admittuntur, vt scilicet Deus aliquem exaudiat, antequam innocetur, vt in resurrectione Lazari, vbi Christus exauditus est, & tamen non orauit, dicens sine ordine: Gratias tibi ago pater, quia exaudisti me. Primum genus fiat affectu venerando, secundum puro, tertium amplo, & lato, quarto fit gratiarum actio: *Effundo*, quasi de fonte. Quatuor fontes legimus, qui habent initium a quatuor vulneribus, vnde quatuor aquæ fluxerunt. Nam est fons misericordiæ, fons gratiæ, fons sapientiæ, fons charitatis: A fonte misericordiæ ad lauandum culpam manat aqua remissionis: de fonte sapientiæ ad extinguendam sitim præsentem aqua discretionis: à fonte gratiæ ad rigandas bonorum operum plantas aqua deuotionis: de fonte charitatis, ad excoquendos cibos, aquæ feruentes manant, scilicet aquæ æmulationis. Nam aquæ quatuor faciunt: sordes abluunt, sitim extinguunt, hortos humectant, cibos decoquunt. Hoc totum facit Christus, vnde de primo dicitur: Ipse lauit nos à peccatis nostris. De secundo: Aqua sapientis salutaris potauit eos, De tertio: Hoc est lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. De quarto: Concaluit cor meum intra me, in meditatione mea exardescet ignis. A quinto vulnere habem⁹ fontem vitæ, vnde duo fluxerunt sacramenta Ecclesiæ: Christus in cruce pendens. *Considerabam ad dexteram, & videbam: & non erat, qui cognosceret me:* Quia omnes recesserant ab eo. Sed notandum, quod quatuor brachia crucis, quatuor vulneribus, quasi quatuor gemmis ornauit. Charitas in brachio superiori: quia charitas eminentior est, à dextris obedientia, à sinistris patientia: humilitas, quæ est radix omnium virtutum in profundo. Has quatuor virtutes se ostendit habere in cruce: charitatem, vnde: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam, & c: Obedientiam, vnde: Factus obediens, vsque ad mortem. Patientiam contra vulnera: humilitatem contra blasphemiam Iudæorum. His quatuor vestibus volebant spoliare Iudæi Christum, dicentes: Si rex Israël est, descendat nunc de cruce: *Portio mea in terra viuensum.* Nam Christus est nostra portia: quia cum ipso erimus in paradiso, vnde & latroni dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Non

enim latro prius intrauit paradysum, quam Christus. **A** Notandum autem, quia quod Magi muneribus: Centurio, & latro confessi sunt sermonibus, Nam Magi in adoratione in thure esse Deum, in auro regem, in myrrha hominem mortuum cognouerunt. Centurio, esse Deum, quando dixit: Vere filius Dei erat iste. Hominem, quando vidit eum expirare, cum exclamatione latro cognouit eum esse regem dicens: Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum. Magi ergo in stabulo, latro in patibulo, in morte cognouit Centurio: *Educ de custodia.* De triplici carcere alibi dictum est. Notandum, quod in ingressu, in progressu, in egressu est corruptio. Quia primo vile sperma, secundo vas stercoreum, tertio esca vermium. De primo: Erasmus natura filij iræ: De secundo: Quis tunc liberabit de corpore mortis huius? De tertio: Ciues mei vermes sunt, & c. *Me expectant iusti.* Quatuor sunt genera iustorum: est iustus apparens, & nominatus: est iustus putatiuus, & superficialis: est exterior, & cæremonialis: est qui, secundum Apostolum, fide viuuit: & est cum Deo amabilis. De primo, qui numero, non merito est de Ecclesia. De tali dicit Apostolus: Qui viuens mortuus est. Secundus, qui corpore tenetur cum filiis Israël, sed mente fornicatur cum filiabus Madian: Qui licet librum teneat in gremio: mente tamen vagatur in foro. Tertius est, qui se iactat obseruare præcepta legis, vt Phariseus. Quartus de quo hic, *Me expectant iusti.*

PSALMVS DAVID CXLI.

Domine exaudi.] Nota: omnes psalmi pœnitentiales à lacrymis incipiunt, & in gaudio terminantur. Nam factum est vespere, & mane dies vnus: nam prius est, quod animale, deinde quod spirituale: nam debile principium, & c. Septem psalmi pœnitentiales contra septem vitia principalia, de quibus alibi dictum est. *Exaudi me in tua iustitia.* Est iustitia legis, scilicet Talio, oculus pro oculo: est iustitia hominis, scilicet quando confidit in virtute, vt Phariseus: Est iustitia Dei, quæ est duplex, scilicet quæ est à Deo, & hominis est, vel Dei est ita, quod Deus. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam:* ideo opus est auxilio. *Collocauit me in obscuris, sicut mortuos sæculi:* ideo opus est in præsidio. Nā consilio, auxilio, præsidio indigemus: nam faciles sumus ad seducendum, debiles ad cooperandum, fragiles ad resistendum: nam si discernere volumus inter bonum, & malum, decipimur: si tentamus bonum facere, deficimus: si conamur resistere malo, superamur. Sed ad nos venit Dei filius, qui est Dei sapientia, vt nos instrueret ignorantes. Ecce consilium, & est Dei virtus, vt nos adiuuet deficientes: ecce auxilium. Et est patris manus, vt eripiat periclitantes: ecce præsidium. Nam ad hoc Christus venit in mundum, vt habitans in hominibus: in homine cum homine tenebras nostras illuminaret, labores leuaret, pericula propulsaret. Redde singula singulis: in nobis per fidem habitans illuminat nostram cæcitatem. Nobiscum manens adiuuat nostram infirmitatem. Pro nobis nostram protegit fragilitatem. *Collocauit me in obscuris.* Nā in sepulchro permisit seponi, & crucifigi, quod non in iudicio. In præsentia namque est rector morum: in iudicio, est discretio meritum: vnde prius dictum est: *Non intres in iudicium cum seruo tuo.* In regno distributor præmiorum. *In factis manuum tuarum meditabar.* Nam vestigium trinitatis relucet in creaturis. Nam potentiam Dei manifestat creaturarum immensitas, ecce Pater: Scientiam, earum decor, ecce Filius: Benignitatem vtilitas, ecce Spiritus sanctus. Consideremus ergo, in quibus hæc tria consistant. Immensitas est in duobus, scilicet magnitudine, & multitudine: multitudo in tribus: nā in similibus, in diuersis, in permixtis: magnitudo in mole, in spatio: moles, massa, & pondere: Spatium in longo, profundo, & alto: Decor in quatuor, in situ, & motu, in specie, & qualitate: situs in compositione, & ordine: ordo in loco, & tempore:

2. Mach. 7.
Matth. 14.
Mar. 6. c
Luc. 9. b
Gen. 4. b

Matth. 2. c

Phil. 4. b

Luc. 23. f

Matth. 9. c.

1. Cor. 12. b

Ioan. 11. e

Fontes quatuor.

Aque effectus.

Apoc. 1. b
Ecc. 15. a
Psalm. 1. a
Psalm. 38. a

Crucis brachia quatuor vulneribus ornauit Christus, Humilitas.
Ioan. 15. b

Phil. 2. a

Matth. 27. d
Mar. 15. c
Portio nostra Christi.
Luc. 23. f

Matth. 2. b

Matth. 25. c
Mar. 15. d

Luc. 23. f

Correptio in tribus.

Ephes. 2. a
Rom. 7. d

Rom. 1. b
Gal. 3. b
1. Tim. 5. a

Num. 25. c
Luc. 18. e

Psalmorum pœnitentia-
lium initiū
& finis.
Gen. 1. a
1. Cor. 15. a
supra in
Psalm. 81.
Exod. 21. e
Leu. 24. b
Deut. 19. d
Matth. 5. f

Tribus homines egēt.

Trinitatis vestigium relucet in creaturis.

pro ætate motus localis, naturalis, animalis, rationalis: locus ante, & retro; dextrorsum, sinistrorsum, sursum, & deorsum. Item naturalis incremento, & decremento: animalis in sensibus, & in affectibus: rationalis in factis, & consiliis: species in visibilibus, vt de colore, & figura: qualitas de inuisibilib. Quæ quinque sensibus percipiuntur, vt *ῥέλος*, in sono, auditu aurium, dulcor in sapore, gustu faucium, fragrantia in odore, olfactu narium; leuitas in corpore, tactu manuum; utilitas in grato, apto, commodo, necessario; gratū, quod placet: aptum, quod cōuenit; commodum, quod prodest: necessarium, sine quo esse non potest. In his spectando Philosophi ad cognitionem veritatis venerūt. *Expandi manus meas.* Formam crucis significans, quia crucem significat, & præsentat diaconus, cum legit Euangelium. Nam facit crucem in fronte, in libro, & in pectore: in fronte, quia non debet erubescere crucem: in libro, quia debet eam prædicare: in pectore, quia illud quod prædicat debet sentire. *Et similis ero descendentibus in lacum.* Et tunc perit confessio. Nam quatuor sunt, quæ confessionem impediunt, scilicet magnitudo peccati, vnde Caim: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Superbia, vt Pharisæus licens: Quia non sum sicut cæteri homines. Pudor docendi, vnde hoc: Væ mihi, quia tacui. Et hoc: Tacui, dum clamarem, id est, dum clamare debebam. Delectatio, vnde hoc: Computruerunt iumenta in stercore suo.

PSALMVS DAVID CXLIII.

Benedictus Dominus Deus meus.] Psalmus hic agit de eo, quòd Dauid interfecit Goliath, id est, iactu lapidis, in funda, & lapide: lapis ex funda proicitur, id est, fortis de Ecclesia ad resistendum inimicis, vnde Iob: In stipulam versi sunt ei lapides fundæ illius: funda cum in gyrum mittitur, sicut de illa lapides exeunt, quibus aduersariorum pectora feriuntur: ita Ecclesia, cum volubilitate temporum, & per circuitus tribulationum ducitur, fortes ex illa viri prodeunt, quibus, quasi lapidum ictibus inimicorum corda tunduntur. Funda ergo dicitur Ecclesia propter tria: quia in gyrū vertitur, scilicet in volubilitate temporum: & quia inde lapides, scilicet viri fortes mittuntur, vt doctores Ecclesiæ: & quia eis hæreticorum sedes percutiuntur, & destruntur. Quinque lapides sunt: Verbum quinque partium, scilicet verbum comminationis, promissionis, delectationis, imitationis, orationis. De quinque his verbis, ait Apostolus: Malo loqui quinque verba in sensu, quàm decem millia: qui hos lapides habet, inimicum, scilicet diabolum, vel peccatum interficit. Hi autem lapides in vas pastorale debent poni, id est, in saccum memoriæ. Nota: prælium, quod fit cominus, cum scilicet caput Goliath amputauit gladio. Bellum, quod fit eminus, quia lapide eum percussit, vnde: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium.* De amputatione capitis: *Et digitos meos ad bellum.* De iactu lapidis, & bene distinguit inter manus, & digitos. Nam cum gladio percutimus, manus apponitur, cum funda pugnamus, digitis vtimur, qui cum alio pugnaturus est, debet habere quinque, scilicet, arma, vnde Apostolus: Induite vos armaturam Dei. Scientiam, vnde hoc: *Benedictus Dominus Deus, &c.* Fortitudinem, vnde hoc: Estote fortes in bello, Audaciam, vnde hoc: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Perseuerantiam, vnde hoc: Sola perseuerantia accipit brauium. Et hoc: Finis, non pugna, coronat. In pugna quatuor sunt necessaria, quæ hic nominantur, scilicet scientia, vnde hoc: *Qui docet manus ad prælium.* Fortitudo quod ibi notatur: *Misericordia mea & refugium.* Constantia, ibi: *In ipso speraui.* Victoria, ibi: *Qui subdit populum meum sub me.* Digitus, quandoq; dicitur Spiritus sanctus, vnde, hoc: Digitus Dei est hic, dixerūt Magi Pharaoni: quandoq; tres personæ, vnde hoc: Quis appendit tribus digitis molem terræ? Quandoq; dona

A Spiritus sancti, vt hic: *Digitos meos.* Quid est homo quia innotuit ei? Tota trinitas nobis innotuit per filium, Nam pater, vnde: Pater manifestauit nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, &c. Filius, nam in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Spiritus sanctus, vnde hoc: Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos. *Domine, inclina cælos tuos & descende,* id est, tempera Apostolos nostræ infirmitati. Nam quandoq; excedunt in prædicando. Et iste excessus, siue obleuatio fit tribus modis. Nam quandoq; fit supra cōscientiam, quando tale, quid prædicatur, quod modum scientiæ excedat: quandoq; fit supra industriam, quando mens prædicantis illuminatur: Ad quid, quòd humana scientia, nec humana industria sufficit. Quandoq; fit supra naturam, quando totius humanæ naturæ modum, & metam prædicator excedit. De alijs duabus speciebus B cōtemplationis, prius dictū est: *Libera me de aquis multis.* Bonæ sunt aquæ, à quibus potest liberari. Nam tres sunt, qui testimonium dant in cælo, spiritus, aqua, & sanguis: nam funiculus triplex difficile rumpitur, & si non adsit sanguis, scil. martyrum, adsit sanguis & aqua. Nam fides in aqua baptismi nutritur, quam triplicem habemus à Salvatore. Nam fleuit super Hierusalem: Sudauit in monte hora passionis: sed illa aqua non fuit sine sanguine. Nam factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis. Tertia aqua fluxit de latere eius mortui. Primam aquam habes, si rigas cōscientiæ stratum dolore compunctionis. Secundam, si in labore & dolore, vel sudore vesceris pane tuo, & pœnitentia corpus tuum affligeris: sed hæc aqua sanguinei coloris est, propter laborem, & propter concupiscentiæ ignem, quem extinguit. Tertiam, si aquam sapientiæ potaueris, quæ bene fluxit de latere Christi mortui: quitalis est, mortuus est mundo. Prima aqua à præteritis peccatis abluit cōscientiam: secunda, vt futura caueas, extinguit concupiscentiam: tertia, si ibi peruenieris, potat animam sitientem. Nam Christus, qui est super mel dulcis, in patria erit fons aquæ salientis in vitam æternam: *Qui das salutem.* Hic notatur liberatio à pœnis, vnde hoc: *Redemisti.* Collatio virtutis, vnde: *Qui das salutem.* Nota etiam liberati fortitudinem, vnde: *David.* Fortitudinis humilitatem, ne sit elatio, vnde: *Seruum tuum.* Nota etiam, quòd in collatione virtutum est opus discretionis, vnde: *Qui das salutem Regibus,* bene se regentibus. In liberatione à peccatis opus est fortitudinis. Nā maioris est potentiæ, iustificare impium, quàm creare cælum, & terram, vnde: *Redemisti.* *Sicut nouella plantationes.* Tria sunt, quæ solent hominibus obici, scil. ætas iuuenilis, vita culpabilis, scientia tenuis. Pro ætate, responde: Ex ore infantium, & lactentium. Pro vita culpabili, hoc: Non est enim homo, qui non peccat. Et: Qui sine peccato est, primus in eam mittat lapidē. Pro scientia tenui, hoc: Infirma mundi elegit Deus, vt quæque confundat fortia. Non enim ad iacienda fidei fundamenta elegit Deus versutias Aristotelis, vel Tullij lepores verborum lasciuientis eloquentiæ, & fastu rhetorico cohditam eloquentiam, sed simplices, & idiotas, & piscatores, & huiusmodi viros.

PSALMVS DAVID CXLIV.

Exaltabo te.] Septem psalmi, qui sequuntur, agunt tantum de laude Dei, & de septiformi gratia, & de septem donis Spiritus sancti, quæ dedit Dominus per septem apparitiones, quibus post resurrectionem apparuit. In prima apparitione spiritū timoris, cum Angelus mulieribus apparuit, & factus est terræ motus. In secunda spiritum pietatis, quando Petro apparuit. Magna autem pietas fuit, vt ei, qui singulariter negauerat, singulariter appareret. In tertia spiritum scientiæ, duobus euntibus in Emāis, quando eis apparuit, & interpretabatur in scripturis, quæ de ipso erant, incipiens à Moysē, & ceteris Prophetis. In quarta spiritum fortitudinis, quando ianuis clausis intrauit ad discipulos, ostendens eis vulnera: sic, vt solent in signum fortium.

Trinitas per filium nobis innotuit.
Ioan. 17. a
Baruch. 3. d
Ioan. 16. a

Excessus prædicatoris tribus modis fit.

Supra in pf. 118. octon. 11
Et in pf. 132
Ioan. 5. b
Eccl. 4. c
Luc. 19. f

Luc. 22. e
Ioan. 19. f

Gen. 3. d

Eccl. 1. 5. a
Ioan. 19. f

Ioan. 4. c

Hominibus tria obici solent.
Psal. 8. a
1. Reg. 8. e
Ioan. 8. a
1. Cor. 1. d

Argumentum septem psalmorum sequentium.

Christi apparitiones post resurrectionem.
Matth. 28. a
Marc. 16. a
Luc. 24. a
Ioan. 20. a
Luc. 24. c
Marc. 16. c

Luc. 24. b. d
Ioan. 20. e. f
Ioan. 21. d
Luc. 24. g
Matth. 28. d
Marc. 16. c
Act. 1. a

Christus ter coronatus.
Matth. 27. d

Cant. 3. d

Psal. 8. b
Fruitio Dei in nobis triplex erit.
Luc. 6. f

Laudare se, quando liceat.

2. Cor. 11. f
Ibid. c

Beda de schemata. 5. script.

Christi regnum.

Deus fidelis.
2. Tim. 1. c

1. Cor. 13. d

Sap. 9. d
1. Cor. 13. c

Isa. 31. d

Corporis gloriosi conditiones.

dinis foramina clypei ostendi. In quinta spiritum consilij frustra piscantibus, quibus mittere in dexteram nauigij rete consuluit. In sexta spiritus intellectus, quando apprensus in medio eorum, aperuit sensum, vt intelligerent scripturas. In septima, spiritum sapientie scilicet in die Ascensionis: quia vsque ad illam diem, quasi per stultitiam saluos fecit in se credentes. Christus dicitur Rex, & ter coronatus. Primo spinea corona à nouerca sua, scilicet Synagoga: corona miserie erit etiam coronandus à matre Ecclesia, quando veniet ad iudicium, cum senatoribus populi corona iustitie: Egredimini filie Sion, & videte Salomonem in diademate suo, quo coronauit eum mater sua. Modo etiam coronatus est à patre suo corona glorie, vnde hoc: Gloria & honore coronasti eum. *Laudabile nomen tuum in seculū, & in seculū seculi.* Triplex erit in nobis fruitio Dei: Nā homo videbit Deum in creaturis, in se ipso, in personis, scilicet perfecte, perfectius, perfectissime, vnde in Euangelio: Mensurā bonam, & confertā, & coagitam dabunt in sinū vestrum. Confertam, quantū ad visionem Dei in creaturis: coagitam, quantū ad visionem in homine: supereffluentem, quantum ad eam, quæ est in personis. Conferta mensura dicitur, quando est plena, & rasa, non calcata. Coagitata, siue discussa, quando plena discutitur, vt magis impleatur. Superfluens, quando cumulum facit. *Potentiam tuam pronuntiant.* Hic dicitur quandoq; hominem se posse laudare. Non enim semper est arrogātia se ipsum laudare. In tribus casibus potest se homo laudare, & commendare, scil. vbi fides periclitatur, vt Paulus fecit, quando dixit: Ministri Christi sunt, & ego: vt minus sapiēs dicō, plus ego: vt mali reprimantur, vt fecit Apostolus ad reprimendum pseudopphetas: quando propria fama læditur. Hypozeus, dicit Beda, est zeugmæ contraria quando scil. verba singula, vel sententiæ singulis quibusq; clausulis subiunguntur, vt hic: *Virutem terribilium tuorum dicent. Gloriam regni tui dicent.* Regnum Christi commendatur hic à quinque. A potestate, vbi dicit: *Potentiam tuam loquentur.* A potestatis manifestatione, hic: *Ut notam faciant filiis hominum potētiā tuam.* A decore, hic: *Gloriam magnificentiæ regni tui.* A perpetuitate, hic: *Regnum tuum regnum omnium seculorum.* A generali subiectione, vt hic: *Dominatio tua in omni generatione, & generationem. Fidelis Dominus.* Deus dicitur fidelis in duobus, scil. in promissis, & cōmissis. De primo hic. De secundo Apostolus: Scio cui credidi, & certus sum, & c. *Implet omne animal benedictione.* Hoc erit in futuro. Nam tria sunt in anima. Rationale, concupiscibile, irascibile: sed vnumquodq; impeditur in præsentī, vt non possit impleri. Nam circa rationale, sunt quasi habitus, & priuatio, scientia & ignorantia: circa concupiscibile, desiderium & contemptus. Circa irascibile ira & lætitia: sed Deus hoc implebit in futuro. Nam rationale nostrum complebit luce sapientie: Concupiscibile fonte iustitie: Irascibile summa lætitia, & tranquillitate, quia tunc erit perfecta sapientia, perfecta iustitia. Tunc enim lætitia non erit suspecta, propter scientiam, nec impura propter iustitiam. In his tribus consistit gloria animæ in futuro.

PSALMVS DAVID. CXLV.

Lauda anima mea Dominum.] Tria sunt, quæ impediunt, ne sit laus perfecta in præsentī, scilicet cognitio imperfecta: nam videmus per speculū in ænigmate, tūc autem facie ad faciem. Corporis corruptio: quia corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Imperfecta dilectio: Nam cum venit, quod perfectum est euacuabitur quod ex parte est. Nam erit ignis in Sion & caminus eius in Hierusalem. *Exibit spiritus eius.* Et tunc corpus eius reuertitur in terram suam, quia incinerabitur, sed in futuro integrum, quia habebit glorificationem suam, quæ in quatuor consistit, in impassibilitate, in immortalitate, in agilitate, in splendore. Immortalitas tūc erit in corpore, ne redigatur in cinerem.

A Impassibilitas contra angustiam: nom tanta tunc erit corporū leuitas, vt præcedat tunc leuitatem cogitationum. Habemus ergo tunc agilitatem ab acre. Nam legitur: quod sancti sunt, quasi scintillæ, quæ in aridine discurrēt, ab igne splendoris: Nam iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eius. In his quatuor erit gloria in futuro, scil. gloria corporis, & in his tribus prædictis gloria animæ, scil. in sapientia & iustitia, & lætitia. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius.* Per Iacob Ecclesia triumphans, per Esau Ecclesia militans figuratur. Nā domi habitat Iacob, simplex & lenis: dū foris venatur Esau hispidus, & agrestis. *Dominus soluit cōpeditos.* Nota ordinem iustificationis: Nam primo Deus à peccatis liberat, quod notatur ibi: *Dominus soluit compeditos.* Post, virtutibus illuminat, vt hic: *Illuminat cælos.* Nota ordinem iustificationis: Nam primo Deus à peccatis illuminando liberat: post, profectus virtutis ostenditur, ibi: *Erigit elisos.* Vltimo collatio beatitudinis, ibi: *Dominus dirigit iustos,* quod maxime erit in futuro. *Regnabit Dominus.* Hoc præsens regnum, dicitur passiuè regnum, & hoc ideo hic regitur, illud reget nos.

PSALMVS DAVID. CXLVI.

Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus.] Hic debet esse prima distinctio, non, vt quidam dicūt: *Laudate Dominum, quoniam bonus. Edificans Hierusalem Dominus:* quæ passa est dispendium ruinæ angelicæ sed ad hoc, quod Ecclesia ædificetur hæc duo sunt necessaria, scilicet sapientia, & patientia. Patientia ad tolerandum, vt in martyribus: Sapientia ad intelligendum, & benefaciendum, vt in confessoribus. Ex his enim constat Ecclesia. Nam pati est meritorium, si sumatur à patientia, non à passione. *Qui numerat multitudinem stellarum.* Hic dicitur, quod Deus omnia in mensura, numero, & pondere disposuit. Notandum autem, quod tria sunt principia, scil. tres personæ, quibus hæc conueniunt, vnū, simplex, immutabile, & hæc tria vnū sunt. Nam ipse Deus, vnum est, à quo quodlibet numerosum simplex, à quo quodlibet compositum: immutabile, à quo mutabile, vel omne mobile. Omnia ergo disposuit in numero, quia ab vno sunt omnia per numerum, omnia in pondere: nam omnia ab immobili ordinata propter pōdus, nā omnis motus ab immobili: omnia in mensura, nam à simplici, omnia ab aliqua specie contenta propter mensuram. Nam omnia disposuit, & quodlibet facit vnū. Nam quodlibet, ideo, quia numero vnum est. In pondere, quia cuilibet dat motum. In mensura, quia cuilibet dat speciem. *Qui operit cælum nubibus.* Sacra scriptura est obscura, & velata. quod significat illa decem, quæ velata sunt sub alis Cherubim, scil. quid ante mundum, quid in fine mūdi, quid post finem, quid prædestinatio, quid reprobatio. Via aquilæ in cælo, & via nauis in mari, via colubri supra petram, via viri in adolescentia. Tria stellis conueniunt. Nam sunt eminentes, lucentes, ordinē seruātes: sic sancti hæc habent, & ideo sancti stellis comparantur. De primo dicitur, quod eorū conuersatio semper in cælis est. De secundo dicitur: Vos estis lux mūdi. De tertio: Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. *Pullis cornuorum innocantibus eum.* Legitur quod pullus corui nō pascitur ab eo, donec habeat plumas, similes plumis patris, sed interim pascitur rore cæli, & ideo dicitur Deum inuocare. *Beneplicitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Timori subiungit spem: vanus enim timor est, quem non firmat fiducia. Spes enim necessaria est in præsentī cum patientia, & fortitudine: Deus enim tribulato tribuit patientiā, fortitudinem, spei certitudinē. Fortitudinem, vt sustineas: patientiam, vt non resistas: spem, vt expectando diligas.

PSALMVS DAVID. CXLVII.

Lauda Hierusalem Dominum] Hic Psalmus loquitur in persona eorum, qui consolantur de spirituali re-

Sap. 3. b
Matth. 13. e

Gen. 31. f
Ecclesia triumphans, & militans.

Iustificatio- nis ordo.

Ad Ecclesie ædificationē duo sunt necessaria.

Sap. 11. c
Deo tria conueniunt

Sup. in ps. 38.

Isa. 6. a

Prou. 3. c

Philip. 3. d
Matth. 5. c
Cant. 2. a

paratione Hierusalem, sicut ad literam Prophetæ de reparatione Hierusalem corporali. *Quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Hic quatuor ponit, quare Deus debeat laudari: Securitatem, quia clausa erit ianua, quod ibi notatur: *Confortauit seras portarum tuarum.* Sed quia securi possunt esse in miseria, subdit glorificationem, ibi: *Benedixit filiis tuis in te.* Sed si gloria non esset perseverans, non esset plena beatitudo. Ideo subdit sufficientiam, ibi: *Et adipe frumenti satiat te.* Sed ut eo possimus peruenire, nobis in via dedit viaticum, scilicet Christum, vnde subdit: *Emitte eloquium suum vehementer,* id est, Christum, verbū patris, quod pater misit. Nihil enim filius Dei à seipso fecit, sed omnia fecit missus, ut iussus, ut vocatus, vel ductus, vnde: *Missus venit in mundū, ductus in desertū,* vnde hoc; *Ductus est Iesus in desertum: iussus passionem subiit,* vnde: *Factus obediens vsque ad mortem; vocatus surrexit,* vnde: *Exurge gloria mea. Qui dat nuem.* Hic tria genera peccati intelligit, infelicitatem, ibi: *Qui dat nuem.* Actuale peccatum, siue ignorantiam, ut exponitur, ibi, vnde dicit: *Nebulam.* Peccati obstinationem, ibi: *Mittit crystallum suam,* post subiungit horum delectationem. Primum peccatum deletur per Christi incarnationem, vnde: *Qui dat nuem, sicut lanam,* quæ incarnationem, significat: Secundum per pœnitentiam, vnde: *Nebulam, sicut cinerem spargit,* id est, pœnitentiam. Tertium per prædicationem, ibi: *Mittit crystallum suam.* Nota: vbi que hic ponitur, sicut, pro per, & est pro thesoparaloge, scilicet propositio, pro præpositione. Hic dicitur, quos vocauit, hos & prædestinauit. Nam legitur, quod vocauit filios Israël maxime. Sed Iudæum fatuum, Hebræum falsum, Galilæum iniquum, quos, ut legitur, Alexander captiuauit. Sed ad hoc, ut habeamus plenitudinem vocationis æternæ, oportet nos de Iudæo fieri Hebræum, de Hebræo, Galilæum. Iudæum facit confessio peccatorum. Hebræum promotio virtutum. Galilæum æternorum contemplatio. Iudæus fatuus per simplicitatem, non dolosus in confitendo, ut se excuset. Hebræus falsus pro reputatione. Nam cū omnia benefecerimus, dicamus, quod inutiles serui sumus. Galilæus iniquus per seueritatem, ut irascatur cōtra peccata. Nam melior iniquitas viri, quam mulier benefaciens. *Elabit spiritus eius.* Et alibi: *Qui producit ventos de thesauris suis.* Venti sunt spiritus sapientiæ & intellectus; spiritus consilij, & fortitudinis; spiritus sciētiae, & pietatis; spiritus timoris Domini. Primi quatuor ad intellectum, alij ad affectum pertinent. De illis quatuor ventis, spiritus sapientiæ spirat à meridie; spiritus intellectus ab oriente; spiritus consilij ab Aquilone; spiritus scientiæ ab occidente. *Non fecit taliter omni nationi.* Hic fit mentio de quadruplici pace in præfenti. Nam pacem debemus quarere à Deo per obedientiam, à carne per abstinentiam, à mundo per patientiam, à diabolo per prudentiam. De prima: Gloria in excelsis Deo. De secundo: Pacem meam do vobis: quæ qualis sit, subdit: *Non turbetur cor vestrum.* De tertia, & quarta Iob: *Omnes bestię terræ pacificæ erunt.* Et ibi: *Et scies, quia pacem habeat tabernaculum tuum: per tabernaculum corpus, per bestias malignas spiritus intellige.* Vna pax erit in patria, quæ, ut dicit Apostolus, exuperat omnem sensum.

PSALMVS DAVID. CXLVIII.

Laudate Dominum de cælis. Imperatiuus quandoque; Imperatiue ponitur ut hic: *Dilige proximum tuū, sicut teipsum.* Quandoque; permissiue, ut: *Irascimini, & nolite peccare.* Quandoque consulendo, ut Dominus Iudæ: *Quod facis, fac citius; id est, facies.* Et hic: *Pone eos, ut rotam, id est, pones.* Quandoque optando, ut hic: *Miserere mei Deus.* Quandoque congratulando, ut hic: *Laudate Dominum de cælis.* Quandoque hortando, ut hic: *Agite quod agitis.* *Laudate eum cæli cælorum,* scilicet æreum, æthereū, sidereum. Cur enim

Lucifer, cum esset in cælo, diceret: *Ascendam in cælū,* nisi aliud esset cælum, quod voluit ascendere: Vel aliter, Tres sunt cæli, siue regiones. Nam prima regio est spiritus humani, secunda spiritus angelici, tertia diuini. Vel moraliter Nam primum cælum ascendere, est ad seipsum redire, & quæ sunt immortalitatis pensare. Ad secundum cælum ascendere, est incorruptionis gloriam suis meritis comparare. Ad tertium cælū ascendere, est vsque ad æternitatem penna contemplationis volare, & intellectuales oculos radiis eius infigere. *Laudate Dominum de terra.* Per cælum, superiora; per abyssum, aerem; per terram, inferiora; per aquā omnem liquorem intellige, quæ omnia laudant Deum, id est, dant materiam laudandi Deum, & quia de his ad libitum suum operatur, vnde dicit: *Omnia quæcunq; voluit, fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Reges terre, & omnes populi.* Nota: Deus primo fecit mundum, post ornauit herbis, & animantibus diuersis: & mundo repleto, quasi domo plena, fecit hominem ultimo, & eum in domum repletam introduxit. Hunc ordinem hic seruat, primo ostendens, quod elementa laudent Deum, post animantia terræ, postea, quod homo.

PSALMVS DAVID. CXLIX.

Cantate Domino. Homo debet cantare pro reparatione mundi, ut eleuet vocem & frangat. Eleuet per ascensum ad contemplationem Dei: frangat, per descensum per compassionem proximi. Nolite cantare cum Lucifero, qui alta voce in cælo antiphonā inchoauit, dicens. *Ascendam in cælū, & ero similis Altissimo.* Canat autē cū Christo, qui incipit ab imo, dicens: *Discite à me, quia mitis sum, &c.* In cantu Luciferi tres sunt voces, in cantu Adæ tres dissonæ & discordes. In cantu Luciferi, prima vox est elationis, secunda suggestionis, tertia desperationis: In cantu Adæ prima vox est, quod diabolo creditur, secunda consensus, tertia excusationis. In his sex vocibus constat discordiæ cantus. *Exultent in rege suo,* id est, in Christo, qui est rex & sacerdos: rex, quia nos regit: sacerdos, quia ipse se pro nobis obtulit. *Letabuntur in cubilibus suis,* quantum ad interiora, vnde hoc: *Gloria nostra hæc est testimonium cōscientiæ nostræ: Ad alligandos.* Tria sunt, quibus homo, vel aliquid aliud ligatur, vel stringitur, scilicet funes, clauis lignei vel ferrei, gluten. Primum astringit dure, & fortiter; secundum etiā fortius & durius; tertium suauiter, & secure; his homo ligatur ad Deum. Fune ligatur ad Deum quis mystice, quādo tentatur, & sæpe, sed habet in memoria promissiones homini factas, & inuitū honestatis, & hoc fune retinet se, ne propositum suū penitus rumpatur. Clauis aliquis Deo astringitur, quem timor Dei ligat, talis nō timet peccare, sed ardere, & ideo timore pœnæ declinat à malo. Talis potest dicere: *Cōfringe timore tuo carnes meas, &c.* Tertio, glutino charitatis ligatur, & vnus cū Deo efficitur, quo glutino ligna arcæ ligabatur, scilicet mēbra Ecclesiæ. Sic Christus primo ad colūnā ligatur, post crucifigitur; tertio glutinosa vnctione aromatu linitur. Sic Deus homines in duobus prædictis diu esse non patitur. Sed vngit vnctione, misericordiæ suæ, ut resurgant in nouitate spiritus, & dicat: *Quis me separabit à charitate Christi?* Nota: Quatuor leguntur cantica. Primum victoriæ, quod subuerso Pharaone, cantatū est. Secundum est adhortationis, quod in terra promissionis cantabant. Tertium est lætitiæ, quod de susceptione filij Anna cantauit. Quartum fortitudinis, quod Dauid cantauit, de manu Saūl ereptus.

PSALMVS DAVID. CL.

Laudate Dominum in sanctis eius. Tria sunt quæ faciunt hominem sanctum, victus sobrius, sensus pius, actus iustus. Victus sobrius est, si cōtinenter, si castè, si charitatiue, si humiliter vixerimus; per cōtinentiā notatur charitas, per obedientiam humilitas. Actus

Deus quare laudandus.

Matth. 4. a
Luc. 1. dPhilip. 2. a
Psal. 56. b
Peccati triplex genus

Rom. 8. f

Luc. 17. c

Eccl. 4. v. e
Psal. 134. b
Sup. in psal. 134.
Ricard. de S. Vi. in psal. 134.

Pax quadruplex in præfenti, quarrenda.

Luc. 2. b
Ioan. 14. d
Ibidem.
Iob. 5. d

Philip. 4. d

Imperatiuus.
Matth. 22. a
Psal. 4. a
Ioan. 13.

Psal. 50. a

Isa. 14. c
Cæli tres.

Psal. 134. b

Isa. 14. c

Matth. 11. d

Christus rex, & sacerdos.

2. Cor. 1. e

Psal. 118. p
Gen. 6. d
Matth. 27. c
Maye. 15. b
15. a
Luc. 23. d
24. a
Io. 19. a. d. g

Rom. 7. d

Exod. 15. a
Iudic. 5. a
2. Reg. 2. a
Psal. 17. a

Tria, quæ faciunt hominem sanctum

iustus erit, si fuerit rectus, discretus, fructuosus: rectus per bonam intentionem, discretus per possibilitatis mensuram, fructuosus per proximorum utilitatem. Sensus pius, si mens nostra fortiter Deū imploret summe potentē, summe sapientem, summe bonum, ut per eius potentiam credamus adiuuari nostram infirmitatem: per eius sapientiam, corrigi nostram ignorantiam: per eius bonitatem credamus dilui nostram infirmitatem. *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* Virtus, & firmitas in triūphantibus, sed infirmitas in militantibus. Nam infirmitas corporis ad continua, ad subitanea: sic infirmitas animæ ad continua, ad subitanea: Continua infirmitas in anima, quando in peccato assidue iacet, & continue Deo deformis apparet: subitanea est, cum irruente subita tētatione, anima per culpam nigrescit, sed statim per confessionē ad pœnitentiam redit, quia est indignus. Secundum primum modum, non debet corpus Christi sumere, vnde Apostolus: Qui sumit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit. Sed indignus secūdo modo, potest sumere. *Omnis spiritus laudet Dominum.* In quocunq; loco sit, siue in cœlo, siue in terra. Nam nusquam securitas, nec in cœlo, nec in paradiso, multo minus in mundo. Locus enim non facit hominem sanctum, sed homo locum: In cœlo enim Angelus cecidit, sub præsentiā diuinitatis: In paradiso: Adam de loco voluptatis: In mundo, Iudas de schola virtutis, & Saluatoris. *Secundum multitudinem magnitudinis tuæ.* Deus est magnus. Nam habet quatuor dimensionē: quia Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profunditas: longitudo in Deo est æternitas, quæ est tam longa, ut non habeat terminum temporis, vel loci. Latitudo, charitas est, quæ nullis terminis angustiat, quæ extenditur etiam vsq; ad inimicos. Sublimitas in Deo est, quia supra omnia est. Profundum in Deo, quia intra omnia est. De his Apostolus: O altitudo diuitiarum, &c. Est ergo latitudo in Deo per æternitatem, altitudo per maiestatem, latitudo per charitatem, profundum per sapientiam. Vnde homo, si manet perseveranter, habet longitudinem: si amat inimicos, latitudinem: si habet sollicitudinem, & timorem, habet sublime, & profundum. Habe ergo stuporem, pauorem, feruorem, sustinentiam, quæ respondeāt prædictis, quæ Dei sunt. Sublimitas in Deo stupenda, pauenda, vel timenda, est iudiciorum abyssus: charitas erigit feruorem; æternitas sustinendi perseverantiam. Notandum, quod psalmus iste centesimus quinquagesimus est. Hæc tria quæ nantur: quare sint centum quinquaginta psalmi, & quare per quinquagenas diuiditur liber iste, & quare per tres. Notandum, quod dicitur per septenarium significari vetus testamentum, per octonarium nouum. Nam septenarius, dicitur Pallas, scilicet virgo, id est, sterilis: nam nullus numerus, præter vnitatem, septenarium generat, vel generatur a septenario: nam si septenarius

A generat aliquid vltra denarium, ibi non sunt numeri, sed recapitulatio numerorum. Sic vetus testamentum sterile non dabit gratiam: quia lex neminem duxit ad perfectum, nec datum est a gratia. Nam Deus dedit illud in ira sua, quasi extorserunt a Deo: sic octonarius generatur ab aliquo numero: Nam bis quatuor sunt octo. Nota: datum est a gratia, & confert gratiam, & notandum, quod sicut octonarius præfertur septenario, ita nouum testamentum præfertur veteri. Nam in tribus præcellit, in reuelatione figurarum, in impletione promissorum, & in magnitudine præmiorum. Nam, quod obscurum ibi, hic manifestum: quod ibi promittebatur, hic datur: ibi temporalia, hic æterna. Hæc præminentiam repræsētat Ecclesia, quæ tria facit, dum legitur Euangelium. Nam audit, capite reuelato, ad ostendendum omnia veteris testamenti obscura, tempore Euangelij reuelata. Cum silentio, ad ostendendum secundam præminentiam: solent enim tacere pueri, cum accipiunt promissa. Voce eleuata terminatur, ad ostendendum præmiorum celsitudinem. Euangelia enim voce eleuata terminantur, sic: Plenum gratiæ, & veritatis: sed lectiones veteris testamenti in imo terminantur, sic: Hæc dicit Dominus Deus exercituum: quia terrena quæ deorsum sunt, non hic quærimus, sed æterna quæ sursum sunt. Illud quoque quod hi tres status distinguuntur: duo in præsentī, vnus in futuro. Solent tamen tres status distingui in præsentī; primus quando expletur concupiscentia; secundus, quando exercetur pœnitentia; tertius, quando iustitia diligitur. In vtroque autem statu, primo, & secundo, est pax. Nam alia est pax ante pœnitentiam, quando spiritus obtemperat carni: alia post actam pœnitentiam, quando caro subiicitur spiritui. Prima est, quando caro concupiscit, & spiritus acquiescit. Secunda est, quando imperat, & caro ei non obtemperat. De prima: Pax, pax, & non erat pax. De secunda; Pacem relinquo vobis. In tertio statu erit pax, sine magna lucta. De qua dicitur: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. In primo est pax, & sola: in secundo iustitia, & sola: in tertio, iustitia & pax, quia blando osculo iunguntur, vnde dicitur: Iustitia, & pax osculatae sunt. In quo statu: *Omnis spiritus, ibi existens, Laudet Dominum.* Notandum, quod sententia sermonis pendet in fine. Omnis oratio vsque ad finem suspenditur, fini acclamatur, fini respondetur, sine indicatur, id est, ante finem pendula sunt omnia, & nusquam locantur. Ante finem possunt prauè dicta corrigi, pratermissa suppleri, superflua refecari, bene dicta deprauari. Tamen manum corrigentis postulo, non detrahentis: & finis omnia concludit, omnia locat, omnia perficit. Sola enim perseverantia accipit brauium. Amen dicant omnia.

EXPOSITIONIS IN PSALTERIUM FINIS.

XPOSITIO sequens in librum Ecclesiasten nomine Sancti Bonauentura in initio, & in fine inscripta luculentis literis extat in antiquo exemplari Monasterij sancti Ioannis in Seyths Ordinis Carthusiani. Est sane, ut reliqua tanti Doctoris expositiones, commentarij, & libri, non verbis affuens, sed erudito, & seraphico more, sententis grauibus distincta, & rerum vbertate fecunda: vsque adeo, ut ex Auctore doctrina, & ex doctrina Auctor facile comperiatur.

1. Cor. 11. d

Gen. 3. b
Matth 26. a
Marc. 14. a. b
Luc. 22. a
Ioan. 13. c

Deus magnus.

Rom. 11. d

Quæstio triplex de psalmis.

Rom. 3. c
& Heb. 7. c

Nouum testamentum verus præcellit in tribus.

Ritus Ecclesiæ, dum legitur Euangelium.

Ioan. 1. b

Isai. 3. b

Hier. 6. d
Ioan. 14. d
Phil. 4. b

Psal. 84. c

Finis.

1. Cor. 9. d

S. BONAVENTURÆ

Expositionis, in Librum Ecclesiastes,

PRO OE MIVM.

BEATVS vir, cuius est nomen Domini, spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Cum, sicut vult beatus Dionysius, bonum sit primum appetibile: bonum autem cum sit duplex, temporale scilicet, & æternum, iuxta illud: Quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt: quæ duplicem in nobis generat amorem, siue appetitum, scilicet charitatis, & libidinis, vt charitas sit amor rediens ad æterna, libido ad terrena. Et quia conuenientiam, & differentiam appetituum sequitur conuenientia, & disconuenientia morum, & secundum conuenientiam in legibus & moribus consistit vnitas ciuitatis: ex hoc duplici amore duplex oritur ciuitas, scilicet superna Hierusalem: & ciuitas babylonis. Primæ fundamentum est charitas ordinata: secundæ, libido peruersa. Superna ergo ciuitas, quia fundata est in charitate, quæ erigit ad æterna, in æternis quiescit, & in eis beatitudinem ponit. Babylonis vero ciuitas, quæ per libidinem deprimitur ad terrena, in his terrenis beatitudinem ponit. Et sic relinquitur ex prædictis, quod sicut duplex bonum est, sic duplex amor, sic duplex ciuitas, sic etiam beatitudo duplex, vera scilicet in æternis, falsa in temporalibus, & caducis. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Et sicut amor charitatis, & libidinis, sic obuiant sibi, & simul esse non possunt: sic hæc duæ beatitudines. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Ideo si quis vult esse beatus, necesse est, vt futura bona diligat, & contemnat præsentia: ideo Spiritus sanctus per Psalmistam, virum beatum ab hoc duplici actu describit, à supernorum delectatione, quæ faciunt beatum: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: & à terrenorum aspernatione, quæ faciunt vanum, cum dixit: Et non respexit in vanitates, & insanias falsas. Vere, Beatus vir, cuius nomen Domini spes eius. Solus enim Dominus beatificat, nec aliud nomen sub cælo est, quod beatificet. Solus enim Dominus est beatus per essentiam. Serues mandatum sine macula, irreprehensibile, vsque in aduentum Domini nostri IESV Christi, quem suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, Rex Regum, & Dominus Dominantium. Illi soli inest beatitudo, & potentia per essentiam: beatitudo autem nostra est per participationem. Secundum quod est per participationem, ortum habet ab illo, quod est per essentiam. Ergo beati sumus, participantes ex fonte beatitudinis, qui est Deus. Ideo scriptum est: Beati, qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Primo enim Deus per dispensationem beatitudinem communicat agno: per consequens, qui ab agno sunt vocati, beati sunt, Solus etiam habet affluentiam, quæ de sapientia, quæ Deus est, dicitur singulariter. Pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ, & gloria. Beatitudo autem nostra est per bonorum omnium aggregationem, ergo in eo solo est, qui habet omnium affluentiam. Ideo inferitur statim: Lignum vitæ est iis, qui apprehenderunt eam, & qui tenuerit eam beatus. Et: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Solus habet intransmutabilitatis quietem, quia omnia variantur, sed non variatur. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Beatitudo autem no-

stra est per bonorum congregatorum tranquillam possessionem, quia sine pace beatitudo esse non potest. Cum igitur in nullo sit perfecta tranquillitas, nisi in Deo, non ergo possumus pacificari, nec beatificari, nisi in Deo, vnde dicitur: Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Solus etiam habet æternitatis immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, qui solus habet immortalitatem. Beatitudo autem nostra est per bonorum possessorum interminabilem durationem. Status enim, qui finiri potest, beatus non est, sed miserie subiacet. Cum igitur interminabilitas non possit haberi, nisi à fonte immortalitatis, in eo solo beatificatur, ideo dicitur: Beati, qui habitant in domo tua, Domine: in sæcula sæculorum laudabunt te: quia erit eorum lætitia sempiterna. Venient in Sion cum laude, & lætitia sempiterna super caput eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Beatus igitur vir, cuius est nomen Domini spes eius, sed non solum beatus, immo perfecte beatus. Vanus est, qui sperat in mundo: respicit enim in vanitates, & insanias falsas: ideo euanescit secundum illud: Elongauerunt à me patres vestri, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt: post vanitatem, id est, post mundum. Mundus enim cum suis vanus est, quia non præbet fulcimentum innitenti, vnde dicitur: Ægyptus frustra, & vane auxiliabitur, eo quod innitenti sibi fulcimentum non præbet. Est enim baculus arundineus, super quem si innixus fuerit homo: perforabit ambas manus eius: quia mundus, & mundana omnia omnes in eis confidentes reddunt debiles, & inanes, & ad omne opus bonum ineptos: ideo dicitur manus perforare. Ideo desperans Propheta de auxilio mundanorum, petit: Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. Vanus etiam, quia non præbet plenitudinem continenti, vnde dicitur: Auarus non implebitur pecunia. Et ratio huius est, quia mundana omnia vana: & vana non implent. Vnde dicitur: Vana spes, & mendacium viro, & insensato: quasi qui apprehendit vmbra, & sequitur ventum, sic qui attendit ad vana mendacia: vnde sicut ventus non fatiat ventrem, nec vmbra replet: sic nec temporalia, quæ sunt vmbra æternorum, ad quæ anima est creata. Vanus etiam est, quia non dat quietem laboranti, & ideo, qui pro mundanis laborat, in vanum laborat. Quid proderit homini de vniuerso labore suo, quo laborat sub solem: Cuncti dies eius laboribus, & ærumnis sunt pleni, nec per noctem mente quiescit, & hoc nonne vanitas est: quia laborat in vanum, quia non quiescit. Mundus iste non potest dare quietem: quia nec ipse permanet, immo semper circuit: ergo qui ei adhærent, necesse habent circuire. Ideo dicitur: In circuitu impij ambulat. Vanus etiam, quia non præbet fructum diligenti, vnde dicitur: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis, & hoc ergo vanitas. Non capiet fructum immo magis damnum: quia lucrando mundum, perdit Deum, & perdit seipsum, & secundum quod inquit Dominus: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat: homo lucrando mundum, patitur animæ detrimentum. Mundus enim, præhendendo altitudinem, erigit in superbiam, & per hoc hominem euanescere facit, iuxta illud: Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pululum onagri se liberum putat, dum enim ad vana exteditur,

Psal. 39. a

Dionys. de diu. nom. cap. 4.

2. Cor. 4. d

Amor duplex in nobis.

Ciuitas duplex.

Beatitudo duplex. Psal. 143. c

Matth. 6. c

Psal. 39. a

Ibidem.

Solus Dominus beatificat. 1. Tim. 6. c

Apoc. 19. b

Prou. 3. b

Boëtius l. 3. de cons. proz. Prou. 3. c Sap. 7. b

Iac. 1. e

Beatitudo sine pace non est. Apoc. 14. c

1. Tim. ult. d

Psal. 83. b

Isa. 35. d

Vanus qui dicatur. Hier. 21. a

Isa. 30. b

Mundus arundineo baculo comparatur.

Psal. 59. b

Eccli. 5. b Eccli. 34. b

Eccli. 11. d

Mundus quare non possit dare quietem. Psal. 11. b Eccli. 5. c

Matth. 16. d

Iob. 11. b

in

Iob 30. c

3. Esd. 3. d

Ephes. 5. b

Ecc. 2. a

Prou. 21. a
Auaritiæ effectus malum.

Ecc. 10. b
Matth. 6. c
1. Cor. 3. d
ex Psal. 93. f

Hier. 10. c

1. Cor. 1. c

Ecc. 34. a
Homo quadrupliciter euanelcit.

Ecc. 6. a

Hier. 10. c

Ecc. 4. b

Hier. 16. c

Sap. 3. b
Prou. ult. d

1. Tit. 1. a

Tit. 1. c

Vanitas triplex.

Idem infra pag 313. f col. 1.

Psal. 39. a

in vanam superbiam eleuatur, secundum illud: Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti valide. Mundus etiam, præ tendendo dulcedinem, inflammat ad luxuriam, sicut vinum sua dulcedine trahit ad gulam, & per hoc ad luxuriam, vnde scriptum est: Vinum, quod præualeat omnibus, qui bibunt illud, seducit mentem. Item quia diuitis, & orphani facit mentem vanam, & hoc inflammando ad luxuriam, iuxta illud: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Ad hanc vanitatem mūdus traxit Salomonem: Dixi, vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis: & vidi, quod hoc quoq; esset vanitas. Mundus etiam, præ tendendo sufficientiam, trahit ad cupiditatem, & per hoc facit cor hominis vanū, iuxta illud: Qui congregat thesauros lingua mendacij, vanus, & excors est. Non solum auaritia facit hominem vanum, immo etiam sine corde: dicitur enim de auaro: Qui proiecit intima sua: quia secundum quod dicit veritas: vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuū: sed thesaurus est extra, ergo & cor extra. Mundus præ tendendo sapientiam, allicit ad curiositatem, & per hoc facit vanum, vnde dicit Apostolus, & trahit à Psalmo: Dominus scit cogitationes hominum: quoniā vanæ sunt: quia secundum illud: Stultus factus est omnis homo, a scientia sua, scilicet sapientia humana, quæ non cognoscit vtilia, sed mutabilia, & ideo Dominus fecit eam stultam, vt inquit Apostolus: Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Sapientia stulta, vana est, quia erronea, vnde dicitur: Diuinitio erroris, & auguria mendacia, & somnia maleficentium, vanitas est. Ab hac quadruplici vanitate cordis interiori, quadrupliciter euanelcit homo exterius. Primo namque vanitas superbiæ reddit infructuosam, iuxta illud: Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua, & relinquaris velut lignum aridum in eremo: & ita vanum, quantum ad fructum boni operis, vt dicitur: Vana sunt opera eorum, & risu digna, quæ die visitationis suæ peribunt. Vanitas auaritiæ reddit negotiosum, & per hoc multis laboribus obnoxium. Considerans reperi, & aliam vanitatem, sub sole: vnus est, & secundum non habet, & tamen laborare non cessat, nec fatiantur oculi eius diuitiis. Diuitiæ enim sunt dii alieni, de quibus dicitur: Seruietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem, die ac nocte. Vanitas luxuriæ reddit hominem compositum, quia luxuriosi se exterius consueuerunt ornare, vnde in persona eorum dicitur: Coronemus nos rosas, antequam marcescant: & hoc quidem vanitas, quia dicitur: Fallax est gratia, & vana est pulchritudo carnis tanquam flos fœni. Vanitas mundanæ sapientiæ reddit vaniloquium. Dum enim cor errat, os vana pronuntiat. Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, à quibus quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, non intelligentes, neque quæ loquuntur, nec de quibus affirmant: & quia mūdana sapientia sūt corrupti, & decepti, alios volunt per vana verba reducere. Vnde: Sunt multi inobedientes, vaniloqui, & seductores, maximè, qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui. Sic igitur à vanitate rerum exteriorū, oritur vanitas cordiū, & ab hac oritur vanitas exteriorum operum. Secundum hoc igitur colligitur, quod triplex est vanitas, scilicet mutabilitatis, iniquitatis, & pœnalitatis, & secundū quod dicit Hugo de Sācto Victore: Prima est naturalis, quia apta: secunda culpabilis, quia peruersa: tertia pœnalis, & misera: & habet vna ortum ab aliā, vt videtur. Qui igitur vult recedere à vanitate miseriæ, deserat vanitatem culpæ, & qui hanc vult deserere, nō respiciat ad vanitatem mutabilitatis naturæ, sed speret, & adhæreat Deo, & sic beatus est. Beatus igitur vir, cuius est nomen Domini spes eius, &c. Quoniam igitur sapientis est, viam docere ad veniendum in beatitudinem, hoc fuit præcipuum, & operæ pretium sapienti Salomoni: sed quia, vt patet ex dictis, ad beatitudinem necesse est æterna diligi, & præsentia despici, & vltius scire in medio prauæ nationis debite

conseruari. Ideo tres libros edidit. Prouerbiofum, scilicet, in quibus docet filium sapienter in hoc sæculo conuersari: Ecclesiasten, in quo docet præsentia contemnere: Et Cantica Canticorum, in quibus docet celestia diligere, maximè ipsum sponsum. Sic igitur patet, quis sit finis libri Ecclesiastes. Et, quoniam finis imponit necessitatem his, quæ sunt ad finem, cum finis sit contemptus præsentium, de eis tractat, non ea ratione, qua attrahunt, sed ea ratione, qua contemnuntur: attrahunt sub specie boni, sed contemnuntur sub specie vani: ideo sequitur ex hoc, quod materia huius libri fuit rerū præsentium vanitas, siue ipsæ res, secundum quod vanæ, vt melius dicatur, quia vanitatem, quasi passionem probat in rebus. Primo proponēs, secundo probans, tertio concludens. Vnde procedit persuadendo, & probando illam, scilicet triplicem vanitatem, quæ supradicta est, scilicet naturæ culpæ, & miseriæ. Et ex hoc patet modus agendi, siue forma: habet enim modum agendi singularem inter alios libros: orocedit enim, vt Concionator, diuersorum sententias proponendo, modo sapientis, modo stulti, vt ex plurium sententiis, vna clarescat veritas in animis auditorum. Ex prædictis concluditur, quis debuit esse efficiens. In isto enim libro docentur contemni voluptates, diuitiæ, honores, & curiositates, tanquam vanitates. Et quia non creditur de cōtemptu talium, nisi experto, non enim creditur pauperi, qui non habuit diuitias de ipsarum contemptu, quia non est expertus, & ideo non recognoscit; oportuit, quod esset talis, qui omnium haberet experientiam, horum scilicet, qui esset potens, diues, luxuriosus, & curiosus, siue sapiens: nullum alium legimus, nec audiimus in tanta excellentia habuisse, sicut habuit Salomon. Ideo ipse præ cæteris fuit talis libri conuenientior auctor.

Patet igitur, quæ sit huius libri causa, materialis, formalis, efficiens, & finalis: sed iuxta has quatuor causas, quatuor pericula possuntuari. Primo de fine, dicitur enim, quod finis libri est contemptus mundi, quod autem sic sit determinatus, probatur per illud, quod dicitur: Amicitia huius mundi inimica est Dei: sed omne, quod Deo est inimicum, bonum est contemnere.

Item: Nolite diligere mundum, neq; ea, quæ in mundo sunt. Sed contra: Laus operis redundat in artificem, ergo & contemptus operis redundat in eundem: ergo qui contemnit mundum, contemnit Deum: aut igitur iste mundus non est factus à Deo, aut non est contemnendus. Item: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, ergo omnia ordinantur ad Deum: sed quod ordinatur in finem, non est contemnendum, sed accipiendum, & amandum: ergo mundus iste, & ea, quæ sunt in eo, sunt amanda.

Respondeo, dicendum, quod sicut vult Augustinus, & Hugo, mūdus iste est, quasi quidam annulus datus à sponso, ipsi animæ: sponsa autem dupliciter potest diligere annulum à sponso sibi collatum, amore scilicet casto, & adulterino. Amor castus est, quo diligit annulum in memoriam sponsi, & propter amorem sponsi. Adulterinus, quo diligit annulū plus, quam sponsum, & hoc spōsus non potest non habere pro malo. Sicut enim duplex est amor, ita duplex est odiū, vel contemptus, quia quoties dicitur vnum oppositorum, & reliquum; contemptus annuli, quasi sit parū, vel vile donū, redundat in sponsum, sed contemptus annuli, quasi nihil reputetur, comparatione amoris sponsi, iste est ad gloriam sponsi, & de hoc contemptu dicitur; Si dederit homo omne substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam; de hoc contemptu est hic sermo, & sic patent obiecta. Post modum quæritur de materia, & dicitur, quod hic agitur de vanitate. Sed cōtra: Omnis scientia est de bono, & vero, sed vanum priuat bonitate, & veritate, ergo de ipso non est scientia. Præterea videtur, quod in rebus non sit vanitas, quia dicitur: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona; ergo si omnia sunt valde bona, nihil est vanum. Præterea vanum est,

Salomonis libri.
Materia huius libri.
Modus agendi in hoc libro.
Efficiens causa libri huius.
Inc. 4. a
1. Ioan. 2. b
Prou. 16. a
Aug. in psal. 36. rom. 8.
Cant. 3. c
An de vano, possit esse scientia.
Gen. 1. d

& frustra, quod non est ordinatum in finem, sicut si aliquis se balnearit, ut sol deficeret, in vanum operaretur, quia hoc non est ordinabile ad illud, sed omnes creaturæ tendunt ad summum bonum suo modo, ut dicit Dionysius, & Boëtius quod omnia bonum exoptant, & etiam Philosophus, ergo nihil in rebus omnibus reperitur vanum. Præterea si reperitur, & scientia ista est fundata super illud, tanquam super subiectum, & quod fundatur est vanum, ergo hæc scientia vana est.

Ad intelligentiam prædictorum, vno modo potest dici sic, quod vanum dicitur dupliciter, vno modo simpliciter, & sic priuat vero, & bono, & tale non est in vniuerso. Est alio modo vanum per comparisonem ad terminum initialem, quia de nihilo, & sic non repugnat bono, immo vnum, & idem quod est bonum, & vanum: sed bonum, quia à bono, & ad bonum: & vanum, quia de nihilo & sibi relictum tendit ad nihil, & talis varietas habet bonitatem sub scientia, & ideo de tali potest esse scientia, vel doctrina. Et per hoc respondere potest ad omnia obiecta: quia procedunt, ac si essent de vano simpliciter: sed hæc solutio non soluit: quia non agit Ecclesiastes de rebus secundum, quod sunt ex nihilo, immo secundum quod ab omnibus appetuntur. Et præterea agit de vanitate culpæ, quæ priuatio est, ideo oportet aliter dicere.

Et respondeo, dicendum, quod sicut verum dicitur tribus modis: ita & vanum sibi oppositum, per regulam supradictam. Vno modo dicitur verum, secundum quod conuertitur cum ente, & sic dicitur, quod omne ens est verum, & sic vanum vero oppositum dicitur non ens, sicut dicimus, quod chimera non est ens. Alio modo dicitur verum, secundum quod ultra entitatem addit ordinem ad operationem, & finem: sicut dicitur verum vinum, quod habet veram operationem vini, sic homo verus, qui habet operationem debitam homini, & hæc est operatio virtutis, & sic vanum dicitur per priuationem ordinationis in finem, & sic peccata omnia, & abusiones vanæ fiunt. Alio modo dicitur verum, secundum quod addit supra esse impermixtionem ad non esse, quod nullo modo habet potentiam ad illud, & sic dicitur habere verum esse, quod habet esse immutabile, & hoc modo vanum, opponitur vero per priuationem esse illius, quod est immutabile, & intransmutabile. Et sic omnis creatura est subiecta vanitati, quia mutabilitati. Sic igitur dicitur vanum triplex, vno modo per priuationem esse simpliciter: alio modo per priuationem esse ordinati: tertio modo per priuationem esse intransmutati.

De primo, nullo modo est scientia, nec doctrina, nisi forte habeat esse in causa, & secundum illud cognosci, & edoceri: & sic non est vanum, sed secundum quod vanum est, nec per se, nec per accidens est scientia. De secundo modo non est scientia per se, sed per accidens: sicut enim medicina est scientia sani, & ægri, sani quidem per se, ægri vero per accidens, ut vult Philosophus: sic de culpa, vel peccato est theoricæ, sed ratione virtutis. De tertio modo, scilicet de mutabilitate creaturæ, scientia est per se, sicut patet de motu solis, & orbium, & aliarum rerum. In hoc igitur libro agitur de vanitate mutabilitatis, siue naturæ: quia est pulchra, & apta, & de vanitate culpæ: de alia vanitate, scilicet priuationis omnimodæ non agitur, quia de illa non est scientia, neque doctrina. Quod ergo primo obiicitur, quod omnis scientia est de bono, & vero, verum est per se, sed de vano etiam potest esse, ratione veri, & qui recognoscit principia vera, & falsa cognoscit: & sicut est de ægro, & sano, similiter etiam in proposito.

Quod obiicitur, quod creaturæ non sunt vanæ: quia valde bonæ, & in finem ordinatæ: soluendum, quod non dicuntur vanæ per defectum boni, vel ordinis, sed per defectum esse incommutabilis, & sic omnis creatura est vana, nec ita vana, quin habeat veritatem, & bonitatem: & ideo scientia, & doctrina de ipsa, est vera. Itē queritur de modo agendi, dictum est enim, quod agit,

& loquitur in personis diuersis, scilicet fatui, & sapientis. Sed ex ore fatui reprobabitur parabola, ergo & sententia dicta in persona fatui non est attendenda: ergo si sententia librorum sacrorum est attendenda, non debet loqui in persona fatui. Item, quæ dicit in persona fatui, & carnalis, sunt reprobanda: sed nescitur, quando loquitur, utrum hoc dicat in persona propria, vel aliena: ergo nescitur, quid in hoc libro tenendum, quid reprobandum, ergo hæc scientia via est ad errorem: sed sibi sacræ scripturæ debent purgare errorem, ergo liber iste tollendus est de canone. Respondeo, dicendum, quod loqui aliquid in persona fatui, vel carnalis, est dicere, vel ut approbet, vel ut reprobet, & vanum esse ostendat: primo modo non conuenit scientiæ veritatis, secundo modo conuenit, sicut si aliquis vellet errorem reprobare, & prius illud explicaret, postmodum destrueret, & hoc modo loquitur, non primo: & ideo non est reprobandum, immo commendandum, quia reprobat reprobanda.

Quod obiicitur, quia nescitur quando loquitur in persona sua, dicendum, quod disputationis altera pars non potest sciri, quousque veniatur ad sententiam, & determinationem: quia in solutione scitur, quid eligatur, & quid reprobetur: sic dico, quod Ecclesiastes procedit, quasi disputando, vsque ad finem libri, & in fine dat sententiam, cum dicit: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & scito, quod pro omni errato adducet te Deus in iudicium.* In quo verbo damnat omnes sententias fatuorum, & carnalium, ac mundanorum. Vnde quod illi sententiæ concordat in propria persona, dicit: quod vero discordat, in persona aliorum: & ideo non potest sciri liber iste, nisi audiatur totus. Potest etiam queri ultimo de efficiente, & dictum est, quod efficiens fuit Salomon: quod autem non conueniat, talem esse auctorem videtur: quia ipse fuit peccator & carnalis: sed quando carnalis prædicat spiritualitatem, potius scandalizat, quam ædificet, ergo liber iste potius est ad generandum scandalum, quam ædificationem. Item dicitur à Deo, peccatori: *Quare tu enarras iustitias meas?* ergo si Salomon peccator erat, ergo peccabat diuinam iustitiam enarrando. Præterea bonus auctor facit fidem, vnde habet robur locus ab auctoritate: ergo malus auctor nullam fidem sed libri sacri sunt ad sustentandam fidem, ergo.

Ad hoc respondendum, quod sicut dicit Hieronymus, & tradunt Hebræi, liber iste Salomonis fuit, pœnitentiam agentis: & quia non abiicit Deus pœnitentes, sed potius acceptat, secundum hoc non erat Salomon in statu reprehensibili, quando hunc librum scripsit. Aliter potest responderi quod Spiritus sanctus non tantum loquitur vera, & bona per bonos immo etiam per malos, vnde ipse Deus in Euangelio dicit: *Quæcunque dixerint vobis seruate, & facite: secundum opera vero eorum, nolite facere: vnde, per Balaam expressissimè prophetauit: sic & per Salomonem etiam carnalem, multa bona dixit.* Quod ergo obiicitur, quod ipse peccabat: Respondetur, quod sibi erat donum sapientiæ commissum specialissimè inter alios: & quia tenebatur talentum Domini non abscondere, debebat docere populum Domini, & verbo & scripto, maximè cum esset ad eius regimè institutus. Vnde non peccabat in hoc, quod docebat: sed quod in hoc non debet sic disponebat.

Quod obiicitur, quod non est credendum libro, cuius auctor non sit dignus fide. Respondeo: Sicut credimus Prophetis: quia non per se, sed per Spiritum sanctum locuti sunt, sic & in omnibus libris scripturæ: quia Spiritu sancto dictate sunt editi: vnde bonitas personæ non facit ad maiorem, vel minorem fidem, hoc supponendo, quod fuerit per Spiritum sanctum locutus, & quia constat nobis Salomonem spiritu sapientiæ fuisse repletum: ut patet: ideo Ecclesia indubitanter recipit libros eius. Huic libro præmittit S. Hieronymus proœmium, in quo primo manifestat motiuum ad transferendum. Secundo determinat translationis modum, ibi: *Hoc breuiter admonens: prima pars habet tres partes, primo ostendit quid mouerit eum ad inchoandum, scilicet inter-*

cessio

Dionys. de diu. no. c. 4.
Boët. lib. 3. de cons. pro. 2. Arist. lib. 1. Ethic. c. 1.
Solutio.
Vanum dupliciter dicitur.

Verum tripliciter dicitur, & vanum similiter.

Rom. 8. d

De qua vanitate in hoc libro agatur.

Solutio obiectorum.

Creaturæ quo modo vanæ dicantur.

Eccl. 20. c

Salomon auctor huius libri.

Psal. 49. c

Hier. in cap. 1. Eccl. prope finem.

Matth. 23. n
Num. 23. b
24. c

3 Reg. 3 b
Prologus
S. Hieronymi
tom. 5.

cessio Bressillæ. Secundo tangit, quid impediit ad differendum, scilicet mors eiusdem, ibi: *Itaque, quoniam in procinctu, &c.* Tertio quid mouit ad consummandum, scilicet, & eius memoria, & intercessio Eustochij, & Paulæ, ibi: *Nunc in Bethleem positus, hoc breuiter admones.* Hic est secunda pars principalis prologi, in qua determinat translationis modum, & habet duas partes, primo ponitur modus, scilicet quod nec omnino conuenit cū alijs, nec omnino differt: immo in quibus potuit, vno modo eos est imitatus: secundo subiungitur ratio huius, ibi: *Vt nec nouitate mea, &c.* Et est ratio, quia secutus est in aliquibus, ne videretur nimiam ingerere nouitatem, nec omnino secutus, ne desereret veritatem. *Verba Ecclesiastæ, &c.* Iste talis liber diuiditur in tres partes. In titulum, siue proœmium, & tractatum, qui, incipit ibi: *Vanitas vanitatum, &c.* Et epilogum, qui incipit, ibi: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes.* In titulo manifestatur efficiens: in tractatu materia, & forma: in epilogo finis. In titulo igitur manifestatur auctor, quantum ad sapientiam, quantum ad bonitatem, & quantum ad regiam potestatem. Ratione sapientiæ dicit: *Verba Ecclesiastæ, supple, quæ sequuntur, sunt verba Ecclesiastæ:* quia Ecclesiastes dicitur concionator. Et concionator esse non potest, nisi sit sapiens: quia dicitur: *Quomodo si nascatur spina in manu temulenti, sic parabola in ore stultorum:* Vnde, non decent stultum verba composita. Quantum ad bonitatem manifestatur, cum dicitur: *Filius David:* David enim sanctus fuit, & imitationis filij, sancti sunt: vnde in scriptura nomen est benignitatis, & mansuetudinis, hic: *Miserere mei fili David.* Quantum ad regiam potestatem, cum dicitur: *Regis Hierusalem,* quia Hierusalem nobilissima erat Ciuitas, & totius regni principium: vnde: *Ego Ecclesiastes fui rex Israël in Hierusalem;* quia ibi maxime morabatur.

Incidit hic quæstio, cum Salomon tres libros fecerit, quid est, quod libro Prouerbiõrum, & huic præmittit titulum, in quo exprimitur nomen suum, sed non præmittit in Canticis Canticorum? Respondeo, dicendum, quod in libro Prouerbiõrum introducit ipse Salomon loquens, vt sapiens ad discipulum. Vnde vocat auditorem filium, similiter hic introducit, vt homo diuersa expertus: sed in Canticis Canticorum, loquitur sponsus & sponsa. Ne igitur videretur, quod essent ibi verba Salomonis ad vxorem suam, ad literam, quæ sunt Christi ad Ecclesiam, non præmittit ibi nomen suum. Hic autem, quia persona sua, vt plurimum loquebatur, & in libro Prouerbiõrum, ideo non præmittit titulum, in quo nomen eius specificatur, & aperitur. Item quæritur: In libro Prouerbiõrum dicit, parabola, hic autem dicit, verba: Si tu dicas, quod ibi loquitur parabolice, & figuratiue, hic autem aperte, tunc quæro, quare hic, & ibi diuersificat modum agendi? Respondeo, dicendum, quod quidam est modus loquendi proprius, & apertus; quidam parabolicus: & hic est duplex, quidam per parabolas, & apertas similitudines: quidam per occultas, & profundas. Quoniam ergo Salomon in libro Prouerbiõrum loquitur paruulis, & indoctis, idem loquitur parabolice, & aperte: quia vero in Ecclesiaste proficientibus, ideo aperte, sed proprie: quia in Canticis, perfectis, quorum est solidus cibus, ideo parabolice, & occulte.

Quæstio est, quare in titulo Prouerbiõrum se vocat nomine suo, hic vocat se Ecclesiasten? Respondeo, dicendum, quod, sicut dicit Hieronymus, *Salomon fuit trinomius, quod quidem conuenit ei secundum triplicem scripturam, quam edidit. Dicitur enim Salomon, dicitur Ecclesiastes, & Ydida. Salomõ, id est, pacificus: quia totum regnum in pace possedit. Vnde, & omnibus doctrinam parabolarum tradidit. Ecclesiastes, id est, concionator: quia in personis loquitur diuersorum. Ydida idem est, quod dilectus Domini. Ideo igitur hic se vocat Ecclesiasten, quia in hoc libro diuersorum adducit sententias, & secundum hoc diuersimode per-

suadet. Ydida dicitur est in titulo Psalmi, Eructauit, qui de ipso ad literam. Item quæritur, quare hic se dicit filium David, & regem Hierusalem, sed in Prouerbijs dicit regem Israël: Respondeo, vna sumitur ratio ex parte auctoris, quia secundum quod tradunt Hebræi, liber iste fuit Salomonis, pœnitentiæ agētis, & se humiliantis: non sic liber Prouerbiõrum, & ideo in Prouerbijs nõ denominat se ab alio, immo manifestat totius regni sui potestatem: hic autem se humiliat, & ideo ab alio se denominans, non totam potentiam, sed partem regni indicat. Alia ratio fuit ex parte operis, quia in Prouerbijs inducit ad cognitionem agendorum: hic ad contemptum præsentium. Et quia plurimi sunt, qui volunt sapere plus, quam præsentia contemnerent, ideo ibi regem Israël, Hierusalem: quia contemptores mundi sunt ciues supernæ Hierusalem, qui non habent hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt. Ex hoc potest solutio illius quæstionis, quæ potest fieri, quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs, quia finis Prouerbiõrum est sapientia, quæ allicit ad audiendum. Finis huius libri, est mundi contemptus, de quo pauci audire volunt. Ex his patet, quare dixit, verba: quare dixit, Ecclesiastes: quare, filij David: quare, regis Hierusalem: quare etiam non addit de utilitate sententiæ huius libri, sicut in Prouerbijs.

EXPOSITIO IN ECCLESIASTEN.

CAPVT PRIMVM.

VERBA Ecclesiastæ filij David, regis Hierusalem. *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Hic incipit tractatus, & quia finis imponit necessitatem iis, quæ sunt ad finem: cum finis huius libri sit omnium rerum contemptus, & Dei solius timor: ideo in omnibus intendit ostendere vanitatem. Et quia procedit tanquam concionator persuadendo, & probando: ideo tractatus iste habet tres partes: quia primo proponit quod intendit probare, scilicet esse in omnibus vanitatem: secundo probat, ibi: *Quid habet amplius homo, tertio concludit, tanquam probatum, in ultimo capite circa finem, ibi: vanitas Vanitatum, &c.* Proponit ergo in rebus triplicem vanitatem, scilicet pœnalitatis, iniquitatis, mutabilitatis. Quantum ad vanitatem pœnalitatis, *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes:* id est, proposuit. De hac infra. *Cuncti dies eius laboribus pleni sunt, nec per noctem mēte requiescit: & hoc, vanitas nonne est?* Quantum ad vanitatem iniquitatis, dicit iterum: *Vanitas vanitatum* vnde Hieremias: *Vana sunt, opus eorum risu dignum: in die visitationis peribunt.* Quatum ad vanitatem mutabilitatis, dicit: *& omnia vanitas:* quia omnia subiecta sunt mutabilitati. Vanitati enim subiecta est creatura non volens. Et: *Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad locum vnum:* non igitur est verborum inculcatio, cum dicit: *Vanitatum,* sed intelligibile mira distinctio.

Et notandū, quod ista triplex vanitas est consequenter iis, & vna exoritur ex altera; quia vanitas iniquitatis ex vanitate mutabilitatis, licet illa nõ sit eius tota causa. Vanitas vero pœnalitatis ex vanitate iniquitatis. Has ergo vanitates ordine præpostero ordinat, & econtrario in consequentibus prosequitur. Et quia illa duplex vanitas ortum habet ex alia vanitate, sed tertia non: ideo bis dicit: *Vanitas vanitatum:* quia post, tantum vanitas. Notandum etiam, quod hæc triplex vanitas in homine reperitur, quia ipse est, in quem cadit pœna, & culpa, & propter hoc dicitur: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Est enim cum eo vanitas nature, vanitas culpæ, & vanitas pœnæ. De vanitate nature: *Homo vanitati similis factus est.* De vanitate culpæ: *Domini scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt.* De vanitate pœnæ: *Homo natus de muliere, breui viuēs tempore, repletur multis miserijs.* Et notandum, quod ipse Salomon loquitur de se, quasi de alio, sicut

Diuisio libri in tres partes.

Ecclesiastes dicitur concionator. Prou. 26. b Prou. 17. b

Matth. 23. c

Quare huic libro, & Prouerbijs, titulus cum nomine Salomonis præmittatur, in Canticis autem minime.

Quare in principio Prouerbiõrum dicitur, Parabola hic vero, verba.

Cur hic se Ecclesiasten nominat, & in Prouerbijs nomine proprio. * Salomon fuit trinomius.

Psal. 44. d

Quare hic se regem Hierusalem, & filium David nominet. In Prouerbijs autem regem Israël.

Hebr. 13. e Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Prouerbijs.

Finis huius libri quis nam sit. Diuisio tractatus in tres partes. Vanitas triplex in rebus.

Ecc. 2. d

Hier. 10. e

Rom. 8. d Ecc. 3. d.

Psal. 38. b

Psal. 143. a Psal. 73. b Iob 14. a

Ioannes

Ioan. 21. d
Num. 12. a

Num. 24. a

2. Cor. 12. a

Diuisio tex-

Eccl. 3. c
Ibid. 7. c

Eccl. 3. a

Creaturæ
triplex ha-
bent esse.Iob 5. a
Gen. 3. c

Eccl. 14. e

Iasob 4. d

Prou. 30. b
Psalm. 111. a

Ioannes, dicens: Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: & similiter Moyfes Huius autē potest ratio assignari triplex, vna ex parte efficiētis primi; quia Spiritus sanctus ipse est auctor huius scripturæ, nō Salomon, vel alius: & ideo introducit ipse in sacra scriptura de ipso facere sermonē, quasi de alio, sicut dixit Balaam, dicitur adiutor sermonū Dei. Alia ratio sumitur ex parte efficientis immediatē; quia scriptura sacra omnem refugit superbiam, & præterdit humilitatem; & ideo nullus in ea doctor debet de se, vt de se loqui, sed propter humilitatem, quasi de alio. Inde etiam fuit, quod dixit Paulus de alio: Scio hominem, in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum vsque ad tertium cœlum. Tertia ratio, quia scriptura magna innuit vtilia, debet quasi à longinquo ostēdere, vnde Hugo: Hoc genus locutionis, quod in scriptura assumitur, vel humilitatis causa fit, vel admirationis: nam & magna propter humilitatem à nobis remouere debemus, & mirabilia propter admirationem, quasi de longe ostendere, exemplum in Paulo, & Ioanne.

Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo. quo laborat sub sole? Supra proposuit, quod probare intendit: hic probare incipit, & secundū hoc, quod triplex vanitas proposita fuit esse in rebus: sic & triplex esse probatur. Vnde habet hæc pars tres partes: primo enim in rebus ostendit esse vanitatem mutabilitatis, secundo vero vanitatem iniquitatis, ibi: Vidi sub sole in loco iudicij impietatem. Tertio vanitatem pœnalitatis, ibi: Cuncta tentaui in sapientia: Prima vanitas est naturalis, & apta, vt dicit Hugo: secūda culpabilis, & peruersa: tertia vero pœnalis, & misera. Mutabilitas autē in rebus dupliciter consideratur; vno modo ratione transmutationis; alio modo in comparatione ad mensuram certi tēporis. Primo ergo agitur de vanitate naturæ mutabilis, quantum ad transmutationem: secundo quantum ad tempus, ibi: Omnia tempus habent. Prima habet duas partes: quia primo ostendit in rebus esse mutabilitatem, & per hoc vanitatem: Secundo ex cognitione eius suam reprehendit curiositatem, ibi: Et manifestat, quando ista cognouerit. *Ego Ecclesiastes fui rex, &c.*

Ostenditur ergo primo mutabilitas in existētia creaturarum. Et quia creaturæ triplex habent esse, scilicet in verbo, ratione exemplaritatis: in vniuerso, per modum materialitatis: in animo humano, per modum abstractionis. Primum esse est indeficiens, & immutabile, vnde nullam habet vanitatem, sed in aliis est vanitas: & ideo hæc pars habet duas partes: primo enim nominatur vanitas mutabilitatis in rebus secundum esse, quod habent in vniuerso: secundo, quantum ad esse, quod habent in animo humano, ibi: *Cuncta res difficiles, &c.* Prima pars habet tres, secundum tria genera creaturarum, in quibus ostendit mutabilitatem: quia primo ostendit in creatura rationali: secundo in cœlesti, ibi: *Oritur sol.* Tertio in elementari, ibi: *Lustrans vniuersa.* Quantum ergo ad creaturam rationalem, scilicet hominem, ostendit esse mutabilitatem, à qua nullo labore potest eripi, propter quod dicit: *Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laborat sub sole?* Supple, nisi vanitatem, & mutabilitatem, quasi dicat, nihil. De

hoc labore dicitur: Auis nascitur ad volandum, & homo ad laborem. Et: Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cūctis diebus vitæ tuæ. Et quod non habet amplius, quam vanitatem, ostendit, cum subdit: *Generatio præterit, & generatio aduenit.* Ergo mutatio, est successio tam in homine, quam in suis operibus. Alia generantur, & alia deiiciuntur: sic generatio carnis, & sanguinis alia finitur, & alia nascitur, secundū quod dicitur: *Quæ est vita vestra, nisi vapor ad modicum parens?* Aliter: Generatio Iudæorum præcessit, generatio gentiū aduenit. *Terra vero,* id est, Ecclesia, *in æternum stat:* vel generatio malorum præterit: Generatio, cuius excelsi sunt oculi. Generatio bonorum aduenit, de qua: Generatio rectorum benedicetur. Huius-

modi res non cedunt in nihil, sed in aliquid, quia in terram. Vnde dictum est à Deo: *Puluis, & in puluerem reuerteris:* propterea subdit: *Terra autem in æternum stat,* quæli materia, ad quam fit resolutio. Quia fundasti terram super stabilitatem suam. Et: Quando appendebat fundamenta terræ. *Oritur sol, & occidit.*

Hic secundo ostendit mutabilitatem in natura cœlesti, vt puta in sole, qui nunquam quiescit, sed cum oritur, tēdit ad occasum, vnde non permanet in ortu: propterea dicit: *Oritur sol, & occidit,* ita quod in loco ortus non permanet, nec etiam in loco occasus, vnde subdit: *Et ad locum suum reuertitur,* nec ibi permanet, vnde, & subdit: *Ibi; renascens gyrat in meridiem;* nec etiam in loco medio permanet, ideo subdit: *Et flectitur ad Aquilonem.* Istud exponi potest, quantum ad motum diurnum, vel etiam annuum. Quantum ad diurnum, dicit hic: *Oritur sol,* quotidie, quando humanis præsentatur aspectibus. *Occidit,* quando descendens ad inferiores partes, oculis nostris se subtrahit. *Reuertitur ad locū suū,* quando impellente eum volubilitate firmamenti subtus, rursus ad locū suum reuertitur. *Sed renascens gyrat per meridiem:* quia obliquo ductu ab ortu ad lineam meridianam conscendit, deinde. *Flectitur ad Aquilonem,* quia ad occasum descendens, rursus obliqua progreditione ad Aquilonem inclinatur. Quantum ad motum annuum sic: *Oritur sol,* quando per vernale æquinoctium ad nostrum polū confurgit. *Occidit* quando autumnale æquinoctium exiens ad inferiora descendit. *Gyrat per meridiem,* quando in hyemalibus signis commoratur. *Flectitur ad Aquilonem,* quando in æstiuis signis, quæ polo boreali viciniora sunt, circumfertur, & sic non stat sol per naturam, sed solum per miraculum, sicut legitur de Iosue: Sol contra Gabaon, ne mouearis, & luna contra vallem Hailon.

Lustrans vniuersa. Hic tangitur tertio mutabilitas in natura elementari, & primo, quantum ad aërem, secundo vero, quantum ad aquam, ibi: *Omnia flumina intrant in mare:* Quantum ad aërem, cum tangit mutabilitatem in spiritu, siue in vento; qui vel est motus aeris, secundū aliquos Philosophos, vel secundum Aristotelem, motus vaporis in aëre, ad cuius motum etiā mouetur aër: Propter quod dicit: *Lustrans vniuersa, in circuitu pergit spiritus,* id est, ventus, omnia perlustrari dicitur: circuit, spiritus enim dicitur ventus: *Flauit spiritus tuus, Domine, & operuit eos mare, &c.* Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Hic pergit in circuitu, quia oritur à quatuor plagis terræ. Fugite de terra Aquilonis, quonia in quatuor ventis cœli dispersi vos. Et: A quatuor ventis veni spiritus. Quatuor enim venti principales, & octo collaterales. *Et in circulos reuertitur,* quia tum cessat vētus, quando vapor ille quiescit, & ad terram, vnde oritur, reuertitur: & quia causa illa est occulta, ideo dicitur in Psalmis: *Qui producit ventos de thesauris suis: id est, occultis: vel sicut exponit Glossa, potest hoc intelligi de sole, quantū ad motum annuum, qui lustrat vniuersa, & reuertitur in circulos zodiaci, & dicitur sol spiritus, quia principium, & causa vitæ omnis. Vnde cetera facit spirare: Omnia flumina, &c.* Hic tangitur mutabilitas, quantum ad naturam elementarem visibilem, scilicet aquam, quia non est ibi status, omnes enim aquæ mouentur ad mare: vnde dicit, *Omnia flumina intrant in mare,* scilicet magnū Oceanum, de quo dicitur: *Quis conclusit ostiis mare,* quando erumpebat, quasi de vulua procedēs: & motus iste non terminatur, quia mare non impletur: ideo subdit: *Et mare non redūdat.* Et quia istud videtur mirabile, ideo reddit huius causam: *Ad locū vnde exeunt flumina reuertuntur:* non vt ibi quiescant, sed, *Vt iterum fluant.* Flumina exeunt occultē, quia per meatus subterraneos; sed redeunt manifestē, & sic omnia feruntur in circuitu, & vanitati subiecta sūt. Hugo; Ecce quo modo in circuitu feruntur omnia, & vanitati subiecta sunt; & scimus, quia circulus finem nō habet; quæ ergo in circuitu currunt, currunt quidem, sed ad finem non perueniunt. Quæ ergo requies sperari potest, vbi status

nullus

Gen 3. d

Psalm. 103. a
Prou. 8. dDuplex fo-
lis motus.

Iosue 10. e

Ventus quid
sit.
Arist. 2. me-
teor. cap. 4.Exod. 15. b
Psalm. 148. bZach. 2. b
Ezech. 37. b

Psalm. 134. b

Sol quare
dicatur spi-
ritus.

Iob 38. a

Psal. 139. a
 Psal. 11. a
 Psal. 82. c
 Mala. 4. a
 Isa. 60. a
 Ioan. 1. a
 Amos 8. c
 Luc. 19. b
 Isa. 38. b
 Cant. 1. d
 Ioan. 14. e
 Hier. 1. c
 1. Cor. 2. c
 Sap. 7. d
 Job 1. d
 Ioan. 16. d
 Ezech. 1. g
 2. Cor. 3. d
 Ioan. 7. b
 Psal. 146. a
 Ioan. 4. b
 Iacob 1. c
 Psal. 73. c
 Quæstio.
 Malac. 3. c
 Psal. 9. b
 Prou. 12. b
 Solutio.

nullus esse potest: & ideo de impiis dictum est: Caput circuitus eorum. Et iterum: In circuitu impij ambulat. Et iterum: Deus meus pone illos, vt rotam.

Spiritualiter notandum, quis sit iste sol: quis sit iste spiritus lustrans: quæ flumina circumeuntia, & redeuntia. Sol iste est Christus, de quo: Orietur vobis timentibus nomē meum sol iustitiæ. Iste sol oritur in natiuitate ad illuminandum: Surge, illuminare Hierusalem. Et: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Iste sol occidit in passione ad redimendum: Occidet sol in meridie, id est, in vehemēti amore charitatis. Iste sol ad locum suum reuertitur, in ascensione: Homo quidam abiit in regionem longinquam. Et: Reuersus est sol decem lineis per gradus, quos ascenderat. Iste sol gyrat per meridiem iam in feruenti sanctorum dilectione. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie. Et: Si quis diligit me, & c. & Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Iste sol flectitur ad Aquilonem in extremo examine: Ab Aquilone pandetur omne malum. Spiritus iste lustrans in circuitu, est Spiritus sanctus, qui ideo lustrare dicitur, quia nos facit omnia perscrutari. Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei. Iste dicitur ire in circuitu, quia nos facit circuire, vnde dicitur: Spiritus sapientiæ mobilis: sicut etiam circumiens, quia nos facit considerare circuitum miseriæ: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Item circuitus gratiæ, de quo: Exiui à patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Item gloriæ: Hic aspectus splendoris per gyrum, & hæc erat similitudo gloriæ Domini: Hunc facit considerare spiritus Dei. Nos, reuelata facie, gloriam Dei speculabimur. Iste circuitus est in consideratione, quod omnia à Deo, & ad Deum. Et dicit Dionysius, quod Angeli circulariter mouentur circa thronum. Flumina ista sunt flumina gratiarum, de quibus dicitur: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de vtre eius fluent. Mare, à quo flumina habent ortum, est diuinæ largitatis immensitas, quæ nec augetur, nec minuitur. Magnus enim Dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius non est numerus. Ad hoc mare redeunt flumina gratiarum actionum, vt iterum fluant: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ab hoc etiam exeunt: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. Flumina cessant esse, & siccantur, cum cessant fluere: & quiescunt, sic & dona gratiarum. Tu dirupisti fontes, & torrentes: per largitatem: tu siccasti fluuios Ethan: per iudicij seueritatem.

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Quid habet amplius homo?* Ista videtur esse hæretica sententiæ, & cōuenire cum illa, quod vanus est omnis, qui seruit Deo. Item in Psalmis dicitur: Patientia pauperum non peribit in finem: ergo aliquid habet. Item Salomon: Qui operatur terram suam, satiabitur panibus; ergo bonum est operari & laborare. Respondeo, dicendum, sicut dicit Hugo, faciendæ est vis in hoc, quod dicit: *Qui laborat sub sole:* idem enim est, ac si diceret: sub tempore. Propter quod notandum, quod quædam fiunt cum tempore, vt illa, quorum ortum non præcessit tempus, sicut Angelica natura, & materia prima: quædam fiunt in tempore, quæ inceperunt post temporis ortum, sed in tempore non habent occasum, vt anima Petri. Quædam fiunt in tempore, & sub tempore, quæ post ortum temporis inchoant, & in tempore terminantur: cuiusmodi sunt mutabilia: & talia sunt duplicia: quædam enim fiunt pro tempore, & sub tempore, & talia transeunt fructu, & actu: quædam pro æternitate, & talia transeunt actu, sed manent radice & fructu: quia manet bona voluntas in æternum remuneranda. Cum igitur dicit, quod *non habet homo nisi, nisi vanitatem, de vniuerso labore, quo laborat sub sole,* intelligitur secundum quod labor est sub tempore, quantum ad actum, & intentionem, & tunc non habet locum in bonis.

Item quæritur de hoc: quod dicit: *Terra in æternū stat.* Cōtra: Cælum & terra transibunt; ergo non stat terra. Item: Vidi cælum nouum & terram nouam; ergo terra inueteratur, non ergo stat. Respondeo dicendum, quod terram stare, est dupliciter, vel quantum ad figuram, siue dispositionem, vel quantum ad substantiam: dico, quod terra stat in æternum, quantum ad substantiam, sed præterit, quantum ad figuram. Præterit figura huius mundi. Sed homines generantur, & corrumpuntur, quantum ad substantiam, vt non homines, sed mortui merito appellentur. Vel æternum dicitur multipliciter, vno modo, quod non habet finem in scriptura præscriptum: sic data fuit filiis Israel terra promissionis in possessionem æternam. Alio modo, quod habet finem, sed non in tempore, sic tempus dicitur esse æternum: tertio modo, cuius significatum nunquam finitur, sicut sacerdotium legis, quod figurabat sacerdotium Christi, de quo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quarto modo, cuius substantia nunquam finitur, etsi quandoque inceperat: sic Angeli dicuntur æterni & animæ rationales, nec non, & terra. Quinto modo, cuius substantia nec finitur, nec incepit: hoc vltimo modo solus Deus: Tu autem Domine in æternum permanes: quarto modo conuenit terræ, quantum ad substantiam: tertio modo, quantum ad significatum: primis duobus modis, quantum ad figuram, & sic patet responsio ad istud dubium.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Oritur sol, & occidit.* Cum enim alia similiter luminaria orientantur, quæritur, propter quid magis de sole, quam de alijs dicatur? Item videtur inordinatè procedere, quia prius dicit, quod occidit, quam dicat: quod gyrat per meridiem: prius enim gyrat, quam occidat. Respondeo ad hoc, quod determinata mutabilitate in sole, qui est nobilissimus inter corpora cælestia, sufficienter datur intelligi in alijs. Ad illud secundum dicendum, quod non ordinat secundum progressionem, sed secundum dimensiones, siue terminos dimensionum: ideo quia oppositi sunt oriens, & occidens, ideo de eis facit mentionem immediatè. Item quia meridies, & septentrio sunt oppositi termini, ideo similiter immediatè ponuntur in modum crucis.

Sed de hoc est dubitatio, quod dicit: *Ad locum suum reuertitur:* quia nullus est in firmamento magis vnus locus solis, quam alius: si tu dicas, quod ad locum, à quo incepit ortum, terminauit cursum, istud manifestè falsum est: quia semper sol mouetur motu proprio, vel ascendendo, vel descendendo; ergo nunquam redit in idem. Item quid est, quod dicit: *Flectens ad Aquilonem.* Si enim sol mouetur motu diurno, motu firmamenti, & firmamentum vniformiter semper mouetur, ergo non flectitur magis ad polum arcticum, quam ad antarcticum, vel ecōtrario. Si dicas, quod hoc intelligitur de motu proprio; sed sol secundum motum proprium, ascendit, & descendit in Zodiaco, & quando ascendit, accedit ad Aquilonem; quando descendit, appropinquat ad austrum; ergo non magis flectitur ad Aquilonem, quam ad austrum. Respondeo, dicendum, quod est loqui de motu solis diurno, & annuo; si loquamur de annuo, verum est, quod sol in locum suum reuertitur; quia inde cœpit moueri secundum veritatē; si autem intelligamus de diurno, non redit in locum suum, à quo cœpit moueri, secundum veritatem, sed secundum nostram æstimationem; quoniam non facit spheram, sed spiram. Ad secundum dicendum similiter, quod si loquamur de motu annuo, veritatem habet secundum quatuor tempora, vt prædictum est, quia oritur in vere, occidit in autumno, gyrat per meridiem in hyeme, flectitur ad Aquilonem in æstate. Si autem intelligas de motu diurno, hoc non habet veritatem, nisi secundum nostram æstimationem; nos enim videmus firmamentum moueri, & imaginamur polos eius à dextris, & à sinistris, sed non est sic, immo vnus polus est quasi super capita nostra, vt aquilonaris; alter quasi sub pedibus:

Dubitatio.
 Math. 24. c
 Apoc. 21. a
 Solutio.
 1. Cor. 7. f
 Æternum multipliciter sumitur.
 Psal. 109. a
 Psal. 101. b
 Dubium.
 Solutio.
 Dubitatio.
 Solutio.

dibus: quando ergo sol voluitur secundum polos firmamenti, non rectè vadit super capita, & sub pedibus, sed quasi transuersaliter, & quia nos videmus polos secundum æqualitatem, videtur nobis, quod de die vergat ad meridiem, & de nocte ad Aquilonem.

Dubium.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Flumina exeunt à mari.* Contra: Mare est amarum, & flumina dulcia, sed contraria non habent ortum ab vno principio: nec vnū ab alio: ergo nec mare à fluminibus, nec flumina à mari. Respondeo, dicendum, quod omnis aqua per naturam est dulcis, sed amara fit ex accidenti, vel per exhalationem partium subtilium, remanentibus terrestribus, vel per commixtionem partium terrestrium. E contrario a qua illa, sicut accidentaliter facta est amara potest redire in dulcedinem per subtiliationem: sicut est experimentum de vase terreo posito in mari. Quoniam ergo flumina, etsi redeant ad mare in magna abundantia, tamen exeunt latenter, & sub terra & per quasdam excolationes: ideo aqua subtiliatur & in dulcedinem vertitur: Quando ergo obiicitur quod vnum contrarium non habet ortum ab alio; dicendum, quod aqua aquæ non est contraria: etsi habeat contrariam dispositionem non habet per naturam, sed per accidens: sicut patet in aqua calida, & frigida: nec enim ortus fluminum à mari ratione proprietatis: quia prior per naturam est dulcedo in aqua, sed quantum ad defluxum, sicut potus vini à dolio: quia ille locus continens est aquarum abundantiam, vnde incessanter fit emanatio.

Solutio.

Continuatio.

Cuncta res difficiles non potest homo eas explicare sermone. Supra determinata est vanitas in rebus, secundum esse, quod habent in vniuerso: hic determinatur vanitas, secundum esse, quod habent in intellectu humano, & ostenditur in eis vanitas tripliciter: primo, quia non patent propter sui obscuritatem: secundo, quia non implent propter sui vanitatem, *ibi: Non satiabitur oculis visu.* Tertio, quia non permanent propter sui fluxibilitatem, *ibi: Non est priorum memoria.* Non patent ad interpretandum, vel docendum: non implent ad discentem reficiendum, & quietandum: non permanent ad memorandum. Et respiciunt isti tres actus triplicem vim in nobis, interpretatiuam, cognitiuam, & memoratiuam. Primo ergo notandum, quod non patent ad explicandum, ideo dicit: *Cuncta res difficiles*, scilicet ad inueniendam earum rationem, vnde: *Difficile æstimamus, quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore.* Et intellexi, quod operum Dei nullam possit inuenire homo rationem: & ideo, quia difficiles sunt, *Non potest homo eas explicare sermone.* Quis enarrabit cælorum rationem? Et: Multa dicimus, & deficiemus in verbis: consummatio sermonum ipse est in omnibus. *Non saturatur:* Hic secundo tangitur, quod non implent addiscentem: & quia duobus sensibus maximè addiscimus, visu scilicet, & auditu, ostendit, quod in neutro est satietas: & propterea, dicit: *Non saturabitur oculus visu.* Oculi enim hominū insatiabiles: *Nec auris impletur auditu,* quoniam est ibi pruritus audiendi noua, & curiosa. Ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: & ratio huius est: quia illud, in quo est vera satietas, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: & quod in his terrenis non possit refici, ostendit: quia oculus, & auris vult noua percipere: sed nihil in nouitate manet, ergo auris, & oculus in nullo implentur: maiorem supponit, & manifestatur in actibus Apostolorum. Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui: sed hic proponit minorem: quia nihil habet nouitatem, nec quantum ad esse, nec quantum ad fieri: propterea dicit: *Quid est, quid fuit:* quærit, & ipse respondet: *Ipsam quod futurum est:* ergo à simplici conuersa: quod futurum est, fuit. Aliter sequitur: *Quid est, quod factum est?* Respondet: *Ipsam, quod faciendum est:* ergo à simplici conuersa, quod faciendum est, factum est. Et ex hoc concludit, dicens: *Nihil sub sole nouum, nec valet quicquam dicere: Ecce hoc recens est.* Ergo nec dicere;

Triplex vis in nobis.

Sap. 9. d

Ecl. 8. d

Iob. 38. d
Ecl. 43. d

Duobus sensibus maximè addiscimus.

Prou. 27. c

2. Tim. 4. a

2. Cor. 2. b

Nihil in nouitate manet.
A. 17. e

nec audire aliquid noui, & replicat probationem. *Iam enim præcesserunt in sæculis, quæ fuerunt ante nos.* Ex quo partes dormierunt, omnia sic perseverant. *Non est priorum memoria.* Hic tangitur tertio, quod res non permanent ad memorandum, quia omnia traduntur obliuioni, vnde dicit: *Non est priorum memoria*, scilicet apud nos posteriores. Nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operum nostrorum. Et sicut est in præteritis, ita & futuris, vnde subdit: *Sed nec eorum quidem, quæ post futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo*, id est, posteriores non erunt memores priorum, & hoc propter tempus, quod inducit obliuionem. Futura tempora obliuione cuncta operient.

2. Pet. 3. b

Sap. 2. a

Ecl. 2. o

Dubium.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Cuncta res difficiles.* Contra: Multa sunt, quorum cognitio est communis nobis, & brutis: ergo non est difficile homini cognoscere, quod cognoscit bestia. Item quædam sunt, in quibus non conuenit errare, sicut in cognitione sensibilibus, quia sensus non fallit circa proprium obiectum, & principiorum intelligibilibus, sicut dignitatum, & talia facile est cognoscere. Item quid est, quod dicit: *Non potest homo eas explicare sermone:* Facilius est homini loqui, quàm alicui creaturæ facile operari: ergo si alicui creaturæ facile est operari, ergo homini est operationem eius facilius explicare. Respondeo, dicendum, quod est cognoscere semiplene, vt quando cognoscitur secundum accidentia, vel secundum aliquam operationem: est iterum cognoscere perfectè, & ille perfectè cognoscit, qui plenè nouit substantiam, virtutem, & operationem, & causas, & rationes rei. Et quia virtus est occulta, & substantia remota à nostris sensibus, & causæ vltius magis, & nostra cognitio incipit à sensibus: ideo cunctæ res nobis sunt difficiles. Quod ergo obiicitur, quod aliqua cognoscimus cum brutis, verum est aliquantulum, vt quod est amarum, sed plene nihil cognoscit: similiter patet secundum: quia secundum quod sensibile, est manifestum per hoc etiam patet ad sequens, quia differt dicere aliquid, & explicare illud, explicare enim est latentes rationes intus, & inuolutas extra depromere, & hoc non potest facere, nisi qui intelligit: & hoc arduum est, & paucorum.

Sensus non fallit circa proprii obiectum.

Cognoscere perfectè quis dicitur.

Explicare aliquid quid sit

Itè quæritur de hoc, quod dicitur: *Non saturatur oculus visu:* Quæritur, quare non inducit in aliis sensibus, cum similiter per eos contingat cognoscere: Item quid est, quod dicit: *Non saturatur:* dicitur enim tunc res saturari, quando non vult amplius de eo, quod desiderabat; sed contingit aliquando, quod homo non vult plus videre, nec audire, immo quiescere; ergo, & c. Item si non saturatur, ergo desiderium eorum nunquam quiescit, ergo cum desiderium, cuius non est quies, frustratur sine, & omne tale otiosum; ergo desiderium visus est otiosum. Respondeo, dicendum, quod ideo solum istos duos sensus commemorat, quia loquitur de sensibus, secundum quod sunt viæ in cognitionem, & referuntur ad sensualem iucunditatem. Et duplex est verbum, quo cognoscimus omnia, diuinum, & humanum. Verbum diuinum, est omnis creatura, quia Deum loquitur: hoc verbum percipit oculus. Verbum humanum est vox prolata, & hoc percipit auris. Vel quia duplex est cognitio, per inuentionem, & doctrinam; prima respicit visum; secunda vero respicit auditum. Quando ergo obiicitur de saturitate, dico quod loquitur de eorum saturitate, secundum quod sunt organa cordis, & voluntatis, siue appetitus, & quia cor non saturatur, nec hi duo sensus. Vnde Hugo; Omnis pulchritudo, omnis iucunditas, omnis suauitas rerum conditarum afficere cor humanum potest, satiari non potest, nisi illa dulcedo sola, ad quam factum est. Quod ergo obiicitur, si non saturatur desiderium, est frustra, non sequitur, quia alibi terminatur, scilicet in eo Deo, vt dicit Augustin. Quod obiicitur, quod non vult plus; hoc est, quia lassatur, & fastidit, non quia saturatur.

Verbū, quo cognoscimus omnia, duplex.

Cognitio duplex.

August. lib. 1. confess. c. 1. tom. 1.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Nihil sub sole nouum.*

Contra

Hier. 31. c.
Apo. 21. a

Macrob. lib.
2. in somm.
scip. cap. 11.
Operatio
triplex.

Psal. 76. c

Ecc. 4. 7. b
1. Paral.
22. b

Rom. 12. a
Prov. 25. e

Ecc. 3. c

Contrarium videtur apud Hieremiam : Nouum faciet Dominus super terram. Item illud: Vidi cælum nouum, & terram nouam. Item ex hoc verbo videtur error confirmari, quod in rebus fit circulatio secundum egressum in esse, vt eadem sint, quæ fuerint, & hoc per litteram sequentem; *Iam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos* : & sic verificari videtur error ille, qui ponit magnum annum, qui continet quindecim millia annorum, & omnia in eo renouari. Respondeo, dicendum, quod est operatio conditionis, conseruationis, reparationis : quælibet istarum operationum est supra naturam, & ideo non erit sub sole, siue sub tempore; sed supra, præter propagationem, vnde de hac tantum intelligit, & sic patent alia. De hac notandum, quod ipse vocat nouum, cuius simile non præcessit, & sic non est aliquid noui secundum propagationem: quia semper simile ex simili producitur: vere autem obicit, quasi dicat de eodem, & istud est sic impossibile intelligere, quia si omnis forma corrupta, & iterum generata differt numero, non potest intelligi de eodem numero.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Non est priorum memoria*. Contra dicitur: *Memor fui operum tuorum Domine*. Respondeo, ad hoc dicunt aliqui, quod hoc intelligitur de malis, non de bonis. Sed istud adhuc falsum, quia etiam multa mala sunt in memoria. Et propterea dicendum, quod ista propositio non est intelligenda, vt vera vniuersaliter, sed vt in pluribus, quia plurimum est obliuio, quam memoria: plurima enim eorum, quæ facta sunt, in nostra memoria non sunt. *Ego Ecclesiastes fui rex Israël in Hierusalem* Supra ostedit in rebus vanitatem: hic ex consideratione mutabilitatis rerum, suam reprehendit curiositatem. Et habet hæc pars duas, quia primo suam manifestat curiositatem ob vanitatem adiunctam, ibi: *Cumq; conuertissem me ad vniuersa opera*. Prima habet duas partes, quia primo agit de curiositate in operibus prudentiæ, siue Philosophiæ: secundo de curiositate opulentiæ, siue artis mechanicæ, ibi: *Magnificauit opera mea*. Prima habet duas, quia primo agit de curiositate, quantum ad considerationem naturalium, siue scientiæ speculatiuæ: secundo quantum ad considerationem moralium, siue scientiæ practicæ. *Locutus sum in corde meo*. Curiositate igitur in operibus naturæ, siue in considerationem operum dininorum hoc ordine describit. Primo inducitur considerantis idoneitas, ibi: *Vidi cuncta, quæ sunt sub sole*, secundo vero ipsius curiositas, ibi: *Et proposui in corde meo*. Tertio diuini iudicij seueritas, quæ est causa huius curiositatis, in quantum pœnalis, ibi: *Hanc occupationem pessimam*; Quarto concluditur vanitas, ibi: *Vidi cuncta, quæ sunt sub sole*.

Primo igitur notatur considerantis idoneitas, cum dicit: *Ego Ecclesiastes*; quia vero in eo fuit sapietia, ideo se dicit: *Ecclesiasten*, id est, concionatorem: fuit etiam in eo potentia, vnde dicit: *Fui rex*. Fuit etiam pax, vnde subdit: *In Hierusalem*, quæ interpretatur visio pacis. Salomon imperauit in diebus pacis. Et: *Filius, qui nascetur tibi, erit pacificus*, & ideo, quia hæc tria habebat, nihil à consideratione eum retrahebat: solet defectus talium multos retrahere à consideratione rerum: non enim aptus est ad considerandum rerum naturas, qui habet harum ignorantiam: non potest etiam bene cogitare de huiusmodi, qui sustinet paupertatis inopiam: nec vacare etiam ad hoc potest, qui non habet pacem, & concordiam. *Et proposui in animo meo*. Tangitur hic secundum, scilicet ipsius curiositas, quia omnia voluit scire, & subtiliter indagare, propterea dicit: *Et proposui in animo meo querere*. scilicet ab alio, *Et inuestigare sapienter*, per me ipsum, & hoc est curiositas, quia: Non plus sapere, quàm oportet: sed sapere, ad sobrietatem. Vnde: *Mel inuenisti; comede quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas illud*. *De omnibus quæ sunt sub sole*. Ecce maior curiositas quia de omnibus: In superuacuis reb. noli scrutari multipliciter: & in pluribus operib. eius, ne fueris curiosus: plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. *Hanc occupationem pessimam*. Tangitur hic tertium,

scilicet diuini iudicij seueritas, quia diuino iudicio propter peccatum primi parentis factum est, quod nostra vis rationalis ita libenter luxuriatur in cognitione terrenorum: propter quod dicit: *Hanc occupationem*, id est, curiositatem, *Pessimam*, quia non tantum est culpabilis, sed etiam pœnalis. *Dedit Deus filiis hominum*, id est, dari permisit, in quantum est culpabilis: vel ratione pœnalitatis, dedit iusto modo. *Vt occuparentur in ea*, ac per hæc immemores essent suæ salutis. Vnde notandum est, quod est occupatio mala, quæ est ex infirmitate. De hac: *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium*. Est etiam occupatio peior, quæ est ex ignorantia: De hac: *Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine*. Tertia est ex curiositate, & hæc est pessima, & de hac loquitur hic.

Et notandum, quod occupatio, vt dicit Hugo, est destructio mentis, quæ auertit, & distrahit, & illaqueat animam, vt non possit cogitare ea, quæ salutis sunt. Curiositas vero, secundum eundem, est intellectus humani libidinosa prostitutio passim quamlibet veritatem amplexantis, & cum ea adulterantis, quia prima veritas est sponsa. *Vide cuncta quæ sunt*. Tangitur hic, quarto inuenta vanitas, quia nihil amplius profecit, nisi quod in sua consideratione vanitatem inuenit, & propterea dicit: *Vidi cuncta, quæ sunt sub sole*. Id est, omnia consideravi: *Et ecce vniuersa vanitas*, id est, aperte in eis apparet vanitas: quia secundum quod ait Apostolus: Vanitati subiecta est omnis creatura non volens: nec tantum vanitas, immo: *Et afflictio spiritus*: quia plures inueniuntur mali, quam boni: plures stulti, quam sapientes: & propterea dicit: *peruersi difficile corriguntur*, secundum illud: *Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo*. *Et stultorum infinitus est numerus*, scilicet præ multitudine: & hoc non solum est vanitas, immo considerare, est etiam afflictio, vnde dicitur: *Vidi præuaricantes, & tabesceram*: Et rursus: *Tabescere me fecit zelus meus*.

Notandum autem, quod præuertitur homo per malam cogitationem. Peruersæ cogitationes separant à Deo: probata autem virtus corripit insipientes. Per malam affectionem: *Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum*: Per malam locutionem: *Labia iusti confiderant placita: & os iniquorum peruersa*. Per iniquam operationem: *Lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis*. Et: *Quiescite agere peruerse*. Sed quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Hanc occupationem pessimam*. Contra; Hoc est peccatum, ergo dedit Deus peccatum. Si tu dicas dedit, id est, permisit dari, sed similiter permisit furari; ergo esset dicendum, quod Deus furatur. Respondeo, peccata media inter primam Apostasiam, & vltimam pœnā, sunt pœna, & culpa, sed quædam plus habet rationem culpæ, quædam plus rationem pœnæ; illa, quæ plus habent rationem pœnæ, attribuuntur iusto Dei iudicio, & talis est occupatio, & excæcatio huiusmodi.

Item quæritur de hoc, quod, *Peruersi difficile corriguntur*, quia facile est aliquem peruertere; sed peruersio est contra naturam; ergo si facillimum est reuerti ad naturam, cum peruersio vitium sit contra naturam, facillimum est corrigi. Respondeo; Ratio sumitur, & ex parte operis mali, quia bonum est vno modo, malum autem omnifarium; & ex parte operantis potentiæ, quæ redditur infirma per culpam, & ideo non potest in opus strenuum; & à parte operationis bonæ ad malum secundum priuationem, quia facillimum est procedere ab habitu in priuationem; sed difficile, vel omnino impossibile est redire. *Locutus sum*.

Egit supra de consideratione naturalium; hic similiter ostendit suam curiositatem in consideratione moralium; & hoc quidē facit hoc modo. Primo enim notatur ipsius à naturalibus ad moralia trāslatio; secundo vero

Ecc. 40. a

Iob 3. a

Curiositas.

Rom. 8. d

Prov. 13. a

Psal. 118. u
Ibidem. f

Sap. 1. a

Prov. 17. c
Prov. 10. d

Prov. 2. b
Is. 1. c
Quæstio.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

Arist. in post
predic. cap.
de opp.

afflictionis inuentio, ibi: *Et cognoui in his*. Tertio vero conuersio ad delectabilem fruitionem, ibi: *Dixi ego*. Quarto reditus ad vtilium considerationem, ibi: *Cogitavi in corde meo*. Primo igitur insinuat ipse ad moralia considerata translatio, & hoc postquam considerauit rerum naturas: propter quod dicit: *Locutus sum in corde meo*, scilicet per cogitationem, dicens: *Ecce magnus effectus sum, in fama, & processu omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Hierusalē*. Et precebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum; & erat sapientior cunctis hominibus. Et eruditus est in iuuetute sua, & impletus est quasi flumē sapientia; & hanc cognitionem habuit partim reuelatione, vnde dicit: *Mens mea contemplata est multa sapienter, diuinitus scilicet illustrata; & partim etiā sua sollicitudine*. Vnde, & subdit: *Et didici*. Ego fui filius patris mei, tenellus & vnigenitus coram matre mea, & docebat me. Et Visio, qua erudiuit eum mater. Hanc ergo sapientiam considerans se habere in rerum naturalium inuestigatione qua disputauit a cedro libani vsq; ad hyssopum; voluit se trāsferre ad moralia; vnde dicit: *Deditq; cor meum, vt scirem prudentiam, quantum ad faciendam, Atque doctrinam, quantum ad cognoscendam*. *Erroresq; contra prudentiam: Et stultitiam, contra doctrinam*, quia non scitur aliquid perfectē, nisi cognoscatur eius oppositum, & hęc vtile est scire; quādo modo debito inquiruntur, vnde: Accipite disciplinam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite. *Et agnoui*. Tangitur hic secundum, scilicet in huius consideratione spiritualis afflictionis inuentio, quia quanto homo melius agnoscit bona, & mala, tanto malis affligitur, quando errat, propter quod dicit: *Et agnouit, quod in his quoque esset labor, & afflictio spiritus*, hoc est in rerum inutilium cognitione. *Labor*, scilicet ad acquirendum. Existimabam, vt cognoscerem hoc, labor est ante me. *Afflictio spiritus*, post acquisitionem, vel propter culpę detestationem: vel quia est occasio superbię, & impatientię, quoniam scientia inflat vtrique expositioni concordat litera sequens, cum subdit: *Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, vel contritionis contra culpam, vel impatientię ex superbia, quia magni homines cum non habent quod volunt, facillimē indignantur*, vnde dicitur apud Iob, quod Helihu erat indignatus, & hoc quia se sapientem reputabat: & ideo sequitur: *Qui addit scientiam, addit & dolorem*: quia homo impatiens multos sustinet dolores, quia nemo est, cui cuncta ad votum eueniant: & huic expositioni concordat alia translatio Hieronymi: *Agnoui, quoniam in his esset passio mentis, & ideo rectē est ibi labor, & afflictio spiritus*. Vnde Hugo: Curiositas ad inquisitionem eum impellebat, superbia ad ostentationem, & ideo dignum erat, vt timidum labor premeret, & curiosum occupatio dissiparet. Potest etiam intelligi de afflictione contritionis, quia etiam vbi multa sapientia, multa est indignatio contra peccatum. Gloriosa, quanto quis magis sapientiam assequitur, tanto magis vitiis subiacere indignatur. Bernardus: Discite sapientię superbiam, scilicet indignari vitiis, & contemnere temporalia. Et: Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. *Et qui addit scientiam, addit & dolorem*, scilicet pœnitentię. Nunc oculus meus videt te: idcirco me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere.

CAPVT SECVNDVM.

D*ixi ego in corde meo*. Tangitur hic tertium, scilicet propter considerationis tedium, conuersio ad delectationem: quia enim in considerando erat labor, & afflictio, ideo cogitauit hoc relinquere, & conuertere se ad delicias, in quibus est delectatio; propter quod dicitur: *Dixi ego in corde meo*, id est, in hanc considerationem deueni propter spiritualem in considerando afflictionem. Vnde verum est, & consideratio non sapientię, sed acedię, quę non inueniens quietem interius, quærunt exterius. Dixi igitur: *Vadam, & affluam delicias, &*

fruar bonis: Vadam, a bono scilicet recedendo. Homo factus est spiritus, vadens & non rediens. *Affluam delicias*, quantum ad multitudinem deliciarum, scilicet carnalibus contra spirituales. Quam pulchra es, & quam decora, charissima in deliciis. Ab iis recessit ad carnales. Vocauit Dominus ad fletum, & planctum, &c. Et post: *Ecce gaudium & lætitia iugulare arietes*. *Et fruar bonis*, quantum ad quietem, eo enim fruitur quis, in quo quiescit appetitus. Venite fruamur bonis, quę sūt: & vtamur creatura, tanquam in iuuetute celeriter. Et. Veni fruamur cupitis amplexibus. Sed quia hęc consideratio erat culpabilis & reprehensibilis, ideo semetipsum redarguit, innuens: quia delectatio præsens non est vera delectatio, sed deceptio, ideo subdit: *Es videris, quod hoc quoque esset vanitas*. Eo quod non permanet, neque reficit, sed deficit, & decipit, propter quod dicit: *Risum reputavi errorem*: Eo quod hominem seducat. *Et gaudio dixi, quid frustra deciperis?* Quia, scilicet eo gaudens decipitur. Risus est exterius, & gaudium interius, risus decipit, quia offert bonum, in fine malum. Risus dolore miscbitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et: Risus vester in luctum conuertatur, quia: *Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis*. Iste risus est risus phreneticorum, quia erroneus, & momentaneus. Similiter etiam gaudium interius decipit. Gaudent ad fontem organi: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et: Gaudium hypocritę ad instar puncti.

Cogitavi in corde meo. Tangitur hic quartum, scilicet reditus ad vtilium considerationem, & hoc redeundo à voluptate ad sobrietatem. Propter quod dicit: *Cogitavi in corde meo, abstinere à vino carnem meam*; quia istud miro modo inclinatur ad voluptatem, vnde: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Et: Luxuriosa res est vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens: & ideo cogitauit incitamentum relinquere voluptatis: *Vt animum meum transferrem ad sapientiam*, id est, ad considerationem sapientium, & relinquerem considerationem stultorum, qualis fuit consideratio præcedens, vnde dicit: *Deuitaremque stultitiam*, & hoc ad sapientię exhortationem. Vsq; quo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea, quę sunt noxia, cupient? & hoc non propter vtilitatem propriam, sed communem: ideo dicit: *Vt viderem, quid esset vtile filijs hominum*. Et hoc in vita præsentis, vnde, & subdit: *Quo facto opus sit*, id est, quod opportunum est facere: *Sub sole, numero dierum vita suę*, hoc vidit, & enarrauit in fine huius libri, quando dixit: Deum time, mandata eius obserua: hoc siquidem vtile est, mandata Dei seruare, quia dicitur: *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali*. Et qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autem negligit viam suam, mortificabitur.

Hic notantur multa vtilia, & inutilia: vtilia, dimissio iniquitatis; Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum vtile Domino, ad omne opus bonum paratum. Eruditio veritatis: Omnis doctrina diuinitus inspirata, vtilis est ad erudiendum in iustitia, vt sit perfectus, sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Exercitatio pietatis; Exerce te metipsum ad pietatem, nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est; pietas autem ad omnia vtilis est. Inutilia; Legis Dei transgressio superba. Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit? Sapientia sine doctrina. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quę vtilitas in vtrisque? Doctrina sine vita; Bonum est falsum; si autem falsum euauerit, in quo condietur? Disputatio contentiosa; Noli verbis contendere; ad nihil enim vtile est.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Qui addit scientiam, addit dolorem*. Contra: Omnes homines natura scire desiderant; sed desiderium si compleatur; delectat animam, ergo. Item aut loquitur de vera sapientia, & tunc simpliciter est falsum; quia de illa dicitur; Non habet

Cant. 7. b

Isa. 22. c

Sap. 2. b

Prou. 7. c

Rifus à gaudio quomodo differt.

Prou. 14. b

Luc. 4. c

Luc. 6. d

Iob 21. b

Iob 20. a

Ephes. 5. d

Prou. 20. a

Prou. 1. c

Ecc. 12. d

Ecc. 8. a

Prou. 19. c

2. Tim. 2. c

2. Tim. 3. d

2. Tim. 4. c

2. Paral. 24. f

Ecc. 20. d

Luc. 14. g

2. Tim. 2. b

Arist. primo Metaphys. tex. primo.

Sap. 8. e

amaritu

amaritudinem conuersatio illius: aut de curiosa, & etiam falsum est: quia magna est eis delectatio, quando possunt aliquid scire. Respondeo dicendum, quod in utroque potest intelligi: De curiosa verum est, quia sicut cum diuitiis crescit auaritia, appetitus habendi: sic curioso appetitus addiscendi: si vero de scientia veritatis, secundum quod dicit saporem, delectat: secundum quod cognitionem, contristat, vel propter immunditiam conscientiae propriae, vel propter aspectum peruersitatis alienae.

Magnificauit opera mea. Denuntiauit supra curiositatem in consideratione sapientiae: hic intendit determinare curiositatem in operibus mechanicis, quae respiciunt ea, quae corporis sunt: priora vero, quae spiritus: prima sunt liberalia: secunda artificialia. Et habet haec pars, duas, quia primo agitur de artificialibus, quae ordinantur ad diuitias: secundo de iis, quae ordinantur ad delicias, ibi: *Feci mihi cantores.* Curiositatem igitur suam in iis, quae spectant ad possessionem diuitiarum, describit hoc ordine: primo, quoad acquisitionem possessionum stabilium: secundo, quoad multiplicationem seruentium: tertio, quoad amplificationem pecorum, & animalium: quarto, quoad coaceruationem mineralium: in quibus quatuor fere omnes consistunt deliciae mundanorum. Primo igitur suam exprimit curiositatem, quantum ad possessionem stabilium, scilicet domorum ad habitandum, vinearum, & hortorum ad vespendum: piscinarum ad irrigandum: propterea dicit: *Magnificauit opera mea*, id est, magna feci. Magnificatus est rex Salomon super omnes reges vniuersae terrae. Et exprimit sigillatim: *Aedificauit mihi domus*, dicit pluraliter, quia plures aedificauit. Vnde: Postquam aedificauit Salomon duas domus, domum Domini, & domum regis, aedificauit domum filiae Pharaonis: & hoc fuit curiositatis, & reprehensibile: nam, Vt qui coniungitis domum ad domum, *Plantauit vineas*, ad potandum scilicet. Nunc plantauit vineam, bibensque vinum inebriatus est. *Feci hortos, & pomaria, & conserui ea diuersi generis arboribus*, ad cibum. Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem, si florisset vinea, & germinassent mala punica: & quia haec indigebant irrigari, ideo subdit: *Et extruxi mihi piscinas aquarum*, id est, loca in quibus est aquarum congeries. Et hoc, *Vt irrigarem siluam lignorum malignantium*, scilicet per irrigationem: quia, si continuerit aquas, omnia siccabuntur. Tales enim piscinae necessariae erant in terra promissionis, propter aquae penuriam. Terra, ad quam ingredieris possidendam, montuosa est, & campestris, de caelo expectans pluias: *Possedi seruos*, tangitur hic secundo curiositas, quoad multitudinem seruientium, quia habuit eos in utroque sexu: vnde dicit: *Possedi seruos & ancillas*, & etiam in omni aetate: vnde subdit: *Multamque familiam habui.* Videns Regina Sabba sapientiam Salomonis, & cibos mensae eius, habitacula seruorum, & ordinem ministrantium, non habebat ultra spiritum. *Armenta quoque*: Tangitur hic tertio curiositas, quantum ad congregationem pecorum, & animalium tam magnorum, quam paruorum, cum dicit: *Armenta quoque, & magnos ouium greges*, supple habui: *Vltra omnes, qui fuerunt ante me in Hierusalem.* Et quod multa habuit, patet: quia multa consumebat, vnde: Erat cibus Salomoni per singulos dies decem boues pingues, & viginti boues pasculares, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altitium. *Coaceruauit mihi*. Tangitur hic quarto curiositas, quoad coaceruationem mineralium, cum dicit: *Coaceruauit mihi aurum, & argentum*, quantum ad metalla: *Et substantias regum, & prouinciarum*, quantum ad lapides pretiosos, & gemmas. Singuli deferebant munera Salomoni, vasa argentea, & aurea, vestes, & arma bellica. Et post: *Fecitque*, vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta & lapidum.

Spiritualiter Salomon iste, qui magnificauit opera sua, Christus Dominus est: qui est rex pacificus, cuius

opera magna, vnde. Quam magnificata sunt opera tua, Domine: omnia in sapientia fecisti: ipse autem opera sua magnificat spiritualia, dum magnos, & multos facit seruos, tum quoad vitam actiuam, tum quoad contemplatiuam: contemplatiui enim ad hoc, quod magni sint in statu suo, multa habent sibi collata à Christo Domino: *Domus*, id est, conscientias quietas. Ne insidieris, & quæras impietatem in domo iusti. In hac domo quiescendum est, non in aliena: quoniam, Pes fatui facilis est in domum proximi: *Vineas*, id est, affectiones deuotas, ex quibus vinum elicitor: Nunquid possum deferere vinum meum? *Hortos*, id est, exteriores claufuras. Hortus conclusus fons signatus soror mea sponsa. *Siluas*, hoc est virtutes varias. Quam pulchra tabernacula tua Iacob. *Pomaria*, id est, operationes honestas, & formosas. Dies mei transierunt, velut naues poma portantes, quae scilicet relinquunt post se bonum odorem. Christi bonus odor sumus Deo. *Piscinas*, id est lacrymas multas. Oculi tui, sicut piscinae in Hesebon. Et: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? Sicut Christus opera sua magnificauit in contemplatiuis, sic & in actiuis, quibus plura necessaria sunt. *Serui, & ancilla*, per humilitatem. Cum omnia feceritis, quae praecepta sunt vobis dicite serui inutiles sumus. *Armenta bouum*, per operum strenuitatem, quia boui non est quiescere: sed arare. Boues arabant. Et: Ne oderis laboriosa opera. *Oues*, per intensionis simplicitatem. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Et: Quasi modo geniti infantes, lac concupiscite. *Aurum*, per charitatem. Dicitur apud Daniele de statua illa, quod caput eius erat ex auro optimo, quia charitas est caput virtutum. *Argentum*, per eloquij suauitatem, quia dulcem habet sonum, vnde: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Et: Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. *Substantias Regum*, per munificentiae largitatem. Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia.

Feci mihi cantores. Egredere de curiositate sua, quantum ad ea, quae ordinantur ad diuitias: hic agit quantum ad ea, quae ad delicias: & hoc quidem facit per hunc modum, quia enim talia non fiunt à quocumque, sed ab eo, qui vult, potest, & scit: ideo primo ostendit suam diligentiam ad huiusmodi delectabilia praeparandum: secundo vero potentiam ad consummandum: tertio sapientiam ad ordinandum; quarto vero voluptatem ad perfruendum. Primo ostendit superfluam diligentiam suam ad huiusmodi delectabilia praeparandum; quia quantum ad auditum, & quantum ad visum; ratione auditus dicit: *Feci mihi cantores, & cantatrices*, scilicet in utroque sexu, & hoc propter delicias. Glossa, vt vterque sexus me oblectaret, vnde dicit: *Et delicias filiorum hominum*, & hoc quantum ad auditum; quantum ad visum etiam fecit vasa pulchra, vnde dicit: *Scythos, & Vrcelos*, quantum ad vasa fundenda, scilicet feci, & hoc propter delicias, vnde valde diligens fuit, & hoc reprehensibile: vnde; Vt vobis, qui opulenti estis in Sion. Et post: *Qui canitis ad vocem Psalterij bibentes in phialis vini.* Et *supergressus sum opibus.* Tangitur hic secundum, scilicet potentia ad perficiendum, quia pauper licet possit huiusmodi artificialia deliciofa inchoare, non tamen perficere; sed ipse poterat, tanquam diues, propterea dicit: *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Hierusalem.* Omnes enim excessit. *Dei tibi diuitias, & gloriam.* Nemo fuerit similis tui in regibus cunctis, retro diebus. *Sapientia quoque.* Tangitur hic tertium, scilicet prudentia ad ordinandum cum dicit: *Sapientia quoque; perseverauit mecum*, per quam scilicet illa, quae fecerat, ordinabat. Videns Regina Sabba Salomonis sapientiam, & ordinem ministrantium, ultra spiritum non habebat. Et: Praecedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus. *Et omnia, quae desiderauerunt.* Tangitur hic quartum, scilicet voluptas eius ad perfruendum iis rebus delectabilibus, quas preparauerat, & quia quaedam est voluptas, quae habet ortum

Continuatio.

3. Reg. 10. d

3. Reg. 9. b

1. Sa. 5. b
Gen. 9. c

Cant. 6. d

Tob 12. c

Deut. 11. b

3. Reg. 10. a

3. Reg. 4. c

3. Reg. 10. d

Sensus my-
sticus.

Psal. 103. c

Prou. 24. b

Ecc. 21. d

Iud. 9. b

Cant. 4. d
Num. 24. n

Tob 9. c

2. Cor. 2. d
Cant. 7. b
Hier. 9. a

Luc. 17. c

Iob 1. c
Ecc. 7. b
Marth. 10. b
1. Pet. 2. a
Dan. 2. e

Psal. 11. a
Ecc. 6. a

Ecc. 13. d

Amos 6. a

3. Reg. 3. b

3. Reg. 10. a

3. Reg. 4. d

Voluptas duplex.

ab extrinseco, quædam ab interiorum conceptione, vtrumq; notat in se. Quantum ad primum dicit: *Et omnia, qua desiderauerunt oculi mei*, scilicet exterius videtes, *Non negavi eis*. Immo satisfecit ad suam culpam, vnde; Oculi meus deprædatus est animam meam, Et; Ascendit mors per fenestras: quatum ad voluptatem interiorum, cum dicit: *Nec prohibui cor meum*, id est, cordis concupiscetiam. *Quin omni voluptate fruere, & oblectare se in iis, qua præparaueram*, contra illud: Fili, post concupiscetias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Et quia affectus peruertit sæpe iudicium rationis, sequitur peruersum iudiciũ, vnde, & subdit: *Et hanc ratus sum partem meam*, id est, iudicavi mihi esse melius: *Si viderer labore meo*, scilicet in præsentia, & hoc est iudicium Epicureorum, qui non expectant aliud bonum, nec alia partem: contra Sancti in præsentia non habent partem, sed in futuro, vnde: *Portio mea, Domine, sit in terra viventium*. Et rursus: *Dominus pars hæreditatis meæ*.

Quæritur, cum peccatum sit in iis cantilenis sic delectari, ad quod gen^o peccati reducitur: Si tu dicas, quod ad luxuriam, quæritur cū auditus sit vnus sensus, sicut gustus, & tactus, videtur, quod debeat esse capitale peccatũ in auditu, sicut & tactus: at si non, quæro caulam. Item quæro; vtrum in huiusmodi cantilenis delectari sit peccatum: Quod non, videtur, quia Sancti instituerunt cantari ad gloriam Dei: Quod autem peccatum sit, ait Augustinus: Quoties cantus mihi magis placuit, quam verba, grauius me peccasse confiteor. Respondeo dicendum, quod delectari in huiusmodi cantilenis, aut hoc est propter internam deuotionem: aut propter internam voluptatem, & lasciuiam: aut propter quandam curiositatem: primo modo non est peccatum: secundo modo est peccatum annexum luxuriæ de proximo: tertio modo est peccatum curiositatis annexum luxuriæ de remoto.

Quæritur, quare non est peccatum capitale, circa hunc sensum, sicut circa tactum, & gustum: Respondeo, quia non est tanta corruptio, nec delectatio. Quæritur de hoc, quod dicit: *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Hierusalem*, quid est hoc, quod dicit: nulla videtur eminentia, quia ante ipsum non regnauit nisi solum pater eius, quia ipse ascendit, & cepit eam, & expulit Iebuseum. Ad hoc dicunt quidam: non tantum loquitur, quantum ad Reges Israel, scilicet Dauid, & Saul, sed etiam quantum ad iudices. Sed hoc non fuit magnum. Propter hoc dicitur, quod ante ipsum fuerunt Reges in Hierusalem de Chanaan, & illi quidem diuites, & magni fuerunt, & quantum ad illos dicit. Vel potest legi litera, vt ista determinatio: *In Hierusalẽ*, referatur ad opes, quas possedit in Hierusalem, non ad Reges, vt sit sensus: *Supergressus sum opibus in Hierusalem omnes, qui ante me fuerunt*: quia ante eum nullus fuit ei similis.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Sapientia quoque perseverauit mecum*. Contra: Sapientia doctrinæ secundum nomen illius, ergo nullus est sapiens, nisi cui sapiunt res, vt debent: sed Salomoni non sapierunt, quia bona æterna contempsit, & temporalia adamauit, ergo non fuit sapiens, sed stultus. Respondetur dicendum, quod sapientia vno modo importat cognitionem solũ, & sic dicitur sapientia rerum diuinarum, humanarumque cognitio: alio modo importat gustum, & affectus saporem, & ordinem, & sic dicitur sapientia à sapore. Primo autem modo sapere, est in bonis, & malis, qui habent intellectum illuminatum ad videndum multa vera de Deo, & creaturis: secundo modo tantum est in bonis. Primo modo perseverauit, quia intelligentiam non amisit: secundo modo amisit, cum peccauit, vt stultus factus est.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Et hanc ratus sum partem meam, si viderer labore meo*. Videtur ergo, quod Salomon fuerit de sententia Epicureorum, qui non ponunt aliud gaudium esse nisi in præsentia, & hoc est hereticum. Itẽ si ipse fuit sapiens, & intelligens, & hoc posuit ergo præ-

sumendum hoc esse verum. Respondeo dicendum, quod duplex est iudicium in nobis: quoddam rationis deliberantis, & conferentis: quoddam estimationis: Dico quod Salomon iudicio rationis deliberantis, & conferentis, nunquam hoc ratus est, nec fuit istius sententiæ, sed solum iudicio estimationis, sicut omnis peccator æstimat sibi bonũ esse peccare: vnde nõ est ibi error infidelitatis, sed potius error deuotionis à bono. Epicurei autem non solum hoc æstimant: immo certitudinaliter asserunt non esse aliud bonum, & ideo sunt hæretici, & infideles. Quod obiicitur, quod sapiens, dicendum quod, etsi sapiens fuerit, tamen in hoc intempenter egit: & ideo non est imitandus, sicut Dauid bonus fuit, tamen non bene fecit, cum Uriam fecit occidi, nec hoc dicit ad imitandum, sed ad reprehendum.

Cumque me conuertissem. Egit supra de sua curiositate: hic reprehendit eam ob inuẽtam vanitatem, quæ consistit in mutabilitate. Et hæc pars habet duas: quia primo sua opera curiosa reprehendit generaliter, secundo specialiter, ibi: *Transiui ad contemplandam*. Inuenit ergo vanitatem, & afflictionem in operibus, quæ fecerat curiose, propter diligentem cõsiderationem, ob quam dicit: *Cumq; me conuertissem ad vniuersa opera, qua fecerunt manus meæ*, id est, diligenter considerassem, secundum illud Apostoli: Opus autem suum probet vnusquisque: *Et ad labores in quibus frustra sudauerat*: ideo frustra, quia non propter Deum fecerat: & ideo in vacuum laborauerat. Vacua est spes illorum, & labor sine fructu: *Vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem spiritus, & nihil permanere sub sole*: ideo erant vacua, & afflictiva, quia instabilia: eo enim quod non permanent, sunt vacua: eo quod amittuntur, sunt afflictiva. Substantiæ impiorum,

sicut fluius siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluuia manebunt, vnde: *Transit mundus, & concupiscetia eius*: & ideo fallax eius gratia, & vana est pulchritudo: *Transiui ad contemplandam*. Hic in speciali ostendit in suis operibus vanitatem, & diuiditur: quia primo ostendit vanitatem in operibus, siue in studio ordinato ad sapientiam: secundo in studio ordinato ad opulentiam, secundum duplicia opera curiositatis præterminata, & hoc, ibi: *Rursus destitatus sum omnem industriam*. Primo ergo redarguit suam curiositatem, circa studium sapientiæ, hoc ordine: primo insinuat suæ considerationis diligentiam: secundo innuit sapientis ad stultum compertam præminentiam: tertio vltius inuentam æquiparantiam: quarto ex hoc concludit vanitatem reprehensione sibi propria. Primo ergo innuit suæ considerationis diligentiam in pertractando ea, in quibus studuerat, propter hoc dicit: *Transiui ad contemplandam sapientiam*, quantum ad eligenda: *Erroresque, & stultitiam*, quantum ad vitanda: *Transiui*, inquam à voluptate, vnde; *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me*; sed licet esset in eo diligetia, non tamen erat sufficientia: vnde subdit: *Quid est, inquam, homo, vt sequi possit Regem factorem suum*: Quasi dicat, sufficiens est ad considerandum, & videndum, quæ Dominus præuidet: *Quid est homo*; quasi dicat, parum est sufficiens. Quid est homo, quod memor es eius? *Vt sequi possit Regem factorem suum*, id est, Deum creatorem. Et nunc Domine, Pater noster es tu; Nos vero lutum, & fictor noster es tu, & opera manuum tuarum omnes nos? hæc nemo potest sequi. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies? *Et vidi quod tantum*. Hic notatur secundum, scilicet sapientiæ ad stultitiam inuenta præminentia, quia quasi improporcionabiliter antecellit, propter quod dicit: *Et vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam*, id est, nobilior esset: *Quantũ differt lux à tenebris*, & ista comparatio bona est: quoniam sapientia illuminat, & stultitia excæcat: & obtenebrat: propterea subdit: *Sapientis oculi in capite eius*, Sicut ad dirigendum: *Stultus in tenebris ambulat*; quasi non habeat oculos in capite; quod autem sapientia illuminet, alibi docet, cum ait: *Diligite lumen sapientiæ omnes, qui præestis populis*; vnde & Christus

Iudicium in nobis duplex.

2. Reg. 11. b

Gal. 6. b.

Sap. 3. c

Eccl. 40. c

1. Ioan. 2. c

Prou. 3. 1. d

Eccl. 14. c

Psal. 8. a

Isa. 64. c

Iob 11. b

Sap. 6. d

Dei

Thren. 3. f
Hier. 9. f

Eccl. 18. d

Psal. 118. b
Psal. 115. b

Quod peccati genus sit delectari cantilenis.

Aug. lib. 10. confess. cap. 32. fo. 10.

2. Reg. 5. b

Eccl. 6. b

Sapientia dupliciter consideratur.

Ioan. 8. a
Iſa. 5. e

Ioan. 1. a
Pſalm. 81. b
Ioan. 3. c

1. Reg. 14. c

Iob. 1. d

Ecc. 40. a

Ecc. 1. c
Sap. 2. a

Iob. 13. b

Iob. 10. a

Gen. 27. g
2. Cor. 1. b
Num. 21. b
Iob. 10. n
Pſalm. 118. d
Mar. 14. d

Sap. 9. d

Ecc. 23. d
Iob. 23. c
Sequi Deum
dupliciter

Pro. 27. b
Dare operā
ſapientia
dupliciter
intelligitur.

Dei ſapientia dicit de ſe luce: Ego ſum lux mundi. E contra ſtultitia eſt tenebroſa. Vt qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem, vnde: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt: ideo, quia nescierunt, neque intellexerunt: ideo in tenebris ambulant. Dillexerunt enim magis tenebras, quam lucem.

Et didici. Tangitur hic tertium, ſapientis ad ſtultum æquiparātia, & in morte, & poſt mortem: quantum ad æquiparantiam in moriendo dicit: *Et didici, quod vnus vnusq; eſſet interius: vnus*, id eſt, conſimilis, quia nemo effugit mortis ſententiam, propter ſuam ſapientiam, vnde: Omnes morimur: & quaſi aquæ, quæ dilabuntur in terram, quæ non reuertuntur: ſicut ſtultus, nihil affert, ſic nec ſapiens. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar: & propter hanc æquiparantiam contempſit ſapientiam, ideo dicit: *Et dixi in corde meo: ſi vnus, & ſtulti, & meus occaſus erit, quia mihi prodeſt, quod maiorem ſapientia dedi operam?* quaſi dicat, nihil, quantum ad mortem. Dies finitionis mortis: reſidentes ſuper ſedem glorioſam vſque ad humiliatum in terra, & cinere: eſt autem ſapientis, & ſtulti non tantum æquiparantia in morte, ſed etiam poſt mortem, vnde ſubdit: *Locutusque cum mente mea*, id eſt, interius conſideraui. *Animaduerti, quod hoc quoque eſſet vanitas*, ſcilicet dare ſapientia operam maiorem, quam ſtultus, quia non eſt magis de ipſo memoria, quam de ſtulto, ideo dicit: *Non enim erit ſapientis memoria ſimiliter, vt ſtulti in perpetuum, & ratio ſubditur: Et futura tempora obliuione cuncta pariter operient.* Vnde ſupra dictum eſt: Non eſt priorum memoria, nec etiam eorum, quæ poſt futura ſunt. Et obliuionem accipiet nomen noſtrum per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum. Et memoria veſtra comparabitur cinerj, & redigentur in lutum ceruices veſtræ.

Moritur doctus. Hic quarto ex huiusmodi æquiparantia inuēta concludit vanitatem in ſuo ſtudio, & reprehentionem ſuam: vnde repetit æquiparantiam dicens: *Moritur doctus ſimiliter & indoctus.* & ita pares ſunt, & ex hoc concludit: *Idcirco taduſt me vita mea:* quaſi reſuſcitavi viuere præ tædio, ſicut Iob: *Tædet animā meam vitæ mee, propter peccatorum occaſiones.* Et Rebecca: *Tædet me vitæ mee, propter labores.* Tædere cœpit populum itinēris, & laboris. Propter tribulationes: *Supra modum grauati ſumus, ita vt tæderet nos etiam viuere.* Propter futurę dilationem: *Tædet animam meam vitæ meæ.* Propter imminentem tentationem: *Dormitauit anima mea præ tædio.* Propter mortis imminentis horrorem: *Cœpit Ieſus tædere, & pauere.* *Videntem mala eſſe vniuerſa ſub ſole, & cuncta vanitatem, & afflictionem ſpiritus.* Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & extrema inhabitatio ſenſuum deprimit multa cogitantem: ideo frequens meditatio carnis eſt afflictio.

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Quid eſt homo, vt ſequi poſſit Deum?* Contra: Magna gloria eſt ſequi Deum. Item Iob ait: *Vestigia eius ſecutus eſt pes meus.* Reſpondeo, dicendum, quod eſt ſequi per æquiparantiam: & hoc nulli datum eſt creaturæ: & quia ſatanas hoc voluit, ideo corrui: eſt item ſequi per ſubiectionem, & obedientiam: & hoc quidem poteſt homo, ſed non quilibet, ſed quibus datum eſt à Deo per gratiam, & quem ipſe trahit, & ideo nullus poteſt ſine Dēi auxilio.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quid mihi prodeſt, quod maiorem ſapientia operam dedi?* Quia ſecundum hoc videtur, quod diſſuadeat ſtudere ſapientia, cuius contrarium ſæpe hortatur: *Stude ſapientia fili mi.* Reſpondeo, dicendum, quod dare operam ſapientia, hoc poteſt eſſe dupliciter, propter commodum præſentis vitæ, vel propter remunerationem gloria æternæ: propter commodum præſentis vitæ prodeſt ſapientia ante mortem, quia dirigit hominem in ſuis operibus, ſed in morte nihil, eo quod ita moritur doctus, vt indoctus, nec prote-

latur ei vita: ſi autem propter commodum æternæ vitæ, ſi non moritur, immo viuunt. Eſt vtilis ad operationem boni. Ornamentum aureum prudenti, doctrina. Eſt vtilis ad declinationem mali: *Sapiens cor, & intelligibile abſtinet ſe à peccatis.* Eſt vtilis ad augmentum gratia: *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum.* Eſt ad augmentum gloria: *Gloriam ſapientes poſſidebunt.* Sic igitur dehortatur, quod non eſt ſtudendum in ſapientia propter præſens commodum, & curioſitatem: ſed propter æternam ſalutem, & ideo ſeipſum reprehendit, quia ipſe laborauerat propter curioſitatem, & mundanam vanitatem.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Non erit memoria ſapientis, & ſtulti.* Contra: Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putrefcet. Item: *Non recedet memoria eius, & nomen eius requiretur.* Reſpondeo: Ad hoc dicunt quidam, quod ipſe loquitur in perſona carnalis, vnde falſum dicit ſimpliciter, ſed verum ſecundum carnalium æſtimationem. Sed hoc non plane ſoluit, quia debet carnalium poſitionem non alterere, ſed potius infirmare. Propterea dicendum, quod eſt loqui de memoria ſapientis, & ſtulti, aut quantum ad Deum, aut quantum ad homines: ſi loquimur quantum ad Deum, memoria eſt vtiq; boni ſapientis, qui ſtudet ſapientia ad gloria Dei: ſed quantum ad homines, tam malorum, quam bonorum tranſit memoria, vt in pluribus: quia homines pauca recolunt. Si autem de malo ſapientie, & vano: non eſt memoria, nec quantum ad Deum, nec quantum ad homines, immo nomen eius tranſit, vt nomen ſtulti, & ideo ſtultum eſt propter famam nominis in ſapientia laborare, Eccleſiaſtes autem loquitur de ſapiente vano, qui oculum habet ad terrena, & loquitur de memoria humana, non diuina.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Taduſt me vita mea videntem mala vniuerſa ſub ſole.* Contra: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, ergo non ſunt mala, immo hoc eſt hæreticum. Reſpondeo dicendum, ſicut dicit Apoſtolus, quod, Lex ſancta, & mandatum ſanctum: tamen per occaſionem, mandatum fuit non habentibus gratiam, mortiferum, & operatum eſt mortem; ſicut creaturæ, iuſtis, & Deum diligentibus; valde ſunt bonæ, & cooperantur in bonum, & de ſe ſunt bonæ: tamen impiis peccatoribus, & inſipientibus omnia conuertuntur in mala per occaſionem, vnde: *Creaturæ Dei ſunt in tentationem, & in muſcipulam pedibus inſipientum:* Et: *Hæc omnia impiis, & peccatoribus in mala conuertuntur.*

Rurſus deſtatuſ ſum. Redarguit ſupra ſuam curioſitatem circa opera ſapientia: ſecundo redarguit ſuam curioſitatem circa opera humanæ induſtria ad opulentiā ordinatæ. Et hoc quidem facit hoc ordine: Primo ſuam curioſitatem redarguit propter boni ſucceſſoris, ſeu hæredis incertitudinem. Secundo propter laborioſam ſollicitudinem. Tertio huic præfert præſentem voluptatem. Quarto ipſam ſollicitudinem damnat per iudicij diuinæ æquitatē. Arguit ergo primo ſe curioſum circa terrena acquirenda, proptet bonæ proliſ incertitudinem: quia ipſe non poterat ſemper poſſidere, & timebat inutilem ſucceſſorem habere, propterea dicit: *Rurſus deſtatuſ ſum omnem induſtiam meam.* Id eſt, curioſam diligentiam: *Qua ſub ſole ſtudioſiſſimè laboraui.* Ad hæc ſcilicet bona augenda: A minori vſque ad maiorem omnes auaritia ſtudent, & ratio deſtationis inferitur: *Habiturus heredem poſt me, quem ignoro, vtrum ſapiens, an ſtultus futurus ſit.* Ad literam, Salomon habuit Roboam ſtultum filium, qui ſecutus conſilium iuuenum fecit diuidi regnum. *Et dominabitur in laboribus meis, quibus deſudauit,* quantum ad corpus; *Et ſollicitus fui,* quantum ad animam. De hoc ſudore; In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: De ſollicitudine; Nolite ſolliciti eſſe anima veſtræ; quid manducetis, aut corpori veſtro, quid induamini; & illud eſt valde vanum, vnde dicit: *Et eſt quidquam tam vanum?* ſupple, ſicut laborare ſollicite pro ſtulto curioſo; quaſi dicat, non. Ex huius

Ecc. 21. d

Ecc. 3. d

Pro. 4. b
Pro. 3. b

Pro. 10. b
Ecc. 39. b

Gen. 1. d

Rom. 7. c

Sap. 14. b
Ecc. 39. d

Hier. 6. c

3. Reg. 12. c

Gen. 3. d
Matth. 6. c

igitur vanitatis cōsideratione cessauit à curiositate, vnde dicit. *Vnde cessauit, renuntiauitque cor meum laborare sub sole*, id est, pro bonis temporalibus. *Cessauit*, in opere. *Renuntiauitque cor meum*, in voluntate. Sed auarus propter hoc non cessat. Vnus est, & secundum non habet, & tamen laborare non cessat: & reperit rationem, quare cessauit: *Nam cum alius laboret in sapiētia*, in corde: *Et in doctrina*, in ore: *Et in sollicitudine*, in opere: *Homini otioso quasira dimittit*, & ex hoc concludit vanitatem. *Et hoc ergo vanitas & magnum malum*, vanitas quidem, quia diuitiæ relinquuntur homini inutili, sed: *Magnum malum*, vnde Hugo: *Magnum malum est, vt vnde vnus atteritur labore, alter otiosè, & illicite abutatur: Malum*, quia dissipatori. Vana sunt opera eorum. Et: *Non sit fortitudo in manu tua: Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras.*

Quid enim proderit? Hic secundo redarguit curiositatem acquirendi propter laboriosam sollicitudinem, propter quam dicit: *Quid proderit homini de vniuerso labore suo*, in corpore, & *afflictione spiritus*, in animo, *quasi sub sole cruciatus est*, quasi dicat: nihil. Vnde: *Noli laborare, vt dixeris, sed prudentiæ tuæ pone modum.* Non prodest, scilicet ei, qui laborat propter hæc visibilia habenda. Vnde Bern. *Apud alios sunt fructus diuitiarum, diuitibus vero nomen reddit sollicitudo, & ideo non prodest.* Vnde: *Quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis? Nec tantum non prodest, immo obest.* Vnde subdit: *Cuncti dies eius doloribus & arumnis pleni sunt*, exterius: *nec per noctem mente requiescit*, interius. Ideo dicitur: *Menses vacuos, & noctes laboriosas enumeravi mihi.* Et: *Omnes dies pauperis, mali.* Secura mens quasi iuge conuiuium, & ex hoc concludit, quod sic laborare est vanum quia inutile. Ideo dicit: *Et hoc nonne vanitas est*, quasi dicat, immo. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas, quia obsunt. Vnde: *Est alia infirmitas, quam vidi sub sole, diuitiæ congregatæ, &c.*

Nonne melius est. Hic tertio prædicte sollicitudini curiositatis præfert voluptatem carnis. Et ideo dicit: *Nonne melius est comedere, & bibere, & ostendere anima sua bona de laboribus suis*: supple, quam continè semper laborare, quasi dicat, melius est, id est, minus malum, quia illud est malum culpæ & pœnæ, istud est malum culpæ, sed habet iucunditatem. Ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, &c. & quod sit melius, manifestat: quia hoc est donum Dei. Vnde dicit: *Et hoc de manu Dei est.* Saturavi eos, & mœchati sunt, &c. & proponit se in exemplum huius ad hoc confirmandum, dicens: *Quis ita vorabit: quantum ad concupiscentiam: Et deliciis affluet: quantum ad abundantiam, vt ego?* quasi dicat, nullus. Erat autem cibus Salomonis per singulos dies, triginta cori simillæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti pascuales.

Homini bono. Hic quarto sollicitudinem damnat per diuini iudicij æquitatem, quoniam talis sollicitudo non est data bonis, sed malis, & hoc diuino iudicio. Iusti epulentur & exultent in conspectu Dei. Ideo dicit: *Homini bono in conspectu suo*, scilicet, quod sibi placet, non hominibus, vt hypocrita: *Dedit Deus sapientiam: quantum ad æterna, Et scientiam: quoad temporalia dispensanda, & intelligentiam, quoad intelligenda, & consideranda: Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam?* Hoc secundum largitatem misericordiæ, secundum æquitatem iustitiæ, subdit: *Peccatori autem dedit afflictionem, & curam super suam*, id est, dari permisit iusto iudicio: *vt addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo.* Custoditur iusto substantia peccatoris. Et: *Qui coaceruat diuitias vfuris, fœnore liberali, in pauperes congregat eas.* Et ex hoc infert vanitatem. *Sed hoc vanitas, & cassa sollicitudo mentis*, quia: Expectatio sollicitudinis peribit.

Notandum: Est studium ad occasionem sapientiæ: *Stude sapientiæ, fili mi, vt possis exprobranti sermo-*

nem respondere. Ad excitationem iustitiæ: *Bonas facite vias vestras, & studia vestra.* Ad expletionem concupiscentiæ: *Cui vicius patri vicius nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Ad imperium auaritiæ.* A minori vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. Prima duo studia sunt bona, duo sequentia mala, & in his discernitur bonitas nominis. Et studiis suis intelligitur puer, in munda, & recta sunt opera eius. Quia igitur Ecclesiastes non his studuerat, sed ad auaritiam, & gulam, ideo sua studia arguebat.

CAPVT TERTIVM.

Omnia tempus habent.] Supra egit de vanitate rerum, ostendens in iis esse variabilitatem ratione motus, hic secundo vult ostendere vanitatem, quantum ad determinationem, & varietatem in tempore: & quia ostendit mutabilitatem rerum, non ad ipsarum cōtemptrum, secundum quod sunt opera Dei, sed secundum quod amantur à nobis; ideo in hac parte ostendit primo temporum varietatem, secundo reprehendit nostram curiositatem, ibi: *Quid habet amplius.* Tertio diuinorum operum perpetuitatem, ibi: *Et didici, quod opera Dei.* Prima pars habet duas, quia primo agit de varietate, & mutabilitate rerum in tempore generaliter, secundo specialiter, inducendo, & probando, ibi: *Tempus nascendi.* Proponit ergo generaliter, dicens: *Omnia tempus habent*, id est temporis varietatem, quia: Vanitati subiecta est creatura non volens: *Et suis spatiis transeunt vniuersa sub sole*, quantum ad præfixi temporis determinationem. Omnia in numero, pondere, & mensura disposuisti. Et: Præterit figura huius mundi: & maxime hoc temporis spatio sibi præfixi: Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Hic est quæstio de hoc, quod dicit: *Omnia tempus habent.* Instantia est: quoniam substantiæ spirituales, vt dicit Hieronymus, nec loco, nec tempore continentur. Item, omne, quod est in tempore, & habet tempus, est corporale, sed substantiæ spirituales sunt incorporales, ergo non sunt in tempore, nec habent tempus. Quod autem sint in tempore, videtur: quia dicitur: *Substantia spiritualis increata non mouetur per tempus, nec per locum: substantia spiritualis creata mouetur per tempus, sed non per locum: corporalis creata per tempus, & locum.* Item quod est in loco, est in tempore: sed solus Deus est incircumscriptibilis, vt dicit Damascenus, ergo solus est intemporalis: ergo omnia alia tempus habent. Respondeo, dicendum ad hoc, quod ista distributio est accommodata, & sicut quando dicitur, *cælum tegit omnia*, intelligitur de iis, quæ sunt sub cælo: sic quando dicitur: *Omnia tempus habent*, intelligitur de iis, quæ sunt sub sole, & mensuratur tempore: & ideo non est inferenda instantia in substantia spirituali. Si autem velimus distributionem extendere, dicemus, quod tempus dicitur tripliciter, communiter, & proprie, & magis proprie. Communiter, secundum quod dicit mensuram de non esse ad esse, & hoc modo est in omnibus, quia omnia initium habuerunt: & hoc videtur lucra innuere; quia ipse dicit, quod, *Omnia tempus habent*; sed non quod omnia transeant sub sole. Alio modo proprie, pro vt importat variationem, siue in substantia, siue in affectione, & sic adhuc substantia spiritualis habet tempus, quantum ad mutationes affectuum. Tertio modo magis proprie, pro vt mensura excedens, & sic est corruptibile, & non omnium. Quod ergo quæritur, vtrum substantiæ spirituales habeant tempus soluendum, quod primo modo habent, quantum ad substantiam; secundo modo quantum ad aliquas affectiones; tertio modo non habent; & per hoc soluuntur contrarietates vtriusque partis.

Quæritur de secunda parte propositionis; *Et suis spa-*

Eccl. 4. b

Hier. 51. b
Deut. 28. d

Prou. 23. a

Eccl. 5. c

Iob. 7. a
Prou. 15. bEccl. 5. b
Ibidem. c

Isa. 22. c

Hier. 5. b

3. Reg. 4. c

Psalm. 67. a

Iob. 38. d

Prou. 13. d
Prou. 28. b

Prou. 10. d

Prou. 27. b

Hier. 7. a
Prou. 23. d

Hier. 6. c

Prou. 20. b

Rom. 8. d

Sap. 11. d
1. Cor. 7. f
Iob. 14. bDamasc. lib.
1. fidei ortho.
cap. 16.Tempus
tripliciter
dicitur.

*uis transeunt sub sole, vtrum transeunt elementa. Quod sic, videtur; Vidi cœlum nouum, & terram nouam: ergo vetus transierat. Item: Transiit mundus, & concupiscentia eius. Et: Cœlum, & terra transibunt. Contra: Sunt de constitutione vniuersi, ergo cum vniuersum maneat, manifestum est, quod etiam elementa. Respondeo, dicendum, quod aliquid transire suo spatio, est dupliciter, vel quantum ad corruptionem secundum totam substantiam, sicut corrumpuntur animalia bruta, vel quoad corruptionem secundum partem, sicut elementa generantur, corrumpuntur in suis terminis, in quibus se tangunt: vel transire hoc, à statu corruptibilitatis, & ad statum alium transmutari: hoc modo mundus iste sensibilis innouabitur. Quod ergo dicitur hic, quod, *Suis spatius transeunt*, altero istorum modorum intelligitur. Quod rursus obiicitur: Transiit mundus, & concupiscentia eius, determinatio soluit, scilicet mundus, prout est occasio voluptatis. Quod dicitur: Vidi cœlum nouum: Glossa, id est, innouatum, Quod dicitur: cœlum, & terra transibunt: Glossa exponit, à forma mutabili ad immutabilem. *Tempus nascendi.* Supra proposuit propositionem generalem, hic probat eam in speciali inducendo, ostendens in rebus diuersas temporū varietates. Et hæc pars habet quatuor partes. Primo tangitur varietas temporum, quæ respicit ortum, & occasum. Secundo, quæ respicit statum, ibi: *Tempus flendi, & tempus ridendi.* Tertio, illa, quæ respicit vsum, ibi: *Tempus amplexandi.* Quarto, illa, quæ respicit debitam conuersationis modum, ibi: *Tempus tacendi.* Primo igitur introducitur illa varietas, quæ respicit ortum rerum, & occasum sub quadruplici differentia. Primo viuentium, secundo vegetabilium, tertio sensibilium, quarto artificialium.*

Quantum ad ortum & occasum viuentium, dicit ibi esse varietatem, cum dicit: *Tempus nascendi, & tempus moriendi*, & hoc est omnibus viuentibus: quia de natiuitate venit ad mortem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Et: *Occasio magna creata est super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Et: Nos nati continuo desinimus esse. Et: Alia generantur, & alia deiiciuntur: sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur.

Quantum ad ortum vegetabilium, dicit: *Tempus plantandi.* Quantum ad occasum: *Tempus euellendi, quod plantandum est.* Plantauerat Dominus Deus paradysum voluptatis Sed, *Tempus euellendi*, infructuosa. Vnde: Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in hac ficu, & non inuenio: succide ergo illam.

Quantum ad ortum, & occasum sensibilium, subdit: *Tempus occidendi.* & præmittitur, *Tempus occidendi*, & sequitur: *Tempus sanandi*, propter statum naturæ corruptæ, quæ magis inoleuit, vt sanitas non habeat locum. De hac variatione: Ego occidam, & ego viuere faciam.

Quantum ad ortum, & occasum artificialium, subdit quarto: *Tempus destruendi*, ecce occasus: *Et tempus adificandi*, ecce reformatio destructi. Destruenda sunt ruinosi: Non relinquetur in te lapis super lapidem: *Tempus adificandi*, cum adest rerum copia: Destruam horrea mea, & rursus faciam maiora. Portate lignum, ædificate domum, & acceptabilis erit mihi. Et sic non est status in rerum egressu.

Tempus flendi. Posita varietate temporum, quæ respicit ortum rerum, & occasum, ponitur hic varietas temporum, quæ respicit statum, vt pote prosperitatis, & aduersitatis. Et hoc attenditur secundum triplicem differentiam scilicet prosperitatis, iucunditatis, & securitatis, & suorum oppositorum. Quantum igitur ad tempus prosperitatis, in quo ridendum: & aduersitatis in quo plorandum, dicit: *Tempus flendi.* In aduersitate: Omnis maritus sumpsit lamentum, & quæ sedebant in thoro maritali, iugebant. Et: Plorans plorauit in nocte: id est, in aduersitate, & lacrymæ eius in maxillis eius. *Et tem-*

pus ridendi. In prosperitate: Iudæis noua lux oriri videbatur, & gaudium, atq; tripudium. Et præmittit fletum risui, vel quia præcedit secundum naturam lapsam: Primam vocem similem omnibus emisit plorans; vel quia primo dolendum, quia: Beati, qui nunc fletis, quia redibitis, è contra de malis, Risus dolore miscebitur.

Quantum ad iucunditatis statum, & suum oppositum, dicit: *Tempus plangendi, & tempus saltandi.* Differt planctus, & fletus, risus, & saltus: quia fletus est in lacrymis; planctus in voce; risus in signo; saltus in corporis eleuatione. De planctu: Planctus magnus est ille Ægyptiis, hoc est ad exequias: sed saltus ad solemnitates præclaras, vnde dicitur, quod in die natalis Herodis intrauit filia Herodiadis, vt saltaret.

Quantum ad tempus securitatis, & sui oppositi, dicit: *Tempus spargendi lapides*, scilicet est securitas: Non sumet gens aduersum gentem gladium. *Tempus colligendi.* Ad extructionem munitioum, scilicet quando de hostibus est timiditas: Ædificauit omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres. Sequitur, *Tempus amplexandi.* Posita varietate temporum, quæ respicit ortum, & occasum rerum, & etiam statum: ponitur hic tertio, quæ respicit vsum: & hoc sub quadruplici differentia; scilicet quantum ad vsum vxorum, quæ consistit in copulatione carnali ad generationem proles, & dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.* Reliquum est, vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes. Et iterum: Nolite fraudare inuicem: nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum renertimini in idipsum.

Quantum ad vsum possessionum, dicit: *Tempus acquirendi, & tempus perdendi.* Acquirimus per industriam, sed perdimus per pigritiam; Sapiens mulier ædificat domum suam, insipiens extructam quoque manibus destruet, Vel acquirendi in vita, perdendi in morte: Diuitias, quas deuorauit, euomet.

Quantum ad vsum thesaurorum, subdit: *Tempus custodiendi*, quando est abundantia, *Et tempus abiiciendi* quando est pauperum indigentia; exemplum de Ioseph, qui custodiuit in fertilitate, & disperfit in egestate. Custodiendæ enim sunt diuitiæ, vt dispergantur: vnde; Disperfit, dedit pauperibus. Quantum ad vsum vestimentorum, subdit: *Tempus scindendi*, cum deuasatur, *Et tempus consuendi*, quia vestimenta nostra quotidie deuasantur, & renouantur, nisi forte diuino miraculo, sicut scriptum est; Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit; sed nostra cito consummantur: ideo parum est curandum. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

Tempus tacendi. Hic ponitur quarta varietas temporis, quæ respicit debitum conuersandi modum, quæ attenditur secundum triplicem actuum alternationem, scilicet quantum ad actum rationabilis, qui est loqui; concupiscibilis, qui est amare; irascibilis, cuius est bellare, & quantum ad sua opposita; quantum ergo ad alternationem locutionis, dicit: *Tempus tacendi, & tempus loquendi*; quia non semper loquendum, nec semper tacendum; Homo sapiens tacebit vsque ad tempus; lafcinius autem, & imprudens nõ seruabit tempus. Vnde; Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo, & præsumit taciturnitatem locutionis; quia delibetate est loquendum; Qui custodit os suum: custodit animam suam; qui autem inconsideratus est ad loquendum sentiet mala. Quantum ad alternationem concupiscibilis, dicit: *Tempus dilectionis*, cum homo habet bonitatem, *Et tempus odij*, quando conuertitur ad malignitatem: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum. Et: Odientes malum, adherentes bono, dilectionem fraternitatis inuicem diligentes. Quantum ad alternationem actus irascibilis, dicit: *Tempus belli*, contra aduersarios infestantes; Factum est autem vertente anno, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere. *Et tempus pacis*, quando cessant insurgentes; Siluit terra omnibus diebus eius. Et; Non sumet gens

Apoc. 21. a
1. Ioan. 2. c
Matth. 24. c

Iob. 14. a

Eccli. 40. a

Sap. 5. c
Eccli. 14. c

Gen. 2. b
Luc. 13. a

Deut. 32. f

Luca. 19. g
Luca. 12. c

1. Masc. 1. d
Thren. 1. a

Esther. 8. d

Sap. 8. a
Luc. 6. c
Pro. 14. b

Gen. 50. b

Marc. 6. c

Mich. 4. a

2. Paral. 32. a

1. Cor. 7. f

Pro. 14. a

Iob. 20. b

Gen. 41. g

Psal. 111. b

Deut. 8. b

1. Thim. 6. b

Eccli. 20. a

Pro. 25. b

Pro. 13. a

Psal. 118. c
Rom. 12. c

2. Reg. 11. a

1. Marc. 14. a

Mich. 4. a
Sensus my-
sticus.

Ioan. 3. a
Rom. 6. a

Psal. 127. b
Sap. 4. d
Matt. 1. 1. b

Coloss. 3. a

Hier. 30. c

1. Pet. 2. b

Hier. 1. b

Prou. 14. d

Iob. 10. d
2. Reg. 6. c

Eccl. 2. 1. b
Psal. 190. c

Prou. 4. b

Prou. 7. c

Eccl. 27. b

Matt. 19. c

Iob. 31. b

Eccl. 18. c
Eccl. 32. b

2. Thef. d
Psal. 138. d

Eccl. 7. a

Luc. 10. a

contra gentē gladium, & nō discent vltra belligerare.

Spiritualiter hæc quadruplex variatio refertur ad quatuor status hominum existentium in Ecclesia. Prima, quoad renatos: secunda, quoad pœnitentes: tertia, quoad iustos: quarta, quoad prælatos. Primo igitur in baptizatis est: *Tempus nascendi, & moriendi*, qui nascuntur Deo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. Sicut moriuntur mundo: Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem. Secundo est, *Tempus plantandi, & tempus euellendi*, quia plantantur in eis virtutes: Filij tui sicut nouellæ oliuarum: sed euelluntur vitia: Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas: quia: Omnis plantatio, quam non plantauit, pater meus cœlestis, eradicabitur. Tertio est in baptizatis, *Tempus occidendi*, motum concupiscentiæ: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: Et est, *Tempus sanandi*, virtutem naturæ: Obducam cicatricem ibi, & à vulneribus tuis sanabo te: Quarto, est in baptizatis, *Tempus destruendi, & adificandi*, quia destruitur hereditas diaboli, & fit habitatio Christi. Ad quem accedentes lapidem viuum, & ipsi superædificamini in domus spirituales. Et: Cœsti ui te super gētes, & regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & ædifices, & plātes.

Secunda varietas temporum spectat ad pœnitentes, quantum ad tria, scilicet contritionem, confessionem, & satisfactionem: *Tempus flendi, & tempus ridendi*, in contritione, in qua gaudium, & dolor: Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miserebitur extraneus. *Tempus plangendi, & tempus saltandi*, in confessione, in quo debet confiteri cum plāctū: Dimitte me, vt plangam paululum dolorem meū. Debet confiteri nude, & aperte. Dauid saltabat accinctus coram arca. *Et tempus spargendi lapides, & tempus colligendi*, in satisfactione. Lapidēs offensionis sunt occasiones peccati: Via impiorum cōplanata lapidibus, & in finem illorum inferi, & tenebræ & pœnæ. Hi colliguntur in consideratione, & sparguntur in causa euitatione, & carnis maceratione. Ab his occasioibus pauci liberantur, nisi qui à Domino custodiuntur: In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

Tertia varietas respicit iustos, quantum ad duplicē statum actiuorum, & contemplatiuorum: quantum ad contemplatiuos, dicit: *Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus*: quia modo actioni, modo debent intendere contemplationi. De quo amplexu: Glorificaberis ab illa, cum illam fueris amplexatus. Longe debent fieri ab amplexibus carnis, de quibus: Veni, inebriemur cupitis amplexibus. Quantum ad actiuos, qui debent exerceri in operibus pietatis subiungit: *Tempus acquirendi, & tempus perdendi*, hoc est, acquisita distribuendi per eleemosynam: Perde pecuniam propter fratrem, & amicum, & non abscondas illam sub lapide. Hoc debitum perfectæ iustitiæ, sed supererogationis est dare totum, & quantum & ad hoc, dicitur: *Tempus custodiendi, & tempus abiiciendi*: quasi totum dimittendi. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Rursus quātum ad actiuos: *Tempus sciendendi, & tempus consuendi*, & hoc quantum ad vestitum. Si absque operimento dimisi pauperem, & si non benedixerunt mihi latera eius.

Quarta varietas attenditur, quantum ad prælatos. Primo in docendo, cum dixit: *Tempus tacendi, & tempus docendi*, quia prius discere, & postea docere. Antequam loquaris disce. Et: Audi tacens. *Tempus dilectionis, & tempus odij*, in correptione malorum, quæ consistit in odiendo vitium, & in diligendo naturam: Nolite quasi inimicum æstimare illum, sed corripere, vt fratrem. Et: Perfecto odio oderam illos. *Tempus belli, & tempus pacis*. Belli ad incorrigibiles, qui sunt feriendi gladio excommunicationis. Noli querere fieri iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates. Pacis ad redeuntes. Si fuerit in domo illa filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos reuertetur.

Quæstio est de numero istorum temporum. Videtur quod insufficienter posuerit diuersitates variationum temporum: quia multæ sunt, quæ ad has non reducuntur, sicut tempus comedendi, & ieiunandi, & consimilia. Si dicas, quod gratia exempli, tunc ergo superflua: quia in litera pauciora suffecissent. Respondeo, dicendum, quod, sicut dicit Augustinus, licet quælibet mutatio in vniuerso per se considerata, sit imperfectio, tamen in tota vniuersitate resultat carmen perfectum: quia ergo Salomon sic voluit varietatem narrare, vt imperfectio in singulis, & perfectionem in toto ostenderet: ideo in tali numero, qui comprehendit vniuersitatem, & perfectionem ipsius posuit. Et ideo enumerat viginti octo tempora, & quatuordecim variationes: quia viginti octo numerus est perfectus, & comprehendit septenarium, in quo consistit vniuersitas temporis: licet autem senarius sit perfectus, non tamen comprehendit septenarium: ideo, tot posuit, non pauciores, ne deficeret vniuersitas: non plures, quia in perfectione standum, & vniuersitate.

Quid habet amplius homo. Ostendit supra rerum secundum diuersa tempora vanitatem: hic secundo ex hoc redarguit humanam curiositatem, & hoc quidem facit hoc ordine: primo insinuat curiositatis inutilitatem: secundo vero in eius detestationem commendat præsentem voluptatem, ibi: *Cognoui, qui non esset melius*: redarguit nostram curiositatem propter inutilitatem, cum dicit: *Quid habet amplius homo.* supple nisi mutabilitatem, & per hoc afflictionem: & manifestat hanc afflictionem, & varietatem, dicens: *Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt distendantur in ea*: dedit, id est dari permisit, iuxta illud; Tradidit eos Deus in reprobum sensum; *Filiis hominum*, id est peccatoribus. Peccatori autem dedit Deus afflictionem, & curam superfluum. *Vt distendantur*, scilicet variis curis, quo contra, Filij, ne in multis sint actus tui; & explanat, quæ sit illa afflictio, scilicet considerationis, vnde dicit; *Cuncta fecit bona in tempore suo.* Omnia opera Domini bona, & hora sua omne opus subministrabit. Non est dicere, hoc illo nequius; omnia enim in tempore suo cōprobantur. Et licet bona fecerit, tamen non dedit horum cognitionem, sed dedit ingenium ad inquisitionem, vnde dicit; *Et mundum tradidit disputationi eorum*, scilicet ad inquirendum. Consilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, non ad perueniendū, vnde subdit; *Vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus*, id est, vt non veniat ad perfectam cognitionem, & hoc propter dubitationem; *Ab initio vsque in finem* scilicet vitæ suæ. Memento, quod ignores opus eius, de quo cognouerunt viri. Et; intellexi, quod opus Dei nullam possem inuenire rationem.

Et cognoui. Hic secundo commendat præsentem voluptatem, & hoc arguendū curiositatem, vnde dicit; *Et cognoui, quod non esset*; Supple in his bonis transitoriis. *Melius, nisi latari, & facere bona in vita sua*, scilicet latari in corde facere bona in opere. Vel latari in fruendo. Vbi que relinquamus signa lætitiæ nostræ; facere bona delectabilia, operando. Anima mea, habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe epulare. Vnde subdit rationem, dicens; *Omnis enim homo, qui comedit, & bibit, videt bonum de labore suo*, quia scilicet statim habet remunerationem, vnde dicit; *Et hoc donum Dei est*, Omni homini, cui Deus dedit diuitias, & potestatem illi retribuit, vt comedat ex eis, donum Dei est. Glossa exponit spiritualiter; *Et cognoui, quod non esset melius*, id est, vt melius; *Nisi latari* scilicet lætitia mentis. Hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectioe sanctitatis; *Et facere bona in vita sua*, scilicet opera meritoria. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. *Omnis enim homo, qui comedit, & bibit.* Supple de scriptura, comedit difficilia, & bibit facilia. Venite, & comedite panem meum, & bibite vinū, quod miscui vobis. *Et hoc donum Dei est*; quia scilicet scripturarum intellectus à Deo donatur. Non

Viginti octo, numerus perfectus.

Rom. 1. d
Eccl. 2. b

Eccl. 11. b
Eccl. 39. b. c

Eccl. 17. a

Iob. 36. d
Eccl. 8. d

Sap. 2. b
Luc. 12. c

Eccl. 5. d

Eccl. 30. d

Gal. 6. c

Prou. 9. a

quod

1. Cor. 3. b

quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi à nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est.

Didici, quod omnia opera. Ostendit supra operum mutabilitatem, & propter hoc reprehendit hominum curiositatem: hic tertio ostendit diuinorum operum immutabilitatem, quia supra ostenderat variabilitatem. Dicit ergo: *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Ecce perpetuitas, propter quam nostra consideratio nihil potest immutare, vnde dicit: *Non possumus eis quidquam addere, vel auferre, quæ fecit Deus, ut timeatur:* & ita non sunt potestate nostra. Non addas quidquam verbis eius, ne arguaris, & inueniaris mendax: & hoc monstrat, quia etiam nec ipse Deus minuit, nec addit, vnde dicit: *Quod factum est ipsum permanet.* Non etiam addit, vnde infert: *Quæ futura sunt, iam fuerunt:* Quia similia præcesserunt, vnde, & dicit: *Deus instaurat, quod abiit,* quia vnus corruptio est alterius generatio. Nihil nouum sub sole, nec valet quisquam dicere: hoc recens est. Et requieuit Deus, id est cessauit, secundum Bernardum, facere nouam creaturam die septimo.

Pro. 30. a

Arist. 1. de gen. rex. 17. Eccli. 1. c Gen. 1. d

Quæstio.

Incidit hic quæstio, cum intendat determinare mutabilitatis vanitatem, vt quid determinat hic perpetuitatem? videtur extra suum propositum. Item de ipsa quaritur, quia dicit: *Opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Sed nulla corporalia perseverant in æternū: ergo nulla corporalia fecit Deus, ergo redit hoc ad heresim Manichæi, quæ dicit corporalia non esse creata à bono Deo. Item videtur, quod ipse contradicat sibi, quia statim sequitur: *Deus instaurat, quod abiit:* Ergo aliquid de operibus Dei corrumpitur, & instauratur: falsum igitur dicit, cum dicit: *Omnia opera Dei perseverant in æternum.* Sed quod omnia opera Dei sint incorruptibilia, vt dicit in litera, videtur, quod causa, & effectus sunt proportionalia, ergo causæ incorruptibilis debet esse effectus incorruptibilis: sed Deus permanet in æternum, & est incorruptibilis, ergo & opera Dei. Item cum opera Dei sint vniuersa valde bona, & meliora sint incorruptibilia, quam corruptibilia: videtur, quod ista corruptibilia non sint à bono Deo creata. Respondeo ad primum, quare hic determinat perpetuitatem, dicendum, quod non ratione sui, sed occasione mutabilitatis: & hoc quidem facit triplici de causa. Prima est ad remouendum errorem: quia enim supra in creaturis ostenderat mutabilitatem, ne crederentur, quod opera Dei omnino essent defectibilia: addit, quod aliquo modo sunt perpetua. Rursus alia ratio est, ad compescendam curiositatem, quam compescuerat: quia rerum mutabilitatem, & causam, & originem non possumus indagare: vult etiam compescere: quia ipsam rerum substantiam, nec mutare possumus, nec augere. Tertia ratio ad reprimendam elationem: quia enim videtur opera Domini depressisse per mutabilitatem, ne quis ex hoc condemnaret Deum auctorem suum, rursus redit ad insinuandam perpetuitatem in eis.

Gen. 1. d

Solutio.

Esse rerum triplex.

Quod quaritur de permanentia. Respondetur quod triplex est esse rerum, scilicet in proprio genere, in anima, in diuina præscientia: & supra ostendit, quod mutabilia sunt in proprio genere, & secundum quod sunt in anima: hic tangit earum perpetuitatem in diuina præscientia. Aliter responderi potest, quod est loqui de rebus secundum esse, dupliciter, aut secundum esse commune, aut indiuiduale: secundum esse indiuiduale, multa sunt corruptibilia: secundum esse commune, perpetua: quia Deus continue per generationem esse illarum saluat: propter enim longe distare à primo, reliquo modo cõpleuit esse Deus, continuam in iis faciens generationem. Quod obicitur, quod sunt incorruptibilia, quia proportionalia causæ, dicendum, quod illud intelligitur, vbi est generatio vniuoca, vbi eam producit sibi simile: sic autem non est de Creatore, & creatura: immo per infinitam potentiam facit magna, & parua corruptibilia, & incorrupta. Quod

A obicitur de bonitate: dicendum, quod omnia sunt bona in se: sed valde bona in ordine: & quia vbi est ordo, ibi magis, & minus bonum, ideo quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia: primum est in rebus nõ tantum secundum plus, & minus, sed secundum oppositionem, & similitudinem: ideo comparatur mundus pulcherrimo carmini, & ideo decet esse quædam corruptibilia, quædam econtrario.

Vidi sub sole, Egit supra de vanitate naturæ: hic de vanitate culpæ: & quia hæc est periculosa, ideo remedio indiget: primo igitur ponit vanitatem: secundo remedium contra eam, ibi: *Custodi pedem tuum.* Vanitas autem est sub triplici differentia: primo agit de vanitate malitiæ: secundo auaritiæ, ibi: *Considerans reperi:* tertio imprudentiæ, ibi: *Melior est puer.* Vanitas autem est in rectoribus, & subditis: primo igitur agit de vanitate malitiæ in regnantibus, & iudicantibus: secundo in subditis, ibi: *Verte me:* Primo igitur vanitas malitiæ, in tribus hoc ordine describitur: primo insinuat huius vanitatis considerationem: secundo, quod ex hoc deuenitur in futuri iudicij præmeditationem: tertio, in præsentis status considerationem: quarto, quo modo corruit in erroneam opinionem. Primo igitur insinuat se malitiam iudicum considerasse, dicens: *Vidi sub sole in loco iudicij impietatem,* quantum ad examinationem causæ: *Et in loco iustitiæ iniquitatem,* quantum ad latorem sententiæ. Quo modo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij, iustitia olim habitauit in ea: nunc autem homicidæ: principes tui infideles, socij furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos, quia dicitur: *In quorum manibus iniquitates sunt dextera eorum repleta est muneribus.*

Et dixi in corde meo: iustum, & impium indicabit Deus. Hic secundo ostendit, quo modo ex hoc deuenitur in futuri iudicij præmeditationem, propter quod dicit: *Et dixi in corde meo: iustum indicabit,* ad præmiū; *Impium ad supplicium.* Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis redit eis iuxta vias singulorum. Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens sabuertet iudicium; & ideo iudicabit Deus eos secundum opera, quæ tunc erunt manifesta, vnde subdit: *Et tempus omnis rei tunc erit,* id est, tempus iudicij omnis hominis, qui omnis res videtur. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi; vt referat vnusquisque propria corporis, siue bonum sit, siue malum. *Vel tempus omnis rei,* id est, manifestationis omnis rei. Nolite ante tempus iudicare, quousq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; hoc tempus expectabat Ecclesiastes esse futurum ex conspectu iniquitatis præsentis. Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit, quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi; & vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est manifestū, & indutus est iustus lorica salutis.

Dixi in corde meo. Hic tangitur tertio, quo modo ex hoc deuenit in præsentis status considerationem; quare scilicet Dominus in præsentem homines miseros esse voluit, vt scilicet probaret. Ideo vitam hominis bestiis similem fecit; propter quod dicit: *Dixi in corde meo,* id est, cognoui; *De filiis hominum,* quantum ad naturam; *Vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestiis,* id est, assimilando bestiis probaret, qui essent, vtrum vere boni, vel mali, quia mali videntes similitudinem suam ad bestias in vita, volunt assimilari in moribus, & bestialiter viuunt; boni vero spiritualiter. Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis; & ostendit similitudinem hominum ad bestias in morte, & in vita, & in materia, immanifestam dissuadendo, hoc est, in spiritali substantia. Quantum ad mortem dicit: *Et idcirco vnus est interitus hominis, & iumentorum, & aqua vtriusque conditio,* scilicet ad hominum probatio-

Mundus comparatur pulcherrimo carmini.

Isa. 1. c

Psal. 2. b

Iob. 3. a

Homo res omnis dicitur. 2. Cor. 5. b 1. Cor. 4. a

Isa. 59. c. d

Psal. 48. d

nem:

Ecc. 9. b

nem: quia sicut iumentum non semper viuit, immo aliquando moritur, sic, & homo. Nemo est, qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam: & ideo manifestat, quod similitudo est in morte, vnde: *Sicut moritur homo, sic, & illa moriuntur.* Nec tantum similitudo est in termino vitæ: immo etiam in actu viuendi, ideo subdit: *Similiter spirant omnia*, scilicet sapientia: *Nec habet homo amplius iumento*, scilicet quantum ad actum vitæ. Vnus est egressus hominum ad vitam, & similis exitus: sic patet similitudo quantum ad vitam, & subiungit similitudinem, quantum ad materiam, propterea dicit: *Cuncta subiacent vanitati*, scilicet quia ex nihilo facta sunt, ideo vana. Vanitati subiecta est creatura. Non dico, quod nihil sit materia, sed ex hoc volo dicere, quod non habent materiam increatam, neque essentiam, sed habent materiam creatam, quam intelligit nomine terræ: ideo dicit: *Et omnia pergunt ad vnum locum*, scilicet ad materiam, ex qua facta sunt, ideo explicat: *De terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur*, id est, conformiter, & sic notatur similitudo in materia. Omnia, quæ de terra facta sunt, ad terram conuertuntur: similiter, & aquæ omnes in mare: sed tantum in his est similitudo aperta, sed non apparet differentia in anima, quia: *Quis nouit, si spiritus filiorum Adæ ascendat sursum?* scilicet ad remunerationem: an deorsum per corruptionem, sicut è contra: *Si spiritus iumentorum descendat deorsum*: per corruptionem, aut etiam sursum, sicut & hominis ad iudicij retributionem: pauci hoc nouerunt: multi errauerunt, & posuerunt, quod vniformes spiritus hominis, & iumentum: hoc fideles nouerunt, in quorum persona dicitur: Corpus reuertatur in terram suam: vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum: sed hoc nesciunt carnales, in quorum persona dicitur: Mortui nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem.

Sap. 7. a

Rom. 8. d

Ecc. 40. b

Ecc. 12. e

Ecc. 9. b

Isa. 46. d

Isa. 22. d

Sap. 2. b

2. Cor. 4. d

1. Cor. 2. d

Gen. 2. d

Et deprehendi. Quarto loco propter huius assimilationem subiungit, quo modo incidit in voluptatis erroneam commendationem: quasi nihil illa sit melius, propter quod dicit: *Deprehendi nihil esse melius, quam letari hominem in opere suo*, id est, præsentialiter delectari, sicut carnales faciunt, de quibus dicitur: Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate; & erit, sicut hodie, sic & cras, & multo amplius: & ista commendatio est erronea, quia nõ ponit aliam remunerationem, nec aliam vitam, vnde subdit: *Et hanc esse illius partem*, quasi nihil aliud expectet, vnde in persona talium dicitur: Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Et: Vbique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc fors nostra. Error iste ortum suum habet à iudicij incertitudine, propter quod dicit: *Quis enim eum adducet, vt post se futura cognoscat.* Id est, quis ostendet illi, quod futura sint aliqua bona, quæ debeat expectare? quasi dicat, nullus. Et certe nullus persuadebit, nisi eleuetur ad spiritualia contemplanda: Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur: Temporalia sunt quæ videntur, quæ autem non videntur, æterna: quia vero carnalis homo non respicit, nisi visibilia, ideo non expectat æterna: Animalis homo non percipit, quæ Dei sunt: ideo si vult futura bona cognoscere, necesse est carnalitate deponere.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Nihil habet amplius iumento, & aqua est viriusque conditio.* Quod istud sit falsum probatur, nam dicitur: Adæ non inueniebatur adiutor similis ei, ergo iumentum non est homini simile, ergo habet aliquid amplius iumento. Item, certum est, quod homo deliberat de futuris, & præterita discernit, & conceptiones suas exprimit, hoc autem non iumentum, ergo: Præterea homo domat iumenta, sed nullum iumentum hominem, ergo homo aliquid plus habet iumento. Quod autem non habeat, videtur: quia nascitur, viuat, & moritur, & in terram vadit, sicut, & iumentum. Respondeo: quidam dicunt, quod dicit in persona carnalis, qui nihil credit habere homi-

nem plus iumento. Aliter dici potest, quod in propria persona loquatur: & verum dicit secundum suum intellectum: intendit enim ipse ordinare in certitudinem remunerationis animæ per similitudinem ad iumentum: illam autem similitudinem ponit, & intelligit quantum ad visibilia, quæ possunt sensu discerni: per hoc vero non concludit similitudinem de spiritualibus, sed dubitationem mouet, vnde dicit: *Quis nouit?* Dicendum est igitur, quod secundum veritatem homo habet vltra bestias, rationem: communicat autem in corruptibilitate, vitæ, & respiratione: & quia ratio non est quid sensibile, sed intelligibile, & ipse de sensibilibus loquitur, ideo nulla est in hoc omnino instantia.

Dubitatur de hoc, quod dicit: *Quis scit, verum spiritus filiorum Adæ ascendit sursum?* Quod autem sic videtur: Primo per corporis dispositionem, cuius dispositio, & organizatio attenditur secundum congruentiam ad sursum, si ergo: Os homini sublimet dedit, cœlumque videre, & respicit sursum, ergo spiritus fertur sursum. Itè omnes naturaliter appetunt beatitudinem: sed constans est, nullum beatum esse posse in miseris maxime cui mors cedit inuite, ergo si non potest habere beatitudinem in hac vita, natus est post hanc vitam habere spiritum separatum, ergo: Præterea intellectus noster est impermixtus, vnde omnia intelligit: ergo non dependet à corpore, quantum ad actum: ergo multo minus quantum ad esse: ergo corpore descendente, possibile est ascendere spiritum. Item per rationem ipsius Ecclesiastes: quia si aliqui habent bona, & aliqui mala: & videmus, quod in presenti mala bonis, & bona malis contingunt, si ergo necesse est vnū rectorem ponere, necesse est aliud tempus, & remunerationem ponere, in quo impium, & iustum iudicet Deus: cum igitur hæc fides nostra dicat, videtur Ecclesiastes fuisse hæreticus, qui hoc dubitauit. Quod autem deorsum, videtur per scripturam: quia dicitur: Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animum, ergo si corporaliter corrumpitur anima, totaliter corrumpitur. Item, quod compatitur patienti, commoritur morienti, sed anima compatitur corpori, ergo. Item substantia nulla est otiosa, ergo quod aufert alicui omnem operationem, aufert ei esse, & durationem, sed anima mittit omnem operationem corpore læso, quod patet, quia intellectum, de quo minus videtur, vt in furiosis, ergo corrupto corpore amittit substantiam.

Respondeo dicendum, ascendere sursum ad remunerationem animas bonas, & descendere deorsum in corruptionem animas iumentorum dicit, & supponit fides nostra: & huic concordat verum, & philosophia: cum ratio illa, & philosophia occulta sit & multas habeat rationes dubitandi, ideo fere nullus, & pauci possent vere certificari de animæ immortalitate & eius beatitudine, nisi adiuuaret fides, vnde, & Plato, qui animam posuit immortalem, rursus errauit in beatitudine, qui posuit animas brutorum corpora circuire. Ecclesiastes igitur hoc non negat, nec dubitat: sed dicit hoc esse difficile demonstrare, & hoc quidem verum est, infideli. Quod obicitur de operatione, & compassione, dicendum, quod aliquid vniri alteri, est dupliciter, aut sicut motor tantum, & tunc potest separari, nulla in ipso facta mutatione: aut sicut motor & perfectio: & hoc dupliciter, aut enim non habet operationem propriam, sicut anima bruti, aut habet propriam, sicut anima hominis: quoniam igitur anima, vt perfectio, & motor compatitur patienti corpori: ideo etiam impeditur, corpore impedito. Sed quoniam separabiliter coniuncta est, ideo non est necesse, quod ipsa corrumpatur: soluta autem harmonia, anima decedit.

Quid. 1. me
amorph.

Sap. 9. d

Arist. 2. To-
pic. cap. 4.

CAPVT QVARTVM.

Verti me ad alia.] Supra actū est de vanitate malitia in praelatis: hic se subditis. Vanitas autem malitia tangitur hic quantum ad triplicem differentiam: primo calumniae in malitiose nocendo, secundo inuidiae in malitiose dolendo, ibi: *Rursus contemplatus sum.* Tertio acediae, à bono opere discedendo, & hoc tangitur, ibi: *Stultus complicat.* Describit igitur calumniae vanitatem, & quantum ad considerationem calumniae, dicit: *Verti me ad alia.* supple consideranda. *Et vidi calumnias, quae sub sole geruntur*, id est, in hoc mundo. Populi terrae calumniabantur calumniam, & rapiabant violenter egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et dicitur calumnia violenta bonorum extorsio: quasi per iustitiam, vel malitiam. Et subiungit aggrauationem miseriae, propter oppressorum calamitatem, quia opprimuntur iniuste, inconsolabiliter, irremissibiliter: quia iniuste, dicit: *Et lacrymas innocentium*, scilicet pro his calumniis. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & eiulabunt, propter vim brachij tyrannorum inconsolabilem: *Et neminem consolatorem*, quod quidem aggruat crudelitatem. Vnde dicitur: Non est qui conloletur eam ex omnibus charis eius. Et contra: Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Nec tantum consolatione caret, immo remedio, vnde & subdit: *Nec posse resistere violentia eorum cunctorum auxilio destinatos*, supple, vidi. De hac malitia dicitur: Non facias violentiam pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum in porta. Et: In nobis non est tanta fortitudo, vt possimus resistere tantae multitudini. Quantum autem ad detestationem culpae, subiungit: *Et laudavi magis mortuos, quam viuentes*, eo scilicet, quod ista mala, & crudelitates non vident, quas nemo bonus potest videre, & non dolere vnde dicebat Elias: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: non enim melior sum, quam patres mei. *Et feliciorero viroque iudicavi*, scilicet mortuo & viuente: *Qui nec dum natus est, nec vidit mala, quae sub sole sunt.* Quasi videre ista mala, vel vidisse, magna sit miseria. Væ mihi, dixit Matathias, vt quid natus sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctae, & sedere illic? Sic igitur notatur hic consideratio calumniae, aggrauatio miseriae, quia illi sunt oppressi, desolati, auxilio destituti etiam, tunc detestatio culpae. *Rursus contemplatus sum.* Hic secundo tangitur vanitas inuidiae in dolendo de bono, & prosperitate proximi, quam etiam vidit, vnde subdit: *Rursus contēplatus sum:* hæc contemplatio, est liber, ac perspicax, & defixus intuitus: *Omnes labores*, quantum ad corpus, *Et industrias hominum*, quantum ad animam. *Vel labores & industrias*, id est, virtutes, vnde alia translatio habet: *Omnem virtutem operis.* Detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi: *Et animaduerti patere inuidia proximi.* Quia videns bona inuidus statim dolet. Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem, & despiciens animam suam. *Et in hoc ergo vanitas*, scilicet malitiae. Vir, qui festinat ditari, & aliis inuidet. *Et cura superflua*, scilicet poenae, quia cum deberet de bonis suis cogitare, cogitat semper de alienis. Vnde: Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli existimat, quod ignorat.

Stultus complicat. Hic tertio tangitur vanitas acediae, propter quam redditur homo tædiosus, & piger ad omne bonum, & per hoc stultus: ideo dicit: *Stultus complicat manus suas.* Ideo stultus, quia piger. Qui sectatur otium stultissimus est: ideo dicitur ei: Vade ad formicam, o piger, & discite sapientiam. Hic: *Stultus complicat manus:* quia renuit operari. Abscondit piger manus suas sub axilla sua, & laborat, si ad os suum eas conuertit, & ex hoc, quod operari renuit: pauper efficitur, & macer propter defectum inopiae, vnde dicit, *Et comedit carnes suas*, dicens. Hyperbolice dictum est, eo

quod macer efficitur, non habens cibum. Desideria occidunt pigrum, noluit enim quidquam manus eius operari. Sed in hac pigritia acediae habere sibi videtur excusationem sapientiae, vnde, & subdit dicens: *Melior est pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore, & afflictione animi.* Hæc est scientia pigri, per quam se excusat, vnde dicitur: Sapientior sibi videtur septem viris loquentibus sententias: & sic insinuat in pigro torpor acediae, quia complicat manus: sustinentia penuriae, quia comedit carnes: excusatio ignorantiae: quia laudat requiem. Quæritur hic de hoc, quod dicit: *Laudavi magis mortuos, quam viuentes.* Contra: Melior est canis viuus, leone mortuo. Præterea ratione, quia melior est habitus, quam priuatio: ergo vita, quam mors: ergo à contrariis meliores sunt viuentes, quam mortui. Respondeo, dicendum, quod laudare aliquid magis alio, vel præferre, dupliciter potest esse, vel simpliciter, vel quoad aliquam conditionem: simpliciter loquendo præfertur viuens mortuo, nisi addatur conditio beatitudinis: sed quoad aliquid, præfertur mortuus viuo: primo quia non habet tot occasiones peccandi, vnde dicebat Apostolus: Infelix ego homo, quis me liberabit à seruitute corporis huius? Secunda: quia non habet tot occasiones tristandi, quia non videt tot mala, vnde dicebat Ionas: Melius est mihi mori, quam viuere. Et quantum ad istam conditionem præfertur mortuus viuo in exaggerationem presentium malitiarum, & miseriarum.

Item quæritur de hoc, quod dicitur: *Feliciorero viroque iudicavi, qui nec dum natus est.* Contra: Ille nihil boni habet, ergo non est felicior. Præterea omne, quod habet aliquo modo rationem felicitatis, est appetendum: sed nullus potest appetere non esse, sicut dicit Augustinus, ergo qui non est natus, nullo modo felix est. Item quæritur, vtrum aliquis possit hoc non esse velle magis, quam poenam ordinato appetitu. Quod sic videtur: Melius erat, ei si natus non fuisset: ergo si omne melius appetendum, & præeligendum etiam & hoc. Quod non videtur, quia totum bonum tollit: ergo nihil illo peius. Respondeo, dicendum, quod felicitas duobus modis est in aliquo, vere, & æstimatiue: vere est in vno solo, æstimatiue in multis, secundum opiniones, & considerationes vniuersas, & eius conditiones in diuersis repertas: quia enim est bonum iucundissimum, ideo Epicurus eam ponit in voluptatibus, & sic de aliis, quia igitur felix nulla malitia, vel miseria molestat, & ista conditio reperitur in eo, qui nondum natus est, ratione istius conditionis, dicit: *Feliciorero æstimari*, & c. Dico etiam, quod ratione illius conditionis appetitur à multis afflictis. Quod autem quæritur, vtrum debeat appeti, vel præligi, dicendum, quod duplex est poena, temporalis, & aeterna: neutra poena totum adimit, sed tamen aeterna semper adimit, corruptio vero in non esse totum adimit, sed semel. Si igitur talis corruptio comparatur poenae temporali, simpliciter est peior, si autem aeternae, se habent, vt excedentia, & excessa; quia hæc in adæptione; illa in cōtinatione excedit. Et quia illa est infinita duratione, ista vero momentanea; in hoc excedit, potest magis rationabiliter fugi & sperni.

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Animaduerti omnia patere inuidia proximi:* quæro, vtrum homo debeat cessare propter eius inuidiam à bono opere. Quod sic videtur, quia magis diligendus est proximus, quam utilitas præsens; ergo si proximus perit inuidendo, illud debet omitti. Contra. Opus bonum præstat exemplum, & excitat ad bonum: ergo si bonum aperiendum est ad laudem, non debet homo occultare propter inuidiam proximi. Respondeo, aut est opus illud de necessitate vitæ, aut de utilitate; si de necessitate, aut potest æque bonum fieri in eius absentia, vt in presentia, si sic debet homo opus illud ab eius oculis absentare, vt tollat occasionem, quando probabiliter conuincet, quod ille inuidet; si autem non potest, facere debet, nec dat occasionem, sed ille accipit.

Ezech. 12. g
Iob. 35. e
Thren. 1. a
Ecl. 7. d
Prou. 22. d
2. Par. 20. b
3. Reg. 19. a
1. Mach. 2. a
Ecl. 2. c
Ecl. 14. a
Prou. 28. c
Prou. 23. a
Prou. 12. b
Prou. 6. a
Prou. 26. b

Prou. 21. d
Prou. 26. c
Ecl. 9. b
Rom. 6. d
Iona. 4. a
Augustinus lib. 3 de lib. arb. cap. 8. tom. 1. Matth. 26. e

Considerans

Considerans reperi. Supra egit de vanitate malitiæ, hic agit de vanitate auaritiæ, primo ponitur cōsideratio auaritiæ, secūdo vero, quia auarus nō vult habere confortem, in ipsius detestationem ponitur commendatio societatis alienæ, ibi: *Melius est ergo duos esse, & c.* in consideratione igitur vanitatis auaritiæ, dicitur: *Consideras reperi aliam vanitatem sub sole, supple aliam, quia supra dicta fuit malitiæ, hæc autem auaritiæ, vnde subiungit: Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & in modicis debet esse contentus, tanquam solus, quia etiam non vult habere socium. Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus, & tamen totus euanescit, per auaritiam, & in effectu, & affectu, & intellectu, in effectu, vnde dicit: Et tamen laborare non cessat. Laborauit diues in congregatione substantiæ. In affectu: Non satiantur oculi eius diuitiis. In satiabilis oculus cupidi in partem iniquitatis. Non satiabitur intellectu, vnde subdit: Nec recogitat dicens, cui laboro & frando animam meam bonis. Theaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Ex his igitur infert vanitatem. In hoc quoque, vanitas est & afflictio pessima. Diuitiæ conseruata in malum domini sui per effectum.*

Melius est ergo, tangitur hic secundo commendatio societatis alienæ, & hoc in testationem sollicitudinis auaritiæ; propter quod dicit: *Melius est ergo duos esse,* quamuis hoc auarus præligat, & subiungit rationem: *Habent enim emolumentum societatis mutua, & ideo Dominus misit discipulos binos ante faciem suam, & ostendit triplex emolumentum, scilicet in releuando, in conseruando, in defendendo; propter releuationem dicit: Si vnus ceciderit, ab altero fulciatur. Si videris a sinu fratris tui cecidisse in via, non despicias, sed subleuabis eum eo: hoc beneficio caret solitarius, ideo subdit: Vt soli, qui a cum ceciderit, non habet subleuantem se, ideo miser. Respice in me, & miserere mei, quia vnicus, & pauper sum ego. Quantum ad emolumentum in conseruando, subdit: Et si dormierint duo fouebuntur mutuo, id est, conseruabuntur a frigore. Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam: hoc beneficio caret solitarius, vnde subdit: Vnus si dormierit, quomodo calefiet? Exemplum huius habetur, quod David senuerat, & nō calefiebat, & subditur, quod quæsierunt Abisag Sunamitem, quæ dormiebat in sinu regis, & calefaciebat eū, per se non poterat calefieri, cum esset solus. Quantum ad emolumentum in defendendo, subdit: Et si quisquam prauauerit contra vnum, duo resistent ei. Et ita valet ad defensionem. Si prauauerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autem filij Ammon prauauerint aduersum te, auxiliabor tibi. Et hoc quidem manifestat exemplo: *Funiculus triplex difficile rumpitur,* sicut chorda chordæ coniuncta est fortior: sic & homo frater, qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Spiritualiter hic notatur triplex effectus charitatis, scilicet mutua releuatio, mutua consolatio, & mutua defensio. Propter releuationem, dicit: *Si vnus ceciderit.* Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Et: *Cor boni consilij statue tecum.* Propter consolationem dicit: *Fouebuntur mutuo.* Consolamini pusillanimes. Et: *Facti sumus paruuli in medio vestri, tanquam si nutrix foueat filios suos.* Propter defensionem, dicit: *Duo resistent,* Stemus simul: quis est aduersarius meus: Propter hunc triplicem effectum charitatis, dicitur funiculus triplex. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.*

Quæritur hic de vita solitaria, vtrum sit præligenda societati. Quod sic videtur, quia dicitur de bono adolescēte: *Sedebit solitarius, & tacebit: ergo bonum est esse solum.* Præterea Bernardus dicit: *Quoties fui inter homines, minus homo redii: non est ergo bonum esse inter homines.* Item, qui est in societate, necesse est, quod sit sollicitus, quomodo se conformet societati: sed Apostolus dicit, quod bonum est non nubere, propter vitandum sollicitudinem de placendo vxori;

ergo similiter bonum est omnem societatem fugere. **A** Contra: Non est bonum hominem esse solum, ergo solitudo est vituperabilis, & per oppositum societas laudabilis. Item: *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum: non dicit vbi vnus, sed vbi duo, vel tres: ergo melior est vita in congregatione quam solitaria.* Item hoc probatur per literam istā: quia societas fulcit, fouet, & defendit, quæ sunt tria bona, quibus solitarij priuantur. Respondeo dicendum, quod triplex est solitarium, vnum per inopiam dilectionis, sicut auarus non vult habere confortē in diuitiis, nec inuidus in bonis, nec superbus in magnis, & solitudo hæc mala omnino est. Alia solitudo per defectum consolationis, & hæc misera est. Et alia solitudo per quietem contemplationis, & hæc laudabilis, & honesta: similiter triplici modo est societas, quædam scilicet turbans, & impediens, sicut societas malorum: quædam subsidio, & solatio indigens, sicut societas vxorum, & infirmorum, & quædam adiuuans, & promouens, sicut societas perfectorum. Prima est fugienda: secunda toleranda: sed tertiā appetenda, & hæc est in religione: quando igitur scriptura commendat societatem, intelligitur de hac, & hoc non repugnat solitudini contemplationis: quia dicit Bernardus, quod inter multos solus potest esse homo omnino, si curiositatem fugiat: & sic patent obiecta.

Melior est. Egit supra de vanitate imprudentiæ: & quia vanitas imprudentiæ est culpabilis, & detestanda: ideo contra ipsam inuehitur dupliciter. Primo, propter malum præsens, secundo, propter malum succedens, siue consequens, ibi: *Vidi cunctos viuentes,* malum præsens, & comitans imprudentia est, quod regem diuitem, & senem subiicit puero pauperi habenti prudentiam, & hoc quidem magna vanitas: & propterea dicit *Melior est pauper sapiens, rege senes & stulto,* quamvis iste excedat potentia, excedat pecunia, excedat etiam ætate: Pretiosior est sapientia, paruaque gloria ad tempus, stultitia. Et melior est pauper, & sufficiens sibi, quam gloriosus, & indigens pane. Et explanat, quod dixit: *Stulto,* quia defectum habet prouidentie de futuro, quæ est vna pars prudentiæ, vnde dicit: *Qui nescit prouidere in posterum, scilicet rerum euentum.* Utinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouideret. *Quod de carcere catensq; interdum quis egrediat ad regnū.* Veditum iustum in vinculis non dereliquit: sed à peccatoribus liberauit, donec afferret illi sceptrum regni: *Et alius natus in regnum, inopia consummatur.* Et hoc propter suam superbiam. Sedes ducum superborum destruxit Dominus.

Vidi cunctos viuentes. Hic tangitur secundo malum sibi succedens, propter suam imprudentiam: quia ipse deprimitur, & alius extollitur, vnde dicit: *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant sub sole, id est, multos, & innumerabiles; Hyperbole, Cum adolescente secundo, id est, qui eum sequitur in regno, vnde dicit: Qui consurget pro eo.* Et ita alij sequuntur adolescentem contemnendo senem. Exemplum de David, qui confurgit in regnum Saül, quem consecuti sunt filij, relicta domo Saül, omnesq; venerunt ad David: & ratio, propter quā sequuntur adolescentem, relicto sene, est: quia nulli benefecit senex stultus: & hoc innuit litera sequens: *In finitus numerus est populi omniū, qui fuerunt ante eum, id est ante aduentum adolescentis sub rege fuerunt stulto, & adhæserunt ei: Et qui postea futuri sunt.* Supple cum sene illi adhærentes, *Non latabuntur in eo, hoc est, in sene stulto; quia nulli benefecit, nec faciet, quia nescit. Fatuo non erit amicus, nec erit gratia in bonis illius: neq; enim, quod habendum erat, directo sensu distribuit: & ex hoc concludit vanitatem, vnde dicit: Sed & hoc vanitas, & afflictio spiritus.* Alia scilicet vanitas è prædictis. Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & subiungitur ratio: peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus; & sic terminatur pars de vanitate culpæ.

Eccl. 11. c

Eccl. 31. a
Eccl. 14. b

Psal. 38. c

Eccl. 5. c

Luc. 9. a

Daut. 22. a

Psal. 24. d

Ephes. 5. g

3. Reg. 1. n

3. Reg. 10. c

Prou. 18. c

Galat. 6. a

Eccl. 37. c
1. Theff. 5. c
1. Theff. 2. c

Isa. 50. c

Osee. 11. b

Thren. 3. c
Bernard. in
Cant. Cant.
serm. 40.

1. Cor. 7. b

Gen. 2. c

Matth. 18. c

Tria bona
societatis.Bernard. in
Cant. Cant.
serm. 40.Eccl. 10.
Prou. 12. b

Daut. 32. d

Sap. 10. c

Eccl. 10. b

1. Reg. 5. a

Eccl. 10. b

Eccl. 1. c

Hier.in 4.c
Ecl. 10m. 5.
1m. 4. 2. a
Matth. 12. b

1. Cor. 8. b

1. Cor. 1 d
Ecl. 9. d

Iob. 40. d

Iob. 41. b

Isa. 14. c

Heb. 1. a

Coloss. 1. c

1onn. 12. c
Ibid. e

Phillip. 4. a

Inordina-
tio triplex.

Heb. 12. c

Psal. 5. b

Deut. 33. a

Hier. 17. c

Spiritualiter hoc etiam potest exponi de Christo Puer pauper, & sapiens Christus est. Qui puer, propter innocentiam: vnde apud Isaiam secundum aliam literam: Ecce puer meus, electus meus; complacuit sibi in illo anima mea. Pauper, quia pro nobis factus est inops. Scitis fratres gratiam Domini nostri IESU Christi: quoniam propter vos factus est egenus, cum esset diues. Sapiens, immo sapientia: Christum dicimus Dei virtutem, & Dei sapientiam. Et: Inuentus est in ea vir pauper, & sapiens. Senex rex, & stultus, diabolus est, qui est senex. Ipse est principium viarum Dei: vnde inueteratus est dierum malorum: rex est, quia regnat in malis. Ipse est rex super omnes filios superbiae. Stultus quia aggressus est, quod non potuit, vnde dixit: Ascendam in caelum, super astra Dei exaltabo solum meum. Hic, etsi sit callidissimus ad decipiendum, nescit tamen prauidere: *Quod de carcere quis egrediat ad regnum*, vt Christus de carcere carnis, & de vinculis passionis egrediat ad regnum gloriae caelestis. Sedet ad dexteram DEI in excelsis. Etiam diabolus natus in regnum, id est, ad percipiendum regnum, inopia consummatur. Spolians principatus, & potestates traduxit confidenter. Et hoc, quod sequitur, est explanatio praecedentis. *Et vidi cunctos viuentes sub sole cum adolescente secundo*, id est, Christo. Ecce totus mundus post eum abiit. Ille confurgit, pro eo quod diabolus proiecit de regno. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. *Infinitus numerus virorum, qui fuerunt ante eum*, id est, aduentum CHRISTI, & fideles. *Qui post futuri sunt, non laetabuntur in eo*, id est, diabolo rege stulto, quia non laetati sunt, nisi in Christo, vnde Apostolus: Gaudete in Domino semper. In Domino est laetandum, non in diabolo.

Custodi pedem tuum. Actum est supra de vanitate culpae, & iudicatum, quoniam illa vanitas est mortalis, & pestifera: ideo agitur de remedio contra illam vanitatem. Et quia triplex praecessit vanitas, scilicet malitiae, auaritiae: imprudentiae: ideo hic ponit tria remedia. Et primo dat remedium contra malitiam, secundo contra auaritiam, ibi: *Auarus non implebitur.* Et quoniam malitiae morbus de se est irremediabilis, & vltterius alios corrumpere potest: ideo non ponitur hic remedium contra malitiam, sed contra corruptionem malitiae, siue malum, quod consequitur in aliis ex aspectu malitiae alienae. Oritur autem ex hoc triplex inordinatio, scilicet in opere, per prauaricationis inobedientiam: in ore, per locutionis stultitiam, in corde per cogitationem erroneam. Ad quae omnia iuit incautus considerator malitiae alienae. Dum enim quis malos considerat impunitos, credit non esse prouidentiam: ecce cogitatio erronea, & per hoc libere dicit stulta: quia credit, quod non sit, qui reprehendat, & vltterius transgreditur mandata: quia non credit, quod sit qui puniat. Primo igitur dat remedium contra inobedientiam: secundo contra loquelam stultam, ibi: *Ne temere quid loquaris.* Tertio contra cogitationem erroneam, ibi: *Si videris calumnias egenorum.* In remedio contra inobedientiam inducitur exhortatio, & subiungitur exhortationis ratio. Exhortatur autem ad diligentem pedum custodiam, ne transgrediat mandata diuina, ideo dicit: *Custodi pedem tuum, ne forte declinet a via recta.* Gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret. *Ingressus in domum Dei*, id est, in Ecclesiam, vel seruitutem Dei, in quam cum timore debet homo ingredi, vnde dicitur: *Introibo in domum tuam, & adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Ita debet pedem suum seruare ab inobedientia, & promptum habere ab obedientiam, propter quod dicit: *Et appropinqua, vt audias*, id est, obedias: *Appropinqua*, quia: Qui appropinquat pedibus eius, accipiet de doctrina illius. *Audias*, obediendo. *Audite verbu Domini vnuerſi, qui ingredimini per portas has*: haec dicit Dominus, custodite

animas vestras. Et subiungitur exhortationis ratio: **A** *Multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimae, qui nesciunt, quid faciunt mali*, qui non recognoscunt suas transgressiones, nec curant obedire. Gregorius: Melior est obedientia, quam victimae: quia in obedientia mactatur voluntas propria, in victima caro aliena. Abusiua est comparatio, quia obedientia est bona, & ideo placet, vnde dicitur: Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sed victimae stultorum displicent. Victimae impiorum abominabiles Domino: vnde Saul reprehensus fuit, quia amore oblationis transgressus est diuinum imperium. Nunquid vult Dominus holocausta, aut victimas, & non potius vt obediatur ei. Melior est enim obedientia, quam victimae, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. **B**

CAPVT QVINTVM.

N *Ne temere, quid loquaris.* Hic dat remedium contra locutionem stultam, siue inordinatam. Inordinata autem est locutio, aut quia inconsiderata, aut quia falsa: & hanc prohibet; ibi: *Si quid vouisti*, aut quia erronea, & hanc ibi prohibet: *Ne dederis os tuum.* Circa locutionem inconsideratam prohibet praecipitationem, & subiungit rationem, & adhibet ei confirmationem: prohibet ergo praecipitationem, vnde dicit: *Ne temere, quid loquaris*, id est, inconsiderate. Temerarius in verbo suo odibilis erit. Et rursus: Verbis tuis facito stateram, & franos ori tuo: & quia non potest homo velox deliberare, ideo subdit: *Neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem.* Immo diu deliberare oportet. Nam dicitur, vidisti hominem velocem ad loquendum, stultitia speranda est magis, quam illius correptio. Vnde distantia debet esse inter os, & cor. Quo contra: In ore fatuorum cor illorum. Vnde dicitur: Sit omnis homo velox ad audiendum, & tardus ad loquendum. Et Seneca: Tarquiloquum te esse volo; & subditur ratio, diuinum iudicium, quod omnia videt ideo dicitur: *Deus enim in caelo*, supple omnia videns? Dominus de caelo in terram aspexit. *Et tu super terram in manifesto sibi positus*, ita non lates eum. Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super sole circumspicientes in omnes vias hominum. *Idcirco sint pauci sermones tui*, quia scilicet loqueris coram Deo, qui exigit rationem de omnibus. De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo homines in die iudicij, Et vix potest esse, quod qui multa loquitur, Deo non displiceat; vnde hoc manifestat exemplo, & simili: *Multas curas sequuntur somnia*, & ideo, stultum est eis attendere: Multos errare fecerunt somnia. *Et in multis sermonibus inuenitur stultitia.* Qui multis vitur verbis, laedit animam suam. Et: In multiloquio non deest peccatum, Sed e contra: Stultus verba multiplicat.

D *Si quid vouisti.* Hic secundo prohibet locutionem falsam, qua scilicet promittitur, quod non impletur. Hortatur igitur implere promissum, vnde dicit: *Si quid vouisti Deo*, id est per votum promissisti, *Ne moreris reddere*, vnde dicitur: Vouete, & reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius affertis munera. Et Glossa: Vouere est voluntarium, sed reddere necessarium: quia alioquin est homo falsus in promisso, vnde subdit: *Displicet enim Deo infidelis, & stulta promissio.* Infidelis, in qua non est veritas: stulta, in qua non est iudicium; quia stulta promissio non est facienda; vnde Isidorus: In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, ideo subdit; quod veritas est in promissione seruanda, cum dicit: *Sec quacumq; voueris, redde*, non variando. Animal, quod immolari potest, si quis vouerit, sanctu erit, & mutari non poterit, nec in melius, nec in peius: alioquin melius fuerat non vouere; ideo dicit: *Multoq; melius est non vouere*, id est, minus malum, quia sine culpa: *Quam post votum promissa non reddere.* Melius erat eis, viam veritatis non cognoscere, quam post agnitionem retrorsum conuerti. Et:

1. Reg. 15. c
Greg. lib. 35.
Moral. c. 20.
in 22. c. Iob.

Thron. 3. c

Prou. 15. a
1. Reg. 15.

Ecl. 9. d
Ecl. 28. d

Prou. 29. c

Ecl. 21. d
Iac. 1. c

Psal. 101. c
Ecl. 23. c

Matth. 12. c

Ecl. 34. a
Ecl. 20. a
Prou. 10. c
Ecl. 10. c

Psal. 75. b

Isidor. lib. de
contemptu
mundi c. de
iuramen. &
voto.
Leuit. 27. a

2. Pet. 2. d

Luca 9.g

Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro aptus est regno Dei.

Ne dederis os tuum. Hic tertio prohibet locutionem erroneam, & dehortatur locutionis errorem, & deinde subdit rationē, & post manifestat erroris radicem. Locutionis errorem dehortatur, dicens: *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam*, id est, non loquaris erroneam locutionem, ex qua præcipiteris in peccatis, & exprimit, de qua locutione intelligit. *Neque dicas coram angelo; Non est prouidentia*, id est, non dicas neq; in secreto, neque in occulto; quia in occulto audiunt Angeli, qui sunt ad custodiam deputati, vnde dicitur: In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto tubili tuo ne maledixeris diuiti, quia aues cœli portabunt vocem tuam. Et subditur ratio exhortationis. *Ne forte iratus Dominus dissipet opera tua*, id est, reddat inutilia, iratus non per animi commotionem, sed per culpæ rigidam punitionem. Sic iratus est super sermones Rafacis, & omnia opera regum Assyriorum per Angelā nocte destruit. Si quomodo audiat Dominus tua verba Rafacis, quem misit rex Assyriorum ad blasphemandum Deum viuētē. Dissipat impios rex sapiens. Et subditur huius locutionis origo, quia non oritur à recta ratione, sed à somniorum illusionē; propter quod dicit: *Vbi multa sunt somnia, plurima sunt vanitates*, quia somniorum vanitas: Somniat esuriens, & comedit, & postea cum expergefactus fuerit vacua est anima eius.

Ecccl. 10.d

Isa. 37.d

Prou. 20.d

Isa. 29.c

Ecccl. 34.a

Luc. 12.a

Et sermones innumer, hi sequuntur ad somnia, quia nihil certum ex eis potest sciri, diuinatio erroris, & anguria mendacia, & somnia malefacientium vanitas est: & ideo de talibus non est curandum, sed de Deo, vnde subdit: *Tu vero time Deum* quia ipse solus est, qui potest nos perdere & saluare, non somnia, non auguria. Ostendam vobis, quem timebitis, qui potest animam & corpus mittere in gehennam.

Si videris calumnias. Hic tertio retrahit à cogitatione erronea, scilicet, vt ex visa hominum malitia, non credat deesse prouidentiam, vnde dicit: *Si videris calumnias egenorum.* Vidi sub sole calumnias egenorū, & lacrymas innocentium, supra dixerat: *Et iudicia violenta*, quæ vidit, cum inquit: Vidi sub sole in loco iudicij impietatem. *Et subuerit iustitiam in prouincia.* Quod similiter viderat, cum ait: Vidi in loco iustitiæ impietate. Ex hac, inquam, consideratione mutari non debet, quasi non sit, qui regat, nec qui corrigat, vnde dicit: *Non mireris super hoc negotio*, quasi non sit, qui regat: quia vnus est omnium ordinator, vnde subdit: *Quia excelsior est, & super hos quoq; eminentiores sunt alij.* Vnde dixit centurio: Ego sum homo in potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: *Et in super vniuersa terra rex imperat seruientis*, quamuis ergo non seruiant sibi inuicem, & non ordinentur per se: ordinantur tamen à Deo, qui scit malis bene vti, Ego sum Pharaos absq; tuo imperio non mouebit quicquam manum, aut pedem in omni terra Egypti: Vnde dicitur: Habebat in veste, & in femore suo scriptū: Rex regum, & Dominus dominantium: & ipse nihil peruertit, vnde dicitur: Dominus Deus noster, ipse est Deus Deorum & Dominus dominantium, magnus, potens, terribilis, qui personam non incipit, nec munit: facit iudicium pupillo, & viduæ: & ideo, si imperat, non peruertitur de iustitia.

Ecccl. 3.c

Matth. 8.a

Gen. 41.f

Apo. 19.c

Deut. 10.d

Hebr. 11.f

Incipit hic quæstio de hoc, quod dicit: *Quæcumque E* *vouisti, redde.* Vtrum qui vouit indiscrete teneatur, supposito, quod se obligare intendat: quod si non reportat commodum de indiscretionē sua. Item ipse tenetur facere veritatem, sed qui non facit, quod promisit, non facit veritatem; immo mentitur, ergo talis tenetur facere quod promisit, vel quod vouit. Item Iephte indiscrete vouit, & soluit, & ab Apostolo commēdatur, ergo debemus indiscreta vota persoluere. Contra: Quod indiscretum est dicere, indiscretum est facere: si ergo ille, qui vouit hoc ipso, quod dicit, est indiscretus, & magis peccat: ergo omitendo, bene facit. Item malum

præcedens non excusat sequens: ergo si vouit quid stultum, & facit, non est minus reprehensibilis, quam si faceret sine voto: nec votum minus reprehensibile, quam si non faceret, ergo. Item Isidorus: In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum: ergo. Respondeo, dicendum, quod non tenetur: imo si facit, addit peccatum super peccatum, vnde: Et Iephte soluēdo votum magis peccauit, quam si non soluisset, quia in vouendo fuit stultus, & in soluendo impius, sicut dicit Hieronymus. Quod obiicitur, quod commendatur: dicendum, quod non de voto, nec voti solutione commendatur, quia Apostolus commendat ibi fidem Iephte: quia ipse credidit triumphare de hostibus, siue de inimicis, Domini auxilio. Quod obiicitur, quod reportat commodum, dico, quod falsum est: quia statim in ipso voto peccat, & dignus est pœna. Quod obiicitur de veritate, dicendum, quod veritas substernit sibi iudicium: quia igitur sine modo vouit, ideo soluere non potest cum veritate, & propterea non potest in tali voto esse veritas, ideo nulla est obligatio.

Quæritur vtrum possit mutare. Videtur quod non, per illud Leuitici: Non poterit mutari, nec in peius nec in melius. Quod autem sic, videtur, quia licet partem Domini facere meliorem: ergo, etsi nō liceat in peius, licet tamen in melius. Respondeo, dicendum, quod est mutare votum in peius omnino, & est mutare in melius, quod istud includit, sicut illud: Quid vouit mutare religionem minus perfectam, intrat in perfectionem, quæ illam claudit. Intramutare, est vltra in melius non includens, sicut ire Romam in iter vltamarinum. Primum non per se licet omnino, sed est prohibitum. Secundum per se licet, non tamē licet sine auctoritate maioris: quia enim sum Domino obligatus, nō possum mutare, nisi pro eius arbitrio, & quia ipse nō alloquitur me, nisi per suum ministrū, qui tenet eius partes; non possum mutare sine auctoritate superioris, nisi Dominus ipse interius certissime inspiret, & sic patet illud.

Quæritur etiam de hoc, quod dicit: *Ne dicas, coram angelo: Non est prouidentia.* Contra: Videtur, quod non sit prouidentia. Primo, quia prouidentia dat debitum ordinem rebus, sed iste non est in mūdo: Vidi seruos ambulantes in equis, &c. Item secundo: quia prouidentia dat debitam remunerationem, sed hoc non est in mundo. Eadem cunctis eueniunt. Item tertio, quia dat durationem debitam, sed hoc simpliciter non est in mundo: Impius longo viuit tempore impietate.

Sed quod sit necessarium ponere, videtur: quia sapientis est prouidere domui, ergo summe sapiētis multo magis. Item sapientis artificis non tantum est facere, sed etiam conseruare: sic ergo Deus conseruat & gubernat: sed ipse est sapiens, & sapiens omne, quod gubernat, per prouidentiam gubernat: ergo. Item quia Deus summe sapiens non potest facere, quin videat mala nostra: ergo cū sic sit summe iustus, nō potest facere, quin vindicet mala, & bona remuneret: ergo omnīū est remuneratio, ergo & prouidentia. Item quæritur, quis magis peccet, vtrum qui negat prouidentiam, an qui diuinam prouidentiam reprehendit. Videtur, quod magis qui negat; quia ille, qui credit prouidentiam esse hoc ipso quod credit, bene facit: ergo aliquid habet de bono: sed qui simpliciter negat, nihil: ergo magis est reprehensibilis. Contra: Hieronymus dicit, quod magis peccat, qui prouidentiam ponit, & Deum acculat, quam qui prouidentiam simpliciter negat. Respondeo, dicendum ad primum, quod prouidentia est. Quod obiicitur de debito, ordine responderetur, quod duplex est ordo, particularis scilicet & vniuersalis: aliquid potest priuari ordine particulari, non vniuersali, vt dicit Boetius: nam vniuersalis ordo cūcta complectitur, vnde qui cadit vniuersali ordine naturæ, incidit in ordinem pœnæ; sicut exemplum Augustini est de nube, in qua est turbo, & inuolutio inordinata in se, sed ordinata ad fructum terræ: sic mali præfunt bonis ad bo-

Isid. de contemptu mundi c. de iuramentis & voto

Leuit. vii.

Ecccl. 10.b

Ecccl. 9.a

Ecccl. 7.a

Ordo duplex.

notum

norum exercitationem & malorum punctionem. Similiter de remuneratione dicendum, quod in presenti malis bona veniunt iusto modo, ut hic remunerentur & in futuro aternaliter crucientur: & bonis male, ut hic purgetur, & aternaliter premiatur. Quod obiicitur de vita, quoad viuunt, propter dictam causam: sed boni moriuntur: quia dicitur de Enoch, quod raptus est, ne malitia mutaret eius intellectum: quoniam igitur diuina iudicia in presenti occulta sunt propter hominum probationem: & quia simplices, & rudes occulta non percipiunt, videtur, quod omnia sint inordinata. Et ideo Ecclesiastes docet respicere ad eum, sub quo omnia ordinantur.

Quod quaeritur, quis magis peccat. Respondeo, dicendum, quod prouidentiam negare, hoc potest esse dupliciter: vno modo, aut quia credat Deum ignorantem, aut quia credat ipsum non curare de factis mortalium. Similiter & accusare dupliciter, aut quia non curat, aut quia peruertit: utroque modo accusare prouidentiam, peius est: quia non tantum errat, immo Deum vituperat, & blasphematur: & ita simpliciter magis peccat, & cognitio ibi non excusat, immo aggrauat.

Auarus non implebitur pecunia. Supra posuit remedium contra vanitatem malitiae: hic subiungit secundo contra vanitatem auaritia: remedium autem contra auaritia est contemptus bonorum terrenorum: ideo hic persuadet contemptum diuitiarum, & hoc quidem facit per triplicem rationem: primo enim ostendit diuitias non esse appetendas, quia non ditant possessores suos, quia non transmittuntur frequenter ad posteros: ibi: *Est alia infirmitas pessima.* Tertio, quia frequenter deuoluuntur ad extraneos, ibi: *Est aliud malum.* Primo igitur auaritia detestatur, quia diuitiae, quae appetuntur, non adiuuant, nec ditant possessores, quia non sufficientiunt. Secundo, quia non profunt. Tertio, quia affligunt. Detestandae sunt ergo diuitiae, & aspernandae, quia auaro non sufficientiunt, & hoc auarus appetit, scilicet sufficientiam, propterea dicit: *Auarus non implebitur pecunia,* insatiabilis oculus cupidi. Vnde Hieronymus: Auaro deest, tam quod habet, quam quod non habet. Et Seneca: Si vis te diuitem facere, non pecuniae est addendum, sed cupiditati subtrahendum.

Et qui amat diuitias. Hic secundo dehortatur ab amore diuitiarum, quae non profunt, ideo dicit: *Et qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis,* & ita non profunt. Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic animam suam venalem habet, & ita nihil profunt auaro diuitiae, quia animam dat pro pecunia, vnde inquit Dominus: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucratur, animam vero suam detrimentum patitur: quasi dicat, nihil, & ex hoc infert vanitatem in amando eas. Seneca: Quae est maxima egestas? auaritia: & ex opposito dicuntur maximae diuitiae non desiderare diuitias.

Et hoc ergo vanitas. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & preualuit in vanitate sua. Et quod nihil profunt diuitiae possidenti, ostendit, quia consumuntur, & nihil plus habet dominus, quam seruus, ideo dicit: *Vbi multa sunt opes, multi & qui comedunt eas,* sic omnia consumuntur. Vnde Seneca: Cadauera lupi, muscae mel, praedam non hominem sequitur turba ista. Et: Pulli eius lambunt sanguinem, & vbi fuerit cadaver, statim adest: quia, secundum quod dicitur: Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. *Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis?* quasi dicat nihil plus sibi, quam aliis, quia tantum comedit quilibet aliorum, quantum ipse solus, & ita non habet fructum praeter aliis, immo damnum: quia peccatum habet plus, vnde: Si diues fueris, non eris immunis a dilecto. Si securus fueris, non apprehendas.

Dulcis est somnus. Hic tertio ostendit diuitias aspernandas, quia affligunt, & hominem quiescere non permittunt: vnde auferunt somnum, & quietem, propterea dicit. *Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum*

comedat. Et ita operans, & laborans aliquando, quiescit. Somnus sanitatis in homine parat. Dormiet usque mane, & anima illius delectabitur cum illo. Sed est contra diues non quiescit, vnde subdit: *Saturitas autem diuitis non sinit eum dormire.* Vel quia multas habet diuitias, multas curas, quae auferunt somnum. Somnus terroris semper in auribus, & cum pax sit, ipse insidias suspicatur. Vnde: Cuncti dies eius laboribus, & arumnis pleni sunt, nec per noctem mente quiescit. Vel etiam, quia multum comedit, & bibit, & non laborat: ideo non quiescit. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito, & sic praefatietate non quiescit.

Sed quaeritur de hoc, quod dicit: *Diuitiae non profunt possessori.* Nam infra dicit: *Vtilior est sapientia cum diuitiis, & magis prodest videtibus solem.* Item alibi inquit. *Redemptio animae viri, diuitiae eius: ergo valet ad redimendum animam.* Contra: *Omne illud, quod melius est dimittere, quam tenere, est simpliciter inutile: quia si absentia alicuius est utilis, praesentia est damnosa: ergo si dimittere diuitias est bonum: tenere eas, est inutile.* Item omnis utilitas attenditur, secundum ordinationem ad finem vltimum: ergo, quod praestat impedimentum deueniendi in finem, non est vtile, sed inutile: sed diuitiae sunt huiusmodi, quia amantem diuitias impossibile est introire in caelum: & difficile est, habere, & non amare: ergo diuitiarum possessio impedit: ergo non profunt, sed obsunt. Respondeo, dicendum ad hoc, sicut dicit Bernardus: *Temporalia ista de se, nec bona sunt, nec mala, quorum usus bonus abusus mala, sollicitudo peior, questus turpior.* Si igitur quaeratur, vtrum diuitiae sint vtilis, dico, quod bene videnti vtilis sunt, sed reseruanti sunt inutiles, male videnti damnosae. Vnde dicitur infra: *Diuitiae congregatae in malum domini sui: bene vero videnti valent, cum scilicet distribuit in opera pietatis: sic enim valent ad redemptionem culpae.* Peccata tua elemosynis redime. Valent ad augmentum gratiae. Exerce te ipsum ad pietatem. Valent in adeptionem gloriae. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.

Quod obiicitur, quod inutiles, quia bonum est dimittere, dicendum, quod dimittere, & Deo donare, est diuitiis bene vti: vnde vtilis sunt ad dimittendum, ad dandum pauperibus, ad emendum regnum. Quod obiicitur, quod difficile est habere, & non amare: Respondet deo, quod ex hoc non sequitur, quod impediunt: quia omnis virtus est circa difficile, & tamen virtus non impedit, sed adiuuat: tamen vtilior, & securior usus est semel totum dimittere, quam paulatim dare propter vitanda pericula, quae accidunt.

Est & alia infirmitas. Supra ostendit, quod diuitiae non ditant possessores suos: hic subiungit secundo, quod contemnendae sunt, quia frequenter non transmittuntur ad posteros, & hoc quidem facit hoc ordine. Primo notatur consideratio egestatis futurae in prole. Secundo ex hoc detestatur sollicitudinem laboriosam pecuniae acquirendae. Tertio in huius detestationem commendat fruitionem praesentis laetitiae, addens hoc esse donum largitatis diuinae. Considerat hic primo egestatem futuram in diuitis prole, quia cum conferuetur diu a patre, non remanet filio, propterea dicit: *Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole,* alia scilicet a praedicta, quae, inquam, est in possessione diuitiarum, vnde dicit: *Diuitiae congregatae in malum domini sui,* quia non possunt congregari sine malo poenae, & culpae. Beatus vir, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniae thesauris, quis est hic, & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita sua: *Vel in malum,* faciunt enim hominem venire in malum poenae. Agite nunc diuites, plorate videntes in miseris, quae aduenient vobis: *Domini sui,* immo secundum rem, serui: quia auaritia facit auarum seruum. Auaritia, quae est idolorum seruitus. Haec inquam, pereunt in afflictione pessima, quia necesse est, quod ipse cum do-

Sap. 4. e

Diuitiae

Ecc. 14. b

Ecc. 10. b

Matth. 16. d

Psal. 51. b

Iob. 39. d

Ecc. 11. b

Ecc. 31. e

Iob. 15. e

Ecc. 2. d

Ecc. 31. e

Ecc. 7. b

Pror. 13. b

Dan. 4. e

1. Tim. 4. c

Luc. 16. e

Ecc. 31. a

Iac. 5. a

Ephes. 5. b

Iob. 27. d

lore amittat. Diues cum dormierit, nihil secum auferet nec tantum relinquuntur à domino, sed etiam amittuntur à filio, vnde subdit: *Generauit filium qui in summa egestate erit*: Est egestas summa, & hæc bonorum omnium. De qua veniet tanquam viator egestas, & sit diuitiæ conseruatae relinquuntur heredi, nec etiam asportari à possessore possunt, vnde subdit: *Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic reuertetur*, non in vterum, sed in terram: *Et nihil auferet secum de labore suo*. Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc, & hoc valde dolendum, vnde subdit: *Miserabilis prorsus infirmitas, quo modo venit, sic reuertetur*. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid possumus.

Prou. 6. b

Iob. 1. d

1. Tim. 6. b

Quid ergo? Hic secundo reprehendit sollicitudinem augendæ pecuniæ egestatis superuenturæ, vnde infert quasi ex prædictis, quod vanum est in tantis laboribus se affligere in rerum acquisitione, ideo dicit: *Quid ergo prodest ei, scilicet diuiti avaro; Quod laborant in ventum* Id est, si ita est, quod nudus reuertetur, & ipse, & filij, quasi dicat, nihil: propterea dicitur: Filij hominum, vsque quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Diuitiæ vento comparantur, propter vanitatem. Quasi qui apprehendit vmbra, & persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia: laborauit ergo in ventum, cum laborauit pro diuitiis acquirendis, & subdit magnitudinem laboris: *Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris*, propter solitudinem. *Et in curis multis*, propter sollicitudinē: *Et in ærumnam*, propter expensarum tenuitatem: *Et tristitia*, propter expendendi necessitatem: tristatur enim, quia oportet eum quid manducare. Oculus nequam, & inuidus, non satiabitur pane, & indigens in tristitia erit super mensam suam. Diuitiæ faciunt hominem esse in curis & ærumnis, quia sollicitudo huius sæculi, & fallacia diuitiarum suffocat verbum.

Psal. 4. a

Eccl. 34. a

Eccl. 14. b

Matth. 13. c

Hoc itaque mihi visum est. Hic tertio comendat fruitionem lætitiæ in detestationem afflictionis auaritiæ, quia enim auarus se affligit, nihil ei prodest, ideo bonum visum est sibi comedere, & propterea dicit: *Hoc itaque mihi visum est bonum vt comedat quis, & bibat*, quantum ad incunditatē exteriorē. *Et fruatur lætitiæ ex labore suo quo laborauit sub sole*. Lætitiæ, quantum ad iucunditatem interiorē, & hoc, autem dum potest, vnde & subditur: *Numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus*, quasi non expectet illud tempus. *Et hæc est pars illius*. De his omnibus dicitur: *Ecce gaudium, & lætitiæ, iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum, comedamus, & bibamus: cras enim moriemur, quasi illa sit pars, & hanc considerationem approbat, quasi placeat Deo, vnde, & subditur: Et omni homini, cui dedit Deus substantiā, & diuitias*. Hæc enim à Deo, vnde: *Bona, & mala, vita, & mors, & paupertas, & honestas à Deo sunt. Potestatemque ei tribuit, vt comedat ex eis*, exterius delectando: *Et fruatur parte suā*, in iis quiescēdo: *Et lætetur de labore*, gaudenter acquisita exponendo. *Hoc donum Dei est*. Hæc enim potestas à Deo, quia dicit: *Sine me nihil potestis facere: & quod si magnū donum, ostendit, quia cruciatus curarum, & sollicitudinū, quæ sunt magnæ pœnæ, per delicias temperantur*. Ideo subdit, benedico, quod *donum Dei est*, in quantum à cruciatibus auaritiæ liberantur. *Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ*, id est, non multum affligitur curis quæ spectant ad vitam: *Eo quod Deus occupet cor eius deliciis*, non spiritualibus, de quibus dicitur: *Quam pulchra es, & quam decora charissima in deliciis, sed carnalibus, de quibus dictum est: Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum*.

Isa. 12. d

Eccl. 11. b

Ioan. 15. a

Cant. 7. c

Eccl. 2. b

Eccl. 10. c

Eccl. 7. a

Ibidem.

Sed incidit hic quæstio de hoc, quod dicit: *Hoc visum est mihi bonum, vt comedat*. Contra: *Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt*, contradicit ergo sibi ipsi. Præterea dicit: *Et lætetur*. Contra: *Melius est ira ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, & iterum: Cor sapientis, vbi tristitia, Item*

ipfa veritas: *Væ vobis, qui nunc ridetis, quia flebitis: ergo malum est lætari, & tota scriptura reprehedit lætitiā carnis: quid est ergo, quod sic commendat eam?* Ad hoc respondetur per modum procedendi in libro isto singularem inter omnes libros sacræ scripturæ: ipse enim loquitur, vt concionator, disputationem suam contexens in qua diuersæ sententiæ adducuntur, per diuersas personas, secundum quas loquitur. Vnde aliter in persona carnali, vt hic, aliter in persona sapiētis, vt infra: *Melius est, & cætera*, sed post modum loquitur in persona propria, vbi dicit: *Finem loquendi pariter omnes audiamus*. Vbi, quasi fert sententiā eorum, quorum prius ventilauerat causam. Deum time, & quod Deus omnia iudicabit. Vnde quidquid in libro legitur, quod illi sententiæ aduersatur, irritatur per illam sententiā, & talia sunt omnia, quæ dicuntur in commedationem voluptatis præsentis, & sic vna solutione respondetur ad omnia. Aliter potest dici, quod ipse Ecclesiastes quæcunque dicit, in persona propria dicit, sed tamen ad intelligenda ea, quæ dicit, duo sunt attendenda, ratio scilicet, & modus dicendi. Modus dicendi duplex variatur: quædam enim dicit vere, quædam ironice: vere, vt illud: *Mitte panem tuum super transeūtes aquas*. Ironice, vt illud: *Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua*. Et hoc patet per sequētia. Et scito, quo pro his in omnibus adducet te Deus in iudicium: variatio attenditur in modo, quia quædam dicit approbando. *Ne temere quid loquaris*: quædam recitatio, quod ipse ita fecit, sicut dixit: *Non prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, &c.* hoc non approbat, sed recitat se sic fecisse, sicut & Apostolus de se dicit, quod fuit blasphemus. Similiter quædam dicit recitando, quod ita cogitauerat, sicut cum dixit: *Deprehendi nihil esse melius, quam lætari*. Et tali genere locutionis multum vitur in hoc libello, quasi narrans suas tētationes, vnde liber iste fuit, quasi quædam meditatio Salomonis, & sicut homo ab vna meditatione cadit in aliam æstimationem, secundum diuersas considerationes, sicut quando quis cogitat hoc esse bonum, & postmodum cadit in aliam æstimationem, sic narrat Salomon: *Et in isto libro, quantum ad rationem dicendi, attendendum, quod quædam dicit simpliciter ad sui approbationem, quædam vero non dicit in approbationem, sed in aliorum comparationem, & detestationem, sicut qui veller vituperare auaritiā, laudaret prodigalitatē: sic in hoc libro laudat mortuos, comparatione viuentium: respectu auaritiæ, voluptatem: quia auaritia est pœna, & culpa. Hoc autem facit, vt ab illo reuocet, non vt ad hoc attrahat. Vterius, quantum ad rationem dicendi attendendum, quod quædam dicit ad omnes, quædam ad aliquos, qui aliquid supponit, & ex eorum suppositione arguit contra eos, vt supra dixit, quod non est memoria sapiētis, vt stulti. Hoc dixit, illis sapiētibus, qui totā suā rememorationē in laudibus hominū cōstituebant.*

Luc. 6. d

Eccl. 12. d
Ibid. dEccl. 11. a
Ibidem d

Eccl. 2. b

1. Tim. 1. d

Eccl. 3. d

Modus dicendi in hoc libro,

Eccl. 2. c

Hæc ergo regula est in verbis eius generaliter attendenda, quod dicit vere, & approbando, dicit per se: comendando, dicit omnibus: id est, vere assertiue, vniuersaliter, & absolute; hæc quidem in auctoritatē sunt adducenda. Quæ autem dicit ironice dicit recitatorie, dicit ad aliorum detestationem, vel ex aliqua suppositione, siue ad contrarium. Illud igitur verbum dictum est non assertiue, sed recitatorie; recitat enim suam tētationem, quam intendit. Vel dictum est, non absolute; sed ad detestationem auaritiæ. Item quæritur de hoc, quod dicit, quod hoc est *Donum Dei*, vt fruatur diuitiis, sed hoc est peccatum; ergo. Et item dicit, quod Deus occupat cor deliciis in vita; sed hoc iterum est peccatum. Respondeo quod tam bona fortunæ, quam naturæ, quam etiam gratiæ, sunt dona Dei; sed fortunæ minima, naturæ media, sed gratiæ optima. Inter dona naturæ computatur salus, & fortitudo. Inter bona fortunæ prosperitas, & quies. Deus enim aliquibus dat diuitias, quibus non dat salutem, nec quietem, & isti non fruuntur bonis; quibusdam superaddit quietē, & salu-

tem,

tem, & tales habent potestatem fruendi, & quia illa sunt dona Dei, ita & potestas. Sed ulterius, ab usio potestatis mala, hoc non est à Deo.

Quod quaeritur, quod Deus occupare dicitur deliciis cor illius, est respondendum, quod quaedam facit Deus misericorditer, quaedam iusto iudicio deserendo, sicut dicitur: Tradentur sapientes mundi in reprobum sensum: sicut & occupare dicitur cor deliciis permitiendo iusto iudicio occupari, & obliuisci aeternorum.

C A P V T S E X T V M.

Est & aliud malum, &c.] Supra ostendit diuitias esse contemnendas, & quia non ditant possessores suos, & quia frequenter non transmittuntur ad posteros, hic tertio ostendit esse contemnendas, quia frequenter denoluuntur ad extraneos, & hoc quidem facit hoc ordine: primo quidem insinuat diuitiarum conseruatarum translatio. Secundo vero tenacitatis detestatio, ibi: *Si genuerit quispiam, &c.* Tertio subiungitur detestationis ratio ibi: *Frustra igitur venit.* Primo igitur Ecclesiastes considerauit vanitatem consequentem diuites, & proponit eam, assumit, & concludit: proponit, dicens: *Est & aliud malum, quod uidi sub sole.* Et aggruat ex circumstantia, *Et quod est frequens apud homines,* id est, apud infirmos mundi dilectores, & diuites, de quibus dicitur: *Filij hominum usquequo graui corde? ut quid diligitis vanitatem, & quaeritis mendacium? &c.* Et assumit vanitatem, quae attenditur hic, quod diuitias conseruat, & alius deuorat, ideo dicit: *Vir, cui Deus dedit diuitias,* quantum ad mobilia. *Et substantiam,* quantum ad immobilia, *Et honores,* quantum ad sublimia: omnia enim à Deo. Diuitia à Deo: Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitia, & gloria. Et substantia à Deo, maxime illa: de qua dicitur: *Bona est substantia, qui non est peccatum in consciencia.* Similiter honor à Deo, unde dicitur: *Dixit Daniel Balthasar: O rex, Deus altissimus regum, & magnificentiam, & honorem dedit patri tuo.* Et ut consummet perfectam abundantiam bonorum fortunae, subiungit, *Et nihil deest anima sua ex omnibus, quae desiderat,* quia sufficienter habet. Animam uocat hic, vitam carnalem, de qua dicitur: *Qui amat animam suam, perdet eam.* Ita habet abundantiam ad possidendum, & tamen habet auaritiam ad retinendum, quae auferit ei potentiam ad fruendum, ideo subiungit, *Nec tribuit ei potestatem Deus Deus, ut comedat ex eo,* quia illud continue conseruat, & frustra, unde dicitur: *Viro cupido, & tenaci sine ratione est substantia, & homini liuido, ad quid aurum? nec ipse utitur, nec posterius, sed alieni, unde addit: Sed homo extraneus uorabit illud,* unde dicitur: *Qui aceruat ex animo suo iniuste, alij congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur, & dicitur: Custoditur iusto substantia peccatoris, & ex hoc infert vanitatem, Et hoc uanitas, & miseria magna est, Vanitas, quia non ipse letatur; miseria; quia alio auferente, tristatur: Regionem uestram coram uobis alieni deuorant, &c. Si genuerit quispiam.* Hic notatur tenacitatis detestatio, ratione praedictae translationis, & reprehendit ipsam tenacitatem, quantumcunque habeat successiuam prosperitatem: propterea subdit: *Si genuerit quispiam centum liberos.* Hyperbolice dictum est, id est, multos liberos: quia mali frequenter generant filios malos: de quibus non est gaudium, etiam si sint multi. Non iucunderis in filiis impiis, si multiplicentur, non oblecteris super illos. Abudare filiis, prosperitas est temporalis; & sequitur alia prosperitas temporalis: *Et uixerit multos annos,* id est, per multos annos. *Et plures dies atatis habuerit,* scilicet hominibus aliis, & haec quidem prosperitas est temporalis. Haec prosperitatem frequenter habent impij, unde dicitur: *Longo tempore impius uiuit in impietate sua, si iis prosperitatibus abundauerit. Et anima illius non utatur bonis substantia sua, &c.* Id est, tenax fuerit, & auarus in uita, sepulturaeque careat, in morte, secundum quod de Ioachim dicitur: *Sepultura asini sepelietur Ioachim*

vt putrefactus, & proiectus extra portam Hierusalem. His conditionibus prosperitatis, & tenacitatis praemis, subiungit detestationem: *De hoc ego pronuntio, quod melior illo fiat abortiuus, propter miseriam, & uanitatem multam, quibus abortiuus caret, unde dicitur: Quare non in uulua mortuus sum? Quare egressus de utero non statim perij? Quare exceptus genibus? Cur lactatus ueribus? Et iterum Quare de uulua eduxisti me? Frustra enim ueni,* hic subiungitur tertio detestationis ratio, scilicet isto modo tenaci melior sit abortus quia sicut abortus frustra uenit, & pergit ad tenebras, quia statim moritur, sic & iste, ideo dicitur: *Frustra enim uenit, & pergit ad tenebras,* scilicet ipse tenax. Viro, cuius abscondita est uia, & circumdedit eum Deus tenebris: & quod frustra ueniat in hunc mundum talis auarus, & tenax, ostendit, & propter delectationem nominis in morte, & propter inexperientiam boni in uita, & propter incompletionem desiderij in utroque: propter delectationem nominis dicit: *Et obliuione delebitur nomen eius,* id est, non permanebit, nec remanebit, nec res, nec nomine, secundum quod comminatur Dominus Babyloni: *Perdam Babylonis nomen & reliquias, & germen, & progeniem,* ait Dominus. Et dicitur in persona malorum: *Nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operum nostrorum: propter inexperientiam boni, secundum quod dicitur: Dulce lumen, & delectabile est oculis uidere solē. Hunc non uidit uir auarus, ut dicitur: Errauimus à uia ueritatis, & sol intelligentiae non est ortus nobis &c.* Et ita *Non uidit solem.* Hoc est, non habuit cognitionis lumen, *Neque cognouit distantiam boni, uel mali,* quia scilicet non est expertus: ideo dicit: *Etiamsi duobus millibus annis uixerit,* quia non habens cognitionem per diuitiarum tenacitatem, sed per experientiam, ut dicitur: *Qui non est expertus, pauca recognoscit; secundum quod dicit Philosophus: Experientia fecit artem, inexperientia casum: propter incompletionem desiderij, subdit: Nonne ad unum locum properant omnia? quasi dicat, ex parte corporis cedent interra, ut dicitur: Omnia, quae de terra sunt, in terram conuertentur. Cuncta subiacet uanitati, & omnia pergunt ad locum unum: ex parte igitur corporis, est incineratio, ex parte autem animae, desiderij incompletio: propterea dicit: *Omnis labor hominis in ore illius; Os dicitur inhiatio desiderij, qui enim desiderat, quasi os aperit: laborem igitur esse in ore, hoc est, laborare ad desiderij completionem, ut dicitur: Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum: & licet ad hoc desiderium complendum faciat, non tamē completur; ideo dicit: Sed anima illius, scilicet diuitis tenacis, non implebitur bonis, sicut dictum est; Auarus non implebitur pecunia, unde dicitur: Dilatauit quasi infernus animam suam, & ipse quasi mors non adimplebitur; ita uerum est de auaris, de pecunia, ita etiam de scientia, ut dicitur. Semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes.**

Quaeritur de hoc, quod dicit, *Non dedit ei Deus potestatem, ut fruatur bonis.* Contra hoc: Est liberum arbitriū; sed dedit liberum arbitrium, ergo & potestatem. Respondeo, dicendum, quod potentiam habet ad fruendum, scilicet, quia potest frui, sed iusto Dei iudicio impeditur aliqua poena; quia mittit sollicitudinem superfluam, & timorem, & dolorem, & quia potestas ducit potentiam expeditam, & haec iusto iudicio impedita; ideo, &c. Item quaeritur de hoc, quod dicit: *Quod nihil deest animae suae ex omnibus, quae desiderat.* Contra dicitur, *Auarus non implebitur pecunia, & rursus Hieronymus; Auaro deest tam quod habet, quam quod non habet; male ergo dicit, cum ait; Et nihil deest.* Respondeo, dicendum, quod deest aliquid; hoc autem potest esse dupliciter, uel quantum ad sufficientiam secundum rem, & naturam; uel secundum opinionem. Dico ergo, quod bene potest esse auarus ita diues, quod nihil deerit, secundum rem, & naturam. Sed tamen nunquam ita diues, quin aliquid ei desit secundum suam

Rom. 1. a
Psa. 4. a
Prou. 3. b
Eccli. 13. a
Dan. 5. c
Ioan. 12. d
Eccli. 14. a
Ibid. a
Prou. 4. d
Isaia. 1. b
Eccli. 16. a
Eccli. 7. e
Hier. 2. c

Iob. 3. b
Iob. 10. d
Iob. 3. d
Isa. 14. e
Sap. 2. a
Eccli. 11. c
Sap. 9. a
Eccli. 34. b
Arist. 7. Metaphys. cap. 1. non procul à princ. ex Polo.
Eccli. 41. b
Eccli. 3. a
Prou. 16. d
Eccli. 5. b
Abac. 2. a
2. Tim. 3.
Eccli. 5. d
Hier. ep. 10. 3. ad Paulinum: 10. 3.

æstimationem, quia semper plus cupit habere, & ita sibi deest.

Item, de hoc quæritur quod abortum ei præfert: videtur quod male, quia abortus nullarum rerum habet cognitionem, iste autem habuit. Item, avarus cū peccet mortaliter, fruitur vtendis. Item, quo modo dicit, quod, *Non cognoui distantiam boni, & mali*, nisi fuerit perfruitus bonis, ergo videtur, quod abortus sit melior omnibus, qui non delectantur in bonis præsentibus, & qui non sunt carnales, hoc autem est hæreticum.

Respondeo, dicendum secundum illam viam, quod si hoc dicatur in persona carnali, facilis ex responsio: sustinendo tamen hoc, quod dicat secundum veritatem, dico, quod tali diuiti tenaci abortum præponit: quia ille, quamuis non sit expertus bona; tamen non sustinuit mala: hic autem sustinuit mala, & non gustauit bona, ideo ille posterior: & quantum ad hoc intelligit. Quod obiicitur de ratione, quia non est perfruitus bonis, dicendum, quod frui vno modo dicit discretionē alicuius cum quietatione in illo; alio modo quietationem, & delectationē: dico ergo, quod qui diligit Deum, habet, sicut dicit Augustinus: & ideo, qui Deū diligit, in eo delectatur: sed pecunia, vel temporale eū diligitur & non habetur ad votum, parit tristitiā. Ideo potest esse fruitio harum rerum, id est, delectatio summa, & tamen delectatio modica, & tristitia maxima: ideo non sequitur, quod quamuis talis avarus peccet, quod delectatione requiescat, sed tamen quiescit amore, quia semper se diligit. Quod obiicitur, quod non cognouit distantiam, dicendum, quod simplici notitia, ille, qui habet semper bona, cognoscit bona, similiter & ille habet bona, & mala: & quia talis semper habet mala, nunquam bona: ideo, &c. Quod obiicitur de viro spirituali, dico, quod ipse non est sine delectatione spirituali, ideo videt solem, & cognoscit distantiam. Sed avarus tenax, quia peccator: non habet delectationem spiritualem, quia tenax: non habet carnalem, & ideo non cognoscit distantiam boni, & mali.

Qui habet amplius, &c. Posuit supra medium contra vanitatem malitiæ, & contra vanitatem auaritiæ. Tertio ponit remedium contra vanitatem imprudentiæ: contra hanc autem, remedium summum est, acquisitio sapientiæ: & quia nemo potest sapientiam acquirere, nisi habeat modum debitum addiscendi: ideo habet hæc pars duas partes. In prima dat modum: in secunda explicat sapientiæ documenta, ibi: *Melius est nomen bonum*, & cætera. Modus autem considerandi, vel addiscendi ei, qui vult esse sapiens, traditur hoc modo: Primo, vt addiscat vtilia: Secundo, vt relinquat abscondita: Tertio, vt non inquiret sublimia. Primo ergo docet vtilia quærere, & considerare, & hoc quo modo possit ad vitam gloriæ peruenire. Propterea quærit. *Quid habet amplius stulto sapiens, & quid pauper*, bene coniungit ista duo, pauper, & sapiens. Pauper enim dicitur per contemptum præsentium, vnde dicitur: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: per æternorum saporem, & rectam æstimationem, de quibus dicitur: Gloriam sapientes possidebunt, stultorum exultatio, ignominia. Stultus vero dicitur mundanus, qui e contrario, contemptis æternis inhiat terrenis: de quo dicitur: Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. *Quid stulto amplius habet sapiens, & pauper in hac vita*, supple, modicum. *Nisi pergat illuc, ubi est vita*, hic parum habet in mortali vita, quia, Moritur doctus similiter, vt indoctus: sed in æterna vita multo amplius, de qua dicitur: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te: &c. Ad hanc vitam pergunt sapientes, quia sicut dictum est: Sapientis oculi in capite eius, & ideo ipse sequitur Christum lucem qui vt dicitur, Est via, veritas, & vita; sed stultus non pergat, vnde dicitur: Labor stultorum affliget eos, quia nesciunt in urbem pergere.

Ad hanc vitam non potest recte sine cognitione perueniri: ideo subdit: *Melius est videre, quod cupias*, id est,

agnoscere vitam, quam desideras; *Qua desiderare, quod nescias*, id est, velle illuc peruenire ignoranter, & ideo oportet ita *nam* considerationem ponere suam, vt dicitur: Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Et hoc quidem est bonum scire, sed desiderare quod nescit, stultum: ideo subiungit: *Sed & hoc vanitas, & præsumptio spiritus*, scilicet desiderare, quod homo nescit, & sicut Iacobus & Ioannes desiderabant, & petebant sedere ad dextram, & præsumptuose quærebant, ideo dicitur eis; Nescitis quid petatis. Potest etiam exponi ad commédationem cognitionis vtilium: vt sit sensus, quod melius est cognoscere desiderabilia, & vtilia, quam desiderare, scire abscondita, quæ scilicet prohibet considerare, quia hæc est præsumptio spiritus velle scilicet cognoscere, quæ Deus in sua prouidētia disposuit; & hoc quidem prohibet perscrutari consequēter. *Qui futurus est*. Hic reuocat à perscrutando abscondita vt est dispositio diuina, ob quam dicit: *Qui futurus est iam vocatum est nomen eius*. Quantum ad æternam electionem. Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. *Et scitur, quod homo sit*, quantum ad paruitatē durationis vitæ. Puluis es, & in puluerem reuerteris, *Et non possit contra fortiozem se in iudicio contendere*: quantum ad conditionem iustitiæ: nemo enim est adeo iustus, qui possit se iustificare in iudicio cum Deo. Scio, quod non iustificatur homo cōpositus Deo, Si voluerit cum Deo contendere, non poterit ei respondere vnum pro mille. Ideo dicebat Iob: Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, quia fortior: vnde si fortitudo quæritur, robustissimus est; si æquitas iudicij, nemo audet pro me testimonium dicere. Hanc igitur absconditam dispositionem dicitur nobis non esse perscrutandam: quia in nostris verbis pauca inuenitur veritas, maxime quando volumus ea differere, quæ nos latent, ideo subdit: *Verba sunt plurima*, id est, pauca sunt cognita, vt dicitur; Stultus verba multiplicat, *Multaque in disputando vanitatem habentia*, & paucam veritatem: Mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque in finem, & propterea qui volunt de his perscrutari, euanescent secundum illud Apostoli: Deus nouit cogitationes sapientium.

CAPVT SEPTIMUM.

Quid necesse est? Hic reuocat tertio à perscrutando sublimia, & requirendo, & hoc cum habeat satisfacere de cognoscendo sua propria mala, vel communia, ideo dicit: *Quid necesse est homini maiora se quærere*, quasi dicat, non est necesse, vt dicitur; Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et: Noli altum sapere, sed time. Et subiungit rationem, quia non debet quærere maiora. *Cum ignoret, quid conducat sibi in vita sua*, id est, quid sibi sit vtile. Difficile æstimamus, quæ in terra sunt; & quæ in prospectum sunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit: ignorat vtique, quid sit vtile in hac vita momentanea, vnde subiungit; *Numero dierum peregrinationis sue*: Dies peregrinationis vitæ meæ, centum triginta annorum sunt, parui, & mali, Et; *Quamdiu fumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino*. *Et tēpore, quod velut umbra, præterit*. Perigrini fumus coram te, & aduenæ: sicut omnes patres nostri: Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Et ita per se non potest inquirere, nec etiam ab alio adducere, propterea subiungit: *Aut quis ei poterit indicare, quid post eum venturum sit sub sole?* non enim homo scit futura, nisi Domino reuelante nisi per gratiam. Ideo ad hoc non debet homo cogitationem applicare. Et non audisti ea, ne forte dicas: Ecce cognoui ea. Neque audisti, neque cognouisti neque ex tunc aperta est iauris tua. Et: Ignorat homo præterita, & futura nullo potest scire nuntio. Vnde solus Deus futura cognoscit, & reuelat.

Sed quæritur de hoc, quod dicit; *Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias*, ergo implicat,

quod

Matth. 5. a

Prou. 3. d

Iob. 5. a

Eccl. 2. c

Ioan. 17. a

Eccl. 2. c

Ioan. 14. a

Eccl. 10. c

Prou. 4. d

Matth. 20. c

Rom. 3. a

Gen. 3. d

Iob. 9. a

Ibid. b

Eccl. 10. c

Eccl. 3. b

1. Cor. 3. d

Eccl. 3. c

Rom. 11. c

Sap. 9. d

Gen. 47. b

2. Cor. 5. b

1. Par. 29. d

Isa. 48. b

Eccl. 8. b

S. Aug. lib. 10. de Trin. cap. 1. rom. 3.

Cognitio duplex.

Ecclesi. 3. c Rom. 1. c

Aug. mar. in psalm. 58. com. 8.

Quæ sunt fidei quo modo indaganda.

Arist. 3. de anima tex. 17.

Arist. 1. Poss.

quod aliquis potest desiderare, quod nescit. Contra: Augustinus dicit, quod inuisa possumus diligere, incognita nequaquam: si igitur ad hoc, quod aliquis diligitur, desideratur, necesse est cognosci. Præterea affectus sequitur intellectum: ergo, ubi intellectus non præcedit, non se extendit affectus: sed intellectus non extendit se ad ea, quæ nescit: ergo nec affectus illa desiderat. Respondeo dicendum, quod duplex est cognitio, certitudinis scilicet, & æstimationis: sic & per oppositum duplex nescientia, vna per priuationem cuiuslibet certitudinis, & alia per priuationem cuiuslibet æstimationis. Dico ergo, quoad hoc, quod aliquid desideretur, non necesse est, quod præcedat cognitio certitudinis, desiderium enim sequitur solam æstimationem: sed oportet, quod aliqua cognitio æstimationis præcedat: hic autem loquitur de nescientia per priuationem certitudinis.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quid necesse est homini maiora se querere?* Ex hoc videtur, quod homo non debeat aliquid perscrutari, nec labore cognoscere, quod hoc sit supra se: & probatur ex illo: *Altiora te ne quesieris.* Et: *Noli altum sapere, sed time.* Sed contra, homo est in medio inter creaturas visibiles, & Deum, sed dicit Augustinus, quod anima hominis obtenebratur, quando in his terrenis, & infimis oculum figit: illuminatur autem, cum conuertitur ad æterna bona: ergo semper illa debet querere: sed illa sunt altiora, ergo. Præterea nunquam anima perficitur perfectione completa, nisi in his, quæ sunt altiora ipsa, sed vnumquodque perfectibile debet tendere, & querere id, in quo perficitur, ergo querere altiora. Si dicas, quod non intelligitur, quod non debet querere, nec considerare altiora, secundum substantiam, sed quod non debet considerare ea, quæ excedunt suæ considerationis possibilitatem: obiicitur tunc: quia omnia, quæ sunt fidei sunt supra nostrum intellectum, ergo secundum hoc non debet intellectus noster exigere se ad credendum ea, quæ sunt fidei. Item, tunc maxime erunt reprehensibiles, qui articulos fidei volunt discutere: ergo omnes reprehensibiles, qui disputant de fide. Respondeo dicendum, quod facienda est vis in hoc, quod dicit, *Maiora se.* Et in hoc, quod dicit: *Querere maiora se,* vocat illa, quæ nostram considerationem excedunt, secundum hoc, quod excedunt: *Querere,* vocat inquirere, & discutere: quasi dicat, quod stultum est indagare velle illa, ad quæ nostra inquisitio non pertingit, quantum ad ea, quæ non sufficit nostra consideratio. Nam alia sunt, quæ nobis sunt manifesta de Deo, & illa non sunt maiora nobis: vnde non dehortatur considerare Deum.

Quod obiicitur de fide, dicendum quod ipse non dissuadet credere, sed querere. Præterea, etsi ea, quæ sunt fidei, sunt supra nostrum intellectum per se nudum: non tamen sunt supra intellectum gratia fidei illustratum: vnde querere illa, & credere, & indagare vsque ad illud, ad quod se extendit lumen fidei, non est se extendere, ad maiora, & sic omnis disputatio sobria ipsorum articulorum: si autem excedat, nisi sit à Deo, sic est reprehensibilis. Queritur etiam de hoc, quod dicit: *Quis poterit ei indicare, quid post eum venturum sub sole sit?* Contra: In anima nostra est potentia, quæ est omnia fieri, & omnia facere: sed possibilis potest esse se recipere omnia præsentia, omnia præterita, & omnia futura, ergo si agens potest reducere ipsum ad actum, ergo non potest per seipsum cognoscere ventura. Respondeo dicendum, quod si agens possit abstrahere, siue formare cognitionem in intellectu possibili, tamen operatio eius dependet, & à certitudine rei extrinsecæ, & intra à sensu: quia deficiente re, perit scientia: & deficiente sensu, necesse est vnam scientiam deficere: quia ergo futura contingentia non generant similitudinem sui in sensu, nec per se, nec per causam determinatam antecedentem, & ipsa non habent in se stabilitatem, quæ exigitur ad cognitionem: ideo intellectus noster,

qui accipit à rebus, non potest per se in eorum cognitione venire, vt per eum cognitio non depédeat à rebus.

Melius est nomen bonum. Supra posuit modum addiscendi: hic secundo subiungit documenta sapientiæ, per quæ adhibetur remedium contra vanitatem stultitiæ. Et quoniam sicut dicitur: *Sapientia decet sobrietatem, prudentiam, iustitiam, & virtutem, sine fortitudinem:* ideo habet hæc pars quatuor partes: in prima ponit documenta ad habendam modestiam: in secunda ad habendam constantiam, ibi: *Calumniæ.* In tertia ad habendam prudentiam, ibi: *Ne dicas, quid cause est.* In quarta ad habendam iustitiam, ibi: *Noli esse multum iustum.* Ad habendam modestiam quinque tribuit documenta. In primo docet præferre honestum suauiter: in secundo, vitam futuram præsentem: in tertio afflictionem voluptati: in quarto tristitiam iucunditati: in quinto B seueritatem mollitiei, siue adulationi. Ponit igitur documentum, in quo docet præferre honestum, vtputa nomen honum suauiter, vtputa est vnguentum, ideo dicit: *Melius est nomen bonum;* id est bona fama, de quo dicitur: *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi;* quam mille thesauri pretiosi, & magni: *Quam vnguenta pretiosa,* quæ scilicet multum redolent iuxta illud: *Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & domus impleta est ex odore vnguenti:* & licet vnguenta redoleant, tamen bonum nomen magis, ideo melius. Christi bonus odor sumus in omni loco, scilicet quantum ad bonam famam.

Et dies mortis. Hic notatur secundum documentum, in quo præfert vitam futuram præsentem, & ita ingressum in aliam vitam, ingressum in hanc, & propterea dicit: *Et dies mortis,* supple melior est: *Die natiuitatis:* Etenim moritur ad quiescendum. Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Sed hic nascitur ad laborandum. Homo ad laborem nascitur, & auis ad volatum: & ideo melior, vnde: *Melior est mors, quam vita amara:* & requies æterna, quam languor perseverans.

Melius est ire. Hic tertium notatur documentum in quo præfert afflictionem voluptati, vtputa luctum conuiuio, propter quod dicit: *Melius est ire ad domum luctus:* vbi lugentur peccata, quia: *Beati, qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur, quam ad domum conuiuij,* vbi inveniuntur oblectamenta. Noli esse in conuiujs potatorum. Et ratio huius est: quia in conuiujs obliuiscitur homo sui, & in domo luctus recordatur iudicij sui, & ideo subdit: *In illa enim,* scilicet in domo luctus: *Finis cunctorum admonetur hominum.* Memor esto iudicij mei: Sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie: *Et viuens cogitat, quid futurum sit,* & istud est vtilissimum: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Et ideo dicitur: *Memento nouissimorum, & noli obliuisci:* quia sicut dicit Hieronymus, facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum.

Melior est ira risu. Hic notatur, quartum documentum, in quo præfert tristitiam iucunditati: quia illa, scilicet tristitia corrigit, & iucunditas decipit, & propterea dicit: *Melior est ira risu:* ira, scilicet, qua peccatis quis irascitur alienis. Flagellat omnem filium, quem recipit. Et: *Ego quos amo, arguo, & castigo:* hæc ira melior est risu dissimulationis. Lunde cum filio tuo, & contristabit te, & ideo: *Melior est ira:* & redditur ratio: *Quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.* Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem: & hoc documentum confirmat modo sapientis, vnde dicit: *Cor sapientum, vbi tristitia est, sede contra: Cor stultorum, vbi letitia, illi requirunt tristitia in præsentem, isti iucunda.* Plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Et quod illi sapienter: hi stulte, patet ex euentu, quia dicitur tristibus; Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis: è contrario gaudentibus. Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis.

Melius est à sapiente corripipi. Notatur hic quintum do-

Sap. 3. b

Ecclesi. 14. c

Ioan. 12. a

2. Cor. 2. d

Apo. 14. c

Iob 5. d

Ecclesi. 30. c

Matth. 5. a

Prou. 23. c

Ecclesi. 38. c

Ecclesi. 7. d

Ecclesi. 38. c

Hier. de Reg. Monach. e

de rim. vltis iudicij 10. 9.

Heb. 12. b

Apo. 3. d

Ecclesi. 30. d

Prou. 25. d

Ioan. 16. d

Lud. 8. e

Ibidem. d

cumentum, quo præfertur feueritas mollitiei, vtruta dura correptio adulationi; propter quod dicit: *Melior est à sapiēte corripī, quā stultorum adulatione decipi.* Melior est manifesta correptio, quā amor absconditus: quia correptio dirigit, sed adulatio decipit. Iniquus lætatur amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Et: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt: & reddit rationem per similitudinem; quia adulatio fatui parum durat, & multum sonat, sicut spinæ accensæ sub olla: propterea dicit; Quia sicut sonitus spinarum sub olla, alte sonat: Sic risus stulti, ad literam, stultus alte ridet.* Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. Vel risus altus, quando adulatio clamosa. Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte confurgens, maledicenti similis erit. *Sed & hoc vanitas, scilicet talis adulatio, vnde: Vani filij hominum, mendaces filij hominum.*

Quæritur de hoc, quod dicitur: *Melior est dies mortis, die natiuitatis.* Contra: Mors est priuatio, vita est habitus, sed habitus semper plus habet de entitate, & bonitate, quā priuatio, ergo vita, quā mors, melior: ergo dies natiuitatis melior. Præterea regula est, cuius corruptio bona, generatio mala: sed mors est corruptio vitæ: ergo cuius mors est bona, vita mala est: sed nullius, nisi peccatoris est vita mala: ergo nullius, nisi peccatoris mors melior, quā vita: sed hoc est falsum, quia peccator moriendo tendit ad infernum. Respondeo, dicendum, quod aliquid præfertur aliquando ratione sui, aliquando ratione consequentis ad ipsum: illud præferendum est alij ratione sui, quod de se dicit plus de bono, sicut homo melior equo: alio modo ratione consequentis, mors præfertur vitæ, & dissolutio illa, scilicet mors, ad quam consequitur quies, & esse cum Christo: & de hac morte hic loquitur: quia in vita est homo in periculo, in labore, in dolore: post mortem iustus est in gaudio, securitate & tranquillitate. Et patet responsio ad primum: quia mors non præfertur rationi sui.

Quod obiicitur secundo, similiter solui potest: mors enim dupliciter dicitur mala, aut quia amittit bonum magnum, scilicet bonam vitam, vt boni veri, & utilis: aut quia ad malum finem ducit. Primo modo mala est mors iustorum, id est, damnosa: sed secundo modo valde bona: & quantum ad hoc præfertur. Item quæritur de hoc, quod dicit: *Melior est ira risu.* Contra: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: sed qui corripit, non est reus alicuius pænæ: ergo peius est irasci, quā ridere. Item ridere potest esse sine culpa, sed irasci, cum dicat perturbationem rationis, vix est sine culpa veniali, nunquam est sine pænâ, ergo multo peior est risu. Respondeo, dicendum, quod est irasci vitio, & irasci naturæ: primum est virtutis, & bonum: secundum vitij, & malum. Similiter est arridere bono, & corrideri peccato: primum, bonum: secundum malum. Et loquitur de ira, & risu, secundum quod respiciunt malum: sed tunc similiter posset dare aliam regulam respectu boni: melior est risus, quā ira. Et dicendum, quod in præsentia plura sunt mala, quā bona: ideo pluries oportet tristari, quā gaudere, ideo præfert iram risu. Nota, quod est ira, permissione, & hæc culpæ venialis: irascimini, & nolite peccare, & hæc necesse est, quod præcedat. Prohibitione, & hæc culpæ mortalis: Ita non habet misericordiam, nec erumpens furor. Præceptione, & hæc iustitiæ, & zeli; & de hac supra dictum est: *Melior est ira risu,* moderanda, ne excedat.

Calumnia conturbat sapientem. Supra posuit documenta ad habendam modestiam: hic sequitur secunda pars, in qua ponit documenta ad habendam constantiam, & quoniam constantia perditur per calumniam, & per iracundiam, & conseruatur per patientiam, & per perseuerantiam: ideo hic quatuor documenta ponuntur. In primo ostenditur vitanda calumnia: in secundo amanda perseuerantia: in tertio seruanda patientia: in quarto fugienda iracundia. In primo igitur documento ostenditur vitanda calumnia, quia perturbando, ho-

minem inconstantem reddit, propterea dicit: *Calumnia perturbat sapientem.* Calumnia est criminatio litigiosa, & ideo ab ea recedendum. Recede procul à calumnia: quia non timebis: *Et perdet robur cordis illius,* id est, fortitudinem charitatis: quoniam abundabit iniquitas, refrigeret charitas multorum.

Melior est finis. Hic notatur secundum documentum, in quo præfertur perseuerantia iustitiæ inchoatiuæ, propter hoc dicit: *Melior est finis orationis, quā principium.* Melius est in bono perseuerare, quā tantum inchoare. Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit, vnde Bernardus: Perseuerantia est omnium virtutum consummatio. *Melior est patiens.* Hic notatur tertium documentum, in quo commendatur patientia, quia sine illa non potest esse constantia, ideo dicit: *Melior est patiens arrogante.* Abusua est comparatio, quia patiens bonus, sed arrogans malus: Melior est patiens viro forti. *Ne sis velox.* Tangitur hic quartum documentum, in quo docetur fugienda iracundia: quia non bene stat cum constantia, ideo dicit: *Ne sis velox ad irascendum.* Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, & tardus ad iram; & subiungitur ratio: *Quia ira in sinu stulti requiescit.* Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia: bene, *requiescit,* propter diuturnitatem: nam sapiens, etsi irascitur, non debet diu feruare. Sol non occidat super iracundiam vestram: sed non sic stultus: Onerosa arena in sinu stulti.

Sed dubitatio est de hoc, quod dicit: *Calumnia conturbat sapientem.* Contra, dicitur: Non contristabit iustum, quidquid ei acciderit: ergo si sapiens iustus est, non conturbatur per calumniam. Ad hoc responderetur vno modo, quod est conturbatio impatientiæ, & hac non conturbatur iustus; & compassionis, & hac conturbatur, sicut dicebat Apostolus: Quis scandalizatur, & ego non vror? quasi dicat, nullus. Sed litera sequens tollit hanc expositionem, & subdit: *Et perdet robur cordis eius.* Ideo soluendum est, sicut dicitur in Glossa, quod est sapiens, & iustus perfectus, & de hoc intelligitur illud Prouerbiorum: & imperfectus, & de hoc intelligitur hic. Item, quid est, quod dicit: *Ne sis velox ad irascendum.* Contra: Irascimini, & nolite peccare. Respondeo, dicendum, quod est ira multiplex.

Ne dicas, quid cause. Positis documentis ad modestiam, & constantiam: ponit hic documenta ad habendam prudentiam; & quia prudentis est discernere, vbi contingit errare, ideo ponit documenta quatuor ad habendam discretionem. Primum est ad discretionem vtilium: secundum ad discretionem diuinorum operum: tertium ad discretionem temporum: quartum ad discretionem meritorum. Primum igitur documentum datum ad discretionem vtilium: in diuersis enim temporibus diuersæ utilitates ex causis diuersis, propterea dicit: *Ne dicas: Quid putas cause est, quod priora tempora, id est, antiquorum: Meliora fuere,* quia scilicet in eis fuit inopia: *Quam nunc sunt?* scilicet, quando iam est rerum abundantia: quia ista quæstio venit ex incōsideratione, vnde subdit: *Stulta enim est huiusmodi interrogatio,* & huius ratio est, quia non considerat utilitatem opulentiam: ideo docet eam discernere, iniquis: *Vtilior est sapientia cum diuitiis,* quia: Redemptio animæ viri diuitiæ eius; *Et magis prodest videntibus solem,* id est, habentibus rectam intentionem: quia bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas in ore impij, & quod pecunia sit utilis, ostendit per effectum: *Sicut enim protegit sapientia,* scilicet à culpa. Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te. *Sic protegit & pecunia,* scilicet bene expensa. Eleemosyna viri; quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis recuperabit; Et licet vtraque sit utilis, tamen sapientia vtilior; ideo subiungit: *Hoc autem plus habet sapientia, & eruditio, quod vitam tribuunt possessori,* vnde dicitur; Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. Et, Lignum vitæ est sapientia, iis, qui apprehende

Calumnia quid sit. Isa. 54. d

Matth. 24. a

Matth. 10. c Bernard. epist. 129.

Prou. 16. c

Iacob 1. c

Iob 5. a

Ephes. 4. d Prou. 72. a

Prou. 12. c

2. Cor. 11. f

Psal. 4. a

Discretio quomodo acquiratur.

Prou. 13. b

Eccl. 13. d

Prou. 2. b

Eccl. 29. c

Prou. 4. b

Prou. 3. c

hende

Iac. 5. a

Prou. 8. a

henderint eam: sed pecunia siue sapientia tribuit mortem. Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseris vestris. Et ideo præferenda est sapientia pecuniæ. Accipite disciplinam meam, & nõ pecuniam: doctrinam magis, quam aurum, eligite.

1. Reg. 2. c

Abac. 3. b

Ecc. 14. b

Ioan. 9. a

Gal. 6. c

Soph. 1. d

Ecc. 11. c

Psal. 144. b

Isa. 57. a

Hier. 12. a

Ecc. 8. c

Matth. 19. c

Ecc. 13. d

Ecc. 12. a

Considera opera Dei. Hoc est secundum documentum, in quo docet discretam considerationem diuinorum operum, siue iudiciorum: quia quem ipse despicit reprobationis iudicio, nemo reducit: propterea dicit: *Considera opera Dei*, id est, diuina iudicia: *Quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit*, id est, quem ipse suo modo visitare noluerit. Vnde dicitur de filiis Heli: Et non audierunt vocem patris sui: quia voluit Deus occidere eos. Ista opera, & iudicia consideranda sunt ad timorem. Consideraui opera tua, & expaui. *In die bona.* Hoc est tertium documentum, in quo docet discretionem faciendam esse temporum: quia Deus non omnia tempora fecit vniformiter, sed difformiter, & homo se disponere debet secundum diuersa tempora, ideo dicit: *In die bona frueri bonis*, id est, cum gaudio bene operare.

Non defrauderis à die bono, & particula diei boni non te prætereat: quia in hac die, est locus operandi. Vnde dicebat Christus: Me oportet operari, donec dies est: similiter & nos, vnde Apostolus: Operemur bonum ad omnes, dum tempus habemus. *Et malum diem præcaue*, illam, scilicet de qua dicitur, Dies iræ, dies illa dies tribulationis, & angustia, dies calamitatis, & miserie. Qui vult hanc diem præcauere, necesse habet recogitare illud: *In die bonorum, ne immemor sis malorum*: has dies fecit Dominus, & ordinauit iusto modo, ideo dicit: *Sicut enim hanc*, id est, bonam: *Sic, & illam*, scilicet malam. *Fecit Deus*, & hoc iusto iudicio: *Ut non inueniat homo, contra illum iustas querimonias tuas*, ideo bona facit propter bonos, mala contra malos, quia iustus Dominus in omnibus viis suis.

Hoc quoque vidi. Hic notatur quartum documentum, quo docet discretionem diligentem faciendam esse meritorum, eo quod multum lateant, ideo dicit: *Hic quoque vidi in die natiuitatis meæ*, id est, postquam natus sum: *Vidi*, hoc euenire: *Iustus perit in iustitia sua*: quia quasi impius reputatur. Vt dicitur: *Iustus perit, & non est, qui recogitet: Et impius longo viuit tempore in impietate sua*: quasi esset iustus, ex quo indignabatur: Quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui præuaricantur, & inique agunt: Et dicitur: *Sunt iusti, quibus mala proueniunt: quasi opera egerint impiorum: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant.*

Quæritur de hoc, quod dicitur: *Uilior est sapientia cum diuitiis*: ergo melius est esse diuitem sapientem, quam pauperem sapietem: ergo esse pauperem non est status perfectior. Præterea ars, & virtus circa difficilia, sed difficilium est diuiti saluari, quam pauperi: ergo maioris virtutis est: ergo laudabilior status. Contra hoc est quia Dominus statum pauperis præposuit, & factus, & verbo. Respondeo, dicendum, quod triplex est paupertas, vna ex complacentia, alia ex tolerantia, alia cum impatientia: prima bona, & perfecta: secunda est imperfecta: tertia est vituperanda, vt dicitur: *Nequissima paupertas in ore impij*. Quando dicitur, quod sapientia melior est cum diuitiis, quam sine, non intelligitur de paupertate, quæ est cum tolerantia, vel impatientia. Quod obiicitur de difficultate, dicendum, quod est difficultas ratione generis operis, & hoc ad virtutem maiorem facit, & est difficultas ratione inordinationis voluntatis, sicut auarus difficilium dat donum, quam largus: sic & diues difficilium saluatur. Aliud soluitur: quia intelligitur de superfluitate, & nimia egestate.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Quod nemo potest corrigere, quem Deus despexerit*: Sed Deus despicit omnem peccatorem, quia: Altissimus odio habet peccatores, &c. Et similiter abominabilis est Deo impius, & impietas eius. Item si non potest corrigi: ergo nec saluari: ergo non debet sibi imputari. Respondeo dicendum,

quia sicut duplex est electio, scilicet æterna, & secundum præsentem iustitiam, ita duplex est hominum despectio, & loquitur hic de homine non quocunque: sed de despectione secundum reprobationem æternam, cuius signum est obduratio in præsentem, & ita non habet locum de peccatore: sed de reprobis.

Quoq; obiicitur, quod non debet sibi imputari, dicendum, quod immo: quia Deus neminem despicit sine causa: vnde, & quamuis non possit surgere, nisi Deus porrigat manum, tamen non excusatur: quia culpa sua est: quod manus non porrigitur ei, vnde Augustinus dicit, quod nemo corrigitur, nisi volens. Item queritur de hoc, quod dicit: *Iustus perit in iustitia sua, & impius viuit longo tempore in impietate*: Sed contra dicitur: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos*. Item de bonis dicitur: *Honora patrem tuum, vt sis longeuus super terram, & longo viuas tempore*; ergo obseruanti mandata prolongatur vita. Respondeo, dicendum, quia sicut dicitur de iusto: *Consummatus in breui cõpleuit tempora multa, & pauci in multos computantur*; sic è contrario in malis, sic etiam de verbo saluandorum, & damnandorum, & longiores sunt dies bonorum; quia meliores, non diutius quia viuant. Notandum autem, quod breuiantur anni hominibus, ne mali fiant, vt dicitur: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius*. Aliquando, ne peiores fiant, vt dicitur: *Viri sanguinum, & dolosi nõ dimidiabunt dies suos*. Obligantur autem ad purgationem boni, vt dicitur. Quoniam in igne probatur aurum; mali ad suam emedationem, vt, Ignoras, quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit?

Noli esse iustus multum. Supra posuit documenta ad habendam constantiam, & prudentiam; hic tertio ponit documenta ad habendam iustitiam, quia non est iustitia vera, quæ excedit in rigore, & crudelitate, nisi contemperetur pietate: ideo ponit hic quatuor documenta, in primo prohibet rigorem seneritatis, vel excessum iustitiæ; in secundo præcipitium impietatis; in tertio commendat exhibitionem misericordiam. In quarto dissimulationem propriæ iniuriæ. In quo igitur documento dissuadet excessum iustitiæ in puniendo, cum dicit: *Noli esse iustus multum*, id est, ne excedas in rigore iustitiæ; quia culpa est totam culpam profequi, vnde dicitur: *Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam*. Nõ debes etiam excedere in perscrutando culpam; ideo dicit: *Neque plus sapias, quam necesse est*; quia dicitur: *Qui vehementer emungit, elicit sanguinem*; ideo dicitur: *Non plus sapere; quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem*.

Non obstupescas. Notandum hic secundum documentum, in quo prohibet præcipitium impietatis. Impietas enim reddit hominem stupidum in affectu, & durum, ideo dicit: *Ne obstupescas*; Et dicitur: *Omnis, qui comederit vnã acerbam, obstupescunt dentes eius*; *Crudelem in actu*, ideo dicit: *Ne impie agas multum*, id est, crudeliter. Dixi iniquis; nolite inique agere. Et; *Non semites mala in fulcis iustitiæ, & nõ metes ea in septuplum*. Reddit etiam cæcum intellectum, ideo dicit: *Noli esse stultus*. Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. Cogitatio stulti, peccatum; & quia peccatum, & stultitia accelerant mortem; ideo sequitur ratio; *Ne moriaris in tepore non tuo*; id est, ne acceleretur mors tua, quia dicitur: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos*. Et rursus dicitur: *Stulte, hæc nocte animam tuam repetunt à te*. Exemplum de Dathan, & Abiron, qui descenderunt viuentes in infernum.

Bonum est, te sustentare iustum. Hic notatur tertium documentum, in quo monet ad exhibitionem misericordiam; & præmittit, & subiungit rationem. Exhortatur, cum dicit: *Bonum est, te sustentare iustum*. Ne infidieris & quæras impietatem in domo iusti. Et; *Ne vastes requiem eius, quia; Non est bonum damnum inferre iusto, nec percutere principem, quia recta iudicat*. Non solum iustus est sustentandus in causa, sed etiam porrigenda ei manus per eleemosynam, vnde subiungit;

Psal. 54. d

Exod. 20. b

Sap. 10. c

Sap. 4. c

Psal. 54. d

Ecc. 2. a

Rom. 2. a

Iac. 2. b

Prou. 30. d

Rom. 12. a

Hier. 31. f

Psa. 74. a

Ecc. 7. a

Prou. 24. a

Psal. 54. d

Luc. 12. c

Num. 26. c

Prou. 24. b

Prou. 17. d

Sed &

Eccl. 12. a

Sed & ab illo ne subtrahas manum tuam. Vt dicitur: Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab illo, certe à Deo. Sic præmissa exhortatione, subiungit rationem triplicem, & prima est diuina voluntas, ob quam dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit*, de illis scilicet, quæ Deus vult fieri. Et: In tota anima tua time Deum, & de negligentia purga te cum paucis. Secunda ratio est iusti dignitas, ob quam dicit: *Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis*, & ita melior est sapientia, quàm vires, & vir prudens melior est, quàm fortis. Tertia ratio est humana fragilitas, ob quam dicit: *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*, & ideo miserendum est peccanti, vt dicitur: *Septies in die cadit iustus, & resurgit: immo quantumcunque perfectus, aliquando peccat. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis. Sed & cunctis sermonibus.* Tâgitur hic quartum documentum, in quo hortatur ad dissimulationem propriæ iniuriæ: vnde debet inquirere, nec omni referenti credere. Ideo dicit: *Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum*, id est, non præbeas fidem: quia parua fides est adhibenda verbis: quia multi multa loquuntur. Qui cito credit, leuis est corde. Et quia difficile est audire, & non arridere, dicitur: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Vnde non debes esse sollicitus ad audiendum, quæ de te dicuntur, & redditur ratio: *Ne forte audias seruum maledicentem tibi.* Sicut Semei Dauid, vnde dicit Abisai: *Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi? Vadam, & amputabo caput eius: Et hoc sæpe contingit, sicut potest homo nosse ex se ipso. Scit enim conscientia tua, quia tu crebro maledixisti aliis, & ita non debes diligenter attendere, nec punire: Cognosce, quæ sunt proximi tui ex te ipso. Sic enim dicitur: Nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus sum?*

Eccl. 7. d

Prov. 24. b

1. Ioan. 1. d

Eccl. 19. a

Eccl. 28. d

2. Reg. 16. b

Eccl. 31. b

Matth. 18. a

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit: *Noli esse iustus multum.* Contra: Hæc est per se vera: Iustus est bonus: ergo magis iustus, magis bonus: ergo maxime iustus, maxime bonus: ergo in iustitia nõ est superfluum. Item quidquid dicitur de Deo in summo dicitur: sed iustum dicitur de Deo: ergo Deus summe iustus, & constat, quod hoc non est malum: ergo si summitas in iustitia non est mala: ergo nõ est ibi superfluitas. Item quæritur de hoc, quod dicitur: *Neq; plus sapias quàm necesse erit*, qui enim plus diligit, plus sapit: sed nemo potest nimis diligere, ergo nec nimis sapere, secundum quod refertur dilectio in Deum. Præterea nimis sapiens nemo est: ergo nec potest esse: ergo nemo potest plus sapere, quàm necesse est. Sed contra: Virtus consistit in medietate, & corrumpitur per superfluum, sicut per diminutionem: ergo sicut potest esse peccatum in remittendo nimis, ita in nimis puniendo. Respondeo, dicendum ad hoc, quod iustus vno modo est idem, quod habens talem virtutem, & sic attenditur excessus iustitiæ per accessum ad medium, & ita non potest esse ibi superfluitas: quia nemo potest esse nimis virtuosus, nec nimis accedere ad medium. Alio modo iustus dicitur, secundum quod nominat actum illius virtutis, qui est punire, & sic excessus eius non attenditur per accessum ad medium, imo ad superfluum: nunc dicitur magis iustus, qui magis punit, & maxime punire non est bonum, & sic intelligitur in litera. Quod obiicitur secundo, quod quidquid Deo conuenit, summe dicitur, verum est de eo, quod absolute dicitur, & quod nominat per modum habitus, secundum quod dicit effectum in nõ summe, sicut Deus non summe punit, nec summe perficit: sed quatenus conuenit. Quod quæritur de sapientia dicendum, quod habitus sapientiæ nullo modo potest esse nimis, sed in actu. Notandum, quod est triplex, cognoscere, gustare, & scrutari: gustare & cognoscere nemo potest nimis, sed scrutari bene potest nimis, & ratio huius est: quia perscrutatio nimia deducit ad insipientiam: sed dilectio non potest esse nimia in Deo: quia summe diligendus.

Quæritur de hoc, quod dicitur: *Noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Contra, dicitur: *Constituiisti terminos eius, qui præteriri non poterunt: ergo videtur, quod propter bonitatem non possunt augeri: ergo nec propter malitiam minui. Si hoc verum est, quomodo Deus permittit annos longos in scriptura. Item de Ezechia, quomodo Deus auxit sibi annos quindecim. Item abbreviat, vt dicitur: *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, Respondeo, dicendum, quod mori in tempore suo est tripliciter, vno modo in tempore suæ salutis, ad quam vnusquisq; ordinatus est, sic moriuntur omnes boni in tempore suo, nulli mali: quia nõquã ad hoc perueniunt, de finaliter malis dico. Secundo modo, mori in tempore suo, scilicet morte naturali, quæ quidem est per consumptionem humidi radicalis, & sic moriuntur in tempore suo senes, & decrepiti. Tertio modo mori in tempore suo, est sibi à Deo præfinito, secundum præscientiam diuinam, quæ nunquam fallitur. Istud nemo præuenit, nemo pertrahit. Primo modo mali moriuntur in tempore non suo. Secundo modo, & boni, & mali, qui moriuntur morte accidentali. Tertio modo nullus. Loquitur ergo hic Ecclesiastes, & scriptura quantum ad primum modum: sed Iob intelligit, quantum ad tertium. Similiter de Ezechia dicitur, quod Dominus mutauit consilium.**

Iob 14. b

4. Reg. 20. b

Psalm. 54. d

Item quæritur de hoc, quod dicit: *Qui timet Deum, nihil negligit*, sed qui peccat, aliquid negligit: ergo nullus, qui peccat, timet Deum: sed non est iustus, qui nõ peccet: ergo non est iustus, qui timeat Deum. Item quæritur, vtrum aliquis iustus possit esse sine peccato, & quod nõ, videtur per id, quod dicitur hic, & etiam per illud: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Quod autem possit, videtur per illud dictum: Non peccauit, & in amaritudinibus moratur oculus meus. Itẽ si non potest, & nullus peccat in eo, quod vitare non potest: ergo. Respondeo, dicendum, quod negligentia vno modo importat contemptum, & sic est peccatum mortale, & sic intelligitur hic. Alio modo qualemcunq; commissionem circumstantiæ, & sic veniale, & nullus sine hoc. Similiter dicendum de peccato, quod sine mortali multi, siue veniali nullus vtens libero arbitrio, nisi de Christo, & de Beatissima Virgine credimus.*

1. Ioan. 1. d

Iob 17. a

Quod obiicitur de Iob: Respondeo, non negat se non peccasse, vt sic puniretur. Similiter cor reprehendit, quando peccatum complacuit, quãdo vero, quod noluit hoc fecit, & si peccauit, cor non reprehendit. Quod dicitur de impotestate vitandi, dicendum, quod ex vitio intrusus est homo, & ideo non excusatur, quin peccet aliquo modo. Præterea, & si non posset vniuersaliter vitare, potest tamen quodlibet particulariter euitare ideo, & c.

Cuncta tentauit, & c. Supra egit de vanitate mutabilitatis, & iniquitatis, in hac parte intendit agere de vanitate pœnalitatis. Et quia duplex est pœna, quædam est peccati occasio, sicut concupiscentia, quædam est pœna, afflictio, sicut mors, & infirmitas corporis. Ideo primo agit de prima pœnalitate, quæ est peccati occasio: secundo, de ea, quæ est pura afflictio, vt dicitur: *Memento Creatoris tui in die afflictionis tuæ.* Et quoniam pœna, quæ est peccati occasio, duplex est, vna scilicet ex defectu amoris & hæc pronitas. Alia ex defectu timoris, & hæc est securitas. Prima reddit pronum ad malum: & secunda securum, quia non timet, dum non credit puniri. Ideo habet partes duas: in prima agit de vanitate pronitatis, in secunda de vanitate securitatis. Et incipit secunda pars, vbi dicitur: *Omnia hæc considerauit, & dedi cor meum in cunctis operibus, quæ sunt sub sole: & quia vanitas pronitatis concupiscentiæ est periculosa, nec liberatur quis, nisi auxilio diuinæ sapientiæ, ideo primo notatur inuentio concupiscentiæ.*

Pœna duplex.

Eccl. 12. a

Eccl. 8. b

Secundo subiungitur remedium sapientiæ, ibi: *Quis talis, vt sapiens est, & c.* Et quoniam vbi est latentis inuentio,

uentio,

uentio, præcedit diligens inquisitio. Ideo primo describitur diligens ipsius inquisitio. Secundo concupiscentiæ inuentio, ibi: *Et inueni amariorē morte, & cætera.* Diligens ipsius inquisitio, quæ adeo diligens fuit, vt in curiositatem degeneraret, hoc ordine describitur, primo quoad præsumptionis suæ curiositatē, quoad quæstionis sublimitatem, quoad quæstionis studiositatem. Quantum igitur ad suæ præsumptionis curiositatem, dicitur: *Cuncta tentauit in sapientia*, id est, in inquisitione: ecce curiositatis inquisitio, vt dicitur: In pluribus operibus eius ne fueris curiosus: *Dixi: Sapiens efficiar*: ecce præsumptionis elatio, vt dicitur: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & c.* Et: *Si quis vestrum videtur esse sapiens in hoc sæculo stultus fiat, vt sit sapiens.* Quantum ad inquisitionis sublimitatem, dicit: *Et ipsa longius recessit à me, quæ erat prius*: quia visa est ei quæstio difficilior, dum magis inquireret: & hoc diuini iudicij seueritate. Dicentes se esse sapiētes, stulti facti sunt. Et quæstionis altitudinem, ideo dicit: *Et alta profunditas, quis inueniet eam?* alta est profunditas inquisitionis sapientiæ, vt dicitur: *Ego in altissimis habitauī, & thronus meus in columna nubis, & ideo quis potest inuenire? pauci sufficienter, sed nulli perfectè.* Ne laboretis: non enim comprehendetis. Et: *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei.* Quantum ad considerationis strenuitatem, subiungit: *Lustrauī vniuersa in animo meo*, id est, circuiui, & diligenter vndique confideraui. Quasi is, qui arat, & qui seminat, accede ad illam. Et ratio mouens tangitur, *Vt scirem*, in habitu: *Et considerarem*, in actu: *Sapientiam*, in appetitibus: *rationem*, in operibus. Et è contrario, *Vt cognoscerem impietatem stulti*, in operandis: *Et errorem prudentiæ*, in credendis, vt dicitur: *Dedi cor meum, vt scirem prudentiam*, atque doctrinam erroresque & stultitiam.

Et inueni, & cætera. Descripta est diligens inquisitio: describitur hic concupiscentiæ carnalis inuentio, & quantum ad triplicem conditionem, primo notatur ipsius concupiscentiæ pronitas, secundo generalitas, tertio causalitas. Primo igitur tangitur ipsius concupiscentiæ vehemens pronitas, quia perducit ad maximam amaritudinem sub specie dulcedinis: ideo dicit: *Inueni amariorē morte mulierem*, & hoc post nefarij operis perpetrationem, ad quod concupiscentia pertrahit, vnde dicitur: *Fauus distillans labia meretricis, & nitidior oleo guttur eius.* Ad hoc pertrahit concupiscentia illa, quæ à muliere habuit ortum, & in muliere habuit fomentum, quæ sua pulchritudine illaqueat per delectationem: ideo dicit: *Laqueum est venatorum*, id est, dæmonum, qui venantur animas hominum. Illaqueat verbis & aspectibus, vt dicitur: *Irretiuitum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum.* Illaqueat pulchritudine faciei. Propter speciem mulieris multi pereunt. Illaqueat etiam verbis, vnde: *Colloquium illius, quasi ignis exardescit.* Non solum illaqueat in delectationem, sed etiam deglutit in nefario opere, vnde dicit: *Et sagena cor eius*, cum iuxta votum eius consentitur operi nefario: hæc est sagena diaboli: Totum in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua: sed postmodum ligat per affectionem, & ideo dicit: *Et vincula manus illius.* Sequitur eam, & ignorat, quod ad vincula stultus trahatur. Ab hac pronitate nullus eripitur, nisi qui à Domino iuuatur, tanta est, ideo dicit: *Qui placet Deo effugiet eam*, secundum quod dicitur: *Fugite fornicationem.* Et: *Sciui, quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det.* *Qui autem peccator est, capitur*, & cætera. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.

Ecce hoc inueni. Hic notatur secundum, scilicet concupiscentiæ generalitas, cuius rationem videre fuit difficultas, ideo dicit: *Ecce hoc inueni dixit Ecclesiastes vnum*, scilicet, concupiscentiæ pronitatem, & alterum scilicet ipsius generalitatem: & laboraui, supple. *Vt inuenirem rationem, quam adhuc querit anima mea.* Hæc

ratio generalitatis concupiscentiæ, quare in omnibus est. *Et nō inueni*, scilicet proprio ingenio: quia hoc Philosophi scire non potuerunt: sed tamen fide cognouerunt rationem, & experientia cognouit effectum, scilicet generalitatem: ideo dicit. *Virum vnum de mille reperi, & mulierem ex omnibus non inueni.* Hyperbole est, & vult dicere, quod paucissimos inuenit viros, in quibus concupiscentia non regnaret. Sed ipse mulieres nullas inuenit: nec mirum, quia: Breuis omnis malitia super malitiam mulieris. Possemus autem hoc exponere de Christo, qui solus euasit à corruptione concupiscentiæ originalis, qui solus fuit inter mortuos liber.

Solummodo hoc inueni. Hic notatur tertium, scilicet concupiscentiæ causalitas, quæ quidem non fuit à Deo sed à primo peccato, ideo dicit: *Solummodo hoc inueni, quod fecit Deus hominem reatum.* Et alibi: *Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.* Et huius signum est reatitudo figuræ, quæ adhuc manet in corpore, *Et ipse se*, propria scilicet libertate: *In finitū miscuit quæstionibus*: quia recedendo ab vno, factus est pronus ad multa, & infinita: quia in eis sua concupiscentia non finitur nec satiatur. Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod nunquam dicit, sufficit.

Dubitari potest de hoc, quod hic dicit: *Cuncta tentauit in sapientia.* Vtrum in hoc fuerit reprehensibilis Quod sic videtur per ipsam literam. *Dixi sapiens efficiar, & ipsa longius recessit à me.* Item per illud: In pluribus operibus eius non eris curiosus. Contra: Spirituallis homo iudicat, & ipse à nemine iudicatur, ergo si Salomon habebat spiritum sapientiæ, ergo eius erat de omnibus iudicare. Præterea ait Apostolus: *Omnia probate, quod bonum est tenete: bonum est igitur tentare omnia.* Respondeo, dicendum, quod tentare aliquid, est dupliciter, vno modo cognoscere per experientiam, sicut cognoscit, & tentat quis vinum quod gustat: alio modo per examinationem, & approbationem, & reprobationem. Primo modo non sunt tentanda, nisi vtilia tantum: si autem ampliora quis velit tentare, curiositas est. Secundum autem, quod tentare idem est, quod examinare, sic accipit Paulus, *Probate, & sic omnia sunt examinanda, non tantum bona, & vtilia: sed etiam inutilia: sic dicitur, quod spirituallis homo omnia iudicat, sic etiam dicitur, Omnia probate, id est, omnia examine, vtrum bona vel mala in nostris operibus, de quibus dubitare possumus: sed in operibus Dei, de quibus supponere debemus, quod bene sint facta, curiositas est probare vel examinare: quoniam ergo Salomon extendit suum examen vltra ea, quæ salutis sunt; ideo curiositas fuit, & concedendum est illud. Auctoritates illæ duæ intelliguntur de iis, quæ ad salutem spectant, & ad se pertinent, sed Salomon vltra processit.*

Item dubitatur de hoc, quod dicit: *Virum de mille vnum reperi.* Secundum hoc, videtur confirmare hæresim illam, quod nulla mulier saluatur: & hoc nituntur probare hæretici, quia si solum saluatum est, quod assumpsit Christus, & ipse assumpsit solum sexum virilem: ergo ille solus saluatur, & hoc nituntur probare per illud: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, non dicitur quæ baptizata fuerit: & id ipsum apud Ioannem habetur.* Contrarium huius ostenditur per illud: *Meretrices præcedunt vos in regnū Dei.* Item ostenditur hoc, quia Dominus vtrumque sexum recipit, vtrumque sanauit corporaliter, vtrumque; vocauit per Apostolos. Ipse etiā Salomon vtrumque laudauit, & de forti muliere, inquit: *Ridebit in die nouissimo: quid est ergo, quod dicit: Mulierem ex omnibus non inueni.* Respondeo dicendū, quod ipse loquitur de generalitate concupiscentiæ, & de hac est loqui dupliciter: vno modo, quantum ad propagationem carnalem, qua ipsa transfunditur: alio modo quantum ad persecutionem per actuale peccatum si primo modo, est sermo verus, & proprius, quia solus

Christus

Eccl. 3. e
Isa. 5. e
1. Cor. 3. d
Rom. 1. c
Eccl. 24. a
Eccl. 43. d
Rom. 11. d
Eccl. 6. c
Eccl. 1. d
Prou. 5. a
Prou. 7. d
Eccl. 9. b
Ibid.
Abac. 1. d
Prou. 7. d
1. Cor. 6. d
Sap. 8. d
Prou. 5. d

Eccl. 25. e
Psal. 87. a
Eccl. 17. a
Prou. 30. d
Eccl. 3. e
1. The. 5. c
Mar. 16. e
Ioan. 3. a
Matth. 23. c
Prou. 31. d

Christus
solus sine
peccato cō-
ceptus, &
originale
non contra-
xit.

Christus sine peccato conceptus, & originale non cō-
trahit: si secundo modo sermo est hyperbolicus, & hoc
patet, quia non tantum est vnus vir bonus, & saluan-
dus, immo multi: & dicitur illud quantum ad rarita-
tem eorum, qui tempore illo inueniebantur ab actu
concupiscentiæ immunes.

Quod obiiciunt hæretici, quod assumpsit sexum vi-
rilem. Respondeo, quod et si virilem assumpsit, tamen
attende, quod assumpsit de muliere, quod non fecisset,
si ad salutem non pertineret. Præterea vnus naturæ est
vir, & mulier, & vnum corpus. Quod obiiciunt de Eu-
nucho, quia in masculino, dicendum, quod confusum
est illud masculinum, & stat ibi pro natura, non pro
sexu: & frequenter masculinum genus concipit fœmi-
ninum secundum morem scripturæ.

CAPVT OCTAVVM.

Initium
huius capi-
tis, in ali-
quibus Bi-
bliis est si-
nis septim.

Quis talis, ut sapiens? Supra descripsit vanitatē cō-
cupiscentiæ. Hic cōtra illam vanitatem innuit da-
re sapientiæ remedium: nullus enim eripitur à concu-
piscencia, nisi qui ambulat cum sapientia. Ideo dicit:
Sapientia hominis lucet in vultu eius. Hortatur igitur hac
in parte, sapientiæ adhærere ex quadruplici commen-
datione. Primo ex consideratione suæ nobilitatis: secū-
do potestatis: tertio vtilitatis: quarto temporis oppor-
tunitatis. Hortatur igitur sapientiæ adhærere conside-
ratione suæ nobilitatis, quæ perpenditur in hoc, quod
hominem reddit nobilem, & gloriosum, & quantum
ad aspectum, & quantum ad verbum. Et hoc primo
proponit quærendo, deinde confirmat respondendo,
ibi: *Sapientia hominis.* Dicit ergo: *Quis talis, ut sapi-
ens est?* id est, quis ita spectabilis. Habebo propter hanc
claritatem ad turbas, & honorem ad seniores iuuenis:
loquitur autem de sapientia. Quis ita spectabilis in
verbo, vnde dicit: *Et quis nouit solutionem verbi?* supple,
nisi sapiens: Facies principum mirabuntur me, tacen-
tem me sustinebunt, & loquentem me respicient: &
fermocinante me plura, manus ori suo imponent. Pro-
posuit quærendo: nunc confirmat respondendo. *Sa-
pientia hominis lucet in vultu eius,* vnde dicitur: In facie
prudens lucet sapientia, ideo subiungitur: Ex visu
cognoscitur vir, & occursum faciei cognoscitur sensatus
nec mirum, si est spectabilis aspectu, quia hoc Deus facit,
vnde dicit: *Et potentissimus faciē illius commutabit.*
Potentissimus iste Deus est. Deus potentes non abij-
cit, cum ipse sit potens. Et post: Ecce Deus excelsus in
fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.
Iste cōmutat faciem exteriorem prius commutando
interiorem, id est, ad se eam conuertendo: facies enim
animæ est superior portio rationis, quæ nata est videre
Deum. Hanc faciem commutat solus Deus: sicut di-
uisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quo-
cunque voluerit, inclinabit illud. Non tantum est spe-
ctabilis sapiens, quantum ad aspectum, sed etiam quā-
tum ad verbum, per sapientiam, in cuius persona dicit:
Ego os regis obseruo, dicit sapientia. Rex iste Deus est, de
quo dicitur: Beatus, & solus potens Rex regum, & Do-
minus dominantium. Os istius regis filius Dei est, per
quem vobis loquitur: Nouissime diebus istis loquutus
est vobis in filio. Os igitur regis obseruare, est verbum
filij Dei diligenter intendere. Beati, qui audiunt verbū
Dei, & custodiunt illud. Sapientia igitur dicit: *Ego ob-
seruo,* & obseruare facio iuxta illud: Obserua, vt facias
quæ præcepit tibi Dominus, & bene sit tibi. Et expla-
nat, in quibus obseruat, quia in mandatis, ideo dicit: *Et
præcepta iuramenti Dei,* quæ scilicet ex ore eius proce-
dunt. *Et obseruo* supple, *Præcepta iuramenti Dei,* Præcep-
ta iuramenti dicuntur, quia firma, & inuiolabilia. Cæ-
lum, & terra transibunt, verba autem mea non præte-
ribant. Vel ideo præcepta iuramenti, quia cum pacto,
& iureiurando data sunt. Moyses sanguinem sumptum
resperit in populum, dicens: Iste est sanguis fœderis
Domini super cunctis sermonibus istis.
Ne festines. Hic secundo hortatur adhærere sapientiæ,

consideratione suæ potestatis, cum dicit: *Ne festines re-
cedere à facie eius,* id est, noli declinare ab eius volunta-
te, & hoc propter peccatum cordis, quasi te abscondas
ab eo. De hoc recessu dicitur: Dereliquit Deum facto-
rē suum, & recessit à Deo salutari suo. *Ne festines rece-
dere à facie eius,* volens latere in malo. Non dicas: A Deo
abscondar, & ex summo quis operis mei memorabi-
tur? Sicut Cain, qui dixit Domino: Ecce eiicis me ho-
die à facie tua, & à facie tua abscondar. Et si contingat
recedere, noli permanere in malo, ideo subdit: *Neque
permaneat in opere malo.* Ne tardes conuerti ad Deum,
& ne differas de die in diem: & ratio huius est conside-
ratio diuinæ potestatis, quia facit omnipotenter. *Quia
omne, quod voluerit faciet.* Consilium meum stabit, &
omnis voluntas mea fiet. Facit etiā faciliter, ideo dicit:
Et sermo illius potestate plenus est. Vox Domini in virtute:
vox Domini cōfringētis cedros. Et: Non erit tibi dif-
ficile omne verbum, qui facis misericordiam in millib.
Facit etiam irreprehensibiliter: *Nec dicere ei quisquam
potest: Quare ita facis?* Tu quis es, qui respondeas Deo?

Qui custodit præceptum. Hic tertio hortatur adhærere
sapientiæ, consideratione nostræ vtilitatis. Magna enim
vtilitas est ei adhærere & ipsius mandata seruare pro-
pter quam dicit: *Qui custodit præceptum, non experietur
quidquam mali.* Immo multa habebit bona. Si vis ad
vitam ingredi, serua mandata. Et; Si manseritis in ser-
mone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis ve-
ritatem, & veritas liberabit vos.

Tempus & responsonem. Hic quarto hortatur ad seruā-
dum mandata diuinæ sapientiæ, consideratione op-
portunitatis temporis, quam sapiens homo considerat
in suis operibus, propter quod dicit: *Tempus, & respon-
sonem cor sapientis intelligit.* Intelligitur tempus, quo
operari oportet. Videte fratres, quo modo caute am-
buletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes redi-
mentes tempus, quoniam dies mali sunt. Non solum
tempus, sed etiam responsonem in tempore. In sapi-
entia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimen-
tes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, vt
sciatis, quo modo vos oporteat vniciuique responde-
re. Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum con-
siderat, quod probat, cum infert: *Omni negotio tempus
est, & opportunitas, & multa hominis afflictio,* supple dili-
genter hæc considerando: Omnia tempus habent, &
suis spatiis transeūt vniuersa sub sole. Est enim oppor-
tunitas temporis ad studendum. Sapientiam scribe in
tempore vacuitatis. Est etiam opportunitas ad orandū.
Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Est etiam
opportunitas temporis ad benefaciendum. Dum tem-
pus habemus, operemur bonum ad omnes. Et hæc op-
portunitas est in præsentī tempore, & hanc ostendit es-
se in præsentī tempore, ostendens futurum tempus pe-
riculosum, quia non potest prævideri, vnde dicit: *Qui
ignorat præteritum, & futura nullo potest scire nuntio,* quia
multo minus possunt sciri futura, quàm præterita. Quis
ei poterit indicare, quid post eum futurum sit? Non
potest etiam prohiberi, vnde dicit: *Nec est in hominis di-
tione,* id est potestate: *Prohibere spiritum,* scilicet exeun-
tem, quasi nemo potest prohibere, quin veniat tempus
mōrtis: & hoc explanat subdens: *Nec habet potestatem
in die mortis.* Constituisti terminos eius, qui præteriri
non poterunt. Non potest declinari, vnde dicit: *Nec si-
nitur quiescere ingruente bello,* scilicet in die iudicij. Pu-
gnabit pro eo orbis terræ contra insensatos: quod bel-
lum non poterunt declinare. Vnde dicent montibus:
Cadite super nos. Quia tunc peribit fuga. Non potest
etiam dissimulari, ideo dicit: *Non saluabit impietas impi-
um,* quasi possit simulare se bonum. Non saluat impios,
& iudicium pauperibus tribuit. Et: Non proderunt
thesauri in die vltionis: iustitia liberabit à morte, ideo
dicitur: Si impius fuero, væ mihi est.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Obserua præcepta iura-
menti Dei;* ergo Deus iurat. Contra: Sit sermo vester: Est,
est: Non, non: ergo, quod amplius est, à malo est; ergo si

Deut. 31. c

Eccl. 16. b

Gen. 4. b

Eccl. 5. b

Isa. 46. c

Psalm. 28. a

Ier. 32. c

Rom. 9. c

Matth. 19. b

Ioan. 8. d

Sap. 8. b

Ibid.

Pro. 17. d
Eccl. 19. c

Ibid.

Pro. 21. a

1. Tim. 6. c

Heb. 1. a

Luc. 11. d

Deut. 6. a

Matth. 24. c

Exod. 24. c

Ephes. 5. d

Coloss. 4. a

Eccl. 3. a

Eccl. 38. c

Psalm. 118. b

Gal. 7. c

Eccl. 6. a

Job 14. a

Sap. 5. d

Apoc. 6. d

Job 36. a

Pro. 10. a

Job 10. c

Matth. 5. f

perfe etis

perfectis non conuenit iurare, & minus conuenit Deo, nisi quod est summæ perfectionis: ergo iurare non decet Deum. Præterea ostenditur, quod superfluat: quia Deus non potest mentiri, ergo eque verum est simplex verbum Dei, ac iuramentum. Item videtur, quod non possit iurare: quia iurare est aliquem in testem, & robur adducere: sed Deus non habet alium, per quem possit confirmare: ergo nec iurare. Respondeo dicendum, quod iuramentum finis omnis controuersiæ, & est assertio certa, & firma, & nulla firmior esse potest, & hoc ad faciendam certam fidem. Sic igitur, quando nos volumus certam facere fidem audienti, iuramus: sic Deus nostræ infirmitati condescendens iurat quidē, vt nostram fidē reddat solidam. Quod obiicitur ergo, quod amplius à malo est: exponitur, quod est à malo pœnæ, non iurantis, sed eius, cui fit iuramentum, id est, propter dubietatem eius. Aliter tamen dicendum, quod Dominus non prohibet ibi iuramentum, tãquam malum, sed quia homines sunt proni ad dicendum falsum, prohibet pronitatem ad iurandum passim, ne aliquando simul incidant in mendacium, & iuramentum in Dei contemptum: & quia Deus mentiri non potest, non habet hæc ratio locum in Deo. Quod obiicitur, quod non potest mentiri: dico, quod etsi iuramentum addat super assertionem simplicem, secundum rem addit, non tamen secundum nostram approximationem, vt firmior nobis sit fides, & ostenditur ad nos mira dignatio. Quod obiicitur, quod non potest alium adducere: dico, quod sicut ipse sibi testis est, quia sua veritas: ita ipse per semetipsum iurat, & est optimū testimonium, quia lux se, & alia manifestat. De hoc etiam est dubitatio, quia dicit: *Qui custodit præceptum non experietur quidquam mali.* Contra, infra dicit: *Sunt iusti, quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum.* Respondeo, est experiri malum, quod permanet, & malum, quod transit: loquitur de experientia mali hic, quod semper manet, non eius, quod transit.

Quæstio etiam est de hoc, quod dicit: *Qui custodit præceptum,* cum multa sint præcepta custodienda, quare dicit præceptum singulariter. Præterea possibile est aliquos seruare præcepta diuina, timore, sicut seruabant Iudæi: & tamen tales non saluantur. Respondeo, dicendum, quod etsi præcepta multa sunt per diuersitatem operis: tamen vnitatem habent, & in comparatione ad mandantem, & in comparatione ad obseruantem, & in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia vnus est, qui præcipit: & ideo qui transgreditur vnum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia vnus est, qui mandat. In comparatione ad obseruantem est vnitas, quia vno principio, & regulante, omnia obseruat, sicut charitate, quæ omnia vincit. Vnde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum: sic omnia mandata obseruat, aut nullum. In comparatione ad finem est vnitas, quia præmium vnum debetur, & pro vno præmio sunt obseruanda. Quia ergo ista triplex concurret vnitas in debita obseruantia mandatorum: ideo rectè dicit: *Qui custodit præceptum,* &c.

Hæc omnia considerauit. Egit supra de vanitate pronitatis: hic agit de vanitate securitatis & quoniam hæc vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, siue ipsum impulsus detinet: ideo primo ponitur vanitas: secundo vanitatis remedium, ibi: *Qui fodit foueam.* Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis iustæ: secundo ex apparentia defectus regiminis prouidentia, & hoc secundum tangitur, ibi: *Verti me ad aliud, & vidi.* Retributio autem iustitiæ apparet deficere, propter malorum exaltationem: propter bonorum depressionem: propter vtrorumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quo modo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum. Secundo quo modo ex depressione bonorum, ibi: *Est & alia vanitas super terram.* Tertio quo modo oritur ex indistinctione istorum, & illorum, ibi: *Et apposui cor meum, vt scirem sapien-*

tiam. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuat malorum sublimitas: secundo vero, quo modo ex hoc oritur impiis securitatis vanitas: tertio quo modo ex hoc elicitur bonorum vtilitas. Primo igitur insinuat malorum sublimitas, quam cōsiderauit Ecclesiastes sua diligenti consideratione: propter quod dicit: *Omnia hæc considerauit,* supple, quæ prædixi prius: *Et dedi cor meum in cunctis operibus, quæ sunt sub sole:* vt omnia considerarem. Dedi cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, errorēque, & stultitiam. Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimationem, & in potentia, & in fama. Quantum ad sublimationem in potentia, dicit: *Interdum dominatur homo homini in malum suum:* videlicet quando malus præest, vnde: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: sed malus in malum suum, vnde dicitur: Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in vno eris immunis.* Malus prælatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimationem in fama, dicit: *Vidi impios sepultos,* scilicet profunditate desperationis. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. *Vel sepultos:* aggere adulationis: *Sine mortuos sepelire mortuos suos.* Gregorius; *Mortuus mortuum sepelit, cum aggere adulationis premit. Vel sepultos,* continuatione transgressionis, vsque ad mortem, quasi dicat: *qui in malitia sepulti, & in malitia fuerunt; secundum quod dicitur frequenter: Et mortuus est in peccatis suis, quæ peccauerat, faciens malum coram Domino; & secundum quod Dominus dicit Iudæis: Vos in peccato vestro moriemini.* Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicit: *Qui etiam cum adhuc viuerent,* supple in sua malitia; *In loco sancto cerant,* id est, in dignitate, quasi sancti: sicut & Antichristus, de quo dicitur: *Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto; Et laudabantur in ciuitate, quasi iustorum operum.* Et sicerant magni in fama; quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Et; *Qui derelinquunt legem, laudant impium; Sed & hoc vanitas.* Tangitur hic secundum, scilicet securitatis vanitas; quia ex hoc, quod mali non puniuntur, alij securi redduntur, ideo dicit; *Sed & hoc Vanitas,* id est, causa vanitatis, & hoc ostendit; *Etenim quia non profertur cito contra malos scientia.* Sed benignè expectantur, secundum illud: *Non tardat Dominus promissionem, sed patienter agit propter nos nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuertit; Absque timore vllò filij hominum perpetrant mala;* Et ita securi sunt, quia nihil cogitant, nec timent de futuris. Viri mali non cogitant iudicium; quia scilicet tunc non puniuntur. Misereamur impio, & non discet iustitiam facere.

Attamen peccator. Tangitur hic tertium quo modo ex hoc elicitur bonorum vtilitas, quia ex hoc cognoscunt boni diuinam misericordiam, & exercitantur in iustitia, propterea dicit; *Attamen peccator,* & debet cōstitui sic litera; *Attamen ex eo, quod peccator centies facit malum,* id est multoties, secundum illud; *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Et per patientiam sustentatur,* scilicet Dei, secundum illud; *Ignoras, quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Et, Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Ego cognoui, quod erit bonum timentibus Deum,* id est à malo declinantibus. In timore Domini declinantur à malo; *Qui verentur faciem eius;* & ob eius reuerentiam peccare non audent; secundum quod Iob dicit de se; *Semper quasi tumentes fluctus super me, timui Deum, & pondus eius ferre non potui; sed ista vtilitas diuinæ misericordiæ, & patientiæ non se extendit ad malos; & ideo vtilius est eis mori, quam viuere, ideo dicit: Non sit bonum impio,* hoc non dicit optando, sed prædicando, secundum illud Psalmi; *Conuertantur peccatores in infernum. Non sit bonum, scilicet gloriæ. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Non sit etiam bonum præsentis vitæ, ideo addit; Nec prolongentur dies eius, id*

Ecc. 1. d
1. Tim. 2. a
Ecc. 7. a
Prou. 12. a
Matth. 8. c
Greg. 4. Mor. cap. 25
3. Reg. 16. d
Ioan. 8. c
Matth. 24. b
Psalm. 9. c
Prou. 28. a
2. Pet. 3. b
Prou. 28. a
Isa. 26. b
Hier. 2. g
Rom. 2. a
Thren. 3. c
Prou. 16. a
Iob 31. c
Psalm. 36. c
Isa. 26. b

Prou. 10. d
Psal. 54. d

Psal. 36. d
Sap. 5. d

Rom. 3. a

Ephes. 6. a

Gen. 9. d
Gen. 3. d. e

Thren. 3. c
Rom. 2. a

Elongatio
dierum di-
uersa homi-
nibus facta.

est non prolongabuntur. Anni impiorum breuiabun-
tur. Et: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies
suos: *Sed quasi umbra transeant qui non timēt faciem Do-
mini.* Et re vera tanquam umbra transeunt, vnde dicitur:
Vidi impium superexaltatum, & transiui: & ecce
non erat, vnde dicitur in persona impiorum: Transie-
runt hæc omnia, tanquam umbra, & quasi nuntius
præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertransit flu-
ctuante aquam.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Interdum dominatur ho-
mo homini*, Vtrum homo possit iuste homini domina-
nari. Quod sic, videtur: Non est potestas, nisi à Deo, &
Apostolus dicit, quod seruiendum est Dominis, non
tantum propter timorem, sed etiam propter conscien-
tiam: ergo omne, quod est à Deo, est iustum: ergo ho-
minem habere potestatem super hominem est iustum.
Præterea si conscientia non dicat homini nisi iustum,
cum est recta: & hoc dicat, cum dicat Apostolus: Er-
go iustum est hominem homini esse subditum. Item
Apostolus dicit: Serui obedite Dominis carnalibus:
sed Apostolus non hortatur, nec præcipit, nisi iustum,
ergo. Contra homines sunt æquales natura: ergo quod
vnus alteri præsit, hoc est contra naturam: sed omne,
quod est contra naturam, est peccatum, ergo. Item
omnes homines sunt liberi per naturam: ergo, quando
homo efficitur seruus, hoc est per vsurpationem, sed
omne vsurpatum est peccatum: ergo peccatum est ho-
mini dominari: quod patet, quia Noë diuina aucto-
ritate filium suum Cham fecit seruum fratrum. Simili-
ter Isaac fecit de Esau, & Iacob. Respondeo dicendum
quod iustum est hominem homini dominari. Et ad il-
lud; quod obicitur de hoc, quod est contra naturam,
& quod omnis homo est liber: intelligendum, quod
duplex est status, scilicet naturæ destitutæ, & naturæ
institutæ: quantum ad statum naturæ institutæ, est
omnes essent liberi, & æquales, & non esset dominiū
hominibus, quo præessent, nisi solis brutis: tamen quā-
tum ad statum naturæ corruptæ aliter est: quia enim
alii aliis sunt peiores, & mali, ideo iusto iudicio Dei
in se, & posteris serui fiunt. Alia etiam ratio est domi-
nandi, scilicet propter cohabitationē malorum: si enim
non esset potestas temporalis, quilibet faceret quod
sibi rectum videretur: & ita esset scissio iniquitatis, &
quilibet ad votum peccaret, & sic potest esse dominiū
& seruitus in hominibus. Vtrum autem mali iuste
possent præesse bonis, quæretur infra.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Impius centies peccat, &
sustentatur.* Vtrum sit benignitatis, vel seueritatis, quia
benignitatis videtur: Misericordia Domini, quia non
sumus consumpti. Præterea Apostolus: Ignoras, quod
benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Sed con-
tra: Impius quando plus viuit, tanto plura mala facit,
& tanto cruciabitur acrius: ergo si citius moreretur,
melius esset ei: ergo quod dies elongatur sibi, potius
est malum, quam bonum, ergo seueritatis. Respondeo
dicendum, quod quidam sunt impij, quos præuidit
Deus ad se reuersuros: talibus vitæ dilatio est effectus
magnæ misericordiæ aperte, & in occulto. Alij sunt,
quos præuidit peccata multiplicaturos, & in eis mori-
turos, & talibus prolongare iustitiæ est, & misericor-
diæ: misericordiæ, quia differtur eis pœna crudelis: sed
occultæ iustitiæ, quia permittitur ei, qui in sordibus
est, quod sordescat adhuc: meruit enim ideo prolon-
gationem vitæ, quantum ad hoc seueritatis occultæ.

Est & alia vanitas. Supra ostendit, quo modo oritur
securitas ex aspectu sublimitatis malorum: Hic secun-
do ostendit, quo modo oritur ex aspectu aduersitatis
bonorum: & hoc quidem facit hoc ordine: primo pro-
ponitur bonorum aduersitas: secundo ex hoc malorum
securitas: tertio concluditur vanitas: quarto com-
mendatur voluptas. Proponitur igitur bonorum ad-
uersitas ex qua oritur vanitas: propter quod dicit: *Est
& alia vanitas, quæ fit super terram*, alia scilicet à præ-
dicta, quia aliam habet causam: prædicta enim venie-

bat ex malorum sublimitate: hæc ex bonorum aduersi-
tate, ideo dicit: *Sunt iusti quibus mala proueniunt*: id est,
aduersitates: *Quasi opera egerint impiorum*, secundum
quod inquit Apostolus: Sancti ludibria, & verbera
experti sunt, insuper & vincula, & carceres: lapidati
sunt, secti sunt, tentati sunt: Exemplum de Tobia,
qui fuit factus cæcus: exemplum de Iob, qui fuit ita
afflictus: & ratio huius redditur: nam, Omnes, qui
placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt
fideles.

Et sunt impij. Hic notatur secundum, scilicet malo-
rum securitas: quia enim impij vident bonis mala suc-
cedere, & sibi bona: ideo securi redduntur, ideo dicit:
*Et sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta
habeant.* Et hoc, quia sunt à tribulatione immunes: ex-
emplum est de illo diuite epulante, cui dictum est: Mem-
to, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter
mala: & ideo mali assecurantur, quia prosperantur.
Quare via impiorum prosperatur? Bene est omnibus,
qui præuaricantur in te? *Sed & hoc vanissimum iudico.*
Vanum est enim, quando bonis, & malis proueniunt
bona, quia indignum, propter malos: vanius quando
bonis & malis mala, quia iniustum propter bonos: sed
vanissimum, quando bonis mala, & malis bona: quia
iniustum pariter, & indignum. Vnde Abacuc, ita indig-
nanter fert, vt quasi ex hoc velit Deum arguere, di-
cens: *Quare non respicis super iniqua agentes, & ta-
ces, deuorante impio iustiorum se?* *Laudauit igitur latitiā.*
Hic quarto ex hoc commendatur voluptas in detesta-
tionem tantæ vanitatis: ex quo malis bona, & bonis
mala proueniunt: & est laus, & verbum hominis per-
turbati, ideo dicit: *Laudauit igitur latitiā*, scilicet carnis
quasi hæc sola sit bona, ideo dicit: *Quod non esset homi-
ni bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet*, secun-
dum illud: Ecce gaudium, & læticia, iugulare arietes,
comedere carnes, & bibere vinum: quasi non sit alia
vita, nec aliud præmium, ideo subiungit: *Et hoc solum
aufert secum de labore suo.* Quasi non sit aliud expectan-
dum, sed lætandum. *In diebus vite sue, quos dedit ei Deus
sub sole.* Vbi que relinquamus signa lætitiæ nostræ,
quoniam hæc est pars nostra.

Potest hic quæri, quis status sit melior, & vtilior:
vtrū scilicet status prosperitatis, an aduersitatis. Quod
aduersitatis, videtur quia scriptum est: Ego quos amo,
arguo, & castigo: ergo tribulatio est signum diuini
amoris. Item, inquit Apostolus: Flagellat autem om-
nem filium, quem recipit: ergo flagellari est signum
diuinæ filiationis. Item, inquit Angelus Tobia: Quia
acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret
te: ergo Item: Omnes quotquot placuere Deo, per mul-
tas tribulationes transierunt fideles, ergo status ille
melior. Contra: Ecclesia petit pacem; Da pacē Domine
in diebus nostris; ergo si Ecclesia petit, quod melius
est, status prosperitatis est melior. Item, Apostolus
facit orare pro his, qui sunt in sublimitate constituti, vt
quietam, & tranquillam vitam agamus; ergo status trā-
quillitatis est melior. Item, si non esset peccatum, nulla
esset aduersitas, sed omnimoda trāquillitas, & prosperi-
tatis; ergo status prosperitatis magis consonat statui
innocentiæ, & gloriæ, sed quod similis est meliori, est
melius, ergo. Respondeo, dicendum, quod status prof-
peritatis, & aduersitatis, possunt comparari ad bonos,
& ad malos; si ad malos, qui eleuantur in prosperis,
& deiciuntur in aduersis neuter est vtilis, nisi diuina
gratia interius adiuuet, vt quādo flagellat exterius, il-
luminat interius; sic inspiratione comitante flagellum,
quod sæpe contingit status aduersitatis est vtilior. Si
autē loquimur per comparisonē ad bonos; sic dicendū,
quod boni quidam sunt perfecti, de quibus dicitur il-
lud; Non contristabit iustum, quidquid ei acciderit,
sit perfectis melior, & vtilior est status aduersitatis,
quia in eo examinantur, sicut aurum probatur in igne;
status autē prosperitatis non est eis vtilis, aut quia nō
proficiunt, aut quia tepescunt, aut quia animi eorum

decidunt

Heb. 11. g

Tob. 2. c
Iob. 1. c
Iudith. 8. c

Luca. 16. f

Hier. 12. a

Abac. 1. d

Isa. 22. c

Sap. 2. b

Apoc. 3. d

Hob. 12. b

Tob. 12. c

Iudith. 8. c

In Antiph.
pro pace,
1. Tim. 2. a

Prou. 12. c

1. Pet. 1. c

decidunt, sicut dicitur: Qui in bellis fortis, in aspectu mulieris cecidit: sicut & alij, qui sunt imperfecti, qui diligunt Deum, & inducuntur per temporalia beneficia, & cum non habent charitatem perfectam, de facili cadunt: talibus prosperitas est utilior: Et quia Ecclesia multos habet tenellos, & infirmos plures, quam fortes, ideo cogitur orare pro pace. Quod ergo bonis mala eueniunt in presenti, donum Dei est, iuxta illud: Datum est vobis non solum, vt in eum credatis, sed etiam pro illo patiamini.

Et apposui cor meum. Ostensum est, quo modo vanitas securitatis oritur ex sublimatione malorum, & etiam ex depressione bonorum: Hic tertio ostenditur, quo modo oritur ex indistinctione horum, & illorum: quia enim mali non possunt distingui à bonis, ideo sunt securi, & quoniam hæc securitas ortum habet ex huiusmodi indistinctione, & ipsa etiam est principium voluptatis, ideo habet pars ista, duas partes: primo ostenditur, quo modo ex indistinctione oritur securitas: secundo, quo modo ex securitate voluptas, *ibi. Nemo est, qui.* Primo ergo hoc ordine describitur: primo ergo notatur discernendi causa sollicitudo: secundo vero discretionis incertitudo: tertio incertitudinis ratio: quarto notatur ex hoc vanæ securitatis origo: insinuatur igitur primo discernendi causa sollicitudo, quæ fuit diligens vnde ait: *Et apposui cor meum*, id est, intellectum applicui: *Vt scirem sapientiam*, quantum ad inuisibilia. *Et intellexerem distinctionem eorum, quæ versantur in terra*, quantum ad visibilia, quia: Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, à creatura mundi, intellecta conspiciuntur. Et ista sollicitudo causa est, quia quantumcumque homo laboret, non potest inuenire: ideo subdit: *Est homo, qui in diebus, & noctibus somnum non capit oculis*, immo laborat continue ad inquirendum. Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt distendantur in ea, & subdit: *Cuncta fecit bona, & mundum tradidit disputationi eorum*, & licet tantum laboret, nihil profecit: ideo subdit: *Et intellexi, quod operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum*, scilicet operum, quæ sunt sub sole. Ne laboretis, non enim comprehendetis. *Et quando plus laborauerit ad quarendum, tanto minus inueniet.* Vnde: Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus: id est, elongabitur. Augustinus: Altus est Deus: eleuas te, & fugit à te: humilias te, & venit ad te. *Etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire*, id est, si se credat scire, minus intelligit, quia dicitur: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et: Dixi, sapiens efficiar, & ipsa longius recessit à me: & repetit sollicitudinem, addens, quod fuit curiosa, adhibere enim sollicitudinem, vbi non est utilitas, est curiositas.

CAPVT NONVM.

Omnia hæc tractavi in corde meo, vt intellexerem curiosè. Hoc ab ipsomet reprehenditur alibi: In superuacuis rebus noli scrutari multum, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus: & sic patet distinguendi sollicitudo, quæ fuit diligens, & causa, & ideo curiosa. *Sunt iusti, atq; sapientes.* Tangitur hic secundum, scilicet discretionis incertitudo. Homo enim de se ipso nescit, vtrum sit homo bonus, vel malus, etiam ipse bonus. Propterea dicit: *Sunt iusti, atque sapientes.* Et ita boni *Et opera eorum in manu Dei*, id est, in potestate cognoscendi, acceptandi, & retribuendi: in eius manu sunt merita, & præmia. Sunt merita bonarum cogitationum: Sicut diuisiões aquarum, ita cor regum in manu Domini. Sunt bonarum affectionum: In manu eius sunt omnes fines terræ. Sunt etiam bonarum locutionum: In manu eius sumus nos, & sermones nostri: Sunt etiam operationum, sicut in proposito. Sunt etiam præmia in manu eius: Iustorum animæ in manu Dei & cum sint in manu Dei, deberent nosci: *Et tamen nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit.* Et ita nescit discernere. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. *Sed omnia in futurum seruantur.* Nota hic

tertium, scilicet incertitudinis rationem, quæ provenit ex hoc, quod in presenti non sit remuneratio secundum merita, sed referuntur in futurum, & propterea dicit ita: *Nescit homo; Sed, omnia in futurum seruantur incerta*, vt scilicet certificentur. Nolite ante tempus iudicare, quoad vsq; veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: quod quidem modo non facit, sed referuat, secundum illud Iob: Signasti quasi in sacco delicta mea: *Et quod uniuersa*, id est, bona, & mala. *Aque eueniant iusto, & impio*, quos sub sex differentiis describit. *Iusto, & impio*, quoad fidei credulitate, quia scilicet iustificat impium. *Bono, & malo*, quantum ad dilectionis puritatem, quia sancta dilectio, bonum. Bona arbor non potest malos fructus facere. *Mundo, & immundo*, quoad conversationis honestate, illa enim attenditur circa exteriora *Immolanti hostias, & victimas, & sacrificia contemnentis*, quoad cultus religiositatem. Hæc est religio Phæse. Omnis alienigena, &c. *Sicut bonus, sic & peccator*, quantum ad mandatorum obseruationem, quorum obseruatio bonos, & transgressio facit peccatores. Peccauimus, fecimus iniquitatem, & recessimus, ac declinauimus à mandatis tuis, ac iudiciis. *Vt periurus, ita & ille, qui verum deierat*, quod veritatis locutione. *Deierat*, hic de, auget, non minuit. *Deierat*, id est, vere iurat, secundum quam significationem accipitur in libris Regum: Et addidit Ionathas deierare Dauid. Omnibus istis eueniunt æqua, & quantum ad conditionem naturæ, iuxta illud: Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam: & similis exitus. Et quantum ad conditionem culpæ: Omnes peccauerunt, & egent gratia Dei. Et quantum ad conditione pænæ: Memetè, quoniã omnes in corruptione sumus.

Hoc pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt. Tangitur hic quartum, scilicet vanæ securitatis origo, quoniam oritur magna securitas ex hac indistinctione, quæ multorum est occasio peccatorum. Ideo dicit: *Et hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt, quia eadè cunctis eueniunt.* Ideo pessimum, quia multorum occasio peccatorum: non enim videtur Deus curare de nobis. Vnde oritur illa sententia Iob: Nubes latibulum eius, nec nostra confiderat: Et quod ex orientur mala, ostendit: quia oritur securitas: per quã homo cadit in malitiã, & contemptum: ideo dicit: *Vnde & corda filiorum hominum*, id est, malorum, & carnalium, *Impletur malitia, & contemptu.* In impletione multitudo vitiorum designatur, vt malitia sit in concupiscibili, & contemptus in irascibili, quæ sunt duæ radices peccatorum. Corrupta est terra coram Deo repleta iniquitate, & hoc, *In vita sua*, quandiu habent locum merendi. Vt impleant peccata sua semper. Et quia tales præcipitantur in pænã: ideo subdit: *Et post hæc ad inferos deducuntur.* Tu vero Deus deduces eos ad puteum interitus. Et Iob: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

Incidit hic quæstio de hoc, quod dixit: Intellexi, quod operum Dei nullam possit homo inuenire rationem. Ergo si quod intelligimus, debemus rationi, & nullius possumus inuenire rationem, ergo nihil intelligimus. Item rationalis nostra est ad intelligendam, & videndam rationem, ergo si rationem non possumus inuenire, frustra habemus potentiam naturalem. Respondendo, dicendum, quod sermones accipiendi sunt secundum materiã: ipse autem non loquitur de operibus Dei generaliter, sed de diuinis iudiciis, quia sũt opera Dei, secundum illud: Magna opera Domini. Hæc iudicia, vt dicit Gregorius, non sunt discutienda, sed formidoloso silentio veneranda; quia etsi habeant rationem, habent tamen latentem, & quã per nos non possumus indagare, quia supra nos est; Et si intelligimus, hoc est per Spiritus sancti illustrationem, qui scrutatur profunda Dei, non per humanã inuentionem. Aliorum operum, vt creaturarum multæ rationes inueniuntur, & multæ scientiæ habentur; sed de istis operibus non loquitur hic.

Item dubitatur de hoc, quod dicit: *Nescit homo, vtrum amore, an odio dignus sit*; quod videtur falsum, quia;

Phil. 1. d

Rom. 1. c

Ecc. 3. b

Ecc. 4. d

Psal. 63. b

Aug. enarr. in psal. 50. tom. 8.

Rom. 1. c

Ecc. 7. c

Ecc. 3. c

Prou. 21. a

Psal. 94. a

Sap. 7. c

Sap. 3. a

1. Cor. 4. a

1. Cor. 4. a

Iob. 14. a

Matth. 7. c

Exod. 12. g

Dan. 9. b

1. Reg. 20. d

Sap. 7. a

Rom. 3. c

Ecc. 8. a

Iob. 22. b

Gen. 6. d

1. Thef. 2. b

Psal. 54. b

Iob. 21. b

Ecc. 8. d

Psal. 110. a

Greg. lib. 9. mor. cap. 8.

Rom. 8. f

Rom. 8. f

De spirit. & anima cap. 1. tom. 3.

1. Cor. 4. a Iob. 9. b

Ibid. c Eccl. 5. b

Cognitio duplex.

Idem supra pag. 342. col. 2. f

Psal. 88. g

Gen. 3. d

Quis nos separabit à Charitate Christi: certus sū, quod neq; instantia, neq; futura: ergo instantiā habet, ibi. Dices, quod sciebat ratione reuelationis. Obiicitur, quod homo possit per se scire: quia dignitas diuini amoris ponit in nobis gratiā gratū facientē. Sed Augustin. dicit quod quę sūt essentialiter in anima, melius cognoscūtur, quā quę secūdū speciē: ergo si certi sumus de iis, quę cognoscimus secūdū speciē, vt si ponatur dulce super lignū, multo magis de gratia. Itē Augustin. dicit quod qui habet fidē, certus est se habere fidē: ergo qui habet dilectionē, siue charitatem, certus est se habere gratiā: ergo qui habet gratiā certus est: ergo certus est, vtrū Deo placeat. Itē de odio potest quis esse certus, vt ille, qui peccauit, & vult peccare, certus est quod est dignus odio. Cōtra: Nihil mihi cōsciū sū, sed non in hoc iustificatus sum. Itē: Si venerit ad me, nō videbo eū: & si abierit, nō intelligā: & ibid. Si simplex fuero, hoc ipsū ignorabit anima mea. Itē: De propitiato peccato noli esse sine metu, ergo non est certus. Ad hoc respondent quidā, quod illud intelligitur de odio p̄destinationis, & reprobationis, de quo nullus est certus, & sic non habet instantiā: quia p̄destinationio non ponit in nobis aliquē effectū, per quē possit sciri. Aliter respondendū, quod hęc resposio non satisfacit literę: dicit n. litera: *Nescit, vtrū amore dignus sit*, sed nullus dignus est, nec meret p̄destinationari. Ideo intelligitur secūdū p̄sentē instantiā: propter hoc respōdent aliter, quod duplex est cognitio, scilicet necessaria, & infallibilis, & hęc habere nō possumus: quia nemo certitudinaliter potest cognoscere, vtrū habeat gratiā, nisi per reuelationē, sicut Apostolus. Est alia probabilis, & per signa: & hęc quidē haberi potest, & habetur: quia multi per signa probabilia cognoscūt se esse in gratia. Quādo ergo obiicitur, quod essentialiter videt: dico, quod habitus in anima nō cognoscūtur, nisi per hoc, quod anima videt se habile ad aliquē actū: & quia actus fidei informis, & formate, & dilectionis gratuitę, & naturalis, adeo sūt similes, vt vix, aut nunquā possit homo discernere: ideo, etsi cognoscat habitū, nescit tamē, vtrū gratuitus. Quod obiicitur de odio, dico, quod ipse loquitur de iustis: quia ipsi nesciūt, vtrū amore, an odio digni sint, nō de aperte malis: quidquid tamē sit de charitate, & fide vtrū homo sciat se habere, vel nō, tamē nescit, vtrū amore, an odio Dei dignus sit: quia credere possumus: sed quo modo scimus, quod Deus odio habeat malos, & diligat bonos, cū tot, & tāta bona, faciat malis, sicut & bonis. Vnde Ecclesiastes nō dixit, quod nesciāt se esse iustos, sed nesciūt se dilectos à deo: Potest etiā dubitari de hoc, quod dicit.

Hoc est pessimum sub sole, quod eadem cunctis eueniant. Contra: Peius est, quādo malis eueniunt bona, & bonis mala, quā quando istis, & illis eueniūt, quia sicut dictū fuit supra, illud indebitū, & indignū. Item supra dictū est: Hoc vanissimū iudicio de hoc, quod mali sūt securi & iustis mala proueniūt, sed quod per superabundantiā dicitur, vni soli conuenit: ergo, & c. Respōdeo, dicendū, quod intēsiō, & remissio in vanitate, vel malitia potest accipi proprie, & sic dicitur intensiue secūdū quod margarita est albior equo: & sic intēsiue maior est vanitas cū mali exaltātur, & deprimūtur boni. Potest vltērius magis, & min⁹ accipi extēsiue: quia in plurib. vel pluriū est talis occasio, & hoc modo indistinctio bonorū à malis est maior vanitas: quia pluriū malitiarū origo. Si n. bonis euenirēt mala, & malis bona, posset discerni boni à malis: sed dū eueniūt eadem, discerni nō possūt.

Nemo est, qui semper viuat. Jam mōstrauit, quomodo ex indistinctioe nascitur securitatis vanitas: Hic vero monstrat, quomodo ex securitate nascitur voluptas: & hoc quidē facit hoc ordine: primo ergo notatur mortis certitudo per hoc quod nullus euadit eius iudiciū: propterea dicit: *Nemo est, qui semper viuat.* Propterea David: Quis est homo, qui viuet, & nō videbit mortē, & in hęc damnationē cecidit Adā cum sua posteritate cum dictū est ei: Puluis es, & in puluerē reuerteris. *Et qui huius rei habeat fiduciam, supple nemo est, huius rei,*

scil. semper viuendi. Dies mei velocius transierunt, quā à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe, quia ventus est vita mea, & non reuertetur.

Melior est canis viuus. Hic secūdo ostēditur, quod per mortē est status deterioratio: & hoc proponit sub metaphora. *Melior est canis viuus leone mortuo.* Licet leo excedat canē: tamē mors reddit inferiorē, quia carnis aliquid potest, leo mortuus nihil potest, & ideo viuēs potētiōr est carne. Leo fortissimus bestiarū, ad nullius patēbit occursum: sic metaphoricę, quantūcūq; bono: Et probat primo, quoad actū cognitionis. *Viuentes n. sciūt se esse mortuos.* Saltē de hoc certi sūt: Omnes morimur, & quasi aquę, dilabimur in terrā, quia nō reuertuntur. *Vel mortuos,* id est, necessitati mortis deditos. Corpus mortuū est propter peccatū. *Mortui enim nihil nouerūt amplius;* quia cognitio supponit vitā, & ita percellūt in actu cognitionis viuētes. mortuos: nō n. habēt, nec motū, nec sensū. Quoad actū recordationis, dicit: *Nec habēt ultra mercedē,* scil. famę in memoria aliorū. *Quia obliuioni tradita est memoria eorum.* Nō erit memoria sapientis, sicut nec stulti in perpetuū, & futura tēpora: vel quia eorū memoria non habet actū recordationis. Qui descendit ad inferos, non ascēdet, nec reuertetur vltra ad domum suam, nec cognoscat eum amplius locus eius. Quoad actum affectionis, dicit: *Amor quoq; & odium, & inuidia simul perierunt,* quia non afficiuntur, vt prius in vita. Quoad actū exterioris operationis, dicit: *Nec habent partem in saculo hoc,* & exponit quantū ad quid, *Et in opere, quod sub sole geritur,* quia nō possunt, iuxta illud Ioannis: Venit nox, quando nemo potest operari.

Vade ergo, & comede in latitia panem tuum, Per panem omne, quod pertinet ad cibum, *Et bibe cū gaudio vinum tuū.* Per vinū, omne, quod spectat ad potum. *Quia Deo placent opera tua,* quasi dicat, nō es certus, vtrum displiceat, ideo p̄sumendū, quod placeat, & ideo secure comede, & bibe, secūdū illud Isaię: Ecce gaudiū, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum: comedamus & bibamus, cras n. moriemur. Vnde secūdū visū, dicit: *Omni tēpore sint vestimenta tua cādida,* vt homo decorus appareat in vestitu, *Et oleum de capite tuo non deficiat,* vt decorus appareat in aspectu: Hoc modo ornant se, qui placere volūt in conspectu hominū: exemplum de Iudith, quę cū vellet placere oculis Holofernis, ornauit se: sed ipsa faciebat pro bono, quia alias est reprehēnsibile. Nā; In vestitu ne glorieris vnquā Deinde secūdū tactū, dicit: *Perfruere vita cū uxore, quā diligis,* Hęc perfructio describitur in Prouerbiis; Veni, inebriemur vberib. & perfruiamur cupitis amplexib. donec illucescat dies; & hoc nō tantū semel, sed, *Cunctis diebus vite instabilitatis tuę, quę dati sunt tibi sub sole.* Vere vita nostra est instabilis secūdū illud; Nunquā in eodē statu permanet; & ad maiore expressionē dicit; *Omni tēpore vanitatis tuę.* Vita nostra tēpus est vanitatis. Vnde; Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra p̄tereūt. *Hęc est enim pars.* Tangitur hic quartū, scil. cōmēdationis cōfirmatio, & est cōfirmatio in hoc, quod homo nullā aliā expectat mercedē, nec aliū habet fructū: ideo debet accipere, quod potest, ideo dicit: *Hęc est enim pars in vita tua, & in labore, quo laboras sub sole,* scil. p̄sentialiter delectari. Vbiq; relinquam⁹ signa lætitię quoniā hęc est pars nostra, & hęc est fors: quia nulla alia est expectāda: debet homo de hac accipere, quantū potest, ideo dicit: *Quęcūq; potest manus tua, instat in opere;* id est, dū tēpus habemus, nō expectemus futurū, & ideo subditur: *Quia nec opus in agēdis: Nec ratio, in deliberādis: Nec scientia, in agnoscēdis: Nec sapientia in diligēdis: Erit apud inferos, quō tu properas.* An ratio fuit hęc, quia: Terra illa Tenebrarū, & operata mortis caligine, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, illuc properāt peccatores, & omnes ante aduētū Christi, quantū ad lambū: In profundissimū infernū, ait Iob, descendunt omnia mea: illuc properant peccatores, & dies appropinquant. Et: Iuxta est dies perditiōis.

Potest autē istud exponi spiritualiter, vt primo hor-

Iob. 7. b
 Rom. 30. d
 2. Reg. 14. c
 Rom. 8. b
 Eccl. 2. c
 Iob. 7. d
 Ioan. 9. a
 Isa. 22. c
 Iudith. 10. a
 Eccl. 21. a
 Prou. 7. c
 Iob. 14. a
 Psal. 143. b
 Sap. 2. b
 Iob. 10. d
 Iob. 17. d
 Gen. 32. c

retur

tetur ad iucunditatem contemplationis:secundo vero ad instantiam actionis. Viris autem contemplantibus necessaria est meditatio sacræ scripturæ, puritas conscientiæ, amplexus deuotionis internæ. Quantum ad meditationem sacræ scripturæ,dicit:*Comede panem, & bibe vinum.* Panem, quantum ad difficilia, & vinum quantum ad facilia. Venite, ait sapientia, & comedite panem meum,& bibite vinum.Quantum ad puritatem conscientiæ,dicit:*Omni tempore vestimenta tua sint candida,* id est, conscientia munda. Non inquinauerunt vestimenta sua,ambulabunt mecum in albis. Quo contra dicitur:*Vestimentum mixtū sanguine erit in combustionem,& cibus ignis.* Et quia ad munditiam conscientiæ sequitur interna lætitiā,ideo dicit;*Et oleum de capite tuo non deficiat,* Vnde in psalmo: *Vt exhilaret faciē in oleo.* Et: *Tu autem, cum ieiunas, unge caput tuū.* Quantum ad amplexus delectationis internæ, dicit: *Perfrueret vita cum vxore,quam diligis.* Hæc vxor est religio, in qua vacandum est contemplationi: Lætare cū muliere adolescentiæ tuæ. Hæc vxor, dilecta figurata est per Rachel, pro qua seruiuit Iacob septem annis. Deinde quantū ad actiuos, dicit: *Quodcumq; potest manus tua, instanter operare.* Instanter operari, est operari celeriter contra negligentiam. In omnibus operibus ruis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. *teruenter.* Qui mollis est, & dissolutus in opere suo frater est sua opera dissipantis. *Continue,* vt non tepescat: Si non in timore Domini te tenueris instanter, cito subuertetur domus tua. *Perseueranter.* Qui certat in agone, nō coronabitur, nisi qui legitime certauerit, id est, perseuerat; & subiūgitur ratio, quare oportet instanter bene operari in præsentī: quia breue est tempus meriti, vnde: *Apud inferos non est opus,* ad se exercendū ad pietatē. Me oportet operari, donec dies est. Et ideo ait Apostolus: *Operemur bonū, dum tempus habemus ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.* *Non est ratio,* ad inquirendum, & discetnendum, quid bonum, quid malum. Palpabunt quasi in tenebris, & non in lumine, & errare eos faciet, quasi ebrios: & Dominus immiscuit in medio eius spiritū vertiginis. *Non est sapientia & scientia,* scientia, scilicet, ad contemplandum Deū in operibus suis. *Nec sapientia,* ad contemplandum in se Vnde Isaias: *Diuitiæ salutis sapientia, & scientia, timor Domini ipse est thesaurus.* Potest quæri de hoc, quod dicit: *Mortui nihil nouerunt amplius.* Videtur esse saluū, quia anima separata à corpore est liberior, sed substantia quanto liberior à corpore, tanto magis idonea cognitioni, ergo mortui sunt magis apti ad cognoscendū: aut igitur anima perit, aut cognoscit. Itē de hoc est dubitatio, quod; *Non habent ultramercedem.* Hoc est hæreticum manifeste: quia hoc tollit diuinam iustitiā. Item de hoc, quod dicit, quod, *Amor, & odium simul perierūt.* Contra: Mala voluntas semper manet, mala voluntas est per amorem & odium, ergo, &c. Item de illa exhortatione. *Vade, & comede panem tuum, & bibe vinum.* Si velimus ad hoc respondere, quod illud dicitur in persona Epicuri, tunc patet responsio: sed si volumus sustinere in persona sua, dicendum, quod cum dicit, quod mortui non nouerunt, intelligitur quantū ad ea, quæ sunt in hoc mundo, quia hæc mūdāna non nouerunt, nec sunt in memoria mundanorū, nec habent affectionem ad mundana, & hoc patet per literam, quia dicit: *Nec habent partem in hoc saculo.* Quod obiicitur de illa exhortatione, dico, quod illa exhortatio non est absolute dicta, sed conclusio ex prædicta cōclusionē illata. Vnde dicit: *Vade ergo,* hoc est dicere: Si homo non potest distinguere, vtrū in præsentī Deo placeat, & in futuro debeat præmiari, si hoc, inquam, scire non potest, nec potest semper viuere, ergo secure potest gaudere: sed istud non tenet, nisi hoc supposito, quod Dominus non remuneret aliter in futuro, quam in præsentī, quæ est prædicta vanitas, quam destruit. *Verti me ad aliud.* Sicut supra dictū est, securitas est in malis. Primo, quia videtur deficere retributio iustitiæ: secundo, quia vide-

tur deficere regimen prouidentia. A ctū est de defectu, qui apparet esse circa regimen prouidentia: non enim videntur hæc regi ordinate, sed causaliter. Et habet hæc pars duas partes, quia primo ostenditur defectus ordinis communiter; secundo specialiter, ibi: *Hanc quoque vidi sapientiam.* Circa prælationis inordinationem: circa primum sic proceditur, primo ostendit inordinationem & casum, quod videtur esse, quantum ad vitæ conuersationem: secundo, quod videtur esse, quantum ad mortis terminationem, ibi: *Nescit homo finem suum.* Quantum igitur ad vitæ conuersationem, ostendit inordinationem, quia res non aptantur ad ea, ad quæ habet idoneitatem, propter quod dicit: *Verti me ad aliud.* Quia supra considerauit retributionem, hic vertit se ad considerandum ordinem. *Vidiq; sub sole,* & numerat quinq; dona gratis data, quæ suis actib. defraudantur. *Nec velocium esse cursum,* cum tamē sint idonei ad currendum. Peribit fuga à veloce. *Nec fortium bellum* cum tamen sint idonei ad pugnandum. Ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica: *Nec sapientium panem* cum tamē sint idonei ad cibaria distribuendū. Non sum medicus, & in domo mea non est panis. *Nec doctorum diuitias,* cum sint idonei ad omnia dona possidendum. *Inuentus est in ea vir pauper,* nec artificum gratiam, cum tamen sint idonei ad grata opera faciendum. Confusi sunt omnes, qui operabantur bene: *Sed tempus casumq; in omnibus.* Quasi omnia à casu veniant, & temporalia varientur. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt. Et distinguuntur prædicta dona, quia duo prima respiciunt corpus: agilitas, ad assequendum desideratum: fortitudo ad resistendum malo illato. Tria sequentia animam: scilicet, sapientia in corde, doctrina in ore, ars in opere. *Nescit homo finem suum.* Tangitur hic secundū scilicet, defectus regiminis, quoad mortis terminationem, quia nulli determinatum, nec quando, nec quomodo debeat mori. Et videtur, quod mors talis, & talis, casu eueniat, & propterea dicit: *Nescit homo finem suum,* id est, diem mortis: *Vigilate ergo,* quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et ponit exēplum, quomodo est inordinatio, & incertitudo. *Sed sicut pisces capiuntur hamo,* scilicet ignoranter, & *sicut aues comprehenduntur laqueo,* scilicet per fraudem. Sicut perdix inducitur in caneam, & sicut caprea in laqueum, sic cor superborum: *Sic capiuntur homines in tempore malo.* Cum dixerint, pax, & securitas, repentinus superueniet interitus, *Cum eis superuenerit ex tempore,* id est, repente. Subdito dum non speratur, veniet contritio eius; & conteritur velut lagena figuli. Spiritualiter hic insinuat bonorum superna electio, & postmodum malorum occulta damnatio: vt igitur totam bonorum operationē Deo attribuat, dicit primo: *Non esse velocium cursum,* quia non est à se, quod currat, sed à Deo. Non est volentis, neq; currentis, sed miserentis Dei. *Nec fortium bellum,* quia non saluatur rex per multam virtutem. *Nec sapientium panem,* à se, sed à Deo. Pater meus dat vobis panem de cælo verum. *Nec doctorum diuitias,* sapientiæ scilicet, scientiæ à se, sed à Deo. In omnibus diuites facti estis in illo, *Nec artificum gratiam,* à se, sed à Deo. Misericordiā, & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriā dabit Dominus. Quantum autem ad malorum damnationem occultam dicit: *Nescit homo finem suum,* Via impiorum tenebrosa. *Sicut pisces hamo,* id est, voluptuosi, qui capiuntur hamo voluptatis. Totum in hamo suo subleuauit. *Et sicut aues laqueo,* id est, ambitiosi laqueo honoris. Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat, & in laqueum diaboli. *Sic capiuntur homines* id est, avari, *In tempore malo.* Diues cum dormierit, nihil secum auferet. Potest dubitari de hoc quod dicit: *Vidi in tempore & casum in omnibus,* ergo, secundum hoc videtur, quod omnia casu eueniant. Set contra videtur, quod non omnia casu, quia quæ eueniunt secundum propositum, non eueniunt casu: sed multa fiunt ex proposito, ergo nō omnia casu. Præterea videtur, quod in nullis sit casus: quia, vt dicit Plato, nihil est

Prou. 9. a

Apoc. 3. a
Isa. 9. a

Psal. 103. b
Matth. 6. b

Prou. 5. c
Gen. 25. e

Ecc. 31. c

Prou. 18. b

Ecc. 27. b
1. Tim. 2. a

Ioan. 9. a
Galat. 6. c

Iob. 12. d
Isa. 20. c

Isa. 33. a

Amos 2. c

2. Reg. 1. d

Isa. 3. b

Isa. 20. e

Ecc. 3. a

Matth. 24. d

Ecc. 21. d

1. Thess. 5. a

Isa. 30. c

Rom. 9. d

Psal. 32. d

Ioan. 6. d

1. Cor. 1. a

Psal. 83. c

Abac. 1. d

1. Tim. 3. d

Iob. 27. c

præter primam causam, cuius ortum legitima causa non præcesserit, ergo secundum hoc, nihil fit casu sed omnia à causa determinata proueniunt. Item in omni operatione, Deus est agens principaliter, sed quidquid Deus agit, agit principaliter, & scienter, & ex proposito, & nihil tale fit casu, ergo nihil omnino casu fit. Respondeo, dicendum, quod casus, & fortuna sunt causæ per accidens, non quia aliæ causæ accidant per se, sed quia, quando natura, & intellectus aliquid faciunt ad quod directe ordinantur, propter concursum alterius causæ, ibi est casus, vt patet de creditore inuento in foro, & lapide cadente super caput. Dico ergo, quod si euentus rerum comparentur ad causam primam, quæ Deus est, cum Deus omnia præuideat, nihil est casuale, secundum diuinæ præscientiæ ordinationem. Si autem loquimur per comparisonem ad causas creatas, aut circa causas immutabiles, sicut circa motum superiorum corporum, aut circa mutabiles, sicut sunt causæ inferiores, quæ sunt sub sole. In dispositione causarum istarum mutabilium vix est, quin concurrat aliquis effectus non intentus: immo præter intentionem, & ideo inuenitur casus in omnibus, non quod omnia casu inueniant: sed circa omnem mutabilem creaturam aliquid euenit casuale. Quod obiicitur, de diuina præscientia, iam patet, non enim dicitur casus in comparatione ad diuinam præscientiam. Quod obiicitur de secundo, quod omnia habent causam, dicendum, quod verum est, quod omnia habent causam legitimam, scilicet naturam, vel intellectum: sed tamen per hoc non excluditur, quin aliquid possint facere, vel faciant, præter ordinem, Deo excepto.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Sicut pisces capiuntur hamo*, quæritur vtrum comprehensio piscium fiat casu, vel non. Quod sic videtur, quia, quod iste piscis magis eueniat, quam alius, hoc non est per naturam, nec per rationem, ergo per casum. Item, quod vnus homo capiat, alter non, hoc non est per rationem naturæ, vel artis, ergo à casu. Sed contra: Si quis intendens inuenire aurum, foderet, non esset casus, ergo cum qui piscatur, intendat capere, non est ibi casus. Respondeo dicendum, quod est loqui de captione per comparisonem ad capientes, & sic non est à casu: est etiam loqui per comparisonem ad pisces; qui vadunt ad hamum, & quia vadunt propter cibum, & aliud euenit, quantum ad illos, est ibi casus.

Hanc quoque vidi sub sole sapientiam. Determinauit supra defectum regiminis prouidentiae in generali. Hic intendit ostendere in speciali, scilicet circa prælationem, quia sapientes contemnuntur, & stulti promouentur. Sunt ergo in hac parte tres partes: In prima ostendit sapientis depressionem. In secunda subiungit depressi commendationem, ibi: *Et dicebam ego meliorem.* In tertia vero subinfert stulti promotionem. *Si spiritus potestatem habentis.* Sapientis igitur depressio hoc ordine describitur: primo præmittitur sapientiae laus, secundo exprimitur casus, in quo est potentiae defectus: tertio notatur sapientiae succursus. Quarto vero sapientis contemptus. Præmittitur ergo sapientiae laus, cum dicit: *Hanc vidi sub sole sapientiam*, id est, in rebus mundanis per effectum cognoui. *Et probaui maximam*, id est, approbaui, & laudaui tanquam magnam valde: Magna enim sapientia est in vincendo inimicum inferiorem, maior in vincendo æquipollentem, maxima in vincendo fortissimum: vnde dicitur de summo sapiente: Prudentia eius percussit superbum. *Ciuitas parua.* Notatur hic secundo potentiae defectus & hoc ad resistendum insurgenti, ideo dicit: *Ciuitas parua, & pauci in ea viri*, & debet suppleri hoc verbum erat, vel construi cum verbo sequente: *Perfecta est obsidio*, & quia parua, & paucos habes viros, ideo debilis est ad se defendendum: vnde dicebat Iosaphat: In nobis non est tanta fortitudo, vt possimus resistere multitudini huic magnæ, quia scilicet erant pauci, maxime tunc non possunt, quando est fortis oppugnator,

propter quod dicit: *Venit contra eam Rex magnus*, scilicet per potentiam: *Et vallauit eam*, per multam malitiam: *Extruxitque munitiones per gyrum*, ad pugnam: *Et perfecta est obsidio*, per resistendi impotentiam. Exemplum huius, habetur de Bethulia, quæ fuit ab Holoferne obsessa. Hoc etiam prædixit Dominus Hierusalem. Circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te vndique. *Inuentusque est in ea.* Notatur tertium, sapientiae succursus, vbi erat potentiae defectus, propterea dicit: *Inuentusque est in ea vir pauper*, Et ita impotens: *Et sapiens, & liberauit urbem per sapientiam suam*: Exemplum huius habetur de Iudith, quando liberauit Bethuliam ab Holoferne, sapientia sua, cum esset infirma. Et in libro Regum, vbi dicitur, quod sapiens in Abela liberauit urbem ab impetu Ioab: quo contra dicitur per Prophetam: Et quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt, propter suam insipientiam, dicitur de fortibus.

Et nullus deinceps. Tangitur hic quartum, scilicet sapienti laborantis contemptus, cuius signum est obliuio, ideo dicit: *Nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.* Ecce contemptus, & ingratitude, quo contra dicitur: *Gratiã fideiussoris tui ne obliuiscaris*: dedit enim pro te animam suam. Spiritualiter sunt quatuor consideranda, quæ ciuitas, quis rex magnus, quis pauper sapiens, quo modo nullus eius recordatur. Ciuitas est Ecclesia: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Hæc ciuitas parua per humilitatem, quia in iis solis Dominus habitat. Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos.

Pauci in ea viri, operatione malorum. Multi sunt vocati, pauci vero electi. *Rex magnus.* Est diabolus de quo dicitur: Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Est etiam magnus, secundum quod dicitur ibidem: Non est potestas super terram, quæ possit ei comparari. Hic rex contra ciuitatem venit per suggestiones, vallat offerendo multipliciter delectationes: *Extruxit munitiones*, procurando peccatorum occasiones, & perfecte obsidet, cum implicat in mandatorum transgressionibus. Circumdabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te, & ad terram prosternent, & nõ relinquent lapidem supra lapidem. *Vir pauper, & sapiens*, qui est Christus, qui est vir à virtutis robore. Fœmina circumdabit virum: Ipse, & pauper. Cum esset diues in omnibus, propter vos egenus factus est. Sapiens, immo ipsa sapientia. Christum dicimus Dei virtutem, & sapientiam. Ille est à quærentibus inuentus. Omnis enim, qui petit accipit, & qui quærit inuenit. Ipse liberabit populum. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittere eis Saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos: *Liberauit*, per suam sapientiam, cum posset per suam potentiam. Prudentia eius percussit superbum. *Et nullus eius deinceps recordatus est*, quia paupertas contemnitur. Fratres hominis pauperis oderit eum, insuper, & amici procul recesserunt ab eo. Nullus recordatus est cõpatiendõ, secundum quod dicitur: Recordare paupertatis, & transgressionis meæ, absynthij, & fellis. Sed è contra: Nihil patiebantur super contritione Ioseph: gratias agendo. Et non est inuentus, qui daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. In opere imitando: Eris deserta, quia oblita es Dei salutaris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata. In ore confitendo: Succedentibus prosperis pincerna est oblitus interpretis sui.

Et dicebam ego. Ostensa est sapientis despectio, & obliuio, ostenditur hic secundo despecti commedatio. Commendat autem sapientiam triplici præeminentia: primo præmittendo eam fortitudini potentiae: secundo munimini armaturæ: tertio altitudini mundanæ gloriæ: præmittit ergo primo sapientiam fortitudini, suo iudicio, propterea dicit: *Et dicebam ego meliorem esse, sapientiam fortitudinis.* Melior est sapientia, quam vires & vir prudens melior, quam fortis: & quia est melior, ideo non debet despici, & tamen nihilominus est despecta, propterea dicit: *Quomodo ergo sapientia pauperis*

Causæ per accidens.

Casus quomodo de-ur.

Iob. 26. a

2. Para. 20. b

Iudith. 8. a

Luc. 19. g

Iudith. 13. a

2. Reg. 20. e. f

Baruc. 3. d

Ecccl. 19. e

Psal. 86. a

Isa. 66. a

Matth. 20. b

Iob. 41. d

Ibidem.

Luc. 19. g

Hier. 31. d

2. Cor. 8. b

1. Cor. 1. d

Matth. 7. a

Isa. 19. d

Iob. 26. b

Prou. 19. b

Thren. 8. b

Amos 6. b

Luc. 17. d

Isa. 17. d

Gen. 40. d

Sap. 6. a

contempta est, quasi non deberet esse cōtemp̄ta: sed propter paupertatem vilipenditur, vnde dicitur de paupere: Loquutus est sensate, & non est datus ei locus, diues loquutus est, & omnes tacuerunt, & verba illius vsque ad nubes perducuntur: & signum contemptus sapientia, subditur: *Et verba eius non sum audita*. Et tamen sunt multum audienda. Nunc ergo filij audite me, beati qui custodiunt verbum meum: & quod verba sapientis sint audienda, subiungit: *Verba sapientium audiuntur in silentio*, id est, digna sunt audiri in silentio. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, vnde & subditur: Et loqui in medio magnatorum, ne præsumas, *Plusquam clamor Principis inter stultos*. Et plus clamosa eius oratio, quia quantumcunque homo clamat, stultus non attendit. Cum dormiente loquitur, quia narrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit, quis est hic? Quod ergo sapientia sit contempta, hoc est propter audientium stultitiam, ideo: Nolite sanctum dare canibus: & ratio huius redditur ab Apostolo: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.

Melior est sapientia. Hic secundo præmittit sapientiam munimini armaturæ, dicens: *Melior est sapientia quam arma bellica*. Quia bellica arma sunt in protectionem, similiter sapientia protegit. Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, vt eruaris à via mala, & ab homine, qui peruersa loquitur. Et quod melius protegat, patet: qui amittit sapientiam per culpam, non potest defendere per armaturam, quin amittat multa bona, vnde dicit. *Et qui in vno peccauerit*, recedendo à sapientia, secundum quod dictum est supra: Ne festines recedere à facie eius, neque permanes in opere malo: *Multa bona perdet*. Peccando enim in vno, perdit sapientiam, & illam dimittendo, perdit multa bona. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & ideo perdit, perduntur multa bona. *Vel qui peccauerit in vno*. Contra charitatem: *Perdet multa bona*, sed secundum illud: Qui in vno peccauerit, factus est omnium reus: & illud manifestat per metaphoram, quia peccati cognitio comparatur muscæ morienti, quia reddit, & facit abominationem affectui, & conscientia, ideo subditur.

CAPVT DECIMVM.

M*isce morientes.*] Id est, cogitationes peccatorum, sibi succedentes. *Perdunt suauitatem vnguenti*, id est, perdunt intentionem, & ita multa bona, quia: Vnctio docet vos de omnibus. *Vel suauitatem vnguenti*, id est, internam deuotionem sapientia. Vnguento, & variis odoribus delectatur. *Pretiosior est sapientia*. Hic tertio præmittitur sapientia altitudini mundanæ gloriæ, vel etiam stultitiæ, quam stulti appetunt, propterea dicit: *Pretiosior est sapientia, & gloria parua*, id est, cum parua gloria, *ad tempus*, id est, temporaliter, melior inquam: *Stultitia*. Etiam cum magna gloria. Melior est puer pauper, & sapiens, rege sene, & stulto. Vel potest esse sensus; vt sapientia melior sit stultitia, & etiam parua gloria, *ad tempus*, id est, in debito tempore collata, melior est stultitia, & subditur ratio *Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius*. Per dextram bona, per sinistram mala. Statuet oues à dextris suis, hædos autem à sinistris. Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona, & stulti cogitant mala. Labia iusti considerant placita, os impiorum peruersa: dextra dat intelligere bona æterna, sinistra temporalia, vnde: Longitudo dierum in dextra eius, in sinistra illius diuitia & gloria. Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona æterna, & cupiunt, & stulti temporalia. *Læua eius sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me*: ergo stultus vana, & nescit aliquo modo considerare dilecta, nec in se, nec in aliis, quod maius inconueniens est, ideo dicit: *Sed & in via stultus ambulans*: In via, scilicet illa, quæ videtur sibi bona. Via stulti recta in oculis eius: *Cum sit ipse insipiens*, id est, cum insipiente ambulat, quia in tenebris. Stultus in tenebris ambulat. *Omnes stultos*

estimat, vnde: Sapientior sibi videtur stultus septem viris loquentibus sententias.

Incidit hic quæstio de hoc, quod dicit: *Qui in vno peccauerit*. Si enim Deus semper punit circa condignum: ergo qui peccat in vno, non debet puniri, nisi in vno, ergo non debet perdere multa, sed vnum. Item ex hoc videtur, quod sit connexio in vitiis, sicut in virtutibus: quia si vitium est priuatio boni: ergo si vno peccato priuantur multa bona: ergo vno peccato incurrit homo multa vitia: sed hoc non est, nisi per connexionem: ergo connexio est in vitiis. Item, quod sit connexio in vitiis quantum ad omnia, videtur, dicitur enim: Qui in vno peccauerit, factus est omnium reus: ergo videtur, quod qui perpetraverit vnum vitium, sit ita reus, ac si omnia perpetraret. Sed contra: Quia aliqua vitia sunt contraria: ergo si in vitiis esset connexio, tunc duo contraria essent in eodem. Item vitia non sunt à Deo, sed acquisita ex opere nostro, sed certum est, quod non eodem actu acquiruntur in nobis temperantia, & iustitia, quando sunt consuetudinales, ergo similiter & in vitiis. Respondeo, dicens, quod est loqui de peccato, & ratione deformitatis, & ratione obligationis ad pœnam: si ratione deformitatis, illa quidem respicit tria, scilicet priuationem boni gratuiti, priuationem boni naturalis, siue habitatis, & vterius inclinationem ad actum inordinatum, quæ dicitur habitatio quædam. Ratione primi boni, est connexio in vitiis, quia qui peccat in vno peccato, amittit gratiam, & omnes virtutes, quatenus sunt gratuita. Ratione vero priuationis habitatis, non est connexio, sed eorum distinctio, quia vnūquodque vitium propriam priuat habitatem. Ratione tertij, scilicet inclinationis ad actum, non est omnimoda distinctio, nec omnimoda connexio, nec in quibusdam inclinatur ad alterum, in quibusdam autem inclinatur, sicut peccatum gulæ ad peccatum luxuriæ: similiter in spiritualibus superbia ad inuidiam. Est iterum loqui de peccatis, quantum ad obligationem pœnæ, & sic obligant ad duplicem pœnam, scilicet carentiæ visionis, & acerbitatis ignis: quantum ad primum, est connexio, quia qui in vno peccato peccat, amittit gloriam debitam omnibus virtutibus. Quantum autem ad secundum, non est connexio, sed distinctio, quia vnicique respondet propria acerbitas. Istud ergo verbum Ecclesiastes, & beati Iacobi intelligitur quantum ad amissionem gratiæ, & gloriæ. Quod igitur obiicitur, quod punitur vltra condignum: dico, quod falsum est, quia qui peccat in vno actu, peccat contra gratiam omnium virtutum, & ideo totum meretur amittere.

Si spiritus potestatem habentis. Præmissa est supra sapientis despectio, & e contra ipsius iusta commendatio: subiungitur hic tertio stultorum promotio: & quia prælatio stultorum est onerosa: ideo præmittitur patientiæ armatura, & subiungitur stultorum prælatio inordinata, sibi: *Et malum quod vidi*: præmittitur ergo patientiæ armatura, propter quam habendam, dicit: *Si spiritus potestatem habentis*, id est, furor prælati: spiritus enim furor dicitur: Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius. Et: Spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens, *ascenderit super te*; Ad opprimendum scilicet: Ecce quasi nubes ascendet, & quasi tempestas currus eius, vae nobis, quoniam vastati sumus: *Locum tuum ne dimiseris*, id est, locum patientiæ, & constantiæ, in quo anima conquiescit, secundum illud: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et: Serui subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantum modestis, sed & discolis: hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis, &c. Et redditur ratio vtilitatum: *Quia curatio faciet cessare peccata maxima*. Vocatur hic curatio flagellorum afflictio, in quibus homo curatur. Cura disciplinæ est dilectio, & dilectio est custodia legum. Causalis est vtrouique prædicatio: quia scilicet per multa flagella per-

Eccl. 13. d
Rom. 8. d
Eccl. 32. b
Ibidem.
Eccl. 22. a
Matth. 7. a
1. Cor. 2. d
Prov. 2. b
Eccl. 8. a
Sap. 7. b
Iac. 1. b
1. Ioan. 2. d
Prov. 27. b
Eccl. 4. c
Matth. 25. c
Prov. 10. d
Prov. 3. b
Cant. 2. b
Prov. 12. o
Eccl. 2. c

Rom. 2. c
Iac. 2. c
Iac. 2. d
Hier. 4. a
Luc. 21. d
1. Pet. 2. c
Sap. 6. c

uenitur ad dilectionem, & per hanc custoditur lex: ergo cessare facit peccata.

Aliter exponitur: *Si spiritus potestatem habentis*, id est, spiritus ambitionis, id est, malitia ambitiosi; *Ascenderit super te*, id est, si venerit tibi in mentē, vt velis esse prælatus: *Locum tuum ne dimiseris*, locum, scilicet subiectionis, & seruitutis, de quo: Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Et: Confide autem in Deo, & mane in loco tuo, & ratio redditur: *Quia curatio faciet cessare peccata maxima*. Translatio Symmachi habet: *Quia pudicitia*, vnde: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicauero, ipse reprobus efficari. Aliter exponitur de diabolo: *Si spiritus potestatem habentis*, id est, diaboli: Non est super terram potestas, quæ comparetur ei: *Ascenderit super te*: & hoc tentando. Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit. *Locum tuum ne dimiseris*; locum, scilicet pœnitentiæ Nolite locum dare diabolo: *Quia curatio cessare faciet peccata maxima*, litera Origenis habet: *Saluatio*, quæ quidem est per medicinam pœnitentiæ. Malitia horæ obliuionem faciet luxuriæ magnæ: id est, breuis pœnitentia magna peccati.

Est malum, quod vidi. Tangitur hic secundum, scilicet stultorum promotio inordinata, tum propter defectum scientiæ, tum propter defectū vitæ, quia stulti, & mali præficiuntur, sed sapiētes, & diuites bonis moribus deprimuntur, propter quod dicit: *Est malum, quod vidi sub sole*, id est, in præsentī statu hominum: *Quasi per errorem egrediens*, non per errorem secundū veritatē, sed apparenter per errorem, sed tamen secundum iustam discussionē: *A facie principis*, illius scilicet, à quo est omnis potestas, qui iusto iudicio dat aliquando malos prælatos. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Et exprimit, quod est illud malum, quantum ad defectū scientiæ: *Positum stultū in dignitate sublimi: positum*, bene dicit: quia non est ibi, nisi falsa positio. Poluisti eis, deiecasti eos, dum alleuarentur: Vel, *positum*, tanquam lapidem inutilem. Vnde per Prophetā dicitur de stulto prælato: O pastor, & idolū, derelinquens gregem, gladius super brachium eius, & super oculū dextrum eius: brachiū eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius tenebescens obscurabitur Et ideo: Sicut qui mittit lapidē in acerū Mercurij: ita qui tribuit insipienti honorē. E contra: *Diuites sedere deorsum*. Diuites, scilicet bonis moribus, & sciētia, & gratia, de quibus: In omnibus diuites facti estis in illo, vt nihil vobis desit in vlla gratia. Et: Diuitiæ salutis sapientia, & sciētia. Quantū ad vitæ defectū, dicit: *Vide seruos in equis*: seruos dicit peccatores, de quibus: Qui facit peccatum, seruus est peccati. *In equis*, in plurali dicit ad expressionem pompæ. Cum fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Et contra: *Principes ambulantes, quasi seruos*, illos scilicet principes, qui sibi per bonam viam principantur. Seneca, si bene te rexeris, princeps eris: istos vidit quasi seruos, sed in futuro erunt e contrario. Omnis, qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exalta, humiliabitur.

Quæritur hic, vtrum iustū sit, quod mali præsent bonis. Quod sic, videtur, quia inquit Apostolus: Non est potestas, nisi à Deo, ergo mali principes non habēt potestatem, nisi à Deo. Item: Non haberes, ait Christus Pilato, potestatem aduersus me vllam, nisi desuper tibi datū fuisset. Exponit August. desuper, id est, à Deo: ergo si Pilatus malus erat, & male utebatur potestate: ergo, quod mali præsent bonis, hoc est à Deo: Item: Subditi estote, non tantum bonis, & modestis: sed etiam discolis, & reddit rationem, propter conscientiam: ergo si iustum est eis subditos esse, cum omne iustum sit à Deo, hoc etiam ab ipso erit. Itē: Qui facit regnare hypocritam propter peccata: ergo. Contra: Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & ego non cognoui: ergo videtur, quod prælatio malorum non sit à Deo. Item seruitus est pœna inflicta pro peccato: ergo nulli rectē, & iustē infligitur, nisi peccatori: ergo ab opposi-

tis, nec dominium iustē datur, nisi iusto: ergo si dominium datur peccatori, & seruitus iusto: est ibi defectus ordinis, & iustitię: ergo non est à Deo. Præterea, si potestas malorum est iusta, & à Deo: quia à Deo nihil est, nisi iustum, cum nullus debeat alicui auferre ius suum: ergo nullus debet laborare ad depositionem mali prælati: ergo quicumque laborat, contra hoc peccat.

Respondeo dicendū, quod malus, vel iniustus prælatus est sub triplici differentia. Quidam est iniustus in se, tamen iustē ingreditur, & iustē exequitur: & talis iusto præesse potest, nec in hoc peccat, & iustum est tali subiectos esse. Est & alius: qui iniustē ingreditur, & exequitur: & talis nō potest iustē præesse, nec tali debet homo subesse. Est & alius, qui iniustus, sed tamen iustē ingreditur: sed iniustē exequitur, qui affligit bonos, & promouet malos: tali iustum est subesse in iis, quæ spectant ad iusticiam: sed in iis, quæ contra Deum sunt, non debet homo subesse, & quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate, & si iustē ingressus fuerit, tamen iustum est, eum amoueri. Quod ergo obiicitur ad primam partē, vtrum malos præesse, sit iustum: Dicendum, quod malos, qui bene regūt, præesse, non est malū Reipublicæ: sed qui malē regūt, iustū est præesse non sua iustitia, sed diuinā: quia facit eū regnare, propter peccata populi, & sic patet responsio ad prima obiecta, quod malorū hominū potestas à Deo est.

Quod obiicitur in contrarium, primo, dico, quod intelligit quantum ad eos, qui intrant illegitime, & propria auctoritate, non diuina. Quod obiicitur de ordine, dico, quod pœna peccati manet, etiā sine peccato ad exercitationem: sic etiam dico de seruitute in bonis. Quod obiicitur, si à Deo, ergo iustum est illum habere talē potestatem. Dicendum, quod per comparationē ad merita sua non est iustum: immo iniustum: sed in comparatione ad merita malorum subditorum, est iustum. Et quia ex diuersis causis licitum est nobis velle contraria, vbi non patet diuina voluntas, & nescimus, quod horū de futuro magis placeat Deo: iustē potest homo laborare, vt iniustus prælatus amoueat. Præterea talē potestatem habuit à Deo, sed executionem à se: potestatem habuit iustē, sed exequitur iniustē: & ideo quoniam à Deo habet potestatem, est obediendum: sed quia iniustē exequitur, vt non habeat, est laborandum, sic patet illud.

Qui fodit foueam. Posuit supra vanitatem securitatis; hic intendit dare remediū contra vanitatem illam, & quia securitas oriebatur ex defectu retributionis iustę, & regiminis prouidentię, qui apparebant esse; ideo sunt hic duæ partes. Primo dat remediū contra defectum ordinis; secundo contra defectum iustitię retributionis, ibi; *Mitte panem tuum*. Inordinatio autem regiminis venit ex triplici causa; aut quia præficatur malus, aut quia stultus, aut quia inutilis, & remissus. Primo ergo dat remediū contra prælatum malum; secundo contra prælatum stultum, ibi; *Verba omnis sapientis*. Tercio contra prælatum carnalem, & remissum, ibi; *Va terra tibi, cuius rex puer est*. Quātum igitur ad primū, sic procedit; primo dicit bonum prælatum non esse amouendum; secundo malum non esse sustinendum, siue promouendum; tertio dicit ipsum promotū esse corrigendum; quarto quod non est ei occultē detrahendum. Primo ergo dicit bonum prælatum non esse amouendum, nec per fraudulentiam, nec per violentiam. Vnde comminatur; *Qui fodit foueam*, scilicet parando laqueū bono prælato; *Incider in eam*. Lacū aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Non est etiam amouendus per potentiam; vnde comminatur facienti contrarium. *Et qui dissipat sepem*, id est, bonum prælatum, qui custodit subditos, sicut sepes. Vbi non est sepes, diripietur possessio. *Mordebit eum coluber*, id est, diabolus, & dæmones, qui sunt colubri mordentes. Ecce ego mittam vobis serpētes pessimos, quib. nō est incantatio & mordebūt vos. *Qui trāsfert lapides*. Hic secūdo ostēdit durū, & inutile prælatū nō esse promouendū, & cominatur promouētib. durū: vnde dicit: *Qui trāsfert lapides*, id

Luca 13. b

Eccl. 11. c

1. Cor. 9. d

Iob 41. d

Luc. 11. c

Ephes. 4. d

Eccl. 11. d

Osea 13. c

Psalm. 72. c

Zach. 11. d

Prou. 26. a

1. Cor. 6. a

Isa. 33. a

Ioan. 8. e

Deut. 17. c

Luc. 14. c

Rom. 13. a

Ioan. 19. b

Aug. lib. 2.

quæst. ad

Simpl. 9. 1.

rom. 4.

1. Pet. 2. c

Iob 34. d

Osea 8. a

Eccl. 11. a

Psalm. 7. d

Eccl. 36. d

Hier. 8. f

est.

Prou. 26. d
Ecc. 27. d
Matth. 7. c
Ecc. 27. a
Isa. 1. b
Prou. 27. c
Prou. 15. d
Prou. 2. a
Leuit. 19. c
Gal. 5. c
Prou. 26. c
Sap. 16. a
Ioa. 15. c
Matth. 18. b
Prou. 22. a
Luc. 19. c

est, duos, & malos ad maiore[m] promotet dignitate[m]. *Affligetur in eis*, id est per eos, vel propter eos. Sicut qui mittit lapide[m] in aceru[m] mercurij, ita qui tribuit in insipienti honor[e]. Et post: Qui voluit lapide[m], ad eu[m] reuertetur. Et: Qui in altu[m] mittit lapide[m], cadet super caput eius. No[n] est promoued[us] van[us], & inutilis, ideo dicit: *Qui scindit ligna*. Alia tr[an]slatio: *Qui dolat*, ille dolat, qui supponere vult edificati[on]i. Pre[la]t[us] inutilis ligno co[m]paratur, quia sicut lignu[m] infructuosu[m] scissu[m] igni traditur; sic & pre[la]tus. Omnis arbor, que no[n] facit fructu[m] bonu[m], excidetur, & in igne mittetur: *Vulnerabitur ab eis*, quia sc. co[n]sciencia vulneratur. Plaga dolosa dolosi diuidet vulnera, Et: *Vuln[us]*, & liuor, & plaga tumes no[n] su[n]t ligata, neq[ue] fota oleo. *Si recusu[m] fuerit ferru[m]*. Hic subiugit tertio, eu[m] pre[la]tu[m], qui aliquo modo declinauit in malu[m], esse corrigendu[m], quia potest valere, quauis oporteat multu[m] laborare: ideo dicit: *Si recusu[m] fuerit ferru[m]*, id est, acume bonitatis, & sapientie fuerit immutatu[m] per culpa[m] in pre[la]to: *Et hoc no[n] ut prius*, acutus supple, *Sed hebetatu[m] fuerit*, per culpa[m], *Multu[m] labore*, sc. correctionis: *Exacuatur*, id est, reuertetur ad pristina[m] rectitudine[m]. Ferru[m] ferro acuetur, & homo exacuit amici facie[m] sui: Et per hanc similitudine[m] corporaliu[m] infert in spiritualib[us]. *Et post industria[m]*, id est, labore[m] industrie. *Sequetur sapientia*. Sicut post acutione[m] ferri sequitur rectitudo, & subtilitas aciei ad incidendu[m]. Auris, que audit increpationes vite, in medio sapientiu[m] co[m]morabitur. Et: Si quesieris ea, quasi pecunia[m], & sicut thesauru[m] effoderis illa, tunc intelliges timore[m] D[omi]ni, & scientia[m] inuenies. *Si mordeat*, Hic quarto ostendit no[n] esse tali pre[la]to occulte detrahendu[m], & ostendit, magnitudine[m] culpe detractionis, per simile[m] in corporalib[us]. ideo dicit: *Si mordeat serpens in feno*, quod est ip[s]ius serpente[m], quia occulte venenu[m] infundit: *Nihil eo minus habet, qui occulte detrahit*, quia sicut illud est fraudulente[r], ita & hoc, quia hoc est maledicere surdo. No[n] maledices surdo, nec cora[m] ceco pones offendiculu[m]: sicut est illud mortiferu[m], ita & hoc. Si inuicem mordetis, & comeditis, videte, ne ab inuicem co[n]sumamini. Et: Verba susurrionis, quasi simplicia, & ipsa perueniunt vsq[ue] ad interiora v[est]ris, sicut etia[m] libera[n]tur aspiciendo in ipsu[m] secundu[m], quod dicitur: Qui conuersus est, no[n] per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te D[omi]n[u]m Saluatorem omniu[m]: ita & nunc. Vnde ipse dicebat: Si sermonem meu[m] seruaueru[n]t, & vestrum seruabu[n]t. Quiritur, vtru[m] occulte dicere malu[m] de aliquo sit detractio, & peccatu[m], vbi constat veru[m] dicenti. Quod no[n] videtur, quia sicut bonus est dignus laude, ita malus est dignus vituperio: ergo sicut iustu[m] est laudare bonum, ita iustum est vituperare malu[m], ergo, sicut non peccat, qui laudat bonu[m], ita nec qui dicit malu[m] de malo. It[em] sicut congaudedum est bono, ita co[m]patiendu[m] est malo: ergo sicut potest aliquis recitare alicui bonum vlt[er]ius gaudente sine peccato, ita malis co[m]patiendo, ergo qui dicit malu[m] de isto occulte, si co[m]patitur, non peccat. Preterea D[omi]n[u]s dicit, quod quando peccat proximus, est corrigendus cora[m] vno, vel cora[m] duob[us], quod si non audit, dicendu[m] est Ecclesie, ergo salt[em] de incorrigibili videtur, quod homo possit malu[m] dicere cuilibet. Co[n]tra: Quod tibi no[n] vis fieri, alij ne feceris, ergo quod no[n] vis de te dici, no[n] debes velle, quod aliquis diceret de te malu[m], te absente, quia nihil tibi proderit dicere de alio, si no[n] debes: ergo: It[em], qui dicit malu[m] de alio, aufert ei bonu[m] nomen: ergo cu[m] nome[n] bonu[m] sit melius, qua[m] multi thesauri: ergo cu[m] homo no[n] possit auferre thesauros sine peccato, similiter, &c. It[em] dicitur: No[n] maledices surdo, sed qui maledicit retro, maledicit surdo, ergo facit co[n]tra illud preceptu[m]. It[em] peccatu[m] factu[m] in publico scandalizat: ergo qui peccatu[m] aliquo, quod no[n] est publicu[m], publicat, scandalizat: sed ille, qui obloquitur, facit peccatu[m] innotescere, quod latet, ergo scandalizat eum, cum quo loquitur. Respondeo, dicendu[m], quod qui dicit malu[m] de alio, aut dicit de necessitate compulsus, aut inductus vtilitate, aut exagitatus detrahendi libidine. Tunc co[m]pellitur necessitate, quado astringitur precepto, vel humano, vel diuino: humano, cu[m] dicit ei, qui potest precipere, & precipi-

pit vt dicit diuino, quado co[n]sciencia dicit homini, quod ipse tenetur acculare proximu[m], vt corrigatur, secundu[m] illud preceptu[m] Domini, de correctione fraterna. Tunc inducitur vtilitate, quado narrat malu[m] eius alicui, qui potest prodesse, & no[n] obesse: sicut quado quis narrat homini, qui diligit, & qui co[m]patitur, & habet voluntate[m] corrigedi ipsu[m]: quado vero no[n] consideratur necessitas, nec consideratur vtilitas, etia[m] si sit veritas, no[n] excusatur detrahedi libidine, immo peccato detractionis peccat, etia[m] si veru[m] dicat. Rationes igitur, que probant, quod peccatu[m] sit dicere malu[m] de alio in absentia, concedenda sunt, nisi interueniat vtilitas, vel necessitas: tunc. n. patet, quod no[n] val[et]. Quod obiicitur in contrariu[m], quod iustu[m] est laudare, &c. Dicendu[m], quod quauis digni sunt vituperio, no[n] tamen homo debet vituperare, nec est simile de laude, quia fama bona excitat ad bonu[m], sed mala ad malu[m], & ideo no[n] est publicandu[m] malu[m]. Preterea, non est meum iudicare. Quod obiicitur de co[m]passione, dicendu[m], quod vera co[m]passio est in qua vulneratur co[m]pati[en]s, no[n] in qua da[n]ificatur miser. Et quia iste in hac obloquutione da[n]ificat, peccator est in fama, ideo non debet acculare. Quod obiicitur de Domini mandato, dicendu[m] quod Dominus intelligit, quod vocandi sunt, qui possunt, & volunt prodesse, cum per Ecclesiam non intelligat multitudinem, sed eum, qui potest, & debet corrigere, & tali est dicendu[m].

Verba oris Sapientis. Dedit supra remediu[m] co[n]tra pre[la]ti malitia[m]: Hic dat remediu[m] co[n]tra pre[la]ti stultitia[m], ostendens pre[la]tu[m] stultu[m] no[n] esse promouendu[m]: sed magis precipitio dignu[m]: primo propter defectu[m] loquutionis discret[us]: secundo propter defectu[m] considerationis prouide[n]s: tertio propter defectu[m] operationis fructuose. Propter defectu[m] loquutionis discret[us], stult[us] se ipsu[m] precipitat: sicut per antichristu[m] sapiens exaltat, ideo dicit: *Verba oris sapientis gratia*: quia in ip[s]is propter discretione[m] acquiritur gratia. Sapiens verbis se ipsu[m] amabile[m] facit: sed e co[n]tra: *Labiain sapientis precipitabu[n]t eu[m]*, id est, verba, que procedu[n]t de labijs insipientis. Os stulti contritio ei[us], & labia illi[us] ruina anime ei[us]. Et ratio precipitationis est indiscretio, quia indiscrete inchoat, vnde dicit: *Initiu[m] verboru[m] ei[us] stultitia*. Et ratio hui[us] est, quia no[n] considerat, vnde: *Vidisti homine[m] veloce[m] ad loquendu[m]*, stultitia magis speranda est, qua[m] illi[us] correptio. Indiscretio co[n]sumat, vnde dicit: *Et nouissimu[m] oris illius, error pessimus*, quia stultitia in fine perducit ad sententia[m] erronea[m]. Fatuitas stultoru[m], imprudencia: quia sicut dictu[m] est, *Oculi sapientis in capite ei[us]*, stult[us] in tenebris ambulat vlt[er]i[us] in stultitia perseuerat, ideo subdit: *Stultus verba multiplicat*, ita multiplicado verba stulta pertinax efficitur in malitia, contra quod: *Non declines cor meum in verba malitia: & hoc inutile, & vanum, vnde dicitur: Qui tantum verba sectatur, nihil habebit. Et: Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Ignorat homo. Hic secundo ostendit in stulto defectu[m] considerationis prouide[n]s quia cum ignoret preterita no[n] potest preuidere futura, ideo dicit: *Ignorat homo, quid ante se fuerit*, ta[m]qua[m] stultus, & inconsideratus. Considerauit se, & abiit, & statim oblit[us] est, qualis fuerit: *Et quid post eu[m] futuru[m] est, quis ei poterit indicare*: quasi dicat, nullus. Qui ignorat futura, nullo potest scire nutio, & hoc quidem valde da[n]osum, vnde: *Vtina saperent, & intelligerent ac nouissima prouideret. Labor stultoru[m]* Hic tertio ostendit in stulto defectu[m] operationis fructuose, quia in labore suo multu[m] affligitur, & paru[m] proficit, ideo dicit: *Labor stultoru[m] affliget eos*, quia no[n] laborant in bonis. Vt iniq[ue] agerent, laborauerunt. Et: *Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, via aut[em] Domini ignorauimus, & huius rationem reddit: Qui nesciunt in urbem pergere*, id est, nesciunt via[m] recta[m] ad eudu[m] in urbem illam, de qua dicitur: *Vrbs fortitudinis nostrae Sion Saluator ponetur in ea murus, & antemurale*. In hanc urbem nesciunt stulti pergere, vnde: *Quid habet amplius a stulto sapiens, & quid pauper, nisi, vt pergat illuc, vbi est vita.*

Spiritualiter hic per sapientem intelligimus Christu[m]

Compassio vera quæ.
Ecc. 20. b
Prou. 18. b
Prou. 29. c
Prou. 14. c
Ecc. 2. c
Psal. 140. a
Prou. 19. b
Prou. 14. c
Iac. 1. d
Deut. 32. d
Hier. 9. b
Sap. 5. b
Isa. 26. a
Ecc. 6. c
Christus & Antichristus.

stum, per insipientem Antichristum. *Verba oris sapientis gratia*: quia verba Christi gratiosa: Diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum. Et stupebant omnes, qui eum audiebant super prudentia, & responsis eius, & alii dicebant: Nunquid sic homo loquutus est. E contra insipiens, est Antichristus, de quo: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, *Labia eius precipitabunt eum*: quia propter suæ doctrinæ malitiam demergetur in profundum. Arctabuntur gressus virtutis eius, & precipitabit eum consilium suum. Verba enim eius erunt verba blasphemiarum, & superbiarum, ideo stulta, & erronea. Vnde dicitur: Aduersus Deum Deorum loqueretur magnifica, & dirigeretur, donec compleatur iracundia. Et: Reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur super omne, quod dicitur Deus. Iste insipiens non tantum indiscretus erit in loquendo, sed etiam improuidens: quia non considerabit ruinam, quæ sequutura est eum, secundum quod dicit Apostolus: Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Istum insipientem stulti sequentur, & affligentur: *Qui nesciunt in urbem pergere*, per veram fidem, & dilectionem. Mittet illis Deus operationem erroris, qui veritati non crediderunt, sed cõsenserunt iniquitati: eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo nescientes decipientur. Vnde: Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.

Va tibi terra. Dedit remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato malo, & stulto. Hic tertio dat remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato inutili, & remisso: ostendens talem pigrum, & carnalem non esse præficiendū, nec etiam sustinendum. Et habet hæc pars duas, quia primo detestatur eum, ostendens ipsum prælato indignum, secundo dicit non esse ei occulte detrahendum, ibi: *In cogitatione tua*. Ostendit ergo carnalem, & pigrum esse prælato indignum: primo propter deordinationem gulæ: secundo propter infirmitatem, vel otiositatem pigritiæ: tertio propter ineptitudinem lætitiarum: quarto propter subuersionem iustitiarum, ob amorem pecuniarum. Propter deordinationem gulæ, prælatus carnalis, & remissus est prælato indignus, & vè eis, qui eum sibi præficiunt, ideo dicit, *Va tibi terra, cuius rex puer est*, id est, insequitur passionum: pueri enim passionum sunt insequutores. Puer cætum annorum morietur: ideo *Va*: quia occasio damnationis æternæ, & signum indignationis diuinæ. Dabo pueros principes eorum, & effæminati dominabuntur eis, & quia principes sequuntur ducem, ideo dicit: *Et cuius principes mane comedent*: cito quærentes delectabilia, & ideo semper sunt insipientes, quia dicitur: *Luxuriosa res est vinum*, & tumultuosa ebrietas, quicumque iis delectatur, non erit sapiens: Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, commendat cõtrarium in eius detestatione. *Beata terra, cuius rex est nobilis*, nobilitate, scilicet morum: quia nobilitas sola est, quæ animum moribus ornat. De quo: Nobilis in porcis vir eius: quando sederit cum senatoribus terræ. Et quia principes sequuntur ducem, ideo subdit: *Et cuius principes vescuntur tempore suo*, id est, hora debita post negotia expedita, & hoc: *Ad vesciendum, non ad luxuriam*. Interlinearis: Tantum comedunt, vt viuant, non viuunt, vt comedant, sicut illi de quibus: Coinquinationis, & maculæ deliciis affluentibus, in conuiuio luxuriantes.

In pigritiis humiliabitur. Hic secundo ostendit ipsum prælatum remissum, indignum esse, propter otiositatem pigritiæ, ad quam sequitur destructio domus: propter quod dicit: *In primitiis humiliabitur contignatio*. Contignatio dicitur coniunctio lignorum ad cooperiendam domum. Ista humiliabitur in pigritiis: quia dum negligitur reparari, corrumpitur: sicut etiam destruitur ædificium spirituale per pigritiam. Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est opera sua dissipatis. Et quia, vbi non est timor Dñi pungens, regnat pigritia, ideo dicitur: Si non in timore Dñi tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua: *Et in infirmitate manuum perstillabit*

domus. Idem dicit, sed magis explanat. *Domus perstillat*, quando est pluuiosa, & non defendit se ab imbribus, in qua non est bonum, nec securum esse, Vnde: *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur*. Ita domus perstillat, quando manus sunt infirmæ, & remissæ, & ideo: *Remissas manus, & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris. In risum faciunt panem, & vinum*. Glossa, Prælati in risu, id est, in lætitia inepta. Anima mea habes multa bona in annos plurimos, comede, bibe, epulare: & ideo subiungit: *Vt epulentur bibentes*, faciunt enim, vt comedant, non vt esurienti frangant. Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra, & de hoc reprehenduntur. Cythara, & lyra, & vinum in conuiuio vestris, & opus Dei non respicitis.

Et pecunia obediunt omnia. Tangitur hic tertio, quod indigni sunt propter subuersionem iustitiarum, quam subuertunt ob amorem pecuniarum, ideo dicit: *Et pecunie omnia obediunt*: quia omnes pecuniarum super omnia diligunt. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: & inde sequitur subuersio iustitiarum: pupillo non iudicat, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Quare? quia nihil habet eis dare. A minore vsq; ad maiorem omnes auaritiarum student. *In cogitatione tua*. Supra ostendit carnalem, & pigrum indignum prælato: hic cõpescit subditos in occulta detractione, si contingat talem perfici, & primo ponit exhortationem: secundo reddit rationem. Exhortatur igitur, vt nec malum dicat, minuendo famam, nec malum interpretetur, optando eius miseriam, ideo ait: *In cogitatione tua regi ne detrahas*: id est, in occulto. Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices. *Et in secreto cubiculi tui*: id est, conscientiarum: *Ne maledixeris diuini*. Et hoc imprecando malum. Benedicite persecuentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Et: Non maledictum pro maledicto.

Quia aues cœli. Hic redditur exhortationis ratio: quia publicabitur ab angelis, quod dixisti in occulto: quia, *Aues cœli portabunt vocem tuam*. Aues cœli vocat dæmones, propter suam velocitatem: quia veloces sunt: vel propter rapacitatem. Descenderunt volucres cœli super cadauera, & abigebat eas Abraham. Et: Aliud cecidit fecus viam, & volucres cœli comederunt illud. Et appellatur hic, cœlum, aer caliginosus, in quo sunt dæmones: Isti portant vocem, quia publicant frequenter occulta. Nihil occultum, quod non sciatur: *Et qui habet pennas, annuntiabit sententiam*. Diabolus annuntiabit tuam malam loquutionem: quia ipse est accusator, sed ipse proicietur tandem. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos die, ac nocte.

Sed incidit hic dubitatio: quia dicit, quod, *Aues cœli*; id est, dæmones annuntiant determinationem cogitationis; ergo videtur, quod diabolo sit nota voluntas nostra, & cogitatio. Sed contra hoc est, quia de solo Deo dicitur, Quia ipse est scrutans corda, & renes; ergo solus cognoscit cogitationes, & affectiones. Item dicit Augustinus, quod si diabolus cognouisset patientiam Iob, nunquam eum tentasset; quia non tentat alium quem, nisi vt vincat, non vt vincatur. Respondeo, dicendam, quod nec dæmones, nec etiam boni Angeli, nisi in verbo, possunt cognoscere cogitationes nostras, & affectiones occultas; & voco occultas quæ non manifestantur per signa; eas autem, quæ per signa manifestantur, dæmones deprehendunt, & illas cognoscunt, & quia pauci sunt, quorum non appareant aliqua signa, vel in opere, vel in facie, vel in verbo, seu alio modo; ideo dicit, quod audiunt.

Item quæritur de hoc, quod dicit, quod, *Aues cœli portabunt, vel annuntiabunt*. Ego quæro, quomodo portabunt? Si dicatur, quod ad eum, de quo dicitur, illud falsum est, quia tunc quilibet sciret omnia mala occulta, quæ de se dicuntur; intelligit ergo, quod portabunt ad Deum. Sed contra; Deus est nobis immediatior, & presentior, quam dæmones; cum non lōge sit ab vnoquoque nostrum. Si igitur portare, vel annuntiare sit ei, qui

distat,

distat, patet, quod non sit idem. Item illud portare, per quos scitur, aut per Angelos bonos, aut per malos: non per bonos, quia boni nostram salutem procurant, non ergo damnationem: non ergo offerunt mala. Si per dæmones, contra: Dæmones Deum non vident, nec magis Deo loquuntur, quam mali homines: ergo si mali homines non ferunt ad Deū: ergo nec dæmones. Respondeo, dicendum, quod aues dicuntur hic mali spiritus, siue dæmones, isti dicuntur Deo portare merita mala, & occulta: Angeli autem boni merita bona portare dicuntur: portare autem hoc, non est Deo voce tenus referre, vel ei tanquam ignorantī notificare: sed malitiam nostram cognoscere: & cogitatione memorari, & testis esse: boni autem addunt supra cognitionem, memoriam, & testimonium, intercessionem: mali vero accusandi voluntatem, & sic patet responsio: quia non referunt, tanquam distanti, sed tanquam indici: & ad secundum, quia mali ex officio mala conseruant, & damnationem procurant: ideo eis competit.

C A P V T V N D E C I M V M.

Mitte panem tuum. Posuit supra remedium contra hoc, quod videbatur deficere regimen prouidentiae ex inordinatione praelationis: hic secundo ponit remedium contra hoc, quod videbatur retributio iustitiae, propter quam assecratur homo in malo, & torpebat ad bonum. Remedium autem hoc consistit in consideratione retributionis futurae: & quoniam Deus tribuit beneficientibus bona: & malefacientibus retribuet mala: ideo primo ex consideratione praemij mittet ad bonum: secundo ex consideratione supplicij reuocat à malo, ibi: *Si annis multis vixerit homo.* Bonū autem, ad quod inuitant, est bonum pietatis, quae valet ad omnia, & propter quam maxime iusti saluantur, sicut patet apud Matthaeū, vbi sola opera misericordiae numerantur. Ideo hortatur hic ad opera misericordiae, & eleemosynā faciendā propter retributionem, & primo hortatur, vt fiant libenter: secundo, vt fiant abundanter, ibi: *Da partes octo.* Tertio, vt fiant incessanter, ibi: *Qui obseruat ventum.* Cum ergo hortatur, vt fiant voluntarie, & libenter, praemittit exhortationem, & subiungit retributionem: exhortatur igitur ad libenter eleemosynam faciendam, ideo dicit: *Mitte panem tuum,* id est, libenter, & liberaliter da, non per extorsionem, & quasi coactus: Vnusquisq; prout destinavit in corde suo, non est tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. *Panem tuum,* non alienum. Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filiū in aspectu patris. *Super transeuntes aquas.* Aquae, quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes. Transeuntes aquae sunt, qui transeunt de gente in gentem, & de regno ad populū alterum: tales sunt peregrini, & aduenae, istis faciendā est eleemosynā. Frange esurienti panē tuum, & egenos vagosq; induc in domū tuā. Vel aquae sunt tribulationes praesentes: iuxta illud: Intrauerunt aquae vsq; ad animā meam. Transeuntes aquae sunt pauperes, & afflicti, qui per tribulationes transeunt ad requiem, talibus est eleemosynā faciendā. Cum facis conuiuium, voca pauperes, ac debiles, cæcos & claudos: & redditur ratio. *Quia post tempora multa inuenies illum,* id est, retributionem pro illo, non ergo deficit retributio, sed differtur: Benefac in isto, & inuenies retributionem magnam, & si non ab ipso, certē à Domino. Item: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.

Da partes septem. Hic secundo hortatur ad dandum abundanter, & praemittit exhortationem, & subiungit rationem: exhortatur ergo ad abundantiam, dicens: *Da partes septem, nec non & octo,* id est, secundum possibilitatem tuarum virium, da eleemosynam, vt, siue pauper fueris, siue diues, des bonorum tuorum septimam, & octauam, id est, partem pauperum facias bonam: Vt vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Et: Date eleemosynā de eo, quod superest: ideo dicit. *Da partes*

septem, per senarium enim intelligimus, quantum sufficit ad suppleendam necessitatem propriam, quidquid ultra illud est, dicitur. *Septem, & octo,* hoc pauperibus est distribuendum, non est congregandum in thesauros terrenos, sed caelestes, vnde: *Theaurizate vobis thesauros in caelo,* vbi nec erugo, nec tinea demolitur. Et: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si parum, etiam illud libenter impertiri stude: & ratio huius largitatis redditur, cum infertur: Quia ignoras,* & multiplex redditur ratio, scilicet propter cautelam mali, vnde dicit: *Ignoras, quod sit futurum mali super terram,* quia ergo non es certus, necesse habes tibi providere, ne incidas in periculum: & remedium optimum est abundans eleemosynā. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & haec pro te rogabit, & liberabit ab omni malo: propter amplificationem meriti, dicit: *Si repletae fuerint nubes,* à Deo supple. *Imbres super terram effudent:* propter imbrem terra fructificat. Veniet quasi imber temporaneus, & serotinus terrae, & ad fructificandum, vel ad fruendum, & ad multiplicandum bona terrae, merito eleemosynae: sicut enim imbres plene inebriant terram pluuiā, sic eleemosynae multiplicatae inebriant animam gratia: Qui autem administrant semen seminanti, & panem ad manducandum praestabit, & multiplicabit lemen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiae vestrae. Propter stabilitatem praemij, quod non poterit variari, nec perdi, propter quod dicit: *Si ceciderit lignum ad austrum,* lignum istud, homo de quo Iob: *Lignum habet spem, si praecisum fuerit, rursum virefcit: & auster dat intelligere calorem charitatis, & statum gloriae: Surge aquilo, veni auster, & perfla hortum meum.* Lignum igitur cadere ad austrum est hominem in morte introduci in gloriam. *Ibi erit,* id est, nunquam poterit demereri. *Qui vixerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius.* *Si ceciderit ad Aquilonem, ibi erit,* id est, si ad poenam infernalem. Ab Aquilone pandetur omne malum: qui cadit in infernum, ibi erit, quia inde nunquam liberabitur. Iusto enim dicitur: *Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.* *In quocunque loco ceciderit, ibi erit,* siue bono, siue malo. Quae seminauerit homo, haec & metet.

Qui obseruat ventum, Hic hortatur ad dandum incessanter: & primo docet tempora non esse obseruanda: secundo opera diuina non esse perscrutanda: tertio opera misericordiae continuanda. Quantum ad primum, dicit: *Qui obseruat ventum, non seminat,* quia frequenter venit ventus, quem non vult, & frequenter non venit ventus, qui placeat: *Et qui considerat nubes, nunquam metet,* & ideo oportet, quod quando est tempus metendi, metat, & ferendi, serat: non expectet: sic in proposito, dum tempus bonum faciat: Cor inopis ne affligeris, & ne pertrahas datum angustianti. Et: Ne dicas amico tuo; Vade, & reuertere & cras dabo tibi, cum statim possis dare, & ita non debet tardare.

Quo modo ignoras. Supra dixit, diuina opera non esse consideranda, vel perscrutanda, quia non possumus, ideo dicit: *Via spiritus,* qui est Deus, quia ignoramus. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis, quo vadat. Et: Si venerit ad me non videbo eum; si abierit, non intelligam. Spiritus, qui est animus, siue spiritualis creatura, cuius materia, id est, ortus, nescitur, nec etiam occasus. Quis nouit, si spiritus filiorum. Adā ascendat sursum. Spiritus, qui est ventus, cuius via nescitur, id est, origo. Qui profert ventos de thesauris suis. Et: Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare. Dicit ergo, *Quo modo ignoras, quae sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre pregnantis,* id est, quomodo compinguntur, & distinguuntur, quia etiam ipse Aui-cenna dicit, quod vis formatiua membrorum, est vis diuina. Et in libris Machabæorum, Nescio, qualiter in vtero meo apparuistis, neq; enim spiritum, & animam donauit vobis, & singulorum membra non ego compegi. Sed ille compegit, cui inquit Iob; Ossibus, & ner-

Matth. 6. c

Tob 4. d

Ecc. 19. c

Osee 6. a

2. Cor. 9. b

Iob 14. b

Cant. 4. d

Apoc. 3. c

Hier. 1. c

Isa. 66. g

Gal. 6. b

Ecc. 8. a

Prov. 3. d

Ioan. 3. a

Iob 9. b

Ecc. 3. d

Psal. 134. b

Exod. 15. c

1. Mach. 7. c

Iob 10. b

Matth. 2. c
6. d

2. Cor. 9. b

Ecc. 24. c

Apoc. 17. d

Isa. 58. b

Psal. 68. a

Luc. 14. c

Ecc. 12. a

Luc. 16. c

2. Cor. 8. c

Luc. 11. f

uis compegisti me. Quo modo hæc ignoras, quæ sunt carnalia. Sic ignoras opera Domini qui fabricator est omnium, opera, id est, occulta iudicia, de quibus: Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius. Sic opera ignoramus. O altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.

Mane semina. Hic tertio hortatur ad benefaciendum incessanter & præmittitur exhortatio, secundo subiungitur exhortationis ratio, & tertio remuneratio. Exhortatur ergo ad faciendum opera misericordiæ incessanter, cum dicit: *Mane semina semen tuum*, hoc est, in tempore iuuentutis, quia: Bonum est viro, qui portauerit iugum ab adolescentia sua. *Et vespere, ne cesset manus tua*, id est, in senectute, quasi dicat in omni tempore, & ætate sine cessatione sunt facienda bona. Bonum autem facientes, non deficiamus, tempore enim accepto metemus, non deficientes, ideo continuè ferendum, quia: Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus, & metet: *Quia nescis.* Hic notatur secundum, scilicet exhortationis ratio, quia nescit homo, quando, & quæ opera acceptat Deus, sicut qui seminat, nescit quod semen fructum faciet: ideo dicit: *Quia nescis, quid magis oriatur hoc*, id est, serotinum. *Aut illud*, id est, matutinum. Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit. *Et si vtrumque simul melius erit*, quia plura bona paucioribus magis eligenda. Beati, qui seminatis super omnes aquas.

Dulce lumen. Hic notatur tertium, scilicet, remuneratio, & hæc est aspectus luminis, & solis æterni, in quo est summa dulcedo, & ita magna remuneratio est, propterea dicit: *Dulce lumen*, ad aspiciendum. De hac dulcedine: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine. *Et delectabile est oculis meis videre solem*, illum solem, de quo dicitur: Orietur vobis timentibus Deum, sol iustitiæ. Hunc solem, delectabile est videre. In quem desiderant Angeli prospicere. Et quia ij soli videbunt illud lumen, qui erunt in dextris: ideo dicitur: Delectationes in dextera tua vsque in finem.

Posunt hæc breuiter etiam exponi de elemosyna spirituali, quæ consistit in instructione proximi, ad quæ similiter exhortatur ad dandum libenter, siue abundanter, & incessanter: libenter, vel liberaliter, cum dicit: *Mitte panem tuum*, id est, gratis da. Gratis accepistis, gratis date: *Panem*, scilicet doctrinæ, de quo dicitur: Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. *Super transeuntes aquas*, id est, contemnentes bona temporalia, quibus solis dicitur: Nolite sanctum dare canibus. Abundanter etiam dispensanda, ideo dicit: *Da partes septem*, intelligimus doctrinam Christi veteris testamenti: quia ibi præcipiebatur septima dies seruari: *Per octo*, intelligimus doctrinam noui testamenti, quia octaua dies obseruari præcipitur: & quia non potest homo abundanter doctrinam communicare, nisi desuper impleatur, dicit: *Si impleta fuerint nubes, imbrem emittent super terram*; Nubes sunt prædicatores boni, qui volant ad alta per contemplationem. Qui sunt hi, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas: Isti replentur à Domino scientia. Repleta est terra scientia tua, sicut aqua maris operientis: & hoc per Spiritum sanctum: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Istæ nubes repletæ effundent imbrem, id est, diuini verbi doctrinam: Ipse, tanquam imbres, emittet eloquia sapientiæ suæ. Et: Quo modo descendit imber, & nix de cælo, & inebriat terram, & infundit eam, sic erit verbum meum super terram cordis ad fructificandum. Terra super se venientem bibens imbrem, & proferens terram optimam.

Incessanter etiam est dispensanda, ideo dicit: *Qui considerat vèrum, non seminat.* Seminare, est verbum Dei prædicare. Exiit, qui seminat seminare semen suum, & post semen est verbum Dei. Ventus iste, est ventus detractionis, de quo dicitur: Ventus venit à regione deserti, & conculsit quatuor angulos domus. Qui obser-

uat huic ventum detractionis, nunquam seminat: quia qui timet verba hominum detrahentium, non prædicat ad fructum, immo agitur, vt arundo. Quid existis videre? Arundinem vento agitatam? *Et qui considerat nubes, nunquam metet.* Nubes, vt dicit Glossa, est blandimentum adulationis, quod qui cupit habere, nunquam metet vitam æternam, quia: Receperunt mercedem suam. Et: Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: & ideo non sunt hæc attendenda, sed mane, & vespere prædicandum. Prædica verbum, in ista opportunè, importunè. Et: Per triennium non cessauit die, ac nocte cum lacrymis monens vnumquemque vestrum.

Si annis multis vixerit homo. Supra hortatus est ad bonum, consideratione præmij. Hic attendit reuocare à malo, consideratione futuri iudicij, & supplicij: & id quidem facit hoc ordine: primo dicit futuri temporis habendam esse memoriam; secundo reprehendit præsentem lætitiã: tertio hortatur abiicere omnem nequitiam, & malitiæ abundantiam ad futuri temporis memoriam habendam, quantumcunque homo abundet præsentem prosperitate, propter quod dicit: *Si annis multis vixerit homo*: Quia re vera, etsi videantur multi, tamen multi esse non possunt, secundum illud: Numerus dierum hominis, vt multum centum anni. *Et in his omnibus lætatus fuerit*: secundum quod illi, de quibus dicitur: Tenent tympanum, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos: *Meminisse debet tenebrosi temporis*, id est, diei iudicij, quæ erit tempus tenebrosum. Dies illa, dies iræ, dies tenebrarum, & caliginis: *Et dierum multorum.* Isti sunt dies, siue anni æternitatis.

Melior est dies vna in atrijs tps super millia. Memorari debet diei iudicij, vt timeat: memorari debet gloriæ, vt speret, & gaudeat, & hoc secundum vicissitudinem operum, vnde: In die bonorum, ne immemor sis malorum, & in die malorum, ne immemor sis bonorum: *Dierum, inquam, multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita*, id est, manifestè ostenduntur fuisse vana, vnde Hieronymus: Cum regnum Christi venerit, cætera regna euanescent: *Arguentur præterita*: De vanitate instabilitatis. Quid nobis profuit superbia, & diuitiarum iactantia, quid contulit nobis: transferunt hæc omnia, velut vmbra. Arguentur de vanitate iniquitatis: Quid nequius, quam quod excogitauit caro, & sanguis. Et hæc arguentur: quæ enim arguuntur, à lumine manifestantur.

Lætare ergo iuuenis. Hic secundo reprehendit præsentem lætitiã afferens hominem pro illa iudicandum esse, vnde ironice loquens, dicit: *Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua*; Quia illa ætas lætitiæ apta, vnde dicitur: Venite, fruamur creatura, tanquam in iuuentute celeriter, quasi dicat, ne læteris in iuuentute, ne doleas in senectute, vnde: Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui: & explicat lætitiã, vt sit completa in animo, & in opere, & in signo: quantum ad lætitiã delectationis in animo, dicit: *Et in bono sit cor tuum*: quasi dicat, non læteris corde, quia: Cor stulti vbi lætitiã. Quantum ad delectationem in opere, dicit: *Et ambula in vis cordis tui*, id est, exterius comple opere, quod desideras corde: quasi dicat, non ambules. Fili post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Quantum ad lætitiã in signo, dicit: *Et in intuitu oculorum tuorum*, vt ea tueatur oculus, quæ desiderat cor, & operatur manus tua: secundum quod dicitur de illis, de quibus: Habentes oculos plenos adulterij, & incessabilis delicti: quasi dicat, non sic amabiles. Pro eo, quod eleuata sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum; & quod istud sit ironice dictum, patet, qui comminatur malum sic lætantibus, vnde subdit: *Et scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium*; Et ideo omnia sunt fugienda. Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium.

Aufer iram. Hic tertio hortatur abiicere omnem nequitiam,

Psal. 110. a

Rom. 11. d

Thren. 3. c

Gal. 6. c

2. Cor. 9. b

Eccl. 9. a

Isa. 32. d

Psal. 30. d

Mal. 4. a

1. Pet. 1. c

Psal. 115. d

Matth. 10. a

Thren. 4. a

Matth. 7. a

Isa. 60. b

Isa. 11. c

Sap. 1. b

Eccl. 39. a

Isa. 55. c

Heb. 6. b

Matth. 13. b

Iob. 1. d

Matth. 11. a

Matth. 6. b

Gal. 6. b

2. Tim. 4. a

Act. 20. f

Eccl. 18. a

Iob. 21. b

Sopho. 1. d

Psal. 83. d

Eccl. 11. c

Sap. 5. b

Eccl. 17. d

Sap. 2. b

Eccl. 5. a

Eccl. 7. a

Eccl. 18. d

2. Pet. 2. c

Isa. 3. c

Iob. 19. d

carnis. Quantum ad malitiam cordis dicit: *Aufer iram à corde tuo: vt non irasceris, quia ira reddit hominem nequam.* Ego autem dico vobis, quod omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: etsi irascitur, non perdurare debet, vnde dicitur: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quantum ad immutationem carnis, dicit: *Et amoue malitiam à carne tua.* Et sic excludit omnem immunditiam carnis. Abicientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, suscipite insitum verbum. Ille aufert malitiam à carne, qui mortificat eam. Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: & redditur ratio huius: *Adolescentia enim, & voluptas vana sunt:* quia cito transeunt. Transit mundus, & concupiscentia eius, & ideo: *Qui nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? Transferunt hæc omnia, velut vmbra.*

CAPVT DVODECIMVM.

Memento Creatoris tui. Egit supra de vanitate pœnalitatis, quæ est pœna, & peccati occasio: Hic agit de illa, quæ est pura afflictio, quæ reuocat à malo, & sollicitat in bono. Et habet hæc pars duas, quia primo tangit pœnalitates, & miserias in generali: secundo in speciali, ibi: *Quando commouebuntur.* Pœnalitatem igitur in communi describit, quantum ad tria: primo, quantum ad præsentiam nociui: secundo, quantum ad absentiam incundi: tertio, quantum ad defectum remedij, ex quorum consideratione hortatur meminisse Dei. Quantum igitur ad præsentiam nociui dicit: *Memento Creatoris tui:* laudem, & confessionem sibi dando. *In diebus iuuentutis tuæ,* id est, quandiu viuens, & sanus. Confiteberis viuens, viuus, & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius: & ratio huius est: vt non expectetur tempus senectutis, in quo est præsentia nociui, propter quod dicit: *Antequam veniat tempus afflictionis.* Ante languorẽ adhibe medicinã: & ante iudiciũ interroga teipsũ: *Et appropinquẽ anni, de quibus dicas, non mihi placent.* Isti sunt anni, in quibus natura humana inquietatur per multas molestias, & isti sunt in senectute, & appropinquant, vnde dicitur: *Anni nostri, sicut aranea, meditabuntur.* Et: Superuenit mäsuetudo, & corripiemur. Quantum ab absentia incundi, dicit: *Antequam tenebrescat Sol.* In cuius aspectu est magna incunditas. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solẽ, vnde Tobias dicebat: *Quale gaudiũ mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video.* Et vt significet omnimodã absentiam, excludit omne bonum lumen cœleste, vnde dicit: *Antequam tenebrescat Sol, vt scilicet non videatur in sua rota: Et lumen, vt non videatur eius influentia, & hoc de die: Et luna & Stella,* de nocte. Stellæ cœli, & splendor earum non expandent lumen suũ, obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendet in lumine suo. Quantum ad defectum remedij, dicit: *Et reuertatur nubes post pluuiã.* Post pluuiã consuevit cœlũ serenari: quando ergo post pluuiam reuertitur turbatio nubium, signum est, quod non est reditus ad exultationem, & lætitiã. Post tempestatem, tranquillum facis, & post lacrymationem, & fletum, exultationem infundis. Sed dies illi conuertentur in tenebras, nec reuertentur ad lucem. Expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ.

Spiritualiter hortatur hic vnumquemque recordari beneficiorum Dei, & ipsius benefactoris, antequã tradatur homo in reprobũ sensum, & incidat in cæcitatẽ erroris, propterea debent recordari Dei, quia Creator. Primum quidem dedit essentiam: Ego feci terrã, & hominem super eam creauit, ideo recordandum. Contra quod: oblitus es Dei Creatoris tui. Dedit potentiã: Domini Dei tui recordaberis, eo quod ipse retribuit tibi vires, vt impleret pactum suum. Dedit operationẽ bonã: Deus operatur in nobis velle, & perficere. Et: Omnia opera nostra operatus es nobis: & ideo recordandũ. Memor fui operum Domini, quia memor ero ab ini-

tio mirabiliũ tuorum. Quia pro nobis incarnatus. Exultabimus, & lætabitur in te memores viderum tuorum super vinum. Qui redemptor, qui pro nobis passus: Recordare paupertatis meæ. Quia nobis cibus de cœlo datus est: Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus escam dedit timentibus se. Quia remunerator secundũ meritũ. Reddis vnique secundũ opera sua: propter hoc dicitur: *Memor fui iudiciorum tuorum.* Ad votum: Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ, & propterea subditur: *Anima mea desiderauit te in nocte.* Supra desiderium: Miserationum Domini recordabor super omnibus bonis, quæ reddat nobis Dominus.

Huius igitur Creatoris debemus recordari, & gratias agendo, & ad ipsum conuertendo: *Antequam tenebrescat Sol,* scilicet iustitiæ Christus, cum homo cadit à fide. Occidet eis sol in meridie: *Et lumen, gratiæ,* cum homo cadit à charitate: tunc enim perdit gratiam. Errauimus à via veritatis, & lumẽ iustitiæ non luxit nobis. *Et luna,* intelligentia scripturæ sacræ, quæ scilicet lumẽ recipit à Christo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius. Mulier amicta sole, est gentium Ecclesia, cui data est sacræ scripturæ plena intelligentia: *Et stellæ,* exempla perfectorum. Stellæ lumen dederunt in custodiis suis, nocte scilicet, & dixerunt, adsumus. *Et nubes reuertetur,* id est, cesset doctrina prædicatorum. Fili hominis adhærere faciam linguam tuam palato tuo.

Quando commouebuntur. Supra egit de pœnalitate, quæ venit, & consequitur iuuentutem in generali, hic agit in speciali. Et primo de miseriis agit anteceden tibus mortem: secundo de concomitantibus, ibi: *Quoniam ibi homo, tertio de consequentibus: Antequam rumpatur funis argenteus.* Prima habet duas: quia primo agitur de pœnalitate, quæ attenditur in membrorum debilitate: secundo vero de signo debilitatis, ibi: *Excelsa quoque timebunt.* Primo igitur ostendit debilitationem futuram in senectute, quantum ad sex genera membrorũ: primo scilicet quantum ad commotionem ossium, quæ ordinata sunt ad corpus protegendum, cũ dicit: *Quoniam commouebuntur custodes domus.* Dominus est machina corporis, hæc fragilis est: & ideo custode indiget, & ideo dicit Philosophus, quod natura fecit ossa dura ad custodienda membra nostra: sicut costæ ad membra, & ventrem: & testa ad caput: hæc commouentur, quando eorum iuncturæ laxantur.

Item quantum ad debilitationem crurium ad pondus corporis sustinendum, vnde dicit: *Et mutabunt viri fortissimi; viri fortissimi sunt crura,* quia sicut fortes portant pondus belli, sic crura pondus corporis. Hi viri fortissimi nutant, quando crura tremulant, & vacillant & non secure sustentant.

Tertio, quantum ad imminutionem dentium ad cibaria masticandum, vnde dicit: *Et otiosæ erunt molentes imminuto numero; molentes sunt duæ maxillæ, quæ ad modum duarum molarum conterunt cibum.* Hæc, imminuto numero dentium, erunt otiosæ, quia cibum ad manducandum non possunt conterere.

Quarto, quantum ad obscurationem oculorum, ad videndum, ideo dicit: *Et tenebrescent videntes per foramina: Videntes per foramina, oculi sunt, qui sunt, quasi duo foramina ad videndum.* Isti tenebrescunt, quando senes lumen videre non possunt, sicut dicitur de Heli, quod caligauerat oculi eius, nec poterat videre lucernam, donec extingueretur. Sicut etiam Isaac, de quo dicitur: *Senuit Isaac, & caligauerunt oculi eius.*

Quinto, quantum ad immobilitatem labiorum ad pronuntiandum, cum dicit: *Et claudent ostia in plateis: Ostia sunt labia, per quæ clauditur porta oris.* Ista ostia clauduntur in plateis, quando homo per senectutem non potest alte loqui, vt audiatur à multis, ideo dicit: *In humilitate vocis molentes,* id est, plâne loquentes. Molere dicit loqui, quia sicut homo mouet maxillas ad cibaria conterendum, sic mouet maxillas, & labia ad verba formata pronuntiandum.

Matth. 5. c
Ephes. 4. d
Iac. 1. c
Colos. 3. a
1. Ioan. 2. c
Sap. 5. b
Eccles. 17. d
Eccles. 18. c
Psal. 89. b
Ibidem.
Eccles. 11. c
Tob. 5. b
Ista. 13. b
Tob. 3. d
Iob. 3. b
Rom. 1. d
Ista. 45. b
Deut. 32. c
Deut. 8. d
Phil. 2. b
Ista. 26. c
Psal. 76. c

Cant. 1. a
Thren. 3. b
Psal. 110. b
Psal. 61. d
Psal. 118. g
Ista. 26. b
Ista. 63. b
Amos 8. c
Sap. 5. a
Apoc. 12. a
Baru. 6. 3. d
Exod. 3. g
Arist. lib. 2. de part. anim. cap. 9
1. Reg. 2. a
Gen. 27. a

Sexto, quantum ad furditatem anrium ad audiendum: dicit: *Consurgent ad vocem volucris*, id est, galli, quia senes non possunt audire alta, quia de facili læduntur, & facillimè excitantur, non possunt etiam audire sonora, & consonantia, vnde dicit: *Et obsurdescunt omnes filia carminis*. Filia carminis, quæ audiunt consonantia sunt aures: hæc in senibus obsurdescunt, quia voces sonoras audire non possunt. Legitur in libris, Regum, quod dixit Berellai ad David: Octogenarius sum, nunquid vigent sensus mei ad discernendum, vel audire possum ultra voces cantatorum, & cantatricum? Isti igitur sunt defectus, qui consequuntur, vel concomitantur senectutem: quia senes non possunt nocua repellere, non possunt se sustentare, non possunt comedere, non possunt videre, non possunt loqui, non possunt audire.

Excelsa quoque timebunt. Supra posuit debilitatem corporis in sene: hic subiungit signa debilitatis, quæ sunt quatuor: tremor corporis, canities capitis, tumor ventris, & in frigidatio libidinis. Primum igitur signum infirmitatis in sene est tremor corporis, propter quod dicit: *Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via*, id est, omnia membra corporis efficiuntur tremulosa, & illud est resolutionis signum, & debilitationis virtutis contentiua membrorum, quæ membra non valet continere, & ideo compellitur agitare. Vnde miser senex potest dicere illud Psalmi: Timor & tremor venerunt super me. Secundum signum est canities capitis, quantum ad quod dicit: *Florebit amygdalus*, id est, canescet caput & barba: amygdalus enim dum floret dealbatur, & istud est signum debilitatis virtutis, quia enim in sene debilitatur virtus contentiua humorum, ideo putrescunt humores, & etiam refrigescunt, in cuius signum superfluitates de corpore senis albæ procedunt, & ideo canescunt. Tertium signum senis infirmitatis est tumor ventris, vel aliorum membrorum corporis, quantum ad quod dicit: *Impinguabitur locusta*. Impinguatio locustæ etiam circa suum senium est potius tumor, quam vera pinguedo, per quem modum est in senibus impinguatio, & hoc est signum debilitatis caloris digerentis, quia enim calor digerens deficit, abundat humor flegmaticus, aquosus, & indigestus, qui corpus senis implet, & impinguare videtur. Quartum signum est remissio libidinis, propter quod dicit: *Dissipabitur capparitis*, capparitis est herba quædam, quæ valet renibus, vt dicit Glossa, & confortat actum virtutis generatiuæ, & secundum Hieronymum in Hebræo, commune nomen habet ad herbam, & ad amorem libidinosum. In quacumque igitur significatione accipitur, rectus est sensus, *Dissipabitur capparitis*, id est, remittetur furor libidinis, & istud est signum debilitationis in sene. In actu enim generationis mouet calor, & naturam subministrat digestus humor: quia igitur senectus est frigida, & sicca, deficit calor, & humor, & ideo libidinis minuitur feror.

Quoniam ibit homo. Descriptæ sunt miseriæ antecedentes mortem: Hic describitur ipsa miseria mortis, & in moriente, & in compatiensibus. In moriente enim dicit: *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ*, id est, morietur: domus enim post mortem æterna est, quia, vt dictum est: Si ceciderit lignum ad austrum, ibi erit: si ad Aquilonem, ibi erit. Et ita domus post mortem rectè dicitur domus æternitatis. Quantum ad miseriam in compatiensibus, dicit: *Et circuibunt in platea plangentes*. Circueunt, quia præ dolore quiescere nesciunt. Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos: & plangent super mortuo quasi nolentes consolari, sed non sic debent, nam: Luctus mortui, vt multum, septem dies.

Antequam rumpatur funis. Supra tetigit miseriæ antecedentes mortem. Hic tangit consequentes, quæ sunt corporis resolutio, & spiritus ad Deum migratio: quæ isto ordine describuntur. Primo notatur resolutio neruorum, cum dicit: *Antequam rumpatur funiculus argen-*

teus, & debet repeti: Memento creatoris tui. Neruorum inuolutio, rectè dicitur funis, quia totum corpus cingit, & ligat, & *Argentæus*, propter ipsorum albedinem, & proprietatem: funis ergo argenteus rumpitur, quando neruorum ligatura dissoluitur. Secundo resolutio venarum, siue arteriarum, cum dicit: *Et recurrit vitta aurea*, id est, venarum inuolutio. Rectè dicitur inuolutio, quia sicut vitta circumuoluitur, & ea totum ligatum saluatur, sic venis, & arteriis tota corporis machina circundatur, & saluatur. Ista venarum inuolutio, & arteriarum rectè dicitur aurea, quia aurum rubrum, & huiusmodi venæ rubæ, propter contenti sanguinis rubicunditatem, tunc ergo recurrit vitta aurea, quando venarum, & arteriarum inuolutio non perdurat. Tertio notatur contractio vasis vrinæ, cum dicit: *Et conteratur hydria super fontem*. Hydria est receptaculum aquæ exhaustæ à fonte, & vesica est receptaculum vrinæ procedentis ab hepate, tanquam à fonte. Vrina enim est colamentum sanguinis & aliorum humorum, qui ab hepate in totum corpus procedunt, tanquam à fonte: hydria ergo conteritur super fontem, quando vesica rumpitur, & colamentum humorum non potest recipere, quod procedit ab hepate. Quarto vero destructio meatus superfluitatis impuræ, cum dicit: *Et confringatur rota super cisternam*. Rota est instrumentum, per quod fit eductio aquæ fœtidæ, & lutosæ de cisterna: cisterna continet vt plurimum aquam lutulentam, & talis est venter noster: rotam igitur confringi super cisternam, est meatum impuræ superfluitatis à ventre exeuntis omnimodè dissipari. Quinto vero totius corporis incineratio, cum dicitur: *Et reuertatur puluis in terram, vnde erat*, id est, corpus incineretur, secundum illud: *Puluis es, & in puluerem reuerteris. In terram suam*, quia de illa est. Omnia, quæ de terra facta sunt, in terram conuertentur. Sexto tangitur spiritus, siue animæ ad Deum reuersio, vnde dicit: *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. Ipse Dominus dat spiritum, vnde dicitur: *Qui fingit sigillatim corda eorum. Et ad Deum redit omnis spiritus, tanquam ad retributorem*. Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, prout gessit, siue bonum, siue malum.

Spiritualiter ab illo loco: *Quando commouebuntur, &c.* Describitur hic status Ecclesiæ finalis: primo, quoad antecedentia iudicium: secundo, quantum ad concomitantia, ibi: *Quoniam ibit homo in domum*: tertio, quoad consequentia, ibi: *Antequam rumpatur funis argenteus*. Status ante iudicium, qui erit in aduentu Antichristi, describitur, quantum ad tria. Primo, quantum ad diminutionem fidei: secundo, quantum ad dilationem erroris, ibi: *Et consurget ad vocem volucris*: tertio, quoad modum dilatandi, ibi: *Florebit amygdalus*. Primo ergo prædicit futuram esse diminutionem fidei, quantum ad quatuor genera personarum. Primo quantum ad prælatos: secundo, quantum ad perfectos: tertio, quantum ad simplices: quarto, quantum ad sapientes. Primo ergo dicit commotionem prælatorum, cum dicit: *Quando commouebuntur custodes domus*. Domus ista est Ecclesia, de qua dicitur: *Domum tuam decet sanctitudo*. Custodes sunt prælati, quibus cura Domini gregis est commissa. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. Custodes igitur commouebuntur, quando prælati in fide concutientur, & hoc quidem erit in Antichristi aduentu, vnde dicitur: *Montes à fundamentis commouebuntur*. Secundo, prædicit dubitationem perfectorum, cum ait: *Et mutabunt viri fortissimi*. Viri fortissimi sunt perfecti in charitate, & spe, secundum illud: *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem*. Isti mutabunt, quando tempore Antichristi in fide vacillabunt. Surgent pseudoprophetæ, & dabunt signa, vt inducantur in errorem, etiam si fieri possit, electi. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non esset salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Tertio prædicit lapsum simplicium, cum subiungit: *Et otiosa erunt molentes in minuto numero*, id est, simplices à bono opere ces-

sabant

2. Reg. 19. f

Psalm. 54. a

Capparitis effectus.

Eccl. 11. a

Psalm. 139. d

Eccl. 13. b

Hydria.

Gen. 3. d
Eccl. 44. bPsalm. 32. c
2. Cor. 5. b

Psalm. 92. b

Isa. 62. b

Iudith. 16. c

Isa. 40. g

March. 24. b

fabunt affecti tædio, propter multam eorum deceptionem. Vnde dicit: *In minuto numero*, quia multu minuentur. Duæ molètes in molâ, vna assumetur, & vna relinquetur. Quarto prædicat errorem sapientium, cum dicit: *Et tenebra videntes in foramina*, id est, sapientes, qui subtiliter vident, erroris tenebris inuoluentur. Palpabunt quasi in tenebris, & non in lumine, & errare faciet eos, quasi ebrios, & quia cadentes à fide cadunt à confessione fideli: ideo dicit, & claudent ostia in plateis, id est, in publico. *In humilitate vocis molentes*, id est, mustitates. Sed vera cõfessio est, in publico: vnde: Quod in aure auditis, prædicate super tecta. *Et consurgent ad vocem*. Hic secundo notatur dilatatio erroris post diminutionem fidei, quantum ad tria. Primo dicit, quod prædicabitur, & audietur falsitas. Secundo, quod tacebitur veritas. Tertio, quod sublimabitur Antichristi potestas. Primum quidem prædicabitur falsitas ab Antichristo, cum dicit: *Consurget ad vocem volucris*. Vox volucris nocte canentis, est prædicatio Antichristi, prædicantis in nocte obscuritatis & infidelitatis ad vocem ergo eius consurgent, qui prædicationem eius credent, propterea dicitur, vt fidem non adhibeant: Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite credere, tamẽ multi audient, & credent. Vnde dicitur Iudæis: Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Secundo prædicat, quod tacebitur veritas, quia non erit, qui audiat: ideo dicit: *Obsurdescent omnes filia carminis*. Tunc filia carminis obsurdescunt, quando sonum veritatis, quæ est velut quædam consonantia, audire non possunt. Istud erit tempus Antichristi, sicut prædictum est de illo populo, qui adhærebit Antichristo. Populus ad iracundiã prouocãs est, filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Tertio prædicat, quod formidabitur Antichristi potestas, cum ait: *Excelsa quoque timebunt, & formidabunt*, id est, omnes, tam parui, quam magni verebuntur potentiam Antichristi, & præ timore adorabunt, vnde: Admirata est omnis terra post bestiam, dicentes: Quis similis bestia huic, & quis poterit pugnare cum ea? & infra: Data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & adorabunt eam omnes, qui habitant in terra, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ.

Florebit amygdalus. Descripta est supra debilitatio fidei, & dilatatio erroris. Hic tertio describitur modus multiplicandi errorem. Et iste modus erit triplici via, scilicet per miracula, per donaria, per tormenta. Primo dicitur modus trahendi ad errorem per miracula, cum ait: *Florebit amygdalus*, vt sicut virga Aarõ mirabiliter floruit, & amygdalas produxit: ita etiã in emulatione Antichristus faciet florere, & deflorere, & alia miracula multa, per quæ stulti conuertentur ad ipsum. Et fecit bestia signa magna, & seduxit habitates in terra, propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu hominũ. Secundo prædicat modum trahendi per donaria, cum subiungit. *Et impinguabitur locusta*: locusta impinguatur, quando homo inuidus pecunia repletur, & per illam à Deo reuertitur. Incrassat⁹ est dilectus, & recalcitrauit incrassatus, impinguatus, dilatatus. Hoc modo multos auertet Antichristus à fide, quod signatum est, dum Antiochus adolescentem tunc hortabatur non tantũ verbis, sed etiam iuramento promittebat diuitem se, & beatum eum facturum, & translatum à legibus charum habiturum. Tertio prædicat aliquos trahendos per tormenta, cum dicit: *Et dissipabitur capparitis*: capparitis, vt dictũ est, herba est libidinem prouocans: per hanc intelliguntur carnales, qui curam carnis gerunt in desiderijs. Isti dissipantur, cum timore tormentorum à fide recedunt: sunt enim de illis, de quibus dicitur: Ad tẽpus eredunt, & in tẽpore tẽtationis recedunt. Tẽpus tẽtationis erit imaduẽtu Antichristi, vnde: Erit enim tũc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsq; modo, neque fiet.

Quoniam ibit homo. Egit supra de antecedentibus ad iudicium. Hic agit secundo de ipso iudicio, in quo præmiabuntur boni, & punientur mali. Quantum ad præmiatione bonorum, dicit: *Ibit homo in domum eternitatis*

sua, quando scilicet dicitur eis: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod paratũ est vobis à constitutione mundi. Et tunc ibunt in domũ æternæ lætitiæ: Venient in Sion cum laude, & lætitia sempiterna super capita eorum. Gaudium & exultationem obtinebunt. Quantum ad malos, dicit: *Et circuibunt in platea plangentes*, scilicet mali. Dicet intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Et: Tunc parebit signum filij hominis in cœlo. Tunc planget omnes tribus terre.

Antequam rumpatur. Egit supra de antecedentibus ad iudicium, & concomitantibus. Hic agit de consequentibus. Describit autẽ sex consequentia post iudicij statum. Primum, notatur euacuatio eloquentiæ, cum dicitur: *Antequam rumpatur funis argenteus*. Argentum est sonorũ, & significat eloquentiam: funis argenteus est verborum coniunctio, & colligatio, quæ ad modũ funis hominem ligat, dum persuadet, secundum illud: Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorũ protraxit illum. Tunc ergo rumpetur funis argenteus, quando post diem iudicij mundana eloquentia obmutescet. Amice, quo modo huc intraſti non habens vestem nuptialem: at ille obmutuit. Secundo, notatur euacuatio prælationis, siue potentiæ, cum dicit: *Recurrat vitæ aurea*. Per vitam, quæ ponebatur in capite Sacerdotis, intelligitur ordo potentiæ, & prælationis, in quo colligatur Ecclesia: ista vitæ aurea recurrit ad suum principium, scilicet, quando solus Christus dominabitur, & omnis potestas auferetur, & hoc erit post iudicium. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo, & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & dominationem, & virtutem. Tertio, notatur euacuatio mundanæ sapientiæ, cum dicit: *Et conteratur hydria super fontem*. Ista hydria est cordis curiositas, quæ affertur ad hauriendã sapiẽtiã, de qua dicitur in figura, quod: Venit mulier de Samaria cũ hydria haurire aquã. Mulier de Samaria gentilitas est, quæ venit cum hydria, id est, curiositate, ad sapiẽtiã hauriendam. Vnde dicitur, quod, Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Fons autem est mundana sapientia, vnde in Psalmo: Tu dirupisti fontes, & torrẽtes, tu siccasti fluuios Ethã. Hydria ergo super fontem frangitur, quando non restat locus, vt mundanæ sapientiæ curiosè vacetur. Et comminuetur illis lagena figuli contritione perualida. Quarto notatur ablutio mundanæ opulentiæ, cum subiungit.

Et confringatur rota super cisternam. Per cisternã, quæ recipit aquas, intelligitur congregatio opulentiæ mundanæ, secundum illud: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas. Rota dicitur volubilitas, & variabilitas in possidendo. Vnde ista dicuntur bona fortunæ: tunc ergo rota confringitur super cisternam, quando omnis spes habendi bona temporalia aufertur: Quod signatum est, dum, Respicens Dominus super castra Ægyptiorũ, subuertit rotas curruũ: quia substantiæ impiorum, sicut fluuius, siccabuntur. Quinto, notatur, quo modo fiet inflictio pœnæ, cum dicit: *Et reuertatur puluis in terram*. Puluis rectè dicitur impius, & peccator, secundum illud: Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quẽ proicit ventus à facie terræ. Terra obscuritatis profunditas, secundum illud: Cœlum sursum, & terra deorsum. Tunc ergo puluis ad terram reuertitur, quando peccator in infernum infernalis tenebrositatis recluditur. Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnũ ignis. Sexto vero notatur, quo modo iustis, & spiritualibus fiet collatio gloriæ, cum dicit: *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illũ*. Spiritus est homo spiritualis, qui Deo est coniunctus per gratiam. Qui adheret Domino, vnus spiritus est. Iste spiritus redit ad Deum, non quia prius fuerit cum eo, & post recesserit, cum venit ad corpus, & in morte iterum reuertitur, quemadmodum voluit Origenes: sed ideo redire dicitur, quia ab illo est, & per illum, & ad illum finaliter ordinatur: & hoc quidem erit in gloria post iudicium. Cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Matth. 24. d
Iob 12. d
Matth. 24. b
Ioan. 5. g
Isa 30. b
Apoc. 13. a
Ibid. b
Num. 17. c
Apoc. 13. c
Deut. 32. c
2. Mac. 7. e
Capparitis quid pag. 315. col. 7. e
Luc. 8. b
Matth. 24. b

Matth. 25. c
Isa. 35. d
Sap. 5. a
Matth. 24. e
Prou. 7. b
Matth. 22. b
Exod. 28. f
1. Cor. 15. e
Ioan. 4. a
Act. 17. e
Psal. 73. c
Isa. 30. c
Hier. 2. c
Exod. 14. f
Eccl. 40. b
Psal. 1. b
Prou. 25. a
Apoc. 20. d
1. Cor. 6. d
Coloss. 3. a

Vanitas vanitatum. Sicut dictum fuit à principio libri, totus liber iste ad probandum vnam propositionem ordinem habet, quam in principio libri proposuit dicens. Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes. Supra similiter dixit, id est, proposuit: Sed nunc. *Dixit Ecclesiastes*, id est, conclusit: dixit inquam. *Vanitas vanitatum.* Sermo iste materialiter tenetur, & mansit actus dicendi super ipsum, vt sit sensus: Ecclesiastes dixit hunc sermonem. *Vanitas vanitatum.* Et in hoc sermone, genitiuus ille designat originem: vt sit sensus. *Vanitas vanitatum*, id est, à vanitatibus oritur vanitas, *Dixit*, etiam. *Ecclesiastes omnia vanitas*, & intelligitur verbum substantiuum ex vsu loquendi: *Omnia sunt vanitas.* Ex hoc duplici dicto elicitur talis ratio: Si à vanitatibus oritur vanitas, & omnia vanitas, ergo omnia creata dilectorem beatum non faciunt, sed vanum, secundum illud: Ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt. Si ergo omnes debent appetere beatitudinem, & refugere vanitatem: ergo omnes debent terrena despiciere: & hæc est conclusio huius libri.

Cumque esset sapientissimus. Dictum est supra, quod liber iste habes tres partes principales, scilicet Prologum, Tractatum, & Epilogum. Duabus primis partibus terminatis, hic incipit tertia pars. In hoc autem Epilogo, hoc ordine procedit, primo, notatur scribentis studiositas: secundo, sermonis eius auctoritas: tertio, reprimitur curiositas auditorum: quarto, aperitur summa dictorum. Insinuat ergo primo scribentis studiositas: quia cum esset sapiens sapientiam suam non abscondit: sed aliis enarrauit, ideo dicit: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes.* Præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, & erat sapientior cunctis hominibus: cum ita esset sapiens, non fuit negligens, sed diligens, vnde: *Docuit populum:* Adhuc doctrinam, quasi Prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapientiam, & post subdit.

Respicite, quia non mihi soli laborauit: sed omnibus quærentibus veritatem. Explicat diligentiam, scilicet per multitudinem scriptorum, documentorum: & tanguntur hi tres libri, quos composuit Ecclesiastes, cum dicit: *Et enarrauit, qua fecerat.* Et hoc in libro Ecclesiastes. Supra enim narrauit opera spiritualia, & carnalia, vt in malis daret exemplum detestandi, in bonis exemplum imitandi. Secundo tangitur liber Prouerbiorum, cum dicit: *Et inuestigās composuit parabolas, quæ sunt verba utilia:* vnde inquit, ibi: Principium Prouerbiorum, Parabola Salomonis, filij David, regis Israël, ad sciendam sapientiam, & disciplinam, & intelligenda verba prudentiæ. Tertio tangitur hic liber Canticorum, cum dicit: *Et conscripsit sermones relictissimos, ac veritate plenos.* Hoc dicit: quia verba, quæ dicuntur in Canticis, videntur verba luxuriæ, & libidinis, ideo dicit: *Sermones relictissimos*, id est, iustos, & bonos: Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neq; peruersum. Videntur etiam Verba Canticorum esse falsa, & iocosa, cum dicit: *Nafus tuus sicut turris*, ideo dicit: *A veritate plenos*, plenum enim est illud, quod intra continet aliquid, & capit, & sic verba Canticorum intus celant, & audiunt veritatem, & hoc necessarium in omni doctrina: Aut omnia opera verbum verax præcedat te.

Verba sapientium. Hic secundo notatur sermonum, siue documentorum eius auctoritas: quia non sunt leuiter prolata, immo cum consilio prolata, & à Deo inspirata, & ideo sunt firma, & stabilia, & propterea dicit: *Verba sapientium quasi stimuli*, ad interiora, scilicet penetrantes: *Et quasi clani in altum defixi*, id est, in profundum, qui sunt immobiles, & ideo non de facili repelluntur à corde, sed manent, & ad bonum reducunt: Vnde verbum Dei gladio comparatur iuxta illud: *Et gladium spiritus*, quod est verbum Dei: ideo pungit cor, iuxta illud: *His auditis, compuncti sunt corde.* Sunt ergo verba sapientium penetrantia, quia non sunt leuiter dicta, ideo dicit: *Qua per magistrorum consilium*, id est, deliberatam discussionem, & sententiam: *Data sunt à pastore vno*, id est,

à Christo, qui est pastor: *Ego sum pastor bonus:* Ab isto pastore verba sapientium sunt data: quia secundum quod dicit Augustinus. Cathedram habet in cælo, qui in terris docet, vnde dicitur: *Vnus est Magister vester Christus:* Sunt tamen data: *Per consilium magistrorum*, id est, ministrorum istius summi magistri, quos ipse misit, & docuit: Vnde dicitur, *Seniores pascite*, qui in vobis est, gregem Dei, vt cum venerit Princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam. Hos misit ipse dicens: *Euntes ergo docete omnes gètes.* *His amplius.* Hic tertio reprimitur curiositas auditorum, quos alloquitur sub persona filij, dicens: *His amplius, fili mi, ne requiras*, vt semper velis audire noua: sufficit enim scire necessaria, iuxta illud: *Quæ præcipit tibi Deus, cogita illa semper*, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Et redditur ratio duplex huius admonitionis, quia inquisitio huius curiositatis est interminata, ideo dicit: *Faciendi plures libros nullus est finis:* quia curiosi non habent tot, quin velint audire plures, quia nunquam volunt audire vetera, sed semper noua. Vnde Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui, ideo dicitur: *Pertransibunt plurima tempora*, & multiplex erit scientia, eo quod scientia semper quodam modo renouatur, nec tantum interminata, sed etiam laboriosa, & curiosa inquisitio, ideo subdit: *Frequensque meditatio carnis est afflictio:* Vigilia honestatis tabefaciet carnem. Et inquam, afflictio magna, & e contrario vtilitas modica, secundum quod dictum est supra: *Est homo, qui in diebus, & noctibus non capit somnum oculis: & intellexi, quod operum Dei nullam possit homo inuenire rationem.*

Finem loquendi pariter. Hic quarto tangitur sententia doctorum per quandam Epilogationem, ad quam audiendam, & memorandam excitet discipulorum audientiam, cum dicit: *Finem loquendi*, id est, terminum, & consummationem loquutionis: *Pariter omnes audiamus*, tanquam omnibus vtilem, & necessariam. Et consistit in hoc sententia omnium doctorum: Vel in declinatione mali, vel in comparatione boni: ad quod ordinatur omnis doctrina, & loquutio Salomonis: immo tota scriptura. Ideo primitus, quantum ad declinationem mali, dicit: *Deum time.* In timore enim Domini declinat omnis à malo: Quantum ad operationem boni, dicit: *Et mandata eius obserua.* Audi Israël, & obserua, vt facias, quæ præcepit Dominus: *Hoc est, omnis homo*, id est, totus, & perfectus homo: Si enim facit bonum, & non declinat à malo, non est integer homo, sed dimidius. Rursus si declinat à malo, & non facit bonum, non est nisi dimidius: Si autem declinat à malo per timorem, & facit bonum per mandatorum obseruationem: *Iam est omnis homo*, id est, perfectus, & completus. Iustus Dominus ab homine nil amplius requirit. Et nunc Israel quid Dominus requirit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & seruias Domino in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasque mandata Domini Dei tui: Et ratio est, quare Deus timendus sit, & mandata eius sint obseruanda: quia de omnibus exiget rationem, siue de bonis, siue de malis, ideo subdit:

Et cuncta, quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato: quia mihi remanebit indiscussum, nec gestum per malitiam, nec gestum per errorem: De omni enim verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem: & non tantum discutientur mala, immo & bona, ideo subdit: *Siue bonum, siue malum sit*, adducetur in iudicio, vnde: *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Et rursus: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi: ideo cuncta iudicabit: quia omnia respicit. Et hoc est, quod multum debet hortari ad timorem, & mandatorum obseruationem; & ideo in hoc consummat, sicut & Boëtius in fine de Consolationibus; Magna est nobis indicta necessitas probitatis, dum cuncta agimus in conspectu iudicis, cuncta intuentis.

Expositionis in Ecclesiasten, finis.

Argumen

Ioan. 10. b
Aug. lib. de
disc. Christ.
c. 3. in fi. 10. 9.
Matth. 23. a

1. Pet. 5. a

Matth. 28. c

Ecc. 3. c

Ast. 17. e

Dan. 12. b

Ecc. 34. a

Ecc. 8. d

Prou. 16. a

Deut. 6. a

Deut. 10. c

Matth. 12. c

Psal. 74. a
2. Cor. 5. b

Boëtius de
consol. phil.
in fine vlti-
mi libri.

Hier. 2. a

3. Reg. 4. d

Ecc. 24. d

Ecc. 2. a

Ecc. 3. a

Prou. 1. a

Prou. 8. a

Cant. 7. b

Ecc. 37. a

Ephes. 6. d

Ast. 2. f

Argumentum,
IN EXPOSITIONEM SEQUENTEM.

LIBRUM Sapiencia, in quo Sapiencia, iustitiaque nomine, summam omnis virtus continetur, Sanctus Bonaventura, ut solet, explicat sapienter. Ad illius enim explanationem utitur & crebris diuinarum literarum auctoritatibus, & Sanctorum Patrum doctrinis. Quare, quod eius proprium est, cum in ceteris, tum in hac expositione id elucet, ut docuerit instituta, preceptaque legis diuina salutaria, atque officia virtutum etiam ex ipsorum potissimum Patrum scriptis ac traditionibus. Quod ab Ecclesia doctore fieri debere, Sanctus Clemens Pontifex & Martyr demonstrat. Ac praterea, quod in superioris libri Ecclesiasticis interpretatione fecit, itidem hac expositione facit, in qua etiam Prologum Sancti Hieronymi, huic libro adscriptum, adhibet, atque exponit, & ita enucleate, ut sapientia libri Salomonem auctorem esse assermet, quemadmodum summorum Pontificum, Conciliorum, & Patrum sententia est, perpetuo Ecclesie Dei firmata usu, constantique traditione.

S. BONAVENTURÆ
Expositionis in Librum Sapienciæ.

PROLOGVS.

sap. 6. d

Psal. 103. d
Aug. lib. de
Spir. & ani.
in prim. c. 5.
tom. 3.

Matth. 22. b
Anima reformationi
duo sunt
necessaria.

Sap. 7. d

Hug. lib. 1.
Didascal.
cap. 2.

Aug. lib. de
Spir. & ani.
cap. 35. 10. 3.

Prou. 27. b

Cic. lib. 1. de
Inuent.

Ecc. 38. c

Ecc. 14. c
Prou. 3. a

DILIGITE lumen sapientia omnes, qui praestis A
populis.] Quoniam eodem habet res formari, & deformata reformari; & omnia leguntur per sapientiam esse facta, secundum illud Psalmi; Omnia in sapientia fecisti; necesse est omnia per sapientiam reformari. Imago ergo rationalis animæ, quæ ad totius sapientiæ similitudinem legitur esse facta: per peccatum vero postmodum deformata in tantum, ut merito possit quæri: Cuius est imago, & superscriptio hæc per sapientiam est necessario reformanda. Item, quia ad eius reformationem duo sunt necessaria, scilicet malitiæ expulsio, & perfecti boni introductio, ut eo informetur, & ei, cuius est imago expressè conformetur: sapientia autem est malitiæ expulsiva, vnde: Sapientia vincit malitiam. Item perfecti boni introductiva: quia sapientia est, in qua perfecti boni forma consistit, ut dicit Hugo. Et quoniam imago diuina per peccatum in anima deformata, reformatione indiget secundum omnes suas tres partes, quæ secundum Augustinū sunt, intelligentia, memoria, & voluntas: idcirco Sapiens ad sapientiam tripliciter allicit, & inuitat, scilicet ad sapientiæ studiosam acquisitionem, & hoc quantum ad intelligentiam: ad acquisitæ sapientiæ firmam retentionem, & hoc quantum ad memoriam: ad acquisitæ sapientiæ, & memoriter retentæ dilectionem, & hoc quantum ad voluntatē. Ad sapientiæ studiosam acquisitionem: Stude sapientiæ, fili mi. Filiū vocat, quemcunque, paterna affectione informat, siue sit iuuenis, siue senex. August. Ad discendum, quod opus est, nulla mihi ætas fera videri potest. Quia si senes magis docere deceat, quam doceri: magis tamen decet eos discere, quā quid doceatur, ignorare. Stude, inquit, in hoc innuens vehementē debere esse diligentia circa acquisitionem sapientiæ adhibendam: studium enim ut ait Tullius, est vehemens applicatio animi cum summa voluptate ad aliquid agendum. Hęc autem vehemens applicatio requirit vacationem ab exterioribus occupationibus. Imperitus enim efficitur ad singula, qui confusa mente diuiditur ad multa, ut dicit Gregorius. Propter quod: Sapientiam scribe in tempore vacuitatis, id est, vacationis ab opere exteriori: qui enim minoratur actu, scilicet exteriori, percipiet sapientiam, ut dicitur in eodem.

Ad sapientiæ firmam retentionem: Beatus vir, qui in sapientia morabitur. Item: Describe eam in tabulis cordis tui, id est, in tribus partibus Dominicæ imaginis, & specialiter in memoria, eā firmiter retinendo. Propter

quod dicit: Describe, quod enim scribitur, firmitus, & diutius retinetur. Ecce descripsi eam tibi tripliciter, id est, in intelligentia per studiosam acquisitionem: in memoria per firmam retentionem: in voluntate per dilectionem. Ad quod monet in verbis propositis, dicens: Diligite lumen sapientia, &c.

In quibus nobis quatuor causæ huius operis innuntur, scilicet causa efficiens, ex persona, quæ loquitur, dicens: Diligite: formalis, id est, modus agendi per lumen, innuntur: materialis, nomine sapientiæ exprimitur: finalis ex ordine, seu comparatione loquentis ad personam, ad quam sermo dirigitur, intelligi potest, cum dicitur: Omnes, qui praestis populis. De primo notandum, quod triplex est causa efficiens huius libri: Prima per modum inspirantis, scilicet Deus, vnde: Inspiratio omnipotentis dat intelligentiā. Item. Omnis sapientia à Domino Deo est: sicut, videlicet omnis essentia ab eius essentia, & ab eius veritate omnis veritas, & ab eius bonitate omnis bonitas. Primū enim in vnoquoque genere eorū, quæ post ipsum sunt, causa est: & omne perfectū à perfecto causatur, secundum Boëtium. Secunda causa efficiens per modum inuenientis est ipse Salomon: vnde in Ecclesiastica Historia omnis antiquorum chorus librum, qui sapientia intitular, Salomonis esse dixerunt. Vnde liber ipse, Sapientia Salomonis inscribitur: & more Ecclesiastico, lectionibus, de hoc libro, sumptis, præmittitur: Dixit Salomō filiis Israel, quia de eius sententiis liber iste compilatus fuit. Proxima causa efficiens, per modū compilantis, fuit Philo sapientissimus Iudæorū; qui temporibus Apostolorum fuit, ut refert Ecclesiastica Historia; qui ab amore sapientiæ non immerito est Philo appellatus. Rabanus etiam librum istū potius asserit non à Salomone, ut putatur, sed à Philone sapientissimo Iudæo fuisse conscriptum, id est, compilatum.

Causa autem formalis, id est, modus agendi, ut dictū est, per Lumen, innuntur; quia sicut lumen habet radicalis suæ originis occultationem, in egressu claræ manifestationem, in fluxu continuationem, sic & iste liber Sapientiæ habet in sententiis profundam difficultatem, & originis occultationem, secundum illud; Trahitur sapientia de occultis. In sermonibus claræ manifestationem; Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia. Clara, inquam, per eloquentiæ venustatem; stylus enim huius libri, secundum Hieronymum, Græcam redolet eloquentiam. In processu rationum consequentiam, & ordinatam continuationem. Scientia sapientis tanquā

Prou. 22. c

Sap. 6. d

Causa efficiens huius libri triplex.
Iob 32. b
Ecc. 1. a

Aristot. 5.
Meta. sex.
12.

Euseb. lib. 2.
Ecc. hist. c. 5.
& Niceph.
lib. 2. c. 9.

Causa formalis libri.

Iob 28. c

Sap. 6. b

Hieron. in
prologo in
lib. Sap.
Ecc. 2. 1. 8

inundatio abundabit, continue fluendo, non trillando: & consilium illius, sicut fons vitæ, permanet.

Causa vero materialis nomine. *Sapientie*, exprimitur. Sapientia autem secundum Augustinum, est diuinarum rerum cognitio: res autem diuinæ sunt Dei potentia, sapiëntia, & bonitas: de quibus agitur in hoc libro, quamuis principaliter de Sapiëntia intendatur. Potentiam Dei notificat in punitione rebellium, ut patet 1. 2. 3. 4. 5. capitulis. Sapientiam in illuminatione humilium, ut patet 6. 7. 8. capitulis. Bonitatem in collatione beneficiorum, quantum ad utroque; ut patet à 10. c. & inde. Agitur autem hic non tantum de sapiëntia increata, eius laudibus insistendo: sed etiã de creata; eius utilitates ostendendo: unde infra, scilicet post præmissa verba thematis, subditur: *Quid autem id est, qualis, est sapientia scilicet increata: Et quemadmodum facta sit scilicet creata. Referam, & c.* Quamuis illud totum possit intelligi de sapientia, tanquam de subiecto.

Causa finalis intelligi potest ex ordine personæ loquentis ad illos, ad quos dirigitur sermo: qui tãguntur, ibi: *Omnes, qui p̄ aëstis populis* Sicut enim est in illuminationibus Angelicis, quod diuinæ lucis radii secundum B. Dionysium, primo recipiunt Angeli de prima Hierarchia: secundo illi de media: ultimo illi de postrema. Lex. n. ut ipse dicit, diuinitus promulgata est, per prima media, & per media postrema reducere. Unde in Psalmo: Illumi-

nans tu mirabiliter à motibus æternis: id est, superioribus Angelis inferiores. Sicut enim videmus in illuminationibus corporeis: quia primo deriuatur solis illuminatio ad loca superiora, & cælo viciniora, deinde in media; ultimo in postrema: Sol enim tripliciter exurens montes, radios exufflat, scilicet in valles. Sicut etiam debet esse in illuminationibus humanis, ut primo in supremos, id est, in Prælatos, deinde in medios, id est, eorum ministros, tertio in postremos, id est, eorum subditos lumen sapientiæ diffundatur, secundum illud Psalms: *Suscipiant montes pacem populo.* Hic enim est processus sapientiæ: si quidem attingit à fine, scilicet supremo usque; ad finem vltimum, & disponit omnia, scilicet media suauiter. Propter hoc dicebat Plato, beatas, vel bonas fore Respublicas, si eas sapientes regerent, aut earum rectores sapientiæ studerent, sicut ait Boëtius. Secundum enim iudicem populi, sic ministri eius: & qualis rector ciuitatis: & inhabitantes in ea. Vbi tangit tres ordines, scilicet iudicum, ministrorum, & subditorum propter prædicta. Auctor iste primo, & principaliter intendit diffundere lumen sapientiæ in loca excelsa, id est, in superiores, & per eos in inferiores. Unde patet, causam finalem huius doctrinæ esse exhortationem, seu prouocationem Principum, Prælatorum, & per consequens omnium ad studium, & amorem sapientiæ.

EXPOSITIO IN PRÆFATIONEM S. HIERONYMI DE LIBRO SAPIENTIÆ.

Liber Sapientiæ, & c. Hic est prologus quem præmittit Hieronymus, libro Sapientiæ: & primo ostendit huius libri originem, dicens: *Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Unde & ipse stylus, id est, ipsum dictamen, quia tam elegans est? Magis Græcam eloquentiam redolet, id est, sapit: Quam Hebræam.* Græci enim sunt magis eloquentes, & in sententiis profundiores, quam Hebræi. Unde cum liber iste habeat elegantissimum stylum, & maximam profunditatem sententiarum, patet ipsum potius in lingua Græca, quam Hebræa fuisse traditum: Secundo nominat eius Aucto-

rem, dicens: *Hunc, scilicet librum Sapientiæ. Iudæi Philonis esse, scilicet tanquam compilatoris: sed Salomonis esse tanquam inuentoris, ut dictum est.* Hic Philo, licet esse Iudæus, fuit tamen in Græca lingua peritus. De ipso dicit Hieronymus in libro de Viris illustribus, quod fuit Iudæus, natione Alexandrinus, de genere Sacerdotum. Tertio assignat tituli rationem, dicens: *Qui liber, scilicet Sapientiæ, proinde Sapientia nominatur: quia in eo aduentus CHRISTI, qui est sapientia patris, & passio euidenter, id est, diligenter, exprimitur, & c.*

LIBRI SAPIENTIÆ. CAPVT PRIMVM.

DILIGITE iustitiam, qui iudicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quarite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum. Peruersa enim cogitationes separant à Deo: probata autem virtus corripit insipientes: quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccati. Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Benignus est enim spiritus sapientia, & non liberabit maledicum à labiis suis quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & lingua eius auditor: Quoniam spiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc, qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit: sermonum autem illius auditor ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zelæ audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite lingua: quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec latatur in perditione viuorum. Creauit enim, ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminij, nec infernorum regnum in terra. Iustitia enim perpetua est, & immortalis: iniustitia autem mortis est acquisitio: impij autem manibus, & verbis accerserunt illam: & estimantes illam amicam, deflexerunt, & sponsones posuerunt ad illam: quoniam morte digni sunt, qui sunt ex parte illius.

EXPOSITIO IN CAP. I.

Quoniam, sicut dictum est, Principes, & Prælati, & per consequens omnes prouocantur in hoc libro ad studium, & amorem sapientiæ: cumque sapientia sine obseruantia iustitiæ haberi non possit: in maleuolam enim animam non introiuit sapientia, & c. infra hoc eodem

capite. Et: Fili, concupiscens sapientiam, serua iustitiam. Ideo, secundum Glossam, primo hortatur ad iustitiam, scilicet usque; ad 6. cap. secundo, ad sapientiam, scilicet à cap. 6. usque in finem. In prima parte primo facit tria, secundum tres partes iustitiæ generalis: primo. n. agit de iustitia hominis, quoad Deum c. 1. Secundo, de iustitia, quoad proximum c. 2. & 3. Tertio, de iustitia hominis,

quoad

Causa materialis libri. Aug. lib. 14. de Trin. c. 1. tom. 3.

Sap. 6. d

Causa finalis libri.

Dion. de cales. hier. cap. 10.

psalm. 75. a

Ecc. 43. a

Psalm. 71. a Sap. 8. a

Plato lib. 5. de Rep. longe post med. Ecc. 10. a

Hier. in lib. de viris illustribus.

Ecc. 1. d

quod seipsum cap. 4. & 3. In prima ergo excitat ad iustitiam cordis: secundo, oris: *Benignus est*: Tertio, operis: *Nolite zelare*. In prima primo ponit exhortationem ad iustitiam bonum: Secundo, utilitatem acquiescentium. *Quoniam inuenitur*: Tertio, detrimentum contemnentium. *Perversa enim cogitationes*. In prima primo, quantum ad rectam affectionem, dicens: *Diligite iustitiam*: Secundo quantum ad rectam estimationem: *Sentite de Domino*: Tertio, quantum ad rectam estimationem: *Et in simplicitate*.

Dicit ergo: *Diligite*, & cetera. Glossa, non solum facite: non enim est meritorium opus iustitiae, non fiat ex amore iustitiae. Gregorius: Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis, nisi manserit in radice charitatis. *Iustitiam*, scilicet incretam, quae est restitudo diuinae voluntatis: & creatam, quae est restitudo humanae, secundum Anselmum. *Diligite*, inquam, iustitiam, ut Deo conformemini: quia iustus Dominus, & iustitias dilexit: item ut spirituali laetitia impleamini, secundum illud Psalmi: *Dilexisti iustitiam*, & cetera, propterea benedixit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praefortibus tuis. Item, ut beatificemini, secundum illud: *Beati, qui esuriunt, & sitium iustitiam*.

Qui indicatis terram, specialiter vos Praelati, qui iudicatis terram iudicio publico. *Terram*, subiecta plebis. Glossa: quibus data est potestas iudicandi: subiecta, inquam, merito peccati. Dicit enim Gregorius: Vbi non delinquimus, ibi pares sumus. Et ideo bene dicit: *Terram*, id est, terrena diligentes: non caelestes, quia opus non est. Spiritualis enim homo diiudicat omnia, scilicet in spe: & a nemine iudicatur, id est, iudicari debet: sed bestiales, secundum Glossam super illud: *Bestias terrae*, id est, bestialiter viuentes. Item vos omnes generaliter, qui iudicatis iudicio priuato: *Terram*, proprii corporis. Glossa, id est, qui corpus discrete reprimitis, ita quod rationale sit obsequium vestrum.

Notandum autem, quod legitur esse quadruplex terra, scilicet terra superior: terra, inquam, viuentium de qua in Psalmo: *Credo videre bona Domini in terra viuentium*. Inferior terra, scilicet mortuorum. Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram ultimam. Exterior etiam terra, scilicet morientium, scilicet praesens mundus: *Vae, vae, vae* habitantibus in terra, id est, in mundo. Interior terra, scilicet mortis, id est, corpus mortale, & terrenum: *Quid superbis terra, & cinis*: Prima terra non subiacet nostro iudicio, quia non est in potestate nostra: & ideo bene dictum est Petro: *Quodcumque ligaueris super terram, non, super caelum*. Secunda iam iudicata est, nec potest poenitere: *Qui non credit, iam iudicatus est*. Tertia iudicanda est iudicio iustitiae, secundum illud Psalmi: *Recte iudicate filij hominum*. Quarta iudicanda est iudicio disciplinae discretae, secundum illud: *Cibaria, & virga: & onus asino: panis, & disciplina, & opus seruo*, id est, corpori, quod spiritui seruire cogendum est exemplo B. Martini, qui artus, febre fatiscens, spiritui seruire cogebat: item exemplo Pauli, dicentis: *Castigo corpus meum: & in seruitute: in qua scilicet erat in statu innocentiae, redigo per virtutem, & opera poenitentiae*. Praedicto seruo debetur sustentatio panis, ne deficiat: virga disciplinae, ne lasciuat, & occupatio sancti operis, ne torpeat. *Sentite*, scilicet recte aestimando. *De Domino in bonitate*, id est, bene, non male, ut haeretici, Monet autem ad bene sentiendum, & sensu exteriori pie diuinas scripturas legendo: & sensu interiori pie intelligendo. Vnde Glossa: *Scripturam pie legite, & intelligite: pie scilicet, deuote approbando, & exequendo, quod intelligitis: & non redarguendo, vel condemnando, quod non intelligitis*. *Et in simplicitate cordis querite illum*, ad ipsum, scilicet tota cordis intentione dirigendo. Vnde Glossa: *Voluntati eius vos subiicite*. Quod non faciunt hypocrite, & ideo inconstantes sunt, secundum illud Iacobi: *Vir duplex animo inconstans: est omnibus viis suis: & propter hoc, vae eis secundum illud: Vae duplici corde*. Cor du-

plex est, quando partes eius ad diuersa feruntur principaliter, quod est occasio mortis spiritualis, secundum illud: *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt*. Simplex autem est cor, quando omnes partes eius ad vnum simplicissimum feruntur, scilicet ad Deum, secundum illud Ecclesiastici: *Congrega cor tuum in sanctitate*. *In simplicitate cordis*, id est, in simplici unitate cordis. Hanc unitatem faciunt, fides in rationali, secundum illud: *Vnus Dominus, vna fides, & c. charitas in concupiscibili*: *Qui adhaeret Domino, vnus spiritus est: pax in irascibili*: *Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Prima unitas prohibet diuisionem errorum in intellectu; secunda desideriorum in affectu: tertia schismatum in effectu. Et bene dixi: in simplicitate, & c. *Quoniam inuenitur*, in praesenti per gratiam, secundum illud Cantici: *Inueni, quem diligit anima mea; Ab iis, qui non tentant illum*, ad exterius praetendendo, ad interius intendendo: sicut Scribae, & Pharisei Christum tentantes, & hoc dicit contra hypocrisim, & duplicitatem. Quid me tentatis hypocrite? *Apparet autem*, scilicet in futuro per gloriam; *Cum apparuerit, similes ei erimus*. Cum autem Christus apparuerit, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria; *His, qui fidem habent in illum*. Hoc dicit contra haeresim, & infidelitatem. Et nota, quod dicit: *In illum*: quia non sufficit credere illiusmodi illum, sed credere in illum, quod est actus fidei formatae secundum Augustinum. Vel, inuenitur propter deuotionem affectus, apparet per contemplationem intellectus. Psalmus; *Custate, scilicet affectu, videte, scilicet intellectu*. Notandum autem, quod secundum Gregorium, tentare, est callide experi; & secundum hoc, contingit Deum tentare quadrupliciter, scilicet, vel indebite volendo experiri eius potentiam; sicut illi, qui tentantes Christum, de caelo signum quaerebant. Vel eius sapientiam; ut Saducei proponentes ei quaestionem de resurrectione, secundum iudicium eorum, insolubilem ponentibus resurrectionem; vel eius iustitiam; ut Pharisei de solutione tributi, quaerendo; *Scimus, quia verax es, & c. vel eius misericordiam; ut Iudaei de iudicio mulieris in adulterio deprehensa, interrogando*. Et quia omnis talis tentatio ex diffidentia venit, & de Deo nullatenus est diffidendum; ideo prohibetur omnis talis tentatio, vnde; *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Item; *Noli esse, quasi homo, qui tentat Deum*. *Perversa enim cogitationes*. Hic tangit multipliciter detrimentum contemnentium exhortationem ad bonum iustitiae; quorum primum est exclusio a consortio Dei. *Perversa enim cogitationes*: secundum, exclusio a consortio sapientiae. *Quoniam in maleuolam animam*; tertium exclusio a consortio Spiritus sancti. *Spiritus enim sanctus*. Primum pertinet ad patrem, secundum ad filium, tertium ad Spiritum sanctum, quorum praesentia per dilectionem iustitiae habetur; vnde; *Si quis diligit me, & cetera, absentia vero, vel carentia per odium iustitiae*. *Perversa enim, & cetera*. Bene dixi, quod apparet his, qui fidem habent in illum, & non aliis. *Perversa enim cogitationes*, scilicet peruersitate fidei, vel morum: *Separant a Deo*, quoad poenam damni. Quae societas lucis ad tenebras? *Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum*. Item; *Iniquitates vestrae diuiserunt, & c. Probata autem, & cetera*. Quasi dicat, nec hoc sufficit ad poenam; *Autem, pro sed; Probata virtus*, id est, vera virtus: secundum Glossam, scilicet diuina virtus *Corripit*, puniendo. Psalmus; *Domine, ne in ira tua corripas me*. *Inspicientes*. Glossa hoc dicit, quantum ad poenam sensus. *Quoniam in maleuolam animam*. Bene dixi, quod separant, & cetera. *Quoniam in maleuolam animam*, quod spiritualia peccata, *Non introibit sapientia*, se illi infundendo; sapientia, inquam, quae de sursum est, quae primum quidem pudica est, & c. quamuis introeat illa; quae de deorsum est, terrena, scilicet, alias, diabolica. *Nec habitabit*, permanendo; *In corpore subdiro peccatis*. Hoc dicit, quantum ad peccata

Osea. 10. a

Ecl. 30. d

Ephes. 4. a

1. Cor. 6. d

Ephes. 4. d

Cant. 3. b

Matth. 22. b

Ioan. 3. a

Coloss. 3. a

Aug. tract. 29. In Io. prope fin. 9.

Psal. 33. b

Greg. lib. 3.

Moral. c. 6.

Matth. 22. a

Matth. 12. c

Matth. 22. e

Ibid. b

Ioan. 8. a

Deut. 6. c

Ecl. 18. c

Ioan. 14. c

Ioan. 14. c

Ioan. 14. c

2. Cor. 6. d

Prou. 17. c

Isa. 59. a

Psal. 6. a

Greg. hom. 27. in Euan. gel.

Psal. 10. b

Psal. 44. b

Matth. 5. a

Gregor. in post. pag. 2. cap. 6.

1. Cor. 2. d

Gen. 1. c

Rom. 12. a

Psal. 16. d

Ezec. 31. d

Apoc. 8. d

Ecl. 10.

Matth. 16. c

Ioan. 3. c

Psal. 57. a

Ecl. 33. c

1. Cor. 9. d

Scriptura sacra pie legenda, & intelligenda.

Iac. 1. a

Ecl. 2. d

Gregor. in 1.
Reg. cap. 7.
lib. 3. cap. 5.

Dubitatio.

Solutio.

Synecdo-
che.

om. 10. b

Psalm. 118. 1

Psalm. 103. d

Isa. 11. a

Psalm. 118. u
Iob 13. c

Arist. 1. Post
text. 44.

Correctio
in verbis:
Correptio
in flagellis.

Sap. 12. a

Psalm. 142. c

Gregor. in 1.
Reg. cap. 16.
lib. 6. cap. 3.
post med.

Psalm. 118. c
Matth. 25. d

Matth. 12. e
Psalm. 139. c

carnalia, quæ licet sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, vt dicit Gregorius. Obicitur tamè quòd bonum omnia exoptant: ergo nulla anima est maleuola, id est; malū volens. Dicendum, quòd nullus vult malum per se, sed per accidēs; quia scil. vult illud, quod est malum, scil. actionem malam, nō in eo, quòd mala, sed in eo, quòd delectabilis, vel apparēs bona. Rursus dubitatur: Corpus non potest esse habitaculū sapientiæ, nec subiectum peccati, vel insipientiæ, vel gratiæ: ergo falsum supponit, cum dicit: *Nec habitabit*, &c. Ad hoc dicēdū, quòd corpus, ibi, nō appellatur pars hominis corporea tantum, sed per synecdochen, secundum quam, pas solet poni pro toto, sumitur hic corp⁹ pro toto homine, inquantū sentit passiones corporis. Vnde Glossa, qui peccatis subiacet corpus, non spiritus est. In tali nō habitat sapientia: vnde Gloss. Frustra sibi blandiuntur hæretici, Pharisei, falsi Christiani: soli enim mūdo corde sapientiā Dei possunt accipere. Et bene dixi, quòd *Non habitabit*, &c. *Spiritus enim sanctus disciplina*. Gloss. qui docet omnem disciplinā, secundum illud: Docebit vos omnē veritatem, scil. rationalem, naturalē, & moralem. Psalmus: Bonitatē, & disciplinam, & scientiam doce me. *Sanctus* in quantum purgat, & reuocat, secundum illud Psalmi: Emitte spiritū tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terrę, *Disciplina*, inquantum ignorantiam tollit, & sapientiā donat, secundum illud: Requiescet super eū spiritus Dñi; spiritus sapientiæ, &c. *Effugiet*, id est, in præsentī lōge fugiet, *Et tunc*, id est, peccatorem, secundum illud Psalmi: Longe à peccatorib. salus, & præcipue hypocrita, qui proprie fictus est. Nō veniet in conspectum eius omnis hypocrita: *Et auferet se à cogitationib. quæ sunt sine intellectu*, id est, falsis, & erroneis; intellectus enim verorū tātū est. *Auferet se*, &c. ecce pœna damni: *Et corripietur*, &c. ecce pœna sensus, Item notandum, quòd auferre se dicitur: quia naturaliter cōmissio culpę præcedit subtractionē gratiæ; Deus enim prim⁹ est in accessu, & vltim⁹ in recessu. Et quod se auferat ab eis: non tamè remanebūt immunes, vnde subdit: *Et corripietur*, &c. correctio fit verbis, correptio fit flagellis: *Corripietur*, in quā scil. fictus in futuro, id est, punietur, *A superueniente iniquitate*, id est, propter superuenientē iniquitatem. Vnde Gloss. fictus, cum dies retributionis venerit, pro iniquitate punietur: *Superueniente*, id est, opprimēte, propter quod superueniens dicitur: sicut qui opprimit, superuenit. Vel, *Corripietur*, id est, simul in anima, & corpore rapietur ad supplicium.

Benignus enim, &c. Hic monet ad iustitiam locutionis, retrahendo à sermonibus malis. Et primo remouet ab ipsis maledictis impunitatis confidentiam; secundo prædicat eorum pœnam. *Propter hoc qui loquitur*; tertio monet ad prauarum locutionū cautelam: *Custodite*, &c. In prima primo remouet impunitatis confidentiā, quæ posset oriri ex iudicis misericordia: *Benignus*, secundo ex eius ignorantia. *Quoniam reuelabit*, &c. tertio ex eius impotentia. *Quoniam spiritus Domini*. Dicit ergo: *Benignus enim est spiritus*. Bene dixi, quòd corripietur fictus, &c. benignus enim est spiritus sapientiæ scil. increatę, scil. filij, à qua datur, scil. Spiritus sanctus: vel creatę, quā ipse dat. O quam bonus, & quam suauis est, Domine spiritus tuus in omnib. Psalmus: Spiritus tu⁹, &c. *Et tamen non liberabit maledictum*, &c. quamuis sit benignus: quia, sicut dicit Gregorius, disciplina, & misericordia multum destituitur, si vna sine alia teneatur. Vel sic, & quia benignus, non liberabit maledictum, &c. quia benignitas malitiæ contraria est, vt dicit Gloss. Non liberabit, inquam, maledicentem: quando maledictus est, quia fecit contra Dei mandatum, qui prohibet maledicere. Psalmus: Maledicti, qui declināt à mandatis tuis; ecce maledictio in præsentī. Item: Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. ecce maledictio in futuro. *A labijs suis*, id est, à peccato labiorum suorum, vel à pœna, quam meruit peccato labiorū suorum. Ex verbis tuis condemnaberis. Item in Psalmo: Labor labiorum suorum operiet eos. Et notandum, quòd ponitur

A consequens pro antecedente, cum dicit, maledictum, pro maledicente. *Quoniam renum*, &c. Quasi dicat, re vera punietur pro peccatis suis, licet occultis, quoniam renum illius, id est, affectionū, sed delectationum carnalium, quarum sedes est in renibus, *Testis est Deus*, id est, cognitor certus, sicut testis de re, pro qua facit testimoniu. Ego sum testis, & iudex, dicit Dominus: *Et cordis illius*, id est, cogitationum de corde exeuntium. *Scrutator est verus*, id est, inquisitor infallibilis: vnde spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ego Dominus scrutans corda, & probans renes. Psalmus: Scrutās corda & renes Deus. *Et lingua eius*, id est, locutionum, quę lingua formantur: *Auditor*, id est, cognitor immediatus sine narratione alterius. Psalmus: Qui plātauit aurem, non audiet? quasi dicat, sic. Et notandum, quòd ponit instrumenta pro operationib. ab ipsis procedentibus, eo quòd sicut instrumenta immediatus se habent ad animam, quàm eorum operationes, sic Deus immediatus, quā aliquis alius cognoscit omnes hominis actus, tam interiores, quàm exteriores, *Quoniam spiritus Domini*, &c. quasi inferret: bene dixi, quòd hoc potest spiritus: *Quoniam spiritus Domini*, intransitiue, id est, qui est Dominus, secundum illud Athanasij: Dominus pater, Dominus filius, Dominus spiritus sanctus. Vel transitiue, id est, spiritus qui eō a Domino, secundum illud: Spiritus Domini super me, &c. Item Ioannes: Spiritum veritatis, qui à patre procedit. *Repleuit orbem terrarum*, sua præsentia rebus omnib. assistendo, & ea continendo. Nunquid non cælum & terram ego impleo? Quia secundum Gregorium: Vbiq; est Deus, intra omnia nō inclusus, extra omnia non exclusus, supra omnia non elatus, infra omnia non depressus: *Et hoc, quod continet omnia* scil. Spiritus sanctus omnia cōtinens, sua potentia conseruando. Sicut enim probat Boëtius in Lib. de Consolatione: Mundus ex tā diuersis, contrariisq; partibus in vnā formā nō conuenisset: & coniuncta diversitas dissociaret, nisi esset vnus, qui coniungeret: & quod contexit, cōtineret. *Scientiam habet vocis*, id est, omnium locutionum, & linguarum, omnia cognoscendo. Et hoc patet, quòd potest cognoscere, & punire omnia, tam facta propter vniuersalē præscientiam, quàm dicta, propter vniuersalē notitiam. Vel secundum Glossam: *Hoc quod continet omnia*, id est, Spiritus sanctus, quia cōtinet omnia, id est, Ecclesiam, extra quam, quod est, nihil est, sicut extra arcam Noë. *Scientiam habet vocis*, causaliter loquendo, id est, intelligentiā scripturæ præstat hominibus, Vel formaliter. *Scientiam habet vocis*, id est eiusdem scientiæ est cum voce, id est, cum verbo, & Dei filio: de quo Ioannes: In principio erat verbum, &c. Allegorice secundū Gloss. potest exponi de temporalī aduentu Spiritus sancti. Et primo tangitur persona missi, cum dicitur: *Spiritus*: secundo, eius æterna origo, *Domini*; tertio tēporabilis missio, *Repleuit*; quarto missionis manifestatio: *Et hoc, quod continet omnia*. Dicit ergo: *Spiritus Domini repleuit*. Gloss. *dominis: Orbem terrarum*, id est, Ecclesiam per omnes terras dilatam, vt dicit Glossa: *Et hoc quod continet omnia*. Gloss. id est, homo, qui conuenientiā habet cum omni creatura: propter quod omnis creatura appellatur secundum Gregorium. *Scientiam habet vocis*. Gloss. diuersarum linguarum à Spiritu sancto, vt patet. Orbi vero terrarum comparatur Ecclesia primitiua, primo propter sui dilatationem, secundum illud Psalmi: In omnem terram exiuit sonus eorum. Secundo propter sui perfectionem, quæ per orbis rotunditatem intelligitur. Vna est colūba mea, perfecta mea. Tertio propter sui stabilitatem: Terra enim in æternum stat. Quarto propter sui compressionem & attritionem: Puto, quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostēdit tanquam morti destinatos, &c. Sicut terra nouissimum est corporū: vnde ab omnibus teritur, & cōculcatur, Quinto propter humani generis sustentationem, & vinificationem: quia de terra viuit, & à terra sustentatur, sicut ab Ecclesia primitiua. Sub quo curuantur, qui portant orbem, scilicet

Hier. 29. f

Matth. 15. b
Hier. 27. b
Psalm. 7. c

Psalm. 93. b

Athanas. in
Symb.

Isa. 61. a
Ioan. 15. d

Hier. 23. e
Greg. lib. 2.
Morla. c. 16

Boët. lib. 3. de
cōsolat. phil.
prosa 12.

Ioan. 1. a

Greg. hom.
in cap. 16.
Matth.
Act. 2. a
Psalm. 18.

Cant. 6. c

Eccl. 1. a
1. Cor. 4. b

Iob. 9. b

Aposto

Pfal. 74. b
Gen. 1. b
Gen. 2. b
Pfal. 62. c
Heb. 4. c
Prou. 16. n
Eccl. 12. d
Pfal. 10. b
Iob. 42. d
Gen. 18. c
Exod. 20. a
Eccl. 33. a
Luc. 11. a
Exod. 16. c
1. Cor. 10. c
Iob. 6. d
Rom. 1. d
Detraçtio multiplex.

Apostoli, & eorum sequaces: nec tamen franguntur quia in Psalmo: Ego confirmaui columnas eius. Sexto propter ornatum omnium virtutum, & productione secundum illud: Germinet terra herbam viridem, &c. Septimo propter aquarum, id est, sapientia doctrinae salutaris originem, secundum illud: Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terrae.

Propter hoc, qui loquitur, &c. Remota impunitatis stulta confidentia, hic praedicat malae locutionis poenam. Et primo quia in Iudicium deducetur: secundo, quia a iudice discutietur: *Cogitationibus impii*, tertio, quia omnibus publicabitur. *Quoniam aures zeli*. Dicit ergo: *Propter hoc*: quia scilicet Spiritus sanctus habet scientiam vocis, id est, omnis locutionis: *Qui loquitur iniqua*; de quibus in Psalmo: Obstructum est os loquentium iniqua. *Non potest latere*, scilicet Spiritum sanctum in presenti, vnde: Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Item: Omnes viae hominum patent oculis eius. *Nec praeteriet*, scilicet dissimulando: *Eum*, scilicet iniqua loquentem: *Corripiens*, id est, puniens, vel *Corripiens* id est, simul rapiens corpus eius, & animam: vel cuncta eius opera mala, & dicta & cogitata. *Iudicium*, scilicet futurum: cuncta enim, quae sunt, adducet Deus in iudicium, vt habetur. *In cogitationibus enim impii*, id est, de cogitationibus impii, in quibus minus peccatum est, quam in prauis sermonibus: *Et interrogatio*, id est, discussio iudicis & examinatio, secundum illud Psalms: Dominus interrogat iustum, & impium. Scio, quod nulla te latet cogitatio. Et si erit discussio de cogitationibus, multo fortius de locutionibus, propter hoc subdit: *Sermonum autem, &c.* Quasi dicat, non solum de cogitationibus. *Autem*, pro sed, *Sermonum illius auditio*, id est, examinatio ad Deum, tanquam ad examinatore, & iudicem veniet: *Et ad correptionem*, id est, punitionem: *Iniquitates illius*, quas commisit, iniqua loquedo. Clamor Sodomorum; & Gomorrhaeorum multiplicatus est, &c. Et benedixi, quod veniet, &c. *Quoniam aures zeli*, zeli, inquam, Dei, animas tanquam sponfas zelantes: *Audit omnia*, id est, nouit, sicut ille, qua audit omnia, sc. tam mala, quam bona, quam indifferentia, sicut zelo typus diligenter audit, & notat verba sponfae, & loquentium cum ea. Ego sum Deus fortis zelotes, &c. *Et tumultus murmurationum*, quibus homines murmurant contra Deum. Praecordia fatui quasi rota plauftri. Et dicitur, *Tumultus*, quia homo murmurans, quasi intra dentes suos tumultuet, non clare enuntiat. *Non abscondetur*: sed toti mundo propalabitur. Nihil opertum, quod non reueletur, neque absconditum, quod non sciatur. Audiui murmurationes filiorum Israel.

Custodite, &c. Hic monet ad prauae locutionis cautelam: & primo ponit suam exhortationem, secundo exhortationis necessitatem. *Quoniam sermo, &c.* Construendum autem, siue continuandum sic: *Ex quo non abscondetur tumultus, &c.* *Custodite ergo vos a murmuratione*, scilicet contra Deum. *Qua nihil prodest*, immo multum obest. Vnde: Quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. *Et a detractione*, scilicet contra proximum. Quare detraxistis sermonibus sanctis veritatis, *Parcite lingua*, non dicitur parcite proximo, sed linguae, scilicet vestrae: quia detrahens alteri, primo seipsum laedit. Vnde peior est detractio serpentina veneno, Seneca: Illud venenum, quod serpentes in aliorum perniciem ferunt, sine sua continent malitia: ipsa detractio partem sui veneni bibit. Glossa perniciosae sunt murmurationes, & detractiones. Detractores Dei odibiles. Detractores dicit pluraliter: quia detractio fit pluribus modis, scilicet, vel cum occultum bonum negatur, vel cum apertum diminuitur, vel cum occultum malum propalatur, vel quando apertum amplius diuulgatur. Et bene dixi, *parcite: Quoniam sermo obscurus*. Glossa, otiosus, vt est verbum murmuris: *In vacuum non ibit*, id est, sine poena non remanebit: quia nec sermo otiosus. Matthaeus: De omni verbo otioso, &c. ergo multo magis de verbo malitioso. Ver-

bum otiosum, vt dicit, ibi Glossa, est, quod dicitur sine vtilitate loquentis, vel audiētis. Hieronymus: Omne quod non aedificat loquentes, in periculum vertitur loquentium. *Os autem, quod mentitur*, scilicet detrahendo, *Occidit animam*, Glossa, mucrone peccati animam mentientis. Psalmus: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium, Et notandum, quod loquitur de mendacio pernicioso, quod est mortale: non de iocoso, vel officioso. Vnde Glossa: Est mendacium, leuioris culpa, cum quis praestando beneficium, mentitur. Sed videtur, quod aliquod mendacium sit bonum, & meritorium, quia obstetrices mentientes meruerunt premium apud iustum iudicem: scilicet Deum, qui falli non potest, vt patet. Dicendum secundum Glossa, quod non est remunerata mendacii, sed pietatis earum beneuolentia Sed nunquid vnum, & idem factum, fuit peccatum, & tamen habuit beneuolentiae meritum: Et videtur, quod sic: dicit enim Glossa: Deus vnum idemque factum propter bonum, malum condonat, & bonum remunerat. Dicendum, quod vnum fuit connexionem, non indiuisibile: quia aliud fuit intentio liberandi, aliud voluntas mentiendi, licet coordinata.

Nolite zelare, &c. Hic hortatur ad iustitiam operis: & primo per rationes sumptas ex parte creationis: secundo ex parte retributionis, ibi: *Iustitia enim, &c.* Ex parte creationis primo per rationem sumpta ex bonitate creatoris. *Quoniam Deus*, secundo per rationem sumpta ex parte finis creationis, *creauit* tertio per rationem sumptam ex parte conditionis creaturae, *non est in illis. Nolite zelare, &c.* quasi dicat, quia mendacium occidit, nolite zelare, id est, diligere, vel aperte affectu, *mortem*, scilicet animae, quam per culpam incurrit: secundum illud: Vera mors est, quam homines non timeant: separatio, videlicet animae a Deo, qui est beata vita animarum: sicut mors corporalis est separatio corporis ab anima. *Mortem*, dico, *in errorem vite vestrae* causaliter constitutam, secundum illud: Errant, qui operantur malum, omnis enim malus errans, secundum Philosophum. *Neque acquiratis*, in effectu, *perditionem*, aeternae poenae, quod est in vestra potestate, secundum illud: Perditio tua Israel: tantummodo auxilium tuum ex me. *In operibus manuum vestrarum*, causaliter, id est, merito operum vestrorum. Sed obiicitur secundum Augustinum: Omnes appetunt vitam, & beatitudinem: ergo nullus mortem, vel perditionem. Dicendum, quod verum est per se, sed per accidens & ex consequenti dicuntur eam appetere, qui appetunt actum, quia est causa mortis, & perditionis. Vnde ponit consequens pro antecedente, subdens: Bene dixi, errorem causam mortis esse, & opera mala causam perditionis. *Quoniam Deus*, qui auctor est omnium, secundum illud Ioannis: Omnia per ipsum facta sunt *mortem non fecit*, scilicet praesentem. Sed contra: Vita & mors, paupertas & honestas a Deo sunt. Dicendum, quod hic loquitur de morte culpa: vel si de morte naturae, loquitur quantum ad priuationem, non quantum ad sensum doloris. De morte etiam gehennae verum est, quod hic dicitur, *Deus mortem non fecit*. Sed contra: omnis poena iusta & omne iustum bonum, & omne bonum est a Deo. Dicendum, quod cum dicit, omnis poena iusta intelligit per se, scilicet secundum quod est poena, non secundum id, quod est: vnde non potest concludi, quod simpliciter sit a Deo, sed dicendum quod poena est. *Nec latatur in perditione viuorum*, scilicet futura. Contra: Ego quoque in interitu vestro ridebo, &c. Dicendum, quod non delectatur in poena, in quantum est perditio naturae, sed in quantum est effectus iustitiae. Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Et bene dixi, quod non delectatur, vel laetatur in perditione, quia est via ad non esse: *Creauit enim Deus omnia, vt essent*, Glossa, non vt periret: vnde & naturale appetitum existendi omnibus indidit, id est, intus dedit. Et quia comunis conceptio animi est, secundum Boetium, omne, quod est, ad bonum tendere, & omnia tendunt ad esse: probat, quod esse omnium est bonum. *Et sanabiles*, id est, in

Matth. 23. c
Hierony. in cap. 12. Mat. 10. 6.
Psal. 5. b
Exod. 1. d
Dubitatio.
Solutio.
Dubitatio.
Solutio.
Aug. quast. 32. ad Oros. tom. 4.
Prou. 14. c
Arist. lib. 3. p. eth. c. 1.
Osea. 13. c
August de morib. Eccl. cap. 3. tom. 1. & lib. 83. q. 10. 4. & in. ps. 12. tom. 8.
Ioan. 1. a
Eccl. 11. c
Dubitatio.
Solutio.
Dubitatio.
Solutio.
Prou. 1. c
Dubitatio.
Solutio.
Isa. 1. d
Eoz. lib. 4. prosa 3. de consol. phil.

spiritual

spirituali sanitate creatas per innocentiam, & ad sanitatem reducibiles per pœnitentiam, ne perirent: non enim vult mortem peccatoris &c. Sanabiles, inquam, fecit nationes orbis terrarum, id est, omnes, quotquot nascuntur in orbe terrarum. Insanabilitas ergo earum ex ipsis est, non ex Deo: Insanabilis est fractura tua, pessima plaga tua. *Non enim est in illis*, &c. Glossa, in natura illorum, scilicet nationum, *medicamentum exterminij*, id est, poculum peccati secundum Glossam, quod est causa exterminij in præsentī morte. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Exterminium dicitur peccatum, quia extra terminos gratiæ ponit. Item mors temporalis, quia extra terminum vitæ naturæ ponit. Item mors gehennalis, quia ponit extra terminos gloriæ: & loquitur per antiphrasim: sicut si venenum appellaretur medicamentum: & sicut piscina vocatur aqua carens piscibus. Sed obiicitur de hoc: quod dicit: *Non est in illis* & cetera, quia: Erasmus natura filij iræ. Sed dicendum, quod hic loquitur de actuali peccato, vel de natura instituta, id est, ante lapsum, non destituta per peccatum: de qua loquitur Apostolus: *Nec inferorum regnum*, id est, perditio æterna, *in terra*, id est, in homine facta de terra. Firmauit Deus hominem de limo terræ. Intendit ergo ostendere, quod mors peccati & perditio supplicij æterni non sunt à natura, sed à voluntate peruersa. De morte peccati patet per Glossam, quæ dicit: non peccamus necessitate, sed voluntate peruersa. De perditione supplicij patet per aliam Glossam, quæ dicit: nihil diabolus homini nocuisset, nisi homo acquiescisset.

Iustitia enim perpetua est, &c. Hic monet ad iustitiam operis ex retributionis consideratione: & primo tangit præmium iustitiæ: secundo supplicium iniustitiæ, *iniustitia autem*, &c. tertio æquitatem iustitiæ seu pœnæ inflictæ. *Impij autem iustitia enim perpetua est*, &c. Quasi diceret, benedixi, quod mors non est à Deo, nec à natura, sed ab iniustitia peruersæ voluntatis: iustitia enim perpetua est, vitam perpetuam tribuendo, secundum illud: In semitis iustitiæ vita, vel semita. & immor-

alis, à perpetua morte liberando, vnde: Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. *Iniustitia autem mortis est acquisitio* mortis, scilicet temporalis & æternæ, vnde: Stipendia peccati, mors. Item: Iter deuium ducit ad mortem.

Impij autem, &c. Hic ostendit retributionis æquitatem, quam scilicet impij hic meruerunt, primo iniustitiam faciendo, propter quod dicit: *Impij autem manibus*. Secundo familiariter amando, ibi, & *estimantes*, &c. Tertio inseparabiliter adhærendo: & *sponsiones*, &c. Quarto fortiter defendendo: *quoniam morte digni sunt* &c. *Impij igitur*, &c. Bene dixi, quod mors non est à Deo, vel à natura. *Autem* pro sed, impij in Deum & proximum *manibus & verbis*, Glossa, factis & dictis, *accesserunt*, quasi diceret, non se ingessit, sed ipsi aduocauerunt *illam*, scilicet impietatem, & mortem, & patet in primis parentibus, & *estimantes illam amicam*, id est, vilem, nec damnosam, Glossa, quia putant se impune peccare, *defluerunt*, id est, fluxerunt deorsum, Glossa, in mortem æternam: sed primo in mortem culpæ: secundo in mortem temporalis pœnæ: tertio in mortem æternæ pœnæ. Oportet nos obseruare, quæ audiuimus, ne forte perefluamus.

Et sponsiones posuerunt ad eam, id est, fœdus inseparabile, quasi desponsationis per obstinationis impœnitentiam, Glossa, ne separentur. Percussimus fœdus cū morte, & cum inferno fecimus pactum. Et merito defluerunt in mortem, *quoniam morte digni sunt, qui sunt ex parte illius*, scilicet iniustitiæ, eam scilicet tenendo, & defendendo, sicut homo defendit partem, de qua est: Qui talia agunt, digni sunt morte. Potest autem hic notari processio in peccatis, de qua: Est processio in malum viro indisciplinato. Quia primo est impietas in corde per consensum iniquitatis: deinde in manu per consummationem operis: deinde verbum defensionis, vel gloriationis: deinde amicitia, & spes impunitatis: postea defluxus per iterationem præuæ consuetudinis: deinceps sponso per obdurationem mentis: postremo mors impœnitentiæ finalis.

CAPVT SECVNDVM.

DI X E R V N T enim impij cogitantes apud se non rectè. *Exiguum, & cum tadio est tempus vita nostra, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus: quoniam fumus afflatus est in naribus nostris: & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: quia extinguita cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tanquam mollis aer, & transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est à radiis solis & à calore illius aggrauata: & nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Umbra enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & utamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & unguentis nos impleamus, & non prateat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratium sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo vestrum exors sit luxuria nostra: ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterani reuereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ: quod enim infirmum est, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplina nostra. Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis etiam ad videndum: quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt via eius. Tanquam nugaces estimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris tanquam ab immunditiis, & præfert nouissima iustorum, & gloriatur, patrem se habere Deum. Videamus ergo, si sermones illius veri sint, & tentemus, quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia, & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius. Hæc cogitauerunt & errauerunt: excacauit enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. Quoniam Deus creauit hominem inextinguibilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Inuidia autem diaboli mors introiit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.*

EXPOSITIO IN CAP. II.

SVpra egit de iustitia hominis ad Deum: hic principaliter de iustitia hominis ad proximum. Et primo ab iniustorum similitudine retrahendo: hic in secundo hoc Cap. Secundo ad iustorum similitudinem prouocando, scilicet in tertio Cap. In prima, id est, à parte iustorum, proponit iniuste viuendi causam motiuam: secundo, describit vitam iniustam, ibi: *Venite ergo, &c.* tertio, ostendit eam non esse imitandam, ibi *Hac cogitauerunt, &c.* In prima tangitur triplex causa motiua: prima ex parte status: secunda ex parte nature: *Quia ex nihilo nati sumus*; tertia ex parte nominis, siue famæ. *Et nomen nostrum obliuionem, &c.* Ex parte status, triplex, primo quoad statum mundi, ibi: *exiguum, &c.* secundo quoad statum paradisi: *Non est refrigerium, &c.* tertio quoad statum inferni. *Et non est, qui agnitus sit reuersus ab infernis, &c.*

Dixerunt autem impij, cogitantes apud se non reete, &c. Bene dixi, quod impij manibus, & verbis accerserunt iniustitiam & mortem: nam dixerunt impij, id est, carentes pietate in Deum & proximum. Glossa, vox est perditorum, qui tanquam bruta animalia, quæ præsentia sunt, amant, & futura despiciunt: nec post hanc vitam requiem æternam sperant. *Apud se*, quia aperte non audent, secundum illud Psalmi: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Si enim aperte dicerent, pœnam incurrere timerent: *non recte cogitantes*, immo male, *Exiguum est*, propter breuitatem, secundum illud: *Breues dies hominis sunt. Et cum radio*, propter pœnalitatem. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis: *tempus vite nostre*, Glossa præsentis, quam sibi viuunt, non Deo: ideo addunt, *nostra*. Contra quos: *Qui viuunt, iam nõ sibi viuant: sed ei, qui pro eis mortuus est, & resurrexit. Et non est refrigerium in fine hominis*, Glossa, id est, quies post mortem: *Quod tamen est falsum: quia dicitur in Psalmo in persona sanctorum: Transiuimus per ignem & aquam, & deduxisti nos in refrigerium.* Item: *Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Item: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur, &c. vt requiescant à laboribus suis, non est, qui agnitus sit reuersus ab infernis.* Per hoc intendunt excludere infernum esse. Sed eadem ratione possunt dicere mortem non esse: quia nullus mortuus reuertitur ad vitam. Vnde ratio eorũ non valet, quia si à priuatione ad habitum non est regressus secundum naturam; & ideo de inferno inferiori nullus reuertitur secundum legem: vnde: *Qui descendit ad inferos, non ascendet.* Aliqui tamen leguntur reuersi priuilegio gratiæ, vt Traianus, quem Gregorius, &c. De inferno vero superiori reuersus est Christus, & multi alij per ipsum, vel per eius Apostolos, suscitati.

Quia ex nihilo nati sumus, &c. Hic ponitur causa motiua ex parte nature: & primo ex consideratione humanæ originis: secundo ex consideratione compositionis, ibi: *quoniam fumus*, tertio ex consideratione resolutionis, *quia extincta*; Bene dixi, quod non erit refrigerium, nec supplicium: quia nec subiectum susceptibile talium: *quia ex nihilo*, origine immediata quoad corpus. *Intelligas, quia ex nihilo fecit eam Deus, & hominum genus, & post hoc*, id est, post hanc vitam *erigimus, tanquam non fuerimus*, quasi dicat, in nihilum reuertemur, secundum illud Damasceni: *Omne, quod à veritione inceptit, veritioni subiectũ est.* Item Augustinus: *Naturale est, quod ex nihilo est, in nihilũ posse resolui.* Quod intelligendum est de possibilitate primæ aptitudinis, non necessitatis: quia manu creatoris tenentur, ne in nihilũ cadant, sicut dicit Gregorius. *Quoniam sumus*, scilicet quantum ad spiritum vitalem corporeum intrinsecum: fumus enim est vapor igneus, & spiritus vitalis est corpus subtile igneum. *& flatus*, id

est, ventus, quoad spiritum exteriorem corporeũ, qui spiratur. Quæ est vita vestra, vapor est ad modicũ parens. Ventus est vita mea. Psalmus: *Defecerunt sicut fumus: dies mei in naribus nostris*, hoc dicit spiritualiter à parte totũ corpus dās intelligere propter facile exitum, qui esset in naribus: item propter manifestationẽ, quia ibi inspirando, & respirando magis manifestatur. *Et sermo scintilla ad commouendum cor nostrum*, id est, anima, scintillæ comparabilis, vt dicit Glossa: *Vnde: Quærent extinguere scintillam meam.* Anima autẽ, sermo dicitur, secundum reputationẽ infidelium: quia secundum eos nihil est in re, sed tantum secundum nomen: vel sermonem: scintillæ autem comparatur, quia secundum aliquos Philosophos, anima dicta fuit igneæ esse nature. Vel melius, potest dici anima sermo, ab effectu, quæ scilicet habet vim sermocinandi: scintillæ autem comparatur propter nature subtilitatem, & motus agilitatem. Vnde: *Et tanquam scintillæ in arundinetõ discurrent.* Item, propter durationis breuitatem secundum infideles. Vnde Glossa, *Scintillæ comparabilis, quæ statim nihil.* *Ad commouendum cor nostrum*, id est, viuificandum, vel vegetandum, secundum Glossam *respiratio est in naribus nostris*, id est, in corporibus nostris, ita prompta ad exeundum de corpore, sicut flatus de nare. Sequitur, *qua extincta, &c.* Bene dixi, quod anima comparatur scintillæ, quod cito extingueretur: quia corpus nostrum erit cinis extinctus, scilicet post animæ extinctionem, quæ secundum infideles, in morte extinguitur.

Sed verior litera est, *qua extincta*. Secundum quam lectionem, siue literam, dicendum, quod hic tangit causam motiuam ex consideratione resolutionis: & primo ex consideratione resolutionis, quantum ad corpus; secundo, quantum ad spiritum, ibi: *spiritus diffundetur*; tertio, quantum ad vitam: *& transibit vita nostra, &c.* Dicit ergo, *qua*, scilicet anima extincta; secundum eos, *cinis erit corpus nostrum*. Omnes homines terra, & cinis. Item: *Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis*; Per consumptionem enim humiditatis naturalis, à calore corpus consumitur, & in cinerem vertitur & spiritus, corporeus vitalis diffunditur, scilicet redeũdo in sua principia componentia, *tanquam aer mollis*, id est, faciliter, & inuisibiliter: mollis autem dicitur aer, quia non resistit tactui. Vel spiritus incorporeus, siue anima diffundetur, id est, euanescet, & dissoluitur secundum eos, iuxta illud Psalmi: *Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & cætera.* *Et transibit vita nostra*, id est, per annihilationem suorum principiorum totaliter desinet. *Et sicut vestigium nubis*, quod non apparet post nubis resolutionem: Velut nubes pertransiit salus mea, scilicet temporalis. Sicut consumitur nubes, & pertransiit; sic, qui descendit ad inferos non ascendet; *& sicut nebula dissoluetur*, quæ scilicet, est reliquia nubis; nubes enim ex vapore grossiori, & depressiori consistit; nebula vero ex rariori, quæ scilicet nebula, fugata est à radiis solis calore continentis aeris adunante partes, & fugante partes frigidi vaporis; & à calore illius aggregata, eodem calore frigus nubis ad interiora fugante; & sic per accidens partes illius nebulae condensante, & sic aggrauante, & in aqua postea resolvente. Subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

Et nomen nostrum, &c. Hic ostenditur causa motiua ex parte famæ, vel nominis, & primo tangitur famæ abolitio; secundo, abolitionis ratio, ibi: *umbra enim transiit*. Dicit ergo, *Et nomen*, quasi dicat, non tantum essentia, vel substantia nostra transibit in nihilum, sed & nomen nostrum, id est, fama, quoad personam, *obliuionem accipiet per tempus*, id est, temporis diuturnitatem: *Nomen impiorum putrescet, & nemo habebit memoriam operum nostrorum*, quoad vitam. Memoria eius pereat de terra. Itẽ in Psalmo; *Pereit memoria eorũ cum sonitu.* Et e contra; *In memoria æterna erit iustus.* Sed obiicitur, quod opera multorũ reproborũ, scilicet Cain,

Pharao

lac. 4. d
Iob. 7. b
Psal. 101. d

2. Reg. 14. b

Arist. lib. 1.
de Anima
ex op. aliorum.
Sap. 3. b

Psal. 13. b

Iob. 14. a
Ibid.

1. Cor. 5. c

Psal. 65. c

Hier. 6. b

Apoc. 14. b

Arist. in
Post. præd. c.
de opp.
Iob. 7. b

Ecc. 17. d
Gen. 18. d

Psal. 102. c

Iob. 30. c
Iob. 7. b

Iob. 37. d

Pror. 10. a
Iob. 18. d
Psal. 9. a
Psal. 111. b
Gen. 4. b
Exod. 1. c
seq.

2. Mac. 7. f

Io. Damasc.
in Dial. ad
uers. Man.
longissime à
medio.
Aug. de fide
ad Pet. cap.
3. 10. 3. Greg.
16. Mor. c. 18.

Pharaonis, Neronis, &c. adhuc memorantur. Dicendum, quod verbum istud est verbum reprobatorum: & ideo non est inconueniens dicere illud esse falsum. Vel dicendum, quod non memorantur memoria laudabilis, vel eis vtili: de hac autem loquitur hic. Sed obicitur, quod multorum reprobatorum facta celebra, & laudabilia memorantur. Ad hoc dicendum, quod ipsorum non fuerunt, sed Dei in ipsis, secundum illud: Omnia opera nostra operatus es nobis Domine. Ad memorandum autem duo requiruntur, scilicet fortis impressio, & frequens reiteratio: & vtrumque excludit, cum subdit: *umbra enim, transitus* propter transeundi velocitatem. Dies nostri sicut umbra super terram, & nulla est mora: *umbra*, inquam, *transitus est tempus nostrum*, id est, quod ad voluntatem nostram faciendam, non Dei expendimus: sed dominus quandoque tibi accipiet ipsum tempus. Psalmus: Cum accepero tempus, ego &c. *Et non est reuersio finis nostri*, propter redeundi impossibilitatem. Antequam valam, & non reuertar, &c. *quoniam consignata est* scilicet reuersio nostra, id est, sub sigillo clausa. Glossa, consignata, quasi non apparens, quia non est: *et nemo reuertitur ad vitam* scilicet secundum communem legem. Psalmus: Sepulchra domus illorum in æternum, scilicet secundum opinionem istorum: sed secundum veritatem omnes quandoque resurgent per virtutem diuinam. Vnde: Omnes quidem resurgemus.

Notandum autem, quod vita, & status impiorum comparatur fumo propter rationabilis obcæcationem. Infra hoc eodem capite: *Excacauit eos malitia eorum*. Item: Obscuratum est insipiens cor eorum. Assimilatur flatui, propter inquietam irascibilis perturbationem. Impij quasi mare fernens. Scintillæ propter concupiscibilis inflammationem: Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur. Aeri, propter intentionis vacuitatem. Cineri, propter operum infructuositatem. Opera eorum inutilia. Nubi densiori, propter gratia oppositionem. Nebulæ leuiori, propter mentis eleuationem, siue elationem. Umbra, propter exteriorum simulationem.

Venite ergo, &c. Hic describit vitam iniustam, & primo tangitur iniustorum concordia, & mutua cohortatio ad propria vitæ dissolutionem: secundo iustorum oppressio, ibi: *opprimamus*, &c. Primo ergo cohortantur se ad vacandum dissolutioni, primo celeriter, secundo abundanter, ibi: *vino pretioso*, &c. tertio, euidenter, ibi: *coronemus*; quarto communiter, vel vniuersaliter, ibi: *nemo nostrum*; quinto hilariter, ibi: *vbique relinquamus*. Dicunt ergo, ex quo præsens vita transit, & futuram non speramus, venite ergo, &c. *Venite*, dicit, quia inquit Seneca: Nullius rei possessio iucunda est sine socio: & ideo mutuo se hortantur: hoc enim est inuitatorium in matutino diaboli. Notandum enim, quod sicut Ecclesia iustorum, secundum diuersa festa diuersa habet inuitatoria, & Venite: Sic & Synagoga peccantium. Vnum est vanitatis: Venite & faciamus nobis ciuitatem & turrim. Aliud iniquitatis: Venite & occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem Tertium auaritiæ, & cupiditatis: Veni nobiscum, &c. Quartum voluptatis, de quo hic scilicet, *venite*, & fruamur bonis, quæ sunt, &c. Iis respondet illud: Discedite maledicti in ignem, &c. *Fruamur*, inquam, amando affectu, nihil vnquam desiderando. Frui enim est alicui rei amore inhærere propter se. *Bonis, quæ sunt*, id est, bonis præsentibus, & *vtamur* delectando in effectu. Augustinus: Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Item: Totum malum hominis est frui vtendis, & vti fruendis, *vtamur*, inquam, creatura, scilicet contempto creatore: aliter namque non esset peccatum vti creatura. *Tanquam in iuuentute*, id est, quandiu sumus iuuenes: quia sensus iuuenum magis percipit delectationem, quam senum. Vnde, Octogenarius sum hodie, nunquid vigent sensus mei, &c. Ideo Lætare iuuenis in adole-

scientia tua, *celeriter* Glossa, ne nos & illa ante transeamus, quam illis fruamur, secundum illud: Comedamus, & bibamus: eras enim moriemur: *vino pretioso* interius, quoad gustum, excitando calorem ab interiori, & *vinguenis* exteriorius, quoad tactum, excitando calorem ab exteriori: *impleamus nos* per vsum superfluum & immoderatum. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, &c. *et non prætereant nos flos temporis*, id est, amœnitas, quoad aspectum. Date florem Moab: &c. Tales non curant de fructu autumnæ celestis, sed tantum de flore veris præsentis, *coronemus nos rosos, antequam marcescant*, Cecidit flos. Et: *Ve flori decidenti, ad delectandum quoad odoratum*. Sed *væ coronæ superbiæ ebriis Ephraim*. *Nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra*, id est, nullus locus amœnus: hoc dicit quantum ad vniuersalitatem loci: In omni colle sublimi, & sub omniligno frondoso tu prosternebaris meretrix. *Nemo vestrum*, hoc dicitur quantum ad vniuersalitatem personarum. Talis erat Sodoma, in qua nec decem iusti poterant inueniri, vt patet: *nemo inquam exors sit luxuria nostra*, id est, sine forte, hoc est expers, vel immunis. *Ubique relinquamus signa latitæ nostræ*, hoc dicitur quantum ad vniuersalitatem in facto: Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis, *quoniam hac*, scilicet vita dissoluta est *pars nostra* scilicet ex parte animæ & *hæc est fors nostra*, scilicet ex parte corporis. Vel, idem sunt in re, pars, & fors: sed differunt ratione: quia pars nominatur ex parte recipientis, fors ex parte dantis: In partibus torrentis pars tua, & hæc est fors tua. E contra dicit vir iustus. Dominus pars hereditatis meæ. Item: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Opprimamus pauperem iustum, &c. Hic describit vitam iniustam, quantum ad bonorum oppressionem, Primo, quia opprimunt sine reuerentia personæ: secundo, quia sine timore iustitiæ, ibi: *Sit autem fortitudo*, &c. *opprimamus*, Glossa, vox perditorum est. *pauperem iustum*, quemcumque scilicet. Oppresserunt pariter mansuetos terræ, & non parcamus viduæ. Psalmus: Viduam, & aduenam interfecerunt, *nec veterani reuerentur canes multi temporis*, id est, quemcumque senem: Non sunt reuerenti senem. *Sit autem fortitudo nostra lex iniustitiæ*, id est, totum reputemus licitum, quidquid possumus facere: Factum est iudicium, & contradictio potentior. *Vel iniustitiæ*, vnde Interlinearis: quasi fortitudinem pro iustitiâ habeamus, id est, quod poterimus facere per iustitiâ, faciamus per violentiam. *Quod enim infirmum est &c.* quasi dicat, non opprimamus tantummodo pauperes, & debiles: vt viduas & senes: sed quosque poterimus *quod enim infirmum est*, scilicet in se, vt vidua, pauper, & senex *inutile inuenitur*, scilicet aliis: vnde de talibus parum, vel nihil est curandum. Non sic Dominus sentiebat, qui infirma mundi elegit, &c. Non sic Paulus, qui dicebat, quod Virtus in infirmitate perficitur. Allegorice exponitur hoc de Hæreticis, qui nõ parcunt pauperi iusto, id est, populo Christiano: nec viduæ, id est Ecclesiæ: nec veteranis, id est, Apostolis, & Prophetis.

Circumueniamus ergo iustum, &c. Hic specialiter describit Christi persecutionem, & primo tangit causam: secundo, finem, ibi: *Videamus ergo si sermones*, &c. tertio, mundum, ibi: *Contumelia & tormento*, &c. Causam, propter quam Iudæi persecuti sunt CHRISTVM, tangit tripliciter, primo ex parte suarum operationum: secundo ex parte suarum cogitationum, ibi: *factus est nobis*: tertio ex parte suarum locutionum, ibi: *tanquam nugaces*. In prima parte ex parte operum tangit duplicem causam, quarum prima est operum Iudæorum detestatio: secunda traditionum CHRISTI commendatio, *promittit se*, & cætera: *Circumueniamus ergo*: & cætera, quia dixi, *fortitudo nostra sit lex iniustitiæ*, & non possumus, nisi iustum circumueniamus: *circumueniamus ergo iustum*, vt scilicet fortitudinis nostræ legem libere exercere possimus. *Circumueniamus*, inquam, per fraudulentiam, *iustum*, id est, Christum,

qui

Isa. 26. b
Memoria
duobus ex
colitur.

Paral. 29. d

Sal. 74. a

IO. d

Sal. 48. b

Cor. 15. g

Rom. 1. o

Isa. 57. d
Ecc. 23. d

Sap. 3. c

Nullius rei
possessio iu-
cunda sine
socio.
Inuitatoria
diuersa.

Gen. 11. a

Gen. 37. d

Prou. 1. b

Matth. 25. d
Aug. lib. 1.
de doct.
christ. cap. 4.
et lib. 10. de
Trin. c. 11.
rom. 3.

Ecc. 11. d

Isa. 22. d

Amos 6. b

Hier. 48. b

Isa. 40. b

Isa. 28. a
Ibidem.

Hier. 2. c

Gen. 18. d

Ezech. 16. c

Isa. 57. a

Psal. 15. b

Psal. 32. d

Iob. 24. a

Psal. 93. b

Baruc. 4. c

Abac. 1. a

I. Cor. 11.

2. Cor. 12. b

Hier. 32. b
 1. Pet. 2. d
 Isa. 54. d
 1. Thef. 4. b
 2. Cor. 7. a
 Aft. 10. f
 Ioan. 11. f
 Eccl. 33. b
 Ioan. 7. b
 Matth. 15. a
 Ioan. 5. c
 Pfa. 81. b
 Matth. 9. a
 Matth. 1. c
 Aug. lib. 7. conf. c. 16. tom. 1.
 Ioan. 3. e
 1. Reg. 18. c
 Heb. 2. d
 Isa. 6. d
 Matth. 1. d
 2. Pet. 2. d
 Pfa. 68. b
 Isa. 55. c
 Sopho. 3. d

qui per antonomasia iustus appellatur. Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus noster. Quia peccatum actuale non fecit, nec originale contraxit in conceptione. Iustitia oriatur simul, &c. Vel, *Circumueniamus*; &c. potest esse vox quorumlibet malorum contra quemlibet iustum, contra quod monet Apostolus dicens: Ne quis circumueniat in negotio fratrem suum: sicut nec ipse fegerat, vnde: Nos neminem laesimus, scilicet facto, neminem corrupimus exemplo prauo: neminem circumuenimus, scilicet verbo: *Quoniam inutilis est nobis* Glossa, cum tamen vtilitatem eius in omnibus viderent, secundum illud: Qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo. Sed inutilem sibi reputabunt in temporalibus, vnde: Venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. *Et contrarius est operibus nostris*, scilicet sicut bonum est contrarium malo, secundum illud: Contra malum stat bonum, & contra virum iustum peccator, & *improperat nobis peccata regis*, quia peccamus, transgrediendo legem, vnde: Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? & *difframat in nos*, id est, contra nos, vel in nos retorquendo, *peccata disciplina nostra*, id est, dicendo, quod peccamus, traditiones nostras, vel tenendo vel teneri faciendo, vnde: Quare transgredimini mandatum Dei propter traditiones nostras?
Promittit se scientiam Dei habere Glossa, id est, omnia se scire, tanquam Deus: & hoc quantum ad essentiam: *filium Dei se nominat*, id est, Deo consubstantialem, & coeternum quoad personam. Patrem suum dicebat Deum: aequalem se faciens Deo. Sic quilibet iustus scientiam Dei habet in intellectu, filius Dei est per gratiam in affectu, vnde in Psalmo: Ego dixi, dii estis, scilicet scientes bonum & malum: & filij excelsi omnes.
Factus est nobis in translationem. Hic ponitur causa mouens ex parte cogitationum: & primo tangitur cogitationum Iudaeorum per Christum manifestationis effectus, non ex parte Christi causatus, sed ex parte Iudaeorum, scilicet invidia eorum, ibi: *Gravis est*, &c. Factus est nobis in translationem, id est, in propalationem: *cogitationum nostrarum*, Glossa, cogitationes nostras traducit in lucem, id est, extra ducit in notitiam: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sic accipitur *traducere* scilicet pro manifestare, vbi dicitur: Noluit eam traducere. *Gravis est etiam nobis ad videndum*, scilicet propter manifestationem peccatorum ipsorum. Augustinus: Oculis aegris odiosa est lux. Qui male agit, odit lucem. Hoc autem quod ipsum videre non poterant, signum erat inuidiae, vnde: Non rectis oculis Saul aspiciebat David, scilicet quia inuidebat ei. *Quoniam dissimilis est aliis vita illius*, vita scilicet tota exterior, seu conuersatio. Contra: Debit per omnia fratribus assimilari. Dicendum, quod Apostolus loquitur de similitudine passibilis naturae: hic de similitudine culpae. Notandum autem, quod dissimilitudinis fuit vita, siue conuersatio eius aliis, & quantum ad initium, quia sine peccato conceptus, & natus. Semen sanctum est, quod steterit in ea, id est, in Maria. Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Et quantum ad medium, quia sine peccato conuersatus. Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus, &c. Et quoad terminum, quia mortuus est sine mortis debito. Psalmus: Quae non rapui, tunc exsoluebam. *Et immutata sunt via illius*, Glossa, dissimiles factae sunt scilicet facta, & disciplina eius: Non enim cogitationes meae cogitationes vestrae, neque viae meae viae vestrae, dicit Dominus,
Tanquam nugaces, &c. Hic tangitur causa mouens ex parte locutionum: & primo ponitur ipsorum reprobatio: secundo, aliorum approbatio, ibi: *Et praefere nouissima*; &c. tertio, sui commendatio, ibi: *Et gloriatur patrem se habere Deum*. Tanquam igitur nugaces aestimati sumus ab illo, id est, inania facientes, & dicetes. Nugas, qui à lege recesserant, congregabo: *Et abstinet se à vitis nostris*. Glossa, id est, actionibus, & traditionibus nostris: *Tanquam ab immunditiis*, Et quidem iuste: quia

vere immunditiae erant. Vnde: Iuxta immunditiam menstruatae facta est via illorum coram me. *Et praefere nouissima iustorum*, id est, finem. Et merito quidem, quia mors peccatorum pessima: sed mors iustorum pretiosa, secundum illud Psalmi: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Ideo: Dicebat Balaam: Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. Vel secundum Glossam, *Praefert nouissima iustorum*, id est, vitam aeternam voluptati. *Et gloriatur patrem se habere Deum*. Est pater meus, qui glorificat me.
Videamus ergo, si sermones, &c. Hic in persona Iudaeorum, primo tangit finem persecutionis Christi, qui erat, quod de Christo veritatem scire volebant: secundo subditur, qualiter hoc scire poterant, ibi: *Si enim est verus filius Dei*, &c. *Videamus*, &c. quasi dicant, ex quo ita gloriatur, videamus, quasi à remotis, de morte eius tractando. Collegerunt Pontifices, & Pharisei consilium aduersus Iesum. *Videamus*, inquam: *Si sermones illius veri sunt*, scilicet, quod sit vere filius Dei. Hoc vidit & cognouit ille Centurio, quia videns eum clamando expiare, & motum terrae, aliaque signa, ait: Vere filius Dei erat iste: *Et tentemus*, de prope, eum scilicet crucifigendo, & morti exponendo, *Quae ventura sunt illi*, scilicet si poterit se liberare: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. *Et sciamus*, vel *ut sciamus*, quae erunt *nouissima illius*, scilicet si resurget: & hoc sciemus eius sepulchrum custodiendo. Vnde: Domine, recordati sumus, quod seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam. *Si enim verus est filius Dei*, vt praedixit non per gratiam adoptionis vt nos, sed per naturalem proprietatem aeternae generationis: *Suscipiet illum*, scilicet in gloria. Ecce seruus meus, suscipiam eum: *Et liberabit eum*, scilicet à poena: & hoc est, quod sequitur. *De manibus contrariorum*, id est, crucifixorum, qui erant contrarij. Vtrumque fecit ei Deus, ipsum enim liberavit à poena, secundum illud Psalmi; *Liberator meus de inimicis meis iracundis*, scilicet ipsa die passionis, postquam temporalem mortem sustinuit; sed non statim, at tertia die, secundum illud; *Expecta me in die resurrectionis meae*; & ipsum cum gloria suscepit in die Ascensionis, vnde in Psalmo; *Cum gloria suscepisti me*.
Contumelia, & tormento interrogemus, &c. Hic tangit specialem modum oppressionis; & primo quantum ad ipsam disponentiam ad mortem; secundo, quantum ad ipsam mortem; *Morte turpissima*, &c. Dicit ergo. *Contumelia*, scilicet verborum; *Et tormento*, scilicet verberum. Sancti ludibria, & verbera experti. *Interrogemus eum*, id est, examinemus. Sic factum est, vt patet, quia illusus est verbis contumeliosis, & caesus flagellis, & tandem affixus clavis in patibulo crucis. *Et sciamus reuerentiam eius*, id est, humilitatem; qua Deum reueretur. Exauditus est pro sua reuerentia; *Et probemus patientiam eius*, scilicet per tormenta, id est, si vere humilis & patiens est. Et vere sic, quia cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Gregorius. Qualis vnusquisque apud se lateat, contumelia illata probat. *Morte turpissima*. Glossa, id est, morte crucis quae vsque ad passionem Christi poena fuit reorum, nunc autem est victoriae trophaeum, & gloria Ecclesiae. Augustinus; *Crux de poenis latronum transit ad fratres Imperatorum*. Et quia turpissima erat mors crucis; ideo ad ostendendum vilitatem mortis Christi, dicit Apostolus: humiliavit semetipsum, &c. Fuit autem mors Christi turpissima ratione loci, quia extra ciuitatem in loco Caluariae, vbi proiciebantur capita decollatorum. Ratione temporis, quia die solempni, & hora maiori, scilicet hora sexta. Ratione instrumenti, quia in ligno crucis. Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Ratione consortij, quia inter latrones. Ratione opprobrij, quia multa opprobria pendent illata sunt; vt patet. *Condemnemus eum*. Notandum, quod ipsum condemnauit Pilatus, auctoritate; Iudaei, persuasione. *Erunt enim ei respectus ex sermonibus illius*, id est, cognitio veritatis sermonum illius. Glossa, videbimus, si

Ezech. 36. d
 Pfa. 115. a
 Num. 23. b
 Ioan. 8. g
 Ioan. 11. f
 Mat. 27. f
 Matth. 27. d
 Matth. 37. g
 Isa. 42. a
 Pfa. 17. d
 Sopho. 3. d
 Pfa. 72. d
 Heb. 11. g
 Matth. 27. d
 Ioan. 9. a. d
 Heb. 5. b
 1. Pet. 2. d
 Greg. lib. 1. Dial. caps. in fin.
 Aug. enarrat. in psal. 36. tom. 8.
 Philip. 2. a
 Matth. 27. d. e
 Ioan. 19. c
 1. Pet. 2. d
 Luc. 23. c
 Matth. 27. d

Ioan. 2. c

post mortem valeat resuscitare carnem, dixit enim: Soluite templum hoc, & in triduo reedificabo illud.

Hac cogitauerunt, & errauerunt. Hic ostendit talium vitam esse fugiendam, tanquam erroneam: & primo tangit causam erroris eorum meritoriam: secundo erroris materiam: *Et nescierunt, &c.* tertio erroris auctorem, *Inuidia autem diaboli, &c.* Hæc scilicet prædicta, *Cogitauerunt*, scilicet impij, & pefecerunt: *Et errauerunt*, vnde: Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ, & lumen non luxit nobis. Item: Errant, qui operantur malum. *Excæcavit enim eos*, scilicet oculum eorum interiorum: *Malitia eorum.* Vnde in oratione Hieremiæ: Væ nobis, quia peccauimus: propterea obtenebrati sunt oculi nostri. Item: Deus huius sæculi excæcavit mentes infidelium: *Et nescierunt sacramenta Dei*, id est, sacra, & secreta consilia, & dispositiones de passione, & resurrectione Christi: Notum mihi factum est sacramentum, quod aliis generationibus non est agnatum. *Nq; mercede sperauerunt iustitia.* Glossa, id est, mortis Christi, scilicet exaltationem eius per mortem: de qua; Propter quod, & Deus exaltauit illum, *Nec iudicauerunt.* Glossa, id est, intellexerunt: *Honorem animarum sanctarum*, id est, salu-

Sap. 5. a

Prou. 14. c

Ephren. 5. c

2 Cor. 4. a

1 Pet. 3. a

Phil. 2. b

tem animarum per mortem Christi, & resurrectionem A obtinendam. Vnde: Glossa, non intellexerunt, quia mors Christi honor est, & salus animarum. Psalmus: Nimis honorati sunt, &c. Item: Vobis igitur honor est, &c. Et bene dixi, *Honorem, quia Deus creauit hominem inextinguibilem*, id est, potentem non mori, ex parte corporis: *Et ad imaginem*, scilicet ex parte animæ: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Ad imaginem, scilicet in naturalibus. *Similitudinis sue*, scilicet in gratuitis. Vel ad imaginem in potentia cognitiua, ad similitudinem in potentia affectiua: imago enim est principium cognoscendi, similitudo ratio diligendi: Omne enim animal diligit sibi simile. *Fecit illum, Inuidia autem diaboli*, qui scilicet inuidit felicitati primorum parentum: *Mors intravit in orbem terrarum.* Contra: Per unum hominem peccatum intravit, & per peccatum mors. Dicendum, quod intravit, per diabolum fuggerentem, & per hominem consentientem. *Imitantur autem illum*, scilicet diabolum inuidendo iustis: *Qui sunt ex parte illius*, scilicet impij, qui sunt de parte diaboli: ipse enim est caput omnium iniquorum, vt dicit Gregorius.

Psal. 138. c
1. Pt. 2. b

Gen. 1. d

Eccle. 14. c

Rom. 5. b

Greg. lib. 13
Mor. cap. 5.

CAPVT TERTIVM.

Iustorum autem anima in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori: & estimata est afflictio, exitus illorum. Et ab itinere iusto abierunt in exterminium, & quod à nobis est iter exterminij: illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos & in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt iusti, & tanquam scintilla in arundineto discurret. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populus, & regnabit Dominus illorum in perpetuum. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescent illi: quoniam donum & pax est electis eius. Impij autem secundum quæ cogitauerunt, corruptionem habebunt: quia neglexerunt iustum, & à Domino recesserunt. Sapientiam enim, & disciplinam qui abiicit infelix est: & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inutilia opera eorum. Mulieres eorum insensatae sunt & nequissimi filij illorum. Maledicta creatura eorum: quoniam felix est sterilis, & incoquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum: & spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus Deum nequissima: dabitur enim illi fidei donum electum, & sors in templo Dei acceptissima. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, & quæ non concidit radix sapientia. Filij autem adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Et si quidem longa vita erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis alloquutionem: Nationis enim iniqua dira sunt consummationes.

EXPOSITIO IN CAP. III.

In præcedentibus retraxit à malorum imitatione: hic prouocat ad bonorum imitationem. Et primo per status eorum, commendationem: secundo per status oppositi, reprobationem, ibi: *Impij autem secundum quæ cogitauerunt, &c.* In parte prima ex parte retributionis iustorum tangitur primo eorum liberatio à malo: secundo eorum præmiatio in bono. *Fulgebunt iusti, &c.* In prima primo tangitur eorum liberatio à malo æternæ damnationis: secundo à malo mortis temporalis, ibi: *Visi sunt oculis, &c.* Tertio à malo præsentis vexationis vel tribulationis. *Et si coram hominibus tormenta passi sunt.*

Iustorum anima in manu Dei sunt, &c. Rabanus sic continuat: in priori capite iniquorum sententia expressa est, quam circa Christum protulerunt: nunc condemnantur stultitiæ, quia sanctos interire putant, quos pro eius confessione trucidant. Sed potest continuari hoc modo: Bene dixi; quod imitantur diabolum, qui sunt ex parte illius. *Autem pro, sed Iustorum anima, & cætera*, id est, martyrum, secundum Glossam, quod etiam verum est de aliis iustis. Sed martyres dicuntur specialiter iusti, quia iustus est, qui negligit damnum propter amicum, vt habetur in Prouerbiis & hoc præcipue faciunt martyres, quia pro CHRISTO negli-

gunt damnum rerum, & amicorum carnalium, & etiam A propriorum corporum, vt patet apud Paulum, *Iustorum*, inquam, *Anima.* Non dicit corpora: quia terra, id est corpus de terra factum, tradita est in manus impij. Non dicit temporalia. Ecce omnia quæ habet, in manu tua sunt, &c. Sed animæ in manu Dei sunt, id est protectione, & ideo sunt securæ. Psalmus: Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. Non rapiet eas, quisquæ de manu mea. *Et non tanget illos tormentum mortis*, scilicet æternæ, vt dicit Glossa. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum, id est, mors gehennæ. Hoc tormentum describit Iob, dicens: Ab aquis niuium transiet ad calorem nimium. Item in Psalmo: Pluet super peccatores laqueos ignis, &c. Nominem autem mortis, in sua cõmunitate sumpto, intelligitur hic mors æterna, quia illa est vera mors: temporalis autem est, quasi vmbra mortis: est enim quidam transitus ad vitam, secundum illud Ioannis; In iudicium non venit, sed transit à morte in vitam.

Visi sunt oculis, & cætera. Notandum, quod mali, & increduli mortem sanctorum reputant mortem in separatione coniunctionis animæ ad corpus: afflictionem in dolore coniuncti, exterminium in perditione animæ, quam putant cum corpore interire: *Iter exterminij*, quantum ad sequentem incinerationem corporis. Legendum igitur sic: *Visi sunt* id est, iusti oculis,

Heb. 11. f. 8

Iob. 9. c

Iob. 1. c

Psal. 90. a

Ioan. 10. e

Iob. 5. c

Iob. 24. c

Psal. 10. b

Ioan. 5. d

Prou. 12. d

insipient

Aug. lib. 13.
de ciuit. Dei.
cap. 4 in fin.
rom. 5.
Psal. 16. c

Iob 11. d

Philip. 1. c

Rom. 5. b

Baruch. 3. b

Iob 24. c

Sap. 5. a

Apoc. 14. c

Isa. 32. d

Heb. 11. g

Prou. 14. d

Apoc. 9. b

Rom. 5. a

Matth. 25. b

Luc. 22. c

Isa. 64. b

Hebr. 11. g

Gen. 29. d

Thren. 1. d

Psal. 140. b

Rom. 8. d

2. Cor. 4. d

insipientium mori, scilicet morte æterna, cum transeant ad vitam meliorem. Vnde Augustinus: Tantam præstitit Deus gratiam fidei Christianæ, vt mors, quam vitæ constat esse contrariam, instrumentum fieret, per quam transfiretur ad vitam. *Oculis*, inquit, *insipientium*, qui oculos suos statuerunt declinare in terram, id est, qui solum considerant præsentia, nec futura, & ideo talibus videntur prorsus mori: sed oculis sapientium videntur nasci: propter quod obitus sanctorum vocatur Natale, secundum illud: Cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer, *Et æstimata est*, scilicet ab impiis *Afflictio*, scilicet sola sine aliqua vtilitate; *Exitus illorum*, de corpore: cum transit illius, consolatio, secundum illud: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Bernardus: Sancti habent mortem in desiderio, vitam in patientia. Reprobis autem est afflictio exitus suæ mortis: & hoc quia, vt dicit idem Bernardus, est eis dolor in exitu, horror in transitu, pudor in DEI conspectu.

Et ab itinere iusto, id est, à via iustitiæ, *abierunt in exterminium* Glossa, id est, reputatione malorum, quia palmam martyrii afflictionem putant, & exterminium, id est, secessum in nihilum: & repete, *abierunt iusti*, reputatione impiorum, *in iter exterminij*, id est, incinerationem, quantum ad corpus: quod exterminium, siue iter exterminij, est à nobis, id est, à primis parentibus. Per vnum hominem mors intravit in mundum. Vel exterminium vocat mortem temporalem, quia excludit à vita præsentis: iter autem exterminij vocat mortem æternam: quia excludit à vita æterna. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Et cum hoc ibi transitur, vel itur à pœna mortifera in pœnam mortiferam, secundum illud: Ab aquis niuium transiet ad colorem nium. Tales errant sic æstimando, vnde: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore.

Illi autem sunt in pace. Glossa perpetuæ quietis, nunc in spe, tandem in re. A modo iam dicit spiritus, vt quietescant à laboribus suis. Terminus enim iustorum est pax, vnde: Erit opus iustitiæ: pax.

Et si coram hominibus, & cætera. Hic tangitur liberatio à malo præsentis vexationis: & primo liberatio in spe; secundo in re, ibi: *Ibi in paucis vexati, & cætera*: tertio causam vtriusque, ibi: *Quoniam Deus tentauit eos, & cætera*. Dicitur ergo: *Et si*, pro quamuis, *coram hominibus*, Glossa, quia coram DEO corona gloriæ, *tormenta passi sunt*, scilicet grauiæ & varia, vt patet in martyribus, de quibus: Lapidati sunt, secti sunt, & cætera: *Spes illorum*, scilicet iustorum, secundum illud: Iustus sperat in morte sua, *immortalitate plena est*, immortalitate, inquam, non qualis fuit immortalitas primorum parentum, scilicet cum possibilitate moriendi: non qualis damnatorum in inferno, scilicet cum moriendi perpetuo desiderio: Desiderabunt mori, & fugiet ab eis mors: non qualis paruulorum in lymbo, scilicet cum defectu vitæ gloriôsæ: sed qualis beatorum in cælo. Gloriamur in spe filiorum Dei. Et merito sperant, quia, *in paucis vexati*, Glossa, corporaliter, *in multis bene disponentur*. Quia in pauca fuisi fidelis, supra multa te constituam, Ego dispono vobis regnum, & c. Quæ autem sint ista multa, dicitur: Oculi non vidit, Deus, absq; te: quæ preparasti expectantibus te.

Sed dubitatur de hoc, quod dicit: *In paucis vexati, & cætera*; quia dicitur: Lapidati sunt, secti sunt, & cæt. Dicendum, quod multa fuerunt eorum tormenta in se: sed pauca in comparatione. Primo in comparatione suæ reputationis, secundum illud; Videbantur enim, scilicet Iacob, dies pauci præ amoris magnitudine. Secundo passionis Christi: O vos omnes, qui transitis per viam. Item: Absorpti sunt iuncti petra, scilicet Christo indices eorum, id est, ipsi Apostoli, & alij maiores. Tertio in comparatione futuræ mercedis: Non sunt condignæ passiones, & c. Item: Id, quod in præsentibus

est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Quarto in comparatione æternæ afflictionis. Qui timet pruinam, irruet super eum nix. Quinto in comparatione debiti, & obligationis, id est, pœnæ debitæ, propter dimissa, & obligationis propter commissa: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi.

Quoniam Deus tentauit eos, & c. Hic tangitur causa prædictorum: & primo eorum castigatio: secundo eorum purgatio, ibi: *Tanquam aurum in fornace, & c.* tertio futura remuneratio, ibi: *Et in tempore erit* & c. Bene dixi, quod in multis bene disponentur: *quoniam Deus tentauit eos*. Glossa, id est, castigauit variis tribulationibus. Vt castigati, & non mortificati. Sed contra, quia

DEVS neminem tentat, vt habetur apud Iacobum: Dicendum, quod non tentat ad addiscendum, vt homo: Tenta nos obsecro, & c. nec ad condemnandum, vt diabolus: Accedens tentator, dixit ei, & c. Item: Ne tentet vos satanas: sed ad erudiendum, vt magister discipulum. Proba me Domine & tenta me, & c. *Et inuenit eos dignos se*, scilicet participatione beatitudinis suæ quæ per tribulationes acquiritur, vnde: Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cælorum. Item: Si in probatione fuerit, coronabitur, *tanquam aurum in fornace probauit illos*, scilicet ex parte animæ, eos per ignem tribulationum purgando, sed non consumendo. Glossa, sicut aurum in fornace non vritur, sed probatur: ita Martyres non deficiunt, sed ad gloriam præparantur. In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptabiles in camino humiliationis, quæ scilicet est per tribulationes præsentis. Probauit me quasi aurum, quod per ignem transit. *Et quasi holocausti hostiam*, quæ tota incenditur in sacrificio Domini corporis, *accepit eos*, scilicet ex parte animæ, eorum deuotionem approbando, vel acceptando. Exhibeat corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, DEO placentem, & in tempore, scilicet retributionis. Glossa: Non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicij copiosa remuneratio, *erit respectus illorum*, id est, respicientur à DEO, scilicet oculo misericordiæ, quod petebat, dicens: Respice in me, & miserere mei. *Respectus*, inquam, eorum, id est, iustorum, qui modo videntur derelinqui à DEO, secundum illud: DEVS DEVS meus, respice in me, quare me dereliquisti. Item, contemni, secundum illud: Quare faciem tuam auertis.

Fulgebunt iusti, & c. Postquam egit de liberatione à malo, hic subdit de præmiatione in bono: primo, quantum ad stolam corporis: secundo, quantum ad honorem iudiciariæ potestatis, ibi: *Iudicabunt nationes, & c.* tertio, quantum ad gloriam diuinæ fruitionis, ibi: *Qui confidunt in illo, & c.* Bene dixi, quod erit in tempore respectus illorum, quia, *Fulgebunt iusti*, scilicet dote claritatis in iudicio, quoad substantiam corporis secundum illud: Fulgebunt tunc iusti, sicut sol: sol autem septempliciter, quàm modo, vnde: Erit lux lunæ, vt solis, & lux solis septempliciter: & tanquam scintilla discurrent id est, ad discurrendum habiles per dotem agilitatis, & hoc quoad operationem, vel motum corporis, secundum illud; Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem assument pennas, vt aquilæ. Augustinus, vbi voluerit spiritus, protinus erit, & corpus. *Tanquam scintilla*, inquam, *in arundinetis*, quod incendit, & consumit. Arundinetum vocat hic collegium reproborum; quia est exterius per similitudinem splendidum, interius veritate vacuū, nullo fructu boni operis onustum, palude carnalis concupiscentiæ affluue irrigatum à vento superbiæ agitato, æternæ cõbustioni aptum. In hoc arundinetis dicuntur Sancti discurre, eos conculcando. Calcabitis impios. In scintilla vero quatuor dotes corporis notari possunt, scilicet per ignem, claritatem, subtilitatem, agilitatem, & virtutem actiuam, per quam impassibilitas potest intelligi. *Iudicabunt na-*

Iob 6. c

Psal. 115. a

2. Cor. 6. c
Iac. 1. b

Dan. 1. c
Matth. 4. a
1. Cor. 7. a

Psal. 25. a

Act. 14. d

Tob. 3. d

Ecc. 2. a

Iob 13. c

Rom. 12. a

Psal. 85. c

Psal. 21. a

Psal. 34. d

Matth. 13. f

Isa. 30. f

Isa. 40. g

Mal. 4. a

Psal. 1. b
Ioan. 5. d

tionem. Hoc specialiter dicitur de sanctis perfectis, qui iudicabunt, & non iudicabuntur. Quatuor enim ordines in iudicio erunt, ut dicit Glossa super illud: Non resurgunt impij in iudicio. Sed quomodo iudicabunt sancti cum scriptum sit; Pater omne iudicium dedit filio: Dicendum, quod est iudicium auctoritatis, quo iudicabit tota Trinitas: disceptationis, quo solus Christus homo; aeternitatis dignitatis, quo soli sancti perfectiores; approbationis, quo omnes boni; comparationis, quo boni id est, minus mali. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, & dominabuntur populo, scilicet post iudicium. Regnabimus super terram, id est, terrenos, vel, dominabuntur populo, post mortem. Catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum, id est, nos de beneficiis beatorum, & regnabit cum eis, vel in eis Dominus illorum, scilicet Christus Rex regnabit, &c. In perpetuum. Regni eius non erit finis. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum.

Qui confidunt in, &c. Hic tangit gloriam fruitionis: & hanc tangit in tribus, scilicet in cogitatione veritatis, in inhærentia bonitatis, ibi: Et fideles in dilectione, in perfectione comprehensionis, ibi: Quoniam donum, & pax est, &c. Dicit ergo, qui confidunt, &c. quasi dicat, non solum iudicabunt; sed etiam qui confidunt in illum, scilicet DEVM in presenti, secundum illud. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, Intelligent veritatem, aperta visione. Videbimus eum, sicuti est. Glossa, secundum confidentiam veram datur intellectus veritatis, & fideles in dilectione id est, fideliter illum diligentes, & inseparabiliter, sicut Apostolus, qui dicebat: Quis nos separabit à charitate CHRISTI, &c. Amico fideli nulla est comparatio, acquiescent illi, Glossa, quia in futuro ab eius societate non poterunt auelli, quam hic fide, & spe iam tenebant: Succedet ergo intelligentia fidei, quies in Deo per dilectionem, quoniam donum. Glossa, æternæ societatis. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Item: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ. Et pax, æterna, secundum Glossam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Item: Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, & electis eius, sanctis, quos Deus elegit de hoc mundo. Non me elegistis: sed ego elegi vos de mundo. Potest etiam hoc exponi de merito presenti, quod consistit in cognitione veritatis per fidem, in conformitate humanæ, & diuinæ voluntatis per amorem: ita quod donum referatur ad fidei cognitionem, & pax ad amoris tranquillitatem, & quietem.

Impij autem secundum quæ cogitauerunt, &c. Hic ponit oppositi status reprobationem. Et primo ostendit falsum esse impiorum errorem de sua impunitate: secundo erroneam esse eorum opinionem de præmio continentis vitæ, ibi; Quoniam felix est sterilis, tertio de supplicio incontinentiæ, ibi; Filij autem adulterorum, &c. In prima parte tangit primo eorum punitionem in seipsis; secundo æquitatem punitionis, ibi: Sapientiam enim, & disciplinam &c. tertio punitionem exuberantem etiam in suis, ibi; Mulieres enim insensate, &c. Sequitur igitur: Impij autem, &c. Bene dixi, quod iusti sic præmiabuntur, autem, pro sed, Impij secundum quæ cogitauerunt, id est, merito malarum cogitationum, locutionum, & operationum, ex malis eorum cogitationibus procedentium, habebunt correptionem, id est, pœnam, ut dicit Glossa, vnde dicit: Cum iusti intrabunt in requiem, impij ibunt in supplicium æternum, qui neglexerunt iustum; neutraliter, id est, iustitiam: vel masculine iustum, id est, ipsum DEVM, secundum Glossam, & hoc bonum omittendo. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter, Seneca: Grauis iactura est, quæ per negligentiam fit, Et à Domino recesserunt, malum aperte committendo. Quoniam malum, & amarum est, te dereliquisse DEVM tuum: malum propter pœnam damni; amarum, propter pœnam sensus. Glossa dicit, à Domino recedunt, qui

disciplinam, & sapientiam abiiciunt. Hoc autem valde malum. Sapientiam enim, &c. enim, pro quia, quæ abiicit Glossa, male operando, sapientiam, de æternis, disciplinam, de temporalibus: vel potius, sapientiam, fidei, disciplinam, mortum, infelix est, scilicet eius, id est, felicitate indignus. Sed econtra, Beatus homo qui inuenit sapientiam; & ideo ibidem: Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias. Item: Noli negligere disciplinam Domini, Et vacua est, scilicet effectu, spes illorum, Glossa, quæ putabant temporalia fore æterna, & peccata fore impunita. Vana spes, & mendacium homini insensato, & labores, in sustinendo, sine fructu, Glossa, mercedis æternæ. Labor stultorum affliget eos. Econtra iusto dicitur. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, vnde infra: Ambulauimus vias difficiles, sed scilicet infructuosas, vnde; Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuum, & deficient, & inutilia opera eius, in agendo: inutilia, quia cœlestem habitationem non merentur: ut dicit Glossa. Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Ex prædictis patet, quod tales consequentur quatuor mala, quæ sunt, personæ infelicitas, spei vacuitas, laboris infructuositas, operis inutilitas, id est, opus demeritorum. Mulieres, &c. quasi dicat, nec solum ipsi, sed & mulieres, id est, vxores, eorum insensate sunt, id est, sapientia carentes, & nequissimi filij eorum, quia paterni sceleris imitatores: sceleris, inquam, in se, & in proximum, & in Deum: & ideo nequissimi. Maledicta creatura eorum, id est, factura, secundum Glossam. Sapientia enim quæ Deus benedicendo creauit, non maledicit: sed operationem reprobatorum maledictione æterna dignam ostendit. Secundum Glossam, hæc allegorice de hæreticis exponi possunt, ut dicamus: Mulieres, id est, carnales voluptates, vel prauæ interpretationes, vel dogmata: & filij, id est, opera praua, & creatura eorum, id est, discipuli: vel maledicta creatura non simpliciter, sed eorum, in quantum venit in abusum eorum.

Quoniam felix sterilis, &c. Hic ostendit præmium continentis vitæ, quod reprobi putabant nullum esse. Et primo illud ostendit ex parte sexus fœminei: secundo ex parte sexus virilis, & spado, &c. Dicit igitur, quoniam, &c. quasi bene dixi, quod mulieres eorum, & filij ex eorum luxuria procreati sunt maledicti: quoniam econtra felix sterilis, id est, casta corpore: & ponit consequens, pro antecedente, & incoquinata mente. Beate sterile, & ventres, qui non genuerunt, que nesciunt scientia experientiæ, ibi rum in delicto, adulterij, dicit Glossa: Quantum autem sit peccatum adulterij, tangitur in Ecclesiastico versus finem, quasi per totum: Non grandis culpa est, cum quis furatus fuerit, &c. Et infra. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Glossa etiam hæc exponit de adulterio spiritali, dicens: Felix anima casta & continens, quæ nec hæresi, nec idololatria polluitur, habebit fructum, Glossa, æternæ beatitudinis fructum scilicet vel trigessimum, qui debetur coniugatis, vel sexagesimum, qui viduis, vel centesimum, qui in virginibus. De hoc multiplici fructu dicitur in parabola de semine. Et ortum fecit fructum, &c. Et respectione animarum sanctarum, Glossa, in die iudicij, quando Deus respiciet animas sanctas, eas remunerando: & ipsæ respicient eum contemplan-do.

Et spado, &c. Hic ex parte sexus virilis primo tangitur continentia meritum: secundo præmium, ibi: Dabitur, &c. tertio ratio præmij: Bonorum enim, &c. Sequitur igitur: Et spado, qui scilicet castrauit se propter regnum cœlorum. Qui non operatus est per manus suas iniquitatem, id est, peccatum incontinentiæ non perpetravit opere, sed mundus est corpore: Nec cogitauit aduersus Deum nequissima id est, nec peccauit cōsensu, vel voluntate, sed est mundus corde: vtraque enim munditia requiritur, vnde Augustinus: Vbi Dominus iudicans mentis corruptionem inuenerit, simul & cor-

Prou. 3. b
Ibidem.
Heb. 12. b

Ecc. 34. a

Ecc. 10. c
Psal. 127. a
Sap. 5. b
Abac. 2. c

Galat. 5. d

Luc. 23. e

Ecc. 42. b
Prou. 6. d
Ibidem

Fructus
multiplex.

Luc. 8. b

Matth. 19. b

Ioan. 20. g
Phil. 1. d
Psalm. 10. a
Apoc. 21. f
Iac. 1. c
1. Cor. 3. b
Ecl. 1. c
Ecl. 1. a
Exod. 20. a
Baruch. 3. c

2. Cor. 2. d
1. Reg. 2. f
Leuit. 19. g
Sap. 4. b
Psalm. 54. d
Prou. 10. d
Gen. 42. b
1. Cor. 4. a
1. Cor. 13. d
1. Th. 40. b
1. Th. 52. c
Apoc. 1. a
Psalm. 17. b
Matth. 25. d
Ecl. 41. b

poris corruptionem damnabit. *Spado*, inquam, talis: *Felix est*, modo in spe, sed tandem in re. *Dabitur enim illi*, in praesenti, scilicet: *Fidei donum electum*, fidei, inquam, quae in spe beatificat, secundum illud: *Beati, qui non viderunt, & crediderunt, Donum electum, vocat donum Dei, quia ex diuina electione datur, & homines electos facit: Vobis datum est non solum, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini: Et fors, id est, portio in futura: In templo Dei.* Glossa, caelo: Dominus in templo sancto suo: Dominus in caelo sedes eius. Sed contra, quia: Templum non vidi in ea, scilicet in ciuitate superna. Dicendum, quod non est ibi templum materiale, sed spirituale: *Acceptissima*. Notandum, quod fors accepta est in bonis naturae, acceptior in bonis gratiae, acceptissima in bonis gloriae. Haec, est datum optimum, de quo: *Bonorum enim laborum gloriosus est fructus*. Glossa, id est, aeternum gaudium. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suum: *Et quae non concidit radix sapientiae, intransituae: sapientia enim radix huius fructus.* Haec radix non concidit, quia perpetuae salutis fructum affert, secundum Glossam. Radix sapientiae timere Dominum. Haec radix paucis est nota. Non est timor Domini ante oculos eorum. Radix sapientiae, cui reuelata est?

Filij autem adulterorum, &c. Hic determinat poenam incontinentiae, quam putabant reprobi nullam esse: & primo tangitur poena eis infligenda in futuro: secundo, infligta in hoc mundo, ibi: *Siquidem: tertio, poenae ratio, ibi: Nationes, & caetera.* Dicit igitur, filij, & caetera: bene dixi, quod continentes remunerabuntur: *Autem, pro sed, filij adulterorum, imitatores, scilicet paterna incontinentiae, In consummatione erunt, id est, aeterna consumptione, secundum Glossam.* Vindicans peccata patrum in filios, scilicet imitatores paterni sceleris, & ab iniquo thoro, scilicet adulterij, *semen, supple, productum, exterminabuntur, Glossa in futuro: quando scilicet extra terminos viuentium proiicientur, vnde: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt.* Glossa vero aliter exponit de filiis, & semine, id est, de discipulis haereticorum, quibus comminatur hic pœ-

A nam sensus, & poenam damni, quia adulterant verbum Dei. De talibus dicitur: *Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, Et si quidem longa vita erunt scilicet in hoc mundo, in nihilum computabuntur, scilicet sine vilo valore in se.* Augustinus, nihil sunt, & nihil fuerunt homines, cum peccant. Vel, *in nihilum computabuntur, secundum Glossam, id est, memoria eorum in aeternum benedictione carebit. Et sine honore, scilicet ab aliis exhibitio. Qui contempnunt me, erunt ignobiles. Sine honore, inquam: Erit nouissima senectus illorum, quae tamen deberet esse reuerenda, vnde. Honora personam senis. Item: Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Et si celerius defuncti fuerint, scilicet morte preoccupati, secundum illud Psalmi: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Non habebunt spem, id est, rem speratam post mortem, scilicet vitam aeternam: quia Spes impiorum peribit. Nec in die agnitionis, scilicet vniuersalis, quae erit in iudicio, secundum Glossam: Dies autem iudicii dicitur dies agnitionis quoad bonos, quia tunc a Deo cognoscentur, sicut fratres Ioseph ab ipso. Item quoad malos: quia occulta eorum cognoscentur. Illuminabit abscondita tenebrarum, & caetera. Item quoad ipsum Deum, quia a sanctis cognoscetur. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. Item quoad Christum hominem, quia tunc a cunctis aperte videbitur. Videbit omnis caro, quod os Domini locutum est. Item: Videbunt omnes fines terrae salutare Dei nostri. Item: Videbit eum omnis oculus. Item quoad ipsum mundum, in quo nihil est, quod tunc latebit, vel absconderetur, secundum illud Psalmi: Reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. Nec in die, inquam, agnitionis repete, habebunt, *Allocutionem, id est, blandam, vel consolatoriam: sed asperitatem licentiam, vnde: Discedite a me maledicti, & caetera. Nationes enim iniquae, id est, iniquitatis actores: Dura sunt consummationis, id est, finis, scilicet asperitatem poenae habent in fine, quidquid sit de principio, vel de medio, quia: Non eodem cursu respondent vltima primis: Filiorum peccatorum periet hereditas, & cum semine illorum assiduitas opprobrij.**

CAPVT QVARTVM.

Quam pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam, & apud Deum nota est, & apud homines. Cum praesens est, imitantur illam: & desiderant eam, cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum premium vincens. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & adulterina plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Etsi in ramis in tempore germinauerint: infirmiter posita, a vento commouebuntur, & a nimietate ventorum eradicabuntur. Cofringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad maducadum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur, testes sunt nequitiae aduersus parietes in interrogatione sua. Iustus autem si morte praoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis: & atas senectutis, vita immaculata. Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est: raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona: & inconstantia concupiscentia trasuertit sensum sine malitia. Consummatus in breui expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum: populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in praecordiis talia. Quoniam gratia Dei, & misericordia in sanctos eius, & respectus in electos illius. Codemat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius consummata longa vitam iniusti. Videbunt enim, finem sapientis, & non intelliget, quid cogitauerit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus. Videbunt enim, & contempnent eum: illos autem Dominus irridebit: & erunt post hac decidentes sine honore, & in contumeliam inter mortuos in perpetuum; quoniam dirumpet illos in statos sine voce, & commouebit illos a fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum periet. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

Hic primus versus non est in codice graeco, sed sumptus est ex Ecclesiastice, 9. in fine

EXPOSITIO IN CAP. IV.

Hic agit de iustitia hominis ad seipsum. Commendat autem iustitiam, reprobatur iniustitiam; comparando statum iustorum, statui iniustorum: primo ante iudicium, scilicet in hoc capitulo, secundo, in iu-

dicio, capitulo sequenti. Ante iudicium tripliciter: primo, quantum ad statum vitae presentis: secundo, quantum ad statum mortis. Iustus in morte, tertio, quantum ad statum post mortem: Condemnat, &c. In prima parte, primo ostenditur status iustorum commendabilis ex se: secundo est status oppositi, scilicet iniustorum repro-

batione; *Multigena*, &c. Statum iustorum primo commendat à decore, secundo ab immortalitate: *Immortalis est*, tertio ab ædificatione, *Cum præsens*, &c. quarto à remuneratione, *Et in perpetuum*, &c.

O quam pulchra, &c. quasi dicat, bene dixi, quod nationes impiorum sunt diræ consummationis: sed o quam pulchra, &c. admirando, hoc dicit: *Pulchra*, quantum ad opera: *Castra*, quantum ad innocentiam mentis: *Cum claritate*, quantum ad virtutum nitorem, secundum Glossam. Tota pulchra es amica mea, &c. Item: Sint lumbi vestri præcincti, per innocentiam, & lucernæ ardentes per virtutum nitorem: & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, per bonorum operum sollicitudinem. Et bene dixi, quod pulchra est, scilicet pulchritudine spirituali: *Immortalis enim est memoria illius*, per felicem recordationem. Memoria iusti, cum laudibus: *Quoniam apud Deum nota est* per approbationem. Nouit Deus, qui sunt eius: *Et apud homines*, scilicet ratione vtentes, & sapientes per laudem, seu laudis continuationem. Sapientiam, scilicet sanctorum ipsorum narrent populi, & laudem eorum auntiet Ecclesia. Et bene dixi, quod immortalis est, &c. *Cum enim præsens est*, scilicet in vita præsentis: *Illam imitantur*, quasi exemplar pulcherrimum. Imitatores mei estote: *Et desiderant eam*, scilicet iustorum pulchram, & castam generationem videre, scilicet ad imitandum, *Cum seduxerit*, de vita ista per mortem. Transierunt, quasi naues poma portantes, quæ scilicet post suum transitum relinquunt odorem. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Notandum, quod iustos educit Deus de vita præsentis effectiue, secundum illud Psalmi: Educ de custodia, vel de carcere animam meam. Ipsi autem educunt seipfos consentiendo, vel hæc desiderando, & petendo, in Psalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei: *Et in perpetuum coronata*, scilicet corona vitæ perpetuæ. Esto fidelis, vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ: *Triumphat*, id est, triumphando acquirit: *Premium incoinquinatorum certaminum*, id est, quod debetur certaminibus incoinquinatis, id est, non inquinatis per defectum perseverantiæ, *premium*, inquam, *vincens*: premium datum, pro certamine certatorio, vt dicit Glossa, vnde: illi, vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Vel, *premium vincens*, id est, superans magnitudinem persecutionum, secundum illud: Non sunt condignæ passionnes huius temporis ad futuram gloriam: vnde Glossa, premium, quod maius est illis certaminibus, & persecutionibus, quas sustinuerunt in præsentis.

Multigena, &c. Hic tangit statum iniustorum reprobatorum, ipsum vituperando: primo in seipsis: secundo in ramis: *Et si in ramis*: tertio in fructibus, *Et fructus*, quarto in posteris, *Ex iniquis*, &c. *Multigena autem*, &c. quasi dicat, talis est pulchra, & casta iustorum generatio. *Autem*, pro sed, *multigena multitudo impiorum*. &c. Stultorum infinitus est numerus. Tangit autem hic triplicem pluralitatem, seu multitudinem impiorum, in tribus verbis, scilicet qui spargitur per diuersos errores, quoad rationabilem, contra quod: Nolite plures magistri fieri. Item per diuersos appetitus, quoad concupiscibilem: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Item per diuersa odia, quantum ad irascibilem: Hierusalem in aceruum lapidum erit, id est, sine cœmento charitatis. Primam tangit, vel innuit per hoc, quod dicit: *Multigena*, id est, multos generans errores: secundam, per hoc, quod dicit: *Multitudo*, quasi sine charitate, vnitatem, vel vinculo: tertiam, per hoc, quod dicit: *Impiorum*, pluraliter, id est, sine pietate, sed cum multa crudelitate, *Multigena* inquam, *multitudo impiorum non erit utilis* immo nociua, vt dicit Glossa, non fuerunt in auxilium & in aliquam utilitatem. Sed contra, quia sicut dicit Augustinus, si pauciores essent mali, quam boni, non auderent exercere bonos: hoc autem exercitium est bonis vtile: quia dicit

Gregorius, quod Abel esse non potest, quem Cain malitia non exercet. Item in psalmo: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, scilicet coronam perpetuam mihi, sed dicendum, quod hanc utilitatem non consequentur iusti ex impiorum intentione: quia non intendunt eis prodesse: sed ex sua bonitate, vel ex sua bona voluntate, malis eorum bene vtente: *Et spuria vitulina non dabunt radices altas*; Ita habet litera Rabani, & omnium antiquorum. Item Ambrosius in quadam epistola dicit quibusdam: Vos estis nobilia vitulina, id est, nobiles plantationes. Sed Augustinus dicit, quod melius diceretur, adulterinæ plantationes: & propter hoc remansit in textu, *adulterina plantationes*, in nouis Bibliis. Notandum autem, quod vitulina sunt plantæ infructuosæ, quæ nascuntur iuxta truncum vitis, vnde dicitur vitulamen à vite. Vel secundum quosdam dicitur à vitulo, quia talis planta nascitur in terra, vitulis, siue bobus arata. Spurius autem dicitur idem, quod ignobilis, vel degenerans: vnde spuria vitulina, id est, plantationes degenerantes, vel innaturales, & adulterinæ plantationes, id est, generationes impiæ de spirituali adulterio natæ, scilicet per propagationem impietatis multiplicatæ. Generatio adultera signum quærit. *Non dabunt radices altas in se*, id est, cogitationes, & affectiones in cœlum tendentes, sed in terra defixas: homo enim secundum Philosophum est arbor euerfa: vnde radices suas debet mittere, & figere sursum, scilicet suum intellectum, & affectum. Vnde in psalmo: Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Item Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Item: Domine ante te omne desiderium meum. Item: Quæ sursum sunt, quærite scilicet, inuestigando intellectu: quæ sursum sunt sapite, saporando affectu. Gustate, & videte: *Nec stabile firmamentum, vel fundamentum*, scilicet rectæ fidei ad Deum, *collocabunt*; fides enim est fundamentum spiritualis ædificij, vnde: Fides est substantia rerum sperandarum, &c. Fundamentum nemo potest ponere aliud, præter id, quod positum est, Christus IESVS, id est, fides de Christo IESVS. Aliter secundum Glossam exponitur de hæreticis, & eorū discipulis. Sequitur: *Et si in ramis*, id est, exterioribus bonis, &c. Tales erant rami illius babilonicæ arboris, scilicet Nabuchodonosor: *In tempore germinauerunt*, id est, ad tempus modicum aliquod principium boni ostenderunt, secundum illud: Immatura perfectio germi auit, *I. firmiter posita*, id est, ad horam, vt dicit Glossa, vel, *firmiter posita*, id est, debiliter in bono radicata, *à vento commouebuntur*, id est à tentatione leuiori, secundum illud: Nonne cum tetigerit eam ventus vrens, siccabitur? *Et à nimietate ventorum*, id est, persecutione grauiori, *eradicabuntur*, Glossa, penitus euellentur. Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. *Confringetur enim rami inconsummati*, id est, doctrinæ eorum, vel operationes carentes perfectione. Super omnia charitatem habete, quæ est vinculum perfectionis: *Et fructus illorum* scilicet proprii, id est, opera eorum mala, secundum illud: Arbor mala fructus malos facit, *inutiles*, vt non reficiant. Opera eorum opera inutilia, & acerba ad mæducandum, vt nõ delectent, sed torqueant. Vna eorum, vna fellis, & botrus amarissimus. Patres comederunt vnam acerbam, &c. *Ad nihilum apti*, vt in nullo de se proficiant. Cum esset integrum, non erat aptum ad opus: quâdo magis cum ignis illud deuorauerit *Ex iniquis*, &c. quasi diceret, vere multigena multitudo impiorum non erit utilis, &c. *Ex iniquis enim omnes filij, qui nascuntur*, non solum natiuitate propagationis: sed etiam imitationis, de qua: Vos ex patre diabolo estis. *Testes sunt nequitia aduersus parentes* per prauitatis similitudinem, *in interrogatione sua*, id est, in iudicij diuini examinatione: quoniam Deus iustus iudex interrogabit opera eorum. Item eorum verba: *De omni verbo otioso*, &c. Item eorum cogitationes, supra: In cogitationibus impij interrogatio erit, &c.

Greg. lib. 1.
in Ezech. homil. 9. longe post med.
Psalm. 128. a

Aug. lib. 2. de doct. Christ. c. 12. 10. 3.

Matth. 12. f.

Psal. 18. b
Psal. 111. a
Psal. 37. b
Coloss. 3. a

Psal. 33. b

Heb. 11. a
1. Cor. 3. b

Dan. 4. b

Isa. 18. c

Ezech. 17. c

Matth. 15. b

Coloss. 3. c

Matth. 7. c
Isa. 59. b

Deut. 32. c

Ezech. 18. a

Ezech. 15. b

Ioan. 8. f

Sap. 6. a

Matth. 11. c

Sap. 1. c

Allego

Hæretici.

Allegorice exponit hoc Glossa de hereticis, qui sunt multi gena multitudo, quia per diuersas sectas diuersorum hæresiarcharum diuiduntur; qui inutiles sunt Ecclesiæ, immo nociui, quia eam perse- uuntur. Adulterine plantationes sunt eorum discipuli, qui ex eorum doctrina erronea generantur. Radices altas non dant, qui in Christo Deo, & homine non collocantur. Eorum rami sunt instabiles: quia sicut boni habere videntur, tempore persecutionis ab Ecclesia auelluntur. Fructus eorum sunt, & cætera: quia doctrinis eorum, & expositionibus homines simplices inueniantur. Filij eorum sunt testes nequitie aduersus parentes, quia ex multiplicatione discipulorum errores magistri grauius damnabuntur.

Iustus autem, & cætera. Hic ponit comparatiuam commendationem iustorum, quoad statum mortis. Et primo ostendit hic non esse sanctis damnosa temporalis mortis acceleratio: secunda subditur accelerationis ratio; ibi: *Placens Deo*: tertio populi aspicientis stulta opinio. *Populi autem videntes*: Dicit ergo: Iustus autem, & cætera: quasi dicat, sic est de iniquis: *autem*, pro sed, *Iustus si morte præoccupatus fuerit*, id est, accelerata ante tempus morte præuentus, secundum illud: Dum adhuc ordiret, succidit me, vnde dixit: *Præoccupatus*, quia subita morte, id est, improviso non potest mori, iustus: quia dicitur de persona iusti. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, & cætera. Item: Anima mea in manibus meis semper: quasi dicat, paratus sum reddere eam, quancumque Deo placuerit, quod ego morior. Iustus, inquam, si præoccupatus fuerit, *in refrigerio erit*, scilicet æternæ quietis. Transiuimus per ignem, & aquã, & eduxisti nos in refrigerium. *Senectus enim est* & cætera: quasi dicat, nec obstat præoccupatio ætatis. *Senectus enim venerabilis*, & cætera. Glossa non ætas corporis, sed vitæ maturitas, & morum probitas laudatur: *venerabilis*, inquam, digna veneratione apud Deum & Angelos, & homines iustos: *Est enim diuturna*, multitudine dierum. Non sunt longæui sapientes: *Nec numero annorum computata*, id est, nec multitudine annorum: Morietur enim puer centum annorum. *Cani enim sunt sensus hominis*, id est, loco canorum. Glossa, quasi bene est canus, qui bene est sensatus. Tibi dedit Deus honorem senectutis, id est, discretionem, & sapientiam, quæ solet esse in senibus, secundum illud: In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Item: Corona senum in multa peritia: *Et ætas senectutis*, id est, ætatis vicem supplens, *vita immaculata*. Quasi dicat, bene est senex mundus & simplex. *Corona dignitatis senectus*, quæ in viis iustitiæ reperiatur. *Placens Deo*: Hic ponitur multiplex ratio accelerandæ mortis: quarum prima est iustorum dignitas: secunda mortis vilitas, *raptus est*, & cætera: tertia vitæ periculofitas, *Fascinatio*, & cætera: quarto temporis opportunitas, *consummatus*, & c. quinto beneplacita Dei voluntas, *placita*, & cætera. Ergo placens Deo, scilicet per veram fidem, secundum illud: Sine fide impossibile est placere Deo, *factus dilectio*, propter perfectam dilectionem, secundum illud: Ego diligentes me diligo, *vinens*, scilicet per gratiam, non moriens per culpam, *inter peccatores*, scilicet impollutus: quod valde magnum est, cum scriptum sit: Cum peruerso peruerteris: sed iustus, quasi lilium inter spinas, quia nec amittit suæ puritatis candorem, nec suæ famæ odorem. Sicut lilium inter spinas, & cætera: *Translatus est*, de exilio huius mundi ad patriam cœlestem, de morte ad vitam, de certamine ad coronam. Notandū enim, quod multiplex est translatio: prima de culpa in gratiã. Nos scimus, quia translatus sumus de morte, scilicet culpæ ad vitam gratiæ: quoniam diligimus fratres: Secunda de gratia imperfecta ad perfectam gratiam: Transformamur in eandem imaginem à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. Tertia de gratia perfecta ad gloriam: de qua hic, *translatus est, raptus est*: quasi dicat, non solum est translatus, sed cito, quia cito mortuus, & quasi

præter naturæ debitum, per violentiam sublatu. Est autem raptus sanctorū in vita sua, & in morte: de quo hic, *raptus est*, & cætera: & post mortem: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in æra. *Raptus est*, inquam, *ne malitia* id est, aperta iniquitas, *mutaret intellectum eius*. ipsum à veritate, & sanctitate fidei auertendo, *aut ne fictio*, id est, simulata æquitas, de qua Augustinus: Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas: quia est iniquitas, & simulatio. *Ne fictio inquam deciperet*, id est, corrumpere, *animam illius*, scilicet affectum eius à dilectione Dei auertendo Timeo, ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpatur sensus vestri, *fascinatio enim* & cætera: quasi dicat, bene erat ei necesse, vt sic raptus esset, & cætera: *Fascinatio enim nugacitatis*, ab exteriori, id est, nugax, & adulatoria laudatio, secundum quod homines maligni dicuntur laudando pueros, fascinare ipsos, *obscurat bona*, scilicet iustorum, etsi non destruat illa: *obscurat*, inquam, quia facit non videri defectus, & imperfectiones ipsorum bonorum, & per hoc superbire de ipsis. O inensati Galatæ, quis vos fascinauit? & cætera. Corruptunt bonos mores colloquia praua, & *inconstantia concupiscentia* ab interiori, scilicet concupiscibilis, quæ facit hominem inconstantem. Vir duplex animo, scilicet qui partim sequitur rationem, partim sensualitatem, inconstans est in omnibus viis. Inconstantia, inquam concupiscentiæ, id est, concupiscibilis, *transuertit*, scilicet à bono in malū, *sensum sine malitia*, id est, prius bonum, & simplicem. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua attractus, & illectus, *consummatus in breui*, id est, perfectus in gratia modico tempore. Consummatio abbreviata inūdabit iustitiam. *Expleuit tempora multa*, scilicet expletione meriti, quia acquisiuit meritum, quod alij acquirunt, per multa tempora: vel expletione præmij, quia adeptus est æternitatem, quæ perfectione superat tempora multa.

Placita enim erat Deo anima eius, ecce causa consummationis, scilicet gratia, & dilectio diuina. Placita, inquam, per fidem cordis intus, & mansuetudinem morum exterius. Beneplacita est Deo fides, & mansuetudo, *propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum*, id est, de mundo, qui plenus est iniquitate. Totus mundus in maligno positus est, *populi autem*, Glossa persecutores, *videntes pœnam & non intelligentes*, futuram gloriam, *nec ponentes sunt in precordiis suis*, id est, intus in corde, quamuis aliunde audiant prædicari. Iustus perit, & non est, qui recogitet, *talia*, scilicet, quæ consequuntur. Supra: *Visi sunt oculis insipientium mori*, illi autem sunt in pace. *Quoniam gratia Dei*, scilicet ad bene operandum. Non ego, sed gratia Dei mecum: *Et misericordia est in sanctos eius*, ad liberandum de malis. Liberasti me secundum multitudinem nominis tui, & *respectus in electos illius*, scilicet ad præmium consequendum. Glossa prima condigna retributio. Et nota, quod sancti dicuntur per præsentem iustitiam, electi per æternam prædestinationem, secundum illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate.

Condemnat autem, & cætera. Hic ponitur comparatiua commendatio iustorum, quantum ad statum post mortem: & primo in comparatione iustorum adhuc uiuentium: secundo in comparatione morientium, & post hæc, & c. tertio mortuorum, *quoniam disrumperet*, & c. quarto resurgentium, *uenient in cogitationibus peccatorum*. In prima parte tangitur. Primo impiorum à iustis condemnatio: secundo condemnationis ratio, *Videbunt enim finem sapientis*. Dicitur ergo: *Condemnat autem iustus mortuus viuos impios*. Glossa martyr persecutores suos, scilicet cõparatione melioris facti, sicut Niuiitæ. *Et inuentus celerius consummata*, scilicet hominis iusti, *longam vitam iniusti*, Glossa, id est, persecutores, quia plus boni fecit tempore modico, quàm ille multo, vnde districtius iudicabitur. Dedi enim tempus,

Isa. 38. e

Psal. 115. b
Psal. 118. o

Psal. 65. e

Iob 32. b

Isa. 65. d

Dan. 13. f

Iob 12. b
Eccl. 25. a

Prou. 16. d

Heb. 11. b

Prou. 8. b

Psal. 17. c

Cant. 2. a

1. Ioan. 3. c

2. Cor. 3. d

2. Cor. 12. a
1. Thef. 4. d

Augustinus
enarrat. in
Ps. 63. 10. B

2. Cor. 11. d

Gal. 3. a
1. Cor. 15. d

1. Cor. 1. a

Ibidem. b

Isa. 10. e

Eccl. 1. d

1. Ioan. 5. d

Isa. 57. a

Sap. 3. a

1. Cor. 15. b

Eccl. 51. b

Ephes. 1. a

March. 12. f

Apoc. 2. d

vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere, &c. *Videbunt, &c.* Hic ponitur duplex ratio prædictæ condemnationis, scilicet ignorantia, & contemptus. Primam ponit, dicens: *Videbunt enim*, scilicet impij, *finem*, id est, mortem, &c. vt dicit Glossa, *Sapientis*, Glossa, id est, Martyris, vnde de Martyre legitur illud. Beatus vir, qui in sapientia morabitur. *Et non intelligent, quid cogitauerit de illo Deus*, id est, quid ei cogitauerit dare in futuro, secundum Glossam, scilicet vitam æternam. Viri mali non cogitant iudicium: *Et quare munierit illum Deus*, scilicet in præsentem, Glossa, armis fidei, secundum illud: In omnibus sumentes scutum fidei. Item: Induite vos armaturam fidei. Deinde ponit secundam rationem, dicens: *Videbunt eum*, quasi dicat, & quia hæc non intelligunt, videbunt eum, Glossa mori, & contemnent illum, vnde infra. Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, &c. Item: Deridetur iusti simplicitas. Sic contempserunt Iudæi Christum morientem. *Illos autem*, scilicet impios, *Dominus irridebit*. Glossa, in iudicio, id est, dignos irrisione iudicabit, vt fatuos. Qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. *Et post hæc*, scilicet, post bonorum persecutionem, & Domini irrisionem, id est, postquam bonos in præsentem afflixerit, & ipsi à Deo in morte derisi fuerunt, *erunt decedentes*, id est, deorsum per casum mortis in infernum cadentes. Quemadmodum olera herbarum cito decident, *sine honore*, scilicet societatis beatorum, & *in contumelia*, scilicet confusionis reproborum, *inter mortuos*, Glossa, damnatos, *in perpetuum*, id est, sine fine. Dabo vos in opprobrium sempiternum, & in contumeliam sempiternam, quæ nunquam oblivione delebitur.

Quoniam dirumpet, &c. Hic tangitur commendatio iustorum in comparatione impiorum mortuorum. Et primo tangitur separatio à corpore: secundo euulsio à mundo, & *commouebit*: tertio, exclusio à gloria, & *vsque ad summum*, vel *supremum*: quarto detrusio in pœna,

A & *erunt gementes*, quinto, deletio ab hominum memoria, & *memoria eorum peribit, &c.* Sequitur igitur: *Quoniam dirumpet, &c.* Bene dixi, quod erunt decedentes, &c. *Quoniam dirumpet eos*, scilicet Dominus, secundum Glossam: Dirumpam interiora iecoris eorum. Illos, inquam, inflatos ventos superbiæ. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, *sine voce*, excusationis. At ille obmutuit, & *commouebit illos à fundamentis*. Glossa, euertet vitam illorum, quam stabilem esse putabunt. Qui sublatis sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum: *Et vsque ad supremum desolabuntur*, id est, in tantum, quod locum supremum amittent, id est, vsque ad hoc, quod à celsitudine gloriæ excludentur, sicut fatuæ Virgines, quibus legitur, quod clausa est ianua: *Et vsque ad summum desolabuntur*, id est, punientur quovsque reddant quadrantem nouissimum, id est, pœnam pro omni peccato, tam magno, quam minimo. Non exies inde, donec reddes nouissimum quadrantem. Prima tamen expositio magis concordat, cum diuisione prædicta: *Et erunt gementes*, Glossa, in pœnis: quia nulla consolatione reuelabuntur, & *memoria eorum*, non quæcunque, sed felicitis recordationis, *periet*, apud Deum & homines, secundum illud: Vultus Domini super facientes mala, vt pereat de terra memoria eorum, *venient tandem*, scilicet in fine mundi: vnde Glossa, ad iudicium: tunc enim de inferno exhibunt. *Veniant, inquam, in cogitatione peccatorum suorum*, remordente eos conscientia, *timidi*, de pœna inferenda. Videntes turbabuntur timore horribili: *Et traducent illos*, Glossa, in ignem æternum, *ex aduerso*, Glossa, accusantes eos, sicut aduersarius accusat aduersarium suum, *iniquitates ipsorum*, id est, peccata ab eis perpetrata, corde, ore, vel opere: Arguet te malitia tua. Peccata autem dicuntur accusare reprobos, quia erunt materia accusationis, & damnationis eorum. Cogitationum inter se accusantium, aut etiã defendentiũ, &c.

CAPVT QVINTVM.

VNC stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis, gementes præ angustia spiritus: dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, dicentes: Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Ergo errauimus à via veritatis, & iustitia lumen non luxit nobis, & sol intelligentia non est ortus nobis: Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia, quid contulit nobis? Transferunt omnia illa, tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrens: & tanquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cuius, cum præterierit, non est vestigium inuenire: neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut auis, quæ transuolat in aère, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventum, & scindens per vim itineris aërem, commotis alis, transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius: aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, diuisus aër continuo in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius: sic & nos nati continuo desinimus esse, & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt: quoniam spes impij tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquam fumus, qui à vento diffusus est: & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis. Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, & in brachio sancto suo defendet illos. Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudicium certum: sumet scutum inexpugnabile, aquitatem: acuet autem diram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directæ emissiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient. Et à petrosa ira plena mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: & ad eremum perducet omnem terram iniquitatis illorum, & malignitas euertet sedes potentium.

EXPOSITIO IN CAP. V.

Tunc stabunt, &c.] Hic comparat statum iustorum statui iniustorum in ipso iudicio. Et primo tangit

A iustorum constantem accusationem: secundo reproborum coactam confessionem, videntes turbabuntur, tertio vtrorumq; iustam retributionem. *Iusti autem in*

perperuum uiuent.] *Tunc stabunt*, &c. quasi sic venient impij ad iudicium timidi, *tunc*, Glossa, cum iudicabuntur impij, scilicet in die nouissimo. Et dicit, *tunc*, indeterminate, quia de die illa nemo scit. Item: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quae pater posuit in sua potestate, *stabunt*, scilicet, qui in praesenti visi fuerant cadere, vel iacere: Erat quidam mendicus Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius. E contra mali, qui nunc videntur stare, tunc iacebunt. Iacebunt mali ante bonos. *Stabunt*, inquam, *iusti in magna constantia*, id est, constanter, & audacter, propter confidentiam, quam habebunt.

Ex septem confidentia sanctorum in iudicio surget. Ex iustitia causae suae. Si fuero iudicatus, scio, quod iustus inueniar. Item: Indica me secundum iustitiam meam. Secundo ex sufficientia, seu copia probationum: habebunt enim paratam probationem per scriptum instrumentum. Librum scribat ipse, qui iudicat, & caetera. Item: Iudicati sunt mortui ex iis, quae scripta erant in libris. Item per testes: Ecce testis meus in caelo, scilicet ipse Deus, vnde: Ego sum iudex, & testis, dicit Domiuus. Tertio ex fidelitate aduocatorum: Aduocatum habemus in caelo Iesum Christum. Item Spiritum sanctum: Spiritus postulat, & caetera. Item beatam Virginem: vnde clamamus: Aduocata, &c. Quarto ex impotentia aduersariorum, secundum id: Non resurgunt impij in iudicio, scilicet ad accusandos iustos. Proiectus est accusator, & caetera. Quinto ex amicitia, & affinitate iudicis ipsorum. Caro nostra, & frater noster est. Bernardus: Puto, spernere me non poterit, os ex ossibus meis, & caro de carne mea, Sexto ex beneuolentia assessorum, id est, Apostolorum. Sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes, &c. Item: Pauperibus iudicium tribuit. Septimo ex familiaritate officialium iudicis, scilicet Angelorum. Exhibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum. *Aduersus eos*, Glossa, persectores suos. *Qui se angustiauerunt*, Glossa, in martyrio eos personaliter affligendo. Angustiati, afflicti, & caetera; *Et qui abstulerunt labores illorum*, corporales, scilicet eos per violentiam spoliando: cum tamen sancti gaudenter haec sustinuerint, vnde: Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio. Vel, *Labores*, spirituales, eorum fructum auferre conando, scilicet prouocando eos ad peccatum, de hoc fructu supra: Bonorum laborum gloriosus est fructus. Vel utroque simul, secundum Glossam, eorum scilicet labores corporales, & spirituales vanos, & stultos iudicando.

Videntes turbabuntur, &c. Hic tangit reproborum coactam confessionem. Et primo tangit motiuum ad confessionem talem: secundo confessionis materiam. *Hi sunt, quos aliquando*: tertio confessionis suae approbationem. *Talia dixerunt*, & caetera. Motiuum confessionis tangitur dupliciter, scilicet afflictio de vera bonorum felicitate, & anxietas de propria infelicitate. *Dicentes intra se*, & caetera. Sequitur igitur: *Videntes*, Glossa, se de gloria ad poenam perductos, & aduersarios suos de poena ad coronam translato: *Turbabuntur timore horribili*. Tunc conturbati sunt principes Edom. Item: Conturbatio super conturbationem veniet, scilicet conturbatio de afflictione reassumpti corporis super conturbationem prius habitam de afflictione animae prius cruciatæ in gehennalibus flammis, *timore horribili*, scilicet propter constantiam suorum accusatorum: de quibus supra immediate. Secundo propter seueritatem diuinorum iudiciorum, iuxta illud: Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. Item: Horrende, & cito apparebit nobis. Tertio propter praesentiam horribilium tortorum: Vadent, & venient super eum horribiles. Vel sic, *turbabuntur*, propter remordentem conscientiam, *timore*, propter iudicis irrevocabilem sententiam, *horribili*, propter suppliciorum preparatorum, & tortorum horribilium visam praesentiam. *Et mirabuntur in subitatione*, id est, subita ademptione: *Salutis*, scilicet iustorum: *In sperata*, id est, non

A æstimatæ ab ipsis impiis: sperata tamen à iustis: secundum illud Psalmi: In te sperauerunt patres nostri, &c. *Gementes interius*; *Pro angustia spiritus*, ex consideratione gloriae, & salutis illius, quam perdidērunt. Ingeuerunt Philisthim, dicentes: Vae nobis, & caetera. *Dicentes intra se*.] *Inter se*, verior litera, scilicet dictione interiori forte propter vehementiam doloris, *Poenitentiam agentes*, de malo, quod fecerunt; *Poenitentiam*, sed tardam: sicut poenitentia diuitis, de quo: Pater Abraham miserere mei; *Agentes*, immo potius patientes. Haec est poenitentia desperationis, sicut poenitentia Iudae, de quo legitur: Quod poenitentia ductus retulit triginta argenteos; *Et pro angustia spiritus gementes*, de malo poenae, quam incurserunt. Prae contritione spiritus ululabit: *Et pro angustia*, &c. Haec non habet Rabanus, quia idem est supra.

B Hi sunt quos aliquando, &c. Hic ponit materiam confessionis impiorum confitentium errorem proprium: primo circa iustorum vitam: secundo circa vitam propriam; *Lassati*, & caetera. In prima, primo confitentium sanctorum contemptum praeteritum, & irrisionem. Secundo status illorum reprobationem. *Nos insensati*, & caetera. Tertio eorum tunc praesentem exaltationem; *Quomodo ergo computati sunt*. Quarto concludunt suum errorem; *Ergo errauimus*. Hi sunt ergo, scilicet irrisoria demonstratione digni, secundum iudicium impiorum: *Quos aliquando habuimus in derisum*, factis, & signis. Deridetur iusti simplicitas. Item: Omnes videntes me, deriserunt me, & caetera. *Et in similitudinem improprij*, impropereando verbis. Impropria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Sed cum impropereatur homini opus bonum, quod potius est materia laudis, non est verum improprium, sed similitudo improprij: propter, quod dicitur hic, *in similitudinem improprij*. Per infamiam, & bonam famam, & caetera. Ibant Apostoli gaudentes, &c. *Nos insensati*, &c. Insensatorum infantium more uiuentes. *Insensati*, inquam, quia non sentiebamus de rebus, sicut erant, In iis omnibus insensatum est cor. Nolite esse pueri sensibus: *vitam illorum*, id est, conuersationem, quae erat in paupertate, labore, vilitate, ieiuniis, &c. *Aestimabamus insaniam*, vnde Dauid ab Achis reputatus est insanus. Sic & Christus: Quia Samaritanus es tu, & daemonium habes. Item: Daemonium habet, & insanit. Sic nuntius Helisai: Quid venit insanus iste ad te? Scito te Israel stultum Prophetam, & insanum virum spiritualem: stultum, scilicet in temporalibus, insanum secundum iudicium mundanorum. *Et finem illorum*, id est, mortem; *Sine honore alicuius*, scilicet remunerationis. Contra quod dicitur: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Item: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, qui in caelis est. *Qua modo ergo computati sunt inter filios Dei*, per gratiam. Non accepistis iterum spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorum, &c. Item: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. *Et inter sanctos fors illorum est*, id est, portio gloriae, de qua in Psalmo: Portio mea Domine sit in terra uiuentium. Item: Qui dignos nos fecit in partem fortis sanctorum in lumine. Et haec duo sunt contra duo, quae dixerat: dixerat enim vitam illorum insensatam, & finem contumeliosum.

C *Errauimus*, & caetera. Concludunt sibi ipsis, vnde verificatum est illud Psalmi: Infirmatae sunt contra eos lingua eorum. *Errauimus*, inquiunt, falsa enim pro veris approbauerunt: Augustinus autem dicit, quod falsa pro veris approbare, erroris proprium est. Errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens. *A via veritatis*. Glossa, Euangelij, & diuinæ legis ad credendum. Omnes nos quasi oves errauimus: vnusquisque in viam suam declinauit; *Et iustitia lumen*, ad operandum. *Iustitia lumen*, intransitua, id est iustitia, quae lux est, secundum illud Psalmi: Lux orta est iusto. Item: Iustorum semita, quasi lux splendens, &c. *Non luxit nobis*. Expectauimus lucem, & ecce tenebrae.

E *Errauimus*, & caetera. Concludunt sibi ipsis, vnde verificatum est illud Psalmi: Infirmatae sunt contra eos lingua eorum. *Errauimus*, inquiunt, falsa enim pro veris approbauerunt: Augustinus autem dicit, quod falsa pro veris approbare, erroris proprium est. Errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens. *A via veritatis*. Glossa, Euangelij, & diuinæ legis ad credendum. Omnes nos quasi oves errauimus: vnusquisque in viam suam declinauit; *Et iustitia lumen*, ad operandum. *Iustitia lumen*, intransitua, id est iustitia, quae lux est, secundum illud Psalmi: Lux orta est iusto. Item: Iustorum semita, quasi lux splendens, &c. *Non luxit nobis*. Expectauimus lucem, & ecce tenebrae.

Matth. 24. c
Act. 1. b
Luc. 16. g
Prou. 14. d
Tob 13. c
Psal. 7. c
Tob 31. b
1. Cor. 20. d
Ibidem. d
Hier. 29. d
1. Ioan. 1. a
Rom. 8. d
Psal. 1. b
Apoc. 12. d
Gen. 37. a
Matth. 19. a
Iob 36. b
Heb. 11. g
Heb. 10. g
Sap. 3. d
Exod. 15. c
Ezech. 7. g
Heb. 10. f
Sap. 6. a
Iob 20. d

Psal. 21. a
1. Reg. 4. b
Luc. 16. c
Matth. 27. a
Isa. 65. c
Tob 12. a
Psal. 21. b
Psal. 68. b
2. Cor. 6. b
Act. 5. g
Ecc. 15. c
2. Cor. 14. d
1. Reg. 21. d
Iob 8. f
Ioan. 10. c
4. Reg. 9. b
Osea. 9. b
Psal. 138. c
Ioan. 12. d
Rom. 8. c
Ioan. 1. c
Psal. 141. b
Coloss. 1. b
Psal. 63. b
August. in Enchir. ad Lauar. c. 17.
rom. 3.
Isa. 19. c
Isa. 53. b
Psal. 69. b
Prou. 4. c
Isa. 59. b

nebræ. Hæc fuit causa erroris eorum, sicut defectus luminis est causa deuiationis: *Et sol intelligentia*, scilicet ad inflammandum. Glossa, Christus sol iustitiæ, qui oritur timentibus Deum, vt habetur: *Non est ortus nobis*. Notandum, quod non est defectus ex parte Solis, sed ex parte ipsorum in tenebris iacentium, nec surgere volentium, nec oculos aperire quarentium. Supercecidit ignis inuidiæ, & non viderunt solem iustitiæ. Sol materialis oritur bonis & malis, vt patet: Qui solem suum facit oriri super bonos, & malos: sed sol intelligentiæ solis bonis oritur, vt patet hic. Christus autem dicitur sol: quia sol dicitur, quasi solus lucens: Christus autem singulariter lucet, id est, præ omnibus aliis tanquam oculus mundi. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, illuminationis cognitionis naturalis: ipse enim est magister, qui cathedram habet in cælis, corda hominum in terris, vt dicit Augustinus: Item: Ego sum lux mundi. Item: qui illuminator est Ecclesiæ. Sicut luna plena in diebus suis lucet, scilicet ex irradiatione solis. Item, quia est fons totius caloris, id est, amoris spiritualis. In sole posuit tabernaculum suum. Et post: Non est qui se abscondat à calore eius. Tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo: & accensus est ignis magnus, &c. Item: Ignem veni mittere in terram, id est, calorem. Item, quia ipse est pater plantarum spiritualium, id est, totius pullulationis spiritualis. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Sol autem intelligentiæ dicitur, quia solo oculo intelligentiæ lux eius apprehenditur, quia per eius radium, scilicet per spiritum intellectus, intelligentia illustratur.

Lassati sumus, &c. Hic tangit confessionem erroris impiorum circa propriam vitam. Et primo confitentur propriæ vitæ laboriositatem: secundo cæcitatem, *Vitam autem Domini*: tertio inutilitatem, *Quid profuit nobis*, & cætera: quarto instabilitatem. *Transierunt*, Lassati igitur sumus virtute nostra, *In via iniquitatis*, quo ad culpam in præsentem. Vt inique agerent, laborauerunt: *Et perditionis*, quo ad pœnam in futuro impij de terra perdentur, & qui inique agunt auferentur ab ea. Nec mirum si lassati sumus virtute nostra, quia: *Ambulamus vias difficiles*, de sui natura, scilicet viam peccatorum, quæ multum affligunt animam in præsentem, per conscientie remorsum. Non enim patitur ordo diuinæ iustitiæ, vt vel ad momentum sit culpa sine pœna. Vnde Augustinus, *Iussisti Domine*, & sic est, vt pœna sibi sit ipse inordinatus animus. Via peccantium complanata lapidibus. Sed contra: *Lata porta*, & spatiosa est via, quæ ducit ad perditionem. Dicendum, quod facilis est in ingressu, quasi strata floribus, scilicet præsentis delectationis dulcore, & temporali iucunditate: sed difficilis in progressu propter remorsum conscientie, difficilior in egressu propter separationem à præsentem voluptate: sed difficillima post egressum, propter tormentum gehennæ: *Viam autem Domini*, scilicet qua Dominus venit ad nos, qua nos imus ad eum, scilicet charitatem secundum illud Apostoli: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*, *Ignoramus*, scilicet, ignorantia crassa, & affectata, vnde: Qui dicunt Deo: *Recede à nobis*: scientiam viarum tuarum nolumus. Ignorans tali ignoratiâ ignorabitur, vt dicit Apostolus: *Quid nobis profuit superbia*: scilicet in honorum excellentia, quasi dicat, nihil: immo potius nocuit: quia dicitur in psalmo: *Retribuere abundanter facientibus superbiam*. Contritionem præcedit superbia. Dispersit superbos mente cordis sui. *Aut dimitiarum iactantia*, scilicet de exteriorum bonorum abundantia, *Quid contulit nobis*, quasi dicat, nihil: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Item: *Væ vobis diuitibus*, &c.

Transierunt, &c. Hic tangit confessionem instabilitatis status reprobatorum, sub multiplici metaphora: primo sub metaphora vmbre: secundo nuntij, *Tanquam nuntius*: tertio nauis, *Et tanquam nauis*: quarto

avis. *Vt avis*: quinto sagittæ, *Aut tanquam sagitta*: *Transierunt igitur omnia illa*, scilicet diuitiæ, deliciæ, & honores secularis potentie, vnde: *Omne, quod est in mundo, & cætera*, & ibidem infra: *Transit mundus & concupiscentia eius*, id est, concupiscentia quæ in eo sunt, scilicet quantum ad exteriorem figuram, non quo ad substantiam, vnde: *Præterit figura huius mundi, velut umbra*, scilicet mentem obsecrando. Quasi qui apprehendit vmbra, & cætera, sic qui attendit ad infana mendacia: quia anima ex conuersione sui ad terrena obscuratur, & eclypatur per interpositionem terræ inter eam, & verum solem. *Et tanquam nuntius præcurrens*, suo transitu mentem amouendo: *Dies mei velociores fuerunt cursore*, *Et tanquam nauis*, qua per transitu fluctuantem aquam, tribulationes multas sustinendo. Turbaris erga plurima, *Cuius cum præteritis, non est vestigium inuenire*, scilicet in aqua. Tria sunt mihi difficilia, & cætera. Via nauis in medio mari, *Neque semitam carina illius in fluctibus*, id est, prauæ nauis, quæ maiorem nauem solet comitari ad euasionem periculi. Vel carina potest dici media pars, vel medius locus nauis, secundum illos versus:

Prora prior pars est nauis, pars ultima puppis.

Dic latus esse rarem, ventrem dic esse carinam.

Aut avis, scilicet cor in superbiam, & lasciniam exaltando: *Quia innititur mendaciis*, hic pascit ventos: idem sequitur aues volantes, *Qua transuolat in aere*, scilicet velociter, *curus nullum inuenitur argumentum*, scilicet certum signum, *Itineris illius, sed tantum sonitus*, auditur sonitus, inquam, *Alarum verberans leuem ventum*, id est aerem motum, secundum illud Damasceni: *Ventus est aer motus*. *Et scindens*, id est diuidens *Per vim itineris aerem*, scilicet quietum. Sic sonus leuis famæ impios comitatur, secundum illud psalmi: *Vocauerunt nomina sua in terris suis*. Væ terræ cymbalo alarum, &c. *Commotisq; alis transuolauit*, scilicet ad locum alterum. Ephraim quasi avis euolauit. *Et post hoc nullum signum*, id est, certum indicium: *Inuenitur itineris illius*. Tria mihi sunt difficilia, & cætera, via aquilæ in cælo. Item: *Semitam ignorauit avis*, nec intuitus est eam oculus vulturis. *Aut tanquam sagitta*, scilicet cor lætallyter vulnerando, *Emissa in locum destinatum*, à sagitario: *Do ne transigat sagitta iecur* *Diuisus aer*, scilicet per motum sagittæ; *continuo in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius, sic & nos nati continuo desinimus esse*, id est, cito post natiuitatem: vel statim desinere incipimus, secundum illud Augustini: *Quid est vita nostra, nisi continuus cursus ad mortem*? Glossa: *Homo natus de muliere, & instabilis est cursus*. Homo natus de muliere, & cætera, & fugit velut umbra. Vel, desinimus esse continuo pro peccati acceleratione, *Et virtutis quidem nullum signum valumus ostendere*, scilicet in vita nostra, per bonam conuersationem. *Signa eos, qui crediderint, hæc sequentur*. Stigmata Domini Iesu in corpore meo porto, *In malignitate enim nostra, consumpti sumus*, per impœnitentiam finalem, *Qui quasi putredo consumendus sum*. In peccato vestro moriemini.

Talia dixerunt, & cætera. Ecce confirmatio confessionis eorum per exempla conuenientia: primo per exemplum lanuginis; secundo spumæ; *Et tanquam spuma*, tertio fumi; *Et tanquam fumus*, quarto hospitis, *Et tanquam memoria*, & cætera. Talia ergo dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt, dixerunt, inquam, dictione interiori per conscientie remorsum; & si nõ forte dilectione exteriori, cum sint in inferno sine corporibus vsque ad diem iudicij; & sine organis corporeis, licet non sine potentiis organorum: Eleuans oculos, id est, potentiam visiuam, quæ organis oculorum vsa fuerat in præsentem; *In inferno, & cætera*. Quomodo sciebat auctor iste, quod ita dixerunt in inferno, cum nunquam ibi fuisset; nec alius inde venisset, qui eiretulisset, vnde & supra. Nõ est agnitus, qui reuersus sit ab inferis. Potest dici, quod hoc sciebat ex reuelatione Spiritus sancti.

Mal. vit. a

Psal. 57. c

Matth. 5. g

Christus quo modo Sol dicitur. Ioan. 1. a Aug lib de disc. Christ. prope finem to. 9.

Ioan. 8. b Eccli. 50. a

Psal. 118. a Ib. dm. b v. id. ac. 1. c Luc. 12. f

Ioan. 15. a

Hier. 9. b

Prom. 2. d

Aug. lib. 1. confess. cap. 12. to. 1. Eccl. 21. b Matth. 7. b

1. Cor. 12. d

Iob 21. a

1. Cor. 14. g

Psal. 30. d Prom. 16. c Luc. 1. e

Eccl. 5. c Luc. 6. c

1. Ioan. 2. c

1. Cor. 7. f Eccli. 34. a

Iob. 9. c

Luc. 10. g Pro. 30. c Ibidem.

Pro. 10. a

Damasc. lib. de fid. orth. cap. 8.

Psal. 48. c Isa. 18. a

Osea. 9. c Pro. 30. e Iob 28. b

Pro. 7. d

Augustinus

Iob 14. a

Mar. 16. d Gal. 6. d

Iob 13. d Ioan. 8. c

Luc. 16. c Dubitatio. Sap. 2. a Solutio.

cti.

Ambros. in
1. Cor. 6. 12.
10m. 3.
2. Pet. 1. d

Isa. 28. d

Isa. 40. b

Gen. 3. d

Osee. 10. b
Hier. 23. d

Iacob 4. d

Psalm. 36. d

Iob 13. b

Psalm. 38. c
Heb. 11. c

Thren. 1. d
Eccl. 1. a
Heb. 13. c

Ioan. 17. a

Psalm. 17. d

Gen. 15. a
Num. 18. c

Psalm. 54. d

1. Cor. 7. f

Matth. 5. a

2. Tim. 4. b

Ioan. 1. a
Psalm. 88. f

Ati: quia secundum Ambrosium. Omne verum à quocunq; dicatur, à Spiritu sancto dictante profertur. Item: Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, vel: *Dixerunt*, id est, dicere potuerunt, *Quoniam*, & cætera: quasi dicat, & verum dixerunt, *Quoniam spes impij*, id est, temporalis prosperitas, in qua spem ponunt impij. Posuimus mendacium spem nostram, *Tanquam lanugo*, id est, flos cardui, quoad carnis fragilitatem, *Quæ a vento tollitur*, id est, modico flatu. Glossa, lanugo carnis fragilitatem exprimit, quæ vento ægritudinis, vel molestia cito tollitur. Omnis caro fœnum, & cætera. Et bene comparatur carnis fragilitas flori cardui, quia cito spinas & tribulos tentationum generat, vnde: Spinæ & tribulos germinat ibi: *Et tanquam spuma gracilis*, ex agitatione generata. *Quæ à procella dispergitur*, & cætera: dicit quantum ad iactantiæ vanitatem. Vnde Glossa: Hic est appetitus humani favoris, & iactantiæ vulgaris, quæ à procella dispergitur tribulationis, & aduersitatis alicuius præsentis, vel æternæ. Transire fecit Samaria regem suum, sicut transit spuma super faciem aquæ. Item: Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet, *Et tanquam fumus*, qui à vento diffusus est, quantum ad vitæ breuitatem. Quæ est vita vestra? Vapor ad modicum parens. *A vento diffusus est*, quia enim in altum tollitur, euanescere cogitur, iuxta illud Psalmi: Mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Glossa, sicut fumus vento dissoluitur, sic humana vita temporum mutatione. *Et tanquam memoria hospitis*, unius diei prætereuntis, quantum ad famæ modicam durationem. Memoria vestra comparabitur cineri. Hospiti comparat in hac vita existentem: quia peregrini & hospita quasi in aliena domo fumus, secundum illud Psalmi: Aduena sum ego apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei. Item: Confitentes, quia peregrini, & cætera. *Prætereunti*, quia quotidie de vita ad mortem transimus. O vos omnes qui transitis per viam, & c. Generatio præterit, & c. *Unius diei*, quia parum hic stamus, vnde: Non habemus hic manentem ciuitatem, & c.

Iusti autem in perpetuum. Hic ponit iustorum & reproborum condignam & iustam retributionem. Et primo præmium iustorum: secundo, supplicium reproborum, *Et accipiet armaturam*. Iustorum præmium duplex tangit: primo pro operatione boni: & secundo pro victoria mali, *Deo accipient*, & cætera. *Iusti autem*, & c. quasi talis est vita impiorum, *Autem*, pro, sed iusti econtrario, *In perpetuum viuunt*. Glossa, viuunt vita æterna, de qua: Hæc est vita æterna, & cætera. *Et apud Dominum*, id est, in ipso Domino per spem, secundum Glossam in Psalmo: Mihi autem adhærere Deo, scilicet per charitatem, bonum est ponere in Domino Deo spem meam, *Est merces eorum*, Glossa, laboris præmium, ipse enim est merces sanctorum. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Item: Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorum Israel: *Et cogitatio eorum*, & cætera: quasi dicat, & merito apud Dominum est merces eorum, quia: *Cogitatio eorum*, id est, tota sollicitudo, & intentio eorum per fidem: *Apud Altissimum*, secundum illud Psalmi: Iacta cogitatum tuum in Domino, & c. vel *Cogitatio*, id est, agnitio intellectus eorum: *Apud Altissimum*, solum: iusti enim solum de Deo, vel de iis, quæ ad ipsum habendû conferunt, cogitant iuxta illud: Quæ sine viro mulier, cogitat quæ Domini sût: Et, quia tales sunt in præsentis, ideo, *Accipient regnum decoris*, id est, regnum decorum, quantum ad auream, siue essenziale præmium. Beati pauperes, & cætera. *Et diadema speciei*, id est, speciosum. Glossa de victo hoste: & hoc quantum ad aureolam, siue quantum ad præmium accidentale. Reposita est mihi corona iustitiæ. *De manu Dei*, vel, *Dominus*, id est, à Christo, qui dicitur manus, & brachium, & dextera Dei patris. Est enim manus operando: Omnia namque per ipsum facta sunt. Brachium protegendo, secundum illud Psalmi: Brachium

meum confortabit eum. Dextera præmiando. Statuet, oues à dexteris. *Quoniam dextera sua teget eos*, hic, & in futuro ab ira superni iudicis. In vmbra manus suæ protexit me. Tegimen ardoris, & vmbraclum: *Et brachio sancto suo*, id est, suæ sanctæ potentia: *Defendet illos*, scilicet ab impugnatione aduersarij, secundum illud Psalmi: Dominus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo?

Et accipiet armaturam, & cætera. Hic tangit supplicium reproborum sub metaphora regis, arma mouentes contra suos aduersarios. Et primo describit regis propositum: secundo, eius apparatus. *Donec*, & cætera: tertio, bellum, *Ibunt directè*: quarto, belli effectum, *Et ad erenum perduces*: quinto, belli remedium. *Melior est sapientia: Et accipiet armaturam*, scilicet contra aduersarios, *Zelus illius*. Zelus & furor viri non parcat in die vindictæ: Arma autem eius sunt veritas, iustitia, & iudicium secundum Glossam. *Et armabit creaturam*, scilicet tanquam exercitum suum, secundum illud infra: Creatura tibi factori deseruiens exardescit aduersus iniustos, ad vltionem inimicorum. Deus vltionum, & c. *Induit pro thorace iustitiam*, Loricæ comparatur iustitia, siue thoraci: quia sicut lorica totum corpus protegit: sic iustitia vndique animam, vnde: Per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris. Iustitia indutus est pro lorica: *Et accipiat pro galea iudicium rectum*, vel certum, iudicium rectum, id est, discretio: & comparatur galeæ, quæ munimentum est capitis, id est, rationis: Diuinitio in labiis regis, in iudicio non errabit os suum: *Sumet scutum inexpugnabile æquitatem*, scuto, quod defendit lorica, comparatur æquitas: quia iustitiam facit irreprehensibilem. Arguet in æquitate pro mansuetis terræ, *Acuet autem diram iram*, diram, dicit ad differentiam iræ leuis, quo modo irascitur: *In lanceam*. Ita Dei, lanceæ comparatur, quia attinget etiam quæcunq; remota, & penetrabit. Gladium exacutus, & cætera. Ideo. *Mifisti iram tuam*, quæ deuorauit eos, sicut stipulam: *Et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos*. Gregorius: Offenso creatore, omnis creatura ostenditur. Glossa, creator per creaturam sibi subiectam corripit delinquentes. Horribile bellum erit illud, de quo: Memento belli, nec vltra addas loqui,

Ibunt directè, & cætera. Hic describit bellum nouissimum, secundum diuersas acies creaturarum. Et primo intro, ducit ignem impios debellantem: secundo, aërem. *Et petrosa*; tertio aquam. *Et candescet*; quarto, ventum, seu turbinem, de terra procedentem. *Contra illos stabit spiritus virtutis*. Ibunt ergo, scilicet contra illos; *Directæ emissiones fulgurum pro voto*. Glossa, id est, pro voluntate ductoris: Accelerat conuersiones emittente iudicij sui. Item; Fulgura coruscationem, & dissipabis eos. *Et tanquam à bene curuato arcu nubium*, id est, tanquam Iridis lineæ depressæ sole superueniente. *Exterminabuntur impij*; quasi dicat; sicut cito, & faciliter dissoluitur arcus cœlestis, sic impij cito, & faciliter exterminabuntur, id est, extra terminos vitæ præsentis, & æternæ ponentur. Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Arcum suum tetendit, & cætera. *Et ad certum locum insilient*, scilicet ad malos tantum; ita quod bonos non tangent. *Supra*; Non tanget eos tormentum mortis; *Ad certum locum*. Glossa; Quemcunque necesse erit; non enim potest esse confusum quod diuina sapientia est ordinatum. Vnde; In Ægypto terra Gessen, nihil mali patiebatur à plagis Ægypto inflictis. *Et à petrosa ira*, petrosa dicitur ira illa propter effectum; quia petris se manifestabit, vel quia infragibilis, & dura, sicut lapis, vel quia inferetur à Christo, qui petra dicitur. Petra autem erat Christus, *Plena mittentur grandines*, id est, grossæ, & magnæ, vel: *Plene*, id est, plenariè, siue abundanter. Ignis, grando, nix, glacies, & cætera. Nunquid ingressus est thesaurus niuis? Grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines. Græci autem sic habent; *Et tanquam à bene curuato arcu nubium, ad certum locum insilient: & à petra iacente ira plene*. Hic litera planior est, & videtur verior, cum

Matth. 23. c
Isa. 49. a
Eccl. 34. c

Psalm. 26. a

Prou. 6. d

Sap. 16. b

Psalm 93. a
2. Cor. 6. b

Isa. 59. d

Prou. 16. b

Isa. 11. a

Ezech. 21. b
Exod. 15. b

Greg. homil. 31. in Euan. non procul a princ.

Iob 40. d

Eccl. 43. b
Psalm. 143. b

Baruch. 3. c

Sap. 3. a

Exod. 9. d

1. Cor. 10. a

Psalm 148. b
Iob 38. b
Apoc. 16. c

in Græco videatur compilatus liber iste: *Et canescet*, id est, feruebit: *In illos*, id est, contra illos: *Aqua maris*, fiet enim feruidum, turbidum, & spumofum. In terris prefura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuū. Erit enim vnum de quindecim signis, secundum Hieronymum, quod mare se eriget super altitudinem montium: *Et flumina*, aquarum dulcium: *Concurrent duriter*, in est, fortiter: *Submersi* sunt quasi plumbum in aquis vehementibus vel: *Aqua maris*, id est, amaritudo infernalis: *Candescet in illos*, id est, stridebit, & feruescet, sicut aqua per iniectionem ferri calidi. Infernus subitus turbatus est: *Et flumina*, scilicet angustiarū, *Concurrent duriter*, quia ibi erit dolor de bonis amissis: pudor de malis commissis: timor de presentibus suppliciis: *Contra illos stabit spiritus virtutis*, id est, fortis ventus secundum illud: *Flauit spiritus tuus*, & c. procedens de cauernis terræ, secundum illud Psalmi: *Qui producit ventos de thesauris suis*. Item; *Ventus* vehemens irruit à regione deserti; hic est spiritus procellarum, de quo in Palmo; *Et tanquam*, tanquam est expressiuum veritatis non nota similitudinis; *Turbo venti*, id est, impulsus compositus ex contrariis ventis puluere mixtis: *Diuidet eos*, & c. vel spiritus potest dici sententia iudicis secundum illud: *Spiritu oris sui interficiet impium*. Et tunc, *ly Tanquam*, nota est similitudinis non expressiuum veritatis, cum dicitur: *Et tanquam turbo venti diuidet eos*, scilicet à bonis; *Tollet eum* vêtus vrens, & velut turbo rapiet de loco suo. Ecce Dominus in igne veniet, & quali turbo quadrigæ eius. *Et ad eremum*, id est, locum horribilem, & sterilem, & omni bono carentem; de tali loco: *In loco horroris*, & vastæ solitudinis: *Omnem terram*, id est, terrenos, *Perducat iniquitas illorum*, id est, propria iniquitas non aliena erit causa, quare illuc perducentur, secundum illud Isaïæ: *Ambulate in flammis*, quas succendistis vobis, vel secundum aliam literam, *Terram iniquitatis eorum dicit*, quia secundum Psalmum: *Ignis ante ipsum iudicem præcedet*; qui superficiem terræ, in qua factæ sunt iniquitates eorum, exuret, & aridam reddet; *Et malignitas*, quam exercuerunt, quæ sonat in deterius: *Euertet*, id est, causa erit euertendi; *Sedes potentum*, id est, regna, ciuitates, & castra, turres, & tribunalia. *Sedes ducum* superbiorum destruxit Deus. Aliter exponit Glossa, præcedentia, scilicet de presenti expugnatione impiorum infidelium, & hæreticorum per Christum & Ecclesiam conuersione miraculorum, grandine increpationum, inundatione tribulationum, turbine persecutionum, depressione potentium. *Melior est sapientia*, & c. quasi dicat, ex quo sic tractantur potentes insensati, *Melior est*, id est, vtilior: *Sapientia*, de diuinis, quæ secundum Glossam interlinearem semper animam bene regit: *Quam vires corporis*, quæ sape in peccata præcipitant. Dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine: *Et vir prudens*, in rebus humanis, secundum Glossam, non tantum eloquio: *Magis quam fortis*, Glossa, corpore. Vnde, in tali fortitudine non est gloriandum, secundum illud: *Non gloriatur fortis in fortitudine sua*.

CAPVT SEXTVM.

MELIOR est sapientia, quam vires: & vir prudens, quam fortis. Audite ergo reges, & intelligite; discite iudices finium terræ. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende, & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his, qui præsumunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & aequaliter cura est illi de omnibus. Fortioribus autem fortior cruciatio. Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, & non excidatis. Qui enim custodierint iustitiam: iuste iudicabuntur: & qui didicerint iusta, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est, & quanquam marcescit, sapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & inuenitur ab his, qui querunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: assidentem enim illam foribus suis inueniet. Cogitate ergo de illa, sensus est consummatus: & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit. Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, in viis ostendit se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Initium enim illius verissima est disciplina concupiscentia. Cura ergo disciplina dilectio est: & dilectio, custodia legum illius est: custodia autem legum, consummatio incorruptionis est: Incorruptio autem facit proximum esse Deo. Concupiscentia itaque sapientia deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus, & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis. Diligite lumen sapientia omnes, qui præestis populis. Quid est autem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam: & non abscondam à vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, & non præteribo veritatem: neque cum inuidia tabescente iter habebō: quoniam talis homo non erit particeps sapientia. Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi est. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, & proderit vobis.

EXPOSITIO IN CAP. VI.

Audite ergo reges, & c. Postquam monuit principes, & potentes ad iustitiam, hic incipit eos monere ad sapientiam inquirendam, & amandam. Et primo ratione sumpta ex periculo officij eorum, quos monet: secundo ratione sumpta ab exemplo eius, qui monet, scilicet cap. 7. tertio ratione sumpta à multis beneficiis sapientia, ad quam monet, scilicet à decimo capite vsque in finem. In prima, primo tangit insipientium rectorum pœnam, & supplicium: secundo e contra sapientium rectorum præmium. *Ad vos ergo*, tertio monet vtrosq; concupiscere sapientiam. *Concupiscite*, & c. quarto promittit se docere eam. *Quid est autem sapientia*. In prima, primo petit à rectoribus audientiam; secundo subdit audiendi causam. *Quoniam data est*, & c. *Audite ergo*, & c. quasi dicat, ex quo ita est utilis sapientia: audite ergo auditu exteriori, *Reges*, Glossa, prælati, *Et intelligite*, auditu interiori. Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Qui habet aures audiendi audiat. *Discite iudices finium terræ*, id est, terrarum distinctarum, seu prouinciarum. Reges dicuntur prælati à bonum dirigendo: iudices inter bonum & malum discernendo. *Discite*, inquam, sapientiam: quia iudicibus necessaria est, vnde: *Date ex vobis viros sapientes, & gnarōs*: *Et præbete aures vestras*, scilicet, exteriorem, & interiorem: *Qui continetis*, à malo cohibendo; *Multitudines populorum*, vobis commissas. In

multitudo

multitudine populi dignitas regis : *Et placetis vobis in tenebris regionum*, id est, in praelatis vestris gloriamini: contra, quod dicit Gregorius in pastorali: Toties praelatus in apostasiae crimen labitur, quoties praesse hominibus delectatur. *Quoniam data est*, & caetera. Hic subdit audiendi causam, scilicet, vt possint euadere poenam pro abusu potestatis infligendam. Et primo tangit collationem potestatis: secundo abusum collatae. *Quoniam cum essetis*, tertio iudicium pro abusu; *Horrende*, & caetera: quarto iudicis aequitatem, *Non enim subtrahet. Quoniam*, & c. Et audire debetis: *Quoniam data est vobis a Domino potestas*, vnde: Non est potestas, nisi a Deo. *Potestas*, Glossa, iudiciaria in terra, scilicet quoad sententiae diffinitionem. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper; *Et virtus*, Glossa, puniendi quoad potentiae executionem, vel potestas in causis civilibus: virtus in causis criminalibus: *Ab altissimo*, scilicet Deo supra nos constituto: Tu Dominus altissimus super omnem terram. *Qui interrogabit*, Glossa, in iudicio. Redde rationem villicationis tuae. *Opera vestra*, scilicet exteriora, cuncta, quae fient, adducet Deus in iudicium, & caetera. Non enim ita dedit potestatem, quin exigat rationem, ideo: Ante iudicium interroga teipsum; & ante Deum inuenies propitiationem. *Et cogitationes scrutabitur*, id est, opera interiora. Glossa, tanquam de omnibus iudicaturus, supra: In cogitationibus impij interrogatio erit; *S. rurabitur*, Scrutabor Hierusalem in lucernis. Nec solum scrutabitur, sed etiam manifestabit, vnde: Illuminabit abscondita tenebrarum; & manifestabit consilia cordis. Notandum autem, quod triplex fiet praelato interrogatio. Prima qualiter intrauit: Amice quo modo huc intraisti, & caetera. Secunda qualiter vixit: Quid tu hic? quis hic? Tertia qualiter rexit, & custodiuit gregem sibi commissum. Vbi est grex, qui datus est tibi, pecus indyctum tuum? *Quoniam cum essetis*, & caetera. Bene dixi, quod interrogabit, & caetera. Et merito, *Quoniam cum essetis ministri*, tum domini; *Regni illius*: id est, Ecclesiae militantis. Non dominantes in clero; sed forma facti gregis ex animo. Item: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & c. *Non recte iudicatis*, scilicet alios, vnde: Pupillo non iudicant, & causa viduae non ingreditur ad eos. Item: Causam viduae non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt. *Neque custoditis legem iustitiae*, scilicet vobis ipsis. Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit. Item: Hi magis confregerunt iugum, rupe- runt vincula. *Neque secundum voluntatem Dei ambulatis*, peccando contra Deum. Abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis suae mali, vel potest dici, quod tangit triplicem modum, quo dicitur sententia iniusta: primo ex causa, quando scilicet non subest causa iusta: secundo ex ordine, vt quando non seruetur ordo iuris; tertio ex animo, vt quando corrupta intentione proceditur contra aliquem: contra quod dicitur: Iuste, quod iustum est, exequeris, *Horrende*, id est, terribiliter. Horrendum est incidere in manus Dei viventis; *Et cito apparebit vobis*, vnde: Iuxta est dies Domini magnus, & velox nimis. Et licet dies iudicij generalis longe sit, tamen dies particularis iudicij, id est, mortis, prope est, vnde: Memor esto iudicij mei; sic enim erit & tui; mihi heri, & tibi hodie. Et vere horrende apparebit vobis praelatis; *Quoniam iudicium durissimum in suis*, qui praelunt, fiet. Durum quidem, quia male intrauerunt, durius, quia male vixerunt, durissimum, quia male rexerunt. Vel, durum propter peccata subditorum, durius propter peccata ministrorum, durissimum propter multitudinem & enormitatem priorum peccatorum. Durius punientur praelati, quam ceteri, primo ratione commissi, secundum illud: Cui plus commodaerint, plus petent ab eo. Ratione peccati, quia ceteris paribus grauius est peccatum praelati, quam subditi. Ij magis fregerunt iugum, & caetera. Ratione da-

ni, quia, scilicet alios suo exemplo corrumpunt. Gregorius: Cum pastor per abrupta graditur, necesse est, vt in praecipitium grex sequatur. Ratione scandalij, quia Ecclesiam scandalizant, vnde: Scandalizastis plurimos in lege. Ratione iudicij, quia scilicet hic non iudicamur, secundum illud psalmi: Tibi soli peccauimus, & caetera. & ideo in futuro simul & totaliter durius iudicabuntur, secundum illud: Non enim sicut in aliis Dominus patienter expectat, vt cum iudicij dies aduenerit, eos in plenitudine puniat. Ratione officij, quia etiam officium suum indigne exercendo, peccant. In quo alium iudicas, teipsum condemnas. *Exiguo enim*, id est, infimo & humili, vnde Glossa: Iis, qui per ignorantiam, vel fragilitatem, vel necessitatem peccauerunt, & humili poenitentia doluerunt, *Concedetur misericordia*, Glossa, remissio peccatorum, quoad poenam; siue ex toto, siue ex parte, hic, vel in futuro. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & caetera. *Potentem autem*, id est, potestate abusi in peccatum, *potenter*, id est, fortiter illata, *Tormenta patientur*, quia pro peccatis suis, & subditorum suorum, vnde: Tolle cunctos principes, & suspende eos contra solem in patibulis. Item: Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit animatus pro anima illius. Item: Loquentur ei potentissimi robustorum, de medio inferni. *Non enim subtrahet Dominus*, scilicet a punitione & tormento, *Personam cuiusquam*, scilicet parui vel magni priuato amore. Vnumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, dicit Dominus. Non est personarum acceptor Deus. Deinde reddit causam, dicens; *Qui est*, id est, quia ille est: *Omnium dominator*. Rex regum, & Dominus dominantium. *Nec verebitur magnitudinem cuiusquam*, scilicet ex timore, quoniam ipse est Dominus, & Rex magnus super omnes Deos, vt dicitur, & iterum: Magnitudinis eius non est finis, vnde improporcionabiliter superat omnem aliam magnitudinem, *Quoniam pusillum & magnum ipse fecit*. Nunquid non vnus est pater omnium vestrum: nunquid non vnus Deus creauit nos? & quia omnes creauit, ideo omnes tam paruos, quam magnos sicut creaturas suas iudicabit. Vidi mortuos pusillos, & magnos stantes in conspectu throni; *Et aequaliter est cura de omnibus*. Contra: Nunquid de bobus cura est Deo? quasi dicat, non. Dicendum, quod cura disciplinae solum est Deo de rationalibus: sed cura prouidentiae est illi de omnibus. Sed si aequalia est ei cura prouidentiae de bonis, & malis: ergo non differt apud illum bonum esse vel malum. Respondeo, dicendum, quod loquitur de prouidentia naturali, non de gratuita, vel: *Aequaliter*, id est, similiter. Et quamuis aequaliter sit ei cura de omnibus, non tamen omnes puniet aequaliter; *Autem*, pro sed; *Fortioribus*, in malo. *Fortior instat cruciatio*, in supplicio, vt patet in lucifero, & aliis demonibus.

Ad vos ergo, & c. Hic determinat, & ostendit sapientium rectorum praemium: & primo excitat ad sapientiam; secundo sapientium subdit mercedem, vel mercedis declarationem. *Ad vos ergo*, & caetera, quia fortioribus fortior instat cruciatio. *Ad vos ergo o reges*, & c. Glossa, finito sermone ad potentes conuertit se ad rectorum Ecclesiae exhortationem. Glossa, *O reges*, id est: Ecclesiae rectores, vel omnes, quibus animarum suarum regimen commissum est. *Ad vos ij sermones mei*, scilicet de studio, & amore sapientiae, vnde sequitur: *Vt discatis sapientiam*. Glossa, diuinam non mundanam, De vtraque; Si quis videretur inter vos esse sapiens in hoc saeculo, stultus fiat, vt sit sapiens. *Hi sermones*, audiendi, & retinendi, & opere implendi, secundum illud. Inuenti sunt sermones tui, & comedi eos; *Et non excidatis*, scilicet a iustitia per prauaricationem mandatorum Dei, secundum Glossam, Sapientia enim est sal, custodiens a putrefactione peccati: negligentia autem sapientiae facit ruere in peccatum, vnde: Qui euitat discere, incidet in mala: quia in malum culpa: & in malum poenae, Et bene dixi, vt discatis sapientiam, ne excidatis a

Rom. 13. a
Ioan. 19. b
Psal. 82. d
Ier. 16. a
Eccl. 18. c
Sap. 1. c
Sop. 1. c
1. Cor. 4. a
Matth. 22. a
Isa. 22. b
Hier. 13. c
1. Cor. 4. a
Isa. 1. d
Hier. 5. g
Psal. 77. b
Isa. 59. c
Hier. 5. b
Hier. 7. e
Deut. 16. d
Heb. 10. f
Sop. 1. c
Eccl. 38. c
Luc. 12. f
Hier. 5. b

Mala. 2.
Psal. 50. a
2. Mac. 6. c
Rom. 2. a
Num. 25. a
3. Reg. 20. g
Ezech. 32. d
Ezech. 18. g
Aet. 10. e
Ier. 19. c
Psal. 144. c
Mala. 2. b
Apoe. 20. d
1. Cor. 9. b
Dei cura duplex.
2. Cor. 3. d
Hier. 15. c
Prou. 27. c

Eccl. 1. d

Isa. 3. b
Ezech. 18. e
Luc. 6. f

Abac. 2. a

Eccl. 24. e

Psal. 118. 9

Ioan. 14. b

Sap. 7. b

Ioan. 14. e

Eccl. 2. b

Luc. 11. b
Iob. 28. c

Dan. 1. d

Prou. 4. e
1. Tess. 5. a
Prou. 8. b

Eccl. 6. c

Apo. 3. d
Prou. 8. d

iustitia: *Qui enim custodierint iustitiam*, quæ est via ad sapientiam, secundum illud: *Filius concupiscens sapientiam, serua iustitiam: iuste iudicabuntur*, Glossa: Iustitiæ suæ præmium accipient, scilicet in bono, vnde: *Dicite iusto, quoniam bene: quoniam fructum adinventionum suarum comedet*. Item: *Iustitia iusti super eum erit*. In qua mensura mensi fueritis. *Et qui didicerint*, scilicet per sapientiam. *Iusta*, Glossa, rectam fidem & opera, *Inuenient, quid respondeant in iudicio*, scilicet de peccatis sibi obiectis. Super custodiam meam stabo, &c. Contemplabor, vt videam, quid dicatur mihi. Et quid respondeam ad arguentem me.

Concupiscite, &c. Hic monet rectores tam bonos, quàm malos concupiscere sapientiam. Et primo ponit exhortationem ad concupiscendum eam. Secundo facilitatem acquirendi ipsam. *Clara est*, &c. Tertio vtilitatem acquirendi ipsam. *Cogitare*, &c. Quarto monet diligere eam, ibi: *Si ergo delectamini. Concupiscite ergo*, &c. ex quo tam vtilis est sapientia, quod facit non excidere à iustitia, &c. *Concupiscite ergo sermones meos*, audiendos de sapientia. *Transite ad me omnes*, qui concupiscitis me. *Et diligit illos*, scilicet iam auditos, secundum illud Psalmi: *Dilexi mandata tua super aurum*, &c. *Et habebitis disciplinam*, scilicet per ipsos sermones meos. Qui diligit sapientiam, seruat in moribus disciplinam, secundum illud: *Si diligitis me, mandata mea seruate*.

Clara est. Hic ostendit facilitatem acquirèdi sapientiam. Primo per hoc, quod clara est ad videndum: secundo, quod est spontanea ad se ostendendum, *Præoccupat*; tertio quia proxima ad ingrediendum; *Qui de luce vigilauerit*, &c. *Clara est*, &c. quasi dicat, & debetis eam concupiscere: quia, *Clara est sapientia*; sui scilicet pulchritudine. & euidencia, quia scilicet lux est, vnde: *Proposui pro luce habere illam. Et quæ nunquam marcescit*. id est, à sua pulchritudine deficit, vnde Glossa: *Decor sapientiæ immarcescibilis est*. Non enim subiacet temporis, sed est supra tempus, scilicet diuina sapientia: *Et facile*, &c. quasi dicat: *Nec desperandum de ea acquirenda, quia facile*, videtur oculo, scilicet intellectus. *Ab iis, qui diligunt illam*, affectu, vnde: *Qui diligit me, diligitur à patre meo; & ego diligam eum: & manifestabo ei me ipsum*. Dilectio enim purgat, & illuminat interiorem oculum ad videndum, vnde: *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Et inuenietur ab iis, qui querunt eam*. effectu. *Quærite*, & inuenietis, scilicet quærat vbi debet. Non enim inuenietur in terra suauiter viuentium, sed in asperitate victus, & pœnitentiæ, vnde Daniel: *Inueniet sapientiam merito abstinentiæ suæ*, vt patet: *Præoccupat*, scilicet antequam studio quærentis inueniatur. Glossa, gratis se offeres: ipsa enim est vita, vnde per eam itur ad ipsam, & peruenitur, *Præoccupat*, inquit, id est, præuenit eos: *Qui se concupiscunt*, vt illis se prior ostendat: quia illam non inuenirent, nisi præuenti & illuminati ab ea: sicut lux solis illuminat ad se ipsam videndum. Bernardus: *Vera sapientia, quæ Christus est, inueniri potest, præueniri non potest. Qui de luce*, &c. Bene dixi, quod inuenitur à quærentibus, quia, *Qui de luce*, id est, statim cum lux oritur, Glossa, à principio lucentis fidei non de nocte, sicut peccatores semper in nocte manentes: sed sicut iusti, de quibus: *Iustorum semita quasi lux splendens*, &c. Omnes filij lucis estis. *Vigilauerit ad illam*, contra negligentiam: *Qui mane vigilauerit ad me, inuenient me. Non laborabit*, quia dulcedo rei quæsitæ, & inuentæ. *Alleniabit laborem*. In opere eius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. *Affidentem autem*, &c. hoc est in quiete, & sine motu paratam intrare, sicut solis radius affidere fenestram clausæ. *Affidentem*, inquam, illam, *foribus suis*, scilicet spiritualibus, intellectu, scilicet & affectui: *Inueniet eam*. Ego sto ad ostium, pulso, &c. ipsa etiam fores habet, per quas intratur ad eam, vnde: *Beatus homo, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, quæ*

sunt, fides, & charitas: per fidem intrat ad eam intellectus, per charitatem affectus. *Cogitare quoque de illa*, &c. hic ostendit acquirentium vtilitatem. Primo in præfenti, secundo in futuro. *Initium*, &c. Vtilitas in præfenti ostenditur quadruplex. Primo, sensus in rationali: secundo, securitas in irascibili. *Et qui vigilauerit*, tertio, hilaritas in concupiscibili. *Quoniam dignos*, & cetera; quarto, prouidentia futurorum. *Et in omni prouidentia*.

Cogitare quoque de illa, quasi dicat, non solum vigilanti, & quærenti datur: *Sed & cogitare de illa*, non simplici cogitatione, sed affectiua, vnde Glossa, diuinæ contemplationis. *Beatus vir qui in sapientia morabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei. Sensus est consummatus*, id est, perfectus, quia sapiëntia perficit sensum hominis: quia secundum Hugonem de S. Viçt. sapientia est, in qua perfecti boni forma consistit. Vel, *Cogitare de illa sensus est consummatus*, id est, tunc perfecte sensus ordinatus, cum studet sapientiæ, secundum illud Augustini. Finis hominis in via, perfecte quærerere veritatem: *Et qui vigilauerit*, Glossa, in intensione mentis propter illam acquirendam vel custodiendam, cito erit securus, scilicet à malo: quia eius adeptio est vera securitas, secundum Glossam: *Qui cauet laqueos, securus erit*. Hęc est bona securitas, de qua: *Secura mens, quasi iuge cõuiuium. Quoniam dignos se*. Quasi bene dixi, quod cito erit securus. *Quoniam dignos se ipsa*, scilicet mundos corde & corpore, vnde: *In maleuolam animam non introibit sapientia, &c. Circuit quærens*, id est, ex omni parte continue se offerens, & indefinenter, quæ indefinencia & continuatio datur intelligi per hoc, quod dicit: *Circuit*, motus enim rectus non sic potest continuari sicut circularis. Sic circuitat sapiëntia incarnata, vt patet, & in vis suis, scil. præceptis, & consiliis obseruatis, de quibus: *Viæ eius, viæ pulchræ; & semitæ illius pacificæ, ostendet de illis*, secundum illud Psalmi: *A mandatis tuis intellexi, hilariter, eos lætificando*, scil. de hoc, quod ipsa gratis se dat eis: *Hilarem datorem diligit Deus*: nec etiam homo, vnde Seneca: quantum addis moræ, tantum subtrahis gratiæ, *Et in omni prouidentia, de futuris, perfecte eis prouidendo necessaria ad salutem, occurret illis*. Glossa, *Adiutrix*, sicut sapientia incarnata resurgens occurrat mulieribus.

Initium, &c. Hic tanguntur gradus gloriæ per sapientiam acquirendam. Et primo tangit initium. Secundo, profectum, ibi: *Cura ergo*. Tertio, consummationem, *custoditio autem legum, &c.* Quarto, consummationis finem, *concupiscentia igitur*, Gradus ergo primus, id est, initium sapientiæ, concupiscentia disciplinæ: ex concupiscentia disciplinæ, dilectio: ex dilectione, custodia legis Dei: ex custodia diuinæ legis, incorruptio mētis, & proximitas diuinæ similitudinis: ex diuina similitudine, gloria regni cœlestis: ergo à primo, ex concupiscentia sapientiæ, habetur gloria cœlestis, hoc est, quod vult dicere; *Initium enim illius*, scilicet sapientiæ, &c. quasi dicat, ita occurrit, & ostendit se sapientia. Nec est inutilis eius ostensio, & occurfus: *Enim*, quia, *initium illius*, scil. per quod homo incipit fieri sapiens. Nemo repente fit summus, vt dicit Glossa, *est verissima disciplina*, id est, sapientiæ, *concupiscentia*. De hac concupiscentia dicitur in Psalmo: *Cocupiuit anima mea desiderare, &c.* *Concupiscentia enim sapientiæ, est aliqua pars sapientiæ*, secundum illud: *Si dilexeris audire, sapiens eris*. Sed videtur: quod timor, non amor, sit sapientiæ initium: quia dicitur: *Initium sapientiæ timor Domini*. Dicendum, quod timor est initium primum; sed amor proximum; vel, timor initium extrinsecum, amor initium intrinsecum. Verissima autem concupiscentia dicitur hic cõtra triplicem vanam concupiscentiam, de qua dicitur: *Omne, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. quæ est ex triplici vanitate; de qua: Vanitas vanitatum, &c. cura ergo*, quasi dicat, ex quo ita est, quod concupiscentia disciplinæ est initium sapientiæ, ergo *cura disciplina*, id est, concupiscentia disciplinæ, est dilectio: id

Eccl. 14. d

Aug. lib. 1.
cont. Acad.
c. 3. tom. 1.Prou. 11. b
Prou. 15. b

Sap. 1. a

Marc. 6. a
Prou. 3. c

Psal. 118. n

1. Cor. 9. b

Matth. 28. a

Psal. 118. c

Eccl. 6. d

Eccl. 1. b

1. Ioan. 2. c

Eccl. 1. a

est

est, causa dilectionis ipsius sapientia: quod enim concupiscimus, diligimus cum habemus. Et nota, quod idem vocat sapientiam & disciplinam: quod idem sunt, in re, licet differant ratione; quia sapientia dicitur in quantum mente interius delectabiliter afficit: disciplina in quantum actiones exteriores ordinat & disponit. Vel sic, concupiscentia, &c. est dilectio, id est, causa dilectionis diuinæ, infra: Neminem diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat: quod si extra disciplinam estis, ergo non filii, sed adulteri estis. *Et dilectio, custodia legum illius*, id est, causa custoditionis. Plenitudo legis est dilectio, id est, causa impletionis diuine legis. Finis præcepti est charitas, *legum*, scilicet naturalis, Moysæ, & Euangelicæ; de quibus: Transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum. *Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis*, id est, causa consummata incorruptionis spiritualis, scilicet tantæ mentis, quæ corporis in præsentia, vel incorruptionis, id est, immortalitatis in futuro secundum glossam. Custodi legem meam, atque consilium meum, & erit vita animæ tuæ. Incorruptio autem facit esse proximum Deo. Vnde de virginibus cantatur, quod sequitur agnum, quocumque ierit. Concupiscentia utique sapientia, quæ est eius initium *deducet ad regnum perpetuum*. Glossa, quod est in cognitione diuinitatis; secundum illud: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te Deum verum, &c. *si ergo delectamini*, &c. quasi dicat, ex quo dat regnum perpetuum; ergo *si delectamini in sedibus, & sceptris*, Glossa, reges admonet diligere sapientiam, sine qua regnare non possunt: tunc enim bene regitur Respublica, cum Philosophi regnât, & Reges philosophantur. Merito ergo rectores Ecclesiæ affidui sint in diuinæ legis meditatione: qui enim eam discendo, docendo, operando sequitur, regni cœlestis coronam assequetur. *Si ergo delectamini in sedibus, iudiciariæ potestatis, & in sceptris, regis dignitatis, secundum illud*: Amant primas cathedras, &c. Alia litera habet, *in sensibus*, quoad discretionem, & *in schematibus*, quo ad dignitatem, *si delectamini*, inquam; o reges populi, id est, rectores maiores, & prælati, tam sæculares, quam ecclesiastici, *diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis*. Per me reges regnant. *Diligite lumen sapientia*, ad illuminationem animarum, infra, luci comparata inuenitur prior: quia illuminat spiritualia, quod maius est, quam illuminare corporalia, *omnes qui præstis populis* &c. id est, vos etiam minores principes, & prælati.

Quid autem est. Hic ultimo se promittit docere sapientiam: Et primo tangit doctrinæ manifestationem: secundo, docendi fidelitatem, & *ponam in lucem*; tertio, audiendi utilitatem, *multitudo autem*, &c. Quarto, subiungit suam ad audiendum exhortationem. Ergo accipite. *Quid autem est sapientia*, quasi dicat, inuitamini vos ad sapientiam, & ut acquiescatis, *referam*, &c. Vel sic continuandum; hucusque monui ad sapientiam. *Autem*, pro sed, à modo, *referam quid est sapientia*, &c. Ecce magna promissio. Abscondita enim est ab oculis omnium viuentium. Veruntamen reuelatione Spiritus sancti nosci potest, *quid est*, inquam, *sapientia*, increata, id est, qualis: de ipsa enim non potest sciri, scilicet secundum

essentiam quid sit, nec dici: sed qualis; quoniam bona æterna, omnipotens, &c. De sapientia vero creata sciri potest, & dici quid sit. Vnde Augustinus. Sapientia est cognitio rerum diuinarum, & qualiter, & quemadmodum facta sit, id est, qualiter genita de patre, scilicet æterna sapientia, quæ est Dei filius. Christum Dei virtutem, & sapientiam, *vel quemadmodum facta*, id est, creata: si exponatur de creata. Primo omnium creata est sapientia. Item: Ab initio, & ante sæcula creata sum, id est, disposita creati. *Et non abscondam à vobis sacramentum Dei*, id est, sacra, & secreta opera sapientia Dei. Contra: Sacramentum regis abscondere bonum est. Dicendum, quod tentatoribus debet abscondi, amatoribus debet reuelari. Vnde. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque; audiui à patre meo, nota feci vobis. Item, abscondenda superbis sapientibus, sed reuelanda paruulis humilibus. Vnde: Abscondisti hoc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est; humilibus. Item, non gulosis, sed abstinentibus: ut patet, *sed ab initio natiuitatis*, id est, humanæ, vel ipsius sapientia; *inuestigabo*, ostendendo ipsam à Deo patre procedere. *Et ponam in lucem*, scilicet manifestationis, *scientiam illius*, clare docendo. Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, & non prateribo veritatem, falsa admiscendo. Ante omnia opera verbum verax præcedat te. Augustinus: Bonorum ingeniorum insignis in dolens est, in verbis verum amare, non verba. *Neque cum inuidia tubescens*, id est, tubescere faciente. Putredo ossium inuidia. Item in Psalmo: Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabellecet, *Iter habeo*, quia pessima est societas: deuorat enim hominem sicut fera. Fera pessima comedit eum: bestia deuorauit Ioseph. Talis erat Moyses, id est, non inuidus; dicebat enim: Quis mihi tribuat, ut omnis populus propheteret, & det eis spiritum suum, quoniam talis homo, scilicet, inuidus, non erit particeps sapientia. Vnde supra: In maleuolam animam, &c. Homini liuido, id est, inuido, ad quod aurum, id est, sapientia, quæ aurum appellatur, propter suam pretiositatem: Pretiosior est enim cunctis opibus. *Multitudo autem*, &c. quasi, & debetis audire, *autem*, pro quia, *multitudo sapientium*, Glossa, cætus prædicatorum, *sanitas est orbis terrarum*, id est, causa sanitatis. Vbi non est gubernator, populus corrumpet: salus autem vbi multa concilia. Qui ergo obuiat sapientium multiplicationi, vel multitudini, obuiat orbis salutem. Et ideo talis debet esse odio toti orbi. Tales erant, de quibus dicit Apostolus infra: Deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur. *Et rex sapiens populi stabilimentum est*. Index sapiens iudicabit populum suum: & principatus stabilis sensati erit. Hoc autem maxime competit Christo, in cuius persona dicitur: Salus populi ego sum. Et quia ita utilis est sapientia, ergo accipite disciplinam, id est, sapientiam, *per sermones meos* excitatiue, siue occasionaliter: sed per inspirationem diuinam effectiue, & causaliter. Vnde: Omnis sapientia à Domino Deo est. *Et proderit vobis*, quia dicitur: Verba sapientum, quasi stimuli, scilicet prouocando ad bonum. Et quasi clauis in altum defixi, præseruando à casu in malum.

CAPVT SEPTIMUM.

Sapientia quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in similitèr factam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Nemo enim ex Regibus aliud habuit natiuitatis initium, Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui: & venit in me spiritus sapientia: & proposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius, & latatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia & ignorabam quoniam horum omnium mater est. Quam

sine fictione didici, & sine inuidia comunico, & honestatem illius non abscondo. Infinitus thesaurus est, hominibus: quo qui vti sunt, participes facti sunt amicitia Dei, propter disciplina dona commendati. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum quæ mihi dantur, quoniam ipse sapientia dux est, & sapientium emendator. In manu enim illius, & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia disciplina. Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram: vti sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinū permutationes, & cōsummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quacumque sunt absconsa & improuisa, didici. Omnium enim artifex docuit me sapientia: Est enim in illa spiritus intelligentia, sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habēs virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem ubique propter suā munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quadam est claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis aeterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit vna, omnia potest: & in se permanens, omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat. Est enim hac speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata inuenitur prior. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

EXPOSITIO IN CAP. VII.

Sum quidem & ego, &c. Supra monuit rectores ad acquirendam sapientiam, & amandam, per rationem sumptam ex periculo officij sui: hic exemplo sui. Et primo ostendit, qualiter sapientiam acceperit, scilicet in isto capite. Secundo, quantum eam amauerit, scilicet cap. VIII. Tertio, quantum deuotè eam à Domino quaesierit, scilicet cap. IX. In parte prima, vt ad propositum descendat, primo humanæ fragilitatis miseriam describit: Secundo ostendit, quod hæc occasio, ipsum ad acquirendam sapientiam prouocauit. *Propter hoc optauit, &c.* Tertio ostendit, à quo edoctus fuerit: *Mihi autem.* In prima primo, tangit naturæ humanæ defectibilitatem. Secundo conceptionis humanæ utilitatem: *Et in ventre.* Tertio natiuitatis conditionem: *Et ego.* Quarto educationis laborem: *In inuolumentis.* Quinto miseriam communitatem: *Nemo enim, &c.*

Sum quidem, &c. Ita monui vos accipere disciplinam sapientia per sermones meos: & hoc potestis non solum per sermones meos, sed etiam exemplo meo, quia *& ego sum,* quidem, hoc est certe, *mortalis homo,* sicut vos: *mortalis,* inquam, id est, potens mori ex prima conditione, sed necesse habens mori ex prima transgressione: homo enim, secundum Boëtium, est animal rationale, mortale. Item: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, id est, necessitati moriendi addictum, *similis hominibus,* aliis in hac conditione mortalitatis. Omnes morimur, & quasi aque, dilabimur in terrā, quæ non reuertuntur. *Et ex genere terreno illius,* scil. Ad præuaricatoris, qui prior factus est, de terra scil. Vnde: Formauit Deus hominem de limo terræ. Item: Primus homo de terra terrenus. Qualis terrenus, tales & terreni. *Et in ventre matris figuratus sum caro.* Secundum enim Augustinum primis sex diebus semen est, quasi lac: reliquis 9. conuertitur in sanguinem: reliquis 12. figuratur in carnem: reliquis 18. formatur in corpus organicum. Et tunc anima circa 45. vel 46. diem infunditur corpori: toto vero reliquo tempore post animæ infusionem corpus vegetatur, & augetur, *decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine hominis,* secundū phisicos: vt dicit Glossa, mulieris sanguinolentū est, semen viri candidum: ex quorum commixtione vnus tanquā passiuus, & alterius tanquā actiuus fit coagulatio. Nonne sicut lac multisti me, & sicut caseum me coagulasti. Hæc autem coagulatio fit in prima parte decem mensium: ipsa vero tota mora formationis tempus est nouem mensium. Vnde: Miserere mei, fili, quæ te nouem mensibus portauit. Ratio, sicut dicit Glossa, quidam nascitur mense septimo, quidam octauo, quidam nono: sed qui in decimo, perfectiores, & sanitatiui,

A esse dicuntur. **C**HRIStVS autem, secundum Glossam, fuit in vtero matris nouem mensibus, & sex diebus. Vnde quod ait: *decem mensium,* synecdochice accipitur: fuit enim ab octauo Kalendas Aprilis, vsque ad octauum Kalendas Ianuarij. *Et delectamento somnij conueniente, vel conuenientis,* id est, actu delectabili communis dormitionis viri cum muliere. Hæc autem delectatio comparatur delectationi somnij: quia rationem ligat, & cito transit, sicut delectatio somnij; *& ego natus accepi communem aërem,* ad necessitatem respirationis. Similiter spirant omnia, & *similiter decidi de ventre, matris, in terram factam,* scilicet à Deo, & hoc quantum ad necessitatem vitæ, & sustentationis: *& primam vocem similem de omnibus,* scilicet nascentibus, *emisi plorans.* Dicit Augustin. quod puer à prolatu suo incipit esse Propheta suæ calamitatis: solum autem quando natus est, ferunt, id est, dicunt, risisse Zoroastrem regem Bactrianorum. Solus enim Ioannes Baptista contra legem nascentium natiuitatem suam lætitia, & exultatione præuenit: Exultauit in gaudio infans in vtero meo, *in inuolumentis,* scilicet pannorum nutritus sum. Pannis eum inuoluit, & *curis magnis.* Triennio lac dedi, & in hanc ætatem perduxit. *Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium,* quia in naturalibus non est differentia inter reges & subditos, sed in bonis fortunæ. *Vnus ergo est introitus ad vitam,* scil. per temporalem natiuitatem ita vilem, vt dictum est, & *similis exitus,* scilicet per mortem, ita asperam, sicut describitur Ecclesiastici vlt. Item: *vnus est introitus,* scilicet per pauperem natiuitatem: & *similis exitus,* scilicet per mortem pauperrimam. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo venit, sic reuertetur.

Propter hoc optauit, &c. Hic ostendit, quod hæc occasio ad acquirendam sapientiam eum prouocauit. Et primo tangit sapientia optatæ adeptionem: Secundo adeptæ æstimationem: *preposui illam;* tertio æstimatæ dilectionem: *super salutem,* quarto habitæ & dilectæ communicationem, *quam sine fictione didici.*

Propter hoc, id est, propter dictarum miseriarum considerationem, pulsatus, *optauit,* scilicet sapientiam. *Et datus est mihi sensus,* id est, sapientia. Desiderium suum iustis dabitur. *Et inuocauit,* Glossa, Dominum. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, & *venit in me,* inuocantem, *spiritus sapientia,* secundum illud Psalmi: Os meum aperui, & attraxi spiritum. Item: In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & impleuit eum Dominus spiritu sapientia, & *preposui illam,* in æstimatione valoris, *regnis,* id est, dignitatibus regum. *Et sedibus,* id est, dignitatibus iudicis. Et merito, quia dicit: Per me reges regnant. *Et diuitias nihil esse duxi in comparatione illius.*

Pretio.

Boëtius in
Prædicab.
cap. de Diff.
Rom. 8. b
2. Reg. 14. c

Gen. 3. a
1. Cor. 15. d

Aug. in En-
chir. cap. 86.
rom. 3. & lib.
4. de Trin. c.
5. rom. 3. &
fusius in 83.
9. lib. 9. 56.
rom. 4.

Iob 20. b

2. Mach. 7. e

Ecc. 3. a

Gen. 1. a

Luc. 1. c

Luc. 2. a

Iob. 1. d

Ecc. 5. e

Præu. 10. d

Iacob 1. a

Psalm. 18. r

Ecc. 15. a

Prou. 8. b Pretiosior est cunctis opibus. Quid enim prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? *Nec comparauit illi*, id est, eius pretio vel virtuti, lapidem pretiosum, in Psalmo: Dilexi mandata tua super aurum & Topation. Item: non conferetur tinctis Indiae coloribus, nec lapidi Sardónico pretiosissimo, vel Saphyro, non adæquabitur ei Topatius de Æthiopia. *Quoniam* &c. Quasi dicat: & merito, quia omne aurum, id est, totum aurum, quod est in mundo, in comparatione illius, arena est, id est terra infructuosa. Bernardus. Quid est aurum, nisi terra rura? *exigua*, id est, parui ponderis. Non dabitur aurum obrizum pro ea. *Et tanquam lutum*, id est, nullius valoris. *Abstinebitur argentum in conspectu illius*. Non apprehendetur argentum in communicatione illius. Melior est acquisitio illius negotiatione auri, & argenti, &c. Luto vero comparatur argentum: quia inquinat manus, & animum. Vtque quo aggrauat contra se densum lutum. Notandum, quod sapientia præponitur argento, & auro, & omni mundano thesauro; primo ratione originis: quia mundanus thesaurus est de terra. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est, in quo conflatur, ima terra, secundum beatum Bernardum. Sapientia autem de cælo est, vt patet. Secundo, ratione naturæ: quia thesaurus mundanus, est res corporalis: sapientia vero, res spiritualis. Vnde: Requiescit super eum Spiritus sapientia, &c. Tertio, ratione virtutis: quia thesaurus finitus, sapientia vero infinita est. Vnde infra hoc eodem cap. Infinitus thesaurus est hominibus: quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitia Dei. Quarto, ratione operationis: quia thesaurus pauca potest efficere: sed hæc scilicet sapientia, omnia. Vnde infra: Quid locupletius sapientia, quæ omnia operatur. Quinto, ratione æstimationis: quia thesaurus cadit sub æstimatione: illa non: Non conferitur tinctis Indiae coloribus, &c. Sexto, ratione utilitatis: quia sapientia sine diuitiis prodest: diuitiæ vero sine sapientia non profunt, sed nocent. Vnde: Diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. Septimo, ratione durationis: quia sapientia clara est, & quæ non marcescit: diuitiæ vero corrumpuntur. Vnde: Diuitiæ vestrae putrefactæ sunt. Itæ: Diues in itineribus suis marcescet. Octauo, ratione inclinationis: quia sapientia cum sit de sursum, sursum eleuat, sed aurum, & argentum deorsum trahunt, scilicet ad terram, vnde. Qui argentum thesaurifant, & aurum, in quo confidunt homines, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt.

Super salutem, &c. Hic ostendit sapientia æstimate dilectionem. Et primo ostendit huius dilectionis magnitudinem: secundo rationem. *Venerunt mihi*, &c. *Super salutem*. Glossa, corporis scilicet interioris. Quia vana salus hominis, & speciem, Glossa, rerum corporaliū, scilicet exterioris pulchritudinem: quia: fallax gratia, & vana est pulchritudo: dilexi eam, scilicet sapientiam: quia quāto Spiritus melior corpore, & magis chare diligendus: tāto magis spiritualia meliora sunt corporalibus, & magis diligenda. Et in tantum dilexi eam, quod, *proposui pro luce habere illam*, quæ inquam, lux, est pulcherrimum, & delectabilissimum, & optimum inter corporalia, secundum Augustinum. Sic sapientia inter spiritualia lux est animæ: In sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Infra. Speciosior est sole. Sequitur: *quonia inextinguibile est lumen eius*, scilicet quantum est de se, infra: Luci comparata, inuenitur prior, illi enim succedit nox, *venerunt mihi omnia bona*, scilicet gratiarum intra me absolute, *pariter cum illa*, scilicet cum sapientia increata, id est, filio Dei. Vnde: Qui proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo etiam non omnia nobis cum illo donauit: Glossa: Quicumq; Christi percipit notitiam, omnium virtutum pariter habet gratiam, & in futuro vitam æternam, vel *cum illa*, id est, cum sapientia creata: quia ipsa est perfectissimum donorum. Hoc etiam expertus est Sak mon: cui petenti sapientiam Dominus addidit diuitias, & gloriam: &

immunabilis honestas, exterius in cōparatione ad illos, per manus, id est, opera, illius, supple venit mihi. Vnde Infra: Honestauit illum in laboribus, &c. *Et Latatus sum*, id est, lætitia repletus, in omnibus, scilicet sapientia donis: Latatum est cor meum in ea: *quoniam antecederat me ista sapientia*, id est, dirigendo gressus meos. Suscipit exquirentes se, & præbit in via iustitiæ: Hæc est columna ignis, & nubis præcedens filios Israel per noctem, & diem. *Et ignorabam*, sc. antequam haberem eam. Glossa, processu meditationis intelligit se tantum profecisse, vt priorem scientiam posteriori comparando, ignorantiam putet. *Ignorabam*, inquam, *quoniam horum omnium*, scilicet bonorum, *mater est*. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, &c. Item: In me omnis gratia, &c.

Quam sine fictione, &c. Hic primo tangitur liberalitas communicationis sapientia: secundo, ratio, communicandi. *Infinitus enim thesaurus*. Quoniam sine fictione, id est, toto corde, didici, sciens quod Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum, supra. Item: Si quæsieris illam, &c. & sine inuidia communico, scilicet vtilia non subtrahendo, supra: Neque cum inuidia tabescente iter habebō. Item: Deridentur fontes tui foras, & honestatem illius, id est, pulchritudinem non abscondam, verbis obscuris velando. Non abscondas sapientiam tuam in decore eius. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque: *infinitus enim thesaurus est in illa hominibus*. Vnde, & inexhaustibilis est, per communicationem: & ideo dicitur quod scientia est nobilis thesaurus animæ, quæ distributa recipit incrementum, & auarum dedignatur possessorem, nisi publice. Vnde Augustinus: Omne bonum, quod dando non deficit, si habetur, & non datur, non dum habetur qualiter habendum est. Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à thesauris illius, quos, sc. thesauro sapientia: qui vsi sunt, secundum illam se regendo, participes facti sunt amicitia Dei. Vnde infra: *Amicos Dei, & prophetas constituit propter disciplina*, id est, sapientia, *dona*, quæ habent non per suam industriam, sed Spiritus sancti distributionem, secundum illud: Hæc omnia, scilicet, dona gratiarum operatur vnus, atque idem Spiritus, diuidens singulis, prout vult. *Commendari*, id est, commendabiles effecti, scilicet Deo, & hominibus. Non enim, qui se commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Mihi autem dedit Deus, &c. Hic ostendit, à quo sapientiam didicerit. Et primo ostendit quis eum docuit: secundo, qualia docuit: *ipse enim mihi*, &c. Tertio, per quod medium ipsum docuit: *omnium enim artifex*, &c. *Mihi autem*, &c. Bene dixi: *quo qui vsi sunt*, &c. ego autem vsus sum: *autem*, pro quia: *mihi dedit Deus dicere*, id est non tantum scire: sed etiam docere. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo, *dicere*, inquam, *ex sententia*, & diffinitione firma. Labium veritatis firmum erit in perpetuum. Os iusti meditabitur sapientiam: & lingua eius loquetur iudicium: id est, firmam sententiam: & *presumere*. Notandum, quod est presumptio arrogantia, de qua, Præsumentes de se, & de sua virtute gloriantes, humilias. Et presumptio confidentia de virtute diuina, & misericordia: de qua ibidem: Ideo derelinquis præsumentes de te, &c. Item: Exaudi me miseram de tua misericordia præsumentem, *Et presumere*, id est, confidenter agere, *digna*, scilicet opera, *horum, quæ mihi dantur*, id est, facere opera strenua, & decentia, secundum dona mihi collata: cui enim plus committitur, plus ab eo requiretur. *Quoniam ipse*, sc. Deus, *sapientia dux est*, Glossa, id est auctor: Omnis sapientia à Domino Deo est. Itæ: dator: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo &c. & *sapientia emendator*, id est, corrector. Ego, quos amo, arduo, &c. scil. si eos errare in aliquo contingat: — *Quandoque bonus dormitat Homerus*.

Item Augustinus: Errare potero, hæreticus nunquam ero. *In manu enim illius*: &c. Bene dixi, quod dux est, & emendator sapientium, *in manu enim illius*. Glossa,

Sap. 10. c
Eccl. 5. b
Eccl. 4. b
Exod. 14. c
Eccl. 2.4. c
Sap. 1. b
Prou. 2. a
Sap. 6. d
Prou. 5. c
Eccl. 4. d
Eccl. 20. d
Eccl. 7. c
1. Cor. 12. b
2. Cor. 10. d
Isa. 50. b
Prou. 12. c
Psal. 63. f
Judith. 6. d
Judith. 9. d
Eccl. 1. a
Iacob. 1. a
Apoc. 3. d
Horat. de Arte Poët.

Hier. 1. a
Prou. 21. a

Prou. 16. a
Matth. 10. b

Isa. 26. c

sup. de di
scipl. christ. c
in ff. 20. 9.
Aristot. 1. 1.
Post. rom. 10
Aristot. 2.
Met. tex. 4.

Reg. 4. d

Eccl. 24. a

Prou. 8. c

Gen. 1. b

Psal. 135. b

Iob. 1. d
Exod. 14. e

1. Cor. 2. c

Reg. 4. d

Eccl. 7. d

id est, in potestate: & nos, qui sapientiam habemus, Sicut lutum in manu figuli: sic & vos in manu mea. Itē: Sicut diuisiones aquarum: ita cor regis in manu Domini: & sermones nostri. Hominis est præparare animum, Domini gubernare linguam. Non estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri; &c. & omnis sapientia, quæ scilicet est cognitio rerum diuinarum, & operum scilicet humanorum, scientia disciplina. Omnia opera nostra operatus es nobis Domine.

Ipse enim mihi dedit. Hic ostendit, quæ & qualia docuit eum Deus: & primo docuit eum scientiam rerum temporalium causarum. Secundo temporalium transformationum: *initium & consummationem.* Tertio temporalium effectuum, *naturas, animalium, ipse enim, scilicet Deus, qui solus corda docet, secundum illud Augustini: Cæhedram habet in cælo, qui corda docet, dedit mihi hominum, que sunt: id est, rerum existentium: quia de nō existentibus nō est sciētia: Vnde dicit Philosophus, quod non est, non est scire. Vnumquodque enim sicut se habet ad esse, sic se habet ad veritatem; sicut ipse dicit: scientiam veram, id est, cognitionem certam, & nulli alitati permixtam. Dedit Deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, ut sciam dispositionem orbis terrarum, id est, cæli ambientis mundum. Gyrum cæli circuiui sola: Et virtutes Elementorum, id est, qualitates, & speciales, rationes; & connexiones, & contemperantias Elementorum. Quando præparabat cælos, aderam: quādo certa lege, & gyro vallabat abyssos: *initium & medietatem & consummationem temporum* scilicet quatuor tēporū, seu partiū genera, quia causantur per motum solis, secundum quatuor quadras Zodiaci: *vicissitudinum permutationes, successionem dierū, & noctium, quibus qualitas aëris permutatur, scilicet à claritate in obscuritatem, & e contrariis, & consummationem temporum, id est, mensū tam solariū quam lunarium. Aliqui addunt hic, morum mutationes & diuisiones temporum, morum mutationes, id est, humanarū consuetudinem, secundum diuersos status hominum, diuisiones temporum, id est, ætatum mundi, vel hominis: anni cursum, id est, tempus causatum à motu solis totum per Zodiacum. Ut sint in signa, & tempora, & dies, & annos: stellarum, scilicet aliarum à sole, dispositiones, quoad qualitates noctiū, in Psalmo. Lunā, & stellas in potestate noctis, naturas animalium, scilicet. *mitium, & iras bestiarum* id est, motus ferocium animalium, & leonis, & huiusmodi. Et notandū, quod dicit, *naturas animalium, & iras bestiarum, quantū ad sensibiles substantias. Deinde subdit, quantū ad res inanimatas, vim ventorū, qui sunt duodecim, quatuor principales, & octo collaterales. Et sunt magnæ virtutis, ut patet in libro Iob, & in desiccatione maris, & in multis aliis locis. Et cogitationes hominū. Cōtra: Solus Deus nouit corda hominū. Vnde quis scit hominū quæ sunt hominis, nisi Spiritus, qui in ipso est: quasi dicat nullus, nisi Deus. Dicendū, quod hic loquitur de sciētia coniecturæ, vel certitudinis: vel dicendū quod per sapientiæ reuelationē sciri possunt ab homine, non per naturā, vel propriam industriā. Differentias virgultorum, id est: plantarum: *virtutes radicum, scilicet herbarum. Disputauit de omnib. lignis à cedro Libani vsque ad hysopum, &c. & quacūq; sunt abscondita vel absconsa à suis causis, & improuisa hominibus didici. Lustraui vniuersa in animo meo, ut scirem & considerem, & quærerē sapientiā. Omnium enim artifex, &c. hic ostendit, quod per mediū edoctus est, scilicet per sapientiā increatam, à patre genitā, & quod docere potuit, sciuit, & voluit, primo ostendit per Spiritum sanctū, qui est ab illa: secundo per naturam, & virtutē, quæ est in illa, omnibus enim mobilibus, &c. In prima primo tangit Spiritus sancti ab increata sapientia processione: Secundo, effectum eius in nobis multiplicem. Sanctus multiplex, &c. Tertio, eius in natura propria bonitatē. Incoquinatus, Quarto, eius sufficientiam vniuersalem: *omnium habens virtutem.* Effectum eius in nobis tangit quadruplicem, scilicet emendationem culpæ, cum****

dicit. Sanctus: multiplicationem gratiæ, cum dicit, *multiplex: vnitatem concordiæ, cum dicit, vnus; subtilitatem intelligentiæ, cum dicit, subtilis, exteriorem triplicem scilicet modestiam, cum dicit, modestus; eloquentiam, cum dicit, disertus; obedientiam, cum dicit, mobilis; omnium artifex, scilicet superiorum, mediorum, & inferiorum, scilicet Deus, docuit me sapientia, id est, per sapientiam: Glossa, quia per ipsam cognitio veritatis datur: quia exterius potest docere homo, sed non interius. Vnde Gregorius: Nih intus sit qui doceat, exterius in vacuum doctoris lingua laborat. Est enim in illa, &c. cat. quasi dicat: Et bene potuit me docere. Est enim in illa, scilicet in sapientia, Spiritus, &c. in ipsa scilicet secundum humanitatem habitando: Requiescet super eum Spiritus Domini. In ipsa secundum diuinitatem ab ea emanando. Spiritus, in quā, dator intellectus: Inspiratio omnipotentis det intelligentiā, Sanctus: Gloria, sanctificans omnia, supra. Spiritus sanctus disciplinæ, &c. multiplex, Glossa multiplices gratias dans. Diuisiones gratiarum sunt &c. hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis, prout vult, vnus, Glossa, viuens bonus. Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Subtilis, id est, faciens penetrare occulta. Spiritus scrutatur omnia, id est, scrutari facit etiā profunda De. Item subtilis, id est, subtilitatem vel perspicacitatem intelligentiæ præbens. Vnde vocatur Spiritus intellectus. Modestus, id est, modos tenere docēs in omnibus. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Disertus, id est, disertos faciens, infra: Linguas infantium fecit disertas, mobilis, id est, mobiles faciēs per obedientiam. Quocumque ibat spiritus, pariter, & rotæ eleuabantur, sequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis Incoquinatus, &c. hic describit bonitatem eius in natura propria & primo bonitatē absolutam in se. Secundo bonitatem in comparatione ad nos, amans bonum. Tertio, vtriusq; immutabilitatem, stabilis. Bonitatem absolutam tægit in tribus, scilicet in puritate cum dicit: incoquinatus. In veritate: certus. In tranquillitate, cum dicit: suavis, dicit ergo incoquinatus Glossa, id est, sine macula, vnde & maculas mudat in baptismo: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, &c. Itē: per lacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, &c. certus. Glossa nec fallit nec fallitur, vnde dicitur: Spiritus veritatis: suavis, id est, tranquillus: nihil habes asperitatis. Glossa, mitis, & misericors, O quam bonus & suavis est Spiritus tuus in nobis, Domine. Amans bonū, &c. hic ostendit bonitatē eius in comparatione ad nos. Primo, in boni dilectione. Secundo, in eius promotione, qui nihil. Tertio, in sui communicatione, vel cōmunionem, humanus, Quarto, in suorum communicatione, qui benignus, &c. Dicit ergo, amans bonum actum. Non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati, quia nihil vetat benefacere immo iuuat. Spiritus adiuvat infirmitatem nostram. Noli prohibere benefacere, &c. humanus. Glossa, communis omnibus. In veritate cōperi, quod non est personarū acceptor Deus. Vel humanus id est, compatiens, cuius signū est, quod dicitur: Spiritus postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus Vel humanus, id est, in hominibus libenter habitans. Deliciæ meæ esse cum filiis hominū, benignus, id est, liberalis innata benignitate supra: Benignus est spiritus sapientiæ &c. Itē: Benignus, mala remittendo, bona dādo, ad patriā dirigendo. Vnde benignitas dicitur esse fructus spiritus stabilis scilicet in se secundum illud: Stabilisq; manens &c. Item stabilis in donis promissis. Nec mirum si hic dicatur stabilis, & supra eodem mobilis. Quia hic dicitur quantum ad diuersos effectus, de quibus in Psalmo: Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos, vel mobilis, in aliis sanctis. Vnde: Super quæ videris spiritū manentē. Vel sic, stabilis, in bonis. certus, id est, constans in vero, securus à malo secundum illud Psalms: Non accedet ad te malum: Et sicut in se stabilis est, & certus: sic & quos inhabitat, stabilis facit in bono: certos in vero, securos à malo. In fide*

fundati

Coloff. 1. d
Psal. 32. b
Iob. 37. a
Heb. 4. c
Luc. 1. b
Isa. 11. a
Dionys.
Greg. lib. 4.
Dial. cap. 33.
in fine.
Boët. lib. de
consol. phil.
Metro. 9.
Aët. 17.
Ambros. in
Hexaëmer.
lib. 5. c. 23.
10m. 1.
Iob. 28. b
Psal. 138. b
Damas. lib.
1. d. fid. orth.
cap. 8.
Eccl. 24. b
Heb. 1. a
Isa. 62. a

fundati stabiles, & immobiles à spe Euangelij. *Omnem habens virtutem*, hic ostendit eius sufficientiã vniuersalẽ, Primo, in bonitate. Secũdo, in sapiẽtia, *omnia perspiciens*. Tertio in potestate, *qui capiat omnes spiritus intelligibiles*. Dicit ergo *omnem habens virtutem*. Vnde: Spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Sed cõtra: Quia non habet fidẽ, cũ fides sit ænigmatica cognitio, & virtus imperfecta. Dicendũ quod loquitur de omni virtute, non qualibet, sed perfectã *omnia prospiciens*. Super omnes cœlos cõsiderat & lumẽ eius super omnes terminos terræ. Itẽ: Omnia nuda & aperta oculis eius, & *qui capiat omnes spiritus*, scilicet angelicos, quia intra ipsũ currunt quocũq; mittantur, secundũ Bedã super illud: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deũ: *Spiritus autem*, dicuntur angeli quãtũ ad suã substantiã, & naturã, *intelligibiles*, quantũ ad suã potentiã, vel quia corporib. per naturã nõ vnibiles, *vel capiat*, id est, capere faciat *omnes spiritus*, id est, omnia dona spiritus, scilicet de quibus. Requiescet super eum spiritus Domini. Spiritus sapientiæ & intellectus, & c. *Mundos*, scilicet per innocentie puritatẽ. Sunt enim angeli, secundũ Dionysiu specula pura, & clarissima, & addit *Mundos*, ad differẽtiã spiritũ immũdorũ, id est, demonum, *subtiles* per intelligentie perspicacitatem. Vel *subtiles* per sapientiã. Gregorius: Quid est hoc quod nõ videãt, qui videntẽ omnia, vident? Aliqui libri habent, *mundus subtilis*, mundus est spiritus intelligentie, quia sine materie feculentia. Subtilis, quia pura forma. Sed prima litera verior est, quia ita habet Rabanus in textu, & in expositione. Vel, mundus dicitur spiritus, scilicet quia lauat à peccatis præteritis, & præseruat à futuris. Vel quia in præfeti purgat à culpa, in futuro à pœna, *incoi quinquatus*, quia nec in se, nec ab alio immũditã cõtrahere potest: *subtilis*, quia omnia penetrat, vel quia in nobis operatur subtilitatẽ, affectũ quoad donũ sapiẽtiẽ, & intellectus quo ad donũ intelligẽtiã: *Omnibus enim mobilibus*. hic ostẽdit, quod sapiẽtia per naturã, & virtutẽ, quæ est in ea, potuit esse mediũ, quo edoctus est. Et ad hoc ostẽdendũ, primo allegat eius mobilitatẽ: Secũdo, eius puritatẽ. *Attingit autẽ*. Tertio, eius potestãtẽ, & cũ *su vna*. Quarto, eius speciositatẽ, *est quidẽ speciosior*. Bene dixi, quod in illa est spiritus, & c. *omnibus enim mobilibus*, quocũq; genere motus, scilicet siue in substantia, siue in qualitate, siue in quantitate, siue in loco, *mobilius est sapiẽtia*, id est, velocius in operãdo. Glossa: nihil subtilius, & mobilius sapiẽtia, quæ omnia creauit, regit, & ordinat, mobilior, in quã, nõ quia moueatur, sed quia omnia mouet, immobilis manens, secundum illud Boëtij: — *Stabilisque manens das cuncta moueri*.
Item: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Attingit autem*, & c. hic ostendit eius puritatem. Primo, per hoc quod à purissimo fonte procedit: vel emanat. Secundo, quia fontis claritatem in se repræsentat, *candor autem*, & c. Ita dixi, quod *omnibus mobilibus*, & c. nec solum, autem, pro sed: sed quod plus est, *attingit ubique*, id est, à fine supremæ creaturæ, vsque ad extremam creaturã. Ambrosius: Vsque ad locustam diuina sapientia penetrat. Sed contra: Abyssus dicit, non est in me: mare loquitur, non est mecum. Respondetur immo, quod ibi loquitur non de creaturis, sed de creaturarum vitiis. Vel melius dicendum, quod Deus, non est in aquis, vel mari per continentiam, cum à nullo possit contineri, sed est per præsentiam, secundum illud Psalmi: Si ascendero in cœlum, & c. si descendero in infernum, ades: *propter suam munditiam*, id est, abstractionem ab omni materie feculentia, quia enim est omnino immobilis, ideo est incircumscriptibilis, secundum Damascenum: *vapor est enim virtutis Dei*, id est, à Deo patre emanans, sicut vapor à calore. Glossa: id est, ad calefaciendum frigus infidelitatis nostræ: quasi libanus nõ incisus vaporauit habitationem meam: *Et emanatio quædam est charitatis omnipotentis Dei*, id est, emanãs à Deo patre, vt splendor à luce scilicet, ad illuminandum tenebras intellectus nostri. Qui cum sit splendor gloriæ, & c. Donec egrediatur, vt splendor iustus eius *since-*

ra sine admixtione tenebræ. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Iste autem processus est sine diminutione paternæ substantiæ, vel separatione: sed cum personali distinctione secundum illud Athanasij: Neque confundentes personas, neque substantiam separantes: & quia sicut lux procedit, quæ cõtaminari non potest, ideo nihil inquinatum, in iniquatione scilicet culpabili, vel etiam naturali: *incurrit in illam*, scilicet sapientiam, increatam. Glossa, summo bono non appropinquat malum, & vere, *nihil inquinatum incurrit in illam*. *Candor enim est lucis æterna*, id est, lux purissima de luce æterna, scilicet à patre procedens. Vnde cantatur: Lux de luce apparuisti Christe. In ista luce, lux æterna videtur, secundum illud Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen. Item: Qui videt me, videt & patrem: *est ergo candor lucis æterna*, quantum ad repræsentationem sapientie. *Et speculum sine macula maiestatis Dei*, quoad repræsentationem diuinæ maiestatis & potentie, secundum illud: Quæcunq; enim ille, scilicet pater, fecerit, hæc & filius similiter facit, *sine macula*, inquam peccati, quia peccatum non fecit, & c. *Imago bonitatis illius*, Glossa. Et plena repræsentatio bonitatis eius: Quæ est imago Dei inuisibilis. Notandum quod speculum est Dei filius immaculatum actu, & potentia. Speculum etiam est Angelus secundum Dionysium purum, & clarissimum: licet immaculatum actu, maculatum tamen potentia, saltem remota. Speculum etiam est spiritus humanus, in quo relucet imago diuina, maculatum actu & potentia. Speculum etiam dicitur omnis creatura, quia per eam, tanquam per eius vestigium, repræsentantur Dei inuisibilia: Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur. Videmus nunc per speculum in ænigmate. Speculum etiam est sacra Scriptura: hic comparatur viro consideranti vultum natiuitatis scilicet in speculo. *Et cum su vna*, scilicet in essentia cum patre, secundum illud: Ego & pater vnum sumus, *omnia potest*, id est, eandem potentiam habet cum patre. Vnde infra: Omnipotens sermo tuus Domine à regalibus sedibus venit, sed si omnia potest, ergo potest mentiri, vel mori: quod falsum est. Dicendum, quod omnia potest, quæ bonitati suæ non repugnant: vel quæ posse, est potentia aliqua non impotentia. *Et in se permanens*, scilicet inuariabilis, secundum illud: Apud quem non est transmutatio & cetera: *omnia inuouat*, scilicet temporalia per continuam generationem: Generatio præterit, generatio aduenit, & spiritualia per spiritualement regenerationem. Si qua in Christo noua creatura est, vetera transferunt. Ecce noua facio omnia, & *per nationes*, carnales, vel potius spirituales, de quib: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & c. *In animas sanctas*, id est, à peccato mundus se transfert per spiritualement aduentum gratiæ in mentem: Ad eum veniemus, & c. Notandum autem, quod transferre se dicitur non per nouum situm, vel mutando locum, sed per nouum effectum. Vnde sequitur, *amicos Dei*, per inflammationem affectus. *Et prophetas constituit*, per illuminationem intellectus: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis. *Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat*. Permanendo scilicet cum illo; Qui in lege Domini meditabuntur die ac nocte, secundum Glossam: Ego sapientia habito in consilio & eruditus intersum cogitationibus. Et si Deus neminem diligit, nisi qui cum sapientia inhabitat: Beatus ergo vir, qui in sapientia morabitur. *Neminem diligit Deus*, & c. contra, infra: Diligis omnia, quæ sunt, & tamen non omnia cum sapientia inhabitant. Sed dicendum, quod ibi loquitur de dilectione naturali: hic de gratuita. *Hæc speciosior*, & c. hic agit de sapiẽtiæ speciositate, præferendo, eam speciositati solis. Et primo ponit comparisonem: secundõ comparisonis probationem: *Illi enim succedit nox*, bene dixi, quod eum diligit Deus, qui cum sapientia inhabitat, & merito. *Est enim hæc scilicet sapientia, speciosior sole*, quia pulchri-

1. Ioan. 1. b
Athanas. in Symb.
Psal. 35. b
Ioan. 14. a
Ioan. 5. d
1. Pet. 2.
Coloss. 1. b
Speculum.
Rom. 1. c
1. Cor. 31. d
Iacob. 1. d
Ioan. 10. d
Sap. 18. c
Iacob. 1. c
Eccl. 1. a
1. Cor. 5. d
Apoc. 21. b
Ioan. 3. a
Ioan. 14. c
Ioan. 15. c
Psal. 1. a
Prou. 8. b
Eccl. 14. c
Sap. 11. d

Malach. 4. a

Sap. 4. a

tudo spiritualis præfertur corporali supra eodẽ; super salutem & speciem dilexi eam, *sole*, scilicet materiali, quia est pulchritudo Solis iustitiæ, de quo: Orietur vobis timentib. nomen meum sol iustitiæ, & *super omnem stellarum dispositionem speciosior est*, repetendum. Ipsa enim stellas fecit, & cõstans est; & plus de pulchritudine sibi retinuit, quàm stellis dederit: ideo supra; Quã pulchra est casta generatio cum claritate, scil. sapietiæ, *luci comparata*, scilicet tam solis, quam stellarum, *inuenitur prior*, scilicet æternitate, dignitate, causalitate. Ego

feci vt oriretur in cœlum lumen indeficiẽs, Glossa, lux corporalis, quæ modo occidit, modo oritur, luci spirituali comparata, scintilla videtur. Christus quoq; sanctorum claritatem longe transcendit, *illi*: enim scilicet luci corporali: *succedit nox*, secundum illud: Nox, & dies non requiescent. Venit mane & nox. Sed luci spirituali non succedit nox. Vnde sequitur: *sapientiam autem*, quæ est lux spiritualis, *non vincit*, malitia, quæ est tenebra spiritualis, secundum Ioannem Damascenum. Vnde lux in tenebris lucet.

Ecl. 24. a

Gen. 8. d
Ipsa. 21. c

Ioan. 1. a

CAPVT OCTAVVM.

ATTINGIT, ergo à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Hanc amavi, & exquisiui eam à iuuentute mea, & quasi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum forma illius. Generositatem illius glorificat, conturbemũ habens Dei: sed & omnium Dominus dilexit illam: doctrix enim est disciplina Dei, & electrix operum illius. Et si diuitia appetuntur in vita: quid sapientia locupletius quæ operatur omnia? Si autẽ sensus operatur, quis horũ quæ sunt magis quam illa, est artifex? Et si iustitiã quis diligit, labores huius magnas habent virtutes: sobrietatẽ enim & prudentiã docet, & iustitiã, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. Et si multitudinẽ scientiã desiderat quis: scit præterita, & de futuris astimat: scit versutias sermonũ, & dissolutiones argumentorũ: signa & monstra scit, antequam fiant, & euentus temporũ & seculorum. Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam mecũ communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & radix mei. Habebo propter hanc claritatẽ ad turbas, & honorẽ apud seniores iuuenis: & acutus inueniar in iudicio, & in cõspectu potentĩũ admirabilis ero: & facies principũ mirabuntur me, tacetẽ me sustinebunt, & loquentẽ me respicient, & sermocinantẽ me plura, manus ori suo imponent. Præterea habebõ per hanc immortalitatẽ: & memoriã aternam his, qui post me futuri sunt, relinqũ. Disponã populos, & nationes mihi erunt subdita. Timebunt me audientes reges horrendi in multitudine videbor bonus, & in bello fortis. Intrans in domũ meam, conuiescã cum illa: non enim habet amaritudinẽ conuersatio illius, nec radũ conuictus illius, sed latitiã & gaudiũ. Hec cogitans apud me, & commemorã in corde meo, quoniam immortalis est in cogitatione sapientia, & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectiõne, & in certamine loquela illius sapientia & præclaritas in communicatione sermonũ ipsius: circuibam quarens, vt mihi illã assumerem. Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animã bonã. Et cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatũ. Et vt sciui quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientia scire, curus esset hoc donum: adũ Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis precordiis meis.

EXPOSITIO IN CAP. VIII.

ATTINGIT ergo, &c. ostenso qualiter sapientiam acquisierit, hic ostenditur quantum ipsam amauerit. Et hic ostendit ex tribus. Primo ex desiderio habendi: Secundo ex proposito acquirendi: *Proposui ergo*. Tertio ex studio inueniendi: *Hic cogitans*, &c. In prima ostendit desiderium habendi causatum in se, primo ex eius valore absoluto: secundo ex eius valore comparato: *Et si diuitia*, valorem absolutum ostendit primo ex eius virtute: secundo ex eius formositate. *Hanc amavi*, &c. Tertio ex eius nobilitate, *Generositatem*, quarto ex eius utilitate: *Doctrix est enim*, ergo quia talis est sapientia, vt dictum est: *attingit*, contactu virtuali, non corporali, secundum illud: Quorum Deus tetigerit corda. *A fine vsque ad finem*. Glossa ab æterno in æternum. Vel à principio mundi vsque ad aduentum Christi. Finis legis Christus, &c. *Fortiter*. Glossa quia Dei virtus est. **CHRISTVM DEI** virtutem, & sapientiam. *Et disponit omnia*, scilicet suprema, media, & infima: *Suauiter*. Glossa, quia Dei sapientia est. *Fortiter disponit omnia* per iustitiã & *suauiter* per misericordiam. Psal. nista: Vniuersã viã Domini misericordia, & veritas, scilicet iustitiã. Item: Misericordia Dei ab æterno, & vsque in æternum, &c. & iustitiã illius in filios filiorum, &c. Nota, quod sapientia, id est, Dei filius, attingit fortiter ea, quæ in cœlo, superbum diabolium cum suis sociis expellendo: Prudentia eius percussit superbum: Peccasti ei, o Cherub: ea quæ in mundo, mundi principem superando, & eiiciendo: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras: ea, quæ in inferno, spolia inferni auferendo, secundum Glossam: Tu autem in sanguine tuo eduxisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. Disponit autem suauiter ea, quæ in cœlo, An-

Agelos stantes in gratia confirmando. In Psalmo: Verbo Domini cœli firmati sunt. Quæ in mundo, genus humanum proprio sanguine redimendo. Non corruptibilib. auro, vel argento redempti estis, &c. Sed pretioso sanguine, &c. Quæ in inferno, sanctorum animas de limbo educendo, secundum illud: Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinctos de lacu, &c. Item in Psalmo: Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, &c. **B** Vel sic cũ sapietiã increata sit media in Trinitate persona, potest dici, quod *attingit à fine vsq; ad finem*, id est à Patre vsque ad Spiritum sanctum, scilicet per identitatem substantiã, ita quod non intelligatur distantia localis: sed distinctio personalis, *Fortiter*, quoad patrẽ, cui attribuitur potentia. *Et disponit omnia suauiter*, quoad Spiritum sanctum, cui attribuitur benignitas, Vel *attingit à fine vsque ad finem*, id est, à diuinitate vsq; ad humanitatẽ, scil. in incarnatione, in qua vna sũmis unita sunt. *Fortiter*, quia per potentiam infinitam. In Psalmo: Excita potentiam tuam, & veni. Glossa, tu ipse in carnem. *Et disposuit omnia suauiter*. In redemptionis humanæ procreatione: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: mitis fuit in futura humana assumptione, est enim homo animal natura mansuetum, ratione discretum statura erectum. In conuersatione. Vnde Ioannes Baptista quadam die videns eum ambulãtem, ait: Ecce Agnus Dei &c. In prædicatione: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. In peccatorum dimissione: Vade & amplius noli peccare. Item: Dimittite, & dimittetur vobis. In passione, vnde: Sicut ovis ad occisionem ducetur &c. Item: Ego quasi agnus, qui portatur ad victimam. Sequitur. *Hanc*, scilicet sapientiam, quia tanta virtutis est. *Amavi*, scilicet affectu cordis. Vnde supra: Super salutem, & speciem dilexi sapientiam. *Et*

1. Reg. 10. d

Rom. 10. a
1. Cor. 1. dPsal. 24. b
Psal. 102. cIob. 12. b
Ezech. 28. c
Ioan. 12. e

Zach. 9. c

Psal. 32. a

1. Pet. 1. c

Zach. 9. c

Psal. 67. d

Psal. 79. d

Matth. 11. d

Homo.

Ioan. 1. d
Matth. 11. d
Ioan. 8. a
Luc. 6. e
Ipsa. 53. c
Hier. 11. d

Sap. 7. b

exquisi

1. Ioan. 3. d
 Pro. 8. b
 Eccl. 6. b
 Luc. 11. b
 Pro. 7. a
 Pro. 5. c
 Matth. 19. a
 Sap. 7. a
 Eccl. 24. c
 Zach. 9. d
 Ioan. 14. b
 Ioan. 1. a
 Heb. 1. a
 Pro. 10. a
 Ioan. 8. f
 Psal. 2. b
 Ioan. 5. d
 Baruc. 3. d
 Psal. 17. c
 Act. 9. a
 Iac. 2. c
 1. Tim. 6. b
 Psal. 61. c
 Ioan. 5. b
 Pro. 8. b
 Arist. 2.
 Phys. tex. 7. 9
 Psal. 103. a
 Exod. 31. a
 Sup. cap. 1.

exquisiui, id est, extra quæsiui, effectu boni operis, secundum illud: Non diligamus lingua, neque verbo, sed opere & veritate. *A iuuentute mea*, quasi dicat in flore etatis meæ: Qui mane, scilicet iuuentutis vigilauerint ad me, inuenient me. Ideo: Fili à iuuentute tua excipe doctrinam; *Et quasiui*, scilicet studio lectionis, & orationis: Quærite & inuenietis. *Sponsam mihi assumere*, sponsam dicit, ratione amoris: Dic sapientia, soror mea es, & prudentiam voca amicam meam. Item ratione delectationis: Letare cum muliere adolescentia tua. Ratione inseparabilitatis: Non enim sponsam licet dimittere: nisi causa fornicationis: sed hoc in sapientia locum non habet, nihil enim inquinatum incurrit in illam, supra. Ratione generationis: Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini. *Et amor factus sum forma illius*, id est pulchritudinis sapientia. Et hoc perseverantia, & feruentis dilectionis amore eam quasi inhabitum conuertendo. Quid bonum; & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines: id est, nisi sapientia, quæ reficit affectum, & castificat, vel purificat intellectum à corruptione erroris. *Generositate*, &c. Ita amavi sapientiam, &c. merito, quia sapientia increata: *Habens conubium*, id est, consortium, & cohabitationem Dei, Glossa, patris: quia est ei coæterna: Ego in patre, & pater in me est. Item: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum *Glorificat generositate illius*, id est, representat generositate patris, secundum Glossam. Ipse enim filius Dei in se patris gloriam representat: quia est splendor gloriae, & figura substantia eius, ut habetur. Item, secundum aliam literam: Gloria patris filius sapiens. Item eius gloriam mundo manifestat. Vnde. Ego gloriam meam non quero, sed honorifico, &c. *Sed & omnium Dominus*, scilicet pater, de quo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c. *Dilexit illam*: Pater diligit filium, & merito. *Doctrina enim est disciplina Dei*. Homo adiuvenit omnem viam disciplinae, &c. disciplina duplex est: scilicet factorum, & verborum. Vnde; Disciplina tua correxit me in finem: Et disciplina tua ipsa me docebit: Propter hoc dicit; *Doctrina*, &c. scilicet verbis. Et nota, quod disciplina Dei est fides formata, quæ facit discipulos Dei: Saulus adhuc spiras minarum, & cædis in discipulos Domini, id est, fideles. *Et electrix operum illius*, id est, disciplina, quæ est in factis: *Et electrix operum illius*, id est, eligere, docere opera disciplinae fidei: Fides enim sine operibus mortua est. *Et si diuitia appetuntur*; hic ostendit desiderium causatum ex sapientia valore comparato. Et primo in comparatione ad pecuniam, quæ est perfectio fortunæ. Secundo in comparatione ad industriam, quæ est perfectio nature. *Si autem sensus*. Tertio in comparatione ad virtutem, quæ est perfectio gratiæ: *Et si iustitiam*, Quarto in comparatione ad scientiam, quæ est perfectio intelligentiæ. *Et si multitudinē. Et si diuitia appetuntur*, quamuis appetendæ nõ essent: Qui enim volunt diuites fieri incidet in tentationem & in laqueum diaboli. Item in Psalmo: Diuitia si affluant, nolite cor apponere. *In vita*, scilicet presenti pro eius sustentatione, & sufficientia. *Quid sapientia locupletius? qua omnia operatur*. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor; ego, scilicet sapientia increata, nec potest esse pauper, quia omnia operatur, Sic enim est facere argentum, & aurum & huiusmodi Ideo dicit: Mecum sunt diuitia & gloria, opes supernæ. Augustinus: Nimis diues est christiana religio, cui datum est in omnium possessore, omnia possidere. *Si autem sensus*, id est, naturalis, vel acquisita industria: *Operatur*: quia ars imitatur naturam in operando, secundum Philosophum. *Quis horum, quæ sunt magis, quam illa est artifex?* quasi dicat nullus. Vnde in Psalmo: Omnia in sapientia fecisti. Vnde sapientia repleuit Dominus Beseleel, ut sciret fouere opera tabernaculi, ut habetur; *Et si iustitiam quis diligit*, scilicet generalē id est, humanæ vitæ rectitudinem, de qua supra: Diligite iustitiam, & cætera, *Labores huius*, scilicet sapientia, qui-

bus pro ipsa habenda laboratur, & dicit: *Labores*, pluraliter, quia pro ipsa habenda oportet multum laborare: In laboribus plurimis: *Magnas virtutes habent*, id est, acquirunt. Glossa, nihil iners, nihil desidiosum in operibus eius. *Scribentem enim*, &c. Glossa quatuor virtutes principales ponit: *Sobrietatem*, id est, temperantiam, in cauendo superfluum malum, infra: Deducet me in operibus meis sobrie, & *Sapientiam*, in discernendo, & diligendo bonum; *iustitiam*, in reddendo debitum; *Virtutem*, id est, fortitudinem, cui magis conuenit nomen virtutis; quasi vi tuētis in sustinendo difficile, & aggrediendo arduum. De iis tribus: Mea est æquitas: mea est prudentia: mea est fortitudo; Glossa, has virtutes nullus habuit, nisi qui omnium virtutum origo: Deus contulit quocumque tempore, quacumque lege, quacumque gente: Quidam tamen speciem pietatis habentes virtutem ignorauerunt. Sed nunquid Philosophi virtutem habuerunt? & videtur, quod sic, quia secundum Philosophum, habetur per acquisitionem. Dicendum quod non habuerunt virtutes perfectas, sed imperfectas, quia sine merito, & informes: vel habuerunt eas à Deo per gratiam gratis datam, sed non per gratiam gratum facientem. *Quibus nihil est vtilius in vita hominibus*, id est: in vita humana hominis ad hominem. Sed nunquid Theologicæ virtutes meliores non sunt, & vtiliores? Dicendum, quod sicut tactum est, loquitur in vita humana hominis in comparatione ad hominem, nõ ad Deum, quoniam præsupponit: iis autem nihil est vtilius hominibus, quia proficiunt homini in agendo, & in patiando. In agendo, quia per prudentiam est in agendo recta electio, per iustitiam recta executio: in patiando, quia per temperantiam recte nos habemus ad passiones mulcebres, per fortitudinem ad passiones tristabiles. Ideo dicit Glossa, qui temperans, est prudens, & fortis, & iustus, quid illi deest? *Et si multitudinem scientia*. Aliqui habent: *Et similitudinem scientia*, sed falsa est litera illa, quamuis præsens scientia hominis magis possit dici similitudo scientia, quam scientia, eo quod multæ dubietati, & multæ ignorantia est permixta: *Si multitudinem*, inquam, *Scientia*, scilicet speculatiua, *Desiderat*, quis secundum illud Philosophi: Omnes homines scire desiderant; *Scit præterita*, scilicet sapientia ipsa. *Et de futuris æstimat certitudinaliter*, cum tamen sint occulta ex conditione temporis; quia præteritiam transferunt, futura vero nondum euenerunt, *Scit*, inquam, *Præterita*, &c. vnde per ipsam edoctus Moyses prophetauit de præteritis: In principio creauit Deus cælum, & terram. Item de futuris: Prophetam suscitabit Dominus de gente tua, & de fratribus tuis. *Et versutias sermonum* id est, simplicium propositionum, ut ænigmatum obscuras astutias, nec tantum simplicium propositionum versutias, sed & cõpositarum. Vnde sequitur, *Et dissolutiones argumentorum*, id est, rationum, quæ tamen latent ex perplexione humanæ calliditatis: Occulta prouerbia exquiret scilicet sapiens, & in absconditis parabolarum conuersabitur. Vnde Christus, in quo erant thesauri sapientia, & scientia absconditi, in sermone capi non potuit, ut patet apud Matthæum. Et Salomonem edoctum sapientia nullum verbum reginae Saba latere potuit, ut patet in libro Regum; *Signa*, sc. minoræ, quæ præter naturam fiunt, *Et monstra*, quæ contra naturam cõmunem cursum fiunt; *Scit antequam fiant*, ita bene sicut quãdo iam facta sunt. De iis duobus: Si signa & prodigia videbitis, non creditis. Hæc autem similiter occulta, ratione naturalis difficultatis, quia miraculū, secundum Augustinum est opus arduum, & insolitum supra spem, & facultatem admirantis; *Et secularum*, id est, sequentium, quæ eueniunt in æternitate, & in futuro, hæc autem nosse non est hominis Vnde: Non est vestrum nosse tempora, vel monumeta, quæ pater posuit in sua potestate: hæc autem occulta sunt ratione causa latentis. *Proposui ergo*, &c. supra ostēdit, quantum amaret sapientiam, & hoc ex desiderio habendi, hic ex proposito acquirendi. Et hoc propter bona, quæ ex ipso

2. Cor. 11. c
 Sap. 9. c
 Pro. 8. b
 2. Tim. 3. a
 Aristot. 2.
 Erb. c. 1.
 1. Methaph. tex. 1
 Gen. 1. a
 Deut. 18. c
 Eccl. 39. a
 Coloss. 2. a
 Matth. 2. a
 3. Reg. 10. a
 Ioan. 4. g
 August. lib. de vit. credendi cap. 16. 106.
 Act. 1. b

proueniunt:

proueniunt: & primo propter bona pertinentia communiter ad utranque vitam: Secundo, propter pertinentia ad vitam actiuam, *Habebo per hanc*. Tertio, propter pertinentia specialiter ad cōtemplatiuam; *Intrans in domum*. Ergo quia talis est; *Proposui*, id est, firmiter in corde meo disposui *Hanc*, scilicet sapientiam diuinam non aliam adulterinam, ut poeticas disciplinas, quas vocat Boetius de Consolatione meretriculas; *Adducere in hi*, non tantum alteri, contra illos, qui tantum alios docent, se ipsos non docent quos arguit Apostolus dicens: Qui alium doces, cur te ipsum non doces? *Ad conuincendum*, id est, ad reficiendum, scilicet affectum, non tantum ad illustrandum intellectum, sicut multi, qui nullo modo afficiuntur in sacra scriptura: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Item; *Ad conuincendum*, dicit, id est ad communiter, & simul reficiendum, quia in bonis sapientiæ pascimur, & reficimur, vnde: Comedite panem, & bibite vinum, quod miscui vobis: & illa in bonis nostris, vnde: Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Debemus ei ministrare primum ferculum, quasi de herbis cōfectum, de liliis honestatis: Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies: & cætera. Secundum de carnalibus hœdinis, id est, detestatione omnis peccati, & iniquitatis, tam carnalis, quam spiritualis: iis duobus hœdis libenter vescitur: sicut Isaac. Tertium de piscibus assis patientiæ, & tribulationis: Obrulerunt ei partem piscis assi. Vltimum de fructu spiritus, id est, de operibus deuotionis: Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorū suorum. *Sciens quoniam mecum communicabit de bonis*, scilicet suis, hæc est inuitatio symbolica: Cœnabo cum eo, & ipse mecum. Et dicit; *De bonis*, pluraliter, quoniam, & de bonis presentibus, & futuris. *Et erit allocutio*. Glossa, id est, alleuiatio; *Cogitationis*, id est, afflictionis in cogitando, quoad intellectum, secundum illud: Frequens meditatio carnis est afflictio. *Et radij mei*, in operando. Et hoc quantum ad affectum: Supra modum grauati sumus supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam viuere. *Habebo*, & cætera, hic tangit bona pertinētia ad vitam actiuam præcipue necessaria Prælati: & primo quantum ad actum iudicandi: secundo, quantum ad actum loquendi, *Tacentem me*, & c. tertio, quantum ad actum conseruandi: *Præterea habebō*, & cætera: quarto, quantum ad actum regendi: *Disponam populos*. Quantum ad actum iudicandi tangit duo, primo auctoritatem: secundo discretionem; *Inuenis & acutus*, & cætera: *Habebo per hanc*, scilicet sapientiam, quæ clara est, ut habetur supra: *Claritatem*, scilicet famæ: *Lucent lux vestra*, & cætera. Inter quos lucetis sicut luminaria in firmamento, & cætera. *Ad turbas*, id est, ad minores: *Et honorem*, scilicet reuerentiæ: *Apud seniores*, id est, quod maiores. Videbant me iuuenes, & abscondebatur, & senes assurgentes stabāt. Ex iis duobus fit homo magnæ auctoritatis, scilicet ex fama minorum, & reuerentia maiorum; *luentis*, id est, fortis, & diligens inuestigando, *Et acutus*: id est, subtilis in penetrando, & inueniendo. *Inueniar in iudicio*. Glossa, omnia secundum leges diiudicans, talis fuit Daniel, ut patet. Et supple, ideo: *In conspectu potentium*, id est, minorum Prælatorum. *Admirabilis ero, & facies principum*, id est, maiorum Prælatorum: *Mirabuntur me*, hoc ad litteram fuit verū de Salomone, ut patet. Vbi dicitur, quod Regina Saba, audita fama Salomonis, & c. ait: Maiorem sapientiam inueni, quam rumor, quæ audiui. Hoc etiam verum fuit de nostro Salvatore, vnde: Audiuit Tetrarcha famam de Iesu; & ait pueris suis, & c. Hoc etiam verum est de perfecto sapiente: In medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur. *Tacentem me*, id est, quod doceam præmeditantem, in Psalmo: Os iusti meditabitur sapientiam: *Sustinebunt*, id est, in silentio expectabunt, non audentes loqui secundum Glossam. Expectabant me, sicut pluuiam: & aperiebant os suum, sicut ad imbrem serotinum; *Et loquentem*, & cætera, taciturnitatem recte præmisit locutioni, quia, secundum Hieronymum, doctrina Pythagoræ erat tacere per quinquennium, & postea eruditos loqui, *Et loquentem me respicient*, scilicet diligenter, & hoc in signum attentionis: Intenti tacebant ad consilium meum. *Et sermocinante me plura*, sed nō superflua, siue multa, quia, in multiloquio, siue in superfluitate verborum non deerit peccatum. Nota, quod pluralitatem continent duo, vel tria, sed non multitudinem; *Manus ori suo imponent*. Glossa, non audentes resistere mihi: Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo. *Præterea per hanc*, scilicet per sapientiam, *Habebo immortalitatem*, scilicet gloriæ æternæ in cælo. Lignum vitæ est iis, qui apprehendunt eam; *Et memoriam*, Glossa, meorum operum, & virtutum, *Æternam*, id est, perpetuam, quædā durabit mundus. *Iis, qui post me futuri sunt*, relinquam. Memoria iusti cum laudibus, in Psalmo: In memoria æterna erit iustus. *Disponam*, & cætera, hic tanguntur bona per sapientiam habita, quoad actum regendi. Et primo respectu subditorum: Secundo respectu extraneorum, *Timebunt*, & cætera, dicit ergo; *Disponam*, Glossa, erudiam regendo, scilicet & gubernando. *Populos*, legem habentes. Populus enim est multitudo hominum sub vna lege viuētū, ut Iudæi sub lege Moyfi. *Et nationes*, id est, gentiles legem non habentes, & dicuntur nationes, quia non renati: sed in natiuitatis præputio, & vitio permanentes, vnde: Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. Et: Ecce testē populus dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus. *Nationes*, inquam, *mibi erunt subditi*, per obedientiam, *Timebunt me audientes reges horrendi*, id est, tyrāni, & impij. Vnde omnes reges per circuitum facti sunt tributarij Salomoni. Item: Venient ad te curi filij eorum, qui humiliauerunt te. *Et in multitudine*, scilicet fidelium: *Bonus videbor*, id est, benignus, & *in bello*, scilicet aduersariorum. *Fortis*, hæc omnia spiritualiter, secundum Glossam, impleta sunt in Christo, & de ipso exponi possunt, ut patet inspicienti Glossas. *Intrans in domum meam*, id est, conscientiam, scilicet redeundo de causa exteriori ad interiorē. Sicut discipuli post prædicationē ad Dominum sunt reuersi cum gaudio, ut habetur. Præmisit autem actionem contemplationi, ratione temporis, nō ratione dignitatis. Sicut Lia ante Rachel. *Conquiescam cum illo*, id est simul quiescam in illa mecum, vel in me. Præcurre prior in domum tuam, & illic aduoca te, & illic lude, & c. bene dixi; *Conquiescam cum illa*, non enim habet amaritudinem exterioris turbationis, *Conuersatio illius*, id est cohabitatio. Spiritus meus super mel dulcis, *Nec tedium*, scilicet interioris afflictionis, *Commixtus illius*. Qui edunt mel, adhuc esurient, contra fastidium. Hæc duo, scilicet amaritudo exterioris turbationis, & tedium interioris afflictionis repugnant quieti. Et ideo illa remouet, subiungens duo apposita, cum dicit: *Sed lactisam*, scilicet interius, & *gaudium*, scilicet exterius. Iucunditatem atque gaudium dabit. Item: Impleuit eū Dominus spiritu sapientiæ, & cætera. Iucunditate, & exultatione, & cætera. *Hoc cogitans*, & c. hic tertio ostendit, quantum amauerit sapientiam, & hoc est studio querendi eam. Et circa hoc primo ostendit diligentiam querendi. Secundo aptitudinem suscipiendi. *Puer autē eram*. Tertio fiduciam impetrandi, & *ut sciri*. In prima ponit tres causas mouentes ad querendum scientiam: Primo effectum sapientiæ in corde. Secundo effectum in opere, *Et in operibus*. Tertio effectum in locutione, & *in certamine loquela*. Hæc, scilicet præmissa, *cogitans apud me*, frequenter de his meditando *Et commemorans in corde meo*, scilicet sequentia ea, ne obliuiscar in memoriā redeundo: animal enim, quod ruminat, & findit vngulam: scilicet memorando, & discernendo, mundum est. Maria conseruabat omnia verba hæc, & c. *Quoniam immortalis est*, scilicet per naturam, vel per effectum immortalitatis, quem confert, supra eodem; *Habebo*, per hanc, immortalitatem. *In cognitione sapientia*, id est intellectu: Glossa, quidquid de natura eius cognoscitur, totum immortale. & semper viuere inuenitur. Infra: Scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis,

Iob 29. d

Prou. 10. c

Iob 29. d

Prou. 3. e

Prou. 10. b
Psal. 111. b

Populus.

Psal. 46. a
Isa. 55. b3. Reg. 9. c
Isa. 60. c

Luc. 10. c

Gen. 29. a

Eccl. 24. c

Ibidem.

Eccl. 1. b

Eccl. 15. b

Leuit. 11. a

Luc. 2. c. g

Sap. 5. 1. a

tatis,

tatis, & amicitia illius, scilicet quando amatur. Delectatio bona, scilicet in affectu. Bona, dicit contra delectationem peccati, quæ mala est, quia ducit ad æternum cruciatum secundum illud Gregorij: Momentaneum est, quod delectat: æternum, quod cruciat. Item Glossa: corporales deliciae corpus grauant: spirituales vero mentem releuant, & tanto magis esuriuntur, quanto magis comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet. Spirituales vero deliciae augent desiderium, & quo magis sumuntur, eo auidius amantur. Et in operibus manuum illius, id est in operibus bonis, quæ sunt per manus illius, id est virtute, & potentia eius. Sine me nihil potestis facere. Honestas sine defectione, id est, perfecta honestas: virtus enim, & opus virtutis sunt de genere honesti, infra: Honestauit illum in laboribus. Item supra: Innumerabilis honestas per manus illius. Et in certamine loquela illius, scilicet, quæ est ad modum disputationis, in qua est quoddam certamen opponentis, & respondentis. Sapientia, id est, scientia supple acquiritur. Colluctata est anima mea cum illa, & præclaritas, id est, claræ virtutis euidencia: In communicatione sermonum illius, qui scilicet communicantur per modum simplicis collectionis: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Item: Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Circuibam. Glossa, diligenter, & studiosè. Surgam & circuibam ciuitatem. Querens, scilicet sicut mulier, de qua: Quæ lucernam accendit, & euertit domum, quærens diligenter, donec inueniat: Vi illam mihi assumerem, scilicet in sponsam. Vnde supra eodem: Quæsiui eam mihi sponsam assumere. In prædicto textu tanguntur octo vtilia prædicatori, vel doctori circa sapientiam addiscendam, siue circa sapietia acquisitionem. Cognitio de ea per inuestigationem: commemoratio, per frequentationem: delectatio per amorem: operatio per impletionem: concertatio per disputationem: communicatio per collationem: circuitio per interrogationem: assumptio per incorporationem. Puer eram, &c. hic tangit aptitudi-

nem suscipiendi: primo ex parte naturalis industria: A Quia puer eram ingeniosus. Secundo ex parte gratiæ: Quia animam bonam sortitus. Tertio ex parte munditiæ: Quia cum essem magis bonus; veni ad corpus incoquinatum, dicit ergo: Puer eram ingeniosus. Nota, quod loquitur in persona Salomonis. Ingeniosus per naturalem industriam. Ex studiis suis intelligitur puer, si munda, & recta sint opera eius, & sortitus, id est, sortem diuinæ electionis adeptus. Cecidit fors super Matthiam: Animam bonam, scilicet, per gratiam. Dilexit Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris eius, & cum essem magis bonus, scilicet ex gratia superaddita, quam essem prius ex industria naturali. Accessi, &c. secundum enim Augustinum, bona temporalia sunt bona infinita, naturalia media, gratuita summa. Accessi, inquam, mentis proposito, & studio. Ad corpus incoquinatum, supple habendum, & conseruandum per munditiam. Sed Glossa opponit, quod hoc de Salomone vix possit ad literam intelligi: quia mulieres adamauit etiam alienigenas, vt patet. Sed solutio patet per distinctionem temporum. In iuuentute enim dilexit munditiam: sed in senectute luxuriam. Melius tamen possunt hæc de Christo intelligi, & vt sciui, scilicet certissima cognitione fidei, & rationis: Quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, &c. Continentia autem est donum perfectissimum. Non est digna ponderatio continentis animæ, & b c ipsum erat sapientia, id est, quidam effectus sapientia in me: scilicet, scire, cuius esset hoc donum, super eodem: Doctoris est disciplina Dei. Vi sciui, inquam, &c. Adij. Dominum, intentione mentis non passibus corporis. In Psalmo: Accedite ad eum & illuminamini: Et deprecarus sum, scilicet, verbo orationis vocalis. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo: Et dixi ex totis præcordiis meis, scilicet, feruore deuotionis, secundum illud: Sed & spiritu meo de mane in præcordiis vigilabo ad te: in Psalmo. Clamaui in toto corde, exaudi me Domine.

Pro. 20. b
A. 1. d
3. Reg. 3. a
3. Reg. 11. a
Iac. 1. a
Eccl. 26. c
Psalm. 33. a
Iac. 1. a
Isa. 16. b
Psalm. 118. c

Ioan. 15. a
Sap. 10. c
Sap. 7. b
Eccl. 51. c
Eccl. 24. c
Dan. 12. b
Cant. 3. a
Luc. 15. b
Prædicatori octo valde vtilia.

CAPVT NONVM.

DEVS patrum meorum, & Domine misericordie tuae, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creatura, qua à te facta est, vt disponat orbem terrarum in aequitate, & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet: da mihi sedium tuarum a sinistra sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, & filius ancilla tua, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij, & legum. Et si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Tu elegisti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum & filiarum: & dixisti me adificare templum in monte sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuae altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio: & tecum sapientia tua, qua nouit opera tua, qua & affuit, tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuae, vt mecum sit, & mecum laboret: vt sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobriè, & custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iuste, & ero dignus sedium patris mei. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? Aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timida, & incerta prouidentia nostra. Corpus enim, quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile astimamus, qua in terra sunt, & qua in prospectu sunt, inuenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? & si correcta sunt seruita eorum, qui sunt, in terris, & qua tibi placent didicerint homines? Nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi Domine à principio.

EXPOSITIO IN CAP. IX.

DEus patrum meorum, &c.] Postquam ostendit qualiter sapietiam accepit, & quantum acceptam amauerit: hic ostendit, quàm deuote eam à Deo petierit, & primo tangit petitionis formam. Secundo, exauditionis rationem: Tu autem elegisti. Tertio petitionis finem: Mitte illam. Quarto, finis difficultatem: Quis enim, &c. In prima parte decorem laudat. Secundo, domum specificat: Da mihi sedium. Tertio, se humiliat:

A Quoniam seruus. Quarto, indigentiam insinuat, & si quis, &c. Deus patrum meorum, scilicet per gratiam electionis: Patrum, scilicet antiquorum: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, &c. Vel Deus, Patrum meorum, id est qui fecisti patres meos, & elegisti, & sanctificasti eos: Domine misericordie, id est, Domine misericors, ita quod sit intransitiua constructio, vel, Domine misericordia, actor. ita quod sit transitiua: in Psalmo: Miserator, & misericors Dominus, Domine, inquam, misericordie per effectum remissionis peccatorum, & iusti-

Exod. 3. b
Psalm. 110. a

ficationis.

Prou. 14. d	<p>ficationis, misericordia respicit miseriam: Miseros autem facit populos peccatum. <i>Qui fecisti omnia</i>, scilicet per opus creationis, vt patet. In Psalmo: <i>Vixit, & facta sunt, Verbo tuo</i>, id est, per filium tuum: In principio erat verbum, & post. Omnia per ipsum facta sunt. & <i>sapientia tua</i>, id est, eodem filio tuo, secundum illud in Psalmo. Omnia in sapientia fecisti. <i>Constituis</i>, id est, ex partibus valde diuersis composuisti, scilicet ex spiritu rationali, & luto terrestri: <i>Hominem</i>. Deus de terra creauit hominem. Et nota, quod cetera dicit facta solo verbo, sed hominem sapientia, quasi opus nobilius, quia capax sapientiae, tam creatae, quam increatae. Et ideo, quasi opus maiori excogitatione faciendum, propter quod Dominus, quasi deliberans, ait: <i>Faciamus hominem ad imaginem, &c. Vt dominaretur creaturae, quae a te facta est</i>, creaturae sed non spiritali, scilicet Angelicae, sed corporali, & hoc per potentiam: <i>Dominamini piscibus maris: Vt disponat orbem terrarum</i>, scilicet per sapientiam, est enim homo positus in hoc mundo, sicut rex in regno: <i>In equitate</i>, id est, misericordia, & iustitia: haec enim duo in disponendo iungi debent. Gregorius: <i>Disciplina, & misericordia coniungi debent</i>, ita vt vna cum altera semper teneatur: & <i>in directione cordis</i>, scilicet per bonitatem, & hoc per rectam ad Deum intentionem, in Psalmo: <i>Confitebor tibi in directione cordis</i>. Si direxerit ad Deum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet: <i>Iudicium indicet</i>, scilicet super subuertitos. Nomine autem iudicij simpliciter dicti, intelligit iudicem verum, vel iustum. Sicut enim homo pictus, vel mortuus non est homo: sic iniustus, vel falsum iudicium non est iudicium. <i>Damibi</i>, à quo omne datum optimum. <i>Sapientiam</i>, scilicet intellectum, <i>sedium tuarum assuetudinem</i>, id est, sanctarum animarum inhabitatricem, supra. Per nationes in animas sanctas se transfert: sanctae autem animae dicuntur sedes Dei, quia in eis sedet Deus, & quiescit praesidens, & imperans omnibus earum moribus, & affectionibus. Caelum mihi sedes est. Glossa anima iusti sedes est sapientiae, & <i>noli me reprobare</i>, dando mihi bonitatem, & gratiam in affectu. <i>Noli</i>, inquam, <i>reprobare me</i>, sicut illos, de quibus: <i>Tradidit illos in reprobum sensum</i>. <i>Argentum reprobum</i> vocate eos. <i>A pueris tuis</i>, scilicet à puerorum tuorum numero, & consortio excludendo, de quibus: <i>Ecce ego, & pueri mei, &c. Quoniam, &c. quasi dicat</i>, ideo peto, vt des mihi sapientiam: <i>Quoniam seruus tuus sum ego</i>, id est, tibi paratus seruire, in Psalmo: <i>Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum</i>. <i>Beati serui tui, qui audiunt sapientiam tuam: Et filius ancilla tua</i>, id est, synagogae, de qua; Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit. Secundum Glossam, verba ista sunt filij ad patrem, secundum quod homo sapientiam pro membris petentis, seruum eius secundum humanitatem non filium allegantis. <i>Seruus meus es tu Israel: quia in te gloriabor: Et filium ancilla tua</i>, id est, virginis secundum illud: <i>Ecce ancilla Domini: Homo infirmus</i>, ex parte corporis, propter corporis fragilitatem, in Psalms: <i>Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Et exigui temporis</i>, propter vitae breuitatem. <i>Homo natus de muliere breui viuens tempore, & Misericordiam</i>, ex parte animae, id est, ex naturali virtute insufficientis: <i>Ad intellectum</i>. Glossa, ad percipiendum: <i>Iudicij</i>, id est, iudiciorum tuorum, quorum exemplo iudicandum est. <i>Et legum, tuarum, scilicet aeternarum, quarum regulatione iudicandum est</i>. O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. <i>Et si quis, &c. in hoc innuitur charitas: Erit consummatus</i>, id est, perfectus: Glossa, in iudicio, <i>inter filios hominum</i>, qui ex viro, scilicet & muliere nascuntur ad differentiam filij hominis, id est, solius virginis de quo: <i>Quem dicunt homines. Et dicit; Consummatus inter filios hominum</i>, quoniam potest esse purus homo per naturam: <i>Si ab illo fuerit, vel auferit</i>, scilicet tanquam ab indigno, & peccatore secundum illud supra: <i>In maleuolam animam</i></p>	<p>non intrabit sapientia. <i>Sapientia tua</i>. Glossa, diuina non mundana. Mundana enim propter peccatum non fugit. Sapientes sunt, vt faciant mala. <i>In nihilum</i>, scilicet more naturae: <i>Computabitur</i>, scilicet apud Deum, & sanctos eius. <i>Infra: Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: per gratiam enim est homo, id quod est, quantum ad esse hominis. Vnde: Gratia Dei sum id, quod sum. Item sine charitate homo nihil est, vt patet. Et secundum Augustinum peccator nihil est, scilicet in eo, quod talis. Tu autem elegisti, &c. hic subdit multiplicem rationem exauditionis, quarum prima est iniunctum officium regni: secunda est mandatum templi aedificandi: <i>Et dixisti, &c. Tu autem, &c. quasi dicat: Ita sum per me insufficientis sine sapientia, Autem, pro sed, nihilominus: Tu elegisti me</i>. Glossa, Salomonem, vel Christum. <i>Regem populo tuo</i>, id est, in te credenti. In Psalms. <i>Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion, &c. Et iudicem filiorum tuorum, & filiarum</i>, scilicet tuarum, id est, fidelium secundum illud Ioannis: <i>Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. Regis officium est, in negotiis regni suum exercere iudicium: iudicis vero spiritualiter est, in causis populi: Et dixisti</i>. Glossa iussisti. <i>Dauid enim, qui vir sanguinum erat, non fuit permisum templum aedificare. Sed Salomon pupillus ad hoc fuit electus, vt patet. Et dixisti, inquam, Aedificare me templum in monte sancto tuo</i>, id est, in monte Moria, vbi sancta fieri voluisti. <i>Et in ciuitate habitationis tuae, scilicet Hierusalé, vt habitare dicebatur: quia ibi excellentius colebatur: Altare, scilicet holocaustorum. Holocaustorum dico ad differentiam altaris aenei, quod erat in atrio ante templum sub dio. Similitudinem tabernaculi tui sancti</i>, id est, ad eius exemplar de quo: <i>Quod factum est ad exemplar caelestis tabernaculi. Vnde ibidem inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte demonstratum est: Quod praeparasti</i>. Glossa, per Moysen: <i>Ab initio</i>, non creationis, sed dationis legis. Vnde Glossa, cum educeres filios Israel de Aegypto, tabernaculum in deserto, vt dicit Glossa, signabat Ecclesiam militantem, sed templum in Hierusalem triumphantem. Ratio huius est: quia tabernaculum in deserto erat mobile, sed templum in Hierusalem immobile. <i>Et tecum, scilicet praeparauit: Sapientia tua, scilicet increata, id est, filius tuus, de quo: Christum Dei virtutem atque sapientiam: Quae nouit opera tua, quasi cooperatrix omnium, secundum illud Psalms: Omnia in sapientia fecisti: Quae affuit, tecum praesens: Tunc, scilicet cum orbem terrarum faceres. Quando appendebat fundamenta terrae, eram cum eo cuncta componens. Et in eodem: Delectabar cum eo, per singulos dies, ludens in orbem terrarum: Et sciebat, quod id placitum esset oculis tuis, &c. quoad consilia: Oculis tuis, scilicet intellectus, & affectus tui, id est, misericordiae, & veritatis tuae. In omni enim opere Dei misericordia, & veritas. Inuenit gratiam coram oculis Domini, secundum aliam translationem: <i>Et quod directum</i>. Glossa, id est, rectum, & iustum. <i>In praeceptis tuis</i>. In Psalms: <i>Iustitiae Dei rectae laetificantes corda. Mitte illam</i>, hic ostendit finem petitionis, id est, ad quid sapientiam quaesierit, & primo petit sapientiam ad sciendum, & faciendum Dei voluntatem: Secundo ostendit, quod videlicet ad talis finis adeptionem: <i>Scit enim, dicit ergo: Mitte illam, scil. sapientiam, &c. Notandum quod duplex est missio sapientiae, scilicet vna visibilis in carnem, de qua: <i>Quem pater sanctificauit, & misit in mundum: alia in mentem, quam petit hic. De caelis sanctis tuis</i>, id est, de te ipso, qui caelum, & omnia contines. In Psalms. <i>A summo caelo egressio eius. Item Quae desursum est sapientia: primum quidem pudica est, &c. Dicit autem. De caelis pluraliter propter multitudinem contentorum, & effectuum in contentis, sicut dicitur dies eternitatis pluraliter. Et egressus eius sicut à principio dierum eternitatis. Et à sede magnitudinis tuae</i>. Glossa, à te ipso, quia sedes, & quietus omnia gubernas. <i>Ego quiescam, & considerabo in loco meo</i></i></i></i></p>	<p>Hier. 4. f Sap. 13. a 1. Cor. 15. b 1. Cor. 13. a Psalms. 2. b Ioan. 1. b 2. Reg. 1. f 1. Paral. 29. a Exod. 25. d 1. Cor. 1. d Psalms. 103. c Prou. 8. d Eccel. 42. a Psalms. 18. Ioan. 10. d Psalms. 18. b Iac. 3. d Mich. 5. a Isa. 18. b</p>
-------------	--	--	---

sicut

sicut lux meridiana clara est. Et notandum, quod sapientia increata, quandoque dicitur esse in sinu patris, ut: Unigenitus, qui est in sinu patris, enarrauit nobis. Aliquando gigni ex utero. In Psalmo: Ante luciferum genui te. Aliquando ex ore patris procedere. Ego ex ore Altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Aliquando de caelo menti, ut hic: Aliquando sedere in sanctis animabus. Vnde supra eodem. *Da mihi sedium tuarum assidetricem sapientiam, &c.* Primum propter occultationem, secundum propter consubstantialitatem, tertium propter manifestationem, quartum propter illuminationem, quintum propter tranquillitatem: *Vt mecum sis*, scilicet intus in animae essentia, & per gratiam inhabitando, & informando. In Iacob inhabitata, &c. *Et mecum laboret*, motiuam animae potentiam ad opus perficiendum. Memoratus sum misericordiae tuae Domine, & cooperationis, quae a saeculo sunt: *Vt sciam*, id est, ut scire me facias, meae animae potentiam cognitiuam illustrando: *Quid acceptum sit coram te*, vel apud te. In Psalmo: Doce me facere voluntatem tuam: *Scit enim omnia illa*, omnia scilicet ad scientiam rationis pertinentia, sicut sunt inferiora, & intelligit omnia, scilicet pertinentia ad intelligentiam intellectus, ut sunt superiora, supra: Omnia prospiciens. *Et deducet me in operibus meis sobrie*, Glossa, ne offendam dirigendo in opere bono. Supra: Sobrietatem docet, &c. *Et custodiet me in sua potentia*. Glossa, ab aduersariis protegendo. In Psalmo: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, &c. Item: Ecce non dormitabit, neque dormiet, &c. *Et erunt accepta opera mea*. Glossa, coram Deo, tanquam facta pure ex amore suo: *Et disponam populum tuum iuste*, scilicet recte subditos gubernando. Vnde supra: Disponam populos, & nationes: *Et dignus ero sedium patris mei*, ipsum imitando: *Sedism*, dicit pluraliter, quia sedes praesentis regni, secundum illud: Per me reges regnant: Et futuri, Vnde Glossa, remuneratione caelestis regni. *Quis enim hominum*, &c. Hic ostendit finis difficultatem, primo ostendens, quod Dei voluntas sine sapientia sciri non potest, secundo quod solum per eam sciri potest: *Sensum autem tuum*, quod sine illa sciri non possit: ostendit primo ex diuini sensus profunditate: Secundo ex sensus humani imperfectione: *Cogitationes enim*. Tertio ex rerum sensibilium comparatione ibi: *Et difficile aestimamus*, &c. Bene dixi, *Mitte illam*, &c. *Quis enim hominum*, scilicet purus homo. *Poterit scire*, scilicet sine sapientia tua: *Consilium Dei*, quod est in prauidendo, & disponendo fienda. Quis audiuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? *Aut quis poterit cogitare*, id est, cogitando nosse, *Qui velit Deus*, scilicet operando prauiua? quasi dicat nullus, vnde: O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, &c. *Cogitationes enim mortalium*, scilicet quandiu sumus in statu mortalitatis: *Timida*. Glossa, id est, fragiles: & hoc quantum ad ea quae sunt supra rationem: *Et incerta prouidentia nostra*. Glossa: quia anima mutabilis est, & caro corruptibilis & hoc quantum ad ea, quae sunt sub ratione, & veri cogitatione. *Corpus quod corrumpitur*, id est, quod continua corruptioni subiacet, propter quod putredini comparatur. Homo putredo, & filius hominis vermis: *Aggrauat animam*, scilicet affectum eius a caelestibus retrahendo. Caro concupiscit aduersus spiritum. *Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam*. Notandum quod corpus animam peccato originali maculat. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Item necessitati peccati venialis obligat. Quod odi malum illud facio. Item ad peccatum mortale inclinatur. Prone sensus, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Item, intellectum a contemplatione veritatis obnubilat, supra: Vmbra transitus

tempus nostrum. Vmbra scilicet interpositione corporis opaci inter animam, & sole iustitiae. Item affectum ab amore caelestium retardat, ut hic: Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Item, potentias motiuas a bono impedit, & ligat? In Psalmo: E duc de custodia, vel de carcere animam meam. Item; Non quod volo bonum hoc ago. Item, spiritu continuum bellum suscitatur. Caro concupiscit aduersus spiritum. Item, cura sui spiritum sollicitat, contra quod: Nolite solliciti esse, &c. Item, suis molestiis animam perturbat. Angustiae mihi sunt vndique. Item, sui mutabilitate eius quietem turbat, & variat. Et nunquam in eodem statu permanet: *Terrena inhabitatio deprimit*, id est, deorsu premit a contemplatione aeternorum retrahendo, id est, ad terrena inclinando: *Sensum*, id est, intellectum humanum. Sensus & cogitatio humani cordis prona sunt in malum ab adolescentia. Ideo: Infelix, &c. *Sensum*, inquam, *Multa cogitantem*, id est, temporalia, quae multa sunt, non aeterna, quae vnum sunt, secundum illud: Turbaris erga plurima. Porro vnum est necessarium. *Et difficile*, &c. quasi dicat: Et hoc patet: quia, *difficile aestimamus*, id est, aestimatione non certitudinaliter cognoscimus. Cunctae res difficiles: *Quae in terra sunt*, id est, sensibilia inferiora, & *quae in prospectu sunt*, id est, in aperto, sicut naturae rerum sensibilium superiorum. *Inuenimus cum labore*: Est homo, qui diebus, ac noctibus somnum non capit oculis: & intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem. Philosophus: Sicut se habet oculus nocturnae ad lucem solis sic intellectus noster ad manifestissima naturae. *Quae autem in caelis sunt, quis inuestigabit?* cum sint tam remota a nobis. Altiora te ne quaeris. Deus in caelo, & tu super terram: Idcirco pauci sint sermone tui. *Sensum autem tuum*, &c. Hic ostendit, quod voluntas diuina potest solum sciri per sapientiam. Hic autem ostendit appropriando ei triplicem effectum, scilicet effectum instruendi intelligentiam, corrigendi culpam. *Et sit correcte*, sanandi naturam, ibi: *Nam per sapientiam*, &c. *Sensum autem tuum*, id est, consilium: & voluntatem: *Quis sciet?* quasi dicat nullus. *Nisi tu dederis sapientiam*, illuminantem intellectum. Secundum datum suum praebet illam diligentibus se. Dat omnibus affluenter. Dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. *Et miseris spiritum sanctum tuum*, inflammantem affectum: quasi dicat, nullus. Sicut enim homo non scit ea, quae sunt hominis, nisi specie hominis, quae est in illo, ut habetur. Sic nec ea, quae Dei sunt, nisi Deus & cui voluerit reuelare, *de altissimis*, id est, de te, qui altissimus es, & de filio, qui altissimus est: & vos duo altissimi, adiectiue, non substantiue: *Vt sic*, scilicet per donum sapientiae, & spiritus, scilicet remissionem: *Correcta sunt semita*, id est, operationes: *Eorum, qui in terris sunt*, id est, hominum. & hoc per reuocationem a malo, Ille arguet mundum de peccato. Et bene dicit. *Semita eorum, qui in terris sunt*, id est, peccantium, corrigi non possunt. *Et qui tibi placent didicerunt homines*, per informationem in bono. Spiritus paraclitus, &c. Docebit vos omnia. *Nam per sapientiam*, &c. bene dixi. *Et sic correcte sunt*, &c. *Nam per sapientiam sanati sunt*, scilicet a prauitate intellectus, & corruptione affectus. Ego quasi fluuius Dorix, quod interpretatur medicamentum generationis. *Quicumque placuerunt tibi Domine a principio* scilicet mundi, secundum Glossam. Infra: Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, &c. In Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos. Lignum vitae est his, qui apprehenderint eam. Hinc est, quod canes spirituales, id est, sapientiae doctores, & praedicatores habent linguas medicinales: & dicit, omnes, quia secundum Augustinum eadem fides Mediatoris, quae saluauit antiquos, saluat & nos.

Ioan. 1. c
Psal. 109. a
Eccl. 24. a
Eccl. 24. a
Eccl. 5. b
Psal. 141. e
Sap. 7. d
Sap. 8. b
Psal. 116. a
Sap. 8. c
Prou. 8. b
Isa. 4. d
Rom. 11. d
Iob 25. b
Galat. 5. c
Iob. 14. a
Rom. 7. c
Gen. 8. d
Sap. 2. b

Psal. 141. d
Rom. 7. c
Galat. 5. c
Matth. 6. d
Dan. 13. a
Iob. 14. a
Gen. 8. d
Rom. 7. d
Luc. 10. g
Eccl. 1. b
Eccl. 8. d
Arist. lib. 2.
Meta. sex. 1.
Eccl. 3. c
Eccl. 5. a
Eccl. 1. b
Iac. 1. a
Dan. 1. a
I. Cor. 2. c
Ioan. 16. d
Ioan. 14. d
Eccl. 24. d
Sap. 16. b
Psal. 106. b
Prou. 3. c
Aug. lib. 18.
de Ciui. Dei
cap. 47. to. 5.

CAPVT DECIMVM.

HÆC illum, qui primus formatus est à Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit illi virtutē continendi omnia. Ab hac, ut recessit iniustus in ira sua per iram homicidij fraternitas deperit. Propter quod cum aqua deleteret terram, sanauit iterum sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans. Hac & in consensu superbia, cum se nationes extulissent, scruuit iustum, & conseruauit sine querela Deo, & in filijs misericordiam fortem custodiuit. Hac iustum à percuntibus impijs liberauit fugientem, descendente igne in Pentapolim: quibus in testimonium nequitia fumigabunda constat deserta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, & incredibilis anima memoria stans figmentum salis. Sapientiam enim pretereuntes non tantū in hoc lapsi sunt, ut ignorarēt bona, sed & insipientia sua reliquerunt hominibus memoriā, ut in his, quæ peccauerunt, nec latere potuissent. Sapientia autē hos, qui se obseruant, à doloribus liberauit. Hac autem profugum ira fratris iustū deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnū Dei, & dedit illi scientiā sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honestū fecit illum. Custodiuit illum ab inimicis, & à seductoribus tutauit illum & certamē forte dedit illi, ut vinceret, & sciret quoniā omnium potētior est sapientia. Hac venditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descendit q; cum illo in foueā, & in vinculis nō dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiā aduersus eos, qui eum, deprimebant: & mendaces ostendit, qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem aternam. Hac populum iustum, & semē sine querela liberauit à nationibus, quæ illum deprimebant. Intrauit in animā serui Dei, & stetit contra reges horrendos in portētis, & signis. Et reddidit iustis mercedē laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarū per noctē, & trāstulit illos per mare rubrum, & trāsuexit illos per aquā nimitā. Inimicos autē illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decātauerunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter, quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

EXPOSITIO IN CAP. X.

HÆC illum, &c.] In præcedentibus monuit specialiter rectores ad acquirendum sapientiam, & hoc per rationes sumptas ex periculo officij eorū, quos monet, sc. capite sexto. Secundo per rationes sumptas ab eius exemplo, qui monet, septimo, octauo, 9. ca. Hic tertio hortatur eos, ad hanc eandē per rationes sumptas à multis effectibus & beneficijs sapientiæ. Est autem sapientia benefica, & sapientes, scilicet. amicos suos promouendo, & insipientes aduersarios sapientiæ puniendo. Et primo agit de beneficijs pertinentibus ad amicorum Dei promotionē, sc. in capite isto. Secundo de pertinentibus principaliter ad aduersariorum punitionem, sc. capite vndecimo. & deinceps. In prima, primo determinat beneficia, collata singularibus personis. Secundo beneficia exhibita vni populo: *Hac populum iustum* In prima ostendit beneficia sapiētiae in sex singularibus personis patriarcharū antiquorū. Primo in persona Adæ, cum dicit: *Hac illum, qui primus*, &c. Secundo in persona Noë, ibi: *Ab hac ut recessit*, Tertio in persona Abrahamæ, *Hac, & in consensu superbia*, Quarto in persona Lot. *Hac iustum à pœnitentibus*, Quinto in persona Iacob: *Hac autem profugum*, &c. Sexto in persona Ioseph: *Hac venditum iustum*. In prima Adæ ostendit beneficiū, primo gratiæ, secundo naturæ: *Et eduxit*, &c. *Hac illum bene dixi*, quod per sapientiam *Sanati sunt omnes*, quod patet per exempla: *Hac enim*, sc. sapientia *Illum*, sc. Adā: *Qui primus*, omnium hominum, *Formatus est à Deo*, sc. immediate: *Manus tuæ fecerunt*, &c. *Pater orbis terrarum*, id est, totius generis humani futurus. Nunquid nō vnus est, pater omnium vestrū? *Cum esset solus creatus*, sc. ante formationē mulieris: *Formauit igitur Deus hominem de limo terræ: Et creatus*, ex parte animæ: *Creauit Deus ad imaginem & similitudinem suam*, &c. *Cum solus*, inquam, *creatus esset custodiuit*, scilicet à peccato in terrestri paradiso in statu innocentiae. Posuit enim eū in paradiso, ut operaretur & custodiret illum. *Et eduxit illum*, scilicet iam facta muliere, effectum transgressorem: *A dilecto suo*, scilicet per immissionem pœnitentiæ & remissionem culpæ. Et notādum, quod hic habetur expressius de pœnitentia Adæ, quam alibi: *Et eduxit illum de limo terra*, scilicet ex parte corporis. Deus de

A terra creauit hominem: *Et dedit illi virtutem*, id est, potestatem continendi omnia, & dominandi omnibus, & hoc ex parte animæ, scilicet per rationem, secundum illud: *Dominamini piscibus maris*. Item in Psalmo. *Omnia subiecisti sub pedibus eius*. *Abrahæ*, &c. Hic ostendit beneficium sapientiæ specialiter factum ipsi Noë, & iis, qui cum eo fuerunt in arca, quando liberauit ipsū à diluuiio, & malos perdidit. Et primo tangit primam causam perditionis malorum. Secundo primam causam liberationis bonorum, ibi: *Propter quod*, &c. Dicit ergo, *Ab hac*, sc. sapientia *ut recessit*, &c. Sapientia atq; doctrinam stulti despiciunt, per hoc enim, quod receditur à sapientia, receditur à Deo, supra: *Peruersæ cogitationes separant à Deo*. *Iniustus*, scilicet Caïm, qui scilicet iniustus Antonomastice, quia caput fuit & exemplar iniustorum: *In ira sua*, quæ scilicet iratus est contra fratrem suum Abel: *Quare natus es*, &c. *Per irā homicidij*, id est, quæ ira fuit homicidiū spirituale, secundum illud: *Qui odit fratrem suum, homicida est*, vel transitue vt sit sensus: *Per iram homicidij*, id est, per irā quæ fuit causa homicidij corporalis, vnde: *Consurtegit Caïm contra Abel fratrem suum, & interfecit eum*. *Fraternitas deperit*, id est, societas fraternitatis. Abel corporaliter mortuo: & Caïm spiritualiter: *Propter quod*, &c. scilicet peccatū, illud enim peccatū, fuit prima causa corruptionis posteritatis Caïm, à qua deriuata est corruptio vsque in magnam partem posteritatis, Seth. Et impletum est illud: *Omnis caro corruerat viā suam: Cum aqua deleteret terram*. delendo scilicet hominem, quem creauit, à facie terræ: perierunt enim omnes qui scripti erant in terra, scilicet mali, de quibus: *Recedentes à te, in terra scribentur*. Delendo etiam omnem carnem in terra viuentium, secundum illud: *Consumpta est omnis caro, quæ mouebatur in terra: Sanauit iterum*, scilicet mundum, sicut scilicet prius sanauerat Adam. *Sanauit*, inquam mundum, scilicet ipsum à malis hominibus purgando: *Per contemptibile lignum*, id est, per arcam contemptibilem, immundam, & cōtemptam ab illis, qui eam frustra ædificari credebāt, *Iustum*, scilicet Noe, de quo: *Noë vir iustus*, &c. *Gubernans*, scilicet aquarum inundationes, ipsū à submersione liberado. Octauū Noë iustitiæ præconem custodiuit, mundo diluuium inducens. Lignum autem illud

Gen. 1. d
Psal. 8. b

Prou. 1. a

Sap. 1. a

Gen. 4. b

1. Ioan. 3. c

Gen. 4. b

Gen. 6. b

Hier. 17. b

Gen. 7. d

Gen. 6. b

2. Pet. 2. a

Iob. 10. b

Mal. 1. b

Gen. 2. b

Gen. 1. d

Gen. 2. b

Gen. 3. d

Eccl. 17. a

signabat

signabat crucem, quia contemptibilis est infidelibus, licet fidelibus sit venerabilis, vnde: Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, &c. Itē: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum. *Hæc & in consensu*, &c. Hic tangit beneficium sapientia collatū in personā Abrahæ: Primo quo ad se: Secundo in sua posteritate, *Et in filiis*, & cetera, dicit ergo, *Hæc*, scilicet sapientia, & etiam: *Cum se nationes*, id est, illius temporis homines in vitio natiuitatis perdurantes: *Extulissent*, id est, extra mensuram suam elatione cordis, & conatu operis tulissent: contra quod dicitur in Psalmo: Domine non est exaltatum cor meum; &c. *In consensu superbia*, id est, ex superbia veniente, quo scilicet consensu, vel qua superbia voluerunt turrin ædificare pertingentem vsque ad cælum, & nomen suum celebrare: quorum vtrumque superbia fuit. *Cum se*, inquam, *Nationes extulissent*, &c. *Scruis*, scilicet sapientia approbando, & eligendo, & à malis separando. Nouit Dominus, quæ sunt eius: contra malis dicitur, Nunquam noui vos: *Iustum*, scilicet Abrahā, qui iustus dicitur Antonomastice: *Et conseruauit sine querela Deo*, in medio prauæ & peruersæ nationis, quod fuit difficile: Erant ambo sine querela. *Et in filiis*, id est, posteris: *Misereremur fortiter custodiuit*, scilicet eos ex misericordia suæ multitudine & fortiter ab aduersariis defendendo: & tandem eis terram promissionis conferendo, sicut promiserat: *Hæc iustum à percuntibus*, Hic ostendit beneficium sapientia collatum in persona Lot, de subuersione Sodomæ, liberati: & primo tangit Lot liberationem. Secundo aliorum punitionem: *Descendente*, &c. Tertio punitionis æquitatem: *Sapientia autem*.] *Hæc*, scilicet sapientia: *Iustum*; scilicet Lot, vt dicit Glossa. Item dicitur de ipso: *Aspectu, & auditu, iustus erat*. *A percuntibus impiis*, scilicet de consortio impiorum pereuntium, id est, Sodomitarum, *Liberauit*, & à consortio culpæ, secundum illud: *Iustum Lot*, oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit, & à consortio pœnæ. De vtraque liberatione habetur in Genesi. *Descendente igne*, de cælo non de terra, immisso: *Pluit Dominus super Sodomam, & Gomorrhā, sulphur, & igne* &c. *In Pentapolim*, Glossa, id est, in regionem, scilicet quinque ciuitatum, scilicet Sodomam, Gomorrhā, Segor, Seboim, & Adamam. *Quibus*, scilicet pereuntibus. *In testimonium nequitia*, ardentis, scilicet & foetentis luxuriæ: *Fumigabunda*, id est, de se fimum emittens. Vnde in psalmo: *Ascendit fumes in ira eius*: *Constat deserta terra*, scilicet à plantis, & arboribus: Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni combusta est. Item: *Terram fructiferam in falsuginem à malitia inhabitantium in ea*: *Et in certo*, scilicet determinato tempore: *Fructus habentes arbores*, inutiles vt dicitur: quia referuntur poma ibi nasci exterius setosa, intus cinerea & fauillosa Glossa ostendunt, quod sine fructu pœnitentiæ damnata animæ in inferno ardebūt in æternum: *Figmentum*, id est, statua: *Salis*, ad condendum omnes audientes sale sapientia, contra putredinem carnalis concupiscentia, vel insipientia: *Figmentum*, dico: *Stans memoria*, id est, recordatio. Memores estote vxoris Loth: quæ retro respexit, nolens credere Angelo prohibenti, vt patet. Notandum autem, quod terra deserta testificatur eorum ad bona opera inutilitatem: *fumes*, eorum à carnali concupiscentia excacationem: *fructus inutiles*, eorum malam conuersationem: *statua salis*, eorum per carnalem concupiscentiam defluxum, & concupiscentia putredinem: *Sapientiam enim*, &c. quasi dicat: Et merito sic puniti sunt. *Sapientiam enim prætereuntes*, id est, abiicientes Sodomitæ, & ideo infelices, vnde supra. Sapientiam & disciplinam, qui abiicit, infelix est: ideo etiam perierunt, secundum illud: *Quia non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam*. Nec tantum perierunt, quia sapientiam præterierunt, sed & suæ insipientia memoriam reliquerunt. Et hoc est, quod subdit: *Non tanquam*, &c.] *Sapientiam*, inquam præte-

reuntes: *Non tantum in hoc lapsi sunt, vt ignorarent, ignorantia scilicet, de qua: Si quis ignorat, ignorabitur: Bona*, scilicet pertinentia ad vitam, & salutem propria: *Sed insipientia sua*, quia comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis: *Reliquerunt hominibus memoriam*, quoad malam famam: ita videlicet: *Vi in iis, qua peccauerunt*, id est, vt in iis peccatis, quæ fecerint *Nec latere potuissent*, quia noluerunt latere. Sed publice peccauerunt, Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Et ideo, Dominus peccata eorum, toto mūdo voluit publicari per publicum supplicium. Latet peccatum, peccandi calliditate: Tu fecisti abscondite, ego vero faciam verbum illud in conspectu omnis israel. Sanctitatis simulatione: Similes estis sepulchris dealbatis, &c. Dignitatis, vel prælationis auctoritate, secundum illud Gregorij: Nullus in Ecclesia amplius nocet, quam qui peruerse agens, nomen vel ordinē sanctitatis habet, hunc quippe redarguere nemo præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis honoratur. *Sapientia autem*, quasi dicat, sicut illi iniusti puniti sunt propter contemptum sapientia: *Autem*, pro, sed e contrario: *Sapientia hos, qui se*, scilicet sapientiam: *Observans* id est, diligenter corde, ore, & opere seruant: *A doloribus liberauit*, scilicet pœnarū æternarū, de quibus: In doloribus dormietis, Item: *Circumdederunt me dolores mortis. Hæc autem profugum*, &c. hic tangit multiplex beneficium sapientia factum in persona Iacob: quorū primum fuit eius promotio in bono, secundum, conseruatio eius à malo, *In fraude circumuentionum*, eū: tertium, adiutorium in triumpho, *Et certamen. Hæc*, scilicet sapientia: *Profugum ira fratris*, scilicet fugientem, & declinantem ab ira fratris; siue à fratre suo irato: Ecce frater tuus minatur, vt occidat te. Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, & confurgens fuge ad Laban fratrem meum: *Iustum*, scilicet Iacob, secundum illud: *Respōdebit mihi cras iustitia mea: Deduxit per vias rectas*. Glossa, per Mesopotamiā Dominus solus dux eius fuit: *Rectas*, dicit: quia recta est semita Dei, vt habetur in Isaia *Et ostendit illi*, scilicet omnia per imaginariam visionē: *Regnum Dei*, quia vidit scalam pertingentem vsque ad cælum: Diabolus vero ostendit regnum mundi, vnde; Ostendit illi omnia regna mundi; *Et dedit illi scientiam sanctorum*, id est, intelligentiam sacrarum rerum; quia, Intelligentia opus est in visione, vt habetur in Daniele, rerū, inquam, sacrarum, quas viderat, dedit ei intelligentiā, id est, vt intelligeret, quid significet scala, quam viderat; & ascensus, & descensus angelorum; scala namque est obedientia, per quam ascendunt angeli ad Deo assistendum, & descendunt ad nobis ministrandū. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. *Honestauit illum*, Glossa, id est, ditauit, secundum illud; Facile est in oculis Domini subito honestare pauperem, & loquitur secundum humanā consuetudinem, quæ diuites solet reputare honestas personas; *In laboribus*, id est, propter labores suos, non per iustitiā; & rapinā, sicut multi se ditāt. Sed tales diuitia in nō honestāt, nec beatificāt, sed proprij labores, siue diuitia acquisita ex iustis laboribus; *Labores manuum tuarum*, quia manducabis, beatus es, &c. *Et compleuit*, id est, ad optatum finem perduxit, scilicet ipsum reducendo ad patrem suum in terra Chanaan; *Labores illius* Glossa; quos in pascendis ouibus sustinuit, de quibus dicitur; *Die, noctuq; æstu vrebam & gelu; Hæc profugum*, &c. Ab hoc loco vsque ibi; *In fraude circumuentionum*; tangitur beneficium, quod Dominus facit sanctis suis quorū primum est iustificatio in principio suæ conuersionis. Quos vocauit, illos, & iustificauit. Et hoc tangitur, cum dicit; *Iustum*, secundum, est deductio in profectu conuersationis; *Deduxit*, &c. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Tertium, est ostensio regni in gratia, vel in secreto contēplationis; *Ostendit*, Ostendam tibi omne bonum. Quartum, instructio

1. Cor. 1. e
Ibidem. d
Psal. 130. a
Gen. 11. a
1. Tim. 2. e
Matth. 7. c
Luc. 1. a
Gen. 13. e
Gen. 15. d
Gen. 17. b
1. Pet. 2. b
Ibidem.
Gen. 19. e
Ibidem. e
Psal. 17. d
Iob 28. b
Psal. 106. d
Luc. 17. f
Gen. 19. c
Sap. 3. e
Baruc. 2. d

1. Cor. 14. g
Psal. 48. c
Isaia 3. b
2. Reg. 12. e
Matth. 24. d
Isa. 50. d
Psal. 77. a
Gen. 27. g
Gen. 30. b
Deut. 32. e
Isa. 26. e
Gen. 28. b
Matth. 4. d
Dan. 10. a
Dan. 7. e
Eccl. 11. c
Psal. 127. a
Gen. 31. c
Rom. 8. b
Psal. 141. c
Exod. 33. d

in agnitione diuinæ voluntatis: *Et dedit illi scientiam sanctorum*. Beati sumus Israel: quia, quæ Deo placet, nobis manifesta sunt. Quintum, est honestatio, id est, ditatio in abundantia meriti & virtutis: *Honestavit* &c. Ingredieris in abundantia sepulchrū, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. Sextum, completio in præmio: *Et compleuit*. &c. Cōsummatus est in breui, expleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius. Item: Bonorum laborum gloriosus est fructus: *In fraude conuenientium*, id est, conuenire eum volentium, scilicet Laban & filiorum eius, vt dicit Glossa, *illi affuit*, scilicet custodiendo eum, ne deciperetur, vel damnificaretur. Tulit Iacob omnia, quæ fuerūt patris nostri, & de illis facultatibus ditatus, factus est inclutus. *Custodiuit illū, ab inimicis*, scilicet à Laban & eius filiis ipsū persequētibus. & spoliare ipsum volentibus: Nisi Deus patris mei affuisset mihi, forsitan me vacuū reliquisses: & à seductoribus tutauit illum, scilicet ab Esau, & suis, qui forte intendebant eum capere, quando veniebant in occursum eius. Sed Dominus immutauit cor Esau per oblationē munerum, quæ præmisit ei Iacob, vt patet in Genesi. *Et certamen, forte dedit illi*, Glossa exponit hoc de certamine contra Laban, & filios eius, vel contra Esau. Vel verius potest intelligi de certamine, quo luctatus est cū Angelo, cum Angelo, in quā fortiori se. Nā si Angelus malus ita fortis est, quod non est potestas super terram, quæ ei comparetur, vt habetur apud Iob, quanto magis angelus bonus: *vt vinceret*, scilicet ipsum certamen: In fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit, &c. *vt vinceret*, inquam, & sic, scilicet victoriā obtinendo, per sapientiam scilicet: *Quoniam potentior omnium est sapientia*, quia potens est liberare à quocūq; homine malo, vnde: Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? *Hæc venditū iustum*, hic ostendit beneficiū factum in persona Ioseph, & primo in eius liberatione: secundo, in liberati sublimatione, *Donec afferret hæc*, sapientia scilicet, *Iustum* id est Ioseph: pro iustitia enim fratrum suorum crimina accusabat apud patrē suū. Accusauit fratres suos apud patrē crimine pessimo, *Venditum*, scilicet à fratribus suis, quia eū vendiderunt transeuntibus Ismaelitibus: *Non dereliquit*, scilicet ab ipso recedēdo. Non derelinquet Dominus sanctos suos in æternū. *Sed à peccatoribus liberauit eū*, ab vxore Phutifaris & seruis eius cum accusaretur de adulterio. *Descenditq; cum illo in foueam*, Glossa, carceris: traditus enim fuit in carcere, in quo vincti regis custodiebantur, vbi cū illo sapientia descendit, quod patuit, quia gratiā principis ei dedit: *Et in vinculis, carceris*. *Non dereliquit eum*, quia per sapientē somniorū interpretationē à vinculis liberauit eum. *Donec afferret illi sceptrum regni*, id est, principatū totius Ægypti post Pharaonē, vnde: Tu eris super domū meam. *Et potentia* scilicet iudicandi vel vindicandi se, si voluisset. *Aduersus eos, qui eum deprimebant*, id est, cōtra fratres suos, qui eū depresserant, quibus terrorē magnū incussit, vt patet in Genesi. *Et mendaces ostendit, qui maculauerunt eū*, scilicet macula infamiæ, vxorem scilicet Phutifaris, & seruo eius. Prius ostendens vos fabricatores mendacij & cultores peruerforum dogmatum. Nam per eius diuinam exaltationem ostensum fuit, & creditum totum esse mendacium. ipsa etiā malierē postea forte hæc recognoscendi. De hac macula infamiæ: *Posuisti maculam in gloria tua: Et dedit illi claritatem æternam*, scilicet perpetuæ famæ secundum illud: In memoria æterna erit iustus: vel æternæ gloriæ, quando scilicet Christus cum cæteris patribus de inferno in gloriam induxit, Ascendens in altum captiuam duxisti captiuitatem. Notandum autem, quod in prædictis sex personis tanguntur sex modi, quibus sapientia liberat sanctos, secundum illud: In sex tribulationibus, & in septima nō tægette malū. Liberat enim à tentatione hostis, vt Adam. A tentatione corruptionis fomitis, vt Noe cæteris peruentibus propter corruptionem carnis. Item à tētatione superbiæ & elationis interioris, vt Abraham à gi-

gantū superbia imitanda vel superbiæ imitatione: Item à tentatione, exteriori, scilicet prauis exempli & corruptæ conuersationis, vt Lot. Item à tētatione humanæ fraudis & circūentionis, vt Iacob. Item à tentatione mūdane aduersitatis, vt Ioseph. Item notandum, quod tres sunt hostes nostri, scilicet diabolus, caro, & mundus significati per tres hostes Salomonis, de quibus in libro Regum. Tentatio vero dæmonis, duplex est, scilicet exterior & visibilis, interior & inuisibilis. Liberatio à prima significatur in liberatione Adæ. A secunda in liberatione Abraham. Carnis vero tentatio duplex, scilicet secundū naturam & cōtra naturam. Liberatio à prima, significata fuit in liberatione Noe. Secūda in liberatione Lot. Mundi vero tētatio duplex, scilicet per fraudulentiam, & per violentiam. Nā liberatio à prima signata est in liberatione Iacob. A secunda in liberatione Ioseph. *Hæc populum iustum*, Postquam ostendit beneficia sapientiæ collata singularibus personis, hic ostendit beneficium factum vni populo. Et primo tangitur beneficium generale: secūdo speciale: *Intrauit*, &c. tertio gratiarum actio per vtrosque. *Idco iusti*, &c. *Hæc* scilicet sapientia: *Populum iustum*, scilicet populum Israeliticum, per fidem iustificatum, secundum illud: Iustificati ex fide, vel, *Iustum*, per operationem boni: *Et semen sine querela*, scilicet per declinationem mali. *Semen*, scilicet Patriarcharum, vt dicit Glossa. Item: Filij sanctorum sumus: *Liberauit*, &c. huius liberationis præmisit duplicem causam, scilicet populi bonitatem, cum dicit: *Populum iustum*: secundo patrum sanctitatem, cum dicit: *Et semen sine querela liberauit à nationibus*, id est, ab Ægyptiis, in vitio natiuitatis suæ permanentibus: *Quæ illum opprimebant*, id est, vexabant, scilicet in luto, & latere, & paleis, vt patet in Exodo. Et nota, quod per hanc oppressionem, vel vexationem, potest intelligi vexatio diaboli, qua vexat seruos suos in operibus luti luxuriæ, & lateris auaritiæ, & palearum superbiæ. Videns vidi afflictionem populi mei, &c. *Intrauit*, &c. hic tangit specialia beneficia. Primo facta in Ægypto: Secundo post exitū de Ægypto: *Et reddidit*. Tertio in ipso exitu *Et transfudit*, &c. *Intrauit*, id est, ipsa sapientia: *In animā serui Dei*, Glossa, id est, Moyse: Per nationes in animas sanctas se transfert. Item: Ego ero in ore tuo, & docebo te, quid loquaris: *Et stetit*, scilicet constanter, vnde: Stetit Moyses coram Pharaone: *Stetit*, inquam: *Contra Reges horrendos*, Glossa, Pharaonem & alios principes: *In portentis*, id est, in maioribus miraculis: *Et signis*, minoribus, quæ fecit in Ægypto, vnde, Multiplicabo signa & ostenta mea in terra Ægypti. Magnificauit eū in conspectu regum. Timebunt me reges horrendi: *Et reddidit*, iustis Glossa, Israelitis: *Mercedem laborum suorum*, Glossa, terram promissionis, quam eis prius promiserat. Semini tuo dabo terram hanc: *Et adduxit illos*, scilicet ad terram prædictam: *In via mirabili*, Glossa, per desertum: In terra deserta, inuia, & inaquosa hæc autē via fuit mirabilis, quia nullo modo peruia tanto exercitui sine multis miraculis. Vnde sequitur: *Et fuit illis in velamento diei*, id est, æstus diurni, scilicet per columnā nubis: *Et in luce stellarum nocte*, id est, loco lucis stellarum. Et hæc per columnam ignis, vt dicit Glossa; Nūquam defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem. Item: Creabit Dominus super omnē locum montis Sion, &c. nubem per diem, &c. *Et transfudit illos*, &c. scilicet in exitu de Ægypto; *Per mare rubrum*, Diuisa est aqua, & ingressi sunt filij per medium sicci maris. Dicitur autem, *Mare rubrum*, à colore, quæ trahit, ex terra rubra adiacente. *Et transfuecit illos per aquam nimiam*, scilicet ipsius maris; cuius aquæ erant eis muro à dextris & à sinistris. Et nota, quod dicit per mare rubrum, quoad qualitatem; per aquam nimiam, quoad quantitatem; *Inimicos autem illos*, scilicet Ægyptios; *Demersit in mare*, Currus Pharonis, & exercitum eius proiecit in mare. Item; *Submersi sunt*, quasi plumbum, &c. *Et ab altitudine*, id est, profunditate infernorum, id est ineffabilium afflictionū, vt dicit Glossa; *Edu-*

3. Reg. 11.
Tentatio
dæmonis,
carnis, &
mundi.

Rom. 5. a

Tob. 2. d

Exod. 1.

Exod. 3. d

Sap. 7. c

Exod. 4. c

Exod. 7.

Exod. 7. a

Ecc. 4. 5. a

Sap. 8. c

Gen. 12. b

Psal. 62. a

Exod. 13. e

Isa. 4. b

Exod. 14. e

Ibid.

Exod. 15. a

Ibid. c

Eccl. 5.1.a

Exod. 12.8

Prou. 13. d
Exod. 15. a

xit illos, scilicet filios Israel in hoc, scilicet quod inimicos eorum, qui eos volebant illuc mittendo occidere, illuc transmisit, vel proiecit. De altitudine ventris inferi, & à lingua coinquinata, & à verbo mendacij, *Ideo iusti*, scilicet quia cum illis erat sapientia: *Iusti*, scilicet filij Israel: *Tulerunt spolia filiorum*, Glossa, vasa aurea, & argentea Ægyptiorum, vt patet in Exodo. Custoditur iusto substantia peccatoris. Nota, quod non dicit abstulerunt, quia de mandato superioris scilicet Dei hæc fecerunt: & ideo furtum, vel rapinam non commiserunt saltem illi, qui non cupiditate, sed intentione obediendi, hæc fecerunt: *Et decantauerunt*, id est, deuote cantauerunt, scilicet post transitum maris rubri: *Domine nomen sanctum tuum*, Cætemus Domino, &c. Dominus quasi vir pugnator: omnipotens nomen eius. Sic autem: *Decantauerunt*, pro sua liberatione: *Et vitricem manum tuam*, id est, potentiam: *Laudauerunt pariter*, id est, simul, scilicet pro

suorum aduersariorum deiectione, vnde: *Dextra tua Domine magnificata est in fortitudine. Quoniam sapientia*, &c. quasi dicat & merito decantauerunt & laudauerunt, &c. quoniam sapientiam eos, scilicet liberans, aperuit, scilicet in laudem nominis diuini: *Os mutorum*, prius præ timore obtumescerentium. *Viderunt filij Israel Ægyptios post se & timuerunt valde: Et linguas infantium*, id est, fari nequeuntium, *Fecit disertus*, id est, eloquentes fore, ad literam, linguas puerorum Hebræorum, secundum illud: *Ex ore infantium, &c. vel, Infantium*, id est, imperitorum, loqui nescientium ad modum infantium, secundum illud: *Nescio loqui, quia puer ergo sum. Ego dabo vobis os, & sapientiam: &c.* Qui fecit os hominis? Glossa, sine sapientia Dei, humana mens nec cogitare aliquid, nec digne proferre potest. Ab ipso ergo, & sapientia, & eloquentia petenda est.

Ibidem.b

Exod. 14. c

Psal. 8. a

Hier. 1. a
Luc. 21. c
Exod. 3. c

CAPVT VNDECIMVM.

DIREXIT opera eorum in manibus Propheta sancti. Iter fecerunt per deserta, qua non habitabantur: & in locis desertis fixerunt casas. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vendicauerunt. Sitierunt, & inuocauerunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. Per qua enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui in eis cum abundarent filij Israel, latati sunt. Per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est. Nam pro fonte quidam sempiterni fluminis, humanam sanguinem dedisti iniustis: Qui cum minuerentur in traductione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam in sperate: & ostendens per sitim, qua tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares. Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tanquam pater monens, probasti: illos autem tanquam durus rex interrogans, condemnasti: Absentes enim & presentes similiter torquebantur. Duplex enim illos acceperat tadium, & gemitus cum memoria prateritorum. Cum enim audirent per sua tormenta, bene secum agi, commemorati sunt Dominum admirantes in finem exitus. Quem enim in expositione praua proiectum deriserunt, in finem euentus mirati sunt: non similiter iustis faciens: pro cogitationibus autem insensatis iniquitates illorum. Quod quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam: vt scirent, quia per qua peccat quis, per hæc & torquetur. Non enim impossibilis erat omnipotes manus tua, qua creauit orbem terrarum, ex materia inuisa, immittere illis multitudinem urforum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, aut ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: quarum non solum laesura poterat illos exterminare, sed aspectus per timorem occidere. Sed & sine his vno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuae: sed omnia in mensura, & numero, & potestate disposuisti. Multum enim valere tibi soli supererat semper: & virtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquam momentum statera sic est ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, qua descendit in terram. Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter penitentiam. Diligis enim omnia, qua sunt, & nihil odisti eorum, qua fecisti: nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Quo modo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conseruaretur? Pars autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.

EXPOSITIO IN CAP. XI.

DIREXIT opera eorum. Hic agit de beneficiis pertinentibus ad aduersariorum punitionem, & primo de pertinentibus ad punitionem, per pœnas grauiores ordinatas ad condemnationem, scilicet capite decimotertio. *Et deinceps*. In prima, primo agit, principaliter de punitione Ægyptiorum, Israelitas iniuste deprimentium. Secundo de punitione Chananæorum, eorum terram iniuste detinentium, scilicet capite duodecimo. In prima primò agit de punitione Ægyptiorum propter filiorum Israel depressionem iniustam. Secundo, propter idololatriam: *Quod quidam errantes*. In prima primò ostenditur erga filios Israel, quos detinere volebant, Dei misericordia. Secundo, contra Ægyptios volentes iniuste detinere eos, Dei iustitia: *Per qua enim*. In prima primò tangitur Israelitarum in via directio. Secundo impedimentorum in via occurrentium expeditio, siue amouitio: *Steterunt*, Tertio, ipsorum in via resectio: *Sitierunt*. Dicit ergo: *Direxi*, quasi dicat, non solum prædicta beneficia fecit sapientia populo Israelitico, sed etiam: *Direxit opera illorum*. Glossa:

A Israelitarum post recessum scilicet eorum de Ægypto, in manibus, id est, in potestate, & regimine: *Propheta sancti*, Glossa, Moysi, qui fuit Propheta, quoad doctrinam. Prophetam sicut me, suscitabit tibi Dominus. *Sanctus*, quoad vitam. Inuenisti gratiam coram me, hic eos docebat & regebat non solum verbis, quia Propheta, sed etiam exemplis, quia sanctus, vt possit dici de eo illud: Fuit Propheta potens in opere, & sermone. *Iter fecerunt*, Glossa, properantes ad terram promissionis: *Per deserta*, id est, per plura loca derelicta, scilicet cultoribus: *Qua non habitabantur*, scilicet ab incolis hominibus. Et hoc factum est, sapientia dirigente eos per manum Moysi, secundum illud: *Deduxisti populum tuum sicut oues in manu Moysi, & Aaron*. Quod non cognouerunt multi, vnde: *Non dixerunt vbi est Dominus, qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & inuiam: Et in locis desertis fecerunt casas*. Glossa, tabernacula id est, pauperes domunculas, & dicuntur casae à cadendo, quia de facili cadere possunt. Similiter legitur de Abraham, quod habitauit in calulis. Et hæc fecerunt per duas & quadraginta mansiones, quæ determinantur in numeris: *Steterunt contra*

Deut. 18. c
Exod. 33. d

Luc. 24. c

Psal. 76. d

Hier. 2. a

Heb. 11. b
Num. 33. a
Exod. 17. a

hostes, scilicet contra Amalechitas, cum eis pugnando: Et contra Madianitas. *Et de inimicis*, scilicet Amalechitis. *Se vendicauerunt*, scilicet triumphando, & eos occidendo, & hæc per orationem Moyfi, & eleuationem manuū eius, vt patet in Exodo: *Sinerunt*, scilicet ex parte corporis, propter aque penuriam: *Et innocauerunt te*, scil. ex parte animæ. Et hæc per seipfos, vel per Moyfen, vnde: Domine Deus audi clamorem populi huius. Clamauerunt ad Dominum, cū tribularentur: *Et data est eis aqua de petra altissima*, id est, de petra valde alta. Percuties petram, &c. Item: Loquimini ad petram, & illa dabit vobis aquas: *Et requies sitis*, id est, sedatio sitis per potum aquæ: *Et de lapide duro*, repente: *Data est eis*, Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Item: Egredia sunt aquæ largissimæ, ita, vt biberet populus & iumenta: dicitur autem petra altissima, id est, valde alta, vel altissima, ratione significati, scilicet quia significabat Christum, vnde: Petra autem erat Christus: de hac petra egrediuntur spirituales aquæ gratiarum. Qui biberit ex aqua, quæ ego dabo illi, &c. Itē. Si quis sitit, veniat ad me & bibat: *Per qua enim*, hic ostenditur diuine iustitiæ effectus contra Ægyptios, qui Israelitas detinere volebant. Et primo tangitur per defectum aquæ, Ægyptiorum punitio. Secūdo, congruentia pœnæ: *Nā pro fonte*. Tertio, intentio punientis: *Qui cum minuerentur*. Quarto, grauitas punitionis: *Hoc quidem*, quinto, effectus impuniti: *Cum enim audirent, per qua*, &c. Glossa memoratis beneficiis priori populo datis, narratur pœna inimicorum: *Per qua enim*, &c. quasi dicat. Israelitis data est aquarum abundantia, enim, pro quia: per hæc, pœnas passi sunt inimici illorū, scilicet Ægyptij: *A defectu one potus sui*, scilicet tota aqua Ægypti versa in sanguinē, vt de ea non possent bibere, vt patet. *Et in eis cū abundarent filij Israël* scilicet in aquis, quæ in terra Gessen abundabant vel secundū Glossam, quæ fluxerant de petra: *Larati sunt per hæc*, scilicet per aquas: *Cum illis deessent*, scilicet aquæ. Glossa Israelitis: *Bene cum illis ad n̄ est* quia defectus ille per miraculum suppletus est. *Nā pro fonte*, &c. quasi dicat, bene & cōgrue Ægyptiis defectus aquæ. Israelitis vero aquarum abundantia condonata est. *Nam pro fonte quidem*, certe: *Sempiterni fluminis*, id est, Nili à principio mundi cōtinuē fluentis: est enim de fluminibus paradisi: *Humanum sanguinem*, id est speciem humani sanguinis: *Dedisti iniustus*, id est, Ægyptiis, quoniam secundum Glossam, aquæ eorum in sanguinem versa sunt, vt patet in Exodo: *Qui scilicet, filij Israël: cum minueretur in traductione infantium, occisorum*, id est, pro palatione & occisione infantium quæ fiebat, ne populus multiplicaretur, sed minueretur, vt patet in Exodo. *Dedisti illis*, scilicet filiis Israel. *Abundantē aquā insperate*, id est, ex improuiso, quia in deserto, & de petra fluente per miraculum in deserto. Miraculum est opus arduum, & insolitum supra spem, & facultatem existēs admirantis; *Humanū sanguinem*, &c. quasi vellet dicere, secundū Glossam. Ægyptiis pro aqua sanguinē: Israelitis pro sanguine puerorum effuso aquam dedisti: *Ostendens*, O Domine: *Per sitim, qua tunc fuit*, in Ægypto, Ægyptiis, & in deserto Israelitis: *Quemadmodum tuos exaltares*, scilicet in futuro, cum Torrente voluptatis tuæ potabis eos. In hoc scilicet, quod tam mirabiliter potasti eos in præsentī. *Et aduersarios eorum necares*, Glossa, siti æterna: sicut diuitem epulonem. Item: Ecce mei ferui bibent, vos sitietis. Vel secundum litteram per hoc figurabantur Ægyptij in mari rubro necandi, & Israelitæ liberandi. *Cum enim tentat, sunt*, scilicet filij Israel in deserto tētationibus multis, & plagis. Glossa, Israelitas peccātes dignis plagis corripuit Deus & cōsolatus est, vnde sequitur: *Et quidem*, id est, certe: *Cum misericordia disciplinam*, cum misericordia consolante disciplinam corripientem: vel misericordem, & leuem impressionem, seu flagellationē pro culpis suis: & ideo ipsam abicere non debuerunt: Filii mi disciplinam Domini ne abicias. Et: *Quod si extra disciplinam estis, adulteri estis*, & nō filij. *Scierunt*, scilicet per experimentum. *Quemadmodum cum ira*, id est, quam asperere: quod timebat Propheta, dicens: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque, &c. *Iudicari impū*, scilicet in præsentī: *Tormenta paterentur*, scilicet in futuro incomparabiliter grauiora: Pluet enim super peccatores laqueos, &c. *Scierunt*, inquam, per experimentum, & in hoc, quod tam asperere correcti sunt: Si in viridi ligno hoc fuerit, in arido quid fiet; Item: Si iustus in terra recipit, quanto magis impius, & peccator? Item: Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere: & vos quasi innocentes immunes eritis? quasi dicat non, *Hos quidem*, Glossa, Israelitas: *Tanquam pater monens*, scilicet ad maiorem profectum, vel ad proficiendum in melius, *Probasti*, id est, de sua correctione monendo, probatos reddidisti. Flagellat enim Dominus omnem filium, quem recipit. Et: *Quem diligit Dominus, corripit*, & quasi pater in filio complacet sibi. Item: *Tanquam aurum in fornace probauit illos*: *Illos autem*, Glossa: Ægyptios, aut Chanaanos: *Tanquam rex durus*, per effectum, scilicet punitionis, qui in natura tua benignus es: *Interrogans*, pœnis scilicet & quæstionibus tormentorum, sicut scilicet latrones, & malefactores ponuntur in quæstionibus, & torquentur. Gregorius: Pœna interrogat, si quis quietus veritatem amat. *Condemnasti*, quia per flagella non sunt emendati, sed deteriorati. Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem. Item: *Argentum reprobum vocate eos*, quia Dominus proiecit eos: *Absentes enim*, &c. quasi dicat, bene dixi, quod dure condemnasti eos: *Absentes enim*, scilicet Ægyptij à præsentia Moyfi, & Pharaonis vel à filiis Israël. *Et presentes*: scilicet malitiæ Pharaonis expresse consentientes, vel secundum Glossam Chanaanæ, siue qui ab Israël occisi sunt, siue, qui victoriam aliorū audierunt: *Similiter torquebantur*, quia plagæ erāt in tota terra Ægypti: vt patet de plaga sanguinis. Vel, *Præsentes torquebantur*, corpore, *absentes*: qui hoc audiebant, torquebantur mente. Sed tunc quæritur, quo modo ergo similiter torquebantur, si absentes mente torquebantur, præsentēs vero corpore: Dicendum, quod similiter in genere scilicet quantum ad hoc, quod tam illi, quam isti torquebantur, sed non similiter in specie vel modo: *Duplex enim illos accepit*, scilicet quasi in possessione, *radium*, id est, afflictio, secundum illud: Induantur sicut diploide, confusione sua. Duplici contritione conterere eos: *Duplex*, inquam, & pro id est, *gemitus*, de incurfu malorum præsentium: *Cum memoria præteritorum*, id est, cum dolore, quem habebant ex recordatione præteritorum malorum, videntes quod plagis plagæ succedebant. Glossa: *Duplex radium*, id est, præteritorum malorum recordatio, & præsentium tempestas. *Cum enim audirent*, &c. hic ostenditur punitionis effectus in punitis. Primo ex parte Israelitarum: secundo ex parte Ægyptiorum, *Quem enim*, &c. Tertio ex parte vtrorumque, *Non similiter*, quasi hos probasti, & illos condēnasti. *Cū enim audirent*, scilicet filij Israel, Moyse hæc eis prædicante. *Per sua tormenta bene secum agi*, id est, vtiliter, scilicet ad eorum salutem, secundum illud: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: *Commemorari sunt Dominum*, quem scilicet quasi obliuioni, tradiderant: qui desperantes: Non sunt recordati manus eius, &c. Item: Obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis: postea tamen afflictī, sunt eius recordati: Oculos enim, quos culpa claudit, pœna aperit, vt dicit Gregorius. Et rememorati sunt, quia Deus adiutor eorum est; *Admirantes*, scilicet Dei potentiam & misericordiam; *In finem exitus*, id est, post finem euentus rei, ex fine enim dependet rectum iudicium; *Exitus enim acta probat*. Vnde & Christū Petrus sequebatur, vt videret finē; *Quem enim*, &c. quasi & vere ita est; *quem*, scilicet populum Israeliticum vel Moysem; *In expositione praua proiectum*, id est, male & periculose proiectum scilicet in flumine; *Derserunt*, scilicet Ægyptij tanquā

periturum

Psal. 6.a

Psal. 10.b

Luc. 23.e

1rou. 11.d

Hier. 25.c

Heb. 12.d

1rou. 3.d

Sap. 3.b

Ezech. 24.b

Hier. 6.g

Exod. 7.d

Dubitatio.

Solutio.

Psal. 108.d

Hier. 17.g

Rom. 8.c

Psal. 77.d

Ibid. b

Greg. lib. 15.

mor. cap. 7.

Psal. 77.d

Qui d. in ep.

Matt. 26.f

Exod. 11. a

Exod. 14. f

Sap. 5. d

Prov. 14. b
A. 5. f

Rom. 2. a
Apoc. 22. c

Exod. 8. c

Prov. 14. e

Gen. 3. a
Ægyptiorū
idololatria.

Rom. 1. c

Psal. 77. e

Hester. 7. d
Iudib. 13. a

Psal. 143. b
Sap. 18. c

Materia
prima cre-
ta.

Gen. 1. a

periturum in flumine, non obstante fiscella. *In finem eventus mirati sunt*, id est, post finē eventus rei: *Videas*, scilicet Moysen ita sublimatum miraculis, vnde: Fuit ita Moyses vir magnus valde coram seruis Pharaonis, & omni populo: *Vel in finem mirati sunt*, scilicet populum miraculosè liberatum. Fugiamus enim Israelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Sic erant impij non considerantes finem iustorum, sed tantum presentem afflictionem. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. *Non similiter*, &c. quasi dicat, sic impios condemnasti & iustos liberaisti, tu dico. *Non similiter iustis faciens*, Glossa, vt iniustis: quia, Septies in die cadit iustus, & resurgit: impij autem in malum corrueunt. Ratio vero diuersitatis non est ex parte Dei, cum non sit acceptor personarum, sed ex parte iniustorū, vnde sequitur. *Pro cogitationibus autem*, bene dixi: *Non similiter autem*, pro sed potius pro cogitationibus *insensatis*, id est, in malo induratis: *Iniquitates illorum*, scilicet exteriores sunt, quasi dicat, pro malis cogitationibus promittuntur cadere in malas operationes, vnde Glos. Iniqua opera ex cogitationibus prodeunt, quia reprobū non mutant cor inter flagella Domini. Secundum duritiam tuam, & cor impoenitens thesaurizas tibi irā in die irā, &c. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. *Quod quidam errantes*, &c. hic tangitur punitio Ægyptiorū propter idololatriā, & hoc per immisionem muscarum. Et ostenditur huius pœnæ congruitas, primo ex parte peccantis, secundo ex parte iudicis punientis, ibi: *Non enim Quod quidam*, &c. quasi dicat sicut puniti sunt pro Israelitarum punitioe, *Quod pro quia*, *Quidam*, Ægyptiorum, *Errantes*, scilicet à fide. Errant, qui operantur malum. *Colebant multos serpentes*, multos dicit ad differentiam serpentis, qui locutus est Euā in paradiso terrestri. *Et bestias superuacuas*, id est, inutiles ad colendū, colebāt enim Ægyptij Esculapium sub specie serpētis: Mercurium sub specie canis: Iouem sub specie Arietis: Apim sub specie bouis. Mutauerunt similitudinem incorruptibilis Dei in similitudinē corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum, & serpentum: *Immissisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictā*, scilicet ranas, & muscas, cinifes & locustas, secundū illud: Misit in eos cynomyam, & comedit eos: & ranā, & disperdidit eos: Et dedit rugini fructus eorum, & labores eorum locustæ: *Vt sciret, quia per quæ*, id est, per qualia: *Peccat quis, per hæc*, id est, per similia, & id est, etiam: *Torquetur*, Glossa, vt ex similitudine pœnæ, cognoscerent qualitatem culpæ, sicut Aman suspensus est patibulo, quod paruerat Mardocheo. Et Holofernes proprio pugione occisus est à muliere, quam male concupierat. *Non enim impossibilis*, &c. Hic ostenditur pœnæ congruetia ex parte iudicis punientis, qui potius vult vti misericordia, quam potentia. Et primo ostenditur, quod huius leuis punitio non fuit ex impotentia. Secundo, quod fuit hæc misericordia: *Sed omnia*, Tertio subditur probatio potentię: *Multum enim*, Quarto probatio misericordię: *Et miseris*. In prima ostendit, quod poterat eos aliter punire, scilicet aut per instrumentum vindictæ iam creatū, aut per aliud de nouo creandum, ibi: *Aut noui generis*, aut immediatè per ipsum. *Nam & sine iis*. Dicit ergo: *Non enim*, &c. bene dixi, quod puniisti eos per ea, per quæ peccauerāt, & hæc propter pœnæ ad culpam conuenientiam, non propter impotentiam: *Non enim impossibilis erat*, id est, valde impotens: *Manus tua*, id est, filius tuus, secundū illud: Emitte manum tuam de alto: *Omnipotens*, vnde: *Omnipotens*, sermo tuus Domine, &c. *Qua creauit*, id est, formauit, *Orbem terrarum*, create enim est de nihilo aliquid facere: formare vero ex materia præiacente, orbis autem terrarum fuit ex materia præiacenti, prius tamen creata informi, vnde sequitur: *Et materia inuisa*, id est, ex prima materia, quæ inuisa, id est, inuisibilis erat, tunc ex parte sui, quia carebat forma distincta, & ex parte agentis, quia deerat lux, quæ necessaria est ad reducendum sensus visus de potentia in actum, vnde: Terra erat inanis, & vacua, sci-

licet quoad primum defectum: & tenebræ erant super faciem abyssi: quoad secundum: *Immitte illis*, scilicet pro vindicta. *Multitudinem vsorum, aut leones audaces*, quæ sunt animalia fortia, & rapacia. Propter quod de eorum superatione gloriatur Dauid: Leonem & vrsū interfeci: *Immittere*, inquam, leones, &c. sicut fecit quando in terram Samariæ misit leones; qui populos illic translatos deuorabant: quia Deum non colebant. *Aut noui generis ira plenas, & ignotas bestias*, & ideo terribiliores. Dentes bestiarum immitram in eos, cum furore trahentium super terram, &c. *Aut vaporem igneum, vel ignium: spirantes*, scilicet ad consumptionem. *Aut odorem fumi proferentes*, scilicet ad aëris infectionem: *Aut horrendas ab oculis scintillas*, emittentes ad terrorem: *Quarum non solum lesura, facta*, scilicet percutiendo: *Poterat illos exterminare*, id est, extra terminos vitæ ponere. *Sed & aspectus*, videndo: *Per timorem occidere*, scilicet iniustos & malos, de iusto enim dicitur: Super aspidem & basilicum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. Notandum autem, quod per diuersas prædictas bestias, possunt sex genera peccatorum intelligi; per vrsū, vitium gulæ; per leonem, superbiam; per bestias ira plenas, iræ; per vaporem igneum spirantes, luxuriæ; per odorem fumi proferentes, auaritiæ; per scintillas ab oculis emittentes, inuidiæ. *Sed & sine iis*, & cætera. Nec solum hoc modo poterat eos punire; *Sed & sine iis*, id est, sine harum bestiarū adminiculo. *Vno spiritu poterat occidi*, Glossa, id est, vna indignatione vel iussu, sic accipitur spiritus, vbi dicitur, Non permanebit spiritus meus in homine, id est, indignatio mea, &c. vel, *vno spiritu*, scilicet angelico, sicut Sennacherib, & exercitus eius, vt patet in Isaia; *Persecutionem*, passi, scilicet tanquam à causa meritoria; *Ab ipsis factis suis*, ita quod ipsis operibus suis perimerentur, sicut vipera suo partu perit; Genimina viperarum, &c. Secundum opera manuum eorum tribue illis. *Et dispersi*, scilicet per loca diuersa extra terram suam. *Per spiritum virtutis suæ*, hoc potest intelligi intransitiuè, & tunc intelligitur de spiritu increato. Vidi eos, qui operantur iniquitatem, flante Deo perisse, & spiritus eius esse consumptos; *Sed & omnia ostendit*, quod ex misericordia puniuit; & punit minus, quam posset, & primo per hoc, quod non puniuit vltra, quam exigeret culpæ quantitas; *Quia in mensura*, secundo per hoc, quod non puniuit vltra, quam exigeret culpæ multiplicitas; *Quia in numero*, tertio quia non vltra quam exigeret peccantis conditio, vel qualitas; *Quia in pondere*, bene dixi, quod non punis secundum imensitatem potentiæ tuæ, id est, quantum posses; *Sed & omnia*, &c. quasi dicat, non tantum creaturas ipsas, sed & earum retributiones & pœnas, sunt punitioes; *Disposuisti in mensura*, vt non excedant culpæ quantitatem. *In numero*, vt non excedant culpæ multitudinem; *In pondere*, vt non excedant peccantis conditionem, vel peccati circumstantiam. Quod autem puniat secundū mensuram; Quantum glorificauit se in deliciis, tantum date ei tormentum, & luctum. Item In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam. Item; In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quod secundum numerum. Duplicate ei duplicia secundum opera eius. Item; Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, id est, duplicem pœnam, scilicet pœnam damni, & pœnam sensus; vel pœnam corporalem exteriorem & spiritualem interiorem, id est, conscientie remorsum, quod secundum pondus patet supra; Exiguo conceditur misericordia, potentes potenter tormenta patientur.

Aliter potest sic exponi; *Omnia*, scilicet corporalia quantum ad suam naturam; *Disposuisti in mensura, numero, & pondere*, quia mensura omnium corporalium sunt quatuor elementa, quæ habent numerum, pondus, & mensuram, vt patet. Vel aliter; *Pondus*, refertur ad potentiam operantis, *Numerus*, ad sapientiam ordinantis; *Mensura*, ad clementiam con-

1. Reg. 17. e

4. Reg. 17. e

Deut. 32. d

Psal. 90. e
Peccata sex
per totidem
bestias si-
gnificata.

Gen. 6. a

Isaia. 37. g

Luc. 3. b
Psal. 27. b

Iob. 4. b

Apoc. 18. b
Isa. 27. b

Luc. 6. f
Apoc. 18. b
Isa. 40. a

Sap. 6. a

Rom. 11. d

Aug. cont. Pelag. Hy. pogn. lib 6. in me. to. 7. Aug. lib. 4. in Gen. ad tit. 6. 3. 10. 3.

Aug. lib 4. in Gen ad tit. c. 4. 10. 3. Et ad Oros. 9. 39. 10. 4.

Arist. 3. phys. tex. 63. Luc. 1. d Dan. 7. d Arist. lib. 1. de celo. tex 116. Isa. 51. c

Momentum vnde dicitur. Isa. 40. d

seruantis. Ex quo omnia, quantum ad potentiam patris: Per quem omnia, quoad sapientiam filij: In quo omnia, quoad clementiam Spiritus sancti, secundum Glossam Rabani. *In mensura*, qualitas. *In numero*, quantitas. *In pondere*, ratio. Secundum Augustinum: *Mensura*, creaturæ, est eius certa quantitas, qua dicitur magna vel parua vel mediocri: *Numerus*, certa qualitas, qua ab alia disingitur: *Pondus*, proprietas, qua in loco suo consistit, vnde secundum Augustinum, mensura idem est, quod modus: species, idem est, quod numerus: ordo, quod pondus. Hæc tria, scilicet modus, species, & ordo, vbi magna sunt: magna bona sunt: vbi parua, parua: vbi nulla, nulla sicut ipse dicit. Vel potest hoc exponi de mensura, numero, & pondere in increatis sic *in mensura*, id est, in te omnia mensurante, id est, modum rei cuiuslibet præfigente, *in numero*, id est, in te omnia, numerante, id est, cuiuslibet rei speciem propriam largiente, *in pondere*, id est, in te omnia ponderante, id est omnibus proprium, & certum ordinem assignante. Huic concordat quædam expolitio Augustini, dicentis: *In mensura*, id est in te ipso, qui es mensura sine mensura, vnicuique rei modum præfigurans: numerus sine numero omni rei speciem præbens: Pondus, sine pondere omne rem ad stabilitatem trahens: primum in ratione efficientis: secundum in ratione exemplaris: tertium in ratione causæ finalis. Moraliter sic: *In mensura*, contra vitium influitatis: *In numero*, contra vitium singularitatis; *In pondere*, contra vitium leuitatis.

Sed obiicitur: Si omnia disposuit in mensura, numero, & pondere: ergo de mensura in mensuram, & sic in finitum. Potest dici, quod loquendo de numero, pondere, & mensura in increatis, distributio est vniuersalis: loquendo vero de creatis distributio est accommodata. Ita scilicet, quod intelligitur fieri distributio pro mensuratis, numeratis, & ponderatis. Vel omnia entia completa in alio, non concreata. Talia autem non sunt mensura, numerus, & pondus: sed in alijs concreantur, cum non sint non entia per se stantia, & completa. *Multum enim*, &c. hic ponitur probatio potentie diuinæ. Primo per eius magnitudinem. Secundo per paruitatem creaturæ, quoniam, tanquam, &c. *Multum enim*, &c. quasi dicat, bene patet, quod ex impotentia non fuit, quia sic eos puniuit, *multum enim valere*, id est, valde posse, *tibi soli*, etiam sine alterius adiutorio, *superat semper*, scilicet propter infinitatem potentie tuæ. In finitum enim est, cuius partes, vel quantitatem accipienti semper est accipere aliud extra. Non erit impossibile apud Deum omne verbum, *semper*, id est, omni tempore, vel in æternum: secundum illud: Potestas eius potestas æterna: *Et virtuti*, id est, perfectæ potentie, quia secundum Philosophum: virtus est vltimum de potentia in re, *brachij tui*, secundum illud: Induere fortitudinem brachij Domini, quis resistet? quasi dicat nullus potest, & hoc est, quia non patitur ab aliquo. *Quoniam*, &c. & vere, *quoniam totus orbis terrarum*, id est, vniuersitas creaturarum, *sic est ante te*, id est, in tua dispositione, vel in tua comparatione, *sicut momentum statera*, id est, illud modicum, quo statera huc, vel illuc inclinatur. Vnde dicitur momentum a mouendo, vel quia sicut faciliter, & quasi in momento mouetur huc, & illuc: si diuina virtute mundus ad nutum Dei mouetur, vnde: Ecce gentes, quasi stilla fitulæ, & sicut momentum stateræ, reputatæ sunt, & qua-

si, *gutta roris antelucani*, id est, ante lucem cadentis, qui descendit in terram, que a facie solis facile dissoluitur, nec ei potest resistere. Et notandum, quod dicit creaturam esse, *tanquam momentum*, &c. respectu Dei quantum ad facilitatem agendi in ipsam, & *tanquam gutta roris*, &c. quantum ad impossibilitatem patiendi ab illa. Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram illo.

Et misereri omnium, &c. Hic ponitur probatio diuine misericordie: & primo probat eam per effectum dissimulationis: secundo per effectum dilectionis, *diligis enim*: tertio per effectum conseruationis, *quo modo autem posset*, &c. quarto per effectum remissionis, *parcis autem*. [*Et misereri omnium*, id est, in omnibus exerces misericordie effectum, secundum illud: Miserationes eius super omnia opera eius. Item: Vniuersa via Domini misericordia, & veritas. Item: Misericordia Domini plena est terra, quoniam omnia potes. Vnde omnia sunt facturæ tuæ, & opera tua secundum illud: Qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. Et dissimulat ad tempus, scilicet non puniendo, peccata hominum, non dicit Angelorum, quia peccatum Angelorum statim fuit punitum, vnde: Quo modo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris? propter penitentiam, vnde: Ignoras, quia benignitas Dei ad penitentiam te adducit: Si egerit impius penitentiam, ab omnibus peccatis suis, &c. Vita viuet, & non morietur. *Diligis enim omnia, quæ sunt*, scilicet bona eorum approbando, & conseruando, vnde: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Glossa, bonus opifex opus suum diligit: Deus autem peccatum non fecit, vnde. Sine ipso factum est nihil, id est, peccatum, secundum Augustinum. Et ideo peccatum non diligit, sed odit, secundum illud: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Et nihil odisti eorum, quæ fecisti, nullum, scilicet reprobando. Contra quod dicitur: Iniquos odio habui. Item: Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. Item: Altissimus odio habet peccatores. Sed dicendum, quod non odit facturam suam, sed facturæ vitium sicut artifex statuam; quam fecit, diligit: & tamen aliquem nodum in ea ex parte materie existentem, odit. *Non enim odians*, id est, inuitus, *aliquid constituisti*, scilicet de nihilo ipsum creando, aut fecisti de materia præiacenti formando, vnde Boëtius.

Quem non externa pepulerunt fingere causa Materia fluitantis opus, verum in ista summi Forma boni, &c.

vnde: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, *quo modo autem posset aliquid*, id est, vlla creatura, *permanere*, scilicet in suo esse, *in situ voluisses*, id est, nisi tua bonitate voluntarie conseruares: quasi dicat nullo modo, vnde Gregorius: Cuncta, quæ sunt, in nihilum tenderent, nisi manu Creatoris sustentarentur, vel tenerentur, aut quod a te vocatum non esset, id est, nisi tua sapientia intuendo approbares: Qui vocat ea, quæ non sunt, &c. Conseruaretur, quasi dicat nihil, *parcis autem omnibus*, scilicet hominibus, qui dicuntur omnis creatura, secundum illud: Prædicate Euangelium omni creaturæ, *parcis*, inquam, quia tibi est proprium iuxta illud: Deus cui proprium est misereri semper, & parcere. *Quoniam tua sunt*, vnde: Omnes animæ meæ sunt, qui amas animas, quod patet, quia animam tuam posuisti pro eis. Et: Maiorem hæc dilectionem nemo habet, &c. vnde Bernardus: Maiorem habuisti, eam ponens pro inimicis tuis.

CAPVT DVODECIMVM.

QUAM bonus, & suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus: Ideoque eos, qui exerrant partibus, corripis: & de quibus peccant, admones, & alloqueris: ut relicta malitia, credant in te, Domine. Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & sacrificia iniusta, & filiorum suorum necatores sine misericordia, & confesore, viscerum hominum, & deuoratores sanguinis, & auctores parentum animarum in auxiliatarum perdere voluisti a medio sacramento tuo, per manus parentum nostrorum, ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium charior est terra. Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, aut bestiis sanis, aut verbo duro simul exterminare: sed parti-

Ibitem.

Psal. 144. b Psal. 23. b Psal. 32. a Psal. 145. a

Isa. 14. c Rom. 2. a Ezech. 18. e

Gen. 1. d

Ioan. 1. a Aug. tra. 1. in Ioan. to. 9. Psal. 44. b

Psal. 118. p Psal. 5. a Eccl. 12. b

Boët. lib. 3. de conf. met. 9.

Prout 16. a

Greg. lib. 16. Moral. c. 16. post med. Rom. 4. c

Homo omnis creatura. Mar. ult. c Ezech. 18. a Ioan. 15. b Ber. ser. de pass. Dom. non procul a prin.

bui

bus iudicans dabis locum penitentia, non ignorans quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem: veniam dabis peccatis illorum. Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendes, quoniam non iniuste iudicas iudicium. Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his, quos perdidisti: Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnas, exterum aestimas à tua virtute. Virtus enim tua, iustitia initium est. & ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt, audaciam traducis. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos: subest enim tibi, cum voluerit, posse. Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bona spei fecisti filios tuos: quoniam iudicans, das locum in peccatis penitentia. Si enim inimicos seruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciasti attentione, & liberari, dans tempus & locum, per qua possent mutari à malitia: cum quanta diligentia iudicasti filios tuos, quorum parentibus iuramenta, & conuentiones dedisti bonarum promissionum? Cum ergo das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus iudicantes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuam. Vnde & illis, qui in vita sua insensate, & iniuste vixerunt, per hac, qua coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt. Deos aestimantes hac, qua in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more viuentes. Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. Qui autem ludibrijs, & increpationibus non sunt correpti, dignum Dei iudicium experti sunt. In his enim, qua patiebantur, moleste ferebant: in quibus patientes, indignabantur per hac quos putabant Deos, in ipsis cum exterminarentur videntes, illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnouerunt: propter quod & finis condemnationis eorum veniet super illos.

EXPOSITIO IN CAP. XII.

O quam bonus, &c.] Postquam egit de beneficiis exhibitis filiis Israel in afflictione, vel punitione Aegyptiorum principaliter: hic agit de beneficiis exhibitis eisdem in afflictione Chananæorum, & Amorrhæorum, terram promissionis inhabitantium principaliter. In prima, primo ostenditur illorum populorum iusta puniatio. Secundo misericordia exhibita in puniendi modo: Sed in iis. Tertio populi Dei in vtroque instructio: Tu autem Domine. Quarto aduersariorum incorrigibilium per vtrumque condemnatio. Vnde, & in illis. In prima tangitur pia intentio punientis: secundo, æquitas punitionis: Illos enim. Piæ intentionis primo ostendit causam, secundo signum, Ideo, &c. tertio finem. ut relicta malitia, & cætera. O quam bonus, & cætera: exclamatio est innuens insufficientiam loquentis, ad exprimendum bonitatem Creatoris, est enim sensus: O quam, & cætera: quasi dicat, non valeo exprimere quantum, & hoc propter infinitatem bonitatis tuæ. Bonus, scilicet in bona tua communicando: est enim bonum diffusiuum sui, secundum Dionysium. Et: Nemo bonus, nisi solus Deus: solus enim Deus communicat sua, omnis creatura alienum, quia nihil habet suum, vnde: Quid habes, quod non accepisti? Et suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus: scilicet malis parcendo nostris. Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, spiritus, in qua, tuus in nobis. Glossa, quia amor Dei fons totius boni est. In omnibus maxime, in quibus magis apparet Dei misericordia. Nam: Suauis Dominus vniuersis, ideoque, quia bonus, & suauis, hos, qui exerrant, id est, extra viam veritatis errant in fide, vel moribus: sicut illi, de quibus ait: Omnes nos, quasi oues, errauimus. Itē: Errauerunt cæci in plateis, partibus corripis, id est, flagella per partes, non simul, & successiue immittendo, secundum illud: Non eiiciam eos à facie tua vno anno: sed paulatim expellam eos. Et: Nunc enim non infert furorem suum, nec vsciscitur scelus valde, sed modicum, corripis, vel per te, vel per eos, quos Spiritu sancto replet, secundum Glossam: Arguet mundum de peccato: Et de quibus peccant, id est, de peccatis, quibus peccant, admones, scilicet veniam promittendo, secundum illud: Pœnitentiam agite, &c. Et: Conuertimini ad me, & salui eritis, &c. Beati qui audiunt vocem admonentis: Aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Et alloqueris, id est, pœnam comminando. Si audieritis

A me, bona terræ comeditis; quod si non audieritis, gladius deuorabit vos, ut relicta malitia, scilicet peccati, vel infidelitatis, Credant in te, Domine, scilicet fide formata, in te, inquam, te, vel tibi tantum. Derelinquat impius, viam suam, &c. Contrarius enim est motus pœnitentiæ motui malitiæ; quia sicut ille est à bono in malum, sic iste à malo in bonum. Illos enim, &c. Hic tangitur æquitas punitionis. Et primo ex cōsideratione ipsius culpæ; Secundo ex cōsideratione pœnæ; Voluisti perdere illos, enim, &c. Bene dixi, corripis, &c. quod patet per exemplū. Illos enim antiquos habitatores, scilicet Chananæos, & Amorrhæos, & alios huiusmodi, habitatores terra sancta tua, id est, tuis sanctis promissæ, scilicet Abraham, Isaac, Iacob; Exhorruisti, in tantum, ut populum tuum eis copulari nolueris, aut misceri, secundum illud; Non inibis cum eis fœdus, nec sociabis coniugia, nec miseraberis eorū, quoniam odibilia tibi opera faciebant, scilicet peccata enormia. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius, per medicamina, scilicet veneficiorum, & sacrificia iniusta, idolorum, & contra Deum; erant autem, & sacrificia iusta, quæ Deo offerebantur, sicut obtulit Noe. Et filiorum suorum necatores, & hoc contra proximum, sine misericordia, id est, sine compassione, quia in sacrificiis dæmonum immolabant eos cum multa deuotione. Secundum illud; Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. Contra quod dicitur; Ne imitari velis abominationes illarum gentium; nec inueniatur apud te, qui lustret filium, aut filiam ducens per ignem, & comestores viscerum hominum, hoc non legitur factum, sed credendum est potuisse fieri, sicut tempore obsidionis Samariæ legitur factum esse. Et; Manus mulierū misericordium coxerūt filios suos, & deuoratores sanguinis humani, cōtra illud; Carnem cum sanguine non comedetis; Et auctores, id est, effusores sanguinis, parentes, id est, quamuis parentes essent sanguinis effusi; quod grauius est, sanguinis, dico, animarum, id est, hominū; partē enim ponit pro toto, & est synecdoche, sicut in Exodo, vbi dicitur; Omnes anime, quæ ingressæ sunt cū Iacob in Aegyptum, in auxiliatarum, Glossa, id est, eorum, qui se non poterant defendere. Vel quibus nolebant auxiliari, scilicet propriorum infantulorum, quorum sanguinis ipsimet erāt generatores, & effusores in sacrificio, & comestores comedendo de sacrificio, filiorum, inquam, suorum necatores, &c. [Perdere voluisti, id est, expellere, à medio sacramento tuo, id est, à terra promissionis sacra; & dicitur terra promissionis sacra, vel sacra-

Isa. 55. b

Gen. 15. 26. 28.

Deut. 7. a

Infra 14. b

Gen. 8. d

Psal. 105. e
Deut. 18. b

4 Reg. 6.
Thren. 4. c

Gen. 9. a

Exod. 1. b

Terra promissionis cur sacramentum dicitur.

mentum,

Exclamatio quid innuat.

Dion. de diu. nom. cap. 4.
Matth. 19. b
1. Cor. 4. b

Psal. 33. b

Psal. 144. b

Isa. 53. b
Thren. 4. c

Exod. 23. f
Iob 35. d

Ioan. 16. d

Matth. 4. c
Isa. 45. d
Isa. 30. e
Isa. 1. c

Eucharistiæ
& Baptismi
institutio.

Heb. 11. c

Psal. 73. c

Gen. 8. d

Gen. 6. a.

Deut. 7. d

Exod. 23. f
Ibid.

Baruc. 3. e

Psal. 17. d

Hier. 5. b
Sap. 11. c

Hier. 13. f

Deut. 5. d

Iob 24. d

1. Ioan. 1. c

mentum, propter rei sacræ, id est, terræ viuentiū significationem. Et propter sacramentorum salutis nostræ in ea completionem: & propter sacramentorum Ecclesiæ in ea institutionem, vt Eucharistiæ, & Baptismi: & propter sacrorum hominum in ea futuram inhabitationē, vt Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum: & propter sanguinis Christi in ea effusionem, & irrigationē: & propter sacrorum corporum, & puluerum in ea resolutionem, scilicet Patrum antiquorum, ibidem sepulcorum: & propter sacri loci in ea ædificationem, scilicet templi: & propter sancti sanctorum natiuitatem, & cōuersionem, per manus parentum nostrorum, illorum, scilicet qui cum Iosue terram promissionis intrauerūt, vt dignam perciperent, scilicet parentis nostri, peregrinationem, id est, terram peregrinationis, puerorum Dei, scilicet Patriarcharum, de quibus: Confitentēs, quia peregrini, & hospites sunt super terram, quæ, scilicet terra peregrinationis, est tibi terra charior omnium, scilicet terrarū, id est, omnibus terris, scilicet propter salutem humani generis procurandam, secundum illud Psalmi: Oportet eras salutem in medio terræ.

Sed, & cætera. Hic ostenditur misericordia exhibita in modo punitiōis, & illius modi: primo remouet causam falsam: secundo, subdit veram, cum ergo: In parte prima primo ostendit, quod ille modus puniendi non fuit ex impotentia, secundo, quod nec ex ignorantia, sed partibus: tertio, quod nec ex timore, nec timens: quarto: quod nec ex iniustitia, nec enim. [Sed & cætera, & c. Quamuis aliqui legant hoc de patribus introducendis, quorum Dominus hostes prius misericorditer exterruit, volēs eos velut homines morales exponere subitis bellorum periculis: tamen cōgruentius videtur exponendum de gentibus Chananæis, à facie eorum eiciendis: Dicit ergo: Sed & cætera, quamuis scilicet tam enormiter peccassent, pepercisti, scilicet non statim, & simul omnes illos expellendo, tanquam hominibus, carne fragili indutis, & ideo ad peccandum promptioribus. Sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia. Hanc rationem allegat ipse Dominus in Genesi: Nō permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et misisti antecessores exitus tui vespas, id est, genus muscarum valde pungitiuarum, Glossa, dicit timores acerrimos, quibus corda gentium pungebantur: ij sunt crabrones, de quibus: Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque disperdat. Et: Mittat terrorem meum in præcursū tuum. Et post: Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & c. vt illos, scilicet Chananæos, paulatim exterminaret, id est, extra terminos terræ promissionis ponerent, vel fugarēt, vel extra terminos vitæ præsentis, vel extra terminos terræ viuentium, vnde: Exterminati sunt, & ad inferos descenderant, exclusi scilicet à terra viuentium. Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, secundum illud Psalmi: Præcinxisti me virtute ad bellū, & supplantasti insurgentes in me subtus me. Aut bestias sauis, id est, aut per bestias crudeles, secundum illud Hieremiæ: Lupus ad vesperam vastauit eos, & pardus vigilans super ciuitates eorum. Et: Nō enim impossibilis erat manus tua, & c. aut verbo duro, id est, per visū asperos illos, simul exterminare, secundum illud Hieremiæ: Nunquid non verba mea, quasi ignis, & quasi malleus conterens petras?

Sed partibus, & cætera. Hic ostēdit, quod hoc non fecit ex ignorantia, scilicet culpæ eorum actualis, vel originalis, dicens: Sed partibus, & cætera: bene dixi, quod nō quia impotens, & cætera. Sed partibus, id est paulatim, vel per partes, & successiue, iudicans, id est, iuste puniens: Consumet nationes has in conspectu tuo paulatim, atque per partes, ne forte multiplicentur contra te bestiarum terræ, dabis locum pœnitentiæ, vt, quibusdā punitis, alij corrigerentur: Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ipse abutitur eo in superbiam. Non ignoras, quia ignorantia in Deum non cadit, sicut nec tenebra in lucem, vnde, Deus lux est, & tenebræ in eo nō sunt vllæ, quoniā

iniqua est ratio illorum, per culpæ malitiam, quia iniquorum patrū iniqui filij, vnde: Ex iniquis omnes, qui nascuntur, testes sunt nequitia illorum, & naturalis malitia illorum, id est, naturali similis per vsum prauæ cōsuetudinis. Consuetudo enim altera natura est: sicut enim ea, quæ sunt à natura, difficile, vel nunquam exui possunt: Sic nec ea, quæ ex consuetudine, vnde: Si mutare potest Æthiops pellē suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis bene facere, cum didiceritis malū. Gregorius: Difficile surgit, quem moles consuetudinis premit. Et naturalis malitia eorum, Glossa permanens inueterata, scilicet per vsum prauæ cōsuetudinis: Et quoniam nō poterat mutari cogitatio eorum in perpetuū, scilicet propter obstinationem volūtatis eorum peruersæ. Glossa, indurata propria nequitia, vnde: Dedit me in manum, de qua non potero surgere. Sed contra: In libertate arbitrij est peccare, & post peccatum pœnitere. Respondeo, nō poterat, id est, vix poterat: vel nō poterat per se solum, sed Deo inspirante: Homo enim est spiritus vadens, scilicet per culpam, & nō rediens, scilicet, nisi per gratiā, semen enim erat maledictum ab initio id est, in primo parente sui generis, scilicet in Chanaam. Nam: Maledictus Chanaam. Vel secundum Glossam, ab initio, id est, in præsentia Dei, vel secundum Glossam, Ab initio, quia ex quo fuerunt, quædā praua qualitas in ipsis erat maledictione digna. Nec timens, hic excludit à Deo timorem quadruplici ratione, primo per hoc, quod iudiciū eius nullus potest discutere, secūdo, quia nec ei resistere. Aut quis dabit: tertio, quia nec vëdicare, aut quis in conspectu, quarto, quia nec redarguere, aut quis tibi. Dicit ergo, nec timens aliquā veniam dabis peccatis eorum, nec timens aliquem, scilicet quasi potentiorē: Magna potentia Dei solius. Et: Quis tu, vt timeas ab homine mortali? Itē: Nunquid timens arguet te? quasi dicat non: immo etiam, Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Quanto magis columnæ terræ, quis enim dicit tibi, id est, dicere auderet, vel dicere rationabiliter posset, quid fecisti? scilicet facti tui rationem discutendo, quasi dicat nullus, vnde: Nunquid dicit figmentum ei, qui finxit se, quid me fecisti sic? Nūquid dicit lutum figulo: Quid facis? aut quis stabit contra iudicium tuum, scilicet tuæ sententiæ resistendo. Deus, cuius iræ resistere nemo potest; & post, Si æquitas iudicij queritur, nemo audet per me testimoniū reddere. Aut quis in conspectu tuo veniet, id est, comparere audebit, vindex enim iniquorum hominum, id est, volens vindicare iniquos, te puniendo; quasi feceris eis iniuriā ipsos condēnando, quasi dicat nullus, quia: Mea est vltio, & c. Item: Videte, quoniam ego sim solus, & non est, qui de manu mea posset eruere. Aut quis imputabit tibi, scilicet de culpa arguēdo, quasi dicat nullus, vnde: Quis ex vobis arguet me de peccato, quis inquam, imputabit tibi, si perierint nationes quas tu fecisti, perierint per culpā suam, quas tu fecisti, quantum ad eorum naturā. Glossa non est culpa Creatoris, si pereunt, sed naturæ vitii. Si destruxerit, nemo est, qui ædificet. Nec enim, & c. bene dixi, quis aliquod prædictorum contra tuum iudicium faciet. Nec enim est alius Deus, quam tu, secundū illud Isaie: Nūquid nō ego Dominus, & non est vltra Deus absque me? Quantum, inquam, cui cura est de omnibus, supra: Aequaliter est tibi cura de omnibus. Sed contra: Nunquid de bobus cura est Deo? Dicendum, quod cura prouidentia est illi de omnibus, cura disciplinæ de solis rationalibus, vt, scilicet per hoc ostendas, quoniam non iniuste iudicas iudicium, punitiōis iniquorum. Nam: Iustus es Domine, & rectum iudicium tuū. Neque rex, & c. quasi dicat, ita recte iudicas, quod. Neque rex, qui bene regit, & secundū iustitiam. Neque tyrannus, qui scilicet male regit, & per iniustitiam. In conspectu tuo inquirent de iis, quos perdidisti, Glossa, vtrum iuste perdidisti, secundum illud Iob: Quis potest dicere, cur ita facis.

Cum ergo. Hic ostēdit causam veram, quare Deus misericordiā exhibuit in modo puniendi prædicto, & hoc primo ostēdendo, quod Deus in omnibus exerceat iustitiam

Sap. 4. d

Consuetudo
altera natura.
Hier. 13. d

Greg. lib. 4.
Moral. c. 25.
circa fin.

Toren. 1. e

Psal. 77. d

Gen. 9. a

Ecccl. 3. c
Isa. 51. d
Iob 22. a
Iob 26. d

Rom. 9. c
Isa. 45. b
Iob 9. b

Deut. 32. e
Ibidem. f

Ioan. 8. f

Iob 21. c

Isa. 45. d

Sap. 6. b
1. Cor. 9. b

Psal. 118. f

Iob 9. b

tiam

tiam : secundo , quod nihilominus exhibet misericordiam. *Et ab hoc* : tertio, quod ad incredulos aliquando ostendit potetiam, *virtutem*, & c. *Cum ergo sis iustus*, scilicet in natura tua, *iuste omnia disponis*, scilicet in creatura, scilicet iuste filium puniens in presenti, vt in futuro parcas ei. Flagellat omnem filium, quem recipit. Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt. Itē : Iudicia Domini vera iustificata in semetipsa. *Ipsū quoq; qui nō debet puniri*, id est, per pœnam temporalem corrigi, *condemnas*, Glossa, pœna æterna, parcens ei in presenti, vt in futuro punias, vnde : Auferunt à me zelus meus, & quiescam, nec irascar amplius. *Et exterum æstimas à tua virtute*. Glos. id est, alienum, & indignum diuina pietate. Virtus enim Dei est pieras, secūdm illud Gregorij: Deus, cui proprium est misereri semper, & parcere. Ideo in Psalmo: In virtute tua, id est, pietate, iudica me. Vel sic, *et eum qui non debet puniri*, scilicet in æternum, *condemnas*, scil. secundum reputationem reproborum, quia ipsū in presenti corripis, *et æstimas*, id est, æstimare facis alios, talem *exterum*, esse supple, *à tua virtute*, id est, alienum, & indignum tua pietate, quia tam grauitèr puniisti eum, *virtus enim tua*, id est, misericordia. Opus enim iustitiæ dicitur alienum à Deo : Sed opus misericordiae proprium ei. Et hoc est, quia nobis miseretur ex bonitate propria, sed iustitiam in nos exercet ex causa nostra, scilicet propter nostram culpam. *Virtus* in quā, *tua*, id est, misericordia, *iustitia*, scilicet nostrā, id est, iustificationis nostræ est initium, secūdm illud Apostoli: Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit. Itē: Iustificati gratis per gratiā ipsius, *et ob hoc, quod omnium Dominus es*, sc. per potentiam, *omnibus te parcere facit*, per misericordiam. Vnde Glossa, vt qui præes potentia, mitescas natura: Misereris omnium, quia omnia potes, *virtutē enim tuam ostendis*, id est, potentiam in puniendo, *tu, qui non crederis*, scilicet ab errantibus. *In virtute consummatus*, id est, perfectus : Quasi nihil possit facere omnipotens, æstimabāt illum. *Et hos, qui te nesciunt*, scilicet infideles, *in audacia traducis*, id est, audacter ad pœnam ducis, & hoc merito iniquitatum suarum. Traducent eos ex aduerso iniquitates eorum. *Tu autem dominator*, & c. Ostēsa punitione aduersariorum, & misericordia iudicis in puniendo, hic ostendit instructionem populi Dei in vtroq; & primo tangit exēplum, per quod instruit: secundo misericordiā, de qua instruit, *docuisti*: tertio modum, quo instruit, *si enim inimicos* : quarto finem, propter quem instruit, *cum ergo nobis, tu autem*, & c. bene dixi, quod ostēdis incorrigibilibus virtutem tuam, & potentiam, *autem*, pro sed, *tu dominator virtutis*, & c. hoc potest intelligi intransitiuè, vt sit sensus, *tu dominator virtutis*, id est, Dominus virtutum omnium, scilicet tam Angelicarum, quam humanarum: Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ, *cū tranquillitate iudicas*, id est, sine intellectus, vel affectus perturbatione. Apud quem non est transmutatio. Item: In veritate educet iudicium non erit tristis, neque turbulentus, *et cum multa reuerentia*, in effectu, id est, cum multā moderatione, *disponis nos*, non sicut ille iudex, qui nec Deum timebat, nec hominem reuerbatur. *Subest enim tibi, cum volueris, posse*, ecce causa tranquillitatis in iudicando, & reuerentiæ in disponendo. Sed obiicitur, quod secundum rationem intelligendi potentia antecedit voluntatem, non volūtas potentiam. Deberet ergo dicere: subest tibi velle cum potueris non posse, cū volueris. Dicēdm, quod potentia præcedit in essendo, sed voluntas in agēdo. Vnde potest multa, quæ non facit, quia nō vult, *Docuisti enim populum tuum*, alia enim non docentur, vnde : Non eruditur, qui non est sapiens in bono: *per talia opera*, sc. iustitiæ, & misericordiae simul, *quoniam oportet esse iustum*, quia tu iustus, *et humanum*, id est, mansuetum, quia homo est animal mansuetum natura. Et hoc, quia tu misericors, non solum iustus, vnde : Misericordiam, & iudicium cantabo tibi. Domine. Itē: Misericors, & miserator iustus Dominus. Et si Dominus, ergo & seruus, vnde:

Nonne oportuit, & te misereri cōserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Noli esse iustus multum, sc. in tātum, vt misericordiam excludas a tua iustitia. Samaritanus enim sauciato infudit, non tantū vinum, sed & oleum simul. *Et bona spei fecisti filios tuos*, id est, de venia cōsequēda fideles tuos, qui filij tui sunt, vnde: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credūt in nomine eius: hæc est bona spes, de qua in Psalmo: Sperate in eo omnis congregatio populi. Item: In Deo sperauit cor meū, & adiuuus sum. Et: Sperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam, *quoniam iudicās*, id est, puniens peccatores, das locum pœnitentiæ in peccatis, scilicet expectando eos ad pœnitentiam: Propterea expectat Dominus, vt misereatur vestri. Locus pœnitentiæ est mundus iste : post egressū enim de hoc mundo, non restat pœnitentiæ locus, propter quod Ecclesiastes: Vbi cūque ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad Aquilonē, ibi erit. Chrysostomus: Tunc non erit pœnitentiæ locus, nec satisfaciendi tempus, nec resistendi virtus. Ideo Ecclesiastes: Quodcūque potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sciētia, nec sapientia apud inferos, quo tu properas, *si enim inimicos seruoꝝ tuorū*, quoad peccatum in proximū, quibus, in quā seruis dicitur: Qui vos audit, me audit : & qui vos spernit, me spernit: *Et debitos mortis*, quātum ad peccatum in Deum, qui vita est animarum secundum August. *debitos*, inquam, *mortis*, secundum illud ad Romanos: Non solum, qui talia agunt digni sunt morte, & c. *Cum tanta cruciasti attentione*, sed nō simul, sed per partes, & successiue puniendo, vt patet in plagis Ægypti. *Et liberaſti*, scilicet illos ab illius cruciatibus tēporalibus: quia orante Moysē, à singulis cruciatibus liberantur. Simile etiam contigit in Chananæos. *Dās tempus, et locum, per quæ possent mutari à malitia, tempus*, scilicet vitæ spatium, *et locum*, scilicet huius mundi exilium. De tempore: Dedi illi tempus, vt pœnitentiam ageret. De loco : Dedit ei locum pœnitentiæ. Et ille abutitur eo in superbiam, *cum quantā diligentia iudicasti filios tuos*, & c. quāsi dicat, cum multa diligentia, & attentione. Secundum quæ petebat Psalmista dicens: Exurge, & intende iudicio meo Deus meus, & Dominus meus in causam meam. In figura huius legitur in Genesi, quod Deus iudicaturus peccatum Adæ, deambulabat, & c. *filios tuos*, scilicet sanctos : Ecce quo modo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Vel, *filios tuos*, id est, fideles tuos, secundū illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. *Quorum*, scilicet filiorum, *parentibus*, id est, Patriarchis, vt Abraham, Isaac, Iacob. *Iuramenta, et conuentiones dedisti*, id est, iuratas conuentiones. Nota, quod conuentio est simplex promissio. Iuramentum vero promissio, cum attestatione rei sacrae, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri : Deum fortissimum solatium habeamus, & c. *bonarum promissionum*, scilicet de terra promissionis, & de benedictione seminis. *Cum ergo*, & c. quāsi dicat, ita beneficus es, & misericors aduersariis. *Cum ergo nobis disciplinam das*, id est, pœnam emendatoriam, quæ non est abiicienda, secundum illud Prouerbiorum : Disciplinam Domini fili mi ne abiicias, quia erudit, vnde: *Disciplina tua correxit me in finē*, & c. *Inimicos nostros*, qui scilicet nos oderunt, quamuis diligantur à nobis, secundum quod monet Dominus: Diligite inimicos vestros, *multipliciter flagellas peccatores*, Glossa, magna distantia est inter iudicium electorum, & reproborum: illos enim Deus corripit, vt emēdet: ij superbiæ, & perfidiæ pœnas luunt, *vt bonitatem tuam*, scilicet in presenti, *cogitemus iudicantes*, scilicet alios, quos videmus à te flagellatos. Glossa, felix iudex, qui bonitatem, & pietatem sui iudicij semper inspicit scilicet vt inspecta pietate Dei iudicantis, discat pietatem habere, cum iudicat alios. Quā bonus Israël Deus iis, qui recto sunt corde: Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se, *et cum de vobis iudicatur*, scilicet per immissionem tribulationum præsentium, *speremus*

Matth. 18. d
Eccl. 7. e
Luc. 19. f
Ioan. 1. b
Psalm. 61. b
Psalm. 27. e
1. Pet. 1. c
Isa. 30. d
Eccl. 11. a
Eccl. 9. c
Luc. 10. c
Aug. 9. 31. ad Orosum 107. 4.
Rom. 1. d
Apo. 2. e
Iob 24. d
Psalm. 34. d
Gen. 3. b
Supra 5. a
Ioan. 1. b
Quid conuentio, & quid iuramentum.
Heb. 6. b
Prou. 3. b
Psalm. 17. c
Matth. 5. e
Psalm. 72. A
Naum. 1. b

miseri

Heb. 12. b
Iob. 3. a
Psalm. 18. b

Eccl. 16. c

Psalm. 53. a

Isa. 28. f
Misericordiae opus proprium Deo, iustitiæ vero ab eo alienum quomodo dicatur.
Tit. 3. b
Rom. 3. c

Sap. 11. d

Iob 22. c

Sap. 4. d

Psalm. 23. b

Iac. 1. c
Isa. 42. a

Luc. 18. a

Voluntas, & potentia quo modo inter se se habeant.
Eccl. 21. b

Psalm. 160. a
Psalm. 111. b

Iac. 1. a
Rom. 5. c

miseritiam meam, scilicet in futuro, scilicet vitæ æternæ mercedem. Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, &c. Gloriamini in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero spem: &c.

Vnde, & illis. Hic tangitur condemnatio aduersariorum in corrigibilium, propter contemptum vtriusque, scilicet diuinæ iustitiæ, & misericordiæ. Et primo tangitur flagellum, quo debuerunt corrigi: secundo conuenientia flagelli, *etemm*, &c. tertio, incorrigibilitas flagellatorum, *qui autem*, &c. quarto, manifestatio incorrigibilitatis. *In iis enim*, quinto, ratio, propter quam corrigi debuerunt, *per hæc, quæ putabant*: sexto, contaminatio condemnantis, quia correcti non sunt, ibi *Propter quod*, &c. *Vnde*, &c. quasi dicat: Ita tu das disciplinam. *Vnde* scilicet per oppositum: *Et*, id est, etiam, *illis*, qui in vita sua insensati, & iniuste vixerunt, quoad errorē in fide, vel, in vita sua, id est, qua sibi, non Deo vixerunt, & iniuste, quoad errorem in moribus: *per hæc, quæ coluerunt*, scilicet per animalia bruta, *dedisti summa*, id est, valde magna, tormenta, vt per ranas, & muscas, & locustas, & vespas, & huiusmodi, per hæc, &c. scilicet in genere & sine numero, vel specie, *et enim ipsi errauerunt*, non modico tempore, sed, diutius, quorum peccatum aggravatur: quia sicut dicit Gregorius: Tanto peccata sunt deteriora, quanto diutius infelicem animam retinent obligatam: *In via erroris*, id est, infidelitatis, quæ antonomastice dicitur error. De hac via dicitur: Est via, quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducit ad mortē. *Deos astimantes hæc, quæ in animalibus sunt superuacua*, id est animalia artificialiter sculpta, non naturalia. Artificialia autem animalia dicuntur superuacua, quia inutilia: naturalia autem omnia habent aliquam utilitatem, vt dicit Damascenus. *Deos astimantes*, &c. Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Item: Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedētis fœnum. Nota, quod non dicit in vitulum, sed similitudinem vituli, quod minus est, & peius, videlicet, *insensatorum infantium more viuentes*, quoad peccata in moribus: Nolite pueri effici sensibus. Item: Quasi modo geniti infantes, rationabiles, non insensati. In hoc vero, more infantium insensatorum viuebant, quia imagines vt pueri faciebant, & adorabant, sicut Ismael cum Isaac, legitur lusisse, eum adorare luteas imagines cogendo, vt dicunt Hebræi, *propter hæc inquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti*, id est, pœnam, in qua deridebatur, quia per ranas,

& muscas, & huiusmodi modica animalia, & contemptibilia affligebantur: non per maiora, & nobiliora, vt per leones, & vrsos, vt patet: *Qui autem in ludibriis, & increpationibus*, id est, increpationibus ludibrio plenis, *non sunt correcti*, scilicet ab infidelitate, & pueritate; *dignum iudicium Dei experti sunt*, scilicet condensationis, & mortis. Ex hoc videtur innuere, quod aliqui inter flagella correcti sunt. *Vnde*, & aliqui Ægyptiorum cum Israelitis ierunt, vt colligitur in Exodo: Et Gabaonitæ confederatæ sunt cum eis: vt patet Iosue. *In iis enim*, &c. quasi dicat, & merito: In iis enim, quæ patiebantur, scilicet in flagellis diuinis, *moleste ferebant*, impatienter portando. *In quibus patientes*, id est sustinentes, ita quod patientes dicantur à passione, non à patientia, *indignabantur*, scilicet murmurando contra Deum. Præcordia fatui, quasi rota carri, *per hæc, quæ putabant deos*, scilicet bruta animalia. *In ipsis*, id est, per ipsa, *cum exterminarentur*, id est punirentur: Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. *Videntes illum*, id est, Deum, quasi sensibili experimento perpendentes: in se enim videri non potest: Deum nemo vidit vnquam: *quem olim*, scilicet in prosperitate, *negabant*, se nosse; secundum illud Exodi: Nescio Dominum, & Israël non dimittam. *Verum Deum*, esse supple. *Agnouerunt*, credulitate non voluntaria: sed per pœnas extorta, talis est fides dæmonum. Dæmones credunt, &c. Isaias: Domine in angustia requisierunt te. Oculos enim, quos culpa claudit, pœna aperit, vt dicit Gregorius. Litera sic construenda: *Videntes scilicet Ægyptij, & Chananæi*, *illum, quem olim negabant se nosse*, *agnouerunt verum Deum*: Esse supple. *Agnouerunt*, inquam, *per hæc, quæ putabant deos*, id est, per bruta animalia: & hoc fuit, *cum exterminarentur in ipsis*, *propter quod*, scilicet, *quia agnouerunt Deum*, non tamen ipsum glorificauerunt, secundum illud: Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, &c. *finis condemnationis illorum*, id est, finalis eorum condemnatio, de qua Matthæus: Discedite à me maledicti in ignem æternum. Condemnationis initium est in separatione animæ à corpore: medium in cruciatu animæ separatæ: finis vero in resurrectione, quando cruciabitur in inferno cum resumpto corpore, *finis*, inquam, *condemnationis illorum*, qui in præsentem corrigi noluerunt. *Veniet*, &c. Gregorius: Quos in præsentem flagella non corrigunt, ad futura transmittunt, *super illos*, quia de cœlo ad eorum oppressionem: ita quod resistere non possint, tanquam obruti, vel oppressi. In Psalmo: Pluet super peccatores laqueos ignis, sulphur, &c.

Exod. 12.
Iosue. 9. a

Ecccl. 3. b

Baruc. 3. c

Ioan. 1. b

Exod. 5. d

Iac. 2. c
Isa. 26. d
Greg. lib. 25.
Moral. cap. 7.

Rom. 1. c

Matth. 15. e

Greg. lib. 15.
Moral. c. 24.

Psal. 10. b

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

MANI autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est: neque operibus attendentes agnouerunt, quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, & lunam lectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum, et si specie delectati, deos putauerunt: sciant quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut se virtutem, & opera eorum mirati sunt: intelligant ab illis, quoniam, qui hæc fecit, fortior est illis: à magnitudine enim speciei, & creatura cognoscibiliter poterit creator horum videri: sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, Deum querentes, & volentes inuenire. Etenim cum in operibus illius conuersentur, inquirunt: & persuasum habent, quoniam bona sunt, quæ videntur. Iterum autem nec his debet ignosci. Si enim tantum potuerunt scire, vt possent astimare seculum: quo modo huius Dominum non facilius inuenierunt? Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum artis inuentione, & similitudines animalium, aut lapidem inutilem, opus manus antiquæ. Aut si quis artifex faber de silua lignum resectum secuerit, & huius docte eradat omnem corticem, & arte sua vsus diligenter fabricet vas utile in conuersationem vitæ, reliquiis autem eius operis ad preparationem esca abutatur: & reliquum horum, quod ad nullos est vsus, faciat lignum curuum, & verticibus plenum sculpat diligenter per vacuitatem suam, & per scientiâ suam artis figuret illud, & assimilet illud imagini hominis, aut alicui ex animalibus illud cõparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorē illius, & omnem maculâ, quæ in illo est, perliniens, & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro, ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adiuvare se: imago enim est, & opus est illi adiutorium. Et de substantia sua, & de filiis suis, & de nuptiis votum faciens, inquirat. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est.

Et

Et pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium, inutilem innocat: & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

EXPOSITIO IN CAP. XIII.

Vani autem, &c.] Supra determinauit de punitione aduersariorum per pœnas leuiores ordinatas ad correctionem, hic autem de punitione eorundem per pœnas grauiores ordinatas ad condemnationem. Et primo determinat de merito culpæ eorum, scilicet vsque ad 16. cap. Secundo de supplicio pœnæ eorum, scilicet à 16. cap. & deinceps. Meritum culpæ respectu condemnatoriæ pœnæ eorū fuit idololatria, qua honorem diuinum ad creaturam transfulerunt, siue creaturæ exhibuerunt. Et ideo primo tangitur multiplex error idololatrantium, scilicet isto cap. Secundo detestatio idolorum, scilicet 14. cap. Tertio condemnatio veri Dei, scilicet 15. cap. Error idololatrantium tangitur duplex, primus colentium Dei creaturas: Secundus colentium proprias facturas, *infelices autem*. In prima, primo tangitur in eis causa tanti erroris, scilicet ignorantia Dei: secundo prædictæ causæ effectus, scilicet creaturæ cultura. *Sed aut ignem*; tertio vtriusque inexcusabilitas, *quorum si species*; quarto in cōparatione ad alios idololatrantes, *sed tamen*. In prima tangitur duplex ignorantia, scilicet, quia nec fide agnoscebant Deum, nec ratione cognoscebant ipsum, & de *his quæ videntur*. Dicit ergo, *vani*, &c. Ita dictum est, quod aliqui cognouerunt Deum inter flagella: sed eum non sunt venerati, *autem*, pro *sed, vni sunt homines*, &c. Vanitas vanitatum, &c. Ambulauerunt enim post vanitatem creaturæ, & vani facti sunt, vt habetur in Hieremia. *Vani*, inquam, vanitate cogitationis, vnde: Euanuerunt in cogitationibus suis, &c. Item in Psalmo: Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Item vanitate locutionis, vnde in Psalmo: Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum, &c. Item vanitate operationis, vnde Hieremias: Vana sunt opera, & risu digna: *In quibus non subest scientia Dei*, id est, cogitatio de Deo per fidem Augustinus: Neque quidquid sciri potest ab homine in rebus humanis, vbi plurimum superuacua vanitatis, & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribuo, scilicet scientiæ diuinæ: sed illud tantum, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollent, &c. *Et de piis, quæ videntur bona*, scilicet aperte, non poterunt, scilicet impotentia sequente voluntatem, non antecedente. Vnde Glossa, non poterunt intelligere, &c. obstante cæcitate peccati, secundum illud; Excæcauit eos malitia eorum. In Psalmo: Noluit intelligere, vt bene ageret, *intelligere*, id est, intellectu cognoscere. Non enim sensu cognosci potest Deus. Ioannes: Deum nemo vidit vnquam, *eum, qui est*, id est, Deum, cui esse est substantiale, non accidentale, vnde Hilarius: Esse non est accidens Deo: sed subsistens veritas. Item: Cui esse semper præsens, nunquam præteritum, aut futurum. Deus enim secundum Augustinum: semper est, non fuit, aut erit, quia non nouit, scilicet per experientiam præteritum, aut futurum. Item, cuius esse purum est, quia quidquid in eo est, ipse est. Augustinus: Quidquid in Deo est, Deus est. Item cuius esse ab alio non est, immutabile est. Vnde Hieronymus ad Damasum: Deus, qui solus exordium non habet, veræ essentiæ nomen tenuit: quia in eius cōparatione, qui verè est, quia incommutabilis: quasi non sunt, quæ mutabilia sunt, vt sunt omnes creaturæ, secundum illud Psalms: Sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, &c. Item: Ego sum Deus, vel Dominus, & non mutor. Propter rationes prædictas Moyſi quærenti nomen eius, ait: Ego sum qui sum: *Neque operibus attendentes*, quæ, scilicet ipse fecit, agnouerunt, quis esset, *artifex*, scilicet horum, & tamen faciliter poterant cognoscere. In-

A uisibilia enim Dei per ea, quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur. *Sed aut ignem*, scilicet vulcanum, vt Chaldæi ignem adorantes, *aut spiritum*, id est, æthera, scilicet partem aeris superiorem, quem quidem intelligebant per Iouem fulminantem, *aut citatum aërem*, id est, partem inferiorem, quam vocabant Iunonem, *aut gyrum stellarum*, id est, cœlum stellarum, vt illi, qui adorabant malitiam cœli, de quibus dicitur: Vt vadant, & seruiant diis alienis, & adorent eos, *sollem & lunam*, & omnem militiam cœli, *aut nimiam aquam*, quam scilicet vocabant Neptunum, *aut solem*, quem vocabant Phœbum: vel Apollinem, quem adorabant Babylonij, *aut lunam*, quam vocabant Dianam, vel cœli reginam, de qua in Hieron. *Rectores orbis terrarum Deos putauerunt*, propter aliquos effectus eorum mundo necessarios. Secundum sensum spiritualem, *ignem*, colunt luxuriosi, *spiritum*, superbi, *citatum aërem*, iracundi, & impetiosi, *gyrum stellarum*, in scientia curiosi. *Nimiam aquam*, voluptuosi, *sollem*, hæc inferiora gignentem cupidi, *lunam*, pigri, & acediosi.

Quorum si species. Hic ostēditur inexcusabilitas eorū, quia scilicet potuerunt Creatorem cognoscere, vel per creaturarum pulchritudinem, vel per earum virtutem: quod ostenditur ibi: *Aut si virtutem*, &c. vel per vtrumque simul, quod ostenditur, ibi: *A magnitudine*, &c. Dicit ergo, *quorum si species delictati*, id est, pulchritudine. *Species* decepit te, &c. *Deos putauerunt*, supple ipsos esse, *putauerunt*, inquam, falsa, & erronea opinione, cum non sit, nisi vnus Deus. Deus tuus vnus est: *sciunt quanto dominator eorum*, scilicet Creator eorum, gubernator, conseruator, & possessor, secundum illud Iudith: Deus cœlorum, Creator aquarum, rex vniuersæ creaturæ tuæ, *is speciosior est*, scilicet, qui tam speciosa fecit: speciosior, inquam, infinita, scilicet distantia, quia Deus speciosus per essentiam: sed creaturæ per participationem. Speciosior est sole, *speciei enim generator*, speciei, sc. creaturæ per eius productionē secundū illud Boëtij.

— *pulchrum pulcherrimus ipse*,
Mundum mente gerens similique ab imagine formans.
 Vel, *speciei*, increatæ, id est, filij per æternam generationem, *hæc omnia constituit*, scilicet superiora, media, & inferiora: *Aut si virtutem*, id est, potentiæ magnitudinem: *Et opera eorum*, id est effectus à potentia procedentes: *Mirati sunt*, scilicet ita, vt ipsos esse Deos crederent: *intelligant ab ipsis*, id est, ab ipsorum cōsideratione, secundum illud Iob: Interroga iumenta, & docebunt te. *Quoniam; qui hæc fecit*, scilicet Deus: *Fortior est illis*, id est, potentior. Vnde: Ipse est omnipotens supra omnia opera sua, & magnus vehementer. Item: Si fortitudo quæritur, robustissimus est: *A magnitudine enim speciei*, id est pulchritudinis: *Et creatura*, id est, virtutis creaturarum: *Cognoscibiliter*, non sensibiliter, id est, oculo intellectuāli, non sensibili: *Poterat creator eorum videri*, Augustinus. Omnia clamant: Deus me fecit: totus enim mundus est, quasi liber quidam, in quo creator potest cognosci per eius potentiam, sapientiam, bonitatē relucens in creaturis. Vnde: Hæc omnia liber vitæ. Isidorus: Creator per creaturam suam E laudatur, & quanto fit excellentior, ex operis sui conditione monstratur. *Sed tamen*, &c. Hic ostendit culpam colentium creaturas in cōparatione ad alios Idololatrantes: Et primo ostendit respectu illorum aliquo modo excusabiles: Secundo ostendit quod tamen sunt simpliciter inexcusabiles. *Iterum autem*. *Sed tamen*, &c. quasi dicat: sic errant illi, *Sed tamen adhuc in eis*, scilicet errantibus: *Minor est querela*, id est, ratio querelæ, quam in adorantibus sculptibilia, quia sicut dicitur Baruch: Non lucebunt, vt sol: neque illuminabunt, vt luna, scilicet ipsa sculptilia: *Et hi enim*, scilicet, qui co-

Ordo dicendorum.

Eccl. 1. a
Hier. 2. a

Rom. 1. c

Psalms. 93. b

Psalms. 11. b

Hier. 51. b

Sap. 2. d

Psalms. 53. a

Ioan. 1. b

Aug. expof. in epist. Ioan. tra. 2. 10. 9.

Hieron. epi. 57. ad Damas. 20. 2.

Psalms. 101. d

Malac. 3. b

Exod. 3. d

Rom. 1. c

Deut. 17. a

Hier. 44. d

Dan. 13. f

Deut. 6. a

Iudith 9. d

Sap. 7. d
Boët. de cōsol. phil. lib. 3.
Metro. 9.

Iob 12. b

Eccl. 43. d
Iob 9. c

Eccl. 24. c
Isid. lib. 1.
sens. cap. 4.

Baruc. 6. f

Forfitan nota libertatis.

Act. 17. f

Cant. 3. a
Boet. de consol. lib. 3.
Metro. 9.
Luc. 11. b

Eccl. 3. b

Matth. 5. g

Gen. 1. b

1. Tim. 1. c
ignorantia duplex.
1. Cor. 14. g

Sap. 9. d

Sap. 3. b

Spes non nisi de bono proprie dicitur.
Psalm. 87. a

Psalm. 113. b

Isa. 2. b

Osea. 2. b
Isa. 2. b

Deut. 4. c

Mich. 2. d
Deut. 32. e

Iob. 12. b
Act. 17. c

lunt creaturas: *Forfitan errant*, forfitan, est hic nota libertatis arbitrij, non nota dubitationis: *Deum querentes*, scilicet quadam curiositate, secundum illud Actuum: *Fecit ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam superficiem terræ, &c.* querere Deum, si forte attraherent eum, aut inueniant: *Et volentes inuenire*, scilicet intentione affectus: *Surgam, & circuibō ciuitatem*, id est, creaturarum vniuersitatem. Secundum enim Boetium de consolatione: *Mentibus hominum insita est veri, bonique cupiditas.* Sed obiicitur, quia Luce dicitur: *Omnis, qui querit, inuenit; ergo iusti inueniunt verum Deum.* Dicendum, quod illud intelligitur de querentibus pie, non curiosè. *Etenim cum in operibus illius conuersentur*, scilicet de illis disputando, quantum ad intellectum secundum illud: *Mundum tradidit disputationi eorum: & vtendo*, scilicet quantum ad affectum, & effectum, quia: *Solem suum facit oriri super bonos, & malos.* Inquirunt, scilicet ratiocinando: *Et persuasum habent*, scilicet sentiendo. *Quoniam bona sunt, quæ videntur*; Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. In hoc sunt illi meliores, siue minus mali ipsi Manichæis, qui hæc visibilia dicunt esse mala. *Iterum autem, nec iis debet ignosci*, simplex enim ignorantia meretur veniam. Vnde: *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci.* Sed ignorantia crassa, & supina non. Vnde: *Si quis ignorat, ignorabitur.* *Si enim tantum potuerant scire, ut possent æstimare seculum*, id est, naturas rerum sæcularium cognoscere. *Quomodo huius Dominum*, scilicet sæculi: *Facilius non inuenierunt*, quasi dicat: *Facilius potuissent Deum cognoscere.* Sed contra: *Difficile æstimamus, quæ in terra sunt: quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?* Dicendum, quod non vult dicere, quod facilius potuerunt cognoscere Deum esse factorem horum simpliciter: Sed ipsum potius esse Deum, quam ea, quæ colebant.

Infelices autem, &c. Hic ponitur error colentium facturas proprias. Primo facturas proprias in materia metallina: Secundo in materia lignea: *Aut si quis* Dicit ergo: *Infelices autem sunt*, scilicet per priuationem felicitatis viæ, de qua supra: *Sapientiam & disciplinam qui abiicit, infelix est.* *Et inter mortuos*, scilicet æterna morte: *Spes illorum est*, id est, expectatio, spes autem hic sumitur improprie, quia spes proprie dicta non est nisi de bono: *Inter mortuos*, inquam: *Spes illorum est*, per priuationem felicitatis æternæ secundum illud Psalmi: *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non est memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt, de manu, scilicet misericordie saluantis, non de manu iustitie punientis.* Vel primum ad pœnam damni in futuro: Secundum ad pœnam sensus: *Illorum*, inquam, *qui appellauerunt deos, &c.* Et bene dicit: *appellauerunt*, sunt enim dii appellatione tantum, non natura: *Opera manuum hominum*, secundum illud Psalmi: *Simulachra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum: Et opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum, aurum, & argentum, id est, facta de auro, & argento, quantum ad materiam, secundum illud Osee: Argentum, & aurum multiplicauit eis, quæ fecerunt Baal.* Item: *Repleta est terra auro, & argento, & non est finis thesaurorum eius, & repleta est terra eius idolis: Artis inuentionem*, id est, figuram aliquam arte inuentam, & hoc quantum ad formam: *Et similitudines animalium*, non ipsa animalia, sed ipsorum imaginem, vel similitudinem. Contra quod dicitur: *Non facietis similitudinem omnium animalium, quæ in terra sunt: Aut lapidem inuisilem*, scilicet vtilitatem, quam idololatræ ei inesse credunt, quamuis sit vtilis, quantum ad vsum naturalem. *Michæas: Superfluum in operibus Dei, cuiusmodi sunt creaturæ: Dei perfecta sunt opera, non superflua, nec diminuta: Opus manus antiquæ*, id est, manus antiqui artificis, quia in antiquis est sapientia, vt dicit Iob. Contra hæc omnia dicitur in Actibus: *Genus ergo cum simus*

Dei, non debemus ætimare auro, vel argento, aut lapidi, sculpturæ artis, aut cogitationis hominum, diu num esse simile. *Aut si quis*, hic ponitur error colentium facturas proprias in materia lignea. Et primo tangitur eorum error in fabricando, vel carpentando. Secundo in venerando: *Et de substantia.* In prima primo tangit materiam: Secundo formam: *Et per scientiam.* Tertio, situm: *Et faciet ei*, &c. Quarto impotentiam: *Imago, &c.* *Aut si quis artifex faber, faber hic largè sumitur*, scilicet pro artificio in quacunque materia, siue lignea, siue alia, non tantum ferrea: *De silua lignum resectum secuerit*: *Succidit cedros, tulit ilicem, &c.* *Huius scilicet ligni, docte eradat omnem corticem*, scilicet exteriorem: *Et arte sua vsus, fabricet diligenter vas vile.* Gloss. Valde vtile, in conuersationem vita humana, scilicet: In magna enim domo sunt vasa lignea, & fictilia, &c. *Reliquis autem huius operis*, id est, ligni prædicti. *Ad præparationem esca abutatur*, id est, vtatur, secundum illud Isaia: *Sumpsit ex eis, & calefactus est, succendit, & coxit panes: Et reliquum horum, horum scilicet, quæ in vsus humanos posita sunt: Quod ad nullum vsum, scilicet humanum: Facit, ipsum dico: Lignum curuum, scilicet in seipso: Vorticibus*, id est, nobis; *Plenum*, scilicet exterius; *Sculpat*, diligenter, scilicet remouendo nodositates: *Per vacuitatem suam*, quia quantumcunque ibi laboret, totus labor eius otiositas reputatur, eo quod ille inutiliter laboret: *Et per scientiam sua artis figuret illud*, scilicet exteriori lineatione, & hoc quo ad formam: *Et assimilet illud imaginem hominis*, scilicet membrorum repræsentatione: & nota, quod non dicit assimilet homini, sed imagini hominis, quia in exterioribus, & non interioribus potest esse ista figuratio. *Aut alicui ex animalibus illud compareret*, id est, assimilet: In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, &c. Item in Psalmo: *Mutaerunt gloriam suam in similitudinem vituli, comedentis fœnum: Perliniens*: id est, exterius: *rubrica*, id est, regula, vel filo tracto colore rubeo, quo fit distinctio. Dicitur enim rubrica, terra rubra, & color, qui inde fit, & regula, vel filum, quo fit, & ipsa tinctura, & debet semper media produci: *Et rubicundum faciens fuco colore illius*, fucus dicitur color innaturalis, & quasi adulterinus. Item notandum, quod fucus dicitur animal api simile, quod non mellificat, sed mel deuorat. Item quædam herba, quæ tingit. Item quilibet color adulterinus. Item mendacium, siue fraus, & dolus secundum Papiam: *Et omnem maculam, quæ in illo est*, scilicet ligno: *Est perliniens terra, & faciat ei dignam cohabitationem.* Vnde Baruch: *Constitutis illis in domo, pleni sunt oculi eorum puluere à pedibus introeuntium: Et in pariete ponens illud*, scilicet, vt magis appareat: *Et confirmans ferro*, id est, clavis ferreis: *Ne forte cadat*, confortauit eum clavis, ne moueretur: *Prospiciens illi*, id est, præuidens, & precauens. *Sciēs, quoniam non potest adiuuare se*, scilicet per seipsum. Vnde in Psalmo: *Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, &c.* Nec mirum: *Imago enim est*, id est, similitudo rei, nõ res: *Et opus est illi adintorium*, scilicet humanum. Si ceciderint in terram, à semetipsis non consurgent, vt patuit de Dagon. Item: *Portata tollentur, quia incedere non valent.* *Et de substantia sua*, id est, de possessione exteriori: *Et de filiis suis*, id est, de salute filiorum suorum: *Et de nuptiis*, scilicet contrahendis: *Votum faciens*, scilicet ei: *Inquirit*, scilicet ab eo, & petit necessaria sibi, & filiis: cum tamen non sit vouendum, nisi Deo, secundum illud Psalmi: *Vouete, & reddite Domino Deo vestro, &c.* Item: *Vota vouebunt Domino, & soluent: Non erubescit loqui*, scilicet ipse animam habens: *Cum illo*, scilicet Deo falso: *qui sine anima est.* Cum audierint mutum non posse loqui, offerent ad Bel. Et: *Os habent, & nõ loquentur.* *Et pro sanitate*, id est, sua vel suorum; *Infirmum*, id est, omnipotentè: *quidem*, id est, certè; *deprecatur, & pro vita rogat mortuum*, id est, vita omnino carentem; ita quod intelligitur mortuus negatiuè, non priuatiuè. Quia si

Isa. 44. b

2. Tim. 2. c

Isa. 44. c

Rom. 1. c
Psalm. 103. c

Fucus multiplex.

Baruc. ult. b

Isa. 41. b

Psalm. 113. c

Baruc. ult. c

1. Reg. 5. a

Hier. 10. a

Psalm. 75. b
Isa. 19. d

Baruc. ult. d
Psalm. 113. c

priuat

intelligitur mortuus negatiue, non priuatiue. Quia si priuatiue, tunc intelligeretur alienam vitam habuisse: sed postea priuatus fuisse, quod falsum esset: *Et in adiutorium inutilem vocat*, id est, non potentem iuuare se, vel alium. Vnde Baruch: *Habet in manu gladium, & se a latronibus non liberat, & pro itinere, id est, itineris directione: Petit ab eo, qui ambulare non potest*, secundum illud Psalmi; *Pedes habent, & non ambulabunt, &c.* Et Baruch: *Sine pedibus in humeris portantur:*

& de acquirendo, scilicet per negotiationes, & de operando, scilicet per mechanicas artes, & de omnium rerum euentu. generaliter petit ab eo, qui in omnibus est inutilis. Formauit Deum, & sculpsit conflauit, ad nihil vtile. Sed videtur idem posse Christianis obici imagines adorantibus. Sed dicendum, quod non est simile, quia idololatræ adorabant imagines, vt res, putantes in eis aliquod viuum esse. Christiani vero adorant, vt signa solū, & in quantum ducunt in illa, quorum sunt signa.

Isa. 44. c

CAPVT DECIMUMQUARTVM.

TERVM alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum inuocat. Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex sapientia fabricauit sua. Tua autem pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat, quoniam dedisti, & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare. Sed vt non essent vacua sapientia tua opera: propter hoc etiam, & exiguo ligno credunt homines animas suas: & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit saculo semen natiuitatis, quæ manu tua erant gubernata. Benedictum est enim lignum, per quod fit iustitia. Per manus autem, quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius. Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animabus hominum, & in musculam pedibus insipientium. Ininitium enim fornicationis est exquisitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ est, neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hac adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore: conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebant figmenta. Et hos, quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe essent, è longinquo figura eorum allata euidentem imaginem regit, quem honorare volebant, fecerunt: vt illum, qui aberat, tanquam presentem colerent sua sollicitudine. Prouexit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens plus placere illi, qui se assumpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinem in melius figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum astimauerunt. Et hac fuit vita humana deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed & in magno viuentes inscientia bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniam plenas vigilias habentes: neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt: sed & alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contristat: & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio, animarum inquinatio, natiuitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mæchia, & impudicitia. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. Aut enim dum latantur, insanunt: aut certe vaticinantur falsa, aut viuunt iniuste, aut peierant cito. Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male iurantes, noceri se non sperant. Vtraque ergo illis euenient digne: quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, & iurauerunt iniuste in dolo, contemnentes iustitiam. Non enim iurantium est virtus, sed peccantium pœna praeambulat semper iniustorum prauaricationem.

EXPOSITIO IN CAP. XIV.

[Terum alius nauigare, &c.] Postquam multiplices idololatrantium errores descripsit, hic tangit idolorum detestationem. Et primo ex inutilitate ipsorum idolorum: secundo ex offensa creatoris. Similiter autem odio sunt, tertio ex nouitate, & modo adinventionis: Neque enim erant, &c. quarto ex effectu humanæ corruptionis: Et non suffecerat errasse inutilitatem autem idolorum ostendit in parte prima exemplo nauigantium in maria: quibus inuocata subuenire eis non possunt. Hanc autem impotentiam ostendit esse detestandam: primo ex fragilitate idoli non valentis, secundo ex Dei potentia etiam sine naue saluantis: *Tu autem, &c.* tertio ex vtilitate ipsius nauis. Sed vt non essent; quarto exemplo arcæ Noë genus humanum conseruantis. Sed & ab initio. Dicit ergo, *Iterum alius, &c.* quasi dicat non solum inutiliter petunt homines ab idolis adiutorium in terra: Sed iterum, in aqua, quia. *Alius, scilicet homo: Nauigare cogitans, scilicet proposito: Et per feros fluctus, id est, periculosos, vnde in Psalmo: Mirabiles elationes maris. Item: Qui nauigant mare, enar-*

rent pericula eius. Iter facere incipiens, scilicet propositi executione: Ligno poterant se, fragilius lignum inuocat. Inuocat, sc. in auxilium: Lignum, scilicet: idolum fragilius ligno portante se, id est, navi. Illud enim, scil. lignum idoli: Cupiditas acqurendi excogitauit. Vnde: Dicitur avaritia idolorum seruitus: *Et artifex sapientia fabricauit sua: sua inquit, quasi dicat non diuina, sed terrena, animalis, diabolica.* Abierunt in confusionem fabricatores errorum. Et Iob: Ostendens vos fabricatores mendacij. Glossa: Cum maior sit, qui fecit, quam quod sit, facturam suam adorare insanire est. *Tua autem pater: quasi dicat ita inuocant illi idolum in regimine itineris: Autem pro sed: Tua pater, creatione.* Et nunc Domine, pater noster es tu, vos vero lutum, & cætera. Item prouisione: Vnde, Pater noster, & cætera, panem nostrum: & cætera. *Gubernas omnia scilicet: Prouidentia, quæ secundum Damascenum est cura Dei ad res: de qua Iudith: Iudicia tua in tua prouidentia posuisti.* Ex dictis patet, quod in Deo nihil agitur, a casu & fortuna: quia sicut dicit Plato: Nihil est, cuius ortum non præcesserit legitima causa. Mundum vero admini-

Ephes. 5. b

Iac. 3. d

Isa. 44. c

Iob 13. a

Isa. 74. c

Matth. 6. b

Damas. Or-

thod. fid. lib.

2. cap. 29.

Iudith 9. a

Plato in Ti-

mæco.

Baruc. ult. c

Psal. 113. c

Baruc. ult. c

Ordo dicendorum.

Psal. 92. b
Ecl. 43. c

strari providentia, probat Tullius sic: Melius administrantur, quæ fuerint à providentia, quam quæ à casu: Sed mundus optime administratur, ergo, &c. *Quoniam* &c. quasi dicat, hoc patet, quod omnia providentia gubernas. *Quoniam dedisti*, scilicet filiis Israël: *In mari viam*, educendo eos de Ægypto per medium ficci maris. Et: *Inter fluctus*, scilicet fluvij Iordanis, *Semitam firmissimam*, vt patet in Iosue. De vtroque dicitur in Psalmo: In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis. Glossa, Israelitas per mare rubrum sicco vestigio transduxit diuina potentia, & Iordanis aquas diuisit: *Ostendens*, scilicet per hoc: *Quoniam potens es ex omnibus*, scilicet periculis, & casibus: *Sanare*, vel melius secundum, aliam literam: *Saluare*, etiam si sine rate, id est, nauis: *Quis audeat mare*. Cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Vnde Petrus ambulatorem in fluctibus, ne mergeretur erexit: vt patet in Matthæo. Paulum, tertio naufragantem, de profundo pelagi liberauit: *Sed vt non essent superuacua*, immo necessaria vsui humano: *Opera sapientie tue*, id est, per tuam sapientiam adiuuenta: Omnia in sapientia fecisti. *Propter hoc etiam exiguo ligno*, scilicet modicæ nauis: *credunt homines animas suas*, id est, viam suam corporalem, & *transseunt mare*, in quo tamen sunt innumera pericula, *Per ratem liberati sunt*, Glossa, Creator dedit creaturæ suæ scientiam, qua sibi in præfenti consuleret, & eius voluntati deseruiret. Allegorice, exiguum lignum potest dici crux Christi propter eius abiectionem, & vilitatem. Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus vero stultitiam: *Hinc credunt homines animas suas*, scilicet in Christum crucifixum credendo, & creditum adorando. *Et sic transseunt mare*, huius mundi, scilicet crucis virtute, & imitatione per ratem liberantur, & perueniunt ad portam æternæ salutis. Vnde Damascenus Crux est dormientium resurrectio, infirmorum baculus, pastorum virga, conuertentium auxilium, proficientium profectio, animæ Salus & corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum Doctrina, peccati destructio, arbor resurrectionis, lignum vitæ æternæ. In his autem verbis, *exiguo*, &c. primo innuitur crucis humilitas cum dicitur, *ex quo ligno*, secundo eius veneratio, & dignitas cum dicitur: *Credunt homines animas suas*, homines, scilicet rationales, vt beatus Andreas, dicens: Suscipe me ab hominibus: tertio necessitas, cum dicitur: *Et transseunt mare*, scilicet huius mundi, de quo in Psalmo: Hoc mare magnum, &c. quarto eius virtus, & vtilitas cum dicitur: *Per ratem liberati sunt*. Prædicamus Christum, &c. Item verbum crucis pereuntibus, &c. nobis autem, &c. *Sed ab initio*. Hic vtilitas arcæ Noë primo ostenditur: secundo ipsa laudatur, ibi: *Benedictum lignum*, &c. tertio idolum, & eius artifex vituperatur: *Per manus autem*, &c. *Sed & ab initio*, &c. quasi dicat non tantum liberat à periculo maris, sed etiam à diluuiio, & hoc est, quod dicit: *Sed & ab initio*, scilicet in principio secundæ ætatis, scilicet tempore Noë. *Cum perirent*, scilicet in diluuiio: *Superbi gigantes*, de quibus habetur in Genesi. *Spes orbis terrarum*, scilicet futuri, Glossa, seminarium generis humani; scilicet octo personæ, de quibus dicitur: In qua pauca animæ saluæ factæ sunt, per quam: *Ad ratem confugiens*, id est, arcam ad modum ratis factam, quia maior fuit longitudo latitudine. *Remisit saculo*, scilicet futuro post diluuium: *Semen natiuitatis*, scilicet tam hominum, quam animalium, vt patet in Genesi. *quæ*, scilicet arca: *Manu tua*, Glossa potentia, vel filio, secundum illud Psalmi: Emitte manum tuam, de alto, &c. *Erat gubernata*, quia nullum gubernatorem habuit nisi Deum, vel Angelum eius: cum omnes homines extra existentes, essent mortui: existentes intra, essent clausi: *Benedictum enim est lignum*, scilicet arcæ Noë: *Per quod firmata*, scilicet liberationis iustorum, malis submersis, quod fuit iustū. De hoc ligno supra: Cū aqua deleteret terram, sanauit iterū sapientia per contempnibile lignum, iustum gubernans. Hoc autem lignum allegorice potest dici lignum crucis, de quo dicitur: Peccata vestra pertulit in corpore suo super lignum. Per illud lignum facta est: *Iustitia*, quia unicuique redditum est, quod suum erat. Nam per illud *Lignum*, destructum est peccatum secundum illud, quod cantat Ecclesia: Mors mortua tunc est, quando in ligno mortua vita fuit. Et: O mors ero mors tua, &c. Item per ipsum est diabolus victus, secundum illud Gregorij, qui per lignum vincebat, per lignum quoque vinceret ar, itē per ipsum est homo reconciliatus. Dele. s. Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, affigens illud cruci. Item: Pacificans per sanguinem crucis. Item infernus spoliatus. Spolians principatus, & potestates, &c. Item cælum apertum, vnde latroni dictū est: Hodie mecum eris in paradiso. Et: Dabo clauē domus David. Item Christus exaltatus. Vnde: Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Hæc fuit virga Assueri in signum clementiæ homini ostensa, vel porrecta. Et bene dixi, benedictum esse lignum secundum quod fit iustitia: *Autem*, pro sed, *Idolum quod fit per manus*, scilicet artificum. *Maledictum est, & ipsum*, scilicet idolum: *Et qui fecit illud*, scilicet artifex. Sed idolum cum sit res inanimata, quo modo maledicitur? quia ista maledictio, aut intelligitur ratione culpæ quæ in idolum non cadit, aut ratione pœnæ, quæ ratione culpæ infligi habet. Dicendum, quod in idolo est considerare duo, scilicet spiritum præsentem, & figuram ligni. Ipse malignus spiritus maledictus est maledictione pœnæ, & culpæ: sed lignum maledictione detestationis, & infamiæ, quasi cuiusdam pœnæ, non quia sit subiectum culpæ, ratione cuius habet infligi, pœna, sed quia materia, vel occasio culpæ. Vnde Glossa: Diabolus enim punietur, quia sibi honorem diuinum vsurpat: & homo, qui pro Creatore creaturam honorat. *Quia ille quidem operatus est*, scilicet idolum. Vnde merito maledictus est: Ecce omnes participes eius confundentur. *Illud autem*, scilicet idolum; *Cum esset fragile*; quia de fragili materia. *Deus cognominatus est*, scilicet sola nuncupatione, non rei veritate. Propter quod merito maledicitur. *Similiter autem*, &c. Hic tangit causam detestationis idolorum sumptam ex parte offensæ Creatoris. Et primo tangit signum offensæ, scilicet idoli, & idololatrantis pœnam; secundo pœnæ irremissibilitatem. *Propter hoc*, &c. Tertio causam à parte idoli. *Quoniam creatura*. Quarto causam à parte idololatrantis. *Inirium enim*, &c. Bene dixi, quod vtrumque maledictum, &c. *Autem*, pro quia; *Similiter odiosum sunt Deo, impius*, scilicet idololatria, qui abnegat pietatem diuini cultus. *Et impietas eius*, id est, materia impietatis eius. scilicet idolum, id est, dæmon præsidens idolo. Altissimus habet odio peccatores. Et notandum, quod odium Dei non notat, vel sonat affectum in ipso, sed effectum in eo, quem odit. *Etenim quod factum est*, scilicet idolum; *Cum illo*, qui fecit id est, cum artifice idololatra; *Tormenta patietur*, de idololatria planū est. Sed de idolo, quo modo verum esse potest, scilicet quod tormentum patietur, cum sit res inanimata? Dicendum, quod de idolo loquitur ratione maligni spiritus in eo præsentis, non ex parte figuræ, vel materiæ ipsius idoli. Sed contra; Idololatria non facit spiritum malignum præsentem. Dicendum, quod licet non faciat ipsum in se, facit tamen quod in idolo præsideat; sicut Deum dicimur exaltare, & magnificare, non in se, sed in nobis; Magnificate Dominum mecum, &c. Vtrumque enim punietur. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui operatur illud, ibit cum illo, Et; Contretur cum delinquente delictum; *Propter hoc*, scilicet quia; *Deo sunt odio*, & id est, etiam *In idolis nationum*, id est, in dæmonibus præsentibus in idolis gentilium, de quibus in Psalmo; Omnes diuinitatum dæmonia, &c. *Non erit respectus* scilicet clementiæ. Quod est contra Origenem, qui dixit ipsum pro dæmonibus in aere in fine passurum, & sic eos fore saluandos. Contra quod dicitur

Tullius. li. 1. de diuin.

Exod. 14. e

Ios. 3. d

Psal. 76. d

Isa. 43. a

Matth. 14. d
1. Cor. 11. f

Psal. 103. c

Cruz Christi consideratur.
1. Cor. 1. d

Damasc. Orthod. fid. lib. 4. cap. 12.

Psal. 103. c

1. Cor. 1. c

Gen. 6. d

Gen. 6. a

1. Pet. 3. d

Gen. 6. c

Gen. 6. d

Psal. 143. b

Sap. 10. a

1. Pet. 2. d

Osee. 13. d
Greg. in Pra
fatione de
Cruce.Coloss. 1. c
Coloss. 1. c
Coloss. 2. cLuc. 23. f
Isa. 22. f
Phil. 2. b
Esth. 15. d

Dubitatio.

Solutio.

Isa. 44. b

Deus nuncupatiue quisnam sit.

Autem pro quia.

Eccl. 12. a
Dei odium quo modo sumatur,

Dubitatio.

Solutio.

Psal. 33. a
Eccl. 14. c

Eccl. 27. a

Psal. 95. c

Eccl. 39. a

Osea. 2. b

Psal. 73. d

Muscipula.

Iob 18. b

Hier. 5. g.

Fornicatio
nis genus
peffimum.
Hier. 3. c

Psal. 72. d

Eccl. 10. b

Heb. 11. a

1. Cor. 3. b

Rom. 1. c

Psal. 17. b

Hier. 10. b

1. Cor. 9. a

Isa. 16. a

Eccl. 33. d

Hier. 10. c

1. Reg. 13. g

dicitur hic, & in Ecclesiastico : Sunt spiritus , qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo confirmauerunt tormenta sua. *Quoniam*, &c. Et merito. *Quoniam creatura Dei*, id est, à Deo facta, sicut aurum, & argentum. Vnde Oseas : Argentum , & aurum multiplicauit eis, &c. *Facta sunt in odium*, scilicet irascibilis , vt Deum, scilicet odiant homines, sicut dæmones : de quibus in Psalmo : Superbia eorum , qui te oderunt , ascendit semper. *Et intentionem animabus hominum*. Concupiscibilis, vt scilicet subderent se homines quibuscunque potestatis libere, secundum voluntatem, vel suggestionem deorum suorum: *Et in muscipulam*, id est, deceptionem rationalis , & dicitur muscipula instrumentum, quo mures capiuntur : *Pedibus*, scilicet interioribus animæ, non exterioribus, scilicet corporis: *In sapientium*, id est, infidelium. Iob: Abscondita est in terra pedica eius. Item Hieremias: Inuenti sunt in populo meo viri impij insidiantes , quasi aucupes, laqueos ponentes , & pedicas ad capiendos viros. *Initium enim*, &c. Bene dixi: *quod creatura Dei*, &c. *Initium enim fornicationis*, scilicet spiritualis, quæ est, recedendo à Deo, est, &c. Vnde Glossa , pessimum genus fornicationis est, quo anima recedit à Deo & fornicatur cum idolis, vnde Hieremias : Mœchata est cum ligno , & lapide. Tales perduntur , siue destruantur à Deo , secundum illud Psalms: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. *Initium*, inquam, *Fornicationis*, prædictæ : *Est exquisitio idolorum*, Sed contra: *Initium omnis peccati superbia*. Respondeo: non loquitur hic de fornicatione , quæ est per quemcunque recessu à Deo, sicut est in quolibet peccato mortali : sed de illa , qua recedit à Deo, perfecto recessu, scilicet vsque ad subuersionem fidei, quæ est fundamentum totius spiritualis ædificij. Fides est sperandarum substantia rerum, &c. Item : Fundamentum aliud nemo potest ponere , &c. *Et adinuentio illorum. corruptio vita est*, scilicet quoad mores. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis sui , in immunditiam. In Psalmo: Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum. *Non enim erant* , hic tangitur tertia ratio detestationis idolorum, scilicet ex nouitate, & merito suæ adinventionis. Finis adinventionis, & culturæ tangit plures causas, primo hominum curiosam otiositatem, secundo parentum ad filios defunctos affectionem. *Acerbo enim* , Tertio , tyrannorum timorem , *Deinde*, &c. Quarto, principum reuerentiam , & honorem, *Hos quos*. Quinto, artificum diligentiam , & sollicitudinem, *Prouexit autem*, &c. Sexto, ponit causarum principalem recapitulationem, *Et hæc fuit vita*, bene dixi : *Exquisitio idolorum, & adinuentio* , &c. *Non enim erant à principio*, scilicet idola: quod patet, quia non sunt creatores. Vnde: *Dij*, qui cælum, & terram non fecerunt, pereant de terra. Nec etiam creatura, quia omnis creatura à Deo est. Sed idola non sunt à Deo, sed sunt hominum fictio, propter quod dicitur : *Idolum nihil est in mundo*, scilicet quantum ad esse diuinum, quod illi creditur esse ab idololatri: *Næque erunt in perpetuum*, immo destruentur , conuersis hominibus ad cultum vnius Dei. Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingredietur Ægyptum, & commouebuntur simulacra Ægypti à facie eius: *Supervacuitas enim*, id est, otiositas : *hominum hæc adinuenit* , &c. Multam malitiam docuit otiositas, scilicet otiosos, qui laborare nolebant ad quærendum vnum verum Deum, & digne colendum. *In orbem terrarum*, in cælo enim nullus error talis vnquam fuit : & ideo scilicet , quia non semper fuerunt: *Breuis illorum finis inuentus est*, scilicet apud sapientes. Cito enim deserti sunt à filiis Israël tempore Moyfi, & à populo Christiano, tempore Christi, vel nouæ legis. Cõfusus est omnis artifex in sculptili: *Vana sunt opera, & risu digna: in tempore visitationis. suæ peribunt*. *Acerbo enim lactu dolens pater*, scilicet de morte filij, sicut Dauid doluit de morte Absalon: Vel de morte pueri, quem primo habuit de Bethsabee. *Cito sibi rapti*,

id est, violentia mortis prærepti: *Fecit imaginem*. Glossa, hominès defunctorum amicorum sibi simulacra finxerunt, quorum cõtemplatione aliquid habuerunt solatum : *Et illum qui tunc*, scilicet de recenti: *Quasi homo mortuus fuerat*, cuius proprietates est, esse mortalis, secundum illud: Omnes morimur, &c. *Vnit*, id est , paulo post: quod est inexcusabilius : *Tanquam Deum colere cepit*: Glossa, progressiue longius per amorem, defunctorum memoriam colere cœperunt. *Et constituit inter seruos suos*, timore sibi obedientes , non ratione: *Sacra*, scilicet thurificationes , & laudes : *Et sacrificia*, scilicet animalium immolationes. Primus autem, vt dicit Isidorus super illud Lucæ: In Beelzebub principe dæmoniorum , &c. Ninus rex Assyriorum Beli patris sui mortui fecit imaginem, quam tanta veneratione honorauit, vt etiam reis ad ipsam confugientibus parceret, propter quod homines imperiti statuam Beli, vt Deum, colere cœperunt, & statuas multiplicare. Quorum quidam illud idolum vocabant Bel : quidam Baal: quidam Baalim: quidam Beelzebub : *Deinde interueniente tempore*, id est, mora temporis : *conualescente iniqua consuetudine*, quæ potius extirpanda est, quam tenenda, quia diuturnitas temporis nõ diminuit peccatum , sed potius auget: *hic error*, scilicet colendi idola , *tanquam lex*, sub præcepto, scilicet, *custoditus est*. Leges populorum vana sunt. Item: *Væ*, qui condunt leges iniquas: *Et tyrannorum imperio*, id est, malorum principum: *Colabant figmenta*. Vnde Antiochus compellebat Iudæos ad cultum gentium. Et Nabuchodonosor cogebat Itauram suam adorare *Hos, quos in palam homines, honorare non poterant*, id est, in præsentia eorum, propter hoc, scilicet: *quod longe essent, è longinquo*, scilicet loco : *figura eorum, allata*, scilicet in pictura: *evidentem imaginem* , sc. sculptam imaginem dico: *regis, quem honorare volebant, fecerunt*, scilicet tribuentes diuinum honorem hominibus. Cicero: Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, vt beneficiis excellentes viros in cælum tollerent: *Vt illum*, scilicet regem : *qui aberat*, id est, absens erat, tamen viuens: *tanquam presentem colerent sua sollicitudine*. Glossa, propter hominum stultitiam, & prauitatem, qui agrestem vitam sine vilo rectoris viuiebant, ipsum regem, totamque gentem summis laudibus extulerunt, ita vt etiam deos appellarent, vel pro insigni virtute, vel pro beneficiis, vel pro adulatione: *Hos, quos*, &c. Litera sic est construenda: *Homines fecerunt evidentem imaginem, quã honorare volebant*, allata de longinquo figura illorum. *Et hos, quos in palam*, id est, præsentialiter: *honorare non poterant propter hoc*, supple : *quod longe essent fecerunt*, inquam : *vt illum, qui aberat*, &c. *Prouexit ad horum*, scilicet idolorum : *culturam*, & id est etiam: *hos, qui ignorabant*, id est, ignorantes, & rudes: *eximia*, id est maxima. *artificis diligentia*. Artificis, inquam, diligenter, & curiose idolum fabricantis. & illud decorantis , secundum illud Hieremias: *Argento, & auro decorauit illud*. Item : *Fecit imaginem viri, quasi speciosum hominem habitantem in domo: Ille autem, artifex: volens placere illi, qui se assumpsit*, id est conduxit, sc. ad faciendum idolum : hæc est mala placencia, de qua in Psalmo : *Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent*. Item: *Si hominibus placere, Christi feruus nõ essem*. *Elaborauit arte sua, vt similitudinem*, id est, imaginem ; *in melius figuraret*, id est, meliori modo, quo posset ; *Faber ferrarius lima operatus est*. Baruch. sicut virgini amanti ornamenta, ita accepto auro fabricati sunt : *Multitudo autem hominum, sc. stultorum*. Stultorum infinitus est numerus; *abducta*, scil. à veritate, *per speciem operis*, id est, pulchritudinem. Fallax gratia, & vana est pulchritudo. Species decipit te; *eum qui ante tempus*, supple modicum, *tanquam homo honoratus fuerat*, sc. honore dulix; *Nunc Deum estimauerunt*, honorantes eum honore latris; *Et hæc fuit vita humana deceptio*, id est causa deceptionis, causa , inquam, duplex, quasi duplex mortis porta, sc. amor & timor, secundum Glossam, super illud Ps. *In cæsa igni, & suffossa* &c.

2. Reg. 12. d

2. Reg. 12. e

Luc. 11. b

Beli statua.

Hier. 10. a

Isa. 10. a

1. Mach. 1. g

Dan. 3. a

Cicer. lib. 1. de Natu. Deor.

Hier. 10. a

Isa. 44. b

Psal. 52. b

Galat. 1. b

Isa. 44. b

Baruc. 6. a

Eccl. 1. d

Prov. 31. d

Dan. 13. f

Vitæ humanae deceptio duplex.

Psal. 79. d

Quoniam autem affectui, scilicet proprio, in honoratione amicorum; aut regibus, in veneratione potentum. Glossa, sic per populos, vel religiones, scilicet præ adulatione, vel præ timore varia sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt: *deseruientes* id est, deuote seruientes; *homines*, contra illud: Nolite effici serui hominum: *Incommunicabile nomen*. Glossa, Dei omnipotentis, quia scilicet forma, à qua impositum est nomen illud, Deus, incommunicabilis est creaturis, communicabilis, tamen est personis diuinis: *lapidibus, & lignis imposuerunt*, contra illud præceptum: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Sed contra: Ego constitui te Deum Pharaonis. Item in Psalmo: Ego dixi dii estis, &c. ergo nomen Dei est communicabile creaturis. Dicendum, quod Deus tripliciter dicitur, natura, adoptione, nuncupatione. Primo modo est incommunicabile. Secundo modo non. Sed contra, quia Christo homini communicatum est nomen diuinum. Vnde: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Sed dicendum, quod non est communicatum non habenti prius. Sed aliter, quam prius, quia hoc nomen, personæ conuenit, non nature, scilicet humanæ, sed tamen habenti naturam humanam. Ad illud, quod obiicitur Dedit illi nomen, &c. Dicendum, quod datio illi accipitur pro manifestatione: *Vel*, dedit illi, in natura humana, qui prius habebat in diuina: *Et non suffecerat*, hic tangitur vltima causa detestationis idolorum, sumpta ab effectu humane corruptionis. Et primo tangitur in idololatriæ excæcatio mentis: secundo corruptio operis; *Aut enim filios*. Tertio rationalitas excæcacionis, & corruptionis; *& omnia*. Quarto causa vtriusque. *Infandorum* dicit ergo. *Et non suffecerat errasse eos*. Glossa, cum falsa religione omnibus vitiis se subdiderint. *errasse*, inquam: scilicet *circa Dei scientiam*, id est: fidem. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. *Sed, & in magno viuentis, inscientia*, id est, infidelitatis; *bello*, per quam scilicet infidelitatem aduersus Deum bellant. Vnde: Iob: ipsi fuerunt rebelles lumini: *tot*, scilicet quoad numerum; *& tam magna*, quantum ad intentionem, vel quantum ad durationis quantitatem: *mala*, quantum ad deformitatem, *tot*, inquam, *& tam magna mala*, in quibus scilicet viuunt: *pacem appellant*, secundum illud: Et esse sub sentibus delicias computabant. Et Hieremias: Dicentes, pax, pax, & non erat pax. Glossa, sub régno diaboli, diuersis vitiis subiecti veram pacem habere non poterant.

Aut enim, &c. Hic enumerat mala, quibus opere sunt corrupti. Primo malum specialiter commissum in Deum: Secundo specialiter commissum in se, & in proximum: *Neque vitam*, dicit ergo: *Aut enim filios suos sacrificantes*, secundum illud Psalms: Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. Et Ezech. Nunquid parua est fornicatio tua: immolasti filios meos, & dedisti illos consecrans eis: quia sicut dicit Glossa, in sacris Saturni propter odium Iouis sine respectu pietatis, suos paruulos immolabant; *aut obscura sacrificia facientes*, obscura, id est, nocturna, sicut fiebat secundum Glossa, in sacris Osiridis, Ægyptiæ, & cæteris, quæ sacra ardentium tædarum iactatione celebrabantur: *aut insania plenas vigilias habentes*, in sacris enim Bacchi, & Cybeles matris Deorū, ad exemplum eorum, qui in festiuitate satiati, noctem totam lusibus ducebant, id est, ludebant, vt ait Glossa. Contra hoc dicitur in Psalmo: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius & nō respexit vanitates, & insanas falsas; neque vitam*, scilicet propriam, mundam, quia, Tradidit illos Deus in immunditiam. *Neque nuptias mundas iam custodiunt*, contra quod. Honorabile connubium, & thorus immaculatus: *iam custodiunt*, &c. Quia sicut dicit Glossa, per libidinem, & immunditiam diis suis placere putabant, & quanto quis sceleratior erat tanto magis deo suo placere putabat, *Sed & alius alium occidit per inuidiam*, scilicet in persona sua, vt Caïm Abel: Et Iudæi Christum. *Aut adulterans contristat*, scilicet in persona sibi coniun-

cta. *contristat*, dicit, quia magna causa tristitiæ est violatio thori coniugalis. Vnde bene, & secundum leges ciuiles data est viro licentia occidendi adulterum, & adulteram in ipso actu adulterij inuētos. *Et omnia*, scilicet vitia: *Commixta sunt*. Vnde: Maledictum, & adulterum, & furtum inundauerunt: *Sanguis*, hic tangit primo quædam peccata spiritalia: Secundo, quædam carnalia: *Animarum*, &c. In prima primo, quædam mala operis: Secundo, quædam mala cordis: *Corruptio*. Tertio, quædam mala locutionis: *Et periurium*, mala operis tangit quatuor, scilicet vulnerationē, cum dicit: *Sanguis*. Occisionem, cum dicit: *Homicidium*, furtum, eum dicit: *Furtum*, fraudem, cū dicit: *Et furtio*, bene dixi, quod, *Omnia commixta sunt*, scilicet. *Sanguis*, mutua vulneratione. Vnde Isaias: Manus vestre plene sanguine sunt, Itē Osee: Sanguis sanguinē tetigit; *Homicidium*. Vnde: Vir fratrem suum venatur ad mortem: *Furtum*, Et: Principes tui infideles, socij furum, In Psalmo: Si videbas furem currebas cū eo. *Et furtio*, id est, dolus. Dolus enim est cum aliud agitur, & aliud prætenditur, vel simulatur; *Corruptio*, hic tangit peccata cordis, scilicet concupiscibilis potentia. In Psalmo: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, &c. *Infidelitas*, scilicet rationalis. Vnde: Perit fides, & allata est de ore eorum: *Turbatio*, scilicet potentia irascibilis. Vnde: Non est pax impiis dicit Dominus. Hæc sunt tria mala cordis. Deinde tangit tria mala locutionis, dicens: *Periurium*, scilicet vel assertorium, sicut est in falsis attestacionib. vel promissoriū, vt in falsis promissionibus, contra quod dicitur: Non periurabis. *Et tumultus*, scilicet in contentionibus: & discordiis. Vnde: Tumultuabitur puer contra fenem, *Et bonorum Dei immemoratio*, id est, ingratitude, quia non laudatur Deus de beneficiis suis. Vnde: Non est inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, &c. Et: Obluioni datus sum, tanquam mortuus à corde. Hæc sunt tria mala locutionis, primum in Deum, & proximum; Secundum in proximum: Tertium in Deum, scilicet omittendo. *Animorum inquinatio*, &c. Hic tangit peccata carnalia. Primo peccata libidinis interioris: Secundo commixtionis innaturalis, ibi; *Natiuitatis*, & cætera. Tertio bigamiæ. *Nuptiarum*, &c. Quarto adulterij; *Inordinatio*, & cætera. Quinto fornicationis; *Impudicitia*, &c. Dicit ergo: *Animarum inquinatio*, scilicet per internam libidinem. Vnde: Iam mœchatus est in corde suo. Et: Laua à malitia cor tuum Hierusalem, &c. Et: Coinquinatæ sunt illorum mens, & conscientia. *Natiuitatis immutatio*, id est, nature, siue vsus naturalis. Vnde: Femiinæ eorum immutauerunt naturalem vsus, &c. *Nuptiarum inconstantia*, scilicet vxores pro voluntate accipiēdo, & repudiando, cum tamē deberent esse duo in carne vna: ita, quod Deus coniunxit, homo nō separet. *Inordinatio mœchia*, id est, adulterij contra ordinem matrimonij, contra, quod: Non mœchaberis, & *impudicitia*, id est, fornicationis, contra, quod: Non in cubilibus, & impudiciis; *Infandorum*, &c. Hic ostenditur, quod idololatria est causa huius corruptionis. Et primo ostendit, quo modo idololatria est causa omnium malorum in idololatriis. Secundo propter quid: quoniā propter spē impunitatis: *Tum enim confidunt*, &c. Tertio ostendit, quod hoc ipsum est eis causa punitiois: *Vtraque* &c. Quarto ostendit, quæ sit illa punitio, scilicet casus, & præcipitatio in alia peccata: *Non enim*, &c. *Infandorum*, &c. Ita dixi, quod tot & tāta mala faciūt idololatriam, *Infandorum enim idolorum*, id est, nefandorum, id est, nominatione indignorum, secundum illud Psalms: Nec memor ero nominū eorum per labia mea; *Infandorum*, inquam, *Idolorum cultura omnis malitia est*, scilicet, per intellectus excæcationem, & voluntatis subuersionē. *Et initium*, scilicet, per operis inchoationem, & *finis*, per eiusdem completionē, sicut fides, & cultus Dei causa est omnis boni, vt probat Apostol. qui ait: Fides est sperandarū substantia rerum. Sed contra: Initium omnis peccati, superbia. Itē: Radix omnium malorum, cupiditas: male ergo dicitur hic, quod omnium malorum initium est infidelitas.

Dicen

1. Cor. 7. d

Dei nomen incommunicabile creaturis.

Exod. 20. b

Exod. 7. a

Psal. 81. b

Deus quot modis sumitur.

Philip. 1. b

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Christo homini, quomodo nomen Dei si communicatum.

Ose. 4. a

Isa. 1. d

Ose. 4. a

Mich. 7. a

Isa. 1. d

Psal. 49. c

Dolus quid

Psal. 13. a

Hier. 7. f

Isa. 57. d

Leuit. 19. c

Isa. 3. b

Luc. 17. d

Psal. 30. c

Sap. 13. a

Iob 24. b

Iob 30. b

Hier. 6. d

Psal. 105. c

Ezech. 16. c

Psal. 30. a

Rom. 1. e

Heb. 13. a

Gen. 4. b

Matth. 27. d

Matth. 5. d

Hier. 4. d

Tit. 1. d

Rom. 1. c

Gen. 2. d

Matth. 19. a

Exod. 20. c

Rom. 13. d

Psal. 13. b

Heb. 11. a

Ecol. 10. b

1. Tim. 6. b

Malorum
plura initia.

Osea 9. d

3. Reg. vii.

Ecc. 7. b

Ecc. 23. b

Hier. 4. a

Dicendum, quod non est inconueniens, plura esse initia malorum, secundum diuersos respectus, sicut vnus rei sunt quatuor causae, scilicet. efficiens materialis, &c. & tamen initia in vno genere, quia ex parte rationalis infidelitas, ex parte concupiscibilis, cupiditas, ex parte irascibilis, superbia: *Aut enim dum latantur, insaniunt.* Glos. in festis, & ludis, & hoc quantum ad malum in affectione: *Insaniunt*, dicit, quia letitia irrationalis, infania est, sicut risus hereticorum. Vnde: *Infania in domo Dei eius. Aut certe varicinantur falsa*, scilicet. falso Prophetando. Et hoc quantum ad malum cogitationis. Vnde: *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Aut viuunt iniuste*, & hoc quantum ad malum conuersationis. Impius multo tempore viuit in malitia: *Aut periurant*, id est, peierant; & hoc peccatum locutionis. *Cito*, id est, de facili, propter mala suam consuetudinem, propter quod dicitur; *Iurationi non assuescat os tuum*: multi enim casus in illa. *Cum enim confidunt in idolis, quae sine anima sunt*, quo ad vitam: *Male iurantes*, scilicet. ex parte rei, quam iurant, quod falsum, contra illud: *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia: Noceri se non sperant*, id est, non timent. Sed quomodo non timent, cum esse veros Deos credant. Dicendum, quod licet ipsos Deos colant, non tamen eis inesse omnipotentiam putant. Vel non

credunt, quod peccata hominum puniant. Et reuera eis non possunt nocere, propter quod dicitur: *Nolite timere illa*, scilicet. Idola, quia nec male, nec bene possunt facere. Sed tamen a Deo punietur pro peccato periurij. Vnde sequitur: *Vtraque ergo illis eueniet*, scilicet. malum culpa, quia male iurare permittuntur: & malum poenae, quia propter hoc punientur: *Euenient*, inquam, *Digne*, scilicet. pro meritis. Vnde: *Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Quonia male senserunt de Deo attendentes idolis*, id est, diuinum cultum eis tribuendo, peierant per idolum: *Et iniuste iurauerunt in idolo contemnentes iustitiam*, scilicet. illicitum, vel falso iurando, & ita dupliciter errant, vel peccant, scilicet. quia iurant per quod non debent, & quia iurant id, quod non debent. Vnde: *Per nomen exteriorum Deorum non iurabitis. Non enim*: quasi dicat: *Et vere peccant sic iurando. Non enim iurantium*, scilicet. sic: *Est virtus*, id est, opus virtuosum, vel meritorium. *Sed peccantium poena*, id est, peccatum ipsum, quod etiam est poena precedentium peccatorum, & culpa in se: *Perambulatur semper*, scilicet. de malo in peius: *Iniustorum*, id est, iustarum rerum scilicet mandatorum Dei, *Preuaricationem*, scilicet peccatum. Peccatum enim, quod per poenitentiam non diluitur, suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde: *Fiat via illorum tenebrae, & lubricum, &c.*

Apoc. 22. c

Exod. 23. c

Reg. lib. 25.
Moral. c. 9.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

V autem Deus noster, suavis & verus es, patiens, & in misericordia disponens omnia. Etenim si peccauerimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam, & si non peccauerimus, scimus quoniam apud te sumus computati. Nosse enim te, consummata iustitia est: & scire iustitiam, & virtutem tuam, radix est immortalitatis. Non enim in errorem induxit nos hominum mala artis excogitatio, nec umbra pictura, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortua imaginis effigiem sine anima. Malorum amatores digni sunt morte, qui spem habent in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt, sed & figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, & de eodem luto fingit, quae munda sunt in usum vasa, & similiter quae his sunt contraria: horum autem vasorum quis sit usus, iudex est figulus. Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto: ille, qui paulo ante de terra factus fuerat, & post pusillum reduxit se unde acceptus est, repetitus anima debitum, quam habebat. Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam breuis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argentariis: sed & ararios imitatur, & gloriam praefert, quoniam res superuacuas fingit. Cinis est enim cor eius, & terra superuacua spes illius, & luto vilior vita eius: quoniam ignorauit qui se finxit, & qui inspirauit illi animam, quae operatur, & qui insufflauit ei spiritum vitalem. Sed & astimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vita compositam ad lucrum, & oportere undecumque, etiam ex malo acquirere. Hic enim scit, se super omnes delinquere, qui ex terra materia fragilia vasa, & sculpsitilia fingit. Omnes enim insipientes, & infelices supra modum animae superbi sunt inimici populi tui, & imperantes illi. Quoniam omnia idola nationum deos astimauerunt, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed & pedes eorum pigri ad ambulandum, homo enim fecit illos: & qui spiritum mutatus est, is finxit illos. Nemo sibi similem homo poterit Deum fingere. Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim est ipse his, quos colit: quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis: illi autem nunquam. Sed & animalia miserrima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed nec aspectum aliquis ex his animalibus bona potest conspiciere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem eius.

EXPOSITIO IN CAP. XV.

Ordo dicendorum.

Gen. 1. a

Damasc. lib. 1. Fid. orb. c. 12. citatus supr. pag. 2. col. 1. c

T*V autem Deus noster, &c.* Postquam ostendit idololatrantium errorem, & idolorum detestationem, hic subdit veri Dei commendationem. Verum autem Deum ostendit esse commendabilem, primo ex ipsius bonitate: secundo, ex credentium in eum remuneratione: etenim *si peccauerimus, &c.* tertio, ex idolorum vilitate, *sed & figulus*, quarto, ex idololatrantium vituperatione, *omnes enim. Tu autem, &c.* quasi dicat, talia sunt idola, autem, pro sed, *sed tu Deus noster*, Deus, inquam creatione, secundum illud: *In principio creauit Deus.* Item gubernatione, & conseruatione, secundum Damascenum Deus dicitur *θεός ὁ πῶς τοῦ θεῶν*, id est, disponere, vel gubernare: primus effectus est sapientiae, secundus potentiae, tertius bonitatis: *noster*, scilicet culus appropriatione, quia tunc tantum: *Notus in Iudaea*

A Deus, vt dicitur in Psalmo: *suavis*, scilicet affectui, secundum illud: *Gustate, & videte*, quoniam suavis est Dominus. *Supra: O quam bonus, & quam suavis est spiritus tuus in nobis. Suavis*, inquam Glossa inestimabilis charitatis. *Gregorius: O inestimabilis dilectio charitatis, vt seruum redimeres, filium tradidisti, & verus es*, scilicet intellectui contemplanti. *Glossa*, quia nec fallit, nec fallitur. *Item: Est autem Deus verax: omnis homo autem mendax. Vtramque autem praedictorum refertur ad bonos, & patiens*, scilicet malae culpa, dissimulando scilicet, quoad malos. Vnde *Glossa, patiens*, id est, diu sustinens peccantes: *Patens, & praestabilis super malitia.* Et: *Deus iudex iustus, fortis, & patiens: & in misericordia disponens omnia*, quoad omnes, omnia, scilicet. mala poenae remittendo. Vnde: *Miserationes eius super omnia opera eius. Et solem suum facit oriri super bonos, & malos. Etenim, &c.* hic ostenditur com-

Psal. 57. a
Psal. 33. b
Sap. 12. a

Rom. 3. a

Ioel. 2. b
Psal. 7. b

Psal. 144. b
Matth. 5. g

mendabilis excoletium remuneratio. Et primo ostendit, quod peccantes, sunt Deo subiecti: Secundo, quod non peccantes, sunt Deo accepti, & si non peccauerimus. Tertio ostendit, quæ sit ratio huius, quoniam notitia, & cultus Dei, *nosse enim te*. Quarto ostendit qui sunt huiusmodi beneficio digni, *non enim in errorem*. Quinto qui sunt indigni, *malorum amatores etenim, & cætera*, quasi dicat, & vere talis es, *etiam si peccauerimus*, scilicet peccato mortali, & maxime peccato infidelitatis, quod dicitur peccatum antonomastice. Vnde: Arguet mundum de peccato, & specialiter de hoc loquitur hic, *si peccauerimus*, inquam, *tui sumus*, id est, in tua potestate, & gubernatione constituti. Glossa, euadere non possumus, quia tua creatura sumus. Vnde: Si ascendero in cœlum, tu illic es, & cætera. Item: Non est, qui de manu mea possit eruere. *Scientes magnitudinem tuam*, magnitudinem dico non molis, sed virtutis, omnia continentem, & omnia destruere valentem. Vnde: Magnus Deus, & magna virtus eius. *Et si non peccauerimus*, scilicet peccato mortali, quod est peccatum simpliciter, & maxime peccatum infidelitatis, quod est peccatum antonomastice. Peccato enim veniali carere non possumus, aut si possumus, non tamen diu. Vnde: Si dixerimus, quod peccatum nõ habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. *Si non peccauerimus*, inquam, & c. *scimus*, scilicet per fidem, *quoniam apud te sumus computati*, Glossa, apud quem bonorum operum numerus scitur, vel seruatur. Vnde: Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Nec solum numerati, sed etiam nominatim adscripti. Vnde: Quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Dicuntur autem boni esse computati sicut dilecti, & electi, & bene possunt computari, quia pauci, secundum illud: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Mali autem non computantur à Deo, sicut nullus computat monetam reprobam, ipsi autem sunt reprobata moneta, secundum illud: Argentum reprobum vocate eos. Item, quia infiniti, secundum illud: Stultorum infinitus est numerus. Hoc tamen non est ex impotentia Dei computantis, sed magis ex eorum indignitate. Peccator enim indignus est pane, quo vescitur, vt dicit Augustinus. Item infra: Luto vilior vita eius; lutum autem nullus computaret. *Nosse enim te*, & c. bene dixi, *si non peccauerimus*, & maxime peccato infidelitatis, *quod sumus apud te computati, nosse enim te*, scilicet per fidem formatam, *consummata iustitia est*, id est, perfectio iustitiæ in presenti, & hoc intelligendum causaliter, vt sit sensus, *nosse te*, per fidem est, *consummata iustitia*, id est, causa consummatæ iustitiæ, fides enim iustificat. Vnde: Iustificati ergo ex fide, & c. Item: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & scire, scilicet per fidem formatam, *iustitiam & virtutem tuam*, iustitiam scilicet bonitatis, & virtutem, potestatis, vel virtutem, id est, Christum, qui est Dei virtus, & sapientia, *radix est immortalitatis*, id est, principium, & causa æternæ beatitudinis in futuro. Vnde: Hæc est via æterna, vt cognoscant te solum verum Deum & cætera. Radix, id est, arboris spiritualis, id est, vitæ iusti, qui est sicut, Lignum plantatum secus decursus aquarum, & cætera. Radix est fides, vt hic dicitur, pes humilitas, sicut e contrario pes impiorum est, superbia, secundum illud: Non veniat mihi spes superbiæ. Scirpus in altum se erigens, est spes. Quæ sursum sunt quærite. Humor interior, & viriditas huius arboris est gratia internæ deuotionis. Et Iob: Nunquid potest vivere scirpus absque humore. Calor dirigens est virtus charitatis. Vnde: Ignem veni mittere in terram, & c. exterior irrigans doctrina spiritualis. Vnde Sapietia dicit: Rigabo hortum plantationum mearum Rami, multiplicatio bonæ operationis. Et: Montes Israel ramos vestros expandite. Flores, mores honestæ conuersationis. Vnde: Flores apparuerunt in terra nostra. Folia, verba discretæ locutionis, secundum illud: Et folium eius non defluet. Fructus, mentis æternæ retributionis: Bonorum laborum gloriosus est fructus. *Non enim, & c.*

A bene dixi, *Quoniam sumus apud te computati, nos, & non alij*, scilicet idololatæ. *Non enim in errorem*, scilicet idololatæ, qui est error præcipuus, *induxit nos*, scilicet sicut alios, de quibus supra: Pertraxit autem ad horum culturam, & hos, qui ignorabant, artificis eximia diligentia, *hominum*, scilicet idola fabricantium & c. *mala artis excogitatio*, id est, ad malum inducentis per deos, qui per eam figurantur. Ipsa tamen ars bona est in se, sed abusus malus. Omnis enim scientia de genere bonorum est, scilicet quantum ad ipsum habitum, cum sit à Deo Omnis sapientia à Domino Deo est. Et sciendum, quod duo tangit, inductiua scilicet, sine prouocatiua ad idololatiam, scilicet artis diligentia, cum dicit: *mala artis excogitatio*, & idoli pulchritudinem cum subdit, *nec umbræ pictura*, id est, pictura speciem ligni obumbrans. Assiduitas eius variat picturam, *labor*, scilicet artificis, *sine fructu*, scilicet vtilitatis. Supra: Vacua spes illorum, & labores sine fructu, *effigies*, id est, imago, *sculpta per varios colores*, distinguentes partes sculpturæ. Supra Rubicundum faciens fuso colorem eius, *cuius aspectus insensato*, id est, infideli, *dat concupiscentiam*, scilicet occasionaliter incitando ad malum, Vnde: Vana spes, & mendacium viro insensato, & diligit mortua imaginis effigiem sine anima; diligit, inquam, *effigiem*, id est, figuram, vt Deum colendo, *imaginis mortua*, id est, carentis actu vitæ, & hæc carentia negationis, non priuationis, *sine anima*, id est, carentis potentia viuificandi. Anima enim est actus corporis phisici organici, potentia vitam habentis, vt habetur in libro de anima.

C Malorum & c. & merito, *non induxit*, quia, *malorum amatores*, scilicet idolorum, & peccatorum ex idolis prouenientium, *digni sunt morte*, scilicet æterna, & temporali. Qui talia agunt digni sunt morte *qui spem habent in talibus*, scilicet idolis, scilicet auxilium eorum inuocando. Vnde: Confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, & qui faciunt illos, scilicet deos huiusmodi fabricando: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & qui diligunt, scilicet affectu, deuotionem ad idola habendo. Supra eodem: Diligit mortuæ imaginis effigiem, & c. & qui colunt, effectu, exterius adorando; Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, Non adorabis deos alienos, neque coles. Sed & figulus, hic ostenditur verus Deus esse commendabilis, ex idolorum vilitate; hanc autem vilitatem ostendit primo ex vilitate materiæ; secundo ex artificis vilitate, *Et cum labore*, & eam, scilicet vilitatem artificis ibi ostendit. Primo ex fragilitate conditionis. Secundo ex varietate intentionis mouentis, *Sed est illi cura*. Tertio ex ignorantia creatoris, *cinis est enim*. Quarto ex errore conuersationis. *Sed & astimauerunt*. Quinto ex comparatione iniquitatis, *Hic enim scit, & c.* Sed & figulus, ita dixi, quod *malorum amatores digni sunt morte*, qui idola colunt vel faciunt. Sed & figulus, id est, factor vasorum fictilium, supple de numero illorum est; *figulus*, inquam, *mollem terram premens laboriose*. Vnde: Figulus sedens ad opus suum, & conuertens pedibus suis rotam, qui semper in sollicitudine positus est propter opus suum; *figit ad vsus nostros unumquodque vas*. In magna enim domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia: & de eodem luto *figit quæ munda sunt ad vsus, honestos & mundos. Similiter quæ his sunt contraria, vt sunt illa, quæ deputata sunt ad vsus immundos*. Vnde: Quædam in honorem, quædam in contumeliam. Et: An non habet potestatem figulus de eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? *horum autem vasorum quis vsus sit*, scilicet mundus, aut immundus, *ludex est figulus*, tanquam superior, & eorum factor; non ipsa vasa. Nunquid dicit lutum figulo, quid me fecisti sic? *Et cum labore vano*, id est, infructuoso. Vnde: Vana sunt opera eorum, & risu digna. *Deum figit de eodem luto*; simile dicitur de idolis ligneis, quod pars comburitur in humanos vsus, pars, vt Deus, colitur, *Ille*, scilicet figulus, *quæ paulo ante de terra factus fuerat*, per terrenam natiuitatē. Formauit Deo hominem de limo terræ, & post pusillum, scilicet tempus

Vnde:

Job 14. a
Ibidem.
Sap. 1. a

Gen. 3. d
Eccl. 3. d
Eccl. 40. b

Luc. 12. c
Matth. 18. d

Hier. 9. b

Jacob. 4. d

Isa. 46. b

Gloria.

Isa. 4. b
Phil. 3. d

Eccl. 10. b

Sap. 3. c
Hier. 4. f

Psal. 17. c

1. Pet. 2. d

1. Cor. 14. g

Psal. 102. c
Gen. 2. b

Isa. 57. d
Psal. 145. a

Exod. 32. b
Job 21. c

Eccl. 5. e

Vnde : Breues dies hominis sunt. Item : Breui viuens tempore, *reduxit se*, scilicet merito peccatorum suorum, scilicet in mortem. Impij manibus, & verbis accersierunt illam scilicet mortem: & per mortem. Vnde *acceptus est*, id est, in terrâ, de qua sumptus fuerat ex parte corporis, secundum illud : Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Et: Omnia, quæ de terra facta sunt, in terram pariter conuertentur. *Repetitus animæ debitum*, quam, scilicet animam, *habebat*, antequam, *debitum*, mutuatum, vt redderet cum vsuris non datum, sicut ille diues: cui dictum est : Stulte hac nocte animam tuam repetent à te. Et : Tenens suffocabat eum, dicens: redde quod debes, scilicet animæ debitum. *Sed est illi cura*, quâuis, scilicet labor sit vanus: *non quia laboraturus est*, & vane, de quo magis esset curandum, *laboraturus est*, etiam inique secundum illud : Vt inique agerent, laborauerunt, *nec quoniam illi breuis est vita*, cum tamen eo magis esset ei curandum, vt eam vtiliter expenderet. Et: Quæ est vita vestra: Vapor est ad modicum parens. *Sed concertatur aurificibus, & argentariis*, decorem sui operis, & subtilitatem illis assimilare satagendo. *Sed & ararios imitatur*. Notandum, quod *aurifices*, vocat artifices, qui deos faciunt ex auro: *argentarios*, qui ex argento: *ararios*, qui ex ære. Confertis argentum de sacculo, & aurum statera ponderatis, cõducentes artificem, vt faciat deum, & *gloriam præfert*, scilicet vanam suo labori vel vitæ breuitati. Gloria est frequens fama cum laude, *gloriam*, id est, de hoc gloriando, in quo non esset gloriandum: *quoniam supernacuas res*, id est, inutiles, scilicet idola fingit, scilicet de lutea materia facit. Vnde : Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Item : Gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. *Cinis est enim*, &c. quasi ita gloriatur, *enim*, pro sed : vel sic: Ita gloriatur, quod tamē nõ deberet facere, *enim*, pro quia: *cinis*, id est, res vilis, est, sicut, *cinis*, *cor eius*, id est, eius cogitatio, quia in cinere & puluere de quo deum suum fabricat, ponit cor suum. Quid superbis terra, & cinis? & *terra supernacua*, id est, inutilis, *spes illius*, id est, eius desiderium, & affectio, quia scilicet ponit eam in idolo terreo, supra : Vacua spes illorum, tale enim idolum est terra vacua, & nihili, de qua Hieremias: *Aspexi terram, & ecce vacua erat & nihili, & vita illius*, id est, conuersatio, *luto vilior*, quia scilicet occupat vitam suam in idolum luteum faciendõ, & colendo. Vt lutum platearum delebo eos. Vilius autem est lutum culpæ luto naturæ. Vnde Glos. *vita illius cœno sordidior*: Et sus lota in yolubro luti, *quoniam ignorauit*, scilicet ignorantia, de qua : Qui ignorat, ignorabitur, *qui se finxit*, id est, Deum, qui eum fecit, de limo terræ ex parte corporis: Ipse cognouit figmentum nostrum, & *inspirauit illi animam*, secundum illud: Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & *animam*, scilicet amat magis, quam Deum, *quæ operatur*, scilicet idola : & *qui insufflauit ei spiritum vitalem*, repetendum, *ignorauit*, & loquitur modo de spiritu corporeo, cum dicit, *spiritum vitalem*, Spiritus à facie mea egredietur, & flatum ego faciã. Et: Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam : *Sed & estimauerunt*, ita dixi, quod Deum ignorauerunt, sed magis *estimauerunt*, scilicet idolorum fabricatores, *vitam nostram*, scilicet naturalem, *lustum esse*, id est, lasciuiam, sicut illi de quibus : Sedet populus manducare & bibere: Vnde : Tenet tympanum, & cytharam, *lustum esse*, &c. hoc dicit, quia idola facere, & colere ludo puerorum videtur simile esse, & sic qui faciunt imagines luteas & adorant, & *conseruationem vitæ*, scilicet moralem, *compositam*, id est, ordinatam, *ad lucrum*, scilicet auaritiæ, nec solum lucrum, sed illicitum. Vnde subdit, & *oportere undecunque etiam ex malo acquirere*, id est, ex artificio, vel negotio illicito, contra quod: Noli esse anxius in diuitiis iniustis. Non enim proderunt in die obductionis, vel vltionis, & vindictæ. Hæ sunt diuitiæ conseruatæ in malum Domini sui. *Hic enim* &c. quasi & vere ex malo acquirunt, idola faciētes: *Hic enim scit se super omnes alios*, scilicet artifices idolorum, *delinquere hic*, inquam, *qui ex ter-*

re materia, quæ vilior est *fragilia vasa*, ex vna parte, & *sculptilia*, id est, idola ex parte alia materiæ suæ, *fingit*. Vnde ex horum comparatione vilitatem idolorum melius intelligit, vel intelligere potest. Sed quomodo potest hoc scire, scilicet se super omnes delinquere, cum Deum ignoret, vt dictum est. Dicendum, quod hoc scit, vel scire potest habitu legis naturalis scriptæ in corde suo. Sed actualiter hoc nescit, scilicet, quia non vult hoc perscrutari, cum tamen possit. Vel si non potest ad plenum, vel de facili, hoc est, quia ex cæcatus est merito infidelitatis suæ.

Omnes enim, hic ostenditur verus Deus esse commẽdabilis ex idololatrantium fatuitate. Et primo ex fatuitate idololatrantium colentium res inanimatas, scilicet statuas. Secundo, colentium animatas. *Sed & animalia*, in prima primo illos esse fatuos ostendit, & reprehendit: quia idola cultoribus suis multorum malorum causa sunt. Secundo, quia in se etiam inutilia sunt homini, *quoniam idola*. Tertio quia ab homine facta sunt *homo enim*. Quarto, quia homine deteriora sunt, *melior est enim*. *Omnis enim*, &c. bene dixi, quod hic, qui de materia lutea facit idola, scit se delinquere super omnes alios artifices, *omnes enim insipientes*, Glos. qui idola Deos putant, hoc enim est magna insipientia, vnde: Filij, insipientes sunt, & vecordes. Insipientes, dico, per defectum sapientiæ, vel fidei quantum ad intellectum, & *infelices*, quoad affectum. Et hoc propter defectum gratiæ, quæ felices facit. Supra : Infelices sunt, qui appellauerunt Deos opera manuum suarum. *Supra modum animæ suæ*, id est, naturæ suæ, *superbi sunt*, scilicet contra Deum, & hoc fingendo sibi idola tanquam Deus : Audiuius superbã Moab, superbus est valde : superbia, & arrogantia est plus, quam fortitudo eius, vel *infelices supra modum*, quia infinita infelicitate, quia: Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, *nimici populi tui*, scilicet persequendo credentes in Deum. Et quoad effectum, *inimici*, inquam persequendo factis. Non sufficit, quod durissima nos opprimunt seruitute: sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes, volunt tua mutare promissa, & *imperantes*, scilicet verbis. Vnde : Improperia exprobrantium tibi ceciderunt super me. Sicut quidam de Ephraim, & Manasse nuntios Ezechie, ad cultum Dei volentes eos reuocare, irridebant, vt patet. *Quoniam omnia idola*, &c. Vel sic bene dixi, *quod insipientes & infelices & supra modum animæ suæ superbi*, &c. *Quoniam omnia idola nationum*, id est, gentilium non per fidem renatorum, sed in vitio natiuitatis manentium, *Deos estimauerunt*, sic fecerunt Romani, scilicet omnia idola gentilium subiugatorum perperam adorando, & custodiendo, quibus, scilicet idolis. *Nec oculorum visus est ad videndum*, secundum illud : Oculos habent, & non videbunt, *neque aures ad audiendum*, secundum illud : Aures habent, & non audient. *Neque nares ad percipiendum spiritum*. Nares habent & non odorabunt. *Neque digiti manuum ad tractandum*, id est, palpandum aliud. Vnde : Manus habent, & non palpabunt. *Sed pedes eorum pigri*, id est, immobiles ad ambulandum. Pedes habent, & non ambulabunt. Ideo dicitur : Bestiæ meliores sunt illis, quæ possunt fugere sub tectum, & prodesse sibi *homo enim*, cuius scilicet non est dare sensum, & motum, *fecit illos*, non genuit de substantia sua, sed figurauit de materia exteriori, & *qui mutuatus est spiritum*, scilicet à Deo illi reddendum, quando placebit ei. Vnde : Et spiritus reuertetur ad Deum, qui dedit illum. *Is finxit illos*, id est, de luto fecit. *Nemo enim*, &c. Quasi & vere sic sine sensu, & motu sunt : *Nemo enim sibi similem poterit fingere Deum*, similem, scilicet similitudine æqualitatis, quia homo similis est alij homini, licet similem similitudine alicuius exterioris representationis. *Cum enim sit mortalis*, vitam mortalem habens, *mortuum*, id est, vita penitus carentem, *finxit manibus iniquis*. Vnde : In quorum manibus iniquitates sunt, Melius autem est mortale, quam mortuum, secundum illud : Melior est canis

Hier. 4. f

Sap. 13. b

Isa. 16. b

Isa. 66. g

Hes. 14. b

Psal. 68. b

2. Par. 30. b

Psal. 113. l

Ibidem. c

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Baruc. 6. a

Eccl. 11. b

Psal. 25. b

Eccl. 9. b

viuus leone mortuo: & bene dixi quod nemo potest sibi simile, &c. Melior enim est ipse iis, quos colit. Deus vero debet esse, optimum hominis, secundum Augustinum, cum sit eius beatitudo, quia ipse quidem viuit, aliunde scilicet homo cum esset mortalis, quod enim non viuit, non est mortale, illi autem nunquam, scilicet dii falsi. Iure autem præponuntur viuientia non viuentibus, sentientia non sentientibus, secundum Augustinum. Sed obicitur, quia supra eodem dicitur: Luto vilior vita eius. Dicendum, quod supra loquitur de vita mortali, hic de naturali.

Sed & animalia, &c. Hic ostenditur vituperatio colentium res animatas. Et primo ostenditur, in se esse miserabiles. Secundo respectu præcedentium aliquantum excusabiles. In sensata, &c. Tertio simpliciter inexcusabiles, sed nec aspectu, &c. & ibi ostenduntur inexcusabiles. Primo per hoc, quod colunt irrationalia. Secundo, quia deserunt verum Deum, fugerunt, &c. Sed & animalia. Gloria, non solum hominum speciem, sed & animalium imaginem, ut Ægyptij Isidem in specie bouis: Babylonij draconem, ut patet in Daniele. Miserrimi colunt. Miseros facit populos peccatum. Sunt quidem miseri omnes impij, & peccatores: sed miserrimos omnes infideles: sed miserrimi idola colentes. Propter hoc bene dixi: Sed & animalia miserrima colunt. Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum: insensata enim, enim pro sed, insensata, id est, statuae, comparata his, scilicet animalibus, illis

deteriora sunt, quia secundum Augustinum melius est viuens non viuente, & sentiens non sentiente. Vnde Glossa: In veritate viuientia meliora sunt mortuis, & sensibilia insensibilibus, & rationalia irrationalibus. Sed dignum fuit, ut qui creatorem ignorabant, in creaturis distinctionem non scirent. Sed nec aspectu, &c. Ita dictum est, quod idola nec audiunt, nec vident aliquid, vel cognoscunt, nec solum illa nihil vident. Sed nec aspectu aliquid ex iis animalibus bona potest conspiceri. Sed nec aspectu, quasi dicat, non solum in absentia per imaginationem, sed nec in præsentia per sensum. Aliquod ex iis animalibus, quæ scilicet colunt, bona potest conspiceri, & intelligendum est de bonis honestis, quæ sunt bona simpliciter, ut sunt virtutes, & huiusmodi, non de bonis vtilibus, vel delectabilibus, quæ sunt bona secundum quid, effugerunt autem, &c. quasi ita infirmi colunt animalia, autem, pro sed: effugerunt, &c. vel autem, hoc est certe colendo, animalia, effugerunt Deum laudem, & benedictionem, quasi dicat, nec ipsum Deum laudauerunt, nec benedixerunt, laudem, pro eius bonitate in se, & benedictionem, pro eius beneficentia ad nos. Contra quæ duo dicitur in Psalmo: Confitemini domino, quoniam bonus, scilicet in se, quoniam beneficentia misericordiae eius, ad omnes se extendit, & dicit: effugerunt, non solum intus corde non laudantes, & non benedicentes, sed nec ore confitentes, contra quod dicitur: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem.

Bona simpliciter, & secundum quid.

Psalm. 105. a

Rom. 10. b

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

PROPTER hæc, & per his similia passi sunt digne tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt. Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem, escam parans eis ortyometram: ut illi quidem concupiscentes escam propter ea, quæ illis ostensa, & missa sunt, etiam à necessaria concupiscentia auerterentur. Hi autem in breui inopes facti, nouam gustauerunt escam. Oportebat enim illis sine excusatione quidem superuenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. Etenim cum illis superuenit saua bestiarum ira, morsibus peruersorum colubrorum exterminabantur. Sed non in perpetuum ira tua permansit: sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tue. Qui enim conuersum est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem, & in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es, qui liberas ab omni malo. Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiusmodi exterminari. Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adueniens, sanabat illos. In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, & velociter saluabantur, ne in altam incidentes obliuionem, non possent tuo uti adiutorio. Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo: qui sanat omnia: Tu es enim Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis: homo autem occidit quidem per malitiam animam suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam, quæ recepta est, sed tuam manum effugere impossibile est. Negantes enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt: nouis aquis & grandinibus, & pluuiis persecutionem passi, & per ignem consummati. Quod enim mirabile erat: in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat, vindex est enim orbis iustorum. Quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ne comburerentur, quæ ad impijos missa erant animalia: sed ut ipsi videntes, scirent, quoniam Dei iudicio patiuntur persecutionem. Et quodam tempore in aqua supra virtutem ignis exardescibat indigne ut uniuersa terra nationem exterminaret. Pro quibus Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstiti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, & deseruiens vniuersi cuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur. Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant: ut scirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruscans. Hoc autem iterum, ut nutrirerent iusti, ignis etiam sua virtutis oblitus est. Creatura enim tibi factori deseruiens excandescit in tormentum aduersus iniustos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratia tua deseruiebant ad voluntatem eorum, qui à te desiderati sunt: ut scirent filij tui, quos dilexisti, Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat. Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat: ut notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam, & ad Orientem lucis te adorare. Ingrati enim spes tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua superuacua.

EXPO

EXPOSITIO IN CAP. XVI.

Propter hac, & per his similia, &c.] Postquam à 13. cap. egit de merito culpæ, quoad pœnas grauiore ordinatas ad condemnationem impiorum, hic agit de supplicio pœnæ: & primo de pœnis antecedentibus mortem, scilicet in isto cap. & 17. Secundo de pœnis inferentibus mortem scilicet cap. 18. & 19. In prima primo agit de pœna sensus, & de plagarum immisione scil. capitulo isto Secundo de pœna damni, scilicet de lucis subtractione cap. 17. In prima primo de pœna inflicta per res animatas. Secundo de pœna inflicta, per res inanimatas. *Negantes autem te.* In prima primo tangitur Ægyptiorum per vilia animalia & nociua, punitio: Secundo econtra Hebræorum per delectabilia animalia consolatio, *pro quibus, &c.* Tertio eorum ab animalibus nociuis liberatio, *etenim, Quarto prædictæ punitiois, & liberationis ratio, in hoc autem propter hoc,* scilicet, *quia infirmi colebant idola,* siue propter idololatriæ peccata: & *his similia,* id est, propter alia peccata idololatriæ prædictis similia, *passi sunt digne tormenta,* Vnde: Propter hoc venit ira Dei in filios diffidentia. Et: Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Non enim debet esse dedecus culpæ sine decore iustitiæ, vel vindictæ secundum Augustinum, & *per multitudinem bestiarum,* terram scilicet eorum vastantium, vt muscarum, locustarum, & ranarum, & huiusmodi, *exterminati sunt,* id est, grauius afflicti, & forte aliqui eorum occisi, vnde supra: Per hæc, quæ coluerunt dedisti eis summa tormenta, Et: Dentes bestiarum immittam in eos. *Pro quibus tormentis, &c.* hic tangitur Israelitarum consolatio, & primo ponitur consolationis modus. Secundo causa; *Vt illi.* Tertio celeritas; *Hi autem,* Quarto accelerationis opportunitas, *Oportebat, &c. Pro quibus tormentis,* id est, loco quorum tormentorum quasi e contrario, *bene disposuisti populum tuum,* scilicet Israeliticum, qui erat eius populus peculiaris, vt habetur in Deuteronomio. *Quibus,* id est, cui populo, *dedisti concupiscentiam delectamenti sui,* id est, concupitum delectabile: Desiderium enim si compleatur, delectat animam, vt habetur in Protherbiis. *Nouum saporem,* in cibum noui saporis, *escam parens eis ortyometram,* id est, coturnicem. Græcus enim liber habet pro coturnice ortyometram vt dicunt ab Ortygia terra, in qua primo visa est, & inde abducta, *vel escas parans, &c.* & tunc secundum aliquos ponitur hic singulare pro plurali cum dicit, *escas parans eis ortyometram,* id est, coturnicem secundum illud Psalmi: Petierunt, & venit coturnix, &c. Et: Factum est vespere; & ascendens coturnix, cooperuit castra. Item: Vetus autem domini egrediens coturnices arreptas trans mare detulit, &c. Sed non oportet quod pro singulari ponatur plurale, quia potest gloriari sic; *escas,* id est, loco escarum, *vt illi quidem,* scilicet filij Israel, *concupiscentes escam,* scilicet carniem Ægypti, *Propter ea,* scilicet coturnices, *quæ illis ostensa sunt,* scil. ad desiderandum, scilicet ad comedendum, *etiam à necessaria concupiscentia,* id est, valde vrgenti, *auerterentur,* id est, ne amplius carnes Ægypti, & reditum in ipsum desiderarent. Vnde: Concupierunt concupiscentiam in deserto. Item: Populus flagrauit desiderio carniem cum tamen dicatur: Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere, *ij autem,* scil. filij Israel, *in breui inopes facti,* id est, modico tempore, quia eorum inopia parum durauit. Deus enim cito subuenit, secundum illud Isaia: Antequam clament, ego exaudiam, *inopes,* id est, cibo indigentes. *Nouam gustauerunt escam,* id est, insolitam, vel insolitarum auium, *Oportebat enim, &c.* quasi & recte sic factum; *oportebat enim,* id est, optimū erat, *illis,* scil. Ægyptiis, *sine excusatione,* scil. culpæ, ex qua puniebantur. Vnde: Ita, vt sint inexcusabiles. Item: Propter quod inexcusabilises, o homo, *superuenire interitum,* sc. pœnæ interimentis supplicium à summo iudice ad eorum oppressionem, vnde: Auellatur de tabernaculo

suo fiducia eius, & calcet super eum, quasi rex interitus
A Item: Viro, qui corripientem dura ceruice contempserit, repentinus ei superueniet interitus, *illis,* dico Ægyptiis; *xercenibus tyrannidem,* id est, crudele imperium in filios Israel, opprimendo eos duris operibus, vt patet in Exodo, & in flumine pueros eorum submergendo, vt patet iam in Exodo. *Is autem,* sc. Israeliticis *tantum ostendere,* supple oportebat, *quemadmodum inimici eorum exterminabuntur,* vt sic visa eorum pœna corrigeretur, secundum illud: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Item: Multato pestilente, sapientior erit paruulus. *Etenim, &c.* Hic primo ostenditur periculi grauitas: Secundo liberationis celeritas, *sed non diu.* Tertio liberantis virtus siue potestas, *qui enim,* Dicit ergo, *etenim,* quasi bene dixi, *is autem tantum ostendere, &c. etenim,* pro quia, *cum illis,* scilicet filiis Israel, *superuenit saua bestiarum ira,* scilicet ab offensa superni iudicis, quem offenderant murmurando contra ipsum, vt patet. Vnde dicitur: Misit Dominus in populum serpentes ignitos, *morsibus peruersorum colubrorum,* quia efficaces erant, ad nocendum, *exterminabantur,* scilicet aliqui eorum. Vnde: Murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. *Sed non in perpetuum,* id est, sine fine, ita quod pœna æterna temporali continuaretur, sicut in Herode. *Ira tua,* id est, iræ tuæ effectus, non animi tui effectus, secundum illud: Ego Dominus, & non irascor. *permansit,* scilicet in filiis Israel. Et: Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. *Sed ad correptionem,* non ad condemnationem, *in breui* id est, modico tempore, *turbati sunt,* id est, afflicti scilicet exterius; & inde, *turbati,* interius. Vnde: Ad punctum in modico dereliqui te, &c. & in momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna, misertus sum tui. Vnde: Te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius, *signum habentes salutis,* Glossa serpentem æneum, pro signo positum, cuius aspectu sanabantur, vt patet. *Ad commemorationem mandati legis tue,* scil. custodiendæ, secundum illud: Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea, *sicut puer negligens flagellatur,* vt lectionem suam repetat, & confirmet; & bene dixi, *signum habentes,* non causam, *qui enim conuersus est,* scil. vel interius per penitentiam ad Deum vel exterius ad serpentem æneum ad aspiciendum, *non per id, quod videbatur,* scil. oculo corporali, *sanabatur,* id est, non per serpentem æneum, *sed per te Saluatorem omnium,* per dictum serpentem signatum, cui non in hoc obediebat. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis; sicut etiam mortuus non potuit suscitari per Elisæi baculum, vt habetur in libro Regum. *In hoc autem ostendisti, &c.* hic subiungitur prædictæ punitiois, & liberationis ratio, scil. ostensio diuinæ iustitiæ, & misericordiam: & primo ex parte Ægyptiorum punitorum, ostensio diuinæ iustitiæ: Secundo ex parte Hebræorum liberatorum, ostensio diuinæ misericordiam, & quædam causæ aliæ. *Filios autem tuos.*] *In hoc autem,* scil. in Ægyptiorum afflictione, & Israelitarum facili liberatione, *ostendisti,* id est, ostendere voluisti, quamuis illi non viderint. Vnde non possunt conqueri, nisi de cæcitate oculorum suorum, sicut si alicui lippo ostendatur sol lucens, & ille non videat, secundum Augustinum, *In micis nostris,* scil. Ægyptiis. Mali enim sunt inimici iustorum, scilicet actiue, non passiue, qui scil. odiunt iustos, quamuis diligantur ab eis, *ostendisti,* inquam, *quia tu es,* scil. solus, *qui liberas ab omni malo,* Vnde: Multæ tribulationes iustorum, &c. Contra: Cur multi non liberantur à malo? licendum, quod sic intelligendum, liberat omnes, qui liberantur, sicut illud: Illuminat omnem hominem, &c. scilicet qui illuminatur. *Illos enim,* scilicet Ægyptios te non colentes, *locustarum & muscarum occiderum morsus* occiderunt, ad literam aliquem eorum, quamuis non legatur alibi expresse. *Et non est inuenta sanitas animæ illorum Ægyptiorum scil. sicut filiis Israel à serpentibus,* vt in Psalmo:

Prou. 29. d

Exod. 1. c

Exod. 2. a

Prou. 19. d

Prou. 21. b

Num. 21. b

1. Cor. 10. c

Ab. 12. d

Abac. 3. a

Isa. 54. c

Hier. 30. b

Num. 21. b

Psal. 102. c

Ioan. 3. b

4. Reg. 4. c

Aug. lib. 1. de Doctrin. Chr. in prologo. tom. 3. Psal. 33. d

Ioan. 1. a

Exod. 8. c

Exod. 10. d

Non

1. phel. 5. b
Deut. 2. 5. a

Sap. 12. d

Deut. 32. d

Deut. 7. a

Prou. 13. d

Ortygometra vnde dicitur: & dicitur etiam quasi mater coturnicis. Psal. 104. d
Exod. 16. c
Num. 11. f

Exod. 16. a

Psal. 105. e
Num. 11. a
Eccl. 18. d

Isa. 65. d

Rom. 1. e
Rom. 2. a

Iob. 18. c

Psal. 37. a
Hier. 30. b

Aug. tract
1. in Jo. 10. 9.

Exod. 4. f

Ioan. 1. b

Leuit. 8. c

Psal. 93. c
Hier. 33. a
Iob. 5. c

Prou. 18. a
Psal. 105. c

Num. 21. b

Psal. 106. d
Ioan. 1. a
Matth. 4. d

1. Reg. 2. b
Eccl. 11. b
3 ap. 1. c

In morte
duo sunt.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, & c. Infractibilis fractura tua, pessima plaga tua *quia digni erant* scilicet exigentibus eorum meritis. Ab huiusmodi, scilicet vniuersalibus animalibus, *exterminari*. Vnde Augustinus super Ioannem: Populum superbum Pharaonis Dominus domare potuit vrsis, & leonibus, sed muscas & res vilissimas immisit, vt eorum superbia domaretur: Eadem ratione, & homines pulicibus affliguntur. Quid te inflas humana superbia? pulicibus resistite, vt dormias.

Filios autem tuos, & c. Hic ostenditur multiplex ratio liberationis Hebræorum. Sed, vt ordinate procedat, primo repetit eorum liberationem: Secundo liberationis multiplicem rationem. *Misericordia enim tua.* *Filios autem tuos*, id est, Israelitas. Nam: Primogenitus meus Israel, *filios*, inquam, *tuos*, per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius. *Nec draconum venenatorum dentes*, id est, serpentum ignitorum, vnde: Ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens statu adurés, & scorpio, ac dipsas, Loquitur hic de bonis qui filij Dei sunt, non de malis. *Misericordia enim tua*: ostenditur autē hic ratio multiplex liberationis Israelitarum quarum prima fuit pietas Dei: Secunda periculum desperationis, *In memoria enim*, Tertia virtus diuini sermonis, *Etenim neque herba*; Quarta ostensio diuinæ pietatis. *Tu es Domine*, Quinta humana fragilitas *Homo autem*, & c. Bene dixi, *filios autem tuos*, id est, Israelitas, *nec draconum venenatorum dentes*, id est, morsus serpentum ignitorum, *vicerunt*. *Misericordia enim tua*, id est, effectus misericordiæ tuæ, *adueniens sanabat illos*. Vnde: Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me. Et: Obducam cicatricem tuam, & dabo tibi sanitatem. Et: Ipse enim vulnerat, & medetur. *In memoria enim sermorum tuorum*, id est, per remunerationem mandatorum tuorum, *examinabantur* aliqui, scilicet illorum, & *velociter sanabatur, vel sanabantur* scilicet alij pœnitentes, visa morte, vel pœna aliorum. Vel, *exterminabantur*, id est, grauiter puniebantur, & *velociter sanabantur, ne in altam*, id est: profundam, *incidentes*, id est, intus cadentes, *obliuionem*, scilicet desperationis, scilicet propter adiutorij, & remedij dilationem, *non possent tuo vii adiutorio*, id est, gratiæ tuæ liberantis, ipsi dico, facti indigni misericordia tua propter desperationem. Vnde: Impius, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Vnde in psalmo: Obliti sunt Domini, qui saluat eos, & c. Et bene dixi, *in memoria sermorum tuorum*.] *Etenim*, pro quia, *neque herba*, id est, portio ex herbis confecta, quæ bibendo, intra sumitur, *neque malagma*, id est, emplastrum, quod extra, loco doloris superponitur, *sanauit eos*, scilicet à moribus serpentum *Sed sermo tuus Domine*, id est, mandatum de serpente æneo faciendo, & aspiciendo: *qui*, scilicet sermo, *sanat omnia*, scilicet quæ sanantur. Vnde hæc est accommoda distributio. Nam in Psalmo: Misit verbum suum, & sanauit eos, vel *sermo*, in creatus, id est, filius, de quo: In principio erat verbum. Iste sermo secundum Glossam curat corpora, & à spiritualibus bestiis animam sanat. Vnde: Sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem, *tu es Domine*, bene dixi, quod sermo tuus sanat omnia, *tu enim es Domine*, scilicet creator omnium, *qui vita, & mortis habet potestatem*, id est, viuificandi & mortificandi, secundum illud: Dominus mortificat, & viuificat, & c. Item: Mors, & vita à Deo sunt, Sed contra, quia dicitur supra: Deus mortem non fecit. Respondeo dicendum, quod quamuis mortis non sit DEVS causa meritoria, nec efficiens, quantum ad ipsam priuationem, habet tamen potestatem mortis: quia licet non sit causa malorum habet tamen posse super mala, quia ex eis elicit, & potest elicere bona. Ad illud, quod obiicitur, quod mors non est à Deo, dicendum quod in morte est, priuatio vite, quæ nihi est: & ideo causam efficientē non habet, sed magis deficientem. Item est ibi pœnalis afflictio, quæ aliquid est, & à Deo est iuste infligente

eam peccatoribus merito peccatorum suorum, & deducis ad portas mortis, id est, ad extremum vitæ articulū & *reducis*, scilicet sanando, vt patet in Ezechia. *Homo autem*, & c. quasi sic potes mortificare, & viuificare, autem, pro sed: *sed homo*, potest occidere se, sed non viuificare: & hoc est, quod dicit, *homo autem*, scilicet peccator dicitur homo ab humo, *occidit quidem*, id est, certe per malitiam culpæ, *animam suam*, propter quod dicitur in Psalmo: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam, est enim homicida sui ipsius. Peccator enim est gladius bis acutus, occidit enim corpus, & animā. Vnde. Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas. *Et cum exierit spiritus*, scilicet à corpore per mortem, *non reuertetur*, scilicet in corpus, in præsentī læculo. Vnde: Antequā vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & c. Itē: Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, in terram, quæ non reuertuntur. Sed contra, quia dicitur in Psalmo: Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, Dicendum, quod hoc intelligitur de reuersione ad terrā suæ naturalis habitationis, id est, corporis secundum iustitiam retributionis, & hoc per virtutem diuinam. *Nec reuocabit*, scilicet homo, *animam*, à corpore separatam, *quæ recepta est*, in loco suo, scilicet in gloria, vel in pœna. Vnde: Vbiunque ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit, *sed tuam manum*, id est, potestatem tam in præsentī, quā in futuro, tam in vita, quā in morte, *effugere impossibile*: Vnde: Non est qui de manu tua possit errere. Ideo dicitur: Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam: Non enim est abbreviata manus domini, immo longissima & totum continens, secundum illud Psalms: In manu tua Domine omnes fines terræ.

Negantes enim, & c. hic agit de pœnis inflictis Ægyptiis per res inanimatas Et primo tangitur Ægyptiorum punitio. Secundo econtrario Israelitarum consolatio, *per quibus angelorum*. Tertio punitiois Ægyptiorum ratio. *Nix enim*, & c. Quarto ratio consolationis Israelitarum, *propter hoc & tunc*. In prima ponit punitiois Ægyptiorum causam meritoriam: secundo modum & formam. *Quod enim mirabile*, & cætera. Tertio diuersitatem secundum plus, & minus, *quodam enim tempore*.] *Negantes enim*, & c. bene dixi impossibile est effugere manum tuam. *Negantes enim te nosse impy*, id est, Ægyptij, scilicet Pharaon cum seruis suis *Negantes*, inquam verbo. Vnde: Nescio Dominum, & Israël non dimittam: Et factō illi, de quibus dicitur: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant, *per fortitudinem brachij tui*, id est, per fortem potentiam tuā Vnde: Quis similis tui in fortibus Domine, & c. *Flagellati sunt*. Vnde: Educam eos de ergastulo Ægyptiorum in brachio excelso. Et: Dexterā tuā percussit inimicū. *Nouis aquis*, Et, pro, id est, *grandinibus*, grando enim est quasi aqua congelata, & *pluuuis*, quæ sunt quasi aquæ fluidæ, *persecutionem*, passi sunt. Vnde: Videns Pharaon, quod cessasset pluuia, & grando, & *per ignem*, id est, simul cadentem, *consumpti*, Grando, & ignis mixta pariter ferebantur. Item in Psalmo: Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. Bene dixi per ignem cum grandinibus. *Quod enim mirabile erat*, scilicet contrarium à contrario non destrui, cum scriptum sit; Ignem ardentem extinguit aqua. Vnde sequitur; *In aqua, quæ omnia extinguit*, scilicet ignitas, *ignis plus valebat*, id est, fortius agebat cum aqua, *vindex enim est orbis*, id est, vindicta instrumentū, *vindex*, inquam, *orbis iustorum*, id est, vindicans iustos Vnde supra: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Per prædictū textū innuit quod punitio Ægyptiorum facta fuit non secundum ordinem naturæ, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ vindicantis Israelitas de Ægyptiis, qui eos opprefferant. Glos. Non mirū, quod grādo ignis mixta ferūtur, quia ad creatoris voluntatē omnia consentiunt. *Quodā enim tempore*, quasi dicit non semper vniuniformiter agebat, *enim*, pro sed. *Sed quodam tempore mansuetabatur ignis* scilicet quousq; anima

Isa. 38. a

Homo ab humo dicitur.

Psal. 10. b

Eccl. 2. 1. a

Iob 10. d

2. Reg. 14. c

Psal. 145. a

Eccl. 11. a

Iob 10. b

Psal. 138. a

Psal. 94. a

Exod. 5. a

Tit. 1. d

Exod. 15. b

Exod. 6. a

Exod. 15. a

Exod. 9. g

Exod. 9. e

Psal. 104. d

Eccl. 3. d

Sap. 5. d

Exod. 1. a

lia timentium sermones Moyſi reuocarētur, vel reducerentur de agris. Vnde in Exodo dicitur: Mitte & cōgrega iumenta tua, & omnia, quæ habes in agris, vel agro. *Et poſt*: qui timuit verbū Domini de ſeruis Pharaonis, fecit confugere ſeruos ſuos, & iumenta in domos. *Manſuetabatur*, inquam: *ne comburerentur animalia, quæ miſſa erant ad impios*, id eſt, iumenta, diuinitus eis data. Nec ſolum propter hoc, *ſed etiam, ut ipſi videntes, præd. Etam interpolationem, ſcirent*, ſcilicet per ipſam, quoniam Dei iudicio, non euentu naturali, patiuntur perſecutionem. Item, ſecundum Gloſſam, vt cognoſcerent, quoniam omnis creatura parata eſt vlciſci iniuriam Creatoris. Vnde: Cognofcetur Dominus iudicia faciens, qui ſicut dicit Bernard. non eſt cognitus iniurias patiens. Et notandum, quod Dominus puniuit Sodomitas per ignem ſine manſuetudine: & hoc quia nulli erant boni inter eos. Sed Ægyptij per ignem, cū manſuetudine, quia filij Iſrael erant in Ægypto, qui boni erant, & quodam tempore, ſcilicet reuocatis animalibus, in qua ſupra virtutem naturalem, ſcilicet quia per miraculum, ignis exardeſcebat undique, ſcil. per totam terram Ægypti, vt iniquam terram nationem exterminaret, id eſt, Ægyptios, qui erant terreſtris natio, non cœleſtis. Contra quod dicitur: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cœleſtis.

Pro quibus, &c. hic circa conſolationem Iſraelitarum primo tangitur exhibitio beneficij: Secundo ratio exhibendi, *[ſubſtantiam enim]* *Pro quibus*, ſcil. malis id eſt, loco quorum malorum e contrario, *Angelorum eſca*, id eſt, manna quod propter angelos erat præparatum, *nutriuiſti populum tuum, &c.* Vnde in Pſalmo: Panem angelorum manducauit homo vel quia præfigurabat eſcam angelorum, ſc. Panem viuum, quia de cœlo deſcendit, *Nutriuiſti*, inquam, *populum tuum*, ſc. filios Iſrael, hoc enim cibo nutriuit eos, quovſque tangerent fines terræ promiſſionis, vt habetur in Exodo. *Et parati panem*, id eſt, refectionem, *de calo*, ſc. aereo deſcendentem ſecundum illud Pſalmi: Pluit illis manna ad manducandum: & panem cœli dedit eis, *praſtitit illis ſine labore*, Contra: quia dicitur: Circuibat populus, & colligens illud, frangebat mola, ſiue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas, quaſi ſaporis panis oleati. Reſpondeo, *ſine labore*, acquirendi per agriculturam. Sed non ſine labore, parandi. Nos vero laborem habemus in acquirendo, & parando. Vnde: In ſudore vultus tui, omne delectamentum in ſe habentem, id eſt effectum omnis cibi delectantis, faciendo ſimilem delectationem in comedente, & omnis ſaporis ſuauitatem, id eſt, omnem ſuauem ſaporem: taliter enim vnicuique ſapiebat, ſicut volebat, vt dicit Gregorius. Sed cōtra dicitur, quod habebat ſaporem quaſi panis oleati. Dicendum, quod de natura ſua habebat determinatum ſaporem dulciſſimum, ſc. ſicut ſapor ſimile cum melle. Sed per gratiam diuinā habebat ſapores diuerſos, ſcil. ſecundum deſideriorum diuerſitatem, vt tangit Gloſſa: ſuper illud; Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. Sed contra: Quia ſi habebat ſaporem à quolibet deſideratum, ergo non deſideraſſent carnes Ægypti, nec nauſeaſſet anima eorum ſuper cibo leuiſſimo, cum tamen oppoſitum legatur. Dicendum, ſecundum Gloſſam: Boni ſaporem optimum ibi inueniebant, ſed mali ſaſtidiebant. Vel dicendum, quod requirebant in cibo non ſolum delectationem ſaporis, quoad guſtum, ſed etiam coloris, quoad aſpectum: & odoris, quoad odoratum, Hieronymus: Aues coram diuitibus in ſuis ſaporibus decoquuntur, vt viſu, & odore reſciantur, ſicut delicioſi in vino, cum tamen dicatur: Ne intuearis vinum, quando flauelcit, cū ſplēduerit in vitro, &c. *Subſtantiam enim tuam*, id eſt, tuam virtutem ſuſtentandi, & *dulcedinem*, id eſt, poteſtatem delectandi, *quam habes in filios*, ſcilicet eos ſuſtentando per cibi ſubſtantiam, & delectādo per eiufdem cibi ſaporem, *oſtendebas*, &c. vnde: Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus: *oſtendebas*, inquam, conferendo eis præ-

dictam eſcam ſuſtentantem, & delectantem, & *deſeruiens*, ſcilicet *cibus vel panis prædictus, vniuſcuſque voluntati*, ſcilicet comedentium, ad quod quiſque volebat, *conuertebatur*, id eſt, ad qualē ſaporem: habebat enim, vt dictum eſt, vnum ſaporem determinatum per naturam, ſed varios per diuinam gratiam. Myſtice, per manna ſignificabatur cōgrue Chriſtus ſub ſacramento altaris. Primo, quia ipſe eſt panis angelorum, ſcilicet ſacerdotum, ſecundum illud: Angelus Domini exercituum eſt. Secundo, quia cœlitus paratur, id eſt, quia virtute cœleſti conficitur, vnde: Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Paraſti cibum illorum, quoniam ita eſt præparatio eius. Tertio, quia comedentes ex eo pro ſuo deſiderio, id eſt, deuotione recipiuntur, ſecundum illud: Deſiderium animę eius tribuiſti ei. Item: Deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Quarto, quia cum ipſo res gratiæ deſcendit, & datur, ſicut, & ros cum manna deſcendebat, vt habetur in Numeris. Et ideo panis iſte Euchariftia dicitur. Euchariftia bona gratia interpretatur. Quinto, quia ſicut apparebat manna, vt ſemen coriandri albi. Sic & Chriſtus ſub nebulā candida ſumitur. Ecce nubem candidam, & ſupra nubem ſedentem ſimilem filio hominis. Sexto, quia ſex diebus, & non in ſabbatho colligebatur, ſic Chriſtus in præſenti ſub ſacramento ſumitur, ſed in futuro ſabbatho, de quo dicitur: Erit ſabbathum ex ſabbatho, ad faciem videbatur. Tunc autem facie ad faciem. Item: Videbimus eum, ſicuti eſt. Septimo, quia vſque ad ingreſſum terræ promiſſionis in deſerto per quadraginta annos cibo illo nutriti ſunt, ſic vſque ad finem mundi in deſerto huius mundi fideles Eccleſiæ nutriuntur, ſecundum illud: Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.

Nix autem, &c. Hic tangitur ratio afflictionis Ægyptiorum: Primo ex parte punitorum. Secundo ex parte eorum, pro quibus puniebantur, *hic autem*; Tertio ex parte Dei punientis, *creatura*. Dicit ergo: *Nix autem, &c.* Ita dictum eſt, *quod ignis in aqua plus valebat*; *Nix autem, & glacies*, id eſt, grando, *ſuſtinebant vim ignis*, id eſt, calorem, qui eſt eius qualitas actiua virtutis. *Et non labefcebat*, id eſt, non liqueſcebat, vnde: Pluit Dominus grandinem ſuper terram Ægypti: & grando, & ignis mixta pariter ferebantur, vt ſcirent, ſcilicet Iſraelitæ, *quo modo fructus inimicorum*, id eſt, Ægyptiorum exterminabat ignis ardens, ſcilicet per calorem, *In grandine, & pluuiā coruſcans*, ſcil. per ſplendorem. Linum, & hordeum læſa ſunt eo, quod hordeum virens eſſet, & linum iam folliculos germinaret. *Hoc autem iterum, &c.* Sciendum, quod *ly, hoc*, poteſt eſſe ablatiuus caſus, vt ſic exponatur: *hoc*, pro hoc. Vel nominatiui, ita, quod ſic legatur, *hoc autem iterum*, ſupple, factum eſt, vt nutrirentur iuſti, ſcilicet filij Iſrael. *Ignis etiam ſua virtutis oblitus eſt*, ſcilicet non exterminando fructus terræ iuſtorum, vt patet. Et legitur tantum in terra Geſſen, vbi erant filij Iſrael, grando non cecidiſſe. Sic & vim virtutis ſuæ oblitus eſt ignis, quando tres pueros iuſtos in fornace non læſit, vt patet: *Creatura enim tua*, ſcil. quæcunque, *tibi factori deſeruiens*, id eſt tuæ voluntati: nam omnia feciſti, ſecundum illud Pſalmi: Omnia quæcunq; voluit fecit: *Excandescit*, id eſt, vehementer mouetur, & concitatur, *in tormentum*, punitionis, *aduerſus iniuſtos*, id eſt, inimicos tuos, *Et lenior fit*, id eſt, innocua vel noxia, *ad benefaciendum pro iis, qui in te confiſunt*, id eſt, pro iuſtis: obedientibus enim Deo creaturæ obediunt, vt patet in Iofue: Vbi legitur, quomodo Sol ſtetit ad imperium Iofue, & rebellantibus rebellauit, vnde ſupra: Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos.

Propter hoc, &c. Hic tangitur ratio cōſolationis Iſraelitarum: Primo recognitio diuini beneficij. Secundo exhibitio cultus diuini, *quod enim ab igne*. Tertio, vitatio ingratiſtudinis, *ſpes enim, &c.* *Propter hoc*, ſcil. quia creatura deſeruit creatori, & tunc, ſcilicet quando filij

Chriſtus per manna ſignificatur. Malac. 2. b

Ioan. 6. f
Pſal. 64. b

Pſal. 20. a
Pſal. 77. c

Num. 11. b
Euchariftia, id eſt, bona gratia. Apoc. 14. c

Iſa. 66. g
1. Cor. 13. d
1. Ioan. 3. a

Matth. 28. d

Exod. 9. a

Exod. 9. f

Exod. 9. c

Dan. 3. d

Pſal. 113. b

Iofue 10. c

Sap. 5. d

Exod. 9. d
Pſal. 9. c
Gen. 19. a
1. Cor. 15. f
Pſal. 77. c
Ioan. 6. e
Exod. 16. a
Pſal. 77. c
Num. 11. b
Gen. 3. d
Greg. lib. 6. Moral. cap. 9.
Num. 4. a
Manna ſapor vnus, & multiplex. 1. Cor. 10. a
Num. 21. a
Prov. 23. d
Pſal. 67. b

Israel in deserto manna pascebantur, *omnia*, id est omnium rerum desideratarum saporem, *transfigurata*, scilicet ipsa creatura, scilicet manna, *omnium nutrici gratia tua*, id est, gratuita bonæ voluntati tuæ. Ita quod intelligatur de gratia increata, vnde: *Contristastis nutricem vestram Hierusalem. Deseruebant*, id est, obediebant. Glossa, Confundantur hic peccatores, quia cum cetera creaturæ factori suo deseruiant, ipsi repugnant. Vnde creaturarum omnium concordia flagellantur. *Deseruebant*, inquam, *ad voluntatem*, complendam scilicet *eorum qui à te desiderati sunt*, scilicet speciali amore delecti, vt filij Israel, vnde: Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram, *vt scirent filij tui*, scilicet Israelitæ, secundum illud: Primogenitus meus Israel. Et: Filios enutriui, *quos dilexisti Domine*, scilicet eterna dilectione, & temporali, vnde: Dilexi vos dicit Dominus. *Sciunt*, inquam, *quoniam natiuitatis fructus*, id est, non naturales fructus de terra nati, secundum illud Genesios, Germinet terra, &c. *pasunt homines*, scilicet in quantum sunt homines, id est, secundum illud, quo differunt à bestiis, scilicet secundum rationalem animæ potentiam, vel partem: *sed sermo tuus*, id est, creatus, id est, mandatum tuum. Nam: Non in solo pane viuit homo, &c. Vel, *Sermo increatus*, id est, filius, de quo: Sermo tuus, veritas est. Et: Ego sum via, veritas, & vita, *hos qui in te crediderunt, conseruat*, vnde: Dedit tibi Dominus cibum, manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei, *Quod enim ab igne non poterat exterminari*, scilicet manna, quia ad ignem durecebat: ita quod exinde fierent tortulæ, vt patet. *Statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat*, id est, liquescebat, vt patet. Vnde oportebat, quod mane colligeretur. *Vt notum omnibus esset*, scilicet per hoc signum: *quoniam oportet præuenire Solem*, id est, solis ortu, *ad tuam benedictionem*, supple obtinendam, hoc est ad recipiendum, & colligendum manna, ne post ortu solis liquefieret calore solis: sic ad benedictionem gratiæ obtinendam oportet præuenire solem, mane vigilando, secundum illud: Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Et: Mane astabo tibi, & videbo, &c. *Et ad ortum lucis*, id est, statim, vt oritur lux, vel versus orientem, vbi lux oritur, *te adorare*, scilicet pro receptione illius manna. Versus orientem, inquam, quia sicut dicit Damascenus: Omne melius est Deo tribuendum. Vnde, quia oriens est melior pars cæli, ideo ad orientem est. Ad orientem secundum illud Psalmi: Qui

ascendit super cælum cæli ad orientem. Adorandi versus orientem multiplex est ratio: quarum prima est loci dignitas, quia scilicet oriens est melior pars cæli, & hanc ponit Damascenus. Secunda, est finis, propter quæ adoramus, scilicet vt illuminemur, vnde: Accedite ad eum, scilicet per orationem & illuminamini. Tertia, est proprietates eius, quem adoramus, quasi scilicet ipse est verus Sol iustitiæ de quo Malachias, & Zacharias: Ecce vir oriens nomen eius. Quarta, est titus paradisi, quem, adorando, quærimus. In cuius signum legitur paradysus terrestris plantatus ad orientem, secundum quod habet alia translatio. Quinta, contraria consuetudo Iudæorum, qui adbrabant ad occidentem. Ingressus enim templi erat ab oriente, vt patet: Sexta ascensus Christi ad orientem, secundum illud: Qui ascendit super cælum cæli ad orientem. Septima aduentus eius ad iudicium ex parte orientis: Sicut fulgur exit ab oriente, &c. ita erit aduentus filij hominis. Notandum autem, quod in hoc, quod manna in ortu Solis liquefiebat, significabatur, secundum Glossam, in ortu Christi, sacramentum vetus cessaturum: quia finis legis Christus. *Ingrati enim spes*, &c. Ita dixi, quod tabescebat calore solis, & hoc in signum huius, *quia spes ingrati tabesceat*, &c. Vel sic bene dixi quod oportet adorare ad ortum lucis, &c. scilicet pro receptione prædicti beneficij. Et hoc ad vitandam ingratitude, quæ valde damnosa. *Ingrati enim spes*, scilicet cuiuscunque impij: vel specialiter Iudæici populi, secundum Glossam, *tanquam hybernalis glacies*, Glossa, constricta frigore infidelitatis, secundum illud: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua, *tabesceat*, id est liquefiet, id est, calore Solis iustitiæ dissoluet in die iudicij, vel particularis, vel vniuersalis vnde: Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei, *tabesceat*, inquam, quo ad pœnam damni, scilicet amittendo omnia bona quæcunque habuit, vel sperauit, scilicet bona gratiæ, & gloriæ, & *disperiet*, id est, dupliciter peribit, id est, in corpore: & anima patietur tormentum, & hoc quantum ad pœnam sensus, *disperiet*, inquam, *tanquam aqua superuacua*, id est, inutilis, quæ in terram effunditur, vel proicitur. Sic & ingratus, tanquam inutilis in infernum proicietur, iuxta illud: Seruum inutilem eicite in tenebras exteriores, *ingrati ergo spes tabesceat, & disperiet*, &c. Vnde supra: Spes impij tanquam lanugo, quæ à vento tollitur. Item Bernardus: Ingratitudo est ventus vrens, fontem pietatis exsiccans, rorem misericordiæ, fluentia gratiæ.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

MAGNA sunt enim iudicia tua Domine, inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinata anima errauerunt. Dum enim persuasum habent iniqui, posse dominari nationi sanctæ: vinculis tenebrarum, & longa noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui perpetua providentia iacuerunt. Et dum putant se latere in obscuris peccatis, te rebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrende, & cum admiratione nimia perturbati. Neque enim, quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & persona tristes illis apparentes, pauorem illis præstabant. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec sidereum limpida flamma illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus: & timore percussi illius, quæ non videbatur faciei, aestimabant deteriora esse, quæ videbantur, & magica artis appositi erant derisus, & sapientiæ gloria correptio cum contumelia. Illi enim, qui promittebant timores, & perturbationes expellere se ab anima languente, hi cum derisu pleni timore languebant. Nam et si nihil illos ex monstris perturbabant transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant, & aërem, quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. Frequenter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia. Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit seu a perturbata conscientia. Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum. Et dum ab intus minor est expectatio, maiorem computat scientiæ eius causam, de qua tormentum præstat. Illi autem, qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altissimis inferius superuenientem eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando anima deficiebant traductione: subitaneus enim illis, & insperatus timor superuenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. Vna

Baruc. 4. b

Deut. 7. a

Exod. 4. f
1/a. 1. n

Mala. 1. a

Gen. 1. b

Matth. 4. a

Ioan. 17. c

Ioan. 14. a

Deut. 8. a

Matth. 4. a

Luc. 4. a

Num. 11. b

Exod. 16. e

Prou. 8. b

Psal. 5. a

Damasc.

Orthod. fil.

lib. 4. cap. 13

Psal. 67. g

Adorandi
versus ori-
tem ratio
multiplex.
Damasc.
ubi supra.
Psal. 33. aMa. ach. 4. a
& Za. b. 6. c

Gen. 2. a

Reg. 6.
Psal. 67. e

Matth. 24. c

Eccl. 43. c

Psal. 67. a

Matth. 25. c

Sap. 5. c
Bernar. in
Cant. Cant.
serm. 51. post
med.

enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborū ramos auiū sonus suavis, aut vis aquae decurrentis nimium, aut sonus validus precipitarum perrarum: aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo, deficientes faciebant illos pra timore. Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quae superuentura illis erat. Ipsē ergo sibi erant grauiore tenebris.

EXPOSITIO IN CAP. XVII.

Magna enim sunt, &c.] Postquam egit de pœna sēsus, hic agit de pœna damni, id est, de lucis subtractione: & primo tangitur punitionis Ægyptiorum æquitas, quia scilicet pro meritis puniti sunt: secūdo, irremediabilitas, scilicet quia sine interpolatione. Neque enim, qua continebat; tertio, generalitas, quia omnes, ibi: *Illi autem qui impotentem*; quarto, singularitas, quia illi soli, scilicet Ægyptij, *Omnis enim.* Æquitas autem ostenditur ex causa meritoria peccatorum illorum: primo peccati in Deum: secundo, in proximum. *Dum enim persuasum:* tertio, in seipos, & *dum putant.* Magna enim, &c. bene dixi, quod Ægyptij sunt puniti, Israëlitarū vero consolati. *Magna enim sunt iudicia tua Domine,* Glossa quibus regis vniuersa vnde: *Iudicia tua abyssus multa, & inenarrabilia verba tua,* scilicet quibus rationalem creaturam instruis, *inenarrabilia,* dīco ad plenum, vnde hoc: *O altitudo diuitiarum sapientiaē Dei, &c. Propter hoc,* Glossa quia Creatorem suum credere, & intelligere noluerūt, *indisciplinata animo,* id est, incorrigibiles de peccatis suis. Et processio in malum viro indisciplinato. Item: Percussisti eos, & non doluerunt, & renuerūt accipere disciplinam. Et: Tu vero odisti disciplinam, errauerunt, à via veritatis, supra: Ergo errauimus à via veritatis, de qua Ioannes: Ego sum via, veritas, & vita. Via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. *Dum enim,* &c. bene dixi, quod errauerunt, *Dum enim iniqui,* scilicet Ægyptij, dīcti iniqui propter iniquam oppressionem Israëlitarum, & submersionem infantium ipsorum: *persuasum habent,* id est, credunt, *posse dominari nationi sanctaē,* id est, filiis Israël; qui dicuntur natio sancta: quia erant sanctorum filij, secundum illud: Filij sanctorum sumus. Item, quia per circumcisionem sanctificati, de qua sanctificatione habetur in Genesi. Tertio, quia per conuersionem sanctificandi, secundum illud Leuitici: Sancti estote, quia ego sanctus sum, *vinculis tenebrarum,* scilicet palpabilium quæ fuerunt in Ægypto, *Et longa noctis,* id est, obscuri temporis, ac si esset nox, quod tempus longum fuit, quia a tribus diebus nemo vidit proximum suum, vt patet. *Compediti,* scilicet per effectus similitudinem: quia scilicet non poterāt ire, ac si essent compediti, vnde: Tribus diebus nō mouit se quispiam de loco, in quo erat, *inclusi sub caelis,* scilicet domorum suarum non audentes egredi, *fugiuini perpetua prouidentia,* scilicet quantum in eis, erat scilicet quia præuisam à Deo liberationem Israëlitarum putabant impediri. Vel, *fugiuini,* &c. id est, volentes effugere Dei prouidentiam: quod esse non poterat, cum dicatur supra: Manum tuam effugere impossibile est, *latuerunt,* id est, latere putauerūt, vel placuerunt, scilicet in pœna, qui displicuerūt in culpa: quia per pœnam fit recordatio eorum, qui per culpā deordinati fuerunt, & *dum putant se latere,* scilicet Deum puni-torem: cum tamen omnia nuda sint, & aperta oculis eius: *Latere,* in quā, *in peccatis obscuris,* id est, enormibus, quæ maxime in obscuro fiunt, vnde: Quæ in occulto fiunt ab eis, turpe est dicere: quia qui male agit, odit lucem: Propter hoc peccata dicuntur opera tenebrarum. *Tenebroso velamento obliuionis,* id est, tenebrarum caligine eos velante, & aliorum obliuionem immittente, dū scilicet seipos iuuare nō poterant, *disperfi sunt,* scilicet licet vnus ab altero, *pauentes horrende,* id est, timore horribili, scilicet propter tenebrositatem. *Et cum admiratione nimia perturbati,* scilicet propter inconuetam rei nouitatem supra: Videntes turbabantur timore horribili, & mirabantur, &c. vnde: In die eius stupebunt nouissimi,

A & primos inuadet horror. Neque enim, qua continebat illos spelunca, &c. hic ostēditur pœnæ irremediabilitas. Primo à loco: Secundo à contrario: & *ignis,* Tertio ab artificio, & *magica,* &c. Neque enim, &c. bene dixi paentes, horrende, &c. Neque enim spelunca, qua continebat eos, qui scilicet illuc fugerant, propter grandinem, & pluuiam, & ignem. Et nota, quod singulare ponit pro plurali, cum dicit spelunca, quia non vnam tantum speluncam fugerant, sed ad plures, & in diuersis locis latebant, *sine timore custodiebat,* Glossa. quia semper tenebras comitatur horror: & quāto minus discernit quisque, quia circa se sunt, tanto magis metuit. *quoniam sonitus descendens,* scilicet in illā foueā, *sonitus,* in quā, vel tonitruorū celestiuū vel illuminationum diabolicarū, *perturbabat,* id est, perfecte turbabat illos, vnde: *Sonitus terroris,* semper in auribus eius. *Et persona tristes illis apparentes.* Sed quomodo apparebāt in tantis tenebris? potest dici, quod non apparebant sensui, sed imaginationi. *Paures præstabant,* quia, sicut dicit Glossa, potuit esse, vt dæmones aliqua phantasmata terribilia eis ingererēt, quæ eos ad augmentū pœnarum exterrerent, secundum illud: *Terrebis me per somnia,* & per visiones horrore concuties. *Et ignis quidem,* &c. Hic ostenditur pœnæ irremediabilitas, & hoc ex parte contrarij, scilicet ignis. Primo, quia non præstabat adiutoriū: Secundo, quia potius præstabat nocumentū, *apparebat autē illis.* Dicit ergo: *Et ignis quidem nulla vis poterat eis lumen præbere.* Vnde deficiebat eis illuminatio à parte inferiori, & dicit, *nulla vis,* quia tres sunt species ignis, secundum Philosophū scilicet lux, flāma, & carbo, *nec siderū limpida flamma,* id est, dati radij, *illuminare poterant illam noctem horrendā* Vnde patet, quod eis deficiebat lumē à parte superiori, quāuis supra sunt positæ stellæ, vt illuminēt noctē. Et merito defuit eis lumen, quia scilicet rebelles fuerunt lumini. Et ideo sol iustitiæ non oriebatur eis, vnde supra. Sol intelligenti nō est ortus nobis, & iustitiæ, lumē nō luxit nobis, *apparebat autē illis,* scilicet Ægyptijs, *subitaneus ignis,* scilicet coruscationū celestiuū, *timore plenus,* scilicet propter aspectū malorū visorū, scilicet fulgurū: quāto nō grauiore sūt dolores, tanto maiores timētur horrores, & *timore percussus* propter visionē malorū imaginatorū, *illius,* quæ non videbatur faciei, id est, phantasmatis nō nisi exterius, sed imaginati interius, quod diabolus immittebat ad magis terrendū, *estimabant deteriora esse, quæ videbantur,* supple quā essent, secundū rei veritatē, vnde: Vndiq; terrebūt eū formidines, & inuoluent pedes eius. *Et magica,* &c. hic ostēditur irremediabilitas ab artificio, scilicet artis magicæ. Et primo ostēditur magorū cōfusio. Secundo materia cōfusionis, scilicet timor, *illi enim.* Tertio, causa exterior timorē efficiens. *Tamet si nihil.* Quarto, dispositio interior timorē augens, *frequenter,* &c. & ibi tanguntur tria timorē augentia. Quorū primum est remorsus cōscientiæ: secundū est perturbatio consequens remorsū *semper enim;* tertiuū est diffidētia auxillij cōsequens vtrūque; *Nihil enim est timor,* &c. *Et magica artis,* id est magorū ipsorum, *appositi erant,* scilicet ad prædicta mala, *devisus,* in hoc scilicet quod hæc mala expellerere tentabant & non poterant. Vnde & ipsi vehementer timebant: *Digitus Dei est hic,* & *sapientia gloria,* id est, gloria magorum de sapientia sua *correptio cum contumelia,* supple erat, id est, causa correctionis cōtumeliæ, vnde: Vbi fuerit superbia ibi contumelia. E. Non gloriatur sapiens in sapientia sua. Et bene dixi, quod eorum correptio fuit cū contumelia ipsorū *illi enim,* scilicet magi, *qui promittebant timores,* scilicet interiores, & *perturbationes* scilicet exteriores, *se expellere,* scilicet per suam artem magicam,

Ordo dicendorum.

Psal. 35. a

Rom. 11. e

Ecl. 20. b
Hier. 5. b
Psal. 49. b
Sap. 5. a
Ioan. 14. a

Exod. 1. a

Tob. 2. e
Gen. 17. a

Leuit. 11. a

Exod. 10. f

Ibidem. f

Ibidem.

Sap. 16. b

Hebr. 4. e

Eph. 3. c
Ioan. 3. c
Rom. 13. d

Sap. 5. a
Iob. 18. d

Iob. 15. c

Iob. 7. c

Gen. 1. b

Sap. 5. a

Iob. 18. c

Exod. 8. d

Prou. 11. a
Hier. 9. f

ab anima languente, scilicet præ timore, & perturbatione, cum derisu, illato ab aliis, pleni timore, in seipsis, languent. Vnde cuilibet eorum poterat verbū dici illud: Medice cura teipsum. Et: Nubes, & vêtus, & pluuia nō sequentes, vir gloriosus, & promissa non cōplens, Nam & si nihil illos ex monstris, id est, phantasmatis, apparentibus, vel miraculis Moyſi, perturbabat, quia scilicet mōstris erant aucti, sicut Balaam non timuit loquelam asinæ, vt patet; *Transiit tamen animalium*, scilicet subito, & impetuoso scilicet vrsorum & leonum, & huiusmodi, & sibilatione serpentum, vel serpentium, quos scilicet videre non poterant, commoti, scilicet interius, tremebundi, exterius, peribant, scilicet deficientes propter prædicta, vnde: Dabit tibi Dominus cor pauidum, & oculos deficientes, & animam mœrore consumptam, & timebis nocte, & die. Et id est, etiam, aërem, quem nulla ratio ne effugere quis posset, scilicet propter necessitatem inspirationis, & respirationis. Negantes se videre, propter tenebras palpabiles, frequenter enim præoccupant, scilicet cogitando, & expectando ante euentum, pessima, scilicet supplicia pro peccatis inferenda. Pessima dicit, quia mala in vita, peiora in morte, pessima post mortē: vel mala innata, peiora illata ab homine, sed pessima inflicta à Deo, propter quod: Horrendum est incidere in manus Dei viuētis, redarguente, eos, conscientia, secundum illud: Arguet te malitia tua. Cum enim sit timida nequitia, id est, habens timorem annexum eo quod malum culpæ semper consequitur, vel comitatur malum pœnæ: Vnde sicut charitas perfecta excludit timorem, vt dicitur, sic iniquitas eum causat & inducit, vnde: Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Item: Terrebit eos sonitus folij volantis, dat testimonium condemnationis, scilicet contra actorem suum vnde: Testimonium reddente conscientia, testimonium, inquam, condemnationis, scilicet actoris sui, id est, testificatur ipsum esse dignum condemnatione, vnde supra: Nos insensati, &c. Item: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Alij habent, data est in omnium condemnationem.] semper enim præsumit, id est, antequam eueniant suspicatur, seua, id est, aspera sibi euentura, perturbata conscientia, scilicet peccato, vel peccati remorsu, vnde dicit Cain: Omnis, qui inuenerit me, occidet me. Nihil enim est. Nota, quod hic causalis prædicatio, non essentialis habetur: timor enim nō est præsumptio, sed causatur ex præsumptione, id est, præsumpta suspicione mali futuri. Vnde describit hic timorem dupliciter. Primo per causam, quæ est præsumptio mali futuri: Secundo, per effectū eius, qui est perditio, vel manifestatio cogitationis deficientis auxilij: Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, id est, præsumptio, siue suspicio mali futuri, vel euenturi adiuuans ad timendū, & proditio cogitationis auxiliorū, scilicet deficientium, id est, cogitatio prodens defectū auxilij, & ipsi, timenti, & alijs, sc. qui eius timore percipiāt deficere auxilium. Vnde talis timor facit clamare petendo auxiliū, vt patet in Petro, qui cum cœpisset mergi, clamauit, & dixit: Domine saluum me fac. Et dū ab intus, scilicet in mente, minor est expectatio, id est, spes vel confidentia, quia caret iustitia, quæ facit iustos confidentes, & securos, secundum illud: Iustus quasi Leo, confidens absq; terrore erit. Maiorem putant scientiam id est, maiorem reputant vim ad nocendum, eius cause, scilicet terribilis, de qua tormentum præstat, id est, imminet sibi: quia defectus maioris spei, & confidentiæ, auget timorē, facientē suspicari maius malum, quam imminet & quam sit. Aliter videtur posse exponi, secundum Glossam, ab illo: Semper enim præsumit seua, &c. quasi dicat, merito, nequitia dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit seua, id est, promptuose extollitur ad inferendum seua alijs, perturbata conscientia, id est, irata conscientia, non tranquilla, enim, pro sed, Nihil enim timor est, nisi præsumptionis adiutorium, id est, medicamentum, reprimendo scilicet motū huius præsumptionis, & proditio, id est, manifestatio, cogitationis auxiliorum, id est, infirmæ cogitationis, quæ se ante extollebat præsumendo se non indigere auxilio. Et dum ab intus minor est expectatio, id est, minor operatur potestas nocendi rei, a qua punitur, scilicet extrinsecus, maiorem putat scientiam, id est, virtutem ad nocendum sibi, quam sit secundum veritatem. Illi autem, &c. hic ostenditur punitio generalitas. Primo ex parte temporis. Secundo, ex parte personarum afflictarum, deinde si quis. Tertio, ex parte causarum, siue spiritus sibilans, quasi sic terrebatur magi, illi autem, scilicet Ægyptij, qui impotentem vere noctem, id est, fortem, quia tenebrosam, valde, & longā, & nullo remedio illuminabilem, & ab infimis, scilicet exaltatione vaporum, & fumositatem grossarum, acrem obscuratū, & ab altissimis, scilicet defectu irradiationis corporum cœlestium, superuenientem, id est, super eos venientem, eundem somnum, id est, communem, dormientes, quia sicut dormiebat vnus, sic alius, non melius, aliquando monstrorum exagitabantur timore, id est, phantasmatis monstruorum in somnis apparentium eis, vnde: Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. Aliquando anima deficiebant translatione, id est, quasi imminente exitu de corpore, & hoc vigilando, quando iam excitati erant: quia sicut dicit Glossa, nec vigilantes, nec dormientes quiescere poterāt, quia horrendis monstris, & visionibus, & terrore inimico circumdabantur, subitaneus enim, id est, repentinus, & insperatus, id est, improuisus, quia cito, & ex improuiso, illis timor superuenerat, id est, super à diuino iudicio, vnde: Veniet super te repente miseria, quam nescis. Deinde, scilicet præter prædicta mala, si quis ex illis, scilicet Ægyptijs, decidisset, scilicet in foueam, vel huiusmodi, custodiebatur in carcere, id est, in loco, in quo ceciderat, non valens inde exire, sine ferro reclusus, id est, sine vinculis ferreis: quia vinculo tenebrarum omnes erant compediti, vt patet supra eodem. Si enim rusticus quis erar, id est, ruris cultor, aut pastor animalium, aut agri laborum operarius, vt messor, vel vindemiator, præoccupatus esset, scilicet illis tenebris extra domum suam, ineffugibilem sustinebat necessitatem, scilicet penuriam, & afflictionem: quia nemo mouit se tribus diebus de loco in quo erat, vt patet. Vna enim, id est, communi, catena tenebrarum, scilicet exteriorum, omnes erant colligati, id est, simul ligati. Nec tantum catena exteriorum, sed interiorum, scilicet infidelitatis, & peccatorum, vnde: Funibus peccatorum suorum quisq; constringitur. Item: Funes peccatorum circumplexi sunt me, siue enim spiritus sibilatus, id est, Sibilus auræ tenuis. Aut inter spissos ramos arborum auium sonus, id est, cantus, suavis, suavis, in quantum erat de se idoneus ad deletandū magis, quā ad terrendum. Aut vis aquæ decurrentis nimium, id est, impetuose currentis, sicut currunt aquæ torrentiū, aut sonus validus præcipitantium petrarum, id est, impetuose de altis locis cadentium, aut ludentium animalium cursus inuisus, scilicet propter tenebrarum densitatem. Animalium, scilicet mitium vt iumentorum aut mugientium valida bestiarum vox, id est, ferarum, aut vrsorum, aut leonum, aut huiusmodi, aut resonans de altissimis montibus Echo, id est, representatio vocis animalium propter reuerberationem montium, vel petrarum, deficientes facebant illos præ timore, scilicet omnia supradicta. Vnde Glossa, vndiq; miseri cruciabantur: quidquid enim auribus, vel oculis, vel quolibet sensu percipiebant, tanquam periculosum formidabant.

Notandum autem, quod catena prædicta moraliter loquendo significat peccatorum progressum, & connexionem, de qua Isaias: Si abstuleris de medio tui catenam: Spiritus sibilans, significat diaboli occultā suggestionem. Vidi de ore draconis, de ore bestię & de ore pseudopphetæ exire tres spiritus immundos in modū ranarum. Animum sonus suavis, cogitationū delectationem: Vox cantantis in fenestra, aqua decurrens, consensum in perpetracionem peccati, contra quod: Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum. Sonus petrarum cadentium, peccati exteriorē operationem, vnde: Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo

Job 40. c

Psal. 51. a
Num. 11. b

Arist. lib. 1.
Elench. c. 14.

Mag. 5. g

curfus animalium ludentium, prauam consuetudinem, vnde: Omnes bestia agrum ludunt ibi; Valida vox bestiarum mugientium, apertam gloriationem de peccato perpetrato, contra quod in Pf. Quid gloriaris in malitia? Resonans Echo, delectabilis peccati recordatio, vnde: Recordamur piscium, quos comedebamus in Aegypto.

Omnis enim &c. Hic tangitur poenae singularitas. Et quod opposita iuxta seposita magis elucescunt. Primo tangitur illuminatio aliorum; Secundo Aegyptiorum obtenebratio, Solis autem illis, &c. Tertio obtenebrationis meritum, ipsi ergo, bene dixi Aegyptios compeditos vinculis tenebrarum, & non alios, omnis enim orbis terrarum, sc. excepta regione Aegypti, limpido, id est, claro, illustrabatur lumine, scilicet solis, & caelestium luminarium, quamuis alibi essent multi peccatores in mundo. Solem suum facit oriri super bonos, & malos. Et non impeditis continebatur, id est, conseruabatur, non impeditis operibus, luminarium per densitatem tenebrarum, vel alio modo, non impeditis operibus, hominum aliorum ab Aegyptiis, propter defectum lucis, cum alibi esset clari-

tas lucis, quae ad operandum requiritur, vnde: Opera mini, dum dies est. Venit enim nox, quando nemo potest operari. Solis autem illis, scilicet Aegyptiis, superposita erat, scilicet a Deo, gravis nox, quia obscurior solito, & longior, vnde: Nos quippe inuoluimur tenebris. Nox, dico existens, imago, id est, expressa representatio, tenebrarum, scilicet aeternarum, quae, scilicet imago tenebrarum, id est, tenebrae imaginatae, superuentura illis erat, scilicet in inferno, vnde: Inutilem seruum eicite in tenebras exteriores. Item: Terram miseriae, & tenebrarum, &c. Et quia tam graues tenebras, &c. non immerito. Ipsi ergo sibi erant grauioribus tenebris, id est, grauiorum tenebrarum supple, quam patiebantur, id est, superuenturarum sibi in inferno, vnde: Nouit opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur, vel ipsi erant grauioribus tenebris, id est, periculosiores, per excacationem cordis. Excacauit enim eos malitia eorum, supra. Et eratis aliquando tenebrae; aliqui libri habent, grauioribus tenebris, scilicet exterioribus, propter reum conscientiae.

Ioan. 9. a

Job 37. d

Math. 25. c
Iob 10. d

Job 34. c

Sap. 2. d
Psal. 5. b

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

ANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimici audiebant, sed figuram non videbant. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui ante laesi erant quia non laedebantur, gratias agebant tibi: & ut esset differentia, te Deum petebant.

Propter quod ignis ardentem, columnam duces habuerunt ignota via, & solem sine laesura boni hospitij praestitisti. Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant filios tuos, per quos incipiebat incorruptum legis lumen saeculo dari. Cum cogitarent iustorum occidere infantes: & uno exposito filio, sed liberato, in translationem illorum multitudinem filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida. Illa enim nox ante cognita est a patribus nostris: ut verè scientes quibus iuramentis crediderunt, anima quiores essent. Suscepta est autem a populo tuo sanitas quidem iustorum, iniustorum autem exterminatio. Sicut enim laesisti aduersarios nostros: sic & nos prouocans magnificasti. Absconse enim sacrificabant iusti pueri bonorum, & iustitia legem in concordiam disposuerunt: similiter & bona, & mala recepturos iustos, patri omnium decantantes laudes. Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur plactus ploratorum infantium. Simili autem poena seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus. Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebat innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum viui sufficiebant, quoniam uno momento, quae erat praeclearior natio illorum, exterminata est. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc, cum primum fuit exterminium primogenitorum, sponderunt populum Dei se esse. Cum enim quietum siletium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, sermo tuus omnipotens, Domine, exiliens de caelo a regalibus sedibus, durus debellator in medio exterminij terram prosiliuit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia morte, & usque ad caelum attingebat stans in terra. Tunc continuo visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerunt insperati. Et alius alibi proiectus semiuivus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis. Visiones enim, quae illos turbauerunt, haec praemonebant, ne inscij, quare mala patiebantur, perirent. Tetigit autem tunc & iustos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua. Properans enim homo sine querela deprecari, pro populis proferens seruitutis suae scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit ira, & sine inoposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus. Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armatura potentia, sed verbo illum, qui se vexabat subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans. Cum enim aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam, quae ad viuos ducebat viam. In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat. His autem cesit, qui exterminabat, & hac extimuit: erat enim sola tentatio ira sufficiens.

EXPOSITIO IN CAP. XVIII.

Sanctis autem tuis.] Postquam egit de poenis antecedentibus mortem, hic agit de poenis inferentibus mortem. Et primo, de exterminatione primogenitorum suorum in Aegypto, scilicet capite isto: Secundo, de subuersione eorum in mari rubro, scilicet ult. cap. In prima primo tangitur Hebraeorum, quos opprimebant, commendatio: Secundo, per eorum liberationem Aegyptiorum opprimentium eos digna poenitio, Digni quidem, &c. Tertio, post Hebraeorum liberationem grauis tentatio, scilicet in deserto, Tenuit. Circa commendationem tangitur primo, beneficij continuatione, supplicatio. Et ut esset. Quarto, supplicationis exauditio, ibi: Propter quod. [Sanctis autem tuis ita erant A-

Agyptij in tenebris. Autem, pro sed, Sanctis tuis, scilicet Israelitis, secundum illud: Sancti eritis, Maxima erat lux: quia lux exterior corporalis: vnde: Vbiq; habitabat filij Israel, lux erat. Item lux interior spiritualis, vnde Glossa, Sanctis tuis, id est, Israelitis, quos fides, & conscientiae puritas illuminabat, vnde: Omnes filij lucis estis. Item lux superior caelestis: Erat lux vera quae illuminat omnem hominem, &c. Item: Vobis timentibus nomen meum orietur sol iustitiae, & horum quidem, scilicet sanctorum, vocem, humanae locutionis, vel diuinae laudis, inimici audiebant, scilicet Aegyptij, sed figuram non videbant, scilicet propter tenebras impediens. Sed contra: Quia existens in tenebris potest videre illum, qui est in lumine, & non e conuerso. Dicendum, quod hoc verum est, nisi sit impedimentum in eius

Leuit. 11. g
Exod. 10. f

1. Thess. 4. a
Ioan. 1. a
Malach. 4. a

Dubitatio.

Solutio.

oculo, vel in ipso medio. Ibi vero erat impedimentum in oculo videntium, quia percussi erant, quasi quadam cæcitate: & in medio, quia tenebræ densæ, & palpabiles ibi erant: *Et quia non &c.* id est etiam, *ipse*, scilicet sancti pro eadem passi erant, id est, easdem plagas, secundum Glossam, *magnificabat à te*, scilicet laudando, unde: *Magnificat anima mea Dominum.* Et: *Quis magnificabit eum, sicut est ab initio? Et qui ante læsi erant*, scilicet à Pharaone opprimente eos, & flagellante, ut patet in exodo, *Quia non ladebantur*, scilicet plagis inflictis à Deo, *gratis agebant tibi*, unde: *Gaudium, & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.* *Et ut esset differentia*, scilicet inter ipsos, & Ægyptios, *te Deum petebant, vel, te Deum orabant*, secundum illud Psalmi: *Iuëica me Deus, & discerne causam meam, de gente non sancta: sicut & Abraham petebat, ne proderetur iustus, sicut impius.* *Vel differentia*, scilicet distantia: hoc Israelitis præstitum fuit, quando tollens se angelus stetit inter castra Ægyptiorum, & castra Israëlitis, ut patet in Exodo. *Propter quod*, scilicet quia beneficio præstito grati erant, conferendo orabant. *Ardentem columnam ignis habuerunt*, de nocte, ut patet. *Ducem ignota via*, scilicet per desertum, & *solem sine læsura*, per unam columnam supple demonstratricem, *boni hospitij*, in termino viæ, *præstitisti*, sine læsura, inquam, de die. Et hoc, columna nubis æstum solis temperante, ut patet. Et supra: *Fuit eis in velamento diei, & in luce stellarum nocte.* Ita quod veniebant ad locum, in quo poterant competenter hospitari, & tentorio figere, unde, *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & ubi inuocatus est, nubem per diem.* *Et post: Erit in umbraculum diei ab æstu.*

Digni quidem. Hic ostenditur digna punitio Ægyptiorum Israelitas opprimentium. Et primo tangitur, quasi epilogando, pœna communiter omnium: *Secundo, specialiter occisorum, cum cogitarent; Tertio specialiter viuorum, & vigilantium, resonabat; Quarto viuorum dormientium, cum enim quietum.] Digni quidem illi, scilicet Ægyptij erant, supple, carere luce, quo ad priuationem sensus, & pati carcerem tenebrarum, quo ad priuationem motus, qui inclusus custodiebant, &c. nō permittendo eos exire de terra Ægypti.* Nescio Dominum, & Israel non dimittam, *Sanctos filios tuos, scilicet Israelitas in te credentes, unde: Dedit eis potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine eius per quos incipiebat, &c. scilicet per illius populi præparationem ad legis susceptionem: quia nondum erat data, incorruptum lumen legis saculo dari.* Notandum, quod lex aliquando dicitur, *lumen*, quia illuminat intellectum, unde: *Mandatum lucerna, & lex lux, incorruptum, quia purificat, vel à corruptione conseruat affectum, secundum illud: Eloquium Domini igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.*

Cum cogitarent, &c. Hic primo tangitur percussio primogenitorum Ægypti: secundo præcipientia percussio nis, *illa enim; tertio euasio Hebræorum, Suscepta est autem à populo; quarto, ratio euasionis, Abscondio enim.] Cum cogitarent, scilicet Ægyptij, iustorum, id est, Hebræorum, occidere infantes, non solum cogitatione simplici, sed etiam progressiua in opus, ut patet in Exodo. Et uno filio, scilicet Moysen, expositio scilicet à matre, & liberato, scilicet à filia Pharaonis, ut patet. In translationem illorum, id est punitio Ægyptiorum, vel in translationem illorum, id est Hebræorum, id est, ut educeret eos de Ægypto per Moysen liberatum, multitudinem filiorum abstulisti, id est vniuersitatem primogenitorum. Et pariter, id est simul, illos, scilicet Ægyptios parentes eorum, perdidisti in aqua valida, scilicet submergendo eos in mari rubro: Nec vnus quidem superfuit ex eis. Submersi sunt, quasi plumbum in aquis vehementibus, *illa enim, pro sed, nox, scilicet qua occisa sunt primogenita, cognita est autem à patribus nostris, scilicet Abraham, & alijs unde; Scito prænosens, quod peregrinum futurum sit semetuum in terra non sua, &c. Vel ipsis, Israelitis in Ægypto. Moysen prænuntiantem illis, ut patet: Vi vere, id**

est certitudinaliter, scientes quibus iuramentis crediderunt id est, quam firmis Dei promissionibus, unde; Per metiplum iuravi dicit Dominus. Itē: Ut per duas res immobiles, animi æquiores essent, scilicet in expectando impletionem iuramenti. Suscepta est autem, &c. scilicet nocte illa, vel secundum Glossam, Lex Phasæ, nocte illa, quasi pro magno beneficio, à populo tuo, scilicet Israelitico, ut patet in Exodo, ubi dicitur; Feceruntque, &c. Sanitas quidem iustorum, per illam enim saluati sunt Israelitæ ab angelo exterminatore, ut patet. In iustorum autem, scilicet Ægyptiorum, exterminatio, id est, per angelum exterminatorem occisio. Sicut enim læsi aduersarios nostros, scilicet ob eorum peccata occidendo, sic nos prouocans, supple ad meliora, scilicet ad fidem, & legis susceptionem, unde; Sicut Aquila prouocans ad volandum, &c. Magnificasti, scilicet ab illo exterminio magnifice liberando. Abscondio enim, scilicet propter metum Ægyptiorum, secundum Glossam, sacrificabant, scilicet pascha immolando, ut patet. Iusti pueri, scilicet filij, honorum, scilicet Israelitarum, cum ipsis patribus suis, propter quod meruerunt liberari, Ægyptiorum primogenitis interfectis. Et iustitia legem, scilicet datam, de immolatione Phasæ, quæ iusta erat, quia iustificationem per mortem Christi faciendam significabat. Item lex dicebatur, quia ligabat ad sui obseruantiam pro tempore suo, in concordia disposuerunt, id est, concorditer susceperunt, & impleuerunt, unde in Psalmo; Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia, similiter, id est æquanimiter, bona, & mala, id est prospera, & aduersa, recepturos iustos, scilicet se ipsos, repetere, disposuerunt, quæcunque vellet Deos inferre, unde; Si bona suscepimus de manu Domini, quare autem mala non sustineamus? Item; Receptisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, id est, æquanimiter, patrias laudes, id est, à patribus institutas, & celebratas, decantantes, id est deuote cantantes, Deum scilicet laudando tam de malis, scilicet pœnæ, quam de bonis, scilicet gratiæ, vel fortunæ, vel naturæ, unde; Semper laus eius in ore meo; semper, id est, non solum in prosperitate, sed etiam in aduersitate.

Resonabat autem, &c. Hic tangitur pœna Ægyptiorum viuentium, & vigilantium, scilicet luctus de morte primogenitorum suorum: & primo tangitur materia luctus: secundo vtilitas lugentium, *simili autem pœna: tertio causa vniuersalitatis, similiter ergo omnes: quarto effectus consequens: De omnibus enim, &c. cætera.* Ita dixi, quod laudes patrias decantabant, *resonabat autem, fortiter per totam terram Ægypti, inconueniens inimicorum vox, id est, Ægyptiorum vox auditu horribilis, unde: Ortus est clamor magnus in Ægypto, vel flebilis audiebatur planctus, id est, fletus cum planctu, erat autem clamor vocis fletus oculorum, & planctus manuum: flebilis inquam, planctus ploratorum infantium, id est, de infantibus, vel pro infantibus, quos plangebant, secundum illud: Luctum vni geniti fac tibi planctum amarum. simili autem pœna, id est, amissione primogeniti sui, seruus cum Domino afflictus est, in vna domo, & popularis homo Regi similia passus, scilicet in toto regno Ægypti, unde: Percussit omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius, vsq; ad primogenitum captiue, quæ erat in carcere, unde: Erit sicut populus, sic & sacerdos: & sicut seruus, sic Dominus eius, similiter ergo omnes, id est, maiores, & minores, & mediocres, scilicet Rex Pharaon, & domini alij, & eorum serui, habebant mortuos innumerabiles, primogenitos omnēs, mortuos, inquam, vno nomine mortis, scilicet vno genere, quia diuina plaga. Et bene dicit, *omnes, quia non erat domus, in qua non iaceret mortuus, ut habetur in Exodo: Nec enim, &c. cætera: & bene dixi, innumerabiles] Nec enim ad sepeliendum, scilicet mortuos, vni sufficiebant, unde: Morientur parui, & grandes, & non sepelientur, &c. cætera. Quoniam vno momento, scilicet vna hora noctis, quæ erat præclarior natio illorum**

id est,

Gen. 22. c
Heb. 6. d

Exod. 12. d

Exod. 12. e
Ibidem.

Deut. 31. b

Exod. 12. e

Ibid. d

Psal. 40. d

Job. 1. d

Luc. 16. g

Psal. 33. a

Exod. 12. e

Hier. 6. g

Exod. 12. e

Isa. 24. a

Exod. 12. e

Hier. 16. a

id est, primogenitorum vniuersitas, qui dignitate pre-
cellunt reliquos filios, *exterminata est*, id est, ab angelo
exterminatore occisa, vt patet in Exod, *De omnib. enim*
quasi dicat, & merito sic occidebantur primogenita, *de*
omnibus enim, id est, pro omnibus plagis prius illatis,
non credentes, scilicet Aegyptij, propter beneficia, scilicet eis facta
in singularum plagarum relaxatione, vt patet. *Tunc*
cum primum fuit exterminium primogenitorum, scilicet in
ultima plaga, *sponderunt populū Dei se esse*, id est, pro-
miserunt se Dei mandatum facere, quod erat de dimis-
sione filiorum Israel. Tunc enim dimiserunt eos, vt
patet. Vel, *sponderunt*, &c. id est, promiserunt se Deo
Hebræorum credere, si liberarentur, vnde: Domine
in angustia quaesierunt te. Et: Cum occideret eos, quaere-
bant eum.

Cum enim quietum, &c. postquam determinauit de
afflictione vigilantium pro morte primogenitorum,
hic agit de afflictione dormientium. Et primo tangi-
tur causa: secundo poena, *tunc continuo*, bene dixi: *Tunc*
cum primum fuit exterminium, enim, pro quia, *Cum quie-*
tum silentium continerent omnia, silentium, scilicet noctis,
quæ data ad quiescendum, sicut dies ad operandum,
vnde: Qui dormiunt, nocte dormiunt, *Et nox in suo cur-*
su iter medium haberet, id est, cum esset medium noctis
vnde: Factum est autem in noctis medio, & hoc pro-
pter improuisionem, *omnipotens sermo tuus Domine*, id
est, ordinatio tua, & iussus, vnde: Viuus est sermo
Dei, & efficax, scilicet propter resistendi impossibili-
tatem, *exiliens de caelo*, exiliens dicit, propter velocitatē,
de caelo, id est, in angelo exterminatore, a regalibus sedi-
bus, scilicet tuis, id est, ab angelorum consortio, in qui-
bus regnas, & sedes. Qui sedes super Cherubin, *vel ex-*
hibere de caelo, scilicet a te remissus, qui in caelo sedes:
Omnes enim administratorij sunt spiritus in ministe-
rium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salu-
tis, *durus*, id est implacabilis, *debellator*, scilicet Aegy-
ptiorum propter eorum obstinationem, *in mediam exter-*
minii terram, id est, in terra Aegypti mortem primoge-
nitorū exterminandam, *prosiluit*, scilicet subito, *gladius*
acutus, id est, gladij acuti officium impleturus per occi-
sionem primogenitorum, vnde: Viuus est sermo Dei,
& efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Item:
Gladium spiritus quod est verbum Dei. Gladius ergo
acutus propter promptā nocendi facilitatem: *In simula-*
tum imperium tuum portans, id est, non fictum, sed verū
mandatum tuū, & potestate, quia Non est potestas, nisi
à Deo. In simulatū ergo imperium dicitur propter di-
uinam auctoritatem, & stans propter sententiæ, immo-
bilitatem: *Repleuit omnia morte*, id est, totam terrā Aegy-
pti primogenitis mortuis. Non enim erat domus, in
qua non iaceret mortuus, vt patet in Exodo. Dicit er-
go; *Repleuit omnia*, &c. propter huius plagæ vniuersali-
tatē. Sed obiicitur, quia in Exodo dicitur: Transibo no-
cte illa per terram Aegypti, & percutiam omne primo-
genitum, &c. non ergo stabat, male ergo dicitur hic:
Et stans, &c. Sed dicendum, quod iste status, de quo
loquitur hic, oppositus erat recessui de terra Aegypti,
non motui per ipsam terram. Vnde vult dicere, quod
Angelus exequens sermonem, vel mandatum de occi-
sione primogenitorum datum, stetit in terra Aegypti,
ita quod extra Aegyptum nullus fuit occisus. Sed non
vult dicere, quin transiret per Aegyptum de domo in
domum: *Et vsque ad calum attingebat stans in terra*, id
est, attingere videbatur, scilicet propter ineuitabilitatē,
scilicet ne quis euaderet, vnde: Si ascendero in caelum,
illic es: *Vel vsque ad calum*, &c. hoc dicit, quia ille An-
gelus in caelo contemplabitur ministrans in terra, se-
cundum illud Bedæ: Intra Deum currunt quocumque
mittantur. Item: Angeli eorum, scilicet administratores
in caelis, semper vident per contemplationem faciem
patris mei, &c.

Allegorice vero describitur hic aduentus Christi in
carnem, qui dicitur: Omnipotens sermo Dei, per eter-
nam generationem, secundum illud Ioannis: In prin-

cipio erat verbum, sed de caelo, a regalibus sedibus ve-
nisse per carnis temporalem assumptionem, vnde: A
summo caelo egressio eius. Medio noctis silentio, pro-
pter temporis opportunitatem. At vbi venit plenitudo
temporis. Primum silentium fuit sub lege naturæ, &
hoc propter ignorantiam infirmitatis. Secundum sub
lege Moyfi, & hoc propter desperationem sanitatis.
Tertiū sub lege gratiæ, & hoc propter adeptionem salu-
tatis: *Tanquam durus debellator*, &c. scilicet propter dæ-
monum expurgationem, vnde: Cum fortis armatus cu-
stodiuit atrium suum, in pace sunt omnia; quæ possidet
cum autem fortior eo superuenerit, &c. *In mediam ter-*
ram exterminii, id est, in medio mundi propter terrā, in
qua natus est, positionem. Operatus est salutem in me-
dio terræ. *Imperium Dei secum portasse*, propter coomni-
potentem patri deitatem. Vnde: Et Deus erat verbum,
de quo postea subdit. Et verbum caro factum est. Item
Data est mihi omnis potestas, &c. *Omnia morte reple-*
uisse, propter omnium in morte eius cōsummationem,
secundum illud: Consummatum est. *Stans in terra ca-*
lum attingisse, quia anima eius in statu viatoris habebat
continuam Dei fruitionem. Vnde: Nemo ascendit in
caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis, qui
est in caelo: *Tunc consinuo*, scilicet ipsa hora occisionis:
Visus somniorum malorum, id est, terribiliū: *Turbauerunt*
illos, scilicet dormientes, *Glossa*, vt nec vigilantib. nec
dormientibus daretur requies: *Et timores insperati*, id
est, subiti: *Superuenerunt*, secundum illud: Terrebis me
per somnia, & visiones horrore concuties. Item: In
horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occu-
pare supple homines, pauor tenuit me: & alius alibi,
scilicet quam alter: *Proiectus seminiuus*, id est, in extre-
mo vitæ suæ: *Propter quam moriebatur, causam mortis de-*
monstrabat, scilicet aliis indicando, sicut poterat, scilicet pro-
pter duritiam cordis Deo Hebræorum, & Moyfi ser-
uo eius, rebellantis. vnde: Secundum duritiam tuam, &
cor impenitens: *Visiones enim*, somniorum scilicet *illos*
turbauerunt.] *Hæc præmonēbat*, scilicet causam suæ mor-
tis: *Ne inscī, quare mala paterentur, perueni*, & sic pro-
pter ignorantiam excusarentur de impœnitentia, Ve-
xatio dabit intellectum auditui. Gregorius: Oculos,
quos culpa claudit, poena aperit, *Tetigit*, &c. Hic sub-
ditur Hæbreorum post suam liberationem grauis ten-
tatio in deserto, & primo ostenditur periculum a par-
te tentatorum. Secundo modus liberationis a parte
pontificis: *Sed non diu*. Tertio causa, vel virtus liberans
a parte ornatus pontificalis: *In veste*, &c. Quarto effe-
ctus consecutus a parte Angeli exterminantis: *Tetigit*
autem, &c. Ita puniti sunt Aegyptij, nec tantum illi:
Autem, pro se: *Tetigit tunc*, sumitur large. Ita quod sit
sensus: *Tunc*, scilicet illo tempore, quo egressi de Aegy-
pto proficiscebantur per desertum: *Tetigit iustos*, scilicet
filios Israel. *Tetigit*, dicit, quia diu permansit, scilicet
nec in omnibus fuit: *Tentatio mortis*, id est, ad mortem
ducens, & commotio in eremo: *Facta est multitudinis*,
scilicet contra Moysen, & Aaron, ita quod fugerunt
ad tabernaculum Domini, vt patet. *Sed non diu permansit*
ira sua, vnde: Cum iratus fueris, misericordiæ recor-
daberis.

Properans enim, &c. Hic tangit triplicem modum li-
berationis eorum, scilicet deuote orando: Secundo pa-
trum commissa rememorando. *Vicit autem*. Tertio se
personaliter interponendo: *Cum enim iam aceruatum*.
Dicit ergo: *Properans enim*, &c. bene dixit, quod nō diu
permansit ira sua: *Properans enim homo sine querela*, scilicet
Aaron, vnde: Quod cum audisset Aaron, & cu-
currisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat
incendium: *Properans*, in hoc innuitur feruor cordis:
Sine querela, sanctitas conuersationis: *Deprecari pro po-*
populis, &c. Talem enim Deus exaudit, & non peccato-
res. Vnde Ioannes: Peccatores Deus non exaudit. Gre-
gorius: Cum is, qui displicet, ad intercedendū mittitur,
irati animus ad deteriora prouocatur: *Deprecari pro*
populis. Deprecatio proprie est de malis amouendis.

Exod. 12. c
Exod. 7. 8. 9.
10. & 12.
Exod. 12. c
Isa. 26. c
Psal. 77. d
1. Thess. 5. b
Exod. 12. c
Heb. 4. e
Psal. 97. a
Hebr. 1. d
Heb. 4. c
Ephes. 6. c
Rom. 14. a
Exod. 12. c
Dubitatio.
Ibidem. b
Solutio.
Psal. 138. b
Beda.
Matth. 18. b
Allegorica
expolitio.

Ioan. 1. a
Psal. 18. b
Gal. 4. a
Silentium
triplex.
Luc. 11. e
Psal. 73. c
Ioan. 1. a
Matth. 28. a
Ioan. 19. f
Ioan. 3. b
Iob. 7. c
Iob. 4. c
Rom. 2. a
Ist. 28. e
Greg. lib. 15.
Moral. c. 7.
post med.
Num. 16. a
Abac. 3. e
Num. 16. g
Ioan. 9. f

Deprecatio
& oratio,
quo modo
differant.
Ezech. 22. g

Heb. 5. a

Ibidem.

Ephes. 6. c

Prov. 30. a

S. p. 5. d
Ecc. 29. c

1. Reg. 1. d
2. Mach. 15. d

Num. 16. g

Ioan. 10. b
Ecc. 45. c

Ezech. 13. a

Iud. 15. d

1. Reg. 17. f
1. Mach. 3. b
2. Cor. 11. f

Gen. 12. b

Num. 16. g
Heb. 11. f

oratio vero de bonis adipiscendis, sed communiter ponitur vnum pro altero: *Proferens seruitutis sua, scutum, orationem*, &c. Oratio dicitur scutum ratione protectionis, vnde: *Quasiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret positus contra me. Seruitutis vero sua*, dicitur, quia ad hoc seruitium tenebatur ratione officij Pontificalis, vnde: *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur: & postea sequitur: Debet quemadmodum pro populo, ita pro semetipso offerre pro peccatis. Notandum, quod scutum spiritualiter potest dici fides. Vnde: In omnibus fidentes scutum fidei. Item verbum Dei, vnde: *Omnis sermo Domini, vel Dei ignitus clypeus est, sperantibus in se. Item oratio vnde hic: Proferens scutum seruitutis sua orationem. Item æquitas, vnde supra: Sumet scutum inexpugnabile, æquitatem. Item elemosyna: Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugna. Item patientia: Ibi adiectus est clypeus fortium, &c. Item obedientia: Hæc est aureus clypeus Simonis mnarum mille: *Et per incensum, id est, incensi oblationem: Deprecationem alligans, id est alligando proferens. Obtulit thymiamam, & stans inter mortuos, & viuentes, pro populo deprecatus est. Et notandum, quod oratio fuit pro remissione peccati: deprecatio pro amotione flagelli: incensum pro reconciliatione indicis offensi: Proferans, inquam homo restitit iræ, id est diuinæ percussioni.***

*Et finem imposuit necessitati, id est, humanæ afflictioni inuitabili: ostendens, scilicet factio, non solum verbo, Quoniam tuus est famulus, secundum illud Ioannis: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Ipsum elegit ab omni viuente offerre sacrificium Deo, incensum, &c. e contra conqueritur Dominus de prælatis malis: Non ascendistis ex aduerso nec opposuistis murum pro domo Israël. Vicit autem turbas, id est populum turbatum diuidendo, & penetrando: Non in virtute corporis, sicut Samson Philisthæos: Nec armatura potentia, sc. armatura potenti, & forti, sicut David Goliath. Non in multitudine exercitus victoria belli. Sed, Verbo, scilicet deuotæ orationis: *Illum qui se vexabat, subiecit, scilicet Angelum populum exterminantem, quod reputabant suam vexationem iuxta illud: Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c. Iuramenta patrum, & testamentum, id est, promissionem factam patribus de danda eis terra promissionis, & hereditate. Semini tuo dabo terram hanc: Commemorans, scilicet in sua oratione. Cum enim, &c. quasi dicat, bene dixi, quod vicit turbas, &c. Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, id est inter viuos, & mortuos stetit, vnde: Stetit inter mortuos & viuentes: *Et amputauit impetum, scilicet ignis confumentis eos, vnde: Extinxerunt impetum ignis: Et dimisit illam, que ad viuos ducebat viam, scilicet opponendo se igni in medio viæ, ne ignis à mortuis ad viuentes transfret.***

In veste enim, &c. Hic tangitur causa liberationis à

CAPVT DECIMUM NONVM.

IMPIIS autem vsq; in nouissimum sine misericordia ira superuenit. Præsciebat enim & futura illorū: quoniam cum ipsi reuersi essent, & misissent, vt si educerēt, & cum magna sollicitudine præmississent illos, consequebantur illos penitentia actus. Adhuc enim inter manus habētes luctum, & deplorātes ad monumēta mortuorum, aliā sibi assumpserunt cogitationē insciētia, & quos rogantes proiecerant, hos tanquā fugitiuos persequebantur. Ducebant enim illos ad hunc finē digna necessitas: & horum, que acciderant, commemorationē amittebant, vt qua decrant tormentis, repletet punitio: & populus quidem tuus mirabiliter transfret, illi autē nouā mortē inuenirēt. Omnis enim creatura ad suū genus ab initio refigurabatur, de seruiēs tuis præceptis, vt pueri tui custodirētur illesi. Nā nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua, que ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & cāpus germinās de profundo nimio. Per quem omnis natio transfret, que tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra. Tanquam equi enim depauerunt escā, & tanquā agni exultauerūt magnificātes te. Domine, qui libera sti illos: Memores enim erāt adhuc eorū, que in incolatu illorū facta fuerūt, quemadmodū pro natione animalū eduxit terra muscas, & pro piscib. eructauit fluuius multitudinē ranarū. Nouissime autem viderunt nouā creaturā auium, cum adducti concupiscētia postulauerunt escas epulationis. In allocutione enim desiderij ascēdit illos de mari ortygomētra, & vexationes peccatoribus superue-

nerunt

parte Pontificis: secundo ex parte Angeli exterminantis: *His autem. In veste enim, &c. quasi dicat: Ideo facere prædicta potuit. In veste enim poderis, id est tunica talari hyacinthina. In cuius extremitate erāt tintinnabula, vt mala punica. Vel secundum Iosephum, totum vestimentum Pontificale interius, & exterius: Poderis, est linea vestis vsque ad pedes descendens: vnde dicitur à podos Græcè, quod pedes sonat, Latine vnde: poderis, quasi pedibus hærens. In veste poderis, intelligitur, quod videtur verius per sequentia. In veste, inquam, poderis, quam habebat, scilicet Aaron, Totus erat orbis terrarum, scilicet descriptus, scilicet in signo, quia sicut dicit Glossa, byssum terræ tribuit Hebræi, quia ex terra gignitur: purpuram mari, quia ex conchis eius tingitur: hyacinthum aëri propter coloris similitudinem: Coccum igni & ætheri, scilicet vt pro toto mundo oret Pontifex: Si quidē ex terra, aqua, igne, & aëre consistit mundus. Sed, secundum quod exponitur de tunica hyacinthina tantum, quæritur quo modo erat in ipsa totus orbis descriptus. Cum enim tota esset ex hyacintho non videtur in ea aliqua pars mundi descripta, nisi solum aër. Sed dicendum, quod etsi corpus tunicæ erat de hyacintho, tamen in extremitatibus eius erant aliqua ex purpura, & bysso, & hyacintho: & cocco, sicut malagranata, & huiusmodi. Zona repræsentabat Oceanum: quia cingit totam terram. Superhumeralē vero, & duo lapides, qui desuper erant, vtrumque humerum tegentes, duo Emisphæria repræsentabant, vel solem, & lunam. Mala punica, & tintinnabula inferius posita, fulgura, & tonitrua, duodecim lapides rationalis, duodecim menses, vel duodecim partes Zodiaci. Rationale diuinam prouidentiam, & dispositionem. Cydaris cum vitra hyacinthina, cælum. Lamina in fronte Pontificis & nomen Dei scriptum, ibi vniuersa, quæ in ipso Dei sunt arbitrio, gubernari: *Et parentum magnalia, id est, magnæ auctoritatis nomina: In quatuor ordinibus lapidum sculpta erant, in rationali enim erant quatuor ordines lapidum pretiosorum: singulis vero erant inscripta singula nomina duodecim patriarcharum, vt patet in Exodo. Sic etiam in fundamentis Hierusalem dicuntur inscripta nomina duodecim Apostolorum. Et magnificentia tua, in diademate illius capitis, scripta erant, id est, nomen Dei magnificū tetragrammaton, id est, ex quatuor literis, quæ sunt, Iod, Heth, Vau, He: quæ significant principiū vitæ & passionis Christi, His autem, scilicet ornamentis sacris, cessit, qui exterminabit, scilicet Angelus, vel ignis, vel cessando, non propter ornamenta illa: sed propter significatum, scilicet propter futurum ornamentum, id est, sacrificium summi Pontificis, scilicet Christi, secundum quod tangit Glossa: *Ex hoc extimuit, id est, fecit quasi timere scilicet discedendo, & bene dixi, His cepit, &c. Erat enim sola tentatio ira, id est, incitatio, non consummatio: Sufficiens, scilicet ad populi correctionem, scilicet tum Pontificis intercessione.***

Exod. 28. f

Iosep. Anci.
lib. 3. cap. 8.
Poderis vestis vnde dicta.

Dubitatio.

Solutio.

Zona quæ repræsentat Superhumeralē. Mala punica.

Cydaris lamina.

Exod. 28. c

Apo. 2. 1. d
Tetragrammaton.

nerunt, non sine illis, qua ante facta erant, argumentis per vim fluminū: iuste enim patiebantur secundum suas nequitias. Etenim detestabiliorem inhospitalitatem insituerunt, alij quidem ignotos non recipiebant aduenas, alij autem bonos hospites in seruitutem redigebant. Et non solum hac, sed, & alius quidem respectus illorū erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos. Qui autem cum latitia receperunt hos, qui eisdem vsi erāt iustitiis sanissimis affixerunt doloribus. Percussi sunt autem cecitate: sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, vnusquisque transitum ostij sui quarebat. In se enim elementa dum conuertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonū custodiunt: vnde estimari ex ipso visu certo potest. Agrestia enim in aquatica conuertebantur: & quacumq; erant natantia, in terram transibant. Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis natura obliuiscatur. Flāma econtrario, corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant illam, qua facile dissoluebatur, sicut glacies bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis.

EXPOSITIO IN CAP. XIX.

[*I*mpis, autem vsque in nouissimum.] Postquam determinauit de punitione Ægyptiorum per mortem primogenitorum, hic determinat de punitione ipsorum per mortem propriam, sc. quando submersi sunt in mari rubro. Et primo tangitur submersio, Secundo liberatio Hebræorum. *Omnis enim creatura.* Tertio gratiarum actio pro vtroque: *Videntes tua.* Quarta obedientia creaturarū in vtroque: *In se enim elementa,* In prima primo tangitur granitas punitionis. Secūdo ratio ex parte punientis. *Præsciebat,* Tertio meritum ex parte punitorū: *Adhuc enim,* Quarta congruentia pœnæ: *Ducebat enim.* *B* *Impis autem,* &c. quasi dicat, sic Israelitæ liberati sunt ab incendio: *Autem:* pro sed, *Impis,* scilicet Ægyptiis carentibus pietate religionis quoad Deum, & compassio- nis in proximū, quia & Deum contemnebant, & eius populum opprimebant: *Vsque in nouissimum,* id est, finaliter, vnde: *Nouissima* illius amara, quasi absinthium. *Sine misericordia ira superuenit.* *Sine misericordia,* sc. non relaxante, sed sine misericordia liberante, & hoc quia impij, & sine misericordia erant, vnde: *Iudicium sine misericordia illi,* qui non fecerit misericordiam: *Ira* id est, peccati vindicta, quæ est signum iræ: *Superuenit,* id est, superno iudicio Dei venit ad eorum oppressio- nem, vnde: *Lucerna impiorum extinguetur,* & super- ueniet super eis inundatio. Et: *Quando venit super vos tribulatio, & angustia.* Et merito *Superuenit,* &c. *Præ- sciebat enim* Deus scilicet, *Et* id est eam: *Futura illorum,* scilicet peccata, antequam fierent, vnde: *Omnia nuda,* & aperta oculis eius. *Itē:* Intellexisti cogitationes meas de longe. Item: *Domino Deo nostro,* antequam crea- rentur vniuersa, sunt agnita, &c. *Quoniam cum ipsi,* sc. Ægyptij: *Reuersi essent,* sc. ad cor suum, secundum quod *D* *Omnis enim,* &c. quasi sic Ægyptij sunt submersi, & Is- raelitæ liberati: *Omnis enim creatura,* id est, omnia ele- menta: *Ad suum genus ab initio,* supple habitum: *Resig- nabitur,* id est, iterum assimilabatur, in hoc scilicet, quod non nocebat bonis, sicut nec in statu innocen- tiæ. Vnde Isidorus: *Si homo non peccasset,* aqua non submergeret, ignis non combureret, nec spinarum culei vulnerarent. Ipsa dico, creatura: *Deseruens præ- ceptis tuis,* id est, tuæ ordinationi, & voluntati. Statuit ea in æternum, &c. *Præceptum posuit,* & non præteri- bit. Item: *Qui posuit arenam,* terminum maris, præ- ceptum sempiternum, quod non præteribit. *Vt pueri tui,* sc. Hebræi tibi subiecti. Ecce ego, & pueri mei. *Cu- stodiretur illis,* Vt: *Custodiet rectorū salutē,* & prote- get gradientes simpliciter. *Nā nubes,* sc. à Deo per An- geli ministeriū data: *Illorū castra,* sc. Hebræorū, *Obūbra- bat,* stans inter castra eorum, & castra Ægyptiorum, ita vt tota nocte ad eos accedere non valerent, vt patet. *Et ex aqua,* id est: postquā secundū quod dicit, ex mane fit merities, id est, post: *Ex aqua,* inquā, quæ ante erat, in loco, per quem transierunt; *Terra apparuit arida,* sc. per flatū venti exsiccata, vt patet; *Et in mari rubro,* sc. diui- so, vt patet. Item: *Qui diuisit mare rubrū in diuisiones,* *Via,* sc. apparuit: *Sine impedimento,* scilicet aquæ vel luti, secundum illud Psalmi: *In mari via tua,* &c. *Viam fecisti in mare equis tuis.* Item; *Posuisti profundum maris viam,* vt transeant liberati, *Et campus germinans,* id est,

vim detinere: alia etiam stulta fuit, qua cogitauerunt eos per vim renocare, vel reducere: *Et quos rogantes proiecerant,* scilicet compellendo filios Israël exire, vt patet: *Hos tanquam fugiuos,* id est, quasi sine licentia eorum recedentes, quod falsum erat, *Persequebantur,* vt patet in Exodo: *ducebat,* &c. quasi & congrue, *Duce- bat enim illos ad hunc finem,* sc. obstinationis, & submer- sionis: *Digna necessitas,* non fortunæ vel fati, sed diuinæ iustitiæ. Sed contra: Quia voluntarie ad hoc tendebāt, non ergo necessitate. Dicendum, quod non fuit ne- cessitas coactionis, sed immutabilitatis. Sed contra: Quia poterant pœnitere, & sic pœnam illam vitare. *Dicendū,* quod poterant, sed nolebant. Vnde necessitas illa erat consequens voluntatem, non antecedens: vel non poterant complere per se, nec petere volebāt Dei auxilium: *Et horum, quæ acciderant,* sc. multarum plaga- rum, pro retentione filiorum Israël illatarum. *Comme- morationem emittebant,* id est, perdebant. Et si non ha- bitu, tamen actu, vel opere, & si non corde, vnde: *Ele- uauerunt cor suum,* & obliuiscuntur mei: *Ut quæ deerant tormentis,* sc. procedentibus, nondū enim erant sufficiē- ter puniti: *Repletur punitio,* sc. assequens, & ponitur ly. *Vt,* consecutiue, non causaliter. *Et populus quidem tuus* scilicet Israeliticus: *Mirabiliter transiret,* per mare ru- brum sicco vestigio, vnde: *Filij Israël ambulauerunt per siccum in medio eius.* *Illi autem,* scilicet Ægyptij: *Nouam mortem inuenirent,* scilicet nouum moriendi modum, scilicet per miraculosam submersionem, vn- de: *Ingressus equus,* id est, equitatus Pharaonis, geni- tini casus, cum curribus, & equitibus in mare, & re- duxit super eos Dominus aquas maris.

Omnis enim, &c. Hic tangitur Hebræorum liberatio. Et primo, in generali: secundo in speciali: *Nam nubes.* *D* *Omnis enim,* &c. quasi sic Ægyptij sunt submersi, & Is- raelitæ liberati: *Omnis enim creatura,* id est, omnia ele- menta: *Ad suum genus ab initio,* supple habitum: *Resig- nabitur,* id est, iterum assimilabatur, in hoc scilicet, quod non nocebat bonis, sicut nec in statu innocen- tiæ. Vnde Isidorus: *Si homo non peccasset,* aqua non submergeret, ignis non combureret, nec spinarum culei vulnerarent. Ipsa dico, creatura: *Deseruens præ- ceptis tuis,* id est, tuæ ordinationi, & voluntati. Statuit ea in æternum, &c. *Præceptum posuit,* & non præteri- bit. Item: *Qui posuit arenam,* terminum maris, præ- ceptum sempiternum, quod non præteribit. *Vt pueri tui,* sc. Hebræi tibi subiecti. Ecce ego, & pueri mei. *Cu- stodiretur illis,* Vt: *Custodiet rectorū salutē,* & prote- get gradientes simpliciter. *Nā nubes,* sc. à Deo per An- geli ministeriū data: *Illorū castra,* sc. Hebræorū, *Obūbra- bat,* stans inter castra eorum, & castra Ægyptiorum, ita vt tota nocte ad eos accedere non valerent, vt patet. *Et ex aqua,* id est: postquā secundū quod dicit, ex mane fit merities, id est, post: *Ex aqua,* inquā, quæ ante erat, in loco, per quem transierunt; *Terra apparuit arida,* sc. per flatū venti exsiccata, vt patet; *Et in mari rubro,* sc. diui- so, vt patet. Item: *Qui diuisit mare rubrū in diuisiones,* *Via,* sc. apparuit: *Sine impedimento,* scilicet aquæ vel luti, secundum illud Psalmi: *In mari via tua,* &c. *Viam fecisti in mare equis tuis.* Item; *Posuisti profundum maris viam,* vt transeant liberati, *Et campus germinans,* id est,

Exod. 21. e

Exod. 14. b

Dubitatio. Solutio.

Exod. 7. 8. 9. 10. 12.

Osea. 3. b

Exod. 15. e

Ibidem. d

Psal. 148. b. Hier. 5. f

Isa. 8. d. Prou. 2. b

Exod. 14. e

Exod. 14. e. Ibidem. Psalm. 135. b. Psal. 76. c. Abac. 3. d. Isa. 51. d

Prou. 5. a

Jacob 2. c

Job 21. c

Prou. 1. d

Heb. 4. d

Psal. 138. a

Eccl. 2. 4. d

Isa. 46. c

Psal. 39. a

Exod. 11. d

Exod. 14. a

2. Cor. 4. a

Prou. 14. d

Arist. lib. 3.

Ethic. c. 1. c

li. 6. c. 12.

Et 13.

id est, via plana, & delectabilis, sicut per campum germinantem: *De profundo nimio*, id est, post nimiam profunditatem aquæ prius existentis ibidem: *Per quem*, scilicet campum: *Omnis natio*, scilicet Hebræorum: *Transiit*, persequentibus Ægyptiis: *qua tegebatur*, id est, protegebatur: *Tua manu*, id est, potentia, vnde: In umbra manus sue protexit me: vel filio, vt in Psal. Emitte manum tuam de alto, &c.

Videntes, Ægyptij, &c. Hic subiungitur gratiarum actio. Primo pro Hebræorum liberatione: secundo pro Ægyptiorum punitione, vel submersione, *Et vexationes*. In prima, primo tangitur Hebræorum de Ægyptoeductio: secundo, miracula facta pro eis in Ægypto: *Memores enim*, tertio, eorum repletio in deserto: *Nouissime autem*.] *Videntes tua*, quasi non tantum audientes, sed etiam videntes, vnde: *Quod vidimus*, quod audiuius, &c. *Mirabilia tua, & monstra*] *Mirabilia*, scilicet minora: & *monstra*, scilicet maiora, vel mirabilia in sua liberatione. *Monstra*, in Ægyptiorum subuersione. Monstrum enim dicitur non solum quid mirabile, sed etiam horribile. *Videntes, inquam, &c.*] *Enim*, id est, certe: *Depascunt escam*, scilicet in suorum aduersariorum deiectione, vel consumptione. Vel hoc dicit pro tanto: quia delectati sunt in destructione eorum, sicut equi, quando escam comedunt, vel depascunt: *Tanquam equi*, quibus scilicet Dominus infidebat, secundum illud: *Viam fecisti in mari equis tuis. Tanquam equi*, scilicet de suis hostibus hinniendo, secundum illud: *Leuabunt vocem suam*, atque laudabunt. Cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari: *Et tanquam agni*, scilicet simplices, & mansueti, vnde: *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium*, id est, tam maiores, quam minores eorum: *Exultauerunt*, non solum intus in corde, sed etiam extra gaudendo: *Magnificantes te Domine*, id est, magnum te prædicando, vel magnifice laudando, vnde: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Qui liberaisti illos*, scilicet per mare transcendendo. Qui eduxit eos per abyssum, quasi equum in deserto impingentem, & quasi animal in campo, & merito te magnificabant: *Memores enim erant adhuc illorum*, scilicet signorum: *Qua in incolatu eorum facta fuerant*, id est, quando adhuc erant incolæ Ægyptij: *Quemadmodum pro natione animalium*, id est, loco productionis naturalium animalium: *Produxit terra muscas*, & hic miraculose, vt patet in Exodo. Item dixit: *Et venit cynomyia, & cinifes &c.* *Et pro piscibus*, id est, loco piscium: *Eruet aut flumini*, scilicet Nilus: *Multitudinem ranarum*: ranæ enim ascenderunt de prædicto fluuio, vt habetur in Exodo: *Nec est illud contrarium ei*, quod dicitur in Psalmo: *Et dedit terra eorum ranas, &c.* quia in psalmo ponitur continens, pro contento, scilicet alueus terræ, pro aqua fluminis. *Nouissime autem*, id est, post prædicta noua quidem, vel prior fuerat Ægypti percussio magis noua, quam eorumeductio de Ægypto, sed nouissima eorum relectio in deserto: *Viderunt*, sc. propriis oculis: *Nouam creaturam auium*, scilicet coturnicum. Sed contra: Quia in Genesi dicitur: *Cõpleuit Deus die septimo opus suum*, quod fecerat, & requieuit ab omni opere, id est, nonis creaturarum generibus, vel speciebus creandis, secundum Augustinum: Item: **Nihil nouum sub Sole*, ergo male dicit hic: *Viderunt nouam creaturam*. Dicendum, quod non erat simpliciter noua, sed noua illis, quia prius ab illis inuisa. Item noua in illo loco, scilicet in deserto, & noua in tanta multitudine, ad quã nõ solent aues accedere, sed magis fugere. *Cum adducti*, id est longe à Deo ducti: *Concupiscentia*, vnde: *Vnusquisq; tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illeclus*. De concupiscentia istorum dicitur: *Concupierunt concupiscentiã in deserto*. Vnde & locus ille vocatus est sepultura concupiscentiæ: *Postulauerunt*, scilicet à Moysse: *Escas epulationis*, id est, delicatas, & superfluas, non necessitatis vel educationis: *In allocutione enim desideriorum*, id est, consolatione, & mitigatione: *Ascendit illis,*

scilicet Hebræis, *De mari*. Vel sic: *In allocutione enim desiderij*, vel *desideriorum*, dum præ desiderio, carniū loquerentur, sc. verba murmurationis: *Ascendit illis de mari*, hoc nõ dicit propter hoc, quod in mari traheret originem, sed quia de vltra mare, vel de aliqua insula maris adducebantur, secundum illud: *Ventus egrediens à Domino arreptas trans mare coturnices detulit, & misit in castra: Ortygometra*, id est coturnix. Dicitur autem: *Ortygometra*, ab orthos, quod est rectum & gogos, quod est ductio, & metros, quod est mensura, quasi esca recte adducta eis mensura. Vel sicut dictum est supra, dicitur Ortygometra, ab Ortygia insula, in qua primum fuisse putantur tales aues, secundum Isidorum. Notandum, quod sicut dicit Glossa, Inimicis Dei, terra producit muscas, fluuius ranas: cultoribus autem Dei, terra dat fructum, & mare carnis alimentum.

Et vexationes. Hic tangitur gratiæ actio, pro vexatione Ægyptiorum, seu punitione: & primo tangitur eorum punitione: secundo iustitia punitionis. *Iuste enim*, tertio cæcitas punitorum: *Percussi sunt*, iustitia punitionis ex hoc patet, quod male se habuerunt ad peregrinos cum eis habitantes, vel habitare nolentes, scilicet ad filios Israël, & hoc, vel eos nullatenus recipiendo, vel receptos in seruitutem redigendo: *Alij autem*, &c. aut inuite suscipiendo: *Et non solum*, aut eos recipientes lætanter, grauiter affligendo: *Qui autem*, &c.] *Et vexationes*, &c. quasi dicat, non tantum prædicta bona facta sunt Hebræis. *Sed & vexationes*, id est, afflictiones corporis, & animæ: *Peccatoribus superuenerunt*, &c. secundum illud: *Multa flagella peccatoris*: *Peccatoribus*, inquam Ægyptiis, qui peccatores hic dicuntur antonomastice, & hoc propter peccatum, idololatriæ, quæ ibi vigeat: ita vt dixerit Cicero, quod Ægyptus erat templum totius mundi. *Superuenit*, inquam, id est, super illas venerunt, quas passi fuerant in Ægypto. Vnde sequitur: *Non sine illis*, immo cum illis & præter illa, *Quæ ante facta erant, argumentis*, id est signis diuinæ potentia, & eorum duritiæ manifestatiuis, secundum illud Epheseos: *Omne, quod arguitur, à lumine manifestatur: Quæ, inquam, facta erant*, id est in Ægypto: *Per vim fluminum*, scilicet quando conuersa sunt in sanguinem, & quando ranæ ascenderunt de flumine. Vel sic: *Superuenerunt*, inquam, *Per vim fluminum*, id est, per impetum fluminum collectorum in mari rubro, super eos redeuntium, & eos suffocantium. Et: *Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Iusti enim patiebantur hoc*, scilicet quia pro meritis peccatorum suorum. Vnde subdit: *Secundum nequitias suas*, id est merita nequitiarum suarum, vnde: *Pro mensura peccati, erit & plagarum modus: Etiam*, pro quia *Detestabiliorem*, scilicet ceteris: *Instituerunt*, id est, quasi institutam seruauerunt. *Inhospitalitatem*, contra illud; *Hospitalitatem nolite obliuisci*. Item; *Hospitalitatem* sine murmuratione. Sic habet Rabanus, & Augustinus. Sed aliqui dicunt; *Indetestabiliorem*, id est valde detestabilem, ita quod præpositio notet augmentum, vel intensiorem, Et dicit: *Inhospitalitatem*, vel quia non recipiebant hospites, vel quia male recipiebant, *Alij quidem*, scilicet ipsorum; *Ignotos non recipiebant aduenas*, contra quod faciebat Iob, vnde; *Foris non mansit peregrinus*, Similes istis, erant illi de Gabaa Benjamin, qui

Leuitam, cum vxore sua, noluerunt recipere hospitio suo; *Alij autem bonos hospites*, receptos, *In seruitutem redigebant*, vel, *Recipiebant*, vt filios Israël opprimetes eos seruitute luti, & lateris. *Et non solum hæc*, supple, faciebant; *Sed etiam alius erat respectus illorum*, id est peruersa erat intentio ipsorum; *Quoniam inuiti recipiebant extraneos*, cum tamẽ essent rogandi exemplo Abraham dicentis; *Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum*. Nec tantum rogandi, sed etiam cogendi exemplo duorum discipulorum, de quibus; *Et coegerunt illum*; super quod dicit Gregorius; *Quod peregrini non solum sunt inuitandi ad hospitium, sed trahendi; Qui autem cum lætitia receperunt hos, qui eisdem*

ubi

ubi

Isa. 49. a
Psal. 143. b

1. Ioan. 1. a

Abac. 3. c

Isa. 24. c

Psal. 113. a

Exod. 15. e

Isa. 63. e

Exod. 8. e

Psal. 77. e

Exod. 8. e

Psal. 104. c

Exod. 26. c

Num. 11. f

Gen. 2. a

Aug. lib. 4.

de Gen. ad

lit. cap. 12.

tom. 3.

*Eccl. 1. b

Iacob 1. b

Psal. 105. c

Num. 11. g

Ibidem. f

Sap. 16. a
Isidorus.
Erym. li. 12.
ca. 7. c. lib.
14. cap. 6.

Psal. 31. c

Ephes. 3. e

Exod. 15. c

Deut. 25. a

Heb. 13. a

1. Pet. 4. b

Iob 31. d

Iud. 19. d

Exod. 1. e

Gen. 18. a

Luc. 24. d

Greg.

ubi erant institutis saeuissimis afflixerunt doloribus, litera sic construenda: Ita dixi, quod aliqui recipiebant peregrinos, sed inuiti: *Autem*, pro sed, *Quis eisdem ubi erant institutis*, scil. detestabilis inhospitalitatis, quibus & praecedetes: *Saeuissimis afflixerunt doloribus*, saeuissimis dicit, quia saeuus est dolor de malo illo in possessione extrinseca: sequior in persona coiuncta, scil. in vxore: saeuissimus in propria persona; *Afflixerunt hos, qui cum latitia receperunt*, scil. hospites, sicut voluerunt affligere Lot ipsi Sodomitae, sicut patet: Et Beniamitae senem illum: *Percussi sunt autem*, scil. Aegyptij, caecitate, scil. corporali, per plagam tenebrarum, de quibus in Exodo. Et spiritali per mentis excaecationem; ita vt inter flagella peiores fierent. Vt: induratum est cor Pharaonis, & c. *Sicut illi*, scil. Sodomitae innominabiles, propter peccatum eorum innominabile, quod ipsi faciebant. Vt: Tradidit illos Deus in passionem ignominiae. *In foribus iusti*, scil. Lot, de quo: Aspectu, & auditu iustus erat. *Illi*, inquam, cum subitaneis cooperti essent tenebris, scil. aorisia, vel audentia percussi ab angelo: *Vnusquisque*, scil. eorum, *Transitum ostij sui*, scil. Lot, quarebat, & inuenire no poterat, vnde: Eos, qui foris erant, percusserunt caecitate, a minimo vsque ad maximum, ita, vt ostium inuenire non possent.

In se enim elementa, hic post Aegyptiorum punitione, & Hebraeorum consolationem, & pro vtrorumq; gratiaru actione, dicit hic creaturaru in praedictis obedientiam: & primo ponit huius obedientiae comendatione: secundo, eius per exempla manifestationem, sicut in organo, tertio, populi Dei per hoc exaltatione. *In omnibus*. Exempla ponit primo in elementis inferiorib. secundo, in elemento superiore, scil. in igne, ibi; *Ignis in aqua*, & c. tertio in elementatis: *Flamma e contrario*. [*In se enim*. Ita dixi, quod per creaturas inferiores sut afflicti Aegyptij, & Hebraei consolati: *elementa autem conuertuntur*, id est, trahunt, vnum in vim, & potestate, seu officium, & modum alterius, & hoc miraculose: *qualitatis sonus*, id est, qualitas soni; *immutatur*, scil. actu, id est, consonantia naturalis in suis effectib. ad hora mutatur secundum voluntate, & imperium Dei mouentis. *Sicut in organo*, id est, sicut in quolibet instrumento musico, quod per organu hic intelligitur, mutatur qualitas soni actu, secundum voluntatem mouentis. Aliquando tamen sumitur organu pro determinato instrumento, vt in Psalmo: *Laudate eum in chordis & organo*: & *omnia*, id est, singula elementa, & elementata: *suum sonum*, id est, harmoniam suam naturalem, & ordinem: *custodiunt*, habitu; similiter singulae chordae in organo suum sonu custodiunt. & tamen sonus organi mutatur secundum voluntate mouentis. Vnde Gloss. *Sicut in organo* diuersi soni ad concordiam melodiae temperamento consentiunt: ita discrepantia elementa, saluato iure naturae, ad creatoris voluntatem flectuntur. Non enim creaturam condit sibi contrariam, sed per omnia voluntati suae consentaneam, vnde id est, de qua re, *astimari*, id est, cognosci; *ex ipso certo visu potest*, scil. aspiciendo metaphoram organi, & veritate rei factae in populo Dei: *Agrestia enim*, scil. animalia; *in aquatica conuertebantur*, id est, in modum aquaticorum,

scil. quando homines, & iumenta vt dicit Gloss. in profundum maris rubri sicco vestigio transferunt: & quacumq; erant natantia, vt ranae, in terram transibant, scil. per terram deambulando, vnde: *Ascenderunt ranae*, scil. de flumine, operueruntq; terram Aegypti. *Ignis in aqua valebat*, id est, valde agebat: *supra suam virtutem* scil. naturale, quae est, vt in aqua extinguatur, secundum illud: *Ignem ardentem extinguit aqua*: & *aqua obliuiscatur natura extinguentis*, scil. ignem, quia grandis, & ignis mixta pariter ferebantur, vt habetur in Exodo. Item supra: *In aqua, quae omnia extinguit, plus valebat ignis, e contrario*, supple, quam natura earum requireret: *Non vexauerunt carnes*, scil. vrendo, *carnes*, inquam *corruptibilium animalium*, scil. hominum, & iumentoru: *coambulantiu*, ipfis flammis; hoc dicit, quia columna ignis Heras concomitante de nocte non affligebantur, siue non vrebatur, vt patet: *Nec dissoluebant*, scil. calore solis. *Sicut glacies*, scil. dissoluitur a calore solis, supra: *Quod enim ab igne non poterat exterminari*, & c. *Bonam escam* appellat manna quia bonitate quorumlibet ciborum representabat, supra; *Deseruius vnus cuiusq; voluntati*. *In omnibus enim*, scil. praedictis miraculis, *magnificasti populum tuum Domine*, scil. Israeliticum, eorum aduersarios deprimendo, *Et honorasti* multis beneficiis exaltando, vnde: *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus*, & c. Item: *Si quis honorificauerit me honorificabo eum*, & *non despexisti eos*, scil. in suis tribulationib. deferendo. Vt: *Multae tribulationes iustorum*, & de omnibus iis liberavit eos Dominus. *Quis inuocauit eum*, & despexit eum: quasi dicat, nullus. *In omni tempore*, sc. prosperitatis & aduersitatis, vnde. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus*: & ideo omni tempore benedicendus, secundum illud Psalms: *Benedicam Dominum in omni loco*, & in omni tempore, scil. tam securo, quam periculoso, *assistens eis*, tanquam paratus iuuare, vnde: *Cum transferis per aquas, tecum ero*. Notandum autem, quod Dominus sanctos suos magnificat multipliciter: primo modo gratiam suam conferendo, secundum illud: *Quos iustificauit, illos & magnificauit*. Secundo, miraculis illustrando, secundum illud: *Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis*. Item: *Fuit Moyses vir magnus valde in terra Aegypti*, coram seruis Pharaonis, & omni populo. Tertio, dignitatib. ecclesiasticis sublimando, vnde cantat Ecclesia: *Ecce Sacerdos magnus*. Et: *Magnificatus est rex Salomon super omnes reges terrae diuitiis, & sapientia*. Quarto, ad caelestis regni gloriam perducendo, secundum quod cantat Ecclesia: *Magnificauit eum in conspectu regum scil. Angelorum, & dedit illi coronam gloriae*. Et *Magna est gloria eius in salutari tuo*, & c. *Huius gloriae tanta est magnitudo*, vt illius regni minimus, maior sit maximo huius mundi, vnde: *Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista*. Qui autem minor est in regno caelorum, maior est illo. Ad hanc magnitudinem nos perducit Iesus Christus Dominus noster, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

Expositionis in librum Sapientia
FINIS.

Argumentum in Expositionem sequentem.

AD Hieremia lamentationes luculentam sanctus Bonaventura praefationem primum adhibet: qua legentium animis aditum patefacit ad mysticos illos sensus, quos in ipsis inesse, veterum etiam patrum monumentis traditum est. Deinde expositionem aggressus, in hac frequentius, quam in aliis, omnes sacrae scripturae sensus ita amplectitur, vt literali dilucide explicato tropologicum, allegoricumve praeclare aperiat ad patefacienda, quae latent, diuinae arcana. Multiplici igitur diuinorum sensuum ratione, tanquam egregius doctor, sapientibus, & insipientibus debitor, versatur quasi in viis pluribus, quibus doctrina sua alumni insistendo, ad eam peruenire possint, quae ducit ad Deum. Cum autem expositionis huiusce liber ederetur, in quo etiam praeter ceteros doctrinae egregiae splendor magnus elucet, diuina providentia factum est, vt illius auctor Bonaventura sanctissimus inter primarios Ecclesiae Doctores a Sixto V. Pont. Opt. Max. sit sapientissime annumeratus. Quam rem commemorari libuit, vt inscriptionis, quae S. Bonaventurae eximij Ecclesiae Doctoris nomine huic libro primum adhibita est, ratio inter omnes deinceps constet perpetuo.

S. BONA

Gen. 19. b
Iud. 19. e
Exod. 10. f
Exod. 7. d
Rom. 1. d
1. Pet. 2. b
Gen. 19. b
psalm. 150. b

Exod. 8. d
Ecc. 3. a
Exod. 9. c
Sap. 16. c
Exod. 13. e
Sap. 16. d
Ibidem. c
Ioan. 12. d
1. Reg. 2. f
Psalm. 33. d
Ecc. 2. c
Matth. 26. d
Psalm. 33. a
Isai. 43. a
Rom. 8. f
Ecc. 48. a
Exod. 11. a
3. Reg. 10. d
Ecc. 45. a
Psalm. 20. a
Matth. 11. b

S. BONAVENTURÆ EXIMII ECCLESIAE DOCTORIS EXPOSITIO,

In Lamentationes Hieremiæ Prophetæ.

ET factum est, postquam in captiuitatem reductus est Israël, & Hierusalem deserta est, sedit Hieremias Propheta flens, & planxit lamentationes has super Hierusalem, & amaro animo suspirans & eiulans, dixit:

TEMPUS plangendi, & tempus saltandi. In verbo isto ostenditur libri huius causa materialis, scilicet in planctu: & formalis, quia modum habet lamentationum: & eius causa finalis in saltu. Materia quidem huius operis est synagogæ, seu Ecclesiæ, seu cuiuslibet particularis animæ desolatio lugubris: forma etiam lamentatiua tota deducitur cum quæstionibus, & indignationibus metricè compositis. Ad quorum intelligentiam notandum, sicut ibidem dicitur: Omnia tempus habent, & suis spatiis quæque pertranseunt. Sicut enim mundus maior sensibiliter continuis successibus variatur, Deo cuncta mirabiliter gubernante: sic mundus minor, homo scilicet, modo attendens, consideransque diuinam seueritatem, modo cernens radiare Dei benignitatem, diuersimodè afficitur, & diuinis iudiciis conformatur; ad quam variationem respiciens Salomon dixit: Tempus plangendi, & tempus saltandi. Hæc autem variatio viris sanctis, ex tribus causis solet accidere: vel ex diuersitate considerationum spiritualium, vel ex diuersitate euentuum temporalium, vel ex variatione statuum mundi principalium, viæ scilicet & patriæ. Primo, dico ex diuersitate considerationum spiritualium: modo enim sancti conuertuntur ad considerationem lugubrem peccatorum suorum, & aliorum, & hoc est plangere: modo ad contemplationem æternorum bonorum, & hoc est saltare. Ad hunc planctum inuitans Hieremias, dixit: Accingite vos ciliciis, plangite, & ululate: quia non est auersa ira furoris Domini à vobis. In cilicio, omnis corporalis afflictio intelligitur: In planctu, culpæ detestatio; in ululatu, detestationis vehementia, & intensio designatur, quæ exercendæ sunt, donec Spiritus sancti clementia interius experiatur: qui vt dicit Gregorius, ideo Paraclitus, id est, consolator dicitur, quia dum spem veniæ parat, mentem à tristitia leuat. Ita autem furoris est voluntas, siue animus puniendi. Istud est exercitium præcipuè neophytorum, propter quod dicit idem Hieremias: Filia populi mei accingere cilicio, conspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi plactum amarum. Hunc igitur affectuotum planctum assumit Ecclesia sibi in temporibus ieiuniorum. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu, & plactu. Vt per planctum veniat ad saltum gaudij spiritualis & contemplationis, dicente Psalmista: Conuertisti planctum meum in gaudium; cõcidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitiæ. Saccus conciditur, cum post signa pœnitentiæ, signa lætitiæ assumuntur. De hoc genere saltus dicitur: Dauid percutiebat in organis armigatis, & saltabat totis viribus ante Dominum. Organa armigata, id est, ad armum ligata, significant opera fortia pœnitentiæ; ad quæ percutere, est in eis efficaciter se exercere, & in contemplationis altitudinem, quasi per saltum leuare. In contemplationis altitudinem libere volant Angeli: sed saltant tantum homines miseri: quia in altam contemplationis speculam euecti, cito, corpore aggrauante, coguntur relabi. In cuius figuram pisces habentes squamas, & pinnulas, secundum legem mundi reputantur: quia per vices super

quas saltibus leuantur; Omne, quod habet pinnulas, & squamas tam in mari, quam in fluminibus, & stagnis, comedetis. Et infra: Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ saltit super terram, comedere debetis. Ecce iste venit saliens in montibus, & transiliens colles. Per montes & colles intelliguntur, qui in Ecclesia sunt eminentiores: in quibus saltit, quia visitationis suæ dulcedo non manet, sed transit, vt dicit Glossa; Transilit colles, quia parum eleuatos relinquit suæ excessiuæ dulcedinis expertes. Pro vtroque contra reprobos: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis.

Amplius secundo, fit hæc variatio planctus, & saltus pro diuersitate temporalium euentuum. Tempus quidem plangendi est, in Ecclesiæ tribulatione: tempus saltandi, & gratias agendi, in Ecclesiæ reuelatione. Ad hoc genus saltus inuitauit Hieremias, dicens; Super montes assumam fletum, ac lamentum, & super sponsa deserti planctum, quoniam incensa sunt. Et infra: Avolucres cœli vsque ad pecora transmigrauerunt, & recesserunt. Hoc dicit ad literam Hieremias de vastatione synagogæ, facta per Chaldæos, quod potest intelligi verius de vastatione Ecclesiæ, facta per homines immundos, qui sicut synagoga, aduersitate, sic aduersi sunt prosperitate. Montes, id est, viri Ecclesiastici; sponsa deserti, id est, religiosi; volucres, id est, clerici; pecora, id est, laici. Vnde Glossa, ibi: Super montes fletus assumitur, & lamentatio super sponsam deserti, dum peccant principes Ecclesiæ, & nihil in ea inuenitur substantiæ Dei, nec auditur vox Christi Ecclesiam possidentis, & ad hoc respiciens idem Hieremias dixit: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filia populi mei? Planxit Dauid huiusmodi planctum super Saül, & super Ionatha. Considera Israël pro iis, qui mortui sunt supra excelsa vulnerati: inclyti Israël super montes tuos interfecti sunt. Inclyti interficiuntur super montes, quando boni mutant mores assumpti ad Ecclesiasticas altitudines, isti planctui, contrarius est saltus congaudere Ecclesiæ de sanctis, & prosperis successibus. Ad quem saltum inuitans Isaias dicit; Laudate cœli, quoniam fecit Dominus: iubilate extrema terræ, resonate montes laudationem saltus, & omne lignum eius. Saltus dicitur locus nemorosus, eo quod in ipso, arbores in altum exiliant: hoc idem figuratum est, vbi dicitur: Inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel, in finibus Benjamin, in meridie salientes magnas foueas dicent: quia tibi inuentæ sunt asinæ. Duo viri sunt, qui Ecclesiam ex charitate diligunt. Rachel interpretatur onis: iuxta igitur sepulchrum expectant omnes, qui considerant profectum, & defectum animarum Christi sanguine redemptarum. In meridie, id est, in spirituali prosperitate magnas foueas saliant, qui lætitiæ magnam, quam habent in corde, exterius ostendunt, quia inuentæ sunt asinæ, id est, animæ Christi sanguine redemptæ. Ad hunc saltum inuitat Isaias dicens: Gaude cum ea gaudio vniversi, qui lugetis super eam.

Ampliusque tertio fit hæc variatio, secundum variationem

Ecc. 3. a

Ecc. 3. a

Hier. 4. b

Hom. 30. in
Euar. g.

Hier. 6. g

Ioël 2. b

Psalm. 29. d

2. Reg. 6. c

Leuit. 11. b

Ibidem. c

Cant. 2. b

Matth. 11. b

Hier. 9. c

Ibidem.

Hier. 9. a

2. Reg. 1. c

Isa. 44. d

1. Reg. 10. a

Isa. 66. d

tionem statu Ecclesiæ principalium, viæ scilicet & patriæ: quoniam in via genera iter est status plangendi, & in patria gaudendi. Vnde Glossa: Super hoc plangendum est nunc, vt in futuro saltemus. Pro isto planctu vel lamentatione dicitur: Expandit librū coram me, qui erat scriptus intus, & foris, & scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & v̄. Lamentationes iustorum, carmen bonorum, v̄. damnatorū. Vocabit Dominus Deus exercitū in die illa ad fletum, & planctū, & ad caluitiū & ad cingulū sacci: & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Hic planctus nunquam est deserendus, sed semper Christi mortificatio circumferenda, in cuius figura dicitur: Leuauerūt David, & populus, qui erat cum eo, voces suas, & planxerunt, donec deficerent in eis lacrymæ. Deficient lacrymæ, cum absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, vt dicitur. Hunc planctū sequitur ille magnus saltus, de quo: Aqua, quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam, ibi enim implebitur, quod dicitur: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cæuus claudus. Deus igitur in scriptura sacra vtrumq; istorum affectuum, planctum scilicet & saltum in nobis volens alternari, condidit cantica lætitiæ ad fouendam deuotionem, & carmina mœstitiæ, ad excitandum in nobis salutiferum dolorem. Inter cantica lætitiæ arcet tenet Canticum Canticorum. Inter carmina mœstitiæ tractatus Threnorum, vt dici possit, Lamentatio Lamentationum, quæ est vltima pars Hieremiæ. Quamuis aliqui librum distinctum ipsam appellent, sicut Cantica Canticorum. Hieremias hic quidem iuxta literam deplorat temporalem aduersitatem synagogæ factam, siue per Romanos, siue per Chaldæos, sed & mortem piissimi regis Iosia, vnde: Vniuersus Iuda, & Hierusalem luxerunt Iosiam Hieremias maxime, cuius omnes cantores, atq; cantatrices vsque in presentem diem lamentationes replicant, scilicet per Iosiam, quem Iosiam interfecit Pharaon Nechao in campo Mageddo, de quo habetur in lib. Reg. de quo etiam Zacharias loquitur, dicens. In die illa magnus erit planctus in Hierusalē, sicut planctus Adadrēmon in campo Mageddon. Lamentatur etiā spiritualiter damna Ecclesiæ & cuiuslibet animæ singularis, & mileriā peregrinationis, sicut patet in persequendo lamentationem, & inferens de iniuriis, & morte Saluatoris. Et dicitur græcè opus illud, Threni, Hebraicè Cinoth: quod idem est ac lamentatio Latine, vnde Threnetie, id est, luctuose, vt dicit Papias. Quod autem dicunt quidam, quod Threni dicuntur, quasi terni, non est interpretatio, nec etymologia proprie: sed in hoc alluditur nomini, quia ternis versibus subnectuntur singulæ literæ alphabeti. Et hoc mysticè: quia tripliciter debemus plangere, corde, ore, opere.

Amplius in verbo plangendi etiam modus intelligitur procedendi: metricè enim dicit conquerendo, quod conuenit lamentationi. Quoniam, sicut dicit Hieronymus super Isaiam, super illud verbum: Sume cytharam, &c. natura musicæ est, vt quem inuenit tristem reddat tristiores, & quem lætum reddat lætiores, vnde modus musicus, vel metricus congruit lamentationi.

Circa quod intelligendū, quod liber iste triplici adornatur musica, & rhetorica venustate. Primo, in eloquentia, quia scribitur metricè, sed differenter, quia, vt dicit Rabanus, duo primæ alphabeta metro Sapphico scripta sunt: & dicitur metrum Sapphicum à muliere Sappho, quæ ipsum inuenit: & est pentametrum constans ex trochæo, & spondeo, & dactylo, & duobus trochæis. In hoc igitur metri genere tres tales versus præmittuntur, & concluduntur in commate versus heroici. Verbi gratia: *Iste confessor, Domini sacratus, &c.* Metrum heroicū dicitur, quo describuntur facta heroū: quod solos cōtinet versus hexametros. Tertium vero Alphabetum, quod tertio subditur capitulo: trimetrum est, quod secundum Latinos est constans versibus triū pedum, vt dicit Papias: qui tamen alibi dicit: Quos nos se-

narios à numero pedum vocamus, hos Græci Trimetros dicunt, quod geminos faciunt, verius credo esse in hac parte: quod si sex pedes continent non tamen modo versus heroici, quia materiæ non cōuenit versus heroicus. Quartum vero alphabetum sicut primum, & secundū describitur, vt dicit idem Rabanus. Amplius secundo adornatur commatibus rethoricis in sententiis, vt docet Glossa: Continent enim multas compositiones, quæ sunt orationes auditorum misericordiam captates fere per totum: sicut ibi præcipue patet in primo capite. O vos omnes, qui transitis per viam. Et locis siue modis compassionē excitandi, vt docet Tullius. Continet etiam plures indignationes. Est autem indignatio, oratio, per quam cōficitur, vt in aliquē hominem magnū odium, aut in rem grauis offensio cōcitetur: cuiusmodi orationibus frequenter vtitur, sicut patet ibi: Vide Domine afflictionē meam, quoniam erectus est inimicus. Eæ autē sunt duæ species orationis rethoricæ, sicut patet in Tullio. Sicut enim dialectica habet artē locorum suorum ad veritatem persuadendam, sic Rethorica habet locos suos ad affectionem excitandam: sicut super textū in Glossa, illis ibi assignatur. Amplius tertio adornatur hoc carmen alphabeti literis ordinatis, quæ singulis sententiis præponuntur, sicut in illo Canticum Ecclesiæ: *A solis ortus cardine*, prim⁹ vers⁹ incipit ab A. secūdus à B. & sic de aliis: ita est in Hebræis. Sed literæ Hebraicæ non solum faciunt ad ornatum faciendū, immo ad doctrinā sapientiæ, & ad intellectum sententiæ subiunctæ. Primo, dico ad doctrinam sapientiæ, ad docendum quod initium est, & quali elementum nouæ vitæ, mala propria & aliena deplorare, iuxta illud verbum Ioel præmissum: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Omnis creatura ingemiscit, & parturit vsq; adhuc. Secundo, dico ad intellectum sententiæ subiunctæ. ideo enim iis sententiis præmonstrantur literæ, quia interpretatio earum conducit sensibus illorum, quæ scribuntur. Hoc tamen aduertendum, quod primum, secundum, & quartum alphabetum semel tantum positæ literis præmonstrantur. Tertium vero, quod continetur cap. 3. singulas continet literas triplicatas.

Amplius aduertendum: quod liber iste, seu tractatus scribitur apud Hebræos tam sermone Hebraico, quam literis Hebraicis. Non sicut quidam malè opinantur: quod sit libris Hebraicis, & sermone Chaldaico: pro eo quod scriptum est, Danielem & Esdras, & vnam Hieremiæ pericopen, id est, partem Hebraicis quidem literis, sed Chaldaico sermone conscriptos, &c. quam pericopen Threnos esse fabulantur. Cum non sit ita, sed illa breuis particula est, quæ dicitur Hieremias: Sic ergo dicetis eis: *Dij, qui cœlum, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de iis, quæ sub cœlo sūt.* Quod Hebræi vsque hodie tam in Chaldaeo sermone, quam literis Hebraicis sensibilibus ostendunt.

Adhuc sciendum, vt dicit Rabanus, eodem modo plures esse conscriptos, scilicet: *Noli æmulari. Item: Beatus vir, qui timet. Item: Beati immaculati. Item: Exaltabo te Deus meus rex.*

Cum hoc etiam sciendum, quod in hoc opere sicut in Canticis Canticorum more Cantici ad gaudendum, variè sibi respondentes introducuntur personæ.

Causa vero finalis intelligitur in saltum, vt dictū est, iuxta quod dicitur: *Plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem cōtristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Signa Thau super frontem virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio eius. Et infra: *Omnes autem, super quem videbitis Thau, ne occidatis.*

Amplius considerandum quod dicit Glossa, lamentationes Hieremiæ, membro orationis maxime distinguuntur, vel dissoluto colorari: membra autē Latine, Græcè dicuntur cola, vel commota: quia commota dicuntur distinctiones maiores, quas Tullius proprie membra appellat Verbi gratia: *Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum, abalienati sunt retrorsum.*

Ezech. 2. d
Isaia 22. e
1. Reg. 25. a
Apoc. 21. b
Ioan. 4. c
Isaia 35. b
2. Par. 35. d
4. Reg. 23. f
Zach. 12. d
Isa. 23. d

lib. 1. Rhet. in fine.
lib. 1. Reth. in fine.
Iccl. 2. b
Rom. 8. d
Hier. 10. b
Psalm. 36. a
Psalm. 11. a
Psalm. 118. a
Psalm. 144. b
Ioan. 16. c
Ezech. 9. b
Isa. 1. b

Membrorum vero vnum ab alio excipi dicitur, quando per sequens, quod præcessit, explicatur, vel ampliatur. A
 Qui ornatus, quamuis constare possit ex duobus membris, successiue tamen constat ex tribus, vt dicit Tullius. Et sic est isteliber descriptus. Qui etiam Tullius articulos vocat, quod græci cola, quamuis colon membrum sit. Articulus autem est, quando singula verba singulis interuallis distinguuntur, vt hic: Acrimonia vitæ, vultu aduersarios perterruisti. Talibus igitur maioribus sententiis liber iste deducitur, nunc coniunctione connexis, nunc vero & quidem frequentius sine copula media sibi coniunctis. Quod intelligitur in colore dissolutionis: quia, vt dicit Tullius, dissolutio est, quæ coniun-

ctionibus verborum è medio sublatis, separatis partibus efficitur.

Huic autem operi hæc litera in quibusdam libris anteposita inuenitur: quæ non est tamen de veritate textus: *Et factum est, postquam in captiuitatem redactus est Israël, & Hierusalem deserta est, sedet Hieremias flens, & planxit lamentatione hac in Hierusalem, & dixit, &c. Redactus est Israël, quantum ad decem tribus: & Hierusalem deserta est, quantum ad duas tribus, sedet Hieremias flens. in sessione, doloris vehementia, & continuitas designatur, sicut Iob sedens in sterquilinio. Et planxit lamentatione hac in Hierusalem, & eiulans dixit, &c.*

Libr. vlt.
Rhet.

Cic. ibidem.

CAPVT PRIMVM.

A L E P H.

VOMODO sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina gentium: Princeps Prævinciarum facta est sub tributo.

BETH. Plorans plorauit in nocte, & lacryma eius in maxillis eius: non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius: omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici.

GIMEL. Migravit Iudas propter afflictionem, & multitudinem seruitutis: habitauit inter gentes, nec inuenit requiem: omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias.

D A L E T H. Via Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem: omnes porta eius destructæ, sacerdotes eius gementes: virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine.

HE. Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius: paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulatis.

V A V. Et egressus est à filia Sion omnis decor eius: facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua: & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequenti.

Z A I N. Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ, & prauaricationis, omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat à diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator: viderunt eam hostes, & deriserunt sabbatha eius.

H E T H. Peccatum peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est: omnes, qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius: ipsa autem gemens, & conuersa est retrorsum.

T E T H. Sordes eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui: deposita est vehementer non habens consolatorem: vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.

I O D. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam.

C A P H. Omnis populus eius gemens, & quærens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam: vide Domine, & considera, quoniam facta sum vilis.

L A M E D. O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus, quoniam vindemiauit me, vt locutus est Dominus in die ira furoris sui.

M E M. De excelso misit ignem in ossibus meis, conuertit & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum; posuit me desolatam, tota die mærore confectam.

N V N. Vigilauit iugum iniquitatum mearum, in manu eius conuolutæ sunt, & imposita collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus in manum, de qua non potero surgere.

S A M E C H. Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos: torcular calcavit Dominus virgini filia Iuda.

A I N. Idcirco ego plorans, & oculus meus deducens aquas: quia longe factus est à me consolator conuertens animam meam: facti sunt filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus.

P H E. Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam, mandauit Dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius: facta est Hierusalem quasi polluta menstruis inter eos.

S A D I. Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocauit: audite, obsecro, vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.

C O P H. Vocauit amicos meos, ipsi deceperunt me: sacerdotes mei & senes mei in vrbe consumpti sunt: quia quaesierunt cibum sibi, vt refocillarent animam suam.

R E S. Vide Domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus: subuersum est cor meum in memet ipsa: quoniam amaritudine plena sum: foris interficit gladius, & domi mors similis est.

S I N. Audierunt, quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me; omnes inimici mei audierunt malum meum, latati sunt, quoniam tu fecisti; adduxisti diem consolationis, & sicut similes mei.

T H A V. Ingrediatur omne malum eorum coram te, & vindemia eos sicut vindemiaisti me propter omnes iniquitates meas; multi enim gemitus mei, & cor meum mærens.

EXPOSITIO IN CAP. PRIMVM.

Modus procedendi, & diuisio huius operis patet
Magic: Plangit enim in duobus primis alphabetis ad

literam dispendia synagogæ, & mysticæ Ecclesiæ in generali. Secundo personarum maiorum in speciali, in tertio, & quarto capite. In primis autem duobus diffe-

renter

Duo sunt in peccato. Pœna duo includit.

reter procedit. Sicut enim in peccato duo suo, conuersio scilicet ad bonum commutabile, & auersio à bono incommutabili: eòtrario in pœna duo sunt iis correspondentiæ, scilicet flagellum sensibile, contra conuersionem: & gratiæ subtractio, contra auersionem. Primum deplorat in primo alphabeto: secundum in capite secundo, ibi: *Quomodo obtexit caliginem*, Amplius priuilegiatæ personæ, vel sunt insignes ratione sanctitatis, vel ratione dignitatis, seu auctoritatis: tribulationem virorum sanctorum lamentatur in tertio alphabeto: tribulationem maiorum, utpote clericorum in quarto, ibi: *Quo modo obscuratum est aurum*. In primo alphabeto sunt quinque partes. Primo enim deplorat synagogæ, & Ecclesiæ desolationem: secundo subdit desolationis rationem, ibi: *peccatum peccauit Hierusalem*, tertio implorat pietatem supernam, ibi: *Vide Domine afflictionem meam*; quarto excitat compassionem supernam, ibi: *O vos omnes*, quinto contra aduersarios excitat Dei indignationem, ibi: *Vide Domine, quoniam tribulatio*. In prima parte primo lamentatur ciuitatis depopulationem: secundo, Iudæorum transmigrationem, & captiuationem. *Migravit Iudas*. In describendo depopulationem, vel desertationem, primo describit dispendium ciuitatis, & læsionem: deinde consequentem desolationem. *Plorans plorauit*, depopulatio autem eius, & disiectio patet ex tribus: ex perdita multitudine, pro qua dicit: *Quo modo sedet*, ex perdita fortitudine, pro qua dicit: *Facta est quasi*, item ex perdita altitudine, vel dignitate, pro qua dicit: *Princeps prouinciarum*.

Dicit ergo: *Quo modo*. Quod enim præmittitur in quibusdam libris: *Et factum est, postquam redactus est Israël*, &c. non est in glossatis libris: nec est de textu in anti, quis, ut tactum est. Huic ergo versui præmittitur litera **A**LEPH, quæ interpretatur Doctrina: quod dupliciter ad sequentiâ referri potest. Primo quia defectus doctrinæ causa fuit subuersionis populi: propter quod præmittit **A**LEPH, hoc est homines atterere pericula sua multiplicata, ne fallantur, unde: Propterea captiuus ductus est populus meus, eo quod non habuit scientiâ. Itē quia errores ei peruersi sunt loco doctrine, iuxta illud: A prophetis Hierusalē egressa est pollutio super omnem terram. Vocauit amicos, & ipsi deceperunt me.

Sequitur, *Quo modo*, inquit admiratiue, *sedet*? Vel interrogatiue: *Quo modo* respondetur infra cap. eodem, *Peccatum peccauit Hierusalem*, mortem scilicet Saluatoris & quia non cognouit tempus visitationis suæ. In sessione deiectio intelligitur: quia stare per potentiam solita fuerat. *Quo modo*, inquit, id est, qua de causa. *Sola ciuitas, plena populo*, olim scilicet plena, videlicet tempore Dauid & Salomonis: modo, *Sola*, populo eius in transmigratiōe ducto. Vnde secundū Glossam, est hic primus conquestionis locus, per quem in quibus bonus fuerit, ut aiunt, & in quibus malus fuerit, declaratur. Vel plena erat, quantum ad multitudinem: & sola, quia Dei adiutoriū non habebat. E contra non est solus, cū quo est Deus: ut dicit Hugo: Et in Paradoxis dicitur, nunquā nimis solus sū, quā cū solus sū. Allegorice, *ciuitas plena populo sedet sola*, quia multi sunt Christiani numero, pauci merito. In cuius figurā dicunt optime: Ait IESVS, quis me tetigit? negatibus autē omnibus, dixit Petrus, & qui cū illo erāt: Præceptor, turbæ te comprimūt: & dicis, quis me tetigit? Et dixit IESVS: Tetigit me aliquis, nam & ego cognoui virtutē de me exiisse. CHRISTVS premebatur, & ab vna, quæ virtutē eius suscepit, se tactū fatebatur. In primitiua autē Ecclesia sub dominio tyrannorū erant Christiani numero pauci, sed cōparatiue sancti, & multi: nunc autem est econuerso.

Moraliter anima plena est populo innumerabilium phantasmatum: & sola est, id est nihil cogitat Domini. Sed deplorando perditam fortitudinem, subdit, *Facta est quasi vidua*, non viro, vidua, sed viuente viro, derelicta: ita quod adhuc in ea spes restat reconciliationis acquirendæ: Tu autē fornicata es cū amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus Deus, & ego

fulcipiam te. *Domina gentium*, plurium quas sibi in circuitu subiugauerat: Vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhæis, & Etæis, & Pherezæis, & Euæis, & Iebusæis, quos non poterant filij Israel, fecit Salomon tributarios vsque ad diem hanc. Et: Factus est Moab Dauid seruiens sub tributo. Et infra? Facta est Syria seruiens Dauid sub tributo.

Spiritualiter, per gentes intelliguntur multi prælatorum Ecclesiæ gentiliter viuentes: quibus solebat Ecclesia dominari. In Ecclesia enim præfuerunt viri sancti: modo quasi vidua facta est, dicere possumus, in multis viris effœminatis, qui alios mundare non sufficiunt: quia lutum in manu gerūt: Dabo pueros principes eorum, effœminati dominabuntur eis. Deplorando vero deperditum honorem, dicit: *Princeps prouinciarum*, Palæstina enim multis principari solebat, facta est sub tributo, Gens, & regnum, quod non seruiertant Nabuchodonosor regi Babylonis, in gladio, & peste & fame, visitabo super gentem illam. Fuerūt quidem sub tributo, primo Assyriorum, sicut patet: Deinde Persarū, secundum Isidorum, & postea Romanorum, sicut patet ad literam: Sed allegorice Ecclesia seruit tributis dum cogitur providere hominibus vita indignis: qui stipendia accipiunt sine merito laboris. Vel allegorice dum per diaboli membra clerici peruertuntur, Ecclesia diabolicis tributis subiicitur. Moraliter, gentes sunt affectiones, vel peccata, quibus anima facilliter dominatur, quando in ipso, fide scilicet, & dilectione copulatur: Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, & quo amisso, propriis affectibus misere captiuatur. Prouinciæ vero, sensus sunt corporis quibus anima subuersa tributum reddit, cum sensibilis in lecebra ad se trahit altitudinem rationis: Et nota, quod dicit: *Domina gentium, & princeps prouinciarum*, quia affectus debent comprimi, & in plenā redigi seruitutē: sensus autē diriguntur principante quadam rationali distinctione. Quia igitur huius subuersionis est initiū defectus doctrinæ sanæ, & pernicies persuasionis erroneæ, recte **A**LEPH præmittitur huic clausulæ. Hic etiam est primus locus conquestionis, ut dictum est.

Aduerte de Glossis. In illa enim Glossa: Quadruplici plangit, &c. dicitur ita: Materialis est hic numerus, scilicet quaternarius. Quod pro hoc dicitur, quia materialia hominis designat principia, scilicet quatuor elementa. Etiam infra dicitur: Hic numerus quasi quadratus & solidus, &c. quadratus verus, & non solidus proprie, secundum mathematicam quadraturam: sed solidus dicitur, quia eorum quadrata solidam stabilitatem habent. Infra: Sed etiam cœlestia, id est, spiritualia. Infra: Virtutes egregiæ, scilicet cardinales. Infra: Interius: &c. id est, per quatuor originales defectus, & contrarios quatuor virtutibus cardinalibus: quia ignorantia est contraria prudentiæ, malitia iustitiæ, concupiscentia temperantiæ, infirmitas fortitudini.

Item in illa Glossa: Lamentatio aut ex mœrore, &c. dicitur: Sicut genus extenditur ad speciem, &c. Quod intelligendum est iuxta quandam regulam rhetorum, quando ad speciem transitur à genere, & econuerso: vbi per genus & speciem, totū & pars intelliguntur.

BETH interpretatur Domus. Et recte hæc litera prænotatur: quia post communem ciuitatis desolationem, hic ad specialem desolationem consequentem, scilicet domus sacerdotalis & regiæ sermo conuertitur.

Plorans, Hic describit, ut dictum est, eius desolationem. Primo tangens ploratus vehementiam, secundo omnis solatiij carentiam. *Non est qui*, in prima parte tangit desolationis vehementiam, quantum ad omnes; secundo, quantum ad maiores, ibi, & *lacryma* dicit ergo. *plorans*, dicta ciuitas metaphorice, ut intelligatur contentum per continens, *plorauit*, id est ploratum continuauit; *in nocte*, ad literam; quia de die ploratus signa ostendere non audebat. Tarde tamen pœnituit, cum scilicet se malis vndique deprimi cōspexit; & ideo ploratus ei

3. Reg. 9. d

2. Reg. 8. a

Isa. 3. a

Hier. 37. b

4. Reg. 18. b
Luc. 2. a

Gen. 4. b

Isa. 5. e

Hier. 23. c
Ibid. c

Luc. 19. g

Luc. 8. f

Hier. 3. a

minime profuit, quia ex amore non processit. Vel in nocte plorauit, id est, in secreto: quod est amicum flentibus, qui consolari nolunt: sed lacrymis suis pascuntur: *lacrymæ eius in maxillis eius*, id est, in maioribus: qui eminent in corpore, sicut maxillæ in capite. Amplius sicut per maxillas cibus masticatur corpori, sic minoribus per maiores debet sapientia communicari. Vel, *in maxillis*, ad literam, quia non erant lacrymæ simulatæ, sed vndosæ. Et est hic quartus locus conquestionis: per quæ res turpes, & humiles indigne patientibus proferuntur. Sed pro defectu omnis consolationis sequitur: *Non est qui*, &c. Consolatio autem dupliciter ei subtrahitur: & ex morte ac deiectione charorû, & secundo ex ingratitude aliorum ad inimicitias conuerforum, *ibi: omnes amici*, Pro primo dicit, *non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius*, id est, Prophetis, qui solebāt Dei misericordiā prædicere futurā: & principibus, qui solebāt antea defendere patriā. Et est hic locus quintus indignationis, per quæ tum condignationē conquerimur: cum ab iis, à quibus minime conueniat male tractamur. Sequitur: *omnes amici eius*, qui esse solebant eius amici, vt finitimæ nationes: *spreuerunt eam*, auxiliū non ferendo: *facti sunt inimici*, prosequēdo. Propter quod Dominus eis multipliciter cōminatur, sicut patet in oneribus Isaiæ vel, *amici*, angeli, de quibus: *Quæ habitas in hortis, amici auscultant. Hi spreuerunt eam*, eis protectionē auferentes. Vnde post passionem Christi audita perhibetur vox in aere alte dicentium: *Transeamus ab iis sedibus. Qui & inimici facti sunt Dominicæ seueritatis executores. Et iusto Dei iudicio qui enim propter vicinos à lege Dei declinauerunt ad Idololatriam, inimici effici permittuntur*, sic dicitur: *Ecce ego suscitabo omnes amatores contra te, quibus satiata est anima tua. Et est sextus locus conquestionis.*

Allegorice. Vox est Ecclesiæ plangentis peccatores: maxillæ vero, prædicatores, qui verbum, quasi cibum cōminuunt, & toti corpori refundunt. Vel ploratio noctis deploratio est vitæ presentis: *non est autem qui consoletur*: quando nullus ex prædicatione compungitur: amici sunt potentes sæculi, qui in prosperitate amicos se esse simulant eius, quem in aduersitate impugnant.

Moraliter habet anima diem, contemplationem æternitatis: habet noctem, considerationem propriæ iniquitatis: quæ consideratio lacrymas producit: quæ sunt in maxillis, cum extendit se contritio ad macerationem carnis: *non est qui consoletur eam*, &c. cum desolatam in pœnitentia contemnunt amatores ciuitatis: *omnes amici spreuerunt*. Sciendū quod homo tripliciter à Deo derelinquitur: aliquando intus & non foris: vt cum David adulteriū commisit, quod & si Deus facere permisit, arguit tamen per Prophetā. Aliquando foris & non intus, vt Iob. Aliquando foris & intus: vt filius prodigus luxuriose viuens, & fame tabescens. Ergo cum dicit, *non est qui consoletur*, ostendit se esse exterius derelictā. Amici autē domestici sunt, qui conuersis ad Christū inimici fiūt: iuxta illud: *Inimici hominis, domestici eius.*

GIMEL, interpretatur Plenitudo: significatque plenitudinem pœnæ & culpæ: sicut vbi dicitur Scribis, & Pharisæis: *Implete mensurā patrū vestrorum: hoc est, quod illi minus fecerunt peccando, vos consummate.* Nec dum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, &c. quia peccando, existentes pertinaces, miseriæ & calamitatis complementum meruerunt; quam in captiuitate experti sunt: Recte ergo hic per GIMEL literā sequentibus propositum designatur. *Migravit Iudas*. Hic agit de captiuitate & transmigratione Iudæorum: cuius captiuitatis miseriam exaggerat. Primo ex multiplicitate malorum præsentium: secundo ex rememoratione præteritorum, *ibi: Et recordata est*: tertio ex vilipensione bonorum suorum, *Viderunt eam hostes*. In prima parte describit miseriam quantum ad deiectionem: secundo quantum ad exaltationem aduersariorū. *ibi, facti sunt hostes*, Miseriam autem captiuitatis Iudæorum ostendit: primo quantum ad terminum ad

quem: secundo quantum ad terminum à quo, *ibi, Via Sion lugent*. In prima parte describit captiuitatem vt violenter expertam: deinde consequentem molestiam, *habitauit inter gentes*. Dicit ergo, *migravit Iudas*, id est, gens regibus Iudæ subiecta, scilicet Tribus Benjamin, in qua erat Hierusalem & Tribus Iuda. Migravit, inquam, de terra sua in Babylonem. Et cum fuerit Iudæorum transmigratio proprie nouem Tribuum, quando ducti sunt à Salmanasar in Assyrios, sicut patet: Hic loquitur de captiuitate facta per Nabuchodonosor, sicut refertur: Et accipitur migratio pro captiuitate. *Migravit ergo, Iudas propter afflictionem populi*, scilicet quam patiebatur, nec illi resistere poterat, inuadētibus Chaldæis, & multitudinem seruitutis, qua affligebatur à finitimis nationibus. Vel seruitus peccatum significat. Hic est, vt dicit Glossa, septimus locus conquestionis.

Habitauit. Ecce consequens molestia: primo quantum ad carentiam desideratæ quietis: secundo quantum ad confluentiam inundantis vndique tribulationis, *ibi. Omnes persecutores.* *Habitauit inter gentes*, ad literam in Babylone. *Nec inuenit requiem*, proprium est afflictorū, quod semper præsens periculū grauius iudicant: sicut ægroti in nocte diem expectant, sic populus iste in terra propria afflictus fugam petiit, nec si requiem inuenit: cuius causa subditur in eo, quod sequitur: *omnes persecutores eius*, vndique coarctantes, finitimæ nationes insultantes, *apprehendent eam inter angustias*, quia fugiens Chaldæos, incidit in Ægyptios, sicut patet: *Qui ad mortem ad mortem: & qui ad gladium ad gladium, & qui ad famem ad famem, & qui ad captiuitatem ad captiuitatem.*

Allegorice. Iuda Tribus regulos significat illos, qui in Ecclesia sunt sublimius constituti: qui Christum se confiteri dicunt: sed quia in eius amore firmi non sunt pro ipsius nomine indigna pati erubescunt: Migrant ergo propter afflictionem & multitudinem seruitutis: quia dum sanctorū passionibus communicare nolūt à confortio iustorum alieni fiunt: quibus habitare inter gentes, est mundanorum hominum imitari mores, & mundanis sollicitudinibus implicari: ad quod sequitur eos requiē minime reperire: & frequenter tales in graues labores & infructuosos incidūt: qui mediocres pro Christo subire noluerunt: Vnde tales alloquitur Dominus per Isaiam: *Descende, sede in puluere virgo filia Babylonis: tolle molā, mole farinā, &c.* quod molere est circuitu huiusmodi laborioso implicari: à quo auocans Dominus dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c.* Vel habitare inter gentes, est carnalibus desideriis vel carnalem vitam agentibus morem gerere, *nec inuenit requiem*. Vnde Hugo: *Sic erutis oculis, ad molam ponitur; qui amisso lumine veritatis, animus per appetitum terrenorū desideriorum circūfertur, omnes persecutores eius*, id est spiritus maligni, & desideria carnis, qui militant aduersus animam: quia quando multiplicatione peccatorum continuati in desperationis angustias labitur; nullius iam tentationibus reluctatur. Vel angustia huius sæculi tristitiam significat, in quam necesse est incidere, mundana solatia quærentes immoderate, ipsis subtractis, quæ quidem tristitia ad mala disponit vniuersa, vnde: *Omnis plaga tristitia cordis est. Vel intelligitur in morte: quando non potest transire ad dexteram, nec ad sinistram.*

Via Sion. Postquam actum est de miseria captiuitatis, quantum ad terminum, ad quem: hic agit de eadem quantum ad terminum, à quo, scilicet quantum ad desolationem ciuitatis, quam describit. Primo, quantum ad deuastationem eius lugubrem: secundo subdit lugubritatis rationem, *ibi: Sacerdotes eius gementes*. Deuastationem autem ciuitatis ostendit quantum ad loca, quæ sunt magis frequentata, quæ sunt viæ, & portæ, quæ solent piæ ceteris frequentari: quibus destructis, & desolatis, sequitur vt desolata sit pars reliqua ciuitatis. Huic autē versui præmittitur litera DALETH, quod interpretatur Tabularū, vel tabulatū, vel tabula. Vbi my-

4. Reg. 17. d
4. Reg. 18. c

Hier. 15. a

Isa. 47. a

Matth. 11. d

Ecl. 2. 5. b

stice

stice significatur desertatio ciuitatis, propter præuaricationem legis contentæ in duabus tabulis, vnde Rabanus quatuor dicta elementa in vnâ sententiâ redigens, dicit: prima connexio est; doctrina, domus, plenitudo, tabulatû: quia videlicet doctrina Ecclesiæ, quæ domus Dei est, in librorum reperiatur plenitudine diuinorû. Alij tamen dicunt, ibi domus Domini incendium deplorari: quia tabulis lignorû impubribiliû erat cooperata, sicut patet. Sequitur. *Via Sion*, id est, ducentes Sion ad luctum, *lugent*, id est, lugubres sunt: & ad luctum solo visu prouocant. Cuius causam subdit, dicens: *Eo quod non sit, qui veniat ad solemnitatem*, sicut fuit ante captiuitatem. Et hoc prædictum fuit. Quid facietis in die solèni, in die festiuitatis Domini? Ecce enim profecti sunt à vastitate. Et est hic octauus locus conquestionis secundû Glossam. *Omnes portæ eius destructæ*, portæ tam ciuitatis, quam amicorû, quam etiâ templi, & columnæ earum in Babylonem asportatæ sunt, sicut patet: Quasi in silua lignorum securibus ianuas eius exciderunt in idipsum. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt.

Allegorice *via Sion*, sunt sancti dantes exempla vitæ: Vnde: State super vias, & videte, & interrogate de fœmitis antiquis, quæ sit via bona. *Lugent*, ergo, *ea via, eo quod non sit, qui veniat*, &c. quia sancti lugent, dum cultum Dei contemni considerant: Deum enim colere, & pœnitentiam agere, hoc est Deo solemnitatem facere, vnde Gregorius super illud, agite diem solemnem; dicit, recitans aliam literam, vbi dicitur: Cõstituite diem solènem inquit: Solemnam namque Domino diem in cõfrequentationibus constituit, quisquis se in eius desiderio assidue affligit, *Portæ eius destructæ*, portæ, prælati sũt per quas subditi habent intrare: ipsi enim debent viâ subditis aperire salutis. Luxit Iuda, & portæ eius corruerunt, & obstructæ sunt in terra. Quasi dicat, causa ruinæ subditorum est ruina prælatorum: sicut & contra reformatio subditorum est ex bona vita prælatorû. Vnde istæ portæ sunt destructæ: quia de portis vitæ, sunt portæ Gehennæ: Moraliter, *Via Sion*, id est, notitiæ scripturarum, *Lugent*, id est, lugere faciunt, *eo quod non sit, qui veniat ad solemnitatem*, id est, propter interiorem deordinationem animæ, quantum ad vires cognitivas, & motiuas: quæ tunc veniunt ad solemnitatem, quando nullus motus sensibilis impedit internam animæ tranquillitatem. Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei, &c. Bernardus dicit: Venite omnes cogitationes, affectiones, & intectiones, &c. Istæ igitur viæ vere sunt lugubres, cum in anima sunt motus innumerabiles cogitationum, & affectionum, quibus tunc deficiamus à salute. Vel, *via Sion lugent*, quando animæ prius in arce contemplationis detentæ, Deû contemnentem ad terrenas actiones incuruatæ, lugubres apparent: Portæ sunt destructæ, cum sensus quinque à legibus disciplinæ nõ restricti, solis illecebris famulantur. Portæ scilicet fluniorum apertæ sunt. Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est in domos nostras. *Sacerdotes eius gementes*, ratio est vltior luctuositatis. Desolatio enim solet maior apparere ex tribus: vel quando est in personis reuerendis, quibus debetur reuerentia, cuiusmodi sunt sacerdotes, vel in personis simplicibus, in quibus refulget innocentia, cuiusmodi sunt virgines: vel in ipsa hominû multitudine, in quibus calamitas est magis miseranda. Pro primo dicit, *Sacerdotes eius gementes*, ad literam, qui solebant ad solemnitates homines inuitare: quia, ad literam, in captiuitatem ducti à cultu, & cæremoniis templi exclusi: Luxerunt sacerdotes ministri Domini. Pro secundo sequitur *Virgines eius squalidæ*, id est, deformes, & incultæ: cuius tamen contrarium solent virgines desiderare, quæ & solitæ erant vias illas sua frequentia ornare. Pro tertio sequitur, *Et ipsa Sion oppressa est amaritudine*, captiuitatis, & doloris, oppressa, id est, sic pressa, vt nec valeat ad gaudium se recipere.

Allegorice, *Sacerdotes eius gementes*, &c. non iam pro peccatis: sed gemunt præ magnitudine curarum, &

inquietatione diuitiarum: quæ sunt spine pungentes, & gemitum prouocantes, Gigantes gemit sub aquis. Petrus non sic, sed super aquas ambulauit. *In captiuitatem ducti sunt*, qui à studio curæ cœlestis in carcere mundanæ sollicitudinis ceciderunt, & hoc quantum ad statum prælatorum. Pro statu vero contemptorum sequitur, *virgines eius squalidæ*, virgines incorruptionem mentis in statu contemplationis sectantes, *squalidæ*, squalore vitiorum, vel sorditate. Fatuæ autem, acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum id est, nitorem conscientiæ, vel puritatem in corde minime habuerunt. Sed pro statu multitudinis aliorum sequitur: *Et ipsa Sion*, scilicet Ecclesiæ multitudo oppressa, *amaritudine*, litium & discordiarum: vel ipsa Ecclesia vniuersalis in pace, & prosperitate corporalium. Ecce in pace amaritudo mea amarissima.

Moraliter, Sacerdotes sunt, synderesis contra multitudinem malorum remurmurans: virgo squalida, est intentio in bono opere deprauata: quæ duo accidunt, cû Clerici multa mala aperte faciunt, & cum quædã bona faciunt intentione corrupta: vnde sequitur: *psa oppressa anima misera, amaritudine*, id est, sarcina peccatorum.

HE. Facti sunt hostes, Hic describit miseriam captiuitatis, quantum ad condiciones aduersariorum. Et habet quatuor partes. Primo describit dominationem, deinde rapacitatẽ: *inimici eius locupletati*: tertio ferocitatem, quia nec paruulis pepercerunt, ibi: *paruuli eius*: quarto tyrannicam potestatem, ibi: *egressus est à filia*. Huic autem clausulæ præmittitur litera HE, quæ interpretatur Ista: quod est pronomen demonstratiuum ad oculû. Quasi dicat, ecce ad sensum impleta sunt, quæ à Domino prædicta fuerunt. Ducet te Dominus, & regem tuû,

quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras, &c. Sequitur, *facti sunt hostes eius*, populi Iudaici, in capite, id est, habentes dominium. Ipsa erit in caput, & tu eris in caudam. Pro quorum rapacitate subdit: *inimici eius locupletati sunt*, sicut dicitur: Nabuchodonosor accepit thesaurum Domini, & thesauros domus regis. *Quia Dominus locutus est super eam*, Hic est octauus locus conquestionis: non ex necessitate essendi, sed consequentiæ, sicut dicitur: Non poterunt credere, quia dixit Isaias: Excæcavit oculos eorû, &c. vnde Hieremias vult dicere hic: Non ideo hæc venerunt, quia à Domino prædicta sunt: sed quia vêtura erant, prædicta sunt. Dicit ergo, *quia Dominus locutus est super eam*, scilicet ventura prædicando super Iudæã, *propter multitudinem iniquitatum eius*. Tradet te Dominus corruentem, ante hostes suos: Effundam super te indignationem meam in igne furoris mei. Sed hostium ostendens ferocitatẽ, subdit: *paruuli eius*, quibus propter ætatem esset patendum, *ducti sunt in captiuitate*, Babyloniæ, *ante faciem tribulantis*, id est, populi Chaldæorum atrociter, & seuerè: non sicut dicit Iacob. Nosti Domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oues, ac boues fœtas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges.

Allegorice, hostes fiunt in capite, cum indigni præficiuntur Ecclesiæ. maxime illi, quæ est caput aliarû: qui non quærunt, nisi quæ sua sunt: ideo sequitur, *inimici eius locupletati sunt*, quia nihil aliud quærunt. Abundant tabernacula prædonum, & audacter Deum prouocant.

Prædones sunt, quicunque stipendia Ecclesiæ recipiunt, & communi vtilitati non incumbunt. Vel inimici, id est, dæmones, *locupletati sunt*, dum multitudo hominû subiicitur diabolicæ seruituti, paucis Christo adhærentibus: Væ mihi, quia factus sũ sicut qui colligit in autumnõ racemos vindemiæ: non est botrus ad comedendum. *Quia Dominus locutus est super eam*, in pœnam eius: propter enim demerita subditorum permittit Dominus præfici pastore detestandû: Dabo pueros principes eorum: & effœminati dominabuntur eis. Ex quo sequitur multiplex vltorius subuersio subditorum: Facti sunt greges mei in rapinã: & oues meæ in deuorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pa-

3. Reg. 6. b

Osea 9. b

4. Reg. vlt. d
Hier. 14. a

Hier. 6. d

Greg. lib. 9.
Mor. cap. 15.

Isa. 2. a

Hier. 14. a

Nabum. 2. b
Hier. 9. f

Iob. 1. c

Iob 26. b
Matth. 13. d

Matth. 25. a

Isa. 38. d

Deut. 28. a

Deut. 28. b
4. Reg. 25. c
Auct. in 1.
sens. d. 38. ar.
1. q. 2.
Ioan. 12. f

Deut. 28. c

Gen. 33. c

Iob 12. a

Mich. 7. a

Isa. 3. a

Ezech. 34. b

stor, sed pascabant pastores semetipsos: *paruuli*, id est, simplices, in quibus solebat innocentia florere: *ducti sunt in captiuitatem*, peccati, *ante faciem tribulantis*, id est diaboli. Illi ante faciem diaboli ducuntur, qui tentationem praeueniunt, & sponte in crimina praecipitantur. Moraliter, hostes sunt in capite, quando voluntas rationis inclinatur ad consensum male suggestionis, vel quando deprauatur oculus intentionis. Vel fiunt in capite, quando in adolescentia quis incipit diabolo seruire: aliquos enim capit in fine vitae: Ipse insidiabitur calcaneo suo: Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Sed quando fit hostis in capite, diabolo faciliter datur totum tempus vitae, contra illud: Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. Quod non faciunt, nisi qui modicæ sunt virtutis: ideo per paruulos designantur: Auerſio paruulorum interficiet eos: Quis est paruulus, declinet ad me.

Et egressus est. Hic describit hostium formidabilem, potestatem per effectum & triumphum. Primo respectu omnium insignium personarum: secundo, respectu principum, & maiorum. *ibi: facti sunt principes eius*, &c. Huic clausulae praepositur litera VAV, quae interpretatur Dominium aduersariorum: quasi dicat praedictae seueritati haec est adiungenda. Dicit ergo: *Et egressus est, in captiuitatem, à filio Sion*, id est, à ciuitate Hierusalem, quae dicitur filia Sion. Sicut enim mater videtur protegere filiam: sic arx Sion ciuitatem sibi subditam defendebat. *omnis decor eius*, id est, reges principes, sacerdotes, & prophetae homines strenui ad arma, periti ad consilia, iuxta illud: Ecce ego dominator Dominus exercituum auferam ab Hierusalem, & ab Iuda validum, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, &c. Sequitur pro deletione principum speciali: *facti sunt principes eius velut arietes, non inuenientes pascua*. Cum enim sunt arietes debiles, & vagi faciliter in lupos insidiantes incidunt. In tempore obsidionis principes illi fame, & inedia pressi, dissolutis viribus, pauido corde, non defensionem, sed fugam certe meditabantur, vnde sequitur: *Et abierunt absque fortitudine, fame quippe attenuati, & timore contracti: ante faciem subsequentiis*, populi scilicet Chaldaei.

Allegorice, vt dicit Rabanus, sententia arguuntur negligentes rectores Ecclesiae Dei, ob quorum incuriam perit omnis decor populi Christiani. Vel filia Sion statum significat clericorum, à quibus egressus est omnis decor vt humilitas, castitas, ceteraque virtutes. Vel decor egreditur, quando homo non confitetur: Confessio, & pulchritudo in conspectu eius. *Facti sunt principes eius sicut arietes*, qui esse solent duces gregis: aries cum vagatur, pascua non inueniens, gregem ad periculum ducit. Pascua non inuenit, qui scripturas non intelligit: qui spiritus suauitatem in corde non sentit: & ideo exteriores vanitates pro solatiis quaerit. Econtra de bono pastore dicitur: Per me si quis introierit, ingredietur ad contemplationem: egredietur ad curam, pastorem, & pascua inueniet. Econtra dicitur de istis: *non inuenientes pascua*, ideo sequitur: *Et abierunt absque fortitudine*, tentationibus faciliter succumbentes: Non ascendistis ex aduerso: nec opposuistis vos muros pro domo Israel.

Recordata est, &c. Huic versui libri plures habet praemissum, *Et*, vnde habet: *Et recordata est*, &c. Quod esse non potest, quoniam haec clausula in Hebraeo incipit hic sic: Zacherab, &c. quod interpretatur Recordata: quod si, *Et* praecederet, non inciperet versus iste à ZAIN, & deficeret ordo alphabeti. Hic ergo exaggerat captiuitatis miseriam ex rememoratione praetitorum: primo flagellorum multiplicium propter peccata sua: deinde & consolationum, quas habuerat ex gratia diuina, & *omnium desiderabilium*. Huic clausulae praemittitur litera ZAIN, & interpretatur. Haec: & profecto haec est ultio diuina, vt ad calamitatis exaggerationem habeat praetitorum rememorationem. Vel vt dicit Rabanus, haec quatuor in vna sunt connexio-

ne computanda, HE, VAV, ZAIN, HETH, quod est dictum: Ista, & haec vita iustitiae, subdatur qui contra Domini beneplacitum tractat. Dicit ergo: *Recordata est* &c. Constructio ibi est incipienda. *Cum caderet populus eius*, scilicet Iudaeorum, *in manu hostili*, scilicet Chaldaeorum: *Et non esset auxiliator*, propter peccata sua, Dei auxilio subtracto: tunc dico: *Recordata est Hierusalem*, continens pro contento, *dierum afflictionis suae*, quibus Dominus eam multiplici flagello afflixit, vt vel sic conuerteretur, vnde in Psalmo: *Visitabo in virga iniquitates eorum*, & in verberibus peccata eorum. Et repete, *recordata est prauaricationis suae*, id est, transgressionis, propter quam meruit à Domino flagellari. Et repete, *Et recordata est omnium desiderabilium*, id est, bonorum, quae Deus ei contulerat, *quae habuerat à diebus antiquis*, in Aegypto, & in deserto, & in terra promissionis: vel tempore Salomonis, quando in prosperitate maxima Iudaei floruerunt. Et haec omnia calamitatem exaggerant per multiplicem mali illationem: quae etiam exaggerant per boni vilipensionem, cultus scilicet diuini, quo Deum solebant placare, & de hostibus triumphare. Vnde: *viderunt eam hostes*, Chaldaei: *Et deriserunt sabbatha*, quia vere risu digna: quia erant ad impetrandam gratiam inualida: quiescebant enim ab opere exteriori, non ab opere criminali, vix intenti diuinae legis meditationi. Vnde Sabbatha eius in opprobrium.

Allegorice, Hierusalem, id est, Ecclesia, vel anima contemplatiua in tribulatione posita, *Recordata est dierum afflictionis suae*, quibus aliqua tentatione graui probatur: Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: In amaritudinibus moratur oculus meus, vel, *prauaricationis*, quae flagelli exactione purgabatur: *desiderabilium suorum*, id est, aeternorum bonorum: In die malorum ne immemor sis bonorum: Hac quidem recordatione sunt assidue reuocanda mala poenalia, vt vita praesens contemptui habeatur. Haec est infirmitas mea, portabo illam. Hinc peccantes per gemitum assiduum experientur: Memor esto vnde excideris, & age poenitentiam: & prima opera fac: Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animae meae. Item sunt assidue reuocanda beneficia diuina, siue praeterita, siue futura, vt continue ametur: ideo dicit: *omnium desiderabilium suorum*: Memores verberum tuorum super vinum. Sed quidam nimis tarde ista recogitant: pro quibus sequitur: *Cum caderet populus eius*: id est, diuersae personae Ecclesiae, & cogitationes, & defensiones: nec omnes singulariter animae, *in manu hostili* id est, in potestate diaboli, *Et non esset auxiliator*, Deo deserente, nec homine subuenire valente: Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quae ille despexerit. Et istud intelligitur secundum regulam Ciceronis, quando transitur de specie ad genus: quoniam cum mali laborant, bonorum praetitorum recordatur sic cum occideret eos, quae rebant esse. *Viderunt eam*, sc. Hierusalem, id est, anima contemplatiua, *hostes*, id est, daemones. *Et deriserunt*, &c. Rabanus: Hostes videntes sabbatha, derident: cum maligni spiritus ipsa vacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt: vnaquaeque enim anima, quo remota ab externis actionibus seruire Deo creditur: eo magis cor tyrannidi illicita cogitando famulatur. Sancti enim viri, qui à mundi operibus non corpore, sed virtute sapiunt, laboriosius dormiunt, quam vigilare potuerunt. Haec Rabanus. Et similiter Gregorius, super illud Iob: Quando solet sopor occupare homines, de desidiis dicit: Quibus plerumque contingit, vt quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto latius immunda in se cogitationis strepitum per otium omne congerant.

Peccatum peccauit. Haec est secunda pars principalis huius capituli: vbi subdit praedictae dissolutionis rationem, poenam tamen adiungens culpae. Primo tangit peccata communiter, scilicet multitudinis: secundo specialiter illorum, qui erant in statu praelationis, in sequenti versu: *Sordes eius*, &c. In prima parte, primo tangit

Gen. 3. c
Psal. 55. b

Prou. 5. b

Prou. 1. d
Prou. 9. d

Isa. 3. a

Psal. 95. a

Ioan. 10. a

Ezech. 13. a

Esa.

1. Mac. 1. c

Psal. 31. b
Iob 17. a

Eccl. 11. c

Hier. 10. c

Apo. 2. a
Isa. 38. c

Cant. 1. b

Eccl. 7. b

Psal. 77. d

Greg. 5. moral. cap. 22.
Iob 4. c

git

git pœnæ grauitatem:secundæ pœnæ multiplicatam, ibi: *propterea instabilis*, & cetera. Huic versui præmittitur litera, **НѢТН'** quod interpretatur Vita: cuius expositio, si prædictis copuletur, patet, quod omnium prædictorum flagellorum causa est vita peruersa. Vel aliter, ac si dicat: ad hoc recitantur, ita, vt conuertatur, & viuat. Dicit ergo, *Peccatum peccauit*, quasi dicat: peccata multiplicans frequentauit. Quam vilis facta es, nimis iterans vias. Vel peccatum singulariter intelligitur peccatum idololatriæ, pro quo fuerunt captiuati. Vel peccatum crucifixionis Dominicæ, pro quo fuerunt finaliter dispersi. Si nõ venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberet. *Propterea instabilis*. Ecce pœna triplex: prima captiuitatis: secunda grauis vilipensationis: omnes, qui: tertia consequentis anxietatis. *Ipsa autem gemens*: Dicit ergo pro primo, *propterea instabilis facta est*, migrans de terra sua, immo per totum orbem dispersa: sed pro secundo sequitur, *omnes, qui glorificabant eam*, tempore prosperitatis, spreuerunt eam in aduersitate, quando fuit captiuata. Vnde sequitur: *quia viderunt ignominiam eius*, id est, confusionem captiuitatis. Supra eodem capitulo: Omnes amici eius spreuerunt, & c. Sed pro tertio sequitur *ipsa autem gemens*, ipsa Hierusalem, & accipitur continens pro contento, *gemens* propter afflictionis vehementiam, & *conuersa est retrorsum*, vt respiceret ciuitatem, & terram, de qua exibat, sicut peregrini recedentes de solo natali, sæpe retrorsum respiciunt: Glossa: in hoc in bonum interpretatur: & ideo conuersam retrorsum hoc in loco in bonam partem accipio: idcirco enim Deus inducit afflictionem super quemlibet hominem, vt conuertatur ab errore, & viuat, Vel melius, in quibusdam synagoga conuersa est retrorsum, vt sequeretur Dominum cum Petro. In quibusdam vero fractis cernicibus, retro cecidit cum Heli.

Allegorice, Ecclesia peccauit, ideo instabilis fuit: & à principio orientis, in finem occidentis transiit, & in illis, à quibus recessit, solam infidelitatem reliquit. Vel mortaliter: Hierusalem, id est, Ecclesia, peccauit peccatum cupiditatis, & auaritiæ: ideo non stetit in præterita puritate: nec delectatur, qui eiusmodi sunt in claustrali tranquillitate. Vnde, *omnes, qui glorificabant eam*, dantes ei magna prædia, *spreuerunt eam*, modo omnia conantes ei auferre: *quia viderunt ignominiam eius*, cupiditatis & carnalitatis: quæ ignominiosa sunt in clericis, & religiosi personis. Vel hoc dicitur de ecclesiasticis doctoribus, reciduantes religiosos redarguentibus. Vnde Rabanus: Ille est doctor ecclesiasticus, qui lacrymas, non risum mouet: qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse felicem: nec præuenit sententiã indicis sui. *Ipsa autem gemens*, religio scilicet, vel Ecclesia, quantum ad aliquos bonos, vel malos aliquos pœnitentes: & *conuersa est retrorsum*, ad statum primitiua honestatis. Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis, quam nunc. Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine.

Sordes eius. Hic agit de peccatis maiorum. Et habet tres particulas: primo, vt dictum est, tangit potentiam prælatorum: secundo, peccatum consequens subditorum, ibi: *nec est recordata*: tertio vehementiam pœnarum, ibi: *deposita est vehementer*. Huic sententiæ præmittitur litera **ТѢТН** quod interpretatur Bonum: quod secundum expositionem Rabani, in mysterio continetur sequentis literæ, scilicet **IOD**: quod interpretatur Principium. Psalmus: Bonum mihi, quia humiliasti me: quia humiliatio, via est ad veritatis cognitionem, & implorationem miestatis: vnde sequitur in fine sequentis sententiæ: *Vide Domine*, & c. Dicit ergo pro primo, *sordes*, id est, peccatum, casualiter, fuerunt, *in pedibus eius*, id est, prælatis, à quibus debuerat supputari quia ipsi fuerunt peccatis fordidi, & causa peccati subditorum: fuerunt enim plures, & idololatræ. Peccauerunt ei, non filij eius in fordibus. Et fuerunt causa excæcationis eorum:

vnde sequitur, *Nec est recordata finis*, captiuitatis quam Prophetæ prædixerant. Vel ad literam: *sordes in pedibus*, quia multitudo peditum ducebatur in captiuitatem: iuxta quod dicitur de Tyro: Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Sic in signum doloris, & miseriam dicitur de Miphiboseth, quod venit ad Dauid ilotis pedibus, & veste sordida. Sed pro vehementia pœnarum subditur: *deposita est vehementer*, vbi tangitur vehementia flagelli & defectus omnis solatiij, ibi: *non habens*, & c. *deposita*, id est, deiecta, vel humiliata, *vehementer*, id est, solio regni, & sacerdotij. Sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, *non habens consolatorem*. Recedite à me, amare flebo: nolite incumbere, vt consolemini super vastitate populi mei. Allegorice, pedes, prælati Ecclesiæ. Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem. In aliquorum horum ædibus sunt sordes gula: Omnes mensæ repletæ sunt vomitu sordium. In aliorum, sordes luxuriæ: Mundare te volui: sed non es mundata à sordibus. In multorum, auaritiæ. Calumniam patiens est Ephraim: quia cœpit abire per sordes, scilicet stercore, & egestiones terrenæ conscientia. Generatio, quæ sibi munda videtur, & non est lota à sordibus suis. *Non est recordata finis sui*: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Vel, *finis*, id est, iudicij Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie, *deposita est vehementer*, de peccato in peccatum, *non habens consolatorem*, quia à se exclusum Spiritum sanctum consolatorem.

Vide Domine. Hæc est tertia pars capituli, quæ prædicta tamen sententiæ copulatur: quia ex ipsa inferitur. Vbi ad se principaliter inclinare nititur cœlestem miserationem. Et habet quinque particulas: primo enim ponit istam implorationem: deinde tanquam motiuum ad hoc, subdit inimicorum exaltationem: ibi, *quoniam erectus*: tertio subdit templi dehonestationem, & spoliationem, ibi: *Manum suam misit*: quarto populi afflictionem, ibi: *Omnes populus eius gemens*: & ultimo incidenter implorat diuinam miserationem, *Vide Domine & considera*. Cum hæc tunc Propheta planxerit ciuitatem: hic, mutata persona, introducit ipsam ciuitatem, seipsam plangentem: sed in sequentis versus initio introducitur vox Prophetæ, & consequenter vsque in finem alterius versus, ibi: *Vide Domine, & considera*, vbi iterum eiusdem vox repetitur. Dicit ergo: *Vide Domine afflictionem meam*, vide compatiens, & in aduersarios desæuiens, *quoniam erectus est inimicus*, contra te superbiens, non tibi, sed viribus suis triumphum tribuens. Aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viuentem. Et si hæc imploratio ad inimicos referatur, est locus indignationis primus: sed ad ipsam Iudæam, est locus conuestionis nonus. Allegorice: inimicus erigitur, cum malus in Ecclesia indigne præficatur, sicut filij Heli, Ecclesiam fœdantes, per luxuriam. Vel cum Hæretici per schisma contra Ecclesiam eleuantur: sicut Chore, & complices sui. Moraliter, Inimicus erigitur, quando quis ad diaboli suggestionem incuratur, & quasi instrumentum diaboli efficitur, sicut dicitur in persona dæmonum: Incuruare, vt transieamus.

Manum suam: patet sententia huius versus, cui præmittitur litera **IOD**, quod interpretatur Principium. Cuius sententia patet ex prædictis. Vel aliter: quod hoc fuit principium præcipuum deiectionis Hierusalem, quoniam gentes in sanctuarium intrauerunt. Hæc autem litera dupliciter exponitur: vnde modo secundum Rabanum sic, *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius*, id est, omnia templi ornamenta pretiosa diripuit exercitus Chaldæorum: & ipsum templum vastauit. Quod autem sequitur, expositio est sententiæ præcedentis: & quia, non notat causam, sed concomitantiam quandam, *quia vidit*, scilicet Iudaica gens, *gressus*, sc. Chaldæos, *Ingressas sanctuarium suum*, id est, sancta

Hier. 2.g

Ioan. 15.d

1. Reg. 4.d

Osea. 2.a

Psal. 82.d

Psal. 118.i

Deut. 32.a

Isa. 23.b

2. Reg. 19.d

Isa. 30.c

Isa. 22.a

Nabum. 1.d

Isa. 28.b

Ezech. 24.c

Osea 5.c

Prou. 30.b

Ecl. 7.d

Ecl. 38.c

Isa. 37.d

1. Reg. 2.f

Num. 16.a

Isa. 51.g

Deut. 23. a

sanctorum, quod erat sanctuarium illius populi, de quibus praeceperas, ne intrarent in ecclesiam tuam. Ammonites & Moabites, etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in aeternum. Et de similibus simile iudicium. Haec ergo fuit causa geminae desolationis Iudaeorum, scilicet, & quia desiderabilia rapuerant, & quia loca sancta introierant. Et secundum haec, est hic locus conquestionis, in quo nostras fortunas deploramus Deo omnipotenti. Aliter exponitur: ut, quia, sit materia causae, sic, *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius*, regnum, sacerdotium, vasa templi, & alia: Domino rectissime permittente, quia vidit, scilicet Dominus, *gentes ingressas in sanctuarium suum*, &c. Tanta enim familiaritate erant gentibus finitimis foederati, ut eos in templum adducerent, unde: Sufficiant vobis scelera vestra domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircumcisos corde, & carne, ut sint in sanctuario meo, & polluant domum meam. Simile loquitur de Ezechia: Non fuit res, quam non ostenderet eis in thesauris meis: & dixit Isaias: Ecce dies veniunt, & auferentur omnia, quae in domo tua sunt, & quae thesaurizauerunt patres tui, usque in diem hanc in Babylonem.

Ezech. 44. b

Isa. 39. c

Isa. 39. c

1. Ma. 7. d

Ioan. 10. b
Psal. 78. a

Deut. 23. a

Allegorice, desiderabilia Ecclesiae sunt status priuilegiati praetorum: quos diabolus in multis detinet carceratos, quia vidit gentes, id est, praetatos gentiliter viuētes, vel peius quam gentes: iuxta quod dicitur: Vidit Iudas omnia mala, quae fecit Alcimus, & qui cum eo erat, filiis Israel, plus multo, quam gentes: ingressas, non introductas, unde: Fures sunt, & latrones. In sanctuarium suum, id est, principales status Ecclesiae: Deus venerrunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam, id est, puerorum poma portantium, de quibus praeceperas, ne intrarent in ecclesiam tuam. Non intrabit eunuchus attritis & amputatis testiculis Ecclesiam Dei: hoc est, qui non possunt filios spirituales Ecclesiae parere: quia nec habent in semen scientiae, nec virtutem vitae.

Omnis populus eius gemens. Hic explicat populi afflictionem ratione obsidionis: & gemitum, ratione famis grauiissima. Huic clausulae praemittitur litera CAPH, quae interpretatur Manus: quasi haec est operatio Dei, retribuens illis secundum merita. Dicit ergo, *Omnis populus eius gemens*, praesidio obsidionis angustia: & quare panem, non iam delicias, sed necessarium quarens panem ad sustentationem. Cuius famis vehementia patet ex hoc, quod, sequitur, *dederunt pretiosa quaque*, aurum, argentum, & lapides pretiosos: quasi tanta ac tanta erat panis inopia, ad refocillandam animam, non sustentandam, in suo robore ductam, sed ad miseriam succurrendam, quod refocillatio significat. Iosephus dicit, quod in obsidione Hierusalem, tanta fuit famis, quod populus obsessus quaecumque pretiosa dabat pro cibo, non sustentante modicum, sed refocillante tantum: tanta erat penuria, & defectus: sicut patet etiam in historia Hegeippi, & in historia Ecclesiastica. Sed subdens diuinam pietatis inclinationem, infert. *Vide Domine*, quae vox est miserae pro se loquentis synagogae, facta sum vilis, id est, viliter, & ignominiose tractata, unde, calamitatem, &, considera, eius multipliciter tractata, quoniam facta sum, vilis, id est, viliter, & ignominiose tractata.

Allegorice. Post peccata praetorum subdit peccata & miseriae subditorum, unde dicit: *Omnis populus*, subditorum, *gemens*, boni praetatis malis condolentes, quod sua indignis dari vident: mali eorum felicitati inuidentes. Et *quarens panem*, verbi DEI. Egeni, & pauperes quarens aquas, & non sunt: lingua eorum siti aruit. *dederunt pretiosa quaque*, haec est ratio doloris vera, quia dant sua carnalia & non spiritualia. Vel aliter, populus gemens, diuitias & delicias, quibus abundare videt clericos, concupiscens, *quarens panem*, id est abundantiam temporalem, vel voluptatem. In mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porri que caepae, &

alia: quae solent oculos intuentium, & comedentium ad lacrymas prouocare. Talis est huius mundi prosperitas. Unde Augustinus ad Licentium: Vincula huius mundi asperitatem habent veram, incunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatem: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriae, spem beatitudinis inanem. Isti dant, *pretiosa quaque*, &c. Primo vitam aeternam: Inuenta vna pretiosa, dedit omnia pretiosa, & comparauit eam: isti e contrario illam vitam pretiosissimam dant pro re vilissima. Item dant virtutes, & sapientiam, de qua Iob: Nescit homo pretium eius. Item animam propriam: Mulier autem viri pretiosam animam capit. Item passionem dominicam: Non corruptilibus auro, vel argento empti estis, &c. sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati. Et: Rursum crucifigentes sibi metipsis filium Dei, & ostentui habentes. Haec dant ad refocillandam animam, quam talibus fatiare non praevalent. Comedunt, & non sunt satiati: fornicati sunt, & non cessauerunt. Quia dicitur: Pretium enim scorti vix est vnus panis: quia non satiat, sicut panis sed magis accendit esurientis voluntatem. Pro quibus Ecclesia ingemiscens, exclamat, dicens: *Vide Domine*, &c. Istud, enim verbum electorum multitudinis est quod pro aliis dicitur, ut inquit Glossa.

O vos omnes. Haec est quarta pars capituli, in qua alios excitat ad compassionis affectum. Secundo, subdit multiplex compassionis incitamentum, scilicet triplex: primo per comparisonem ad diuinam seueritatem: deinde per comparisonem ad hostium importunitatem, ibi: *Expandit Sion manus*: tertio per comparisonem ad falsorum amicorum deceptionem, *vocauit amicos*. Excitans igitur ad compassionis affectum, dicit: *O vos omnes*, &c. Cui sententiae praemittitur litera LAMED, & debet finire in D, non in CH, & interpretatur disciplina, siue Contritio: & hoc ideo, quia hic agitur de castigatione Iudaeae per flagella, unde: Omnis disciplina videtur esse in praesenti, non gaudij, sed mœroris. Rabanus coniungit CAPH, LAMED, quod interpretatur Manus contritionis, vel disciplinae: & haec est quarta secundum ipsum connexionem: manus intelligitur in opere, contritio, & disciplina in sensu. Et est haec vox reliquiarum Hierusalem plangentium sanctuarium destructum, templum prophanatum, &c. talia, ut patebit. Ergo dicit: *O vos omnes, qui transitis per viam*, ad literam, qui multas videtis ruinas, vel per viam dicit transeuntes, qui praesentem vitam, quasi viam transeunt: qui enim eam quasi patriam diligunt, luctum cordis electorum considerare nesciunt, attendite, diligenter considerando, Et videte, comparando, & compatiendo, si est dolor, tantus, sicut dolor meus. Quasi dicat: Si nulla alia ciuitas fuit vnquam ita horribiliter destructa, quoniam vindemiauit: ecce multiplex incitamentum compassionis: primo, ut dictum est, per comparisonem ad diuinam seueritatem: & habet sex particulas: quia primo exprimit miseriam depopulationis: deinde angustiam, aut vehementiam tribulationis, *De excelsis misit*: tertio angustiam captiuitatis, *Expandit rete*: quarto miseriam deuastationis finalis, *Vigilauit iugum*: quinto specialiter ablationem meliorum, & maiorum personarum, ibi, *Abstulit omnes magnificos*: sexto infert consequentem desolationem dictarum reliquiarum, ibi, *Idcirco ego plorans*.

Dicit ergo plangens depopulationem: primo, *quoniam vindemiauit me Dominus*, per Chaldaeos, & Romanos: quia sicut, qui vindemiant, omnia bona abscindunt, & pauca grana immatura relinquunt in vinea: si pauci relictis sunt in Iudaea ignobiles, ceteris interfectis, aut in captiuitatem ductis, *ut locutus est*, continue per Prophetas. *Vindemiauit*, inquam, *in die ira furoris sui*: ira namque est voluntas puniendi: furor autem est eiusdem voluntas feruens, & implacabilis: sicut moris est hominibus furibundis. Quid ergo faciam vineae meae: auferam sepe eius, & erit in direptionem: dirigam maceriam eius, & erit in conculcationem: & ponam eam desertam, &c.

Aug. epist.
39. 2. 2.

Matth. 13. f

Iob 28. b
Prou. 6. c
1. Pet. 1. d
Heb. 6. b

Osee 4. c

Prou. 6. c

Heb. 12. d

Isa. 5. b

Allego

Ios. de Bel.
Iud. lib. 6. a
11. & lib. 7. c
7. & Hege-
sipp. lib. 5. c.
39. & Euseb.
lib. 3. Hist.
Eccl. c. 6.

Hier. 41. d

Num. 11. a

Allegoricè exponitur, vt sit vox Christi in cruce pendentis, & dicentis, *O vos, &c.* vel animarum existētium in purgatorio, ac dicentium: *O vos omnes, qui transitis, &c.* quasi qui estis adhuc viatores, *attendite, &c.* Vel est vox Ecclesiæ in tribulatione constitutæ, quæ ab alienis impugnatur, à filiis propriis non defenditur; sed potius à plurimis dehonestatur: ob hoc ad deuotos suos exclamans ait: *O vos omnes, qui transitis per viam, vt peregrini.* Et: Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, *sicut dolor meus.* Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens. Cuiusmodi dolor est matris iugiter parturientis, vel filios mortuos plangentis, vel sponsi absentiam præstolantis, siue cum suis filiis inter aduersarios exultantis, *quoniam vindemiavit me Dominus,* id est, vindemiari permisit, cuius vindemiatores sunt dæmones. Et: Si vindemiatores introissent ad te, mungendo saltem, racemos reliquissent.

Moraliter, vox est animæ veraciter pœnitentis: quia nulla maior desolatio, quam separatio à Deo: Scito, & vide: quoniam malum, & iustum est reliquisse Dominum Deum tuum.

De excelso. Hic exprimit vehementiam tribulationis: primo exprimens eius anxietatem: deinde eius vilitatem: *Et erudit me.* Huic sententiæ præponitur litera MEM, quod interpretatur. Et ipsis: quasi dicat, ex ipsis Iudæorum meritis est angustia aduersitatis. Vel pro allegoria loquitur: quia ex ipsis Iudæis fuerunt Apostoli igne Spiritus sancti illustrati: & hæc est expositio Hieronymi. Dicit ergo: *De excelso,* scilicet cœli palatio: quia ex Deo rectissime providente, sine cuius nutu, naturæ ratione nec Chaldæi potuissent ei nocuisse. Omnis potentia à Domino Deo est, *misit ignem,* id est, atrocissimam tribulationem, *in ossibus meis,* id est, intima mea: ossa, castra, & munitiones intelliguntur: vel in ossibus regibus, & principibus, qui erant robur meum. Vel in hoc, incendium intelligitur templi, & ciuitatis. *Et erudit me,* quantum fuit in se, docuit me per aduersitatem: quod in prosperitatis tempore capere nolebam: Per omne flagellum, & errorem erudieris Hierusalem: Secundum aliam literam: Sola vexatio intellectum dabit auditui. Et hoc etiam pro tanto verum est de Iudæis, quia dicitur, quod post Babylonicam captiuitatem nunquam fuerunt Iudæi idololatræ, & si aliis modis grauissimè peccauerint. *Expandit,* ecce angustia captiuitatis: *Expandit, Dominus, rete,* captiuitatis vinculum pedibus meis, ne libere valeam ambulare, aut fugere. Quod dicit, quia subito, & improuisè capta fuit ciuitas: *Expandam rete meum super illum, & capietur in sagena mea:* & adducam eum in Babylonem, *conuertit me retrorsum,* in caudam, quæ prius in capite: & *retrorsum,* iterum captiuando per Romanos post captiuitatem Chaldæorum, *posuit me desolatam,* id est, à terreno solatio, *totà die,* id est, continuè, *mœrore confectam.* Et iustè, vt malis, quæ sine intermissione fecerant, incessabiliter deplorarent.

Allegoricè, exponitur de missione Spiritus sancti, quod dicitur. *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudit me.* Vbi describitur missio Spiritus sancti missibilis, quantum ad quatuor. Ad principium originale missionis, *de excelso:* Ossa mea sicut cremium aruerunt: cremium est ab omni pinguedine desiccatum. Quantum ad terminum missionis, quia significatur per ossa, id est, Ecclesiæ membra fortia: Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Quantum ad sensibile signum, *ignem.* Apparuerunt illis linguæ dispersitæ tanquam ignis. Quatum ad illustrationis effectum. *Et erudit me:* Beatus homo, quem tu erudieris Domine. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & cætera. *Expandit rete,* & cætera. Istud potest esse Theoria de regeneratione Pauli Apostoli, vt sicut in priori sententia describitur consummatio Apostolorum, qui fuerunt comites diuinæ peregrinationis: sic hic describitur vocatio Pauli doctoris egregij. Quia

sicut in peccato duo sunt, auersio à bono incommutabili, & conuersio ad bonum commutabile: sic econtra in regeneratione duo sunt, auersio, scilicet à bono commutabili, pro quo dicit: *Expandit rete pedibus meis,* & conuersio ad bonum incommutabile, pro quo dicit, *conuertit me retrorsum,* retro enim sibi Christus erat, quem contempserat. Vel aliter, ad iustificationem peccatoris duo exiguntur, scilicet præparatio liberi arbitrij, & infusio Spiritus sancti: præparatio autem non est de facili sine castigatione graui, sicut de Paulo legitur: quod significatur in expansione retis: infusio Spiritus sancti, vel rectificatio liberi arbitrij intelligitur in hoc, quod dicit: *conuertit me retrorsum,* æterna siquidem, quibus inhærendum est toto corde, retro sunt, nec tantum peccatori ratione culpæ, sed cuiuslibet homini misero, propter inclinationem animæ in sensus, & sensibilia. Vnde dicit in huius designationem Ioannes: Audiui post me vocem magnam, tanquam tubæ dicentis. Hoc etiam adimpletur, quotiescunque per tribulationem castigatur, vnde Augustinus, in Confessionibus: Tu semper aderas misericorditer sãuens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas. Et Gregorius in Registro: Multi in hac vita dolores sunt, qui ad amorem cœlestium quotidie impellunt: qui mihi in hoc solum vehementer placere in hoc mundo aliquid non permittunt. *Posuit me desolatam,* propter multitudinem peccatorum, & defectum bonorum operum. Vox in excelsis audita est lamentationis, fletus, & luctus: Rachel plorans filios suos, & nolens consolari super eis, quia non sunt. Item desolatam, propter pericula, & impedimentum terrenorum solatiarum: *Renouit consolari anima mea, & cætera: tota die mœrore confectam,* pro pœnitentiæ amaritudine: Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meam.

Vigilauit. Hic plangit, vt dictum est, finalem, & irremediabilem Synagogæ desolationem. Quam pœnam primo describit, vt inflictam iustè: secundo effectum ipsius pœnæ. *Infirmata est virtus.* In prima parte insinuat misericordiam diuinæ dilectionis: secundo finalem recenset seueritatem ultionis, *conuoluta sunt, & imposita,* similiter, & æquitatem flagellationis. Huic autem sententiæ præmittitur litera NYN: quod interpretatur Semperiternum, significans subuersionis vltimæ miseriam: quando Iudæi per Romanos finaliter in perpetuū sunt dispersi. Dicit ergo, *vigilauit,* quod diu dormire videbatur, id est, enigilauit, vnde Rabanus: Vigilare iugum dicit: quia tempus diu dilatae vindictæ tandem in eam auertit. Quid tu vides Hieremias? Virgam vigilantem. Et dixit Dominus ad me: Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo, vt faciam illud. Iugum iniquitatis est pœna deprimens, & coercens peccatores, *in manu Domini,* in quo potentia eius operatiua intelligitur, *conuoluta sunt iniquitates,* quasi in acruum reductæ, quæ videbantur dispersæ, & in obliuionem datæ, & *imposita collo meo,* quasi pondus ad portandum impositæ in pœnam: sicut fit, cum imponitur collo latronis: Quo modo confunditur fur, quando deprehenditur: sic confusi estis domus Israël. Collum significat voluntatem rationalem: quia sola voluntate capimus, id est, Christo adharemus: sicut per collum medium corpus capiti copulatur. Sed pro effectu pœnæ sequitur, *infirmata, &c.* & notat duplicem effectum: scilicet ablationem potestatis, & perpetuitatem captiuitatis, ibi, *dedit me Dominus.* Dicit ergo, *infirmata est virtus mea,* propter pœnæ grauitatem: *Infirmata est in paupertate virtus mea, dedit me Dominus in manu,* Romanorum, de qua non potero surgere, vsque ad finem mundi. Domus Israël cecidit, & non adiciet, vt resurgat. Quod si exponatur de captiuitate facta per Chaldæos, quæ durauit per septuaginta annos: tunc exponendum sic, *de qua non potero,* id est, vix, & de difficili potero, vel per me non potero surgere.

Allegoricè. Iugum vigilat, cum propter peccata Ecclesiam

Duo sunt in peccato.

Quæ exiguntur ad iustificationem peccatoris. 1. Cor. 9. d

Apoc. 1. c

Aug. lib. 2. Confess. c. 2. prope finem. Greg. lib. 4. cap. 79.

Hier. 31. e

Psal. 76. a Hier. 31. d

Hier. 1. c

Hier. 2. f

Psal. 30. b

Amos 5. a

Heb. 13. c Hier. 8. d

Hier. 49. b

Hier. 2. d

Rom. 13. a

Hier. 6. b Isa. 28. c

Ezech. 17. f

Psal. 101. a

Ecc. 1. a Añ. 2. a

Psal. 93. b Ican. 14. d

clesiam flagellat: quod collo imponitur, quando præa-
ti propter peccata subditorum puniuntur præcepto di-
uino: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos
contra solem in patibulis: Quod factum est, quia forni-
catus est populus cum filiis Moab. Sic virtus Ecclesiæ
infirmatur: quæ secundum id, quod sequitur, *dedit me,*
& c. in finali condemnatione completur. Amplius infir-
matur virtus per peccatorum frequentiam: quia qui-
libet actus peccati aliquid adimit de fortitudine, & ha-
bilitate ad bonum. Dat Dominus in manu, vel quando
virginitas amittitur, vel quando peccatum mortale com-
mittitur: de quo nullus per se sine Dei operatione re-
ducitur: est enim homo spiritus vadens, & non rediens.

Psal. 77. d

Abstulit Dominus. Hic lamentatur subtractionem in-
gniorum personarum. Et habet tres particulas: in pri-
ma parte deplorat stragem personarum. Secundo ipsum
temporum infortunium. *Vocauit aduersum me.* Tertio
deplorat miseriam reliquiarum, ibi: *Idcirco,* & c. Huic
sententiæ præmittitur litera SAMECH, & interpretatur
Adiutorium: in quo innuitur Dominici adiutorij ablati
lamentatio. Rabanus coniungit hæc tria MEM, NVN,
SAMECH: quæ simul iuncta interpretantur. Ex ipsis
sempiternum adiutorium: ex ipsis, scilicet scripturis:
secundum ipsum: & est quinta connexio. Dicit ergo:

Magnificus
qui.

Abstulit omnes magnificos meos, id est, magna facientes,
de medio mei, vt Reges, Principes, sacerdotes, virtuosos.
Magnificus enim est, qui in omni opere virtutis eligit,
quod perfectius est: vnde magnificentia est decus, &
ornamentum diuinarum humanarumq; omnium vir-
tutum. *Vocauit aduersum me tempus:* quasi, non sit istud
casu factum: sed ad hoc tempus diuinitus prouisum:
Adesse festinant tempora, vt contereret electos meos, ho-
nore, aut gratia cæteris maiores. Vnde sequitur, *torcular
calcauit.* In quo vehementia oppressionis designatur. Et
dicit, *torcular,* & c. vt insinuet, vt dictum est, miseriam
reliquiarum. Quoniam sicut in torculari, quicquid pu-
rum est, eliquatur: & quod impurum est, remanet in
pressura: sic in Iudæorum obsidione nobiles fuerunt
in captiuitatem ducti, ignobiles autem, & pauperes
quasi aridi derelicti.

Deut. 32. e

Allegoricè. Magnifici intelliguntur prælati: qui tunc
auferuntur, quando caduca, & vilia, quæ exigua sunt,
quærun: magna, & æterna derelinquunt: Adducet ma-
gistratus, quasi lutum, & quasi plastes conculcans hu-
mum: igitur auferuntur de medio, & mali non sunt in
medio, sed in angulo. Debet enim Prælati esse in me-
dio omnium per humilitatem: Rectorem te posuerunt,
noli extolli: esto in illis, quasi vnus ex eis. Item per com-
munitatem: vt nullius personam acceptet. Si dormiatis
inter medios clericos, pennæ columbæ deargentatæ. In
summis excelsisq; verticibus supra viam in mediis se-
mitis stans iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loqui-
tur, dicens, & c. Item per omnium diligentem confide-
rationem: Diligenter agnosce vultum pecoris tui. Et: In
medio populi polluta labia habentis, ego habito. Item
per pacis confirmationem, & conseruationem: Stetit
Iesus in medio doctorum, vel discipulorum, & dixit
illis: Pax vobis. *Vocauit aduersum me,* & c. De toto tem-
pore exigentiam. Bernardus: Sicut capillus capitis, sic
momentum de tempore non peribit, vt conterat electos
meos, actus condemnet, quos optimos reputabam: Est
via, quæ videtur homini recta, & nouissima huius du-
cunt ad interitum. In torculari angustia tribulatio-
nis, non pœnitentialis intelligitur: in torculari enim vi-
num eliquatur, quo reficiuntur homines: remanent fæ-
ces, quæ deprimuntur: sic per pœnitentiam electi pro-
bantur ad mensam Domini, & rapiuntur: mali affligun-
tur, & murmurationis merito internis incendiis com-
buruntur. Vnde pro bonis dicitur: Lauabit in vino sto-
lam suam, & in sanguine vultus pallium suum. De malis:
Vt lutum platearum delebo eos. Vel torcular se-
cundum Glossam est passio CHRISTI. Torcular cal-
caui solus: & propter hoc vinum premitur de torcula-
ribus, id est, salus de imitationibus Dominicæ passio-

Isa. 41. f

Eccl. 32. a

Psal. 67. b

Prou. 8. a
Prou. 27. d
Ioa. 20. c

Prou. 14. b

Gen. 49. b

Psal. 17. d
Isa. 63. a

nis. Et potest esse thema in passione: quia primo nota-
tur passionis angustia in torculari: secundo patientis
potentia in calcatione eiusdem: tertio efficacia notatur
in virgine filia Iudæ.

Idcirco ego plorans. Ecce consequens prædicta flagella
desolatio reliquiarum. Vbi primo præmittit desolatio-
nem: secundo desolationis intensiorem. *Et oculus meus:*
tertio vtriusque rationem, *quia longè.* Huic sententiæ
præmittitur litera AIN, quod interpretatur Fons, siue
oculus: alludens sententiæ sequenti, in qua oculi ve-
lut fontes aquarum abundantia dicuntur irrigui. Dicit
ergo: *Idcirco ego plorans,* id est, gens residua: Hierony-
mus tamen exponit hoc de Propheta Hieremia. Inde
intensio doloris subditur, & *oculus meus deducens aqua,*
id est, magnam lacrymarum inundantiam, & fontem
lacrymarum. Supra capitulo eodem: Plorans, plora-
uit & cætera, *quia longè.* Ecce ratio desolationis. sub-
tractio diuinæ consolationis, & execratio populi delin-
quentis, *facti sunt.* Dicit ergo, *quia longè factus est à me
consolator;* Deus propter peccatum. Longè enim à pec-
catoribus salus, *conuertens animam meam,* ad bonum:
nullus enim ad bonum conuertitur, nisi prius in bono
delectetur. Augustinus: Vt amor iustitiæ non præpona-
mus omnia, quæ delectant: ipse est primus gradus, vt in-
ter omnia, quæ delectant, plus delectet ipsa iustitia. Pro
secundo sequitur, *facti sunt filij mei perditij,* ad literam,
vnde: Adduxit mihi luctum magnum: vidi enim ca-
ptiuitatem populi mei, filiorum meorum, & filiarum
meorum: Sed causa causæ sequitur, *quoniam inualuit
inimicus,* id est, præualuit.

Psal. 118. u

August. de
verb. Apost.
Ier. 16. 20. 10.
Bar. 4. b

Allegoricè, vox est Ecclesiæ, vel animæ sanctæ: quæ
sponsi sui deplorat absentiam. Sed deploratio efficax
non est, nisi continuetur: vnde ille à Domino consolari
videtur, qui seruat cor, scilicet continuè lacrymosum,
nullum admittens interruptiuum solatium. Augusti-
nus: Consolari nolo vos, nisi primum venia reduxerit
vos. Et hoc est, oculum facere fontem aquæ *quia longè
factus est,* & c. propter peccata mea. Econtrario cum præ-
sens sit consolator, non habent locum amaritudinis la-
crymæ. Nunquid possunt lugere filij sponsi, quamdiu
cum ipsis est sponsus? *facti sunt filij mei perditij,* falsi
Christiani. Vel de anima singulari intelligitur. Ephraim
adducet filios suos ad interfectorem: Ephraim inter-
pretatur frugifer: quia filij Ecclesiæ prosperitate, &
affluentia præcipuè corrumpuntur.

Matth. 9. b

Osea 9. d

Expandit Sion. Hic secundo post declaratam à se diui-
nam seueritatem, subdit compassionis incentiuum,
hostium scilicet importunitatem. Primo describens
oppressionis miseriam: secundo ipsius pœnæ iustitiam,
ibi: *Audite obsecro.* In prima parte, quia hostes tunc
maximè sunt molesti: quando illi, quorum sunt hostes,
sunt in angustia constituti: ideo primo describit contra
Iudæos adiutorij & solatij indigentiam: deinde subdit
aduersariorum impugnantiam, ibi: *mandauit Dominus,
facta est Hierusalem.* Huic sententiæ præmittitur litera
PHE, quæ interpretatur os ab ore, non ab osse: vel oris,
genitiuè, quasi dicat: maior est obsessio mei, quam lin-
gua valeat enarrare: vnde etiam manuū extēsiōne præ-
tēditur. Dicit ergo, *expandit,* sicut periclitans, requirens
adiutorem: vel in sinum afflictionis maximum: sicut so-
lent afflicti graui morbo facere, & mulieres parturien-
tes, *Sion,* continens pro contento, *non est, qui consoletur
eam,* dominico subtracto solatio, & diuino flagellante
iudicio. Vnde quæram consolatorem, *mandauit Domi-
nus aduersus Jacob,* id est, duas tribus Iuda, & Benjamin,
de eius genere, & nomine gloriantes. Mandauit quan-
tum ad pœnæ iustitiam, non quantum ad punientium ma-
litiā, *in circuitu eius hostes eius,* vnde: Nabuchodonosor,
& omnis exercitus eius circumdederunt ciuitatē, & ex-
truerunt in circuitu eius munitiones. Sed pro cōsequen-
ti ignominia subdit, *facta est Hierusalem quasi polluta
menstruis inter eos,* Hierusalem continens pro contento
facta est, quasi polluta menstruis, id est, immunda repu-
tata,

Nahum. 3. b

4. Reg. 25. a

tata, & abominabilis: & hoc dicitur secundum Rabanū quia sanguinolenta opera, & carnalia desideria noluit vitare: vnde subdit Rabanus: Menstrua, sceditas est, cum per singulos menses grauiā, atque torpentia mulierum corpora immundi sanguinis effusione releuantur.

Exod. 17. c

Allegorice. Sion, id est, Ecclesia in prælatis sanctis, expandit manus suas pro subditis orando, vnde: Cum leuaret Moyses manus, vincebat Israel. Non est qui consoletur eam, benefaciendo. Omnes namque declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Mandauit Dominus, & cetera. hoc specialiter impletur, cum tribulationes hæreticorum, & aliorum contra Ecclesiam suscitantur: præcipue cum carnalitates, & carni placentia prædicantur, tunc Hierusalem, quasi polluta menstruis plangitur: pro quo Isaias: Facti sumus, vt immundus, omnes nos: quasi pannus menstruata vnuerse iustitiæ nostræ.

Isa. 64. b

Moraliter, Sion animam significat, quæ fuit speculatrix Dei, sed in vitia relapsa, ad Dei consolationes frustra se erigit: quia potius grauibz taxatur tentationibus: & medico indiget, non sponso.

Iustus est Dominus. Ecce hic secūdo post pœnæ exaggerationem, subdit pœnæ iustitiam: recognoscens eam sibi iuste fuisse illatā, dicens: Iustus est Dominus Cui sententiæ præmittitur litera SADI, quod iustitiæ interpretatur, & satis conuenit proposito. Exinde Rabanus facit hic sextam connexionem trium præcedentium literarum AIN, PHE, SADI, quæ interpretantur, simul fons, siue oculus oris, iustitiæ. Dicit ergo, iustus est Dominus, me affligēdo, quia os eius ad iracundiā pronocauit, os

Osee 12. d

Greg. lib. 2. Moral. cap. 18.

Cic. lib. 2. de Inu.

eius, id est, ipsum mihi per Prophetas loquentem: Ephraim in amaritudinibus suis prouocauit me. Quod à sensu morali non discrepat: vbi docetur, omnem pœnam æquanimiter esse ferēdam, vnde Gregorius: Si iusta placere Domino scimus: pati autem nulla, nisi quæ Domino placuerint, possumus: iusta sunt cuncta, quæ patimur: & valde iniustum est si de illa passione murmuramus. Glossa dicit super hoc: deprecatio est spes concessionis, quæ est color Rhetoricus, vnde Tullius: Deprecatio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. Audite obsecro, ecce iterat conclusiue suæ desolationis querimoniam, vbi primo inuitat omnes ad compassionem: deinde subdit compatendi rationem, *virgines meæ*. Vbi datur intelligi, quanto aliquis plus luget, tanto videt amplius esse lugendum. Dicit ergo, Audite, obsecro, vnuerse populi. Supra inuitauerat ad compatiendum aliquos: hic inuitat vnuerfos: talis enim est vsus humani affectus, vt dicit Rabanus: vt doloris sui, siue gaudij alios quærat esse participes: quatenus illorum solatio illatum onus tristitiæ, siue lætitiæ facilius portet. Et videte dolorem meum] audite, verba querimoniæ, videte, multipliciter miseriam, *virgines meæ*, ex quibus expectari posset successio posteritatis, Et iuuenes mei, ex quibus expectari potest auxilium defensionis, *abierunt in captiuitatem*, Babylonis. Vel iuuenes pro paruulis accipiuntur, vt sit hic octauus locus indignationis: quia tales nec se nec alios possunt defendere.

1. Cor. 11. a

4. Reg. 12. b. c

Allegorice. Virgines, Ecclesiæ particulares. Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Iuuenes etiam abeunt in captiuitatem, cum regenerati seducuntur hæretica prauitate: sicut patet in Ecclesia orientali: ibi statim regenerati multiplici imbuuntur errore. Vel in virginibus pudicitia, simplicitas, & mansuetudo: in iuuenibus zelus, amor, fortitudo, magnanimitas, hæc vadunt in captiuitatem per defectum prudentiæ, vnde Roboam, reiecto consilio seniorum, adhæsit consilio iuuenum. Vel virgines vadunt in captiuitatem in fatuis virginibus, quæ superbiūt de virginitate, & nullis aliis bonis operibus adornantur. Vel castæ intentiones, & cogitationes significatur per virgines: sicut per iuuenes, robustæ affectiones, quæ ducuntur in captiuitatem, cum peccatum mortale occupat mentem.

Vocantur amicos. Ecce tertium incētiuum compassionis,

scilicet consideratio fraudum falsorum amicorum. Vbi præmittit ipsorum deceptionem: deinde consequentē ipsius desolationem *sacerdotes mei*. Huc clausula præmittitur litera COPH, quæ interpretatur Vocatio: & congruit ei, quod sequitur, *Vocantur amicos*, ad literam, Ægyptiacos, quos mihi tanquam fœderatos putabam amicos, & hæc fuit vna præcipuarum causarum destructionis Hierusalem: quia scilicet innixi sunt auxilio Ægypti, vnde: Erit vobis fortitudo Pharaonis in cōfusione, & fiducia vmbra Ægypti, id est, ignominia. Vnde sequitur, *Et ipsi deceperunt me*. Omnis amicus fraudulenter incedit: quia, vt dicit Glossa, in tēpore primæ, & vltimæ captiuitatis nullum eis auxilium præbuerunt, vnde Rabanus: Patet, quod per antiphrasim ille amicus dicitur, qui deceptor est probatur: sunt enim qui dicuntur amici: sed magis ostenduntur esse inimici: quia egrediuntur ad inimicitiam, *sacerdotes mei*, quibus debetur amplior reuerentia, pro auctoritate. *Et senes mei*, quos ætas facit reuerendos, in vrbe, Hierosolyma, *consumpti sunt*, peste, gladio, vel famis inopia: quia *quæsierunt cibum sibi*, & non inuenerunt, vt refocillarent animam suam, non dicit, vt sustentarent. Quæ omnia, & si pluries cōtigerint, maxime tamen in subuersione facta per Romanos: Et est hic decimus quartus locus cōquestionis: vbi res ipsæ, quasi sensibilibz explicantur, vt iudex ad misericordiam inflectatur.

Isa. 30. a

Hier. 9. b

Allegorice, A amici, id est, clerici illi, qui vocati ab Ecclesia, ipsam decipiunt, cum stipendia recipiunt, & communi vtilitati non viuunt: Vel decipiunt Ecclesiam, qui plures pingues recipiūt præbendas: vbi enim Ecclesia deberet, & posset habere plures idoneos seruitutes: non habet, nisi vnum virum condignum. Nec est mediocri Ecclesiæ iniuria, cum lucro seruorum suorum per captiuitatem aliquorum Ecclesia defraudatur. *Sacerdotes eius consumpti sunt*, in peccatis viam infelicem terminantes.

Moraliter: homo habet tres amicos: primus est caro, de qua: Nemo vnquam carnem suam odio habuit: iste amicus decipit, ducens ad suspendium sibi consentientes: Irretiuit eum multis sermonibus: & blanditiis labiorum protraxit illum: statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam. Secundus amicus est mundus, qui parat funem, vel laqueum, vnde Apostolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum, & in tentationem diaboli, & c. Tertius est diabolus, qui suspendit sibi consentientem. Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificiis suis, *quæsierunt sacerdotes cibum*, & non salutem animarum: Væ pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.

Ephes. 5. f

Prou. 7. d

1. Tim. 6. b

Osee 4. d

Ezech. 34. a

Vide Domine. Ecce vigesima pars capituli: vbi excitat in aduersarios Dei indignationē. Et primo præmittit in summa, calamitatem: deinde inimicorum iniquitatem, *omnes amici mei*: tertio infert suam intentionem vltimo versu, ibi: *ingredietur omne malum*. Calamitatem suam describit, quantum ad quatuor: primo quantum ad angustias corporales, quæ intelliguntur in turbatione ventris: secundo quantum ad angustias spirituales, quæ intelliguntur in subuersione cordis: tertio quantum ad angustias vniuersales, quæ intelliguntur per foris est gladius: quarto quantum ad angustias irremediabiles, in principio versus sequētis, ibi: *Audierūt*, & c. Huic versui præmittitur littera RES, quæ interpretatur Capitis, quia hic describitur tribulatio ad intima cordis perueniens. Dicit ergo, *Vide Domine*, vt mihi compatiaris, & contra aduersarios indigneris, *quoniam tribulor*, quā tribulationē explanās, subdit, *venter meus cōturbatus est*, quasi parturientis, cui est vehemētissimus dolor ventris. Vel veter sacerdotes sunt mali: quia mali prælati omittūt vitalia sacramenta toti corpori, solis ipsi ventris sordibus seruietes. Adhæsit in terra venter noster. Pro angustia cordis sequitur, *subuersum est cor meū in memetipso*, vbi tanta intelligitur desolationis vehemētia, quæ rationis iudiciū offuscabat. Turbatus est in ira ocul⁹ meus, anima mea, & veter me⁹. Vel cor mystice intelligitur Pro-

Psal. 43. d

Psal. 30. b

pheta,

Osea. 7. c

Ruth. 1. d

Hegeſp. lib. 5
de Exc. urb.
Hierof. cap. 1.

Pſal. 12. b

Hier. 31. b

Iſa. 33. a

phetæ, & confiliarij; quia in corde est sedes confilij. Ephraim, quasi columba seducta non habens cor. Vnde sequitur: *quonia[m] amaritudine plena sum, corde, & corpore*: vndique cernens tribulationem amaricantem. Non vocetis me Noëmi, id est pulchram, sed vocate me Mara, id est, amaram, quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. Huius autem plenæ amaritudinis subditur causa, tribulatio vniuersalis: vnde sequitur: *foris interficit gladius, foris, id est, extra ciuitatem gladius persecutoris, & domi, id est, in ciuitate, mors similis est.* Quod autem dicit, *domi*, fame; quod vero dicit, *similis est*, referatur ad similem tribulationem: quoniam tempore obsidionis factæ per Romanos Iudæi contra se pugnarunt: & qui erant superius in pinnaculo templi, pugnaverunt contra illos, qui erant in parte templi inferiori, vt narrat Hegeſippus.

Allegorice, per ventrem potest intelligi Ecclesia cathedralis, quæ frequenter per discordias tumefacta, cõturbatur: cor subuertitur, quando consilium pacis non inuenitur: sæuiunt Ecclesiæ aduersarij, & periculis internis agitur.

Moraliter, cor subuertitur, quando superius clauditur, & inferius aperitur: tamen contrario modo materialiter disponatur.

Audierunt, quia, & c. Hic quarto tangit angustias iremediabiles, nunquam remedium inuenientes: & introducit, vt dictum est, aduersarios exultantes, ibi: *omnes inimici mei.* Huius sententiæ præmittitur litera *Sc* IN, quod interpretatur Dentium: quia post dolorem parturientium grauissimus videtur dolor dentium. Ex prædictis patuit primo morientium, ecce dolor residuorum uiuentium describitur. Dicit ergo, *audierunt, gētes in circuitu constitutæ, vel alij quicumque, quia ingemisco ego]* ego, dicit discretionis causa, & signatiōis: quia nullus alius sic gemens inuenitur. *Et non est, qui consoletur me,* supra capitulo eodem: *Non est qui consoletur eam, & c.* Anxiati autem animæ hoc est doloris non modicum augmentum: quando ille, in quo spem habuit solatiij, differt afferre solatium. *Omnes inimici.* Post descriptam suam defolationem, hic subdit inimicorum sæuientium improbitatem: primo describit eorum culpam: secundo prædicat futuram ipsorum pœnam, & consolationem econtrario Iudaicam, ibi: *Adduxisti.* Dicit ergo: *omnes inimici mei audierunt malum meum, afflictionis, & oppressionis, larati sunt*: Qui tribulant me, exaltabunt, si motus fuero, *quoniam tu fecisti,* id est, me tribulationibus exposuisti. Sed pro sua consolatione futura, & inimicorum tribulatione, subdit: *adduxisti,* id est, adduces in liberationem de captiuitate. In fletu venient, & in misericordia reducam eos. *Et fient, aduersarij mei, similes mei,* sicut videlicet modo sum: & ego liberabor: Væ qui prædatis, nonne prædaberis.

Allegorice. Istud retorqueri potest, contra malos religiosos, qui sunt dentes Ecclesiæ, qui latent, & ruminant, vorant pro toto corpore: audiunt, quia gemiscit Ecclesia in aduersitate, & non est, qui consoletur, id est, qui opponat se efficaciter pro Ecclesia. Vel Ecclesiæ ista est vox in pauperibus, quæ in eis ingemiscit, & rarū inuenit adiutorem. Et ideo continget permutatio: quia veniet pauperibus bonis consolatio in futuro: diuitibus autem malis tribulatio, sicut patuit de diuite, & Lazaro:

Filij recordare, quia recepisti bona in vita tua: & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Ingrediatur. Ecce hic tertio infert suam intentionem: vbi more rhetorico, vt dicit Glossa, postquam ad se iudicis misericordiam inflexit, in aduersarios Dei excitat seueritatem. Et habet propter partes: quia primo excitat iudicis affectum ad eorum peccata multimoda consideranda: secundo ad flagella conferenda, ibi: *Et vindemia eos:* tertio excitat ad hoc per exemplū, ibi: *Sicut vindemiaſti:* quarto æquitatis iudicium, ibi: *Propter omnes.* Huic sententiæ præmittitur litera *THAV*, quæ interpretatur Signa: quia secundum Rabanum interpretationis gratia copulandum est cum tribus literis præcedentibus, *CORN, RES, SIN*, quod interpretatur, *Vocatio, capitis, dentium, signa.* Per dentes, inquit, articulata vox emittitur: & iis signis, ad caput omnium, qui est Christus, itur: per quem venit ad regnum sempiternum. Aliter, Iudæi habent vigintiduas literas, & vigintiduos libros, scilicet secundum computationem: vltima autem literarum est *THAV*: vicenarius autem primus numerus cõtinet septenarium triplicatum: & significat trinitatem: vltima autem litera superaddita, scilicet *THAV*, significat, & signat essentię trinitatis vnitatem. Vel sicut dicit Hieronymus, apud Samaritanos *THAV* litera habet figuram crucis, quanquam apud Hebræos corrupta sit: quod hoc significat, quod quidquid in veteri testamento ponitur, signum est Dominicæ passionis. Vel aliter intelligendum, quod nulli prodest lamentatio, nisi cuius ad mortem Christi intentio ordinatur: propter quod *THAV* vltimo ponitur in hoc quadruplici alphabeto. Dicit ergo: *Ingrediatur omne malum,* quod quasi ingredi non videtur dum non punitur, *omne malum eorum coram te,* ad examen, scilicet tuum: *Et vindemia eos,* Rabanus: Vindemiare est vnumquemque fructum operum suorum metere. Et notandū, vt dicit Rabanus, quod quādo sancti viri deprecatorio more cōtra hostes suos rogant, nō voto malitię, sed spiritu prophetię hoc, quod eis præsciunt futurum, prædicunt. Vel etiam contra spirituales nequitias orāt: & quos incorrigibiles esse sciunt, vt iustam à Domino recipiant sententiam, & electi ab eorum infestatione liberentur. Hęc Rabanus. Et si hoc orant pro dæmonibus, possunt eadem pro incorrigibilibus hominibus supposita incorrigibilitate, mereri zelo iustitię. Vel spiritualiter intelligitur, vt sit vindemiatio mali in eis destructio. Pro exēplo sequitur, *sicut vindemiaſti me.* Et pro regula iustitię sequitur, *propter omnes iniquitates meas.* Et in similibus simile iudicium. Quam sententiam exponit, subdens qualiter vindemiauerit, *multi enim gemitus mei,* quia modo est ratio gemendi: & hoc quantum ad signum exterius. *Et corneum, mærens,* quantum ad lamentum interius.

Allegorice; Primo complebitur in iudicio, quando illud Psalmi implebitur; *Vindica domine sanguinem sanctorum tuorum, qui effusus est.* Et illud; *Quare non iudicas sanguinem nostrum?* In quo zelus quidam iustitię intelligitur, supposita pertinacia delinquentium. Vel certe, satis vindicat, cum inspirando peccatoribus pœnitentię spiritum, eos ad puniendum peccata sua inclinat.

CAPVT SECVNDVM.

ALEPH.

VOMODO obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Israël, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.

BETH. Præcipitauit Dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda: & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius.

GIMEL. Confregit in ira furoris omne cornu Israël: auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici: & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro.

DALETH

Len. 16. f

Hier. lib. 3. in
Ezech. ca. 9.
10. 4.Pſal. 78. c
Apoc. 6. c

- DALETH.** Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmavit dexteram suam quasi hostis: & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filia Sion: effudit quasi ignem indignationem suam.
- HE.** Factus est Dominus velut inimicus: precipitavit Israël, precipitavit omnia mœnia eius, dissipavit munitiones eius, & replevit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.
- VAV.** Et dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum: obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem & sabbatum: & in opprobrium & in indignationem furoris sui regem & sacerdotem.
- ZAIN.** Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius: vocem dederunt in domo Domini, sicut in die solemni.
- HETH.** Cogitavit Dominus dissipare murum filia Sion: tetendit funiculum suum, & non auertit manum suam à perditione: luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.
- TETH.** Defixa sunt in terra porta eius: perdidit & contriuit vectes eius: regem eius & principes eius in gentibus. Non est lex & propheta eius non inuenerunt visionem à Domino.
- IOD.** Sederunt in terra, conticuerunt senes filia Sion, consperserunt cinere capita sua, accincti sunt ciliciis, abiecerunt in terram capita sua virgines Hierusalem.
- CAPH.** Defecerunt præ lacrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum super contritionem filia populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi,
- LAMED.** Matribus suis dixerunt: Vbi est triticum & vinum: cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis: cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.
- MEM.** Cui comparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem? cui exaquabo te, & consolabor te, virgo filia Sion? magna est enim velut mare contritio tua: quis medebitur tui?
- NVN.** Propheta tui viderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptiones falsas & eiectiones.
- SAMECH.** Plauserunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæcine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersa terræ?
- PHE.** Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilauerunt, & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus: en ista est dies, quam expectabamus: inuenimus, vidimus.
- AIN.** Fecit Dominus, quæ cogitavit: compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit: & latificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum.
- SADI.** Clamauit cor eorum ad Dominum super muros filia Sion: Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.
- COPH.** Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame in capite omnium compitorum,
- RES.** Vide Domine, & considera quem vindemiaueris ita: ergo ne comedent mulieres fructum suum paruulos ad mensuram palma: si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & propheta?
- SIN.** Iacuerunt in terra foris puer & senex: virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio, interfecisti in die furoris tui: percussisti, nec misertus es.
- THAV.** Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & derelinqueretur. Quos educaui & nutriui, inimicus meus consumpsit eos.

EXPOSITIO IN CAP. II.

Postquam in præcedenti alphabeto deplorauit propheta temporalem illius populi tribulationem, secundum quod illata erat ab aduersario tribulante; hic lamentatur eandem, secundum quod illata erat à Domino reprobante. Et habet quinque partes: primo quantum ad hoc describit infelicitatem synagogæ: secundo desolationem introducit super hoc ipsius prophetæ, ibi: *Defecerunt præ lacrymis*: tertio subdit huius tribulationis mœrorem, ibi: *Propheta tui viderunt tibi falsa*: quarto docet exercere se ad gemitum & compunctionem propter talem admonitionem, ibi: *Clamauit cor eorum ad Dominum*: quinto voluerunt se ad implorandam supernam miserationem, ibi: *Vide Domine & considera*. In prima describit iram Dei, & reprobationis effectum circa statum Iudæorum in generali, quantum sc. ad totam regionem: in secundo in speciali, quantum ad ciuitatē, *Et dissipauit quasi*, &c. In prima parte primo lamentatur illius populi excæcationem, & detestationem: secundo potestatis ablationē, ibi: *Precipitavit Dominus*, tertio populi stragem, ibi: *Tetendit arcum suum quasi inimicus*, quarto generalem habitationem, & habitatorum dissipationē, ibi: *factus est Dominus velut inimicus*. In prima parte tria tangit reprobationē consequentia, primo excæcationem, secundo detestationē, ibi: *proiecit*, tertio omnis gratiæ, & clementiæ solitiæ subtractionem, ibi:

A Et nō est recordās, Huic literæ præmittitur litera, **ALEPH**, quæ interpretatur Doctrina, & est exponendū vt supra: sicut patet, ex illo versu, qui sequitur: *Propheta tui viderūt tibi falsa*, Dicit ergo, *Quomodo*, admiratiue, & interrogatiue. Cui quæstioni respondetur ita in prædicto versu, *Propheta tui viderūt*. *Quomodo* obtexit caligine, non aliquid præbendo, sed gratiam subtrahendo: vnde Glossa: Caligine erroris ignominia, vel tristitia tribulationis irremediabilis, quæ prius claruerat lumine prophetarū, in furore suo, id est, ira implacabili, hoc est voluntate puniēdi inflexibili: sicut inflexibiles sunt homines furiosi, *Dominus filiam Sion*, id est, regionē totā, quæ sub arce Sion, & ciuitatem Hierusalem protegi solebat, sicut mater à filia. Mōs enim est scripturarū, vt Metropolitanæ ciuitates, matres appellantur: & adiacētes regiones, oppidi, & vici filia. Pro secundo sequitur, *proiecit de caelo*, cultu illo reprobato, & abiecto filio regni, & diuino fauore oblato, & angelico præsidio, in terram, videlicet altitudine subtracta: nec enim remansit, in ea lapis super lapidem, vt prædictū est, *inclytam*, scilicet ciuitatē, *Israël*, quæ solum inclyta esse solebat. *Quomodo* capta est, & comprehensa inclyta vniuersæ terræ. Antiqui enim libri habent, *terram*, scilicet, *de calo terram*, & sonat, quasi in terram ad literam, id est, Hierusalem terram inclytam. Sed pro tertio sequitur. *Et non est recordatus*, ad miserandū, *scabelli pedum suorum*, id est, populi,

Luc. 19. g
Hier. 15. e

qui sibi humiliter erat subiectus. Vel Hierusalem templi, vbi Dominus super propitiatorium apparere solebat Moyfi, propter quod scabellum pedum eius dicitur, *in die furoris sui*, id est vindictæ irrefragabilis. Allegoricè, exponitur in Glossa, & moraliter, quando quicumque solebant esse sapientissimi excæcantur merito, scilicet peccatorum: sicut Iudas voluit recipere virgines Iabes, ne perderet tribum electam ex Israel: & sanctissimi prius, in fordibus versantur.

Præcipit Dominus, &c. Postquam lamentatus est excæcationem synagogæ: hic lamentatur potestatis subtractionem. Et quia duplex est potestas magnorum scilicet resistendi, & inuadendi: primo deplorat ablationem primæ, deinde secundæ in versu sequenti ibi *confregit*, &c. Potentia autem resistendi consistebat in munitionibus, & in personis illas regentibus: pro primo dicit, *præcipit*, pro secundo, *polluit regnum*. Dicit ergo, *præcipit*, quod est plus, quam deicere, præcipitare enim id est, quod proiciendo confringere. Vnde sequitur, *nec pepercit*, quod etiam amplius est, quam præcipitare: quod in vltima captiuitate est completum, extinctis caeremoniis Iudæorum secundum Glossam: Domino prouidente, vt per ea, quæ euenerunt, ventura videatur Prophetare. E contra de iusto dicitur in Psalmo: Cum ceciderit iustus non collidetur: quia, Dominus ponit manum suam. *Omnia speciosa Iacob*, ædificia scilicet, quæ erant non solum in munimentum, sed in ornamentum templum scilicet, & alia ciuitatis ædificia, *destruxit in furore suo*, id est implacabili ira, *munitiones*, ad literam, *virginis Iuda*, ciuitatem ab omni fructu sterilem, non habentem ex se successionem. Totum murum Hierusalem per circuitum destruxit exercitus Chaldæorum. Vel in speciosis intellige opulentiam, in munitionibus potentiam, *deiecit in terram*, dictas scilicet munitiones. Sed pro desolatione personarum sequitur, *polluit regnum*, id est, omni pollutioni, & ignominia expositum, quia hominibus subiecit in circumcisis, quorum consortio, & moribus prophanati sunt. *Et principes eius*, scilicet polluit, id est, pollutos demonstrat. Sic ergo patet subtractio potentia resistendi.

Allegoricè, deploratur hic lapsus humani generis quo ad tria præcipuè incommoda: primo excæcationis, deinde mortalitatis, *proiecit de caelo*, tertiæ concupiscentia carnalis ibi, *omnia speciosa Iacob*, Pro primo dicit: *Quomodo obtexit*, &c. Sion interpretatur specula, & significat statum animæ rationalis in innocentia, quæ creata scilicet ad æternitatis lumina contemplanda, quam posuit in specula, cū dixit: De ligno scientiæ boni, & mali, ne comedas, &c. Quasi enim in specula constituitur, quando imminet mali periculum, qui circumspeditionem cauere iubetur. Filia ergo Sion: anima hominis, speculationis filia non tamen firmata in arce contemplationis. Sunt enim filia Hierusalem, id est, contemplatione clarè videntes: sunt filia Sion, id est, speculatione per specula cernentes: sunt filia Babylonis id est, confusionis, quæ oculos suos statuerunt declinare in terram. Hæc igitur filia Sion obtegatur caligine, quia lumē rationalis animæ obnubilatur, nō penitus extinguitur. Sed pro mortalitate sequitur: *Proiecit de caelo terram inclutam Israël*; per hæc terram inclutam, corpus hominis accipimus quod per immortalitatis gratiam, quasi caelo simile extitit: & de illo sublimi statu cecidit, postquā illicita acceptauit. *Non est recordatus*, ad miserandum, *scabellum pedum suorum*, id est, generis humani, à quo tã seueram vindictam exegit, *Præcipit*, in quo subita intelligitur generis humani ruina, de paradiso in mundum, de mundo in infernum, de immortalitate in mortem, de morte in damnationem. *Omnia speciosa*, nec infelicitas concupisibilis, cuius septem mala hic enumeres, primo hominis pulchritudinē cœdat, *omnia speciosa Iacob destruxit*, nam speciosus homo erat in corpore, & in corde: desideria & inuentiones ad terrena incuruat, *munitiones virginis Iuda*, &c. hominem totum deordinat, *polluit regnum*, quod est in subiectione infe-

riorum virium contra potentias animæ cognitivas, & affectiuas: fortitudinem eneruat, *confregit in iras*, &c. gratiam euacuat, *abiecit retrorsum dexteram suam*; omnes sensus ad malum exagitat. *Et succendit in Iacob*: hominem in effeminatione bestii assimilat: vnde arcum oportebat eum atterere, *tetendit arcum*.

Confregit, &c. Ecce de subtractione potentia ad inuadendum, quæ per cornu intelligitur: quod à finitimis nationibus expertum consueuerat formidari. Istam autem potentiam facere solebat, robur Principum, quod lamentatur contractum diuinumq; patrociniū, quod dicit esse subtractum ibi, *auertit retrorsum*, multitudo incolarum habitantium per circuitum, contra quod dicit: *Et succendit*. Dicit ergo, *Confregit in ira furoris sui omne cornu Israël*, id est, principum fortitudinem aduersariis formidabilem. *Auertit retrorsum dexteram suam*, id est, protraxit protractionem suam, à facie, id est, præsentia, *inimici*, vt libere posset in eos desæuire. *Et succendit in Iacob*, id est, terra Iudæorum, *quasi ignem flammam deuorantis*, id est, consumentis, *in gyro*, in circuitu Hierusalem: quasi sicut ignis accensus late vagatur, & consumit omnia: sic fecerunt hostes Iudæorum.

Allegoricè: *Confregit omne cornu Israël*, id est, cornutos suos, Ecclesia confringi à cupiditatis amore lamentatur scilicet prælatos: qui cum cornuti sunt ad inuadendum hostes inuisibiles, non visibiles corporaliter; non debent esse raptores: quia nullum animal habens cornua viuit de rapina: non enim habent dentes acutos. Item ex quorum peruersis exemplis, sequitur spiritualiter in Ecclesia, quidquid accidit in synagoga materialiter.

Moraliter, diabolus primum hominem in via Domini ambulatē sequebatur, vt eum remoueret: sed non potuit ad hominem accedere, dextera Dei protegente, & intercedente. At vero cum homo ad diaboli persuasionem se conuertit, statim Deus dexteram suam à facie inimici retrorsum auertit.

Tetendit arcum suum. Hic versus exponit finem præcedentis: hic enim, vt dictum est, lamentatur populi stragem. Et primo tãgit istius miseriæ antiquam factam comminationē. Secundo iustam diuinæ seueritatis definitionem, ibi: *firmauit*. Tertio stragem populi generalem, ibi: *Et occidit omne*. Ergo, *tetendit arcum*: arcus, quia proiicit in longinquum, significat comminationem factam prius, scilicet per verba Prophetarū: *tetendit, quasi inimicus*, quia amicus tendit aliquando ad terrorem, non proiciendo sagittam: sed Dominus emisit sagittam, pœnam debitam, per populum Chaldæorum: & quanto magis manus retraxit, tãto fortius percussit, & vehementius penetrauit, in modum sagittarij, *firmauit*, immobiliter decernendo, *dexteram*, scilicet ad percutiendum. Alibi significat dextera prosperitatem: hic autem magis seueritatem: quia fortior est motus dextera. Vnde sequitur: *quasi hostis*, ad percutiendum. Qui enim prius dicitur auertisse dexteram propter subtractionem defensionis: hic dicitur firmasse dexteram scilicet propter asperitatem flagellationis, quæ fortior est: in dextera namque potentia. *Et occidit*, id est, occidi permisit, *quod pulchrum erat visu*, id est, pulchros homines, & pulchras mulieres, *in tabernaculo filia Sion*, id est, Iudææ, vel Hierusalem: quasi in ipsis domibus suis necabuntur: vt hostis non solum grassaretur ad rapiendum, sed etiam ad interficiendum, *effudit, largè, & seuerè, quasi ignem*, omnia consummantem, *indignationem suam*, id est, pœnam, quæ signum erat suæ indignationis. Non dicit quasi aquam, sed quasi ignem: aquarum enim violentia solet deicere, & dissipare non ita cito, nec penitus consumere: ignis vero subito destruit, & funditus consumit.

Moraliter, in arcu seueritas, vel terribilitas extremi iudicij designatur: tabernaculum animæ corpus est, tabernaculum etiam animæ conscientia est: omne ergo pulchrum occidit vtrobique, in corpore per calamitatem, in conscientia per cogitationum fœditatem. Vel certè per pulchrū intelligere possumus disciplinā mo-

rum,

Iud. 21. c

Potestas magnorum duplex.

Psalm. 36. c

Ier. 39. c

Gen. 2. c

Psalm. 16. c

rum, & honestatem, quæ Dominus dicitur occidere, non cogendo, vel dando malitiam, sed subrahendo gratiam. *Effudit quasi ignem indignationem*: quia ignis nunquam deficit, quando adest materia combustibilis sic nec hæc infelicitas: immo decursu humani generis usque ad resurrectionem generalem stabit labes peccati originalis. Vel, *occidit omne pulchrum*, Dominus; connotas pulchritudinem originalem, vel corporalem. *Effudit quasi ignem*, &c. Omnia vitia scilicet confumentem.

Factus est Dominus, Hic lamentatur generalem habitatorum, & habitantium desolationem: primo plangens eorum reprobationem: secundo eius effectum multiplicem, scilicet Iudææ afflictionem, ibi: *Præcipitavit Israël*, Dicit ergo, *factus est Dominus velut inimicus*, qui prius diligere, & fouere consuevit, *factus est velut inimicus*, quia nõ iam est vt pater, ad correctionem percussus: sed vt hostis ad consumptionem præcipitans. Et dicit, *velut inimicus*, quasi non omnino inimicus quia semper punit citra condignum. Pars omnibus, quia tua sunt, Domine, qui amas animas. Pro multiplici eorum afflictione sequitur, *præcipitavit*, subito, & fortiter deiecit, *Israël*. quantum ad populum: *præcipitavit omnia mœnia eius*, id est muros ciuitatis munientes; vel alia ædificia ciuitatis, *dissipauit omnes munitiones eius*, Mœnia in ciuitate ad decorum sũt, munitiones ad defensionem, quasi dicat subimia deiecit, & fortia confregit, simile supra dixit, plangendo dispendium regionis; Omnia, inquit, speciosa præcipitavit, destruxit munitionem virginis Iuda, deiecit in terram. Idem hic intelligitur per mœnia, quod ibi per speciosa. Quantum vero ad vniuersitatem hominum oppressorum, dicit: *Et repleuit*, id est, multiplicauit, *in filia Iuda*, id est, gente Iudaica, *humiliatum, & humiliatam*, id est, homines vtriusque sexus, in magna multitudine fecit humiliari, id est, deici per illam tribulationem. Vel per humiliatum intelligo, ordinem prælatorum: per humiliatam plebem subiectam, sicut supra simile dixit in vastatione regionis. Polluit regnum, & principes eius.

Moraliter: *Factus est Dominus quasi inimicus*: quia non quod ipse fecerit in nobis, sed quod nos ipsi fecimus casum: Non enim ex corde suo humiliavit, & abiecit filios hominum: præcipitavit Israël, id est, hominem Deum videntem: quia præcipitavit, permittendo eum cadere in lutum peccati. Præcipitatur enim homo, cadendo primo per superbiam. Videbam Satanam quasi fulgur cadentem de cœlo, item per adulationem. Erunt, qui beatificantur, præcipitati. Item per luxuriam, sicut figuratum est. Vbi dicitur de porcis, quod magno impetu præcipitati sunt in mare. Sequitur: *Præcipitavit mœnia*, &c. in quo intelliguntur gratiæ gratis datæ, vt est prophetica, & genera linguarum: munitiones sunt virtutes, vt charitas, fides, & spes. Prius ergo præcipitavit mœnia, deinde dissipat munitiones: quia frequenter abusus talium gratiarum facit euacuationem virtutis: sicut de pulchritudine corporali patet: Fallax gratia, & vana pulchritudo &c. Vel per mœnia intelligitur custodia hominis exterioris: per munitiones virtutes hominis interioris. *Et repleuit in filia Iuda humiliatam, & humiliatam*, id est spiritum, & carnem subiecit ignominie. Vel istud ad populum Iudaicum, aliter referri potest: quando enim a populo Iudæorum prophetiam & doctrinam, & miraculorum signa abstulit, quasi mœnia eius præcipitavit, quando per infidelitatem eos excæcari permisit, & a spe promissionis cum fecit alienos, quasi munitiones eius dissipauit, sicut hoc exponit Gregorius.

Et dissipauit quasi hortum, &c. Postquam in communi lamentatus est dispendia regionis: hic accedit ad deplorandum detrimenta ciuitatis: primo quantum ad desolationem sacrarum ædium, & officiorum: deinde quantum ad desolationem murorum. *Cogitavit Dominus dissipare*, &c. tertio quantum ad calamitatem habitatorum, *Contriuuit vestes eius*. In prima parte plangit primo templi destructionem: deinde cultus legalis reprobationem: *Obluioni tradidit Dominus*; tertio

templi prophanationem factam a gentibus. bi *Tradidit in manu inimici*, Dicit ergo pro primo: & *dissipauit*, id est dissipari permisit, *quasi hortum*, qui sine clausura, a bestiis conculcatur, *tentorium*, id est, tabernaculum: tentorium appellat, quia vice illius antiquitus filij Israel primum in deserto, ac postmodum in Silo, ad cultum Dei, tentorio pro tabernaculo fungebantur: Vel tentorium ipsum appellat propter cœlestem eius dispositionem, *demolitus est*, id est, demoliri permisit, seu destrui, *tabernaculum suum*, id est, tentorium. In demolitione, quæ paulatim agitur, odium intelligitur, & laceris inuidia Scribarum, & Phariseorum flagrans ad mortem Domini Saluatoris; quæ fuit causa suæ destructionis. Vel differunt tentorium, & tabernaculum; quia tentorium dicitur, vbi torturæ funibus ad polos terræ affixos extenduntur: in quò temporalis honor intelligitur Synagogæ: tabernaculum autem quibusdam tabulatis constructur, vbi diuina familiaritas, & communicatio secretorum designatur. Dicit ergo: tentorium, quod appenditur, dissipauit; tabernaculum autem, quod terræ hæret sub fossione, demolitus est, quod prædixit. Isaias; Derelinquetur filia Sion, quasi vmbraculum in vinea, & quasi tuguriũ in cucumerario, Quasi dicat; sicut ab horto, & vinea, postquam collecti fuerint fructus, custodia hominum tollitur; sic a populo isto, quia fructu boni temporis sterilis est, custodia diuina auferetur. Vel per hortum locum voluptatis, & luxuriæ possumus intelligere quoniã in hortis, & lucis solebant lasciuire, & demoniis sacrificare. Dicit ergo; *dissipauit quasi hortum*, quia enim in locum sanctitatis impudicitia, & voluptas introiit, ideo dissipatio, & desolatio venit. Ad literam primum templum, quod ædificauit Salomon, dissipatum est a Chaldæis: secundum, quod Zorobabel ædificauit, dissipauerunt Romani, & illud tertium, quod adhuc stat prophanant usque hodie Saraceni. Sed quantum ad reprobationem cultus sequitur: *obluioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbatum*. Ad cultum veterem pertinebant dies solemnes, quos intelligit per festiuitatem, & sabbatum; pertinebant personæ offerentium, vel ministrantium, quas intelligit per sacerdotem, & regem; pertinebat altare, pro quo dicit; *Repulit Dominus altare suum*, sacrificiorum ceremoniæ, pro quo subdit, *maledixit sanctificationi suæ*. Dicit ergo, *obluioni tradidit*, quasi non solum repulit, sed obluioni tradidit, quia ea amplius non requirit, *in Sion*, vbi erat templum; *festiuitatem quamcumque*, scilicet pascha, & alias, de quibus legitur; & Sabbathum, quod erat solemnitatum complementum; quod maxime in vltima captiuitate est cõpletum. Solemnitates vestras odiuit anima mea. *Et*, supple tradidit, *in opprobrium*; alias opprobrio, quantum ad ignorantiam. *Et indignationem furoris sui*, quantum ad angustiam. Vel ignorantie in hoc vehementia intelligitur, quod nomẽ indignationis innuat, *Regem, & sacerdotem*, quibus duobus populus ille regebatur. Regi honor debetur, deuotio in sacerdote intelligitur. At vero pro honore opprobrium regi, pro deuotione indignatio redditur sacerdoti; vt omnis Iudaici populi excellentia intelligatur, destructa fuisse. Nota, quod voluntas puniendi significatur primo, nomine opprobrii, in quo intelligitur voluntas deiiciendi contra superbiam; secundo furoris, in quo effrenata voluntas exterminandi intelligitur contra pertinaciam:

Repulit Dominus altare suum cuius hostias, & officia nõ acceptauit. Vel repulit, id est, repelli permisit, quando Achaz transtulit altare æneum de templo, & statuit pro eo altare Damasci, sicut legitur. *Maledixit*, reprobando. Ne offeratis vltra sacrificium frustra, *sanctificationi suæ*, id est illis, in quibus sanctificatio legalis consistebat scilicet sacrificiis, quæ modo offerre, esset idololatrare. *Tradidit in manus inimici*. Hic lamentatur prophanationem templi factam a gentibus, dicẽs, *tradidit in manus inimici*, Chaldæici, vel Romani exercitus, *muros turrium eius*, id est, turres munitas: quasi non solum

Tentorium. & Tabernaculum inquit differant.

Isa. I. b

Leuit. 23.

Isa. I. c

4. Reg. 16. c

Isaia I. e

Sap. 11. d

Gregor. 11. Moral. c. 9

Thren. 3. d

Luc. 10. e
Isa. 9. d
Matth. 8. d

1. Cor. 12. b

Prou. vlt. d

Greg. 11. Moral. c. 9

turres ciuitatis exteriores, sed etiam turres interiores templi, scilicet munitiones. *Vocem dederunt*, aduersarij, in domo Domini, gaudentes; se eam obtinuisse, sicut in die solemni, solebant facere Iudæi.

Allegorice ab illo loco, *Et dissipauit quasi hortum*, per hortum Ecclesia intelligitur, in qua sunt rosæ martyrum, lilia virginum, violæ confessorum. Hortus conclusus, soror mea Tentorium deforis, tabernaculum intus est: per tentorium populus, per tabernaculum intelligitur ordo prælatorum: quos dum temporali gloria sublimauit, quasi tentorium ad decorem expandit: & dum eos ad cognitionem secretorum suorum, & familiaritatem leuauit, quasi tabernaculum eos extendit, hos dissipauit quasi hortum, quia subdidit potentiam hominum impiorum.

Moraliter: hortus est claustrum, vel vita clericorum quorundam: quia debet esse tentorium, & tabernaculum peregrinantium: quod dissipatur quasi hortus, dum in rebus spiritualibus sola carnalia quærentur: sicut in alijs patet, qui nunquam veniunt ad ecclesiam, nisi quando distributiones dantur, sicut bubo non venit ad Ecclesiam nisi propter oleum: Ideo dissipatur per misericordiam, demolitur per insolentiam: Quod figuratum est, vbi dixit Achab: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum. Hortus mutatur, quando disciplina per carnalitatē studium eneruatur, quando contemplationis claritas in terrestres occupationes, & affectiones commutatur. *Obluioni tradidit*, id est, permisit festiuitatem, quæ est feriatio à malis: & est festum laicorum, & Sabbathum, quod est vacatio ab implicationibus mundanis. Vel ad literam: festiuitates Ecclesiæ quantum ad multos obliuioni tradit: quia voces claustralium nõ exaudit. Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sanguine sunt. *Dedit in opprobrium*: &c. quia ad literam, regale Ecclesiæ sacerdotium apud multos venit in contemptum. Irritum fecistis pactum meum: propter quod ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis. Vel aliter: anima nostra rex est, & sacerdos. Rex debet regere carnem suam: sacerdos, quia ingiter Deo offerre debet deuotionem suam. Rex in opprobrium traditur, quando anima carni suæ substatur, & turpibus desiderijs famulatur: sacerdos in indignationem traditur, quando à deuotione cadens, in peccati consuetudinem obduratur. *Repulit Dominus altare suum*. Allegorice altare nostrum Christus est, cuius humanitatis sacrificio Deus nobis placatus redditur: super quod, quasi altare omnia nostra spiritualia sacrificia offeruntur. Hoc altare Deus patet repulit, quando vsque ad crucis patibulum in Iudæorū manibus eum dereliquit: Deus Deus meus, vt quid dereliquisti? *Sanctificationi suæ maledixit*, quia illum, quem ad sanctificationem nostram misit, maledictioni acerbissimæ passionis exposuit. Vnde Apostolus; Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Muri turrium, qui in ciuitatibus præminentioribus sunt, Apostolos significant: qui in Ecclesia sancta dignitate eminentiores, & constantia fortiores fuerunt. Isti quoque in manibus inimici traditi sunt: quia cum Christum mori cernerent, ipsi per infidelitatem corruerunt. *Vocem dederunt*, Iudæi, quia Christo pastore mortuo, & dispersis ouibus, omnino præualuisse gloriati sunt. Vel Dominus altare suum repellit, quando homines indignos in Ecclesia præfici præmittit. Vel muri turrium prælati sunt. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes Dei. Quibus inimicorum vox auditur, quando inique, & peruerse dignitatem gerunt.

Moraliter: Altare nostrum, fides nostra est: super quam sacrificium boni operis immolamus; quod altare tunc repellitur, quando fides nostra bonis operibus nudata, à Deo reprobatur: fides sanctificatur, quando ei per incrementum vitutis merita augentur. Sed sanctificatio maledicitur, quando fides ipsa amissis virtutibus, prauis operibus violatur: Factus est Israël, qua-

si vas immudum. Muri turrium in manus inimici dantur, quando ingenium, & huiusmodi aliæ gratiæ gratis datæ ad iniquitatis studium conuertuntur: in quibus muri inimici vox auditur, quando diabolicæ suggestiones interius admittuntur, & exterius improbe proferruntur: de quo multum lætantur dæmones: & hoc signatur. *In die solemni*.

Cogitauit Dominus, Hic secundo deplorat dispendia ciuitatis quantum ad deiectionem murorum, & propugnaculorum. Primo autem lamentatur muri deiectionem: secundo ipsius antemuralis destructionem, *luxitque antemurale*, tertio portarum ipsarum euulsionem, ibi: *Defixæ sunt in terram*, Dicit ergo, *cogitauit Dominus*, ergo consulto fuit: quasi non statim fecit, sed diu eius conuersionem expectauit: & quasi ex deliberatione hoc fecit, *dissipare murum filie Sion*, id est, ciuitatis Hierusalem ad literam, quamuis per hoc omnis eius regio possit intelligi. *Tendit funiculum suum*, ad destruendum, qui tamen non solet tendi, nisi pro inimicorum eiectione. Per funiculum autem iustitiæ relictio intelligitur diuinæ secundum merita illi populo infelici retribuētis. Vel in funiculo pœna, qua peccatores ligare designatur, *non auertit manum suam à perditione*, quasi dicat vsque ad consumptionem percussit: & quia nullum à culpa liberum inuenit, nullum dimisit immūnem à pœna, *luxitque antemurale*, id est lugendi dedit materiam ipsum destructum cernentibus. Et est antemurale defensio murorum sicut vallum, fossa, vel aliquid consimile, & *murus pariter dissipatus est*, cum antemurali. Per antemurale custodia angelorum: per murū custodia hominū notatur: quarum vtraque illi populo subtracta, vsque hodie Iudæa lamentatur.

Spiritualiter, cogitatio Dei, vel deliberatio patientia est, qua peccata ad tempus dissimulat: & iustitia, qua digna animaduersione castigat. Hoc autem est funiculum tendere, modum scilicet, & quantitatem debitam diligenter æstimare, & secundum hoc flagellare. Vel, per cognitionem Dei, incarnationis dispensatio intelligitur: & quia in carne veniens Iudæos repulit, vt gentes intrarent, prius murum filie Sion dissipauit: deinde funiculum hereditatis suæ super populum gentium dilatauit. Quasi enim contractus erat funiculus, quando de populo Iudæorum tantum dicebatur, Iacob funiculus hereditatis eius: quia igitur vocationem gentium præcessit irretitio Iudæorum, recte subditur: *Et non auertit manum suam à perditione*, à qua manum auerteret, si gentes colligeret, Iudæos non reprobaret. *Antemurale*, id est Patres priores *luxit*, quia patres priores de Iudææ eiectione doluerunt. Murus dissipatus est, quantum ad ingratitudinem Iudæorum, vt ædificaretur in gentibus.

Moraliter. Per murum filie Sion, virtutes animæ accipimus: cū igitur virtus accepta eleuat, aut neglecta deprimit, & male securi gratiam acceptam custodire negligimus; quam horredum sit, quod nobis inuisibilis iudex cogitet, ignoramus. Cogitat ergo & deliberat, priusquam feriat: cui funiculum tendere est, subtiliter peccati mensuram examinare: *non auertit manum suam*, quia quanto plus patiendo sustinuit, tanto minus feriendo parcat. Per murum igitur virtutes animæ intelliguntur: per antemurale operationes intelliguntur: luget ergo antemurale & murus dissoluitur: quia gratia recedente, virtus tollitur, & opera virtutum infirmantur. Vel murus, prælati: antemurale principes sæculares Ecclesiam defendentes; & hoc & illud luget, cum per ingluuiem lucrandi ministrantur sacramenta. Vel, antemurale custodia disciplinæ; quod luget, cum homo deserit disciplinā; quo facto virtus pariter dissipatur, quæ per murum intelligitur. Vnde: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, &c.

Defixæ sunt in terram, &c. Lamentatur ad literam, portarum euulsionem, dicens: *Defixæ sunt in terram porta eius*, quasi sic corruerunt, vt non sint amplius erigendæ, & permanēt sicut vestigia ruinæ. In terrā ergo fixæ

sunt.

O. 24. 8. c

Cant. 4. d

4. Reg. 21. a

Isa. 1. a

1. Pet. 2. b
Malac. 2. b

Psal. 21. a

Gal. 3. b

Isa. 62. b

Antemurale.

Funiculum tendere.

Deut. 32. b

Psal. 2. c

sunt, vt pateant incurfioni, vectibus, & feris diftractis, vnde fubdit: *Perdidit, & contriuit vectes eius*, id est, feræ, vel obftacula oftij; quæ manu huc, & illuc, claudendi, aperiendique gratia vehuntur. *Regem eius*, &c. Tertio agit defolationem perfonarum ciuitatem habitantium. Lamentatur autem primo tribulationis anguftiam in magis reuerendis: deinde in magis miserandis: *Confperferunt cinere*, &c. Reuerentia autem debetur regibus propter potentiam, doctõribus propter fapientiam, fenioribus propter maturitatis gratiam; fed hæc omnia defecerunt principibus captiuitatis, lege combufta, fenibus ignominiofe tractatis: propter quod dicit: *Regem eius*. Noui libri habent Reges, fupple perdidit, & contriuit. *Et principes eius in gentibus*. Et forte de portis & vectibus figuraliter locutus est: Regem per portas, principes per vectes intelligens: ficut de Sedechia, & filiis eius patet. Pro fecundo fequitur. *Non est lex*, quia libri legum per Chaldæos concludi funt. Vel, non est lex in opere feruata, & propterea fuperuenerunt flagella. *Et Prophetæ eius*, pseudo, non inuenerunt uifionem à Domino, quam tamen fe vidiffe afferebant: & talibus Iudæi credentes, à Domino deftructi funt propter peccata fua. Vnde infra: *Prophetæ tui viderunt tibi falfa*.

Allegoricè ab illo loco: *Defixa funt in terra*, &c. portæ, & vectes ciuitatis prælati funt: qui funt portæ per verbum, & vectes per cõfiliũ, & verè per exemplum portæ dicuntur, de quibus: Singulæ portæ erant ex fingulis margaritis. Item & vectes dicuntur: vnde fignificantur per illos vectes, quibus arca vehebatur, qui erant de lignis Sethim, quæ erant imputribilia, in fignum caftitatis: erant odorifera, in figuram famæ bonæ: decorata in figuram charitatis: erant in quatuor circulis aureis, in figuram meditationis legis diuinæ, cuius fuma continetur in quatuor Euangeliis. Portæ igitur funt, quod extra pofitos per prædicationem introducunt: vectes, quando intus pofitos per falutare cõfiliũ custodiunt. Vel per portas Hierufalem, Scribæ, & Pharifæi intelliguntur, terrenorum ftudio, & amori intenti: qui Chriftrum non folum non receperunt, fed etiam alios ab eius receptione impediunt. Væ vobis Scribæ, & Pharifæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis nec intrantes finitis introire. Hi in terra defixi funt: quia in fola Chriftri humanitate oculos habentes, in laqueum perfidiæ inciderunt. Vel in terra defixi funt, quia literaliter, vel terreno fenfui legis adhæferunt. Sed vectes Dominus perdidit, & contriuit: quia cõfiliũ eorum ad nihilum rededit: perditum est cõfiliũ, quia Chriftrum occidendo extinguere non potuerunt. Contritum est etiam cõfiliũ: quia ob hoc terram perdidit, quod Chriftrum occiderunt: propter quod fubditur, *Regem eius, & principes eius in gentibus*. fupple, contriuit: quia gentes eis præfuerunt. Non est lex, inter eos fcilicet, qui libros habent: fed legis intelligentia caret: Sed quia adhuc fibi venturum Chriftrum perhibent, contra hoc rectè fubiungitur: *Prophetæ eius non inuenerunt uifionem à Domino*, quafi dicat: De aduentu Meffie, quod fomniant, à fe habent, non Domino reuelante. Sed pro tertio fubdit: *Sederunt in terra*, in fignum doloris, & abiectiõnis, *conticuerunt fenef*, non audentes monere, *fenef* inquam, *filia Sion*, id est, terræ Iudæorum, vel ciuitatis Hierufalem.

Confperferunt, ecce defolatio perfonarum magis miserandarum: quarum defolationem defcribit per figna lugubris pœnitentiæ cordis, & cilicij, & corporis ad terram prostrati. Dicit ergo: *Confperferunt cinere capita fua virgines Hierufalem*, *accincti funt ciliciis*, dicit, *accincti*, mafculinè, vt in vtroque sexu iftam defolationem fuiife oftendat. Vel iftud ad fenef præhabitos est referendum. Aliqui habent fuppletionem falſam: *accincti funt ciliciis*, feniores indices: hæc enim est corruptio ex ignorantia procedens. Filia populi mei accingere cilicio, & confpergere cinere. Quidam aliter putant, accipientes fententiam inde, *Filia Sion*, id est mulieres,

ad literam, *confperferunt cinere*, &c. Sed in antiquis voluminibus reperi fic punctatim: & hic est fenfus Hebraicæ veritatis, vt exponitur à quibusdam. Pro tertio fubditur, *abiecerunt in terram capita fua virgines Hierufalem*, ad literam: in fignum dolorum.

Moraliter. *Sederunt in terra*, feffio deiectionem, filentium ftuporem defignat. Et rectè fenef, in quibus cõfiliũ auctõritas eſſe debuit, filuiſſe, dicuntur: quia calamitati, quæ fuit ibi, nullo cõfilio potuit fubueniri, *confperferunt cinere*, &c. rectè in tribulatione fenef conticefcunt, virgines cinere capita fua conſpergunt, quia cum tribulatio vehementer ingruit maturos fenfus in ftuporem, & lafcinos ad impatientiam vertit. Vnde fubditur, *accincti funt ciliciis*, hoc ad fenef, *abiecerunt in terra capita fua*, hoc ad virgines: mortem accelerare volunt, qui ingruentibus malis, fpontaneas etiam afflictiones adiiciunt.

Allegoricè. *Sederunt* &c. Cum in principio capituli planxerit Prophetæ lapſum generis humani: deinde etiam in immediate præcedentibus excæcationem populi Iudæici, nec tranſire videtur ad deplorandum ftatum Eccleſiæ præſentis. Quid enim per filiam Sion, niſi præſens Eccleſia defignatur? quæ de Sion, per fidem nata eſt: cuius Senef, funt paſtores, qui fenef funt profectu fapientiæ, & morum maturitæ. Bene fenef, non paruuli ficut in lege, vbi homines terrenis promiffionibus, quafi lacte nutriebantur. Hi fedent in terra, cum defunt tranſitoria, per auaritiã; Inueteraſti in terra aliena. Conticuerunt per ignorantiam, vel per verecundiã: quia vbi cõſcientiam remordet reatus, ftatim linguam à prædicatione ligat timor confuſionis. Gregor. Fit omnipotentis Dei mandato, vt nec in bono linguam habeat, qui habere bonam vitam renuit. Et nota, quod fenibus duo debentur. Prima fedes: Si quando volebam ire ad eos, fedebam primus. Item primum verbum: Loquere maior natu: decet enim te primum verbum Ecõtra fenef funt in terra, & pueri præficiuntur: fenef conticere coguntur, & pueri ad doctrinæ principatum fublimentur: quod non eſt lamentabile, quia pueri funt: fed quod funt non minus moribus, quam ætate pueri. Sequitur, *confperferunt*, virgines Hierufalem funt boni fubditi, qui fidei integritatem cuſtodientes ad fupernam patriam, & pacem tendunt. Per eaput fpiritalis actio defignatur. Quod per cineres, qui ab igne relinquuntur, niſi affectiones terrenæ fignantur: quafi enim ab igne cinis nafcitur, quoniam cogitationum carnalium reliquiæ, à concupiſcentia carnali generantur. Vnde poſt quam fenef federunt, &c. Virgines aſperguntur, &c. quia fimplices, cum prælatos vident incumbere terrenis, & ipſi incipiunt ad confimilia afpicere. Vel cinis confperſus eſt affectio, & cogitatio turpis in capite, id eſt voluntate: Bonitamen interdum puluerem leuis cogitationis habent, non in capite, fed in pedibus: quem iubentur excutere. Quicunque non receperit vos, nec audierit fermõnes veſtros: exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris. Vel cinis in capite, eſt vana gloria in bona actiõne, principali intentione habita, *Accincti funt ciliciis*, per cilicia punctiõnes terrenarum cogitationum defignantur, quia cõſcientia aſſiduis pungitur cogitationum aculeis. Bene ergo qui in terra federe dicuntur, terrenis delectationibus inhærentes ciliciis induuntur; quia affectum delectationis fequitur follicitudo defiderij fociando. Hic eſt faccus, quem Dominus iuſſit de lumbis tollere: Solue faccum de lumbis tuis. *Abiecerunt in terra capita fua virgines Iuda*. Hic eſt perditionis ordo, vt primo quiſque bona, quæ agit per intentionem humanæ laudis obrubilet: ac deinde ipſa bona opera in prauas actiõnes cõmittat. Ergo cinere caput aſpergere eſt delectationes terrenas quarere, vel in bonis actibus laudes humanas; caput abicere, eſt manifefte malis indulgere.

Defecerunt præ lacrymis. Hæc eſt fecunda pars capituli in qua, poſt defcriptam defolationem ſynagogæ, in-

Reuerentia quibus debeat.

1. Reg. vlt. b

Apoc. 21. f

Exod. 25. b

26. c

Matth. 23. b

Hier. 6. g

Ierem. 6. g

Baruc. 3. b

Greg. 4. Moral.

Iob 29. d

Ecccl. 32. a

Matth. 10. b

Iſa. 20. a

introducitur lamentationem ipsius vocis Prophetæ. Primo ostendens doloris sui vehementiam. Secundo subiungens doloris materiam, ibi, *Cum deficeret paruulus*. Vehementiam doloris ostendit, tum ex signo exteriori primo: tum ex dolore, interiori secundo, ibi: *conturbata sunt viscera mea*, tum ex euacuatione omnis solatij, ibi: *Effusum est in terra*. Dicit ergo, *defecerunt præ lacrymis*, id est præ abundantia lacrymarum, *oculi mei*. Simile: *Facies mea intumuit à fletu: & palpebræ meæ caligauerunt*. Viri enim sancti in tribulatione, vel contritione vehementi non solent parcere oculis, aut pectori. Vnde dicit ratio Augustini: Sed iam cohibe te à lacrymis, & stringe animum: multum omnino fleuisti: & hoc omnino morbus iste pectoris tui grauitate accipit. Et respondet Augustinus: Modum vis habere contra lacrymas meas, cum miseriæ meæ modum non videam: aut valetudinem corporis considerare me iubes cum ego ipse tabe confectus sum.

Conturbata sunt viscera mea, dolore ab intima pertingente: Conturbatus est, in ira oculus meus, anima mea, & venter meus, *effusum est in terra iecur*, vel hepar meum, in errore voluptatis, & concupiscentiæ, vt dicit Hieronymus. Quasi dicat in tantum intravit desolatio, vt omne solatium sit elisum, *super contritionem*, id est, destructionem, *filia populi mei*, id est, Iudææ, vel ciuitatis Hierusalem. *Cum deficeret*, Ecce afflictio desolationis duplex: primo desolatio magis lamentabilem personarum: secundo derelictio, & tribulatio vniuersorum. Primo igitur describitur afflictio magis lugubrium, & miserabilem personarum, scilicet paruulorum, seu infantium: quorum primo describit indigentiam, deinde lugubrem querimoniam, ibi, *in matribus suis dixerunt*, tertio exinanitionem, *cum deficerent*, & mortem lamentabilem, *cum exhalarent*. Dicit ergo, *cum deficerent quasi*, ecce materia doloris, cum deficerent præ fame & siti, *paruulus, & lactens*. Aliqui exponunt lactentem actiue, pro matribus scilicet pueros lacte pascentibus, quibus maxime est compatiendum, *in plateis oppidi*, id est Hierusalem: quam vocat oppidum, propter abiectioem, & vilitatem: Ite in castellum, quod contra vos est. Sed pro lugubri querimonia sequitur: *Matribus suis dixerunt*, in quibuscunque terrenorum affectibus dixerunt præ famis angustia deficientes, cum essent in deliciis nutriti. *Vbi est triticum, & vinum?* Ista petunt, quæ non petentes abundare eis solebant. Vnde ex hoc patet doloris vehemētia, *cum deficeret*, exinanitione totius corporis, *quasi vulnerati*, effusione sanguinis: Interfecti tui, non interfecti gladio nec mortui in bello, *in plateis ciuitatis*, vbi solebant esse securi, & foueri, *cum exhalarent*, præ famis angustia, *animas suas in sinu matrum suarum*, ad literam, vt patet doloris exacerbatio.

Allegorice, ab illo loco, *Defecerunt oculi*, Vox est in persona Ecclesiæ, membrorum suorum, infirmorum dispendia deplorantis: qui prius planguntur à bonis, quam à semetipsis: proprium enim est clericorum, plangere aliena mala sicut propria: oculi sunt prælati, quia prouisores: viscera, misericordes: iecur, charitate feruentes: quia in iecore calor viget, digestionem stomachi promouens. Oculi igitur deficient, peccato vastante populum Dei: quia alienis miseriis compatiuntur cum Apostolo dicente: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Supra: Plorans plorauit in nocte, & lacrymæ eius, &c. Oculi mei languerunt præ inopia. Hugo: Nullum certius, veriusque indicium veræ charitatis, quam affectus fraternæ compassionis. Viscera conturbantur: quia iustæ pietatis affectus concutitur in prælati, qui habent alios in visceribus gerere, & parere. Quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Iecur in terram effunditur, quando ex compassione bonus prælatus vehementer animo deiicitur, & contra malum excitatur, *super contritionem filia populi mei*, in sexu foemineo infirmitas subditæ plebis designatur: per cōtritionem, quasi irreparabilis ostenditur calamitas: quia quod contri-

one, id est, contractione comminutum est, non amplius reparatur, *cum deficeret paruulus*, in via, & lactens, solius simplicitatis doctrinæ capax: Omnis, qui lactis est particeps, expers est sermonum iustitiæ: paruulus enim est. Vel per paruulos, populi rudes: per lactentes prauos doctores: per plateas oppidi, sæculi voluptates. Paruulus igitur, & lactens in plateis talibus deficient, quando carnales stulti cum peruersis doctoribus per latam viam voluptatum ad perditionem vadunt: Lata & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem: & multi sunt, qui intrant per eam: *matribus suis*, id est prælati: *Dixerunt, vbi est triticum, &c.* Vita subditorum tribus modis prælatos alloquitur, per miseriam, per desiderium, per obedientiam. Petunt enim, quando indigent: petunt, quando desiderant: petunt, quando audire parati sunt. Per miseriam, inquam, petunt: quia afflictorum indigentia, dum piæ mentes ad subueniendum prouocat, etiam si lingua fileat, vita clamat. Item per desiderium, quia quodam modo petere est, velle habere. Per obedientiam petunt, quia dum se paratos ad recipiendum offerunt, quasi ad implorandum prælatos desides adoriuntur. Petunt igitur, dicentes: *Vbi est triticum?* non hordeum: triticum enim Christus est: Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, &c. Non petunt hordeum: quod tamen legitur in Euangelio multiplicatum. *Et vinum*, non dicunt aquam, quæ tamē in Euangelio Ioannis legitur in vinum cōmutata. Triticum igitur Christus, lex hordeum, quia asperum est ad manducandum: aqua carnalis intelligentia, vinum sensus spiritualis intelligitur: Iudæis igitur, quia carnaliter legem tenere, aqua, & hordeum sufficere potuerunt: filij autem triticum & vinum requirunt: triticum quærimus, quando verbum vitæ audire, & Christum imitari desideramus: vinum bibimus, quando spiritualemente intelligentiam de Christo tenemus. Sed quærunt, nec inueniunt: vnde sequitur: *Cum deficerent, quasi vulnerati in plateis*. Babylon habeat plateas, Hierusalem semitas: deficere igitur in plateis, est carnalibus illecebris implicari. Vel in Ecclesia sunt semitæ accusationum spiritualium: sunt plateæ accusationum terrenarum: in plateis deficient: quia non inueniunt spirituales consolationes intenti negotiis terrenis: *quasi vulnerati*, vulnera sunt peccata: quasi ergo vulnerati deficient, qui, etsi malo manifeste non consentiunt, sic tamen per negligentiam, sicut alij per culpam ad interitum tendunt. Ergo per negligentiam prælatorum pereunt multi, qui criminibus, & flagitiis vulnerati non sunt. *Cum exhalarent animas in sinu matrum suarum*, sinus matrum blanda adulatio prælatorum: spiritum igitur in eorum sinu exhalant, cum ignaui prælati non solum carnales ad meliora non excitant, verum etiam blandè ferunt. Exhalant animas, vel moriuntur, quasi vulnerati, qui corumpuntur prælatorum exēplis: in sinu moriuntur, qui deficient per eorum negligentiam. Mortuus est filius huius mulieris nocte, dormiens quippe oppresserat. Vel moraliter ab illo loco, *Defecerunt oculi*, per oculos claritas intelligitur contemplationis, & quid per viscera, nisi sensus internæ dulcedinis, & quid per iecur nisi feruor diuini amoris accipitur? Spiritualis enim quicumque quanto magis amorem in tribulatione ad proximorum compassionem foras effundit, tanto magis interna solatia, quæ gustare cōsueuerat, subtracta deplorat: *Effusum est, &c.* Effusio iecoris est mortificatio carnis: ne ergo fictæ lacrymæ credantur, carnis afflictio lacrymis iungatur, & tunc iecur in terram funditur: *Super contritionem filia populi mei*, non dicit pro matre, vel matre: sed *filia populi mei*, ne affectus carnis, & non charitatis eum ad fletum exagitare credatur, &c. vt supra. Vel per filiam populi carnalis anima: per paruulum, sensus carnis: per lactentem virtus mentis accipitur: sensus enim carnis leuia semper appetit, nisi quantum eum mentis constantia per disciplinam restringit. Per oppidum corpus, quod anima habitat, intelligitur: per eius plateas fluxus, intelligitur voluptas. Vel platea mētis est vagatio, per quam multi vulnerantur.

Iob 16. e

Aug. lib. 1.
Soliloq. c.
14. 10. 1.

salm. 30. b

Matth. 21. a

Isa. 22. b

2. Cor. 11. f

Cap. 1. a
Psalm. 87. b

Galat. 4. c

Heb. 5. d

Matth. 7. b

Ioan. 12. d

Ioan. 6. b
Ioan. 2. b

3. Reg. 3. c

Eccl. 13. d

Cap. 1. d

Eccl. 1. b

Psal. 82. c

Isa. 57. d
Eccl. 12. d

Sophon. 3. d

Isa. 37. c

Eccl. 22. g

Hier. 28. a

Prov. 16. d

Cui comparabo te. Ecce secunda ratio lacrymarum Prophetæ, desolatio vniuersitatis, vel multitudinis. Cuius desolationis vehementiam dupliciter manifestat, quia scilicet inestimabilis: secundo, quia est irremediabilis, ibi: *Magna est enim velut.* Quod fit inestimabilis, ostendit: quia nullus alius dolor isti comparabilis est, nec in acerbitate, nec in quantitate. Dicit ergo: *cui comparabo te* secundum similitudinem, vel imaginem poenæ, vnde sequitur: *vel cui assimilabo te filia Hierusalem?* quasi dicat, nulli. Supra: *O vos omnes,* &c. *Filia Hierusalem,* plebs Iudaica mollis, & effeminata: *cui exaquoabo te,* in doloris quantitate? quasi dicat, tua mala sua magnitudine, omnia alia transcendunt. *Et consolabor te,* quasi dicat: Nulla alia ciuitas, supple, est destructa: quod si esset, posset esse consolatio aliqua; sed hoc inueniri non potest. Vnde sequitur: *Magna, velut mare, contritio tua,* quasi dicat: sicut mare super omnes aquas mole, & amaritudine præcellit, ita tuæ contritioni nulla calamitas adæquatur: *Qui medebitur tui* quasi sicut non potest exhauriri tota aqua de mari; sic nec tua miseria releuari: vel sicut omnia flumina intrant mare, ita omnia malorum genera illata sunt Iudææ. Spiritualiter: Illi, qui post agnitam veritatem, retro abeunt, peiores sunt illis, qui nunquam veritatem agnorunt: horum sicut omnibus erat gloria incomparabilis, cum starent: sic incomparabilis ex ignominia, cum ceciderunt: Deus meus pone illos vt rotam: Vnde omnes apostatantes inueniuntur cæteris omnibus, deteriores: ascendunt vsq; ad cælum, & descendunt vsq; ab abyssum. *Magna, velut mare, contritio tua,* contritio spiritualis remurmuratio cordis ad nullam stabilitatem virtutis reducibilis: Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Quis medebitur incantatori à serpente percussio quasi dicat nullus. Exponitur etiam in bonum: quia dolor contritionis debet amaritudine imaginatiuæ omnem alium dolorem excedere.

Propheta tui. Ecce tertia pars capituli: vbi subdit prædictæ desolationis rationem, falsorum prophetarum deceptionem: primo ponens hanc causam, deinde explicans vltius consequentem miseriam in versu sequenti. *Plauserunt super te.* Prophetæ autem decipiebant tripliciter populum: primo falsas visiones mentiendo: secundo decipiebant adulando, nec aperiebant iniquitatem, item tertio fallaciter promouendo, pro quibus dicit: *viderunt autem tibi,* &c. Dicit ergo, *Propheta tui,* componendo, *viderunt tibi falsa,* prædicando, quæ secundum veritatem non erant ventura, nec excusabilis es per ignorantiam, vnde sequitur: *Et stulta:* sicut est illud, quod prædicunt de futuro Messia: Prophetæ eius vacui viri infideles. Quia ergo falsa viderunt, decepta es: quia stulta, excusare non potes. Similes sunt homines qui promittunt peccatoribus impunitatem, vel qui pueris terras tradunt: prædicantes eorū ædificationem. Pro adulatione sequitur: *Nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad poenitentiam prouocarent* Isaias: *Popule meus,* qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam ingressuum tuorum dissipant. Prophetæ autem eius linebāt eos absq; temperamento. Pro tertio sequitur, *viderunt autem tibi assumptiones falsas,* dicentes, quod Dominus Iudæos ad protectionem suam assumet. *Et eiectiones.* Chaldæorum à Dominio Iudææ: sicut Ananias Pseudopropheta: Adhuc duo anni dierū, & ego referri faciā ad locum istū *Et omnia vasa,* quæ tulit Nabuchodonosor de loco isto.

Allegorice: Istud ad prædicatores falsos referri potest: qui ad literam implent, quæ hic dicuntur: vident solam mundanam vanitatem commendantes: viderunt stulta statum sæcularem religioni præferentes: Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. *viderunt tibi assumptiones falsas.* Moraliter: Assumi est per iustitiam Ecclesiæ incorporari; eici vero est à culpa separari: quia igitur prædicatores pseudo condēnant innocentes, qui non sunt condemnandi, quasi per eiectionem, & comendant adulando illos, qui sunt arguendi: quasi per assumptionem: recte dicitur: *Vide-*

rum tibi assumptiones, &c. De falsis Prophetis dicitur: *Violabant me ad populū propter pugillum hordei,* & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur: & viuificaret animas, quæ nō viuunt, mētientes populo meo credenti mēdacijs. Aliter, omnes pseudopredicatores scripturis abutēdo, ad suos errores confirmandos, vel abutuntur eis, nimia verborū affirmatiuorum ampliacione, sub eis falsa affirmando: sicut qui præceptū de honorandis parentibus extendit ad prohibendum religionis ingressum: vel nimia verborum negatiuorum reflectione: sicut patet, quando dicitur in præcepto hoc: *Non mœchaberis,* nec prohiberi simplicem fornicationem. Vel dicitur: *Viderunt tibi assumptiones,* quia semper falsa veris immiscent: maiorem verā proponentes, & minorem falsam assumentes. Amplius *eiectiones,* falsas viderunt veritatē textus scripturæ sacre pro libito corrumpentes, & excludentes quidquid suis dogmatibus aduersatur.

Plauserunt super te. Ecce posita miseriæ causa, subdit latius explicationem miseriæ, id est, poenæ culpam consequentis. Poenam manifestat triplici comparacione: primo per compassionem extraneorum transeuntium: secundo per improbitatem aduersariorum insultantiū, ibi: *Aperuerunt super te os suum,* tertio per comparacionem ad diuinum iudiciū, vel ad vltionem diuinarum comminationum, ibi: *Fecit Dominus quæ,* &c. Pro primo dicit: *Plauserunt super te,* Synagogam, vel Ecclesiam: non latantis, sed compatientis affectu: vt dicit Glossa. Non enim in hoc insultatio, sed sola manuum intelligitur c. liliis; quæ aliquando gaudium, aliquando admonitionem, aliquando compassionem indicat. Aliter, si de plausu miseriæ intelligitur, de inimicis intelligitur.

Omnes transeuntes per viam, ex quo magis videtur compatiendo dici, quàm minado: *omnes transeuntes,* qui fuerunt extranei, quia per hoc quod transierunt, aliunde venisse, & alio tendere demonstrantur. Aliunde venerunt sanguine diuersi, alio tendunt intentione, & tamen tanta erit desolatio, quæ alienos ad cōpassionem inclinaret illam afflictionem videntes, *sibilauerunt,* præ admiratione. Sibilus enim diuersas indicat affectiones, aliquando contemptū, aliquando fastidium, aliquando desperationem, aliquando blandimenta in sinuat. *Et mouerunt capita sua,* præ stupore: sicut prædixit: *Ponam eos in stuporem,* & in sibilum. Commotio capitis aliquando indignationem, aliquando insultationem aliquando dolorem, aliquando desperationem exprimit. Ergo in plausu compassio, in sibilu admiratio, in motione capitis desperatio intelligitur. Vel in plausu manuum, ablatio potentia, in sibilu ablatio doctrinæ, in motione capitis ablatio omnis honoris, & gloriæ designatur: *Super filiam Hierusalem,* id est, plebem Iudaicam. *Dicentes: Hæcine est vrbs perfecti decoris,* quæ olim, scilicet esse solebat, *gaudium vniuersa terra,* Iudææ. Quod propter templum dicebatur: ad quod ter in anno ascendebant, scilicet in Pascha, & in Pentecoste, & Scenophegia.

Moraliter. Per viam transeunt, qui in præsentī vita ad patriam quotidiano profectu tendunt. Ij super multitudinis miseriam manus plaudunt, quia exemplis operum suorum eos ad bona opera accendunt: *Montes & colles cantabunt coram vobis laudem,* & omnia ligna regionis plaudent manu. Per sibilum, qui scribi non potest, inexplicabilis consolatio, vel compassio intelligitur, &c. Et supra exposita sunt.

Aperuerunt super te; Ecce secundo declaratio poenæ per improbitatem aduersariorum: quorū improbitas manifestatur primo ex linguis, deinde ex verbis. *Et dixerunt, deuorabimus,* signa quidam sunt cachinnus, sibilus, & deinde fremitus: cachinnus intelligitur: *Cum aperuerunt super te os suū omnes inimici tui.* *Aperuerunt ergo,* supple, ad animandum: *sibilauerunt,* prouocando. *Et fremuerunt dentibus,* detinendo. *Et dixerunt,* Ecce indignatio ostensa in verbis: primo crudelitatis deinde impie incunditatis, ibi: *En ista est dies quam expectabamus.* Dixit ergo: *Et dixerunt, deuorabimus eā,* id est, poenis ad

Hier. 19. b

Isa. 55.

bitum destruemus : *en ista est dies, quam expectabamus,* desiderando, *inuenimus,* quærendo, *vidimus,* exultando.

Spiritualiter, inimici Ecclesiæ, hæretici super Ecclesiã ora aperiunt, quando vel simplices inuadunt, vel occupant, vel lætantur, cum defectus vident Ecclesiasticarũ personarum: in sibilo blãda, & callida intelligitur persuasio, qua simplices decipiunt: fremunt dentibus: quia ex magna auiditate procedunt. Vel, dicas: Inimici aperiunt os per machinationẽ: sibilant per suggestionem: fremunt dentibus, pertrahendo ad subuersionem, & æternam damnationem.

Nota, quod hic mutatur ordo Alphabeti: quia secundũ Hieronymũ & Rabanũ hic ponitur PHE, ante AIN, cum e contrario sit in alphabeto præcedenti. Vnde illi versui, Aperiuerunt, &c. præponitur litera PHE. Illi sequenti: Fecit Dominus, &c. proponitur litera AIN. Nihilominus, & illi versui: Aperiuerunt super te os suũ, &c. cõuenit optime litera PHE, quæ interpretatur oris, quid enim melius præponitur aperiunt ore? Illi autẽ versui: Fecit Dominus, &c. recte proponitur litera AIN, quæ interpretatur fons, quia correctio, vel dispositio Dei fons est, & causa totius ordinis. Vel AIN, interpretatur oculus, quod congruit proposito: quia nihil aliud est cogitatio Dei, nisi vita, & prouidentia oculi sui.

Fecit Dominus. Hic tertio manifestat calamitatẽ per comparationem ad diuinam cõminationem, siue consummationem diuinorum iudiciorum. Et habet duas partes: quia primo tangit diuinum iudiciũ: Secundo, diuini iudicij effectũ. *Destruxit,* &c. Eius iudicium ostẽditur per comparationem ad eius dispositionẽ occultam primo: deinde per cõparationem ad eius comminationem in scriptura expressam. *Compleuit.* Dicit ergo *Fecit Dominus,* quasi, si quæris: vnde tanta calamitas? certe iusto Dei iudicio: quia noluisti facere, quod præcepit, *fecit Dominus, quæ cogitauit,* id est, sapienter disposuit contra Hierusalẽ, & Iudæã. Non ergo hostibus est hoc tribuendũ, sed ad diuinum referendũ iudiciũ. *Compleuit sermonem suum,* scelerib. populi prouocatus, quem præceperat, per Prophetas nũtiari, *à diebus antiquis.* Vel sermo præceptorum in cõminationib. completur: præmissis enim præceptis subiungũtur benedictiones, quibus ad ipsorum obseruantiam attrahuntur: & deinde maledictiones, & comminationes, qui transgressorib. imprecãtur, sicut patet in Deuteronomo. Sic ergo compleuit sermonẽ, quem præceperat, faciendo quod transgressoribus comminatus fuerat. Sed pro effectu, sequitur: *Destruxit,* ciuitatem cum pertinentibus. *Et non pepercit,* in vltima captiuitate, quãdo totum illum populũ temporaliter dissipauit. *Destruxit,* auferendo delectationem: *non pepercit,* puniendo per tribulationem præteritam libidinem, *Destruxit,* quidem, quia destrui permittit, vnde sequitur: *Et lætificauit super te inimicum.* Chaldæum, & Romanum, vel vicinas gentes, quæ libenter ei hostes fuerunt. *Et exaltauit cornu,* id est, potestatem & gloriam, *hostium tuorum.*

Clamauit cor eorum. Hæc est quarta pars capituli, in qua post descriptam, vel prædictam desolationem, ad delolationis remedium informat, scil. ad gemitum, & compunctionem. Primo autem tangit deprecationis huius opportunitatẽ, propter elationem inimicorum: deinde hortatur se exercere ad compunctionem, & gemitum, ibi: *Deducet,* &c. Dicit ergo pro primo: *Clamauit cor eorum,* id est, inimicorum; *ad Dominum,* id est, contra Dominum. Sicut simile dicitur: Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est. Clamauit ergo cor eorum contemnendo Deum, *super muros filia Sion,* id est, propter murorum destructionem, ex hoc sc. gloriãtes. Ex hoc ergo erat opportunitas deprecandi Dominum, quamuis non agentibus meritis Iudæorũ, sed demeritis aduersariorum, sicut dixit Ezechias: Inclina Domine aurem tuam, & audi; aperi Domine oculos tuos, & vide; & audi omnia verba Sënacherib. quæ misit ad blasphemandum Deum viuentem. *Deduc:* Ecce hortatur ad gemitum & compunctionem. Et hortatur

ad tria: primo ad deploranda peccata propria: deinde ad laudandum diuina iudicia, ibi: *consurge, lauda,* tertio ad implorandũ diuina præsidia, ibi: *effunde sicut aquam.* In prima parte hortatur ad lacrymãdĩ vehemẽtiam: secundo ad lacrymarum indefessã feruentiam: *non des requiem tibi,* tertio ad lacrymandi perseuerantiam, *neq; iaceat.* Dicit ergo: *Deduc,* õ filia Sion, quasi spontaneæ sint lacrymæ, non extortẽ. Vel, *deduc,* id est, deorsũ duc ad mundationem conscientia per compunctionem, vnde in Psalmo: Lauabo per singulas noctes lectum, &c. Vt non ascendant per inuentionẽ lacrymæ, *lacrymas,* id est, abundanter, & feruẽter, atq; inpetuose: sic enim cutrit torrens: & quãto currit impetuosius, tãto citius exsiccat: quia quãto gemitus est fortior, tanto citius venia impetratur. Vnde Hugo de S. Victore: Recte compunctionis feruor torrenti comparatur, quia quanto maior vis doloris in compunctione fuerit: tanto citius diuina consolatione superveniente pertransit. Torrens etiam, quia est aqua fluens, significat, quod lacrymæ sunt tantum præsentis temporis. Abiterget Deus omnẽ lacrymã. *Per diem & noctẽ,* id est, cõtinue, vel *per diẽ,* propter peccantes in prosperitate: *Et noctẽ,* propter peccãtes ex aduersitate. Vel per diem, & noctẽ diuersi status intelliguntur compunctionis: primo enim afficit mentem vehemẽs tedium detestationis peccati: deinde gaudium immissum remissionis. S. Bernardus: O bone IESV, si tam dulce est flere de te: quam dulce est gaudere de te? Per noctem lacrymas deducit, qui mœroris tedium lacrymando aggruat: per diem lacrymas deducit, qui post deuotionem lætam animam in mœrore seruat. Hoc idcirco dicitur: quia sunt nonnulli, qui post lacrymas per inanem lætitiã se dissoluũt, & quia cor suum in mœrore perseuerantẽ tenere negligunt, quidquid compunctionis tempore ad eos pertinuisse poterat, perdunt. Idcirco valde necessarium est, vt postquam compunctionis gratia mentem a sordẽ erexerit: sollicitè caueatur, ne postmodum hæc bonitas per immoderatam lætitiã dissoluatur, ac ne vnquã eam præstiti mœroris custodia derelinquat. Sequitur: *Non des requiem tibi,* in fletu paulatim tepescẽdo: requiẽ, inquit, mœroris eneruatiam, vel interruptiuam. Vel in hoc corporis afflictio innuitur, Sed pro tertio sequitur: *Et non taceat,* id est, nunquã cesset lacrymari, *pupilla oculi tui,* lacrymẽ enim continuã loquuntur in aurib. Dei, vnde in Psalmo: Auribus percipe lacrymas meas. Quasi etsi taceat lingua, non taceat pupilla, ex qua est impetrandi efficacia. Et hoc ad literam intelligitur de magna effusione lacrymarum in pupilla, vt dum id, quod tenerum est, affligitur, citius ad misericordiam pietas iudicis inflectatur. Vel pupilla intima deuotio mentis intelligitur. Vel allegorice: pupilla Ecclesiẽ viri sancti, & spirituales intelliguntur. Sed contra, videtur præcipere impossibile: nullus enim potest continue pupillã altringere. Respõdeo, illud intelligitur, sicut illud Apostoli: Sine intermissione orate: & illud Domini: Oportet semper orare, & non deficere. Hoc enim est, semper, & sine intermissione nulla hora orationem debitam præmittere: & hoc similiter est continue plorare. Aliter responderi potest: quia super illud: *Non des requiem,* &c. Glossa modum lacrymandi temperat; quia scil. dicit non tam lacrymas impero, quem continuã deuotionem impono.

Consurge, &c. Hic secundo hortatur ad veneranda diuina iudicia, *consurge,* corde, & opere, *consurge,* simul cum aliis surge, *lauda,* diuina iudicia, *in noctẽ,* id est, in aduersitate, nõ solum sicut ille, de quo in Psalm. *Constitute tibi,* cum benefeceris ei: sed sicut dicitur: Vbi est Deus, qui fecit me; qui dedit carmina in nocte, *in principio vigiliarum.* Quatuor erant vigilia: prima dicitur conticinium: secunda, intẽpestum: tertia, galli cantus: quarta, antelucanum; quarum quælibet habet tres horas: in prima solebãt vigilare pueri: in secunda adolescentes: in tertia iuuenes: in quarta senes. In principio igitur harum vigiliarũ consurgere est in lacrymis

Psal. 6. b

Apoc. 21. b

Psal. 38. e

I Thess. 5. c
Luc. 18. aPsal. 148. e
Iob 35. e

per

Prou. 8. c

Cant. 5. a

Ecl. 3. 1. a

Ecl. 3. 8. c

Ecl. 3. 2. c

Prou. 8. d

Dan. 6. d

Psal. 76. a

Psal. 56. b

Tim. 2. c

per nocte ire. Moraliter, in principio vigilare est à pueritia virtutis studio inharere, Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Vel spiritualiter: prima vigilia est contemptus mundi. Ego dormio ab implicationibus, scilicet, &c. Secunda maceratio corporis proprii. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Tertia, exercitium virtutum. Cor suum dabit in consummationem operum, & vigilias armabit in profectioem. Quarta, desiderium benedictionum diuinarum. Qui vigilat ad eum, inueniet benedictionem illius. Beatus vir, qui audit me, & qui vigilat, &c. Vel prima vigilia malum agnoscere: secunda, agnitum derelinquere: tertia, ad bonum se extendere; quarta bonum continuare. Pro iis quatuor dicit quater: Reuertere, &c. Vel iuxta literam, in principio vigiliarum surgere, est in omnimodis vigiliis priorem esse: vnde in Psalmo: Anticipauerunt vigilias oculi mei. Sequitur, *effunde*, hortatur ad impetranda diuina præsidia. *Effunde*, inquit, *sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini*, aquam cor effundere, est ex intimo lacrymas producere. Effunde sicut aquam: non sicut oleum, quod effusum relinquit pinguedinem: non sicut mel, quod effusum relinquit dulcedinem; item non sicut vinum, quod relinquit odorem: non sicut lac, quod relinquit colorem, sed sicut aquam. Vel effunde sicut aquam, quæ fluit ad inferiorem locum, & per totum. Vel certe illud ad superiora referri potest: cor enim quasi aqua effunditur, quoniam omnis ab eo sensus proprius diminuitur: quando oratio diuinis iudiciis configuratur, & substernitur: Paratum cor meum Deus, *leua ad eum manus tuas*, ad literam, ex affectus vehementia, vt ostendas te auxilio indigere, & non in tuis viribus, sed in Dei protectione confidere. *Leuantes puras manus*. Vel *consurge*, per contritionem, *effunde*, per confessionem, *leua* per sanctificationem. *Pro anima paruulorum tuorum*, hoc dicit, quia ipsi puniti sunt: & mortui propter peccata patrum, & parentum suorum: *qui defecerunt fame*. Antiqui libri habent, *in fame*, libri noui habent; *qui fame pereunt*, spiritualiter peccatorum, qui paruuli pereunt, *in capite omnium compitorum*, compitum est confluentium plurium viarum, dictum quasi à componendo. Ibi ergo erant mortui, vbi transeuntes plurimi, eorum visui obicerentur, per quod spiritualiter intelligitur latitudo sæcularium voluptatum. Vel moriuntur paruuli in capite, quia multi sunt enerues, qui statim cadunt oriente tétatione.

Vide Domine, & considera. Hæc est quarta pars capituli: in qua, postquam supra peccatores excitauit, vt eos ad pœnitentiam inflecteret: hic Propheta causam pœnitentium suscipiens, sermonem conuertit ad Dominum, vt ipsum pro peccatoribus exoret. Primo ergo implorat cœlestem pietatem; secundo allegat vrgentissimam vtilitatem. *Ergo ne comedent*, &c. Dicit ergo: *vide Domine*, oculo misericordiæ. *Et considera*, populum multiplicitate subiectum miserix: *quin vindemiaueris ita*, populum tibi olim dilectum, quasi vineam; *vindemiaueris*, fructum omnem abstuleris, vel auferri permiseris, *ita*, tam horribiliter, vt quasi vinea denudata botris propriis. Vnde sequitur. *Ergo ne*, vbi, vt dictum est, allegat multiplicem necessitatem: quam primo ostendit per infelicitatem domesticorum: secundo per proprietatem aduersariorum versus finem. *Vocasti*, Infelicitatem autem domesticorum tangit primo quantum ad viuos, deinde quantum ad mortuos: *si occiditur*, Dicit: *Ergo ne comedent mulieres fructum suum*, id est, vteri sui; Quas mulieres vocat, non matres: quia mater non est dicenda, quæ est immemor pietatis. Quis sit fructus, ostendit, subdens, *paruulos*, scilicet, in quantitate: *ad mensuram palmæ*, id est, tenens, & vix vnus palmæ mensuram habentes: palma hic dicitur pro expansione manus à capite pollicis vsq; ad summitatem medij digiti. *Si occiditur*: ecce miseria mortuorum, primo quantum ad circumstantiam loci: secundo, quantum ad modum moriendi. *Virgines meæ*: tertio, quantum ad magnitudinem vniuersalis flagelli, *interfecisti*. Loca tangit duo, intimum, scilicet sanctuarium: & extremum. Dicit ergo; *si occiditur in san-*

A *ctuario Domini sacerdos, & Propheta*, quasi, quamuis tantum peccauerint, sacerdotes nunquid interfici meruerunt. Vel *si occiditur*, &c. Sicut de sathana legitur, nunquid ideo mulieres comedent, &c. Sed pro loco exteriori sequitur: *Iacuerunt in terra foris*, interfectum fugere volentes: *puer & senex*, ambo infirmæ ætatis: primum nec sacro loco parcebatur: nec fugæ præsidium opitulabantur. Sequitur, *virgines meæ*, id est, infirmiores. *Et iuuenes mei*, id est, fortiores ceciderunt *in gladio*, ad literam interfecti. Pro tertio subdit: *Interfecisti in die furoris tui*, illos, qui gladio ceciderunt viadictæ irrefragabilis: *percussisti*, iacentes, permisiuè: *nec misertus es*. Libri noui habent: *nec misereberis*, exponatur interrogatiuè.

Spiritualiter intelligendum, quod Deus terribiliter quosdam in Ecclesia vindemiat: cum illos, quos prius per prædicatores excoluit, postea steriles, & inanes derelinquit. Plantabis vineam, & non comedes fructus eius. Mulieres, mali prælati luxu morum emolliti: qui fructum suum comedunt, qui de labore ministerij, si quem faciunt, in præsentī vita remunerationem accipiunt. Econtra dicitur bonis doctoribus. Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Vel fructum comedunt, id est, consumunt paruulos ad mensuram palmæ; quia infirmos fide, quos baptisinate, vel aliter generant, exemplo ad terrena desideria inclinant: comedunt, quia rebus subditos spoliāt, quos pascere debuerant. *Si occiditur*, &c. Per sanctuarium cultus Dei intelligitur: Propheta & sacerdos occiduntur in sanctuario, quando vel doctor, qui per Prophetam intelligitur, verba scripturæ ad prauitatem intorquet: vel quando sacerdos indignè sacra mysteria dispensat. *Iacuerunt in terra foris puer, & senex*. Sicut enim populus, sic & sacerdos. In terra iacuerunt: quia in terrenis desideriis quieuerunt. Non solum sederunt, vt supra dictum est, sed iacuerunt, dormientes, & seipfos nescientes. A minimo vsque ad maiorem omnes auaritiæ student. *In terra foris*, locus exilij intelligitur. *Virgines meæ*, animæ contemplatiuæ, sed fatuæ, vel fideles: quia fidei integritatem seruant, & iuuenes mei in gladio ceciderunt, id est, persuasionibus. Hæreticorum subuersi sunt: quia Apostolus: Corruptunt bonos mores colloquia praua. Iuuenes sunt, qui in præliis fortes sunt, qui in aduersitate diabolo non cedunt, & tamen gladio linguæ iniquæ plures subuertuntur. *Interfecisti*, interfecit eos, qui per infidelitatem corruunt: percutit eos, qui in lapsu pereuntium per compassionem carnalitatē: vulnerati sunt: non miseretur, dum nec lapsos erigit, nec dolorem stantium consolatur.

Vocasti, quasi ad diem, &c. A parte Iudæorum hæc tria iungit, terrorem, deiectionem labiorum, consumptionem. Dicit ergo, *Vocasti*, quasi eorum fuit velle; sed tuum fuit concedere, & per consequens tuum est liberare. *Vocasti*, Chaldæos & Romanos, *quasi ad diem solemnem*, in quo prosperitas eorum designatur, *qui terrent me de circuitu*, vndique impetu videlicet obsidentes. Vel *quasi ad diem solemnem*, dicit, quia Iudæi in tribus anni solemnitatibus concurrere soliti erant. Vel dic, *quasi ad diem solemnem*, quia Romani ceperunt Hierusalem in die Paschæ. Pro secundo sequitur: *Et non fuit qui effugeret*, ad literam, qui non esset captus, aut mortuus. *In die furoris Domini*, hoc est vltimæ captiuitatis. *Et relinqueretur*, in Hierusalem. Hoc etiam quodam modo impletum est in obsidione Chaldæorum, quando nullus fuit relictus, qui non esset captiuus, vel seruus. Pro tertio subdit, *quos educaui*, per disciplinam. *Et nutriui*, quantum ad naturam: *inimicus meus consumpsit eos*, id est, totaliter deleuit illos.

Moraliter: de hora mortis, quando solent dæmones ad morientem in circuitu lætanter conuenire. Vel certè in die iudicij peccator vndique mala habebit accusantia, & ex nulla parte defendentia.

Deut. 28. d

Luc. 15. c

Isa. 24. a

Hier. 6. c

1. Cor. 15. d

4. Reg. 25. c

2. Paral. 36.

CAPVT TERTIVM.

ALEPH.

- E**GO vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.
 ALEPH. Me minavit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.
 ALEPH. Tantum in me vertit, & conuertit manum suam tota die.
 BETH. Vetustam fecit pellem meam, & carnem meam, contriuit ossa mea.
 BETH. Aedificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.
 BETH. In tenebrosis collocavit me: quasi mortuos sempiternos.
 GIMEL. Circumaedificauit aduersum me, ut non ingrediar: aggrauauit compedem meum.
 GIMEL. Sed & cum clamauero, & rogauero, exclusit orationem meam.
 GIMEL. Conclussit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.
 DALETH. Versus insidians factus est mihi: leo in absconditis.
 DALETH. Semitas meas subuertit, & confregit me, posuit me desolatam.
 DALETH. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.
 HE. Misit in renibus meis filias pharetrae suae.
 HE. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.
 HE. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.
 VAV. Et fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.
 VAV. Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum.
 VAV. Et dixi: Perit finis meus, & spes mea à Domino.
 ZAIN. Recordare paupertatis, & transgressionis meae, absynthij & fellis.
 ZAIN. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea.
 ZAIN. Hoc recolens in corde meo, ideo sperabo.
 HETH. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius.
 HETH. Noui diluculo, multa est fides tua.
 HETH. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.
 TETH. Bonus est Dominus sperantibus in eum, anima quarenti illum.
 TETH. Bonum est praestolari cum silentio salutare Dei.
 TETH. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.
 IOD. Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit se super se.
 IOD. Ponet in puluere os suum, si forte sit spes.
 IOD. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.
 CAPH. Quia non repellet in sempiternum Dominus.
 CAPH. Quia si abiicit, & miserebitur secundum multitudinem miserationum suarum.
 CAPH. Non enim humiliavit ex corde suo, & abiicit filios hominum.
 LAMED. Ut contereret sub pedibus suis omnes vincetos terra.
 LAMED. Ut declinaret iudicium viri in conspectu vultus Altissimi.
 LAMED. Ut peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus ignorauit.
 MEM. Quis est iste: qui dixit ut fieret, Domino non iubente?
 MEM. Ex ore Altissimi non egredientur, nec mala, nec bona?
 MEM. Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis?
 NVN. Scrutemur vias nostras, & queramus, & reuertamur ad Dominum.
 NVN. Leuamus corda nostra, cum manibus ad Dominum in caelos.
 NVN. Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es.
 SAMECH. Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.
 SAMECH. Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.
 SAMECH. Eradicationem & abiectiorem posuisti me in medio populorum.
 PHE. Aperuerunt super nos os suum omnes inimici.
 PHE. Formido, & laqueus facta est nobis vaticinatio, & contritio.
 PHE. Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiae populi mei.
 AIN. Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies.
 AIN. Donec respiceret & videret Dominus de caelis.
 AIN. Oculus meus depraedatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meae.
 SADI. Venatione ceperunt me, quasi auem, inimici mei gratis.
 SADI. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.
 SADI. Inundauerunt aquae super caput meum, dixi: Perij.
 CAPH. Inuocaui nomen tuum Domine de lacu nouissimo.
 CAPH. Vocem meam audisti, ne auertas aurem tuam à singultu meo, & clamoribus.
 CAPH. Appropinquasti in die quando inuocaui te, dixisti: Ne timeas.
 RES. Iudicasti Domine causam anima mea, redemptor vita mea.
 RES. Vidisti Domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum.
 RES. Vidisti omnem furorem, uniuersas cogitationes eorum aduersum me.

S I N. Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me.

S I N. Labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die.

S I N. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide, ego sum psalmus eorum.

THAV. Reddes eis vices Domine, iuxta opera manuum suarum.

THAV. Dabis eis scutum cordis laborem tuum.

THAV. Persequeris in furore tuo, & conteres eos sub calis Domine.

EXPOSITIO IN CAP. III.

POSTQVAM in duobus præcedentibus Alphabeticis lamentatus est desolationem synagogæ in communi: hic amētatur desolationem quarundam personarum privilegiatarum in speciali. Et quia privilegiatæ dicuntur personæ, dupliciter: vel pro vitæ meritis, vel pro statu honoris, primo ponit lamentationem primi generis personarum: secundo aliarum in sequenti alphabeto ibi. *Quomodo obscuratum est aurum?* In prima introducitur prophetica lamentatio in persona talium: sed verius Christi, & membrorum suorum, quorum hic manifeste miseria describitur: & impossibile est hic literalem intellectum reperire sine extersione. Hoc autem alphabetum habet duas partes: quia primo lamētatur simul capitis, & corporis tribulationem: secundo inuocat electos ad cōpassionem, ibi: *Recordare paupertatis*: tertio incidenter pertractat synagogæ reprobationem occasione Dominicæ passionis, ibi: *Operuisti in furore, & percussisti*. In prima parte primo in summo tangit gratiam Dominicæ exinanitionis: secundo seriè describit Dominicæ passionis, ibi: *Circumadificauit*. In prima parte notificauit filij Dei exinanitionem per cōparationē ad patris seueritatem: secundo subdit huius exinanitionis cōpendiosam demonstrationē in sequēti vertu: *Vetustam fecit pellem*. Exinanitio CHRISTI patet ex assumptione status egestatis: quod intelligitur in primo membro: secūdo intelligitur ex assumptione anxietatis, vel aduersitatis: quod intelligitur, in secūdo membro, ibi: *Me minauit*: tertio ex singulari, & vniformi continuatione totius suæ peregrinationis, ibi: *tantum in me*. In primo intelligitur delectabilium carentia: in secundo tristabilium præsentia, in tertio vtriusq; perseuerantia. Amplius trimetrum describitur hoc alphabetum, & literis triplicatis: quia hoc alphabetū referatur ad terciā Ecclesiæ tribulationem, quæ est prosperitatis, diuitiarum, deliciarum, & honorum. Amplius hic expresse deploratur passio Saluatoris, cuius vna cōsistens est persona in tribus substātiis. *Ego vir*. Quod quamuis dici possit in persona prophetæ, vel electorū synagogæ: melius tamen à sensu Iudaico receditur, & allegoricè pro sensu historico adhaeretur. Et quia in iis tribus clausulis summam cōprehenditur vniuersitas agēdorū, & credēdorū: ideo istis tribus mēbris ALEPH præponitur triplicatum. Continere enim se in omnib. quæ in mūdo sunt, bonis: & sustinere, quæ in mūdo sunt, mala. est virtutis vniuersitas, vt dicit Aug. & hoc in duobus primis membris. Amplius autē qualiter per Christū solū, & eius angustias liberatum sit genus humanum, amplectitur summa credendorum: & hoc continetur tertio mēbro. Dicit ergo; *Ego*, Christus purissima, & trium persona substantiarum, *vir*, à virtute. Mulier circumdabit virū. Gradiens in multitudine virtutis suæ: *videns paupertatē meā*, id est, veraciter cognoscens. Cum è contra dicatur de multis: *Dicis*, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & nudus, & cæcus. Nota quod CHRISTVS habuit paupertatem, & hoc tripliciter: mortalitatis, vel assumptæ infirmitatis: Simul in vnum diues, & pauper: egestatis, mundū ingrediens: Pannis eum inuoluit, & reclinauit in præsepio: Progrediens: Filius hominis nō habet, vbi caput suum reclinet. Circumspectis omnib. cum iam vel vespera esset hora, exiit in Bethaniā. Egrediens: Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea, sicut, &c. Familiaritatis: vnde in Psal. Singulariter sum ego, donec transeam. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, & Saluator.

A ipse pauper, & ascendens super asinum, in virga indignationis eius. Indignatio, Dei voluntas puniendi: virga autem ipsa pœna, quam tulit Christus vt lamēretur genus humanum. Propter scelus populi mei, percussit eum: vulneratus est propter iniquitates nostras.

Vel moraliter exponi potest de quocumque iusto, qui per tribulationem diuinitus immisam recognoscit infirmitatem. & virtutis suæ paruitatem. Infirmitas grauis sobriam facit animam. Sequitur ALEPH. *Me minauit, & adduxit me*. Minare, hoc est ducere, in tenebras, aduersitatis, & abiectiois. Quasi absconditus est vultus eius, & despectus: vnde nec reputauimus eum. *minauit*, quia in humilitate mundum pertransiit: & *adduxit in tenebras*, quia tribulationū tolerantiam in cruce consumauit, & non in lucem, prosperitatis, vel affluentia temporalis. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Glossa ibi: Voluit Dominus habere, quod perderet pauper: venit ne haberet diabolus, quod auferret: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt: quia ad nullum peccatum eum inclinare potuerunt.

Item pro tertio sequitur ALEPH. *tantum in me*, id est, Christum pro mea redemptione, *vertit & conuertit manum suam*, flagellando pro humani generis redemptione: ideo dicit, *tantum in me*: quia nulla ei comparata est creatura in redimendo. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum, *vertit*, inquit, & *conuertit*, vertit flagellando: conuertit, aliis in hoc parcendo, & subueniendo, *tota die*, peregrinationis Christi in terris: sicut ibi accipitur dies. Me oportet operari opera eius, qui misit me: donec dies est. Illud etiam de Christo ratione membrorum, exponi potest: in quos tantū vertit manum castigando, & conuertit miserando: in quosdam malos reprobos vertit manum flagellando, sed non conuertit in morte potius aggrauando, Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus, terræ: idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Omnes, qui pie volunt viuere in CHRISTO IESU, persecutionem patiuntur, &c.

Vetustam. Postquam notificauit summarie Christi exinanitionem, hic subdit compendiosam quandam eius explicationem. Et primo manifestat suæ passionis necessitatem: quod pertinet ad tertium versum præmissum. *Tantum in me*, &c. secundo notificat passionis suæ multiplicem acerbitatē. *Adificauit in gyro*: tertio eius consummationē, *In tenebris*. Necessitas autem Dominicæ passionis, ex hoc fuit: quia omnes alij declinauerūt, simul inutiles facti sunt: sicut ostendit in triplici differentia hominum: quātum ad statum laicorum, qui per pellem, quæ exterius est, intelligitur, quantum ad statū clericorum, qui interius sunt, & per carnem designantur: & quantum ad statum Apostolorum, & prædicatorum, qui per ossa figurantur. Dicit ergo BETH. *Vetustam*, quasi non miremini, sed tantum in me vertit, & cetera. quia *vetustam fecit*, id est, fieri permisit, *pellem meam*, id est, pellem meam vetustam, & magis peccatorum deformem: quæ vetustas deponenda est. Exuentes veterem hominem cum actibus suis. Detrahta pelle hostiæ, artus in frusta conuertent. Cutis mea aruit, & contracta est. Gregorius: In sanctæ Ecclesiæ corpore, qui solis exterioribus curis inseruiunt, cutis congrue nominantur. Solent etiam per pellem nobiliora membra Ecclesiæ designari, sicut Martyres, qui significantur per pelles arietum rubricatas, quibus operiebatur tabernaculum, vt patet in Exodo. Facies operimentum aliud recto de pellibus arietū rubricatis

Isa. 53. c

Ecl. 31. b

Isa. 53. a

Ioan. 14. d

Ioan. 1. a

Isa. 63. a

Ioan. 9. a

Amos 3. a

2. Tim. 3. c

Psal. 13. a

Col. 3. b

Leuit. 1. b

Iob. 7. a

S. Greg. lib.

8. moral. c. 11.

Exod. 26. c

Item

Hier. 31. d

Isa. 63. a

Apoc. 3. d

Luc. 2. a

Matth. 8. c

Marc. 11. b

Psal. 30. b

Psal. 140. b

Zach. 9. b

Item confessores significatur per pelles hyacinthinas: de quibus eodem capitulo. Et super hoc rursus aliud experimentum de hyacinthinis pellibus: Qui quia poena extenuantur, dicitur: Nigra sum, sed formosa, &c. sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salomonis. Item sanctae mulieres Domino exteriora necessaria ministrantes. Pelli meae, consumptis carnibus, adhæsit os meum. Vbi os Christus, & carnes discipuli, pelles, sanctae mulieres exteriora necessaria ministrantes. Cum enim ad horam crucis ventum est, fugerunt discipuli, mulieres adhaerunt: sicut exponit Gregorius. *Et carnem meam*, hic per carnem clerici intelliguntur. Induta est caromea putredine, & fordibus pulueris: putredine carnalitate, & puluere vanitatis. Hæc etiã pars versus, *uerru-stam*, &c. ad literã exponi posset de Christo: qui pro laboris vehementia longe videbatur senior: quã erat; unde: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti: *contriuuit*, id est, conteri permisit, *ossa mea*, id est, membra Ecclesie electa, scilicet Apostolos, qui omnes tempore passionis, relicto eo, fugerunt: nimirum dicitur. Spiritus tristis exsiccat ossa: ipsi autem fuerunt multum tristati. Isti ergo sibi pro redemptione non sufficiunt, quia omnes declinauerunt vsque ad vnũ, id est, Christum. Sequitur pro passionis acerbitate & multiplicitate BETH, *Edificauit in gyro meo*, id est, ædificari permisit, Iudæos continue obseruantes: tandem cum lacrymis comprehendentes: Circumdedeunt me sicut apes. Filij matris meae, &c. Quod etiam Ecclesie conuenit, quæ in gyro circumdatur, dum à tyrannis, hæreticis & hypocritis impugnatur, & *circumdedit me felle*, id est, materia tristitiæ in multitudine malorum displicentiũ, & labore, corporali (ad literam) vexatione. Quod etiam conuenit Ecclesie, & ita de Christo intelligitur. Pro morte vero sequitur BETH, *In tenebris*, id est, in sepulchro, *collocauit me, quasi mortuos sempiternos*, id est, quasi nunquam essem surrecturus à morte. Deputatus es, cum descendentibus in infernum Psalmus: Collocauit me in obscuris, sicut mortuos sæculi. Iis tribus sententiis præponitur Beth, quæ interpretatur confusio, vel domus: quoniam Synagoga, quæ domus erat Dei, tripliciter Christo iniuriata est: & uiuentem deserendo quod intelligitur in primo: & morti eum tradendo, quod in secundo: & contra resurrectionem conando, quod in tertio designatur.

GIMEL. *Circumædificauit*. Post Dominicæ passionis compendiosam prælibationem, hic subdit eiusdem passionis expletionem: primo quantum ad præcedentia crucifixionem: secundo quantum ad crucis, passionem, *semitas meas subuertit*: tertio quantum ad discipulorum desperationem. *Et fregit ad numerum*. Antecedentia passionem tria tangit, scilicet Iudæorum machinationem, Christi agonizantis orationem, Christi comprehensionem, & vincula. Sic resolutorie, tangit vltimum primo, secundum secundo, primum vltimo versu. Dicit ergo pro primo GIMEL. *Circumædificauit aduersum me*, intellige, permissiue, circumædificauit, inquam, quantum ad falsos testes circumdantes, *ut non egrediar*, de manibus Pilati illæsus. Multi enim surrexerunt falsi testes, quorum non erant conuenientia testimonia: ut dicitur. Vel ad sepulchri custodiã hoc posset referri: quia fecerunt sepulchrum custodiri, *aggrauauit compedem meam*, compedes proprie sunt vincula pedum: hic accipitur pro vinculis, quibuscum ligatus est IESVS à comprehensoribus. Ministri Iudæorum comprehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, unde in Psalmo: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum, &c. Sed Pilatus vincula aggrauauit, quia vinctum flagellauit. Tunc apprehendit Pilatus IESVM, & flagellauit, &c.

Mystice, sunt compedes quadruplices: primi fugiendi, scilicet peccati impedimenta: Dominus enim soluit compeditos. Vinxit compedibus, vt duceret in Babylonem Sustinendæ poenæ, unde in Psalmo: Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interempto-

rum. Suscipiendi, præceptorum, & consiliorum obliuiones. Psalmus: Ad alligandos reges eorum in compedibus. Desiderandi, dona gratiæ restringentis à malo. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Pro secundo sequitur GIMEL, *sed & cum clamauero*, in horto, &c. *Et rogauero*, Mi pater si possibile est transeat à me calix iste: *exclusit orationem meam*, id est, non exaudiuit: in hoc docens, quod non debemus admirari, si non exaudimur in omnibus, quæ à Domino postulamus: quia vel rem petimus irrationabilem, vel quia non bene petamus. Pro tertio, scilicet Iudæorum machinatione, sequitur, GIMEL, *conclusit*. Quam machinationem triplicem ostendit: obseruauerunt enim primo Iudæi vitam Christi: obseruauerunt doctrinam Christi: tertio machinati sunt ad mortem Christi. Primum significat, dicens: *conclusit vias*: secundo, *semitas meas*, tertio *Vrsus insidians*. Dicit ergo: *Conclusit vias meas*, id est, opera mea, *lapidibus quadris*. Scribis scilicet & Phariseis: qui lapides erant, propter quandam vitæ austeritatem: & quadri, propter quandam superstitionis dolaturam. Vel lapides, per cordis malignitatem, quadri per adiunctam potestatem. Vel quadri propter interrogationum calliditatem: cum cornutis sophismatibus, quæ ex omni parte videbantur concludere, Christum capere nixi sunt in sermone. Mittunt ei discipulos suos, scilicet Pharisei, dicentes: Magister scimus, quia verax es, &c. *semitas meas*, id est, doctrinã consiliorum meorum, *subuertit*, id est, subuerti permisit sicut in illis, qui abierunt retrorsum. Amplius cum persuaderet contemptum mundi, subiungitur: Audiebant hæc omnia Pharisei, qui erant auari, & deridebant illum. Vel si de corpore intelligitur, lapides, sunt peccata homines impediencia: ponderat enim, deorsum trahentia. Iniquitas sedet super talentum plumbi. Quadratura significat immobilitatem peccati. Lazarus enim quatruiduanus erat: *semitas subuertit*, id est, consilia per Hæreticos verba Euangelij extorquetes. Iis tribus præponitur litera, GIMEL, quod interpretatur plenitudo: quod in iis tribus consistit legis perfectio, in sufferendo hominum malignitates, Dei dispositiones, & ex iis duobus consequentes tribulationes: *Vrsus*. Hic describitur Iudæorum inclinatio in mortem Christi. Dicit ergo DALETH, *Vrsus insidians*, intellige semper permissiue, *factus est mihi: Leo in absconditis*, in Vrsu atrocitas, in Leone animositas intelligitur Iudæorum: unde in Psalmo: Salua me de ore Leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam. Alibi: Aperuerunt super me os suum, sicut Leo rapiens, & rugiens. Hoc factum est, cum dixerunt: Reus est mortis: crucifige, crucifige eum.

Semitas, hic describit ipsam crucifixionem ordine resolutorio: primo vt vitæ interemptoriam: secundo, vt afflictiuam. *Et confregit me*. Dicit ergo DALETH, *semitas meas*, id est, peregrinationis meae rectos & arcuos, vt semitas, *subuertit*, non merita euacuando, sed tempus meriti morte præscindendo. Vel illud refertur ad corpus. Amplius, eandem vt afflictiuam describit primo, quantum ad corporis læsionem, & *confregit*: secundo, quantum ad cordis desolationem, *posuit me desolatam*, tertio, quantum ad corporis totius ignominiosam suspensionem, *Tetendit arcum*: quarto, quantum ad omnimodam afflictionem, *Misit in renibus*: quinto, quantum ad ignominiosam visionem. *Factus sum in derisum*: sexto, quantum ad omnium sensuum turbationem, & præcipue aceti potationem: *Repleuit me*. Dicit ergo: *Et confregit me*, per vulnera corporis mei, unde in Psalmo: Foderunt manus meas, & pedes meos: *posuit me desolatam*, cum dixit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Cum supra dixerit in principio versus: *Ego vir videns paupertatem meam*, in sexu masculino, nullo alio interposito subdit fæmininum, vt ostendat hoc accidisse Christo secundum infirmiore sui naturam, quam vt sponsam sibi Dei filius copulauit. Vel certe istud intelligendum est ad essentiam pertinere,

secundum

Psal. 149. a

Eccl. 6. c

Matth. 26. d

Scribæ, & Pharisei lapides quadri.

Matth. 22. b

Ioan. 6. g

Luc. 16. c

Zach. 5. c

Ioan. 11. c

Psal. 21. c

Psal. 21. b

Matth. 26. f

Luc. 23. c

Psal. 21. c

Matth. 26. d

secundum regulam Ciceronis, qua à capite transitur ad corpus: ut iam patebit Sed pro ipsa corporis Domini suspensione, subdit DALETH. *Tetendit arcum suum*, id est, complevit iudicium suum: ubi passio humanitatis, quasi rigorem, vel iustitiæ, vel ultionis iustæ inflexit, & seueritatem diuinitatis: & *posuit me, quasi signum*, ad literam, stipiti affixum, *ad sagittam*, quod & patuit quando vnus militum lancea latus eius aperuit. Huic triplici clausulæ præponitur litera DALETH, quæ interpretatur Tabulæ, vel tabularum: Pauper, vel aduena Christus voluit insidiis deprehendi, vt doceret simplicitatem: voluit vulnerari, vt doceret asperitatem: voluit ludibrio suspensus exponi, vt doceret humilitatem. Primum contra curiositatem: secundum contra carnalitatem: tertium contra elationem: & in iis tribus tabularum, & legis consummatio, & in iis paupertatis perfectio, in iis etiam regni cœlestis ianua, & ingressus. HE. *Misit in renibus*; Ecce generalis Christi afflictio: in renibus Christi Incarnatio eius intelligitur. Et atramentarium scriptoris ad renes eius. Er: A lumbis eius vsque ad deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, &c. Ibi, *arcus*, secundum Gregorium, Dominica Incarnatio intelligitur: *pharetra*, omnis amaritudinis contentiua, synagoga intelligitur: cuius sagitta, seu filia, fuerunt sputa, colaphi, conuicia, plagæ, & con similia. Sagitta vulnerans linguæ eorum. Pro ignominia irrisionis, sequitur, *Et factus sum in derisum omni populo*. Factus sum in derisum quotidie. In quo omnis irrisio, & illusio intelligitur, qua Iudæi Christo illudebant. Et nota, quod irriferunt Christum triplici ratione. In miraculis, quasi ignorantem. Non est mortua, puella, sed dormit: & deridebant eum. Deridebant eum scientes quia mortua est. In consiliis, quasi imprudentem. Audiebant hoc Pharisei, qui erant avari, & deridebant illum. In passione in cubile crucis, quasi impotentem. Et deridebant illum principes cum eis dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat. *Canticum eorum*, id est lætitia, & gaudium, *tota die*, crucifixionis. Nunc in eorum Canticum versus sum: & factus sum eis in prouerbium. Pro omnium sensuum afflictione subditur HE, *Repleuit me amaritudinibus*, in visu occurrebant inimici insultantes: in auditu blasphemiarum, & irritationes: in tactu amaritudo vulnerum, in olfactu fœtor loci interfectorum. Et ne quid deesset, *inebriauit me absynthio*, id est, inebriari seu potari permisit absynthio. Dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Dederunt in escam meam fel, &c. Iis tribus clausulis præponitur litera HE, quæ interpretatur, Vita, aut viuere, vel esse: quia ista tria, scilicet iniuriæ Christo illatæ, ignominia, & angustia, sunt nobis causa vitæ, & veri esse compositio.

Moraliter ab illo loco: *Vrsus insidians*, &c. vox est cuiuslibet iusti, considerantis mala. Vbi quædam inferuntur per eius fraudulentiam, & significatur per Vrsi insidias: quædam per violentiam, & intelliguntur per Leonem. Amplius, per vrsus, qui debilis est in capite, fortis in brachiis, fortior in lumbis, significatur diabolus, qui in principio debilis, in fine inuincibilis: Fortitudo eius in lumbis eius. De Leone dicitur, quod paruulum, & humiliatum non lædit: propter quod Dauid verè humilis Leonem, & Vrsus interemit. Pafcebat seruus tuus gregem patris: & veniebat Leo, vel Vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, &c. Vel in Vrsu voracitas, in Leone superbia: quæ multos implicant, *semitas subuertit*; quia per Vrsus, & Leonem, clericorum vitam dissipari permittit, *confregit*; quia virtutem mentis eneruari permisit. Posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Dicit piger: Leo est in via, & Læna in itineribus: sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. *Posuit me desolatam*, sine solatio prælatorum, supra: Non est qui consoletur eam. *Tetendit arcum suum*, id est seueritatem iudicij, *posuit me, quasi signum*, &c. Quia omnis creatura in iudicio clamabit contra impios.

Et fregit ad numerum. Hic tertio subdit discipulorum dispersionem factam in passione: secundo latronis conuersionem, *cibauit me cinere*: tertio Iudæorum ingrati tudinem, & *repulsa est*; quarto ipsorum reprobationem, & *dixit periiit*. VAV, *Et fregit*, id est, confringi permisit, *ad numerum*, id est vnum post alium, *dentes meos*, id est, Apostolos: quibus quasi dentibus peccatores erant in corpus Ecclesiæ conuertendi. Dentes tui, quasi grex tonfarum, quæ ascenderunt de lauacro. Hi contracti sunt, quando Dominum reliquerunt ad propria reuertentes: ubi tantum fuit Ioannes vltimus in deserendo: Adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, &c. Et cito rediit. Stabant autem iuxta crucem IESV mater, &c. Sed pro conuersione latronis sequitur, *cibauit me cinere*, id est, vnico latrone conuerso in cruce. Cum enim peccatum sit quasi ignis deuorans, cuius residuum est cinis: quid aliud peccator vitam in peccato agens, & in fine pœnitens, nisi cinis ab igne effugiens? Hic est coruus, qui in torrente pauit Eliam, id est Christum, sicut legitur. Vel in cinere amaritudo passionis: quæ tamen Christo secundum charitatem fuit delectabilis: in quantum ad redemptionem humani generis ordinata.

Moraliter, dentes candidi, robusti, carnem non habentes, corio carentes, sunt religiosi nihil intra se patientes: acerbissimè decernentes, clausi labijs, id est, inuisibiles, nisi in risu: toti corpori masticantes, nullum sapientiæ inde semen.

VAV. *Et repulsa est à pace anima mea*, id est, Iudæi: quos sicut animam diligebam: quia longe à peccatoribus salus, *oblitus sum bonorum*, quæ eis facere consueueram: Supra. Obluioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem, & sabbatum. Vel oblitus est bonorum, quantum ad reputationem hominum, VAV, *Et dixi, periiit finis meus*, non simpliciter: sed quantum ad illos, qui dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Vel periiit finis meus, quantum ad Iudæorum reprobationem: finis, qui videbatur principaliter intentus, quantum affectus appetebat, de conuersione Iudæorum. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël. *Et spes mea*, quæ conceperam, in ipsis, *à Domino*. Salutare tuum expectabo Domine. Sicut iustitia Dei dicitur, vel quia ipse iustus est: vel cuius causa est. Vel verba sunt Iudææ in bonis multitudinis reprobationem iis verbis deplorantis. Huic triplici versiculo præponitur litera VAV triplex, quæ interpretatur. Non est ille, quia nec est Christus, nec aliquid Christi, qui deserit Christum. Et quia Apostoli tunc corruerunt, Iudæi crucifixerunt: propter quod merito reprobati sunt: & recte, VAV, iis tribus versibus præmittitur.

Recordare. Hæc est secunda pars capituli, in qua post descriptam Christi passionem inuitat electos ad compassionem. Et in hac parte dialogicè procedit, sicut in Canticis canticorum, varias personas introducendo, sibi colloquentes sine interceptione vocis Prophetæ. Hoc enim genus poëmatis dialogicum appellatur: sicut prosopologicum, quando solus poeta loquitur, sicut ibi: Mulierem fortem: tertium vero quando sic, & sic, sicut in Iob. primo ergo introducitur vox Christi ad compassionem inuitantis, secundo vox Ecclesiæ ei respondentis, ibi; *Memoria memor*; tertio vox eiusdem membra sua alloquentis, & de pœnitentia admonentis, ibi; *Misericordiam Domini*. Dicit ergo pro primo, ZAIN. *Recordare*, modo tu quicumque redemptus es sanguine paupertatis meæ, quantum ad contemptum omnium temporalium bonorum; quia Christus pauperrimus fuit in ingressu, in progressu in egressu de mundo. *Et transgressiois*, quantum ad sufferentiam omnium malorum, ubi transgressio accipitur causaliter pro pœna tamen transgressionis, quam Christus sustinuit, sicut dicitur maledictum, quasi malo pœnæ pro nobis addictus, siue maledicto, paulus ad Galat. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sic etiam Christus dicitur peccatum, eum, qui nõ nouerat

Ioan. 19. f

Ezech. 9. b
Cap. 1. g

Hier. 9. c

Hier. 28. b

Matth. 9. c
Luc. 8. g

Luc. 16. c

Luc. 23. e

Iob 30. b

Matth. 27. d
Psal. 68. c

Iob 40. b

1. Reg. 17. d

Isa. 51. g
Prou 26. c

Cap. 1.

Luc. 23. f

Cant. 4. n
Marc. 14. e

Ibid. f
Ioan. 19. e

3. Reg. 17. a

Psal. 118. j

Cap. 2.

Luc. 23. c

Matth. 15. c

Gen. 49. a

Prou. 31. b

Galat. 3. b

2. Cor. 5. d

peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficemur iustitia Dei in ipso. Vel aliter: transgressio eius infima humiliatio ad despectissima tormenta: quia vna stilla sanguinis sui nos potuisset liberare. Erant Moyses, & Elias, visi in maiestate: & dicebant excessum eius, quem completurus erat in Hierusalé. *Et absynthij*, quo nihil amarius in terræ nascentibus: & fellis, quo nihil amarius in animantibus. Hoc potest referri ad id, quod dicitur: Dederunt ei bibere vinum cum felle mixtum. Similiter: Dabant ei bibere myrrhatum vinum. Paupertas contra auaritiam, transgressio contra superbiam, absynthium contra luxuriam. Vel potest notari in transgressione vna personæ: in absynthio afflictio carnis teneræ, in felle tristitia mentis de hominū ingratitude.

ZAIN. Memoria; Ecce responsio Ecclesiæ, vel viri sancti, *memoria memor eo*, id est affiduè memor ero: *Et tabescet*, præ confusione, *anima mea*, vnde in Psalmo: Tabescere me fecit zelus meus. Proprie tabescit, qui nimio languore ad maciem venit: tabescere ergo est vera sui cognitione sibi vilescere. Vel istud potest referri ad vitam animalem, quæ per animam solet significari. Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: Tabescit ergo anima ex Dominicæ passionis memoria: quâdo sensualitas affligitur labore, & abstinencia. Istud autem nullo modo referri potest ad synagogam. Vnde hoc primum verbum, *recordare*, & cætera, est verbum synagogæ Dei misericordiam implorantis: secundum vero etiam eiusdem synagogæ verbum ad beneficia Dei rememoranda sese conuertentis. Istud quam sit absonum, vltro patet. *Hæc recoleus*, (non potest ibi esse hoc singulariter secundum ordinem alphabeti: quia in Hebræo ibi ponitur **ZAIN**) tormeta scilicet Christi, *in corde meo*, *in Deo sperabo*, corruptio: non est, ibi: *in Deo*, sed *ideo*, contra hoc, quod paulo ante dixit: Perit finis meus, & spes mea. Proprio filio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Huic triplici clausulæ præmittitur **ZAIN** triplicata, quæ interpretatur *Duc te*, quia in iis cogitationibus reducitur Christianus homo.

HETH. *Misericordie Domini.* Hic tertio subditur vox Ecclesiæ excitatis membra sua, & ad pœnitentiam exhortantis. Propter quod introducit primo diuinæ pietatis commendatio: secundo ex hoc excluditur desperatio, ibi: *Quia non repellet in sempiternum*: tertio pœnitentiæ suavis admonitio, ibi: *Scrutemur vias nostras*. Et quia iustus in principio accusator est sui: primo introducit in persona Ecclesiæ sui accusatio, & diuinorum iudiciorum veneratio: secundo diuinæ pietatis expectatio, ibi: *pars mea Dominus*: tertio docet modum in expectando, ibi: *bonus est Dominus sperantibus*. In prima parte ponitur vox Ecclesiæ superna iudicia venerantis, & sibi & suis membris timentis: deinde Dei responsio Ecclesiam commendantis: *noui diluculo*. Dicit ergo: *Misericordie Domini*, opus est, sed non meriti mei. Glossa. Antiqui habent: *Misericordie Domini, quia non sumus consumpti*, merito peccatorum in nullis reliquiis reseruati, vel in nihilum redacti. Et si quæras, quare non sumus consumpti? ecce ostendit, dicens. *Quia non defecerunt miserationes eius*: quia semper paratus est gratiam exhibere: Misericordia eius subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. Sed subditur responsio Dei, hanc fidem Ecclesiæ nouellæ approbantis, & dicentis. *Noui diluculo*. Hæc litera in antiquis habetur, & exponit, *noui*, id est, cognoui: cum non sit hic verbum, sed nomen: vnde in Hebræis est, *nonelli*, quia iuxta ordinem alphabeti stare non potest, ut sit *noui*, pro cognoui. Quod exponens Rabanus dicit: Et loquitur Propheta ad primitiuam in Hierusalém Ecclesiam, quæ post diluculum rememorationis Christi veterem hominem exuens, noui hominis pulchritudinem ortu suo declarauit. Hæc Rabanus. *Multa est fides tua*, id est, multum deuota: qua iudiciorum æquitatem, & pietatem Dei recognoscis, *pars mea*; Ecce primo diuinorum iudiciorum veneratio exigat ad pietatis expectationem. Dicit ergo: *pars mea Do-*

minus, omnibus aliis circumscriptis: & est verbum Ecclesiasticorum, qui in receptione Ordinum dicunt: Dominus pars hereditatis meæ, *propterea*; quia illi soli ad hæreo: *expectabo eum*, consolatorem. Psalmus. Expectabo eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, &c. Huic triplici sententiæ præmittitur litera **HETH**, quæ interpretatur vita, vel pauor: quia in hoc consistit vitæ spiritualis initium, in recognoscendo propriam miseriam, & Dei misericordiam: sic promerendo gratiam vltèrius ad gratiam aspicere.

Sequitur. *Bonus est Dominus*. **HETH**. Hic docet modum huius expectationis: quia non debet Dominus expectari cum ignauia, sed cum diligentia inquisitionis: secundo cum tranquillitate cordis, pro qua dicit: *bonum est prestolari*; tertio cum profunditate humilitatis; *ponet in puluere*, quarto cum perfectione patientiæ, & mansuetudinis, ibi: *Dabit percutienti*: Pro primo dicit: *bonus est Dominus sperantibus in eum*, vnde in Psalmo: Quam bonus Israel, Deus. Bonus, inquam consolando, & protegendo. Psalmus: Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum. Sed quia cassa est expectatio, cui non adiungitur querendi sollicitudo, sequitur: *anima quærenti illum*. Quæritur per pœnitentiã. Si quæritis, quærite: conuertimini, & viuite. Et similiter: Quærite Dominum, dum inueniri potest. Item per contemplationis diligentiam. In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea *bonum est* Ecce secundum, vbi docet quætere Dominum tranquillitate cordis. Vbi primo commendat ipsam tranquillitatem: secundo docet obtinere tranquillitatis facilitatem, ibi: *Bonum est viro, cum portauerit*. Dicit ergo Teth, *bonum est prestolari cum silentio*, id est tranquillitate animi: vbi silentium præcipuè exigitur: Factum est silentium in cælo, quasi media hora. Bernardus: Breuis mora, felix hora. Ergo cum silentio, id est sine tumultu cogitationum *salutare Domini*, id est Dominum salutem promittentem. Vel salutare Domini Christus est. Salutare expectabo Domini. Istud autem, ut dicit Rabanus, nemo perfecte agere valet, nisi qui se à mundi concupiscentiis, & sæculi negotiis sequestrat: ideo subdit **TETH**: *Bonum est viro*, in virtute excitatio, *cum portauerit iugum*, disciplinæ, Euangelizante Matthæo; Tollite iugum meum super vos, & discite, &c. *ab adolescentia sua*. Adolescens iuxta viam suam gradens, etiam cum tenuerit, non recedet ab ea. Quasi tali facile est cum silentio Dominum expectare. Huic triplici sententiæ præponitur litera **TETH**, & interpretatur bonum; quia æterna quære; vt docet primus versus; fugere mundi inquietudinem; vt docet secundus, & tertius; in iis se longanimiter exercere, est totum bonum hominis in hac vita.

Sequitur **IOD**; *sedebit solitarius*, in solitudine eremi. Vel hic solitarius idem est, quod græce monachus; in sessione igitur amor adiectionis, in solitario fuga implicationis, & *tacebit*, à tumultu cogitationis; In silentio, & spe erit fortitudo vestra; *quia leuauit se*, id est supra desideria sua, & studia, solis rebus æternis, inhæredo, non carnalia meditando. Leuauit ergo se supra se, non in essendo, sed in agendo. **IOD**. *Ponet*; Ecce tertium huic expectationi necessarium, sc. profunditas humilitatis; vnde dicit, *ponet in puluere os suum*. Vnde Rabanus; Ille in puluere os suum ponit, qui humiliter sentiens, fragile se cognoscit; vel terram ad literam, osculando; Loquar ad Dominum meum, cum sim cinis, & puluis; *sit forte sit spes*, vitæ æternæ obtinendæ; vel si forte obtineant, quod sperant, vnde in Psalmo; Sperauerunt, & liberasti eos.

IOD. *Dabit percutienti*. Ecce quartum huic expectationi necessarium, scilicet perfectio patientiæ, & mansuetudinis. *Dabit*, qui huiusmodi est Domini expectator, & miseriam suam cognitor; *percutienti se maxillam*, per patientiæ perfectionem, paratus talia sustinere pro Christo, iuxta illud; Si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe illi & alteram; hoc Christus exemplum dedit, quia ante crucifixionem suam multas alapas, & colaphos sustinuit; *saturabitur opprobriis*, id est delectabitur, quasi

Psal. 15. a

Psal. 54. b

Psal. 72. a

Psal. 118. l

Isa. 22. e

Isa. 55. b

Cant. 3. a

Apoc. 8. a

Gen. 49. c

Matth. 11. d

Prou. 22. a

Isa. 30. d

Gen. 18. d

Psal. 21. a

Matth. 5. f

Psal. 63. b

in saturitate in multis opprobriis sustinendis, vnde in Psalmo: Opprobria exprobratiua tibi ceciderunt super me. Huic sententiæ præmittitur litera Iod, quæ interpretatur principium, vel desolatio: quia hæc triplex desolatio, taciturnitatis, contra loquacitatem, & humilitatis contra gloriam inanem, & patientiæ, & aduersitatis contra carnalitatem, est principium diuinæ cognitionis.

Abac. 3. a

CAPH. *Quia non repellet.* Postquam ad spei eleuationem commendauit Christi pietatem: hic ex hoc inferens, excludit desperationem: primo dicens, iram Dei esse placibilem: secundo hoc probat per Dei insitam benignitatem, ibi: *Non enim humiliauit:* tertio arguit in credulorum murmurationem, ibi: *Quis est iste qui dixit.* Pro primo dixit, Caph. *Quia non repellet,* id ad superiora refertur: quasi ita dictum est, quia bonum est prestolari: *quia non repellet,* plebem suam, *in sempiternum Dominus:* Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis.

Isa. 25. e

CAPH. *quia si abiicit,* propter peccata nostra nos repellendo, & tribulari permitiendo, & *miseretur,* sicut abiicit: *secundum multitudinem misericordiarum suarum:* Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie, **CAPH.** *Non enim humiliauit;* Ecce secundum, vbi manifestat Dei benignitatem, semper parati misericordiam exhibere. Quod ostendit in triplici humano infortunio: quoniam nec ab ipso est solatij subtractio, quia paratus est omnes consolari: nec ab ipso flagelli multitudo, vt dicit, ibi: *vt conteres,* nec ab ipso est tertio iustitiæ subuersio: *vt declinaret.* Dicit ergo pro primo. *Non enim,* continuetur litera immediate præcedenti. Quasi dicat, *miseretur:* non enim humiliauit, auferendo gloriam & honorem, seruituti diabolicæ, vel humanæ subiiciendo, *ex corde suo,* id est, ex sua voluntate: sed nostris prouocatus peccatis. Et cordis dolore tactus intrinsecus: delebo, inquit hominẽ, quem creauit, & *abiicit filios hominum,* eis patrocinium suum auferendo: immo contrarium ab ipso est. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Huic triplici clausulæ præponitur litera Caph, quod interpretatur manus, vel incuruatio, quasi dicta incuruatio, & abiectio Domini nõ est, nisi ex merito manuum, id est, operum suorum.

Gen. 6. b

Prou. 8. d

LAMED. *Vt contereret.* Ecce quod non est à Deo tribulatio exterminatiua miserorum: Dicit ergo, *vt contereret,* &c. Lege sic: *Dominus ignorauit,* quod est in fine vltimi versus, id est ab eius approbatione, vel voluntate, aut auctoritate non processit. Lamed, *vt contereret,* id est ex toto deleret: *sub pedibus suis,* penitus deiiciendo; sicut fit de illis, qui pedibus conteruntur. *Vt contereret* inquam, *omnes vinclos terra,* id est ipsi terræ adherentes: quasi vt mala malis vsque ad exterminationem adderentur. Thalamum quassatum non conteret, & lumen fumigans non extinguet. Vel aliter, *terra,* gentiue: vt vinciterra intelligantur peccatores.

Isa. 42. a

LAMED, *vt declinaret iudicium.* Repete, *Dominus ignorauit vt declinaret* à recto in obliquum genitium, propter illos, qui sunt de genere suo: & datiuum, qui muneribus corrumpuntur: & accusatiuum, propter illos, qui odio habentur: & vocatiuum, propter illos, quorum gratia, vel fauor desideratur: & ablatiuum, propter illos, quorum bona desiderantur: sicut Achab desiderauit vineam Naboth. Vt ergo sic declinaret iudiciũ, sicut multi faciunt hodie, *viri,* virtuosus, *in conspectu vultus altissimi,* hoc dicit, quia multi sunt coram hominibus iusti, qui coram Deo sunt iniusti, & digni flagellis.

3. Reg. 21. a

Isa. 11. a

Psal. 17. e

Vt peruerteret, id est, contra iustitiam subuerteret hominem in iudicio suo. Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Ipse enim peruertitur solum, vel aliquando cum peruerso, & sanctus est cum sancto, sicut dicit Psalmus. Huic triplici sententiæ præponitur litera Lamed, quod interpretatur disciplina; quia quidquid iustorum venit, conscriptio, seu iustitiæ subuersio, disciplina est peccatorum, quia electi purgantur, reprobi condemnantur.

MEM. *Quis est iste.* Hic tertio arguit incredulorum murmurationem in flagellis. Et primo arguit prouidentiam Dei blasphemantes; secundo arguit murmurationem temerariam, quid murmurauit? blasphemantes autem arguit primo in generali; secundo in speciali. *Ex ore altissimi.* Dicit ergo; *quis est iste,* tam præsumptuosus, qui dixit, *vt fieret,* aliquid in mundo isto; vel spiritualiter tribulatio? *Domino non iubente,* sicut aiunt ethnici; qui dicunt minime hæc inferiora diuinæ prouidentie subiicere; sicut dicunt etiam Manichæi, mala non esse nisi à malo principio; cum econtra dicat Isaías; Ego Dominus, & non est alter; formans lucem, & creans tenebras faciens pacem, & causans malum. Repete, quis est iste, qui dixit; **MEM.** *Ex ore altissimi,* id est ex prouidentia Dei; *non egredientur bona,* præcipiendo; *nec mala,* pœnæ prouidendo, & permittendo? quasi stulte dixit; & sic legitur interrogatiue. Alio modo legi potest depressiue; vt hæc murmuratio hic arguatur; non solum in primo versu per comparisonem ad Dei prouidentiam; verum etiam in secundo per comparisonem ad Christi patientiam; vt sic dicatur; *Ex ore altissimi.* Christi, *non egredientur,* &c. quia accusantibus nihil respondit, Psalmista; Ego autem tanquam surdus non audiebam. Sequitur **MEM.** *Quid murmurauit,* quasi ex quo sic iecit Altissimus, quid murmurauit, homo viuens, id est, quicumque homo, *pro peccatis?* scilicet excusando ea per constellationes, vel huius planetas? Vel pro peccatis, id est pro pœna peccatorum suorum. Neque murmuraueritis, sicut quidam ex eis murmurauerunt, & à serpētibus perierunt. Huic triplici sententiæ præmittitur litera triplex, **MEM.** quod interpretatur, *ex ipsis,* vt supra patet, quia omne flagellum hominis ex ipsis procedit meritis humanis.

NVN. *Scrutemur.* Postquam commendauit Dei miseracionem, & exclusit desperationem; hic informat ad pœnitentiæ sollicitudinem. Primo ad pœnitentiã interiorem: deinde ad exteriorem, ibi; *cum manibus.* Ad interiorem pertinet conscientie sollicita discussio, & pœnitentialis cõuersio, vnde dicit; *Et reuertamur.* Dicit ergo; **Nũ,** *scrutemur vias nostras,* postquam ipse scrutatur. Scrutabor Hierusalem in lucernis; vt dicitur; *Et queramus,* quid fuimus, quid fecimus; quia scrutinium ordinatur ad inquirendum. Pro secundo, sequitur: *Et reuertamur ad Dominum,* vnde in Psalmo; Cogitavi vias meas, & conuerti pedes meos, &c. Vel queramus quid fuimus, quantum ad naturæ miseriam; Vnde quidam;

Sperma prius, modo saccus olens, post vermibus esca;
In tumulo, quaque dote superbit homo?
Et reuertamur ad Dominum, contra auersionem per amorẽ & obedientiam præceptorum, **NVN** *leuemus corda* contra conuersionem ad caduca, vnde in Psalmo; Ad te Domine leuavi animam meam. Suspendium elegit anima mea. Sequitur; *cum manibus,* exterior pœnitentia conuenit in operis satisfactione, pro qua dixit; *cum manibus,* id est operibus. Supra; Expandit Sion manus suas. Item, in oris confessione, ideo sequitur. **Nun,** *Nos inique egimus,* peccata peccatis addendo, & *ad iracundiam,* id est, puniendi voluntatem; *prouocauimus.* Spiritualiter hypocritæ iram Dei prouocant. Simulatores, & callidi prouocant iram Dei; *idcirco tu inexorabilis es,* id est difficilis ad exaudiendum, Vel hoc dicitur, quantum ad reprobos; hic enim à specie transit ad genus, vt cum electos informauerit, postea reprobos describat infortunium. Huic triplici clausulæ præponitur litera **Nun,** quæ interpretatur sempiternum; quia hæc tria semper debemus facere, scilicet conscientiam discutere, corda manusque leuare, nos ipsos etiam accusare. Huic sententiæ triplici præponitur litera **Nun,** quia ad literam principium remedij, & salutis est conuersio triplex pœnitentialis, quæ hic comendatur. Sequitur **Samech.** *Ope-ruisti in furore.* Hic ad literam ex præmissa consideratione diuinæ misericordie, & iustitiæ, infertur reprobatio Synagogæ. Primo describit istam reprobationem; secundo introducit Christi, vel Prophetæ compassionem, ibi; *diuisiones aquarum;* tertio reprobationis rationem, ibi; *oculus meus depradatus.* Ipsam reprobationem primo describit per comparisonem ad Deum flagellantem;

Isa. 54. b

Psal. 37. e

1. Cor. 10. c

Soph. 1. e

Psal. 128. b

Psal. 24. a

Iob 7. e

Thren. 1. e

Iob 36. b

secundo per comparationem ad aduersarium tribulantem, ibi: *Eradicationem*. In prima parte primo exaggerat flagellum: deinde ostendit remedium exclusum, ibi: *O, posuisti nubem*. Pro primo dicit, Samech: *Operuisti me*, scilicet, calamitate, & miseria, quæ excæcauerunt me, ne Christum agnoscerem: *in furore*, id est seueritate iustitiæ, & *percussisti nos*, violentia obsidionis, *occidisti*, destructione ciuitatis, & in ciuitate stragis: *nec percussisti*, in ultimo, sicut post aliquas Iudææ reliquias in Iudæa relinquendo. Hæc de Christo exponuntur: *percussisti*, maiestatem abscondendo tempore passionis. Ab conditus est vultus eius: *in furore tuo*, voluntate flagelli: *declinabile: percussisti*, flagellando: *occidisti*, id est, occidi permisisti: *nec percussisti*, penam in aliquo mitigando.

SAMECH *opposuisti nubem*; sicut opponitur exceptio peremptoria iniuste aliquid petenti: *nubem*, id est carnem Christi: sub qua latuit verus sol mundi: Ecce ascendit Dominus super nubem leuem, &c. *Ne transeat oratio*, scilicet ad Deum. Iniquitates vestræ diuiserunt inter nos, & Deum: & peccata nostra absconderunt faciem eius à nobis, ne exaudiret.

Samech *eradicationem*. Hic describit reprobationem vel eius effectum per comparationem ad aduersarium tribulantem: tanges tam ipsorum calamitatem, quam aduersariorum improbitatem. Secundo, ibi: *Aperuerunt*: tertio vtriusque tangit rationem, ibi: *formido* &c. Dicit ergo: *eradicationem*, de terra propria, & de terra viuientium, & *abiectionem*, confusionis, & ignominia: *posuisti me*, Synagogam, *in medio populorum*, omnium totius mundi. Vel de christo exponitur, qui eradicatus est de terra viuientium, secundum opinionem multorum. Abscissus est de terra viuientium: propter scelus populi mei percussisti eum, &c. & *abiectione*, iuxta illud: Ego autem vermis sum. Et non homo. Huic triplici clausula præponitur SAMECH triplicata, quæ interpretatur adiutorium: hic enim lamentatur synagoga esse sibi adiutorium subtractum.

Sequitur *Apparuerunt*. Hic subdit inimicorum improbitatem. *Aperuerunt*. Nota, quod hic mutatur ordo alphabeti: quia PHE præponitur AIN sicut in alphabeto præcedenti: quod quidem non aduertentes alij, literæ ordinem seruantes, præposuerunt AIN, vbi debuerant ponere PHE. Alij autem literam transposuerunt, vt literarum ordinem tenerent: credentes quod sic essent istæ literæ præposteratæ, sicut Latini in præposteratis sententiis solent præponere sequenti præposteræ A. & præcedenti præposteræ B. *super nos suum*, iussuando, & quasi deuorare volendo, *omnes inimici*, vicini, & remoti, propinqui, & extranei. Sequitur pro occasione, vel causa reprobationis, contemptus, scilicet remediorum salutis, *uacinationis*, id est, spiritus diuini præstitus multis est causa perditionis: *facta est nobis formido*, id est causa formidinis: vt qui vix timemus Deum exhortantem, totius mundi timori subiiciamur. & *contritio*, qua Christum contriuimus: *Attritus est propter scelera nostra, facta est nobis quasi laqueus*, id est, causa captiuitatis.

Diuisiones. Hoc subdit Propheta ad Christi compassionem: primo quantum ad desolationis frequentiam: secundo ad desolationis vehementiam, & perseverantiam: *oculus meus afflictus est*. Dicit ergo pro primo, *diuisiones aquarum*, id est multiplicationem aquarum, *deduxit oculus meus in contritione*, id est afflictione: *si a populi mei*, id est illius ciuitatis celebris Hierusalem. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, &c. Istud etiam verum est de Christo, qui fleuit super Lazarum: Super impiam ciuitatem: Fleuit in cruce: Cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia: fleuit corde, cum aperto latere, exiuit aqua cum sanguine, vnde in Psalmo: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones: quod ad literam, diuisum est in duodecim vias, iuxta duodecim Tribus filiorum Israel: Et huius spiritualis maris duodecim fuerunt partitiones quatuor prædictæ aquæ: & octo sanguinis: qui primo fusus in circuncisione: secundo in agoniza-

tionem, & languineo sudore: tertio in flagellatione. Quinq; etiam vicibus in quinq; vulnerum irrogatione.

Moraliter debent diuidi lacrymæ nostræ per lacrymas contritionis, compassionis, & deuotionis.

Huic triplici sententiæ præponitur litera PHE triplex, quæ interpretatur *oris*, vel *os aperiri*, alludens ipsius versus principio: vbi dicitur *Aperuerunt*, &c.

Oculus meus afflictus est. Ecce desolationis vehementia, vnde dicit: *oculus meus afflictus est*, ad literam, multa lacrymarum inundantia: vel oculus interior, scilicet mens. Sed pro perseverantia sequitur: *nec tacuit*, in vita ista: *Eo quod non esset requies*, ab oppressione diaboli. *Donec respiceret*, id est, oculum misericordiæ ad genus humanum conuerteret, & *videret*, id est claritate splendoris mundi tenebras illustraret: *Dominus de caelis*. vnde in Psalmo; A summo caelo egressio eius. Miserere mei Deus omnium; respice me, & ostende nobis lucem miserationum tuarum. Vbi etiam, vt dicit Rabanus, instantiam orationis, & perseverantiam nos habere docuit Propheta. *Oculus meus depradatus est*. Ecce hic principaliter prosequitur causam reprobationis Iudæorum. Et tangit duplicem causam, amorem immoderatum rei commutabilis, & persecutionem vsque ad mortem ipsius Saluatoris, vnde sequitur, *venatione*, &c.

Pro primo dicit; *Oculus meus*, in quo sensu principali intelliguntur omnes alij sensus, *depradatus est animam meam*, id est, fecit diabolo prædam. Docete filias vestras lamentum, & vnaquæque proximam, scilicet planctum, quia ascendit mors per fenestras meas, *in cunctis filiabus vrbis mee*. In quo etiã intelligitur omnis dilectio sensibilis, propter quod dixit Iob; *Pepigi fœdus cum oculis meis*, vt nec cogitarem quidem de virgine. In hoc dicit Rabanus verbum notabile; *Ne*, inquit, quædam lubrica in cogitatione versemus, prouidendum nobis est, quod intueri illud non debet; quod non scilicet concupiscenti. Huic clausula præponitur triplex AIN, quod interpretatur oculis; expresse alludens ei, quod de oculo in singulis clausulis continetur. Aliter exponitur in bonum actum in voce Prophetæ secundum Glossam, vbi per oculum intelligitur simplicitas desiderij, & rationis; quæ animam deprædatur extrahendo à carne in Deum in cunctis filiabus, id est, cogitationibus vitæ æternæ. Vel filia vrbis peccata sunt, secundum quorum singula detestanda mens in Deum assurgit.

Venatione ceperunt. Hic describit secundam causam reprobationis Iudæorum, scilicet iniurias Redemptoris. Primo describens agonem passionis; secundo triumphum resurrectionis, ibi; *Inuocaui nomen tuum Domine*; tertio exaggerat Iudæorum iniquitatem, ibi; *Vidisti Domine, iniquitatem*; quarto infert iustam condemnationem, ibi *Reddes eis vicem Domine*. Circa primum tangit primò comprehensionem, deinde mortem, & sepulturam, *lapsa est*; tertio passionis vniuersalem amaritudinem, ibi; *Inundauerunt aqua*. Dicit ergo pro primo. *Venatione ceperunt me*. Iudæi scilicet ponentes infidias, vt eum caperent in sermone, *quasi autem*: Vocans ab oriente auem. Christus comparatur auibus diuersorum generum. Aquilæ, propter claritatem contemplationis; Sicut aquila prouocans ad volandum. Gallinæ propter affectiones compassionis, Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat, &c. Vulturi, propter volatum incarnationis; Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Passeri, propter humilitatem conuersationis, quoniam minima sunt volatilium, & quia carnes habent calidissima; Offerat secundum se duos passeris viuos, vnde in Psalmo; Etenim passer inuenit, &c. Pelicano propter spontaneam susceptionem passionis; Similis factus Pelicano solitudinis. Nycticoraci, propter fugam mundanæ vanitatis; Nycticoraci in domicilio. Herodio, propter rapinam factam à diabolo, vnde in Psalmo: Herodij domus dux est eorum; vel propter potentiam rapinæ spiritualis in expugnatione diabolicæ prauitatis; *gratis*, sine culpa mea, vel sine obtentu alicuius utilitatis, *inimici mei*, Iudæi. Sed pro comprehensione se-

quitur.

Isa. 53. a

Isa. 19. a

Isa. 59. a

Isa. 53. c

Psal. 21. b

Isa. 53. b

Hier. 9. a

Ioan. 11. e

Luc. 19. f

Heb. 5. c

Ioan. 19. f

Psal. 115. b

Christus

mare, cuius

partitiones

duodecim.

Luc. 2. c

Luc. 22. e

Ioan. 18. a

Eccl. 35. a

Psal. 118. b

Hier. 9. f

Iob. 31. a

Matth. 22. b

Isa. 46. d

Deut. 32. b

Matth. 23. d

Iob. 28. b

Leui. 14. a

Psal. 83. v

Psal. 112.

Psal. 103. e

Zach. 9. c

quitur, *Lapsa est in lacu*. Tu autem in sanguine testamenti eduxisti vinetos de lacu, in quo non erat aqua: *vita mea*, id est, anima mea; quod factum est statim, separata anima à corpore. Pro sepultura vero subiugit, & *posuerunt super me lapidem*. Aduolutum ad ostium monumenti, ut dicitur.

Matth. 27. g
Psalm. 29. a
Psalm. 39. b

Moraliter lacus est locus miseriæ culpæ: Saluasti me à descendenti in lacum miseriæ: vnde in Psalm. Eduxisti me de lacu miseriæ, id est, Lymbi sinus Abrahæ. Tu autem in sanguine testamenti. Sed pro vniuersali passionis amaritudine, sequitur. *Inundauerunt aquæ*, id est, tribulationes, vnde in Psalm. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Aquæ multæ, & c. Pelagus operuit caput meum; *caput meum*, id est, me ipsum, qui sunt caput hominum, & *dixi*, in cruce, *perij*, Consummatum est. Veni in altitudinem maris & tempestas, & c. Perit ergo Christus, quantum ad viam mortalitatis: iustus perit, & non est qui recogitat, & *dixi*, perit, ad corpus pertinet, scilicet ad dispersionem discipulorum. Hic triplici clausulæ præponitur triplex S A D E, quod inter, retatur Iustitia vel consolatio, quia Christus comprehensus, fixus mortuus & sepultus, est iustificatio, & consolatio nostra.

Zach. 9. c

Psalm. 87. b
Cant. 8. b
Ioan. 2. e

C O P H. *Inuocauit nomen tuum*. Post descriptum agonem passionis: hic subdit de trophæo resurrectionis. Primo describit animæ Christi separatæ officium, & desiderium: secundo gratulatur suum fuisse desiderium exauditum, ibi: *Vocem meam*. Dicit ergo, *Inuocauit nomen tuum, Domine*, vox filij ad patrem, *de lacu nouissimo*, id est, lymbo inferiori. Raban. Inuocauit Redemptor nomen Domini de lacu nouissimo, cum in virtute diuinitatis descenderet ad inferos, & destructis claustris tartari, suos, quos ibi reperit, educens, victor ad superbos ascendit. Quod ideo dicit, quia orationis effectum ibi secundum partem post mortem obtinuit. Vel forte orauit, sicut etiam adhuc secundum humanitatem orat pro nobis, & interpellat, ut dicit Apostolus. Saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum semper viuens, ad interpellandum pro nobis. Pater, gratias tibi ago, quoniam audisti me, ego autem sciebam, quoniam semper me audis. Ad literam exponitur de ipso Hieremia, quia fuit missus in lacum, sicut patet. Hic gratulatur se fuisse exauditum primo pro se, secundo pro aliis petit exaudiri, *ne auertas*: tertio gratulatio ex auditione vniuersali, ibi: *iudicasti*. Dicit igitur: *vocem meam audisti*, vocem, id est, desiderium, resuscitando me tertia die: *ne auertas aurem tuam à singultu meo*, & clamoribus singultus vehementiam significat doloris alte intercedentis pro aliis. Cum clamore valido & lacrymis offeres, & c.

Ioan. 19. f
Psalm. 68. a
Isaia 57. a

Heb. 7. d

Ioan. 11. f

Hier. 37. c. & 38. b

Hæc est expositio versus præcedentis: *appropinquauit*. Raban. Appropinquauit diuinitas Saluatoris humanitati ipsi, quoniam eam subita resurrectione iuxta dominium suum de morte triumphare fecit, quæ appropinquatio intelligenda est per effectum tantum, *dixisti ne timeas*, hoc dixit per effectum, præbendo ei immortalitatem. Noli timere, ferue mi Iacob, & rectissime, quem elegi. Huic triplici clausulæ præponitur triplex Coph, & interpretatur conclusio, vel vocatio, aut respice: hic agitur de Christi conclusione, vocatione, & super lignum contuitu.

Hebr. 7. b

Isa. 44. a

Psalm. 9. a

Iudicasti Domine. Hic gratulatur Dominus de exauditione vniuersali, vnde dicit: *iudicasti Domine, pater, causam animæ meæ*. Quoniam fecisti iudicium, & causam meam. Tres veniunt in causam, homo, Deus, diabolus. Diabolus Deo iniuriam fecisse probatur, quia seruum eius fraudulenter eduxit: & homo similiter, quia Dei præcepta contempsit: diabolus homini fecit iniuriam, quia eum decepit: venit Deus factus homo patronus, diabolum in causam compulit: sed prius Deus cum homine placatus fuit: & quod placaret Deum, ex misericordia homini concessit: deinde ad iustitiam processit, hominem liberando à diaboli seruitute, & diabolum adiudicando pœnæ æternæ. Pro hoc dicit. *Iudicasti causam animæ meæ*, quæ immerito separata est à carne in die passionis. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. *Redemptor, vel defensor vite meæ*, Christus enim redemptus à mortalitate vitæ, & pœnæ, non à reatu culpæ. Vel *iudicasti*, Iudæos reprobando, & me eripiendo. Vel hoc potest dici in persona humani gene-

1. Ioan. 5. b

ris per Christi sanguinem liberati: *vidisti*. Hic exaggerat Iudæorum iniquitatem contra Christum. Primo, quantum ad malignitatem cordis: deinde quantum ad iniuriam sermonis, *labia insurgentium*; tertio quantum ad facinus condensationis, ibi: *sessione eorum*; quarto infert ex hoc sententiam reprobationis, in vltima litera, ibi: *Reddes eis vicem Domine*. In prima parte tangit eorum peruersitatem in generali, deinde in speciali, ibi: *vidisti omnem furorem*. Dicit ergo, *vidisti Domine*, vox patris ad filium, *iniquitatem illorum*, Iudæorum, *aduersum me*, iudica iudicium meum, de iniusta exceptione Iudæorum, quod dictum est permitiendo, non operando. Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iuste, & probas renes, & corda: videam vltionem ex eis. Sequitur in speciali, *vidisti omnem furorem*, quantum ad malignitatem voluntatis: *vniversas cogitationes*, quantum ad malitiam cogitationis; *aduersum me*, ut caperet insidiando: Illi autem obseruabant eum. Huic triplici sententiæ præmittitur litera R E S, triplicata, quæ interpretatur caput, vel primatus: quia hic ostenditur, qualiter Christo capiti datus sit primatus per totum iudicium. Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.

Audisti, & c. Ecce de iniuria sermonis. Primo quantum ad iniuriam contumeliarum: secundo, quantum ad iniuriam fallorum testimoniorum, *labia insurgentium*. Audisti Domine opprobria eorum. Nonne bene dicimus nos, quoniam Samaritanus, & c. Vah qui destruis templum Dei, & c. *omnes cogitationes eorum aduersum me*, cogitationes patebant in verbis. In signum, cui contradiceretur: ut reuelaretur ex multis cordibus, cogitationes *labia insurgentium mihi*, dicendo falsum testimonium. Infurrexerunt in me testes iniqui, & *meditationes eorum*, verbis declaratas, *tota die*, crucifixionis, vel vitæ. Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Principes Sacerdotum, & seniores populi consiliū fecerunt, ut Iesum dolo tenerent, & occiderent. Vel opprobria, quantum ad contumelias: *labia insurgentium*, quantum ad verba machinationum in mortem Christi: sicut in persona eorum dicit Saluator: Hic est haeres, venite occidamus eum. Sed pro condemnatione Christi: *sessionem eorum*, repete, vidisti: vbi intelliguntur, qui sedentes in Cathedris, Christum iudicauerunt, vnde in Psalmo: *Aduersum me loquebantur*, qui sedebant in porta, & *resurrectionem*, in prosequendo coram Pilato causam condemnationis coram populo, *ego sum Psalmus eorum*, id est, saltus, vel Cæcici materia: vel detractio, & murmuratio. Huic triplici sententiæ præmittitur litera, S I N, triplicata: & interpretatur *dentium*, vel *super vulnus dentium*, hic describitur, & detractio, quæ per dentes intelligitur. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & c. & vulneratio Christi, ad quam eum Iudæi suis falsis testimoniis perduxerunt.

Reddes. Hic ex prædictis infertur iusta sententia reprobationis. Primo in generali, quantum ad iustam pœnæ retributionem: deinde quantum ad cordis obdurationem. *Dabis eis*; tertio quantum ad temporalem, & æternam exterminationem, *persequeris in furore*. Dicit ergo, *Reddes eis*, Iudæis: *vicem Domine*, pro malo culpæ, & pertinacia, pœnam damnationis æternæ: Ecce venit velociter, & reddes vicissitudinem in caput eorum. *Dabis eis*, non agendo, sed permittendo, *laborem tuum*, pœnalitatum, & angustiarum, quas in cruce sustinuit, *scutum cordis*, ut merito iniuriarum, quas Christo intulerunt, intrare in ipsum non possunt verba prædicationis. Corpus eius, quasi scuta fusilia. Istud est malum eis scutum, nobis autem clypeus salutis, de quo: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela ignea inimici extinguere. Sed pro tertio sequitur: *persequeris furore*. Iudæos, male tractados in iudicio, in futuro, & etiam in præsentibus: Vnde sequitur, & *contra eos sub cælis*, id est, hic in terris *Domine*, qui omnem habes potestatem. Vel sub cælis, id est, sub viris cælestibus. Calcabitis eos, cum fuerint cinis, sub planta pedum. Huic triplici sententiæ præponitur litera, T H A V, quod interpretatur signa: quia istud Dei iudicium de Iudæis ita manifestum est, ut signati signo infamæ, pateant per totum orbem terrarum.

Hier. 11. d

Luc. 14. a

Matth. vlt. d

Ioan. 8. f

Matth. 27. c

Luc. 2. c

Psalm. 26. d

Matth. 9. a

Matth. 20. a

Matth. 21. d

Psalm. 68. b

Psalm. 56. a

Ioel 3. a

Iob 41. a

Ephes. vlt. c

Malacha vlt. b

QUOMODO obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum?

BETH. Fily Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli?

GIMEL. Sed & lamia nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis quasi Struthio in deserto.

D A L E T H. Adhæsit lingua lactantis ad palatum eius in siti: paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.

H E. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.

V A V. Et maior effecta est iniquitas filia populi mei peccato Sodomorum: quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus.

Z A I N. Candidiores Nazaraei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphyro pulchriores.

H E T H. Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus: aruit, & facta est quasi lignum.

E T H. Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terra.

I O D. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos: facti sunt cibus earum in contritione filia populi mei.

C A P H. Compleuit Dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.

L A M E D. Non crediderunt reges terra, & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Hierusalem.

M E M. Propter peccata Prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.

N V N. Errauerunt cæci in plateis polluti sunt sanguine: cumq; non possunt intrare, tenuerunt lacinias suas.

S A M E C H. Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere, iurgati quippe sunt, & commoti, dixerunt inter Gentes: Non addet ultra, ut habitet in eis.

P H E. Facies Domini diuisit eos, non addet, ut respiciat eos, facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt.

A I N. Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ saluare non poterat.

S A D I. Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum; appropinquauit finis noster completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.

C O P H. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.

R E S. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus: In umbra tua viuemus in gentibus.

S I N. Gaude & latare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis.

T H A V. Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet ultra ut transmigret te: visitauit iniquitatem tuam filia Edom, discooperuit peccata tua.

EXPOSITIO IN CAP. IV.

Hic quarto lamentatur casum spiritualium personarum quoad statum prælationis, sicut etiam ministri templi: vel statum religionis, sicut erant Nazarej, facie insignes. Et habet tres partes, quia prius lamentatur hanc subuersionem, deinde subiungit eius rationem in litera 12. **LAMED.** Non crediderunt Reges, &c. tertio huius lamentationis infert conclusionem in litera penultima, *Gaude & latare.* In prima parte secundum allegoriam deplorat subuersionem insignium personarum in generali, deinde in speciali, in versu sequenti. *Fily Sion.* Dicit ergo, *Quomodo obscuratum est aurum,* quod licet in templi aurati concremationem verti posset, tamen altiori sensu spiritualis templi deiectionem significat, vnde dicit: *Quomodo obscuratum est aurum.* In auro secundum Rabanum, (quod metallum præeminet,) excellentia sanctitatis intelligitur: quæ est obscurata, & in tenebris carnalitatibus commutata. Vel aurum optimum Christus, quod obscurabitur, quia nihil reputabitur tempore Antichristi. Sol factus est niger, tanquam

A faccus cilicinus, mutatus est color optimus, quantum ad deformationem exterioris honestatis, dispersi sunt lapides sanctuarij id est, viri eminentes in Ecclesiasticis ordinibus constituti: dispersi, non per amorem boni communis congregati, sed per studium auaritiæ diuisi: dum omnes; quæ sua sunt, quærunt, & non, quæ Iesu Christi, ut dicit Apost. *In capite omnium platearum,* in quo præsentis vitæ latitudo intelligitur: lata enim est via, quæ ducit ad perditionem, ut dicit Christus Dominus. In capite sunt platearum, qui talis dant carnalitatibus exempla. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam; omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisq; ad auaritiam suam, à summo vsq; ad nouissimum: venite sumamus vinum, & impleamur ebrietate. Igitur in auro obscurato subuersio sanctitatis intelligitur: in colore mutato subuersio honestatis: in dispersione studiû cupiditatis, & consequentis diffensionis: in platearum capite exemplum peruersitatis. Vbi præmittitur **ALEPH,** ad excitationem intelligentiæ spiritualis; ac si diceret illud: Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat.

Filij Sion. Hic deplorat subuersionem dictarum personarum in speciali: quod primo pertractat quantum ad infectos carnalitate; secundo quantum ad excedentes in seueritate, ibi: *Manus mulierum:* tertio ex hoc infert Dominum eius iuste affligere, ibi: *compleuit Dominus furorẽ suum.* In prima parte primo deplorat carnalitatem prælatorum, vel clericorum: secundo religiosorum, ibi: *candidiores Nazaras,* tertio simul amborum, ibi: *Melius fuit occisis.* In prima parte primo tangit carnalitatẽ, ut dictum est, infectionem: secundo consequentem Ecclesiæ multiplicem læsionem, ibi. *Sed & lamia:* Pro primo dicit, *filij,* ubi primo ostendit quid erant, deinde quid sunt, *quomodo reputati,* Dicit ergo; *filij Sion,* id est, Ecclesiæ, *inclysi,* id est, gloriosi, & gloria digni, & *am: eti auro primo,* quantum ad vitæ perfectionem, *quomodo reputati sunt in vasa testea:* id est, lutea, & de carnalium solationum desiderio. Vasa testea, non aurea, vel argentea, sed lutea: vas enim testeeum, est luteum iudicatum. Israel factus est in nationib. quasi vas immundum. Induratum est eis lutum, quia difficile corriguntur. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, & vngue adamantino. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, *opus manuum figuli,* id est, diaboli; qui tales fecit. Figulus molle terram premens laboriose fingit ad vsus nostros vnuquodque vas. Sed tandem in fine fiet de eis, quod dicit Psalmus: Tanquam vas figuli confringet eos.

Sed & lamia, ecce damnum ex prædictis consequens multiplex Ecclesiæ: primum est diffusio doctrinæ peruersæ; secundum est carentia doctrinæ sanæ, *filia populi mei crudelis.* Pro primo dicit, *sed & lamia.* Lamia est monstrum habens caput virgineum, corpus porcinum, & equinos pedes, crudelissimum: dictum à lamentatione quasi lamens. Iuxta literam. Hierusalem vult dicere in solitudinem redactam, & monstra ibi talia habitasse: Per lamias ergo intelliguntur hæretici, vel hypocritæ, in facie simplices, in ventre carnales, in pedibus equi, & instabiles. Tales lamia vulpina crudelitate feroces, *nudauerunt mammam,* id est, libere prædicant doctrinam scil. pestiferam, *lactauerunt carulos suos,* id est, simplices in hæresim seducentes. Quis est paruulus declinet ad me. Et vecordi locuta est: aque furtiuæ dulciores sunt. Hoc autem totum est propter inertiam prælatorum: Cum dormiunt homines, venit inimicus eius, & superfeminavit zizania. Ibi inuenit lamia requiem, *filia,* ecce ecotra defectus doctrinæ sanæ. Vbi primo arguit prælatos in doctrina negligentes: secundo explicat amplius læsiones Ecclesiæ inde proueniētes, ibi: *adhasit lingua.* Dicit igitur, *filia populi mei,* hoc dicitur de monte Sion, in quo erat templum: quod tanquam filia à populo amabatur. Hæc filia quantum ad sacerdotes, id est, excubantes, *crudelis, quasi Struthio in deserto,* Struthio ponit oua sua in tractu viarum, & non fouet: sed ut dicitur: Derelinquit in terra oua sua, & obliuiscitur, quod pes conculcet ea, aut bestiaæ agri conterant. Quæ crudelitas magis explicatur in eo, quod sequitur.

Adhasit lingua, primo in statu incipientium, qui intelligitur per lactentes: secundo proficientium, ibi: *paruuli petierunt,* tertio in statu perfectorum, ibi: *Qui vescebantur,* quarto infert ex hoc peccatum negligentium prælatorum, & maior effecta. Dicit ergo: *Adhasit lingua lactentis ad palatum eius in siti,* ubi per lactentes rudes, & incipientes figurantur lacte simplicitatis doctrinæ imbuendi: Tanquam paruulis in Christo: lac dedi vobis potum non escam. Lingua adhæret palato, quando cogitatio cordis adhæret proprio desiderio: in siti appetitus doctrinæ in palato, ubi sapor viget, carnalis affectio. Sed pro statu proficientium sequitur, *paruuli petierunt,* paruuli lactentibus maiores, sed nondum quantitate perfecti, petierunt panem doctrinæ solidioris, & non erat, qui frangeret eis. Panis frangendus, non curiose scindendus; quia nulla diuisio est faciendæ, quæ non faciat ad elucidationem doctrinæ. Cognouerunt eum in fractione panis; dicitur, quod Christus sic frangebatur, quod incisio videbatur: sic etiã certe debent continere fractio euidens

expositionis, & incisio elucidationis per dimensionem, quantum saluti famulatur.

Qui vescebantur. Hic ostendit læsionem Ecclesiæ frequentem ex prædictis pro statu perfectorum, *qui vescebantur,* deliciis scripturarum, *voluptuose,* sancta voluptate. Paratum de cœlo panem præstitisti eis omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Quod de scripturis, vel deliciis deuotionis, vel sacramento communionis intelligi potest. *Interierunt in viis,* latis sæculi, quæ ducunt ad perditionem: Ambulauius per vias difficiles. Hoc autem exponit versus sequens *qui nutrebantur in croceis,* specialiter deliciæ contemplationis, vel meditationis Dominicæ passionis. Crocus enim rubeum habet colorem, item & lætificat, & confirmat cor, vnde scripturas significat Christi sanguine rubricatas: Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum, *amplexati stercora,* id est, carnales delicias: Mulier fornicaria, quasi stercus in via cõculcabitur. Vel stercora bona temporalia, aurum, & argentum sunt, & huiusmodi: quia generata in visceribus terræ: Omnia reputaui ut stercora. Sed ex hoc ostendens, quantum sit peccatum negligentium prælatorum subdit: *Et maior effecta est iniquitas filia populi mei,* prælatorum negligentium de qua supra filia populi mei crudelis, *peccato Sodomorum,* quantum ad hoc, quia illi doctores non habuerant, *qua subuersa est in momento,* id est subito: & tamē ista diu tolerantur, ut perēniter puniantur. Simile apud Matth. Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quā tibi: & non ceperunt in ea, filia populi, id est, clerici, manus, pauperum: in quo arguitur eorum auaritia: Non sit manus tua porrecta ad accipiendum, & dandum collecta: Manus suas aperuit inopi.

Crudeliores. Post deploratum lapsum clericorum, vel prælatorum: hic deplorat lapsum religiosorum. Primo ostendens, quales aliquando fuerunt: secundo, quales recidiuando facti sunt, *denigrata est.* Religiosi quidem intelliguntur per Nazaræos, vnde Rabanus: Quid Nazaræorum nomen, nisi vel abstinentium, vel continentium necessaria significatur: quibus & nomen cõuenit: quia & Nazaræi floridi interpretantur. Dicit ergo, *candidiores Nazaræi eius niue,* per mortificationem carnis, & repressionem noxij caloris, per spirituale frigiditatem. Et bene niui cõparatur carnis munditia: quia faciliter soluitur; nisi frigus cõtinuetur: flate enim austro, id est, prosperitate accidere faciliter extinguitur, vnde in Psalmo: Lauabis me, & super niuem dealbabor. Vere super niuem dealbatur, qui affluentia non corrumpitur, *nitidiores lacte,* in quo munditia cordis: quia sicut nix extra, sic lac intra perducitur ad candorem, per putrefactionem sanguinis, id est, extinctionis omnis immunditiæ, & immundæ affectionis, & cogitationis. Vel in nitore lactis affectus pietatis, & opera misericordiæ ad egenos, *rubicundiores ebore antiquo,* in quo notatur refulgentia honestatis: ebur cadet primo, tandem vergit in ruborem: quia plena maturitas per longam acquiritur exercitationem. Vel in hoc feruor intelligitur charitatis: rubor enim in facie, calorem significat, vel certe pudorem, & verecundiam, ut pudeat turpia dicere, vel audire: vel in ebore antiquo, antiquorum sanctorum sub lege perfectio: sed sunt nunc rubicundiores: quia maior est in Euangelio perfectio, *Saphyro pulchriores,* in quo gratia contemplationis designatur: & desiderium æternitatis: Hæc sunt ergo, quæ debent perfectis inesse religionis. Vbi primus gradus est, ab omni corruptione immaculatum se custodire, quantum patitur humana fragilitas: secundus, curam non negligere proximi, quantum suppetit facultas: tertius, in rubore deuotionis sanctæ, & sancti pudoris, dura, & indigna fortiter tolerare, quantum finit humana infirmitas: quartus in omnibus ad Deum quoque; ad cœlum oculum erigere, quantum præualet humana possibilitas. Magna est igitur hæc commendatio.

Sed sequitur, *Denigrata est,* ubi candor niuis, lactis nitor, rubor eboris antiqui, pulchritudo Saphyri nigredine carbonis obducitur: quæ de re dicit, *denigrata est,*

Vbi

Osea. 8. c

Hier. 17. a
Eccl. 22. a

Sap. 15. b

Psal. 2. c

Lamia.

Prou. 9. d

Matth. 13. e

Isaia 54. d

Iob 39. c

1. Cor. 3. a

Luc. 11. e

Sap. 16. c

Sap. 5. a

Cant. 4. d

Eccl. 9. b

Philip 3. b

Matth. 21. d

Eccl. 4. d

Psal. 31. c

Psal 50. b

Vbi primo plangit eorum carnalitatē: secundo ex-
 cationem, ibi: *Adhæsit*, tertio obdurationem, ibi: *Aruit*.
 Dicit ergo, *Denigrata est facies eorum*, cordis secretum,
 & conuersationis euidentia, *super carbones*, in quibus
 lumine extincto, sola remanet terrestris nigredo. Facies
 combusta vultus eorum. Et quod propter fordes car-
 nalitatis prædicto candori contrariantur. Nahum. D. ri-
 gite argentum, dirigite aurum: & non finis diuitiarum
 ex omnibus vasis desiderabilib. dissolutio geniculorū,
 & defectio cunctis renibus, & facies omnium sicut
 nigredo ollæ. Omnes vultus redigentur in olla, & non
 sunt cogniti in plateis, nō sunt cogniti pro talibus, qua-
 les esse solebant: quia in plateis, id est, in carnalitate,
 aliis conformes: frequentia quidem platearum decolo-
 rauit Nazaræos, & peregrinam speciem induxit. Vel
 non sunt cogniti: quia creduntur boni, cum sint mali.
 A fructibus eorum cognoscetis eos. *Adhæsit cutis eorū*
ossibus. Hic eorum excæcationem plangit, dicens: *Adhæ-*
sit cutis. In cute, quæ tenera est, mollities conuersatio-
 nis: in ossibus fortitudo vitij. Adhæsit ergo cutis ossibus,
 quia ab eis prauè sentientibus infirmitas vitij, duritia,
 vel difficultas virtutis existimatur. Vnde multum pu-
 tant esse semel, vbi deliciis ingurgitantes imbuant se:
 virtutem putant esse, in Ecclesia stare, vbi pactum fa-
 ciunt nisi lucrum quærere, vel ineptias cogitare, vel
 pœna furere. Sed pro eorum obduratione infert, *aruit*,
 quia cogitatione sui minimi virefcit, & facta est quasi
 lignum, insensibilis ad peccatum.

Melius fuit. Hic tertio deplorare videtur simul la-
 psam amborum scilicet prælatorum, & religiosorum, cō-
 parans statum præsentis Ecclesiæ respectu Ecclesiæ
 primitiua: quasi minus nocuit Ecclesiæ tribulatio ad-
 uersitatis tyrannorum, quam infestatio prosperitatis
 temporalium, & hoc in multis: quare postea pauci fue-
 runt sancti. Vnde dicit: *Melius fuit*, &c. Rabanus: Me-
 lius fuit Apostolis, & prædicatoribus Euangelij breui
 pœna corporis pro CHRISTI nomine ad tempus ple-
 cti, quam longa inedia verbi Dei tabesceri. Vnde dicit,
quam interfectis fame, dum enim corpus deliciis fouetur
 absque dubio spiritus fame cruciatur: quod multis in-
 duxit prosperitas, vnde sequitur, *quoniam isti*, fame scilicet
 mortui, *extabuerunt*, id est, ad spirituales maciem per-
 uenerunt, *consumpti à sterilitate terra*, id est, ab amore
 terrenorum: quæ quia sterilia sunt, spirituales & steri-
 les fiunt eorum amatores. Conteratur quasi lignum
 infructuosum, pauit enim sterilem, & quæ non parit:
 & viduæ bene nō fecit. Aliter exponitur illud in Glo-
 sa, *melius fuit occisis glad. o.* &c. melius est verbo Dei,
 ad pœnitentiam mactari, quam fame verbi Dei ad car-
 nalitatem declinare.

Manus mulierum. Postquam deplorauit subuersio-
 nem Ecclesiæ prouenientem ex carnalitate, & ignauia:
 hic plangit Ecclesiæ subuersionem prouenientem ex
 ingenti seueritate, & nimia iustitia: Vnde dicit. *Manus*,
 id est, opera iustitiæ nimie secundum Gloss. *mulierum*,
 non dicit matrum, quia matres non sunt, quæ affectum
 ad filios perdidit. Breuis omnis malitia super mali-
 tiam mulierum, *misericordium*, in optione sua; quia di-
 cunt se facere tyrannides suas ex misericordia. Tales
 ergo, *coxerunt filios suos*, Glossa, id est, tyrannica potesta-
 te oppresserunt: coxerunt igne mali exempli, & tactus
 ignis Dei descendit de cœlo, id est, de maiorib. & tactas
 oues puerosque consumpsit, *facti sunt cibus earum*, di-
 centes illud. Secundum quod dixerunt filij Heli: Nunc
 dabis, alioquin tollā vi. Lac comedebatis, & lanis ope-
 riebamini: & quod crassum erat, occidebatis; gregē au-
 tem meum non pascebatis. Et infra: Sed cum austerita-
 te imperabitis eis, & cum potentia; & dispersæ sunt,
 &c. *In contritione filia populi mei*, vel ad contritionem
 filia supradictæ; propter hoc enim, super multis eo-
 rum cecidit ira Dei.

Compleuit Dominus. Hic ex prædictis infert æquita-
 tē pœnæ, ipsi à Domino pro prædictis illatæ, vel infe-
 rendæ, vnde dicit: *Compleuit*, id est, complebit, *furore*,

juuand, id est, de tantis laceribus expetet vindictam: in
 A quo magnitudo pœnæ intensiue intelligitur. *Effudit*, id
 est, effundet, in quo pœnæ significatur generalitas, *irā*
indignationis sue, & *succendit*, id est, succendet, *ignem in*
Sion, id est, in clericis, ignem, dico, æternum, & *deuorauit*,
 id est, deuorabit, *fundamenta eius*, primores acerbius.
 Vel in fundamentis pœna intelligitur cogitationum
 peruersarum, quam exquiret à malis: in quo & pœnæ
 atrocitas intelligitur. Vel in ira sic effusa, posset intel-
 ligi generalis, quasi Ecclesiæ subuersio per carnalita-
 tem, & cupiditatem.

Non crediderunt Reges terra. Post descriptam Eccle-
 siæ subuersionem in communi: hic subdit euidentius
 dictæ subuersionis rationem quadruplicem: primam
 exigit in peccatis Prophetarum, & sacerdotum; secun-
 dam in peccatis omnium, propter confidentiam, scilicet
 præsidio hominum mundanorum. *Cum adhuc subsistere-*
mus; tertiam tangit efficace promptitudinem aduer-
 sariorum, *velociores fuerunt persecutores*; quartam vero
 omnium, in communi Iudæorum, atrocitatem, scilicet
 eorum contra Christum, *spiritus oris nostri*. In prima
 parte tangit, primo hanc causam, vt inopinam: secū-
 do pertractat eam, ibi: *propter peccata*: Dicit ergo pro
 primo: *Non crediderunt Reges terra*, id est, viri iusti, &
 sancti temporalium contemptores. Nunc autem dor-
 miens, & *uniuersi habitatores orbis, vel urbis*, istud Glossa
 ad malos refert, qui nesciunt dicere. Aduena ego sum
 apud te, & peregrinus, *quoniam ingrederetur hostis*, id
 est, diabolus. Hostis meus terribilib. oculis intuitus est
 me, id est, peccatum, *per portas Hierusalem*, id est, per
 prælatos in Ecclesiam. Singulæ portæ erant ex singu-
 lis margaritis. Quasi illud inopinabile fuit: & tamen
 C istud euenit. Alio etiam modo exponitur de quocunq;
 iusto, qui inopinanter cadit à perfectione in præuari-
 cationem, vel apostasiam per portas sensuum suorum,
 quasi portas Hierusalem.

Propter peccata. Ecce pertractat culpam, quæ causa
 est ipsius dissipationis, vel deuastationis Ecclesiæ: pri-
 mo, quantum ad peccata maiorum prælatorum: deinde
 quantum ad peccata minorum, in versu sequenti, ibi:
Errauerunt. Dicit ergo, *propter peccata*, repete; Ingressus
 est hostis per portas Hierusalem, *propter peccata Pro-*
phetarum eius, populos adulatorie decipientium. Supra:
 Prophetæ tui viderunt tibi falsa, & stulta; nec aperie-
 bant iniquitatem, & *iniquitates sacerdotum eius*, Nota,
 quod semper fuit distinctus ordo doctorum, & præla-
 torū; quamuis & ipsi auctoritate sint doctores. Quam
 iniquitatem aperit, subdens: *qui effuderunt in medio eius*,
 id est, populo, *sanguinem iustorum*, id est, remissionis: for-
 D titer excitado alios ad interfectionem Prophetarum,
 quos interfecerunt Iudæi: sicut postea in mortē Chri-
 sti. Apprehenderunt eum, scilicet Hieremiam sacerdotes,
 pseudoprophetæ, & omnis populus, dicentes: Morte
 moriatur. Egressa est iniquitas à seniorib. populi, qui
 videbantur regere populum: Effuderunt sanguinem
 spiritu terroris, asperè corripiendo. Qui vehementer
 emungit, elicit sanguinem. Vel aperte peccando, &
 scandalizando alios, Peccatum vt Sodoma prædicau-
 runt: nec abscederunt. Vel bona subditorum improbe
 extorquendo. In alis tuis inuentus est sanguis anima-
 rum pauperum. Istud etiam verum est, præcipue de
 E sanguine Scribarum, & Phariseorū, quem Pontifices,
 Scribæ, & Pharisei fecerunt effundi.

Errauerunt. Hic tangit peccata cunctorū clericorum.
 Primo ea adstruens, secundo inferens pœnam, ibi: *Facies*
Domini. Culpam tangit multiplicem: primo ignoran-
 tiæ, vnde dicit: *Errauerunt cæci*: iuniores scilicet ex pœlo ma-
 iorum secundum Rabanum, *in plateis*, id est, in lata via
 perdicionis. Secundo subdit peccatum immunditiæ,
polluti sunt sanguine, in peccatis carnis, & sanguinis: In-
 fecta est terra sanguinibus, & contaminata est in ope-
 ribus eorum, Alibi: Libera me de sanguinib. Tertio pec-
 catum simoniæ, & conspirationis. *Cumq; non possent*, ali-
 qui addunt, *intrare*, quod non est de textu. Cum inquit

nō possent desiderium suū in Ecclesia implere, *tenuerūt lacinias suas*, oras suorū vestimētōrū sicut cęci, qui expectāt alienū ducatū. Lacinias tenere, est ducē expectare.

Quarto sequitur peccatura præsumptionis, qua alios despiciēbant: vnde sequitur, (*Recedite polluti*) *Clamauerunt*, prædicti superbi, *eis*, peccatoribus scilicet. Polluti recedite. Bis dicit, *recedite*, quasi recedite à loco sacro, recedite à nostro consortio; *abite*, ad consimiles vobis, *nolite tangere*. Tales sunt illi, de quibus dicitur: Comedunt carnes suillas, & ius profanum in vasis eorum: qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immūds es *Surgati quippe sunt*, hæc est vox Prophetæ, iurgati prædicti superbi, & commoti, contra subditos, eos superbe despicientes, nec solum aperte peccatores despiciunt, sed etiam in absentia eis detrahunt. Vnde sequitur, *dixerunt inter gentes*, prædicti clerici peccatoribus detrahentes, *non adiiciet ultra*. Dominus scilicet, *ut habitet in eis*, prædictis pollutis. Alias exponitur à prædicto loco, *Recedite*, vt sit vox hostium Iudæorum, gentium scilicet in eos hæc verba exsufflantium, ac dicentium: *Recedite*: sicut etiam aliquando aliqui Tyranni contra clerum insurgentes dicere ausi sunt. Vel sunt verba prædicatorum, prædictos pollutos arguentium.

Facies Domini. Hic subditur pœna dictæ culpæ, & additur noua spiritualis nequitia, *facies sacerdotum*, Dicit igitur, vt sit vox Prophetæ, vel aduersariorum Ecclesię seu Iudæorum, *facies Domini*, id est, Christus filius Dei *diuisit eos*, ad literam, disperfit Iudæos, diuisit id est, diuidet peccatores, à iustis in die iudicij. Separabit agnos ab hæcdis, *non addet vt respiciat eos*, consolando: Clausa est ianua. Spiritualis autem culpa contra eos repellitur, vnde subdit: *Facies sacerdotum non erubuerunt*, scil. in peccatis; Confusione confusi non sunt, & erubescere nescierunt eis reuerentiam exhibendo, *neque senum miserti sunt*, eis compatiendo: sed magis contrarium fecerunt: contra illud: Ne spernas hominem in senectute sua: etenim ex nobis senescunt.

Cum adhuc subsisteremus. Ecce secūda causa subuersionis, cōfidētia sc. nimia de humanis præsidiis. Primo tangens huius vanitatē: secundo manifestans per effectum, ibi: *Lubricauerunt*. Dicit ergo *cū adhuc subsisteremus*, nō dum plene subuersi, & tentationibus cōcussi, *defecerunt oculi nostri*, id est, intentiones nostræ frustratæ sunt. Defecerunt, in quā *ad auxiliū nostrum vanū*, id est ad tēporalia, quib. confidebamus. Argentum eorū & aurū non valebit librare eos in die furoris Domini. Quod magis explicās, subdit, *cum respiceremus attentī*, ad gentem quæ saluare nos non poterat: sicut Iudæi confisi sunt, de Ægyptiis, qui non sufficiebant defendere. Vel id dicitur in persona damnatorum, qui damnati dicunt *cum adhuc subsisteremus*, id est viueremus, & c. ad gentem scilicet in parentibus concidentes.

Lubricauerunt, Hic ostendit, prædictæ confidentiæ vanitatem, & intentionis euacuationem per effectum, dicens, *lubricauerunt vestigia nostra*, qui prius subsistebamus, quam talibus inniteremur, *lubricauerunt*, quia in lubrico posita fuerunt, *vestigia nostra*, id est, affectus nostri cœperunt vacillare in temporalium amore: vel ad lubricitatem luxurię declinauerunt, vnde subdit: *In itinere platearum nostrarum*, id est viarum, vt diuitiarum, *appropinquauit finis noster*, non complens, sed consumens, & extēminans: hoc dicunt, & cognoscunt mali, inquietes in morte: *Completi sunt dies nostri*, id est in morte consummati, *quia venit finis noster*, id est mors. Rabanus: Pro iis omnibus quisquis, deserto vno vero Deo, adiutorium quærīt à spirituali Ægypto, hoc est, ab hoc mundo, & lubrica huius sæculi peragit vestigia, vacua spe delusus, hostium crudelium sit præda.

Velociores. Ecce tertia causa efficiens secundum literā. Allegorice persecutores nostri, id est dæmōnes: Dixit inimicus: Persequar, & cōprehendam, diuidam spolia.

A Carnē dans vermibus, substantiā parentibus, animā sibi retinent, *velociores fuerunt aquilis calis*, id est prædicatoribus cœlestiū, vnde magister prædicatorū Ioannes aquila dicitur: Et quartū animal simile aquilæ volanti, quia dæmōnes nunquam dormiunt. Non est potestas super terram, quæ ei comparetur, *super montes*, dignitatum, *persecuti sunt nos*. Isti sunt montes, in quibus ceciderunt fortes Israël. Et hoc quantum ad prælatos, *in deserto* id est claustro, *insidiati sunt nobis*, quantum ad Religiosos. Aduersarius vester diabolus, circuit, quærens quem deuoret.

Spiritus oris. Ecce quarta causa omnium completiua, videlicet pro morte Saluatoris *Spiritus oris nostri*, quod dicitur, quia verbum est & ratio: sine quo nullum verbum rectū esse potest. *Christus Dominus captus est à Iudæis impiis, in peccatis nostris* id est, propter peccata nostra: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, cum diximus, in umbra tua*, id est in protectione tua, *viuimus in gentibus*, sicut patres in filiis, *in gentibus*, conuersis ad fidem: Fluunt ad ipsum omnes gentes. Vel totū illud potest exponi de conuersis ex genere Iudæorum, vt ipsi dicant: *in umbra tua*, id est propter vmbra legis, *viuimus in gentibus*, quia Iudæi propter hoc tantum sustinentur: alij hæretici destruntur. Vnde ex hoc verbo vltimo patet, quod illud non potest intelligi, de nostra lege, sicuti exponunt Hebræi.

Gaude. Ecce finis lamentationis. Et ostensurus finem lamentationis huius, primo ostendit insipientiam mundanæ consolationis: deinde in sequenti versu vilitatem huius lamenti ibi, *completa*. Dicit ergo primo *Gaude, & latere*, quasi ita boni pro se, & alienis malis cōsolantur, vnde dicit: *Gaude*, interior, ironice, *latere*, exterior, *filia Edom*, iuxta literam dicitur cōverti Idumæis: cum deberet conuerti Romanis, dicendo, quod Romani fuerunt de Idumæis: quod non verum, quia fuerunt de Chitim Nepote Noë: Idumæi vero de Sem. Sed causa literalis est: quia plus nouerunt Idumæos, sic & Chaldæos, qui venientes templum succenderunt, *qua habitas in terra Hus*. Contra, habitant in monte Seyr. Hęc sunt generationes Esau patris Edom in monte Seyr. Item Hus fuit primogenitus Nachor fratris Abrahæ: qui de Melcha vxore sua octo filios habuit, qui omnes fuerunt in Mesopotamia Syriæ. Solutio. De Hus filio Nachor, non est hic sermo, sed de Hus terra, quæ dicitur esse in finibus Idumææ, & Arabiæ: quæ alio nomine dicitur in terra Ausitidis, vel Hussitidis: Et cunctis Regibus terræ Ausitidis. Ibi Glossa dicit, quæ Hebræice dicitur Hus: de qua dicitur. Homo, qui erat de terra Hus, scilicet Iob.

Moraliter, filia Edom, id est anima carnalis, quæ Edom id est: Esau imitatur, qui suam primogenituram dedit pro minimo edulio, sicut faciunt carnales miseri. Dederunt pretiosa quæq; pro cibo, *qua habitas in terra Hus*, quæ interpretatur consilium vel consiliator: Stulti principes Thaneos dederunt consilium insipientis,

Ideo dico, *latere*, nam, *ad te quoque pertinet calix*, id est, pœna, & tribulatio futura: quæ per calicem significatur, *inebriaberis*, amaritudine, & *nudaberis*, temporalis gloria, & honore. Mundus gaudebit, vos contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Vnde conuertens sermonem ad electos, subdit, *filia Sion* id est, Ecclesia electorum *completa est iniquitas tua*, per præsentem lamentationem, & tribulationem purgata, *non addet ultra* Dominus scilicet, *vt transmigras te*, parcendo. Transmigrat Dominus, cum suis tribulationibus exponit. Ad punctum in modico dereliqui te. Vel transmigrat, consolando: Ecce iste venit saliens in montibus. Econtra de malis dicitur, *visitauit iniquitatem tuam*, id est, visitabit in morte, *discooperuit peccata tua*, Ego discooperui Esau, & reuelati abscondita eius, & celati non poterit. Infirmorum enim Dominus abscondita reuelabit.

Tomī Primi Finis.

Isa. 65. a

Matt. 25. c
Matt. 25. a
Hier. 6. d

Ecc. 8. b

Exch. 7. e

Ezod. 15. b

Apo. 4. c

Iob pen. d

2. Reg. 1. c

1. Pe. 5. c

Isa. 53. b

Isa. 2. a

Gen. 36. b

Gen. 22. d

Hier. 25. d

Iob. 1. a

Gen. 25. d

Sup. c. 1. c

Isa. 19. b

Iob. 1. e

Isa. 54. b

Cant. 2. b

Ier. 49. c

INDEX

RERVM ET VERBORVM

Insigniorum in primum Tomum Operum

S. BONAVENTURÆ, S. R. E. CARD. EPISC.
Albanensis, eximij Ecclesiæ Doctoris.

Primus numerus paginam indicat, alter columnam; litera vero columnæ partem.

A.	A & seq.
 BEL quadrupliciter interpretatur. Pag. 116.2.c	Amalech dolens interpretatur. 113.1.c
Abimelech patris mei regnum interpretatur. 112.2.e	Amare tripliciter contingit. 257.2.b
Abisai interpretatur pater meus superfluus. 259.2.c	Ambulare quomodo debeamus. 187.1.d, & seq.
Abner interpretatur patris lucerna. ibid.	Amici huius sæculi sunt inimici Dei. 252.1.c
Abominatio quid sit, & in quibus consistat. 113.1.d	Amicitia seu benignitas quid. 26.2.d, & seq.
Abraham interpretatur pater multarum gentium. 110.1.a	Amicitia proprium est confidere, & non timere. 247.1.e
Abraham recipit multa beneficia à Deo. 357.1.a, & seq.	Amicorum omnia esse communia, Græcorum sapientum sententia. 247.1.d
Abraha virtus & sanctitas. ead. 1.b	Aminadab populi mei concupiscentia, vel voluntas interpretatur. 215.1.e
Abscondere tria non debemus. 168.1.c	Amor alius charitatis, alius libidinis, & ad quid conducatur, & quid efficiat quilibet. 294.1.a, & seq.
Abyssus multiplex. 107.2.b	Amor est omnium affectionum radix. 32.1.e
Abyssus obscura quæ sit. 216.1.c	Amor alius Dei, alius mundi, alius peccati, & qualis sit quilibet. 89.2.c
Achaÿ apprehendens interpretatur. 239.1.b	Amor Dei erga nos qualis sit. 272.1.e
Accingere & succingere differunt. 93.1.b	Amor huius mundi qualis sit, & quot mala efficiat. 416.2.a, & seq.
Accusatores quomodo superbi dicantur. 208.2.e	Amore triplici homo exterior amat Salvatorem. 252.2.e
Acquisitio triplex, 232.1.c	Anagogia quomodo dulce eloquium dicatur. 226.2.c
Actuum moralium quatuor genera. 225.2.a, & seq.	Angeli quomodo hominibus seruiant. 64.1.b
Adam habuit multa beneficia à Deo. 374.2.d, & seq.	Angelorum laus triplex. 145.1.c
Adam suorum delictorum pœnituit. ibid.	Angelorum laus qua Deum laudant, quæ sit. 138.1.e
Adeps multa denotat. 117.1.b, & seq.	Angelus quid sit. 367.1.b
Adiuuat nos Deus præcipue in tribus. 234.1.e, & 236.2.a	Anima quid sit. 392.2.b
Adorandi versum Orientem multiplex est ratio. 397.2.a	Anima dicitur speculum, & quomodo. 281.1.d
Aduentus quadruplex. 150.2.c	Anima ad Angelos contemplandos tripliciter eleuatur. ead. 1.e, & seq.
Aduentus Christi quadruplex. 88.1.e.2.a	Anima beata qualis sit, & qualiter remunerata. 277.2.e
Aduentus Christi quare fulguri comparetur. 153.1.c, & seq.	Anima dicitur ciuitas virtutum, & summi Regis. 152.1.a
Ægyptius tenebræ interpretatur. 238.2.e	Anima Christi scit scientia creata, quidquid scit Deus, non tamen ita perfecte, & quomodo. 287.2.a
Ægyptius dupliciter interpretatur. 285.1.b	Anima diuersimode nominatur. 95.2.e, & seq.
Ægyptius interpretatur mæror. 265.1.d	Anima quomodo sit in corde, vel in cerebro. 107.2.e
Æmulatio multiplex. 105.1.a	Anima rationalis est capax infiniti, tam quoad affectum, quam quoad cognitionem. 3.1.a
Æquitas simulata est duplex iniquitas. 355.2.a, & seq.	Anima rationalis tres habet operationes. 20.2.c
Ætates Corporis Christi mystica sunt sex. 47.2.b, & seq.	Anima sine contemplatione est sicut firmamentum sine luminaribus, & sicut bestia faciem ad terram habens. 60.1.b, & seq.
Æternum esse præceptum, & in æternum imperare, & ipsum præceptum, in æternum obseruare quid sit. 213.1.c	Anima quid habeat à corpore, & quantum ab ipso aggrauetur. 373.1.e, & seq.
Æternum multipliter sumitur. 299.2.a, & seq.	Anima est paradysus, in quo plantata est Scriptura. 52.2.a
Affectiones quare pedes dicantur. 228.1.a, & seq.	Anima significatur per numerum ternarium, & quare. 131.1.c, & seq.
Agens quanto perfectius habet formam, quæ agit, tanto est in agendo potentius. 2.2.c	Animam solus Deus implere potest. 114.2.b
Agrorum diuisio unde prouenerit. 55.1.c	Anima protectio triplex. 276.2.a
Ain fons, siue oculus interpretatur. 418.2.c	Anima triplex potentia secundum triplicem oculum. 28.1.c
Alarum effectus triplex, & quid denotet. 114.2.e	Anima triplex influxus, qui est à luce fidei. 36.2.c, & seq.
Ale Dei sunt misericordia, & veritas. 91.2.b	Anima status triplex. 286.1.c
Aleph interpretatur doctrina. 420.2.e, & 421.2.c	Anima duplex Angelus deputatur. 141.1.a
Aleph interpretatur tentationum millia. 154.2.c	Anima corruptio in tribus viribus consistit. 89.2.d, & seq.
Aliquota pars quid sit. 282.2.e	Anima quare attribuantur aliqua qualitates corporales, & quid denotent. 119.2.b
Allegoria qualis sit. 164.1.c, & seq.	
Allegoria triplici de causa est necessaria. 97.1.b	
Allegoria triplici de causa prohibetur. 91.2.c	
Allegoria sumitur à nominis interpretatione, vel à rei proprietate, ead. 2.d, & seq.	
Alleluia futuram vitam denotat. 117.2.b	
Alleluia, id est, laudate Dominum. 154.1.a	
Altare unde dicatur, & quotupliciter accipiatur. 97.2.b	

Anima

& Verborum.

<p><i>Anima lux est veritas, & quot radios mittat, & qui, & quales sint illi.</i> 23.2.e, & seq.</p> <p><i>Anima prima visio qua fit, & ad qua se extendat.</i> ea.2.d</p> <p><i>Anima bona sunt tria.</i> 25.2.d</p> <p><i>Anima immortalitas difficile rationibus naturalibus tantum sine fide probari potest.</i> 210.2.d</p> <p><i>Anima reformationi duo sunt necessaria.</i> 341.1.b</p> <p><i>Anima regni multiplex curia, index, & lex.</i> 262.1.d, & seq.</p> <p><i>Anima affectiones sunt septem.</i> 59.1.c</p> <p><i>Anima resurrectio tria requirit.</i> 85.2.b, & seq.</p> <p><i>Annuli vsus à quo fuerit, & quare in digito annulario ponatur.</i> 140.2.a, & seq.</p> <p><i>Antemurale multa significat.</i> 424.2.c, & seq.</p> <p><i>Antichristi aduentus tempore quot mala erunt.</i> 334.2.c, & seq.</p> <p><i>Antichristus figuratur per multos homines facinorosos.</i> 46.2.d, & seq.</p> <p><i>Antichristus qualis sit futurus.</i> ead.2.e, & seq.</p> <p><i>Apis habet mel, & aculeum, & quid ista denotent.</i> 88.1.c</p> <p><i>Apostoli dicuntur arietes propter quatuor.</i> 100.1.b</p> <p><i>Apparentia triplex, videlicet Dialectica, Rethorica, & Sophistica.</i> 188.1.c, & seq.</p> <p><i>Appetitus sensitiuus à quibus debeat prohiberi.</i> 224.2.e</p> <p><i>Appetitus diuitiarum, deliciarum, & excellentiarum qualis sit.</i> 182.1.c, & seq.</p> <p><i>Appetitus concupiscibilis ad tria debet esse paratus.</i> 197.1.b</p> <p><i>Aqua notitiam & scientiam denotat, & quotuplex sit.</i> 54.1.d, & seq.</p> <p><i>Aqua multiplex.</i> 102.2.e</p> <p><i>Aqua omnis naturalis, est dulcis, & quomodo ex accidenti amara fiat.</i> 299.2.d, & seq.</p> <p><i>Aqua significat sapientiam.</i> 339.2.c</p> <p><i>Aqua tria habet, & quid figuret.</i> 125.1.b</p> <p><i>Aque quadruplex effectus.</i> 269.1.d</p> <p><i>Aque vage quid significant.</i> 216.1.c</p> <p><i>Arca duae Noe, videlicet & Moyses.</i> 119.2.c</p> <p><i>Arcum quomodo intendant peccatores.</i> 231.1.e</p> <p><i>Arcus multipliciter accipitur.</i> 105.1.d, & seq.</p> <p><i>Argentei quanti valebant.</i> 141.1.c</p> <p><i>Argentum comparatur luto, & quare.</i> 365.2.a</p> <p><i>Argumentum ab auctoritate quare infirmum, & inartificiale appelletur.</i> 2.1.b</p> <p><i>Aristoteles sensit mundum fuisse aeternum, ex quo errore multi alij sequuntur.</i> 29.1.c, & seq.</p> <p><i>Ars procedit per modum questionis, responsionis, oppositionis, solutionis, diffiniendo, diuidendo, argumentando, & concludendo.</i> 5.2.a</p> <p><i>Articuli fidei non sunt supra intellectum humanum gratia fidei illustratum.</i> 319.1.d</p> <p><i>Articuli fidei quales sint.</i> 320.1.c</p> <p><i>Articulorum fidei diuisio.</i> 34.1.b, & seq.</p> <p><i>Asaph collectio interpretatur.</i> 198.2.c</p> <p><i>Ascensio quintuplex.</i> 279.2.d</p> <p><i>Aser interpretatus beatus.</i> 70.2.c</p> <p><i>Aspis denotat peccatorem, & quare.</i> 115.1.e</p> <p><i>Assuerus, beatus interpretatur.</i> 240.2.e</p> <p><i>Athenienses quales erant, & quibus vacabant.</i> 339.2.c, & 340.2.c</p> <p><i>Auaritia qualis sit.</i> 94.1.c</p> <p><i>Auaritia est odienda, cauenda & proicienda.</i> 81.1.c</p> <p><i>Auctoritas diuina Maiestatis ostenditur.</i> 2.2.e</p> <p><i>Auditores verbi Dei, quales esse debeant.</i> 9.1.c, 2.a</p> <p><i>Aduersitates an magis faciant ad profectum vite spiritualis, quam prosperitates, vel econtra.</i> 326.2.c, & seq.</p> <p><i>Aues multa figurant Christum.</i> 436.2.e, & seq.</p> <p><i>Aurum multa significat.</i> 138.2.e, & seq.</p>	<p>A <i>Beatitudo increata est status omnium bonorum aggregatione perfectus.</i> 4.2.c</p> <p><i>Beatitudo creata, est motus omnis viri, boni consolatione priuatus.</i> ibid.</p> <p><i>Bellum triplex.</i> 53.1.c, & seq. 140.1.e</p> <p><i>Benedictio multiplex.</i> 24.1.c</p> <p><i>S. Benedictus quam fuerit contemplatiuus, & cuius atatis deserta petierit.</i> 60.1.c</p> <p><i>Benefacere quid sit, & quando etiam contingat.</i> 26.2.e</p> <p><i>Beneficia sanctis à Deo collata qua, & quanta sint.</i> 375.1.c, & seq.</p> <p><i>Beneficia multa Dei narrantur.</i> 337.1.e</p> <p><i>Beneficia diuina sunt ingiter memoria voluenda, & quare.</i> 414.2.c</p> <p><i>Beniamin filius dextera interpretatur.</i> 253.1.e</p> <p><i>Benignitas qua vitia remoueat.</i> 27.1.a</p> <p>B <i>Benignitas, siue nemesis, seu amicitia quid sit.</i> 26.2.d</p> <p><i>Beth interpretatur domus.</i> 161.2.c, & 411.2.d</p> <p><i>Bethsames interpretatur domus illuminationis.</i> 158.1.d</p> <p><i>Bigamiam primus introduxit Lamech.</i> 46.2.e</p> <p><i>Binaria multa apponuntur.</i> 139.2.c, & seq.</p> <p><i>Bona plura sunt paucioribus magis eligenda.</i> 336.1.b</p> <p><i>Bona anima sunt tria.</i> 25.2.e</p> <p><i>Bona mentis qualitas auro triplici de causa est comparabilis.</i> 201.1.e</p> <p><i>Boni quare affligantur, mali vero prosperentur in presenti.</i> 315.1.a</p> <p><i>Bonum est sui diffusiuum.</i> 381.1.b</p> <p><i>Bonus est qui malos ferre nequit.</i> 191.2.a</p> <p style="text-align: center;">C.</p> <p>C <i>ADERE multipliciter contingit.</i> 279.1.d</p> <p><i>Caiphas, vomens ore interpretatur.</i> 268.2.e</p> <p><i>Calceamentum multiplex.</i> 116.1.c</p> <p><i>Caluaria locus quare ita dicebatur.</i> 120.2.d</p> <p><i>Calumnia quid sit.</i> 320.2.a</p> <p><i>Calumnia tripliciter accipitur in Scriptura.</i> 248.2.c</p> <p><i>Candor multiplex.</i> 123.1.a</p> <p><i>Canis multiplex acceptio.</i> 95.1.d</p> <p><i>Canities unde seni proueniat.</i> 338.2.c</p> <p><i>Cantica quatuor leguntur.</i> 292.2.e, & seq.</p> <p><i>Canticum canticorum inter letitia cantica principatum tenet, & tractatus Threnorum inter carmina & tractatus moestitia.</i> 409.1.d</p> <p><i>Cantilenis delectari quomodo sit peccatum.</i> 304.1.c</p> <p><i>Cantus natura qualis sit.</i> 409.1.d</p> <p><i>Caph manus interpretatur.</i> 416.1.d</p> <p>C <i>Caph interpretatur curuatus.</i> 149.1.c</p> <p>D <i>Captiuitas Iudaorum triplex triplicem nostram figurat captiuitatem.</i> 121.2.e</p> <p><i>Cardinales quare in diebus festis super equos ornamentis albis reftos equitent.</i> 107.1.a</p> <p><i>Carnalis assimilatur porco, & quare.</i> 9.2.b</p> <p><i>Carnalitas, & cupiditas auerunt hominem à lege Dei, & duos mentis oculos excacant.</i> ibid.</p> <p><i>Carnalitas est amor foedus.</i> ibid.</p> <p><i>Caro Christi quare saccus dicitur.</i> 101.1.e</p> <p><i>Carolus Magnus multis virtutibus laudatur.</i> 31.2.d, & seq.</p> <p><i>Casa unde dicatur & quid sit.</i> 377.2.e</p> <p><i>Casus & fortuna quomodo sint cause per accidens, & quae cause sint.</i> 330.1.a, & seq.</p> <p><i>Causa efficiens alicuius libri Scripturae sacrae triplex.</i> 341.2.a</p> <p><i>Causa prima, & causatum quomodo differant.</i> 28.2.c, & seq.</p> <p>E <i>Caelestium appetitus, terrestrium contemptum parit.</i> 168.1.c</p> <p><i>Caeli tres tria visionum genera designant.</i> 120.1.b</p> <p><i>Cæsi proprietates.</i> 33.1.b, & seq.</p> <p><i>Cælum triplex.</i> 202.1.e, & seq.</p> <p><i>Cælum unde dicatur.</i> 32.2.c, 36.2.d</p> <p><i>Cælum triplex.</i> 86.2.a, & seq.</p> <p><i>Cælum multa significat.</i> 137.1.c, & seq.</p> <p><i>Cessare à laude Dei contingit quadrupliciter, & quando sit malum.</i> 123.1.a</p> <p><i>Cessatio veteris sacramenti, quomodo per manna figurabatur.</i> 398.1.e</p> <p><i>Cervus quale sit animal, & quid denotet.</i> 100.1.a</p>
---	--

B.

B <i>ABYLON triplex.</i>	95.2.c
B <i>Baptismi multiplex effectus.</i>	308.1.a
<i>Baptizati trina immersio quid denotet.</i>	139.2.a
<i>Beatitudo vera in quibus consistat.</i>	284.2.a
<i>Beatitudo consistit in Deo tantummodo, & quare.</i>	294.1.e, & seq.

Index Rerum,

<i>Chana in negotiorum interpretatur.</i>	270.1.a	<i>Christus quomodo dicatur esse in Patre, in carne, & in iustis.</i>	95.1.e
<i>Charitas tria facit desiderare, seu tria sunt ex charitate desideranda.</i>	169.2.d. & seq.	<i>Christus natus est ut homo, passus ut vitulus, resurrexerit ut leo, ascendit ut aquila.</i>	132.1.c. & seq.
<i>Charitas est finis, & forma omnium virtutum.</i>	32.2.a	<i>Christus dicitur granum sinapis propter tria.</i>	120.2.b
<i>Charitas tripliciter vivere facit.</i>	208.2.e	<i>Christus quomodo secundum quod homo sit Dominus noster, & sedeat ad dexteram Patris.</i>	241.2.a. & seq.
<i>Charitas quomodo sit nomen essentiale, vel personale Dei.</i>	127.1.c	<i>Christus quadrupliciter vivit.</i>	125.2.c
<i>Charitas quid efficiat.</i>	251.2.b	<i>Christus propter quinque, gallina comparatur.</i>	ead.2.d
<i>Charitas est regina virtutum.</i>	109.1.d	<i>Christus secundum quatuor dicitur donorum plenus.</i>	100.2.e
<i>Charitatem se habere quomodo quis cognoscat, vel non cognoscat.</i>	328.1.a. & seq.	<i>Christus triplici de causa dicitur missus ad Iudeos.</i>	142.1.d
<i>Charitatem sequitur diligentia, ut effulgentia sequitur claritatem.</i>	272.1.d	<i>Christus quomodo sit via, patria, veritas, & vita.</i>	125.1.a
<i>Charitatis sanctificantis effectus multiplex.</i>	210.1.b. & seq.	<i>Christus dicitur frater noster quatuor modis, & quatuor de causis.</i>	111.1.b. & seq.
<i>Charitatis triplex effectus.</i>	312.1.e	<i>Christus dicitur veritas propter tria.</i>	115.1.a
<i>Charitatis comites, sunt pietas, & patientia.</i>	70.2.e	<i>Christus dicitur Rex, & ter coronatus.</i>	291.1.a
<i>Charitatis edificatiua desiderium quale sit.</i>	200.1.e. & seq.	<i>Christus dicitur lapis, & quare.</i>	143.2.e
<i>Charitatis vbera sunt duo.</i>	283.1.c	<i>Christus dicitur misericors triplici de causa.</i>	ibid. & seq.
<i>Charitatis perfectio.</i>	145.1.a	<i>Christus est unus in personis, geminus in naturis, trinus in substantiis.</i>	107.2.e
<i>Christi triplex apparitio.</i>	ibid.2.e. & seq.	<i>Christus quomodo ex necessitate sit mortuus.</i>	ibid.
<i>Christi mors fuit turpissima multis de causis.</i>	349.2.e. & seq.	<i>Christus multis modis regnat, & super diuersas res.</i>	109.1.b
<i>Christi multiplex saltus, unde dicitur Ceruus saliens.</i>	109.1.a. & 124.2.b. & seq.	<i>Christus triplex semen seminavit.</i>	281.2.c
<i>Christi mater est, cui veritas persuadetur, pater vero est, qui veritatem intelligit, & alios intelligere facit.</i>	100.2.d. & seq.	<i>Christus in pluribus locis fuit benedictus.</i>	109.1.b
<i>Christi natura fuit infinita, & etiam gratia.</i>	264.2.d	<i>Christus quare dicatur momordisse infernum.</i>	284.2.a
<i>Christi quadruplex voluntas, & quid qualibet faciebat circa sue mortis sententiam.</i>	90.2.e	<i>Christus tripliciter consideratur, & triplex ab ipso est fructus.</i>	55.1.c. & seq.
<i>Christo homini quomodo nomen Dei sit communicatum.</i>	390.1.b	<i>Christus dicitur solitarius tribus de causis.</i>	136.1.c. & seq.
<i>Christum esse medium septiforme, multis figuris ostenditur.</i>	13.1.c	<i>Christus per sex montes transfiliit.</i>	137.2.b. & seq.
<i>Christum postulare pro nobis quid sit.</i>	85.2.e. & seq.	<i>Christus dicitur corona, & diadema, & quare.</i>	137.1.b
<i>Christum persecuti sunt Iudaei triplici de causa.</i>	249.1.d. & seq.	<i>Christus secundum quod homo quam magna habeat.</i>	133.1.d. & seq.
<i>Christus est finis legis.</i>	7.1.b	<i>Christus dicitur pax triplici de causa.</i>	122.1.e. & seq.
<i>Christus vnam tantum guttam effundendo, potuisset nos redimere.</i>	434.1.a	<i>Christus quare dicatur filius unicormis.</i>	100.1.d
<i>Christus quomodo quater fleuerit.</i>	436.2.e	<i>Christus dicitur caput nostrum, & quare.</i>	97.2.e. & seq.
<i>Christus quomodo octo vicibus sanguinem fuderit.</i>	426.2.a	<i>Christus dicitur puer propter quatuor.</i>	121.1.a
<i>Christus diuersis aubus comparatur.</i>	436.2.e. & seq.	<i>Christus quid scripserit in terra coram peccatrice accusantibus.</i>	137.1.c
<i>Christus & sua beatissima Mater tantummodo sine peccato veniali fuere.</i>	322.2.c	<i>Christus quomodo se in nobis quandoque, & nos in se transfiguret.</i>	91.1.b
<i>Christus fuit in utero matris nouem mensibus, & sex diebus.</i>	364.2.a	<i>Christus dicitur petra, lapis, & saxum, & quare.</i>	pag. 98.1.b. & seq.
<i>Christus est medium septiforme essentiae, scilicet, per aeternam generationem: natura per Incarnationem: distantia per passionem: doctrina per resurrectionem: modestia per ascensionem: iustitia per Iudicij examen: concordia per sempiternam beatitudinem.</i>	7.1.c. & seq. 10.1.b. & seq.	<i>Christus dicitur panis, & vinum, oleum.</i>	137.2.a. & seq.
<i>Christus dicitur caput: & quare.</i>	11.1.b	<i>Christus propter tria antenomastrice dicitur iustus.</i>	98.1.d
<i>Christus dicitur medium ut Sol: & quare.</i>	11.1.c	<i>Christus quomodo medicet.</i>	153.1.c. & seq.
<i>Christus ob suam paupertatem, humilitatem & humanitatem dicitur medium, & centrum: & ideo in quo est nostra salus.</i>	11.1.e. & seq.	<i>Christus est omnium rerum exemplar.</i>	40.2.b. & seq.
<i>Christus fuit medium uniens potentiam infinitam cum penuria, immortalitatem vite, cum vita mortalitate, & impassibilitatem cum passibilitate, & concludens impassibilitatem passibilem.</i>	11.2.d. & seq.	<i>Cibus multiplex.</i>	114.1.a. & seq.
<i>Christus debet esse nostra locutionis initium: & quare.</i>	10.1.a	<i>Cingulum multiplex.</i>	141.1.d. & seq.
<i>Christus est gemina substantia, quantum ad naturam, & gemina potentia, quantum ad officium, scilicet, Deus & homo, Rex & Sacerdos.</i>	8.1.a	<i>Cinis in capite multa significat.</i>	425.2.d. & seq.
<i>Christus nullo legis scripta regimine indigebat.</i>	3.1.e	<i>Circulus quid.</i>	283.2.a
<i>Christus etiam secundum quod homo, non poterat peccare, nec quoad se, in bono proficere: cum esset summe perfectus, secundum creaturae capacitatem.</i>	ibid.	<i>Ciuitates, & custodes sunt tres, & qui sint.</i>	280.1.a. & seq. & 285.2.d
<i>Christus legis moralia executus est, iudicialia, temperauit, caeremonialium veritatem exhibuit, & figuralium veritatem elucidauit.</i>	3.1.c	<i>Ciuitatis multiplex acceptio.</i>	102.2.a
<i>Christus triplicem habebat sapientiam, & quid qualibet earum cognoscebat.</i>	23.1.d. & seq.	<i>Clamare ad Deum quid sit.</i>	118.2.b
<i>Christus habuit triplicem gratiam.</i>	ead.2.a	<i>Clamare quid denotet.</i>	56.1.a
		<i>Clamare tripliciter contingit.</i>	256.2.b. & 257.2.b
		<i>Clamor multiplex.</i>	89.1.e
		<i>Clerici quare in processione per aliam viam in chorum redeant.</i>	140.1.a. & seq.
		<i>Clerici quomodo dicantur liber, & quid in ipso legant.</i>	138.1.c
		<i>Clerici quare capillis tondeantur.</i>	279.1.e
		<i>Clericis, & religiosis, qua vitia sint maxime ignominiosa.</i>	415.1.d
		<i>Clibani multiplex acceptio.</i>	121.1.c
		<i>Cogitatio triplex frequenter ab aduersario immititur.</i>	237.2.b
		<i>Cogitationes hominis solus Deus cognoscit.</i>	ead.2.e. 334.2.d. & seq.
		<i>Cognitio alia semiplena, alia perfecta, & qua sit qualibet.</i>	300.1.c
		<i>Cognitio alia per inuentionem, alia per doctrinam.</i>	ead.2.e
		<i>Cognitio alia certitudinis, alia estimationis.</i>	319.1.e
		<i>Compedes quadruplices.</i>	432.2.e. & seq.

& Verborum.

<p><i>Compunctio gratia quibus comparetur.</i> 258.1.a, & seq.</p> <p><i>Cocupiscētia in pueris quomodo postea fiat cupiditas.</i> 26.1.e</p> <p><i>Concupiscētia quatuor genera.</i> 140.1.a</p> <p><i>Confessio triplex.</i> 150.1.c</p> <p><i>Confessio alia laudis, alia criminis, & quid sit qualibet.</i> 285.1.c</p> <p><i>Confessio multiplex.</i> 121.1.a, & seq.</p> <p><i>Confessio duplex.</i> 132.1.c, 135.1.c, & seq.</p> <p><i>Confessio triplex.</i> 124.1.a</p> <p><i>Confessio alia laudis, alia peccati, qua consistit in quinque.</i> 102.2.b</p> <p><i>Confessio alia oris, alia cordis, & oris est triplex.</i> 142.1.b</p> <p><i>Confessio tres debet habere conditiones.</i> 159.2.b</p> <p><i>Confessio duplex.</i> 88.1.a</p> <p><i>Confessio est conscientie mundificatio.</i> 159.2.b</p> <p><i>Confessionem peccati quatuor impediunt.</i> 129.1.b</p> <p><i>Confessionis conditiones.</i> 129.1.b, & seq. 418.2.a</p> <p><i>Confidere in Deo debemus triplici de causa.</i> 160.1.c, & seq.</p> <p><i>Considerare tria precipue debemus.</i> 165.1.c, & seq.</p> <p><i>Consideratio omnis est à Christo, & ad Christum reducitur.</i> 55.1.d</p> <p><i>Consolantur patientes, compatientes, & impatientes diuersimode.</i> 192.1.e, & seq.</p> <p><i>Consolatur hominem aliter Deus, aliter homo, & aliter diabolus.</i> 207.1.c</p> <p><i>Consolatio triplex.</i> 92.2.c</p> <p><i>Consuetudo est altera natura.</i> 382.2.a</p> <p><i>Consuetudinarius peccator difficile emendatur.</i> 382.2.a</p> <p><i>Consummatio multiplex.</i> 87.1.a, & seq.</p> <p><i>Contemplatio quomodo sit à summa paupertate.</i> 62.1.e</p> <p><i>Contemplatio quadruplex.</i> 140.1.b</p> <p><i>Contemplationis species sunt tres.</i> 23.2.c, d</p> <p><i>Contemplatio precipue debet esse circa tria.</i> 62.1.e, & seq.</p> <p><i>Contemplationis gradus triplex, & qualis sit quilibet.</i> 288.2.a, & seq.</p> <p><i>Contemplatiua anima dicitur filia Ierusalē, & quare.</i> 60.1.a</p> <p><i>Contemplatiuus versus propter tribulationem bonum non dimittit, sed melius facit.</i> 71.1.c</p> <p><i>Contemplatiuus vir dupliciter eclipsatur.</i> 69.1.a</p> <p><i>Conuentio, & iuramentum quid sint, & quomodo differant.</i> 383.2.a</p> <p><i>Coph vocatio interpretatur.</i> 419.2.a</p> <p><i>Coph excussio interpretatur.</i> 255.2.e</p> <p><i>Cor hominis tribus modis Deus emollit.</i> 114.1.b</p> <p><i>Cor tripliciter distinguitur.</i> 161.2.b, & seq.</p> <p><i>Cor est callidum, & calliditatis principium, & quid sit toto corde aliquid efficere.</i> 256.1.c</p> <p><i>Cor tripliciter potest esse inordinatum.</i> 181.1.a, & seq.</p> <p><i>Cor cum sole maximam habet similitudinem.</i> 11.1.a, & seq.</p> <p><i>Corde duplici esse, quid sit.</i> 355.2.b</p> <p><i>Corde duplici esse quam sit malum.</i> 343.2.a</p> <p><i>Cordis, & codicis triplex conuenientia.</i> 162.1.e</p> <p><i>Cordis inflammatio triplex.</i> 155.2.d, & seq.</p> <p><i>Corpus Christi tribus modis sumitur.</i> 286.2.c</p> <p><i>Corpus Christi quomodo dignè sumendum, & qua sint ad hoc necessaria.</i> 286.2.d</p> <p><i>Corpus humanum quomodo, & quanto tempore formetur, & organizetur.</i> 364.1.d</p> <p><i>Corpus quid efficiat anima, & quantum ipsam aggrauet.</i> 373.1.e, & seq.</p> <p><i>Corpus Christi designatur per arcam Moysi, & quare.</i> 119.1.d, & seq.</p> <p><i>Corpus figuratur per numerum quaternarium, & quare.</i> 131.2.c, & seq.</p> <p><i>Corpus Christi quare domui, & eius adificationi comparetur.</i> 101.1.a, & seq.</p> <p><i>Corpus quomodo sit à nobis tractandum.</i> 343.1.d, & seq.</p> <p><i>Corpus octo modis accipitur.</i> 96.2.b, & seq.</p> <p><i>Corruptio multiplex.</i> 90.2.b, & seq.</p> <p><i>Corruptio alia corporis, alia anima, & in quibus consistat.</i> 113.1.d</p> <p><i>Corui pullus non pascitur à patre, donec ei similes habeat plumas: ideo dicitur Deum inuocare.</i> 291.2.e</p> <p><i>Creare est de nihilo aliquid facere.</i> 379.2.a</p> <p><i>Creatura quomodo se debeat ad Deum habere.</i> 63.1.b</p>	<p>A <i>Creatura qualibet ostendit diuinum exemplar, & quomodo.</i> 41.2.a, & seq.</p> <p><i>Creatura Creatorem, & creaturam diuersimodè benedicat.</i> 98.2.d</p> <p><i>Creatura quomodo Deum benedicat.</i> 137.1.d</p> <p><i>Creatura est mutabilis propter tria.</i> 131.2.a</p> <p><i>Creaturarum vanitas.</i> 347.1.e</p> <p><i>Creatura maxima perfectio Creatori seruire.</i> 218.1.e</p> <p><i>Creatura, & Deus non sunt maius bonum, quam sit Deus solus.</i> 39.1.c</p> <p><i>Creatura esse triplex.</i> 298.1.c, 309.1.d</p> <p><i>Crucifigentes Christum quomodo maius, vel minus peccauerint, quam qui modo ipsum in membris persequuntur.</i> 140.2. & seq.</p> <p><i>Crucis praeconia.</i> 388.1.c, & seq.</p> <p>B <i>Crucis Christi brachia quid denotent.</i> 288.1.d, & seq.</p> <p><i>Cruce Christi figuratur per exiguum lignum, & quare.</i> 388.1.b, & seq.</p> <p><i>Culpa multiplex, & in quibus consistat.</i> 128.2.e</p> <p><i>Cultus Dei est pietas fidei, & consistit in laude & sacrificio.</i> 27.1.e</p> <p><i>Cultus Dei perfectus tria requirit.</i> 70.2.a, & seq.</p> <p><i>Cupiditas & carnalitas auerunt hominem à lege Dei, & duos mentis oculos excacant.</i> 9.2.b</p> <p><i>Cupiditas est amor priuatus.</i> <i>ibid.</i></p> <p><i>Cupiditas assimilatur cani: & quare.</i> 9.2.b</p> <p><i>Cupiditatis plagam curare, quam sit difficile.</i> 26.2.c</p> <p><i>Cupiditatis abdicatio est praeceptorum perfectio.</i> 64.1.a</p> <p>C <i>Curiositas quid sit.</i> 301.2.b</p> <p><i>Custodia triplex, & quomodo pertineat ad appetitum rationalem.</i> 225.1.c, 229.1.a</p> <p><i>Curiositas opponitur diuine laudi, & quare.</i> 92.d, & seq.</p> <p><i>Cynomia est musca canina, & quid significet.</i> 126.2.b</p> <p style="text-align: center;">D.</p> <p>D <i>ALETH interpretatur tabularum, seu tabulatum, vel tabula.</i> 412.2.e</p> <p><i>Daleth interpretatur ianua.</i> 166.1.d</p> <p><i>Dalila interpretatur ianua.</i> 162.1.a</p> <p><i>Dauid propheta Rex planxit filium, amicum, & hostem, ex quibus planctibus omnem legem implensse intelligitur.</i> 87.2.c</p> <p><i>Dauid in petendo Domino misericordiam, quam conuenientem, & mirabilem modum adhibuerit.</i> 111.2.e, & seq.</p> <p><i>Dauid interpretatur misericors.</i> 166.2.c, 251.2.d</p> <p><i>Debemus tria Deo, tria proximo, tria nobis.</i> 101.2.c, & seq.</p> <p><i>Debilitatis signa in sene sunt quatuor.</i> 338.1.b, & seq.</p> <p><i>Decalogi sufficientia, & diuisio.</i> 63.1.b</p> <p><i>Decima quare potius offeratur Deo, quam undecima, & alia huiusmodi pars.</i> 133.1.c</p> <p><i>Decima decima quid.</i> 117.2.c</p> <p><i>Defectus hominis triplex.</i> 114.2.b, & seq.</p> <p><i>Defunctorum corpora quare in Ecclesia sine lumine non sint.</i> 129.1.e</p> <p><i>Demetrius interpretatur nimium prosequens.</i> 171.2.a</p> <p><i>Demonum fides qualis sit.</i> 384.1.e</p> <p>E <i>Demonum triplex malitia.</i> 204.1.b</p> <p><i>Denarium inficit homines.</i> 26.1.e</p> <p><i>Dentium tria genera.</i> 115.2.a</p> <p><i>Deprecatio in sermone, seu oratione quid sit.</i> 419.1.c</p> <p><i>Deprecatio & oratio quomodo differant.</i> 404.1.a</p> <p><i>Deprecationis triplex proprietas.</i> 273.2.b</p> <p><i>Desertum multiplex.</i> 126.1.c</p> <p><i>Desiderium ignium triplex.</i> 252.2.b</p> <p><i>Despicere hominē peccatorem Deū, quid sit, & an despiciat omnes peccatores, & an huiusmodi possint corrigi.</i> 321.2.a</p> <p><i>Detractio fit pluribus modis.</i> 345.2.a</p> <p><i>Detractio quam sit mala.</i> 333.1.c, & seq.</p> <p><i>Detractio quid sit, & quomodo sit peccatum. ead. 1.d, & seq.</i></p> <p><i>Dei cura duplex, & an ei sit, vel nō sit de omnibus.</i> 361.2.c</p> <p><i>Dei positiones sunt tres, & quid denotent.</i> 85.1.c, & seq.</p> <p><i>Dei nomen est creaturis incommunicabile.</i> 390.1.a</p> <p><i>Dei consistorium quale.</i> 273.2.c</p>
--	--

Index Rerum,

<i>Dei quatuor conditiones, est enim laudabilis propter tria, & propter tria largifluus, doctor, & mellifluus.</i> 162.2.e, & seq.	<i>Diaconus quando sanguinem ministraverit.</i> 66.1.e
<i>Dei duodecim conditiones.</i> 38.1.e, & seq.	<i>Dicere Dei multis modis accipitur.</i> 141.2.a
<i>Deo debetur reuerentia precipue, & specialiter propter tria.</i> 157.1.e, & seq. & 177.1.e, & seq.	<i>Dies iudicij, quare dies agnitionis vocetur, quoad bonos.</i> 353.2.b, & seq.
<i>Deo tria debemus.</i> 123.2.e	<i>Dies Domini quare dicatur modo manifestus, modo occultus.</i> 88.2.c
<i>Deo tripliciter adhaerere debemus.</i> 177.1.a, & seq.	<i>Dies multipliciter accipitur.</i> 93.2. & seq. & 136.1.c, & seq.
<i>Deum venerandum esse, & parentes honorandos, qui dubitat, est poena dignus.</i> 27.2.b	<i>Dies presentis vite quales sint.</i> 213.1.c, & seq.
<i>Deum esse, omnis creatura, & ratio proclamatur.</i> 18.2.c, & seq. 37.2.b, & seq. & 38.1.d, & seq.	<i>Dies multiplex.</i> 218.1.e
<i>Deum hominem interrogare & alloqui quid sit.</i> 135.1.d	<i>Dies sex, quibus mundus fuit conditus, quid denotent.</i> 23.1.a, b
<i>Deum esse ex omni propositione sequitur.</i> 37.2.a	<i>Difficultas qua sit, & qua faciat ad perfectionem virtutis, cum virtus sit circa difficulta.</i> 321.1.e
<i>Deum multis modis dari contingit.</i> 88.2.e, & seq.	<i>Digitum multiplex acceptio.</i> 290.1.e
<i>Deus quanta, & qua conferat beneficia.</i> 375.2.e, & seq.	<i>Dilatatur Deus diuersos diuersimode.</i> 178.1.c, & seq.
<i>Deus habitat in habente quatuor.</i> 89.1.a	<i>Dilatatio quid sit.</i> 178.1.a
<i>Deus dicitur habere duos oculos, & quare.</i> ibid.	<i>Dilectio proximi quot debeat habere, & qualis esse debeat.</i> 234.1.b
<i>Deus loquitur ad quosdam per quosdam, & in quosdam, & quid sit.</i> 129.2.e, & seq.	<i>Dilectio triplex qua earum sit perfectior.</i> 39.1.d, & seq.
<i>Deus quatuor odit.</i> 97.1.b	<i>Dilectio nascitur ex legis impletione.</i> 9.1.e
<i>Deus magnificat sanctos suos multipliciter.</i> 407.2.c	<i>Dilectionis feruentis tres sunt species.</i> 150.2.a
<i>Deus tripliciter nos deducit.</i> 180.1.b, & seq.	<i>Diligentib' qua dona maxime De' distribuat.</i> 271.1.a, & seq.
<i>Deus tripliciter dicitur.</i> 390.1.a	<i>Diluculo iustum vigilare, Deum euigilare, diabolum oculos opilare quid sit.</i> 258.1.c, & seq.
<i>Deus placatur contritione, elemosyna, & oratione.</i> 111.1.b	<i>Diocletianus Romanorum Imperator quomodo fuerit electus.</i> 27.2.d
<i>Deus, & creatura non sunt maius bonum, quam sit Deus solus.</i> 39.1.c	<i>Discendum est specialiter propter tria.</i> 159.1.d
<i>Deus prouidet creaturis tribus modis.</i> 86.2.d	<i>Discere quomodo debeamus.</i> 206.1.a
<i>Deus dicit esse propter tria.</i> 87.2.d, & seq.	<i>Discere contingit tripliciter.</i> 204.2.c, & seq.
<i>Deus ante legem vocauit se Dominum, in lege unum Deum, in Euangelio trinum se dixit.</i> 100.2.d	<i>Disciplina argento tribus de causis est comparabilis.</i> 201.2.a
<i>Deus quomodo possit super mala.</i> 396.1.c	<i>Disciplina quid sit, & quomodo differat à Sapientia.</i> 363.1.a
<i>Deus qualis sit, & quomodo ab eo sint alia.</i> 252.2.a, & seq.	<i>Disciplina duplex.</i> 17.1.a
<i>Deus quomodo cognoscatur.</i> 28.2.c, & seq.	<i>Disciplina duplex, & quid sit qualibet.</i> 369.1.c
<i>Deus humanatus dicitur circulus, & quomodo.</i> 89.2.d	<i>Disciplina in tribus consistit.</i> 93.1.e
<i>Deus habet ratione triformis cause, & omnis modi causandi.</i> 49.2.a, & seq.	<i>Disciplinari homines quales sint, & efficiantur à Deo.</i> 180.2.c, & seq.
<i>Deus quomodo creaturam benedicat.</i> 137.1.d	<i>Diuinam generationem omnis creatura clamat, exprimit, & repraesentat.</i> 39.1.e, & seq.
<i>Deus triplici de causa debet nos saluare.</i> 102.2.c	<i>Diuinum eloquium est nostrorum actuum directiuum.</i> 248.1.a
<i>Deus septem modis dicitur inhabitare in aliquo.</i> 143.1.c	<i>Diuitia triplici de causa non sunt appetenda, sed potius aspicienda multis de causis.</i> 315.1.b, & seq. vsq; ad 319.
<i>Deus quinque modis docet.</i> 122.1.c	<i>Diuitia in tribus attenduntur.</i> 111.1.a
<i>Deus tripliciter miseretur.</i> 87.2.b	<i>Diuitia comparantur vento, & quare.</i> 316.1.b
<i>Deus propter tria est timendus.</i> 86.1.b	<i>Docere multipliciter contingit.</i> 275.1.e
<i>Deus est ubi est ordo, diabolus ubi confusio.</i> 98.2.c	<i>Doctores qualiter docere debeant.</i> 223.1.d
<i>Deus dicitur habere multa membra, & quare.</i> 136.1.a	<i>Doctrinam diuinam intelligere volentes quot conditiones habere debeant.</i> ead.1.e
<i>Deus solus est bonus, & quare.</i> 381.1.b	<i>Dominica in ramis palmarum quare post processionem canitur passio.</i> 101.1.a
<i>Deus dicitur fidelis in duobus.</i> 291.1.c	<i>Dominicus dies quare ita appelletur.</i> 96.1.a
<i>Deus est quidquid in eo est.</i> 385.1.a	<i>Domini multa festiuitates quare octaua die careant, non autem Sanctorum.</i> 101.2.d
<i>Deus est tripliciter exquirendus.</i> 161.2.d	<i>Domino quomodo nihil gratiosius.</i> 243.1.c
<i>Deus quomodo laudetur in tribus anime viribus.</i> 137.1.a	<i>Dominus quomodo sit querendus.</i> 278.2.c
<i>Deus pater quomodo dicatur per Filium operari.</i> 138.1.a, & seq.	<i>Dominus, id est, dans munus.</i> 222.1.d, 99.2.d
<i>Deus consolatur nos multis modis.</i> 122.2.a	<i>Dominus quorum sit memor.</i> 95.2.a
<i>Deus quomodo latetur in perditione peccatorum.</i> 345.2.e	<i>Dominus propter tria maxime venerandus.</i> 264.1.e
<i>Deus dicitur in presenti patiens propter tria.</i> 86.1.a, & seq.	<i>Donatus ad que seruos inuitet.</i> 277.1.d
<i>Deus libenter tria in anima videt.</i> 266.2.c	<i>Dominus à quibus laudetur.</i> 249.1.b
<i>Deus quando dicatur esse à dextris nobis.</i> 91.1.a	<i>Domus tam materialis, quam spiritualis, quas conditiones debeat habere, ad hoc, quod possit habitari.</i> 135.2.b
<i>Deus dicitur bonus multipliciter.</i> 139.2.c	<i>Domus multipliciter accipitur.</i> 104.2.e
<i>Deus quare dicatur esse in caelis, cum sit ubique.</i> 86.2.a	<i>Dona alia nature, alia gratie, & ad quem qualibet referri debeant.</i> 86.1.e, & seq.
<i>Deus est nobiscum talis, quales nos sumus cum ipso.</i> 93.1.a	<i>Donum est datio irredibilis.</i> 142.2.c
<i>Deus solus per essentiam beatus.</i> 294.1.c	<i>Donum intellectus, quomodo nobis detur, & quid nos ad ipsum disponat.</i> 19.2.c, & seq. & 20.1.c, & seq.
<i>Deus quando à nobis laudetur.</i> 270.1.e	<i>Donum intellectus quale sit, & an sit multiforme.</i> 20.1.b
<i>Deus dicitur occidere multipliciter.</i> 287.2.c	<i>Dorix medicamentum interpretatur.</i> 373.2.d
<i>Deus multipliciter stare dicitur.</i> 128.1.c, & seq.	<i>Dormire multipliciter contingit.</i> 87.1.c
<i>Deus triplici de causa est diligendus.</i> 138.2.b	<i>Dormire Christi quid sit.</i> 108.2.c, & seq.
<i>Deus dicitur alicuius quadrupliciter.</i> 109.2.d	<i>Dormitio Christi, triplex.</i> 115.1.a
<i>Diabolus multis modis tentat, & ideo multa sortitur nomina.</i> 288.1.b, & seq.	<i>E.</i>
<i>Diabolus constituitur super aliquem quatuor modis.</i> 141.1.a, & seq.	<i>Ebrietas duplex.</i> 95.2.e
<i>Diabolus dicitur leo, & draco, & quare, & quo tempore se magis talem exhibuerit.</i> 106.2.a, & seq.	<i>Ebrietas corporalis ad spirituales comparatio.</i> 104.2.d
<i>Diabolus dicitur venator propter tria.</i> 131.2.e, & seq.	
<i>Diaboli insidia multa.</i> 276.2.a	
<i>Diaconus quare signet signo crucis frontem, librum, & petus, & quid repraesentet.</i> 290.1.a	

& Verborum.

<i>Ecclesia primitiua comparatur orbi propter septem.</i> 345. 2.e, & seq.	A <i>Eucharistia bona gratia interpretatur.</i> 397.2.b
<i>Ecclesia militans quare triumphantis filia dicatur.</i> 65.2.b	<i>Ex lege naturali pullulant leges ciuiles, Canones, & alia humana traditiones.</i> 27.2.b
<i>Ecclesia militans quomodo triumphanti correspondeat, secundum hierarchias, & ordines.</i> <i>ibid.</i> & seq.	<i>Exaltari Deum in nobis, & nos in Deo quid sit.</i> 279.2.d
<i>Ecclesia quadruplex, & quare Ecclesia Angelorum dicatur stantium, & non triumphantium.</i> 87.2.a	<i>Exaltatio multiplex.</i> 105.2.a
<i>Ecclesia dicitur amica Dei.</i> 238.1.d	<i>Exaltationes quatuor Christi.</i> 119.1.c
<i>Ecclesia dicitur libera, & quare.</i> 87.1.c, & seq.	<i>Exempla multarum virtutum, quibus quam plurimi pradi- diti fuerunt.</i> 52.2.e, & seq.
<i>Ecclesia militans Luna comparatur, & quare.</i> 60.2.e	<i>Exerceri spiritualiter debemus circa tria.</i> 165.1.d
<i>Ecclesia dupliciter nuncupatur.</i> 281.1.e	<i>Exordium, initium, & principiu quomodo differant.</i> 136.2.c
<i>Ecclesia dicitur Catholica propter tria.</i> 144.2.a	<i>Expectatio triplex.</i> 275.1.e, & seq.
<i>Ecclesia quare inceperit ab Abel, & non ab Adam.</i> 116.2.c	<i>Exterminium multa significat.</i> 346.1.b
<i>Ecclesia dicitur hereditas Christi propter tria.</i> 86.1.a	<i>Extra se esse quotupliciter homini contingat.</i> 99.2.e, & seq.
<i>Ecclesia significatur per columbam propter tria.</i> 119.2.c	<i>Exultatio triplex.</i> 232.2.a
<i>Ecclesia dicitur Luna propter tria.</i> 122.2.a	<i>Exurgere Christus multipliciter dicitur.</i> 104.1.a
<i>Ecclesia est vniuersalis, & quomodo.</i> 110.2.c	F.
<i>Ecclesia comparatur funda propter tria.</i> 290.1.c	F <i>ABVLATIONVM condiciones qua sint, & quam sint mala.</i> 213.2.e, & seq.
<i>Ecclesia tria membra que sint.</i> 199.1.c	<i>Facies anima est superior portio rationalis.</i> 324.1.d
<i>Ecclesia primitiua homines fere omnes docti, & literati erant.</i> 66.2.d	<i>Falsa triplicia sunt principaliter amputada.</i> 183.1.a, & seq.
<i>Ecclesia quadruplex persecutio.</i> 132.1.a	<i>Fames multipliciter.</i> 102.2.d, & 115.2.e
<i>Ecclesia sex nomina, & qualia sint.</i> 130.1.c, & seq.	<i>Fastidium tria generant.</i> 132.1.c
<i>Ecclesia quatuor sunt necessaria, ut non succumbat.</i> 282.2.b	<i>Felicitas aeterna maxime tribus de causis est desideranda.</i> 367.2.d, & seq.
<i>Ecclesia Status triplex.</i> 279.2.b.	<i>Fenum multipliciter accipitur.</i> 105.1.a, & seq.
<i>Ecclesia cum capite triplex vnio.</i> 135.2.c, & seq.	<i>Festiuitates multa Domini quare octauis careant, non autem festa Sanctorum.</i> 279.1.c, & seq.
<i>Ecclesia Pralati communi utilitati non incumbentes quales sint.</i> 413.2.d	<i>Festum triplex faciendum.</i> 143.2.e
<i>Ecclesiam ingredi debemus quatuor de causis.</i> 145.2.b	<i>Fictio est multiplex.</i> 137.2.d
<i>Ecclesiastes concionator interpretatur.</i> 297.1.b	<i>Fides denotatur per firmamentum, & quare.</i> 33.2.c, & seq.
<i>Ecclesiasticus finis quis, & qualis sit.</i> <i>ead.</i> 1.d	C <i>Fides diuisit lucem a tenebris, hoc est verum a falso & quomodo.</i> 32.1.c
<i>Eclipsim in quo signo caelesti Luna patiatur.</i> 68.2.e	<i>Fides qualis debeat esse.</i> 144.2.b, & seq.
<i>Edo rufus, vel sanguineus, vel terrenus interpretatur.</i> 268.1.d	<i>Fidei in rebus non desunt rationes, sed latent.</i> 2.1.c
<i>Effusio multiplex.</i> 107.2.c, & 108.1.a	<i>Fidei in rebus vis auctoritatis ad assentiendum inclinatur.</i> <i>ibid.</i>
<i>Egressus Christi multiplex.</i> 119.2.a	<i>Fidei altitudo, & profundum quid sit.</i> 33.2.a
<i>Elementa eo firmiora, quo inferiora sunt.</i> 217.2.c	<i>Fidei mirabiles effectus, & qua mirabilia credat.</i> 3.2.e, & se.
<i>Elemosyna quibus sit facienda, & qualis debeat esse.</i> 335.1.d, & seq.	<i>Fidei firmitas triplex.</i> 34.2.e, & seq.
<i>Elemosyna quadruplex genus.</i> 105.2.a	<i>Fides Ecclesia est inconcussa.</i> 35.1.e, & seq.
<i>Eloquium Domini debet habere quinque.</i> 89.2.a	<i>Fidei altitudo, firmitas, & speciositas, per qua designentur.</i> 40.2.b, & seq.
<i>Eloquium diuinum est notabile triplici ratione.</i> 162.2.a	<i>Fidei claritas quomodo sit speculanda.</i> 37.1.c
<i>Eloquium diuinum quid sit, & quomplex.</i> 273.2.e, & seq.	<i>Fidei fundamentum quomodo, & quotupliciter sternatur.</i> 201.2.d.
<i>Eloquium veritatis quibus rebus comparetur.</i> 276.1.a	<i>Fidei ratio non contradicit.</i> 36.1.e, & seq.
<i>Eloquia Domini sunt arma bellica.</i> 265.1.e	<i>Fidei apex, & summum quod sit.</i> <i>ead.</i> 2.d, & seq.
<i>Emissio multiplex.</i> 108.1.d	<i>Fidei firmitas ex quatuor consurgit.</i> 35.1.e, & seq.
<i>Emplastrum tria facit.</i> 153.1.c	D <i>Figura quam plurima explicantur librorum legalium.</i> 7.2.a, & seq.
<i>Entis septuplex diuisio, & quomodo aliqui errauerint secundum has diuisiones.</i> 24.1.d, & seq.	<i>Filij alij nascuntur septimo mense, alij octauo, alij nono, alij decimo, & quid sit melius.</i> 364.2.a
<i>Ephod proprie qualis sit vestis, quamuis multa ita denominentur.</i> 112.2.c	<i>Fili mercenarij, & serui diuersimode erga Deum habere se debent.</i> 99.1.a
<i>Ephraim interpretatur fructificatio.</i> 116.1.b	<i>Filiorum quatuor genera.</i> 282.1.b
<i>Ephraim frugifer interpretatur.</i> 418.2.e	<i>Fimbria multiplex acceptio.</i> 109.2.c, & seq.
<i>Epiphania officium quare sit sine inuitatorio, cum singulis noctibus dicatur.</i> 133.2.c, & seq.	<i>Finis hominis in via est perfecte querere veritatem & sapientia studere.</i> 362.2.b
<i>Episcopus Treuirensis semper baculum portat.</i> 109.1.c	<i>Finis multiplex.</i> 87.1.a
<i>Episcoporum sandalia quid significant.</i> 279.1.a	<i>Finis multiplex, & qui sit bonus, vel malus.</i> 142.2.b
<i>Errantes circa mundi creationem, scilicet, quod fuerit aeternus, unde occasionem sumpserint.</i> 10.2.b	<i>Firmamentum designat fidem, & quare.</i> 33.1.c, & seq.
<i>Erroris odium proprium est viatoris.</i> 269.2.b	<i>Flagella dicuntur benigna, & quare.</i> 53.2.a, & seq.
<i>Esdra fuit inuentor literarum Hebraearum, & quomodo fuerit etiam Moyses.</i> 145.2.d	<i>Fletus, & plangens, risus, & saltus quomodo differant.</i> 308.1.a
<i>Esebon cogitatio mceroris interpretatur.</i> 258.1.b	E <i>Floris, & florescere multiplex acceptio.</i> 98.2.d, e
<i>Esse est primum Dei nomen.</i> 37.2.a	<i>Flumen multipliciter accipitur.</i> 133.1.c
<i>Esse conuenit Deo, secundum triformem rationem.</i> 10.1.c	<i>Fontes quatuor insurgunt a vulneribus Christi.</i> 289.1.c
<i>Esse est nomen Dei manifestissimum, perfectissimum, & maxime proprium, & quare.</i> 38.1.c, & seq.	<i>Fornicatio multiplex.</i> 123.1.c, & seq.
<i>Esse aliquam rem alicuius, nouem modis dicitur.</i> 112.1.d	<i>Fornicationis pessimum genus quod sit.</i> 389.1.b
<i>Esse diuinum quale sit.</i> 385.1.e	<i>Forti necessaria est mansuetudo.</i> 26.2.e
<i>Esse creaturae triplex.</i> 298.1.c, 309.1.d	<i>Fortitudo qua vitia remoueat.</i> 27.1.a
<i>Et, copula, varias habet acceptiones, & diuersos effectus.</i> 91.2.e, & seq.	<i>Fortitudo quid sit, & quot sint eius species.</i> 137.2.c
<i>Ethan robustus interpretatur.</i> 130.2.c	<i>Fortitudo est amabilis propter quatuor.</i> 160.1.b
<i>Euangelium quare audiatur nudo capite.</i> 292.2.b	<i>Fortitudo circa que sit.</i> 26.2.e
<i>Euagelij lex multis de causis commendatur.</i> 93.2.e	<i>Fortitudo politica, purgatoria, purgati animi, & exemplaris, que sit.</i> 12.2.b, & seq.

Index Rerum,

<i>Frates minores quomodo debeant studere.</i>	67.1.c	<i>Homines quare nunc minus viuant, quam ante diluuium ui-</i>	
<i>Fremere cuius sit.</i>	86.1.c	<i>uerent.</i>	131.2.a, & seq.
<i>Fractus spiritus quot sint.</i>	56.2.b	<i>Homines septem appetunt in temperalibus.</i>	138.2.c
<i>Fructus trigessimus, sexagesimus, & centesimus cui debeat, & quare.</i>	118.2.e, & seq.	<i>Hominem esse Deum, est miraculum miraculorum.</i>	22.1.b
<i>Fructuum spiritus diuisio, & sufficientia.</i>	56.1.b, & seq.	<i>Hominem tria faciunt sanctum.</i>	292.2.e, & seq.
<i>Frui est alicuius rei amore propter seipsam inhaerere.</i>	56.2.b & seq. & 348.1.c	<i>Hominem homini dominari est iustum, & bonum multis rationibus.</i>	326.1.b, & seq.
<i>Fucus est color innaturalis, & adulterinus.</i>	386.2.c	<i>Hominem Deum interrogare, & alloqui quid sit.</i>	135.1.c
<i>Fucus multipliciter accipitur.</i>	ibid.	<i>Homini exercitia propter tria temporalia data fuere.</i>	145.1.c, & seq.
<i>Fumus significat sanctum, & maxime virginem, & quare.</i>	135.1.c	<i>Homini duo sunt data.</i>	121.1.c
<i>Funis multiplex acceptio.</i>	115.1.e, & seq.	<i>Homini quatuor Deus dedit in principio virtutes.</i>	286.2.b
<i>Furor quam sit vitium homini contrarium.</i>	269.1.c, & seq.	<i>Hominis tria mala.</i>	242.c
<i>Furor multiplex.</i>	105.2.b	<i>Hominis quatuor bona.</i>	ibid.
G <i>ABRIEL cuius hierarchia, & ordinis fuerit.</i>	64.2.d	<i>Hominis tres sunt partes principales, & quid significant.</i>	144.2.a, & seq.
<i>Gad interpretatur accinctus.</i>	70.2.c	<i>Hominis uarias, & uertibilitas.</i>	347.2.c, & seq.
<i>Galaad interpretatur aceruus testimonij.</i>	116.1.b	<i>Hominis finis in via, est perfecte querere ueritatem, & sapientia studere.</i>	262.2.b
<i>Gaudium & risus quomodo differant.</i>	302.2.b	<i>Hominis triplex defectus.</i>	114.2.b, & seq.
<i>Geminatio dictionum diuersa notat.</i>	89.2.a	<i>Hominis alia sunt sex.</i>	104.2.c
<i>Generationis diuinae conditiones duodecim.</i>	39.2.e, & seq.	<i>Hominis inimici sunt tres.</i>	376.2.a
<i>Genus humanum ante Saluatoris aduentum tribus miseris subiacebat.</i>	264.1.a	<i>Hominis multa membra, & partes narratur, quare sint huiusmodi & quomodo laxentur, & sint fragiles.</i>	337.2.b, & seq.
<i>Gentilis populus cui comparetur.</i>	282.1.b	<i>Homines quare canescant in senectute.</i>	338.1.c
<i>Gentiles quales nationes dicantur.</i>	370.2.b	<i>Hominum sex genera.</i>	102.2.b
<i>Gimel interpretatur plenitudo.</i>	412.1.d	<i>Hominum multiplex gradus, & multiplici cibo cibatur.</i>	281.2.a, & seq.
<i>Gimel interpretatur retributio.</i>	166.1.e	<i>Hominum in Ecclesia tria genera.</i>	98.2.e
<i>Graduale presentem vitam denotat.</i>	117.2.a	<i>Hominum quatuor genera iuxta quatuor anni tempora.</i>	123. & seq. 2.c
<i>Gradus multiplex.</i>	279.1.d	<i>Hominum genera quatuor.</i>	85.2.a, 90.1.c
<i>Grammatica a rebus naturam trahit.</i>	25.2.b	<i>Hominum quatuor genera.</i>	105.2.c, & seq.
<i>Grammaticus bonus quis sit.</i>	ibid.	<i>Hominum status quadruplex.</i>	127.2.c
<i>Granum sinapis figurat Christum propter tria.</i>	120.2.b	<i>Hominum carnem macerantium tria genera.</i>	95.1.a
<i>Gratia quadruplex.</i>	55.2.b, & seq.	<i>Homo Angelus, Deus, quomodo differenter doceat.</i>	20.2.e, & seq.
<i>Gratia multiplex.</i>	103.2.d	<i>Homo tria debet timere.</i>	129.1.a
<i>Gratia quam faciat hominem fortem.</i>	14.2.b	<i>Homo duabus aliis debet uolare, & qua, & quales sint illa.</i>	129.1.b, & seq.
<i>Gratia alia curans, alia corroborans, alia consummans, & quando qualibet detur, & consummetur, & contra quid sit.</i>	15.1.b, & seq.	<i>Homo, qui se Deo uult offerre, tria debet habere.</i>	287.1.b
<i>Gratiam gratum facientem accipiens, Deo gratiam reddere teneri, optimis exemplis ostenditur.</i>	14.1.c, & seq.	<i>Homo exterior est seruus interioris hominis in tribus.</i>	252.2.d
<i>Gratiam uolens, Virginem matrem habeat.</i>	13.2.c	<i>Homo dicitur ad imaginem Dei propter naturalia, ad similitudinem propter gratuita, & ad conformitatem propter beatitudinem.</i>	111.1.c
<i>Gratiarum copia descendit in nos per Verbum incarnatum, inspiratum, & crucifixum.</i>	13.2.b, & seq.	<i>Homo exterior quomodo clamet, exclamet, & inclamet.</i>	258.2.d
<i>Gratia, quis ortus, usus, & fructus.</i>	13.2.a, & seq. 15.1.d, & seq.	<i>Homo est minor mundus maiori mundo correspondens.</i>	49.1.d, & seq.
<i>Gratus Deo est, qui suam cognoscit indigentiam.</i>	45.1.a	<i>Homo constat ex quinque, quemadmodum & mundus.</i>	127.2.c
<i>Grati sapientes de Spiritu sancti processione recte sentiunt.</i>	34.1.c	<i>Homo quomodo fuerit arbor, folium, & stipula.</i>	85.1.c
<i>Gressus spirituales qui sint, & quales.</i>	247.2.e	<i>Homo quomodo sit redemptus, quantum ad signum, pretium & effectum.</i>	139.2.a
<i>Gula quinque uitia.</i>	108.2.a, & seq.	<i>Homo quare habeat, diuersas potentias, & ad quid.</i>	120.1.a
H <i>ABITVS intellectuales quot sint, quales & quem circa se habeant ordinem.</i>	27.1.b, & seq.	<i>Homo tripliciter a Deo derelinquitur.</i>	412.1.c
<i>Habitare multis modis sumitur.</i>	51.1.b	<i>Homo diuersimode se ad peccatum habere contingit.</i>	112.1.e
<i>Hamus quomodo significet Christum.</i>	138.1.b, & seq.	<i>Homo terrena cogitans a patria in exilium uadit.</i>	83.1.b
<i>Haec interpretatur ista.</i>	405.2.c, & 178.2.a	<i>Homo quomodo ascendat, vel descendat rationibus ostenditur.</i>	310.2.b, & seq.
<i>Hebraea lingua dicitur loquela sanctitatis: quia nullam habet uocabulum, quod proprium significet aliquid turpe: sed cum aliquid tale uult exprimere, hoc facit per uerbi transumpta, & accommodata.</i>	6.1.e	<i>Homo est beatus per participationem.</i>	294.1.d
<i>Hebraeus transitor interpretatur.</i>	285.2.b	<i>Homo est ad imaginem Dei, & quomodo ipsa imago sit naturalis, vel gratuita.</i>	18.2.d
<i>Hereditas mystica triplex.</i>	232.1.b	<i>Homo fuit Deo reconciliatus eo ordine, quo cecidit.</i>	10.1.c
<i>Heretici antiqui hostis satellites, & Catholicorum persecutores.</i>	214.2.d, & seq.	<i>Homo perfectus, vel dimidius, qui sit.</i>	340.2.d
<i>Hermos anathema interpretatur.</i>	284.1.c	<i>Homo tria debet Deo.</i>	122.2.c
<i>Herb. vita interpretatur.</i>	415.1.a	<i>Homo quadrupliciter euanescit.</i>	295.1.b
<i>Hierarchia, alia in Trinitate, alia in Angelis, alia in hominibus.</i>	116.2.b	<i>Homo est egenus propter quatuor.</i>	121.2.c
<i>Hierarchia quid sit.</i>	63.2.e	<i>Homo quomodo sit ad imaginem Dei, & quomodo dicatur microcosmos.</i>	123.1.e
<i>Hierarchiarum illuminationes a quo sint.</i>	64.1.c	<i>Homo a tribus cecidit, & quomodo.</i>	150.1.d
<i>Hierarchiarum, & ordinum diuisio ex multis sumitur.</i>	64. & seq.	<i>Homo multipliciter peruertitur.</i>	301.2.b, & seq.
<i>Hierarchia Angelica quot sint, & quomodo attribuantur personis diuinis.</i>	64.1.b, & seq.	<i>Homo tria maxime debet considerare.</i>	107.1.c, & seq.
<i>Homines quare miseros esse Dominus uoluerit.</i>	309.1.e, & seq.	<i>Homo longus rarissime sapiens.</i>	ead. 1.e, & seq.
		<i>Homo dicitur microcosmos, & quare.</i>	284.2.b, & seq.
		<i>Homo quomodo mutetur ad imitationem mundi.</i>	408.1.a
		<i>Homo ex duobus sit ratione auctoritatis.</i>	369.2.c

& Verborum.

<i>Homo quomodo dicatur expelli à Deo.</i>	146.1.e	<i>Intellectus in scriptura triplex.</i>	274.1.b
<i>Homo est arbor eversa.</i>	345.1.b	A <i>Intellectus noster ut est ianua scientiarum, est à tribus.</i>	21.
<i>Homo quomodo interius suscitetur à Deo.</i>	280.2.d	1.c. & seq.	
<i>Homo quid sit.</i>	368.1.e	<i>Intra se esse tribus modis homini contingit.</i>	96.2.e
<i>Homo est creatura nobilissima.</i>	372.1.c. & seq.	<i>Introitus triplex.</i>	274.1.e
<i>Homo dicitur omnis res.</i>	309.2.c	<i>Invidia est contra pacem: & quare.</i>	9.2.d
<i>Homo habet imaginationē, rationē, & intellectū, ex quibus qua proueniāt, & quomodo ista differant.</i>	152.2.d. & seq.	<i>Invidia est filia primogenita superbia.</i>	128.1.d
<i>Homo specialiter circa tria debet exerceri.</i>	165.1.d	<i>Invidia tres species.</i>	283.1.e
<i>Hordeum significat legem veterem, & quare.</i>	426.1.b	<i>Inuidus nunquam fit sapiens.</i>	363.2.b
<i>Hora canonica sunt octo, septem diurna, & una nocturna.</i>	112.2.b	<i>Ioab interpretatur inimicus.</i>	259.2.b
<i>Humana natura est vitata in origine, in propagine, & in su- peradditione.</i>	88.2.d	<i>Ioannes diuina sapientia terminator.</i>	10.1.a
<i>Humana natura tripliciter est à Deo eleuata.</i>	136.1.e	<i>Iod principium interpretatur.</i>	415.1.e. 2.d
<i>Humana vita deceptio duplex.</i>	390.1.a	<i>Ioel interpretatur initium.</i>	112.1.c
<i>Humiliatio est via ad veritatis cognitionem, & imploratio- nem maiestatis.</i>	415.1.e	<i>Ioseph quanta à Deo receperit beneficia.</i>	376.1.c. & seq.
<i>Humilitatem veram quis habeat.</i>	130.2.e	<i>Ioseph interpretatur filius accrescens.</i>	71.2.a. 126.2.e
<i>Humilitatis triplex signum.</i>	229.1.c	<i>Ira Dei est hominem non corrigere, & in hac vita non punire.</i>	98.1.e
<i>Humilitatis virtus & utilitas.</i>	11.2.a. & seq. & 14.2.a	B <i>Ira in Deo est animus puniendi.</i>	388.2.e
<i>Humilitas incipientium, proficientium, & perfectorum, qua- lis sit, & quam diuersa.</i>	204.2.b	<i>Iracundia est contra pacem: & quare.</i>	9.2.b
<i>Humilitas falsa triplex.</i>	202.1.c. & seq.	<i>Ira fieri aliquando bonum, aliquando malum.</i>	26.2.d
<i>Hymnus hilaritatis qualis.</i>	275.1.b	<i>Isaac interpretatur risus.</i>	109.2.e
<i>Hypocrita quare in tenebris dicantur ambulare.</i>	132.1.b	<i>Isachar interpretatur merces, vel primum.</i>	71.1.b
<i>Hysopus quid efficiat, & quare comparatur Christo.</i>	112.2.b	<i>Iubilus quid sit.</i>	110.1.d
I.		<i>Judas interpretatur confessio.</i>	70.2.a. 116.2.b
I <i>ABIN interpretatur sapiens.</i>	128.2.b	<i>Iudæi persecuti sūt Christū triplici de causa.</i>	349.1.d. & seq.
<i>Iacob multa habuit à Deo beneficia.</i>	375.2.b. & seq.	<i>Iudæi quare arena dicantur.</i>	287.2.c
<i>Iacob interpretatur luctator.</i>	109.2.e	<i>Iudæi quare sunt fasui.</i>	145.1.e
<i>Ideas ponendas esse in Deo, optime ostenditur.</i>	40.2.b. & seq.	<i>Iudeus cui comparatur.</i>	282.1.b
<i>Idololatria unde, & à quo ortum habuerit.</i>	389.2.b	<i>Iudeus confitens interpretatur.</i>	285.2.b
<i>Idololatria species quatuor.</i>	144.1.a	<i>Iudex iniuste agere tripliciter potest.</i>	209.1.a
<i>Ignis multipliciter accipitur.</i>	97.2.a	<i>Iudex quomodo debeat iudicare.</i>	16.2.b
<i>Ignis multipliciter, & qualis sit quilibet.</i>	134.1.e	<i>Iudicia Dei quatuor.</i>	85.2.d
<i>Ignis species sunt tres.</i>	400.1.b	<i>Iudicij dies quare quoad bonos dies agnitionis vocetur.</i>	353.
<i>Ignorantia duplex.</i>	386.1.b	2.a & seq.	
<i>Illustrationis ordo qualis sit.</i>	63.2.c	<i>Iudicium vniuersale qua antecedent.</i>	338.2.c. & seq.
<i>Imago quare ad potentiam cognitiuam, similitudo vero ad effectiuam pertineat.</i>	350.1.b. & seq.	<i>Iudicium vniuersale sequentia.</i>	339.1.b. & seq.
<i>Imagines diuersimode adorantur à Christianis, & ab ido- lolaris.</i>	386.2.e	<i>Iudicium diuinum dicitur iustum tribus de causis.</i>	156.2.
<i>Impatientia quomodo sit impietas, iniquitas, & infirmitas.</i>	70.2.b. & seq.	a. & seq.	
<i>Impiorum status multis rebus comparatur.</i>	348.1.b. & seq.	<i>Iudicium in presenti triplex, & triplex in futuro.</i>	103.1.e
<i>Inanimata quomodo maledicantur, & penas luant.</i>	388.2.b	<i>Iudicium habet tria.</i>	128.2.c
<i>Increpatio triplex.</i>	92.2.b	<i>Iudicium in nobis duplex.</i>	304.2.a. & seq.
<i>Indigentia triplex est in homine.</i>	45.1.b. & seq.	<i>Iudicium triplex.</i>	150.1.b. & seq.
<i>Indignatio quid sit in oratione, & sermone.</i>	409.2.a	<i>Iudicium finale est timendum propter tria.</i>	158.1.e
<i>Infernus dicitur exterminium, & quare.</i>	346.1.b	<i>Iura diuina ad quid querere debeamus.</i>	224.1.e
<i>Infidelitatis peccatum & maximum.</i>	384.2. 391.2.e. & seq.	<i>Iuramenti liciti transgressio est mortalis culpa, illiciti vero non.</i>	90.1.c
<i>Infirmitas triplex facit difficultatem ad bonum.</i>	68.1.e	<i>Iuramentum, & conuentio, quid sint, & quomodo differant.</i>	383.2.d
<i>Infirmitas multiplex.</i>	133.1.b	D <i>Iuramentum tria requirit.</i>	90.1.c
<i>Infirmorum quinque genera sanauit Deus.</i>	130.2.b. & seq.	<i>Iuramentum multis de causis potest reddi illicitum.</i>	96.1.c
<i>Inimici hominis multi, & diuersi.</i>	90.1.a	<i>Iurare quàm sit periculosum.</i>	228.2.a
<i>Inimici hominis sunt tres, à quibus tria peccatorum genera procedunt.</i>	129.1.b. & seq.	<i>Ius civile secundum legem diuinam regulatur, & ordina- tur si sit bonum, & seruandum.</i>	5.1.c
<i>Inimici morales qui sint & qualiter superandi.</i>	222.2.c. & se.	<i>Iusti adhuc viuentes in terra, quomodo sint, & in terra & in caelo, & esse in terra triplici de causa fastidiant.</i>	168.1.
<i>Inimicus multiplex.</i>	102.1.b	c. & seq.	
<i>Iniquitas damnatorum triplex.</i>	156.2.d	<i>Iusti quare precipue sint martyres.</i>	350.2.a
<i>Iniquitas multis de causis est odio habenda.</i>	269.2.b	<i>Iustificare impium, maioris est potentia, quàm creare cælum, & terram.</i>	130.2.b. 144.2.e
<i>Iniquitatis tres species.</i>	132.2.e	<i>Iustificatio quid sit, & quos habeat effectus.</i>	275.2.a
<i>Iniquorum triplex genus.</i>	233.2.c	<i>Iustificatio quid in nobis efficiat.</i>	169.2.b. 174.1.a
<i>Initium, principium, & exordium quomodo differant.</i>	136.2.c	<i>Iustificatio duo exigit.</i>	417.2.1
<i>Incuruatio multiplex.</i>	149.1.c. & seq.	E <i>Iustificatio habet quatuor.</i>	90.2.b
<i>Innocentia debet esse in ingressu, in progressu, & in egressu.</i>	135.2.a. & seq.	<i>Iustificationes SS. iustorum, & iniustorum sunt diuersa.</i>	263.2.c. & seq.
<i>Innocentia partes tres.</i>	ead. 2.d	<i>Iustificationes qua sunt armatura spirituales, quomodo di- uinitus recipiantur, & quomodo sint custodienda.</i>	160.1.
<i>Innocentia species duæ.</i>	130.2.a	b. & seq.	
<i>Inordinatio triplex.</i>	313.1.c	<i>Iustificationes diuinae sunt tripartita, & tripliciter custodien- da.</i>	158.1.e. & seq.
<i>Intellectualis potentia duplex.</i>	28.1.c	<i>Iustificationis multiplex causa.</i>	210.2.a. & seq.
<i>Intellectus duplex.</i>	39.1.b	<i>Iustificationis triplex gradus.</i>	92.1.d
<i>Intellectus triplex.</i>	21.1.c. & 179.1.d. & seq.	<i>Iustitia qua Dominus indicat hominum merita, & demeri- ta, quàm sit utilis.</i>	160.1.e

Iustitia

Index Rerum,

<i>Iustitia, qua confundit, qualis sit.</i>	210.2.b, & seq.	<i>Legislatores, & principes, sunt non legibus proprijs de necessitate subiecti.</i>	3.1.d
<i>Iustitia in quibus consistat.</i>	142.2.a	<i>Legis meditatio est summè necessaria.</i>	53.1.c
<i>Iustitia habet quatuor actus.</i>	56.1.a, & seq.	<i>Legi propter tria obediendum.</i>	198.1.b
<i>Iustitia perfecta qua sit.</i>	55.1.b	<i>Leo multa significat.</i>	132.1.c, & seq.
<i>Iustitia est virtus generalis.</i>	263.2.c	<i>Leo & alia huiusmodi quare interdum significant bonum, interdum malum.</i>	168.2.d
<i>Iustitia politica, purgatoria, purgati animi, & exemplaris, qua sit.</i>	12.2.c, & seq. & 31.1.b	<i>Leuatio manuum, qua est motus exterior, interiorum morum manifestat.</i>	189.1.d
<i>Iustitia simulata est duplex iniustitia.</i>	355.2.a, & seq.	<i>Leui interpretatur additus.</i>	71.1.a
<i>Iustitia rectificat affectiones tribus modis.</i>	158.1.a, & seq.	<i>Lex quomodo loquatur, instruat, & consulat.</i>	277.1.e, 2.a
<i>Iustitia quatuor de causis dicitur amabilis.</i>	157.2.e, & seq.	<i>Lex triplex.</i>	103.1.b
<i>Iustitia opus quomodo alienum à Deo, misericordia vero Deo proprium dicatur.</i>	483.1.b	<i>Lex est triplex, & qua sit qualibet.</i>	48.1.a
<i>Iustus benefacere est maximè meritorium.</i>	322.1.a, & seq.	<i>Lex tria bona docet.</i>	204.1.b
<i>Iustorum status est multis de causis commendabilis.</i>	354.1.a, b, & seq.	<i>Lex Dei est consideranda, humiliter, viriliter, infallibiliter, & utiliter.</i>	178.2.c
<i>Iustorum status triplex, & per quid denotetur.</i>	84.2.e	<i>Lex à ligamine dicitur, & est triplex.</i>	178.2.b
<i>Iustus nimis est, qui maximè punit.</i>	321.	<i>Lex vite triplex.</i>	261.2.e, & seq.
<i>Iustus dicitur palma, & quare.</i>	132.2.e	<i>Lex est lux, & lux dicitur quasi dux.</i>	205.1.b, 233.2.c
<i>Iustus triplici de causa non exauditur.</i>	94.2.d	<i>Lex est quadrupliciter operabilis.</i>	180.1.a, & seq.
<i>Iuuentus figurat Ecclesiam, & quare.</i>	122.1.a	<i>Lex quare non sit posita iusto.</i>	85.1.a
L.		<i>Lex quare lumen dicatur.</i>	402.1.c
L ABIA charitatis qualia sint.	275.1.c	<i>Lex dicitur amara propter tria.</i>	134.2.c
<i>Labia sunt multiplicia.</i>	117.1.d	<i>Lex tribus de causis est reuerenda.</i>	191.2.b
<i>Lac duo continet, & quid ista denotent.</i>	88.1.c	<i>Lex Scriptura sacra est à solo Deo instituta.</i>	3.1.a
<i>Lacrymarum tres sunt species.</i>	151.2.a	<i>Lex Mosàica fuit à Deo per Angelicum ministerium, quoad principalem partem toti populo sensibilibus verbis expressa.</i>	3.1.c
<i>Lachryma qua sint utiles, & quomodo sit lachrymandum.</i>	428.2.a, & seq.	<i>Lex Scriptura sacra confirmata signis legem precedentibus, concomitantibus, & subsequentibus.</i>	ibid.
<i>Lamech humilis, vel humiliatio interpretatur.</i>	253.1.e	<i>Lex omnis ordinata habet Deum causam efficientem, & exemplarem.</i>	3.1.a
<i>Lamech fuit primus, qui introduxit bigamiam.</i>	46.2.e	<i>Lex inferior à summa, & aeterna lege emanat.</i>	ibid.
<i>Lamech fuit homo facinorosus, & figurauit Antichristum. ibid.</i>		<i>Lex vetus & eius sacerdotium non habebant Spiritum sanctum, nisi ratione noui testamenti, quod prefigurabat.</i>	18.2.a
<i>Lamed disciplina, siue contritio interpretatur.</i>	416.2.c	<i>Lex dupliciter se habet ad gratiam.</i>	13.1.e
<i>Lamentationum Hieremia tractatus inter tractatus mœstitia arcem tenet, sicut canticum canticorum inter latitia tractatus.</i>	409.2.b	<i>Lex Dei quid precipiat, & à quibus retrahat.</i>	9.2.b
<i>Lamia quale sit monstrum.</i>	439.1.b	<i>Lex precedit narrando, precipiendo, prohibendo, committendo, & promittendo.</i>	5.2.a
<i>Lapis multa significat.</i>	129.2.b, & seq.	<i>Lex humana est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.</i>	3.1.b
<i>Lapides offensionis sunt occasiones peccati.</i>	308.1.c	<i>Lex septem modis dicitur.</i>	116.2.d, & seq.
<i>Laqueus quid significet.</i>	231.2.b	<i>Libanus interpretatur candidatio.</i>	123.1.a
<i>Latitudo spiritalis est triformis.</i>	187.2.a, & seq.	<i>Liberum arbitrium est maximum bonum in homine.</i>	144.2.a, & seq.
<i>Latitudo multiplex.</i>	92.2.e, & seq.	<i>Libri quatuor.</i>	121.1.e, & seq.
<i>Laudare seipsum in tribus casibus licet.</i>	291.1.b	<i>Libri sunt duo, & quales.</i>	137.2.d
<i>Laudare quomodo debeamus Deum.</i>	142.2.e, & 143.1.a	<i>Lignum vite triplex.</i>	85.1.e
<i>Laudatur Deus in tribus anima viribus, & quomodo.</i>	137.1.a	<i>Lingua charitatis qualis sit.</i>	276.2.d
<i>Laudantes Dominum qui sint.</i>	278.1.a	<i>Literatura triplex.</i>	122.1.c
<i>Laudes diuinas pratermittere potest esse propter quatuor, & quando sit malum.</i>	123.1.b	<i>Locus mali & boni quintuplex.</i>	149.2.b
<i>Laudes diuinas quis persoluat.</i>	9.2.a	<i>Locutionis mala sunt tria.</i>	390.1.c
<i>Laus eius, qui propter prosperitatem Deum laudat, non est Deo grata: unde amota prosperitate, à diuinis laudibus cessat.</i>	124.2.e	<i>Loqui parum, & tardè quàm sit laudabile: multiloquium verò, quàm sit damnabile.</i>	313.2.b, & seq.
<i>Laus Dei perfecta qualis sit.</i>	198.2.c, & seq.	<i>Loqui parum tribus de causis multiloquio praefertur.</i>	185.2.a, & seq.
<i>Laus diuina non est, vbi non est pax: nec pax est: vbi non est diuina legis observatio.</i>	9.1.b	<i>Loqui quibus debeamus, & unde incipere, & terminare locutionem debeamus.</i>	9.1.a, 2.b, & seq.
<i>Laus diuina in nobis nunc est imperfecta tribus de causis.</i>	391.1.e	<i>Loquitur Deus per multa nobis, & quomodo.</i>	117.1.a
<i>Laus Dei consistit in tribus.</i>	102.2.e	<i>Lot quanta à Deo receperit beneficia.</i>	375.1.c
<i>Lectione loquitur nobiscum Deus.</i>	85.1.d	<i>Lucerna multipliciter accipitur.</i>	113.1.a
<i>Letus multiplex.</i>	283.2.c	<i>Lucerna gratia tripliciter extinguitur, & vno tantum modo accenditur.</i>	92.2.e
<i>Letus Christi triplex.</i>	ead. 2.d	<i>Lucerna quid significet, & quot effectus in nobis causet.</i>	150.1.b, & seq.
<i>Legi tripliciter obediendum.</i>	186.2.c	<i>Lucta quadruplex hominis figurata per quadruplicem Iacob luctam.</i>	125.2.a
<i>Legem quadruplicem legere debemus, & qua sit qualibet.</i>	121.2.e	<i>Lumen triplex.</i>	228.1.b
<i>Legem tripliciter offendimus.</i>	367.2.b	<i>Luna in quo signo coelesti eclipsim patiatur.</i>	68.2.e
<i>Legem in corde habere, & cor in lege differunt, & quomodo.</i>	155.2.d	<i>Luti multiplex acceptio.</i>	120.2.e
<i>Legem, quomodo Christus seruauerit, temperauerit, adimpleuerit, & elucidauerit.</i>	3.1.d, 2.e, & seq.	<i>Lutum multiplex.</i>	106.2.d
<i>Legis Dei obliuionem quod potissimum causet.</i>	263.1.b	<i>Lux anime est veritas, & quot radios emittat, & qui, & quales sint illi.</i>	24.2.e, & seq.
<i>Legislatores intentio est populum facere virtuosum.</i>	225.2.e		
<i>Legis prauaricatione nihil perniciosius.</i>	243.1.c		
<i>Legis meditatio protegit, pronebit, & perficit.</i>	208.2.a		
<i>Legis lectio quam sit bona & utilis.</i>	222.1.a		
<i>Legis perfecta circumstantia, ostendentes eius excellentiam, & nobilitatem.</i>	1.1.a		

& Verborum.

<i>M.</i>	<i>A</i>
M ACERIES quid sit, & quid significat. 127.1.d	<i>Mare</i> multa significat. 134.2.e, & seq.
Magnanimitas quid sit. 27.1.a	Maria mater Dei nullum habuit peccatum veniale. 322.1.d
Magnificencia quid sit. 418.1.b	Maria virgo in tota scriptura laudatur, & ubique de ea tractatur. 43.2.a
Magnificus quid sit. ibid.	Maria virgo dicitur terra triplici de causa. 119.1.a
Mabeleth interpretatur chorus: quod est concordia humanarum voeum. 130.1.e	Maria virgo comparatur velleri, & quare. 122.2.c
Maiores quomodo potestatem exercere debeant. 174.2.b	Maria virgo Apostolorum, & Euangelistarum magistra. 35.2.d
Mala praterita quomodo sint cogitanda. 196.1.e	Martyres quare precipue dicantur iusti. 350.2.a
Mala triplici de causa sunt odienda. 227.1.e	Martyres de tribus perhibent testimonium. 144.2.e
Mala tria pia consideratione videre debemus. 265.2.e, & seq.	Martyry tria genera. 149.2.a, 153.1.b
Mala que, & quomodo fecerit Deus. 346.2.a	Martyrium debet tria habere. 103.1.d
Mali in iudicio multis undique erunt afflictionibus, & miseris circumdati. 357.1.e, & seq.	Mathematica scientia quot sint, & circa que versentur. 24.2.e, & seq.
Mali quare prosperentur, boni vero affligantur in presenti. 315.1.a	Mater non est dicenda, qua est immemor pietatis. 429.1.e
Mali quare multoties prosperitatem habeant, & quam sit hoc malum. 318.2.c, & seq.	Materia libri Ecclesiasticus que sit. 296.1.d
Maledictio multis modis sit. 107.1.b, & seq.	B Matheus interpretatur donatus. 167.2.c
Maligni, & maleuoli qui sint, & quomodo differant. 130.2.c, & seq.	Meditari est secreta scrutari. 236.2.d
Malleus multa significat. 134.2.d	Meditatio est eorum, que inuenire conamur, que specialiter sunt tria. 188.2.c
Malorum triplex genus. 354.1.e, & seq.	Meditatione homo interrogat Deum. 85.1.d
Malorum quatuor genera. 130.2.c, & seq.	Meditationis preuentio triplex. 257.1.b, & seq.
Malorum vitam prolongare, an sit benignitatis, an feneritatis Dei. 326.1.d, & seq.	Meditationis utilitas. 177.1.c
Malorum initia sunt plura. 391.1.a	Mediu syllogismi, ob suam evidentem conuenientiam cum extremis compellit rationem ad assentiendam conclusioni. 11.2.b
Malos prae se bonis an sit iustum. 332.1.e, & seq.	Mem ex ipsis interpretatur. 417.1.b
Malum omne, est frui utendis, & uti fruendis. 348.1.e	Membra tria Ecclesia que sint. 199.1.c, & seq.
Malum quomodo quis velit. 344.1.a, 345.2.c	Membra multipliciter dicuntur putrida, & quos designent peccatores. 88.2.e
Malum triplex. 86.2.c	Memor eorum est Dominus, quorum est remunerator. 190.1.c
Malum triplex in homine. 132.1.c, & seq.	Memoria debet esse trium rerum. 131.1.a
Malus homo malum de proximo suspicatur. 183.2.d	Memoriam duo persciunt. 348.1.a
Mammon, & mammona quid sint, & quomodo differant, & dicantur iniquitatis. 143.2.a	Mens tripliciter veritatem eligit, 176.2.a, & seq.
Manna cum esset omnis saporis, quomodo Hebraei carnes desiderabant. 397.1.d, & seq.	Mensa quadruplex, & qualis sit qualibet. 96.1.a, & seq.
Manna quomodo habebat diuersos saporis. ead.2.d	Mensa multiplex. 121.2.a, & seq.
Manna quomodo figurabat sacramentum altaris. ead.2.a, & seq.	Mentis excessus triplex. 144.2.c, & seq.
Manasses interpretatur obliuio. 70.2.d, 116.1.b	Metis euagatio in res illicitas unde proueniat. 52.2.c, & seq.
Mandat Deus tripliciter. 157.2.a, & seq.	Merita nostra nihil valent sine passione Christi. 153.2.c
Mandata diuina quomodo dicantur pacifica, mortifica, & viuifica, 188.2.e	Metaphysica ens primum subiectum esse non potest. 1.2.c
Mandata diuina tribus de causis sunt diligenda. 189.1.b, 2.c, & seq.	Metaphysicus, cognoscit Deum, ut principium & finem, non autem ut Patrem & Spiritum sanctum, & etiam ut causam exemplantem: non autem ut Filium. 9.1.d, & seq.
Mandata moralia que sint. 209.1.b, & seq.	Metaphysicus solus cognoscit Deum, ut causam exemplantem, quamvis multa alia cognoscat, una cum aliis scientiis. 9.2.e, & seq.
Mandata dicuntur quasi manus data. 197.1.e, 243.2.e	Metaphoris quare utuntur scriptores sacra scriptura. 1.1.c
Mandata quare dicantur equitas. 276.1.a	D Metrum multiplex. 409.1.e, & seq.
Mandata quam sint vinculis similia. 85.2.d	Misericordia quare legatur in scriptura magna, speciosa, & benigna. 215.2.e
Mandata Dei non solum dicuntur Dei, quia ab ipso sunt, sed etiam quia ad ipsum perducunt. 257.2.e	Misericordia triplex. 246.1.b, & 267.1.a
Mandata ad quid sint, & que ipsis nomina attribuantur. 227.1.b, & seq.	Misericordia triplex contra triplicem miseriam. 184.2.c, & seq.
Mandata triplici de causa dicuntur iuris regula. 224.1.d	Ministrantes nobis necessaria, qui & quot sint. 90.2.d, & seq.
Mandata quid sint. 214.2.b, & seq.	Mirabilia dicuntur opera Dei quinq; de causis. 151.1.d, & seq.
Mandata diuina sunt reuerenter audienda, memoriter custodienda, & inuolabiliter adimplenda. 165.1.b, & seq. 180.1.d	Miracula Dei dicuntur fulgura, & quare. 134.2.a, & seq.
Mandata Dei quomodo sint seruanda. 157.2.c, 189.2.a, & seq.	Miraculum quid sit. 369.2.e, & 378.1.e
Mandata Dei sunt tribus de causis desideranda. 162.1.c, & seq.	Miseretur Dominus diuersis diuersimode. 247.1.c
Mandata seruare debemus triplici ratione. 159.1.a, & 168.2.d, & seq.	Miseria triplex. 367.2.c, & seq.
Mandatum Dei utilitas. 214.2.a	Misericordia diuina quibus sit spectabilis, vel expectabilis, vel oblectabilis. 241.2.e
Mandato diuino debetur dilectio, directio, & electio. 184.1.b	Misericordia Dei triplex. 199.2.d, & 112.1.b
Mandatum quomodo sit seruandum. 272.2.e, & seq.	Misericordia triplex. 177.1.b
Mandatum de dilectione dicitur, mandata, antonomastice triplici de causa. 221.1.e	E Misericordia, & veritas sunt dua ala Dei. 91.2.b
Mandatum triplex. 222.2.e	Misericordiam Dei querere multa suadent. 111.2.e
Mane multipliciter accipitur. 100.2.d	Misericordia opus proprium Deo, iustitia vero opus alienum quomodo dicatur. 383.1.b
Manfuetudo contra que sit. 26.2.b	Misericordia species sunt due. 107.1.c
Manfuetudo que vitia remoueat. 27.1.a	Missa in cena Domini fuit instituta, & in missa oblatione quatuor sunt necessaria. 142.1.a
Manus Domini que sint. 205.2.c, & seq.	Missa quare sine lumine non dicatur. 129.1.e
Manus dicitur organum arganorum. 197.1.e	Missa quat. partitiones, & que, & quata sit qualibet. 95.1.d
Mane significat presens seculum, & quare. 107.1.a, 117.2.c	Mysteria multa declarantur. 45.2.c, & seq.
	Mitra quare duo cornua habet. 100.1.c
	Modestia per quinque media habetur. 319.2.b, & seq.
	Modus studendi quat. debet habere conditiones. 55.2.d, & seq.
	Moyse est diuina sapientia inchoator. 10.1.b
	Moyse inter omnes Prophetas fuit ad visionem intellectualem

Index Rerum,

<p><i>Etualem puram subleuatus.</i> 35.2.b <i>Moyfes fuit inuentor literarum Hebraicarum, & quomodo fueris etiam Esdras.</i> 145.2.d <i>Monachi quare altius tondeantur, quam clerici.</i> 279.2.a <i>Mons nouem modis dicitur.</i> 104.1.e, & seq. <i>Montes sex, per quos Christus transfijt.</i> 137.2.a, & seq. <i>Monstrum quid fit.</i> 406.1.b <i>Morbo triplici lacerantur homines, contra quem triplex antidotum Christus apposuit.</i> 150.1.d, & seq. <i>Moralis philosophus cognoscit Deum, ut finem.</i> 10.1.e <i>Morbus spiritualis quadruplex, & quas partes inficiat, & quomodo homo ab eo sanetur.</i> 32.1.a <i>Mors Christi fuit turpissima multis de causis.</i> 349.2.d <i>Mors Christi dicitur dormitio propter tria.</i> 86.2.d, & seq. <i>Mor, dupliciter dicitur infinita.</i> 264.2.d <i>Mors quomodo fit melior quam vita.</i> 311.2.b, & 320.1.b, & seq. <i>Mors Christi quomodo fuerit infinita.</i> 264.2.d <i>Mors quadruplex.</i> 92.2.c, & seq. <i>Mors dicitur mala duplici de causa.</i> 320.1.c <i>Mors dicitur exterminium, & quare.</i> 345.2.a <i>Mortem quomodo fecerit Deus.</i> 345.2.e, 396.1.e <i>Mortis memoria est valde utilis.</i> 319.2.d <i>Motus localis quotuplex, & quis eorum sit perfectus.</i> 25.2.d <i>Mulieres quantum sint fugienda, & quomodo sint hominibus peiores.</i> 323.1.e, & seq. <i>Multis, & diuersis vacans, aut nihil, aut parum adipiscitur.</i> 337.2.b <i>Multiplicatio multiplex.</i> 86.2.d <i>Mundus magis deseruit homini quantum ad animam, quam quantum ad corpus.</i> 42.2.e <i>Mundus duobus modis contra electos pugnat.</i> 103.2.b, & seq. <i>Mundus consideratur tripliciter.</i> 24.1.c <i>Mundus cum suis quare unus dicatur.</i> 293.2.b, & seq. <i>Mundus comparatur pulcherrimo carmini.</i> 309.2.a <i>Munificentia largitatem, & magnificentiam comprehendit.</i> 26.2.b <i>Munificentia qua vitia remoueat.</i> 27.1.b <i>Munus impedit corruptionem.</i> 186.1.b <i>Murmuratio quam sit mala.</i> 171.2.b, & seq. <i>Murus quid significet.</i> 127.1.d <i>Murus multa significat.</i> 424.1.b, & seq. <i>Musica natura qualis sit.</i> 409.1.d <i>Mutatio multiplex.</i> 116.1.b</p>	<p>A <i>Non, negatio, diuersas habet acceptiones, & varios effectus.</i> 91.1.d, & seq. <i>Non esse, est appetibile propter aeterna pena euasione.</i> 31.2.d, & seq. <i>Notio Patris in diuinis triplex.</i> 200.2.d <i>Nouitas consistit in quatuor.</i> 102.2.b <i>Nouum testamentum continetur in veteri, sicut rota in rota: cum nihil aliud sit quam vetus spiritualiter expositum.</i> 8.1.a <i>Nouum testamentum continet libros viginti septem.</i> 8.1.b <i>Nubes figurant Pradicatores.</i> 336.1.d <i>Numerus superfluus qui dicatur.</i> 282.2.e <i>Numerus diminutus qui dicatur.</i> ibid. <i>Numerus cubicus qui.</i> 25.1.b <i>Numerus reduplicatus reduplicacione perfecta est numerus bis ductus.</i> 73.2.d <i>Numerus alius perfectus, alius excrescens, alius diminutus.</i> 25.1.b <i>Numerus ternarius, quare significet animam, & quaternarius corpus.</i> 131.2.c, & seq. <i>Nun sempiternum interpretatur.</i> 417.2.d <i>Nuptiarum genera sunt quatuor, vel etiam tria, & quomodo correspondeant quatuor scriptura sensibus, vel tribus aliis unionibus.</i> 108.2.e, & seq.</p> <p style="text-align: center;">O.</p> <p>O <i>Bedientia quare victima preferatur.</i> 313.2.a <i>Obluio, quid sit, & quorum sit mala.</i> 251.2.e, & seq. <i>Obluio multiplex.</i> 108.2.b <i>Obluionem legis Dei quid potissimum casset.</i> 262.1.b <i>Obluioni peccata perpetrata, gratia, & beneficia à Deo accepta, nunquam madare debemus, & quomodo.</i> 166.1.a, & seq. <i>Observantia legis quare vita spiritualis dicatur.</i> 231.1.a <i>Observationi diuina legis quid contrarietur.</i> 9.2.a, & seq. <i>Obstetrices mentientes & pietatem, & salutem filiorum Hebraorum, an meruerint, vel peccauerint.</i> 345.2.b, & seq. <i>Occiso multiplex.</i> 115.2.e <i>Occupatio quid sit, & quotuplex.</i> 301.2.a <i>Octonarius numerus significat testamentum nouum, & septenarius uetus, & quare.</i> 336.1.c, & seq. <i>Oculi duo qui sint, & quales.</i> 139.1.e <i>Oculi qui sint, & qualem defectum, premium vel meritum habeant.</i> 240.2.c, & seq. <i>Oculorum sex differentia.</i> 90.1.a <i>Oculos quatuor ad Deum leuamus.</i> 280.2.a, & seq. D <i>Oculus, & pupilla Dei quid sit.</i> 91.2.a <i>Oculus multiplex.</i> 181.2.a, & seq. <i>Odium, quo Deus peccatores odit, quale sit.</i> 388.2.d <i>Odium multiplex.</i> 101.2.c <i>Officium diuinum quare sit ita ordinatum quo ad psalmos, lectiones, & responsoria.</i> 89.2.e <i>Officium hebdomada sancta quare careat principio, & fine.</i> 96.1.152.2.a <i>Officium Epiphania quare non habeat psalmum cum inuitatorio, cum dicatur in dies.</i> 133.2.a, & seq. <i>Oleum multiplex.</i> 131.1.a <i>Olerum tria genera.</i> 105.1.c <i>Opera Trinitatis ad extra quamuis sint indiuisa, possunt tamen aliqua singulis personis appropriari.</i> 166.2.c, & seq. <i>Opera placent Deo propter operantem, & non operans placet propter opera.</i> 142.1.d E <i>Opera Dei dicuntur mirabilia quinq; de causis.</i> 151.1.c, & seq. <i>Operatio diuina duplex.</i> 28.1.c <i>Opprobrium est in triplici differentia.</i> 183.1.c, & seq. <i>Opus idem quomodo possit esse bonum, & malum meritorium, & demeritorium.</i> 345.2.b, & seq. <i>Opus Dei triplex.</i> 18.2.a, & seq. <i>Opus bonum, & necessarium quomodo propter inuidos dimitti debeat, ut eis inuidedi occasione subtrahamus.</i> 311.2.c <i>Orantium tria genera.</i> 91.1.c, 177.2.a, & seq. <i>Orare semper sine intermissione quid sit.</i> 428.2.e <i>Orare quomodo habeamus.</i> 94.2.e <i>Oratio Christi multiplex, & qua fuerit, vel non fuerit exaudita.</i> 140.2.e, & seq. <i>Oratio, & deprecatio quomodo differant.</i> 404.1.a</p>
--	--

Oratio

& Verborum.

<p>Oratio non exaudiatur propter tria. 135.2.e, & seq.</p> <p>Oratio ex quatuor causis excitatur. 261.2.b, & seq.</p> <p>Oratione homo rogat Deum. 85.1.e</p> <p>Orationem fieri in peccato quid est. 141.1.a, & seq.</p> <p>Orationis partes quatuor. 263.2.d, & seq. 267.1.e, & seq.</p> <p>Orationis triplex genus, & quod exaudiatur, vel non exaudiatur. 113.2.c, & seq.</p> <p>Orationis instantia tres habet socias. 256.1.d</p> <p>Orationis quatuor sunt modi. 289.1.a, & seq.</p> <p>Orationis providentia duplex. 314.2.e</p> <p>Ordo Minorum Seraphim respondere debet. 67.1.e</p> <p>Ordo maximam dicit perfectionem. 309.1.e, & seq.</p> <p>Ore precipimur laudare Deum, quamvis debeat laudari corde propter quatuor. 122.1.b</p> <p>Orygometra unde dicatur, & qua sit. 395.2.a, 406.2.a</p> <p>Os ut instrumentum veritatis quale debeat esse. 186.1.a, & seq.</p> <p>Os multipliciter accipitur. 102.2.c, & seq.</p> <p>Os cuiuslibet persone divina quod sit. 125.1.e</p> <p>Otiosum nihil in natura. 31.a</p> <p>Ostium triplex. 280.1.b</p> <p>Otium quam causet malum. 414.2.d, & seq.</p> <p>Ovis error triplex. 278.1.e</p> <p>Ovis multiplex. 111.1.e</p> <p style="text-align: center;">P.</p> <p>PACI quid opponatur. 9.2.b</p> <p>Palma significat iustum, & quare. 132.2.e</p> <p>Palmo Deum ponderare, quid sit. 216.2.6.</p> <p>Palpebras oculorum Dei aliquando claudi, aliquando aperiri quid denotet. 90.1.a</p> <p>Panis triplex est refectio hominis in Ecclesia. 283.1.d</p> <p>Panis habet tria, & quid figuret. 127.1.c</p> <p>Panis multipliciter accipitur. 107.2.b, & seq.</p> <p>Panis humile mandatum interpretatur. 126.1.a</p> <p>Paradisus triplex, & qui sint incolae cuiuslibet. 85.1.e</p> <p>Paries multipliciter accipitur. 97.2.e, & 98.1.a</p> <p>Pars & sors quomodo differant. 348.2.b</p> <p>Parvuli sunt multiplices. 246.1.a</p> <p>Passer multa significat. 136.1.b, & seq.</p> <p>Passio prima insurgens est concupiscentia. 26.1.a</p> <p>Pater dicendo se genuit speciem à se expressam, & totius paterna scientia, & potentia expressivam. 10.1.e</p> <p>Pater multiplex, & qualis sit quilibet. 126.1.b, & seq.</p> <p>Patriarcha sunt quatuor, & qui sint, & quare fuerint instituti. 66.2.c</p> <p>Paulus cur a dextera, Petrus vero à sinistra pingatur. 120.1.2</p> <p>Pauper magis potest esse largus, quam dives. 26.2.a</p> <p>Pauperes multiplices. 88.2.b</p> <p>Paupertas tenet medium, ut virtus inter pecuniarum cupiditatem, & earum ut execrabiliū aspersionem. 26.1.e</p> <p>Paupertas vera in quo consistat. 126.1.c</p> <p>Paupertas quintuplex. 103.1.a</p> <p>Paupertas summa facit ad contemplationem. 62.1.e</p> <p>Paupertas quoruplex sit, & qua sit bona, & laudabilis. 321.1.d</p> <p>Pax multiplex est, multiplex tranquillitas. 270.2.e</p> <p>Pax multiplex, & ut varie queri debet. 100.2.a</p> <p>Pax quadruplex. 130.1.a, & seq.</p> <p>Pax in presenti multiplex. 292.1.c, & seq.</p> <p>Pax non est, ubi non est divina legis observatio. 9.1.b, c</p> <p>Peccantes tripliciter Deus increpat. 169.2.e, & seq.</p> <p>Peccare ex multiplici causa contingit. 123.1.c</p> <p>Peccata carnalia minoris culpa sunt spiritualibus, maioris tamen infamia. 344.1.a</p> <p>Peccata nostra qualia sint, & qualia debeamus ipsis apponere remedia. 140.1.d, & seq.</p> <p>Peccata quomodo dicantur accusare reprobos. 326.2.c</p> <p>Peccata quare tenebrarum opera dicantur. 399.1.e</p> <p>Peccata carnalia multiplicia. 390.2.c</p> <p>Peccati occasio duplex, quid qualibet efficiat. 322.2.d</p> <p>Peccati tres species. 132.2.d</p> <p>Peccati consummatio in quibus consistat. 215.1.c</p> <p>Peccati vulnera sunt septem. 89.2.a</p> <p>Peccato veniali in hac vita carere non possumus. 292.1.b</p> <p>Peccator tria precipue timere debet. 162.1.a, & seq.</p>	<p>A Peccator consuetudinarius, quam difficile emendetur. 382.2.a</p> <p>Peccator denotatur per adolescentiorem filium triplici de causa. 161.1.a, & seq.</p> <p>Peccator omnis quomodo sit invidus. 220.2.b</p> <p>Peccator est gladius bis acutus, & quare. 396.1.e</p> <p>Peccator comparatur aspidi, & quare. 115.1.e</p> <p>Peccatoris via qualis sit. 161.1.c, & seq.</p> <p>Peccatore nil vilius. 292.1.c</p> <p>Peccatorem Deum despiciere quid sit, & an despiciat omnes peccatores, & an huiusmodi possint corrigi. 321.2.a, & seq.</p> <p>Peccatores comparantur hircis, & quare. 118.</p> <p>Peccatores Deus non exaudit, & quos exaudiat. 403.</p> <p>Peccatores tria impugnant. 231.2.a</p> <p>Peccatoribus tria debemus. 238.1.a</p> <p>Peccatorum sex genera per totidem bestias significata. 379.2.b, & seq.</p> <p>Peccatorum tria genera, & quod genus sit maius. 140.2.d, & seq.</p> <p>Peccatorum genera tria. 104.1.c</p> <p>Peccatum aliud in homine, aliud ab homine, aliud hominis. 102.1.c</p> <p>Peccatum ex ignorantia dicitur peccatum hominis, & non diaboli. <i>ibid.</i></p> <p>Peccatum committitur cogitatione, locutione, & opere. 116.2.d</p> <p>Peccatum capitale quare non est circa sensum auditus, sicut circa tactum, & gustum. 304.1.c</p> <p>Peccatum fit quadrupliciter. 141.1.d</p> <p>Peccatum alicuius reuelare, an aliquando liceat. 332.2.e, & seq.</p> <p>Peccatum foetet Deo, proximo, & ipsi peccatori. 105.2.1.</p> <p>Peccatum habet tria. 331.2.b, & seq. 157.1.a, & seq.</p> <p>Peccatum habet duo, quibus correspondent alia duo, quae sunt in poena. 411.a</p> <p>Peccatum veniale iustitiam obnubilat. 210.2.c</p> <p>Peccatum omne, quomodo includat superbiam. 87.2.</p> <p>Peccatum dicitur exterminium, & quare. 346.1.a</p> <p>Peccatum triplex poena sequitur, pro cuius reparatione tria sunt huiusmodi data. 136.1.c</p> <p>Pedes duo quid sint. 144.1.b, & seq.</p> <p>Pellis diuersa denotat, & multipliciter accipitur. 111.2.c</p> <p>Pentecostes solemnitas est Ecclesia Natalis. 88.2.e</p> <p>Perdere tripliciter contingit. 240.1.c</p> <p>Peregrini non solum sunt invitandi ad hospitium, sed trahendi. 407.1.a</p> <p>Peregrinus habet quatuor, propter quae nos dicimur peregrini. 144.1.d</p> <p>Perfectio virtutis triplex. 233.1.b</p> <p>Perfectum est quod proprium pertingit finem. 198.2.b</p> <p>Perfectorum dicta factis, & facta dictis consonare debent. 267.1.c</p> <p>Perfectus in hac vita nemo ita est, quin aliquando peccet. 322.1.a</p> <p>Periclitatio triplex in Scriptura legitur. 278.2.b, & seq.</p> <p>Periurium tribus modis committitur. 90.2.c</p> <p>Periurium quatuor modis committitur. <i>ibid.</i></p> <p>Persecutio quadruplex. 121.2.d</p> <p>Persecutoribus tribus rebus resistere debemus. 282.2.a</p> <p>Perseuerantia sola coronatur. 119.2.c</p> <p>Perseuerantia est omnium virtutum consummatio. 320.2.a</p> <p>Persona diuina sunt aequales, & quomodo aequa nobilitatis, sit uni persona terminare personas, originare, & presentare. 102.a</p> <p>Pestis nulla maior, quam caro, & familiaris inimicus. 95.1.c, 102.2.b.</p> <p>Petrus quare à Deo cadere fuit permissus. 392.2.b</p> <p>Pharao dissipans interpretatur. 238.2.e</p> <p>Phe interpretatur fons, vel oculus oris. 418.2.d</p> <p>Philosophi multa desumpserunt ex Scriptura sacra. 5.2.b</p> <p>Physicus cognouit Deum, ut principium. 10.1.e</p> <p>Physicus quot, & quae consideret. 10.2.e, & seq.</p> <p>Pietatis statuta sunt tria. 228.2.b, & seq.</p> <p>Piger, & otiosus est stultus. 311.1.e, & seq.</p>
---	--

Index Rerum,

<i>Piscator, & venator, quid significant.</i>	131.2.e	<i>Pralatus toties apostasia crimen committit, quoties praesae delectatur.</i>	261.1.a
<i>Planctus, fletus, risus, & salus, quomodo differant.</i>	207.2.a	<i>Pralatus qualis debeat esse.</i>	378.1.e, & 26.1.c, & seq.
<i>Plantatio multiplex.</i>	108.2.a	<i>Pralatus quando Christum lacte pascit.</i>	148.2.d
<i>Plato sensu mundum incepisse: Aristoteles vero econtra aeternum fuisse.</i>	29.2.b,c	<i>Pralatus debet simul pius, & severus esse.</i>	71.1.a
<i>Plato quare noluerit interesse morti Socratis.</i>	27.1.a	<i>Princeps verus qualis esse debeat, & in quo differat à tyranno.</i>	27.2.c, & seq.
<i>Plenitudo multiplex.</i>	133.1.b	<i>Princeps bonus bonam plebem habet.</i>	66.2.e
<i>Plorandum esse continè, quomodo intelligatur.</i>	428.2.c	<i>Princeps, & regens debet esse sapiens, & eruditus.</i>	27.2.d
<i>Pluvia multiplex.</i>	119.2.b	<i>Princeps malus comparatur vulpi, & quare.</i>	117.1.d
<i>Pœna habet duo correspondentia duobus, qua sunt in peccato.</i>	411.1.a	<i>Principes mali sunt in triplici afferentia, & quomodo sint obediendi.</i>	332.2.a, & seq.
<i>Pœna duplex, & adhuc subdividitur.</i>	322.2.d	<i>Principes furiosi quibus animalibus comparentur.</i>	171.2.b, & sequen.
<i>Pœna quomodo sit à Deo.</i>	365.2.d	<i>Principes quomodo dominari debeant.</i>	174.2.b
<i>Pœna multiplex.</i>	128.2.e	<i>Principium originativum est medium inter principium materiale, & effectivum.</i>	40.1.c
<i>Pœna magnitudo in duobus consistit,</i>	101.2.c	<i>Principium multipliciter ponitur, & accipitur.</i>	141.2.e, & seq.
<i>Pœnitentes tripliciter à Deo exaudiuntur, & docentur,</i>	173.2.c, & seq.	<i>Principium, initium, & exordium quomodo differant.</i>	136.2.c
<i>Pœnitentes quatuor debent considerare.</i>	162.1.d	<i>Privilegium meretur amittere qui concessa abutitur potestate.</i>	332.2.b
<i>Pœnitere Deum quid sit.</i>	283.1.e	<i>Professionem faciens tria elegit.</i>	277.1.d
<i>Pœnitenti triplex vita est necessaria.</i>	173.1.e	<i>Propheta quare sub figura & velamine loquebantur.</i>	135.1.a
<i>Pœnitentia tria requirit.</i>	130.1.b	<i>Proficienti tria sunt necessaria.</i>	242.2.e
<i>Pœnitentia qualis debeat esse.</i>	308.1.b	<i>Proportio sexquialtera quid,</i>	25.1.b
<i>Pœnitentia quatuor debet habere.</i>	100.2.b	<i>Prosperitates an magis faciant ad profectum vita spiritualis, quam aduersitates, vel contra.</i>	326.2.c, & seq.
<i>Pœnitentia fraterna quomodo sit exquirenda.</i>	194.2.c, & seq.	<i>Providentia Dei quid sit, & quomodo sit omnium rerum.</i>	387.2.b
<i>Pœnitentia perfectio in quibus consistat.</i>	219.2.c	<i>Providentiam diuinam reprehendens magis peccat, quam ipsam negans.</i>	314.2.d, & seq.
<i>Pœnitentium tria genera.</i>	95.1.a	<i>Providentia quomodo acquiratur.</i>	320.2.d
<i>Ponderis qualis sit vestis, & unde dicatur.</i>	404.1.d	<i>Prudentia est propter quatuor amabilis</i>	159.1.e
<i>Pontifex quare semper equitet super equos albos, & eos quandoq; sericis pannis tegat.</i>	107.1.a	<i>Prudentis munus quod sit.</i>	222.2.c
<i>Pontifex quare in consecratione accipiat baculum argenteum, & annulum, quem in medio digito ponit.</i>	140.2.a	<i>Pruina quid sit.</i>	212.2.c
<i>Pontifex qualiter vestiebatur, & quid eius indumenta, & ornamentu significabant.</i>	1.c, & seq.	<i>Pruina triplex.</i>	ead.2.d
<i>Pontifex est patrum pater.</i>	66.2.c	<i>Psalmi graduales quare ita appellentur, seu cantica graduum.</i>	131.2.b, & 250.1.c
<i>Pontifex quare nunquam baculum portet.</i>	109.1.c	<i>Psalmi de Christi passione agentes incipiunt à gemitu, & oratione, & in hominum salute terminantur.</i>	152.1.c
<i>Pontifex quare sumat corpus Christi sedens, & in prospectu astantium, hoc est, omnibus videntibus.</i>	95.2.a, & seq.	<i>Psalmorum diuersa genera.</i>	87.2.b
<i>Pontifex debet inter omnibus perfectissimus esse.</i>	62.2.c	<i>Psalterium quare praeter ceteris sacra Scriptura libris frequentetur in Ecclesia.</i>	84.2.d
<i>Pontificalis baculus habet sex, & quid denotet.</i>	109.2.c	<i>Pueri quare soleant in missis cantare alleluia, & quare aliquando etiam maiores ipsum cantent.</i>	138.1.e
<i>Populus fidelis dicitur omnis propter tria.</i>	133.2.e, & seq.	<i>Pugnaturus cum alio debet habere quinque.</i>	290.1.e
<i>Populus quid sit.</i>	370.2.b	<i>Pulchritudo vera, in qua consistat.</i>	61.2.d
<i>Porta multiplices.</i>	94.2.a	<i>Pulchritudo quid sit.</i>	29.2.e
<i>Porta multa significat.</i>	135.1.d	<i>Pulveris multiplex acceptio.</i>	125.2.d, e
<i>Porta, & vestes civitatis multa significant.</i>	425.2.a, & seq.	<i>Puteus multiplex.</i>	114.1.c, & seq.
<i>Possessio sine socio non est incunda.</i>	348.1.d		
<i>Postulare Christum pro nobis quid sit.</i>	85.2.e		
<i>Potentia quomodo precedat voluntatem, vel eadē.</i>	383.1.e		
<i>Potentia naturalis quomodo sit qualitas, vel substantia.</i>	18.2.c		
<i>Potestas magnorum duplex.</i>	422.1.a		
<i>Potestas multiplex.</i>	218.1.b		
<i>Præcepta multipliciter nominantur.</i>	146.1.c, 2.e		
<i>Præceptorum perfectio est abdicatio cupiditatis.</i>	63.1.e		
<i>Præceptum, quod servare debemus, quare dicatur unum cum sint multa.</i>	325.1.c, & seq.		
<i>Præcognoscenda de subiecto in scientia sunt duo: videlicet, quia est, & quid nominis,</i>	1.2.e		
<i>Prædicatio verbi Dei qualis debeat esse.</i>	163.2.e		
<i>Prædicatio vera qualis sit.</i>	111.2.d		
<i>Prædicatio multiplex, & qua sit bona.</i>	141.1.a		
<i>Prædicator debet habere duo.</i>	153.2.b		
<i>Prædicatores quare venti & nubes dicantur.</i>	92.2.a, & seq.		
<i>Prædicatores figurantur per nubes.</i>	336.1.d		
<i>Prædicatori octo valde utilia circa sapientiam addiscendam.</i>	371.1.c		
<i>Prædicatorum lingua quare canū lingue dicantur.</i>	373.2.e		
<i>Pralati qui sunt promovendi, vel non promovendi, & amovendi, vel corrigendi, vel non amovendi, nec corrigendi.</i>	332.2.e, & seq.		
<i>Pralati qui circa suos subditos, dormire dicuntur.</i>	74.2.e, & seq.		
<i>Pralati durius puniuntur in inferno, quam alij, & quare.</i>	361.1.a, & seq.		
<i>Pralato in iudicio triplex fiet interrogatio</i>	361.1.c		
<i>Pralatorum genera sunt quatuor.</i>	126.2.e		
		Q	
		<i>QUADRATUS numerus qui sit.</i>	411.2.c
		<i>Quarta feria, quare incipiamus quatuor Tempora, & quadragesimam.</i>	133.1.d
		<i>Quaternarius numerus significat corpus, & quare.</i>	419.1.d, & seq.
		<i>Quarere quomodo debeamus Dominum.</i>	279.2.c
		<i>Quies multiplex.</i>	132.2.b
		<i>Quinarius numerus attribuitur filio, & quare.</i>	48.1.a
		R	
		<i>RACHEL ovis interpretatur.</i>	408.2.e
		<i>Radius directus, reflexus, & fractus quid.</i>	25.1.c, & seq.
		<i>Radius veritatis diuina quid oculo nostro efficiat.</i>	207.1.d, & seq.
		<i>Ratio fidei non contradicit.</i>	36.1.e
		<i>Rationes quam plurimæ ducentes nos in Dei cognitionem.</i>	28.2.c, & seq. 38.1.b, & seq. ead.1.d
		<i>Rationis munus, & officium.</i>	25.1.e
		<i>Rectitudinis species tres.</i>	130.1.d
		<i>Rectitudo triplex.</i>	225.2.c
		<i>Redemptio hominis, quomodo fuerit magna.</i>	142.1.c
		<i>Redemptor humani generis debuit esse Deus, & homo, & quare.</i>	32.1.c
		<i>Reficere eius est, cuius & facere.</i>	337.1.b

R. f. i. g. e.

& Verborum.

<p>Refrigerium multiplex. 118.1.e Regiminis inordinatio venit ex triplici causa. 333.1.d Regularis quantum præ cæteris debeat superioribus obedire 66.1.c Religiosi quales debeant esse. 232.2.d, & seq. Religiosus quatuor debet habere. 439.2.e, & seq. Res eadem, quare aliquando significet bona, & quando mala. 91.2.d, & seq. Resc interpretatur caput. 437.1.b Resc patientia interpretatur. 419.2.e, 255.2.e Respondere debemus, cum grauitate, & tarditate, triplici ratione. 185.1.c Resurrectio anime tria requirit. 85.2.b, & seq. Resurrectio quadruplex. ibid. Rete multiplex. 120.1.a Reuerentia debetur Domino specialiter propter tria. 177.1. B e, & seq. Reuerentia quibus debeat, & qua ratione. 425.1.a Rhetorices triplex genus cause. 25.2.c Rhetoricus quot debeat obseruare, & habere, & qualis esse debeat. ead. 2.e Rigorem iustitie sequi, quàm sit malum. 321.2.c, & seq. Risus, saltus, plandus, & fletus, quomodo differant. 307.2.a Risus, & gaudium quomodo differant. 302.2.b Risus quomodo sit ira peior. 320.1.c Roma in scripturis Babylon dicta est. 51.1.d Roma tres olim solemnitates maximè celebrabat. 88.1.d Rota multa significat. 128.2.c Ruben interpretatur filius visionis. 70.2.b S.</p>	<p>1.e, 2.b, & seq. Sanctitatis summa sectatio triplex. 156.2.a Sanctorum confidentia in iudicio erit ex septem. 357.1.a, & seq. Sanctorum obitus dicitur Natale. 350.1.b Sanctorum tormenta pauca dicuntur. 351.1.d, & seq. Sanctus significatur per fumum, & quare. 135.2.c S. Francisci notabilia dicta de contemplatione. 61.2.a, & 62.1.e S. Franciscus quomodo volebat fratres suos studere. 67.1.c S. Franciscus prædicauit Soldano. 58.2.a S. Franciscus vituperia magni faciebat, honores verò spernebat. 55.2.a Sandalia quid significant. 116.1.e, 2.a Samson interpretatur sol. 162.1.b Sapientia sine iustitia obseruatiua haberi non potest. 342.2.d Sapientia quadrupliciter commendatur. 324.1.b, & seq. Sapientia quomodo sit rerum diuinarum, humanarumque cognitio, vel dicatur à sapore. 304.1.e, 342.1.a Sapientia multipliciter dicitur procedere, & quare. 372.2.b, & seq. Sapientia triplex. 128.2.b Sapientia septem modis liberat sanctos à malis. 376.1.e, & seq. Sapientia est maximè mobilis, quia maximè mouet, quantum immobilis maneat. 376.2.d Sapientia quando nos aspiciat. 247.1.b Sapientia in quo consistat. 330.1.e Sapientia triplex. 90.1.b Sapientiam habere quàm sit utile. 305.2.a Sapientia præponitur auro, & omni thesauro mundano oculo de causis. 365.1.b, & seq. Sapientia operam dare contingit dupliciter. 305.1.e, & seq. Sapientia concupiscentia, & discipline amor quomodo sit glorie initium. 362.1.d, & seq. Sapientia aqua multis modis se effundit. 100.2.c Sapientia fructus quadruplex. 56.2.d Sapientia beneficia in sex singularibus personis. 374.1.a, b, & seq. Sapientia studium in quatuor consistit. 59.1.b Sapientia terrena studium est quadruplici ratione periculosum. 168.1.e, & seq. Sapientia actus triplex. 322.2.a Saturnus quare sit planeta frigidus, cum maiorem efficiat circulum. 137.2.a, & seq. Sade interpretatur iustitia, vel consolatio. 437.1.c Sadi iustitia interpretatur. 419.1.b Scientia pretiosis lapidibus triplici ratione comparatur. 201.2.b, & seq. Scientia sermocinalis quotuplex, & quid, & quod munus sit earum cuiuslibet. 25.1.e, & seq. Scientia triplex adificatori intelligibili necessaria. 242.2.c Scientia omnis est de genere bonorum. 392.2.a Scientia sapientia, & sanctitas est preferenda. 57.2.b Scientia qualiter est studendum. ibid. & seq. Scientia omnes sunt Theologia pedissequa. 84.1.b Scientia naturalis diuisio, & circa qua sit. 25.2.c Scientiarum diuinarum, & earum fructus, & dignitas. 1.e, 2.a Scindentium interpretatur. 420.1.b Scin interpretatur super vulnus. 153.1.b Scire, cognoscere, & studere tantum propter scire, quam sit malum & damnosum. 54.2.c, & seq. Scripti in libro vite sunt in triplici differentia. 121.1.d, & seq. Scriptura sacra est cor, os, lingua, & calamus Dei. 2.b, & seq. Scriptura ad tria reducitur, & qua sint illa. 42.1.b Scripturam exponere volens quomodo ad ipsam accedere debeat. 42.1.d, & seq. Scriptura sacra dicitur paradysus, & hortus triplici de causa. 145.2.c Scriptura sacra illustrat è longinquo, & è vicino humanam mentem, quomodo, & per qua. 53.2.e, & seq. Scriptura sacra tota ad quid ordinetur. 244.2.c, & seq. Scriptura comparatur paruo fonti crescenti in fluium, lucem, & solem, & quare. 42.1.a</p>
<p>SABBATI multiplex acceptio. 96.1.a Sabbatam multiplex, & multipliciter interpretatur. 132.2.a Sabbatum in Pascha dicitur in albis duabus de causis. 117.2.a Sacerdos quare postquam apposuit manum ad calicem, non amplius se ad populum vertit. 106.2.e Sacerdotes venientes tantum ad Ecclesiam pro distributione quales sint, & cui animali comparentur. 424.1.b Sacerdoti quare post Euangelium liber apertus offeratur. 114.2.c Sacerdoti quare in principio Missa liber clausus offeratur. ib. Sacramentum altaris figurabatur per manna. 397.2.a, & seq. Sacrificiorum quatuor genera in veteri testamento erant. 111.2.c Sacrificiorum quatuor genera sunt in lege Euangelica. ibid. Sacrificium introductum fuit per Abel. 27.2.a Sacrificium tria continet. 112.1.c Sagitta multiplex. 105.2.b Sagittas in Pharetra quomodo parent peccatores. 231.1.e Saltus qualis sit locus. 408.2.e Salomon penituit, & in malo non perseuerauit. 296.2.c, & 297.2.a Salomon fuit trinomius. 297.1.e Salomon interpretatur pacificus. ibid. Salomonis libri quales sint, & quid doceant. 295.2.a Saltus, risus, fletus, quomodo differant. 307.2.a Saluare nos debet Deus triplici de causa. 102.2.c Saluare diuersimodè contingit. 276.2.b Salutem qui consequantur. 316.1.e Samech adiutorium interpretatur. 418.1.b Sanguinis Christi gutta vna sufficiens fuisse pro nostra salute. 433.2.a Sancti magnificantur à Deo multipliciter. 407.2.b Sancti quare dicantur lamina aurea. 134.2.d, & seq. Sancti confessores à qua confessione confessores dicantur. 135.1.d Sancti quare lumen dicantur. 133.1.e Sancti Patres triplex habent desiderium. 88.2.c Sancti septem modis per sapientiam à malis liberantur. 377.2.b, & seq. Sancti figurantur per oleum, & quare. 127.2.c Sancti dicuntur Unicornes, & quare. 99.2.b, & seq. Sanctis propter tria tardum esse cum Christo videtur. 101.2.c, & seq. Sanctis suis quæ, & quanta Deus conferat beneficia. 375.</p>	<p>C D E</p>

Index Rerum,

Scriptura sacra dat vitam, & terra germinationi comparatur.	44.1.d, & seq.	Sion unde dicatur, & quid significet, & qualis fuerit mons.	129.1.c, & seq.
Scriptura sacra propter quatuor fuit tradita.	45.1.d	Sion speculatio interpretatur.	285.1.c
Scriptura sacra est difficilis.	98.1.d	Sion specula, vel speculatio interpretatur.	259.1.d
Scriptura tripliciter scrutatur, & quis modus sit bonus.	245.1.c, & seq.	Sitis habet tria.	117.1.a
Scriptura sacra intellectum supra, infra, intra, & ubique illustrat, & quomodo.	52.2.d, & seq.	Societas quàm sit bona.	312.1.b, & seq.
Scriptura sacra est reparativa mundi ad Deum cognoscendum.	43.1.c	Societas est vita solitaria eligibilior.	ead.1.e, & seq.
Scriptura sacra multis figuris figuratur.	43.2.b	Socrates quare interfectus.	27.1.e
Scriptura quadruplex intelligentia, & per quid designetur.	42.2.c, & seq.	Sol dicitur spiritus, & quare.	298.1.d
Scriptura sensus, diuisio, & sufficientia.	42.2.d, & seq. 43.1.b, & seq.	Sol multa significat.	138.1.e
Scriptura sacra sensus mysticus triplex virtutibus Theologicis deseruiens.	242.2.a, & seq.	Solis multiplex significatio.	43.2.b, & seq.
Scriptura sacra principalis materia est opus restaurationis.	84.1.a	Solatia dicuntur seuera, & quare.	53.1.c, & seq.
Scriptura sacra utilitas.	43.1.a, & seq.	Solidus numerus quid sit.	411.2.c
Scriptura sacra ordo, & fructus, & per quid denotentur.	43.2.b, & seq.	Somnus Christi multiplex.	108.2.c, & seq.
Scriptura sacra traditionis styl ^l repetita corda succedit.	4.2.e	Sonus multiplex.	110.1.a, & seq.
Scripturarum genera sunt quatuor.	58.1.e	Sors, & pars quomodo differant.	348.2.b
Scutam multa figurat.	404.1.a, & seq.	Species sensibilis non dicit essentiam, sed modum essendi, & quomodo generetur.	40.1.c
Secreta bona Dei, quae sunt meditanda sunt tria.	236.2.e	Speculatio triplex.	285.1.c
Saeculum saeculi quid sit.	186.2.e	Speculationis quatuor gradus.	167.1.c, & seq.
Sedere ad dexteram & in dextera quomodo differant.	110.2.c, & seq.	Speculum multipliciter accipitur, & multa figurat.	367.2.a, & seq.
Semen triplex.	281.2.d	Sperare quomodo debeamus.	220.1.a, & seq.
Semita multiplex tam bona, quàm mala.	180.1.c, & seq.	Sperni a Deo qui dicantur.	236.2.c
Senarius est numerus perfectus.	25.1.a, & seq.	Spei obiectum quale.	211.1.c
Senes triplici de causa sunt venerabiles.	224.1.a	Spes aliquando praesumptionem, aliquando virtutem, expectationem scilicet certam futurorum ex meritis; quandoque medium inter spem, & desperationem; quandoque certam expectationem futurae gloriae significat.	101.2.a
Senes quare canescant.	338.1.c	Spes proprie est de bono.	386.2.b, c
Senibus duo debentur.	425.2.b, c	Spes dicitur consolatoria praecipue, propter tria.	194.1.b
Senum signa debilitatis sunt quatuor.	338.1.c, & seq.	Sphæra quid.	282.2.e
Sensibus duobus maxime addiscimus.	299.1.e	Spiritus sanctus dicitur aqua propter tria, & quare.	85.2.a
Sensus in tribus consistit, & quare, & qualia sint illa.	139.2.b, & seq.	Spiritus sanctus multos in nobis causat effectus.	368.1.a, & seq.
Sensualitas est appetitus sensitivus.	169.1.d	Spiritus sanctus dicitur paraclætus, & quare.	408.1.c
Sententia potest esse iniusta tripliciter.	361.1.e	Spôsa, quae eligitur, quatuor debet habere conditiones.	109.2.b
Separatio triplex in Ecclesia.	127.2.a	Status innocentia si perdurasset, omnia in communi habuisset.	55.1.c
Separatio diuinitatis, & humanitatis Christi, quàm fuerit impossibilis.	69.2.e	Status prosperitatis quibus sit melior, quàm aduersitatis, & econtra.	326.2.c, & seq.
Septenarij, numeri multa sacramenta.	270.1.c	Status triplex, & qualis sit quilibet.	282.2.c
Septenarius numerus significat testamentum vetus, & octonarius nouum, & quare.	336.1.c, & seq.	Status iustorum est multis de causis commendabilis.	353.2.a, & seq.
Septenarius numerus appropriatur Spiritui sancto, & quare.	48.1.a	Stratum multiplex.	117.1.d
Sequi Deum contingit dupliciter.	305.1.e	Stercora multipliciter accipiuntur.	143.1.b
Sermo Dei fit ad nos duobus modis.	138.1.c, & seq.	Sterilitas triplex, & unde sit.	103.2.d
Sermo noster quomodo fiat ad Deum.	ead.1.d	Studia voluntaria sunt tria.	230.1.a
Sermo, & vox quomodo aliquam vitam habeant.	40.1.d	Studiosus animus quibus comparetur.	246.2.c
Sermo diuinus qualis sit.	185.2.c, & seq.	Studium quid sit.	341.1.c
Sermones sunt intelligendi secundum subiectam materiam.	327.1.e	Subditorum vita quomodo, & quot modis prelatos alloquantur.	426.2.a, & seq.
Sermones ad populum quales debeant esse.	161.1.e	Subiectio duplex Deo debetur.	283.1.b
Seruare debemus Deo ratione commissi, dimissi, & præcepti.	102.1.e	Subiectio multiplex.	141.2.d
Seruare Deo est debitum: ipsi verò filium esse, gratia.	99.1.c	Subiectio multiplex.	86.1.c
Seruitus triplex.	213.1.d, & 190.2.a	Substantia Dei, & nostra differentia.	106.1.d
Seruitus bona triplex.	200.2.c	Superbi sunt in multiplici differentia, & quibus comparantur.	170.1.b, & seq.
Seruorum munus quod sit.	242.1.c	Superbi praecipue fuerunt tres.	127.2.a
Seruos suos ad quæ Dominus inuitet.	277.1.e	Superbia septem parit vitia capitalia.	128.1.d, & seq.
Seruitus unde dicatur, & quare sit bonus Dei seruus.	104.1.b, & seq.	Surgere quomodo debeamus.	198.2.b
Seruus bonus qualis sit.	207.2.e	Suspicio est triplex, & quando sit mala, vel bona.	183.1.d, & seq.
Signa caelestia quid sint.	37.1.a	Synagoga est congregatio gregum, & hominum brutaliter viuentium.	9.1.a
Signo triplici Deus signauit filium suum, & homines.	285.c, & seq.	Synagoga tripliciter Christo iniuriata est.	432.1.c
Silentium triplex.	408.1.a	Synagoga dicitur captiua, & quare.	87.1.d
Simeon interpretatur accidens mœrorem.	70.2.e	Syrus interpretatur sublimis.	265.1.c
Similitudo multiplex.	122.1.d		
Simplicitatis genera duo.	130.2.a	T.	
Sin interpretatur dentium, vel super vulnus dentium.	437.2.d	Tabernaculum, & tentorium quomodo differant.	
		423.2.a, & seq.	
		Tabernaculum multiplex.	90.2.a
		Taciturnitas multiplex.	128.1.e
			Tedium

& Verborum.

<i>Fedium multiplex.</i>	145.2.a	A	<i>Timendus est Deus propter tria.</i>	86.1.d
<i>Temperantia est amabilis quadruplici ratione.</i>	159.2.a		<i>Timere contingit tripliciter.</i>	206.1.d
<i>Temperantia qua vitia remoueat.</i>	27.a		<i>Timor ex presumptione causatur.</i>	400.1.c
<i>Temperantia species sunt tres.</i>	132.2.c		<i>Timor seruilis quid sit.</i>	142.2.c
<i>Templi ornatus, alius debet esse in natali, & alius in Pascha-</i>			<i>Timor initialis quid sit.</i>	ibid.
<i>te. 101.1.e</i>			<i>Timorem Dominus immittit ad tria.</i>	229.1.d
<i>Tempora sunt sex.</i>	127.1.b		<i>Timor est sapientia inuium tripliciter.</i>	182.2.c, & seq.
<i>Tempore legis, et si dabatur gratia, non tamen gratie effectus,</i>			<i>Torcular tria habet, qua Ecclesia conueniunt, & quomodo.</i>	
<i>ua tempore euangelica legis.</i>	102.1.e		114.1.e, 127.2.a, & seq.	
<i>Tempore nihil pretiosius, ideo bene expendendum. 243.1.a,</i>			<i>Torcular significat legem.</i>	127.2.b
<i>& seq.</i>			<i>Torcular passionem Christi figurat.</i>	418.2.a
<i>Temporis triplex differentia.</i>	50.1.b		<i>Toto corde aliquid efficere, quid sit.</i>	255.2.c
<i>Temporis triplex diuisio, & correspondentia partium diui-</i>			<i>Traianus resuscitatus.</i>	347.1.c
<i>dentium.</i>	ibid. & seq.		<i>Tribulatio in diuersis, diuersos facit effectus.</i>	120.1.d
<i>Temporis quam plurima diuisiones.</i>	47.2.e, & seq.		<i>Tribulatio duplex.</i>	110.1.a
<i>Tempus est numerus prioris, & posterioris in motu. 217.2.e</i>			<i>Tribulatio triplex.</i>	143.1.e
<i>Tempus tripliciter sumitur.</i>	306.2.e	B	<i>Tribulationes sunt eligibiliores solatiis, & prosperitatibus,</i>	
<i>Tentare Deum contingit quadrupliciter.</i>	343.2.c		<i>& quare.</i>	53.1.e, & seq.
<i>Tentare quid sit.</i>	543.b		<i>Trinitas personarum, & circumcisio explicatur per solis si-</i>	
<i>Tentatio hominis ad Deum triplex, & triplex Dei ad ho-</i>			<i>mitudinem.</i>	63.1.b, & seq.
<i>minem.</i>	103.2.b		<i>Trinitatis mysterij cognitionem quid causet.</i>	25.1.b
<i>Tentatio carnis duplex.</i>	376.2.a		<i>Trinitatis speculum duplex.</i>	38.2.c
<i>Tentatio est multiplex, & à diuersis.</i>	118.2.d, & seq.		<i>Trinitatem rationes ostendentes.</i>	ibid. & seq.
<i>Tentatio mundi duplex.</i>	376.2.a		<i>Tristitia multiplex.</i>	108.2.d
<i>Tentatio imminens, hominem fortiozem reddit.</i>	56.1.e		<i>Triticum significat Christum, & quare.</i>	427.1.b
<i>Tentatio à Demone duplex.</i>	376.2.a.b		<i>Triumphus dicitur quasi trium sonus, & quare.</i>	94.1.d
<i>Tentationis triplex origo.</i>	106.2.c		<i>Tropologia quid sit, & quomodo sit dulce eloquium. 226.1.</i>	
<i>Tentationis origo multiplex.</i>	139.2.e, & seq.		<i>c, 2.a, & seq.</i>	
<i>Tentorium, & tabernaculum quomodo differant.</i>	423.2.b,		<i>Tumor tribus modis sanatur.</i>	94.2.d
<i>& seq.</i>			<i>Tunica Christi erat inconsutilis, & quid significet.</i>	284.1.c
<i>Ternarij numeri multa sacramenta.</i>	137.2.d		<i>Turres significant Prelatos.</i>	140.2.b
<i>Ternarius numerus significat animam, & quare.</i>	131.2.c,		<i>Turris multa denotat.</i>	116.2.a
<i>& seq.</i>		C		
<i>Terra promissionis quare sacra dicatur.</i>	382.1.a		V <i>ALLIS multiplex.</i>	129.1.a, & seq.
<i>Terra multiplex.</i>	102.2.c		<i>Vanitas est terrena, mundana, & vana sequi. 394.2.b</i>	
<i>Terra quadruplex.</i>	343.1.c, & seq.		<i>Vanitas alia malitia, alia auaritia, alia imprudentia. 313.</i>	
<i>Terra est triplex.</i>	199.2.e		<i>1.c, & seq.</i>	
<i>Terra multa significat.</i>	134.1.b		<i>Vanitas est contemptibilis tribus de causis.</i>	181.2.e
<i>Testimonia diuina multipliciter accipiuntur.</i>	172.2.b, &		<i>Vanitas triplex.</i>	295.1.e, & 297.2.e
<i>seq. & 181.1.b</i>			<i>Vanum est, quod non confert ad plenitudinem continentii.</i>	4.2.d
<i>Testamenti veteris libri sunt viginti duo, diuisi in legales,</i>			<i>Vanum dicitur dupliciter.</i>	286.1.a, & seq.
<i>prophetales, & hagiographos.</i>	84.1.c		<i>Vanum dicitur tripliciter, quemadmodum & verum. 296.1.a</i>	
<i>Testamenti multiplex acceptio.</i>	111.2.b		<i>Vanus quare mundus cum suis dicatur.</i>	294.2.b
<i>Testamenti noui & veteris diuisio.</i>	43.1.c, & seq.		<i>Vapor, & nebula differunt.</i>	347.2.d
<i>Testamenti noui, & veteris differentia.</i>	48.1.d, & seq.		<i>Vasis multiplex acceptio.</i>	101.2.d
<i>Testimoniorum diuinorum obseruantiam triplici de causa</i>			<i>Vau interpretatur dominium aduersariorum.</i>	414.1.b
<i>curare debemus.</i>	216.1.d		<i>Veetes ciuitatis, & porta multa significant. 425.1.b, & seq.</i>	
<i>Testamentum nouum per numerum octonarium designatur,</i>			D <i>Venator, & piscator quid significant.</i>	131.2.e
<i>& praeminet veteri</i>	292.2.a, & seq.		<i>Venti spirituales sunt multi.</i>	284.2.e, & seq. & 292.1.d
<i>Testamentum vetus & nouum sunt dua ala Dei.</i>	104.2.c		<i>Venti principales quatuor, collaterales vero octo.</i>	398.2.d
<i>Testamentum vetus in seruitutem generans, promittit tem-</i>			<i>Ventus est aer motus.</i>	358.2.c
<i>poralia, nouum vero spiritualia.</i>	45.1.e		<i>Ventus multiplex.</i>	92.2.a
<i>Testamentum vetus quare designetur per numerum septena-</i>			<i>Ventus quid sit.</i>	298.2.c
<i>rium.</i>	292.1.d		<i>Verba veritatis qualia sint.</i>	225.1.e
<i>Testamentum nouum, & vetus quomodo comparentur, &</i>			<i>Verbi humani ad diuinum triplex proportio. 201.1.a, & seq.</i>	
<i>quot modis inter se conueniant.</i>	48.1.c, & seq.		<i>Verbi multa nomina ponuntur.</i>	10.2.a
<i>Testamentum vetus declaratur per nouum, propter tria. 151.1.e</i>			<i>Verbi aternitas ostenditur.</i>	41.1.c
<i>Testimonium diuinum triplex.</i>	273.1.a		<i>Verbum Dei aliud primum, aliud medium, aliud ultimum.</i>	267.2.a
<i>Testamentum multiplex.</i>	128.2.a		<i>Verbum duplex.</i>	300.2.d
<i>Tetragrammaton quomodo sit nomen Dei.</i>	404.2.b		<i>Verbum dicitur medium essentia: quia est verbum Patris</i>	
<i>Teth bonum interpretatur.</i>	415.1.e		<i>summa, & prima veritas, & lux ducens nos in cogniti-</i>	
<i>Thau apud Samaritanos habet figuram crucis, quamuis non</i>			<i>onem omnis veritatis.</i>	10.2.a
<i>apud Hebraeos, qui illam corruptam habent.</i>	420.2.a		<i>Verbum Dei dicitur lignum vite plantatum in medio para-</i>	
<i>Thau interpretatur duc te.</i>	147.2.e	E	<i>disi, & quare.</i>	10.2.c, & seq.
<i>Thau interpretatur errauit, vel consummanit.</i>	153.2.a		<i>Verbum Dei in veteri Testamento humanandum, praefigura-</i>	
<i>Thau interpretatur signum.</i>	437.2.e		<i>batur figuris, praemonstrabatur exemplis, promittebatur</i>	
<i>Thau quid significet.</i>	420.1.e, & seq.		<i>Patribus, praedocetatur sapientialibus documentis, pro-</i>	
<i>Thema pro concione de passione.</i>	418.2.c		<i>phetabatur oraculis.</i>	7.1.d
<i>Theologia triplex.</i>	137.1.a		<i>Verbum Dei incarnandum quomodo, & in quibus figuris le-</i>	
<i>Threni dicuntur quasi terni.</i>	409.1.d		<i>galibus praefigurabatur.</i>	7.1.e, 2.a
<i>Threni Gracè, dicuntur Hebraicè cinoth: Latine vero la-</i>			<i>Verbum Dei ducit nos in cognitionem Patris, & quomodo.</i>	
<i>mentationes.</i>	409.1.c		10.2.d	
<i>Thronus multipliciter accipitur.</i>	88.2.a			
<i>Thronus multa significat.</i>	131.1.a			

Index Rerum,

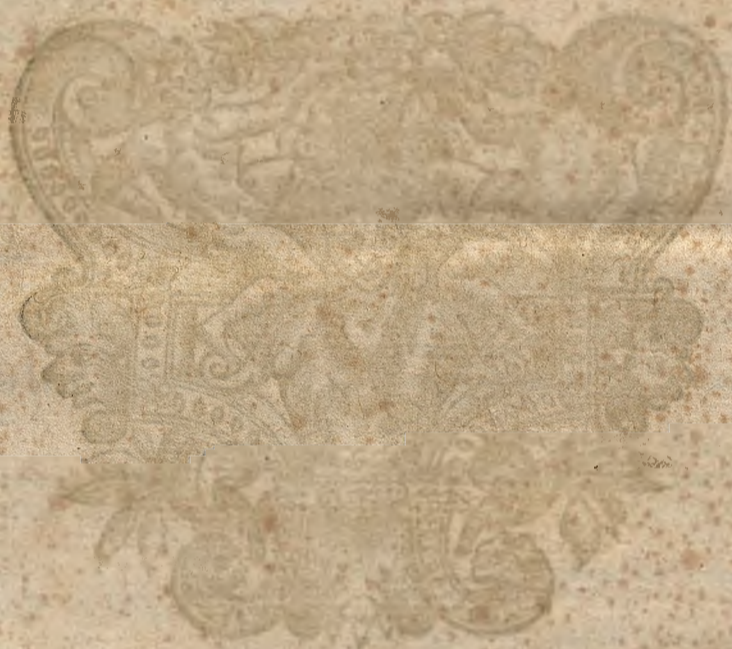
<i>Verbum Dei multis de causis est libenter audiendum, & custodiendum.</i>	166.2.c	A	<i>Virtus est robor mentis ad bonum faciendum, & malum evitandum.</i>	29.2.c
<i>Verbum multiplex.</i>	142.2.d		<i>Virtus vera nō est, qua intentionē ad Deū non dirigit.</i>	31.2.c
<i>Verbum Dei quomodo sit custodiendum.</i>	164.2.c, & seq.		<i>Virtus auctoris, & pondus auctoritatis sepe aequatur.</i>	2.2.c
<i>Verbum Dei quomodo sit pradicandum.</i>	186.1.c, & seq.		<i>Virtutes Cardinales unde Cardinales dicantur, & de earum nobilitate, praestantia, conditione & effectibus.</i>	30.1.b, & seq. 31.2.c
<i>Verbum Dei quā sit malum, parvipendere, erubescere, & negligere.</i>	166.1.c, & 170.1.c, & seq.		<i>Virtutes morales multa alia virtutes sequuntur.</i>	2.e, & seq.
<i>Verbum diuinum ad tria dicitur bonum.</i>	234.2.b		<i>Virtutes alia politica, alia purgatoria, alia purgati animi, & quomodo, & ubi Salomon de his tractet.</i>	30.2.c
<i>Verbum Dei quā sit vile.</i>	185.1.a, & seq.		<i>Virtutes Cardinales quid sint, & de earum partibus.</i>	30.1.c, & seq.
<i>Verbum quare lucerna dicatur.</i>	227.1.c		<i>Virtutes sunt bona simpliciter, cū sint bona honesta.</i>	394.1.c
<i>Viri tres fortes fuere, & quomodo, & qui fuerint.</i>	92.1.b, & seq.		<i>Virtutes septem per quid designentur.</i>	32.1.c, & seq.
<i>Veritas est lux anime, & dicitur magna in quantum est causa essendi, clara in quantum est ratio intelligendi: bona, in quantum est ordo viuendi, & super qua earum qualibet irradiet.</i>	26.1.b	B	<i>Virtutes contra triplicem libidinem, qua sint.</i>	68.1.c
<i>Veritas sciri non potest, nisi per aeterna veritatis splendorem: & quare.</i>	10.2.a, & seq.		<i>Virtutes informes, vel formatae, qua sint, & quomodo formantur, & vestiuntur.</i>	32.2.a, & seq.
<i>Veritas rerum est consideratio occultarum differentiarum quidditarum, manifestatio proportionum, figurarum, propter etatum ex viroque permistarum, naturarum, & quid quilibet sit.</i>	24.1.c		<i>Virtus alia politica, alia purgatoria, alia purgati animi, alia exemplaris, & qua sit qualibet.</i>	12.1.c, & seq. 31.2.c, & seq.
<i>Veritas est lux anime, & quot radios mittat: & qui, & quales sint illi.</i>	23.2.c, & seq. & 26.1.a		<i>Virtutis multiplex acceptio.</i>	119.2.d
<i>Veritas est triplex, rerum scilicet, vocum, & morum, & huius diuisionis sufficientia sumitur ex parte principij, subiecti, & termini.</i>	24.1.a, & seq.		<i>Virtutis perfectio triplex.</i>	233.b
<i>Veritas triplex, & qualibet iterum in tres partes diuiditur.</i>	28.1.a, & seq.		<i>Virtutum moralium officia.</i>	30.2.d, & seq.
<i>Veritas quid sit.</i>	21.2.c, & 26.1.a		<i>Virtutum exempla quamplurima.</i>	283.2.c
<i>Veritas alta mentis, alia oris, alia operis.</i>	99.2.c		<i>Virtutum multarum materia.</i>	26.1.d
<i>Veritas quid sit & quoruplex.</i>	267.2.b		<i>Visio triplex.</i>	23.1.a, & seq.
<i>Veritas quomodo sit custodienda.</i>	272.1.b, & seq.		<i>Visio sextuplex.</i>	ead.1.b
<i>Veritas quomodo mentem humiliet.</i>	207.1.c		<i>Visio prima anima est per naturā intelligentie indita.</i>	23.2.d
<i>Verum dicitur tripliciter, ita & vanum.</i>	395.1.b		<i>Vita solitaria non est praeligenda societati.</i>	312.1.c, & seq.
<i>Vesper multiplex.</i>	100.2.d		<i>Vita quadruplex.</i>	95.2.a
<i>Vestigium Trinitatis, in quibus rebus reperiatur, & ad quam cognitionem nos ducat.</i>	18.2.a		<i>Vita futura ad tria est deputata.</i>	187.1.c, & seq.
<i>Vestimentum multa significat.</i>	137.1.e, & seq.		<i>Vita praesens ad tria est deputata.</i>	186.2.d, & seq.
<i>Vestium Christi depositiones quatuor.</i>	120.2.c	C	<i>Vita aliquando bonis, aliquando malis breuiatur, & quare.</i>	321.2.b
<i>Veteris Testamenti quemlibet librum tractare de Verbo incarnando optime ostenditur.</i>	7.1.a, & seq.		<i>Vita praesens modo tristitia, modo leta profertur.</i>	101.1.a
<i>Vetusta quid sit, & quoruplex.</i>	126.2.d		<i>Vita triplex est poenitenti necessaria.</i>	173.1.b
<i>Via alia veritatis, alia iniquitatis, & qualis sit qualibet.</i>	151.1.c		<i>Vita actiua quadruplex.</i>	140.1.b
<i>Via malorum qualis sit.</i>	224.2.d, & seq.		<i>Vita nostra comparatur militia quatuor de causis.</i>	101.2.d
<i>Via iniquitatis quomodo sit gemenda, videnda, & amouenda.</i>	227.2.a		<i>Vita multiplex.</i>	131.1.c, 145.1.c
<i>Via triplex, qua tendimus ad beatitudinem.</i>	91.1.b		<i>Vitam aeternam mediantibus Angelis consequimur.</i>	263.1.d
<i>Via quadruplex, scilicet a qua, in qua, per qua, & ad quam.</i>	105.1.c, & seq.		<i>Vitam aeternam qualiter consequamur.</i>	271.2.c, & seq.
<i>Via multiplex.</i>	134.1.a		<i>Vita productio malis an sit ex benignitate, vel ex seneritate Dei.</i>	326.2.d, & seq.
<i>Via spiritualis est appetibilis, vna, vera, & bona.</i>	182.1.a, & seq.		<i>Vita actiua, & contemplatiua collatio, & qua sit dignior.</i>	149.1.c, & seq.
<i>Viarum tres differentia.</i>	173.2.a, 174.1.c, 177.2.d, & seq.		<i>Vita praesentis felicitas est amaritudinibus respersa.</i>	101.1.a
<i>Via Domini alia pauenda, alia cauenda, alia appetenda.</i>	165.2.a, & seq.		<i>Vitia septem capitalia qualia sint, & quomodo sint a superbia.</i>	128.1.c, & seq.
<i>Via ut plurimum infecta qua sint.</i>	196.2.b	D	<i>Vitia quomodo sint, vel non sint connexa.</i>	331.2.a, & seq.
<i>Via Domini quales sint.</i>	156.2.c		<i>Vitia principalia quatuor.</i>	126.1.d
<i>Videre dicitur Deus, quia nos videre facit.</i>	23.2.c		<i>Vitia spiritualis triplex.</i>	236.1.b
<i>Videre Dei multiplex.</i>	96.2.a		<i>Vitium, & peccatum triplex in homine.</i>	132.2.d
<i>Vigilia noctis sunt quatuor, & quomodo qualibet vocetur.</i>	428.2.c		<i>Vituli multiplex acceptio.</i>	100.2.d
<i>Vinculum triplex.</i>	121.2.a	E	<i>Viuens male loquitur.</i>	425.1.c
<i>Vincula huius mundi qualia sint, & quot mala efficiant.</i>	416.2.a, & seq.		<i>Viuificantur & opera, & anima, & corpora, sed aliter, & aliter.</i>	263.1.b
<i>Vincula quam sint mandatis similia.</i>	85.2.d		<i>Viuificatio alia viatorum, alia damnatorum, alia beatorum.</i>	264.2.d, & seq.
<i>Vinum multiplex.</i>	116.1.b		<i>Viuificatio quid sit, & quot modis DEVS nos viuificet.</i>	259.1.d
<i>Virgarum sex genera.</i>	95.2.c		<i>Viuificatio triplex.</i>	229.2.b
<i>Viri perfecti descriptio.</i>	135.2.a, & seq.		<i>Vingentum triplex.</i>	284.1.b
<i>Virtus, temperantia, est in primis necessaria.</i>	a.26.2.a		<i>Vnio triplex Ecclesie cum capite.</i>	135.2.d
<i>Virtus est quedam medietas, seu consistit in medio.</i>	26.2.c		<i>Vnicornis maximus erga eius filium amor, & quid denotet.</i>	99.2.b
<i>Virtus est ultimum de potentia.</i>	65.1.c		<i>Vnitas triplex.</i>	38.2.d, 131.2.d
<i>Virtus summe simplex est infinita.</i>	41.2.c		<i>Vniuersale quid & quoruplex sit.</i>	24.1.c
			<i>Unum sunt homines cum Christo capite triplici de causa.</i>	280.2.c, & seq.
			<i>Vocat nos Deus decem modis.</i>	102.2.d
			<i>Vocatio quintuplex.</i>	47.2.c, & seq.
			<i>Voluntas quādo reputetur, vel non reputetur pro facto.</i>	26.2.a
			<i>Voluntas tripliciter parit.</i>	169.2.b, & seq.
			<i>Voluntas quomodo precedat potentiam, vel econtra.</i>	383.2.d
			<i>Voluntas est appetitus intellectiuis.</i>	169.1.c

& Verborum.

<p><i>Voluntas Dei multipliciter accipitur, & qua sit propria, & ipse Deus.</i> 142.1.e</p> <p><i>Voluntatis humanae conformitas ad diuinam multipliciter.</i> 133.2.a, & seq.</p> <p><i>Vorum octo impediunt.</i> 283.1.c</p> <p><i>Votum emissum an possit mutari, & à quo.</i> 314.2.d, & seq.</p> <p><i>Votum religiosorum triplex, quam sit utile.</i> 235.2.c</p> <p><i>Vouens indiscrete an votum persolvere teneatur.</i> 314.1.e, & sequen.</p> <p><i>Vox, & sermo, quomodo aliquam vitam habeant</i> 40.1.c</p> <p><i>Vox Christi multiplex.</i> 92.1.c, & seq.</p> <p><i>Vs est nomen proprium personae & terrae.</i> 441.2.d</p>	<p><i>Vsura multiplex.</i> 141.1.b, & seq.</p> <p><i>Vsura quadruplex.</i> 122.1.e</p> <p><i>Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis.</i> 348.1.e</p> <p><i>Vtius circumstantia tres quid significant.</i> 212.2.b</p> <p><i>Vxor triplici de causa ducitur.</i> 109.2.d</p> <p style="text-align: center;">Y.</p> <p>YDIDA dilectus Dominus interpretatur. 297.2.a</p> <p style="text-align: center;">Z.</p> <p>ZACHERAB recordata interpretatur. 414.1.e</p> <p>ZAM interpretatur hac. ead.2.a</p> <p>ZELUS triplex. 251.2.d</p>
--	--

F I N I S.

134

